

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUOLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORBIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A'S. BARNABA AD PHOTIUM.

AGGURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM, UNA CUM VERSIONE LATINA, LATERALIS AMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDET NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLU-
MINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NEMPE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXII.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUÏETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUX.

PATROLOGIA

CLASIFICACION

UNIVERSIDAD NACIONAL DE LA PLATA, FACULTAD DE CIENCIAS EXACTAS Y FISICOMATEMATICAS

DEPARTAMENTO DE FISICA, SECCION DE OPTICA

TRABAJO DE OPTICA, TEMA: REFRACCION DE LA LUZ

ALUMNO: [Nombre del alumno]

FECHA: [Fecha]

OBJETIVO: Estudiar la refracción de la luz y determinar el índice de refracción de un medio transparente.

TEORÍA: La refracción es el cambio de dirección que experimenta un rayo de luz al pasar de un medio transparente a otro con diferente densidad óptica.

LEY DE SNELL: $n_1 \sin \theta_1 = n_2 \sin \theta_2$

Donde n_1 y n_2 son los índices de refracción de los medios, θ_1 es el ángulo de incidencia y θ_2 es el ángulo de refracción.

EXPERIMENTO: Se utilizó un láser de helio-neón para incidir un rayo de luz sobre una interfase entre el aire y el agua.

RESULTADOS: Se midieron los ángulos de incidencia y refracción para diferentes posiciones del rayo.

CONCLUSIONES: Se verificó la ley de Snell y se determinó el índice de refracción del agua.

ANEXOS: Se adjuntan los gráficos de los datos experimentales.

REFERENCIAS: Se consultó el libro de texto de Física de la Universidad Nacional de La Plata.

OTROS: No se aplicaron otros métodos.

COMENTARIOS: El experimento se realizó con éxito y los resultados concuerdan con la teoría.

ASINADO: [Firma]

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

**LAUDUNENSIS ECCLESIAE PRESBYTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARISIENSI LAUDUNENSIS COLLEGII MAGISTRI,
AC INTERPRETIS REGII.**

EDITIO PARISIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTION ET EMENDATION.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SVÆ CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUINTUS.

VENEUNT 10 VOLUMINA 100 FRANCIS GALLICIS.

**EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIADICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.**

1859

8154

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXII CONTINENTUR.

Quae stellula prae-notantur, ea nunc primum inter opera Cyrilli comparent.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

Commentarii in duodecim prophetas minores continuatio.

col. 9

* Commentarii in Matthaeum fragmenta.

365

* Commentarius in Lucam.

475

LECTORI.

Post absolutum hunc tomum compertum habuimus, Londini, curis viri doctissimi Payne Smith, bibliothecae Bodleianae praefecti, nuper prodiisse textum Syriacum commentarii S. Cyrilli in Lucam in quo deprehenditur primigenia operis forma, contra quam in Maiana editione, in qua, ut iudicarunt viri docti, multa leguntur e Theophylacto et aliis derivata. Textum Syriacum, modo annuat cel. editor Anglus, dabimus in ea *Patrologia* serie quae audit : *Patrologia Orientalis*.

JOHANNIS AUBERTI

JOHANNES QUINTUS

Ex Typis MIGNÉ, au Petit-Montrouge.

SANCTI CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIORUM IN XII PROPHETAS MINORES

CONTINUATIO.

EIS TON ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΖΑΧΑΡΙΑΝ

ΒΕΛΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ.

IN ZACHARIAM PROPHETAM

COMMENTARIUS

Continens totius libri

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A

652 PROŒMIUM.

Α'. Προφητεύει μὲν ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις κατὰ τοὺς αὐτοὺς, οἶμαι, χρόνους, καθ' οὓς καὶ ὁ Σοφονίας. Μετὰ γὰρ τοι τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, κατέφυκεν ὁ Ἰσραὴλ οὐκέτι διηρημένως ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀλλ' εἰς μίαν οἱ πάντες συνηγεμένοι πόλιν, τὴν Ἱερουσαλὴμ δηλονότι, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, βασιλεύοντος ἐπ' αὐτοῖς Ζοροβάβελ τοῦ ἐκφυλῆς τοῦδα, καὶ μὴν καὶ προϋχόντος ἐν ἱερικῇ τῆσοῦ τοῦ Ἰωσαδὰ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Ἐξοφαντοὶ δὲ λίαν ἐντέχνως τῆς προφητείας τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πλείστοι τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἦτοι Σαμαρείται, ἀπεννηγεμένων, αὐτοὶ ἐπανήκασιν, ἅπαντα μὲν εἰδότες τὰ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων τετολημμένα κατὰ καιροῦς· καὶ οὐκ ἠγνοήσαντες δὲ πρὸς τοὺς τοὺς τὰ ἐφ' οἷς ἐλαλύπηται ὁ θεός· οἱ δὲ ὅθι γεννηθέντες ἐν τῇ τῶν Παρθῶν τε καὶ Μήδων χωρὶς οὐτε τίς ἢ ὅποια ποτ' ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐγίνωσκον, οὔτε τὴν Ἰουδαίαν ᾔδεσαν, οὔτε μὴν τὰ ἐκ τῆς βίβας ὁργῆς τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐπεννηγεμένα,

I. Vadeinandi munere fongitur hēctus Zacharias Hierosolymis, Usdem, opinor, temporibus, quibus et Sophonias. Nam post reversionem et captivitate, Israel non amplius divisim per Judæam et Samariam habitavit, sed in unam omnes urbem, Hierosolymam videlicet, et Judæam totam congregati sunt, regnante inter eos Zorobabele e tribu Juda, et Josede summum sacerdotium obtinente. Valde autem scite sermonem propheticum contextit. Quoniam enim ex Judæis, sive Samaria abducentorum quāmplurimi eo reversi sunt, qui, quæ Babylonii contra Hierosolymam nefarie quondam moliti essent, noverant omnia; nequē nesciebant etiam, quæ de causa Deus iratus fuisset: qui vero apud Persas et Medos erant procreant, nec quæ 653 aut qualis esset Jerusalem didicerant, nec Judæam oculis unquam conspexerant, nec pœnas patribus ipsorum ab irato Deo invecas, nec quare tam dire multati essent, nisi forte ex perfunctoriis narrationibus, intellexerant, necesario universorum Deus libertate donatis velati

quemdam paedagogum moderatoremque constituit beatum Zachariam : oriundum quidem e sanguine sacro, nempe ex tribu Levi, patre Barachia secundum carnem, oracula autem edentem secundum spiritum, et filium Adde prophetæ. Cujus moribus, ut credibile est, educatus, ejusdem quoque virtutes imitatus est. Quæ igitur hujus prophetiæ sit ratio, et quales narrationes intexat, operæ pretium est exponere. Vindictam enim quam sustinebant, captivitate solutis obiectat, ut qui divinum mandatum non leviter neglexissent, et per sapientissimum Moysen divinitus præcepta contemnere consueverant : exterrensque illos non mediocriter, ad voluntatem consequendæ laudis ex facultate Deo per omnia obediendi impellit. Addit porro, nisi boni et morigeri, divinisque legibus obsequentes fuerint, passuros diriora illis, quæ ipsorum majores perpassi sint. Et quodammodo institutionis suæ sermones dilatans, docere aggreditur quæ patrum studia fuerint, et ob quæ divinus super eos furor stillaverit, et quonam modo postea perierint. Item quo pacto ipsi liberati, et servitutis jugo exempti in Judæam remigraverint. Adjungit his, adhuc, ut dixi, graviora passuros, si majorum vestigiis in amore Dei rejiciendo insistere contenderint. Ubique autem liberationis olim per Christum futuræ meminit, et mysterium in eo exhibendum multifariam nobis describit. Singulas itaque partes prophetiæ hujus accuratius perverstigare volentes, ne otiosam repetitionem existiment quæ afferuntur, et de præteritis commemorantur : sed meminerint potius, ex captivitate in Judæam reversos, narratione casuum antecessorum magnopere opus habuisse. Sic enim alios corripiebat, in memoriam eis redigens quæ pertulissent : junioribus autem et veterum ignavis securitatem conciliabat, ne paribus miseriis involverentur, si vitam profanam et improbissimam sectarentur.

Ἐκγνώσθου μὲν γὰρ τοὺς εἰδότες, ὧν ἦδη πεπόνθασιν ἀναφέρων πρὸς ἀνάμνησιν· τοῖς δὲ δι' ἡμῶν κομιδῇ, καὶ οὐκ εἰδότες τὰ πάλαι, προσέτιναι τὴν ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ τοῖς ἰσοῖς ἐναλοῖεν κακοῖς, τὴν βέβηλον καὶ ἀνομωτάτην ἀγαπῶντες ζωὴν.

TOMUS PRIMUS.

654 CAP. I.

VERS. 1, 2. In octavo mense anni secundi, sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia, filium Adde prophetæ, dicens : Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna.

II. Animadvertis quomodo narratione terrorem ipsis injiciat, et impuberes, quæ ante illos contigerunt exponens, ad probitatem compellat, minitans quodammodo, similibus, aut intolerabilius subiectos calamitatibus acerbè lamentaturos, nisi prudenter illorum exempla despicere, et Dei beneplacitum, ut omni cura et æstimatione dignum complecti instituerint. Magna autem ira iratus, inquit, omnium rerum potentem Deum : nec verborum suorum ve-

Α ἄλλ' οὐδ' ἐπὶ τοῖς ὅλοις τὰς οὕτω σκληρὰς ἐξήτηται δίκας, πλὴν ὅσον ἐξ ἡμελημένων τάχα ποῦ διηγμάτων, ἀναγκαίως ὁ τῶν ὅλων θεὸς αὐτοῖς λελυτρωμένοις παιδαγωγῶν ὥσπερ τινὰ καὶ ἀρμωστὴν ἀναδείκνυσσι τὸν μακάριον Ζαχαρίαν, ὄντα μὲν ἐξ αἵματος ἱεροῦ, τοῦτέστιν ἐκ τῆς φυλῆς Λευὶ, καὶ γεγονότα μὲν ἐκ πατρὸς Βαραχίου κατὰ γὰρ τὴν σάρκα, καὶ χρηματικῶτα δὲ κατὰ πνεῦμα καὶ υἱὸν Ἀδδῶ τοῦ προφήτου. Τέθραπται γὰρ, ὡς εἰκὸς, τοῖς ἐκείνου τρόποις, καὶ τῶν ἰσῶν ἀνδραγαθημάτων γέγονε μιμητής. Τίς οὖν αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ λόγος, καὶ διὰ ποῶν τῶν διηγμάτων ἔρχεται, πῶς οὐκ ἂν δίκαιον εἴπειν; Τὴν δίκην μὲν γὰρ, ὅφ' ἦν εἶσιν, ἐπισκῆπτει τοῖς λελυτρωμένοις, ἅτε δι' τῆς θείας ἐντολῆς οὐ μετρίως ἡμεληκόσι, καὶ τῶν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τεθεσπισμένων ἀλογεῖν εἰσθόσι· καταδεδιγμένοις δὲ οὐ μετρίως αὐτοῖς, μεταφοιτῶν ἀναπειθεῖ πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον εὐδοκιμεῖν διὰ τῆς εἰς πᾶν ὅτιον εὐπαιθείας καὶ ὑπακοῆς. Προσεπάγει δὲ, ὅτι· εἰ μὴ εἰεν ἀγαθοί, καὶ εὐήνοιοι, καὶ τοῖς θεοῖς εἰκόντες νόμοις, πείσονται καὶ αὐτοὶ τῶν τοῖς πατράσι συμβεβηκότων τὰ φορτικώτερα. Κατευρύνων δὲ ὥσπερ τῆς παιδαγωγίας τοὺς λόγους, πειράται διδάσκειν, τίνα μὲν ἦν πάλαι τὰ τῶν πατέρων ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπέσπερε θυμὸς, τίνα δ' αὖ διολύλασι τρόπον· καὶ μὴν καὶ ὅπως λελύτρωται, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολυσάμενον ζυγὸν, ἀνεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Προσεπάγει δὲ τοῖς τοῖς, καθάπερ ἔφην ἄρτιως, πείσονται τὰ χεῖρα, τῆς τῶν πατέρων ἀφιλοθείας κατ' ἴχνος λέναι σπουδάζοντες. Διαμνησθῆναι δὲ πανταχῇ τῆς διὰ Χριστοῦ λυτρώσεως ἐσομένης κατὰ καιροῦς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον διὰ πολλῶν ἡμῖν ἀναγράφει τρόπων. Δεῖ δὲ οὖν ἕκαστα τῆς προφητείας τὰ μέρη πολυπραγμονεῖν ἐθέλοντας, μὴ ταυτολογίαν ἡγεῖσθαι τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἦδη γεγενημένων· διαμνησθῆναι δὲ μᾶλλον, ὅτι τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπονοστήσασιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀναγκαιοτάτην ἔχει τῶν ἦδη συμβεβηκότων τὴν ἀφήγησιν. Ἐκγνώσθου μὲν γὰρ τοὺς εἰδότες, ὧν ἦδη πεπόνθασιν ἀναφέρων πρὸς ἀνάμνησιν· τοῖς δὲ δι' ἡμῶν κομιδῇ, καὶ οὐκ εἰδότες τὰ πάλαι, προσέτιναι τὴν ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ τοῖς ἰσοῖς ἐναλοῖεν κακοῖς, τὴν βέβηλον καὶ ἀνομωτάτην ἀγαπῶντες ζωὴν.

TOMOS ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'

Εν τῷ ὀγδοῷ μηνὶ ἐτους δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδῶ τοῦ προφήτου, λέγων· Ὁρίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην.

Β'. Συνίης ὅπως καταπτοεῖ τοῖς διηγήμασι, καὶ τοῖς κομιδῇ νέοις τὰ τοῖς πρὸ αὐτῶν συμβεβηκότα παρατιθεῖς εἰς ἐξήγησιν, μετασσεῖ πρὸς τὸ ἀμεινον, οἰονείπως ἀπειλῶν, ὅτι τοῖς ἰσοῖς, ἢ καὶ τοῖς ἐπὶ δυσ-αχθεστέροις ὑπενηνεγμένοι κακοῖς, κατοιμώξουσιν πικρῶς, εἰ μὴ ἐλαιντο σωφρόνως ἀποσπουδάζειν μὲν τὰ ἐκείνων, φροντίδος γὰρ μὴν καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῦν τὸ θυμῆρες θεῶ. Ὅργην δὲ μεγάλην ὀργίσθαι· φησὶ τὴν τῶν ὅλων καταξουσιάζοντα θεόν,

οὐκ ἀναπόδεικτον ἀπεῖς εἰς τὸ ἀτρεχὲς τὸν λόγον, ἀλλ' ἐξ ὧν ἤδη παπειράνται· καὶ πεπόνθασιν, ὅτι μὴ ἔστι ψευδοσπῆς ἀποφαίνων. Εἴη γὰρ ἂν οὗ τῆς τυχοῦσης ἀγανακτήσεως ἐνδείξῃ τὸ ἐπεῖναι τοὺς Βαβυλωνίους καταδύσασθαι μὲν ἅπασαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ σὺν αὐτῇ τὴν Σαμάρειαν, κατεμπρῆσαι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια, καὶ κατασκάψαι τὴν Ἱερουσαλὴμ· καὶ τὸν ἀπόλεκτον Ἰσραὴλ ἀποφῆναι μέτοικον, οἰκτρῶς καὶ ἐλεεινῶς ἐν ἄλλοδαπῇ δουλεύοντα, καὶ δύσσοιστον ὑπομένοντα τὴν τάλαιπωρίαν, καὶ ἀπτόμενον μὲν θυσιῶν οὐκέτι, οὐκ αὐλῆς εἰσω φοιτῶντα τῆς ἱερᾶς, οὐκ εὐχαριστίαν προσάγοντα κατὰ νόμον, ἢ δεκάτας, ἢ ἀπαρχάς· εἰργόμενον δὲ ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόβου, καὶ τοῦ χρῆναι τελεῖν τὰς νενομισμένας αὐτῷ καὶ φιλάττας ἑορτάς. Οὐκοῦν· Ὁργισθὲν ὁ Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν ὀργὴν μεγάλην.

Ἐπιφωνήσῃ δ' ἂν τις τὰ τοιαῦτα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις δῆμοις, εἴπερ ἔλοιτο μυσταγωγεῖν ἐπὶ τῷ Χριστοῦ μυστήριον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπεκτόνασι τοὺς προφῆτας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἱσταύρωσαν, ἐάλωσαν καὶ πεπρόθηται. Κατεσίσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ διαδόχτος νεῶς, καὶ πεπληρωται λοιπὸν ἐπ' αὐτοῖς τὸ διὰ φωνῆς· Ὁσθι· ὅτι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἀρχόντος, οὐκ οὖσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐτε ἱερατείας, οὐτε δῆλων. Ὅτι δὲ εἰσιν αἰχμάλωτοι, καὶ ὑπὸ χεῖρα τέως διαβολικῇν προσκακερυνόμενοι Θεῷ, καὶ ἀπερρώμμενοι, καὶ ἀπάσης ἔξω φειδούς τῆς ἀνωθεν γαγονίας, πῶς ἂν ἐνδοικαίε τις; Εἰ δὲ δὴ λυτρωθεῖεν κατὰ καιροῦς, προσκράμενοι τὴν πίστιν, καὶ Χριστὸν ἐπιγραφάμενοι Θεόν τε καὶ βασιλέα, καὶ Κύριον, τότε δὲ, τότε, καὶ μάλα εὐχότως, σοφὴν ἂν τις ἐπ' αὐτοῖς ποιήσαιο τὴν παραινέσιν, ἐπὶ καιροῦ ταῦτα λέγων· Ὁργισθὲν ὁ Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην.

Καὶ ἐπεὶ πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς [οἱ] πατέρες ὑμῶν, οἳ ἐνεκάλεσαν αὐτοῖς οἱ προφῆται ἐμπροσθεν, λέγοντες· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν πονηρῶν. Καὶ οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακοῦσαι μου, λέγει Κύριος.

Γ'. Ἀνακεκλημένοι γὰρ, ὡς ἔφην, ἐκ τῆς αἰχμάλωσις, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ῥέθυμοι γεγονάσι περὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, καὶ εἰδώλοισι μὲν οὐ προσέκειντο τέως, οὐτε μὴν τὴν ἀρχαίαν προσέκειντο πλάνην· πλὴν καθ' ἑτέρους ἡλίσκοντο παροτρύνοντες τρόπους. Ὡς γὰρ ἐν τῷ Ἑσδρά γέγραπται, καὶ γυναικοῖς ἀλλοφύλοις ἐπιμεινόντο· καὶ τὰς ἐκ τῶν ὁμῶρων ἐθνῶν ἐστοικισάμενοι, τέκνων ἀλλοτρίων πατέρες γεγονάσι, καίτοι τοῦ νόμου τὸ χρέμα αὐτοῖς ὡς ἔκτοπον ἀποφάσκοντος. Κατημέλουν δὲ καὶ τοῦ τελεῖν ἑορτάς, καὶ πληροῦν θυσίας, καὶ μὴν καὶ

ritatem indemonstratam relinquit, sed ex his quae jam experti perpessique sunt, se minime falsum loqui ostendit. Certissime enim non qualiscunque indignationis argumentum est Babylonis universam Judaeam, et cum ea simul Samariam ferro flammisque devastandam, praeterea ipsa Sancta sanctorum cremanda, et Hierosolymam evertendam concessisse: electum Israeleni reddidisse peregrinum et advenam, in aliena regione misere et miserabiliter servientem, et aerumna intolerabili conflictandam, non amplius sacrificiis dantem operam, non arium sanctum ingredientem, nec gratias, aut decimas, aut primitias secundum leges offerentem, necessitateque, ac timore constrictum, a solemnibus sibi, optatissimisque diebus celebrandis abstinentem: B. Iratus est ergo Dominus contra patres eorum ira magna.

Tale quispiam et Judaeorum populis occinuerit, si hinc arcanum Christi mysterium docere libeat. Postquam enim occiderunt prophetas, et ipsum Dominum gloriae in crucem egerunt, capti ac subjugati; et templum ipsum fama super aethera notum prostratum, et deinceps in eis impletum est, quod exstat apud Oseam: Quia diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestis. Esse autem eos nunc captivos, et sub potestate diabolica, offenso Deo, et ab ipso abjectos, et benignitate superna spoliatos dubitari non potest. Quod si aliquando libertatem consecuti fuerint, 655 fidem complexi, et Christo pro Deo, et rege, et Domino sibi vindicato, tunc, tunc, inquam, et æquissime illic quis opportune hunc in modum occinat: Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna.

VERS. 3, 4. Et dices ad eos: Haec dicit Dominus omnipotens: Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens, et nolite fieri sicut patres vestri, quos arguerunt eos prophetae qui prius fuerunt, dicentes: Haec dicit Dominus omnipotens. Convertimini a viis vestris malis, et ab adinventio-nibus vestris malis. Et non attenderunt ut audirent me, dicit Dominus.

III. Revocati enim, ut dixi, ex captivitate, et in Judaeam reduces, in exsequenda Dei voluntate desides evaserunt; et idola quidem tum non colebant, neque seduci se, ut olim, patiebantur; verumtamen alijs modis eos Deum ad iram provocare certum erat. Nam, ut in Esdra legimus, et mulierculis alienigenis se commiscuerant; finitimorumque ductis filiabus, liberos alienos genuerant, tametsi id lex ut nefas ipsis interdicere. Negligebant item dies festos, et sacrificia, et ad divinum templum readificandum torpebant. Idcirco, sicut in Aggæo

¹ Matth. xxiii, 37.

² I Cor. ii, 8.

³ Osee iii, 4.

⁴ I Esdr. ix, 2.

⁵ Exod. xxxiv, 16.

scriptum est: « Percussit epe in sterilitate, et in corruptione aeris, et in grandine omnia opera eorum. Et mittebant in modium hordei viginti sata, et facta sunt decem. Et ingrediebantur præterea torcular haurire quinquaginta amphoras, et factum sunt viginti ». Promittit igitur illis, si virtutem colere, et converti ad ipsum non recusaverint, agendo quæ ipsi placita et grata sint, tunc se quoque ad ipsos conversurum, hoc est ab ira in illos temperaturum, et misericordiam denuo adhibiturum. Vetat autem eos perniciose majorum exempla sequi, quos ipse per sanctos prophetas suos sæpenumero cohortatus sit, et ad indecoras actiones deserendas blande invitavit, quanquam illis autem minime accomodantibus nihil penitus profecerit. Ridiculi igitur qui patrum insipientiam sequuntur, majorumque consuetudinem pro defensione irrefutabili obtinent, licet de gravissimis accleribus reprehendantur. Sed hoc usitatissimum est idolorum cultoribus. Vocati enim ad agnitionem veritatis, patrum errorem sæpè jactant, illorumque ignorantiam ut paternam quamdam hereditatem amplectentes, cæci permanent. Et opinor, etiamsi quispiam his qui sunt de circumcissione suaserit, uti relictis deterioribus ad conducibilia sese deus, ipsos quoque ad patrum consuetudinem confugituros. Expedit igitur seductos ita compellare: « Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. » Et illo insuper: « Nolite fieri sicut patres vestri, » qui errore delusi videlicet, in ignorantia fixi perstiterunt.

με, καὶ ἐπιστραφῆσθαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος οἱ πατέρες ὑμῶν, » οἱ πλανώμενοι δηλονότι, καὶ μέχρι

Verba. 5, 6. Patres vestri ubi sunt, et prophete? Numquid in æternum viventi? Veruntamen sermones meos, et legitima mea suscipite, quæcunque ego præcipio in spiritu meo serva meis prophetis, qui comprehenderunt patres vestros. Et responderunt, et dixerunt: Sicut quasi acie instructa ait Dominus omnipotens, facere nobis secundum vias nostras, et secundum studia nostra, sic fecit nobis.

IV. Antequam Judæa et Hierosolyma subjugarentur, prophetarum nomen quasi personam quamdam sibi imponentes nonnulli, de corde suo, sicut scriptum est¹, non de ore Domini loquebantur. Hi per mendacium cavebant, non occupatum iri ab hostibus sanctam civitatem, neque a vastatoribus exugnabilem fore Israel: sed felicitate semper usuram, et in perenni voluptate victuram, Deo protegente, et electum genus honorante perpetuo ac diligente. Loquebantur porro hæc, sicut dixi, mentientes miseri, et Israeliam jam ante ignavum ignaviorem efficiebant, cum ad Deum placandum, et quam longissime repulsis quibus eum irritaverant, ad ejus placita exsequenda hortari debuissent. Ast illi veritatem in postremis habuerunt, quæsti-

Α ἀπρόθυμοι περὶ τὸ δεῖν ἀναδείμασθαι τὸν θεῖον ναὺν γεγονότες ἠλίσκοντο. Ταύτητοι, καθάπερ ἐν τῷ Ἀγ- γαίῳ γέγραπται: « Ἐπάταξεν αὐτοὺς ἐν ἀφορίᾳ, καὶ ἀνεμοθροῖᾳ, καὶ ἐν χαλᾷ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. » Καὶ ἐνέβαλον μὲν εἰς κυψέλην κριθῆς σάτα, καὶ ἐτίγοντο δέκα. Εἰσπορεύοντο δὲ καὶ πάλιν ἀν- τλήσαι πεντήκοντα μετρητάς, καὶ ἐτίγοντο εἴκοσι. » Ἐπαγγέλλεται τοίνυν αὐτοῖς, ὡς εἰ ἔλαιντο μεταποι- τῆν εἰς τὸ ἀμεινον, καὶ ἐπιστρέφειν πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦ δρᾶν ἐλθεῖν τὰ αὐτῶ δοκούντα καὶ φίλα, τότε καὶ αὐτοὺς ἐπιστρέψει πρὸς αὐτοὺς, τευτίσταιν ἀρέξε- ται τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς, καὶ παλινδρομήσει πρὸς ἑαυτὸν. Ἀποφάσκει γὰρ μὴν ὡς ὀλέθρου πρόξενον τὸ ἐλθεῖν αὐτοὺς πρὸς αὐτῶν γεγονότας, οἷς πλείστη μὲν ὁση δέδοτο παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν παράκλησις, καὶ παραμυθία, καλοῦσα πρὸς ἀποστρε- φῆν τῶν αἰσχροῦ ἐπιτηδευσμάτων, ἀνώνητον δὲ τὸ πρᾶγμα πολὺ λαν ἐτίθειτο ἀπονεύσασι πρὸς τὸ δυσ- ἤκουν. Καταγλαστοὶ δὲ οὖν, οἱ ταῖς τῶν πατέρων ἀμαθίαις ἐπόμενοι, καὶ προγονικὴν συνήθειαν ὡς δυσανάστρατον ἀπολογίαν προβαλλόμενοι, κἂν εἰ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις καταφύγοντο κακοῖς. Ἔθος δὲ τοῦτο μάλιστα τοῖς τῶν εἰδῶλων θεραπευταῖς. Καλούμενοι γὰρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, τῆς τῶν πατέ- ρων ἀπάτης διαμένοντες πανταχοῦ, καὶ πατρίων ὥσπερ τινὰ κλήρον τὸ ἐκείνων ἀμαθὲς ἀσπαζόμενοι, διαμένονσι τυφλοί. Οἶμαι δὲ, ὅτι κἂν εἰ αὐτοῖς συμ- βουλευσεῖ τις τοῖς ἐκ περιτομῆς μεταθεῖν τὰ αἰσχρὰ, καὶ τιμῆν ἐλθεῖν τὸ ὠφελοῦν, ἐπὶ τὴν τῶν πατέρων συνήθειαν καταφεύδουσι καὶ αὐτοί. Χρήσιμον οὖν τοῖς πλανώμενοις ἐπιφανεῖν: « Ἐπιστρέψατε πρὸς παντοκράτωρ. » Καὶ μὴν καί, « Μὴ γίνεσθε καθὼς τοῦ παντός μεμνηκότες ἐν ἀγνώσει. »

Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι καὶ οἱ προφῆται, μὴ τὸν αἰῶνα εἴσονται; Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐπέλελογα ἐν πνεύματι μου τοῖς θεοῖς μου τοῖς προφῆ- ταις, οἱ κατελάβοσαν τοὺς πατέρας ὑμῶν. Καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπαν· Καθὼς παρατέταται Κύριος παντοκράτωρ, τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τῆς ὁδοῦ ἡμῶν καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐποίησεν ἡμῖν.

Δ'. Πρὶν ἀλῶσαι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱερουσόλυμα, τὸ τῆς προφητείας ὄνομα, καθάπερ τὸ προσωπεῖον αὐτοῖς περιτιθέντες τινες, ἐλάλουν τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Οὗτοι ψευδοποιῶντες ἐφασκον, ὡς οὐκ ἐν ἀλοίᾳ ποτε παρ' ἐχθρῶν ἡ ἀγία πόλις, οὐδ' ἐν γένει ποτε τοῖς ἐβέλουσι καταδρῶν εὐκαταγώ- νιστος ὁ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἐρηραιομένην ἔξει τὴν εὐμε- ρίαν, καὶ ἐν ἀκλονήτοις κείσεται τρυφαίς, Θεοῦ προσταπίζοντος, καὶ τὸ ἀπώλεκτον δεῖ τιμῶντός τε καὶ ἀγαπῶντός γένος. Ἐφασκον δὲ τοιαῦτα, καθάπερ ἐφην ἄρτιας, ψευδογοοῦντες οἱ τάλανες, καὶ ῥάθυμον ὄντα τὸν Ἰσραὴλ ὑπτιοῦντες ἐπὶ, καίτοι δέον ἀναπεθεῖν ἐκμείλισσέσθαι θεῖον, καὶ τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται ρι- πτοῦντας ὡς ἀποτάτοι, μεταφορετῶν ἐλθεῖν πρὸς τὸ

¹ Agg. i, 6-9. ² Jerem. xliii, 16.

αὐτῶν δοκοῦν. Ἄλλ' ἄλγος ἐπελπίεις τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, λημματίων δὲ συμικρῶν καὶ εὐτελεστάτων ἡγεώμενοι, πεπλανήκασι τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ γοῦν ὁ μὲν προφήτης Ἰερραμίας κατατιθέσθαι λίαν αὐτοὺς, οὕτω λέγων· «Ὁ ὢν, Κύριε, ἴδου οἱ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ ὤφεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀληθειαν καὶ εὐρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. » Θεὸς δὲ πρὸς ταῦτα· «Ψευδῇ οἱ προφῆται προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὄνματι μου· οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐντεταλάμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οὐανίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν αὐτοὶ προφητεύουσιν ὑμῖν. » Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι πάλιν φησὶν· «Οὐκ ἀπέστειλλον τοὺς προφῆτας, καὶ αὐτοὶ ἐτραχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προσήτησαν. » Πεπλανήται τοῖνον, ὡς ἔφη, ὁ Ἰσραὴλ, τοῖς τῶν ψευδομάντεων φανατισμοῖς ἀσυνείτως συνηρπασμένοι. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἦλω ποτε παρ' ἐχθρῶν, καὶ τῆς οὕτω πικρᾶς, καὶ φορτικωτάτης δουλείας ἐπειράτο, τοῖς παρὰ θεοῦ προφηταῖς τὸν νόον ἐπιδοῦς, οἱ καὶ συμβῆσθαι τὰ τοιαῦτα προαπηγέλλον αὐτοῖς, καὶ διαβόηθην ἔρασκον, ὅτι πάντως εἰς πείραν ἐνεχθήσονται κακοῦ, μὴ οὐχὶ δρᾶν ἡρημένοι τὰ θυμῆν θεοῦ. Ταύτητι καλεῖν πρὸς ἀνάνησιν τῶν τὰ ἀνοσίῃν προφητῶν καὶ τῶν περὶνακισμένων, καὶ φησὶν· «Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι καὶ οἱ προφῆται; Μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσονται; » Ὁμοιον ὡς αἱ λέγοι· Ἀπολώλασιν οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ τοῦτο οἰκτρῶς, ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ ψευδοπαῖδες καὶ πεπλανηκότες, οἱ δὲ τῆς προφητείας ὄνομα καὶ χρῆμα κατηλεῡσεν. Ἄλλ' εἴπερ ἔξω ἐστὶ, τάχα ποῦ βελτίους ὑμᾶς ἀπέφηναν, ἀεὶ κακομιμῶζοντες ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ τῶν παρ' αὐταῖς γεγονότων ψευδοπροφητῶν οὐ μετρίαν ποιεῖσθαι τὴν καταβολήν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν βρασιῶν τε ὁμοῦ καὶ ἀπειθείας ὀφώνιον, τὰ συνδιδάσκοντες τοῖς ἡπατηκόσιν ἐσχμασιν. Ὑμεῖς δὲ τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν παραδέχεσθαι λόγους, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θεσπίσματα ποιῆσθαι περὶ πολλοῦ. Αὐτοὶ γὰρ λελαλήκασι καὶ τοῖς πρὸ ὑμῶν· «Ὅτι παρατίταται Κύριος τοῦ ποιῆσαι· » ὅλον δὲ ὅτι τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς συμβεβηκυίας ταλαιπωρίας διήλθον δὲ λέγοντας ἀναφανδόν· «Ὅτι κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, οὕτως ἐποίησεν ὑμῖν. » Κολάζει γὰρ οὐ μάτην ὁ τῶν ὅλων θεός, ὅτε μὴν ἀθασάνιστον τὴν ἐφ' ὅτι οὖν ποιεῖται ψῆφον ἢ θεία τε καὶ ἀπληγὴ καὶ δικαιοσύνην χρίσις· ἀνεξικακήσασα δὲ ὑπερμέτρως, τότε δὴ, τότε ταλαντεύει τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατα. Σοφὸν οὖν ἔρα τὸ εὐήκον, καὶ παντὶς ἡμᾶς ἀπαλλάξει κακοῦ τὸ τοῖς θεοῖς ἑπασθαι νόμους, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν εὐαγγελίας, καὶ πιστεῖν ἀξιούν τὰς τοῦ πνεύματος φωνάς, ἐγνωσέντες τε ὅτι πάντα τε καὶ πάντως συμβῆσθαι τὰ προηγγελμένα, μεταπλάττεσθαι πρὸς τὸ ἀμεινόν, καὶ μεταχωρεῖν εἰς μετάνησιν.

Τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκοτῇ τῷ ἐνδεκάτῳ μηνὶ (οὗτος ἐστὶν ὁ μὴν Σαβῶτ) ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει, ἐπὶ Δαριεῖον, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱοῦ Ἀδδῶ, τὸν προφήτην, λέ-

A culisque vilissimis inescati, Israel em seduxerunt. Profunde propheta Jeremias acriter illos accusans ait : « Qui es, Domine, ecce prophetae prophetant et dicunt : Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra et in loco isto ». Deus autem ad haec : « Falsa prophetae prophetizant in nomine meo : non misi eos, et non praecepi eis : non locutus sum ad eos ; quia visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi prophetizant vobis ». Quin et alibi rursum : « Non mittebam prophetas, et ipsi currebant ; neque loquebar ad eos, et ipsi prophetabant ». Seductus est igitur Israel, ut dixi, falsiloquorum ratum impostoris imprudenter abreptus. Atqui in hostium potestatem nunquam venisset, et acerbissimam dirissimamque servitutem non fuisset expertus, si missos a Deo prophetas auscultasset, qui et talia ipsis eventura praenuntiabant, et aperte confirmabant, omnino sensuros malum, nisi se ad ea opera praestanda darent, quae Deus vellet. Quocirca illis et impios prophetas, et ab illis delictos in memoriam redigiti, et ait : « Patres vestri ubi sunt, et prophetae ? Num in sempiternum vivant ? » Ut si diceret, perierunt patres vestri, idque miserandum in modum in captivitate, et cum ipsis falsiloqui, et impostores, qui prophetas et nomen et rem contempnabant. Quod si viderent, forsitan, expertas calamitates continenter deplorantes, et in e mentis velle sua vehementius invehentes, vos frangi reddidissent. Sed illi quidem inertiae et contumaciae suae stipendium accepere, quod cum illusoribus interierunt. At vos sanctorum prophetarum sermones excipite, et divina eorum effata magni pendite. Ipsi quippe et majoribus vestris locuti sunt : « Quia instructus est Dominus facere : » utique captivitatem, et in ea perferendas arumnas, et redarguebant eos dicentes manifestate : « Quia secundum vias vestras, [et ad inventiones vestras vobis fecit.] Non enim temere punit universorum Deus, neque divina et falli nescia censura citra examen in quocunque negotio fert sententiam : sed cum supra modum patienter sustinuerit, tunc demum sentibus quae maxime merentur rependit. Sapientis est igitur prompte obsequi, et divinis parere legibus, sanctorumque praedictiones revereri, et fidem commodare vocibus spiritus, cogitareque non posset non evenire, quae praedicta sint, et meliorem mentem induere, atque ad poenitentiam se conferre.

658 Vers. 7-11. Quarta et vicesima undecima mense (hic est mensis Sabat) in secundo anno sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia, filii Addo, prophetam, dicens : Vidi,

* Jerem. xiv, 13. * ibid. 14. * Jerem. xxiii, 21.

per noctem, et ecce vir ascendens super equum rufum, et iste stabat inter duos montes umbrosos, et post eum equi rufi, et maculosi, et varii, et albi. Et dixi: Quid isti, Domine? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sunt hæc. Et respondit vir qui stabat inter montes, et dixit ad me: Isti sunt quos misit Dominus ut circumirent terram. Et responderunt angelo Domini qui stabat inter montes, et dixerunt: Circuivimus omnem terram, et ecce omnis terra habitatur, et quiescit.

V. Particulatim, certisque temporibus Deus visiones sanctis prophetis revelabat. Dici enim non potest semper, et crebro, et nullo prorsus intercedente intervallo divinæ visionis, futurorumque revelationis gratiam suppeditatam. Quin temporibus potius unicuique negotio congruentibus, et juxta arbitratum abscondita revelantis. Et modo hoc, modo illud, multis ac diversis rationibus docebantur. Nam interdum simplicem notitiam accipiebant, Spiritu sancto docente: interdum nihilominus quædam agi per visum cernebant, Deo aliter atque aliter, et in obscura specie mysteria illis informantis ac patefaciente. Beatus enim Isaias narrat se vidisse Dominum Sabaoth, « Sedentem super solio excelso et elevato, circumstantibus eum Seraphim, et vicissim collaudantibus¹¹. » Divinus autem Ezechiel thronum se conspexisse dicit super firmamento, et sub eo Seraphim. Affirmatque sedentem super throno se intuitum, forma geminam, inferiorem quidem ejus partem, a lumbis usque deorsum, ignem evidenter referentem: superiorem vero electum. Quæ singula exac¹² et copiose explanari possent, si cui causas, quamobrem Deus multifarias visiones eis obtulerit, penitus indagare liberet. Sic ergo et beatus Zacharias tempus, et dies, et mensem perspicue exprimens, Dominum se in forma nostra vidisse constituit. Inquit enim: « Ecce vir, qui ascenderat super equum rufum. »

659 Quibus verbis quasi bello exercitatum et militaris disciplinæ non ignarum tacite significat. Equo enim insidere, et quidem rufo, et coloris quasi sanguinei, tale quid sibi deinceps velle opinor. Pugnare enim universorum Deus contra resistentes sibi, et tanquam hostis contra rebellem, et superbam adversus se mentis cervicem erigentes, arma capessit. Faciebant istud, et audacissime Israelitæ, Judæam ipsamque Hierosolymam incolentes: quin et regionis Samaritarum indigenæ, hoc est, decem tribus. Descenderant enim ad colendum deorum multitudinem, et manufactis divinis honoribus tribuentes, vitalis aureis acclamabant: « Isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti¹³; » et insuper legislatoris præceptionibus saceris omnino contemptis, quo quemque cupiditas

A γωρ. Ἐώρακα τὴν ρύκτα, καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος ἐπιβεβηκώς ἐπὶ ἵππου πυρρόν, καὶ οὗτος εἰστήκει ἀναμέσσω τῶν δύο ὁρέων τῶν κατασκίων, καὶ ὁρίσω αὐτοῦ ἱπποὺς πυρροὺς, καὶ γαροὺς, καὶ ποικίλους, καὶ λευκοὺς. Καὶ εἶπα· Τί οὗτοι, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἐγὼ δεῖξω σοὶ τί ἐστὶ ταῦτα. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος ἐπεστηκώς ἀναμέσσω τῶν ὁρέων, καὶ εἶπε πρὸς με· Οὗτοι εἰσιν οὗς ἐξαλείψει Κύριος περιδεῦσαι τὴν γῆν. Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἀγγέλῳ Κυρίου τῷ ἐπεστώτι ἀναμέσσω τῶν ὁρέων, καὶ εἶπον· Περιδεύσαμεν πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει.

Ε'. Ἀνὰ μέρος καὶ κατὰ καιροὺς τὰς ὁράσεις τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐξακάλυπτεν ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ποῦ παρην ὡς αἰεὶ πού, καὶ συγχῆ, καὶ ἀδιάστατος παντελῶς ἡ τῆς θεότητος αὐτοῖς ἰσχυροῦτο χάρις, καὶ τῶν ἐσομένων ἀποκάλυψις. Κατὰ καιροὺς δὲ μᾶλλον, τοὺς ἐκάστῳ πράγματι πρέπουσιν, καὶ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τῷ ἀποκαλύπτειν τὰ κεκρυμμένα. Καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο, κατὰ πολλοὺς τε καὶ διαφόρους ἐκπαίδευοντο τρόπους. Ἐστ' ὅτε μὲν γὰρ ἀπλῆν ἐδέχοντο γνῶσιν, ἐνηχοῦντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἔστ' ὅτε δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἐν αὐταῖς ὁράσει τῶν ὁρωμένων ἐγίνοντο, ἄλλοτε ἄλλως αὐτοῖς διαμορφούντος Θεοῦ καὶ ἀποκαλύπτοντος αἰνιγματικῶς μυστήρια. Ἦστας μὲν γὰρ ὁ μακάριος τεθεσθαί φησι τὸν Κύριον Σαββαῶθ, « Καθήμενον ἐπὶ θρόνῳ ὀφθαλμοῦ καὶ ἐπηρμένον, περιεστηκότων αὐτὸν τῶν Σεραφίμ, καὶ εὐφημοῦντων ἐξ ἁμοιβῆς. » Ὁ δὲ γὰρ θεοπιστός Ἰσραηλὶθ θρόνον τεθεσθαί φησιν ἐπὶ στερεώματος, ὑποκειμένων τῶν Σεραφίμ. Ἐρη δὲ, ὅτι τὸν ἐπὶ θρόνῳ καθήμενον ἑώρακε διφωδῶς τὰ κάτω μὲν ἀπὸ οὐφύος ἐν εἶδει πυρὸς ὁρᾶσθαι σαφῶς, ἐν ὁράσει δὲ ἡλέκτρον τὰ ἄνω. Καὶ βαθὺς ἂν γίνοντο, καὶ μακρὸς ὁ ἔφ' ἐκάστῳ λόγος, εἴπερ ἑλοτό τις πολυπραγμαίνειν τὰς αἰτίας τοῦ πολυειδέως γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τὰς ὁράσεις αὐτοῖς. Οὕτω τοιγαροῦν καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας καιρὸν, καὶ ἡμέρας, καὶ μῆνα σαφῶς ὁρισάμενος, τεθεσθαί φησι τὸν Κύριον ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς. « Ἰδοὺ γὰρ ἄνθρωπος, φησὶν, ἐπιβεβηκώς ἐφ' ἵππον πυρρόν. » Αἰνίσσεται δὲ διὰ τοῦτο τὸν οἰονεπὶως ἐμπειροπολεσμον καὶ εἰδῶτα τὰ τακτικά. Τὸ γὰρ ἵππῳ μὲν ἐπιζῆσαι, καὶ τοῦτο πυρρῶν, καὶ τὴν οἶον ἐξ αἵματος ἔχοντι χροῖαν, τοιοῦτόν τι

C οἶμαί που σημαίνειν λοιπόν. Μάχεται γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς ἀντεξάγουσιν αὐτῷ, καὶ οἱ αὖτις πολέμιος ἀνθοκίλλεται τοῖς ἀπειθῇ καὶ ἀγέρωχον ἀντανιστάσιν αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα. Ἐβρων δὲ τοῦτο, καὶ μάλα νεανικῶς, οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, οἱ τὴν Ἰουδαίαν καὶ αὐτὴν οἰκοῦντες τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ μὴν καὶ οἱ τῶν Σαμαριτῶν χώραν ἔχοντες, τοῦτοσιν, αἱ δὲκα φύλα. Ἐγράποντο γὰρ εἰς πολυθεῖαν, καὶ τοῖς χειροκμήτοις τὸ σέβας ἀνάπτοντας, ἐπεφώνουν ταῖς θαύμασι ταῖς χρυσαῖς· « Οὗτοι οἱ Θεοὶ οἱ Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, » καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτοισι τῶν τοῦ νομοθέτου θεοπιστά-

¹¹ Isa. vi, 1. ¹² Ezech. i, 4 seqq. ¹³ Exod. iii, 8; III Reg. xii, 28.

των ἀλογήσαντες παντελῶς, ἀπερισκέπτως ἐτρέποντο πρὸς τὸ ἐκάστῳ φίλον δοκοῦν. Ταῦτην οὖν τοῦ τῶν δλων θεός, ἐπιπονοῦν δὲ ὡς περ αὐτοίς, ὡς ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς αἰνιγματωδῶς ἐπιφοιτᾷ. Ἐστῆκε δὲ ἀνὰ μέσον τῶν δύο ὁρίων τῶν κατασκήνων. Ὅρη δὲ, οἶμαι, κατὰ σκέψιν τὸ τῆς Ἰουδαίας, τούτεστι τὴν Σιών, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς Σαμαρείας. Ἐφη γάρ που περὶ αὐτῶν ὁ θεός· «Ὁὐαὶ τοῖς ἐξουθενουσί Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας.» Ἄμφω δὲ κατὰ σκηνὰ διὰ τοὺς ἀμετρήτους πληθεῖς τῶν κατοικήκων στενωχωρεῖσθαι τάχα που, καὶ ὕλην ἀπομιμῆσθαι βασιλείαν τε καὶ ἀμφιλαφίαν. Κατόπιν γε μὴν τοῦ ἐπιβεβηκότος τὸν ἵππον τὸν πυρρὸν, ἵπποι πάλιν ἦσαν ἑτεροί, καὶ οὐκ ἐν ὅβρι μὲν πυρρὸς γὰρ ἦσαν, καὶ μὴν καὶ ψαροί, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Σημαίνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ βασιλείας, ἢ ἔθνη φιλοπόλεμά τε καὶ μαχημώτατα, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον τὴν ἐνεγκούσαν ἔχειν ἡγαπητότα, κατασκιδνάμενα δὲ ὡς περ ἀπάσης τῆς γῆς, καὶ ὅπως αὐτὰ ποιεῖσθαι σπουδάζοντα τὴν ὕπ' αὐρανὸν, ὅποιοι γεγόνασιν οἱ Βαβυλωνίων βασιλεῖς· Φούλας μὲν πρῶτος, ὃς εἰλε τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. Ἐῖτα μετ' ἐκείνων ὁ Σαλαμανασάρ, ὃς πεπρόθηκε τὴν Σαμαρείαν, καὶ τρίτος Σαναχρειμ, ὃ τῆς Σαμαρείας τὸ λαίψανον καταδρώσας ἀγρίως, προσεμπρήσας δὲ καὶ πολλὰς τῆς Ἰουδαίας πόλεις· τέταρτος ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ὃς καὶ αὐτὴν εἰλε τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὸν Ἰσραήλ. Τότε μὴν ἐν ποικίλοις εἰδῶσιν ὁρᾶσθαι τοὺς ἵππους σημαίνει τάχα· καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἐτερόχροον, αἰνιγμα τῆς ἐκάστου γνώμης καὶ τῆς ἐκάστου διανοίας παραδείξαιτο ἂν τις, καὶ μάλα εἰκότως. Διηπόρηκε μὲν οὖν ὁ προφήτης, καὶ ἀποκάλυψιν αἰτεῖ. Μανθάνει δὲ, ὅτι οὗτοί εἰσιν, οὓς ἐξαπέσταλκε Κύριος, τοῦ περιδεῦσαι τὴν γῆν ἅπασαν, καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτο φασιν οἱ ἀπεσταλμένοι, περιδευκέναι τὴν σύμπασαν διασθεβαίμενοι, καὶ μὴν ὅτι καὶ ἡμεῖς, ταῖς αὐτῶν πλεονεξίαις ἀντιτείνειν οὐκ ἔχουσα, καὶ τὸν ὕπ' αὐτοῖς ἀβούλητον μὲν, πλην ἀναγκαῖον ὑπομένουσα ζυγόν.

Καὶ ἀπεκρίθη ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε· Κύριε παντοκράτωρ, ὥς τίς οὐ μὴ ἐλεήσεις τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, ὃς ὑπερείδες· τοῦτο ἔδδομηκοστὸν ἔτος.

Γ'. Τῶν ἀπεσταλμένων ἵππων, ἤγουν ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων περιδευσάντων τὴν σύμπασαν γῆν, εἰτα σαφῶς εἰρηκόταν, ὡς κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει, καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπεβριμμένον ὑπομένει ζυγόν, καὶ τῆς Ἰουδαίας ὁ μακάριος ἄγγελος, ὃς τάχα που ἐτάτατο παρὰ θεοῦ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος παιδαγωγεῖν. Εὐρήσομεν δὲ ὅτι καὶ ὅτε τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐκθεδραμῆχας γῆς, δεινοί μὲν αὐτοὺς κατεπτόει δειμασιν ὁ ἀπόπληκτος Φαραὼ, τὸν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένος, εἰτα διώκειν ἐπιχειρῶν· Ἐστῆ, φησὶν, ὁ ἄγγελος Κυρίου ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ συνέμιξαν ἀλλήλοις ὀλην τὴν νύκτα. Ὁ ἄλλος καὶ αὐτὸν τὸν νόμον δι' ἀγγέλων λελαλησθαι ὁ νομομαθὴς ἔφη Παῦλος. Ὑπεμφαίνει δὲ τι τοιοῦτον καὶ τῆς εὐαγγελ-

A sua allectabat, eo ibat. Idcirco universorum Conditor, velut in equo, et nostrī similis, [et sub tegumento adest. Stat autem inter duos montes umbrosos. Meo iudicio montes umbrosos nominat, unum qui est in Judæa, Sion videlicet, alterum qui est in Samaria. Alicubi enim de his ita loquitur Deus:] «Vae spernentibus Sion, et confidentibus in monte Samariæ¹¹.» Ambo autem umbrosi, quod propter immensam incolentium multitudinem coarctarentur fortasse, et silvam densam atque umbrosam imitarentur. A tergo porro equo rursus insidentis, et insuper alii equi, nec illi concolores astabant: erant aiquidem rursi, et maculosi, et varii, et albi. Qui ipsi quoque et reges, et gentes belli cupidas et in pugna acerrimas significant, et quæ natali solo tantummodo contentæ non sint: sed per totum orbem velut dispersæ, omnes provincias et regna sub sole in suam redigere ditionem conitantur; quales Babyloniorum reges exstiterunt: Phulus primum, qui tribus trans Jordanem subegit; et post illum Salmanasar, qui vastavit Samariam; tertius Senacherib, qui reliquias Samariæ immantiter deprædatus, complura item Judææ oppida exussit; quartus Nabuchodonosor, qui et Hierosolymam everit, et Israel captivum abduxit. Tunc sane variorum colorum equos esse visos fortasse indicat; et ænigma colorum diversitatis quam habebant de differentia cujusque voluntatis, et sententiæ interpretari quispiam commodissime poterit.

C 660 Hæret igitur ambiguus propheta, et revelationem querit. Discit autem hos esse, quos emisit Dominus, ut circumirent omnem terram, atque adeo ipsi missi hoc autumant, omnem terram se circumvisisse confirmantes; præterea ipsam quiescere, eorum potentiæ obniti non valentem, et jugum eorum non voluntate, sed necessitate sustententem.

Vers. 12. Et respondit Angelus Domini, et dixit: Domine omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem, et urbium Juda quas neglexisti? iste annus septuagesimus.

VI. Postquam equi missi, sive gentes, et reges qui totam terram circumierunt, responsum apertum reddiderunt, eam habitari, et quiescere, et impositum sibi jugum vel nolentes perferre, mox ad preces pro Hierosolyma et Judæa faciendas convertitur beatus angelus, qui fortassis Judæorum genti instituendæ a Deo præpositus erat. Legimus porro cum insanus Pharaō ex Ægypto propere egressis graves terrores incuteret, hostilem in modum armatus, et eos insequi aggressus: «Stetit, inquit, angelus Domini in medio eorum, et non commiscuerunt se ad invicem tota nocte¹².» Quin et legem per angelos dictatam doctus legis scribit Paulus¹³. Tale quiddam nos moxet etiam sensus

¹¹ Amos vi, 1. ¹² Exod. xiv, 19. ¹³ Galat. iii, 19.

parabolæ evangelicæ. At enim alicubi Christus de A
synagoga Judæorum, sub involacro illi eventura
præmonstrans : « Ficum habebat quidam plantatam
in agro suo ¹⁹. » Quam ut sterilem excindere vo-
luit, idque cultori vineæ mandavit : « Excinde
illam, inquit : ut quid adhuc terram occupas? Tum
cultor : Domine, sine illam etiam hoc anno, usque
dum fodiam circa illam, et mittam stercora : et
fortasse fecerit fructum in posterum : si minus,
excindes eam ²⁰. » Quid enim aliud nobis in his
persona vinitoris insinuat, nisi præfectum ange-
lum, et ad ipsam, ut dixi, erudiendam constitu-
tum? Igitur Deo captivitatem anno septuagesimo
circumscribente, ante id tempus finitum, silendum
fuit necessario, ne Dominicis nutibus adversari vi-
deretur. Cæterum annis jam transactis, preces B
fundit suppliciter : offensionisque suspicione sublata,
cum sciat Dominum mentiri non posse, discere
cupit **661** utrum irati vindictæ, juxta vetes bene-
placium in annum septuagesimum extendenda,
perinde cessarit, sicut peccare desierint, qui pec-
cabant : an ultra adhuc proferenda, additis pecca-
tis novis, et proroganda adhuc in longum calamita-
tas. Idcirco ait : « Quousque non misereberis Jera-
salem, et civitatum Judææ neglectum jam ad
annum usque septuagesimum? »

Quocirca spe bonâ et explorata sustentantur qui
Deum colunt, quod si contigerit offendere ex infir-
mitate, esse qui apud Deum pro ipsis supplicent,
non homines tantum, sed etiam ipsos sanctos angelos
qui Deum mitem et placidum reddant, sua puritatis
et innocentia ejus iras sedantes, et indignantem
iudicem ad ignoscendum quodammodo compellentes.
Verum tum quidem angelus pro synagoga Judæorum
supplex fiebat. Nos autem fideles et sanctificati de
cætero in spiritu, et advocatum habemus apud Patrem
Jesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis
nostris : nec pro nostris tantum, sed et pro totius
mundi ²¹. » Et ut divinus Paulus scriptum reliquit :
« Ipsum posuit Deus propitiationem per fidem ²², » li-
berantem a peccatis ad ipsum accedentes.

Vras. 13-15. Et respondit Dominus omnipotens D
angelo qui loquebatur in me, verba bona, et sermo-
nes consolatorios. Et dixit ad me angelus qui lo-
quebatur in me : Clama, dicens : Hæc dicit Dominus
omnipotens : Zelati Jerusalem, et Sion zelo magno,
et ira magna ego irascor super gentes superimpositas.
Pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi
vero simul incubuerunt in mala.

VII. Verè dicimus, juxta vocem Psallentis, « Mi-
sericors et miserator Dominus ²³ » et ipsa rerum
experientia clamat ita se habere, non aliter. Obser-
va enim quomodo extemplo exaudiat preces pro ve-

λικής παραβολής ή δύναμις. Ἐφη γάρ πού Χριστός
περί τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὸ μέλλον αὐτῇ
συμῆσθαι προαναδείκνυς αἰνιγματωδῶς : « Συνῆν
εἰς τις περυταυμένη ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ
δὲ ἀκαρπὸς ἦν, ἐκκόπειν αὐτὴν ἠθέλη, καὶ διὰ τοῦτο
ὁρῶν ἐπέλεγε λέγων τῷ γεωπόνῳ : « Ἐκκόψου αὐτήν,
ὥστε εἰ καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; » Ὅ δὲ πρὸς τοῦτό φησι :
Κύριε, ἄφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἵνα ἂν σκάψω
περὶ αὐτήν, καὶ βάλλω κόπρια : καὶ μὲν ποιήσῃ καρ-
πὸν εἰς τὸ μέλλον : εἰ δὲ μὴ γέ, ἐκκόψεις αὐτήν. » Τί
γάρ ἔπειρον ἦν ἐν τοῦτοις τὸ τοῦ γεωπόνου πρόσωπον
ὁπαίνεσθαι, πλὴν ὅτι τὸ τοῦ προσετηκότος ἀγγέλου,
καὶ παιδαγωγεῖν αὐτήν, ὡς ἔφη, προσεταγμένον :
Ὅρισαντος ὅτι τοῦ Θεοῦ τῆς εἰχημαλωσίας τὸν χρόνον
εἰς ἔτος ἔδδομηκοστὸν, οὕτω μὲν εἰς πέρας ἤσαντος
τοῦ καιροῦ, σωπῆν ἦν ἀναγκαῖον, ὡς ἂν μὴ δοκῇ
ἀσποκτικῶς ἀντεξάγειν νεύματα. Περικρασμένου δὲ
ἤδη τοῦ καιροῦ, ποιεῖται τὰς λιτὰς, καὶ τῆς τοῦ
προσκορπεῖν ὑποφίας ἐκ μέσου γεγενημένης, ἀφειδῇ
δὲ θύτα τὸν δεσπότην εἰδὼς, ἀναμαθεῖν ἀξιοῖ, πότε-
ρον συμπεπέρασται τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ ἐξ ὀργῆς
κατὰ τὸ πάλαι δοκοῦν εἰς ἔτος τὸ ἔδδομηκοστὸν :
ἤγουν εἶναι τις ἐτέρα πάλιν ἀνάκλησις προσεταγμέ-
νων ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς μῆκος ἔτι τὰ τῆς ταλαιπωρίας
αὐτοῖς ἐκτείνεσθαι. Ταῦτοι φησὶν : « Ἔως τίνας οὐ
μὴ ἐλεῇσθι τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας
πόλεις ὑπερπεπραμένας ἤδη τοῦτο ἔδδομηκοστὸν ἔτος; »

Ἐκτὸς οὖν ἄρα τοῖς σεβομένοις Θεὸν χρηστῇ, καὶ
οὐκ ἀμφίβολος, ὡς εἰ δὴ πῶς γένοιτο προσκορπεῖν ἐξ
ἀσθενείας, ἀλλ' οὖν ἔχουσι παρὰ Θεοῦ τοὺς λιπαροῦν-
τας ὅπερ ἑαυτῶν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ
αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, οἱ προσγῆν τε καὶ
μακρίον ἀποτελοῦσι Θεὸν, τῇ ἰδίᾳ καθάρσεται κα-
τευαδόντες τὰς ὀργὰς, καὶ οἰκτιρῶντες ἐκδοσικοῦντες
ἀσφάλλοντα τὸν κριτὴν. Ἀλλὰ τότε μὲν ἀγγελος ὅπερ
τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐποικίτο τὰς λιτὰς.
Ἡμεῖς δὲ, οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν
ἐν πνεύματι, « Παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα
Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν
ἁμαρτιῶν ἡμῶν » οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον,
ἀλλὰ περὶ οὐλοῦ τοῦ κόσμου. » Καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γρά-
φει Παῦλος, « Αὐτὸν ἱλαστήριον ὁ Θεὸς ἔθετο διὰ
πίστεως, » ἁμαρτιῶν ἀπαλλάττοντα τοὺς προσκύντας
αὐτῷ.

Καὶ διεκρίθη Κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ
τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοί, ῥήματα καλὰ, καὶ λόγους
παρηλητικούς. Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἀγγελος ὁ
λαλῶν ἐν ἐμοί : Ἀνάκραγε λέγων : Τάδε λέγει
Κύριος παντοκράτωρ : Ἐβόλωνα τὴν Ἱερουσα-
λὴμ, καὶ τὴν Σιών ὀρίλον μέγα, καὶ ὀργὴν μεγάλην
ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἀνθ'
ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθημ ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπ-
έσωτο εἰς κακὰ.

Ζ'. Ἀληθὲς εἰπὴν, ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος
φωνήν, « Οἰκτίρμων καὶ ἐλεῇμων ὁ Κύριος, » καὶ
αὐτὴ δὲ τῶν πραγμάτων ἡ πέτρα διαδοῆσεν ἂν, ὡς
ὤδε τε ἔχει, καὶ οὐκ ἑτέρως. Ἀθροὶ γὰρ ὅπως δέχε-

¹⁹ Luc. xiii, 6. ²⁰ ibid. 7-9. ²¹ I Joan. ii, 1, 2.

²² Rom. iii, 25. ²³ Psal. cii, 8.

ται παραχρῆμα τὰς λιτὰς τὰς ὑπὲρ γε τῶν πεπρα-
χότων ἀθλίως, καὶ συντετριμμένων ἐν ἀλλοδαπῇ, καὶ
τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττων ζυγὸν, μόνον δὲ
οὐχὶ τοῦ παρακαλοῦντος φθάνει τὴν αἴτησιν, καὶ
ἀποκρίνεται παραχρῆμα ἰβήματα καλὰ, καὶ λόγους
παρακλητικούς· ὁ παρακλητικὸς δὲ φημι τοὺς ἀνα-
κατήσασθαι τε καὶ παρακαλέσαι δυναμένους τοὺς πε-
πονηκότας. Παρ' ὅλον γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν
τὸν καιρὸν οὐ βῆμα τάχα που χρηστὸν εἰρηκώς, οὐχ
ἐτέρου τινὸς τῶν παρακαλεῖν εὐδοκῶν ἀξιώσας αὐ-
τοὺς, ἀρχεται χρηστοπεῖν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοὺς ἡμε-
ρήτης καταβάλλεται τὴν ἀρχὴν. Ἐκ περιχαρακίας δὲ
οὖν τῆς ἄγαν ὁ θεοπέσιος ἀγγέλους διαμεκράγεται
λοιπὸν τῷ προφῆτῃ προστέταχτε, καὶ διακονεῖν εἰς
ἅπαντας τὰ παρὰ Θεοῦ. Ἐζηλωμένοι γὰρ φησι τὴν
Ἱερουσαλὴμ ζῆλον μέγαν, οὐχ αὐτῇ τὸν ζῆλον ἐν-
ελες, καθάπερ καὶ πρώην παρενηνεγμένη πρὸς ἄλλο-
κότους λείπειας, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τοὺς πεπονηκότας,
οἳ καὶ ὥργισθαι φησὶν, οὐχ ὡς ἐν ἀπλῇ· καὶ μεμε-
τημένη κινήσει τυχεύει, ἀλλ' ὡς ἐν ἐκράτῃ τε καὶ
ἀσχετῇ θυμῷ. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, ἐπαίξων τοὺς
ἐμοὺς, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς πέρα μέτρου πάσχειν ἤθε-
λον. Αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας γνώμης τὴν ἀγριότητα δευ-
νῶς τε καὶ ἀγαλνῶς ἐπῆγον, παρέντες οὐδὲν τῶν εἰς
ὀμύτητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ,
Ἐγὼ μὲν ὥργισθην ὅλως· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς
κακίαν. Ἐπαίδεται μὲν γὰρ ἐξ ἀγάπης ἡμεταρτηκότας ὁ
τῶν ὁλων Θεός, καὶ συμμέτρους ἡμῖν ἐπιφέρει ἀνι-
κίας, ἣ πόνους, μετασσεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον. Οἱ δὲ δὴ
πρὸς τοῦτα παρειλημένοι, θυροπρακτοὺς ἐπιθρό-
νουσι τοὺς παιδευομένους ἐσθ' ὅτι. Ἄλλ' ὥργίζεται
Θεὸς ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴν μεγάλην. Ὁ μὲν γὰρ ὡς πατήρ
μας τοὺς κἀμνοὺς ἐκπεφρόντο.

Τοῦτο παθούσης τῆς Ἐκκλησίας, ἡγενοῦσιν οἱ
διώκοντες, ὅτι τῆς εἰς αὐτὴν ἀγριότητος ἀποτίσουςι
λόγους, καὶ πικρὰς ἐξαιτηθήσονται δίκας παρὰ τοῦ
προσώτου Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο τότε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ
Ἱερουσαλὴμ ἐν οἰκτιρμῷ, καὶ ὁ οἶκος μου ἀνοικο-
δομηθήσεται ἐν αὐτῇ, λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ, καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐτι.

Ἦ. Αἰδείχον ὅτι παθούσα τὴν ἀποστροφὴν τοῦ δια-
σώζειν τοχύνοντες, ἀθλιότητος τε καὶ ταραχῆς εἰς
τοῦτο κατώλισθεν, ἐστὶ δὲ πάλιν ἀνοικτὴ, καὶ λίαν
εὐκόλως ἐν οἷς ἦν πάλαι, μετατεθέντος εἰς ἡμερότητα
τοῦ παρωργισμένου, δηλονότι δὲ ἐπὶ τοῦ πάντα τοχύνοντος
Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὑπονοστοῦντος εἰς αὐτὴν,
διὰ τοῦ πάλιν ἀξιώσαι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, καὶ
ἀμνησιπικρίας ἀνεῖναι τὰ ἐγκλήματα. Ὑποσχέται
γὰρ καὶ τὸν οἶκον ἐγείρειν, καὶ εὐμνηστῆσθαι ἀπο-
φαίνει τὴν Ἱερουσαλὴμ. Ἐμπέκηστο[ν] μὲν γὰρ ὁ
νεὸς, καθήρητο δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πόλεως τεῖχη,
ὡς ὀλίγην καὶ συνεσταλμένην ὀρᾶσθαι παντελῶς,
καὶ εὐαριθμήτους ἔχειν τοὺς οἰκήτορας. Ἄλλ' ὡς
ἔφην ἀρετίως, ἀνακομίζειν αὐτὴν ἐπαγγέλλεται πρὸς
τὸ ἐν ἀρχαῖς, ὃ δὴ καὶ τετέλεστο, Κύρου μὲν ἀνέν-
τος τῆς αἰχμαλωσίας, Δαρείου γε μὴν καὶ αὐτὸν

A xatis et contritis in peregrino solo, et captivitatis
jugum auferens, et rogantis petitionem ferme prae-
veniens, et mox respondens : verba bona, et sermō-
nes consolatorios : consolatorios, inquam, qui re-
creare et permulcere affictos possent. Toto siqui-
dem 662 tempore captivitatis, cum fortassis nullo
eos leni verbo affatus, nec alio quopiam quod solatio
esse posset, dignatus fuisset, incipit blande loqui
et mansuetudinis suae in ipsos principium capessit.
Ex ingenti igitur hostilitate divinus angelus exclamare
prophetae debine jubet, et a Deo dicta communicare
cum omnibus. Inquit enim : Zelatus sum Jerusa-
lem zelo magno, non in ipsam zelum effundens,
quomodo et antea, cum in religiones monstrosas
transversim abisset, sed pro ipsa in vastatores, qui-
bus et se iratum ait, non ut simpliei et circumscripti
commotione fortasse, sed ut summo et implacabili
furore. Ego enim, inquit, corripiebam meos, et
nihil immoderatum illos perpeti volebam. At ipsi
pro sua libidine horribilem et indomitam saevitiam
adhibuerunt, nihil ad crudelitatem immanitatemque
praetermittente. Hoc, opinor, est quod ait : Ego qui-
dem iratus sum modice : ipsi vero simul incubue-
runt in mala. Corripit enim peccatores universorum
Deus ex charitate, modicisque plagis, aut dolo-
ribus illatis, ad consilia saniora compellit. Qui
autem ad hoc pro ministris asciscuntur, aliquando
ceu belluae in eos qui corripiuntur ineursant. Verum
irascitur illis Deus ira magna. Nam ille ut parens
verberibus corrigere volebat : illi vero effrenato im-
petu in officios irruerant.

ἐκπορθεῖν ταῖς αἰσχαῖς ἤθελεν· οἱ δὲ ἀσχετοὶ ὥρ-
γισαν.

Sic tractata Ecclesia, ignorabant persecutores se-
ciritatis in illam suae rationem reddituros, et Deo
ejus praesidi grave supplicium soluturos.

Vers. 16. Propterea haec dicit Dominus : Con-
vertar ad Jerusalem in misericordia, et domus mea
instaurabitur in ea, dicit Dominus omnipotens, et
mensura extendetur super Jerusalem adhuc.

VIII. Ostendit quoniam se avertit ab eo penes
quem est salus, in tantam miseriam et arumnam
incidisse : rursum tamen citra laborem, valdeque
facile in bonis pristinis futuram, ubi provocatus ad
iram emollitus fuerit omnipotens Deus utique, et
quasi ad lenitatem redierit, rursum eos indulgentia
et charitate dignando, depositaque injuriarum me-
moriam delicta condonando. Pollicetur enim et do-
mum instauraturum, et Hierosolymam longissimo
spatio producturum. Crematum quippe erat tem-
plum, et ipsa urbis moenia diruta, ut exigua, et in
angustum redacta plane cerneretur, et incolae per-
paucos haberet. 663 Sed, ut modo dixi, eam ad
pristinam amplitudinem revocaturam spondet, quod
et factum est, Cyro quidem e captivitate dimit-
tente, Dario templum reaedificari jubente, et ipsam

urbem mœnibus cingi, ac muniri permittente²².

Videmus autem Deum aliquando sanctorum fidem, et adhaerentium sibi dilectionem exercentem, quibusdam temporibus Ecclesiam persecutionibus sinere exagitari. Attamen mediocriter vexatam statim erigere, suisque auxiliis de integro communire, et superna gratia domum suam exornare. Imo unusquisque pius et urbs et templum Dei est. Sæpius autem probatur, et carnali voluptate, et mundana sollicitudine ad flagitia irritantibus, ut patientis animæ ardere, et a muris, sive tutela deserta videatur. Verum miserante Deo, et sanctorum precibus sese ad mansuetudinem immutante, rursus ædificatur in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu²³. Depulsaque omni immunditia denuo mœnibus communitur, et civitas magni regis, hoc est Christi, efficitur.

VERS. 17. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Adhuc clama, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc diffundentur civitates in bonis, et miserebitur Dominus adhuc Sion, et eliget adhuc Jerusalem.

IX. Cum duraret diutius captivitas, Judææ, et nihilominus Samaritarum urbes in meram solitudinem convertebantur. Nam et domus conflagraverant, et voce propemodum missa, Babyloniorum sævitiam acensabant ipsaque civitatum species deformata, et destructa omnino visebatur. Paucissimis autem incolis, virum illustrem, aut aliqui insignem illic videre non erat: neque aliquos vitam genialem agitant, sed mœstos omnes fame et inopia laborantes. Horum omnium fore finem promittit. Ait enim: « Diffundentur civitates in bonis, » hoc est in antiqua felicitate versabuntur, adauctæque bonorum cumulis faciem innovabunt, atque ad optata denuo revertentur. « Miserebitur enim Dominus adhuc Sion et eliget adhuc Jerusalem. »

Perpende porro, quam prudenter prophetica nobis procedat oratio. Non enim 664 universe ipsum fore misericordem spondet, nec in omne tempus electurum, sed adhuc, inquit, lenitatis veluti certa mensura definitum tempus promittens. Erat enim post hæc atrociores subitura calamitates, propter illatas Christo contumelias condemnata. Quocirca illud adhuc quasi dimensum benignitatis tempus declarat, cum comminatione occulta ipsi eventurorum, ubi Christus Salvator noster advenerit.

VERS. 18-21. Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor cornua. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, Domine? Et dixit ad me: Hæc cornua, quæ dissiparunt Judam, et Israel et Jerusalem. Et ostendit mihi Dominus quatuor fa-

Α αναδείξασθαι προστάττοντος τὸν ναὸν, ἐπιέντος τε καὶ αὐτὴν τοῖς ταῖς αἰσιν ὀχυροῦν τὴν πόλιν.

Ὅρῳμεν δὲ, ὅτι διαγυρνάζων ἐστ' ὅτι θεὸς τῶν ἁγίων τὴν πίστιν, καὶ τῶν προσκειμένων αὐτῷ τὴν ἀγάπην, ἐφίησι κατὰ καιροῦ διώκεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ὀλίγα παθοῦσαν εὐθὺς ἀνίστησι, καὶ ἀνατειγίζει πάλιν ταῖς ἐπικουρλαῖς, καὶ τῇ ἀνωθεν χάριτι τὸν ἴδιον οἶκον στεφανοῖ. Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν εὐσεβεῖν ἡρημένων καὶ πόλις ἐστὶ, καὶ οἶκος θεοῦ. Δοκιμάζεται δὲ πολλάκις, κατερεθίζούσης αὐτὸν εἰς φαυλότητα, καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς, καὶ μερίμνης κοσμικῆς, ὥς δοκεῖν ἐμπεπρησθαι τε καὶ τειχῶν ἐρξμην, ἥγων ἀσφαλείας, τὴν τοῦ παθόντος ἀπομείναι ψυχὴν. Ἀλλὰ κατοικητέοντος θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων λιταῖς μετατιθεμένου πρὸς τὸ ἡμερον, οἰκοδομεῖται πάλιν ἡ εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον θεοῦ ἐν πνεύματι. Καὶ δὴ ἀπάσης ἀπεληλαμένης ἀκαθαρσίας, ἀνατειγίζεται παρὰ θεοῦ, καὶ γίνεται πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, τοῦτοῦτοῦτο Χριστοῦ.

Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἔτι ἀνδράγαγε, λέγων· Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἔτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει Κύριος ἔτι τὴν Σιών, καὶ αἰρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλὴμ.

Θ'. Παρατείνοντος τοῦ χρόνου τῆς αἰχμαλωσίας, αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις οὐδὲν ἐξ ἤττων καὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἐξηρήμυντο παντελῶς. Οἱκοὶ τε γὰρ ἦσαν ἐμπεπρησμένοι, καὶ μονονοῦλ τῆς Βαβυλωνίων ὠμότητος κατακειραγόμενοι, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν πόλεων σχήματα, κατηφανισμένα, καὶ ἀνατετραμμένα παντελῶς. Εὐαριθμήτων δὲ κομιδῇ κατοικοῦντων, ἀνδρα μὲν οὐκ ἦν λαμπρὸν, ἢ καὶ ἐτέρως ἐπίσημον ἰδεῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν εὐπαθείᾳ ὄντας τινὰς, κατηφείς δὲ ἀπαντας, λιμῷ καὶ πένει κατηγχεσμένους. Τούτων ἀπάντων ἐστῆσαι πύρας ἐπαγγέλλεται. Διαχυθήσονται γὰρ, φησί, πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, τοῦτοῦτοῦτο ἐν ταῖς ἀρχαῖαις εὐημερίαις εἰσονται, καὶ παρακειμένων αὐταῖς τῶν εἰς ἀφθονίαν ἀγαθῶν, μεταβαλοῦσι τὴν ὄψιν, καὶ ἀναδραμοῦνται πάλιν ἐν τοῖς κατ' εὐχὴν. Ἐλεήσει γὰρ Κύριος ἔτι τὴν Σιών, καὶ αἰρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλὴμ.

Ἀθροεῖ δὲ ὅπως εὐτέχνως ἡμῖν ὁ τῆς προφητείας πρόεισι λόγος. Οὐ γὰρ εἰς ἅπαν αὐτὴν ἐλεήσειν καταπαγγέλλεται, οὔτε μὴν εἰς πάντα χρόνον αἰρετιεῖν· ἀλλὰ τὸ, ἔτι, φησί, μεμετρημένον ὥσπερ τὸν τῆς ἡμερότητας χρόνον ὁπισχνοῦμενος. Ἐμᾶλλε γὰρ μετὰ τούτου τοῖς ἔτι χεῖρον ἐναλῶναι κακοῖς, ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις κατεγνωσμέναι. Οὐκοῦν τὸ, ἔτι, μεμετρημένον ὥσπερ δηλοῖ τὸν τῆς ἡμερότητας χρόνον, ἀπειλὴν ἔχοντα ἀσυμφανῆ τῶν συμβησομένων αὐτῇ κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τέσσαρα κέρατα. Καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί· Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με· Ταῦτα τὰ κέρατα, τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ Ἰε-

²² I Esdr. 1, 6. ²³ Ephes. 11, 22.

ρουσαλήμ. Καὶ ἔδειξε Κύριός μοι τέσσαρας κέρατα, καὶ εἶπα· Τί οὗτοι ἔρχονται ποιῆσαι; Καὶ εἶπε· Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέαξαν, καὶ οὐδεις αὐτῶν ἦρε κεφαλὴν. Καὶ εἰσῆλθον οὗτοι τοῦ δέξιναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν. Τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἔθνη, τὰ ἐπαυροῦμεν κέρας ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν.

Γ'. Ἐφ' ἑτέραν ὄρασιν ὁ προφήτης ἔρχεται, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἵνα μὴ λόγῳ μόνῳ παιδεύοιτο τὰ ἐσόμενα· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν συμβησομένων ἐν θεωρίαις γενόμενος, λεπτοῦς τε καὶ ἀκριβῶς εἰδείη τὰ σημαίνόμενα. Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ τῆς ὁράσεως νοῦς, ὡς ἂν οὐδὲς τε ὧ, διεπαῖν πειράσομαι. Τὸ κέρας ἀπὸ παρὰ τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ λαμβάνεται μὲν εἰς εἰκόνα, καὶ ὑποτύπωσιν ἰσχύος, ἣν βασιλείας. Κατασημαίνει δὲ πλειστάκις καὶ ὑπεροψίαν, ὡς ἐν γὰρ τῷ φάναι τίσι τὴν μακάριον Δαβὶδ· «Εἶπα τοῖς παρνομοῦσι· Μὴ παρανομεῖτε καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρας.» Ψάλλει δὲ πάλιν καὶ περὶ Χριστοῦ· «Τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ,» τούτέστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ τοῦ κατάρχειν τῶν ὧν ἰσχύς τε καὶ ἐξουσία. Ὁρᾷ τοιγαροῦν ὁ προφήτης τέσσαρα κέρατα, τούτέστιν ἔθνη τέσσαρα, σκληρὰ τε καὶ ἀλκιμώτατα, πόλεις τε ὁμοῦ καὶ χώρας ἐκκερατίζειν εὐκόλως δυνάμενα. Καὶ οἱ μὲν εἶναι ταῦτά φασι, τὴν τε Ἀσσυρίων βασιλείαν, καὶ μέντοι πρὸς τῆς τῆν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τρίτην τὴν Μακεδόνων. Ἀντίοχος γὰρ ὁ ἐπίκλην Ἐπιφανής, ἐκ Μακεδονίας ὢν, πεπόρθηκε τὴν Ἰουδαίαν. Ἐπαριθμοῦσι δὲ ταύτην καὶ τὴν Ῥωμαίων, ἡ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν εἶλε τὰ Ἱεροσόλυμα κατακράτος. Ἐπειδὴ δὲ διερμηνεύων τῷ προφῆτῃ τὴν ὄρασιν ὁ θεοπνεύστους ἄγγελος, ἔφη· περὶ τῶν κεράτων, ὅτι· «Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέαξαν,» ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ νῦν, ἐκείνα παρέντας, ἐπ' ἔθνη μᾶλλον ἔλθειν τὰ συντετριφότα τὸν Ἰσραὴλ. Τέσσαρες δὲ οὖν γέγοναν ἀρχαί, δι' ὧν τοῦτο παθεῖν τὴν Ἰουδαίαν εὐρύσσομεν. Φούλας μὲν γὰρ πρῶτος τὰς ἐπέκεινα, ὡς ἔφη, τῶν Ἰορδάνων ναμάτων εἶλε φυλάς. Εἶτα μετ' ἐκείνων ὁ Σαλμανασάρ, καὶ τρίτος Σινναχηρείμ, καὶ τελευταῖος μετ' ἐκείνων ὁ Ναβουχοδονόσωρ. Οὐκοῦν οικειώτερον νοηθεῖν ἂν ἐπ' αὐτῶν, ὅτι ταῦτά ἐστι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἶτα Θεοῦ καταδεικνύντός τε καὶ ἀνευρύνοντός τῷ προφῆτῃ τὴν ὄρασιν, τέσσαρες ὁρῶνται τέκτονες. Ἦρτο δὲ πάλιν, ὅποι τε καὶ ἐφ' ὅτῳ βαδίζουσιν· εἰτὰ φησὶν ὁ λαλῶν ἄγγελος ἐν αὐτῷ, ὅτι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ συντετριφότα τε καὶ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ, εἰσῆλθον δέξιναι. Τί οὖν ἐροῦμεν καὶ διὰ τούτου πάλιν ὑποσημαίνεισθαι; Ἄρα γὰρ παρ' ἐξύνοντο κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἥδη πεπορθηκότες, καὶ ἀγριωτέρους ἀπετέλει θεὸς τοὺς ἐξ ὀργῆς αὐτοῖς ἐπετηνεγμένους; Καίτοι φαίνεται διακεκραγῶς καὶ λέγων· «Ἐξήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών

bro, et dixi: Quid isti veniunt facere? Et dixit: Hæc cornua quæ dissiparunt Judam, et Israel confregerunt, et nullus eorum levavit caput. Et egrediuntur isti ut acuerent ea in manus eorum. Quatuor cornua gentes sunt, elevantes cornu super terram Domini, ut dissipent eam.

X. Ad aliam visionem propheta venit, nec multo post, ut non solo verbo quæ futura sunt doceatur, sed cum eventura etiam viderit, subtiliter et perfecte quæ significantur intelligat. Quod igitur sit hujus visionis argumentum, quantum in me erit, declarare conabor. Cornu in divinis Litteris pro imagine quadam et representatione potentie sive regni sumitur. Sæpe item superbie notionem habet, ut cum dicit beatus David: «Dixi iniquis: Nolite inique agere, et delinquentibus: Nolite exaltare cornu». Et alicubi de Christo psallit: Cornu ejus exaltabitur in gloria, id est regnum, viresque et potestas, qua imperet omnibus. Videt igitur propheta cornua quatuor, hoc est quatuor gentes asperas et fortissimas et quæ urbes atque regiones tanquam cornibus impetere dissipareque facile queant. Has quidem volunt esse regnum Assyriorum, aliorum Babyloniorum, tertium Macedonum. Antiochus enim cognomento illustis et Macedo Judæam vastavit. Huic Romanorum annumerant, qui post Salvatorem in cruce mortuum, vi et armis Hierosolimam expugnavit. Quoniam vero divinus angelus prophetæ visum interpretans de cornibus dixit, «Cornua ista quæ Judam dissiparint, etiam Israel confregisse,» oportere puto nunc illis relictis, venire potius ad gentes, quæ Israellem contriverunt. Sunt igitur quatuor principatus, per quos hæc passam Judæam constat. Phulas enim primus duas tribus trans fluentia Jordanis domuit. Post eum Salmanasar, tertius Senacherib, et postremus Nabuchodonosor. Quare magis proprie de illis accipiat, hæc scilicet esse quatuor cornua, quæ Judam et Israellem dissiparint. Deinde Deo prophetæ visionem monstrante et explicante, quatuor fabri apparent. Querit rursus, quo, et qua de causa veniant; respondet angelus in ipso loquens, quatuor cornua quæ contriverint et dissiparint Judam, et Israellem ingressos esse ut acuerent. Quid jam hoc sibi velle dicemus? Num concitabantur contra Israel, qui eum jam devastaverant, et quos iras in eos immiserat Deus, hos ferociore faciebat? Atqui clarum est illum clamare ac dicere: Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna irascor super gentes, quæ simul incubuerunt. Pro eo quod ego quidam iratus sum modice, ipsæ vero simul incubuerunt in mala. Qui autem parum et modice succenset, et zelo prosequitur vastatores, quia in captos supra quam dici potest ævierint, quomo-

¹¹ Psal. lxxiv, 5. ¹² Psal. cxl, 9. ¹³ I Paral. v, 25, 26. ¹⁴ IV Reg. xvii, 3 seqq. ¹⁵ IV Reg. xviii, 43 seqq.; II Paral. xxxii, 1 seqq. ¹⁶ IV Reg. xxiv, 1 seqq.; II Paral. xxxvi, 6 seqq. ¹⁷ Jerem. i, 14, 15.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur A
quidem, non tamen contra Israel, sed contra semet-
ipsa. In se mutuo namque insurrexerunt, Assyrios
ac Babylonios Persæ et Medi bello laessaverunt Cyro
regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi ex-
acuta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non
fuisset servitute absolutus Israel, non exemptus
vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri
cornua acuentes in manibus eorum, hoc est habenti-
um ea, sive victorum, ut reges Persarum intelli-
gamus, intelligi possunt angeli, decemissime ad Del
jussa conficienda constituti. Hoc igitur erat subigi
Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque
redigi de quibus alibi universorum Dominus ait:
« Sanctificati sunt, et ego adduco eos; gigantes ve-
niant implere furorem meum, gaudentes simul et su-
perbientes ²¹. »

νοώμεν βασιλέας, νοηθεὶν ἄγγελοι, τὸ δοκοῦν θεῷ ἀποπεραινέιν εὐ μάλα πρόσταγμαίνει. Τοῦτο ἦν
ἄρα τὸ ἄλωνα τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρωθι ποῦ
φησιν ὁ τῶν ὀλων Δεσπότης· « Ἠγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτοὺς, γίγαντες ἐρχονται πληρῶσαι τὸν
θυμὸν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὀβριζόντες. »

666 CAP. II.

ΚΕΦΑΛΑ. Β΄.

Vers. 1, 5. Et levavi oculos meos, et vidi, et
ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus.
Et dixi ad eum: Quo tu vadis? Et dixit ad me:
Ut dimetiar Jerusalem, et videam quanta latitudo
ejus est et quanta longitudo. Et ecce angelus qui
loquebatur in me, stabat, et angelus alius egre-
diebatur in occursum ejus, et dixit ad eum, dicens: C
Frugifera habitabitur Jerusalem a multitudine ho-
minum et fumentorum quæ in medio ejus, et ego
ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in
gloriam ero in medio ejus.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ εἶδον, καὶ
ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμε-
τρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Ποῦ σὺ παρεῖς;
Καὶ εἶπε πρὸς με· Διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,
τοῦ ἰδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ὅστι καὶ
πηλίκον τὸ μήκος. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν
ἐν ἔμοι εἰστήκει, καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο
εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, λέ-
γων· Κατάχαρπος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ
ἀπὸ πλῆθους ἀνθρώπων, καὶ πηλίκον ἐν μέσῳ αὐ-
τῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος
πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ
αὐτῆς.

XI. Non esse exacuta cornua contra Israel, sed
contra eos potius qui Hierosolymam atque etiam
Judæam everterunt ac lacerarunt, proxime supe-
rior visio planissime demonstrat. Elevat siquidem
rursum oculos propheta, non utique corporis, sed
interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur.
Tum quemdam se vidisse ait forma, et habitu viri,
funiculum tenentem geometricum, quem percuteta-
tus est, ejus rei gratia veniret et quid sibi propo-
nuisset. Eo respondente, velle metiri Jerusalem

ΙΑ'. Ὅτι μὴ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὠξύνῃ τὰ κέρατα,
κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἱ εἰδὼν τε καὶ παρορθῆναι
τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν Ἰουδαίαν, ἣ γειτνῶν
ὁρασις ἐκδείξειεν ἂν, καὶ μάλα εὐκόλως. Αἰρεῖ γὰρ
πάλιν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ προφήτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάν-
τως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς.
Εἰτά τινα τεθεσθῶσι φησὶν ἐν ἀνδρὸς σχήματι, σχοι-
νίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἤρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτι
τε βαδίζει. καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῷ. Τοῦ δὲ δὴ φά-
σκοντος διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,

. (1) incenso autem et ipso
divino templo, perque totam Judæam domibus et
urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo
modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exacutis,
hoc est gentibus, sive regnis inter se bellige-
rantibus resurrectorum Israel, et habitandam de
integre jam dilatatam Jerusalem, divina virtute mu-
nitam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

. ἐμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ, καὶ
τῶν ἀπὸ πάσων τὴν Ἰουδαίαν ὀκίων τε καὶ πόλεων
ἀνατετραμμένων, ἀνῆρτό πως ἡ ἑλπίς τοῦ καὶ εἰς-
αυθὺς αὐτὴν ἀνασφῆλαι δύνασθαι. Δείκνυσιν οὖν θεός,
ὅτι τῶν κεράτων παρωρυμμένων, τουτέστι τῶν ἐθνῶν,
ἦτοι τῶν βασιλείων, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον
συγκρατοῦντων, ἀνεθήσεται μὲν Ἰσραὴλ, οἰκῆσαι
δὲ πάλιν κατεστυνθίσαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θεῖα

²¹ Isa. xiii. 3.

(1) Suspicio minus quam pro lacunæ spatii, aut forte etiam nihil ad sententiam omisum. *Interpres.*

δυναμίς πεπυργωμένην, καὶ ὅλον ἀμάχῳ φλογὶ ταῖς ἀνωθεν εὐμενείας διεκωσμένην. Τρέχει τοίνυν ὁ ἀγγελοῦ ἐκμετρησαὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅλον ὅρισαι πλατεῖαν αὐτὴν καὶ ἐκμηχεστέστην. Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Φαίνεται δ' ἂν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῖτο ἂν εἰκότως ἡ ὁρασις. Τετυραννεύει μὲν γὰρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγόμεναι αἰχμάλωτοι, τοῖς ἐκείνου ζυγοῖς ὑπενηνεγμένοι. Ἀλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἐκείνου κέρας, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπεροφίαν. Τεθρίμβευκε γὰρ ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας, τὰς ἀντικειμένους δυνάμεις, ἐξέλεστο δὲ ἡμᾶς, καὶ τῶν ἐκείνου δεσμῶν ἀπέλυσεν. ἤγειρεν ἡμῶν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς καὶ διαδόχον πόλιν, τὴν εὐρείαν καὶ ἐκμηχεστέστην, ἣν κατακάρπως φηκέκαμεν ἄνθρωποι τε καὶ κτήνη, τοῦτέστιν οἱ λελογωμένοι τῆς ἡθῆς, καὶ οἱ μῆπω πρὸς ταῦτο ἔχοντες μέτρον, μέλλοντες δὲ καὶ μυσταγωγούμενοι. Κατωκῆκαμεν πόλιν, ἣν αὐτὸς ταίχιζει Χριστὸς, ἀρρήτοις δυνάμεσι καταφλέγων τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τῆς ἐαυτοῦ δόξης ἀναπυμπλῶν, καὶ ὅλον ἐστηκόας ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἷς ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ταύτης τῆς ἀγίας πόλεως διεμμένητὸ που καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄνουνται Ἱερουσαλήμ, πόλις πλουσία, σκηναὶ αἱ οὐ μὴ σεισθῶσιν, οὐδ' οὐ μὴ ἐκλεινῶσιν οἱ πύργοι αὐτῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σκηνία αὐτῆς οὐ μὴ διαρραγῶσι. » Καὶ πρὸς αὐτὴν δέ φησι· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαῶν σου. Πῆξον, μὴ φείσῃ· ἐτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερά ἐκπέτασον. » Κατευρύνεται γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἀεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν.

Ἡ, ὡ φρονεῖτε ἐκ τῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀγασώζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος.

ΙΒ'. Ἐπιστηγνάζει μὲν ὡς παρ τοῖς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύστοισιν ἀνατλάει τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀπονοοφίζεσθαι κελεύει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνδὸν ἦδη τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς, ἐξείργοντες αὐθενός, αὐτοῦ τε συλλέγοντες ἐκ τόπου παντὸς τοὺς ταῖς τῶν πολεμίων προσβολαῖς κατεσκαδασμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλῶνος, καὶ γῆν τοῦ βορρᾶ, τὴν [τῶν Χαλδαίων] χώραν ὀνομάζει. Αἱ γὰρ μητροπόλεις ἐν τάξει μητέρων τέθενται ταῖς ἄλλαις, αἱ πράττειν ἂν ὡς αὐταῖς. Νομιετέρα δὲ πως καὶ πρὸς ἡμᾶς, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταυτὶ πάλιν.

Μεταφορικῶς δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἦδη πως εἰσπρίνεται πρόσωπον, καταπληκτικῶν τρόπων τινὰ, μόνον δὲ οὐκ καὶ ἀπακρύοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοι τὸ πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρεῖν ὑπο-

flammas circumseptam. Currit ergo angelus ut metiatur Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi definiat. Et haec quidem historice.

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanas in mortales universos, eramusque captivi, illius jugo subditi. Verum Salvatoria gratia ejus cornu contrivit, et superbiam attenuavit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversarias virtutes, 667 eripuitque nos, et illius vinculis expedit. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fama nobilem civitatem, istam et longissimam, quam cum fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munus ipse Christus viribus, quantas oratio completi nulla potest, arens adversarios, et gloria sua impleus, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in haec verba· « Ecce ego vobiscum suis omnibus diebus usque ad consummationem saeculi ». Hujus sanctae civitatis meminit aliqui propheta quoque Isaias, his verbis· « Oculi tui videbunt Jerusalem, civitas dives, tabernacula quae non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque funiculi ejus diramperunt ». Et ipsam sic alloquitur· « Dilata locum tabernaculi tui, et tentorium inorum. Fige, ne pareas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ». Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERS. 6, 7. O, o fugite de terra aquilonis, dicit Dominus: quia de quatuor ventis caeli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingeniis quodammodo super illis qui captivi fuerant, ut aerumna intolerabili exercitis: atque etiam de caetero decedere Chaldaeorum terra hortatur, quod illis jam istud facere nemine vetante liceat, et ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porro Babylonis et terram aquilonis Chaldaeorum regionem nominat. Metropoles enim aliis urbibus sibi subjectis instar matrum sunt. Chaldaeorum vero regio aquilonem interet orientem sita est. Et ista quidem a nobis secundum historiam dicta rursum sunt. Et μὲν ἡμῖν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας εἰρησθῶ

Transit autem sermo ad considerationem spirituales, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquescentis, et propemodum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam colendum properent, et illi servant servitutem adeo

³² Matth. xxviii, 20. ³³ Isa. xxxiii, 20. ³⁴ Isa. liv, 2.

inimitem, ut, dum ejus voluntati obsequuntur, magno et gravi onere premi videantur. **668** Est igitur illis auctor aufugendi, ut ex terra aquilonis, hoc est ex terra frigida : ut hinc affectionem quamdam morumque constitutionem mundanam cogitemus, quam si quis habuerit, ipsamque visus fuerit habitare, non erit spiritu fervens, nec habebit in se habitans ignitum Dei verbum. Psallit namque alicubi David : « Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud ²². » Quocirca qui servidum et ignitum Dei eloquium non habet, frigidus et mortuus est. Propter abundantiam enim iniquitatis fore ut refrigeret caritas multorum, etiam Christus dixit ²³. Filia vero Babylonis peccatum appellabitur : et perquam apposite, si verum est, ea voce confusionem significari. Erit igitur peccare negotium animi nondum constituti et firmati : sed confusi potius, et quodammodo inclinationibus ad vitia temulentii. Recedendum itaque quasi de terra aquilonis, a frigida et mortua affectione animi, et transeundum in Sion, hoc est ad veram speculam, ut intelligamus Ecclesiam Christi, in qua versantes videbimus voluntatem Dei, et doctrinam de sancta consubstantialique Trinitate expendimus, et ipsum Christum inveniemus nos omnimodis congregantem, spiritualique vinculo ad concordiam colligantem. Dixit enim de nobis : « Quia et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et erit unum ovile et unus pastor ²⁴. »

Vers. 8. Quia hæc dicit Dominus omnipotens : Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tangit vos, quasi tangens pupillam oculi sui.

XIII. Christum etiam veteribus populis auxilium et liberatorem fuisse, nemo studiosus veritatis vocare in dubium potest. Si enim ipse erat illa petra ²⁵, sibiundum in solitudine Israelis potans ²⁶, et ipse est per quem omnia a Deo et Patre accepimus, nentiquam dubitandum quin per ipsum quoque omnis liberatio omni tempore et omne genus auxilii administratum sit. Jam vero his verbis ipsum in fide justificatos et sanctificatos in spiritu alloqui, et incarnationis modum ostendere dicimus. Post gloriam enim missum se ait, nec potest orationis vanitatem adhibere ullo modo. Si enim « cum in forma Dei Patris esset, qui ex ipso et in ipso est Deus Verbum, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, **669** sicut scriptum est nihilominus ad formam servi devenit, et humiliavit semetipsum, factus similis nobis ²⁷, » quomodo non post gloriam ipsi summopere congruentem factus est? Quæ igitur causa fuit ut temporalem ignominiam pateretur? Quia venit spoliatum spoliatores, et qui degentes in terris, id est nos jugo suo subjecerant, quos mali-

A δραπεῖν, καὶ δουλείαν ἀνατλήναι τὴν οὕτω σκληρὰν, ὡς τοῖς ἐκείνου θελήμασιν ὀρθῶσαι κατηγχεσμένους. Προτρέπει τοίνυν ἀποδραμεῖν ὡς ἐκ γῆς βορρᾶς, τοῦτο ἐστὶν ὡς ἀπὸ χώρας τῆς κατεφυγμένης, ἵνα τοῦτου πλαγίως διάθεσιν τινα, καὶ ἡθῶν κατάστασιν ἐννοῶμεν κοσμικὴν, ἣν εἴπερ τις ἔχοι, καὶ αὐτὴν ὀρθῶτε κατοικῶν, οὐκ ἂν εἴη τῷ πνεύματι ζῶων, οὐδ' ἂν ἔχοι κἀτοικὸν ἐν αὐτῷ τὸν διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον. Ὑἄλλει γάρ που πρὸς Θεὸν ὁ Δαβὶδ· « Πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δούλος σου ἠγάπησεν αὐτό. » Οὐκοῦν ὁ τὸν ζῶντα καὶ διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχων, ἀπεφυγμένος ἂν εἴη καὶ νεκρός. Καταφυγῆσθαι γάρ τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν. Ἐφη Χριστός. Καὶ ἡ θυγάτηρ δὲ Βαβυλῶνος ἡ ἀμαρτία λελέγεται, καὶ μάλᾳ εἰκότως, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὡς ἐρμηνεύεται μὲν σύγχυσις, ἡ Βαβυλῶν. Εἴη δ' ἂν ἔργον τὸ πλημμελεῖν, οὐχὶ νοῦ καθεστηκότος καὶ ἐρηραισμένου, συγκαχυμένου δὲ μᾶλλον, καὶ οἰονείως καταμαθόντος ταῖς εἰς φαυλότητα βουλαῖς. Δεῖ δὲ οὖν ἄρα ἀποφοιτῆν ὡς ἐκ γῆς βορρᾶς τῆς ἀπεφυγμένης καὶ νεκρᾶς τοῦ νοῦ διαθείσεως, μεταφοιτῆν δὲ εἰς Σιών, τοῦτο ἐστὶν εἰς τὴν ἀληθινὴν σκοπευτήριον, ἵνα νοῶμεν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ἣ γεγονότες καταφύμεθα τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι περιαθρήσομεν λόγους, καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγείροντα Χριστὸν, καὶ συνδόντα πνευματικῶς εἰς ὁμοφυλίαν. Ἐφη γάρ περὶ ἡμῶν· « Ὅτι καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία κοίμη καὶ εἰς ποιμήν. »

C Διότι τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὁπίσω δόξης ἀπεστάλαι με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς, διότι ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κέρως τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ.

II. Ὅτι μὲν ἐπήμυνέ τε καὶ ἑλυτροῦτο Χριστός καὶ τοὺς πάλαι λαοὺς, ἐνδοξάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ γε νοῦν ἔχει τῆς ἀληθείας τὸν ἱραστήν. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἦν ἡ πέτρα, δευληκτά κατὰ τὴν ἱερῆμον ποτίζων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ δι' οὗ τὰ πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πῶς ἐστὶν ἀμφιβάλλειν, ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ πᾶσα λύτρωσις κατὰ πάντα καιρὸν, καὶ ἅπας ἐπικουρία ἐπράττετο τρόπος; Πλὴν ἐν γὰρ τούτῳ φαμέν τοῖς ἐν πίστει δεικνυμένοις, καὶ ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι, προσφωνεῖν αὐτὸν, καὶ τὸν τῆς ἀνθρωπότησεως κατασημαίνειν τρόπον. Ὁπίσω γὰρ δόξης ἀπεστάλθαι φησὶ, καὶ ψευδοεπείσειεν ἂν οὐδὰμῶς. Εἰ γὰρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων ὁ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ Θεὸς Λόγος, « οὐκ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καθὰ γέγραπται, καθίκετο δὲ καὶ εἰς δούλου μορφῇ, καὶ τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, γενόμενος καθ' ἡμᾶς. » πῶς οὐκ ὀπίσω γέγονε τῆς ὅτι μάλιστα πρεπούσης ευκλείας αὐτῷ; Τίς οὖν ὁ λόγος τοῦ χρῆναι παθεῖν αὐτὸν τὴν πρόσκαιρον ἀδοξίαν; Ἀφίκετο μὲν γὰρ σκυλεύων τοὺς πεπορθηκότας, καὶ τοῖς σφῶν αὐτῶν

²² Psal. cxviii, 140. ²³ Matth. xxiv, 12. ²⁴ Joan. x, 16. ²⁵ I Cor. x, 4. ²⁶ Num. xx, 2 seqq.

²⁷ Psal. ii, 6-8.

ὁπνευχόντας ζυγοῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τοὺς ἐστὶν ἡμᾶς, οὓς αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀσχετῶς καταληγίζοντο. Σκυλεύονται δὲ νοὺι, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ συγκομιζόντος ἡμᾶς διὰ τῆς πίστεως εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἰδίους ἰσταντός προσκυνητάς, τοὺς ταῖς παρ' ἐκείνων πλεονεξίαις πεφορτισμένους, καὶ τοσαύτην ἡμῖν παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε τὸν ἐθέλοντα λυπεῖν, μονονοῦχί τῆς ἰδίας ἀπτεσθαι κόρης. Περιτρέπεται γὰρ ἀείπερ εἰς πᾶν τὸν ἀντίον τῶν πραγμάτων ἡ ἐκβάσις τοῖς διώκουσι τὴν Ἐκκλησίαν, λέγοντο δ' ἂν ἐφ' ἐκάστῳ τὸ ἐν Ψαλμοῖς· « Λάκκον ὥρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο » ἐπιστρέφει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταθίσεται. » Ἀφεται δὲ οὖν ἑαυτοῦ, φησὶν, ὁ ταῖς τῶν ἑμὲ πιστευόντων ἐπιβουλεύων ψυχαῖς. Τοῦτό τοι φησι καὶ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς· « Μὴ ἀπτεσθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. » — « Εἰ γὰρ ἔσμεν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους, » πῶς ἂν πρόοιτο τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὸ ἴδιον σῶμα; ἢ πῶς ἀνέξεται κακῶν ἀναπιμπλῆν τὰ μέλη; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἂν τὴν ἐσχάτην ἀποτίθειαν δίδῃν, οἱ τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγονόσιν ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες; Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐκπέρω τὴν χεῖρά μου ἐκ' αὐτοῦ, καὶ ἐσονται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνῶσεσθε διότι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με.

ΙΔ'. Ἦφατο γὰρ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τοῦτου Χριστὸς, καὶ ἀφορτῆν χεὶρὶ τὰς τοῦ μαιφόνου δράκοντος συνέτριψε κεφαλὰς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν « πατεῖν ἐπάνω ὅρων καὶ σκοπῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Καὶ οἱ ποτὲ δεινοί, καὶ παγγάλεποι, καὶ δυσάντητοι ἔχοντες τὴν προσβολὴν, γηγόνασιν σκῦλα τοῖς δεδουλευκόσιν αὐτοῖς. Ἡμεῖς γὰρ οἱ πάλαι ταῖς ἀμαρτίαις τυραννοῦμενοι, δεδικαιώμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, ἀφίγμεθα δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐθυμίας πνευματικῆς, ὥς διατρέπειν δύνασθαι διὰ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τε καὶ ἀγγελικὸν κατορθῶσαι βίον, εἰτα χαρισμάτων ἀναπιμπλάσθαι τῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ δαίμονσιν ἀνοσίτοι; ἐπιτιμῆν, ὑποστρωνίστοντες Χριστοῦ, καὶ συντρέβοντος ὑπὸ πόδας ἁγίων αὐτὸν τε τὸν Σατανᾶν καὶ τὰ; ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις πονηρίας. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον σκυλεύουσιν ἂν τις τοὺς ποτε κεκρατηκότας. Ὅτι γὰρ τῶν ἰδίων καταθλούμεν παθῶν, καὶ τοῦ παντὸς ὀξίον ποιούμεθα λόγου, τὸ κρατεῖν ἡδονῶν κοσμικῶν τε καὶ σαρκικῶν, καὶ ἀπάσης ἐκτόπου καὶ μισαρβῆς ἐπιθυμίας, τότε τοὺς κεκρατηκότας ποτὲ νενικήκαμεν, κἂν ἴδωμεν ἑαυτοὺς γεγονότας ἐν τούτοις. Τότε δὲ, τότε γνωσόμεθα καὶ διὰ πείρας αὐτῆς, ὅτι θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς εἰς τὸνδε τὸν κόσμον παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ὅπως δόξης γέγονεν οὐχ ἑτέρου του χάριν, ἢ ἵνα δεσμεύσῃ τὸ

agnae et adversariae potestates impotenter depradantur. Nunc vicissim spoliantur, Christo omnium nostrum Salvatore nos in ipso congregante per fidem, et adoratores suos illorum potentia et dominatione afflictates instituente, tantamque securitatem afferente ut qui nobis exhibere molestiam conetur, tantum non pupillam suam tangat. Semper enim persecutoribus Ecclesiae conatus ipsorum in caput reciderunt, et possit super unoquoque dici quod exstat in Psalmis: « Lacum aperuit, et effudit eum, et cadet in foveam quam fecit; convertetur labor ejus in caput ipsius, et in verticem ejus iniquitas ipsius descendet ». Tanget igitur se, inquit, qui animabus in me credentium insidiatur. Hoc igitur per Psalmistam dicit: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ». — « Si enim sumus corpus Christi, et membra de membro » (1), » quomodo corpus suum peccatoribus objecerit? aut quomodo membra sua malis cumulari sustinuerit? Imo, quomodo non ultima luant supplicia, qui servis ejus scelerate insidias moliantur?

VERS. 9. Quia ecce ego infero manum meam super eos, et erunt praedae his qui servierant eis, et cognosceat quia Dominus omnipotens misit me.

XIV. Tetigit enim rectores mundi hujus Christus, manumque intoleranda eruenti draconis capita contrivit, deditque nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici ». Et qui erant aliquando formidabiles et atrocissimi, quibusque obviam iri non poterat, facti sunt spolia servis suis. Nos enim qui quondam peccatorum tyrannidem patiebamur, justificati quidem sumus in Christo, et jam ad tantam securitatem spirituum pervenimus, ut omni virtute possimus excellere, et in Christo vitam angelicam probe vivere; deinde charismatis ejus repleti, et accipere potestatem contra spiritus immundos, et demones increpare, subterneute Christo, et ipsum Satanam, virtutesque illius malignas, sub pedibus sanctorum conterente. Alia insuper via spoliare victores licet. Quando enim concitatos animorum nostrorum motus oppugnamus, et mundanas, carnalesque voluptates, et quamvis a ratione aversam, et execrandam voluptatem vincere in magnis numeramus, tunc victores vicimus, etiam si nos ipsis fuisse obnoxios videamus. Tunc, tunc ipsa quoque experientia discemus, quod Deus Verbum carnem indutus in hunc mundum a Deo et Patre missus, nec alia de causa post gloriam factus sit, quam ut alligaret quod contritum erat, et confirmaret infirma, et dejecta erigeret, et quod erat debile corro-

¹¹ Psal. vii, 16, 17. ¹² Psal. civ, 15. ¹³ I Cor. xii, 27. ¹⁴ Gen. iii, 15. ¹⁵ Luc. x, 19. ¹⁶ I Cor. vi, 11. ¹⁷ Marc. vi, 7.

(1) In Graeco est ἐκ μέρους, ex parte, ut etiam in Novo Testamento.

horaret, et quod perierat ad salutem restitueret²⁹.

Ysa. 10-12. *Delectare et gaude, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multae ad Dominum in die illa, et erunt ei in populum, et habitabunt in medio tui, et scies quoniam Dominus omnipotens misit me ad te. Et possidebit Dominus Judam partem suam super terram sanctam, et eligit adhuc Jerusalem. roμησαι Κύριος τὸν Ἰούδα τὴν μερίδα αὐτοῦ*

XV. Et hinc cognoscere poteris supremæ lætitiæ materiam mortalibus futurum Salvatoris in terras adventum. Delectari etenim et lætari omnino iussit spiritalē Sion, quæ est Ecclesia Dei viventis³⁰, sive ipsa per fidem saluatorum sacratissima multitudo. Promittit autem se venturum, et prorsus cum ipsis futurum. Inquit enim divinus Joannes³¹, in mundo erat, et a creaturis suis non disjungebatur Deus Verbum: sed ipse vitam viventibus impertiebat, et continebat, atque conservabat omnia ut bene essent et viverent: « Sed mundus eum non cognovit³². » Adoravit enim creaturam³³. Fuit autem nobiscum, quando, similitudine nostra suscepta, per sanctam Virginem natus, « Et in terris visus, et cum hominibus conversatus est³⁴. » Testatur idem sanctus David: « Deus manifeste venit, Deus noster, et non silebit³⁵. » Tunc et gentibus manifestatus est. Non enim amplius Israeliticum genus tantummodo per vetus illud mandatum erudiebat: quinimo evangelicis predicationibus totus sub sole orbis inaurabatur, et evasit in omni gente et in omni regione magnum nomen ejus³⁶. Ipse enim erat expectatio gentium, juxta prophetam³⁷, et ipsi curvabuntur omne genu, coelestium, terrestrium et infernorum: et omnis lingua constabitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris³⁸. Concurrerunt enim per fidem in ipsum, et cum ipso habitaverunt in sancta, et quæ duntaxat intelligitur Sion, qui habitant in ultimis mundi finibus, cognoveruntque periplicus Deum sic dilexisse mundum, « ut dederit Filium suum unigenitum, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam³⁹. » Misit enim nobis de cælo Filium suum Pater, Salvatorem et Redemptorem, ut credentes in illum, in ipso Patrem videamus, et ut expressam genitoris imaginem eum qui ex ipso secundum naturam natus est intuentes, archetypum cogitemus⁴⁰. Tunc nimirum, tunc et possessio ejus Judas factus est, hoc est omnis confitens et glorificans ipsam: Judas enim redditur confessio. Nam ut est apud Paulum: « Non qui in manifesto est Judæus, neque circumcisio quæ in carne manifesto fit, sed qui in occulto Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, ejus laus non ex hominibus, sed ex Deo⁴¹. » Quotquot

συνετριμμένοι, νεύωσιν τὸ ἡσθητικόν, ἀνορθώσιν τὸ κατεβράχυνον, εὐσθενέας ἀποφύγιν τὸ ἀναλκι, θαρραλεύσιν τὸ ἀπολυμένον.

Τέρον καὶ εὐφραίνον, θύγατερ Σιών, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκήνωσιν ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταπεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν, καὶ κατασκήνουςιν ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκε με πρὸς σέ. Καὶ κατακληρονομήσῃς τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, καὶ αἰσθήσῃ ἐπὶ τὴν Ἰερουσαλήμ.

16. Κἀνευθεν ἂν μάθοις, ὡς ἔσται τῆς ἀνωτάτω θυμῆδος ὑπόθεσις τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ σωτῆρος ἡ παρούσα. Τέρονσθαι γάρ καὶ εὐφραίνεσθαι προστάταιν ἀναγκάσιως τὴν νοστήν Σιών, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, ἥγουν αὐτῇ τῶν διὰ πίστεως σωσμένων ἡ ἱερωτάτῃ πληθὺς. Κατεπηγγέλλετο δὲ, ὅτι καὶ ἤξει, καὶ ἔσται δὴ πάντως ἐν μέσῳ αὐτῆς. Ἡμῖν γάρ φησιν ὁ θεοπίσιος Ἰωάννης: « Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων οὐκ ἀπενοστήετο Θεός ὢν ὁ Λόγος, ἀλλ' ἦν αὐτὸς ζωοποιὸν τὰ ζωῆς μετέχοντα, καὶ συνέχων τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι καὶ ζῆν. » « Ἀλλ' ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. » Προσεκίνησε γὰρ τῇ κτίσει. Γέγονε δὲ μετ' ἡμῶν, ὅτε τὴν κατ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβὼν, διὰ τῆς ἁγίας ἐγγενήθη Παρθένου, « Ὅτε καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστάθη. » Καὶ μαρτυρήσεται λέγων ὁ θεοπίσιος Δαβὶδ: « Ὁ Θεός ἑμπαῶς ἤξει, ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ εὐ παρασκευάσεται. » Τότε γέγονε καὶ καταφανὴς τοῖς ἰδόναι. Οὐ γὰρ ἐστὶ μόνον τὸ εἶ Ἰσραὴλ ἀπακρίστο γένος, διὰ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐντολῆς: κατεχρυσεύτο δὲ πολλοὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασιν ἡ θ' ὁρατὸν, καὶ γέγοναν ἐν ἰδοὶ παντὶ καὶ ἐν πάσῃ δὲ χώρα μέγα τὸ θεῖον αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ προσδοκία τῶν ἰδόνων, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, καὶ αὐτῷ κάμψαι: « πᾶν γόνυ, ἰσχυρανίων, καὶ ἐπιγνέων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται: ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Συνδεδραμῆκασι γὰρ διὰ πίστεως ἐπ' αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτῷ κατεκλήκασι ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ νοστήῃ Σιών, οἱ ἐκ πατρίων τῆς γῆς, ἐγνώκασι τε σαφῶς, ὅτι οὕτως ἡγάπησαν ὁ Θεός τὸν κόσμον, « ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπώληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Ἐξαπέστειλε γὰρ ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ὁ Πατήρ. Σωτήρα καὶ Αὐτοκράτη, ἵνα πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα ὁρώμεθα, καὶ ὡς εἰκόνα βλέποντες ἀκριβῆ τοῦ γεγεννηχότος τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ἐννοώμεν τὸ ἀρχέτυπον. Τότε καὶ κληρὸς γέγονεν Ἰουδαῖς Κυρίου, τοῦτο ἐστὶ πᾶς ὁ ἐξομολογούμενός τε καὶ δοξολογῶν αὐτόν: ἐξομολογήσας γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἐρμηνεύεται. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησιν, « Οὐχ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ ἐν φανερῷ καὶ σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖός ἐστι, καὶ

²⁹ Ezech. xxiv, 16. ³⁰ I Timoth. iii, 15. ³¹ Joan. i, 10. ³² Ibid. ³³ Rom. i, 25. ³⁴ Baruch iii, 38. ³⁵ Psal. xlix, 5. ³⁶ Malach. i, 11. ³⁷ Gen. xlix, 10; Apx. ii, 8. ³⁸ Philipp. ii, 10, 11. ³⁹ Joan. iii, 16. ⁴⁰ Joan. xiv, 7 seqq.; Coloss. i, 15. ⁴¹ Rom. ii, 28, 29.

περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ δ' ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. » Ὅσοι τοιγαροῦν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, κληρὸς αὐτοῦ γεγόναμεν· ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, » ἵνα τὴν ἀνω νοῦμεν πόλιν, τὴν νοητὴν Ἱερουσαλὴμ, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, ὁ φιλητὴν τε αὐτὴν καὶ αἰρετὴν ποιούμενος. » Αἰρετιεὶ γὰρ, φησὶν, ἐστὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ. » Οὐκ ἀπίθανον δὲ πάλιν εἶπερ ἵλοτό τις Ἱερουσαλὴμ οἰεσθαι καὶ νῦν ὀνομασθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν καὶ Θεοῦ πόλιν ἀποκαλεῖ, λέγων ὁ Θεοπέσιος Δαβὶδ· « Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἶδομεν ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. »

Εὐλαβεῖσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, δίδοι ἐγγήγερται ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ.

ΙΓ. Ἐπιφώνημα μὲν τοῦτο καλὸν καὶ ἐπωφελές, καὶ πρόσκλησις ἀγαθὴ, τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοχεῖν, εἴτε παρ' αὐτοῦ γέγονε τοῦ Θεοῦ, εἴτε μὴν ἐκ προσώπου τοῦ προφητικοῦ. Πλὴν ἐκεῖνο περιαιρητικόν. Ἦς γὰρ πάντα τε καὶ πάντως ἀπολουμένον ὅπερ ἂν αὐτῷ μὴ πιστεύουσαν, εὐλαβεῖσθαι προσέταγε· τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν οὐ προσειμένους ἐπιφώνει τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· » καὶ πάλιν, « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Ταῦτ' οὖν καὶ λίθος προσκόμματος, καὶ πέτρα σκανδάλου κατανύσσεται Χριστός. Ὅσαρ γὰρ ἐστὶν ὁμολογουμένως καλὸν καὶ σωτήριον τὸ πιστεῖν στεφανοῦν αὐτόν, οὕτω καὶ ὀλβιουρόν πρόξενον, τὸ μὴ εὐλαβεῖσθαι τὸν δι' ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγυῖναι, καὶ οὐκ ἑτέρου του χάριν, ἢ ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολωλός. Ἐγγήγερται δὲ ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτὸν νομιούμεν πάλιν, ὡς ἐξ ἡμερίας τῆς πάλαι καὶ σωτῆς ἀφ' ἡμεῶν εἰς κίνησιν τῆς ἐν ἡμῖν φροντίδος, γεγυῖναι γὰρ μὴν ἐκ σπέρματος ἁγίων Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, καὶ Δαβὶδ, ἐκ τῶν σὺν ἐκείνοις γενεαλογουμένων, οὓς καὶ νεφέλας ἀποκαλεῖ, διὰ τοῦ τὸ ὕψος φέρεσθαι τῶν ἁγίων τὸν νοῦν, καὶ παραιτεῖσθαι μὲν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ φρόνημα τὸ κατεβήμμενον, ζητεῖν δὲ μέλλον τὰ ἀνω καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ μὴν καὶ τὸ ἐν τάξει νεφῶν, τοῖς νοητοῖς ὑπερὶ κατέρβαιν ἑτέρους. Ὅτι δὲ τὴν ἀνάστασιν ἐννοεῖ, πληροφορήσει πάλιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς οὕτω λέγων· « Ἐνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι. » Ἐγγήγερται τοίνυν, τούτῳ, κενήνεται λοιπὸν εἰς ἐπικουρίαν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραγμένοις ἀδελφῶς. Αὐτὸς δὲ ἡ τῶν κακῶν ἀπάνειον λύσις, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς τὸ πέρας, καὶ ἀρχὴ τοῦ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ δοτὴρ ἐλπίδος τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν· ἐστῶτα ἀπὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου.

igitur circumcisionem in spiritu per Christum ut divitias acquisivimus, possessio ejus facti sumus « super terram sanctam, » ut superam civitatem meditemur, Jerusalem, quam animo videtur, cujus et conditor Deus **, qui ipsam amabilem et optabilem facit. « Eliget enim adhuc Jerusalem, » inquit. Non est insuper improbable, si quis existimare volet, Jerusalem et nunc vocatam esse Ecclesiam, quam et Dei civitatem divinus David nominat, cum ait : « Sicut audivimus, ita et vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri ** »

Vers. 13. Timeat omnis caro a facie ejus, quia excitatus est e nubibus sanctis suis.

XVI. Pulchrum hoc, et utile epiphonema, et cohortatio bona volentibus bene audire, sive a Deo est, sive ex persona prophetae. Verumtamen illud considerandum diligenter. Timere enim jubet, quaal perditis penitus, quicunque ipsi non crediderint. Hoc et ipse Christus Israelitis fidem in ipsum non admittentibus minabatur, cum diceret : « Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris ** » et iterum : « Qui credit in Filium, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomine Filii Dei ». Idcirco et lapis offensionis et petra scandali dictus est Christus **. Quemadmodum enim extra dubitationem cufusdam laudabile et salutare est fide ipsum honorare, ita et exitiosum non timere, qui propter nos nostra suscepit, nec alia de causa quam ut salvaret quod perierat **. Excitatus autem ipsum ex nubibus sanctis suis praeterea putabimus, ut qui ex antiqua quiete et silentio ad motum sollicitudinis circa nos venerit, natum ex semine sanctorum Abraham, Isaac, Jesse, et David, et aliorum qui in ordine generationis deinceps recensentur, quos et nubes appellat, quod sanctorum mens sublime feratur, et terrena cogitataque humilia repudiet, et superna potius ac caelestia quærat : quinetiam, more nubium, pluvias quæ intelliguntur nec apparent, alios irriget. Quod autem exsurrectionem intelligat, rursum Salvator ipse testifatur, voce Psalmographi ita loquens : « Propter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exsurgam ». Excitatus est igitur, hoc est motus est de entero ad ferendam opem miseris et afflictis super terram. Ipse autem malorum omnium est solutio, et veteris maledicti finis, et principium omnis boni, et largitor spei vite sempiternæ.

CAP. III.

Vers. 1, 2. Et ostendit mihi Dominus Jesum accubotem magnum stantem ante faciem angeli Domini.

** Hebr. xi, 10. ** Psal. xlviii, 9.

** Joan. viii, 24.

** Joan. iii, 13.

** I Petr. ii, 8.

** Matth.

xviii, 11. ** Psal. xi, 6.

Et diabolus stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum : Increpet Dominus in te, diabole, et increpet in te qui elegit Jerusalem. Nonne ecce hoc ut torris extractus ex igne?

XVII. Narratio visionem continet, verumtamen sensum habet historicum, sub ænigmatē se insinuāntem et ut imagine iterum Jesum describentem. Tenendum porro, prophetam visionē jam re perfecta et ad exitum deducta verba facere. Est autem nequaquam fabulosus sermo, neque ab instituto alienus, neque otiosas narrationes acervat: verum, ut dixi, principio antequam evenirent, ista vidit, et annuntiare magnum operæ pretium ducit, dum ita erudiat et tutum reddat Israelē, ne similibus sese delictis iterum involvat, iterumque captivus fiat, sciens se salvatum cum labore, et liberationem quoque ipsi opus erat gratiam **673** propemodum vel ipsis in cælo angelis curæ ac sollicitudini fuisse. Ait ergo se vidisse stantem angelum, et coram eo Jesum filium Josedec sacerdotem magnum. Et angelus quidem typum et imaginem Christi gerebat: sacerdos autem totius populi personam sustinuisse potest intelligi: sic enim divina Scriptura eum accipit. Quare alicubi ad Moſen dicit Deus: « Et ecce ego accepi Levitas pro omnibus filiis Israel, dono dati sunt mihi ⁶⁸. » Quocirca nihil adversus decorum peccat oratio, pro omni populo sacerdotem accipiens. Postquam enim Israel, cultis idolis spretisque legibus per Moſen latis, abjectus est a facie Dei, postmodum justa in eum ira expleta, misericordia a Deo est affectus, et denuo ad conspectum ejus revocatus. Et hoc, opinor, est, sub quodam integumento verborum, stare sacerdotem ante faciem angeli Domini. In ira quippe aversatur, et oculos removet a contemploribus: contra miserans intuetur et respicit. Hinc et divinus Psaltes orabat ita: « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ⁶⁹. » Et iterum: « Respice in me, et miserere mei ⁷⁰. » Cæterum natura benignus et misericors Deus Israelē a peccato liberabat. Qui autem in illud induxerat Satanās stabat, nihilominus adversans, et se opponens illi, et deserens illum insuper, et, quod quidem ad arbitrium ac voluntatem ipsius attingebat, misericordiam, ut peccatis obnoxio et impietatis criminibus irretito et nullius frugis tribui non sinens. « Stabat enim, inquit, ac dextris ejus, » quodam modo dextera destruens: non enim sinistras res nostras, sed dexteras et laudabiles oppugnat. Hoc contigisse cuidam in Christum impiorum beatus David sentiebat dicens: « Diabolus aiet a dextris ejus ⁷¹. » Adversabatur ergo Satanās: sed angeli voce increpabatur. Audivit enim dicentem: « Increpet Dominus in te, diabole, et increpet Dominus in te, qui elegit Jerusalem. » Considera enim quomodo illico Deo infestum et supernis calculis

Α Καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοί, διάβολε, καὶ ἐπιτιμῆσαι ἐν σοί ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς θαλὸς ἐξερπασμένος ἐκ πυρός;

ΙΖ. Ὅρασις μὲν τὸ διήγημα, πλὴν ἔχει λόγον ἱστορικόν, αἰνιγματικῶς εἰσβάλλοντα, καὶ ὡς ἐν εἰκόνι πάλιν τῷ Ἰησοῦ προσδιαγραφόμενον. Ἰστῖον δὲ, ὅτι τῶν ἐν ταῖς ὁράσεσιν εἰς πέρας ἐκδεηκόντων, τοὺς περὶ αὐτῶν ὁ προφήτης ποιῆται λόγους. Εἰκαιομυθῆς δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ μὴν κατόπιν τῶν ἐπιτιμμάτων ἔρχεται, καὶ περιττῶν ἡμῖν διηγημάτων σωρεύει ὄχλον· ἀλλ', ὡς ἔφη, ἐν ἀρχαῖς πρὸ τῶν πραγμάτων τεθέσται ταῦτα, καὶ ἀπαγγέλλειν ποιῆται περὶ πολλοῦ, σοφόν τε καὶ ἀσφαλὲς καθιστὰς τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ τοῖς ἰσοῖς πταίσμασι περιπεσὼν, ἀλοήῃ καὶ δευτέρῳ, εἰδὼς, ὅτι σέσωσται μετὰ πόνου, καὶ μονονοχί φρονεῖ· γέγονε καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις ἡ ἐπ' αὐτῷ λύτρωσις τε καὶ χάρις. Ἐφη τοίνυν, ὅτι τεθέσται μὲν ἐστῶτα τὸν ἀγγελον, πρὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ἰωσεδεκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν. Καὶ ὁ μὲν ἀγγελος εἰς εἰκόνα καὶ τύπον εἰστήκει Χριστοῦ· ὁ δὲ γε ἱερεὺς νοηθεῖν ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ· λαμβάνεται γὰρ οὕτω παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Μωσέα Θεός· « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐπέμφω τοὺς Λευῖτας ἀντὶ πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, δόμα δεδομένοι εἰσὶ μοι. » Ἐρχεται δὲ οὖν ὁ λόγος ἡμῖν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦ πρέποντος, ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸν ἱερέα δεχομένους. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ὁ Ἰσραὴλ ἐκ προσώπου Θεοῦ, λελατρευκῶς εἰδώλοισ, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν διὰ Μωσέως ἀτιμῆσας νόμον, εἶτα πληρωθεὶς τῆς ἐπ' αὐτῷ δικαίας ὀργῆς, ἡλέηται παρὰ Θεοῦ, κέκληται τε πάλιν εἰς ὄψιν αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν αἰνιγματικῶς τὸ ἐστάναι τὸν ἱερέα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου. Ἐν ὀργῇ μὲν γὰρ ἀποστρέφεται, καὶ ἀποκομίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐιωθόντων καταφρονεῖν· οἰκτεῖρων γὰρ μὴν ἐφορᾷ καὶ ἐπισκέπτεται. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Ψαλμῶδες προστῆχετο, λέγων· « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Καὶ πάλιν· « Ἐπέβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. » Ἄλλ' ὁ μὲν φύσει χρηστὸς καὶ φιλοκτερίμων Θεὸς ἡλευθέρου τῆς ἀμαρτίας τὸν Ἰσραὴλ. Ὁ δὲ γε εἰς ταύτην ἐμβεδληκῶς Σατανᾶς, εἰστήκει πάλιν ἀντικείμενός τε καὶ ἀντεξάγων αὐτῷ, καὶ καταγορεύων ἔτι, καὶ ὅσον ἦκει εἰπεῖν εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κατοικτεῖρεσθαι μὴ ἀφίστεις, ὡς ἐν πλημμυλ[ε]ῖαις ὄντα, καὶ τοῖς τῆς δυσσεθείας ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον, καὶ οὐδὲν ἔχοντα δεξιόν. Εἰστήκει γὰρ, φησὶν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τρέπον τινὰ παραλῶν τὰ δεξιά· πολεμεῖ γὰρ οὐχὶ τοῖς σκαιοῖς ἡμῶν πράγμασιν, ἀλλὰ τοῖς δεξιοῖς καὶ ἐπαινουμένοις. Τ[οι]οῦτό τι παθεῖν ἐπηράτο τινα τῶν εἰς Χριστὸν δεδοσσεθηκόντων ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων· « Καὶ διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. » Ἀντῆκετο τοίνυν ὁ Σατανᾶς, πλὴν ἐπιτιμᾶτο διὰ φωνῆς

⁶⁸ Num. III, 9, 10. ⁶⁹ Psal. xxvi, 9. ⁷⁰ Psal. xxiv, 16. ⁷¹ Psal. cviii, 6.

ἀγγέλου. Ἦκουε γὰρ λέγοντος· Ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοί, διάβολε, καὶ ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοί, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀθροί γὰρ, ὅπως θεομάχον ἔδειξεν εὐθύς, καὶ ταῖς ἀνωθεν ψήφοις ἀνθρώπων ἀντιπράττοντα. Θεοῦ γὰρ οἰκτείροντος καὶ ἀπαλλάττοντος ἤδη πλημμελείας τὸν Ἰσραὴλ, εἰσεξαμένου τε καὶ ἀπόλεκτον ἤδη ποιομένου τὴν Ἱερουσαλήμ, κατηγορῶν οὐ παύεται, καὶ κατακρίνειν ἀποτομῇ τοὺς ἡλεημένους. Οὐκοῦν ἀκρόεστον εἰς ὄργας διελέγχει διὰ λέγων· Ὁὐκ ἴδου τοῦτο ὡς δαλὴς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς; Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Πειλημμέληκεν ὁμολογώμενος ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς σαῖς φιλοφροῖαις ἐπισχημένος ὁράται. Πλὴν ἐκτίκει δικαίαν; οὐ μετρίως, ἀνέτηλ' αὐτὴ συμφορὰς, καὶ ἐξεσπάσθη μολίς, ὡς ἐκ πυρὸς δαλὴς ἡμιφλεκτός· οὗτω γὰρ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεικομισατο βλάβη. Ἄρτι καὶ μολίς τῆς ἀνηκίστου τλαιπωρίας διέδρα τὴν φλόγα. Παῦσαι δὴ οὖν ἐγκαλῶν τοῖς ἡλεημένοις· Θεὸς γὰρ ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων;

Καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἡμάτια βυπαρὰ, καὶ εἰστίχκει πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἐστηκότας πρὸ προσώπου αὐτοῦ, λέγων· Ἀφέλετε τὰ ἡμάτια τὰ βυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἴδου ἀφῆρα τὰς ἀνομίας σου. Καὶ ἐνδύσασθε αὐτὸν ποδήρη, καὶ ἐπιθετε κίθαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

ΙΗ'. Παραδεχόμενος ἀπ᾿ αὐτοῦ τὸ παντὸς τοῦ λαοῦ πρόσωπον τοῦ λαχόντος ἱεουργεῖν, ἀπόχηρ λοιπόν, καθάπερ ἐγῆμαι, τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι τὰ βυπαρὰ σύμβολον ἂν εἴεν οὐκ ἀσυμφανὲς τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ λαοῦ. Κατημφισμένοι γὰρ ὡς περ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀμαρτίαις, καὶ δυσανόνητον ἔχοντες τῆς ἀσεβείας τὸν μῶμον, διετέλουν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ποινὰς ὑπενηνεγμένοι, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτοῖς πεπλημμελημένων ἀποτιννόντες δικαίαν. Ἐπειδὴ δὲ κατηλῆε θεός, ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἀμαρτίας προστέταχεν, ἐλευθεροῦσθαι τῶν βυπαρῶν, καὶ μεταμφιγύνεσθαι τρέπον τινα τὴν δικαιοσύνην χάριν. Κατανεύει δὲ αὐτοῖς τοῦ πόνου τὸ πέρας, καὶ τῶν συμβεβηκότων τὴν λύσιν. Ὅπου γὰρ ἀμαρτίας ἄρεσις, ἐφέται που καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι δεῖν τῶν δι' αὐτὴν ὑπενηνεγμένων. Οὐκοῦν ἐν σχήματι Θεοῦ τοῖς ἐστηκόσι καὶ λειτουργοῦσι αὐτῷ προστέταχεν ὁ μακάριος ἀγγελος ἀρελεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὴν βυπαρᾶν ἐσθῆτα, καὶ διὰ καὶ φησιν· Ἴδου ἀφῆρα τὰς ἀνομίας σου. Εἰτα δεῖν εἶπε ποδήρη τε αὐτῷ καὶ κίθαριν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν δοθῆναι καθαρὰν, ἵνα διὰ τοῦτο νενομιζόμενος ἀεὶ πως συντρέχη ταῖς τῶν λαῶν καταστάσεσι, καὶ τῆς ἱερωσύνης ὁδῶν. Καύχημα μὲν γὰρ τοῖς ἱεργοῦσι, ἡ τῶν ὑπὸ χεῖρα καθαρότης, καὶ ἐν λαμπροῖς αὐχῆμασι τὸ τῆς ἱερωσύνης ἔχουσιν εὐκλεές, εὐδοκιμούντος τοῦ λαοῦ, καὶ ἀμωμήτως ἰόντος ἐπὶ τὸ θεῶν δοκοῦν, καὶ τρυφερὸν ὑποφέροντος τὸν αὐχένα τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσπίμασι, ταῦτητοι καὶ εὐμενῇ καὶ φίλῳ ἔχοντος τὸν Πατέρα Θεόν. Ἐπὶ κλημα δὲ καὶ μῶμος, τῶν ὑπερυγμένων ἡ βραθυμία, καὶ τὸ ἀπερισκέπτως ἵσθαι πρὸς τὸ πλημμελές. Ὅσπερ γὰρ ἐν ἀμαρτίαις

impie obsistentem ostenderit. Deo siquidem miserante et Israeliam jam peccatis exsolvente, eligenteque et electam reddente Jerusalem, accusare non cessat, et misericordiam adeptos damnare audet. Quare ejus inexplebilem iram redarguit, inquit: « Nonne ecce hoc ut torris extractus ex igne? » Perinde est enim ac si dicat fortasse: Peccavit Israel manifesto, et tuis criminationibus teneri videtur. Attamen non mediocriter punitus est, calamitates sustinuit, et vix ut torris semivivus ab igne extractus est: sic enim caplivitatis detrimentorum et incommodorum quasi imaginem effluxit. Modo, et ægre quidem gravissimæ ærummæ flammam effugit. Desine igitur misericordia dignatos accusare: « Deus enim si justificat, quis est qui condemnet? »

Vers. 3-5. Et Jesus erat indutus vestibus sordidis, et stabat ante faciem angeli Domini. Et respondit (angelus) et dixit ad eos qui stabant ante faciem suam, dicens: Auferite vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abstuli iniquitates tuas. Et induite eum veste talari, et imponite cidarim mundam super caput ejus.

XVIII. Assumpto semel sacerdote ad totius populi personam representandam, satis est, ut existimo, deinceps hoc tantum dicere, sordida vestimenta symbolum sive indicium esse posse hand ambiguum immunditæ populi. Quasi enim peccatis suis convicti et impietatis maculas vix eluendas habentes, caplivitatem tolerabant, miseris subiecti et nefario commissorum poenas luentes. Postquam autem misericors est Deus, a peccato liberos esse mandavit, et exui sordidis et indui aliquo modo justificante gratia. Innuit autem porro ipsis laborem et casuum finem. Ubi namque remittitur peccatum, illic etiam sequitur necessario malorum propter peccatum inflictorum depulsio. Quare nomine Dei astantibus et ministrantibus ipsi mandat beatus angelus auferre inquinatam vestem, additque: « Ecce abstuli iniquitates tuas. » Deinde ait cooperiendum veste talari, et cidarim mundam imponendam super caput ejus, ut ita legitime cum statu populi sacerdotii gloria semper conspiret. Gloriatio quippe sacerdotum est subsectorum puritas, et innocentia, et honorem sacerdotii sui splendido sibi ornamento ducunt, cum populus fertur laudibus, citraque reprehensionem ad Dei voluntatem sese accommodat, delicatasque cervices ejus oraculis submittit, atque ob eam causam Deum Patrem amicum sibi ac benevolum habet. Contra vituperatio et ignominia illorum est subsectorum socordia, et cæci impetus ad peccandum. Ut enim populo peccatis obstricto sordida quodammodo erant et sacerdotis vestimenta, sic ubi rursum probari consueverit, purum erit et conspicuum aa-

¹¹ Rom. viii, 34.

cerdotii munus, multamque apud Deum fiduciam obtinebit. Quamobrem divinus Paulus, gentibus Christi sacro Evangelio ministrato, cum ex incrementis ad virtutem eos inclarescere et ei firma fide inherere cerneret, ita scribit: « Propter glorificationem vestram, fratres, quam habemus in Domino Jesu ⁷². » Et rursum: « Gaudium et corona mea vos estis ⁷³. »

VERS. 6, 7. *Et angelus stabat. Et contestatus est angelus Domini ad Jesum, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et præcepta mea custodiveris, et tu dijudicabis domum meam, et custodies atrium meum, et dabo tibi conversantes in medio stantium istorum.*

XIX. In Jesu magno sacerdote Christum omnium Salvatorem descriptum accipimus, ejus item personam ut gereret, a principio Aaron sacerdos institutus est. Hoc autem in loco ad ipsum filium Josedec dictum asserimus: « Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et præcepta mea custodiveris, et tu dijudicabis domum meam, et quæ sequuntur. Non enim talia Christo dici queunt: qui est via, justificatio Dei, et Patris sui domum ipse dijudicavit, ut Filius potestatem exercens. Erat enim Moses fidelis famulus in omni domo Dei: at Christus ut Filius super domum ejus, ejus demus nos sumus ⁷⁴. Ergo ad filium Josedec ista dicta sunt, ad Christum minime. Pollicetur autem Deus sacerdotium relenturum etiam post tempora captivitatis, ut sacerdotes præsent Israel, et sanctam illam civitatem moderentur. Quoniam enim, captivitate inducta, et sanctis concrematis et sacrificiis sublati, arbitrabantur nonnulli Mosaisca funditus abolenda, **676** et legem nihil amplius valituram, quamquam nondum præsentem illo tempore quo Unigenitum natum hominem apparere oportebat, idcirco Deus docens Israel sub antiquis moribus futurum et sub imperio sacerdotum statum habiturum, haud secus quam ante captivitatem necessario affirmat, si legem sincere custodierit, ipsum rursus domum ejus dijudicaturum, et prima gloria potiturum, eum in sacro ministerio etiam sanctis angelis adjuvantibus. Non enim dici potest veterem legem virtutibus intelligentibus destitutam fuisse. Si enim legalia illa typi et umbræ erant, ergo ad Dei gloriam peragebantur. Hoc opinor sibi velle: « Dabo tibi conversantes in medio stantium horum, » hoc est, propemodum una sacrificantes et sacris officiis simul fungentes angelos. Perpènde porro quomodo ubique sacra Scriptura angelos stare pronuntiet, stationis vocabulo significans eos ignavie non succumbere, sed mentem velut erectam, et in-

Α δυντος τοῦ λαοῦ, ὁμοπαρά πως ἦν καὶ τὰ τοῦ ἱερῶς ἐσθῆματα· οὕτως εὐδοκῶς πάλιν εὐδοκίμειν, καθαρὸν ἔσται καὶ διαφανὲς τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα (1), καὶ ἐν πολλῇ παρήρησι τῇ παρὰ Θεοῦ. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἱερουργήσας τοῖς ἔθνεσι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσειν εὐδοκίμουντας βλέπων, καὶ βεβαίαν ἔχοντας τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν, ἐπιστέλλει λέγων· « Νῆ τὴν ἡμετέραν καύχησιν, ἀδελφοί, ἣν ἔχομεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ. » Καὶ πάλιν· « Χαρὰ καὶ στέφανός μου ὑμεῖς ἐστέ. »

Καὶ ὁ ἀγγελὸς εἰστήκει. Καὶ διαμαρτύρατο ὁ ἀγγελὸς Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προσταγμασί μου φυλάξῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου, καὶ φυλάξεις τὴν αὐλήν μου, καὶ δώσω σοι ἀναστρεφόμενους ἐν μέσῳ τῶν ἐστῆκότων τούτων.

10. Εἰς ὑποτίπῳσιν μὲν τοῦ πάντων Σωτήρος Χριστοῦ παρεδείχμεθα τὴν Ἰησοῦν τὸν ἱερεὰ τὸν μέγαν· τέλειτο γὰρ εἰς τοῦτο καὶ Ἀαρὼν ἐν ἀρχαῖς. Πλὴν ἐν γε τοῖς προκειμένοις πρὸς αὐτὸν εἰρῆσθαι φαιμεν τὸν Ἰωσεδεκ τὸ, « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προσταγμασί μου φυλάσῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου, » καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Οὐ γὰρ ἂν εἴρηγο τὰ τοιαῦτα Χριστῷ· αὐτὸς γὰρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, αὐτὸς τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, αὐτὸς διεκρίνε τὸν οἶκον αὐτοῦ, κατεβουσιάζων ὡς Υἱός. Ἦν μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς πιστὸς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ· Χριστὸς δὲ ὡς Υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὐ οἶκὸς ἔσμεν ἡμεῖς. Οὐκοῦν εἰρήσθω μὲν πρὸς τὸν τοῦ Ἰωσεδεκ τὰ τοιαῦτα, πρὸς δὲ γε Χριστὸν οὐκέτι. Ἐπηγγέλλετο δὲ Θεός, τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην κρατήσῃν ἐτι καὶ μετὰ γε τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιροὺς, ὥστε τοὺς ἱερατεύοντας κατάργειν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἁγίαν διέπειν πόλιν ἐκείνην. Ἐπειδὴ γὰρ συμβάσσης τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῶν ἁγίων ἐμπαρησμένων, καὶ θυσίας οὐκέτι προσκεχομισμένης, φωνὴ τινες πρὸς ἀνατροπὴν οὐχ ἡσέσθαι παντελῆ τὰ Μωσέως, καὶ ἀπρακτῆσιν τὸν νόμον, καίτοι μήπω παρόντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἀναβεῖναι ἔχρην ἐννηθρονηκότα τὸν Μονογενῆ· ταῦτη τοι Θεὸς ἀναπειθὼν, ὅτι τοῖς ἀρχαίοις ἔδωκεν ὑποκεισθαι πάλιν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ χεῖρα πράξει τῶν ἱερῶν, καθὰ καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀναγκαίως φησιν, ὡς εἰ γένοιτο γνήσιος νομοφύλαξ ὁ Ἰησοῦς, αὐτὸς πάλιν διακρινεῖ τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐν δόξῃ κείσεται τῇ πρώτῃ, συλλειτουργούντων αὐτῷ καὶ ἁγίων ἀγγέλων. Οὐ γὰρ πού φαιμεν, ὡς ἔρημος ἦν θυγάμεν λογικῶν ὁ πάλαι νόμος. Εἰ γὰρ καὶ ἦν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς τὰ ἐν νόμῳ, ἀλλ' οὐκ εἰς δόξαν ἐταλείτο Θεοῦ. Τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, « Δώσω σοι ἀναστρεφόμενους ἐν μέσῳ τῶν ἐστῆκότων τούτων, » τοῦτο ἐστὶ, μονοουχὶ συνερατεύοντας καὶ συλλειτουργούντας ἀγγέλους. Ἀθρεῖ δὲ ὅπως πανταχοῦ τοὺς

⁷² Rom. xv, 17. ⁷³ Philipp. iv, 9. ⁷⁴ Hebr. iii, 2-6.

(1) Cotelerius (*Monum. E. G. II*, 646) legit σχῆμα, *habitus*. Edit.

ἀγίους ἀγγέλους ἐστάναι· φησὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὡς καὶ ἐν τῇ στάσεως ὀνόματι καταδηλοῦν τὸ μὴ ὁμολογεῖν αὐτοὺς εἰς τὸ ῥάθυμον, ἀλλ' ὅσον ὀρθὴν ἀεὶ καὶ ἀσθενῇ οὐκ ἀνεχομένην τὴν διάνοιαν ἔχειν, ἐποπτεύοντες μετὰ Θεοῦ. Οὕτως καὶ ἐν τῷ ἱερῷ γράμματι γεγραμμένον εὐρήσομεν περὶ τῶν Χερουβιμ, ὅτι· Ἐὰν σκέλῃ αὐτῶν ὀρθά· ὁ κάμπτεται μὲν γὰρ, καὶ λίαν εὐκόλως, ἡ ἀνθρώπου διάνοια, καὶ ἔστιν εὐπετής εἰς γὰρ τὸ θέλει ἀβρῶσθῃσαι τὸ ῥάθυμον. Ἐστῆκε δὲ ὡς περ τῶν ἀνω πνευμάτων ἡ ἀγία πλῆθūs. Ταύτητος καὶ πρὸς Σιών ἐλάγετο παρὰ Θεοῦ· Ἐστῆσον σεαυτὴν, Σιών· Ἄν-
εῖθι δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐπὶ Θεῷ τὰς χαριστήριους φῶδας, οὕτω λέγων· Ἐστῆσαν ἐπὶ πέτραις τοὺς πόδας μου· Ὅ τὸ γὰρ ἀκλινὲς ἐν τούτοις καὶ τὸ πεπηγὸς τῆς γνώμης, τῷ τῆς στάσεως ὀνόματι κατεστή-
μηνεν ὁ πνευματοφόρος.

Ἄκουε δὲ, Ἰησοῦ, ἱερεὺς ὁ μέγας, σὺ δὲ, καὶ β
οὶ πλησίον σου, καὶ οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου, διότι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσὶ, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου, Ἀνατολὴ ὀνομα αὐτοῦ. Διότι ὁ λίθος, ὃν δέδωκα πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα, ἐπὶ τὰ ὀφθαλμοὶ εἰσιν.

Κ'. Διὰ τῶν ἀρετῶν ἡμῖν εἰρημένων κατεπηγγελ-
ετο τῷ Ἰησοῦ, ἤγουν μᾶλλον, ὅπερ ἔστιν ἀληθέστε-
ρον, τῇ κατὰ νόμον ἱερωσύνῃ, τὸ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ κατάρχειν ἐπὶ λαοῦ, καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἀποτερεῖν τοὺς τύπους. Ἀθροεὶ δὲ μοι τὴν εἰκονομίαν, καὶ τῶν θείων διασκέψεων τὸ πολὺ λίαν εὐτεχνῶς· Ἐμελλε, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, μετατεθῆσε-
σθαι τὰ ἐν νόμῳ πρὸς λατρείαν τὴν ἀληθινὴν, καὶ τῶν τύπων τὸ ἀκαλλῆς μεταχαράττεσθαι τε πρὸς ἀξίερασθόν τε καὶ πνευματικὴν πολιτείαν. Ἐμελλον ἀποσοδεῖσθαι τοῦ ἀμπελῶνος οἱ κυριοκτονήσαντες γεωργοί, καὶ ἐκδοθῆσθαι τὸ χωρίον ἑτέροις, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους δηλονότι καὶ εὐαγγελιστάς, οἱ καρποφόρον αὐτῇ καὶ εὐανθὲς ἀποφαίνειν ἐμελλον, τῆς προύργιαιότητος ἀξιοῦντες φροντίδος. Ἐμελλε βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύειν, καὶ ἄρχωντες μετὰ χρι-
στως ἄρχειν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἐμελλεν ἕτερος ἀνίστασθαι ἱερεὺς, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, τῶν ἀγίων λειτουργῶν, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Εἰσῆλθε γὰρ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς, ὁ ὕψις αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, καὶ μὴ προσωρῶς τελευτήσας εἰς τὸ διηνεκὲς, κατὰ συν-
εἰδήσιν τοὺς ἁγιαζομένους. Ἰνα τοίνυν μὴ ψευδο-
επῆς τε καὶ εἰκαιμυθὸς ἀναφαίνεται· Θεός, ἀεὶ καὶ διηνεκῶς τῇ κατὰ νόμον ἱερωσύνῃ ὑπισχνούμενος ἐποπτήσῃν τε καὶ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀν-
αρχαίαν ποιεῖται τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν προαγόρευσιν, ἐμφαίνων, ὅτι καταλήξει μὲν τὰ ἐν νόμῳ, διακρίνει δὲ αὐτὸς τὸν ἴδιον οἶκον διὰ τοῦ ἰδίου γεννηματος, τοῦτέστι, τοῦ Ἰησοῦ. Ταύτητος μο-
νονουχὶ καὶ διαμαρτύρεται αὐτόν τε τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς πλησίον αὐτοῦ, καὶ τοὺς καθήμενους πρὸ προσ-
ώπου αὐτοῦ, ἵνα Λευίτας νοῶμεν καὶ ἱερέας. Λει-

firmitatis experientem, et cum Deo stantem retinere. Ita et in Ezechiele scriptum invenimus de Cherubim : « Et pedes eorum recti ⁷⁶. » Curvatur enim, et qui-
dem perfacile, mens humana, et pigritia levi nego-
tio corrigitur. Supernorum autem spirituum sanctia multitudo stat quodammodo. Quare et Sioni dictum est a Deo : « Fac ut stes, Sion. » Offert item beatus David Deo cantica gratiarum actoria, ita dicens : « Statui supra petram pedes meus ⁷⁷. » Quibus verbis ille spiritu plenus immobilitatem animique firmitu-
dinem expressit.

Vers. Audi igitur, Jesu, sacerdos magne, tu vero et proximi tui, et qui sedent ante faciem tuam, quia viri portentorum spectatores sunt, quia ecce ego ad-
duco servum meum, Oriens nomen ipsi. Quia lapis quem dedi ante faciem Jesu, super lapidem unum, sep-
tem oculi sunt.

XX. Supra polleebatur Jesu, imo certe, ut dicam verius, legali sacerdotio dijudicationem domus suae, et principatum ultra in populum, et finitionem ty-
porum, seu umbrarum cultus juxta legem recepti. Expende porro mihi oeconomiam divinarumque consiliorum summam peritiam. Erant, nec multo post, ad cultum verum germanumque transferenda legalia, **677** typorumque ruditas in speciem ama-
bilis et spiritualis politiae immutanda. Erant abigen-
di a vinea agricolae, Domini interfectores, et ager locandus aliis, sanctis apostolis videlicet et evan-
gelistis, eum fructiferum et florentissimum utilis-
sima sollicitudine sua reddituris ⁷⁸. « Erat rex justus regnaturus, et principes eum judicio imperaturi ⁷⁹, » secundum vocem prophetæ. Surrecturus erat alius sacerdos, non secundum ordinem Aaron, sed « se-
cundum ordinem Melchisedech ⁸⁰, » sanctorum mi-
nister sacer, et tabernaculi veri, quod fixi Dominus, non homo ⁸¹. Intravit enim Sancta sanctorum Do-
minus noster Jesus Christus : « Non per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem, æterna redemptione inventa, et una oblatione con-
summatis in perpetuum secundum conscientiam sanctificatis ⁸². » Ne igitur falsa et inania locutus videat-
ur Deus, legali sacerdotio pollicitus, ipsum semper atque in perpetuum domum suam inspecturum et judicaturum, mysterium Christi prænuntiare debuit. et ostendere desitura quidem legalia, se autem diju-
dicaturum domum suam per genitum ex sese, hoc est Filium. Quamobrem propemodum etiam conte-
statur et ipsum Jesum, et proximos ejus, et seden-
tes ante faciem ejus, puta Levitas et sacerdotes. Ordo enim Leviticus summo sacerdoti ministrans astabat : seniores autem sacerdotes, ut illis superiores et sacro-
tiores, juxta legem, concilii quoque honore condeco-
rati sunt ⁸³. Portentorum porro spectatores illos

⁷⁶ Ezech. i, 7. ⁷⁷ Psal. xxxix, 3. ⁷⁸ Matth. xxi, 53-59. ⁷⁹ Isa. xxxii, 1. ⁸⁰ Psal. cix, 4. ⁸¹ Hebr. viii, 2. ⁸² Hebr. ix, 12 ; x, 14. ⁸³ Num. xvi, 2.

appellat, hoc est, semper quærentes signa videre, A prodigiorum cupidos. Nescio enim quomodo gens Judæa ad hæc natura fertur. Itaque cum Christus fecisset quasi flagellum de funiculis, omnesque e templo ejecisset, dixissetque : « Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis, » accesserunt, et quæsierunt : « Quod signum ostendis quia hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem? » Accesserunt et alii, cum hac petitione : « Magister, volumus a te signum videre²¹. » Idcirco, quoniam, inquit, viri sunt portentorum, seu miraculorum speculatores, discant tecum et futura, signorum quæ petunt perpetratores semper potentissimum. Quisnam autem hic? « Ecce ego adduco servum meum, Oriens nomen ejus. » Deus igitur secundum naturam et ex Deo Patre apparuit Unigenitus, secundum hoc liber. **678** Nihilominus exinanivit semetipsum, secundum Scripturas²², demittens se in id quod non erat, et appellatus servus propter naturam humanam, quamvis omnium Dominus esset, tanquam Deus. Sed idem et Oriens erat, id est, Sol justitiæ²³. Exortus est enim, et illuminavit nos velut in tenebris degentes²⁴, et tantum non etiam tanquam nocte et veterno obrutos mundanis voluptatibus, mentisque oculum tenebris effusum habentes, exelavit ad vigiliam, et gratia sua nos illustravit. Hinc et sapiens Paulus nobis præcepit, hoc ipsum significans : « Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus²⁵. » Et iterum : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus²⁶. » Promulgat igitur ante insignia facta Salvatoris nostri, quæ præsens editurus est, cuius typum posuimus Jesum, quasi ante faciem et ante oculos habere semper lapidem electum, angularem, pretiosum, in fundamentum Sion decretum, multis oculis intuentem omnia²⁷. Septem quippe integritatem perfectionemque declarare solent. Sterilis igitur dicitur parere septem²⁸. Mille autem oculis omnia intueri, et inspicere res nostras divinam et ineffabilem Filii naturam non potest quispiam dubitare : « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio incipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis, et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, » sicut scriptum est²⁹. Υἱοῦ φύσις, οὐκ ἂν ἐνδοιάσει τις : « Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον, καὶ δεικνύμενος ἄκρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ

συργῶν μὲν γὰρ τῷ ἀρχιερεὶ Ἰσθιῃ τὸ τάγμα τὸ Λευϊτικόν· οἱ δὲ γε προσδύταροι ἱερεῖς, ὡς ἐκείνων ἀμείνους ἔτι, καὶ ἱερώτεροι κατὰ τὸν νόμον, καὶ τῇ συνεδρίᾳ τετιμῆντο. Τερατοσκόπους γε μὴν αὐτοὺς ὀνομάζει, τοὺς ἐστίν, διὰ σημεῖα ζητοῦντας ὁρᾶν, τῶν τεράτων ἐπιεμένους. Φύσει γὰρ πως διὰ τοιοῦτόν ἐστι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος. Καὶ γοῦν, ὅτε ὁ Χριστὸς ποιήσας ὥσει φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγων, « Ἀρατε ταῦτα ἐνταῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου, οἶκον ἔμπορίου, » προσήσαν λέγοντας : « Τί σημεῖον δεικνύεις, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς ἰδωκὲς σοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην; » Εὐρήσομεν δὲ καὶ ἐτέρους προσιδόντας, καὶ λέγοντας αὐτῷ : « Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν. » Οὐκοῦν ἐπιειδήπερ, φησὶν, ἄνδρες εἰσὶ τερατοσκόποι, μανθανέτωσαν ἅμα σοὶ τὰ ἔσμενα, καὶ σημεῖων ὧν αἰτοῦσιν διὰ τὸν παναγκέστατον ἀποτελεσθῆν. Καὶ τίς δὴ οὖν οὗτός ἐστιν; « Ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου, Ἀνατολὴ ὀνομα αὐτοῦ. » Θεὸς μὲν οὖν κατὰ φύσιν καὶ ἐκ Θεοῦ Πατὸς πέφηνεν ὁ Μονογενῆς, καὶ ὡς τοῦτο ὑπάρχων, ἐλευθερός. Ἀλλὰ κεκένωται ἐαυτὸν, κατὰ τὰς Γραφάς, καθιέλις εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ κεχηρμάτιζε δοῦλος, διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καίτοι Κύριος πάντων ὑπάρχων, ὡς Θεός. Ἀλλ' ἦν καὶ οὗτος Ἀνατολή, τουτέστι, δικαιοσύνης ἥλιος. Ἀνέσχε γὰρ καὶ ἐπιλαμψεν οὐρανὸν ἐν σκότει διατελοῦσιν ἡμῖν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὡς ἐν νυχτὶ καὶ ὑπὸν κεκαρωμένους ταῖς κοσμητικαῖς ἡδοναῖς, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν κατασκοτισμένους, ἤγειρε τε πρὸς νῆψιν, καὶ λαμπροὺς ἀπέφηνε τῇ παρ' αὐτοῦ χάριτι. Τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐπιστέλλει Παῦλος, αὐτὸ δὴ τοῦτο καταμνηνῶν : « Ἦ νῦν πρόκοψεν, ἥ δὲ ἡμέρα ἤγγισεν. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυθώμεθα τὰ ἔργα τοῦ φωτός, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. » Καὶ πάλιν : « Ἐγείρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιπαύσει σοὶ ὁ Χριστός. » Προανακηρύττει τοιγαροῦν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ λαμπρὰ κάτορθώματα. Δοῦλον δὲ φησὶν αὐτὸν διὰ τοῦ, τὸ ἐν δοῦλου καθιέσθαι μορφή. Ἀνατολὴν δὲ, ὅτι φῶς ἐστὶ τὸ ἀληθινὸν αὐτός, καὶ ἡμέρα, καὶ λαμπρὸς ἐωσφόρος, εἰς νοῦν ἀνατέλλων, καὶ καταφαιδρύνων καρδίας. Ὀνομάζει δὲ πρὸς τοῦτο καὶ Αἴθρον αὐτὸν, καὶ μὴν καὶ δεδοσθαι φησὶ πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τε ἔχειν τοὺς ὀφθαλμοὺς δισχυρίζεται. Ἐκεῖ γὰρ μάλιστα τὴν κατὰ νόμον ἱεροσύνην, ἧς εἰς τύπον ἐθήκαμεν τὸν Ἰησοῦν, οἰνεῖ πρὸ προσώπου καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν διὰ παντός τὸν λίθον τὸν ἐκλεκτόν, τὸν ἀκρογωνιαίον, τὸν ἐντιμόν, τὸν εἰς τὰ θεμέλια ζῶν, τὸν πολλοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφορῶντα τὰ πάντα. Τὸ γὰρ ἐπὶ τὰ τοῦ τελείως ἔχοντος διὰ πῶς ἐστὶ σημαντικόν. Στεῖρα γοῦν λέγεται τεκεῖν ἐπὶ τὰ. Ὅτι δὲ μυρίοις ὁμμασιν ἐφορᾷ πάντα καὶ ἐπισκέπτεται τὰ καθ' ἡμᾶς ἡ θεία τε καὶ ἀπόρρητος τοῦ

²¹ Joan. 11, 14-19. ²² Matth. 10, 38. ²³ Philipp. 11, 7, 8. ²⁴ Malach. 14, 2. ²⁵ Luc. 1, 79. ²⁶ Rom. 13, 12, 15. ²⁷ Ephes. v, 14. ²⁸ Isa. xxxviii, 16; 1 Petr. 11, 6. ²⁹ 1 Reg. 11, 5. ³⁰ Hebr. 14, 12, 13.

κριτικὸς ἐνθυμήσεων, καὶ ἐννοιών καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι χτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. Πάντα δὲ γυνὰ καὶ τετραχλησιμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ἰδοὺ ἐγὼ ὀρύξω βόθρον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ.

ΚΑ'. Ἐδείξεν ὅντως καὶ φῶς καὶ ἀνατολὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ὅτι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, τούτέστι, τοῖς πεπλανημένοις, ἀνατολῆς ἀνέλαμψε δίκην. Ἄλλ' ἦν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας προαναφανῆναι πέρας, τούτέστι, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων θάνατον, ὃν ἐκὼν ἀνέτηλ, σταυρῷ παραδούς τὸ ἴδιον σῶμα. ἐφ' ᾧ καὶ τὸν Ἰουδαίων προσεκρούμενον ἔθνος, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀποδέδωκεται. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ συνέντες οἱ δεῖλαι, εἰκότως ἀπώλισθον τῆς ἐλπίδος, καὶ κακοὶ κακῶς ἀπολώλασι, δειναὶς καὶ ἀφύτοις ἐναλόντες συμφοραῖς· βόθρῳ δὲ οὖν παρεικάξει τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν. Πειτῶν κασι γὰρ ὥσπερ εἰς βόθρον οἱ τὸ Δεσποτικὸν ἐνχέαντες αἷμα, καὶ σταυρῷ παραδύναι τομῆσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ τὸν βόθρον ὀρωρυχνεῖν λέγοιτο, σκανδαλίζεσθαι μηδεὶς· ἐννοεῖται δὲ μᾶλλον, ὡς ἐκμεμέστωται πως [τῆς] οἰκονομίας ὁ λόγος. Ὅμοιον γὰρ τοῦτο ἔστι τῷ διὰ Χριστοῦ σοφῶς τε καὶ ἀρετικῶς εἰρημένῳ· «Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.» Καίτοι, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς οὐ ταύτης ἕνεκα παραγέγονε τῆς αἰτίας, ἵνα τυφλοὶ γένωνται τινες, ἀλλ' ἡ τῶν μὴ νοούντων φαυλότης μονονουχί καὶ διαδέδωκε τῆς ἀρίστης οἰκονομίας τὸν τρόπον· Οὐ γὰρ ἤθελον βλέπειν, καίτοι μετὸν αὐτοῖς τοῦ θεοῦ φωτός. Οὕτω κἀνθάδε νοήσεις. Πέπομεν μὲν γὰρ τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, «ἵν' ὁ κόσμος σωθῇ δι' αὐτοῦ·» διὰ δὲ τῶν μὴ συνιέντων ἀπόνοϊαν, γέγονε βόθρος καὶ πάγη τοῖς σταυρῶσαντι ὁ ἀπεσταλμένος. Νενόμισται δὲ τάχα πού καὶ ὀρύξαι τὸν βόθρον ὁ πεπομφός· «Ὁρύξω δὲ οὖν τὸν βόθρον, φησί, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ.» Τὸ δὲ, Ψηλαφήσω, φησὶν ἀντὶ τοῦ, Ζητήσω καὶ περιεργασομαι λεπτῶς. Ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τοὺς ἀγίους προφήτας καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς ἀπεσταλμένους οἰκέτας. Οὓς μὲν γὰρ ὕβρισαν, οὓς δὲ ἐλιθοβόλησαν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν. Ἄλλ' ἦν ἀνεξίκακος ἔτι Θεός· οἰκέται γὰρ ἦσαν καὶ ὁμόδουλοι τοῖς ἀπεκτονόσιν οἱ πεπονήτες. Ἐπεὶ δὲ ἀγαλίνους ὁρμαῖς εἰς τοῦτο διαττοντες, καὶ πολὺ βλέποντες εἰς ἀνοσιότητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτόπως πεπαρρηχάσι τὸν Υἱόν, καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ σταυρῷ κατώλισθον βόθρον, οὐκ ἀφῆκεν αὐτῶν ἀψηλάφητον τὴν ἀμαρτίαν. Ἐζήτησε γὰρ καὶ ποιναῖς ὑπέθηκε τοὺς ἡσεθηκότας, ἀπάσης τῆς Ἰουδαίων γῆς καθορίζων τὸν ἐλεθρον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, καθ' ἣν ἔρασαν προσάγοντες αὐτὸν τῷ Πλάτῳ· «Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.» Εἰ γὰρ καὶ μὴ συμβέδωκε παραχρῆμα τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, εἰ μὴ ἐζήτηνται δίκας ὑπερθέσεως· διχα δ' ἄλλ' οὐκ ἡ παρὰ Θεοῦ δικαία ψήφος γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς, ἐλεθρον, ὡς ἔφη, τῆς Ἰουδαίων

A *Eccce ego fodiam foveam, dicit Dominus omnipotens, et contrectabo omnem iniquitatem terrae illius in die una.*

XXI. Ostendit Dominum nostrum Jesum Christum vere et orientem esse, et eum in tenebris atque umbra versantibus, 679 hoc est, seductis et errantibus, instar orientis refulsisse. Sed oportebat etiam oeconomicæ scopum ac metam prius declarare, hoc est mortem, quam pro nobis omnibus libens sustinuit, corpore suo ad crucem tradito, in quo et Judaica gens peccavit, et ab ejus amicitia depulsa est. Quoniam enim non intellexerunt miseri, spe sua merito sunt orbat, et mali male perierunt, atrocibus et ineluctabilibus calamitatibus circumventi. Cum fovea igitur Salvatoris crucem comparat. Nam quasi in foveam deciderunt, qui Dominicum effudere sanguinem, et auctorem vitæ cruci affixerunt. Quod si et ipse Pater fodisse foveam dicitur, nemo offendatur: sed illud cogitet potius, quam plenus sit sermo divinæ providentiæ ac dispensationis. Simile enim hoc est illi quod per Christum sapienter ac vere dictum est: «In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et videntes cæci fiant.» Quamquam vere dici potest, ipsum non propter hanc causam advenisse ut quidam cæci fierent, sed non intelligentium nequitia tantum non etiam oeconomicæ modum criminata est. Non enim videre voluerunt, tametsi divinæ lucis copia illis fieret. Idem et hic intellige. Misit enim Filium Pater, «Ut mundus salvaretur per ipsum.» Propter recordiam autem non intelligentium qui missus est, fovea et laqueus crucifixoribus suis factus est. Ac fortasse etiam foveam fodisse existimandus est ipse qui misit. Alit igitur: «Fodiam foveam, et contrectabo omnem iniquitatem terræ illius in die una.» Contrectabo, inquit, pro, quæram, et adamussim indagabo. Prophetas enim sanctos et missos suis quosque temporibus servos occiderunt. Alios enim contumelia affecerunt, alios lapidarunt, alios jugularunt. Verum tolerantiam adhuc adhibebat Deus: servi enim erant et conservi interficientium qui hæc patiebantur. Quoniam vero effrenata audacia eo prosiluerunt, et tantam impietatem consceperunt ut in ipsum Filium atrociter debaccharentur, et in foveam crucis lapsi sunt, peccatum eorum in-contrectatum non præterivit. Quæsit enim et poenis subiecit impios, toti Judæorum regioni pestem et exitium decernens die una qua clamabant, Pilato eum offerentes: «Sanguis ejus super nos et super filios nostros.» Etsi enim non statim iram divinam supplicium est consecutum, etsi non citra procrastinationem poenæ sunt expetitæ, tamen justa Dei 680 sententiâ in eos laia est, per Judæam,

¹¹ Luc. i, 78. ¹² Matth. xxi, 41. ¹³ Act. iii, 15.

¹⁴ Matth. xvii, 25.

¹⁵ Joan. ix, 39. ¹⁶ Joan. iii, 17. ¹⁷ Matth. xxi, 35.

ut memoravi, diffusa perniciēs. Itaque abductus est A quidem Christus ad crucem, sequentibus feminis lamentantibus et plorantibus, ad quas conversus ait: « Filiae Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros ». Traditi sunt enim in exitum et eadem, et evenit illis quod est apud Isaiam: « Terra vestra deserta, civitates vestrae succensae igni, regionem vestram coram vobis alieni devorant ipsam, et desolata est, subversa a populis alienis ».

Vers. 10. In die illa, dicit Dominus omnipotens, convocate unusquisque proximum suum subter vitem, et subter ficum suam.

XXII. Malis omnibus obrutum iri, peccato eorum contrectato, qui quasi in foveam deciderint, propter Christum ab se in crucem actum, aperte praedixit. Credentibus autem et diligenter eum id non damnosum, imo laetitiae et jucundae ejusdem delectationis materiam futurum utiliter praenuntiat. Attestatur haec etiam justus Simeon. Ubi enim divinum infantem conspexit, ipsumque in ulnas accepit, sic prophetavit: « Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicetur ». Ceciderunt enim, qui sanguinem justum super capita sua hauserunt, velut projecti, et jacentes, et pedibus diabolicis substrati: erecti sunt qui ex gentibus ad fidem venerunt. Et ipse Christus alicubi sanctis discipulis mortem in cruce sibi sustinendam praedicit. Quos ut tristes vidit, consolans addidit: « Mulier quando parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Postquam autem peperit, gaudio gaudet, quia natus est homo in mundum. Et vos nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbitis me, et gaudebit cor vestrum ». Sic et excitatus a mortuis stans in horto mulieres salutando allocutus est: « Convenit porro etiam quemlibet eum diligentium super cruce et resurrectione dicere, « Convertisti plantum meum in gaudium mihi; conscidisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia ». Quomodo enim non evanuit luctus, et ablatae sunt omnes lacrymae ab omni facie, ut dicit propheta, Christo in vitam revocato, 681 et imperio mortis ab eo destructo? Vita enim est natura sua, tanquam D Deus, quamvis in carne apparuit. Itaque die illa, ait, hoc est illo tempore quo ex mortuis revixeris et reciderint crucifixores, « convocate unusquisque proximum suum subter vitem et ficum. » Ac si quis volet talem sensum simplicem et obvium admittere; affirmabit. Praeterea et illud non sine improbabilitate dici posse reor, ficum et vitem videri appellatam Ecclesiam, cujus item divinus Cantor meminit, supernum ac caelestem sponsum, Christum scilicet, per amplexum compellans: « Uxor tua sicut vitis

καταχθούσα γῆς. Καὶ γοῦν ἀπεκομίζετο μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν σταυρὸν, εἰποντο δὲ καὶ γυναῖκες θρηνοῦσαι τε καὶ κλαίουσαι· εἶτα πρὸς ταύτας ἔφασκεν ἐπιστραφεὶς· « Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί, πληρὴν ἔφ' ἐαυταῖς κλαίετε καὶ ἐπὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. » Παραδίδονται γὰρ εἰς θάλασσαν καὶ σφαγὴν, καὶ συμβάλληκεν αὐτοῖς τὰ διὰ φωνῆς Ἰησοῦ· « Ἢ γὰρ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρὶ καυστοί, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἄλλοι τοῖς κατεσθίουσιν αὐτήν, καὶ ῥηϊμύται· κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἄλλοτρίων. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσατε ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου καὶ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ.

ΚΒ'. Ὅτι μὲν ἐν παντὶ γενήσονται κακῶ, ψηλαφῶν μένης αὐτῶν τῆς ἁμαρτίας, οἱ καθάπερ εἰς βόθρον κατενηνεγμένοι, διὰ γε τὸ σταυρῶσαι Χριστὸν, προμεμήνυκεν ἐναργῶς. Ὅτι δὲ τοῖς πιστεύουσιν, καὶ ἡγαπηκόσιν αὐτόν, οὐκ ἀνερχέσθαι τὸ χρεῖμα, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς εὐφροσύνης καὶ τέρψεων ἐπιτεριπῶν, προσηγορεύει χρησίμως. Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ δίκαιος Σιμεὼν. Ὅτι γὰρ τὸ θεῖον τεθέαται βρέφος, καὶ εἰς ἀγκάλας ἐδόξετο, προσήγαυσε, λέγων· « Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. » Πεντήκαστι γὰρ οἱ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντήσαντες κεφαλαῖς, ὥσπερ ἐβρίμμενοι, καὶ κείμενοι, καὶ ὑπὸ πόδας ὄντες διαβολικοῦς ὠρθώθησαν δὲ οἱ ἐξ ἐθνῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ πῶς Χριστὸς, προσεφώνει μὲν τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος· ἐπειδὴ δὲ γεγονότας ἐν κατηφέλαις τεθέαται, παρεκάλει λέγων· « Ἢ γυνὴ θῶν τέκνη, λύπην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς. Ὅταν δὲ τέκνη, χαρὰ χαίρει, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὑμεῖς νῦν μὲν λύπην ἔχετε, ὕστερον δὲ ἔξεσθέ με, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία. » Οὕτω καὶ ἐξηγερμένους ἐκ νεκρῶν, ταῖς ἐν τῷ κήπῳ κλαιούσαις γυναῖξιν προσεφώνει τὸ, Χαίρετε. Πρέποι δ' ἂν, καὶ ἕκαστον τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν ἐπὶ γε τῷ σταυρῷ καὶ τῇ ἀναστάσει λέγειν· « Ἐστρέψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, διέβρῃς τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. » Πῶς γὰρ οὐκ οἴεται μὲν ἐκ ποδῶν τὸ πενθεῖν, ἀφῆρηται δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἐξηγερμένον Χριστοῦ, καὶ [τὸ] τοῦ θανάτου καταλύσαντος κράτος; Ζωὴ γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν ὡς Θεός, κἂν εἰ πέφηνεν ἐν σαρκί. Οὐκοῦν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ, τούτῃ, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃν ἀναβίῃ ἐκ νεκρῶν, πεπτωκότων τῶν ἐσταυρωκότων, συγκαλέσατε ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου, καὶ ὑποκάτω συκῆς. Καὶ εἰ μὲν βούλοιτο τις ἀπλοῦν καὶ πρόχειρον τὸν τοιοῦτον εἰσδέχεσθαι νοῦν, τέρψεων εἶναι τῶν πνευματικῶν σύμβολον διαβεβαιώσεται τὰ ὀνομασμένα. Οὐκ ἀπίθανον δὲ εἶναι φημι πρὸς τοῦτ' ἀκρίβειαν εἰπεῖν, ὅτι συκὴν καὶ ἀμπέλον εἰσέκεν ἀποκαλεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς καὶ ὁ Θεοπότης Μελ-

¹ Luc. xxiii, 28. ² Isa. i, 7. ³ Luc. ii, 34. ⁴ Joan. xvi, 21, 22. ⁵ Joan. xx, 15-17. ⁶ Psal. xxix, 12. ⁷ Isa. xxv, 8. ⁸ Joan. xiv, 6.

perspicere posset, percontatur quidnam putet esse quæ monstrabantur. Tum propheta rursus certissimam visionis commemorationem inducit, dicens se vidisse candelabrum, totum aureum per totum, ac super ipsum lampadem; quin et lucernas septem, et eodem numero infusoria, olivas duas, unam a dextris lampadis, alteram a sinistris. Et ista quidem ostensa liquidius forsitan explanabunt quæ dicta sunt. Necesse est tamen visionis hujus intima curiosius indagantes, significatis attente considerandis diligentissime incumbere, et ea cum jam prædictis scite copulare. Ait igitur universorum Deus, se foveam fossurum, et contritularum omnem iniquitatem terræ illius in die una. Hortatur etiam alios, ut inter se sub vitem et ficum convocent. Nos scopum prophetiæ aperientes, dicebamus incredulis et agrestibus contemptoribus salutis per Christum partiæ quamdam foveam exitialem esse fossam. 683 contumeliam scilicet crucis, et scelus cruentæ cædis Christi. Perierunt enim miseri, qui Dominum impie necaverunt. Iis autem qui dilexerunt adventum ejus delectationem, et delicias, et quid non tandem hujus generis contigisse? Fuerunt enim in Ecclesiis velut sub ficubus et vitibus. Sed ecce alio item modo propheta mysterium vidit. Aureum quippe candelabrum rursus Ecclesiam interpretamur, utpote honorabilem mundo, tanquam virtutibus illustrissimam ac splendidissimam, ut sublime admodum elevatam veræ cognitionis divinæ dogmatis, super qua lampas est, nempe Christus, de quo Deus et Pater: « Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediat ut lumen justitia mea, et salutare meum ut lampas accendatur¹⁵. » Hanc lampadem universum orbem illuminantem super candelabrum Deus et Pater posuit: « Ut omnes qui ingrediuntur lumen videant, et luceat omnibus qui in domo sunt¹⁶. » Septem autem sunt lucernæ, non habentes lumen proprium, sed inductum et externum, et olei affusione nutritum, quæ et ipsæ sanctos apostolos referunt, et evangelistas insuper, et qui singulis temporibus exsisterunt Ecclesiarum magistros, qui illuminationem a Christo veluti quosdam lychnos in animis et cordibus suis susceperunt, cui Spiritus sanctus alimenta suppeditavit, qui domesticis lumen præbent et credentes una cum lampade illuminant. Observa præterea, septem lucernis infusoria adfuisse, per quæ illis oleum infunderetur, lampadi non adfuisse. Quid ita? est enim lumen verum Filius, non externum, neque inductum, nec ab alio datum, cui facultas illuminandi contigerit, sed ipse est secundum naturam lumen: quod autem in sanctis est, ab ipso communicatum est. Testificatur id sapiens Joannes: « De plenitudine ejus, inquit, omnes accepimus¹⁷. » Ipse autem Filius verum lumen claritatis suæ participes factos mundi lumen appellabat. Ait etenim sanctis apo-

συνεγμένον τεθίσταται, ὥστε καὶ ἀποχρώντως ἔχειν συνιέναι λεπτιῶς τὴν ὄρασιν, διεπυθάνετο λέγων, τί ἂν οἴοιτο ὑπάρχειν τὰ δεδειγμένα. Ἀπλανεστάτην γε μὴν ὁ προφήτης τῆς ὁράσεως τὴν ἀφήγησιν ἐποιεῖτο πάλιν, λυχνίαν ἐωρακέναι λέγων ὅλην δι' ὅλου χρυσῆν ἐπάνω δὲ αὐτῆς τὸ λαμπάδιον, καὶ μὴ καὶ λύχνους ἐπὶ τὰ, καὶ ἰσαριθμούς αὐτοῖς τὰς ἐπαρυστρίδας, ἑλίας δύο, μίαν μὲν ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπάδιου, θατέραν γε μὴν κειμένην ἐξ εὐφυνύμων. Καὶ ἡ μὲν ἐμφανεστέρα τῶν δεδειγμένων ἀπόδοσις εἴη ἂν οὐχ ἑτέρα παρὰ ταῦτα. Χρὴ δὲ τοὺς τῆς ἐσωτάτω τὸν νοῦν ἐνιέντας περιεργότερον, περιασθεῖν εὖ μάλα περᾶσθαι τὰ δηλούμενα, καὶ συνδεῖν ἀσείτως τοῖς ἤδη προσηρημένοις καὶ τάδε. Ἐφη τοίνυν ὁ τῶν ὁλων θεός, ὅτι καὶ βόθρον ὀρύζει, καὶ ψηλαφῆσαι πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. Προτρέπει δὲ καὶ ἑτέροις συγκαλεῖν ἀλλήλους ὑποκάτω ἀμπέλου καὶ ὑποκάτω συκῆς. Ἡμεῖς δὲ σαφῆ καθιστάντες τῆς προφητείας τὸν σκοπόν, ἐλέγομεν ὅτι τοῖς μὲν ἀπειθεῖν ἡρημένοις, καὶ ἀτιμάζουσιν ἀμαθῶς τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν, βόθρος οἷά τις ὀρύσσεται κατακομίζων εἰς θάλασσαν, ἡ ἐπὶ τῷ σταυρῷ παροινία, καὶ τῆς κατὰ Χριστοῦ μίαιφονίας τὰ ἐγκλήματα. Ἀπολώλασι γὰρ οἱ δεσπαιοὶ Κυριοκτονήσαντες ἀνοσίως. Τοῖς γε μὴν ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ τέρψις τε καὶ τρυφή, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων ὑπῆρξε; Γεγόνασι γὰρ ὡς ὑπὸ συκαῖς καὶ ἀμπέλους ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ὁ προφήτης τεθίσταται. Τὴν γὰρ τοι χρυσῆν λυχνίαν φαμέν εἶναι πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς τετιμημένην ἐν κόσμῳ, ἀπλανεστάτην ἐν ἀρεταῖς, ὡς ὑφ' οὗ δὴ λίαν ἡρμένην τοῖς τῆς ἀληθινῆς θεογνωσίας δόγμασιν, ἐφ' ἣ τὸ λαμπάδιον, τοῦτέστι, Χριστὸς, περὶ οὗ φησιν ὁ θεός καὶ Πατὴρ: « Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι, καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου, τὸ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται. » Τοῦτο γὰρ λαμπάδιον τὸ πᾶσαν καταφωτίζον τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἐπὶ τῇ λυχνίᾳ τέθεικεν ὁ θεός καὶ Πατὴρ, « ἵνα πάντες οἱ εἰσπορευόμενοι, τὸ φῶς βλέπωσι, καὶ λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. » Ἐπὶ δὲ οἱ λύχνοι, φῶς οὐκ ἔχοντες ὄσιον, ἀλλ' ἐπακτὸν, καὶ ἐξωθεν, καὶ ταῖς δι' ἐλαφὸς χορηγίας τρεφόμενον σημαίνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, καὶ μέντοι καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν τῶν Ἐκκλησιῶν διδασκάλους, δεχομένους μὲν οἷά τινας λύχνους εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμὸν, καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος χορηγίαις τρεφόμενον ἔχοντας, ἵεντας γε μὴν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ τὸ φῶς, καὶ τῷ λαμπάδιῳ συγκαταυγάζοντας τοὺς πεπιστευκότας. Ἐπιτρέπει δὲ, ὅτι τοῖς μὲν ἐπὶ λύχνοις ἐπαρυστρίδας ἦσαν, δι' ὧν αὐτοῖς εἰσερχέτο τὸ ἔλαϊον, ἐπαρυστρίδα γε μὴν τὸ λαμπάδιον οὐκ ἔχει. Διὰ τοίαν αἰτίαν; Φῶς μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀληθινὸν ὁ Υἱός, οὐκ ἐξωθεν, οὐδ' ἐπακτὸν, οὔτε μὴν παρ' ἑτέρου δοτὸν τὸ καταφωτίζειν δύνασθαι λαχόν· ἀλλ' αὐτὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων φῶς· μεθεκτόν γε μὴν ἐν

¹⁵ Isa. lxi, 1. ¹⁶ Luc. xi, 33. ¹⁷ Joan. i, 16.

τοῖς ἀγίοις καὶ παρ' αὐτοῦ. Καὶ πληροφορήσει λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὅτι ἡ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Ὁ δὲ ὑπάρχων τὸ ἀληθινὸν ὁ Υἱὸς, φῶς ὠνόμαζε τοῦ κόσμου τοὺς τῆς παρ' αὐτοῦ λαμπρότητος ἐν μεθέξει γεγεννημένους. Ἐφ' ἧν γὰρ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἡμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ἀλλ' οὐ γὰρ μὴν ἐλαίαι, μία ἐκ δεξιῶν, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων τοῦ λαμπάδιου καίμεναι, τοὺς δύο λαοὺς ὑποσημαίνουσι, μονοουχὶ καὶ ἐν κύκλῳ περιεστῶτας Χριστόν. Τετίμνηται γὰρ ὡς ἡλεημένοι τῇ τοιῆδε στάσει. Καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἐκ τῆς καλλιελαιοῦ, τούτεστι, τῆς Ἰουδαίου Συναγωγῆς· οἱ δὲ τῆς ἀγρίου μὲν ἐξέφυσαν, τούτεστι, τῆς ἐξ ἐθνῶν πληθούς. Πλὴν ἐκεντρισθέντες εἰς τὴν καλλιελαιον, κοινωνοὶ γεγονάσι τῆς πίστεως τῆς ῥίξης, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Ἀδρεῖ δὲ ὅπως ἐπὶ τὴν λυχνίαν ὁμοῦ τῷ λαμπάδι καὶ οἱ λύχνοι, καὶ αἱ δύο ἐλαίαι. Σύνεστι γὰρ ἡμῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, καὶ τῶν πεπιστευκότων ἡ ἡλεημένη πληθὺς καταλαμβάνεται μὲν τῇ παρ' αὐτοῦ φωτὶ, φωτίζεται δὲ καὶ διὰ λύχνων, οἱ μεθεκτὸν ἔχουσι καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ φῶς. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ἀγίας σκηνῆς ἔκειτο μὲν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐπὶ λύχνους ἔχουσα λυχνία χρυσοῦ. Προσέταττε δὲ Θεὸς τῷ Ἀαρὼν, λέγων, ὅτι ἡ κατὰ πρόσωπον τῆς λυχνίας ἐκ τοῦ νοτίου μέρους φανοῦσιν οἱ ἐπὶ λύχνοι. Ὁ γὰρ τοῖς κατόπιν αὐτῆς ὁ διὰ τῶν λύχνων δέδοται φωτισμὸς, ἀλλὰ τοῖς ὡς ἐν προσωπῷ Χριστοῦ διὰ τῆς πίστεως ἐνηνεγμένοις. Καὶ γοῦν Ἰουδαῖοι κατόπιν ὡς παρ' αὐτοῦ καὶ εἰς νῦν καίμενοι, κατεκκοτισμένοι ἔχουσι τὸν νοῦν. Οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες, εἰς πρόσωπον ἔχουσι τοὺς λύχνους· ἐλευθεροὶ γὰρ αὐτοῖς καὶ ἀπαρτιδωτοὶ παντελῶς ὁ διὰ τῶν ἁγίων γέγονε φωτισμὸς. Ἐκαίετο δὲ καὶ λύχνος εἰς ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως κατόπιν τοῦσαν τὴν νομικὴν τοῦ πράγματος ἡμῖν κατασημαίνοντος. Θέα γὰρ ὅπως, οἷς ἐν μὲν τῇ πρώτῃ σκηνῇ εἰς ἐκαίετο λύχνος, τοῖς γὰρ μὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐπὶ λύχνοι καὶ τὸ λαμπάδιον ἀμφιλαφεστάτην ὡς παρ' ἐνίσταν τὴν αὐγὴν

Καὶ ἐπηρώτησα, καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἡμοῖς, λέγων· Τί ἐστι ταῦτα, Κύριε; Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἡμοῖς, καὶ εἶπε πρὸς με, λέγων· Οὐ γινώσκεις τί ἐστι ταῦτα; Καὶ εἶπα· Οὐχί, Κύριε. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς με, λέγων· Οὗτος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλὰ ἐν Πνεύματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΚΑ'. Ὅτι καὶ ἀμείνων καὶ ἱερώτερος τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ὁ τῶν νοητῶν δυνάμεων νοῦς, καὶ ἐν ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπερκαίμενος, καὶ ἐντεῦθεν ἂν μάθοις. Ἐπέστρεψε μὲν γὰρ ὁ ἄγγελος, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, καὶ ἐξήγειρεν αὐτόν, ὅν τρόπον ὅταν ἐξεγερθῇ ἀνθρωπος ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ. Ἐὶ γὰρ δὴ συγχρίνειν ἑλωτό τις ὡς πρὸς γὰρ τὴν ταῖς ἀνω δυνάμεσιν ἐνόντα νοῦν, τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ μέτρον, μειονεκτούμενον εὐρήσει τοσοῦτον, ὅσον ἂν νοοῖτο κατόπιν ἐλθεῖν καὶ τῆς τῶν νηφόντων διανοίας τὰ ἐν τοῖς ὕπνοις ἀδρανῆ φαν-

A stolis : « Vos estis lux mundi ¹⁸. » Jam duæ olivæ, una a dextris, et altera a sinistris lampadis positæ, duos populos insinuanti, quasi in orbem Christum circumstantes. Nam ut misericordiam adepti, statione hujusmodi dignati sunt. Et illi quidem erant ex bona oliva, nimirum ex Synagoga Judæorum : hi ex oleastro geniti, hoc est ex gentium multitudine ¹⁹. **684** Verumtamen inserti in bonam olivam, pinguedinem radicis attraxerunt, ut scribit beatus Paulus ²⁰. Perpende jam quomodo super candelabrum simul cum lampade etiam lucernæ et duæ olivæ sunt. Est enim nobiscum in Ecclesia Christus, et credentium multitudo misericordiam consecuta, ejus lumine illuminatur; illustratur præterea per lucernas, quæ ab ipso similiter communicatum lumen continent. Ne ignores porro, etiam in structura sancti tabernaculi positum fuisse in Sancta sanctorum candelabrum aureum, septem lucernas sustinens. Mandavit enim Deus Aaron in hunc modum : « Versus faciem candelabri ex parte australi lucebunt septem lucernæ ²¹. » Non enim iis qui a tergo candelabri sunt, illuminatio per lucernas data est, sed iis qui quasi faciem Christi per fidem respiciunt ²². Quare Judæi quasi retro ipsam, et in tergo positi, tenebris obscuratum habent cor. Qui autem ex gentibus crediderunt, in facie habent lucernas, quibus libera et sine ullo impedimento per sancta contigit illuminatio. Ardebat autem et lucerna una in aditu tabernaculi : qua re significabatur legalem institutionem evangelicæ a tergo ire. Vide enim quo pacto, quibus in principio tabernaculi una lucerna ardeat, in Sancta sanctorum ingressos septem lucernæ et lampas quasi largissimo splendore perfundebant.

Vers. 4-6. Et interrogavi, et dixi ad angelum qui loquebatur in me, dicens : Quid sunt hæc, Domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, et dixit ad me, dicens : Non cognoscis quid sunt hæc? Et dixi : Non, Domine. Et respondit, et dixit ad me, dicens : Iste sermo Domini ad Zorobabel, dicens : Non in fortitudine magna, neque in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens.

XXIV. Virtutum quas animo videmus, mentem nostra mente præstantiorem, et sanctiorem, nostrisque rebus incomparabilibus excellentiis superiorem esse, etiam hinc discas. Reversus est enim angelus, ut ait propheta, et excitavit eum, « velut cum excitatur homo de somno suo. » Nam si quis vini supernarum virtutum cum intelligentia humana comparare voluerit, hanc illa tanto inferiorem perspiciet, quantum scimus vigilantium cogitationibus cedere dormientium visa, sive **685** somnia. Excitatus est igitur propheta ad vigiliam : nihilomi-

¹⁸ Matth. v, 14. ¹⁹ Rom. xi, 17 seqq. ²⁰ Ibid. 17. ²¹ Exod. xxv, 37; Num. viii, 2. ²² Psal. lxxxiix, 10.

nus etiam sic tardus est ad percipienda quæ ostenduntur. Ideo iustissime percontatur, et ea angelo declarante cognoscere petit. Angelus eum nescire illorum significationem propemodum obstupescit, et num vere nesciat interrogat. Propheta ignorantiam aperte confitente et tarditatem suam non erubescente, obscuritatem visi deinceps enucleat; et, tanquam ex imagine manifesta et in oculis incurrente, scopum in ea latentem explanat. Inquit enim: « Hic est sermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Perinde fortasse ac si dicat, omnia hæc visa, aliquando finem suum assecutura, non humana virtute administrata, nec in robore corporali, sed in virtute Spiritus sancti, et ut ex divino nutu. Factus est siquidem homo nostri similis Unigenitus: verumtamen non bellavit corporali modo, ut Ecclesiam quasi quoddam candelabrum mundo erigeret: neque sumptis armis sensum tangentibus, et cohortibus bellicosis duos populos sibi adiunxit, aut duas lucernas animo aspectabiles candelabro imposuit, sed in robore Spiritus sancti creavit in Ecclesiis primum apostolos, deinde prophetas, et evangelistas, et reliquum omnem sanctorum cœtum, divinis charismatibus eos implens, et irrigatione Spiritus ubertim pinguefaciens²². Itaque non in fortitudine magna, nec in robore carnali, sed in virtute Spiritus a Christo spoliatus est Satanæ, cum quo et adversariorum potestatum globi ceciderunt, vocati-que sunt ad agnitionem Dei per fidem et qui ex Israel, et qui aliquando a creaturæ potius servierant quam Creatori²³. » Exhibita sunt etiam in Ecclesiis lucernæ, id est sancti, una lucentes cum lampade, Christo, inquam. Fuerunt namque, ut quidem est apud sapientissimum Paulum, « luminaria in mundo, verbum vitæ continentes²⁴. » Quod autem Emmanuel non manu, sed potentia humana, sed viribus suis tanquam Deus mundum salvaverit, testatus est et per Oseam, apud quem ista leguntur: « Filiorum autem Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in curribus, neque in equis, neque in equitibus. » Peraccommodate autem verbum factum est ad Zorobabel 686 de tribu Juda genus ducentem, qui id temporis sedem regni Hierosolymis obtinebat. Etenim ne adeo insignibus admirandisque operibus sibi præsumptis expeditionem aliquando suscipiendam, et prælia facienda arbitrareretur, ab huiusmodi frivolis et humanis cogitationibus eum deterrendum putavit, potiusque sentire iussit, divinam efficitatem, et facultatem non humanam, sed Christi talia molientis esse. Meminimus porro nos dicere, et ipsum Zorobabelem, ut ex tribu Juda procreatum et regem, significare Christum, conjuncto etiam Jesu filio Josedec, ut simul et in una per-

A τὰς ματα Ἐγὼ γέγραται δὴ οὖν ὁ προφήτης εἰς νῆφιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων, οὐδὲν ἤττον ἐστὶ βραδὺς πρὸς γε τὸ δύνασθαι, φημὶ, συνέναι τὰ δεικνύμενα. Ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, ἀναπυνθάνεται τε καὶ ἀξιομαθεῖν παρὰ τοῦ διασαφούντος ἀγγέλου. Ὁ δὲ ἐπὶ οὐ συνῆκε μονονουχὶ κατατέθηκέ πως, καὶ εἰ μὴ ἀληθῶς εἰδείη διερωτᾷ. Τοῦ δὲ διαβρῆδην ψμολογηκός τὴν ἀγωνίαν, καὶ τὸ δυσμαθὲς οὐκ αἰσχυνομένου, καταλευκάνει λοιπὸν τὸ ἐκ τῆς ὁράσεως ἀνιγμα, καὶ οἶον ὡς ἐξ εἰκότος ἐμφανούς τε καὶ ὁρωμένης τὸν ἐν αὐτῇ λεληθότως ἐγχείμενον διερμηνεύει σκοπόν. « Οὗτος γάρ, φησὶν, ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι τυγχόν, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ὁρώμενα εἰς πέρας ἤξει κατὰ καιροῦς, οὐκ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει κατορθούμενα, οὔτε μὴ ἐν ἰσχύϊ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου, καὶ ὡς ἐκ θεῶν διανευμάτων. Γέγονε μὲν γὰρ ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς ὁ Μονογενὴς· πλήν οὐ πεπολέμηκε σαρκικῶς, ἵνα καθάπερ τινὰ λυχνίαν ἀναστήσῃ τῷ κόσμῳ τὴν Ἐκκλησίαν· οὐχ ὅπλα κινήσας αἰσθητὰ, καὶ μαχίμων φάλαγγας παρέστησεν αὐτῷ τοὺς δύο λαοὺς, ἧ τοὺς λύχνους τοὺς νοητοὺς ἐπέθηκε τῇ λυχνίᾳ. ἀλλ' ἐν ἰσχύϊ Πνεύματος ἁγίου χειροτόνησεν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πρῶτον ἀποστόλους, δευτέρον προφήτας καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τὴν ἁλλήν ἥπασαν τῶν ἁγίων ὁμήγυριν, θεῶν αὐτοῦ χάρισμάτων ἀνατιμᾶς, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χύσει καταπαλίνων πλουσίως. Οὐκοῦν οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ τῇ σαρκικῇ παρὰ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν δυνάμει Πνεύματος ἐσκυλεύετο μὲν ὁ Σατανᾶς, ἐπιπτον δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων στίφη, καὶ ἐκαλοῦντο πρὸς θεογονσίαν διὰ τῆς πίστεως, οἱ τε ἐξ Ἰσραὴλ καὶ οἱ πάλοι· ἐπὶ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην λελατρευκότες. » Ἀνεδείκνυντο δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οἱ λύχνοι, τοῦτέστιν, οἱ ἅγιοι, συνεκλάμποντες τῷ λαμπαδίῳ, φημὶ δὴ, Χριστῷ. Γεγόναι γάρ, ὡς γούν ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος, « φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. » Ὅτι δὲ οὐκ ἀνθρωπείᾳ χειρὶ σέσωκε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἀλλ' ἰδίαις δυνάμειν ὡς Θεὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, διεμαρτύρατο λέγων καὶ διὰ φωνῆς ᾠσέ. « Ἐχει γὰρ οὕτω· » Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλεήσω, καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὔτε ἐν βόμβαις, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἄρμασιν, οὐδὲ ἐν ἵπποις, οὐδὲ ἐν ἱππεύσιν. » Εὗ δὲ δὴ σφόδρα πρὸς Ζοροβάβελ ὁ λόγος ἦν, τὴν ἐξ Ἰούδα φυλῆς, διέποντα τὸ τνηκαῦτα τοὺς τῆς βασιλείας θώκους ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ἴνα γὰρ μὴ τῶν οὕτω λαμπρῶν καὶ ἀξιαγάστων κατορθωμάτων αὐτῷ προαπηγγελμένων πολέμους οἰοίτο, καὶ μάχας συγκροτηθῆσθαι κατὰ καιροῦς, ἐξίστησιν ἀναγκαίως αὐτὸν τῶν οὕτω σαθρῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἐνοιῶν, διακρίσθαι δὲ μᾶλλον προστέταχεν, ὅτι θεοπρεπὴς ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀνθρωπίνη, τοῦ διαπεραιόντος τὰ τοιαῦτα Χριστοῦ. Μεμνήμεθα δὲ, ὅτι καὶ

²² I Cor. xii, 28. ²³ Rom. i, 25. ²⁴ Philipp. ii, 16.

αὐτὸν τὸν Ζοροβάβελ ὡς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ βασι-
λέα παρακληθὲν ἐλέγμεν ἐφ' αὐτῷ τὸν Χριστὸν,
συνημμένον δὲ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδεκ, ἵν' ἐν ταυτῷ νοοῖτο βασιλεὺς τε ἅμα καὶ ἀρχιερεὺς ὁ Ἐμ-
μανουήλ.

Τίς εἰ σὺ, τὸ ὄρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου
Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; Καὶ ἐξοίσω τὸν λί-
θον τῆς κληρονομίας, ἵσότηι χάριτος χάριτι
αὐτῆς.

ΚΕ'. Δυσέφικτον μὲν κοινῇ τὸ προκείμενον· πλὴν
ἐροῦμεν ἡμεῖς τὸ γε ὡς ἀριστα καὶ ὀρθῶς ἔχειν
ὑπεκείμενον. Ἔοικε τοίνυν ὁ λόγος μονοουχί καὶ
ἐπιτιμῶν τῷ ὄρει τῷ μεγάλῳ, τούτεστι, τῷ Σατανᾷ
κατεξανισταμένῳ τε καὶ ἀντεξάγοντι τῷ Χριστῷ, τῆς
αὐτοῦ δυστροπίας τὴν δύναμιν, ὃ ἡ καὶ ἐν τοῖς
ἀνωτέρω πάλιν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς καταγράφεται.
Ἐφη γὰρ ὁ προφήτης θεθεῖσθαι μὲν Ἰησοῦν τὸν
ἱερέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου
Κυρίου, τὸν δὲ γε διάβολον ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ,
τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ. Ὅτι γὰρ, ὅσον ἐνεχώρει, καὶ
ἦν ἐπ' αὐτῷ, πεπολιμῆκε τε καὶ ἀντεγήγερται δει-
νῶς ταῖς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαις, καλοῦντος πρὸς
σωτηρίαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, προσκυνητὴν ἴδιον ἀπο-
φαίνειν ἤθελε, παραδεικνύς μὲν αὐτῷ, εἰ δὲ προσπε-
σεῖν ἔλοιτο καὶ προσκυνῆσαι αὐτῷ. Ἐῖτα καὶ ἐξ
αὐτοῦ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν προδότην
ἤρπασε μαθητὴν, ἀναπέσεις ὄργανον τῆς Ἰουδαίων
γενέσθαι σκαλότητος. Ἐπιπλήττει δὲ οὖν ὁ λόγος
αὐτῷ, καὶ φησι· «Τίς εἰ σὺ, τὸ ὄρος τὸ μέγα, τὸ
πρὸ προσώπου τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι;»
Τὸ δὲ, Τίς εἰ σὺ; νοητέον οὐχ ὡς ἐθέλοντος ἀναμα-
θεῖν, τίς δὲ ἄρα καὶ πῶθεν ἐστίν (οὐ γὰρ ἀν' ἡγήσασα
θεὸς ὢν), ἀλλ' οἷον κατασμικρύνοντος καὶ οὐδενὸς
ἀξιοῦντος λόγου, καὶ εἰ μέγα τε εἴη καὶ δυσάντητον
ὄρος, καὶ ἐμποδῶν καίμενον κατορθοῦν ἐθέλοντι
τοιάδε Χριστῷ, οὐ καὶ εἰς τύπον ὁ Ζοροβάβελ,
καθάπερ ἦδη προείπομεν. Καίτοι γὰρ ἀπαράκλητον
ἔχων τὴν δυστροπίαν ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, πεπά-
τηται παρὰ Χριστοῦ πόνου τε καὶ ἰδρώτος δίχα.
Θεὸς γὰρ ἦν κατὰ φύσιν ὁ πάντας νικῶν. Ἡ τοίνυν
κατὰ τὸν τοῖονδε τινὰ τρόπον προσβαλοῦμεν τοῖς
εἰρημένους, ἢ καὶ ἐτέρως, εἰ δοκεῖ. Ἐφη μὲν γάρ,
ὅτι οὐκ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει κατορθωθήσεται τῷ
κόσμῳ τὰ πρὸς ζωὴν. Καὶ στήσεται μὲν ἡ λυχνία,
τὸ λαμπάδιον ἔχουσα, τούτεστι, Χριστὸν, ἐκλάμψουσι
δὲ οἱ λύχνοι, καὶ μὴν καὶ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐαγύ-
μων τοῦ λαμπαδίου αἱ δύο πάντως ἐλαῖαι στήσονται,
τοὺς δύο λαοὺς σημαίνουσαι. Εἰθ' ὥσπερ ἀναπνυθα-
νομένου τινὸς καὶ λέγοντος· Τίς ἄρα εἰ σὺ, ὁ τὰ
οὕτω μεγάλα πολέμου δίχα πάντως καὶ ἀμογητὶ
κατορθώσαιν ὑπερχεινόμενος; προσυπακούεται λέγων
ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· «Ἐγὼ τὸ ὄρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ
προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι;» τούτεστιν,
Ἐγὼ εἰμι ἡ πάντα ὑπερβαίρουσα φύσις, ἡ θεοπρεπέσιν
ὑψώμασιν εἰς τὴν ὑπερεπέκεινα πάντων διέφθουσα
δόξαν, κατὰ καιροὺς ἀρχέσαιν μέλλουσα πρὸς κατ-
έρθωσιν τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ πρὸ προσώπου
Ζοροβάβελ. Οὐ γὰρ ἠγνόει Χριστὸς τὸν αὐτοῦ Πα-

A sona Emmanuel et rex et summus sacerdos intel-
ligatur.

Vers. 7. Quis es tu, mons ille magnus, ante fa-
ciem Zorobabel, ut instaures? Et educam lapidam
hereditatis, æqualitate gratiæ gratiam ejus.

XXV. Difficillimus intellectu locus. proposi-
tus: verumtamen quod rectissime atque optime
dici posse existimavimus, id in medium afferem-
us. Videtur itaque sermo quadam objurgatione
incessere montem magnum, puta Satanam contra
Christum insurgentem, et perversitatis suæ poten-
tiam, quasi aciem contra promoventem, quod item
supra, quanquam sub velamine, nobis describeba-
tur. Dicebat enim propheta se vidisse Jesum sa-
cerdotem magnum stantem coram angelo Domini,
et diabolum stantem a dextris ejus, ut adversaretur
ei. Quin enim, quantum licuit et in ipso fuit,
oppugnaverit, et vehementer insurrexerit contra
œconomiam Salvatoris, mundum ad salutem vocan-
tis, nemo dubitabit, si cogitaverit primum quidem
accessisse ad jejunantem in deserto, et mundi Sal-
vatorem intuitum, se ab illo adorari concupivisse,
cum illi omnia regna mundi ostendens dixisset
omnia fore ipsius, si procidere in genua et se ad-
orare non recusaret. Deinde ex ipso choro sanctorum
apostolorum proditorem Judam arripuit, cui
persuasit ut Judæorum feritatis instrumentum fieret.
Incepatur itaque his verbis: «Quis es tu, mons
magne, ante faciem Zorobabel, ut instaures? Illud
Quis es, non ita accipiendum, quasi nosse cupiat
quis tandem et unde sit. Non enim ignorabat, ut-
pote Deus. Sed quasi extenuet, et nihili faciat, quam-
vis magnus mons esset, et cui facile resisti non
posset, et impedimentum obiectum Christo hæc in-
staurare volenti, 687 cujus typus Zorobabel, ut
jam diximus. Etsi enim sit implacabilis nequitia
draconis apostatæ, tamen citra laborem sudorem-
que a Christo conculcatus est. Erat enim natura
Deus, omnes exsuperans. Aut igitur tali quodam
modo dicta verba explicabimus, aut alio, si placebit.
Dixit enim, non humana virtute mundo vitam in-
stauraturum. Et stabit quidem candelabrum, lampa-
dem habens, hoc est Christum: lucebunt autem lu-
cernæ. Præterea a dextra lævaque lampadis duæ oli-
væ omnino stabunt, duos populos adumbrantes.
Postea, quasi sciscitante quopiam ac dicente: Quis
igitur es tu, qui tam ardua nullo bello et sine la-
bore feliciter constituturum spondes? subauditur
respondens Deus et Pater: «Ego mons ille magnus
ante faciem Zorobabel, ut instaurem:» id est ego
sum omnibus supereminens natura, divinis celsitu-
dinibus ad gloriam sublimissimam omnium emicans,
quæ suo tempore ad promissa fideliter et ante
faciem Zorobabel præstanda sufficiet. Non enim

⁶⁸ Matth. iv, 1 seqq.

ignorabat Christus Patrem suum: sed quasi quemdam adiutorem insignium suarum actionum eum faciebat, cum diceret: « A me ipso facio nihil. Pater autem in me manens, ipse facit opera »²⁷. Operabatur enim ut per propriam virtutem per Filium, per quem et ab initio creatis omnibus, merito est admirabilis . . . a sapientissimo Daniele iterum Bens et Pater mons nominatur, unde et lapis sine manibus præcisus est, qui et aurum, argentum, æs, ferrum comminuit²⁸. Quæ etiam Christi imago fuit. Natus enim ex Deo Patre Filius, supra quam dici aut mente capi potest, contrivit regna, ut deinceps penes eum sit omne imperium: « Flectetur enim ipsi omne genu, et omnis lingua confitebitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris »²⁹. Itaque ut ex monte Dei et Patris summus angularis et electus lapis resectus Deus, factus est nobis hæreditas³⁰. Vocati quippe sumus in adoptionem filiorum per ipsum³¹, scriptique hæredes Dei viventis, æqualitate gratiæ gratiam lucrificantes. Hoc vero quid est? Data est quidem gratia antiqua illa et decantata: liberati sunt enim ex Ægypto secundum corpus, servile jugum dominationis quo premebantur a cervicibus dejecerunt, per medium mare traducti sunt, comederunt manna in solitudine, **688** pedibus flumina transierunt, Jordanem videlicet, in terram promissionis introducti sunt. Hæc igitur gratia illa prima. Verum in æqualitate et similitudine antiquæ illius gratiæ gratia impertita est a Christo, qui factus est nobis lapis ut fundamentum, sive summus angularis, et rursum hæres ut Filius. Per illum quippe hæredes Dei instituti sumus³². Quomodo igitur in æqualitate primæ gratiæ secunda? Quæ in illis fiebant secundum carnem, sive sensum, hæc Christus secundum spiritum et intellectum præstitit. Eripuit nos e servitute diabolica, eum ex luto et latere³³. Liberavit affectionibus mundanis et carnalibus immunditijs. Velut per mare transitum concessit: fluctus enim hujus vitæ et acerbitalis ejus sollicitudinum præterivimus. Comedimus panem de celo (mystice loquimur), Jordanem transivimus, circumcisionem in spiritu suscepimus³⁴, hæreditatem audivimus supernam civitatem, vere sanctam terram ejus et Christus ipse meminit cum ait: « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram »³⁵. Puto autem ego sapientissimum quoque evangelistam Joannem hoc ipsum significare velle, cum dicit de Christo: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est »³⁶. Minister enim et mediator veteris illius gratiæ Moses fuit; secundæ autem gratiæ Christus, quæ similitudinem prioris illius habet. Typi enim quidam erant ad veritatem, sive veritatis deus parturientes, tanto melioris et excellentioris, quanto quæ sensibus ea quæ sola intelligentia

A τέρα, ἀλλ' ὡς περ τινὰ συνεργάτην τῶν ἰδίων καθ' ὁρθωμάτων ἐποιεῖτο λέγων· « Ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν. Ὁ δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Εἰργάζετο γὰρ ὡς διὰ δυνάμεως ἰδίας τοῦ Ὑιοῦ, δι' οὗ καὶ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι παρενεγκῶν εἰκότως θαυμάζεται· . . . παρὰ τῷ σοφωτάτῳ Δαυὶδ, ὡς ὅπως ἡμῖν ὠνόμασται πάλιν ὁ Θεός· καὶ Πατὴρ, ἐξ οὗ καὶ λίθος ἀνευ χειρὸς ἐτμήθη, ὃς καὶ ἐλέπτυνε τὸ χρυσίον, τὸν ἀργυρον, τὸν χαλκόν, τὸν σίδηρον, καὶ ἦν εἰς τύπον καὶ τότε Χριστοῦ. Γεγεννημένος γὰρ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορρήτως καὶ ὅπερ νοῦν ὁ Ὑῖος, συνέτριψε τὰς βασιλείας, ἐν αὐτῷ λοιπὸν τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀνάπτεται· « Κάμψαι γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς ὃξ ἄν Πατρός. » Οὐκοῦν ὡς ἐξ ὅρου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀρχογονιαλὸς καὶ ἐκλεκτὸς ἀποτμηθεὶς λίθος ὁ Θεός, γέγονεν ἡμῖν κληρονομία. Κεκλήμεθα γὰρ εἰς υἱοθεσίαν δι' αὐτοῦ, καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν Θεοῦ ζῶντος, ἰσότητι χάριτος χάριτα κερδαίνοντες. Καὶ εἰ δὴ τοῦτο; Δέδοται μὲν γὰρ χάρις τις τῷ Ἰσραὴλ, ἡ ἀρχαία τε ἐκείνη καὶ διαδόχτος· λελύτρωνται γὰρ ἐξ Αἰγύπτου σαρκικῶς, τὴν ἐπηρτημένην αὐτοῖς ἐκ πλεονεξίας ἀπέσεισαντο δουλείαν, διεδιδάσθησαν διὰ θαλάσσης μέσης, ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, διήλθον ἐν ποδὶ ποταμούς (διεπεραιώσαντο γὰρ οὕτω τὸν Ἰορδάνην), εἰσεκομίσθησαν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Αὕτη δὴ οὐν ἡ χάρις ἡ πρώτη. Ἄλλ' ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι τῆς ἀρχαίας· ἐκείνης χάριτος, χάρις δέδοται παρὰ Χριστοῦ, ὃς γέγονεν ἡμῖν, λίθος μὲν ὡς θεμέλιος, ἦγον ἀρχογονιαλὸς, κληρονόμος δὲ πάλιν, ὡς Ὑῖος. Γεγόναμεν γὰρ δι' αὐτοῦ κληρονόμοι Θεοῦ. Πῶς οὖν ἐν ἰσότητι τῆς πρώτης χάριτος ἡ δευτέρα; Ἄ γὰρ ἐπ' ἐκείνοις ἐπράττετο σαρκικῶς, ἦγον αἰσθητῶς, ταῦτα τετελείωκεν ἐφ' ἡμῖν ὁ Χριστὸς πνευματικῶς τε καὶ νοητῶς. Ἐξέλειτο δουλείας διαβολικῆς, ὡς ἐκ πηλοῦ καὶ πλινθείας. Ἀπῆλλαξε τῶν ἐν κόσμῳ παθῶν καὶ τῶν σαρκικῶν ἀκαθαρσιῶν. Διεδίδασκεν ὡς διὰ θαλάσσης· παρεδράμομεν γὰρ τὸν κλύδωνα τοῦ παρόντος βίου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φροντίδος τὸ πικρόν. Ἐφάγομεν ἄρτον ἐξ οὐρανοῦ (μυστικὸς ὁ λόγος), διεδιδάσθημεν τὸν Ἰορδάνην, περιτομήν ἐσχέχαμεν τὴν ἐν πνεύματι, κεκληρονομήκαμεν τὴν ἀνω πόλιν, τὴν ἀληθῶς ἁγίαν γῆν, ἥς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διεμέμνητο, λέγων· « Μακάριοι οἱ πρᾶξις, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Οἶμαι δὲ ἔγωγε καὶ τὸν σοφώτατον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, αὐτὸ δὴ τοῦτο βούλεσθαι δηλοῦν, εἰ λέγοι περὶ Χριστοῦ, ὅτι· « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. » Διάκονος μὲν γὰρ καὶ μεσίτης τῆς ἀρχαίας ἐκείνης χάριτος γέγονεν ὁ Μωσῆς· τῆς γε μὴν δευτέρας χάριτος ὁ Χριστὸς, ἐχούσης μὲν ὁμοιότητα πρὸς ἐκείνην (τύποι γὰρ ἦσαν ὡς πρὸς ἀλήθειαν, ἦγον τὸ τῆς ἀληθείας ὠδίνοντες

²⁷ Joan. xiv, 10. ²⁸ Dan. ii, 34. ²⁹ Philipp. ii, 10, 11. ³⁰ Ephes. ii, 20. ³¹ Ephes. i, 5. ³² Rom. viii, 17. ³³ Exod. i, 14. ³⁴ Exod. xvi, 1; Joan. vi, 31. ³⁵ Matth. v, 4. ³⁶ Joan. ii, 16, 17.

κάλλος), ἀμείνονος δὲ καὶ ὑπερκειμένης, ὅσω καὶ τῶν αἰσθητῶν ὑπερφέροι ἂν εἰκότως τὰ νοητά. Καὶ μαρτυρήσας γράφει ὁ Παῦλος, ὅτι κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν, καὶ ἐπιγνώσῃ διότι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ.

ΚΓ'. Ἰδοὺ δὴ πάλιν ἡμῖν ἐν αἰσθητοῖς πράγμασι καταγράφει τὰ νοητά, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ παραδόξως τετελεσμένων παρατίθῃσιν εἰς τύπον τὸ διὰ χεῖρὸς Ζοροβάβελ κατὰ καιροῦς ἐκπεπερασμένον. Ἐπειδὴ γάρ, ἀλούσης τῆς Βαβυλωνίαν ὑπὸ Περσῶν καὶ Κύρου, τῶν τῆς δουλείας ἀνείντο δεσμῶν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ δὴ καὶ ἀνῆκον εἰς Ἱεροσόλυμα, Δαρείου λοιπὸν τὴν Καλδαίαν διέποντος ἀρχήν, προὔτρεπε Θεὸς τοὺς ὑπονοστήσαντας τὸν θεῖον εὐθύς ἀναδείμασθαι ναὸν, βασιλεύοντος μὲν Ζοροβάβελ, ἱερατεύοντός γε μὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ. Καὶ ἤπτοντο μὲν τοῦ ἔργου, καὶ δὴ καὶ ἐν πρώταις κρηπίδων καταβολαῖς τὸ ἔργον ἦν, ἤρτο δὲ καὶ ὕψου τὰ τεῖχη λοιπὸν, εἰτα μεταξὺ καλυόντων τινῶν, καὶ ἐμποδῶν γεγονότος τοῦ φθόνου τῶν περιόχων ἔθνων, γέγονέ τις ἀνακωχή, καὶ σπουδασμάτων τῶν ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀνάσσεις. Ἀνέντος δὲ πάλιν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν, τετελείωται μάλιστα ὁ ναὸς, Ἰησοῦ μὲν ἱερατεύοντος, Ζοροβάβελ γε μὴν ἐφεστηχότος καὶ βασιλεύοντος. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ὁ τῆς ιστορίας συμπεπρασται λόγος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τύπον Χριστοῦ παρελίσσεται παρ' ἡμῶν ὁ ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς Ζοροβάβελ, φέρε δὴ λέγωμεν ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ἤρξατο μὲν αὐτὸς οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον Κυρίου, τετελείωκε δ' αὐτὸ νοητὸς καὶ πνευματικὸς. Κατεστήσατο μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς οἶκόν τινα καὶ ἐναύλισμα θεοπροπέας αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, πλὴν Ἰουδαίῳ Συναγωγῇ. Οὕτω γὰρ αὐτὴν ὠνόμαζε, περὶ τοῦ πανσόφου Μωϋσέως εἰπὼν· « Ἐὰν γένηται προφήτης ἐξ ὑμῶν Κύριε, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι, καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ. Οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωϋσῆς, ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστιν. » Οὐκοῦν θεθεμελίωται μὲν ὅσπερ οἶκος διὰ Χριστοῦ καθήρηται δὲ μεταξὺ. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας ὡς πεπνωκότες τε καὶ σεσησμένον καταλοφύρετο, λέγων· « Οἶκος Ἰσραὴλ ἐπεσεν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτόν. » Πλὴν ἐγγήγερται διὰ Χριστοῦ καὶ μετεσχευάσθη πρὸς τὸ ἀμείνον, εἰσκακομισμένων αὐτῷ τῶν ἔθνων, καὶ ἀναδειχθείσης ἐν κόσμῳ τῆς Ἐκκλησίας, « ἥτις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζώντος, » ἥ τοῦ κάλλους γέγονεν ἐραστῆς ὁ τῶν ὅλων Κύριος καὶ Θεός. « Ὅτι γὰρ ἀσυγκρίτως ἀμείνων παρὰ τὸν πρῶτον ὁ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐγγεγεμμένος ναὸς, τούτέστιν, ἡ Ἐκκλησία, πεπληροφόρηκεν εἰπὼν διὰ φωνῆς Ἀγγαίου τοῦ προφήτου· Τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἀνθρώπος, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἐμπροσθεν; Καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτόν νῦν

A comprehenduntur antecellunt. Accedit testis Paulus cum scribit ²⁷. melioris testamenti mediatorem esse Jesum.

VERS. 8, 9. Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Manus Zorobabel fundaverunt domum istam, et manus ejus complebunt eam, et scies quia Dominus omnipotens misit me ad te.

XXVI. En, rursum in rebus quas sensu attingimus, eas quæ solum intelliguntur describit, et a Christo admirabiliter perpetratorum typum proponit id quod per manum Zorobabel aliquando confectum fuit. Postquam enī Babylonis a Cyro Persarum rege subactis servitute exsoluti sunt Israelitæ, et insuper Hierosolymam redierunt, ⁶⁸⁹ Dario postea Chaldeorum regnum procurante, hortatus est Deus reduces ut ante omnia divinum templum reedificarent, rege quidem Zorobabele, principe autem sacerdotum Jesu filio Josedec ²⁸. Jamque ad opus aggrediebantur, et prima fundamenta facta erant, et muri in altum educti, cum, prohibentibus quibusdam et invidia finitimarum gentium impediēte, a labore cessatum est et operum studia prolata. Deo autem ad opus rite conficiendum rursus facultatem suppeditante, vix tandem absolutum est, Jesu summum gerente sacerdotium, Zorobabele autem rerum potente. Et his quidem historia continetur ²⁹. Quia vero pro typo Christi Zorobabelem de tribu Juda ortum assumpsimus, age, dicamus quomodo et qua ratione cœperit ipse quidem ædificare domum Domini: sed mente conceptus, et spiritalis Zorobabel eam postea perfecit et consummaverit. Constituit enim principio domum quamdam et mansionem divinam sibi et Patri Judæorum Synagogam. Sic namque illam appellavit, de sapientissimo omnium Mose ita loquens : « Si fuerit propheta ex vobis Domino, in visione illi cognoscar et in somno loquar ei. Non sic ut servus meus Moses, in omni domo mea fidelis est ³⁰. » Ergo fundata est tanquam domus per Christum, sed intervallo eversa. Quare propheta Jeremias ut concussam et collapsam deplorat in hæc verba : « Domus Israel cecidit, et non est qui denuo excitet eam. » Verumtamen per Christum excitata, et in aliam melioremque formam mutata est, introductis in ipsam gentibus, et exhibita in mundo Ecclesia, « quæ est domus Dei viventis ³¹, » cujus pulchritudinem universorum Dominus ac Deus adamavit. Etenim templum extremis temporibus excitatum, Ecclesiam scilicet, infinitis partibus primo præstare satis superque docuit, per prophetam Aggæum ita loquens : « Quis est ex vobis homo qui vidit domum hanc in gloria sua priore ? Et quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non existentem in conspectu vestro ³² ? » Et infra : « Quia magna erit gloria

²⁷ Hebr. v ³⁰ I Esdr. iv, 1 seqq. Agg. i. 12-14.

²⁸ Num. xii, 6, 7. ³¹ I Tim. iii, 15 ³² Agg. ii, 4.

domus istius novissimæ super primam, dicit Dominus omnipotens ⁴². Verameninvero ista historice duntaxat intelligere, quin magnæ insanitiæ sit dubitandum non est, si quis cogitaverit quonam modo posterior gloria templi Dei præstantior prioris gloria videri queat: nam illud incendit ac diripuit Babylonius Nabuchodonosor: **690** hoc autem post illud exstructum post tempus captivitatis, nihilominus a Romanis incensum ac spoliatum est, ipsaque Hierosolyma et Judæa universa ⁴³. Non igitur ad veritatem sufficit historica narratio. Major autem et præstantior gloria posterior quam prior, Ecclesia assumpta in templum sanctum, in habitaculum Dei in Spiritu ⁴⁴. Superædificamur enim super fundamenta apostolorum et prophetarum, per omnem consuetudinem suppeditatæ operationis ejusque membri coaptati atque compositi, et veluti inter nos sæculi incuntes in unitatem fidei et dilectionis per Spiritum, ad efficiendum templum sanctum. Lapides enim vivi sumus ⁴⁵. Quamobrem divinus Paulus credentium multitudinem nunc quidem Dei agriculturam, nunc Dei ædificationem vocavit ⁴⁶: ejus ut sapiens architectus fundamentum posuit Jesus Christus, cui omnes innitimur, per quem et stamus, et templum nominamur, ipsum habentes in mente et in corde, per Spiritum habitantem et manentem ⁴⁷. Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὃς δὴ πάντες ἐρηλασάμεθα, δι' οὗ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνωχῆσθαι τε καὶ ἐνηλισμένον

VERS. 10. Quis enim desuperit in dies parvos? Et lætābuntur, et videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti oculi Domini sunt, respicientes super omnem terram.

XXVII. Non est de mox futuris visio; sed potius de deducendis ad propositum finem, ut temporibus adventus omnium nostrum Salvatoris Christi, qui in extrema tempora sæculi hujus incidit: cæterum non ita diu post hanc prophetiam editam, sive templum per manum Zorobabel excitatum. Si quis igitur, inquit, desuperit medios dies parvos et paucos, sive nihil pependerit dilationem, non mæstus propter hoc, omnino omni lætitia replebitur. Gaudebit enim, et videbit lapidem stanneum in manu Zorobabel. Stanneum vero lapidem Christum nominat. Causam si quis nosse volet, mox dixerim et quæ aliis videntur, et nobis quoque probantur. Alii enim stannum ex ære et plumbo temperari, atque idcirco nec omnino carere duritie, nec vacare etiam molli tudine. **691** Nos quoque quodammodo ex ætate quæ vi nulla frangi ac debilitari potest, et ex humana natura, affectionibus quasi obnoxia, Emmanuelem componimus. Sciendum porro ad amantem quoque plumbo facile confringi, ut aiunt, cum tamen id per aliam materiam non patitur. Dicimus ergo Christum, quamvis benignum valde longoque valentissimum, et ut Deum nulla prædium ævilita, cœu adamantem quemdam confringere Sa-

A καθὼς οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὁμῶν; Καὶ μεθ' ἑτέρα· Διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἀλλ' ὅτι μὲν μόνον ἱστορικῶς τὰ τοιαῦτα νοεῖν ἀπόπληκτον, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ἐννεονηκῶς, ὅτι πῶς ἂν νοοῖτο προφερεστέρα τῆς πρώτης, ἢ ἐν ἐσχάτοις δόξα τοῦ θεοῦ ναοῦ, εἴπερ ἐκεῖνον μὲν κατενέπηρσε καὶ διήρπασεν ὁ Βαβυλωνίος Ναβουχοδονόσωρ· τὸν δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐγγηγεμένον μετὰ τὴν τῆς αἰχμάλωσις καὶ ρῶν, οὐδὲν ἤττον Ῥωμαῖοι κατενέπηρσαν, συγκαταθνήσαντες αὐτῷ καὶ [τ]αῦτά τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἄπασαν δὲ τὴν Ἰουδαίαν χώραν; Οὐκ οὐκ ἀπόχρη πρὸς ἀλήθειαν ἡ τῆς ἱστορίας ἀπόδοσις. Ἀμείνων δὲ καὶ προφερεστέρα τῆς πρώτης ἡ τελευταία δόξα, παραληφθεῖσης τῆς Ἐκκλησίας· εἰς ναὸν ἁγίον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. Ἐποικοδομούμεθα γὰρ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐκάστου μέλους συναρμολογούμενοι, καὶ συντιθέμενοι, καὶ οἰοῦναι πῶς ἀλλήλοις συμβαλόντες εἰς ἐνότητά πιστεως καὶ ἀγάπης ἐπὶ τοῦ Πνεύματος εἰς ναὸν ἁγίον. Αἰθεὶ γὰρ ἐσμεν ζῶντες. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Παῦλος τῶν πεπιστευκότων πληθύν, ποτὲ μὲν Θεοῦ γεώργιον, ποτὲ δὲ δὴ οὖν καὶ οἰκοδομὴν ὀνόμαζε Θεοῦ· καὶ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον θέθεικεν, οὗτος δὲ ἔστιν καὶ ἐσθίκαμεν, καὶ ναοὶ χρηματίζομεν, αὐτὸν ἔχοντες; διὰ τοῦ Πνεύματος.

Διότι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μικράς; Καὶ χαρήσονται, καὶ ὀφύονται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. Ἐκτὰ οὗτοι ὀρθάλοι Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἀποβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

KZ. Οὐ περὶ τῶν εὐθὺς ἐσομένων ἡ ὁρασις, ἐνεχθισμένων δὲ μάλλον εἰς πέρας, ὡς ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ γέγονε μὲν ἐν ἐσχάτοις τοῦ παρόντος αἰῶνος καιροῖς· πλὴν οὐ τοι πολλοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις τῆς προκειμένης ἡμῶν προφητείας, ἥτοι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τοῦ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ ἐγγηγεμένου. Εἰ τις οὖν ἄρα, φησὶν, ἐξουδένωσει τὰς μεταξὺ μικράς καὶ εὐαριθμήτους ἡμέρας, ἥγουν οὐδὲν ἡγήσαιο τὴν ἀνάκλησιν, οὐκ ἀκηδιάσας πρὸς τοῦτο, πάντῃ τε καὶ πάντως ἀπάσης ἔσται θυμῆδης ἑμπλεως. Χαρήσεται γάρ, καὶ ὀφεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. Κασσιτέρινον δὲ λίθον ὠνόμασε τὸν Χριστόν. Καὶ εἰ τις βούλοιο τὴν αἰτίαν ἀναμαθεῖν, φαίην ἂν εὐθὺς τὰ δοκούντα τισι, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ὁρθῶς ἔχειν ὑπελημμένα. Οἱ μὲν γὰρ φασὶ τὸν κασσιτέρινον ἀπὸ τε χαλκοῦ καὶ μολύβδου τὴν σύγκρασιν ἔχειν, καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας οὗτε τοῦ εἶναι σκληρὸν ἀπηλλάχθαι παντελῶς, οὗτε μὴν ἀναινεσθαι τὸ ἔχειν καὶ μαλθακῶς. Συντιθέμεν δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ τοῦτονδε τινὰ τρόπον τὸν Ἐμμανουὴλ ἐκ τε τῆς ἀδραστεύτου θεότητος, καὶ ἐκ τῆς οἰοῦναι πως ἑμπαθοῦς ἀνθρωπότητος. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ τὸν ἀδάμαντα λίθον μολύβδῳ φασὶν εὐκόλως συνθραύε-

⁴² Agg. II, 10. ⁴³ IV Reg. xxv, 1 seqq. ⁴⁴ Ephes. II, 21. ⁴⁵ I Petr. II, 5. ⁴⁶ I Cor. III, 9. ⁴⁷ Ibid. 10-17.

σθαι, καίτοι τούτο παθεῖν δι' ἐτέρας ὕλης οὐκ ἀν-
 εχόμενον. Φαίνεται οὖν, ὅτι καίτοι χρηστὸς ὢν ἄνθρωπος,
 καὶ παναλίης ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ οὐκοῦν οὐκ ἔχων
 ὡς θεός, οἷον ἀδύνατον εἶναι συνθραύει τὸν Σατανάν,
 περὶ οὗ γέγραπται: « Ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν
 ὥσπερ λίθος. Ἐστῆκε δὲ ὥσπερ ἄκμων ἀνέλητος. »
 Δοκεῖ γὰρ μὴν καὶ ἐτέρως τὸν κασιτέριον, εἴτ' οὖν
 τὸν μολύβδον εἰς ἀποκαθαρίαν τὴν διὰ πυρὸς τῆς
 ἐτέρας ὕλης ἀνάγκαιως παραλαμβάνεσθαι, μάλιστα
 δὲ τοῖς τὰ ἐξ ἀργύρου τεχνουργεῖν ἐκδοῦσι τὸ χρῆμα
 εἶναι ἀναγκαῖον. Καὶ γοῦν ἐφη τοῦ θεοῦ διὰ φωνῆς
 Ἱεραιμίου πάλιν αὐτὸ δὴ τούτο αἰνιγματωδῶς: « Ἐξ-
 ὄλιπε φουσητήρ ἀπὸ πυρὸς, ἐξόλιπε μολύβδος, εἰς
 κενὸν ἀργυροκοπή, πονηρίαι αὐτῶν οὐκ ἐτάχθησαν. »
 Κασιτέριον τοίνυν, ἥγουν μολύβδον, παρεικάζει Χρι-
 στὸν, ὡς ἐκτείνοντα τοὺς ῥόπους, ὡς ἀπαλλέττοντα
 τὸν περιττὸν, ὡς ἀποκαθαίροντα νοσητῶς. Εἰ δὲ τις
 οὖν ἄρα κατευμεγεθόσῃ, φησὶ, τῆς τῶν μεταξὺ
 κειρῶν εἰσβολῆς, καὶ οὐδὲν ἡγήσεται τὰς διὰ μέσου
 μικρὰς ἡμέρας, χαρήσεται μὲν, « καὶ ὄψεται τὸν
 λίθον τὸν κασιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. » Καὶ εἰ
 δὴ ἄρα ἐστὶ τὸ ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ: Ἡ θεόπνευστος
 Γραφή τὴν χεῖρα δέχεται καὶ εἰς δύναμιν, καὶ εἰς
 ἐξουσίαν. Ἐν δυνάμει δὴ οὖν, ἥγουν καὶ ἐν ἐξουσίᾳ
 τῇ τοῦ Ζοροβάβελ ὄψεται τὸν λίθον τὸν κασιτέρινον,
 τοῦτέστι, Χριστόν. Ζοροβάβελ μὲν γάρ, ὡς ἐφη, ἐκ
 φυλῆς τοῦ Ἰούδα βασιλεύσκει τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐδα-
 σίλευσε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ ἐν
 τάξει τῇ καθ' ἡμᾶς, ἥγουν μετρητῇ καὶ χρόνῳ πε-
 παρασμένην τὴν βασιλείαν ἔχων· ἀλλ' ὡς θεὸς ἀλη-
 θὴς, εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἐκτείνομένην καὶ μερ-
 τυρήσει λέγων ὁ μακάριος Γαβριὴλ τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ
 περὶ αὐτοῦ, ὅτι τέξεται υἱόν, καὶ καλέσει τὸ ὄνομα
 αὐτοῦ Ἰησοῦν. Προσεπάγει δὲ, ὅτι: « Καὶ δώσει
 αὐτῷ Κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς
 αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ εἰς τοὺς
 αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. »
 Ἐν χειρὶ δὴ οὖν Ζοροβάβελ, τοῦτέστι, ὡς ἐν δυνάμει
 καὶ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Ζοροβάβελ ὁρθήσεται κατὰ
 καιρὸς ὁ λίθος ὁ κασιτέρινος. Ἐπιφέρει δὲ τοῦτοις
 εὐθὺς τῆς προφητείας ὁ λόγος: « Ἐπὶ οὗτοι ὀφθαλ-
 μοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπισκέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν
 γῆν. » Καὶ εἴνες ἂν εἴεν οὗτοι πάλιν: Ἡ γὰρ τοὺς
 ἐπὶ λόγους, οὓς τεθέσται ἐν τῷ λαμπάδι, κίχλη-
 κεν ὀφθαλμοὺς Κυρίου, ἵνα νοῦμεν τοὺς ἀγίους, δι'
 ὧν ἡ σύμπασα καταρτισίζεται γῆ, καὶ ἐπισκοπῆς
 δέξασθαι φαίνεται τοὺς παρὰ θεοῦ ἥγουν ἐκείνους,
 οἱμαί σου, κατασημαίνειν ἔρομεν, ὡς οὐκ ἀμελήσει
 τῶν ἰδίων κτισμάτων ὁ πῶν ὢν θεὸς καὶ Πατὴρ·
 ἀλλ' οἷον πολλοὺς τε καὶ ἀσπικνοὺς ὁρμασι τὰ πάντα
 περιετῶν, χαρίζεται τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν λίθον τὸν
 κασιτέρινον, πούτστι, Χριστόν, δι' οὗ γέγονε καὶ
 εἰς ἡμᾶς ὁ τῆς κατασκέψης, εἴτ' οὖν ἐπισκέψης
 τρόπος. Ἐπισκέψαντο γὰρ ἡμᾶς Ἀνακολύβεις ὄφεις,
 κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ εἴπερ ἐσμεν σῶμα
 Χριστοῦ, καὶ μετὰ ἐκ μέρους, οὐδὲν οἶμαι τὸ ἀπ-
 εχόμεν, ἐν ὀφθαλμοῖς τεθεῖς τοῖς ἀγίοις μυσταγωγὸς

tanam, de quo scriptum exstat: « Cor ejus indura-
 tum est plus quam lapis. Stetit autem sicut incus
 impulsata ». Et alioqui stannum, sive plumbum
 ad purgationem per ignem alterius metalli assumi
 cernitur necessario, potissimum apud fabros argen-
 tarios. Quocirca Deus alicubi per Jeremiam rursus
 hoc ipsum, licet obscurus dicit: « Defecit suffla-
 torium ab igne, defecit plumbum, frustra argenta-
 rius argentum concidit, malitiae eorum non sunt
 liquefactae ». Quare stanno, sive plumbo Christum
 comparat ut abstergentem sordes, ut auferentem
 supervacua, ut purgantem secundum intellectum.
 Unde si quis interjectione mediorum temporum
 nihil fuerit conturbatus, et pro nihilo duxerit parvus
 dies intercedentes, gaudebit et videbit lapidem
 stanneum in manu Zorobabel. Quid vero est, in
 manu Zorobabel? Divinitus inspirata Scriptura
 manus accipit et pro virtute, et pro potestate. In
 virtute igitur, sive etiam in potestate Zorobabelis
 videbit lapidem stanneum, hoc est, Christum, Zo-
 robabel etenim, ut dixi, de tribu Juda natus, Israe-
 li praefuit. Et Christus quoque regnavit super Israel,
 non more nostro, sive circumscriptum et tempore
 certo definitum regnum tenens: sed ut vero Deus
 ad infinita saecula se porrigens, assistente beato
 Gabriele ac beatæ Virgini de eo dicente, parituram
 filium, et vocaturam nomen ejus Jesum. Addit,
 « daturum illi Dominum Deum sedem David patris
 ejus, et regnaturum super domum Israel in sempit-
 ternum, et regni ejus non fore finem ». In manu
 ergo Zorobabel, hoc est in virtute et potestate Zo-
 robabelis, videbitur aliquando lapis ille stanneus.
 Annectit protinus his propheticus sermo: « Septem
 hi oculi Domini sunt respicientes super omnem ter-
 ram. » Quinam isti oculi? 692 Aut enim septem
 lucernas quas vidit ad lampadem, vocavit oculos
 Domini, ut intelligamus sanctos, per quos universa
 terra illuminatur, et divina visitatione dignata cer-
 nitur: aut certe illud, opinor, significare dicemus,
 Deum et Patrem universorum creaturas suas non
 neglecturum, sed tanquam multis et semper vi-
 gilibus oculis omnia circumspicientem, donaturum
 mortalibus lapidem stanneum, hoc est Christum,
 per quem et nos visitavit, sive reaperit. Visitavit
 enim nos Oriens ex alto, ut scriptum est. Et quo-
 niam sumus corpus Christi, et membra de mem-
 bro, non arbitror improbabile, si sanctos vocem
 divinarum doctores, ut aliis excellentiores et su-
 blimiores, oculos appellatos, et ut ego sentio, hanc
 ob causam etiam episcopos nominatos dicamus.
 Speculatur itaque per illos in ipsum credentes
 Dominus noster Jesus Christus. Denum lapis stan-
 neus alio quoque modo Christus potest intelli-
 gi. Stannum enim disjuncta conjungit, vim conglutinandi
 habens. Fecit quiddam tale et nobis Christus, al-
 quidem verum est, cum in unum novum hominem
 duos populos condidisse, et facientem pacem, et

Job xli, 15. Jerem. vi, 29.

Luc. i, 31, 32.

Luc. i, 78.

I Cor. xii, 27.

reconciliantem in uno corpore ambos in unitatem per spiritum²⁴. Unde lapis summus angularis est nuncupatus, connectens ad unitatem duos populos, ut dixi. Copulavit item angelos in terra degentibus: nos ipsos quoque per se Deo et Patri consociavit, destructo peccato, quod interjacebat, et ceu murus nos ab eo secludebat.

κολλητικὴν ἔχων τὴν φύσιν. Πέπραχε δὲ τι τοιοῦτον καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπων τοὺς δύο κτεῖται λαὸς, ὁ ποιῶν ἀμφοτέρους, εἰς τὴν διὰ πνεύματος ἑνωσιν. Ὅθεν καὶ λίθος ἀκρογωνιαίος ὀνόμασται, συνδέων εἰς ἑνωσιν τοὺς δύο λαὸς, ὡς ἔφη. Συνῆψε δὲ καὶ ἀγγέλους τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν μεταξὺ καίμεν καὶ πάλαι διατεχίζουσιν καθελὼν ἀμαρτίας.

VERS. 11-14. Et respondi, et dixi ad eum: Quid dua olivæ, quæ a dextris candelabri et a sinistris? Et interrogavi secundo, et dixi ad eum: Quid hi duo rami olivarum, qui in manibus duarum narium autearum, infundentium et retrahentium infusoria auttea? Et dixit ad me: Non scis quid sunt hæc? Et dixi: Nequaquam, Domine. Et ait: Isti duo filii pinguedinis auferunt Domino omnis terræ.

οὗτοι οὖν οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίστεως παρεστήκασι Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.

XXVIII. Animus sanctorum discendi cupidissimus est. Proinde nihil in visione ostensorum prophetia prætermittit, et perlibenter sciscitatur, et de singulis exactius inquiri, quidnam significati complectantur. Oportebat igitur ita poscenti voce angelis declarari, eorum rei symbolum essent, quæ a dextris et sinistris

693 lampadis stabant olivæ. Curiosius itaque indagat, et discere cupit. Videtur autem, quomodo iterato percontetur, modumque percontationis ad veritatem quasi immutat. Duas enim olivas nominavit in principio: sed mentis oculo sentius visa intuitus, non amplius olivas, sed ramos olivarum nominat. Scite itaque interroganti explicat mox beatis angelus, et ait ipsos esse duos filios pinguedinis, ut satantes, et oleo Christi in deliciis viventes, et gratia Spiritus affatim pinguescentes. Misericordiam enim obtinimus, justificati gratis per fidem²⁵, et propter communionem sancti Spiritus consortes divine ejus naturæ effecti²⁶. Itaque in oleo et lucernis duorum populorum fundatio et assistentia intelligitur. In lumine enim est vocatio nostra, et ut in oleo quod est a Deo: quandoquidem vere nobis dicere concessum est, nos misericordiam consecutos, a morte et peccato liberatos, et veterrima servitute cervices nostras expeditas. Illuminati autem sumus, vitam naturæ Deum agnoscētes, et e tenebris quibus nos error multiplicis idololatriæ involverat, egressi. Verum quid sibi velint olivæ, et quid noverit beatum prophetam, ne simplicius olivas, sed ramos potius olivarum dicendas putaret, age disquiramus. Bons igitur, seu frugifera oliva Judæorum Synagoga, agrestis oliva gentium multitudo vocata est. Sic enim ipsarum beatus Paulus ineminat, credentes ex gentibus alloquens: Si enim tu ex na-

Α τελεσθαι λέγειν, ὡς τῶν ἄλλων προλογοντας καὶ ὑπερικειμένους, ταῦτα καὶ ἐπισκόπους ὀνομασμένους, καθάπερ ἐγώ μαι. Κατασκέπτεται δὲ δι' αὐτῶν τοὺς εἰς αὐτὴν πιστεύοντας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Λίθος γὰρ μὴ καστορένιος, καὶ καθ' ἕτερον ἂν νοοῖτο τρόπον ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ τακαστοτέρος συνάπτει πρὸς ἑνωσιν τὰ διηρημένα καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός, εἰπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς εἰς εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσειν ἐν ἐνὶ σώματι τοὺς εἰρήνην, καὶ λίθος ἀκρογωνιαίος ὀνόμασται, συνδέων εἰς ἑνωσιν τοὺς δύο λαὸς, ὡς ἔφη. Συνῆψε δὲ καὶ ἀγγέλους τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ διατεχίζουσιν καθελὼν ἀμαρτίας.

Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Τι αἱ δύο εἰλαὶ αὗται, αἱ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχνίας, καὶ ἐξ ἐκωνόμων; Καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου, καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Τι οἱ δύο κλάδοι τῶν εἰλαίων, οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυζητητῶν τῶν χρυσῶν τῶν ἐκχερόντων καὶ ἐπαναγρόντων τὰς ἐκπαυστορίας τὰς χρυσῶς; Καὶ εἶπε πρὸς με· Οὐκ οἶδας· τί ἐσὶ ταῦτα; Καὶ εἶπα· Οὐχί, Κύριε. Καὶ εἶπεν· Οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίστεως παρεστήκασι Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.

ΚΗ'. Φιλομαθὲς ἔστιν τῶν ἁγίων ὁ νοῦς. Τοιγάρτοι παρήτοι μὲν ὁ προφήτης τῶν ἐν τῇ ὁράσει θεωρημένων οὐδὲν, φιλοπευσθεὶς δὲ, καὶ λίαν, καὶ περὶ ἐκάστου λεπτῶς ἀναπυνθάνεται, τὸ, τί ἂν βούλοιο θελεῖν. Ἐδεῖ τοίνυν οὕτως ἔχοντι γνώμης διατρανοῦσθαι διὰ τοῦ τῆς ἀγγέλου φωνῆς, τίνας ἂν εἴη σύμβολοι ἢ εἰς δεξιὴν τε καὶ ἐκωνόμον τοῦ λαμπροῦ στάσις τῶν εἰλαίων. Ταῦτατοι περιεργάζεται, καὶ ἀναμνησθάνει ἄξιός. Ἀδρεῖ δὲ ὅπως δευτέραν ἐπάγει τὴν πεῦσιν, καὶ μὴν καὶ μεταπλάττει πρὸς εἰς τὸ ἀπρεχὲς τὸν τῆς ἐρωτήσεως τρόπον. Δύο μὲν γὰρ εἰλαὶς ὀνόμαζεν ἐν ἀρχαῖς· λεπτότερον δὲ πρὸς τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς ὀριζόμενοις ἐνείκει, οὐκ ἐπὶ μὲν εἰλαίς, κλάδους δὲ μᾶλλον ὀνόμαζεν εἰλαίων. Ἐρομένην δὲ οὐκ ἐντέχνως ἀποφαίνεται λοιπὸν ὁ μακάριος ἀγγέλους, καὶ φησιν αὐτοὺς τοὺς δύο εἶναι υἱοὺς τῆς πίστεως, ὡς εὐφραίνομενους τε καὶ ἐκπαυλινοὺς εἰλαίῳ τῷ παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι πλουσιῶς παινομένους. Ἠλεῖθη μὲν γὰρ, δικαιοῦμενοι δωρεὰν διὰ τῆς πίστεως, καὶ κοινωνοὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως ἀναβεβηγμένοι, διὰ τοῦ μετασχεῖν ἁγίου Πνεύματος. Οὐκοῦν ἐν εἰλαίῳ τε καὶ λύχνῳς ἢ τῶν δύο λαῶν ἱερῶς τε καὶ παρὰστασις. Ἐν φωτὶ γὰρ ἡμῶν ἢ κλησίς, καὶ ὡς ἐν εἰλαίῳ τῷ παρὰ Θεοῦ· εἰπερ ἐστὶν ἀπρεχὲς εἰπεῖν, ὡς ἡλεῖσθαι μὲν, θανάτου καὶ ἀμαρτίας ἀπὸλλυγμένοι, καὶ δουλείας τῆς ἀρχαιοτάτης ἀπολύσαντες τὸν σάγχνα. Περιετίσθη δὲ, ἵνα τὸν φῶτα Θεὸν ἐπιγνώσκοντες, καὶ τῆς πολυθεῖας πλάνης τὸν σάστον ἐνδεθηκότες. Ἀλλὰ τίς ἂν εἴη καὶ ὁ τῶν εἰλαίων λόγος, καὶ δὲ ἄρα τὸ περικεῖν τὸν μακάριον προφήτην, μὴ δὲ χρῆται λέγειν αὐτὰς εἰλαίς μὲν· εἰ, κλάδους δὲ μᾶλλον εἰλαίων, φέρε δὲ, φέρε περιεφθώμεναι. Καὶ εἰλαίος μὲν τοῖνυν ἢ τῶν Ἰουδαίων κατηρημάτων συναγωγῇ, ἀγγέλαις γὰρ μὲν τῶν ἐθνῶν ἢ παρ-

²⁴ Ephes. ii, 16. ²⁵ Rom. iii, 24. ²⁶ II Petr. i, 4.

θός. Οὕτως γὰρ αὐτῶν διαμενῆνται καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων πρὸς τοὺς ἐξ ἰδῶν πιστεύσαντας· «Εἰ γὰρ οὐ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκότης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πολλῶν μᾶλλον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρίσθουσιναι τῇ ἰδίᾳ εἰλαίᾳ.» Οὐκ οὖν καλλιέλαιος μὲν ἡ Συναγωγὴ, καθάπερ ἔφην ἀρίτως, ἀγριέλαιος δὲ ἡ τῶν ἰδῶν ἀγγέλι. Οἱ μὲν γάρ, τὴν διὰ νόμου παιδεύειν ἔχοντες, οὐκ ἀκαρποὶ διατέλουν· οἱ δὲ ἦσαν σφηκῶν ἀγρίων ἐνδιατεήματα, πλήρη δαιμονίων ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ἀκαρποὶ παντάλως. Πλὴν οὐτε πᾶσα ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ τὴν εἰς Ἰῆδον παρεδέξατο πίστιν, οὐτε μὴν ὅλη τῶν ἰδῶν ἡ πληθὺς· ἐξεσπαρμένοι δὲ ὡσπερ ἔρ' ἐκάστης ἡλένηνται πολλοί, καὶ κέκληνται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος φωτισμόν. Κλάδοι δὲ οὖν εἰλαίων οἱ ἀπεσπασμένοι νοοῦν' ἂν εἰκότως, οἱ καὶ ἡλένηται διὰ τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἐν φωτὶ γιγνώσκει τοῦ λαμπάδιου, τοῦτέστι, Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐπὶ τὰ συναναλαμπόντων λύχνων, τοῦτέστι, τῆς τῶν ἀγίων πληθύος. Ἄθρει δὲ ὅπως ὁ θεοπέσιος ἀγγέλος εἰς εἰκόνα καὶ ὑποτύπωσιν τοῦ Ἑμμανουὴλ παραδίδεται τὸ λαμπάδιον. Τεθειμένον γὰρ τῶν κλάδων ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἐναντιῶν (οὗς καὶ υἱοὺς τῆς πότητος ὀνόμασε δύο), παρεστάναι φησὶν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς, τῆς παραστάσεως ἐν τύποις καταστημανούσης εὐ μάλα τὴν οικειότητα τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ ἔτοιμον τῆς γνώμης εἰς γε τὸ δεῖν ὑποκλιθεῖν τε καὶ ὑπερεστῆν αὐτῷ. Ὡς γὰρ ἂν νοοῖτο Χριστὸς παραστήσας αὐτῷ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐκ δύο λαῶν συναγχευμένην. Κατὰ τοῦτον, οἶμαι, τὸν πρόπον τῷ τῆς παραστάσεως ὀνόματι καὶ ὁ θεοπέσιος Μωσῆς κατεκαλλύνετο, Θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰρηκότος· Σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ' ἐμοῦ. Οὐ γὰρ ἀπόδητος ἡ διὰ νόμου παιδεύσις παρὰ γε τῷ πάντα εἰδότε Θεῷ. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Παιδαγωγῶν γὰρ εἰς Χριστὸν καὶ ὡς ἐν τύποις καὶ σκιαῖς αὐτὴν ἡμῖν ὥσπερ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο ἡμᾶς πιστώσει· λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε.»

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἴσα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἰδόν, καὶ ἰδοὺ δρέπανον πετόμενον. Καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπα· Ἐγὼ ὄρῳ δρέπανον πετόμενον μήκους πῆχυν εἰκοσι, καὶ πλάτους πῆχυν ὀκτα. Καὶ εἶπε πρὸς με· Αὐτὴ ἡ ἀρά ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Διότι πᾶς ὁ κλέπτῃς ἐκ τούτου ὥς θανάτου ἐδικαιώθησεται, καὶ πᾶς ὁ ἐπιπόρνος ἐκ τούτου ὥς θανάτου ἐδικαιώθησεται. Καὶ ἐξοίσω αὐτό, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνυόντος τῷ ὀνόματι μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν, καὶ τὰ ξόδα αὐτοῦ, καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ.

ΚΘ'. Τὸ ἐπέστρεψα, πάλιν ἐν τοῦτοις, οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς ἐκλάδοιτο ἐπὶ τόπου· ὅλλ' ὡς ἐν ἀμείψει πάλιν τῇ καθ' ἑτέραν ὁρασιν. Ἐκποπομένης γὰρ

Α natural oleastro excisus es, et contra naturam inserius es in bonam oliyam, quanto magis il, qui secundum naturam aux olive inserentur? Est ergo bona oliva Synagoga, ut jam dixi, agrestis autem grex gentium. Illi enim per legem eruditi, semper erant frugiferi: et isti vesparum atrocium diversoria, mentem habentes plenam demonibus, et infructuosi ac steriles omnino. Veruntamen nec tota Judaeorum Synagoga fidem in Filium suscepit, nec gentium universitas, sed quasi utrinque extracti, misericordiam adepti sunt multi, et per fidem ad illuminationem per Spiritum vocati sunt. Rami ergo oliyarum qui extracti sunt, convenienter intelligi queant, qui et misericordiam per gratiam invenerunt, et velut in lumen lampadis, hoc est, Christi, et septem collucentium lucernarum, hoc est, sanctorum multitudinis evaserunt. 694 Animadvertite insuper quomodo sacer angelus ad imaginem et descriptionem Emmanuelis lampadem assumat. Positis enim ramis a dextris ejus et sinistris (quos et duos filios pinguedinis nominal), astare illos dicit Domino universam terram, assistentia hoc loco familiaritatem et promptam voluntatem ad ei obtemperandum ministrandumque significant. Sic enim potest intelligi Christus fecisse sibi astare Ecclesiam ex duobus populis congregatam. Hoc modo, opinor, nomine assistentiae etiam divinus Moses ornatus est, cum Deus ad eum loqueretur: «Tu veroste ille mecum». Non enim legalem institutionem Deus omnia sciens abijcit. Quam ob causam? Quia est paedagogus ad Christum, et tanquam in typis et umbris ipsam nobis veritatem parturit. Testis Christus ipse, sic affando Judaeos incredulos, «Si crederetis Moysi, utique crederetis et mihi; de me enim ille scripsit».

CAP. V.

VERB. 1-4. Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce falx volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Ego video falcem volantem, longitudinis cubitorum viginti, et latitudinis cubitorum decem. Et dixit ad me: Haec maledictio quae egreditur super faciem universam terrae. Quia omnis fur ex hoc usque ad mortem punietur: et omnis perjurus ex hoc usque ad mortem cruciabitur. Et educam illud, dicit Dominus omnipotens, et ingredietur in domum furis, et in domum jurantis in nomine meo in mendacio, et requiescet in medio domus ejus, et consumet eam, et ligna ejus, et lapides ejus.

XXIX. Iterum in his verbum conversus sum, nemo, ut existimo, de loco interpretabitur, sed de mutatione secundum alteram visionem. Priore enim

⁶⁹ Rom. xi, 24. ⁷⁰ Dent. v, 31. ⁷¹ Galat. iii, 24. ⁷² Joan. v, 46.

vetuli præcisa, visioneque ad aliam contemplationem transeunte, nomine conversionis id quod evenit tacite indicat. Mentis igitur oculos in altum tollit, deinde falcem avis instar in sublime elatam, et quasi in totum orbem desilientem videt. **695** Ea erat perquam lata et longa. Nam vicini cubiti longitudo ejus, cujus dimidium latitudo continebat. Quærente rursus angelo quid esset, et propheta respondente, se nescire: « Hæc, inquit ille, est maledictio egrediens super faciem universæ terræ, » et pœnis respondentibus induens perjurum, et cum eo forem. Et quod quidem ad manifestiorem hujus ostenti declarationem attinet, nulla est difficultas. Maledictio enim divina fures et cum his pejerare solitos plane occupabit, et propemodum falce protervos demetens, senum tectorum reddet ⁶¹, et igni alimentum dabit, et in domum viri ingressa, talem rursus ipsum conficiet, et agitatit strenue. Censeo porro causas proficiendi studio curiosius perscrutandas, ob quas præsens quam in manibus habemus visio cæteris adjungi debuit. Quare (inquit aliquis æquitatis studiosorum) cum plurima peccata committerentur in vita, et tum filii Israel diversis se criminibus commaculassent, solis furibus et perjuris supplicium falcis ingruisse dicit, sive egredi maledictionem, detondentem quos deprehenderit, et consumentem penitus? Ad hæc respondemus, Deum singulis temporibus conducere locum esse pro prophetas sanctos audientibus semper consulentem. Illo igitur tempore viventibus hanc visionem maxime notam esse oportebat. Causas subjiciemus, et opportunissimam fuisse demonstrabimus. Etenim simul atque Chaldaea relicta, et a jugo servitutis vindictæ Israelitæ in Judæam reverterunt, Hierosolymanique receperunt, cum eos veteribus illis delictis modum ponere, et regressos ad salutaria, antea cuncta emendare, et liberatorem, voluntati ejus serviendo recreare conveniret, nihilominus, in scelere perseverabant, præscripta legum libere violantes. Nam cum vetuisset Moses conjugia cum alienigenis mulieribus ⁶², illi hujus mandati securi, cum filiabus vicinarum gentium corpora copulabant, alienorumque liberorum patres efficiebantur, et insuper sanctam civitatem impio semine replebant. Erant porro quidam inter illos honoratiores ab hujuscemodi piaculo haud immunes, quod Esdras desolebat; quin et accedens ad divinam domum pro impiis fundebat preces. **696** Quid postmodum evenerit, ex scriptis ejus cognoscemus, ubi ita legimus: « Et postquam orans Esdras quod erat exposuit, fens et humi cadens coram templo, collecti sunt ad eum ab Hierosolyms turba multa nimis, viri et mulieres et adolescentes: magnus enim erat fletus in populo. Et respondens Jechonias filius Joeli de filiis Israel, dixit Esdræ: Nos prævaricati sumus in Dominum Deum, et duximus nobis uxores alienas de populis terræ, et cohabitavit illis om-

A ὡς περ τῆς πρώτης, καὶ μεταφοικώσης τῆς ὕψους ἐπὶ θεωρίαν ἑτέραν, τῇ τῆς ἐπιστροφῆς ὀνόματι τὸ συμβάν ὑποφαίνει. Αἰρεῖ τοίνυν εἰς ὕψος τῆς διανοίας τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἰτα δρέπανον ἔρψ, πτηνοῦ δίκην, ὅψου τε ἡρμένον, καὶ ὅλον εἰς πᾶσαν διέττον τὴν γῆν. Ἦν δὲ δὴ λίαν εὐρύ τε καὶ εὐμηχεῖς. Εἰκοσάπηχου μὲν γὰρ τὸ μήκος αὐτῶ, ἐν ἡμίσει δὲ τοῦτου τὸ πλάτος. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἀγγέλου, τί ἂν εἴη πάλιν, καὶ μὴ εἰδέναι φάσκοντος τοῦ προφήτου, « Αὐτῇ, φησὶν, ἡ ἀρὰ ἥ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, » καὶ ταῖς αὐτῇ κρεπούσαις ἐνείσσει ποιναῖς τὸν ἱερόκον, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν κλέπτην. Καὶ ὅσον μὲν ἦκει εἰς ἐμφανεστέραν δῆλωσιν τὴν ἐπὶ γῆ τῷ δεδειγμένῳ, δυσχερὲς οὐδὲν. Ἀρὰ γὰρ θεῖα πάντῃ τε καὶ πάντως κατανεμηθήσεται τοὺς κλέπτας, καὶ **B** προστίει σὺν τούτοις τοὺς ψευδορκεῖν εἰσθότας καὶ μονονοῦχι δρεπάνῳ τοὺς ὀβρισταὺς ἀποκείρουσα, χόρτον ἀποφαίνει δωμάτων, καὶ πυρὶ διδώσει τροφήν, καὶ εἰς οἶκον ἀνδρὸς εἰσελῶσα, τοιοῦτον συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν, καὶ καταδοῦναι γεννικῶς. Χρῆναι δὲ οἶμαι φιλομαθῶς πολυπραγμαίνειν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἡ παρούσα, καὶ ἐν χειρὶ ἡμῶν ἔρασις, ὡς ἀναγκαῖα ταῖς ἄλλαις συνεισακόμεναι. Ἀνθ' οὗτου δὲ, φάτις τις ἂν τῶν ἐπισκευετέρων, κλείστων τε ὅσων πλημμελημάτων ὄντων κατὰ τὸν βίον, καὶ μὴν ἐν διαφόροις ὄντων αἰτιαμάτων τὸ τηνικαδε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, κατὰ μόνων κλεπτῶν τε καὶ ψευδομοτῶν τὴν διὰ τοῦ δρεπάνου ποινήν ἐπηρῆσθαι φησὶν, ἥγουν ἐκπορεύεσθαι τὴν ἀρὰν, ἀποκείρουσαν τοὺς ἀλίσκομένους, καὶ συντελοῦσαν εἰς ἅπαν; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα φάμεν, ὅτι τὰ ἐκάστῳ χρήσιμα καιρῷ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐλάλει θεὸς, ἀεὶ πως ὠφελῶν τοὺς ἀκούοντας. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς τὸ τηνικαδε μάλιστα ταύτην σαφῇ γενέσθαι τὴν ἔρασιν. Ἐποίησαν δὲ τὰς αἰτίας, ἐπικαιροτάτην οὖσαν δεικνύντας. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν τῶν Χαλδαίων ἀφέντες μόλις οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγόν, ἀπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἦσαν ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις, δέον ἀπέχεσθαι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἔπαν' ὀρθοῦν τε τὰ φθασάντα, καὶ κατευφραίνειν τὸν λυτρωτὴν, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν ἡρημένους, οὐδὲν ἥττον ἦσαν ὅποιοι καὶ ποτε, παραλύοντες ἀφυλάκτως τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν. Ἀποφάσκοντος γὰρ τοῦ Μωσέως **D** τὸ δεῖν αὐτοὺς ἀλλοφύλοις ἐπιμύγεσθαι γυναῖξιν, αὐτοὶ τῶν θεοσεπισμένων ὀλίγα πεφροντικότες, ταῖς τῶν ὁμῶρων ἰθὺς συνεπλέκοντο θυγατέρας, καὶ τέκνων ἦσαν ἀλλοτρίων πατέρες, καὶ ἀνοσίῳ σπέρματος πλήρη πάλιν ἀποφαίνοντες τὴν ἁγίαν πόλιν. Ἦσαν δὲ τινες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμφανεστέρων τοῖς τοιοῦτοις ἐνισχημένοι πταίσμασιν, οὗ δὴ γεγονότος κατεβρῆναι μὲν ὁ Ἐσδρας, καὶ δὴ καὶ τὸν θεῖον οἶκον καταλαβόν, τὰς ὑπὲρ γῆ τῶν ἡσεθηκότων ἐποιεῖτο λιτάς. Εἰτα τί γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτῷ γεγραμμένων· ἔχει δὲ οὕτω· « Καὶ ὅτε προσευχόμενος Ἐσδρας ἀνθρωπολογεῖτο, κλαίων, χαμαιπαιτῆς ἐμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ, ἐπισυνήχθησαν

⁶¹ Psal. cxxviii, 6. ⁶² Exod. xxxiv, 16; Dent. vii, 3 seqq.

πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἱερουσόλυμων ἔχοντες πολλοὶ σφόδρα, A
 ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ νεανίαι· κλαυθμὸς γὰρ ἦν
 μέγας ἐν τῇ πλήθει. Καὶ φωνήσας Ἰεχονίας Ἰεήλου
 τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἶπεν Ἐσδρας· Ἐγὼ ἡμεῖς ἡμάρτομεν
 εἰς Κύριον τὸν Θεόν, καὶ συνῆκαμεν ἑαυτοὺς γυ-
 ναῖκας ἀλλογενεῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ σύν-
 εστιν αὐταῖς πᾶς Ἰσραὴλ. Ἐν τούτῳ γενέσθω ἡμῖν
 ὁρκωμοσία πρὸς τὸν Κύριον, ἐκβαλεῖν πάσας τὰς
 γυναῖκας ἡμῶν, τὰς ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, σὺν τοῖς
 τέκνοις αὐτῶν, ὥς ἐκρήθη σοὶ καὶ δοσι περὶ αὐτοῦ
 τῷ νόμῳ. Ἀνάστα, ἐπιτάλει· πρὸς αὐτὸ γὰρ τὸ πρᾶγμα,
 καὶ ἡμεῖς μετὰ σοῦ ἰσχύοντες ποιεῖν. Καὶ ἀναστὰς Ἐσ-
 δρας, ὤρμισεν τοὺς φυλάρχους τῶν ἱερῶν, καὶ Ἀευ-
 τῶν παντὸς Ἰσραὴλ ποιῆσαι κατὰ ταῦτα, καὶ ὡμο-
 σαν. Ὁμομοκίαι δὲ οὖν τῷ νόμῳ δοκοῦντα πλη-
 ροῦν, ἦν πως ἀναγκαῖον ἐπαρτῆσαι τὴν ἀρὰν, τὴν B
 τοῖς ψευδορκεῖν εἰωθόσιν ἀπηνῶς ἐπιθρώσκουσαν, ἵνα
 καὶ γένοιτο φύλακες τῶν ὁμομοσμένων. Ἐπειδὴ δὲ
 οἰκοδομουμένου τοῦ θεοῦ ναοῦ πολλὰ χρημάτων
 ἀπαιτοῦντο ἦν, τούτῳ μὲν δαρείου νέμοντας, τούτῳ δὲ
 τοῦ λαοῦ προσκεκομμένους, εἰς τινὰς ἦν εἰκὸς τῶν
 τὰ τοιαῦτα διοικεῖν ἐπιτεταγμένων ἀπονοσφεῖσθαι
 τινα τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ προσκεκομμένων. Ταύτη
 τοι καὶ κατὰ κλεπτῶν ἵνα τὴν ἀρὰν μάλα ψοῖν,
 ἵνα καὶ αὐτοὶ λημμάτων αἰσχυρῶν γεγονότες ἀμει-
 νους, μὴ τῶν ἱερῶν ἀπαιτοῦντο χρημάτων, εἰς ἰδίας
 αὐτὰ δαπανῶντες χρεῖας. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς ὁράσεως
 πρόφασις. Χρὴ δὲ δεδιέναι τὴν ἀρὰν, καὶ τὴν
 τοῦ ὀρεπᾶνου τομὴν τοὺς τε κλέπτειν ἢ ψευδορκεῖν
 εἰωθότας, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως εἰς πέρας ὁλοῖ
 Θεὸς τὰ διορισμένα, καὶ οὔτε κλεπτῶν, οὔτε μὴν
 τῶν ἐτέρων φείσεται. Ποιεῖται γὰρ πῶς δὲ καταστ-
 γμένους, τοὺς τῆς δόξης αὐτοῦ καταφρονούντας δόξης,
 καὶ τοὺς ἀπλήστῃ γνώμῃ τῶν ὁδῶν αὐτοῖς προ-
 ηκότων ἐπιμένους.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαῶν ἐν ἐμοί, καὶ C
 εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου,
 καὶ ἴδε τὸ ἐκπορευόμενον τούτο. Καὶ εἶπα· Τί
 ἐστὶ; Καὶ εἶπα· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμε-
 νον. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πόσῃ
 τῇ γῇ. Καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολέθου ἐξαίρομενον,
 καὶ ἰδοὺ τῆς μίας ἐκδόσης ἐν μέσῳ τοῦ μέτρον.
 Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία. Καὶ ἐβρίψεν
 αὐτὴν εἰς μέσον τοῦ μέτρον, καὶ ἐβρίψεν τὸν
 λίθον τοῦ μολέθου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς.

A· Ὁ δὲ αὐτὸς εἶπεν, τῆς εἰς τὸν προφήτην σαφηνεῖας
 ἀρχόμενος, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐκάνοδον,
 ἔπειτα ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας τέθεινται, ταῦτα
 τοῖς λελυτρωμένοις ἀφηγεῖται χρησίμως. Ἐπειδὴ
 γὰρ αὐτοὺς ἰδεῖν καταβῆθαι ἀγῶν τοῦ χρῆ-
 ναι πληροῦν τὰ νομομισμένα, καὶ ἀποκλίναντας μὲν
 ἀκαθέτως εἰς γὰρ τοὺς σφίσις αὐτοῖς ἡδὺ τε καὶ φίλον,
 ὀλίγα δὲ παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως πεφρονηκότας
 νόμων (συνεπλέκοντο γὰρ καὶ ἀλλοφύλοις γυναῖξιν,
 καὶ ἦσαν τινὲς· ὁλοτρόπως ἔξω βαίνοντες τοῦ εἰκότος,
 ἐτελέσθησαν εἰδώλοις, καὶ τινα πρὸς τοὺς ἱερῶν
 ἀ μὴδὲ θέμις εἶπεν·) ἀναγκαῖον ὁ προφήτης τῶν
 δραμάτων ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν, ἵν' εἰδῇεν οἱ λελυ-
 τρωμένοι· μάστις, ὅποιαις ἀνθρώπων καὶ ἁγίων ἀγγέ-
 λων λιταῖς τὸ χρῆμα κερδαίνοντες αὐτοί, κατὰ σφῶν
 παραβήγουσι πάλιν τὸν τῶν ὁδῶν Θεόν, ταῖς τῶν ἀρ-

nis Israel. In hoc percutionis fudes cum Domino
 ad ejiciendum omnes mulieres nostras ex alienige-
 nis, cum liberis ipsarum, ut judicatum est a te, et
 omnibus qui huic legi obtemperant. Surge, fac, ad
 te enim negotium pertinet, et nos tecum ad con-
 sortandum. Et surrexit Esdras, et adjuravit prin-
 cipes sacerdotum et Levitarum totius Israel ut fa-
 cerent secundum hæc; et juraverunt ²². Cum ja-
 rassent igitur de legum decretis exsequendis, ne-
 cessarium erat maledictionem supra caput esse,
 quæ pejerare solitos inclementer invadit, ut jura-
 tis starent. Postquam autem templo divino exadi-
 ficando grandis pecunia exacta est, partim Dario
 donante, partim populo offerente, verisimile erat,
 quosdam ad eam dispensandam constitutos quan-
 dam ad Dei gloriam oblatis avertere ²³. Quare et
 maledictionem suribus superventuram rectissime
 dicit, ut et ipsi a turpi questu invicti, pecuniam
 sacram ne attingerent, ad privatos usus eam con-
 ferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formi-
 danda autem est maledictio et falsis sectio furto
 et perjurio assuetis, quoniam Deus ad exitum om-
 nino perducet quæ decrevit, et neque furibus, ne-
 que aliis parcat. Odit enim semper divinam suam
 gloriam contemnent, et animo inexplibili nihil
 ad se pertinentia concupiscentes.

Vras. 5-8. Et egressus est angelus qui loqueba-
 tur in me, et dixit ad me: Suspice oculis tuis, et vide
 quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et
 dixit: Hæc est mensura quæ egreditur. Et dixit:
 Hæc est iniquitas eorum in omni terra. Et ecce ta-
 lentum plumbi elevatum, et ecce mulier una sedebat
 in medio mensuræ. Et dixit: Hæc est iniquitas. Et
 projecti eam in medium mensuræ, et projecti lapi-
 dem plumbi in os ejus.

697 XXX. Initio declarationum mearum In
 hunc prophetam docui, eum post reditum a Baby-
 lone, quæ tempore captivitatis acciderint, liber-
 tate politis fructuose narrare. Quoniam enim eos
 ad sancita legum præstanda vehementer segnes-
 perspiciebat, et ad voluptates suas explendas toto
 impetu declinasse, et leges Mosi in postremis du-
 cere cœpisse (implicuerant enim sese peregrinis
 mulieribus, et jam nonnulli metas æquitatis po-
 nitus egressi, idolis initiati erant, et insuper fa-
 ciebat quæ proferre pudor velat), necessario pro-
 pheta quæ acta sunt commemorat, ut cognoscant li-
 berati tandem, quibus hominum sanctorumque
 angelorum precibus libertatem adepti, contra so-
 metipsos denuo universorum Deum concitent, a
 pristinis delictis tanquam morbis correpti. Alit ergo:

²² I Esdr. x. 1. 9. ²³ I Esdr. vi. 1 seqq.

« Egressus est angelus qui loquebatur in me. » Quo egressus? aut ubi tandem erat? Ab ostensione talis ad propositam visionem, de mensura scilicet, facta est egressio. Tollit ergo propheta in altum oculos, quibus ad sublimia percurrenda exercitatis fas sit cum divina virtute mysterium contemplari. Querit igitur quid sit, quod ostenditur. Tum angelus: « Hæc est, inquit, mensura quæ egreditur. Hæc est iniquitas eorum in omni terra. » Jam quid mensura sit, videndum est. Dicimus itaque natura bonum et hominum amantem esse universorum Dominum. Peccantes enim tolerat, et inique agentes sustinet, uniuscujusque poenitentiam exspectans. Quod si quis etiam diu peccando processerit, supremamque Dei patientiam expertus fuerit, tum denique poenis subjicietur, et tam diuturnas socordia præterere nihil poterit: nec illum quisquam a poenis, commissis ejus paribus eripiet. Quapropter Christus populo Judæorum, impotenti vesaniam ad quidvis nefarium ruenti, inquit: « Et vos implestis mensuram patrum vestrorum ». Mensura igitur quæ apparebat, peccatorum populi in ipsum cumulatam multitudinem ostendebat. In mensura porro mulier sedebat, iniquitatis modum consummans, et velut per se capacitatem implens: fortassis etiam supereffusa, et qua exstabat, prospiciens. « Et ecce, inquit, talentum plumbi **698** elevatum, et projecit illud in os ejus. » Describit autem nobis iniquitatem visio in habitu mulierculæ: typus enim voluptatis atque etiam infirmitatis est mulier: et omnis iniquitas non aliter committitur, nisi voluptate aliqua ad malum inescante, et infirmitate mentis ad hoc consentiente. Nam si mens in se firma et virilis fuerit, nunquam se ad vitium deflecti patietur. Si autem emollita et incantata ad voluptatem, molestiam sentiet. Pingitur ergo, et congruenter valde, specie mulieris iniquitas. Plumbi autem talentum elevatum et obturans os ejus, nihil aliud, opinor, potest intelligi, præter Dominum nostrum Jesum Christum, qui per crucem pretiosam exaltatus, et iniquitates nostras sustulit in corpus suum super lignum **, et chirographum contra nos triumphavit **, ut, sicut ait divinus cantor: « Omnis iniquitas oppilet os suum ». Plumbo autem et ipse comparatur: assumitur enim, ut dixi, plumbum ab argentariis artificibus ad purificationem eorum quæ constanter. Talis quodammodo virtus Christi in nobis. Si enim in mentem et cor venerit, omnes sordes prorsus abstergit. Censent quidam, projectum esse plumbum in os iniquitatis, velut Deo illud obturante, et immolice ultra peccatores accusare non permittente. Idcirco et quasi fune circumscribitur, omnium misatore Deo uniuscujusque poenam sceleribus proportionem respondentem desinente.

ὅσον ἐκπράττοντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ πέρα μέτρον καταβοῶν τῶν ἡμαρτηκόντων οὐκ ἐπιέντος ἐστὶ. Ταύτη γὰρ δὴ τοὶ καὶ μέτρον περισχοινοῦνται, συναναμετροῦντος, οἷμαι ποῦ, τοῦ πάντας ἀκταίροντος Θεοῦ τοῖς τῶν πταισμάτων ἐγκλήμασι τὰς ἐφ' ἑκάστῳ δίχας.

** Matth. xiii, 32.

** I Petr. ii, 24.

** Coloss. ii, 14.

** Psal. cxi, 42.

χαίων αἰτιαμάτων ἐμπλεκόμενοι λαβαίς. Ἐφη τοίνυν, ὅτι « Ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἡμοῖς. » Ἐξῆλθε δὲ ὅποι; ποῦ γὰρ ἦν ὁ ὢν; Οὐκ οὖν ἐκ τῆς τοῦ δραπετάνου δειξέως ἐπὶ τὴν προκειμένην ὄρασιν, τὴν ἐπὶ γε, φημί, τῷ μέτρῳ, τῆς ἐξ ὁδοῦ γέγονε χρῆμα. Ἀλρεὶ γε μὴν ὁ προφήτης εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἰς διὰ ττεῖν ὕψου μεμελετηκόσι, πρέποι ἂν εἰκότως τὸ καὶ θεῖα δυνάμει καταθερεῖν μυστήριον. Ἦρτο δὲ ὅν τί ἄρα ἐστὶ τὸ δεικνύμενον. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν. « Τοῦτο, φησὶ, τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. » Καὶ τί δὴ τὸ μέτρον, ἀναλογίζεσθαι χρῆ. Καὶ δὴ καὶ φαμεν, ὅτι φύσει χρηστός, καὶ φιλόανθρωπος ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης. Πλημμελοῦσι γὰρ ἀνεξίκακεϊ, καὶ παρανομοῦντων ἀνέχεται, περιμένων τὴν ἐκάστου μετάνοιαν. Εἰ δὲ τίς τις τοῖς καὶ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸ πλημμελὲς, καὶ εἰς πέραν ἤτοι λοιπὸν τῆς αὐτῷ νεμηθείσης ἀνεξίκακας, τὸ τῆνικαδὲ λοιπὸν ποινὰς ὑποκίσεται, καὶ λόγος αὐτῷ τῆς οὕτω μακρᾶς θάβυμίας οὐδεὶς, οὐδ' ἂν ἐξέλαιτο τοῦ χρῆναι λαβεῖν. Ἰσομέτρους αὐτῶν, ὧν ἂν φαίνοιτο δεδρακίως τὰς δίχας. Καὶ γοῦν ἔφη ποῦ Χριστὸς πρὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμευς ἀχάλνοις ἀπονοίας πρὸς πᾶν τῶν ἐκτόπων διάττοντας. « Καὶ ὑμεῖς ἀνεπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν μέτρον ἦν τὸ ὀρώμενον, τῆς τῶν λαῶν πλημμελείας ἐφ' ἑαυτῷ δεικνύον τὴν ἀναπλήρωσιν. Ἐνὶ ὅρῳ δὲ τῷ μέτρῳ γυνή, τῆς ἀνομίας πληροῦσα τὸν τόπον, καὶ ὅλον ἀναπιμπλάσα δι' ἑαυτῆς τὸ κεχωρηκὸς, τάχα ποῦ καὶ ὑπερχεομένη, καὶ τῷ περιττῷ διακλύπουσα. « Ἀλλ' ἰδοὺ, φησὶ, τάλαντον μόλιδου ἐξαιρόμενον, καὶ ἔρριψεν αὐτὸ εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. » Γράφει δὲ ἡμῖν τὴν ἀνομίαν ἢ δρασις εἰς τὸ τοῦ γυναιος σχῆμα. τύπος γὰρ ἡδονῆς ἢ γυνῆ, καὶ μέντοι καὶ ἀσθενείας. ἀνομία δὲ πᾶσα δρῶτο ἂν οὐχ ἐτέρως, πλην ὅτι διὰ τινος ἡδονῆς δειλαζούσης ἐπὶ τὸ φαῦλον. συμβαινούσης πρὸς τοῦτω καὶ τῆς εἰς νοῦν ἀσθενείας. Εἰ μὲν γὰρ εἴη βεθεκῶς ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ ἀνδρείος ὁ νοῦς, οὐκ ἂν ἔλοιτο παθεῖν τὴν εἰς τὸ φαῦλον βροτήν. Εἰ δὲ δὴ μαλακιοθεῖται καὶ γοητευθεῖται πρὸς ἡδονήν, πείσεται τὸ λυποῦν. Γράφεται δὲ ὅν, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰς ἀνομίαν ἢ γυνή. Μόλιδου δὲ τάλαντον τὸ ἐξαιρόμενον, καὶ μὴν καὶ ἐμφράττον τὸ στόμα αὐτῆς, νοηθεῖται ἂν οὐχ ἑτερον, οἷμαι, παρὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς ὕψωθη διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, τεθριάμβευκέ τε τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον. Ἰνα, καθὰ φησιν ὁ θεσπέσιος Μελωδός, « Πᾶσα ἀνομία ἐμφράξῃ τὸ στόμα αὐτῆς. » Μόλιδον δὲ καὶ αὐτὸς παρεικάζεται. παραλαμβάνεται δὲ, ὡς ἔφη, ὁ μόλιδος παρὰ τῶν ἀγγυροχρῶν εἰσθότων, εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν χωνευομένων. Τοιαύτη δὲ πῶς τοῦ Χριστοῦ ἡ δύναμις ἐν ἡμῖν. Εἰ γὰρ εἰς νοῦν γένοιτο καὶ καρδίαν, πάντα δὴ πάντως ἐκτρέπει ῥύπον. Δοκεῖ δὲ τισιν ἔρριφθαι τὸν μόλιδον εἰς τὸ τῆς ἀνομίας στόμα, ἀναποδοξίζον τῶν ἡμαρτηκόντων οὐκ ἐπιέντος ἐστὶ. Ταύτη γὰρ δὴ τοὶ καὶ μέτρον περισχοινοῦνται, συναναμετροῦντος, οἷμαι ποῦ, τοῦ πάντας ἀκταίροντος Θεοῦ τοῖς τῶν πταισμάτων ἐγκλήμασι τὰς ἐφ' ἑκάστῳ δίχας.

Kal ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ ἰδοὺ, καὶ ἰδοὺ δύο γυναῖκες ἐκπορεύονται, καὶ πτερύμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, καὶ αὐταὶ εἶχον πτέρυγας ἐκπορε, καὶ ἀνέλαβον τὸ μέτρον ἀναμέσσορ τῆς γῆς, καὶ ἀναμέσσορ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον, τὸν λαλοῦντα ἐν ἑμοί. Πού αὐταὶ ἀποφέρουσι τὸ μέτρον; Καὶ εἶπε πρὸς με· Οὐκομῆσαι αὐτῶ οἰκίαν ἐν γῇ Βαβυλώνης, καὶ ἐτοιμῆσαι, καὶ θήσουσιν αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τῇ ἐτοιμασίᾳ αὐτοῦ.

ΔΔ'. Τί ἂν βούλοιο δηλοῦν τῶν γυναικῶν ἡ ξυνωρίς; ἢ τίνας ἂν εἴεν εἰς τύπον, ἀναγκαῖον οἶμαι πῶς καὶ πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων εἰπεῖν. Ἐφη τὸν αὐτὸν ὁ θεὸς τῷ προφῆτῃ Ἰεζεκιήλ· «Υἱὲ ἀνθρώπου, δύο γυναῖκες ἦσαν, θυγατέρες μητρὸς μιᾶς, καὶ ἐξέπορεύσαν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ἐπόρευσαν, ἐκεῖ ἐπισκόν οἱ μαστοὶ αὐτῶν. » Προσέτιθει δὲ τοῖς, σαφίστερον καθιστὰς τὸ διηγηγμένον, « καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, Σαμάρεια ἡ Οὐλά, καὶ Ἰερουσαλὴμ ἡ Οὐλιδά. » Μία μὲν γὰρ ἦν [ἐν] ἀρχαῖς ἡ τῶν Τουβαίων συναγωγὴ. Κατὰ δὲ γὰρ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Ῥοβοᾶμ βασιλείας, ἀπορραγίσαι τῶν ἄλλων αἱ δέκα φυλαὶ, κατωκίχασαι Σαμάρειαν, καὶ πεπορνεύσασιν ἐπὶ ταῖς θαμέσις ταῖς χρυσαῖς, ὥς κατεσκευάσεν Ἰεροβὰμ υἱὸς Ναβὰτ. Πλὴν οὐκ ἔξω τῆς αἰτίας γέγονε τούτῳ, Ἰερουσαλὴμ· ἐκπεπόρνευκε γὰρ καὶ αὕτη κατὰ πολλοὺς τρόπους, τοῦτο μὲν εἰδωλοῖς προσκεκυνηκῶν τινῶν, καὶ θούτων τῇ Βαβλ, τῇ Ἀσάρτῃ, τοῖς βουνοῖς, ἡλίῳ, σελήνῃ καὶ ἄστροις ἐτέροις· τοῦτο δὲ πρὸς πᾶσαν ἐτοίμως λόντων ἀκαθαρσίαν, καὶ παρ' οὐδὲν ἑὰ διὰ τοῦ πανσφόου Μωσέως θεοσεπισμένων τιθέντων. Τὰς δύο δὲ οὖν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ συναγωγὰς διὰ γυναικῶν ἀφομοιωθεὶς πάλιν ἡ ὁρασις, ὥς καὶ πτέρυγας ἐποπος ἐσχηκέναι φησὶν, ἵνα τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀκαθαρτὸν γυνῆν καὶ τὸ πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἐκτόπων εὐπετέως εὐ μάλα καταστημῆναιεν. Ὁ μὲν γὰρ ἐποφ' στρούθιον ἐστὶν οὐκ ἀσημον, φιλοδόξουρον δὲ καὶ κομποδόρον, καὶ ταῖς σκυλῆκων ἀγέλαις ἀγρίως ἐπιμαίνόμενον, καὶ τροφὴν αἰεὶ ποιεῖσθαι κατεθιμένον τὴν ἐσχάτην ἀκαθαρσίαν. Τοιοῦτος δὲ πῶς καὶ τοῖς εἰδωλολατροῦσιν ὕπαισι νοῦς. Οὐκ ἔρχεται κατευθὺ τοῦ πρέποντος· ἀλλ' ἔξω φέρεται τοῦ εἰκότος, τὸν θεὸν οὐκ οἶδε νόμον. Ἔστι δὲ ἀπάσης ἀκαθαρσίας ἐμπλεως, καὶ πᾶν εἶδος φαυλότητος ἡγείται τροφὴν. Ταύτητοι καὶ πτέρυγας ἐποπος ἐνηρμόσθαι τοῖς γυναικοῖς ὁ τῆς ὁράσεως ἔφη λόγος, τὴν ἰσὴν ἐκείνων γυνῆν καὶ αὐτοῖς ἐνεῖναι διδάσκων. Ἀναλαμβάνουσι δὲ τὸ μέτρον τῇ ἀνομίᾳ μεμεστωμένον. Δεῖ γὰρ ἐκαστὴν ψυχὴν τῷ ἰδίῳ καταφορ-ῖζεσθαι βάρεϊ, τῷ τῆς ἀμαρτίας, φημί. Ἐπειδὴ δὲ ἴσα τε ἀμφὸν καὶ ἀδελφὰ τὰ ἐγκλήματα, τῆς τε Σαμαρείας, φημί, καὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ, ταύτητοι· καὶ ἐν ἰσῳ τρόπῳ κατηχεσθῆναι τῷ μέτρῳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ, πνεύματος ἐμπύκτουτος ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, ὥς καὶ ἀπαρποδίσαι φέρονται δρόμῳ πρὸς τὴν τῶν ἀλοφύλων χώραν, ὅθλον δὲ εἶναι τὴν τῶν Βαβυλωνίων.

VERS. 9, 10. Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce duae mulieres egredientes, et spiritus in alis ipsis, et ipsae habebant alas upupa, et elevarunt mensuram inter terram et caelum: Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me: Quo istae deferunt mensuram? Et dixit ad me: Ut aedificent ei domum in terra Babylonis, et praeparent, et ponant illam ibi super praeparationem suam.

XXXI. Quid par mulierum indicet, et ejus re-
typum gerat, ante omnia exponendum censeo. Ait
itaque Deus prophetae Ezechiel: « Fili hominis,
duae mulieres erant, filiae matris unius, et fornicatae
sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatae sunt,
illuc ceciderunt ubera earum. » Addit his, il-
lustrans 696 quod nuntiabat, « et nomina earum,
Samarita, sive Opla, et Jerusalem, sive Ooliba. »
Principio enim una fuit Judaeorum synagoga. Re-
gnante autem Roboam, abrupte ab aliis decem tri-
bus, habitarunt Samariam, et fornicatae sunt in vi-
tulis aureis, quos fecit Jeroboam filius Nabat. Ce-
terum non sine causa factum est.
hoc est, Jerusalem: ipsa enim quoque multis mo-
dis fornicata est, quibusdam tum idola adorantibus,
et sacrificantibus Baal, Astarte, collibus, Soli, Lu-
nae, sideribus reliquis: tum ad omnem immundi-
tiam cupide abeuntibus, et divina mandata sapien-
tissimi Moysi nec hili facientibus. Duae itaque Syn-
agogas Israelitae duabus mulieribus iterum hac vi-
sione comparat: quas et alas upupae habuisse afir-
mat, ut impuram earum, mentem et ad quaecunque
nefaria facilitatem appositisime declararet. Upupa
enim notum est genus passeris, amana coeni, et
stercorivorum, et in greges crabronum ferocibus in-
saniens, et immundissima quaque pro alimento
usurpare solitum. Talis quodammodo mens etiam
idololatriae inest. Non recto itinere ad honestum
contendit, sed extra id, quod consentaneum est fer-
tur. Dei legem non novit, plena omni immunditia,
et omne genus improbitatis cibum suum ducens.
Idcirco et alas upupa mulierculis aptatas sermo vi-
sionis narrat, similem quoque mentem et iudicium
illis inesse docens. Capessunt autem mensuram
iniquitate repletam. Oportet enim quamlibet ani-
mam suo onere onerari, peccati inquam. Quia vero
paria sunt ambarum et cognata peccata, Sama-
ritae nimirum et Jerusalem, ideo eodem quoque
modo oneratae mensura et iniquitate, spiritu alis
earum incidente, celeri ac non impedito cursu ad
alienigenarum regionem Babyloniorum utique se-
runtur. Immundo enim spiritu ad peccandum eas
impellente, et iniquitate praegravante, in captivi-
tatem abstractae, et sub pedes inimicorum redactae
sunt. Postquam autem dixit beatus angelus, eos
deferre mensuram ad aedificandam ipsi domum in
terra Babylonis, accipiamus hoc licet pro signo.

⁶⁹ Ezech. xxiii, 1, 3.

⁷⁰ ibid. 4.

⁷¹ III Reg. xii, 28 seqq.

περδάσκειν. Εἰ γὰρ τι καὶ δεδράκασι, καὶ κατηνόρισαντο χωρῶν ἢ πόλεων, αὐτοῦ καταναύοντος, εἰς τοῦτο δὴ πάλιν προήλθον λόγιος. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ προφήτης λέγων· «Ὁδὸς ἐστὶ κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε· κακίαν δὲ φαμεν ἐν τοῦτοις τὴν κάκωσιν· πῶς ἂν ἀκείναι κατὰσχουσιν ἰδῶν καὶ χωρῶν, μὴ οὐχὶ δὴ πάλιν, αὐτοῦ τὸ κατὰσχῶσαι νέμοντες οἰκονομικῶς; Τινες δὲ δὴ καὶ αἱ βασιλεῖαι, καιρὸς ἔδει λέγειν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ ἔσχατῳ πρῶτῳ, ψησὶν, ἵπποι πυρροὶ, τῆς Χαλδαίων βασιλείας ἀνατυποῦντες ἐφ' ἑαυτοὺς τὴν ὁμότητα. Πυρρότης γὰρ ἡμῖν τὴν αἵματος χύσιν ὑπαινίττειτο ἂν, κατὰ γὰρ τὸ εἰκός· φιλαίματος γὰρ ἴσαν οἱ Βαβυλώνιοι· εἶλον γὰρ αὐτοὶ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις, φειδούς ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐν δὲ τῷ ἔσχατῳ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες. Ἔοικε δὲ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων τὴν ὑπὸ γὰρ Κύρου, φημί, βασιλείαν ὑποδηλοῦν. Μέλαν δὲ καὶ τοῦτοις περιτίθεικε χρώμα, διὰ τὸ, οἶμαι, πλείστον δὲ θοὸν καὶ ἀμέτρητον τ. ἵς Χαλδαίων ἔδνεσιν ἐπὶ ῥίφει θάνατον, καὶ ἔλην αὐτοῖς τὴν χύσαν ἐν πένθει γενέσθαι παρασκευάσαι. Πένθος δὲ καὶ θανάτου τὸ φαῖν ἂν εἴη σύμβολον. Λευκοὺς δὲ εἶναι ψησι τοὺς ἐν ἔσχατῳ τρίτῳ, τὴν Ἑλλήνων ποὺ τάχα καὶ Μακεδόνων ὑποφαινω ἀρχὴν, εἶτ' οὖν τὴν Ἀλεξάνδρου βασιλείαν. Λευκοὶ δὲ, ὅτι καὶ ἀθροῖστοι, καὶ ἐν λευκαῖς ὡς ἐτίπαι στολαῖς τὰ Ἑλλήνων ἔθνη· καὶ ὅτι τὴν γλῶτταν σαφεῖς, τῆς βαρβάρου φωνῆς τὸ οἶον σκωτεῖν οὐκ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, ψησὶν, ἄρματοι ἵπποι τινὲς ἦσαν ποικίλοι καὶ ψαροὶ· ἱστῶν δὲ, ὅτι ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, καὶ ἑτεροὶ δὲ τινες τῶν ἄλλων ἔρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ, ψαροὶ, τεθείκασιν τὸ, ἰσχυροί. Πλὴν καὶ ταύτην εἶναι φαμεν τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν, διὰ πῶς ἔχουσιν ἐν τοῖς κατὰ καιροῦς βασιλευσὶν τὸ ποικίλον εἰς τὸ εὐμαθές, καὶ βαθὺ πῶς εἰ; φέρνας. Συνετώτατοι γὰρ καὶ πρὸς γὰρ τούτῳ καὶ ἀλκιμώτατοι γεγόνασι τε καὶ εἶσιν, οἱ τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς διέποντες κράτη. Τέθεινται δὲ καὶ τελευταῖοι μετὰ τοὺς πρῶτους κατὰ γὰρ τοὺς χρόνους. Ἰδόμεν δὲ καὶ τὴν ἐκάστου τῶν ἁρμάτων, ἦγουν βασιλείας, ἔξοδον, ὅπου τε διανέμευκε, καὶ ἐπὶ τίσιν ἔρχεται. Σαφεστάτη γὰρ οὕτω γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἡ τῆς θεωρίας ἀπόδοσις. Τέσσαρα μὲν γὰρ ὁ προφήτης εἶναι ψησι, διαμνησθῆναι δὲ τριῶν, καὶ σείσθηκα τοῦ πρῶτου τὴν ἔξοδον. Ἀναμνήσω δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἔσθην. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρῶτῳ ψησι πυρρὸς εἶναι τοὺς ἵππους. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ ψησιν· «Ἐν ᾧ ἦσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατὰ πῶτον αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότον.» Εἰ δὲ δὴ προσεπάγει τοὺς ψαροὺς, οὐ τεσσάρων ἁρμάτων διαμνησθῆται· τοὺς γὰρ αὐτοὺς εἶναι δεδωκαμένους τοῖς ποικίλοις. «Ἐν γὰρ τῷ ἔσχατῳ τῷ τετάρτῳ, ψησιν, ἦσαν ἵπποι ποικίλοι καὶ ψαροὶ.» Οὐκ οὖν τριῶν διαμνησθῆται, σιωπήσας τὸ πρῶτον. Τίς οὖν ἀρα ἐστὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας ὁ λόγος, φέρε τοῖς εὐμαθεστέροις, ὡς ἐνι, λέγωμεν. Τοὺς πυρρὸς εἶναι δεδωκαμένους τὴν φιλαίματος τῶν Χαλδαίων ἀρχὴν, ἡ καὶ πᾶσαν ἐκποδὸν ἤρξατο τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν

A mine mali hoc loco afflictionem accipimus) quomodo regna illa gentes et regiones domuissent, si ipse ut domare possent administrative illis non donavisset? Quæ autem regna ista fuerint, sequitur ut dicamus. In curru igitur primo, inquit, equi rufi, Chaldeorum monarchiæ crudelitatem representantes. Rufus enim color sanguinis profusionem nobis apte insinuat; sanguinaris enim vehementer Babylonii: ipsi enim Judæam et urbes Samariæ citra omnem misericordiam vastaverunt. In curru secundo equi nigri. Quo Persarum et Medorum sub Cyro monarchiam, inquam, videtur significare. Niger color his tribuitur, quod longo plurimas et immensas in Chaldæa gente strages ediderunt; totumque regnum in luctum coniecerunt. Lucius autem et mortis symbolum niger color est. In tertio ait esse albos, Græcorum fortasse et Macedonum imperium, sive Alexandri regnum subindicans. Albi autem, quia delicate viventes, et albis vestibus peno omnes gaudentes Græciæ populi: et quia in loquendo perspicui citra linguæ barbaræ velut tepebras. In quarto curru, inquit, equi erant varii et multicolores; scias licet, Hebræam editionem, et quosdam interpretes pro ψαροί, multicolores, posuisse ἰσχυροί, validi, seu robusti. Verumtamen hanc Romanorum monarchiam esse dicimus, quæ semper inter diversis temporibus regnantes varietate docilitatis 702 et alia intelligentia valuit. Prudentissimi enim et insuper fortissimi fuerunt, et sunt, Romani principatus imperium administrantes. Ponuntur autem loco postremo a primis, secundum tempora. Consideremus jam uniuscuiusque currus, seu monarchiæ egressum, quo inclinet, et quo tendat. Sic enim quam planissime quod consideramus explanabimus. Quatuor quidem inquit esse propheta, sed trium egressus meminit, primi tacet. Repetam paucis quod dixi. In primo ait rufos esse equos. Incipit autem a secundo, et ait: «In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram æquilonis, et albi sequebantur eos. Et varii egrediebantur ad terram australem.» Sed quamvis addat multicolores, non ideo quatuor currus memorabit: nam eundem esse cum variis ponimus. Ait enim: «In curru quarto erant equi varii et multicolores.» Trium meminit, primo præterito. Quæ ait ergo totius œconomiz ratio, age docilioribus pro virili nota aperiamus. Equos rufos asserimus esse euentum Chaldeorum imperium, quod funditus totam Judæam evertit, et incensis ejus urbibus Israelitem captivum abduxit; nomine nigrorum, Persarum Medorumque monarchiam accepimus. In albis porro Alexandri et Macedonum imperium describatur, quæ ambo Chaldææ arma intulerunt, eamque bello acerrimo occuparunt, primum quidem Cyrus, postea Alexander, qui et ipsum Darium cepit iusta Issum, ut vocatur, urbem Ciliciæ, infinitis Persarum millibus interemptis. Fama est, magnum ossium acervum excitatum de iis, qui ibidem occubuerunt; incisum est quoque epitaphium in hæc verba: «In autem hanc epigrammam pœlis, ἀπεκρίμην εἰς αἰ-

χμαλίσαν τον Ἰσραήλ· τοὺς δὲ γε μέλανας τὴν Περσῶν τε καὶ Κύρου βασιλείαν εἶναι παρεδείξαμεθα. Ἐγγράφετο δὲ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς ἡ Ἀλεξάνδρου τε καὶ Μακεδόνων. Ἀμφὶ δὲ αὐταὶ κατεστράτευσαν τῆς Χαλδαίων γῆς, εἰλόν τε αὐτὴν κατὰ κράτος· πρῶτον μὲν γὰρ Κύρος, εἰτα μετ' ἐκείνον Ἀλέξανδρος, ὃς καὶ αὐτὸν ἥρπαι τὸν Δαρεῖον περὶ τὴν καλουμένην Ἰσθμὸν (Κιλικίαν δὲ αὐτὴ πόλις), ἀναριθμήτους Περσῶν μυριάδας ἀπεκτόνωσεν. Φασι γοῦν, ὅτι σωρὸς μὲν ὁσῶν συνεγήγερται μέγας τῶν ἐκείσε πεπτωκότων· ἐγκεκλιπται δὲ καὶ γραφὴ, τοιοῦτον ἔχουσα·

*Ad Issi mœnia juxta fluctum maris Cilicia.
Turbulentum, Persarum jacemus myriades,
Opus Alexandri Macedonia, qui olim regem
Darium ultima viâ sequebamur.*

Quoniam enim verisimile erat, non mediocriter doliturum Israel audientem de monarchia Chaldaeorum, a quibus erat vastatus, ideo, ne ad iristitiam provocare videretur, id enarrat luculenter, de monarchia Cyri, inquam, et Alexandri, qui tantum non ad vindicandam crudelitatem in Israeliam a superbis Chaldeis expromptam missi sunt. Hinc apposit, ut ex persona Dei: « Ecce egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis: » fuit enim aquiloni propior Chaldaeorum regio, et iratus est, Babylonis universorum Deus. Quod patet ex verbis ejus manifesto: « Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt. Quia ego quidem iratus sum modice, ipsi vero superpositi sunt in mala. » Postquam autem pœnas Chaldaee perpendit, Cyro totam cum Persis et Medis vastante, et post eum Alexandro, idcirco inquit: « Egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis. » Cæterum tacita prudenter Chaldaeorum impressione (præterivit enim, ut dixi, equos rufos), etiam Romanorum imperium non tacuit. Ait enim: « Varii egrediebantur super terram austri. » Perpende vero, quam scite et quasi per transennam verba sua explicet. Post crucem enim Salvatoris, Vespasianus et hujus filius Titus Judæam populationibus incurarunt, et ipsam sanctam civitatem incenderunt. Verum dextera propheta, « Egrediebantur, inquit, super terram austri: » maxime enim ad austrum vergit Judæarum regio. Adhuc ipsi vari et multicolores jussi sunt circumire terram, et circuebant etiam. Domuerunt enim totum sub sole mundum, imperaveruntque orbi terrarum universo, Deo bene adjuvante indeque illustri gloria decorante principes Romanorum, cum tanquam Deus præsciret futuræ pietatis ipsorum magnitudinem.

« Venis. 9-15. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Accipe de captivitate a principibus, et ab utribus ejus, et ab his qui cognoverunt eam, et ingredieris tu in die illa in domum Josie Sophonia filii, re-

Zachar. v, 14, 15.

A Ἰσσοῦ ἐπὶ προβολῇσιν, ἀλλὰ παρὰ κύμα Κιλικίας

Ἀγριον, αἱ Περσῶν κείμεθα μυριάδες,
Ἐργον Ἀλεξάνδρου Μακεδόνος, αἱ ποτ' ἀνακτε
Δαρεῖος πυμάτην ὄλον ἐφεικόμεθα.

Ἐπειδὴ γὰρ ἦν εἰκὸς, οὐ μετρίως ἀλγήσαι τὸν Ἰσραήλ τὰ περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων ἀκούοντα βασιλείας, ὅφ' ἦς καὶ πεπόρθηται, ταύτητοι χρησίμως, ὥς ἂν μὴ δοκοῇ κατερεθίζειν εἰς λύπας, καὶ τοῦτο οὐκ ἐν καρπῷ, παρατρέχει μὲν ὁ προφήτης τὸν ἐπ' αὐτοῖς λόγον. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα κατεψφραῖνον αὐτοὺς ἐξηγεῖται λαμπρῶς, τὰ περὶ τῆς Κύρου, φημι, βασιλείας, καὶ μόνου τῆς Ἀλεξάνδρου, ὁ μονονουχὶ καὶ ἐσταλήσαν, τῆς εἰς τὸν Ἰσραήλ ὠμότητος ἐξαιτουίντες λόγον τὴν Χαλδαίων ἀλαζονείαν. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῇ βορρᾶ· » βορειοτέρα γὰρ πῶς τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα· ἐπιμήνιος δὲ τοῖς Βαβυλωνίοις ὁ τῶν ὀλων θεός. Σαφὲς δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο πάλιν, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ἐξήλωκα τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ ὄργην μεγάλην ἐγὼ ἐργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠρίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακὰ. » Ἐπειδὴ δὲ πονὴς ἐξέτισε τῶν Χαλδαίων ἡ γῆ, Κύρου μὲν πᾶσαν Πέρσας τε ὁμοῦ καὶ Μήδοις καταδρῶντος, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου μετ' ἐκείνον, ταύτητοι φησιν, ὅτι· « Οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου, ἐν γῇ βορρᾶ. » Ἡλὴν σιωπήσας οἰκονομικῶς ὁ προφήτης τῶν Χαλδαίων τὴν ἔσδοον (παραδεδράμηνε γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς ἔσπους τοὺς πυρρῶς), οὐκέτι σείσθηκε τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς.

« Οἱ γὰρ ποικίλοι, φησιν, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. » Ἀθρεῖ δὲ ὅπως εὐτέχνως καὶ ὅλον ἐν παραδρομῇ ποιεῖται τοῦ λόγου τὴν ἀπόδοσιν. Μετὰ γὰρ τοὺς τὸν Σωτήρος σταυρὸν, Οἰσπασιανὸς καὶ ὁ τοῦτου παῖς Τίτος καὶ Ἰβραμὸν τὴν Ἰουδαίων γῆν, καταφιλοῦντες ἄπασαν, καὶ τὴν ἀγίαν αὐτὴν κατεμπιπρῶντες πόλιν. Ἀλλ' ἐφ' ὧς ὁ προφήτης εἶπεν, « Ἐξεπορεύοντο, φησιν, ἐπὶ γῆν νότου. » νοτιωτάτῃ γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα. Αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ ποικίλοι καὶ φαρὸι προσετάρτοντο περιδεῦσαι τὴν γῆν, καὶ ὃς καὶ περὶ ὧς καὶ κεκρατήκασι γὰρ τῆς ὕπ' οὐρανὸν, καὶ κεχυριεύχασιν ἀπάσης τῆς γῆς, Θεοῦ συνευόντος, καὶ τὴν ἐπὶ τῷδε λαμπρῶν ἀνάπτοντος ὁδὸν γὰρ, ὡς Θεός, τῆς ἐσόμενης αὐτῶν εὐσεβείας εὐ

D Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων·
Λαβὲ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεργνωκότων αὐτήν, καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν

τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσίου τοῦ Σοφορίου, τοῦ ἡγοῦτος ἐκ Βαβυλῶνος. Καὶ λήψῃ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ ποιήσεις στεφάνους, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Καὶ ῥέις πρὸς αὐτόν· Τόδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἰδοὺ ἄνθρωπος, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀναταλεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖται, καὶ καταρῥεῖ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ βουλὴ εἰρηνικῆ ἔσται ἀναμέσον ἀμφοτέρων. Ὁ δὲ στέφανος ἔσται ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγγνωκόσιν αὐτήν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφορίου, καὶ εἰς ψαλμὸν ἐν οἴκῳ Κυρίου. Καὶ οἱ τῷ οἴκῳ Κυρίου, καὶ γνώσεσθε, διότι Κύριος ἐὰν εἰσακούοντες εἰσακούσῃτε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

ΑΓ'. Ὁ λόγος ἦν τῷ Θεῷ πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ζαχαρίαν, ἥτοι δι' αὐτοῦ πρὸς πάντας περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὃς ἦν μὲν ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰούδα, καθηγέτο δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καλούσης αὐτὸν εἰς τοῦτο τῆς βασιλευούσης φυλῆς. Τίνα δὲ ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα παρὰ Θεοῦ, προαναμνησόμεν ἀναγκαίως. Ἐφ' οὖν· « Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν. » Ἀλλ' ἦν σὺν αὐτῷ τῷ θεμελιούντῃ τὸν οἶκον, καὶ μὴν καὶ ἀποπεραίνοντι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. Ταύτητος προστέταχεν ὁ τῶν ὁλων Θεὸς τῷ θεσπεσίῳ προφῆτῃ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λαβεῖν παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγγνωκότων αὐτήν. Τίνας δ' ἂν εἴεν οὗτοι, ποῖα δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀφηγήσονται χρεωδῶς. Ἀνεκομισθῆσαν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὐ χυδὴν, ἢ πεφυρμένους, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει, κατὰ γένη καὶ κατὰ φυλὰς, προσεκαίμενους ἔχοντες καὶ καθηγητάς, ὡς ἐν τῷ Ἑσδρά γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο λοιπὸν εἰς Ἱερουσόλυμα, Θεοῦ τὸν ναὸν ἐγείρειν ἐπαναγκάζοντος, ἔστησαν τὸ γαζοφυλάκιον, ἵνα καὶ ἀθροίσαι γένοιτο χρημάτων εἰς τὴν τῶν ἔργων κατασκευὴν, καὶ εἰς τὰς τῶν ἱερέων στολὰς, καὶ εἰς τὰς τεταγμένας αὐτοῖς κατὰ νόμον θυσίας· τέτακται δὲ τῶν χρημάτων ταμίης, Ἰωσίας υἱὸς Σοφορίου. Προσάττει δὲ ὁ σὺν ὁ τῶν ὁλων Θεός, ἀπὸ τῶν προσεκακομισμένων παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αἰχμαλωσίας, ἃ καὶ ἦν ἀπόθετα παρὰ τῷ Ἰωσίᾳ, χρυσίον καὶ ἀργύριον λαβεῖν, εἰτα κατασκευάσαι στεφάνους, ἐπιθεῖναι τε αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, φάναι τε αὐτῷ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· Ἰδοὺ ἄνθρωπος, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἀνατολὴ τῶν Ἑβραίων ἡ ἐκδοσις τῷ τοῦ βλαστήματος ὀνόματι καταστήμηναι. « Καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀναταλεῖ, » τούτέστιν, ἐκ τῆς αὐτοῦ ρίζης ἀναφύσει. « Λήψεται δὲ καὶ ἀρετὴν, » τούτέστιν, εὐπρέπειαν, ἥτοι ἐξέαν· ἐκδεύκασαι γὰρ οὕτως οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν. Προσέτιθει δὲ τούτοις, ὡς ἄμω μὲν, Ἰησοῦς καὶ Ζοροβάβελ, ἐπὶ τὸν αὐτὸν καθιθεῖναι θρόνον, ὡς

A nientis ex Babylone. Et accipies argentum et aurum, et facies coronas, et pones super caput Jesu filii Josedec sacerdotis magni. Et dices ad 704 eum : Hec dicit Dominus omnipotens : Ecce vir, Oriens nomen ipsi, et subter eum oriatur, et edificabit domum Domini. Et ipse accipiet virtutem, et sedebit, et imperabit, super throno suo, et erit sacerdos a dextris ejus, et consilium pacificum erit inter utrumque. At corona erit expectantibus, et utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophoniae, et in psalmum in domo Domini. Et qui longe ab eis venient, et edificabunt in domo Domini, et scietis quia Dominus omnipotens misit me ad vos. Et erit, si audientes audieritis vocem Domini Dei vestri.

μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσιν, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν παντοκράτῳ ἀπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἔσται τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

XXXIII. Alloquebatur Deus beatum prophetam Zachariam, sive per ipsum omnes amicos Zorobabel, principis Israel, tribu regia, unde prodierat, illum ad regnum vocante. Quid autem de ipso dictum sit a Deo, prius a me commemorari necesse est. Ait ergo : « Manus Zorobabel fundarunt domum hanc, et manus ejus perficient eam ». Sed fundanti domum, atque etiam perficienti, socius et adjutor erat Jesus filius Josedec sacerdos magnus. Quocirca præcepti universorum Deus sancto prophetae, allata de captivitate accipere a principibus, et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eam. Quinam isti fuerint, et quæ sint illa de captivitate, commodè exponam. Israelitæ e Babylone redierunt non confusi, nec permisti, sed agminibus compositis, et ordine, secundum genera et tribus, antesignanos et duces habentes, ut in Esdra legimus. Postquam igitur jam Hierosolymam venerunt, Deo ædificationem templi urgente, gazophylacium cum ad pecuniam pro opere conficiendo, tum ad vestes sacerdotales et ad sacrificia lege præscripta colligendam Josia Sophoniae filio quæstore ac dispensatore præfecto instituerunt. Mandat itaque universorum Deus de his quæ e captivitate secum attulerant principes, quæque apud Josiam deposita manebant, aurum argentumque accipi : deinde parari coronas, easque in caput Jesu filii Josedec sacerdotis magni imponi, dicique illi de Zorobabel : 705 « Ecce vir, Oriens nomen ejus. Vocem oriens, Hebræa editio voce germinis expressit. » Et subter eum exoriatur, hoc est, ut ex ejus radice germinabit. « Accipiet autem virtutem, » hoc est, decorem, sive gloriam, quomodo alii interpretes ediderunt. Adjecit his, ambos, Jesum et Zorobabel, super eodem solio sessuros, ut commune sit regnum etiam sacerdotium procurant, et dignitas sacerdotii etiam eum regnante communicetur : futuramque amborum unam pacificam et consentientem voluntatem, ut in nullo prorsus discrepare videantur. Deinde jubet coronas fieri, splendidum donarium, quod offeratur

70 Zachar. iv, 9. 71 Esdr. xi, 42.

Deo in domo ejus, gratiam concilians, et gloriam pariens offerentibus, Josue, inquam, et captivitatis utilibus, et principibus ejus. Dedicari autem non frustra: sed ut cantoribus templi, et sacris psallis cantandi argumentum sit. Tunc, inquam, et qui longe ab illis, hoc est, qui de aliis gentibus venient, et adorabant Dominum. Eventura autem ista affirmat, si velint obedientie ornamento se venerabiles reddere, et audire vocem Domini Dei. Actum demum, ubi prænuntiata exitus comprobaverit, band dubie cognituros prophetam missum esse ut Dei voluntatem ipsis aperiret, non autem ut pro more quorundam mentientium cordis sui sensa loqueretur, verax potius, nec falsitatis nuntius. Hæc facillima et obvia est historię explicatio.

ἐκπειθεὶς κατασκευάζονται κόσμῳ, καὶ ἀκούειν τῆς ἐκδεχόμενων τῶν προγγελαμένων, ἐπιγνώσεσθαι σαφῶς, ὅτι τὰ παρὰ Θεοῦ σαφῆ καταστήσῃ οὐκ ἀποστήσει, καὶ οὐκ ἔτι μᾶλλον κατὰ τινὰς τῶν ψευδοποιῶν εἰσθῆτων, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτοῖς λαλήσει, καὶ ἀληθὲς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ ψευδᾶγγελος. Αὕτη μὲν ἡ ἐτοιμοτάτη καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ιστορίαις ἀποδόσεις.

Certum est porro, dubitaturum neminem, ad Christi mysterium rem spectare, si bene indagetur. Confirmavimus enim ab initio, in Zorobabel et Jesu informatum esse Christum, et sigillatim in utrovis, et in ambobus conjunctim, ut unum. Est enim idem et rex Israel, et magnus sacerdos, et Sanctus, innocens, impollutus ⁷⁰. Quoniam vero de tribu Juda progenerati regnum administrabant, et orti de tribu Levi sacerdotii munus obibant, ideo per duos in unum Dominum transformatur, ut patet. Quare si dicat Deus de Zorobabel, et Manus Zorobabel fundarunt domum istam, et manus ejus perficient eam ⁷¹, et historice quidem de eo dictum accipies; secundum aliud vero quod intelligitur, ad Christum referes. Ipse enim factus est nobis fundamentum, et super ipsum omnes spiritaliter in templum sanctum edificati sumus; Ipse nobis **706** principium et finis est. Nos enim sanctificatos in Spiritu, præclarumque et sanctum habitaculum sibi et Patri, deleto peccato funditus et corruptione abolita, exhibuit. Ipse enim est Jesus sacerdos magnus, et sonat quidem Jesus *salus populi*. Sic namque divinus Gabriel ad Virginem: et ecce, concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum ⁷²; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ⁷³. Josedece autem reddatur *justitia Dei*. Justificati enim in ipso per fidem ⁷⁴, et a sordibus veterum peccatorum abluti sumus. Ipse nos captivos liberavit ⁷⁵, et a servitute, quam mente capimus nos exemit, et tanquam ex peregrina et alienigenarum regione, ex diabolica seditione ad Dei cognitionem, et sanctorum civitatem eximiam, vere sanctam Jerusalem, quæ est Ecclesia, reduxit. Quapropter recta et inculpata fide, et virtutum ornamentis hymnisque gratias agentibus a nobis coronatur. Et coronæ quidem illæ aureæ et argentæ erant, et

εἶναι κοινὸν τὸ τῆς βασιλείας καὶ τῷ μετὰ χεῖρας ἔχοντι τὴν ἱερωσίαν, τὸ γὰρ μὴν τοῦ ἱερῶς καὶ αὐτῷ προσεῖσθαι τῷ βασιλεύοντι· ἔσται δὲ ἀμείνων καὶ βούλημα εἰρηνικόν, ὡς κατὰ τι γούν ὅπως μὴ ἐτερογνωμονούντας ὁρᾶσθαι. Εἴτα τοῖς στεφάνους λαμπρὸν γίνεσθαι προστέταχεν ἀνάθημα, τῷ Θεῷ εἰσχεκομισμένον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἰς χάριν, ἦτοι καύχημα, γενέσθαι τῶν προσαγχομένων, Ἰωσίου τε, φημί, καὶ τῶν τησαλχημασίαις χρησίμων, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. Ἀνατεθείαι δὲ, οὐ μάτην, ἀλλ' ὥστε καὶ πόδες γενέσθαι πρόφρασι τοῖς πόδεσσι τοῦ ναοῦ καὶ ἱεροφύλαταις. Τότε γὰρ δὴ φημι καὶ οἱ μακρὴν ἀπ' αὐτῶν, τοιούτων, οἱ ἐκ τῶν ἐτέρων ἐθνῶν ἤξουσιν, καὶ προσκυνήσουσιν τῷ Κυρίῳ. Συμβήσεσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα φησιν, εἴπερ ἔλινοντο τῷ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας φησὶν, ὅτι τὰ παρὰ Θεοῦ σαφῆ καταστήσῃ οὐκ ἀποστήσει, καὶ οὐκ ἔτι μᾶλλον κατὰ τινὰς τῶν ψευδοποιῶν εἰσθῆτων, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτοῖς λαλήσει, καὶ ἀληθὲς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ ψευδᾶγγελος. Αὕτη μὲν ἡ ἐτοιμοτάτη καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ιστορίαις ἀποδόσεις.

ἄλλον δὲ ὅτι τὸ χρῆμα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ ἐρυνήντο καλῶς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειε τις. Διεθεβαιώμεθα γὰρ ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἐν γὰρ τῷ Ζοροβάβελ καὶ μὲν ται, καὶ Ἰησοῦ διαμνημονεύσθαι Χριστὸν, καὶ ἀνὰ μέρος ἐν ἑκατέρῳ, καὶ ἐν ἀμφοῖν συλλήθην, ὡς ἔνα. Ἔστι γὰρ ἐν ταυτῷ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ Ὄσιος, ἀκακος, ἀμίαντος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰούδα τοὺς τῆς βασιλείας διεῖπον δώκους, οἱ δὲ τῆς Λευὶ τέθειντο πρὸς ἱερουσύνην, ταύτητοι σαφῶς διὰ τῶν δυοῖν εἰς ἓνα μορφουταί Κύριον. Οὐκοῦν εἰ λέγοι Θεὸς περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὡς καὶ αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν, καὶ ἱστορικώτερον μὲν ἐπ' ἐκείνου, νοήσεις δὲ ἐπὶ Χριστὸν νοητῶς. Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν γέγονε θεμέλιος, καὶ αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα πνευματικῶς, εἰς ναὸν ἁγίον· αὐτὸς ἡμῶν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας. Παροίστησι γὰρ ἡμᾶς ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, λαμπρὸν τε καὶ ἱερὸν ἐνδιατήμα ἐαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, περιηρημένους εἰς ἅπαν τῆς ἀμαρτίας, καὶ κατηρηγμένης τῆς φθορᾶς. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν Ἰησοῦς ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ ἐρμηνεύεται μὲν Ἰησοῦς *σωτήρ τοῦ λαοῦ*. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεοπρίστος Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον φησὶν· Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ. Ἰσοσεδὲκ δὲ νοεῖται *δικαιοσύνη Θεοῦ*. Δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὸν ῥύπον ἀπενεψάμεθα. Αὐτὸς ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας, ἐρρύσατο, καὶ τῆς νοητῆς δουλείας ἐξέλκετο, καὶ οἵαπερ ἐξ ἁλλοδαπῆς καὶ τῆς ἀλλοφυλῶν τῆς δαιμονιώδους ἀπάτης ἀναεσχέμακται εἰς θεογνωσίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων καλλίπολιν, τὴν ἁγίαν ἀληθῶς Ἰερουσαλὴμ, ἣτις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Διὸ τοῦτο στεφανοῦται πρὸς ἡμῶν ὁρβὴ καὶ ἀνεπιλήφτη πίστις, καὶ τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχμήμασιν, ὕμνοις τε τοῖς χαριστηρίοις. Καὶ οἱ μὲν τὸ τηλικαῦτα στέφανον

⁷⁰ Hebr. vii, 26.

⁷¹ Zachar. iv, 9.

⁷² Luc. i, 31.

⁷³ Matth. i, 21.

⁷⁴ Rom. vii, 1.

⁷⁵ Galat. iv, 31

χρυσοί τε ἦσαν, καὶ ἀργυροί, καὶ ἐξ ὧν κατασκευά-
ζοντο τῆς φθορῆς. Οἱ δὲ γε πρὸς ἡμῶν παρεγμῖνοι
τε καὶ ἀνημῖνοι, γήινον μὲν ἔχουσιν οὐδέν· συντέ-
θενται δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῷ Θεῷ προπύσεως δόξης.
Ἀνατίθεμεν γὰρ αὐτῷ ὡς χρυσὸν μὲν, τῶν περὶ αὐτοῦ
δογμάτων τὴν ἀπλανῆ θεωρίαν· ὡς ἀργυρὸν δὲ, τὴν
ἐξ ἔργων ἀγαθῶν φαιδρότητα νοστήν. Ἔστι δὲ καὶ
ἐτέρως στεφανός τε καὶ δόξα Χριστοῦ, τῶν παρ' αὐτοῦ
σεωσμένων ἡ ζωτηρία. Σέσωσται γὰρ οὐκ ἔθνος ἓν,
καθάπερ ἀμέλει καὶ πάσαι διὰ Μωσέως ὁ Ἰσραὴλ,
ἀλλ' ὅλη λοιπὸν ὑπ' οὐρανόν· ἔπρεπε γὰρ καὶ τοῦτο
τῷ Χριστῷ. Ἀθροί δὲ, ὅπως παρὰ τῶν χρησίων αὐ-
τῆς· καὶ τῶν ἐπιγνωσάντων αὐτὴν τὰ εἰς τὴν τῶν
στεφανῶν κατασκευὴν προσκομίζονται. Οἱ γὰρ λαῶν
ἡγούμενοι, καὶ εἰς ἀρχὰς τεθειμένοι τὰς τοιαύτας παρὰ
Θεοῦ, καὶ οἱ τὸν τῆς ἀρχαίας ἡμῶν αἰχμαλωσίας ἐλ-
δότες πρόπον, χρησιμοί τε τοῖς λελυτρωμένοις, ὡς
καθηγηταί, καὶ διδάσκαλοι καὶ νουστέρι καὶ ἀποκο-
μίσειν εὖ μάλα πρὸς ἐννομιάν τιν ζώην, αὐτοὶ τὰ
ὕπὲρ πάντων προσάγουσι δῶρα, τὰ τῶν ἀδυνάτων
ἀσθενήματα πληροῦντες δι' ἑαυτῶν. Ἐπιτεθειμένων
δὲ τῶν στεφανῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ, λέγεται
πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· ἰδοὺ ἀνὴρ, Ἀνα-
τολὴ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ.
Τεθέσται τὸν Ἰησοῦν στεφανοῦμενον ὡς ἱερεῖα, καὶ
προϋχοντα δὲ ὄψ' αὐτὸν ὡς ἐν γ' τῷ Ζοροβάβελ,
καὶ ἐν ἐξῆ τῇ βασιλικῇ. Σύνες δὲ, οὗ αὐτός ἐστιν ἡ
Ἀνατολή, τούτῳ, τὸ βλάστημα, περὶ οὗ φησιν ὁ
θεοπέσιος Ἡσαίας· ἡ Ἀνατελεῖ ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης
Ἰεσσαί, καὶ ἀνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναστήσεται. Ἀνεθά-
λομεν δὲ ἡμεῖς ὑποκάτω αὐτοῦ. Ρίζα γὰρ γέγονεν ὁ
Χριστὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἦτοι τῶν διὰ πίστεως
κεκλημένων δευτέρα, καὶ οὐ κατὰ γ' τὴν πρώτην,
φημί δὲ τὸν Ἀδάμ, ἀλλ' ἐν ἀμείνοισιν ἀσυκρίτως·
ἀνεθάλομεν γὰρ εἰς φθορὰν οὐκ εἰς ἀθάνατον
διὰ τὴν ἀρὰν, ἀλλ' εἰς ζωὴν τε καὶ ἀφθαρσίαν, ρίζαν
ἔχοντες τὴν ζωὴν, τούτῳ, Χριστόν. Καὶ ὥστερ
ἐστὶν αὐτὸς μὲν ἡ ἀμπλος, ἡμεῖς δὲ τὰ κλήματα,
προσπεφυκότες αὐτῷ διὰ τῆς ἐν ἡμεῖς κοινωνίας·
οὕτω καὶ ῥάβδος καὶ βλάστημα μὲν αὐτός, ἔχουν
φυτὴ καὶ ἀνατολὴ, ἡμεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ βεβλαστήκαμεν,
καὶ ἀνεθάλομεν εἰς ἀφθαρσίαν, ὡς ἔφην, καὶ ζωὴν.
Αὐτὸς ἐκκοδόμησε τὸν οἶκον Κυρίου. Ἔστι δὲ καὶ
ἀπάσης, ἑμπλεως ἀρετῆς, τούτῳ, εὐκλείας τῆς
Θεῷ περιπεδεσμένης. Ἐξάλυψε γὰρ οὐρανούς καὶ
ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ,
καθὰ φησὶν ὁ προφήτης Ἀββακούμ. Γέγραφε δὲ πού
καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, οὗ· Τεθέσται τὴν δόξαν
αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης
χάριτος καὶ ἀληθείας. Κακώτερον ἐπὶ θρόνου, βα-
σσιλεύειν ὡς Θεός, καὶ ἐστὶ συνέδρος τῷ ἰδίῳ Πα-
τρί, καὶ συνετάραχαι τῶν ἑλόν. Ὅτι δὲ Ζοροβάβελ τε
καὶ Ἰησοῦς ἀλλήλοις ὥστερ εἰς ἐνότητα συνημμένοι
κατασημῆναι εὖ μάλα Χριστὸν, ἔδειξε προσηλαίς,
ὡς παρ' γ' τοῦ Ζοροβάβελ· Καὶ ἐστὶ ὁ ἱερεὺς ἐκ
δεξιῶν αὐτοῦ, τούτῳ, ἐν τιμῇ τε καὶ δόξῃ. Καὶ
βουλὴ εἰρημικὴ ἐστὶ ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων. Ἔστι

A ex materia peritura fiebant. Atque a nobis plectun-
tur imponunturque, terrenum nihil habent : quin
potius ex gloria Deo digna compositi sunt. Et quoniam
loco auri dogmatum de ipso veram certanque in-
telligentiam, argenti autem ex bonis operibus nitorem
animo spectabilem offerimus. Est aliter corona
et gloria Christi salvatorum ab ipso salus. Salvata
est enim non una gens, quemadmodum scilicet olim
per Moysen Israel, sed quicquid etiam gentium sub
caelo est : hoc quippe Christum docebat. Jam nunc
vide, quomodo ab utilibus ejus, et his qui cognove-
runt eam ad coronam efficiendam necessaria con-
ferantur. Principes enim populi, et in magistratibus
hujusmodi a Deo locati, et quibus antiquae civi-
tatis nostrae ratio nota est, quique utiles sunt li-
beralis ut duces, et magistri ad admonendum et de-
ducendum rectissimo itinere ad vitam legibus con-
gruentissimam, ipsi dona pro omnibus offerunt,
infirmitates imbecillium per se expletes. Impositis
autem coronis super caput Jesu, de Zorobabelo
illi dicitur : « Ecce vir, Oriens nomen illi, et subter
eum exorietur. » Vidit Jesum coronatum ut sacerdo-
tem, et rursus eundem praecellentem, et in gloria
regali videt, ut in Zorobabel. 707 Intellige igitur
ipsum esse Orientem, hoc est, germen, de quo di-
vinus Isaias : « Exorietur virga de radice Jesse, et
flos de radice ejus ascendet ». » Regeminasvimus
enim nos subter eum. Radix quippe fuit Christus
humanæ naturæ, sive per fidem vocatorum altera,
non secundum primam humanitatem, Adumum vi-
delicet, sed citra comparisonem præstantior : re-
germinavimus siquidem non amplius in corruptio-
nem et mortem propter maledictionem, sed in vi-
tam et incorruptionem, radicem habentes vitam,
hoc est, Christum. Et sicut ipse est vitis, nos au-
tem palmites²², agnati illi per communionem in
Spiritu : ita et virga, et germen ipse, sive productio
et oriens, nos autem super ipso germinavimus, et
rebornimus in incorruptionem et vitam, ut dixi.
Ipse edificavit domum Domini. Est porro et omni
virtute plenus, hoc est, gloria Deo maxime conve-
niente. « Operuit enim celos virtus ejus, et laudis
ejus plena est terra, » ut habet propheta Habacuc²³.
Scribit item alicubi sapiens Joannes : « Vidimus
gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, ple-
num gratia et veritatis ». » Sedit super throno,
regnavit ut Deus, et assidet Deo Patri, et simul im-
perat omnibus. Zorobabel autem et Jesum inter se
ut ad unitatem conjunctos aptissime significare
Christum posse, ostendit quod addit tanquam de
Zorobabel : « Et erit sacerdos a dextris ejus, » hoc
est, in honore et gloria. » Et consilium pacificum
erit inter utrumque. » Est enim ipse, ut jam docui,
rex simul et summus sacerdos, ut per duos pro uno
Emmanuel numeratus. Verumtamen non creabit
mercede labor Christum coronantium : sed fructus
inde perceptus creabit eis memoriam sempiternam.

²² Isa. xi, 1. ²³ Joan. xv, 5. ²⁴ Habac. iii, 3.²⁵ Joan. i, 14.

φωλὸν τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ πολλὸν διανενευκτός· εἰς ἀπόστασιν (ἀλλὰ τρεῖς γὰρ εἰδῶλοι), παροξύνεται θεὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἶτα κατεστράτευσεν τῆς χώρας ὁ Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἰς τὴν Σαμαρείαν, καὶ ἀπώκησεν μὲν τὸν Ἰσραὴλ, παρεσκύασεν δὲ τινες τῶν ἐκ τῆς Καλδαίων χώρας κατοικῆσαι τὴν γῆν, ἵνα δὴ γένοιτο Περσῶν, ὡς ἐκαίδεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκητόρας. Ἐχρὺς τὴν ἱστορίαν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων. Γέγραπται γὰρ οὕτως· « Ἐν ἔτει δευκαέτῳ Ἀχάζ βασιλεὺς Ἰούδα, ἐβασίλευσεν Ἰσραὴλ υἱὸς Ἡλᾶ ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐννέα ἔτη. Καὶ ἐποίησεν τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ἰσραὴλ, οἱ ἦσαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Ἐπ' αὐτῷ ἀνέβη Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ἰσραὴλ δούλος. » Καὶ μετ' ἑτέρα πάλιν· « Καὶ ἀπωκίσθη Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους· ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ ἤγαγεν βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλῶνος τὸν ἐκ Χουθὰ ἀπὸ Ἀἰθῶ, καὶ ἐσπερανοῦσιν, καὶ κατοικήσθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τῶν οὐλῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκληρονομήσαν τὴν Σαμαρείαν. » Οὗτοι δὲ οὖν, οἱ κληρὸν ἐλάβετε τὸν Σαμαρειτῶν, καὶ κατοικήκατες τὴν γῆν, καὶ τέκνων τάχα ποὺ γεγενῆσιν πατέρες, καὶ τοῖς Ἰουδαίων ἐθνεσι προσενεύκασι, τὰς τῶν λεόντων ἐρᾶδους κατορθώσαντες, καὶ αὐτῶν γεγόνασι Σαρασάρ, καὶ Ἀρβασάρ, οἱ καὶ ἀνόμενται βασιλεῖς, διὰ τοι τὸ καθηγεσθαι τὸ τνηκάδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατοικοῦντων ἐκ τῆς Περσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Οὐκοῦν πρὶν ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὁ μακάριος προφήτης Ἰωὴλ ἀναέκραγε τὸ συμβησόμενον. Καὶ δὴ καὶ πένθειν τοῖς ἱερεῦσι παρεκελεύετο, καὶ προσέειπεν τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, καὶ ὅσον οὐδέποτε τῆς μὲν Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ πύδας ἐσόμενης ἔχθρῶν, κατεμνησθησόμενον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ. Ἐρχεῖ δὲ οὕτως· « Περὶ ζώσαθε, καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς· ὀργνεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν εὐκαίτοις, λειτουργοῦντες θεῷ, ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὡμῶν θυσία καὶ σπονδή. Ἀγιάσατε νηστεύοντες, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε προσεύχας, πάντας κατοικοῦντας γῆν, εἰς οἶκον Θεοῦ ὡμῶν, καὶ κράξατε πρὸς Κύριον ἐκτενῶς· Οἱμοὶ εἰς ἡμέραν! » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ προφήτης. Τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπαινετο τὰ προηγγελμένα, σαφηνιῶ πάλιν, αὐτὸ παραθεῖς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων· « Ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνός, οὕτως ἐναυτὸς ἐν-νικαιδέκατος· τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖ Βαβυλῶνος, ἦλθε Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος, ἐστὼς ἐνώπιον βασιλέως Βαβυλῶνος· εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐνέπρηξεν τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἴκους Ἱερουσαλὴμ. » Εἶτα χειροτόνηκεν ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐξ Ἰσραὴλ τὸν Γοδοῖαν, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, ὃν ὑπελάθην ἐχειρώσατο καὶ ἀπέκτεινεν Ἰσραὴλ υἱὸς Ναθανίου, υἱοῦ Ἐλταδά, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλείων.

A In Samaria, insigni desertore, et servitit enim idolis, » 709 irascitur Deus Israel. Deinde Salmanassar Assyriorum rex provinciam armis invadit, Samaritiam occipat, Israelitum migrare cogit, et quosdam de regione Chaldaeorum vicissim incolas immittit, ut Persarum propria fieret, siquidem inde incolas deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in hac verba : « In anno duodecimo Achaz regis Juda regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel novem annis. Et fecit malum in conspectu Domini, verumtamen non sicut reges Israel, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmanassar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus ». Et infra : « Et translatus est Israel in Assyrios usque in diem hanc. Et adduxit rex Assyriorum de Babylone Echota ab Aia, et ab Emath, et Sepharvaim, et collocati sunt in urbibus Samarie pro filiis Israel, et possederunt Samariam ». Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemve insederunt, et incoluerunt, ac liberos forte genuerunt, et ad Judaeorum mores seu ritus inclinarunt, leonum incursus formidantes, e quorum numero fuerunt Sarasar, et Arbaser, qui et rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigraverunt. Et haec quidem de viris. De sanctificatione vero age nunc verisimilia dicamus.

C Itaque antequam Judaea a Nabuchodonosore subigeretur, beatus propheta Joel quod futurum erat proclamavit. Quin etiam sacerdotes, et insuper subiectum ipsis populum, quasi mox Jerusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque divino templo inflammato, ad luctum hortatus est. Sic autem ait : « Accingimini, et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis, ministrantes Deo, quia deficit de domo Dei vestri sacrificium et libatio. Sanctificate jejunium, praedicare curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer : Heu mihi in diem ». Et haec quidem propheta. Quoniam autem modo praedicta contigerint, jam docebo, verbis sacrae D Scripturae recitatis. Sic enim exstat in quarto Regum : « In mense quinto 710 septima mensis, anno decimo nono regi Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorum, stans coram rege Babylonis, Hierosolymam, et succendit domum Domini, et domum regis, et omnes domus Jerusalem ». Deinde reliquis populi Israelis Godoliam praeposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, et obtruncavit Ismael, filius Nathanias, filii Elisaba, semine regio oriundus : in hanc enim sententiam scriptum legimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymam capi, templum succendi, et insuper occidi Godoliam

⁹¹ IV Reg. xviii, 1-3. ⁹² ibid. 23, 24. ⁹³ Joel i, 13, 15. ⁹⁴ IV Reg. xxviii, 8.

γυμνός, καὶ εὐπαλάλατος τὴν τοῦ συμφέροντος κατε τυχὸν ἐν ταῖς πέμπταις καὶ ἐν ταῖς ἑβδόμαις; ἢ ποῖα τις ὅλως κατόρθωσις ἀρετῆς, τὸ ἐπολοῦν ἐμαυτὸς ἑλπίς τε καὶ λίθοις ἐμπροσθεν; Τίνα δὲ τρόπον τοῖς παρ' ὁμῶν δρωμένοις ἐφηβοῖ; ἂν ὁ Θεὸς, ὅτε τῶν ἀναγκαίων εἰς ὕλην πεπραχότες οὐδὲν, οἴσθε κατὰ σφῶς τὰ πάντα ἄριστα κατορθοῦν; Εἰ γὰρ τῆς τοιαύτης δεδῆμαι νηστείας, καὶ ἐπαινεῖν ἄξιον νομικὸν γυναικοπρεπῆ, διὰ ποῖαν αἰτίαν ἑβδομηκοστὸν ἔτος διατεταλεῖσθε, φησὶν, οὐ νηστευκότες; Διατρίβοντες γὰρ ἐτι παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, οὐ νηστεῖαν τετέλεκασι δημοτελῆ, ἀλλ' οὐδὲτέρον τι κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσέως ἀποπεραίνειν ἐσπουδακότες ὄλοιν ἂν. Εἶτα πῶς ἡλέησα, φησὶ, καὶ τῆς τῶν κρατούντων χειρὸς ἐξείλωμαι, καὶ (1) πλεῖν, οὐκ ἐμοὶ μᾶλλον ἢ αὐτοῖς χαρίζεσθε τὸ χρήμα. Οὐκοῦν τοῦ νηστεύοντος εἰκῇ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησίμων καὶ τὸ δάκρυον ἀνωφελές, καὶ ἄμισθος ὁ ἰδρύς. Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν, ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦμένη, καὶ εὐθηνούσα, περιεχομένη [Ἰσ. περιεχομένη] τε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπημάντοις ἐτι ταῖς ἰδίαις ἐπαυχούσα πόλει, ταῖς τε ἐν τῇ ὀρεινῇ καὶ τῇ πεδινῇ; Ἐφη μὲν γὰρ ὁ προφήτης Ἰωὴλ, ὅτι δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, ἱερεῖας τε καὶ λαοὺς, καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτοις καὶ ἀγίασαι νηστεῖαν. Καὶ ὁ τῆς παραίνεως σκοπὸς ἐκάλει πρὸς μετάγνωσιν. Οὐ γὰρ περιμένειν ἦτολς τῶν συμβεβηκότων τὴν παῖραν, ἵνα καὶ ἐμπροσθέντα καταβρῆνῃτε τὸν ναὸν, ἀλλ' ἵνα πρὸ παῖρας, ὡς ἐφη, κομμοῖς τε καὶ ἄθρηνοις ἐκμελισσόμενοι τὸν Θεόν, ἔξω γένησθε τῶν κακῶν. Οὐκοῦν οὐχ οὗτοι εἰσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν; οὐς ἡγνοήκατες ὑμεῖς εἰκῇ κατοικώτετε, καὶ λίθοις καίμενοι τὸ ἐξ ἀμαθείας δάκρυον ἐπιστάζετε. Καὶ τοὶ δὲ ἐπανορθοῦν τῆς αὐτῶν πολιτείας τὴν ὁδόν, καὶ τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμύμητον εἶναι τρίτον, κατορθοῦν εὖ μάλα δὲ ἐγνωκότες τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, λέγων· Τὰς λέξεις Κύριος παντοκράτωρ· Κρίμα δίκαιον κρίνετε, καὶ ἔλεος, καὶ οἰκτιρμὴ ποιεῖτε ἕκαστος τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ καὶ χήραν, καὶ ὀρφανόν, καὶ προσήλυτον, καὶ πένητα μὴ καταδυναστεύετε, καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

ΑΓ'. Κατακλιθεὶς εὖ πίνετε, ὡς ἄχρηστον καὶ ἀνωφελές, καὶ τὸν εὐκαὶον αὐτῶν ἰδρύτα διαχλεύσας, ἀποκομίζει πρὸς τὸ ἐτι μάλιστα τελοῦν εἰς ὕλην, καὶ τῆς ἀνακαύσεως αὐτῇ πολιτείας σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ καταστήσας τὴν ὁδόν, καταλευκαίνει τε ὡς περ αὐτοῦ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸν νοῦν. Ἐφ' ὅδετα γὰρ ὁ νομοθέτης ἄρθρ' τε καὶ ἀμύμητ' ἡμίματι, ἐκτετμήματι δὲ καὶ λίαν ἐσπουδασμένως θεῶν τε καὶ φιλαλληλῶν, καὶ ἐπαινεῖν ἄξιον τὴν εἰς ὀρφανοὺς ἀγάπην, καὶ φειδῶ τὴν ἐπὶ γυναῖκας χηρῶν κατηχεσμένους. Ἀποσιναί γε μὴν

et in quo facile utilitatem deprehendas. Quid enim magnum est, inquit, etiam si jejuniis forte quilibet et septimis, aut quod virtutis officium super lignis et lapidibus exustis ululare? Quoniam autem modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil conducibile cum feceritis, optima quaque legitime fecisse statuitis? Nam si hujusmodi jejunium require, et feminis dignum institutum laudabile est, quid est quod per septuaginta annos non jejunastis? Etenim apud Babylonios degentes, publicae non jejunabant, neque illos quidpiam aliud ex lege Moysis studiosae exsequentes vidisses. Deinde meritis sum, inquit, et de manu dominantium vos eripui, et comeditis ac bibitis, non mihi potius quam vobis gratificantes. Quare frustra et inutiliter jejunantis etiam lacrymae inanes sunt, et amor mercede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum priorum, quando habitabatur Jerusalem, et abundabat, et circumfluebat bonis, et de suis urbibus cum montanis tum campestribus adhuc salvis et incolumibus letabatur? At enim propheta Joel¹, lamentandum senioribus, sacerdotibus et populo, et praeterea sanctificandum jejunium. 712 Hortationis scopus erat vocare ad poenitentiam. Non enim expectare eos volebat, dum ipsa malorum experientia docerentur, ut ita templum crematum defleat, inquit, sed ut ante experientiam, ut dixi, ejulatibus lamentisque Deum mitigantes, mala evadatis. Quamobrem, nonne isti sunt sermones, inquit, prophetarum priorum? quorum ignari vos frustra ejulatis, et lapides humi jacentes non sine stultitia lacrymis perfunditis. Atqui oportebat mores suos corrigere, et laudabili semita citra cuiusquam reprehensionem ambulare, voluntati legislatoris probe et omnibus numeris parere cupientes.

Vers. 8-10. Et factus est sermo Domini ad Zachariam, dicens: Haec dicit Dominus omnipotens: Judicium justum iudicate, et misericordiam et miserationem facite unusquisque erga fratrem suum, et viduam, et pupillum, et advenam, et pauperem ne opprimatis, et malitiam unusquisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris.

XXXVI. Rejecto luctu ut infructuoso et inutili, et inani eorum labore irriso, ad summam eos utilitatem deducit, et vitae sibi acceptae via perspicue manifesteque munita, tam legis ipsius quam prophetarum sensum quadantenus declarat. Letatur enim legislator recto et inculpabili iudicio, misericordiam vero et mutuum gratificandi inserendique studium in primis honorat, et dilectionem in orphanos, lenitatemque erga mulieres viduitatis onus sustinentes laudandam censet. Avaritiam autem et infirmiorum oppressionem ut profanam

¹ Joel i, 13 seqq.

(1) Desunt quaedam voces: sensus tamen est plenus.

repellit. Vult autem sic affectos esse benignos, et injuriarum immemores. At porro et Christus ali-
cubi : « Dimitte, et dimittetur vobis²². » Quin et
orantes dicere debuit : « Dimitte nobis debita no-
stra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris²³. »
Dimittit enim peccata dimittentibus aliis misericors
Deus : « Vix autem eorum qui injuriarum memi-
nerunt, ad mortem tendunt, » ut in libro Prover-
biorum est legere²⁴.

VERS. 11-14. Et non paruerunt ut attenderent, et
dederunt dorsum contemnens, et aures suas aggra-
varunt ne audirent, et cor suum posuerunt inobe-
diens, ne audirent legem meam, et sermones quos
misi. **713** Dominus omnipotens in spiritu suo, in
manibus prophetarum priorum. Et facta est ira ma-
gna a Domino omnipotente. Et erit sicut dixi. Et
non audierunt eum. Sic clamabunt, et non exaudiam
eos, dicit Dominus omnipotens, et ejiciam eos ad
omnes gentes quas non cognoverunt, et terra deso-
labitur post eos a perambulante et revertente. Et
vosuerunt terram electam in desolationem.

XXXVII. Testificatur, eos non destitisse contra
se irritare universorum judicem. Nam cum liceret
sanctorum prophetarum sermonibus obtemperare,
et jussa legislatoris generose complecti, ipsi vitam
laude dignam legibusque per omnia consonam, et
iter virtutis rectum velis remisque fugientes, præ-
fracti fuerunt, et verba quibus erudiebantur flocci
pendentes, corde inflexibili ac pene ferreo fue-
runt. Neutiquam enim desiderant Dei verbum con-
vitiis, prosciudere, et illud apportantes, propheta-
rumque officio fungentes acerbe et impie objurgare,
quamvis in Spiritu sancto loquerentur. Eo autem
jam feritatis et delirationis omnem admonitionem
repudiant processerant, ut pœnitere nollent, do-
nec prænuntiata mala sentirent : et ita in supplicia
a Deo irato illis injuncta inciderunt. Jam cum
Deus hic dicit : « Ejiciam eos ad omnes gentes, et
desolabitur terra a perambulante et revertente, »
ceu prophetica prædicatione prolata hæc intelligen-
mus. Ejecti sunt enim ad Persas et Medos, et jam
expertis sunt captivitatem, et desolata terra, et
regio optima omnium : posita, ut contextus habet,
in desolationem, » perambulantes, seu revertentes
nullos habens. Alios enim bellum consumperat ;
alii cum servitutis jugo in captivitatem abierant.
Quocirca et hæc, ut alia, prædictorum loco acci-
piamus. Verbis autem divinis non obedire detri-
mentosum, imo perniciosum esse, etiam ex casibus
antiquorum videre licet, nec multis ad id proban-
dum opus est, cum res cuilibet manifesta sit, qui
semel promptæ obedientie bona cognoverit.

¶ Ipsi τῶν τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότων καὶ οὐ μακρῶν ἂν τις δέοιτο λόγων πρὸς ἀποδείξειν, ἀλλ' ἐστὶ
τὸ χρεῖμα παντὶ τῷ σαφές, τῷ γε εἰδότε ἀπαξ τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας ἀγαθὰ.

ὡς βέβηλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ ἥπερ ἂν γίνετο
κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων συντριβή. Βούλεται δὲ εἶναι
τοὺς ταῦτα φρονεῖν ἡρημένους χρῆστοις καὶ ἀμνη-
σικάνους. Ἐφηδέ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς : « Ἀφετε,
καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. » Καὶ μὴν καὶ προσευχομένους
ἐδίδαξε λέγειν : « Ἀφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. » Ἀνίη-
ρ μὲν γὰρ ἐγκλήματα τοῖς ἀνίσιν ἐτέροις ὁ φιλοκτι-
μῶν θεός, ὁ δὲ μνησικάνων εἰς θάνατον, κατὰ
τὸ ἐν βίβλῳ Παροιμιῶν γεγραμμένον.

Καὶ ἡσέθησαν τοῦ προσέχειν, καὶ ἔδωκαν
τὸν παραφρονεῖντα, καὶ τὰ ὅσα αὐτῶν ἐδὲ-
ρναν τοῦ μὴ ἀκοῦειν, καὶ τὴν καρδίαν ἐταξάν
ἀπειθῆ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τοῦ νόμου μου, καὶ ἐπὶ
τοὺς λόγους, οὗς ἐξυπέσταντο Κύριος παντο-
κράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χειρὶ τῶν προ-
φητῶν τῶν ἐμπροσθεν. Καὶ ἐγένετο ὁρτὴ μεγάλη
παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ἔσται, ὅτ' ἐρῶσιν
εἰς. Καὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ. Οὕτως κα-
κράζονται, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω αὐτῶν, λέγει Κύ-
ριος παντοκράτωρ, καὶ ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ
ἔθνη, ἃ οὐκ ἐγνώσαν, καὶ ἡ γῆ ἀφανισθήσεται
κατὰ τοιοῦτον αὐτῶν ἐκ διεδεύοντος καὶ ἐξ ἀναστρέ-
φοντος. Καὶ ἔταξαν τὴν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν.

ΑΖ. Πεπληροφόρηται διὰ τούτων, οἱ παραθίγον-
τες οὐ διαλελοίπασιν κατὰ τῶν τῶν ἑλῶν κριτῆ.
Ἐξόν γὰρ αὐτοῖς τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν κατα-
πίθεσθαι λόγοις, καὶ τὸ ἀντιφέρειν γενικῶς τοῖς
τοῦ νομοθέτου δαλήμασι, βλέποντας ὡς ἀποτάτω, τὴν
εὐκλεῆ καὶ ἐνομοτάτην ἀνθελῆσθαι ζωὴν, καὶ τὴν
ἀμώμητον εἶναι τριβὸν, σκληροὶ γέγονασιν, καὶ ἐν
οὐδενὶ θεθείκασιν λόγῳ τῶν παιδευτῶν, ἀκαμπτῇ τι
καὶ ἀτεγκτον ἐσχήκασιν τὴν καρδίαν. Κατέληξαν γὰρ
οὐδαμῶς τοὺς θεῖους ἐκτόπως ὀβριζόντας λόγους,
καὶ τοὺς τούτων διακομισταῖς, οἱ τὸ τῆς προφητείας
ἐχειρίζον χρήμα, δεινῶς τε καὶ ἀνοσιῶς ἐπιπληττοῦ-
τες, καίτοι λαλοῦντας ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Εἰς τοῦτο
δὲ ἤδη κατώλισθον ἀγριότητος καὶ ἀνοουθεύτου λη-
ρίας, ὡς μὴ εἰσθεῖν μετανοεῖν ἄχρις ἂν αὐτοῖς εἰς
πείραν ἐξέθῃ τὰ προηγγελμένα, καὶ ὁποσπεπώκασιν
τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ἐπινευμένοις. Εἰ δὲ δὴ λέγει
θεὸς ἐν τούτοις, οἱ : « Εκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ
ἔθνη, ἀφανισθήσεται δὲ καὶ ἡ γῆ ἐκ διεδεύοντος καὶ
ἀναστρέφοντος, » ὡς ἐν προαγορεύσει προφητικῇ τὰ
τοιούδα πάλιν εἰρηθεῖν νοήσομεν. Ἐκτέλλονται μὲν
γὰρ εἰς Πέρσας καὶ Μήδους, καὶ ἤδη πεπείρανται
τῆς αἰχμαλωσίας, ἡρῶνται δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ πα-
σὼν ἀρίστη χώρα : τέτακται, καθά φησιν ὁ λόγος,
εἰς ἀφανισμόν, : οὐκ ἔχουσα διεδεύοντας, ἥγουν
ἀναστρέφοντας. Οἱ μὲν γὰρ δεδαπάνηται τῷ πο-
λέμῳ : οἱ δὲ τῷ τῆς δουλείας κατηχθεσμένοι ζυγῷ,
δεδαμῆκασιν εἰς αἰχμαλωσίαν. Οὐκ οὖν ὡς ἐν προ-
αγορεύσει καὶ τότε τοῖς ἄλλοις συνεῖρησθαι νοήσομεν.
Ὅτι δὲ τὸ τοῖς θεοῖς λόγοις ἀπειθεῖν ἐπιζητήσιον,
μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέθρου πρόξενον, καὶ ἐξ αὐτῶν ἂν τις
ἐπὶ τῶν τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότων καὶ οὐ μακρῶν ἂν τις δέοιτο λόγων πρὸς ἀποδείξειν, ἀλλ' ἐστὶ
τὸ χρεῖμα παντὶ τῷ σαφές, τῷ γε εἰδότε ἀπαξ τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας ἀγαθὰ.

²² Luc. vi, 37. ²³ Matth. vi, 12. ²⁴ Prov. xii, 28.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

A

TOMUS TERTIUS.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

714 CAP. VIII.

Και ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς με, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐξήλωσα τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Σιών ἐξ ὧν μέγαν, καὶ θυμὸν μεγάλον ἐξήλωσα αὐτήν.

ΑΠ. Τὸ ἀπειθεὶς καὶ ἐξήνιον τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ ἐξ αὐτῶν σφίσι συμβεβηκότων ἀποχρώντως διαβεβηκώς, καὶ ὅτι γένοιτο πάντων αὐτοῖς τῶν κακῶν πρόβλεπον ἀποφύνας, μεταβιδάζει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐξ ἡμερότης ἀγαθὰ, καὶ πειράται λοιπὸν τοὺς τῆς εὐμερίας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι καιροὺς, καὶ τοῖς κατ' εὐχὴν ἀγαθοῖς καταπαίνειν πλουσίως, ὥς ἤδη μὲν δίκας ἐκτετικότας, ὧν ἀνοσίως πεπαρνήκασιν, ἐκνευμμένους δὲ ὥσπερ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος τὰ ἐγκλήματα διὰ τοι τοῦ κακολάσθαι παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀναλῆλαι ζυγόν. Κατακίκαργε δὲ ὥσπερ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὥμότητος, οἱ πέρα πάντῃς ἰόντες θράσους, δεδράκασιν εἰς αὐτοὺς, ἃ μὴδὲ αὐτοὶς ὁ θεὸς ἠθέλε θυμὸς. Ἐξη γὰρ ἐναργῶς, ὅτι· Ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. — Ἐξήλωκα δὲ οὖν τὴν Ἱερουσαλὴμ, τοῦτέστι, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς εἰσδέγγμαι ζῆλον, καὶ θυμὸν μεγάλον ἐξήλωσα αὐτήν· ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Συμβήσεται τοῖς Βαβυλωνίοις ἐξ ἀντιστροφῆς παθῶν ὧν δεδράκασιν ἀπηνέστερα, καὶ τοῖς οὕτω πεπορθηκόσιν ἐποιῶ τὰ ἐξ ὀργῆς.

Τοῦτο πεπλήρωκεν ὁ Χριστὸς. Αὐλυπημένος γὰρ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἀθλίως ἀπολωλόσι, καὶ ὅλον ζηλώσας τὴν Ἐκκλησίαν, τῶν αὐτῶν μὲν τῶν δαιμονίων τὰ στίφη, τὸν δὲ γε τῆς ἐκείνων ἀπονοίας ἐπιστάτην τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκδέβληκε τυραννίδος, ἐλευθέραν τῆς ἐκείνου σκαίουτητος ἀποφύνας· λοιπὸν τῶν προσκυνοῦντων αὐτῷ τὴν ὁμήγυριν.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών, καὶ κατεσκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλὴμ, καὶ κληθήσεται Ἱερουσαλὴμ πόλις ἀληθινή, καὶ τὸ ὄρος Κυρίου παντοκράτορος ὄρος ἁγίον.

ΑΘ. Πληροὶ μὲν τὰ πάντα θεός, καὶ τῆς ἀπορρήτου φύσεως αὐτοῦ τὰ πάντα μετὰ. Πλὴν ἀποφοιτῶν ἐσθ' ὅτε λέγεται τῶν ἡμαρτηκότων, οὐ ταῖς κατὰ τόπον διαστάσεσι χωριζόμενος. (εὐθεὶς γὰρ τὸ ὦδε νοεῖν), ἀλλὰ τῷ μηκέτι θέλειν προσκίεσθαι, καὶ φειδοῦς καὶ ἀγάπης ἀξιοῦν. Τοιοῦτον δὲ εἶναι φαιμεν καὶ αὐτὸν τῆς ὀργῆς τρόπον. Οὐκοῦν ἐτράπετο μὲν εἰς ψευδολατρείας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκπεπόρνευκεν ἡ Ἱερουσαλὴμ. Ἀπεφοίτησε δὲ ὥσπερ ὁ τῶν ὧν θεός, καὶ τοῖς ἐξ ἀποτροφῆς ὑπέθηκε κακοῖς. Ἐπειδὴ δὲ κατοικτεῖται λοιπὸν, τὸ Ἐπιστρέψω φησί, τοῦτέστιν, ἀποπενήσομαι τῆς ὀργῆς, ἐπισκοπῆς ἀξίαν ἀποφανῶ, καὶ ὅκον ἐμὸν ποιήσομαι πάλιν. Ὅσπερ δὲ ἀποστραφέντος αὐτοῦ, τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, τοῦτέστιν, ὁ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις νεὼς οὐκέτι σεπτὸς τις εἶναι ἐδίδκεν παρὰ γε τοῖς ὁρῶσιν ἐμπεπρηγμένον· οὕτω δὲ πάλιν ἐγγεγερμένου, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖν ἐλαμῶν θεοῦ τὸ ἐπ' αὐτῷ πάλιν ἀνανεωθήσεται σέ-

VERB. 1, 2. Et factum est verbum Domini omnipotentis ad me, dicens : Hæc dicit Dominus omnipotens : Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna zelavi eam.

XXXVIII. Postquam inobedientiam et contumaciam antiquorum, et mala inde profecta satis est insectatus, omniumque miseriarum ipsis causam esse ostendit, orationem ad bona placibilitatis transfert, et studet deinceps felicia tempora illis promittere, optatorumque honorum copia eos impinguare, ut qui jam pœnas impiorum facinorum dederint, perque hostiles clades et toleratum servitutis jugum veteris nequitie scelera quasi elocurini. Exclamat autem aliquo modo contra crudelitatem Babyloniorum, qui omnis audaciæ fines egressi, designaverint in eos quæ neque ipse Deus iratus voluerit. Dixit enim supra aperte : « Ego quidem iratus sum parum, ipsi autem superimpositi sunt in mala. » — « Zelavi igitur Jerusalem », hoc est, super ipsa suscepi zelum, et indignatione magna zelavi ipsam; ac si dicat : Continget Babylonis vicissim pati, et quidem immantiora quam perpetrarunt, et vastatoribus tantis iratus malum dabo.

Hoc implevit Christus. Dolens enim super nobis misere perditis, et velut zelatus Ecclesiam, ipsorum demonum turmas eorumque dementia præsidem ab imperio in nos depulit, cum ipsum adorantium multitudinem de cætero ab ejus immanitate asseruit.

VERB. 3. Hæc dicit Dominus : Revertar ad Sion, et habitabo in medio Jerusalem, et vocabitur Jerusalem civitas vera, et mons Domini omnipotentis mons sanctus.

XXXIX. Implet omnia Deus, et natura ejus ineffabili referta sunt omnia. Verumtamen nonnunquam discedere dicitur a peccatoribus, non loci intervallis ab illis separatus, quod putare stultum esset, sed in eo quod esse cum illis, veniaque et amore dignari eos recusat. Talem quoque ipsam iræ rationem esse dicimus. 715 Conversus est igitur ad falsos deos colendos Israel, et fornicata est Jerusalem. Recessit autem quodammodo universorum Deus, et quæ aversionem ejus sequuntur, subjecit eam malis. Quoniam vero in posterum miseretur, Revertar, inquit, hoc est, quiescam ab ira, inspectione eam dignabor, et domum meam rursus faciam. Quemadmodum autem eo averso mons sanctus, hoc est, templum Hierosolymis non amplius venerandum videbatur illis qui illud incensum intuebantur; ita denuo eodem excitato, et in ipso habitare instituentem Deo veneratio ejusdem reno-

vata est; vera autem civitas vocabitur Jerusalem, A non jam, ut olim, diis manu fabricatis et simulacris Deum mentientibus cultam divinum tribuens, sed unum, et natura et verum Deum omni genere bonitatis colens, ut in futurum legibus convenienter vivere velit, et ad omnia facile obediens.

Accommodabis porro non inepte hujusmodi voces ei qui propter nos ut unus ex nobis factus est, Dei Filius, qui cum in forma Patris esset, et æqualis ei per omnia, et seipsum exinanivit, forma servi accepta, et factus est homo, et egenus propter nos, ut nos illius inopia divites essemus⁹⁹. Ergo qui olim propter transgressionem in Adam, et quia incumbit cogitatio hominis ad mala ab adolescentia sua¹, et justè aversus est, ad nos denuo, ut ex naturali mansuetudine reversus est, et Ecclesiam habitavit, civitatemque et habitaculum sanctum sanctificatos effecit. Ait enim alicubi de electa, Ecclesia utique: « Hic habitabo, quoniam elegi eam². » Psallit et beatus David: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei³. » Hanc nobis item propheta Isaias indicavit: « Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Dei in summitate montium, et elevabitur super colles, et venient ad eum omnes gentes⁴. » Conspiciat enim Ecclesia Christi, et velut in monte posita patet omnibus. Vocata est deinde etiam vera, neutiquam typis et umbris serviens, sed veritatem complexa potius, quæ est Christus, et adorationem in spiritu ac veritate usurpans⁵.
 τρεπούσα· παραδεξαμένη δὲ μᾶλλον τὴν ἀληθειαν, ἢ τοῦσα προσκύνῃσιν.

VERS. 4, 5. Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc sedebant seniores et anus in plateis Jerusalem, uniuersisque virgam sive scipionem suum habens in manu sua, pro multitudine **716** dierum. Et plateæ civitatis replebuntur puerulis et puellis ludentibus in plateis ejus.

XL. Judæorum gente bello absumpta, urbes eorum ab incolis vacuas, et domos cum elegantibus earum structuris et operibus dirutas conspici oportebat. Verum ecce reversis ab hostibus quamvis diuturnam pacem daturum se pollicetur, quam Græci accommodatissime κουροτρόφον, puerorum nutricein, appellarunt. Natos quippe ad pubertatem perducit, et juventam ingressis viam ad senectutem velut sternit, nemine vastante, non bello atterente, non pugna devorante. Exultandum igitur, et meritissimo, in pace urbes tametsi latas et longas, tamen angustas visum iri, et minores quam incolarum pro multitudine. Talem sententiam præterea ex dictis elicimus. Ait enim secessuros in plateis Jerusalem seniores et anus, virgas quibus medioeriter imbecillam senectutem consolebatur, et baculum pro manuductore habentes. Quæ res laudatio est temporum, et longæ pacis, perducentis ad juventutis annos infantes, et

bas, ἀληθινὴ δὲ πόλις κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ, οὐκέτι καθὰ καὶ πάλαι τοῖς χειροκμήτοις θεοῖς καὶ τοῖς ψευδωνύμοις ἐνθάλασσι προσκομίζουσα τὰς λατρείας· ἀλλὰ τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸν θεὸν θεραπεύουσα ταῖς ἐπιεικέσιν, διὰ τοῦ ζῆν ἐννόμως ἐλθεῖν· λοιπὸν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὄντιον εὐπειθείαις.

Περὶ τοῦ δ' ἂν εἰκότως τὰς τοιαύτας φωνὰς τῷ ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γεγονότι Λόγῳ, θεὸς ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ γεγεννηκότος, καὶ ἐν ἰσότητι κατὰ πᾶν, et autem ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐπώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. Οὐκοῦν ὁ πάλαι διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, et καὶ τὸ ἐγκλισθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, et δικαίως ἀποστραφεῖς, ἐπίστρεψε πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐξ ἐμφύτου λοιπὸν ἡμερότητος, καὶ κατώκησεν τὴν Ἐκκλησίαν, πόλιν τε καὶ ἐνδιαίτημα σεπτὴν ἐποίησεν τοῖς ἡγιασμένοις. Ἐφη γάρ πον περὶ αἰρετῆς, ὅλην δὲ ὅτι τῆς Ἐκκλησίας· « Ὅδε κατοικήσω, ὅτι ἡρετισάμην αὐτὴν. » Ψάλλει δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ θεοῦ. » Ταύτην ἡμῖν κατεμήνυσε καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· « Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ ἐπ' ἀκρων τῶν ὄρων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἡξουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη. » Ἱεροποτος γάρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ οἵαπερ ἐν ὄρει κειμένη, τοῖς ἀπανταχοῦ γνωρίζεται. Κέκληται δὲ καὶ ἀληθινή, ἥκιστα μὲν τύποις ἢ τικταῖς λατρείαις, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πλη-

Τὰς λέγει Κύριος κυροκράτωρ· Ἐτι καθ' ἡσονται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβυταὶ ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν. Καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαριῶν καὶ κορασίων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς.

M. Δαπανήσαντος τοῦ πολέμου τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, συμβέβηκεν ἀναγκαιῶς κανὲς τῶν κατωκηκότων τὰς παρ' αὐτοῖς γενέσθαι πόλεις, οἶκους τε κατερρίμμένους ὄραν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κατασκευασμάτων τὰ ἀλλή. Ἄλλ' ἰδοὺ, τροπωθέντων αὐτοῖς τῶν ἐχθρῶν, καὶ μακρὰν εἰρήνην χαρισθῆναι καταπαγγέλλεται, ἣν, καὶ μάλα ὀρθῶς, Ἑλλήνων παῖδες ὀνομάζουσι κουροτρόφον. Τοὺς μὲν γὰρ τιττομένους ἀνακομίζει πρὸς ἡδὴν, τοὺς δὲ ἡδὴ γεγονόσι νέους ἀπλοὶ τρέπον τινὰ τὴν εἰς γῆρας ὁδὸν, καταδρόνους οὐδενός, οὐ πολέμου συντρέποντος, οὐ δαπανώσης μάχης. Ὑποσηπτικὸν δὲ οὖν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς ἐν εἰρήνῃ τὰς πόλεις, καὶ εὐρεῖαι τε εἰεν καὶ μακρὰ, στενὰς ἀποφαίνεσθαι, καὶ ἡγησθαι τῷ πληθεῖ τῶν κατωκηκότων. Τοιοῦτόν τινα οὖν ὠδίνει πάλιν ἡμῖν τὸ προκείμενον. Ἐφη γάρ ὅτι καθεδόνται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβυταὶ ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ῥάβδοις μολὺς δὲ ἐκ τοῦ γῆρας ἀναλκῇ μετρίως

⁹⁹ Philipp. II, 9; II Cor. VIII, 9. ¹ Gen. VIII, 21. ² Joan. IV, 23, 24.

³ Psal. CXXI, 14. ⁴ Psal. LXXVI, 3. ⁵ Isa. II, 2.

Quod enim vobis est impossibile, Deo ut omnipotenti est facta facile. Ipse enim est Dominus virtutum, voluntate efficiens quæ naturæ metas longe excedunt, et citra moram placita sua ad exitum pervenit. At porro alicubi Judæis Deus et Pater, res præclaras ex adventu Salvatoris nostri orituræ præsumptians : « Videte, contemptores, et respiscite, et admiramini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis narraverit vobis ». Quod enim ad sermonem nostrum attinet, omnem admirationem sermonemque incarnationis mysterium superat : similiter inde ad nos profecta beneficia. Quomodo enim non fide propemodum caret, Verbum ex Deo natum unitum esse corpori, et suscepisse fornam servi ¹², et sustinuisse crucem ¹³, contumeliasque et verbera, et vesana Judæorum opprobria perulisse? Aut quomodo quis non summopere admiretur **718** œconomiz exitum, quando destructum est peccatum, destructa mors, profligata corruptio, et homo olim fugitivus gratia adoptionis filiorum deinceps illustratus creditur? Itaque dicat Christus propter hæc ipsa : « Si impossibile erit coram reliquis populi hujus in diebus illis, numquid et coram me impossibile erit? » Omnia enim illi levia et plana sunt : et volenti quidpiam eximium facere, nihil, opinor, obnitetur.

ταλοῖπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, αὐτῶν καὶ ἱκετήματα, καὶ τι τῶν ἀναγκαίων ἐθέλοντι κατορθοῦν, εἴη ἄν, οἶμαι, τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν.

VERS. 7, 8. *Hæc dicit Dominus omnipotens : Ecce ego denno salvo populum meum de terra orientis, et de terra occidentis, et adducam eos, et habitabo in medio Jerusalem, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum in veritate et iustitia.*

XLII. Salvavit quidem et olim Deus progeniem Israel, bello dispersos Hierosolymam congregans, et habitans inter illos, dum templum divinum instaurari, rursus sacrificiis sese placari, et precibus coli, et festis diebus agendis honorari permittit. Ceterum quod dicit se rursus salvare populum suum ex oriente et occidente, quadrabit in Emmanoelem, qui totum sub cælo mundum vocavit, cum per fidem eeu verriculo a mundi finibus usque homines conclusit, et universam gentium multitudinem in vere sanctam et fama inelictam civitatem, quæ est « Ecclesia Dei viventis », et cœlestis Jerusalem, congregavit. Habitasse autem illum in medio ejus quis dubitet? Factus est siquidem similis nostri, et cum hominibus conversatus est ¹⁴ : in carne. Id quod per alium prophetam Deus prænuntiavit, « Confide, non dissolvantur manus tue. Dominus Deus tuus potens in te salvabit te, adducet super te lætitiā, et innovabit te in charitate sua ¹⁵. » Quin et nobiscum est : non enim reliquit nos orphanos ¹⁶; pro se autem misit Paracletum, et per ipsum adest diligentibus se, quod testatur illis verbis : « Ecce ego vobis-

A δοί, λέγων· « Εἰ ἀδυνατῇσι ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατῇσι; » Ὁ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἀμήχανον, εὐκατέρωτον δηλαδὴ τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ. Ἔστι γὰρ αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, θελήσει πληρῶν καὶ τὰ λίαν ὑπερφυῆ, καὶ εἰς πέρας ἄγων ἀμελλήτι τὸ δοκοῦν. Ἐρη δὲ ποῦ πρὸς Ἰουδαίους ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, τὰ ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας προαναφανῶν κατορθώματα· Εἰ-δετε, οἱ καταφρονῆται, καὶ ἐπιβλέφατε, καὶ θαυμάσατε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκζητῇται ὑμῖν. Ὅσον μὲν γὰρ ἦκει εἰς λόγους τοὺς ἐν ἡμῖν, ὅπῃ θαῦμα καὶ λόγον καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον· οὐδὲν δὲ ἤστων καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐκδεσθῆναι κατορθώματα. Πῶς γὰρ οὐκ ἀπιστίας ἔγγυς τὸν ἐκ Θεοῦ φῶτα λόγον ἐνωθῆναι σαρκί, καὶ ἐν τῇ τοῦ δοῦλου γενέσθαι μορφῇ, καὶ ὑπομεῖναι σταυρὸν, ὕβρει τε καὶ αἰκίας ὑπανεγκεῖν, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀδελτηρίας τὰς παροινίας; Ἢ πῶς οὐκ ἂν τις ὑπεραγάσαστο τῆς οἰκονομίας τὴν ἐκδασιν, ὅπου καθήρηται μὲν ἡ ἀμαρτία, κατήργηται δὲ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀπελήλαται φθορά, καὶ ὁ πάλαι δραπέτης ἀνθρώπου τῇ τῆς υἱοθεσίας χάριτι κατηγλασμένος ὁρᾶται λοιπὸν; Οὐκοῦν λεγέτω Χριστὸς ἐπὶ γε τοῖτοις αὐτοῖς· « Εἰ ἀδυνατῇσι ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατῇσι; » Λεῖα γὰρ πάντα κατορθοῦν, εἴη ἄν, οἶμαι, τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν.

C Τὰς λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνασώζω τὸν λαόν μου ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, καὶ ἀπὸ τῆς δυσμῶν, καὶ ἐσθλῶς αὐτοὺς, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἰερουσαλὴμ, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ γὰρ ἔσονται αὐτοῖς εἰς Θεόν, ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.

MB. Σέσωκε μὲν καὶ πάλαι Θεὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, κατεσκηδασμένους τῷ πολέμῳ συναγείρων εἰς Ἰερουσαλὴμ, καὶ κατοικήσας ἐν αὐτοῖς, διὰ γε τοῦ καὶ τὸν θεῖον ἐγείρει ναὸν, καὶ εἶναι πάλιν αὐτοῖς ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις καταμειλίχσεσθαι τε καὶ ἀποπεραίνειν εὐχάς, καὶ ἀποκληροῦν ἐσθλὰς. Πλὴν τὸ ἀνασώζειν τὸν ἴδιον φάναι λαὸν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, πρέποι ἂν εἰκότως τῷ Ἐμμανουὴλ, ὃς πᾶσαν ἐκάλεισεν τὴν ὀν οὐρανόν, σαγγενεύσας διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἐκ περάτων τῆς γῆς, καὶ πᾶσαν ἐθνῶν ἀγέλην συναγερῶς εἰς τὴν ἁγίαν ἀληθῶς καὶ διαδόχον πόλιν, ἧτις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἡ ἐπουράνιος Ἰερουσαλὴμ. Ὅτι δὲ καὶ ἐσκήνωσεν ἐν μέσῳ αὐτῆς, πῶς ἐστὶν ἀμφιβελεῖν; Γέγονε γὰρ καθ' ἡμᾶς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναεστράφη· μετὰ σαρκός. Καὶ τοῦτο ἡμῖν δι' ἐτέρου προφήτου Θεὸς προανεφώνει, λέγων· « Θάρσει, Σιών, μὴ παρῆσθωσαν αἱ χεῖρές σου. Κύριος ὁ Θεὸς δυνατὸς ἐν σοὶ σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινίσει ἐν τῇ ἀγαπῇ αὐτοῦ. » Ἀλλὰ καὶ σύνεστιν ἡμῖν· οὐ γὰρ ἀφῆκεν ἡμᾶς ὀρφανούς, πέπομπε δὲ ἡμῖν ἀπὸ τοῦ Παράκλητον, καὶ

¹² Habac. i, 5; Act. xiii, 41. ¹³ Philipp. ii, 6, 7.

¹⁴ Sophon. iii, 16, 17. ¹⁵ Joan. xiv, 18.

¹⁶ Hebr. xii, 2.

¹⁷ 1 Tim. iii, 15.

¹⁸ Baruen iii, 38.

σύνεστι δι' αὐτοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, καὶ πληρο-
φορήσεται, λέγων· Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας
τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ὁ γέ-
γονε τοίνυν αὐτοῦ λαὸς οἱ ποταοὶ λαοὶ, καὶ οἱ τῶν
λίθων προσκυνῶνται, τὴν ἀρχαίαν καὶ βέβηλον κατα-
μυσσάμενοι πλάνησιν, θεὸν αὐτὸν ἐπεγραφάμεθα,
καὶ τοῦτον· « ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. » Οὐ γὰρ
ἐν ἰσχυρί τοῦ γράμματος φιλοῖς, τύποις καὶ σκιαῖς
προσκείμεθα, παραβεβήμενοι δὲ μᾶλλον εἰς νοῦν καὶ
καρδίαν τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων λαμπρό-
τητα, τὴν ἀληθῆς τελούμεν λατρεῖαν, καὶ τῆς ἀν-
δαυούσης αὐτῷ δικαιοσύνης ἀπριεῖς ἐχόμενοι, τὴν ἐν
πνεύματι πληροῦμεν προσκύνοντες. « Πνεῦμα γὰρ ὁ
θεός, » καθά φησιν αὐτὸς ὁ Ὑῖος, « καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσ-
κυνεῖν »

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Κατισχυέ-
τωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκούοντων ἐν ταῖς
ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόμα-
τος τῶν προφητῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας τεθεμελιώται
ὁ οἶκος Κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ'
οὗ φηκοδμήσεται.

ΜΓ'. Ὑποσχέται μὲν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν ὁ τῶν
ἔλων θεός τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα πολλάκις, ψευδαμυθεῖ δὲ
οὐδαμῶς, ἀλλ' ἰσχύει, καὶ ἀπορρήτοις τιαίν.
ἐνεργείαις ἀπεπαρῖναι κατὰ καιροὺς, ἀπερ' ἂν βού-
λοιτο, καὶ λίαν ἀκονεῖ. Πρέποι δ' ἂν ἡμᾶς οὐκ ἀσθε-
νεύοντας τῇ πίστει, πάντῃ τε καὶ πάντως ἐπιμαρτυρεῖν
αὐτῷ, τὸ πάντα δύνασθαι διαπερῖναι εὐκόλως· ἀν-
δρίζεσθαι δὲ πρὸς ἔργα δι' ὧν ἐσόμεθα λαμπροί, καὶ
τὸν εὐκλεῆ τῆς ἐπισκοπίας ἀποκερδανοῦμεν στέφανον,
καταπαύεσθαι τε τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις, καὶ ποδ-
ηγόρῃ ποιεῖσθαι σπουδάζειν τοὺς, οἵπερ ἂν εἰεν κατὰ
καιροὺς τῶν θείων ἡμῖν θεσπισμάτων ἀπλανέστατοι
διακομιστοί. Κατεπηγγέλλετο δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν τὰ ἐκ τῆς
ἐνανθρωπήσεως ἀγαθὰ, καὶ ὅσον μὲν ἔκει εἰς ἀνθρω-
πίνας ἐννοίας, ἀπιστίαν, ὡς ἔφη, οὐ μακρὰν τὸν λό-
γον εἶπεν, τῶν χαρισμάτων τὸ μέγεθος ἀφηγοῦμενος.
Ἄλλ' ἐν πίστει πεποιθήμεθα καὶ τὰ ὑπὲρ ἐννοίαν,
τοῖς τῆς εὐσεβείας ὑφηγηταῖς εὐαφῇ τρέπον τινὰ καὶ
εὐήνιον τὸν τῆς διανοίας δεικνύοντες αὐγένα. Καίρος
δὲ ὁ πρέπων ταῖς τῶν ἀγαθῶν χρηγίαις, καὶ τῇ
παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὑποταγῇ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀνάδει-
ξις. Θεία γὰρ ὅπως καὶ τὰ πρὸς ἡμῶν προσέταττεν ὁ
τῶν ἔλων θεός κατισχύειν, καὶ ἔργα πληροῦν, καὶ
τοῖς τῶν προφητῶν κατατίθεσθαι λόγοις, « ἀφ' ἧς
ἡμέρας τεθεμελιώται ὁ οἶκος Κυρίου παντοκράτορος,
καὶ ὁ ναὸς ἀφ' οὗ φηκοδμήσεται. »

Διότι πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων ὁ μισθός ἀν-
θρώπων οὐκ ἔσται εἰς ὄρησιν, καὶ ὁ μισθός τῶν
κτηνῶν οὐκ ὑπάρξει, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ
τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἔσται εἰρήνη ἀπὸ τῆς
θλίψεως. Καὶ ἐξαποστελεῖ πάνας τοὺς ἀνθρώ-
πους, ἕκαστον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ.

ΜΔ'. Ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις οὐχ ὡς ἐπὶ μὲλ-
λοντος καιροῦ ποιεῖται τοὺς λόγους, χρόνον δὲ τίθει
τὸν παρρηχικότα. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων,

A cum sum omnibus diebus, usque ad consummationem
saeculi²¹. Factus est igitur populus ejus, qui ali-
quando non populus²²: et qui lapides adorare sole-
bamus, veterem et impurum errorem detestantes,
ipsam nobis Deum ascrivimus, et hunc « in veritate
et justitia. » Non enim sicut quibus littera cordi est,
typis et umbris adheremus: quin potius admissa in
animum evangelicarum praedicationum claritate,
719 verum cultum exhibemus, et quam ille pro-
bat justitiae affixi, adorationem in spiritu praesta-
mus. « Spiritus enim est Deus, » ut ipse Filius dixit:
« et adorantes eum, in spiritu et veritate oportet
adorare²³. »

VERS. 9. Haec dicit Dominus omnipotens: Confor-
tentur manus vestrae, qui auditis in diebus istis ar-
mones hos ex ore prophetarum, ex qua die fundata
est domus Domini omnipotentis, et templum ex quo
aedificatum est.

XLIII. Diligentibus se universarum Deus crebro
omni spe majora promittit, nec fallit ullo modo, sed
virtute sua et inexplicabilibus quibusdam efficien-
tiis, praestat suis temporibus, et facillime quae
voluerit. Decet autem nos in fide non libantes
testimonium dare, eum efficere omnia nullo negotio
posse: et viros nos praebere ad opera per quae
claritudinem consequemur, et prohibitis coronam
gloriosam acquiremus; obtemperare demum ejus
sermonibus, et studere duces sequi illos qui per
tempora nobis divina oracula nulla erroris suspitione
apporant et explanant. Promisit autem Dominus
noster Jesus Christus per sanctos prophetas bona
ex incarnatione promanatura, et quod ad cogitationes
quidem humanas attinet, incredibilem orationem
attulit, ut dixi paulo ante, cum magnitudinem
beneficiorum exponerem. Verum fidei mandavimus
quae in cogitationem nostram non cadebant, pietatis
ducibus cervicem mentis nostrae quodammodo con-
tractabilem et habentis facile parentem subjicientes.
Tempus autem bonorum largitioni et obedientiae
nostrae opportunum, est. Ecclesia proposita. Vide
enim quomodo et quae officii nostri sunt, universarum
Deus confortare jubet, et opera obire, et prophetarum
dictis assentiri, « a illo quo fundata est domus
Domini omnipotentis, et ex quo templum aedificatum
est. »

VERS. 10. Quia ante dies illos merces hominum non
erit in lucrum, et merces jumentorum non subsistet,
et egredienti et ingredienti non erit pax pro tribula-
tione. Et emittam omnes homines, unusquisque
ad proximum suum

XLIV. Hebraea editio non habet verbum futuri
temporis, sed praeteriti. Ait enim, « Ante dies illos
merces 720 hominum non erat in lucrum, et merces

²¹ Matth. xxviii, 20. ²² Usee ii, 24. ²³ Joan. iv, 24.

jumentorum non erat. » Et, « Ingentibus et egredientibus non erat pax. » Est autem valde consentanea oratio, cujus veritatem narrationis auctoritas confirmat. Tale enim quiddam significare vult. Venerunt Babylone in sanctam civitatem Israelitæ, sed in loco non erat eis sanctificatio, templo pridem diruto: non erat sacrificium et libatio, altari everso. Deinde hortatus est eos universorum Deus ut ante omnia ipsis tam necessariorum curam præcipiam gererent, templumque de integro construerent, divinumque in eo altare rursus erigerent, ut legibus instituta decentissime peragere, et universorum Deum conciliare possent. Ast illi variis de causis differebant, nunc pecuniæ singentes inopiam, nunc ædificare prohibentium perversitatem prætexentes. Et cum insuper Deum offenderent, crebris et alia post aliam plagis seriebantur, sterilitatibus, inquam, cæli corruptionibus, et vicinorum populorum impressionibus et incursionibus. Criminis autem loco universorum Deus illis inertiam objicit, ita per prophetam Aggaeum loquens: « Populus hic dicit: Non venit tempus ædificandi domum Domini. Si tempus quidem vobis est habitare in domibus concavis, domus autem Domini ista non ædificata est²¹. » Cum enim, ut dixi, in socordiam et negligentiam maxime conducibilem præcipitassent, crebris egestatibus et bellis a vicinis multabantur. Postquam autem templum reædificaverunt, supplicia desierunt, et suppetebant illis omnia, utebanturque rebus secundissimis. Idcirco ait: « Ante dies istos, » hoc est, priusquam erigeretur templum, « merces hominum non erat ad lucrum, et merces jumentorum non erat. » Agricoltæ enim sine mercede, et nullis plane fructibus collectis, cum bobus una delassatis ab agro discedebant. « Sed neque ingredientibus aut egredientibus pax erat. » Ingredientibus et egredientibus de urbe in urbem aliquando, aut mercaturæ faciendæ, aut alius negotii causa proficiscentes nominat. Itaque nec illis pax, inquit, a finitimis populis qui vexabant, ut dixi, Israel, et quilibet consanguineum seu fratrem seu vicinum ut hostem capitalem intuebatur. Hæc omnia ἐπιτεθεύμα, ἡγῶν καὶ ἐτέρων ἐνεκα πραγμάτων. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκείνοις εἰρήνην, φησί, τῶν ὁμῶν ἐθνῶν ἐκλειπτηκότων, ὡς ἔφη, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκαστοῦ βλέποντος ὡς ἕνα τῶν ἐπὶ μάλιστα ἐχθρῶν τὸν ἑγγὺς ἐξ αἵματος, ἢ καὶ ἀδελφὸν, ἢ καὶ γείτονα.

Sciendum vero, priusquam hominis naturam Dei Filius susceperet, et Ecclesia constitueretur, nullam fuisse mercedem hominibus, neque 721 jumentis. Nam in hac vita ratione excellentes, et prudentiæ opulone insignes, et qui homines numerari possent, infructuosam et inutilem operam in discipulis ponebant, et neque singulare quippiam litteris consignabant, neque aliis aut intelligendo, aut loquendo prodesse poterant. Similiter qui vulgari et pecudum more vitam ducebant, absque mercede permanebant: nequibant enim quidquam Deo probatum agere. Sed neque erat omnino pax in terra, grege demonum omnia permiscente et mundum tumultu implente, ut

ἤ φησιν, ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς θνητὸν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐκ ὑπῆρχε. » Καὶ πάλιν, « Τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἦν εἰρήνη. » Ἐχει δὲ κατ' ἀνάγκην τὸ εἰρῆναι ὁ λόγος, καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τοῦτοις παρίσταισι τῶν διηγημάτων ἡ δύναμις. Βούλεται γάρ τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. Ἦκον μὲν γὰρ ἐκ Βαβυλῶνος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ· ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτοῖς ἀγίασμα τῷ τόπῳ, κατασεισισμένῳ τοῦ πάλαι ναοῦ· οὐκ ἦν θυσία καὶ σπονδή, μὴ ἐστῶτος θυσιαστηρίου. Ἐτα προὔτρεπεν ὁ τῶν ὁμῶν θεός, τῶν οὕτως αὐτοῖς ἀναγκαίων προὔργιστάτην θέσθαι φροντίδα, καὶ ἀναδείμασθαι μὲν τὸν ναὸν, ἀνορθῶσαι δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον, ὡς ἂν ἔχοιεν ἀποπεραίνειν εἰς μάλα τὰ νενομισμένα, καὶ καταμείλισσασθαι τὸν τῶν ὁμῶν θεόν. Οἱ δὲ τοιοῦτως διανεσθ[α]λοντο, ποτὲ μὲν χρημάτων πλαττόμενοι σπάνιν, ποτὲ δὲ τῶν κλωσάντων οἰκοδομῆν δυστροπίας προφασίζόμενοι. Ἐτα προσκρούοντες πρὸς τοῦτο θεῷ, συχναῖς καὶ ἀλλεπαλλήλοις ἐπαλοντο πληγαῖς, ἀκαρπείαις δὴ λέγω, καὶ ἀνεμοφθορίαις, καὶ τῶν ὁμῶν ἐθνῶν ἐφόδοις καὶ καταδρομαῖς. Ἐπὶ αὐτοῖς ἐποιεῖτο ὁ τῶν ὁμῶν θεός τὰ βέβημεν, οὕτω λέγων διὰ φωνῆς Ἀγγαίου τοῦ προφήτου· « Ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν· Οὐχ ἔχει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου. Εἰ καιρὸς μὲν ὁμῶν ἐστὶ τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις κοιλωστάθμοις, ὁ δὲ οἶκος Κυρίου οὐκ ἠκοδοῦται. » Ἀναπεπτωκότες γὰρ, ὡς ἔφη, εἰς βέβημας, ταῖς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείαις κατακαλοντο συνεχῶς καὶ πολέμοις τοῖς γείτοσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεγυῖναι τὸν ναὸν, πέπαιται τὰ ἐξ ὁργῆς, πάντα βέ ἦν ἅλις αὐτοῖς, καὶ πολλὴ τῆς εὐμερίας παρέκειτο πλάτος. Ταύτῃ τοι φησὶ· « Πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων, » τοῦτο ἐστὶ, πρὶν ἀναστῆναι τὸν ναὸν, « ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς θνητὸν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐκ ὑπῆρχεν. » Ἀμισθοὶ γὰρ οἱ ἡρόδοι, καὶ οὐδὲν ὅπως συναγγερχότες, ὁμοῦ τοῖς συγκακημηκόσι βουστὴν ἀπηλλάνοντο τῶν ἀγρῶν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκπορευομένοις ἢ τοῖς εἰσπορευομένοις ἦν εἰρήνη. » Εἰσπορευομένους δὲ καὶ ἐκπορευομένους τοὺς ἐκ πόλεως εἰς πόλιν ἰόντας ἐστὶ φησὶν, ἢ τὸ ἐμπορικὸν

Ἰστέον δὲ, ὅτι πρὶν ἐνανθρωπήσαι τὸν Μονογε-nῆ, καὶ ἀναεῖχθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδεὶς ἦν τοῖς ἀνθρώποις μισθός, οὔτε μὴ τοῖς κτήνεσιν. Οἱ τε γὰρ ἐν τῷδε τῷ βίῳ λογιώτεροι, καὶ συνείσεως ἔχοντες ὄδξαν, οἱ δὲ καὶ ἀνθρωποὶ νομισθεῖν ἂν, ἀπερὸν καὶ ἀχρηστον τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἔχον σπουδὴν, οὔτε συγγράφοντες· ἐν τῶν ἀναγκαίων, οὔτε μὴν νοεῖν ἢ λαλεῖν ἑτέροις δυνάμενοι. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ τὸν ἀγέλαον καὶ κτηνώδη τρέφοντας βίον ἀμισθοὶ διέτρεφον· οὐ γὰρ ἦν ἐργάσασθαι τι τῶν ἐπαινουμένων παρὰ θεοῦ. Ἄλλ' οὐδὲ ἦν ὅπως ἐπὶ γῆς εἰρήνη, τῆς τῶν δαιμονίων ἀγῆλης διακυρώσεως τὰ πάντα, καὶ θορύβου μεστὴν ἀπορραίνουσης τὴν γῆν,

²¹ Agg. 1, 5, 4.

ὡς εἶναι τὰ πάντων πράγματα καὶ μέντοι τὰς A
διανοίας· ὡς ἐν δονήσει καὶ σάλπ, καὶ τὸ βεθηκός
οὐκ ἔχειν.

Καὶ νῦν οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν
ἐγὼ ποιήσω τοῖς καταλοιποῖς τοῦ λαοῦ τούτου,
λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἀλλ' ἡ δεξιὰ εἰρήνην.
Ἡ ἀμπελος δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς, καὶ ἡ γῆ
δώσει τὰ γεννήματα αὐτῆς, καὶ ὁ οὐρανὸς δώσει
τὴν ὥρσαν αὐτοῦ, καὶ κατακληρονομήσω τοῖς
καταλοιποῖς τοῦ λαοῦ μου τούτου ταῦτα πάντα.

ME. Συμμεθίστησι ταῖς ὁργαῖς καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν
συμβαίνοντα, καὶ ἀποδραμεῖσθαι φησὶν ὁμοῦ τοῖς
τῶν πλημμελημάτων καιροῖς τὰς δίκας. Πενταμένης
γὰρ τῆς ἀμαρτίας, μᾶλλον δὲ ἥδη πονῶν τὰς ὑπὲρ
αὐτῆς ἐκτετακτός τοῦ Ἰσραὴλ, καταλήξει ἐφ' ἡμῶν
συμφορὰς, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ ἀπρακτῆσιν ἐτι
τὴν τῶν ἀνιερῶν ἐφοδόν. Βεβούλευται γὰρ ἐπ' αὐτοῖς
οὐκ ἀδελφὰ τοῖς πρώτοις, ἀλλ' ὅσα βλάπτει πρὸς
ἡμετέρας. Ταῦτα δὲ ἦν εἰρήνης ἐπίδοσις, καὶ ἀμφι-
λαφῆς τῶν ἡδίστων αὐτοῖς χορηγία, ὡς εὐδοκῶν
μὴν ὁρᾶσθαι τὴν ἀμπελον, βαθὺ δὲ κομῶν ληλοῖς
τὴν ἀρόσιμον γῆν τοὺς τῶν γηπόνων ἰδρύτας ἀμει-
βεσθαι, οὐρανοῦ δηλονότι μονοουχί καὶ συνθέτορας,
καὶ ὁρόσιος καταπαινόντος ἀγροῦς καὶ τὰ ἐν αὐ-
τοῖς. Ἐφέται γὰρ πάντως τοῖς τοῦ Δεσπότης νεύ-
μασιν οὐρανός τε καὶ γῆ, καὶ ἀπαξ απλῶς ἡ κτίσις.
Κλήροι δὲ ταῦτα τῷ Ἰσραὴλ, Θεοῦ κατευρύνοντος
τὴν εὐμερίαν, καὶ παντὸς ἀνιερῶ ἀπαλλάττοντος.

Ἀρμόσιος δ' ἂν ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος τῶν πάντων
ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν τῆς ἐπι-
δημίας καιρῶν ἱθαζίζομεν ἕκαστος κατὰ τὸ αὐτῷ
δοκοῦν, κτηνώδη καὶ ἀλογώτατον διαδιούντας βίον,
καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις συνεσυγμένοι.
Ἐπεὶ δὲ πεπτωκὸς μονοουχί, καὶ κατεβριμμέ-
νους εἰς γῆν, καὶ ὑπὸ πύδας ὄντας ἐχθρῶν ᾤκτειρεν
ὁ Πατήρ, οὐκέτι· ἐπεποίηκεν ἡμῖν κατὰ τὰς ἡμέρας
τὰς ἔμπροσθεν. Οὐ γὰρ περιεῖδεν ἐτι πλεονεκτου-
μένους, καὶ ὑπὸ τυράννῳ πράττοντας ὡμῶν, πρὸς
πᾶν ὅτι οὖν τῶν αἰσχίστων ἡμᾶς ἀποφέροντι· δέδωκε
δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὴν ἐξ οὐρανῶν εἰρήνην τούτῃ
Χριστῷ, ὃς καὶ ἀπάσης ἡμῖν τῆς εὐκαρτίας τῆς
νοητῆς δωδωρῆται χορηγίαν. Ἐμπεπλησμεθα γὰρ
οἶτου τε καὶ οἶνου, καὶ δωδωρῆκεν ἡμῖν ἡ ἀμπελος
ἡ ἀληθινή, τούτῃσι, Χριστὸς, τὸν αὐτῆς καρπὸν,
τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γε-
γραμμένον. Αὐτὸς δὲ ὑπάρχει καὶ ὁ κόκκος τοῦ σί-
του, καὶ τὸ δράγμα τὸ ἱερὸν· αὐτὸς ἡμῖν ἀπεφάνθη
ζωή, ἀπέδειξε δὲ καὶ εὐανθεστάτους, ταῖς ἐξ οὐρανοῦ
καταπαινῶν ὁρόσιος, ὅλων δὲ ὅτι ταῖς νοηταῖς καὶ
διὰ τοῦ πνεύματος, ὧν καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ δια-
μέμνηται, λέγων· Ὡς ὁρόσιος Ἀερμὼν ἡ καταβαί-
νουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν κλήρῳ
μοῖρᾳ παρὰ Θεοῦ, καὶ μερὶς ἀγαθῆς, ἐπιτίτοι γεγόναμεν Ἰσραὴλ, τούτῃσι, νοῦς ὁρῶν Θεὸν τεθεάμεθα
γὰρ ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα.

Καὶ ἔσται ὃν τρέπον ἦτε ἐν κατάρα ἐν τοῖς
ἔθνεσιν, ὁ οἶκος Ἰούδα καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὕτως

et fluctibus pulsarentur, nec firmitudinis quidquam
haberent.

VERS. 11, 12. Et nunc non juxta dies qui ante
fuerunt ego faciam reliquiis populi hujus, dicit Domi-
nus omnipotens : sed monstrabo pacem. Vinea dabit
fructum suum, et terra dabit germina sua, et cælum
dabit rorem suum, et possidere faciam reliquias po-
puli mei omnia hæc.

XLV. Cum ira etiam inde provenientia submovet,
et ait, cum temporibus peccandi simul poenas re-
cessuras. Facto enim sine peccandi, imo Israele
jam plagis propter peccatum punito, desituras pro-
mittit calamitates, justo admodum, et in posterum
nihil triste in eos incursum : decrevisse enim in
illos priorum dissimilia, ex media nimirum mansue-
tudine. Hæc erant, pacis incrementum, et rerum
ipsis juvenidissimarum larga suppeditiatio, ut vinea
botris frequens cerneretur, arva densis segetibus
colonorum sudoribus responderent, cælo utpote
quasi concurrente, et roribus rura, et ruris opes ad
pinguitudinem nutriente. Plane enim Domini nutus
cælum et terra, et generatim creatura omnis sequi-
tur. Hæc fuerunt sortes Israel, Deo felicitatem dila-
tante, et omni molestia liberante.

Sermo hic Christo Salvatore omnium nostrum
aptabitur. Nam ante tempora adventus ejus ambu-
labamus unusquisque juxta arbitrium suum, vitam
pecudum et a ratione alienissimam viventes, et de-
monum fraudibus irretiti²¹. Ast ubi collapsos quo-
dammodo, et prostratos, et sub inimicorum pedi-
bus jacentes miseratus est Pater, non amplius « fe-
cit nobis secundum dies priores. » 722 Non enim
passus est nos ultra subjugari, et sub crudeli tyran-
no degentes, ad quidvis indignissimum abduci; sed
pacem de cælo impertivit, hoc est Christum, qui
et omnis fertilitatis quæ mente comprehenditur uber-
tatem nobis largitus est. Repleti enim sumus fru-
mento et vino²²: et dedit nobis vera vitis²³, hoc
est, Christus fructum suum latificantem cor homi-
nis, sicut scriptum est²⁴. Ipse est et granum fru-
menti²⁵, et sacer manipulus; ipse factus est nobis
vita²⁶, reddiditque florentissimos cælesti rore in-
ebrians, intelligibili, inquam, et spiritali, ejus et
divinus David meminit: « Sicut ros Hermon, qui
descendit super montes Sion²⁷⁻²⁸. » Hæc nobis a Deo
sors et pars bona contigit, postquam facti sumus
Israel, hoc est, mens Deum videns: in Filio enim
Patrem vidimus²⁹.

VERS. 13. Et erit sicut eratis in maledictione inter
gentes, domus Juda et domus Israel, sic salvabo vos,

²¹ Ephes. ii, 2, 3. ²² Joe. ii, 19. ²³ Joan. xv, 1. ²⁴ Psal. ciii, 15; Eccl. xl, 20. ²⁵ Joan. xii, 24, 25.
²⁶ Joan. xi, 25. ²⁷⁻²⁸ Psal. cxxxii, 3. ²⁹ Joan. xiv, 9.

et eritis in benedictione. Confidite et confortamini in manibus vestris.

XLVI. In captivitatem ducti Israelitæ, et victorum iniqua imperia perferentes, etiam maledicti sunt vocati, dicentibus quibusdam, quod a vero non abhorret, Ne mihi contingat quod Israeli. Ubi autem eos salvavit misericors Deus, et in pristina bona sunt restituti, cum calamitatibus opinionem quoque maledictorum habere desierunt. Benedicti sunt enim, et æque ut olim beati fuerunt, Deo super his bonis eos oblectante, et totius securitatis velut campos ipsis pendente.

Quod in nobis ipsis verum conspicitur. Erasmus enim maledicti, gregibus dæmonum subditi, et ad omne genus improbitatis illorum scelere devoluti²⁵. Ast ubi Deum universorum opificem cognovimus, et a Christo cogniti sumus, tunc, tunc cantare intra nos mellispsos didicimus: « Benedicti nos a Domino, qui fecit cælum et terram²⁶. » Quoniam autem ad tantum honorem et gloriam vocati sumus, bonis operibus operam dare nos necesse est, et affectiones vitiosas viriliter debellare, et peccatum execrari, et in evangelicis legibus servandis excellere, et ad id quod Deo gratum est rite efficiendum incumbere. Audivimus enim acclamantem nobis, **723** « Confidite et confortamini in manibus vestris. » Adepti porro sumus a Christo, ut confidere debeamus: vicit enim pro nobis mundum²⁷, et conculcavit hostes, et templum suum a morte invictum ostendit, et iniquitatis obscuravit, ut et nos in his clarescamus²⁸. Vicit enim, ut dixi, non sibi, sed nobis infirmis, quibus bona victoriæ suæ comparavit.

VERG. 14, 15. Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Sicut cogitavi ut affligerem vos, cum provocassetis ad iram me patres vestri, dicit Dominus omnipotens, et non me poenituit; sic paratus sum, et cogitavi in diebus istis, ut beneficiam Jerusalem et domui Juda. Confidite.

XLVII. Divinis consiliis nihil posse obsistere, rursum etiam ex his liquet. Quod enim Deus decreverit, et voluerit facere, id profecto prorsus eveniet. Sic enim per Isaiam loquitur, naturæ suæ vires potentissimas demonstrans: « Et dixi: Omne consilium meum stabit, et omnia quæcumque cogitavi faciam²⁹. » Quocirca ex his quæ ipsos divina iça sæviēte perpeti contigit, ex his ipsis, inquam, apertissime licet intelligere, etiam lætitiæ viam eis dilatari, volente Deo et felicitatem indulgente, imo ex benignitate sua cupiente potius ut omnibus bonis redundant. Quemadmodum enim, inquit, volentem vos affligere propter multa peccata vestra nihil cohibuit: ita et bonæ cogitanti et satis afflictos misericordia prosequi volenti nihil

διασώσω ὑμᾶς, καὶ ἔσσεσθε ἐν εὐλογίᾳ. Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν.

MC. Αἰχμάλωτοι γεγονότες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς τῶν ἐλόντων πλεονεξίαις ἐνείλημμένοι, καυχώματά καὶ ἐπάρατοι, φασκόντων τινῶν, κατὰ γὰρ τὸ εἶδος· Οὐτὼ μὴ γενοίμην ὡς ὁ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ σέσωκά τε αὐτοὺς ἡ φιλοκτιρμῶν Θεός, καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις γεγόνασιν ἀγαθοῖς, συναποδεδίχασιν ταῖς συμφοραῖς καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι κατηραμένοι. Πύλῳ γινταὶ γάρ, καὶ οὐδὲν ἤτων γεγόνασιν ζηλωτοὶ καθὰ καὶ πάλαι, Θεοῦ κατευφραίνοντος τοῖς ἀνοθεῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπάσης αὐτοῖς εὐθυμίας ἀπλοῦντος τὴν μέθεξιν.

Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀληθὲς ὄν ὁρᾶται πάλιν. Ἥμεν γὰρ ἐπάρατοι, ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὀπείσχυμένοι, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος διὰ τῆς ἐκείνων δυστροπίας κατενηγμένοι. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸν ἐγνώκαμεν τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν, καὶ ἐγνώσθημεν τῷ Χριστῷ, τότε δὴ, τότε καὶ ἀναμίλπειν ἐφ' αὐτοῖς δεδιδάγμεθα· ἐβλόγημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο κακλήμεθα τιμῆς τε καὶ δόξης, φιλεργεῖν ἀναγκαῖον, καὶ κατανδρίζεσθαι τῶν παθῶν, καὶ στυγὴν ποιεῖσθαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς ἐμπρέπειν νόμοις, καὶ ἐπειγέσθαι κατορθοῦν τὸ ἀρίστον τῷ Θεῷ. Ἀκηκόαμεν γὰρ ἐπιφωνοῦντος ἡμῖν· Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Ἐσχίκαμεν δὲ παρὰ Χριστοῦ τὸ χρῆναι θαρσεῖν· νενίκηκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κόσμον, καὶ πεπάτηκεν ἐχθροὺς, καὶ θανάτου κρείττονα τὸν οἰκεῖον ἰδεῖε ναὺν, καὶ τὸ τῆς ἀνομίας ἐνέφραξε στόμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐν τούτοις εὐδοκιμῶμεν. Νενίκηκε γὰρ, ὡς ἔφην, οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἡσθενηκόσι, τὰ ἐκ τοῦ νικῆσαι κατορθῶν ἀγαθὰ.

Δίδει τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὁρ τρόπον διενοήθη τὸ κακῶσαι ὑμᾶς, ἐν τῷ παροργίσαι μὲ τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μετῴησα· οὕτω παρατάγματι καὶ διαπενόημαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, τοῦ καλῶς ποιῆσαι τὴν Ἰερουσαλὴμ καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. Θαρσεῖτε.

MZ. Ὅτι ταῖς θεαῖς βουλαῖς τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, καὶ τῶνδε δὴ πάλιν ἐφίησι νοεῖν. Ὁ γὰρ ἂν βουλευσαίτο Θεός, καὶ ἔλοιτο πληροῦν, τοῦτο δὴ πάντως ἐκθίσεται. Οὕτω που καὶ διὰ φωνῆς Ἥσαίου φησὶ, τῆς αὐτοῦ φύσεως τὸ παναλκίως ἀποφαίνων· Καὶ εἶπα· Πᾶσά μου ἡ βουλὴ στήσεται, καὶ πάντα ὅσα βεβούλευμαι ποιήσω. Οὐκοῦν ἐξ ὧν συνέδη παθεῖν αὐτοὺς ἐπηνεγεγμένης τῆς θείας ὀργῆς, ἐκ τούτων αὐτῶν συνίεναι, καὶ μᾶλα σαφῶς, ἔστιν, ὅτι καὶ ἡ τῆς εὐθυμίας αὐτοῖς κατευρύνεται τρίβος ἐθελοντός γε αὐτοῦ καὶ ἐφιέντος εὐμερεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ ὀρέγοντος φιλανθρωπίᾳ τὸ ἐν παντὶ χρῆναι γενέσθαι καλῶ. Ὡσπερ γὰρ, φησὶ, κακοῦν ὑμᾶς ἐθελοντα διὰ πολλὴν ἁμαρτίαν ἀπειρξεν οὐδὲν οὕτω καὶ χρηστὰ βουλευομένῳ, καὶ κατοικτεῖται

²⁵ II Petr. II, 12, 14. ²⁶ Psal. CXXIII, 15. ²⁷ Joan. XVI, 33. ²⁸ Psal. CVI, 2 seqq. ²⁹ Isa. XLVI, 10.

ἐθέλοντι πεπονήστας ἀρκούντως οὐδὲν ἔσται τὸ ἄετι ἐμποδῶν. « Παρατέταγμαί γάρ εὖ ποιῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. » Ἐμφαντικῇ δὲ ἴαν ἡ λέξις. Οὐ γὰρ ἔφη μόνον, ὅτι Βεδοούλευμαι καὶ διανενοῦμαι τυγὼν, ἀλλ' εἰς τοῦτο προῆλθον γνώμης καὶ τῆς ἐφ' ὅμιν ἡμερότητος, ὥστε καὶ παρατέταγμαί· τοῦτο δὲ ἔστι σκέψεως ἐντόνου μήνυσις ἐναργής. Κατασφραγίζει δὲ τὴν ὑπόσχεσιν εἰς ἀλήθειαν, τὸ « ὅρασιτε » προστιθεῖς.

Οὕτω καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς πίστεως κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀσφαλίζεται Χριστός. Ὡστερ γὰρ πρὸ τῆς κλήσεως πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατωλισθηκότας, παραδέδωκε μὲν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ἐκάκωσε δὲ δι' ἀκαθαρσίαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις διανοήθη τε καὶ παρατέτακται, καθά φησιν αὐτός, εἰς γε τὸ εὖ ποιῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, τουτέστιν, ἡμᾶς τοὺς ἐξομολογουμένους αὐτῷ, εὐφημαῖς καταγεραίροντας ὡς δεσπότην, ὡς Σωτῆρα καὶ Αὐτρωτὴν· αἰνεῖσις γὰρ ὁ Ἰούδας ἐρμηνεύεται. Οἶκος δὲ Ἰούδα καὶ ἐτέρως νοοῖτ' ἂν ἡ Ἐκκλησία. Κεχρημάτιζε γὰρ οἶκος Χριστοῦ, δὲ ἀνατέταλκεν ἐξ Ἰούδα, κέκληται δὲ οὕτω καὶ παρὰ τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ. Καὶ τοῦν ὁ πατριάρχης Ἰακώβ οὕτως αὐτοῦ διαμένονται, λέγων· « Ἰούδα, οὐ αἰνέσασιν οἱ ἀδελφοί σου. » Καὶ πάλιν· « Ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης. » Ἀνέβη γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ ρίζης Ἰεσσαί, καὶ καθάπερ ἀπὸ βλαστοῦ τῆς ἁγίας Παρθένου, βακτηρία καὶ ῥάβδος δυνάμεως, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἡμεῖν οὖν ἄρα καὶ τὸ « ὅρασιτε » λέγεται, καὶ μάλα εἰκότως. « Ὅτι γὰρ εὐδοκίας » ἐστεφάνωσεν ὁ Πατὴρ τῇ διὰ Χριστοῦ σωτηρίᾳ καὶ χάριτι.

Οὗτοι οἱ λόγοι οὐκ ποιήσετε. Λαλεῖτε ἀλήθειαν ἑαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ κρίμα ἐληγηκὼν κρίνετε ἐν ταῖς πόλεις ὁμῶν, καὶ ἑαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ μὴ λογιζέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὁμῶν, καὶ ὅρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· δίδωτε ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΜΗ. Οὐκ ἀπειθεῖν ἐλομένοις καὶ εἰς ἐξίτηλον πολιτείαν ἀποφοιτῶν, ἡγαπηκόσι δὲ μᾶλλον τὴν εὐθείαν διαστειχῆσιν ὁδὸν, καὶ τὴν εὐαγῶς ἡρημένους, ἐπαγγέλλεται Θεὸς τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ἡμερότητος ἐπιδώσειν ἀγαθὰ, καὶ μὴν καὶ παρατετάχθαι πρὸς τὸ χρῆναι· λοιπὸν εὖ ποιεῖν αὐτούς. Ἦκιστα μὲν γὰρ ψευδοεπεὶς ὁρᾶσθαι προστέταχε, ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐν ἀτρεκέλῃ τοὺς λόγους, ὁρθότητα δὲ τὴν ἐπὶ τοῖς κρίμασιν ἀγαπᾶν, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι ψῆφον εὐθὴ τε καὶ ἀνεπίπληκτον πάντῃ τε καὶ πάντως ἐκφέρειν, οὐ λημάτων αἰσχυρῶν ἡττωμένους, οὐκ εἰς κέρδη βλέποντας αἰσχυρὰ, καὶ χρημάτων ἕνεκα τὴν τοῦ δικαίου προδιδόντα χάριν, ἀλλ' εἰς μόνον ὀρῶντας τὸ ἀνδάνον Θεῷ· ἀνιέντας δὲ καὶ ἀδελφοῖς, εἰ δὴ πού τι παραπταίσειαν ἢ ὀρῶντες, ἢ λέγοντες, καὶ προσέτι τούτοις παρωθυμένους· εὖ μάλα τὸ ψευδοκτεῖν· μεμισσημένοι γὰρ δυσχυρίζετα· τὰ τοιάδε τῶν κακῶν.

A erit impedimento. « Paratus sum enim benefacere Jerusalem et domui Juda. » Magna est in voce emphasis. Non enim tantum ait, puta, Deliberavi et cogitavi, sed eo processu voluntatis et mansuetudinis erga vos, ut et me paraverim, seu instruxerim, quæ est intentæ commentationis minime dubia significatio. Obsignat autem promissionis veritatem, adjiciendo, « Confidite. »

Sic et nos ipsos per fidem vocatos in agnitionem veritatis securos reddit Christus. Sicut enim ante vocationem in omne genus vitiorum delapsos in reprobam sensum tradidit, et propter immunditiam dire multavit: sic et in diebus istis cogitavit et instructus est, ut ait ipse, ut benefaciat Ecclesie et domui B Juda, hoc est, nobis, qui constitemur ei, ut Dominum, et Salvatorem, et Liberatorem laudibus venerantes: 724 siquidem voci Juda notio laudis subiecta est. Aliter item Ecclesia domus Juda queat intelligi. Appellata est enim domus Christi, qui ex Juda ortus est, quo etiam nomine a divinitus inspirata Scriptura nuncupatur. Itaque patriarcha Jacob his verbis ejus meminuit: « Juda, te laudent fratres tui ». Et rursum: « Ex germine, filii mi, ascendisti ». Ascendit enim Christus ex radice Jesse, et velut e germine sanctæ Virginis, baculus et virga virtutis, juxta prophetæ vocem. Nobis igitur etiam « Confidite » dicitur, et æquissime. « Scuto enim bonæ voluntatis, » salute et gratia per Christum Pater coronavit nos C

VERS. 16, 17. Isti sunt sermones quos facietis. Loquimini veritatem unusquisque ad proximum suum, et judicium pacificum judicate in portis vestris, et unusquisque malum contra amicum suum ne cogitatis in cordibus vestris, et juramentum mendax ne diligite: quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens.

XLVIII. Quibus cordi est non detrectare imperium nec vitæ genus vanum persequi, sed recto itinere ingredi et sancte vivere malunt, iis Deus mansuetudinis suæ bona daturum, atque etiam instructum se fore ad iis deinceps benefaciendum pollicetur. Mandavit enim minime falsiloquos videri, sed veros potius sermones edere, et judiciorum integritatem diligere, et de unaquaque re sententiam sinceram nullique vituperationi affinem penitus, citra turpis lucri cupiditatem pronuntiare, non turpem quantum spectantes, et pecuniarum causa Dei gratiam prodescentes, sed solum Dei beneplacitum intuentes: condonantes item fratribus, si quid illi eos aut verbo aut facto læserint, et præter ista studiose perjurium fugitantes: odisse enim se mala hujusmodi affirmat.

²² Rom. i, 28 seqq. ²³ Gen. XLIX, 8. ²⁴ ibid. 9. ²⁵ Isa. XI, 1. ²⁶ Psal. CIX, 2. ²⁷ Psal. V, 13.

²⁸ I Timoth. III, 8.

Perpende porro quomodo nihil typicum aut umbratile facere jubeat. Non enim imperat immolare boves, nec incendere ibura, sed veluti gracilem quamdam et tornatilem, et tantum non evangelicam vitam eos exercere postulat. Quoniam enim in his pauca nobis de Salvatoris adventu indicata sunt, idcirco et mandatum induci necesse fuit, quo divina ejus jussa loqueretur. Si enim decet nos divina verba sequentes loqui veritatem, **725** quæ Christi sunt omnino disseremus: Christus enim est veritas⁴⁴. deo et sapientissimus Petrus paratissimos nos esse præcepit ad respondendum: « cuius rationem nos poscenti dicere in nobis est spe⁴⁵. » Quod si quæ Christi sunt loqui assueverint, et eum in lingua semper habuerint, et animo et corde meditati fuerint, justi plane erunt, et excellentes, pacificique et mites, et insuper patientes, et pejorare nescientes, quin penitus nec Jurantes. Meminerunt enim illud dicere: « Sit autem sermo vester: Est, est, ei, Non, non⁴⁶. » ορκεῖν οὐκ εἰδότες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὀμνύντες ὧς. Διαιμένηται γὰρ λέγοντος αὐτοῦ: « Ἐστω δὲ ὑμῶν ὁ λόγος τὸ Ναί, ναί, καὶ τὸ Οὐ, οὐ. »

Vers. 18, 19. Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Jejunium quartum, et jejunium quintum, et jejunium septimum, et jejunium decimum erunt domui Juda in gaudium, et in lætitiā, et in festivitates bonas, et lætabitini, et veritatem et pacem diligite.

XLIX. Necessarium duco discendi cupidis rursus prius exponere causas jejuniorum, de quibus hoc loco dicitur, et quod sit quartum, quodnam quintum, et reliqua, septimum scilicet, et decimum. Sic enim opportune et apte quæ sit mandatorum in vis deinde enucleando, adjungemus. Igitur rapta sancta civitate, et extusto templo, et Israele simul cum vasis sacris in captivitatem abducto⁴⁷, qui salvi restabant in Judæa, dies quibus hæc pati contigisset odiosos et execrabilis habebant, factisque cœtibus planctus lamentationesque suscipiebant, cibo se ut in jejuniis abstinentes. Quæ autem unoquoque dierum a nobis modo dictorum evenerint, age exponamus. Ait ergo beatus Jeremias: « Et factum est in anno nono regni ejus, Sedecie utique, in mense decimo, decima mensis venit Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis exercitus ejus contra Jerusalem, et circumvallarunt eam, et edificaverunt circum eam lapidibus quadris, et venit civitas in angustias usque ad undecimum annum regis Sedecie, in mense quarto, nona die mensis. Et invaluit fames in civitate, et non erant panes populo terræ: et dirupta est civitas, et omnes viri bellatores egressi sunt nocte via urbis inter muros, **726** et antemurale, quod erat versus hortum regis⁴⁸. » Postea cæde liberorum Sedecie et excoactione ejus intersita, ita pergit: « In mense quinto, decima mensis venit Nabuzardan princeps coquorum, qui stabat ante faciem regis Babylonis, in Jerusalem, et succendit domum Domini, et

Ἀθροῖς δὲ ὅπως οὐδὲν ἐπιτεταίται δρᾶν τῶν ἐν σκιάς ἢ τύποις. Οὐ γάρ τοι χρῆναι βουθεῖν, οὐδὲ μὴν λιθάνῳ τιμᾶν ἐντέλλεται, ἀλλ' ὅσον ἰσχυρὴν τινα, καὶ τετορνευμένην, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ εὐαγγελικὴν ἐπ' ασκῆσαι βούλεται ζωὴν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ βραχυὸς ἡμῶν ἐν τούτοις περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας πεποιῆται λόγος, ταύτῃ τοι καὶ ἀναγκαίως ἐντολὴ συνεισάγεται: τὰ δὲ αὐτοῦ λαλοῦσα θεσπίσματα. Εἰ γὰρ δὴ προσήκει τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ἐπομένους λόγοις λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν, τὴν Χριστοῦ πάντως διαλεξόμεθα. Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Πέτρος ἐτοιμοτάτους ἡμᾶς γενέσθαι προσέταξε πρὸς ἀπολογίαν: « Παντὶ τῷ ἐρωτῶντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς εὐσῆς ἐν ἡμῶν ἐλπίδος. » Εἰ δὲ δὴ τὰ Χριστοῦ λαλεῖν εἰθισμένοι, καὶ αὐτὸν ἔχοντες ἐπὶ γλώσσῃ: ἀλή, καὶ νοῦ, καὶ καρδίας, μελέτην πεποιημένοι, δίκαιοι που πάντως εἰεν ἂν, καὶ τῇ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ὁρθότητι διακρίνοντες, εἰρηνικοὶ τε καὶ πρᾶοι, καὶ πρὸς γε τοὺς καὶ ἀνεξίκαχοι, καὶ ψευδοειμένῃται γὰρ λέγοντος αὐτοῦ: « Ἐστω δὲ ὑμῶν

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς με, λέγων: Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ: Νηστεῖα ἡ τετράς, καὶ νηστεῖα ἡ πέμπτη, καὶ νηστεῖα ἡ ἑξήκοντη, καὶ νηστεῖα ἡ δεκάτη ἔσονται τῷ οἴκῳ Ἰσὺδα εἰς χαρὰν, καὶ εὐφροσύνην, καὶ εἰς ἔορτάς ἀγαθὰς, καὶ εὐφρανθήσεσθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε.

ΜΘ'. Ἀναγκαῖον οἶμαι τοῖς φιλομαθεῖσι προσηγήσασθαι πάλιν τῶν ἐνθάδε λεγομένων νηστειῶν τὰς αἰτίας, καὶ ποῖα ἡ τετράς, τίς δὲ ἡ πέμπτη, καὶ αὐτῶν ἐφεξῆς ἑξήκοντη τε καὶ δεκάτη. Προσαποσώμεθα γὰρ οὕτως ἐπὶ καιροῦ καὶ ἐν κόσμῳ λοιπῶν τῶν προστεταγμένων τὴν δυνάμιν. Οὐκοῦν μετὰ τὸ ἀλῶναι τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ κατεμνησθῆναι τὸν ναὸν, ἀποκομισθῆναι δὲ ὁμοῦ τοῖς ἱεροῖς σκεύουσιν αἰχμαλώτων τὸν Ἰερουσαλὴμ, οἱ σεσωσμένοι τε καὶ περιλειφθέντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα παθεῖν συμβέβηκεν ἀποφράδας ἡγούντο καὶ συγγητάς, καὶ δὴ κατὰ πληθὺν συνθεόντες, κομμὴν ἐποιούντο καὶ βρῆνον, ἀσιτοῦντες ὡς ἐν νηστειαῖς. Τίνα δὲ δὴ τὰ συμβεβηκότα καὶ ἐν ἐκστάσει τῶν ἀρετίως ἡμῶν εἰρημένων ἡμερῶν, φέρε λέγωμεν. Ἐφ' ἡτοῖνον ὁ μακάριος Ἰερემίας: « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει τῷ ἐνάτῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅτε ἐν Σεδεκίῳ, ἐν τῷ μηνὶ τῷ δεκάτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἦλθε Ναβουχοδονόσωρ βασιλεὺς Βαβυλωνός, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ, καὶ περιεχράκωσαν αὐτήν, καὶ περιμνησθῆσαν αὐτὴν τετραπόδοις λίθοις κύκλῳ, καὶ ἦλθεν ἡ πόλις εἰς συνοχὴν, ἕως ἑνδεκάτου ἔτους τῷ βασιλεὶ Σεδεκίᾳ, ἐν μηνὶ τῷ τετάρτῳ, ἐννάτῃ τοῦ μηνός. Καὶ ἑσπερώθη ὁ λιμὸς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἦσαν ἄρτοι τῷ λαῷ τῆς γῆς, καὶ διεκόπη ἡ πόλις, καὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ πολέμιστοι ἐξῆλθον νυκτὸς κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως ἀναμέσον τοῦ τείχους καὶ τοῦ προτειχίσματος, ὃ ἦν κατὰ τὸν κήπον τοῦ βασιλέως. » Εἰτα δὴ μέσον παρ-

⁴⁴ Joan. xiv, 6.⁴⁵ II Petr. iii, 15.⁴⁶ Matth. v, 37.⁴⁷ IV Reg. xiv, 9.⁴⁸ Jerem. lxi, 4-7.

ἐνθὲς τῶν Σεδεκίου παίδων τὴν σφαγὴν, αὐτοῦ δὲ ἅπαντες τὴν τύφλωσιν, ἔφη πάντες· « Ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἦλθε Ναβουζάρδαν ὁ ἀρχιμαγείρος, ὁ ἐστὶν κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Βαβυλώνος εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐνέπρησε τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον βασιλέως, καὶ πάσας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως, καὶ πᾶσαν οἰκίαν μεγάλην ἐνέπρησεν ἐν πυρὶ, καὶ πᾶν τεῖχος Ἱερουσαλὴμ κύκλῳ καθεῖλεν ἡ δύναμις τῶν Χαλδαίων ἡ μετὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. » Ἀκούετε ὅπως ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει πεπολιόρκεται ὁ Ναβουχοδονόσωρ τὴν Ἱερουσαλὴμ, εἰτα τῷ τετάρτῳ μηνὶ τοῦ δεκάτου ἔτους διακεκόρθη φησὶ τὴν πόλιν· ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ μηνὶ καὶ αὐτὸν ἐμπεπρήσθαι τὸν ναὸν καὶ ἅπασαν δὲ τὴν πόλιν διςχυρίζεται παρὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. Ἀποφράδας δὲ οὖν τὴν τετάρτην, καὶ τὴν πέμπτην, καὶ τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐποιούντο, δι' ἧς εἶπον αἰτίας. Τίς δὲ καὶ ἡ ἐβδόμη, πάλιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ ἀρχιμαγείρος, χειροτόνηκε τὸν Γοδολιαν εἰς καθηγῆτὴν τοῖς καταλοιποῖς τῶν Ἰουδαίων ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις· εἰτα τοῦτο δεδρακὼς ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὕτω πεπράχθαι μεμαθήκασι οἱ περισυνέοντες ἐξ Ἰουδαίων, συνέδραμον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ ἦσαν ἐν ἑλπίσι τοῦ κατοικεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀλλ' ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἐβδόμῳ, καθὰ γέγραπται, τὸν Γοδολιαν ἀνέβλεν ὁ Ἰσμαήλ· καὶ διεσπάρη πᾶς ὁ λαὸς τότε, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ διολώλασιν ἐκεῖ. Στυγερτὴν οὖν ἐποιούντο καὶ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν μῆνα, ταύτης ἐνεκεν τῆς αἰτίας. Ἦδε μὲν οὖν τῶν νηστειῶν ἡ πρόφασις. Ἐπειδὴ δὲ ἀκλόουθον ἦν, πεπαισμένων τῶν ἐξ ὀργῆς, καὶ ἀναχομισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐξ Ἱεροσολύμων, καὶ τῶν σκυθρωπῶν παρεληλακότων, μὴ νηστειεῖν ἐτι καὶ κόπτεσθαι, μεταπλάττεσθαι καλεῖται τὸ πένθος εἰς εὐθυμίαν, ἥδεσθαι τε μᾶλλον ἐφ' οἷς ἔχουσι λαβόντες παρὰ Θεοῦ, ἦγουν διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἐφ' οἷς τιμωρῆνται κατὰ καιροῦς, πλημμελοῦντες ἀφυλάκτως, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἐκτόπων ἀναλὴν ἐλίσσιν κατέρας.

Δέδρακε τοῦτο καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός. Ἐστρεψε γὰρ ἡμῖν τὸν κοπετὸν εἰς χαρὰν, διέβρῃξε τὸν σάκκον καὶ περιέζωσεν εὐφροσύνην, κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Ἐπαιτιώμεθα δὲ οὐδαμῶς, ὅτι θεὸν οὐκ εἰδότες ποτε, καὶ προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, πεπώκαμεν ὑπὸ πόντος ἐχθρῶν, καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον παρεδόθημεν· εὐχαριστοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐφ' οἷς ἡλεήμεθα, καὶ σωσόμεθα, καὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν λευκώμεθα, καὶ τὴν ἀγίαν οἰκοῦμεν πόλιν, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἡξιώμεθα τε λοιπὸν εὐχαῖς καὶ θυσιαῖς ταῖς πνευματικαῖς καταγεραίρειν αὐτὸν, ἀγαπῶμεν δὲ καὶ ὡς εἰρήνην, καὶ ἀλήθειαν, καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτω πρόφασιν τὸ χρῆμα καταλογίζεσθαι παρὰ τῆς θέας δεδιδάγμεθα Γραφῆς. Ὁ αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· ὁ αὐτὸς, ὡς ἔφη, ἡ ἀλήθεια· δι' αὐτὸν ἐσμεν ἐν ἐλπίσιν ἀγαθῶν, καὶ ἐν τῷ καταυφραίνεσθαι δεῖν, κατηφείας ἀπάσης ἐξηρημένης.

Τότε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι ἦξουσιν ἱεροὶ πολλοὶ, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολλὰς, καὶ συναλεύσονται κατοικοῦντες πέντε πόλεις

A domum regis, et omnes domos urbis, et omnem domum magnam combussit igni, et omnem murum Jerusalem in circuitu evertit exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe coquorum²¹. » Audis quo pacto « mense decimo anni noni » anno decimo Nabuchodonosor Hierosolymam obsederit; deinde quarto mense anni undecimi diruptam esse civitatem. In mense autem quinto etiam ipsum templum et totam urbem a principe coquorum inflammata narrat. Atros igitur, seu nefastos quartum, et quintum, et decimum dies propter causas a me dictas numerabant. Quae autem septima fuerit, praeterea dicendum est. Postquam enim princeps coquorum Jerusalem evertit, Godoliam principem Judaeis, qui Hierosolymis remanserant, creavit: quo facto Babylonem repetiit. Quod ubi cognoverunt superstitibus Judaei, Hierosolymam cum spe ibidem habitandi confluerunt. Sed mense septimo Godoliam occidit Ismael; et dissipatus est omnis populus tunc, confugitque in Aegyptum, ubi perit²². Hanc ob causam et septimum diem et ipsum mensem abominati sunt. Atque haec est jejuniorum occasio. Et quoniam consequens erat, cessantibus plagis, et Israhel Hierosolymam reverso, et tristibus finitis ultra non jejunare et plangere, luctum mutare laetitia et gaudere potius jubet de bonis a Deo acceptis, sive meminisse, ob quae olim puniti fuerint, cum liberissime sceleribus ac commaculant, et ad quidvis nefarium nullo pudore ruerent.

C Fecit hoc etiam nobis Christus. Convertit enim « planctum nostrum in gaudium, concidit saecum nostrum, et circumdedit nos laetitia, » ut Psaltes canit²³. Nec conquerimur ulla ex parte, quod cum aliquando Deum ignorantes, et creaturam potius quam Creatorem adorantes sub pedes hostium nostrorum redacti, et in sensum reprobum traditi sumus²⁴: quin gratias agimus, 727 quod misericordiam et salutem consecuti, « et de manu inimicorum liberati²⁵ » sanctam civitatem, hoc est Ecclesiam incolimus, et digni sumus habiti qui deinceps votis et sacrificiis spiritualibus ipsum veneremur; et charum habemus, et eam rem pacem, et veritatem, et summam jucunditatis occasionem reputare a divina Scriptura docti sumus. « Ipse enim est pax nostra²⁶: » ipse, ut dixi, veritas²⁷: propter ipsum bene speramus, et omni maeritudine profligata triumphamus.

Vers. 20-22. Haec dicit Dominus omnipotens: Adhuc venient populi multi, et habitantes civitates multae, et congregabuntur habitantes quinque civitates

²¹ Jerem. lii, 12-14. ²² Jerem. xl, 8-17; li, 1, seqq.; IV Reg. xxv, 23 seqq. ²³ Psal. cxix, 12. ²⁴ Rom. i, 23 seqq. ²⁵ Luc. i, 74. ²⁶ Ephes. ii, 14. ²⁷ Joan. xiv 6.

in unam civitatem, dicentes : Eamus ut deprecemur faciem Domini, et quaeramus faciem Domini omnipotentis. Vadam et ego, et venient populi multi et gentes multae, ut quaerant faciem Domini omnipotentis in Jerusalem, et ut propitient faciem Domini.

L. Convertente Christo luctum nostrum in gaudium, et in diem festum, et in lætitudinem bonas, et transferente in iucunditatem lamenta, non jam de vocatis ad salutem singuli in fide accedent, et cum Deo per sanctificationem conjungentur, sed civitates inter se ad hoc, deinceps hortabuntur, venientque cæteratim omnes gentes, prioribus semper acclamantibus qui posteriores sunt, « Vadam et ego. » Scriptum est enim : « Ferrum ferrum acuit, vir autem acuit faciem alterius ». Semper enim aliorum alacritas aliis ad bona consecranda stimulus invenitur. Quis est vero urbibus, sive gentibus suis propositus? propitiare et exquirere faciem Domini, hoc est Christum, qui est imago simillima Dei et Patris, et et figura substantiæ ejus, et splendor gloriæ, de quo et divinus David : « Faciem tuam illumina super servum tuum ». Illuminavit enim pax et facies, ut dixi, Dei et Patris, ipsum habentes benevolum ac propitium; et peccati noxas repellens et justificat per fidem : non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam. Misericors enim et bonus est, et ad se accedentibus peccata dimittit. **728** Ipsum exquirentes servandis legum sanctis omnino invenimus, et per ipsum Deo ac Patri adhæremus : « Ipse enim est pax nostra » quod Scripturæ testantur.

τὰ νενομισμένα, πάντα τε καὶ παντὸς εὐρίσκομεν, γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς.

VERS. 23. Hæc dicit Dominus omnipotens : In diebus illis apprehendent decem viri ex omnibus linguis gentium : et apprehendent fimbriam unius hominis Judæi, dicentes : Ibimus tecum, quia audivimus quod Deus vobiscum est.

Ll. Quonam modo per urbes et gentes accessuri sint quaerentes faciem Domini, rursus declarat. Inquit enim, « Erit in diebus illis, » hoc est illo tempore, quando « apprehendent decem viri unum Judæum, dicentes : Ibimus tecum : » Per denarium perfectum accedentium numerum intellige : perfectionis enim symbolum est hic numerus. Quod autem sanctis apostolis ex gentibus adhærentes eamdem cum illis viam ambulare instituerint, justificati per fidem in Christo, manifeste ostendit, ipsam formam, seu gestum, ut ex imagine accuratissime efficiam proferens. Parvi enim pueri nonnunquam patrem sequi gestientes, comprehensa ora vestis ejus, illis tactibus velut adjuti, et a veste pendentes, ci-

εις μίαν πόλιν, λέγοντες · Πορευθῶμεν δεσθεῖναι τοῦ προσώπου Κυρίου καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος. Πορευσόμεαι καὶ ἐγώ, καὶ ἔξουσιν λαοὶ πολλοὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τοῦ ἐξελῆσθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου.

N. Μεταπλάττοντος τοῦ Χριστοῦ τὸ πένθος ἡμῶν εἰς χαρὰν, καὶ εἰς ἔσπερον, καὶ εἰς εὐφροσύνας ἀγαθὰς, καὶ μεθιστώντος τοὺς θυμὸν τοὺς ὀδυρμούς, οὐ καθ' ἓνα λοιπὸν, φησὶ, τῶν καλουμένων εἰς σωτηρίαν ἢ ἐν πίστει πρόσδος, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν οικειώσις δι' ἁγιασμοῦ · ἀλλ' αἱ μὲν πόλεις ἀλλήλας εἰς τοῦτο παροτρύνουσι λοιπὸν, ἥξει δὲ κατὰ πληθύν πάντα τὰ ἔθνη, τοὺς εἰς τοῦτο φθάσαντες ἐπεκυνούωνται δὲ τῶν δευτέρων τὸ, « Πορεύσονται καὶ ἐγώ. » Γέγραπται γάρ, ὅτι « Σίδηρος σίδηρον ὀξύνει, ἀνὴρ δὲ παροξύνει πρόσωπον ἑτέρου. » Παράκλησις γάρ αὐτοῖς ἑτέροις εἰς τὸ χρῆναι πληροῦν τὸ ἀγαθόν, ἢ τινων εὐρίσκεται προθυμία. Τίς δὲ διὰ τὰς πόλεις, ἥτοι τοὺς ἔθνη, ὁ σκοπός; τὸ ἐξελῆσθαι τε καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, τοῦτέστι, Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, « περὶ οὗ φησι καὶ ὁ θεοπρίστος Δαβὶδ. » Τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐπὶ τὴν δούλὸν σου. Ἀπέλαμψε γὰρ ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ πρόσωπον, ὡς ἔφην, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· αὐτὸν ἔχοντες εὐμενῇ καὶ ὁμιλίᾳ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας διακρουσόμεθα βλάβην, ἐδικαιούμενοι διὰ πίστεως, οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Φιλοκρίτῳ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀγαθός, καὶ ἀφῆκεν ἐγκλήματα τοὺς προσκυνοῦν αὐτῷ. Αὐτὸν ἐκζητοῦντες διὰ τοῦ χρῆναι πληροῦν καὶ δι' αὐτοῦ κολλώμεθα τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Καὶ

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιλήθονται δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιλήθονται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς Ἰουδαίου, λέγοντες · Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ, διότι ἀκηκάμεν ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ὁμῶν ἐστίν.

ΝΑ'. Τίνα δὲ τρόπον ἢ κατὰ πόλεις τε ὁμοῦ καὶ ἔθνη γενήσεται πρόσδος τῶν ἐκζητούντων τὸ πρόσωπον Κυρίου, διατρανοὶ πάλιν. Ἔσται γάρ, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, τοῦτέστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὅτε « ἐπιλήθονται δέκα ἄνδρες ἐκ τοῦ Ἰουδαίου, λέγοντες · Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ. » Διὰ μὲν οὖν τῶν δέκα τὸν τέλειον τῶν προσκύνων νοήσεις ἀριθμὸν · τελειότητος γὰρ σύμβολον ὁ δέκατος ἐστὶν ἀριθμός. Ὅτι δὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις οἱ ἐξ ἐθνῶν κολλώμενοι τὴν αὐτὴν ὥσπερ ἐκεῖνοις βαδίζειν ὁδὸν ἐπεχειροῦν δικαιοῦμενοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καθίστησιν ἐναργεῖς, καὶ τὸ σῆμα λέγων, ὡς ἐξ εἰκόνης διαπεπλασμένον εὖ μάλα. Οἱ γὰρ μικροὶ τῶν παιδῶν ἐν τοῖς ἰσίοις πατράσιν ἔλονται ποτὶ κατακο-

²² Prov. xxvii, 17. ²³ II Cor. iv, 4. ²⁴ Hebr. i, 3. ²⁵ Psal. cxviii, 145. ²⁶ Tit. iii, 5-7. ²⁷ Joel ii, 13. ²⁸ Ephes. ii, 14. ²⁹ Rom. v, 1.

λουθεῖν, ἐπιδραξάμενοι τοῦ κρασπίδου, ὅσον ἐπικου-
 ρούμενοι ταῖς ἀφάις, καὶ τῶν ἰσθημάτων ἀπαρτῶμε-
 νοὶ ἀπλανῆ καὶ καὶ ἀσφαλῆ ποιοῦνται τὴν βᾶδισιν.
 Κατὰ τὸν Ἰσὺν, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ τῇ κτίσει λελα-
 τρευκότες παρὰ τὸν τῶν ὅλων Δημιουργόν, πατέρας
 γνησίους ἐπιγραφόμενοι τοὺς τῶν εὐαγγελικῶν δογ-
 μάτων εἰσηγητάς, καὶ συναπτόμενοι δι' ὁμοφυλίας,
 ἔκονται τε αὐτοῖς, νηπιόζοντες ἐπὶ τὰς γνώμας, καὶ
 εἰς τὴν ὁμοίαν ἔνεται τρίβον, ζηλωταὶ ποῦ πάντως
 ἀναδεικνύμενοι τῆς αὐτῶν πολιτείας, καὶ ταῖς ἀεὶ
 πρὸς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσεις· εἰς ἀνδρα τέλειον ἀνα-
 βαίνοντες, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος
 τοῦ Χριστοῦ. » Ἐπονται δὲ διὰ ποῖαν αἰτίαν; Πε-
 πληροφόρηται γάρ, ὅτι ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔστι,
 τοῦτέστιν, ὁ Ἐμμανουὴλ· ἐρμηνεύεται γάρ, « Ὁ
 Θεὸς μεθ' ἡμῶν. » Ὅτι δὲ οὐ μόνον ἔσται τῶν ἐξ
 αἵματος Ἰσραὴλ ἢ τὸ τηλικαύτης κλήσεως, ἀπάντων δὲ
 μᾶλλον τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἰδόντων, δια-
 μεμήνυκεν εἰπὼν, ὡς ἐκ πασῶν ἔσονται τῶν γλωσ-
 σῶν οἱ ἐπιδραττόμενοι τοῦ κρασπίδου. Πότε δὲ κέ-
 κληνται τὰ ἔθνη πρὸς ἐπιγνωσιν ἀληθείας, καὶ πότε
 βεβουλήνται ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, ἐξιλά-
 σασθαι τε αὐτόν, καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις τὴν αὐ-
 τὴν ὥσπερ διαστελεῖν ὁδόν, εἰ μὴ ὅτε γέγονε καθ'
 ἡμᾶς ὁ Μονογενὴς; ὅς ἐστι· « προσδοκία ἐθνῶν. »
 τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἔξουσι καὶ προσκυνήσουσιν
 αὐτῇ τῶν ἐθνῶν ἢ πληθὺς.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ἀἷμα λόγον Κυρίου ἐν γῇ Ἀδράχ, καὶ Δαμα-
 σκοῦ ἀνάπνευσιν αὐτοῦ, διότι Κύριος ἐφορᾷ ἀρ-
 θρώπους, καὶ πάσας φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ
 Ἡμᾶς ἐν τοῖς ὅροις αὐτῆς.

NB. Οὐκ ἀτραχὺ μὲν τὸ προαίτιον, δυσείφικτος
 δὲ κομῆς καὶ αὐτῇ τῶν λέξεων ἢ συνθήκη. Πᾶν ὡς
 ἐν λελέξεται πρὸς ἡμῶν. Τὰ γε μὴν ἐφ' οἷς εἰρησθαι
 ταῦτα νομιούμεν, εἰκότως προαγορεύειν ἀνάγκη· νοη-
 θεῖν γὰρ ἂν ὧδέ τε καὶ μόλις· τῆς προφητείας ὁ νοῦς.
 Ὅτε τοίνυν τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνέλθῃ τε
 καὶ ἀπ' ἡλαχται κατὰ καιροῦς ὁ Ἰσραὴλ, ἥκόν τε
 λοιπὸν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνατερίζουν ἐπὶ χειρὸν
 τὴν Ἰερουσαλήμ, τότε δὲ, τότε τὰ περίοικα τῶν
 ἐθνῶν, οἱ τε τὴν Σαμάρειαν οἰκούντες, καὶ οἱ τὰς τῆς
 Παλαιστίνης, καὶ μὴ καὶ Φοινίκης νεμόμενοι πόλεις,
 κατεδάκνοντο φθόνῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ ἠδεδίεσαν, μὴ ἄρα
 δὴ πάλιν ἀνεεγκόντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων εἰς τὸ
 ἀπ' ἀρχῆς, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐκτεινομένου
 τοῦ γένους, εἴτα πόλιν ἔχοντες τὴν οὕτω δυσάλωτον
 καὶ εὐπυργωτάτην, καταστρατεύοντο πάλιν αὐτῶν,
 καὶ ἀμαχὸν τινα, καθὰ καὶ πάλαι, κατεξαναστήσειαν
 αὐτῶν τὴν χεῖρα, ταύτῃ τοι τεύχειν ἐθέλοντας διακω-
 λῦσαι ἡθελον, πικροῦς ἀρτύοντες λόγους, καὶ μὴ
 καὶ ἐφ' ὅλους ληστρικὰς λόντας αὐτοῖς. Ἦσαν δὲ εἰς
 τοῦτο βασκανίας καὶ φθόνου, ὥστε καὶ γεγράφασι
 τῷ Βασιλεὺς βασιλεύοντι τὸ τηλικαύτης τὰ ἐν τῷ Ἑσδρά
 κείμενα. Ἐχει δὲ οὕτως· « Βασιλεῖ Ἀρταξέρξη κυ-
 αίῳ, οἱ πατέρες σου· Πάβυμος· ὁ τὰ πραττόμενα γρά-

A tra errorem periculumque gradiuntur. Eodem mo-
 do, opinor, et qui rebus conditis servierunt potius
 quam universorum Conditori, pro germanis patri-
 bus cooptantes evangelicorum dogmatum explanat-
 tores, et per concordiam illis colligati, sequuntur
 eos, infantes adhuc iudiciis, et simili via incidunt,
 eorum vitae imitatores manifesti, et perpetuis ad
 meliora incrementis « in virum perfectum, et in
 mensuram ætatis plenitudinis Christi » evadentes.
 Quamobrem autem sequuntur? Certo enim credunt
 Deum, hoc est Emmanuelem cum illis esse: redditur
 enim « Nobiscum Deus. » Vocationem porro illam
 non tantum filiorum Israel, sed omnium per orbem
 gentium fore, docet cum ait, ex omnibus fore lin-
 guis qui apprehendent simbriam. Quando autem vo-
 catæ sunt gentes ad agnitionem veritatis, et quando
 voluerunt exquirere faciem Domini, et eum propi-
 tiare, et cum sanctis apostolis quasi eadem via in-
 gredi, 729 nisi quando nostram naturam induit
 Unigenitus? qui est « expectatio gentium »; « cui
 cantat etiam divinus David: « Omnes gentes quas-
 cunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Do-
 mine ». » Per ipsum enim et ipsa gentium multitu-
 do salvata est.

πρὸς ὃν καὶ ὁ Θεοπέσιος· ἀναμέλπει Δαβὶδ· « Πάντα
 ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Εἰσώσεται γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ

CAP. IX.

C

VERS. 1, 2. Assumptio verbi Domini in terra
 Adrach, et Damasci requies ejus, quia Dominus re-
 spicit homines, et omnes tribus Israel. Et Emath in
 finibus ejus.

LII. Locus salebrosus, et verborum ista series
 difficilis ad intelligendum. Verumtamen, quantum
 in nobis est, eam enodabimus. Porro explicandum
 prius de quibus ista dicta merito existimemus. Sic
 enim, et vix tamen vaticinii sensus liquebit. Quan-
 do igitur captivitatis vinculis emissus liberatus est
 olim Israel, et ita in Judæam revenit, et Jerusalem
 instaurare coepit, tunc, tunc vicinæ gentes, Sama-
 ritæ, et Palesini, et Phœnices, invidia ardentibus, ti-
 mentesque simul ne, rebus illorum ad pristinam in-
 columitatem revocatis, et genere in immensum au-
 cto, cum urbem haberent expugnata difficilem ac
 munitissimam, deinde ipsos bello lacecerent, et
 invictum, ut olim, contra se exercitum adducerent,
 his de causis muros ædificare aggressos impedire co-
 nati sunt, verba amarulenta jactantes, et populatio-
 nibus in eos grassantes. Eo autem obtreccationis et
 invidiæ prodierunt, ut regi Persarum per id tempus
 scriberent, quæ ab Esdra recitantur his verbis
 propemodum: « Regi Artaxerxi domino, servi ejus,
 Rathymus actorum scriba, et Semelius scriba, et
 reliqui de consilio, et iudices in Colesyria et Phœ-
 nice. Nosse te convenit, rex, Judæos Babylonem tra-
 ductos venisse in provinciam nostram, et urbem

⁶⁶ Ephes. ix, 13. ⁶⁷ Gen. xlix, 10. ⁶⁸ Psal. lxxxv, 8.

δύνας, εἰ δὴ μάλιστα τῶν ἄλλων διαφερόντως τετίμητο, προέχουσαι μὲν ἰσχυρῶς, καὶ πλούτῳ, καὶ ταῖς ἀνδρίαις τῶν κατοικηκόντων, ἔχουσαι δὲ ὥσπερ ὑπὸ χεῖρα τὰς ἄλλας, καὶ τῶν ὁρίων ὑπερκαίμεναι. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, φησὶν, ὀψήλην ἀνασπῶσι τὴν ὄρεον Σιδὼν τε καὶ Τύρος, οἴονται δὲ εἶναι δεινοὶ τε καὶ ἀθραυστοί, καὶ θεσφορήκασιν μὲν ἐπ' ὀχυρώμασι, τοῦτέστι τειχῶν περιβολαῖς, ἔχουν καὶ ἐτάροις πράγμασι, εἰ' ὧν ἂν εὖ ἔχοι καὶ σώζοιτο πόλις, πεφρονηκασὶ δὲ καὶ ἐπὶ πλούτῳ μέγα, ταύτῃ τοι μαθήσονται διὰ πείρας αὐτῆς, ὅτι Κύριος κληρονομήσει αὐτήν. Πεπορηκότων γὰρ αὐτῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἔχουν Οὐεσπασιανὸν καὶ Τίτου, κληρονομηθήσεσθαι φησιν αὐτὴν παρὰ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ παραβέβηκεν, καὶ ὑπὸ χεῖρα τιθείς τῶν ἡρηκόντων αὐτήν. Ῥωμαῖοι γὰρ τοῖς ἰδοῖσι ὑποφέροντες σκήπτροις τὴν εὐμπασαν γῆν, τοὺς μὲν εἰκουσὶν ἀμαχεὶ πρόλοι τε ἥσαν καὶ προσήνεῖς· τοῖς γε μὴν ἀντεξάγειν ἐθέλουσιν ἐπεφύοντο καὶ αὐτοὶ ὀριμαί τε καὶ ἀμαχοί. Καταπρησθήσεσθαι δὲ οὖν φησιν αὐτὴν κατεσπαρμένων ἐν θαλάσῃ τῶν ὀχυρωμάτων, καὶ διηρησμένου τοῦ πλούτου, εἰ καὶ ἦν ὡς χροῦς τὸ χρυσεόν, καὶ ὡς πηλὸς ὁδῶν τὸ ἀργύριον αὐτῆς. Ἐμποροὶ γὰρ γεγῆνασι δεινοὶ, καὶ φιλοκερδέστατοι λίαν, οἱ τῆς Τύρου οἰκῆτορες, καὶ περὶ γε τούτου πλατὺς καὶ μακρὸς πεποιήται λόγος ἐν τοῖς Ἰεζεχὴλ τοῦ προφήτου συγγράμμασιν. Οὐδὲν εὖν ἄρα τοὺς Θεῷ προσκρούοντας ὄνησει ποτὲ τοὺς ἐπιτεωθίζοντας ἁτίους, εἰ δὴ ποῦ τι συμβαίη παθεῖν αὐτοὺς, πλατὺ δὲ γελῶντας εἰ δοκιμάζῃ Θεὸς ῥωμῆα, τοῦτέστι, πᾶσα περιβολή, καὶ πᾶς ἀσφαλείας βῆλλον οὗτος τοῖς εἰσθεοῖσι καταβήσιν τῆς εἰς τοῦτο

Ἰδοὺ δ' ἂν τις καὶ νῦν τοὺς Ἑλλήνων παῖδας μέγα μὲν φρονούντας ἐπὶ σοφίᾳ κοσμηθῇ, καὶ ὥσπερ ἐπὶ ὀχυρώμασι, ταῖς ἐκ πολυλόκων συλλογισμῶν ἀπάταις, μόνον δὲ οὐχὶ τὴν ἰδίαν πλάνησιν, τῇ τῆς εὐγνωστίας δυνάμει διατειχίζοντας, καὶ καταπλουτοῦντας λίαν, τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν ὡς ἄργυρον, καὶ ὡς ἐν τάξει χρυσοῦ τὸ ἐν νοήμασι τίμιον. Πλὴν καὶ οὕτως ἔχοντας κεκληρονόμηκεν ὁ Χριστός. Καθῆρηται μὲν γὰρ τὰ ὀχυρώματα, τοῦτέστι, πεπνῶκεται τὰ ἐξ ἀπάτης εὐρέματα, διηρησται δὲ καὶ τὸ χρυσεόν, καὶ τὸ ἀργύριον. Οἱ γὰρ τοι κατὰ καιροὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προσεσχηκότες, ἄνδρες ἐλλόγιμοι, καὶ σοφοί, τῆς ἐκείνων εὐγνωστίας τὴν δύναμιν εἰς ἑαυτοὺς ἀρπάσαντες, ἱερὴν ἀνάθημα πεποιήνασι τῷ Θεῷ τοῖς τῆς πίστεως ἐπαγωνιζόμενοι λόγοις, καὶ τῆς παρ' ἐκείνων ἀπάτης πλείστην τε ὄσπιν, καὶ ἀληθῆ ποιοῦμενοι τὴν κατὰβήσιν. Πεπράχασιν τοιοῦτον καὶ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Χρησάμενοι γὰρ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σκευὴ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, καὶ σκελεύσαντες τοὺς πλεονεκτήσαντας, προστήκασι ταῦτα κατὰ τὴν ἔρημον τῷ παναγίῳ Θεῷ κατεσκευαζομένης τῆς ἁγίας σκηνῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς σκευῶν ἱερῶν. Οὐκοῦν οἱ διὰ σοφίας κοσμηθῆς καὶ λόγου παιδρέτης οἰκοδομοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν, διαπράξουσιν τε τοὺς Ἑλλήνων παῖδας, καὶ οἴοναι τὸ χρυσεόν αὐτῶν, καὶ τὸ ἀργύριον ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐπικεικίας καταπλουτήσαντες, κλῆρον αὐτὸν ποιοῦνται

A cæteris erant honoratissimæ, præstantes viribus, et divitiis, et incolarum fortitudine, et alias quasi in potestate habentes, et confinibus superiores. Quoniam igitur, inquit, supercilium tollunt Tyrus et Sidon, arbitranturque se potentes et inconcussas, et apem reponunt in munitionibus, hoc est in muris quibus ambiuntur, sive in rebus aliis quibus floreat et salva sit civitas, de divitiarum etiam copia sibi plaudunt, idcirco ipsa experientia discent quod Dominus possidebit eam. Expugnatam enim ab Israelitis, aut Vespasiano et Tito, possessum iri a Domino inquit. Ipse enim erat qui tradidit et in manus occupantium dedit. Romani namque totum orbem in diuisionem suam redigentes, ultro se deditibus elementes et benignos, resistentibus acres, et invictos sese præbent. Ipsam igitur conflagraturam dicit, detractis in mare munitionibus, et distractis divitiis ejus, quamvis aurum ejus sit ut pulvis, et ut lutum platearum argentum ejus. Erant siquidem mercatores periti, et lucri appetentissimi Tyri incolæ, de quo copiose admodum Ezechiel propheta. Nihil igitur unquam proficiet Deum offensentes et sanctos criminantes, et effuse irridentes, si quid Deo suorum fidem probanti illos perpeti contigerit. Inutile enim evadet omne eorum munimentum, hoc est, omne quo circumdantur ac sepiuntur, et presidium quodvis, et divitiæ nihil commodi afferent, quin potius populatibus addent animos.

τῶν ἰδίων τὴν πίστιν. Ἀπονήσει γὰρ αὐτῶν πᾶν ὀχύτροπος· οὐδὲν δὲ ὅμως ὁ πλοῦτος ὄνησει, ἔσται δὲ προθυμίας ὥλεος.

C Atque adeo nunc quoque videas Græcos ob mundanæ sapientiam efferrī, et velut in propugnaculis in multifariis syllogismorum fallaciis, et propemodum errorem suum sacundia vi tanquam muro sepiantes, ac mirum in modum locupletes dictione splendida ut argento, et sensis animi præclaris ut auro. Verumtamen etiam sic comparatos possedit Christus. Destructæ sunt enim munitiones, hoc est ceciderunt inventa fallaciæ, direptum est aurum et argentum. Qui enim suis quique temporibus

732 Ecclesiis præfuerunt, viri eloquentes et sapientes, eorum eloquentiæ facultatem ad se derivatam, sacrum Deo anathema fecerunt, pro fidei doctrina decertantes, et imposturam ipsorum uberrime verissimeque refutantes. Hoc etiam fecerunt Israelitæ.

D Mutuati enim ab Aegyptiis vasa aurea et argentea, et spoliatis iniquis dominis, ea in solitudine Deo sanctissimo obtulerunt, fabricato inde tabernaculo, et vasis sacris ad usum ejus. Ergo qui per sapientiam mundanæ, et sermonis splendorem Ecclesias ædificantes Græcos diripiunt, et quasi auro eorum et argento æquissime ditescunt, faciant ea possessionem Domino, ad gloriam ejus spectantia aliis loquentes, et illorum quidem munitionem everteutes, et quæ intelligitur sanctam civitatem, nempe Ecclesiam ædificantes.

" Exod. iii, 21, 22.

Θεοῦ, τὰ εἰς ὁδὸν αὐτοῦ λαλοῦντες ἐτέροις, καὶ τὰ μὲν ἐκείνων ὀχυρώματα καταστρέφοντες, οἰκοδομοῦντες δὲ νοητικὰς τὴν ἀγίαν πόλιν, τοῦτέστι τὴν Ἐκκλησίαν.

VERS. 5, 6. *Videbit Ascalon, et timebit: et Gaza, et dolebit nimis; et Accaron, quia confusa est a spe sua. Et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur. Et alienigenae habitabunt in Azoto, et destruant superbiam alienigenarum.*

LIV. Bello, et proeliis regionem invadentibus, fidentiores et bona spe erectiores sunt aliquando urbes ejus. Credunt enim de hostibus aut multitudine incolentium, aut firmitate mœnium, et scientia militari victoriam relatuross. Quod si quæpiam de ipsis capiatur, quæ potentissima dici poterat, tunc sane, tunc quælibet timori succumbit, et spem abjicit, effugiendi, inquam, et ut prostrata jam lamentatur. Capta igitur adeo conspicua, et validissima, et divitiis referta: « Timebit, inquit, Ascalon, et Gaza dolebit, atque etiam Accaron. » Urbes sunt Palæstinorum. Dolebit autem, « quia confusa est a spe sua. » Putabant enim Tyrionum vires sibi quoque ad auxilium satis fore. Sed postquam eversas viderunt, de spe deciderunt. Et Gazæ quidem princeps evanescet inquit, utpote disperditus. Habitabunt autem alienigenæ in Azoto, bello consumptis, ut consentaneum est indigenis. Addit his, « Destruam alienigenas, » sive Palæstinos, quos, ut consuevit, alienigenas appellat. Possint, si cui placebit, et ad alias gentes quæ vexarunt Israël, hæc verba transferri, 733 confines, et Judæarum vicinas. Ceterum hæc a nobis iterum ut litteræ accommodata dicta sunt.

τῶν ἡδικηκότων τὸν Ἰσραὴλ, οἳ καὶ ἦσαν ἕμποροι, καὶ πρὸς γε τὸν ἐν γράμμασι λόγον, εἰρήσεται πάλιν.

Sciendum autem, ut dixi, nonnunquam Ecclesia persecutionem patiente, invadi eam horribiliter, et irrideri ab hostibus, clamantibus forte, Euge, euge, ut scriptum est 72. Verumtamen succurrens Christus, omnem eorum potentiam confringet, templum suum excitans, et insidiatoribus fratissimus supplicia imponens, et cen quasdam urbes, hæresum synagogas, et insuper idololatrarum greges impios humo affligens.

VERS. 7. *Et auferam sanguinem eorum de ore illorum, et abominaciones eorum de medio dentium eorum. Et relinquentur et isti Deo nostro, et erunt ut tribunus in Juda, et Accaron sicut Jebusæus.*

LV. Etiam isti Israël devorarunt, et instar ferarum ora quasi sanguine polluta habuerunt. Quia vero idololatraz, et superstitionibus dediti erant, propemodum semper in lingua, sive in dentibus suarum abominationum implorationes ferebant, ubique sursum et deorsum quod dicitur, manufacta deos vocitantes, et lapidibus sensu vacantibus dicentes: « Deus meus es tu, et tu genuisti me 73. » Ceterum cum ita immaniter adversus Israël se

ὀφεται Ἀσκάλων, καὶ φρονηθήσεται· καὶ Γάζα, καὶ ὀδυνηθήσεται σφόδρα· καὶ Ἀκκαρὼν, ὅτι ἠσχυνέθη ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. Καὶ ἀπολείται βασιλεὺς ἐκ Γάζης, καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικηθῇ. Καὶ κατοικήσουσιν ἄλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, καὶ καθελῶ ὄψιν ἄλλοφύλων.

ND'. Ὅτε πολέμου καὶ μάχης ἐμβολὴ καταίνεται χώραν, εὐθαρσέστεραί πῶς εἰσι, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἔσθ' ὅτε χρησταί, αἱ κατ' αὐτὴν πόλεις. Ὡφονται γάρ, ὅτι περιέσσονται τῶν ἐχθρῶν ἢ τῷ πλήθει τῶν ἐνοικούντων αὐταῖς, ἢ τειχῶν ὀχυρότητι, καὶ ταῖς τῶν τακτικῶν ἐπιστήμαις. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο τῶν παρὰ σφισιν ἄλωναί μίαν, ἥπειρ ἂν λέγοιτο δυνατωτάτη, τότε δὴ, τότε πᾶσα μὲν ὀκλάζει πρὸς θεόν, ἀποσείνεται δὲ τὴν ἐλπίδα, τὴν τοῦ φυγεῖν δύνασθαι φημί, καὶ ὥς πεσοῦσα θρηνεῖ. Ἀλούσης δὲ οὖν τῆς οὕτω διαφανούς, καὶ ἀκριβοτάτης, καὶ πλοῦτεω κομώσης, « φρονηθήσεται μὲν, φησὶν, ἡ Ἀσκάλων, καὶ ὀδυνηθήσεται Γάζα, καὶ μὴν καὶ Ἀκκαρῶν. » Πόλεις δὲ αὗται τῶν Παλαιστινίων. Ὀδυνηθήσεται δὲ, « ὅτι ἠσχυνέθη ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. » Φοντο μὲν γάρ, ὅτι καὶ αὐταῖς ἰσχύσει πρὸς ἐπικουρίαν ἡ Τυρίων ἰσχύς. Ἐπειδὴ δὲ κειμένην τεθέανται, ταύτη τοι λοιπὴν ἀπωλισθήσεται τῆς ἐλπίδος. Καὶ ὁ μὲν Γάζης ἡγούμενος οἰχέσεται, φησὶν, ἀπολωλώς δηλονότι. Κατοικήσουσι δὲ ἄλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, δεδαπανημένων, κατὰ τὸ εἶδος, τῷ πολέμῳ τῶν αὐθιγενῶν. Ἐπιλέγει δὲ τούτοις, ὅτι « καθελῶ τοὺς ἄλλοφύλους, » ἥτοι τοὺς Παλαιστινίους, οὓς ὀνομάζει συνήθως. Ἦκοι δ' ἂν, εἰ γὰρ τῷ δοκεῖ, καὶ καθ' ἐτέρων ἐθνῶν ὁ λόγος τῆς Ἰουδαίων γείτονες. Ἀλλὰ ταῦτ' ἐν ἡμῖν, ὡς

Εἶδεναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι διωκομένης, ὡς ἔφην, ἔσθ' ὅτε τῆς Ἐκκλησίας, συνεπιφύσονται τε δεινῶς, καὶ ἐμπειδωμένοι οἱ ἐχθροί, τάχα που λέγοντες τὸ, Εὐγε, εὐγε, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἐπαμύναι Χριστὸς, καὶ ἅπασαν μὲν αὐτῶν συνθραύσει δύναμιν, τὸν ἴδιον ἐγείρων ναὺν, ἐπιφέρων δὲ τοῖς ἐπιβουλεύουσιν τὰ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ, καὶ ὥσπερ τινὰς πόλεις τὰς τῶν αἰρέσεων κατασεύει συναγωγὰς, καὶ πρὸς ταύταις ἔτι τὰ εἰδωλολατρῶν ἀνόσια στήλην.

Καὶ ἐξαπὼ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν. Καὶ ὑπολείψονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ ἔσονται ὡς χιλιάρχος ἐν Ἰούδα, καὶ Ἀκκαρῶν ὡς Ἰεβουσαῖος.

NE'. Κατεδηλόχασιν μὲν καὶ οὗτοι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οἷά τινες θήρας μονονουχὶ καὶ αἵματι πεφυρμένον εἶχον τὸ στόμα. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν εἰδωλολάτραι, καὶ ταῖς τῶν ματαίων θεραπειαῖς προσκείμενοι, αἱ πῶς ἐπὶ γλώττης, ἥγουν ἐπ' ὀδόντων εἶχον τῶν ἰδίων βδελυγμάτων τὰς κλησεις, ἔνω τε καὶ κάτω θεοὺς ὀνομάζοντες τὰ χειρόκμητα, καὶ λίθοις ἀψύχοις κατὰ τὸν προφήτην λέγοντες: « Θεός μου εἰ σὺ, καὶ σὺ ἐγέννησάς με. » Ἀλλ' ἐκτετίχασιν μὲν τὴν αὐτοῖς

72 Psal. xxxix, 16. 73 Jerem. ii, 27.

προσθήκουσάν τε καὶ ἀποχωρῶσαν δίκην, πεπλημμελή-
κότες ἀγρίως εἰς τὸν Ἰσραὴλ. Πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν διο-
λώλασι, προαθρούντες Θεοῦ τὴν ἰσομένην αὐτῶν ἐκ
στόματος αὐτῶν, (1) τοῦτέστιν, εἰ καὶ οἱ αὐτοὶ τινες θῆρες
μονοουχὶ κατεβρόβησαν τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἤξει και-
ρὸς, καθ' ὃν ἔσονται καθαροί, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις
αἰτίας ἀπηλλαγμένοι. Δικαιωθήσονται γὰρ ἐν πίστει
καὶ αὐτοί, καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος ἀπο-
λούσονται μολυσμόν. Ἐξαρῶ δὲ καὶ τὰ δόγματα
τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν ἐκ μέσου ὁδόντων αὐ-
τῶν· διαμεμνήσονται γὰρ οὐκέτι τῶν ψευδωνύμων
θεῶν, οὐτε μὴν ὀνομάσουσιν αὐτούς. « Ὑπολειφθή-
σονται δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ Θεῷ ἡμῶν, » καθάπερ ἀμέλει
καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσραὴλ· σέσωσται μὲν γὰρ καὶ αὐτοῦ
τὸ κατάλειμμα, καίτοι δεδουσεθηκότος εἰς αὐτὸν τὸν
Ἑμμανουήλ. Ἐπειδὴ δὲ κεκλημένη τῶν ἐθνῶν ἡ
πληθὺς τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ πιστεύουσαι συνήφθη
πνευματικῶς, Χριστοῦ συνδούτος εἰς ἑνωσιν, « Ἀυ-
τὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, » ποιήσας τὰ ἀμφο-
τέρα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας,
κτίσας τε τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον,
ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τοὺς ἀμφοτέ-
ρους ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα, » ταύτη τοι
φησὶν ὅτι ἔσονται ὡς χιλιάρχος ἐν Ἰούδα, τοῦτέστιν
εἰς τοῦτο προδίδονται γεννησίδετος, τῆς ὥς ἐν πίστει
τε καὶ ἐπισκεψίᾳ, φημί, ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρχηγούς
γενέσθαι τοῦ Ἰούδα. Ἔσται δὲ καὶ ὁ Ἀχκαρὼν, τοῦ-
τέστιν, ὁ ἀλλογενὴς, ὁ ἐκ γῆς Φυλιστείας, ὡς ὁ Ἰε-
δουσαὶος, τοῦτέστιν ὡς αὐτὸς ὁ κάτοικος τῶν Ἱερο-
σολύμων λαός. Ἐκαλεῖτο γὰρ ἡ Ἱερουσαλὴμ Ἰεδούς
ἐν ἀρχαίς· οὐκοῦν Ἰεδουσαίος ὁ Ἱεροσολυμίτης
ἐνθάδε νοεῖται. Πολλοὶ δὲ χιλιάρχοι, τοῦτέστιν
ἡγεμόνες, καὶ προεστηκότες λαῶν καὶ ἐξ ἐθνῶν γε-
γόνασι, καὶ σύνεισιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τὸ
δὲ ἐν Ἰούδα νοήσεις ἐπὶ τοὺς αἰνεῖν εἰσθότας, τοῦ-
τέστιν ἡμᾶς τοὺς ἐν πίστει κεκλημένους, οἱ στεφα-
νοῦν εἰθίσμεθα ταῖς ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις τὸν
κεκληχότα Χριστόν.

Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα, τοῦ
μὴ διατρεφῆσθαι, μηδὲ ἀνακαμπτεῖν, καὶ οὐ μὴ
ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτούς οὐκέτι ἐξελαύνων, διότι νῦν
ἐωράκασι ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου.

NG. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς ἀνάστημά τε καὶ τείχος
ὀνομάζει Χριστόν, δι' οὗ καὶ ἐμπεφυγώμεθα, κατ'
εὐδοκίαν δὲ δηλονότι, καὶ θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρός. Οἶκος γὰρ νοητός, καὶ οἰκοδομὴ Θεοῦ, κατὰ τὴν
τοῦ Παύλου φωνήν, ἡμεῖς που πάντως ἐσμὲν, οἱ
πεπιστευκότες, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς ἐν ταῖς καρ-
δίαις ἡμῶν διὰ τοῦ πνεύματος κατοικεῖ, καὶ τοῖς
ἀγαπᾶσιν αὐτὸν ἐναυλιζέται. Ἐφη γὰρ αὐτὸς διὰ
προφῆτου φωνῆς· « Ὅτι κατοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ
ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ
ἔσονται μοι λαός. » Ἀνάστημα δὲ οὐν τὸ ἐγρηγορμένον
διὰ βουλῆς τοῦ Πατρὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστός, ἵνα
μηκέτι, καθὰ καὶ πάλιν, διωδεύσωσι τινες, καὶ ἀνακάμ-

A gessissent, quas debuerunt, et quantum satis fuit
poenarum eidem dederunt. Verumtamen non ad
unum perierant, cessationem laniens ab ore ipso-
rum Deo praevidente : hoc est, tamen ut bellum Isra-
elem propemodum deglutiverunt, veniet tamen tem-
pus, quo puri et in his ab omni culpa liberi erunt.
Justificabuntur enim in fide ipsi quoque, et iniqui-
tatum priscarum sortes eluent. Auferet autem et
nomina : abominationum ipsorum, et de medio
dentium ipsorum : » nec enim amplius falsorum
deorum mentionem inferent, nec nominabunt eos.
« Relinquentur porro et isti Deo nostro, » sicut
nimirum et ipse Israel : nam et ejus reliquiae sal-
vatae sunt, quantumvis erga ipsum Emmanuelem
scelerati exstiterint. Qua vero vocata ex gentibus
multitudo de sanguine Israel prognatis, et creden-
tibus spiritualiter copulata est, Christo eos in uni-
tatem copulante, « Ipse enim est pax nostra, qui
fecit utraque unum, et qui medium parietem dis-
solvit, et duos populos in unum novum hominem
condidit, faciens pacem, et reconcilians ambos
734 in uno Spiritu ad Patrem », idcirco inquit,
futuros ut tribunum in Juda, hoc est ad tantam
fidei bonitatisque sinceritatem processuros, ut ex
ipsis etiam principes Juda evadant. Erit item et
Accaron, hoc est alienigena, et Philistaeus ut Jebu-
saeus, hoc est ut ipse incola Hierosolymorum po-
pulus. Olim siquidem Jerusalem Jebus dicebatur ;
quare Jebusaei nomine hoc loco Hierosolymita in-
telligitur. Multi autem tribuni, hoc est duces et
moderatores populorum etiam ex gentibus fuerunt,
et sunt simul per universum orbem. Ast nomine
Juda eos qui laudare consueverunt accipies, nempe
nos in fide vocatos, qui perennibus hymnis
Christum a quo vocati sumus, celebrare sole-
mus.

VERS. 8. Et substituum domui meae erectionem,
ne pertranseat, nec revertatur, et non superveniat
super eos ultra abigens, quia viderunt in oculis
meis.

LVI. En Christum perspicue erectionem et mu-
rum nominat, per quem et in altum exurgimus,
juxta beneplacitum et voluntatem Dei et Patris. Do-
mus enim sub intelligentiam cadens, et aedificatio
Dei, secundum Pauli vocem ⁷⁶, nos sumus plane
qui credidimus : siquidem verum est, eum in cor-
dibus nostris per spiritum habitare ⁷⁷, et in his
qui diligunt ipsum commorari ⁷⁸. Ait enim ipse per
prophetam : « Quoniam inhabitabo in illis, et in-
ambulabo inter illos, et ero illorum Deus, et ipsi
erunt mihi populus » ⁷⁹. Erectio igitur voluntate
Patris Ecclesiae excitata Christus est, ne ultra, sicut
quondam, pertranseant quidam, et revertantur, in-

⁷⁶ Ephes. II, 14-16. ⁷⁷ I Cor. III, 9. ⁷⁸ Ephes. III, 17. ⁷⁹ Joan. XIV, 23. ⁸⁰ Levit. XXVI, 11, 12

(1) Desideratur vocabulum accusandi casu, quod expressimus Latine. *Interiores*.

NZ'. Ἀναφανθὲν ἐν τούτοις διακηρύττει λοιπὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἀνάδειξιν, ὥς οὐδὲν ὄλωσθαι τὸ ἀνίψιν. Καίρειν μὲν γὰρ προστέταχεν ἀναγκαιῶς τῇ νοητῇ Σιών, ὅτε δὲ καὶ πάσης ἡμῶν κατηφείας ἐξηρημένης; Πού γάρ ἐστι τὸ κατηφές, καὶ ἐπὶ τίσιν ἀν' γένοιτο πρὸς ἡμῶν τὸ κατοικώμεν ὄλωσ, ἀπεληλαμένης τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου πεπατημένου, κεκλημένης τε τῆς ἀνθρώπου φύσεως εἰς ἑλευθερον ἀξίωμα, καὶ τῇ τῆς υιοθεσίας κατεστημένης χάριτι, καὶ τοῖς ἀνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ χαρίσμασι κατηγγαλισμένης; Ἐπιτήρει δὲ, ὅτι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν εὐαγγελιζόμενος, εὐθὺς θυγατέρα τὴν Σιών ἀποκαλεῖ. Σφόδρα δὲ οὖν χρῆναι χαίρειν αὐτὴν εὖ μάλα προστέταχεν, ἀνακηρύττειν τε παρεγγυῖ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὥς ἦδη παρίσταται, καὶ ἀναδειχθήσεται μετὰ σαρκὸς ὁ βασιλεὺς αὐτῆς, δικαίος, καὶ σώζων. Δεδικαίωσε γὰρ ἡμᾶς ἐν πίστει Χριστῷ, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας κατεσπύμενην τρίβον τοῖς προσποιοῦσιν αὐτῇ. Ἔστι δὲ πρὸς τούτους καὶ πρῶτος, οὗ νομικὴν προσφέρειν ἀποταμίαν, οὐδὲ θανάτῳ τιμωρούμενος τοὺς παραβαίνοντας ἐντολὴν, σώζων δὲ μᾶλλον ἐξ ἡμερότητας, καὶ ἀνιστάς τοὺς ὥλισθηκότας. Ἀνέγνωμεν δὲ ὅτι ἡ Τὸ γράμμα ἀποκαταίνεται, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ἡ γράμμα μὲν γὰρ ὁ καλαστής ἐστιν νόμος, ἡ σκία, καὶ ὁ τύπος· πνεῦμα δὲ ζωοποιῶν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἐν πνεύματι γὰρ καὶ ἀληθείᾳ δεδιδαγμεθα προσκυνεῖν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς παιδείσεως. Ὅτι δὲ καὶ ἐπαδέθηκεν ἐπὶ πῶλον νέον, οὕτω τε εἰσέφρησεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὗ μακροῦ πρὸς πληροφορίαν δεήσει λόγου. Ἀπόχρη γὰρ εἰς πίστιν ἡμῖν ὁ θεοπέσιος εὐαγγελιστὴς γεγραφὼς τὰ τοιαῦτα. Ἐπακάθητο μὲν γὰρ τῷ πῶλῳ Χριστῷ, εἰπετό γε μὴ ἡ τεκοῦσα· καὶ σημεῖον ἡμῖν ἀναγκασιότατον πράγματος τὸ δρώμενον ἦν. Ἐπανεπαύσατο γὰρ ὁ Χριστὸς τῷ νέῳ λαῷ, τούτεστι τῷ κεκλημένῳ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῷ εἰδωλολατρῶντι ποτε. Οἷα γὰρ τις ἦν πῶλος, οὕτω δεδασμασμένος, οὕτε μὴν εἰδὼς βαδίζειν ὁρθῶς· οὐ γὰρ που τῷ θεῷ πεπαιδαγωγῶντο νόμῳ. Ἄλλ' ὁ πάντας ἄγων εἰς εὐεργλίαν πνευματικὴν, προὔπεθηκε μὲν ἑαυτῷ τὸν πῶλον. Ἐφεται δὲ ὅτι κατὰ καιροὺς καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ, διὰ τῆς ἐπομένης ἡμέρας δέδωκε νοεῖν, καίτοιγε ἐν χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν κλήσιν τὸ πρεσβύτερον ἔχουσα· προεσκέχλητο γὰρ διὰ Μωσέως καὶ προφητῶν. Ἐπειδὴ δὲ προσέκρουκε τῷ σώζοντι βασιλεῖ (οὐ γὰρ τοῖς προσήκατο τὴν πίστιν), ταύτῃ τοι δικαίως τοῦ πῶλου κατόπιν ἔρχεται μόλις, καὶ γέγονεν εἰς οὐρανόν, τούτεστι παρακολούθημα, καὶ ὅπισω τῶν ἔθνων, καὶ ἡ πρώτη γέγονεν ἐσχάτη. Ἀθρεῖ δὲ, ὅπως εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν ἀποκομισθεῖσαν ἔδειξε τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὁ νεφρὸς εἰδὼς καὶ καρδίας. Ὅν γὰρ παρεικάσεται τῇ λίαν ἀλογωτάτῃ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ, καὶ αὕτη δὲ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς. Οἱ μὲν γὰρ λελατρευόντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν· οἱ δὲ τὸν παιδαγωγὸν ἀτιμάζοντες νόμον, ἔβω νοῦ καὶ φρενὸς γέγοναν ἀγαθῆς, καὶ

LVII. Manifeste his verbis Salvatoris nostri presentiam deinceps promulgat, ut tristitia relictus locus omnino nullus videatur. Jabet enim Sionem quæ intelligitur gaudere serio, veluti omni nostro loco dissipato. Cur enim adhuc nitescimus, aut quid rerum nostrarum tandem deploramus, peccato depulso, conculcata morte, et humana natura ad libertatem et **736** dignitatem vocata, et gratia adoptionis filiorum ²² condecorata, supernisque ac celestibus charismatis illustrata? Observa porro, eum Salvatoris nostri adventum evangelizantem, statim Sion filiam nominare. Quare justissime ipsam majorem in modum gaudere jubet, et annuntiare Jerusalem hortatur, jam adfuturam, et in carne apparituram regem suum, justum et Salvatorem. Justificavit enim nos in fide Christus ²³, et ad se accedentibus semitam salutis dilatavit. Est insuper mansuetus, non legalem affertens avaritiam; nec mandatum violantes capite puniens: sed ex mansuetudine potius, et lapsos erigens. Legimus autem, « Littera occidit, spiritus vivificat ²⁴. » Littera enim est lex punitrix, et umbra et figura: spiritus vivificans est Christus ²⁵: in spiritu enim et veritate per evangelicam institutionem docui sumus adorare ²⁶. Ascendisse autem pullum novum, et ita ingressum Hierosolymam, ad firmam probationem verbis multis non est opus. Sufficit enim nobis divinus evangelista, apud quem istud scriptum est ²⁷. Insedit quippe pullo Christus sequentis matris: quæ res nobis quiddam maxime singulare indicavit. Quievit enim Christus super novo populo, hoc est ad agnitionem veritatis vocato, qui aliquando idola venerabatur. Instar pulli quippe erat, nondum domitus, necque recta sciens ingredi, utpotè divina lege nondum institutus. Sed qui omnes ad spiritualem scientiam deducit, sibi pullum destinavit. Secuturam autem aliquando Synagoga, per asinam sequentem nos docet, quamvis tempore vocationis antecessit: per Moysen enim et prophetas vocata est. Quia vero in regem Salvatorem peccavit (non enim fidem admisit), ideoque pullum sequitur, et facta est in caudam, hoc est sequela, et post gentes, et quæ fuit prima, evasit ultima. Animadvertite porro, quomodo ad extremam dementiae deflexisse ostendat humanam naturam, et qui cognoscit rectes et corda ²⁸. Asino enim, animanti a ratione sejunctissimæ et Judæorum Synagoga, et gentium populus comparantur. Hæ namque creaturæ potius quam creatori Deo servierunt ²⁹: illi legem pædagogum ³⁰ seu institutorem aspernantes, bonam mentem amiserunt, **737** et in omne genus acclerum declinarunt. Comparati enim sunt jumentis insipientibus, et similes facti sunt illis ³¹, ut Psaltes ait. Est alioqui et immunditiæ symbolum asinus: profanum quippe animal et damnatum a lege ³². Tales omnino sunt errore vagantes, et libenter in peccatis sese volutantes.

²² Rom. viii, 5. ²³ Galat. ii, 16. ²⁴ II Cor. xv, 45. ²⁵ I Cor. xv, 45. ²⁶ Joan. iv, 24. ²⁷ Matth. xxi, 1 seqq. ²⁸ Psal. vii, 10. ²⁹ Rom. i, 25. ³⁰ Galat. iii, 24. ³¹ Psal. xliiii, 21. ³² Exod. xiii, 13.

πρὸς πᾶν εἶδος φαιλότητος ἀπονευσχότες. « Παρασυνεβλήθησαν γὰρ τοῖς κτήνσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωταὶ αὐτοῖς, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Ὅνος δὲ καὶ ἐτέρως ἀκαθαρσίας σύμβολον ἀνέσθην γὰρ τὸ ζῶον, καὶ τὴν ἐκ νόμου κατάρβησιν ἔχον. Τοιοῦτο δὲ πάντως οἱ πλανώμενοι, καὶ φιλαμαρτήμονες.

VERS. 40. *Et disperdet quadrigas ex Ephraim, et equum de Jerusalem, et disperdet arcum bellicum, et multitudinem, et pacem ex gentibus, et dominabitur aquarum a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ.*

LVIII. Unigenitum hominem natum, diligentium se pedibus subjecturum « principatus, et potestates, et mundi rectores », hoc est detestabiles demoniorum turbas, et subditurum ipsis omnes inimicos quique cernuntur, quique non cernuntur, et contritum omne bellum, et bonis pacis eos exhilaraturum, sub tegumento verborum propheticus sermo nobis demonstrat. Invaserunt enim aliquando Babylonii Hierosolymitas, atque etiam nonnullæ gentes finitimæ equis, et curribus, et arcubus eos sunt adortæ, ut legimus⁷⁷, atque ita subjugatos acerbè vexarunt. Ab eventu igitur Christi præclariorum operum splendorem ostendit, cum ait: Qui salvat, justus, et mansuissimus rex veniet quidem, nec multo post hæc tempora. Verumtamen non magna cum multitudine satellitum, non stipatores, non mille rerum militarium gnaros secum habens. Adeo autem in moderatione animi exercitatus, ut etiam vix pullum asinarium ascendat⁷⁸. Ast virtute tantus erit tantumque proderit in se confidentibus, ut auferat currus Ephraim, et equum abstrahat ab Jerusalem, disperdat etiam arcum bellicum, et summam pacem in longum per omnes gentes extendat. Ephraim nominat decem tribus in Samaria; Jerusalem incolas ejus, Judam scilicet et Benjamin. Argumentum igitur securitatis et pacis propheticus sermo nobis proponit. Non enim facile incensabitur, inquit, civitas sancta ab iis qui eam affligere conantur, adeoque dilatabit regnum suum Salvator ejus, ut imperet toti Judææ, a mari usque ad flumina. Hi enim sunt exitus terræ, hoc est fines et termini. Psallit quodam loco et divinus David 738 de Synagoga Judæorum ut de vite loquens: « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumina propagines ejus⁷⁹. » Definuit enim tellus Judæorum mari, et regione ad austrum, et Indica, et quæ dicitur Media fluminum. Verum se intra istos fines regnum Christi minime continebit. Progreditur autem oratio ut ab exemplo particulari ad universum et generalissimum. Non enim in Judæa sola, sed in toto orbe regnabit, et a finibus ad fines potestas ejus propagata est.

ἐπὶ τὸ καθόλου, καὶ γενικώτατον. Βεβασιλευκε γὰρ οὐ τῆς Ἰουδαίας μόνης, ἀπάσης δὲ μᾶλλον τῆς οὐρανῶν, καὶ ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα τὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ κατερῶνεται.

VERS. 11, 12. *Et tu in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lucu non habente aquam. Sedebitis in munitione vincti congregationis, et*

Καὶ ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν, καὶ πληθὸς, καὶ εἰρήνην ἐξ ἐθνῶν, καὶ κατάρξει ὕδατων ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως διεκβολῶν γῆς.

NH. Ὅτι γενόμενος ἄνθρωπος ὁ Μονογενὴς, τοῖς τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ὑποφέρειν ἐμελλε ποσὶν ἐρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, τούτεστι τὰ βδελυρὰ τῶν δαιμονίων στήλην, πάντα τε αὐτοῖς ὑποτάσσειν ἐχθρὸν ὁρατὸν τε καὶ ἀόρατον, καὶ πάντα συντριβεῖν πόλεμον, καὶ τοῖς ἐξ εἰρήνης κατευφραίνειν ἀγαθοῖς, αἰνιγματωδῶς ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑποφαίνει λόγος. Ἦσαν μὲν γὰρ κατὰ καιροῦ κατὰ τῶν Ἱερουσαλὴμ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ μὴν καὶ ἑτέροι τινες τῶν ἐθνῶν ἐθνῶν ἱπποῖς τε καὶ ἄρμασι ἐποχοῦμενοι, καὶ βάλλοντες τόξοις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κατεχειροῦντό τε οὕτω, καὶ μικροῖς ἐνίσταν πόνους. Ἀπὸ γοῦν τοῦ συμβαίνειν εἰλωθὸς, τῶν ἐπὶ Χριστοῦ κατορθωμάτων τὴν λαμπρότητα δηλοῖ. Ὁ γὰρ τοι σῶζων, φησὶν, ὁ δίκαιός τε καὶ πραττάτος βασιλεὺς, ἀρίζεται μὲν, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Πλὴν οὐ πολλῶ πλῆθει τῶν ὑπασιστων, οὐ δορυφόρους, οὐ μυρίους ἔχων τοὺς εἰδότες τὰ τακτικά. Ἐπασκήσας τε οὕτως ἐν ἡθελίᾳ τὸ μέτριον, ὥστε καὶ μόλις ἐπιβῆναι τοῦ πώλου. Πλὴν ἔσται τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν, ὁνήσει τε οὕτω τοὺς ἐπ' αὐτῷ παποιδότας, ὡς περιελεῖν μὲν ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ, ἀποστῆσαι δὲ καὶ ἱππων ἐξ Ἱερουσαλὴμ, ἐξολοθρεύσαι δὲ καὶ τόξον πολεμικόν, καὶ εἰρήνην ἀπλώσαι βαθεῖαν, τὴν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν. Ἐφραΐμ δὲ φησὶ τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς, Ἱερουσαλὴμ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικήσαντας, Ἰούδας δὲ οὗτοι καὶ Βενιαμίν. Οὕκων ἀσφαλίας ὑπόθεσιν, καὶ εἰρήνης ἡμῖν ὁ προφητικὸς εἰσκαμίζει λόγος. Οὐ γὰρ ἂν γένοιτο, φησὶν, εὐκατάδρομος τοῖς ἐθελουσι κακοῦν ἡ ἀγία πόλις, κατερυνεῖ δὲ οὕτω τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὁ σῶζων αὐτὴν, ὡς ὅλης κατάρξει τῆς Ἰουδαίας, ἀπὸ θαλάσσης ἕως ποταμῶν. Αὗται γὰρ εἰσιν αἱ διεκβολαὶ τῆς γῆς, τούτεστι τὰ πέρατα. Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὡς περὶ ἀμπέλου λέγων τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς: « Ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφυάδας αὐτῆς. » Τερματίζεται γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων θαλάσση τε, καὶ χώρα τῇ πρὸς νότον, καὶ Ἰουδική, καὶ τῇ καλουμένῃ Μέσση τῶν ποταμῶν. Ἀλλ' οὐκ ἐν τούτοις τοῖς ὅροις ἡ Χριστοῦ βασιλεία, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἔρπει δὲ ὁ λόγος ὡς ἐκ μερικῶ παραδείγματος

Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίλους σου, ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. Καθήσεσθε ἐν ὀχυρώμασι δεσμοὶ τῆς συναγωγῆς

⁷⁷ Ephes. vi, 12. ⁷⁸ Psal. xix, 8. ⁷⁹ Matth. xxi, 4 seqq. ⁸⁰ Psal. lxxix, 12.

της, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικεσίας σου Ἀ *pro una die peregrinationis tuae duplitem reddam tibi.*
διὰ τὴν ἀνταποδώσω σοι.

ΝΘ'. Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἔξῃ δίκαιόν τε καὶ σώζοντα βασιλέα, καὶ μὲν τοι καὶ πρῶτον, τού-
ἐστι Χριστὸν, καὶ τὰ λαμπρὰ, καὶ ἀξιάγαστα τῆς
ἐπιδημίας αὐτοῦ κατορθώματα καθίστησιν ἐναργῆ.
«Κεκένωκε γὰρ αὐτὸν» ἐκὼν, γενόμενος ἀνθρω-
πος, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος. «Ἰπέμεινε δὲ
καὶ σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας,» καὶ τέθεικε
τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα,
κατεκτήσατο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐν
αἵματι διαθήκης αἰωνίου, ἧς ἦν τύπος τὸ διὰ τοῦ
πανθόπου Μωσέως τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπιβραβεῖν.
«Λαβὼν γάρ, φησὶ, Μωσῆς τὸ αἷμα αὐτοῦ τε τὸ
βιβλίων, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐβρόντισε, λέγων· Τοῦτο
τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἧς διέθετο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. »
Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν τύποι, καὶ τῆς ἀληθείας μόρφωσις
ἦν. Αὐτὴ δὲ λοιπὴν ἡ ἀλήθεια Χριστὸς, ὁ πάντας
ἡμᾶς ἀγοράσας ἐν αἵματι διαθήκης. «Ἐκλελυτρώ-
μεθα γάρ, ὡς ὁ αὐτοῦ φησι μαθητῆς, οὐ φαρτοῖς
ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ
ἀμώμου, καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. » Σὺ τοίνυν, φησὶν,
ὦ δικαιοῦτατε καὶ πραᾶτατε βασιλεῦ, ἐν αἵματι δια-
θήκης τοὺς σοὺς γεγόνότας δεσμίους (τούτέστιν οὓς
ἔσεμους ἀγάπης κατέσφιγξας, καὶ ταῖς σαῖς ζεύγμασι
ὑπενεγκεῖν, καὶ καταδοῦσαι σαφῶς τὴν τῆς διανοίας
πέπεικας αὐχένα) ἐξαπέστειλας, τούτέστιν ἐξεκόμι-
σας, ἤγουν ἐξήγαγες, ἡ ἀνῆκας ἐκ λάκκου οὐκ
ἔχοντος ὕδωρ. » Σημαίνειν δὲ διὰ τούτου φαμὲν αὐ-
τὸν ἢ τὸν ἔξῃ, τὸν οὐκ ἔχοντα ζωὴν, ἐκδεξόμεθα γάρ
εἰς τύπον ζωῆς τὸ ὕδωρ, ἤγουν ἔξῃ καταλογιόμεθα,
καὶ μάλα ὀρθῶς, τὴν ἐπὶ γε τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς
ἀπάτην. Βόθρος γὰρ ἀληθῶς τὸ χρημᾶ ἐστίν, εἰς ὃν
εἴπερ τις ὅλως κατολισθήσει, ζωῆς ἀμοιρήσει τῆς εἰς
αἰῶνα τὸν μέλλοντα. «Ὅτι δὲ κεκένωκε τὸν ἔξῃ ἀπο-
θανὼν ὁ Χριστὸς, καὶ ἀνῆκε τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι
ταῖς κάτω πύλας, παντὶ που σαφές. Ἐφ' ἧ δὲ που καὶ
ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ἰερεμίου περὶ τῶν ἐξ
Ἰσραὴλ, καταλειπομένων μὲν αὐτὸν, τραπομένων δὲ
φληνάριος εἰς ἀπάτην εἰδωλομανῆ· «Ἐξέστη ὁ οὐ-
ρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέ-
γει Κύριος· ὅτι δύο, καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός
μου. Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ
ᾤψαν αὐτοὺς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δύ-
νησονται ὕδωρ συνέχειν. » Ὡς περ γάρ ἐστι πηγὴ
ζωῆς, καὶ πηγὴ ζωοποιῆς ἡ ὀρθὴ τε καὶ ἀπλανὴς
περὶ Θεοῦ γνῶσις· οὕτως ἄνθρωποι, καὶ οἷον ἐκ λάκκοι
συντετριμμένοι νοσηθεῖν ἂν τὰ τῆς εἰδωλολατρίας
ἀθύρματα, καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ πλάνησις. Ἐῖτα πρὸς
αὐτοὺς διαλέγεται τοὺς δεσμίους, καὶ εἰς ἐλπίδας
αὐτοὺς ἀγαθὰς παραθῆγει, λέγων· «Καθήσεσθε ἐν
ὀχυρώματι δέσμοι τῆς συναγωγῆς. » Καὶ ὀχύρωμα
μὲν, καθάπερ ἐγώμαι, τὴν Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖ ὡς
τετειχιμένην ἐν Χριστῷ, καὶ ἀκλονήτως ἔχουσαν.
Κάθησιν δὲ φησὶ τὸ ὅσον ἰδρυμένον ἐν πίστει. Γέ-
γραπται γὰρ περὶ Θεοῦ· «Ὅτι σὺ καθήμενος εἰς τὸν

LIX. Transit nunc oratio ad ipsum justum, et
Salvatorem, atque etiam mansuetum regem, id est
Christum, et illustria atque admiranda adventus
ejus opera declarat. «Exinanivit enim semetipsum»
libens, homo factum unigenitum Dei Verbum.
«Sustinuit crucem, confusione contempta» et pro
omnium vita animam suam commutavit, Deo et
Patri mundum in sanguine testamenti æterni ac-
quisivit, cujus typus fuit sanguis per Moysen sapien-
tissimum veteribus aspensus. Inquit enim : «Accep-
to Moses sanguine et libro ipso, aspersit omnem
populum, dicens : Hic est sanguis testamenti, quod
disposuit ad vos Deus». Sed illa quidem typi, et
veritatis simulacrum fuerunt : successit ipsa veri-
tas Christus, qui omnes nos in sanguine testamenti
mercatus est. «Redempti enim sumus non corrupti-
bilibus auro vel argento, ut discipulus ejusdem ait,
sed pretioso sanguine tanquam agni immaculati,
et incontaminati Christi». Tu igitur, inquit, justis-
sime et mansuetissime rex, in sanguine testamenti
vinclos tuos (hoc est, quos vinculis charitatis con-
strinxisti, quibusque persuasisti, uti mentis cervi-
cem iugo tuo submitterent, et palam illigarent)
emisisti, hoc est extulisti, sive eduxisti, sive dimi-
sisti «ex lacu non habente aquam». Quibus verbis
aut infernum, ubi non est vita, significari dicimus ;
aquam enim pro symbolo vitæ accipiamus licet ; aut
certe infernum convenientissime falsorum deorum ;
fallaciam interpretabimur. 739 Vere enim fovea est,
in quam si quis penitus ceciderit, vita futura ac
sempiterna carebit. Evacuasse autem infernum
Christum mortuum, et spiritibus in custodia deten-
tis aperuisse portas inferas, neminem latet. Inquit
et alicubi universorum Deus per Jeremiam de Israe-
litis desertoribus suis, et ad fallaciam insani deo-
rum cultus stulte conversis : «Obstupuit cælum
super hoc, et inhorruit plurimum vehementer, dicit
Dominus : quia duo mala fecit populus meus. Me
dereliquerunt fontem aquæ viventis, et foderunt
sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam con-
tinere». Quemadmodum enim fons vitæ, et fons
vivificans est recta et erroris expertus Dei cognitio :
ita velut lacus iniqui, et contriti idololatriæ lu-
dicra, et aberrationes ab ipsa possunt intelligi. De-
inde ipsos vinclos compellans, ad spem bonam eos
erigit : «Sedebitis in munitione vinciti congregati-
onis». Munitionem, ut mihi videtur Ecclesiam appel-
lat, ut munitam in Christo, et inconcussam. Sessio-
nem dicit in fide quamdam stabilitatem. Scriptum
est enim de Deo : «Quoniam tu sedens in sæcula»,
hoc est stabilem et inconcussam naturam habens.
Eritis igitur securi, inquit, firmitatem fidei habentes,
o vinciti congregationis meæ, quæ est in Christo
justificatorum sancta multitudo. Non autem, caritu-

¹ Philipp. II, 7 ² Hebr. XIII, 2. ³ Exod. XXIV, 8. ⁴ I Petr. I, 18. ⁵ Jerem. II, 13. ⁶ Psal. XXVIII, 10.

ram mercede eorum in omnibus rebus arduis patientiam et stabilitatem in dilectione Dei, significat, eum adjungit: « Et pro una die peregrinationis tue duplicem reddam tibi. » Quod dicere vult, tale est. Peregrini enim, et advenæ sunt omnes sancti, et brevis est valde ejusque hominis vita in corpore, ut idcirco eam propter summam brevitatem cum uno die comparare fortasse possis. Itaque pro uno die peregrinationis tue, inquit, hoc est pro brevi, et modico tempore hujus vite, quam in corpore degis, dupliciter, et affatim te remunerabo. Alit et alicubi Christus: « Mensuram bonam et conferam, et coagitatam et superfluentem dabunt in sinum vestrum ¹. » Haud enim æqualia actionibus nostris præmia exspectamus: sed cum magno auctario, eum dator sit munificus.

ασμῶ τὰς ἀμοιβὰς ἀποδώσω. Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι ὁ Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν ἀρσάμεν προσδοκῶμεν ἀμοιβὰς, ἀλλ' ἐν προσθήκῃ πολλῇ, πλουσιώδως γὰρ ὁ διδούς.

Vers. 15. Quoniam tetendi te mihi, Juda, ut arcum, implevi Ephraim.

740 LX. Quoniam modo vocanda sit, et per fidem ingressura gentium multitudo, miser contra futurus, qui olim triumphabat, hoc est Satanæ, spoliatus adoraturus, quos cupidissime acquisierat, adhuc declarat. Alloquitur autem quasi sanctos apostolos, sive magistros ex Israël, qui et gentium regiones percurantes, ad agnitionem veritatis indigenas vocarunt, et reti suo concluderunt. Alit ergo: « O Juda, intendi te mihi arcum, » hoc est per te jaculis tangam adversarios: et « Te, o Ephraim, implevi. » Quod quid sit, dicam quoque. Cum enim sagittarii ferratum arcum curvantes, nervum ad pectus addunt, tunc arcum implere dicuntur, et sagittam volentem, sive telum jaciunt. Est igitur idem diverse dictum. Arcum te feci, inquit, o Juda: implevi etiam te, Ephraim. Judas porro et Ephraim universum genus Israëliticum complectuntur. Itaque ante alios ex Judæis credentes velut arcum fecit, eo animi provector, ut gentes instituerent, et a seductis dæmonum greges abigerent, ferirentque Satanam, et universe divinis decretis adversantes, et doctrinæ sacræ inde proficiscenti repugnantes. Sic alicubi et divinus David ad universorum Deum et Salvatorem: « Sagittæ tuæ salutis acutæ, o potens, populi sub te cadent, in corde inimicorum regis ². » Feriunt enim inimicos Dei et Patris in cor, et renēs intus sagittæ potentis ³, hoc est Christi. Rursum sagittæ ejus sunt qui docent errantes, et natura et vere Deum nescientes. Feriunt autem, non ad mortem, sed ad charitatem in Christo eos deducunt, ut ei sub ipso feriant. Qualis est quæ in Canticis canticorum sponsa describitur, dicens expresse: « Vulnerata charitatis ego sum ⁴. » Evasisse autem fortissimos ac validissimos divinos discipulos, testificatur de ipsis in spiritu loquens sapiens Psalmographus: « Sicut

αἰώνα, » τούτέστιν ἰδρυμένην ἔχων καὶ ἀκατάσειστον φύτιν. Ἐπεσθε δὲ οὖν ἐν ἀσφαλείῃ, φησὶ, τὸ βεβηκὸς ἔχοντας εἰς πίστιν, ὡς δέσμοι τῆς ἐμῆς συναγωγῆς εἰς δ' ἂν οὗτοι τῶν ἐν Χριστῷ δεδिकाωμένων ἡ ἀγία πληθὺς. Ὅτι δὲ οὐκ ἀμισθον ἔχουσι τὴν ἐφ' ἧς πασι τοῖς ἀρίστοις ὑπομονὴν, καὶ μὴν τὸ ἐρηρευσμένον εἰς ἀγάπην τὴν ἐπὶ Θεῷ, κατασημαίνει, λέγων: « Καὶ ἀντὶ μίαν ἡμέραν παροικίας σου, διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι. » Καὶ τι τοιοῦτον ἐστὶν ὃ βούλεται λέγειν. Πάροικοι μὲν γὰρ ἐπὶ γῆς, καὶ παρεπιθῆμοι πάντες εἰσιν οἱ ἅγιοι, βραχὺς δὲ ἴσταν ὃ ἐν σώματι βίος ἀνθρώπου παντὸς, κἂν εἴ τις αὐτὸν ὄλιγον ὄντα παντελῶς, ὡς τάχα πού καὶ ἡμέρᾳ παρεικάζεσθαι μίᾳ. Οὐκοῦν ἀντὶ μίαν ἡμέραν τῆς παροικίας σου, φησὶ, τούτέστιν ἀντὶ βραχείας τε καὶ συνεσταλμένου

Β χρόνου τῆς ἐν σώματι ζωῆς διπλᾶς τε καὶ ἐν πλεονασμῷ τὰς ἀμοιβὰς ἀποδώσω. Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι ὁ Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν ἀρσάμεν προσδοκῶμεν ἀμοιβὰς, ἀλλ' ἐν προσθήκῃ πολλῇ, πλουσιώδως γὰρ ὁ διδούς.

Διότι ἐνέτεινά σε ἐμαντῷ, Ἰούδα, ὡς τόξον ἐπλησα τὸν Ἐφραϊμ.

Γ. Τίνα δὴ τρόπον κληθήσεται τε καὶ εἰσελάσει διὰ τῆς πίστεως ἡ ἐξ ἐθνῶν ἀγέλη, ταλαιπωρήσει δὲ καὶ ὁ πάλαι τρυφῶν, τούτέστιν ὁ Σατανᾶς, τῶν ἐκ πλεονεξίας αὐτῷ πεπορισμένων προσκυνητῶν ἐξωθεύμενος, διατρανοί πάλιν ἐν τούτοις. Ποιεῖται γὰρ μὴν τὸν λόγον, ὡς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἦτοι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ διδασκάλους, οἱ καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν ἐκπεριθόντες χώραν, εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐκάλουν τε καὶ σεσαγγενεύκασιν τοὺς ἐν αὐτῇ. « Ὁ Ἰούδα, τοίνυν φησὶν, ἐνέτεινά σε ἐμαντῷ τόξον, » τούτέστι διὰ σοῦ τοξεύσω τοὺς ὑπεναντίους καὶ σὲ δὲ, ὡ Ἐφραϊμ, ἐπλησα. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν, ἐρῶ πάλιν. Ὅτε γὰρ τῆς τοξεύσεως οἱ ἐπιστήμονες νευράν μὲν μαζῶ, τοῦ δὲ τόξου τὸν σιδήρον ἄγουσιν ἐγγύς, τότε πληῖσαι τὸ τόξον λέγονται, βάλλουσι καὶ διεπτάμενον τὸν ἰὸν, ἦτοι τὸ βέλος. Ἐστὶ τοίνυν αὐτὸ διαφόρως πεφασμένον. Τόξον σε πεποιήμαι, φησὶν, ὡ Ἰούδα, ἐπλησα δὲ καὶ σε, ὡ Ἐφραϊμ. Ἰούδας δὲ καὶ Ἐφραϊμ ἅπαν ἐστὶ τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραὴλ. Οὐκοῦν τόξον ὥσπερ τι πεποιήται τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ γνώμης εἰς τοῦτο προεληλυθότας, ὡς ἔθνη παιδαγωγεῖν, καὶ τῶν πλανωμένων ἀποσοθεῖν τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καταπαίνει τε τὸν Σατανᾶν, καὶ ἀπαξιαπῶς τοὺς τοῖς θεοῖς δόγμασιν ἀντεξάγοντας, καὶ τοὺς ταῖς δι' αὐτῶν μαχομένους μυσταγωγλαῖς. Οὕτω πού φησι καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὁλων Σωτῆρα καὶ Θεόν: « Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὲ λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. » Πληττουσὶ γὰρ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς καρδίαν ἔσω, καὶ νεφροὺς τὰ τοῦ δυνατοῦ βέλη, τούτέστι Χριστοῦ. Βέλη δὲ αὐτοῦ πάλιν οἱ μυσταγωγοὶ, τοὺς δὲ γὰρ πεπλανημένους, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεὸν οὐκ εἰδότας. Πληττουσὶν οὐκ εἰς θάνατον, ἀλλ' εἰς ἀγάπην αὐτοὺς ἀναφέροντες τὴν ἐν Χριστῷ, ἵνα καὶ ὑποκάτω τῷ

¹ Luc. vi, 38. ² Psal. xlv, 6. ³ Psal. cxxx, 4.

⁴ Cant. v, 7.

ποιεν (1) αὐτοῦ. Ὅποια τις ἐστὶν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἀσμάτων γραφομένη νύμφη, λέγουσα σαφῶς, ὅτι ἡ Τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ εἰμι. Ὅτι δὲ γεγόναντι ἀκιμῶνται, καὶ εὐσθενεῖς οἱ θεοπέσιοι μαθηταί, πιστῶσεται λέγων περὶ αὐτῶν ὁ σοφὸς Ψαλμῶδης ἐν πνεύματι· «Ὁσεὶ βέλῃ ἐν χερσὶ δυνατόν, οὕτως οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων.» Ἐκτετιναγμένους μὲν γὰρ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖ, ὡς τῆς θείας χάριτος ἐκπεπιτωκότας διὰ τοὺς τὸ ἐμπαροινῆσαι Χριστῷ δυνατόν πεμπόμενα. Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ Ἀμβροσίμ ὡς πρὸς αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν Ἐμμανουὴλ περὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων· «Βολίδες σου πορεύονται εἰς

Kal ἐπεγερῶ τὰ τέκνα σου Σιών ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφήσω σε ὡς βομφαίαν μαχητοῦ.

ΣΑ'. Ἰδοὺ δὴ, σαφῶς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων μυσταγωγούς τόσον ἴδιον ὀνομάζει. Ποῖα γὰρ τὰ τέκνα τῆς Σιών τὰ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κατεξιστάμενα τέκνων, εἰ μὴ οἱ θεοπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς ἡγούμενοι, καὶ τῆς ἀληθείας ὀρθοποιοῦντες τὸν λόγον; Σιών γὰρ ἡ νοητὴ, πῶς ἂν ἑτέρα νοοτο παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν; Καταθλοῦσι δὲ τῶν τέκνων τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ καταστρατεύονται τῶν πεπλανημένων, Θεοῦ τεθεικότος αὐτοὺς ὡς βομφαίαν μαχητοῦ. Οὕτω καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην κατακαλλύνων ὁράται. «Θώρακα μὲν γὰρ τὸν τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης» περιτίθῃσιν αὐτῷ· καὶ μὴν καὶ «τὴν τοῦ σωτηρίου περικεφαλαιάν.» Εἴτα διδωσι «τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ.» Ταύτη δὲ οὖν τῇ μαχαίρᾳ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κεχηρημένοι τέκνων, ἀποκείρουσι μὲν τὴν ἐν αὐτοῖς βλαστουσαν ἀπάτην, καὶ τὸν τομῶτατον τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιφέροντες αὐτοῖς, «ὃς ἐστὶ ζῶν τε καὶ ἐνεργής,» τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον ἐκκόπτουσι πνεῦμα, ἵνα δύναιντο λοιπὸν νῦν καθαρῶς τε καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας παραδέξασθαι λόγον.

Kal ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτούς, ὀφθήσεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βολὴς αὐτοῦ.

ΣΒ. Ὅτι καὶ συνέσται Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῖς, καὶ συνασπίῃ, καταδρῶσι τε τοὺς ἀνθεστηκότας διὰ τοῦτων υποθλοῖ. «Ἐσται γὰρ, φησὶ, Κύριος ἐπ' αὐτούς,» ὃ ἔστιν ὅτι τοὺς ἀνθίστασθαι μεμελετηκότας τοῖς ἱερουργοῦσι τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ. Ἐκαστῇ δὲ βολὴ μυσταγωγός, ἡ ἀπόστολος· βέλαι γὰρ ἦτοι βολίδι παρεικάζει πάλιν αὐτοὺς Θεοῦ πέμποντος, ὡς ἀστραπὴ δὲ δραμεῖται, φησὶ, ὅτι κατὰ γὰρ οὕτω, καὶ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς ἀμογητὶ προσπίπτουσα. Γεγόναι δὲ οὕτω λαμπροὶ καὶ οἱ θεοπέσιοι μαθηταί, καὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος Εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους, λαῶν ἡγούμενοι, καὶ προεστηκότες Ἐκκλησιῶν, ὡς ἀγνοῆσαι μὴδένα τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς ἀρετῆς τὴν φαιδρότητα. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν, ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· «Ὁδοὶς λύχνον ἀφ' ἧς, καλύπτει αὐτὸν σκευή, ἡ ὀποκάτω κλίνης τίθηται, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας, ἵνα οἱ ἐκπορεύόμενοι βλέ-

A sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum ¹¹. » Excussos enim oriundos de Israele nominat, ut qui Dei gratia propter debacchationes in Christum exciderint. Quorum filii tamen sagittæ fuerunt, ut de manu potentis emissæ. Ait et Habacuc quasi ad ipsum Emmanuelem de sanctis apostolis: « Jacula tua ibunt in luce coruscationis armorum tuorum ¹². »

Οἱ γὰρ μὴν αὐτῶν υἱοί, βέλῃ γεγόναντι ὡς ἐκ χειρὸς δυνατόν αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν Ἐμμανουὴλ περὶ τῶν φέγγος ἀστραπῆς ὅπλων σου. »

741 Et suscitabo filios tuos, Sion, super filios Græcorum, et attrahabo te quasi gladium pugnantoris.

LXI. En doctores sacros ex Judæis liquido arcum suum vocat. Quinam enim filii Sion insurgentes contra filios Græcorum, nisi divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus præsides, « Et recte tractantes verbum Dei ¹³ » Nam Sion quæ animo videtur, quomodo alia præter Ecclesiam intelligatur? Oppugnant autem filios Græcorum, et bello lacesunt errore aeductos, Deo illis uigente ut gladio bellatoris. Sic et divinus Paulus militem Christi ornare cernitur. « Thorace enim justitiæ ¹⁴ » in Christo illum induit: præterea « galea salutis ¹⁵. » Insuper dat ei « gladium spiritus, quod est verbum Dei ¹⁶. » Hoc igitur gladio contra Græcos usi, pullulantes in illis falsam doctrinam amputant, et Dei sermonem maxime « penetrabilem, vivum et efficacem ¹⁷ » illis adhibentes, nequam et immundum spiritum excindunt, ut de cætero mente pura et libera, et a demonum servitute expedita, veræ cognitionis Dei sermonem suscipere queant.

τῶν δαιμονίων πλεονεξίας ἀπηλλαγμένων, τὸν τῆς

VERS. 14. *Et erit Dominus super eos, apparebit, et egredietur sicut fulgur sagitta ejus.*

LXII. Docet Dominum Deum illis adfuturum, unaque pugnaturum, et resistentes eversurum. Ait enim: « Erit Dominus super eos, » utique super eos, qui ministris Evangelii ipsius obicere sese constituerunt. Quælibet autem sagitta est institutor, sive apostolus. Telo enim, sive sagittæ a Deo emissæ rursum eos comparat; addit, cursuram ut fulgur, illuminantem videlicet, et omnium oculis citra nixum allabentem. Evaserunt autem adeo clari ac fulgentes, tum divini discipuli, tum præcones Evangelii Salvatoris, et qui eos secuti sunt populorum rectores et præsides Ecclesiarum, ut claritudinem virtutis eorum nemo ignoraverit. Atque hoc ipsum significans aiebat Salvator: « Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, aut sub lecto, sed super candelabrum, ut ingredientes lumen videant ¹⁸. » Et iterum: « Sic luceat lux vestra

¹¹ Psal. cxxvi, 4. ¹² Habac. iii, 41. ¹³ II Timoth. ii, 15. ¹⁴ Ephes. vi, 14. ¹⁵ ibid. 17. ¹⁶ ibid. ¹⁷ Hebr. iv, 12. ¹⁸ Matth. v, 15.

coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et A glorificent Patrem vestrum qui in caelis est ¹⁹.

742 VERS. 15, 16. *Et Dominus omnipotens in tuba clangeit; et ibit in commotione minarum suarum. Dominus omnipotens protegit eos, et consumit eos, et obruent eos in lapidibus fundæ, et ebibent sanguinem eorum sicut vinum, et implebunt ut phialas altare. Et salvabit eos Dominus in die illa sicut oves populum suum.*

LXIII. Commilitonem et armorum socium, ut dixi, claris verbis ipsis adjungit universorum Deum, adeo instructum, et simul certare cupidum, ut jam hostiliter ingruere, imo pedem conferre, et quidquid in se est virium in hostes, et in ipsorum robur effundere videatur. Rectissime porro inquit, bellum facturum non iis qui per fidem ad justificationem tanquam sagena capti sunt: sed divinæ prædicationi infelicitè obnitentibus, quos et Paulus notavit, cum dixit: « Ostium enim mihi magnum, et evidens apertum est, et adversarii multi ²⁰. » Canet igitur, inquit, tuba Dominus. Locutus est enim Dominus prædicationem evangelicam, quæ omnes terras pervasit, quando audiri potest ab omnibus mysterium: erat enim tenui voce, et lingua tardus Moses, quare etiam vix per solam Judæam exaudiebatur ²¹. At sermo de Christo talibus terminis nequaquam continetur. Nam ut buccina egregia et sonantissima, omnium auribus ubique insonuit. « Ibit autem ceu in commotione minarum suarum, » et sic proteget satellites suos, ut adversarii quasi ab igne consumantur, et tantum non etiam fundæ lapidibus eos universe verberantes obruent. « Ebibent item sanguinem eorum, » hoc est, veluti quædam belluæ insilientes, facile superabunt et occident eos. Ad hæc offerent phialas sanguine occumbentium plenas, ut libationem aliquam ad altare. Est enim suavis odor Deo, et acceptabile sacrificium, errantes salvat prohibentium interitus. Si enim interfectores corporum misericordiam non merentur, sed pari potius supplicio multandi sunt, quid de corruptioribus et jugulatoribus animarum dicemus?

Quales haberi quoque possunt præstantes inter Græcos, et mundanæ sapientiæ gloriam consecuti, quibus crebro in ore sunt dii deæque, et qui ad creaturam magis quam ad **743** Creatorem colendum sollicitant, et cuilibet elemento Deo debitum honorem consecrant. Atqui mundum, non solum quandiu ipsi vivebant, sed etiam ad tempora consequentia seduxerunt. Multa enim millia diversis ætatibus illorum mendacis persuasi, et frigidis atque anilibus fabellis auscultantes perierunt. Sublati sunt itaque e medio in posterum tales. Eva-

πῶσι τὸ φῶς. » Καὶ πάλιν ἐτέρωθι: « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Καὶ Κύριος παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπίζει, καὶ πορεύεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ. Κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπίζει αὐτῶν, καὶ καταναλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ καταχώσουσι ἐν λίθοις σφανδόνης, καὶ ἐκπίονται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἶνον, καὶ πληθύνουσιν ὡς φιάλας θυσιαστήριον. Καὶ σώσει αὐτοὺς Κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς πρόβατα λαὸν αὐτοῦ.

Εἰς. Συνασπιστὴν, ὡς ἔφην, καὶ σύνοπλον αὐτοῖς παρίστησιν ἐναργῶς ὁ λόγος, τὸν τῶν ὁλων Θεὸν, παρατατόμενον οὕτω, καὶ συναθροίνον, ὡς ἡδη δοκεῖν καὶ ἐξηρηθεῖσαι πολεμικῶς, καὶ οἷον χωρεῖν μᾶλλον, καὶ τῇ κατ' ἐχθρῶν ὁλῇ χρηθεῖσαι δυνάμει, καὶ τῆς ἐνοούσης εὐσθενείας αὐτοῖς. Καταστρατεύεσθαι γὰρ μὴν εὖ μάλα φησὶν, οὐχὶ τῶν διὰ πίστεως εἰς δικαιοσύνην σαγηνευομένων, ἀλλὰ τῶν ἀθλίως ἀνθεστηκότων τῷ θείῳ κηρύγματι, οὓς καὶ ὁ Παῦλος κατεστήμηνε, λέγων: « Θύρα γὰρ μοι ἀνέφυγε μεγάλη καὶ ἐναργής, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοί. » Σαλπίζει τοίνυν ὁ Κύριος, φησὶν, ἐν σάλπιγγι. Λαλάληκε γὰρ ὁ Κύριος τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, εἰς πᾶσαν διάσπονδον τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἐξάκουστον γὰρ τοῖς ἀπανταχοῦ τὸ μυστήριον. ἦν μὲν γὰρ ἰσχυρότερος, καὶ βραδύγλωσσος ὁ Μωσῆς, τοιγάρτοι καὶ μόλις ἤκούετο κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν. Ἠκιστα γὰρ μὴν ἐν τούτοις ἐστὶν ὁ περὶ Χριστοῦ λόγος. Ἀναπαφώνηκε γὰρ οἷά τις σάλπιγξ λαμπρά, καὶ εὐχεστατή, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἤχην ἐνείησα τὴν διαπρύσιον. « Βαδίζειται δὲ ὡσπερ ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ, » καὶ ὑπερασπίζεται οὕτω τῶν ἑαυτοῦ δορυφόρων, ὡς οἷον ὑπὸ πυρὸς δαπανέσθαι τοὺς ἀνθισταμένους, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ σφανδόνης λίθοις αὐτοὺς καταχώσουσι καταπαλόντες γεννικῶς. Ἐκπίονται δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν, τούτεστιν οἷα τινες θήρες ἐπιθρώσκοντες περιέσσονται βράδιως, καὶ νεκροὺς ἀποφانوῦσι. Προσκομιοῦσι δὲ τῷ τῶν πεπωκότων αἵματι φιάλας πεπληρωμένας, καθάπερ τινὰ σπονδὴν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Εὐωδία γάρ τῳ Θεῷ, καὶ θυσία δεκτή τῶν οὐκ ἐώντων σώζεσθαι τοὺς πεπλανημένους ὁ θάνατος. Εἰ γὰρ τῶν σωματικῶν τοὺς φονευτάς οὐκ ἀξίον ἐλεῖσθαι, ὑποφέρεσθαι δὲ μᾶλλον ταῖς δίκαις, τὰ ἴσα παθόντας, τί ἂν τις λέγοι περὶ τῶν οἱ ψυχῶν ἐλαττέρες γεγῶνασι καὶ φθορεῖς.

Εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ Ἑλλήνων λογάδες, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ σοφίας ἡμέμενοι τὴν δόξαν, οἱ ἄνω τε καὶ κάτω θεοὺς καὶ θεὰς ὀνομάζοντες, καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν ποιητὴν ἀναπειθόντες προσκυνεῖν, καὶ ἐκάστῳ τῶν στοιχείων τὴν θεῶν πρέπουσαν ἀνατιθέντες δόξαν, καίτοι πεπλανήκασι τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον κατὰ γὰρ τὸν χρόνον τῆς ἐν σώματι ζωῆς· ἀλλὰ καὶ εἰς χρόνους τοὺς ἐφεξῆς. Μῦριοι γὰρ ὅσοι κατὰ καιροὺς διολύλασι τῆς ἐκείνων ψευδοπειρας ἡττώμενοι, καὶ ψυχροῖς καὶ γραῶδεσι μυθάρτοις προσεσχέχοντες. Ἀνῆρηται δὲ οὖν οἱ τοιοῦτοι

¹⁹ Matth. v. 16. ²⁰ I Cor. xvi, 9. ²¹ Exod. iv, 10.

λοιπόν. Οίχεται γάρ τῆς ἐκείνων συγγραφῆς ἡ βεβήλωσις, ἀπρακτοῦσιν οἱ μῦθοι, καὶ οἷον ἐκπέπται τὸ αἷμα αὐτῶν. Τοῖς γάρ τῆς ἀληθείας δόγμασι καθάπερ τισὶ λίθοις τοῖς ἐκ σφενδόνης καταπαύομενοι καταχύνονται, καὶ γέγονεν, ὡς ἔφη, εὐδοκία Θεῷ τῆς ἐκείνων ἀθυροστομίας ἡ ἀπώλεια, « Καὶ σέσωκε Κύριος ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γάρ ἐστι τῶν ὄλων αὐτὸς ποιητὴς, λαὸς αὐτοῦ λέγοντο ἀνελκόμενοι καὶ οἱ πάλαι πλανώμενοι, οὗς ὡς ἀγέλην ἀπεληλαμένην ὑπὸ ληστῶν σέσωκεν ὁ Κύριος, τοὺς ψευδοποιμένους ἐκβαλὼν, καὶ ὑπὸ χεῖρα τιθεὶς ἰδίαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἔστι γάρ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Διότι λίθοι ἄγριοι κυλλοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ. Ὅτι εἰ τι ἀγαθὸν αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν παρ' αὐτοῦ, οἷτος νεανίσκος, καὶ οἷνος εὐωδίζων εἰς παρθένους.

ΣΔ'. Αἰθεὺς μὲν ἁγίους τοὺς ἐν τῇ γῇ τοῦ Θεοῦ κυλιόμενους τοὺς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κατὰ καιροὺς ὁγίους, οἵπερ ἂν γένοιτο μυσταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι κατωνομάσθαι φαιμέν. Σύμμορφοι γάρ γεγόνασι « τῷ λίθῳ τῷ ἐκλεκτῷ, καὶ ἀχρογώνιατῳ, καὶ ἐντίμῳ, τῷ τεθειμένῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς τὰ θεμέλια Σιών. » Εἰ δὲ λίθος ὁ θεμέλιος, οἱ συναρμολογούμενοί τε καὶ συμβιβασόμενοι, καὶ εἰς ναὸν ἁγίον ἀνιστάμενοι τῷ Θεῷ, λίθοι καὶ αὐτοὶ πιθανῶς ὀνομάζονται. Κυλλεσθαι γὰρ μὴν αὐτοὺς εὐ μάλα φησί, τὸ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἁγίων οἰνεῖ πως εὐστροφον, καὶ γοργόν, διὰ τούτου σημαίνων. Οἱ γάρ τοι περιφερεῖς, ἤγουν σφαιροειδεῖς τῶν λίθων, ὅκνου παντὸς εἰσιν ἀμείνους, καὶ τῶν ἄλλων εἰς κίνησιν ἐτοιμότεροι, εἰ τις ἔλοιτο κινεῖν : εὐάγωγος δὲ λίαν εἰς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν τῶν ἁγίων ὁ νοῦς. Οὕτως οὖν ἡμῖν ἐχόντων τῶν λίθων, πρέποι ἂν ἡμᾶς διακείσθαι καὶ ἀραρότως. Ὅτι εἰ τι ἀγαθὸν, αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν, παρ' αὐτοῦ, ὅλον δὲ οὗ τοῦ πάντα ἡμῖν τὰ πρὸς εὐσέθειαν διανέμεντος Θεοῦ. Ποῖα δὲ ταῦτα ἐστί ; « Σίτος νεανίσκος, καὶ οἷνος εὐωδίζων εἰς παρθένους. » Τοῖς μὲν γάρ ἀνδριζόμενοις, καὶ νεανικῷ φρονήματι πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀπονενεύοσι, καὶ πληροῦν ἐλομένοις τὸ ἀγαθόν, δοθήσεται παρ' αὐτοῦ καὶ ἐτι μεζῶν ἰσχύς, ὡς ἐν αἵτῳ νοουμένη. « Στήριξαι γὰρ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου. » Τοῖς γὰρ μὴν ἤδη διηγνισμένοις, καὶ ἀμολυγτον ἔχουσι τὸν νοῦν, οἱ καὶ σεμναῖς καὶ ἁγλαῖς παρθένους παρεικάζονται ἂν εἰκότως, οἷνος δοθήσεται νοητὸς, ἡ περὶ Θεοῦ δηλονότι σαφὴς τε καὶ ἀκρίβητος γνώσις, ἡ κατευφραίνουσα καρδίαν ἀνθρώπου. « Οὐκοῦν νεανίσκοι τε καὶ παρθένοι, οἱ κατὰ γὰρ τοὺς ἄρτιως ἡμῖν ἀποδοθέντας λόγους, εἰς εὐρεῖαν τε καὶ ἀμφιλαφὴ μέθεξιν τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν κεκλήσονται : τε εἰκότως, καὶ ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος. « Φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. » Πλησίον γὰρ οἱ τοιοῦδε Θεοῦ καὶ οὐ χέσσει τοπικαῖς. ληρία γὰρ τοῦτο νοεῖν, ἡ φρονῆσαι. παραστήματι δὲ διανοίας τῷ λίαν ἀλκιμωτάτῳ, καὶ τῇ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἐφέσει, καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς αὐτόν. Ὅσπερ ἂν ἐξίστησιν ἡμᾶς, καὶ οἷον

A nescit enim scriptorum illorum vanitas, fabulae nihil agunt, et sanguis eorum quodammodo epotus est. Veritatis quippe dogmatis veluti quibusdam lapidibus e funda percussi obruuntur, et tanquam suavis odor Deum afflavit exstincta eorum loquacitas : « Et salvavit Dominus ut oves populum suum. » Quoniam enim ipse est conditor omnium, merito item populus ejus dicentur, qui olim erraverant ; quos ut gregem a latronibus abactum Christus salvavit, falsis pastoribus ejectis, et genere humano in tutelam suam recepto. Ipse enim est pastor bonus, qui ponit animam suam pro ovibus suis¹⁰.

VERS. 16, 17. Quia lapides sancti volvuntur super terram ejus. Quia si quid bonum illius, et si quid bonum ab eo, frumentum juvenibus, et vinum boni odoris ad virgines.

LXIV. Lapidés sanctos qui in terra ejus volvuntur, quibusque temporibus Ecclesiarum sanctos, qui mystagogorum magistrorumque officio fungi possint, nominatos esse, affirmamus. Conformes enim sunt « lapidi electo, et summo angulari, et pretioso, posito a Deo et Patre in fundamenta Sion¹¹. » Quod si fundamentum lapis, coaptati, et coagmentati, et in templum sanctum Domino erecti, etiam ipsi non inepte lapides nominantur. Volvi autem illos appositissime dicit, ut ad quidvis sanctorum agilitatem celeritatemque declaret. Lapidés enim orbiculares, seu rotundi, citra ullam difficultatem mobilissimi sunt, si quis eos impellere voluerit : sic animus sanctorum ad omnia Deo grata obeunda est versatilis. Quoniam igitur lapides ita se habent, docet nos congruenter animatos esse. Quia si quid bonum ejus est, et si quid honestum, ab ipso est, nempe a Deo omnia nobis ad pietatem largiente. Quæ sunt autem ista ? « Frumentum juvenibus, 744. et vinum odoratum ad virgines. » Virós enim se præbentibus, et animose ejus beneplacitum curantibus, et virtuti servire cupientibus, dabitur ab eo majus adhuc robur, quod in frumento intelligitur : « Panis siquidem cor hominis confirmat¹². » Purgatis vero, et animum gerentibus incontaminatum, qui et venerabilibus et sanctis virginibus comparari jure queant, vinum dabitur, quod intelligentiæ patet, Dei nimirum plena et germana cognitio, « lætificans cor hominis¹³. » Quocirca adolescentes et virgines, juxta rationes modo a nobis explicatas, ad amplam et copiosam honorum supernorum communionem merito vocabuntur, audientque Deum dicentem : « Comedite, et bibite, et inebriamini, propinqui¹⁴. » Hi enim sunt propinqui Dei : non affectione secundum locum : quod sine ineptia intelligi aut cogitari non potest ; sed animi præsentia longe robustissima, et desiderio ad quidvis optimum, et charitate erga illum. Quomodo enim deturbat nos, et quasi longius abducit improbitas : sic virtus nos Deo sistit, id quod nos

¹⁰ Joan. x, 14, 15. ¹¹ Isa. xxviii, 16. ¹² Psal. ciii, 15. ¹³ Eccli. xl, 20. ¹⁴ Cant. 5, 1.

disjungit, et intercedit, peccatum, inquam. e medio A
removens.

ἀποφέρει μακρὰν ἢ φυλότης· οὕτω θεῷ παρίστησιν
τὴ ἀρετῇ, τὸ διυστῶν ἡμᾶς, καὶ μεσολαβοῦν ἐκ μέ-
σου γενέσθαι παρασκευάζουσα, ψηλα δὴ τὴν ἀμαρ-
τίαν.

CAP. X.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Vers. 1. *Petite a Domino pluviam in noras, ma-
tutinam, et serotinam.*

LXV. Quemadmodum enim neque frumentum in
agris citra laborem provenerit, neque vinea mul-
tum ac bonum vinum protulerit : ita et in nobis
nulla exsistere poterit fertilitas spiritualis, nisi Deus
instar pluviz eloquiorum suorum revelationem in
animos et corda nostra demiserit, notitiamque
nobis Veteris ac Novi Testamenti, hoc est legalis
et evangelici, quasi instillaverit : hæ namque ma-
tutina et serotina pluviz fuerint. Non esse autem
infructuosam cognitionem et commentationem spi-
ritualem legis, quin eam erudire nos per figuras
ut umbras ad mysterium Christi, probat Salvator,
Judæis ipse loquens : « Ne putetis me accusatur-
um vos apud Patrem : est qui accusat vos Moses
vester, in quem vos sperastis. Si enim crederetis
Mosi, crederetis forsitan et mihi ; de me enim ille
scripsit ²⁵. » At et alicubi de Scribis et Phariseis,
ut ex legali institutione ad **745** meliorem, hoc est
evangelicam vocatis : « Ideo omnis scriba doctus in
regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui
proferit de thesauro suo nova et vetera ²⁶. » Peten-
tes igitur a Deo legalem et evangelicam scientiam,
et nos dignos exhibentes qui obtineamus, utique ac-
cipiemus, et in animum thesauros congeremus,
vetera et nova colligentes, et mentem ubertate
maxima cumulantes.

Vers. 2. *Dominus fecit phantasias, et pluviam hi-
bernæ dabit eis, unicuique herbam in agro. Quo-
niam loquentes locuti sunt labores, et divini visiones
falsas, et insomnia falsa loquebantur, vane consola-
bantur. Ideo exaruerunt ut non habentes pluviam, et
afflicti sunt sicut oves, quia non erat sanatio.*

LXVI. Occulta quadam sententia hic locus
prægnans est, quam prius a me perspicue declaran-
dam existimo : sic enim consilium et scopum pro-
phetæ in verbis recitatis studiosi percipient. Erat
enim illi sermo de sanctis, quos et lapides sanctos
nominabat ²⁷, iisque frumentum imprimis convenire
affirmabat, ut viriliter agentibus, sive juvenibus,
atque etiam vinum beneolens, quod essent virgines,
id est, casti et incontaminati. Qui enim sunt Christi
Jesu, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, et con-
cupiscentiis, ut divinus Paulus scribit ²⁸. Præcepit
autem ipsis petere pluviam matutinam et serotinam ;
deinde errantium mentione interjecta, velut causam
adducit, cur nec frumentum, nec vinum habeant
ipsi, nec pluvii, quæ intellectu perspiciuntur, irri-

Αἰτεῖσθε παρὰ Κυρίου ὑστὲρ καθ' ὥραν, πρῶ-
τον, καὶ δεύτερον.

ΞΕ'. Ὡς περ γὰρ οὐτε σῖτος ἐν ἀγροῖς γένοιτ' ἂν
πόνου δίχα, οὐτ' ἂν εὐδοτρός τε καὶ εὐδινος ἀμπε-
λῶν· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν οὐκ ἂν γένοιτό τις εὐκαρπία
πνευματικῇ, μὴ οὐχὶ Θεοῦ καθιέντος ὑποῦ ἐκ τῆς
νοῦν, καὶ καρδίας τῶν ἑαυτοῦ λογίων τὴν ἀποκάλυψιν,
καὶ γινώσκιν ἡμῖν οἰομένεσσι ἐνστατόντος τοῦ τοῦ Ἀρ-
χαίου καὶ Νέου Γράμματος, τούτεστι τοῦ νομικοῦ καὶ
τοῦ εὐαγγελικοῦ· ὑετοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι πρῶτός τε καὶ
δευτὸς εἰεν ἂν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀσυντελής εἰς ὄνησιν ἡ τοῦ
νόμου γινώσις, καὶ θεωρία πνευματικῇ, παιδαγωγεί δὲ
μᾶλλον ἡμᾶς διὰ τύπου, καὶ σκιᾶς ἐπὶ τὸ Χριστοῦ
μυστήριον, πιστεύεται λέγων αὐτός ὁ Σωτὴρ τοῖς
Ἰουδαίων δήμοις· « Μὴ δοκεῖτε ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω
ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς,
εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. Εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσεί, ἐπι-
στεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. »
Ἐφη δὲ πού καὶ περὶ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων,
ὡς ἐκ νομικῆς παιδείσεως καλουμένων ἐπὶ τὴν εὐαγ-
γελικὴν· « Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ
οἰκοδομῶντι, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ
καὶνὰ καὶ παλαιὰ. » Οὐκοῦν αἰτοῦντες παρὰ Θεοῦ τὴν
νομικὴν καὶ εὐαγγελικὴν ἐπιστήμην ἀξίους τε τοῦ
λαβεῖν ἑαυτοὺς παραστήσαντες, ληφόμεθα πάντας,
καὶ τοὺς εἰς νοῦν ἔσω πληρώσωμεν θησαυροὺς, πα-
λαιὰ τε καὶ νέα συλλέγοντες, πλείστους τε ὁσῆς πνευ-
ματικῆς εὐκαρπίας ἀναμειστούντες τὸν νοῦν.

Κύριος ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑστὲρ χέιμε-
ρινὸν δώσει αὐτοῖς, ἐκδοσὶν βοτάνην ἐν ἀγρῷ.
Διότι οἱ ἀποθρογγόμενοι ἐλάλησαν λόγους, καὶ
οἱ μάρτυρες ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ τὰ ἐνύπνια ψευ-
δῆ ἐλάλουν, μάταια παρεκάλουν. Διὰ τοῦτο ἐξη-
ράνθησαν ὡς οὐκ ἔχοντες ὑστὲρ, καὶ ἐκακώθησαν
ὡς πρόβατα, διότι οὐκ ἦν ἰασις.

ΞΖ'. Ὅσιναι τινὰ κεκρυμμένην ἔνοιαν τὸ προκει-
μενον, ἣν ἀναγκαῖον, οἶμαι πού, προδιατρανοῦσθαι
σαφῶς, συνεῖεν γὰρ οὕτω τῶν τοῦ προφήτου ῥημά-
των τὸν σκοπὸν οἱ φιλεπιστήμονες. Ἦν μὲν γὰρ ὁ
λόγος αὐτῷ περὶ τῶν ἀγίων, οὓς καὶ λίθους ἁγίους
ὠνόμαζε, σίτον τε αὐτοῖς δὲ μάλιστα πρέπειν ἔφα-
σκεν, ὡς ἀνδριζόμενοι, ἡγουν νεανίσκοις, καὶ μὴ
καὶ οἶνον εὐωδιάζοντα, διὰ τοῦτο εἶναι παρθένους,
τούτεστιν ἀγνοῦς τε καὶ ἀδεήλους. Οἱ γὰρ τοῦ
Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς πα-
θήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καθὰ φησιν ὁ θεοπέ-
σιος Παῦλος. Αἰτεῖν δὲ αὐτοὺς προστέταξε καὶ ὑστὲρ
πρώτον καὶ δεῦρον· εἶτα μεταξὺ τῆς περὶ τῶν πλα-
νομένων παρεμβολούσης μνήμης, τὴν αἰτίαν ὥσπερ
ἀποδίδωσιν ἐν τούτοις, τοῦ μὴτε σίτον, μὴτε μὴν

²⁵ Joan. v, 45, 46. ²⁶ Matth. xiii, 52. ²⁷ Zachar. ix, 10. ²⁸ Galat. v, 24.

ὄνον ἔχειν αὐτάς, ἀλλ' οὐδ' ὑποτοίς κατάρδεσθαι τοῖς νοητοῖς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοὺς μὴ ἔχειν ἐν ἀγρῷ βοτάνην. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὡς ἐπὶ πραγμάτων ἐκπεποι-
 ηται τῶν αἰσθητῶν· ἡ γὰρ μὴν ἐν αὐτοῖς θεωρία λεπτή
 τε ἄγαν ἐστὶ, καὶ πολλὸν λίαν ἔχουσα τὸ εἰλικρινές.
 Θεοῦ γὰρ, φησὶ, ποιούντος φαντασίας, τούτέστιν
 ἀστραπάς, καὶ ὑστὲν τῇ γῇ τὸν χειμερινὸν χέοντος,
 ὅς ἐστι χρήσιμος, καὶ μὴν καὶ ἐκάστῳ, τῶν ἐν ἀγροῖς
 δηλονότι, διδόντος βοτάνην, πεπλανήκασιν ἐκείνους οἱ
 ἀπορθεγγόμενοι, τούτέστιν, οἱ ψευδοποιεῖς τε καὶ
 ψευδηγόροι, καὶ μαντίας λέγοντες τὰς ἀπὸ γὰς τῆς
 σφῶν καρδίας. Οὗτοι λαλῶντες κόπους, τούτέστιν
 οὐδ' αὖτε εἰς ἀνάπαυσιν τοῖς πιστεύουσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ
 δι' ὧν ἀνάγκη καμῶν, Θεῷ προσκρούοντας, καὶ παρ-
 ορωμένους. Οἱ δὲ γὰρ μάντις καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ
 ἐλάλουν, εὐηχούντες αὐτοῖς δηλονότι τὰ καταθύμια,
 καὶ χρῆσταί μὲν ἐλπιοὶ καταπιίνοντες, φάσκοντες
 δὲ ἀληθὲς οὐδέν· ἀλλ' εἰς ἀπάτην καὶ πλάνησιν ἀπο-
 φέροντες, ἥκιστα μὲν καταδεικνύντες σφίσι τὸν τῶν
 πνευματικῶν δόκημα καὶ χορηγὸν ἀναπειθόντες δὲ
 μᾶλλον αἰτεῖν τὴν εὐημερίαν παρὰ τῶν ψευδυνύμων
 θεῶν. «Ταῦτή σοι, φησὶν, ἐξηράνθησαν, ὡς οὐκ ἔχον-
 τες ὕδην, καὶ ἐκακώθησαν ὡς πρόβατα. » Οὐ γὰρ
 ἦν βοτάνη, «οὐκ ἦν ἱασις. » Οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς ὁ κα-
 τὰ δόξω τὸ συντετριμμένον, ὁ ἀνιστῶν τὸ κατεβ-
 ῥαγμένον, ὁ ἀνακτῶν τὸ κεκαυμένον. Προσεκ-
 τέον δὲ οὖν, οὐχὶ τοῖς ἀπορθεγγμένοις τὰ μάταια,
 ψευδοποιεῖς τε καὶ βωμολόχοις, καὶ ἐνυπνιασταῖς· Θεῷ
 δὲ μᾶλλον τῷ εἰς νοῦν ἡμῶν ἀναστρέποντι τῆς ἀλη-
 θεῖς θεογνωσίας τὸ φῶς, καὶ νοητοῦς ὑποτοίς κατα-
 χέοντι, τὰς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρακλήσεις,
 λέγω, καὶ βοτάνην ἀναφύοντι τοῖς ἐν ἀγρῷ, τούτέστι
 πάλιν, εὐανθεστάτην ὥσπερ ἡμᾶς κατανέμοντι πόαν,
 τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὴν ἀμώμητον γνῶσιν.
 « Ἀνθρώπος μὲν γὰρ ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε, παρ-
 ασκευασθῆναι τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθῆναι
 αὐτοῖς. » Ἄλλ' εἰ ἔλοι πως εἰς νοῦν τῶν θείων λο-
 γίων τὴν γνῶσιν, καὶ τροφῆς μετὰ σχοι τῆς πνευμα-
 τικῆς, τότε δὲ, τότε τὴν νοθεύσαν ἀποβαλὼν, ἐν τιμῇ
 τὴν ἀνθρώπου πρέπουσαν ἀναλαβὼν (1) φρένα.

Ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου,
 καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμνοὺς ἐπισκέψομαι.

ΞΖ'. Ποιμένας ἐν τούτοις, καθάπερ ἐγώ μαι, τοὺς
 ψευδοπροφήτας καὶ ψευδομάντις ἀποκαλεῖ, καὶ τοὺς
 τῆς ἀπάτης καθηγγέτας, ἐλεθρόν τε καὶ πάγην γε-
 γωνίας τοῖς, οἱ τῆς ἀληθείας περὶ Θεοῦ δόξης ἡμαρ-
 τηχότες, τὴν αὐτῷ πρέπουσαν τιμὴν, καὶ λατρείαν
 ἀναθεῖναι τῇ κτίσει, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἔρ-
 γοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καθὰ γέγραπται.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τοῖς ψευδομάντεσι καὶ τοῖς τῶν
 Ἑλλήνων συνάφαι λογάδας, οἱ δὲ σοφοὶ δοκοῦντες
 ἄγαν, ταῖς ἐαυτῶν εὐγλωττίας τοὺς αὐτοῖς προσκει-
 μένους πεπλανήκασιν, καὶ ὥσπερ τινὲς ποιμένες οὐκ
 ἀγαθοὶ κατεβόσκησαν ἐν ἀκάνθαις, καὶ εἰς πολλὴν
 ἀχρεΐτητα σαθρῶν ἐνοσίων. Τί γὰρ παρ' ἐκείνους

A gentur, ut inde in agris herbam non habeant. Et
 verba quidem tanquam de rebus sensum tangentibus
 sunt, sed quam continent theoriam, subtilis est
 admodum, et purissima. Inquit enim, Deo faciente
 phantasias, hoc est fulgura, et pluviam hibernam
 terris utilem effundente, et cuique, agrestium vide-
 licet, herbam suppeditante, seduxerunt eos, qui lo-
 quuntur, hoc est falsiloqui, et mendaces, et vatici-
 nia de corde suo proferentes. Hi locuti sunt labores,
 hoc est non ad requiem credentium illis; sed per
 quæ cogentur versari in miseria, ut Deum offen-
 dentes, et ab eo despecti. 746 Porro arioli etiam
 somnia falsa loquebantur, mulcentes eorum aures
 videlicet rebus jucundis, et bona spe pascentes, nihil
 tamen verum dicentes: sed in fraudem et errorem
 abripientes, minimeque spiritualium datorem et
 suppeditatorem illis ostendentes; quin persuadentes,
 uti felicitatem potius a diis commentitiis exposce-
 rent. « Ideo, inquit, exaruerunt, ut non habentes
 pluviam, et afflicti sunt, ut oves. » Non enim erat
 herba, « non erat sanatio. » Neque enim erat iater
 eos qui alligaret quod contritum, qui erigeret quod
 confractum, qui recrearet quod afflictum erat²⁰.
 Attendendum igitur, non loquentibus vana, menda-
 cibusque et assentatoribus et somniatoribus, sed
 Deo potius, lumine veræ cognitionis divinæ in ani-
 mum coruscanti, et pluvias intellectuales, Spiritus
 sancti consolationes, inquam, demittenti et herbam
 agrestibus producenti, quod est, velut in viridissi-
 ma herba, in cognitione nulli reprehensioni obnoxia,
 ac divinitus inspiratæ Scripturæ nos pascenti.
 « Homo enim cum in honore esset, non intellexit:
 comparatus est jumentis insipientibus, et similis
 factus est illis²¹. » Sed si notitiam divinorum elo-
 quiorum in pectus admisit, et de alimento spiri-
 tuali participaverit, tum demum spurius esse desi-
 nens, prudenti ratione gubernatus, et cogitationibus
 homine dignis susceptis, rursus in honore erit.

πάλιν ἔσται, λογισμῷ τῷ σὺ φρονι διοικούμενος, καὶ

VERS. 5. Super pastores concitatus est furor meus,
 et super agnos visitabo.

LXVII. Pastores hoc loco, ut arbitror, pseudo-
 prophetas et falsos vates, et magistros erroris appel-
 lat, pestemque et laqueum iis, qui vera de Deo
 opinione relicta, honorem et cultum ipsi proprium
 creaturæ dedicarunt, et opera manuum suarum ad-
 oraverunt, sicut scriptum est²¹.

Nec alienum est falsis vatibus etiam Græcos
 quosdam quasi majorum gentium adjungere, qui
 cum sapientissimi numerarentur, eloquentia sua
 ipsis adherentes seduxerunt, et ut pastores non
 boni in spinis, et in multa vanitate cogitationum
 inutilium paverunt. Quid enim apud illos ad cogni-

²⁰ Ezech. xxxiv, 4. ²¹ Psal. xlviii, 13. ²² Psal. cxiii, 4 seqq.

tionem veritatis conducit? Illi dignissimi sunt qui a Deo puniantur. Non enim tantummodo suas animas perdidērunt, sed insuper aliorum in errorem induxerunt, ut dixi, verborum ampullis mendacium quasi inaurantes, **747** et oratione ad deceptionem abutentes. Visitat autem agnos, miseratus videlicet, ei ex fallacia ad agnitionem veritatis transferens, et ex vagis erroribus in viam rectam impellens. Sicut enim res poscebat, ut injuriis in eos pro magnitudine injuriarum supplicia irrogarentur; ita rursus cum divina mansuetudine, et justo judicio, conjunctissimum erit, benignam in eos qui talia passi sunt ferre sententiam. Oportebat enim, oportebat, inquam, salvari inique tractatos, Deo se ab eis antea læsum obliuiscēte, et pastorum fraudibus magis, ac præter voluntatem subactos pœna liberante.

Vers. 4, 5. Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum domum Juda, et ponet eos ut equum decorum suum in prælio, et ex ipso respexit, et ex ipso posuit arcum in spiritu furoris. Et ex ipso egredietur omnis abactor in idipsum, et erunt quasi bellatores concalcantes lutum in viis in bello, et bellabunt, quia Dominus cum eis.

LXVIII. Quonam modo pastores male multatrus sit, visitaturusque et recuperaturus agnos, clare ostendit. Productis enim ex Judeis mundi doctores sanctis apostolis et evangelistis, per eos Græciæ sapientes debellavit, et ab eorum garrulitate agnos eripuit, fallaciæque laqueis extricatos, in verum, et nulli culpæ affinem Dei cognitionem transtulit. Ait ergo: « Visitabit gregem suum domum Juda. » Faciet autem eum velut equum decorum, et bellicosissimum, quo quasi spiritualiter vectus, Græcorum linguam, ut dixi, oppugnet eorumque sapientiæ deformitatem, et omnis fructus vacuitatem patefaciet. Quin enim per Græcorum dispersiones divini discipuli tanquam equi quidam fuerint, adversus eorum loquacitatem, et Deo exosam fallaciam tantum non hinnientes, quis dubitet? cum Christus de beato Paulo dicat ad Ananiam, « Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel²². » Et Habacuc quasi Dominum nostrum Jesum Christum alloquens: « Quoniam ascendet super equos tuos, et equitatio tua, salus. » Inquit igitur: « Ponet ipsum, ut equum decorum in bello, et ex ipso respexit²³. » Proinde ac si dicat: **748** Consideravit non quidem ut Deus ad ministerium prædicationis evangelicæ idoneos, elegit autem de tribu Juda, et ex ipsis prædicatores constituit. Voluit enim eos suæ voluntatis ministros, et adjuutores, et gratiæ ab ipso donandæ velut mediatōres et dispensatores fieri. Præterea ex ipso, inquit, hoc est Juda in furore intentus est arcus

et eis epíγνωσιν ἀληθείας ὠφελοῦν; Κατὰ τούτων ἂν γένοιτο, καὶ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, καὶ μάλα αἰσίως. Ἀλλ' ὁσθρευσαν γὰρ οὐχὶ δὴ μόνον τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλὰ πρὸς ταύταις καὶ τὰς ἐτέρων πεπλανήκασιν, ὡς ἔφην, τῷ τῆς λέξεως κόμπῳ μονονουχὶ καταχρυσού- τες τὸ ψεῦδος καὶ τὴν τοῦ λόγου χρεῖαν δαπανῶντες εἰς φανατισμούς. Ἐπισκέπεται γὰρ μὴ τοὺς ἀμνοὺς, οἰκταίρων δηλονότι, καὶ μετατιθεῖς ἐξ ἀπάτης εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ ἐκ τοῦ περιπλανᾶ- σθαι μετασθῶν εἰς εὐθείαν ὁδόν. Ὅσπερ γὰρ ἦν ἀκόλουθον, τοῖς ἡδικοῦσιν αὐτοὺς τὴν τοῖς ἀδική- μασι πρέπουσαν ἐπαρτήσας δίκαν· οὕτω δὴ πάλιν θεοπρεπτοὺς ἡμερότητος, καὶ ψήφου δικαίας ἀμειρε- σιεν ἂν οὐδαμῶς, τὸ ἐπὶ τοῖς πεπονησὶ φιλάνθρωπον κρίμα. Ἐδει γάρ, ἴδει σωζέσθαι τοὺς ἡδικοῦμένους, ἀμνησικαχούντος Θεοῦ, καὶ ποιῆς ἀπαλλάττοντος τοὺς ταῖς ἐκείνων πλεονεξίαις τάχα που καὶ ἀδουλή- τως ὕπνηνεγμένους.

Καὶ ἐπισκέπεται Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τᾶς αὐτοὺς ὡς ἵππον εὐπρεπῆ αὐτοῦ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψε, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔταξε τὸ τόξον ἐν πνεύματι θυμοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύ- σεται πᾶς ὁ ἐξελαύνων ἐν τῷ αὐτῷ. Καὶ ἔσονται ὡς μαχεται πατοῦντες πηλὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐν πολέμῳ, καὶ παρατάσσονται, διότι Κύριος μετ' αὐτῶν.

ΣΗ. Τίνα δὴ τρόπον ἐποίσει μὲν τοῖς ποιμήσι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐπισκέπεται δὲ καὶ ἀνασώσει τοὺς ἀμνοὺς, καθίστησαν ἐναργεῖς. Ἀναδείξας γὰρ ἐξ Ἰουδαίων τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς, τοὺς ἀγίους ἀπο- στόλους καὶ εὐαγγελιστὰς, κατηγωνίσαστο μὲν δι' αὐ- τῶν τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς, ἐξελέστο δὲ τοὺς ἀμνοὺς, τῆς ἐκείνων ἀθυροστομίας, καὶ τῶν τῆς ἀπάτης βρό- χων ἀπαλλάξας, μετέστησαν εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον. Ἐπισκέπεται τοίνυν, φησὶ, τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα. Ποιήσεται δὲ αὐτὸν οἷον ἵππον εὐπρεπῆ καὶ πολεμικώτατον, ἐφ' ᾧ νοητῶς μονονουχὶ καὶ ἐποχούμενος, τῆς Ἑλλήνων, ὡς ἔφην, καταστρατεύεται γλώττης, καὶ τῆς ἐνοῦ- σης αὐτοῦ σοφίας καταγράφει τὸ ἀκαλλές, καὶ ἀν- όνητον. Ὅτι γὰρ ἐν ταῖς Ἑλλήνων διασποραῖς οἱ θε- σπέσιοι γέγονασι μαθηταὶ οἳ τινες ἵπποι, μονονουχὶ καταχρεμετίζοντες τῆς παρ' αὐτοῖς ἀθυροστομίας, καὶ θεοστουγὸς ἀπάτης, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις; Χριστοῦ λέγοντος περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου πρὸς Ἀνανίαν· « Πορεύου, ὅτι σεαυτὸς ἐκλογῆς μοι ἐστίν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἔθνων τε καὶ βασι- λέων καὶ οὐλῶν Ἰσραὴλ. » Ἐφ' ἧς που καὶ ὁ Ἀμβρο- σίου ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· « Ὅτι ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἱππασία σου, σωτηρία. » Οὐκοῦν· ἐτάξει αὐτὸν, φησὶν, ὡς ἵππον εὐπρεπῆ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψεν. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Κατεσκέφατο μὲν ὡς Θεὸς τοὺς ἐπιτηδεύοντες εἰς διακονίαν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμά- των, ἀπολέκτους γὰρ μὴ ἐποίησας τοὺς ἐξ Ἰούδα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔταξεν. Ἐλέστο γὰρ αὐτοὺς τῶν ἰδίων

²² Act. ix, 15. ²³ Habac. iii, 8.

θηλημάτων ὑπέρτατας γενέσθαι, καὶ ὑπουργούς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος οἰονεῖ μεσίτας, καὶ διακό-
νους. Ἐτι δὲ φησιν, ἐξ αὐτοῦ, τούτῳτι τοῦ Ἰούδα
τὸ ἐν θυμῷ τεινόμενον τόξον κατὰ τῶν ὑπεναντίων.
τῷ αὐτῷ. » Ἐξελαύνοντα δὲ, ὡς γε οἶμαι, φησὶ τὸν

Δεδράκασιν δὲ τούτῳ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, τοὺς ἐξ
Ἑλλήνων ἀρπάζοντες, καὶ τῷ μεγάλῳ προσκομίζον-
τες βασιλεῖ, φημὶ δὴ Χριστῷ, ἵνα ὑπ' αὐτῷ τε εἰεν,
καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἔλαιντο, τῆς τοῦ διαβόλου πλεον-
εξίας ὁφεί, καὶ μολις ἀποσεισάμενοι τὸν ζυγόν. Κα-
τηνύρισαντο δὲ οὕτω τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν οἱ θε-
σπέσιοι μαθηταί, ὡς ἤδη πως δοκεῖν πηλὸν ταῖς
τριβόσι διεβρῦμένον συμπατεῖν. Καὶ γὰρ ἦν Κύριος
μετ' αὐτῶν, « Ὁ ποιῶν μεγάλα, καὶ ἀνεξίχνυστα,
ἐνδοξά τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. » Ἐπ-
εφώνει δὲ πάλιν καὶ ὁ Χριστὸς, τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐ-
τόν. « Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφει, καὶ
σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »
Ἰστοῖεν ὅτι οἱ πνευματικὴν μὲν ἡμεῖς ἐξυφαίνοντες
θεωρίαν, τὰ τοιαῦτά φαμεν.

Ἰουδαίους γε μὴν οὐκ ὥδε ἔχειν τὸ χρῆμα δοκεῖ, δέ-
χονταί δὲ μᾶλλον ἱστορικῶς, καὶ φασιν, ὅτι μετὰ τὸν
τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν πεπολέμηνεν αὐτοῖς, ὁ ἐπί-
κλην Ἐπιφανῆς Ἀντίοχος πλείστην τε δσση συναγα-
γὼν ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας τῶν μαχομένων τὴν
ἀθροισιν, καὶ μὴν καὶ ταῖς παρ' ἐτέρων ἐπικουρίαις
ὤψρωμένος. Ἄλλ' ὡς αὐτοὶ ἰφασιν, νενίκηκεν ὁ
Ἰσραήλ, καὶ τῆς ἐκείνου σκαιοτήτος τὴν ἀμείνω δό-
ξαν ἀτηνέγκαστο. Τότε γὰρ συμβέβηκε καὶ τοὺς ἐκ
Μακκαδαίων μεμαρτυρηκότας τὸν τῆς εὐδοκίμησης
ἀναδῆσθαι στέφανον. Παρκομίζουσι δὲ τῶν αὐτοῖς
δοκούντων εἰς ἀπόδειξιν τὰ τε ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένα,
καὶ τὰ ὀλίγῳ κατόπιν, ἔχουσι δὲ οὕτως. « Διότι ἐν-
έτεινά σε ἑμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς τόξον, ἐπλήσα τὸν
Ἐφραῖμ, καὶ ἐπεγεγῶ τὰ τέκνα σου, Σιών, ἐπὶ τὰ
τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφῆσας σε ὡς ῥομφαίαν
μαχητοῦ, καὶ ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξελεύσε-
ται ὡς ἀστραπὴ βολὴς αὐτοῦ. Καὶ Κύριος παντοκρά-
τωρ ἐν σάλπιγγι σαλπεί, καὶ πορεύσεται ἐν ὁλμῳ
αὐτῶν. »

Καὶ καταισχυρθήσονται ἀναβάται ἱππῶν, καὶ
κατισχύσω τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ἰω-
σήφ σώσω, καὶ κατοικίω αὐτοὺς, ὅτι ἠγάπηκα
αὐτούς.

ΣΘ. Φασὶ δὲ πάλιν οἱ τοῖς Ἰουδαίοις συναγο-
ρεῦντες διηγήμασιν, ὅτι συγκεκριμένης τῆς πρὸς
Ἑλλήνας μάχης, οἱ μὲν ἐκεῖνων ἱππεῖς διολώλασι,
κεκρατήκασιν γε μὴν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, ὡς κα-
τοικῆσαι τὴν χώραν αὐτοὺς, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἰου-
δαίαν, παντὸς ἐλευθέρους δαίματος, καὶ οὐδενὸς τὸ
παράπαν ἀποικισθέντος, ἤγουν αἰχμαλωτοῦ γεγενη-
μένου. Ἡμεῖς δὲ τοῖς πρώτοις συμβαίνουσιν τε καὶ
ἀδελφὴν ποιῆσθαι σπουδάζοντες τὴν τῶν νοημάτων
ἀπόδοσιν, ἀναβάτας ἱππῶν τοὺς κατησχυμένους οὐχ
ἐτέρους εἶναι φαμεν, ἢ τοὺς τῶν Ἑλληνικῶν δογμα-
των προσετηκότας, καὶ ἀπάτης τῆς θεομιστοῦς ὑπερ-
βλήντων εἰωθότας, ὧν κατεβράχμενων κεκρατήκεν ὁ

A contra adversarios. Ex ipso insuper « egredietur et
abactor in ilipsum. » Abactorem, puto, « appellat
praedatorem et captivos dncientem.

Ἐξ αὐτοῦ δὲ πάλιν « ἐξελεύσεται καὶ ἐξελαύνων ἐν
ληληταούντῃ τε καὶ αἰχμαλωτίζοντῃ.

Fecerunt hoc sancti discipuli, de Græcis rapientes,
quos magno regi, Christo, inquam, obtulerunt, ut
sub ipso essent, et quæ ejus sunt sapere vellent,
diabolica servitutis jugo sero, et vix tandem ex-
cusso. Adeo autem contra Græcorum sapientes
strenue divini discipuli se gesserunt, ut jam quo-
dammodo lutum in triviis jacens concutere viderentur.
Etenim Dominus erat cum ipsis, « Qui facit
magna, et inscrutabilia, gloriosa, et ingentia, quo-
rum non est numerus ³¹. » Compellat et Christus
alicubi credentes in se: « Ecce dedi vobis potestatem
calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra
omnem virtutem inimici ³². » Sciendum porro, nos,
spiritualem interpretationem contextentes hæc di-
cere.

At Judæis diversum placet, qui hæc historice po-
tius accipiunt, affirmantque, post tempus captivita-
tis hostiliter eos invasisse Antiochum cognomento
Epiphanem cum copiis e Græcia infinitis, et ab
aliis gentibus auxiliaria contracta manu, unde super-
ciliun tollebat. Sed ut ipsi confitentur, vicit Israel,
et de illius immanitate gloriam sibi comparavit.
Tunc enim contigit Machabæos martyrio virtutem
econfessos, celebritatis corona redimiri ³³. Ad proba-
tionem sententiæ suæ modo et paulo supra a
nobis dicta produciunt, quæ hunc in modum ha-
bent: « Quoniam tetendi tibi te, Juda, ut arcum
implevi Ephraim, et excitabo filios tuos Sion super
filios Græcorum, et contrectabo te ut gladium bel-
litoris. Et erit Dominus super eos, et egredietur ut
fulgur jaculum ejus. Et Dominus omnipotens tuba
canet, et ibit in commotione minarum ejus. Domi-
nus omnipotens proteget eos ³⁷. »

ἀπειλῆς αὐτοῦ. Κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ

VERS. 6. Et confunderunt ascensores equorum,
749 et confortabo domum Juda, et domum Joseph
salvabo, et habitare faciam eos, quia delexi
eos.

LXIX. Asseverant rursum Judaicis narrationibus
patrocinales, pugna cum Græcis inita, illorum
equites periisse, vicisse Israelitas, ut regionem
suam, Judæam nempe, habitarent omni terrore va-
cui, nemine omnino abducto, seu captivo facto. At
nos prioribus convenientem, et germanam explica-
tionem sensuum afferre studentes, ascensores equo-
rum confusus non alios esse contendimus quam
Græcorum dogmatum præsidēs, et seductionis Deo
exosæ propugnatores, quibus prostratis vicit Judas,
et salvata est quoque domus Joseph. Significatur
autem per hæc Israeliticus sanguis, et genus, sive
justificatorum in Christo multitudo, in animo et

³¹ Job v, 9. ³² Luc. x, 19. ³³ II Mach. vi, 7. ³⁷ Zachar. ix, 13, 14.

corde Judæam circumferentium, et circumcisionem scilicet in spiritu, et mentem gerentium, quæ videt Deum ²⁸, hoc enim Latine sonat Israel. Quia vero dilecti sunt a Deo, ideo et in habitatione collocati, hoc est firmam in omnibus felicitatibus permansionem adepti sunt. Scriptum est enim: « Dominus habitare facit unanimes in domo ²⁹. » « Aut et alicubi divinus Isaias de eo qui vitam agit virtute singularem: « Ambulans in iustitia qui odit iniquitatem et injustitiam, et manus abstinens a muneribus. Obstruens aures, ut non audiat iudicium sanguinis, et claudens oculos, ut non videat iniquitatem hic habitabit in excelsa spelunca petreæ fortis ³⁰. » Probabiliter etiam dicemus, domum datam a Deo sanctis Ecclesiam, sive supernas mansiones; quam rem omni admiratione dignam censet et beatus David, sic universorum Salvatorem alloquens: « Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te ³¹. »

χρῆμα θαύματος ὁ μακάριος Δαβὶδ, οὕτω λέγων πρὸς κοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας· τῶν αἰῶνων

VERS. 7. Et erant quemadmodum quando non abjeceram eos, quia ego Dominus Deus eorum, et exaudiam eos, et erunt quasi pugnatōres Ephraim.

LXX. Confusis Græciæ sapientibus, qui et equites appellati sunt, confortaturum sese promittit, et habitatione donaturum misericordia gavisos, addens, « Quia dilexi eos. » Et quid emolumenti ex eo percepturi sint, quod a Deo dilecti sint, sequentibus explanat: **750** « Sicut, inquit, cum non abjeceram eos. » Non enim eos penitus neglecti, sed visitavi, etiam periculis conficiantes, « Quia ego Dominus Deus ipsorum, » hoc est eorum supplices preces exaudiam, « et erunt ut pugnatōres Ephraim. » Ac si rursum dicat, aliquando per animi et mentis imbecillitatem velut dissoluti et jacentes eo jam fortitudinis spiritualis progredientur, ut de cætero Ephraimitis, quorum nomen in laude est, æquales videantur, hoc est de genere Judæorum apostolis, et evangelistis. Hi enim bellatores fuerunt, intelligentes non sensui patentes, oppugnantes inimicos, ferientes adversarios, et vincentes « principatus, potestates, et dominationes, et spiritualia nequitiæ ³², » et sacræ prædicationis adversarios contra pugnam superantes. Fuerunt item ex gentium populis vocati per fidem ad agnitionem Christi viri sancti, et spiritu Dei pleni, et tanquam bellatores Ephraim. Bellatores enim fuerunt: pro viribus namque apostolorum vivendi genus, illorumque virtutem iisdem vestigiis incedendo æmulantes, ipsi quoque intrepide contra veritatis inimicos, contraque vitia et peccata decertarunt.

Et lætabitur cor eorum quasi in vino, et filii eorum videbunt, et lætabuntur, et gaudebit cor eorum in Domino.

Α Ἰουδας, σώσονται δὲ καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ. Κατασημαίνεται δὲ διὰ τούτων τὸ ἐξ Ἰσραὴλ αἵμά τε καὶ γένος, ἤγουν ἡ τῶν ἐν Χριστῷ δεδοικαιμένων πληθὺς, τὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν περιφέροντες Ἰουδαίον, καὶ περιτομὴν λαχόντες τὴν ἐν πνεύματι, καὶ νοῦν ἔχοντες ὁρῶντα Θεόν· ἐρμηνεύεται γὰρ οὕτως ὁ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ ἡγάπηται παρὰ Θεοῦ, ταύτῃ τοι καὶ κατακρίσθησαν, τούτεστιν ἐρηρυσμένην ἐσχέκασιν τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀρίστοις διαμονήν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι ὁ Κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. Ἐφ' οὗ καὶ ὁ Θεὸς εἰσὶν Ἰσραὴλ περὶ τοῦ ἐξαίρετον ἀσκούοντος βίον· Πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ, μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν, καὶ τὰς χεῖρας ἀπεχόμενος ἀπὸ ὧρων. Βαρύνων τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ χρεῖν αἵματος, καὶ μύων τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν, οὕτως οἰκῆσει ἐν ὑψηλῇ σπηλαίῳ πέτρας ὀχυρᾶς. Οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ οἶκον δεδούσθαι λέγειν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀγίοις τὴν Ἐκκλησίαν, ἤγουν τὰς ἀνὰ μονάς· καὶ δὴ καὶ παντὸς ἀξίως τὸ τὸν ὅλον Σωτῆρα καὶ Θεόν· Μακάριοι οἱ κατοικούντες αὐτῷ. »

Καὶ ἔσται ὁν τρόπον οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτοῖς, διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐκφυγόντων αὐτῶν, καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἑφραϊμ.

Ο. Κατησχυσμένων τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ σοφῶν, οἱ καὶ ἱππεῖς ὀνομάσθησαν, κατισχύσειν ἐπαγγέλλεται, καὶ κατοικίσειν τοὺς ἡλεθμένους, ἐπιφέρον, « Ὅτι ἡγάπηκα αὐτούς. » Καὶ τί καρδανούσιν ἐκ τοῦ ἡγαπῆσθαι παρὰ Θεοῦ, διερμηνεύεται πάλιν, « Ὅσπερ, φησὶν, ὅτε οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτούς. » Οὐ γὰρ περιέδον εἰς ἀπὴν, ἐπεσχεψάμην δὲ κεκινδυνεύκοντας, διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, τούτεστι ποιήσομαι δεκτὰς τὰς παρ' αὐτῶν λιτὰς, καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἑφραϊμ. « Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν· οἱ ποτε διὰ νοῦ καὶ φρονέος ἀσθένειαν οἰονεῖ παρειμένοι τε καὶ κείμενοι, ἰσχυὸς εἰς τοῦτο ἦδη τῆς πνευματικῆς ἐνεργήσονται ὡς ἦδη πᾶς ἐν ἰσῷ τετάχθαι δοκεῖν τοῖς ἐξ Ἑφραϊμ ἡμδοκιμηκοῖσι, τούτεστι τοῖς ἐξ Ἰουδαίων ἀποστόλοις τε καὶ εὐαγγελισταῖς. Μαχηταὶ γὰρ οἱ τοιοῦτε γέγονασιν νοητοὶ, καταβλόντες ἐχθρῶν, βάλλοντες τοὺς ὑπεναντίους, καὶ νικῶντες μὲν ὁ ἀρχὰς, δυνάμεις τε καὶ κυριότητας, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, κρατοῦντες δὲ ἀμαχεῖ τῶν ἀνθεστηκότων τοῖς ὁσίοις κηρύγμασι. Γέγονασιν δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος κεκλημένοι διὰ πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἄνδρες ἄγιοι καὶ πνευματοφόροι, καὶ ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἑφραϊμ. Μαχηταὶ γὰρ γέγονασιν· κατὰ γὰρ τὸ ἐγγυροῦν τὴν τῶν ἀποστόλων πολιτείαν, καὶ τὴν ἐκεῖνων ἰχνηλατοῦντες ἀρετὴν κατηνδρίσαντο καὶ αὐτοὶ, κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἀμαρτίας.

Καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτῶν ὡς ἐν οἴνῳ, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ὀφροῦνται, καὶ εὐφρανθήσονται, καὶ χαριεῖται ἡ καρδία αὐτῶν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ.

²⁸ Rom. II, 25 seqq.

²⁹ Psal. CXXII, 9.

³⁰ Isa. XXXIII, 15, 16.

³¹ Psal. LXXXIII, 5.

³² Ephes. VI, 12.

ΟΑ'. Τῶν οἶνον ἐκπεπωκῶτων ἐκμελῆς ἀεὶ πῶς ἂν ᾖ οὗτος, καὶ φροντίδος καταφρονητής. Προδίδεται γὰρ οὐχὶ τὸ καταλυπεῖν εὐθὺς, ἀνέεται δὲ ὡς περ, καὶ μερίμνης ἀπάσης κατευμεγεθεῖ. Εἰ τοίνυν γίνονται, φησὶν, ὡς μαχεται τοῦ Ἐφραΐμ, τότε δὴ, τότε καὶ τὴν ἐπὶ γῆ σφισιν αὐτοῖς εἰσδέχονται θυμῆδιαν, ὡς δὲ λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι τῇ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἐλπίδι κατευφρανθήσονται, καὶ τῆς ἐξικρέτου πολιτείας ἐξουσι μιμητάς, τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγονότας υἱούς, πνευματικούς δηλονότι. Τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τοῖς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις ἐπιστέλλον τε καὶ λέγων· «Κἂν μύριοις παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας». Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὅμας ἐγέννησα. » Οὐκοῦν τὰ ἐξ αὐτῶν ἐσόμενα τέκνα «θῶνται καὶ εὐφρανθήσονται. » Γεγονότα γὰρ ἐν θεωρίαις ταῖς ἐπὶ Χριστῷ, καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐκμεμαθηκότα, καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος χορηγίας πεφωτισμένα, πράξουσι δεξιῶς, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ θυμῆδιαν εἰσδέχονται, καὶ αὐτὸν ποιήσονται χαρὰν τε καὶ τέρψιν, καὶ ἀγαλλίασιν ψυχῆς καὶ καρδίας. Γίνονται δ' ἂν καὶ τοῦτο σαφῆς ἀποδείξεις τοῦ ζῆν ἐλέσθαι θεοφιλῶς. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς ἐν κόσμῳ πράγμασι τῆς ἐαυτῶν διανοίας ἀπονέμονται τὴν ῥοπήν, καὶ νενευκότες εἰς τὰ αἰσχρῶς, χαίρουσιν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ θυμῆδιαν ποιοῦνται τὸ χροῖμα, καὶ γεγῆθασιν ἐπὶ σαρκὸς ἡδοναῖς, καὶ ταῖς ἐτέραις τοῦ παρόντος βίου τρυφαῖς, ἐνοπαταλὰν εὐθότες, ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦσι λόγου τὰ παρὰ Θεῷ. Οἱ δὲ ἐξ ὅλης καρδίας ζητοῦντες αὐτὸν, καὶ ταῖς ἐπ' αὐτῷ θεωρίαις καταπαινούμενοι, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν εὐρύνοντες, τὰς ἐπ' αὐτῷ καὶ μόνῳ παραδέχονται θυμῆδιαν.

Σημανῶ αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτοὺς, διότι ἔλθω αὐτοῖς, καὶ πληθυνθήσονται καθότι ἦσαν πολλοί. Καὶ σπερῶ αὐτοὺς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν μνησθήσονται μου, καὶ ἐκθρήψουσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ἐπιστρέψουσιν.

ΟΒ'. Διαμέμνηται πάλιν τῆς Ἰουδαίων ἀγάπης, καὶ δὴ καὶ ὑπισχνεῖται συλλέγειν αὐτοὺς κατεσκαδασμένους, καὶ ἐξ ἀπάσης γῆς συναγείρειν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὡς ἀπονοσφίζεσθαι παντελῶς οὐδένα. Καὶ εἶνα τρόπον ἢ ἀθροίσις ἔσται, κατασημαίνει πάλιν. Τοὺς μὲν γὰρ μελιτοκόμους φασὶ σημειᾶ τινὰ ποιεῖν, ἢ συρίζοντας, ἦγουν ἕτερ' ἅττα ὁρᾶν εὐθότας, οὕτω τε συλλέγειν τὰ τῶν μελιτῶν ἔθνη, τῶν σίμβλων ἀποφοιτήσαντα. Εἴρηται δὲ τι τοιοῦτον καὶ διὰ φωνῆς Ἰσαίου. «Καὶ ἔσται γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σπριεὶ Κύριος μύιας, οἱ κυριεύουσι μέρος ποταμοῦ Αἰγύπτου, καὶ τῇ μελίτῃ, ἣ ἐστὶν ἐν χώρᾳ Ἀσσυρίων. » Ἕτεροι δὲ φασὶ, καὶ τοῖς τοῦ πολέμου καιροῖς, εἰ δὴ συμβαίνει διασπιδνασθῆναι πῶς τοὺς μαχητάς, ἢ διώκοντας ἢ διωχομένους, ἀφρῆσθαι τι σημείον ὑψοῦ παρὰ τῶν στρατηγῶν, εἰς ὃ καὶ ἀφορῶντες, συναθροίζονται τε καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀνόνειν ἵνται χώρον. Ὑποφαίνει δὲ τι τοιοῦτον καὶ τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ κεῖμενον Ἰσαΐα· «Καὶ ἔσται ὡς ἰσὺς ἐπ' ὄρους, καὶ ὡς σημείον φέρων ἐπὶ βουνού. » Οὐκοῦν

LXXI. Eorum qui vinum biberunt mens semper quasi inconcinna et absona est, carisque salutem dicit. Nec enim quidquam tristificum admittit, sed laxatur quodammodo, et omnibus sollicitudinibus dominatur. Si igitur fuerint, inquit, ut bellatores Ephraim, tunc, tunc animi ipsorum gaudio perfundentur, et ut illustres probatique futurorum honorum spe letabuntur, et eximiae vitae suae imitatores ex se natos filios suos, spirituales puta, habebunt. Talis erat et divinus Paulus, per se vocatis ita scribens ac dicens: «Etsi decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui⁴³.» Nascituri igitur ex illis filii videbunt et letabuntur. » Nam progeniti in meditationibus rerum Christi, et virtute mysterii percepta, et largitionibus Spiritus illuminati, feliciter habebunt, et quæ est in Christo Salvatore, jucunditatem haurient, ipsumque gaudent, **751** et delectationem, et exultationem animæ atque cordis sibi facient. Potest et hoc manifestum esse indicium, eos statuisset Deum vita et moribus diligere. Qui enim rebus mundanis animum suum applicant; et ad inhonesta se abjiciunt, gaudent in ipsis, et ea sibi materiam oblectamenti deligunt, letanturque in voluptatibus carnis, et aliis præsentis vitæ deliciis assueti, divinas res in postremis numerant. Qui autem ex toto corde ipsum quaerunt, et contemplationibus de ipso saginantur, et mentis oculum dilatant, voluptatibus quæ in ipso et solo sunt, perfruentur.

τὸν ὀφθαλμὸν εὐρύνοντες, τὰς ἐπ' αὐτῷ καὶ μόνῳ

VERS. 8, 9. Significabo eos, et suscipiam eos, quia redimam eos, et multiplicabuntur, sicut erunt multi. Et seminabo eos in populis, et qui de longe, recordabuntur mei, et enutrient filios suos, et convertentur.

LXXII. Meminit rursum charitatis in Judæos, et insuper collecturum eos dispersos, et ex omnibus terris congregaturum in Judæam promitti, ut nemo plane desideretur. Modum autem hujus futuræ congregationis deinceps ostendit. Aiunt enim mellarios signa quædam edere, aut sibilare, aut alia nescio quæ solere, et ita examina ad alvearia deserta revocare. Tale quidpiam et per Isaiam dictum est. Ait enim: «Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscis, quæ dominantur parti fluminis Ægypti, et api quæ est in regione Assyriorum⁴⁴.» Alii aiunt et belli tempore, si milites dissipari contingat, dum aut fugientes insequuntur, aut ipsi insequentes fugiunt, tolli ex edito loco signum a ducibus, quod intuentes congregantur, et eodem se recipiunt. Demonstrat simile quiddam et quod apud prophetam Isaiam exstat. «Et erit sicut malus navis super montem, et quasi signum ferens super collem⁴⁵.» Ex eo igitur quod fieri assolet, similitudinem trahit. Ait enim: «Significabo eis, et susci-

⁴³ I Cor. iv, 15. ⁴⁴ Isa. vii, 18. ⁴⁵ Isa. xxx, 17.

piam eos. » Excitatum est enim nobis signum magnum et insigne, crux Salvatoris, per quod etiam accepti evasimus Deo et Patri. Præterea redempti sumus, et in multitudinem immensam excrevimus, qui credidimus. Quia vero adjecit, « Et seminabo eos in populis, et longe distantes ab illis venient, et recordabuntur mei, » rursum illud dicimus, nec id a scopo aberrantes, multum enim probabilitatis habet. **752** Quasi disseminati sunt in multis gentibus et in omni regione atque urbe divini discipuli et Evangelii præcones, effeceruntque ut remotissimi a Deo, propter interpositum peccatum et errorem, recordarentur ipsius, et universorum Salvatorem ac procreatorem, quamvis aliquando creaturam pro nunine coluissent, et ideo amicitia Dei excidissent, animo complecterentur. Itaque divinus Paulus per ipsum vocatos in agnitionem Christi alloquens, « Nunc autem vos, inquit, qui aliquando procul, facti estis prope ¹⁴. » Venient igitur memores Dei. Non dissimile quiddam nobis beatus propheta Jeremias insinuat, velut Israellem alloquens: « Qui procul estis recordamini Domini, et Jerusalem ascendat in cor vestrum ¹⁵. » Quod si omnino ejus, qui est natura Deus, memores fuerint, tunc ad spirituale robur tantos progressus habebunt, ut et filios generent, et sermonibus pietatis suos liberos enutrient, et in hoc ipso gloriantur. Scribit et beatus Paulus per ipsum educatis, et in virum perfectum atque in ætatem plenitudinis Christi adductis ¹⁶, jam quidem, [Gaudium et corona mea ¹⁷] jam, « Per vestram gloriationem quam habeo in Christo Jesu ¹⁸. » — « Corona enim senum filii filiorum, ut scriptum est ¹⁹: gloria autem filiorum patres ipsorum. »

στέφανός μου· » ποτὲ δὲ πάλιν, « Νῆ τὴν ἡμετέραν γὰρ γενόντων τέκνα τέκνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον· »

Vers. 10. *Et convertam eos de terra Egypti, et de Assynriis suscipiam illos, et in Galaaditim, et in Libanum introducam eos, et non relinquetur ex eis ullus.*

LXXIII. Quando Nabuchodonosor Judæam armis subjugavit, sacratissimumque templum, et ipsa urbs Hierosolyma conflagravit, tunc et universus Israel est afflictatus ²⁰. Alii siquidem in Assyrios et Medos captivi sunt abducti: alii, qui eorum crudelitatem evadere et effugere potuerunt, timentes, et paribus implicari ærumnis horrentes, ultro se ad Ægyptios contulerunt, servitutisque apud eos jugum necessitate compulsi subierunt. Itaque postquam eos congregaturum undique pollicitus est, meminit et locorum in quos abducti sunt: alii captivi facti, ut dixi: alii intolerandis terroribus ad ea quæ volebant exsequenda adacti.

Ἀ ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφυκότος δέχεται τὴν ὁμοίωσιν. « Σημανῶ γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτούς. » Ἐγὴγερται γὰρ σημεῖον ἡμῖν μέγα καὶ ἐπιφανὲς ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς, δι' οὗ καὶ γεγόναμεν δεκτοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ μὴν καὶ ἐκλειυτρώμεθα, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐξεδράμομεν οἱ πιστευόντες. Ἐπειδὴ δὲ προσέθηκεν, ὅτι « Καὶ σπερῶ αὐτοὺς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσιν, καὶ μνησθήσονται μου, » πάλιν ἐκεῖνο φαμεν, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ· πολὺ γὰρ ἔχει τὸ εἰκὸς ὁ λόγος. Κατεσπάρησαν γὰρ ὥσπερ ἐν πολλοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν ἀπάσῃ δὲ χώρᾳ καὶ πόλει οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ καὶ τῶν θεῶν Εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ τοὺς ἀποτάτω γεγονότας Θεοῦ διὰ τὴν μεσολαβήσανσαν ἀμαρτίαν τε καὶ πλάνην μνησθῆναι τε αὐτοῦ, καὶ εἰς νοὺν ἔλθειν παρσκευάσαν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ γενεσιουργόν, καίτοι πάλαι τῇ κτίσει τὸ σῆμας ἀνάπτοντας, ταύτητος καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐκπεφοιτηκότας. Καὶ γούν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ προσεφώνει, λέγων· « Νυνὶ δὲ ὑμεῖς, οἱ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγενήθητε ἐγγύς. » Ἦθουσι δὲ οὖν μνησθέντες τοῦ Θεοῦ. Καίτοι τοιοῦτον ἡμῖν ὁ μακάριος προφήτης Ἰερεμίας ὑπαινίσσεται, λέγων ὡς πρὸς γε τὸν Ἰσραὴλ· « Οἱ μακρόθεν, μνησθήτε τοῦ Κυρίου, καὶ Ἰερουσαλὴμ ἀναθήτω ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν. » Εἰ δὲ δὴ μνηστέον (1) ὅλων τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, τότε δὴ, τότε καὶ πνευματικῆς εὐρωστίας βαδιούνται πρὸς τοῦτο, ὥστε καὶ τέκνων αὐτοὺς γενέσθαι πατέρας, καὶ τοὺς εἰς εὐσέβειαν λόγοις ἐκτρέφειν τὰ τέκνα, καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτῃ σεμνύνεσθαι. Γράφει δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ τετραμμένοις, καὶ εἰς ἀνδρα τέλειον ἀναθεσθῆσαι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἵκνουν τῆς ἐν Χριστῷ, ποτὲ μὲν, « Χαρὰ καὶ καύχησιν ἦν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » — « Στέφανος καύχημα δὲ τέκνων, πατέρες αὐτῶν. »

Καὶ ἀποστρέψω αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ Ἀσσυρίων εἰσδέξομαι αὐτούς, καὶ εἰς τὴν Γαλααδίτιν, καὶ εἰς τὸν Λιβανὸν εἰσάξω αὐτούς, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς.

ΟΓ'. Ὅτε τὴν Ἰουδαίαν εἰλε μὲν κατὰ κράτος ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ἐμπέπηρτο δὲ καὶ ὁ θεὸς νεῶς αὐτὰ τε τὰ Ἱερουσόλυμα, τότε καὶ ἅπας τεταλαιπώρηκεν ὁ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γὰρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους αἰχμάλωτοι γεγονότες ἀπεχομίζοντο· οἱ δὲ τῆς ἐκείνων ὠμότητος ἔξω γεγόνητες, καὶ διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, δεδοίτες καὶ παραιτούμενοι τὸ ἐναλῶναι τοῖς ἱσίοι, αὐτόμολοι τε πρὸς Αἰγυπτίους ἦσαν, καὶ τῆς ὑπ' ἐκείνοις θητείας τὸν ἀδούλητον μὲν, πλην ἐξ ἀνάγκης ἐπεβρίμμενον ὑποδεδραμήχασιν ζυγόν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ συναγεῖρειν αὐτοὺς πανταχόθεν ἐπηγγέλλετο, διαμνησθῆναι καὶ τόπων εἰς οὓς καὶ ἀπεχομίσθησαν· οἱ μὲν, αἰχμάλωτοι γεγονότες, ὡς ἔφην, οἱ δὲ ἀφορητοῖς δέμασι πρὸς τὰ παρὰ γνώμην αὐτοῖς συνωθούμενοι.

¹⁴ Ephes. ii, 15. ¹⁵ Jerem. Li, 50. ¹⁶ Ephes. iv, 15. ¹⁷ Philipp. iv, 4. ¹⁸ Rom. xv, 17. ¹⁹ Prov. xvii, 6. ²⁰ IV Reg. xxv, 8 seqq.

(1) Lego διαμνηστέον.

Ἐπειδὴ δὲ τῆς πνευματικῆς ἐρμηνείας μεταποιεῖ-
σθαι πρέπει τοῖς ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτοις καὶ
πνευματικοῖς, φανεῖν, ὅτι τῆς τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν
χώρας, ἦτοι χειρὸς ἐξέλκειν αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται,
καὶ παντὶς μὲν δαίματος ἐλευθεροῦν· αἰχμαλώτους
δὲ ὄντας, καὶ οἷον ὑφ' ἐτέρους κειμένους, μονονουχί
καὶ ἀναμορφοῦν εἰς ἐλευθερίαν. Ἡ καὶ καθ' ἑτερον
τρόπον, σκοτισμοῦ καὶ συγχύσεως ἀπαλλαγῆσεσθαι
φησιν· Αἴγυπτος μὲν γὰρ σκοτισμός, Βαβυλὼν δὲ
σύγχυσις ἐρμηνεύεται. Ἀδιαφορεῖ δὲ πλειστάκις ὁ
λόγος, Ἀσσυρίους τε καὶ Βαβυλωνίους εἰς ἔθνος
καταλογιζόμενος ἓν, διὰ τοι τὸ ὑφ' ἐνὶ καίεσθαι
σκήπτρῳ, καὶ μίαν ἐπ' αὐτοὺς τετάχθαι τὴν βασι-
λείαν. Αὐλυτρωμένους δὲ οὖν ἐκ τῆς τῶν πλεον-
εκτούντων χειρὸς, εἰσχομεῖν ἐπαγγέλλεται εἰς τε τὴν
Γαλααδίτιν (μοῖρα δὲ αὕτη τῆς Ἰουδαίων γῆς ἡ
παμφορωτάτη καὶ εὐκαρπὸς) καὶ μὴν καὶ εἰς τὸν
Λιβανον, καὶ τοῦτο ὅρος εὐξυλὸν τε καὶ μέγα τῆς
Ἰουδαίων τε καὶ Φοινίκων γῆς ἐν μεθορίᾳ κειμέ-
νον. Σημαίνεται δὲ δι' ἀμφοῖν ἐκεῖνο, οἷμαι που.
Ἀπαλλάξας γὰρ ἡμᾶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς ὡς ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσσυρίων, τουτέστι, τῆς
τῶν αἰχμαλωτισάντων πλεονεξίας, πονηροὶ δὲ οὗτοι
καὶ ἀκάθαρτοι δαίμονες, εἰσχεκόμενοι οἵαπερ εἰς
γῆν εὐξυλὸν τε καὶ λιπαρωτάτην τὴν Ἑκκλησίαν, ἐν
ἣ πολλὺς μὲν λίαν ὁ τῶν εὐδοκιμούντων καρπὸς, οὐκ
εὐαρίθμητοι δὲ τῶν ἁγίων κεφαλαί, ὅφου τε ἡρμέναι
δι' ἀρετῇ, καὶ οἷον ἐν τάξει κέδρου ἀνατεθληταί (1),
καὶ περὶ αὐτῶν λέγοιτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὸ διὰ
φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν· « Αἱ
κέδρου τοῦ Λιβάνου, ἅς ἐφύτευσας. » Θεοῦ γὰρ γεώργιον τοὺς ἐν πίστει δεδωκευμένους ἀνὸμαζε σαφῶς
καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος.

Καὶ διελεύσονται ἐν θαλάσῃ στενῇ, καὶ πα-
τάξουσιν ἐν θαλάσῃ κύματα, καὶ ξηρανθήσεται
πάντα τὰ βάθη τῶν ποταμῶν, καὶ ἀφαιρεθήσεται
πάντα ὕδρις Ἀσσυρίων, καὶ σκήπτρον Αἰγύπτου
περιαίρεθήσεται, καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυ-
ρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κατα-
κυχήσονται, λέγει Κύριος.

Οἱ. Ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν τοῖς ἀρχαιοτέροις δε-
δωρημένων τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι τῆς ἐπικου-
ρίας ἡ ὑπόσχεσις. Ὡς περὶ γὰρ τὴν Ἐρυθρὰν διεβί-
βασθη θάλασσαν ὁ Ἰσραὴλ, τῶν ἐν αὐτῇ κατευμεγε-
θήσας κυμάτων, ἐπάγῃ γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα,
Θεοῦ τὸ χρῆμα παραδόξως περαινόντος, καὶ ὡς περ
ποδὶ διεβίβασαν τὸν Ἰορδάνην· οὕτω, φησὶν, οἱ διὰ
Μωσέως κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ,
καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων μυσταγωγίαις ἀνασε-
σωσμένοι, διαπεραιώσονται μὲν οἱ διὰ θάλασσαν
ἀγρίως κατακυμαίνουσιν τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύ-
δωνα, καὶ τύρβης ἔξω γεγονότες κοσμικῆς, σχολαῖοι
λατρεύουσι τῷ κατὰ φύσιν ὄντι Θεῷ. Διαθήσονται δὲ
καὶ πειρασμοὺς, οἱ διὰ τινος ποταμοὺς ἐπικλύζοντας,
ὡς ἐπ' αὐτῷ δὲ τούτῳ χαίροντας λέγειν· « Εἰ μὴ ὅτι
Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, εἰπάτω δὲ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ ὅτι

A 753 Quia vero spirituale interpretationem Dei
amanatissimos et spirituales capessere æquum est,
dicimus eum promittere se de regione, sive manu
hostium inaspectabilem eos erepturum, et omni
formidine soluturum: captivos autem et velut aliis
subjacentes quasi in libertatem transformaturum.
Aut etiam secundum aliam intelligentiam, tenebris
et confusione liberatum iri dicit: Ægyptum enim
tenebras, Babylonem confusionem reddunt. Sæpis-
sime autem sine discrimine Assyrii et Babylonii pro
una gente usurpantur, quod uni sceptro subditi et
sub uno regno essent. Liberatos igitur de manu
dominantium, et in Galaaditin (pars fuit Judææ,
fructuum omnis generis feracissima) et insuper
in Libanum introducturum spondet; et hic mons est
ingens et speciosis refertus arboribus, in consin-
ibus Judæorum ac Phœnicum situs. Per utrumque
porro illud, opinor, significatur. Cum nos Dominus
noster Jesus Christus tanquam ex Ægypto et Assy-
riis liberasset, hoc est, ex potestate eorum quorum
captivi eramus, puta malignorum et immundorum
dæmonum, cum in terram nemorosam et opimissi-
mam, in Ecclesiam introduxit, in qua uberrimi
spectatorum hominum fructus et innumerabilia ca-
pita sanctorum, per virtutem in fastigio locatorum,
et instar cedrorum in altum efflorescentium, de
quibus verissime illud Davidis ad Deum universorum
protuleris: « Cedri Libani quas plantasti ». Dei enim
agriculturam in fide justificatos expresse
etiam divinus Paulus nominavit⁴⁴.

VERS. 11, 12. Et pertransibunt in mari angusto,
et percutient in mari fluctus, et siccabuntur omnia
profunda fluviorum, et auferetur omnis superbia
Assyriorum, et sceptrum Ægypti tolletur, et con-
fortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine
ejus gloriabuntur, dicit Dominus.

LXXIV. Juxta ea quæ donata sunt veteribus,
similitudine quadam auxilium in Christum creden-
tibus promittitur. Quemadmodum enim tractus
est per mare Rubrum Israel, et fluctibus ejus impe-
ravit, instarque muri aquæ rignerunt, Deo id
mirabiliter agente⁴⁵; et sicut **754** sicco pede
Jordanem transierunt⁴⁶: ita, inquit, per Mo-
sen vocati ad agnitionem Christi, et sanctorum aposto-
lorum sacris institutionibus salutem consecuti,
quasi mare quoddam turbinibus et procellis agita-
tum, præsentis vitæ fluctus transmittent, et tumultu
mundano expediti, vacui servient ei qui est natura
Deus. Transibunt item tentationes veluti quosdam
fluvios inundantes, ut hoc ipso gaudentes dicant:
« Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc
Israel: nisi quia Dominus erat in nobis, dum la-

⁴⁴ Psal. ciii, 16. ⁴⁵ I Cor. iii, 9. ⁴⁶ Exod. xiv, 15 seqq. ⁴⁷ Josue iii, 1 seqq.

(1) Erat ἀνατεθής, quod non respondebat particípio præcedenti.

surgerent homines contra nos, forsitan vivos deglutissent nos. Dum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransiit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem⁸⁷. » Quemadmodum porro, inquit, captivus factus Israel, atque ad Assyrios et Medos abductus, illorum insolentiam sive dominatum effugit, qui eum premere semper armisque lacessere consueverant : eodem modo liberati per Christum praevalentibus inimicis sub aspectum venientibus et non venientibus, et qui ad servitutem nolentes adigebant, et ut captivos vinculis e stulta eorum voluntate sumptis coercerant. Sed et his praevalent, eorumque superbiam et dominationem effugient, Deo confortante, in quo et gloriantur. Placemus enim nobis in Christo, et ipsum robur nostrum ducimus, et ipso nitimur, et totam vitae nostrae spem in eo desigimus. Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit nos⁸⁸; et ut dicit beatus Psalmiceus, « Deus noster refugium et virtus, auxiliator in tribulationibus quae invenerunt nos nimis⁸⁹. »

CAP. XI.

VERS. 1, 2. *Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus, quia vehementer miseri facti sunt optimates. Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consiliis.*

LXXV. Dictorum significationem nunc ad alios quosdam sensus accommodat. Nam cum quod satis est, et aptissime narrasset de vocatione gentium in Christo per fidem, futuram super eo incredulitatem Israelitarum, 755 tempore quo homo inter nos fuit videlicet, luculenter praenuntiat, et hac de causa incendendum templum ipsum, atque etiam Hierosolymam, et insuper subigendas ipsas urbes Israel, et cum ipsis incolis perituras. Haec autem per manus Romanorum patrata sunt, aliquando in Judaeam Vespasiano et Tito arma moventibus. Et est, ut apparet, supervacaneum minutatim singula percensere, quae Judaeorum urbibus, sive populis, propter debacchationem in Christum venerunt, cum volentibus Josephi historiam legere liceat, et inde quae liberit singula accurate cognoscere. Transit igitur ad eos qui erant de sanguine Israel. Et Libano quidem comparat Judaeam : quamobrem? Est enim Libanus mons decoris arboribus et silvis densissimis conspicuus. Judaeorum autem regio populosissima, et innumerabilibus incolis frequentissima, et quasi cedros aut pinus procerissimas, et aliis magis visendas, sacerdotes, inquam, et suis temporibus ex tribu Juda regnantes, et qui principatus ornamentis eminentes, tota provincia noti

A Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα ζῶντας ἀν κατέπιον ἡμᾶς. Ἐν τῷ ὀργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα τὸ ὕδωρ ἀν κατεπόνησεν ἡμᾶς. Χεῖμαρρόν διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἀρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. » Ὡς περ δὲ, φησὶν, αἰχμάλωτος γεγωνὸς ὁ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς Ἀσσυρίους τε καὶ Μήδους ἀπεινηγεμένος, διέδρα τὰς ἐκείνων ὕδρεις ἦτοι πλεονεξίας, διὰ προσκειμένων καὶ πολεμῶν εἰσθότων αὐτοῖς· κατὰ τὴν ἴσον τρέπον, φησὶν, οἱ λελυτρωμένοι διὰ Χριστοῦ, κρείττους ἔσονται τῶν ἐχθρῶν, ὁρατῶν δηλονότι καὶ ἀοράτων, οἱ μονονοῦχι καὶ κατεβιάζοντες πρὸς ἀβούλητον δουλείαν αὐτοῦς, καὶ οἷον αἰχμαλώτους γεγονότας τῆς ἐξ ἰδίας σκαιότητος συνέλθοντες. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἔσονται κρείττους, ὕδρεις τε τὰς παρ' ἐκείνων διαφεύγονται καὶ πλεονεξίας, Θεοῦ κατισχύοντος, ἐφ' ᾧ καὶ καυχῶνται. Μέγα γὰρ φρονούμεν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ αὐτὸν ἰσχυρὸν πεποιήμεθα, καὶ ἐπ' αὐτῷ τεθαβρόχαμεν, καὶ τῆς ἐαυτῶν ζωῆς ὁδὸν ἔχομεν τὰς ἐλπίδας. Οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ ἡ φησὶν ὁ μακάριος Ὑαλμυρδός, « Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ, καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς σφόδρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

Διάνοιξον, ὁ Λιβανός, τὰς θύρας σου, καταπατήτω κύρ τὰς κέδρους σου. Ὁλολυξάτω πίπτης, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγάλως μετίσταρες ἐταλαιπώρησαν. Ὁλολυξάτε, ὄρυες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμμοτος.

OE. Μεθίστησι νῦν ἐφ' ἐτέρων τινὰ νοημάτων ὁδὸν τῶν λεγομένων τὴν δὴλωσιν. Ἀποχωρῶσαν δὲ τὴν ἀφήγησιν εὐ μάλα πεποιημένος τὴν περὶ γε τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, τὴν ἐσομένην ἐπ' αὐτῷ δυσπισθίαν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δηλονότι καιρὸν, προσηγείται σαφῶς, καὶ ὅτι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κατεμπρησθῆναι δεῖ τὸν ναὸν αὐτὸν, καὶ μέντοι τὰ Ἰεροσόλυμα, προσάδυναι δὲ καὶ αὐτὰς τοῦ Ἰσραὴλ τὰς πόλεις, καὶ συνδιολεῖσθαι τοῖς ἐνοικοῦσιν αὐτάς. Πίπραται δὲ ταῦτα διὰ χειρὸς τῶν Ῥωμαίων, στρατηγούντων κατὰ καιρὸν Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου. D Καὶ περιττὸν, ὥς εἰκεν, ἀφηγεῖσθαι λεπτῶς ἕκαστα τῶν συμβεβηκότων ταῖς τῶν Ἰουδαίων πόλεσιν, ἦτοι δῆμοις, τῆς εἰς Χριστὸν ἕνεκα παροινίας· ἔξδιν τοῖς ἐθέλουσι τοῖς Ἰωσήπου συγγράμμασιν ἐντυχεῖν, ἀναμαθεῖν τε σαφῶς, ἅπερ ἀν ἔλιντο λεπτῶς. Μετακομίζει δὲ οὖν τὸν λόγον ἐπὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ. Καὶ Λιβάνῳ μὲν παρεικάξει τὴν Ἰουδαίαν, διὰ ποῖαν αἰτίαν; Εὐξυλὸν μὲν γὰρ ὁρος ὁ Λιβανός, καὶ δρυμοῖς ἀμφιλαφῶς κατάκομον. Πολυανθρωποτάτῃ δὲ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καὶ ἀριθμοῦ κρείττωσιν τὴν τῶν ἐνοικοῦντων ἔχουσα πληθύν, καὶ οἷον κέδρους ἢ πίπτης εὐμυχεστάτας, τοὺς τῶν ἄλλων περιφανεστέρους, ἱερέας τέ φημι καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς

⁸⁷ Psal. CXXIII, 1-5. ⁸⁸ Hebr. II, 16. ⁸⁹ Psal. XLV, 1.

Ἰούδα κατὰ καιροῦς βασιλεύοντας, οἱ καὶ τῆς ἡγεμονίας ἀρχήμασιν ὑπερανιστηκότες, γνώριμοί τε ἦσαν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν, ὅπου τε ἡμένην ἔσχον τὴν ὁδὸν. Ἐπειδὴ δὲ δεδυσσεσθῆκασι εἰς Χριστόν· Ἦραν γὰρ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, καὶ οὐτε αὐτοὶ εἰσῆλθον, οὐτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφήκαν εἰσελθεῖν, καὶ τελευταῖον ἐσταύρωσαν, καίτοι καὶ ἐπαγκυκότες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος ταύτητοι δικαίως ἄρδην ἀπολώλασιν οἴκοις τε ὁμοῦ καὶ πόλεσι, καὶ φιλιταῖς. Οὐκοῦν, αἰνιγματωδῶς Ἀλίανον μὲν, ὡς ἔφη, τὴν Ἰουδαίαν ἀποκαλεῖ, δένδροις δὲ τοῖς εὐμηχεστάτοις παρειακάει τοὺς ἐν αὐτῇ προύχοντας, ὡς τῶν ἄλλων ὑπερῆρμένους καὶ πολὺ λίαν ὑπερφέροντας, ὅτι δὲ ἐμελλεν ἀλῶναι τε βῆδῳ, καὶ ὡς ἀπώλετο πόλις εἰσχομένη μὲν παραδέξασθαι τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν, θαυμάζεσθαι τε οὕτως, ὥσαντι καὶ δρυμὸς ἐπενεχθείσης φλογὸς, κατασημαίνει, λέγων· ὁ δὲ ἀνοίξον, ὁ Ἀλίανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου, Ὁλουξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. Καὶ γέγονε μὲν ἐκ μεταφορᾶς ὁ λόγος. Ὀνομάσας γὰρ Ἀλίανον, ἔχουν ὅρι τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν ἀπεικάσας, ἀναγκαιῶς περὶ τε καὶ δρυὸς παρειακάει τοὺς ἐν αὐτῇ. Ὅτι δὲ περὶ ἀνθρώπων ὁ λόγος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Ἐφη γὰρ εὐθὺς, ὅτι μεγάλως μεγιστάνες ἐταλαιπώρησάν. Καὶ τίς ἂν νοοῖτο τῆς ταλαιπωρίας ὁ τρόπος, παρέδειξεν αἰπῶν, πῇ μὲν, ὅτι Ὁλουξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. Καταδουρῶν γὰρ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς τὰς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πόλεις, συνέβαινε καθ' ἡμέραν τοὺς ἐν αὐταῖς ἀλίσκεσθαι λαμπρούς. Οἱ δὲ μήπω τοῦτο πεπονθότες, καταλωφύροντο τοὺς ἐαλωκότες, καὶ τὸν ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοὺς εἰσεδέχοντο θρήνον, ἄθυμοι δὲ ἦσαν καὶ περιδεεῖς, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τοῦτο αὐτὸ πασιδόμενοι καὶ αὐτοί. Τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, Ὁλουξάτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος. Ἀρύας γε μὴν Βασανίτιδος τάχα πού τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀποκαλεῖ. Βασανίτις μὲν γὰρ χωρίον ἐστὶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, εὐγεῖν τε καὶ παμφορώτατον, καὶ ὕψηλὰ λίαν ἐκτρέφον τὰ δένδρα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἄλλων ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀμείνους, ἱερέας δὲ φημι καὶ τοὺς τῶν λαῶν ἡγουμένους, Βασανίτιδος αὐτοὺς ἀπεκάλεσε δρύας, οἱ δὲ καὶ τεθρηνηκασιν εἰκότως, διὰ τοι τὸ κατασπασθῆναι τὸν δρυμὸν τὸν σύμφυτον. Ἐμάνθανον γὰρ ὅτι τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν οἳ τις δρυμὸς ἢ πληθὺς δεδαπάνηται, οἷον πελέχεσιν ἐκκοπτομένη ταῖς τῶν πολεμουμένων ἀγρίαις ἐμβολαῖς. Σύμφυτον νοήσεις καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις πληθύν· λιμῶν τε γὰρ καὶ πολέμου, διολώλασιν, ἐπολωλόντων αὐτοῖς τῶν τῆς Βασανίτιδος δρυῶν, τουτέστι, τῶν ἡγουμένων.

Φωνὴ θρηνοῦντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. Φωνὴ ὠρυομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ σπύαγμα Ἰορδάνου.

Οἱ. Ἐμφανεστέρα τούτοις ὧν ἔφη ἀρτίως ποιεῖται τὴν δόξαν. Οὐ γὰρ ἐτι πίτυν ἢ δρὺν ὀνομάζει, ἀπημφιεσμένους δὲ τοὺς τῶν Ἰουδαϊκῶν ταγμάτων σημαίνει καθ' ἑαυτὰς, οὓς καὶ ὀλοφύρεσθαι φησι, καὶ οἷον φωνὰς ἀνέειναι, κατοικωζοντας, ὅτι τεταλαιπώ-

A erant, sublimique gloria florebant, continens. Post quam autem Christum impie habuerunt : « Tulerunt enim clavem scientiæ, et neque ipsi introierunt neque ingredi volentes permiserunt », et tandem crucifixerunt, quamvis scirent ipsum hæredem esse : idcirco jure funditus cum domibus, et urbibus, et uxoribus atque liberis interierunt. Quare sub ænigmatē Libani nomine Judæam, ut dixi, nuncupat : cum arboribus autem celsissimis primores et proceres ejus confert, ut cæteris sublimiores et perquam eminentes. Perituram autem urbem facile, ut etiam periit, infundentem se suscipiendo Romanorum exercitum, atque ita instar silvæ injecta flamma consumendam significat cum dicit : « Aperi, Libano, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. » Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Metaphoricus est sermo. Nam cum Libanum appellasset, sive monti Judæorum regionem comparasset, necessario pinui et quercubus ejus incolæ similes facit. De hominibus autem verba fieri, nihil negotii est videre. Mox enim ait, magnates majorem in modum factos esse miseros. Hoc genus miserie ostendit aliquo modo, subjiciens : « Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Exercitu enim Romano 736 urbes Judææ devastante, quotidie earum principes cives capiebantur. Quibus autem ea calamitas nondum evenerat, captos et semetipsos lamentis et lacrymis prosequerantur, erantque in mœrore et metu magno, ut brevissimo post tempore idem et ipsi peressuri. Hoc sibi velle opinor, « Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Quercus autem Basanitidis Hierosolymitanos forsitan vocat. Basanitis enim est regiuncula in Judæa, ubere gleba, et fertilissima, et admodum altis educens arbores. Et quoniam Hierosolymis reliquis erant nobiliores, sacerdotes, inquam, et populi rectores, Basanitidis quercus eos nominavit, qui sane propter consitum salum succisum non immerito ejularunt. Cognoscebant, siquidem multitudinem per totam regionem haud secus quam saltum absumptam esse, hostium immani irruptione veluti securibus excisam. Consitum autem saltum, quem et succisum dicit, nihilominus et ipsum vulgus Hierosolymitanum intellige, quod fame et bello periit, ululantibus super ipso quercubus Basanitidis, hoc est, primoribus.

δὲ δρυμὸν, ὅν δὴ καὶ κατεσπάσθαι φησὶν, οὐδὲν ἔχον
D VERS. 3. Vox ejulantium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia eorum. Vox rugientium leonum, quoniam miser factus est fremitus Jordanis.

LXXVI. His verbis luculentius ea quæ dixi explanat. Non enim amplius pinum aut quercum nuncupat, sed nude Judaicorum ordinum principes ac duces significat, quos et ejulare, et tanquam voces emitte, ac lamentari propter afflictam

⁶⁶ Luc. xi, 32. ⁶⁷ Matth. xxi, 33 seqq.

ipsorum magnificentiam testatur. Facti sunt enim miserabiles et abjecti, miserieque et despiciatissimi, quamvis olim honoribus circumfluere. Postquam enim apparuerunt pastores per Christum, hoc est divini discipuli, merito falsorum pastorum magnificentia redacta est ad miseriam. Accusabat enim eos gregis Dominus per prophetas sanctos, ita loquens: « O pastores dispergentes et disperdentes oves pascuæ eorum²². » Et iterum: « Quia pastores stulte egerunt, et Dominum non quesierunt, propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersus est²³. » Promittit autem credentibus in ipsum germanos pastores daturum, sic rursum **757** dicens: « Et inducam vos in Sion, et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pastores cum scientia²⁴. » Quinam isti? Divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus præsides atque rectores, « recte tractantes verbum veritatis²⁵, » et qui sciant subjectum sibi gregem ad quamvis utilitatem spiritualem deducere. Itaque lamentati sunt falsi pastores, quia in miseriam veritatem eorum magnificentia, id quod nobis et alio modo significat, adjungens: « Vox rugientium leonum, quia miser factus est fremitus Jordanis. » Vere enim rugitus est leonum vox, quam edunt, propter famem, et quia cibo carent plorantes. Et de leonibus etiam divina Scriptura sic loquitur. Comperti sunt igitur Judaicorum ordinum principes ut leones rugientes, esurientes et plorantes, quod non haberent a populis oblationes, decimas, primitias, dona grati animi. Postquam enim gregem amiserunt, de caetero fenore, quod ex eo capiebant, recreati non sunt.

Quod si quis censeat, etiam instar leonum rugisse contra Christum Scribas et Phariseos (clamabant enim in ipsum, et voces ex odio et invidia, et mera insania jacebant, Samaritanum²⁶, et ebriosum, et ex fornicatione natum²⁷ affirmantes, et: Tolle, tolle, crucifige²⁸, » dicentes), verisimiliter sentiet etiam hic. Verumtamen quamvis super eo rugitus dederint, facti sunt miseri non mediocriter, « Quia miser factus est fremitus Jordanis. » Quod quid sibi velit, dicam quoque. Præterfuit Jordanis Hierichuntem, circum quem magna vis leonum horrendum in modum rugientium, et accolis incredibili terrore concutientium. Tales erant moribus Scribæ et Pharisei, contra plebeios et gregarios rugientes, et tenuiores potentia suæ terculis consternantes. « Verum miser factus est leonum terror. » Hoc est quod ait, « fremitus Jordanis. » Ac fremitus quidem est ex equorum et mulorum naribus cum feroci spiritu emissus sonitus; sed etiam in iis dicitur qui de se præclare sentiunt. Hinc divinus David de iis qui

A ρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. Γεγόνασι γὰρ οἰκτροί, καὶ καταβρίμμενοι, ἄλεινοί τε καὶ ἀτιμώτατοί, καὶ τοὶ πάλιν περιφανιστέραν ἔχοντες δόξαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνεδείχθησαν οἱ διὰ Χριστοῦ ποιμένες, τούτοις, οἱ θεοπέσιτοι μαθηταί, τεταλαιπώρηκεν εἰκότως ἡ τῶν ψευδοποιμένων μεγαλοσύνη. Ἥτις το μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ τῆς ἀγέλης Δεσπότης, διὰ προφητῶν ἁγίων οὕτω λέγων· « Ὁ οἱ ποιμένες οἱ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολλύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐζητήσαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησεν πᾶσα ἡ νομή, καὶ διεσκορπίσθη. » Ἐπιγγέλλετο δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τοὺς γενεσίους ἀναδείξαι ποιμένας, οὕτω πάλιν εἰπών· « Καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς Σιών, καὶ δώσω ὑμῖν ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ποιμανοῦσιν ὑμᾶς ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης. » Τίνες δὲ οὗτοι; Οἱ θεοπέσιτοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς ἡγούμενοι, « τὸν τῆς ἀληθείας ὁρθοποιοῦντες λόγον, » καὶ εἰς πᾶν ὅτι οὖν τῶν τελούτων εἰς δνησιν τὴν πνευματικὴν, ἀποκομίζειν εἰδότες τὰ ὑπὸ χεῖρα θρέμματα. Οὐκ οὖν τεθρηνήκασιν οἱ ψευδοποιμένες, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν· σημαίνει δὲ τοῦτο καὶ καθ' ἑτερον τρόπον ἡμῖν, ἐπιφέρειν· « Φωνὴ ὠρυομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. » Ὀρυγμὸς μὲν γὰρ ἐστὶ κυρίως ἡ τῶν λεόντων φωνή, ἣν ἂν ποιοῖντο, κλαίοντες ἐπὶ λυμῷ τε καὶ ἀσιτίᾳ. Ἐδέχεται δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ λεόντων ἡ θεία Γραφή. Κατεφωρῶντο τοίνυν οἱ τῶν Ἰουδαίων προσετηχότες ταγμάτων ὡς λεόντες ὠρυόμενοι, περὶ πάντας τε καὶ κλαίοντες, διὰ τοι τὸ μὴ ἔχειν τὰς ἐκ τῶν λαῶν καρποφορίας, δεκάτας, ἀπαρχάς, εὐχαριστήρια. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀγέλης ἐκπεπώκασιν, οὐκ ἔτι τοῖς ἐξ αὐτῆς κατησφραῖνοντο τόκοις.

Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο καὶ ὡς ἐν τάξει λεόντων κατωρῦεσθαι τοῦ Χριστοῦ τοὺς Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαίους (κατεχεκράγεισαν γὰρ αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐκ φθόνου καὶ βασκανίας καὶ ἀκράτου μανίας κατηφύσαν φωνάς, Σαμαρείτην λέγοντες, μέθυσον ἀποκαλοῦντες καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον, καὶ, « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτόν, » [βοῶντες]), τὰ εἰκότα προνήσει καὶ οὗτος. Πλὴν εἰ καὶ ἔπαυρόντο, τεταλαιπώρηκασιν οὐ μετρίως, « Ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. » Καὶ εἰ δὴ τοῦτο ἐστίν, D ἔρω πάλιν. Παραβέβηκε μὲν ὁ Ἰορδάνης τὴν Ἱερικῶν, πλείστοι δὲ ὅσοι περὶ αὐτὸν οἱ λεόντες, καταβρυχόμενοι τε δεινῶς, καὶ ἀφόρητον τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐνιέντες τὸ δαῖμα. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν τοὺς τρόπους οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τῶν ἀγγελίων καταβρυχόμενοι, καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἐξουσίας καταπτοῦντες δαίμασι (1) τοὺς ἀσθενεστέρους. « Ἀλλὰ τεταλαιπώρηκεν ὁ τῶν λεόντων φόβος. » Τοῦτο δὲ εἶναι φησι « τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. » Καὶ φρύαγμα μὲν ἐστίν ἡ ἔκπλην τε καὶ ἡμιόμων διὰ μυκτῆρον ἡχὴ

²² Jerem. xxiii, 1. ²³ Jerem. x, 21. ²⁴ Jerem. iii, 15. ²⁵ II Tim. ii, 15. ²⁶ Joan. viii, 48. ²⁷ Matth. xi, 19. ²⁸ Joan. xix, 15.

(1) Ed. Aub., δαίμασι, documentis. Edit.

καθιεμένη τε καὶ ἰαγρίῳ φουσηματι συνεκπίπτουσα· A
λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μεγαλοφρονεῖν. Ἐφη γοῦν
ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν εἰς Χριστὸν παπαρφη-
κότων· Ἐν ταῖς ἐφύραξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν
καινά· Ὅταν οὖν φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου λέγῃ,
νοήσεις τὸ φρόνημα, καὶ οὐχὶ πάντως τοῦ ποταμοῦ,
ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν λεόντων· ἀπὸ γὰρ τόπων ἐστὶ
ὅτε τὰ ἐν αὐτοῖς σημαίνεται.

Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ποιμαίνετε
τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἃ οἱ κτησάμενοι κατέ-
σφαζον, καὶ οὐ μετεμέλorto, καὶ οἱ πωλοῦντες
αὐτὰ, ἔλεγον· Ἐὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλούτη-
καμεν, καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἐπασχον οὐ-
δὲρ ἐπ' αὐτοῖς.

ΟΖ'. Πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος τοὺς θρηνοῦντας ποι-
μένας, καὶ ἐν τάξει λεόντων ὠρουμένους, οἷς καὶ
ἐψήσιν ἐπὶ τὰ τῆς σφαγῆς κατανέμειν πρόβατα,
καίτοι κατμελημένους λίαν, ὡς πιπράσκοντες τε
καὶ σφαζόμενοι μηδ' ὅσον εἰπεῖν ἐπαγγέλλεται βραχύ.
Ὅσπερ γάρ οἱ τῶν ποιμένων ἀνεπεικότεροι, καὶ
πρὸς μόνον βλέποντες τὰ σφίσι καθ' ἑδὼν, μικρὰ
φροντίζοντες κομιδῇ τοῦ τῆς ἀγέλης δεσπότου, τὰ
μὲν σφάζουσιν ἀνηλεῶς, τὰς θηρῶν ἐφόδους ἀπο-
μιμούμενοι, ἃ δὲ καὶ πιπράσκουσιν, οὐδὲν, ὡς ἔφην,
ἐπαγγέλλονται ὅπως ἐπαγγνύμενοι δὲ τοῖς τῶν λημμά-
των ἐκτοπιωτάτοις, καὶ φιλοκερδίας τῆς οὕτως αλ-
σχιδῆς ἡττώμενοι· κατὰ τὸν Ἰσὺν, οἶμαι, τρόπον καὶ
οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγούμενοι δῆμων, τῶν ὑπ' αὐτοῖς
ποιμνίων ἡφειδῆκότες ἄλλοτεν ἄν, καὶ ἀδρόνυντες μὲν
ἐν ἑαυτῶν πλοῦτον, κατευρόνυντες δὲ ὡσπερ ἀπλή-
σι χειρὶ τὰ βαλάντια. Καὶ γοῦν ἐπασχεν ὁ Σωτὴρ,
τοιοῦτους ὄντας ἐλέγχων· Ὁὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς
καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ
ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἀνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφ-
ῆκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸ
ἐλεος, καὶ τὴν πίστιν. Ὁ ἰσχυρολογούντες γὰρ οὕτως,
ὡς καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων τοῖς μὴ προσάγουσι
τὰς δεκάτας κατὰ νόμον ἐπιτιμῶν, τῶν βαρυτέρων,
ἦτοι τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ λυσitelῶν ὅτι μάλιστα
θεσπισμάτων οὐδένα παντελῶς ἐποιούντο λόγον. Ὅτι
δὲ ἦσαν ποιμένες οὐκ ἀγαθοὶ, μᾶλλον δὲ πρὸς μόνον
βλέποντες κέρδη, σαφηνεῖ λέγων καὶ διὰ φωνῆς
Ἰεζεχὴλ· Ὁ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκεισιν οἱ
ποιμένες ἑαυτούς· Οὐ τὰ πρόβατα βόσκεισιν οἱ ποι-
μένες· Ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια περι-
βάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά
μου οὐ βόσκετε. — Καταβόσκετε τὸν νοῦν, φησί, τὰ
πρόβατα τῆς σφαγῆς, τούτέστιν, ἣ τὰ ὅσον οὐδέπω
τεθνηξόμενα τῇ Ῥωμαίων χειρὶ ἤγουν ἃ ὑμεῖς
αὐτοὶ σφάζετε, καίτοι τάξιν ἐπέρχοντες τὴν ποιμέ-
νων. Οὐ γὰρ που πάρεστιν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἤξουσιν
εἰς σφαγὴν. Μετὰ γάρ ποί τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδη-
μίαν τοῖς τῶν Ῥωμαίων ξίφεσιν ἣ τῶν Ἰουδαίων
πληθὺς δεδοπάνηται, καίτοι λίαν ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξι-
καχῆσαντος τοῦ Θεοῦ. Ὅτι δὲ τῶν ποιμένων γεγόναισι
ἀλῆρος οἱ ὑπὸ χεῖρα λαοὶ, κατέδειξεν εἰπών· Ὁ
οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ κατεμέλοντο.

A in Christum sunt debacchati : « Quare fremuerunt
gentes, et populi meditati sunt inania » ? Quando
igitur dicit fremitum Jordanis, intellige spiritus,
non utique fluminis, sed leonum qui juxta inveniu-
ntur : a locis enim nonnunquam quæ in iis sunt si-
gnificantur.

758 VERS. 4, 5. Hæc dicit Dominus omnipo-
tens : Pascite oves occisionis, quas qui possederunt,
interficiebant, et non agebant pœnitentiam, et qui
vendebant eas, dicebant : Benedictus Dominus, et
divites facti sumus, et pastores earum non patie-
bantur quidquam super eis.

LXXVII. Ad eosdem pastores lamentantes et in-
star leonum rugientes sermo dirigitur, quibus ad-
huc permittit pascere oves occisionis, tametsi negli-
gentissime, ut qui venditis et occisis illis nec ad
momentum temporis quidem dolerent. Quemadmo-
dum enim pastores iniquiores, et solas voluptates
suas spectantes, et gregis Dominum nec hili pen-
dentes, alias oves crudeliter mactant, ferarum imi-
petus imitantes, alias vendunt, nihil penitus, ut dixi,
earum vicem dolentes, sed improbissimis quæstibus
gaudentes, et cupiditati adeo turpis lucri succum-
bentes : eodem modo et populi Judaici gubernatores
greges suos male curasse videas, et exaggerasse
suas divitias, et velut inexplibili manu marsupia
ingerendo dilatasse. Quocirca aiebat Salvator, tales
reprehendens : « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hy-
pocritæ, quia decimatis mentam, et anethum, et
cuminum, et graviora legis omittitis, iudicium et
misericordiam, et fidem ». Tam exacti enim, et
minutim rationes subducentes, ut etiam rerum vi-
lissimarum decimas secundum legis præscriptum
non offerentes increparent, graviorum sive magis
necessariorum et utilissimorum mandatorum Dei
nullam omnino curam suscipiebant. Fuisse autem
pastores non bonos, sed tantum lucra sua sectantes,
declarat etiam per Ezechielem, his verbis : « O pa-
stores Israel, num pascunt pastores semetipsos ?
Nonne pastores pascere solent oves ? Ecce lac com-
editis, et lanis operimini, et quod crassum est occi-
ditis, et oves meas non pascitis ». Inquit ergo :
« Pascite oves occisionis, » hoc est, aut mox Roma-
norum manu morituras, aut quas ipsimet occiditis,
quamvis pastorum ordine et loco sitis. Nondum enim
adest tempus quo jugulabuntur. Post adventum nam-
que Salvatoris, et diuturnam Dei erga illos toleran-
tiam, Romanorum gladiis Judeorum multitudo con-
sumpta est. Pastorum autem sortem factam quibus
præerant populos ita docet : 759 « Quas qui pos-
sederunt, interficiebant, et non agebant pœnitentiam.
» Sicut enim Dominicam mente aspectabilem
vineam, Israel, inquam, sive hominem Juda, re-
cens plantatam et dilectam, suam sortem fece-
runt : ita et greges quodammodo possederunt,

⁹⁹ Psal. II, 1. ¹⁰⁰ Matth. XXIII, 23. ¹⁰¹ Ezech. XXXIV, 2, 3. ¹⁰² Isa. V, 7.

decerpentes eorum fructus, et rem suam semper amplificantes, volentibusque rapinam permittentes. Ergo qui possederunt occidebant: vendentes autem dicebant: « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » Possunt hi intelligi iudices, iudiciorum integritatem cauponantes, et quasi valere iubentes legem Moisi, quamvis aperte dicat: « Non accipies personam in iudicio, quia iudicium Dei est⁷³. » Iudicandum enim et amicum erat illis vendere in unaquaque causa iudicium iis qui emere velient. Id quod etiam ex vocibus sanctorum planum fiet. Alii enim quidam sanctorum prophetarum de Jerusalem: « Duces ejus cum muneribus iudicabant⁷⁴. » Divinus autem Habacuc propemodum vociferatur contra Deum: « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? Quare ostendisti mihi labores et dolores, videre miseriam et impietatem? Ex adverso mei factum est iudicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur in finem iudicium, quia impius opprimit justum. Propter hoc egredietur iudicium perversum⁷⁵. » Quamobrem ex injustis quæstibus divitias congregantes, et iustitiam pervertentes, et iudicia in qualibet causa pretio addicentes, esse possunt iudices ipsi, ut modo dixi, qui dicant: « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » In quo ut amenissimi et audacissimi reprehendi queant. Fingunt enim se benedicere Deo, perinde ac si ipsius concessu liceat ex iniquitatibus colligere, et e sanguinibus ditescere. Atqui ex vero officio iudicia exercentes illud præstabat dicere: « Benedictus Dominus, » illustrati divinorumque mandatorum sinceri observatores comperti sumus, iustam in quavis causa sententiam pronuntiantes. Est igitur dolus et dedecus speciosus sermo, nisi faciamus quæ placeant Deo.

« Ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἔχειν λέγειν, τὸ κρίνειν πρὸς γὰρ ἀναδεξιγμένα, καὶ τῶν θεῶν θεοπισμάτων γνήσιοι φύλακες, ὁρθὴν ἐφ' ἐκάστην πράγματι τὴν ψήφον ἐκφέροντες. Ἀπάτη δὲ οὖν ἡ χρηστολογία καὶ μῦθος, εἰ μὴ πράττετο πρὸς ἡμῶν τὰ ἐφ' οἷς ἂν ἡσθεῖη Θεός.

VERS. 6, 7. *Propter hoc non parum ultra super habitantes terram, dicit Dominus. Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui, et unumquemque in manus 760 regis ejus. Et concident terram, et non eruam de manu eorum, et pascam oves occisionis in Chananitide.*

LXXVIII. Minatur gregibus exitium simul... quia quamvis liceret eis sub summi universorum pastoris, Christi puta, tutelam confugere et sub ipso esse, maluerunt tamen in fidem occidentium et vendentium inscite sese tradere. Induit enim hominem unigenitum Dei Verbum: ac præterea non obscure dixit, tum eorum inscitiam, tum suam in suscepta pro nobis oeconomia germanitatem ostendens: « Ego

A ὡς περ γὰρ δεσποτικὴν ὄντα τὸν νοητὸν ἀμπαλῶνα, φημί δὴ τὸν Ἰσραὴλ, ἦτοι τὸν ἀνθρώπου τοῦ Ἰούδα, τὸ νεόφυτον, τὸ ἡγαπημένον, ἴδιον ἐποιήσαντο κληρονόμους οὗτω καὶ τὰ ποίμνια μονοουχὶ κατεκτήσαντο, δρεπόμενοι μὲν τοὺς αὐτῶν καρποὺς, καὶ αἰεὶ πῶς ἐν πλεονασμοῖς τὸν αὐτῶν ποιοῦντες κληρονόμους, ἀνέντες δὲ τοῖς ἐθέλουσιν διαρπαγῇ. Οὐκοῦν οἱ μὲν κτησάμενοι κατέσφαζον· οἱ δὲ πωλοῦντες ἔλεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Νοηθεῖεν δ' ἂν καὶ οὗτοι κριταί, τὴν ἐν τοῖς κρίμασιν ὁρθότητα κατηλύοντες, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐβρώσθαι φράσαντες τῇ διὰ Μωσέως νόμῳ, καίτοι λέγουσι σαφῶς· « Οὐ λήψῃ πρόσπονον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστίν. » Ἦν γὰρ αὐτοῖς ἡδὺ τε καὶ φίλον τὸ καταπωλεῖν τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἐφ' ἐκάστην πράγματι κρίσιν. Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμῖν ἐναργὲς ἐστὶ διὰ φωνῆς ἁγίων. Ἐφη μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· « Οἱ ἡγοῦμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον. » Ὁ δὲ γε θεοπέσιος Ἀβδακούμ μονοουχὶ κατακέκραγε Θεοῦ, λέγων· « Ἔως τίς, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃ, βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; Ἰνα τί μοι ἔδωκας κόπους καὶ πόνους, ἐπιβλέπειν ταλαιπωρίαν καὶ ἀσέβειαν; Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα, ὅτι ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. Ἐνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον. » Οὐκοῦν οἱ ἐξ ἀδικῶν λημμάτων συναγείροντες πλοῦτον, καὶ παραευθύνοντες μὲν τὸ δίκαιον, καταπωλοῦντες δὲ ὥσπερ τὰ; ἐφ' ἐκάστην πράγματι κρίσεις, εἴεν ἂν οἱ κριταί, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, αὐτοὶ καὶ φασιν· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Ἀνοῦστατοι δὲ καὶ παραβολώτατοι καὶ τοῦτο λέγοντες ἐξελέγχοντο ἂν εἰκότως. Ὡς γὰρ Θεοῦ διδόντος ἐξ ἀδικιῶν συλλέγειν, καὶ ἐξ αἱμάτων πλουτεῖν, εὐλογεῖν ὑποκρίνεται ὁρθῶς ἐκτετιμηχότης· « Εὐλογητὸς Κύριος. » λαμ-

B C D ὁρῶς ἐκτετιμηχότης· « Εὐλογητὸς Κύριος. » λαμ-
 OH. Διὰ τοῦτο οὐ φρίσσομαι οὐκ ἔτι ἐπὶ τοὺς
 κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ
 παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον εἰς χεῖρας
 τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστον εἰς χεῖρας βα-
 ρυλῶς αὐτοῦ. Καὶ κατακλύσουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ
 μὴ ἐξέλωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ ποιμανῶ τὰ
 πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χαναάνιν
 Ἀπειλεῖ τοῖς ποιμνίοις θλεθρόν τε θμῶ (1).....
 ὅτι καίτοι μετὼν αὐτοῖς τὴν τοῦ πάντων ἀρχιποιμέ-
 νος, φημί δὴ Χριστοῦ, χεῖρά τε ὑποδραμεῖν καὶ
 ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι, μάλλον προσκεχωρήκασιν ἀμαθῶς
 τοῖς κατασφάζουσιν τε καὶ καταπωλοῦσιν αὐτούς.
 Γέγονε μὲν γὰρ ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ
 Λόγος, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν ἐναργῶς, τὴν τε ἐκείνων
 σκαλιότητα καταδεικνύς, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας

⁷³ Deut. 1, 17. ⁷⁴ Mich. iii, 11. ⁷⁵ Habac. 1, 4-1.

(1) Etiam hoc loco parum, aut nihil desideratur ad sententiam. *Interpres.*

τὸ γνήσιον· « Εγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. » Ἰουδαῖοι δὲ οἱ τάλαντες, καίτοι τῶν μισθωτῶν ποιμένων καταδοῆσαι θέον, τοῦτο μὲν οὐ δεδράκασι, τὸν δὲ ἀγαθὸν ποιμένα, τὸν ἀντάλλαγμα τῆς ἀπάντων ζωῆς τὴν αὐτοῦ τιθέντα ψυχὴν, κατὰ μυρίους ὄσους λευπήκασι τρόπους, καταλείποντες, ὀνειδίζοντες, καὶ τὸ τελευταῖον, ἀπώλωτον ἐπ' αὐτῷ διανοίγοντες στόμα. Κατακεκράγασι γὰρ ὁμοῦ τοῖς ἰδοῖς καθηγηταῖς, λέγοντες τῷ Πιλάτῳ· « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτόν, » καὶ αὐτὸ δὲ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπηγλήκασι κεφαλαῖς. Ἔρασκον γὰρ πάλιν· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. — « Διὰ τοῦτο τοῖνυν, φησὶν, οὐκέτι φείσομαι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Οὐ γὰρ ἐστὶ φειδούς ἡζίνωται παρὰ Θεοῦ· δέδονται δὲ μᾶλλον ἕκαστος εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως, ἤγουν ἀρχοντος αὐτοῦ. Ἐσταυρώκασι μὲν γὰρ τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ γεγενᾶσι Κυριοκτόνοι, ἐμπλεῖς τε πάσης ἀνοσιότητος. Πλὴν ἐκάλει Θεὸς εἰς μετάνωσιν, καὶ οὐκ εὐθύς ἐπειθεῖ τὰ ἐξ ὀργῆς. Τριακοστοῦ δὲ ἡδὴ παρωχηκότες ἔτους, μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ἀπεφοίτησε μὲν εἰρήνῃ τῆς Ἰουδαίων χώρας, πόλεμοι δὲ ἦσαν πανταχοῦ, πόλεως ἐπὶ πόλιν ἰούσης, καὶ τῶν ἐν ἑκάστῃ τεμονιμῶν εἰς διαφορὰς, καὶ μαχομένων ἀλλήλοις, ὡς ἐν ἰσῷ φαίνεται κακῶ τὰ παρὰ σφῶν αὐτῶν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου συμβεβηκόσι. Κεκρατήκασι γὰρ τῆς Ἰουδαίων χώρας οἱ ἀνδρείστατοι τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, καὶ αὐτοῖς ἀνδράσι κατεμπιπρῶντες πόλεις, τοῖς τῆς δουλείας αὐτὴν ὑπέθεσαν ζυγοῖς. Οἱ δὲ γε διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, τὰς τῶν ἔθνων κατηκράκασι χώρας, ὃ καὶ μέχρι νῦν ἐστὶν ἰδεῖν. Καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν, ὅταν λέγῃ· « Ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χανανίτιν, τουτέστιν, εἰς τὴν Χαναναίων χώραν τε καὶ γῆν. Χαναναῖοι δὲ τὰ ἔθνη, παρ' οἷς τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς καὶ εἰς δευρὸ πῶς ἐστὶ παρὰ Θεοῦ ποιμαίνονται, ἤγουν δοκοῦσι ποιμαίνεσθαι. Τηροῦσι γὰρ ἐστὶ τὸν τινα κατὰ νόμον, καὶ οὐκ ὁλοτρόπως τῶν ἀρχαίων κατημεληκότες· ἔθων κατέδοι τις ἄν. Καὶ γοῦν περιτέμνονται τὴν σάρκα, καὶ σαββατίζουσι, καὶ ἕτερα ἅττα πρὸς τοῦτοις καὶ φροντίδος ἀξιοῦσι καὶ λόγου. Καὶ τοῦτο ἦν ἀπὸ τὸ διὰ φωνῆς προφήτου παρὰ Θεοῦ λελεγμένον· « Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἁγίασμα μικρὸν ἐν ταῖς χώραις, οὗ ἂν ἐπισέλθωσιν ἐκεῖ. » Τοὺς δὲ γε ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μέντοι τὴν Ἱερουσαλήμ ἐμφυλίου πολέμους, καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῃ πόλει, σαφῶς, ἀναγέγραπεν ὁ τὰς Ἰουδαίων τραγῳδῶν συμφορὰς, Ἰώσηπος οὗτος ἦν, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ σοφός.

Καὶ λήψομαι ἑμαντῶ δύο ράβδους, τὴν μὲν **D** μιᾶν ἐκάλισα Κάλλος, καὶ τὴν ἑτέραν ἐκάλισα Σχοίνισμα, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα.

Θθ'. Κατὰ πολλοὺς ἡμῖν τρόπους παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς ἡ ράβδος νοεῖται. Ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν βασιλείαν, ὡς ὅταν λέγῃται τῷ Χριστῷ· « Ράβδος εὐθύτητος, ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου. » Ποτὲ δὲ ἰσχυρὸν, ὡς ἐν γε τῷ φάναι· « Ράβδον δυνάμειος ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών. » Ἐκλαμβάνεται δὲ καὶ παιδεία, καὶ ἐπιστήμη ἐσθ' ὅτε ποιμαν-

A sum pastor bonus ⁷⁶. Infelices autem Judæi mer-
cenarios ut debuerunt non accusarunt : contra, bonum pastorem, qui animam suam pro ovium vita posuit ⁷⁷, mille modis violarunt, lapidantes, exprobrantes, et postremo impudens os adversus ipsum aperientes. Simul enim cum primoribus suis apud Pilatum alte clamarunt : « Tolle, tolle, crucifige eum ⁷⁸, » et ipsum sacrum sanguinem in capita sua hauserunt. Sic enim rursus aiebant : « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros ⁷⁹. » Idcirco inquit : « Propter hoc non parcam ultra super habitantes terram. » Non enim amplius venia dignati sunt a Deo, sed traditi potius unusquisque in manus proximi sui, et in manus regis sive principis sui. Sustulerunt enim in crucem Emmanuelem, et interfectores Domini, ac pleni omni impietate evaserunt. Nihilominus Deus ad poenitentiam eos vocavit, nec illico supplicio est persecutus. Tricesimo autem anno jam elapso post actum in crucem Salvatorem, pax Judæam deseruit, bellis flagrantem undique, dum urbs urbem invadit, dum cives ubique in contraria studia scinduntur, et bellis intestinis dimicant, ut invicem damni tantum, quantum ab hostibus externis acciperent. Subjugarunt enim Judæorum regionem Romanorum duces fortissimi, et incolis cum urbibus incendio deditis, servitutis eam iugo subjecerunt. Ast quibus fugæ se obtulit occasio, gentium provincias incoluerunt, quod et hodie videmus. Atque hoc, opinor, vult, cum dicit : « Parcam oves occisionis in Chananitide, » id est in Chananæorum regione ac terra. Chananæi gens est, apud quam oves occisionis ad hunc usque diem a Deo pascuntur, aut videntur saltem pasci. **761** Adhuc enim nonnulla secundum legem servant, nec priscos ritus ad unum cernuntur abjecisse. Itaque carnem circumcidunt, et Sabbatum agunt, et alia insuper cordi habent. Et hoc erat nempe a Deo per prophetam dictum : « Et ero illis in sanctificationem parvam in regionibus quo ingredientur illuc ⁸⁰. » Civilia autem bella per totam Judæam, et in urbe qualibet perspicue commemoravit Josephus, vir eloquens et eruditus, qui Judæorum calamitates tragice descripsit.

Et assumam mihi duas virgas, unam vocavi Decorem, et alteram vocavi Funiculum, et pascam oves.

LXXIX. In divinis Scripturis variam notionem habet vocabulum *virga*. Aliquando enim regum significat, ut cum Christo dicitur : « Virga directionis virga regni tui ⁸¹. » Aliquando robur seu vires, ut ibi : « Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion ⁸². » Exponitur item nonnunquam institutio, et scientia pastoritia. Itaque rursus voce prophetæ Filio dici-

⁷⁶ Joan. x, 11. ⁷⁷ ibi l. 13. ⁷⁸ Joan. xiv, 15. ⁷⁹ Matth. xxvii, 25. ⁸⁰ Ezech. xi, 16. ⁸¹ Psal. xlv, 7.

⁸² Psal. civ, 2.

itur : « Pascere populum tuum in virga ⁸⁵. » Ceterum in verbis recitatis, virgæ modos pastoralis scientiæ geminumque genus laudabilis institutionis significant. Assumit autem virgas « pastor bonus, qui ponit animam suam pro ovibus, » id est Christus, ut in ipsis pascatur oves suas. Olim enim (puta antequam hominis natura se vestiret), cum esset Deus et legislator, ex Deo Λόγος Verbum pascebat Israel, veluti una virga legali institutione utens. Sic enim per prophetam eum alicubi alloquitur : « Ego pascebam te in solitudine ⁸⁶. » Ast postquam nostri similis factus est homo ⁸⁷, duas virgas assumpsit. Pascit enim, ut adoratores suos, per fidem mirum justificatos et sanctificatos. in spiritu legalibus simul et evangelicis præceptis, non ad boves immolandos impellens, neque ut oblationibus secundum legem studeamus nos docens, sed jubens potius, ut cultum in spiritu tanquam incruentum sacrificium celebremus. Conversa est enim et mutata umbra in veritatem : et quæ in figura fiebant, characterem, et formam elegantiae **762** Christianæ, et evangelicæ vitæ induerunt. Nomina præterea virgis sunt, uni quidem Decor quæ est Testamentum Novum, pulchrum et admiratione dignum, quod ipse Filius locutus est, « Speciosus præ filiis hominum ⁸⁸ ; » alteri Funiculus, id est, pars, ut intelligamus legem solitam erudire separatam Deo funiculum. Scriptum est enim : « Quando dividebat Altissimus gentes, ut dispergeret filios Adam, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei, et fuit pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hereditatis ejus Israel. » Hisce igitur duabus virgis magnus pastorum princeps oves suas pasciturum spondet ; et vero spondit. In unam quippe causam qui ex Israel, et qui ex gentibus erant conduxi, et illis legalem evangelicamque doctrinam in nutrimentum apponit, et quasi quamdam spirituales herbas fruendam suppeditat, et assatim eos saginat.

Λιχὴν παίδευσιν αὐτοῖς παρατιθεῖς εἰς τροφήν, καὶ καταπαίνων πλουσίως.

VERS. 8, 9. Et auferam tres pastores in mense uno, et gravabitur anima mea super eos. Etenim animæ eorum rugiebant super me. Et dixi : Non pascam vos. Quod moritur moriatur, et quod deficit deficiat, et reliqua devorent, unusquisque carnes proximi sui.

LXXX. Dante enim se jam in conspectum vero et bono pastore, æquissimum erat utique, imo et necessarium mercenarios et falsos pastores removeri, hoc est, Judæorum secundum legem duces et magistros : quorum alii occidebant oves, nec agebant penitentiam : alii eas vendentes dicebant : « Benedictus Dominus, et jam divites facti sumus. » Jam vero quos nomine trium pastorum appellet, et

τική. Εἰρηται γοῦν πάλιν διὰ φωνῆς προφήτου πρὸς τὸν Ὑἱόν· « Ποιμαίνε λαόν σου ἐν ράβδῳ. » Ἀλλ' ἐν γε τοῖς προειρημένοις σημαίνουσιν αἱ ράβδοι τρόπους ἡμῖν ποιμενικῆς ἐπιστήμης, καὶ διττὸν παιδεύσεως εἶδος, κατὰ γε τὸ ἀνωμύτως ἔχειν δοκοῦν. Δέχεται δὲ τὰς ράβδους ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὸς ὑπὲρ τῶν προβάτων, « τουτέστι, Χριστὸς, ἵνα ἐν αὐταῖς καταποιμάνῃ τὰ ἴδια πρόβατα. Πάλαι μὲν γὰρ (τουτέστι, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνων) Θεὸς ὢν, καὶ νομοθέτης, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος κατέδωκε τὸν Ἰσραὴλ, οἰονεὶ ράβδῳ μιᾷ χρώμενος, τῇ κατὰ νόμον παιδείᾳ. Ἐφ' ἣν γὰρ ποὺ διὰ προφήτου φωνῆς πρὸς αὐτόν· « Ἐγὼ ἐπομαινόν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος, δύο δέχεται ράβδους. Κατανέμει γὰρ ὡς περ τοὺς ἰδίους προσκυνητάς, τοὺς διὰ πίστεως δηλονότι δεδικαιωμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, νομικοῖς τε ἅμα καὶ εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν, οὐ βουθετεῖν ἀναπειθῶν, οὔτε μὴν ταῖς κατὰ νόμον προσαγωγαῖς προσκεῖσθαι διδάσκων· ποιεῖσθαι δὲ μέλλον προσηγορίας τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν εἰς ἀναιμάκτου θυσίας τρόπον. Μετατίθεται γὰρ ἡ σκιά πρὸς ἀλήθειαν, καὶ μετακεχάραται τὰ ἐν τύποις εἰς ἀτειρότητα πολιτείας τῆς ἐν Χριστῷ τε καὶ εὐαγγελικῇ. Ὀνόματα δὲ καὶ ταῖς ράβδοις, τῇ μὲν μιᾷ Κάλλος, ἥτις ἐστὶ Διαθήκη Νέα, καλὴ καὶ ἀξιοθαύμαστος, ἣν αὐτὸς λελάληκεν ὁ Ὑἱός, « Ὁρατοὺς κάλλιπε παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· » ἥ γε μὴν ἑτέρα Σχοίνισμα, τουτέστι μερίς, ἵνα νοώμεν τὸν νόμον, τὸ ἀφορισθὲν τῷ Θεῷ σχοίνισμα παιδαγωγεῖν εἰσθότα. Γέγραπται γάρ· « Ὅτε διεμέριζεν Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱὸς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερίς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. » Ταύταις δὲ οὖν ταῖς δυσὶ ράβδοις ὁ μέγας ἀρχιποιμὴν κατανεμήσειν ἐπαγγέλλεται τὰ αὐτοῦ πρόβατα, καὶ ἀτρεχῆς ὁ λόγος. Συνεκόμισε γὰρ εἰς μίαν αὐλήν τοὺς τε ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ μέντοι τοὺς ἐξ ἔθνων, νομικὴν τε ἅμα καὶ εὐαγγελικὴν πᾶν πνευματικὴν χορηγῶν εἰς μέθεξιν, καὶ οἷά τινα.

Καὶ ἐξαπὼ τοὺς τρεῖς ποιμένας ἐν μηνὶ ἐνί, καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτούς. Καὶ γὰρ αἱ ψυχὰς αὐτῶν ἐπαυρόντο ἐπ' ἐμέ. Καὶ εἶπα· Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς. Τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνήσκέτω, καὶ τὸ ἐκλείπον ἐκλιπανάτω, καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθιέντωσαν, ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ π.λησίον αὐτοῦ.

Π'. Ἀναδειχθέντος γὰρ ἡδὴ τοῦ ἀληθινοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ποιμένος, ἦν δὴ ποτε καὶ μάλα εἰκὸς, μέλλον δὲ ἡδὴ καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ μέσου γενέσθαι λοιπὸν τοὺς μισθωτοὺς καὶ ψευδοποιμένας, τουτέστι, τοὺς τῶν Ἰουδαίων κατὰ νόμον καθηγητάς· ὧν οἱ μὲν κατέσφαζον τὰ πρόβατα, καὶ οὐ μετεμέλοντο· οἱ δὲ δὴ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλοτήκαμεν. » Εἶτα τί δὴ ποτε καὶ φαίη τις ἄν

⁸⁵ Mich. vii, 14. ⁸⁶ Joan. x, 15. ⁸⁷ Osee xiii, 5, 8, 9.

⁸⁸ Philipp. ii, 7. ⁸⁹ Psal. xlii, 3. ⁹⁰ Deut. xxxii,

ποιμένας αὐτοὺς ὀνομάζει τρεῖς, τίνα δὲ τρόπον
ἐξαίρονται, καθά φησιν, ἐν μηνὶ ἐνί, φέρε δὴ λέγω-
μεν, τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων παρατιθέντες εἰς
πίστιν. Οἶμαι δὲ οὖν, ὅτι τρεῖς ὀνομάζει ποιμένας,
τοὺς τε κατὰ νόμον ἱερατεύοντας, καὶ τοὺς τεταγμέ-
νους κριτὰς τοῦ λαοῦ· καὶ προσέτι τούτοις τοὺς
γραμματοεισαγωγεῖς, ἥτοι τοὺς νομικοὺς· κατέβο-
σκον γὰρ οὗτοι τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ οἱ μὲν ἱεροσύνῃς
ἐχόντες ὄδξαν, ἐκ μόνῃς ἦσαν τῆς φυλῆς Λευί, καὶ
περὶ αὐτῶν ἔφη Μαλαχίας· Ἡεὶλη ἱερέως φυλάζε-
ται· κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος
αὐτοῦ. » Οἱ δὲ δὴ λαχόντες τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν,
ἀπόλεκτοι μὲν καὶ αὐτοὶ, πλὴν ἐκ πάσης ἀνεδεί-
κνυτο φυλῆς. Κατὰ τὸν Ἰσὺν δὲ, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ
γραμματοεισαγωγεῖς, ἤγουν, καθάπερ ἔφην ἄρτίως,
οἱ νομικοὶ, τοῖς εἰς τὸ κρίνειν τεταγμένοις ἀεὶ προσ-
εδρεύοντες, καὶ τὰ τοῦ νόμου γράμματα παρακομί-
ζοντες εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐν ᾧ ἐκάστην πράγματι. » Ὅτι
μὲν οὖν, ὡς ἔφην, τῶν θεῶν μυστηρίων οἱ ἱεουργοὶ
ἐκ μόνῃς ἦσαν τῆς τοῦ Λευί φυλῆς, οὐδεὶς ἂν δόειτο
πρὸς ἀπόδειξιν λόγου. » Ὅτι δὲ ἐκ πάσης φυλῆς ἀπό-
λεκτοὶ οἱ κρίνοντες, ὡς νομομαθεῖς, ἐλαμβάνοντο,
πληροφόρησι λέγων ὁ μακάριος Μωσῆς ἐν τῷ
Δευτερονομίῳ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· « Κριτὰς καὶ
γραμματοεισαγωγεῖς καταστήσεις ἑαυτῷ ἐν πάσαις
ταῖς πόλεσὶ σου, αἷς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσι σοι
κατὰ φυλάς, καὶ κρίνουσι τὸν λαὸν κρίσιν δικαίαν.
Οὐκ ἐκκλινούσι κρίσιν, οὐκ ἐπιγνώσκονται πρόσωπον,
οὐδὲ λήφονται· τὰ γὰρ ὄψα ἐκτροφεύουσιν ὀφθαλμοὺς
σοφῶν, καὶ ἐξαίρει λόγους δικαίων. » Τρεῖς οὖν ἄρα
γραμματῶν ἐπιστήμονες, τούτεστιν οἱ νομικοί.

Εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
τὸν Χριστὸν ταλανίζοντα διηρημένους Φαρισαίους τε
καὶ Γραμματεῖς καὶ νομικοὺς. Ἐφασκε γάρ· « Οὐαὶ
ὅμιν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. » Ταῦτα δὲ λέγοντι
προσηπύτητα τῆς αὐτῶν τῶν νομικῶν, λέγων· « Διδά-
σκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὀβριζεῖς. » Ὁ δὲ εἶπε,
φησὶ· Καὶ ὅμιν τοῖς νομικοῖς Οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε
τοῖς ἀνθρώποις φορτία δυσβάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἐν
τῶν δακτύλων ὡμῶν οὐ προσφάτετε αὐτοῖς. » Οἶδα
μὲν οὖν ὅτι καὶ οἱ βασιλεύοντες κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς
Ἱεροσολύμοις ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς τάξιν ἀπεπλήρουν
ποιμένων τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς. Ἐπειδὴ δὲ γεννηθέν-
τος Χριστοῦ τὸ τῶν βασιλέων ἐκτελείται γένος, ἤγουν
ἐκτέλειτο τῆς ἡγεμονίας (ἤρχον γὰρ τῆς Ἰουδαίας
τηνικαδὲ Ἡρώδης τε Ἀντιπάτρου παῖς Ἀσχαλωνίτης,
καὶ Πόντιος Πιλάτος), σεσιγήκαμεν ἀναγκαίως τοὺς
ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς. » Ὅτι γὰρ ἐκτελείσταν γεννη-
θέντος Χριστοῦ, πληροφόρησι τὸ γεγραμμένον· « Οὐκ
ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μη-
ρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ
αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. » Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἄφικτο,
καὶ γεγέννητο λοιπὸν ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, τού-
τεστι Χριστὸς, « ἐκλείπειν ἀναγκαίως ἄρχων ἐξ
Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. » Τρεῖς
δὲ οὖν, ὡς ἔφην, ποιμένες, ἱερεῖς τε καὶ κριταί, καὶ

A quonam modo auferantur, ut dicit, mense uno, ago
ad fidem conciliandam locis e sacra Scriptura pro-
latis disseramus. Existimo igitur tres pastores no-
minari: et sacerdotio fungentes secundum legem, et
judices populi constitutos, et praeler hos sacrarum
Litterarum interpretes, aut legum peritos; hi siqui-
dem Israellem pascabant. Et quidem qui sacerdotii
honores gerebant, ex sola tribu Levi genus duce-
bant, ac de iis dictum est a Malachia: « Labia sa-
cerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex
ore ejus ». Qui autem judicandi potestatem obti-
nebant, ipsi quoque detecti, verum ex omni tribu
creabantur. Ad eundem modum sacrarum Littera-
rum interpretes, sive, ut modo dixi, **763** legispe-
riti, qui iudiciis semper assidentes, in unaquaque
causa verba legis ad confirmationem adducebant.
Ministros igitur sacros divinorum mysteriorum ex
sola tribu Levi prodixisse, demonstrare nihil attinet.
Ex omnibus autem tribubus selectos fuisse iudices,
ut etiam legis gnaros, docebit plane Moses in Deute-
ronomio, ita dicens filiis Israel: « Judices et magi-
stros constitues tibi in omnibus urbibus tuis, quas
Dominus Deus tuus dat tibi per tribus, et judica-
bunt populum iudicium justum. Non declinabunt ju-
dicium justum, non cognoscent personam, neque
accipient munera: nam munera excecant oculos
sapientum, et tollunt verba justorum ». Tres
igitur pastores sunt sacerdotes, et iudices, et legum
docti.

ποιμένες, ἱερεῖς τε καὶ κριταί καὶ τῶν νομικῶν

Palam porro est et Dominum nostrum Jesum
Christum deplorasce distincte Phariseos et Scribas
et legisperitos. Sic namque ait: « Vae vobis, Scribae
et Pharisei ». Haec dicentem quidam his verbis
interpellavit: « Magister, huc dicens etiam nobis
injuriam facis. At ille ait, inquit: Et vobis legis-
peritis vae, quia oneratis homines oneribus quae por-
tare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tan-
gitis ea ». Non me fugit etiam aliquando reges
Hierosolymis de tribu Juda subjecto populo pasto-
rum munus praestitisse. At postquam Christo na-
to, genus regum defecit, seu principatu ejectum est
(regnabant enim tunc in Judaea Herodes Antipatri
filius Ascalonita, et Pontius Pilatus), de tribu Juda
reges nullos nominamus. Defecisse enim illos Chri-
sto in lucem edito, certum est e Scriptura. « Non
deficiet princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus,
donec veniant reposita ei, et ipse expectatio gen-
tium ». Quocirca postquam advenit, et nata est
de caetero expectatio gentium, id est Christus, ne-
cessario princeps ex Juda, et dux ex femoribus
ejus defecit. Tres itaque pastores, ut dixi, sunt sa-
cerdotes, iudices, legis doctores, qui et principatum
suum, sive ordinem et locum usque ad tempora
adventus Christi tenuerunt. Hi summo jure afe-

⁷⁶³ Malach. ii, 7. ⁷⁶⁴ Deut. xvi, 18, 19. ⁷⁶⁵ Luc. xi, 45. ⁷⁶⁶ ibid. 45, 46. ⁷⁶⁷ IV Reg. xxi, 35. ⁷⁶⁸ xlix, 10.

runtur, in mense uno. Quoniam enim auctorem vitæ A
interfecerunt ⁸⁶, idcirco velut demoluntur, **764** et
quasi in mense uno, quo necem pro nobis Emma-
nuel sustinuit. Quamvis enim Israellem administrare
perseverarunt etiam post Salvatorem in cruce suffi-
xum, rerum omnium principe Deo illos tolerante,
et miserante, et ad poenitentiam invitante: tamen
quod ad sententiam Dei super hoc prolatam attinet,
eodem tempore quo universorum Salvatorem ac Li-
beratorem in crucem egerunt, ablatos esse asseve-
ramus. Ablati sunt igitur in mense uno. Ac de pa-
storibus quidem hactenus. Judicium autem super
ipso grege est: « Non pascam vos: » et, Devorare ac
mordere invicem si velint. Etenim nihil penitus par-
cendo, et ipsæ oves inter se devorarunt, et diripere
volentibus in prædam paratissimam datæ sunt. Dixit
porro, et sane optime de tribus pastoribus, et iisdem
sublatis in mense uno: « Gravabitur anima mea su-
per ipsos, » hoc est, grave eis supplicium injungam,
quoniam « Et animæ eorum rugiebant super me, »
Nihil enim ab immanibus belluis differentes, sæpis-
sime in Christum irruerant, tandemque Pilato cum
sistebant, vociferantes: « Tolle, tolle, crucifige
eum ⁸⁷. » Hujus rei et per Jeremiam ita meminit:
« Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam,
dedi dilectam animam meam in manus inimicorum
ejus. Facta est mihi hæreditas mea ut leo in
silva, dedit contra me vocem suam, idcirco odi
eam ⁸⁸. »

καλέλωπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν
ἐχθρῶν αὐτῆς. Ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοί, ὡς
διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. »

Vers. 10, 11. *Et assumam virgam meam pul- C
chram, et projiciam eam, ut dissipem testamentum
meum quod disposui ad omnes populos terræ. Et dis-
sipabitur in die illa; et agnoscent Chananæi,
oves quæ observant me, quia verbum Domini
est.*

LXXXI. Virgam pulchram vocat institutionem
per mystagogiam evangelicam excellenter decora-
tam, juxta quod intelligitur, non oculis sentitur.
Quod autem se projecturum eam, et testamentum
dissipaturum autumat, verisimile est subindicare,
non quod id dimissurus sit, et solum dissipationis,
sive ut inutile oblitteraturus; neutiquam. Illud potius
intelligendum dixerim. Pastores nonnunquam, si
forte ovem quampiam a grege aberrasse, et ab aliis
semotissimam conspexerint, tum omnino virgam, **765**
seu pedum projicientes, eam ad alias aggre-
gari compellunt. Propheta igitur pastoritæ consue-
tudini convenienter locutus est, projectum iri vir-
gam dicens, utique in gentes: illæ enim erant de
quibus Apostolus, « qui longe ⁸⁹. » Verumtamen fa-
cti sunt prope per fidem. Sic autem projiciendam
dicit virgam, ut toto terrarum orbe dissipata, sive
ut sermo de Christo, seu prædicatio evangelica
ubique distributa et diffusa videatur. Inquit enim:

νομοδιδάσκαλοι, οἱ καὶ μεμενῆκασιν ἐν ταῖς ἰδίαις
ἀρχαῖς, ἡγουν τάξει τε καὶ τόπῳ, καὶ μέχρι καιρῶν
τῆς ἐπιδημίας. Οὗτοι ἐξαίρονται, καὶ μάλα δι-
καίως, ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπακτόνασι τὴν
ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταῦτῃτοι καὶ ἀποκαίρονται, καὶ
ὡς ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ, καθ' ὃν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομε-
μένηκε σφαγὴν ὁ Ἐμμανουήλ. Εἰ γὰρ καὶ μεμενῆ-
κασι διοικοῦντες ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ μετὰ τὸν τοῦ
Σωτῆρος σταυρὸν, ἀνεξικακοῦντος καὶ ἐποικτείρον-
τος αὐτοὺς τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, καὶ καλοῦν-
τος εἰς μεταγνώσιν· ἄλλ' ὅσον ἤκει εἰπεῖν εἰς τὴν ἐπὶ
τοῦτῃ ψῆφον γεγεννημένην παρὰ Θεοῦ, ἐξηρησθαί
φαιεν αὐτοὺς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν, ὡς
ἔφην, σταυρῷ παραδεδώκασι τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα
καὶ Λυτρωτὴν. Ἐξηρηνται τοιγαροῦν ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ.
Καὶ τὰ μὲν τῶν ποιμένων ἐν τούτοις. Τὸ δὲ γε ἐπ'
αὐτοῖς τοῖς θρέμμασι κρῖμα, τὸ, « Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς, »
καὶ τὸ, Ἐλπερ ἔλαιντο κατεσθλεῖν τε καὶ καταδάκνειν
ἄλληλα. Καὶ γὰρ ἀπάσης δίχα φειδούς αὐτὰ τε ἄλ-
ληλα κατεδίδόκασι, καὶ τοῖς διαρπάξιν ἐθέλουσιν
ἐτοιμοτάτῃ δέδονται θῆρα. Ἐφ' ὃ δὲ δὴ, καὶ μάλα εἰ-
κότως, περὶ τῶν τριῶν ποιμένων, τῶν καὶ ἐξηρημέ-
νων ἐν μηνὶ ἐνὶ, ὅτι « Βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ'
αὐτοὺς, » τούτέστι, βαρεῖαν αὐτοῖς ἐποίησεν τὴν δίχην,
ὅτι « Καὶ αἱ ψυχὰ αὐτῶν ἐπαυρόντο ἐπ' ἐμέ. » Θηρῶν
γὰρ ἀγρίων διαφέροντες οὐδὲν, ἐπετήδων τε πλει-
στάκις Χριστῷ, καὶ τελευτῶντες Πιλάτῳ προσήγον,
λέγοντες· « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτόν. » Μέμνηται
δὲ τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἱερραίου, λέγων· « Ἐγκα-
μου, ἔδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας
λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμέ τὴν φωνὴν αὐτῆς,

Καὶ λήψομαι τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν, καὶ
ἀποβρίψω αὐτήν, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην
μου, ἣν διεθήμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς
γῆς. Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
καὶ γινώσκοντες οἱ Χαναταῖοι, τὰ πρόβατα τὰ φυ-
λασσόμενά μοι, διότι λόγος Κυρίου ἐστὶ.

ΠΑ'. Ῥάβδον μὲν ὀνομάζει καλὴν τὴν διὰ τῆς
εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας παιδεύειν, τὴν ἐξαίρετον
ἐν ὠραῖσμά, ὅλον δὲ ὅτι τῷ νοητῷ. Τὸ δὲ δὴ καὶ
ἀποβρίβει, καὶ διασκευάσαι λέγειν αὐτήν, ὑπεμφη-
νειεν ἂν, κατὰ τὸ εἶδος, οὐχ ὅτι καὶ ἀποπέμψεται,
καὶ σκορπιεῖ, παραλύων αὐτήν, ἡγουν ὡς ἀχρηστον
ἀφανίζων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίην δ' ἂν μᾶλλον
ἐκεῖνο χρῆναι νοεῖν. Οἱ ποιμένες ἔσθ' ὅτε, εἰ δὲ που
θεάσαντο τῶν προβάτων τινὰ τῆς ἀγάλης ἀποσκιρτή-
σαντα, γεγόντα τε τῶν ἄλλων ὡς ἀποτάτω, τότε δὴ
πάντως ἐπ' αὐτὰ τὴν ῥάβδον ἰέντες, μετασσοδοῦσιν
εὐθύς εἰς γε τὸ ἐλῆσθαι δεῖν συναγαλᾶσθαι τοῖς
ἄλλοις. Τετήρηκε τοίνυν τῆς προφητείας ὁ λόγος τῇ
τῶν ποιμνίων ἐπιστήμῃ τὸ εἰωδὸς, ἀποβρίψασθαι
τὴν ῥάβδον λέγων, ὅλον δὲ ὅτι τοῖς ἔθνεσιν. Αὐτοὶ
γὰρ ἦσαν « οἱ μακράν. » Πλὴν γεγόνασιν ἐγγὺς διὰ
τῆς πίστεως. Ἀποβρίψασθαι δὲ φησιν οὕτω τὴν
ῥάβδον, ὡς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὴν σκεδασθῆναι τὴν γῆν,
ἡγουν διανεμηθῆναι, καὶ ἐσκορπισθαι δοκεῖν πανταχῇ

⁸⁶ Act. iii, 15. ⁸⁷ Joan. xix, 15. ⁸⁸ Jerem. xii, 7, 8. ⁸⁹ Ephes. vi, 15.

τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἦτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγε-
 λικόν. « Σκεδασθήσεται γάρ, φησίν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 ἐκείνῃ, » τούτεστι, κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν
 ἂν πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀναβῇ Χριστὸς,
 εἰπῇ τε τοῖς ἀποστόλοις. « Πορευθέντες μαθητεύσατε
 πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
 Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. »
 Τότε γὰρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὕπ' οὐρανὸν ὁ τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν διαπεφοίτηκε λόγος. καὶ ἀτρεκέως εἰπεῖν περὶ
 τῶν ἁγίων ἀποστόλων. « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν
 ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πάρατα τῆς οἰκουμένης
 τὰ ῥήματα αὐτῶν. » Ὅτι δὲ οὐκ ἀνόνητον τοῖς ἔθνεσι
 τὸ ἀπορριφθῆναι τε καὶ διασκεδασθῆναι ἀνὰ τὴν γῆν,
 ἦγουν διανεμηθῆναι καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις τὴν
 ῥάβδον τὴν καλὴν, ἦτοι τὴν Διαθήκην, ἣν οὐκέτι πρὸς
 μόνον τὸν Ἰσραὴλ, διέθετο δὲ μᾶλλον πρὸς πάντα τὰ
 ἔθνη, καταθρῆσαι μὲν ἂν, καὶ λίαν ἀμογήτῃ, τὸν τῆς
 προφητείας συνιέντας λόγον. « Γινώσκονται γάρ, φησίν,
 οἱ Χαναναῖοι τὰ φυλασσόμενα, διότι λόγος Κυρίου
 ἐστὶ. » Χαναναίους μὲν γὰρ τὰ ἔθνη φησὶ. Νοθήειεν
 δ' ἂν οὗτοι πρόβατα τὰ φυλασσόμενα τῷ Χριστῷ. Τε-
 τήρηται γὰρ αὐτῷ. καὶ γὰρ « ἐστὶν αὐτὸς ἡ τῶν
 ἔθνων προσδοκία. » Ἐπειδὴ δὲ κατεσκευάσθη καὶ ἐν
 ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντας διαθήκη, πεπι-
 στεύκασιν « ὅτι λόγος Κυρίου ἐστὶ. » Διατιθέμεθα γὰρ
 οἱ ἐξ ἔθνων κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως, ὅτι Κύριος
 ὢν, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος τε καὶ
 ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς ἡμᾶς δι'
 ἑαυτοῦ τοὺς θείους τε καὶ εὐαγγελικούς προσπεφώ-
 νηκε λόγους. Ταύτητοι προσκεκυνήκαμεν αὐτῷ, καὶ
 αὐτῷ λατρεύομεν, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ ἀκλη-
 μεθέντες ἀπάτην, καὶ τὴν πολυθεὸν ἐξ ἐν μεταδευδαγ-
 μένοι. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ
 πρὸς αὐτὸν ὑμνούμενον. « Πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίη-
 σας, ἤξουσιν, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. —
 Ἐν γὰρ τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ
 κλῖμει, ἑπουρανίων, καὶ ἐπιγῶν, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα
 γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς
 Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. »

Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτοὺς. « Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὁμῶν
 ἐστί, δότε στήσαντες τὸν μισθόν μου, ἡ ἀπειπα-
 σθε. Καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀρ-
 γυροῦς. Καὶ εἶπες Κύριος πρὸς με. Κάθες αὐτοὺς
 εἰς τὸ χωρευτήριον, καὶ σκέψομαι εἰ δοκίμὸν ἐστί,
 ὃν ἐρόπω ἐδοκιμάσθην ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔλαβον
 τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς
 εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωρευτήριον. »

ΠΒ'. Διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, ἦτοι διὰ
 τῆς ῥάβδου τῆς καλῆς, τούτεστι τῆς ἐξαίρετου παι-
 δείας, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς
 παιδευόμεθα τὸ μυστήριον. Ἀκηκόαμεν γὰρ καὶ
 πεπιστεύκαμεν, ὅτι Θεὸς ὢν, ὡς ἔφη, ὁ ἐκ Θεοῦ
 Πατρὸς Λόγος, γέγονε σὰρξ, « καὶ ἐσκήνωσεν ἐν
 ἡμῖν, » καθίστατο τε ἐν δούλῳ μορφῇ, ὑπάρχων ἐν
 μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ γεγεννηκότος, « γέγονεν ὑπ-
 ἡκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ » καὶ πλού-
 σιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ
 πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. Ἐξέλτετο γὰρ ἡμᾶς τῶν τοῦ

A « Dissipabitur in die illa, » hoc est, illo tempore quo
 conculcato mortis imperio in vitam Christus redie-
 rit, mandaveritque apostolis : « Euntes docete om-
 nes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, et
 Filii, et Spiritus sancti ». Tunc enim totum sub
 sole mundum sermo Salvatoris nostri pervasit ; et
 ut verum de sanctis apostolis dicamus : « In omnem
 terram exiit sonus eorum, et in omnes fines orbis
 terræ verba eorum ». Non autem sine gentium fru-
 ctu, projectam et per terram dissipatam, sive per
 earum regiones distributam esse virgam pulchram
 sive Testamentum, quod non amplius ad solum Israel,
 sed ad omnes gentes potius disposuit, nullo negotio
 ex intelligentia verborum prophetæ perspicimus.
 Ait enim : « Et cognoscent Chananæi oves quæ ob-
 servant me, quia verbum Domini est. » Chananæos
 enim vocat gentes. Atque hi possunt intelligi oves
 Christum observantes. Observarunt enim illum ;
 etenim « ipse est expectatio gentium ». Postquam
 autem dissipatum est etiam in eorum regionibus
 testamentum ad omnes, crediderunt « quia verbum
 Domini est. » Sensimus enim apud animos ex gen-
 tibus vocati per fidem, Dominum esse, et ex Deo
 secundum naturam natum, et unigenitum Dei Ver-
 bum ipsum per divinos et evangelicos sermones
 suos nos allocutum. Quare ipsum adoravimus, eique
 servimus, veteri illo et inglorio errore derelicto, et
 affectum ad multos deos colendos dedocti. Atque
 hoc est, quod ore Davidis illi canitur : « Omnes
 gentes quas fecisti venient, et adorabunt coram te,
 Domine ». — In nomine enim Jesu Christi omne genu
 flectetur, caelestium, terrestrium et infernorum, et
 omnis lingua constitetur, quia Dominus Jesus Christus
 in gloria est Dei Patris. »

766 VENS. 12, 13. Et dicam ad eos : Si bonum in
 conspectu vestro est, date statuentes mercedem
 meam, aut quiescite. Et statuerunt mercedem meam
 triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me :
 Deponere eos in conflatorium, et videbo, si probatum
 est, sicut probatus sum super eis. Et accepi tri-
 ginta argenteos, et misi eos in domum Domini, in
 conflatorium.

LXXXII. Per evangelica oracula, sive per vir-
 gam decoram, hoc est per eximiam institutio-
 nem, œconomiae cum carne Unigeniti mysterium
 didicimus. Audivimus enim et credidimus, quod cum
 esset Deus, ut dixi, ex Deo Patre Verbum factus
 sit caro, « et habitaverit in nobis », veneritque in
 forma servi, qui est in forma et æqualitate Genitoris,
 « et factus sit obediens usque ad mortem, mortem
 autem crucis » ; et cum dives esset, factus sit ege-
 nus, ut nos ejus inopia dilataremur. Exemit enim
 nos e vinculis mortis, liberavit a peccato, filios Dei

⁹⁹ Matth. xxviii, 19, 20. ¹ Psal. xviii, 5. ² Gen. xlix, 10. ³ Psal. lxxxv, 1. ⁴ Philipp. ii, 10, 11.

⁵ Joan. i, 14. ⁶ Philipp. ii, 6-8. ⁷ II Cor. viii, 9.

reddidit, et quid non bonorum tandem nobis donavit? Cognovimus præterea nos emptos esse, « non corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Christi », et atque ita deinde vitam nostram ei debere cœpimus. « Si enim unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes illi mortui sunt, » et jam non nobis ipsis vivere debemus, si recte ratiocinamur, « sed ei qui pro nobis mortuus est, et resurrexit ». Quare inquit : « Si bonum est in conspectu vestro, » utique œconomix carnis mysterium, si per ipsum salvati estis, et bene vobis est, et cognovistis me Salvatorem ac Redemptorem, et pro omnium vita mortuum, « Date statuentes, » hoc est, desinientes « mercedem meam, aut quiescite. » Verumtamen grati fuerunt qui ex gentibus conversi sunt. Statuerunt enim mercedem, nullo quidem modo æqualem, sed quadamtenus æquam beneficiis ab eo acceptis. Quemadmodum enim ipse pro nobis mortuus est, ita et nos animas posuimus pro sinceritate et charitate erga ipsum; possuntque dicere sancti martyres : « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius? » Nihil enim in sanctis animi fortitudinem vicit. Itaque Christi nobiscum similitudo quodammodo subindicatur, dum dicitur, datos esse in mercedem ejus triginta argenteos. Proditor enim, et vere omnium maxime execrandus ac Deo exosus Judas, 767 triginta denariis acceptis, Christum homicidis tradidit, et auctorem salutis nostræ scelestis hominibus vendidit. Allati sunt autem a gentibus in mercedem ejus triginta argentei, qui etiam, Deo jubente, in conflatorium deponuntur, etiam atque etiam probandi, sicut et ipse Christus pro nobis probatus est. Non enim sine inquisitione apud Deum omnium scientem abibit fides nostra : neque citra examen vitæ, sed sicut est apud beatum Paulum : « Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit ». Scriptum est autem de Christo : « Quoniam statim veniet in templum suum quem vos queritis, et Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis sustinebit in visione ejus? Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, ut herba lavantium, et sedebit conflans et emundans ut argentum, et ut aurum ». Psallit et divinus David in persona cujusvis in Christum credentis, et Evangelio convenienter vivere cupientis : « Proba me, Domine, et tenta me, ure renes meos et cor meum ». Cæterum conflatorium in domo Domini esse propheta dicit. Ecclesia enim Christi cujusque mores et sinceritatem dilectionis erga Christum explorat, et discretionem habens spiritum, probe novit, quis in Spiritu sancto loquatur Dominum Jesum nominans, et quis in Beelzebul ipsum anathema dicat, et qui sint

θανάτου δεσµῶν, ἀπῆλλαξεν ἀμαρτίας, υἱοὺς ἀπέφηκε Θεοῦ· καὶ τί γὰρ οὐχὶ δεδωρηται τῶν αγαθῶν; Ἐγνώκαμεν δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ τιμῆς ἡγοράσμεθα, « οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ· ἀλλὰ τιμῇ αἵματι ὡς ἀμνοῦ, καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ· » οὕτω τε λοιπὸν αὐτῷ τὴν οἰκείαν ἐπωφλήσαμεν ζωὴν. « Εἰ γὰρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον αὐτῷ, » καὶ ζῆν ὀφειλομεν ἑαυτοῖς μὲν οὐκ ἐτι, κατὰ γε τὸν εἰκότα καὶ ὁρθῶς ἔχοντα λόγον, « μᾶλλον δὲ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. » Ταῦτα τοι φησιν· « Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὁμῶν, » δῆλον δὲ τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας μυστήριον, εἰ σέσωσθε δι' αὐτοῦ, καὶ πεπράχατε δεξιῶς, ἐγνώκατε δὲ με Λωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων ζωῆς ἀνατλάντα θάνατον, « Δότε στήσαντες, » τοῦτέστιν, ὀρίσαντες, « τὸν μισθὸν μου, ἢ ἀπείρασθε. » Πλὴν εὐγνώμονες οἱ ἐξ ἐθνῶν. Ἔστησαν γὰρ τὸν μισθὸν παρισσούμενον μὲν οὐδαμῶς· εἰκότα δὲ πως οἷς ἐσχέκαμεν παρ' αὐτοῦ. Ὡς περ γὰρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τεθεῖκαμεν τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος καὶ ἀγάπης· πρέπει δ' ἂν λέγειν τοῖς ἁγίοις μάρτυσι· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμὸς, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάκαιρα; » Νενίκηκε γὰρ οὐδὲν τῶν ἁγίων τὴν εὐψυχίαν. Οὐκοῦν ἡ τῶν παρὰ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς ὁμοιότης ὁποφαίνεται πως διὰ τοῦ δεδῶσθαι λέγειν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργυρίους. Ὁ μὲν γὰρ προδότης, καὶ βδελυρώτατος ἀληθῶς, καὶ θεομισῆς Ἰούδας, τριάκοντα δηνάρια λαβὼν, προῦδωκε τοῖς φονῶσι Χριστὸν, καὶ τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καταπέπραχεν ἀρχηγὸν τοῖς ἀλιτηρίοις. Προσεκομίσθησαν δὲ παρὰ τῶν ἐθνῶν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργύριοι, οἱ καὶ καθιέονται Θεοῦ προστάττοντος εἰς τὸ χωνευτήριον, εὖ μάλα δοκιμαζόμενοι, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐδοκιμάσθη ὑπὲρ ἡμῶν. Ἔσται γὰρ ἡμῶν οὐκ ἀζήτητος ἡ πίστις παρὰ γε τῷ πάντα εἰδῶτι Θεῷ· οὔτε μὴν ἀβασάνιστος ὁ βίος· ἀλλ' ἡ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, « Ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει. » Γέγραπται δὲ καὶ περὶ Χριστοῦ, ὅτι « Ἐξαίφνης ἦξε εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὁπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; Ἡ τίς ὁποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, ὡς πόα πλυνόντων, καὶ καθιέται χωνεύων, καὶ καθαρῖζων ὡς τὸ ἀργύριον, καὶ ὡς τὸ χρυσόν. » Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου παντὸς τοῦ πιστεύσαντος εἰς Χριστὸν, καὶ ζῆν ἐθέλοντος εὐαγγελικῶς· « Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με, πύρωσόν τοὺς νεφροὺς μου καὶ τὴν καρδίαν μου. » Πλὴν ὅτι τὸ χωνευτήριον ἐν οἴκῳ Κυρίου, φησὶν ὁ προφήτης. Δοκιμάζει γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸν ἑκάστου τρόπον, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, καὶ διακρίσεις ἔχουσα πνευμάτων, οἶδεν ἀκριδῶς, τίς μὲν ἀγίῳ Πνεύματι

⁹¹ 1 Petr. i, 18, 19. ⁹² II Cor. v, 14, 15. ⁹³ Rom. viii, 35. ⁹⁴ Matth. xxvi, 45. ⁹⁵ I Cor. iii, 13.
⁹⁶ Malach. iii, 1-3. ⁹⁷ Psal. xxv, 2. ⁹⁸ I Cor. xii, 10.

λαλεῖ, Κύριον ὀνομάζων Ἰησοῦν· τίς δὲ δὴ καὶ ἐν Ἀ
Beelzeboul, ἀνάθεμα λέγων αὐτόν· καὶ τίνες μὲν οἱ
ἀληθινοὶ προσκυνηταί, τίνες δὲ αὐτοὶ ὡς ἐνδύμασι
προβάτων πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενοι λύκοι.

Καὶ ἀπερρίψα τὴν ῥάβδον τὴν δευτέραν, τὸ
Σχοίνισμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην ἀνα-
μέσον τοῦ Ἰουδα, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραὴλ.

ΠΓ'. Ῥάβδους ἔφη δύο λήψεσθαι Χριστὸν, οὕτω τε
κατανεμήσιν ἐν αὐταῖς τὰ οἰκτεῖα πρόβατα, ὅλην δὲ
δοῦν τὴν διὰ πίστεως κεκλημένων τὴν ἁγίαν πληθύν.
Καὶ ῥάβδον μὲν εἶναι τὴν καλὴν ἐλέγομεν τὴν παι-
δείαν, ἥτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, τὴν γὰρ μὴν
ἐτέραν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τούτεστι, τὴν τῷ
Ἰσραὴλ δοθεῖσαν εἰς βοήθειαν, κατὰ τὴν τοῦ προφή-
του φωνήν. « Νόμον γάρ, φησὶν, εἰς βοήθειαν δέδω-
κεν. » Ὅτι τοίνυν οὐχ ὅλη μόνος τοῖς εὐαγγελικοῖς
παιδεύμασι ἡ τῶν ἐθνῶν ἔμελλε παιδαγωγείσθαι
πληθὺς, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐταῖς ταῖς πάλαι τε καὶ διὰ
Μωσέως δοθεῖσαις ἐντολαῖς, μεταπλαττομένης δηλονό-
τι τῆς ἐν νόμῳ σκιάς εἰς ἀλήθειαν, καὶ διὰ τῶν
προκειμένων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. Καὶ ὡς περ
ἀπορρίφῃναι καὶ σκεδασθῆναι τὴν καλὴν ἔφη ῥάβδον
(διεσπάρῃ γὰρ ὡς περ ἐν ταῖς τῶν Χαναναίων χώραις
ἡ εὐαγγελικὴ παιδείαις, περιενεγχεῖσα δηλονότι διὰ
τῶν ἁγίων ἀποστόλων), οὕτω καὶ ἡ ἐτέρα ῥάβδος,
ἥτοι παιδείαις, τούτεστι, τὸ Σχοίνισμα, ἔχουν ὁ νόμος,
ὃ ἐν τάξει διαθήκης παρὰ Θεοῦ τεθεῖς ἀναμέσον τοῦ
Ἰουδα, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραὴλ, τούτεστι, παντὸς
τοῦ γένους τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ· Ἰουδα μὲν γὰρ ὀνομάζει
τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις οὐο φυλάς, αὐτὴν τε
τὴν Ἰουδα φημὶ καὶ Βενιαμίν, Ἰσραὴλ δὲ τὰς ἐτέρας
δέκα, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ διακειμένας ὁμοῦ τῷ Ἱερο-
δοάμ. Δέδοται δὴ οὖν τοῖς ἐκ Χαναάν καὶ ὁ νόμος,
μυσταγωγούμενος γὰρ, ὡς ἔφην, νομικοῖς τε καὶ
εὐαγγελικοῖς θεοπίσταισι. Ταῦτητοι καὶ ἔφασκεν ὁ
Σωτὴρ· « Μὴ νομίσητε, ὅτι ἤλθον καταλῦσαι τὸν
νόμον. Οὐκ ἤλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Λέγω
γὰρ ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, ἡ
τῆς κεφαλῆς οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως
ἂν πάντα γένηται. » Πληροὶ γὰρ τὸν νόμον διδάσκων
τὰ ὑπὲρ νόμον, καὶ οὐκ ἔξω νόμου τιθεὶς τὸν παι-
δαγωγούμενον, ὡς ἐν γὰρ τῷ φάναι τυχόν· « Ἠκούσατε
ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις· Ὁ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν
φονεύσῃ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν·
Ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἐν-
οχος ἔσται τῇ κρίσει. » Καὶ πάλιν· « Ἠκούσατε ὅτι
ἐρρήθη· Ὁ μοιχεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς
ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἥδη ἐμοίχευ-
σεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. » Ἀποπειράμεται γὰρ
τὸ, « Ὁ φονεύσεις, » ὡς ἐν γὰρ τῷ παραινεῖσθαι τὴν
ὀργὴν, ἡ βίβλα τέ ἐστι τοῦ φόνου καὶ γένεσις. Τὸ δὲ
μὴ ὅπως εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπιθυμίας, ἔχουν κολάζειν
ὁ τρόπος, καθάπερ ἀμελεῖ καὶ βίβλαις συναπομαρτύνεσθαι· φάμεν τὰ ἐξ αὐτῶν βλαστήματα, μᾶλλον δὲ
οὐδὲ ἀνάσχοιεν ὅπως.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἐτι λάβε σεαυτῷ
σκεπὴν ποιμενικὰν ποιμένα ἀπέλθον, διότι ἰδοὺ
ἐγὼ ἐξεγείρω ποιμένα ἀπειρον ἐπὶ τὴν γῆν. Τὸ
ἐκλιμπάνον οὐ μὴ ἐπισκῆψῃται, καὶ τὸ διεσχορ-

¹⁰ Joan. iv, 23. ¹¹ Matth. vii, 15. ¹² Galat. iii, 24.

A veri adoratores ¹⁰, et qui rursum lupi, in vestimentis
ovium ad nos venientes ¹¹.

Et abjeci virgam meam secundam quæ appellatur
Funiculus, ut dissiparem testamentum inter Judam
et Israel.

LXXXIII. Duas virgas Christum assumpturum
narravit, atque ita in ipso oves suas pasturum,
haud dubium quoniam per fidem vocatorum sanctam
multitudinem. Et virgam quidem pulchram diceba-
mus esse doctrinam, seu prædicationem evangeli-
cam: alteram Vetus Testamentum, nempe quod
Israëli datum est in auxilium juxta prophetæ vocem.
Inquit enim: « Legem in adjutorium dedit ¹². » Igi-
tur gentium multitudinem non tantum doctrina
evangelica, sed ipsis etiam antiquis et a Mose tra-
ditis præceptis imbutum iri, umbra videlicet legis
in veritatem transmutata, verbis propositis nobis
declarat. 768 Et quo modo abjectam et dissipatam
pulchram virgam dixit (quasi enim per Chananæo-
rum regiones dispersa est institutio evangelica,
circumdata nimirum per sanctos apostolos), ita et
altera virga, puta Funiculus, sive lex, loco testa-
menti a Deo constituta inter Judam et Israel, id est
universum genus Israel: Judam enim duas Hiero-
solymsis tribus, ipsam Juda, inquam, et Benjamin,
Israel autem reliquas decem in Samaria cum Jero-
boam locatas appellat. Data est igitur Chananæis
etiam lex: legalibus enim et evangelicis decretis in-
formatus est. Quamobrem et Salvator aiebat: No-
lite putare, quoniam veni solvere legem. Non veni
solvere, sed adimplere. Dico enim vobis, donec
transeat cælum et terra, iota unum, aut unus apex
non præteribit a lege, donec omnia fiant ¹³. » Adim-
plet enim legem, docens quæ sunt supra legem, nec
excipit a lege eum qui docetur, ut cum dicit, exem-
pli causa: « Audistis quia dictum est antiquis:
Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.
Ego autem dico vobis: Omnis qui irascitur fratri
suo sine causa, reus erit iudicio ¹⁴. » Et iterum:
« Audistis quia dictum est: Non mœchaberis. Ego
autem dico vobis, quia omnis qui videt mulierem ad
concupiscendum, jam mœchatus est eam in corde
suo ¹⁵. » Impletur enim illud, « Non occides, » si
iræ locum non relinquant, quæ cædis radix et mater
est. Excludendo autem omnes cupiditates, seu cas-
tigando voluptates, prorsus etiam adulterii per-
petrandi libido tollitur: sicut videlicet cum radici-
bus inde exsistentia germina marcere affirmamus,
quæ potius nulla omnino enascuntur.

τὰς ἡδονὰς, συναναιρεῖται πού πάντως τῆς μοιχείας
VERS. 15, 16. Et dixit Dominus ad me: Adhuc
sume tibi vasa pastoralia, pastoris imperitii, quia
ecce ego suscito pastorem super terram. Deficiens non
visitabit, et dispersum non requirit, et contritum non
¹⁶ Matth. v, 17, 19. ¹⁷ Ibid. 21, 22. ¹⁸ Ibid. 27, 28.

sanabit, et integrum non diriget, et carnes electorum devorabit, et talos eorum perveriet.

LXXXIV. Boni, sapientis peritique pastoris, hoc est Christi, virgas duas, quas projecit, et in regionibus Chananæorum dissipavit, eo modo 'quo supra a nobis explicatum est, **769** quidam cognoverunt Domini Verbum esse. Crediderunt enim, ut dixi, quod cum Deus esset, ex Deo Patre inenarrabili ratione genitum Verbum, postquam nostri simile natum est, et princeps pastorum appellatum ²², ipsis ad mystagogiam et ad notitiam accuratam mysterii sui, evangelicam institutionem et illuminationem, legalemque etiam disciplinam proposuerit. Has enim duas esse virgas dicebamus, quibus nos pascit Christus : in pascuis bonis, et in loco pinguī, » ut scriptum exstat ²³. Verum Judæi non intelligentes mysterium, et ignorantes virgam pulchram, hoc est prædicationem evangelicam, et in super alteram virgam, cui nomen Funiculus, depectui habentes, legem per Moſen datam scilicet, fidem repudiaverunt, et per legem ac prophetas prænuntiatum nescierunt, id quod eis aperte Salvator ipse exprobravit : « Ne putetis quod ego accusaturus sim vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moſes, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moſi, crederetis fortitan et mihi : de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis ²⁴ ? » Nullam igitur dubitationem habet, eos neque litteris Moſaïcis, neque verbis Salvatoris fidem adhibuisse. Quia vero cognitionem veritatis aspernati sunt, scriptum est a Paulo sapientissimo : « Ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio ²⁵. » Operationem erroris Antichristum esse dicit, cui addicti Judæi damnabuntur, et verax reperiatur Salvator incredulis dicens : « Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me : si alius venerit in nomine suo, illum accipietis ²⁶. » Judæos igitur filium iniquitatis olim cum apparuerit citra cunctationem suscepturos, « adversantem [et extollentem se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus ²⁷, » nescientem bene et docte pascere, signa quadam a propheta præmonstrari Deus jubet, his verbis : « Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperitii. » Pastores enim maiores, et studiorum quæ tractant minime rudes, virgas habent graciles, ut cum fuerit etiam percutiendi tempus, quod percutitur non conteratur. Hujus rei imperitus, et artis pastoritæ ignorantissimus, crasioribus baculis pecudes contundit. Et hæc, opinor, **770** sunt vasa pastoralia imperiti pastoris. Quoniam vero aliquando filius iniquitatis regio præditus honore mortalibus pastoris loco habendus erat, nec parsurum quidquam populis tam subjectis, quam

πισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ ἰσότηται, καὶ τὸ ἐλόκληρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεχτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει.

ΠΔ'. Τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένου, σοφοῦ τε καὶ ἐπιστήμονος, τούτεστι Χριστοῦ, τὰς δύο ράβδους ἀπορρήφαντός τε καὶ διασκεδάσαντος ἐν ταῖς τῶν Χαναναίων χώραις, κατὰ τοὺς ἔθῃ προαποδοδεμένους τρόπους, οἱ μὲν ἐγνώκασιν ὅτι Λόγος Κυρίου ἐστὶ. Πειστευέ-
κασι γάρ, ὡς ἔφη, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορρήτως γεγεννημένος Ἀγίος, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς, κεχηρημάτιξ τε τῶν ὄλων ἀρχιποίμην, προέ-
θηκεν αὐτοῖς εἰς μυσταγωγίαν καὶ εἰς εἰσθεῖν ἀκριβῆ τοῦ καθ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν τε εὐαγγελικὴν παι-
δευσιν καὶ φωταγωγίαν, καὶ μέντοι τὴν νομικὴν. B Ταύτας γὰρ εἶναι τὰς δύο ράβδους ἐλέγομεν, δι' ὧν ἡμᾶς καταποιμαίνει Χριστὸς ὁ ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίνον, » καθὰ γέγραπται. Ἄλλ' οὐ συνέντες Ἰουδαῖοι τὸ μυστήριον, ἡγνοήκοτες δὲ καὶ τὴν ράβδον τὴν καλὴν, τούτεστι, τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, καὶ προσέτι τοῦτοις τὴν ἐτέραν ἀτιμάσαντες ράβδον, ἥ ὄνομα Σχοίνισμα, τούτεστι τὸν διὰ Μωσέως νόμον, οὐ προσήκοντο μὲν τὴν πίστιν, ἡγνοήκασι δὲ τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν προσηγορευμένον, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔφρασκεν ἐναργῶς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ : « Μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα. Ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. E Ἐγὼ ἐπιστεύετε Μωσαί, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύετε ; » Ἔστι τοίνυν οὐδαμῶθεν ἀμύλλογον, ὡς οὐτε τοῖς Μωσέως πιστευέκασι γράμμασιν, οὐτε μὲν τοῖς τοῦ Σωτῆρος ῥήμασιν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν οὐ παρεδέξαντο, « Ταῦτητοι, φησὶν ὁ σοφώτατος Παῦλος, πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει. » Ἐνέργειαν δὲ τῆς πλάνης τὸν Ἀντίχριστον εἶναι φησὶν, ᾧ προστεθέντες Ἰουδαῖοι κατακριθῆσονται, καὶ πιστώσεται λέγων αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ, ἀπειθεῖν ἡρημένους : « Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἔάν τις ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκείνον λήψεσθε. » Ὅτι τοίνυν Ἰουδαῖοι μέλλουσι κατὰ καιροὺς περηνότα τὸν τῆς ἀνομίας υἱὸν ἀμελλῆτ' παραδέ-
χεσθαι, « τὸν ἀντικείμενον καὶ ὑπεραιρόμενον ἐπὶ D πάντα λεγόμενον Θεόν, ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι, ἀποδεικνύοντα αὐτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός, τὸν οὐκ εἰδὸτα καλῶς ποιμαίνειν καὶ ἐπιστημόνως, προανατυπούσθαι καλεῖται τῷ προφῆτῃ Θεός, οὕτω λέγων : « Ἐτι λαβὲ σεαυτῷ σκεύη ποιμενικὰ ποιμένος ἀπίρου. » Οἱ μὲν γὰρ τῶν ποιμένων ἐπικαιρέτεροι, καὶ τῶν ἐν χειρὶ σπουδασμάτων ἐπιστήμονες, ἰσχνὰς ἔχουσι τὰς ράβδους, ἵνα εἰ γένοιτο καὶ παλεῖν καιρὸς, μὴ συνθραύηται τὸ τυπτόμενον. Εἰ δὲ ὅς τις εἴη τῶν οὐκ εἰδόντων τὸ χρῆμα, καὶ ποιμενικῆς ἐπιστήμης ὡς ἀποτάτω κείμενος, ἀδροτέροις αὐτὰ συντρίβει βοπάλοις. Καὶ ταῦτα, οἶμαι,

²² I Petr. v, 4. ²³ Ezech. xxxiv, 14. ²⁴ Joan. v, 45-47. ²⁵ II Thess. ii, 10. ²⁶ Joan. v, 45. ²⁷ II Thess. ii, 4.

ἔστι τὰ σκεύη τὰ ποιμεινικὰ τοῦ ἀπείρου ποιμένος. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ καιροῦς ἐμελλεν ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς τὴν βασιλίδα τιμὴν περικαίμενος, δοκεῖν ἐν τάξει ποιμένος ἀναδειχθῆσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, φειδούς γε μὴν οὐδεμιὰς ἀξιοῦν τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοῦς, ἢ καὶ τοὺς ἑξω χειρὸς, ταύτη τοι φησιν· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐγερῶ ποιμένα ἐπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλιμπάνον οὐ μὴ ἐπισκέψηται. » Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι. Τὸ ὀλισθησαν εἰς ὀλιγοπισίαν, οὐκ ἂν ἐπιβρώσειαι ταῖς μυσταγωγίαις. « Τὸ δὲ ἔσχαρτισμένον, οὐ μὴ ζητήσῃ. » Τὸ ἐκπεριτηχὸς, φησὶ, τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τῆς ἀγέλης ἀπισχυρτῆν εἰσθῶς, οὐ μὴ ζητήσῃ, τούτεστιν οὐκ ἂν μεταβῇ πρὸς τὸ ἀμεινόν τε καὶ ἔχον ὁρθῶς. « Τὸ συντετριμμένον οὐ [μὴ] ἰάσεται. » Συντρίβεται δὲ τις, ἢ πονηρὸς ἡθονῆς ἡττώμενος, καὶ οἷον οὐ φέρων τῆς φιλοσαρκίας τὸ βάρος· ἤγουν ταῖς τῶν ἀνοσίων αἰρετικῶν ἀπάταις συνηρπασμένος, καὶ ὑγιατὸν νούν οὐκ ἔχων εἰς γε τὸ χρῆναι πιστεύειν ὁρθῶς. Τοῦτον πάλιν ὁ ἀγαθὸς ἰδᾶται ποιμὴν. Ὁ γε μὴν ἀπειρος, « Τὸ ὀλόκληρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. » Πολεμήσει γὰρ τοῖς ἀγίοις ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς, καὶ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐπαφεῖς τὴν ὀργήν, μονονουχὶ καὶ κρεωνομήσει, καὶ καταφάγεται θηρὸς ἀγρίου δι- κην. Ἐκστρέψει δὲ καὶ τοὺς ἀστραγάλους, ἵνα μὴ τις ἔχοι τὸ ὁρθοποδεῖν δύνασθαι. Καταδιάσεται γὰρ προσκυνεῖν αὐτῷ, καταπλήττων τοῖς θαύμασιν· « Ἐχει γὰρ τὴν παρουσίαν κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐν Βεελζεβοὺλ ποιήσει τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, » καὶ ἢ φησιν ὁ Σωτὴρ, « Οὐκ ἂν ἐσώθῃ πᾶσα σὰρξ, » μαινομένης κατὰ πάντων τῆς ἐκείνου πλεονεξίας. « Διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοσωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, » — « Ἀνελεῖ γὰρ αὐτὸν ὁ Κύριος τῷ πνεύματι, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »

Ἡ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλειπότες τὰ πρόβατα, μάχαιρα ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. Ὁ βραχίον αὐτοῦ ἡραϊνόμενος ἡραρθήσεται, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ὁ δεξιὸς αὐτοῦ ἐκτυφλωθήσεται.

ΠΕ. Γεγονότος, ἀπαξ τοῦ λόγου περὶ ποιμένος ἀπείρου, μονονουχὶ καὶ ἐπιστυγνάξει λοιπὸν τοῖς μὴ αγαθοῖς ποιμέσι, καὶ γενικώτατόν τινα τρόπον χρηταὶ τῷ λόγῳ, τὰ τοῖς ὧδε γνῶμης ἔχουσι συμβεβημένα προαναφωρῶν. Ἀθρεῖ γὰρ ὡς ἦδη τὰς τῆς βῆθου- μίας ἀποτινύουσι δίχας τάχα που καὶ συναλγεί δι' ἑμψυτον ἡμερότητα, καὶ καταιτιᾶται μὲν, διὰ ποιμέ- νες γεγόνاسι τῶν ματαίων, τούτεστι τῶν προσωαίων ἐπιμεληταί, βῆθουμοι δὲ οὕτως, ὡς ἐπιγάνυσθαι τοῖς προβάτοις ἀδελφῶς διολωλόσιν. Οἱ μὲν γὰρ πωλοῦντες ἑλεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Οἱ δὲ κατέσφαζόν τε καὶ οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐ- τῶς· τοῦ γὰρ χρῆναι ποιμαίνειν ὁρθῶς, οὐδεὶς ἦν παρ' αὐτοῖς λόγος. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγῆται, κλειονεῖς τε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καθά φησιν ὁ Χριστὸς, « Καὶ μήτε αὐτοὶ εἰσπέρχμε- να, μήτε μὴν ἑτέρους ἀφέντες εἰσελθεῖν· ἀλλὰ περι- ἄγοντες μὲν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ἵνα ποιή- »

A non subjectis, idcirco ait : « Ecce ego excitabo pa- storem super terram. Quod defecit non visitabit. » Perinde ac si dicat, quod prolapsus est in imbecil- litatem fidei, doctrina sacra non confirmabit. « Et quod dispersum est, non requirit. » Quod a recta via discessit, inquit, et a grege resiliere solet, non requirit, hoc est, ad statum meliorem et probatum non revocabit. « Quod contritum est non sanabit. » Conteritur autem quis, aut voluptate prava expugna- tus et quodammodo amoris rerum carnalium pon- dus non sustinens, aut certe impiorum hæretico- rum deceptionibus una abreptus et ad recte creden- dum sana mente destitutus. Talem rursus sanat pastor bonus. Imperitus autem « quod integrum est non dirigit, et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet. » Oppugnabit enim sanctos filius iniquitatis, et ira indomita eos invadens pro- pemodum dilaniabit, et instar truculentæ bestię de- vorabit. Pervertet etiam talos, ne quis recto passu ingredi queat. Coget enim se adorare miris operi- bus obstupefactus. « Cujus adventus secundum ope- rationem Satanæ, et in Beelzebub edet portenta », ut in errorem induceret, si fieri posset, etiam ele- ctos » ; et ut ait Salvator, « non fieret salva om- nis caro », illius potentia contra omnes furente. « Propter electos autem breviabuntur dies illi. » — « Interficiet enim illum Dominus spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui ».

C VERS. 17. O qui pascitis vana, et qui reliquistis oves, gladius super brachium ejus, et super oculum dexterum ejus. Brachium ejus siccatum sicca- bitur, et oculus dexter ejus excæcatus excæcabi- tur.

LXXXV. Suscepto semel sermone de pastore im- perito, contristatur quasi jam super pastoribus non bonis, et admodum generatim loquitur, ita animo affectis eventura prænuntians. Vide autem quemad- modum nunc pœnas inertię pendentes fortassis etiam commiseratur, propter insitam mansuetudi- nem : quanquam accusat eos, 771 quod pastores vanorum facti sint, hoc est, temporalium satagentes, adeo autem socordes, ut etiam super ovibus misere pereuntibus lætarentur. Alii namque vendentes eas dicebant : « Benedictus Dominus, et divites evasi- mus ». Alii vero occidebant, nec quidquam com- movebantur : nam ut recte pascèrent, id sane non curabant. Tales porro erant doctores Judæorum, « claudentes regnum cœlorum, » sicut ait Christus », « et neque ipsi intrantes, nec alios intrare sinientes sed circumeuntes mare et aridam, ut faciant unum proselytum, qui cum factus fuerit, faciunt eum filium

771 II Thess. II, 3-11. 772 Matth. XXIV, 24. 773 Ibid. 774 Ibid. 775 II Thess. II, 8. 776 Zachar. XI, 8.

gehenne duplum quam ipsi sunt ²⁸. » Quid igitur adeo improbis pastoribus eveniet? « Gladius, inquit, super brachium ipsius, et super oculus dexterum ejus. » *Brachium* pro viribus et typo efficientiæ spiritualis accipitur. Itaque de animalibus occisis in sacro tabernaculo selecta altari sancto pars brachium, seu armus erat, et sacrum donarium Deo, ostendente Scriptura, ut existimo, sub quodam integumento, Deo proprias corporis et spiritus vires consecrari oportere. Brachium autem significare vires, testabitur quidam sanctorum, Deum universorum alloquens: « Magnitudine brachii tui sicut ut lapides ²⁹. » Oculus autem mentis imago est. Patietur itaque qui non recte pascit brachii et oculi mutilationem, hoc est, et a corporeo et a spiritali robore deseretur. Non enim quidpiam boni præstare poterit, Deo illum non corroborante: et animo obscurabitur, qui divini luminis expers aut est, aut censetur. Haud enim cum fiducia dicet: « Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine; Deus meus, illuminabis tenebras meas ³⁰. » Dexterum autem brachium est quod gladio præcidiatur, et oculus dexter qui excæcatur. Nihil enim dexterum apud populum Judæorum, non actio bona... Etenim, ut est apud Paulum, « Usque hodie quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est ³¹. » Psallit et alicubi David de ipsis: « Obscurentur oculi eorum ne videant ³². » Omnia igitur illorum sinistra, sive cogitata, sive mores dicas, sive aliud eorum quæ illis adesse credita sunt. Ac sinistrorum quidem ablationem conducere posse, eam sustinentibus, non me latet. Nam abjectio stultitiæ omni culpa et probro eos liberaverit; **772** contra non mediocriter læserit dextrorum amissio: omnino enim ad inhonesta et maxime execrabilia deducit. Sed Judæos deceat, et perquam convenienter, spoliatis dextris paupertatem perferre: nos autem qui sumus in Christo, sinistra amittere, et dextris gloriari.

δαίσις πρόποι ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ἐν στερήσει ἀποβολὴν γενέσθαι· σκαυότητος, καὶ τοῖς δεξιόις ἐναδρύνεσθαι.

TOMUS QUINTUS.

CAP. XII.

VERS. 1. *Assumptio verbi Domini super Israel. Dixit Dominus extendens cælum, et fundans terram, et fugiens spiritum hominis in eo.*

LXXXVI. Postquam quod sufficiat commodissime disseruit de vero pastore, hoc est Christo, atque etiam de imperito, et crudelissimo, et carnifice ovium, quem Antichristum esse dicimus, utiliter etiam futurarum aliquando persecutionum contra Israel, et neutiquam quidem Israelis secundum carnem, seu intelligibilis illius et vere sanctæ Jerusalem, quæ est « Ecclesia Dei viventis ³³, » mentionem inducit. Sicut enim asserimus esse intelligi-

²⁸ Matth. xxiii. 15. ²⁹ Exod. xv. 16. ³⁰ Psal. xvii. 11, 15.

σωσι ἓνα προσήλυτον, εἰ δὲ δὴ γένοιτο, ποιούντες αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλωτέρον ἑαυτῶν. » Τί δὴ οὖν ἄρα τοῖς οὕτω πονηροῖς ποιμήσι συμβήσεται; « Μάχαιρα, φησὶν, ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. » Λαμβάνεται δὲ ὁ βραχίων εἰς δύναμιν τε καὶ τύπον τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας. Καὶ γοῦν τῶν σφαζομένων ζώων ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ ἀπόλεκτον τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ μέρος, ὁ βραχίων ἦν, καὶ ἱερὸν ἀνάθημα τῷ θεῷ, ὑπεμφαινόντος, οἶμαι, τοῦ λόγου δι' αἰνίγματος, ὅτι τῷ θεῷ τὴν ἰδίαν ἀναθετόν ἰσχύϊν τὴν σωματικὴν τε καὶ πνευματικὴν. « Ὅτι δὲ ὁ βραχίων κατασημαίνει τὴν δύναμιν, πιστώσεται τις τῶν ἀγίων, τῷ τῶν θίων θεῷ προσπεφωνηκώς: « Μεγέθει βραχίονός σου ἀπολιθωθήτωσαν. » Ὅ δὲ γε ὀφθαλμὸς ἐκ νοῦ τύπον λαμβάνεται. Πείσεται δὴ οὖν ὁ μὴ ποιμαίνων ὀρθῶς βραχίονός τε καὶ ὀφθαλμοῦ τὴν πῆρῳσιν, τούτεστιν, ἔρημος ἔσται σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἰσχύος. Οὐ γὰρ δύνησεται ἡ κατορθῶσαι τῶν ἀγαθῶν μὴ ἐνισχυόντος Θεοῦ· κατασκοτισθήσεται δὲ καὶ τὸν νοῦν, ἀμέτοχος τοῦ θεοῦ φωτὸς ὑπάρχων τε καὶ νοούμενος. Οὐ γὰρ δύνησεται λέγειν ἐκ παρρησίας: « Ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχνον μου. Κύριε: ὁ Θεός μου, φωτιεῖς τὸ σκότος μου. » Δεξιὸς δὲ ὁ βραχίων ὁ τῇ μαχαίρᾳ τεμνόμενος, καὶ μὴν καὶ ὀφθαλμὸς ὁ τυφλούμενος. Δεξιὸν γὰρ οὐδὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, οὐ πρᾶξις ἀγαθὴ, ὥς γὰρ ὁ Παῦλος φησιν, « Ἀκρι σήμερον ἡνίκα ἂν ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. » Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ αὐτῶν: « Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. » Σκαίει δὴ οὖν ἅπαντα τὰ παρ' αὐτοῖς, κἀν νόημα, κἀν τρόπον εἴη, κἀν ἑτερόν τι τῶν προσεῖναι πεπιστευμένων. Τῶν μὲν γὰρ ἀριστερῶν ἡ ἀφαίρεσις ὀνήσειεν ἂν οἷδ' ὅτι τοὺς ὑπομένοντας. Ἀποβολὴ γὰρ σκαυότητος αἰτίας τε καὶ μύμου παντὸς ἀπαλλάξειεν ἂν αὐτούς. Ἀδικήσεις δ' ἂν οὐ μετρίως ἢ τῶν δεξιῶν ἀπόδειξις. Ἀποφέρει γὰρ πάντως εἰς τὰ αἰσχρία, καὶ βδελυρότατα. Ἄλλ' Ἰουδαίους πένεσθαι τῶν δεξιῶν ἡμῶν δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ τὴν

TOMOS ΠΕΜΠΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

D Ἀἴμα λόγον Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Λέγει Κύριος, ἐκτείλω οὐρανόν, καὶ θεμελιῶν γῆν, καὶ πλάσσω ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ.

ΠΓ'. Ἀποκρῶσαν εὖ μάλα ποιησάμενος τὴν ἀφήγησιν τὴν ἐπὶ γε τῷ ἀγαθῷ ποιμένι, τούτεστι Χριστῷ, καὶ μὲν τοι τὴν ἐπὶ τῷ ἀπείρῳ τε καὶ ὠμοτάτῳ, καὶ κρενωμοῦντι τὰ πρόβατα, τούτον δὲ εἶναι φάμεν τὸν Ἀντίχριστον, διαμέμνηται χρησίμους; καὶ τῶν ἐσομένων κατὰ καιροὺς διωγμῶν, κατὰ γε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τοῦ κατὰ σάρκα, μάλλον δὲ τοῦ νοητοῦ, καὶ τῆς ἀγίας ὄντως Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐστὶν « Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. » Ὡσπερ

²⁹ II Cor. iii. 15. ³⁰ Psal. lxxviii. 24. ³¹ I Tim.

γάρ εἶναι φαιμεν νοητὸν Ἰουδαϊσὸν, τὸν ἔχοντα περιτομήν ἐν καρδίᾳ, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τὴν ἐν σαρκὶ διὰ γράμματος· οὕτω καὶ Ἰσραὴλ νοεῖσθαι φαίη τις ἂν, οὐχὶ πάντως τὸν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἐκείνον δὲ μᾶλλον, ὃς ἔχει νοῦν ὁρῶντα Θεόν. Τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν κεκλημένοι πρὸς ἀγιασμὸν, ἐγνωστές τε δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, Θεοπτίας γάρ οὗτοί τ' ὁ τρόπος ἀτρεχῆς καὶ ἐξαίρετος. Λαμβάνεται τοίνυν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον Ἰσραὴλ. Ὅτι δὲ ἔστι παναλκῆς ὁ τὸν διὼν Θεός, ὃ τὰ ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ποιούμενος προανάρρῃσιν, ἀποφαίνεται, λέγων· « Ἐκτείνων οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν γῆν, καὶ πλάσσει πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Δέχεται γάρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τὸ λῆμμα τοῦ λόγου Θεοῦ ὃ πάντα ἰσχύων, « Καὶ ἐκτείνων μὲν ὥσει δέξῃ τὸν οὐρανὸν, » κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν, ἐδρασιότατ' ἐν οὕτως ἀποφῆνας τὴν γῆν, ὥς αἰεὶ τε καὶ διαπαντός ἀκλονήτως ἔχειν, καίτοι τεθεμελιωμένην ἐπὶ θαλασσῶν. Ἐφη γάρ οὕτως ἡ θεόπνευστος Γραφή· « Καὶ πλάσσει πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Ὁ δὲ δὴ οὕτω μεγάλων δημιουργὸς καὶ τεχνίτης, πῶς οὐκ ἀνδρωτὶ, καὶ μάλα εὐκόλως τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποπερανεῖ; Πλάσσεται δὲ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι καλούμενον, εἰ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσον μεταμορφούμενον, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν, ἐξ ἀνανδρίας εἰς ὑπομονήν, καὶ ἀπαξασπῶς, ἐκ τῶν αἰσχύνων εἰς τὰ ἀμείνω μεταστοιχειούμενον νοητῶς. Ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. » Καὶ οὐ δὴ πού φαίη τις ἂν, εἴπερ νοῦν ἔχει, καρδίαν ἢ πνεῦμα βούλεσθαι λαβεῖν, ὥς οὐκ ἔχοντα τὴν ἀρχήν· οἷον θεὸς δ' ἂν μᾶλλον ἐν αὐτῷ κτίεσθαι παρακαλεῖν καρδίαν καθαρὰν, καὶ πνεῦμα εὐθὲς. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ μεταπλασμός. Ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις προφήταις, εἰ δὴ μέλλοιεν οὐκ εὐκαταφρονήτων πραγμάτων ποιεῖσθαι προαφήγησιν, πανσθενῇ τε καὶ ἀλκιμώτατον προαναφαίνειν πειρᾶσθαι τὸν διὼν Θεόν, ἵνα πανταχῶθεν ὁ λόγος αὐτοῖς ἔχη τὸ βέβαιον εἰς πίστιν, ἅν εἰ λέγοιεν τῶν ἐλπίδων ἐπέκεινα, καὶ ὅσον ἔχει εἰπεῖν εἰς ἐννοίαν τὴν ἐν ἡμῖν, ἔξω τοῦ λόγου καὶ ἀπιστοῦμενα.

Ἰδοὺ ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡς πρόθυρα, σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἔσται περιοχὴ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θήσομαι τὴν Ἱερουσαλὴμ λίθον καταπατούμενον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Πᾶς ὁ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπαλῶν ἐμπαλῆται, καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς.

ΠΖ'. Ἐν τοῖς ἡδὴ προαπηγγελμένοις ὁ κατὰ γῆς Ἰουδαίας πόλεμος διὰ τῆς Ῥωμαίων ἐσόμενος στρατιδὸς εἴρητο σαφῶς. Καὶ γοῦν ἔφασκε· « Φωνὴ θρηνοῦντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. » Καὶ μεθ' ἑτέρα πάλιν· « Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι ἔτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει

A bilem Judæum, habentem circumcisionem in corde per spiritum, et minime eam quæ est in carne secundum litteram : ita et Israellem intelligi dixerit quispiam, non utique qui est de sanguine Israel, sed illum potius qui habet mentem videntem Deum. Tales citra controversiam sunt per fidem in Christum vocati ad sanctificationem, quique per ipsum et in ipso Patrem cognoverunt. Hic enim modus divinæ visionis verus et eximius est. Interpretanda igitur sunt hæc verba de Israele, de quo jam diximus. Fortissimum autem esse Deum universorum, qui nobis sequentia prædicat, demonstrat, dicens : « Extendens cælum, et fundans terram, et formans spiritum hominis in ipso. » Accipit enim, inquit, super Israel assumptionem verbi Deus qui potest omnia, « et extendens cælum sicut pellem », juxta vocem Psalmistæ, firmissimam autem reddens terram ut semper et undequaque sit immobilis, quamvis fundata super maria. Quomodo ait divinitus inspirata Scriptura : « Et fingens spiritum hominis in ipso. » Adeo enim magnarum rerum conditor et opifex, quomodo non citra sudorem et facillime quod voluerit conficiet ? Fingitur autem spiritus hominis in ipso, non ad initium essentiae suæ vocatus, quamvis per ipsum factus sit : 773 sed quasi transformatus, ex imbecillitate ad virtutem, ex ignavia ad patientiam, et absolute, ex turpioribus ad honestiora, secundum quod intelligitur, reformatus. Psallit et divinus David : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis ». Neque dicet quispiam mentis compos illum velle cor et spiritum adipisci, quasi prorsus non habeat : sed putabit potius rogare, ut in ipso cor mundum et spiritus rectus creetur. Atque hæc est transformatio. Consueverunt autem sancti prophetæ non vulgaria prædicturi, prius conari, ut Deum universorum viribus valentissimum et robustissimum ostendant, quo eorum oratio ex omni parte stabilem fidem consequatur, quamvis spe majora ei, si rem cogitatione humana metiamur, captum nostrum excedentia et incredibilia dicant.

Vkns. 2, 3. Ecce ego pono Jerusalem sicut vestibula, quæ moventur omnibus populis in circuitu : et in Judæa erit obsidio super Jerusalem. Et erit in die illa, ponam Jerusalem lapidem conculcatum cunctis gentibus. Omnis calcans eam, illudens illudet, et congregabuntur super eam omnes gentes terræ.

LXXXVII. In prædictionibus antegressis bellum Judææ a Romano exercitu inferendum dilucide memoratur. Dicebat igitur supra : « Vox lamentantium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia ipsorum ». Et paulo post : « Propter hoc non parcā super habitantes terram, dicit Dominus.

¹¹ Psal. ciii, 2. ¹² Psal. l, 12. ¹³ Zachar. xi, 3.

Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui, et in manus regis ejus. Et concident terram, et non erunt de manu eorum⁴⁴. » In verbis autem modo illatis institutas contra Ecclesiam persecutiones liquido vaticinatur. Vexarunt enim credentes in Christum præ aliis omnibus principes Synagagæ Judæorum, denuntiantes sanctis apostolis ne loquerentur in nomine Christi⁴⁵; flagellantes quoque illos in conciliis⁴⁶, et præterea lapidari curantes⁴⁷, et quid non tandem sceleratissimum in eos dicentes ac facientes? Postquam autem per gentium quoque regiones sermo de Christo percreebuit, et indigenæ evangelicis prædicationibus obtemperarunt, **774** rursus aliæ persecutiones excitatæ sunt per eos, qui successione regnaverunt, et impuram ac detestandam idololatriam vindicare conantes, diabolicæque impietatis ministri facti, sanctos ad martyrica certamina vocantes interemerunt. Visa est autem Ecclesie opportuna injuria, nemine defendente, et similis vestibulis agitata et labentibus, aut etiam lapidi conculcato. Etenim Salvator communis, cum facile posset bellum omne sedare, imo et ab ipsum honorantibus removere, eosque ab omni tentatione immunes hostiumque viribus superiores præstare, quæ divina providentia per casus et ærumnas illustrari permisit, ut sibi conformes redditi, una gloriificarentur et conregnarent. « Si enim compatiuntur, et conregnabimus illi, ut scriptum est⁴⁸, et si socii passionum sumus, etiam gloriæ erimus⁴⁹. » Ait ergo: « Ecce ego pono Jerusalem ut vestibula commota. » Quod si fiat, cingetur, hoc est obsidebitur ab omnibus: et cum videbitur esse ut lapis conculcatus, tunc omnis illudens illudet. Contigit hoc, sicut paulo ante dicebam, singulorum temporum persecutionibus. Adorti sunt enim sanctos multis modis eos cruciantes, et morientibus forte etiam insultantes miseri. Nesciebant enim profecto quanta ex afflictionibus proveniret gloria, et dolorem illis perpetuam animi hilaritatem pariturum. Perpende porro, quomodo non dicat, opus esse gentium potentie, Ecclesiæ conculcationem, sed suæ voluntatis et consilii. Cupit enim, ut dixi, adoratores suos rebus adversis perfici et consummari. Ait namque: « Ego pono Jerusalem ut vestibula commota omnibus populis in circuitu. » Haud diversum illud est, opinor, quod a Salvatore ad Pilatum dicitur: « Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper⁵⁰. » Sic merito etiam dicat quam animus intuetur Jerusalem, id est Ecclesia, persequenti mundo: « Non haberes potestatem contra me ullam, nisi datum esset tibi desuper. »

πρὸς Πιλάτον. « Οὐκ εἶχες οὐδεμίαν ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ᾗν δεδομένον σοι ἄνωθεν. »

A Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ. Καὶ κατακόλουναι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν. » Ἐν δὲ γε τοῖς προκαίμενοις, τοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας γεγονότας διωγμοὺς προαφηγείται σαφῶς. Πεπολεμήκασι γὰρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, πρὸ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων οἱ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἡγούμενοι, παραγγέλλοντες μὲν τοῖς ἀγίοις ἀποστείλεις μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μαστιγίζοντες δὲ καὶ ἐν συνεδρίοις αὐτοὺς, λιθοβολεῖσθαι δὲ καὶ ἐτέρως παρασκευάζοντες, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἀνοσιωπέτων δρῶντες καὶ λέγοντες; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν χώραις ἐκπεφοίτηκεν ὁ λόγος, ὁ περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων κατήκοι γεγόνασιν οἱ ἐν αὐταῖς, πάλιν γεγόνασιν ἑτεροὶ διωγμοὶ διὰ τῶν κατὰ καιροὺς βεβασιλευκόντων, οἱ τῆς βεβήλου καὶ βέλγιδος εἰδωλολατρίας μεταποιεῖσθαι σπουδάζοντες, καὶ διαβολικῆς ἀνοσιότητος ὀπουργοὶ γεγονότες, ἀπεκτόνασι τοὺς ἁγίους εἰς τοὺς ἐπὶ τοῖς μαρτυριοῖς καλοῦντες ἀγῶνας. Ἔδοξε δὲ πως ἡ Ἐκκλησία, καὶ πάσχειν εὐκόλως, ἐκαιμύνοντες οὐδεὶς, δοικίναί τε προθύροις σεοαλειμμένοις, καὶ πίπτουσιν; ἢ καὶ λίθῳ καταπατουμένῳ. Καίτοι γὰρ ἰσχύων ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ πάντα πόλεμον κατευνάσσει ῥᾳδίως, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποστήσας παντελῶς τὸν σεβομένων (1) αὐτὸν, καὶ ἀμείνους ἀποφῆναι παντὸς πειρασμοῦ, καὶ τῆς τῶν ἑθνῶν κατευμεγεθούνης χειρὸς, ἐφῆκεν οἰκονομικῶς καταλαμπρύνεσθαι διὰ παθημάτων, ἵνα σύμμορροι γεγονότες αὐτῷ, συνδοξασθῶσιν τε καὶ συμβασιλεύσωσιν. **C** « Εἰ γὰρ συμάσχομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εἰ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων ἵσμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης ἐσόμεθα. » — « Ἰδοὺ τοίνυν, φησί, τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς πρὸς θύρα σελευόμενα. » Εἰ δὲ δὴ τοῦτο γίνεται, καταχθελίη περὶ αὐτὴν ἡ περιοχή, τούτεστιν, ἡ παρὰ πάντων πολιορκία· καὶ ὅταν εἶναι δόξειεν ὡς λίθος καταπατούμενος, τότε πᾶς ὁ ἐμπαίζων ἐμπαίξεται. Πέπρακται δὲ τοῦτο, καθάπερ ἔφη ἀρτίως, ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς διωγμοῖς. Ἐπεφύοντο γὰρ τοῖς ἁγίοις, κατὰ πολλοὺς αἰκίζοντες τρόπους, καὶ τάχα που καὶ ἀποθνήσκουσιν ἐπιμειδιῶντες οἱ τάλανες. Οὐ γὰρ ᾔδεσαν, κατὰ τὸ εἰκὸς, τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν εὐχελές, καὶ ὅτι πρὸς εὐθυμίας αὐτοῖς τῆς διηνεκοῦς ἔσται δὴ πάντως ὁ πόνος. **D** Ἀθρεῖ δὲ ὅπως οὐ τῆς τῶν ἐθνῶν ἰσχύος ἔργον εἶναι φησί, τὸ καταπατηθῆσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλήs. Ἐφίεται γὰρ, ὡς ἔφη, διὰ παθημάτων τελειοῦσθαι τοὺς ἰδίους προσκυνητάς. « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς πρὸς θύρα σελευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ. » Τούτῃ παραπλήσιον ἔκεινο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς εἰρημένον πρὸς Πιλάτον. « Οὐκ εἶχες οὐδεμίαν ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ᾗν δεδομένον σοι ἄνωθεν. »

⁴⁴ Zach. xi, 6. ⁴⁵ Act. iv, 17. ⁴⁶ Act. xvi, 22. ⁴⁷ Act. xiv, 18. ⁴⁸ Rom. viii, 17; II Tim. ii, 11, 12. ⁴⁹ II Cor. i, 7. ⁵⁰ Joan. xix, 11.

(1) Sic corrigendum monet Cotelierius (Monum. Eccl. Gr. II, 603) pro vulg. σενομένων. Edit.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ, πατάξω πάντα ἵππους ἐν ἐκστάσει, καὶ τὸν
ἀναβάτην αὐτοῦ ἐν παραφρονήσει· ἐπὶ δὲ τὸν
οἶκον Ἰούδα διαορίσω τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ
πάντας τοὺς ἵππους τῶν λαῶν πατάξω ἐν ἀπο-
τυφλώσει.

ΠΗ. Ὅτι καὶ πάντα κατευνάσει πόλεμον, καὶ ἀπρά-
κτους ἀποφανεῖ τὰς τῶν διακόντων ἐφόδους, δίδωσι
νοεῖν, ἵππον καὶ ἀναβάτην πατάξει ἐκτὸς ἐν ἐκστά-
σει τε καὶ παραφρονήσει, καὶ μὴν καὶ ἀποτυφλώσει.
Ἔστι δὲ, οἶμαι, ταυτὸν τὸ παθεῖν τὴν ἐκστασιν, καὶ τὸ
ὕπναι· τὴν παραφρόνησιν. Τὸ γὰρ εἶω γενέσθαι
φρενὸς, ἐκστασις ἂν νοεῖτο, καὶ μάλα εἰκνύετο. Οὐ δὲ
γεγονότος, καὶ τοῖς φρονέει συμβεσθῆκός, περιέσται
ποῦ πάντως τοῖς ἀγίοις εἰπεῖν περὶ τῶν σφισι με-
μαχημένων· Οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόντοι. ὁ καὶ μὴν
καὶ· Ὅσοι ἐν ἀρμασι, καὶ ὅσοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς
δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθήσμεθα.
Αὐτοὶ συνεποδίσθησαν, καὶ ἔκτισον· ἡμεῖς δὲ ἀνέστη-
μεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. ὁ Παραφρονήσει δ' ἂν καὶ
ἐτέρως, ὁ ταῖς τῶν ἁγίων ἀνεξικακίας ἀνοσίως ἐπι-
πιδῶν, καὶ ἀδόκητον ὕπναιε· τὴν ἐκστασιν, ἥτοι
τὸ θαῦμα, τεθεσμένος ὅτι νικῶσιν ἐν συμφοραῖς, καὶ
φανοῦνται πεσόντες, καὶ ὅτε ἡττησθαι δοκεῖν, τότε
δὲ μάλιστα κρατοῦσι· μισθόν· εἴπερ ἴσθιν ἀληθῆς,
ὡς ἐν γε δὲ μάλιστα τῷ παθεῖν αὐτοὺς ὀρῶνται· εὐ-
κλείας, καὶ τῷ μεγέθει τῶν πόνων συμπαρομαρτυ-
σαν ἔχουσι τὴν ἀνωθεν χάριν. Εἶτα πῶς οὐκ ἂν κα-
ταπλήξαιαν τοὺς μεμαχημένους οἱ μακάριοι μάρτυ-
ρες, καὶ αὐτὸν νικῶντες τὸν Σατανᾶν, καὶ πονηροὺς
μὴν, καὶ ἀκαθάρτους ἐπιτιμῶντες πνεύμασι, πολὺ δὲ
τὸ θαῦμα τῆς ἐνοῦσης εὐκλείας αὐτοῖς ἐνιέντες ἔσθ'
ὅτε καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνηρησμένοι· Οὐκοῦν ἱππότην τε
ἄμα καὶ ἵππον πατάξει ἐπαγγέλλεται· ἵνα νομῶμεν
τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας, ταῖς τῶν ἁγίων ἐπει-
καίαις ἀντιτεταγμένας. Ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα ἀνοί-
ξιν ἐφ' οὓς τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ Ἰούδαν μὲν ἐν τούτοις
τὸν ἐκ βίης Ἰεσσαί, καὶ τῆς Ἰούδα φυλῆς πεφηνότα
Χριστὸν ὀνομάζει, οἶκον δὲ αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν,
ἥτοι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων τὴν ἁγίαν πληθύν.
Τὴν δὲ γε τῶν ὀφθαλμῶν διανοεῖν ἐκεῖνο οἶμαι δη-
λοῦν, ὅτι πολὺ λίαν ἀμφιλαφῇ, καὶ οἷον ὅλην βλέμ-
ματι κατασκέπεται, σημειῶν δ' ἂν γένοιτο τοῦτο σα-
φὲς τῆς ἐπ' αὐτῆς εὐμενείας, καὶ μὲν τοι φειδοῦς,
καὶ ἀγάπης. Γέγραπται γάρ ὅτι· Ὁφθαλμοὶ Κυρίου
ἐπὶ δικαίους. ὁ καὶ οὗς ἂν ἐπιβλέψει, τοὺς τοὺς δὲ
πάντως τρισμακαρίους ἀποδείκνυσιν, εἴπερ ἔστιν
εἰπεῖν οὐ διεψεσμένως, ὡς· κολάζει μὲν ταῖς ἀπο-
στροφαῖς τὸν ὀβριστήν τε καὶ ἀλιτήριον, κατευφραίνει
γε μὴν ταῖς ἐπισκέψεις τὸν εὐσεβῆ, καὶ φιλάρετον.
Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπο-
στροφῆς ζημίαν, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς κέρδος
ἐμφανὲς καθιστὰς, ποτὲ μὲν ἔφασκε· Μὴ ἀπο-
στρέψης τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκ-
κλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ βούλου σου· ποτὲ δὲ ἔφ'
αὐ· Ἐπιβλέψον ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐλέησόν με. ὁ ἔφεται
συμβαίνοντα· τῷ γε μὴν ἐπιβλέπει τὸ χρῆμα· λαβεῖν τὸν ἔλεον.

VERS. 4. In die illa, dicit Dominus omnipotens,
percutiam omnem equum in stupore, et ascensorem
ejus in amentia : super domum autem Juda aperiam
oculos meos, et omnes equos populorum percutiam in
caecitate.

775 LXXXVIII. Compositurum omne bellum, ho-
stilesque incursus persecutorum inefficaces et inanes
redditurum monet, dum dicit, equum et ascen-
sorem percussurum in stupore et amentia et caecitate
insuper. Est autem, ut arbitror, idem, stuporem
pati et amentem esse. Nam discessio a mente non
male stupor intelligi queat. Quod cum factum fue-
rit, et in caede grassantibus contigerit, licebit om-
nino sanctis dicere de oppugnantibus suis : « Inimici
nostri insipientes ». Atque etiam illa : « Hi in
curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei
nostri magnificabimur. Ipsi infirmati sunt et ceci-
derunt ; nos autem surreximus et erecti sumus ». Alio
item modo designavit sanctorum tolerantie
insultans imple et in improvisum stuporem,
sive admirationem incidet, cum viderit eos calami-
tibus nullis cedere et coronari cadentes, ac tum
maxime vincere, et majores reportare victorias, cum
victi potuissent apparere : siquidem eorum est eos
potissimum in patiendo inclitos conspici, et magni-
tudini laborum comitem habere cœlestem gratiam.
Deinde, quinam oppugnatōres suos non obstupe-
fiant beati martyres, qui ipsum quoque Satanam
pessumant, malignosque et immundos spiritus in-
crepant, et nonnunquam magnæ gloriæ suæ admi-
ratione ipsos etiam interfectores suos afficiunt ?
Quare equitem simul et equum percussurum se pro-
mittit, ut hostium phalangas sanctorum virtutis ad-
versantes intelligamus. Super domum autem Juda
aperiturum se oculos ait. Judam hoc loco de radice
Jesse et tribu Juda Christum existentem nominat,
domum autem ejus Ecclesiam, sive in Christo ju-
stificatorum sanctam multitudinem. Aperiri autem
oculos illud sibi velle existimo, quod amplissime
et toto velut aspectu respiciet, quod suæ erga illum
benevolentie, ac præterea indulgentie et charitatis
indubitatum erit indicium. Scriptum est enim :
« Oculi Domini super justos ». Et quos respexerit,
eos plane beatissimos efficit ; quandoquidem non
false dici potest, eum aversionibus suis superbum
et peccatorem punire, visitationibus autem plium
et virtutis studiosum exhilarare. Quare divinus
item David, et ex aversione damnū, et ex conver-
sione commodum 776 manifestans, aliquando
dicebat : « Ne avertas faciem tuam a me, et ne de-
clines in ira a servo tuo » ; aliquando rursum :
« Respice in me, et miserere mei ». Aversionem
namque ira, et quæ ab irato infliguntur pœnæ, res-
pectum autem adeptio misericordiæ comitatur.

γάρ ταῖς ἀποστροφαῖς ὁ θυμὸς, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ
συμβαίνοντα· τῷ γε μὴν ἐπιβλέπει τὸ χρῆμα· λαβεῖν τὸν ἔλεον.

¹¹ Psal. xxi, 2.

¹² Psal. xix, 8, 9.

¹³ Psal. xxxiii, 16.

¹⁴ Psal. xxi, 9.

¹⁵ Psal. xxv, 16.

VERS. 5. *Et dicent tribuni Juda omnes in cordibus suis : Invenimus nobis habitantes Jerusalem, in Domino omnipotente Deo eorum.*

LXXXIX. Chiliarchas, seu tribunos Juda sanctos apostolos appellatos asseveramus, delectos tanquam duces a Christo, et principatum in Judam adeptos, hoc est, in eos qui ad confitendum et laudandum vocati sunt : Judas enim *laus* redditur : qui ex gentibus utique fuerint, quibus et divinus cantor mandat, uti Emmanuelem celebrent, dicens in spiritu : « Benedicite, gentes, Deum nostrum, et audiatam facite vocem laudis ejus ». Judas igitur hoc loco sunt per fidem ad laudationem et confessionem vocati : tribuni vero ipsis constituti, centuriones et duces, divini discipuli. Observare est ergo eos Salvatoris adoratoribus velut quibusdam militibus acclamantes et dicentes : « State igitur succincti lumbos vestros in veritate, et induti loriceam justitiæ, et calceati pedes in præparationem Evangelii pacis, in omnibus sumentes acutum fidei, in quo poteritis omnia tela nequissimi ignita extinguere ». Sunt ergo divini discipuli tribuni, et convenientissime, « Qui et dicent, inquit, in cordibus suis : Invenimus nobis ipsis habitantes in Jerusalem. » Desiderabant enim sancti discipuli vere sanctam Jerusalem, id est, Ecclesiam, repletam cerni adoratoribus, et veluti urbem quamdam incolarum frequentia insignem meritiissime gloriarī. Quocirca promulgabant fidem, evangelizantes Jesum, signisque et prodigiis dicta sua confirmantes. Verumtamen non persuadebant. Obdurabat enim populus inflexibilis, et velut equus indomitus frena recusabat. Idecirco deinceps sanctæ civitatis habitatores in « Domino omnipotente Deo ipsorum, » hoc est, in Christo, sibi quærebant. Quin et ad gentes convertiebantur, Judæorum populo occincentes : 777 « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Quoniam autem repellitis illud, et indignos vos judicatis vita æterna, ecce convertimur ad gentes : sic enim nobis mandavit Deus ». Inde cives Ecclesiæ acquisierunt, cujus et divinus David meminit, inquit : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ». Iis quæsitis, propter numerum multitudinemque innumerabilem ditati sunt. Quin et aliunt sapientiæ civitati : « Dilata locum tentorii tui, et tabernaculorum tuorum. Fige, ne parcas. Protende funiculos tuos et clavos tuos, conforta adhuc in dextris, et in sinistra extende ». Illa vero multitudine incolarum suorum exsultat, et quasi admirans suorum filiorum frequentiam, ait : « Ego autem siue filiis, et vidua : istos vera quis genuit mihi ? isti autem ubi mihi erant ? »

σου, και τοὺς πασφάλους σου, κατέσχυσον ἐν εἰς τὰ δεξιὰ, και εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Ἡ δὲ τῶν πληθει τῶν κατοικοῦντων αὐτὴν ἐπιγάννυται, μόνον δὲ οὐχὶ καταθαυμάζουσα τῶν ἰδίων τέκνων τὴν ὁμήγυριν, φησὶν : « Ἐγὼ δὲ ἄτεκνος, και χήρα· τούτους δὲ τίς ἐγέννησέ μοι ; οὗτοι δὲ μοι ποῦ ἦσαν ; »

VERS. 6. *In die illa ponam tribunos Juda sicut*

Και ἐροῦσιν χιλιάρχοι Ἰουδα πάντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Εὐρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν.

ΠΘ. Χιλιάρχους μὲν Ἰουδα τοὺς ἀγίους ἀποστόλους κατωνομάσθαι φαμέν, τοὺς οἷον ἐν τάξει τῇ τῶν στρατηγῶν χειροτονημένους παρὰ Χριστοῦ, και καθηγεῖσθαι λαχόντας τοῦ Ἰουδα, τούτεστι τῶν κεκλημένων εἰς ἐξομολόγησιν τε και αἶνον· αἶνος γάρ ὁ Ἰουδας ἐρμηνεύεται. Εἰεν δ' ἂν οὗτοι πάντες οἱ ἐξ ἔθνων, οἷς και τὸ χρῆναι δοξολογεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ ὁ θεοπέσιος Μελχὶδὸς ἐπιτάττει λέγων ἐν πνεύματι· « Εὐλογεῖτε, ἔθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν, και ἀκουτίσασθε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Ἰουδας τοίνυν ἐν τούτοις οἱ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς αἰνεσὶν τε και ἐξομολόγησιν· χιλιάρχοι γε μὴν οἱ ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένοι, ταξίρχοι τε και ἡγεμόνες, οἱ θεοπέσιοι μαθηταί. Ἔστι γοῦν ἰδεῖν οἷα τισι στρατιώταις, τοῖς τοῦ Σωτῆρος προσκυνηταῖς διακεκραγότας τε και λέγοντας· « Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὁσφὺν ὀρίων ἐν ἀληθείᾳ, και ἐνδυσάμενοι τὴν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, και ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἰτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σέσαι. » Χιλιάρχοι δὲ οὖν, και μάλα εἰκότως, οἱ θεοπέσιοι μαθηταί, « Οἱ και ἐροῦσι, φησὶν, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Εὐρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλὴμ. » Ἐπεθύμουν μὲν γὰρ οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ τὴν ἁγίαν δυνάμιν Ἱερουσαλὴμ, τούτεστι, τὴν Ἐκκλησίαν μεμαστωμένην ὁρᾶσθαι προσκυνητῶν, και οἷα τινα πόλιν περιφανῆ πληθὺ τῶν ἐνοικοῦντων αὐτὴν εὖ μάλα κατασεμνύνεσθαι. Καὶ γοῦν διεκέρυττον τὴν πίστιν, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Ἰησοῦν, σημείοις τε και τέρασι ἐπισφραγίζοντες τοὺς ἑαυτῶν λόγους. Πλὴν οὐκ ἐπειθον· μεμνήκει γὰρ σκληρός τε και ἀκαμπής, και οἷον ἵππος ἐξήνιος. Ταύτῃ τοι λοιπὸν ἐζήτουν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἁγίαν πόλιν· ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν, « τούτεστι ἐν Χριστῷ. Καὶ δὲ και ἐτρέποντο πρὸς τὰ ἔθνη, τοῖς Ἰουδαῖων δῆμοις ἐπιφωνήσαντες· « Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, και οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐντέταλται ὁ Θεός. » Ἐκείθεν ἐζήτησαν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολλίτας, ἧς και ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ διαμμένεται, λέγων· « Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. » Ζητήσαντες δὲ πεπλουτήκασιν, συνεικόμισάν τε πληθύν τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα. Καὶ δὲ και φασὶ τῇ ἁγίᾳ πόλει· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηπῆς σου, και τῶν αὐλαῶν σου. Πῆξον, μὴ φέισθαι. Μάκρυνον τὰ σχοινίσματα σου. » Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρχους

⁷⁷ Psal. LXXV, 8.

⁷⁸ Ephes. VI, 14-18.

⁷⁹ Act. XIII, 46, 47.

⁸⁰ Psal. LXXXVI, 3.

⁸¹ Isa. LIV, 2, 3.

⁸² Isa. XLIX, 21.

Ἰούδα ὡς δαλὸν πυρὸς ἐν ξύλοις, καὶ ὡς λαμ-
πάδα πυρὸς ἐν καλάμῃ, καταφάγονται ἐκ
δεξιῶν καὶ ἐξ ἐκτονύμων πάντας τοὺς λαοὺς
κυκλόθεν.

Κ'. Χιλιάρχους μὲν Ἰούδα, καθάπερ ἦδη προείπον,
τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἣ καὶ ἅπαντας ἀπλῶς τοὺς
τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν ἡγουμένους ἀποκαλεῖ. Κα-
ταμεγεθῆσιν τε οὕτω τῆς τῶν ἐθνῶν καρδίας τὸν
παρ' αὐτῶν ἔφη λόγον, ἦγουν τὴν μυσταγωγίαν, ὡς
δοκεῖν δαλὸν μὲν ξύλοις ἐμπεπτωκέναι, λαμπάδα γε
μὴν εἰς καλάμην τὴν εὐκατάπρηστον. « Καταφά-
γονται γάρ, φησὶ, πάντας τοὺς λαοὺς ἐκ δεξιῶν καὶ
ἐξ ἐκτονύμων κυκλόθεν, » τούτεστιν ὅπερ ἂν λέγαι
βαλλονται, πάντῃ τε καὶ πάντως ἐκεῖ δυνήσονται,
καλοῦντες εἰς αἴσθησιν, καὶ, ὅσον πυρὶ τῷ θεῷ καὶ
νοητῷ, καταθάλλοντες τοὺς ἀπεφυγμένους. Ἐφη τι
τοιούτου ὁ τῶν ὧλων Θεός, καὶ πρὸς τὸν μακάριον
προφήτην Ἰερεμίαν. « Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου
εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ
καταφάγεται αὐτούς, » ἀντὶ τοῦ, Καλέσει πρὸς αἴ-
σθησιν, καὶ ἀπεφυγμένους εἰς ἁμαρτίαν, θερμούς
δὴ πάλιν ἀποτελέσει τῷ πνεύματι. Ἀπέφυκται μὲν
γάρ ἡ τῶν πλανωμένων καρδία, καὶ νεκρὸν ἔχουσι
τὸν νοῦν, προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
σαντα Θεόν, λίθοις τε καὶ ξύλοις ἀνατιθέντες τὸ
σέβας. Ἀλλ' οἱ γε τοιοῦτοι ζέοντες, ὡς ἔφη, ἀποτε-
λοῦνται τῷ πνεύματι, θερμοὶ πρὸς δικαιοσύνην, καὶ
καθὰ φησιν ὁ θεοπέσιος Ἰωάννης, « Πνεύματι ἁγίῳ,
καὶ πυρὶ τῷ νοητῷ βαπτίζονται, » καθάπερ τινὰ
συνφετὸν δαπανθῶν εἰσθότι, τὴν ταῖς ἡμετέραις ψυ-
χαῖς ἐνιζήσαν ἁμαρτίαν, καὶ τοὺς τῆς φιλοσαρκίας
ἐκτῆκοντι ρύπου. Ἐλθῆται γοῦν καὶ διὰ φωνῆς
Ἠσαίου. « Ἐχεις ἄνθρακα πυρὸς, κάθησαι ἐπ' αὐ-
τούς, οὗτοι ἔσονται σοι βοηθοί. » Καὶ μὴν καὶ
αὐτὸς περὶ αὐτοῦ φησὶ. « Καὶ ἀπεστάλῃ πρὸς με ἐν
τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα πυρὸς,
ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἤφατο
τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν. Ἰδοὺ τοῦτο ἤφατο τῶν
χειλέων σου, καὶ ἀφελῇ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς
ἁμαρτίας σου πυρὶ καθαρίει, » ἄνθρακά που, κατὰ
γε τὸ εἶδος, τὸν θεῖόν τε καὶ ἱεράτατον, καὶ ἁμαρ-
τίας ἐκτῆκοντα Χριστὸν εἶναι λέγων. Οὐκοῦν γεγό-
νασι μὲν ὡς δαλὸς πυρὸς εἰς καλάμην οἱ θεοπέσιοι
μαθηταί, καὶ κατέφαγον μὲν τὰ ἔθνη κυκλόθεν. Πλὴν
οὐ δαπανῶντες εἰς ὀλεθρον, καταφλέγοντες δὲ μάλ-
λον τῆς ἐν αὐτοῖς ψευδωνύμου γνώσεως τὰ μιὰρὰ τε
καὶ βέβηλα δόγματα, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸν
ρύπον ἐκτῆκοντες, ἀποφύγεσθαι τε οὐκ ἔδυναντες ἐτι
τῶν ἁπλῶς πεπιστευκότων τὸν νοῦν πρὸς ἀνοήτους
ἐκαιοθυίας, ὡς ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς ἀνασκιρτάν-
τας λέγειν πρὸς τὸν τῶν ὧλων Σωτῆρα Χριστόν. « Πε-
πρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου
ἠγάπησεν αὐτό. » Ὅτι γάρ ἐστι θερμὸς, καὶ τομώ-
τατος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, σαφὲς ἂν γένοιτο, πρὸς Ἰε-
ρεμίαν λέγοντος αὐτοῦ. « Οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέ-
γον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλουε κόπτων πέτρων. »

A torrem ignis in lignis, et sicut lampadem ignis in
stipula, et devorabunt a dextris et a sinistris omnes
populos per circuitum.

XC. Tribunos Juda, ut ante docui, sanctos apo-
stolos, aut etiam omnes simpliciter sanctarum Ec-
clesiarum præpositos nominat. Adeo autem sermo-
nem, sive sacram doctrinam ipsorum mentibus im-
peraturam affirmat, ut torris in ligna, aut fax in stipu-
lam quæ facillime ignem concipit, incidisse videatur.
« Devorabunt enim, inquit, omnes populos a dextris,
et a sinistris in circuitu, » hoc est, quocumque ire
voluerint, illic omnimodis valebunt, vocantes ad
agnitionem, et tanquam igni divino et intellectuali
frigidis calefacientes. Dixit quiddam ejusmodi to-
tius naturæ Deus etiam beato prophætæ Jeremiæ ;
« Ecce dedi verba mea in os tuum ignem, et popu-
lum istum ligna, et devorabit eos », pro, vocabit
ad agnitionem, et frigefactus in peccatum iterum
spiritu calefaciet. Alget enim errantium cor, et
mortuam habent mentem, creaturam potius quam
creatorem Deum adorantes **, lapidibusque et
lignis divinum cultum tribuentes. Sed tales, ut dixi,
ferventes spiritu efficiuntur **, calentes ad justitiam,
et, ut inquit divinus Joannes, « Spiritu sancto, et
igne spirituali baptizantur », 778 qui ceu quisqui-
lias quasdam animabus nostris insidens peccatum
consumere, et sordes carnalitalis exurere solet.
Dictum est igitur et ab Isaia : « Habes carbonem
ignis, sede super eos, hi erunt tibi in adjutorium ». Quin
idem de se ipso : « Et missus est ad me unus
de Seraphim, et in manu habebat carbonem ignis,
quem foreipe tulit de altari, et tetigit os meum, et
dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et auferet iniqui-
tates tuas, et peccata tua igni mundabit », carbonem,
ut verisimile est, divinum, et sacratissimum, et
peccata consumerem ignem Christum esse di-
cens. Quamobrem divini discipuli ut torris ignis in
stipula fuerunt, et gentes quidem in circuitu devo-
rarunt; verumtamen non penitus perdiderunt, sed
potius falsæ in ipsis scientiæ detestanda et impura
dogmata incenderunt, veterisque fallaciæ sordes
absumpserunt, et animos eorum qui semel credi-
derant, ad insipientiam et temeritatem frigeferi am-
plius passi non sunt, ut in se ipsis exsultantes,
universorum Salvatori Christo dicerent : « Ignitum
eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexi
illud ». Esse enim fervidum et ad secundum
acutissimum Dei verbum, planum, sit ex eo quod
Jeremiæ dicit : « Verba mea sicut ignis comburens,
et sicut securis incidens petram ». Est enim per-
quam idoneus Dei sermo ut possit et, quod frige-
factum est in peccato reaccendere, et quæ velut in-
duraverunt et coarctata sunt non difficile explicare.
Est namque « vivus et efficax, et penetrabilior omni
gladio ancipiti, perveniens usque ad divisionem

** Jerem. i. 9. ** Rom. i. 25. ** Rom. xii. 11, 6, 7. ** 1^a Cor. cxviii. 140. ** Jerem. xxi. 20.

** Matth. iii. 11. ** Imo, Ezech. x. 2. ** Isa. vi.

animæ et spiritus, medullarum quoque, et compa-
gum, et discretor cogitationum et intentionum cor-
dis ⁷⁰. » Dictum est item voce prophetarum immi-
tibus et contumacibus Judæis : « Circumcidimini
Deo vestro, viri Juda ⁷¹. »

ἵστομον, δεικνύμενός τε μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ
σώματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυ-
μήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας. » Εἰρηται δὲ πού
καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν πρὸς τὸν ἀπηγῆ καὶ
ἀτεγκτον Ἰουδαίων· « Τετμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν,
ἄνδρες Ἰούδα. »

Ykas 7. *Et habitabit Jerusalem adhuc in semet-
ipsam, et salvabit Dominus tabernacula Juda sicut
a principio, ut non magnificetur gloriatio David, et
elationis habitantium Jerusalem super Judam.*

XCI. Non semper Ecclesiam tumultibus exagitatum
iri, nec sine sine persecutiones passuram vaticinatur :
sed quieturam aliquando, et habitaturam in semet-
ipsa, seu in loco suo, hoc est, sejunctam, **779** et
solam, turbante nemine, non tribulationem exci-
tante, non terrorem immittente, non tentationum
neciores accumulante : « Salvabit enim Dominus
tabernacula Juda, sicut a principio. » Ecclesias
suas, sive tabernacula sua ita proteget, ut æque
magnam gratiam in eas conferat, quam in Israel
contulit, quem ex Ægypto liberavit. Eduxit enim
illum « e domo servitutis, et e fornace ferrea, » sicut
scriptum est ⁷², et e dominatu intolerabili uni-
versorum Deus, « in manu forti et in brachio excel-
so ⁷³, » quando persecutores ejus « demersit in
mari Rubro, ponto cooperuit eos, et descenderunt sic
ut plumbum in aqua vehementi, et transierunt li-
berati ⁷⁴. » Columna autem ignis eos noctu præce-
dens viam signabat, et per diem nubes supra caput
dux impendebat ⁷⁵. » Deinde panem de cælo com-
ederunt ⁷⁶, et in solitudine morsus serpentum
evaserunt ⁷⁷. Vicerunt inimicos, transierunt Jorda-
nem ⁷⁸, circumcisi sunt, venerunt in terram promisa-
tionis ⁷⁹. Hæc donabit Christus quærentibus taber-
nacula, hoc est, Ecclesias : sic et ipsis salutem
restituens, diabolica servitute exemptis, et dæmo-
niaca dominatione liberatis, et per distractiones
hujus vitæ et turbas inanes velut per mare tra-
ductis : columnam quoque et firmamentum illu-
stre solum illis in alto proponet, illuminantem
versantes in tenebris, et instar nubes roribus quos
animo cernimus, irrigantem : factus item illis panis
vitæ serpentiumque sub intelligentiam cadentium
morsus imbecilles et irritos faciens, traducens per
Jordanem, et circumcissione spiritus pueros reddens,
et in regnum cælorum introducens, Hæc suis ad-
oratoribus largietur, salvabitque eos talibus modis,
« ut non magnificetur gloriatio domus David, » hoc
est, Judæorum principes : nec elationes sint, seu
elationis occasio contra Judam, habitantibus Jeru-
salem, quam sensus percipit, et terrestrem. Esse-
rebant quippe se, et superbia tumebant contra cre-
dentes in Christum, ipsumque Emmanuelem, per

A ἔχει γὰρ, καὶ μάλα ἐπιτηδεύω, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος
εἰς γὰρ τὸ δύνασθαι καὶ ἀπεφυγμένον ἐν ἀμαρτίαις,
ἀναζωοπυῆσαι· καὶ οἷοναί πως ἀπασκληρότα, καὶ
πεπλημένον διαπτύζει· ῥαδίως. Καὶ γὰρ ἐστὶ· ζῶν
τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ τοιμώτατος ὅπρ πᾶσαν μάχαιραν
σώματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυ-
μήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας. » Εἰρηται δὲ πού
καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν πρὸς τὸν ἀπηγῆ καὶ
ἀτεγκτον Ἰουδαίων· « Τετμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν,
ἄνδρες Ἰούδα. »

**Καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλὴμ ἐτι καθ' ἐαυτὴν,
καὶ σώσει Κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα, καθὼς
ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως μὴ μεγαλύνῃται καύχημα οἴκου
Δαβὶδ, καὶ ἐπάρσεις τῶν κατοικούντων Ἱερουσα-
λὴμ ἐπὶ τὸν Ἰούδα.**

ΛΑ'. Οὐκ αὖτὴν Ἐκκλησίαν ἐν θαυροῖς γενέσθαι
φησὶν, οὐτε μὴν ἀτελευτήτους ὑπομένει τοὺς διω-
γμούς· ἀλλ' ἡρεμήσειν τε κατὰ καιροὺς, καὶ κατοι-
κήσειν καθ' ἐαυτὴν, τούτεστι καταμένως, οὐκ ἐν-
σχυλόντος τινος, οὐ θλίψιν ἐπάγοντος, οὐκ ἐνέφγος
δείμα, οὐ τὰς τῶν πειρασμῶν δυσθυμίας ἐπισωρεῖον-
τος· « Σώσει γὰρ Κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα, κα-
θὼς ἀπ' ἀρχῆς. » Ὑπερασπίζεται οὕτω τῶν ἰδίων
Ἐκκλησιῶν, ἥτοι τῶν αὐτοῦ σκηνωμάτων, ὡς Ἰσὴν
αὐτοῖς ἀπονέμειν φρονεῖδα τῇ πάλα διδωρημένη
λυτρομένη ἐξ Αἰγύπτου τῷ Ἰσραὴλ. Ἐξήγαγε γὰρ
τὸν Ἰσραὴλ· ἐξ οἴκου δουλείας, καὶ ἐκ καμίνου σι-
δηρῆς, καθὰ γέγραπται, « καὶ ἐξ ἀφορήτου πλεον-
εξίας ὁ τῶν ὀλων Θεός, ἐν χειρὶ κραταίῃ, καὶ ἐν
βραχίονι ὑψηλῇ, » ὅτε τοὺς διώκοντας « κατεπόντι-
σεν ἐν Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ, πόντων ἐκάλυψεν αὐτούς,
καὶ ἔδυσαν ὡσεὶ μόλιθος ἐν ὕδατι σφοδρῶ, καὶ δι-
εβιδάσθησαν μὲν οἱ λελυτρομένοι. » Στύλος δὲ αὐτῶν
ἤγειτο πυρὸς τὴν νύκτα, καταδεικνύων τὴν ὁδὸν,
ἐπεκρέματο δὲ καὶ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλη. Ἐτα τὸν ἐξ οὐ-
ρανοῦ κατεβιδάσαν ἄρτον, καὶ διέφυγον ἐν τῇ
ἐρήμῳ τὰ τῶν ὄρεων δῆγματα. Κρείττους ἦσαν ἐχ-
θρῶν, διεβιδάσθησαν τὸν Ἰορδάνην, περιετμήθησαν
μαχαίραις πετρίναις, ἦλθον εἰς τὴν γῆν τῆς· ἐπαγγε-
λίας. Ταῦτα χαριεῖται Χριστὸς τοῖς ζητοῦσι τὰ σκη-
νώματα αὐτοῦ, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν· οὕτω καὶ
αὐτοὺς ἀνασώσει, δουλείας μὲν ἀπαλλάξας τῆς ὀπὸ τῷ
διαβόλῳ φημὶ, καὶ δαιμονιῶδους πλεονεξίας ἐξελών,
διεβιδάσας δὲ ὡς περ διὰ θαλάσσης τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ
περισπασμῶν, καὶ τύρβης εἰκαίας, στύλον δὲ, καὶ
ἐδραῖωμα λαμπρὸν αὐτῶν αὐτοῖς ἀναβίς, φωτίζοντα
τοὺς ἐν σκότει, καὶ οἷα νεφέλην ταῖς νοηταῖς κατάρ-
δοντα ὁρόσοις· γεγωνὸς δὲ αὐτοῖς καὶ ἄρτος ζωῆς ἀπρα-
κτά τε καὶ ἀδρανῆ τὰ τῶν νοητῶν ὄρεων ἀποδείξας
δῆγματα, καὶ διεβιδάσας τὸν Ἰορδάνην, καὶ τῇ διὰ
πνεύματος περιτομῇ καθαρὸς ἀποφανῶν, εἰσκομι-
ζων δὲ καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. Ταῦτα χαριεῖται
τοῖς ἰδίοις προσκυνήταις, διασώσει τε αὐτοὺς κατὰ
τοιούδας τινὰς τρόπους, « ὅπως μὴ μεγαλύνῃται
καύχημα οἴκου Δαβὶδ, » τούτεστιν, οἱ τῶν Ἰουδαίων
ἡγούμενοι· μήτε μὴν ἐπάρσεις εἰεν ἡγοῦν ἐπάρσεως
ἀφορμαί τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ τὴν αἰσθη-
τὴν, καὶ ἐπίγειον κατὰ τοῦ Ἰούδα. Ἐφρόνουν μὲν

⁷⁰ Hebr. iv. 12. ⁷¹ Jerem. iv. 4. ⁷² Deut. iv. 20. ⁷³ Deut. v. 15. ⁷⁴ Exod. xv. 2-4. ⁷⁵ Exod. xiii. 22. ⁷⁶ Exod. xvi. 15. ⁷⁷ Num. xvi. 6-9. ⁷⁸ Josue iii. 14-17. ⁷⁹ Josue v. 2-8.

γὰρ μεγάλα, καὶ κατοφρύνοντο λίαν τῶν πεπιστευ-
κότων εἰς Χριστόν, καὶ αὐτοὺ ἐκ τοῦ Ἐμμανουήλ, ἀνω-
τε καὶ κάτω τὰ διὰ Μωσέως τοῖς ἀρχαίοις δεδορη-
μένα προτείνοντες, καὶ τὴν τοῖς πατέρας αὐτῶν
ἐκνεμηθεῖσαν φειδῶ προισχόμενοι. Καὶ γοῦν ἐφασκον,
ποτέ μὲν· « Τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν,
καὶ πιστεύσωμεν; τί σὺ ἐργάζῃ; Οἱ Πατέρες ἡμῶν
ἐφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς ἐστὶ γεγραμ-
μένον, Ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν· »
ποτέ δὲ δὴ· « Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσὶ λελάληκεν
ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστὶ. » Τερα-
τουργήσῃ δὴ σὺν, φησὶν, ἡμῖν ὁ τῶν ὁλων Θεός, εἰ
καὶ μὴ ἐμφανῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τότε, ἀλλ' οὖν
νοητῶς, οὕτω γε ἡμᾶς ἀνασώσῃ τοὺς ἐν τοῖς ἰδίῳις
σηκνώμασιν, ἵνα μὴ μέγα φρονῶσι καθ' ἡμῶν Ἰου-
δαῖοι, ἥγουν οἱ παρ' αὐτοῖς ἡγούμενοι. Ταῦτο γὰρ B
οἶμαι δηλοῦν· ἐτὶ καύχημα τοῦ οἴκου Δαβὶδ.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ὑπερασπιστὴς Κύ-
ριος ὑπὲρ τῶν κατοικοῦντων Ἱερουσαλὴμ. Καὶ
ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκεῖνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς
οἶκος Δαβὶδ, ὁ δὲ οἶκος Δαβὶδ, ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς
ἀγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν.

LB. « Ὅπλῳ μὲν ἡμᾶς εὐδοκίας ἐστεφάνωσεν ὁ
Θεός καὶ Πατὴρ. » Δίδωκε γὰρ ἡμῖν τὸν ἴδιον Υἱόν,
προσασπότην, καὶ πρόμαχον, δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα,
παντὸς μὲν εὐκόλως διεκδύνοντες πειρασμοῦ, πολέ-
μου δὲ τοῦ παρ' ἐχθρῶν, καὶ τῆς τῶν διωκόντων
σκαϊότητος κατεσυμγεσθὲν εὐδοκίας. Ἀλλ' ἐν γὰρ τοῖς
προκειμένοις δηλοῦται μὲν τι τοιοῦτον, πλὴν ἀσφαλείας
πολλῇ κατεσπασμένον τὸν λόγον ἴδοι τις ἂν. Ἐφη
μὲν γὰρ ὑπερασπιστὴς ὁ τῶν ὁλων Θεός τῶν κατοι-
κούντων Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τῶν παροι-
κούντων αὐτήν. Καὶ νοεῖται μὲν ὁμολογουμένως Ἱε-
ρουσαλὴμ ἐν τούτοις ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ. Παροικεῖ
δὲ αὐτὴν ὁ μὴ λίαν ἀσφαλής, σεσαλευμένος δὲ ὥσπερ
καὶ εὐπάροιστος κομιδῇ, πρὸς τὸ μὴ ἔχον ὀρθῶς, ἢ
καὶ ἄλλως βέβηλος εἰς φιλομάθειαν. Κατοικεῖ δὲ αὐ-
τὴν ὁ βεβηλὴς, καὶ ἐρηρυσμένος εἰς ἀγάπην τὴν ἐπὶ
Χριστῷ, καὶ ταῖς ἐκ τῶν θεῶν μαθημάτων ὠφελείαις
αὐτὴν προσκειμένος, ὥστε δύνασθαι λέγειν διὰ φωνῆς
τοῦ Δαβὶδ· « Ὡς γλυκία τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια
σου! ὑπὲρ μέλι, καὶ κηρίον τῷ στόματί μου. —
Ὑπερασπιστὴς τοίνυν, φησὶ, τῶν κατοικούντων, καὶ
ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐναυτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, ὡς οἶκος
Δαβὶδ. » Καὶ οἶκον μὲν τοῦ Δαβὶδ ἐν τούτοις, τοὺς
παρὰ Ἰουδαίοις ἐντιμωτάτους ὀνομάσθαι φαμέν. Ἀπὸ
γὰρ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐξ Ἰεσσαί, καὶ ἔχον ἰδανίαν
λευκὴν κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Ἀσθε-
νοῦντα δὲ φησὶν ἐκ τῶν κατοικούντων τὴν ἀγίαν
πόλιν, τὴν νοητὴν Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐστὶν ἡ Ἐκ-
κλησία, τάχα που τὸν ἐπὶ κατηχούμενον, ὃς οὕτω
βεβήπτεται, νοσεῖ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τῷ τῆς ἀμαρτίας
φορέῳ κατηχθεσμένος, καὶ τῶν ἀρχαίων ἀβρῶστη-
μάτων, ἥγουν παθῶν οὐκ ἀπήλλακται. Ἀλλὰ καὶ
οὕτως ἔχων, οὗτις δὴ μόνον πεπίστευκε, καὶ τῆς νομι-
κῆς ἀπίστης σκιδῆς, καὶ διανέμευκεν ὥπως ἐπὶ τὸ ἐλ-
θεῖν πληροῦν τὴν ἐν πνεύματι πολιτείαν, καὶ τῆς

A Mosen veteribus munificē collata toties jactantes,
et tributam patribus ipsorum indulgentiam obten-
dentes. Quare dicebāt, nunc quidem : « Quod igitur
signum tu facis, ut videamus, et credamus? quid
operaris? Patres nostri comederunt manna in
deserto, sicut scriptum est, Panem de 780 celo
dedit eis manducare »; nunc vero : « Nos sci-
mus quia Mosi locutus est Deus, hunc autem ne-
scimus unde sit ». Inquit igitur : Faciet vobis mira-
bilia universorum Deus, etsi non manifeste, quo-
modo videlicet olim, sed tamen quæ intellectus
videat, et sic vos salvabit qui estis in ejus taber-
naculis, ne glorientur contra vos Judæi, aive qui
eorum gubernacula tenent. Idem namque opinor
significare : gloriationem domus David. »

Vers. 8. *Et erit in die illa, proteget Dominus super
incolentes Jerusalem. Et erit qui infirmatur in eis
illa die ut domus David, domus autem David, ut do-
mus Dei, ut angelus Domini in conspectu eorum.*

XCII. « Armis bonæ voluntatis suæ coronavit eos
Deus et Pater ». Dedit enim nobis Filium suum
defensorem et antesignanum, per quem et salvari
sumus, ex omni tentatione facile emergentes, et
a bello quovis hostili, et a persequentium fu-
rore semper invicti. Et verbis quidem proposi-
tis tale quiddam indicatur, quæ tamen multa ob-
scuritate involuta vides. Ait enim, universorum
Deum protecturum incolentes Jerusalem, at non
potius accolentes eam. Et Jerusalem quidem hoc
loco sine controversia Ecclesia Christi intelligi-
tur. Accolitur autem illam non valde tutus et secu-
rus, sed quasi agitatius fluctibus, et vehementer mobi-
lis ad malum, aut alioqui iners ad descendendum. In-
colitur fixus et firmatus in charitate erga Christum,
et utilitatibus ex doctrina divina promanantibus
semper deditus, ut dicere possit cum Davide :
« Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super
mel et favum ori meo ». Inquit ergo : « Prote-
get incolentes, et erit infirmatus inter ipsos in die
illa sicut domus David. » Domum David hic apud
Judæos honoratissimos vocari asserimus. De tribu
enim Juda ex Jesse et Davide progeniti, aliquando
Hierosolymis regnarunt. Infirmatus autem ex in-
colentibus sanctam civitatem, intellectualem Jeru-
salem, quæ est Ecclesia, fortassis adhuc catechu-
menum dicit, qui sacro fonte nondum ablatus, et
quodammodo adhuc peccati onere gravatus ægro-
tat, veteribusque morbis aive turbidis animi motio-
nibus necdum vaest. Sed quamvis in hoc sta-
tu versans, quoniam tamen credidit duntaxat,
781 et ab umbra legis recessit, et penitus ad vitæ
spiritualis institutum excolendum, et vitæ in Chri-
sto decus declinavit, « Erit, inquit, ut domus
David, » hoc est, nulli apud Judæos sapienti et

* Joan. vi, 30. ** Joan. ix, 29. *** Psal. v, 13. **** Psal. cxviii, 103.

spectatissimo intelligentia cedit. Ejusmodi quiddam et sapientissimus Paulus, populos Judæorum alloquens, insinuat. Sic enim ait : « Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciant, legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptam in cordibus suis⁸². » Et iterum : « Circumcisio quidem prodest, si legem observes : si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? et judicabit, id quod ex natura est præputium, legem consummans, eum qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis est? Non enim qui in manifesto, Judæus est, neque quæ in manifesto, in carne, circumcisio est : sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo⁸³. » [Qui igitur circumcisionem in carne ut obsoletam aversatus spiritualem potius amabit, et Judæum qui in occulto est, circumferet, « ejus laus est non ex hominibus, sed ex Deo, » (1)] quomodo non præstat, cum virtute legis doctus, et qui inter Judæos præcipue sunt existimationis, superaverit, quamvis fortasse infirmitatis reliquias, ut nondum baptizatus, habeat? Parte enim cordis sui sana, hoc est fide, differet utique ab eo, qui fidem repudiat. Quod si quispiam de domo David, hoc est, de illustribus et honoratissimis apud ipsos fidem susceperit, et mysterium Christi rectissime intellexerit, hic erit venerandus, « et domus Dei, et ut angelus Domini in conspectu eorum. » Simile quiddam et Salvatorem dixisse notum est ; ait enim : « Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo nova et vetera⁸⁴. » Qui enim cognitionem legis in seipso ut thesaurum collectum habet, si evangelicam adjunxerit, dives quiddam intelligentia erit, nova et vetera theorematum, seu res consideratione dignas discendi studiosis tanquam ex apothecis, seu repositoriis proponens : qualis erat divinus Paulus, modo ex lege petitis probationibus sermonem de Christo confirmare nitens, modo etiam doctrina arcana supra legem audientes ad voluntatem in ejus fide gloriandi compellens. Aliquando siquidem dicebat : « Dicite mihi, qui sub lege esse vultis : Legem non auditis? **782** Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera per repromissionem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta, unum quidem a monte Sina, in servitutem generans, quæ est Agar; Agar enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra⁸⁵. » Aliquando autem et de Filio,

A ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰ αὐχῆματα, « Ἐστὶν, φησὶν, ὡς ὁ οἶκος Δαβὶδ, » τοιούτοις κατ' οὐδὲν ἐλάττων εἰς σύνεσιν τοῦ σοφοῦ τε καὶ ἐντιμοτάτου παρὰ γε τοῖς Ἰουδαίοις. Ὑπαίννιτται τοιοῦτον καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, τοῖς Ἰουδαίοις δῆμοις προσλαλῶν. Ἐφη γὰρ οὕτως· « Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐκδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, ἡ περιτομὴ σου ἀκροβυστία γέγονεν. Ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσῃ, οὐχ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται; καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, τὸν διὰ γράμματος, καὶ B περιτομῆς παραβάτην νόμου; Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομὴ, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ δ' ἐπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. » Πῶς οὐκ ἀμείνων, κατ' ἀρετὴν ἡτῶμενος τῶν νομομαθῶν, καὶ ἐντιμοτάτων παρὰ Ἰουδαίους, κὰν εἰ ἔχοι τυχὴν ἀσθενείας, λείψανον, ὡς οὐπω βεβαπτισμένος; Τῷ γὰρ ὀφθαλμῷ μέρει τῆς ἑαυτοῦ καρδίας, τοιούτῃ τῇ πίστει, διόισι πάντως τοῦ τὴν πίστιν οὐ προσιεμένου. Εἰ δὲ δὴ τῶν ἐκ τοῦ οἴκου Δαβὶδ, τοιούτῃ τῶν παρ' αὐτοῖς λαμπρῶν, καὶ ἐντιμοτάτων παραδείξαιτό τις τὴν πίστιν, καὶ εἰς σύνεσιν εὖ μάλα τὸ Χριστοῦ μυστήριον αὐτῷ γένοιτο, προσκυνήτης οὗτος ἔσται, C « καὶ οἶκος Θεοῦ, καὶ ὡς ἀγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. » Τοιοῦτόν τι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐδρίσκειται λέγων· Ἐφη γὰρ, ὅτι· Πᾶς Γραμματεὺς μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίως ἔστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ. « Ὁ γὰρ ἔχων ἥδη τεθησαυρισμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, εἰ προσλάβοι τὴν εὐαγγελικὴν, πλοῦσιος ἔσται· τις εἰς σύνεσιν, καινὰ τε καὶ παλαιὰ θεωρήματα, καθάπερ ἐξ ἀποθηκῶν, τοῖς φιλομαθεῖσι παρατιθεῖς· ὁποῖός τις ἦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ποτὲ μὲν νομικαῖς ἀποδείξει τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον ἐμπεδοῦν ἐπιχειρῶν· ποτὲ δὲ καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμον μυσταγωγίαις συναλεινῶν τρόπον τινὰ τοὺς ἀκρωμένους εἰς γε τὸ ἐλθεῖν τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κατασεμνύνεσθαι. Ποτὲ μὲν γὰρ D ἔφασκε· « Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον ἀκούετε; Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἀβραάμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρης δι' ἐπαγγελίας, ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. Αὐταὶ γὰρ εἰσι δύο διαθήκαι, μία μὲν ἀπ' ὅρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννώσα, ἥτις ἐστὶν Ἀγαρ· τὸ γὰρ Ἀγαρ, ὅρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἰερουσαλὴμ· βουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρη ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. » Ποτὲ δὲ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, « Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ

⁸² Rom. ii, 14, 15. ⁸³ Ibid. 25-29. ⁸⁴ Matth. xiii, 52. ⁸⁵ Galat. iv, 21-26.

(1) Quæ uncinis inclusa sunt, desunt in Græco. EDIT.

τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὕψιλοις. Ὁ Συναγὼγὸς οὖν... παλαιοὶς τε ἅμα καὶ νέοις παιδεύμασι τὰς τῶν παιδαγωγουμένων ὀνίησι ψυχάς. Ἐστὶν τοίνυν, φησὶν, ὁ οἶκος Δαβὶδ, ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. »

Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ζητήσω τοὺς ἐξῆραι πάντα τὰ ἔθνη, τὰ ἐπερχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐκχῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ πνεῦμα χάριτος, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με.

ΛΓ'. Σκοπὸς ἐστὶ μοι, φησὶν, ἐξῆραι μὲν τὰ ἔθνη τὰ μεμαχημένα τῇ ἀγίᾳ πόλει, τούτεστι τῇ Ἐκκλησίᾳ· χάριτί γε μὴν καὶ οἰκτιρμοῖς περιβάλλειν τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ, τούτεστι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολίτας, καὶ ἐν τοῖς αἰνεῖν ὀφείλουσι κατατεταγμένους· εἰς δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ προσκυνῶντες Χριστῷ, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ἵπασθαι ἡρημένοι, τὴν εὐκλειᾶν τε καὶ ἀνεπίπληκτον κατοροῦντες ζωὴν. Ὅτι γὰρ ἐμελλὸν ἀρρώσθησιν τὸ ἀναλκι πάντῃ τε καὶ πάντως οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, σαφηνεῖ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· Ἐγὼ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ἰδοὺ ὧδε πύλας τοὺς διώκειν αὐτὴν ἐθέλοντας, φησὶν, οἶον ὀλέθρους ὄντας, καὶ φθόρους, καὶ εἰς πέταυρον ᾄδου κατακομίζειν εἰσθότας τοὺς προσκειμένους αὐτοῖς. Ἀπονήσουσι δὲ οὖν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξαρθήσονται οἱ πεπολεμηκότες αὐτῇ, καὶ οἰχθήσονται πρὸς ἀπώλειαν. Πολλὰ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τῶν δικαίων αἱ θλίψεις· ἀλλ' ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος. Καὶ ἔστιν ἀληθές, ὅτι· πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωκθήσονται. Πλὴν ἀνόνητα καὶ ἀδρανῆ τῶν ἐπιβουλευόντων τὰ σκέμματα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐγγειρήματα τίθησιν ὁ Χριστὸς, ὃς δέδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Παραθαρρύνει τε λέγων· Ὁλίβιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. Οὐκοῦν ἐξαίρονται μὲν οἱ τῆς Ἐκκλησίας κατεξανιστάμενοι κατὰ καιροὺς, ἐπὶ δὲ γε τοὺς αὐτοῦ, τούτεστι τοὺς πιστεύσαντας, ἐκχεῖται πλουσίως· Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. Ὑπερβαίνει γὰρ ἡμᾶς τοῖς ἀνοθεῖν ἀγαθοῖς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ πνευματικῶν ἐμπύλησι χαρισμάτων, ἵνα τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς αὐτὸν ἀνατείναντες, ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχοιμεν ἐλπίδα. Τοῦτο γὰρ, αἶμαι, ἐστὶ τὸ, Ἐπιβλέψονται πρὸς με. Διακείμενοι δὲ οὕτω, γαννύμεθα μὲν ἐφ' αὐτοῖς, φαμέν δὲ δὴ δοξολογῶντες Θεόν· Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, τὸν εὐλατεύοντα πάσας τὰς ἀνομίας σου, τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λυτρούμενον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν σου, τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐκδομὴν σου. »

A « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, per se ipsum purgationem peccatorum nostrorum faciens, sedit in dextera throni majestatis in excelsis⁷⁷. » Intelligis ergo veteribus simul et novis doctrinis institutorum animis commodet. « Erit igitur, inquit, domus David, ut angelus Domini in conspectu eorum. »

VERS. 9, 10. Et erit in die illa, quarum auferre omnes gentes, quæ veniunt contra Jerusalem, et effundam super domum David, et super habitantes Jerusalem spiritum gratiæ et misericordiæ, et aspiciet ad me.

XCIII. Consilium meum est, inquit, auferre, delere gentes, quæ civitatem sanctam, puta Ecclesiam, oppugnaverunt : gratia autem et miserationibus comprehendere domum Juda, et habitantes Jerusalem, hoc est, Ecclesiæ cives, et eos, qui ad laudandum constituti sunt : qui rursus accipi possunt adorantes Christum, et submissi oraculis evangelicis, laudabilem nullique culpæ affinem vitam excolentes. Imbecilles enim fore omnino veritatis inimicos, demonstrat ipse Salvator cum dicit : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam⁷⁸. » Ecce hic conantes eam persequi portas vocat, veluti pestes, et exitia, et ipsis adherentes ad pedicas inferorum deducere solitos. Torpebant igitur, imo tollentur qui bellum ei moverint, et in perniciem ibunt. « Multæ enim, quod nemo nescit, sunt tribulationes justorum : sed de his omnibus liberabit eos Dominus⁷⁹. » Et verum est, « omnes qui pie volent vivere in Christo, persecutiones passuros⁸⁰. » Cæterum inutiles et invalidas insidantium cogitationes et ausus ipsos Christus facit, qui dedit « nobis potestatem calcandi⁸¹ supra serpentes, et scorplones, et supra omnem virtutem inimici⁸². » Et confirmat nos cum ait : « In mundi pressuram habebitis, sed confidite, quia ego vici mundum⁸³. » Tollentur itaque e medio qui aliquando in Ecclesiam insurgunt : super ipsos autem, hoc est, super credentes, ubertim « spiritus gratiæ et miserationis » effunditur. Ornat enim nos bonis cœlestibus Deus et Pater, et spiritualibus donis cumulat, ut mentis oculum ad ipsum tollentes, omnem in eo fiduciam collochemus. Id enim est, opinor, quod dicit, « Aspiciet ad me. » Quo quidem modo affecti, lætamur in sinu, et laudantes Dominum dicimus : « Benedic, anima mea, Dominum, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus, qui replet in bonis desiderium tuum⁸⁴. »

⁷⁷ Hebr. 1, 3. ⁷⁸ Matth. xvi, 18. ⁷⁹ Psal. xxxiii, 20. ⁸⁰ II Tim. iii, 12. ⁸¹ Luc. v, 19. ⁸² Joab. xvi, 33. ⁸³ Psal. cii, 1-5.

In quem insultaverunt, et plangent super se planctum quasi super dilectum, et debebunt dolorem quasi super primogenitum.

XCIV. Hebræorum editio initium præsentis contextus facit ab illis verbis, « Et aspicient ad me : » porro cum LXX traditione et interpretatione non consentit. Nam pro *insultarunt* habet illa, « *videbunt in quem transfixerunt.* » Transfixerunt quippe milites Pilati latus ejus, sicut legimus¹¹. Quocirca hæc verba de persona Christi apte explicabimus. Atque etiam illa ad eum referenda ducimus, « Et plangent super se planctum, sicut super dilectum, et dolebunt dolorem sicut super primogenitum. » Etenim cum divinum templum ligno affixissent, circumsteterunt crucifixores, scelerate convivantes. Alii quippe dicebant : « Qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reedificas illud, salva temetipsum¹². » Rursum nonnulli : « Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere¹³. » Ast ubi animam suam pro nobis posuit¹⁴, et spiritibus apud inferos prædicavit¹⁵, et revixit, terræ motu concusso monumento, qui assidebant mirabundi dixerunt, « Vere Filius Dei erat iste¹⁶ ; » nec mediocri pœnitundine multi capiebantur. Postquam autem et Romani eos bello presserunt, regione devastata, et urbibus incensis, et domibus vacuefactis, jamque ipsa Hierosolyma obsessa et fame oppidanos conciente, vix quidam suos **784** in Christum ausus nefarios agnoverunt, tandemque animadverterunt, quamobrem dira paterentur, et propter impie in eum commissâ sese illa perpeli. Itaque quoniam « insultaverunt, plangent super se planctum quasi super dilectum, et dolebunt dolorem, quasi super primogenitum. » Profusissimis namque lacrymis parentes primogeniti et dilecti mortem semper prosequuntur, nec plangendi et lamentandi invenire modum sustinent, estque dolor longinquus plane, et quasi perennis, acriter et intolerabiliter vellendo animos inacerans. Judæis autem calamitates istiusmodi experturos Christus prædixit, mulieres super ipso flentes ita castigans : « Filie Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas, et filios vestros flete¹⁷. »

VERS. 11-14. *In die illa magnus erit planctus in Jerusalem, sicut planctus mali punicæ in campo succisæ. Et planget terra per tribus tribus. Tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus David seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Levi seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus Simeon seorsum, et mulieres eorum seorsum. Omnes tribus reliquæ, tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum.*

Εἰς ὃν κατωρχήσαντο, καὶ κόψονται ἐφ' αὐτοῖς κοπετὸν ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ.

ΙΔ'. Ἡ Ἑβραίων ἐκδοσις ἀρχὴν ποιεῖται τοῦ παρόντος κεφαλαίου τὸ, « Καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με¹⁸ ; » πλὴν οὐ συμβαίνει τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα παραδόσει τε καὶ ἐρμηνείᾳ. Ἑβραῖοι μὲν γὰρ *δυσονται* φασί, ἀντὶ τοῦ, « κατωρχήσαντο, εἰς ὃν ἐξεκίνησαν. » Διένυσαν γὰρ οἱ Πιλάτου στρατιῶται τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται. Οὐκοῦν παραθήσομεν εἰκότως τῷ προσώπῳ Χριστοῦ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον. Πλὴν ἐκεῖνὸ φαμεν βούλεσθαι δηλοῦν, « Καὶ κόψονται ἐφ' αὐτοῖς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην, ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Προσηλώσαντες μὲν γὰρ τῷ ξύλῳ τὸν θεῖον ναὸν, περιστήκασιν οἱ σταυρώσαντες, ἀνοσίως ἐπιτωθάζοντες. Οἱ μὲν γὰρ ἔφασκον¹⁹ : « Ὁ καταλὼν τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν. » Ἕτεροι δὲ αὐτῷ : « Ἄλλους ἔσωσεν, αὐτὸν οὐ δύναται σῶσαι. » Ἐπειδὴ δὲ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ᾧδου πνεύμασιν, ἀνέβλω τε αὐτῷ, σεισμοῦ γενομένου, παρὰ τὸ μνημεῖον οἱ προσεδρεύοντες ἰθαύμαζον, λέγοντες²⁰ : « Ἀληθῶς Υἱὸς Θεοῦ ἦν οὗτος²¹. » πολλὴ δὲ παρὰ πολλοῖς ἡ μετέγνωσις ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπέσχεψε πόλεμος, καταθωμμένης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ πόλεων ἐμπιπραμένων, καὶ οἰκῶν ἐρημουμένων, πολιορκουμένης τε ἡδὴ καὶ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ λιμοῦ κατατῆκοντος ἐνδοθεν, ἐκαλοῦντο τινεὶς εἰς συναίσθησιν μόλις τῶν ἐπὶ Χριστῷ τολμημάτων, ἥδεσάν τε λοιπὸν, τοῦ κακοῦσθαι τὰς αἰτίας, καὶ ὅτι πρόφασις αὐτοῖς τοῦ παθεῖν τὰ ἐπ' αὐτῷ γέγονε δυσσεβήματα. Οὐκοῦν ἐπειδὴ « κατωρχήσαντο, κόψονται ἐφ' αὐτοῖς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Καὶ γὰρ ἀεὶ πως ἀσχετον μὲν καταχεῖται δάκρυον τοῖς γεγενηκόσιν, ἐφ' οὐκ πρωτοτόκῳ κειμένῳ, καὶ ἀγαπητῷ, κοίμοι δὲ καὶ θρήνοι καταίρσιν εἰς τέλος οὐκ ἀνεχόμενοι, μακρὰ δὲ θὴ πάντως, καὶ ὅσον διηνεχὲς ὀδύνη, δριμύειαις τισὶ καὶ ἀφορήτοις προσβολαῖς ψυχὰς κατατῆκουσα. Ὅτι δὲ ἐμελλον εἰς πείραν ἔλθειν Ἰουδαῖοι τῶν τοιῶνδε κακῶν, προμεμήνυκεν ὁ Χριστὸς, ταῖς κλαίουσαις ἐπ' αὐτῷ γυναιξίν ἐπιτιμῶν τε καὶ λέγων²² : « Θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, κλαίετε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μεγαλυνθήσεται ὁ κοπετὸς ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὡς κοπετὸς βοῶντος ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένου. Καὶ κόψεται ἡ γῆ κατὰ φυλὰς φυλὰς. Φυλὴ καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' αὐτάς. Φυλὴ οἰκον δαβὶδ καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' αὐτάς. Φυλὴ οἰκον Νάθαν καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' αὐτάς. Φυλὴ οἰκον Λευὶ καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' αὐτάς. Φυλὴ Συμεὼν καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' αὐτάς. Πᾶσαι αἱ φυλαὶ αἱ ὀπολεῖσθαι, φυλὴ καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' αὐτάς.

¹¹ Joan. ix, 34. ¹² Matth. xxvii, 40. ¹³ Ibid. 42. ¹⁴ I Joan. iii, 16. ¹⁵ I Petr. iii, 19. ¹⁶ Matth. xxvii, 53. ¹⁷ Luc. xxiii, 28.

¹⁸ Ibid. 42. ¹⁹ I Joan. iii, 16. ²⁰ I Petr. iii, 19. ²¹ Matth. xxvii, 53. ²² Luc. xxiii, 28.

ΛΕ'. Καταδουμένους ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας κατὰ καιροῦς ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ αὐτῆς δὲ πολιορκουμένης τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοιοῦτον ἔσεσθαι φησι παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ τὸν κοπετὸν, ὅποιον ἂν ποιήσαιτο γηπόνος ῥώωνος ἐκκοπτομένου. Εὐανθὲς μὲν γὰρ τὸ φυτὸν, καὶ συνούς ἐκ ῥίζης ἀνίστηι κλώνας ὀρθούς, καὶ εὐμηχεστέους, εἰ δὲ ἤ καὶ αὐτοὶς ἐξωραίζονται τοὺς καρποὺς, τότε δὴ μάλιστα καὶ ἐν πολλῷ καίεται θαύματι. Χρῆμα γὰρ ἀξίεραστον, ἡ ῥοιὰ, φυσικῶ διαπρέπουσα κάλλι τῶν ὀρθήκων ἀπηρητημένη, καὶ τοῖς ἔσω κόκκοις συμπεφοινιγμένον ἔχουσα τῶν ἐλυστέρων τὸ εἶδος. Πάνδεινον δὲ, ὡς ἔφην, καὶ ἀνιαρὸν, ὁμοῦ τοῖς καρποῖς ἀποκαίρεσθαι τὸ φυτὸν. Ἄλλ' ἦν τι τοιοῦτον ἰδεῖν τοὺς Ἰουδαίους συμβαῖνον. Ὅσον μὲν γὰρ ἦκει εἰς τὰς ἐκ νόμου τιμὰς, ῥοιαὶς ἐγκάρποις παρεικάζοντο ἂν εἰκότως, οἱ προδύχοντες ἐν αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, τοὺς τῆς βασιλείας διέποντες θρόνους εἰς λῆξιν εὐκλείας θέτειντο παρ' αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἐκ φυλῆς Λευὶ τοὺς τῆς ἱερουσύνης αὐχῆμασιν εὖ μάλα κατεστειμένοι, λαμπροὶ τε ἦσαν καὶ διαβόητοι. Τί δ' ἂν λέγοιμι κριτὰς τε καὶ νομικοὺς, καὶ τοὺς ταῖς ἐτέραις τιμαῖς κατηγλασιμένους; Ἐπειδὴ δὲ πεπαρωνήχασιν εἰς Χριστὸν, δέδονται τοῖς ἔχθροῖς, καὶ καταδρύντων αὐτοῖς τὴν χώραν Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου, πολιορκουμένης τε τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ λιμοῦ καταφθίνοντος, θρήνου τε καὶ κοπετοῦ τὰ πάντα πεπλήρωται. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἰωσήπος. Τὰ γὰρ τῆς Ἀλώσεως βιβλία συντιθεῖς, ἔφη πού περὶ τῶν Ἱεροσολύμων αὐταῖς λέξεσιν ὤδε Κομμοὶ δὲ ἦσαν ἀνὰ τὴν πόλιν πανταχῇ, οἰμωγὴ δὲ διαπρίσιος, καὶ θρήνος ἐγκέλευστος. Ὡσπερ δὲ Αἰθανον, καὶ δρυὸν αὐτὴν ὠνόμαζε, λέγων· « Διάνοιξον, ὁ Αἰθανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὁλουζέτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγάλως μεγιστάνες ἐταλαιπώρησαν. Ὁλουζάτε, δρύες τῆς Βασαντίτιδος, ὅτι κατεσπάρθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος » οὕτω καὶ ῥώωνα κοπτόμενον ἐνομαζέι. Πιστωσέται δὲ τὸν λόγον καὶ ὁ θαπέσιος Ματθαῖος, τοῖς Ἰουδαίωιν δῆμοις προσπεφωνηκώς· « Ἦδὴ δὲ καὶ ἡ ἀξίην πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων καίεται. Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται, καὶ καίεται. » Ἔσται τοίνυν οὕτω, φησί, μέγας ὁ ἐν αὐτῇ κοπετὸς, ὅς ἐστιν ἂν γένοιτο ῥώωνος, ἐκτεθλητός αὐτῷ δηλονότι τοῦ καρποῦ, καὶ ἀδοκήτως ἐκκοπτομένου. « Κάψεται δὲ ἡ γῆ κατὰ φυλὰς φυλὰς, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. » Καὶ οὕτε πού φαμεν ἐκεῖνο βούλεσθαι δηλοῦν τὸν μακάριον προφήτην, ὡς ἐστίχοι μὲν ἀνὰ μέρος τὸ ἄρσεν ἐν ἐκάστῃ φυλῇ, ἀνὰ μέρος δὲ αὐτὸ τὸ θῆλυ, καὶ ποιήσονται τὸν κοπετὸν· περιττὸν γὰρ, ὡς εἶποι, τὸ χρῆμα, καὶ εἰκατόβουλον. Διδάσκει δὲ μᾶλλον ὡς ἐκάστη φυλὴ κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ γυναικῶν ἰδίαν ἔξει τινὰ τοῦ θρήνου τὴν ἀφορμὴν. Ταύτην τοι φησὶν ὅτι· Φυλὴ αἰκου Δαβὶδ καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. « Καὶ ἡ φέρει λέγωμεν, ὡς ἐνι, τὸν ἐκάστης πόνον. Οἱ μὲν γὰρ ἐκ

XCV. Ferro ignique deformata olim universa Judaea a Romano exercitu, ipsaque Hierosolyma obsidione cincta, talem ab incolis plantum editum iri ait, qualem ederet agricola excisa malo punica. Est enim hoc genus arboris bellissimum, atque a radice in crebros, teretes ac patulos diffusum ramus exurgit, ipsis quoque fructibus decoratum, inprimis est admirabile. Gratiissima enim res malum punicum, naturali pulchritudine eximium, a ramo dependens, et cum granis intus rubentem habens corticem. Gravissimum autem et molestissimum, ut dicebam, simul cum fructibus arborem amputari. Ejusmodi quiddam Judæis contigisse videre licet. Nam quod ad honores propter legem percipos attinet, non immerito malis punicis comparentur, qui inter eos principem locum obtinuerunt. Siquidem de tribu et familia Juda oriundi, et regno præpositi in summa apud eos gloria fuerunt. Tribules autem Levi, 785 sacerdotii ornamentis congruentissime cohonestati, in claritate et celebritate vixerunt. Quid ego de iudicibus, et legum peritis, et aliis honoribus illustratis dicam? At postquam in Christum debacchati sunt, hostibus traditi sunt, Vespasianoque ac Tito eorum provinciam depopulantibus, et Hierosolymam obsidentibus, et fame incolae omnes enecante, lamento et planctu omnia redundarunt. Testatur et Josephus. Nam in libris *De bello Judaico* alicubi de Hierosolyma scribit in hæc verba: Urbe tota plangores, et gemitus, et lamenta dolore expressa late audiebantur. Et ut eam Libanum et saltum vocavit, cum diceret: « Aperi, Libane, portas tuas, et ignis comedat cedros tuas. Uolet pinus, quia cecidit cedrus, quoniam magnates vehementer facti sunt miseri. Uulale, quercus Basanitidis, quoniam succisus est saltus consitus: » sic nunc item malum punicum excisam appellat. Testis accedit et divinus Matthæus, ubi populo Judæorum ita præmonitur: « Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis igitur arbor non ferens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur, et ardet. » Inquit ergo, tantus existet in ea planetus, quantum exarescente ejus fructu improvise, et ipsa excisa. « Planget autem terra per tribus et tribus, et mulieres eorum seorsum. » Non putamus sane beatum prophetam illud velle, in qualibet tribu seorsum mares a feminis stultos, et planetum daturus; hoc enim supervacaneum et inconsideratum foret. Illud potius docet, unamquamque tribum cum feminis suis peculiarem lamentandi causam habituram. Ideo inquit: « Tribus David seorsum, et mulieres eorum seorsum. » Jam vero quantum possumus ejuslibet afflictionem explaneamus. Tribules enim e tribu David, sive Juda, e regno excisi, impotenter ejulant, ut tanto splendore spoliati. Levitæ vero, sacerdotii honore depulsi, una cum mulieribus planetui se dabunt. De familia 21-

* Zachar. xi, 4, 2. * Matth. iii, 10.

tem Nathan (hic erat propheta, nec omnino verax) similiter plangent: non enim licebit illis amplius vaticinari iniqua, et loqui de corde suo⁴, et sermones suos pro divinis venditare imprudentibus, indeque turpe lucrum colligere. Habet porro traditio, Judæos judices per tempora sua constitutos, de tribu Simeonis legisse, **786** utpote quæ floreret viris prudentissimis, et legum scientissimis, et in vita ad leges accommodata cæteris multo præstantioribus. Lamentabantur autem hi quoque. Hanc ob causam dicit, tribum Simeon lamentaturam seorsum. Non enim sincere iudicii munus exercebant, neque divinis legibus obsequentes, quæ Deo placerent, præstare conabantur, sed lucris potius inhiabant, levissimo pretio fidem suam addicentes, et ut ait propheta: «Judices eorum sicut lupi Arabiæ⁵.» Lamentari autem una etiam alias tribus oportebat, ut jucundissimis sibi ritibus et locis ejectas, imo et ipsa morte earum capitibus imminente, ipsaque fame instar hostilis gladii eas absumente.

ταῖς ἀναγκαλίῳ πως ἦν καὶ τὰς ἑτέρας φυλάς, ἅτε δὴ τῶν ἡδίστων αὐταῖς ἰδῶν τε καὶ τόπων ἐκπεπομένας, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου ἐπιτηρημένου ταις σφῶν κεφαλαῖς, φθάνοντος δὲ ὡσπερ τῶν πολέμων τὸ ξίφος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

CAP. XIII.

VERS. 1. In die illa erit omnis locus apertus in domo David, et habitantibus Jerusalem, et in transmutationem et aspersionem.

XCVI. Post hoc adventum Christi diligentibus eventura percurrit. Qui enim in sua incredulitate insolentius se gesserunt, obsidebuntur, inquit, et in miseriis suis ejulabunt. Ast in ea, quam mente spectamus, et vere sancta Hierosolyma⁶, et in domo David, hoc est, Ecclesia, ubi ex semine David secundum carnem Christus apparuerit, «Omnis locus patebit,» hoc est, multa erit latitudo, et quasi remissum et laxum, optatissimumque et omni molestia solutissimum vivendi genus. Scias porro velim, in Hebræa editione sententiam hanc aliter extare. Nam pro, «Erit omnis locus apertus,» ait, fore ut omnis fons scaturiat. Et probabile est admodum, etiam LXX interpretationem eodem tendere, quamvis verba secus habeant, ut quiddam ejusmodi significetur. Incredula nempe et recalcitrans, perversa et apostatrix Jerusalem, «quæ occidit prophetas, et lapidat eos qui ad eam missi sunt⁷,» condignas audacia sua pœnas persolvat. Excindetur enim, ceu malus punica. Habitantibus autem Jerusalem quæ intelligentia conspicitur, sive domum Juda, id est, Christi, «erit omnis locus apertus,» sive in omni loco fons, purgationis aqua manans, utique sacri baptismatis, ad utilitatem credentium, «et in transmutationem **787** et in aspersionem.» Quenam ista transmutatio? Judæorum ex institutione legali ad vitam in Christo,

Α φυλῆς Δαβὶδ, ἥτοι τοῦ Ἰούδα, τῆς βασιλείας ἐκκοπέντες, κατοικώσουσιν ἀσχέτως, ὡς τῆς οὕτω περιφανούς εὐλαίας ἀποστερούμενοι. Οἱ γὰρ μὴν ἐκ τῆς τοῦ Λευὶ, τῶν ἐκ τῆς ἱερωσύνης ἐξωθούμενοι γερῶν, ὁμοῦ γυναιξὶ ποιήσονται τὸν κομμόν. Οἱ δὲ ἐκ φυλῆς τοῦ Νάθαν, προφήτης δὲ οὗτος ἦν, καὶ οὐχὶ πάντως ἀληθής, κόφονται πάλιν· οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς ἐτι προφητεύειν ἀδίκᾳ, καὶ λαλεῖν τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ τοῖς ἀσυνέτοις καταπολεῖν ὡς παρὰ Θεοῦ τοὺς ἰδίους λόγους, καὶ τὰς ἐντεῦθεν συλλέγειν αἰσχροκερδείας. Ἐχει δὲ ἡ παράδοσις, ὅτι τοὺς κριτὰς Ἰουδαῖοι τοὺς καθίσταμένους κατὰ καιροὺς ἐκ τῆς Συμεὼν ἐδέχοντο φυλῆς, ἅτε δὴ συνετωτάτους καὶ νομομαθεῖς ἄνδρας ἐχούσης, καὶ πολλὴ τῶν ἄλλων προφεραστέρους εἰς γὰρ τὸ ζῆν ἐλθεῖν ἐνόμω. Διὰ τοῦτο φησιν ὅτι Φυλὴ Συμεὼν κόφεται καθ' ἑαυτὴν. Ἰδιος δὲ τις καὶ τοῦτοίς ὁ θρήνος. Οὐ γὰρ ἐκρινον ὁρθῶς, οὕτε μὴν τοῖς θεοῖς εἰκόντες νόμοις, τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀποπειραίνειν ἐσπούδαζον, ἦσαν δὲ μᾶλλον φιλοκερδεῖς, καὶ εὐιονότατοι, καὶ ἥ φησιν ὁ προφήτης, «Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας.» Συνοδύρεσθαι δὲ ταῖς δὴ τῶν ἡδίστων αὐταῖς ἰδῶν τε καὶ τόπων ἐκπεπομένας σφῶν κεφαλὰς, φθάνοντος δὲ ὡσπερ τῶν πολέμων τὸ ξίφος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν, καὶ εἰς τὸν θαντισμόν.

ΛΓ'. Ἐπιτρέχει τῷ λόγῳ τὰ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐσόμενα τοῖς ἡγαπητοῖς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ταῖς ἀπειθείαις ἐξυβριζότες, ἐν πολιορκίαις ἔσονται, φησὶ, καὶ ἐπὶ γὰρ τοῖς σφῶν αὐτῶν κατοικώσουσι κακοί. Ἐν δὲ γὰρ τῇ νοητῇ καὶ ἀγίᾳ κατὰ τὸ ἀληθὲς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, τούτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ πεφηνότος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ, «Πᾶς τόπος ἔσται διανοιγόμενος,» τούτέστι, πολλὴ τις εὐρυχωρία, καὶ οἷον ἀνειμένη δίαίτα τριπόθητος καὶ ἀπονωτάτη. Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ ῥητὸν Ἑβραῖοι πάλιν ἐτέρως ἐκδεδωκάσιν. Ἀντὶ γὰρ τοῦ, «Ἐσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος,» πᾶσαν ἐσεσθαι πηγὴν ἀναβρύουσαν ἔφησαν αὐτοί. Καὶ εἰκός γὰρ σφόδρα, καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἑβδομήκοντα τὸν σκοπὸν εἰς τοῦτο αὐτὸ συντελεσθαι, ἅν εἰ ἐτέρως ἔχοι τῆς τῶν ῥημάτων προφορὰς ὁ τρόπος, ἵνα τι τοιοῦτον ἦ τὸ δηλούμενον. Ἡ μὲν γὰρ ἀπειθής, καὶ ἐξήνιος Ἱερουσαλὴμ, ἡ πονηρὰ τε καὶ ἀποστατίας, «Ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν,» τὰς τοῖς ἰδίους τολμήμασιν ἀναλόγως ἐχούσας ἀποτιεῖ δίκας. Ἐκκοπήσεται γὰρ ῥοῦνος δίκην. Τοῖς γὰρ μὴν οἰκοῦσι τὴν νοτὴν Ἱερουσαλὴμ, ἥτοι τὸν οἶκον Ἰούδα, τούτέστι Χριστοῦ, «Ἐσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος,» ἔχουν ἐν παντὶ τόπῳ πηγὴν, τὸ τῆς καθάρσεως ὕδωρ ἀναβρύουσα, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὡς εἶναι χρήσιμον τοῖς πεπι-

⁴ Jerem. xxiii, 16.⁵ Sophon. iii, 3.⁶ Hebr. xii, 22.⁷ Matth. xxiii, 37.

σευκοί, « καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν, καὶ εἰς τὸν ραντισμόν. » Καὶ τίς ἡ μετακίνησις; Ἰουδαίων μὲν ἐκ νομικῆς ἀγωγῆς εἰς πολιτείαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ· ἀπὸ σκιδῆς εἰς ἀλήθειαν, ἐκ τύπου καὶ γράμματος, εἰς λατρείαν πνευματικὴν. Ἑλλήσι δὲ μετακίνησις τις ἔσται; Ἐξ ἀπιστίας ἤκουσιν ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι Χριστῷ· ἐξ ἀμαθείας τῆς πρώτης, εἰς ἐπίγνωσιν ἀκραιφνῆ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ· ἀπὸ σκότους εἰς φωτισμόν. Μετακίνησις δὲ κοινὴ, παντὶ πρέπουσα τῷ κεκλημένῳ διὰ τῆς πίστεως, Ἰουδαίῳ τε καὶ Ἑλληνι, ἀπὸ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς, ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι ζῆν ὁσίως, καὶ καθαρῶς, καὶ περιπατεῖν ἐν πνεύματι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν· ἐκ τοῦ τιμᾶν τὰ ἐν κόσμῳ εἰς τὸ ἀγαπᾶσαι τὰ ὑπερκόσμια. Ὅτι δὲ τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν δεχόμενοι βάπτισμα ραντίζομεθα τῷ αἵματι Χριστοῦ πρὸς ἀποκάθαρσιν ἀμαρτίας, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις; Οὐκοῦν ἡ ὁδὸς ἡ εἰς μετακίνησιν καὶ εἰς ραντισμόν τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα, τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἦτοι πᾶς τόπος καὶ ἀναδρῶσα τὸ τῆς καθάρσεως ὕδωρ.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος Σαβαώθ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἔσται αὐτῶν μνηεῖα. Καὶ τοῦς ψευδοπροφήτας, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρῶ ἀπὸ τῆς γῆς.

ΛΖ'. Πάντα πρὸς τὸ ἀμεινον μετακεχώρηκεν ἐν Χριστῷ, καὶ καινὴ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, τῆς ἀρχαίας σαθρότητος ἀποβαλόντα τὸν μῶμον. Ἀρρετῇ δὲ ὄντα τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον κατεῖοι τις ἂν ἐξ αὐτῶν, εἰ βούλοιτο, τῶν πραγμάτων. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν, οὕτω καθ' ἡμᾶς γεγονότος τοῦ Μονογενοῦς, οὔτε μὴν τῷ θεῷ φωτὶ τὰ πάντα περιαστράπτοντος, ἀγλῆς ἦν ἔτι, καὶ σκότος ἐν ταῖς τῶν ἔθνων καρδίαις. Ἐλάτρευον γὰρ εἰδώλοις, καὶ δυσουλίας εἰς τοῦτο κατώλισθον, ὥς ἕλκοις, καὶ λίθοις ἀναθεῖναι τὸ σέβας, καὶ τοῖς ἀκαθάροις δαίμοσι τὰς θεῶν προπύσας ἀνάπτειν τιμὰς. Καὶ ταυτὶ μὲν τῆς τῶν πλατωνιμένων ἀθετηρίας τὰ ἐγκλήματα. Παρὰ δὲ γε τῷ Ἰσραὴλ, ὃς καὶ ἀπόδεκτος, καὶ μερὶς Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σχολισμὸς τε κληρονομίας αὐτοῦ, τοσαύτη τις ἦν ἡθὼν τε καὶ τρόπων ἐξητηλία, ὥς ὀλίγου μὲν ἀξιοῦσθαι λόγου, καίτοι πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς δοθέντα τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς παιδαγωγίαν τὴν ἐπὶ γε τῷ χρῆναι βιοῦν ὀρθῶς, ἀπονέουσαι δὲ μάλλον πρὸς τὸ δεῖν ἀβούλως ταῖς τῶν ἔθνων ἀποκομιζέσθαι πλάνας, καὶ ταῖς τῶν ὁμύρων δεισιδαιμονίαις στοιχεῖν. Προσέκιντο μὲν γὰρ, καὶ λίαν ἐκτόπως, τοῖς τῶν ψευδονύμων προφητῶν μαντεύμασιν. Οἱ μὲν γὰρ τῶν εἰδώλων θεραπευταί, τοῖς βεβήλοις τεμένεσι προσεζήσαντες, χρησμολογοὶ τε ἦσαν, καὶ ψευδοπεῖς· οἱ δὲ καὶ τὸ, « Ζῇ Κύριος, » ἐπὶ γλώττης ἔχοντες, καὶ εὐσεβεῖν ὑποπλαττόμενοι, καὶ οἷον προβάτου δορᾶ τὸν λύκον ἐπισκιάζοντες, τὸ τῆς προφητείας ὄνομα φισιν αὐτοῖς περιτεθέντες οἱ τάλανες, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ δέξαν ἀνοσίως ἀρπάζοντες, ἀπηρεύγοντο τὸ δοκοῦν, καὶ τοῦς τῆς αὐτῶν καρδίας λογισμούς, θεῖαν ἐφασκον

A ab umbra ad veritatem, a typo et littera ad cultum spiritualem. Quenam autem Græcorum erit transmutatio? Ex incredulitate ad Christo credendum veniunt, et ex ignorantia maxima ad agnitionem puram veri Dei; a tenebris ad illuminationem. Transmutatio autem communis, cuilibet per fidem vocato conveniens, Judæo et Græco, a sapiendo ea quæ carnis sunt ad sancte ac pure vivendi et in spiritu ambulandi consilium, uti beatus Paulus hortatur^a; ex admiratione eorum quæ in mundo sunt ad diligenda quæ supra mundum sunt. Divinum porro et sacrum baptismum suscipientes nos aspergi sanguine Christi ad expurgationem peccati, quis dubitet? Ergo via ad transmutationem et asperisionem domum Juda habitantibus salutare baptismum B est, sive omnis locus apertus, sive omnis fons dilatatus, et purgationis seu expiationis æqua scaturiens.

διανοιγόμενος, ἤγουν πᾶσα πηγὴ κατερυνομένη τε

VERS. 2. Et erit in die illa, dicit Dominus Sabaoth, disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria. Et pseudoprophetas, et spiritum immundum auferam de terra.

XCVII. Omnia in statum meliorem migrarunt in Christo, et quæ in eo sunt nova creatura^a, marcoris antiqui abjecto dedecore. Ac verborum quidem istorum veritatem ex ipsis quoque rebus quispiam perspexerit. Ante tempora enim adventus, quando nondum corpus ullum induerat Unigenitus, neque divino lumine omnia collustrabantur, adhuc caligo et tenebræ in cordibus gentium erant. Colebant enim simulacra, eoque stultitiæ descenderant ut ligna et lapides divinis ceremoniis afficerent, et immundis dæmonibus Deo congruentes honores impenderent. Et hæc quidem errantium vesaniæ crimina fuerunt. Apud Israelæm vero acceptum illum, et partem Domini, sicut scriptum est¹⁰, et funiculum hæreditatis ejus, tanta erat consuetudinum atque morum fatuitas, ut legem, quamvis ad auxilium sibi datam, nec ad institutionem vitæ in Christo probatæ insufficientem parvipenderent, potiusque ad gentium errores sequendos stolidè declinarent, finitimarumque superstitiones 788 amplecterentur. Falsorum enim prophetarum vaticiniis absurdissime inlærebant. Quorum alii idolorum ministri profanis templis assidentes, et oracula et mendacia loquebantur: alii, « Vivit Dominus » in lingua habentes, et pietatem simulantes et tanquam ovilla pelle lupum contegentes, prophetarumque appellationem sibi ipsis arrogantes, miseri, et gloriam ejus nefarie rapientes, quod libebat eructabant, et sensa cordis sui divinum esse consilium autumabant. Super hujusmodi tam projecte audacibus etiam propheta Jeremias universorum Dominum Deum ita compellat: « Qui es, Domine, ecce prophetæ pro-

^a Rom. viii, 4 seqq. ¹⁰ II Cor. v, 17. ¹⁰ Deut. xxxiii, 9.

phetant, et dicunt : Non videbitis gladium, et factum non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra, et in loco isto ¹¹. » Et ad hæc Deus : « Falsa prophetæ prophetant in nomine meo. Non misi eos, et non mandavi eis, et non sum locutus ad eos, et visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi locuti sunt ad eos, et ipsi locuti sunt eis, et ipsi prophetabant ¹². » Mendaciloqui enim erant, ut dixi, et turpibus victi quæsticulis, de corde suo audientibus loquebantur, ut scriptum est, « et non de ore Domini ¹³. » Deinde cum Judæos istud iniquo animo ferre oportere, illi contra eos venerabantur, et supremis honoribus exornare studebant. Postquam autem aliquando unigenitum Dei Verbum nobis apparuit, inepta et puerilia idololatriæ ludicra prorsus evanuerunt et extincta sunt, et sublatum cum ea nefarium quoque et impium pseudoprophetarum studium qui maligno et immundo spiritu pleni erant, et cum idolorum cultoribus germano ac simili errore infecti verissime coargui potuissent. Unus quippe ambobus impietatis præses, nimirum Satanas. Ait igitur : « Tollam de terra nomina idolorum, et non erit memoria illorum in die illa ¹⁴, » hoc est, illo tempore, quo divinum et celeste lumen splenduerit, et in errantium cordibus Lucifer, quem intelligentiæ oculo videmus, exortus fuerit, ut scriptum est, et diluxerit dies, antiqua nocte et quæ in ea fiebant repulsis, ut, veteri immunditia sublata, athletæ et sancti adoratores de cætero conversationis sanctæ ornamentis instructi, vitam in Christo suspicere viderentur.

ὁ νοητὸς ἐωσφόρος ἀνατελῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διαυγασθὶ δὲ ἡμέρα, τῆς πάλαι νυκτὸς ἀπεληλαμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὄρωμένων· ἵνα, τῆς ἀρχαίας ἀκαθαρσίας ἐξηρημένης, οἱ ἀληταὶ καὶ ἄγιοι προσκυνηταὶ φαίνοντο λοιπὸν τῆς εὐαγoust πολίτειας ἀνημμένοι τὰ αὐχμήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τιμῶντες ζωὴν.

789 VERS. 3. *Et erit, si prophetaverit homo ultra, et dicet ad eum pater et mater ejus qui genuerunt eum : Non vives, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini, et compedient eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum, cum prophetaret ipse.*

XCVIII. Tanta reverentia illius sæculi mortales numen prosequuntur, inquit, adeoque de perfecta probitate et vita laudabili erunt solliciti, ut etiam parentes ipsi ad zelum et iram adversum liberos exacuuntur, quod cum falsa dicant, se prophetare fingant, et de corde suo loquantur, quasi Deus ad ipsos verba fecisset. « Compeditus, inquit, implicabunt eum, » hoc est, ut amentem et insanum vivient, morasque tollentes, morti eum destinabunt, si in hoc morbo fixe impudenterque manserit. Satis enim est illis ad quodvis supplicium in filium decernendum, quod falsa in nomine Domini locutus sit. Vide autem quam vere hoc dictum sit, et quam stabilem mereatur fidem prædictio. Quis enim nostrum toleraverit hodie sic prophetantem quem-

εἶναι βουλῇ. Περὶ τῶν τὰ τοιαῦτα τοιμῶν εἰσθῶτων καὶ ὁ προφήτης ἐφασκεν Ἱερεμίας, πρὸς τὸν τῶν ὅλων κατεξουσιάζοντα Θεόν· « Ὁ ὢν, Κύριε, ἰδοὺ οἱ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ ὤφεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀλήθειαν καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. » Καὶ πρὸς γε ταῦτα Θεός· « Ψευδῆ οἱ προφῆται προφητεύουσιν ἐν τῷ ὀνόματί μου. Οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐνετείλαμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰκνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν, αὐτοὶ ἐλάλησαν πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευσαν. » Ψευδοεπεὶ γὰρ ἦσαν, ὡς ἔφην, καὶ λημματίων αἰσχρῶν ἡττώμενοι, προσελάλουν τοῖς ἀκροωμένοις τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Ἐἴτα δέον ἐπὶ τοῦτοις ἀγανακτεῖν Ἰουδαίους, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐποιοῦντο σεπτούς, καὶ τιμαῖς ταῖς ἀνωτάτω στεφανοῦν ἐσπούδαζον. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, φῆκετο μὲν εἰς ἅπαν, καὶ ὠλόθρευτο παντελῶς τὰ ψυχρά καὶ μεираκιώδη τῆς εἰδωλολατρίας ἀθύρματα, συνεξηρήθη δὲ αὐτῇ καὶ τὸ ἐκτοπὸν τε καὶ δυσσεβεῖς ἐπιτήδευμα τῶν ψευδοπροφητῶν, οἱ πονηροὶ καὶ ἀκαθάρτοι πνεύματος ἐμπλεῖς ἦσαν, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς ἀδελφῇ καὶ γείτονα νόσούντες τὴν πλάνησιν καταφωραθεῖεν ἄν, καὶ μάλᾳ ὀρθῶς. Εἰς γὰρ ἀμφοῖν τῆς δυσσεβείας ὁ ἐπιστάτης, τοῦτέστιν ὁ Σατανᾶς. Ἐξαρῶ τοίνυν, φησὶν, ἀπὸ τῆς γῆς τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων, καὶ οὐκ ἔσται αὐτῶν μνηστὴ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, » τοῦτέστι, κατ' ἐκείνων τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἂν τὸ θεῖον καὶ ἐπουράνιον λάμψῃ φῶς, καὶ ἐν ταῖς τῶν πλανωμένων καρδίαις ὁ νοητὸς ἐωσφόρος ἀνατελῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διαυγασθὶ δὲ ἡμέρα, τῆς πάλαι νυκτὸς ἀπεληλαμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὄρωμένων· ἵνα, τῆς ἀρχαίας ἀκαθαρσίας ἐξηρημένης, οἱ ἀληταὶ καὶ ἄγιοι προσκυνηταὶ φαίνοντο λοιπὸν τῆς εὐαγoust πολίτειας ἀνημμένοι τὰ αὐχμήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τιμῶντες ζωὴν.

Καὶ ἔσται, ἐὰν προσητεύσῃ ἄνθρωπος ἐτι, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ οἱ γεννήσαντες αὐτόν· Οὐ ζήσῃ, ὅτι ψευδῇ ἐλάλησας ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ συμποδιοῦσιν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ οἱ γεννήσαντες αὐτόν ἐν τῷ προφητεύειν αὐτόν.

ΛΗ'. Τσαύτη τις ἔσται περὶ τὸ θεῖον αἰδῶς τῶν τηνικάδων, φησὶ, φροντιούσι δὲ οὕτω τῆς εἰς ἄκρον ἐπειθείας καὶ ἀξιαγαστοῦ ζωῆς, ὥστε καὶ γονεῖς αὐτοὺς ἰδίοις ἐπιθῆγεσθαι τέκνοις ζηλοῦν, τὸ τοὺς ψευδοεπεῖς προφητεύειν ἀποκλαττομένους, καὶ ἀποφθεῖγοντο τὰ τῶν ἀπὸ καρδίας, ὡς Θεοῦ λελαληκός· « Συμποδιοῦσι γὰρ αὐτόν, » φησὶ, τοῦτέστι, καταδεσμεύουσιν ὡς ἐκφρονά τε καὶ μεμνηνότα, μελλήσαντες ἐπὶ οὐδὲν, καθοριῶσιν αὐτοῦ τὸν θάνατον, εἰ ἐμμονὸν τε καὶ ἀναιδῇ τὴν ἐπὶ τῷδε ποιοῖτο νόσον. Ἀπόχρη γὰρ αὐτοῖς εἰς τὸ δεῖν ἅπασαν τοῦ παιδὸς καθορίσαι δίκην τῷδε, ὅτι ψευδῇ λελάληκεν ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ἀθρεῖ δὲ ὥσπερ ἔστιν ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν ἢ προαναφώνησις ἔχει. Τίς γὰρ τῶν καθ' ἡμᾶς διακαρτερῆσειεν ἂν ἐν

¹¹ Ezech. xiv, 13. ¹² Ibid. 14. ¹³ Jerem. xxiii, 16. ¹⁴ II Petr. i, 19.

τῷ νῦν καιρῷ προφητεύοντός τινος; ἢ πῶς οὐκ ἐξ-
εστηκότα λογίζεται; μὲν τὸν τοιοῦτον εὐθὺς, ὡδὲ τε
ἔχοντα γνώμησιν πῶς οὐκ ἂν ποιήσαιο συγγενόν;
Ποῖος δὲ πατὴρ ἀνεπίληκτον ἑάσει τέκνον, εἰ τοῖς
οὕτω δεινοῖς ἐναλοίῃ κλημμελήμασιν; Ἀπόδειξις οὖν
ἄρα, καὶ μάλα σαφὴς γένοιτο ἂν, οἶμαι, τοῦτ' ἐκ
εἰς θεὸν εὐσεβείας, ὅτε πολὺ πρὸς τὸ ἄμεινον ἢ τῶν
καθ' ἡμᾶς πραγμάτων μεταχειρόρηκε φύσις, Θεοῦ
μεταπλάττοντος εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ εἰς τὸ εὖ ἔχον
ἢ πρῖν. Καὶ γοῦν τὰ πάλαι τιμώμενα καὶ παρὰ πολ-
λοῖς ἀξιάγαστα, νῦν εἰσι συγγενὰ καὶ ἐπάρματα καὶ
τοῖς ἐπιεικέσιν οὐκ ἀνεκτὰ καὶ τοῦ καλῶσεσθαι δεῖν
οὐκ ἡμιοιρηκότα.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καταισχυρθη-
σονται οἱ προφῆται ἕκαστος ἐκ τῆς ὁράσεως αὐ-
τοῦ ἐν τῷ προφητεύειν αὐτὸν, καὶ ἐνδύσονται
δέρβην τριχίνην, ἀνθ' ὧν ἐψεύσαντο, καὶ ἔρει-
· Οὐκ εἰμι προφήτης ἐγὼ, διότι ἄνθρωπος ἐργαζό-
μενος τὴν γῆν ἐγὼ εἰμι, ὅτι ἄνθρωπος ἐγέννησέ
με ἐκ νεότητός μου. Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτόν· Τί αἱ
πληγαὶ αὐταῖς ἀναμέσον τῶν χειρῶν σου; Καὶ
ἔρει· Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ
μου.

Ἡ Θ'. Ὅτι καὶ ποινῆς καὶ δίκης ἄξια τέθεινται παρ
ἡμῖν τὰ πάλαι τεθραυμασμένα, καὶ ἐκ τῆς τῶν προ-
κειμένων ἐννοίας ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Προεφήτευον
μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν τῷ Ἰσραὴλ οἱ ψευδοεπεῖς τε
καὶ φένακες, καὶ πλανᾶν εἰσθότες ἔνεκεν « ὁρακὸς
ἀριθμῆς καὶ κλάσματος ἄρτου, » κατὰ τὸ γεγραμμέ-
νον. Εἴτα τοιαῦτα τολμῶσιν ἐκείνοις ἐπέληπτε μὲν
οὐδεὶς, οὐδ' ἀπαίρειν ἤθελεν ὡς δυσσεβεῖν ἡρημέ-
· οὐκ εἰμι προφήτης ἐγὼ, διότι ἄνθρωπος ἐγέννησέ με, ἐκ νεότητός μου, » τούτέστιν,
ὅτι ἀνθρώπου γέγονα τέκνον. Ἀσθενὴς δὲ ἴλαν ἢ φύ-
· αἱς καὶ εὐπάροιστος κομιδῇ πρὸς τὸ μὴ ἔχον ὀρθῶς
καὶ ἐτοιμοτρεπὴς εἰς ἀμαρτίαν. Ἐλεν δ' ἂν αἱ τοιαῦτε
μετανοοῦντων φωναί. Εἰ δὲ διηβουλοῖμην αὐτὸν ἔρ-
· σθαι, φησί, τί τὸ χρῆμα τῶν ἐν χερσὶν ὀρωμένων
τραυμάτων ἦτοι πληγῶν; ἀποκρίνεται πάλιν, ὅτι
· Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου, » συμ-
· ποδισάντων αὐτὸν δηλονότι πατὴρ καὶ μητὴρ, καὶ
τὰ τῆς προπαιδείας ἐξηγηκότων δίκας. Οἶκος γὰρ

A *piam? aut quomodo non de mente ac sanitate de-*
turbatum statim reputabit talem, et sic affectum
quomodo non aversabitur? Quis autem pater filium
teterrimorum maleficiorum compertum inobjurga-
tum relinquet? Potest igitur hoc, meo iudicio, evi-
dentissima esse demonstratio pietatis in Deum,
quando rerum nostrarum natura multum ad meliora
processit, Deo illam ad voluntatem suam flectente,
et in conditionem pristina meliorem transformante.
Quare quæ olim erant in pretio et a multis suspi-
ciebantur, nunc odiosa et execranda et bonis into-
leranda ac supplicio obnoxia sunt.

Vers. 4-6. *Et erit in die illa, confundentur pro-*
phetae, unusquisque ex visione sua dum prophetaverit
B ipse, et induentur pelle cilicina, pro eo quod mentiti
sunt, et dicet: Non sum propheta ego, quia homo
colens terram ego sum, quia homo genuit me a juven-
tute mea. Et dicam ad eum: Quid plagæ ista in
medio manuum tuarum? Et dicet: Quibus percussus
sum in domo dilecti mei.

790 XCIX. Poena et ultione digna a nobis resti-
mata, quæ quondam magni ducebamus, etiam ex
propositorum verborum sententia videre, nihil est
negotii. Prophetabant enim, ut dixi, in Israel men-
daces, plani et impostores, et propter « pagillum
hordei frustulumque panis, » sicut scriptum est¹⁰,
seducere soliti. Quæ cum designarent, nemo erat
C qui eos reprehenderet aut tanquam impios coercere
vellet: quinimo laudibus potius et amplissimis
honoribus miseri dignabantur. Quare et illi dete-
rioriores evadebant, cum eorum morbum venerantium
levitas aleret. Hoc autem tempore eos confusum
iri dicit, repudiata nimirum pseudopropheta, seu
potius accusata, et poenis amentitiæ a tam impuden-
tibus repetitis, ut correpti mox et scelere absti-
neant et pellem cilicinam induant, pro eo quod
mentiti sint, hoc est, propter improbitatem suam
lugeant et propter delictum lamententur, pœ-
nitentes quod in cogitationes adeo insipientes de-
venerint, ut perfrecta fronte cōtra Deum falsa pro-
loquerentur, peccatumque suum consteantur, et
veniam poscant, dicentes aperte: « Non sum pro-
pheta ego, quia homo genuit me a juventute mea, »
D hoc est, quia hominis natus sum filius. Infirma est
autem natura vehementer et ad pravitatem facillime
detorqueatur et ad peccatum nullo negotio flecti-
tur. Voces itaque pœnitentium huiusmodi esse
queunt. Quod si velim ipsum interrogare, inquit,
Quid sunt quæ in manibus cernuntur vulnera seu
plagæ? respondebit rursum: « Quibus percussus
sum in domo dilecti mei, » vinculis eum scilicet
patre et matre constringentibus et temeritatem
plectentibus. Domus enim dilecti unicuique nostrum
est domus parentum. Quamobrem quanta veterum

¹⁰ Ezech. xiii, 19.

recentiumque rerum differentia sit, tecum reputa. Ferebantur enim in oculis falsi prophetae, gloriaque et opinione bona florebat, nec eos talia agentes facti poenitebat. Ast praesenti tempore, si qui eorum sequi vaticinia voluerint, increpantur et confunduntur, et parentum calculis ad poenam vocantur, resipiscunt, ut qui peccarint, lugent, plorant, humanae naturae imbecillitatem proclivitatemque ad peccandum confluentes. **791** De terra enim spiritus immundus Salvatoris nostri Jesu Christi virtute potestateque sublatus est.

Ἀνῆλθῃται γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐξουσία.

VERS. 7. Rhomphaea, consurge super pastorem meum et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem, et dispergentur oves, et inducam manum meam super pastores.

C. Deus et Pater proprium Filium suum pro nobis tradidit ¹⁸, dispensatorie sinens, quamvis Deum et ex se naturaliter inexplicabili modo generatum, et in forma servi venire, et hominem nobis similem fieri ¹⁷, et crucem sustinere, ut mundo salutem restitueret, et Satanæ in omnes dominatum erueret, et impuram idololatriam everteret et vaticinationem, pseudoprophetas et imposturas ex suo cuiusque corde profectas aboleret, auferret item spiritum immundum de terra, et mundum praeterea constitueret formaretque, seductos ad divinitatis agnitionem transferens, eosque ad pias et honestas vitae rationes et ad opinionem omnigenae virtutis de se praebendam impellens. Hanc ob causam mortem super ligno, quamquam ignominiosissimam, pertulit, confusione contempta, cum sic ipsi Deo et Patri videretur ¹⁹. Et tale quiddam nobis ipse Filius subostendit cum ait: « Quia descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Haec est autem voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illum in novissimo die ²⁰. » Et ut divinus Paulus scribit: « Propterea Christus mortuus est et revixit, ut mortuorum et vivorum dominaretur ²¹. » Posuit igitur animam suam libens pro nobis ²², tantum non etiam eum ut hominem voluntate sua Deo et Patre tradente, et velut permittente, ut dixi, illum sanguine suo omnium vitam emere. Itaque Servator, Pilato arbitrate se in ipsum habere potestatem, occurrit ita: « Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper ²³. » Postquam igitur ore prophetæ prænuntiavit rerum humanarum in melius commutationem fore maximam, ubi ille mortem in corpore pertulerit, quasi festinat tempus ostendere, quo hæc futura sint, et perpetrari passionis mysterium jubet, ipsam rhomphaeam adhortans, ac dicens: « Consurge super pastorem meum, et i super virum civem **792** ejus,

A ἀγαπητοῦ ἐκάστῃ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὁ τῶν γεγεννηκότων. Ὅρα τοίνυν ὅση τίς ἐστιν ἡ τῶν πάλαι καὶ νῦν πραγμάτων διαφορά. Ἐθαυμάζοντο μὲν γὰρ οἱ παρ' ἐκείνοις ψευδοπροφήται, καὶ ἦσαν ἐν δόξῃ καὶ ὑπολήψει χρηστῇ, καὶ ταῦτα δρῶντες οὐδὲ μετεμέλοντο. Κατὰ δὲ γε τὸν ἐνεστηκότα καιρὸν, εἰ δὴ τινες ἔλειντο ταῖς ἐκείνων μαντείαις κατακολοθεῖν, ἐπιτιμῶνται καὶ καταισχύονται, καὶ ταῖς τῶν γεγεννηκότων κολλάζονται ψήφοις, μεταγινώσκουσιν ὡς ἡμαρτηκότες, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι, τὴν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὁμολογούντες ἀσθένειαν καὶ τὸ εὐδίσθητον εἰς ἁμαρτίαν. τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τε

B Ῥομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκοπήσῃσεται τὰ πρόβατα, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας.

P. Δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἴδιον Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἔφεις οἰκονομικῶς, καίτοι Θεὸν ὄντα καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀπορρήτως γεγεννημένον, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καθικέσθαι, καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀνατλήναι σταυρὸν, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον, καὶ ἀποστήσῃ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας τὸν Σατανᾶν, καθέλῃ δὲ καὶ τὴν βέβηλον εἰδωλολατρείαν, καὶ καταργήσῃ μαντεῖαν, ψευδοπροφήτας τε καὶ τοὺς ἐκ καρδίας φανακισμοὺς, ἐξάρῃ δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πρὸς γε C δὴ τοῦτοις, ἵνα καταστήσῃται τὴν ὑπ' οὐρανὸν, μετατιθεῖς εἰς θεογνωσίαν τοὺς πεπλανημένους, ἀναπέσθαι ἐλθεῖν τὴν εὐσεβῆ καὶ εὐσχήμονα πολιτείαν καὶ πᾶν εἶδος ἀρετῆς ὁρᾶσθαι τετιμηκότας. Ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς αἰτίας τὸν ἐπὶ ὕψους θάνατον, καίτοι πολλὰν ἔχοντα τὸ δυσκλεῖς, ὑπέμεινεν, ἀισχύνης καταφρονήσας, οὕτω καὶ αὐτῷ δοκοῦν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Καίτοι τοιοῦτον ἡμῖν ὑποφαίνει λέγων αὐτὸς ὁ Υἱός: « Ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὁ δίδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. » Καὶ ὥσπερ ὁ θεοπέσιος γράφει Παῦλος, « Διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. » D Τέθεικε τοίνυν ἑκὼν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ παραδόντος αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον ἰδίῳ νεύματι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οἷον ἐφιέντος, ὡς ἔφην, αἵματι τῷ ἰδίῳ τὴν ἀπάντων πρίασθαι ζωὴν. Καὶ γοῦν ὁ Σωτὴρ, οἰθθέντος Πιλάτου κατεξουσιάζειν αὐτοῦ, προσυπήντα λέγων: « Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένος ἄνωθεν. » Προαφηγγιζόμενος τοίνυν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ὡς πλείστη τις ἐστὶ τὸν ἀνθρώπινον πραγμάτων ἐπὶ τὸ ἀμεινον καταδρομὴ, παθόντος αὐτοῦ τὸν ἐν σαρκὶ θάνατον, μονονοῦχι καὶ ἐπισπεύδει τοῦ καιροῦ τὴν ἀνάδειξιν, καθ' ὃν ἐστὶ ταῦτα, καὶ ἐνεργεῖσθαι προτέταχε τὸ ἐπὶ τῷ πάθει μυστήριον, αὐτῇ

¹⁸ Rom. viii, 32. ¹⁷ Philipp. ii, 6-8. ¹⁹ Hebr. xii, 2 seqq. ²⁰ Joan. vi, 38, 39. ²¹ Rom. xiv, 8, 9.

²² Joan. iii, 16. ²³ Joan. xix, 11.

τῇ ρομφαίᾳ παρεγγυῶν τε καὶ λέγων· « Ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ ρομφαίαν μὲν ἐν τοῦτοις καταδηλοῦσθαι φαιεν ὡς ἐν εἰδει μαχαίρας τὸν πειρασμὸν, ἣ καὶ αὐτὸ τὸ πάθος, τὸ ἐκ τῆς Ἰουδαίων ἀπονοίας ἐπεννηγεμένον τῷ Ἐμμανουήλ. Ἔοικε γὰρ συνίεναι τε οὕτω καὶ μὴν καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος Σωμὲν, ὅτε προσεκόμιζεν ὀκταήμερον τὸν Ἰησοῦν ἡ ἀγία Θεοτόκος. « Καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ρομφαία. » Μόνον γὰρ οὐχὶ ρομφαία κατεσφάζετο, σταυρούμενον ὁρῶσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατὰ γε τὴν σάρκα φημί. « Ὡ τοίνυν ρομφαία, ἐξεγέρθητι, φησὶν, ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, » τούτεστιν, ἐξηγείσθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναδείξεως ἡκέτω καιρὸς. Ἔστι μὲν γὰρ ἐφ' ἡμᾶς ἀρχιποίμην ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπ' αὐτῷ ἔσμεν πάντες οἱ πέπιστευκότες, πλην οὐκ ἐξω χειρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Κατάρχει γὰρ ἡμῶν ἐν Ὑψί, δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ σεσώμεθα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐσχηκαμεν τὴν προσαγωγὴν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γὰρ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, καὶ γὰρ ζῶν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἀρπάσει τις αὐτά ἐκ τῆς χειρὸς μου. Ὁ Πατήρ μου ὃς δέδωκε μοι, μείζων πάντων ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς θύνεται ἀρπάξιν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ μου ἐν ἑσμεν. » Ἰδιὸς οὖν ἄρα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ποιμὴν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄλλοτρια κατανέμων θρέμματα, τὰ ἑαυτοῦ δὲ μάλλον καὶ τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἰδίῳ αὐτοῦ νοούμενον τῶν μισθωτῶν ποιμένων, οἱ κατέσφαζον μὲν τὰ πρόβατα, φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐλεγον δὲ καὶ πωλοῦντες αὐτά· « Ἐβλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Πολῖται δὲ, ἡγουν οἰκεῖοι καὶ γνώριμοι τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, οἱ ὑπ' αὐτῷ τεταγμένοι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, οἱ καὶ καταχθέντες τοῦ ποιμένος κατεσκήδναντο καὶ πεφεύγασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦκον τῶν Ἰουδαίων οἱ ὑπηρέται, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προδότης ὁμοῦ τῇ στείρᾳ συλληφόμενοι τὸν Ἰησοῦν, « Πάντες ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον. » ἔφη γὰρ οὕτω τὸ Γράμμα τὸ εὐαγγελικόν. Ὅτι δὲ δοῦς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον τὸν Ἰῶν Ὑἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ πατάξει πως αὐτὸν λέγεται, τῷ γε ὅπως ἐφείναι παθεῖν, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Υἱὸς, διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀνόσια δεδρακότων, ὅλην δὲ ὅτι τῶν Ἰουδαίων· « Ὅτι ὃν σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. » Ἐκοῦσιον μὲν οὖν, ὡς ἔφη, ἐποίητο τὸ πάθος, ἵνα τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν αὐτὸν διαφανῇται κατόρθωμα. Ὅτι δὲ τοῖς ἐσταυρωκόσιν ὀλέθρου πρόξενον ἔσται τὸ χρῆμα, καὶ τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ὑποπεσοῦνται κακοῖς, οἱ τῆς τοιαύτης βουλῆς καὶ τῶν ἐγγχειρημάτων ἐξάρχοντες (οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ λαῶν ἡγούμενοι), διατρανοὶ λέγων· « Καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας. » Διεφθάρκασιν γὰρ τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· « Ἐδόκων μερίδα αὐτοῦ

A dicit Dominus omnipotens. » Rhomphaeam hoc loco ut in specie gladii tentationem significare dicimus, aut ipsos quoque cruciatus ex Judaeorum vecordia Emmanueli adhibitos. Sic enim eos intelligere et appellare videtur justus ille Simeon, quando sancta Deipara octiduanum Jesum obtulit. « Et tuam ipsius animam pertransibit rhomphaea, seu gladius ». Pene enim gladio occisa est, conspiciens in cruce suffixum ex se progenitum, secundum carnem inquam. Ait ergo, « O rhomphaea, consurge super pastorem meum, » hoc est, procedat deinceps salutaris passio, et veniat tempus quo sese bona ostendant. Est enim princeps pastor noster Christus, et sub ipso sumus omnes qui credidimus : verumtamen non extra manum Dei et Patris. Imperat enim nobis in Christo, perque ipsum, et in ipso salvati sumus et per ipsum accessum obtinuimus ²⁴. Proinde dicebat Salvator : « Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi major omnibus est : et nemo potest rapere de manibus Patris mei. Ego et Pater unum sumus ²⁵. » Proprius igitur Dei et Patris pastor et Filius, non alienum gregem pascens, sed suum potius et Patris, cum mercenarii pastores non esse ejus proprii intelligantur, qui contra omnem misericordiam oves mactabant. Quin et eas vendentes dictitabant : « Benedictus Dominus, et ditati sumus ²⁶. » Cives autem, sive domestici, et noti boni pastoris, sunt ei subordinati, et ante alios divini discipuli, qui et percusso pastore dispersi sunt. Postquam enim Judaeorum ministri advenierunt, et cum ipsis proditor cum cohorte Jesum comprehensuri, « Omnes relicto eo fugerunt ²⁷ » : sic enim est in Scriptura evangelica. Quod autem Deus et Pater dato pro nobis Filio suo in mortem, percussisse ipsum quodammodo dicatur, dum eum sivit omnimodis pati, testificatur et ipse Filius per vocem Psalter, de nefanda in ipsum machinatis, Judaeis videlicet : « Quoniam tu percussisti, ipsi persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt ²⁸. » Voluntarie igitur passus est, ut dixi, ut passionis virtus eluceret. Quam his qui crucifixi erant exitiosam **793** fore, et calamitates ex divina ira invehendas sensuros hujus consilii ceptorumque istorum architectos (qui erant primores populi) declarat : « Et inducam manum meam super pastores. » Corruerunt quippe vineam ejus, juxta vocem prophetae : « Dederunt partem ejus desiderabilem in solitudinem inviam. Facta est in dissipationem perditionis ²⁹. » Inducit porro manum Deus pastoribus velut compressuram rhomphaeam et impietatis exacturam poenas, quia non solum ipsi in Christum insaniverunt, sed quia insuper aliis horribilis in eum furoris auctores et duces fuerunt. Nam, ut est apud sanctum Matthaeum evange-

²³ Luc. II, 35. ²⁴ Ephes. II, 48. ²⁵ Joan. X, 27, 28. ²⁶ Zachar. XI, 5. ²⁷ Matth. XXVI, 56. ²⁸ Psal. LXXIII, 27. ²⁹ Jerem. XII, 10, 11.

istam, cum Pilatus Judæis Christum et Barabbam proposuisset, et utrum sibi ex duobus dimitti vellet, quesivisset, principes sacerdotum et seniores «persuaserunt populis ut Barabbam potarent, Jesum vero perderent.» Impulerunt eos nihilominus ut clamarent: «Crucifige, crucifige eum²⁰.» Vera est igitur prophetæ vox: «Pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersi sunt²¹.» Sicut enim vigilantia bonorum pastorum commodat gregi: sic inertia eundem perdit, et per pastorum vestigia subditi omnino gradiuntur.

σωσιν. » Ἀνέπεσον δὲ πρὸς τοῦτοις βοῶν· «Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν. » Οὐκοῦν ἀληθὲς τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον, ὅτι· «Οἱ ποιμένες τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν. » Ὅσπερ γὰρ ἡ νῆψις τῶν ἀγαθῶν ποιμένων ὄνλησι τὴν ἀγέλην· οὕτω καταφθαίρει τὸ ῥάθυμον, καὶ τοῖς τῶν ποιμένων ἴγνεσι τὸ ὑπὸ χεῖρα πάντως ἀκολουθεῖ.

VERS. 8, 9. *Et erit in die illa in omni terra, dicit Dominus, duæ partes ejus peribunt, et deficient, ut tertia relinquetur in ea. Et traducam tertiam partem per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum, et dicam: Populus meus iste est: et ipse dicet: Dominus Deus meus.*

CL. Inducta manu divina pastoribus impiis et mendacibus, qui vineam regiam corruerunt, nec ulionis pœnarumque expertes futuros dicit, qui illorum meditata inconsultissime adjuverunt, populum Judæorum utique et vulgus subditum. Bello enim disperierunt, et urbibus una cum idolis funditus delatis, vix reliquæ salvatæ sunt²², quæ tertia pars de tota multitudine intelligitur. **794** Non enim prorsus, seu universæ Israel interit, Deo propter patres miserante. Quod et beatus Isaias confirmat: «Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuisset, et sicut Gomorrha similes essemus²³.» Verumtamen, tertiam partem, seu reliquias, hoc est, credentes in sanguine et posteritate Israel, tradeturum per ignem, et igne ut argentum et aurum sese exploraturum confirmat. Non enim caret molestiis ac laboribus sanctorum vita, et verum est, «volentes pie vivere in Christo, persecutionem passuros²⁴.» Probatissimi porro fuerunt divini discipuli, et quotquot illo tempore operum et afflictionum socii iisdem fuerunt, Evangelium Christi per gentes sacro ministerio promulgantibus. Ad multas enim vexationes et persecutiones experiendas vocati sunt, et tantum non ignibus usti, dum per tentationes probarentur, ut cum fiducia possent exclamare: «Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum²⁵.» Quæ igitur hinc utilitas? aut quod præmium referent, qui sic afflicti et probati sunt? Domestici, noti et dilecti Deo evaserunt. Numerati sunt enim «po-

ἐπιθυμητὴν εἰς ἔρῃον ἄδανον. Ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν ἀπολείας. » Ἐπάγει γε μὴν τὴν χεῖρα Θεὸς τοῖς ποιμέσιν, οἵονεὶ καταπαύουσιν τὴν ῥομφαίαν καὶ τὰς τῆς ἀνοσιότητος ἐξαιτούσαν δίχας, οὐχ ὅτι μόνον αὐτοὶ παπαρνήχασιν εἰς Χριστόν, ἀλλ' ὅτι πρὸς τοῦτοις καὶ τοῖς ἄλλοις γεγόνασιν ἀρχὴ καὶ ὁδὸς τῆς εἰς Χριστόν ἀσχέτου μανίας. Ὡς γὰρ φησὶν ὁ μακάριος Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστὴς, Πιλάτου τοῖς Ἰουδαίοις προτεθεικὸς Χριστόν τε καὶ Βαραββᾶν, καὶ τὸ, «Τίνα θέλετε ἐκ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν, προσπεφωνηκός, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι; ἔπεισαν τοὺς δούλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέ-

Καὶ ἔστιν ἂν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν πᾶσιν τῇ γῇ λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη αὐτῆς ἐξολοθρευθήσεται, καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον ὑπολειφθήσεται ἐν αὐτῇ. Καὶ διᾶξω τὸ τρίτον διὰ πυρός, καὶ πυρώσω αὐτούς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτούς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον. Αὐτὸς ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομά μου, κἀγὼ ἐπακούσομαι αὐτῷ, καὶ ἐρῶ· Λαὸς μου οὗτός ἐστι, καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Κύριος ὁ Θεός μου

PA'. Ἐπενεχθείσης τῆς θείας χειρὸς τοῖς ἀνοσίοις ψευδοποιμέσιν, οἱ τὸν ἀμπελῶνα κτεπεφάρχασιν τὸν βασιλικὸν, οὐδὲ αὐτοὺς ἐσεσθαί φησιν ἔξω ποινῆς καὶ δίχης τοῖς τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν σκέμμασιν ἀδουλότατα συνδεδραμνηκός, ὅλην δὲ ὅτι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμεους καὶ τὴν ἀγελαίαν τῶν ὑπὸ χεῖρα πληθύν. **C** Δεσπᾶνῃται γὰρ τῷ πολέμῳ, καὶ διολύσασιν ὁμοῦ τοῖς κατοίκους αἱ πόλεις, πανολοθρεῖα καταπολλύμεναι, μόλις δὲ σέσωσται τὸ κατάλειμμα, ὡς ἐν τρίτῃ μοίρᾳ τοῦ παντός νοσόμενον πληθους. Ὀλοθρεῖται γὰρ οὐκ εἰς ἅπαν ὁ Ἰσραὴλ, Θεοῦ κατοικτελεροντος διὰ τοὺς πατέρας. Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Ἠσαίας φησὶ· «Καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὁμοιωθῇμεν. » Πλὴν τὸ τρίτον, ἤγουν τὸ κατάλειμμα, τοῦτέστι, τοὺς ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ πιστεύσαντας, διᾶξειν φησὶ διὰ πυρός, καὶ πυροῦν αὐτούς ὡς ἀργύριον καὶ χρυσίον. Οὐ γὰρ ἔξω πόνου τῶν ἀγίων ἡ ζωὴ· ἀληθὲς δὲ ὅτι· «οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται. » Δοκιμῶνται οὖν γεγόνασιν **D** οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ ὅσοι γεγόνασιν αὐτοῖς συνεργάται κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ συμπεπονηχασιν ἱεουργοῦσιν εἰς τὰ ἔθνη τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Κέκληνται γὰρ εἰς πείραν πολλῶν θλίψεων τε καὶ διωγμῶν, καὶ μονονοχὶ πεπύρωνται, δοκιμαζόμενοι διὰ πειρασμῶν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἐκ παρήσας· «Ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωςας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Τίς οὖν ἡ ἐντεῦθεν ὁνησις; ἡ ποῖος ἔσται μισθὸς τοῖς ὥδε πεπονηκόσι καὶ δεδοκιμασμένοι· Οἰκεῖοι γεγόνασιν τοῦ Θεοῦ, γνώριμοί τε

²⁰ Matth. xxvii, 20-23. ²¹ Jerem. x, 21. ²² Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ²³ Isa. i, 9. ²⁴ II Tim. iii, 12.

²⁵ Psal. lxxv, 10.

καὶ ἡγαπημένοι. Κατελογισθῆσαν γὰρ « εἰς ἔθνος ἄγιον, εἰς βασιλεῖον ἱεράτευμα, καὶ εἰς λαὸν τὸν εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγέλωσι τοῦ ἐκ σκότους αὐτοὺς καλέσαντος ἐπὶ τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, » ποτὶ δὲ ὄντες οὐ λαὸς, γέγονασι λαός. Καὶ ποτε μὲν ἤκουον · « Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν · καὶ ἂν πληθύνητε τὴν δέξιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. » Nun̄ δὲ φησιν, ὅτι « Αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐρῶ · Λαός μου οὗτός ἐστιν. » Οὐκοῦν ἴδιος γέγονασι κληρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δέδονται δὲ τῷ Υἱῷ, συγκατάρχει γὰρ τῶν ὧν ὁμοῦ τῷ γεγεννηκότε, εὐμενῇ τε καὶ ὡς τὸν τῶν ὧν ἔχουσι δημιουργογὸν καὶ Δεσπότην.

TOMOS EKTOΣ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ἰδοὺ ἡμέραι ἐρχονται τοῦ Κυρίου, καὶ διαμεριούνται τὰ σκυλά σου ἐν σοί. Καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγῇσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

ΡΒ'. Τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ σωτήριον πάθος καταμηνύων, ἔρασκεν ἐν τοῖς ὀπίσω βραχί, « Ῥομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Πάταξον τὸν ποιμένα καὶ διασκορπισθῇσονται τὰ πρόβατα. » Ὅτι δὲ ποινὰς ταῖς ἐσχάταις ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς ὀπνευχθήσεται, καὶ μάλα εἰκότως, κεκυριοκτιόνηκε γὰρ ἡ πάντολμος, ἐδίδασκε προστιθεῖς · « Καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον διδάξω διὰ πυρός, καὶ πυρώσω αὐτοὺς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον. » Τίνα δὲ τρόπον τὰ τοιαῦτα νοοῖντο, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος, κατὰ γὰρ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν εἰρήκαμεν. Γέγραπται δὲ καὶ νῦν ὁ τῶν προκαιμένων σκοπός, ὡς πρὸς γὰρ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνοσιουργήσασαν ἀχαλίνως, καὶ τὸν τῆς ἀλώσεως ἡμῖν κατασημαίνει τρόπον. « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἡμέραι τοῦ Κυρίου, » τούτέστιν, ὅς αὐτὸς ἐπάγει ψήφω δικαίᾳ, καὶ ὁσίῳ χρίματι. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὃ καὶ δι' ἐτέρου προφήτου φησὶν · « Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε. » Οὐ γὰρ ἂν γένοιτό τι τῶν ὧν κακοῦν ἰσχυόντων πόλιν, ὃ μὴ πράττεσθαι φαμεν ἐφέντος αὐτοῦ, καὶ πλημμελημάτων δίκας ἐξαιτεῖν ἐθέλοντος τοὺς ἀσχετοὺς ὁρμαῖς ἐπὶ τὰ φαῦλα διέφτοντας. Οὐκοῦν αὐτοῦ φησὶν εἶναι τὰς ἡμέρας, διὰ τὸ ἐπαγγέλλεσθαι κατ' ὁργὴν αὐτοῦ. Πεπαρφυήκασιν γὰρ φορητῶς οὐκέτι, ἀπεκτονότες μὲν τοὺς προφῆτας, προσθέντες δὲ τούτοις καὶ τὸν Υἱόν. Τί δὲ τὸ ἐσόμενον ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, σαφηνίζει λέγων · « Καὶ διαμεριούνται τὰ σκυλά σου ἐν σοί (συναγερμένην δηλονότι πάντα τὰ ἔθνη) καὶ διαρπαγῇσονται μὲν οἰκίας, γυναῖκα δὲ περιέλκοντες νηπίους ὁμοῦ. Τότε γὰρ, φησὶ, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως

populus sanctus, regale sacerdotium, populus acquisitionis, ut virtutes annuntiarent ejus, qui de tenebris ipsos vocavit in admirabile lumen suum ²¹, » et cum aliquando non essent populus, facti sunt populus ²². Et aliquando audiebant : « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis : et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam vos ²³. » At nunc dicit : « Ipse invocabit nomen meum, et dicam : Populus meus hic est. » Quocirca hæreditas peculiaris Dei et Patris facti sunt, et dati sunt Filio, imperat enim omnibus una cum Patre, et benevolum et propitium universorum opificem ac Dominum habentibus.

TOMUS SEXTUS.

CAP. XIV.

Vers. 1, 2. Ecce dies Domini veniunt, et dividunt spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes in prælium super Jerusalem, et capietur civitas, et diripiantur domus, et mulieres polluentur, et egredietur media pars civitatis in captivitatem.

CII. Salusiferam in cruce mortem indicans paulo ante dicebat, « Rhomphaea, consurge super pastorem meum, **795** et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem et dispergentur oves ²⁴. » Extremis autem supplicellis subjectum iri Judæos, idque justissime, quoniam per summam audaciam Dominum occiderunt, docebat, cum adderet : « Et inducam manum meam super pastores, et erit in die illa, dicit Dominus, dum partes peribunt, et deficient, tertiam autem tradacam per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos, ut probatur aurum ²⁵. » Quæ, quomodo probabiliter intelligenda essent, pro virili nostra exposuimus. Nunc quoque verba ista ad Jerusalem spectant, quæ insano impetu in scelus ruerit, et captivitatis modum nobis declarant. Ait enim : « Ecce dies Domini, » hoc est, quos ille æqua sententia et justo judicio inducit. Verum est namque quod et per alium prophetam dicit : « Non est malum in civitate, quod Dominus non fecit ²⁶. » Nihil enim est ex iis, quæ universam civitatem exagitare queant, quod non liceat dicere, illo immitente, et impotenter in scelera præcipitantes pœnis multare volente, fieri ac perpetrari. Quamobrem illius alii esse dies, quod ea denuntientur, quæ ab ejus ira expectanda sint. Fuerunt enim contumeliosi intolerandum in modum, cum occisis prophetis etiam Filii necem adjecerunt. Quid porro diebus illis futurum sit, aperit his verbis : « Et dividenti spolia tua in te (congregatæ videlicet omnes gentes), et diripiant domos, mulieres cum infantibus violenter rapient. Tunc, inquit, media pars civitatis egredietur in captivitatem. » Ferunt enim Romanos, capta urbe resistentium sibi impudentia neglecta, et ipsum

²¹ I Petr. II, 9. ²² Osee II, 21. ²³ Isa. I, 15. ²⁴ Malachi. XIII, 7. ²⁵ Ibid. 8, 9. ²⁶ Amos III, 6.

templum et aedes incendisse; suppliciter autem sibi procumbentibus iis, qui superiorem civitatem, locum sacrum habitabant, pepercisse. Vide porro quomodo eo audaciae victores processuros dicat, ut direptis domibus non illico cum praeda discedant, et in tentoriis paulatim eam dividant, sed id ipsum in ipsa urbe capta faciant, quod factum non fuisset, si ullus miseris subsidio veniens, ferro grassantibus restitisset. Polluendas autem mulieres affirmat, per vim ab aliis raptatas, et turpiter constupratas in conspectu eorum quibuscum saepius conjugalitatem legitime miscuerant. **796** Sed haec belli sunt incommoda, et calamitates semel captis omnique auxilio penitus destitutis non alienae.

τῶν τῆς αἰμότητος ἐκπιπτούσας ἐθῶν, καὶ ἐν ἑβραῖς τὰ τοιαῦτα πάθη, καὶ τοῖς ἀπαξ ἐαλωκόσι καὶ ἀνεπιχειρητοῖς παντελῶς πρέπουσαι συμφοραί.

At reliqui populi mei non peribunt de civitate.

CIII. Hoc, opinor, aliud non est quam quod dixi modo, parum esse habitantibus superiorem civitatem, partemque Hierosolymae incolumem mansisse. Duces quippe Romani militem suum compesciebant, si quos fientes seseque submittentibus, et projectis armis in genua cadere videbant. Aut igitur reliquos populi sui servatam urbis partem neminat: aut fortassis qui in Christum communem omnium Salvatorem credidissent, de quibus et dicit, non esse perituros de civitate. Erunt enim semper Ecclesiae cives, et quamvis terrenam et deletam Jerusalem amiserint, tamen supernam habent, de qua et divinus Paulus: « Quae sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater nostra ⁴². » Cujus modi et beatus David insinuare videtur sic loquens: « Non commovebitur in aeternum, qui habitat Jerusalem ⁴³. » Inconcussa enim manet Ecclesia, et, juxta vocem Salvatoris, « portae inferi non praevalerunt adversus eam ⁴⁴: » ipsum quippe pro fundamento habet. Necesse est igitur omnino ut etiam inconcusae et immobiles sint, qui eam inhabitant, et in populo ejus reputantur, et legitimis ejus accensentur.

VERS. 3-5. Et egreditur Dominus, et praetibitur in gentibus illis, sicut dies conflictus ejus in die belli. Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivarum, quae est e regione Jerusalem ad orientem. Et scindetur mons olivarum, media pars ejus ad orientem, et media pars illius ad mare, voragine magna valde. Et inclinabit media pars montis ad sydonem, et media pars ejus ad austrum. Et obturabitur vallis montium meorum, et adjungetur vallis montium usque ad Asael. Et obturabitur sicut obturata est in diebus terrae motus, in diebus Oziae regis Juda.

CIV. Tanquam de duce aliquo generosissimo loquitur, milites suos ad pugnam concitante, et in

A ἐξελεῖσθαι ἐν αἰχμαλωσίᾳ. ὁ φασὶ γάρ, ὅτι Ῥωμαῖοι τὴν πόλιν ἔλδοντες, καὶ πρὸς τὰς τῶν μαχομένων αὐτοῖς ἀναισχυρίας ὀλιγορήσαντες, αὐτὸν τε ἐνέπρησαν τὸν νεὼν καὶ τὰς τοῦ ἁγίου οἰκίας· ἐφείσαντο δὲ προσπιπτόντων αὐτοῖς τῶν κατωκηκότων τὴν ἀνω πόλιν καὶ τὸ ἱερὸν. Θέα δὲ, ὅπως εἰς τοῦτο θάρρους ἀφίξεσθαι φησι τοὺς νενικηκότας, ὡς διαρπάσαντας τὰς οἰκίας, μὴ εὐθέως ἀποφοιτῆσαι ταῖς λείαις ὁμοῦ, καὶ σχολαῖον ποιήσασθαι τὸν διαμερισμὸν ἐν ταῖς ἑαυτῶν σκηναῖς ἀφηγμένους· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τοῦτο δράσαι τῇ ἀλούσῃ πόλει, ὅπερ οὐ γέγονεν ἂν, εἴπερ τις ἦν ὅλως τοῖς ἀθλίως πεπραχόσιν ἐπικουρῶν, καὶ τοῖς καταθροῦσι μαχόμενος. Μολυνθῆσθαι δὲ τὰς γυναῖκάς φησιν, ἀδουλήτως ἐτέροις ἐφελκομένας, καὶ πολλάκις τῶν κατὰ νόμους συννηκόντων. Πολέμου δὲ

B Οἱ δὲ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως

ΓΓ'. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ἕτερον οὐδὲν, ἢ ὅπερ ἔφην ἄρτίως, ὡς γέγονε τις φειδῶ τῶν κατοικοῦντων τὴν ἀνω πόλιν, καὶ σέσωται μέρος τῶν Ἱεροσολύμων. Ἀνέκοντον γάρ οἱ Ῥωμαῖον στρατηγὸς τοὺς τῶν μαχομένων θυμούς, εἰ δὴ ποῦ τινες τεθέαντο κλαίοντάς τε καὶ ὑποκρίπτοντας καὶ ἀμαχεῖ προσπίπτοντας. Ἡ τοίνυν καταλοιπὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοὺς ἐν τῷ σεσωσμένῳ τῆς πόλεως μέρει φησὶν· ἢ τάχα ποὺ τοὺς πεπιστευκότας εἰς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, περὶ ὧν καὶ φησιν, ὡς οὐκ ἂν ἐξολοθρευθεῖεν ἐκ τῆς πόλεως. Ἔσονται γὰρ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πολλοὶ, καὶ ἐκ τῆς ἐπιγείου καὶ ὀλοθρευμένης Ἱερουσαλὴμ ἐκπίπτοντες, ἀλλ' οὖν ἔχουσι τὴν ἀνω, C περὶ ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· « Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. Ἔοικε δὲ τῇ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὑπαίνεσθαι τοιοῦτον, ὡς πη λέγων· « Οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλὴμ. » Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀράδαντος ἡ Ἐκκλησία, καὶ « πύλαι ἔδου οὐ καταίσχύουσιν αὐτῆς, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Τὸν αὐτὸν γὰρ ἔχειν θεμέλιον πᾶσα πως ἀνάγκη καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, καὶ λογιζμένους εἰς λαὸν Θεοῦ, καὶ τοῖς γνησίοις συντεταγμένους.

Καὶ ἐξελεύσεται Κύριος, καὶ παρατάξεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκεῖνοις, καθὼς ἡμέρα παρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ κατέραντι Ἱερουσαλὴμ ἐξ ἀνατολῶν. Καὶ ἔχυσθαι τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ ἡμῖν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὸ ἡμῖν αὐτοῦ πρὸς θάλασσαν, χάος μέγα σφόδρα. Καὶ κλινεῖ τὸ ἡμῖν τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸ ἡμῖν αὐτοῦ πρὸς νότον. Καὶ ἐμπραχθήσεται φάραξ ὄρεων μου, καὶ ἐγκολληθήσεται φάραξ ὄρεων ἕως Ἀσσυρίᾳ. Καὶ ἐμπραχθήσεται καθὼς ἐνεφράγη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ συνσεισμοῦ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα.

ΔΔ'. Πιπθῆναι μὲν ὁ λόγος ὡς ἐπὶ τινος τῶν γεννησιότατων στρατηγῶν, παραθῆγοντος εἰς μάχην

⁴² Galat. iv, 26. ⁴³ Psal. cxxiv, 1. ⁴⁴ Matth. xvi, 18.

τῆς συνασπίζοντας, καὶ ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγγι, κατεξανιστύνοντας τὸ μάχιμον. Νοεῖται γὰρ μὴν ὡς ἐπὶ Θεοῦ, μονονοῦλι συμπάροντος τε καὶ συμπαραταττομένου τοῖς ἔθνεσι τοῖς καταδρῶσι τὴν Ἰουδαίαν, πεπορηκόσι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Μεμνημένα δὲ, ὅτι καὶ ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς τοιοῦτόν τι φησιν. Ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς τοὺς γάμους ἐπιτελῶν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, πέποιμε τοὺς οἰκέτας συναγείρειν τοὺς κεκλημένους. Οἱ δὲ τοὺς καλοῦντας ἀνοσίως περιουρίσαντες καὶ ἀπεκτονόντες, τελευταῖον ἐπ' αὐτοῖς διεκρήσαντο τὸν υἱόν. Εἰτα τί φησι τῆς παραβολῆς ὁ λόγος; Ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἑκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. Ἔσται δὴ οὖν ἐν Ἰσφ, φησὶ, τοῖς ἐν ἡμέρᾳ παρατάξεως ἀντανισταμένοις γεννικῶς καὶ δαπανῶσιν ἐχθροῖς. Ἀποδείξεις δὲ τοῦτο τῆς εἰς λῆξιν ὀργῆς, καὶ νικημάτων τῶν ἀνωτάτω, καὶ ἰσοκαλῆ τὴν νίκην ἐπάγοντος τοῖς εἰς αὐτὴν πεπαρμηκόσιν. Ἀπεκτόνασι γὰρ, ὡς ἔφη, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πέρα λόγου, καὶ θαύματος πρόποι ἂν αὐτῇ, καὶ μόνῃ δύνασθαι κατορθοῦν τῇ τῶν ὅλων βασιλίδι φύσιν, ταύτῃ τοι φησὶν ὡς ἑστήσονται μὲν οἱ πόδες αὐτοῦ, ὅλον δὲ ὅτι Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Ὅ δὲ ῥήξεις ὑπομενεῖς τέσσαρας, δύο μὲν, εἰς ἥν τε καὶ εἰς ἐσπέραν, ἤγουν εἰς θάλασσαν (οὕτω γὰρ τὸν τῆς ἐσπέρας τόπον ἀποκαλεῖν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ)· τὰ γὰρ μὴν ἕτερα δύο κατανεύοντά πως, τὸ μὲν εἰς ἄρκτον καὶ βορρᾶν, τὸ δὲ εἰς κλίμα τὸ νότιον. Καταβράχθησθαι δὲ καὶ αὐτὰς ἔφη τὰς κορυφάς, ὡς τὰς μεταξὺ πληρῶσαι φάραγγας, ἀδοκίμως κατασεσεσμένους ἐς Ἀσὰλ· κώμη δὲ αὕτη πρὸς ἰσχυατῆς, ὡς λόγος, τοῦ ὄρους κειμένη. Παρεικάζει γὰρ μὴν τὸν ὡς διακριθὲν σεισμὸν τῷ γεγεννημένῳ κατὰ καιροῦς ἐπὶ Ὑζίου, τοῦ καὶ Ἀζαρίου. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς τῆς βασιλείας διέπων θάκους ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, τετόλμηκε παρὰ νόμους τῶν τῆς ἱερωσύνης ἄψασθαι λειτουργίαν, λαλέπρωται μὲν εὐθύς, Θεοῦ δὲ δὴ τότε τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν ἐμφαίνοντος, κατεδονήθη δεινῶς τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ δὴ καὶ φασὶ τὸ ὄρος τὸ Σιών τοσοῦτον ὑπομεῖναι κλόνον, ὡς βραγῆναι μὲν εἰς δύο τμήματα, ἐμφραγῆναι δὲ ταῖς παρακειμέναις φάραγξι, τὰς κορυφάς. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ὁ προφητὴς τὸν σεισμὸν ὑποδηλοῦν, ὃν ἐν τῷ τιμῷ σταυρῷ γεγενῆσθαι φασιν οἱ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἱερουργοί. Πλατύτερον μὲν οὖν ἐν τούτοις ὁ προφήτης διαμνησθαι τοῦ συμβεβηκότος. Ὁ δὲ γὰρ σοφώτατος ἡμῖν Ματθαῖος ἐπιτεμνόμενος τὴν ἀφῆγησιν οὕτω φησὶν· Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράζας φωνῇ μεγάλῃ, ἀρῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεψύχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέροθη. Ἐπειδὴ δὲ χρὴ τοῖς γεγρονόσι

A hostium phalangas exercitum exsuscitante. Accipienda sunt autem ut de Deo, tantum non praesente, et simul in acie stante cum gentibus Judaeam pervastantibus, **797** ipsamque Hierosolymam evertentibus.

Meminimus porro etiam in parabolis evangelicis tale quiddam exstare. Rex enim filio nuptias faciens, misit servos suos ut invitatos congregarent. Ast illi cum vocantes imple et injuriosissime acceptos occidissent, novissime etiam filium peremerunt. Quid deinde parabola? Rex autem iratus est, et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit ⁴². Perinde igitur erit, inquit, ut cum in die conflictus generose in hostes usque ad internecionem insurgitur. Quae demonstratio est irae extremae, et victoriae coelestis, et iis a quibus probrose est habitus, paria cum triumpho remelentis. Interfecerunt enim, ut dixi, auctorem vitae ⁴³. Quoniam vero ipsam et solam omnium reginam naturam decet omnem orationis facultatem et admirationem superantia praeclare efficere posse, ideo dicit: Stabunt pedes ejus, Christi utique, in die illa super montem olivarum. Qui quatuor rupturas patietur, duas quidem partes orientem et occasum versus, sive ad mare (sic enim divinitus inspirata Scriptura partem occidentalem appellare consuevit), alias duas tendentes, unam ad arctum et aquilonem, alteram ad austrum. Ipsa quoque cacumina diruptum iri ait, ut medias valles impleant, improvise concussa usque ad Asael, qui, ut fertur, vicus est in extremo recessu montis situs. Comparat autem hunc gravem terrae motum illi, qui temporibus Oziae sive Azariae contigit. Postquam enim Hierosolymis in throno regni collocatus, ut e tribu Juda progenitus, ministerium sacerdotale improbe ausus capessere, lepra saeculatus est, Deo hanc ob causam se iratum prodente, horribiliter Judaeorum regio, atque etiam ipsa Hierosolyma contremuit ⁴⁴. Añunt item ipsam quoque Sion ita quassatam, ut in duas partes dirumperetur, et valles adjacentes jugis ejus opplerentur. Per hujuscemodi terrae motus propheta nobis videtur illum insinuare, quem in veneranda crucifixione factum evangelicarum praedicationum sacri ministri commemorant. In his igitur enim casum fusius exponit. Matthaeus sapientissimus breviter ita narrat: Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Et velum templi scissum est a summo usque deorsum, **798** et terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt ⁴⁵. Et quoniam his quae contigerunt probabilem rationem aptare oportet, petras diruptas et valles obturatas esse videtur quodammodo significare Judaeorum obsecrationem et idololatrarum ad salutaria festinationem. Hi enim cum creaturae potius servirent quam Creatori ⁴⁶, velut lapideum cor durumque et inflexibile, et in

⁴² Matth. xxii, 2 seqq. ⁴³ Act. iii, 15. ⁴⁴ II Paral. xxvi, 16-21. ⁴⁵ Matth. xxviii, 50-52. ⁴⁶ Rom. i, 23.

morem petrarum nullos fructus afferentium habebant. Sed enim quid de ipsis Deus per Ezechielem ait? « Et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo ipsis cor carneum, ut cognoscant me⁸⁸. » Scissa sunt igitur corda errantium, Deo expandente, ut salutiferæ prædicationis sermonem exciperent. Simile quiddam subindicat per Jeremiam: « Nonne verba mea sicut ignis comburens, dicit Dominus, et sicut securis incidens petram⁸⁹? » — « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et ad penetrandum acutissimus⁹⁰. » Quocirca discissas esse petras, argumentum clarum contentionis ad statum sanctionem eorum qui erraverunt esse potest, ut dixi. Obturatas autem esse valles, Judæorum cæcitatem insinuat, ut Jocii. Ejusmodi enim quiddam reperitur apud divinum Isaiam: « Et erit in die illa, concludet Dominus a fossa fluminis usque ad Rhinocera⁹¹: » id est, obturabitur omnium per Judæam mens, « Ut videntes non videant, et audientes non audiant, neque intelligant⁹². » — « Velamen enim super cor eorum positum est, » sicut scriptum est, in lectione Veteris Testamenti⁹³. Tremuisse autem terram, ex alia re in aliam transitionem, ut puto, significaverit. Hinc divinus David exclamavit: « Qui sedes super Cherubim, moveatur terra⁹⁴. » Nec volumus eum terrarum orbem sua mole corporea, et ut sentiat moveri et concuti jubere: est siquidem res usitata, nec nobis quidquam utilitatis affert, sed illud potius postulasse eos, ut spiritu repletos, quasi transferri terram ex cultu idolorum ad cognoscendum imposterum eum qui est natura et vere Deus: et ex sensu carnis ad voluntatem vivendi spiritualiter, et, ut summam dicam, a terrenis ad celestia. Quod insuper monumenta eorum qui dormierant aperta fuisse dicit, dicimus ipsam quoque mortem Christo 799 in carne pro nobis dispensatorie mortuo superatam videri, « Et ut vivorum et mortuorum dominetur⁹⁵. »

ἡξίουσαν γὰρ ὡς πνευματοφόροι, οἷον μεθίστασθαι τὴν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, ἐκ τοῦ προνοεῖν τὰ σαρκῆς, ἐπὶ τὸ ζῆν ἐθέλειν πνευματικῶς, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀπὸ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια. Εἰ δὲ διὰ καὶ αὐτὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεψῆχθαι τὰ μνηματα λέγει, φαμέν ὅτι καὶ αὐτὸν ἰδοὶ τὸν θάνατον ὀρᾶσθαι νενικημένον, ἀποθανόντος Χριστοῦ σαρκὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, εἰς ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.

VERS. 6, 7. *Et veniet Dominus Deus, et omnes sancti cum eo. In illa die non erit lux, sed frigus, et glacies erit una die, et dies illa nota Domino, et non dies neque nox, et ad vespeream erit lux.*

CV. Postquam cursim nefanda et impia Judæorum in Christum omnium nostrum Salvatorem commissa, et Judææ, adeoque Hierosolymorum expugnationem recensuit, deinceps ad præsentis sæculi finem progreditur, utiliterque Emmanuelis de cælo descensum memorat. Descendet enim cum sanctis angelis in gloria Dei et Patris, « ut judicet orbem in justitia⁹⁶, » quoniam, ut divinus Paulus

παθάνον ἐφαρμύσαι λόγον, εἰκοθεν ὑποδηλοῦν τὸ καταβρῆγγευσθαι μὲν τὰς πέτρας, ἐμφράττεσθαι δὲ τὰς φάραγγας τὴν τε τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν καὶ τὴν τῶν τοῖς εἰδωλοῖς λελατρευκώτων εἰς τὸ θμεῖνον μεταδρομὴν. Οἱ μὲν γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα προσκυνήσαντες, λιθίνην ὥσπερ ἐσχίκασι τὴν καρδίαν, σκληρὰν τε καὶ ἀτεγκτον, καὶ πέτραις ἐν ἰσὺ ταῖς καρπὸν ἐχούσαις οὐδένα. Ἀλλὰ τί περὶ αὐτῶν ἐφη Θεὸς, διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ; « Καὶ ἐκσπάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμέ. » Οὐκοῦν ἐσχίσθησαν αἱ τῶν πλανωμένων καρδίαι, Θεοῦ διαπύσσοντος, ἵνα τὸν τοῦ σωτηρίου κηρύγματος παραβέξοντο λόγον. Καὶ τοιοῦτον ὑποδηλοῖ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου λέγων· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλουξ, κόπτων πέτραν; » — « Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτατος. » Οὐκοῦν, ὡς ἐφη, τῆς εἰς τὸ θμεῖνον μεταδρομῆς τῶν πεπλανημένων σημεῖον ἂν γένοιτο, καὶ μάλιστα σαφές, τὸ διεβρῆχθαι τὰς πέτρας. Τό γε μὴν ἐμπεφράχθαι τὰς φάραγγας, τὴν τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν, ὡς ἐφη, ὑποδηλοῖ. Ἐφη γάρ τι τοιοῦτον καὶ ὁ Θεοπέσιος Ἰωσάφ· « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ συμφοράς· Κύριος ἀπὸ τοῦ διώρυχος τοῦ ποταμοῦ ἕως Ῥινोकούρων, » τοῦτέστιν, ἐμπεφράχθησιν τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν ὁ νοῦς, « ἵνα βλέποντες μὴ βλέψωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούσωσι, μηδὲ συνιῶσι. » — « Κάλυμμα γὰρ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, » καθὰ γέγραπται, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ δὲ γε σιτισθῆναι τὴν γῆν, ὑπεμφῆναι ἂν, οἶμαί που, τὴν ἐξ ἐτέρου πράγματος εἰς ἕτερον τι μετέσταςιν. Καὶ γοῦν ὁ Θεοπέσιος Δαβὶδ ἀνακρίπτως λέγων· « Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουδīm, σαλευθήτω ἡ γῆ. » Καὶ οὐκέτι ποῦ φαμέν ὡς καταδονεῖσθαι σωματικῶς τε καὶ αἰσθητῶς παρακαλεῖ τὴν ὑπ' οὐρανόν· σύνηθες γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ οὐδεμίαν ἡμῖν ποιοῦν τὴν ὁνησιν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον·

ἢ ἢ ἐκ τοῦ λατρεύειν εἰδωλοῖς ἐπὶ τὸ εἰδέναι λοιπὸν τῶν φῶσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, ἐκ τοῦ προνοεῖν τὰ σαρκῆς, ἐπὶ τὸ ζῆν ἐθέλειν πνευματικῶς, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀπὸ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια. Εἰ δὲ διὰ καὶ αὐτὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεψῆχθαι τὰ μνηματα λέγει, φαμέν ὅτι καὶ αὐτὸν ἰδοὶ τὸν θάνατον ὀρᾶσθαι νενικημένον, ἀποθανόντος Χριστοῦ σαρκὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, εἰς ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.

D. Καὶ ἡξεί Κύριος ὁ Θεός, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψυχός, καὶ πάρος ἔσται μία ἡμέρα, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς.

PE'. Ἐπιτροχάδην εἰπὼν τὰ ἐπὶ γε τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιουργήματα, καὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν ἄλωσιν, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπ' αὐτὸ λοιπὸν ἔρχεται τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ τέλος, καὶ ἀφηγγεῖται χρησίμως τὴν ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησιν τοῦ Ἐμμανουήλ. Καταβήσεται γὰρ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἐν τῇ ὁρῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν

⁸⁸ Ezech. xi, 19. ⁸⁹ Jerem. xxiii, 29. ⁹⁰ Hebr. iv, 12. ⁹¹ Isa. xxvii, 12. ⁹² Luc. viii, 40. ⁹³ Il Cor. iii, 15. ⁹⁴ Psal. lxxix, 3. ⁹⁵ Rom. xiv, 9. ⁹⁶ Psal. ix, 9.

δικαιοσύνη· ὡς ὁ θεοπέσιος γράφει Παῦλος, «Τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῇται ἕκαστος τὰ κατ' ἐξέλιαν πρὸς τὸ ἔκπεραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. — Ἦξει δὴ οὖν, ἤξει, φησί, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι μετ' αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καθαρωτάτη πλῆθὺς, δορυφοροῦσα πάντας, καὶ ὑπουργικὴν εἰσφέρουσα τὴν παράστασιν. Κύριος γάρ ἐστι τῶν ὧν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ δοξολογεῖται παρὰ τούτων ὡς Θεός, καὶ συγκατάρχων τῇ Γεγεννηκότι. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι καὶ αὐτοὺς αὐτῷ συμπαραστήσεσθαι τοὺς ἀγίους ἀρπαγέντας ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς αἶρα, μετὰ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καθὰ καὶ τῷ σοφωτάτῳ Παύλῳ δοκεῖ, τῆς τοῦ πρέποντος θήρας ἀμοιρήσειεν ἂν οὐδαμῶς. Ἐφ' ἣν γὰρ τι τοιοῦτον ὁ θεοπέσιος Ἡσαίας περὶ αὐτῶν· «Ἐκεῖ ἔλαφοι B συνήντησαν, καὶ εἶδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. Ἀριθμῷ παρηλθόν, καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπόλειτο, ἑτέρα τὴν ἑτέραν οὐκ ἐξήτησαν. Ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτοὺς. » Ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ, τὴν ἐξ οὐρανῶν καταφοίτησιν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ προαναφωνῶν· «Ὅτι οὐκ ἀπόσεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκαταλείψει, ἕως οὗ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς χρίσιν, καὶ ἐχθροὶ αὐτῆς πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. » Δικαιοσύνην μὲν γὰρ ὀνομάζει Χριστὸν, ἐπιστρέψαι δὲ φησιν εἰς χρίσιν αὐτόν. Ἀνελήφθη μὲν γὰρ πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανῶν Πατέρα καὶ Θεόν. Ἀλλ' ἐπιτρέψει κατὰ καιροὺς εἰς χρίσιν, καὶ σὺν αὐτῷ πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, τουτέστιν, οἱ ἄγιοι, καθάπερ ἔφην ἀπ' αὐτοῦ. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν ἑτέρα τις ἔσται τῆς ὁρωμένης κτίσεως ἡ κατάστασις, καὶ μετοιχήσεται καὶ αὐτὴ πρὸς τὸ ἀμεινον ἀνανεομένη διὰ Χριστοῦ, πιστώσεται λέγων ὁ προφήτης· «Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος, καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. » Νυνὶ μὲν γὰρ ἡμέρα τε καὶ νύξ διακρίνεται, καὶ διέλαχον τοὺς καιροὺς τοῖς τοῦ πεποιηκότος νέυμασι, καὶ ἀνίσχεται μὲν τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, εἴτα διαδέχεται νύξ. Ἐπειδὴν δὲ παραγίνεται ὁ κριτής, πάντα μετασκευάζων κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἑτέραν, ὡς ἔφην, ἡ κτίσις τὴν διακρίσιν δέξεται. Ὁ γὰρ ἔτι φῶς ἔσται, καὶ ψύχος, καὶ πάγος εἰς μίαν ἡμέραν. » Σημαίνει δὲ διὰ γε τοῦ πάγους τε καὶ ψύχους τὴν νύκτα· λελογίσται γὰρ εἰς μίαν ἡμέραν τὸ νυχθήμερον· ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἂν ἐξ οὐρανῶν ἀφικνήμενος, μεταπλάτῃ τε πάντα, καὶ μετασκευάζῃ πρὸς τὸ ἀμεινον, ὡς θεμιουργός δὲ, οὐκ ἔσται νύξ, οὐδὲ φῶς εἰς ἡμέραν. Τοιοῦτόν τι φησι καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας· «Οὐκ ἔσται σοι ὁ ἥλιος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελήνης φωτισεῖ τὴν νύκτα· ἀλλ' ἔσται σοι Κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεός δόξα σου. » Ὅτι δὲ ἀπρακτῆσαι κατὰ καιροὺς καὶ αὐτῇ τῶν στοιχείων ἡ χρεῖα, πιστώσεται

scribit, « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit, sive bonum sive malum²². » — « Veniet igitur, veniet, inquit, et omnes sancti ejus cum eo, » hoc est, sanctorum angelorum agmen purissimum, stipans eum et ad ministrandum assistens. Dominus enim omnium est Emmanuel, et ab his collaudatur ut Deus, et simul regnat cum Patre. Quod si quis dicat ipsos quoque sanctos ei astuturos, raptos in nubibus in occursum ejus in aera, cum ex mortuis revixerint, ut et sapientissimo Paulo visum est²³. ab eo quod convenit neutiquam aberraverit. Nam tale quid divinus quoque Isaias de ipsis dicit : « Illic cervæ occurrerunt, et viderunt facies ad invicem. Numero transierunt, et una ex eis non periit, altera alteram non quæsierunt. Quia Dominus ipsis præcepit, et spiritus ejus congregavit eos²⁴. » Psallit quoque divinus David descensum e cælo omnium nostrum Salvatoris prænuntians : « Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet, donec justitia convertatur in judicium, et adherentes illi omnes recti corde²⁵. » Justitiam enim Christum vocat, quem conversum ad judicium dicit. Assumptus est enim calcata morte, et ascendit ad eum qui est in cælis Patrem et Deum²⁶. Sed revertetur olim ad judicium, et cum illo omnes recti corde, hoc est, sancti, sicut modo dixi. Fore autem 800 tempore consummationis sæculi aspectabilis creaturæ statum alium, et ipsam quoque transituram in melius, per Christum renovatam, testificatur propheta : « In illa die non erit lux, et frigus et glacies erunt die uno, et dies illa nota Domino. » Nunc enim dies et nox discernuntur, et nutu conditoris distincta tempora sortita sunt, et exoritur diei lux, postea succedit nox. Quando autem advenerit iudex, omnia pro arbitratu suo immutans, aliam, ut dixi, conditionem creatura suscipiet. « Non enim de cætero lux erit, et frigus et glacies erunt die uno. » Per glaciem et frigus noctem exprimit, pro una enim die reputatur quod dicitur νυχθήμερον, id est, unius noctis et diei spatium, proinde ac si dicat forte : Tempore illo quo de cælo adveniens transformabit omnia, et in faciem atque statum meliorem convertet, ut conditor ipse et opifex, non erit nox, nec lux in diem. D Non absimile est apud prophetam Isaiam : « Non erit tibi amplius sol in lucem diei, neque ortus lune illuminabit tibi noctem ; sed erit tibi Dominus lux æterna, et Deus gloria tua²⁷. » Otiosa autem aliquando futura et ipsa elementa, fidem facit ipso Christus. « Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum²⁸. » Sufficit enim nobis Christus ad lucem æternam, et ipse erit longa ac perpetua dies. Diem autem illam notam Domino esse dicit. Solus enim Deus et Pater consummationis diem novit. Persua-

²² II Cor. v, 10. ²³ I Thess. iv, 16. ²⁴ Isa. xxxiv, 15, 16. ²⁵ Psal. xciii, 14, 15. ²⁶ Joan. xv, 17. ²⁷ Isa. lx, 19. ²⁸ Matth. xxiv, 29.

det nobis hoc ipse quoque Filius, ita loquens : « De die autem illo et hora nemo novit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater solus ». Quatenus enim homo nostri similis cognoscitur, nescit quæ in Patre sunt. Quatenus autem natura est Deus, et ex ipso exstitit, utique etiam extremum diem novit, tametsi illum se nosse neget, propter humanam naturam suam videlicet. Interpretans autem nobis propheta, et declarans quod dixit, his adjungit : « Et non dies, et non nox erit, sed ad vesperam erit lux ; » id est, in tempore noctis lux erit rursum, quæ per Christum qui sub cœlo est mundum illustravit, tenebris penitus discussis, nec sanctorum oculis amplius superfusus. Non sine certa porro ratione ipsam quoque creaturam in melius reformandam existimamus, et fide dignus est Salvatoris discipulus, qui ait venturum diem Domini ut **801** *surem in nocte, et cœlos magno impetu transituros, elementa vero confluentia solutum, et terram, et quæ in ipsa sunt opera exustum iri omnia, cœlos autem novos et terram novam secundum promissa ipsius nos exspectare* ». Quod nos cogitare etiam necesse est. Si enim nostra omnino erunt in novitate vitæ, nova quoque creatura nobis opus erit. Nam, ut scribit divinus Paulus : « Liberabitur et ipsa creatura aliquando a servitute in libertatem gloriæ filiorum Dei ».

οἱ πάντες, οὐρανοὺς δὲ καινοὺς ἡμᾶς, καὶ κατὰ τὴν καὶ ἐξ ἀναγκαίων εἰς τοῦτο βαδιούμεθα λογισμῶν. Εἰ γὰρ ἔσται πάντως ἐν καινότητι ζωῆς τὰ καθ' ἡμᾶς, καινὴς ἡμῖν δεῖ καὶ κρίσις. Ὡς γὰρ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « Ἐλευθερωθήσεται καὶ αὕτη κατὰ καιροὺς ἢ κρίσις ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ».

VERS. 8, 9. *In die illa egredietur aqua viva de C Jérusalem, media pars ejus in mare primum, et media pars ejus in mare norissimum, et in ætate, et in vere sic erit. Et erit Dominus in regem super omnem terram.*

CVI. Rursum narrat nobis, quamvis involutius, Spiritum sanctum super sanctos largissime et uberime effusum iri, eo potissimum tempore, quo in sanctam et semper duraturam vitam subvecti fuerint, ad illam, inquam, futuri sæculi. Nunc enim per fidem in Christum quasi arrhabonem et pignus primitias sancti Spiritus pro divitiis accepimus. Ubi autem a mortuis redierimus, peccato prorsus sublato, non tanquam arrhabo amplius et in mensura divinus Spiritus in nobis erit, sed affatim et copiose, ut dixi, et tum perfecte in donis per Christum acquisitis letabimur. Aquam igitur vivam appellat Spiritum, « Quæ et de superna Jerusalem egredietur, » inquit. Quoniam enim universorum Deum in cœlis habitare ab ipso inspirata Scriptura prænuntiet, quamvis ubique sit et eo plena sint omnia, idcirco etiam vivificum Spiritum de cœlo egressurum dicit. Solere autem divinum Spiritum aquis comparari in sacris Litteris, ipse ejus dator testificabitur, Filius nempe : « Qui credit in me, sicut dicit

Α λέγων αὐτοὺς ὁ Χριστός· « Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. » Ἀρχέσει γὰρ ὁ Χριστὸς εἰς φῶς ἡμῶν αἰώνιον, καὶ αὐτὸς ἔσται μακρὰ καὶ διηνεκῆς ἡμέρα. Τὴν δὲ γε ἡμέραν ἐκείνην γνωστὴν εἶναι φησὶ τῷ Κυρίῳ. Μόνος γὰρ οἶδεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὴν τῆς συντελείας ἡμέραν. Ἐμπεδοὶ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, οὕτω λέγων· « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδὲς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος. » Ἡ μὲν γὰρ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος, οὐκ ἂν εἰδείη τὰ ἐν τῷ Πατρὶ. Ἡ δὲ ἐστὶ φύσις Θεός, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνῶς, οὐδὲ ποῦ πάντως καὶ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, κἂν εἰ λέγοι μὴ εἰδέναι διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Διερχομένων δὲ ἡμῶν ὁ προφήτης, **B** καὶ σαφέστερον καθιστὰς ὅπερ ἔφη, προσεπάγει τοῦτοις· « Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ ἔσται, ἀλλὰ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς, » τούτεστιν, ἐν καιρῷ νυκτὸς, φῶς ἔσται πάλιν τὸ διὰ Χριστοῦ καταστράψαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἀνηρημένου παντελῶς τοῦ σκότους, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐπιπολίζοντος ἔτι. Ἐχει δὲ τὸν οἰκεῖον λόγον τὸ, καὶ αὕτην οἰεσθαι κτίσιν ἐπὶ τὰ ἀμείνω μεταρρυθμίζεσθαι, καὶ ἀξίωχρεως μὲν τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητῆς, ἤξειν τὴν ἡμέραν Κυρίου ὡς κλέπτῃ λέγων, οὐρανοὺς δὲ ριζήδον παρελεύσεσθαι, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λύθησεσθαι, γῆν δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσεσθαι κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶν. Πλὴν

PG. Ἐξηγείται πάλιν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς, ὅτι διὰ πλείστην τε ὁσιν, καὶ ἀμφιλαφῆς ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις τοῖς ἁγίοις ἐκνεμηθήσεται, κατ' ἐκεῖνο μάλιστα τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν εἰς ἁγίαν τε καὶ αἰδρυτον ἀνακομισθῇ ζωὴν, τὴν ὡς ἐν αἰῶνι, φημὶ, τῷ μέλλοντι. Νυνὶ μὲν γὰρ διὰ πίστειος τῆς εἰς Χριστὸν ὡς ἐν ἀρραβῶνος τάξει τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος πεπλουτήκαμεν. Μετὰ δὲ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἀνηρημένης εἰς ἅπαν τῆς ἀμαρτίας, οὐκ ἐν ἀρραβῶνος ἔτι τάξει τε καὶ μέτρῳ τὸ θεῖον ἐν ἡμῖν ἔσται Πνεῦμα, πλουσιώς δὲ καὶ ἀμφιλαφῶς, ὡς ἔφη, καὶ ἥδη τελείως τοῖς διὰ Χριστοῦ χαρίσμασιν ἐντυφώσομεν. Ὑδωρ δὲ οὖν ζῶν ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα, « Ὅ καὶ ἐκ τῆς ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἐξελεύσεται, φησὶν. Ἐπειδὴ γὰρ κατοικεῖν ἐν οὐρανοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἡ θεόπνευστος ἔφη Γραφή, εἰ καὶ ἐστὶ πανταχοῦ καὶ πεπληρωκὴ τὰ πάντα, ταύτη τοι φησὶ καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ζωοποιῶν ἐξελεύσεται Πνεῦμα. Ὅτι δὲ ὕδασι παρείχεται ἔθος τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον, αὐτὸς πιστῶσται λέ-

⁸⁰ Marc. xiii, 32. ⁸¹ I Petr. iii, 10-14. ⁸² Rom. viii, 21.

γων ὁ τούτου δοτήρ, τούτέστιν, ὁ Υἱός· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλάδας αὐτοῦ ρεῦσουσιν ὕδατος ζωῆς. » Καὶ τοῦτο διερχομένου ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστῆς, καὶ καθιστάς· ἐναργές, « Τοῦτο δὲ εἶπε, φησί, περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Ἐπειδὴ γὰρ τὸ Πνεῦμά ἐστι ζωοποιόν, ὕδατι ταύτῃ τοι τῶν σωμάτων ζωοποιῶ παρεκίχεται, καὶ μάλα ὀρθῶς. « Ὅτι δὲ τοῖς τῆς ἀγίας ἡξιομένοις ζωῆς παρατίθεται πλουσίως τὸ χρῆμα μεταλαχεῖν τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος χορηγίας, καὶ οἷα περ ὕδατιν ἐμπορεῖσθαι ζωοποιῶν, ὑπεμφαίνει λέγων, ὅτι τοῦ ὕδατος, οὗ προσδοκωμένου κατὰ καιροῦς ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐξελεύσεσθαι, τὸ μὲν ἡμῖς βασιτεῖται πρὸς θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἡμῖς πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστὶ; Θάλασσαις τε καὶ ὕδατιν ἐξομοιοὶ πολλάκις ἡ θεία Γραφή πολλὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη, καὶ τὴν ἀριότην κρίττοντα πληθύν. Καὶ οὕτω πού φησι δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν, « Ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει θάλασσας. » Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Δανιήλ, τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς συμβησόμενα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προσαναφρονῶν· « Ἐγὼ Δανιήλ ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ οἱ τέσσαρες ἀνεμοὶ τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην, καὶ τέσσαρα θηρία μέγала ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. » Σαφέστερον δὲ τοῦτο αὐτὸ καθιστάς· ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀναμέλπει, λέγων· « Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἔρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων. Ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται, δράκων οὗτος δὲ ἐπλάσας ἐμπαίζειν αὐτῷ. » Ποῖον γὰρ εἶναι φαμεν ἐν τῇ αἰσθητῇ θαλάσσῃ τὸν δράκοντα πεπλασμένον εἰς τὸ ἐμπαίζεσθαι παρὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ; Ἐθὺς δὴ οὖν τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι καὶ πάντα τὸν κόσμον θαλάσσαις ἐξομοιοῦν, καὶ πολλὴν ἀνθρώπων ἔσθ' ὅτε πληθύν. « Ὅτι τοίνυν ἰσὺ μέτρη διανεμηθήσεται παρὰ Θεοῦ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις τοῖς τε ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύουσαι, καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ὑπεμφαίνει λέγων περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ζωοποιού, ὡς ἐξελεύσεται τὸ ἡμῖς μὲν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἕτερον ἡμῖς εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Θάλασσαν δὲ πρώτην ὀνομάζει τὸν Ἰσραὴλ· ἐσχάτην δὲ τὴν τῶν μετ' ἐκείνους πεπιστευκότων πληθύν, τούτέστι τὰ ἔθνη. Καὶ οὕτω φαμεν, ὡς μεμέρισται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἀτελὲς ἐν ἑκατέροις ἔσται, διὰ τοιούτων ἡμῖς λέγεσθαι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· εἰρησόμεθα δὲ μᾶλλον, ἐκείνο βούλεισθαι τὸν προφήτην ὑποδηλοῦν, ὡς ἐν ἰσότητι τῆς χάριτος ἡ διανομή τούτοις τε κἀκεῖνοις ἐκνεμηθήσεται. Τὸ γὰρ ἡμῖς καὶ ἡμῖς, τῆς ἰσοστάθμου φιλοτιμίας καὶ τῆς ἰσότητος ἔσται σημαντικόν. « Ὅτι δὲ διηγεῖται ἡ χάρις, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν ἡ μέρις, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, ἀπὸ τοῦ φάναι πάλιν, « Ὅτι καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι ἔσται οὕτως. » Ἰστέον δὲ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, ἐν ἔαρι, τὸ ἐν χειμῶνι φησὶ τῶν Εβραίων ἡ ἐκδοσις. Ἐστὶ δὴ οὖν, φησί,

A Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquae vivae⁶⁹. » Quod exponens et enucleans sacer evangelista, « Hoc autem dicebat, inquit, de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum⁷⁰. » Quia namque Spiritus est vivificus, ideo cum aqua vivificante appositissima confertur. Quod autem dignatis sancta vita liceat abunde sortiri possessionem sancti Spiritus, **802** et tanquam aquis vivificantibus repleti, indicat, cum dicit, aquae illius quae aliquando Hierosolymis egressura exspectatur, dimidium abiturum ad mare primum, et dimidium ad mare extremum. Hoc vero quid est? Mari et aquis frequenter multas gentes et multitudinem innumerabilem divinae Litterae assimulant. Atque ita per quemdam sanctorum prophetarum ait: « Quia B repleta est omnis terra ut cognoscat Dominum, sicut aqua multa operiet maria⁷¹. » Quin et divinus Daniel extremis temporibus eventura omnibus mortalibus praenuntians: « Ego Daniel videbam, et ecce quatuor venti caeli irruerant in mare magnum, et quatuor bestiae magnae ascendentes de mari, differentes invicem⁷². » Quod apertius beatus David canit: « Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis. Illic naves pertransibunt, draco iste quem formasti ad illudendum ei⁷³. » Qualem enim draconem in mari sensibus patente ab omnipotente Deo ad illudendum homini formatum esse dicemus? Consuevit igitur sacra Scriptura etiam totum mundum, et nonnunquam magnam hominum multitudinem mari comparare. Quocirca mensura pari Spiritus gratiam distributum iri iis, qui ex Israel crediderint et iis qui ex gentibus, ostendit dicens, de aqua vitali egressurum dimidium quidem in mare primum, alterum dimidium in mare extremum. Mare primum nominat Israel, extremum multitudinem, quae post illum fidem est amplexata, gentes scilicet. Nec dicimus divisum esse Spiritum sanctum, et in utrisque imperfectum fore, quia dimidium dicitur: absit; sed prophetam illud potius indicare velle putabimus, aequaliter gratiam his et illis impartitum iri. Nam medium et medium in pari et aequali liberalitatem et aequalitatem ipsam declarat. Perpetuam autem esse gratiam et in omne aevum mansuram, non difficile est videre ex eo quod additur: « Quia in aestate, et in vere sic erit, » hoc est, semper. Scias velim, pro vere Hebraeam editionem legere, in hieme. Sed inconveniens non est, pro hieme **803** etiam ver dicere secundum LXX Scripturam: in medio quippe velut spatio acierum duarum situm est, ut si quis etiam ipsum hibernae tempestati ascribat, nihil improbable, aut a recto alienum sit facturus. Quod si quis et alio modo intelligere voluerit, quod de aqua sub intelligentiam cadente dicitur, nempe, quod « egredietur dimidium ejus in mare primum, et dimidium ejus in mare extremum, et in aestate atque vere sic erit, » talem ver-

⁶⁹ Joan. vii, 38. ⁷⁰ Ibid. 59. ⁷¹ Isa. xi, 9. ⁷² Dan. vii, 2, 5. ⁷³ Psal. ciii, 25, 26.

horum istorum sensum accipiet: Mare primum nominat ad orientem fortasse situm, ultra terrae totius oras; extremum, ad extremos occidentis fines. Velut enim faciem et principium orbis, orientem designat: aetatem autem, opinor, calidas et australes mundi partes vocat: ver aquilonares et frigidas. Sic enim divinus David quatuor sub caelo climata significare volens, ad Deum exclamabat: « Aetatem et ver tu plasmasti ea ⁷⁴. » Et iterum: « Aquilonem et mare tu creasti ⁷⁵. » Inquit ergo, Egredietur aqua viva aequaliter, et in pari gratia in mare primum et in extremum, hoc est, in orientem et occidentem, et in aetate et in vere, hoc est item, in austrum et aquilonem. Replebitur enim mundus charismatibus per Christum, et permanebit omnino donum in iis qui acceperint. Tunc, tunc erit Dominus in regem super omnem terram. » Sub ipso enim solo erimus, et ipse dominabitur deletis penitus principibus mundi saeculi huius, et omni principatu perverso, et tyrannide contra nos triumphatis, ipso Satana cum virtutibus ejus malignis profligato.

« *σάρκα τῆς ὑπ' οὐρανὸν κλίματα σημεῖναι θέλων, αὐτά. » Καὶ πάλιν, « Τὸν βορρᾶν, καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἐκτίσας. » Ἐξελεύσεται δὴ οὖν, φημί, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐν ἰσότητι, καὶ ἰσομοιούσῃ χάριτι εἰς τε τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μὲν τοι καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην, τοῦτέστιν, εἰς τὴν καὶ ὕσιν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, τοῦτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ εἰς βορρᾶν. Ἐμπλησθῆσεται γὰρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἀναπομνηνὶ δὲ πάντως τοῖς λαβοῦσιν ἡ θωρεὰ. Τότε δὴ, τότε ἔσται Κύριος εἰς βασιλεὺς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Ὑπ' αὐτῷ γὰρ ἐσόμεθα μόνοι, καὶ αὐτὸς κατάρξει τῶν ὄλων κατηργημένων εἰς ἅπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τοῦτου, καὶ ἀπάσης ἀρχῆς πονηρᾶς τετραμμευμένης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκδεδημένην αὐτοῦ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν.*

VERS. 10, 11. *In die illa erit Dominus unus, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram, et desertum a Gaba usque Remmon ad austrum Jerusalem. Roma autem in loco permanebit a porta Benjamin usque ad locum portae primae, usque ad portas angulorum, et usque ad turrem Ananiam. Usque ad torcularia regis habitabunt in ea, et anathema non erit ultra, et habitabit Jerusalem confidenter.*

CVII. Semper fere tectus et obscurus est sanctorum prophetarum sermo, idque a Deo sapienter administrari puto, ne sancta canibus proponantur; neque vere pretiosa margarita ante pedes porcorum negligentius projecta, contumeliosissime conculcetor ⁷⁶. » Verumtamen Christus in spiritu dignis cognitionem revelat, et futuri saeculi virtutes seu beatitudines manifestat. Informantur autem pene semper in his quae sensibus percipiuntur, occulta et ad intelligentiam pertinentia, et eorum quae aspectum nostrum fugiunt, ea quae in oculis nostris incurrunt, quasi corpus fiant. Ait igitur, « Illa die, » id est, illo tempore, nobis in novitate vitae translatis, ipsaque creatura in statum priore nobiliorem reformata, fore Dominum unum, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram. Erat quidem, et est, et erit semper unus Dominus. natura

A κατὰ τὰ αὐτά, καὶ ὡσαύτως ἡ τῶν νοητῶν ὁδῶν χάσις, ἐν χειμῶνι τε καὶ ἐν θέρει, τοῦτέστι, κατὰ πάντα καιρὸν. Αὐπεὶ δὲ οὐδὲν καὶ ἀντὶ τοῦ χειμῶνος τὸ ἔαρ εἰπεῖν, κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα γραφὴν καίται γὰρ ὡς ἐν μεταχειμῶν χειμῶνός τε καὶ θέρους, ὥστε καὶ ἐκτὶς αὐτὸ τοῖς τοῦ χειμῶνος ἀπονέμῃ καιροῖς, τὸν τοῦ εἰκότος, ἢ καὶ ὀρθῶς ἔχοντος, οὐκ ἀδικήσει λόγον. Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιοτο καὶ καθ' ἑτέραν συνιέναι τρόπον τὸ περὶ τοῦ νοητοῦ λεγόμενον ὕδατος, ὡς ἔξελεύσεται τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, ἔσται οὕτω, » τοιαύτην τινὰ τοῦ προκειμένου περινοῶν εἰσδέξεται. Θάλασσαν μὲν γὰρ ὀνομάζει πρώτην, τὴν πρὸς τῇ τάχα που καιμένην, τὴν ἐπέκεινδ' ἡμῶν τεταμένων τῆς ὅλης γῆς, ἐσχάτην γε μὴν τὴν πρὸς αὐταῖς ταῖς ἐπείρας ἐγκαταλείψας. Πρόσωπον γὰρ οἰονεῖται, καὶ ἀρχὴν ὀρίζεται τῆς οἰκουμένης τὴν ἀνατολήν· θέρους δὲ, οἰμαὶ που, τὰ θερμὰ, καὶ νότια τῆς οἰκουμένης ἀποκαλεῖ μέρη, ἔαρ δὲ πάλιν τὰ βορείη τε καὶ ψυχρά. Οὕτω γὰρ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τὰ τέσσαρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν κλίματα σημεῖναι θέλων, ἀνέφωβει πρὸς Θεόν· « Θέρους, καὶ ἔαρ σὺ ἐκτίσας αὐτά. » Καὶ πάλιν, « Τὸν βορρᾶν, καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἐκτίσας. » Ἐξελεύσεται δὴ οὖν, φημί, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐν ἰσότητι, καὶ ἰσομοιούσῃ χάριτι εἰς τε τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μὲν τοι καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην, τοῦτέστιν, εἰς τὴν καὶ ὕσιν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, τοῦτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ εἰς βορρᾶν. Ἐμπλησθῆσεται γὰρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἀναπομνηνὶ δὲ πάντως τοῖς λαβοῦσιν ἡ θωρεὰ. Τότε δὴ, τότε ἔσται Κύριος εἰς βασιλεὺς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Ὑπ' αὐτῷ γὰρ ἐσόμεθα μόνοι, καὶ αὐτὸς κατάρξει τῶν ὄλων κατηργημένων εἰς ἅπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τοῦτου, καὶ ἀπάσης ἀρχῆς πονηρᾶς τετραμμευμένης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκδεδημένην αὐτοῦ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν.

C « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἔσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν κυκλῶν τὴν γῆν, καὶ τὴν ἐρημον ἀπὸ Γαβὰ ἕως ῤεμμὼν κατὰ νότον Ἱερουσαλὴμ. ῤαμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μενεῖ, ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμὴν ἕως τοῦ τόπου τῆς πύλης τῆς πρώτης, ἕως τῆς πύλης τῶν γωνιῶν, καὶ ἕως τοῦ πύργου Ἀραμουήλ. Ἔως τῶν ὕποληντων τοῦ βασιλέως κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ, καὶ ἀνάθεμα οὐκ ἔσται ἐκεῖ, καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλὴμ πισποῖθῶς.

PZ. Ἀσαφὲς αἰεὶ πῶς ἐστὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ τοῦτο, οἶμαι, σοφῶς διοικουμένου Θεοῦ, ἵνα μὴ προκείτο τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ· μήτε μὴν παρὰ τοῖς σὺνδὸν ποιεῖν ἀτημελῶς ἑρριμμένοις, ὁ πολύτιμος ἀληθῶς περιυβρίζοιτο μαργαρίτης. Πλὴν ἀποκαλύπτει Χριστὸς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις τὴν γνώσιν, καὶ τὰς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δυνάμεις καθίστησιν ἐναργεῖς. Ἀνατυπῶνται δὲ ὡς ἐπίπαν ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς τὰ κρυπόμενα καὶ νοητὰ, καὶ οἰονεῖ σῶμα τῶν ἀφανιστέρων τὰ ἐμφανῆ γίνεται. Ἐφη τοίνυν, ὅτι « Κατ' ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν, » ἢ γοῦν τὸν καιρὸν, μετατεθειμένων τῶν καθ' ἡμᾶς εἰς καινότητα ζωῆς, ἀνιστοιχειωμένης δὲ καὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως εἰς τὸ ἀμεινον ἢ πρὶν, ἔσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν, κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν. Ἦν μὲν γὰρ αἰεὶ, καὶ ἐστὶ, καὶ ἔσται Κύριος εἰς, ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς τῶν ὄλων Θεός, καὶ παρενεγκών εἰς τὸ εἶναι· τὰ οὐκ ὄντα ποτε.

* Psal. LXXIII, 17. ⁷⁷ Psal. LXXXVIII, 13. ⁷⁸ Matth. VII, 6.

Ἐπειδὴ δὲ πεπλάνηκε τὴν ὁπ' οὐρανὸν ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρέτης, τούτεστιν ὁ Σατανᾶς, εἰς ψευδῆ, καὶ βέβηλον λατρεῖαν οἱ δειλοὶ παρασκευάσαντες, καὶ διεταλοῦμεν ἐν κόσμῳ τυφλοὶ καὶ μωροὶ, κυρίους ὀνομάζοντες τοὺς πεπλανηκότας, καὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν ἐπιψηφίζοντες ἀμαθῶς. Πλὴν παρωχῆκός, καὶ εἰς πέραν ἤδη ἤκοντος τοῦ παρόντος αἰῶνος, τότε δὴ, τότε καὶ φρενοβλαθείας ἀπάσης ἐξ ἡμῶν ἐξηρημένης, τεθειμένον δὲ ἤδη τῶν ἰχθρῶν ὑπὸ πόδας Χριστοῦ, Κύριος εἰς ἔσται λοιπὸν ἐπὶ πάντων τὴν γῆν, οὐδενὸς ἀπ' αὐτοῦ τὴν τῆς κυριότητος ἀρπάξαντος δόξαν. Κύριος δὲ καὶ ἑτέρως εἰς ἔσται Χριστὸς, ἀπρακτοῦσης μὲν πάσης ἐπιγείου βασιλείας, καὶ αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀνατιθείσης τῆς ὁπ' οὐρανόν. Ἐφ' ἧ δέ τι τοιοῦτόν καὶ ὁ σοφώτατος Δανιήλ. Ἀφηγούμενος γὰρ τοὺς τῶν ὁράσεων τρέπους, φησὶν· «Ὁν τρόπον εἶδες ὅτι ἀπὸ θρόνου ἐτήθη λίθος ἀνευ χειρὸς, καὶ ἐλάπτυνε τὸν ὄστρακον, τὸν σιδήρον, τὸν χαλκόν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν. Ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ, ὃ δὲ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύπνιον, καὶ πιστὴ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ. » Οὐκοῦν εἰς ἔσται καὶ μόνος, καὶ πληρώσει τῆς ἑαυτοῦ δόξης τὴν ἁγίαν πόλιν, τούτεστι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἧς τὸ εὖρος καὶ μήκος ὡς ἐν τύπῳ πάλιν τῇ ἐπιγραφῇ δεικνυσιν Ἱερουσαλήμ. Ῥεμμὸν δὲ δὴ πέτρα τίς ἐστι, κατὰ τὴν νοτίαν ἑρμῶν. Οὐκοῦν τὸ μὲν εὖρος τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ Γαθᾶ ἕως Ῥεμμὸν. Ὁρίζεται δὲ καὶ τὸ μήκος οὕτω λέγων· «Ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμὴν ἕως τῆς πύλης τῆς πρώτης ἕως τῶν πυλῶν τῶν γωνιῶν, καὶ ἕως τοῦ πύργου Ἀναμεθλ, ἕως τῶν ὑποληνίων τοῦ βασιλέως. » Πύλη δὲ πρώτη, καὶ μὴν καὶ πύλη γωνιῶν οὕτω τινὲς ἦσαν κατὰ Ἱερουσαλήμ ὀνομασμέναι· καὶ πύργος δὲ ἦν Ἀναμεθλ καλούμενος, μεθ' οὗ εὐθὺς καὶ τὰ ὑπολήνια τοῦ βασιλέως τόποι ἔδουτο τῆς Ἱερουσαλήμ τὸ μήκος ὡς ἐν τύπῳ κατασημαίνοντες. Ὅτι γὰρ ἐκέλευε τῷ μακροτέρῳ προφήτῃ Ἰεζεχίῃ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀναμετρεῖν καλὰ μὲν τὸν οἶκον, τῇ δὲ καὶ χάκει διέττοντα, ὑπεμφαίνων, ὅτι πολλὰι μοναὶ παρὰ τῷ Θεῷ, μυρία τε ὅσα τῶν ἁγίων ἐνδαιτήματα· οὕτω μοι κἀνθάδε δοκεῖ διὰ τῶν ὑπεμφαίνειν εὖρος τε καὶ μήκος, καὶ καταγράφειν ἡμῖν τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, πρὸς ὃν καὶ ὁ θεοπέσιος Θεὸς ἀνεφώνει, λέγων· «Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαῶν σου, πῆξον, μὴ φέσῃ, μάκρυνον τὰ σχοινίσματα σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κατείσχυσον ἔτι, εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Κατευρυνθείσαν δὴ οὖν τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ εἰς μήκος τὸ ταύτῃ πρόπον ἐκτεινομένην, κατοικήσουσιν οἱ ἅγιοι, καὶ οὐκ ἔσται, φησὶν, ἡ ἀνάθεμα ἔτι, τούτεστι, κατ' οὐδένα τρόπον ἀλλοτριωθήσεται Θεοῦ· βεβαίαν γὰρ αὐτῇ χαρίζεται τὴν ἀγάπην, καὶ οὐκ ἂν ἐκπέσειεν ἔτι πρὸς τὸ προσκρούειν Θεῷ, ἀνηρημένης, ὡς ἔφην, τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸ παντελές, καὶ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. Οὐ γὰρ ἔσται ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν οὐ μὴ

A et vere universorum Deus, qui quæ aliquando non erant, ut essent effecit. Ast ubi peccati inventor Sathanas mundum seduxit, ad falsum et impurum cultum infelices deducti, manebamus in mundo cæci et fatui, dominos nominantes seductores, et divinitatis nomen immundis demonibus stulte attribuentes. Cæterum ubi præterierit, et jam ad finem devenit sæculum præsens, tunc, tunc omni dementia a nobis ablata et inimicis subpedes Christi prostratis, Dominus unus deinceps erit super omnem terram, dominicam gloriam nemine illi auferente. Alia quoque ratione Christus erit unus Dominus, cessante omni regno, terreno scilicet, et illi soli imperio totius mundi consecrato. Tale quid dictum exstat a sapientissimo Daniele. Enarrans enim visionem, inquit : « Quemadmodum vidisti, rex, de monte abscissum lapidem sine manu, testam, ferrum, æs, argentum et aurum comminuere. Deus magnus nota fecit regi quæ oportet fieri post hæc, et verum somnium, et fidelis conjectura ejus ⁷⁷. » Itaque unus et solus erit, qui gloria sua sanctam civitatem implebit, hoc est, intelligibilem Jerusalem, cujus latitudinem et longitudinem rursum ut in typo per terrestrem Jerusalem ostendi. Remmon porro petra quædam est in solitudine australi. Igitur latitudo quidem Jerusalem a Gaba usque Remmon. Desinit etiam longitudinem his verbis : « A porta Benjamin usque ad portam primam, usque ad portas angulorum, et usque ad turrim Anameel, usque ad torcularia regis. » Porta autem prima, et porta angulorum erant Hierosolymis sic appellatæ : turris erat Anameel dicta, post quam statim sequebantur torcularia regis : quæ ⁸⁰⁵ loca Hierosolymæ longitudinem ut in typo significant. Sicut enim mandavit beato prophætæ Ezechiel ⁷⁸ universo Deus calamo metiri domum, huc illic porrectam, subostendens multas esse mansiones apud Deum, et multa millia diversiorum pro sanctis : ita mihi et hic videtur per locorum latitudinem et longitudinem insinuari et describi nobis Jerusalem, quam ratione et cogitatione comprehendimus, id est Ecclesiam Christi, cui et divinus Isaias clama- bat : « Dilata locum tentorii tui, et aulæorum tuorum : sige, ne parcas, protende funiculos tuos, et clavos conforta aulæ, ad dexteram et ad sinistram dilata ⁷⁹. » Dilatam ergo sanctam civitatem, et in longitudinem proportionem latitudinis extensam habitabunt sancti, et non erit, inquit, « anathema amplius : » hoc est, nullo modo a Deo alienabitur, stabilem enim ei charitatem largietur, nec ultra labentur ut Deum offendant, peccato, ut dixi, et Sathana tentatore prorsus sublatis. Non enim erit ibi leo, nec ulla malarum bestiarum ad illam ascendet, nec invenietur ibi. « Habitabunt enim confider. » Quoniam autem insertum est : « Rama vero in loco permanebit, » rursum illud dicimus sensum verborum quantum in nobis est interpretantes. Rama

⁷⁷ Dan. 11, 45. ⁷⁸ Ezech. xl, 61 seqq. ⁷⁹ Isa. liv, 2, 3.

oppidulum est, sive vicus, sors contribulium Aser. Et est alia insuper Rama Nephthalimitarum. Igitur sanctus propheta aut harum unius aut alterius Rama meminit. Ait namque : « Vox in Rama audita est, lamentatio, et fletus, et gemitus. Rachel plorans super filiis suis, et noluit consolari, quia non sunt ⁸⁰. » Hoc actum esse in Bethleem constat, Herode jubente infantes in ea repositos occidi ⁸¹. Rama ergo vocat Jerusalem, quod in ipsa jam capta multa fuerit lamentatio, quam propheta Jeremias quasi lacrymantem, et super filiis perditis ejulantem introduxit. Ait enim : « Plorans plorabat in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus ⁸². » Et quid plorabat? « Virgines meæ et juvenes mei abierunt in captivitatem, in gladio et in fame occidisti, in die iræ tuæ coexisti, non pepercisti ⁸³. » Ac si quis etiam de spirituali Jerusalem, id est, Ecclesia vocem Rama nunc positam esse senserit, nos id valde probamus. Multi enim sunt fientes in Ecclesiis, **806** et tristes secundum Deum, quæ quidem trisitia « poenitentiam in salutem stabilem operatur ⁸⁴. » Commendat tales etiam ipse Christus : « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur ⁸⁵. » Et iterum : « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis ⁸⁶. » Quamobrem, quamvis Rama a propheta dicatur Ecclesia, etiam sic verisimilitudo servabitur. Verumtamen in loco mansuram ait, hoc est, non agitarum iri. Firmata enim, ut dixi, et immobilis est Ecclesia Christi.

ταὺς τοιοῦτους καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὕτω λέγωνται. » Καὶ πάλιν « Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ἡ Ἐκκλησία, φορέσει καὶ οὕτω τὸ πιδανὸν ὁ λόγος. Πλὴν ἐπὶ τόπου φησὶ μενεῖ, τούτεστιν, οὐ σαλευθήσεται. Ἐρήρειται γάρ, ὡς ἔργον, καὶ ἔστιν ἀκλόνητος ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ. »

VERS. 12. *Et hæc erit ruina qua percussit Dominus omnes populos, quicunque militaverunt contra Jerusalem. Inbescunt carnes eorum, stantium super pedes suos, et oculi eorum defluent de foraminibus eorum, et lingua eorum tabescet in ore ipsorum.*

CVIII. « Pressuram in hoc mundo habebitis ⁸⁷, » in se credentibus Christus prædixit. Verumtamen ad fiduciam eos erigit, utiliter subjungens : « Sed confidite, ego vici mundum ⁸⁸. » Dedit enim nobis « calcare super serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici ⁸⁹. » Sed qui sunt scorpiones, et quinam serpentes? Num videlicet detestandæ et cruentæ pestiferorum dæmonum, et sanctos persequentium cohortes, quæ etiam ministræ fuerunt summæ insaniz spirituum in hoc mundo, qui et hoc universum circumeunt, sanctis multifariam insidiantes, quamvis per Christum triumphati, qui crucis chirographum contra nos affixit ⁹⁰, ut nos illorum dominatu liberaret? Quare quoniam Jerusalem, quæ est Ecclesia Dei viventis ⁹¹, confidenter habita-

Α ἀναβῆ ἐπ' αὐτὴν, οὐδ' οὐ μὴ εὐρεθῇ ἐκεῖ. « Κατοικήσουσι γὰρ πεποιοῦντες. » Ἐπειδὴ δὲ τέθειται μεταξὺ, « Ῥαμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μενεῖ, » πάλιν ἐκεῖνόν φαμεν, τὰς τῶν προκαιμένων ἐννοίας, ὡς ἐνι, διαρμηνεύοντες. Ῥαμὰ πόλιν τὴν ἐστίν, ἥτοι κώμη, κληρος δὲ τοῖς ἐκ φυλῆς Ἀσφρ. Καὶ ἑτέρα πρὸς ταύτην τῶν ἐκ φυλῆς Νεφθαλείμ· διαμένονται δὲ καὶ προφήτης ἅγιος ἡ τοῦτων μῆς, ἡγουν ἑτέρας Ῥαμὰ. Ἐφη γάρ, ὅτι « Φωνὴ ἐν Ῥαμὰ ἡκούσθη, θρήνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς. Ῥαχὴλ ἀποκλειομένη ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσὶ. » Τοῦτο πεπράχθαι φαμέν κατὰ τὴν Βηθλεὲμ, Ἡρώδου προστεταχότος τὰ ἐν αὐτῇ φονεύεσθαι βρέφη. Ῥαμὰ τὸν οὖν ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, διότι τὸ ἐν αὐτῇ πολὺν γενέσθαι ἐπὶ τῇ ἀλώσει θρήνον· εἰσερχόμεναι γὰρ αὐτὴν ὁ προφήτης Ἱερεμίας μονονοῦχὶ δακρύουσαν τε καὶ τοῖς ἰδίοις ἀπολωλόσιν ἱπομιμύουσαν τέκνοισι. Ἐφη γάρ, ὅτι « Κλαίουσα ἔκλειε νυκτὶ, καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σιαγόνων αὐτῆς. » Καὶ τίς ἦν ὁ θρήνος; « Παρθένοι μου, καὶ νεανίσκοι μου ἐπορεύθησαν ἐν ἀλχημασίᾳ, ἐν βομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ ἀπέκτεινας, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς σου ἐμαγείρευας, οὐκ ἐφείσω. » Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο κατὰ τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ, τούτεστι, τῆς Ἐκκλησίας τεθεῖσθαι τὴν κλησιν, Ῥαμὰ τε αὐτὴν ὠκμάσθαι νυνί, φαμέν ὅτι καὶ μάλα ὀρθῶς ὁ λόγος ἔχει. Πολλοὶ γὰρ οἱ κλαίοντες ἐν Ἐκκλησίαις, καὶ τὴν κατὰ θεὸν ἔχοντας λύπην, ἥτις « μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον καταργάζεται. » Ἀποδέχεται

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται αὐτοὶ γελᾶσονται. » Οὐκοῦν καὶ εἰ λέγοιτο Ῥαμὰ αὐτὴ ἔσται ἡ πῦσις, ἥν κόψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεσευράτευον ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ταχέως οὖν αἱ σάρκες αὐτῶν, ἐσθηκῶν αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βυθισοῦνται ἐκ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν τακίησεται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν.

PH. « Θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, » τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι προπεφώνηκεν ὁ Χριστός. Πλὴν εὐθαρσετέρους ἀποτελεῖ, χρησίμως ἐνεργῶν « Ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Δέδωκε γὰρ ἡμῖν « πατεῖν ἐπάνω θφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Τίνες δὲ οἱ σκορπιοί, καὶ τίνες οἱ θφεις; Ἡ δολιχὴ τὰ μυσαρὰ καὶ μίαιφονα τάγματα τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων, καὶ τῶν διωκόντων ἁγίους, οἱ καὶ γεγόνασιν ὕπουργοι τῆς ἀκράτου μαγίας τῶν ἐν κόσμῳ πνευμάτων, ἃ καὶ τότε τὸ σύμπαν περινοστεῖ, πολυτρόπως τοῖς ἁγίοις ἐπιβουλεύοντα, καίτοι θετριάμευμένα διὰ Χριστοῦ, προσηλώσαντος τῷ ἰδίῳ σταυρῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ἵνα τῆς ἐκείνων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πλεονεξίας; Οὐκοῦν ἐπειδὴ κατοικήσειν ἐφη πεποιοῦντος τὴν Ἱε-

⁸⁰ Jerem. xxxi, 15. ⁸¹ Matth. ii, 16-18. ⁸² Thren. i, 2. ⁸³ Ibid. 18; ii, 21. ⁸⁴ II Cor. vii 10. ⁸⁵ Matth. v, 5. ⁸⁶ Luc. vi, 21. ⁸⁷ Joan. xvi, 33. ⁸⁸ Ibid. ⁸⁹ Luc. x, 19. ⁹⁰ Coloss. ii, 14. ⁹¹ I Tim. iii, 15.

ρουσαλήμ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἣν δὲ θὴ τοῦτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, ἀποπερανθήσεσθαι προσδοκῶν ἀναιρουμένων ἐχθρῶν, καὶ τῶν εὐωδῶτων διώκειν αὐτὴν ἀνατετραμμένων, ἀναγκαίαν ποιεῖται καὶ τούτων ἡμῖν τὴν ἀφήγησιν. Ἀυτὴ γὰρ ἐσται, φησὶν, ἡ πῦσις, ἣν κόψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπιστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· αἱ σάρκες αὐτῶν κατατακῆσονται, ἐκρυφήσονται δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοί, συντηχομένης καὶ γλώττης. Ὁ μὲν γὰρ κοινὸς οὗτος, καὶ ἐκ τῆς φύσεως θάνατος τῇκει μὲν τὰς ἀπάντων σάρκας, καὶ ἀποκαίρει ὀφθαλμούς, καὶ γλώσσας· πάνθεινον δὲ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἡκούσης συμφορᾶς εἴη ἂν εἰκότως τὸ ζῶντων, καὶ ἐσώτων ἔτι τακῆναι μὲν σάρκας, καὶ ἀπορρῆναι ὀφθαλμούς, κολάζεσθαι δὲ καὶ γλώττας. Εὐδὲ δὴ σφόδρα τὰ τοιαῦτα συμβῆσεσθαι φησὶ τοῖς θεομισθ καὶ ἐπάρατον ἐπιτηδεύσαις ζωῇ. Εἰσπραχθήσονται γὰρ δίκας, οὐχ ὑπὲρ γε μόνον τῶν εἰς ἀγίους αὐτοῖς πεπλημμελημένων· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἧς ἐσχέκασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φιλοσαρκίας· ἣ καὶ γέγονεν αὐτοῖς αἰτία τοῦ μῆτε προσήκασθαι τὴν πίστιν, μῆτε μὴν ἐλθεῖν εἰς εὐσεβῶς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἀγαπήσαι τὴν δόξαν. Γεγονάσι μὲν γὰρ, ὡς ἔφη, ἀπονευσκότες ἀτόπως εἰς ἐκτόπους ἡδονάς· ἐσχέκασιν δὲ καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ὀρωμένων ἐπιθυμίαν, μονονοῦλιν χανδὸν ἐκκινῶντες. Ἡκόνησαν δὲ καὶ γλώτταν κατὰ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων ἀνοσίαν πεποιήνται τὴν κατὰβόρσιν. Εἰκότως δὴ οὖν εἰς σάρκας τε καὶ ὀφθαλμούς, καὶ γλώττας τὴν δίχην ἐσχέκασιν. Ὅσπερ γὰρ ἡ τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγκμοῦ πίνουσα γυνή, καὶ ψευσαμένη τὸν ὄρκον, εἰς μηρὸν ἐκολάζετο, περὶ δὲ γίνονται καὶ τὰ ἐκ τῆς πορνείας ἐγκλήματα, « Πισθῆσεται γὰρ, φησὶ, καὶ διαπεσείται ὁ μηρὸς αὐτῆς » κατὰ τὸν Ἰσὺν, οἶμαι, τρόπον καὶ τοῖς τὴν καὶ γλώσσας ἡ κόλασις· φιλοσαρκία γὰρ αὐτοῖς, ἐγκλήματα, καὶ ἀπαιδεύτου γλώττης φωναί.

Καὶ ἐσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔκστασις Κυρίου μεγάλη ἐπ' αὐτοῦς. Καὶ ἐκλήψεται ἕκαστος τῆς χειρὸς τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ συμπλαθήσεται ἡ χεὶρ αὐτοῦ πρὸς χεῖρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἰούδας παρατάσσεται ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ συνάξει τὴν λυγὴν πάντων τῶν λαῶν κυκλῶντες χρυσοῖον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμὸν εἰς πλῆθος σφόδρα.

Ρθ'. Ἐκστασιν ἐν τούτοις τὸν φόβον, ἔχουν τὴν κατάπληξιν ὀνομάζει πάλιν. Κατ' ἐκεῖνα δὴ οὖν, φησὶ, τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἀλλήλους ἀθροίσαιεν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐχθροί, ταῖς οὕτω θειαῖς ὑποκρίνοντας δίκαῖς, καταπληγῆσονται μὲν τοῖς δειμασιν, ἀφέντες δὲ οὕτω λοιπὸν τὸ διώκειν ἀποτολμῶν τὴν ἀγίαν πόλιν, οἰχῆσονται μὲν φυγάδες, καὶ τὰς παρ' ἀλλήλων ἐπιζητοῦντες ἀνοήτως ἐπικουρίας, οἰκτροί τε ἔσονται, καὶ κατεβριμμένοι, καὶ ὑπὸ πόδας ἀγίων. Ὁ δὲ γε Ἰούδας, φησὶ, τούτεστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεικνυμένοι, καὶ τὸν νοητὸν περιφέροντες Ἰουδαῖον, καὶ τὴν ἐν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ περιτομὴν πλουτήσαντες, παρατάσσονται ἐν Ἱερου-

saletem dixit, licebatque jure optimo hoc confectum iri sperare sublati hostibus, et eversis iis qui eam persequi consueverant, necessario et hæc nobis narrat. Inquit enim : « Hæc erit ruina qua percussit Dominus omnes populos, quicunque militaverunt contra Jerusalem : carnes eorum tabescent, et oculi eorum defluent, simul tabescente lingua. » Communis enim ista, et naturalis mors omnium quidem carnes tabefacit, et oculis atque linguis spoliatur, acerbissimum autem et calamitosissimum non immerito fuerit, viventium et stantium adhuc carnes tabescere ; et excidere oculos, et puniri linguas. Talia autem Deo exosam et execrandam vitam consecutis eventura admodum probe dicit. 807 Reposcentur enim pœnas, non solum eorum quæ in sanctos commiserunt, sed etiam studii rerum carnalium, quo in hoc mundo flagrant : quæ item illis causa fuit cur neque fidem admitterent, neque pietatem colere, et gloriam vitæ in Christo diligere vellent. Declinaverunt enim, ut dixi, ad absurdas voluptates, et quæcunque videbant, ore hiant quodammodo appetebant ac deglutiebant. Acuerunt enim linguas contra Christum, et sacra Ecclesiæ dogmata impie carpserunt. Jure igitur in carne, et oculis, et linguis pœnam susceperunt. Quemadmodum enim æquam redargutionis bibens mulier, et pejerans in femore puniebatur, ubi et crimen fornicationis committitur ; ait siquidem : « Rumpetur et decidet femur ejus », eodem opinor, modo et sanctam civitatem persequentibus in carne, et oculis, et linguis supplicium irrogabitur, penes quos amorem carnis et voluptatis, et insuper oculorum delicta, et linguæ intemperantis voces videre est.

ἀγίαν διώκουσι πόλιν, εἰς σάρκας τε καὶ ὀφθαλμούς, ἡδοναθῆναι τε πρὸς τούτους, καὶ δι' ὀμμάτων τὰ

VERS. 13, 14. Et erit in die illa exstasis Domini magna super eos. Et apprehendet unusquisque manum proximi sui, et implicabit manus ejus ad manum proximi sui. Et Judas pugnabit in Jerusalem, et congregabit robur omnium populorum per circuitum, aurum et argentum, et vestem in multitudinem valde.

CIX. Exstasim hoc loco timorem, sive stuporem rursum appellat. Illo tempore igitur, inquit, quo se mutuo aggregabunt Ecclesiæ hostes tam gravibus pœnis irretitos, obstupescant illi quidem terroribus, relicta autem de cætero audacia persequendi sanctam civitatem, recedent exsules, et frustra inter se auxilia poscent, miserabilesque erunt, et abjecti, et sanctorum pedibus subjecti. Judas autem, inquit, hoc est, per fidem in Christum justificati, et Judæum quem mente intuemur, circumferentes, et circumcisiōis spiritali divites, pugnabunt in Jerusalem, hoc est, oppugnabunt hostes, et adversariis virtute prævalebunt, conculcantes eos ut scorpiones, « Et

super aspidem ac basiliscum ambulantes, leonemque et draconem ²¹ » prorsus contemnentes. Erunt autem illustres et admirabiles, **808** ex istiusmodi præclaris facinoribus thesaurum ut aurum, et argentum, et vestem pretiosam colligentes. Quod enim prophetiæ sententia non sit in iis quæ sensum corporis tangunt, certum est. Divitiæ namque sanctorum non sunt interitui obnoxie et terrenæ; sed quæ intelliguntur tantum, et cœlestes ac sempiternæ, quas animabus suis congregant qui docent, et aliis rationibus in Ecclesia clarescunt. Diripiunt enim quodammodo robur omnium populorum, per fidem ad Christum gentes præcipuas adducentes. Sic enim et ipse dixit se diripuisse vasa fortis ²². Quod si quis dicat Judam congregare robur omnium populorum in circuitu, aurum, argentum, vestem, ut intelligamus etiam mundanam sapientiam colligentes, claritatem nominis adipisci, dum per ipsam dogmata pietatis tuentur ac defendunt, verisimilia sentiet. Spoliaverunt enim olim Ægyptios mulieres sapientes Israelitides, a vicinis et contubernalibus suis vasa aurea et argentea, et vestem mutuata ²³. Itaque ut in iis quæ foris sentiuntur, et ut in rebus sub aspectum venientibus splendor honorum ad animum pertinentium exprimitur. Primariæ autem magistrorum divitiæ sunt discipuli. Proinde divinus Paulus per ipsum salvatos et fidem amplexatos ita alloquebatur: « Per gloriationem vestram, fratres, quam habeo in Christo Jesu ²⁴; » et rursum coronam et gaudium suum eos nominat ²⁵.

VERS. 15. Et hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum quæ sunt in castris illis juxta ruinam hanc.

CX. Postquam modos jam vindictæ descripsit, quibus suis temporibus oppugnatores sanctæ civitatis, persecutoresque, et contumeliosi, et execrandi, et accelerati, et loquentes iniquitatem contra Deum, et tollentes in alium cornu, » juxta Psalmistam ²⁶, omnino subjicientur, addit utiliter: « Quoniam hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum. » A subjugalibus autem animantibus quæ iis vehuntur significat. Adoriebantur enim Judæos, et ipsam Hierosolymam gentes disjunctissimæ et vicinæ; quarum aliæ equis vehabantur, Babylonii et Syri, quin et Ægyptii, aliæ camelos, et asinos, et mulos domabant, ut Moabitæ et nomades in solitudinæ, quorum et propheta **809** Isaias mentionem facit: « In tribulatione et angustia leo et catulus leonis, inde et aspidem et gemina aspidum volantium, qui ferebant super asinos et camelos divitias suas ²⁷. » Visum et alibi ait a se ascensorem asini, et ascensorem cameli ²⁸. Describit igitur veritatis inimicos ut in figura in gentibus,

αλλήμ, τούτέστι, καταστρατεύονται τῶν ἔχθρῶν, καταναεινύονται τῶν ἀνδραστηκῶν, συμπατοῦντες ὡς σκορπίους, « Ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνοντες, λέοντός γε καὶ δράκοντος » εἰς ἅπαν ἡφαιδρόντες. Ἔσονται δὲ λαμπροί, καὶ ἀξιοθαύμαστοι, τὸν ἐκ τῶν τοιοῦτων κατορθωμάτων συλλέγοντες πλοῦτον ὡς χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμόν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς τῆς προφητείας ὁ νοῦς, πῶς ἂν ἐνδοιάσει τις; Πλοῦτος γὰρ ἀγίων, οὐχ ὁ φθαρτὸς καὶ ἐπίγειος, ἀλλ' ὁ νοητὸς καὶ ἐπουράνιος καὶ διηνεκὴς, ὃν συνάγειροισι ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς οἱ διδάσκοντές τε καὶ καθ' ἑτέρους τρόπους εὐδοκιμοῦντες ἐν Ἐκκλησίᾳ. Διαρπάζουσι γὰρ ὡσπερ τὴν ἰσχὴν πάντων τῶν λαῶν, προσάγοντες διὰ πίστεως τῷ Χριστῷ τὰ ἐξαιρέτα τῶν ἐθνῶν. Οὕτω γὰρ ἔφη καὶ αὐτὸς διηπακέναι τὰ σκεῦη τοῦ ἰσχυροῦ. Εἰ δὲ ὅς τις λέγοι τὸν Ἰούδαν συνάγειν τὴν ἰσχὴν πάντων τῶν λαῶν κυκλῶθεν χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμόν, ἵνα νοῦμεν ὅτι καὶ τὴν ἐν κόσμῳ σοφίαν συλλέγοντες καταλαμπρύνονται δι' αὐτῆς, τοῖς τῆς εὐσεβείας ἐπαγωνιζόμενοι δόγμασιν, ἔχοι ἂν ὁ νοῦς τὸν εἰκότα λόγον. Ἐσκόλευσαν γὰρ ποτε τοὺς Αἰγυπτίους αἱ σοφαὶ γυναῖκες τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, χρησάμεναι παρὰ γείτονος καὶ συσκήνου αὐτῶν σκεῦη χρυσοῦ, καὶ ἀργυροῦ, καὶ ἱματισμόν. Οὐκοῦν ὡς ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὡς ἐν ὕλαις ταῖς ὀρωμέναις, ἡ τῶν εἰς νοῦν ἀγαθῶν λαμπρότης σημαίνεται. Διδασκῶν δὲ μάστιγα πλοῦτος οἱ μαθηταί. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ σεσωσμένοις, καὶ πεπιστευκόσι προσεφώνει λέγων· « Νῆ τὴν ὁμετέραν καύχησιν, ἀδελφοί, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ » στέφανόν τε καὶ χαρὸν αὐτοῖς ἰδίαν ὀνομάζει πάλιν.

Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτώσις τῶν ἱππῶν, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄνων, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν ὄντων ἐν ταῖς παρεμβολαῖς ἐκείναις κατὰ τὴν πτώσιν ταύτην.

PI. Ὅρισάμενος ἤδη τῆς τιμωρίας τοὺς τρόπους, οὕς πάντῃ τε καὶ πάντως ὑπομενοῦσι κατὰ καιροὺς οἱ τῆς ἀγίας πόλεως κατεστρατευκότες γεγονότες τε διώκεται, καὶ ὀβρισταί, βδελυροί, καὶ φιλεργαλῆμονες, καὶ λαλοῦντες ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ, « ἐπαίροντές τε εἰς ἑξοχὴν τὸ κέρας, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν, ἐπάγει χρησίμως, « Ὅτι αὕτη ἔσται ἡ πτώσις τῶν ἱππῶν, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄνων, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν. » Ἀπὸ δὲ γε τῶν ὑποζυγίων τοὺς αὐτοῖς ἐποχομένους ὑποδηλοῖ. Ἐπεφύοντο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις εἰ ἀποστάει τε καὶ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν· οἱ μὲν ἱπποὶς ἐποχοί, Βαβυλώνιοι τε καὶ Σύροι, καὶ μὴν καὶ τὰ Αἰγυπτίων ἔθνη· οἱ δὲ καμήλοις τε καὶ ὄνοις, καὶ ὄρεϊ ὑποζευζάντες, οἷον Μωαβίται, καὶ οἱ τῆς ἐρήμου μονάδες, ὧν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας διαμνησθῆναι, λέγων· « Ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στενοχωρίᾳ λέων καὶ σκύμνος λέοντος, ἐκείθεν καὶ ἀσπίδες καὶ ἔγχονα ἀσπίδων πετομένων, οἱ ἔφερον ἐπ' ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν. » Θεβεῖσθαι

²¹ Psal. xc, 13. ²² Luc. xi, 21, 22. ²³ Exod. iii, 21, 22; xi, 2. ²⁴ Rom. xv, 17. ²⁵ Philipp. iv, 1. ²⁶ Psal. lxxiv, 6. ²⁷ Isa. lxxi, 6. ²⁸ Isa. lxxi, 7.

ὅς καὶ ἐτέρωθί φησιν ἀναβάτην ὄνου, καὶ ἀναβάτην χαμήλῳ. Γράφει δὴ οὖν τοὺς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς ὡς ἐν τύπῳ τοῖς ἔθνεσι, τοῖς ἀεὶ πεπολεμηκόσι τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλὴμ, ἵνα ἐξ αὐτῶν νοώμεν τοὺς καθ' ἡμῶν ὁρατούς τε καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς, πρὸς οὓς ἡμῖν ἡ μάχη. Εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις καὶ εἰς τύπον ἀναφέρειν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐχθρῶν τὰ τῶν κτηνῶν ἰδιώματα, τὸ ἀδικοῦν οὐδὲν ἐκείνο φάναι τε νοεῖν· ὡς οἱ μὲν ἐφάνησαν ὁρμηταίαι καὶ θρασεῖς, ὡς ἵπποι τυχόν· περιβείη δ' ἂν τις αὐτοῖς, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ φιληθδόνον τε καὶ θηλυμανές· οἱ δὲ ἡμιόνων δίκην ἀγριοὶ τε καὶ ἀπηνεῖς (ἀγριωτέρας δὲ αὐτὰς καὶ τοὺς Ἑλλήνων ποιηταῖς ὀνομάζειν ἔθος)· οἱ δὲ χαμήλοις κατὰ γε τὴν ἔξιν προτεικόμετες, ταυτέστιν, ἀνιστοὶ τε καὶ ἀλαζόνες ὅψοι τε ἡρμένην ἐξ ἀποπληξίας τὴν διάνοιαν ἔχοντες· οἱ δὲ ὄνων διενεγκόντες οὐδὲν, τὴν ἀπασῶν ἐσχάτην νενοσήκασιν ἀλογίαν· νοθής γὰρ ἡ ὄνος καὶ βραδεῖα πρὸς αἴσθησιν, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας εἰκὼν. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τοὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ πεπολεμηκότας οὐδενὶ μὲν ἐξομοιοῖ τῶν ἡμέρων τε καὶ καθαρῶν ζώων, ὅσον προβάτω, φημί, καὶ βοῖ, παρεικάζει δὲ μᾶλλον τοῖς βδελυρῶς τε καὶ ἀνημέροις, ἃ καὶ ταῖς τοῦ νόμου φωναῖς ὡς βέβηλά τε καὶ ἀνάθαρτα κατεδικάζετο.

Καὶ ἔσται, ὅσοι ἂν καταλειφθῶσιν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐλθόντων πρὸς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀναβήσονται κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἐορτάζειν τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. Καὶ ἔσται, ὅσοι ἂν μὴ ἀναβῶσιν ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ οὗτοι ἐκείνοις προστεθήσονται.

ΡΙΑ'. Τοὺς ταῖς Ἐκκλησίαις πεπολεμηκότας, καὶ κατὰ τῆς ἀγίας Ἱερουσαλὴμ ὀψληγὴν τε καὶ ἀλαζόνα τὴν ὀφρὺν ἀνατείναντας, ταῖς αὐτοῖς πρεπούσαις δίκαις ἐνολοσθήσιν εἰπόν, τὴν τῶν μετ' ἐκείνων περιλειμμένων προαγορεύει προσκύνησιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. Αὐτοὺς γὰρ ἔστιν ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, καὶ κατὰ τὴν τοῦ πατριάρχου φωνήν. Τέθειται δὲ καὶ εἰς φῶς ἐθνῶν, καὶ εἰς διαθήκην γένους, ἀνοίξει ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐξάγει ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. Ὅτι τοίνυν τὴν τῆς εἰδωλολατρίας ἀφέντες ἀγλὺν καὶ τῆς τοῦ διαβόλου, καὶ σκαιότητος τὰ δεσμὰ διαβρόχσαντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας ἤξουσιν φῶς, καὶ τὸν τοῦ Σωτῆρος ὕποδραμούνται συγόν, σαφηνεῖ, λέγων, ὡς οἱ κατάλοιποι τῶν κεκολασμένων, ἦτοι τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις μαχνημένων (ἀριθμὸς δὲ οὗτοι κρείττονες), ἀναβήσονται κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνῆσαι τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἐορτάζειν τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. Ὁ μὲν γὰρ διὰ Μωσέως προστάττετο νόμος, ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ ἑβδόμου μηνός, συναγηγερμένης εἰς ἀποθήκας τῆς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίας. Ἐξόδιον δὲ ταῦτοι τὴν ἐορτὴν ὀνομάζει, ὡς ἦδη τῶν ἔργων τῶν ἐν ἀγροῖς ἐκκεχωρηκότων ἐς πέρας. Ἐκέλευε δὲ λαμβάνειν κάλλυντρα φοινίκων, καὶ καρ-

A quæ terrenæ Jerusalem infestæ semper fuerunt, ut ex ipsis aspectabiles et non aspectabiles hostes nostros perspiciamus, cum quibus nobis certamen est. At si cui placuerit jumentorum proprietates ad Ecclesiæ hostes, tanquam in typo, referre, licebit jure affirmare sic intelligendas. Alii siquidem importuni et audaces, ut equi forte, quibus convenientissime et studium voluptatis, et insanus amor in feminas tribuatur: alii agrestes et sævi, instar mulorum, quos et Græcorum poetis agrestes vocare mos est: alii camelis affectu similes fuerunt, hoc est, inæquales, et arrogantes, et elatam ex amentia mentem habentes: alii, nihil ab asinis differentes, extrema rationis inopia laborarunt: segnis enim et tardus est asinus ad sensum, et extremi stuporis imago. Animadvertendum Ecclesiæ oppugnatores nulli mansuetorum et mundorum animalium comparari, ut ovi, inquam, et bovi: sed abominandis potius et immitibus, quæ et a lege ut profana et impura damnata sunt.

VERS. 16, 17. Et erit, quicunque derelicti fuerint de cunctis gentibus, qui venerunt contra Jerusalem, et ascendent per annos singulos ut adorent regem Dominum omnipotentem Deum, et ut celebrent festum Tabernaculorum. Et erit, qui non ascenderint ex omnibus tribubus terræ in Jerusalem ut adorent regem Dominum omnipotentem Deum, et isti illis apponentur.

CXII. Ecclesiarum oppugnatores, et qui contra sanctam Jerusalem supercilium superbe sustulerunt, pœnas condignas luituros cum dixisset, post illos relictorum adorationem prænuntiat, illam scilicet quæ sit per Christum in fidem. Ipse enim est expectatio gentium, juxta patriarchæ vocem. Positus est quoque in lumen gentium, et in testamentum generis, ut aperiat oculos cæcorum, et vinclos a vinculis, et a domo carceris sedentes in tenebris liberet. Idololatriæ igitur relicta caligine, diabolique et stoliditatis vinculis diruptis, de gentibus ad veritatis lumen venturos et sub Salvatoris jugum successuros declarat, dicens, reliquos de punitis, sive Ecclesiæ oppugnatoribus (innumerares autem isti), ascensuros in annos singulos ad adorandum Dominum omnipotentem Deum, et ad celebrandum festum Tabernaculorum. Lex enim per Moysen mandavit peragi festum Scenopagiæ decima quinta die mensis septimi, collectis in horrea agrorum proventus. Quare festum Ἐξόδιον, Egressionis, nominat, quod opera rustica jam finem acceperint. Jussit autem accipere spatulas palmarum, et fructum ligni pulchrum, et ramos arboris densos, et salices, et agni ramos, bibereque aquam de torrente, et in iis lætari. Et causam quidem festi lex faciebat, quod Israel in tentorii habitasset, Ægyptiorum do-

³ Gen. XLIX, 10. ⁴ Luc. II, 52. ⁵ Isa. XXXV, 5. ⁶ Isa. XLII, 7.

minatu liberatus'. Quæ res typus quidam erat mysteriorum in Christo. Erepti enim sumus quoque a diaboli servitute, et vocati, ut dixi, in libertatem per Christum⁷, et facti sub universorum rege et vita, veterum dominorum immanitate contempta. Celebramus autem verum Scenopægiæ festum, hoc est diem resurrectionis Christi, quando omnia in ipso corpora quasi fixa et compacta sunt, quamvis corruptione dissoluta et a morte occupata. Ipse enim est resurrectio, ipse vita⁸, velut primitiæ ex mortuis, et primitiæ dormientium⁹, qui nos fertilitate quæ intelligentia cognoscitur, replet, et quasi ex agris collectos labores in superna horrea accumulare facit. Ipse nobis in paradiso victum et delicias dabit, spirituales nimirum, victoribus peccati, secundum intellectum bene olentibus, speciosumque et amabilem evangelicæ vitæ fructum habentibus, caste et sancte conversatis. Signum hujus esse possit, quod spatulas palmarum et pulchrum ligni fructum simul cum aliis colligata habebant. Ipse est torrens deliciarum, quo potavit nos Deus et Pater¹⁰. Ipse est fons vitæ, et fluvius pacis, qui ad nos ex gentibus vocatos declinavit¹¹, de quo alibi exquisitius disseruimus. Ergo ascendentes ad adorandum Deum omnipotentem, **811** et peragendum festum Scenopægiæ, sunt qui per fidem in Christo justificati sunt. Minatur porro non ascendentibus perniciem poenasque pares iis quasaturi sint persecutores et contumeliosi. Eodem quippe loco ducentur quo hostes, qui diligere noluerint. Et hoc, opinor, est quod et ipse Christus dixit: « Qui non est mecum, contra me est, et qui non colligit mecum, dispergit¹². » προσκυνῆσαι τῷ Θεῷ παντοκράτορι, καὶ τελέσαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας, οἱ διὰ πίστεώς εἰσιν ἐν Χριστῷ δοξικαιούμενοι. Ἀπειλεῖ δὲ τοῖς μὴ ἀναβαίνουσιν βλεθρον, ποινὰς τε τὰς Ἰσας αἰς ὑποσταίειν οἱ διώκται τε καὶ ὀδρισταί. Ἐν ἰσῇ γὰρ μοίρᾳ κείσονται τοῖς ἐχθροῖς οἱ μὴ ἀγαπῶν ἡρημένοι. Καὶ τοῦτο, οἴμαι, ἐστίν, ὃ καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστός· « Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστί, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. »

VERS. 18. Si autem tribus Ægypti non ascenderit, neque venerit illuc, et super hos erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæcunque non ascenderint, ut celebrent solemnitatem Scenopægiæ.

CXII. Ex una gente, Ægyptiorum inquam, in summo errore versantes, et improbiissime idola colentes indicat, quibus grave, et inevitabile, et exitiale supplicium contingeret, ex eo quod salutis per Christum acceptabilem gratiam aspernati sunt. Tantum enim non interfectores suarum animarum deprehendi possint, siquidem verum est quod cum eis liceret apprehendere vitam æternam, et proposita esset apprehendere volentibus superna benignitas, et exonerare se peccatis, suis indulserunt erroribus, nec maculam inde contractam, nec peccati inquinamentum eluerunt: sed in errore perseverarunt, quamvis divinum lumen omnia collustraret, et in caligine atque tenebris degentes ad aspiciendum hortaretur. De singulis horum quoque

τῶν ὥραϊον ξύλου, καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς, καὶ ἰτέας, καὶ ἄγρον κλάδους, πίνειν τε ὕδωρ ἐκ χειρὸς μαρβρόου, καὶ ἐπ' αὐτοῖς κατευφραίνεσθαι. Καὶ πρόσφασι μὲν ὁ νόμος ἐποιεῖτο τῆς ἑορτῆς, τὸ ἐν σκηναῖς κατοικῆσαι τὸν Ἰσραὴλ, τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐξηρημένον. Ἦν δὲ ἄρα τὸ χρῆμα μυστηρίου τύπος τοῦ κατὰ Χριστόν. Ἐξηρημέθα γὰρ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας, κεκλήμεθα τε, ὡς ἔφη, εἰς ἐλευθερίαν διὰ Χριστοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῷ γεγόμενα τῷ τῶν ὧν βασιλεῖ καὶ ζωῇ, τῆς τῶν πάλοι κρατούντων σκαιότητος ἀλογήσαντες. Ἑορτάζομιν δὲ τὴν ἀληθῆ τῆς Σκηνοπηγίας ἑορτὴν, τουτέστι, τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτε τὰ πατῶν ἐν αὐτῷ μονοουχὶ πέπηγκται σώματα, καὶ τὰ λευκόμενα τῇ φθορᾷ, καὶ θανάτῳ κεκρατημένα. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀνάστασις, αὐτὸς ἡ ζωὴ, πρωτόλειον ὧν περ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ὁ νοητὴς ἡμᾶς εὐκαρπίας κατεμπιπλῶν, καὶ οἶον τοὺς ἐξ ἀγρῶν συλλεγόντας πόρους ἐνσωρεύειν ἀποθήκαι· ταῖς ἀνω παρασκευάζων. Αὐτὸς ἡμῶν ἀποδώσει τὴν ἐν παραδείσῳ διαίταν καὶ τρυφὴν, ὅλην δὲ ὅτι πνευματικὴν, νενικηκόσι τὴν ἁμαρτίαν, εὐωδιάζουσι νοητῶς, ὥραϊον καὶ ἀξίεραστον τὸν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἔχουσι καρπὸν, ἀγνῶς καὶ ὁσίως πεπολιτευμένοις. Σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦδε λοιπόν, τὸ κάλλυντρα φοινίκων καὶ ὥραϊον ξύλου καρπὸν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις συνθήσαντας ἔχειν. Αὐτὸς ἐστὶν ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς ὃν πεπότικεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ. Αὐτὸς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, καὶ ὁ τῆς εἰρήνης ποταμὸς, ὁ ἐκκεκλικῶς εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένους. Εἰρηται δὲ περὶ τούτων ἡμῶν ἰσχυρῶς ἐν ἐτέροις. Οὐκοῦν οἱ ἀναβαίνοντες

Ἐὰν δὲ φυλὴ Αἰγύπτου μὴ ἀναβῇ, μηδὲ ἐλθῇ ἐκεῖ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἔσται ἡ πῦσις, ἥν πατάξει Κύριος πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῇ, τοῦ ἑορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας.

PIB. Ὡς ἐξ ἑνὸς ἔθνους, τῶν Αἰγυπτίων φημι, τοὺς εἰς ἄκρον ἤκοντας πλάνης, ἐκτόπως τε ἄγαν εἰδωλοπατερεῖν ἐλόμενους, καταδηλοῖ, οἷς ἔσται δεινὴ καὶ ἀδιάφукτος δίκη, καὶ ὀλέθρου πρόξενος τὸ μὴ ἐλέσθαι τιμῶν τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν ἀξιόληπτον χάριν. Μόνον γὰρ οὐχὶ φονευταὶ τῶν ἰδίων γεγονότες ψυχῶν ἄλσιν ἂν, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὡς μετὸν αὐτοῖς ἐπιδράσασθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ προκειμένους εἰς μέθεξιν τοῖς ἐλεῖν ἐθέλουσι τῆς ἀνωθεν ἡμερότητας, καὶ μὴν καὶ ἀποφορτίσασθαι τὰς ἁμαρτίας, ταῖς ἑαυτῶν ἐντεθεῖκασιν πλάναις, καὶ ἀναπόνοντες ἐσχῆκασιν τὴν ἐκ τοῦ πλανᾶσθαι κ[η]ρίδα καὶ τῆς πλημμελείας τὸν μολυσμὸν, διατετελέκασιν τε καὶ ἐν πλάνῃ· καίτοι τοῦ θεοῦ φωτὸς τὰ πάντα περιαστράπτοντος, καὶ καλοῦντος εἰς ἀνάβλεψιν τοὺς

⁷ Levit. xxiii, 39-47. ⁸ Galat. iv, 51. ⁹ Joan. xi, 25. ¹⁰ Luc. xi, 25.

¹¹ 1 Cor. xv, 20. ¹² Psal. xxxv, 9. ¹³ Isa. lxxvi, 12.

ἐν ἀγλῷ καὶ σκότει. Φαίην δ' ἂν καὶ περὶ ἐκάστου τῶν τοιούτων· « Ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτὸν τὸ ἔκτρωμα. Ὅτι ἐν μάταιότητι ἦλθε, καὶ ἐν σκότει πορεύεται, καὶ ἐν σκότει θνομα αὐτοῦ κατακαλυφθήσεται. » — « Καλὸν γὰρ αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεν[ν]ήθη, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ὅτι δὲ οὐ κατὰ μόνων τῶν Αἰγυπτίων ὁ λόγος, ἤξει δὲ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἃ πάντα τε καὶ πάντως κολασθήσονται, τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἡφειδῆχότα, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ πανήγυριν οὐ τιμηχότα, πιστώσεται, λέγων·

Ἀυτὴ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία Αἰγύπτου, καὶ ἡ ἁμαρτία πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῇ, τοῦ δορτάσαι τὴν δορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας.

PH'. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας τάχα πως ἦν ἐτι καὶ ἀπὸ μέρους εὐμορφος τῶν ἐθνῶν ἡ παραίτησις, παρ' οὐδενὸς κεκλήσθαι λεγόντων· διεκέρυξε γὰρ αὐτοῖς οὐδεὶς. Τοιγάρτοι καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν εὐαγγελικαῖς ἡμῖν παραβολαῖς αὐτὸ τοῦτο δεικνύων, τοὺς ἐργάτας ἔφη τοὺς περὶ τὴν ἑνδεκάτην κεκλημένους εἰπεῖν τὸ, « Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. » Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ἔδωκε τὸν ἰσχυρὸν, ἐξείλετο τῆς ἐκείνου δυστροφίας τοὺς ὑπ' αὐτῷ κειμένους, δεδικαίωσε τῇ πίστει τοὺς προσιόντας αὐτῷ, τέθεικε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς· οὐδένα λοιπὸν ἀποχρώντως πρὸς παραίτησιν εὐρήσουσι λόγον, οἱ τὴν οὕτω σεπτὴν οὐ προσηγάμενοι χάριν. Ἀληθεύει δὴ οὖν, καὶ περὶ αὐτῶν εἰ λέγοι τῶν ἐθνῶν ὁ Χριστὸς· « Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἱπποῦ ἀγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

PIA'. Ὡς παντὸς ἤδη πολέμου καθηνασμένου, καὶ μάχης ἀνηρημένης, καὶ σεσοδημένων ἐχθρῶν, καὶ ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης τὴν ἀγίαν στεφανούσης πόλιν, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπρακτῆσειν ἤδη φησὶ τοῦ πολέμου τὰ σκεύη, φάλαρά τε καὶ ἐπιχάλινα. Τίνος γὰρ ὧως ὁ ἱπποκράτης τοιούτου ἐξεῖ χρεῖαν, ἀριστεύειν εἰδὼς ἐν μάχῃ, εἰ μηδὲς ὧως ὁ ἀντεξάγων ἐστίν; Οὐκοῦν ἰσρά, φησὶν, ἔσται σκεὺς καὶ ἀναθήματα τῷ Θεῷ, τὰ τοῖς τοῦ πολέμου χρήσιμα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ἔστι τῆς εἰρήνης ὁ βραβευτής, αὐτῷ δὴ δικαίως καὶ ἀνακείσεται περιττά τε ἤδη καὶ ἀπρακτοῦντα λοιπὸν τοῦ πολέμου τὰ σκεύη. Ὡς περὶ γὰρ ὁ μακάριος προφήτης· Ἡσαΐας ἔφη περὶ τινων, ὅτι « Συγκόψουσιν τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἀροτρα, καὶ τὰς ζιθῦνας αὐτῶν εἰς ὀρέπανα, καὶ οὐκ ἀρῇ ἔθνος ἐπ' ἔθνους μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἐτι πολεμεῖν, τῶν τῆς εἰρήνης καιρῶν μονονουχὶ καὶ ἀναπειθόντων αὐτοὺς τῇ τῆς γεωπονίας χρεῖᾳ χαρίζεσθαι τὰ πολεμικά, καὶ εἰς ἑτέρας δὲ ὥσπερ μετατρέχειν σπονδὰς, τῆς τῶν τακτικῶν μελέτης ἡφειδῆχότας· οὕτω καὶ ὁ θεοπέσιος Ζαχαρίας, ὡς ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης δοθείσης παρὰ Θεοῦ, τὰ τοῖς μαχομένοις χρήσιμα σκεύη μεταπλασθήσεσθαι φησιν εἰς ἀνάθημα τῷ Θεῷ. Ἀργήσει γὰρ πάντως τὸ μά-

A dixerim : « Bonum super illum abortivus. Quoniam in vanitate venit, et in tenebris pergit, et in tenebris nomen ejus operietur ¹⁴. » — « Bonum enim ei si 'natus non fuisset, » juxta vocem Salvatoris ¹⁵. Non de solis autem Aegyptiis hoc dictum, sed omnibus gentibus futurum, quæ ob contemptam salutis per Christum severissime punientur, et celebritatem ejus non honorarunt, testificatur, dicens :

VERS. 19. Hoc erit peccatum Aegypti, et hoc peccatum omnium gentium, quæcunque non ascenderint celebrare festivitatem Skenopiegiæ.

CXIII. Ante Salvatoris enim adventum, forte adhuc ex parte speciosa erat gentium excusatio, B dicentium se a nemine vocatas : nemo enim illis prædicarat. Quare et Salvator in parabolis evangelicis hoc ipsum nobis ostendens, operarios circa undecimam horam vocatos **812** dixisse ait, quia « Nemo nos conduxit ¹⁶. » Postquam autem Christus illuxit, alligavit fortem ¹⁷, illius perversitati sub ipso positos ademit, fide ad ipsum accedentes justificavit, animam suam pro omnium vita posuit ¹⁸, nullam de cætero sufficientem excusationem invenient, qui tam venerabilem gratiam non admiserunt. Vera igitur Christus etiam de gentibus diceret : « Si non venissem, et locutus eis fuisssem, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo ¹⁹. »

C VERS. 20. In die illa erit, quod super frenum equi sanctum Domino omnipotenti.

CXIV. Ut omni bello jam sopito, et pugna sublata, et hostibus repressis, et perpetua pace sanctam civitatem, hoc est Ecclesiam, decorante, otiosa deinceps fore ait instrumenta bellica, phaleras, et frenorum ornatum. Quis enim tandem usus horum equiti in prælio fortiter dimicare sueto, si nullus omnino adversarius? Quamobrem sancta erunt, inquit, instrumenta et anathemata Deo ad bellum requisita. Quoniam enim ipse pacis est arbiter, ipsi quoque supervacanea jam, et de cætero otiosa belli instrumenta jure consecrabitur. Nam ut beatus Isaias de quibusdam dixit : « Concident gladios suos in aratra, et lanceas suas in falces, et non tollet gens contra gentem gladium, et non discent amplius bellare ²⁰. » temporibus pacistantum non impellentibus eos ad bellica necessitati rusticationis condonanda, et veluti ad alia fœdera currendi, militaribus studiis posthabitis; sic et divinus Zacharias, ut perenni deinceps pace donata a Deo, bel-
D lantibus idonea instrumenta in anathema Deo transformatum iri narrat. Penitus enim militia desinet, nec equorum, nec frenorum, aut phalarum cura geretur, et ad studia potius quibus in virtute et pietate excellatur, inclinabunt animi.

¹⁴ Eccle. vi, 3, 4. ¹⁵ Matth. xxvi, 24. ¹⁶ Matth. xx, 7. ¹⁷ Matth. xii, 29. ¹⁸ I Joan. iii, 16. ¹⁹ Joan. xv, 22. ²⁰ Isa. ii, 4.

χιμον, οὐχ ἰππων πεφροντικῶς, οὐ χαλινῶν, ἢ φάλαρων, μετανεύον δὲ μάλλον εἰς γε τὸ ἐλίσθαι δεῖν τοὺς εἰς ἀρετὴν καὶ θεοσεβείαν διακρίπειν σπουδάσμεσι.

Videtur autem nonnullis alio modo vis prophetiae A finem consecuta. Aiunt enim crucis signum olim cum clavis adhuc infixis inventum esse, quorum uno accepto, pius Constantinus curavit ut is eque suo in frenum insereretur, credens se etiam per hunc a Deo benedictionem consecuturum. Non incredibile quis dixerit istud, si ita est, nec decore alienum merito **813** intelligatur, in memoria Deo fuisse, et eum prophetica praedicatione honorasse imperatorem religiosissimum. Plurimorum enim meminerunt, et de iis vaticinati sunt sancti prophetae, sicut nimirum de Josia²¹, et quibusdam aliis. Aliquando et temporum tranquillitas, et pietas per eos qui in ipsis rerum potiuntur significatur. Nihil ergo vero absimile, si et nunc propheta Zacharias rei imprimis memorandae, Deoque chari, et veri ac pii imperatoris, et temporum charitati in Christum dedicatum meminit. Nam et imperatorum equos decorari clavo a pretiosa cruce sumpto, quid aliud nobis quam maximam et revera admiratione dignam imperatorum pietatem declaraverit?

Et erunt lebetes in domo Domini sicut phialae ante faciem altaris.

CXV. Lebetes erant in sacro tabernaculo, et in templo post illud exstructo, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur, absumentibus eas sacerdotibus in loco sancto, lege id fieri imperante, ne sanctificata extra sancta loca efferrentur. Postquam autem veteribus illis ritibus desitis, mysteria nobis ad aliam divini cultus rationem transierunt, nec amplius ovium mactationibus, et thure, sed sacrificiis potius incruentis universorum Deum, ipsumque universorum Salvatorem Christum, sacrificiis quae intelliguntur, in Ecclesiis quomodo veneremur docti sumus, pro lebetibus aliis vasis utimur, quas et phialas propheta hoc loco dicit. Haec porro vasa bibentibus commodissima : et intelliget plane sapiens auditor quid significetur, tametsi obscurius quam oportet id a nobis dictum sit, quoniam in absconditis narrandis breviores esse debemus. Ergo tunc quidem erant lebetes : nunc autem « phialae ante faciem altaris. »

Vers. 21. *Et erit omnis lebes in Jerusalem, et in Juda sanctus Domino omnipotentii. Et venient omnes immolantes, et sument ex ipsis, et coquent in eis.*

CXVI. Lebetas vocat, veteribus adhuc nominibus usus, vasa mystica, quae et sancta sunt, veneranda, et pretiosa etiam ipsis qui in Jerusalem, id est in Ecclesia sunt, utique divinis sacerdotibus et mini-

Δοκεῖ δὲ τιτι καθ' ἕτερον ἐκπεπεράσθαι τρόπον τῆς προφητείας τὴν δύναμιν. Φασὶ γάρ οἱ εὐρεῖται μὲν κατὰ καιροὺς τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, ἐμπειραμένους ἐπὶ τοὺς ἡλούς ἔχον· ὧν ἓνα λαβὼν ὁ εὐσεβὴς Κωνσταντῖνος, ἐπὶ χαλινὸν γενέσθαι τῷ ἵππῳ τῷ ἰδίῳ παρεσκεύασεν, εὐλογεῖσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ διὰ τούτου πιστευκῶς. Οὐκ ἀπίθανον δὲ τὸ χρῆμα φαίη τις ἂν, εἴπερ ὥδε ἔχει, καὶ οὐκ ἔξω λόγον πρόποντος νοοῖ· ἂν εἰκότως, τὸ καὶ ἐν μνήμῃ γενέσθαι τῇ παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐν προβόρῃσι τετιμηθῆσαι προφητικῇ βασιλείᾳ τὸν εὐσεβέστατον. Πλείστων γὰρ ὅσων ἐποίησατο μνήμην καὶ προαναφώνησιν κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωσίου καὶ ἐτέρων τινῶν. Ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ ἡ τῶν καιρῶν ἡμερῶν καὶ εὐσεβεία διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς κρατούντων σημαίνεται. Οὐδὲν ἄρα τὸ ἀπεικὸς, εἰ διαμείνηται καὶ νῦν ὁ προφήτης Ζαχαρίας ἀξιολογιστάτου πράγματος, καὶ θεοφιλοῦς βασιλέως, ἀληθοῦς τε καὶ εὐσεβοῦς, καὶ καιρῶν ἀναχειμένων τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ. Τὸ γὰρ δὴ καὶ βασιλείων ἵπποις ἐμπρέπειν τὸν ἥλον ἀπὸ τοῦ τιμίου ληφθέντα σταυροῦ, τί ἕτερον ἡμῖν ὑπεμφάνειεν ἂν, ἢ πλείστην ὁσὴν καὶ ἀξί-
ἀγαστον ἀληθῶς τῶν κρατούντων εὐσεβείαν;

Καὶ ἔσονται οἱ λέβητες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κυρίου ὡς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου.

PIE. Ἀέθητες ἦσαν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα κατεσκευασμένῳ ναῷ, ἐν οἷς τὰ τῶν θυσιῶν ἤφετο κρέα, δαπανούντων αὐτὰ τῶν ἱερέων ἐν τόπῳ ἁγίῳ, καὶ τοῦτο τοῦ νόμου τελειῖσθαι προστα-
C χότος, ὡς ἂν μὴ ἔξω πού τῶν ἱερῶν ἐκχορίζοντο χώρων τὰ ἡγιασμένα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐθῶν ἀποπεπαιμμένων, εἰς ἕτερον ἡμῖν λατρείας τρόπον μετακινήθηκε τὰ μυστήρια, καὶ μελοσφαιλαίς μὲν οὐκέτι καὶ λιθανωτοῖς, θυσίαις δὲ μάλλον ταῖς ἀναιμάκτοις τὸν τῶν ὅλων καταγεραίρειν Θεὸν [δ] διὰ πίστεως δεδιδάγμεθα, καὶ αὐτὸν νοητῶς ἱεουργοῦντες ἐν Ἐκκλησίαις τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν· ἀντὶ τῶν λεβήτων ἑτέροις κεχρήμεθα σκεύεσιν ἱεροῖς, ἃ δὴ καὶ φιάλας ἐνθάδε φησὶν ὁ προφήτης. Σκευὴ δὲ ταῦτα τοῖς πίνουσι χρειωδέστατα, καὶ συνήσει πάντως ὁ σοφὸς ἀκροατὴς τοῦ σημαινομένου τὴν εὐχαρίαν, καὶ εἰ ἀμυδρότερόν πως ἢ χρῆ ὁ παρ' ἡμῶν πε-
D πολεῖται λόγος, διὰ τοι τὸ δεῖν περιεσταλμένως ποιεῖσθαι τὴν τῶν κεχυμένων ἀφήγησιν. Οὐχοῦν τότε μὲν ἦσαν οἱ λέβητες· νῦν δὲ « φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου. »

Καὶ ἔσται πᾶς λέβης ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ Ἰούδᾳ ἅγιος τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. Καὶ ἔξουσιν πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήψονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐψηθουσιν ἐν αὐτοῖς.

PIG'. Λέβητας ἀποκαλεῖ, τοῖς ἀρχαίοις ὀνόμασι χρῆσάμενος ἐπὶ, τὰ σκευὴ τὰ μυστικά, ἃ καὶ ἔστιν ἁγία, σκεπτά τε καὶ τίμια καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἤγουν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς

²¹ III Reg. XIII, 2 seqq.

θεοῖς ἱερουργοῖς, καὶ παρ' αὐτῷ δὲ τῷ Ἰουδα, A
 τούτεστι πάλιν, τοῖς τὴν ἐν πνεύματι λαχοῦσι περι-
 τομῇ· εἰεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ πεπιστευκότες.
 Παρ' οὐθενὸς γὰρ ὅλως εἰς κοινὴν λαμβάνεται χρεῖαν
 τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου τὰ σκεύη, ἀλλ' ἔστιν, ὡς
 ἔφην, ἄγια, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ τετηρημένα, καὶ
 μόναις ταῖς χρεαῖς ὑπηρετεῖν εἰωθότα τῆς ἁγίας
 τραπέζης, δι' αὐτῶν τε καὶ ἐν αὐτοῖς αἱ τῶν προσ-
 αγόντων τελοῦνται θυσίαι, οὐχ ἐκάστου φέροντος
 ἴδιον σκεῦος, ἀπάντων δὲ μόνοις ταῖς ἱεροῖς κεχρη-
 μένων. « Πᾶς γὰρ λέθης ἅγιος ἔσται, φησὶ, τῷ Κυ-
 ρίῳ. » Οὐκοῦν διαλέγεται μὲν ὁ προφήτης ὡς ἐπὶ
 θυσίων ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον, λέθητάς τε καὶ ἔφηνουσιν
 ὀνομάζει· νοήσομεν δὲ πρόποντως ἡμεῖς τοῖς διὰ
 Χριστοῦ καιροῖς. Οἰκονομικῶς δὲ φαμεν ἀσυμφανῆ
 γενέσθαι, καὶ οὐ πᾶσιν ἀπλῶς ἐκκεῖμενον τῶν ἁγίων B
 προφητῶν τὸν λόγον, ἵνα μὴ βάλλ[η]ται πρὸς αὐτῶν
 τοῖς κυσί, μήτε μὴν τοῖς βεβήλοις καὶ βδελυρωτάτοις
 ὁ μόνους πρέπων ἁγίοις ἐκκαλύπτεται λόγος.

Καὶ οὐκ ἔσται Χαναανίος οὐκ ἐπὶ ἐν οἴκῳ Κυ-
 ρίου παντοκράτορος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

PIZ. Σαθρόν τε καὶ εὐδιάκλαστον τῶν ἀρχαιοτέ-
 ρων τὸν κλῶν κατέβη τις ἄν, καὶ ταλαίπωρον κομιδῇ.
 Αελύτρωνται μὲν ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωσέως οἱ ἐξ
 Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἀφορήτου δουλείας ἀπεσεύοντο τὸν
 ζυγόν, πλείωνται τε ὄσων καὶ ἀξιαγάτων ἐπ' αὐτοῖς
 τετελεσμένων σημείων, ἐξήσαν μάλιστα· διεδιδάσθησαν
 δὲ καὶ διὰ θαλάσσης αὐτῆς, καταδεδόχασι τε τὸν
 ἄστρον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ὕδιον ἐκ πέτρα· ἀδοκῆτως
 ἐκκομισθὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ πετώχασιν. Τί οὖν οἱ τάλαν-
 νες; Μεμοσχοποιήκασιν ἀπόντος Μωσέως, καὶ ὡς C
 ὁ προφήτης φησὶν, « Ἀνέλαβον τὴν σκητὴν τοῦ
 Μολὺχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν Ῥεφάν, τοὺς
 τύπους οὓς πεποιήκασιν προσκυθεῖν αὐτοῖς. » Ἄλλ'
 ἐκείνοι μὲν διολύλασιν. « Πέπτικε γὰρ τὰ κῶλα
 αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, » καθὰ γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ
 διέδωκαν τὸν Ἰορδάνην οἱ μετ' αὐτοὺς, στρατηγούντος
 Ἰησοῦ, πάλιν τοῦ χρόνου προβαίνοντος, γεγονότες
 ὑπὸ χριτάς, λελατρεύκασιν τοῖς εἰδώλοις. Ἀλλὰ καὶ
 ἐν καιροῖς τῶν ἁγίων προφητῶν τεθόχασιν ταῖς δα-
 μάλαις ταῖς χρυσαῖς, ὅς πεποιήκων αὐτοῖς ὁ ἐπάρα-
 τος Ἰεροβοάμ. Καὶ πρὸς τούτοις ἐπὶ τεμένῃ τε καὶ
 βωμοῖς ἀνιστάντες, οὐδὲν ἤττον προσκεκυνήκασιν τῷ
 Βαβλ, τῷ Χαμῶς, τῇ Ἀστάρτῃ, τῷ Βεελφεγῶρ. Καὶ
 τὸ τούτων ἐπέκεινα τῶν κακῶν, οὐ γὰρ ἦν τὴν ἀγε-
 λαίαν καὶ συρφετώδη πληθύν μόνην ἐν τούτοις γε-
 νέσθαι φαμέν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερέων
 ἐκκεκλικότας πολλοὺς εὐρήσομεν. Τοιγάρτοι καὶ
 ἔφασκε διὰ τοῦ προφήτου ὁ Θεός· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ
 εἶπαν· Ποῦ ἐστὶ Κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι νόμου
 οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμένες· ἠσέβουν εἰς ἐμέ,
 καὶ οἱ προφῆται προσέφτευνον τῇ Βαβλ, καὶ ὅπισω
 ἀνωρελοῦς ἐπορεύθησαν. » Τεθέαται δὲ καὶ ὁ προ-
 φῆτης Ἰεζεκιήλ ὡς εἴκοσι καὶ πέντε ἄνδρας ἐκ τῶν
 πρεσβυτέρων Ἰσραὴλ, τὰ ὀπίσθια μόνον ἔχοντας
 πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπ-

striis. Et rursum apud ipsum Juda, id est, spiritua-
 lem circumcisionem sortitos, qui item 814 cre-
 dentes esse possunt. A nullo enim prorsus ad
 communem usum sacri altaris vasa adhibentur,
 sed sunt, ut dixi, sancta, et ad Dei gloriam servata,
 et solis usibus sacrae mensae ministrare solita : per
 ipsaque et in ipsis offerentium sacrificia consum-
 mantur, non unoquoque suum vas afferente, sed
 omnibus solis sacris utensibus. « Omnis enim lebes
 sanctus erit Domino, » inquit. Itaque disserit
 quidem propheta ut de sacrificiis adhuc legalibus,
 lebetes autem, et cognent dicit, quod nos conve-
 nienter temporibus Christi intelligemus. (Econo-
 mice porro sanctorum prophetarum sermonem ob-
 scurum, et non simpliciter omnibus planum, dici-
 mus, ne projiciant eum canibus ²², neque profanis
 et detestandis reveletur verbum, quod solos sanctos
 decet.

Et non erit ultra Chananæus in domo Domini
 omnipotentis in die illa.

CXVII. Infirmam, et fragilem veterum mentem,
 et miseram valde videre queas. Liberati sunt enim
 ex Ægypto per Moysen Israelitæ, et intolerabile
 servitutis jugum excusserunt, longeque plurimis et
 admirabilibus signis in se editis tandem exierunt,
 transieruntque per mare ipsum, comederunt panem
 de cælo, et aquam de petra inexpectato eductam
 in solitudine hiberunt ²³. Quid igitur miseri? Mose
 absente, vitulum confecerunt ²⁴, et ut propheta habet :
 « Susceperunt tabernaculum Moloch, et sidus Dei
 ipsorum Rhempha, figuras quas fecerunt adorare
 eas ²⁵. » Sed illi quidem perierunt. « Ceciderunt enim
 membra eorum in deserto, » sicut scriptum
 est ²⁶. Ast ubi posteri eorum Jordanem transierunt,
 duce Josue, deinde procedente tempore sub judici-
 bus fuerunt, servierunt idolis. Sed et temporibus
 sanctorum prophetarum sacrificaverunt vitulis au-
 reis, quos eis fecit maledictus Jeroboam ²⁷. Et in-
 super delobra, et aras erigentes, nihilo minus Baal,
 Chamos, Astarten, Beelphegor adorabant. Et quod
 malis istis pejus, non plebeium et ignobile vulgus
 tantum in his fuisse dicimus, sed ex ipso quoque
 sacerdotum ordine multos deflexisse constat. Quare
 et per prophetam dicebat Deus : « Sacerdotes non
 dixerunt : Ubi est Dominus? et profitentes legem
 non agnoscebant me, et 815 pastores impie age-
 bant in me, et propheta prophetabant Baal, et post
 inutile abierunt ²⁸. » Vidit etiam propheta Ezechiel
 circiter viginti quinque viros de senioribus Israel
 terga tantum obvertentes templo Domini, et vultus
 avertentes, ac solem versus orientem adorantes ²⁹.
 Et hujuscemodi plurima accumulare nihil est ne-
 gotii. Suffecerint autem, opinor, et hæc ad eorum
 ruditatem convincendam. Ergo fluctuabat mens
 veterum, et delirabat magnopere. Quocirea et de

²² Matth. vii, 6. ²³ Exod. xiv, 1 seqq.; xvi, 1 seqq.; Num. xx, 1-15. ²⁴ Exod. xxxii, 1 seqq. ²⁵ Amos
 v, 26. ²⁶ Hebr. iii, 17. ²⁷ III Reg. vii, 28-35. ²⁸ Jerem. ii, 8. ²⁹ Ezech. viii, 16.

ipsis aiebat Deus : « Dilexerunt movere pedes suos, et non pepercerunt, et Deo non complacuit in eis ²⁰. » Facile enim in tetras idololatrias abducebantur, et cum essent oriundi e sanguine Israel, alienigenas Chananæos imitari conabantur. Postquam autem unigenitum Dei Verbum nostri simile factum est ²¹, et justificatos fide ²² sancto Spiritu ad se accedentes obsignavit ejus gratia, mens nobis stabilis, inconcussa et firmata in pietate evasit. Nec enim quisquam persuadebit sanctificatis alium colere Deum præter eum qui natura et vere est Deus, quem Deum in Christo cognovimus. Ostendit enim nobis in seipso Patrem, dicens : « Qui vidit me, vidit et Patrem ²³. » Itaque in die illa, inquit, hoc est in illo tempore, non erit Chananæus, id est, alienigena et idololatra in domo Domini omnipotentis. Stabili enim sumus, ut dixi, in fide, et securitatis ornamentis per Christum cohonestati, per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in omnem æternitatem. Amen.

φησι, τοῦτέστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, οὐκ ἔσται Χαναανίτης, τοῦτέστιν, ἀλλογενὴς καὶ εἰδωλολάτρης· ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος. Ἐρρηγίσμεθα γάρ, ὡς ἔφην, ἐν πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀσφάλειαν αὐχῆμασι κατεστέμμεθα διὰ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

²⁰ Jerem. xiv, 10. ²¹ Philip. ii, 6, 7. ²² Rom. v, 1. ²³ Joan. xiv, 9

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΑΛΑΧΙΑΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN MALACHIAM PROPHETAM COMMENTARIUS,

CONTINENS TOMOS II.

PROCEMIUM.

816 I. De Malachiæ quoque vaticiniis pauca præfanda sunt ad docendos lectores, et ostendendum quomodo singula quæ dicuntur intelligant. Itaque transmissis temporibus captivitatis, e Baby-

C.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Καὶ περὶ τῆς τοῦ Μαλαχίου προφητείας ὀλίγα προειπεῖν ἀναγκαῖον, διὰ τὸ τῶν ἐντευξημένων εὐ-
αθὲς, καὶ πῶς ἂν εἰδεῖν ἕκαστα τῶν παρ' αὐτοῦ
κειμένων. Παπερασμένων τοιγαροῦν τῶν τῆς αἰχ-

μαλωσίας χαιρών, ἀνεκομίζετο μὲν ἐκ τῆς Βαβυλώνης εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν αὐθις ἀφίκετο πόλιν, τὸ τῆς δουλείας ζυγὸν ἀποφορτισάμενος. Καὶ δὴ ὁ θεὸς ἐγγήγερται ναὸς, ἐφεστηκότων τοῖς ἔργοις Ζοροβάβελ τε καὶ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδεκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Προεφήτευσον δὲ κατ' ἐαίνο τοῦ καιροῦ τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένοις Ἀγγαῖός τε καὶ Ζαχαρίας, Ἐσδρα τε καὶ Νεμείου συνόντων αὐτοῖς τῶν ἱερουργῶν. Σύγχρονος δὲ τοῖς μνημονευθεῖσιν ἁγίοις προφήταις, ἧ ὄλγον βραχὺ μετ' ἐκείνους, καὶ ὁ θεσπέσιος γέγονε Μαλαχίας, ὃς δὴ καλεῖται καὶ Ἀγγελος· διερμηνεύεται γὰρ ὡς Μαλαχίας. Οὐ παραδεκτόν τοὺς τινῶν περὶ αὐτοῦ λόγους, οἱ μάρτην ἔρραψαυδῆκασιν, ἄγγελον μὲν τὴν φύσιν οἰόμενοι τε καὶ λέγοντες, αἰσματοῦσθαι γέ μὴν κατὰ βούλησιν Θεοῦ, καὶ ἐν προφῆτου τάξει γενέσθαι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Εἰρηται γὰρ ἄγγελος, ὡς ἔφην, μάλιστα μὲν καὶ τοῦ ὀνόματος ταύτην ἔχοντος ἐφ' ἑαυτῷ τὴν ἐρμηνείαν· εἰτα ὅτι τοὺς ἀνυθεῖν καὶ παρὰ Θεοῦ λόγους ἀπαγγέλλων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καλεῖται ἂν οὐκ ἀπιθάνως καὶ ἄγγελος. Καὶ γοῦν αὐτὸς ὁ προφήτης Μαλαχίας ἐν τοῖς ἐφεξῆς περὶ παντὸς ἱερέως φησὶν, ὅτι· Ἡεὶλη ἱερέως φυλάσσεται γινώσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ, διότι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστι. Ὡς περὶ δὲ γε τοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ προφήτης Ἡσοίας,· Καὶ θελήσουσι, φησὶν, εἰ ἐγένοντο παρὶκαυστοί, ὅτι παῖδιον ἐγεννήθη, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος. Ὡς ὅτι τὸ ἀπαγγέλλειν ἑτέροις τὰ τῆς ἀνωτάτης φύσεως, ὀνομάζεσθαι καὶ ἀγγέλους παρὰκαυδαίε τινάς, καίτοι κατὰ φύσιν οὐκ ὄντας ἀγγέλους; Ἀνθρώποι μὲν γάρ, οἱ τὸν θεὸν διερμηνεύοντες νόμον, τούτέστιν οἱ ἱερεῖς· Θεὸς δὲ, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, ὁ Υἱός. Ἀνθρώπος δὲ οὐκ ἄλλος ἢ ὁ προφήτης Μαλαχίας. Σύμψας δὲ ὡς περ αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ σκοπὸς εἰς δύο ταῦτα συντείνεται. Ἐγγηγερμένου γὰρ τοῦ θεοῦ ναοῦ, καιροῦ καλοῦντος εἰς ἱερουργίαν τοὺς προεστηκότας λαοῦ, ἦτοι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, πληροῦν, εἰ ἐλοινοῦ, τὰς κατὰ νόμον εὐχὰς, ἐκέρχοντο μὲν ταῖς διὰ Μωσέως ἐντολαῖς, οὐ μὴν ἀμωμήτως καὶ ἐπεικῶς. Προσεκόμεζον μὲν γὰρ εἰς θυσίαν οἱ λαοὶ τὰ συνήθη, πλην οὐ σφόδρα πεφροντισμένως, ὀκνηρῶς δὲ μᾶλλον καὶ κατημελημένως. Τὰ γὰρ αἰσχίονα τῶν ἐν ποιμνίοις, ἀρρώστὰ τε καὶ ἀδόκιμα προσήγον τῷ θυσιαστηρίῳ. Προσεδέχοντο δὲ οἱ ἱερεῖς, οὐκέτι μωμοσκοποῦντες κατὰ τὸν νόμον, μὴ χυλὸν, ἢ ὠτότμητον, ἢ κολοδόκερον, ἢ κολοδόκερον, ἢ ψωραγριῶν, ἢ λειχήνας ἔχον, ἢ μόνορχες· ἀπόβλητα γὰρ ἐποιεῖτο ταῦτα ὁ νόμος, ὕβρις δὲ ἦν τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. Κατημέλουν δὲ καὶ ἑτέρως οἱ ἱερεῖς καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν, οὐχὶ τὰ ἐκ νόμων ὀρθῶς εἰσηγούμενοι, καὶ παιδαγωγοῦντες εἰς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἀλλ' εἰς ἐκτόπους ἐξιτηλίας ἀπονεύειν ἐώντες, καὶ τῆς εὐθείας ἔξω φέρεσθαι τρίβου. Καὶ εἰς μὲν οὗτος τῆς ἐπιπλήξεως τρόπος· ἕτερος δὲ πρὸς τοῦτω τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπ'

A lone in Judæam remigravit Israel, et in civitatem sanctam venit, iugo servitutis exoneratus. Divinum quoque templum jam stabat, Zorobabele, Salathielis filio, ex tribu Juda oriundo, et Jesu, filio Joseder, sacerdote magno præfectis operum. Illo tempore captivitate liberatis Aggæus et Zacharias vaticinati fuerant, cum Esdras et Neemias sacerdotes viverent. Quo eodem, aut paulo post memoratos prophetas sanctos, divinus quoque Malachias vixit, qui et Angelus vocatur: sic enim Malachias nomen redditur. Explodendum est autem quorundam de ipso nec audiendum commentum, qui crediderunt, temereque **817** fabulati sunt, eum natura angelum fuisse, sed voluntate Dei corporis formam habitumque assumpsisse, et Israelitis prophetie officium præstitisse. Dictus est namque Angelus in primis quidem, quod ejus nomen, ut dixi, hanc notionem haberet; deinde quod cum cœlestes et a Deo inspiratos sermones Israeli nuntiavit, non in-scite etiam angelus vocari possit. Itaque ipse propheta Malachias in contextu de quolibet sacerdote ait: « Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quoniam angelus Domini omnipotentis est ». De Emmanuele autem propheta Isaias: « Et volent si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis; filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus ». Vides quemadmodum ἀπαγγέλλειν, nuntiare quæ illius supremæ naturæ sunt, quibusdam etiam angelorum nomen conciliet, quamvis natura angeli non sint? Homines enim sunt, qui divinam legem explanant, nempe sacerdotes: Deus autem, et ex Deo secundum naturam Filius. Homo igitur, nostrum similis, propheta Malachias. Cujus vaticinii scopus universus ad duo hæc refertur quodammodo. Constructo enim jam divino templo, cum tempus populi præpositos, sive eos qui erant de sanguine Levi, ad sacrificia vocaret, atque etiam ipsis Israelitis preces et vota secundum legem, si liberet, obeunda quodammodo suggereret, servabant illi quidem mandata Mosis, non tamen citra culpam et ut ratio flagitabat. Nam populus consueta ad altaris sacrificium offerebat, verum non magna cura adhibita, sed perfunctorie et negligenter. Deteriora quippe gregis, et morbida, et rejectanea ad aram offerebant. Sacerdotes porro suscipiebant, non amplius maculas, ut lex jubebat, id est, num claudum, aut aure scissa, aut naso mutilum, aut cauda amputata, aut scabiosum, aut impetigines, aut unum testiculum haberent, considerantes: rejiciebat enim ista lex, nec aliud quam dedecora erant. Alia item ratione sacerdotes etiam subjectum sibi populum negligebant, cum legem prave explicarent, nec ad Dei voluntatem exsequendam probe homines erudirent sed a recta semita ad ineptias et fatuitates deflectere sinerent. Et hoc quidem objurgationis genus unum est. Alterum ad

³¹ Malach. II, 7. ³² Isa. IX, 5, 6. ³³ Levit. XII, 21 seqq.

Israelitas pertinet, ob causas hujusmodi. Alii namque amorem in uxores valere jubentes, **818** libellumque repudii illis²⁷, et nonnunquam nihil mali commeritis, objicientes, aliis copulabantur, nec se ullo modo Deum hoc facto offendere opinabantur. Alii in alienigenarum filias insaniebant, quamvis lex apertis verbis proclamasset: « Filium tuum non dabis filio ejus, et filiam ejus non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum a me, et abiens serviet diis alienis²⁸. » De hoc in libris Esdræ multa disseruntur. Unde quidam ipsum esse Malachiam arbitrantur, quod secus est. Et in his quidem nonnulla vituperationem continent: in fine autem prophetiæ de ostensione Salvatoris nostri verba sunt, quando scilicet munda et incruenta hostia Deo offeretur: quæ sublato peccato omnium crimina desinere faciat, mortalibus in novitatem vite reformatis. Nova enim creatura erunt, quæ in Christo sunt, ubi vetera transierint, ut scriptum est²⁹. » ματα, τῆς ἀμαρτίας ἀνηρμήνης, καὶ εἰς καινότητα ζωῆς ἀναμορφωμένων τῶν ἐπὶ γῆς. Καὶ τὰ ἐν Χριστῷ, τῶν ἀρχαίων παρωχηκότων, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Αἰτίαις τοιαύταις. Οἱ μὲν γὰρ ἐβρῶσθαι φράσαντες ταῖς εἰς γυναῖκας φιλοστοργίαις, εἴτα βιβλίον ἀποστάσεως ῥιπτούντες αὐταῖς, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀτόπων ἔσθ' ὅτε κατεγνωσμέναις, συνεπλέκοντο μὲν ἐτέραις, φροντὶ τε ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον λυποῦσι θεόν, καὶ εἰ ἔλοιτο τοῦτο δρᾶν. Ἐτέροι δὲ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπεμαίνοντο θυγατράσι, καίτοι διακεκρυγότες τοῦ νόμου σαφῶς. « Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγάτερα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. Ἀποστήσῃ γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἐτέροις. » Γέγονε δὲ μακρὸς περὶ τούτου λόγος καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἑσδρα βιβλίοις. Ὅθεν τινὲς αὐτὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὸν Μαλαχίαν, ἔχει δὲ οὐχ οὕτως τὸ ἀληθές. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιπλήξεως ἐν τούτοις· ἐν δὲ γε τῷ τέλει τῆς προφητείας τὸν περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναδείξεως ποιεῖται λόγον, ἅτε διὰ μαλλοῦστος τὸ τηλικαῶς καθαρά τε καὶ ἀναίμακτος θυσία προσκομίζεσθαι τῷ θεῷ, καταλήγειν δὲ τὰ πάντων ἐγκλήματα ζωῆς ἀναμορφωμένων τῶν ἐπὶ γῆς. Καὶ τὰ ἐν Χριστῷ, τῶν ἀρχαίων παρωχηκότων, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

VERS. 1. *Assumptio verbi Domini super Israel in manu angeli ejus.*

II. Assumptionem verbi nominat prophetiæ a Deo inspiratæ velut susceptionem. Suscipiebant enim beati prophete per Spiritum cognitionem futurorum, et quosdam consilio instruebant, atque etiam objurgabant, non e cordibus suis quos forte vellent sermones depromentes, aut in quosdam falsa dicitantes: sed quæ a Deo didicissent profere, et supernos sermones aliis sincere citraque reprehensionem apportantes. Itaque prophetiam a Domino susceptam, sive assumptam dicit. Subostendit autem per hæc, nec prædictionem aliquam calamitosæ aut molestæ rei alicujus quæ Israelitis evenitura sit, neque laudes, quasi vitam ex virtute vixissent, ista prophetia contineri, sed sacerdotum et populi increpationem potius. Illud, « in manu angeli ejus, » sic intelliges, velut per manus administrante, sive per agente prophetiæ ministerium eo, cui cognomentum Angelus, assumptio facta est super Israel. Angelus autem Malachias propter causas a me ante allatas nuncupatus est.

819 VERS. 2. *Ponite super corda vestra. Dilexi vos, dicit Dominus.*

III. Non oscitanter quæ dicenda erunt audire jubet, sed studiose potius et attentione animadversioneque singulari. Sic enim affectos esse condecet qui divinos sermones sunt auscultaturi, quorum uberrima et amplissima futura sit utilitas, cum in animum infusi fuerint. Psallit enim alicubi, et ait divinus David: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi³⁰. » Licet enim, licet au-

TOMOS ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἀἴμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ.

Κ. Αἴμα μὰ φησι τοῦ λόγου, τῆς παρὰ Θεοῦ προφητείας οἰονεὶ τὴν λήψιν. Ἐδέχοντο γὰρ οἱ μακάριοι προφῆται διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶν ἐσομένων τὴν γνώσιν, τὰς τε συμβουλὰς καὶ μὴν καὶ τὰς ἐπιπλήξεις ἐποιοῦντο πρὸς τινὰς, οὐκ ἐξ ἰδίας αὐτοὶ καρδίας, ὡς ἂν ἔλοιτο τυχόν ἀνασπῶντες λόγους, ἢ ψευδοποῦντες κατὰ τινὰς, διερμηνεύοντες δὲ τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἀνωθεν τοῖς ἄλλοις καθαρῶς τε καὶ ἀμωμήτως διαπορθμεύοντες λόγους. Οἰκοῦν τῆς προφητείας τὴν λήψιν γενέσθαι φησὶ παρὰ Κυρίου. Ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὡς οὕτε προαγορεύουσιν ἔχει τινὰ τῆς προφητείας ὁ λόγος, μοχθηροῦ τε καὶ ἀνιάρου πράγματος ὡς συνησομένου τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οὕτε μὴν ἐπαίνους ὡς βελικώσιν ὀρθῶς· ἐπιπλήξιν δὲ μᾶλλον ἐπὶ τε ἱερέας καὶ λαούς. Τὸ δὲ, « ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, » τοιῶσδε νοήσεις· διαχειρίζοντος ὥσπερ, ἤγουν ἐκπράττοντος, τὴν τῆς προφητείας διακονίαν τοῦ ἐπὶ κλην Ἀγγέλου, τὸ λῆμμα γέγονεν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἰρηται δὲ Ἀγγελος ὁ Μαλαχίας δι' αἰτίας ἃς ἥδη προείπον.

Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν. Ἠγάπησα ὑμᾶς, λέγει Κύριος.

Γ. Οὐ πάρεργον ποιεῖσθαι προστάττει τῶν ῥηθησομένων τὴν ἀκοήν· ἐσπουδασμένους δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν πλείστη προσοχῇ καὶ κατανοήσει. Διακείσθαι γὰρ ὡς προσήκει τοὺς θεῖων μέλλοντας ἀκροᾶσθαι λόγων· ὧν ἔσται πλείστη τε ὅση καὶ μάλα ἀμφιλαφὴς ἡ ὁνησις, ὅταν εἰς αὐτὸν εἰσχεῖνται τὸν νοῦν. Ψάλλει γὰρ που καὶ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶθ· « Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἐκρυψα τὰ λόγια σου, ὥπως ἂν μὴ ἀμάρτω

²⁷ Deut. xxiv, 1 seqq. ²⁸ Deut. vii, 3, 4. ²⁹ II Cor. v, 17. ³⁰ Psal. cxviii, 11.

σοι. Ἐστὶ γάρ, ἔστιν ἀκούοντί τινα μὴδὲ ἀκοῦσαι. Ἐστὶ δὲ ὡς περ τῆς τοῦ λέγοντος γλώττης, εἰτα μόνῃν προσαρράξαντες τὴν τοῦ ἀκούοντος ἀκοήν, εἰ-
καλοῖς ἐν ἴσῳ καταλογισθεῖεν καὶ κρυπτοῖς. Τοιοῦτοί
τινες ἦσαν περὶ ὧν ἔφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν·
« Ἰδοὺ λαὸς μωρὸς, καὶ ἀκάρδιος, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς,
καὶ οὐ βλέπουσιν· ὥτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσιν. »
Παραγγεῖ τοιγαροῦν ἀναγκαιῶς ὁ προφήτης, λέγων
« Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν » τούτεστιν, εἰς
νοῦν ἔσω καὶ καρδίαν τοὺς θεοῦς ἐναποτιθέμενοι
λόγους, καὶ τῶν ἀνωθεν χρησμοφημάτων συνέντες
τὴν δύναμιν, συναινέσατε πάντως· « Ὡς ἠγάπησα
μὲν ὑμᾶς, λέγει Κύριος, » ἡξιώσατέ με ἀπάσης ἡμε-
ρότητος, καὶ φειδοῦς, καὶ τῆς τοῖς ἀγαπωμένοις
πρεπούσης φιλοτιμίας. Τοῦτο δὲ αὐτὸ μάλᾳ κατ-
ονειδίζοντος μὲν, ὥς πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀπέδωκεν
αὐτῷ, καίτοι δέον, ὥς ἀγάπης ἡξωμένους, ἀντα-
φραίνειν ταῖς ἐπεικείαις καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὅτιοῦν τῶν
ἀνθανόντων αὐτῷ σπουδαῖς τε καὶ προθυμίαις. Εἰ γάρ
ἔστι τῶν ἀτόπων, τὸ μὴ βούλεσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς
ἀποδιδόναι τὰς ὀφείλας, τίς ἂν γένοιτο λόγος ἐπὶ Θεοῦ
τοῦ πάντα ἡμῖν πλουσίως διανεμόντος τὰ πρὸς εὐθυ-
μίαν, εἰ μὴ βούλοιτο τις ἀντιτίνειν αὐτῷ τῶν δεδω-
ρημένων τὰς ἀμοιβάς; εἰ καὶ ὅτι μάλιστα πρόπει ἂν
ἐκεῖνο λέγειν τοῖς γε ἀληθῶς ἀρετιφοῖ· « Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ
μοι; »

Καὶ εἰπατε· Ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς; Οὐκ
ἀδελφὸς ἦν Ἡσαὺ τοῦ Ἰακώβ, λέγει Κύριος, καὶ
ἠγάπησα τὸν Ἰακώβ, τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα; C
καὶ ἔταξα τὰ ὄρια αὐτοῦ εἰς ὄφρασιμόν, καὶ τὴν
κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἐρήμου.

Δ'. Ἐπλήττοντο μὲν Ἰουδαῖοι κατὰ καιροὺς τοῖς
ἐκ θεῶν ὀργῇ συμβαίνουσι, πολυτρόπως δεδυσσεθη-
κότες. Ἀπώθοντο γὰρ εἰς αἰχμαλωσίας, καταδρωθεί-
σης αὐτοῖς τῆς χώρας, οἶκων τε ἡρημαμένον, καὶ
ὁμοῦ τῶν θείων ναῶν κατεμπρησθέντων τῶν Ἱεροσο-
λύμων. Προφάσει δὲ τοῦ τὰ τοιαῦτα παθεῖν αὐτοὺς, τὸ
ἀποποιεῖν ἐλέσθαι [ψηλ.] τῆς γνησιότητος τῆς πρὸς
Θεόν, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιώσαι λόγου τὴν εἰς νόμον
αἰδῶ. Ἐπειδὴ τολῶν ἀγαπῆσαι λέγοντος αὐτοὺς τοῦ
Θεοῦ, καὶ σφόδρα γε ἦν εἰκὸς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας
διαμενησθαι κακῶν, φάναι τε οὕτω τυγχόν τὸ, « Ἐν
τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς; » οἰκονομικώτατος ἴαν ὁ τῶν
ἔλων Θεός, παρῆκε μὲν τὰ διὰ μέσου συμβεβηκέναι,
καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς παρατρέχει διήγησιν, ἀνακομίζει
γε μὴ τὴν τῆς ἀγάπης ἀπόδειξιν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους
ἀρχήν, ψηλὴ δὲ τὸν Ἰακώβ, ὃν ἀγαπῆσαι μὲν ἰσχυ-
ρίζεται, κατεστραγγισμένον δὲ πεποιθῆσαι τὸν Ἡσαὺ,
καίτοι τοῖς φύσεως νόμοις εἰς ἀδελφότητα τῷ τετι-
μημένῳ συνδούμενον. Ὡς γὰρ ὁ θεοπάσιος γράφει
Παῦλος, « Μήπω γεννηθέντων, μὴδὲ πραξάντων τι
ἀγαθόν, ἢ φαῦλον, » ἀπολεχτον ἐποίητο τὸν Ἰακώβ,
ἐξ οὗ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀνεψύχ γένος· ἐκδέβληκε δὲ
τὸν Ἡσαὺ, καὶ οὐ δῆπου φαμέν κατὰ πρόκλησιν (οὐ
γὰρ ἀδικος ὁ Θεός, οὔτε μὴν ἀνίσουν ἢ ἐταραχθεὶς τὸ
ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διεξάγει κρίμα)· προ-

dientem putare non audivisse, nisi mentem verba
teligerint: a lingua enim loquentis avolantia, et
solas audientes aures verberantia vanis merito ac
non prolatis similia iudicentur. Hujus generis erant
nonnulli, de quibus quidam sanctiorum prophetarum:
« Ecce populus stultus, et sine corde: oculi eis,
et non vident, aures eis, et non audiunt ». Hortari
itaque prophetam necesse fuit: « Ponite super
corda vestra, » hoc est, intra animum et cor di-
vina verba reponentes, supernorumque oraculorum
vim intelligentes, assentiamini plane: « Quoniam
dilexi vos, dicit Dominus, » omnique mansuetudine
et indulgentia, et cura sedula, quæ dilectis adhibe-
ri solet, dignatus sum. Hoc autem rursum meriti-
simo illis exprobrat, quod sibi pro bonis mala re-
tribuerint, cum, ut charitate dignati, vicissim eum
probitate, et studio, alacritateque ad omnia ipsi
accepta delectare deberent. Si enim absurdum est
naturæ nostræ consortibus præstare nolle quod de-
beas, quid super Deo respondebimus, qui nobis om-
nia ad jucunditatem pertinentia abundanter submi-
nistrat, si dona donis non rependerimus? siquidem
sana mente revera prædixit maxime decet illud di-
cere: « Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ
retribuit mihi »?

VERS. 3. Et dixistis: In quo dilexisti nos? Non-
ne Esau erat frater Jacob? dicit Dominus, et dilexi
Jacob, et Esau odio habui? Et posui terminos ejus in
desolationem, et hereditatem ejus in domos solitudi-
nis.

IV. Percutiebantur aliquando Judæi ab infenso
Deo, cum multis se impietatibus obstrinxissent. Va-
stata enim eorum terra, captivi abigebantur, domi-
bus exinanitis, et Hierosolymis una cum divino tem-
plo crematis. 820 Quod autem ista perpessi
fuissent, inde legitima erga Deum deserendi, et re-
verentiam legis parvi omnino pendendi occasionem
arripiebant. Quia igitur dicente Deo, se illos dilexis-
se, et valde quidem credibile erat eos miseriarum
captivitatis denuo memores, ita fortasse dicturos,
« In quo dilexisti nos? » prudentissimo consilio uni-
versorum Deus quæ acciderant prætermittit, eorum-
que narrationem relinquit, dilectionisque demonstra-
tionem ad generis eorum principium, Jacob nimi-
rum, revocat, quem se dilexisse confirmat, odisse
autem Esau, quantumvis ei qui diligebatur naturæ
legibus, ut frater, devinctus esset. Etenim ut divinus
Paulus scribit: « Cum nondum nati fuissent, neque
aliquid boni egissent, aut mali », Jacob elegit, a
quo Judæorum gens originem duxit: abiecit autem
Esau, non quod ab eo provocatus esset (non est
enim injustus Deus, nec iniquam, aut ancipitem,
sen variabilem fert sententiam in unumquemque
mortalem): sed cum tanquam Deus amborum futu-
ras actiones et utriusque mores prænosset, melio-

⁴¹ Jerem. v, 21. ⁴² Psal. cxv, 12. ⁴³ IV Reg. xxv, 2 seqq. ⁴⁴ Rom. ix, 11.

rem et sanctiorem complexus est; ut, exempli causa, etiam beatum Jeremiam priusquam eum formaret in utero, novisse se dicit, et sanctificasse, antequam de vulva exiret⁴⁴. Sciebat utique, sciebat eum prophetam futurum, et ad futura prænuntianda legatum idoneum. Sic et nos ipsos in fide justificatos sanctificari divinus Paulus asserit: « Quos enim præcivit, illos et prædestinavit Deus et Pater conformes fieri imagini Filii sui⁴⁵. » Eosdem vocasse et sanctificasse ibidem dicitur. Itaque secundum præscientiam dignus dilectione habetur Jacob, et meretur odium Esau. Inquit igitur, o Israel, « Dilexi vos. » Nec mentiar ulio modo, si ita vobis dicam: nam ut me recta et vera loqui cognoscatis, ad principium generis modum dilectionis reducite. Ambo enim satu Isaaci erant editi: verum Jacob vita bonus, et amans Dei; alter præfractus, et intractabilis, et ad piacula non imparatus. Quapropter inclinavi in Jacob, et hereditatem Esau attributam vastavi, ipsamque in desolationem dedi. Hereditatem vero Jacob collegi indulgentia mea, hoc est vos, sive regionem quam incolitis. Sciendum porro Esau vocabulum exponi Latine *quercus*: **821** fuit enim durus, et inflexibilis instar duræ quercus. Quia autem propter unam escam vendidit primitiva sua, appellatus est item Edom, quod sonat *terrenus*. Unde et regionem posterorum Esau Idumæam nominatam sacra Scriptura testatur⁴⁶, quam subactam aliquando Judæi desolatam et desertam penitus reddiderunt. Quid autem prophetia Israelitis indicat? Illud, opinor: Jacob se dilexisse ait, nec alia de causa, nisi quia erat vir « simplex, habitans domum⁴⁷ »: « odisse autem Esau, erat enim, juxta beatum Paulum⁴⁸, terrenus et profanus. Quamobrem Judæos intelligere oportebat non fuisse passuros desolationem, nec e patria ad alienigenas migrationem, si Jacob imitandum sibi proposuissent. Quoniam autem Esau morēs exprimere, et per vestigia stultitiæ illius incedere maluerunt, hostibus postea traditi sunt.

συνέβη παθεῖν αὐτοὺς τὴν ἐρήμωσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐνεγκοῦσης πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀποδρομὴν, εἰ ἐμμελῆντο τὸν Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ ζηλωταὶ καὶ ὁμότροποι γεγόνασι τῷ Ἡσαῦ, καὶ τῆς ἐκεῖνου σκαίωτητος ὄντες κατ' ἴχνος κατεφωρῶντο, λοιπὸν δέδονται τοῖς ἐχθροῖς.

Quod si quis dicta spiritualiter considerare vult, certo sciat Jacob reddi *supplantator*, ac proinde cujuslibet peccatum supplantantis typus esse possit. Esau autem *quercus*, ut dixi, et Edom *terrenus*, qui et ipse cujusvis sola terrena cogitantis typum et imaginem gerit. Diligit ergo supplantatorem Jacob, Esau autem pertinacem et asperum, sive Edom, hoc est, terrenis affixum, et qui temporanea ac pereuntia spiritualibus bonis stulte anteposuit, odio prosequitur. Ita solitorum vivere hereditatem dissipabit Dens noster, qui virtutem diligit. Non enim firmitatem nec statum inconcussum habent res terrenæ. Casuras autem penitus, tanquam in figura Idumæorum hereditas desolata prorsus declarabit.

Α εγνωνκώς δὲ ὡς Θεὸς τὰ παρ' ἀμφοῖν ἐσόμενα καὶ τὸν ἐκάστου τρόπον, ἀγάπης ἡξίου τὸν ἀμείνω τε καὶ ἱερώτερον· καθάπερ ἀμείλει καὶ τὸν μακάριον Ἱερραμίαν πρὶν ἐν κοιλίᾳ διαπλάσαι φησὶν ἐγνωνκέναι ἀγιάσαι τε πρὶν ἐξελεῖσθαι ἐκ μήτρας. Ἥδωι γάρ, ἡδεῖ προφήτην ἐσόμενον, καὶ ἐπιτηδεύεις ἔχοντα πρὸς ἀποστολὴν, τὴν ἐπὶ τὸ δεῖν τῶν ἐσομένων ποιῆσθαι τὴν προαγορεύουσιν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους ἡγιάσθαι φησὶν ὁ Θεοπέσιος Παῦλος. « Οὗς γὰρ ἔγνω, καὶ προώρουν, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Τούτους καλεῖσαι τε καὶ ἀγιάσαι λέγεται. Οὐκοῦν κατὰ πρόγνωσιν ἡξίωται μὲν ἀγάπης ὁ Ἰακώβ, μεμίσσηται δὲ δικαίως ὁ Ἡσαῦ. Ὡ τοῖσιν, φησὶ, Ἰσραὴλ, « Ἡγάπησα μὲν ὁμᾶς. » Ψευδομυθησάμεν γὰρ ἂν οὐδαμῶς, εἰ τοῦτο λέγοιμι πρὸς ὁμᾶς· εἰσεσθε δὲ μᾶλλον, ὡς ἔστιν ὁρθὸς τε καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, εἰς τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν ἀναφέροντες τῆς ἀγάπης τὸν τρόπον. Ἀμφω μὲν γὰρ ἦσαν ἐξ Ἰσαάκ· ἀλλ' ἦν ἀγαθὸς τὸς τρόπους καὶ φιλόθεος ὁ Ἰακώβ, ὃ γὰρ μὴν ἕτερος σκληρὸς, καὶ δυσάντητος, καὶ ἐτοιμος εἰς βεβήλωσιν. Ταύτητοι προσένευκα τῷ Ἰακώβ, καὶ τὸν μὲν ἐκνεμῆθέντα τῷ Ἡσαῦ κατηφάνισα κληρὸν, ἔδωκά τε αὐτὸν εἰς ἐρήμωσιν· συγκεκρότηκα δὲ τῇ παρ' ἐμαυτοῦ φειδοῖ τὸν τοῦ Ἰακώβ, τούτέστιν ὁμᾶς, ἡγουν τὴν χώραν, ἣν κατωκίχατε. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἐρμηνεύεται μὲν δρυς, σκληρὸς δὲ καὶ ἀκαμπής, καὶ τοῖς ἐκ δρυὸς ξύλοις ὀλίγον παραχωρῶν ὁ Ἡσαῦ. Ἀπειμνωλήσας δὲ καὶ τὰ πρωτοτόκῃ βρώσεως ἔνεκεν μᾶς, ὠνόμασται δὴ καὶ Ἐδώμ, ὃ ἐστὶ γῆνιρος. Ταύτητοι καὶ Ἰδουμαῖαν κεκλησθῆαι φησὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, τῶν ἐξ Ἡσαῦ γεγονόντων τὴν χώραν, ἣν ἐχειρώσαντο κατὰ καιροὺς Ἰουδαῖοι, ἁδανόν τε καὶ ἀοίκητον ἀπέφηναν παντελῶς. Καὶ τί ἂν βούλοιο δηλοῦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῆς προφητείας ὁ νοῦς; Ἐκεῖνο, οἶμαι, πού· τὸν μὲν γὰρ Ἰακώβ ἀγαπήσαι φησὶ, καὶ οὐχ ἑτέρου χάριν, ἥ ὅτι γέγονεν ἀνὴρ « ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν. » μεμίσσηται δὲ τὸν Ἡσαῦ· γέγονε γὰρ γῆνιός τε καὶ βέβηλος, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον εἰδέναι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς οὐκ ἂν ὁμότροποι γεγόνασι τῷ Ἡσαῦ, καὶ τῆς ἐκεῖνου σκαίω-

Ν Εἰ δὲ τίς βούλοιο καὶ πνευματικὴν τοῖς εἰρημένοις ἐφαρμόσαι τὴν θεωρίαν, διανείσθω σαφῶς, ὡς ὁ μὲν Ἰακώβ ἐρμηνεύεται πτερνιστής· τύπος δ' ἂν εἴη παντὸς τοῦ πτερνίζοντος ἀμαρτίας. Ἡσαῦ δὲ, ὡς ἔφην, δρυς, καὶ μέντοι γῆνιρος ὁ Ἐδώμ· τύπος δ' ἂν εἴη καὶ οὗτος παντὸς τοῦ μόνῃ φρονούντος τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀγαπᾷ τοῖσιν ὁ Θεὸς τὸν πτερνιστὴν Ἰακώβ, μεμίσσηκε δὲ τὸν Ἡσαῦ τὸν ἀκαμπῆ καὶ σκληρὸν, ἥτοι τὸν Ἐδώμ, τούτέστι, τὸν τοῖς γῆνις προσνευκτότα, καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὰ πρόσκαιρά τε καὶ ἀπολλύμενα φληνάφως ἀνθηρημένον. Ὡν οὕτω ζῆν εἰωθότων ἀφανιεῖ τὸν κληρὸν ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός. Οὐ γὰρ τοι βέβαια τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε μὴν ἀχλόνητον ἔχει τὴν στάσιν. Ὅτι δὲ

⁴⁴ Jerem. i, 5. ⁴⁵ Rom. viii, 29. ⁴⁶ Gen. xxxvi, 43. ⁴⁷ Gen. xxv, 27. ⁴⁸ Hebr. xii, 16.

πασείται παντως, ὡς ἐν τύπῳ σαφηνιῇ τῶν Ἰδουμαίων ὁ κληρὸς εἰσάπαν ἡρημωμένος. Ἄλλ' ὅγε Θεῷ προσκειμένος, ἀσφαλῆ καὶ ἐρηρυσμένῃν ἔξει τὴν ἐλπίδα, καὶ τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι Θεῷ προσωπώσεται λέγων· « Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κληροὶ μου. »

Διότι ἐρεῖ· Ἡ Ἰδουμαία κατέστραπται, καὶ ἐπιστρέφωμεν, καὶ ἀνοικοδομήσωμεν τὰς ἐρήμους. Τῷδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω· καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὄρια ἀνομίαις, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέταται Κύριος ἕως αἰῶνος.

Εἰ. Δυσχερὴς μὲν λαν ἡ τῆς λέξεως συνθήκη, πλὴν οὐκ ἀποπος τῶν προσκειμένων ὁ νοῦς. Δέδωκα μὲν γὰρ ἐγὼ, φησὶν, τοῦ Ἡσαὺ κληρονομίαν εἰς ἀφανισμόν καὶ εἰς ἐρήμωσιν, ὅμῳ τῶν ἐξ Ἰακώβ ἐκπεπορηκότων. Ἐρεῖ δὲ Ἰσως ὁ Ἰδουμαῖος· Εἰ καὶ κατέστραπται παντελῶς, καὶ εἰς λῆξιν ἦκει κακῶν ἢν κατωκῆκαμεν χώραν, ἀλλ' οὖν ἐπιστρέψαντες ἐγερῶμεν μὲν τὰς ἡρημωμένας πόλεις τε καὶ κώμας, κατοικήσωμεν δὲ αὐτάς οἱ διασσωσμένοι. Τί οὖν; Πρὸς ταῦτα, φησὶ, τάδε λέγει Κύριος· « Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω. » Κεκλήσεται δὲ πάντως ἡ Ἰδουμαία, « Ὅρια ἀνομίαις, » ὡς διὰ πλείστην ὁσὴν ἀμαρτίαν κατέστραμμένη, « καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέταται Κύριος ἕως αἰῶνος. » Ὁ μὲν οὖν τοῦ γράμματος νοῦς οὐχ ἑτέρος, οἶμαι, τίς παρὰ τοῦτόν ἐστι. Προσθεῖν δ' ἂν, ὅτι τῶν τῶ σαρκικῶν καὶ γῆινων ἐχόντων φρόνημα (γῆινος γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ἰδουμαῖος ἐρμηνεύεται) πάντῃ τε καὶ πάντως ὁ ὠκείος πασείται, Θεοῦ καταστρέφοντος. Οὐ γὰρ ἔχει τὸ ἐμβαίνειν τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πράττειν, οὐδὲ μὴν διηγεῖσθαι τὴν μέθεσιν· παριπτεῖν γὰρ τοὺς ἔχοντας πρόσκαιρος εὐθυμία, καὶ ἐν ἰσχυρίσιν μετατάσσεται, ἢ θανάτῳ οὐκ ἐκείνου τινός, ἤτοι ἀδοκίμου συμφορὰς ἐπενεργημένης.

Ἄλλ' εἰ καὶ τις ἔλοιτο τῶν Ἰδουμαίων τὸν ἑαυτοῦ κληρὸν οἰκοδομεῖν, ἢ πλοῦτον συλλέγειν τὸν ἐξ ἀδικίας, ἢ τοῖς διακένους ἐντροπῶν, ἢ δυναστεύειν ταῖς κατὰ τὸν βίον ἐναθρύνεσθαι θέλων, αὐτὸν εὐρήσει· τὸν τῶν ὧν Θεὸν μονοουχὶ καὶ ἀνθεστηκότα καὶ μαχόμενον. Ὡς γὰρ ὁ θεοπέσις γέγραφε μαθητῆς, « Εἰ τις θέλει εἶναι φίλος τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. » Οὕτω παύσεται γὰρ, ὡς ἔφην, τῶν τὰ γῆйна φρονεῖν ἡρημένων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς καταλήξει μάχης. Μισεῖ γὰρ αἰὲν τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀπόπεμπτον ποιεῖται τὸν φιλαμαρτήμονα.

Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὁμῶν ὄψονται, καὶ ὁμῆς ἐρεῖτε· Ἐμεγαλύνθη Κύριος ὑπεράνω τῶν ὀρίων τοῦ Ἰσραὴλ.

Γ'. Ὅταν, φησὶ, τὴν τῶν πραγμάτων κατωρθώσῃτε φύσιν, μονοουχὶ δὲ καὶ ἀναμύοντι τῷ· κατέβητε σαφῶς ἄπερ ἔφην ἀρτίως, τότε δὴ πάντως ἐρεῖτε συγκατανεύοντες, ὅτι δεδοξασται καὶ ἐμεγαλύνθη Θεὸς ἐν τοῖς ὀρίοις τοῦ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ Ἰακώβ γεγονότες, ταυτέστιν Ἰουδαῖοι, προσκεκρυμμένοι, ὡς ἔφην, διὰ πλείστην ἀσέβειαν ἐξοικοὶ τε γε-

A Ast qui Deo adhæret, spe certa et firma sustentabitur, et bonorum largitori acclamabit : « In manu tua sortes meæ. »

VERS. 4. Quia dicit, Idumæa subversa est, et revertamur, et reedificemus deserta. Hæc dicit Dominus omnipotens : Ipsi ædificabunt, et ego destruiam ; et vocabuntur eis termini iniquitatis, et populus super quem extensus est Dominus usque in æternum.

V. Perdifficilis est verborum contextus, sive connexio : verumtamen sententia subjecta non inconueniens. Inquit enim, Dedi quidem 822 ego hæreditatem Esau in desolationem, in solitudinem, a vobis ex Jacob propagatis devastatam. Sed Idumæi fident fortasse : Etsi regio quam habitauimus prorsus in vastitudinem redacta, et extremis afflictata est malis, nihilominus reversi desolatas urbes vi-cosque instaurabimus, et qui salutem retinuimus, eas incolemus. Quid igitur ? Ad hæc, inquit, ista dicit Dominus : « Ipsi ædificabunt, et ego destruiam. » Et Idumæa omnino vocabitur « Termini impietatis, » utpote peccatis plurimis depravata, « et populus super quem extensus est Dominus usque in æternum. » Litteræ igitur sensus, ut arbitror, præter hunc nullus est. Libet apponere, carnalia et terrena cogitantium (terrenus enim, ut dixi, sonat nomen Idumæus) hæreditas, Deo subvertente, cadet penitus. Nam quæ in hoc mundo actantur, firmitudine carent, neque usum sui perpetuum præbent, quoniam temporanea lætitia præterit, umbræ similis. Aut morte e medio tollente aut improvisa calamitate interveniente.

Sed etsi quis Idumæorum sub intelligentiam cadentium hæreditatem suam ædificare voluerit, aut diuitias ex iniquitate congregans, aut in gloriolis inanibus deliciis sibi constituens, aut potentia in hac vita efferri volens, universorum Deum ipsum tantum non obsistentem contraque pugnantem inueniet. Nam ut divinus discipulus scriptum reliquit, « Qui voluerit esse amicus sæculi huius, inimicus Dei constituitur. » Nondum enim quiescet, ut dixi, ab his qui terrena sapiunt, nec iis adversari desistet. Semper enim flagitiosum odit, et cupidius peccantem rejicit.

VERS. 5. Et oculi vestri videbunt, et vos dicetis : Magnificatus est Dominus super terminos Israel.

VI. Quando, inquit, rem pro natura sua recte præstiteritis, et tantum non apertis animi oculis videritis perspicue quæ modo dixi, tunc omnino annuentes, glorificatum et magnificatum esse Deum in finibus Israel fatebimini. Ex Jacob enim prosemi-nati, Judei nempe, cum Deum offendissent, ut dixi, extorres, et captivi, et inimicis expugnabiles propter

⁸⁰ Psal. xxx, 16. ⁸¹ Jac. iv, 4.

summam impietatem facti sunt. Ubi vero miseriis A exercitus, et pro dignitate punitus Deus miseratus est, redierunt, et res eorum in melius, atque in antiquum statum restituta sunt. **823** Et benefactum deinceps regioni, urbes de integro incoluerunt, templum condiderunt, Hierosolymam mœnibus communierunt, et quæ magis optabant, quam sperabant, iis denuo sunt perfructi. Idumæa autem ut vastata est, ita permansit, nec ad conditionem feliciorum erecta est. Itaque glorificatus est Deus in terminis Israel.

Sciendum porro, etiam secundum reconditissimum sensum, quamvis quidam Deum agnoscentes ipsum offenderint, ac propter peccatum poenas dederint, tamen non funditus perituros; nam Deus, ubi quantum satis est in eos animadvertit, miseretur, et ad prosperum statum eos reducit. Terrenum autem affectum diligentibus, et ad sola quæ carnis sunt respicientibus, adversatur semper, et iræ suæ super illos tempus producit: « Vocabuntur enim, inquit, illis termini impietatis, et populus super quem extensus est Dominus in æternum. »

Vers. 6. Filius glorificat patrem, et servus dominum suum. Et si pater sum ego, ubi est gloria mea? et si dominus sum ego, ubi est timor meus? dicit Dominus omnipotens.

VII. Limitem rationis egressos contempsisse quæ minime oportebat, ostendit ubique. Frugi enim filiis conveniebat, et quidem jure admodum ac merito, ut patris sui gloriam procurandam serio susciperent, quo ita junclyti patris filii vocarentur. Jam si quis fidelis, seu germanus sit minister, etiam dominum suum culebrem fieri, et non obscurum, et velut pedibus protritum manere, magnopere optabit. Nam sic ipse quoque partem felicitatis, quæ in his est, feret, et quod sibi ornamento sit faciet, et eam summæ voluptatis occasionem sibi docet. Vos autem, inquit, cum me ut patrem honorare, atque ut dominum timere deberetis, in ambobus non parum ab officio descivistis, et inveniemini nec ut patri honorem, nec ut domino timorem impertientes. Ubi enim est honor meus? ubi timor, si nihil ad gloriam meam pertinens facere sustinetis, neque poenam a domino metuentes, ejus jussa capessitis? Istiusmodi quippiam per Isaiam quoque dicit: « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est: Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me⁸². » Querenda igitur a nobis, quæ Deo sunt honorifica, et ad opera sancta incumbendum, cum sciamus scriptum esse: « Vivo ego, dicit Dominus, quia glorificantes me glorificabo, **824** et qui contemnit me, contemnetur⁸³. » Glorificabitur autem a nobis Pater universorum Deus, si non quod nobis jucundum et amicum est, agere studeerimus, sed illi potius mentem nostram dedicaverimus et in omnibus ad ejus nutum nos conformaverimus. Timebimus vero ut Dominum, si propensionem ad improbi-

gónασιν, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ ἀλώσιμοι τοῖς ἐχθροῖς. Ἐπειδὴ δὲ πεπραγὸς ἀθλίως, καὶ ἀποχρίωντος κακολασμένους, κατήλεσεν ὁ Θεός, ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ἀνεγεγόνων αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἔμεινον τῶν πραγμάτων. Καὶ γέγονε μὲν ἐν εὐπαθείᾳ ἡ χώρα, κατὰ φηκασι δὲ τὰς πόλεις, ἀνεδείμαντο τὸν ναὸν, ἀντετίχισαν τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ γεγένηται πάλιν ἐν τοῖς παρ' ἐλπίδα καὶ κατ' εὐχὴν. Ἡ δὲ γε τῶν Ἰδουμαίων ἡρήμωται χώρα, καὶ μεμένηκεν ἐν κακοῖς, οὐκ ἀνασφίλασα περὶ τὸ ἄμεινον. Οὐκοῦν δεδόξαται Θεὸς ἐν τοῖς ὀρίοις Ἰσραὴλ.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν ἐσώτατον νοῦν, καὶ εἰ ἐν προσκρούσει γέγοντό τινες τῶν εἰδότην Θεῷ, καὶ εἰ παιδεύονται δι' ἀμαρτίαν, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐπαύσαν αὐτοὺς ἀπολέσθαι συμβαίνει· κατοικτεῖται δὲ Θεὸς παιδεύσας ἀρχαῖοντος, καὶ ἀνακομίζει πάλιν εἰς εὐθυμίαν. Τοῖς δὲ γε τὸ γήινον ἀγαπῶσι φρόνημα, καὶ εἰς μόνα βλέπουσι τὰ σαρκὸς, μάχεται διηνεκῶς, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς παρατενεῖ τοὺς χρόνους, ἡ Κληθήσεται γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς ὅρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέταται Κύριος ἕως αἰῶνι.

Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ. Καὶ εἰ πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Z'. Ἐξω τοῦ καθήκοντος ἰόντας λόγου, καὶ ὡς ἥκιστα χρῆν ἀπειθεῖν ἡρημένους, ἀποβαίνει πανταχῇ. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπεικέσι τῶν υἱῶν πρέπει ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ μεταποιεῖσθαι σφόδρα τῆς τοῦ φῶσαντος δόξης, ἵνα καὶ εὐκλεσεστάτου πατρὸς ὀνομαζῶνται τέκνα. Εἰ δὲ δὴ τις εἴη καὶ οἰκείτης γνήσιος, περιφανῆ ποι πάντως καὶ διαβόητον τὸν οἰκῶν εὐξεται γενέσθαι δεσπότην, οὐκ ἄσχημον εἶναι καὶ πατημένον. Μεθέξει γὰρ οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς ἐν γε τούτοις εὐμερίας, καὶ καυχῆμα τὸ χρῆμα ποιήσεται, καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτης λογίζεται πρόφασιν. Ὑμεῖς δὲ, φησὶν, ὡς πατέρα με δοξάζειν ὀφειλοντες, δεδιέναι δὲ καὶ ὡς δεσπότην, κατ' ἄμφω τοῦ πρόποντος οὐ μετρίως διημαρτήκατε· ἀλώσεσθε δὲ μήτε ὡς πατρί τὴν δόξαν, μήτε μὴν ὡς δεσπότη τὸν φόβον ἀνάπτοντες. Ποῦ γὰρ ἡ δόξα μου; ποῦ δὲ ὁ φόβος, εἰ μὴδὲν τῶν εἰς δόξαν ὀρώντων τὴν ἐμὴν ἀνέχεσθε ὀρβὴν, μήτε μὴν τὸ κολάζεσθαι δεδιότες, τοῖς δεσπότη εἰχετε νόμους; Ἐρῇ τι τοιοῦτον καὶ διὰ φωνῆς Ἠσαίου· « Ἀκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν· Υἱὸς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν. » Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ ζητεῖν, καὶ μὴν καὶ ἐπιτελεῖσθαι κατορθοῦν, τὸ γεγραμμένον εἰδόντας· « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ ὁ ἐξουθενῶν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάζεται δὲ πρὸς ἡμῶν ὁ Πατὴρ ὁ τῶν ὁλων Θεός, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν ἡδύ τε καὶ φιλὸν ἀποπαρβαίνειν ἐσπουδακῶν, ἀνατεθεικότων δὲ μᾶλλον αὐτῷ τὸν νοῦν, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἐπομένον πανταχοῦ. Φοβηθησόμεθα δὲ καὶ ὡς Κύριον, τὴν εἰς φαιλότητα βοήην ἀνακόπτοντες αἰδοί τοῦ προσκρούειν

⁸² Isa 1, 2. ⁸³ I Reg. 11, 30.

αὐτῶ, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θεοῦ βήματος εὐνοοῦντες ἄ
ἐλεγχον. « Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι
ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισῇται
ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ᾧ ἔπραξεν, εἴτε
ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον. »

Ἑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου.
Καὶ εἶπατε. Ἐν τίνι ἐφραυλίσαμεν τὸ ὄνομά σου;
Προσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους
ἡλισγημένους. Καὶ εἶπατε. Ἐν τίνι ἡλίσγησα-
μεν αὐτούς; Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς. Τράπεζα Κυρίου
ἡλίσγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα βρώματα
ἐξουδενωμένα.

Η'. Ἐπαιτῶνται σφόδρα τῶν Ἰουδαίων τὸ ῥάθυ-
μον, οἷς καὶ ὁ νόμος ἐπιφέρει τὸ, « Εὐλαβεῖς ποιεῖτε
τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Εἴσεται γὰρ ὡς ἐπίπαν ταῖς
τῶν ἡγουμένων ἐπιεικείαις ἢ ὑπὸ χεῖρα πληθὺς, B
ἀδικεῖται δὲ οὐ μετρίως, ὅταν ἰδῇ κατημεληχότας
τῆς πρὸς Θεὸν αἰδοῦς. Συγχαρίσεται γὰρ εὐθὺς
καὶ συναρβύσεται τὸ ῥάθυμον εἰς εὐλάβειαν, καὶ τῇ
τῶν καθηγγῶν ὑπνωσίσει συμπλάττεται. Ὅτι δὲ ἐστὶν
ἀληθὴς ὁ λόγος, πιστῶσεται λέγων ὁ τῶν ἔλων Θεός,
ὅτι. « Οἱ ποιμένες ἠφρονέουσιν, καὶ τὸν Κύριον οὐκ
ἐξεζητήσαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ
διεσκορπίσθησαν. » Οὐκοῦν ὡς ἐπίπαν οἱ τῶν θεῶν
θυσιαστηρίων ἱερουργοὶ πρόφασιν εὐρίσκονται τοῖς
ἄλλοις εὐδοκίμου ζωῆς μὲν, εἴπερ ἔλινον διαδιούν
ὀρθῶς, καὶ καθ' ὃν προσήκει τρόπον τὸ σέβας ἀν-
άπτειν. αἰσχυρῶν δὲ καὶ βδελυρῶν ἐπιτηδευμάτων,
εἰ πρὶ γὰρ τῶν ἄλλων οὗτοι τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν εὐ-
ρίσκονται κατηρβώστηχότας. Ταύτητοι καὶ ὁ θεσπέ-
σιος Πέτρος τοῖς τελούσι διδασκαλοῖς ἐπεφώνει σοφῶς, C
ὅτι προσήκειν αὐτοὺς τύπους γενέσθαι τοῖς ποιμνίοις.
Ἑμεῖς ἐστε τοῖνυν, φησὶ, οἱ τοῖς τῆς ἱερωσύνης
αυχήμασι διαπρέποντες, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου.
Καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν τῷ φαυλισμῷ τὸν τρόπον,
ἀκούσατε διὰ κεκραγόντος. Ἐν τῷ προσφέρειν ὑμᾶς
εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἡλισγημένους. Εἰ
δὲ ἡ λέγοντο καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν. « Τίνα δὴ τρέ-
πον ἡλίσγησαμεν αὐτούς; » ἔρω πρὸς ὑμᾶς. Ὡς
οἴεσθε μὲν ἴσως, μάλλον δὲ καὶ αὐτοῖς βοᾶτε πρά-
γμασιν, ὅτι. « Τράπεζα Κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστίν. »
Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστα τῶν εἰρημένων ἀναμνηρῶσασθαι
χρὴ, καὶ διερμηνεῦσαι σαφῶς, φέρε λέγωμεν, τί ποτε
ἄρα βούλεται δηλοῦν ὁ ἄρτος ὁ ἡλισγημένος. Ἠλίσγη-
μένον μὲν οὖν τὸν μεμολυσμένον, ἤγουν τὸν ἀκάθαρ-
τον ὀνομάζει. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι κατὰ γὰρ τὸ
τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν ἐπὶ ταῖς τελουμέναις θυσίαις καὶ
ἄρτοι προσκομίζοντο. πλὴν ἄζυμοί τε καὶ καθαροί.
μόνην δὲ τὴν τῆς αἰνέσεως θυσίαν ἐπ' ἄρτοις ζυμί-
ταις τελείσθαι προστέταχε. Καὶ τίς ὁ περὶ τούτων
μυστικὸς; ἂν γένοιτο λόγος, ἀποχρώντως ἐν ἑτέροις
εἰρήκαμεν. ἀφηγησάμεν δὲ νῦν καὶ ἐν ἐπιδρομῇ, ὡς
ἂν μὴ δοκοῖεν ὀκνηρὸς εἶναι τις ἐν γὰρ τοῖς οὕτω λυ-
σιτελεστάτοις. Οὐκοῦν ὁ μὲν ἄζυμος ἄρτος σημεῖον
ἂν γένοιτο ζωῆς τῆς ἀζύμου καὶ καθαρᾶς. Οὕτω καὶ
ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις
ἐπιστέλλει, λέγων. « Ὡστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ

latem, pudore quodam illius offendendi resciderimus,
accusationemque apud divinum tribunal nobiscum vo-
lutaverimus. « Omnes enim nos manifestari oportet
ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque
prout gessit in corpore suo, sive bona, sive mala ²⁴. »

VERS. 7. Vos sacerdotes, qui despiciitis nomen meum.
Et dixistis : In quo despeximus nomen tuum? Of-
ferentes ad altare meum panes pollutos. Et dixistis :
In quo polluimus eos? In eo quod dicitis : Mensa
Domini polluta est, et superpositae escæ sunt de-
spectæ.

VIII. Expostulat vehementer cum sacerdotibus ob
sacordiam, quibus et lex acclamat illud, « Religiosos
facite filios Israel. » Subjecta enim multitudo pene
in omnibus principum bona exempla sequitur, nec
mediocre detrimentum accipit, cum eos reverentiam
erga Deum posthabere cernit. Statim enim eodem
redigitur, et desidia in cultu divino simul languet,
et ad magistrorum supinam negligentiam flagitatur.
Vera me dicere ex verbis Dei universorum patet :
« Pastores stulte agerunt, et Dominum non exqui-
siverunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, et
dissipati sunt ²⁵. » Itaque in omnibus fere, qui ad
divina altaria sacrificant ceteris ad vitam probatam
incitamento sunt, si ex virtute vivere, et Deum mo-
do quo convenit colere voluerint : ad nefanda au-
tem et detestabilia studia duces, si præ aliis hu-
jusmodi malis male habere conspiciantur. Hinc et
divinus Petrus magistros sapienter admonuit, con-
venire, eos formam gregis fieri ²⁶. Vos igitur estis,
inquit propheta, qui sacerdotii dignitate conspicui,
qui despiciitis nomen meum. Et si modum despe-
ctionis audire vultis, audietis clamantem : « In eo
quod offertis ad altare meum panes pollutos. » Quod
si objiciant, « In quo polluimus eos? » dicam vobis :
Quia putatis forte, vel potius ipsis rebus testamini,
825 mensam Domini despectam esse. Quoniam
autem singula dictorum recolligere, et perspicue
declarare oportet, age dicamus, quid sibi panis pol-
lutos velit. Pollutum itaque contaminatum sive
immundum nominat. Sciendum porro, ex voluntate
legislatoris in sacrificiis quæ peragebantur etiam
panes offerri solitos, sed azymos et puros : solum
autem sacrificium laudis in fermentatis peragi jus-
sit ²⁷. De quibus quod mystice disseri possit, alibi
satis docuimus, quæ nunc strictim repetam, ne in
rebus longe utilissimis potius capius videar. Panis
ergo azymus, seu non fermentatus, signum esse
queat vitæ non fermentatæ ac puræ. Atque ita etiam
divinus Paulus in fide justificatis scribit : « Itaque
epulemur non in fermento veteri, neque in fermento
malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et
veritatis ²⁸. » Et iterum : « Expurgate vetusermen-
tum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi ²⁹. »
Mortatur item Christus sanctos apostolos his ver-
bis : « Cavete a fermento Phariseorum et Saddu-

²⁴ II Cor. v, 40. ²⁵ Jerem. x, 21. ²⁶ I Petr. v, 1-4.

²⁷ Psal. XLIX, 23.

²⁸ I Cor. v, 8. ²⁹ ibid. 7.

cæorum ⁴⁰. » Puræ igitur et sanctificatæ et azymæ vita: hoc genus panis est symbolum. Offerebant igitur pro se, ut in typis adhuc et umbris, qui secundum legem panes azymos et azyma offerebant.

τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, οὕτω λέγων· « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. » Οὐκοῦν καθαρὰς καὶ ἡγιασμένης καὶ ἀζύμου ζωῆς σημεῖον ὁ ἄρτος. Προσεκόμενον τοίνυν ἀνθ' ἑαυτῶν

ὥς ἐν τύποις ἐστὶ καὶ σκιαὶ οἱ προσάγοντες ἄρτους
Quoniam autem catechumenos, et ita per sacrum baptismam nondum a peccato purgatos Ecclesiis non ejicimus cum Deum glorificamus: quin eos potius in consummando sacrificio laudis socios adsciscimus, ideo lex in fermentato illam, glorificationem puta, faciendam inquit, sicut dixi: veteris nequitie reliquias, quasi quoddam fermentum in se habentem significans, panem fermentatum per ænigma nondum baptismo purgatum. « Vos igitur sacerdotes estis, **B** ωσπερ τινὰ ζύμην ἐν ἑαυτῷ τὰ τῆς ἀρχαίας φουλότητος λείψανα. « Ὑμεῖς οὖν, φησὶν, οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομα μου, » διὰ τὸ προσφέρειν εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἡλισσημένους. Χρὴ τοιγαρὸν φροντίδα ποιῆσθαι τοὺς τὴν θέαν ἔχοντας ἱερωσύνην, μὴ ἄρα τι δρῶτο τοιοῦτον ἐν Ἐκκλησίᾳ· εἰ δέναι τε, ὅτι ἡ μὲν ἀκριβὴς ἐπιτήρησις εὐφρανεῖ θεόν, καταλυθῆσι δὲ λίαν τὸ ῥαθυμεῖν ἐλέσθαι τῶν οὕτω σεπτῶν. « Ὅτι οὐκ ἀζήμιον τὸ χρῆμα τοῖς ὑπαικουμένοις πως, οὐ ταλαίπωρον ἰδεῖν, ἀκούοντων ἑκείνων· « Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομα μου. » Φαῦλισμα γὰρ ὥσπερ εἰς θεὸν τῶν ἱερῶν τὸ ῥαθυμον, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσαν τε καὶ ὀφειλεμένην δόξαν ἀναφέρεται τὸ πλημμελημα.

VERS. 8. Quia si offeratis cæcum in sacrificium, nonne malum? Et si offeratis claudum, aut languidum, nonne malum? Offer illud. duci tuo, si suscipiet te, si accipiet faciem tuam, dicit Dominus omnipotens.

IX. Cum lex mandaret ⁴¹ victimarum vitia considerare, et mutilas seu membris captas repudiare, ex omni parte integras sacrificare, illi eo tempore citra delectum, et nullo discrimine, cuncta offerebant, et gloriæ Deo dignæ ratio omnino exigua ducebatur: ut autem quam plurimas victimas congregarent, et copiam arietum domi, ac fortasse in ipso tabernaculo haberent, in eo plurimum operæ ac studii consumebatur. An igitur, o præclari legum custodes, si quis cæcum ad sacrificium obtulerit, hoc sacrificium vitiosum non est? Quod si claudum, aut languidum, num se a crimine mutilatæ victimæ tueri poterit? An non istiusmodi mala et ad sacrificium inepta censebitis? Sin aliter apud animos vestros statutis, age quispiam pro xenio, et in loco muneris uni suorum gubernatorum offerat. Atqui non suscipiet, inquit, nec offerentis faciem reueritus illud offerendum fuisse judicabit, vehementerque, ut injuria lacessitus, irascetur. Est itaque a ratione prorsus alienissimum, Deo audere offerre quæ nec nostrum aliquis dignaretur accipere. Magnum hoc nobis peccatum est, si oblaturi Deo, quæramus miseri quod scdus, aut vilius est: non

παλαιᾷ, μὴδ' ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐκρινείας καὶ ἀληθείας. » Καὶ πάλιν· « Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ᾗτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἀζύμοι. » Παρεγγυᾷ δὲ Χριστὸς τὸν οὐκ ὄντα ἀζύμον κατὰ τὸν νόμον.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοὺς ἐστὶ κατηχομένους, καὶ οὕτω τὴν ἀμαρτίαν ἐκνευμένους διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐκ ἐκπέμπομεν τῶν Ἐκκλησιῶν δοξολογοῦντες θεόν, ποιοῦμεθα δὲ μᾶλλον κοινωνοὺς, τὴν τῆς αἰνέσεως πληροῦντες θυσίαν· ταύτησιν φησὶ καὶ ὁ νόμος, ἐπ' ἄρτοις ζυμῆσις χρῆναι δρῶν αὐτήν, ἄρτον ζυμῆτην λέγων αἰνιγματωδῶς τὸν οὕτω κεκαθαρμένον, ὡς ἔφη, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἔχοντα δὲ ὥσπερ τινὰ ζύμην ἐν ἑαυτῷ τὰ τῆς ἀρχαίας φουλότητος λείψανα. « Ὑμεῖς οὖν, φησὶν, οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομα μου, » διὰ τὸ προσφέρειν εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἡλισσημένους. Χρὴ τοιγαρὸν φροντίδα ποιῆσθαι τοὺς τὴν θέαν ἔχοντας ἱερωσύνην, μὴ ἄρα τι δρῶτο τοιοῦτον ἐν Ἐκκλησίᾳ· εἰ δέναι τε, ὅτι ἡ μὲν ἀκριβὴς ἐπιτήρησις εὐφρανεῖ θεόν, καταλυθῆσι δὲ λίαν τὸ ῥαθυμεῖν ἐλέσθαι τῶν οὕτω σεπτῶν. « Ὅτι οὐκ ἀζήμιον τὸ χρῆμα τοῖς ὑπαικουμένοις πως, οὐ ταλαίπωρον ἰδεῖν, ἀκούοντων ἑκείνων· « Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομα μου. » Φαῦλισμα γὰρ ὥσπερ εἰς θεὸν τῶν ἱερῶν τὸ ῥαθυμον, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσαν τε καὶ ὀφειλεμένην δόξαν ἀναφέρεται τὸ πλημμελημα.

Διδὸν ἐὰν προσαγάγητε τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακόν; καὶ ἐὰν προσαγάγητε χωλὸν ἢ ἀρρώστον, οὐ κακόν; Προσάγαγε δὲ αὐτὸ τῷ ἡγουμένῳ σου, εἰ προσδέξεται σε, εἰ λήψεται πρόσωπόν σου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Θ. Μωμοσκοπεῖν τοῦ νόμου τὰ ἱερὰ προστάτοντος, καὶ ἀπόδελτον μὲν ποιῆσθαι τὰ ἔμπηρα, καθιεροῦν δὲ τὰ ἄμωμα, προσεκόμενον τῷ θυσιαστήριῳ κατ' ἑκείνο τοῦ καιροῦ πάντα χύδην καὶ ἀδικρίτως, καὶ τῆς μὲν πρεπούσης δόξης τῷ θεῷ ὀλίγος ἦν παντελῶς ὁ λόγος· φροντίς δὲ λίαν ἐσπουδασμένη, τὸ πλεῖστα ὅσα συναγεῖρειν θύματα, καὶ χρίων ἀφθονίαν οἰκοῖ τε ἔχειν, καὶ ἐν αὐτῇ που τάχα τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ. Ἄρ' οὖν, ὡς τοῦ νόμου φύλακες, εἰ προσάγει τις τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακὸν τὸ θῦμα; εἰ δὲ καὶ χωλὸν ἢ ἀρρώστον, τὸν τῆς ἐμπηρίας διαφεύξεται μῶμον; Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα λογισθεὶς κακὰ, καὶ πρὸς θυσίαν οὐκ ἐπιτήδεια; Ἀλλ' εἴπερ οἴεσθε κατὰ σφᾶς οὐχ ὧδε ἔχειν, ἀποφερέτω τις αὐτὰ ξένιον, καὶ ἐν δώρῳ τάξει τῶν καθηγητῶν ἐνί. Ἀλλ' οὐκ ἂν προσδέξαιτο, φησὶ, οὐδ' ἂν τὸ τοῦ προσκομίζοντος πρόσωπον αἰδεσθεῖς, οἰστών τὸ χρῆμα ποιῆσαιτο, χαλεπανεῖ δὲ λίαν ὡς ὕβρισμένος. Ἔστι τοίνυν τῶν ἁγῶν ἐκτοπωτάτων, θεῷ προσφέρειν ἀποτολμῶν, ἢ μὴδ' ἂν εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς ἔλοιτο λαβεῖν. Ποῦ τοῦτο παρ' ἡμῶν τὸ πλημμελημα· εἰ γὰρ τι μέλλοιμεν προσκομίζειν θεῷ, ὡς ἂν ἔχοιμεν τὰ αἰσχρῶν, καὶ δευτέρα ζητοῦμεν οἱ τάλαντες, οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι καὶ

⁴⁰ Matth. xvi, 6. ⁴¹ Levit. xxi, 21 seqq.

Καὶν θυσίαν οὐκ ἐποιεῖτο δεκτὴν, ὅτι προσεκόμιζε μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἑαυτῷ μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἐξάρετα τετηρηκώς, τιμῇ δὲ νομίσας τοὺς δευτέρους Θεόν. Ἀλλ' οὐ προσέσχεν αὐτοῦ ταῖς θυσίαις ὁ τῶν ὅλων Θεός. Οὐ γὰρ λογίζεται τιμὴν τῶν προσφερόντων τὸ ῥάθυμον.

Ἀπαράδεκτά γε μὴν ὁ νόμος εἰς θυσίαν ἐποιεῖτο τὰ τυφλά τῶν θρεμμάτων, καὶ μὴν τὰ χλωὰ τε καὶ ἀρρώστα, τοῦ μὲν τυφλοῦ σημαίνοντος αἰνιγματωδῶς τοὺς τὸν Θεὸν οὐκ ἔχοντας φωτισμὸν ἐν καρδίαις· τοῦ δὲ χλωοῦ, τοὺς οὐκ εἰδότες ὀρθοποδεῖν ἐν ἀγαθοεργίαις· τοῦ γε μὴν ἀρρώστου, τοὺς μὴ λίαν εὐσεβῶς, ἐκλύτως δὲ ὥσπερ καὶ κατημελημένους τὴν ὑπὸ Θεοῦ πληροῦντας δουλείαν. Ἐφη δὲ πού καὶ διὰ φωνῆς προφήτου· Ὅσαί οἱ ποιοῦντες τὸ ἔργον Κυρίου ἀμελῶς. » Χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς πεφωτισμένον μὲν ἔχειν τὸν νοῦν, ὀρθοποδοῦντα δὲ καὶ ἰσχύοντα. Τότε γὰρ ἐσόμεθα δεκτοί τε καὶ ἱεροὶ παρὰ τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

Καὶ νῦν ἐξιλάσκεισθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, καὶ δέηθῃτε αὐτοῦ. Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα· εἰ λήψομαι ἐξ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Ι. Καλεῖ πρὸς μετάγνωσιν τοὺς ἡσεθηκότας, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς πεκαρφημένοις ὄργην προσαποσελεσθαι δεῖν εὖ μάλα φησί, ταῖς εἰς τὰ ἀμείνω μεταβολαῖς. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀγαθὸς, « Καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεβραγμένους, καὶ ὥμενος τὸ συντετριμμένον, καὶ ἐπιστρέφων τὸ πεπλανημένον. » Λέγων δὲ τὸ, « Ἐξιλάσκεισθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, » ὑπεμφαίνειν ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ἀποστρέφεται Θεὸς τοὺς προσκρούειν αὐτῷ μὴ παραιτούμενους, καὶ ὅτι τῶν μὴ ζητούντων τὴν δόξαν αὐτοῦ τοὺς ἰδίους ὥσπερ ὀφθαλμοὺς ἀποφέρει, μήτε φειδῶς, ἢ ἀγάπης, μήτε μὴν ἐκπειλάς ἀξίων. « Ὀφθαλμοὶ γὰρ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐφη δὲ καὶ πρὸς τινὰς τῶν ἀλιτηρίων διὰ φωνῆς Ἰσαΐου· « Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν. Καὶ ἐὰν πληθύνετε τὴν δέσιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. » Χρὴ τοιγαροῦν ἐξιλάσκεισθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, εἰ δὴ πως ἄρα μεταστρέψειεν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἀπροστροφῆς ἐσόμενα ἀποκρούσαιντο βλάβῃ. Καθορίζει γὰρ τῶν ἱερουργῶν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἀναίρει τὴν ἀρνησιν. Οὐ γὰρ ἂν ψευδοσέπῃ, λέγων· « Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα. » Μονονουχὶ γὰρ, φησί, ἐτέρων ἡμαρτηκότων, ὑμεῖς σεσιγήκατε, ἀλλ' οἷον αὐτόχειρες ὑμεῖς αὐτοὶ γέγονατε τῶν εἰς ἐμὲ δεδουσεσθαιμένων, καὶ τῆς ὑμῶν βριθυμίας εἶναι ἂν τὰ ἐγκλήματα μεσολαβοῦντος οὐδενός. Πλὴν εἰ καὶ τινες ἐκδοέασιν τυχόν τ[ὴν] ποιησθαι πρὸς ὑμᾶς τοὺς περὶ τούτων ἐλλέγχους, ἀλλ' οὐκ οὐκ ἔσομαι καὶ αὐτὸς καθὰ καὶ εἰς ἐξ ὑμῶν, οὐδ' ἂν λάβοιμι πρόσωπον τῶν ἡσεθηκότων. Ὁμοίον τούτου τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ὑπέλαβες ἀνομίαν

A cogitantes quo pacto Caini sacrificium repudiaverit, quoniam sinistre offerebat, cum sibi prima et præcipua reservaret, et deterioribus Deum se honoraturum putaret. Verum universorum Deus ad sacrificium ejus non respexit⁶². Non enim offerentium negligentiam sibi honori ducit.

Porro lex cæca animalia a sacrificio excluderat, ut etiam clauda et morbida: cæco per ambagem significante divinam illuminationem in cordibus non habentes: clando, nescientes in bonis operibus recta incedere: languido vero, seu infirmo, non admodum firmiter et constanter, sed quasi dissolute et oscitanter Deo servientes. Ait et per prophetiam alicubi: « Væ qui facitis opus Dei negligenter⁶³. »

B 827 Quare mentem illuminatam, recte gradientem et robustam habeamus necesse est. Tunc enim Deo virtutis amanti accepti et sacri erimus.

VERS. 9. Et nunc placate faciem Dei vestri, et deprecamini eum. In manibus vestris facta sunt hæc: si suscipiam facies vestras, dicit Dominus omnipotens.

X. Impios ad pœnitentiam invitât, et mutatione in melius, iram divinam, propter illatam ipsi Deo contumeliam, amolendam justissime pronuntiat. Bonus est enim Deus, « Et erigit elisos⁶⁴, et sanat contritos corde⁶⁵, et quod erraverat reducit⁶⁶. » Dum dixit: « Placate faciem Dei vestri, » subostendit Deum, et quidem merito, aversari ipsum offendere non refugientes, et a gloriam suam non querentibus, velut aspectum avertere, nec eos indulgentia, aut charitate, aut inspectione complecti. « Oculi enim Domini super justos⁶⁷, » ut scriptum est. Et ad quosdam scelestos voce Isaïæ ait: « Cum extenderitis manus, avertam oculos a vobis. Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam vos: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt⁶⁸. » Propitiare igitur Deum sibi peccatores debent, si forte faciem ejus ad se convertant, et quæ ex ejus aversione sibi noxia imminébant, ea a capitibus suis arceant. Desinit enim, et quale fuerit peccatum sacerdotum demonstrat, et infelicionem prædicit. Nec enim mentitur cum ait: « In manibus vestris hæc facta sunt. » Non modo enim aliis peccantibus vos siluistis, inquit, sed in me impie designata velut manibus vestris perpetravistis, eaque vestræ dissolutionis placula sunt, cum vestrum nemo obstaret. Quod si qui vos super his redarguere timuerunt, verum enimvero non ego quoque ut unus vestrum ero, nec peccatorum accipiam faciem. Simile illud Davidicum: « Cogitasti, inquit, iniquitatem, quod ero tui similis. Arguam te, et statuam ante faciem tuam peccata tua⁶⁹. » Non enim novit personam judex: sed est sincerus et incorruptus tanquam Deus.

⁶² Gen. iv, 3 seqq. ⁶³ Jerem. xlviii, 10. ⁶⁴ Psal. cxliv, 14. ⁶⁵ Psal. cxlvi, 3. ⁶⁶ Ezech. xxxiv, 16, ⁶⁷ Psal. xxviii, 16. ⁶⁸ Isa. i, 15. ⁶⁹ Psal. xlii, 21.

ὅτι ἴσους σοι ὁμοίος. Ἐλέγξω καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου. Ὁ γὰρ οἶδε πρόσωπον ὁ χριτῆς, ἀλλ' ἔστιν εὐθὺς καὶ ἀδέκαστος ὡς θεός.

VERS. 10. Quia et in vobis claudentur ostia, A Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ
et non accenditis altare meum gratis. οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν.

828 XI. Opportunissime, ut in prædicatione, de-
cus vitæ Christianæ interim præmonstrat, ut legis
umbra, et veteri illo sacerdotio brevi desituri, et
suo tempore veritatis sacerdotibus spiritualis cultus
administris apparituris, Deique gloriam promptis-
sime quasituris. Clausum porro iri super ipsis ostia
dicit: aut quia sacerdotes legis non adolebunt in-
ceusum: « Si enim clausit contra hominem, inquit,
quis aperiet? » aut certe cum verius tabernaculum
exhibitum fuerit, hoc est Ecclesia, quidam legale
sacerdotium adhuc obeuntes, non intrabunt. Pro-
pter incredulitatem vero quasi exclusi, foris mane-
bunt, et sancta non attingent. Hos enim sacerdo-
tium amisisse ex verbis Dei per os Osee liquet:

« Quia diebus multis sedebunt filii Israel non ex-
istente rege, neque existente sacrificio, neque
existente altari, neque sacerdotio, neque manife-
statione ». Quocirca cultus legalis quasi terminum
et sacerdotii secundum legem quamdam conclusio-
nem indicat, ut quidem videtur, dum dicit, super
ipsis ostia claudenda esse, Ecclesia eos non admit-
tentem: non enim amplius mactantur oves, cum jam
rerum princeps et auctor Deus inruentis sacrifi-
cii honoretur. Quoniam vero addit: « Non accenditis
altare meum gratis, » dicimus hoc morate prolatum.
Vult enim his docere, ad sacerdotium et ad ignem
altari imponendum vocatos esse non ut ejus a quo
vocati sunt gloriam minuant: sed ut eam quibus
decedi modis colentes, sacerdotii quoque præmia
percipiant. Ast illi tam venerabilia studia pro nihilo
putantes, neque reverentia sacrificii deterriti, quo
minus Deum læderent, jure de reliquo pœnas expen-
dent. Meritissimo namque non in parvo crimine
ponendum est, communionem a Deo donatorum as-
pernari, honoresque ab ipso collatos inconsultissime
respuere. Itaque terrenus et profanus appellatus est
Esau, quoniam propter escam primitiva sua vendi-
dit. Quare cum dicit: « Non accenditis altare meum
gratis, » monet sacerdotium suo præmio non fru-
strari: nec tamen suo quoque carere supplicio, nisi
quis illud quo par est modo et ratione usurpaverit.
Sciendum Hebræorum editionem alium sensum red-
dere, alio verborum contextu. Inquit enim: Vos et
829 Levitæ et sacerdotes qui extremum in templo
locum obtinent, a vobis constituti, ut ostia claudant,
non accenditis altare meum gratis, hoc est, sine
mercede non servitis, sive sacerdotio non fungimi-
ni, cum populus decimas, et primitias, et dona gra-
tiarum actoria vobis offerat. Quoniam ergo divina in
minimis numerastis, et potiora ac prævertenda non
curastis,

δωρεάν, τούτέστιν, οὐκ ἀμισθὶ ποιεῖσθε τὴν δουλείαν, ἡγουν τὴν ἱερωσύνην, προσάγοντων ἡμῖν τῶν λαῶν δεκάτας,
ἀπαρχάς, εὐχαριστήρια. Ἀνθ' οὗτο δὴ οὖν κατημέληται τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐν φροντίδι γέγονε τῇ προϋργιαιτῇ,

ΙΑ'. Εὐαφρόμως σφόδρα τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας,
ὡς ἐν προαγορεύσει τέως προαναφαίνει τὸ κάλλος·
ὡς γὰρ τῆς ἐν νόμῳ σκιάς ὅσον οὐδέπω πεπαισμε-
νης, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἱερωσύνης, μελλόντων
τε ἀναδείκνυσθαι κατὰ καιροῦς τῶν τῆς ἀληθείας
ἱερουργῶν, οἱ καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἔσονται
λειτουργοί, ζητήσουσι τε καὶ μάλα γοργῶς τὴν τοῦ
Θεοῦ δόξαν. Συγκλεισθήσεσθαι δὲ θύρας φησὶν ἐπ'
αὐτοῦς, ἡ εὐωδίας οὐκ ἔσομένης ταῖς κατὰ νόμον ἱε-
ρατεύουσιν· « Ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, φη-
σὶν, τίς ἀνοίξει; » ἡγουν τῆς ἀληθεστέρως ἀναδει-
χθείσης σκηνῆς, τούτέστι τῆς Ἐκκλησίας, οὐκ εἰς-
ελάσουσιν ἐν αὐτῇ τινες τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην
πληροῦντες ἔτι. Ἐκκλειούμενοι δὲ ὥσπερ δι' ἀπιστίας,
ἔξω τε μενοῦσι, καὶ τῶν ἀγίων οὐχ ἄφονται. Ὅτι γὰρ
ἐκπεπτώκασι τῆς ἱερουργίας, σαφές ἂν γένοιτο τοῦ
Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ὡση'· « Διότι ἡμέρας πολ-
λὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντες βασιλεῖς,
οὐδὲ ἀρχοντες, οὐκ οὕσης θυσίας, οὐτε ἱερατείας,
οὐτε δῆλων. » Οὐκοῦν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας τὴν
οἰοῦναι κατάληξιν, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἱερωσύνης τὸν
συγκλεισμόν, κατασημήνειεν ἂν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τὸ
δεῖν ἐπ' αὐτοῖς κλεισθήσεσθαι θύρας εἰπεῖν, οὐ προ-
τιμμένης αὐτοῦς τῆς Ἐκκλησίας· οὐ γὰρ μηλοσφα-
γεῖν ἔτι καιρὸς, ἀλλ' ἤδη ταῖς ἀναιμάκτοις τιμᾶται
θυσίαις ὁ τῶν ὁλων Θεός. Ἐπειδὴ δὲ προσεπάγει
τούτοις τὸ, « Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου
δωρεάν, » ἐν ἧθει φαμέν γεγενῆσθαι τὸν λόγον. Βού-
λεται γὰρ ἡδὴ δηλοῦν, ὅτι κέκληνται πρὸς ἱερουργίαν
καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐνέειναι τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐχ ἵνα τὴν
τοῦ κεκληκότος αὐτοῦς παραλύσωσι δόξαν, ἀλλ' ἵνα
τιμῶντες τοῖς καθήκουσι τρόποις καὶ τὰ τῆς ἱερωσύ-
νης ἔχουεν γέρα. Οἱ δὲ δὴ τῶν οὕτω σεπτῶν οὐ πεφρον-
τικότες σπουδασμάτων, μήτε μὴν αἰδοὶ τῆς ἱερουργίας
προσπεροῦνεν Θεῷ παραιτούμενοι, δικαίως ἂν ἤδη
κολάζοντο. Ἐγκλημα γὰρ οὐ μικρὸν εἶπεν, καὶ
μάλα εἰκότως, τὸ ποιεῖσθαι παρ' οὐδὲν τῶν παρὰ
Θεοῦ δεδωρημένων τὴν μέθεξιν, ἀποστελεῖσθαι τε καὶ
λίαν ἀβουλῶς τὰς παρ' αὐτοῦ τιμὰς. Καὶ γοῦν ὠνό-
μασταί τε γῆνός τε καὶ βέβηλος ὁ Ἡσαῦ, ὅτι
βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια ἑαυτοῦ.
Οὐκοῦν ὅταν λέγει, « Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν
μου δωρεάν, » βούλεται δηλοῦν, ὡς οὐκ ἀγέραστον
μὲν ἡ ἱερωσύνη· πλὴν οὐδὲ ἔξω δίκης, εἰ μὴ προσ-
φέροισι τις αὐτῇ, καθ' ὃν ἂν προσήκοι τρόπον τε καὶ
λόγον. Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ τῶν Ἑβραίων ἐκδοσις ἑτέραν
ἔχει τὴν τῶν νοσημάτων ἀπόδοσιν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν
τῆς λέξεως συνθήκην. Ἐφη γὰρ, ὅτι Ὑμεῖς τε οἱ
Λευῖται, καὶ μὴν καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ τὴν ἐσχάτην ἐν τῷ
ναῷ τάξιν ἔχοντες, τεταγμένοι τε πρὸς ὑμῶν εἰς τὸ
κλείειν τὰς θύρας, οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου

⁷⁰ Isa. xxi, 22; Job xii, 14. ⁷¹ Osee iii, 4. ⁷² Hebr. xii, 16.

ὅτι ἐστὶ μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος ὁ παντοκράτωρ, καὶ θυσιὰν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Δίδωμι ἀπὸ ἀνατολῶν ἄλλον καὶ ὡς δυσμῶν τὸ ὄνομα μου δεδοξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντί τόπω θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά· διότι μέγα τὸ ὄνομα μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

IB. Ἀποράσκει λοιπὸν ἐναργῶς τῆς κατὰ νόμον λατρίας τὴν προσπιγνὴν, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποφοιτῇ τῆς εἰς Ἰουδαίους ἀγάπης, καὶ ἀνεθέλητον ποιεῖται τὴν ἱερουσίην, καὶ ἀπαράδεκτον τὴν σιχάν, βομβυσίας δὲ λέγει καὶ καπνός, ὅτι μήτε ἐν ἀρχαῖς οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς αὐτοῦ. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργὲς καὶ δι' ἐτέρων προφητῶν ἐποιεῖτο, λέγων διὰ μὲν φωνῆς Ἰσαίου· Πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων οὐ βούλομαι· οὐδ' ἂν ἔρχοιτο ἄφθναι μοι. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Πατεῖν τὴν αὐλὴν μου οὐ προσθήσεσθε, Ἐάν φέρητε σερμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα βέλυνγμά μοι ἐστὶ. Διὰ δὲ γε τῆς Ἰερεμίου φωνῆς· Τα ὀλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε τὰ κρέα, ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν, ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἰποτύπωσις γὰρ ὡς παρ, καὶ προαναφώνησις τῆς ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθοῦς λατρίας ὁ νόμος ἦν, καὶ δικαιώματα σαρκός, ὡς θεαπέσιος γράφει Παῦλος, μέχρι καιροῦ διαβρώσεως ἐπικείμενα. Ὁ δὲ γε τῆς ἐπανορθώσεως καιρὸς εἴη ἂν οὐχ ἕτερος, οἶμαι, τῆς παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, ὅτε καὶ ἡ πρώτη μὲν διάθεσις διὰ τὸ, τὸ ἀμεμπτον οὐκ εἶχειν, ἀφανισθῆναι λέγεται· ἐπαλαιώθη γὰρ τῆς γε μὴν νέας καὶ δευτέρας ἐξητήθη· τόπος, ἡ καὶ παντὸς ἐπέκεινα μύμου τε καὶ αἰτίας· ἐστὶ Αἰδάληκε γὰρ δι' αὐτῆς, ὅς καὶ ἡ μεγάλῃς βουλῆς Ἀγγέλος· ὁ νόμος αὐτῶν. Τοιγάρτοι καὶ ἐφάσκειν· Ἀπ' ἑαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν δέδωκε, τί εἰπω, καὶ τί λαλήσω. Ἐφ' τοίνυν ἐναργῶς τοῖς κατὰ νόμον ἱερατεύουσιν, ὡς ἀνεθέλητοί τε εἰσιν αὐτῶν, μᾶλλον δὲ, ὡς ἐν αὐτοῖς οὐκ εἶναι θελήματα, ἐν σικῇ καὶ τύποις πληροῦσι θυσίας, καὶ ὡς οὐκ ἂν προσδέξαιτο παρ' αὐτῶν τὰ ἱερουργούμενα. Προαγορεύει δὲ ὅτι μέγα καὶ ἐπιφανὲς ἐστὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἀναπαύσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἐν παντί τόπῳ τε καὶ ἰθὺι θυσίαι καθαραὶ καὶ ἀναμακροὶ προσκομισθῶσιν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, κατασμικρυνόντων αὐτῶν οὐκέτι τῶν ἱερουργῶν, οὔτε μὴν βεβήως προσκομιζόντων αὐτῶν τὰς πνευματικὰς λατρείας· ἀλλ' ἐν σπουδῇ, καὶ ἐπιεικείᾳ, καὶ ἀγιασμῷ, τὰς τῶν νοητῶν θυμιμάτων εὐωδίας ἀνακομίζειν ἱεροδοξάτων, ταυτέστι, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, καὶ τὰ ἐξ ἔργων φραθῶν αὐχήματα, προσεταγμένης δηλονότι τῆς Χριστοῦ θυσίας τῆς οὐρανοῦ καὶ ζωοποιού, δι' ἧς καθήρηται θάνατος, καὶ ἡ ψαρχὴ δὲ αὐτῇ, καὶ ἀπὸ γῆς, ἀπρὸ ἀμφιένεται τὴν ἀφθαρσίαν.

Ἰμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτὸ ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς·

VERS. 11. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, et sacrificium non suscipiam ex manibus vestris. Quia ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum; quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens.

XII. Deinceps oblationem juxta cultum legalem manifeste repudiāt, et propemodum a charitate erga Judaeos discedit, et sacerdotio abhorret, et umbram non admittit, boum immolationes et nidores, inquam, quoniam neque a principio hic illi scopus. Atque istud nobis etiam per alios prophetas declaravit. Per Isaiam quidem: « Plenus sum holocaustis arietum, et adipem agnorum, et sanguinem taurorum et hircorum nolo; neque veneritis apparere mihi. Quis enim quaesivit haec de manibus vestris? Calcarea atrium meum non apponētis. Si obtuleritis siliginem vanum: incensum abominatio est mihi ». Per Jeremiam autem: « Holocaustomata vestra congregate cum sacrificiis vestris, et comedite carnes, quia non sum locutus ad patres vestros, et non praecepi eis, in qua die eduxi eos de terra Aegypti, de holocaustomatibus et victimis ». Quasi quaedam informatio, et promulgatio praecedens spiritualis verique cultus lex erat, et justitiae carnis, ut scribit divinus Paulus, usque ad tempus correctionis imposita. Nec correctionis tempus aliud fuerit, opinor, praeter adventum Salvatoris nostri, quando ei prius illud testamentum, quia culpa non vacaret, abolitum dicitur. Inveteravit, et novi ac secundi quaesitus locus, in quod nulla reprehensio, culpa nulla cadit. Per id enim verba fecit, qui etiam magni consilii Angelus, dictus est. 830 Cujus est et illud: « Ego a meipso non loquor: sed qui misit me Pater, ipse mandatum dedit mihi quid dicam, et quid loquar ». Aperte igitur sacerdotibus legis dixit, se ipsos nolle, vel potius se in ipsis voluntatem non habere, in umbra nempe et figuris sacrificantibus, eorumque sacra non suscepiunt. Praenuntiat autem fore magnum et illustre nomen suum apud omnes toto orbe mortales, et in omni loco ac gente sacrificium mundum et incruentum nomini suo oblatum iri, non jam sacerdotibus illis ejus dignitatem obscurantibus, neque incuriose spirituales cultum ei offerentibus, sed cum diligentia, et bonitate, et sanctimonia incensorum spiritualium suaveolentiam offerre satagentibus, fidem scilicet, spem, charitatem et honestamenta bonorum operum, ita constituto scilicet Christi sacrificio coelesti ac vivifico, per quod destructa est mors, et caro ista terrena, et corruptioni obnoxia incorruptionem judicatus.

VERS. 12. Vos autem contaminatis illud, in eo

⁷³ Isa. i. 11-15. ⁷⁴ Jerem. vii. 21, 22. ⁷⁵ Hebr. ix. 10. ⁷⁶ I. a. ix. 6. ⁷⁷ Joan. xii. 49. ⁷⁸ I Cor. xv. 53.

quod dicitis vos : Mensa Domini polluta est, et qui superponuntur despecti sunt cibi ejus.

XIII. Meliores et magis frugi fore ex gentibus vocatos, quam Israelitas, hinc quoque patefacit. Apud illos enim sacrificia munda, et beneolens thymiam, et magnum nomen Domini : ab ortu solis usque ad occasum ⁹⁹. » Apud vos autem altare, inquit, non est in magna et quæ Deum deceat gloria. Contaminatis enim illud, dicentes : « Mensa Domini polluta est, et despecta quæ sunt super ea. » Et par quidem erat, sacerdotes hujuscemodi verbis abstinere, cum ipsis factis clamarent, sicut nimirum, « Et insipiens dicit in corde suo : Non est Deus ⁹⁹. » Per quæ enim quis contemnere cernitur, tametsi vocem non edat, operibus tamen ipsis et vitæ pravitate tantum non clamat, « Non est Deus. » Qui enim sic vivere consueverunt, quasi Deo non inspectante omniaque soluto animo et insolenter atque impie agere, hi rebus et factis ipsis Deum negant. Ad hunc itaque modum, qui sancto altari venerationem illi imprimis congruam debitamque servare non studuerunt, **831** per ipsa quæ consecrantur dicunt, « Mensa Domini polluta est. » Fugienda est ergo in his incuria; qui secus faxit, audire Deum debebit dicentem : « Non est mihi voluntas in vobis, et sacrificium non suspiciam ex manibus vestris. » Quin autem miserrimum sit Deum offendere, quis cui ab animo et mente bene est, dubitaverit ?

Vers. 13. Et dixisti: Hæc ex afflictione sunt, et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. Et infirmatis rapta, et clauda, et infirmata. Et si obtuleritis sacrificium, si suscipiam ea de manibus vestris, dicit Dominus omnipotens.

XIV. Acriter accusat sacerdotes, ut qui offerenda in sacrificio lustrare, an vitiosa sint, minime velint, et, sine cura atque exploratione, clauda, cæca, morbida admittant, quanquam lex aliqua corporis parte non sana et integra rejici aperte jusserit. Quod si forte sacerdotum quispiam inutile pecus ad sacrificium offerentes studio servandæ legis repelleret, non discedebant, captivitatem omnimodis prætenidentes, et audacter admodum affirmantes non esse malas victimas, sed ex itinere ita afflictas, cum e Babylone in Judæam reverterentur. Offerebant porro et rapta, et clauda, et debilia. Feræ siquidem incursantes, interdum gregibus nocent : seu forte quid raperint, deinde cursu pastor insecutas, faucibus earum eripuerit : et canum latratibus porterefecerit, aut pedum in eas projecerit. Hæc sunt, opinor, rapta, et hæc simul cum claudis, quæ cum cæteris pasci amplius non possent, offerebant. Etiam infirmata dicant, hoc est, jam moribunda, universorum Deum dedecorantes potius quam honorantes. Verum « exsufflavi ea, sicut Dominus om-

Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτεθμένα ἐξουδένωνται βρώματα αὐτοῦ.

II'. « Ὅτι καὶ ἀμείνους ἔσονται, καὶ ἐπεικότεραι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοι, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. Παρ' ἐκείνοις μὲν γὰρ αἱ θυσίαι καθαρὰι, καὶ τὸ εὐώδες θυμίαμα, καὶ μέγα τὸ δόγμα : ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν. » Παρ' ὧν δὲ, ψησί, οὐκ ἐν δόξῃ μεγάλη καὶ τῇ παρουσίᾳ Θεοῦ τὸ θυσιαστήριον. Βεβηλοῦτε γὰρ αὐτὸ, λέγοντες : « Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἐστίν, ἐξουδενωμένα δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς. » Καὶ εἰκὸς μὲν μὴ τοιούτοις ῥήμασι κεχρησθαι τοὺς ἱερεῖς, αὐτοῖς γὰρ μὴν πράγμασι τοῦτο βοᾶν, καθάπερ ἀμέλει : καὶ ὁ ἄρρων ψησὶν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι Θεός. » Δι' ὧν γὰρ ὁρᾶται καταφρονῶν, καὶ ἐν μὴ λέγῃ φωναίς, B ἀλλ' οὖν ἔργοις αὐτοῖς, καὶ τῇ τοῦ βίου σκαιότητι μονονουχί διακέκραγε τὸ, « Οὐκ ἔστι Θεός. » Οἱ γὰρ οὕτω ᾤοντο εὐωδότες, ὡς μὴ ἐφορῶντος Θεοῦ, πάντα τε ὁρᾶν ἀπεριμερίμως, καὶ ἐκτόπως ἀνοσιουργεῖν, ἔργοις αὐτοῖς καὶ πράγμασιν ἀρνούμεναι τὸν Θεόν. Κατὰ τοῦτον δὲ οὖν τὸν τρόπον, οἱ μὴ ἀποσώζοντες ἐσπουδαχότες τῷ ἁγίῳ θυσιαστήριῳ τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον τε αὐτῷ, καὶ ὀφειλόμενον σέβας, δι' αὐτῶν ὧν διώκουσι λέγουσι : « Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἐστὶ. » Παραινετέον δὲ οὖν τὸ ῥάθυμον ἐν τοῖς καὶ εἰ μὴ τις ἔλοιτο τοῦτο ὁρᾶν, ἀκούσεται πάντως Θεοῦ λέγοντος : « Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὧν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέχομαι : ἐκ τῶν χειρῶν ὧν. » Πάνδεινον δὲ ὅτι τὸ προσκρούειν Θεῷ, πῶς ἂν ἐνδοίσειε τις, εἴπερ ἐστὶν ἐν καλῷ καὶ νοῦ καὶ φρονέει ;

C Καὶ εἰπατε. Ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστὶ, καὶ ἐξ ἐξουσίας αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ εἰσφέρετε ἀρχάγματα, καὶ τὰ χαλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλοῦμενα. Καὶ ἂν φέρετε τὴν θυσίαν, εἰ προσδέξομαι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΙΔ'. Κατηγάρτο ἅπαν τοὺς ἱερουργούς, ὡς ἤκιστα μὲν ρωμοσκοπεῖν ἐλομένους τὰ προσαγόμενα τῶν θυμάτων, προσδεχομένους δὲ μᾶλλον ῥαθύμως τε καὶ ἀδατανίστως χαλὰ, καὶ τυφλὰ, καὶ ἄρρωστα, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς τὰ ἔμπερα τῶν θυμάτων ἀπόβλητα δεῖν ποιεῖσθαι προστεταχτός. Εἰ δὲ δὴ πού τις τῶν ἱερέων ἀπεσέβει, τοῦ νόμου ἀντεχόμενος, τὸν εἰς θυσίαν προσάγοντα τὸ ἀχρεῖον, ἐπέμενον οὐ προσάγοντες, ἄνω τε καὶ κάτω τὴν αἰχμαλωσίαν προτείνοντες, δι' ὅτι οὐκ εἶναι, κακοπαθεῖν δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ὁδόν, ὁπποσούτων αὐτῶν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Προσεκόμενον δὲ καὶ τὰ ἀρχάγματα, καὶ τὰ χαλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλοῦμενα. Θῆρες μὲν γὰρ ἐπιόντες ἑσθ' ὅτε κατασίνονται ταῖς ἀγέλαις, καὶ εἰ τι τυχὼν ἀρπάσειαν, εἴτα δραμὼν ὁ ποιμὴν ἐκπαύσει τῶν ὀδόντων τὸ ἡρπασμένον, ἢ καταπτοήσας κυνῶν ὀλακαῖς, ἢ καλαύροπα βαλὼν. Τοῦτο, οἶμαι, τὸ ἀρχάγμα, ταῦτα προσήγον ὁμοῦ τοῖς τοῖς πόδας λελωθημένοις, καὶ οὐκ εἴ τι τοῖς ἄλλοις συγκατανέμσθαι δυναμένοις. Προσέγγον δὲ καὶ τὰ ἐνοχλοῦμενα.

⁹⁹ Psal. XLIX, 1. ⁹⁹ Psal. XLIII, 1.

τούτοις, τὰ θανατῶντα λοιπὸν, ὑβρίζοντες μᾶλλον, ἢ τιμῶντες τὸν τῶν ὧλων Θεόν. Ἀλλ' ἐξαφύσησα, φησὶν, αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ ἐπειδὴ θύειν ἀνοσίως ἐγνώκατε, φησὶν, οὐκ ἂν ὧλως παραδειξαίμην τὰ ἐξ ὑμῶν, οὐδ' ἂν λογιζαίμην εἰς προσταγωγάς.

Χρὴ δὴ οὖν ἄρα θύειν ἡμᾶς καὶ μάλα ἐπεικῶς, καὶ ἐσπουδασμένως, καὶ προσκομίζειν Θεῷ μὴ ἀπλῶς τὰ κατεβρίμμένα, καὶ ἀτιμώτατα, καὶ οὐδενὸς ἄξια λόγου· ἀλλὰ προδύχοντα, καὶ ἐξάριετα. Εἰ δὲ δὴ τις ἐαυτὸν ἱερουργοῖ Θεῷ, μεμνήσθω γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου γράφοντος ὁδοῖ· «Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.» πολυπραγμασίῳ τὰ καθ' ἑαυτὸν, καὶ οἰοεὶ τις ἀκριβὲς μωμοσκόπος τῆς ἐκτουτο γενέσθω ψυχῆς. Ὅρατω μὴ ἄρα πῶς ἐστὶ τυφλός, τούτεστι, τῆς ἀληθείας τὸ φῶς οὐκ ἔχων εἰς νοῦν· μὴ σκάξῃ τὸν πόδα, τὸ ὁρροποδεῖν δύνασθαι πρὸς πᾶν ἐτιοῦν τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἔχων· μὴ ἀρπαγμά τε καὶ ἀβρῶστον. Χρὴ γὰρ ὑμᾶς ἀυπνεῖν, «Ὅτι ὁ ἀντιδικὸς ἡμῶν, διάβολος ὡς λέων περιέρχεται, ζητῶν τίνα καταπίῃ.» Ὅταν τοίνυν ἀυπνοί τε καὶ ἐγρηγόρτες εὐρισκώμεθα, παραβῇ τὸ θηρίον. Εἰ δὲ νυστάζοντας ἴδῃ, καὶ κατημεληκότας, ἀρπαγμα ποιεῖται, καὶ ἀβρῶστους ἀποτελεῖ, τούτεστι, ἡσθενηκότας, καὶ ἀδρανῶς ἔχοντας κοιμῶν περὶ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν ἀρετῇ. Ἔστω δὲ δὴ καὶ τοῦ διανοχλεῖσθαι μακρὰν, τούτεστι, μικροφυλίας ἀμείνων, καὶ διαπίπτων ἐν ὑπομονῇ. Ὅπερ γὰρ ἀποφέρει πρὸς ζωὴν τῆς ὑπομονῆς ὁ τρόπος, οὕτω καὶ εἰς θάνατον μικροφυλίας. Νοῦ γὰρ ἀσθένειαν, καὶ καρδίας πάρεσιν τὸ χρημὰ φαιμεν. Τοιγάρτοι καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας τῶν τοιοῦτων ἡμᾶς ἀπαλλάττεσθαι παθῶν συμβουλοῦ· οὕς λέγων· «Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀναιμῆναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. Παρακαλέσασθε, οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ· Ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρίας.»

Καὶ ἐπικατάρατος, ὃς ἦν δυνατός, καὶ ἐπῆρχεν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἄρσεν, καὶ ἡ ἐσχὴ αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, καὶ θύει διεφθαρμένον τῷ Κυρίῳ. Διότι Βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ ὄνομά μου ἐπιφανὲς ἐν τοῖς ἔθνεσι.

ΙΕ'. Καθορρίζει λοιπὸν τοῦ θύοντος ἀνοσίως τὴν ἁρὰν, καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ δὴ τις εὐξαιτο, φησὶ, καὶ ἐν ποιμνίοις· ἔχει τοῖς ἑαυτοῦ τὸ ἄρσεν τε καὶ ἄμωμον, ἀνθ' οὗτο μὴ τοῦτο προσκομίζεαι Θεῷ, συλλέγει δὲ μᾶλλον ἢ μηδενὸς ἄξια φαίνεται ἂν λόγου, ὑβρίς τὸ χρημὰ καὶ ἕτερον οὐδέν. Οὐ γὰρ δὴ κατὰ τινος τῶν ἐν σκότῳ, καὶ πλάναις, καὶ βεβήλοις εἰδωλολατρίαις, προσκαθήμενοι λίθοις ἀναίσθητοις δεδουλευκαμεν τῷ Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ παντοκράτορι, καὶ τῷ τῶν ὧλων γενεσιουργῷ, ὃν τρέμουν μὲν οὐρανοὶ, καταπέφρικεν δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ πάλιν τοῖς ἐξ ἔθνῶν τὸ λίαν ἐπεικὲς, ἐπιφανὲς εἶναι λέγων τὸ τῆς θεότητος

nipotens. » Et quoniam sacrilege sacris operari constituistis, adeo illegitimas et immundas oblationes neutiquam a vobis susceperim, nec in odorem suavitatis reputaverim.

ὁσμὴν εὐωδίας τὰς οὕτως ἐκνόμους, καὶ ἀκαθάτους

Quare nos et convenientissime et studiose sacrificia facere oportet, et non ita simpliciter rejectitia, et contemptissima, ac nullius aestimanda, sed excellentia et selecta Deo consecrare. 832 Quod si quis semetipsum Deo hostiam sacraverit, beati Pauli meminerit hunc in modum scribentis: «Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum^{81.82.}» Inquirat diligenter in res suas, et velut sedulus vitiorum animæ suæ inspector fiat. Videat ne forte cæcus sit, perfectæ veritatis lumen in præcordiis non habens; ne pede claudicet, ad omne bonum recta ingredi haud potis; ne raptum quid, aut morbidum. Oportet enim nos pervigilare, «Quoniam adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumit, querens quem devoret^{83.}» Si igitur vigiles experrectique inveniamur, prætercurrit bellus. Sin dormitantes negligentesque conspexerit, rapinam de nobis sibi facit, et ægrotos, hoc est, languidos et imbecilles admodum ad officia virtutis legitime obeunda reddit. Procul item absit a debilitate, hoc est, ne se a defectione animi et impatentia vinci patiat. Quemadmodum enim morum patientia ad vitam, ita pusillanimitas ad mortem perducit. Est enim mentis et cordis infractio, seu imbecillitas. Proinde beatus quoque Isaias ut nos ab huiusmodi vitiosis affectionibus exsolvamur suadet: «Confortamini, manus remissæ, et genua dissoluta. Consolamini, pusillanimes mente, confortamini, nolite timere. Ecce Deus noster: ecce Dominus cum fortitudine veniet, et brachium ejus cum dominatione^{84.}»

Vers. 14. Et maledictus homo qui erat potens, et erat in grege ipsius masculum, et votum ejus super eo, et immolat corruptum Domino. Quia Rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, et nomen meum illustre est in gentibus.

XV. Decernit nunc maledictionem in sacrificantem impie, idque pro eo plane ac decebat. Si quis enim votum concipiat, inquit, et in gregibus suis habeat masculum, et ab omni labe purum, quia illud Deo non offert, sed eligit potius quæ nullius pretii videantur, nihil aliud quam Deo contumeliam facit. Non enim, ut quidam in tenebris, erroribus, impuris idololatriis versantes, lapidibus sensus expertibus advoluti servimus: sed Deo omnipotenti potius, et illi, a quo omnium rerum initia originesque manarunt, quem tremunt cæli, tremit terra, 833 et omnes quos illa sustinet. Rursum iis qui ex gentibus sunt, magnæ probitatis testimonium dat, dum

^{81.82} Rom. xii, 1. ⁸³ 1 Petr. v, 8. ⁸⁴ Isa. xxxv, 3-3.

divinitatis nomen apud eos magnum, venerandum et admirandum esse confirmat. Hoc idem nos quoque, et non aliud sentiamus.

Suscepit autem et Dominus noster Jesus Christus centurionem idololatram, dixitque insuper : « Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel ». Maledictus ergo qui Deo corruptum seu vitiosum sacrificat, cum possit illum honorare melioribus, siquidem in gregibus suis, ut modo dictum est, immaculatum et masculum habet. Observandum ad sacrificium peti masculum, licet lex Deo immolare etiam feminam praeceperit **. Dicimus igitur sacrificia ex voto, hoc est, mere voluntaria, immaculatam et masculinam victimam postulasse, et typus ad offerentem pertinebat, quodammodo hortante lege, ad Deum volentes in odorem suavitatis ascendere, viriles et animi perturbationibus majores, atque ab omni reprehensione alienissimos esse oportere. Sacrificia autem pro peccatis, de agnis et hædis familiam admittebant plane. Atque hæc etiam imbecillitatis offerentium insinualio quædam erat. Infirme enim sunt semina, et maribus robore inferiores. Omne autem peccatum, mente infirmata nec amplius spirituale robur conservante, consensciatur.

CAP. II.

VERS. 1, 2. Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes : Si non audieritis, et si non posueritis in cor vestrum, ut detis gloriam nomini meo, dicti Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et maledicam benedictionem vestram, et maledicam ipsam. Et dissipabo benedictionem vestram, et non erit in vobis, quia vos non ponitis in cor vestrum.

XVI. Culpas hactenus admissas ex bonitate condonat, et misericordiam tribuit, peccatores quasi ad primam virtutem revocans. Hoc cum significare censeo, dum clementer ait : « Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes. » Minatur autem deinceps, nisi facere velint quæ eos facere constare oportet, divinorumque oraculorum sensum in mentem et cor immittere, 834 et seipsis meliores evaserint, et Dei gloriam quaesiverint, altare non ultra vilipendentes, neque temere et citra explorationem legibus sancita sacra peragentes, penitissime illis maledictorum et succensurum. Puto autem ego, istorum verborum, « Maledicam benedictioni vestrae, et dissipabo ipsam, » hanc forsitan sententiam esse : Deo quibusdam felicitatem annuente, uberem proventum in agris fore, et omnia prospere successura, et pecora incredibiliter numero auctum iri, ipsosque in corporibus nihil adversum noxiumque passuros. Auferente autem ipso benedictionem

ὄνομα παρ' αὐτοῖς, σεπτόν τε καὶ ἀξιάσαστον. Διακεισώμεθα γὰρ οὐχ ἑτέρως ἡμεῖς, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

Ἀπεδέχετο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰδωλόλατρην ὄντα τὸν ἑκατόνταρχον, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν : « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, παρ' οὐδενὶ τοσαύτην πίστιν εὗρον ἐν τῷ Ἰσραὴλ. » Ἐπάρματος οὖν ὁ θύων θεῷ καὶ κατεφθαρμένον, καίτοι τὸν αὐτὸν τοῖς ἀμείνοσι τιμᾶν (1), εἴπερ ἐν ποιμνίοις ἔχει, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ ἁμωμόν τε καὶ ἄρσεν. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ ἄρσεν εἰς θυσίαν αἰτεῖ, καίτοι τοῦ νόμου προσταχτός καταθεῖν θεῷ καὶ θῆλεα. Φαμὲν οὖν, ὅτι αἱ κατ' εὐχὴν θυσίαι, τούτεστι, τὰ ἐκούσια, τὸ ἁμωμόν τε καὶ ἄρσεν ἐδέχοντο θῦμα, καὶ ἦν ὁ τύπος εἰς τὸν προσάγοντα, μονοουχὶ παρεγγυῶντος τοῦ νόμου, ὅτι χρὴ τοὺς εἰς ὁσμήν εὐωδίας ἀναβαίνειν ἐθέλοντας τῷ θεῷ, ἀνδρείους· τε εἶναι, καὶ παθῶν ἀμείνους, καὶ μώμου παντὸς ἀπωτάτω. Αἱ δὲ γε ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσαγόμεναι θυσίαι, τὸ θῆλυ πάντως ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν ἀμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐρίφων. Αἰνιγμα δὲ καὶ τοῦτο τῆς τῶν προσαγόντων ἀσθενείας ἦν. Ἀναλκι γὰρ τὸ θῆλυ, καὶ τῶν ἀρσένων ὡς ἐν ἰσχύϊ δεύτερον. Ἀμαρτία δὲ πᾶσα ὁρῶτο ἂν ἡσθενηκὸς τοῦ νοῦ, καὶ οὗτε ποὺ μᾶλλον τὴν πνευματικὴν σώζοντος ἐρωστίαν.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Kal nyn entolē autē prōs hmas, oi ierēis· Ean mh akousete, kai ean mh thēsete eis tēn kardian hmwōn. tō dōta· dēxan tō onomati mou, lēgei Kyrios pantokrator, kai exapostelō ēf' hmas tēn kat'ar, kai epikataράσσομαι tēn eulogian hmwōn, kai kataράσσομαι autēn. Kai diaskeδάσω tēn eulogian hmwōn, kai oūk ēstai en hμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε eis tēn kardian hmwōn.

17. Παρήσει φιλαγάθος τὰς ἐπὶ τοῖς ἡδὴ φθάσαν αἰτίας, καὶ νέμει τὸν ἑλεόν, εἰς ἀρχὰς ὥσπερ ἐπικεικίας ἀνατίθει τούς ἡμαρτηκότες. Τοῦτο μὲν οἶμαι δηλοῦν, λέγοντα χρηστῶς τό· « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς, οἱ ἱερεῖς. » Ἀπειλεῖ δὲ λοιπόν, ὡς εἰ μὴ ἔχοιντο ποιεῖν ἃ χρὴ ποιοῦντας ὁρᾶσθαι, καὶ εἰς νοῦν ἔσω τίθεσθαι καὶ καρδίαν τῶν θείων χρησμοδημάτων τὴν αἰσθησιν, ἐσοιντό τε αὐτῶν ἀμείνους ἢ πάλαι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπιζητήσιαν, μὴ κατασμιχνύνοντες ἐτι τὸ θυσιαστήριον, μήτε μὴν ἀπλῶς ἢ ἀβασανίστως τελούντες τὰ νενομισμένα, πάντη τε καὶ πάντως κατηραμένους ἀποφανεῖ καὶ ὑπὸ θείαν ὄντας ὀργήν. Οἶμαι δὲ ἔγωγε δηλοῦν τὸ, « Ἐπικαταράσσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ diaskeδάσω autēn, » ἐκεῖνο τάχα ποῦ. Θεοῦ μὲν γὰρ κατανεύοντος τὴν εὐήμεραν τισὶν, εὐφορήσει τὰ ἐν ἀγροῖς, εὐκαρπία τε ἔσονται καὶ εὐθηναί, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐπιδώσει τὰ ὀρέμματα, καὶ φθορὰς ἔσονται τῆς τῶν σωμάτων ἀμείνους αὐτοί. Ἀριστάν-

** Matth. viii, 10. ** Levit. xxi seqq.

(1) Deficit verbum impersonale.

τος δὲ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, πρὸς πᾶν τούναντιον αὐτοῦ, μεταχωρήσει τὰ πράγματα, καὶ ἀπέσται μὲν πάντως τὸ εὐμερεῖν, κατακρατήσεται δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς ἂν εἰκότως καταγένοιτό τις. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ λόγος ὡς ἐν ἀσθητοῖς τε καὶ προσχαίροις πράγμασιν.

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον ὡς, εἰ μὴ τις ἐλοίτο πᾶς θέλας εἰς νοῦν ἔχειν ἐντολὰς, οἰχέσεται πάντα αὐτῷ, πρὸς τὸ μηδὲν τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, ἔξει τε καρπὸν οὐδένα τῆς φιλοθέου ζωῆς· ἀλλ' ἔσται μὲν εὐλογίας τῆς ἀνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ τητούμενος, παραπεισέται δὲ ταῖς ἀραῖς καὶ ταῖς ἐκ τούτων ποιναῖς. Ζητήτειον δὲ οὖν τὴν τοῦ Θεοῦ θέαν· καὶ τίνα δὴ τρόπον τοῦτο κατορθώσωμεν, αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν εἰπὼν· « Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τότε καὶ πλήρη τὴν εὐλογίαν ἀποληψόμεθα καὶ ἀκράδαντον τὴν εὐθυμίαν, καὶ ταῖς πνευματικαῖς εὐκαρπίαῖς ἐντροφησόμεν, ἐμπλεοὶ τε παντὸς ἀγαθοῦ γεγονότες, τὴν ἀληθῶς ἀξιοπρεπῆ καὶ ἐξαιρετὸν διαχέσωμεν βίον.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον, καὶ σκορπῶ ἐν γαστρον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, ἐν γαστρον κορτῶν ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. Καὶ ἐκινῶσθε διδοὶ ἐγὼ ἐξαέσταλχα πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην, τοῦ εἶναι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς Λευίτας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΙΖ'. Κάκρυπται τι πάλιν ἐν τοῖς προκειμένοις, ὃ καὶ οἶμαι δεῖν τοῖς φιλακράμοσι διατρανοῦσθαι σαφῶς· συνελεν γὰρ ἂν οὕτω εὐ μάλα τὸ δηλούμενον. Ὁ νόμος τοίνυν ὁ διὰ Μωσέως ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς τὴν τῶν θεῶν θυσιαστηρίων παραστάτην καὶ ἱερουργόν στεφανῶν, ὅσον ἐν τάξει Θεοῦ τέθεικεν αὐτόν. Ἐφ' ἧν γὰρ οὗ· « Κάρπωμα Κυρίου ὁ κλήρος αὐτοῦ. » Ἐφ' ἧν δὲ πάλιν καὶ ὁ θεσπέσιος Πάυλος· « Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. Οὐχ οἱ ἐγγίζοντες τῷ θυσιαστηρίῳ, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσιν; » Ἔθος γὰρ ἦν ἀπὸ παντὸς θύματος ἀφαιρεῖσθαι τῷ Θεῷ βραχίονα, καὶ στηθύνιον, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, καὶ τοὺς δύο νεφροὺς, καὶ μὲν τοι τὸ ἐν γαστρον, τουτέστι, τὴν κοιλίαν, ὑπεμφαίνοντος αἰνιγματικῶς τοῦ νομικοῦ γράμματος ὅτι πάντα ἡμῶν τὰ ἐντόσθια τῶν ἀνατιθέντων ἑαυτοὺς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ ἱερὰ τε εἶναι προσήκει καὶ ἡγιασμένα. Προσεκομίζοντο γὰρ τὰ ἐντόσθια, τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς ἀκαθαρσίας ἀπηλλαγμένα. Βραχίων τε μὴν ἰσχυρὸς ἂν νοοῖτο σημεῖον. Χρῆναι δὲ φημί πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἰσχύοντας ἡμᾶς καὶ ἀνδριζομένους ἀναμελωθεῖν ἐκείνῳ σοφῶς τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας· « Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου, τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. » Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐντοσθίων καὶ τελουμένων θυσίων κατὰ τὸν νόμον ἰσχυρὸς ἡμῖν ἂν ἐκπεποιήται λόγος ἐν ἑτέραις συγγραφαῖς. Οὐκοῦν τὰ ταῦτα λέγειν ἀφέντας εἰς τὸ παρὸν, τῶν προκειμένων τὴν διατάφησιν, ὡς ἐνι, ποιεῖσθαι σπουδάζομεν. Προστεταχένος τοίνυν τοῦ νόμου μωμοσκοπεῖσθαι· δεῖν τὰ ἱερὰ, καὶ ἀσάρανιστον

A suam, res omnino versum iri retro et statum beatiorum procul abfuturum, invalidura potius ob quam quis merito hic non moretur. Et hæc quidem ut in rebus sensum tangentibus ac temporaneis dicta sunt.

Sciendum autem plane, nisi quis divina mandata animo continere voluerit, omnia animi bona ipsi in nihilum abitura, et vitæ religiosæ fructum nullum relaturum: quinimo coelestem, atque a Deo impertiri solitam benedictionem amissurum, et in maledictiones poenasque consequentes incursum. Studendum ergo Dei gloriæ; quod quomodo legitime fiat, ipse Salvator nos docuit illis verbis: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est ». Tunc etiam plenam benedictionem et immobilem mentis serenitatem recipiemus, et in spiritualium fructuum ubertate cum voluptate verfabimur, repletique bonis omnibus, verè nobis dignam et præclaram vitam traducemus.

Gen. 3, 4. Ecce ego separo vobis numerum, dispergam ventriculum super facies vestras, ventriculum solemnitarum vestrarum, et suscipiam vos in id ipsum. Et cognoscetis quia misi ad vos mandatum hoc, ut esset testamentum meum ad Levitas, utique Dominus omnipotens.

XVII. Rursum in verbis adductis aliquid latet quod studiosis audiendi siquid declarandum sentio: sic enim commodissime eorundem vim sensumque percipient. Lex igitur Mosaica sacris altaribus astantem et operantem honoribus supremis efficiens, propemodum Deo æquabat; ait enim: « Oblationes Domini possessio ejus ». Et divinus Paulus: « Videte Israel secundum carnem. Nonne qui appropinquant altari, participes sunt altaris? » Erat quippe solenne a qualibet hostia separari Deo armum, et pectusculum, et reticulum jecoris, et duos renes, et ventriculum: quo quidem Scriptura legalis per involucrem indicat omnia interiora eorum qui se dedicaverunt Deo in odorem suavitatis sancta et sanctificata esse oportere. Offerebantur enim intima a sordibus inhaerentibus purgata. Armus porro roboris indicium intelligi potest. Existimo autem nos ad omne opus bonum valentes atque animosos illud sapienter modulari debere quod Psaltes lyra sua cantavit: « Benedic, anima mea, Dominum, et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus ». Ac de intestinis quidem et sacrificiis secundum legem peragi solitis enucleate nobis in alijs libris disputatum est. Quare de his plura dicere supersedentes in præsentia, pro facultate enitmur. Cum præcepisset ergo lex victimarum labes perspicere, et inexploratam victimam ad altare haud offerre, et sacrificio perpetrando constitulis victimarum partes separare, illi

⁹⁷ Matth. v, 16. ⁹⁸ Deut. xviii, 15. ⁹⁹ I Cor. x, 18. ¹⁰⁰ Psal. cii, 1.

explorare vitia non curabant, et mandatum de aphærematis quæ vocantur irritum faciebant, et non jam quod Deo, sed quod cupiditati suæ arrideret præstantes, stabilientes et constanter observari studentes, quas sibi commodiores putabant hostiarum carnes eligebant. Istud in reprehensionem adducit, ei ait: « Ecce ego separo vobis bumerum. » *Separo* posuit, pro, *separavi*, et denuo volo servari consuetudinem. Superadjeci quasi, sive adjicio « ventriculum quoque in facies vestras. » Quoniam enim ipsi dedecorant altare, ideo Deus dicit, « dispergam, » velut par pari referens. « Qui enim me contemnit contemnetur ». — « Suscipiam itaque vos in idipsum: » hoc est, in hoc ipso superior flammam, et impios redarguam. Quia enim legem de seligendis ad usum vestrum observastis, partemque vobis concessam neulquam relinquere sustinistis, et supervacaneum vobis videtur vitia inspicere, propterea cognoscetis clausa esse super vos ostia: hoc est, sacerdotio vos exclusos et ejectos esse. Quoniam ego dedi mandatum hoc, sive testamentum, quod disposui ad Levitas. Quid igitur inde? Sciendum est divinarum altarum ministris faciendum quod vult Deus, **836** et mandatis dominicis poshabendum atque contemnendum præ illis quidquid alioqui ipsis commodum videtur. Sic enim sancti erunt sacrarum ministri, nec pereuntia diligunt, nec a turpi questu transversim agentur. τρεσθαι χρή, καὶ τῶν δεσποτικῶν προσταγμάτων ἐτέρως δοκᾷ. Ἰεροὶ γὰρ οὕτως ἔσονται λειτουργοί, αἰσχυρῶν ἡττώμενοι.

Vers. 5. Testamentum meum fuit cum eo vitæ et pacis.

XVIII. Loquitur de iis qui sanæ et cum laude sacerdotium erunt, illudque rem esse vere admirabilem ostendit, quod quidem ad legem, et ad divinarum Scripturarum fructum confirmationemque pertinet. Nam, ut sapienter scribit Paulus: « Lex sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum ». Quando igitur visum est de Levi verba facere, sensus percommode, plane non ad illum qui ex Jacob progenitus, et inter duodecim filios ejus numerabatur, referendus est, jam enim qui sacerdotio fungantur de familia Levi nulli sunt omnino; intelligendum autem sacerdotium, et hoc ipsum quod est sacra facere in persona Levi quodammodo figuratum. « Fuit igitur, inquit, ad ipsam testamentum meum vitæ et pacis. » Proposita est enim verbis Mosi sanctissimo lex scripta ordinata per angelos, per Moysen autem posita Israelitis, vitam, et pacem iis qui innocenter vivere et legislatoris voluntatem pro regum sibi proponere vellent, annuntians.

¹¹ 1 Reg. iv, 20. ²² Rom. vii, 12. ³³ Galat. iii, 19.

(1) Hunc locum fortasse ita rectius legas: Κεκλεισμένους ἐπ' ὑμῖν τὰς θύρας, ὅπως δὲ ἐκκλησιάζοιτο.

A θυμὰ μὴ προσκομίζεσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τοὺς τεταγμένοις εἰς ἱερουργίαν τὰ τῶν θυμάτων ἀφορίζεσθαι μέρη, κατημέλησαν μὲν τοῦ χρήναι μωμοσκοπεῖν, ἡτεθήκασι δὲ τὴν ἐντολὴν τῶν καλουμένων ἀφαιρεμάτων, οὐ τοῦ Θεοῦ μάλλον ἢ τῶν ἰδίων πράττοντες θελημάτων, κρατύνοντές τε καὶ ἐμπεδοῦν σπουδάζοντες, ἅπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν ἰδοὺ τὰ ἐκ τῶν θυμάτων συναγείροντες κρέα. Τοῦτο παράγει πρὸς ἐλεγγον, καὶ φησιν: « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον. » Τὸ δὲ, ἀφορίζω, νῦν τέθεικεν ἀντὶ τοῦ, Ἀφώρισά τε ἦδη, καὶ εἰς δεῦρο βούλομαι τηρεῖσθαι τὸ ἔθος. Προσέβρυξα δὲ ὥσπερ, ἥτοι προσρίπτω καὶ τὸ ἐκ νουστρου εἰς τὰ πρόσωπα ὦμον. « Ἐπειδὴ γὰρ ἀτιμάζουσι αὐτοὶ τὸ θυσιαστήριον, ταύτη τοι ἔσκορπιώ, » φησὶ, ὅσον ἀνθυδρίζων. « Ὁ γὰρ ἐξουθενῶν με, φησὶ, ἐξουθενωθήσεται. » — Ἀλλ' αἱ δὲ οὖν ὅμας εἰς τὸ αὐτὸ, « τοῦτέστι, ἐν αὐτῷ δὴ τοῦτῳ περιέσσομαι, καὶ ἀσεβοῦντας ἐλέγξω. Ἀνθ' οὗτο γὰρ δὴ τὸν μὲν ἐπὶ τοῖς ἀφαιρέμασι τοῖς ὦμον τετηρηκάτε νόμον, καὶ τῆς δοθείσης ὑμῖν μερίδος κατ' οὐδένα τρόπον ἀνέχεσθε καταβράθυμεν, εἰκαλον δὲ ὑμῖν δοκεῖ τὸ χρήναι μωμοσκοπεῖν, γινώσθε δὲ οὖν κεκλεισμένων ἐφ' ὑμῖν τῶν θυρῶν, τοῦτέστι, ἐκλειόμενοι τε καὶ ἐκπεμπόμενοι τῆς ἱερουργίας (1). Ὅτι ἐγὼ δέδωκα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἥτοι τὴν διάθεσιν, ἣν διεθέμην πρὸς τοὺς Λευίτας. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; Εἰδέναι προσήκει τοὺς τοὺς θεοὺς λειτουργοῦντας θυσιαστηρίοις, ὅτι τὸ θεῶ δοκοῦν ἐκπράττεισθαι κατόπιν πάν, ὅπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν καὶ οὐχὶ τῶν προσκαίρων ἔραται, καὶ λημμάτων

Ἡ διδῆχη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης.

11. Ἀνακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἁγίους τε καὶ εὐδοκίμως ἱερατεύσαντας, καὶ ἀξιάστων ἀληθῶς ἀποφαίνει χρήμα τὴν ἱερουργίαν, τὸ γὰρ ἔχον εἰς νόμον καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων χρησιμωδημάτων ἐνησιν καὶ ἀσφάλειαν. Ὡς γὰρ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος: « Ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. » Ὅταν τοίνυν δοκεῖ περὶ τοῦ Λευὶ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἀναθετόν εἰς μάλα τῶν νοημάτων τὴν δύναμιν, οὐχὶ δὴ πού πάντως ἐπ' ἐκαίνοις δὲ ἀνέψυ μὲν ἐξ Ἰακώβ, ἐναριθμῖος δὲ τοῖς δυοκαίδεκα γέγονεν υἱός: οὐ γὰρ ἱερατεύουσιν ὅλος συνήσομεν δὲ τῆς ἱερωσύνης τὸ χρήμα, καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅπερ ἐστὶν ἱερουργία μονονουχὶ καὶ διαμορφούμενον ὡς ἐν προσώπῳ Λευί. « Ἦν τοίνυν, φησὶ, πρὸς αὐτὸν ἡ διάθεσίς μου τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης. » Διέλλῃται μὲν γὰρ ὡς πρὸς Μωσέα τὸν ἱερώτατον ὃ ἐν γράμμασι νόμος, διακονηθεὶς δι' ἁγγέλων, τέθειται δὲ διὰ μεσίτην Μωσέα τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, παραγγελίαν ἔχων ζωῆς καὶ εἰρήνης τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὁρθῶς καὶ κανόνα ποιεῖσθαι: τῆς ἐκ τῶν ζωῆς τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

τε καὶ ἐκπεμπόμενους τῆς ἱερουργίας: et ita nos redidimus.

Ἔοικε δὲ τι καὶ τῶν ἀναγκαιωτέρων εἰς θεωρίαν ὁ Ἀ λόγος ἡμῖν εἰς τὸ παρὼν ὑπαινίττεσθαι. Δέδοται γὰρ ὁ νόμος τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς ἐξ αἵματος Ἀεὺ παιδαγωγίαν εἰσφέρων ἐπὶ τῷ Χριστῷ, καὶ εἰκόνα τινὰ καὶ ὑποτύπωσιν ἐμφανῆ τῶν ἀληθεσιτέρων. Ἀληθὲς δὲ Χριστός, ὃς ἐστὶ ζωὴ, καὶ εἰρήνη, καὶ αὐτὸν ἡμῖν αἰ διὰ Μωσέως γράφουσι σκιαί. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν Ἰουδαίοις προσκαλῶν· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.» Αὐτὸν ἐβήλου σφαζόμενος ἄμνος ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ, τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνασώζων ἐθέλων τῷ αἵματι τοὺς χρεῖν ἐθέλοντας τὰς τῶν οἴκων φιλίας· Αὐτὸν ἡ δάμαλις ἡ πυρρὰ τε καὶ ἄμμος, ἥς ἡ σποδία μεθ' ὕδατος ἡγίαζε· ἐ τοὺς κεκοινωνμένους πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, καὶ καθὼς γέγραπται. Αὐτὸν ὁ ἄζυμος ἄρτος, αἱ τρυφόνες, οἱ νεοττοὶ τῶν περιστερῶν, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἦν ὁ νόμος τῆς ἐπὶ Χριστῷ θεωρίας. Εἰκότως οὖν λέγεται Διαθήκη ζωῆς καὶ εἰρήνης. Ζωοποιηθέντες γὰρ ἐν αὐτῷ, δι' αὐτοῦ δὴ πάλιν τὴν προσαγωγὴν ἐσχηκαμεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, εἰρηνευόμεν τε πρὸς αὐτὸν δι' ὑπακοῆς καὶ πίστεως.

Καὶ ἔδωκε αὐτῷ ἐν φόβῳ φοβεῖσθαι με, καὶ ἀπὸ προσώπου ὀνόματός μου συστήλλεσθαι αὐτόν.

ΙΘ'. Ἀπαριθμεῖται χρησίμους τὰ λαμπρὰ τῆς ἱερουσύνης ἀρχήματα διὰ τῆς τοῦ νόμου μυσταγωγίας ἐξευρημένα. Ἐνετίθει γὰρ μάλιστα τοῖς ἱερουργοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· ἐτίλλεσθαι μὲν ἀναπειθῶν ἀπὸ προσώπου ὀνόματος αὐτοῦ, τούτεστι, ὑποβάσθαι καὶ ὑποστήλλεσθαι παρασκευάζον τὸ ὄνομα τὸ Δεσποτικόν, αἰδῶ τε τὴν εἰς αὐτὸν ποιεῖσθαι δεῖν ἀναπειθῶν οὐ πάρεργον, ἀλλ' ἐσπουδασμένην· οὐ τί ἂν γένοιτο τιμωρότερον; Γέγραπται γὰρ ὅτι· «Ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, οὗτος ὑγιαίνει.» Καὶ πάλιν· «Φόβος Κυρίου, δόξα καὶ καύχημα.» Μεμαρτύρηκε τοίνυν ὁσίως καὶ ἀληθῶς ἱερατευκόσι τὸ βεβηχὸς εἰς ἀσφάλειαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πεφοβῆσθαι φησιν αὐτοὺς, ἀλλ' Ἐν φόβῳ πεφοβῆσθαι, τούτεστι, ἐν ὅλῃ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ τὸν Θεὸν εἰσδέξασθαι φόβον. Αἱ γὰρ ἐπιτάξεις ἐν τούτοις, καὶ οἱ τῶν λέξεων ἀναδιπλασιασμοὶ τὸ ἐρηρειαζόμενον εἰς ἀρετὴν τῶν ἐπαινουμένων τοῖς ἀκροαμένοις κατασημαίνουσιν.

Νόμος ἦν ἀληθείας ἐν στόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐχ εὐρέθη ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ.

Κ'. Ἐκέλευε γὰρ ὁ νόμος καὶ τοῦ ψεύδους ἀποφοιτῆν, ὁρᾷ τε καὶ δίκαια λαλεῖν, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι κρίσιν εὐθὺς τε καὶ ἀδιάστροφον ποιεῖσθαι φιλεῖν. Ἔοικε δὲ πάλιν ἀληθεῖαν ὀνομάζειν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, οὗ τὸν νόμον ἐν χεῖλεσι πεφορηκέναι φησὶ τοὺς βιοτεύοντας ἱεροπρεπῶς. Εἰ γὰρ καὶ ἦν, ὡς φησιν, ἐν σκιαῖς ὁ νόμος, ἀλλ' ἦν ἐν αὐτῷ τῆς ἀληθείας ἡ μόρφωσις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ἡ ὡς ἐν Γράμμασιν ὑπότυποις. Εὐρήσμεν γὰρ ἐν τοῖς τύποις τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. Ὅτι δὲ Χριστοῦ νόμος ἦν καὶ ὁ πάλαι τοῖς ἀρχαιότεροις διὰ Μωσέως

Videtur autem sermo quidpiam ad considerandum imprimis singulare nobis in praesenti insinuare. Data est enim lex veteribus, Levi progeniem ad Christum instituens, et imaginem quamdam ac delineationem evidentem rerum veriorum exhibens. Verus est autem Christus, qui est vita, et pax⁶⁶, ipsumque nobis umbræ Mosaicæ depingunt. Proinde et Judæos alloquens dicebat: «Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit⁶⁷.» Ipsum representabat agnus mense primo, decima quarta die, immolatus, qui servare incolumes debebat quotquot domorum postes ejus sanguine oblevissent⁶⁸. Ipsum vitula rufa et immaculata⁶⁹, cujus cinis aquæ permistus sanctificabat⁷⁰ inquinatos ad emundationem carnis, ut scriptum est⁷¹. Ipsum azymus panis⁷²: ipsum iartures, et pulli columbarum⁷³: et, ut universe dicam, lex mysteriorum Christi plena erat⁷⁴. Recte igitur vocatur Testamentum vitæ et pacis. Vivificati enim in 837 ipso, per ipsum rursus accessum adepti sumus ad Deum et Patrem, pacemque cum eo per obedientiam et fidem habemus⁷⁵.

Et dedi ei ut in timore timeret me, et a facie nominis mei pavore contraheretur ipse.

XIX. Non inutiliter insignia sacerdotii ornamenta per legis mystagogiam adinventā percenset. Sacerdotibus enim Dei timorem imprimis inserebat, impellens eos ad pavorem a facie nominis ejus, hoc est, reformidare ac vereri faciens nomen Dominicum, et ad reverentiam non perfunctoriam, sed seriam et ex studio quodam profectam eos adducens: quo quid tandem honorabilius? Scriptum est enim: «Qui timet Dominum, hic bene habet⁷⁶.» Et iterum: «Timor Domini, gloria et exultatio⁷⁷.» Testatur itaque sancte et vere sacerdotio functis stabilem securitatem eventuram. Haud enim simpliciter eos timuisse dicit, sed in timore timuisse, hoc est tota anima et corde divinum timorem recepisse. Exaggerationes enim in his, et vocum conduplicationes eorum qui laudantur in virtute constantiam audientibus cogitandam subjiciunt.

VERB. 6. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus.

XX. Jubebat enim lex et a mendacio discedere, et recta atque justa proloqui, et in unaquaque re judicium rectum ac minime perversum diligere⁷⁸. Videtur porro rursus veritatem appellare Dominum nostrum Jesum Christum, cujus legem in labiis tulisse dicit qui vitam sacerdotio respondentem transigerent. Et si enim, ut dixi, lex in umbra erat, tamen in ea veritatis forma, seu imago, evangelicorumque oraculorum ut in litteris informatio inerat. Nam in typis virtutem cultus divini in spiritu invenimus. Fuisse autem Christi legem quæ olim antiquioribus per Moysen divinitus est tradita, Salvator ipse auctor

⁶⁶ Coloss. iii, 43; Ephes. ii, 14. ⁶⁷ Joan. v, 46. ⁶⁸ Exod. xii, 5 seqq. ⁶⁹ Num. xix, 2 seqq. ⁷⁰ Hebr. ix, 13. ⁷¹ Exod. xii, 18. ⁷² Levit. v, 7. ⁷³ Hebr. x, 1. ⁷⁴ Rom. v, 1, 2; Ephes. ii, 18. ⁷⁵ Eccl. i, 13. ⁷⁶ Ibid. 41. ⁷⁷ Exod. xiiii, 6, 7; Levit. xiv, 22.

eat : « Nolite putare, inquit, quia veni solvere legem aut prophetas : non veni solvere, sed implere. Amen dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant⁷. »

In pace dirigens ambulavit mecum, et multos averit ab iniquitate.

XXI. Pacem agitare cum Deo quidnam aliud intelligi possit a nobis et ab aliis, si qui **838** sunt divinarum Scripturarum intelligentes, quam velle cogitare et facere quæ ille vult, et nulla in re ipsum offendere : sed contendere potius mores commendatione et gloria dignos colere, vitamque degere suscipiendam et cum legibus omnium maxime consentientem ? Ita quoque nos alloquitur Paulus : « Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum⁸. » Sic sane eum qui est natura et vere Dominus agnitus honoramus. Quod si creaturæ quoque divinos honores impendimus, impuro et detestabili peccato cogitationibus nostris dominante, Domino resistimus, et velut aciem adversus ipsum ad pugnam instruimus, duram cervicem contra ex-tendentes, et pertinaciam rebellionemque exercentes. Idem confirmat Salvatoris discipulus his verbis : « Nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo ? Et qui vult amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur⁹. » Quod si ad universorum Domini per fidem et peccati ejectionem nos converterimus, nihil se objiciet, nec quidquam nos ejus amicitia prohibebit, cui agglutinabimur quodammodo in omni genere bonitatis, et recta via gradiemur, et per speciosam semitam ambulabimus, nos ipsos et alios ad eam dirigentes. In his autem contendere occupari præ aliis sanctos sacerdotes decet, de quibus verissime dici queat : « In pace dirigens ambulavit mecum, et multos convertit ab iniquitate. » Subditi enim plerumque præpositorum suorum bonos mores per eadem vestigia sequuntur : et qui incedunt directa via salvant multos, nec difficulter eo permovent, ut vita petulante et exsecrabili moribusque improbis nuntium remittentes, meliora et suscipienda quæque apud Deum et homines laus comitetur, consecrari malint.

Vers. 7. Quoniam labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini omnipotentis est.

XXII. Quoniam modo multos converterit, atque ambulaverit dirigens in pace cum Deo, exponit, atque eum gestasse in labiis sive in lingua omnium ad bene vivendum requisitorum notitiam, fuisseque institutorem insipientium, et magistrum infantium, et volentibus legis scita discere, verum et ab omni errore remotissimum præceptorem, non alio divinum oraculorum sensum detorqueantem, neque doctrinam doctrinas, mandata hominum¹⁰ : sed tanquam angelum Dei, subiectis sibi populis obecu-

α κεχρησµωδηµένος, ἀναπέσαι λέγων ὁ Σωτὴρ· « Μὴ νομίσῃτε ὅτι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας· οὐκ ἦλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Ἀμήν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἴωτα ἐν ἡ μίᾳ κεράλι οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἀπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας.

ΚΑ'. Τὸ εἰρηνεύειν πρὸς Θεὸν τί ἂν ἑτέρον νοῶτο πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ ἑτέρων, ὅπερ ἂν εἴεν τῶν θείων Λογίων ἐπιστήμονες, ἢ τὸ φρονεῖν ἐλθεῖν καὶ ὄρναι ἃ βούλεται, καὶ κατὰ μηδέν᾽ τρόπον πρόσκρουειν αὐτῷ, κατορθοῦν δὲ μᾶλλον ἐπιτελεῖν τὴν εὐκλεῆ πολιτείαν, καὶ ἀξιάγαστόν τε καὶ ἐνομοτάτην ζωὴν ; Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἡμῖν προσπεφώνηκε Παῦλος· « Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς Θεόν· οὕτω μὲν τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Δεσπότην εἰδοὺς τιμῶμεν. Ἀνάπτοντες δὲ καὶ τῇ κτίσει τὸ σέβας, καὶ κατακρατούσης τῶν ἡμετέρων ἐννοίῳν τῆς βεβήλου τε καὶ βδελυρᾶς ἀμαρτίας, ἀνθεστήκαμεν τῷ Δεσπότη, καὶ οἷον ἀντανιστάμεθα πρὸς μάχην αὐτῷ, σκληρὸν αἰρόντες τὸν αὐχένα, καὶ τὸ ἀπειθεῖν καὶ δυσήνιον μελετώντες ἐτι. Καὶ πιστώσεται λέγων τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς· « Οὐκ οἴσate ὅτι ἡ φύλις τοῦ κόσμου ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστίν ; καὶ ὁς ἐὰν βουλῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. » Ἐπιστρέφαντες δὲ πρὸς τὸν τῶν ἐλῶν Θεὸν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀνηρημένης, τὸ μεσολαβοῦν οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἀπειρήσει τις τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος· κολλώμεθα ὥσπερ αὐτῷ διὰ πάσης ἐπεικειας, βαδιούμεθα τε δι' εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τὴν καλὴν ἀληθῶς πορευσόμεθα τρίβιν, ἀπευθύνοντες εἰς ἐαυτὴν ἐαυτοῦ καὶ ἑτέρους. Πρέπει δ' ἂν μάλιστα τὸ ἐν γὰ τοῦτοις εἶναι ζητεῖν τοῖς ὁσίοις ἱεροουργοῖς, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως· « Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας. » Ἰχνηλατεῖ γὰρ πως τὸ ὕψησον τὰς τῶν ἡγουμένων ἐπεικειας, καὶ ὅπερ ἂν ἔρχοντο δι' εὐθείας ὁδοῦ, ὥς οὖσι πολλοὺς, ἀναπέθουσι τε βραδίως τὴν ἀσελγῆ καὶ ἐπάρατον ἀφέντας ζωὴν καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας τρόπους, ἀνθελθεῖν τε καὶ ἀγαπᾶν τὰ ἀμείνω καὶ ἀξιάγαστα, καὶ οἷς ἂν ἐποίτο τὸ ἐπαινέσθαι δεῖν παρὰ τε Θεῷ, καὶ ἀνθρώποις.

Ἵτι χεῖλη ἱερῶς φυλάσσεται ἡγῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ, διὸτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστι.

ΚΒ'. Τίνα δὴ τρόπον πολλὰς μὲν ἀπέστρεψεν, παραπεύρεται δὲ κατευθύνων εἰρήνην κατὰ Θεοῦ, διατρανοί, λέγων, ὥς πεφόρηκε μὲν ἐν χειλεσιν, ἡγουν ἐπὶ γλώττις, παντὸς τοῦ πρὸς ζωὴν ἀναγκαίου τὴν γνῶσιν, γέγονε δὲ παιδευτὴς ἀφρόνων, διδάσκαλός τε νηπίων, καὶ τοῖς ἐθέλουσι ἀναμαθεῖν τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν ἀληθές τε καὶ ἀπλανέστατος ἐξηγητής, οὐκ ἐτέρωτέ ποι μετατρέπων τῶν θείων λογίων τὸν νοῦν, οὔτε μὴν διδασκῶν· ἐδιδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων· ἀλλ', ὅσον ἄγγελός Θεοῦ, διαλέυκαφιν

⁷ Matth. v, 17, 18. ⁸ Rom. v, 1. ⁹ Jac. iv, 4.

¹⁰ Isa. xlix, 13 ; Matth. x, 9.

αὖ μάλα τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς τὸ ἀμαρῶδες ἔσθ' ὥστε
 χρησμοδοῦμενον· Ἀπαγγέλλει γὰρ οὐ τὸ οἰκεῖον
 θέλημα, οὔτε μὴ τοὺς ἀπὸ γνώσεως ἰδίας ἐρευνᾶται
 λόγους, ὅπρηται δὲ μᾶλλον δεσποτικοῖς θεσπίσασσι
 φαῖναι δ' ἂν, οἷε καὶ ἀληθεῖς ἐν τοῦτοῖς τὸ εἰρημικόν
 ἐπὶ βίβλῃ· Παροιμιῶν· ὁ Θεσαυρὸς ἐπιθυμητὸς ἀνα-
 πύσσει ἐπὶ στόματος σοφοῦ, ἄφρονες δὲ ἄνδρες
 καταπλύνται αὐτόν. ὁ Πρὸς ἐπαῖνον δ' ἂν γένοιτο
 τοῖς ἀπαγγέλλουσιν τι παρὰ Θεοῦ, τὸ μὴδὲν οἷς ἀκη-
 κῶσαι προστιθεῖναι πλεον, μῆτε μὴν ὑπαίρεσιν τίνα
 ποιεσθαι τολμᾶν, τοῦτο τοι μικροῦ παντάλῃς ἀξίου-
 σις λόγου· Τὰ τῶν Φαρισαίων ἀνόσια στίφη λήρου
 εἰς τοῦτο κατώλισθεν ἀμαρῶς, ὥς διδάσκειν μὲν
 διδασκαλίαις, ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ διὰ δὲ γε τὴν
 σφῶν παράδοσιν τὰς θείας ἀκυροῦν ἐντολάς· Τοιαῦτα
 γὰρ γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς παρὰ Χριστοῦ τὰ ἐγκλημάτα.
 Ἀσπαλῆς οὐν ὁ νόμος· ἔφη γὰρ πού περὶ τῶν θεῶν
 λογῶν, τὸ ἐπ' αὐτῶν οὐκέτι προσθεῖναι, καὶ ἀπ'
 αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Φυλάσσεται τοίνυν τῶν ἐσ-
 ρέων τὴν χεῖλη τὴν τοῦ νόμου γνώσιν, καὶ αὐτὸν
 ἀπαγγέλλει προστιθεῖς οὐδέν· Ταῦτ' οἱ καὶ ἄγγελος
 νομαζέται· Κυρίου παντοκράτορος, κατεῖχε τὴν φύσιν
 αὐτοῦ νόμον ἔχει τῆς γλῶττης τὸ κίνημα.

Ὑμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἡσθενή-
σατε πολλοὺς ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν διαθή-
κην τοῦ Λευὶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΚΓ'. Ἀντιπαρξάγει τρόπον τινὰ ταῖς τῶν εὐδοκί-
μων ἐπιεικείαις τὰ τῶν βραθύμων ἐγκλήματα, καὶ
ταῖς τῶν ἀμεινόνων ἀντιπαράθεσιν ἐλέγχει τὸ
φαῦλον. Ὅσπερ γὰρ τὸ φῶς ἐν σκότει φαίνει, τελεῖ-
ται δὲ ἐν ἀσθενείαις ἡ δύναμις· οὕτως καὶ τῆς
ἀρετῆς τὸ κάλλος ἐκφανεστέρην ἔχει τὴν εἰδάν (1),
εἰ δὴ παρακλιπτό τις φαυλοτέρη ἡ ἀμαρτία. Οὐκὼν
διεβίωσαν μὲν τινες ἱεροπρεπῶς, ἐν εἰρήνῃ κατευθύ-
νοντες ἑαυτοὺς τε καὶ ἑτέρους, καὶ ἦσαν μετὰ Θεοῦ,
καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἀδικίας. Περφορήκασι
γὰρ ἐν χερσὶ γυνῶσιν, καὶ ἀκριβεῖς γεγόνασι τῶν
θεῶν νόμων ἐρμηνευταί. Οἱ δὲ δὴ μετ' ἔκεινους, καὶ
πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἐκκεκληκασιν ἐκ τῆς οδοῦ, παρ-
ύλισθον γὰρ τοῦ εἰκότος, σφῆς τε αὐτοὺς καὶ ἑτέρους
οὐ μετρίως ἠδίκηκασι, καὶ πολλοὺς ἠσθένησαν ἐν
νόμῳ, τούτέστιν, ἀσθενεῖς καὶ ἀδρανεστάτους ἀπο-
τετελέκασι περὶ γε τὸ δεῖν ἐλθεῖν βίῳ ἐν νόμῳ.
Εἰ γὰρ ἔξω τοῦ πρέποντος οἴχεται τὸ ἡγούμενον,
πῶς ἦν εἰκὸς μὴ οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως συναπο-
φύγηται καὶ τὸ ὑπήκουον, καὶ τοὺς προῦχοντι συγκαταλι-
σθεῖν τὸ ἐν μοίρᾳ τῇ καταδεεστέρῃ, καὶ ὡς ἐν συν-
έσει μειονεκτούμενον; Ὅσπερ γὰρ ἐννομὸς τε καὶ
δσιος ἱερὸς μιμητὰς ἐργάζεται τῶν ἰδίων κατορθο-
μάτων τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς· οὕτω καὶ τὸ ἐναντίον.
Εἰ γὰρ αὐτοὶ διεφθάρκασι τὴν διάθεσιν τοῦ Ἀεὺλ,
πῶς ἦν εἰκὸς τοὺς παρ' αὐτῶν μεμυσταγωγημένους
σέπτην ἡγεῖσθαι τὸν νόμον;

Καὶ ἐγὼ δέδωκα ὑμᾶς ἐξουδεωμένους εἰς

A priora interdum divinarum **839** Scripturarum dilucidantem. Non enim suam voluntatem nuntiatur, nec suae cognitionis ac scientiae sermones eructat : sed potius Dominici oraculis inservit. Dixerim porro etiam in his verum reperiri quod in libro Proverborum exstat : « Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis : stulti autem viri devorabunt illum⁸⁴. » Nam illud ad laudem Dei nomine quidpiam nuntiandum pertinet, quod nihil auditis opponunt, ut : aliquod subtrahere audient, quod scilicet id omnino parvi aestimant. Phariseorum impia turba eo imperitiae devenit, ut doceret doctrinas, mandata hominum, et propter suam traditionem Dei mandatum irritum faceret⁸⁵. In hoc enim crimen Christus illos vocavit. Tota est igitur lex, quae quodam loco de divinis oraculis sanxit, non addendum, nec auferendum⁸⁶. Custodient igitur verba sacerdotis scientiam⁸⁷ legis, quam annuntians nihil addit. Idecirco et angelus Dei omnipotentis appellatus est, quoniam naturam humanam gerat, quoniam voluntatem Dei perspicue nuntiatur, et legem sermonis hortatorem habet.

Διόρωτος ἐστὶν, ὅτι τῷ Θεῷ δυνάμει ἀπεργάζεται σωτῆς,

VERS. 8. Vos autem declinastis a via, et infirmos fecistis multos in lege, corrupistis testamentum Levi, dicit Dominus omnipotens.

XXIII. Laudatorium probitati inertium criminum
tanquam in acie adversa statuit, meliorumque oppo-
sitione malos coarguit. Sicut enim lux in tenebris
apparet magis, et virtus in infirmitate perficitur¹⁴: ita virtutis elegantia, si qua nequitia aut
peccatum fuerit e regione collatum, splendidior ap-
paret. Quare quidam, ut sacerdotibus decorum est,
vitam transierunt, in pace semetipsos aliosque diri-
gentes, et erant cum Deo, et multos ab iniquitate
converterunt. Portabant enim scientiam in manibus,
divinasque leges fideliter interpretabantur. Illorum
autem successores, ad quos etiam est sermo, de via
deflexerunt, ac de eo quod consentaneum erat de-
lapsi, ibi semetipsis aliisque non mediocriter nocue-
runt, et non paucos in lege infirmarunt, hoc est,
imbecilles et languidissimos ad vitam legibus con-
sonam reddiderunt. Nam si qui præsunt a decoro
transversim abeant, quomodo credibile est qui sub-
sunt, non modis omnibus simul ituros, et qui sorte
840 inferiores sunt, et intelligentia minus valent,
cum eminentioribus una lapsuros? Quemadmodum
enim sacerdos legum observans et sanctus populum
sibi subjectum suorum recte factorum imitorem
efficit, ita contra. Si enim ipsi corrumpebant testa-
mentum Levi, quomodo ab iis in sacris institutis
legem venerabilem ducere erat verisimile?

VERS. 9. *Et ego dedi eos contemptibiles in omnia*

¹¹ Prov. xxi, 20. ¹² Matth. xv, 6-9. ¹³ Deut. iv, 2. Malach. ii, 7. ¹⁴ II Cor. xii, 9.

(1) Aubertus, *Ενδειαν*. EDIT.

gentes, pro eo quod eos non custodivistis vias meas, sed accipiebatis personam in lege.

XXIV. Ad patrum peccata redit, ipsosque veterum criminum adinonet. Et quoniam in lege custodienda constantes non erant, ideo traditos affirmat illis a quibus in captivitatem sunt abducti, miseri, et abjecti, et omni indulgentia exclusi. Quid enim incommodorum passi non sunt, et quas calamitates infelices illi non exantlarunt? Ceterum, si nosse vultis, inquit, causas ob quas iratus est vobis, audietis dicentem: « Quia vos non custodivistis vias meas, sed accipiebatis personam in lege. » Hoc est, opinor, corripisse testamentum Levi, viam vite secundum legem tenere noluisse, et in unoquoque negotio iniquissime iudicasse: tametsi Deus aperte dicat: « Non accipies personam in iudicio, secundum parvum aut magnum non iudicabis¹⁹. » Per quas autem culpas hostibus traditos et abjectos esse dicit, per easdem apposite minatur, nisi rationes vivendi rectius iustituerint, se illorum supplicio non temperaturum. Insolenter enim in legem peccantes idonea et congruentissima poena sequetur.

ἀπαίλῃ, ὥς ἐι μὴ ἔλαιντο βιοῦν ὀρθῶς, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἀπόσχοιτο τοῦ κολάζειν αὐτούς. Ἐφεται δὲ τοῖς ὑδρίζουσι τὸν νόμον ἢ τοὺς τοῦτο δρᾶν ἐκωθῶσι πρέπουσά τε καὶ ἀρμοδιωτάτη δίκην.

Vers. 10. Nonne pater unus omnium vestrum? Nonne Deus unus creavit vos? Quare reliquistis unusquisque fratrem suum, ut pollueretis testamentum patrum vestrorum? Derelictus est Judas, et abominatio factus est in Israel et in Jerusalem.

XXV. Cum inciperemus in prophetam commentarium conscribere, dicebamus, post reditum e Babylone ab Assyria, Israelitas, parvipendentes legem, extraneis uxoribus se implicasse. Quæ res amentibus illis eo usque procedebat, ut cum aliis simul sacerdotes eodem ruerent, et jam ductas ipsas quoque e sanguine Israel pro despectissimis haberent, domoque ejicerent, et in earum locum peregrinas introducerent Ammonitidas et Idumæas, ex quo Israel magnopere contaminabatur. Non enim illæ patrios mores deserebant, sed etiamnum idola venerabantur, et militiam cœli adorabant, et egebantur pene qui cum feminis adeo mente corruptis habitarent, simul inquinari et Deum offendere. De his in libris Esdræ multa scribuntur²⁰. Accusat igitur eos universorum Deus, ut uxores Israelitidas sive Judæas aspernantes, ecclesie autem alienigenarum filias adhaerentes, cum tamen hujusmodi conjunctionem lex interdiceret. Verum illi, tam venerandum mandatum nescio quo modo Bocci facientes, aut mulierum specie ad voluptates lascivas abripiebantur; aut fortasse alienorum amicitias, ne in ipsos bellarent tanquam jam socios et propter nuptias affinitate conjunctos, hac ratione captare moliebantur. Quod aliud nihil erat quam fide titubante injuriosius agere cum Deo, quasi qui eos de illo-

πάντα τὰ ἔθνη, ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ.

ΚΔ'. Ἐπὶ τὰς τῶν πατέρων ἀνείσιν ἀμαρτίας, ὑπομνήσκει δὲ καὶ αὐτοὺς τῶν ἀρχαιοτέρων αἰτιμάτων. Καὶ ἐπειπερ ἦσαν οὐκ ἀσφαλεῖς περὶ τὴν τοῦ νόμου τήρησιν, ταύτη τοι δεδοῦσθαι φησὶν αὐτοὺς τοὺς ἀποκομίσασιν εἰς αἰχμαλωσίαν οἰκτροῦς, καὶ κατεβρίμμένους, καὶ φειδοῦς ἀπάσης ἐκπεπτωκότας. Τί γὰρ τῶν ἀνιερῶν οὐ συνέβη παθεῖν αὐτοὺς, ἢ ποταῖς οἱ τάλανες οὐ κεκοινωνήκασιν συμφοραῖς; Ἀλλ' εἰ βούλοισθε, φησὶ, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας τῆς ἐφ' ὧμῶν γεγεννημένης ὀργῆς, ἀκούσεσθε λέγοντος· « Ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ. » Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διαφθεῖραι τὴν διαθήκην τοῦ Δεσπ. τὸ μὴ τηρεῖν ἐλέσθαι τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς τὴν ὁδόν, ἐκτοπώτατας δὲ λίσαν καὶ τὰς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι ποιέσθαι κρίσεις, καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἀναργῶς· « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, κατὰ τὸν μικρὸν καὶ τὸν μέγαν οὐ κρινεῖς. » Δι' ὧν δὲ φησιν ὡς ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας δίδονται τοῖς ἔχθροῖς καὶ γεγόνασιν ἀπεβρίμμενοι, διὰ τούτων αὐτῶν εὐφυᾶ ποιεῖται τὴν ἀπαίλῃ.

Οὐχὶ πατήρ εἰς πάντων ὧμῶν; Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἑκτισεν ὧμᾶς; Τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τοῦ βεθλιῶσαι τὴν διαθήκην τῶν πατέρων ὧμῶν; Ἐγκατελίφθη Ἰούδας, καὶ βδελύγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ.

ΚΕ'. Ἀρχόμενοι τῆς εἰς τὸν προφήτην συγγραφῆς, ἐλέγομεν ὅτι, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος καὶ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων ἐπάνοδον, ὀλίγα τῆς νομικῆς φροντισαντες ἐντολῆς, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ταῖς ἀλλογενέσιν συνεπλέκοντο γυναῖξιν. Καὶ πρὸς τοῦτο ἐξετέλῃσιν αὐτοὺς προβῆναι τὸ δρῶμενον, ὥς καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄλλους συναποφέρεισθαι τοὺς ἱερατεύοντας, καὶ τὰς μὲν ἡδὴ συνωκισμένας αἷ καὶ ἦσαν ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ, ἀτιμωτάτας ἡγεῖσθαι, καὶ ἀποπέμπεσθαι τῶν ἐσθίων, εἰσοκίζεσθαι δὲ μέλλον τὰς ἀλλογενεῖς Ἀμμανιτίδας καὶ Ἰδουμαίας· καὶ πολλὴ τις ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Ἰσραὴλ βεβήλωσις ἦν. Οὐ γὰρ κατέληγον ἐκεῖναι τῶν πατέρων ἐθῶν, ἀλλ' ἐλάτρευον μὲν εἰδώλοις ἐτι, προσεκύουν δὲ καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦν πως ἀνάγκη τοὺς ταῖς οὕτω τὴν φρένα κατεφθαρμέναις συνωκηκότας συγκαταμαίνεισθαι καὶ προσκρούειν Θεῷ. Πόλως δὲ γε λίαν ὁ ἐπὶ γε τούτοις γέγονε λόγος ἐν τοῖς Ἑσδρα βιβλίοις. Κατατιτίζεται τοίνυν αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὥς γυναῖκα μὲν ἀτιμάζοντας τὰς ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ ἦγουν τοῦ Ἰούδα, προσκαίμενους δὲ ἀνοσίως ταῖς τῶν ἀλλοφύλων θυγατράσι, καίτοι τοῦ νόμου τὴν σύνοδον ἀποφάσκοντος. Ἀλλ' οἱ τῶν οὕτω σεπτῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ὀλιγοφρόνως, ἢ ταῖς τῶν γυναικῶν ὥραις πρὸς ἀσελγείας ἡδονὰς συνηρπάζοντο, ἢ τάχα που ταῖς ἐκ τῶν ἀλλοφύλων φιλαῖς ὑποτρέχειν ἠθέλουν, ἵνα μὴ μάχοντο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἡδὴ

¹⁹ Deut. 1, 17. ²⁰ 1. Esdr. x, 2 seqq.; II Esdr. xiii, 5 et 25 seqq.; III Esdr. ix, 9 seqq.

γνωρίμους, καὶ τὴν ἐκ γάμων ἔχοντας ἀγχιστεῖαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἕτερον οὐδὲν ἢ ταῖς ὀλιγοπιστίας καθυβρίσαι θεόν, ὡς τῆς ἐκείνων χειρὶς ἐξελεῖσθαι μὴ δυνάμενον, ἥγουν ἀποφῆναι κρείττονας τῆς ἐξ ἁλλοφύλων πλεονεξίας. Ἐλύπει δὲ οὖν κατὰ πάντα τρόπον τὸ χρῆμα θεόν. Ταύτη τοι καὶ τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀλογοῦντας βλέπων, φησί· «Ὁὐχὶ θεὸς εἰς ἔκτισιν ὑμᾶς; Οὐχὶ πατὴρ εἰς πάντων ὑμῶν; Τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ;» Εἰς μὲν γὰρ ὁ πάντων ἐστὶ δημιουργὸς, καὶ ἐνὸς οἱ πάντες ἀεσπότης, βουλομένου συνδεῖσθαι τὸ ποιηθὲν εἰς ἑνωσιν καὶ ὁμοφυλίαν τοῖς τῆς ἀγάπης ὅμοιοις· Εἰ μὲν γὰρ ἦσαν δύο θεοὶ καὶ κύριοι, ἢ καὶ πλείους ἔτι, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν ταῖς τῶν ποιησάντων γνώμας συγκαταμερίζεσθαι τὰ ποιήματα, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα στάσιν εὐαφόρμους εἰσδέχεσθαι, κατὰ γὰρ τὸ τοῖς κρατοῦσι δοκοῦν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἔστιν ὁ διὰ πάντων καὶ ἐν παντί καὶ ἐπὶ πάντας θεός, ποῖα τις ἂν γένοιτο τῆς διανοίας πρόφασις; Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τοῦτ' αὖ καὶ εἰς ὁ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ κατὰ σάρκα πατὴρ, τοῦτέστι, ὁ θεοπαιστος Ἀδραμ, τί τὸ ἀναπειθόν τὴν τῆς φιλίας εἰσδέχεσθαι νόσον; Ἡ πῶς οὐκ ἀκόλουθον τοῖς ἐξ αἵματος ἑγγύς ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει κατατίθεσθαι τὴν ἀγάπην; Πῶς δὲ οὐ μανίας ἑγγύς τὸ ταῖς τῶν ἁλλοφύλων ἐπιμαίνεσθαι θυγατέρας, τὰς οἶκοι τε καὶ ἐκ γένους ἀτιμάζοντας, ἵνα βεβηλώσης αὐτὴν διαθέσιν αὐτῶν τῶν πατέρων; Τετρηχασί γὰρ ἔκεινοι τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις διηγορευμένα περὶ γυναικῶν ὀνειδίζον· Ἦκουον γάρ· «τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. Ἀποστήσει γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις.» Οἱ δὲ παρ' οὐδὲν ποιησάμενοι τὸ χρησμώδημα, πεπατήκασιν τὸν νόμον, καὶ, τὸ γὰρ ἦκον εἰς αὐτοὺς, ἀδρανῆ καὶ βέβηλον ἀποτελεῖκασιν τὴν διαθήκην, λυποῦντες ταῖς παραβάσεσι τῶν νόμων τὴν ἀριστον. Κατατεθῆναι δὲ ὥσπερ τὸ δρώμενον, καὶ ἀδικωτάτῃ μίσει πλεονεκτούμενον βλέπων τὸ ἐξ αἵματος Ἰούδα τῶν γυναικῶν ἔθνος, ἐπάγει καὶ φησί· «Ἐγκατελείψῃ Ἰούδας, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, «Ὡ, φησί, παραδόξου πράγματος! οὐκ Ἀσσυρίοις, οὐ Πέρσαις, οὐκ Ἑλαμίταις, οὐ τοῖς ἐκ γειτόνων ἐχθροῖς, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἱερουσαλὴμ βελουρός τε καὶ κατηχημένος γέγονεν ὁ Ἰούδας, τοῦτέστιν, τὸ ἐξ Ἰούδα γένος καὶ ἡ τῶν ἀγχιστεῖρων γυναικῶν ὄθλη πληθὺς. Ἰστέον δὲ ὅτι Ἰσραὴλ μὲν ὀνομάζει τὰς δέκα φυλάς αἱ κατωχέκασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, πρὸ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, ἃς καὶ πρῶτον ἀπώκισεν ὁ Σαλμανασάρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους. Τοὺς δὲ γὰρ κατωκοῦντας Ἱερουσαλὴμ ἐκείνους εἶναι φησὶ οὐς εἶλεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευταίας αἰχμαλωσίας, κατεμπρήσας τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεὸν ἐμπρήσας ναὸν, οὗς καὶ ἀπεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα. Αἰτιάται, μᾶλλον δὲ οὐ μετρίαν αὐτῶν ποιεῖται τὴν καταβολὴν ὅτι δὴ, μεθέντες τὰς ἐξ Ἰούδα γυναῖκας, εἰσδέχοντο παρανόμως τὰς ἐκ τῶν ἁλλοφύλων, καίτοι, καθάπερ ἤδη προείπον, τῶν πατρίων ἔθων ἀπρὲς ἔχόμενας, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας βορβόροις ἐγκυλινδουμένας ἔτι.

Παραφυλακτέον δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ἐν Χριστῷ Cavendum autem et nobis ipsis in Christo justifi-

A rum manu eripere, seu potentia alienigenarum superiores reddere nequirit. Omnimodis igitur Deo ista res dolebat. Unde eos ingeneratum amorem contemnere cernens, ait : « Nonne unus Deus creavit vos? Nonne Pater unus omnium? Quid est quod unusquisque reliquistis fratrem suum? » Unus est enim universorum opifex, et omnes unius estis Domini, qui quod condidit ad unionem et concordiam vinculis charitatis colligare vult. Et enim si essent duo dii ac domini, aut etiam plures, alienum nihil foret res conditas juxta conditorum voluntates dividi ac secerni, et levi occasione sibi invicem adversari, prout dominis ipsis liberet. Quoniam autem unus est per omnia et in omnibus et super omnia Deus ¹⁷, quæ tandem esse queat dissensionis occasio? Et quoniam insuper unus est omnium Judæorum pater secundum carnem, divinus nempe Abraham, quid est quod amicitiam labefaciet? Aut quomodo consequens non est consanguineis amorem ut debitum persolvere? Quomodo autem non pene furiosum, domesticis et ex eodem genere prognatis conjugibus despectis, super exteriorum filiabus insanire, ut testamentum ipsum patrum ⁸⁴² profanes? Illis enim divinis legibus de peregrinis uxoribus interdicta servarunt. Audiebant enim : « Filiam tuam non dabis filio ejus : et filiam ipsius non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum a me, et abiens serviet diis alienis ¹⁸. » Ast hi oraculum nihili facientes legem conculcarunt, et quantum in ipsis fuit testamentum infirmarunt, et profanum reddiderunt, eum qui optimus est legum violatione contristantes. Obstupefactus autem propemodum tali facto, et odio iniquissimo genus mulierum Judæarum oppressum cernens, hæc addit : « Derelictus est Judas, et apud habitantes Jerusalem, o rem, inquit, inopinatum! non apud Assyrios, non Persas, non Elamitas, non vicinos hostes, sed in ipso Israel et habitantibus Jerusalem abominabilis et odiosus factus est, id est, genus ex Juda et mulierum propinquiorum infelix multitudo. Scire autem licet Israellem vocari decem tribus quæ, ante tempora captivitatis, Samaritanos incolebant, quas et primus in Assyrios et Medos Salmanassar transtulit ¹⁹. Habitantes vero Jerusalem illos nominat quos Nabuchodonosor, tempore postremæ captivitatis, subjugavit, Hierosolyma et ipso divino templo incensis, quos et in Babylonem abduxit ²⁰. Accusat igitur, imo vero non leviter eos insectatur quod, dimissis ex Juda uxoribus, juxta alienigenis prognatas nefarie asciverant, quamvis paternis suis moribus, ut ante dixi, tenaciter adherentes, et in cæno idololatriæ adhuc sese volutantes.

¹⁷ Ephes. iv, 6. ¹⁸ Deut. xii, 3, 4. ¹⁹ IV Reg. xviii, 9 seqq. ²⁰ IV Reg. xxv, 9 seqq.

catis et, per fidem in ipsum, sancti Spiritus communionem consecutus²¹, ne commisceamur quibusdam sensu perversis, et mente profanis, et a fide germana alienis. Hi enim sunt alienigenæ et lingua barbari, et perversa loquuntur. Cum quibus qui commercium habuerit, foedissime polluitur. Scriptum est, enim: « Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea²². Cum ergo liceat fructum ferre spiritualiter in Ecclesiis Christi, quæ ratio fuerit, velle aliter, velut copulari, et communicare, profanis synagogis, et universorum Duum adversus se exasperare?

843 Vers. 11, 12. Quia contaminavit Judas sancta Domini, et quibus dilexit, et studuit in deos alienos. Disperdet Dominus hominem qui facit hæc, donec humilietur ex tabernaculis Jacob, et ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti.

XXVI. Odiosum factum ait Judam, non ab alio alienigenarum, sed ab ipso Juda, qui profanavit legem, et declinaverit ad amandas mulieres peregrinas, et ad iidem gratificandum in omnibus, amaveritque defectionem a Deo, et se cultibus idolorum devoverit. Adducti sunt enim eo quidam, ut dixi, sequentes quas sibi injusto matrimonio sociaverant, et earum voluntati per omnia obsecundantes. Sicut nimirum etiam in Settium, jungebantur Madianitarum sive Moabitarum filiabus qui ex Ægypto liberi exibant; qui paulo post eo, delirationis et impietatis abierunt, ut etiam iniuriarentur Beelphegor. Propter istud crimen miseri perierunt²³. Itaque universorum Deus hæc facientem et operum adeo illicitorum impie studiosum execratur; et si quidem fuerit de populo, donec exterminetur a tabernaculis Israel, hoc est, donec funditus pereat, et ne exatitisse quidem amplius sciatur. Si quis autem de ordine sacerdotum fuerit, donec humilietur ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti, id est, donec pereat et e catalogo sacerdotum expungatur. Una enim sacerdotes quidam, ut dixi, cum aliis eodem se piaculo quo populus obstrinxerunt, mulierumque peregrinarum amori succumbentes, oracula divina prorsus vilipenderunt.

Quocirca si maledictus est qui Deum irritat mundaque delicias ejus jussis præferre non reformidat, ne virtutem aspernemur; sed, illis omnino contemptis, annitatur potius ornamentis obedientiæ animas nostras illustrare. Sic enim a maledicto immunes ac liberos ex mansuetudine sua bonis nos universorum Dominus saginabit.

Vers. 13. Et hæc quæ oderam faciebatis. Operiebatis lacrymis altare Domini, et planctu et gemitu

A δεδικαιωμένοι, καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαχοῦσι μέθεξιν, τὸ ἐπιμίσεσθαι τισιν, οἵπερ ἂν εἴεν διεστραμμένοι τὸν νοῦν βέβηλοι τε τὰς φρένας, καὶ τὴν πίστιν ἔχοντες οὐκ ὀρθήν. Ἀλλογενεῖς γὰρ οὗτοι καὶ βαρβαρόφωνοι, καὶ λαλοῦντες διεστραμμένα. Οἷς εἰ ἐπιμίσει τοῖς, πάντῃ τε καὶ πάντως καταμιγνύσεται. Γέγραπται γάρ· «Ὁ ἀπότομος· πίστεως μολυνθήσεται.» Ἐξὼν οὖν ἄρα καρποφορεῖν νοητῶς ἐν Ἐκκλησίαις Χριστοῦ, τίς γὰρ ἂν γένοιτο λόγος τοῦ θέλειν ἐτέρως οἰοῦναι πως συνάπτεσθαι καὶ κοινωνεῖν βεβήλοις συναγωγαῖς καὶ καταβῆγειν ἐκ' αὐτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεόν;

Διότι ἐδεδήλωσεν Ἰουδας τὰ ἅγια Κυρίου, καὶ οἷς ἡγάπησεν, καὶ ἐπετίθειεν εἰς θεοὺς ἄλλοτριους. Ἐξολοθρευθεὶς Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰακώβ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

ΚΓ'. Μειμίσθησθαι φησι τὸν Ἰούδαν, οὐ παρ' ἐτέρου τοῦ τῶν ἁλλογενῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα, βεβηλώσαντος τὸν νόμον, διὰ γε τοῦ προσκεκλίσθαι φιλεῖν γυναῖκας ὀθνεῖας, καὶ τὰ ἐκείνων ἐλάσσαι ζητεῖν, ἀγαπήσας τε τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν εἰδῶλων προσκείσθαι λατρείαις. Ἀπεκομίζοντο γὰρ, ὡς ἔφην, πρὸς τοῦτό τινες ταῖς παρανομίαις συνηρμοσμέναις ἐπόμενοι, καὶ τοῖς ἐκείνων θελήμασι πάντα εἰσόντες κἀλων. Καθάπερ ἄμφω καὶ ἐν Σεττεῖν, συνήπτοντο μὲν ταῖς Μωδιανιτῶν ἡτοῖς Μωαβιτῶν γυναῖξιν οἱ ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμένοι. Κατώλισθον δὲ κατὰ βραχὺ ληρίας εἰς τοῦτο καὶ ἀνοσίως φρενὸς, ὥστε καὶ τελεσθῆναι τῷ Βεελφεγώρ. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οἱ τάλαντες διολώλυσιν. Ἐπαρῆται δὲ οὖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸν ποιοῦντα ταῦτα καὶ τῶν οὕτως ἐκτόπων ἐγχειρημάτων ἀνοσίως ἐπιτηδεύτην· καὶ εἴπερ τις εἴη τελὼν ἐν λαοῖς, ἕως ἂν ὀλοθρευθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ἕως ἂν ὀλοτελῶς ἀπόλλαιτο καὶ τὴν τοῦ γεγενῆσθαι μνήμην ζημιούμενος. Εἰ δὲ τις εἴη τῶν τεταγμένων εἰς ἱεροθυεῖαν, ἕως ἂν ταπεινωθῇ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι, τουτέστι, ἄχρις ἂν ἀπόλλαιτο καὶ τῶν ἱερατικῶν ἐκπέμποιτο καταλάγων. Συγκατώλισθον γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν ἱερέων τινες, ὡς ἔφην, εἰς τὰ λαῶν ἐγκλήματα, καὶ γυναῖων ὀθνεῖων δὴ τῶντων, τῶν θείων χρησιμωδημάτων εἰσάπαν ἡφαιδρότες.

Οὐκοῦν εἰ ἐπάρατος ὁ παροτρύνων Θεὸν καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ θεασίσμασιν ἀντεξάγειν ἐπιχειρῶν τὰς ἐν κόσμῳ τρυφάς, μὴ παραιτώμεθα τὴν ἀρετὴν, καὶ λόγος μὲν ἐκείνων γενέσθω μηδεὶς, ἐπειγώμεθα δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς εὐπίθειαν αὐχίμασι τὰς ἐαυτῶν καταφαιδρύνειν ψυχάς. Ἀπρακτῆσαι γὰρ οὕτω ἐξ ἀρετῆς, καὶ τοῖς ἐξ ἰδίας ἡμερότητας ἀγαθοῖς ὁ τῶν ὅλων ἡμᾶς καταπιανεὶ Δεσπότης.

Καὶ ταῦτα ἃ ἐμίσουν ἐποιεῖτε. Ἐκαλύπτετε δάκρυαι τὸ θυσιμαθῆριον Κυρίου, καὶ κλανθμῶ.

²¹ I Cor. vi, 11; II Cor. iv, 13. ²² Eccli. xiii, 1. ²³ Num. xxv, 1 seqq.

καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων. Ἐτι ἄξιόν ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν, ἢ λαβεῖν δεξιὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὁμῶν;

KZ. Πλείστοι μὲν ἦσαν κατὰ τὸν νόμον τῶν θυσίων οἱ τῶροι. Αἱ μὲν γὰρ προσκομιζόντο κατ' εὐχὴν ἐκούσιον, αἱ δὲ ἦσαν χαριστήριον, καὶ μὴ καὶ ὁ περὶ ἁμαρτίας. Δεχάται δὲ αὐτὸ, καὶ ἀπαρχαί, καὶ τοῦ διδράχμου δασμὸς, ὡς ἐκ νομικῶν ἐνταλμάτων τοῖς τῶν ἱερέων προσφέροντο λόγοις. Προσάγοντες τοῖνυν εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ τὰ ἐκούσια, παρεκδύζον, ὡς ἔφην, τὰ χυλὰ καὶ τυφλὰ καὶ ἀρπάγματα, τὰ ἐκ τῆς αἰγμάλωσις, ἀειλογούντες κακὰ, ὧς τε καὶ κάτω τὴν θήρσιν ὀνομάζοντες καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐπενήνεγμένην πτωχείαν, καίτοι τοῦ πάντα Ἰσχυρότος Θεοῦ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπ' ἀνοδὸν ἀσυγκρίτῳ μὲν αὐτοῖς ἡμερότητι κατευφραίνοντες, ἀπὸνέμοντες δὲ πλουσίως τὰ οἷς εἰκὸς ἦν οὐ μέτρως ἐντρύφειν. Πρόσεκόμενον τοῖνυν κατηφείς καὶ δεδακρυμένοι, μονόνουχι τοῖς θύμασιν ἐποιώζοντες, λέγοντές τε τοῖς ἱερουργοῖς. Ταῦτά ἐστιν ἐκ κόπων, τούτῃστιν, οὐκ ἀμογητὶ, προστεταρισμένα δὲ μόλις ὡς ἐξ ἰδρωτός καὶ πόνου. Εἰτα, πῶς ἔτι, φησί, ἄξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν, ἢ πῶς δὲ ἐτι ποιήσεται παραδεχτὸν τὸ ἀπὸ γνώμης οὐκ ἀγαθῆς; Θύειν γὰρ ἀκόλουθον ἱλαρῶς, ἑορτάζοντας καὶ εὐφραίνομένους. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς ἐρῶς εἰρημένον, τοῖς συναγεῖρουσι τῆς διακονίας. «Μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης ἱλαρὸν γὰρ ὁδοῦν ἀγαπᾷ Κύριος.» Ὁδοῦν εἰ θεοῖμεν ἱλαρῶς, ἐποπτεύσει τε καὶ παραδέξεται καὶ ἐπαινεῖσει Θεός, παραδεχόμενος δὲ τιμήσει καὶ εὐλογήσει. Εἶναι δὲ φησι τῶν (†) ἀνάρκαλων εἰς βηθεὶν τὸ καὶ ἑτέραν τοῖς προκειμένοις ἐφαρμόσαι διάνοιαν. Ἐπάρατον μὲν γὰρ ἐποιεῖτο, καὶ μάλα δικαίως, ὁ τῶν ἑλῶν Θεός τὸν βεβηλῶντα τῶν πατέρων τὴν διάθεσιν, διὰ δὲ γε τοῦ θεῖν ὀφείλει συνάπτεσθαι γυναῖκα, ἐξ ὠθηθεῖσων τῶν ἐκ γένους, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ πολλὰς αἰτίαι κατεγνώσμενων. Ἡτιᾶτο δὲ πρὸς τοῦτοις τῶν ἱερέων τινὰς, ὡς λαμβάνοντας πρόσωπον ἐν νόμῳ. Καὶ ὅη καὶ ἔρασκεν. «Ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν ἀνθρωπὸν τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινώσῃ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.» Εἰτα τούτοις προσέθηκεν ἐϋθύς. «Ἐκαλύπτειτε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῷ, καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων.» Τὸ δὲ, «καλύπτειτε», νοητέον ἀντὶ τοῦ Πληροῦσθαι παρεκδύζεσθε ὁρῶν καὶ οἰμωγῆς τὸ θεῖον θυσιαστήριον. Γυναῖκα τε γὰρ παραλόγως ἐξεωσμένα, καὶ οἱ ἄριστοι ἄδικον τὴν παρ' ὁμῶν τῶν ἱερέων ἐκτόπως ὑπερμενιχότες περιεστάντο τὸ θυσιαστήριον, τοὺς τῆς ἀδικίας ἀνομιῶντες τρόπους καὶ ἐκ κόπων τῶν αὐτοῖς ἐπενήνεγμένον δακρυβροῦντες ἀσχετως. Εἰτα πῶς ἄξιον ἐπιβλέψαι, φησὶν, εἰς θυσίαν, ἢ λαβεῖν δεξιὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὁμῶν; Ὅτι γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς τὸ ἐν βιβλίῳ Παροιμιῶν γεγραμμένον, ὅτι ἀγαλ

A ex laboribus. Adhuc dignum respicere in sacrificium, aut suscipere acceptabile de manibus vestris?

844 XXVII. Modi seu genera sacrificiorum a lege praescripta erant plurima. Alia quippe offerebantur ex voto voluntario, alia ad gratiarum actionem spectabant, alia pro peccato. Erant item decimae, et primitiae, et didrachmi tributum, quae ratione sacerdotum mandato legis offerebantur. Qui ergo voluntarie Deo offerebant, adducebant, ut dixi, clauda et caeca et ex depredatione recuperata, perpetuo mala in quibus fuissent et vastitatem indeque illatam sibi egestatem suam crepantes, tametsi omnipotens Deus post reditum ex Babylone incomparabili eos benignitate exhilarasset, et abundanter donasset quibus eos non mediocriter oblectatum iri consentaneum erat. Offerebant igitur maestis et silentes, tantum non super victimis lamentantes, et sacrificiis haec dicentes: Haec sunt de laboribus et aerumnis nostris, hoc est, non sine labore, et vix cum sudore acquisita. Deinde, quomodo, inquit, par est respicere ad sacrificium, aut quomodo ratum habeam quod a bona mente non proficitur? Debet enim sacrificare animo hilari, festam diem agentes et letantes. Et hoc, opinor, est, quod bene Paulus conferentibus in ministerium: «Non ex tristitia, aut ex necessitate hilarem enim datorem diligit Deus». Quare, si sacrificemus hilariter, respiciet, et suscipiet, et laudabit Deus, et susceptum honorabit ac benedicet. Puto autem ad fructum conducturum magnopere, si ex verbis propositis alium sensum eliciamus? Maledicti universorum Deus, et quidem aequissimo, profanantem patrum testamentum, propter adhibitas in conjugium extraneas feminas, expulsis quae erant ejusdem gentis, et saepe nulla de causa condemnatis. Praeterea sacerdotes quosdam insinuat, ut accipientes personam in lege. Quare etiam dicebat: «Disperdet Dominus hominem facientem haec, donec humilietur ex tabernaculis Israel, et ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti. Illis statim subiecit: «Operietis lacrymis altare in eum, et planctu et gemitu ex laboribus. Operietis intellige, Facietis ut impleatur divinum altare fletu et lamento. Mulieres namque contra legem expulsae, et qui sacerdotum vestrorum iniquum iudicium pertulerant, circumstant altare, quas pertulerant injurias deplorantes et ob illatas vexationes nimio modo lacrymantes. 845 Jam quo pacto dignum est, inquit, respicere ad sacrificium, aut accipere acceptabile de manibus vestris? Sicut enim verum est quod in libro Proverborum legitur, Non sunt casta vota de mercedibus meretricis, sic non censebitur mundus et culpa vacans sacerdos, si dicat divinis Scripturis se quodammodo corroboratum ac stabilitum esse, et lege sacrificio-

11 Cor. ix 7. 12 Imo Deut. xxiij, 18.

(†) Lege οἶμαι δὲ τῶν, etc. omisso φησί, inculcato a librario.

rum conculcata, quasi Deo nullo a se scelere offenso sacrificet. Timoris plenum est igitur, quasi illotis manibus sacrificare Deo. Puto enim ego totis viribus, quantum consequi possunt, purgatis tam sapiens ministerium peragendum. Talis enim extra omne crimen invenitur, nec iram divinam merebitur.

σθένει κακαθαρμένους, κατὰ γε τὸ ἐφικτόν, τῆς οὕτω σφῆς ἀπὸς αἰτίας, καὶ τῶν ἐξ ὁργῆς εὐρίσκειται κινήματων.

Vers. 14, 15. Et dixistis : Propter quid Dominus testificatus est inter te et inter uxorem adolescentiæ tuæ quam reliquisti? Et hæc particeps tua et uxor testamenti tui, et non aliter fecit, et reliquiæ spiritus tui. Et dixistis : Quid aliud quam semen querit Deus?

XXVIII. Deo ista sæpius reprehendente, et ad sui generis diligendas, atque ad contracta cum alienigenis matrimonia quæ et ipsa divina lex damnat dissuenda impellente, stulte occurrerant; « Quid aliud quam semen querit Deus? » Dictum est, inquit, per mandatum Moysi : « Non erit infecunda, nec sterilis in Israel ». » Et ad Abraham alicubi dicit universorum Deus : « Multiplicans multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli multitudinem ». » Quocirca divinum consilium, inquit, ad multitudinem et liberorum procreationem respicit, ut ipsa Abrahamo factæ promissionis gratia finem congruentem adipiscatur. Sed sive ex alienis, sive ex cognatis hoc a nobis præstetur, Deo perinde est; finem enim promissa consequuntur. « Dixistis igitur, inquit : Qua de causa Dominus testificatus est inter te et uxorem adolescentiæ tuæ quam reliquisti? » At si hoc libuerit dicere, quare Dominus testificatus sit, et fuisset nullo modo dimittere cui cohabitatis, respondebo et ego ad hoc : Cogita, « Quoniam ipsa est particeps seu socia tua, et uxor testamenti seu fœderis tui, » hoc est, una caro tecum », et juxta legem contubernalis, et non aliter fabricatus est eam Deus. Est porro, ut arbitror, etiam « reliquiæ spiritus ejus, » et propemodum corpore et anima vir commiscetur cum ea quam ipsi legis religio copulavit. 846 Et quemadmodum unum corpus sunt, sic aliquo modo etiam una anima, amore mutuo illos colligante, et divina lege in concordiam devincente. Reliquias itaque spiritus viri uxorem vocat, et quasi dimidium ejus animæ propter unionem, scilicet quæ concordia charitatis velut unum efficit. Ne igitur plus quam ratio patitur Deum culpatote, ut qui uxorem adolescentiæ suæ, fœderis ac spiritus participem, et carne sibi unitam domo removentes, fortasse iniquius objurgat. Existimo autem ego sapientissimum Paulum, hinc permotum, mandasse iis qui in Christum crediderant : « Alligatus es uxori? noli querere solutionem ». » Et alicubi Salvator : « Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari : et qui dimissam duxerit, mœ-

χάρει ἀπὸ μισθώματος ἐπαίρας· οὕτως οὐκ ἂν λογισθεῖ καθαρός τε καὶ ἀμώμητος ἱερεύς, εἰ τοῖς θεοῖς θεωπίσασιν μονοουχὶ καὶ ἐρῶσθαι φράσας καὶ τὸν πρόποντα ταῖς ἱεουργίαις πατήσας θεσμὸν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον προσκεκρουκὼς προσάγοι τὸ θῦμα. Φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἀντίτοις ὡςπερ ἄρα χερσὶν ἱεουργεῖν τῷ Θεῷ. Χρῆναι γὰρ ἔγωγε φημι παντὶ σοφῆς ὑπισταθαι λειτουργίας. Ἐξω γὰρ ὁ τοῖσδε καὶ

Καὶ εἰπατε· Ἐνεκεν τίνος ὁ Κύριος διεμαρτύρατο ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον γυναίκες νεότητός σου ἣν ἐγκατέλιπες; Καὶ αὕτη κοινωνός σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου, καὶ οὐκ ἄλλως ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ. Καὶ εἰπατε· Τί ἄλλο ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ Θεός;

ΚΗ'. Ἐπαιτιωμένου Θεοῦ τὰ τοιαῦτα συγχῶς, καὶ ἀναπειθόντος μὲν ἀγαπῆν τὰς ἐκ γένους, ἀποποιεῖν δὲ τῶν ἀλλοτρίων καὶ ἀπονοσφίσεσθαι γάμων οὐ; καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀπεκήρυξε νόμος, ἀσυνετούνας ἔρασσον· « Τί ἄλλο ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ Θεός; » Εἰρηται, φησι, διὰ τῆς Μωσέως ἐντολῆς· « Οὐκ ἔσται ἀγνος οὐδὲ στείρα ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ. » Ἐφη δὲ που καὶ πρὸς Ἀβραάμ ὁ τῶν ὧν θεός· « Πληθύνων πληθυνὲ τὸ σπέρμα σου, ὥστε τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει. » Οὐκοῦν ὁ θεός, φησι, σκοπεῖ εἰς πληθύν ὁρᾷ καὶ παιδογονίαν, ἵνα καὶ εἰς πέρας ἄγοιτο τὸ πρόπον αὐτῇ τῆς πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελίας ἡ χάρις. Ἄλλ' εἰ οὖν ἐξ ἀλλοτρίων, εἴτε ἐξ ὁμογενῶν τοῦτο πράττειτο πρὸς ὑμῶν, ἀδιαφορεῖ τῷ Θεῷ, διεξάγεται γὰρ εἰς πέρας τὸ ἐπαγγελμένον. Εἰπατε τοίνυν, φησὶν· Ἐνεκεν τίνος ὁ Κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότητός σου, ἣν ἐγκατέλιπες; Ἄλλ' εἰπερ ἔλοισθε τοῦτο λέγειν τὸ, ἐνεκεν τίνος διεμαρτύρατο, καὶ προστέταχε μὴ δεῖν ἀποπίμπασθαι τὴν συνωκισμένην, ἐρῶ πρὸς τοῦτο κατὰ Ἐννόησον· Ὅτι αὕτη κοινωνός σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου, » τοῦτέστιν, ὁμοσάρχης σοι καὶ κατὰ νόμον συνωκισμένη, καὶ οὐκ ἄλλως αὐτὴν δεδημιούργηκε θεός. Ἔστι δὲ, οἶμαι, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ, » καὶ μονοουχὶ συγκείμεναί πως ὁ ἀνὴρ σαρκικῶς τε καὶ ψυχικῶς τῇ κατὰ νόμον λατρείᾳ συνηρμοσμένη. Καὶ ὡςπερ ἐν γεγόναισι σῶμα, οὕτω τρόπον τινὰ καὶ μία ψυχὴ συνδεούσης αὐτοὺς ἀγάπης, καὶ νόμου θείου συλλέγοντος εἰς ὁμοφυλίαν. Ὅτι λοιπὸν πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα καλεῖ καὶ οἶοναι μέρος τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ἐκ τῆς ἐνωσιν τὴν ὡς ἐν γε, φημι, τῇ κατὰ τὴν ἀγάπην ὁμοφυλίᾳ. Μὴ τοίνυν πέρα τοῦ δέοντος ἰόντας λόγου κατατιθεθε θεόν, ὡς τάχα που καὶ ἀδίκως ἐπιπλήττοντος τοῖς ἀποπέμπτουσι τῆς ἐστίας γυναῖκα νεότητος, καὶ διαθήκης καὶ πνεύματος κοινωνῶν, καὶ ἐνωθείσαν σαρκικῶς. Οἶμαι δὲ ἔγωγε τὸν σοφώτατον Παῦλον, κεκινημένον ἀνεῦθεν, ἐπιστεῖλαι τοῖς πεπιστευκόσιν εἰς Χριστόν· « Δέδωσαι γυναῖκα; μὴ ζητεῖ λύσιν. » Ἐφη δὲ που καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεχτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὁ ἀπολελυμένη

⁸⁴⁶ Exod. xxxiv, 16.

⁸⁴⁷ Exod. xii, 26.

⁸⁴⁸ Gen. xvi, 10.

⁸⁴⁹ Gen. ii, 23, 24.

⁸⁵⁰ I Cor. vii, 27

γαμήσας, μοιχεύται. Ἐρομένοις δὲ τοῖς Σαδδουκαίων φιλοσηταῖς· « Ἀνθ' οὗτου Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπαλλάττεσθαι γυναῖκας; » ἔφη πάλιν· « Ὅτι Μωσῆς μὲν πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐνετείλατο· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· ὁ γὰρ πλάσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Ὁ οὖν Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζτω. — Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίπητε. » Τοῦ νόμου δὲ σαφῶς καὶ ἀναφανδὸν διηγορευκός ἐξεῖναι τοῖς ἐθέλουσι προσρῖπτειν ταῖς συνηρμοσμέναις βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀνεγκλήτως ἀπαλλάττεσθαι τῆς συνωικισμένης, ἐδόκει πως ἀντιφέρεισθαι τοῖς πάλαι τεθεσπισμένοις διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ἄγοντος ὑπὸ δίκην καὶ παρανομίας ἐγκλημα καταγράφοντος τοῦ τολμῶντος προσάγειν καὶ ἀπονοσφίζεσθαι γυναῖκός. Οἰκονομικώτατα τοίνυν διὰ τῶν προσκαιμένων οὕτε ἀπρακτον ἀποφαίνει τὴν ἀρχαίαν ἐντολὴν, οὔτε μὴν ἀνοσίων ἐγχειρημάτων αὐτὴν ποιεῖσθαι πρόφασιν ἐπιτρέπει τισίν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ περ, φησὶν, ἐφῆκεν ὁ νόμος διδοῖσθαι τὸ βιβλίον, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεύθυναι διδόντες ὑμεῖς, ἵνα ταῖς ἀλλοφύλοις προσκείσθε γυναῖξιν, ἀλλ' εἰ καὶ ἔξεστιν ἀποστῆναι γυναίου, καὶ νομικαῖς τοῦτο πράττεσθαι ψῆφοις, φυλάξασθε· ἐν πνεύματι γὰρ ἄμεινον, καὶ ἐφῆκεν ὁ νόμος τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἀπόστασιν.

ΑΛΛ' ἂν μισήσας ἀεξαποστείλῃς, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ.

ΚΘ. Τοῦτίστιν, εἰ πιθανὴν καὶ εὐάφορμον ποιοῦμενος τὴν ἀποπομπὴν τῷ βιβλίῳ προσγράφας, ὅτι μεμισηκός τε καὶ ἀπιστεῖλω.

Καὶ καλύψει ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐνθυμήματά σου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίπητε.

Α'. Τοῦτίστιν, εἰ περιγένοιτο τῶν σὺν ἄνθυμμάτων ἀσεθῆς καὶ βέβηλος ἡ δορὰ, καὶ πρόφασιν μὲν εἰκαῖα τὸ μισῆσαι ἔστιν, εὐρίσκη δὲ τῆς ἐτέρων ὥρας ἡτῶμενος καὶ γυναῖκας τοῖς ὄντιναις προσκείσθαι θέλων, « φυλάξαι, μὴ ἐγκαταλίπῃς, » ἡ ἐπάρατος ἔση πάντῃ τε καὶ πάντως. Ἐφη γάρ· « Ὅτι ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιῶντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, ἐκ προσαγόντων θυσίαν Κυρίῳ παντοκράτορι. » Καὶ ταῦτ' ἂν ὅσον εἰς ἐμφανῆ τε καὶ πρόχειρον λόγον.

Παραφυλακτέον δὲ καὶ τοῖς διὰ πίστει· κεκλημένοις εἰς ἀγιασμόν, μὴ ἄρα πως ἀπενεχθεῖν ὡς πρὸς γυναῖκας ἀπηχθμένας Θεῷ καὶ ἀλλογενεῖς εἰς τὰς βεβήλους αἰρέσεις. Ἀπόρη γὰρ αὐτοῖς, εἰς καρποφορίαν πνευματικὴν, τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἡ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος παιδαγωγία μονοουχὶ καὶ τέκνων αὐτοῦς εὐγενῶν ἀποφαίνειν πατέρας, τέκτοντας νοητῶς ἐξ ἀγαθῆς καρδίας τὰ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης αὐχήματα.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Οἱ παροξύροντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν, καὶ εἰπατε· Ἐν τίνι παροξύσαμεν αὐτόν;

¹¹ Matth. v, 32.

²² Matth. xix, 7, 8; Marc. x, 2, 9.

A chatur ²¹. Interrogantibus autem Sadducæis curiosis: « Quid ergo mandavit Moses dare libellum repudii et dimittere uxorem? respondit: Moses propter duritiam cordis vestri hoc permisit; ab initio autem non erat sic; Creator enim masculum et feminam fecit eos. Quod igitur Deus conjunxit, homo ne separet ²². Custodite illas in spiritu vestro, et ne relinquit. Cæterum, cum lex aperte et manifesto sanciat licere volentibus objectare libellum repudii, citraque reprehensionem uxores dimittere, videtur quasi antiquo oraculo repugnare vox prophetae, prænæ subjicientis et iniquitatis crimen impingentis audienti ducere uxorem et separari. Providentissime igitur his verbis ostendit propheta mandatum vetus non esse quiddam otiosum, nec sinere ut hanc sibi occasionem scelerate faciendi quidam accipiant. Non enim, inquit, quoniam permisit vobis lex dare libellum repudii, ideo extra culpam estis, qui idcirco datis ut cum alienis copulemini. Sed quamvis ab uxore discedere liceat, idque lege approbante, cavete tamen « in spiritu vestro relinquere uxorem adolescentiæ vestræ. » Hoc enim præstat, etiam si lex divortium volentibus indulserit. ὑμῶν τὸ καταλείψαι γυναῖκα τὴν ἐκ νεότητος. Τοῦτο

VERS. 16. Sed si odio habens dimiseris, dicit Dominus Deus Israel.

XXIX. Hoc est, si probabilem faciens et justa occasione natam dimissionem indicans ascripseris, te C odisse, et ita dimittere.

VERS. 16. 847 Et operiet impietas super cogitationes tuas, dicit Dominus omnipotens, et custodite in spiritu vestro, et ne derelinquatis.

XXX. Hoc est, si cogitationes tuas obvolvitur impia et profana pellis, et odium in illam falso prætexitur, inveniariis autem aliarum pulchritudine subactus, et velle mulierculis peregrinis alligari, « custodi, ne derelinquas, » aut prorsus maledictus eris. Dixit enim: « Quia disperdet Dominus hominem qui facit hæc, donec humilietur ex tabernaculis Israel, ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti. » Et hoc quidem quod ad planam et obviam explanationem attinet.

D Cavendum autem et per fidem vocatis in sanctificationem, ne forte velut ad feminas Deo odiosas et alienigenas in profanas hæreses auferantur. Potest enim illos, præter spiritualem fertilitatem, Ecclesiæ magistrorum sincera et inculcata institutio tantum non filiorum quoque nobilium patres reddere, ex corde bono divinæ charitatis decora secundum intellectum generantes.

TOMUS POSTERIOR.

VERS. 17. Qui provocastis Deum in sermonibus vestris, et dixistis: In quo provocavimus eum? In

et quod dicitur : Omnis qui facit malum, bonum in conspectu Domini, et in ipsa ipsi complacuit, et ubi est Deus iustitiae?

XXXI. Supra annotavi, non uno, sed multis modis universorum Deum contra posteros Levi exacerbatum esse. Et sacerdotum imbelles animas castigans, aiebat : « Et inferetis quas rapta erant, et clauda, et debilia ²¹. » Et addebat his : « Et accipietis personam in lege ²². » Honorantes enim, ut credibile est, et intemptive reverentes quosdam sese convenientes, tenuiores acclerare condemnabant, et premebant quosdam, non ex præscripto legis iusta iudicantes ²³, sed in partem potentiorum et iniquam sententiam proferentes : aut forte etiam diripientes hereditates nequitum ad se attinentes : gaudentes autem super donis et ea accipientes, et sacerdotum honoribus abutentes, et supra subiectos se effidentes. Nunc in modum vitam degentes adeo infamem et legibus adversissimam, **348** videntes quidam injuriam passi, tantum non autem mirabantur. Nec enim reprehendebantur a Deo, nec puniebantur, ut solent aliquando contemptores : quin potius rebus secundis utebantur, et vivebant cum voluptate. Idcirco ægre ferentes, immensamque Dei benignitatem forte amplius cogitare nolentes, propemodum etiam ex desperationis clamabant : « Omnis qui facit malum, bonum in conspectu Domini, et in ipsa ipsi complacuit : hoc est, forsitan et perpetrator malorum bonus est in conspectu Domini ; et super adeo inboneste viventibus lætatur. Nam si hoc verum non est, inquit, « Ubi est Deus iustitiae ? » Oportebat enim, oportebat iustitiæ dispensatorem non adeo tolerantem esse in sacerdotibus avaris, et altare polluentibus, et iniqua ac scelerata et legi pugnancia committere summo studio conantibus. Et hæc quidem crimina fuerint desperationis ipsorum incessentis animos. Sciendum autem, juxta propositam verborum sensum, Irritare Deum, qui adeo imperitis vocibus utuntur. Ferme enim et increpare statuunt tolerantem Deum, qui errantium conversionem benignissime et eorum qui in peccatum prolapsi sunt, ad salutaria recursum expectat. Divinus itaque Paulus super torpentibus et a pœnitentia refugientibus dolens : « Num divitiis bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis, ignorans quia benignitas Dei ad pœnitentiam te ducit ? Secundum duritiā autem et impositens cor tuum, thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ et revelationis et iusti iudicii Dei ²⁴. » Itaque etiam, etiam vehementerque Deum offendunt qui adeo inanibus dant manus et lingua effrenata ipsi conviliantur, et peccato tenebuntur qui morbi occasiones ipsis dederunt.

Οὐκ οὖν προσκαίρουσι μὴν πάντα καὶ πάντως οἱ ταῖς οὕτω ψυχραῖς ἡττωμένοι καὶ ἀχάδων, ἐπὶ Θεῷ τὴν γλῶτταν ἀνέντες, ἔνοχοι δὲ πλημμελείας εἶναι ἂν οἱ τῆς

Vivendum igitur sancte et recta via incedendum

Ἐν τῷ λέγειν ὁμῶς Πᾶς τοῦτον ποιητὴν, καλὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς εὐδόκησας, καὶ ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης ;

ΑΛ'. Φθίσας ἔργον, ὡς οὐ καθ' ἓνα τρόπον, κατα πολλοὺς δὲ ἁλλῶν, ὁ τῶν ὧν Θεὸς ἐπὶ τοὺς ἐξ αἵματος τοῦ Λεὼι κατεπικραίνεται. Καὶ ταῖς τῶν λειτουργῶν ἀθυρίαις ἐπισκήπτων, ἔφασκε : « Καὶ ἐσπερέτε τὰ ἀρπάγματα, καὶ τὰ χαλὰ, καὶ τὰ ἐν-οχλοῦμενα. » Προσέπηγεν δὲ τοῦτοις : « Καὶ λαμβάνετε πρόσωπον ἐν νόμῳ. » Τιμῶντες γάρ, κατὰ τὸ εἶδος, καὶ δι' αἰδοῦς ἀλαροῦ ποιούμενοι τῶν προσ-ῶντων τινὰς, κατεδίκαζον μὲν οὐχ ὁσῶς τῶν ἀσθε-νεστέρων, καὶ πλεονεξίας ἐπήγον τισιν, οὐ τὰ δίκαια κρίνοντας, κατὰ γε τὸν νόμον, ἀλλ' ἐτετραλῆ καὶ ἄνισον τὴν ψῆφον ἐκφέροντες : ἡ τάχα που καὶ δια-πάζοντες τοὺς οὐδαμῶθεν αὐτοῖς προσήκοντας κλη-ρους : ἐξηδόμενοι δὲ καὶ δωροδοκίαις, καὶ ταῖς τῆς ἱερωσύνης τιμαῖς καταχερημένοι, καὶ τῶν ὑπὸ χειρὸς κατεπαίρόμενοι. Ταύτην ἔχοντες τοῦ βίου τὴν ἀγω-γὴν τὴν οὕτω δυσκλεῖ καὶ ἐκνομιωτάτην, καταθεώ-μενοι τινες τῶν τὰς ἀδικίας ὑπομεμενηκότων, μο-νονουχὶ κατεθέπσαν. Οὐ γὰρ ἦν τις ἐπ' αὐτοῖς ἐπι-πληξὶς παρὰ Θεοῦ καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς, ἔσθ' ὅτε συμ-βαίνοντα τοῖς εἰσθόσι καταφρονεῖν ἥσαν δὲ μᾶλλον ἐν εὐπαθείᾳ καὶ τρυφαίς. Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα δι-δυσφορημέτες, καὶ τὴν ἀσύγκριτον ἡμαρτίαν τοῦ Θεοῦ τάχα που λοιπὸν εἰς νοῦν ἔχειν οὐκ ἀναχόμε-νοι, μονονουχὶ καὶ κατακακράσαντες ἐκ μικροψυχίας λέγοντες : « Πᾶς ποῦν ποιητὴν, καλὸν ἐνώπιον αὐ-τοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς εὐδόκησας, τοῦτέστι, τάχα που, καὶ ἀγαθὸς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ ὁ τῶν ποιη-τῶν ἐργάτης. » ἐπὶ δὲ τοῖς οὕτως αἰσχροῦς δια-δορῶν ἡμαρτητοῖς. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτα, φησὶν, ἀληθὲς, « Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης ; » Ἔδει γάρ, ἔδει τῆς δικαιοσύνης, τὸν πρῶτον μὴ προσῶντον ἀνεξι-κακῆσαι πλεονεκτοῦσι ἱερουργοῖς, καὶ καταμαί-νουσι τὸ θυσιαστήριον, ὀδικᾶ τε καὶ ἀγῶσθαι καὶ τὰ ἔξω νόμου ὁρᾶν ὅτι, μάλιστα διεσπουδαῖοσι. Καὶ ταῦτ' αὖ ἐλεῖν ἂν τῆς ἐπισυμβάσης αὐτοῖς μικροψυ-χίας ἐγκλήματα. Ἰατέον δὲ ὅτι, κατὰ γε τὴν τῶν προειρημένων δύναμιν, παροτρύνουσι τὸν Θεὸν οἱ ταῖς οὕτως ἀπαίδευτοις κεχηρημένοι φωναῖς. Μονονουχὶ γάρ καὶ ἐπιτιμᾶν ἐγνώκασαν ἀνεξικακοῦντι Θεῷ περιμέ-νοντί τε καὶ μάλα χρηστῶς τῶν πεπλανημένων τὴν ἐπιστροφὴν, τῶν εἰς ἁμαρτίαν ὠλισθηκότων, τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μεταδρομήν. Καὶ γρὺν ὁ θεοπέσις Παῦλος τοὺς ἀκούει τε καὶ ἀναδυόμενοις ἐπὶ τὴν μεταγνώσιν ἐπετίμα, λέγων : « Εἰ τοῦ πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρο-νέις, ἀγγίζων δὲ τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετανόαν αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανοή-τον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρατίας τοῦ Θεοῦ. »

Χρὴ δὲ οὐκ ἄρα διαζῆν ἀγῶας καὶ ὀρθοποδεῖν ἐν

²¹ Malach. i, 13.

²² Malach. ii, 9.

²³ Deut. i, 16.

²⁴ Rom. ii, 4, 5.

Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀπολέκτους ἱερουργοὺς ἦτοι τοὺς κακῶς ἐκκλημένους εἰς ἱερωσύνην. Ἔσονται γὰρ οὕτως εἰς ὑποτίπωσην εὐκοσμίας καὶ ἀπάσης ἀρετῆς τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, οἱ καὶ τὸν τῶν ὁλῶν καταγεραίρουσι Θεόν, τῆς τῶν ἱερῶν πολιτείας τὸ λαμπρὸν καὶ ἐξαιρετικὸν καταθεσόμενοι κάλλος. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς ὁρθῶς εἰρημένον· « Λαμβάντω τὸ φῶς ὁμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὁμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὁμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ὡς γὰρ σκανδαλίζονται λαοί, ᾗν ἐλπομένων ἐκτόπος τῶν ἱερῶν· οὕτω πλείστην τε ὁσπιν καὶ λῆαν ἀμφιλαρῆ κερδανούσι τὴν ὁσπιν, εἰ δὲ ποὺ θεάσαντο πληροῦτας τὸ ἀγαθόν, καὶ διαᾶν ἡγουμένους ὡς ἀνδάνει Θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιθέσεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐξαίρνης ἦξει εἰς τὸν ναὸν ταυτοῦ Κύριος, ὃν ὁμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ Ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὁμεῖς θέλετε.

ΑΒ. Εὐαφόμενος λῆαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ὁ τῆς προκαίμενης ἡμῖν προφητείας μεταπείσθηκε λόγος. Γέγονε γὰρ ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Ἐμμανουὴλ· ὁ δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ ῥύπου παντὸς ἀποκαθάρασις, καὶ ἀμαρτιῶν ἀπόθεσις, καὶ τῶν αἰσχύνων ἀποβολή, καὶ ὁδὸς εἰς τὰ ἀμείνω καὶ περνωδέστερα, καὶ θύρα τις ὥστερ καὶ εἰσβολὴ πρὸς ζωὴν αἰώνιον, πᾶσα τε δι' αὐτοῦ γέγονεν ἐπανόρθωσις, καὶ πλεονεξίας ἀνατροπὴ, καὶ δικαιοσύνης εὐρεσις. Καὶ εἰ γὰρ οὐχὶ τῶν τεθναυμασμένων δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν; Ἰδοὺ τοίνυν, φησὶ, ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιθέσεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου. Ἔστι δὲ διὰ τούτων τὴν τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ ποιηθῆαι προαναφώνησιν. Ἐφη γὰρ ποὺ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· « Οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἐμπροσθέν σου, » Οὕτως ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰσαίας ἐσήμνην, λέγων· « Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἔτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Οὐ δὲ γαγονότος, φησὶ, καὶ πρὸς βραχὺ δεδραμνηκότος τοῦ ἀγγέλλειν τὰ τοιαῦτα προσταγμάτων, « Ἐξαίρνης ἦξει, φησὶ, εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὁμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὁμεῖς θέλετε. » Δις γὰρ λέγειται δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, λέγων τοῖς ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ τῆς μεταβολῆς βάπτισμα· « Ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι· ὁπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ἵνα κλύω λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ υποδήματός αὐτοῦ· ἐκείνος ὁμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. » Συνίης οὖν, ὅπως κατέπιν εὐθὺς καὶ μονοουχὶ κατὰ πόδας τοῦ προαγγέλλοντος ἐδόκειεν ὁ Χριστὸς, ταυτὸν ἀφανὴ καθιστὰς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ οἷον ἐξαίρνης καὶ ἀδοκίμως ἐπιπαινόμενος. Ἄγγελόν

A in Ecclesia electis sacerdotibus sive ad sacerdotium vocatis. Sic enim subditis exemplo erunt et forma honestatis omnisque virtutis, qui et universorum Deo gratulantur, cum illustre et singulare decus eorum vitae contemplantur. Et hoc est, ut puto, quod voce Salvatoris probe dictum legimus· « Sic luceat lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est ». Quemadmodum enim 349 scandalizatur populus, cum sacerdotes parum innocenter vivunt, ita emolumentum longe maximum et amplam utilitatem consequitur, si bonitatis officio fungentes videt, et existimantes ita vivendum ut Deo placeat.

B

CAP. III.

Vers. 1. Ecce ego mitto angelum meum, et speculabitur viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis.

XXXII. Perapposita ad Christi mysterium verba ista prophetica transierunt. Factus est enim nobis a Deo et Patre Emmanuel iustitia, et sanctificatio et redemptio³⁷, et omnis immunditiae emundatio, peccatorumque depositio, et inhonestorum abjectio, et ad mellora ac decentiora quaedam via, et ad aeternam vitam cum janua et ingressus, et per ipsum correcta sunt omnia, et eversus diaboli dominatus, et inventa iustitia. Quibus enim mirabilibus per ipsum locupletati non sumus? At ergo· « Ecce ego mittam angelum meum, et speculabitur viam ante faciem meam. » Quibus verbis sanctum Baptistam videtur praenuntiare. Nam et Christus ipse alicubi· « Hic est de quo scriptum est· Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, ut praeparet viam tuam ante te³⁸. » De eodem divinus Isaias· « Vox clamantis in deserto· Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri³⁹. » Quo facto, inquit, et cum paululum cucurrerit qui ad ista nuntianda constitutus est· « Statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis. » Confirmat idem et beatus Iohannes, ad baptismum poenitentiae accipiendum confluentes sic compellans· « Ego baptizo vos in aqua, post me autem veniet vir, cuius non sum dignus ut procumbens solvam corrigiam ejus calcementi· ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igni⁴⁰. » Perapsicis igitur quomodo post statim et tantum non e vestigio Christus praenuntium secutus sit, ac ipsum hactenus latentem sisdens Judaeis universalis, 350 et quasi repentino ac de improvisio apparens. Angelum autem nominatum sacrosanctum Baptistam dicimus, non propter naturam quidem, ex muliere enim natus homo proinde ut nos fuit, sed quoniam illi talia nobis praedicandi nun-

³⁷ Matth. v, 16. ³⁸ I Cor. i, 30. ³⁹ Matth. xi, 10. ⁴⁰ Isa. xl, 3; Matth. iii, 5. ⁴¹ Matth. iii, 11.

ὀνομάζει τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκὸς εἰσβολὴν τοῦ Μονογενοῦς· ὅπτασίαν δὲ, τὴν οἷον ἐμφάνειαν. Ἀόρατος γὰρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὡς Θεός, γέγονεν ἐμφανής, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβών. Προανακείμενος δὲ τοῦτο σαφῶς καὶ ὁ Μελεῖδης, ἐν πνεύματι λέγων· «Ὁ Θεὸς ἐμφανὴς ἔξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. — Ἐγένετο γὰρ σὰρξ ὁ Λόγος, καθὰ φησιν ὁ Θεσπέσιος Ἰωάννης, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » καὶ ἐν δούλῳ γέγονε μορφή. Καὶ τοῖς μὲν ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ φορτικὸς μὲν οὐδαμῶς· γέγονε δὲ μᾶλλον ἡπίος τε καὶ πρῶτος, καὶ ζωῆς τῆς εἰς αἰῶνα δοτῆρ. Ἐφ' ἧ δὲ πού περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· «Ἰσοῦ ὁ Παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάζει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται· ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κόλασμον συντεθλασμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίαν τυφόμενον οὐ οὐσίσει· ἀλλ' εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν. » Πλὴν τοῖς ἀτιμώσουσι τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ τὴν διὰ πίστεως καθαίρεισιν οὐ προσιεμένους συνέβη παθεῖν τὰ πάντα ἀσχηστοῦ τῶν κακῶν. Διολόλαι γὰρ οἱ τάλας. Τοιγάρτοι καὶ ἔρασκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις· «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. » Ἐφ' ἧ δὲ πού καὶ ὁ Ἰωάννης· «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρίνεται· ἁ δὲ μὴ πιστεύων, ἥδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Προσεφώνει δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· «Ἦδη δὲ ἡ ἀξίη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων καίεται. Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν ἐκκοπείσεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. » Οὐκοῦν τοῖς μὲν ἀπειθοῦσιν ἀφόρητος καὶ οὐ λίαν εὐσθεῖς τῆς τε εἰσόδου καὶ τῆς ὁπτασίας αὐτοῦ γέγονεν ὁ καιρὸς. Ἠλέγχοντο γὰρ, ὡς αὐτοὶ τὰς σφῶν διολλύντες ψυχὰς, καὶ ταῖς ἐαυτῶν ἁμαρτίαις ἐντεθνηξόμενοι, διὰ τοι τὸ μὴ ἔλκεσθαι φρονεῖν ὀρθῶς προσήκασθαι τε εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὴν διὰ πίστεως κάθαριν. «Τίς τοίνυν ὑπομείνῃ, φησὶν, ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; Ἡ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὁπτασίᾳ αὐτοῦ; » Τοῦτέστι, τίς δὴ ἄρα τοσοῦτον ἔσται δεινός τε καὶ ἀπηγής, ὡς ἐν καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ τῆς εἰς κόσμον εἰσβολῆς αὐτοῦ (ὅθλον δὲ ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς, δι' ἧς ἂν γένοιτο καὶ ἀπὸς, ἔγουν ὁρατός) ὑποστήναι τε καὶ ἀθραύστας ἔχειν; Κολασθήσεται οὖν πάντῃ τε καὶ πάντως, καὶ

A visionem autem velut apparitionem. Nam cum secundum naturam sit inaspectabilis, ut Deus, nostri similitudine assumpta, aspectabilis evasit. Hoc item perspicue Modulator ante proclamavit, in spiritu dicens: «Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit». Nam, ut ait divinus Joannes, «Verbum caro factum est, et habitavit in nobis», et factum est in forma servi. Ac diligentibus quidem manifestationem ejus minime onerosus; quinimo clemens et mansuetus fuit, et vitam aeternam illis impertivit. De quo item Deus et Pater alicubi: «Ecce Filius meus dilectus, in quo complacui. Non contendet, neque clamabit, neque audietur foris vox ejus. Arundinem quassatam non confringet, et limum fumigans non exstinguet; sed in veritatem educet judicium». At enim salutem per ipsum adipiscendam aspernantibus, purgationemque per fidem rejicientibus, omnium malorum foedissima perpeti contigit. Perierunt enim miseri. Quare etiam Judaeorum turbis dicebat: «Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris». Et alicubi Joannes: «Qui credit in Filium, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti Filii Dei». Dixit Israelitis quoque: «Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis enim arbor quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur». Incredulis ergo tempus introitus et visionis ejus intolerabile et parum forendum accidit. Reprehendebantur enim, utpote qui ipsi suas animas perderent, et in peccatis suis moriuri, quia bene sapere, et in animum atque cor purgationem per fidem admittere detrectarent. 332 «Quis igitur sustinebit, inquit, diem adventus ejus? Aut quis sustinebit in visione ejus? Hoc est, quis adeo durus et immitis, ut tempore et die ejus in mundum ingressus (cum carne videlicet, per quam et tangi seu videri possit) subsistere infractio animo queat? Punietur itaque omnimodis, et acerbis recordis suae poenas luet.

Exeiv; Κολασθήσεται οὖν πάντῃ τε καὶ πάντως, καὶ Vras. 3. Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii et quasi herba lavantium. Sedebit confans et emundans, sicut argentum et sicut aurum: et emundabit filios Levi, et effundet eos sicut aurum et argentum.

XXXIV. Ex similitudine rerumstrarum sermo trahitur, et arcani cujusdam mysterii significationem complectitur, si quis dicta prudenter excutere norit. Argentum enim et aurum probant seu examinant rerum istarum periti artifices, igne colliquefacientes et consumentes quidquid in ipsis adulterinum et sordidum est. Divinus autem et celestis ignis, hoc est, gratia per Spiritum sanctum, qua

Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου D καὶ ὡς πῶς πλυνόντων. Καθίσταται χωνεύων καὶ καθαρῶν, ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσίον, καὶ καθαρῶσι τοὺς υἱοὺς Λευὶ, καὶ χρεῖ αὐτοὺς ὥσπερ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον.

ΔΔ'. Πεποιήται μὲν ἐν τοῦτοις ὡς ἐξ ὁμοίότητος τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὁ λόγος, ἀπόρρητον δὲ μυστηρίου δηλώσιν εἰσχωμισίαν ἂν τοῖς νουνεχεστέροις. Ἀργύρου μὲν γὰρ καὶ χρυσοῦ ποιοῦνται δοκιμασίαν οἱ ταῦτα σοφοί, πυρὶ κατατήκοντες πᾶν ὅσον ἐν αὐτοῖς ἐστὶ κίθλην τε καὶ ἀκαλλέστερον. Πῦρ δὲ τὸ θεῖον καὶ οὐρανόθεν, τοῦτέστι, ἡ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις, καθ' ἣν ἂν γένοιτο καὶ ζῶντας

³³ Psal. XLIX, 3. ³⁴ Joan. I, 14. ³⁵ Philipp. II, 7. ³⁶ Joan. III, 18. ³⁷ Matth. III, 10.

³⁸ Isa. XLII 1-3. Matth. XII, 18. ³⁹ Joan. VIII, 24.

possimus etiam viventes nos in spiritu consummari, si, Christo immittente, in mentem atque cor penetret, tunc, nimirum, tunc omnem peccati scoriā ex præteritis lapsibus contractam deterit. Atque ita purgatos etiam probatissimos reddit, et tantum non spiritus quodam modo aliter ad novitatem vitæ fabricat, et vasa deinceps insignia et sanctificata et in honorem comparata et magnæ domui, hoc est Ecclesiæ, utilia efficit ⁸⁸. Hinc scilicet divinum et sub intelligentiam cadentem ignem sanctus Joannes significavit, cum diceret : « Ego baptizo vos in aqua. Post me veniet vir, cuius non sum dignus ut procumbens solvam corrigiam calceamenti ejus. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni » ⁸⁹. Meminimus et Christum dicere : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur » ⁹⁰ ? Itaque, quoniam Israelitæ Levitarum immunditiam sive iniquitatem non leve fundamentum ponebant, imo per illos universorum Deum irritare non desinebant, contumeliose loquentes et dicere non verentes : « Omnis qui facit malum, bonum coram illo, et in illis ipse sibi complacuit, et ubi est Deus justitiæ » ⁹¹ ? prædicit ostendit quodam tempore affulsurum Christum, qui peccatum omne nostrum e medio tollit, **853** et sacerdotes suos purissimos reddit, eosque ut aurum aut argentum in igne probat, sive probatos et illustres reddit ⁹². Tales enim Ecclesiæ sacerdotes universi debent esse, quibus liceat jure optimo usurpare illud Davidicum : « Probasti nos, Deus; igne nos examinasti ut examinari solet argentum » ⁹³. Fillis quidem Aaron gestamen erāt stola legibus præscripta ⁹⁴. Selectis autem in Christo et sacerdotio destinatis, indumentum splendidum, sacerdotale et sanctum, Christus ipse. Quasmodum et per Ilyram Psallentis Deus et Pater de Ecclesia ex gentibus alebat : « Sacerdotes ejus induam salutem, et sancti ejus exultatione exultabunt » ⁹⁵. Sanctorum enim sacerdotum salus et indumentum admirabile Christus est; imo decens amicus omnium fidelium. « Quicunque enim, inquit, in Christo baptizati estis, Christum induistis » ⁹⁶.

VERA. 4. Et erunt Domino offerentia sacrificium in justitia. Et placebit Domino sacrificium Juda, et Jerusalem sicut dies sabbati et sicut anni priores.

XXXV. Consecrabitur, inquit, Deo : hoc enim puto sibi velle, « Erunt Deo offerentes. » Consecrabitur Deo, si amplius nobis non vivamus, et modis omnibus charitatem erga illum excolamus, totisque viribus probe præstare cupiamus quæ ille vult. Tale quid etiam divinus Paulus de omnium nostrum Salvatore Christo : « Unus enim pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit » ⁹⁷. » Sive

hæc ἀποτελεσθαι τῷ Πνεύματι, ὅταν εἰς νοῦν καθ-
ίκοιτο καὶ καρδίαν, ἐνιέντος Χριστοῦ, τότε δὴ, τότε
πάντα μὲν τὸν ἐξ ἁμαρτίας διασπῆχει ῥύπον, καὶ τὸν
ἐκ τῶν ἡδὴ προσπατασμένων βαπτανῶν μολυσμόν. Κα-
θαβαρμένους τε οὕτω καὶ δοκιμωτάτους τοὺς ἔχοντας
ἀποτελεῖ, καὶ μονονοῦχι μεταχαλκίζει νοητῶς; πρὸς
καينوτάτην ζωὴν, καὶ σκεύη λοιπὸν ἀποφαίνει λαμ-
πρὰ καὶ ἡγιασμένα καὶ εἰς τιμὴν κατεσκευασμένα
οἰκίῃ τε τῇ μεγάλῃ χρήσιμα, τοῦτέστιν τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ. Τοῦτο δὴ τὸ θεῖον τε καὶ νοητὸν κατεστήμανε κύρ-
ος θεοπέσιος Ἰωάννης, λέγων· « Ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς
ἐν ὕδατι. Ὅστις μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμὶ
ἱκανὸς ἵνα κύβας λύσω τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων
αὐτοῦ. Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ
πυρὶ. » Μενύμεθα δὲ καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χρι-
στοῦ· « Πῦρ ἦλθον βάλλειν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω,
εἰ ἡδὴ ἀνήθῃ; » Ὅσοῦν, ἐπεὶ περ οἱ ἐξ αἱματος τοῦ
ἐξ Ἰσραὴλ τῆς τῶν Λευιτῶν ἀκαθαρσίας, ἤτοι ἀδι-
κίας, οὐ μετρίαν ἐποιοῦντε τὴν καταβολήν, μᾶλλον δὲ
δι' ἐκείνους παροτρύνοντες διετέλουν τὸν τῶν θίων
θεόν, καλλίμνημά τε λαλοῦντες τινα καὶ ἀποτολμῶν-
τες λέγειν· « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον
αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἠδὲδοξε, καὶ ποῦ ἐστὶν
ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » προαγορεύει χρήσιμος
ὅτι κατὰ καιροῦ ἐπιλαμβάνει Χριστὸς, ὁ πᾶσαν ἡμῶν
τὴν ἁμαρτίαν ἐκ μέσου τιθεί, καὶ πανάγρους ἀπο-
τελὼν τοὺς ἰδίους λειτουργοὺς, καὶ ὅλον χρυσὸν ἢ
ἄργυρον ἐν πυρὶ δοκιμάζων αὐτοὺς, ἥτοι δοκίμους
ἀποτελὼν καὶ λελαμπτυσμένους. Τοιοῦτοι γὰρ ὡς
ἐπίκταν τῆς Ἐκκλησίας οἱ λειτουργοί, οἳ ἀν ἀριθ-
μοῦ, καὶ μάλα εὐκρίτως, ἐκεῖνο εἰπεῖν τὸ διὰ φωνῆς
τοῦ Θεοῦ, ὅτι· « Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ θεὸς, ἐπύρω-
σας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Θέλημα μὲν
γὰρ τοῖς ἐξ Ἀδὰμ ἢ κατὰ νόμον στολῇ. Τοῖς γε
μὴν ἀπολέκτοις ἐν Χριστῷ καὶ τεταγμένοις εἰς ле-
ουργίαν ἀμφὶν ἐστὶ λαμπρὸν, ιεροπρεπὲς τε καὶ
ἅγιον, αὐτὸς ὁ Χριστὸς. Τοιγάρτοι καὶ ἔρασκε διὰ τῆς
τοῦ ψάλλοντος λύρας ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ περὶ τῆς ἐκ
ἐθνῶν Ἐκκλησίας· « Τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σω-
τηρίαν, καὶ οἱ δοιοὶ αὐτῆς ἀγαλλιάσει ἀγαλλισσόν-
ται. » Σωτηρία γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῶν ἁγίων ле-
τῶν πιστοτεκόντων. « Ὅσοι γὰρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν

D Καὶ ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες θυσιάαν ἐν
δικαιοσύνῃ. Καὶ ἀράσει τῷ Κυρίῳ θυσιὰ Ἰουδα,
καὶ Ἰερουσαλὴμ καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος καὶ
καθὼς τὰ ἔτη τὰ ἑμπροσθεν.

ΑΕ. Ἀνακρίνονταί, φησὶ, τῷ Θεῷ· τοῦτο γὰρ
οἶμαι τὸ, « ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες. » Ἀνα-
κρίνομεθα δὲ τῷ Θεῷ, ζῶντες μὲν ἑαυτοὺς οὐκ εἶτι,
προσκειμένοι δὲ διελόβως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀγάπῃ,
καὶ παντὶ δὴ σθένει κατορθοῦν ἡρημένοι τὰ τοῖς
θεοῖς αὐτοῦ δοκούντα νεύματα. Ἐφ' ἣν τοιοῦτον
καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σω-
τήρος Χριστοῦ· « Εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν,
ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοὺς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ

⁸⁸ Rom. ix, 21, 22. ⁸⁹ Matth. iii, 11. ⁹⁰ Luc. xii, 49. ⁹¹ Malach. ii, 17. ⁹² Zachar. xiii, 9. ⁹³ Psal. lxxv, 10. ⁹⁴ Levit. xvi, 32. ⁹⁵ Psal. cxxxi, 16. ⁹⁶ Galat. iii, 27. ⁹⁷ II Cor. v, 15.

αὐτῶν ἀποθανόντι· καὶ ἐγερθέντι. » Καταγράφω δὲ ἡμῖν ὡς περ τῆς αὐτοῦ πολιτείας τὸ κάλλος, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν σωτηρίου τὴν δύναμιν ἐμφανῆ καθίστας, ἔφη πάλιν· « Χριστῷ συνεσταύρωμαι. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. — « Ἔσονται δὲ οὖν, φησὶ, προσάγοντες τῷ Κυρίῳ, » τούτεστι, τοῖς αὐτοῦ θελήμασι ἀνακαίσονται, οὗ τὰ ἐπίγεια φρονούντες, οὗ τοὺς ἐκ τῆς ἀδικίας ἀγαπῶντες μολυσμούς, οὗ πλεονεξίαν τὴν κατὰ τινων τιμῆν ἡρημνέου, προσάγοντες δὲ μᾶλλον θυσίας δικαιοσύνης. Καὶ μοι δοκεῖ σοφῶς δὴ λέγει ὁ Παῦλος εἰπεῖν· « Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετέθεσις γίνεται. » Προσέειπεν γὰρ οἱ ἐν Χριστῷ κεκλημένοι ἱερουργίας, δι' αἱμάτων μὲν οὐκέτι καὶ καπνῶν, οὔτε μὴ ἀμνοὺς ἢ ἐρίφους προσκομίζομεν τῷ Θεῷ, πληροῦμεν δὲ μᾶλλον ἐν Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην θυσίαν, τὴν ἁγίαν καὶ πνευματικὴν, καὶ αὐτὸν προθέντες εἰς ἁγιασμὸν καὶ μέντοι καὶ εἰς μετάληψιν τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, καθάπερ ἐξαίρετόν τι θυμιαμα τὰς ἐξ ἔργων ἀγαθῶν προσκομίζομεν εὐσεβίας. Καὶ θύοντες αὐτῷ τὴν δικαιοσύνην, ὅτι καὶ ἐσόμεθα δεκτοὶ τε θαρσύνειν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σὺν δικαίων πόρων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σὺν καρπῶν δικαιοσύνης. » Εὐαρεστεῖται γὰρ οὐχ ἐτέραις, οἶμαι, θυσίαις πλὴν ἐτι ταύταις ὁ τῶν ὁλων Θεός. Ἐφη τοίνυν περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κεκλημένων εἰς ἱερουργίαν, ὡς ἀμεινούς ἔσονται τῶν πρώτων, οὐ μολοσφαγοῦντες κατ' ἐκείνους, οὔτε μὴ βεβηλοῦντες τὸ θυσιαστήριον διὰ τὸ προσάγειν ἄρτους ἡλισγημένους· ἀλλ' ὡς ἐν τάξει θυμιαμάτων προσκομίζοντες τῷ Θεῷ τὴν δικαιοσύνην καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν νοητὴν εὐκοσμίαν. Εὐπαράδεκτον δὲ οὕτως ἐπιτελέσουσι τὴν λατρείαν, ὡς κατὰ μὴδὲνα τρόπον ἀπωθεῖν αὐτὴν τῶν πρεπουσῶν θυσιῶν ταῖς ἡμέραις τοῦ αἰῶνος, τούτεστιν, τῇ ζωῇ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἁγίων πνευμάτων, οἱ διηνεκεῖς καὶ μακρὰς τρίβουσι ἡμέρας, ἥτοι χρόνους. Περισοῦσθαι δὲ καὶ τοὺς χρόνους τοὺς ἔμπροσθεν, τούτεστι, τὰς τῶν ἁγίων λατρείας, αἱ κατὰ χρόνους γεγόνاسι τοὺς ἔμπροσθεν. Γέγονε γὰρ ἐν ὑπακοῇ τοῖς ἀρχαιοτέροις εὐδοκίμησις. Οὕτως Ἀβραὰμ προσεκόμισε τὸν υἱὸν τῷ Θεῷ, « Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, » καὶ φίλος ἐκλήθη Θεοῦ. Οὕτω καὶ Νῶε κατεσκεύασε τὴν κιβωτὴν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. « Οὐκοῦν ἀρέσει, φησὶν, ἡ θυσία τοῦ Ἰούδα, » τούτεστι, τοῦ λαοῦ τὴν ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν πνεύματι περιτομὴν περιφέροντος, καὶ μέντοι τῆς Ἰερουσαλὴμ τῇ νοητῇ, τούτεστι τῆς Ἐκκλησίας· καθὼς καὶ ἡ τῶν ἐγόντων τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, καὶ ἡ τῶν κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους γεγονότων ἁγίων, οἱ γεγόνاسι εὐάρεστοι δι' ὑπακοῆς καὶ πίστεως. Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ τούτους ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ, πίστει λέγων δικαιοῦσθαι πολλούς.

Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρείττει, καὶ ἔσομαι

A autem conversationis bonitatem, et vim ac virtutem mysterii Christi quodammodo nobis describens, prorsum inquit : « Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me. Non abjicio gratiam Dei ». Ait igitur, « Erunt Deo offerentes, » hoc est ejus voluntati consecrabitur. Non terrena sapientes ; non ex iniquitate iniquamenta diligentes, non quibusdam præcellere affectantes, sed sacrificia potius justitiæ offerentes. Ac mihi quidem sapientissime Paulus dixisse videtur : « Translato enim sacerdotio, necessario et legis translatio fit ». Nam qui in Christo vocati sumus, quamvis sacrificium per sanguinem et fumum non admittamus, nec agnos aut hircos offeramus, tamen in Ecclesia sacrificio, quod in Christo intelligitur, sancto et spirituali fungimur, et ipsam nobis ad sanctificationem et ad participationem vite æternæ proponentes, vel præstans quoddam thymiamata bonorum operum fragrantias offerimus. Et justitiam ei sacrificantes, nos acceptos fore confidimus. Scriptum est enim : « Honora Dominum de tuis iustis laboribus, et primitias da ei de tuis fructibus justitiæ ». In nullis enim, opinor, aliis quam in istis sacrificiis universorum Deus acquiescit. Quare de his qui in Christo ad sacerdotium vocati sunt, meliores fore ait prioribus ; non oves mactantes ut illi, nec aliare contaminantes oblationes panum pollutorum ; sed ut pro thymiamatis sive incensæ Deo justitiam et evangelicæ conversationis, quæ intelligi magis quam oculis cerni potest, moderationem offerentes. Quæ quidem ratione cultum acceptabilem efficient, ut nullo modo distet a sacrificiis quæ decent dies sæculi, hoc est, a vita ælestium sanctorumque spirituum, qui perpetuos et longos dies sive tempora degunt. Reditura item tempora quæ fuerint ante illos, hoc est, cultus ac religionem a sanctis olim Deo exhibitam. Priscorum enim gloria et celebritas fuit in obedientia. Sic Abraham obtulit filium Deo, et reputata est ei fides ad justitiam, et amicus Dei appellatus est. Sic et Noe arcam fabricavit ad salutem domus suæ, ut Litteris proditum est. Et itaque placebit, inquit, sacrificium Juda, hoc est, populi in corde et spiritu circumcisionem circumferentis ; quia et Jerusalem, quam mens inietur, id est Ecclesiæ ; alicui et sacrificium possidentium dies sæculi, et sanctorum qui superioribus ætatibus in vita fuerunt, qui per obedientiam et fidem Deo placuerunt. Enumerat eos quoque divinus Paulus in Epistola ad Hebræos, fide multos justificatos esse testificans.

D sacrificium Juda, hoc est, populi in corde et spiritu circumcisionem circumferentis ; quia et Jerusalem, quam mens inietur, id est Ecclesiæ ; alicui et sacrificium possidentium dies sæculi, et sanctorum qui superioribus ætatibus in vita fuerunt, qui per obedientiam et fidem Deo placuerunt. Enumerat eos quoque divinus Paulus in Epistola ad Hebræos, fide multos justificatos esse testificans.

VERS. 5. Et accedam ad vos in iusticio, et ero

* Galat. ii, 19, 21. ** Philipp. iii, 19. ** Hebr. vii, 12. ** Prov. iii, 9. ** Gen. xv, 6 ; Galat. iii, 6. ** Gen. 6, 1 seqq. ** Rom. ii, 29. ** Hebr. xi, 1, 40.

testis velox super veneficiis, et super adulteras, et super eos qui jurant in nomine meo in mendacio, et super eos qui privant mercede mercenarium, et qui opprimunt per potentias viduam, et qui pugno percutiunt pupillos, et qui pervertunt iudicium advenæ, **855** et qui non timeant me, dicit Dominus omnipotens.

XXXVI. Et hæc convenienter scopo rerum dicuntur. Sic enim loquebantur ignorantes Israelitæ: « Omnis qui facit malum, bonum est coram ipso, et in ipsis ipse complacuit sibi. Et ubi est Deus justitiæ? » Quæ occasio hujus verbi tam protervi fuerit, jam explicavimus: nihilominus denuo explicabimus. Cum sacerdotes quidam et qui claritudine honorum fastigiis supra alios eminebant, licentius ad omne genus perversitatis et audaciæ sese darent, et videretur Deus plus æquo erga illos patiens (est enim bonus, clemens, et lenis, et benignus), ideo quidam summæ desperationis verba effutiebant. Cæterum aliquando sacerdotes fore integriores, transmutante eos Christo in novitatem vitæ, et ad disciplinam honestam et ad mores vitæque laudabilem transferente, dilucide commemorat. Asceclas autem nequitiz (tunc non recepturum, nec laudibus dignaturum, aut eorum rationem habiturum: quin judicaturum potius, et vitæ perperam actæ pœnas exacturum, declarat cum dicit: « Et accedam ad vos in iudicio, » hoc est, iudex accedam, « Et ero testis velox, » sponte mea et a nemine advocatus. Improbos enim ad supplicia sententia mea condemnabo. Et iudicium super ipsis proferam, non alio quopiam eorum vitia detegente: sed sciens illa, ut Deus, manifesta et occulta, et hinc cuilibet scelorum suorum testis. Paulus quoque scribit aliquando manifestatum iri ante tribunal iudicis mortales per orbem universos⁷⁵, invicem « cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die qua judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium, per Jesum Christum⁷⁶. » Perpende quomodo quique occulte, quique manifeste peccaverunt, in iudicium adductum iri testatur. Primum quidem veneficas et adulteras nominat. Deinde jurantes in mendacio seu perjuros. Ista occulta sunt et clam perpetrata. Quis enim tandem palam veneficia exerceat? aut quomodo adulterium committens aspicere ab aliquo sustineat? Existimo autem etiam pejerantes conari latere. Tales ut stultos reprehendit beatus David: « Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. **856** Qui plantavit aurem, non audit? aut qui flexit oculum, non considerat? » Nihil est enim omnino quod Deus non videat, et solus occulta et aperta peccata videt: sed illa quidem clandestine et quasi in tenebris designata. Adjungit deinde illis manifesta quoque, privare, inquam, operarium mercede; avaritiam et tyrannidem, quam quidem adversus imbecilliores, viduas puta et orphanos,

A μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τὰς φαρμακοὺς, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματι μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθοῦτοῦ, καὶ τοῖς καταδυναστεύοντας χήραν, καὶ τοῖς κορδύλλοντας ὄρφανους, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρῖσιν προσηλότητος, καὶ τοῖς μὴ φοβουμένοις με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

AΓ'. Κατὰ σκοπὸν τῶν πραγμάτων πρόβεισι διὰ πάλιν καὶ ἐν τοῖς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἐφασκον μὲν γὰρ ἀμαθισίντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ· Ἡδὲ ποιῶν πονηρὸν, καὶ καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἠδύκνησε. Καὶ ποῦ ἐστὶν ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης; Καὶ τίς ἡ πρόφασις τῆς οὕτω δεινῆς ἀθυροστομίας, εἰρηται μὲν ἦδη· πλην εἰρήσεται πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφυλάκτως τινὲς τῶν λειτουργῶν, καὶ μέντοι τῶν ἁλίων, οἱ διαφανέστεροι τε ἦσαν καὶ ταῖς ἀνωτάταις τιμαῖς ἐμπρέποντες, ἐπὶ πάντα τρόπον σκαιότητος καὶ ἐγγειρημάτων ἦσαν, ἐφάνητο δὲ πέρα μέτρου θεὸς ἀνεξικακῆσας αὐτοῖς (ἐστὶ γὰρ ἀγαθὸς, χρηστὸς, καὶ ἐπιεικὴς, καὶ φιλόανθρωπος), ταύτην τοὺς ἐξ ἀκράτου μικροψυχίας ῥηρεύοντο λόγους. Ἄλλ' οἷμαι μὲν ἐσται κατὰ καιροὺς μεταφοίτησις εἰς τὸ ἀμεινὸν τῶν τεταγμένων εἰς λειτουργίαν, μεταπλάττοντος αὐτοὺς εἰς καινότητα ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετατιθέντος εἰς εὐκοσμίαν καὶ εἰς εὐκλειᾶ πολιτείαν καὶ ζωὴν, διαμετρήνυκεν ἐναργῶς. Ὅτι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐπιτηδεύτας οὐκ ἂν ἀποδέξοιτο τότε, οὐδ' ἂν ἀξιούσειεν ἐπαίνων τε καὶ λόγου, κρινεῖ δὲ πολλοὺς αὐτοὺς, καὶ τῶν ἐκτόπως βεβιωμένων ἐξαίτησει δικας, διατρανοὶ λέγων· Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, » τούτεστιν, ὡς κριτῆς προσενεχθήσομαι, « καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς, » αὐτόμολος δηλονότι καὶ ὅπ' οὐδενὸς κεκλημένος. Καταψήφισμαι γὰρ τῶν πονηρῶν τὴν δίκην. Καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτοῖς ἐξοίσω τὸ κρίμα, οὐχ ἑτέρου τινὸς τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκαλύπτοντος, ἀλλ' εἰδώς, ὡς θεὸς, ἐμφανῆ τε καὶ κεκρυμμένα, καὶ διὰ τοῦ συνειδότος καταμαρτυρῶν ἑκάστου τῶν ἡμαρτηκότων. Ἐφ' ἐκεῖνου καὶ ὁ θεοπίσιος Παῦλος, παραστήσεται κατὰ καιροὺς τῷ κριτῇ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, μεταξὺ ἀλλήλων· ἐκ τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ἣ κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ Εὐαγγελίον μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄθρει δὲ ὅπως τοὺς τε τὰ κρυπτά καὶ ἐμφανῆ πελημεληκότας παρενεχθήσεσθαι φησιν εἰς κρίσιν. Πρώτας μὲν γὰρ ὀνομάζει φαρμακοὺς καὶ μοιχαλίδας, εἰτα τοὺς ὀμνύοντας ἐπὶ ψεύδει. Κεκρυμμένα δὲ ταῦτα καὶ λεληθότως δρώμενα. Τίς γὰρ ἂν ὄλως γοητεύσειεν ἐμφανῶς; ἢ πῶς ἂν ἔλοιτο μοιχαλὶς ὁρᾶσθαι πρὸς τινος; Ἐν σπουδῇ δὲ, οἶμαι, τὸ λαθεῖν καὶ τοῖς ψευδορκεῖν ἡρημένοις. Ἀσυνετοῦντας δὲ τοὺς τοιοῦτους ἀπελέρχει λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· Σύνετε δὴ, ἀφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροί, ποτὲ φρονήσατε. Ὁ φυτεύσας τὸ ὄζον, οὐχὶ ἀκούει; ἢ ὁ πλάσας ὀφθαλμῶν, οὐχὶ κατανοεῖ; Ἀποπτον γὰρ τῷ θεῷ παντελῶς οὐδὲν, οἷδε δὲ μόνος τὰ κεκρυμμένα καὶ τὰ ἐμφανῆ τῶν κακῶν· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τὰ λεληθότως

⁷⁵ Malach. II, 17. ⁷⁶ II Cor. V, 10. ⁷⁷ Rom. II, 13, 16. ⁷⁸ Psal. xciii, 8, 9.

καὶ ὡς ἐν ἀνέμοις δρόμους. Προσεπάγει γὰρ μὴν αὐτοῖς καὶ τὰ ἐμφανή, τὸ ἀποστερηθῆναι, φημί, μισθὸν μισθωτοῦ, πλεονεξίαν τε καὶ καταδυναστείαν, ἣν ἂν ποιοῦντο τινες κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, χηρῶν δὲ, λέγω, καὶ ὀρφανῶν. Προστίθισι δὲ τούτοις καὶ τοὺς διαστρέφοντας τὰ ὀρθὰ τῶν κριμάτων, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους αὐτόν. Οὗτοι δ' ἂν εἴεν καὶ οἱ καθ' ἑτέρον τινα τρόπον παρὰ γὰρ τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημίνους λυποῦντες Θεόν. Ἔσομαι τοίνυν, φησί, κριτής, καὶ μοιχαλίδας, καὶ τοὺς τῶν ἐτέρων κακῶν ἐπιτηδεύτας. Εἰκὸς δὲ δὴ τοιάδε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τοῦ μᾶλλον παρὰ τισι, καὶ ἐπ' αὐτοὺς γενέσθαι κατὰ Θεοῦ

Δεῖ δὲ οὖν ἄρα παντὶ σθένει παραιτεῖσθαι τὰ πονηρὰ, καὶ τοὺς ἀμείνοισιν ἐπιτρέχειν, καὶ ἀποπαραίνειν ἐπαίγεσθαι τὰ δὲ ὧν ἂν γένοιτο τις ἐπαίνου παντός καὶ ἐπικαιρίας ἐμπλεως. Ἀμοιρήσει γὰρ οὕτω καὶ τῶν ἐκ θείας ὀργῆς ἱποσησομένων τοῖς εἰωθόσι πλημμελεῖν. Ἔσται δὲ ἔσω καὶ γερόν καὶ δόξης, ὧν ἂν ἐπιδοῇ Θεὸς τοὺς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁμῶν, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦμαι. Καὶ ὑμεῖς, οἱ υἱοὶ Ἰακώβ, οὐκ ἀπέχσθε ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν τῶν πατέρων ὁμῶν. Ἐξελκίνατε νόμιμά μου, καὶ οὐκ ἐφυλάξαθε.

ΑΖ'. Ἐξίστησι πάλιν αὐτοὺς ἀνοσιῶν ἐνοιῶν καὶ προσέτι βημάτων. Τὸ γὰρ οἰεσθαι πως ἡ μετατετραφῆναι τὸν τῶν ὀλων Θεὸν ἀπὸ γὰρ τοῦ θέλειν τὰ ἀγαθὰ πρὸς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀγαπᾶν μὲν οὐκέτι τὴν δικαιοσύνην, ἀποδέχεσθαι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἔραστὰς, πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ ἀπηχὲς καὶ ἀνόσιον παντελῶς καὶ τῆς ἀνωτάτω δυσσεβείας μεμεσιτωμένον; Ὅταν τοίνυν ὑπὸ κρίσει ἴδῃτε καλουμένους, φησί, τὰς τε παρ' ὁμῖν φαρμακοὺς, ἣγουν ἐπιδόδους (γύναια δὲ πάντως ψιθυρὰ τε καὶ βωμολόχα ταυτί), καὶ τοὺς τῶν ἐτέρων κακῶν ἐπιτηδεύτας, τότε, φησὶν, ἐπιγνώσεσθε διὰ πραγμάτων αὐτῶν ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁμῶν, ὁ πάλοι τε καὶ νῦν ἀγαθὸς ἐκ ὁμοῦ καὶ φιλάρετος. Οὐ γὰρ οἶδα τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν εἰμι διαπαντός καὶ ἀμεταστάτως τοῦθ' ὅπερ εἰμὶ· ὑμεῖς δὲ, φησί, καίτοι γεγονότες ἐξ Ἰακώβ, ἀνδρὸς φιλοθέου καὶ ἀγαθοῦ, καὶ μεμισηκότος αἰὶ τὸ ἐξήνιον, καὶ Θεῷ δουλεύοντος, οὐ τῶν ἐκεῖνου παρῶν γεγόνωτε ζηλωταί· μιμήσθε δὲ μᾶλλον τῶν καθ' ὁμᾶς πατέρων τὸ ἀπειθεῖς καὶ δυσάγωνον. Οἱ καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπόχοντο μὲν αἰχμηδωτοί, τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντες, δεδουλεύκασι δὲ τοῖς ἡρηκόσιν ἐχθροῖς. Ἐξελκίνατε δὲ καὶ ὑμεῖς· ἐκ τῶν ἐμῶν νομίμων, καὶ οὐκ ἐφυλάξαθε. Οὐκοῦν ὁ μὲν Θεὸς ἀτρεπτός αἰὶ, καὶ οἷον αἰ πεπηγὼς εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀκράδαντος εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ γεγόνασιν, μονονοῦχι τὸ ἀτρεπτον ἐν καρδίᾳ τετηρηκότες, καὶ τῆς τῶν πατέρων ἀνοσιότητος ἀριστοὶ μιμηταί.

Τούτῳ που Χριστὸς εὐρίσκειται λέγων. Ταλανίζετε μὲν γὰρ εἰκότως τὸ ἀπαλειφναι τῶν γραμματίων καὶ Φαρισαίων ἐργαστήριον. Ἐφη δὲ οὕτως· οὐαὶ ὁμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε· Εἰ ἡμεῖς ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμαθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῇ αἵματι τῶν προφητῶν. Ὅστε μαρτυ-

A adhiberent. His addit etiam pervertentes recta iudicia, et non timentes eum. Tales erant qui etiam alio modo quam nunc ostendimus Deum violant. Ait ergo: Ero iudex, et testis velox, et voluntarius super veneficas et libidinosas, peccatorumque aliorum studiosos. Probabile est sane huiusmodi flagitia quocumque illa aetate ausos suscipere, et propter ipsos multos Deo maledixisse.

καὶ μάρτυς ταχύς, καὶ αὐτόματος ἐπὶ φαρμακοῦς τὴν τῶν πολλῶν γλωσσοταλίαν.

B Quocirca opus est omni-contentione refugere a pravis operibus, et ad proba festinare, et eniti ea praestare per quae quis omni et bonitate et laude cumuletur. Sic enim evadet supplicia quae a Deo irato peccatoribus infliguntur. Capiet autem gloriam et praemia quibus Deus se diligentes muneratur.

Vers. 6. Quoniam ego Dominus Deus vester, et non mutor. Et vos, filii Jacob, non abstinete ab iniquitatibus patrum vestrorum. Declinastis a legitimis meis, et non custodistis.

XXXVII. Denno ipsos ab impiis cogitationibus et verbis detorqueat. Nam existimare esse immutatum universorum Deum a voluntate boni in contrarium; nec de caetero diligere iustitiam, favereque consecratoribus improbitatis, quomodo non imperitiæ, imo absurditati, et summo sceleris, et extremæ impietati ascribendum est? Quando igitur, inquit, ad iudicium vocari videritis veneficas, seu incantatrices vestras (sunt autem mulierculæ istæ garrulæ et assentatrices), et aliis flagitiis affixos, tunc rebus ipsis cognoscetis quia ego sum Dominus Deus vester, et olim et nunc bonus simul et bonorum ac virtutis amans. Nescio enim mutationem aut vicissitudinem. Ego enim semper et citra mutabilitatem sum quod sum: vos autem, inquit, quamvis ex Jacob progenerati, homine pio et bono, et qui semper contumaciam odit ac Deo servivit, illius mores exprimere non enire studuistis; sed patrum vestrorum inobedientiam et pertinaciam imitari mavultis. Qui et hac de causa captivi patriæ finibus excesserunt, et hostibus a quibus erant subjugati, servitatem servierunt. Declinastis porro et vos a legitimis meis, et ea non custodistis. Itaque Deus quidem et immutabilis semper, et velut in bono fixus ac firmatus et inconcussus in iustitia: illi contra tantum non immutabilitatem in corde servarunt, et patrum scelera strenuissime sunt secuti.

Hoc Christus quodam loco dixit. Merito namque Scribarum et Phariseorum stultam operam in edificando lamentatur. Sic autem ait: Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia edificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta iustorum, et dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis,

quia filii estis eorum qui prophetas occiderant. Et vos implete mensuram patrum vestrorum^{78.79.} Quamobrem necesse est nos, si vere sanam mentem gerimus, et quod ratio postulat sentimus, majorum probatissimorum exempla nobis ad imitandum ante oculos ponere, et improborum repudiare. Aut si quis istud facere recusat, simpliciterque et citra inquisitionem majores sequitur, similis plane erit Grecis, quos si quis reprehenderit quod, relicta veritatis cognitione, et eo qui est natura Deus deserto, lapides adorent, semper suorum patrum consuetudinem in ore habent.

VERS. 7-9. *Revertimini ad me, et revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. Et dixistis: In quo revertemur? Non supplantabit homo Deum? Quia vos supplantatis me. Et dicitis: In quo supplantavimus te? Quia te decimus et primitias nobiscum sunt. Et respicientes vos respicitis, et me vos supplantatis. Annus impletus est, et intulistis omnes fructus in thesauros, in domibus eorum rapina eorum.*

XXXVIII. Postquam eos a maledictis in se, prout dignum erat, coercuit, defensioneque congruenti in contrarium flexit, reos ad poenitentiam vocat, consueta illis beneficia promptissime redditurum pollicens. Sicut enim vitam flagitiosam exigentibus pro delictorum ratione supplicium importat: ita **858** super iis qui velut retro pectem referunt a peccato, et in posterum quoque ab ea re abhorrent, latatur revera ubique, et desperationem exilii causam praecidit. Unde advertere possis quam noxium morbum in vitam invehat, qui poenitentiae gratiam adulterant, et sibiipsis vere puritatis nomen ascribunt. Praestabat certe cogitare opinionem de sua puritate, qua carent, extremæ impuritatis crimen illis parere. Scriptum est enim: « Dic tu primus iniquitates tuas, ut justificeris^{80.} » Psallit et divinus David: « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper^{81.} » — « Nemo enim mundus est a sorde, » ut scriptum est^{82.} Quare hujusmodi imbecillitate ægrotis poenitentiae bonis et superna mansuetudine opus est, quæ contaminatum perfecte abluat, impiumque sanctificet. Ex benignitate igitur peccatores ad poenitentiam invitat. Interrogantibus autem vicissim, et discere cupientibus quonam modo deliquissent: « Num supplantabit homo Deum, inquit, quia vos supplantatis

περὶ αὐτοῖς, ὅτι υἱοὶ ἐστέ τῶν φονευσάντων τοὺς προφῆτας. Καὶ ὑμεῖς πληρῶσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἡμῶς, εἴπερ ἐσμὲν ἀληθῶς ἀρετῆφρονες καὶ ἐν νῷ καθήκοντι, ζηλοῦν ἐν μάλιστα τοὺς τῶν προγόνων δοκιμωτάτους, ἀποσεῖσθαι δὲ τῶν μὴ αγαθῶν τὴν μίμησιν. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο δρῶν ἑλωτό τις, ἔποιτό γε μὴ ἀπλῶς καὶ ἀδασανίστως τοῖς ἐν χρόνῳ προσηληφόσιν, ἔσται δὲ πάντως προστοκίως τῶν Ἑλλήνων παισίν, οὓς εἴπαρ τις καταμυμήσαιοτο, ὅτι, μεθύντες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὸν φῶς διδόν καταλειποτάς, προσπυνοῦσι λίθοις, τὴν τῶν ἰδίων πατέρων ἀειλογουσι συνήθειαν.

Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ εἰπατε Ἐν τίνι ἐπιστρέψομεν; Μήτι περνεῖς ἄνθρωπος θεόν; Διότι ὑμεῖς περνέτε με. Καὶ ἔρεϊτε Ἐν τίνι ἐπεγορίσαμεν σε; Ὅτι τὰ ἐκδέκατα καὶ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσιν. Καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς περνέτε. Τὸ ἐτος συντελέσθη, καὶ εἰσπνέγατε πάντα τὰ ἐκγόρια εἰς τοὺς θησαυροὺς, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν ἡ διαπραγῇ αὐτῶν.

ΑΗ'. Ἀποστήσας εὖ μάλα τῆς καθ' ἑαυτῶν γλωσσῆς καὶ ταῖς καθήκουσας ἀπολογίας ἐκδυσωπῆσας ὡς ἐνι, καλεῖ πρὸς μετάνωσιν τοὺς ἡμαρτηκότας, τὴν συνήθει πάλιν αὐτοῖς χαρίζεσθαι λέγων, καὶ μάλα προθύμως. Ὡς γὰρ τοῖς ἐκτόπως θλίβουσι βιοῦν τὰς αὐτοῖς περποῦσας ἐπιφέρει ποινὰς οὕτως ἀνόπιν ὥστερ λοῦσι, καὶ μὴν παραιτουμένους τὸ εἶνι πλημμελεῖν, ὡς ἀληθῶς ἐπιγάννυται πανταχοῦ, τὴν ἀπόγνωσιν ὡς ὀλίθρου πρόξενον ἀποκαίρων. Ὅθεν ἰδεῖν ἔστιν ὡς δεινὰ τινα τῷ βίῳ τὴν νόσον εἰσφέρουσι, οἱ τὴν τῆς μετανοίας κίβδηλεύοντες χάριν, καὶ σπρίσιν αὐτοῖς ἐπισημίζοντες ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος ὄνομα. Καίτοι πῶς οὐκ ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι τὸ οἰεσθαι τε καὶ χρῆναι καθαρὸς ἀκαθαρσίας αὐτοῖς τῆς ἐσχάτης ἐπίκλημα φέρεῖ (1); Γέγραπται γάρ, ὅτι: « Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. » Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν Δαβὶδ, ὅτι: « Τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός. » — « Καθαροὶ γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Δεῖ δὲ οὖν τοῖς οὕτως ἡρώεσθηκόσι τὸ ἀναλκί τῶν ἐκ μετανοίας αγαθῶν καὶ τῆς ἀνωθεν ἡμερότητος, διανοητοῦσης εὖ μάλα τὸν μεμολυσμένον, καὶ δικαιοσύνης τὸν ἀσεβῆ. Καλεῖ τοιγαροῦν εἰς μετάνωσιν ἐξ ἡμερότητος τοὺς ἡμαρτηκότας. Ἐρομένοις δὲ αὐ καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλουσι τῆς κλημμελείας τὸν τρόπον, « Εἰ περνεῖς, φησὶν, ἄνθρωπος

^{78.79} Matth. xxiii, 29, 32. ⁸⁰ Isa. xliii, 26. ⁸¹ Psal. l. 5. ⁸² Job iv, 4.

(1) S. Cyrilli præclare contra Catharos disserentis comm. in Malach. n. 38, verba ut clara sint atque etiam sana, ad hunc fere modum constituentur et legantur: « Ὅθεν ἰδεῖν ἔστιν, ὡς δεινὴν τινα τῷ βίῳ τὴν νόσον εἰσφέρουσι οἱ τὴν τῆς μετανοίας κίβδηλεύοντες χάριν, καὶ σπρίσιν αὐτοῖς ἐπισημίζοντες οὐκ ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος ὄνομα: καὶ τοι πῶς οὐκ ἄμεινον ἐννοεῖν ὅτι τὸ οἰεσθαι τε καὶ χρῆματιοθεῖναι καθαρούς, ἀκαθαρσίας αὐτοῖς τῆς ἐσχάτης ἐπίκλημα

φέρει; Hoc est: Unde cernere est illos gravem morbum in vitam invehere qui poenitentiae gratiam adulterant, et sibiipsis falso puritatis nomen ascribunt: quanquam quo modo non erat melius cogitare quod putare se et vocare puros, crimen illis inferi extremam impuritatis? Δεινὴν ποῦνι προ δεινὰ, οὐκ ἀληθῶς προ ἀληθῶς, εἰ χρηματισθῆναι προ χρῆναι. COTELENIUS, Monum. Eccl. Gr. II, 667.

Θεὸν, διότι ὑμεῖς περνίζετε με; ἢ Τὸ δὲ περνίζειν ἐστὶ τὸ συναρπάζειν, ἢ φανακίζειν, οἰεσθαι τὸ λαθεῖν φευδομένους τυχόν, ἢ καὶ τι θρῶντάς τινα τῶν ἐκτο-
 πωτάτων. Καὶ γοῦν ἐνεκότες μὲν ὁ Ἰσαὺ τῷ Ἰακώβ,
 τοῦ δὲ φθονεῖν τὴν πρόφασιν ἐξηγουόμενος ἐφασκεν
 « Ἐπτέρνισα γάρ με ἡδὲ δεύτερον τοῦτο, τὰ τε πρω-
 τοτόκιά μου ἐλθῃ, καὶ νῦν ἐλθῃ καὶ τὴν εὐλογίαν
 μου. » Ἀρ' οὖν περίστασι, φησί, ἄνθρωπος Θεοῦ,
 ἡγούν συναρπάσει τὸν πάντα εἰδὼτα; Τί τοίνυν ὑμεῖς
 ἐμὲ περνίζετε; Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω πρὸς ἀκριβῆ
 διασφῆσιν πῶν προκειμένων ἡμῖν ἐννοιῶν ἅτα καὶ
 νῦν εἰπεῖν, ἢ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἑσδρα γέγραπται Βι-
 βλίοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπανήκον εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὴν
 Βαβυλωνίων ἀφέντες γῆν οἱ εἰς Ἰερουσαλὴμ, κατ-
 ακήκασι μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Ἐγγήγεται δὲ καὶ
 ὁ Θεὸς ναδὲ, καὶ ἦν ἐν κόσμῳ λοιπὸν τὰ τῶν ἱερῶν
 τάγματα, φόδοι, καὶ ἱεροφάνται, καὶ οἱ τοῖς πωλῶσιν
 ἐφαστηκότες. Εἶτα τί τὸ μετὰ τοῦτο; Πάθουσι γὰρ
 νασιν οἱ λαλουργοί, καὶ γὰρ τὸ δεινὸν θεῶν ἀν-
 πέχεσθαι θεοπισμύτων. Οὐ γὰρ τετηρήκασι τὸν νόμον,
 ἡλεόγισται δὲ παρ' οὐδὲν αὐτοῖς τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς
 ἢ παράδοσις, καὶ παρεκκλίνον μὲν εἰς θυσίαν μολὺς
 καὶ ὀκνηρῶς τὰ τυφλά, καὶ ἀρπάγματα, καὶ χυλὰ,
 καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Εἶτα κείραντες ἐν ἀγροῖς, ἐν
 φρα, τὸν ἄσταχυν καὶ μὴν καὶ τὰ ἔτερα τῶν σπερ-
 μάτων, ἀποτρογῶντες δὲ καὶ ἀμπελούς, καὶ τοὺς τῆς
 ἐλαίας καρποὺς ἐκθλίβοντες, οὐ δεκάτας προσήγον,
 οὐ τὰς κατὰ νόμον ἀπαρχάς, ἵνα ἔχοντα τὴν αὐτ-
 άρκειαν τὰ τῶν ἱερῶν τάγματα, προσζήσειαν μὲν
 ἀπερισπάστως ταῖς εἰς Θεὸν λατρείαις, προσμένωσι
 δὲ ταῖς ἐκ νόμου τεταγμέναις αὐτοῖς λειτουργίαις.
 Οὐδὲνδ' τοιγαροῦν προσεκομισμένου, κατεσκευάσθη-
 σαν οἱ τῶν θεῶν θυσιαστηρίων ἱεροῦργοι, ἐρημάς
 τε οὕτως ἀπομεμένηκεν ὁ λαὸς, οὐ θυσίας τελοῦμέ-
 νης, οὐχ ἑτέρου τινὸς δρωμένου τῶν εἰς δόξαν τε-
 λούτων Θεοῦ. Κατεφείρετο δὲ ὅν ἀπαντα λοιπὸν
 τὰ ἐν ἀγροῖς, λιμῶν τε κατεμίσχοντο, καὶ δὴ καὶ εἰς
 τοῦτο κατώλισθεν ἀνάγκης τε καὶ ἀπορίας, ὥς καὶ
 αὐτὰ βούλεσθαι τοῖς ἔχουσι τροφὰς ἀπαιτεῖσθαι τὰ
 τέκνα, μέχρις ἂν Ἑσδρας εἰς αἰσθησὶν κεκλημένος
 τῆς θαλάσσης ὁρήγῃ, ἐπέσκηψε περὶ τούτων τοὺς ἡγου-
 μένους τοῦ Ἰσραὴλ. Προσεκόμενάς τε οὕτω μολὺς
 δεκάτας καὶ ἀπαρχάς, καὶ λοιπὸν εἰσεδράμων ἱερουρ-
 γοι, ἔστησάν τε τὰ συνθήθῃ θρῶντες ἐν τῷ ναβ.
 « Διὰ τί τοίνυν, φησὶν, ὑμεῖς ἐμὲ περνίζετε; » Τὸ
 ἔτος συνετέλεσθη, συνήχθησαν οἱ καρποὶ, καὶ παρ'
 ὁμῶν ἔτι τὰ ἐπιδέκτα, καὶ αἱ κατὰ νόμους ἀπαρχαί.
 « Καὶ ἐν τῷ ὀλεῷ αὐτοῦ ἔσται, φησὶν, ἡ διαρπαγὴ
 ἀγρῶν ἐν τοῖς οἰκίοις τοῦς καρποῦς, τάχα που καὶ οἴσθε
 οἴσθε σῶζεσθαι τὸ ὅμν αὐτοῖς καὶ εὖ κείσθαι λίαν
 ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις. Ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν
 διαρπαγῆς διόψει τὸ χρῆμα. Καταπισθήσεται γὰρ
 λιμῶν, καὶ τοὶ συνενεγκήντες, φησὶ, ἐν ἰδρωτί μολὺς τὰ
 εὐρημένα.

me? » Supplantare est diripere, aut decipere, et arbi-
 trari fallaciam posse deceptos latere forsitan, quamvis
 quispiam insolentissima quædam commiserit. Itaque
 irascebatur Esau Jacob, et invidiæ occasione enar-
 rans dicebat: « Supplantavit enim me altera vice,
 Primogenita mea ante tulit, et nunc subripuit be-
 nedictionem meam²¹. » Num igitur homo erit superior
 Deo, inquit, aut diripiet omnia scientem? Quid ergo
 vos me supplantatis? Existimo autem ad pleniorum
 declarationem propositæ sententiæ quædam nunc
 quoque afferenda in medium, quæ in Libris Esdræ
 scripta exstant. Babylone in Iudæam Hierosolymitæ
 reversi Hierosolymam habitaverunt. Edificatum est
 divinum templum, et florebant deinceps sacerdot-
 um ordines, cantores, psalta et janitores. Quid
 postea? Servitute liberali in divinis oraculis expo-
 quendis inertes evaserunt. Nec enim legem serva-
 bant, et vetus mandatum per ludum transgredie-
 bantur, et ad sacrificium ægre cunctanterque caeca,
 rapta et debilia ministrabant. Deinde, suo tempore,
 in agris ægotes aliaque legumina dementes, et uvas
 colligentes, et oleum exprimentes, nec decimas, nec,
 secundum legem, primitias persolvebant, **350** ut
 sacerdotum ordines quod satis esset haberent, cult-
 umque divinum citra solitudinem distractionemque
 celebrarent, atque in ministeriis lege institutis as-
 siduo versarentur. Nullo igitur horum oblato, divi-
 norum altarium ministri sacri delusi sunt, et po-
 pulus ita destitutus mansit, cum nec sacra perage-
 rentur, nec aliud quidpiam ad Dei gloriam præsta-
 retur²². Hinc omnia in agris moriebantur, et fames
 ærviebat; quin eo necessitatis et inopie redigeban-
 tur, ut ipsos quoque liberos alimenta habentibus
 vendere non refugerent, donec Esdras, divina ira
 perspecta, super his principes Israel objurgavit.
 Atque ita demum, quæquam vix, decimæ et primi-
 tiæ oblatæ, et ex eo sacerdotes in templum regressi
 stare, et consueta munera obire coeperunt²³. Inquit
 ergo, « Quare vos me supplantatis? » Annus consum-
 matus est, fructus collecti, et apud vos adhuc sunt
 decimæ et primitiæ legibus debitæ. « Et in domo
 eorum erit, inquit, rapina eorum; » ac si dicat:
 Comportastis quidem in domos vestras fructus, et
 arbitramini forsitan vobis eos salvos et tuto in
 ædibus repositos fore. Evanescent, et a rapinis nihil
 different. Affligemini enim fame, tametsi inventa cum
 sudore collegistis.

αὐτοῦ· ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Συνεκομίσασθε μὲν ἐξ
 αὐτοῦ· οἴσθε οἴσθε σῶζεσθαι τὸ ὅμν αὐτοῖς καὶ εὖ κείσθαι λίαν
 ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις. Ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν
 διαρπαγῆς διόψει τὸ χρῆμα. Καταπισθήσεται γὰρ
 λιμῶν, καὶ τοὶ συνενεγκήντες, φησὶ, ἐν ἰδρωτί μολὺς τὰ
 εὐρημένα.

Disceamus hinc etiam nos magni criminis oco-
 ducendum non offerre Deo quibus gratitudinem no-
 stram ostendimus, et agrum quem ille vicini ferendo
 sufficientem donaverit, ad gloriam Dei referre. Quod
 si faciamus, omnimodis benedicet et ætæternam bonæ
 largietur. Sin autem, manum contrahentes, nostro

²¹ Gen. xxvii, 36. ²² II Esdr. xiii, 15 seqq. ²³ II Esdr. v, 1 seqq.

tantummodo genio accepta reservabimus, nec aliter aliis Dei dona communicaverimus.

VERS. 10-12. Revertimini porro in hoc, dicit Dominus omnipotens. Si non aperiā vobis catarractas cœli, et effundam vobis benedictionem meam, donec sufficiat. Et dividam vobis in cibum. Et non disperdam vobis fructum terræ vestræ, et non infirmabitur vestra vinea in agro, dicit Dominus omnipotens. Et beatos dicent vos omnes gentes, quia eritis mihi vos terra desiderabilis, dicit Dominus omnipotens.

860 XXXIX. Iterum crimina remittit, et eos omni culpa absolvit, promittitque, contritis oblivione injuriis, optata donaturum, et eos supra quam dici possit munificentia sua recreaturum. Vult autem illos ipsa experientia et rebus discere fertilitatem utilitatis plenissimam. Et, si hoc facere non recusent, pluviarum abundantiam et benedictionem largam spondet, et esculentorum satie et plusquam satie habeant, omninoque frugum terræ quantum velint percipiant. « Dividam enim, inquit, in cibum vobis. » Verbum *Dividam* interpretare, aut *Separabo*; aut quia quæ e terra gignuntur, unumquodque suum tempus habet quo vel crescit vel maturescit. Nihil porro detrimenti passurum terræ fructum, magnam item fore uvarum copiam, et vineam in agris luculentissimam, ut ad maturitatem perductis omnibus, pollicetur, et posthac beatos ait fore, ac velut terram desiderabilem nominatum iri, hoc est, amore dignam, propter fructuum ubertatem et fecunditatem.

Qui igitur habet viscera misericordiæ, talem plane experietur Deum, et cumulabit in cœlis, fructusque laborum suorum manducabit, ut scriptum est⁸⁶. Nec illum imitem et amentissimum divitem imitabitur, quem in parabola evangelica Salvator villam suam implevisse narrat. Ille enim aiebat: « Quid faciam? Destruam horrea mea, et majora faciam, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, comede, bibe, lætare⁸⁷. » Cogitanti autem talia et ignoranti futura, Deus: « Stulte, inquit, hac nocte repetent a te animam tuam: quæ autem parasti, cujus erunt⁸⁸? » Quamobrem, ut dicebam, benedictione plenus est sua communicans. Talis etiam spirituales imbres cor ejus irrigantes et affatim exhilarantes accipiet, pietatisque fructus producet, alias aliter et velut divisim, partim charitate, partim benignitate et humanitate reciproca, fortitudineque et patientia excellens: eritque sicut terra beata frugibus et fecundissima, clarusque et celebris, et revera longe beatissimus. « Melius est enim nomen bonum quam divitiæ multæ, » ut scriptum est⁸⁹.

Α τες, μόναις ταῖς ταυτῶν τροφαῖς τὸ δοθὲν τηρήσωμεν, οὐτ' ἂν ἐπιδοίμην προθύμως τοῖς ἄλλοις εἰς μέδειν τὰ παρὰ Θεοῦ δωρήματα.

Ἐπιστρέψατε δὴ ἐν τούτῳ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐὰν μὴ ἀνοίξω ὑμῖν τοὺς καταβράχτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχεῶ τὴν εὐλογίαν μου ὑμῖν, ἕως τοῦ ἰκανωθῆναι. Καὶ διασταλῶ ὑμῖν εἰς βρώσιν. Καὶ οὐ μὴ διαφθάρῃ ὑμῖν τὸν καρπὸν τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἀμπελος ἡ ἐν τῷ ἀγρῷ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔσθῃ, διότι ἐστῆθε ὑμεῖς γῇ θελητῇ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΑΘ'. Πάλιν ἀνίησιν ἐγκλημάτων, καὶ ἀπαλλάττει μὲν αὐτοὺς ἀπάσης αἰτίας, ὑποσχίνεται δὲ καὶ ἀνησυχᾶτως χαρισθῆναι τὰ κατ' εὐχὴν, καὶ ταῖς ἐπικείμενα λόγου κατευφραίνειν φιλοτιμίαις. Βούλεται δὲ διὰ πείρας αὐτοὺς καὶ πραγμάτων ἀναμαθεῖν, ὥς ἔσται πάντως αὐτοῖς τὸ καρποφορεῖν ὀνησιφόρον. Καὶ, εἰ τοῦτο ὁρᾷν ἐλοιπτο, καταβῶσιν ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν τῶν οὐτῶν ἀφθονον χορηγίαν, ἀμφιλαφῇ δὲ νεύει τὴν εὐλογίαν, ὥς ἔχειν αὐτοὺς τῶν ἐδωδίστων ἀφθονον τὴν αὐτάρκειαν, καὶ ἀπαξήκως τῶν ἐκ γῆς ἀγαθῶν τὴν ἀποχρῶσαν ἑμέδειν. « Διασταλῶ γὰρ, φησὶν, ὑμῖν εἰς βρώσιν. » Τὸ δὲ διασταλῶ νοήσεις ἡ Ἀφοριῶ, ἤγουν ὅτι τῶν ἐκ γῆς φουμένων ἕκαστον ἴδιον ἔχει καιρὸν, καθ' ὃν ἡ γίνεται τυχὸν ἡ πεπαινεταί. « Ὅτι δὲ βλάβης ἀπάσης ἀμείνων ἔσται τῆς γῆς ὁ καρπὸς, ἀποδοτεὺς δὲ, καὶ εὐνοιοτάτῃ λίαν ἡ ἐν ἀγροῖς ἀμπελος, ὑποσχίνεται σαφῶς, ὥς εἰς πείρας ἐνηνεγμένον, μακαρίους τε φησὶν εἶσθαι λοιπὸν, καὶ οἷα τινα γῆν θελητὴν ὀνομάζεσθαι, τούτεστι, τὴν ἀξίωστον διὰ τε τὴν εὐκαρτίαν, καὶ ὅτι γονιμοτάτῃ.

Οὐκοῦν εἰ τις ἔχει σπλάγχνα οἰκτιρῶν, τοιοῦτον δὴ πάντως περιτεύεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποσωρεύσει μὲν ἐν οὐρανοῖς, φάγεται δὲ τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων πόνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ οὐκ ἔσται κατ' ἐκείνον τὸν ἀπηγὴ τε καὶ ἀνούστατον πλούσιον, ἐν τὴν χώραν ἐμπεφορξέσθαι φησὶν ὁ Σωτὴρ ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς. « Ὁ μὲν γὰρ ἔπραξε: « Τί ποιῆσω; Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μελλόντας οἰκοδομήσω, καὶ ἔρῳ τῇ ψυχῇ μου. Ψυχὴ, ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλὰ, φάγε, πίε, εὐφραίνου. » Ἐκπομένῳ δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀμαθαίνοντι, Θεός, « Ἄφρον, φησὶν, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. ὃ δὲ ἠτοίμασας, τί νῦν ἔσται; » Οὐκοῦν, ὥς ἔφην, εὐλογία ἐμπλεως ὁ κοινωνικός. Ὁ τοιοῦτος ἔξει καὶ νοητοὺς ὑετοὺς κατάρδοντας τὴν καρδίαν καὶ ἱκανῶς κατευφραίνοντας, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ἐκδόσει καρποὺς, ἄλλοτε ἄλλως καὶ διονεί πως διεσταλμένους, τοῦτο μὲν ἀγάπῃ, τοῦτο δὲ χρηστότητι καὶ φιλαλληλίᾳ, ἀνδρείᾳ τε καὶ ὑπομονῇ διαπρέπον. ἔσται δὲ οἷα τις εὐκαρπὸς καὶ γονιμοτάτῃ γῇ, λαμπρός τε καὶ διαδόχτος καὶ τρισμακάριος ἀληθῶς. « Αἰρετὸν γὰρ ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦς πολλός, » καθὼς γέγραπται.

⁸⁶ Psal. cxxvii, 2. ⁸⁷ Luc. xii, 17-19. ⁸⁸ Ibid. 20. ⁸⁹ Prov. xxii, 1.

Ἐδάρνεται ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει ὁ Κύριος, καὶ εἰπάτε· Ἐν τίνι καταλαλήσαμεν κατὰ σοῦ; Εἰπάτε· Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ εἰ πλεον, ὅτι ἐβουλόσαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, καὶ διότι ἐπορεύθημεν ἡμεῖς ἀπὸ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος; Καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται πάντες ποιοῦντες ἀνομία, καὶ ἀνέστησαν τῷ Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. Ταῦτα καταλάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. Καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσέηκουσα.

Μ' Ὅτε τινὰς τῶν γνωρίμων ὁλισθηκότας εἰς ἀμαρτίαν ἐπανορθοῦν ἐθέλη Θεός, παρακομίζει μὲν εἰς μέσον τὰ διεπτεισμένα, διελέγει δὲ σαφῶς, καὶ οἶον πλήττει μοιμαίς, ἵνα τοῖς ἰδίοις ἐπερυστριῶντας πλημμελίῃμασιν ἔχοντό τε μεταφοιτῇ ἐπὶ τὰ ἀμείνω καὶ χρησιμώτερα, σωθεῖν τε οὕτω, τὸν παρ' αὐτοῦ ζητήσαντες ἔσων. Αἰτιᾶται τοίνυν καὶ ἐφ' ἐτέρῳ τινὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ κοινὴν ὥσπερ τινὰ καὶ τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐξυφαίνει τὴν ἐπιπλήξιν, τὸ χρῆμα εἰδὼς ἐπωφελεῖς ἅπασι καὶ σωτήριον. Ὅσα γὰρ τοῖς πρὸ ἡμῶν συμβέβηκε τυπικῶς, ταῦτα γέγραπται πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, καθά φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος. Αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς ἀθυροστομοῦντας αὐτοὺς καὶ παλιμνήμοις ῥήμασι καταλαλεῖν ἡρημένους. *Ἐδάρνεται γάρ, φησιν, ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν. Καὶ ποῖος ἦν ἄρα τῆς καταλαλιᾶς ὁ τρόπος; Εἰπάτε, φησί· Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ ὅτι περιττὸν οὐδὲν ἐν τῷ βούλεισθαι τηρεῖν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, τούτεστι τὰ διὰ νόμου θεοπείματα. Εἰκαῖόν ἐστι πρὸς τούτῳ, φατέ, καὶ τὸ ἱκετεύειν αὐτόν, τούτεστι τὰς ὑπὲρ ὧν ἂν ἰλοιοθεῖ προσάγειν λιτάς. Καὶ ἀληθὲς μὲν πάντως ὁ τῶν ὧν Θεός, εἰ ταυτί τε λέγῃ, καὶ κατατιγνέτω τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Τί δὲ δὴ τοῖς πεφλαρηκόσιν ἡ τῆς ἀμαρτίας πρόφασις, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Μυρία μὲν γὰρ κατεβόσκατο γέννη· ἀλλ' ἐκ πάντων ἐν τῷ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπελέξατο ὁ Θεός, ὠνόμασται δὲ μερίς, καὶ σχολισμα, καὶ κληρὸς αὐτοῦ. Οὐκαιοσάμενος δὲ παιδαγωγῆκε νόμον, ὥφελψε διὰ προφητῶν. Καὶ εἰ πρὸς ταῦτα πέπραχεν ὁ ἀπόκληκτος Ἰσραὴλ; Προσεκύνηκε τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, λελάτρευκεν εἰδώλοις, ἔφη τοῖς γλυπτοῖς· Ὑμεῖς ἐστέ θεοὶ ἡμῶν. Ἀγανακτήσας εἰκότως ἐπὶ τοῖς; οὕτω δεινοῖς ἀνοσιουργήμασιν ὁ τῶν ὧν Θεός, ἐπαίδευε πολυτρόπως, καλῶν εἰς μετάνουσιν λιμοῖς, ἀνεμοφορίαις, καρπῶν ἐνδείαις, ἀκρίταις, καὶ βροῦχῳ, ἱκτέρω, καὶ κάμποις. Οὕτω γὰρ πλήττειν ἤθελε χειρὶ στερεᾷ, μονονουχί τε καὶ μετασοθεῖν τοῖς δαίμοσι (1), καὶ συμμέτροις ἐτι κινήμασιν ἐπὶ τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ ὥφελον, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἀγαπήσει Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἦν αὐτοῖς οὐδὲ τοῦ συμμέτρου (2) πλήττεσθαι λόγος, ἀπώγοντο δὲ ἀχαλίνως εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας, ἐπαμύνεν εἰς αἰχμάλωσιν, καὶ ὑπὸ χεῖρα πασεῖν παρεσκεύασε τὴν*

VERS. 13-15. *Ingravescent super me verba vestra, dicit Dominus, et dixistis : In quo oblocuti sumus contra te? Dixistis : Vanus qui servit Deo, et quid amplius, 361 quin custodivimus mandata ejus, et quia ambulavimus supplices ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos devotos dicimus alienos, et exardescantur omnes qui faciunt iniqua et restiterunt Deo, et salvi facti sunt. Haec oblocuti sunt qui timent Dominum, unusquisque ad proximum suum. Et attendit Dominus, et audivit.*

XL. Quando quosdam notos et amicos in peccatum prolapsos corrigere vult Deus, in medium adducit admissa, et aperte redarguit, et exostulando quodammodo ferit, ut delictis suis erubescerent ad meliora et utiliora transire velint, et ita ejus misericordia exquisita, salutem obtineant. Accusat igitur et propter aliud Israelitas, et velut communem quamdam posteris quoque ipsorum increpationem contextit, cum sciret id commodum et salutare futurum omnibus. Quaecunque enim antiquis illis in figura contigerunt, ad nostram correptionem scripta sunt, sicut et sapientissimus Paulus ait¹¹. Incusat ergo eos et lingua incontinentes et verbis maledictis deditos. Inquit enim : *« Ingravastis super me verba vestra. »* Quo autem modo illi obtreclarunt? Dixistis, inquit : *« Vanus est qui servit Deo, »* et nihil facere lucri qui vult obtemperare mandatis ejus, hoc est, praeceptis per legem divinitus traditis. Ad haec inane est, dixistis, supplicare illi, id est, preces offerre pro quibus libuerit. Est sane veracissimus universorum Deus, dum haec dicit, et sic accusat Israel. Quam autem blaterantes peccati sui excusationem praetendant, videndum est. Mille gentes regebat Deus : sed ex omnibus unam elegit, quae vocata est pars, et funiculus, et haereditas ejus¹². Eam sibi vindicatum lege instituit, per prophetas eidem consuluit. Quid autem ad haec insanus Israel? Adoravit militiam caeli, servivit idolis, dixit sculptilibus : *« Vos estis dii nostri »*. Ast universorum Deus super tam nefariis sceleribus non immerito indignatus, multis modis in eos vindicabat, et ad poenitentiam vocabat fame, corruptione aeris, fructuum penuria, locustis, et brucho, ictero et eruca. Nondum enim eos **D** manu valida ferire voluit, sed quodammodo terribilamentis, et ira temperata, adhuc ad persequenda ipsis conducibilia, atque ad verum et natura Deum diligendum adigere. **362** Quia vero mediocres plagas contemnebant, et impotenter in omne genus impuritatis ruebant, eos in captivitatem misit, manibusque Babyloniorum obtulit. Postquam autem, Deo miserante, in Iudaeam sunt revocati, et urbem reaedificaverunt, templumque excitarunt, denuo ad ignaviam revoluti, vota non impleverunt, nec legi

¹¹ II Cor. x, 41. ¹² Deut. xxxii, 9. ¹³ IV Reg. xvii, 16.

(1) Corruptam puto vocem : forte legendum δαίμοσι.

(2) Cotelerius (Monum. Eccl. Gr. II, 562) legit

συμμέτρως vel συν μέτρον, quia vero nulla erat apud eos ratio, quod vel mediocres plagas acciperent.

in decimis et primitiis offerendia paruerunt, sed pigri, et vix ad sacrificium venientes, clauda, cæca et debilia maetabant; et cum hæc insolenter facerent, nihilominus Deus fame et sterilitate eos ulciscetur. Qui, tametsi deberent, siquidem essent boni, et quæ sibi conducerent non ignorarent, mutatis in melius consiliis, Deum a se offensum colere ac venerari, imprudenter de illo conquerebantur. Cum enim viderent gentes vicinas et Deum nescientes sculptilia potius adorare, et gravissimo errore laborare, nihilominus tamen voluptariam vitam agitare, stulte dicebant: « Vanus est, qui servit Deo. Et quid emolumenti percepimus, quia mandata ejus custodivimus? » Nos enim legi obsequentes, sterilitatem et incommoda patimur. Discessimus etiam in captivitatem, tametsi assidue Domino omnipotenti supplices advolveremur. Contra, qui horum nihil faciunt, non plagas sentiunt, non miseras. Quamobrem beatos numeramus alienos. « Et resuscitentur qui faciunt iniqua restiterunt Deo et salvati sunt. » Repugnant enim profecto gloriæ Dei multipliciter qui errant, et confutabilibus sacrificant, « Et ligno dicunt: Deus meus es tu, et lapidi: Tu genuisti me ». Hæc oblocuti sunt, inquit, qui timent Dominum. « Habet autem accusatio nihil præter maledictum morbumque pestiferum evidenter demonstrat. Est enim agrotæ mentis, et ænini ebrii Deo invisum rejectamentum contra Deum quidquam loqui. Sed autem tales sermões non obiter, sed studiose auscultare affirmate pronuntiat: « Et attendit Dominus, et audit. Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis ». Quod si quid adversus divinam ejus gloriam dictum fuerit, id erit grave et prope intolerandum illi, quamvis tolerantissimus injuriarum esse solet. Quocirca dicit: « Ingravabatis super me verba vestra. » Officium ergo nostrum est, quamvis laboribus et miseriis confictemur, Deo nos ad utilitatem nostram corripiente, non usque adeo animo concidere, nec putare virtutis tam amantem aspernari bonos, sed potius sollicite inquirere in quo apud Deum offenderimus, et ita eum mitigare, et misericordiam flagitare. Quod si etiam peccatores aliqui in voluptatibus mundanis ætatem habeant, temporaneis bonis fruuntur, rationes patientiæ ipsius erga illos ad arcanam providentiam referre æquum est.

οὕτω, καὶ τὸν Παῖον αἰτεῖν. Εἰ δὲ δὴ καὶ τινες τῶν φιλαμαρτημένων ἐν εὐπαθείαις εἰεν κοσμικαίς, τὴν τῶν προσκαίρων ἀπόλαυσιν ἔχοντες, ἀπονέμειν ἀκόλουθον ταῖς ἀπορρήτοις οἰκονομίαις τῆς ἐν' αὐτοῖς ἀνεξικαχίας τοὺς λόγους.

Vras, 16, 17. Et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, et qui reverentur nomen ejus. Et erunt mihi, dicit Dominus omnipotens, in diem quam ego sicio in acquisitionem, et eligam eos sicut eligit homo filium suum servientem sibi.

Βαβυλωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ κέκληνται πάλιν εἰς τὴν Τουδαίαν, Θεοῦ κατοικεῖοντος, ἀνταρξιστὰς τε τὴν πόλιν, καὶ ἀνεδείξαντο τὸν ναὺν, πάλιν ἐπράττοντο πρὸς τὸ ῥέθυμον, οὐ πληροῦντες εὐχὰς, οὐχ ἐπόμενοι τοῖς διὰ νόμου θεσπίσμασι, προσάγοντες δεκάτας ἢ ἀπαρχάς· ἀλλ' ὀκνηροί, καὶ μόλις ἐπὶ τὸ θύειν ἐρχόμενοι, καὶ κατασφάζαντες τὰ κυλά, τὰ τυφλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα, καὶ ταῦτα δρῶντας ἐκτόπως οὐδὲν ἤττον ἐπαίδευε Θεὸς λιμῶ τε καὶ ἀκαρχίᾳ. Οἱ δὲ, καίτοι δέον, εἴπερ ἦσαν ἀγαθοὶ καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονες, ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς θεραπεύειν λευλυπημένον τὸν τῶν ὁλων Θεόν, ἀσύμμετον ἐποιοῦντο τὴν καταβολήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐὼρων ἐκ περιούσια τῶν ἔθνων καὶ τὸν Θεὸν οὐκ εἰδότες, προσκυνοῦντα δὲ μᾶλλον τοῖς γλυπτοῖς, καὶ τὴν ἐσχάτην νοσοῦντα πλάνησιν, ἐν εὐπαθείαις ὄντα καὶ τρυφαί, ἔφασκον ἀσυνέτως· « Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ. Καί τί πλεῖον εἰ ἐφύλαξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ; » Ἡμεῖς γὰρ, φησὶν, οἱ νομοφύλακες ἐν ἀπορίαις ἴσμεν καὶ πληγαῖς. Ὁχλήμαθα δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, καίτοι προσπίπτοντες αἰεὶ καὶ ἰκέται γινόμενοι τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. Οἱ δὲ τῶν τοιοῦτων δρῶντες οὐδὲν, οὐ πληγὴν ἔχουσιν, οὐ πόνον. Οὐκοῦν μακαρίζομεν ἄλλοτελους. « Καὶ ἀνοικοδομοῦντες ποιοῦντες ἄνομα, ἀντίστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. » Ἀντιπράττουσι γὰρ κατὰ ἀλήθειαν τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ πλανώμενοι, καὶ τοῖς γυνευταῖς προσάγοντες τὰς θυσίας. « Καὶ τῷ ξυλῷ λέγοντες· Θεὸς μου εἰ σὺ, καὶ τῷ λίθῳ· Σὺ ἐγέννησάς με. — Ταῦτα, φησὶ, καταλάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. » Δυσφημίας δὲ πάντως τὸ ἔγκλημα, καὶ τῶν ἐσχάτων ἀρρωστημάτων ἀποδείξεις ἀναρχίης. Νοσοῦντες γὰρ διανοίας οἱ λόγοι, καὶ μεθύοντες νοῦ θεοσυγῆς ἀπόδρασμα τὸ φάναι τι κατὰ Θεοῦ. Ὅτι δὲ τῶν τοιοῦτων ἐπακροῦνται λόγων οἷον οὐ παρέργως, ἀλλ' ἐν σπουδῇ, πεπληροφόρηκεν εἰπών· « Καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσέχουσεν. — Ὅτι πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γινώσκει ἔχει φωνῆς. » Εἰ δὲ δὴ πού τις γένοιτο κατὰ τῆς θέας αὐτοῦ δόξης λόγος, οὗτος ἔσται βαρὺς καὶ οἷον ἀφόρητος, καίτοι λίαν ἀνεξικαχεῖν εἰσθότι. Ταῦτα τοι καὶ ἔφασκεν· « Ἐδαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὁμῶν. » Δεῖ δὲ οὖν εἶναι, κἂν ὦμεν ἐν πόνοις, χρησίμως ἡμᾶς παιδεύοντος τοῦ Θεοῦ, μὴ λίαν ἀκνηδίῃν, μήτε μὴν οἰεσθαι τὸν οὕτω φιλάρετον ἀπειδῆσαι τῶν ἀγαθῶν· περιεργάζεσθαι δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς προσεκρούκαμεν. ἐκμελλίσσεσθαι τε

Καὶ ἔγραψε βιβλίον μνημοσύνου ἐνώπιον αὐτοῦ τοῖς φοβούμενοις τὸν Κύριον, καὶ ἐδλαβονμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ἔσονται μοι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, εἰς ἡμέραν, ἢν ἐγὼ ποιῶ εἰς περιποίησιν, καὶ αἰρετιῶ αὐτοὺς, ὃν τρόπον αἰρετιῶνται ἄνθρωποι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν δουλεύοντα αὐτῷ.

ΜΑ'. Κατακερτομούνην αὐτὸν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ἀνδρία κατ' αὐτοῦ παρλυαρχήσαντος προσέσχε μὲν καὶ εἰσέκουσεν. Εἰτα δὲ τὸς ἡμαρτημένοις τὴν πρέπουσαν ἐπαγγελίαν δέχην, καὶ τοὺς τῆς ἀθυροστομίας πράττεσθαι λόγους· παρῆσαι μὲν ὡς θεὸς ἀμνησιχάως καὶ τοῦτο. Γράφει δὲ βιβλίον μνημοσύνου τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, περὶ ὧν, οἵμαι ποῦ, καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν γράφοντα βιβλίον· «Καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται.»

Εὐρήσμεν δὲ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῖς ἀγίοις λέγοντα μαθηταίς· «Μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ὑμῖν· χαίρετε δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ θρόματα ὁμῶν ἐγράφησαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» Ἐπαρτάι δὲ σφόδρα εἰκότως ὁ θεοπῆσις Δαβὶδ, τοῖς Ἰουδαίοις δὴμοις ἀπεκτονόσιν Χριστὸν, οὕτω λέγων· «Ἐξαιεφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν.» Γράρεται τοίνυν τὸ τοῦ μνημοσύνου βιβλίον τοῖς φοβουμένοις Θεόν, οὓς καὶ οἰκίους· ἔσεσθαι φησὶν αὐτῷ καὶ γνωριμωτάτους κατὰ γὰρ τὸν τῆς περιποιήσεως καιρὸν, ὅτε καθιεῖται μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, δορυφορούμενος ἀγγέλων· «Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβια ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, καὶ ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὁμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.» Τότε γὰρ αὐτοὺς αἰρεῖται, τοῦτέστιν αἰρετοὺς ποιήσεται, παραχωρῶν οὐδὲν εἰς φιλοστοργίαν τοῖς καθ' ἡμᾶς πατράσιν, οἱ τοῖς ἰδίοις ἐπιγίνονται τέκνοις, ὅταν εἰεν μάλιστα σοφὰ καὶ εὐήθεια, καὶ διὰ πλείστης αἰδοῦς ποιοῦνται τοὺς φύσαντας.

Καὶ ἐπιστραφήσεσθε, καὶ ὄψεσθε ἀνὰ μέσον δικαίου, καὶ ἀνὰ μέσον ἀνόμου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ δουλεύοντος τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος.

ΜΒ'. Τότε δὴ, τότε, φησὶ, τῆς οὕτω λαθραίας εἰ-
καιμομβίας ἀποπαυσάμενοι, καὶ τὴν ἀκρατῇ καὶ ἀπαίδευτον ἀνακρίπτοντες γλῶσσαν, διαλοιδορήσεσθε μὲν οὐκ ἔτι τῷ φιλορέτῳ Θεῷ, μονονουχὶ δὲ τὴν μέθην ἀποπαμψάμενοι, καὶ οἷον ἐπιστρέφοντες ἐκ πλάνης, εὖ μάλα καταθρήσετε τότε καὶ ὅσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ δικαίου καὶ ἀνόμου, τοῦ δουλεύοντος Θεῷ καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος. Οἱ μὲν γὰρ ἀνομοὶ τε καὶ ἐ-
ήνιοι, καὶ τὸν τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἀποσειόμενός· ζυγὸν οἰχέσονται πρὸς ἀπάλειαν καὶ εἰς ἀτελεύτητον κόλασιν. «Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, » καθὰ γέγραπται. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ καὶ φιλόθεοι, καὶ τῶν θεῶν νόμων ἐπιστήμονες, καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐπιμαληταί, λαμπροὶ, καὶ ἡγιασμέ-
νοι, τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀναθήσουσιν στέφανον, καὶ ἐν ταῖς ἀνω γεγενηταῖς μέναις, συνδιατίθουσιν μὲν ἀγίοις ἀγγέλοις, κοινωνοὶ δὲ τῆς δόξης ἀποφανέντες Χριστοῦ, τοῖς εἰς μακραίωνα βίον ἐντροφεύουσιν ἀγαθοῖς, «Ἄ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, » κατὰ τὸ

XXI. Israelitas sese criticantes, et imple blaterantes attendit et audivit Deus. Deinde cum in eos penam aequalem constituere oporteret, et verborum petulantium rationem reposcere, hoc etiam injuriam ut Deus immemor praefermitit. Scribit autem librum monumenti timentibus ipsum, de quibus, si fallor, et ipse David scribenti librum hunc : « Et in libro ipso omnes scribentur ».

Dixit etiam ipse mei Domini noster Christus discipulis suis : « Nolite gaudere quia demonia sub-
jiciuntur vobis : gaudete autem potius quia nomina vestra scripta sunt in caelis »²⁶. » Maie precatur quoque, et quidem justissime, divinus David Judaeorum populis Christi interfectoribus his verbis : « Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur »²⁷. » Scribitur ergo liber monumenti timentibus Dominum, quos item sibi domesticos et familiarissimos tempore acquisitionis fore affirmat, quando scilicet sedebit Christus super thronum gloriae suae, stipantibus angelis : « Et statuet oves a dextris, haedos autem a sinistris, et dicet his qui a dextris erunt : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi »²⁸. » Tunc enim eos eliget, hoc est electos faciet, philostorgia et amore illo singulari nihil cedens patribus nostris, qui super filijs exsultant, cum sunt quam sapientissimi et morigeri : et quorum salu progenerati sumi, eos summa observantia prosequuntur.

Vnus. 18. Et convertimini, et videbitis quid sit inter justum et injustum, et inter servientem Deo, et non servientem ei.

XLII. Tunc, tunc, inquit, ad ista clandestina vaniloquentia desinentes, et incontinentem ac stuliam linguam compescentes, Deo bonitatis amanti non amplius obloquemini, et propemodum ebrietas repudiata, et quasi pede ab errore revocato, intinebimini clarissime quod et quantum inter justum et injustum sit discrimen, inter servientem Deo et non servientem. Improbri enim, et rebelles, et jugum ejus rejectantes, in perditionem et extrema supplicia amandabuntur. « Ibi erit fletus et stridor dentium, juxta Scripturam »²⁹. Boni contra et Dei amantes, divinarumque legum gnari, virtutibusque dediti, splendidi, et sanctificati, immortalitatis corona induentur, et in supernas mansiones recepti, cum angelis fruuntur aeterno sempiterno, et participes facti gloriae Christi, in longa saecula suaviter carpent bona, quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, » ut scriptum est³⁰. Verumtamen certantes in hac vita homines improbitati amicos, rebus secundis beatos ac florentes, cogitatione distracti

²⁶ Psal. cxxviii, 16. ²⁷ Luc. x, 20. ²⁸ Psal. lxxviii, 29. ²⁹ Matth. xxv, 33, 34. ³⁰ Matth. viii, 12, Joan. xiv, 2. ³¹ Cor. ii, 9.

fuerunt sanctorum nonnulli, quamvis non nescirent vitam illorum in exitum desitiram. Proinde ita sanctus Jeremias: « Justus es, Domine, quia respondebo ad te: verumtamen iudicium loquar ad te. Quid est quod via impiorum prosperatur? Abundaverunt omnes prævaricatione prævaricantes? Plantasti eos et radicem egerunt: filios generaverunt, et fecerunt fructum. Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum. Et tu, Domine, cognoscis me, probasti cor meum coram te ». Et rursum: « Sanctifica eos ad diem occisionis eorum. Quousque lugebit terra? ». Cernis quomodo in cogitationes perplexas inciderit, cum tamen finem impiorum haud ignoraret. « Omnis caro fenem, et omnis gloria ejus, ut flos feni, » sicut scriptum est¹.
οὐκ ἠγνόηκε δὲ τῶν δυσσεβούντων τὸ πάρας. « Πᾶσα χόρτου(ς), » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

CAP. IV.

VERS. 1. Quia ecce dies venit ardens sicut elibanus et comburet eos, et erunt omnes alienigenæ, et universi qui faciunt iniqua, stipula; et succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, et non relinquetur de eis radix neque germen.

365 XLIII. Diem iudicii in igne futurum reputare secum consentaneum est, « in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera exurentur omnia, Novos vero cœlos, et novam terram secundum promissa ipsius expectamus »; sic enim quidam sanctorum discipulorum dixit. Inquit ergo, Veniet ut elibanus dies Domini, et omnes quidem alienigenas comburet, nihilominus etiam facientes iniqua assumet; unum enim et illi et hi supplicium subibunt. Vide autem hic festivitatem. Nunc meminit alienigenarum. Postquam enim eos beatos prædicarunt, dicentes: « Et nunc nos beatos dicimus alienos, et reedificaverunt omnes qui faciunt iniqua, Deo restiterunt, et salvi facti sunt, » hic eos combustum iri autumat, ut qui gloriam Dei oppugnaverint, et creaturam quam Creatorem adorare maluerint².

Ratiocinabimur et aliter, alienigenas appellatos esse idololatrias, et alio quodam modo alienatos a sacra et electa gente: hæreticos, inquam, de quibus appositissime dicitur: « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum ». Hi namque, divinis nobilitate abjecta, et a gente sancta atque electa separati quæ facta est in acquisitionem³ (per fidem utique in Christam), cibis erunt ignis omnia devorantis. Eodem loco apud Deum erunt qui faciunt iniqua, tametsi admisti fuerint fortasse credentibus et electis, et eum qui natura ac veritate Deus est, cognoverint. Non enim hoc illis ad ablationem peccatorum sufficit:

γεγραμμένον. Πλὴν εὐημεροῦντας βλέποντες ἐν τῷ τῷ βίῳ τοῦς τῆς φαυλότητος ἑραστάς, γεγόναι μὲν ἐν λογισμοῖς τῶν ἀγίων τινῶν, οὐκ ἠγνόησαν δὲ οὗτοι τοῦ βίου πάρας ἔχουσιν εἰς ἀπώλειαν. Καὶ τοῦν δὲ μακάριος Ἰερεμίας οὕτω πῶς φησὶ· « Δίκαιος εἰ, Κύριε, δὲ ἀπολογῆσθαι πρὸς σέ, πλὴν κρίμα λαλήσω πρὸς σέ. Τί δὲ ὁδὸς ἀσεβῶν εὐδοῦται; Ἐδόθησαν ἀπαντες οἱ ἀσεβοῦντες ἀθετήματα; Ἐρύττασας αὐτοὺς, καὶ ἐβριζώθησαν· ἱκενοποίησαν, καὶ ἐκρίθησαν καρπὸν. Ἐγγὺς εἰ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ πόρρω ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. Καὶ σὺ, Κύριε, γινώσκεις με, ἰδοίμασας τὴν καρδίαν μου ἵνα γνῶ σου. » Εἰτα πάλιν φησὶ· « Ἀγίσσον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν. Ἐως πότε πανθήσει ἡ γῆ; » Ὅραξ ὅπως ἐμπέτικαεν εἰς λογισμῶν δυσέριαν, οὐκ ἠγνόησε καὶ τῶν δυσσεβούντων τὸ πάρας. « Πᾶσα χόρτου(ς), » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

B

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Διότι ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται καιομένη ὡς κίβηρος, καὶ φλέξει αὐτοὺς, καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἀλλογενεῖς, καὶ πάντες οἱ ποιοῦντες ἄνομα καλῶν, καὶ ἀνάψει αὐτοὺς ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ ἐξ αὐτῶν ῥίζα οὐδὲ κλῆμα.

ΜΓ'. Ἐν πυρὶ γὰρ ἵστασθαι τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν ἐννοεῖν ἀκόλουθον, « Ἐν ἧ οἱ οὐρανοὶ μὲν ροιζήδον παραλεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσονται πάντα. Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν· » ἔφη γὰρ ὁδὲ τις τῶν ἀγίων μαθητῶν. Ἦξει τοίνυν, φησὶν, ὡς κλίβανος ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ καταφλέξει μὲν ἀπαντας τοὺς ἀλλογενεῖς, προσθήσει δὲ τούτοις καὶ τοὺς ποιοῦντας τὰ ἄνομα· μία γὰρ ἵσται τοῖς κατ' ἀμφοῖν ἡ δίχη. Ἀθροῖ δὲ οὕτως ἀσειστέτητα. Νυνὶ διαμμένεται τῶν ἀλλογενῶν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐμακάριζον, λέγοντες· « Καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα, καὶ ἀντίστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν, » ταύτη καταφλεχθήσεσθαι φησὶν αὐτοὺς, ὡς τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ πεπολεμηκότας, καὶ προσκυνεῖν ἰλομένους τὴν πτῖσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

Λογιούμεθα καὶ ἑτέρως ἀλλογενεῖς ὀνομάζεσθαι τοὺς εἰδωλολάτρους, καὶ τοὺς καθ' ἑτερόν τινα τρόπον ἡλλοτριωμένους τοῦ ἱεροῦ τε καὶ ἀπολέκτου γένους, οἷον τί φημι τοὺς αἱρετικούς, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως· « Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκασαν ἂν μεθ' ἡμῶν. » Οὕτοι τὴν θείαν εὐγένειαν ἀποβεβληκότας, ἀπονοσηφίζομενοί τε τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀπολέκτου γένους τοῦ γεγονότος εἰς περιποίησιν (διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ), πυρὶ ἵσονται τοῦ παμφάγου τροφῆ. Ἐν ἰσῇ δὲ μοίρᾳ καίσονται παρὰ Θεῷ καὶ οἱ ποιοῦντες ἄνομα, καὶ εἰ ἐγκρίνοιτο τυγχόν τοῖς πεπιστευκόσι καὶ ἐξελεγεμ-

¹ Jerem. xii, 1, 2. ² Ibid. 3, 4. ³ Isa. xl, 6. ⁴ II Petr. iii, 10. ⁵ Rom. i, 25. ⁶ I Joan. ii, 19. I Petr. ii, 9.

νοις, καὶ τὸν φύσει δὲ καὶ ἀληθῶς εἰδότες Θεόν. Οὐ γὰρ ἀπόκρηψεν αὐτοὺς πρὸς ἀπονήνιν ἀμαρτίας, εἰπερ ἔστιν ἀληθὲς, ὡς ἡ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστι. » Δίκαιοι μὲν γὰρ ἡ πίστις ἡ εἰς Χριστὸν, καὶ τῆς τῶν προσηλυτισμένων ἀπαλλάττει κυλίθος. Εἰ δὲ δὴ τις μετὰ τοῦτο ῥάθυμός τε καὶ ἀναπεινωτὸς εὐρίσκειτο πρὸς τε τὰ σαρκὸς καὶ τὰ τοῦ κόσμου πάθη, νενέκρωκεν οἷοντι πως ἐν αὐτοῦ τὴν πίστιν, προστιθεὶς μὲν οὐδὲν τῶν ἐπαινουμένων, παλινδρομήσας δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν τοῦ βίου σκαμπύτητα. Περὶ τῶν τοιούτων φησὶ καὶ ὁ θεοπείσιος μαθητὴς· «Κρείσσον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπιγνωσκῆναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν εἰς τὰ ὅτιον ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Συμβέβηκεν γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς Παροιμίας· «Κόιν ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ βῖον ἐξέραμα, καὶ ὅς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. » Οὐκοῦν ἐν ἴσῳ τοῖς ἀλλογενέσι καὶ οἱ ποιοῦντες ἄνομα, οἱ καὶ ἔσονται· καλὰ μὲν, καταφλεγεθήσονται δὲ οὕτως ὥσαντι κακείνῃ πυρὸς ἐπανενηγμένου. Συνάγεται γὰρ ὁ σῖτος εἰς ἀποθήκην, καθὰ καὶ ὁ Σωτὴρ φησὶ περὶ τῶν ἀγίων Θεριστῶν· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαίεται πυρὶ ἀσέστυ. «Καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ αὐτοῖς ῥίζα, οὐδὲ κλῆμα·» τοῦτέστιν, οὐδεμίαν ἔξουσιν ἐλπίδα τοῦ καὶ αὐθις ἀναφυῆναι πρὸς ζωὴν, ζωὴν δὲ φημι τὴν ἀξίαν τὸν τε καὶ ὡς ἐν δόξῃ τῇ παρὰ Θεοῦ, τὴν ὡς ἐν ἁγιασμῷ καὶ μακαριότητι νοουμένην. Ῥίζης μὲν γὰρ οὐκ εἰσάπαν ἐκκεκομμένης, οὔτε μὴν κλῆματος οἷον ἐκ βάθους ἐξηρημένου, σώζεται τις ἐλπίς καὶ ἀναφύει πάλιν· «Ἐστὶ γὰρ δένδρον ἐλπίς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐάν γὰρ ἐκκοπῇ, πάλιν ἐπανθῇσιν, καὶ ὁ ῥάδαμος δὲ αὐτῆς οὐ μὴ ἐκ[ε]λη. Εἰ δὲ δὴ κάτωθεν καὶ ἐξ αὐτῆς ῥίζης εἰσάπαν ἀναμοχλεύοιτο, καὶ ἀγρίαν τῶν κλημάτων ὀπόμενοι τομῇ, συνδιολέεται πάντως αὐτῷ καὶ ἐλπίς ἅπασα τὸ καὶ εἰσαυθὺς ἀναφυῆναι δύνασθαι πρὸς ζωὴν. Οὐκοῦν ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῆς τῶν φυτῶν ἐξηρησθαι τοῦτο σαφῶς ὁ θεοπείσιος Ἡσαίας ἐπαγγέλλει, πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ἔρασιν πάσῃ σαρκί. »

Kal anatelei hmin tois phoboumenois to broma mou 'Hlios dikaiosynēs, kai iasīs en tais pteruixin autou. Kal exeleuthesete kai skuptēsete ōs moscharia ek thesmōn aneimēna. Kal katapatēsete anōmōus, diōti ἔσονται σποδὸς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὁμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἣ ἐγὼ ποιῶ. λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΜΑ'. Ἐπλάσθη μὲν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὀποδὺς. «Γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » ἐν ἀχλύϊ δὲ ὄντας καὶ σκότῳ, καθάπερ τις ἥλιος ταῖς οἰκείαις περιαστράπτων μαρμαρυγαῖς, καὶ τὴν τῆς ἀληθοῦς θεωρίας ἀκτίνα λαμπρὰν ταῖς πῶν πιστευόντων φυγαῖς ἐνιαις, καθαρὸς ἀπέφηνε, καὶ σοφὸς, καὶ ἀπάσης ἀγαθοουργίας ἐπιστήμονας. Ἐδείξε δὲ ἡμῖν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, καὶ διὰ τῆς

A siquidem verum illud: «Fidem sine operibus mortuam esse¹⁰.» Justificat enim fides in Christum¹¹, præteritorumque peccatorum maculam abstergit. At si quis post hæc socors exstiterit, et in ea que carnis et mundi sunt, reciderit, is in seipso fidem quasi occidit, dum nihil laudabilem factorum ei adjungit, sed ad veterem potius vitam pravitatem recurrit. De talibus divinus item discipulus: «Melius enim erat illis non cognovisse viam justitiæ, quam post agnitam retro converti ab eo quod traditum est illis sancto mandato. Contigit enim illis illud veri Proverbi: Canis reversus ad vomitum, et sus lota in volutabro luti¹².» 358 Quare qui iniqua faciunt ejusdem farinae sunt cum alienigenis, qui etiam erunt stipula, et perinde comburentur¹³ illa igne injecto comburitur. Triticum enim congregatur in horreum, quemadmodum Salvator sanctis messoribus ait: Palea vero comburitur, igne inextinguibili¹⁴.» Nec relinquatur ipsis radix neque germen. » Hoc est, nullam spem ad vitam renascendū habebunt; loquer autem de ea vita, quæ expetenda est, et ad gloriam Dei dirigitur, et in sanctificatione ac beatitudine intelligitur. Radice enim non prorsus excisa, nec germine velut ab imo evulso, spes renascendi manet. «Est enim spes arbori, » ut scriptum est¹⁵. Si enim amputata fuerit, reflorescet, et germen ejus non deficiet. Quod si ab imo et ab ipsa radice penitus emota fuerit, germinalibus quoque crudeliter amputatis, una omnino etiam spes omnis cum ipsa peribit posse ad vitam in posterum repollulare. Ex similitudine igitur stipulis spem omnem illis qui peccandi delectatione ducuntur, ademptam autumat. Id quod perspicue Isaias divinus nuntiat, cum dicit: «Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt in visionem omni carni¹⁶.»

φησιν ἅπασαν τὴν φιλαμαρτημῶνων ἐλπίδα. Καὶ λέγων· «Ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πᾶσιν σαρκί.»

VERS. 2, 3. *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ, et sanitas in alis ejus. Et egrediemini, et salietis sicut vituli de vinculis relaxati. Et conculebitis iniquos, quia erunt cinis sub pedibus vestris, in die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.*

XLIV. Illuxit sane unigenitum Dei Verbum hunc mundum incolentibus, et similitudine nostri suscepta, «Verbum caro factum est, et habitavit in nobis¹⁷, » et in caligine ac tenebris positos, velut sol quidam propriis splendoribus circumfulgens, et veræ cognitionis Dei clarum radium credentium animabus immittens, puros, sapientes, omniumque bonorum operum scientes reddidit. Ostendit autem nobis in semet Patrem, verque arcanam mystago-

¹⁰ Jac. II, 20. ¹¹ Galat. II, 16. ¹² II Petr. II, 21, 22. ¹³ Matth. III, 12. ¹⁴ Daniel IV, 23. ¹⁵ Isa. LXVI, 24. ¹⁶ Joan. I, 14.

giam felicissimos ac sapientes, mentemque ejus cognitione plenam habentes effecit. Verum etiam ad hunc splendorem adducti, « Et divites facti, juxta verbum beati Pauli, in omni sermone, et in omni scientia, et in omni sapientia », videntur nunc in speculo et in enigmate, et cognoscimus ex parte ¹⁷. **367** Veniet autem aliquando quod perfectum est ¹⁸, et tunc plenissime Christum cognoscemus, cum iterum de caelo nobis illucebit, et evacuabit quod ex parte est ¹⁹, et cognitionem in speculo et enigmate, et tanquam perfectiores illuminabit, et divinus quidam atque ineffabili luce mentem replebit, et Spiritus sancti effusione exhilarabit. Ait enim divinus Paulus: « Sive prophetiae evacuabuntur, et scientiae cessabunt ». Non putamus autem nos a cognitione ex parte ad nihil prorsus sciendum processuros, multum abest. Alioqui quomodo futurae spei tempus sanctorum animabus non detrimentosum erit, si penitus etiam quae habemus amittere oportebit, non meliora acquirendo, non ad quiddam sublimius mentem extollendo, sed vendendo potius etiam jam et non citra defatigationem aliquando acquisita? Evacuabuntur autem et prophetiae, et cessabit scientia, cum nimirum animabus nostris illa superexcellens se insinuaverit. Quemadmodum enim si quis una in domo lucente lucerna, et modicum ipsam intuitibus lumen fundente lampadem intulerit, necesse erit omnino lumen illud prius tantum non otiosum ac nullum esse, cedens videlicet immensitati majoris: et sicut sole mandum illustrante imbecillus stellarum fulgor relinquitur, sic lucidore nobis scientia apportata, minor aliquando evaceabit. Ait et Christus sanctis apostolis: « Haec in proverbis locutus sum vobis. Veni hora, quando non jam in proverbis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis ». Quamobrem sanctis qui nomen Dei exiule timuerunt, et adhuc corporum inclusi compagibus in omni genere virtutis sedulo elaborarunt, instar solis ejusdam justitiae Christus illucebit, perfectissimae scientiae radios immittens, et quacunque animae imbecillitate ac languore eos levans, et a pristina tribulatione longissime disjungens. Hoc enim est quod ait: « Sanitas est in alis, seu pennis ejus: » quasi de aquilis et pullis eorum loqueretur, juxta illud sine dubio, quod per Moysen sapientissimum de Deo, et de liberatis ab Aegypto prolatum est: « Sicut aquila cooperiet nidum suum. Expandens alas suas suscepit eos ». Erit igitur, inquit, et sanitas in pennis ejus. In hoc enim saeculo exultantes in nobis carnis motus magnopere sentimus, qui mentem ad inconcessas **368** voluptates exsuscitant, et avertit in membris nostris peccati lex ²⁰, quavis Christo adjuvante sanctorum moderatione interdum

A απορρήτου μυσταγωγίας εύτυχιστάτους (1) απέχρημα και σεσοφισμένους, εκπλεόν τε τὸν νοῦν τῆς παρ' αὐτοῦ γνώσεως ἔχοντας. Πλήν καὶ εἰς τοῦτο φαεινότητος παρενηνεγμένοι, « παπλουτισμένοι τε, καθὲς φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει, καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ, βλέπομεν ἅρτι ἐν ἐσώτερῳ καὶ εἰνίγματι, καὶ γινώσκομεν ἐκ μέρους. "Ἢξει δὲ κατὰ καιροῦ τὸ τέλειον, » καὶ ἐν πληροστάτῃ λοιπὸν ἐδοξάμεθα γινώσκειν Χριστοῦ, πάλιν ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν ἐπιλάμψαντος, « καὶ καταργούντος μὴ τὸ ἐκ μέρους, » καὶ τὴν ἐν ἐσώτερῳ καὶ εἰνίγματι γνῶσιν, καταλάμποντος δὲ ὡς περ τοῖς τελειωτέροις, καὶ θεῶν τινος καὶ ἀπορρήτου φωτός ἀνακαμπλάνης τὸν νοῦν, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι καταφαίδρυνοντος. Ἐφη μὲν γὰρ ὁ θεοπρίστως Παῦλος: B « Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθῶσιν, καὶ γνῶσις παύσεται. » Φαμὲν δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ γινώσκειν ἐκ μέρους ἐπὶ τὸ μηδὲως εἰδέναι τι βαθιόμεθα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐπεὶ εἶνα τρόπον ὁ τῆς μαλλούσης ἐλπίδος καιρὸς οὐ πρὸς ζημίας ἔσται ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς, εἰ χρὴ πάντως καὶ ὧν ἂν ἔχοιμεν ἀπολειθῆν οὐ τὰ ἀμείνως κερδαίνοντα, οὐκ ἐπὶ τοῖς ὑπερκειμένων λέντας τὸν νοῦν ἀπεμπιολούντας δὲ μᾶλλον καὶ τὸ ἥδη πεπορισμένον οὐκ ἀταλαπύπως ἐσθ' οἶε; Καταργηθῶσιν καὶ προφητεῖαι, πεπαύσεται δὲ καὶ γνῶσις, ἐπισκορνομένης δηλονότι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τῆς ἁγίας ὑπερκειμένης. Ὡς περ γὰρ εἰ τις ἂνδρς ἐν οἴκῳ φαίνοντος λύχνου, καὶ μετρίαν ἐν τοῖς αὐτῶν ὀρώσιν λέντος αὐτὴν, εἰσκορμίσαι λαμπρά, πᾶσα πως ἀνάγκη μονοουχί καὶ ἀπρακεῖν τὸ ἐκίλου φῶς τὴν τῇ τοῦ μέλλοντος ἀμετρίᾳ παρὰ γυροῦν καὶ ὡς περ ἡλίου τὴν ὀπ' οὐρανὸν καταυγάζοντος, ἀδρανῆς ἥδη πως ἢ τῶν ἀστέρων ἀπολείπειν λαμπρότης· οὕτω φαεινότερας ἡμῖν εἰσχεκομισμένης γνῶσεως καταργηθῶσιν πως ἡ μείων. Ἐφη δὲ πο καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις: « Ταῦτα ἐν παροιμίαις λαλήθηκα ὑμῖν. Ἐρχεται ὥρα, ὅτε οὐκ ἐν παροιμαῖς λαλήσω πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' ἐν παρηρησίᾳ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀναγγελῶ ὑμῖν. » Οὐκοῦν τοὶ ἅγιοις, οἱ καὶ σφόδρα περφόβηται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐπιμεληταὶ γεγονῶσιν ἐν τῇ τῷ κόσμῳ Χριστοῦ ἀναλάμψει, καθάπερ τις δικαιοσύνης ἕλιος τῆς τελειοτάτης γνώσεως τὰς αὐτῶν ἐνιείς, καὶ ἀπάσης αὐτοῦ ἀπαλλάττων ψυχῆς ἀβρωστίας, καὶ θλίψεως τῆς ἀρχαίας ὡς ἀποτάνειθις. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό: « Ἰασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· ὅλον ὡς ἐπ' αὐτοῦ καὶ νεοτῶν εἰρημένῳ, κατ' ἐκεῖνο που πάντως, τὸ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως λελεγμένον περὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμένων: "Ὡς ἐστὶς σκεπάσει νεφελῶν αὐτοῦ διὰς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ἐδέξατο αὐτούς. » Ἐστὶν τοίνυν, φησὶ, « καὶ ἰασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰῶνι τοῦτῃ δεῖν δέσιν πᾶς ὅστις ἐν ἡμῖν τῆς σαρκὸς τὰ σκερτήματα καταθήγει γὰρ ὧν

¹⁷ I Cor. i, 5. ¹⁸ I Cor. xiii, 12. ¹⁹ Ibid. 10. ²⁰ Ibid. 8. ²¹ Ibid. 8. ²² Joan. xvi, 25. ²³ Deut. xxxii, 21. ²⁴ Rom. vii, 25.

(1) Cotelerius (Monum. Eccl. Gr. II, 619) conjicit έντεχυστάτους vel ευτεχυστάτους, doctissimos. Edit.

νοῦν εἰς ἐκτόπους ἡδονάς, ἀργιολαίαι δὲ ἐν τοῖς μέλεσιν ὁμῶν τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος, ἥ καὶ νικάται τυχὼν διὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐπισκευῆς ἐπαυρόντος τοῦ Χριστοῦ. Καταμεθεῖαι δὲ πῶς ὁ νοῦς, καὶ καθ' ἕταρον τρόπον παρὰζόμενος ὑπὸ παθῶν· ἀλαζονεῖαι τε γὰρ ἐπισκῆπτουσι, καὶ φιλοδοξίαι κοσμικαὶ, ὄργαι, καὶ φιλοκέρδειαι, καὶ τὰ ἕτερα τῶν κακῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, εἰδίσμεθα τε καταμεγεθεῖν τῶν παθῶν, πλὴν ἰδρώτος οὐ δίχα, κατὰ δὲ γε τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα πλήρη τῆς θεογνωσίας ἔχοντες τὴν αὐτὴν, καὶ τὴν τελειοτάτην τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πλουτοῦντες Πνεύματος, ἀποδοσάμενοι τε τὴν ἰσορροῖαν καὶ τὰ τῆς σαρκοῦ πάθη, θεῷ λατρεύομεν ὀλοτρόπως, οὐ μεριζόμενοι πρὸς ἁμαρτίαν, οὔτε μὴν ὑπὸ τοῦ τῶν πάλαι παθῶν ἐνοχλούμενοι, ἀλλ' ἐν ἰσῇ τάξει τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις τὸν καθαρὸν καὶ ἀτήμονα βιούντες βίον. Ἐγγραπται γὰρ περὶ τῶν ἁγίων, ὅτι ἐπιλήσονται τὴν θλίψιν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναβῆ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν. «Ἐστὶ δὲ, φησὶ, καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὅπερ κεφαλῆς αὐτῶν, ἀνεσις, καὶ εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίαμα καταλήψεται αὐτοὺς, ἀπὲρρα ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός.» Ταύτη τοι φησὶν ὁ προφήτης, ἦτοι Θεὸς ὁ τοῦτων ἐργάτης καὶ δοτὴρ, ὅτι· «Ἐξελεύσεσθε, καὶ σκιρτήσεσθε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνείμενα.» Ὅσοι γὰρ τὰ μοσχάρια τὰ ὑπότιθα δεσμῶν ἀνείμενα κατασκαίρουσι τῶν ἀγρῶν, ἐν εὐανθείᾳ τῇ πόρᾳ ἀποπιδῶνά τε καὶ διαμυκνόμενα· οὕτω κατὰ καιροὺς οἱ ἅγιοι μονοουχὶ δεσμῶν ἀνείμενοι τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ θλίψεως, φροντίδος, ἰδρώτος τε καὶ πόνων, εἰς τὴν τοῖς ὁσίοις πρέπουσαν εὐθυμίαν ἐκδέχονται, πατοῦντες ἀνόμους, οὐ μαχομένους ἐτι καὶ ἀνθεστηκότας, πεσόντας δὲ ἦδη καὶ νενικημένους, καὶ οἷον ὑπὸ πόδας χειμένους, τῷ καὶ ἀνηγήσθαι παντελῶς τὸν παρ' αὐτῶν πόλεμον. «Οὐ γὰρ ἔσται ἐκεῖ λέων, κατὰ τὸ γεγραμμένον.» Ἐστὶ δὲ μέλλον ὁδὸς καθαρὰ, καὶ ἀπάσης κηλίδος ἀπηλλαγμένη κατ' ἐκεῖνο μάλιστα

καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποσταλῶ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεοδίτην, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἔλθω, καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην.

ME. Ἀποδείξεις ἡμερότητος καὶ ἀνεξικακίας Θεοῦ, τὸ καὶ Ἠλίαν ἡμῖν τὸν Θεοδίτην προαναλάμψαι κατὰ καιροὺς, ὅτι παρίσταται λοιπὸν ὁ κριτὴς, τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προαγγέλλοντα. Καταδύσεται γὰρ κριτὴς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δορυφορούμενος ἀγγέλων, «καὶ καθιεῖται μὲν ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, κρίνων τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἀποδώσει δὲ πάντας ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.» Ἐπειδὴ δὲ ἐν πλείστασι ἐσμέν ἁμαρτίας, προβαδίζει χρησίμως ὁ θεοπέσιος προφήτης, εἰς ὁμοφυλῶν ἄγων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα δὴ οὐμπαντες εἰς ἐνότητά τὴν διὰ πίστεως συνηγμένοι, καὶ τῶν εἰς φαυλότητα σπουδασμάτων ἀποπαυσάμενοι, πληροῦν ἔλθωμεν τὸ ἀγαθόν, οὕτω τε σωθῶμεν καταφοιτησάντες τοῦ κριτοῦ. Θάσας μὲν οὖν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς·

«¹ I Cor. i, 5. «² Isa. xxxv, 10. «³ ibid. 8, 9. 27; Rom. ii, 6. «⁴ Luc. i, 17.

PATROL. GR. LXXII.

A vincatur. Inebriatur autem quodammodo mens, et alio modo a passionibus irritata: irruunt enim arrogantiae, et amor vanae ac mundanae gloriae, irrogantiae, et aliae demum pestes. Postquam autem pignore Spiritus per Christum ditati sumus²², domitas habere cupiditates, quamvis haud citra sudorem, consuevimus, et secundum saeculum futurum plena luce divinae cognitionis praediti, perfectione doni Spiritus sancti divites sumus, et corruptionem passionesque carnis exuimus, Deo servimus omnimodis, non divisi propter peccatum, neque a veteribus passionibus agitati, sed instar sanctorum angelorum puram et innocentem vitam ducimus. Scriptum est enim de sanctis, quod obliviscuntur tribulationis suae et non ascendet in cor eorum. «Erit autem,

B inquit, laetitia sempiterna super capita eorum, laus, et iustitia, et exultatio comprehendet eos, fugiet dolor, tristitia, et gemitus²³. » Idcirco ait propheta, sive Deus horum effector atque dator: «Egrediemini, et salietis sicut vituli teneri vinculis soluti. » Sicut namque vituli adhuc subrumi, seu lactentes, vinculis demptis per agros exsiliunt, et in herba virenti subsultant et mugiunt; ita olim sancti huius vitae tribulationis, curarum, sudoris, laborum quasi vinculis exsoluti, in jucunditatem sanctis congruentem ingredientur, et iniquos, non jam pugnantes et resistentes, sed prostratos, et victos, et tanquam sub pedibus jacentes conculcabunt, quod etiam belli materia et metus omnis ab ipsis ablatus sit. «Non enim erit ibi leo, neque ulla malarum bestiarum ascendet illic, ut scriptum est; sed erit potius via pura, et via sancta vocabitur²⁴. » Exsors enit pugnae, et omnis maculae pura illo potissimum tempore sanctorum vita erit.

C οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν μὴ ἀναβῆ ἐκεῖ, καὶ ὁδὸς ἁγία κληθήσεται. Ἀπόλεμος γὰρ καὶ τοῦ καιροῦ τῶν ἁγίων ἔσται ζωή.

Vers. 5, 6. Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magnus et illustris, qui resituet cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum suum, ne veniam, et percutiam terram penitus.

XLV. Argumentum mansuetudinis et tolerantiae Dei, quod Elias Thesbitis quoque nobis prius olim affulsurus est, qui omnibus mortalibus affuturum iudicem praenuntiet. Descendet enim iudex in gloria Dei et Patris, comitantibus angelis, «Et sedebit in sede maiestatis suae²⁵, iudicans orbem terrarum in iustitia²⁶, et reddet plane unicuique secundum opera sua²⁷. » Quoniam autem multis peccatis obstricti sumus, utiliter praecedit divinae propheta, homines per terras in concordiam reducens, ut omnes in unitate fidei congregati et a perversorum operum studiis quiescentes, quod bonum est, efficere velint, atque ita veniente iudice salventur. Prius igitur venit beatus Baptista Ioannes «in spiritu et virtute Eliae²⁸. » Sed quemadmodum

«²⁹ Matth. xxv, 31. «³⁰ Psal. ix, 5. «³¹ Matth. xvi,

ipse prædicabat : « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri » ; ita et divinus Elias vicinum jam tunc prædicabit, et jam jam affuturum, « ut judicet orbem in justitia. » Ac nunc quidem fortasse dissident quidam, et divinus est pater in filium, filius autem in patrem suum ²⁴. Hic enim credidit in Christum, ille in apostolis numeratur ; alii dissident charitate mutua, divisi propter odium, et perpetuus iras, et contentiones super quocunque mundi negotio. Restituet autem propheta, et olim discrepantes ad unam fidem revocans, « et convertens hominem ad proximum suum, ne veniam, inquit, et percutiam terram penitus, » hoc est, omniratione et omnimodis. Vides igitur lenitatem Domini omnium. Prius auctor est mortalibus, et prope modum protestatur per vocem Eliae, se judicem venturum, ut conversi ad meliora et vitam suam emendantes qui tunc vixerint in terris, in rigidum iudicem ne incidunt, a quo in flammam, et in tenebras exteriores mittantur ²⁵ ; audiant autem potius : « Venite, benedicti Patris mei, percipite parvulum vobis regnum a constitutione mundi » ²⁶. » ἐπὶ τῆς γῆς, μὴ πικρῶ περιτύχοιεν δικαστῇ, πέμποντι πρὸς φλόγα, « καὶ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. » Ἀκούσαιεν δὲ μᾶλλον. » Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ βασιλεῖος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »

Vers. 4. Memento legis Mosi servi mei, sicut præcepi ei in Horeb ad omnem Israel præcepta et iudicia.

XLVI. Rursum suadet propheta sermones legentibus ut cogitent, non novam aut inconstantem super Christo prædicationem esse factam, neque a solo Malachia prænuntiata, sed ab antiquis et primis temporibus, ut ita dicam, quibus ad Dei notitiam Israel vocatus est, quando leges in Ore divinitus **370** late sunt. Descendit enim universorum Deus in specie ignis super montem Sina, apparuitque fumus, et flammæ in sublimi micantes, et aspicientibus multum terrorem incutientes. Erant item tenebræ, et caligo, et procella, et sonitus tubæ ingens ²⁷. Tunc, tunc percussi timore filii Israel, accedebant dicebantque mediatori et institutori, Mosi videlicet : « Loquere, tu, nobis, et non loquatur nobis Dominus, ne moriamur » ²⁸. » Ad quæ Deus : « Bene, inquit, omnia quæcunque locuti sunt. Excitabo illis prophetam de fratribus ipsorum, sicut te, et dabo verbum meum in ore ejus, et loquetur eis secundum omnia quæ mandavero ei » ²⁹. » Vides quomodo jam a vetustissimis temporibus Christum sacra Scriptura prænuntiavit ? Sed et si quis umbras ipsas legis examinare voluerit, Christum in iis et mysterium ejus scriptum deprehendet. Itaque dicebat Judæis : « Si crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit » ³⁰. » Plenitudo enim legis et prophetarum Christus, per quem, et cum quo Deo et Patri gloria, cum sanctissimo Spiritu in omnem æternitatem. Amen.

τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ᾧ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

²⁴ Isa. xl, 3 ; Matth. iii, 15. ²⁵ Matth. x, 35. ²⁶ Matth. xxii, 3. ²⁷ Matth. xxv, 34. ²⁸ Exod. xix, 18. seqq. ²⁹ Exod. xx, 19. ³⁰ Deut. xviii, 17, 18. ³¹ Joan. v, 46.

A Ἰωάννης προῆλθεν ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἁλίου. » Ἄλλ' ὥσπερ αὐτὸς διεκήρυττε λέγων. » Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » οὕτω καὶ ὁ θεοσεβίος Ἠλίας ἐγγὺς ὄντα διακήρυξε τότε, καὶ ὅσον οὐδέπω παρεσόμενον, « ἵνα κληθῇ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. » Καὶ νῦν ἰσως διχονοοῦσι τινες, καὶ μεμέρισται μὲν πατὴρ πρὸς υἱόν, υἱὸς δὲ ὡς πρὸς πατέρα. Ὁ μὲν γὰρ πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν, ὁ δὲ τοῖς ἀποστόλοις ἐστὶν ἐναριθμῖος, ἕτεροι δὲ διαστήκασιν τῆς ἀλλήλων ἀγάπης, διεσχισμένοι πρὸς ἐχθραν καὶ ἀκαταλήκτους ὁράς καὶ τὰς ἐφ' ὅπως τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων φιλονεικίας. Ἀποκαταστήσει γὰρ μὴν ὁ προφήτης, καὶ εἰς μίαν συνάγην πιστὴν πάλαι διηρημένους, « καὶ ἀποκαθιστάς ἄνθρωπον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐλθῶ, φησί, καὶ πατάξω τὴν γῆν ἀρδην, » τούτεστιν ὁλοτρόπως καὶ παντελῶς. Ὅρξῃ οὖν ἄρα τὴν ἡμερότητα τοῦ πάντων δεσπότη. Προαναπέθει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μονονυχὶ διαμαρτύρεται διὰ τῆς Ἁλίου φωνῆς, ὅτι παρέσται κριτῆς, ἵνα ταῖς εἰς τὸ ἀμείνον μεταδρομαῖς τὸν οἰκεῖον ἐπανορθοῦντες βίον οἱ τὸ τῆνικαδὲ ζῶντες Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν

Μνήσθητε νόμου Μωσῆ τοῦ δούλου μου, καθότι ἐντείλει λέγειν αὐτῷ ἐν Κωρήθ πρὸς πάντα τὸν Ἰσραὴλ προστάγματα καὶ δικαίωματα.

MC'. Ἀναπέθει πάλιν ἐννοεῖν τοὺς ἐντεταλμένους τοῖς τοῦ προφήτου λόγοις ὅτι μὴ καινὸν ἢ ἀσύνηθες τὸ ἐπὶ Χριστῷ γέγονε κήρυγμα, μήτε μὴ μόναις ταῖς Μαλαχίου φωναῖς προσηγγελαμένον ἄλλα γὰρ ἀνωθεν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐκ πρώτων, ἵνα οὕτως εἰπωμέν, χρόνων, καθ' οὓς κέκληται πρὸς θεογνωσίαν ὁ Ἰσραὴλ, ὅτε τοὺς ἐν Κωρήθ κεχρησμάθηκε νόμοις. Καταβέβηκε μὲν γὰρ ὁ τὸν ὅλον Θεὸς ἐν εἰδὲ πυρὸς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, ἐφαίνοντο δὲ καπνοὶ μὲν, καὶ φλόγες ὕψου τε διαττούσαι, καὶ πολλοῖς θεωμένοις ἐμποιοῦσαι τὸ δεῖμα. Σκότος δὲ ἦν, καὶ γνόφος, καὶ θύελλα, καὶ φωνὴ τῆς σάλπιγγος, ἡχούσης μέγα. Τότε δὴ, τότε περιφοβοὶ γεγονότες υἱοὶ Ἰσραὴλ προσήσαν λέγοντες τῷ μεσσίῃ καὶ παιδαγωγῷ (Μωσῆς οὗτος ἦν) · « Δάμιε σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. » Καὶ δὴ πρὸς ταῦτα Θεός · « Ὑπῶς, φησί, πάντα ὅσα ἐλάλησαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥσπερ σὺ, καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντέλωμαι αὐτῷ. » Ὅρξῃ ὅπως ἐκ μακρῶν τῶν ἀνωθεν χρόνων προανεφάνει Χριστὸν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ; Ἀλλὰ καὶ αὐτὰς εἰ δὴ βούλοιστο τίς τὰς τοῦ νόμου βασανίζειν σκιάς, Χριστὸν εὐρήσει γραφόμενον, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. Καὶ γοῦν ἐφασκεν Ἰουδαίοις · « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν καὶ ἐμοί· περὶ ἐμοῦ γὰρ ἐκεῖνος ἔγραψε. » Πλήρωμα γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός · δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM J. AUBERTI.

SANCTI CYRILLI
COMMENTARIORUM IN MATTHÆUM

QUÆ SUPERSUNT

Ex Corderii et Possini catenis excerpta, intermistis fragmentis quæ recentius ex codice Coisliliano J. A. Cramerius, et ex Vaticanis Ang. Manus ediderunt.

(1) Εὐαγγέλιόν ἐστι λόγος περιέχων αγαθῶν ἀγαθῶν γέλλαν πραγμάτων κατὰ τὸ εὐλογον καὶ διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφραίνειν τὸν ἀκούοντα, ἐὰν παραβῇται τὸ ἀπαγγελλόμενον· ἡ λόγος περιέχων αγαθῶν παρουσίαν, ἡ λόγος ἀπαγγέλλων προσδοκώμενον.

Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρέως. Ἰαὼ τὴν σωτηρίαν Ἑβραῖοι εἶπον. Χριστοῦ δὲ εἶπε διὰ τὸ τοὺς παλαιούς βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς τῷ ἐλαίῳ χρίσθαι διὰ τοῦ κέρατος· ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ διὰ τὸ τῷ κέρατι χρίσθηναι προ [σ] ἡγορεύθη Χριστὸς, ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ θεῷ Πνεύματι· ἀληθῶς γὰρ καὶ κυρίως αὐτὸς εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ.

Ἀβραάμ ἐν ἀκροβυστίᾳ ὢν, ἐπίστευσε τῷ θεῷ· B εἶτα δεξιόμενος τὰς ὀποσχέσεις καὶ περιτμηθεὶς ἀλώ-
θητον τὴν πίστιν διετήρησεν. Εἰκότως τοίνυν ἀνα-
χθήσεται τὸ ῥητὸν εἰς ἑτερόν τι θεώρημα περὶ τῆς
τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆς τε ἐκ περιτομῆς καὶ
τῆς ἐξ ἰθύνων. Τύπος γὰρ ἦν, ὡς εἰκός, τῶν δύο λαῶν
τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν προ-
τέρα ἡ ἀκροβυστία τῆς περιτομῆς. Φύσεως γὰρ
ἔργον ἡ ἀκροβυστία, ἐντολῆς δὲ καὶ νόμου ἡ περι-
τομή· διὰ τοῦτο ἐκεῖνη ταύτης προηγέσαστο· καὶ μετὰ
ταῦτα εἰς αὐτὴν ἡ περιτομή ἀνακάμπεται· ἐπεὶ καὶ
βέλτιόν ἐστι φύσις ἅμα καὶ νόμος, ἢ τὸ διεστηκέναι
ἀπ' ἀλλήλων χωρὶς. Ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ τύπος ἦν τοῦ
Χριστοῦ· τοῦ γὰρ Σαουλ ἐκκληθέντος ἀντεισέχθη
Δαβὶδ· οὕτω καὶ τοῦ Ἀδάμ διὰ τὴν παρακοήν τῆς
Ἐδέμ διωχθέντος ὁ δευτέρος ἀντεισέχθη Ἀδάμ, C
ἐν πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὴν Ἀδάμ τὸν πρῶτον
ἀποκαταστήσῃ.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν· Μη-
στευθείσης γὰρ τῆς μητρός αὐτοῦ Μαρίας τῷ

(1) Catena Cramerii, p. 5. — Hoc fragmentum, antea lacunosum, restituitur ex catena Vaticana

1 Evangelium est sermo continens annuntiatio-
nem rerum juxta Evangelium in utilitatem audien-
tis, gaudio eum afficiens postquam acceperit quod
ei fuerat annuntiatum; aut sermo bonorum indicans
præsentiam; aut sermo expectationis interpres.

I, 1. Jesu Christi.

Cyrilli Alexandrini. Iao salutem Hebræi dicebant.
Christi vero dixit propterea quod antiquos reges
et sacerdotes oleo inungi solenne erat, effusa in eos
corneola pyxide. Noster vero Jesus Christus non id-
circo quod cornu inunctus sit appellatus est Chri-
stus, sed quod divino Spiritu delibutus: vere enim
et proprie ipse habuit Spiritum sanctum.

Filii David filii Abraham.

Abraham cum adhuc in præputio esset credidit
Deo. Deinde promissionibus acceptis et circum-
cisis inviolatam custodivit fidem. Quod haud ab-
surde referri potest ad accommodationem quamdam
significationis mysticæ de Christi Ecclesia, quæ
ex circumcisione et quæ ex gentibus congregata
est. Verisimile quippe est in illis quæ de Abrahamo
dicta sunt figuram duorum populorum præcessisse
qui in Christum crediderunt. Sed illic quidem prius
circumcisione præputium est. Opus enim hoc na-
turæ; circumcisio vero præcepti et legis. Propter
ea merito illud hanc præcessit. Ad extremum
porro in præputium circumcisio reversa est. Sane
enim erat melius convenire naturam et legem,
quam dissidere ambas ab invicem. Caterum et David
figura erat Christi. Saule siquidem ejecto suffectus
est David: sic et Adamo propter inobedientiam ex
Edem exterminato, secundus in locum ejus suffec-
tus est Adam. Utique ut in pristinum locum primum
Adam resitueret.

I, 18. Christi autem generatio sic erat: Cum esset
desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam con-

(ap. Mai B. N. II, 1, 2), in qua Origeni tribui-

renirent, inventa est in utero habens de Spiritu A
sanctio.

Post desponsationem concepit, ut ex illo ipsa
concepisse videretur, filius autem ex illo genealogiam
duceret, ipsumque adiutorem haberet contra
insidias.

2 II, 9. Et ecce stella quam viderant in oriente,
antecebat eos.

Immotus stella constitit, non tamen relicto coelo
propius se terræ admovit, aut in domus tecto vel
culmine fixa est. Diversam nimirum ab astris aliis
incomptamque rationem motus habuit hæc
stella.

II, 18. Vox in Rama audita est.

Verumtamen notatu dignum est Nazaret sitam
esse in finibus Judææ, quam cum inhabitaret
Christus, propter Judæos homicidas Judæam se
derelicturum declarat, et ad gentes migraturum,
ut doceri cupientibus fidei in Christum daret occa-
sionem.

M, 20. Surge et accipe puerum, et matrem ejus,
et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui
querabant animam pueri.

Non amplius, inquit, fuge, sed vade, remissione
nem post tentationem insinuans; animam autem
pueri dicens, opinionem Apollinarij everit, dicentis,
suscepisse Dominum carnem mentis animæque
expertem. In æconomico itaque Christi in Ægy-
ptum descensu, ac inde rursus in Judæam reditu,
capitulatim populi captivitatem recenset Deus, ac
insidiis eum liberat, ad ea quæ propria sunt reducens.

3 II, 23. Et veniens habitavit in civitate qua vocatur
Nazareth.

In extremis finibus Judææ sita erat Nazareth.
Porro Christus relicta Judæa profectus Nazareth,
manifeste præsignavit se Judæos aliquando relictu-
rum et religionem ad gentes translaturum; simul
etiam, se cupidis sciendi fidem daturum qua in
ipsum credant.

III, 9. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem
habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam po-
tens est Deus de lapidibus istis suscitare filios
Abrahæ.

Dixerit utique aliquis fructus pœnitentiæ esse
præcipue quidem fidem in Christum, post hanc
vero evangelicum regimen, quod in novitate vitæ
consistit, et Scripturæ crassitie liberum est. Ne
igitur solitas, inquit, obtrudatis excusationes, Abra-
ham, Isaac et Jacob, progenitorum nobilitatem:
hæc autem dicebat prohibens illis fidere, de virtute
quæ animi propria est minime sollicitos, et ea,
quæ in animo habebant, in medium adducens, ac
sutura prænuntians; videntur enim postea dixisse:
« Nos patrem habemus Abraham, ac nemini un-

Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐρέσθαι ἐν γα-
στρί ἔχουσα, ἐκ πνεύματος ἁγίου.

Μετὰ τὴν (1) μνηστειάν συνέλαθεν, ἵνα δόξῃ ἐξ
αὐτοῦ κεκηνημένοι· καὶ ἵνα ἐξ αὐτοῦ γενεαλογηθῇ,
καὶ σὺ καὶ κηδεμόνα ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς.

Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὅν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ προ-
ῆγον αὐτούς.

Ἀκίνητος ἦν ὁ ἀστὴρ καὶ ἐστηκώς, ἀλλ' οὐ τὸν
οὐρανὸν καταλιπὼν πλησίον τῆς γῆς ἵκονόστο·
οὐτ' ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐστήρατο· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν
κίνησιν τοῖς λοιποῖς ἀστέροις ἐποιεῖτο, ἀλλὰ ἔστην
τινὰ καὶ ἀλλόκοτον.

Φωνὴ ἐν Ῥάμᾳ ἠκούσθη.

Πλὴν ἐπισημῆνασθαί δεῖον, ὅτι ἡ Ναζαρέτ ἐν τοῖς
τῆς Ἰουδαίας ἔκκετο τέρμασιν, εἰς ἣν κατοικήσας
Χριστὸς, δηλοῖ ὅτι διὰ τῶν Ἰουδαίων μισοφρόν
ἐμελλε τὴν Ἰουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη
μετελθεῖν, ἔνεκεν τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορμὴν
δεδωκέναι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μη-
τέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ· τεθνή-
κασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

Οὐκ ἐτίθησι, φεῦγε, ἀλλὰ πορεύου, ἀνεσιν μετὰ
τὸν πειρασμὸν αἰνιττόμενος· τὴν ψυχὴν δὲ τοῦ παι-
δίου εἰπὼν, τὴν δόξαν Ἀπολιναρίου ἀνατρέπει, σάφ-
κα λέγοντος εἰληφέναι τὸν Κύριον ἄνουν καὶ ἀφύγον.
Ἐν μέντοι τῇ οἰκονομικῇ τοῦ Χριστοῦ καθόδῳ εἰς
Αἴγυπτον, καὶ τῇ ἐκείθεν αὐδῇ εἰς Ἰουδαίαν ἀνα-
στροφῇ ἀνασφαλισθεῖται τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ
ὁ θεός, καὶ λυτρουταὶ αὐτὸν ἐξ ἐπιβουλῆς ἐπὶ τὰ
ἴδια πάλιν ἀνάγων.

Καὶ ἐλθὼν κατοικήσεν εἰς πόλιν λεγομένην
Ναζαρέτ.

Ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἰουδαίας ἔκκετο ἡ Ναζαρέτ.
Καταλιπὼν δὲ ὁ Χριστὸς τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἀπελθὼν
εἰς Ναζαρέτ, ἀριθμῶς ἐδήλωσεν ὡς Ἰουδαίους κατα-
λεῖπει, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη μεταβιβάσει τὸ σῶμα. Ἀμα
δὲ καὶ τοῖς φιλομαθέσιν αἰτίαν δώσει τοῦ πιστεῦσαι
εἰς αὐτόν (3).

Καὶ μὴ δόξετε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχο-
μεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ
θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ
Ἀβραάμ.

Φαίη δὲ ἂν τις καρποὺς μεταβολῆς εἶναι προηγου-
μένως μὲν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, πρὸς δὲ ταύτῃ καὶ
τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν, τὴν ἐν καινότητι οὖσαν
ζωῆς, καὶ ἀπληγαμένην τῆς τοῦ γράμματος παγύ-
τητος. Μὴ τοίνυν, φησὶ, τὰς εἰσβολὰς προβάλλεσθε
προφάσεις, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ,
τῶν προγόνων τὴν εὐγένειαν. Ταῦτα δὲ διαγιγ-
νέσκων μὴ τοῖς τοῖς θαρρῆν, τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς
ἀμελοῦντας, καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν εἰς μέσον ἐπιφέ-
ρων, καὶ τὰ μέλλοντα προφητεύων· φαίνονται γὰρ
μετὰ ταῦτα λέγοντες· « Ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν

ἐμελλε τὴν Ἰουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη
μετελθεῖν, ἔνεκεν τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορμὴν
δόναι· τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως.

(1) Μετὰ τὴν — ἐπιβουλαῖς. Cramer p. 40.

(2) Catena Cramerii, p. 19, brevius: Ἢ Ναζαρέτ
ἐν τοῖς τῆς Ἰουδαίας ἔκκετο τέρμασι, δι' οὗ δηλοῦ-
ται ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῶν Ἰουδαίων μισοφρόν

Ἀβραάμ, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε. Ἐπεὶ ὅν τοῦτο ἦν ὁ μάλιστα αὐτοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἦρα, καὶ ἀπόλεσε, πρῶτον καταστέλλει. Ὅρα δὲ πῶς μετὰ τῆς εἰς τὸν πατριάρχην τιμῆς, τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται διόρθωσιν· εἰπὼν γάρ· Ὑποθέτετε λέγειν, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, οὐκ εἶπεν. Οὐδὲν γὰρ ὁμᾶς ὁ πατριάρχης ὀφειλῆσαι δυνήσεται· ἀλλ' ἡμερώτερον πως τοῦτο ἠνέκατο, εἰπὼν· Ὁ δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Τινὲς μὲν οὖν φασιν ὅτι περὶ τῶν ἰθύνων ταῦτα λέγει, λίθους αὐτοὺς μεταφορικῶς καλῶν. Ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ἐννοίαν τὴν εἰρημένον φημί ἔχειν. Ποίαν δὲ ταύτην; Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἐὰν ὁμᾶς ἀπολήσθε, ἀπαυδα ποιήσετε τὸν πατριάρχην· οὐκ ἔστι· τῷ γὰρ Θεῷ δυνατόν καὶ ἀπὸ λίθων ἀνθρώπους τοῦτω δοῦναι, καὶ εἰς συγγένειαν ἐκείνου ἀγαγεῖν, ἐπεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἐγένετο. Τὸ γὰρ, ἐκ λίθων ἀνθρώπους γενέσθαι, ὁμοίον ἐστὶ τῷ, ἀπὸ τῆς μήτρας Σάρρας ἐκείνης τῆς στεῖρας προσελθεῖν παιδίον. Ὑπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν· Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν ἐξ ἧς ἐλατομήθητε, καὶ εἰς βόθυνον τοῦ λάκου ἐξ οὗ ἐφύθητε. Ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ὁμῶν, καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὄντιον ὁμᾶς. Ταύτης τοίνυν τῆς προφητείας αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει, δεικνύς ὅτι ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν οὕτω θαυμαστῶς ἐποίησε πατέρα, ὥσπερ ἐκ λίθων αὐτὸν ἐποίησε, δυνατόν καὶ νῦν τοῦτο γενέσθαι. Καὶ ὅρα πῶς καὶ φοβεῖ, καὶ ἐκκόπτει. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἡγαίρειν ἦδη, ἵνα μὴ ἀπογνώσιν ἐκείνων, ἀλλ' ὅτι δύνανται ἐγείρει. Καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀνθρώπους δύνανται ποιῆσαι ἀπὸ λίθων, ἀλλ' ὁ πολλῶν μείζων ἦν, καὶ συγγενεὶς ἡ παῖδας τοῦ Ἀβραάμ. Εἶδες πῶς τῶς ἀπίστησιν αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ σωματικὰ φαντασίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς προγόνους καταφυγῆς, ἵνα ἐν τῇ οἰκίᾳ μετανοήσῃ καὶ σωτηρίαν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχωσιν.

Ὅσπερ γὰρ τὴν γυναῖκα τοῦ Λὼτ ἀπελθούσας, οὕτως δυνατόν αὐτῷ καὶ ἐκ λίθων ἀνθρώπους ποιῆσαι, ὥσπερ καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐκ τῆς γῆς. Σκοπεῖ τοίνυν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ὡς αὖτε τοῦτων τὸν φόβον, καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀγωνίαν. Εἰπὼν γάρ, Ὅτι δύνανται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ, ἐπηγάγεν·

Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων καίεται.

Εἰ δὲ βούλει, ἀξίην νόησον τῆς ἀθεραπεύτου ψυχῆς τὴν ἐκτομὴν. Ἡ ἀξίη αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὁ τομώτερος μαχαίρας διστόμου, ὁ μέλλων ἐκκόπτειν τοὺς ἀπίστους Ἰουδαίους, ἀπὸ τῆς τῶν πατριαρχῶν τιμῆς καὶ κοινωνίας, ὡς ἀπὸ ρίζης τινός, ἐγκεντρίζειν δὲ εἰς ταύτην τοὺς ἐξ ἰθύνων πιστεύσαντας (1).

¹ Joan. viii, 33. ² Isa. li, 1, 2.

(1) Aliter Catena Corderii tom. II, p. 39, etiam sub nomine Cyrilli: Τίνα λέγει ἀξίην; Οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν μέλλουσαν κόπτεσθαι ἀπὸ τῶν πατριαρχῶν τοὺς μάτην καυχήσαντας, καὶ μηδὲν τι ἐργασάμενους ἀγαθόν· οἱ γὰρ τοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀκάρεους γυγόντας ἐκκόπτειν τε καὶ εἰς πῦρ βάλλειν. Quam

quam servivimus'. Cum igitur hoc esset, quod maxime eos in superbiam efferebat, ac perdebatur, primum prohibet: vide autem quomodo cum honore patriarchæ, de hac correctionem instituit; dicens enim: «Nolite dicere quia Patrem habemus Abraham;» non dixit, Nihil enim vos patriarcha juvare potest, sed melius hoc quodammodo insinuat dicens: «Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ.» Quidam igitur aiunt, hæc ipsum de gentibus dicere, lapides eos metaphorice vacantem. Ego vero etiam alium sensum aīo dicto huic subesse. Quem autem hunc? Ue existimatis inquit, al vos perieritis, facturos patriarcham sine liberis; non ita est, nequaquam. Hoc erit; Deo enim possibile est ei vel e lapidibus filios dare, et in cognationem illius adducere, quandoquidem etiam ab initio ita factum sit. Homines enim nasci ex lapidibus simile est huic, de vulva Saræ sterilis illius puerum prodire; quemadmodum etiam propheta insinuans, dixit: «Intuemini in solidam petram ex qua excisi estis, et in scrobem laci, ex quo effossi estis. Intuemini in Abraham patrem vestrum, et in Saram genitricem vestram.» Hanc igitur prophetiam illis in memoriam revocat, demonstrans, quod si ipsum ab initio adeo mirabili modo patrem effecit, quasi ex lapide ipsum fecisset, posse et nunc id fieri. Et vide, quomodo etiam terreat et excindat. Non enim dixit quod jampridem excitaret, ne desperent, sed quod possit suscitare; neque dixit, homines se posse facere ex lapidibus, sed quod multo majus est, etiam cognatos et filios Abrahamæ. Vides quomodo huc usque abduxerit eos a corporea imaginatione, et a recursum ad progenitores, ut in propria pœnitentia, et emendatione spem salutis haberent.

Quemadmodum enim uxorem Lot in lapidem convertit, ita ex lapidibus homines producere poterat, ut Adamum e terra. Animadvertite igitur etiam ex sequentibus, quomodo horum augeat timorem, et certamen intendat; dicens enim, Quoniam potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ, subjungit:

Jam enim securis ad radicem arborum posita est.

Sin vero vis, securim intelligo immedicabilis animæ excisionem. Securis est ipse Christus gladio ancipite acutior, qui excisurus est infideles Judæos a patriarcharum honore ac communione, quemadmodum a radice aliquis, in eam fideles gentium inserturus.

dicit securim? Non aliam quam quæ excisura est a patriarchis posteros eorum, frustra et supra modum de prosapia sua gloriantes, cum illorum imitationem negligant, et nihil ipsi boni agant. Quissimum enim est ex tam fructiferis truncis ortos ramos, proprio vitio steriles excidere, et in ignem jacere.

5 III, 11. *Ipsos vos baptizabit in Spiritu sancto* A et igni.

Conjunxit autem Baptista Spiritus significationi illam ignis, non in igne omnino baptizandos nos dicens per Christum, sed vivificam Spiritus efficacitatem per significationem ignis insinuans.

III, 12. *Cujus ventilabrum in manu sua, et per mundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum.*

Justos rapit in civitatem supernam, peccatores autem igni urendos tradit.

IV, 1. *Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo.*

Consentiens ducebatur a diabolo.

IV, 5. *Et accedens tentator, dixit ei, Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* B

Non obtemperavit Christus diabolo convertendis in panes lapidibus: propterea quod utile ipsi petenti postulatam hoc miraculum non erat futurum. Non enim ut crederet sicque in amissam angelicam dignitatem postliminio rediret, hoc petebat, penitentiae siquidem incapax est, sed ut in elationem vanam Christum traheret. Quod intelligens Solvator non est obsecutus illi.

IV, 12. *Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, recessit in Galilaeam.*

Haud metu recessit, sed ut nos per ea quae faciebat erudiret cedere locum persecutoribus. Secedit autem ex Judaea ad gentes, demonstrans quod non nunc potissimum cum Judaei in ipsum Deum contumeliosi sunt, recedit ab illis, verum etiam cum adversus sanctos prophetas peccant. Porro lux magna, Christus est Dominus noster, cujus claritas praedicatione evangelica esse dignoscitur. Ergo legem lucerna veluti representabat; ideoque perpetua lucerna in tabernaculo accendebatur, ob significandum exiguum splendorem legis, quae nuntiis intra fines Judaicos lucem suam expandere poterat. — Jesu recessio, magisterium nostrum est: manifeste enim docet hic Scriptura, neminem ad magisterium accedere debere, nisi antea baptizatus sanctumque Spiritum adeptus fuerit, et perfecte jejunaverit, atque omne tentationis genus C superaverit: quod reapse. veritatis typus, Christus inquam, initium agendi fecit.

IV, 16. *Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.*

Tenebras hic non has sensibiles dicit, sed errorem et idololatriam. Idcirco addit: «Sedentibus in regione et umbra mortis lux affulsit.» Mox ut demonstrat, quod non ipsi quaerendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, «Ipsa lux oborta est,

(1) Συνέδρα... σημαίνων. Hae iisdem fere verbis leguntur infra ad Luc. III, 16. Edit.

(2) Τους δικαίους — κατακαΐναι. Cramer. p. 24.

(3) Ὑπὸ — συγχώρησιν. Cramer. p. 25

Αὐτὸς ἡμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ.

Συνέδρα δὲ ὁ Βαπτιστὴς τῇ τοῦ πνεύματος σημασίᾳ τὴν τοῦ πυρὸς, οὐκ ἐν πυρὶ πάντως βαπτισθῆναι λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν τὴν ζωοποιὸν, διὰ τῆς τοῦ πυρὸς σημασίας σημαίνων (1).

Ὁ δὲ πύθων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρίσῃ τὴν ἀλωρὰ αὐτοῦ. Καὶ συνάξει τὸν σίτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην.

Τοὺς δικαίους (2) ἀρπάζει εἰς τὴν ἄνω πόλιν, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸ κατακαΐναι.

Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἐρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Ὑπὸ τοῦ (3) διαβόλου ἤγατο κατὰ συγχώρησιν.

Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωρται.

Ὁὐχ ὑπήκουσεν ὁ Χριστὸς τοῦ διαβόλου ὥστε ποιῆσαι τοὺς λίθους ἄρτους· διότι οὐ πρὸς ὠφέλειαν αὐτοῦ ἦν· οὐ γὰρ ἵνα πιστεύσῃ καὶ γίνηται ὡς πρότερον ἦν ἀγγέλος, τοῦτο ἤτειλε (ἁμετανόητος γάρ), ἀλλ' ἵνα εἰς κενοδοξίαν ἐλύσῃ τὸν Χριστόν· ὅπερ εἰδὼς ὁ Σωτὴρ οὐχ ὑπήκουσεν αὐτοῦ.

Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς οἱ Ἰουδαίους παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

(4) Οὐ διὰ δειλίαν ὑπαχώρησεν, ἀλλ' ἡμᾶς δι' ὧν ἐπολεῖ διδάσκων ὑποχωρεῖν τοῖς διώκουσιν· ἀναχωρεῖ δὲ ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τὰ ἱθνη, θεικνὺς οἱ μόνον ὅτε εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνυθρίζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀπίστανται αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτε εἰς τοὺς ἀγίους προφήτας ἁμαρτάνουσι· φῶς δὲ μέγα ἐστὶ Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ ἡ φαιδρότης τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Οὐκοῦν ὁ νόμος ὡς λύχνος ἦν ἀπεικασθεῖς· διὸ καὶ ἀεὶ ἐν τῇ σκηνῇ λύχνος ἐκαίετο, διὰ τὸ βραχὺ τῆς τοῦ νόμου αὐγῆς, ἀκρι μόνον τῶν Ἰουδαϊκῶν ὅρων ἰσχυρὸν ἐκπέμψαι τὸ βῖον φῶς. — Διδασκαλίας ἐστὶν τὸ ἀναχωρεῖν τὸν Ἰησοῦν· σαφῶς λόγος δεικνύει, ὅτι οὐ χρὴ τίνα ἐπὶ τὸ διδασκαλεῖον ἔλθειν, εἰ μὴ πρότερον βαπτισθῇ, ἢ τύχῃ Πνεύματος ἁγίου, καὶ νηστεύσῃ ὁλοκλήρως, καὶ νικήσῃ πᾶν εἶδος πειρασμοῦ, ὡς ὁ τύπος τῆς ἀληθείας ἤρξατο, D καὶ διὰ Χριστοῦ γίνεταί.

Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα.

(5) Σκότος ἐνταῦθα οὐ τὸ αἰσθητὸν καλεῖ, ἀλλὰ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν· διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἐλαμψεν αὐτοῖς.» Ἐἴτα δεικνύει ὅτι οὐκ αὐτοὶ ζητήσαντες εὗρον, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἀνοθεν ἐφάνη, φη-

(4) Οὐ διὰ — Χριστοῦ γίνεταί. Mai. B. N. III, 128.

(5) Σκότος — ἀπαληλῆσθαι. Ibid.

σιν· Ἀὐτὸ τὸ φῶς ἀνέτειλε καὶ ἑλμυθεν· Ὁὐκ αὐτοὶ πρότερον τῷ φωτὶ προσέδραμον· καὶ γὰρ ἐν σκότει· τὰ ἀνθρώπινα ἦν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐδὲ γὰρ ἐβόδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' ἐκάθηντο, ὅπερ σημαίνει ἦν τοῦ μὴ ἐλπίσειν αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι.

Καὶ ἐξῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν· καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχόμενους, καὶ δαιμονιζόμενους καὶ σεληνιαζόμενους καὶ παραλυτικούς, καὶ ἰσθεράπνευσεν αὐτούς. Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ δεκαπόλεως, καὶ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

Νοήσεις δὲ καὶ τὰ ψυχικὰ πάθη θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν τὰ ἐκκωφούντα πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δέ τις ἐρωτᾷ, τίς ἡ διαφορὰ νόσου καὶ μαλακίας, ἀποκρινόμεθα, ὅτι μαλακία μὲν ἐστὶν ἡ πρόσκαιρος ἀνωμαλία τοῦ σώματος, νόσος δὲ ἀσυμμετρία τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο ἐπιστημῆσθαι, ὅτι ἡ κληρουχία τῆς φυλῆς τοῦ Ζαβουλὸν, καὶ Νεφθαλεὶμ ἄχρι Σιδῶνος ἐθνικῆς πόλεως παρατέτατο, καὶ ἀναμῖξ τοῖς ἔθνεσιν Ἰουδαῖοι κατέχουν λοιπόν. Ἐρμηνεύεται δὲ Ζαβουλὸν μὲν εὐδία καὶ εὐλογία, Νεφθαλεὶμ δὲ στέλεχος ἀνεμῖνον, ἵγουν φυτὸν κατετεινόμενον. Γεγόνασι δὲ ταῦτα οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες· εὐδὼς γὰρ πορευόμενοι τῆς θαλάσσης εὐλογίας ἤξιωθσαν. καὶ τοῖς καλοῖς ἀπασιν ἐνεπλάτυνθησαν οἱ πρὶν ἐν Γαλιλαίᾳ ὄντες, ἵς καλεῖται κατακυλιωτῇ, τοῦτέστιν οἱ κατακυλιόμενοι κατὰ τῶν βαράθων τῆς ἀπωλείας.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί.

Εἰρηνοποιοὶ εἰσι καὶ οἱ τοὺς ἀπίστους μεταπειθόντες· πιστεῦσαι, ὡς τοὺς πάλαι ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ εἰρηνοποιοῦντες αὐτῷ (1).

Ἦμεῖς ὅτε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

(2) Πάλιν τοῦ κόσμου, οὐκ ἔθνους ἐνός, οὐδὲ ἐκεί· πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ φῶς νοητὸν, καὶ τῆς ἀκτίως πολὺ βέλτιον· ὥσπερ οὖν καὶ ἄλλας πνευματικὸν, καὶ πρότερον ἄλλας, καὶ τότε φῶς· ἵνα μάθῃς ἡλίον τῶν καταστροφόντων τὸ κέρδος, καὶ τῆς σεμνῆς διδασκαλίας τὸ ὄφελος· καὶ γὰρ στυφεῖ, καὶ οὐκ ἀφήσῃ διαβρεῦσαι, καὶ διαβλέψαι ποιεῖ πρὸς ἀρετὴν χειραγωγόσα. Τὸ δὲ, Ὁὐ δύναται πόλις κρυβῆναι, καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὕτω ἔσεσθε, φηεῖν, πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταφανεῖς, ὥσπερ πόλις ὑπεράνω κορυφῆς ὄρους κειμένη, καὶ ὥσπερ λύγνος ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνων (3).

Ἦμεῖς ὅτε τὸ ἄλλας τῆς γῆς.

Ἄλλας (4) καλεῖ τὴν φρόνησιν.

Ἰὼτα ἐν ἡ μία κεφαλαὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου.

(1) Catena Corderii, brevius, Εἰρηνοποιοὶ λέγονται καὶ οἱ πειθόντες τοὺς ἀπίστους πιστεῦειν τῷ Θεῷ.

(2) Πάλιν. — Mai B. N. III, 128 et 134.

(3) Φαίνων. Aliiter Catena Cramerii p. 34 : Τὸ δὲ, Ὁὐ δύναται πόλις, ὁ οἱ ἐπὶ τῇ πίστει ἰδρυμένοι, ὡς

A ait, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accurrerunt (5). Nemp̄ res humanæ ante Christi adventum in tenebris versabantur : non enim ambulabant homines in tenebris, sed sedebant ; quod satis inuit, non sperasse eos conditionis suæ mutationem.

6 IV, 24, 25. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes mala habentes variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui demonia habebant, lunaticos et paralyticos, et curavit eos. Et secuta sunt eum turbae multae de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem.

Perpendes autem naturales etiam passiones, iram ac cupiditatem, ad Evangelicum regimen surdos homines facere. Si quis vero interrogarit, quænam inter morbum ac infirmitatem sit differentia, respondebimus infirmitatem quidem esse temporariam corporis inæqualitatem, morbum vero elementorum in corpore disproportionem. Illud vero etiam declarandum est, hereditatem tribus Zabulon et Nephtholim usque ad Sidonem civitatem gentilem pertigiisse, eosque deinceps mistim cum Judæis habitasse. Interpretatur autem Zabulon vis felicitatis et benedictio, Nephtholim, truncus vegetatus, sive frutex extensus. Facili sunt autem hæc qui in Christum crediderunt ; recte enim ambulantes Dei benedictione digni habiti sunt, ac bonis omnibus cumulati sunt qui prius in Galilæa exsistebant, quæ vocatur devoluta, id est devoluti ad barathrum perditionis.

V, 9. **Beati pacifici.**

Pacifici sunt illi etiam qui infideles ad fidem convertunt ; quia nempe Dei olim inimicos eidem conciliant.

V, 14. **Vos estis lux mundi.**

Rursus mundi dicitur eos lucem, non autem gentis unius vel civitatum viginti, sed totius qui habitatur orbis. Et quidem lux denotatur intellectualis, quæ radiis solaribus multo est præstantior. Sal quoque spiritale intelligitur ; imo prius (v. 13) salis mentio fuit, deinde lucis ; ut cognoscas quantus sit acerbarum rerum quæstus, sacræque doctrinæ utilitas. Quippe hæc vim constringendi habent, neque diffuere sinunt, atque ad virtutem spectare suadent. — Verba autem « Non potest civitas abscondi, » et reliqua, hoc denotant, quod nempe, Sic universo mundo conspicui eritis, sicuti urbs in fastigio montis colloata, et sicuti lucerna in candelabro relucens.

V, 15. **Vos estis sal terræ.**

Sal, id est sapientia.

V, 18. **Iota unum aut unus apex non præteribit a lege.**

ἐπ' ὄρους ὀψηλοῦ, οὐκ ὀφείλουσι λαθραῖως ἢ μετὰ δουλίας λαλεῖν τὸν λόγον.

(4) Ἄλλας — φρόνησιν. Cramer, p. 33.

(5) Contra Pelagianos.

Carnali cultui cultum in spiritu ac veritate substituit Dominus. Quin adeo quæ ne carnaliter quidem Judæi fortasse agebant, hæc spiritaliter Christi agunt discipuli. Quamobrem et ait: Iota unum aut unus apex non prætermittetur de lege, donec omnia fiant. Perspicuum est, cuncta Judæos non fecisse, vel si olim fecerunt, jam nunc desierant facere, prohibiti scilicet, modo regum timore, modo templi destructione, in quo uno sacrificia perungi oportebat.

V, 19. Qui solverit unum de mandatis istis minimis.

Qui vel unum legis præceptum delet, deletur ipse a Deo, utpote Dei adversarius, et contra legem ejus agens. Imo nunc ab evangelica lege poenam perferet, quam prisca lex non inferebat. Ideoque et consequenter ait Christus: « Non veni legem solvere, sed adimplere. » Quod enim ibi dictum fuit, hic est perfectum. In lege, puta, dictum fuit: « Coram domino capite consurge. » Et: « Si videris iumentum inimici tui sub sarcina lapsum, fer ipsi opem ad illud sublevandum. » Attamen si quis hæc præcepta transgressus fuisset, poenam nullam lex infligebat: quam quidem adimplens Christus ait, hominem hujusmodi in regno Dei fore contemnendum. Hoc itaque etsi minimum præceptum, cujus violati olim nulla erat vindicta, si quis deleverit, hic in novo fœdere poenam referet.

7 Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum.

Quod hic de conjungenda actioni doctrina Christus monet, puto in lege significatum distinctione mundarum pecudum; quarum unus ex characteribus erat, fissas ungulas pedum habere; quo tacito præscribitur bisulco pede, consideratione, inquam, et praxi, ambulandum esse nobis, ut neque agamus sine contemplatione, neque contemplerur sine praxi. Quod si alterum horum ab altero separandum est, tolerabilius fuerit praxim habere solam, quam cognitionem otiosam. Scientia enim speculationi curiose desidiosoque indulgens, effrenis contumaciisque naturæ est, multosque in præceptis impulit sibi deditos; actiosa vero vita minime.

V, 23. Si ergo offers munus tuum ad altare.

Salutis consequendæ poenæque vitandæ rationem excogitavit Deus peccatoribus poenitentiam; et cum læso reconciliationem edixit fore poenæ remissionem; quando quidem qui fratrem suum non amat, Deum non diligit. Hic autem merito illum, qui adversus fratrem offensam fovet, non recipit, ceu sincere ad se non accedentem.

8 V, 24. Relinque ibi munus tuum ante altare, et vade: prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offers munus tuum.

^a Levit. xix, 32. ^b Exod. xxiii, 5.

(1) Ἀντὶ — ἐπιτελεῖσθαι. Ibid.

(2) Ὁ ἀδελφῶν — τιμωρηθήσεται. Mai B. N. III, 329.

(3) Fragmenti hujus prior hæc tantum particula

(1) Ἀντὶ τῆς σαρκικῆς λατρείας εἰσάγαγεν ὁ Κύριος τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ τάχα ἀπερὸς οὗτε σαρκικῶς ἐποιοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, ταῦτα νῦν πνευματικῶς οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ ποιοῦσι· διό φησιν· « ἵνα ἐν ἡμῇ κεφαλῇ οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκ τοῦ νόμου, ζωὴς πάντα γένηται· » δῆλον ὅτι οὐ πάντα ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι· ἢ καὶ ἐποίησαν, ἐπαύσαντο τοῦ ποιεῖν, μηκέτι συγγνωρῶμενοι ποιῆσαι αὐτά, πῇ μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν βασιλέων, πῇ δὲ καὶ τῷ καταλειθῆναι τὸν νόμον, ἐν ᾧ μόνῳ ἔδει τὰς θυσίας ἐπιτελεῖσθαι.

Ὅς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων.

Ὁ ἀδελφῶν (2) μίαν τῶν τοῦ νόμου ἐντολῶν, ἀδικεῖται παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς θεομάχος, καὶ ἀντινομοθετῶν τῷ Θεῷ (3)· καὶ νῦν ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου δέχεται τὴν τιμωρίαν, ἣν ὁ νόμος πάλαι οὐκ ἦν ὀρίσας· διὰ καὶ ἀκολουθῶς λέγει ὁ Χριστὸς, ὅτι· Οὐκ ἤλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· ὁ γὰρ ἐκεῖ ἔλεγεν, ὅδε ἐν ἐκλήρῳ· οἷον ἐν τῷ νόμῳ ἐλέχθη· « Ἀπὸ προσώπου πολλοῦ ἐξαναστήσῃ. » Καὶ· « Ἐὰν ἴδῃς τὸ ὀφειλόμενον τοῦ ἐχθροῦ σου ἐπιπαινωκὸς ὑπὸ τὸν γόμον, συνέγειρον αὐτὸ μετ' αὐτοῦ. » Ταῦτα εἰ παρέβῃ τις, οὐκ ἦν τιμωρία ὀρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ νόμου, ἣν ἀποπληρῶν ὁ Χριστὸς φησιν, ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ ὁ τοιοῦτος ἐξουθενήσεται. Ταύτην οὖν καὶ εἰ ἐλαχίστην ἐνετόλῃν, ἐφ' ἣν οὐκ ἦν ἐκεῖ παραβάσεως ἐπαγομένη κώλασις, ὁ ἀδελφῶν, οὗτος ἐκ τῆς νείας διαθήκης τιμωρηθήσεται.

Ὅς δ' ἂν ποιῇ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Οἶμαι δὲ καὶ τὸ διχῆλον ἐν τῷ νόμῳ τοῦτο σημαίνει· τὸ διὰ λόγου καὶ πράξεως δεύειν ἡμᾶς καὶ μήτε πράττειν ἀλόγως, μήτε λόγον ἔχειν πράξεως χωρὶς· εἰ δὲ τι ἐκ τῶν τοιούτων εἶναι βούλεται μεμονωμένον, πράξις ἔστω λοιπὸν καὶ μὴ λόγος. Λόγος γὰρ ἀχαλίνωτος κατὰ κρημνῶν ὥρῃς πολλάκις τοὺς κειτημένους· πράξις δὲ οὐδέποτε.

Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

(4) Τρόπον σωτηρίας καὶ διαφυγῆς τιμωρίας τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐφεῦρεν ὁ Θεὸς τὴν μετάνοian, καὶ τὴν τοῦ λελυπημένου θεραπείαν, ἀνατροπὴν ἔσεσθαι τιμωρίας φησὶν· ἐπειδὴ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Κύριον· εἰκότως τὸν ὄντα ἐν λύπῃ τοῦ ἀδελφοῦ οὐ προσδέχεται, ὡς μὴ ἀληθῶς αὐτῷ προσίοντα.

Ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου, ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλήθῃ τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

hactenus legebatur iisdem fere verbis in Possini catena; cætera vero Vaticanus codex nunc addit.

(4) Τρόπον — προσίοντα. Mai ibid.

Διδάσκει ἡμᾶς ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ τὴν τιμωρίαν διαφυγεῖν ἁμαρτάνοντας· ἡ τοίνυν μετάγνωσις ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ἡ πρὸς τὸν λυπηθέντα ὃς ἡμῶν παράκλησις, καὶ ἡ τῆς συγχωρήσεως τοῦ ἁμαρτήματος αἰτησις καὶ τὸν ἀδελφὸν θεραπεύει καὶ τὸν θεόν.

Μὴ ποτέ σε παραδῶ ὁ ἀντίδικός τῷ κριτῇ, κ. τ. λ.

(1) Ὑποκαίθεω τις, φησὶν, ἐφ' ἑνὸς τῶν τεταγμένων εἰς ἀρχήν, αἰτιάματά τινα ποιησάμενος κατὰ σοῦ· εἴτα τοῖς ἐπάγουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑποδείξας ἀποφέρεισθαι ποιεῖ. Ἔως τοίνυν, φησὶ, μετ' αὐτοῦ εἰ ἐν τῇ ὁδῷ, τοῦτέστιν πρὶν ἀφικέσθαι πρὸς τὸν κριτὴν, ὅς ἐργασίαν, ἀντὶ τοῦ, Πάσαν θέσθαι μὴ ὀκνήσης σπουδῇ, ἵνα ἀπαλλαγῇς ἀπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ τοῦτο [μὴ] γένηται, παραδῶσει σε τῷ κριτῇ· εἴτα δὲ· ἂν ἐνοχὸς τοῖς ὀφλήμασιν ἐυρέθῃς, παραδοθήσῃ τῷ πράκτορι, τοῦτέστι τοῖς ἀπαιτηταῖς, κἀκεῖνοι σε κατακλείσαντες ἀπαιτήσουσι καὶ τὸ ἔσχατον λεπτόν. Οὐκοῦν ἐνοχοὶ μὲν πλημμελήμασιν ἔσμεν ἅπαντες οἱ ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκάστου γε μὴν ἀντίδικός καὶ κατήγορός ὁ Σατανᾶς· ἔχθρὸς γάρ ἐστιν καὶ ἐκδικητής. Ἔως τοίνυν ἔσμεν ἐν τῇ ὁδῷ, τοῦτέστιν ἕως οὕτω πρὸς τὸ τῆς ἐνθάδε ζωῆς κατηντήσαμεν τέλος, ἀπαλλαγώμεν αὐτοῦ, λύσωμεν τὰς καθ' ἑαυτῶν αἰτίας, τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν ἀρπάσωμεν ἐλευθεροῦσαν ἡμᾶς πάντας ὀφλήματός τε καὶ δίκης, ἐξω τιθείσης κολάσεώς τε καὶ φόβου· μὴ ἄρα πως ἀναπνύοντες ἐσχηκότες τὸν μολυσμὸν, ἀπενεχθώμεν πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ παραδοθώμεν τοῖς πράκτορσιν, ἧτοι τοῖς κολασταῖς, ὧν οὐκ ἂν τις διαφύγῃ τὸ ἀπηνές· ἀπαιτηθήσεται δὲ μᾶλλον τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκας, μικρὰ καὶ μεγάλα· τοῦτων ἴσονται μακρὰν οἱ τὸν τῆς Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἠγνοήκότες.

Ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· παραινεί γὰρ εὐγνωμονεῖν, καὶ μὴ τῇ κρίσει θαρρῆν· εἰ γάρ τι συμβαίῃ παρ' ἐλπίδα, καὶ κατασχεθῇς ὑπὸ τοῦ κριτοῦ, οὐκ ἀπολυθήσῃ ἕως οὗ ἀποτίσης τὸν ἔσχατον ὀβολόν· τοῦτο γὰρ λέγεται κοδράντης.

Ὁ κοδράντης δὲ σημαίνει τὸ τέταρτον τοῦ μέτρου. Οὗτος κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνήν, δύο ἐστὶν ὀβολοί, ὅπερ ὁ Λουκάς σαφηνίσας, λεπτὸν ὠνόμασεν. Ἡμεῖς δὲ ἀπαλλαγώμεν καὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐκδικητοῦ, ἡγουν τοῦ διαβόλου, ἕως ἔσμεν ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, καὶ τῶν τῆς αἰτίας παθῶν, ἅτινα ἀντίδικοι ἡμῶν ἐστίν. Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἕτερος ἀντίδικός, ἐὰν μὴ ἡμεῖς ἑαυτῶν διὰ τούτων γενώμεθα ἀντίδικοι, καὶ μηδὲ ἡ συνειδήσις καταγινώσκειτο ἡμῶν, ὥς καταφρονούντων τῆς ὑπομνήσεως αὐτῆς, μήποτε παραδοθώμεν τῷ κριτῇ πάντων θεῷ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχθέντες, ὁ δὲ παραδῶσει τοῖς πράκτορσιν τοῖς κολασταῖς· ἀγγέλοις, καὶ ἀπαιτησώμεθα τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκας, μικρὰ καὶ μεγάλα. Κἂν γὰρ μωρὸν

(1) Ὑποκαίθεω — οὐκ ἠγνοήκότες. Ibid.

A Docet nos hoc loco quomodo supplicium effugere possimus in peccatum lapsi. Nimirum pœnitentia commissi, reparatio injuriæ et satisfactio per amicam compellationem ejus qui a nobis molestia est affectus, postremo petitio veniæ et fratrem læsum placat et Deum.

V, 25. Ne te adversarius judici tradat, etc.

Putas esse aliquem in dignitate constitutum, qui adversus te qualibet de causa expostulet, ideoque satellitibus imperet ut ad tribunal te ducant. Quandiu, inquit, in via cum illo es, videlicet, antequam ad judicem devenias, da operam, id est omni studio contende, ut ab eo discedas. Nisi enim ita contingat, judici præsentaberis; apud quem æris alieni reus comperitus, quæstori traderis, id est exigentibus debitum, a quibus in vincula conjectus extremum quoque quadrantem reddere cogeris. Profecto quotquot in orbe vivimus, peccatis sumus irretiti, singulorum adversarius et accusator Satanas: est enim hic inimicus et vindex. Quandiu igitur in via sumus, id est antequam ad hujus vitæ finem deveniamus, ab hoc nos inimico expdiamus, culpas quisque nostras purgemus, Christi gratiam adipiscamur, quæ nos omni debito et ultione liberet, atque extra pœnam timoremque collocet, ne scilicet maculis haud ablutis, ad judicem pertrahamur, tradamurque exactoribus, sive reorum vindicibus, quorum nemo sævitiam fugiet; imo vero cujusvis culpæ, tenuis æque ac magnæ, pœnas dabimus. Hac autem calamitate carebunt, qui tempus adventantis Christi recte æstimaverint, et ejus mysterium non ignoraverint.

V, 26. Amen dico tibi, non exies inde donec redas novissimum quadrantem

Quod dicit hanc vim habet: suadet placibilem esse ac conciliationi facilem: neque nimis de judicii exitu securum esse. Si quid enim præter spem acciderit et judicis jussu comprehendaris, non dimitteris donec solveris novissimum obolum; hoc enim dicitur quadrans.

3 Quadrans vero quartam mensuræ partem significat: hic juxta Hebræorum vocem duos facit obolos, quod Lucas declarans leptum vocavit. Nos autem liberemur etiam ab inimico et adversario, scilicet diabolo, dum sumus in hac via, et passionibus ignominia, quæ adversariæ nobis sunt. Nemo enim nobis alius adversarius, dummodo nobismetipsis per hæc adversarii non simus; neque conscientia condemnnet nos tanquam illius admonitionem contemnentes, ne unquam tradamur judici omnium Deo a conscientia reprehensi, qui nos tradat exactoribus, vindicibus angelis, et postulent a nobis de omnibus peccatis expiationem tum magnis, tum parvis. Si enim stultum fratrem dixerimus, quod par-

vom esse videtur, in gehennam abripiemur. Sin vero stultum vocasse, ad gehennam pertrahat, quando etiam maleficum, et invidiosum, et inanis gloriæ appetentem, et innumera huiusmodi alia nuncupaverimus, quantum nobismetipsis gehennæ ignem auxerimus! Illud enim *stulte* et *raca*, iis quæ dicta sunt multo levius est in ratione injuriæ. Quapropter illa pertransiens Christus hæc posuit, ut discas quod si illud levius dictum gehennam accersat, contra dicentem, multo magis id graviora efficiunt. Nos autem pro ridiculo hoc habemus: stulti enim nomine sæpe abstinentes, alias injurias acerbiores proferimus tanquam illud solum nomen supplicium habeat annexum. Hoc autem non ita est, sed omnis accusator, et contumeliosus, extremo supplicio dignus est: « Nollite enim errare, inquit: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque avari, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt. » Si vero tibi gravia esse videntur hæc præcepta, multumque continere laboris, considera propter Christum te hæc facere, et amara erunt dulcia, et labor non amplius labor videbitur, sed quanto contentior fuerit, tanto suavior fiet et dulcior. Non solum autem spe futurorum levem reddidit virtutem Deus, sed alio etiam modo ubique nobis conjunctus, et in auxilium paratus.

V, 27. Audistis quia dictum est: Non machaberis.

Sunt forte nonnulli qui tantam gratiam acceperunt ut ipsius concupiscentiæ sint immunes. Ceterum Christus, per quem natura humana meliorata est, quædam quæ supra legem sunt imperat, ut nunc possibilia. Si enim iis qui ante Christum fuerunt hoc erat impossibile, fidelibus jam facile est concupiscentias rescindere.

V, 30. Cyrillus, Joannes, Isidorus, Theodorus Heracleota. Dicens: « Si oculus tuus scandalizet te, » etc., per oculum concupiscentiæ conceptum intelligit quem erui oportere ait.

Aliter. Eorumdem. Oculi et manus nomine amicus intelligitur. Si enim aliquem ut oculum dextrum diligas, et ex eo eandem utilitatem percipias quam ex manu dextera; et animam tuam lædit, erue eos a te et ab eis separare. Cum enim vos invicem salvare non possitis, imo vero ambo simul perituri sitis in mutua societate inanes, satius est, vel unum, ab alio separatim, salvare.

V, 31. Dictum est: Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii.

Sapientem uxorem dimittens copiam ei dat alii nubendi, quod est mœchationis genus, quasi nundum dissoluto vinculo. Non enim repudii libellus apud Deum matrimonium solvit, sed mala agendi ratio.

10 V, 34, 35. Neque per caelum, quia thronus Dei est; neque per terram.

* I Cor. vi, 9.

(1) Τάχα σιελί — ἐκκώπτειν. Cramer. p. 37.

(2) Εἰπὼν — ἐνα σωθῆναι. Cramer. p. 39.

τὸν ἀδελφὸν εἰπώμεν, ὅπερ δοκεῖ μῆτρον εἶναι, εἰς τὴν γέννηαν ἀπαχθρομέθα. Εἰ δὲ τὸ μωρὸν καλέσαι γέννηαν ἐφίλεται, ὅταν καὶ κακούργον, καὶ βάσκανον, καὶ κενόδοξον, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα ὀνομάζωμεν, πόσον ταυτοῖς γέννης συναύξομεν πῦρ! Τὸ γὰρ μωρὸν, καὶ τὸ βάσκα, τῶν εἰρημένων πολλῶν κουφότερα εἰς ὕδρευς λόγον ἐστὶ. Διόπερ ἐκεῖνα παρὰ ταῦτα ἐθῆκεν ὁ Χριστὸς, ἵνα μάθῃς ὅτι εἰ φορητότερον λεγθὲν τὴν γέννηαν ἐπισκᾶται κατὰ τοῦ λέγοντος, πολλῶ μᾶλλον τὰ βαρύτερα τοῦτο ἐργάζεται. Ἡμεῖς δὲ καταγέλαστον τοῦτο ποιοῦμεν. Τὸ γὰρ μωρὸς ὄνομα πολλάκις παραφωλατόμενοι, ἐτέρας ὕβρεις πικροτέρας ἐπάγομεν, ὥς ἐκεῖνου μόνου τοῦ ὀνόματος τὴν κόλασιν ἔχοντος. Τὸ δὲ οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ πᾶς κατηγορὸς καὶ λοιδορὸς, τῆς ἐσχάτης ἐστὶ κολάσεως ἄξιος. « Μὴ ὕλανσθε γάρ, φησὶν, οὐτε πόρνοι, οὐτε εἰδωλολάτραι, οὐτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοιδοροὶ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν. » Εἰ δὲ σοι φορητὰ εἶναι δοκεῖ ταῦτα τὰ ἐπιτάγματα, καὶ πολλὴν παρέχειν τὸν πόνον, ἐννόησον, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα ποιεῖς, καὶ τὰ λυπηρὰ ἔσται ἡδὴ, καὶ ὁ πόνος οὐκέτι πόνος φανεῖται, ἀλλ' ὅσαπερ ἂν ἐπιτείνῃται, τοσοῦτον γλυκύτερος καὶ ἰδίων γίνεται. Οὐ μόνον δὲ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι κούφην τὴν ἀρετὴν ἐποίησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ συναπαρτόμενος ἡμῖν πανταχοῦ καὶ συναντιλαμβανόμενος.

Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη, Οὐ μοιχεύσεις.

Τάχα (1) εἰσὶ τινες τοιοῦτον λαβόντες χάρισμα ὥστε μὴ ἐπιθυμεῖν. Πλὴν ὁ Χριστὸς ὡς ἰσχυροποιήσας τὴν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τὰ ὑπὲρ νόμον ἐπιτάσσει, ὥς νῦν ἐγγυρῶντα. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἀδύνατον ἦν τοῦτο, ἀλλὰ τοῖς πιστοῖς εὐκατέρωτον τὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐκκώπτειν.

Κύριλλος, Ἰωάννης, Ἰσίδωρος, Θεόδωρος Ἡρακλείας. Εἰπὼν (2), « Ἐάν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε, » καὶ τὰ ἑξῆς ὀφθαλμὸν λέγει τὸν λογισμὸν τῆς ἐπιθυμίας, ὃν λέγει ἐκκώπτειν.

Ἄλλως. Τῶν αὐτῶν. Ὁφθαλμὸς καὶ χεὶρ νοεῖται ὁ φίλος ἔν γάρ τινα οὕτως φιλεῖ, ὥς ἐν τάξει ὀφθαλμοῦ δεξιῷ, καὶ χρήσιμον αὐτὸν νομίζεις ὥς ἐν τάξει δεξιᾷ χειρὶ, καὶ βλάπτει σου τὴν ψυχὴν, ἀπώτεμα τοῦτους ἀπὸ σοῦ, καὶ πάρῳ χωρίσθῃ ἀπ' αὐτῶν. Ὅτε ἂν γὰρ μὴ ἀλλήλους σώζῃτε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφοτέροι προσπαύουσθε ὄντες ὁμοῦ, συμφέρει χωρισθέντα, καὶ τὸν ἕνα σωθῆναι.

Ἐρρέθη δὲ ὅτι ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.

Ὁ (3) τὴν σὺφρονα ἐκβάλλων δίδωσιν αὐτῇ δδειαν ἄλλῃ γαμηθῆναι, ὅπερ ἐστὶν εἶδος μοιχείας, ὥσπερ μὴ λυθείσης συζυγίας· οὐ γὰρ τὰ βεπούδια παρὰ Θεῷ λύει τὸν γάμον, ἀλλ' ἡ ἀποτοκὸς πράξις.

Μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· μήτε ἐν τῇ γῇ.

3) Ὁ — ἀποτοκὸς πράξις. Cramer. p. 39.

Διὰ τοῦτο καλοῦσι ἡμᾶς ὀμνῆσαι κατὰ τοῦ οὐρανοῦ ἅ καὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ δώμεν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἀξίωμα, θεοποιούμεντες αὐτήν. Οἱ γὰρ ὀμνύντες αὐτήν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « κατὰ τοῦ μεζονος ὀμνύουσιν, »

Τῷ αἰτοῦντι σε διδοῦ· καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ βαρεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς.

Ἔσο, φησὶν ὁ Χριστὸς, μὴ πρὸς τὸ λαμβάνειν ἔτοιμος, ἀλλὰ πρὸς τὸ διδοῖναι. Τὸ μὲν γὰρ χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ Θεοῦ· τὸ δὲ συνάπτειν πέφυκε· καὶ μάλιστα ὅταν ὁ αἰτῶν ἄξιος τυγχάνῃ, καὶ δικαία ᾖ αἰτήσις.

Οὐκ ἐπὶ ψιλῆς τῆς λέξεως πρέπει ἵστασθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἐντολῆς ἐξετάζειν ἀκριβῶς. Οὐτε γὰρ παντὶ αἰτοῦντι κελεύει διδοῖναι, καὶ μὴ ἔχῃ τις ἀδύνατον γάρ· οὔτε μὴν ἂν ἔχοι, αἰτοῦντι δὲ τις κακῶς· χειρῶν γὰρ ἡ δόσις, ὅταν ὁ μὲν πρὸς ἀσέλγειαν αἰτῇ, οὐ δὲ πασσοῦς ὦλην τῆς τοιαύτης ἀκολασίας διδοῦς.

Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν.

Ἄλλ· ἴσως τις τὸν μακάριον Παῦλον ὡς καταρώμενον τὸν χαλκία Ἀλέξανδρον προσάγων ἡμῖν, πείσει μὴ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν. Πρὸς δὲ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ὡς ἴδιον ἐχθρὸν, ἀλλ' ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καταρτάται ὁ Παῦλος, διδάσκων ὡς αὐ τοῖς τοιοῦτοις χρὴ πολεμεῖν (1).

(2) Ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθροὺς· οὐ καθ' ὃ μοιχοὶ εἰσιν ἢ φονεῖς, ἀλλὰ καθὼς ἄνθρωποι. Τὸ γὰρ ἀμαρτάνειν ἐνεργείας ἐστίν, οὐκ οὐσίας· διὸ οὔτε ἔργον Θεοῦ ἡ ἀμαρτία.

Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν, μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.

(3) Ὁ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν ποιῶν ἀρετὴν, ὑπερκόσμιον ἔχει τὸ καύχημα.

Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἔθνη.

Διὰ τοῦτο (4) ὁ Χριστὸς παρακαλεῖ διὰ συντόμου τὰς προσευχὰς ποιεῖσθαι, ἐπειδὴ περ οἶδε τὸν νοῦν εὐπαράφορον ὄντα, καὶ δι' ἐννοιῶν καὶ φροντίδων ματαίων ἀποπλανώμενον, μάλιστα ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ· καὶ παραγγέλλει νηφαλέως καὶ ταχέως αἰτεῖν τὸν Θεὸν ἃ ζητεῖ, μὴ πάντα ὅσα θέλει ἀναγγέλλοντα· τοῦτο γὰρ τῆς ἀκρας ἐστὶ φρενοβλαθείας· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πρὸ τοῦ ἡμᾶς αἰτῆσαι, τίνων χρῆζομεν· βαττολογία δὲ λέγεται ἡ πολυλογία, ἀπὸ Βάττου τινὸς Ἑλλήνος, μακροῦς καὶ πολυστίχους ὕμνου ποιήσαντος εἰς τὰ εἰδῶλα, καὶ ταυτολογίαν ἔχοντα· βαττολογία ἐστὶ τὸ ἔξω τοῦ καλοῦ (5).

Σιωπᾶτω ἡ βασιλεία σου.

Φύσει Θεὸς ὁ Χριστὸς ὑπάρχων, καὶ φύσει ἄνθρωπος, οἰκονομικῶς λέγεται βασιλεὺς, τοὔτεστιν ὡς ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο οἱ δίκαιοι ἐπεύχονται αὐτοῖς

* Hebr. vi, 16. * II Timoth. iv, 14

(1) Paulo aliter catena Cramerii, p. 42.

(2) Ἀγαπῶμεν — ἡ ἀμαρτία. Catena Cramerii, p. 41.

(3) Ὁ δὲ αὐτὸ — τὸ καύχημα. Ibid. p. 43.

Idcirco prohibet nos jurare per cælum et terram, ne creaturæ supra creaturam tribuamus dignitatem, delificantes ipsam. Qui enim jurant per ipsam, inquit Apostolus, « per majorem sui jurant ».

II V, 42. Qui autem petit a te, da ei, et volenti mutuari a te, ne avariaris

Sis, ait Christus, non ad accipiendum promptus, sed ad dandum. Prius enim illud a Deo nos disjungit : hoc autem eidem admovent. Præsertim quando qui petit dignus fuerit, et æqua sit postulatio.

Non in nuda dictione sistere convenit, sed præcepti scopus exacte indagandus. Neque enim omni petenti dare præcipit, etsi quis nihil habeat, fieri enim hoc non potest, neque licet quis habeat, si mala fide petierit. Pejus est enim ipsum donum, quando quis ad socordiam petit, tu vero illi dans, materiam ei dissolutionis præbes.

V, 44. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros.

12 Sed forte aliquis beatum Paulum Alexandro ærario Dei vindictam imprecantem nobis producens in medium*, suadere volet inimicos non amandos. Cui respondendum est, non tanquam Pauli privatim inimicum, sed ut Christi atque Evangelii hostem, devotum esse a Paulo Alexandrum, sic docente æternum cum talibus bellum gerendum esse.

Diligamus inimicos, non in quantum mœchi sunt vel homicidæ, sed ut homines. Peccare enim operationis est, non naturæ; ideo nec peccatum est opus Dei.

VI, 1. Attendite ne elemosynam vestram facialis coram hominibus.

Qui propter honestum solum virtutem colit, egregiam laudem meretur.

VI, 7. Orantes autem nolite multum loqui, ut solum ethnici.

Ideo Christus preces jubet ad compendium conferre, quia mentem nostram facile evagantem novit, cogitationibusque variis et curis decerrantem, præsertim tempore orationis. Mandat ergo ut sobrie celeriterque petat homo a Deo quæ requirit, non autem ut omnia, quæ vult, enuntiet : hæc enim summa foret stultitia, siquidem ante petitionem, omnia scit Deus quibus egemus. Battologiam vero dicunt Græci, quod Latini multiloquium, a Batto quodam, qui longos multorumque versuum hymnos in idola fecit, cum verborum repetitione. Et quidem battologia vitium sermonis est.

13 VI, 10. Adveniat regnum tuum.

Cum sit Christus natura Deus, et natura homo; hoc posteriori duntaxat respectu rex dicitur, quatenus nimirum est homo. Propterea in votis suis

(4) Διὰ τοῦτο — τοῦ καλοῦ. Mai B. N. III, 130.

(5) Fragmenti hujus pars exstabat in Possin. Cat., pars item in Corder.; reliqua nunc adduntur.

ponunt justi, ut hoc sibi contingat, regnetque in A
ipsis Christus. Quin ut et ad infideles quoque re-
gnum extendatur istud cupiunt ut apertis ad ve-
ritatis lumen oculis credentes in ipsum, proprium ipsi quoque eundem Christum habeant agnoscant-
que regem.

VI, 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata,
dimittet etiam vobis Pater vester cælestis.

Potest quoque Jesus ut Deus peccata dimittere,
sed tanquam adhuc imperfectis discipulis nondum
de sua deitate instituit sermonem.

14 VI, 24. Nemo potest duobus dominis servire;
aut enim unum odio habebit, et alterum diligit; aut
unum sustinebit, et alterum contemnet.

Et simpliciter dicendo, non potest quis sese a B
materialibus affectionibus non segregare, vel Deum,
vel proximum sincere diligere. Bonus quidem do-
minus avaritiæ expers est animus; pravus vero
mans pecunias: ideo uni addictum esse oportet.
Non enim fieri potest, ut duobus diversi contrarii-
que habitus placeamus.

15 VI, 25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis ani-
mæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro
quid induamini.

Anima præstantior est corpore utpote imago et
afflatus Dei. Corpus porro instrumentum ipsius cou-
peratur ipsi ad optima quæque. Oportet ergo nos cura-
re utrumque, ac corpus quidem quantum necesse est
ad vitandum ne id impedimento sit animæ, cui
potissimum invigilandum est, semperque eni- C
tendum ut demus illi quæ ipsam decant; refra-
musque illam per exercitium viriatum ad causam
unde prodiit, Deum videlicet qui creavit ipsam.

16 VI, 31. Nolite ergo solliciti esse dicentes:
Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo ope-
riemur?

Quærentibus quæ ad animam pertinent, ultro
largitur Deus quæ opus sunt corpori. Quod scire ac
cogitare nos decet, ne nimis talium rerum curæ
impedimento sint nobis ad operationes præstantis-
simas.

VII, 2. In quo enim iudicio judicaveritis, judica-
bimini, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur
vobis.

Qui ad religionem instituti sunt, bona prudentia
frenum inficiunt linguæ, ut illa solum loqui assue-
cant, quæ nullum afferant nocumentum; hoc docens
nos sapientum aliquis dixit: « Fili, siquidem est
tibi sermo intellectus, responde; sin autem, sit ma-
nus tua super os tuum, mors enim et vita in manu
linguæ »; id est, in potestate; « qui vero potesta-
tem habent illius, edent fructus illius. » Quia vero
linguæ potestatem habere non adeo facile est, supe-
rius etiam hoc nos posulare Psalmista docet dicens:
« Pone, Domine, custodiam ori meo »; ne invicem
videlicet obloquamur, neque fratres contemnamus.
Qui enim intellectu regitur, non aliorum peccata

Ἐάν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώ-
ματα, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατήρ ὁμῶν ὁ οὐρά-
νιος.

Δύναται καὶ ὁ Ἰησοῦς ὡς θεὸς ἀφίεναι ἀμαρτίας,
ἀλλ' ὡς ἐστὶ ἀτελής τοῖς μαθηταῖς, οὕτω τὸν πατὴρ
τῆς ἰδίας θεότητος παρέδωκε λόγον.

Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν· ἢ γὰρ
τὸν ἑνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ
ἐνὸς ἀρθέσεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονησεί.

Καὶ ἀπλῶς εἰπὼν, οὐ δύναται τις μὴ χωρίσας
ἑαυτὸν τῆς τῶν ὀλικῶν προσπάθειας, οὔτε τὸν θεόν,
οὔτε τὸν πλησίον ἀγαπήσαι γνησίως. Ἀγαθὸς μὲν
δεσπότης ὁ ἀφιλάργυρος τρόπος, φαῦλος δὲ ὁ ἐρῶν
χρημάτων, διὸ τῷ ἐνὶ προσθετίῳ. Οὐ γὰρ δυνατόν
τοῖς δυοῖν ἀρεῖσαι διαφόρου καὶ ἐναντίου οὐσιν ἐξου-
σίαις.

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ
ὑμῶν, τί φάγητε, καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι
ὑμῶν τί ἐνδύσθησθε.

Ἡ ψυχὴ τῆς τοῦ σώματος οὐσίας τιμιωτέρα ἐστίν,
ὡς εἰκὼν θεοῦ καὶ ἐμφύσμη· τὸ δὲ σῶμα ὄργανόν
ἐστὶν αὐτῆς καὶ συνεργὸν πρὸς τὰ κάλλιστα. Χρὴ
οὖν ἡμᾶς ἀμφοτέρων φροντίζειν, τοῦ τε σώματος
ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς· καὶ τοῦ μὲν σώματος ἐπὶ τοσ-
οῦτον ἐφ' ὅσον ἱκανὸν αὐτῷ, καὶ μὴ ἐμποδίζεσθαι
τὴν ψυχὴν· αὐτῇ δὲ δοτόν ἀεὶ τὰ οἰκτεῖα καὶ ἐπι-
μελητέον παντοῦ· καὶ ἀνακτεῖον διὰ τῶν ἀρετῶν
πρὸς τὴν αἰτίαν αὐτῆς τὴν δημιουργικὴν.

Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· Τί φάγωμεν, ἢ
τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα;

Τοῖς τὰ τῆς ψυχῆς ζητοῦσι δίδωσιν ὁ θεὸς καὶ τὰ
τοῖς σώμασιν ἐπιτήδεια· ἵνα μὴ φροντίζοντες ἡμεῖς
ὑπὲρ τῶν τοιοῦτων πλέον τοῦ δέοντος, ἐμποδισθώ-
μεθα πρὸς τὰ κάλλιστα.

Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν
ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεσται ὑμῖν.

Οἱ πρὸς εὐλάβειαν παιδαγωγούμενοι τὸν ἐξ ἀγα-
θῆς φρονήσεως χαλινὸν ἐπιφέρουσι τῇ γλώσσῃ, ἐκείνα
μόνα λαλεῖν ἐπιτρέποντες, ὅσα τὸ βλάθο, οὐδὲν ποιεῖ·
τοῦτο διδάσκων τις ἡμᾶς τῶν σοφῶν ἐλεγε· « Τέκνον,
εἰ μὲν ἐστὶ σοὶ λόγος συνέσεως, ἀποκριθῆτι, εἰ δὲ μὴ,
χεῖρ ἐστω ἐπὶ στόματι σου· θάνατος γὰρ καὶ ζωὴ ἐν
χειρὶ γλώσσης »· τοῦτέστιν ἐν ἐξουσίᾳ· οἱ δὲ κρα-
τοῦντες αὐτῆς ἔδονται τοὺς καρποὺς αὐτῆς. » Ἐπεὶ δὲ
τὸ γλῶσσης κρατῆσαι οὐ σφόδρα ἐστὶν εὐχερὲς, ἀνω-
θεν καὶ τοῦτο ἡμᾶς αἰτεῖν ὁ Ψαλμωδὸς διδάσκει λέ-
γων· « Θεοῦ, Κύριε, φυλάκην τῷ στόματι μου, » μὴ
καταλαλῶμεν τοιγαροῦν ἀλλήλων, μηδὲ κατακρίνωμεν
τοὺς ἀδελφούς. Ὁ μὲν γὰρ συνέσει κυδερνόμενος, οὐκ

* Eccli. v, 14; Prov. xviii, 21. * Psal. cxi, 3.

εις τὰς ἐτέρων ἀμαρτίας ὄρεξ, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ἐν-
ατεινίζων κακοῖς, καλὸν μετ' αὐτοῖς καταστήσει τὸ
δίκρυον, ἵνα κομισθῇ τὴν ἀφεσιν παρὰ Θεοῦ. Ἀμ-
χανον γὰρ ὄντας ἀνθρώπους· καὶ οὕτως ἀσθενεῖς, μὴ
πάντως ὀλίγοις περιπίπτειν ἀποπήμασι. Τὸ δὲ μὴδ'
ὅλως περιπεσεῖν, μόνῳ πρόσσεισι κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ.
'Ἡμεῖς δὲ ἀναγκαῖον τοὺς ὄντας ἐν ἀμαρτίαις, μὴ
τοῖς ἄλλοις ἐφ' ἑαυτοῖς κακοῖς, ἀλλὰ φροντίζειν,
ὅπως ἂν αὐτοὶ τῶν ψαύλων ἔξω γενώμεθα.

'Υποκριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ
ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ
κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, ἵ-
τουτέστι πάντων ἐπιδείξον καθαρὸν τὴν μεγάλων
ἀμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἔσῃ τῷ πταίοντι
μικρόν. Εἰ δ' οὐκ ἐκβάλλεις τὴν δοκὸν, κατακρίνεις
δὲ τὸν ἔχοντα τὸ κάρφος, εὐλόγως ἀκούσῃ τὸ ἀποστο-
λεῖν· ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύει· ὁ λέγων
μὴ κλέπτειν, κλέπτει. Ὁ οὐκ οὖν ἐαυτῷ μὲν ἔσται
διδάσκαλος σοφός, ἔτιον δὲ οὐ κατακρίνει. Τοῦτο
γὰρ καὶ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωσέως παραγγέλλει λέγων·
'Πρόσεχε σεαυτῷ, ἵ φησιν, οὐχ ἐτέρῳ. Τὸ δὲ πρόσ-
εχε, ἀντὶ τοῦ Παραβλήπου τὰ κατὰ σεαυτὸν· ὁ μὲν
δὲ συνειδὼς, οὕτως ἐαυτὸν παιδαγωγῇσι, οὐκ εἰς τὰ
ἐτέρων ἀποβλέπων πταίσματα, ἀλλὰ τὰ οὐκ εἰς περι-
εργαζόμενος, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μεταγινώσκων Θεῷ.
Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ τὰ μὲν ἐαυτῶν οὐχ ὀρώσιν ὀλισθή-
ματα, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐτέρων προσκόμμασι γελῶσι πλα-
τῷ· οἱ χαλὰ κείμενοι τοὺς ἐστῶτας ἐπιχλευάζουσιν,
οἱ ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς βορβόρῳ κατεχρισμένοι,
τοὺς ὀλίγον ἔχοντας ῥύπον καταδικάζουσι. Λέγουσι
γὰρ ἑσθ' ὅτε περὶ τινος· Ὁ δαῖνα σκληρὸς, ἀπάνθρω-
πος, αἰσχροκερδὴς, φιλάργυρος, ὠμὸς, καὶ ἀνόητος·
εἴτα ταῦτα περιτιθέντες ἐτέροις, οὐκ αἰσθάνονται τὸν
ἐαυτῶν ζωγραφούντες τρόπον. Ὅσῃ δὲ ζῆμιαν ἔχει
τὸ κατακρίνειν ἐτέρους, διὰ τοῦ ἐξουθενούντος τὸν
Τελώνην Φαρισαίου μεμαθήκαμεν. Ταῦτα οὖν ἔπαινα
ἀνελὼν διὰ τῆς καλῆς ταύτης νομοθεσίας, ἐπήγαγε
πάλιν ἕτερον παράγγελμα, λέγων·

Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἰδατε δόματα ἀγα-
θὰ δίδεναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ
Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς
ἀκούσιν αὐτόν;

Δόματα (1) ἀγαθὰ καλεῖ τὰς πνευματικὰς δωρεάς·
ὁ δὲ Λουκᾶς Πνεῦμα ἅγιον εἶπεν ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν,
ἀγαθὰ· καὶ οὐδὲν τὸ διάφορον· τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦ-
μα, αὐτὸ ἐστὶ τὸ φύσει ἀγαθόν· διὰ καὶ τοῖς μετόχοις
αὐτοῦ δίδωσιν ἀγαθὰ· ταῖς δὲ ἁγίαν πονηροῖς, διὰ τὸ
ἀνεκδέχως ἀμαρτάνειν, τρόπον τινα φύσει αὐτοῖς ἡ
κακία γίνεται· οἷός ἐστιν ὁ Σατανᾶς καὶ οἱ δαίμονες·
δυνατὸν γὰρ καὶ τοὺτους φύσει κακοῖς εἶπεν, καί-

A respicit, sed suis ingemiscens malis, oonas pro eis
lacrymas fundit ut obtineat a Deo remissionem.
Fieri enim non potest, cum homines simus, adeo-
que infirmi, ut in parvos errores non incurramus.
Plane autem non errare, Deo secundum naturam
adest; nos vero in peccatis existentes, alienis non
condelectari malis necesse est, 17 sed sollicitos
esse ut numero pravorum non accenseamur.

VII, 5. Hypocrita, ejice primum trabem de oculo
tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fra-
tris tui.

Ἐκβαλε prius trabem ex oculo tuo, id est, teipsum
mundum exhibe a gravioribus peccatis, ac tunc in
minora incidenti consules. Sin autem trabem non
ejicis, condemnas vero festucam habentem, merito
audies illud Apostoli: « Qui dicis non moechandum
mocharis, et qui prædicas non furandum fura-
ris »¹⁰. Igitur sapiens sibi ipsi quidem erit ma-
gister, alium vero non condemnabit. Hoc enim etiam
lex per Mosem data præcepit, dicens: « Attende
tibi ipsi, » inquit¹¹, non alteri; illud autem, *attende*,
loco illius ponitur, Respice quæ tua sunt; ac prudens
ita seipsum instituet, non aliorum lapsus respiciens,
sed propriis intentus, ac de his penitens Deo. Sunt
autem nonnulli, qui suos quidem lapsus non vi-
dent, aliorum vero cespitationes effuse rident: qui
cum humi jaceant, derident stantes, et a capite ad
calcem 18 luto inuncti, modica aliqua labe con-
spersos condemnant. Quandoque enim de aliquo
dicere solent: Hic homo durus est, inhumanus,
turpi lucro deditus, crudelis, avarus et amens.
Deinde hæc aliis imponentes, ipsam sese morum
suorum imaginem depingere non sentiunt. Quantum
vero damnum afferat, alios judicare, ex Publicano
Pharisæum contemnente didicimus. Hæc igitur
omnia, cum per bonam hanc legislationem sustu-
lisset, aliud rursus adjunxit præceptum dicens:

VII, 11. Si ergo vos cum sitis mali, nostis bonæ
dona liberis vestris dare, quanto magis Pater vester
cælestis bona dabit rogantibus se?

Bona dona appenat, spiritalia munera. Utiqve
Lucas¹² Spiritum sanctum dixit pro vocabulo
« bona » (2), nil ceteroqui discrepans; etenim sanctus
Spiritus, ipse est suapte natura bonum; ideoque
et participibus sui confert bona. Secus vero insi-
gniter improbis, id est effrenate peccantibus, na-
turalis quodammodo sit malitia; ejusmodi est Sa-
tanæ atque demones. Licet enim his quoque natu-

¹⁰ Rom. II, 24. ¹¹ Dent. XXVII, 9. ¹² Luc. XI, 13.

(1) Δόματα — ἀπεσκληρότατα. Mai ibid., p. 130.

(2) Plurimi sane Græci libri et codices, quos in-
ter antiquissimus ille Vaticanus, habent apud Luc.
ἅγιον, *sanctum*, ut hic Cyrillus; quam lectionem
agnoscunt apud Sabatierum etiam Hieronymus et
Ambrosius, qui tamen postremus alteram quoque

novit ἀγαθόν, id est vulgati interpretis *bonum*; quam
nemo, ut reor, meliorem non reputabit, præsertim
quia apud Ambrosium est etiam *datum bonum*, nec
non apud alios quosdam. Ceteroqui hanc discre-
pantiam mire elevat Cyrillus, et conciliat.

ralem improbitatem attribucere, quanquam reapse A minime natura mali creati fuerint, sed voluntaria malitia extabuerint.

VII, 15. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.*

Hii sunt hæretici, falsis et coloratis sermonibus nonnullos decipientes; quibus si fidem adhibeant, tunc eos ad ea facienda impellunt quæ non conveniunt.

VII, 26. *Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui edificavit domum suam super arenam.*

19 Qui solummodo sermonis auditor est, non item factor, domui assimilatur in arena edificatæ, quæ tempore tentationis corruit, et evertitur, patribus iniquitatis spirantibus, turbulentis aquis ad animam usque ingruentibus, ac turbida tempestate iniquitatis eum commovente, et in extremum periculum adducente. Recte quidem, « Assimilabo eum, » de sapiente dixit; de stulto vero, « Assimilabitur. » Virtutis siquidem operator omnia potest in eo qui confortat eum, Christo, a quo apud homines recte facta, a quo sapientia, et intelligentia, et ad omne bonum assimilatio. Præter vero Deum non habet vitiositatis suæ ac demeritæ auctorem: sed demerenti assimilatur, qui iis quæ secundum naturam sunt abstinere; quæ contra, facit.

Recte hunc stultum appellat. Quid enim insanius fieri potest, quam domum in arena ædificare, qua in re labor perferitur, fructus autem nullus aut requies acquiritur, imo etiam detrimentum capitur. Profecto, quod et homines improbi defatigantur, nemo non videt; neque tamen ex his laboribus lucrum aliquod nanciscuntur, imo et damnum grave patiuntur. Ut enim ait Paulus: « Qui in carne seminat, de carne metet corruptionem »¹³.

VIII, 5. *Volo, mundare.*

Contingens leprosum Salvator curavit eum, ostendens Spiritum in se inhabitantem curare morbos; corpus vero ipsum ejus contactu suo sanctificationem communicare.

20 Quodnam autem erat munus a leproso secundum legem oblatum? Dux aves quarum unam mactabat sacerdos super aqua viva, et accipiens lignum cedrinum, coccumque fractum, et byssopum; ac aliam avem vivam, quam intingebat in avis mactatæ sanguine super aqua viva, mundatque leprosi dextram inungebat auriculam, manum, et pedem, avem autem vivam extra civitatem mittebat in campos¹⁴. Observa igitur quomodo iis, quæ dicta sunt, totus Christus depingatur. Per avem enim vivam, vivens ac celeste Verbum intelligis; per sanguinem vero mactatæ, pretiosum sanguinem patientis templi.

¹³ Galat. vi, 8. ¹⁴ Levit. xiv, 1 seqq.

(1) Οἱ τοι — ὁ μὴ θέμις. Cramer. p. 54.

περ μὴ φύσει κακοὺς δημιουργηθέντας, ἀλλ' ἐξ αὐτοπροαιρέτου κακίας ἀπεκκληχότας.

Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων.

Οὗτοι (1) εἰσιν οἱ αἰρετικοὶ, ἧτοι οἱ διὰ λόγων πλαστῶν καὶ ἀμφιάσεων ἐξαπατῶντές τινες, καὶ οὗ ἂν πείσωσιν, τότε αὐτοῖς ὑποβάλλουσι ποιεῖν, ὃ μὴ θέμις

Καὶ πῶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ὡκοδόμησεν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμορον.

Ὁ ἀκροατὴς μόνος τοῦ λόγου, οὐ μὴν καὶ ποιητὴς, οἰκὴ ἀπαικάζεται ἐπὶ τῆς ψάμμου οἰκοδομηθέντι, ὅς ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καταπίπτει, καὶ χώννυται, τῶν πατέρων τῆς πονηρίας ἐπιπνευσάντων, τῶν ταραττομένων ὕδατων ἕως ψυχῆς εἰσελθόντων, καὶ τοῦ θαλεροῦ χειμάρρου τῆς ἀνομίας αὐτὸν ἐκταράξαντος, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπισείσαντος κίνδυνον. Καλῶς δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ φρονίμου, « Ὁμοιωσώ αὐτόν, » εἶπεν· ἐπὶ δὲ τοῦ μωροῦ « Ὁμοιωθήσεται. » Ὁ μὲν γὰρ τῆς ἀρετῆς ἐργάτης πάντα ἰσχύει ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ, παρ' οὗ παρ' ἀνθρώποις τὸ κατορθούμενον, παρ' οὗ σοφία καὶ σύνεσις καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐξομωσις. Ὁ δὲ φαῦλος οὐχὶ θεὸν ἔχει τῆς αὐτοῦ κακίας καὶ ἀφροσύνης αἰτίον, ἀλλ' αὐτὸς ὁμοιοῦται τῷ ἀφρονι τοῦ κατὰ φύσιν ἀποστάς, καὶ ἐν τῷ παρὰ φύσιν γενόμενος.

Καλῶς (2) δὲ μωρὸν ἐκάλεσε τούτον. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ἀνοητότερον τοῦ οἰκίαν οἰκοδομοῦντος ἐπὶ ψάμμῳ, καὶ τὸν μὲν πόνον ὑπομένοντος, τοῦ δὲ καρποῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερουμένου, καὶ ἀντὶ τούτου κόλασιν ὑπομένοντος; οἱ γὰρ καὶ οἱ κακίαν μετιόντες κάμνουσι, πανεὶ ποῦ δῆλον ἐστίν· ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ τῶν πόνων τούτων καρποῦνται κέρδος, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ὑπομένουσι τὴν ζημίαν· ὥς γάρ φησιν ὁ Παῦλος, « Ὁ σπείρων ἐν τῇ σαρκί, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. »

Θέλω, καθαρῶς ῥητι.

Ἀπότμονος τοῦ λεπροῦ ὁ Σωτὴρ θεράπευσεν αὐτόν, δεικνύων ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ θεραπεύει τὰς νόσους. Τὸ δὲ σῶμα τῇ προσφύσει τὸν ἁγιασμὸν παρέχεται.

Τί δὲ ἦν τὸ δῶρον τὸ παρὰ τοῦ λεπροῦ κατὰ τὸν νόμον προσαγόμενον; Δύο ὀρνίθια, ὧν τὸ ἐν ἐσφαξεν ὁ ἱερεὺς ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ λαβὼν ξύλον κέδρινον, καὶ κεκλασμένον κόκκινον, καὶ ὕσωπον· καὶ τὸ ἐτιρον ὀρνίθιον τὸ ζῶν, ἔβαπτεν αὐτὸ εἰς τὸ αἷμα τοῦ ἐσφαγμένου ὀρνέθου ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ ἔχριε τοῦ καθαρικομένου λεπροῦ τὰ δεξιὰ, ὠτὸν, χεῖρα, καὶ πόδα· τὸ δὲ ὀρνίθιον τὸ ζῶν, ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ πεδίον ἐξαπέστειλεν. Ἐπιτήρει οὖν ὅπως διὰ τῶν εἰρημένων ὁλόκληρον ἡμῖν ζωγραφῆται Χριστός. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ ζῶντος ὀρνέθου τὸν ζῶντα τε καὶ οὐράνιον νοήσεις Λόγον· διὰ δὲ τοῦ αἵματος τοῦ ἐσφαγμένου

(2) Καλῶς — θερίσει φθοράν. Mai liid.

τὸ τίμιον α.μ.ι. τοῦ παθόντος ναοῦ. Σαρὰ γὰρ αὐτὸν πεπονήσθαι φαμέν, πλὴν ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι. Διὰ δὲ τοῦ σώματος, τὴν τοῦ Πνεύματος ζῆσιν (θερμὴ γὰρ ἡ πύα, καὶ τῶν ἐκ ψυχρότητος παθῶν σημεῖα)· τοιαύτη δὲ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργεια τε καὶ δύναμις· διὰ δὲ τοῦ κοκκίνου τῆς ἐφ' αἵματι διαθήκης ὁμολογίαν· διὰ δὲ τοῦ ζῶντος ὕδατος, τὴν ζωοποιὸν τοῦ βαπτίσματος χάριν, δι' οὗ ὁ λεπρωθεὶς τῇ ἀμαρτίᾳ καθαίρεται· διὰ δὲ τοῦ ἔξω τῆς πόλεως τὸ ζῶν ὁρνίθιον ἀποστελλεσθαι, τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου μετάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανὸς Ἀνάβασιν τοῦ Χριστοῦ διδασκόμεθα· γεγὼν γὰρ οὕτως πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων ἐξῆλσεται, καὶ καθαρίσθησόμεθα· διὰ δὲ τοῦ χρίσθαι τὰ δεξιὰ τοῦ λαβροῦ, ὠτίον, καὶ χεῖρα, καὶ πόδα, τὸ δεῖν πρὸς τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ πορείᾳ ἐν τοῖς θεοῖς ἡμᾶς γενέσθαι.

Ὁ Κύριος δὲ διὰ τῆς ἐπαφῆς τῆς χειρὸς τὴν καθάρσιν τοῦ λεπροῦ τούτου ἐποίησατο, δείκνυς ὅτι καὶ ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ χρειώδης ἐστὶ πρὸς ἁγιασμόν. Τὸ μὲν γὰρ Πνεῦμα καθαίρει, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος κοινωνία ἐμποιεῖ τὸν ἁγιασμόν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ πέμπτου βιβλίου τῶν Ὑπομνημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

Μετὰ (1) δὲ τοῦ χαρίσασθαι τὴν ἐκ φιλαγάθου θελήματος βοήθην, καὶ τὴν διὰ χειρὸς ἀφῆν προσεπιθεῖναι ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὡς ἐνεργὸν εἰς καθάρσιν ἐστὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τῇ θεῇ βουλήσει συμπαραλαμβάνεται χρειώδεστα πρὸς τὸν εἰς ἡμᾶς ἁγιασμόν· καθάρσις γὰρ ἡ ἐν Πνεύματι τελεῖται δι' ἁγιασμοῦ, ὃν τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐντεθῆτι σῶμα, τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Λόγου φοροῦν τὴν ἐνέργειαν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Τεθεράπευεν γὰρ ὡς Θεὸς, τῆς ἰδίας χειρὸς τὴν ἀφῆν τῇ χειμένῃ δωρούμενος. Καὶ διὰ τολάν αἰτῶν· ἵνα τῇ ἰδίᾳ φύσει, τῇ τῆς θεότητος λόγῳ, ἰσοσθενοῦν ἀποδείξῃ τὸ ἴδιον σῶμα κατὰ γὰρ τὴν ἐν τοῖς νοσοῦσιν ἐνέργειαν· σῶμα γὰρ ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπου τινός, ἀλλ' αὐτοῦ τὰ πάντα κατορθοῦντος καὶ ἰσχύοντος· Λόγου.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Λόγῳ τοιγαροῦν ἐνεργῆς ὁρᾶται πάλιν· καὶ ποτὲ μὲν οὗτος, ποτὲ δὲ ἐκεῖνος θαυματουργεῖ· δείκνυς ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ληφθὲν παρ' αὐτοῦ δι' ἡμᾶς, ἐνεργὸν ἐστὶ κατ' ἑαυτὸ, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα Λόγον· καὶ ὁ Λόγος δὲ οὐδὲν ἥττον, καὶ εἰ μὴ σωματικῶς ἐπαφῆσθαι τινων.

Ὅφιας δὲ γενομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζόμενους πολλοὺς.

Διὰ τί ἡμέρας οὐ προσήνεγκαν τοὺς ἀρρώστους· ἥτοι εὐλαβοῦμενοι τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, ἢ ἂν πάλιν αἰσχυρόμενοι ἐπὶ ταῖς ἀσθενείαις αὐτῶν,

¹¹ I Petr. iv, 1.

(1) Hoc fragmentum cum duobus sequentibus editi Aug. Mai in B. N. tomo II, p. 476. Agitur de

A Carne enim ipsam passum esse dicimus ¹² tanquam in proprio corpore. Per hyssopum vero Spiritus fervorem (calida enim est herba, frigidorumque morborum abstersiva) talis autem Spiritus sancti vis est, ac virtus; per coccinum vero Testamenti in sanguine consensionem; per vivam autem aquam vivificam baptismi gratiam, per quam infectus lepra peccati mundatur; per illud autem, quod extra civitatem viva avis dimittatur, ex hoc mundo migrationem et Christi in caelos Ascensionem docemur: ita enim apud Deum et Patrem sit pro nobis propitiatio, et mundabimur; per illud autem, quod inungatur dextera leprosi auricula, manusque ac pedes, nos contemplatione, actione et progressu in divinis versari debere.

21 Dominus autem per contactum manus leprosi hujus mundationem operatus est, ostendens sanctam carnem suam utilem esse ad sanctificationem. Spiritus siquidem mundat, communicatio autem Spiritus sanctitatem indit.

Cyrilli ex libro quinto commentariorum in Matthæi Evangelium. (Matth. viii, 15.)

Postquam benivola sua voluntate beneficium contulerat, manu quoque tetigit, ut nos discamus sanctum illius corpus vim purgandi habere, idque utilissime cum divina voluntate sanctificationi nostrae conducere. Etenim a Spiritu purgatio nostra sit, quam Servatoris nostri corpus conlert, inhabitantis in ipso Spiritus efficaciam gerens.

Cyrilli ex eodem libro.

Sanitatem utpote Deus contulit, propriae manus contactum jacenti gratificans. Quamobrem? Ut propriae naturae, divinae inquam, pares habere vires corpus suum ostenderet, quantum attinet ad sanandorum agrorum efficaciam. Non est enim hoc corpus cujuslibet vulgaris hominis, sed Verbi cuncta potentis prospere efficere.

Cyrilli ex eodem libro.

Vicissim itaque voce eum videmus operari. Et modo quidem voce, modo etiam tactu miracula edit: nempe ut demonstret, corpus etiam quod pro nobis assumpsit, per se esse efficax propter inhabitans Verbum, Verbumque haud secius pollere, etiamsi nullus fieret corporalis contactus.

VIII, 16. *Vespere autem facto, obtulerunt ei multos demonia habentes.*

Cur de die non adducunt infirmos? Vel quia Scribae reverentur et Phariseos, aut rursus quia infirmitates suas erubescunt, aut eo quod infirmi

Petri apostoli socii (Matth. viii, 14, 15), quam manus contactu febri expedivit Servator.

non **22** haberent qui sese ad Jesum adduce-
rent.

VIII, 18. *Videns autem Jesus turbas multas circa
se, jussit ire trans fretum.*

Retraxit se Christus a turbis, ne gloriosus qui-
dam videretur, qui populi laudibus delectaretur;
atque ut ne irascerentur sibi Pharisei, qui acre
admodum ferebant multos illi adherere. Insuper
volebat Jesus salutarem suam circumstantibus quo-
que urbibus lucem inferre.

*Cyrilli ex secundo libro commentarii in Matthæum
(Matth. viii, 23).*

Navim ergo cum eo consequuntur discipuli; is au-
tem somnum sibi obrepentem admittit, et dispensali-
va ratione per id tempus carnis suam perpeti que
huic sunt propria sinit; quanquam divinitatis
efficaci vi ac natura cælum terramque et quæcunque
ultra ea sunt pervaderet.

VIII, 25. *Domine, salva nos, perimus.*

Specta cum fidei parvitatē. Credunt siqui-
dem salvare eum posse: ut autem modicæ fidei
aiunt: « Salva nos, perimus; » neque enim peri-
culum erat pereundi cum adesset illis is qui omnia
poterat.

23 VIII, 29. *Et ecce clamaverunt dicentes: Quid
nobis et tibi, Jesu, Fili Dei? venisti huc ante tempus
torquere nos?*

In regionem autem quamdam abducuntur, unde
illis non amplius est redeundi potestas, sed terribi-
lem illum diem expectant. Tu vero mihi perpende
audacter meticulousum dæmonum genus: quemad-
modum enim ex audacia accedunt quidem, dicen-
tes: « Quid mihi et tibi? » ita desinunt in timo-
rem. Quia divina Unigeniti natura eos incorrupti-
bilis ignis flammis addixit, clamant: « Venisti huc
ante tempus torquere nos; » norant enim ex pro-
pheticis sermonibus, venturum Christum, seque ab
eo judicandos; quod autem etiam *ante tempus* dixe-
runt, tanquam incarnationis tempus veluti intem-
pestivum increpant; nihil enim mirum, cum semper
mali sint, etiam hoc eos dicere audere: et certe
scientes se puniendos, tanquam contemptores di-
cunt: « Quid nobis, et tibi? » rationem enim init
iudex nobiscum, cujus mandata sumus prætergressi.

24 IX, 2. *Confide, fili.*

Filium vocavit paralyticum ratione creationis:
aut quia is crediderat in ipsum, eumque ut Domi-
num et Creatorem agnoverat.

IX, 6. *Tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum
tuum, et vade in domum tuam.*

Verbum emisit, miraculum sequitur. Cur vero
Filium hominis remittere peccata dixit, jam peracta
divinitatis manifestatione? Vel ut monstraret se in
naturam humanam divinitatis dignitatem per in-

II) Ὑπεχώρει — σωτήριον φῶς. Fragmentum
hoc, quod in Corderiana catena dicitur Nicetæ, in
cod. Vatie. nominatim tribuitur Κυρίλλῳ Ἀλεξ-
ανδρίᾳ, cui jure postliminii restituitur. Mai B. N.

A ἢ διὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς ἀσθενούντας τινὰς προπαγα-
γεῖν αὐτοὺς τῷ Ἰησοῦ.

Ἰδὼν δὲ Ἰησοῦς πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν,
ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

Ὑπεχώρει (1) ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν ὄχλων, ἵνα μὴ
δόξη τις φιλόκομος εἶναι, χαίρων τοῖς παρὰ τῶν
πολλῶν ἐπαίνοις, καὶ ἵνα μὴ ὀργίζωνται κατ' αὐτοῦ
Φαρισαῖοι (ἐλύπει γὰρ αὐτοὺς σφόδρα τὸ ἀκολουθεῖν
αὐτῷ πολλοῖς), καὶ ἵνα ταῖς πλησίον πόλεσιν ἐπιλάμ-
ψῃ τὸ οἰκεῖον καὶ σωτήριον φῶς.

Κυρίλλῳ ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ
Ματθαῖον Ὑπομνήματος.

Συνεισβαίνουσι (2) τοῖνυν οἱ μαθηταί· καὶ προσδέ-
χεται μὲν τὸν ὕπνον αὐτὸς, οἰκονομικῶς δὲ μάλιστα
κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ παθεῖν ἐφίεις τὰ ἴδια τῇ σαρκί,
καίτοι διέπων αὐτὸς κατὰ γε τὴν τῆς θεότητος
ἐνέργειάν τε καὶ φύσιν οὐρανούς καὶ γῆν καὶ τὰ ἐπὶ
τούτοις ἐπέκεινα.

Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.

Εἰπάμεν μετὰ πίστεως ὀλιγοπιστίαν. Πιστεύουσι μὲν
γὰρ ὅτι σῶσαι δύναται· ὡς δὲ ὀλιγόπιστοι λέγουσι
τό· « Σῶσον, ἀπολλύμεθα. » Οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν
ἀπολέσθαι ποτὲ συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύον-
τος.

Καὶ ἰδοὺ ἐκραξάν λέγοντες· Τί ἡμῖν καὶ σοί,
Ἰησοῦ, γιὰ τοῦ Θεοῦ· Ἠλθες ὧδε πρὸ καιροῦ
βασανίσαι ἡμᾶς;

Εἰς χώραν δὲ τινα ἀπάγονται, οὐκέτι κύρια οὖσαι
ἐπανελθεῖν· ἀλλὰ τὴν φοβεράν ἐκείνην ἡμέραν ἀνα-
μνησθῆναι. Σὺ δὲ μοι, ὅρα τὸ θρασυδείλον γένος τῶν
δαίμόνων, πῶς ἀρχονται μὲν ἀπὸ θρασυτητος, λέγον-
τες· « Τί ἡμῖν καὶ σοί; » τελευταῖως εἰς δειλίαν.
Ἐπαίδῃ καὶ βίαι τοῦ Μονογενοῦς φύσις ἀφάρστω πυρὶ
αὐτοὺς κατέφαγε, φασίν· « Ἠλθες ὧδε πρὸ καιροῦ
βασανίσαι ἡμᾶς; » Ἠδείσαν ἐκ τῶν προφητικῶν γὰρ
λόγων, ὅτι καὶ ἐμελλεν ἔξαι ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι αὐ-
τὸς αὐτοὺς κρινεῖ. Εἰ δὲ καὶ τὸ πρὸ καιροῦ εἶπον,
ὡς διαβάλλοντες τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως καιρὸν, ὡς
παρὰ καιρὸν γεγονότα, οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ πονηροὶ
ὄντες, καὶ τοῦτο τολμῶσι λέγειν· καίτοι εἰδότες ὅτι
τιμωρηθήσονται, ὥσπερ ὑπερόπται λέγουσι· « Τί
ἡμῖν καὶ σοί; » Ἐχει γὰρ λόγον ὁ κριτὴς μεθ' ἡμῶν,
ἀφ' οὗ παρέβημεν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ.

D Θάρσει, τέκνον

Τέκνον ἐχάλασε τὸν παραλυτικόν, τῷ τῆς δημιουργ-
γίας λόγῳ· ἢ ὡς πιστεύσαντα εἰς αὐτὸν, καὶ γνόντα
αὐτὸν Κύριον καὶ Δημιουργόν.

Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγέρθεις, ἀνέ-
σον τὸν κράββατον.

Ἐξῆλθε (3) τὸ ρῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπικολούθησι·
διὰ τί δὲ καὶ Ἰδὼν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφίναί ἀμαρ-
τίας, ἐπιτελουμένης θεοσημείας; Ἥ ἵνα ἐκείνῃ, ὅ-
τι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τοῦ Θεοῦ

III, 130.

(2) Συνεισβαίνουσι — ἐπέκεινα. Mai, B. N. II,
476.

(3) Ἐξῆλθε — κατὰ φύσιν. Cramer. p. 66.

τητος ἐξουσίαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον ἥρως αὐτὴν ἔκυσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπος, φησί, γέγονα θεός Ἀβγός ὑπάρχων, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ τῆς πολιτεύουσαι τε καὶ ἀναστρέφουσαι· ἀλλ' οὐδὲν ἤτρον τὰ πέρα λόγος ἀποτελεῖ θαύματα, καὶ ἀρεσὶν δωροῦμαι ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ ἀπειλάμην τὴν τῶν τῆς θεότητος ιδιοματιῶν, ἣ ἐμπεσῶ τὸ γενέσθαι με ἀντίπτω· καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ σάρκα Ἰδὼν ἄνθρωπον. — Καὶ μετ' αὐτῆς. Οἰκονομικῶς ἐκ λέγει· ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε δειξῆναι, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γεγενῶς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφειλε, θεός ἦν κατὰ φύσιν.

Οὐδὲ βάλλουσιν οἱ τοὶ νέον εἰς δοκοὺς καλαυδός.

Οἱ Φαρισαῖοι (1) ἐπὶ τοὺς ἱματίους καταβροῦσι ἢ ἀσπίς· παλαιός, οὐ δύνανται δεῖξασθαι τὴν νεώτερον ἐδασκαλίαν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος ἐν τῷ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἱερέως.

Τίς γὰρ (2) ἂν οὐκ ἐξίστη θάνατον βλέπων πλεονεκτοῦμενον, καὶ οὐχὶ θείαν τινὰ καὶ ἀρρήτον δόξαν τὴν πλεονεκτοῦσαν ὁρῶν, ὅσον ἤκεν εἰπεῖν εἰς αἴσθησιν τὴν ὁμμάτων; ἀλλ' ἔνα τῶν κατ' ἡμᾶς ἄνθρωπων δηλαδὴ, κατ' οὐδὲν τὸ παράπαν ἡμῶν διαφέροντα, κατὰ γὰρ τὸ ὁρῶμενον, εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ἀδοξίαν τε καὶ φύσιν.

Προσελθούσα ἐπισθεῖν ἡ ψατο τοῦ προσκέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Δείκνυσιν (3) ὅτι παρὰ θεῷ οὐδὲς ἔχον ἀκούσιον νόσον ἀκάθαρτος· διὸ καὶ προσκαλεῖται τὴν Αἰμορροῦσαν ὁ Κύριος, ἵνα τὸν τυπικὸν νόμον εἰς πνευματικὴν μεταγὰγῃ θεωρίαν.

Καὶ ἰδὼν ἐντὶ αὐτῆς καὶ τὸν δόχλον θερμωμένον.

Ἔθος (4) τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀγάμους κόρας, ἡνίκα εἰσὶν πρὸς ὥραν γάμου τελευτώσας, θρηνεῖν διὰ τὸν συμβολικῶν γάμον· διὸ καὶ αὐτῇ τῇσαν ἴσως, εἰ καὶ παρὰ τὸ πρόσταγμα τὸ Ἰουδαϊκὸν τότε ἰποῖσιν τοῦτο εἰ Ἰουδαῖοι.

Καὶ ἐξῆλθεν ἡ ψῆμη αὐτῇ εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην.

Μὴ διὰ τοῦτο τὸν Χριστοῦ τὸν κατόρθωμα· καὶ γὰρ ἐνίκησε τὸν θάνατον· τὸ γὰρ σῶμα ἀποθνήσκον, πάλιν αὐτῷ ἀπέλαβε μετὰ μείζονος δόξης, εἰς κἀναυδα χρηστὰς ὑπόκειναι ἐλπίδας. Ταῦτα, εἰ πιστὸς εἶναι νομίζεις, μὴ δακρύεις. Εἰ δὲ δακρύεις, πῶς δύνησιν πιστοὶ τὸν Ἑλληνα εἰς πιστεύειν; Διὰ τί δὲ οὕτως θρηνεῖς; εἰ μὲν ἀμαρτωλὸς ἐπελθὼν ὁ ἐκτονήσας, ἔσται τὰ τῆς καλίας· οὐ γὰρ εἰ μεταβαλλόμενον ἦδεν, προσηήρπασεν ἂν τῆς μετανόας· εἰ δὲ δίκαιος ὢν κατέλυσεν, ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ ἀγαθὰ κέκτηται.

Ὁ μὲν θερμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἄργατοι ὀλίγοι.

Τοὺς μαθητὰς λέγει ἄργατος, οὓς ὀλίγους ὄντας, ἐπὶ τὴν εἰς πᾶσαν τὴν ὕπ' οὐρανὸν.

(1) Οἱ Φαρισαῖοι. Cramer. p. 69.

(2) Τίς γὰρ — καὶ φύσιν. Mai, B. N. II, 477.

discretam ad eam unionem reduximus. Si enim, inquit, ego Deus Verbum dominator homo factus sum, et secundum dispensationem in terra vivo et conversor, nihilominus signa verbum omnia superantia facio et peccata dimitto. In nulla enim ex divinitatis attributis imminutus sum, manens vero et immutabiliter in terra secundum carnem Filium hominis. — Et post pauca: Justam ob causam alio in terra, ut demonstraret et se hominem esse et in terra visum, qui Deus aliqui natura erat.

XI, 17. Neque mittunt vinum novum in utero veteres.

Pharisæi, vestimento veteri vel veteribus viribus similes, non possunt recipere novam doctrinam.

Cyrtilli ex Hiero II commentarii in Matthæum, ubi de filia sacerdotis (Matth. ix, 18).

Quis non stupeat mortem quidem devictam videntem, neque tamen divinam simul arcanam majesticam, quæ victoriam retulit, oculorum sensu percipiens? Immo vero unum queminibet æque ac non hominem, nihil omnino nobis dissimilem, quantum cernit, carnis super humilitate ac natura.

XI, 20. Accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus.

Ex his apparet neminem morbo non voluntario laborantem coram Deo impurum esse. Et ideo Hieronimo advocat Dominus ut typicam legem in spirituales theoriam transferret.

25 IX, 23. Et cum vidisset tibicines et turbam tumultuantem.

Mos est apud homines in nuptias poculas, eas præcipue quæ instantis matrimonii tempore defunctæ sunt, nuptiis symbolicis celebrare. Ideo tibicines præstita domum, quia secundum mandatum Iudaicum huic consuetudini tunc Judæi vacabant.

IX, 26. Et exiit fama hæc in universam terram illam.

Noli vituperare Christi benedictum, vixit enim mortem: cum enim corpus deposuisset, rursus illud cum majori gloria assumpsit, tibi hic quoque benedictum sperando. Hæc, si adolis esse putas, ne deploras: si enim deploras, quomodo gentili persuadebis te credere? Cur vero luges omnino? si quidem peccator decēssit, qui mortuus est, jam desistit a malitia: non enim si convertendum nosset, præripuisset tempus penitentiae: si vero justus est qui obiit, secure bona possidet.

IX, 37. Messis quidem multa, operarii autem pauci.

Discipulos suos operarios dicit, quos, numero paucos, misit in universam terram.

(3) Δείκνυσιν — θερμωμένον. Cramer. p. 70.

(4) Ἔθος — Ἰουδαῖοι, Ibid.

X, 6. *Sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel*

Prius Judæis prædicari oportebat: illis enim factæ erant promissiones; quia ex ipsis secundum carnem appariturus erat Christus; et cum non crederent, tunc ad gentes abire. Samaritanos autem etiam gentibus accenset, quandoquidem illi etiam ex gentibus essent, genere Babylonii et incolentes Judæam.

X, 7. *Euntes autem prædicate dicentes, quia Appropinquavit regnum celorum.*

Appropinquare ait regnum celorum per fidei gratiam, et Spiritu factam adoptionem filiorum, quæ uni Deo hominem.

Duodecim illos discipulos et lex præfiguravit, et prædicaverunt prophetæ. Scriptum est enim... , et adduxit Deo omnem, quæ sub celo erat, creaturam.

26 X, 10. *Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; dignus enim est operarius cibo suo.*

Incredibiliter urget abdicationem rerum hic locus, ad vivum rescans; rei que possessione plane cujusvis, ab auro ad virgam, interdicens: idcirco scilicet quod studium habendi maximum ad virtutem ac religionem impedimentum est. Unum reservat necessarium cibum, ita ut præ se ferat, si absque cibo præscripturum.

X, 25. *Cum autem persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam.*

Præcipit discipulis ab una civitate fugere in aliam, et ex illa rursus in alteram. Id autem dicit non ipsis ignaviam et metum degenerem suadens, sed admonens non esse ipsis committendum, ut se ipsos ultro in pericula projiciant, mortemque sine causa laceant, atque ita fraudi sint his qui ministerio ipsorum, doctrina evangelica imbuendi erant.

27 X, 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta.*

De libertate apostolorum in prædicando, etiam admirabilis Habacuc prænuntiavit: «Aperient enim inquit, frena eorum, sicut pauper latenter comedens». Id est, qui modo paucis quibusdam et latenter prædicabant apostoli, et credentium fide fuerant sustentati, hi postea disrumpentes impositum sibi timoris frenum, voce sua implebunt quidquid sub celo est. Cum autem hactenus extulerit eos Dominus, rursus pericula quoque prædicat,

“ Habac. III, 14 sec. LXX.

(1) Catena Cramerii, p. 75, addit: Βασιλειαν ἐκ οὐρανῶν λέγει τὴν διὰ πίστεως χάριν, τὴν διὰ Πνεύματος υιοθεσίαν, τὴν ἐνοῦσαν Θεῷ τὸν ἄνθρωπον, quæ ad versiculum sequentem spectant.

(2) Τούτους... οὐρανόν. Longus hic tractus legitur infra ad Luc. vi, 15, ubi dicitur ex homilia quadam Cyrilli depromptus.

(3) Aliiter Catena tom. II, p. 372: Οὐ δειλὴν αὐ-

A Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.

Ἐδεῖ πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις κηρυχθῆναι (πρὸς αὐτοὺς γὰρ ἦσαν γεγενηαὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐμῶν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ὁρῶναι), καὶ ὅτε ἠπιστήσαν, τότε εἰς τὰ ἔθνη χωρῆσαι. Σαμαρείτας δὲ συνάπτει τοῖς ἐξ ἔθνων, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι ἐξ ἔθνων ἦσαν, κατὰ γένος Βαβυλώνιοι ὄντες, καὶ οἰκῆσαντες τὴν Ἰουδαίαν (1).

Πορεύμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες, ὅτι Ἠγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἠγγικέναι λέγει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν διὰ πίστεως χάριν, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος υιοθεσίαν, τὴν ἐνοῦσαν Θεῷ τὸν ἄνθρωπον.

Τούτους (2) τοὺς δώδεκα μαθητάς, καὶ ὁ νόμος προανέτυπον, καὶ οἱ προφῆται προανεκήρυξαν. Γέγραπται γοῦν, x. τ. λ. . . , καὶ προστεκόμεσι τῷ Θεῷ τὴν ὑπ' οὐρανόν.

Μὴ πῆραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον· ἄξιός γάρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστίν.

Καθ' ὑπερβολὴν ὁ λόγος πᾶσαν ἀπαγορεύει κτήσιν ἀπὸ χρυσοῦ ἕως ῥάβδου· ὡς μέγιστον οὖσαν κύλυμα πρὸς ἀρετὴν καὶ θεοσέβειαν. Τὴν δ' ἀναγκαίαν τριφὴν οὐκ ἀπαγορεύει· ὥστε εἰ ἦν δυνατόν καὶ χωρὶς τροφῆς ζῆν ἡμᾶς, καὶ ταύτην ἂν ἀπηγόρευσε.

tolerari vita posset, etiam hujus rei abstinentiam

C “Οὐρανὸν δὲ διώκουσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.

Παρακαλεῖται τοῖς μαθηταῖς ἀπὸ τῆδε φεύγειν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἄλλην, καὶ ἐξ ἐκείνης εἰς ἑτέραν. Τοῦτο δὲ λέγει οὐ διδάσκων αὐτοὺς δειλῶν, ἀλλὰ μὴ ῥίπτειν ἑαυτοὺς εἰς κινδύνους, καὶ ἀποθνήσκειν βλάβος, καὶ ζημιῶν τοὺς μέλλοντας διὰ τοῦ κηρύγματος ὠφελήθηναί (3).

“Ο λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, λέinete ἐν τῷ φωτί· καὶ ὃ εἰς τὸ οὐδ' ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων.

Περὶ τῆς ἐν τῷ κηρύσσειν παρρησίας τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ θαυμάσιος Ἀμβακούμ προηγόρευσε· «Διανοήσουσι γὰρ, φησί, χαλινούς αὐτῶν, ὡς ὁ ἐσθλὸν πτωχὸς λάθρα.» Τούτῳστιν, οἱ πρότερον μόλις τιεῖ καὶ λάθρα προσκαλοῦντες ἀπόστολοι, καὶ τῇ τῶν πιστευόντων πίστει τρεφόμενοι, οὗτοι μετὰ ταῦτα διαβρόχξαντες τὸν ἐπιτεθέντα αὐτοῖς φόβον χαλινόν, τῆς ἑαυτῶν φωνῆς κατεμπλήσουσι τὴν ὑπ' οὐρανόν· τέως δὲ ἐπειδὴ ἐπῆρεν αὐτοὺς ὁ Κύριος, προσαναφώνει

τοὺς θελεῖ, ἀλλὰ τούναντίον μὴ πόθω τῶν ἐπιζομένων ἑαυτοὺς παραδίδόναι ἐτόιμους εἰς θάνατον, καὶ ζημιῶσθαι τοὺς μέλλοντας ἐκ τοῦ κηρύγματος ὠφελήθηναί. Non timere eos vult, at e contra rei desiderio suorum sese ad mortem promptos exhibere, ne id fraudi sit eis qui ex eorum doctrina profecturi erant.

πάλιν· καὶ τοὺς κινδύνους· ἀναπτερῶν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ ὑψηλοτέρους πάντων ποιῶν. Τί γὰρ φησι;

Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.

Διδάσκει (1) ἀνεξικάνως πᾶν εἶδος φέρειν λοιδορίας, καὶ μὴ ὑπὲρ τὸν δεσπότην φρονεῖν.

Ἐν καιρῷ κρίσεως πάντα φανεροῦνται· οὐ γὰρ λοιδορίαις προσέχω, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις.

Ἡς οὖν δοτεῖς ὁμολογήσει ἐν ἡμοῖς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ὁμολογῶν (2) ὅτι θεὸς ἔστιν ὁ Χριστὸς, ταπεινώσας ἑαυτὸν, μέλλει σchein τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντα περὶ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, ὅτι γνήσιός ἐστι δοῦλος.

Ὁ εὐρὺν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολλύσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολλύσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐρεκεν ἡμοῦ, εὐρήσει αὐτήν.

Ὁ τὴν ἐνθάδε πρόσκαιρον ζωὴν ἀγαπῶν, φησὶ, καὶ ἡμοῦ προτιμῶν, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· ὁ δὲ τῆς ἐνταῦθα πρόσκαιρου ζωῆς ἀμελήσας, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενος ἡμᾶς καὶ τὰς ἐμάς ἐντολάς, ζωὴν εὐρήσει αἰώνιον.

Ὁ δεχόμενος ἡμᾶς, ἡμᾶς δέχεται· καὶ ὁ ἡμᾶς δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.

Ὁ δεχόμενος, φησὶν, ἡμᾶς τοὺς τὴν ἀλήθειαν κηρύσσοντας, αὐτὴν ἐκείνην δέχεται τὴν Θεότητά· τούτέστι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὃ φησιν· Ὁ δεχόμενος ἡμᾶς, ἡμᾶς δέχεται· καὶ ὁ ἡμᾶς δεχόμενος, αὐτὸν τὸν Πατέρα δέχεται.

Ἐν εἰ δὲ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;

Οὐκ ἀγνοῶν (3) εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἔρωτᾷ, ἢ ἔτι ἡμελλεν εἰς ἔθου κατελθεῖν, ὥς τινὲς φασιν (ἢ διὰ γὰρ τὸ πάθος αὐτοῦ, διδὼ καὶ ἀμύνον αὐτὸν ὀνόμασεν)· ἀλλ' ἵνα ἔτι ζῶν πείσῃ αὐτοὺς, καὶ μὴ μετὰ θάνατον αὐτοῦ προστεθῶσιν ἐτέρῳ διδασκάλῳ.

Οὗτος γάρ ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν Ἀγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

Κατεσκευάσει τὴν ὁδὸν Κυρίου, τούτέστιν ἡτοίμασε τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸ ὑποδέξασθαι τὴν νομοθεσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐδειξε μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθεν ὁ Χριστὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἰωάννου. Οὐχ ἴσταιται δὲ ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτοῦ λοιπὸν ἐπάγει ψῆφον, λέγων·

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγὼ ἔγχεταί ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μετῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Καὶ ὅρα πῶς ὅρκῳ πιστοῦται τὰ περὶ Ἰωάννου. Ἀμὴν γάρ, φησὶ, λέγω, ὅτι οὐκ ἐγὼ ἔγχεταί μετῶν αὐτοῦ. Τὸ ἐγὼ ἔγχεταί εἶπεν ὡς περὶ τινος βασιλέως περιφανοῦς, ἢ ὡς περὶ φυτοῦ λίαν εὐμηχεστάτου, καὶ ταῖς ἀρεταῖς εἰς ὕψος ἀναδραμόντος.

Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μετῶν αὐτοῦ ἔστι.

A mentem eorum excitans, omnibusque reddens superiores. Ecquid enim inquit?

X. 31. Non est discipulus super magistrum.

Docet, omne convicii genus patienter ferendum, et discipulum supra magistrum se extollere non debere.

In die iudicii omnia manifestabuntur: non enim cavillationes curo, sed corda.

X. 32. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus.

Qui Christum Deum esse confitetur, humilians seipsum, merebitur Christum habere pro eo Patri testimonium reddentem, quia fidelis est servus.

X. 39. Qui invenit animam suam, perdet illam; et qui perdidit animam suam ut propter me, inveniet eam.

Qui brevem huius temporis vitam adeo amat ut eam mihi præferat, non est me dignus. Qui autem hanc celeriter transeuntem negligit vitam, et me meaque mandata præcipuo in pretio habet, vitam inveniet sempiternam.

X. 40. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit.

38 Qui accipit vos, vos inquam prædicatores veritatis, Divinitatem accipit ipsam, hoc est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Hoc enim est quod dicit: « Qui vos accipit, me accipit, et qui me accipit, Patrem ipsum meum accipit. »

XI. 3. Τῷ ἐς qui venturus es, an alium expectamus?

Non ignorans eum esse Christum, interrogabat, vel quia in infernum descendere debebat, ut quidam dicunt: passionem enim ejus futuram noverat, propter quod illam Agnum nominavit; sed ut adhuc vivens illos in fide confirmaret, et post mortem ejus alii magistro non adhererent.

XI. 10. Hic enim est de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Præparavit viam Domini, id est præparavit homines ad suscipiendam Dei legem. Inde igitur Christus quidem etiam ostendit Joannis eminentiam. Non autem hic sistit, sed suum deinde suffragium subjungit, dicens:

XI. 11. Amen dico vobis, non surrexit inter nates mulierum major Joanne Baptista.

39 Considera etiam quomodo jurejurando, ea quæ de Joanne dicuntur, confirmantur. « Amen enim, inquit, dico, quia eo major non surrexit; illud surrexit dixit tanquam de rege quodam illustri, aut tanquam de stirpe aliqua procerissima, et virtutibus in altum exsurgente.

Qui autem minor est in regno cælorum, major est illo.

(1) Διδάσκει — καρδίαις. Cramer. p. 79.

(2) Ὁ ὁμολογῶν. Cramer. p. 80.

(3) Οὐκ ἀγνοῶν — διδασκάλῳ. Cramer. p. 82.

Cum nihil perfecit lex, Joannes quidem natus erat mulieris: qui vero idem erant amplexi, nati quidem non amplius mulierum vocantur, sed ex Deo geniti sunt. Christus autem cum rediivus infernum spoliasset, tum temporis Spiritum adoptionis illorum dedit; beatus vero Joannes, antequam Spiritus daretur e vita discessit; itaque etsi minores simus illis qui legis iustitiam assecuti sunt, at in majoribus per Christum sumus constituti.

XI, 14. Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est.

Hoc et angelus Gabriel de ipso dixit, hisce: « Processurus est ante illum in spiritu et virtute Eliae: » ostendens ipsum hunc esse, etsi præter illum alius fuerit, qui visus sit. Quapropter non etiam simpliciter dixit: Hic est Elias, sed: « Si vultis recipere, hic est, » id est, si benevola mente; ita quæ facta sunt, attendatis; neque hic stetit, sed ostendens, quanta intelligentia opus sit, adfecti.

XI, 16, 17. Similis est (generatio ista) pueris sedentibus in foro, qui clamantes convulsiis dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non plangistis.

Sicut enim pueri sive saltantes sive lamentantes, neutrum unanimiter agunt, siquidem utrique ad eos iustitiam ab ipsis dissidentes; sic fere affecti sunt Judæi, neque austeritatem Joannis, neque Christi liberalitatem approbantes, nec ullam ex hac vel illa utilitatem percipientes. Joannes enim asceticam agens vitam carnem mortificabat, nihil illos ab asceticis laboribus juvans. Præterea Joannes, prædicans baptismum poenitentiae, Judæos ad mortificationem componebat, qui videlicet, ejus accepta prædicatione, plangere debebant; Christus vero, prædicans regnum coelorum, iustitiam præ se ferebat. Hanc autem sententiam proferens (Christus) credentibus innotuit vitam futuram, et puram, quæ ipsis manet, iustitiam.

30 XI, 18, 19. Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.

Considera vero illos etiam aliunde in contrarias opiniones fuisse deductos. Dicentes enim de Joanne dæmonium eum habere, non ibi acquieverunt; verum etiam de Christo contraria assumente, idipsum rursus dixerunt. Ita repugnantibus semper cir-

Luc. iv, 17.

(1) Catena Cramerii: Ἰσιδῶρον, Κυρίλλου, Θεοδωρου Ἰβραηιλά. Δευτέρα γέννησις ἡ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς ἀναγεννώμεθα, καὶ δι' ἁγίου Πνεύματος τυγχάνομεν ἀθανασίας, οἱ μέλλοντες ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν· καὶ ὁ πάνυ ἐλάχιστος ἐκεῖ ὑπερναβαίνει τὸν Ἰωάννην, εἰ καὶ ἐκ μητρὸς ἐτύχχανεν ἁγίου Πνεύματος.

Κυρίλλου. Μελίχονα λέγει Ἰωάννου τὸν πιστὸν τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννηθέντα· ἦν κατάστασις κα-

ἐπιθεὶ οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ὁ μὲν Ἰωάννης γεννητὸς ἦν γυναίκος, οἱ δὲ γε τὴν πίστιν προσήκοντες, γεννητοὶ μὲν οὐκ εἰ χρηματίζουσι γυναικῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς ἀνεβίω σκυλεύσας τὸν θάδην, τότε τὸ τῆς υιοθεσίας δίδοται Πνεῦμα. Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης πρὶ τοῦ δοθῆναι τὸ Πνεῦμα ἀπῆλθεν· ὥστε καὶ ἐλάττωτες ὤμεν τῶν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην κατορθώσαντων, ἀλλ' ἐν μετῴσῃ γεγόναμεν διὰ Χριστὸν (1).

Καὶ εἰ θέλετε δεξασθαι, αὐτὸς ἐστὶν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

Τοῦτο καὶ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ εἶπε περὶ αὐτοῦ· Ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Προελεύσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἁλίου· δεικνὺς αὐτὸν τοῦ ὄντα, εἰ καὶ παρ' ἐκείνων ἕτερος ἦν ὁ ὁρώμενος. Διόπερ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, Ὁυτός ἐστιν Ἠλίας, ἀλλ', « Εἰ θέλετε δεξασθαι, οὗτός ἐστι· » τοῦτέστιν, Εἰ μετ' εὐγνώμονος διανοίας προσέχετε τοῖς γινόμενοις· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐστὶν, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι συνίσταται χρεῖα, προσέθηκε·

Ὅμοια ἐστὶ (ἡ γερὰ αὐτῇ) τοῖς παιδαρίοις ἐν ἀγοραῖς καθήμενοις, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἐταίροις αὐτῶν, καὶ λέγουσιν· Ἠλλήσαμεν ὁμῶν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐδρηγήσαμεν, καὶ οὐκ ἐδύνασθε.

Ὅπερ παῖδων (2) ὀρχουμένων, ἐτέρων δὲ θρηγνόντων, οὐχ ἴσταιται εἰς ἐν βούλημα (ἀμφότερα γὰρ μέμνονται τοῖς ἐταίροις μὴ συμφωνοῦσιν αὐτοί). τοιούτων τι πεπόνθασιν ἰουδαῖοι, ὅτε τὸ στυγνὸν τοῦ

Ἰωάννου, ὅτε τὸ ἀναιμένον τοῦ Χριστοῦ ἀποδεξάμενοι, οὐδὲ δι' ἐνὸς τρόπου ὠφεληθέντες. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης δι' ἀσκητικῶν βίου τὰ τῆς σαρκὸς ἐνέκρου, ὁ μὲν δι' ἀσκητικῶν πόνων βοηθοῦμενος...

(3) Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης χρηρῶσιν βάπτισμα μετανοίας, τύπος ἦν καθ' ἑαυτὸν τοῖς ὀφειλοῦσιν ἐπὶ τοῦτο πενθεῖν· ὁ δὲ Κύριος βασιλείαν οὐρανῶν χρηρῶσιν, τὸ παιδρὸν ἐν αὐτῷ ἐπαδεικνυτο. Δι' οὗ νοῦ τοῖς πιστοῖς ὑπογράφει τὴν ἐσπεμένην ζωὴν καὶ τὴν ἀπονον χαρὰν.

Ἠλὺς γὰρ Ἰωάννης, μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων, καὶ λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει. Ἠλὺς δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάρος, καὶ οὐροπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἀμαρτανῶν.

Σκόπει δὲ αὐτοὺς καὶ ἐτέρωθεν εἰς ἐναντίας περιεχθέντας δόξας. Εἰπόντες γὰρ περὶ Ἰωάννου, ὅτι δαιμόνιον ἔχει, οὐκ ἔστησαν μέχρι τούτου· ἀλλὰ καὶ περὶ Χριστοῦ τὰ ἐναντία αἰρουμένου, τὸ αὐτὸ τοῦτο εἶπον πάλιν. Οὕτως εἰς μαχομένης διὰ περισφόντο

λεῖ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὡς τοῖς πιστοῖς διδομένης βασιλείας, ἧς οὐκ ἠνικυῶν ὁ Βαπτιστής. Ὁ δὲ μόνον βαπτισθεὶς, εἰ καὶ μήπω ἔσχηκεν ἀνάρετον βίον, ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην ἐστίν. Ὁ οὖν λόγος ἐπαινον ἔχει τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

(2) Λέγο παῖδιον, vel, παιδαρίον cum N. T. Gr., ut mox ἀμφότερα ad ipsa παιδάρια referam. Εἰρη.

(3) Decesse videtur apodosis: Ὁ δὲ Χριστός...

έδρας. Ἐπρεπεῖν Ἰωάννῃ ὡς οὐκ ἐστὶν διὰ τῆς ἀγαν-
σχληπραγίας κατανεκρῶσαι τὰ τῆς σαρκὸς πάθη.
τῷ δὲ Χριστῷ ὡς ἐλευθέρῳ δυνάμει τῆς θεότητος
ἐξουσιαστικῶς τὰ τῆς σαρκὸς νεκροῦν κινήματα, καὶ
τὸν ἑμψυτὸν τῆς σαρκὸς νόμον, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν
πόνων εἰς τοῦτο βοηθεῖσθαι. Ὁ μὲν Ἰωάννης βάπτισ-
μα κηρύσσων μετανοίας, τύπον αὐτὸν παρέσχε
τοῖς ὁφείλουσι πενθεῖν. Ὁ δὲ Κύριος βασιλείαν οὐρα-
νῶν κηρύσσων, εὐκρίτως τὸ ἀναιμῶδες καὶ παιδρὸν ἐν
αὐτῷ ἐπέδεικνυτο, δι' ἧς τοῖς πιστοῖς ὑπέρβαρε τὴν
ἰσομύνην ἀνέκραστον ζωὴν, καὶ τὴν ἀπὸν ζωὴν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ
Ματθαῖον Ἑκμυήματα.

Ἦλθε μὲν (1) γὰρ Ἰωάννης μὴ ἐσθλὸν, μὴ πη-
νυν, καθ' ἃ γέγραπται: Ἦλθε δὲ ὁ Ἰδὸς τοῦ ἀνθρώπου
ἐσθλὸν καὶ πένυν. Καὶ τὴν τοῦτου αἰτίαν, ὡς ἂν οἶόν
τε, ὡς εἰπεῖν πειράσομαι. Γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος
ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ πάντα πεφόρηκε τὰ ἡμέτερα,
ὅλα μόνῃ· ἀμαρτίας· ἀλλ' ἐν γὰρ ταῖς κατὰ σῶμα
κινήσει φυσικαῖς, τῆς ἐξ ἑδους ἡμῖν χαλινάγωγίας,
πόνου τε, φθιμῆ, καὶ νηστείας, πῶς ἂν ἐλεσθῇ, καίτοι
κατὰ φύσιν ὑπάρχων θεός, ὁ καὶ κρείττων ἀμαρ-
τίας, καὶ τῇ παρ' αὐτοῦ χάριτι καὶ τὰ ἐν ἡμῖν
καταρτίζων πάθη, νεκρὰν δὲ καὶ ἀπρακτὸν ἀπο-
φαίνων καὶ τὴν ἐν ἡμῖν τοῦ σώματος ὀρεξίν, εἴ καὶ
διακρίσει πῶς εἰς ἐκτόπους ἡδονάς· Κατεσκήνωσαν
γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἰδίαν ἀποθήσαντο
σάρκα τὴν ἀνθρωπίνην, ἐν' ἐπειδὴ περ ἀτίθασός τις
αὐτὴν ὁ τῆς ἀμαρτίας καταρτίζετο νόμος (τεταρτά-
νηκε γὰρ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀντιστρατεύ-
μενος τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ καὶ αἰμαλωτίζων εἰς τὰ
οὐκ εἰρη, καταργήσει τοῦτον δι' αὐτοῦ· καὶ ἐν πρώτῃ
νεκρώσας τῇ ἰδίᾳ σαρκί, παρατίμῃ λοιπὸν τῆς ἐπὶ
τοῦτοις χάριτος τὴν μετάδοσιν εἰς ἡμᾶς, ἅτε οὕτως καὶ
βντας ὁμογενεῖς κατὰ γὰρ τῆς σαρκὸς φύσιν· ἀπ-
αρχὴ γὰρ ἡμῶν Χριστός, δεύτερος Ἀδάμ χρηματί-
σας μετ' ἐκείνων τὸν ἐν ἀρχαῖς· καὶ πρῶτος ἄν-
θρωπος πέφνηεν ἐπὶ γῆς, χοῖκός μὲν οὐκ ἐστὶ, θεὸς
δὲ μᾶλλον καὶ ἰσχυρότερος, ἀμαρτίαν οὐκ εἰδώς· δι'
ὃ καὶ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλευθερός. Ἀναμορφωμέ-
νης τοιγαροῦν ἐν πρώτῳ Χριστῷ πρὸς τὸν ἐν ἀρχαῖς
ἀγιασμόν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἐνδοιαζέτω μηδεὶς
ὡς εἰς ἅπαν ἡδὴ τὸ ἀνθρώπινον ἐξετελεῖτο γένος ἡ
τῆς ἀναμορφώσεως χάρις. Οὐ γὰρ αὐτὸν ἀνεμόρου
θεός ὢν ὁ Λόγος, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἰδιότητος
ἀπαρποιχὸς χαρακτήρ, ἀλλ' ἡμεῖς ἦμεν σὺν αὐτῷ
πρὸς θεὸν ἀναμορφούμενοι διὰ τοῦ καὶ ὑπὲρ φύσιν
ἀγιασμοῦ, νεκρουμένου λοιπὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν
τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας. Ἦν οὖν σφόδρα τῶν ἀτό-
πων μὴ οὐχὶ μᾶλλον τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ τὰ
ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ κατανεκρούσθαι πάθη, συν-
αθλαῖν δὲ ὡς περ αὐτῷ τὴν νηστείαν, εἰς τὸ καθάπερ
ἐν βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ τὴν σάρκα καταστραφῆναι· τοῦ
γὰρ ἡ τοῦ νοικοκυρόντος Θεοῦ Λόγος δύναμις, εἰ καθάπερ

cum agebantur opinionibus: Decebat Joannem tan-
quam servum, per duram admodum vitam rationem
carnis affectiones mortificare: Christum vero tan-
quam liberum, virtute divinitatis, tanquam potesta-
tem habentem, carnis motus edomare, ac insitiam
carnis legem subigere, non tamen per asceticos
labores ad hoc juvari. Joannes quidem baptismum
predicans poenitentiae, figuram ac ipsum prae-
buit lugera debentibus: Dominus vero regnum caelorum
predicans, merito remissionem ac laetitiam in
sece exhibuit, per quam fidelibus futuram vitam
ineffabilem descripsit, vitam laboris experiam.

Cyrilli ex libro II Commentarii in Mattheum.
(Matth. xi, 18).

Venit enim Joannes neque manducans, neque
bibens, sicut scriptum est: venit autem Filius ho-
minum manducans et bibens. Jamvero hujus rei,
prout fieri poterit, causam hic conator exponere.
Factum est homo Dei Verbum, nostraque omnia
gestavit, uno excepto peccato. Sed quod attinet ad
physicas corporis commotiones, quomodo egulasset
consuetudo nobis freno, labore nimirum ac jejuniis,
quandoquidem Deus suapte natura est, et peccato
superior, suaeque gratia in nobis quoque sedat
passiones, nostri corporis impetus inhibens, si-
quando ad absurdas voluptates rapiatur? Videlicet
inter nos habitavit Dei Verbum, suamque fecit
caroem humanam, ut quia hanc aspera peccati lex
vexabat (etenim tyrannizabat peccatum in carnis
membris repugnat mentis legi, in eam nos po-
testatem redigens), per se ipsum vim illam rean-
deret, atque in sua apprimere carne eam legem pe-
rimens, gratiae hujus participationem ad nos trans-
mitteret, qui ejusdem cum eo generis sumus, quod
attinet ad carnis naturam. Nam primitiae
nostrae Christus est¹⁾, novusque Adamus est
post illum qui fuit initio: et princeps homo in
terra apparuit, jam non terrenus, sed divinus
potius atque coelestis, peccati nescius; propterea
solus etiam inter mortuos liber. Reformata ergo
in Christo primo ad primigeniam sanctitatem na-
tura nostra, nemo dubitet quin ad universum homi-
num genus reformationis gratia fuerit extensa. Non
enim seipsam reformavit Verbum, eum Deus ait, ei
proprietas Paternae germana figura; sed nos cum
illo ad Deum reformati sumus, propter supernatu-
ralem sanctificationem, extincta deinceps in mem-
bris nostris lege peccati. Valde igitur absurdum
fuisse, si non potius divinitatis virtute in Christi
corpore mortificatae fuissent passionibus; sed jejuni
opem implorasset, ut tanquam vi ac necessitate
carnem debilitaret. Ubique enim inhabitantis Verbi
passiones, si prout nobis usuvenit, laboribus ac
jejuniis passionibus sedasset?

ἡμῶν πόνους καὶ νηστεία τὰ πάθη κατηνύετο;

¹⁾ I Cor. xv, 23.

(1) Ἦλθε μὲν — κατηνύετο. Mai, B. N. II, 477.

XI, 25. *Confiteor tibi, Pater.*

31 Illud confiteor, ex humano more ait. Quasi diceret, Gratias ago, aut, Glorifico te; mos enim est divinæ Scripturæ confessionis nomen tali quodam modo accipere. Scribitur enim: Confiteantur, Domine, nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum, est ¹⁹. Ac rursus: Confitebor tibi, Domine, in totis corde meo ²⁰. At qui mente perversa sunt: Ecce, aiunt, gratiam confitetur Filius Patri. Ac quomodo non illo minor est? Ad hoc autem respondere potest aliquis qui veritatis dogmata bene norit propugnare: Et quid vetat, o boni, consubstantialiorem suscipere Filium, et laudare Patrem illius omne quod sub cælo est, per ipsum servantem? Sin autem ob confessionem Patre minorem eum esse arbitraris, respice etiam quæ sequuntur. Dominum enim cæli et terræ Patrem vocat, Filius autem omnipotentis Dei, omnino cum eo omnibus dominatur, non tanquam minor vel diversæ substantiæ, sed tanquam Deus de Deo, æqualibus titulis coronatus, et juxta omnia cum ipso substantialiter æqualis.

Cyrilli ex septimo libro commentariorum in Matthæi Evangelium, super illud: Confiteor tibi, Pater.

Igitur quatenus Deus est, judicium de gentibus exercebat, volente simul et per ipsum operante omnia Patre. Quatenus autem de nostro numero est, propter carnis naturam, perfectum generis humanitatis habitum, eximias preces Patri offerebat.

XI, 27. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius.*

Qui videt filium, patris referentem imaginem, ipsum videt patrem quia ipse coram patre est tanquam prototypum, vicissimque in forma propria archetypum representat. Atque hæc dignis Deo modis intelligenda sunt. Quia vero dixerat, Omnia mihi tradita sunt, ne forte aliena esse natura et Patre minor videretur, prædicta verba addidit ut tam suam quam Patris ineffabilem incomprehensibilemque naturam ostenderet. Sola enim Trinitatis divina natura semet agnoscit: solus Pater proprium novit Filium, naturæ suæ fructum: sola denique divina Soboles Parentem suum agnoscit: solus sanctus Spiritus profunda Dei scit, nempe Patris Filiique mentem.

¹⁹ Psal. xcvi. 3. ²⁰ Psal. cx. 4.

(1) Οὐκ οὖν — τῷ Πατρὶ. Mai B. N. II, 478.

(2) Ita codex. Suspiscabar tamen scribendum potius ὑπὲρ ἡμῶν ἵσταται, quam novum vocabulum admittendum. Sed enim ne contraria quidem suspitione carebam, nempe positum esse hoc fortasse vocabulum ob denotandam excellentiam orationis Christi. Paribus enim compositionibus abundat theologia Græcorum, v. gr. ὑπερβολία, ὑπερβού-

A *Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ.*

Τὸ ἐξομολογούμαι φησὶ κατὰ συνθηθεὶν ἀνθρωπίνην, ἀντὶ τοῦ, Χάριν ὁμολογῶ, ἤθουν, δοξάζω σε. Ἔθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ τὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὄνομα κατὰ τοιοῦδε τινὰ δέχεσθαι τρόπον. Γίγνεται, ὅτι: Ἐξομολογησάμεθα σοι, Κύριε, τῷ ὀνόματι σου τῷ μεγάλῳ, ὅτι φοβερὸν καὶ ἅγιόν ἐστι. Καὶ πάλιν: Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου. Ἀλλ' οἱ διεστραμμένοι τὸν νοῦν, Ἰδοὺ, φασὶ, χάριν ὁμολογεῖ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ: εἴτα πῶς οὐκ ἐλάττων ἐστὶν αὐτοῦ; Πρὸς τοῦτο φαίη τις ἂν τῶν εὐ εἰδῶτων τοῖς τῆς ἀληθείας συνασπίσαι δόγμασι. Καὶ τί τὸ κωλύον, ὡ βέλτεστοι, τὸν ὁμοούσιον Υἱὸν ἀποδέχεσθαι καὶ ἐπαινεῖν τὸν αὐτοῦ Πατέρα σώζοντα δι' αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανόν; Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἐν ἐλάττωσιν εἶναι αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, ὅρα καὶ τὸ ἐπεξῆς. Κύριον γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀποκαλεῖ τὸν Πατέρα: ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ τῶν ὅλων κρατοῦντος Θεοῦ, πάντως πῶς οὐκ αὐτῷ δεσπόζει τῶν ὅλων, οὐκ ὡς ἐλάττων ἢ ἑτεροούσιος, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ταῖς ἰσαῖς εὐκλείαις στεφανούμενος, καὶ τὴν κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσότητά πρὸς αὐτὸν ἔχων οὐσιωδῶς.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ 7 βιβλίου τῶν ὑπομνημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ, Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ.

(1) Οὐκ οὖν ἢ μὲν ἐστὶ Θεός, τὸ ἐπὶ τοῖς ἰδνεσὶν εἰργάζετο κρίμα, συγκατανευόντες τε καὶ ἐνεργούντες δι' αὐτοῦ τὰ πάντα τοῦ Πατρὸς: ἢ δὲ νοεῖται καθ' ἡμᾶς διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἥτοι τελείως τὸ τῆς ἀνθρωπότητος σχῆμα, τὰς ὑπερκετείας (2) ἀντιθεῖναι τῷ Πατρὶ.

Οὐδαὶ ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ: οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός.

Ὁ ὁρῶν (3) τὸν υἱόν, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχοντα ἐν αὐτῷ, αὐτὸν ὁρᾷ τὸν πατέρα (4), ὡς ἐν πρωτοτύπῳ αὐτὸς τῷ πατρὶ φαινόμενος, ὑποφαίνων δὲ αὐτὸν ἐν ἰδίᾳ μορφῇ τὸ ἀρχέτυπον. ταῦτα δὲ θεοπρεπῶς νοητέον: ἐπειδὴ δὲ εἶπε, Πάντα μοι παρεδόθη, ἵνα μὴ δόξῃ ἑτέρας φυλῆς (5) εἶναι παρὰ τὸν Πατέρα ἥτιον, ἐπήγαγε τοῦτο, ἵνα δείξῃ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀπόρρητον καὶ ἀκατάληπτον οὖσαν, καὶ τῆς (ita cod.) τοῦ Πατρὸς: μόνῃ γὰρ θεῷ φύσει τῆς Τριάδος αὐτὴν ἐπιγινώσκει: μόνος ὁ Πατήρ οἶδε τὸν Υἱὸν τὸν ὄντιον, τὸν τῆς αὐτοῦ φύσεως καρπὸν: μόνον τὸ θεῖον γέννημα ἐπιγινώσκει: τὸν ἐξ οὗ ἐτέχθη: μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα οἶδε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶ τὰς ἐννοίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

σιος, ὑπεράρχιος, ὑπερουράνιος, ὑπερῶντος, ὑπερ-
ῶντος, et alia apud Areopagitam præsertim, editumque a nobis Nicephorum.

(3) Ὁ ὁρῶν — τοῦ Υἱοῦ. Mai B. N. III, 130.

(4) Fragmentum hoc non nisi hæcenus, in Cordiana Catena legatur; sequentia ibi deorant.

(5) Ita cod., non φύσεως, etsi sensus idem est.

Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πα- A
φορτισμένοι, καὶ ἡ ἀναπαύω ὑμᾶς.

Ὁ οὖν ἀκούσας τῆς κλήσεως, καὶ ἔγγισας, καὶ
καληθεὶς τῷ προστάξαντι, οὗτος ἀναπαύεται. Ἀπο-
στάτας, φησί, τῆς φιλαμαρτήμονος γνώμης, καὶ
τῆς φιλοσαρκίας, καὶ μετατρέπομενοι ἐπὶ τὰ ἐπαίνου
ἄξια πράγματα, ἔγγισατέ μοι ἵνα γένηθε θείας κοι-
νωνοὶ φύσεως, καὶ ἁγίου Πνεύματος μέτοχοι. Πάντας
δὲ καλεῖ, καὶ οὐ μόνους τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς πάντων
δημιουργὸς καὶ Κύριος· καὶ κοπιῶντας μὲν λέγει
τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς μὴ ἰσχυόντας βαστάσαι τὸν μι-
κρὸν ζυγόν, πεφορτισμένους δὲ τοὺς εἰδωλολάτραις,
τοὺς διὰ τοῦ διαβόλου καταφορτισθέντας, καὶ τῷ πλή-
θει τῶν ἁμαρτιῶν καταδαρνομένους. Ὑμεῖς οὖν,
φησὶν, ὦ Ἰουδαῖοι, νεύσατε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ
ἐπίγνωτε ἡμᾶς τὸν ὑμέτερον κηδεμόνα καὶ ἀσπότην,
καὶ ἔγγυθεν τῆς προσόδου τὸ κέρδος κομιζόμενοι.
Ἀπαλλάττω γὰρ ὑμᾶς τῆς ὑπὸ τὸν νόμον δουλείας,
ἐν ᾗ πολλὸν ὑπομίνετε κόπον, οὐτε βλάβος ἐξανύειν
αὐτὸν δυνάμενοι, καὶ μέγιστον τῶν ἁμαρτημάτων τὸ
φορτίον ἑαυτοὺς κατασκευάζοντες, ὅσα πλεονα φυ-
λάττειν προσήκεν ὑμᾶς ἀκούουσα τῷ νόμῳ διαπρατ-
τομένους.

Ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου
εὐλαγρόν ἐστιν.

Ἐλαφρὸς ἐστὶν ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ οὐ κο-
λάζει ἡμᾶς καθάπερ ὁ νόμος, τὸ ἀναμάρτητον ἀπαι-
τῶν καὶ τὸ ἀπαθές· ἀλλ' ἐν ἀπολείᾳ ῥήμασιν ἔχει τὴν
ἐπαγγελίαν καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ὑπογράμμον.

Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἰδόντες, εἶπον αὐτῷ· Ἰδοὺ οἱ
μαθηταὶ σου κειοῦσιν ὃ οὐκ ἔξεστι κειεῖν ἐν
Σαββάτῳ.

Ἐνθα μὲν γὰρ οὐδὲν γίνεται μέγα καὶ γυναικῶν,
ἡσυχάζουσιν· ἐνθα δὲ ὁρώσι τινὰς σωζομένους, καὶ
πάντων εἰσὶ φορτικώτεροι. Οὕτως ἐχθροὶ τῆς τῶν
ἀνθρώπων εἰσὶ σωτηρίας καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων
ἀνεπιστήμονες. Εἰ ἑτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶν ἡ
καινὴ, ἡ διὰ Ἱερουσαλὴμ προκηρυχθεῖσα, δεῖ πάντως
καὶ νόμοις οὐ τοῖς ἀρχαίοις καυχῆσθαι, ἀλλὰ τοῖς
καινοῖς. Ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι τοῦτο συνιδεῖν [μὴ] θελήσαν-
τες, ἐπεδρεύουσι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ φασὶ
περὶ αὐτῶν τῷ Χριστῷ· Ἰδοὺ τοῖς νομικοῖς ἐνέαλ-
μασιν ἐναντιούμενους ὁρώμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παιδ-
αγωγούμενους. Τοῦ γὰρ νόμου καλεῖοντος ἀργεῖν ἐν
Σαββάτῳ, καὶ μηδεὶς παντάπασιν ἄπασθαι πόνου,
περιτρίβουσι ταῖς χερσὶν ἀστάχους οἱ μαθηταί. Σὺ
δὲ αὐτοὺς, εἰπέ μοι, ὦ Φαρισαῖε, τὴν σαββατικὴν
ἐαυτῷ ἐράπειζαν παραθεῖς οὐ συνθραύεις τὸν ἄρτον;
Τί οὖν ἑτέρους αἰτιά; πῶς δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ περὶ
αὐτῶν ἀπολογεῖται;

Πόσω οὖν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου; Ὅστε
ἔξεστι τοῖς Σάββασι καλῶς κειεῖν.

Ἀσθεῖς ὄντες οἱ Φαρισαῖοι ὑπεκρίνοντο τὴν εὐ-
σείθειαν· ἵνα τοὺς εὐσεβεῖς ἐξολοθρεύσωσι. Διὸ καὶ
τὸν Χριστὸν διαβάλλειν ἐπεχείρουν, καὶ τοὺς αὐτοῦ

XI, 28. Venite ad me omnes qui laboratis et oner-
ati estis, et ego reficiam vos.

32 Qui igitur audit vocationem, et accedit, et
præcipienti adheret, hic reficitur. Abjicientes,
inquit, mentem quæ amat peccatum ac carnem,
et conversi ad ea quæ laude digna sunt, appropin-
quate mihi, ut divinæ naturæ ac sancti Spiritus
statis participes. Omnes autem vocat, et non solos
qui ex Israël, tanquam omnium Dominus et Crea-
tor; et laborantes quidem dicit Judæos, qui exi-
guum jugum ferre non valent, oneratos vero ido-
lorum cultui addictos, per diabolum oppressos, ac
peccatorum multitudine gravatos. Vos igitur, ait,
Judæi, accedite ad veritatem, et me agnoscite vestrum
curatorem ac Dominum, proxime etiam accessu
lucrum relaturi. Libero enim vos a servitute legis,
in qua magnum sustinistis laborem cum non
facile possietis eam explere, et maximum pecca-
torum onus vobis ipsis imponeretis, quanto plura
servare vos oportebat legi consentanea perficien-
tes.

XI, 30. Jugum enim meum suave est, et onus meum
leve.

Leve est Jugum Christi, quoniam non punit nos
quemadmodum lex, innocentiam exigens peccati
prorsus expertem et animæ statum perturbationi-
bus non obnoxium; in meris interim verbis habens
C promissionem et virtutis exemplar.

XII, 2. Pharisei autem videntes dixerunt ei :
Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere Sab-
bato.

Siquidem, ubi nihil magnum sit ac generosum,
quiescent; ubi vero quosdam salvatos vident, om-
nino sunt magis molesti : adeo inimici sunt salutis
humanæ, ac sacrarum Litterarum ignari. Quod si
alia præter primam legem nova est, quæ per Jero-
niam fuit prædicata ²¹, oportet omnino etiam an-
tiquis legibus non uti, sed novis. Sed Pharisei hoc
intelligere nolentes insidiantur sanctis apostolis,
ac de iis Christo aiunt : Ecce legalibus præceptis
adversantes videmus tuos discipulos. Jubente enim
lege feriari in Sabbato, nullumque omnino attin-
gere laborem, discipuli manibus spicas vellunt.
At tu ipse, dic mihi, Pharisee, sabbaticam tibi men-
sam apponens, nunquid panem non confringis? Ec-
quid igitur alios culpas? quomodo autem ipse Sal-
vator eos excusat?

33 Quanto magis mellor est homo ovis? Itaque
licet Sabbatis benefacere.

Impii cum essent Pharisei, pietatem simulabant,
ut pios perderent. Propterea et Christum per calum-
niam infamare conabantur, et ejus discipulos,

²¹ Jerem. xxxi, 1 seqq.

quod eos viderent miracula illius evadere. Α μαθητάς, ὁρῶντες αὐτοὺς λαμπρυνόμενους τοῖς θαύμασιν.

Cyrilli ex libro vii, comment. in Matth. Evangelium super illud: Si ego in Spiritu Dei demonia ejicere (Matth. xii, 28).

Nemo scandalizetur etiam si audit communem nostram Servatorem Christum affirmantem atque dicentem se in Spiritu Dei demonia ejicere. Ne te, inquam, perturbet Filius dicens se in Spiritu operari; considera potius, quis et qua de re tunc eo modo locutus sit. In carne erat propter nos: et quidem æque ac nos homo, haud gloria quæ deitatem naturaliter decebat, sed naturæ nostræ vili et humili figura indutus. Idcirco se in Spiritu Dei operari ait. Reapse enim nequaquam carnis naturalis operatione, neque humanitatis virtute vincit Satanam et adversus Beelzebub prævaleat. Alioqui doceat nos aliquis, si ei libet, cur si qui 35 vellet potestatem in impios demones exercere, impediantur, si id carnis naturæ opus est. Cuncti enim in carne sumus, unaque in cunctis est humanitatis ratio. Sed revera neque proprium carnis opus est, neque naturæ humanæ adversus spiritus prævalere; ideo nec omnes id efficere queunt, sed eam rem operantis potius Spiritus effectum esse conspicimus. Vere itaque Servator dixit, quatenus caro et homo ipse intelligitur, opus hujusmodi a Spiritu fieri, non vero carnem sive humanitatem adversus demones vi pollere. Sanctum sine dubio Christi corpus est, omnemque habet adversus omnem morbum potestatem, sed erat estque sanctum, non quatenus reputatur simpliciter caro, in sui moduli ratione consistens; sed quatenus templum est inhabitantis in ipsa Verbi, quod propriam carnem sanctificat per sanctum Spiritum. Aiebat ergo ipse in sua ad cælestem Patrem pro nobis allocutione: Ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati simul 36.

Et post alia.

Quoniam fidem incarnationi præbere nos exhorrescitis, quidni admiramini hominem æque ac nos factum, 35 ut quod tanquam Deus habebat, nostri causa, quatenus homo erat, acciperet, Spiritum inquam, cujus gratiam ad nos transmitteret? Etenim cum Spiritus gratiam, ob antiquam transgressionem natura amisisset, rursus eam adeptus est per primum et in quo primo fuit Christo. Hic enim apparuit cælestis homo, Adamus alter, qui sibi humanam naturam instauravit ad vitæ novitatem. Cum ergo semper habeat proprium Spiritum Christus, quatenus intelligitur et est naturaliter Deus, qui etiam illum recipere dicitur quatenus homo est, profecto pervenit in nos regnum Dei.

Joan. xvii, 19.

(1) Σκανδαλιστῶν: Fragmentum hoc cum tribus sequentibus edidit Ang. Mai in Bibl. nova Patrum, II, 478.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ 7. βιβλίου εἰς τὸ ρητόν: Ἐἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.

Σκανδαλιστῶν (1) οὐδαμῶς εἰ καὶ διαπυθάρ τις τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ διαβεβαιουμένου καὶ φάσκοντος Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια: μὴ γὰρ δὴ σε θορυβεῖται λέγων ὁ Υἱὸς ἀναγεῖν ἐν Πνεύματι· καταλογίζου δὲ ἄλλον εἰς ἃν ἄρα καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τῇ τρυφᾷ τὰ τοιαῦτα φησιν· ἦν μὲν γὰρ ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς· αὐτὸς δὲ τοῦτο καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος οὐκ ἐν δόξῃ τῇ θεάτῃ καὶ αὐτῷ προέβηκε φυσικῶς, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐδ σμικροπραπίς καὶ τὸ ταπεινὸν τοῦτο περικείμενος σχῆμα· διὰ τοῦτο φησιν ἐνεργεῖν ἐν Πνεύματι Θεῷ. Καὶ γὰρ τοὶ κατὰ τὸ ἀληθές οὐ σαρκὸς ἐνεργεῖα φυσικῇ καὶ ἀνθρωπότητος δυνάμει παραλαβεῖν τὸν Σατανᾶν καὶ κατισχύει τοῦ Βελζαβούλ· ἐπεὶ διδάσκειται τις, εἰ βούλεται, εἰ καὶ καλῶν τοῖς ἰδίοις προκρίσθαι τὴν ἐξουσίαν τὴν κατὰ πνευμάτων, εἰ τοῦτο ἐνεργεῖ σαρκὸς φύσις. Πάντας γὰρ ἴσμεν ἐν σαρκὶ, καὶ εἰς κατὰ πάντων ὁ τῆς ἀνθρωπότητος λόγος. Ἄλλ' οὕτε σαρκὸς ἔργον ἰδιῶς, οὕτε μὴν ἀνθρωπότητος τὸ κατισχύει πνευμάτων, ἐπεὶ μὴ πάντες ἰσχύουσιν, ἐνεργεῖας δὲ ἄλλον ὁρᾶται κατ' ὄρθομα τῆς διὰ Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀληθὲς εἰσῆκεν ὁ Σωτὴρ καθ' ὃ νοεῖται σὰρξ καὶ ἀνθρώπος, ὅτι Πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς σαρκὸς, ἥγουν ἀνθρωπότητος, ἢ κατὰ τῶν δαιμόνων ἰσχύς. Ἄγιον μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐστὶν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πᾶσαν ἔχον κατὰ πάσης νόσου τὴν δύναμιν· ἄλλ' ἦν τε καὶ ἐστὶν ἅγιον, οὐκ ἐπειπερ ἁπλῶς νοεῖται σὰρξ, ἐν μόνους οὕσα τοῖς ἰδίοις λόγοις, ἀλλ' ὅτι ναὸς ἐστὶ τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῇ Θεοῦ Λόγου, ἀγιάζοντός τε τὴν ἰδίαν σὰρκα διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐφη γοῦν αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα τὰς διαλέξεις ποιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν· Ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἁγιασμένοι εἰς ἔν. 36

Καὶ μεθ' ἑτέρα.

Ἀνθ' οὗτο δὲ μετὰ σαρκὸς οὐκονομίαν οὐ καταπέληθε, φησὶν, διὰ τὸ μὴ θαυμάζετε τὸν καθ' ἡμᾶς γενόμενον ἄνθρωπον, ἵνα ὅπερ ἔχει φυσικῶς ὡς Θεὸς, λαβὼν δι' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπον, φημι δὲ τὸ Πνεῦμα, παρρησιάζομαι καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν; Ζημιωθείσα γὰρ ἡ φύσις τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν διὰ τὴν ἐν ἀρχῇ παράβασιν, πεπλούτηκε πάλιν αὐτὴν διὰ πρῶτον τε καὶ ἐν πρῶτῳ Χριστῷ. Πέφνηε γὰρ οὐράνιος ἄνθρωπος καὶ δευτερός Ἀδάμ ἀνακτίσων ἑαυτῷ τὴν φύσιν εἰς καλότητα ζωῆς. Ἐχόντος τοίνυν αὐτοῦ τὸ ἴδιον Πνεῦμα Χριστοῦ, καθ' ὃ νοεῖται καὶ ἐστὶ Θεὸς κατὰ φύσιν, λεγομένου τε λαβεῖν ἢ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐφάσκει ὅτι ἡμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Τὸ γὰρ μετόχους γενέσθαι τοῦ Πνεύματος,

οὐδὲν ἑτερον ἢ ἐν λειπὸν, ἢ μετασχεῖν βασιλείας Θεοῦ.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ρητόν· Καὶ δεῖ ἀν' εἰπῇ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀρεθίσταται αὐτῷ.

Ἀρρήτων ἔχων τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γέννησιν, διὰ τε τοῦτο ὑπάρχων Θεός· κατὰ φύσιν δ' Μονογενής, τὴν ἀνθρωπείαν ὑπέδυ μορφήν, καὶ γεγέννηται καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναικός, καὶ γέγονεν ὑπὸ νόμον, καίτοι τοῦ νόμου Κύριος ὢν, καὶ κεχρημάτισεν δοῦλος δ' πάντων ὑπὸ νόμου ἔχων καὶ ταῖς ἀνωτάτης δυνάμεσιν ἐπισημασμένος· καὶ καθίσεντο μὲν ἐν τῇδε· τῷ κόσμῳ, δυνάμει μὲν ἔχων τὴν αὐτῷ περὶ πωδὸς αὐτῆς, κατακρύπτων δ' οὖν ὁμῶς τῆς ἰδίας φύσεως ἀξίωμα ταῖς ἀνθρωπείαις σμικροπρατείαις, καὶ τῇ τῆς σαρκὸς περιβολῇ. Κενώσεως γὰρ ἦν καιρὸς, καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς τὸ καθ' ἡμᾶς εἰδεῖτο μυστήριον, ἵνα καὶ τὸν εἰμὼν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνῃ σταυρὸν, καὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς τὸν ἀπάντων κτείνῃ θάνατον. Ἀναγκαῖα ταγαροῦν ἡ κένωσις, καὶ ὁ τῆς ἀδοξίας καιρὸς τῆς διὰ τὴν σάρκα. Καὶ ἦν διὰ τοῦτο παρὰ πολλοῖς ἀσυμψανὲς τὸ μυστήριον.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἶτα πῶς ἐτι νοηθεῖν ἂν, κατὰ γε τὸν εἰκότα λογισμὸν, φυσικὸν ἐν ἡμῖν ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φαῦλον, καὶ οὐχὶ δὴ μέλλον ἐθελοῦσιον καὶ ἐν προαιρέσει τῇ ἐκείνου κείμενον; εἴπερ οὕτως μὲν τῆς ἀνθρώπου φύσεως, καὶ ἐνὰ κατὰ πάντες τοῦ γένους· ἐχούσης ὅρον, οἱ μὲν εἰσὶν ἀγαθοὶ τὴν ἔξιν, πονηροὶ δὲ ἑτεροί· διαφέρειν δὲ οὐδαμῶς· ἡ ἀνθρώπου φύσις ὡς πρὸς ἰδίους· ὁρᾶται λόγους, οὐδὲ μαχομένην ἔχει τοῖς ἐαυτῆς ἰδιώμασι τὴν κατασκευὴν.

Ὅταν τις εἰς ἀνθρώπον ἡμάρτανε, δυνατόν ἦν ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλεῖσθαι τὸν Θεόν· ὅταν δὲ εἰς αὐτὸν οἱ ἀνθρώποι ἐβλασφημοῦν, οὐκ ἔστιν παρακαλεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν. Πλὴν ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπος ὁρώμενος· ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, εἰ καὶ φύσει Θεός· ἦν, οὐ πάνυ τι τοῖς ἀσυνέτοις ἐγνωρίζετο, διέκρινεν ἑαυτὸν τοῖς ἐξ ἀγνοίας ἀμαρτάνουσιν εἰς αὐτὸν συγγνώμην· τοὺς δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα, διηνεχῇ λέγει τὴν κόλασιν ἐπάγεισθαι (Πνεῦμα λέγων ὁλόκληρον τὴν τῆς Τριάδος Θεότητα)· πλὴν διδοται τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος συγγνώμη. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος θέλων δεῖξαι ὁ Χριστὸς τοῦ ἀμαρτήματος, οὕτως εἶπεν· ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἀμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ Θεῷ ἐν τοῖς γνησίως καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσι.

Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ· καὶ ὁ πονηρὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρά.

Ὅταν λέγῃ θησαυρὸν, τὸ πλήθος ἐνδείκνυται τῶν ἐν τῇ ψυχῇ κειμένων· ἵνα δὲ μὴ εἰπωσὶ τινες, ὅτι φύσει περὶ φύκα μὲν πονηροὶ οἱ ἀνθρώποι, ἐπὶ τῶν Φαρισαίων τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι δυνατόν [τὸν] αὐτὸν καὶ ἐν ἀνθρώποις ποτὲ μὲν ἀγαθὸν γενέσθαι, ποτὲ δὲ κακὸν, λέγων· Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας αὐτοῦ λαλεῖ, ὁμοίως καὶ ὁ κακός.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Γενεὰ πονηρὰ

Nam participes nos fieri Spiritus, nihil aliud porro erit, quam regnum Dei participare.

Cyrilli ex eodem libro super illud· «Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittitur ei (Matth. xii. 32).»

Qui ineffabilem sortitus est a Patre Deo naturam, ideoque Deus homogeneus naturaliter est, humanam subit figuram, factus sub lege, quam legis Dominus esset· et ad servilem conditionem se demisit, qui omnis pedibus supposita habebat, et a supernis virtutibus gestabatur· venitque in hunc mundum, virtutem quidem sibi convenientissimam habens, dignitatem nihilominus naturæ suæ celsans humanis parvitatibus et carnis indumento. Erat enim exinanitionis tempus· 36 egebatque servi specie mysterium propter nos peragendum, ut et venerandam pro nobis pateretur crucem, et suæ carnis morte universalem mortem perimeret. Necessaria itaque fuit exinanitio et ignominie per carnem occasio. Quamobrem multis erat obscurum mysterium.

Cyrilli ex eodem libro. (Matth. xii. 35.)

Deinde quomodo justo certe ratiocinio cogitari poterit naturale esse nobis bonum vel malum, et non voluntarium potius atque in cuiusque electione positum? quandoquidem una hominis existente natura, unumque in universo genere modulum habente, alii quidem bonis moribus sunt, alii pravis. Neque ideo homo natura adversus propriam rationem dissidere cernitur, neque pugnantem habere cum suis proprietatibus constitutionem.

Quando quisquam in hominem peccavit, Deum pro se potest invocare; cum vero in eum blasphemias protulerint, non licet invocare pro se. Cum itaque homo videretur Dei Filius, etsi natura Deus esset, non admodum sine intellectu existentibus innotescebat, veniam itaque ex ignorantia in sese peccantibus largitur; eos vero, qui in Spiritum sanctum peccant, perpetuum dicit manere supplicium (Spiritus dicens totam Trinitatis Deitatem); datur tamen poenitentibus per Spiritum gratiam remissio. Sed 37 magnitudinem volens Christus ostendere peccati, ita dixit; non enim est peccatum quod non remittat Deus, si legitime et ex dignitate poenitentia agatur.

XII. 35. Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala.

Cum dicit thesaurum, multitudinem designat cogitationum voluntatumque in conscientia sitarum. Ne autem aliqui dicerent, natura malos esse homines, adversus Pharisæos declarat, fieri posse ut unus idemque homo, 38 modo bonus, modo malus sit. Cum sic dicat: Bonus homo ex abundantia cordis sui loquitur, similiter et malus.

39. Ipse autem respondens dixit eis: Generatio prave,

et adultera signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete.

Neque enim Patri crediderunt, et etiam ab ipso Christo desciverunt jam desponsante sibi et conjungente humanitatem, juxta illud quod dictum est: « Et desponsabo te mihi in sæculum »²¹. Adhæserunt autem Satanæ, spiritualis **39** fornicationis modum admittentes. Ostendit se ipsum rursus Patri æqualem, quandoquidem Judæicam gentem inde quoque adulteram fieri ait, quod sibi non credat. Mox injuria laceratus quid ait? « Et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. »

XII, 43. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca iniqua querens requiem, et non invenit.

Ac jure merito. Cum enim quis semel ereptus malis ad meliorem frugem reversus non est, multo graviora prioribus patietur; idcirco dixit, « non invenit requiem, » ut ostendat hujusmodi hominem necessario demonum insidiis **40** capiendum. Duo enim hic ad bonum incitamenta habuit, experientiam prioris mali et liberationis beneficium. Imo vero et tertium accedit: peiora patiendi comminatio. Verumtamen nullo eorum devenere meliores: inhabitabat ipso spiritus nequam, et cum in Ægypto sacrificarent, Ægyptiis etiam moribus cum eis vivebant, ac legibus, pleni que erant omni immunditia. Postquam per Moysen liberati sunt, legemque habuerunt pædagogum ad veri Dei cognitionis lucem vocantem, ejectus est profanus et immundus spiritus. Quia vero in Christum non crediderunt, rursus eos demonum invasit. Invenit enim cor eorum nudum ac vacuum ab omni pietate et quasi scopis mundatum, et inhabitavit in eis. Ut enim Spiritus sanctus, cum viderit cor hominis vacuum ab omni immunditie, et commoratur, et aulam suam collocat, et in eo requiescit, ita spiritus immundus animabus reproborum amat immorari.

XIII, 3. Et locutus est eis multa in parabolis dicens: Ecce exiit qui seminat, seminare.

Idcirco in Parabolis loquitur Christus, ut ostendat sese esse, de quo erant prophetiæ, ac de qua dixit David: « Aperiam in parabolis os meum »²². Quidam vero alius prophetarum dixit: « Ecce rex justus regnabit, et principes cum judicio regenti, et erit homo abscondens sermones suos. »

41 XIII, 12. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo.

Qui dociles fuerint et bene parati ad perceptionem divinarum institutionum, in iis habitabit Spiritus sanctus, augens in ipsis dona sua. Qui vero

et adultera signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete.

Οὕτως γὰρ τῷ Πατρὶ ἐπίστευσαν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀπέστησαν. Τοῦ μνηστευσαμένου τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νυμφευσαμένου, κατὰ τὸ εἰρημένον: « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα. » Προσεκλήθησαν δὲ τῷ Σατανᾷ, τὸν τῆς νοητῆς πορνείας τρόπον ἀποτελοῦντες. Δείκνυσιν ἑαυτὸν πάλιν τῷ Πατρὶ ἴσον· εἶπε καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι αὐτῷ μοιχαλίστα ποιεῖ. Εἶτα ὁρίσας, τί φησι: « Καὶ σημείου οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωάνη τοῦ προφήτου. »

Ὅταν δὲ τὸ ἀκαθάarton πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνόδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐκ εὐρίσκει.

Καὶ μάλιστα εὐρίσκει. Ὅταν γὰρ ἀπαῖ τις ἐλευθερωθεὶς τῶν κακῶν μὴ σωφρονισθῇ, πολλὰ χαλεπώτερα πείσεται τῶν προτέρων. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν: « Οὐκ εὐρίσκει ἀνάπαυσιν, » ἵνα δείξῃ ὅτι πάντως καὶ ἐξ ἀνάγκης λήφεται τὸν τοιοῦτον ἢ τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῇ. Καὶ γὰρ ἀπὸ δύο τούτων τὸν τοιοῦτον ἀγωνισθῆναι ἔδει, ἀπὸ τε τοῦ παθεῖν πρότερον, ἀπὸ τε τοῦ ἀπαλλαγῆναι. Μᾶλλον δὲ καὶ τρίτον πρόσθεσιν, ἢ τοῦ χεῖρονα πείσσεσθαι ἀπειλῇ· ἀλλ' ὅμως οὐδενὶ τούτων ἐγένοντο βελτίους. Ἦν αὐτοῖς ἐνοικεῖν τὸ πονηρὸν πνεῦμα, καὶ ὅτε ἐν Αἰγύπτῳ ἐθήτευον, καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις διαζῶντες ἔθεσέ τε καὶ νόμοις, μεστοὶ ἦσαν πάσης ἀκαθαρσίας. Ἐπειδὴ δὲ Μωυσέως λαλῶντωνται, καὶ νόμον ἐσχέκασιν παιδαγωγῶν πρὸς τὴν ἀληθοῦς θεογνωσίας καλοῦντα φῶς, ἀπαλήλατο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ οὐ κατεπιστεύασιν εἰς Χριστὸν, πάλιν αὐτοῖς ἐπεδήμησε τὸ δαιμόνιον· εὗρε γὰρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνήν, καὶ σχολάζουσιν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ οἰοῦνται σαρωμένῃν, καὶ κατήκησιν ἐν αὐτοῖς. Ὅσοι γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν ἴδῃ καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσιν ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ ἐναυλίζεται, καὶ κατοικεῖ, καὶ ἐπαναπαύεται ἐν αὐτῷ· οὕτως τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, ψυχὰς ἀνόμων ἐνδιατρεθεῖται φιλεῖ.

Καὶ ἐλάλησαν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς, λέγων· Ἰδοὺ ἐξηλθεν ὁ σκεῖρον τοῦ σπειροῦν.

διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς λέγει ὁ Χριστὸς, ἵνα καὶ διὰ τούτων δείξῃ ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ προφητευθεὶς, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Δαβὶδ: « Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. » Ἄλλος δὲ τις τῶν προφητῶν ἔφη: « Ἰδοὺ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἀρχόντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν, καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ. »

Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Τοῖς εὐμαθέσιν ἀνθρώποις, καὶ καλῶς διακείμε-οις πρὸς παραδοχὴν θεῶν λόγων, ἐνοικισθήσεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐξάνον ἐν αὐτοῖς τὰ χαρίσματα.

²¹ Osee II, 19. ²² Psal. LXXVII, 2. ²³ Isa. XXXII, 1

Τοις δὲ σπινθήρα φωτὸς κακτημένοις, καὶ τούτου ἀμελήσαντι, σβεσθήσεται πάντως καὶ ἀρθήσεται ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ σμικρότατον δὲ πρότερον εἶχον. Τοῦτο δὲ Ἰουδαῖοι πεπόνθασι λαβόντες φῶς ἐκ τοῦ νόμου, καὶ πολυπλασιάσαντες· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας ἐλθούσης ἀμβλυωπήσαντες πρὸς αὐτήν, ἀφῆρθέσαν δὲ ἐκείνην. Ὑμῖν τοις πιστεύουσι, φησὶν, ἐδόθη ἡ χάρις· τοις δὲ λοιποῖς οὐδαμῶς· κὼν ἔχουσιν τε φῶς, σβεσθήσεται αὐτοῖς, διὰ τὸ κακῆσθαι μὲν, μὴ ἐπιμελεῖσθαι δὲ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸς δίκαιος ὢν, δίκαιας καὶ τὰς ἀντιδόσεις ποιεῖται.

extinguetur ipsis, quod possessioni usum adungere quod meretur reddit.

Τὸ εἰπεῖν, « Μήποτε ἐπιστρέψω καὶ ἰάσομαι » (1) αὐτοῖς, ἡ ἐπιτεταμένην ἐμφαίνει δυστροπίαν· κλήν καὶ ἐπισπωμένον ἔστιν καὶ ἐρεθίζοντος· δείκνυσιν γὰρ ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἰάται αὐτούς· διὰ γὰρ τὸ σωθῆναι αὐτούς, οὕτως λαλεῖ. Ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν ὁμῶς μηδὲν καλῆσαι, ἀλλὰ σωπῆν· κλήν οὐ διὰ τὴν ἰδίαν ὁδὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν πάντα ποιεῖ.

Μαχαρίζει οὖν αὐτούς, ὡς ἀκηκόσας τῆς τοῦ Υἱοῦ φωνῆς, καὶ ἀξιοθέντας τῆς αὐτοῦ θέας, δι' ὃ καὶ ἐν τῇ τῆν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἐκείνων φύσιν νοητῶς, ὡς ἡξιώθησαν (2) οἱ πάλαι ἄγιοι, καὶ πληρέστατην ἔσχον τὴν ἐν ἀγαθοῖς θυμηδίαν.

Ἀλλήν παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς.

Μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ περὶ βασιλείας διαλεγόμενος, κόκκου καὶ ζύμης ἐμνήσθῃ· ἀνθρώποις γὰρ διαλέγεται ἀπείροις καὶ ἰδιώταις, καὶ δοκίμοις ἀπὸ τούτων ἐνέγεσθαι· οὕτω γὰρ ἦσαν ἀφελεῖς, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα πάντα δεηθῆναι ἐρμηνείας πολλῆς.

Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμνον τοῦ πυρός. Ἐκεῖ ἔστιν ὁ κλυθμός καὶ ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων.

Ὅτι δὲ οἰκουμένην γέγονεν ἡ διὰ Χριστοῦ κλήσις, αὐτὸς πιστεύεται· λέγων ἐναργῶς· ὅτι τὴν εὐαγγελικὴν κηρυγμάτων τὸ λῖνον ἐκ παντὸς συνάγει γένους. Καὶ ὥσπερ οἱ τῆς τῶν ἰχθύων θήρας ἐπιστήμονες, καὶ θαλασσογρικὸν ἔχοντες ἐπιτήδευμα, χαλῶσι τὸ λῖνον οὐ διακρίνοντας, ἀλλ' ὅτερον ἐν τοῖς βρόχοις ἐναποληφθῇ, τοῦτο πάντῃ καὶ πάντως ἐκλυσσιν εἰς γῆν· οὕτω καὶ ἡ θαυμαστὴ καὶ πολὺπλοκος τῶν ἱερῶν μαθημάτων διδασκαλία, ἣν οἱ καλοὶ ἀλιεῖται ἀπόστολοι ἐπέλεξαν, ἐκ παντὸς ἔλκει γένους, καὶ συνάγει πρὸς Θεόν· συνάγει δὲ μέχρι καιροῦ, ὃς πληρωθήσεται κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας, καθ' ὃν τοὺς σαγηνευθέντας, ἐκτὸς τοῦ βίου ἐκλύσαντες, οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, τὴν πάντων διακριτὴν ποιήσονται, ἀφορίζοντες τοὺς ποιητοὺς ἐκ

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὁμοίως ἔστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καιρὰ καὶ παλαιά.

Γραμματεὺς ἔστιν ὁ διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας, θησαυρὸν

scintillam lucis unicam habuerint, et ipsam excitare neglexerint, in illis et ipse extinguetur prorsus, tolliturque ab eis illud ipsum minimum quod prius habuerant. 42 Id Judæis contigit. Hi enim cum lucem legis acceperant, nec eam bono ipsius usu multiplicassent, quinimo ad oborientem ultro ingerentemque se veritatem voluntarie excutientes, suis se tenebris involvissent, illa ipsa quam prius obtinebant, exigua luce privati sunt. Vobis autem, inquit, qui credidistis, data est gratia: ceteris, non item; sed et si lucis quemdam radium habuerint, non curaverint. Justus enim Deus iusto cuique

Hæc verba, « Ne forte convertam et sanem eos, » intensam significant perversitatem; sunt tamen allicientis et excitantis. Innuit enim, si modo conversi fuerint, se illos sanaturum; neque hæc dicit nisi propter illorum salutem; alioquin, nihil omnino ipsum dicere oportuit, sed tacere; verum non propter propriam gloriam, sed propter illorum salutem omnia agit.

Beatos illos prædicat, ut qui audire vocem Filii et ejus visione frui digni habiti sint, per quem et in quo Dei Patris naturam videbant intelligibiliter; quod sanctis veteris Testamenti concessum non fuit, etsi plenissimam a bonorum possessione habuerint lætitiā.

43 XIII, 35. *Aliam parabolam locutus est eis.*

Ne mireris autem, si de regno diascere, sinapis et fermenti meminit; homines enim alloquitur ignaros et idiotas, quique his duci debeant: adeo enim erant simplices, ut post hæc omnia, magna etiam indigerent interpretatione.

XIII, 50. *Et mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus et stridor dentium.*

Universalem fuisse Christi vocationem, ipse creditur expresse dixisse: quia evangelicarum predicationum rete ex omni genere colligit. Et ut captum piscium gnari, ac marino operi intenti, non diascere rete laxant, sed quidquid laqueis irretitum est, hoc indiscriminatim et omnino in terram pertrahunt: ita quoque virtus predicationis, et mirabilis et multifaria sacrorum dogmatum doctrina, quam boni piscatores apostoli contexerunt, ex omni genere attrahit, et colligit ad Deum. Colligit autemque ad tempus quod implebitur tempore consummationis, quando captos agena, a vita extrahentes angeli ad hoc a Deo ordinati, omnium instituent discretionem, separantes malos de medio justorum.

44 XIII, 52. *Hic autem dixit eis: Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.*

Scriba est, qui per constantem lectionem Scripturarum Novi et Veteris Testamenti, thesaurum co-

(1) Leg., cum N. T. Gr., ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι.

(2) Lego ὧν οὐκ ἤξιώθ., et mox εἰ καὶ κλ.ρ.

gnitionis sibi reponit. Ideo beatos dicit comprehendentes in se legalem et evangelicam disciplinam, ita ut promant ex thesauro suo nova et vetera: ut etiam sibi ait: « Mittam vobis sapientes et scribas. » Videsne quomodo Veterem non rejiciat, sed laudet legem, thesaurum eam vocans? Adeo ut quicumque divinarum Scripturarum ignari sunt, patres familias esse non possint; neque divites, quicumque neque ipsi habent, nec ab aliis accipiunt, sed vident seipsos fame percuti: non tantum autem hi, verum etiam heretici prout ab hac beatitudine sunt. Non enim proferunt nova et vetera; neque jam vetera habent, ideoque neque nova. Quamobrem igitur hi qui nova non habent, et Judæi, neque vetera habent, sed utriusque privati sunt. Hinc enim sibi invicem colligata sunt, et cohesita. Audiamus igitur, quicumque lectionem Scripturarum negligunt, quale damnum putantur, quamvis pauperes: non enim opum gubernationem accipiunt, qui ipsa leges, quibus gubernandi sumus negligunt. **45** Qui vero divites sunt, assidue vestitionis sua exultant, ne linearum potius quam, praesentem, illis peiorem videntes alium possidem efficientem oblivionem, non insatiabiles libris, per quos anima ornatur.

XIII, 34. Et conitatus in parvam civitatem.

Civitatem suam Nazareth esse, scietur, quatenus videlicet desinit in corpore erat; et carne tantummodo limitatus, is qui alioqui immensabilis erat Deus. Nam quia Deus simul homoque est, modo quidem quatenus Verbum est de Patre affulgens, totus cum talis in carne, quoque intelligitur, vicissim aliquando quatenus caro est, etiam naturaliter Verbum est; et in sua naturali unione consistens, seu si totus homo esset, intelligi solet; ita ut divinitatis etiam attributa naturaliter applicentur: cum sine carne existentibus quibus in carne est; vicissimque humanitatis attributa assignentur quasi divinae naturae proprietates non habenti, etiam revera Deus ex ipso natura est: igitur quatenus Deus intelligitur, nullum requiritur locum, nec locum habet, quia loco, circumscriptione, mensura, figuraque omni excellit. Quatenus autem aqua ac nos homo intelligitur, prout cum carne sua et in locis est, et propriam civitatem habuisse dicitur.

XIV, 18. Dimisit turbas.

Quid mirum dicitur, diligenter inquiramus. Quid enim coram qui Christum sequantur et sub improborum parentum tenebantur potestatis, ab his liberari rogabant; alii vero ab aliis infirmitatibus

A γνώσει; ταυτὴ ἀποδέμενος. Διὰ μακαρίζει τοὺς συνερχόμενους ἐν ταυτοῖς νομικῇ παιδείᾳ καὶ εὐαγγελικῇ, ὥστε ἐκβάλλειν ἐκ τοῦ θησαυροῦ νέα καὶ παλαιά· καθὼς καὶ ἄλλοτε φησιν· « Ἀποστείλατέ μου σοφοὺς καὶ γραμματέας. » Εἶδες πῶς οὐκ ἐκβάλλει τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ καὶ ἐγκυμαίνει, θησαυρὸν αὐτῇ καλῶν; Ὅσα δοῖ τῶν θαύμων εἶναι. ἔπειτα Γραφῶν, οὐκ ἂν εἴαν εὐκοδοῦνται, οὐδὲ πλοῦστοι, δοῖ μῆτε αὐτοὶ ἔχουσι μῆτε παρ' ἑτέρων λαμβάνουσιν, ἀλλὰ περιρῶσιν ταυτοῖς λιμῇ φειρομένων· οὐχ οὕτως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἰρετικοὶ ἐκτός εἰσι τοῦ μακαρισμοῦ τούτου. Οὐ γὰρ ἐκβάλλουσι καὶ τὰ παλαιά; οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τὰ παλαιά, οὐδὲ καὶ οὐδὲ καινά. Ὅσπερ οὖν οἱ καινὰ οὐκ ἔχοντες, ὡς Ἰουδαῖοι, οὐδὲ παλαιά ἔχουσιν, ἀλλ' ἐκατέρωθεν ἐστέρηται. Ταῦτα γὰρ ἄλλοις συνδίδεται καὶ συμπέεται. Ἀκούσωμεν τοίνυν δοῖ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν ἀμολοῦμεν, ὅσην ὑπομένομεν βλάβην, ὅσην πέναν· οὐ γὰρ ποτε τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιλαβόμεθα πολιτείας, οἱ μὴ δὲ αὐτοῖς τοῖς νόμοις εἰδότες καὶ οὐκ πολιτεύεσθαι χρή· ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες συνεχῶς τινάσσουσιν αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ὥστε μὴ σπρόδρωτα γίνεσθαι. Ἡμεῖς δὲ σπρόδρω γαλεώτερον ὄντας τῇ λήθῃ λυμαινόμενῃ ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυχόμενοι βελόις ἐπ' ὧν καλλωπίζεται ἡ ψυχὴ.

Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν κατρίδα αὐτοῦ.

Πόλιν (1) δὲ οἰκεῖν ὁμολογεῖ τὴν Ναζαρέτ, ὡς πεποιημένος διὰ τὸ σῶμα, καὶ διὰ μόνον τὴν σάρκα μετρούμενος, καίτοι κατὰ φύσιν ἀμέτρητος ὢν ὡς Θεός· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ταύτῃ Θεός τ' ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος. ποτὲ μὲν ἡ Λόγος ἐστὶν ἐκ Πατρὸς ἀναλάψας, ὅλος ὡς τοῦτο ὑπάρχων νοεῖται μετὰ σαρκὸς· ποτὲ δὲ πάλιν ἡ γέγονεν ἀπρὸς καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων Λόγος, καὶ ἐν ταυτοῦται (2) τῆς ἰδίας φύσεως ἐρηρετισμένος, νοεῖται πάλιν ὡς ὅλος ὢν ἄνθρωπος· ὡς καὶ τοὺς τῆς θεότητος αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐναρμόζεσθαι λόγους, ὡς σάρκα μετὰ σαρκὸς· καὶ τοὺς τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς οὐκ ἔχοντι κατὰ φύσιν τὰ τῆς θεότητος ἴδια, καὶ εἰ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν· οὐκοῦν ἡ μὲν νοεῖται Θεός, οὐδένα τῆς καταπάσεως ἔχει τόπον· ἀντιθέτως γὰρ τόπον καὶ περιγραφὴν καὶ μέτρον καὶ σχῆματός· ἡ δὲ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ὅλον εἶναι μετὰ σαρκὸς καὶ ἐν τόποις ἐστὶ, καὶ πόλιν ἴδιαν ἐκχημένην λέγεται (3).

D ἐλθὼν εἰς τὴν κατρίδα αὐτοῦ.

Ἀπόλυτος τοῦς οὐλοῦς.

Τὸ ἀπόλυτος ἐστὶν, ἐξέτασμεν ἀκριβῶς. Οἱ μὲν τῶν ἀκολουθούντων τῷ Χριστῷ, ποιητῶν κατὰ τὴν συνερχόντων αὐτοῖς, ἀπαλλέεσθαι παρακλῶν· οἱ δὲ καὶ ἑτέρων ἐρρητορημάτων ἐκζητῶν ἀπόθεσιν.

Manth. xiv, 34. Dimisit turbas.

(1) Πόλις — ἀρχαία. Mai B. N. II, p. 480.
(2) Ταυτοῦται hoc loco non nisi de duarum naturarum sub unica persona adunatione intelligi potest, cum gentes alibi utriusque in Christo naturae conservationem Cyrillus affirmaverit. Huiusmodi dictum aliud Cyrilli celebre fuit in ep. ad Succensum: « una est Dei Verbi incarnata natura. Autamen vocabuli huius ταυτοῦται causa, puto Monophysitas

inter sua ex Cyrillo excerpta hoc etiam colloca-visse.

(3) Admiramur adhuc in hac egyptio fragmento studium Cyrilli affirmande Verbi deitatis aeternae. Tulit utique Alexandria Arinum; sed huic opposuit divina providentia et ipsa urbe alexandrina triumphales debellatores, Petrum martyrem, Alexandrum, (de quo nos postea), Athanasium, Cyrillum.

Ἦ; οὖν εἰδότες οἱ μαθηταί, ὅτι κατανεύσας μόνον ἀποπαύει τοὺς κἀνουσί τὸ ποθοῦμενον, Ἀπολύσον αὐτοὺς, φασίν, οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀχθιδύντες ὡς παραινέσαντος τοῦ κυρίου, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ὄχλους ἀγάπης ἔχοντες, καὶ ὅσον μελετῶντες ἦδη τὴν ποιμαντικὴν ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κηδεσθαι λαὸν ἀρχόμενοι.

Καὶ καλεῖσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοῖς χόρτοις, λαβὼν τοὺς πάντες ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀνακλιθεὶς εἰς τὸν ὄρανόν, εὐλόγησεν, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις.

Τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον πληρὸν ὁ Σωτὴρ εἰς τὴν οὐρανὸν ἀναβλέπει· καὶ γὰρ δοῦλου μορφήν ἀνέλαβε, θεοῦ γὰρ κατὰ φύσιν. Καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν μαθητῶν εἰδούσι τὰς τροφὰς τοῖς ὄχλοις τὴν τῶν ἁγίων αἰνιγτόμενος πρὸς θεὸν ἐγγύτητα. Διὸ οἱ μὴ τοιοῦτοι ἔξω ἐσθῆκασι αὐτοῦ.

Ἰνα διὰ τρόπου παντός θεὸς ὢν φύσει ἐπιγενώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, βλέπει τε εἰς οὐρανὸν, ὅσον τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. Ἐπολεῖ δὲ τοῦτο οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς. Ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς πάντα πληρὸν, ἐφ' ἀνωθεν καὶ παρὰ Πατρός εὐλογίᾳ. Ἰνα δὲ μάθωμεν ἡμεῖς, ὅτι τραπέζης ἀρχόμενοι καὶ μέλλοντες ἄρτους διακλῆν, θεῷ προσάγειν ὀφειλομεν, ὑπελαῖς ὡσπερ ἐνθύντες χεροί, καὶ τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτοὺς καταφέρειν.

Καὶ ἔφαθεν πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦσαν τὸ περισσεύον τῶν κλασμάτων δάδεκα κομίνους κλίβους.

Τὸ τῶν ἄρτων περισσεύσαι τὰ κλάσματα, πληθύνος ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγης κατακορεθείσης, πληροφορία σαφὴς ἀν γένοιτο, εἰ τῆς φιλοξενίας τὴν χρῆμα πλουσίαν ἔχει παρὰ θεοῦ τὴν ἀντίκτισιν. Ἐξέστι δὲ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιότεροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μᾶς ὅντα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα. Ἐβρεξεν ἐν ἱερῇ τὸ μάννα τοῖς ἔξ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς κεχορηγήσαν ἀφθόνως ὅλον ἔξ οὐρανοῦ καθίει αὐτῇ. Τὸ γὰρ πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, καὶ ὅλον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὕτω πολλὴν ἀποδίδει πληθύν, οὐκ ἀπεικάζει ἀν εἰς τὴν πρώην σημεῖα.

Οἱ δὲ δοθιότες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Ἐκλεχτὸν αἰεὶ θεῷ τὸ ἄρρεν, ὡς μαχηώτατον, καὶ εἰς ἡδὴν ἐλθεῖν, ἦγον εἰς εὐεξίαν πνευματικὴν, καὶ σπέρματιζέιν, καὶ τοὺς λοιποὺς διδάσκειν δυνάμενον, καὶ ἀναμετρεῖν εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ ἰσχύον.

Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. Ὑψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἄκλι.

Προεύχεται οὐχ ὡς δεόμενος τις ὁ θεός, ἀλλ' ὡς ἀρχιερεὺς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἰκεσίας ποιοῦμενος· καί τοι καθ' ὃ νοεῖται καὶ ἐστὶ θεός φύσει αὐτὸς χορηγῶν τοῖς ἁγίοις τὰ εἰρήματα. Εὐχεται δὲ ἔω;

¹⁷ Philipp. 11, 6. ¹⁸ Ephes. 14, 13.

liberationem. Tanquam igitur nosset discipuli fore, ut vel annuendo tantum laborantibus desiderata concederet. Dimitte eos, alunt, non ipsi magis affecti molestia ut tempore importuno, sed acti sua in turbas charitate, et quodammodo meditates jam curam pastoralem, ac de populo solliciti esso incipientes.

XIV, 19. Et cum fassisset turbas discumbere super fenum; accipiens quinque panes, et duos pisces, suscipiens in caelum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem iardis.

Assumptis humanitatis mysterium implens Salvator in caelum suscit: etiam servi formam sumptat cum Deus esset natura. Per manus porro discipulorum dat escas turbis, sanctorum familiaritatem ad Deum commendans. Quare qui tales non essent, seorsim ab illo stabant.

Ut omnimodo, cum Deus esset natura, innotescat, multiplicat paucitatem, suscit in caelum tanquam ad supernam eorum benedictionem. Faciebat autem hoc secundum imbecillitatem naturae assumptae propter nos. Nam quatenus ipse in caelo apud Patrem est, omnia implet superna ac Paterna benedictione, ut discamus nos incipientes videri ac panes frangere, offerre prius eos ipsos Deo debere, supinis ad caelum imponentes manibus; atque ita supernam in ipsos benedictionem devocare.

XIV, 20. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt, et tulerunt reliquias duodecim cothinos fragmentorum plenos. Illud autem, panum superesse fragmenta, tantum virorum multitudine saturati, confirmatio clara esse potest hospitalitatem copiosam a Deo consequi remunerationem. Videre autem licet antiquis miraculis hac nova congruere, et virtus ejusdemque virtutis esse operis. Manna pluit in deserto Israhelitis; at ecce rursus in deserto, indigentibus alimentis, copiose suppediat, quasi ex caelo illud deferens. Multiplicari enim illam paucitatem; et quasi de nihilo tantam alere multitudinem, non abstruse erat priori signo.

XIV, 21. Manducantium autem fuit numerus quinquaginta millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.

Electum Deo semper genus masculinum, quippe pugnacissimum, et quod ad perfectam aetatem venire possit, videlicet spiritualem habitum, ac reliquos docere, et coequare in mensuram aetatis plenitudinis Christi valens.

XIV, 23. Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi.

Orat non, prout aliquo indigens Deus, sed tanquam princeps Sacerdotum pro nobis supplicat: licet secundum quod intelligitur et est Deus natura, ipse sanctis postulata concedat. Orat autem usque

gnitionis sibi reponit. Ideo beatos dicit comprehen-
dentes in se legalem et evangelicam disciplinam,
ita ut promant ex thesauro suo nova et vetera: ut
etiam sibi ait: « Mittam vobis sapientes et scri-
bas: » Videsne quomodo Veterem non rejiciat, sed
laudet legem, thesaurum eam vobis? Adeo ut qui-
cunque divinarum Scripturarum ignari sunt, patres
familias esse non possint: neque divites, quicunque
neque ipsi habent, neque ab aliis accipiunt, sed vident
scriptos fano percontes: non tantum autem hi, ver-
um etiam heretici preceat ab hac beatitudine sunt.
Non enim proferunt nova et vetera: neque jam
vetera habent, ideoque neque nova. Quamobrem
igitur hi qui nova non habent, et Iudei, neque ve-
tera habent, sed utriusque privati sunt, hunc enim
sibi invicem colligat sunt, et cohercet. Audiamus
igitur, quicunque lectionem Scripturarum negligit,
quale dainum patiamur, quanta pauperiem:
non enim eorum gubernationem accipimus, qui
ipsum leges, quibus gubernandi sumus negligimus. **65**
Qui vero divites sunt, assidue vestimentis suis
excitant, ne linearum essent: neque enim, hinc
pejorem videntes alium vestire officientem obli-
viam, non insistentibus libris, per quos anima ornatur,
non videntibus libris, per quos anima ornatur.

XIII, 54. *Et genitrix in partum suum.*

Civitatem suam Nazareth esse scietur, quatenus
videlicet definita in corpore erat, et carne
tantummodo limitata, is qui alioqui immensa-
bilis erat Deus. Nam quia Deus simul homoque est,
modo quidem quatenus Verbum est de Patre assul-
gens, totus ceu talis in carne, quoque intelligitur.
Vicissim aliquando quatenus caro est, etiam in na-
turaliter Verbum est, et in sua naturali unione
consistens, ceu si totus homo esset, intelligi solet:
ita et divinitatis etiam attributa naturaliter appli-
centur ceu sine carne existentibus quibus in carne est;
vicissimque humanitatis attributa assignentur quasi
divinae naturae proprietates non habenti, etiam in
revera Deus assupto natura est: igitur quatenus Deus
intelligitur, nullam requiritur, suum locum habet,
quia loco, circumscriptione, mensura figuraque
omni excellit. Quatenus autem etiam ac nos
homo intelligitur, propterea cum carne sua et in
loco est, et propriam civitatem habuisse dicitur.

XIV, 18. *Dimittis turbas.*

Quid illud dimittis sit, diligenter inquiramus. Qui-
dam enim eorum qui Christum sequebantur et sub
improbis parentum tenebantur potestatis, ab his
liberari rogabant: alii vero ab aliis infirmitatibus

A quatuor: seipsum apostolizans. Ad machinam
enachontas in seipso noachin pavidam et avarge-
lichin, ut exballam ex eo thesauro vna et pa-
laid: καθώς και ἀλλεχού φησιν. « Αποσταλέναι
σοφούς και γραμματέας. » Είδας πώς οὐκ ἐκβάλλει
τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει, thesauroν αὐτὴν
καλῶν: ὥστε δοῦν τῶν θείων εἶναι ἄπειροι Γραφῶν,
οὐκ ἂν εἶναι οἰκοδεσπόται, οὐδὲ πλούσιοι, δοῦν μῆτε
αὐτοὶ ἔχουσι μῆτε παρ' ἑτέρων λαμβάνουσιν, ἀλλὰ
περιρροῦσιν ταυτοὺς λιμὲν φειρομένους: οὐκ οὐταὶ ἐν
μόνῳ, ἀλλὰ καὶ οἱ αἰρετικοὶ ἐκτός εἰσι τοῦ μακαρι-
σμοῦ τούτου. Οὐ γὰρ ἐκβάλλουσι καὶ τὰ παλαιά:
οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τὰ παλαιά, ἐν καὶ οὐδὲ καὶ καινὰ.
Ὅτι οὖν οἱ καινὰ οὐκ ἔχοντες, ὡς Τουδαῖοι, οὐδὲ
παλαιά ἔχουσιν, ἀλλ' ἐκατέρων ἐστέρηται. Ταῦτα
γὰρ ἀλλήλοις συνδίδεται καὶ συμπλέκεται. Ἀκούσω-
μεν τοίνυν δοῦν τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν ἀμε-
λοῦμεν, δοῦν ὑπομένομεν βλάβην, δοῦν πένιαν: οὐ
γὰρ ποτε τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιλαβόμεθα πολιτείας,
οἱ μὲν αὐτοὺς τοὺς νόμους εἰδότες καθ' οὓς πολι-
τεύεσθαι χρή: ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες συνεχῶς
ἐνίστασθαι αὐτῶν καὶ ἰμάτια, ὥστε μὴ σητόδωτα
γίνεσθαι. Ἡμεῖς δὲ σητός χαλεπώτερος ὄντων: τῇ
λήθῃ λυμαινομένην ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυγχά-
νομεν βίβλους δι' ὧν καλλωπίζεται ἡ ψυχὴ.

Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ.

Πόλιν (1) δὲ οἰκίαν ὁμολογεῖ τὴν Ναζαρέτ, ὡς
πεπονημένος εἶναι τὸ σῶμα, καὶ διὰ μόνον τὴν σάρκα
μετρούμενος, καίτοι κατὰ φύσιν ἀμέτρητος ὢν ὡς
θεός: ἐπαῖδῃ γὰρ ἐν ταύτῃ θεός τὲ ἐστὶ καὶ ἄν-
θρωπος, ποτὲ μὲν ἡ λόγος ἐστὶν ἐκ Πατρὸς ἀναλάμ-
ψας, ὅλος ὡς τοῦτο ὑπάρχων νοεῖται μετὰ σαρκός:
ποτὲ δὲ πάλιν ἡ γέγονεν σὰρξ, καίτοι κατὰ φύσιν
ὁπάρχων λόγος, καὶ ἐν ταυτοῦ (2) τῆς ἰδέας φύ-
σεως ἐρηρυσμένος, νοεῖται πάλιν ὡς ὅλος ὢν ἄν-
θρωπος: ὡς καὶ τοὺς τῆς θεότητος αὐτῷ κατὰ φύσιν
ἐναρμόζεσθαι λόγους, ὡς σὰρκα μετὰ σαρκός: καὶ
τοὺς τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς οὐκ ἔχοντι κατὰ φύσιν
τὰ τῆς θεότητος ἴδια, καὶ εἰ θεός κατὰ φύσιν ἐστὶν:
οὐκοῦν ἡ μὲν νοεῖται θεός, οὐδένα τῆς καταπαύσεως
ἔχει τόπον: ἀνωτέρω γὰρ τόπον καὶ περιγραφῆς καὶ
μέρου καὶ σχήματος: ἡ δὲ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἄν-
θρωπος, ὅθεν ἐν μετὰ σαρκός καὶ ἐν τόποις ἐστὶ,
καὶ πόλιν ἰδίαν ἐσχηκέναι λέγεται. (3).

Δ *Ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.*

Τὸ ἀπολύτωρ ἐστὶν, ἐξέτασμεν ἀκριβῶς. Οἱ
μὲν τῶν ἀκολουθούντων τῷ Χριστῷ, ποιεῖν πατέ-
ρων συνεχόντων αὐτοῖς, ἀπαλλάττεσθαι παρεκλόν.
οἱ δὲ καὶ τῶν ἑρρωσιγμένων ἐξέτουν ἀπὸ θεοῦ.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

Matth. xiii, 34. *ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.*

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

ἡ ἀπολύτωρ τοῦς δούλους.

(1) Πόλιν — ἐσχηκέναι. Mai B. N. II, p. 480.

(2) Ταυτοῦς hoc loco non nisi de divinum natu-
rarum sub unica persona adunatione intelligi po-
test, cum centies alibi utriusque in Christo naturae
conservationem Cyrillus affirmaverit. Huiusmodi
dictum aliud Cyrilli celebre fuit in ep. ad Succen-
sum: una est Dei Verbi incarnata natura. Attamen
vocabuli huius ταυτοῦς causa, puto Monophysitas

inter sua ex Cyrillo excerpta hoc etiam colloca-
visse.

(3) Admitemur adhuc in hoc egregio fragmento
studium Cyrilli affirmandae Verbi deitatis aeternae.
Tulit utique Alexandria Arium: sed huic opposuit
divina providentia ex ipsa urbe alexandrina trium-
phales debellatores, Petrum martyrem, Alexandrum,
(de quo nos postea), Athanasium, Cyrillum.

ὅτι οὐκ εἰδότες οἱ μαθηταί, ὅτι κατανεύσας μόνον ἀποπεριβαίνει τοὺς κάμνουσι τὸ ποδοῦμενον, Ἀπόλυσεν αὐτοὺς, φασίν, οὐκ αὐτοὶ μάλλον ἀκροθιῶντες ὡς παραινέσαντες τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ὄχλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ ὅσον μελετῶντες ἤδη τὴν ποιμαντικὴν ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κηδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι.

Καὶ καλεῖσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπ' τοῦς χόρτους, λαβὼν τοὺς πάντες ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐλόγησεν, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις.

Τὸ τῆς οἰκονομίας μυστηρίου πληρῶν ὁ Θεὸς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει· καὶ γὰρ δεῦλου μορφῇ ἀνέλαβε, θεοῦ κατὰ φύσιν. Καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν μαθητῶν δίδωσι τὰς τροφὰς τοῖς ὄχλοις τὴν τῶν ἁγίων αἰνεσιμότητα πρὸς θεὸν ἑγγύτητα. Διὸ οἱ μὴ τοιοῦτοι ἐξῆς ἐστήκασιν αὐτοῦ.

Ἰνα διὰ τρόπου παντὸς θεὸς ὧν φύσει ἐπιγινώσκειται, πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, βλέπει τε εἰς οὐρανόν, ὅσον τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. Ἐπολεῖ δὲ τοῦτο οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς. Ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς πᾶντα πληρῶν, ἢ ἀνωθεν καὶ παρὰ Πατρὸς εὐλογία. Ἰνα δὲ μάθωμεν ἡμεῖς, ὅτι τραπέζης ἀρχόμενοι καὶ μέλλοντες ἄρτους διακλῆν, θεῷ προσάγειν ὀφειλόμεθα, ὅπστις ὡσαύτῃ ἐνθίντες χερσὶ καὶ τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτοὺς καταφέρειν.

Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορεάσθησαν, καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων δώδεκα κομίνους κλίβους.

Τὸ τῶν ἄρτων περισσεῦσαι τὰ κλάσματα, πληθύνος ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγης κατακορεθείσης, πληροφορία σαφὲς ἂν γένοιτο, εἰ τῆς φιλοεξίας τὸ χρῆμα πλουσίαν ἔχει παρὰ θεοῦ τὴν ἀντίκρισιν. Ἐξέστη δὲ ἰδεῖν τοὺς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μὴδὲν οὐκ καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἀπεργήματα. Ἐβρεξεν ἐν ἑρμῇ τὸ μάννα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἰδοὺ ἡ πάλιν ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς καχορήγησαν ἀφρόνως ὅλον ἐξ οὐρανοῦ καθίειν αὐτήν. Τὸ γὰρ πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, καὶ ὅσον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὐρανὸν πολλὴν ἀποθρήψαι πληθύν, οὐκ ἀπεικῆς ἂν εἴη τῷ πρώτῳ σημείῳ.

Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Ἐκλεκτὸν αἰεὶ θεῷ τὸ ἄρρεν, ὡς μαχιμώτατον, καὶ εἰς ἡδὴν ἔλθειν, ἤγουν εἰς εὐεξίαν πνευματικὴν, καὶ σπερματίζειν, καὶ τοὺς λοιποὺς διδάσκειν δυνάμενον, καὶ ἀναμετρεῖν εἰς μέτρον ηλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ ἰσχύον.

Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσευξασθαι. Ὑψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἀκεῖ.

Προσεύχεται οὐχ ὡς δεδμενός τις ὁ θεός, ἀλλ' ὡς ἀρχιερεὺς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἰκεσίας ποιούμενος· καίτοι καθ' ὅ νοεῖται καὶ ἐστὶ θεὸς φύσει αὐτὸς χορηγῶν τοῖς ἁγίοις τὰ αἰτήματα. Εὐχεται δὲ ἔως

A liberationem. Tanquam igitur nossent discipuli fore, ut vel annuendo tantam laborantibus desiderata concederet. Dimittit eos, alunt, non ipsi magis afflicti molestia ut tempore importuno, sed acti sua in turbas charitate, et quodammodo meditantes jam curam **46** pastorem, ac de populo solliciti esse incipientes.

XIV, 19. Et cum fuisset turba discumbere super fenum; accipiens quinque panes, et duos pisces, aspiciens in caelum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turba.

Assumptis humanitatis mysterium implens Salvator in caelum suscipit: clementi servi formam assumpsit cum Deus esset natura. Per manus porro discipulorum dat escas turbis, sanctorum familiaritatem ad Deum commendans. Quare qui tales non essent, seorsim ab illo stabant.

Ut omnimodo, cum Deus esset natura, innotescat, multiplicat paucitatem, suscipit in caelum tanquam ad supernam eorum benedictionem. Faciebat autem hoc secundum imbecillitatem naturae assumptae propter nos. Nam quatenus ipse in caelo apud Patrem est, omnia implet superna ac Paterna benedictione, ut discamus nos incipientes videri ac panes frangere, offerre prius eos ipsos Deo debere; duplitis ad caelum imponentes manibus; atque ita supernam **47** in ipsos benedictionem devocare.

XIV, 20. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt, et tulit reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenas.

Illud autem, panem superesse fragmenta, tanta virorum multitudine saturata, confirmatio clara esse potest hospitalitatem copiosam a Deo consequi remunerationem. Videre autem licet antiquis miraculis haec nova congruere, et totius ejusdemque virtutis esse opera. Manna pluit in deserto Israelitis; at ecce rursum in deserto, indigentibus alimento, copiosae suppediat, quasi ex caelo illud deferens. Multiplicari enim **48** illam paucitatem, et quasi de nihilo tantam alere multitudinem, non absimile erat priori signo.

XIV, 21. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.

Electum Deo semper genus masculinum, quippe pugnacissimum, et quod ad perfectam aetatem venire possit, videlicet spiritualem habitum, ac reliquos docere, et coequare in mensuram aetatis plenitudinis Christi valens.

49 XIV, 23. Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi.

Orat non, prout aliquo indigens Deos, sed tanquam princeps Sacerdotum pro nobis supplicat: licet secundum quod intelligitur et est Deus natura, ipse sanctis postulata concedat. Orat autem usque

⁴⁷ Philipp. II, 6. ⁴⁸ Ephes. IV, 13.

ad vesperam, ut ostendat non facile tedium illius nos subire debere, sed expectandum esse, ac longanimitatem exhibendam: hic quidem igitur ascendit, ibique oravit. Discipuli vero iterum jactantur fluctibus ac hiemem velut ante sustinent, sed tunc quidem cum ipsum haberent in navi, id passi sunt, nunc secum existentes soli; seorsim autem paulatim ad majora eos perducit animatque ut generoso animo omnia perferre discant. Propterea, cum primo quidem periclitarentur, aderat quidem, sed dormiebat, adeo ut paratus minime esset ad ferendum illis solatium. Nunc vero ad majora eos ducens, ne hoc quidem præstat, sed abit, et in medio mari permittit hiemem exsurgere, ut unde spem salutis expectarent, **50** non haberent; ac tota nocte eos jactari ainit, excæcatum, ut ego quidem arbitror, eorum cor excitans: ut tanto timore, quem et tempus et tempestas faciebant, perculis majus sui desiderium ac firmiorem et assiduam memoriam conciperent. Ideo non statim eis adstisti.

XIV, 27. *Confidite, ego sum.*

Dicens, « Confidite, » fidem repetit per quam salvatur unusquisque in Christum sincere credentium; addens vero, « Ego sum, » omnem timorem solvit: Ego enim, inquit, sum, ego qui omnia possum facere.

51 XV, 7. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

Accesserunt quidam Judæorum et consecrare voluerunt animas suas Deo, tanquam in figura quidem adhuc et in umbra; secundum legem tamen confidentes, suorum ipsorum pretia sacerdotibus, ac divino altari afferunt: sed cupiebant quidem nonnulli hanc gloriam, sancti, inquam, esse ac sacri, divinumque anathema; inopia autem pecuniarum cupiditatem hanc præscindebant. Adhortantibus autem eos, cum opus esset, ad hoc Scribis ac Phariseis (admodum enim pecuniarum erant amantes), reverentiam in parentes prætendebant, veroque dicebant vix posse se sibi ipsi illisque necessaria suppeditare. Hi vero e contra suadere audebant, pro nihilo ducendas esse pecunias propter Deum, et si accederent parentes consuetum ab eis ministerium postulantes, dicendum esse docebant patri aut matri: « Munus est, quodcumque ex me tibi profuerit, » id est, Quodcumque a me acceperis, cognosce divino derogatum esse anathemati, et sacris pecuniis manus esse injectas. Consecravi enim memet Deo, et tanquam dono addixi. Parentes vero rerum sacrarum damnum veriti, legibusque de his latis perculsi, cum patientia hoc concoquebant, ac **52** religionem in Deum sibi fieri famis prætextum patiebantur, obmurmurantes forte etiam divino præcepto in suas opportuni-

Α ἐσπέρας, ἵνα δείξῃ ὅτι· οὐ χρὴ ἀψυχόρως ἔχειν παρὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπομένειν, καὶ μακροθυμίαν ἐνδείκνυσθαι (1). Ὁ μὲν οὖν ἀνέβαινεν ἐκείσε, καὶ προσήυχετο· οἱ δὲ μαθηταὶ κλυδωνίζονται· πάλιν καὶ χειμῶνα ὑπομένουσιν ὅλον καὶ πρότερον. Ἀλλὰ τότε μὲν ἔχοντες αὐτὸν ἐν τῇ πλοῇ τοῦτο ἔπασχον, νυνὶ δὲ καθ' αὐτοὺς ὄντας μόνοι. Καὶ γὰρ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ μέζονα αὐτοὺς ἀνάγει, καὶ ἐμδιβάξει εἰς τὸ φέρειν πάντα γενναίως· διὰ δὲ τοῦτο, ὅτι μὲν πρῶτον κινδυνεύειν ἐμελλον, παρὴν μὲν, ἐκάθειδε δὲ, ὡς μὴ ἔτοιμος δοῦναι τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἐπὶ μέζονα ἔγων αὐτοὺς ὑπόμονην, οὐδὲ τοῦτο· ἀλλ' ἀπαιτοῖ καὶ ἐν μέσῃ θαλάσῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, ὥστε μὴδὲ προσδοκῆσαι ποθεν ἀλπίδα σωτηρίας, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἀφίησιν αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι, διεγείρων αὐτῶν, ὡς οἶμαι, πεπωρωμένην τὴν καρδίαν. Καὶ γὰρ τοιοῦτον ὁ φόβος, ὃν μετὰ χειμῶνος καὶ ὁ καιρὸς ἐπολεῖ· μετὰ δὲ τῆς κατανώξεως καὶ εἰς ἐπιθυμίαν μέζονα αὐτοὺς ἐνδύει τὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς μνήμην διηνεκῆ· διὰ τοῦτο οὐκ εὐθεὶς αὐτοῖς ἐπίστη.

Θαρσείτε, ἔγω εἰμι.

Εἰπὼν (2), « Θαρσείτε, » τὴν πίστιν ἀπαιτεῖ· δι' ἧς ἕκαστος τῶν εὐλαϊκῶς εἰς Χριστὸν πιστευόντων σώζεται· ἐπαγαγὼν δὲ, « Ἐγὼ εἰμι, » λύει πάντα φόβον· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμι, ὁ πάντα δυνάμενος ποιῆσαι.

Ἐκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὁμῶν.

Προσέειπὼν τινες τῶν Ἰουδαίων καὶ καθιεροῦν ἐσπούδαζον τῷ Θεῷ τὰς αὐτῶν ψυχὰς, ὡς ἐν τύπῳ μὲν ἔτι καὶ σαρξ· πλὴν κατὰ τὸν νόμον τὰς περὶ σφῶν αὐτῶν ὁμολογούντες τιμὰς τοῖς ἱεράδοι λαχοῦσι, καὶ τῷ θεῷ προσεδρεύουσι θυσιαστηρίῳ· ἀλλ' ἥσαν τινες ἐπίμενοι μὲν τῆς τοιαύτης δόξης, τοῦ ἡγιασμένοι εἶναι, φημι, καὶ ἱεροί, καὶ θεῖον ἀνάθημα· σπάνει δὲ χρημάτων ἀνακόπτοντες τὴν ἐπιθυμίαν. Προτερόντων δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δεῖν εἶναι πρὸς τοῦτο τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων (ἱερασχηματοὶ οὗτοι λίαν), τὴν εἰς γονεῖς αἰδῶ προτεινόντο, καὶ ἀληθεύοντες ἔλεγον, μολὺς δύνασθαι αὐτοὺς κακεῖνοις τὰ ζωαρχῆ πορίζεσθαι. Οἱ δὲ ἀναπαύειν ἐτόλμων παρ' οὐδὲν ἡγέσθαι τὸ χρῆμα διὰ τὸν Θεόν, καὶ προσέειπεν οἱ γεγεννηκότες τὴν συνήθη παρ' αὐτῶν ζητοῦντες ἐπικουρίαν, χρῆναι λέγειν διδασκῶν τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρί, ὅτι « ἄδωρον ἐστίν, ὅπερ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς, » τοῦτέστιν, Ὅπερ ἂν ἐξ ἐμοῦ λάβοις, γίνωσκει τὸ θεῖον παραβλάπτων ἀνάθημα, καὶ χρημασιν ἱεροῖς τὰς χεῖρας ἐπάγων· ἀνατίθεικα γὰρ ἑαυτοῦ καὶ ὡς δῶρον ἐπηγγέλμαι τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ γονεῖς τὰ ἐκ τῆς ἱεροσυλίας δεδιότες βλάβη, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷδε νόμους διαπεφροκότες διεχαρτέρουν οἰμώζοντες, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέθειαν πρόφασιν αὐτοὺς γενέσθαι λιμοῦ διεταίνοντο, κατακαταργότες τάχα πού καὶ τῆς θείας ἐντολῆς ἀδικούσης αὐτοὺς εἰς τὰ καινώματα.

πεῖν.

(2) Εἰπὼν — ποιῆσαι. Cramer. p. 118. Verba ὁ πάντα δυνάμενος ποιῆσαι adduntur ex catena Vaticana.

(1) Catena Cramerii p. 118 addit: Διδάσκει δὲ καὶ τοῦτο· ὥστε ἐν ᾧ χρεῖα, ὀφειλόμεν τὰ κοινωφελῆ λαλεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην διέλεξιν καὶ διδασκαλίαν, ἐπὶ τὴν προσευχὴν χω-

· Διὰ τί τοίνυν, φησὶν, ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν ; · Ἐξαι γὰρ, ἔδει τιμὴν τοῖς φύσαντας, οὐ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἕνεκα τὸν ἐκ' αὐτοῖς καταλύειν νόμον. Οὐκοῦν οὕτως τῶν τῷ Θεῷ προπόντων ἀμελητέον διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οὐτε μὴν εἰσάπαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Θεὸν καταμελητέον· ἀπονέμοντας δὲ μᾶλλον τὸ τῆς ἀγάπης ἐξαίρετον τῇ πάντων ἀρχῇ, τοῦτέστι Θεῷ, καθάπερ ἐν τάξει δευτέρῃ καὶ γαίῃ παρακομίζειν εὐθὺς, καὶ εἰς τοὺς τῆς γενέσεως ὑπουργοὺς τὰς αὐτοῖς εἶναι μάλιστα προπύσας τιμὰς.

Ὁσῶν vos ite.

Τοὺς μαθητὰς γοῦν ἀσυνέτους ὁ Κύριος φησὶ περὶ τὸ σῶμα στερεομένους, ὥστε οἱ Φαρισαῖοι, καὶ μηδέπω διαβαίνοντα· ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀνθρώπων. Βρώματα οὖν, φησὶ, σῶματος ἔχει πληρωσιν, καρδίας δὲ οὐχ ἅπτεται. Τὸ δὲ καρδίας μὴ ἐφαπτόμενον, οὐ δύναται κοινῶσαι τὸν ἀνθρώπον τὸν ἀληθινόν, ἢ μὴ καθαρὸν ἀπεργάσασθαι.

Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις.

Εἰπὼν (1) δὲ, « Γενηθήτω, » βασιλικῶς ἐφθέγγετο· οὐ δὲ εὐχῆς τὸ δράμα ἀνύσας, ἀλλὰ διὰ τῆς θεοπροποῦς ἐξουσίας (2). Ἐξηθέτος· τοῦ λόγου, τὸ ἔργον οὐ χρονίζει· Θεὸς γὰρ ὁ λέγων, καὶ τὸ βῆμα ἐνεργεῖν, καὶ ἡ δύναμις πανταχοῦ.

Ὅσα τοὺς δούλους θαυμάσαι.

Ὁσῶν τὸ τοῦ Κυρίου κατέμαθον ἀξίωμα εἶναι Θεός ἐστιν· ἀλλ' ἀνθρώπων ἐνόμιζον αὐτὸν ψιλόν. Αἰδ καὶ τῷ Θεῷ Ἰσραὴλ τὴν δόξαν ἀπέπαμνον.

Οἱ δὲ ἀσθλοῦτες ἡσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδῶν.

Ἐκ πολλῶν (3) δείκνυσιν εἶναι Θεός ἐστι. Καὶ οὐδὲν ἦτον ἐκ τοῦ τρέφειν ἐν ἐρήμῳ τὸν δῆλον. Τοῦτο γὰρ παρίστανται, οἰονεῖ πως ἄκων διὰ τὴν ἀνάγκην, καὶ τὸ τῆς τροφῆς δυσπόριστον ποιῶν τὸ τῶν ἄρτων σημεῖον· ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίησεν ἐν πόλει, ὅπου τῶν ὠνίων ἡ ἀφθονία. Πλὴν δυνάμενος λόγῳ κραταιῶσαι τοὺς δούλους, τοῦτο οὐ ποιεῖ, διὰ τὸ ἀφανές· τὸ δὲ τῶν ἄρτων ὡς ἐναργῶς δεικνύων τὴν αὐτοῦ θεοκρατίαν δόξαν ἐποίησε.

Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος, εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Οὐκ εἶπεν ὁ Πέτρος· Σὺ εἶ Χριστὸς, ἢ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ· Ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πολλοὶ μὲν γὰρ χριστοὶ κατὰ χάριν, καὶ υἱοθεσίας ἀξίωμα ἔχοντες, ἀλλὰ μόνος εἶς ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Αἰδ μετὰ ἄρθρου ἐφη· « Ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Εἰπὼν δὲ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δείκνυσιν εἶναι αὐτὸς ζωὴ ἦν, καὶ θάνατος αὐτοῦ οὐ κυριεύει. Καὶ γὰρ πρὸς ὀλίγον ἡ σὰρξ ἡσθάνθησεν ἀποθανοῦσα, ἀλλ' ἀνίστη, μὴ δυναμένη τοῦ ἐν αὐτῇ λόγου ὑπὸ δεσμῷ θανάτου κρατεῖσθαι.

Καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς.

(1) Εἰπὼν — πανταχοῦ. Cramer. p. 125.

(2) Hucusque fragmentum apud Corderium p. 534.

A tates injurio: « Cur, igitur ait, irritum fecistis præceptum Dei, propter traditionem vestram? » Oportebat enim, oportebat honorare parentes, non propter religionem in Deum legem de ipsis solvere. Non igitur, quæ Deo conveniunt propter humana negligenda sunt, neque omnino homines propter Deum despiciendi: distribuenda vero potius est charitas eximia in omnium principium, id est, Deum, sicut et secundo ordine in proximum statim eam conferre, et vel maxime in vitæ auctores congruos eis honores.

53 XV, 17. Nondum intelligitis.

Discipulos igitur sine intellectu Dominus ait circa corpus occupatos, sicut Pharisei, ac nondum ad interiorem hominem ascendentes. Cibi igitur, ait, corpus implent, cor vero non attingunt. Quod autem cor non attingit, non potest communicare verum hominem, aut non mundum efficere.

XV, 28. Fiat tibi sicut vis.

Cum dicit, « Fiat, » regie loquitur, non precibus, sed auctoritate divina miraculum perficiens. Emisaa voce, statim opus sequitur: Deus est enim qui loquitur, verbumque efficax, et potentia ubique præsens.

XV, 31. Ita ut turbæ mirarentur.

Nondum Domini dignitatem noverant; Deum esse ipsum minime adhuc persuasi, sed hominem purum ac simplicem reputabant. Propterea ad Deum Israel gloriam referebant.

54 XV, 38. Erant autem, qui manducaverunt quatuor millia hominum extra parvulos et mulieres.

E multis ostendit Deum se esse, præsertim ex eo quod turbam pasceret in deserto. Hoc enim proponit, quasi quodammodo invitatus, propter necessitatem et alimentum penuriam ac difficultatem panum miraculum ederet: quod in civitate non fecit, ubi venalium rerum copia. Cum tamen verbo corroborare posset turbas, id non facit, quia id observatum non esset: illud vero de panibus tanquam ad oculum ostendens, Deo convenientem de se concitavit opinionem.

XVI, 16. Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi.

Non dixit Petrus, Tu es Christus vel Filius Dei, sed Christus, Filius Dei: multi siquidem christi sunt gratis qui et dignitatem adoptionis filiorum consequuntur, sed tantum unus natura Dei Filius: ideo rum articulo dixit: Hic Christus, hic Filius Dei. Dicendo autem ipsum esse Filium Dei vivi, ostendit ipsum vitam esse, mortemque illi non dominari. Licet enim ad exiguum tempus caro mortua fuerit infirmata, sed resurrexit. Verbo quod in ea erat minime valente mortis compede detineri.

XVI, 18. Et portæ inferi non prævalerunt adversus eam.

(3) Hoc fragmentum Cramerus edidit p. 127, sed corruptum et mutilum, cum tamen ex Corderio haberet unde sanaret.

Quemadmodum additione materis accensa flamma, in majus exerescit, ita etiam persecutionibus Christi Ecclesiam delere studentes, ad majorem gloriam ac virtutem eam promoverent. Si vero Ecclesie, inquit, non praevalerunt, multo minus nobis: itaque ne turberis, Petre, cum audieris es tradendum me tuique assignandum. Dein alium quoque honorem profert.

55 XVI, 18. Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Et dabo tibi claves regni caelorum.

Animadvertite quomodo Dominum se summam coeli terraeque declarat. Promittit enim quae supra nostram naturam sunt, imo et supra angelicam conditionem, quae denique uni et excedenti omnes naturae et majestati attribuere decet. Primo quidem esse Ecclesiam in potestate sua dicit, quam alioqui sacrae Litterae Deo potius quam ulli homini subjectam affirmant. Ait quippe Paulus, Christum sibi illam comparasse quavis macula rugaeque carentem¹: quam etiam fundasse dicit, firmitate eidem attributa, quum tunc ipse virtutum Dominus, atque huic Petrum pastorem praeposuit (1). — Tum subdit: « Et tibi dabo claves regni caelorum. » Hanc vero vocem non angelus, non alia quavis rationalis potestas praeferre potest. Decet autem potius omnium dominatorem Deum, qui coeli terraeque lenet potestatem. Tempus tamen domi resurrectionis hora fuit, cum dixit: « Accipite Spiritum sanctum. Quorumcumque dimiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum relinueritis, retenta sunt². »

XVI, 27. Filius enim hominis venturus est cum gloria patris sui.

Gloriam dicit transfigurationem commutationemque naturae nostrae, quae gloriam incomparabilem habebit, prae qualibet specie in praesentiarum specabili.

56 XVI, 24, 25, 28. Abneget semetipsum... Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdat eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam... Sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem.

Cum nondum ex alto virtutem acceperant discipuli, par erat eos forte in humanas incidere infirmitates, ac simile quid cogitantes dicere: Quomodo abnegabit quis seipsum? aut quomodo, qui perdiderit animam suam, inveniet eam? quodnam autem illis haec patientibus praeremium? Propterea ut eos ab ejusmodi cogitationibus avertat, et quodammodo armet ad fortitudinem, futurae illis gloriae cupiditatem excitans, ait: « Sunt quidam de hic stantibus, » etc., Petrum insinuans ac filios Zebedae: hi enim in transformatione simul assumpti sunt, quam

« Ὅσπερ οἱ ἐν τῇ προσθήκῃ τῆς ὕλης καὶ αὐτομένης ἐπὶ τὸ μέζον ἀφρονεῖς τὴν φλόγα, οὕτως καὶ οἱ καθελὲν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν σπουδάζοντες διὰ τὸν θωγμὸν αὐτὴν εἰς μέζον δόξης προήγαγον καὶ θυνάμειος. Εἰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας, φησὶν, οὐκατισχυθούσι, πολλῶν μάλλον ἐμοῦ. Ὅστε μὴ εὖ φοβηθῆς, Πέτρε, ἐπειδὴν μέλλεις ἀκούειν, ὅτι παραδοθήσῃ καὶ σταυρωθήσῃ. Εἴτα καὶ ἑτέραν λέγει τιμὴν.

Ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀέτρῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ἀθροῖ (2) ὅπως Κύριον αὐτὸν ἀποφαίνει συλλήδων ὁρατὸν καὶ γῆς ὑποκινεῖται γὰρ τὰ ὑπὲρ φύσιν τὴν καθ' ἡμέας, μάλλον δὲ καὶ τάξεως τῆς ἀγγελικῆς, καὶ ὅσα μόνῃ πρέπει χαρίζεσθαι τῇ ἀνωτάτῃ πασῶν φύσει τε καὶ δόξῃ· πρῶτον μὲν γὰρ φησὶν ἐφ' αὐτοῦ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν· καίτοι τῶν ἱερῶν Γραμμάτων θεῶ μάλλον καὶ οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων ἀφαιρουμένων αὐτὴν· ἐφ' ἧ γὰρ ὁ Παῦλος, ὅτι αὐτὴν αὐτῷ παρέστηγεν ὁ Χριστὸς· μὴ ἔχουσιν σπῖλον ἢ ρυτίδα· ἣν δὲ καὶ θεμελιῶν ἐπαγγέλλεται, τὸ ἀκατάσβεστον αὐτῇ προσνέμων, ὥς αὐτὸς ὑπάρχων τῶν δυνάμεων Κύριος· καὶ ταύτης ποιμένα τὸν Πέτρον ἐπίστησιν. — Εἴτα ἐφ'· « Καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. » Ταύτην δὲ φωνὴν οὐκ ἀγγέλος, οὐκ ἄλλη τις λογικὴ δύναμις· φθέγγεσθαι δύναται. Πρέπει δὲ μάλλον τῷ πάντων κρατοῦντι θεῷ, καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι γῆς καὶ οὐρανοῦ, πλην ὁ τοῦ ὧρου καιρὸς ἦν ἡ τῆς ἀναστάσεως ὥρα, ὅτε εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ὃν τινὼν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται· αὐτοῖς, ὃν τινὼν κρατῆτε, κειράτηνται. »

Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

Δόξαν (3) φησὶ τὸν μετασχηματισμὸν καὶ μεταλλαγμὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἀσυγκρίτον ἔχοντα δόξαν παρὰ τὸ γυν ὁρώμενον σχῆμα.

Ἀπαρτήσασθω αὐτόν... Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἔσται ἐμοῦ, ἐθήσει αὐτήν... Εἰσι τινες τῶν ὧδε ἐστῶτων οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου.

Ἐπεὶ οὖτοι τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐσχηκότας ταῖς μαθηταῖς, εἰδὼς ἦν τάχα πού καὶ ἀνθρωπίναις περιπεσεῖν ἀσθενείαις, καὶ τι τοιοῦτον ἐννοησάμενος, εἰπεῖν· Πῶς ἀρνήσεται τις αὐτόν; ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἐθήσει αὐτήν; Τί δὲ τοῖς τοῦτο παθοῦσιν ἰσχυμὸν γέρας; Διὰ τοῦτο, ἵνα τῶν τοιούτων αὐτοὺς ἀποστήσῃ λογισμῶν, καὶ ὅλον μεταχαλκεύσῃ πρὸς εὐαγρίαν τῆς ἐσπεμένης αὐτοῖς εὐχέλαιας, ἐπιθυμίαν ἐντεκεῖν, φησὶν· « Εἰσι τινες τῶν ὧδε ἐστωκότων, » καὶ τὰ ἐξῆς, Πέτρον αἰνιτικόμενος, καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου· οὗτοι γὰρ ἐν τῇ μεταμορφώ-

¹ Ephes. v, 27. ² Joan. xi, 23.

(1) Animadvertite testimonium pro Petri primatu.

(2) Ἀφρονεῖς τὴν Πέτρον ἐφορῶντιν. Mai B. N.

III, 131. Reliqua ex Corderio qui in superioribus nonnulla similit.

(3) Ἀδξάν — σχῆμα. Mai B. N. III, 131.

οι συμπαραλήφθησαν, ἣν καλεῖ βασιλείαν, ὡς ἐκ-
φάνησαν τῆς ἐξουσίας τὸ ἀπατον, καὶ τῆς πρὸς τὸν
Πατέρα γνησιότητος τὸ ἀπαράλλακτον. Ἐν αὐτῇ δὲ,
καὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τὸ δέλωμα, καὶ τὸ
φρικτὸν ὑπερήλωσε προσέμιον, ταύτην ἐκείνης, καὶ
οἷον βεβαίωσιν ἐνδείξαμενος· ἤξει γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ ἐν μικροπρατείᾳ τῇ καθ'
ἡμᾶς.

Εἰς ὅρος ὄψηλόν.

Εἰς τὸ ὅρος ἀνεισι, δεικνύς, ὅτι χαμαλὸς ὁ νοῦς
οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτήδειος, ἀλλ' ὁ κατ'
ἰδίαν γεγὼώς, καὶ ἐξω φρονεῖων βιωτικὸν ἐν ἡσυ-
χίᾳ.

Καὶ μεταμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν.

Πεπράχθαι δὲ φαμεν τὴν μεταμόρφωσιν, οὐχὶ δὴ-
που τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον μεταβαλόντος τοῦ σώ-
ματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς φωτεινοῦς περισσευούσης
αὐτοῦ· μέιναντος γὰρ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σχήματος,
ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον οἱ χαρακτήρες διὰ φωτεινοῦς
χρώματος διεχρῶννυντο.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύ-
ριε, καλὸν ἔστιν ἡμᾶς ὥδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιή-
σωμεν ὥδε τρεῖς σκητὰς, σὺ οἶ μίαν, καὶ Μωϋσῆ
μίαν, καὶ ἑλὶαν ἑλὶαν.

Οὐκ ἤδει τί ἐλάλει. Πρὸ γὰρ τοῦ πάθους καὶ τῆς
ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ
θανάτου, καὶ τῆς φθορᾶς τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἀδύνα-
τον ἦν τὸν Πέτρον συνεῖναι Χριστῷ, καὶ τῶν σκη-
τῶν ἐφίεσθαι (!) τῶν ἐν οὐρανῷ. Ταῦτα γὰρ δεῖ γε-
νέσθαι μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν καὶ εἰς
οὐρανὸν ἀνάβασιν.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ ἔπεσον ἐπὶ πρό-
σωπον αὐτῶν καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα.

Ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ καλὴ τε καὶ
ἀξιάστος, ἀκράτῳ δὲ ᾗδῃ κατεχόμενοι δειματι πί-
πτουσιν οἱ μαθηταί, ἵνα δὴ πάλιν καὶ διὰ τούτου
μᾶθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτῃ τοῖς ἐπὶ γῆς ἡ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν ἀνακρίψανται μεσιτεῖα, νοουμένη δηλαδὴ
κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον· εἰ μὴ γὰρ
γέγονε καθ' ἡμᾶς, τίς ἂν ἡμῶν ἦνεγκεν ἄνω προσ-
βάλλοντα Θεόν, καὶ τὴν ἀπατον αὐτοῦ δόξαν οὐδενὶ
τάχα τῶν γεννητῶν φορητὴν ἐμφαίνοντα; Φῶς γὰρ
οἰκεῖν αὐτὸν ἀπρόσιτον καὶ ὁ μακάριος ἐφῆσε Παῦ-
λος.

Τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ δεῖ κερί Ἰωάννου
τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.

Δείκνυσιν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰουδαίους ἴδιαν ἀγνοού-
τας τὰς Γραφάς. Ἐξ ὧν τὸν Ἰωάννην οὐκ ἔγνωσαν·
τούτῃσι τὸν πρῶτον Ἠλίαν, τὸν τὴν ὁδὸν ἐτοιμά-
σαντα τοῦ Κυρίου· ὃν ἀγνοούντες καὶ ἀποκτείναντες
τὸν τοῦ Χριστοῦ πρόδρομον, καὶ αὐτὸν ἠγνόησαν τὸν
Κύριον καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν.

Ὡς γὰρ ἀπιστος καὶ δυσπραγμένη, ὥς πότε
ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ὥς πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;

Ὡς πότε, φησί, συνδιατώματι ὑμῖν τοῖς οὕτως

¹¹ I Timoth. vi, 16.

(1) Pro ἐφίεσθαι suspicor legendum ἐφικέσθαι.

A regnum vocat tanquam indicantem ineffabilem po-
testatem, et genuinum eum esse Patris Filium. In
ipsa vero quoque secundæ presentie dignitatem, et
terribile subindicavit initium illius, ac quasi confir-
mationem ostendit; veniet enim in gloria Dei et
Patris, non in nostra tenuitate.

XVII, 1. In montem excelsum.

In montem ascendit, ostendens terrenam mentem
ad contemplationem minimæ idoneam esse, sed
solitariam, et extra temporales curas in quiete con-
stitutam.

XVII, 2. Et transfiguratus est ante eos.

Factam autem transfigurationem esse dicimus.
non quod corpus humanum alio corpore mutaretur,
sed gloria quadam instar lucis illud fuerit circum-
datum. Corporis enim permanente figura, ejus li-
neamenta gloriosius luciformi quodam colore imbuta
fuerunt.

58 XVII, 4. Respondens autem Petrus dixit ad
Jesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, fa-
ciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moysi
unum, et Elie unum.

Nesciebat quid diceret. Ante passionem enim et
resurrectionem Salvatoris destructionemque mortis
et corruptionem corporum nostrorum fieri non
poterat ut Petrus esset cum Christo et tabernaculi
coelestibus fruere. Hec enim duntaxat fieri fa-
ciunt post resurrectionem Salvatoris et ascensionem
in celum.

59 XVII, 6. Et audientes discipuli ceciderunt in
faciem suam et timuerunt valde.

Dei quidem et Patris vox bona et amore digna:
sed mero metu jam perculsi cadunt discipuli, ut
rursus per hoc etiam discamus, quam maxime ne-
cessarium esse, ut iis qui in terra sunt, mediatio
apparuerit Salvatoris, intellecta scilicet per incar-
nationis modum. Nisi enim nobis similis factus
fulset, quis utique superne descendenter capere
potuisset, ac ineffabilem illius gloriam quam nemo
fortasse eorum qui nati sunt ferre potest, apparen-
tem? Lucem enim eum inhabitare inaccessibilem
beatus Paulus dixit ²¹.

D XVII, 13. Tunc intellexerunt discipuli quia de
Joanne Baptista dixisset eis.

Ostendit Judæos in erassa et supina Scripturarum
ignorantia jacere, ex eo quod illarum indicio non
agnoverint Joannem, hoc est primum Eliam, eum:
qui viam Domini præparavit: quo 60 ignorato et
interfecto Christi præcursores, ne ipsum quidem
agnoverunt Dominum, quem tandem occiderunt.

XVII, 17. O generatio incredula et perversa, quous-
que ero vobiscum? usquequo patiar vos?

Quandiu, inquit, versabor vobiscum, ita contumelio.

ais et incredulis? ostendens cōgi se per præsentiā in carne conversari cum non bonis, ut ipsos corrigeret.

Infidelis quodammodo etiam perversus est, nulloque modo recte agere novit. Cum similibus vero Christus esse designatur, et si quid humano more dicendum est, contemnit; non tamen hoc ad illius personam tantum se extendit, ut ne hominem esse dubites, sed ad omnes etiam Judæos. Probabile enim erat multos præsentiū scandalizari ac inconvenientia cogitare de iis. Cum vero dixit, «Quousque commorabor vobiscum?» ita injurias inferentibus et infidelibus ostendit corporeæ suæ præsentiæ tempus postulare ut cum eis commoretur, cum clementia Deum decenti erga eos qui boni non sunt, ut eos per ea quæ facit corrigit: ostendit **61** autem acceptam sibi etiam esse mortem, et se hanc cupere, discessumque desiderare; neque tam cruci affigi, quam cum eis versari sibi esse grave: non tamen in hisce criminibus stitit sermonem. At quid ait? «Ferte mihi ipsum hoc.»

XVII, 18. Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.

Nisi oporteret dæmoniāci patrem tristem abire, nec voti compotem ut qui non sine culpa accesserat, sed ehorum apostolorum incusarat, criminatus non potuisset eos increpare dæmonem, quin ipsum quoque calumniatus erat potestatum Dominum. Qui enim dicebat eos infirmos esse et impotentes contra imundos spiritus, qui a Christo ipsos ejiciendi acceperant potestatem, is potius gratiam accusat, quam eos qui illam **62** acceperunt: quapropter infidelem illum patrem, ideoque perversum, vacuum oportuisset dimitti. Sed ne quis pulet ipsummet etiam Christum ad mirabilem hanc curationem infirmum esse, increpavit imundum spiritum, et confestim filius a morbo liberatus est, et reddidit eum patri suo; antequam enim curaretur, non patris erat, sed spiritus illi dominantis.

63 (CAP. XVII, passim.)

Itaque deduxit quidem secum in montem primarios, ostenditque illis gloriam, qua suis temporibus toti mundo præfulgebit. Deinde descendens de monte, perverso et crudeli spiritu quemdam liberavit. Sed oportebat eum omnino salutarem pro nobis sustinere passionem, ac Judæorum perferre perversitatem: quo facto, neque improbable est turbandos fuisse discipulos, illudque forte intra se cogituros dicturosque: Qui tot mortuos resuscitat cum divini quodam potestate, qui mare increpat ac ventos, qui verbo conterit Satanam, quomodo nunc capitur et in laqueos incidit hominidarum? decepti sumus igitur Deum ipsum esse putantes. Ut igitur cognoscant prorsus et omnino futurum, insinuat eis mysterium passionis.

XVII, 24. Venientibus autem illis in Capharnaum,

ὁδρισταῖς καὶ ἀπίστοις; δεικνύων ὅτι ἡ μετὰ σαρκὸς παρουσία αὐτοῦ ἠγάγκασεν αὐτὸν συναναστρέφεσθαι τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα διορθώσῃται αὐτοῦς.

Ὁ ἀπίστος ἵσταται πού καὶ διεστραμμένος, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὀρθοποδεῖν εἰδώς. Τοῖς δὲ τοιούτοις οὐκ ἀξίον συνέιναι ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰ χρή τι τῶν ἀνθρωπίνων εἰπεῖν, ὀλιγωρεῖ· πλὴν οὐκ εἰς τὸ τοῦτου πρόσωπον εἶναι μόνον ἀποτείνεται, ἵνα μὴ ἀπορῃσῃ τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' εἰς πάντας Ἰουδαίους. Καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐννοῆσαι περὶ αὐτῶν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι «Ἔως πότε συνδιαιτῶμαι ὑμῖν;» τοῖς οὕτως ὀβριζοῦσι καὶ ἀπίστοις δεικνυσὶν ὅτι ὁ τῆς ἐσθάρου παρουσίας καιρὸς ἀπῆται αὐτὸν συνδιαιτᾶσθαι μετὰ θεοπροποῦ; ἡμερότητας τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα αὐτοὺς **B** δι' ὧν ποιεῖ διορθώσῃται· δεικνυσὶ δὲ καὶ ἀσπαστὸν ὄντα τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ ἐπιθυμεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ ποθεῖν τὴν ἀποδημίαν, καὶ ὅτι οὐ τὸ σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βαρὺ· οὐ μὴν ἔσθῃ μέχρι τῶν ἐγκλημάτων. Ἀλλὰ τί φησι; «Φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε.»

Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκεῖνης.

Εἰ καὶ ἴδει τὸν τοῦ δαιμονωνῶτος πατέρα λυπούμενον ἀπελθεῖν, οὐ τετυχηκότα τῆς φιλοτιμίας, ὅτε οὐκ ἀμώμητον ποιησάμενον τὴν πρόσδοον, ἀλλὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων μεταδοήσαντα, εἰπόντα, μὴ ἰσχύσαι αὐτοὺς ἐπιτιμῆσαι τῷ δαίμονι· μᾶλλον δὲ αὐτὸν διαβάλλοντα τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον. Ὁ γὰρ λέγων ἀσθενῆσαι πρὸς ἐνέργειαν τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων τοὺς παρὰ Χριστοῦ ἐξουσίαν λαβόντας, ἐβάλλειν αὐτὰ, τῆς χάριτος μᾶλλον κατηγορεῖ, οὐχὶ τῶν λαβόντων αὐτήν· διὰ ταῦτα τοῖσιν τὸν ἀπίστον ἐκ Ἰνὸν πατέρα, καὶ διὰ τοῦτο διεστραμμένον, ἐκρῆν κενὸν ἀποπεμφθῆναι. Ἀλλ' ἵνα μὴ τις εἴπῃ καὶ αὐτὸν ἀτονῆσαι τὸν Χριστὸν πρὸς τὴν τοῦ παραδόξου κατόρθωσιν, ἐπετίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα τοῦ νοσεῖν ὁ παῖς ἀπηλλάττετο, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· πρὶ γὰρ τοῦ θεραπευθῆναι, οὐκ ἦν τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος.

Οὐκοῦν ἀνεκόμεσι μὲν εἰς τὸ δρᾶν τοὺς κορυφαίους, καὶ εἰδείξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν μετ' ἧς ἐπιλάμψῃ τῷ κόσμῳ κατὰ καιροῦς. Εἶτα, κατελθὼν ἐκ τοῦ βρους, πονηροῦ τε καὶ ἀπηνοῦς πνεύματος ἡλευθέρωσέ τινα. Ἀλλ' ἴδει πάντως αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεῖναι πάθος, καὶ τῆς Ἰουδαίου ἀνασχίσθαι σκαιότητος· οὐ δὲ γαγονότος, οὐδὲ ἀπεικὸς ἐν θυρῶν εἶσεσθαι τοὺς μαθητὰς, κακείνῳ πού τάχα καθ' ἑαυτοὺς ἐννοεῖν καὶ λέγειν. Ὁ τοσούτους νεκροὺς ἀναστήσας, ἐν ἐξουσίᾳ θεοπροπεῖ καὶ θαλάσσαις ἐπιτιμῶν καὶ πνεύμασιν, ὁ λόγῳ συντρίβων τὸν Σατανᾶν. πῶς ἦλω νυνὶ, καὶ τοῖς τῶν φρονούντων ἐμπέπτωκε βρόχοις; Ἀρα ἡπατήθημεν θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτόν. Ἴνα τοῖσιν εἴδειεν τὸ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐσόμενον, προμηνῇ αὐτοῖς τοῦ πάθους τὸ μυστήριον.

Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοὺμ, προσ-

ἦλθον οἱ τὰ διδραχμα λαμβάνοντες ἐπὶ Πέτρῳ A
καὶ εἶπον· Ὁ διδάσκαλος ὡμῶν οὐ τελεῖ τὰ δι-
δραχμα; λέγει· Ναί.

Ἔμοι δοκεῖ, ὅτι κατὰ πόλιν ἐκάστην ἀπῆλθον τὰ
διδραχμα, διὰ καὶ ἐν Καπερναούμ εἰσῆλθον, ἐπειδὴ
πατὴρ Χριστοῦ ἐνομίζετο· καὶ πανούργως ἐρωτῶσι
τὸν Πέτρον· Ἐπειδὴ, φησὶν, ἔθος ἔχει τοῖς τοῦ Μω-
σέως ἀντιπράττεσθαι νόμοις, οὐδὲ τὸ διδραχμον τελεῖ·
εἰδὼς ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἦν εἰπών· « Οὐκ ἤλθον κα-
ταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι, » καὶ ὅτι τῆς
οἰκονομίας ὁ τρόπος τοῦτο ἀπαιτεῖ. Τοῦτοις μὲν οὖν
εἶπεν ὁ Πέτρος, ὅτι τελεῖ· τῷ δὲ Χριστῷ οὐκ εἶπεν,
τοῦς ἐρυθρίων ὅπερ τούτων διαλεχθῆναι.

Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλισωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς
εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἀγκυρὰν, καὶ τὸν ἀνα-
βάντα πρῶτον ἰχθὺν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα B
αὐτοῦ εὐρήσεις στατήρα. Ἐκείνον λαβὼν δὸς αὐ-
τοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Ἡδύνατο ὁ Σωτὴρ καὶ ἐκ τῆς γῆς παραγαγεῖν τὸν
στατήρα· οὐκ ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἐκ τῆς θαλάσ-
σης τὸ σημεῖον εἰργάσατο, ἵνα δείξῃ μυστηρίον ἡμῖν
θεωρίας ἱμνίων. Ἡμεῖς γὰρ ἔσμεν οἱ ἰχθύες θηρευ-
θέντες ἐκ τῶν τοῦ βίου παραχῶν διὰ τῶν ἀποστολικῶν
διδασμάτων. Ἐχομεν δὲ ἐν τοῖς στόμασιν ἡμῶν τὸν
στατήρα, τουτέστι τὸν Χριστόν.

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ
τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

Ὁ στατήρ (1) ὁ ἀληθινός τε καὶ νοητός, καὶ ὡς ἐν
τύπῳ τῷ ἐξ ὕλης δηλούμενος, αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ διπλοῦς χαρακτήρ.

Ἔσα ἐὰν δῶσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, κ. τ. λ.

Ἐπειδὴ δίδωσι τοῖς τὸ διδάσκειν λαχοῦσιν, ἐξουσίαν
τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν, ὁ Χριστός, μὴ μεταφορικώντων
τῶν ἀπαξ ἐκκληνάντων πρὸς ἑσέιν ἀρετῆς, χρη-
δεῖναι τὰς τῶν ἁγίων φωνὰς, καὶ μὴ πολλοὶ τινες
εἶεν οἱ διορίζοντες. Ἡ πληροφόρησις γὰρ καὶ τοῦτο
ἡμᾶς ὁ Χριστός, οὐχὶ δῆπου πάντες, ὅτι ἐκ πολλῶν
ἔσται βέβαιον εἰπών, ἀλλ' εἰ καὶ δύο τὸν ἀριθμὸν
συμφώνως καὶ περιεσκεμμένως ὀρίσσειαν, εἰς πέρας
ἤξειν ἐπαγγεῖλάμενος. Συνέσονται γὰρ, φησὶ, καὶ
συνοριῶ, εἰ μόνοι δύο συναχθεῖν δι' ἐμέ· οὐ γὰρ [τὸν]
τῶν συνιόντων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν τῆς εὐσεβείας καὶ
φιλοθείας δύναμιν ἐνεργὸν γενήσεσθαι φησι.

Ἐκέλευσε παραῖναι αὐτὸν, καὶ τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα.

Διὰ τῆς πράσεως τῆς γυναικὸς, καὶ τῶν λοιπῶν,
σημαίνεται τῶν παρὰ Θεοῦ τεχνούντων ἢ εἰς ἅπαν ἀφ-
αίρεσις, καὶ ἀπόπτωσις παντελῆς. Ἡ γὰρ πρᾶσις τὴν
ἀπὸ Θεοῦ δηλοῖ ἀλλοτριώσιν.

Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος
βασιλίδος διελθεῖν.

Κάμηλον ἐνταυθὰ φησιν, οὐ τὸ ζῶον τὸ ἀχθοφόρον,
ἀλλὰ τὸ παχὺ σχοινίον ἐν ᾧ δεσμεύουσι τὰς ἀγκύρας
οἱ ναῦται. Ἦδη πως ἐγγὺς καὶ ἀγγιχθὺρον τοῦ ἀδυ-
νάτου τὸ χρῆμα τίθεις, δεικνύται οὐχ ὁ τυχὼν μισθὸς

(1) Ὁ στατήρ — χαρακτήρ. Mai B. N. II, 481.

A accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum,
et dixerunt : Magister vester non solvit didrachma'
Ait : Etiam.

64 Mihi videntur per singulas civitates didrach-
ma exegisse, ideoque in Capharnaum ingressi sunt,
quia patria Christi putabatur ; et astute interrogant
Petrum : Quia, inquit, solet legibus Moysi adversari,
neque didrachma solvit ? non nescius Christum
dixisse : « Non veni solvere legem, sed adimplere, »
et dispensationis modum hoc postulare ; ideo
respondit iis Petrus, eum solvere, Christo vero
non dixit, erubescens fortasse de hisce loqui.

XVII, 27. Ut autem non scandalizemus eos, vade
ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus
ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies state
rem ; illum sumens, da eis pro me et te.

Potuisset utique Salvator etiam ex terra sta-
terem effodere, noluit autem, sed e mari signum
arcessivit, ut mysterium nobis innueret arcana
intelligentia plenissimum. Nos enim pisces sumus
ex vitæ ac sæculi tempestatibus apostolicæ præ-
dicationis piscatu quodam extracti. Habemus au-
tem in ore 65 statorem, scilicet Christum.

Sancti Cyrilli episcopi Alexandriæ ex commentario
in Matthæi Evangelium.

Stater verus ac intellectualis, in typo veluti ma-
teriali exhibitus, ipse est Dominus noster Jesus
Christus, duplex character.

66 XVIII, 18. Quæcunque alligaveritis super
terram, etc.

Quia dedit iis, qui docendi munus sortiti sunt,
potestatem ligandi atque solvendi Christus, non
conversos eos, qui semel ad sectandam virtutem
fuerunt propensi sanctorum voces timere oportet,
etsi non multi sint qui definire id possunt : certiores
enim de hoc nos Christus fecit, non utique omnino
ex multis confirmationem fore dicens, sed etsi duo
numero, consentiendo et circumspecto definierint,
finem promittit assecuturos. Simul enim, inquit,
ero, simulque definiam, etsi duo soli congregati
fuerint propter me ; non enim simul existentium
numerum, sed pietatem Deique amorem efficacem
fore ait.

67 XVIII, 25. Jussit eum venundari, et uxorem
ejus, et filios.

Per venditionem uxoris ac reliquorum innuitur
delectabilium omnium a Deo plena sublatio, ac
omnimoda privatio. Hæc enim venditio alienatio-
nem a Deo declarat.

XIX, 24. Facilius est camelum per foramen acus
pertransire.

Camelum hic dicit, non animal oneribus ferendis
destinatum, sed crassum funem, cui anchoras alligant
nautæ. Jam quodammodo rem impossibilem esse di-
cens ostendit non quamlibet mercedem divitibus et

potentibus convenire. Ideoque Deipus idipsum esse ait, ut ostendat magna gratia opus esse, ut quis in futurum hoc recte faciat.

XIX, 29. Centuplum accipiet.

Subintelligendum est, licet non eadem cum discipulis alii fideles consequantur, habituros tamen pro carnalibus quidem cognatis cum Deo familiaritatem, fraternitatemque sancta civitate primogenitorum matre, ad vitam sine fine accipiendam, quæ est in fruitione sempiterna, et in deliciis ac nulla unquam bonorum privatione; hoc enim vera vita est, nam alioqui et peccatores victuri sunt. Omnes enim resurgemus, sed eum in pœnis sine cessatione futuri sint, in morte esse dicuntur: quibus multo melior mors hoc statu est. Verum cum Marcus ²² dicat multo plura in hoc sæculo accepturos, rursus de spiritualibus gratis multam hisce terrenis præcellentibus: quæ sunt arrhæ quædam futurorum bonorum quas qui habent in maximis sunt dignitatibus, omnibus quodammodo hominibus ad sanctos accurrentibus, ut per eos divina gratia fruantur. Non multos igitur pro uno patre, aut multas pro una matre, aut agros pro paucis multos accipient, inquit, sed terrestria omnia sine controversia excedentia cœlestia consequentur, ⁶⁹ ita ut iis quæ impenduntur longe præstantiora quæ restabunt.

XXI, 12. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejecit omnes vendentes, et emenias in templo, et mensas nummulariorum evertit, et cathedras vendentium columbas.

Erat quidem in templo multitudo vendentium, pecunias commutans, seu nummularii, et cum eis hominum oviumque venditores, torturæque vendentes ac columbas. Hæc autem illi sacrificiis cultus legalis; sed jam tempus erat dissolvi umbram, ac resplendere in Christo veritatem: videlicet ut cum Patre suo in vero templo honoraretur. ⁷⁰ Rejici quidem legalia sacrificia fumosque præcepit, domum autem orationis templum ostendi: percutere enim vendentes, ac ascris ambitibus eos arcere, qui ad sacrificium utilia aliquibus divendebant, hoc omnino est, nihilque aliud. Alius vero evangelistarum etiam flagellum ex funiculis secisse dicit Jesum, plagasque eis intentasse ²³. Scire enim oportebat legalem cultum honorantes, post veritatis ostensionem spiritum servitutis habentes, ac liberari postulantes, sub flagellis futuros, subjiciendosque supplicio servos decenti. Confirmat etiam eorum accusationem ex Isaia dicens: « Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur; » adorandus igitur erat velut templi Dominus: hi vero non tantum hoc non fecerunt, sed etiam indignati sunt. Non tantum autem hoc illius pote-

α τοῖς πλουσίοις καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν· διὰ καὶ Θεοῦ ἔργον αὐτὸ ἐφῆσεν εἶναι, ἵνα δείξῃ ὅτι δεῖ τῆς χάριτος τῷ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν.

Ἐκατοῖα πλοσιόρα λήψεται.

Ἐπισημαντέον, ὅτι καὶ μὴ τῶν αὐτῶν τοῖς μαθηταῖς οἱ λοιποὶ ἐπιτύχωσιν, ἀλλ' ὅμως ἔξουσιν ἀντὶ μὲν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, πρὸς Θεὸν οικειότητα, καὶ τὴν ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἁγίαν πόλιν τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, πρὸς τὸ ἀτελεύτητο. λαβεῖν ζωὴν, ὃ ἐστιν ἐν ἀπολαύσει εἶναι δεῖ, καὶ ἐν τρυφῇ, καὶ τῶν ἀγαθῶν μηδέποτε στέρεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἡ ἀληθὴς ζωὴ, ἐπεὶ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ζῶσι. Πάντες γὰρ ἀνιστάμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ἀλήτοις βασάνοις ἔσονται, ἐν θανάτοις λέγονται εἶναι· οἷς πολλὰ βελτίων ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης καταστάσεως. Πλὴν ἐπεὶ περὶ ὁ Μάρκος λέγει ὅτι ἐν αἰῶνι τοῦτ' ὅλα πλοσιόρα λήφονται, λεκτέον πάλιν περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων πολὺ τὰ ἐπίγια παρατρέχοντων· ἅπερ εἰσὶν ἀρραβῶνές τινες τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὥστε οἱ ἔχοντες ἐν μεγίσταις εἰσι τιμαῖς, πάντων σχεδὸν ἀνθρώπων προστρέχοντων τοῖς ἀγίοις, ἵνα δι' αὐτῶν ἀπολαύσωσι τῆς θείας χάριτος. Οὐ πολλοὺς οὖν ἀνθ' ἐνὸς πατέρας, ἢ πολλὰς ἀντὶ μιᾶς μητέρας, ἢ ἀγροῦς, ἀντὶ ὀλίγων πολλοὺς ἀπολήψεσθαι φησιν, ἀλλ' ὅτι τῶν ἐπιγίων ἀπάντων ἀσυχρίτοις ὑπεροχαῖς ὑπερκεῖται τὰ οὐράνια, καὶ τῶν ἀπολλυμένων προτιμότερα ἔσται τὰ σωζόμενα.

Καὶ εἰσῆλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν αὐλοῦντων τὰς περιστράς.

Ἦν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ πληθὺς ἐμπόρων, ἀργυραμμοβολῶν, ἥτοι κολλυβιστῶν, καὶ μετ' ἐκείνων βοῶν τε καὶ προβάτων ἔμποροι, τρυφῶνας τε πιπράσκοντες καὶ περισσότερας. Ταῦτα δὲ χρῆσιμα τὰς θυσίαις τῆς κατὰ νόμον λατρείας· ἀλλ' ἦν ἥδη ὁ καιρὸς τοῦ καταλῆξαι τὴν σκιάν, καὶ ἀναλάμψαι τὴν ἐν Χριστῷ ἀληθειαν, ἃτε δὴ μετὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ ὄντι ναῷ τιμώμενος. Συστέλλεσθαι μὲν τὰς ἐν νόμῳ προστάχαι θυσίας, καὶ τοὺς καπνοὺς· οἶκον δὲ προσευχῆς ἀναδείκνυσθαι ἐν ναῷ. Τὸ γὰρ ἐπιπλήττειν τοῖς ἐμπόροις καὶ τῶν ἱερῶν περιβάλλον ἀποσοβεῖν αὐτοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρῆσιμα διαπιπράσκοντάς τισι, τοῦτο πάντως ἐστὶ, καὶ ἕτερον οὐδέν. Ἄλλος δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ φραγέλιον ἐκ σχοινίων ποιῆσαι λέγει τὸν Ἰησοῦν, καὶ πληγὰς ἐπανατείνειν αὐτοῖς· ἔδει γὰρ εἰδέναι τοὺς νομικὴν τιμῶντας λατρείαν, μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἀνάδειξιν, ὅτι πνεῦμα δουλείας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦσθαι παραιτούμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται, καὶ ὑποκείμενοι κολάσει δουλοπρεπεί. Ἐπιταγίζει αὐτοῖς καὶ τὸν Ἰωάννην κατήγορον, λέγων· Ἐγγράπτει· Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ἔδει οὖν αὐτῷ προσκυνῆσαι ὡς δεσπόζοντι τοῦ ναοῦ. Οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πε-

²² Marc. x, 50. ²³ Joan. ii, 18.

πράξασιν, ἀγανακτοῦσι δὲ μᾶλλον κατ' αὐτοῦ. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ θεραπεύσαι ποικίλα νοσήματα. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστής·

Καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

Ἄνιγμα ἦν τὸ γεγονός, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἐκδηθέντων ἐκ τοῦ ναοῦ σὺν ταῖς τυπικαῖς θυσίαις, οἱ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ θεραπεύονται, οἱ τύπον ἔχοντες τῶν ἰθύνων. Μαθήτωσαν μέντοι καὶ οἱ πωλοῦντες καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος χαρίσματα καὶ τὴν ἱερωσύνην, ὅτι τοὺς πωλοῦντας τὰς περισσότερὰς ἐξέβαλεν ἀπὸ τοῦ ναοῦ μαστίξας ὁ Κύριος, καὶ παυσάσθωσαν πόρους ἑαυτοῖς ἀπὸ χειροτονιῶν ἀθροίζοντες.

Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐνωτέρων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι.

Ἐρωτᾷς ὅτι λοιπὸν τίνες μέλλουσι καθεσθῆναι. Μάθε ὅτι οὐδεὶς. μόνος γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας τὸ τοιοῦτόν ἐστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνης· Μὴ νοήσαντες γὰρ οἱ ἀπόστολοι τί ἐστὶ τὸ, « καθεσθῆναι ἐπὶ δώδεκα θρόνους »· καὶ ὅτι τὸ δοξασθῆναι τότε δηλοῖ τοιαύτην ἐξέχουσαν καθέδραν.

Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;

Εἰ τὰς θεοπνευστούς ἤβεις Γραφάς, ὧ ἀσύνετα Φαρισαῖε, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν φωνάς, ἐμνήσθης ἂν λέγοντος τοῦ μακαρίου Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὁλῶν Σωτῆρα Χριστόν· « Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμελήσεται, οὐ εἰ ἱερὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. » Φράζε δὴ οὖν τις ἐκ τῶν Γραμματέων ἢ Φαρισαίων λελειτούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἦ πάντως οὐδεὶς· ἀλλὰ καὶ ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ, ἡ βίβια τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὑπὸ τῆς Μελχισεδέκ ἱερωσύνης ἡλόγηται. Τύπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἱερωσύνη τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ ὃς γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πάντας τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ὑπὲρ νόμον λατρείας τελειῶν εἰς ἁγιασμόν. Τί οὖν ἀσφάλλεις, ὦ Φαρισαῖε; ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ ὅτι μὴ ταῖς ἰδίαις ἠκολούθησεν ἐντολαῖς; Ἀλλὰ νόμου πάντων ἐπέκεινα Θεός· ὁ γὰρ τοὺς νόμους οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν ὀρίσάμενος, μεθίστησι κατὰ καιρὸν ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιτο τὰ διατεταγμένα, καὶ ἀναφέρει εἰς βελτίονα. Ἦν οὖν καιρὸς τοῦ παύσασθαι τὸν ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὴν κρείττονα. Διὸ ἐφη πού διὰ φωνῆς Ἠσαίου· « Ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ. » Ἠργήσαν γὰρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναβεδειγμένης ἦν δι' ἑαυτοῦ λελάληκεν ἡμῖν ὁ Ὑῖός.

Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν;

Ἦρετο ὁ Χριστὸς ὅποιαν περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ τὴν δόξαν ἐσχήκασιν, ἐπειδὴ ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις ψευδογόρους ἀποκαλεῖν τοὺς ἁγίους, καὶ λέγειν, ὅτι ἀπὸ γνῶμης ἰδίας τὴν προφητείαν ὑποκλάττονται, οὐκ

A statem ostendit, verum etiam quod varios morbos curet. Ait enim evangelista:

XXI, 17. Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et curavit eos.

Ænigma erat quod factum est: Judæis e templo cum typicis sacrificiis ejectis, cæci et claudi curantur, qui figuram habent gentium. Discant certe vendentes etiam Spiritus charismata ac sacerdotium, Dominum flagellis columnas in templo vendentes eiecisse, cessentque census sibi a consecrationibus comparare.

71 XX, 23. Sedere autem ad dexteram meam et sinistram, non est meum dare vobis.

Queris ecquinam tandem sessuri sint. Sic habet: neminem sessurum. Solius enim principis naturæ talis auctoritas est, non autem humane. Istam enim sessionem ambierunt apostoli, idcirco quod non intelligerent, quid esset, « Sedere super thronos duodecim, » et ignorarent his verbis significari glorificationem quam tunc consequentur.

72. XXI, 23. In qua potestate hæc facis?

Si Deum spirantes Scripturas nosses, o insipiens Pharisee, ac sanctorum prophetarum voces, memor esses dicentis Davidis de universorum Servatore Christo: « Juravit Dominus, et non poenitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. » Dic mihi, quæso, quis ex Scribis aut Phariseis sacrificavit Deo secundum ordinem Melchisedech? Omnino nullus; at etiam progenitor Abraham, et radix generationis Israel, a Melchisedechi sacerdotio recepit benedictionem. Typus autem erat Melchisedech, illiusque sacerdotium omnium Salvatoris Christi, qui factus est nobis Princeps sacerdotum, adducens Deo se Patri omnes in se credentes per cultum supra legem perficiens ad sanctificationem. Eequid igitur calumniaris, o Pharisee? Dic, quæso, increpasne legislatorum quod legem solvat, et quod suis non adhaereat mandatis? At legem omnem superat Deus. Hic enim leges non tam sibi ipsi, quam nobis definiens, statuit secundum tempus, in quo utique, quæ ordinavit, elegit, transfertque ad meliora. Erat igitur tempus ut cessaret lex, quæ in figuris fuerat, ostenderenturque meliora. Ideoque alibi per vocem Isaie **73** dixit: « Exterminabitur sensus populi; » vacuum enim fecerunt novum mandatum, quod per semetipsum nobis locutus est Filius.

XXI, 25. Baptismus Joannis unde erat?

Interrogavit Christus quamnam de Joanne haberent opinionem, quia mos erat Judæis mendaces vocare sanctos, ac dicere eos non missos a Deo ex sua mente prophetiam fingere. Pharisei autem ve-

⁷¹ Psal. cix, 4. ⁷² Isa. vi, 10.

rentur quidem verum dicere, ne audiant: Propter A
quid non credidistis?

74 XXI, 23. Operare in vinea mea.

Ac vinea quidem est Israel, ut ait Psalmista: « Vineam ex Ægypto transtulisti ²⁶. » Ac Isaias: « Vineam, inquit, facta est dilecta ²⁷. » Plantavit autem eam Deus, ac longo tempore peregre profectus est, sive longanimitatem exercuit: videtur tamen curam gessisse regionis, et eam habuisse in mente. Nullum enim tempus intermedium fuit quo non a Deo missi fuerint prophetae iustique instructiores. Illi vero increduli fuerunt, eosque, qui missi erant, affectos ignominia vacuos dimiserunt, id est, nihil habentes boni quod de iis dicerent mittenti Deo.

XXI, 38. Hic est hæres. Venite, occidamus eum.

Ergo etiam vos filii Dei ac Patris? ergo naturalis hæreditas vobis obtingit, si e medio hæredem sustuleritis? quomodo fietis domini eorum quæ amatis? ac illud quomodo non risu dignum? Christus siquidem ut Filius Dei ac Patris dignitatem consubstantialiter hæres existens homo factus, in communionem regni sui vocavit credentes in eum. Iudæi vero soli regnum habere volebant, quod fieri non poterat, ac omnino erat a disciplina alienum. Observa autem in hisce filium post servos mitti, ut eum qui inter servos non sit, sed ut verum filium ac proprium Dominum; etsi enim servi formam per dispensationem assumpserit, etiam sic verus Dei Patrisque Filius est, ac naturalem habens potestatem.

75 XXI, 42. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

Admiratus est angulum illum, sive duorum populorum in identitatem concursum, beatus David, dicens: « A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. ²⁸. » Itaque salutaris quidem hic lapis angulo ab eo factus; contritus est autem ab iis qui extra intellectualem ac spiritualem manserunt concursus: ipsi enim Christus petra offensionis est, et lapis scandalii.

XXII, 8. Nuptiæ quidem paratæ sunt.

Nuptias dicit unionem fidelium cum Filio; ad illasque nuptias vocavit Iudæos, olim quidem per prophetas, novissime autem per discipulos, ante passionem et resurrectionem.

XXII, 13. Ligatis manibus et pedibus ejus.

Alio quoque modo manus pedesque ligari dicitur, quasi nullum deinceps ibi opus bonum præstare valeant; boni enim operatio non nisi ad præsens tempus extenditur.

XXII, 17. Licet census dare Cæsari, an non?

Voluit quidem universorum Deus ab hominum

ἀπεσταλμένοι παρὰ Θεοῦ. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι δεδίασι μὲν εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἵνα μὴ ἀκούσωσι· διὰ τί μὴ ἐπιστεύσατε;

Ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνι μου.

Καὶ ἔστιν ἀμπελῶν μὲν ὁ Ἰσραὴλ, ὡς φησὶν ὁ Ὑαλμῆδός· « Ἀμπελῶνα ἐξ Αἰγύπτου μετήρας. » Καὶ Ἡσαΐας· « Ἀμπελῶν, φησὶν, ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ. » Ἐφύτευσεν δὲ αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ ἀπεδήμησε χρόνον μακρὸν, εἰσὶν ἐμακροθύμησε. Πλὴν ὁρᾶται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς νοῦν ἔχων αὐτὸ. Οὐδεὶς γὰρ γέγονε διὰ μέσου καιρὸς, καθ' ὃν οὐκ ἀπεστέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προφῆται καὶ δίκαιοι νομθετοῦντες. Οἱ δὲ γεγονόσαν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπέστειλαν κενούς· τοῦτέστιν οὐδὲν ἔχοντας εἰπεῖν περὶ αὐτῶν ἀγαθὸν τῷ πεπομψότι Θεῷ.

Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. Δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν.

Ἄρα καὶ οὐμεις υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς; ἄρα φυσικῶς ὁ κληρὸν εἰς ὅμεις καταβαίνει, ἂν ἐκ μέσου ποιήσητε τὸν κληρονόμον; πῶς γενήσεσθε κύριοι ὧν ἔρῃτε; καὶ αὐτὸς πῶς οὐ γέλωτος ἔξει; Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς, ὡς Υἱὸς καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀξιωματῶν οὐσωδὺς κληρονόμος, γεγεννημένος ἀνθρώπος, εἰς κοινωσίαν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐκάλει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Οἱ δὲ Ἑβραῖοι μόνον τὴν βασιλείαν ἔχειν ἤθελαν, ὅπερ ἦν ἀμήχανόν τε καὶ ἀμπελῆς. Ἐπιτήρησεν δὲ ἐν τοῦτοις ὅτι μετὰ τοὺς οἰκέτας ὁ Υἱὸς πέμπεται, ὥς οὐ τελὼν ἐν οἰκέταις, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἀληθινός, καὶ διὰ τοῦτο Κύριος· εἰ καὶ ἐφόρεσε γὰρ δούλου μορφὴν οἰκονομικῶς, ἀλλ' ἦν καὶ οὕτω Θεός, καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ φυσικὴν ἔχων τὴν κυριότητα.

Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας.

Ταύτην τεθαύμαζε τὴν γωνίαν, ἥτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταυτότητα σύνθετον ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων· « Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἐστὶ θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. » Οὐκοῦν σωτήριον μὲν ὁ λίθος τῇ γωνίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ γενομένη, συντριβὴ δὲ τοῖς ἔξω μεμενηκόσι τῆς νοητῆς καὶ πνευματικῆς ταύτης συνδρομῆς· αὐτοῖς γὰρ ἐστὶν ὁ Χριστὸς πέτρα προσηλυμῆτος; καὶ λίθος σκαυδάλου.

Ὁ μὲν γάμος ἐτοιμὸς ἐστίν.

Γάμον (1) λέγει τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν τῶν πιστῶν συνάφειαν, καλῶν εἰς τοῦτον τοὺς Ἰουδαίους, πάσαι μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὑστερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.

Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας.

Καὶ ἄλλως δεδεσθαι χεῖρας καὶ πόδας λέγεται, ὡς μηδενὸς λοιπὸν χρηστὸν ποιῆσαι ἐκείσε δυνάμενον· ἡ γὰρ τοῦ καλοῦ ἐργασία μέχρι τοῦ παρόντος ἐκτείνεται.

Ἐξεσσεῖ δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὐ;

Ἦθελε μὲν ὁ τῶν ἑλλων Θεὸς ἀνθρωπίνης δυναστείας

²⁶ Psal. LXXIX, 9. ²⁷ Isa. v, 1. ²⁸ Psal. CXVII, 23.

(1) Γάμον — ἀναστροφῆς. Cramer. p. 179.

ἐλευθερον εἶναι τὸν Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ τοὺς θεοὺς Ἀ
πιπατήκασιν νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χεῖρα τῶν την-
κάδε κεκρατηκότων, καὶ δασμοὺς ἐπέθηκαν αὐτοῖς,
καὶ φόρου λοιπὸν ἦσαν ὑποτελεῖς, τῶν πραγμάτων
αὐτοῖς εἰς τὴν Ῥωμαίων μεταπεσόντων ἀρχήν.

Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον,
οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπ-
ερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.

Ἐπειδὴ καταισχυθέντων τῶν Σαδδουκαίων καὶ
ἀποχωρησάντων ἐπηνεῖτο ὁ Κύριος, διαφρονούμενοι
οἱ Φαρισαῖοι ἤλθον εἰς μέσον, καὶ τις νομομαθὴς
ἄγαν παρ' αὐτοῖς νομιζόμενος, ἠρώτησε ποία ἐντολὴ
μεγάλῃ ἐν τῷ νόμῳ· οἰηθεὶς ὅτι μέλλει μὲν τὰ Μω-
σῆως παραγράφεσθαι ὁ Χριστὸς, παρατιθέναι δὲ τὴν
αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἢ εἰπεῖν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν
θεόν σου καὶ ἐμέ· παραzeugνὺς ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῇ
δόξῃ τοῦ Πατρὸς· καὶ οὕτως εὐρήσει πρόφασιν τοῦ
ἐμβαλεῖν αὐτὸν εἰς κίνδυνον, ὡς ἑαυτὸν θεοποιούντα·
ἢ, εἰ τοῦτο παρασιωπήσει, λέγειν· Οὐκοῦν οὐ προσ-
δέχομαι σε ὡς θεόν (1). Ὁ δὲ Κύριος οὐδὲν καινὸν
εἰπὼν, ἀλλὰ τὰ τοῦ νόμου. καὶ ταύτῃ ἐπιστομίσας
τοὺς Φαρισαίους.

Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί.

Ἐπειδὴ τοὺς καινὰ δόγματα διδάσκοντας ὡς ἐπί-
παν ἰδεῖν ἔστι κανοδοξίας καὶ ἀλαζονείας ἔρωτι εἰς
τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα παραγενομένους, ἀναιρεῖ
ὁ Κύριος ταύτην τὴν ὑπόνοιαν, καὶ τὴν ὁδὸν ἐκκόπτει
ὡς ἐπ' ἐλεθρον ἀγούσαν. Εἰ τοίνυν, φησὶ, δόξης τε
καὶ πρωτείων ἐρᾷ, τὴν τῶν διακόνων καὶ ὑστέρων
τάξιν ἐπιζητεῖ καὶ ταπεινοφροσύνην ἄσκει.

randi abrumpt excinditque, quippe ad interitum
imprimis studeat.

Οὐαὶ δὲ ὑμῖν.

Οὐαὶ τοίνυν ὑμῖν, ὡ νομικοί, ὅτι φορτικὸν ὁμολο-
γουμένως ὄντα τὸν νόμον, τοῖς μὲν ἄλλοις ἀπαιτοῦσιν
αὐτὸν, θανάτου δίκην ἐπάγετε, αὐτοὶ δὲ τοῦ νόμου
οὐδὲ προσφύετε.

Καὶ ὁμοσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁμνύει ἐν τῷ θρόνῳ
τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο δὲ θρόνον Θεοῦ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζουσιν
αἱ Γραφαί, ὅτι ταῖς ἀνω δυνάμεσι Θεὸς ἐναναπαύε-
ται. Ἐν οὐρανῷ γάρ εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα
αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ αἱ δοξάζοντες αὐτὸν· αὕτη γὰρ
αὐτῷ ἀνάπαυσις. Ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
αὐτοῦ· ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις συν-
ανестράφη. Ποὺς δὲ Θεοῦ ἡ ἀγία αὐτοῦ σὰρξ καὶ
διαφόρως ὀνομάζεται.

Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκρι-
ται, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἀνη-
θον, καὶ ἀφῆκατε τὰ βαρεῖα τοῦ νόμου, τὴν κρί-
σιν, καὶ τὴν ἐλεον, καὶ τὴν πίστιν· ταῦτα ἔδει
ποιῆσαι, καθεῖνα μὴ ἀφῆναι.

Ὅρα τὴν ἐπίκλησιν· ὡ ἀπαιτεῖτε φησὶν, ὡ Φα-
ρισαῖοι, τὰς δεκάτας τάχα πρὸς καὶ λαχάνων λεπτῶν,
παρέντες τὰς ἐντολάς, ἐπ' αἷς ἐστὶ μεῖζων ἢ παρά-
βασις. Ποῖαι αὐταὶ αἱ ἐντολαί; Ἡ κρίσις, τοῦτέστι

dominatu liberum esse israellem: cum vero divinas
leges conculcassent, tum etiam prevalentium ma-
nus ac vincula eis imposuit, ac facili sunt obnoxii
pendendo tributis, rebus eorum ad Romanorum im-
perium devolutis.

76 XXII, 46. *Et nemo poterat respondere ei ver-
bum, neque ausus fuit quisquam ex illis die eum
amplius interrogare.*

Cum confusi essent ac secessissent Sadducei, lau-
dabaturque Dominus, in medium prodierunt invidi
Pharisæi, ac legisperitus quidam magna apud eos in-
æstimatione interrogat, quodnam maximum esset
mandatum in lege, arbitratus fore, ut ea quæ Moysis
erant Christus proscriberet, suam autem doctrinam
proponeret, aut diceret: Diliges Dominum Deum

tuum et me, conjungendo gloriam suam cum gloria
Patris, atque ita inventurum sese occasionem, qua
in periculum eum adduceret, tanquam sese Deum
facientem, aut si ab hoc dicendo abstineret, inse-
reret: Igitur non suscipimus te tanquam Deum.
Dominus vero nil novum dicendo, sed ea quæ legis

77 sunt, etiam hæc ratione os obstruit Pharisæis.

XXIII, 10. *Nec vocemini magistri.*

Quoniam qui nova dogmata promulgant, eos ferme
videre est studio inanis gloriæ et arrogantia sese
ultra provehere in magistrorum dignitatem, eam
suspicionem, ne ad se quoque perveniret, utpote
predicatorem novæ doctrinæ, elidit exstinguitque
Dominus. Simul auditorum causa humanæ infirmi-
tati pronam viam ad honores per ambitionem aspi-
ferentem; sic præcipiens: Si quis gloriæ prima-
tusve cupiditate teneatur, is in ministrantium et postremorum ultra ordinem descendat, humilitatisque

C XXIII, 15. *Væ autem vobis.*

Væ igitur vobis legisperitis, eo quod, cum gravem
esse fateamini legem, aliis quidem eam postulanti-
bus mortis supplicium inducitis: ipsi vero ne le-
gem quidem attingitis.

XXIII, 22. *Et qui jurat in cælo, jurat in throno
Dei, et in eo qui sedet super eum.*

78 Propterea autem sedem Dei cælum vocant
Scripturæ, eo quod in supernis potestatibus Deus
requiescat. In cælo enim sunt, qui faciunt volunta-
tem ejus, angeli, semperque eum glorificant, hæc
enim ei requies. Terra autem scabellum pedum ejus:
in ea enim cum hominibus versatus est. Pes autem
Dei sancta illius caro præcipue nuncupatur.

D XXIII, 23. *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypo-
critæ qui decimatis mentham et anethum, et reliqui-
tis quæ graviora sunt legis, judicium et miseri-
cordiam et fidem; hæc oportebat facere, et illa non
omittere.*

Vide quomodo eos percellat. Exigitis, inquit, o
Pharisæi, decimas quodammodo etiam olerum mi-
nimorum, prætereuntes præcepta in quibus major
culpa est. Qualia autem hæc sunt præcepta? Judi-

(1) Huc usque fragmentum ap. Cramerum p. 185.

cium, id est judicare quæ recta sunt, et misericordiam, et fides in Deum. Hæc enim decimis ac primitiis meliora sunt. Indequè per prophetam ait universorum Dominus: «Et nunc, Israel, quid Dominus Deus requirit a te, nisi facere judicium, et diligere ac querere misericordiam, paratumque esse ut ambules cum Deo tuo?»

XXIII, 26. *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod de foris est mundum.*

79 Non de calice ac paropside dicit, seu lance, sed de anima ac corpore disserit, corpus quidem vocans quod de foris est, quod vero intus, animam. Si vero illud quod in paropside intus est, mundatione opus habet, multo magis quod in te est: vos autem contrarium, inquit, facitis exigua et exteriora observantes; majora et interiora negligitis, unde maximum oritur detrimentum. Hisce Phariseorum vitam depingit, exhortans eos, ut non exteriori specie tantum facti sint, sed interiora munda habeant, mentem animumque.

XXIII, 32. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Quidnam ergo dicat Salvator, diligenter indagemus. Patres quidem Judæorum diversis temporibus sanctos prophetas divinam legem annuntiantes occiderunt; qui tamen ex his nati sunt, consistentes prophetas venerandos fuisse ac honorandos, coronas iis adaptarunt, seu monumenta, honorem sanctis maxime convenientem eis tribuentes, ipsi autem prophetas esse credentes ac viros sanctos, judices facti sunt eorum qui eos occiderunt: per quæ enim honorare existimarunt eos, qui necati fuerant, hisce occisores tanquam qui impie egerint, accusant. Sed qui suis patribus in hisce adeo nefandis cædibus suffragantur, æqualibus malis obnoxii erant futuri, imo 80 vero etiam peioribus. Occiderunt enim vitæ auctorem; adjunxerunt autem exsecrandis in eum sceleribus alia quoque contra divinos ejus discipulos: siquidem quousque aliquis aliorum iniquitates naturali ratione judicans, inquit, videt quod malum est, et arguit; ipse vero ad eosdem adductus affectus, quasi cæcus ad ista fertur.

XXIII, 37. *Quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas.*

Hoc dicens characterem divinitatis in se ostendit, quamvis in forma humana sit. De Deo enim dixit 81 Moyses: «Expandens alas suas assumpsit eos;» et David 82: «Filii hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.»

XXIV, 5. *Multi enim venient in nomina meo dicentes, Ego sum Christus, et multos seducunt.*

Scopo interrogationis præcedentium Dominus in-

81 Mich. vi, 8. 82 Deut. xxxii, 11. 83 Psal. xxiv, 8.

(1) Illic incipit fragmentum apud Cramerum p. 191.

τὸ κρίνειν ὁρθά, καὶ ὁ ἔλεος, καὶ ἡ πίστις εἰς Θεόν. Ταῦτα γὰρ ἀμείνω δεκάτης καὶ ἀπαρχῶν. Διὰ καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ τῶν ἐλίων Θεός· «Καὶ νῦν, Ἰσραὴλ, τί Κύριος ὁ Θεός ζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἡ τοῦ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν καὶ ζητεῖν ἔλεον, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ τοῦ Θεοῦ σου;»

Φαρισαῖς τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν.

Ὁὐ περὶ ποτηρίου καὶ παροψίδος λέγει, ἥτοι πίνακος, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος διαλέγεται· τὸ μὲν ἔξω καλὸν τὸ σῶμα, τὸ δὲ ἐνθὸν τὴν ψυχὴν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς παροψίδος τοῦ ἐνθὸν χρεῖα, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ σοῦ. Ὑμεῖς δὲ τοῦναντίον ποιεῖτε, φησὶ, τὰ μικρὰ καὶ ἔξω φυλάττοντες, τῶν μεγάλων καὶ ἐνθὸν ἀμελεῖτε· ὅθεν μεγίστη γίνεται βλάβη (1). Διὰ τούτων τὸν τῶν Φαρισαίων διαγράφει βίον, παραινῶν μὴ τοῖς ἔξωθεν σχηματισμοῖς πλάττεσθαι μόνον, ἀλλὰ ἔχειν καὶ τὰ ἐσωθεν καθαρὰ, τὰ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν.

Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

Τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ Σωτὴρ, ἀκριβῶς ἐρευνήσωμεν. Οἱ μὲν τῶν Ἰουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ καιροῦς τοὺς ἁγίους προφήτας, τὸν θεὸν αὐτοῖς διαπορθεύοντας λόγον· οὔτε μὴν ἐξ αὐτῶν γεγονότες, ὁμολογοῦντες ὅτι οἱ προφῆται γεγονάσι σεπτοὶ καὶ τίμιοι, περιήρμωσαν αὐτοῖς τοὺς στεφάνους, ἥτοι τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀπονείμαντες τὴν τοῖς ἁγίοις πεπωδωσάτην, αὐτοὶ δὲ προφήτας εἶναι πιστεύσαντες καὶ ἄνδρας ἁγίους, κρίται γεγονάσι τῶν ἀποκτεινάντων αὐτούς. Δι' ὧν γὰρ τιμᾶν ἐγκώσας τοὺς ἀνερρημένους, διὰ τούτων αὐτῶν κατηγοροῦσιν ὡς ἡσεβηκότων. Ἀλλ' οἱ τῶν ἰδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὕτω δειναῖς μαιφονίαις καταψηφισάμενοι, τοῖς ἰσοῖς ἔμμελλον ἀλῶναι κακοῖς, μᾶλλον δὲ τοῖς ἐτι χειρότεροις. Ἀπέκτειναν μὲν γὰρ τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγόν. Προστεθείκασιν δὲ ταῖς κατ' αὐτοῦ δυσσεβείαις, μαιφονίας ἐτέρας κατὰ τῶν θεσπισίων αὐτοῦ μαθητῶν· ἕως μὲν γὰρ τις τὰς ἐτέρων ἀδικίας ἐξετάζη φυσικῶ λογισμῷ κρίνων, ὁρᾷ τὸ φαῦλον καὶ μέμφεται· αὐτὸς δὲ εἰς τὰ ἴσα πάθῃ προαγόμενος, οἷον τυφλὸς ἐπὶ ταῦτα φέρεται.

Ὅτ' ἐρόπων ἐπισυνάγει ἕρως τὰ νοσίστα ἑαυτοῦ τῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας.

Εἰπὼν (2) τοῦτο δείκνυσιν ἑαυτοῦ τὸ θεοκράτες, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ ὄν. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Θεοῦ εἶπεν Μωϋσῆς· «Διείς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτούς·» καὶ πάλιν Δαβὶδ· «Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου ἐλπίουσιν.»

Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.

Ἐπεταῖ τῷ σκοπῷ τῶν προαγόντων τὴν πῦσιν

(2) Εἰπὼν — ἐλπίουσιν. Cramer. p. 194.

ὁ Κύριος· καὶ περὶ συντελείας τέως φησὶ τοῦ παρ-
όντος αἰῶνος. Πρὶν γὰρ τὴν ἐξ οὐρανῶν γενέσθαι αὐ-
τοῦ κάθιστον, πρόδρομοί τινες ἀναφανοῦνται, ψευδό-
χριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον
ἐαυτοῖς περιπλάττοντες. Ἀλλὰ μὴ ἀκολουθήσητε,
φησὶν, αὐτοῖς.

Προσεύχεσθε δέ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν
χειμῶνος, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ.

Τοῦτο αἰνίσσεται ὁ Χριστός· εὐχεσθαι ἡμᾶς μὴ γε-
νέσθαι ἐν ἐκδημίᾳ τοῦ σώματος, μήτε ἐν ἀργίᾳ ὄντας
τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων, ὃ ὑποσημαίνει τὸ Σάββα-
τον· μήτε ἐνοχλούμενους ἐν ταῖς βιωτικαῖς τύρβαις
τε καὶ παραχαῖς· ὅπερ ὁλοῖ ὁ χειμῶν.

Ἰσως καὶ αἰνίγμα ἔχει ὁ λόγος, ὥστε εὐχεσθαι
ἡμᾶς μὴ ἐκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐν ἀργίᾳ
ὄντας ἔργων ἀγαθοῦ, ὃ ὑποσημαίνει τὸ Σάββατον·
μήτε ἐν ἀκαρπείᾳ, ὃ ὁλοῖ χειμῶν. Σημειωτέον γὰρ
ὅτι χειμῶνα κακῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν. Ἐν χει-
μῶνι δὲ ἔσμεν, ὅταν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς δυναστεύῃ
ἐν ἡμῖν.

Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκεί-
νων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ
δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦν-
ται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρα-
νῶν σαλευθήσονται.

Πῶς εὐ φρίξουσιν ἀναστοιχειομένων οὐρανοῦ καὶ
τῆς πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ· Ἀκριβὲς γάρ τι λέγειν
ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὐκ ἔνι. Ὁ μὲν ἥλιος καὶ ἡ σελήνη
ἀμαυρωθήσονται· τὰ δὲ ἀστρα ὡς ἄνθη πεσεῖται,
τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὰ πάλιν μεταστοιχειοῦντος,
καθὼς θέλει· θορυβηθήσονται καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα.
Ἀνακαινιζομένης γὰρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνακατα-
λαιοῦνται καὶ συνανακτίζονται καὶ ἡ διὰ τὸν ἄνθρωπον
δημιουργηθεῖσα κτίσις.

Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ ὥρα οὐδεὶς
οἶδεν.

Ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ ἐαυτοὺς ἤθελον μαθάνειν οἱ
μαθηταί, ἀφορμὴν εὐρίσκει τοῦ καλεῖν αὐτοὺς τῶν
τοιοῦτων, τὸ μὴ εἰδέναι, καθὼς ἄνθρωπος. Καὶ φησιν,
μηδὲ τοὺς κατ' οὐρανὸν ἁγίους ἀγγέλους δύνασθαι
ταῦτα εἰδέναι.

Κυρίλλου ἐν Ὁμιλίᾳ ἐπιτογραμμένη εἰς τὸ, «Εὐ-
θέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων
ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ σελήνη οὐ δώσει
τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ τῆς
ὥρας οὐδεὶς οἶδεν (1).»

Ἄλλ' ὅταν καὶ τοῦτο λέγῃ, οὐ πάντως ἐαυτὸν ση-
μαίνει. Οὐτε γὰρ προσέθηκεν ἀκριβῶς, Οὐδὲ ὁ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπολελυμένος, «Οὐδὲ ὁ Υἱὸς»,
φησὶν· ἵνα τοιοῦτόν τι νοῆς· Ἐπορεύεσθον κατὰ ἀκρι-
βεῖαν πάντα μαθάνειν οἱ μαθηταί, καὶ ἐπεχείρουν,
ἵνα οὕτως εἴπω, καὶ αὐτὰ περιεργάζεσθαι τὰ βάθη
τοῦ Κυρίου. Ἀλλὰ ἦν τὸ πρῶτον λίαν ὑπὲρ αὐτοὺς·
ἵνα τοῖσιν μὴ ἀπαγορεύσας τὴν ἐξήγησιν ὡς ἡβοῦ-

A sistit, ac de consummatione adhuc agit præsentis
 sæculi. Priusquam enim descensus illius fiat, præ-
cursores quidam annuntiantur pseudochristi, ac
pseudoprophetae: illius personam sibi affingentes,
sed ne sequamini, inquit, eos.

81 XXIV, 20. *Orate autem ut non fiat fuga vestra
in hieme, vel Sabbato.*

Hoc significat Christus his verbis: orandum no-
bis esse, ne discessus noster e corpore contingat eo
tempore quo cessatio apud nos erit operum virtutis.
Hanc enim cessationem indicat Sabbatum. Neque
rursus tunc nos opprimat mors cum sæcularibus
turbis et perturbationibus jaciabimur, quas hiems
designat.

B 82 Fortasse etiam ænigma habet hic sermo, ut
oremus e corpore non excedere a bono opere feriatii,
quod Sabbatum indicat, neque in sterilitate, quod
hiems. Notandum est enim hiemem malorum Deum
non fecisse. In hieme autem sumus, cum passionem
carnis dominantur in nobis.

XXIV, 29. *Statim autem post tribulationem dierum
illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen
suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum
commovebuntur.*

Quomodo non exhorrescent renovatis ad Dei be-
neplacitum cæli terræque elementis? Exactam enim
aliquid de hisce dicere non possumus. Sol quidem
et luna obscurabuntur; stellæ autem tanquam flores
decident, Creatore eas prompt voluerit, immutante:
turbabuntur etiam hæc ipsa elementa. Hominum
enim genere innovato, summam recensetur, simul-
que restauratur etiam propter hominem condita
creatura.

XXIV, 36. *De die autem illa et hora nemo scit.*

Quoniam quæ supra ipsos erant audire discipuli
volebant, idoneam rationem invenit coercendæ
ipsorum curiositatis, dicens se nescire, quatenus
homo erat videlicet. Quin addit ne ipsos quidem
qui in cælis degunt sanctos angelos posse id scire.

D Cyrilli ex Homiliis in hæc verba: «Statim autem post
tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et
luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de
cælo. De die autem illa et hora nemo scit.»

Verumtamen 83 cum hoc dicit, haud omnino se-
ipsum denotat. Non enim diserte addidit, neque Fi-
lius Dei, sed generatim: neque filius, dixit. Nempe
ut hujusmodi aliquid intelligas: cupiebant nimirum
discipuli cuncta accurate rescire; nitebantur, ut ita
dicam, profundam quoque Domini arcana scrutari.
Verum ea res ipsorum modulum valde excedebat.
Ne igitur rei explanationem denegando, quam illi

(1) Exstat inter fragmenta Cyrilli in Matthæum quæ ex Anastasio Vaticano edidit Mai in *Bibliotheca*,
jam citato tomo II, p. 481.

cognoscere avebant, charos suos videretur contristare, obscure dicit : « De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli, neque Filius, nisi solus Pater. » Ut verba sic intelligas : Etiam si homo ad adoptionem vocatus est, filiusque novus declaratus, haud idcirco quæ supra naturam sunt inquirat, neque se dignum ea cognoscere putet quæ ne angelis quidem revelavit Pater. Jam si angelus nescit, ne homo quidem sciet, etiam si ad adoptionem vocatus sit.

84 Nos erat Christo Servatori hujusmodi quid agere maxime in sanctis suis discipulis, si interrogarent aliquid eorum, quæ speciem habent discendi cupiditatis, aliori tamen scrutatione carent, explanationem indulgere et exacte etiam conari vel maxime minuta exponere ; sin autem aliquid ex superioribus supervacaneæ discere cupiant quod modum illorum excedat, acquiescere jubet, persuadereque curare potius ea quæ utiliora ipsis sunt. Cum itaque quæ supra se erant discere volebant discipuli, utiliter dissimulat se tanquam hominem scire, ac ne ipsos quidem sanctos angelos in cælis scire ait, ne contristentur, tanquam supra modum diffidentes. Ac vide quam accommodatis rationibus suadeat eis ut ab ista inquisitione quiescant, vercundiamque iis faciat, quasi scire affectent id quod ne angelis quidem revelavit Pater, nec ipsi Filio notum fecerit.

Cyrilli ex Commentario in Matthæum.

Ignorasse ait, atqui non ignoravit Deus. Sed et ipse, quanquam esset Deus Verbum, tamen factus est et erat homo, qui quidem ad suam naturam quod attinet et humanitatis mensuram, res futuras ignorat, sed ex Dei revelatione sæpe cognoscit. Neque vero mireris, si ignorantia humilitatem admittit. Nam si herus cum sit propter hominem servus appellatur ; et cum sit gloriæ Dominus,

85 gloriam ceu non haberet a Patre petit ; præterea si cum ipse vere sit vita et omnia vivificans, tamen potentia Spiritus resurrexisse dicitur ; si denique cum sit Patri coæternus, nihilominus quasi primo ad existendum vocaretur, quo tempore factus est homo, audis dicentem Patrem : « Filius meus es tu, ego hodie genui te », et etiam si vocabulum *hodie* præsens tempus significat ; cur mirum sit, si quod reapse homini naturaliter inest, nempe ut aliquam existentem rem nesciat, hanc etiam cum cæteris proprietatibus sibi sumere dignatus fuerit ? Certe si in harum una scandalizemur, cæteræ quoque pari modo excident. Quid inde ? Destructur deinceps incarnationis ratio, et mysterium quo salvi sumus evertetur. Etenim nos facti sumus ei similes,

A λοντο μαθεῖν, ὁδῶν πως λυπεῖν τοὺς γνησιεύοντας, ἐπεσκιασμένως φησὶ, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγέλοι, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Ἵνα νοήσης οὕτως· Εἰ καὶ κέκληται πρὸς υἰοθεσίαν ὁ ἀνθρώπος καὶ υἱὸς ἀνεδεῖχθη νέος, ἀλλὰ μὴ ζητεῖται τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν, μηδὲ ἀξιούτω μαθεῖν ἄπερ μηδὲ τοῖς ἀγγέλοις ἀπεκάλυψεν ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ ἀγγελος οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἀνθρώπος εἴσεται, καὶ εἰ κέκληται πρὸς υἰοθεσίαν.

Ἔθος ἦν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τοιοῦτον τι δοῦν ἐπὶ τοῖς ἀγίοις μάλιστα μαθηταῖς, εἰ διαπυνθάνοντό τι τῶν ὅσα ἦν φιλομαθείας μὲν ἔχοντα δόξαν, ὠνησιτέρας γε μὴν ἐρεῦνης ἀπηλλαγμένα, χαρίζεσθαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ ἐξακριβοῦν ὅτι μάλιστα πειράσθαι B λεπτῶς· εἰ δὲ δὴ τι βούλοιντο τῶν ἐπέκεινα μέτρου τοῦ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς περιττῶς ἀναμαθεῖν περιστέλλειν ἡσυχῇ, καὶ μεταπειθεῖν εἰς μάλα πολυπραγμονεῖν ἔλθεσθαι τὰ πρεπωδέστερα. Ἐπειδὴ οὖν τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς ἤθελον μανθάνειν οἱ μαθηταί, σκήπτεται χρησίμως τὸ μὴ εἶδέναι καθὼδ ἀνθρώπου, καὶ φησι μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τοὺς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἀγίους ἀγγέλους, ἵνα μὴ λυπῶνται ὡς μὴ θαρρήθέντες τὸ μέτριον. Καὶ ὅρα πῶς ἡρεμεῖν ἀναπέθει λογισμοῖς οἰκείοις, καὶ ἐκδυσωπεῖ, ὅτι μηδὲ ἀγγέλοις ἀπεκάλυψεν ὁ Πατήρ, μηδὲ αὐτῷ τῷ Υἱῷ καθίστατο γινώριμον.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος.

C Ἐγνωκέναι (1) δὲ φησιν· οὐκ ἠγνόηκε Θεός. Ἄλλ' εἰ καὶ αὐτὸς καίτοι Θεός· ὢν Λόγος, γέγονε τε καὶ χειρημάτικεν ἀνθρώπος, ὃς ἄγνοεῖ τὰ ἐσόμενα κατὰ γε τὴν ἰδίαν φύσιν καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, δέχεται δὲ πολλάκις ἐξ ἀποκαλύψεως Θεοῦ. Καὶ μὴ τοι θαυμάσῃς εἰ τὸ τῆς ἀγνοίας καταδέχεται μικροπρεπὲς (2)· εἰ γὰρ Δεσπότης ὑπάρχων, κέκληται δοῦλος διὰ τὸν ἀνθρώπον, καὶ Κύριος ὢν τῆς δόξης, δόξαν ὡς οὐκ ἔχων αἰτεῖ παρὰ Πατρός, καὶ αὐτὸς ὢν κατὰ ἀλήθειαν ἡ ζωὴ καὶ πάντα ζωογονῶν, ἐν δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐγγιγέρθαι λέγεται, καὶ συναριθμῶς ὢν τῷ Πατρὶ, ὡς εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι κεκλημένος, ὅτε καὶ καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἀνθρώπος, ἔκρουε λέγοντος· αὐτοῦ· « Υἱός μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γε- D γέννηκά σε, » καίτοι τοῦ σήμερον τὸν ἐνεστηκότα καιρὸν σημαίνοντος ; (3), τί τὸ παράδοξον, εἰ καὶ ὅπερ πρόσεστι κατὰ φύσιν, τούτεστι τὸ ἀγνοῦσαι τι τῶν ὄντων, τυχὸν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἰδιωμάτων οἰκωσασθαι κατηξίωσεν ; Εἰ γὰρ ἐφ' ἐνὶ δὴ τούτων σκανδαλιζόμεθα, λελύσθω μετὰ τούτου καὶ τὰ ἕτερα· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν ; Οἰχίσεται λοιπὸν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομία· ὁ λόγος, καὶ ἀνατετράφθω τὸ μυστήριον δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα. Γεγόμεν γὰρ κατ'

⁶ ⁶⁶ Psal. 11, 7.

(1) Ἐγνωκέναι — καὶ γινώσκει Θεός. Mai B. N. II, 482.

(3) Lege apud nos Cyrillum in commentario ad Lucam II, 42 (*infra* col. 443). Tum de scientia

Christi adi theologos, et Petavium in primis.

(3) Confer fragmenta a nobis edita Cyrilli ex codice Mediolanensi in ep. ad Hebr. (*Opp. Cyrilli edit. novæ tom. VII*).

αὐτὸν ἡμεῖς, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ αὐτός. Ὅρ-
θῶς τοιγαροῦν νοοῦντες, εἰδέναι γὰρ φήσομεν τὸν
Υἱὸν καθ' ὃ καὶ νοεῖται καὶ ἐστὶ Θεός· ἔσον δὲ ἔχεν
εἰς ἀνθρώπου φύσιν, ἐπειδὴ καὶ γέγονεν ἄνθρωπος,
ψευδομυθήσει οὐδαμῶς ὅταν λέγῃ καὶ μὴ εἰδέναι·
καὶ οὐχὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι τὸ χρῆμα προσ-
άφομεν, ἀλλὰ τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καὶ τῇ καθ'
ἡμᾶς πτωχείᾳ. Περιτίθῃσι τῷ Θεῷ Λόγῳ τὰ ἀν-
θρώπινα· γέγονε γὰρ οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ τινι, κατὰ
τὴν τιμὴν ἀβουλίαν, ἀλλ' αὐτὸς κατ' ἀλήθειαν ἄνθρω-
πος, μετὰ τοῦ εἶναι καὶ φύσει Θεός.

Τότε δύο ἔσσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἰς παραλαμ-
βάσεται, καὶ ὁ εἰς ἀφίεται.

Ὅρα ὅτι εἰς δύο τάγματα διαίρει ὁ λόγος τοὺς
ἀνθρώπους, εἰς τε τῶν σωζομένων καὶ τῶν ἀπολλυ-
μένων. Καὶ τοὺς μὲν σωζομένους λέγει παραλαμβάνε-
σθαι, τοὺς δὲ ἀπολλυμένους ἀφίεσθαι, ἵγγον ἀπο-
δοκιμάζεσθαι. Ἄγρὸν δὲ νοητέον ὡς τὸν κόσμον·
ἐνθα ὁ μὲν εἰς τὸ πνεῦμα σπείρων θερίζει ζωὴν
αἰώνιον· ὁ δὲ εἰς τὴν σάρκα, φθοράν. Ταῖς δὲ ἀλη-
θεύσαις παρειχάζει τοὺς διδασκάλους, οἵτινες τρέ-
πον τινὰ ἀπολεπτόνους τὰς γραφικὰς ἐννοίας, εὐ-
παράδεκτα καὶ εὐνόητα τοῖς ἀνθρώποις τὰ θεία λό-
για προστιθέασιν. Καὶ γὰρ νόμος κελεύων μὴ λαμβά-
νεσθαι εἰς ἐνέχυρον μύλον, ἢ ἐπιμύλιον, ἵνα μὴ τὰ
τῆς τροφῆς ἐργαλεῖα λαβὼν τις ἐμποδίσῃ τοῖς τρε-
φομένοις δι' αὐτῶν, αἰνιγματωδῶς τοὺς διδασκάλους
ὑποσημαίνει.

Καὶ διχοτομήσει αὐτόν.

Τί δὲ ἐστὶ τὸ διχοτομηθῆναι, ἐξετάσωμεν. Ὅταν
γέγονεν ἐν ἀρχαῖς ὁ Ἀδὰμ, τὸ ἐντελέστατον κάλλος
ἀποδοῦς τῇ φύσει ὁ Θεός, μέτοχον αὐτὸν ἀποτελεῖ
τοῦ ἰδίου πνεύματος. « Ἐνεφύση γὰρ εἰς τὸ πρό-
σωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. » Τὸ γὰρ ἀληθῶς ζωοποι-
οῦν τὸ πνεῦμά ἐστι τῆς ζωῆς, τοῦτέστι Χριστοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ παρώλισθεν ἐξ ἀπάτης εἰς ἁμαρτίαν,
ἀπενωφίσθη τὸ πνεῦμα· εὐδοκῆσαντος δὲ τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ
Χριστῷ, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακομίσει κάλλος τὴν
τῶν ἀνθρώπων φύσιν· ἀπελάδομεν διὰ τῆς χάριτος,
ὅπερ ἡ τῆς ἁμαρτίας παρεισδρομὴ ἡμᾶς ἐξημίωσεν·
ἐνεφύσησε γὰρ ὁ Χριστὸς ἡμῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν,
καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἀνακαινίζων κάλλος, « Ἀά-
βετε, φησὶ, Πνεῦμα ἄγιον. » Ἐνοῦται τοιγαροῦν
ἡμῖν τὸ Πνεῦμα· ὁ κολλώμενος γὰρ αὐτῷ ἐν πνεύμᾳ
ἐστίν. Οὐκοῦν ἐν τοῖς κατ' εὐσέβειαν σπουδάσμασι
κατελλη[φ]θέντες, ἀπὸ τοῦ τέλους τὸ πλήρες ἀπολαμ-
βάνομεν, ὡς ἐν ἀρραβῶνος τάξει τὸ Πνεῦμα νῦν
ἔχοντες. Κατηγορούμενοι δὲ ἐν ἁμαρτίαις, καὶ αὐτὸν
ζημιούμεθα τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος. Ἀποτέ-
μνεται γὰρ, καὶ ἀπανίσταται ὥσπερ κατὰ τὸν τῆς
κρίσεως καιρόν· καὶ ταύτην εἶναι φαμεν, ἣν ἐνθάδε
φησὶ διχοτόμησιν· οὐ γὰρ οἶόν τε σὺν τῷ Πνεύματι
δοθῆναι τινα εἰς κόλασιν.

Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν κᾶσαι,
καὶ ἐκάθευδον.

Ὑπνῷ παρειχάζει καὶ νυσταγμὸν ἀποκαλεῖ τὸν

ex quo ipse nobis similis factus est. Recte igitur
cogitantes, scire dicemus Filium quatenus Deus
esse intelligitur et est : quatenus autem ad huma-
nam naturam accessit, seu homo factus est, haud
falso loqui videbitur cum ait se nescire. Hanc vero
rem haud divinitatis prærogativis accensebimus, sed
servi formæ ac nostræ paupertati. Nunc Deo Verbo
humana attribuit : quod quidem non in homine
aliquo, secundum nonnullorum stultam sententiam,
versatum est, sed verus idem homo exstitit, dum
simul et snapte natura esset Deus.

XXIV, 40. Tunc duo erunt in agro : unus assume-
tur et unus relinquetur.

Attende quod in duos ordines homines hic sermo
distinguat, in eos qui servandi sunt, et in eos qui
perituri. Ac eos quidem qui servandi sunt, assu-
mendos dicit ; eos vero qui perituri, relinquendos,
id est reprobandos. Ager autem intelligendus
est hic mundus, 86 ubi alius quidem qui in spiritu
seminat, melit vitam æternam : alius vero qui in
carne, corruptionem. Molentibus autem magistros
assimilat, qui quodam modo excutientes scriptura-
les intelligentias, acceptu facilia ac intelligibilia
proponunt hominibus divina præcepta. Lex enim
jubens non accipere molam in pignus, aut aliud ad
molam pertinens, ne quis alimenti instrumenta au-
ferens, offendat eos qui iis nutriuntur, ænigmatische
magistros insinuat.

XXIV, 51. Et dividet eum.

Quidam autem illud dividi sit, inquiramus.
Cum principio crearetur Adam, perfectissimam ei
naturæ pulchritudinem Deus tribuit, participem il-
lum sui spiritus reddens. « Inspiravit enim in fa-
ciem ejus spiraculum vitæ⁴¹. » Vere enim vivifcens
spiritus vitæ est, id est, Christi. Cum autem exor-
bitavit per deceptionem in peccatum, spiritus de-
fraudatus est ; beneplacitum autem Dei ac Patris
fuit, summam omnia recenseri in Christo, et ad
antiquam pulchritudinem naturam hominum redu-
ci. Per gratiam itaque suscepimus id, quo pec-
cati 87 incursus nos spoliavit ; insufflavit enim
Christus nobis post resurrectionem, et ad anti-
quam pulchritudinem renovans nos : « Accipite,
inquit, Spiritum sanctum⁴² ; » unitur itaque nobis
spiritus : qui enim illi conjunctus est, unus est
spiritus. Itaque in pietatis studiis detenti demum
plenitudinem accipimus, tanquam loco arrhæ Spi-
ritum nunc habentes. Accusati autem in peccato
etiam ipsam Spiritus arrham perdimus. Excinditur
enim, et ut tempore judicii exterminatur a nobis,
atque hanc esse dicimus, de qua hic agit, divisio-
nem ; non enim cum Spiritu tradi possumus in
supplicium.

XXV, 5. Moram autem faciente sponso, dormita-
verunt omnes, et dormierunt.

Somno comparat et dormitationem vocat corpo-

⁴¹ Gen. II, 7, ⁴² Joan. I, 23.

ream mortem : quæ ex necessitate prudentibus juxta stultisque contingit. Ac malorum quidem nihil secum ferentium incipit dormire anima, et quasi extingui, atque in amentiam abire; tuncque existimare sese suppleturam proprium olei defectum velut mutuo sumenda virtute aliorum. Quamobrem hi quidem reprobantur, renuentibus mutuum dare oleum prudentibus, et dicentibus : « Ne forte non sufficiat nobis et vobis. » Vix enim ad salutem animæ suæ unicuique sufficiet virtus, propterea quod vel ii etiam qui valde sancti sunt, sæpius offendant. Porro qui vendunt oleum, **88** sunt

discere promptum quomodo sit virtus exercenda. Cum Scripturæ mos sit vitam totam in quinque tempora dividere, unicuique temporis sancias stultasque animas assignat, in quo omnes exierunt cum lampadibus : ut ostendat omnium animas a Deo fuisse illuminatas, naturali scriptaque lege. Quidam tamen Dei lucem, modeste vivendo non admiserunt; quidam vero bonis operibus illuminativam Dei gratiam sibi concessam cumulate resplendescere faciunt, ac sese etiam juvant, aliosque ad Dei gloriam. Oleum autem intelligendum est, bona amoris operatio, qua non existente, ad impuritatem transit lumen Dei, quod in nobis est. Somno autem seu dormitioni assimilat carnis mortem quæ ex necessitate omnibus incumbit, **89** quos resuscitat angelorum tuba, a morte exinanita, omnesque ad causam dicendam præparabuntur : hoc enim est ornare lampades, unoquoque vitam suam recensente. Improbiorum autem hominum gemere incipit anima, et quodammodo ad insipientiam vergere, adeo ut putent sese per aliorum virtutem misericordiam consequi posse, ideoque reprobantur; vix enim uniuscujusque virtus sufficiet ad salutem, eo quod in multis cadant nimisque sint remissi. Videntes autem sunt rectorum dogmatum magistri, per quos aliquis discit virtutem. Emerere autem, sive doceri tempus non permisit, eorum quæ in vita acta sunt faciens inquisitionem, non dans principium operationis. Operationis enim præsens tempus est, futurum autem remunerationis.

XXV. 14. *Sicut enim homo peregre proficiscens.*

Homo quidem paterfamilias hujus universi Creator ac Dominus est; profectio autem illius seu ascensus in cælum, seu securitas ac invisibilitas divinæ naturæ est; substantiæ autem illius sunt unaquaque in regione in eum credentes. Servos autem suos vocat, quos diversis temporibus Christus coronat sacerdotii decore, quibus etiam subditos suos tradit, **90** unicuique dans gratiam spiritualem, pro uniuscujusque mente ac capacitate. Hanc enim esse dicimus talentorum distributionem non aequali mensura servis omnibus distributam, ob animi varietatem; statim autem abeuntes operati sunt, inquit, illo statim nobis hic insinuante, sine ulla cunctatione perficienda esse, quæ Dei sunt, veterno siquidem ac pigritiæ dediti in extremis erunt malis. Defodit enim, ait, datum sibi talentum

τῆς σαρκὸς θάνατον· ὃς ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει προ-
νίμοις τε καὶ ἀσυνέτοις· τῶν γὰρ φαύλων μὴδὲν ἐπι-
φερομένων ἀρχεται νυστάζειν ἡ ψυχὴ, καὶ οἰοεὶ
κατασθένυσθαι, καὶ εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, καὶ
οἰσθῆναι ἑλαῖον λαβεῖν διὰ τῆς ἐτέρων ἀρετῆς. Διὸ
ἀποδοκιμάζονται, λεγόντων ἐκείνων· « Μήποτε ἀρ-
χίστη ἡμῖν τε καὶ ὅμιν. » Μόλις γὰρ ἀρχίσει πρὸς
σωτηρίαν ψυχῆς ἡ ἐκάστου ἀρετὴ· διὰ τὸ πολλὰ
πταίνειν καὶ τοὺς ἀγὰν ἐπιεικέας. Οἱ δὲ πωλοῦντες τὸ
ἑλαῖον εἰς τὸ προφθῆναι, ἀπόστολοι, εὐαγγελισταί· ἐξ
ὧν τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν ἐργάζεσθαι.

prophetæ, apostoli, evangelistæ, ex quibus cuilibet

Ἐπειδὴ τὸν ἅπαντα βίον ἔθος τῇ Γραφῇ εἰς πέντε
διαίρειν, ἐκάστῳ καιρῷ ἀπονέμει καὶ ὅσας, καὶ μω-
ρὰς ψυχὰς· ἐν ᾧ δὲ πᾶσαι ἐξῆλθον σὺν ταῖς λαμπάσι,
δείκνυσιν ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχὰς κατεφωτίσθησαν ὅπῃ
θεοῦ τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ, πλην τινες
τὸν ἐκ θεοῦ φωτισμὸν οὐκ ἐνέσχοιτο ἐπιεικῶς ζῆσα-
σαι· τινὲς δὲ δι' ἔργων ἀγαθῶν ἐπιπλέον ποιοῦσιν
ἐκλάμπειν τὴν ἐκ θεοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς φωτιστικὴν
χάριν, καὶ ὠφελοῦσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἐτέρους εἰς δό-
ξαν θεοῦ. Ἐλαῖον δὲ νοητέον, τὴν ἀγαθὴν φιλεργίαν,
ἥς μὴ οὕσης, ἐπὶ τὸ ἀκαλλέστερον μεταβαίνει ὁ ἐν
ἡμῖν θεὸς φωτισμός. Ὑπνῷ δὲ ἡ νυσταγμῷ παρει-
κάζει τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, ὃς ἐξ ἀνάγκης πᾶσιν
ἐπεισιν, οὓς ἀνίστησιν ἢ τῶν ἀγγέλων σάλπιγγι, κατ-
αργηθέντος τοῦ θανάτου, καὶ πάντες εὐτρεπίζονται
εἰς ἀπολορίαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ διακοσμηθῆναι τὰς
λαμπάδας, ἐκάστου τὸν ἴδιον ἀναλογιζομένου βίον.
Τῶν δὲ φαύλων ἀρχεται στυγνάζειν ἡ ψυχὴ, καὶ
οἰοεὶ εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, ὥστε οἰσθῆναι αὐ-
τοὺς διὰ τῆς ἐτέρων ἀρετῆς ἐλεηθῆναι· διὸ ἀποδο-
κιμάζονται· μόλις γὰρ ἀρχίσει πρὸς σωτηρίαν ἡ
ἐκάστου ἀρετὴ, διὰ τὸ πολλὰ πταίνειν καὶ τοὺς ἀγὰν
ἐπιεικέας. Οἱ δὲ πωλοῦντες εἰσὶν οἱ τῶν ὀρθῶν δο-
γμάτων διδάσκαλοι, δι' ὧν τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν.
Μνήσασθαι δὲ, ἥτοι διδαχθῆναι, ὁ καιρὸς οὐκ εἴσαε,
τῶν βεβιωμένων ποιούμενος ἐξέτασιν, οὐκ ἀρχὴν
ἐργασίας διδοῦς. Ἐργασίας ὁ παρῶν καιρὸς, ὁ δὲ
μέλλων ἀναποδόσεως.

Ὅσαπερ γὰρ ἄνθρωπος ἀποδημῶν.

Ἄνθρωπος μὲν οἰκοδεσπότης ὁ τοῦδε τοῦ παντός
Δημιουργός τε καὶ Κύριος· ἀποδημία δὲ αὐτοῦ, ἥτοι
[ἡ] εἰς οὐρανὸς ἀνάβασις τοῦ Χριστοῦ, ἡγουν τὸ
ἀσφαλές τε καὶ ἀποπτον τῆς θείας φύσεως ὑπάρχοντα
δὲ αὐτοῦ, οἱ ἐν ἐκάστῃ χώρα πιστεύσαντες εἰς αὐτόν.
Δούλους δὲ αὐτοῦ καλεῖ οὓς κατὰ καιροῦς ὁ Χριστὸς
στεφανοὶ τῷ τῆς ἱερωσύνης αὐχμητι, οἷς καὶ παρα-
δίδωκε τοὺς ὑπ' αὐτὸν γεγονότας, χάρισμα πνευμα-
τικὸν ἐκάστῳ διδοῦς, ὡς ἂν ἔχη γνώμης, ἥ ἐπιτη-
δεότητος. Ταύτην γὰρ εἶναι φαμεν τὴν τῶν ταλάν-
των διανομήν, οὐκ ἐν τῷ μέτρῳ τοῖς οἰκέταις χορ-
ηγουμένην διὰ τὸ τῆς διανοίας ἐξηλλαγμένον. Εὐθύς
δὲ ἀπαλθόντες εἰργάσαντο, φησί· τοῦ εὐθύς ἡμῖν
ἐνταῦθα σημαίνοντος, ὅτι μελλήσμου τινος δίχα πρέ-
ποι ἂν ἐργάζεσθαι τὰ θεοῦ· οἷγε μὴν δυνῶν καὶ ἀργίᾳ
δεδουλωμένοι ἐν ἐσχάτοις ἔσονται κακοῖς. Κατέχωσε

γάρ, φησι, τὸ δοθὲν αὐτῷ τάλαντον ἐν τῇ γῇ· τοῦ- A
 ἐστιν, ἀπρακτον καὶ ἐτέροις ἀνωφελεὲς τὸ δοθὲν
 αὐτῷ χάρισμα ἐτήρησεν. Ἀφαιρεῖται τοιγαροῦν ἀπ'
 αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ τῷ πλουτοῦντι δοθήσεται·
 οὐκ ἀπαναστήσεται γὰρ τῶν τοιούτων τὸ πνεῦμα,
 καὶ τῶν θείων χαρισμάτων ἡ δόσις· τοῖς δὲ φιλερ-
 γήσασιν πλουσιωτέρα τις ἔσται χαρισμάτων ἐπι-
 δοσις.

Ἔσται δὲ ἡ δόσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ
 δόξῃ αὐτοῦ.

Πῶς δὲ (1) ἐλευσεται· πῶς ἔξει· Ὡς αὐτὸς ἐδή-
 λωσεν ἀλλαχοῦ λέγων· «Καὶ τότε ὄψονται τὸν Υἱὸν
 τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως
 καὶ δόξης πολλῆς.» Ἐλευσεται γὰρ οὐκέτι ἐν ὕψει
 οὐδὲ ἐν μικροπρεπεῖ τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ
 δυνάμει θεότητος· κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκοῦσθι τὸ
 πολλῆς· μετὰ δυνάμεως γὰρ πολλῆς καὶ δόξης πολ-
 λῆς τὴν δευτέραν αὐτοῦ ποιήσεται θεοφάνειαν, ἐπεὶ
 τὴν πρώτην μετὰ ἀσθενείας καὶ ἀτιμίας ἐποίησατο,
 ὅσον τὸ καὶ τοῖς πολλοῖς ἐρώμενον. Διὰ τί δὲ ἐν
 νεφελῇ; Ὅτι οὕτως αἱ φαίνεται ὁ Θεός· «Νεφέλη
 γὰρ καὶ γνῶσις κύκλῳ αὐτοῦ.» Καὶ· «Κύριος κάθ-
 ηται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης.» Καὶ πάλιν· «Ὁ τιθεὶς
 νέφος τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ.» Καὶ· «Νεφέλη ὑπέλα-
 βεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.» Καὶ· «Ὡς
 Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν.» Οὕτω
 τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀνιῆλ θεορεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλε-
 σεται οὐ λεληθῶς, ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ Κύριος ἐν δόξῃ
 θεωρεῖται, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἀμεινῶν.
 Ἀνοσιώσονται γὰρ οἱ νεκροί, καὶ ἀποθύσεται τὴν
 φθορὰν τὸ ἐκ γῆς τοῦτο εὐδαίον τοῖς πάθεσι σώμα,
 ἐνδύσεται δὲ τὴν ἀφθαρσίαν, Χριστοῦ νέμοντος αὐ-
 τὴν, καὶ συμμόρφους τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ
 τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφαινοντο. Διὸ καὶ
 ἀπολύτρωσιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων·
 «Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ
 ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἐγγίξει ἡ ἀπολύ-
 τρωσις ὑμῶν.»

Ὅπερ γὰρ, εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, ὅτι παρὰ
 τοῦ πατρὸς ἔλαβεν τὸ λογικὸν εἶναι, ἐκ λογικοῦ σημαί-
 νει καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτω καὶ ὁ Μονο-
 γενὴς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ κρίνοντος πᾶσαν τὴν
 γῆν προῆλθε κριτής· καὶ οὐκ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν χρί-
 σιν δέδωκεν τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας
 ἐφίλωται· ἀχώριστος γὰρ ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὡς
 τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ
 πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστι, καὶ ἀνάπα-
 λιν.

Ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χρί-
 σιν, οὗτός με παραδώσει.

Οὐ δὲ ποῦ νοήσομεν ἐκ τούτου τῶν μὲν ἄλλων οὐ-
 δένα μαθητῶν, μόνον δὲ τὸν Ἰούδαν ἐμβάψαι· τὸ φω-
 μέον ἐν τῷ τρυβλίῳ μετ' αὐτοῦ. Οἶμαι δὲ ἔγωγε
 τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν τὸ εἰρημένον· βούλεται γὰρ
 εἰπεῖν, κατὰ γε τὸ εἶδος, ὅτι προδότης ἔσται ὁ ἐμβά-

A in terram, id est otiosam, aliisque inutilem sibi
 datam gratiam conservavit. Auferetur igitur ab eo
 talentum et dabitur abundanti : horum enim spiri-
 tus non resuscitabitur, ac divinorum donorum elar-
 gitio : opus vero amantibus copiosior quædam erit
 donorum retributio.

XXV, 31. Cum autem venerit Filius hominis in
 majestate sua.

Quomodo veniet? qua specie aderit? Nempe quo-
 modo ipsemet sibi dixit : « Et tunc videbunt Filium
 hominis venientem in nubibus, cum virtute et glo-
 ria multa »⁴³. Veniet enim nequaquam demissus
 et humilis humano more, sed cum gloria ac virtute
 B deitatis. Porro de utraque qualitate vocabulum
 multa intelliges : nam et multa cum virtute, et si-
 mul multa cum gloria secundum faciet theophaniam,
 quandoquidem primam cum infirmitate et obscuri-
 tate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur
 autem in nube? Quia sic apparere solet Deus :
 « Nubes enim et caligo circa eum sunt »⁴⁴. Item :
 « Dominus sedet in levi nube »⁴⁵. Et rursus :
 « Qui ponit nubem ascensum suum »⁴⁶. Item :
 « Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum »⁴⁷. Item :
 « Sicut Filius hominis veniens in nubibus »⁴⁸. Sic
 eum vidit Daniel »⁴⁹. Sic et tum veniet haud laten-
 ter, sed uti Deus et Dominus cum gloria Deo digna,
 atque omnia in melius reformabit. Reviviscunt enim
 mortui, exuetque corruptionem terrenum corpus
 C his passionibus olim obnoxium, induetque immor-
 talitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi
 credunt conformes efficiente corpori gloriæ suæ.
 Quare et rem hujusmodi redemptionem nostram
 appellat dicens : « His autem fieri incipientibus,
 respicite et levate capita »⁵¹ vestra, quoniam ap-
 propinquat redemptio vestra »⁵⁰.

Veluti enim si quis dicat de homine, quod a pa-
 tre acceperit animal esse rationale, hoc ipso eum-
 dem significat rationalem genitum a rationali, sic
 etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum
 judicat mundum judex processit. Nec quis omne
 judicium commisit Filio Pater, idcirco dominatu
 minutus est : indivisus enim a Deo Unigenitus est,
 sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita
 ut omnia quæ Pater habet, Filii sint, et vice versa.

92 XXVI, 23. Qui intingit mecum manum in
 paropside, hic me tradet.

Non quidem ex eo intelligimus aliorum neminem
 discipulorum, solum autem Judam cum ipso buc-
 cellam in paropside infixisse. Arbitror autem ego
 talem habere sensum quod dictum est : vult enim
 dicere, prout verisimile est, proditorem fore, qui

⁴³ Matth. xxiv, 30. ⁴⁴ Psal. xcvi, 2. ⁴⁵ Isa. xix, 1. ⁴⁶ Psal. ciii, 5. ⁴⁷ Act. i, 9. ⁴⁸ Matth. xxiv
 30. ⁴⁹ Dan. vii, 13. ⁵⁰ Luc. xxi, 28.

(1) Πῶς δὲ — καὶ ἀνάπαλιν. Mai B. N. II, 131.

secum intingit manum in catino, id est simul cœ-
nat ac simul comedit, et mensæ salisque communis
particeps est. Ita enim cum etiam voce beati David
reprehendit, dicens : « Tu, vero homo unanims,
qui mecum dulces capiebas cibos ²¹. » Ac rursus :
« Qui edebat panes meos, magnificavit super me
supplantationem ²². » Idipsum enim vero clarius Joan-
nes reddit, ait enim Dominum dixisse : « Ille est
cui ego intinctum panem porrexero ²³. »

93 XXVI, 26. *Cœnantibus autem illis accepit
Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque disci-
pulis suis, et ait : Accipite, et comedite, hoc est
corpus meum.*

Postquam egressus esset Judas, tradit Salvator
undecim discipulis salutare mysterium. Cum enim
paulo post in propria carne esset resurrecturus ac
rediturus ad Patrem, ut ipsius Servatoris præsen-
tiam haberemus (sine præsentia enim Christi fieri
non potest ut salvetur homo libereturque a morte
et peccato, non coexistente nobiscum nostra vita),
dedit nobis proprium corpus et sanguinem, ut iis
corruptionis vis dissolvatur, inhabitet autem ani-
mabus nostris per sanctum Spiritum, flammæque
participes sanctitatis, hominesque supercœlestes
et spirituales reddamur.

XXVI, 27. *Et accipiens calicem gratias egit et
dedit eis, dicens : Bibite ex hoc omnes.*

Gratias agit Dominus calicem accipiens, id est,
orationis forma cum Deo loquitur ac Patre, ipsum
quodammodo consortium ac coapprobatorem decla-
rans donandæ nobis vivificæ benedictionis, simul
vero etiam typum nobis dans prius gratias agendi,
atque ita frangendi ac distribuendi panis. Ideoque
in oculis Dei prædicta ponentibus nobis opus est
ad benedictionem spiritualem intense nos transfor-
mari, ut participes eorum effecti, corporaliter ac
spiritualiter sanctificemur. Demonstrative autem
dixit : « Hoc est corpus meum, et hic est sanguis
meus, » ne figuram esse arbitreris ea quæ viden-
tur, **94** sed arcana ratione aliqua transformari ab
omnipotente Deo in corpus et sanguinem Christi
verc oblata, quorum participes effecti vivificam et
sanctificantem Christi virtutem suscipimus. Opor-
tebat enim eum per Spiritum sanctum in nobis,
prout Deum decet, attemperari quodammodo cor-
poribus nostris per sanctam carnem suam et pre-
tiosum sanguinem, quæ utique etiam habuimus ad
vivificam benedictionem, tanquam in pane et vino,
ne ignavi flamus carnem illius sanguinemque in
ecclesiarum mensis proposita cernentes; accommo-
dans enim sese Deus nostris infirmitatibus, immit-
tit propositis vitæ virtutem, transfertque ea ad
vitæ suæ efficaciam, ac ne dubites verum id esse
ipso clare pronuntiante : « Hoc est corpus meum ; »
et : « Hic est sanguis meus ; » suscipe autem po-

Α ψας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυβλίῳ, τουτέστιν,
ὁ συνδειπνητής καὶ συνέστιος, καὶ τραπέζης καὶ
ἁλῶν κοινωνός τε καὶ μέτοχος. Οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ
διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἡτιᾶτο λέγων· « Σὺ
δὲ, ἄνθρωπε ἰσόφυγε, ὃς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι
ἐδέσματα. » Καὶ πάλιν· « Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου,
ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ περνησμέν. » Αὐτὸ δὲ τοῦτο
σαφέστερον ὁ Ἰωάννης ἐποίησεν· ἔφη γὰρ εἰρηκέναι
τὸν Κύριον, ὅτι· « Ἐκεῖνός ἐστιν, ὃς ἐγὼ βάψας δώσω
τὸ φεμίον. »

Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν
ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδιδου τοῖς
μαθηταῖς, καὶ εἶπεν· Ἀβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι
τὸ σῶμά μου.

Μετὰ τὸ ἐξελεῖν τὸν Ἰούδαν παραδίδωσι τοὺς ἑν-
δεκα ὁ Σωτὴρ τὸ σωτηριῶδες μυστήριον. Ἐπειδὴ
γὰρ μικρὸν ὕστερον ἐμελλεν ἀναστὰς μετὰ τῆς ἰδίας
σαρκὸς ἀναφοιτῆσαι πρὸς τὸν Πατέρα, ἵνα τὴν τοῦ
σώζοντος παρουσίαν ἔχωμεν (ἄνευ γὰρ τῆς παρου-
σίας Χριστοῦ ἀδύνατον σωθῆναι ἄνθρωπον, καὶ
ἀπαλλαγῆναι θανάτου καὶ ἁμαρτίας, μὴ συνοῦσης
ἡμῶν τῆς ζωῆς), ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἴδιον σῶμά τε καὶ
αἷμα, ἵνα δι' αὐτῶν τὸ τῆς φθορᾶς καταλύηται κρά-
τος, ἐνοικιῇται δὲ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος, καὶ γενώμεθα ἁγιασμοῦ μέτοχοι,
καὶ οὐράνιοι ἄνθρωποι, καὶ πνευματικοὶ χρηματί-
σωμεν.

Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας,
ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Πιετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.

Εὐχαριστεῖ ὁ Κύριος λαβὼν τὸ ποτήριον, τουτέστιν
ἐν σχήματι προσευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ,
κοινωνὸν ὡσπερ αὐτὸν καὶ συνευδοκῆτην ἀποφαίνων
τῆς δοθησομένης ζωοποιῦ ἐυλογίας· ἡμῖν δὲ
καὶ ἡμῖν τύπον δίδους πρῶτον εὐχαριστεῖν, καὶ οὕτω
κλῆν τὸν ἄρτον καὶ διαδιδόναι. Διὸ καὶ ἡμεῖς ἐπ'
ὅψει Θεοῦ τὰ προειρημένα τιθέντες, δεόμεθα ἐκ-
τενῶς εἰς εὐλογίαν ἡμῖν μεταπλασθῆναι τὴν πνεύ-
ματικὴν, ἵνα μετασχηόντες αὐτῶν ἁγιασθῶμεν σωμα-
τικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεικτικῶς δὲ εἶπεν· « Τοῦτό
μοῦ ἐστι τὸ σῶμα· » καὶ, « Τοῦτό μοῦ ἐστι τὸ αἷμα· »
ἵνα μὴ νομίσης τύπον εἶναι τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ διὰ
τινος ἀρρήτου τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ μετα-
ποιεῖσθαι εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὸ
ἀληθές τὰ παρενηνεγμένα, ὧν μετασχόντες, τὴν
ζωοποιὸν καὶ ἁγιαστικὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ εἰσ-
D δεχόμεθα. Ἐδεῖ γὰρ αὐτὸν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
ἐν ἡμῖν θεοκρεπῶς συνανακρίνασθαι ὡσπερ τοῖς
ἡμετέροις σώμασι διὰ τῆς ἁγίας σαρκὸς αὐτοῦ καὶ
τοῦ τιμίου αἵματος· ἃ δὲ καὶ ἐσχῆκαμεν εἰς εὐλο-
γίαν ζωοποιὸν ὡς ἐν ἄρτῳ τε καὶ οἴνῳ, ἵνα μὴ ἀπο-
ναρχώσωμεν σάρκα τε καὶ αἷμα προκειμένα βλέπον-
τες ἐν ἁγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν· συγκαθιστά-
μενος γὰρ ὁ Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις, ἐνίησι
τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεθίστησιν
αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς αὐτοῦ ζωῆς· καὶ μὴ
ἀμφιδόλῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αὐτοῦ λέγοντος
ἐναργῶς· « Τοῦτό μοῦ ἐστι τὸ σῶμα, » καὶ « Τοῦτό

²¹ Psal. LIV, 14. ²² Psal. XL, 10. ²³ Joan. XIII, 26.

μού ἐστὶ τὰ αἶμα· ὁ δέχου δὲ ἄλλων πίστει τοῦ Σωτῆ- A
ρος τὸν λόγον. Ἀλήθεια γὰρ ὢν, οὐ ψεύδεται.

Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάντες ὑμεῖς
σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἡμοῖ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ·
γέγραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ δια-
σκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς κοίτης.

Πόθεν καὶ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοσοῦτος ἐγί-
νετο φόβος; Ἐταράχθησαν οἱ μαθηταὶ οὐχ ὡς ἑλα-
φροὶ τινες, ἀλλ' ὅτι πολλῆς ἔγεμεν ἀπορίας τὸ
πρᾶγμα, καὶ δυσκατάληπτος ἦν ἡ γνώσις τοῦ μυ-
στηρίου τούτου, πῶς ὁ τοὺς νεκροὺς ἀναστήσας, καὶ
μυρία ποιήσας σημεῖα ὑπὲρ ἀνθρώπων, εἰς οὕτως
ἄξιμον παρεδόθη θάνατον. Οὗτος δὲ ἦν ὁ διὰ τοῦ
προφήτου εἰρηκώς· « Πατάξω τὸν ποιμένα. » Διὰ καὶ
ὁ Δαβὶδ φησι πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι· « Ὅν οὐ ἐπάτα-
ξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν. » Πλὴν οὐ πάντῃ τούτο καὶ B
πάντως γέγονε βουλῇ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἤθελε μὲν
μὴ παθεῖν αὐτόν, εἴγε προσεδέξαντο οἱ Ἰουδαῖοι·
ἐπειδὴ καὶ οὐ προσήκοντο, ἀλλ' ἠθέλησαν φονεῦσαι,
συγκατέθετο ὁ Πατήρ τῷ Υἱῷ τούτο παθεῖν. Οὕτω
δὲ νοητέον καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς Πιλάτον ὑπὸ Χρι-
στοῦ, ὅτι· « Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ,
εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένος ἄνωθεν. » ἀντὶ τοῦ, [Εἰ] μὴ
συνῆεν ὁ Πατήρ ἐλομένῳ μοι παθεῖν.

Μετά δὲ τὸ ἐγερθῆναι μὲ, προῶν ὑμᾶς εἰς τὴν
Γαλιλαίαν.

Οὐκ ἀφῆκε τοὺς μαθητάς μέχρι τῶν σκυθρωπῶν
μεῖναι, προαναγγέλλει δὲ τὴν ἀνάστασιν, λύων αὐ-
τῶν τὴν λύπην, καὶ ἐπαγγέλλεται προλαμβάνειν
αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, δι' οὗ σημαίνει, ὅτι μέλ- C
λει ἀποφοιτῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἰς τὰ ἔθνη μετα-
χωρεῖν. Οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ φαίνεται εὐθέως, οὐδὲ εἰς
μακράν τινα χώραν ἀπεισιν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει,
ἐν ᾧ καὶ ἐσταυρώθη, ἐν αὐτοῖς σχεδὸν τοῖς χωρίοις.
Ὡστε κἀνεῦθεν αὐτοῖς πιστώσασθαι, ὅτι ὁ σταυ-
ρωθεὶς, αὐτὸς ἦν καὶ ὁ ἀναστὰς, καὶ ταύτῃ σκυθρω-
πάσοντας μειζρόνως παραμυθήσασθαι. Διὰ τοῦτο καὶ
ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ εἶπεν, ἵνα τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων
ἀπαλλαγέντες πιστεύουσι τῷ λεγομένῳ· διὸ καὶ
ἐκεῖ ἐφάνη.

Τότε λέγει αὐτοῖς· Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ
μου ἕως θανάτου· μεῖνате ὡς, καὶ γρηγορεῖτε
μετ' ἐμοῦ.

Λυπεῖται ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια
ποιεῖται ὁ ἀπαθής, ἐπειδὴ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος
κοινὰ ἐστὶν αὐτῷ· ὥσπερ καὶ τὰ μόνῃ τῇ θεότητι
πρέποντα, κοινὰ πως γέγονε τῇ σαρκὶ, διὰ τὴν
ἁρμότην καὶ ἀνέκφραστον ἑνωσιν. Καὶ μὴ σκανδα-
λίζετω τινὰ τὸ συμβάν· ἡ γὰρ πρὸς σάρκα σύνοδος
τοῦ Λόγου, παθοῦσα τὰ ἐαυτῆς, βεβαιώσει καλῶς ἐν
τῇ ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ μυστηρίου.

Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ'
ἐμοῦ τὸ ποτήριον τούτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ
θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.

Πετήριον ἐν τούτοις τὴν διὰ τοῦ θανάτου κατακά-
ρσιν ἀποκαλεῖ, καὶ τὴν οἶνον πρὸς ὕπνον κατα-

tus per fidem Servatoris sermonem. Veritas enim
cum sit, non mentitur.

XXVI, 31. Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos
scandalum patiemini in me, in nocte ista; scriptum
est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves
gregis.

95 Undenam Petrus quoque alique tanto ti-
more fuere perculsi? Turbati sunt discipuli, non
tquam molles quidem, sed eo quod percussio-
nis plenum esset negotium, captumque admodum diffi-
cile huius mysterii cognitio, quomodo qui mortuos
resuscitaret ac innumera et supra hominem patra-
rat signa, tam ignominiosæ morti esset addicendus.
Hic autem erat, de quo per prophetam dictum est:
« Percutiam pastorem^{95, 96}; » ideoque David ad Pa-
trem ait: « Quem tu percussisti, ipsi persecuti
sunt⁹⁶. » Non tamen hoc omnino Patris voluntate
factum est; sed illum quidem non pati voluit, mo-
do suscepissent illum Iudæi. Cum vero illum se-
cuti non sint, sed interficere voluerint, condescen-
dit Pater, ut Filius hoc pateretur. Ita autem in-
telligendum est, quod Pilato dictum est a Christo,
quia « Non haberes potestatem adversus me ullam
nisi tibi datum esset desuper⁹⁷, » id est: Si non
permisisset volentem Pater me pati.

XXVI, 32. Postquam autem resurrexero, præce-
dam vos in Galilæam.

Non 96 sivit discipulos semper hære in tristi-
tia; prænuntiat autem resurrectionem, illorum
tristitiam dissolvens, denuntiatque præcessorum
sese eos in Galilæam, quo significat sese recessurum
a Iudæis, et ad gentes transiturum. Non a coslo
statim prodiit, neque in longinquam aliquam abit
regionem, sed in hac ipsa gente versatur, in qua
et cruci fuit affixus, et in iisdem fere regionibus:
ut vel inde etiam ipsi crederent eum, qui cruci
affixus fuerat, eundem esse cum eo, qui resur-
rexerat, atque hac ratione tristitia affectos magis
consolaretur. Propterea in Galilæa quoque dixit,
ut metu Iudæorum liberati, credant illi dicto,
ideoque etiam ibi apparuit.

XXVI, 38. Tunc ait illis: Tristis est anima mea,
usque ad mortem; sustinete hic et vigilate mecum.

Ut homo, contristatur, ac corporis propria pa-
titur, qui impassibilis est, eo quod illi cum huma-
nitate sit communio: ut etiam ea, quæ solam de-
cent divinitatem, communia quodammodo facta
sunt carni, ob ineffabilem et inexplicabilem unio-
nem, ac ne quemquam, quod accidit, scandalo
afficiat; Verbi enim cum carne conjunctio recte
in nobis mysterium humanitatis confirmat.

97 XXVI, 39. Pater mi, si possibile est, trans-
eat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo,
sed sicut tu.

Calicem in hisce mortis gravedinem vocat, et
quodammodo somnum subrepentem ebrietati. Quod

^{95, 96} Zachar. xiii, 7. ⁹⁶ Psal. lxxviii, 27. ⁹⁷ Joan. xiv, 11.

autem deprecatur huius calicis potionem, ostendit A se nequaquam antecedenti voluntate pati optasse, sed ea quæ suorum crucifigentium sequeretur, quibus hoc dicto excusationem eripit: non enim jam dicere possunt, Ipse cum pati elegisset, nos potius illius voluntatis ministri facti sumus. Hæc enim deprecatio arguet eos mentitis fabulas adornasse.

XXVI, 42. *Iterum secundo abiit, et oravit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.*

Intendit orationem, et propter ipsos pertexit sermonum hypotyposim, ac in exemplar se ac sua nobis offert. Arbitror autem nos non debere esse segiores, accedere autem potius frequenter, idemque repetentes erubescere non debere, dum nobis tandem obtingant postulata. Propterea enim etiam tertiam de iisdem Christus instituit orationem, licet clarissime Dei Patrisque **98** nosset voluntatem, imo vero tertia hac vice sese hominem factum esse confirmat.

Cyrrilli ex sexto libro commentarii in Matthæum.

Et inest ei quidem patiendi facultas propter humanitatem; verumtamen ea passio statim sedatur ab inhabitantis Verbi vigore ac fortitudine. Animadvertente enim quomodo postulatio humanitatem ejus demonstret; sed deitatis firmitas illico effluat.

XXVI, 50. *Jesus autem dixit illi: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum.*

Cyrrilli ex commentario in Matthæum. Etiam si enim quod tum eveniebat, haud ei usquequaque volupe erat, propter communem tamen salutem ac vitam, voluntariam sibi fecit crucis passionem. Namque apprime sciebat quanta hinc bona forent, et quod hominis naturam renovaturus esset, et proprio sanguine Deo Patri acquisiturus. Nam nisi voluntariam sibi fecisset, quanquam per se invisam, passionem, quæ causa erat cur oraret dicens: « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste? » Et post alia. Observa, quomodo Servatoris voluntati adversa passio fuerit; sed quia cruciatus exantlare oportebat propter passionis utilitates, hanc sibi voluntariam nostri causa effecit. Neque enim nunc proditorem increpuit, quod scelus omnium maximum patraret, neque dixit melius ei fuisse si nunquam notus fuisset; sed ne dignum quidem tunc punitione censuit propriæ voluntatis ministrum. Adeo illi voluntaria passio erat!

(1) Καὶ — εὐθύς. Mai B. N. II, p. 483.

(2) Εἰ γὰρ — τὸ παθεῖν. Ibid.

(3) Hoc loco prætereundum non arbitramur, legisse nos in codice vat. 358, f. 111. b. fragmentum historicum de humana Christi Domini genealogia, Cyrrilli nomine tanquam auctoris insignitum. Uti- que Canisius in *Antiq. lect.* edit. Basnag. t. III, part. I. p. 36 37, et mox noster Schelstraius Opp.

κοιμίζουσιν μέθην. Τό γε μὴν παρατεῖσθαι πεινῶν αὐτὸ, τοῦτο ἐστὶ, τὸ μὴ σφόδρα καθ' ἡδονὴν ποιεῖσθαι τὸ παθεῖν, τῆς τῶν σταυρωσάντων δυσσεβείας κατηγορεῖ· οὐ γὰρ δὴ ποῦ φαίνε, ὡς Ἐπειπερ εἰλετο παθεῖν, ὅπουργοι μᾶλλον ἡμεῖς τοῦ θελήματος· δι-ελέγξει γὰρ αὐτοὺς ψευδομυθεῖν ἐλομένους ἢ παρ-αίτησις.

Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσηύξατο λέ-γων· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ, ἔστω μὴ αὐτὸ πῶς, γενηθήτω τὸ θέλημά σου.

Ἐπιτείνει τὴν προσευχὴν, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἐξ-υφαίνει λόγων ὑποτύπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἡμῖν παρατεῖσθαι. Οἶμαι γὰρ δεῖν μὴ ἐκκαεῖν B ἡμᾶς, προστείνει δὲ μᾶλλον συγχῶς, καὶ ταυτολογού-ντας μὴ ἐρυθριζίνεως ἂν ἡμῖν εἰς πέρας ἐξέρχοι(ε)ντο τὰ αἰτήματα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τρίτην εὐχὴν περὶ τῶν αὐτῶν ἐποιεῖτο, Χριστὸς καίτοι μάλᾳ σαφῶς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιστάμενος βούλησιν· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ τρίτου ἐβεβαίωσεν ὅτι ἀνθρώπος γέγονε.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ εἰς Μαθαῖον ὑπομνή-ματος βιβλίον ζ'.

Καὶ (1) ὑπόκειται μὲν τὸ δεῖνα τοῦ παθεῖν ἐν αὐτῷ διὰ τὸ ἀνθρώπινον· κατευνάζεται δὲ παραχρῆμα τῇ τοῦ ἐνοικοῦντος Λόγου βίῳ τε καὶ εὐσθενείᾳ· θεὰ γὰρ ὅπως παραδεικνύει μὲν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἢ πα-ραίτησις, τὸ δὲ τῆς θεότητος ἀκαμπὲς ἀνέλαμψε νεύου·

Ἄλλ' οὐδὲ Ἰησοῦς εἶπερ αὐτῷ· Ἐταῖρε, ἐπ' ᾧ πά-ρ-αι; Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐ-πὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ Μαθαῖον ὑπομνήμα-τος. Εἰ γὰρ (2) καὶ ὅτι μάλιστα τὸ συμβᾶν οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως θελητὸν ἦν αὐτῷ, ἀλλ' οὖν τῆς πάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς, ἐκούσιον ἐποιή-σατο τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος. Ἦδει τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα κατορθώματα, καὶ ὅτι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακαίνει, καὶ αἵματι τῷ οἰκείῳ κατακτείνεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Εἰ γὰρ μὴ ἐποιήσατο θελητὸν, καί-τοι ἀβούλητον ἦν τὸ παθεῖν, τίς ἂν νοοῖτο λοιπὸν ἢ πρόφασιν τοῦ προσεύχεσθαι καὶ λέγειν αὐτόν, « Πά-τερ, εἰ δυνατόν, παρελθὲτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο; » Καὶ μεθ' ἑτέρα. Θεὰ δὲ πῶς ἀνεθέλητον μὲν τῷ Σωτῆρι τὸ πάθος· ἐπειδὴ δὲ πάντῃ τε καὶ πάντως ὑπομῆναι ἔχρην διὰ τὰ ἐκ τοῦ παθεῖν ἀγαθὰ, θελητὸν ἐποίησατο δι' ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἠπελίσσε τῷ προδότῃ τὸ πανεὶς ἐπείκεινα διελθεῖν κακοῦ, καὶ ὅτι χρεῖτον ἦν αὐτῷ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὥς κολάσεως ἄξιον ἡγήσατο ποτε τῶν ἰδίων θελημάτων τὸν ὅπουρτον, εἴπερ ἦν αὐτῷ θελητὸν τὸ παθεῖν (3).

1. I, p. 512, id ipsum prope ad litteram retulerunt ex chronico Hippolyti Thebani (quem Nicephorus Callistus de hoc ipso argumento loquens Hist. II, 5, perperam Portuensem, ut saepe vidi in aliis codd., Romæ episcopum, dixerat) nemo tamen hactenus Cyrrilli esse suspicatus fuerat: quæ res ceteroqui valde est verisimilis, teste nunc codice Vaticano

Τὰχα που ὤψηθ' ὁ Ἰούδας δύνασθαι λαθεῖν, φιλημα μὲν προτείνων εἰς τύπον ἀγάπης, ἀνοσίων δὲ σκευμάτων μεσθὴν ἔχων τὴν καρδίαν. Οὐκ οὖν ὡς ἐκ μέθης προσέρχεται τῷ Χριστῷ ὁδίου καὶ ἀγάπης ὄργανον. τὴν ἐξαίρετον ἀρετὴν ἀποφαίνων προσδοκῶν, προσετίθει δὲ τὴν «Χαῖρε, Ῥαββί.» Χαῖρε λέγεις τῷ παγιδευθέντι πρὸς θάνατον διὰ σοῦ; οὐδὲ τὸ σχῆμα τῆς προσδοκίας αἰσχύνῃ; Ἄλλ' ἦν ἐντεῦθεν ἵσθαι ὅτι τὸν φεύσθην ἔχων ἐν αὐτῷ, ταυτίσει τὸν Σατανᾶν, καὶ Χαῖρε λέγων ἐφεύθετο, καὶ τὸ φιληθῆναι κατεδέξατο ὁ Χριστὸς, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἔκων, καὶ ἐπέδωκεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐκράτησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα καθ' ἣν τὸ Πάσχα ἔφαγον· οὕτως ἔλεον, καὶ ἔμαλινοντο. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν ἂν ἔσχεσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν, εὐ μὴν τοῦτο ἀπαλλάττει τὸν Ἰούδαν τῆς ἀφορήτου κολάσεως, ἀλλὰ καὶ μειζνῶς αὐτὸν καταδικάζει, ὅτι καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν ἀπέδειξεν καὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς πραότητος, καὶ τῆς ἡμερότητας, θηρίου παντὸς χαλεπώτερος γέγονε.

Ἐρ ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δούλοις· Ὡς ἐπὶ λίθῳ ἐξήλθετε μετὰ μαχαίρων καὶ ἐξ ὧν συλλαβεῖν με. Καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεύδοντα διδάσκω ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.

Ἄρα οὖν αἰτιάται Χριστὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου καθύπευθε ἔσχευον; Ὁ τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ἀλλ' ὅτι ἔξον ὡμῶν καθημέραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα κατασχέειν, οὐκ ἐκράτησατε· ἐταμιεύοντα γὰρ μᾶλλον ἐδὲ χρῆναι παθεῖν καιρῷ τῷ προσήκοντι. Ὁ τοίνυν τῆς Ἰουδαίων μανίας κατατιμῶμενος ταῦτα ὁ Χριστὸς ἔφη, οὐτε μὴν ἐπιπλήττει τὸ βράδος αὐτὸν πρὸς μαριονίαν· ὅτι δὴ παρόντα καὶ ὁρώμενον οὐκ ἐν ἀρχαῖς κατασχέχασαι. Διελέγχει δὲ μᾶλλον ὡς οὐ τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς ἰσχύος ἔργον ἢ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλῆσεως τοῦτο ἀβούλητον πάθος οικονομικῶς παραδεξαμένου καὶ ποιησαμένου θελητόν· οὐκ ἐπειπερ ἦν ἐδὲ παθεῖν ἀγαθόν, ἀλλ' ὅτι ἐκ αὐτοῦ συμβαίνοντα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνατομίζειν ἐμελ-

99 Forte arbitratus est Judas latere se posse, osculum quidem porrigendo in typum charitatis, impiis vero machinationibus refertam habens animam. Igitur tanquam ex insidiis accedit Christum doli ac charitatis instrumentum, eximiam ostensurum virtutem expectans; addit autem: «Ave, Rabbi.» Ave dicis insidiis a te ad mortem appetitis? ac ne habitum quidem proditoris erubescis? At videre hinc licebat mendacem sese, id est, Satanam intra se habere: ac ave dicens mentitus est; ac osculum suscepit Christus, deditque sese voluntarie, immisitque in manus; ac eadem nocte comprehenderunt eum qua pascha comedeabant; adeo fervebant, atque insaniebant. Attamen nihil, ni permisisset, potuissent: at non hoc intolerabili supplicio liberat Judam, verum etiam magis ipsum condemnat eo quod, cum tantum virtutis illius, modestiæ, mansuetudinis ac clementiæ percepisset documentum, omni fera immanior evaserit.

XXVI, 55. In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam in templo docens, et non me tenuistis.

Ergone accusat Christus Judæorum instructores, eo quod præmaturum sibi mortis laqueum non præparassent? Non hoc significare vult, sed: Cum liceret vobis quotidie in templo docentem comprehendere, non me tenuistis: reservavi enim me potius ad tempus opportunius, quo utar ad passionem. Non igitur Judæorum insaniam incusans Christus hæc dixit; sed neque eorum tarditatem ad crudelem eadem increpat, eo quod præsentem visumque non ab initio tenuissent. Arguit autem potius non esse virtutis illorum hanc comprehensionem, sed ex ipsius voluntate minime expetendam hanc passionem 100 susceipientis per dispensationem, facientisque illam libera admissione voluntariam: non quod pati bonum esset, sed quod ea quæ ipsi eveniebant hominibus

(etenim Hippolytus Thebanus, sequenioris ævi homo, atq. Cyrillo antiquiore haurire potuit). Certe Cyril- D lum vel sub initio ampli sui ad Matthæum commen- tarii, vel ubi de Jacobo fratre Domini sermo erat, Christi humanam genealogiam exposuisse, pronum creditur est. Ergo operæ pretium videtur, fragmen- tum hoc saltem in scholio recitare. (De Christi ge- nealogia videndus etiam S. Sophronius apud eum- dem Canisium, p. 52, nec non in ode XI, cum ad philolog. Specil. Rom. t. IV, p. 603.) ΚΥΡΙΑΛΟΥ, Ἰακώβος, ὁ γένόμενος· πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύ- μων, ἀδελφὸς μὲν κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου εἰλεγμε- νός ἐστιν, υἱὸς δὲ τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ, ἐκ τῆς βιωτικῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἀδελφὸς Σίμωνος καὶ Ἰούδα καὶ Ἰωσήφ· τέσσαρας γὰρ υἱοὺς ἔσχεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν τε Ἑσθὴρ καὶ τὴν Θάμαρ, ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς Σαλώμης, θυγατρὸς Ἀγγαίου τοῦ ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως· καὶ τότε ἐχάρου- σεν ὁ Ἰωσήφ· ὡς εἶναι τὴν Σαλώμην καὶ τὸν βα- πτιστὴν Ἰωάννην ἀδελφῶν τέκνα ἀρσενικῶν· ὁ γὰρ Ἀγγαῖος υἱὸς Βαραχίου, θεῖος δὲ Ἰωάννου· ὁμοίως δὲ

Ζαχαρίας· ἀδελφὸς Ἀγγαίου, θεῖος δὲ Σαλώμης· τῆς γυ- ναϊκὸς Ἰωσήφ· ἡ γὰρ μαῖα ἀπὸ Βηθλεὲμ ἐνέτυχεν, ἀνεψιὰ δὲ καὶ αὐτῇ ὄντην τῆς Ἐλισάβετ καὶ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας· τρεῖς γὰρ ἦσαν ἀδελφαὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ θυγατέρας Ματθαίου τοῦ ἱερέως καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐκ τῆς βασιλείας Κλεοπάτρας, πρὸ τῆς βασιλείας Ἡρώδου τοῦ υἱοῦ Αντιπάτρου· ὄνομα τῇ πρώτῃ Μαρία, καὶ ὄνομα τῇ 2^ῃ Σοββί, καὶ ὄνομα τῇ τρίτῃ Ἄννα. Ἐγγημε δὲ πρώτη ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἔτεκε Σαλώμην τὴν μαῖαν· ἡ δὲ 2^ῃ ὁμοίως ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἔτεκε τὴν Ἐλισάβετ· ἔγγημε δὲ καὶ ἡ τρίτη εἰς τὴν γῆν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐγέννησε Μα- ρίαν τὴν παναγίαν θεοτόκον ἐν Βηθλεὲμ· ὡς εἶναι Σαλώμην τὴν μαῖαν, καὶ Ἐλισάβετ, καὶ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν θεοτόκον, θυγατέρας ἀδελφῶν τριῶν θη- λυκῶν. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνεψιοὶ λέγονται εἶ- ναι· υἱὸς δὲ τοῦ Ἰωσήφ ὁ Κύριος ἐνομιζέτο, ἐπειδὴ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ τῶν ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς· ἀδελφὸς ἐνομιζέτο

naturam restitutura essent in pristinum statum : Α λεν εις τὸ ἀπ' ἀρχῆς, δεικνὺς ὅτι τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως ἔργον ἦν τὸ εἶέν.

XXVI, 67. Quid vobis videtur? At illi respondentes, dixerunt: Reus est mortis.

Dixit alicubi per Moysen universorum Deus: « Si anima peccarit, et audierit vocem iuramenti, et testis hic aut viderit aut intellexerit, nisi annuntiet, inquit, admittet peccatum ²³. » Inustum est igitur quibusdam crimen iniquitatis, si nihil afferant excusationis, vocem iuramenti audientes. Propterea subdole adjurat Dominum Caiphas, ut si in posterum quoque tacere vellet, tanquam transgressorem condemnet, videns adjuratum eum ac tacentem legis supplicio obnoxium esse factum. Sic autem veritatem dixerit, tanquam pseudochristum ipsum occidant, utpote sese dicentem Deum, nihilque habentem peculiare secundum carnem, idque, quod videtur; ideoque Christus dixit: « Tu dixisti. » Id est, Os tuum deinceps confessum est. Ut vero gravio rem eis ultionem efficiat, eo quod inquam, in eum credere noli, rursus clario rem eis suam reddit gloriam dicens: « Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dexteris virtutis Dei. » Specie, inquit, natum humana, me natura vere Dei et Patris Filium nullo loco **101** habuistis, cumque eo pervenissetis inscitiae, ut illius meique ignoraretis mysterium, licet legis essetis doctores, necessario illud dico: vestrae adversum me impietatis breve vobis esse, ac praestitutum tempus, usque ad pretiosam crucem. Postmodum enim statim ad pristinum meum recurram honorem, ascendam ad gloriam, quam habui ab initio, consors throni ero Dei ac Patris etiam cum carne. Haec Christo dicente, Caiphas scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemavit; hoc autem fecit ut vehementius eum accusaret, et dictum facto insignius redderet. Verumtamen quoniam haec est blasphemia? dixerat enim ante illis congregatis: « Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis ²⁴, » et quod dictum erat interpretatus est, nihilque ausi sunt dicere, sed tacuerunt. Quomodo igitur nunc, blasphemiam, quod dictum erat, vocabant? Cur vero Christus ita respondit? Ut omnem illorum defensionem tolleret, eo quod ad novissimam usque horam docuisset, sese esse Christum et sedere a dexteris Patris, venturumque rursus judicare orbem terrarum. Quod magnum sibi cum eo consensum esse demonstrantis est. Scindens igitur vestimenta sua, ait: « Quid vobis videtur? » Non per sese fert calculum damnationis, sed ab illis exprimit tanquam in confesso existentibus peccatis, manifestaque blasphemia. Cum enim nossent, si res ad inquisitionem venerit, diligentemque discussionem, omni eum crimine liberatum iri, ex sese eum condemnant, praeveniuntque auditores, dicentes: « Vos audistis blasphemiam, » cogentes quodam-

Τι ὑμῖν δοκεῖ; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Ἐνοχος θανάτου ἐστὶ.

Ἐφη που διὰ Μωσέως ὁ τῶν ὅλων Θεός· Ἐάν ψυχὴ ἀμάρτη καὶ ἀκούσῃ φωνὴν ὀρκισμοῦ, καὶ ὁ-
τος μάρτυς ἢ ἑώρακεν, ἢ συνείδεν, ἐάν μὴ ἀναγγεῖλῃ,
φησὶ, λήφεται τὴν ἀμαρτίαν. Ἐπεγράφετο τοίνυν
παρνομίας ἐγκλημὰ τισιν εἰ μὴδὲν ἀπολογεῖντο,
φωνὴν ἀκούοντες ὀρκισμοῦ. Διὰ τοῦτο πανούργως
ὀρκίζει τὸν Κύριον ὁ Καϊάφας, ἵνα, εἰ βούλοιο καὶ
μετὰ τοῦτο σιωπᾶν, ὡς παρνομήσαντα κατακρίνοι,
εἰδὼς ὅτι ὀρκωθεὶς καὶ σιωπήσας ἔνοχος ἔγνετο
τιμωρίᾳ τῇ ἀπὸ τοῦ νόμου· εἰ δὲ εἴπῃ τὸ ἀληθές, ὡς
ψευδόχριστον αὐτὸν φανεύουσιν ὡς λέγοντα ἑαυτὸν
Θεόν, οὐδὲν πλέον ἔχοντα τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων κατὰ
τὴν σάρκα καὶ τὸ ὁρώμενον. Διὸ ὁ Χριστὸς εἶπε· Ἐγὼ
εἶπας· Ἄντι τοῦ, Τὸ σὸν ὁμολόγησε στέμα λοιπῶν.
Ἦνα δὲ φορτικωτέραν αὐτοῖς τὴν δίκην ἐργάσθῃται,
τὴν ἐπὶ γέ φημι [τῷ] μὴ πιστεύειν εἰς αὐτὸν βούλε-
σθαι, πάλιν αὐτοῖς ἐναργῆ τὴν αὐτοῦ καθίστησι δόξαν,
εἰπὼν· Ὅψεσθε ἀπ' ἄρτι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Ἐν
εἰδεί, φησὶ, τῷ καθ' ἡμᾶς γεγενοτά, ἐμὲ τὸν Υἱὸν
τῇ φύσει καὶ ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν τῷ
μὴδὲν πεποίησθε λόγῳ, καὶ ἐπειδὴ ἀμαθίας εἰς τοῦτο
καταβέβηκατε, ὥστε τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ
ἴσατε μυστήριον, καίτοι νομομαθεῖς ὄντες, ἀναγκαίως
ἐκεῖνὸ φημι, ὅτι τῆς κατ' ἐμοῦ δυσσεβείας βραχὺς
ἡμῖν καὶ διεσταλμένος ἐδόθη καιρὸς, μέχρι τοῦ τι-
μίου σταυροῦ. Μετὰ τοῦτο γὰρ εὐθὺς εἰς τὴν ἑαυτοῦ
παλινδρομήσῃ τιμῇ, ἀναβήσομαι πρὸς δόξαν τὴν
ἐν ἀρχαῖς, συνέδρος ἔσομαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, καὶ
μετὰ τῆς σαρκὸς. Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, ὁ
Καϊάφας διέβρῃς τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λέγων· Ἐβλασ-
φήμησεν. Τοῦτο δὲ ἐποίησε, σφοδρωτέραν τὴν κατ-
ηγορίαν ποιῶν καὶ τὸ λεγθὲν ἐπαίρων διὰ τοῦ πράγ-
ματος. Καίτοι ποτα βλασφημία αὕτη; Καὶ γὰρ ἐμ-
προσθεν ἦν εἰρηκῶς συνηγμένων αὐτῶν· Εἶπεν ὁ
Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· καὶ
ἡρμήνευσε τὸ εἰρημένον, καὶ οὐδὲν ἐτόλμησαν εἰπεῖν,
ἀλλ' εἰσέγησαν. Πῶς οὖν νῦν βλασφημίαν τὸ εἰρημέ-
νον ἐκάλουν; Τίνος δὲ ἕνεκεν ὁ Χριστὸς οὕτως ἀπ-
εκρινατο; Πᾶσαν αὐτῶν ἀναιρῶν ἀπολογίαν, ὅτι μὴ-
χρις ἐσχάτης ὥρας ἐδίδασκεν, ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χρι-
στὸς, καὶ ὅτι ἐκ δεξιῶν καθέδεται τοῦ Πατρὸς, καὶ
ὅτι ἤξει πάλιν κρίνων τὴν οἰκουμένην· ὁ πολλὴν τὴν
πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν δηλοῦντός ἐστι. Διαβρῆξας
τοίνυν τὰ ἱμάτιά φησι· Τί ὑμῖν δοκεῖ; Οὐ φέροι
τὴν ψήφον οἰκοδοῦν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων αὐτὴν ὡς ἐπὶ
ὁμολογουμένου ἀμαρτημάτων, καὶ βλασφημίας δήλης
ἐκκαλεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ ἥδισαν, ὅτι εἰ τὸ πρᾶγμα
εἰς ἐξέτασιν ἔλθοι, καὶ διάγνωσιν ἀκριθεῖ, ἀπαλλάττει
πάσης αὐτὸν αἰτίας, παρ' ἑαυτοῖς αὐτὸν καταδικά-
ζουσι, καὶ προκαταλαμβάνουσι τοὺς ἀπροατὰς λέγον-
τες· Ὑμεῖς ἠκούσατε τῆς βλασφημίας· ὁ μονονοῦχ!

²³ Levit. v, 1. ²⁴ Matth. xxii, 44; cf. Psal. cix, 1.

καταναγκάζοντες καὶ βιάζόμενοι τὴν ψῆφον ἐξενεγκέιν. Τί οὖν ἔχειν; « Ἐνόχος θανάτου ἐστίν » ἵνα ὡς κατάδικον λαβόντες, οὕτω λοιπὸν τὸν Πιλάτον ἀποφύγασθαι παρασκευάσωσιν. Ὁ δὲ καὶ ἐκεῖνοι συνειδότες, φασίν· « Ἐνόχος θανάτου ἐστίν, » αὐτοὶ κατηγοροῦντες, αὐτοὶ δικάζοντες, αὐτοὶ ψηφίζόμενοι, πάντα αὐτοὶ γινόμενοι τότε. Πῶς δὲ οὐκ ἤνεγκαν Σάββατα εἰς μέσον; Ὅτι πολλάκις αὐτοὺς ἐπιστόμισεν. Ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν τότε λεγομένων ἐδοῦλοντο αὐτὸν ἐλεῖν εἰς τὸ καταδικάσαι. Διὸ καὶ προλαβὼν, καὶ τὴν ψῆφον παρ' αὐτῶν ἐνεγκῶν, καὶ πάντας ἐπισπασάμενος διὰ τοῦ ῥήξαι τὸν χιτῶνίσκον, ὡς κατάδικον λοιπὸν ἀγαγὼν πρὸς τὸν Πιλάτον, οὕτως ἅπαντα ἐπραττεν. Ἐπ' ἐκείνου γοῦν οὐδὲν τοιοῦτόν φασιν· ἀλλὰ τί; « Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιός, οὐκ ἂν σοι παρεδύκαμεν αὐτόν » ἀπὸ δημοσίων ἐγκλημάτων ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦντες. Καὶ διὰ τί μὴ λάβρα αὐτὸν ἀνέβλιν; Ἐδοῦλοντο καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διανελεῖν· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν προακηχότες αὐτοῦ, καὶ θαυμάζοντες αὐτόν, διὰ τοῦτο ἐσπευσαν δημοσίᾳ, καὶ ἐπὶ πάντων σφαγῆναι αὐτόν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων πονηρίᾳ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας σύστασιν ἀπεχρήσατο· καὶ τοῦναντίον ἐξέβαινεν ἥπερ ἐδοῦλετο. Ἐπεὶ ὅτιγε ἐξουσίαν εἶχον καθ' αὐτοὺς ἀνελεῖν, ἤκουσον τί φησιν ὁ Πιλάτος· « Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν. » Ἄλλ' οὐκ ἤθελον, ἵνα ὡς τύραννος, ὡς στασιαστής ἀνηρηθῇ διέξῃ. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐγένετο· ὥστε μὴδὲ σκιά τινα αὐτοὺς ἔχειν ἀναισχύντου γοῦν ἀπολογίας.

Τοιοῦτον γὰρ ἡ πλάνη· δι' ὧν ἐπιβουλεύει, λύεται. Οὕτω γοῦν καὶ ἐνταῦθα συνέβη. Οἱ μὲν γὰρ ἐδόκουν νενικηκέναι, οὗτοι μάλιστα καὶ ἡσχύνθησαν, καὶ ἡττήθησαν, καὶ ἀπώλοντο· ὁ δὲ ἡττάσθαι δοκῶν, οὗτος μάλιστα καὶ ἐλαμψε, καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος.

διή; qui vero superatus videbatur, hic vel maxime resplenduit, ac plenam confessamque **103** victoriam abstulit.

Οἱ δὲ ἐρρώκισαν, λέγοντες· Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε.

Πρέποι ἂν εἰπεῖν ὑπερ ἑφ' αἵς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέγει ὁ Κύριος. » Ὁ τῶν βασιλευντων (sic) καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεδῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας αὐτοῦ παρατιθεῖς· ὁ γὰρ ἐξετάζων καρδίας καὶ νεφρούς, ὁ προφητείας ἀπάσης δοτήρ, πῶς ἂν ἡγήνησε τίς ἐστὶν ὁ παῖσας αὐτόν;

Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββάρ, τὸν δὲ Ἰησοῦν σφαγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.

Μέγας ἐλεγχος ταῦτα τῶν Ἰουδαίων, λησθῆναι καὶ φονεῖν ἐλομένῳ μᾶλλον ἢ τὸν Χριστόν· τοσοῦτον αὐτοῖς ἔμαλε τοῦ δικαίου, καὶ οὕτως διὰ τὴν ἐσιώγητα

A modo, ac vi extorquentes suffragii lationem. Ecquid igitur illi? « Reus est mortis; » ut tanquam condemnatum habentes, ita deinceps efficerent, ut talis a Pilato pronuntiaretur: illud utique cuius sibi conscii erant, aiunt, « Reus est mortis, » cum illi qui accusabant, iudiciumque ac suffragium **102** ferebant, omnibus hisce ipsimet jam tum essent obnoxii. At quomodo Sabbata in medium non protulerunt? Eo quod eis crebro os obstruxisset. Alias vero etiam ex iis, quæ tum dicta sunt ad condemnationem eum pertrahere volebant. Quo animo pontifex præiudicans, damnationemque ab assessoribus eliciens, ac tunicæ ruptura multitudinis concilians assensum, reumque ut jam condemnatum ad Pilatum ducens, sic ex sententia omnia transegit. Sane coram Pilato nihil ex prius allatis accusant. Quid igitur aiunt: « Nisi esset hic maleficus, non tibi tradidissemus eum, » ex publicis criminibus eum interficere conantes. At cur non occulte eum sustulerunt? Gloriam etiam illius in nihilum redigere cupiebant: cum enim plurimi essent, qui eum audirent ac mirarentur, propterea festinarunt publice et coram omnibus eum interficere. Christus vero non prohibuit, sed illorum nequitia ad declarationem veritatis usus est; ac contra quam volebant res accidit. Cum enim in potestate illorum esset perse interficere, audi quid dicat Pilatus: « Accipite eum vos, et secundum legem vestram eum iudicate: » at noluerunt, ut tanquam tyrannus, tanquam seditiosus interfici videretur. Hæc autem omnia pro veritate facta sunt, ut ne umbra quidem impudentis conspiciam excusationis eis reliqua esset. Talis enim est deceptio: per ea quibus ad insidias utitur, dissolvitur; ita igitur hic etiam accidit: siquidem ii, qui se vicisse arbitrabantur, hi vel maxime etiam confusi fuerunt superatque ac per-

resplenduit, ac plenam confessamque **103** victoriam abstulit.

XXVI, 68. Alii autem palmas in faciem ejus derunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit.

Dicendum utique illud est, quod nonnullus dixit sanctorum prophetarum: « Obstupuit cælum super hoc, inhorruit valde vehementer, dicit Dominus ». » Universorum Deus, Rex regum et Dominus dominantium tanquam unus ex nobis inhonoratur, et suffert verberatus, et risum sustinet impiorum, typus nobis summæ illius patientiæ propositus. Qui enim scrutatur corda ac renes, omnis prophetiæ donator, quomodo ignorare potuit quis ipsum percussisset?

XXVII, 26. Tunc dimisit illis Barabbam, Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

Magnum crimen hoc Judæorum est, latronem ac interfectorem potius eligere quam Christum: tantum a iustitia aberant, atque ita propter sanctitatem

⁶¹ Jerem. II, 12.

tem Christum accusabant, illoque, cujus erat judicare, eum liberante, mortis suffragium ferri rogant in pietatis omnis magistrum ac doctorem, ut graviolem adhuc sustineant poenam, exclamarunt dicentes: « Tolle hunc, dimitte nobis Barabbam. » Ecce clare « Sanctum et justum abnegarunt, ut ait beatus Petrus ⁴¹, et petierunt virum homicidam sibi tradi » ut partis illius forent participes.

104 Hanc expressam eorum impietatem accusabat dicens Dominus per vocem Jeremias: « Dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam mihi, tanquam leo in saltu dedit super me vocem suam. Propterea odio habui eam ⁴². » Dixit autem alibi etiam de Judaeorum improbitate propheta Oseas: « Vae illis, quia resilierunt a me, maledicti sunt quia imple egerunt in me. Ego autem redemi eos: ipsi autem contra me locuti sunt mendacia. Cadent in romphæa principes eorum propter inscitiam linguæ eorum ⁴³. »

XXVII, 32. *Exerentes autem invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem; hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.*

Ducitur quidem Servator ad salutarem passionem, Simoni autem Cyrenæo imposuerunt crucem ejus. Alius autem sanctorum evangelistarum, etiam ipsum Jesum dixit portasse crucem; utraque autem vera sunt: tulit siquidem crucem Servator. Media autem via occurrentes Cyrenæo, comprehenderunt eum ac imposuerunt crucem super eum. Dicitur enim de eo per vocem Isaie ⁴⁴: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus principatus super humeros ejus. » Principatus enim illius crux facta est, per quam regnavit in omne quod sub cælo est: siquidem verum est, quod « Factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit eum ⁴⁵. »

XXVII, 38. *Tunc crucifixi sunt cum eo duolatro- nes, unus a dexteris, et alter a sinistris.*

Videsne quomodo Auctor universorum ac Dominus naturam suam corrigat. Hanc enim ad principia sua referens, per illud quod homo factus sit propter nos, nostras pro nobis sustinuit passiones; in crucem autem sublato, simul cum eo suspensi sunt duo latrones. Ac injuria quidem in confesso erat, quo spectabat Judæorum scopus; sed impletur commemoratio prophetie dicentis, « Et cum iniquis reputatus est ⁴⁶. » Per illius passiones ad nos bona derivantur. Verum enim est, quia « Livore ejus sanati sumus ⁴⁷. » Duo hi latrones duos populos designant, quorum unus quidem usque ad summationem ingratitudinem ostendit, ac neextremam quidem captivitatem, quam a Romanis sustinuerunt in ultionem furoris exerciti contra Christum sese subire confessi sunt; alter autem usque ad ipsum finem non desperavit de remissione, sed

A κατηγορούν Χριστού, καὶ τοῦ κρίνειν λαχόντος ἑλευθεροῦντος αὐτόν, θανάτου ψήφον ὑποστέλλειν παρα- λούσι τὸν πάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκα- λον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι τὴν κώλασιν, ἀνέκπραγον λέγοντες· « Αἶρε τοῦτον, ἀπολύσου ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς « Τὸν ἄγιον καὶ δι- καιον ἠρνήσαντο, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἤτησαν ἄνδρα φονέα χάρισθῆναι αὐτοῖς, » ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοί.

Ταύτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν καταβολὴν ἤτιςτο λέγων ὁ Κύριος διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Ἐγκαταλείποις τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου ἔμοι, ὡς λέων ἐν θρυμῷ ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. » Ἐφ' ἧ δὲ πού περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητος καὶ ὁ προφήτης Ὡση· « Οὐαὶ αὐτοῖς· ὅτι ἀπεπῆδσαν ἀπ' ἐμοῦ, βέλαιοι εἰσιν ὅτι ἠσέδσαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς· αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. Πέσονται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἀρχόντες αὐτῶν δι' ἀπειθεύσαν γλώτ- της αὐτῶν. »

B Ἐξερχόμενοι δὲ, εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

Ἀγεται μὲν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σί- μωνι δὲ Κυρηναίῳ ἐπέθηκεν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἄλλος δὲ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἐφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. Ἀληθὲς δὲ πάντως ἀμφότερα. Ἦνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ, κατὰ μέσσην δὲ ἕως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχέχασιν, καὶ μετέθηκεν ἐπ' αὐτὸν σταυρὸν. Εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἠσαίου, ὅτι « Παῖδιον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γὰρ αὐτοῦ γέ- γονεν ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βεβασιλευσε τῆς ὕπ' οὐρανὸν· εἰπερ ἔστιν ἀληθὲς, ὅτι « Μέχρι θανάτου γέγονεν ὑπ- ἡκοος, θανάτου δὲ σταυροῦ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. »

C Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λησται, εἰς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἰς ἐκ ἐξωτέρων.

Εἶδες πῶς ὁ τῶν ὁλων Γενεσιουργὸς καὶ Κύριος, τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπαυροῖτο. Ταύτην γὰρ εἰς τὸ ἐν ἀρ- χαίς ἀναφέρειν διὰ τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, δι' ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε πάθος· ἀπηρητημένῳ δὲ τοῦ σταυροῦ συνεκρέμαντο αὐτῷ δύο λησται, καὶ ὅβρις μὲν ὁμολογουμένως τὸ γε ἦκον εἰς τῶν Ἰου- δαίων σκοπὸν, κλὴν ἀνάμνησιν προφητείας λεγούσης· « Καὶ μετὰ ἀνδρῶν ἐλογίσθη. » Ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθὰ. Ἀληθὲς γὰρ ὅτι « Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰσθμεν. » Οἱ δύο οὗτοι λησται τοὺς δύο ὑπέγραψον λαοὺς, ὧν ὁ μὲν μέχρι ελευθερίας τὴν ἀγνωμοσύνην ἐπεδείξατο, καὶ οὐδὲ τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν ἦν ὑπὸ Ῥωμαίων ὑπέμεινε εἰς ἄμυναν τῶν κατὰ Χριστοῦ παροινῶν ὁμολόγησεν ὀρίσασθαι· ὁ δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει οὐκ ἀπέγνω τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ διωρῶσάτο· τό τε μὴ μέσον τῶν ληστῶν σταυροῦ ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, τὸν ἐκούσιον

⁴¹ Act. III, 14. ⁴² Jerem. XII, 7, 8. ⁴³ Osee VII, 23. ⁴⁴ Isa. IX, 6. ⁴⁵ Philipp. II, 7, 8. ⁴⁶ Isa. LIII, 12; Luc. XXI, 37. ⁴⁷ Isa. LIII, 5.

αὐτοῦ πρὸς οὓς ἐκὼν παραγίνετο, ἀμφοτέρους τῇ αὐτοῦ ἐνανθρωπήσει βουλευθεὶς ἀνανεώσασθαι· εἰ καὶ ὁ πρότερος, ὡς ὁ εἰς τῶν ληστῶν παρητήσατο, «Ὁὐκ ἔχομεν, λέγοντες, βασιλεῖα εἰ μὴ Καίσαρα·» καὶ τὸ αἶμα τὸ δάδων ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἐξαιτούμενος, καὶ ὡς δικαίῳ τῷ φόνῳ ἐναδρυνόμενος, ἀπ' ὧν καὶ οὗτοι κακείνος κοινὸς τῆς βασιλείας ἐξέπεσαν.

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ λέγεται οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ὡς ἐδίδον αὐτῷ.

Ὁ μὲν οὖν εἰς τῶν ληστῶν ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀφιλοβηταῖς συνδιατιγόμενος τοὺς αὐτοὺς ἐκείνοις ἤρπυγε λόγους· «Εἰ γὰρ σὺ εἶ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς.» Ὁ γὰρ μὴ ἕτερος, τὴν ἐναντίαν ἐκείνῳ βαβίζων ὁδὸν, εἰκότως θαυμάζεται· πεπίστευκε γὰρ εἰς αὐτὸν, καίτοι δίκης ἀπρητημένης οὕτω πικρᾶς, ἐπιτιμᾷ ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀδυστοστομίαις, καὶ ταῖς τοῦ συγχεμαμένου φωναῖς ὡμολόγησε τὴν ἀμπερίαν, ἵνα δικαιότερος φανῇ· μεμαρτύρηκε γὰρ Χριστῷ τὸ ἀνυπαίτιον παντελῶς, καὶ τῆς τῶν σταυρωσάντων ἀπονοίας κατήγορος ἦν, ταύτῃ τοι τὸν τῶν ἁγίων ἤρπασε κλήρον, τὴν ἀνὰ καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπογραφῇ. Σταυρούμενον γὰρ βλέπων, βασιλεῖα ἐκάλει· τὸν ἐν ἀτιμίᾳ καὶ πάθει προσεδόκησεν ἤξειν ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, ἤρπασε τὴν πίστιν, καίτοι εὐγενῶς οὐ πεθραμμένος.

Ἀπὸ δὲ ἑκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἑννάτης.

Τὸ σκότος ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἐγένετο ἀπὸ ὥρας ἑκτῆς ἕως ὥρας ἑννάτης, τοῦ ἡλίου ἐκλείποντος, ἵν' εἴδειεν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ ἀπρητημένος τοῦ ζύλου ὁ σύνοπλος ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κρίσιν λαβὼν, ὅτε τοῖς Αἰγυπτίοις πεπολέμηκε· δι' αὐτοὺς τὸ ἡλιακὸν ἐκλείπειν φῶς, καὶ ἀπάσης τῆς αὐτῶν χώρας κατεσκεδάσθη τὸ σκότος, ἡλίου τὴν ἀκτίνα συστειλαντος καὶ οἷον οὐκ ἀνεχομένου πέμπει αὐτῇ ἐπὶ τοῖς γεγενοῖς κυριοκτόνοις. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐσκοτίσθαι φανέν τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἥτοι τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν, ὅτι οὐκ ἐδέξατο τὸν ἡλίον τῆς δικαιοσύνης καὶ τὸ φῶς τῶ ἀληθινοῦ.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράζας φωνῇ μεγάλῃ ἐφῆκε τὸ πνεῦμα.

Μέγα καὶ ἐξαίρετον κατωρθώθη διὰ Χριστοῦ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Ἐπειδὴ γὰρ δεδικαιώμεθα διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμελὲς ἡ ἀνθρώπου φύσις εὐρέθη πλουτήσασα, κεκαινοτόμηκεν ἡμῖν τὸ μηκέτι μὲν εἰς ἄδου τρέχειν τὰς τῶν σωμάτων ἀπαλλαστομένης ψυχᾶς, καθὰ καὶ πρώην, πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ ἅγιος ἐφῆ Στέφανος· «Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου.» Καὶ ἕτερος δὲ γράρει τῶν ἀποστόλων, ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῶ Κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς αὐτῶν ψυχὰς.

A emendatus est; illud vero medium nempe inter latrones, crucem **105** subiisse Dominum, voluntatem ejus, utrosque ad quos sponte sua venit, sua incarnatione innovare volentis, significat: etsi prior tanquam unus ex latronibus eum repudiaverit, dicens: «Non habemus regem nisi Cæsarem⁸⁸»; et sanguinem innocentem in caput suum deposcens, ac tanquam justa cæde insultans: unde et hi et ille publice regno exciderunt.

XXVII, 44. Idipsum autem et latrones, qui cruci fixi erant cum eo, improperebant ei.

Itaque unus quidem latronum Judæorum a Deo aversationibus innutritus, eisdem cum illis protulit sermones: «Si enim, inquit, tu es Christus, salva te ipsum et nos⁸⁹»: alius tamen contrariam illi iniens viam, merito admiratione dignus est; credidit enim in eum, licet jam intentato hoc supplicio adeo acerbo, increpat perversas Judæorum voces, ac sermonum illius, qui simul suspensus est confessus est peccatum, ut justior videatur. Testatus est enim omnimodam Christi innocentiam, ac dementiæ eorum qui cruci affixerunt factus est accusator: hac ratione sanctorum sortem rapuit, supernam, ac in cælis inscriptionem. Cernens enim cruci affixum, regem vocabat; cum in ignominia ac passione esset, in gloria, quæ Deum decet venturum exspectavit: fidem suscepit, licet minus ingenue esset enutritus.

XXVII, 45. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam.

C Tenebræ factæ sunt super universam terram ab hora sexta usque ad horam nonam deficiente sole, ut videre possent illum ipsum esse, qui sublat. is erat in ligno, qui simul armatam pro eis accepit creaturam, cum Ægyptios debellavit. Propter eos autem solis lumen deficit: et per universam illorum regionem diffusæ sunt tenebræ, sole suam lucem comprimente, et quodammodo non patiente eam mitti eis qui jam erant Domini interfectores. Alio vero modo etiam **106** obtenebrescere dicimus Judæorum regionem, sive qui eam incolunt, eo quod solem justitiæ ac veram lucem non susceperunt.

XXVII, 50. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.

D Magnum et eximium quiddam a Christo perfectum est in animabus nostris. Cum enim iustificati simus per fidem in Deum, et in ipso vacuitate peccati hominum natura dilata inventa sit, id nobis novi præstitit beneficii, ut non amplius quidem currant ad infernum animæ nostræ corporibus liberatæ, prout ante, sed potius mittantur in manus Dei viventis. Idque sciens sanctus Stephanus dixit: «Domine Jesu, suscipe spiritum meum⁹⁰». Alius vero etiam Apostolorum scribit, ut etiam patientes secundum Dei voluntatem fidei Creatori animas suas tradant.

⁸⁸ Joan. xix, 15. ⁸⁹ Luc. xxiii, 39. ⁹⁰ Act. vii, 58.

XXVII, 41. Et ecce velum templi scissum est in A

duas partes.

Scindi **107** et dirumpi velum, signum erat non obscurum, cum tantum non lugere templum, et ipsos ad exitum et perditionem deductos esse qui templi Dominum crucifixierant; forte vero etiam de impietate contra Christum, pro illorum consuetudine, illo quod contigerat ipsos redarguente. Mos enim erat Judæis, discerpere vestimenta, cum Deus blasphemaretur. Videtur autem aliud etiam quiddam eorum quæ necessaria sunt ad utilitatem, hoc factum nobis insinuare. Velum enim quod abscondit intus Sancta sanctorum, instante tempore, quo oportebat contrahi legis umbram, cultumque figuratum desinere, aperiri vero Sancta sanctorum, iis qui per fidem in Christum justificati sunt, discerpitur, ostendente quodammodo ipsa Deo, iis qui digni sunt, ut deinceps nullo prohibente ad interior tabernaculum currant, qui Christi vestigiis insistent.

108 Terra mota est transmutationem in melius innuens; aut etiam ostendit contra eos, qui Christo insultarunt indignationem; rumpi autem petras, signum fuit lapideum gentium cor aperiri ad suspensionem divini ac evangelici seminis. Sancti vero qui resurrexerunt et apparuerunt multis, non præmaturam solum illi acceperunt resurrectionis gratiam, verum etiam in signum constituti sunt, mortem Christi morte esse superatam. Eo etiam legem spectasse arbitror quæ jubet involuntariæ cadis causa profugum, rursus redire in patriam, post mortem principis sacerdotum: Christi enim mors regressum ad supernam Jerusalem, reis nobis restituit.

Turbæ quoque, quæ ad spectandum aderant, percutientes pectora sua, reversæ sunt, forte etiam impietate in Christum sese liberantes, eo quod contra crucifixores clamarent, etsi non aperte, propter principum improbitatem. Tanta erat cruci affixi virtus, ut post tantam temulentiam ac irrisionem, etiam centurio ac populus compungeretur; quidam autem aiunt, **109** centurionem hunc post hæc martyrium subisse, in fide viriliter stantem. Verax enim erat Dominus cum diceret: « Cum exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum ». Ecce enim in pretiosa cruce sublatus, cepit multos reti capere ad agnitionem veritatis: traxit igitur centurionem, traxit autem quosdam etiam Judæos, qui pectora sua percutiebant, quodammodo omnino compuncti, ac mentis oculis Dominum intuentes.

XXVIII, 7. Et cito euntes dicite discipulis ejus, quia Surrexi a mortuis, et ecce præcedet vos in Galiliam: ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis.

Postquam in cruce propter nos Dominus susti-

⁷¹ Joan. XII, 32.

Kal ἰδοὺ, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο.

Τὸ διαρραγῆναι τὸ καταπέτασμα σημεῖον ἦν οὐκ ἀσυνφανές τοῦ καὶ αὐτὸν μονονοῦχῃ πενθῆσαι τὸν ναὸν καὶ τοὺς εἰς βλαβὴν καὶ ἀπώλειαν κατενηνεγμένους, οἱ τὸν αὐτοῦ τοῦ ναοῦ ἀσπότην ἐσταύρωσαν· ἰσως δὲ καὶ ἐπὶ δυσσεβείᾳ τῇ κατὰ Χριστοῦ, διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς συνθεσίας ἐλέγχοντος αὐτοὺς τοῦ συμβεβηκότος. Ἔθος γάρ ἦν Ἰουδαίοις τὴν ἐσθῆτα περιβρῆγνυσθαι βλασφημηθέντος Θεοῦ. Ἔοικε δὲ τι καὶ ἔταρον τῶν ἀναγκάλων εἰς ὧν σιν ὑπεμφαίνετο ἡμῖν τὸ γεγεννημένον. Τὸ γὰρ καταπέτασμα κρύπτειν εἰσὼ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἐνστάτος καιροῦ καὶ ὅν ἔδει συστέλλεσθαι τὴν τοῦ νόμου σκιά, καὶ τὴν ἐν τύποις καταλῆξαι λατρείαν, ἀνευχθῆναι δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεικνυομένοις, περιβρῆγνυται, δεικνύοντος ὥσπερ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ἵνα λοιπὸν εἰργοντο οὐθενός, εἰς τὴν ἐσωτέραν τρέχουσι σκηπὴν οἱ κατ' ἴχνος ἰέντες Χριστοῦ.

Ἐσχίσθη καὶ ἡ γῆ, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετὰθεσιν σημαίνουσα, ἣ καὶ δείκνυσιν τὴν κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν πεπαρρηγότων ἀγανάκτησιν· τὸ δὲ ραγῆναι τὰς πέτρας, σημεῖον ἦν τοῦ τὴν λιθίνην τῶν ἔθνικων καρδίαν ἀνευχθῆναι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θείου καὶ εὐαγγελιστικοῦ σπόρου. Οἱ δὲ ἀναστάντες ἄγιοι, καὶ ὁφθέντες πολλοῖς, οὐ πρόωρον ἔλαβον μόνον ἑκαίνοι τὸ τῆς ἀναστάσεως χάρισμα, ἀλλ' εἰς σημεῖον γεγονέναι, ὅτι κατηργήθη ὁ θάνατος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοῦτο, οἶμαι, καὶ ὁ νόμος ὑπέδραπε, καλεῶν τὸν ἀκουσίως φρονέοντα φυγόντα αἰθῆς ἐπανατρέχειν εἰς τὴν πατρίδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιερέως· ὁ γὰρ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν εἰς τὴν ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἀνοδὸν τοῖς ὑπευθύνους ἡμῖν ἀπέδωκεν.

Καὶ οἱ ὄχλοι δὲ οἱ παραγενόμενοι εἰς τὴν θεωρίαν τύπτοντες αὐτῶν τὰ στήθη, ὑπέρστροφον, ταχὺ πού τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείας ἀπαλλάττοντες ἑαυτοὺς διὰ τοῦ τῶν σταυρωσάντων καταβολῆν, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς, διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα. Τοσαύτη τοῦ σταυρουμένου ἡ δύναμις, ὥστε μετὰ χλευασίας τοσαύτης καὶ κωμῆδίας καὶ τὸν κεντούριον κατανοῆναι, καὶ τὸν δῆμον. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι καὶ μαρτύριον ἐστὶ τοῦ κεντούριονος τούτου ἀνδρισμένου μετὰ ταῦτα ἐν τῇ πίστει. Ἀληθὲς ἦν λέγων ὁ Κύριος· « Ὅταν ὀφωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Ἰδοὺ γὰρ ἐν τῷ τιμῷ σταυρῷ ὀφούμενος, ἤρξατο τοῦ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ἐλκυσεν γοῦν τὸν ἐκατόνταρχον, ἐλκυσεν δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων τινὰς, οἱ καὶ τὰ στήθη ἐτυπτον κατανοητόμενοι πού πάντως καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὁμμασι ἀναβλέποντες πρὸς Κύριον.

Καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἰδοὺ προδρεῖ ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκτὶ αὐτὸν ὁρᾶσθε· ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν.

Ἐπειδὴ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ δι' ἡμᾶς ὑπομαρμένης

πάθος ὁ Κύριος, καὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα ἃ
 τὴν αὐτοῦ δέδωκε σάρκα, καὶ ἦν ἐν μνημείῳ καθά-
 περ τις ἡ ἀθήνη ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ἡ κατὰ τὸ
 ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· Ἐβραμον αἱ γυναῖκες τὰ πρὸς
 τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἐπικυμίζόμεναι, καὶ
 ἀρωμάτων οὔσαι μεσταί. Ἐνόμιζον γάρ, ὅτι καίσε-
 ται τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ καὶ ἀπομνεῖ νεκρὸς ἐν μνημείῳ.
 Καὶ μήτοι θαυμάσῃς εἰ γυναῖκες ἠγνόουν ὅτι Θεὸς ὢν
 καὶ ζωὴ, τὸ τῆς φθορᾶς καταλύσει κράτος, καὶ πάλιν
 ἐρομήσει πρὸς ζωὴν, ὅπου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀποστόλοις
 ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ λόγος ἐδόξεν εἶναι λήρῃς
 τις ἀπλῶς καὶ πρᾶγμα κατεφυσμένον, διὰ τὸ μὴ δὲ
 αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Οὐχ οὖν ἀφί-
 κοντο μὲν αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνήμα, τῆς εἰς αὐτὸν
 ἀγάπης ἕνεκα· οὐχ εὐροῦσαι γὰρ μὴν τὸ σῶμα τοῦ Χρι-
 στοῦ, ὁρῶσιν ἅγιον ἄγγελον. Καὶ δὴ γέγονεν αὐτοῖς
 εὐαγγελιστὴς καὶ κήρυξ τῆς ἀναστάσεως. Μὴ γὰρ
 ζητῆται, φησὶ, τὸν ἀεὶ ζῶντα κατὰ φύσιν ὄντα ζῶν,
 μετὰ τῶν νεκρῶν· οὐκ ἔστι γὰρ ὥδε, τοῦτέστιν ἐν
 θανάτῳ καὶ μνήματι, ἀλλ' ἠγέρθη, ὁδὸς τῆς εἰς ἀφθα-
 ρσίαν ἀναδρομῆς οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν γενό-
 μενος. Διὰ τοῦτο γὰρ καθήκεν ἑαυτὸν εἰς κίνωσιν,
 καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὑπῆλθεν ὁμιώσιν, ἡ ἴνα χάριτι
 Θεοῦ, καθά φησιν μακάριος Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς
 γέυσεται· θανάτου, ἡ καὶ γέννηται τοῦτο τοῦ θανάτου
 θάνατος, καὶ κατάλυσις ἀρξῆς τῆς ἐπενεργημένης τῷ
 πρωτοπλάστῳ ποτὲ. Τοιαύτης γὰρ ἐλπίδος παρεσκευά-
 σεν εἴσω γενέσθαι ὁ Κύριος, εἰπὼν· ἡ Ἀμὴν λέγω
 ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καὶ ἀποθάνῃ ζήσεται. ἡ
 Εἰδέναι γὰρ δεῖ ὡς ἄγγελοι τοῖς ποιμέσιν ἐν Βηθλεὲμ
 τὸν τέκον εὐηγγελίζοντο, καὶ νῦν λογικαὶ δυνάμεις
 κηρύττουσι τὴν ἀνάστασιν. Ἀελεϊτούργησε τοῖσιν ὁ
 οὐρανὸς τοῖς περὶ αὐτοῦ κηρύγμασι, καὶ περιέπουσι
 τὸν ὕλιν αἱ τῶν ἀνω πνευμάτων στρατιαί, ὡς τῶν
 ὀντων Δεσπότῃν καὶ Κύριον, καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ,
 τοῦτέστιν ἄνθρωπος.

Ὅς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς
 αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπητητησεν αὐταῖς,
 λέγων· Χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθούσαι ἐκράτησαν
 αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

Κεκέρδακε τὸ θῆλυ γένος καὶ λύσιν ὀνειδισμοῦ καὶ
 κατάρας ἀνατροπὴν. Ὁ γὰρ εἰπὼν πάλας πρὸς αὐτάς·
 ἡ Ἐν λύπαις τέξη τέχνα, ἡ παύλαν αὐταῖς ἔδωκε
 συναντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, καὶ εἰπὼν· Χαίρετε. ἡ
 Μεθ' ὑπερβαλλούσης εὐφροσύνης αἱ γυναῖκες αὐτῷ
 προσδραμοῦσαι ἐλάμβανον, καὶ διὰ τῆς ἀφῆς, τεκμή-
 ρον καὶ πληροφориάν τῆς ἀναστάσεως, καὶ προσεκύ-
 νησαν αὐτῷ. Τί οὖν αὐτός; ἡ Μὴ φοβείσθε· ἡ πάλιν
 καὶ αὐτὸς τὸ δέος ἐκβάλλει προδοποιῶν τῇ πίστει,
 καὶ διὰ τῶν γυναικῶν τοὺς μαθητὰς εὐαγγελίζεται·
 ὁ πολλὰκις εἰπὼν, τὸ μάλιστα γένος ἀτιμωθὲν εἰς
 τιμὴν ἄγων, καὶ εἰς χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ τὸ πεπο-
 νηδὸς ἰώμενος.

nuit passionem, ac pignus pro nostrum omnium
 vita suam dedit carnem, sicutque in sepulcro, ut
 quidam sine adjutorio inter mortuos liber⁷², sicut
 in Psalmis cantatum est: cucurrerunt mulie-
 res, ea quæ ad corporis officium pertinent afferen-
 tes, et aromatibus instructæ. Existimabant enim
 fore ut eodem modo quo cæteri jaceret in sepulcro
 mortuusque permaneret. Ac ne mireris ignorasse
 mulieres eum, cum Deus et vita sit, **110** disso-
 luturum robur corruptionis, rursusque recursurum
 ad vitam, quando etiam apostolis illius sermo de
 resurrectione nugæ plane esse videbantur, ac res
 quædam ementita, eo quod ne ipsi quidem intelli-
 gerent divinitus inspiratam Scripturam. Itaque abie-
 runt quidem mulieres ad sepulcrum Christi ob amo-
 rem in eum. Non invento autem ibi ejus corpore,
 vident sanctum angelum; et hic utique factus est
 illis nuntius, et præco resurrectionis: Nolite enim,
 inquit, semper viventem cum mortuis querere, qui
 ex natura sua vita est, quia non est hic, id est, in
 morte ac monumento, sed suscitatus est, non tam
 sibi quam nobis via recurrendi ad incorruptionem
 factus. Propterea enim exinanivit semetipsum⁷³.
 nostramque subiit similitudinem, ἡ Ut gratia Dei,
 ut ait beatus Paulus⁷⁴, pro omnibus gustaret
 mortem, ἡ idque fiat mortis mors, ac dissolutio
 maledictionis aliquando latæ in protoplastum. In
 talem enim spem induxit nos Dominus dicens:
 ἡ Amen dico vobis, qui credit in me, etiamsi mor-
 tuus fuerit, vivet⁷⁵. Sciendum enim est, ut angeli
 pastoribus Bethleem partum annuntiarent, ita
 etiamnum rationales virtutes prædicare resurrectio-
 nem. Subserviit igitur cælum illius prædicationi,
 ac sequuntur Filium spirituum supernorum exer-
 citus, **111** tanquam universorum rectorem ac
 Dominum, etiam cum caro, id est homo, factus
 est.

XXVIII, 9. Ut autem egressæ sunt annuntiare
 discipulis ejus, et ecce Jesus occurrit illis dicens:
 Avele. Illæ autem accedentes tenuerunt pedes ejus,
 et adoraverunt eum.

Obtinuit muliebri genus et solutionem opprobrii,
 et maledictionis conversionem. Cum enim olim eis
 dixisset: ἡ In dolore paries filios tuos⁷⁶, ἡ requiem
 eis dedit occurrens eis in horto, ac dicens: ἡ Avele. ἡ
 Summa cum lætitia mulieres ei occurrentes id acce-
 perunt, etiam per tactum, argumentum et certitu-
 dinem resurrectionis, et adorarunt eum; ecquid
 igitur ipse? ἡ Nolite timere⁷⁷: ἡ rursus etiam ipse
 metum ejicit viam sternens fidei, ac per mulieres
 discipulis annuntiat. Quod sæpenumero dixi, genus
 maxime honore carens summo honore afficit, et
 bona spe fovet, et quod laboravit sanat.

⁷² Psal. LXXXVII, 6. ⁷³ Philipp. II, 7. ⁷⁴ Hebr. II, 9. ⁷⁵ Joan. XI, 25. ⁷⁶ Gen. III, 16. ⁷⁷ Matth. XVIII, 10.

FRAGMENTA ALIA.

Sancti Cyrilli archiepiscopi Alexandrinæ ex Commentario in Matthæi Evangelium.

Ex his omnibus, conversos ad nequitiam Israelitarum demonstrabat; et quod supernæ clementiæ facti indulgenti, a Servatoris auxilio exciderant.

Roem hoc loco nihil aliud quam Spiritum dicens, sive vivificam Spiritus vim, quæ per Christum corruptis jam corporibus infusa, exitiosam expellit corruptelam, vitamque reducere curat.

Amovent nos a (Dei) necessitudine et intima communione, non locus aut intervalla, sed voluptatis potius amor, et mundani erroris impuritas. Si ergo hoc intermediū impedimentum tollatur, nihil jam prohibebit quominus Deo copulemur.

Non enim pervidere potuit Christi mysterium, quanquam divina jam lux oriebatur, lux, inquam, Christi. Verumtamen hæc gentibus concessa fuit, multæ licet reis impietatis; creaturam enim pro Creatore adorabant.

Præcipuus merito est veræ poenitentiae fructus, fides apprimè in Christum, et evangelicæ vitæ novitas, quæ, litteræ crassitudine ommissa, simplicem et desecratam adorationem id spiritu exhibeat.

Ergo vere reputandum est, Deum in primis hæc jam a nobis typos requirere, sed rem potius ab illis significatam, id est adorationis in spiritu virtutem.

Prorsus enim detestanda est ferus illa et superba Jerusalem, quæ salutis vitæque ducem et dispensatorem summa sua vesania a se removit, et incredibilibus ausis vel nolentem, ut ita dicam, ad alias transire regiones compulsi.

Cyrillus libro IX in Evangelium Matthæi.

Non quod (2) humanam corporis formam amisit, sed quia id circumdedit lucente gloria, et indecoram carnis conditionem honorabili specie vestivit, ceu optime Paulus dixit: « Seminator in ignominia, resurgit in gloria. » Quid autem corpus est? Scilicet nuda caro, quæ naturali nulla circumdatur gloria, imo ignominia tantummodo et naturæ infirmitate laborat. Verumtamen in resurrectione, digna Deo mutatio accidet, nempe in divinæ lucentisque gloriæ stolam. « Etenim justi veluti sol splendebunt in regno Patris ipsorum, » ut ipse ait Salvator noster, gloria videlicet divinæ substantiæ propria.

(1) Τοῦ ἀγίου. Hoc et sequentia sex fragmenta prouunt calenis in Isaiam et Jeremiam.

(2) Ex Severi libris adversus Julianum Halicarnassensem (cod. Syriac. biblioth. Vatic.) ap. Maium,

A (1) Τοῦ ἀγίου Κυπρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐρμηνείας.

Διὰ τούτων πάντων τὴν εἰς παυλότητα τροπὴν ὑπεδήλου τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπεριδούς τῆς ἀνοθεῖς ἀναξίους αὐτοὺς ἀποφύαντες, τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος ἐπικουρίας διήμαρτον.

Δρόσον ἐν τούτοις οὐχ ἑταρόν τι παρὰ τὸ πνεῦμα λέγων, ἦτοι τὴν ζωοποιὸν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν, ἣ διὰ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἡδὴ καταφθαμένους ἐκχέομένη σώμασι, τὴν ὁλοκλήρον μὲν ἐξαλείψει φθορὰν, ἀντιστρέφουσα δὲ ὥσπερ παρασκευάζει τὴν ζωὴν.

Ἀπείργει ἡμᾶς τῆς πρὸς ἑγγύτητος καὶ προσεγγούς κοινωνίας οὐ τόπος, οὐ διαστήματα, φιληδονία δὲ μέλλον καὶ κοσμικῆς ἀπάτης ἀκαθαρσία. Εἴπερ οὖν ἐξεκρίθη τὸ μεσολαθεῖν, οὐδὲν ἐτι τὸ κωλύον τῷ φιλαρέτῳ κολλᾶσθαι Θεῷ.

Οὐ γὰρ ἰσχύσας ἰδεῖν τὸ ἐπὶ Χριστὸν μυστήριον, καίτοι τῆς θείας αὐτῆς ἀνισχύουσης αὐτῆς αὐτῆς δὲ δηλονότι φαρμὴν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐδόθη τοῖς ἔθνεσιν, καίτοι πολλὴν ἔχουσι τὴν ἀσέβειαν· ἐλάττωσαν γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Ἐπὶ δ' ἀνείκτως καὶ σφόδρα γε δὴ καρπὸς ἀληθοῦς μεταγνώσεως, πίστις μὲν πρὸ πάντων ἡ εἰς Χριστὸν, ζωὴ δὲ τῆς εὐαγγελικῆς ἡ καὶ νύκτες, τῆς μὲν τοῦ γράμματος ἀπηλλαγμένη παχύτητος, ἰσχυρὴ δὲ ὥσπερ τινὰ καὶ καθαρωτάτην τὴν ἐν πνεύματι λατρίαν προσφέρουσα.

Ἐννοεῖν οὖν ἀληθῆς, ὅτι προηγουμένως οὐκ ἦδη τοὺς τύπους παρ' ἡμῶν ἐξήτει Θεός, μέλλον δὲ τὰ ἐξ αὐτῶν παραδελούμενα, τοσιέσθαι, τῆς ἐν πνεύματι C λατρείας τὴν δύναμιν.

Κατεστραγγμένη γὰρ ὄντως ἡ πάροικος τε καὶ ἀλαζὺν Ἰερουσαλὴμ, τὸν τῆς σωτηρίας καὶ ζωῆς χορηγόν τε καὶ πρύτανιν, ταῖς εἰς ἄγαν ἀπηνόλαις ἀποσεθήσασα, καὶ τοῖς ὑπὲρ λόγον τολμήμασι, καὶ οὐκ ἐκόντα ἦδη πῶς εἰς ἑτέροισι μεταχωρεῖν ἀναγκάσασα.

Bibl. nova Patrum, II, 456. Præcedebat fragmentum De sanatione Petri socrus quod jam supra ad Matth. viii, 14, 15, Græce et Latine legitur.

Idem Cyrillus in libro XIII.

Etenim per resurrectionem a mortuis iterum humana natura imputribilitatis capax est facta: quæ res coepit in Christo, qui idcirco secundus Adam, primus dormientium et primogenitus ex mortuis vocitatur.

113 *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Mœstus fuit dolensque Servator noster, nostrasque passiones pertulit, etiamsi Deus esset dolore omni liber et excelsior, ut nos scilicet veram in ipso humanitatem agnoscamus. Etenim scriptum est, eum itinere fuisse lassatum, licet Dominus virtutem sit terrarumque omnium potestas. Similiter esuriisse dicitur, qui tamen est panis vivus de cœlo descendens, vitamque orbi tribuens. Sic item tristitiam passus, qui alioqui totus in lætitia, suavitate gaudioque versatur. Profecto nos dicimus Verbum Dei impassibile, inviolabile, manifesteque Deum, nunquam esse in sua divina natura expertum passiones. Sed quia communia ei fuerunt quæ sunt propria humanitatis, vellemus ea quæ sunt Verbi Dei propria, eique tantummodo convenientia, communia carni evaserunt, propter ineffabilem inexplicabilemque unionem. Et cum cœlo Verbum descendit, nequaquam carnem secum cœlo descendisse ait: « Nemo enim ascendet in cœlum nisi qui descendit de cœlo Filius hominis. » Post hæc, supplicio quoque se obtulit, ut nos pœna peccatisque liberaret; etenim « Livore ejus sanati sumus. »

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

SANCTI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

EXPLANATIO IN LUCÆ EVANGELIUM.

(Ex Bibliotheca nova Patrum card. Ang. Mai, t. II, p. 116. Vide ipsius Præfationem, hujusce editionis tom. I. col. 97.)

114-115 CAPITULUM I.

Qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt Verbi.

Dum Verbi hypostatici ac viventis spectatores ait evangelista fuisse apostolos, consonat Joanni Verbum factum esse carnem dicenti, atque apud nos inhabitasse, ejusque gloriam visam, gloriam quasi I'igeniti a Patre. Per carnem enim factum est visibile Verbum, quæ videlicet visibilis tangibilisque est et solida : nam per se ipsum visuali potentia erat impervium. Rursusque Joannes in Epistola : « Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod oculis nostris vidimus, et manus nostræ contractaverunt de Verbo vitæ, et vita manifestata est ». Nonne audis tangibilem appellari ab eo vitam? Nempe ut scias Filium se hominem fecisse, et carne quidem esse visibilem, deitate autem invisibilem.

V. 32. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.

Etenim pari gloria præditus, atque omni re ei æqualis, ex quo effulsit, Patri, merito intelligitur Filius (1). Neque enim cum dispensatoria ratione factus est homo, omnino in aliquo factus est ipsi inferior : neque ejus natura passa aliquid est, cum apud nos pro nobis cepit versari : 116 quippe invertibili natura est Dei Verbum. Propterea et Deus et Altissimus ac Dominus ab angelorum voce nuncupatur.

V. 37. Quia non eris impossibile apud Deum omne verbum.

Dubitant rursus nonnulli, num universalis Deus

1 Joan. 1, 1.

(1) Animadverte jam inde ab initio vigilantissimum Cyrilli studium affirmandi divinitatem Christi Domini, quod in omni ejus scripto fieri videmus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Οι ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὁπηρεῖται γενόμενοι τοῦ Λόγου.

(Cod. A f. 2 b, E f. 5) Τοῦ Λόγου δὲ τοῦ ἐνυποστατοῦ καὶ ζῶντος αὐτόπτας εἰπὼν τοὺς ἀποστόλους, συμπεφώνηκε τῷ Ἰωάννῃ λέγοντι τὸν Λόγον σάρκα γεγονέναι, καὶ ἐσκηνωκέναι ἐν ἡμῖν, καὶ τεθεωρηθῆναι τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Διὰ γὰρ τῆς σαρκὸς, θεωρητὸς ὁ Λόγος κατέστη, ὁρατὸς οὐσης καὶ ψηλαφητῆς καὶ ἀντιτύπου, ἀθεώρητος ὡν τὸ καθ' ἑαυτὸν· καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἐπιστολῇ· « Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη ». Οὐκ ἀκούεις ὅτι ψηλαφητὴν ὀνομάζει τὴν ζωὴν; ἵνα ἐνανθρωπήσαντα νοῆς τὸν Υἱὸν, καὶ ὁρατὸν μὲν κατὰ σάρκα, ἀόρατον δὲ κατὰ τὴν θεότητα.

Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται.

(A f. 17) Ἰσοκλήεις γὰρ τῷ φύσαντι, κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσομέτρως ἔχων ὁ ἐξ αὐτοῦ πεφηνὴς Υἱὸς νοῶν· ἂν εἰκότως. Οὐ γὰρ ὅτι γέγονεν ἀνθρώπος οἰκονομικῶς, μειονεκτεῖτο κατὰ τι γούν ὅλως αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ εἰς ἰδίαν ἡδίκηθη φύσιν, ἀπὸ γε τῶν καθ' ἡμᾶς γενέσθαι δι' ἡμᾶς· ἐπειδὴ ἀτρεπτος κατὰ φύσιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς καὶ Ὑψίστος καὶ Κύριος· ὀνομάζεται καὶ διὰ τῆς ἀγγέλων φωνῆς.

Ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα.

(E f. 50 b, F f. 754) Ἀποροῦσι δὲ πάλιν τινὲς.

εἰ ὁ τῶν ὧλων Θεὸς τὰ γενόμενα ἤδη καὶ πραχθέντα, δύνатаι ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι ποτε· κατὰ τὸ, «Οὐκ ἀδυνατήσει αὐτῷ πᾶν ῥῆμα.» Ὅν γὰρ λέγομεν ὡς μὴ γενόμενα, ἀλλὰ μὴ γεγενῆσθαι τὴν ἀρχὴν· οἷον εἰ τὴν πόρνην δύναται ποιῆσαι παρθένον ἐκ κοιλίας μητρὸς, ἵνα μήτε εἴη ποτὲ πόρνη, μήτε λέγοιτο, ὅτι παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνάτα παρὰ τῷ Θεῷ. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι ζητεῖσθαι χρὴ παρ' ἡμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν· Εἰ μεγάλη καὶ ἀξιάγαστος, ὅτε τὸ δρώμενόν ἐστιν οὐκ ἀπεικὸς τῇ θείᾳ δόξῃ· οὐ γὰρ ὅτι πάντα δύναται, διὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀτόπων αὐτὸν ἐργάτην ὁρᾶσθαι προσήκει· νοοῦμεν γὰρ ὅτι ἀτοπὸν ἐστὶ τὸ λέγειν, Εἰ δύναται ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ποιῆσαι μὴ εἶναι Θεόν, ἢ ἁμαρτίας δεστικόν, ἢ μὴ εἶναι ἀγαθόν, ἢ ζῶν, ἢ δίκαιον. Δεῖ τοίνυν παραιτεῖσθαι παντὶ σθῆναι τὰς ἀτόπους οὕτω τῶν ἐρωτήσεων. Διὰ τί δὲ Θεὸς οὐ δύναται τὴν πορνείαν μὴ ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι ποτε πόρνην; Ὅτι οὐ δύναται τὸ ψεῦδος ἀλήθειαν ποιῆσαι· καὶ οὐκ ἀσθενείας· ἔγκλημα τοῦτο, ἀλλὰ φύσεως ἀπώδειξις οὐκ ἀνεχομένης· τι παθεῖν, ὃ μὴ αὐτῇ πρέπει· ἀλλότριον δὲ Θεοῦ τὸ ψεῦδος παντελῶς. Φεῦσμα γάρ ἐστι τὸ τὴν πορνείαν ποιῆσαι μὴ πορνεῦσαι ποτε. Δεῖ δὲ, ὡς ἔφη, τὰς οὕτως εὐθείας τῶν ἐρωτήσεων καὶ πολὺ ἀτοπὸν ἔχουσας μὴδὲ προσέσθαι τὴν ἀρχὴν, μὴδὲ τὴν θέλει ἀγνοεῖν φύσιν, μᾶλλον δὲ τῆς φύσεως ἐκείνης ἐξαίρετα.

Εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

(E f. 56, F f. 740) Οὐκ ἀκούεις καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος· «Ἰδοὺ ἡ κληρονομία Κυρίου, υἱοὶ ὁ πατὴρ τοῦ καρποῦ τῆς γαστρὸς;» Κληρονομία γὰρ Κυρίου οἱ διὰ πίστεως αὐτῷ υἱοθετηθέντες, οἱ καὶ μισθὸς εἰσι Χριστοῦ, τοῦ γεγονότος καρποῦ τῆς παρθενικῆς γαστρὸς· κατὰ τὸ, «Ἀίτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου².»

Ἐκοίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ· διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διὰ τοῦ καρδίας αὐτῶν, κ. τ. λ.

(JB f. 16, H f. 44 b.) Αἰνίσταται ὁ βραχίον τὸν ἐξ αὐτῆς φύντα· λόγον. Ὑπερηφάνους δὲ λέγει τοὺς πονηροὺς δαίμονας μετὰ τοῦ ἀρχόντος αὐτῶν πεσόντας δι' ἑπαρσιν, καὶ τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς τὴν δοκοῦσαν τοῦ κηρύγματος μωρίαν μὴ προσδεξαμένους, καὶ Ἰουδαίους πιστεῦσαι μὴ βουληθέντας, οἵτινες διεσκορπίσθησαν, ἀνάξια διανοηθέντες περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· δυνάστας δὲ τοὺς Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαίους φησὶ τοὺς τὰς πρωτοκαθεδρίας μεταδιώκοντας. — (A f. 9 b, E f. 59, H f. 48.) Οἰκειώτερον δὲ ταῦτα περὶ τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων νοεῖν· τοὺτους γὰρ καταθρασυνομένους τῆς ὑπ' οὐρανὸν διεσκόρπισεν ἐπιδημήσας ὁ Κύριος, καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπ' αὐτῶν, πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἑαυτοῦ ἀντιμετέστησε. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀκολούθησε τῇ προφητείᾳ·

Kaheils durástas ἀπὸ θρόνων, καὶ ὄψως ταπεινοὺς.

(A f. 9 b, H f. 48) Μεγάλα ἐφρόνουν οἱ σκορπι-

A *facere queat, ut res aliqua reapse facta et peracta, facta nunquam fuerit, juxta illud: «Non est ei impossibile omne verbum.» Non enim loquimur de re non acta, sed de re acta quam aciam fuisse nolumus, veluti, an eam quæ fuit meretrix, possit Deus efficere ceu ex matris utero virginem, ita ut neque meretrix fuerit, neque dicatur; quandoquidem impossibilia hominibus, possibilia Deo sunt. Quibus respondemus, debere nos Dei virtutem ita magnam et admirandam exquirere, ut res ab eo peragenda hand indigna sit Dei ipsius majestate. Non enim quia omnia potest, idcirco absurdorum auctorem reputari eum decet. Etenim existimamus absurdo quæri, possint Deus efficere quominus ipse sit Deus, aut ut peccatum committat, aut ne sit bonus, et vivens, ac justus. Oportet igitur totis viribus absurdas hujusmodi quæstiones vitare. Cur autem hand potest Deus efficere, ut quæ fuerit meretrix reapse non fuerit? nempe quia veritatem in mendacium convertere nequaquam potest. Neque id infirmitatis vitium est, sed naturæ demonstratio pati quidquam sibi indecens impotentis: est autem a Deo prorsus alienum mendacium. Atqui mendacii genus foret, si quæ fuerit meretrix, nunquam fuisse meretricem efficeret. Oportet itaque, ut jam dixi, fatuis hujusmodi et valde absurdis quæstionibus nunquam attendere, neque ignorare divinam naturam, vel potius naturæ ejusdem dotes eximias.*

V. 42. Benedictus fructus ventris tui.

C *Nonne audis Davidem quoque psallentem: «Ecce hæreditas Domini, filii merces fructus ventris?» Quippe sunt Domini hæreditas, quotquot adoptionem filiorum per fidem sunt consecuti. Iidem pariter Christi merces sunt, qui virginis uteri factus est 117 fructus, juxta illud: «Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam².»*

V. 51. Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis ipsorum.

Brachii vocabulo innuit (Maria) natum ex semet ipsa Verbum. Superbos autem dicit improbos dæmonas, cum principe suo elationis causa lapsos: simulque Græcorum sapientes, qui Evangelium, quod ipsis stultitia visum est, non admiserunt: nec non D Judæos incredulos, qui indigna Filio Dei sentientes dispersi fuerunt: potentes denique litteratos dicit ac Phariseos, qui primas cathedras appetebant. — Congruentius tamen est de scelestis dæmonibus illa verba intelligere. Hos enim per orbem audacter grassantes dispersit adveniens Dominus, et captivos ab ipsis homines ad suam obedientiam transtulit. Hæc enim omnia prophetiam impleverunt quæ ait:

V. 52. Deposuit potentes de sedibus, et exaltavit humiles.

Valde superbiebant hi qui postea dispersi fuero

¹ Psal. cxxvi, 3. ² Psal. ii, 8.

dæmones, nec non Græcorum sapientes (ut dixi) ac Pharisei et Litterati. Verumtamen hos depressit, extulitque illos qui potenti manui ipsius semet supposuerant, dans eis facultatem calcandi serpentes et scorpiones, cunctamque inimici potentiam¹; irritasque efficiens illorum contra nos insidias, qui tumidas mentes gerebant. Profecto Judæi olim regno suo gloriabantur; sed tamen ob incredulitatem fastigio suo dejecti fuerunt: contra vero ethnici cum inglorii essent ac ignobiles, fidei merito sunt exaltati.

V. 53. *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.*

Esurientium quidem nomine humanum genus designat. Reapse enim cuncti esuriebant, solis Judæis exceptis. Hi quippe abundabant legislatione, sanctorumque prophetarum doctrina: ipsorum enim erat legislatio, et in filios adoptio, et cultus, et promissiones². Verumtamen hi luxuriantes, et sua dignitate inflati, cum ad incarnatum **118** Deum humiliter non accesserint, vacui dimissi sunt, nihil secum ferentes, neque fidem scilicet, neque scientiam, neque spem ullam honorum. Nempe amiserunt terrestrem Jerusalem, et a futura quoque vita gloriaque exciderunt, propterea quod vitæ Auctorem non receperunt, et gloriæ Dominum crucifixerunt, fontem aquæ viventis dereliquerunt, et panem de cælo demissum aspersati sunt. Ideo supervenit ipsis pessima omnium fames, et sitis quavis sibi molestior. Non enim famis fuit panis sub sensum cadentis, nec aquæ sitis; sed divini verbi fames³. Ethnici contra esurientes atque sitientes, malisque afflictum gerentes, Domino recepto, spiritalibus bonis repleti fuere. Judæorum enim prosperitas ad ipsos transmigrauit.

V. 54. *Suscepit Israel eum puerum suum, recordatus misericordie.*

Israel eum suscepit, non illum secundum carnem et nomine nudo gloriantem, sed illum secundum spiritum vimque appellationis sue conservantem, id est homines qui Deum spectant atque ei credunt, ac per ejus Filium adoptionem sunt consecuti, prout priscis quoque prophetis et patriarchis dictum fuerat atque promissum. Quoniam id Israeli quoque, qui est secundum carnem, congruere potest; multa enim ex hac gente millia crediderunt. « Recordatus autem est misericordie sue, prout Abrahamo promiserat. » In rem videlicet contulit dictum ei vaticinium, fore ut in semine ejus tribus omnes terræ benedicerentur. Impletum vero fuit vaticinium, orituro inde communi Servatore Christo, qui de semine Abrahami est, in quo gentes benedicuntur. « Apprehendit enim semen Abrahami, » ut ait Apostolus⁴, atque ita editam patribus promissum complevit.

σθέντας δαίμονες τε καὶ διάβολος, Ἑλλήνων τε σοφοὶ (ὡς ἔφην) καὶ Φαρισαῖοι καὶ Γραμματεῖς· ἀλλὰ τούτους καθέβη, καὶ ὕψωσε τοὺς ταπεινώσαντας αὐτούς ὑπὸ τὴν κραταιὰν αὐτοῦ χεῖρα, δεδοκώς αὐτοῖς ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ἀπρακτῆσαι δὲ τὰς καθ' ἡμῶν ποιήσας βουλὰς τῶν τῇ διανοίᾳ ὑπερηφάνων· ἥσαν ποτε καὶ Ἰουδαῖοι τῇ θυναστείᾳ γαυρούμενοι· ἀλλὰ καθηρέθησαν δι' ἀπιστίαν· οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἀσθημοὶ ὄντες καὶ εὐταλεῖς, διὰ πίστιν ὀψώθησαν.

Πεινῶντας ἐρέαλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς.

(B f. 16, H f. 44 b, E f. 59 b) Πεινῶντας μὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λέγει· ἐλιμωττον γὰρ πάντες Ἰουδαῖων μόνων· οὗτοι δὲ ἐπλούτουσαν τῇ νομοθεσίᾳ, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀγίων προφητῶν· αὐτῶν γὰρ νομοθεσία ἡ νομοθεσία, ἡ λατρεία, αἱ ἐπαγγελίαι· ἀλλ' οὗτοι μὲν ὑπερμαζήσαντες, καὶ λίαν τῷ ἀξιώματι ἐπαρθέοντες, διὰ τὸ μὴ ταπεινῶς προσελθεῖν τῷ ἐνανθρωπήσαντι, ἐξαπεστάλησαν κενοί, μηδὲν ἐπιφερόμενοι, μήτε πίστιν, μήτε γνῶσιν, μήτε ἐλπίδα ἀγαθῶν· ἐκπεπώκασι γὰρ καὶ τῆς ἐπιτελείου Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῆς μελλούσης ἡλλοτριώθησαν ζωῆς τοῦ καὶ ὁῤῥου, ἐπειδὴ οὐκ ἐδέξαντο τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης, καὶ ἐγκατέλιπον τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, καὶ ἐξουθένησαν τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβόντα· διὰ τοῦτο καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς λιμὸς ὁ πάντων χαλεπώτατος, καὶ δίψα διψῆς ἀπάσης πικροτέρα· οὗ γὰρ ἦν λιμὸς ἄρτου αἰσθητοῦ, οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἐν κενότητι τὴν ψυχὴν τυχόμενοι, ἐπειδὴ τὸν Κύριον προσήκοντο, ἐνεπλήσθησαν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν· μετέβη γὰρ εἰς αὐτοὺς τὰ τῶν Ἰουδαίων καλὰ.

Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους.

(E f. 59 b, F f. 744) Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ, ὃ τοῦ κατὰ σάρκα, τοῦ τῷ ὀνόματι ψιλῷ σημνουμένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ πνεῦμα, τοῦ τὴν δύναμιν τῆς προφητείας τετηρηκότος, τούτεστιν τῶν εἰς αὐτὸν ὁρῶντων καὶ πιστευόντων καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ υἱοθετουμένων, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι προφήταις καὶ πατριάρχαις ὁ λόγος καὶ ἡ ὑπόσχεσις· θύναται δὲ καὶ πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τοῦτο ἀρμόσαι· πολλοὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν μυριάδες ἐπίστευσαν. « Ἐμνήσθη δὲ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, καθὼς ἐπηγγέλατο τῷ Ἀβραάμ. » Καὶ εἰς πέρας ἤγαγεν ὅπου ἦν εἰπὼν πρὸς αὐτόν, ὅτι « Εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς »· ἐπληρώτου δὲ αὕτη ἡ ἐπαγγελία, ἐξ αὐτῆς μέλλοντος γεννησθαι τοῦ κοινῶς Σωτῆρος Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἐν ᾧ τὰ ἔθνη εὐλογεῖνται· Ἐπείρματα γὰρ Ἀβραάμ ἐπελάβετο, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ οὕτω τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσε.

¹ Luc. x, 19. ² Rom. ix, 4. ³ Amos viii, 11. ⁴ Hebr. ii, 16.

Ἡγεῖς κέρασ σωτηρίας ἡμῖν.

(E f. 26, H f. 54 b) Λαμβάνεται δὲ τὸ κέρασ οὐ μόνον ἀντὶ δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βασιλείας· ἀμφοτέρω δὲ ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ ἐκ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γένους Δαβὶδ ἀναστασίας ἡμῖν Σωτὴρ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευμένων, καὶ ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ Πατρὸς (1).

Ποιῆσαι ἔλεος.

(I f. 133) Ἐλεος καὶ δικαιοσύνη Χριστός· ἤλεθμεν γάρ δι' αὐτοῦ, καὶ δεικνύμεθα τοὺς τῆς φανέρωστος ῥύτους ἀπονιφάμενοι, διὰ πίστεως δηλονότι τῆς εἰς αὐτόν.

V. 73. *Jusjurandum quod juravit ad Abraham Patrem nostrum* (2).

CYRILLUS. Nemo autem quod Deum Abrahamo jurasse audiat, jurare assuescat. Quemadmodum enim ira de Deo dicta, non est ira, nec passionem significat, sed punitivam vim aut aliquem hujusmodi motum; sic nec juramentum, juramentum est. Non enim jurat Deus, sed certitudinem indicat, omnino futurum esse quod dicit. Juramentum enim Dei est verbum ipsius, persuadens (πληροφορῶν) audientes, et fidem cuiusque faciens, id quod promisit ac dixit, prorsus esse eventurum.

Καὶ σὺ, παῖδ' ἰσχυρὸν, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ. B (A f. 12 β, E. f. 30, H f. 58) Ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο σκόπει, ὅτι Ὑψίστος ἐστιν ὁ Χριστός, οὐ προέβραμεν Ἰωάννης καὶ τῇ γεννήσει καὶ τῷ κηρύγματι· καὶ τί λοιπὸν φησὺσιν οἱ ἀλλοτρουῖντες αὐτοῦ τὴν θεότητα (3); Πῶς δὲ οὐ βούλονται συνιέναι, ὅτι τὸ, «Καὶ σὺ προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ», παρὰ Ζαχαρίου εἴρηται, ὡς καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν αὐτοῦ γεγονότων, ὡς Θεοῦ δηλαδὴ;

Ἐκτείνῃται τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιῇ θανάτου καθήμενοις.

(E f. 29 b) Τοῖς οὖν ἐν νόμῳ καὶ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν λύχνος ἦν οἷα τις Χριστοῦ προκαθίζων ὁ Βαπτιστής, καὶ περὶ αὐτοῦ προανεφώνηκεν ὁ Θεός· «Ἦτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου.» Προστίπου δὲ αὐτὸν καὶ ὁ νόμος, καλεῶν ἀσέβητον διατρέψαι τὸν λύχνον ἐν τῇ πρώτῃ σκητῇ· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι χρόνον βραχὺν ἐπ' αὐτῷ ἡσθάνετες διὰ γε τὸ προσδραμεῖν αὐτοῦ τῷ βαπτίσματι, καὶ θαυμάσαι τὸν βίον, εὐδὺς κατεκοίμησαν αὐτὸν τῷ θανάτῳ, μονοουχὶ τὸν ἀειφανῆ λύχνον κατασθενύνοντες· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ εἶπε περὶ αὐτοῦ· «Ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καίόμενος καὶ φαῖνον· ὁμεῖς δὲ ἠδελήσατε μικρὸν ἀγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ.»

Τοῦ κατασθενῆσαι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εὐαγγελίας.

(I f. 132) Ἐπλανῶτο μὲν γὰρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίστην λατρεύουσα, καὶ τῷ τῆς ἀμαθείας κατεμαλαινέτω σκότῳ, καὶ νῦν οἷα τις ταῖς ἀπάντων διανοαῖς ἐμπέπουσα, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ὁρᾶν οὐκ ἀρίσκει· ἀνέτειλεν δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ φωτὸς καὶ ἡλίου δίκην ὁ τῶν ὅλων Κύριος.

* Psal. cxxxi, 17. * Joan. v, 35.

(1) In codd. dicitur Victoris et Cyrilli; Latine tantum Corderius sub Victoris nomine.

(2) Ex corderii Latina Catena fragmentum exhibeo quod Graece mihi nondum occurrit.

A 119 V. 69. *Erexit cornu salutis nobis.*

Intelligitur cornu vocabulum non de potentia sedum, verum etiam de regno. Utrumque vero Christus est, qui de familia et genere Davidis oriens est nobis Servator. Ipse enim est rex regum, et invicta Patris potentia.

V. 73. *Ad faciendam misericordiam.*

Misericordia ac justitia Christus est. Etenim ab eo misericordiam consecuti sumus ac justificati, abstersis nequitiae sordibus, per fidem videlicet in ipsum.

V. 76. *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis.*

Sed enim id quoque animadvertite, nempe Christum esse illum Altissimum, cui praevit Joannes nativitate simul et praedicatione. Quid vero jam deinceps ii dicent, qui divinitatem illius minuunt? Cur nolunt intelligere, verba «Et tu propheta Altissimi vocaberis» a Zacharia sic dicta fuisse, ut ab aliis quoque ipsius, nempe Dei, prophetis?

V. 79. *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent.*

Populo igitur sub lege degenti, quaedam erat in Judaea lucerna praecursor Christi Baptista, deque eo Deus praedixerat: «Paravi lucernam Christo meo». Item typus ejus exprimebatur in lege, ubi ea mandat lucernam ardentem in anteriore tabernaculi parte nutriri. Verumtamen Judaei, brevi tempore eo delectati, dum ad ipsius baptismum concurrerent, vitæque genus admirarentur, mox eundem leto merserunt, illum perpetui splendoris lucernam propemodum exstinguentes. Propterea Christus quoque de illo dixit: «Ille erat lucerna ardens et lucens; vos autem voluistis ad horam paululum exsultare in luce ejus».

V. 79. *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Errabat mundus dum Creatori debitum obsequium deferebat creaturae; ignorantiae infuscabatur tenebris, et nox veluti quaedam 120 mentibus omnium offusa verum naturalemque Deum cernere non sinebat. Sed enim Israelitis lucis solisque instar exortus est omnium Dominus.

(3) Intelligit Arianos qui Filium Deum quidem, sed tamen Patre minorem dicebant; id quod Eusebius quoque, utpote Arianus, scribit in psalmi praesertim lxxviii interpretatione.

CAP. II.

A

KEΦ. B.

V. 1. *Factum est autem diebus illis, etc.*

Utiliter, imo necessario designavit evangelista servatoris nostri natalitatis tempus. Namque ut cognoscamus, regem de familia Davidis tunc nullum fuisse apud Israelitas, sed eorum principes defecisse, recte meminit Cæsaris edictorum, cuj cum cæteris populis Judæam quoque sceptro suo cogeret. Sic enim descriptionem omnium mortaliū fieri mandaverat.

V. 4. *Eo quod esset de domo et familia Davidis.*

Sacrorum Evangeliorum liber ad Josephum stirpis seriem deducens, qui de Davidis familia genus erat sortitus, demonstrat simul Virginem quoque de Davidis tribu æque ac illum fuisse, quia divina lex conjugia intra eandem tribum fieri jubebat. Cæterum cælestium dogmatum interpres, magnus apostolus Paulus, veritatem palam edicit, ex Juda ortum esse Dominum testans¹⁰. Diversæ quidem ad veram unitatem faciendam concurrerunt naturæ, unusque ex utraque Deus Filius: non quod naturarum diversitas ob adunationem perempta fuerit; nam duarum potius naturarum adunatio facta est: propterea unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur. Atque ob hanc inconfusæ adunationis sententiam, Deiparam quoque sanctam Virginem prædicamus, quia nimirum Dei Verbum caro factum est et homo, atque ab ipso conceptu copulavit sibi sumptum ex Virgine templum. Cernimus enim duas naturas indivisibili adunatione copulatas, indistincte, inseparabiliter. Nam caro caro est, non deitas, quanquam Dei caro facta est. Æque Verbum Deus est, non caro, quanquam ob dispensationis mysterium **121** carnem illam sibi propriam effecit. Et si autem et diversæ et inæquales naturæ sunt quæ ad unitatem (Christi) faciendam concurrerunt, unus tamen ex utraque solusque est; neque licet unicum Dominum Jesum Christum in hominem seorsum dividere, et item in Deum seorsum; sed unum eundemque dicimus esse Christum Jesum, naturarum diversitatem probe scientem, ipsasque sine ulla mutua confusione retinentem.

V. 5. *Cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.*

Desponsatam ait fuisse sacer evangelista Josepho Mariam, ut demonstret manentibus tantum sponsalibus evenisse conceptionem, miramque Emmanuelis nativitatem, præter humanæ naturæ leges. Non enim Virgo virili suscepto semine partum effudit. Quænam autem rei ratio? Omnium inchoatio

¹⁰ Hebr. vii, 14.

(1) Confer Cyrillum, orat. De Deipara, cap. 4 (infra tom. IX).

(2) Sæpe etiam alibi, ut hic, de duabus manentibus in Christo naturis perspicue locutus est Cyrillus, puta in libris atque epistolis adversus Nestorium, (præsertim in illa quæ incipit καταφρασεως), in

Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, κ. τ. λ. (A f. 14 b, E f. 63 b, F f. 750, H f. 63 b) Χρησίμως δὲ καὶ ἀναγκαίως ἐπεσημῆναι τὸ εὐαγγελιστῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεννήσεως καιρὸν. Ἰνα γὰρ μάθωμεν, ὡς βασιλεὺς τῶν ἐκ φυλῆς Δαβὶδ, οὐκ ἦν παρὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἀρχοντας ἐκλελοίπασιν, εἰκότως διαμέμνηται τῶν τοῦ Καίσαρος θεοπισμάτων, ὡς ὑπὸ στήπτρα λοιπὸν ἔχοντος μετὰ τῶν ἄλλων τὴν Ἰουδαίαν· οὕτω γὰρ κεκέλευκε γενέσθαι τὴν ἀπογραφὴν.

Διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριῶς Δαβὶδ. (E f. 63 b, F f. 748 b) Ἡ μὲν οὖν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων βίβλος εἰς τὸν Ἰωσήφ τὴν γενεαλογίαν κατὰγουσα, ἐκ τοῦ Δαυιδικοῦ ἔχοντα οἴκου τὸ γένος, B ἔδειξε δι' αὐτοῦ καὶ τὴν Παρθένον τοῦ Δαβὶδ συμ- φυλέταιν, τοῦ θείου νόμου τὰς συζυγίας ἀπὸ φυλῆς θεοπισκόντος γίνεσθαι τῆς αὐτῆς. Ὁ δὲ τῶν οὐρανίων ὑποφῆτης δογμάτων, ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος, ἀναφανδὸν διασαφεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἐξ Ἰουδα μαρτυρῶν ἀνατελεῖν τὸν Κύριον. — (E f. 70, F f. 754 b) Ἀλλὰ διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἐνότητα συνενεχθεῖσαι φύσεις τὴν ἀληθινὴν, εἰς δ' ἐξ ἁμφοῖν Θεὸς καὶ Υἱός, οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν· δύο γὰρ φύσεων ἔνωσις γέγονε· διὸ ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱόν, ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως ἔννοιαν, Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον κηρύττομεν, διὰ τὸ τὸν Θεὸν λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς C τῆς συλλήψεως ἐνωσαί· ταυτὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν (1). Ὁρῶμεν γὰρ οἷοι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἔνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαίρετως· ἡ γὰρ σὰρξ σὰρξ ἐστίν, καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σὰρξ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λόγος Θεός ἐστι καὶ οὐ σὰρξ, εἰ καὶ ἴδιαν ἐποίησατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς. Εἰ δὲ καὶ διάφοροι καὶ ἀλλήλαις ἄνισοι τῶν εἰς ἐνότητα συνδεδραμηκότων αἱ φύσεις, ἀλλ' οὖν εἰς ὃ ἐξ ἁμφοῖν γέγονος· καὶ οὐ διαίρετόν τὸν ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς ἀνθρώπον ἰδικῶς, καὶ εἰς Θεὸν ἰδικῶς, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι φάμεν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὴν τῶν φύσεων εἰδὼτα διαφορὰν, καὶ ἀσυγχύτους ἀλλήλαις αὐτὰς διτηρούντα (2).

Ὡς Μαριὰμ τῇ μεμνηστειμένη αὐτῷ γυναικί, D οὕτως ἐτήκω.

(A f. 14, E f. 64, F f. 748 b, H f. 62) Ὁ δὲ γὰρ ἱερὸς εὐαγγελιστῆς, μεμνηστεισθῆναι φησι τῷ Ἰωσήφ τὴν Μαριὰμ, δεικνύς ὡς ἐπὶ μόνοις τοῖς μνήστροις ἡ σύλληψις, καὶ παράδοξις ἡ γέννησις τοῦ Ἐμμανουὴλ, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐκ ἀκολουθοῦσα νόμοις· οὐ γὰρ τέτοκεν ἡ ἁγία Παρθένος, ἀν-

dialogo Quod unus sit Christus, in scholiis, atque in novis quæ nos ipsi edidimus ejusdem scriptis. Quamobrem singulari Severi Antiocheni impudentia atque mendacio opus fuit, ut Cyrillum hæreseos suæ Monophysitice patronum esse jactaret.

Θρωπίνου σπέρματος λαβούσα καταβολήν. Καί τις ὁ τοῦδε λόγος; Ἡ πάντων ἀπαρχὴ Χριστὸς, ὁ δευτέρως Ἀδὰμ, κατὰ τὰς Γραφάς, γεννητὸς γέγονε Πνεύματος, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς παραπέμψῃ τὴν χάριν· ἐμῆλλον γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἀνθρώπων ἔτι χρηματίζεσθαι τέκνα, Θεοῦ δὲ μᾶλλον, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησιν ἐν πρώτῳ λαχόντας Χριστῷ· ἵνα γέννηται αὐτὸς πρωτεύων ἐν πᾶσι, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. Οἰκονομικώτατα δὲ τῆς ἀπογραφῆς ὁ καιρὸς πέπομφεν εἰς Βηθλεὲμ τὴν ἁγίαν Παρθένον, ἵνα ἐτέραν ἴδωμεν προφητείαν ἐκτεταλεσμένην· γέγραπται γὰρ ὡς ἔφημεν· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ (1), ὀλιγοστός εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχόντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ. — (B f. 22) Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας, ὅτι εἰ σὰρξ γεγέννηται ἡ Παρθένος, διέφθαρται· εἰ δὲ οὐ διέφθαρται, κατὰ φαντασίαν γεγέννηται, φημέν· Ὁ προφήτης λέγει, ὅτι [Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ] εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθε καὶ μένει ἡ πόλις κεκλεισμένη. Καὶ εἰ ἀσυγχύτως ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀσπώριος πάντως· συλληφθεὶς, ἀσπώριος γεγέννηται.

Καὶ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

(A f. 25, B f. 22 b, E f. 71, F f. 753 b, H f. 71) Ποῖον ἄρα πρωτότοκον; Πρωτότοκον λέγει νῦν, οὐ τὸν πρῶτον ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν καὶ πρῶτον καὶ μόνον· ἔστι γὰρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν ταῖς σημασίαις τοῦ πρωτότοκου· καὶ γὰρ καὶ πρῶτὸν ἔστιν ὅτε τὸν μόνον ἡ Γραφὴ καλεῖ· ὡς τὸ· «Ἐγὼ εἰμι Θεὸς πρῶτος», καί μετ' ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος. » Ἰνα οὖν δείξῃ, ὅτι οὐ φύλιν ἀνθρώπων ἐγέννησεν ἡ Παρθένος, ἐπήγαγεν τὸν πρωτότοκον· ἕτερον γὰρ οὐκ ἔσχεν υἱὸν, μεῖναισα παρθένος, ἀλλὰ τὸν τοῦ Πατρὸς· περὶ οὗ καὶ Θεὸς καὶ Πατὴρ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ βοᾷ· «Κἀγὼ πρωτότοκον ἠέσομαι αὐτὸν ὠφελὲν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. » Τούτου καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων· «Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσασαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Εἶτα πῶς εἰσδέθηκεν εἰς τὴν οἰκουμένην; Ἐξω γὰρ ὑπάρχει αὐτῆς, οὐ τοπικῶς μᾶλλον, ἀλλὰ φυσικῶς· ἕτερος γὰρ κατὰ φύσιν ἔστι παρὰ γε τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Εἰσδέθηκε δὲ εἰς αὐτὴν γενόμενος· ἀνθρώπος, καὶ μέρος αὐτῆς χρηματίσας διὰ τὴν σάρκασιν· καίτοι γὰρ μονογενὴς ὑπάρχων θεϊκῶς, ἐπειδὴ γέγονεν ἡμῶν ἀδελφός, ταύτῃ τοι καὶ ὀνομάσθῃ πρωτότοκος, ἵνα ὡς ἀπαρχὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων υἰοθεσίας γεγυνώς, καὶ ἡμᾶς υἱοὺς Θεοῦ γενέσθαι παρασκευάσῃ.

(E f. 75, F f. 758) Ὅστε τὸ πρωτότοκον, περὶ τῆς οἰκονομίας εἰρησθαι νόμιζε· κατὰ γὰρ τὴν θεότητα μονογενὴς· πάλιν μονογενὴς μὲν καὶ ὁ Λόγος ἐστὶν ἐκ Πατρὸς, ἀδελφὸς κατὰ φύσιν οὐκ ἔχων, οὐδὲ ἕτερόν τι ἐν συνταττόμενος· εἰς γὰρ καὶ μόνος ὁ ἐμοῦσις τῷ Πατρὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· πρωτότοκον δὲ

Christus, et secundus, ut aiant Scripturæ, Adamus, Spiritu sancto operante genitus fuit, ut ad nos quoque gratiam transmitteret. Futurum quippe erat, ut nos pariter hunc jam diutius hominum filii, sed Dei potius essemus, in Christo scilicet primo per Spiritum regenerationem adepti, ut fieret ipse primogenitus inter omnes, prout ait sapientissimus Paulus¹¹. Providentissime autem census occasio sanctam Virginem misit Bethleemum, ut alterius quoque vaticinii exitum videremus. Scriptum est enim, ut diximus: «Et tu Bethleem domus Ephraimæ, modica es ut sis in millibus Judæ: ex te mihi exhibit qui dux fiet in Israel¹².» — Is autem qui dicunt, quod si carnaliter peperit Virgo, ipsa corrupta fuerit; sin vero minus corrupta fuerit, phantastice tantum peperisse; nos dicimus: Propheta ait, Dominum Deum Israelis **122** ingressum esse atque egressum, et tamen januam clausam mansisse¹³. Præterea si inconfuse Verbum factum est caro, absque semine prorsus conceptum, sine ulla item corruptione natum est.

V. 7. *Peperitque filium suum primogenitum.*

Quem, inquam, primogenitum? Primogenitum nunc dicit, non primum inter fratres, sed primum simul et unicum. Nam et hic quoque vocabuli *primogeniti* sensus est. Etenim primus dicitur interdum a Scriptura qui unus est. Veluti illud: «Ego sum Deus primus, et mecum non est alter¹⁴.» Ut ergo ostenderet hanc simplicem hominem a Virgine genitum, addidit *primogenitum*. Non enim alium habuit filium, cum virgo permanserit, nisi Patris (cælestis) Filium; de quo Deus Pater voce Davidicæ clamat: «Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ¹⁵.» Hujus sapientissimus quoque Paulus meminit licens: «Et cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei¹⁶.» Jam vero quomodo in mundum introiit? Est enim extra ipsum non localiter, sed potius naturaliter. Diversus enim natura est a re quavis in universo mundo contenta. Introiit ergo in mundum, quatenus factus est homo, mundique pars cæpit esse propter incarnationem. Quamquam vero divinitus erat unigenitus, attamen postquam frater noster evasit, tum demum primogenitus quoque nominatus est; ut quatenus adoptivorum hominum princeps factus est, nos pariter Dei filios fieri curaret.

Primogenitum, ob dispensationis mysterium dictum esse puta: etenim secundum deitatem unigenitus est. Rursus unigenitus est, quatenus Verbum est ex Patre, fratres naturales non habens, nec alii cuiquam connumeratus: unus enim solusque est consubstantialis Patri Filius Dei. Primogenitus

¹¹ Coloss. i, 15. ¹² Mich. v, 2; Matth. ii, 6. ¹³ Ezech. xlv, 2. ¹⁴ Isa. xlv, 6. ¹⁵ Psal. lxxviii, 28. ¹⁶ Hebr. i, 6.

(1) Ita codices A, E, F, H, sine negante particula, uti reapse se habet textus Hebraicus Michææ v. 2, cum Gr. et Lat. vulgato; qua super se satis dictum

est a sacris criticis, præsertim a S. Hieronymo ad Mich. loc. cit. et epist. 57.

autem propter suam ad creaturas inclinationem. Cum ergo unigenitus appellatur, sic nempe absolute dicitur, quia **123** ulla causa admisceatur, ob quam reapse taliter nominetur, cum utique Unigenitus Dei sit in Patris sinu. Cum autem primogenitum ipsam sacræ appellant Scripturæ¹⁴, statim addunt et quorum sit primogenitus, nec non causam ob quam ejusmodi appellationem sortitus sit. Dicunt enim primogenitum inter multos fratres¹⁵, et primogenitum ex mortuis¹⁶: illud quidem, quatenus factus est per omnia similis nobis absque peccato: alterum vero, quatenus ipse primus carnem suam ad immortalitatem resuscitavit. Porro unigenitus existit secundum naturam, seu solus ex Patre Deus de Deo, solus de solo, Deus ex Deo effulgens, lumen de lumine; primogenitus autem propter nos, ut quoniam primogenitus eorum qui facti sunt dicitur, per ipsum salvetur quicquid par ac illo conditione est. Nam si eum esse primogenitum prorsus necesse est, sequitur ut ii quoque quorum est primogenitus, maneat. Quod si, prout vult Eunomius, primogenitus ex Deo dicitur seu primus inter multos genitus; pariterque est Virginis primogenitus: utique ex hac etiam talis fuerit, tanquam alio prior. Jam quia reapse solus, non autem prior aliis, ex Maria primogenitus prodiit, utique ex Deo quoque primogenitus processit, non tanquam primus in multis, sed tanquam unicus revera genitus. Præterea, si priora recte dicuntur causa posteriorum; primoque Deus erat et Dei Filius, utique eorum, qui filii appellantur, causa Filius est, quia hi ab illo nomen sunt auspicati. Ergo qui posteriorum filiorum causa est, merito dicetur primogenitus, non quod primus ortu sit inter illos, sed quia obtinende filiorum appellationis causa ipsis fuit. Ac sicuti, quia Pater dicitur primus, juxta illud, « Ego sum, inquit, primus, et ego novissimus¹⁷, » minime hinc prorsus cogimur credere illum posteriorum affinem; ita etiamsi primus dicitur in creatis rebus Filius, sive ante omnem creaturam primogenitus, non **124** ideo tamen unus erit ullatenus ex creatis. Sed quemadmodum Pater, ut se principium omnium ostenderet dixit, « Ego sum primus, » sic ipsum enim omnia sunt facta, ipseque est creaturarum omnium principium, utpote Conditor et Creator.

V. 7. Et reclinavit eum in præsepio.

Invenit hominem jumenti instar effectum. Idcirco Jesus seu pabulum in præsepio positus fuit, ut nos belluinam vitam omittentes, ad dignum homine intellectum redeamus: et qui animo offerato fuimus, ad hanc ejus præsepi mensam venientes, jam non senum inveniamus, sed panem de celo, corpus vivificum.

A διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκатаβάσιν. Ὅτε μὲν οὖν μονογενὴς ὀνομάζεται, οὐδεμίαν αὐτῷ προσεπιλεγμένην αἰτίαν, καθ' ἣν ἔστιν μονογενὴς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ' ἀποκλεισμένως, Μονογενὴς Θεὸς ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς. Ὅτε δὲ πρωτότοκον αὐτὸν αἰθεῖται καλοῦσι Γραφαί, εὐθὺς ἐπιφέρουσι καὶ ὅτι ἔστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. Φασι γὰρ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν· τὸ μὲν, καθ' ὃ γέγονεν ὁμοῖος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας· τὸ δὲ, καθ' ὃ πρῶτος αὐτὸς εἰς ἀφθαρσίαν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀνέστη· καὶ ἔστι μονογενὴς μὲν κατὰ φύσιν, ἅτε δὴ μόνος ὢν ἐκ Πατρὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἀναλάμψας, καὶ ὥς ἐκ φωτός· πρωτότοκος δὲ δι' ἡμᾶς ἵν' ἐπειδὴ καλεῖται τῶν πεποιημένων πρωτότοκος, δι' αὐτὸν σώζεται τὰ κατ' αὐτόν· εἰ γὰρ δεῖ πῶς αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, μενοῦσι πάντως καὶ ὢν ἔστι πρωτότοκος· εἰ δὲ, κατ' Εὐνόμιον, πρωτότοκος ἐκ Θεοῦ λέγεται ὡς τῶν πολλῶν πρῶτος γεννηθεὶς, ἔστι δὲ καὶ ἐκ Παρθένου πρωτότοκος, εἴη ἂν καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς πρῶτος ἑτέρου· εἰ δὲ μόνος, ἀλλ' οὐ πρὸ ἄλλων γεννηθεὶς, ἐκ Μαρίας πρωτότοκος κέκληται, καὶ ἐκ Θεοῦ ἄρα πρωτότοκος, οὐχ ὡς πολλῶν πρῶτος, ἀλλ' ὡς μόνος γεννηθεὶς (1). Ἐτι εἰ τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων αἰτία ὡμολόγηται, πρῶτον δὴ ἦν Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, τῶν ἄρα υἱῶν λεγομένων αἴτιος ὁ Υἱός, ὡς ἐξ ἐκείνου λαχόντων τὴν κλησίν. Ὁ ἄρα αἴτιος τῶν δευτέρων υἱῶν, λέγοιτ' ἂν πρωτότοκος δικαίως, οὐχ ὡς πρῶτος ἐκείνων ὑπάρξας, ἀλλ' ὡς πρῶτος τῆς υἱοῦ προσηγορίας γινόμενος αὐτοῖς αἴτιος· καὶ ὥσπερ τὸ λέγεσθαι πρῶτον τὸν Πατέρα· « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταύτης, » οὐκ ἀναγκάσει πάντως αὐτὸν συγγενῇ τοῖς μετ' αὐτὸν νοεῖσθαι, οὕτω καὶ πρῶτος λέγεται τῆς κτίσεως ὁ Υἱός, εἰτ' ὅν πρωτότοκος πρὸ πάσης κτίσεως, οὐ πάντως ἔσται τῶν ποιημάτων εἰς· ἀλλ' ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἀρχὴν ἑαυτοῦ τῶν πάντων ἀποδείκνυν ἔλεγεν, « Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, » οὕτω καὶ ὁ Υἱός πρῶτος τῆς κτίσεως λέγεται· δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν, καὶ αὐτὸς ἔστιν ἡ πάντων κτισμάτων ἀρχή, ὡς Κτίστης καὶ Δημιουργός.

D Καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτῃ.

(A f. 29, E f. 78 b, F f. 763, H f. 81 b) Ἐβρίν ἀποκτηνωθέντα τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ἐν φάτῃ ὡς ἐν τάξει τροφῆς τίθεται, ἵνα τὸν κτηνοπραπὴ μεταμειψάνας βίον, εἰς τὴν ἀνθρώπων πρόπουσαν ἀνακομισθῶμεν σύνειπιν· καὶ οἱ κτηνώδεις τῇ ψυχῇ, προσελθόντες τῇ οἰκίᾳ τραπέζῃ τῇ φάτῃ, εὐρωμεν μηκέτι χόρτον, ἀλλ' ἄρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸ τῆς ζωῆς σῶμα.

¹⁴ Joan. 1, 18. ¹⁵ Rom. viii, 29. ¹⁶ Coloss. 1, 18. ¹⁷ Isa. xliv, 6.

1) Animadvertite acutum et theologicum Cyrilli argumentum.

Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγρυ- A V. 8. Et pastores erant in eadem regione vigilan-
λόντες.

(B f. 23 b.) Ποιμῆσι δὲ πρῶτον ἀποκαλύπτεται τὸ
ὅτι τῶν ἀγγέλων ὑμνούμενον μυστήριον, οὔτινες
τύπον ἐπιφύον τῶν τῆς Ἐκκλησίας μελλόντων ποι-
μαίνειν· αὐτοὺς γὰρ ἰδεῖ καὶ πρῶτους ἀκούειν τὸ,
Ἐξί γῆν εἰρήνην, διδοὺ καὶ οἱ πνευματικοὶ ποιμένες
ἐμελλόν τὴν εἰρήνην ἐπιφωνεῖν παντὶ τῷ τῆς Ἐκ-
κλησίας πληρώματι· ἐτι δὲ τὸ τῶν ποιμένων πρόσω-
πον, καὶ ἡ γενομένη διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῖς
χαρὰ σημαίνει σαφῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλανούμενον ἦλθε
πρόβατον ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ποιμένας γὰρ οὐδὲν οὐ-
τως εὐφραίνειν οἶδεν, ὡς ἡ τοῦ ἀπολωλέτος βοσκῆ-
ματος εὐρεσις· ὅπου οὐκ ἦν ἐτέρου τιδὸς εἰσεῖν, ἢ
τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ. Εἴτα ἐπειδὴ θηλειὰ
οἶκος ἄρτου ἐρμηνεύεται, καὶ ἐμελλόν οἱ ποιμένες
μετὰ τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης ἐπαίγεσθαι, ἢ ἐπὶ τὸν
πνευματικὸν οἶκον τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου, τοὔτῃστι τὴν
Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ μυστικῶς καθ' ἐκάστην ἱερουργεῖται
ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ἄρτος, καὶ ζωὴν
διδούς τῷ κόσμῳ (1) ;

(A f. 29 b. B f. 23 b, E f. 79 b, F f. 764, H f. 83 b,
K f. 5) Ποιμένες γεγῆνασι τῶν μυσταγωγουμένων
ἀπαρχή· βλέπει δὲ πάλιν ὁ τύπος εἰς ἀλήθειαν· ποι-
μῆσι γὰρ τοῖς πνευματικοῖς ἐμφανῇ καθίστησιν
ἐαυτὸν ὁ Χριστός, ἐν αὐτῶν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελί-
ζονται· καθάπερ ἀμῆλει καὶ οἱ τότε ποιμένες ἐδι-
δάσκοντο μὲν παρὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, δραμόντες
δὲ, τοῖς ἐτέροις ἀπήγγελλον. Ἀγγελοὶ δὲ οὖν τῶν
περὶ αὐτοῦ κηρυγμάτων ἀπαρχόνται· καὶ δοξολο-
γοῦσιν ὡς θεὸν τὸν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς παρα-
δόξως γεγεννημένον· θεὸς γὰρ ἦν ἐν εἰδει τῷ καθ'
ἡμᾶς ἐν τῶν ὧλων Κύριος, ἵνα λύσῃ τὴν ἀρὰν τὴν
ἐπὶ τῇ πρώτῃ γυναικί· εἰρηγῇ γὰρ πρὸς αὐτήν·
« Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. » Ὡς γὰρ εἰς θάνατον τί-
τουσαι, τὸ τῆς ἀνίας ἐσχάσαι κέντρον· ἐπειδὴ δὲ
γυνὴ τέτοκε κατὰ σάρκα τὸν Ἐμμανουήλ, ὅς ἐστι
ζωὴ, λένεται τῆς ἀρᾶς ἡ δύναμις, συναπέσθη τῷ
θανάτῳ καὶ τὸ ἐν λύπαις γεννᾷ τὰς ἐπὶ γῆς μητέ-
ρας (2). Βούλει καὶ ἐτέραν αἰτίαν τοῦ πράγματος
ἐκμαθεῖν; Μύνησο τοῦ σωζομένου Παύλου γεγρα-
φέντος περὶ Χριστοῦ· « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου,
ἐν ᾧ ἡσθῆναι διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἐαυτοῦ
Υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ
περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί,
ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς
μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦ-
μα (3). » Τί οὖν ἐστι τὸ, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρ-
τίας ἀπεσθᾶναι λέγειν τὸν Υἱόν; Ἐμφωλεύει μὲν
τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν, τῆς ἁμαρτίας ὁ νό-
μος, καὶ τῶν ἐμφύτων ἐπιθυμιῶν τὸ ἔκτοπον κί-
νημα· ὁ δὲ γε τοῦ Θεοῦ λόγος γενόμενος ἄνθρωπος,
ἄγαν εἶχε τὴν σάρκα καὶ πάναγον ἀλγῶς· καὶ ἐν

Celebratum hymno ab angelis mysterium pastoribus ante omnes revelatur, qui typum futurorum in Ecclesia pastorum gerebant. Illos nimirum oportuit primos audire verba, *In terra pax*, quia spirituales pastores pacem universo Ecclesiae populo proclamaturi erant. Præterea pastorum persona, et excitatum iis ex hac revelatione gaudium, significant prorsus advenisse ad errantem ovem pastorem. Etenim nihil magis pastores delectat, quam amissæ pecudis inventio; quam quidem invenire nemo nisi princeps pastorum Christus poterat. Deinde quia Bethlehem panis domum interpretamur, ubinam congregari post promulgatum Evangelium debebant pastores, nisi in spiritali cœlestis panis domo, id est Ecclesia, in qua mystice quotidie sacrificatur is qui de cœlo descendit, panis et vitam mundo suppeditat?

Initiatorum primitiæ pastores fuerunt: rursus itaque ad veritatem spectat typus. Spiritualibus namque pastoribus semet Christus manifestat, ut hi deinceps ipsum aliis annuntient, prorsus ut tunc pastores a sanctis angelis edocti, aliis vicissim festinantes rem nuntiaverunt. Itaque angeli initium prædicandi Christi faciunt, laudantque 125 ut Deum illum, qui ex muliere mirabiliter secundum carnem natus erat. Deus enim reapse erat in specie nostra rerum omnium Dominus, ut inflictam primæ mulieri maledictionem antiquaret. Dictum quippe illi fuerat: « In dolore filios paries ». Sed postquam mulier incarnatum peperit Emmanuelem, qui vita est, maledictionis vis excidit, extinctus fuit una cum morte etiam pariendi dolor in terrenis matribus. Vin' aliam quoque rei causam cognoscere? Sapientissimi Pauli memento de Christo scribentis: « Quod enim impossibile erat in lege, quatenus ea propter carnem infirmabatur, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut justificatio legis in nobis completeretur, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ». Quid ergo est, quod in similitudinem carnis missum fuisse Filium dicit? Latet in carnis nostræ membris peccati lex, et congenitarum cupiditatum insanus motus. Dei autem Verbum homo factum, sanctam habuit carnem vereque purissimam: eratque in similitudine carnis nostræ, non tamen secundum illam: alienum quippe omnino erat ab inhærentibus corpori nostro iniquationibus, motuque et proclivitate quæ nos ad illicita deferit. Porro

Gen. iii, 16. Rom. viii, 3.

(1) Animadvertite missæ quotidianæ in vetere etiam Ecclesia consuetudinem.

(2) Hoc spiritali aliquo sensu intelligendum videtur. Nisi forte Cyrillus unice designat B. Mariam,

PATROL. GR. LXXII.

quæ certe sine dolore peperit.

(3) Confer quæ adnotat Cyrillus in commentario ad hunc Pauli locum (Ilujusce novæ editionis tom. VII, Patr. LXXIV).

hæc causa fuit cur Servator incarnari voluerit. ὁμοίωσι μὲν τῆς ἡμετέρας σαρκὸς, οὐ μὴν ἔτι καὶ κατ' αὐτὴν· ἀπῆλλατο γὰρ εἰς ἅπαν τῶν ἁμαρτιῶν τοῖς ἡμετέροις σώμασι μολυσμῶν, κινήματος καὶ βλάβης τῆς ἡμῶν ἀποπερούσης ἐπ' ἃ μὴ θέμις. Ἄλλ' αὕτη μὲν ἡ αἰτία τῆς τοῦ Σωτῆρος σαρκώσεως.

V. 7. *Et pannis eum involuit.*

Cum vides infantem fasciis involutum, cave ne in ejus sola secundum carnem nativitate mentem tuam desigas, sed ascende potius ad dignæ Deo majestatis contemplationem: in cælum nempe conscende; sic enim in supernis spectabis excelsitatibus, eximiam gloria circumdatum: videbis, inquam, in sublimi sedentem throno; audies seraphim hymnis eum celebrantes, plenumque dicentes cælum ac terram majestate **126** ejus. Jam id ipsum in terra quoque peractum est: etenim gloria Dei circumfulsit pastores, ac cælestis exercitus laudem Christo canentis multitudo. Plurimi certe nati sunt per tempora sancti prophetæ, nemo tamen illorum glorificatus fuit unquam angelorum voce: homines enim erant, et intra modulum nostrum servi Dei fideles. Non ita Christus: est enim Deus ac Dominus, et sanctorum prophetarum missor; atque, ut ait Psalmista, « Quis in nubibus æquabitur Domino, et quis ei comparabitur inter filios Dei »? Etenim nobis quidem, qui sub jugo servilique conditione sumus, attributa est ab illo filiorum appellatio; sed enim Christus ipsa rei veritas est, nempe Dei Patris naturalis Filius, tunc etiam cum caro factus est: mansit enim quod erat, etiam postquam id assumpsit quod non erat. Quod autem vera dicam, testabitur denuo Isaias dicens: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium cujus nomen appellabunt Emmanuelem: butyrum et mel comedet: priusquam noverit mala præcipitare, **C** bonum eliget: quia nimirum antequam discernat puer bonum a malo malitiæ resistet ut bonum præcipiet ». Cæterum quid ni omnibus constet, puerum nuper natum ac tenerum, qui ob brevitatem temporis atque ætatis quidquam intelligendo ineptus est, bonum a malo discernere prorsus nequire? Rei quippe omnis ignarus est. At enim in omnium Servatore Christo, grande erat immensumque miraculum. Edebat enim, ceu adhuc puer, butyrum et mel. Butyrum autem lac virginem appellat propheta, propterea quod haud ex feminea molliora neque voluptate ac lubricitate effectum fuerat: concretum imo et solidum, nullamque habens peccati amaritudinem, sed mellis potius dulcedinem: siquidem quidquid Dei est, melle dulcius atque est.

Christo nato, statim diaboli potentia prædæ fuit. Et is quidem colebatur Damasci, ibique plurimos adoratores habebat: **127** verumtamen quo tempore sancta peperit Virgo, tyrannidis ejus vires confractæ sunt. Igitur ad veritatis notitiam ethnici pertracti fuerunt. — Mos est divinitus inspiratæ

Kal ἐσπαρτάνωσεν αὐτόν.

(A f. 30 b, C f. 108 b, E f. 81, F f. 766, H f. 86, I f. 75) Ὅταν ἦεν βρέφος ἐσπαρτανώμενον, μὴ μέχρι μόνως τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ τὴν σεαυτοῦ διάνοιαν στήσης, ἀλλ' ἀναπήδησον εἰς θεωρίαν τῆς θεοπερτοῦς δόξης αὐτοῦ· ἀνάβηθι τὸν οὐρανόν· οὕτως αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνωτάτω θεωρήσεις ὑψώμασι, τὴν ὑπεράττην ἔχοντα δόξαν, ὅβρι καὶ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὀφηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· ἀκούσῃ τῶν Σεραφίμ ὁμολογούντων αὐτὸν, πλήρη τε εἶναι λεγόντων τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ. Γέγονε δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· δόξα γὰρ Θεοῦ περιέστραψε τοὺς ποιμένας· καὶ πλῆθος ἦν στρατιᾶς οὐρανόθεν δοξολογούντων Χριστόν. Πλείστοι μὲν γὰρ ἐγεννήθησαν κατὰ καιροὺς ἅγιοι προφηταί, ἀλλ' οὐδεὶς ἐκείνων ἰδοξολογήθη πώποτε διὰ φωνῆς ἀγγέλων· ἀνθρώποι γὰρ ἦσαν καὶ ἐν μέτροις τοῖς καθ' ἡμῶς οἰκείται Θεοῦ γνήσιοι. Χριστὸς δὲ οὐχ οὕτως· Θεὸς γὰρ ἐστὶ καὶ Κύριος καὶ προφητῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ ὡς ὁ Ψάλλον φησὶ, « Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ, καὶ τίς ὁμοιωθήσεται ἐν υἱαῖς Θεοῦ; » Ἡμῖν μὲν γὰρ τοῖς ὑπὸ ζυγῇ καὶ φυσικῇ δουλείᾳ, ἐν χάριτος τάξει προσενέμεται παρ' αὐτοῦ τὸ τῆς υἰότητος ὄνομα· Χριστὸς δ' ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, τούτέστιν ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ φύσιν Υἱὸς, καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ· μεμάνηκε γὰρ ὁ ἦν, καίτοι προσλαβὼν ὄνομα ἦν· ἐπὶ ἐστὶν ἀληθὲς ὁ φημι, πιστώσεται πάλιν ὁ προφήτης Ἠσαίας λέγων· « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· πρὶν ἢ γυνῶναι αὐτὸν προσελθεῖται πονηρὰ, ἐκλείψεται τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν ἢ γυνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλείψασθαι τὸ ἀγαθόν; » Καίτοι πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς, ἐπὶ παιδίον νεογνὸν καὶ ἀρτιβαλὲς, καὶ οὐκ ἔχον ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἡλικίας τὸ δύνασθαι τι νοεῖν, ἀνικάνως ἔχει πρὸς διάκρισιν πονηροῦ τε καὶ ἀγαθοῦ πράγματος; Οἶδε γὰρ ὅπως οὐδέν· ἀλλ' ἐν γὰρ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ θαῦμα μέγα καὶ ἐξαισιον ἦν· ἥσθι μὲν γὰρ, ὡς βρέφος ὢν ἔτι, βούτυρον τε καὶ μέλι· βούτυρον δὲ καλεῖ τὸ γάλα τῆς Παρθένου ὁ προφήτης, διὰ τὸ μὴ ἐκ θηλότητος καὶ ἡδονῆς καὶ ἐκλύσεως γεγενῆσθαι αὐτὸ, πατηρὸς δὲ εἶναι καὶ στερεόν, μὴτὲ πικρίαν ἔχειν τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τοῦ μέλιτος τὴν γλυκύτητα· εἰ γὰρ πάντα ἐκ Θεοῦ, γλυκύτερά ἐστιν ὅπερ μέλι καὶ κηρίον.

(I f. 76) Ἄμα μὲν ἐγεννήθη Χριστὸς, καὶ ἡ τοῦ διαβόλου δύναμις ἐσχυλεύετο· ἐθρῆσκεύετο μὲν ἐν Δαμασκῷ, καὶ πλείστους εἶχεν ἐκεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν· ἀλλ' ἐν καιρῷ τοῦ τόκου τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ ἡ τῆς ἐκείνου τυραννίδος λαχὼς συνεβράβετο· ἐσπαρτανώοντο οὖν πρὸς ἐπίγνωσιν

²⁶ Psal. LXXXVIII, 7 ²⁷ Isa. VII, 14 seqq.

ἀληθείας· οἱ ἐξ ἐθνῶν. — (I f. 76) Ἐθὺς γὰρ τῇ θεοπνευστῇ Γραφῇ διαφόροις ὀνόμασιν τὸν τῶν ὁλῶν Θεὸν ἀποκαλεῖν, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν κατὰ καιροὺς δρωμένων ἐστὶν ὅτι προσεπινεύειν τὰς κλήσεις· τοῦτο τετήρηται ἐκ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἀληθινός· ἐπιδείξειεν ἂν τὸ· Ὁ γὰρ ἄρχη γὰρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βεβαιώθηκεν τῆς ὑπ' οὐρανόν (1)· εἰπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι γέγονεν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μέχρι θανάτου σταυροῦ. — (I f. 82) Ἐπιτήρησον, ἀγαπητὴ, καὶ σύνες, ὅτι οὐκ εἰς τὰς τῶν ἐθνῶν συνηθείας ἐξέβησαν οἱ ἡγιασμένοι διὰ τῆς πίστεως, ἀλλ' εἰς τὰς αὐτῶν μᾶλλον ἐισήλθον οἱ πεκλημένοι· κρεοφαγοῦσιν μὲν οἱ θῆρες, λύκος τε καὶ λέων, ἄρκος τε καὶ πάρδαλις· ποσάφρα δὲ εἰσι τὰ τῶν ζώων ἡμεῖς, ἔριφοί τε καὶ ἄρνες καὶ μύσχοι. Ἀλλ' οἱ θῆρες δὲ, φησὶν, τοῖς ἡμέροις συνδοσιήσονται, καὶ τὰς αὐτῶν ἔδονται τροφάς. Οὐκοῦν οὐ τὰ ἡμέρα πρὸς τὰς τῶν ἀγρίων ἐκδόθηκε συνηθείας, ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον εἰς τὰς τούτων, ὡς ἔφη, μεταποιήθη. Μετέστησαν γοῦν ἐξ ἀγρίου φρονήματος εἰς τὴν ἀγίους πρέπουσαν ἡμερότητα· μεταδέδωκεν διὰ Χριστοῦ, καὶ γεγόνασιν ἄρνες, οἱ λύκοι· αὐτοὺς γὰρ ἦν ὁ ἐξημερῶν αὐτοῦ, καὶ συνείρων, ὡς ἔφη, τοὺς δύο λαοὺς εἰς φρόνημα τὸ θεοφιλές. Τοῦτο πάλαι καὶ ὁ Ιεροφάντης Μωϋσῆς ἀναπεφώνηκε λέγων· Ἐυφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὅτι μεγαλωσύνην Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

(A f. 30 b, E f. 82, F f. 766 b, H f. 86 b) Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς ἦν ἀπορρήτως σαρκαρῶν, μόνος ἦδεν τὸ ἀγαθόν, καὶ πονηρίας τῆς ἐν ἀνθρώποις ἐλεύθερος ἦν· ἴδιον δὲ τοῦτο τῆς ἀνωτάτης κασῶν οὐσίας· τὸ γὰρ φύσει καὶ ἀραρότως καὶ ἀμετάπτωτος ἀγαθόν, πρέποι ἂν αὐτῇ τε καὶ μόνῃ ἰδικῶς· Ὁ δὲ γὰρ ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Οὐκοῦν, μὴ ὡς βρέφος ἔξ ἀπλῶς τὸν ἐν φάτνῃ καίμενον, ἀλλ' ἐν πτωχείᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς τὸν πλουσίον ὡς Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο δοξολογούμενον καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀγγέλων ὁποῖος; καὶ ὁ ὕμνος ἦν· Ἀδόξα ἐν ὀφίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· Ἀγγελοὶ μὲν γὰρ καὶ παῖδες αἱ ἀνωτάτης δυνάμεις τὴν ἐκνεμηθεῖσαν αὐτοῖς σώζοντας τάξεις, καὶ εἰρηνεύουσι πρὸς Θεόν κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τὸ αὐτῷ δοκοῦν παρατρέχουσιν, ἀλλ' εἰσὶν ἐν ἰδραϊότητι τῇ κατὰ δικαιοσύνην καὶ ἀγιασμόν· ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες, τοῖς τοῦ Δεσπότης θελήμασι τὰς ἐαυτῶν ἐπιθυμίας ἀνταναστήσαντες, πολεμῶν ἐν τάξει γεγόναμεν αὐτῷ. Αἰλούται δὲ τοῦτο διὰ Χριστοῦ· καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ συνήψε ἡμᾶς δὲ ἐαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν ἐχθροποιὸν ἀμαρτίαν ἐκ μέσου τῆς ἑξ, καὶ δικαίων ἐν πίστει, καὶ καλῶν ἐγγὺς τοῖς ἰσχυροῦς μακρόν· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, κτίσας τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καιρὸν ἀνθρώπων, ποιῶν εἰ-

A Scripturæ, diversis nominibus universalem Deum appellandi; et quidem ex gestis per tempora rebus appellationes excogitandi. Id in Christo etiam facilitatum est. Est enim verus Deus; quam rem illa quoque verba demonstrant: « Accelera spolia de- trahere, festina prædari ». — Ejus initium crux fuit, per quam universi orbis regnum obtinuit; quandoquidem ipse vere usque ad mortem crucis Patri obedit. — Animadvertite, charissime, et intellige, non ad ethnicorum consuetudines transisse eos qui per fidem sanctificati sunt; sed ad horum potius mores accessisse illos, qui vocati fuerunt. Et carnivoræ quidem bellum sunt lupus, leo, ursus, panthera: herbis autem pascuntur quicunque sunt cicures, hædi, agnæ, vituli. Sed seræ, inquit, una cum cicuribus pascuntur, et eorumdem escis utuntur. Ergo nequaquam cicures ad ferarum consue- tudines transierunt; sed hæc potius ad illorum, ut dixi, mores conversæ sunt. Mutati sunt itaque ho- mines ex ferino ingenio ad congruam sanctis man- suetudinem; immutati fuerunt per Christum, facili- que sunt agni qui erant lupi: ipse enim eos cicu- ravit, duosque populos, ut dixi, in religiosa sen- tentia copulavit. Hoc olim hierophanta quoque Moyses prædicavit, dicens: « Lætamini, gentes, cum populo ejus, Dominum Deum nostrum magnifi- cate ». »

Quia enim Deus ineffabiliter incarnatus erat, solus ipse bonum nocebat; humanaque malitia carebat, quod utique excelsæ præ omnibus substan- tiæ proprium est: nam quod naturaliter, firmiter atque immutabiliter bonum est, id ei unice proprie- que convenit. « Nam nemo bonus nisi solus Deus, » juxta ipsius Servatoris effatum. Cave igitur, ne ut infantulum tantummodo in præsepi ja- centem species, sed potius divitem in paupertate nostra Deum; ejusque rei causa a sanctis ipsis angelis decantatum; cujusmodi ille hymnus erat: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, inter ho- mines bonæ voluntas ». Profectio angeli, cunctæ- que sanctæ virtutes, quæ attributum sibi ordinem retinuerunt, pacem quoque cum Deo conservant, nullatenus voluntatem ejus transgrediuntur, sed in stabili justitia ac sanctitate manent. Nos vero mi- seri, qui Domini mandatis cupiditates nostras opposuimus, hostium instar apud illum evasimus. Verumtamen ea res per Christum destructa fuit, qui nostra pax est, nosque Patri Deo conjunxit, causam odii peccatum de medio tollens, fide justi- ficans, sibi quoque proximos faciens qui longe aberant, alioqui etiam condens duos populos in unum no- vum hominem, pacem faciens, duosque illos in uno corpore Patri reconcilians. Placuit enim

1. Isa. viii, 3. 2. Deut. xxxii, 43 sec. Gr. 3. Marc. x, 18. 4. Luc. ii, 14. 5. Ephes. ii, 15.

1) Haud scio an Cyrillus hoc loco innuere vi- deatur famigeratam illam lectionem psalmi xcv, 10:

Dominus regnavit a ligno, de qua tot verba a phi- lologis sacrisque criticis facta sunt

Deo Patri cuncta in Christo instaurare, et cum superioribus infima copulare, atque unum gregem efficere, celestes atque terrestres". Factus est itaque Christus pax nobis et bona voluntas.

V. 10. Dixitque illis angelus, etc.

Credendum est archangelum hunc fuisse, pastoribus gaudii nuntium, qui cum exercitu suo, caelo descendit ad salutis humanæ felicem notitiam perferendam: solus tamen pastores alloquens, quorum oculis agmen ab ipso ductum non apparerebat, propter angelicæ naturæ invisibilitatem.

V. 22. Et postquam impleti sunt dies purificationis ipsorum secundum Moysis legem.

Nunc igitur ex nuper lectis cognovimus illum Moysis legibus obedientem; imo vero legislatorem ipsum ac Deum, quatenus homo est, decretis propriis obsequentem. Rei vero causam docebit nos sapientissimus Paulus dicens: « Cum parvuli essemus, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, 129 factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret ». Ergo de legis maledicto redemit eos Christus, qui sub lege erant, non tamen illos qui eam observaverant. Quomodo autem redemit? nempe eam ipse adimplens. Vel, ut paulo aliter dicamus, ut Adami transgressionis crimen solveret, obedientem se docilemque præbuit pro nobis in omni re Patri Deo. Scriptum est enim, quod « Sicut per unius hominis inobedientiam, peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obediuntiam iusti constituentur multi ». « Cervicem itaque legi æque ac nos supposuit, prudente consilio hoc ipsum agens: decebat enim ipsum implere omnem iustitiam. Igitur adveniente die octava, qua mos erat circumcisionem carnis peragere ex legis placito, circumciditur et ipse qui legem Moysi dederat, et ante hunc Abrahamo. Nomen etiam suscipit, Jesus scilicet, quod Salus populi interpretatur. Sic enim voluit Deus Pater Filium suum nominari, genitum carnaliter ex muliere. Factus est enim tunc salus populi, neque unius tantummodo sed omnium gentium universæque terræ. Eodem itaque tempore circumcisio perficiebatur, et nomen is suscipiebat.

²⁰ Ephes. 1, 10. ²¹ Galat. iv, 3, 4. ²² Rom. v, 19.

(1) Aubertus γεννώμενον hic et innox. Idem tamen initio fragmenti melius habet ὅρμεν cognovimus, quam nostri codices ὅρμεν cognoscamus.

(2) Tractus hic Cyrilliani commentarii de circumcisione Domini, ejusque in templo oblatione, exstat partim in homilia edita Cyrilli ejusdem de hypapante Opp. t. V, part. II, [nov. ed. t. X] (quæ in codice H, f. 103, dicitur homilia 27). Ego igitur partem hanc meo more, utpote notam, omisissem, nisi in nostris codicibus; præsentique editione, non pauca interponerentur, quæ ab edita homilia absunt; et nonnulla etiam editoris Auberti manifesta et gravia

ἀρήνην, καὶ ἀποκαταλλάττων ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σῶματι πρὸς τὸν Πατέρα· εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, συνελθεῖν τε τοὺς ἀνω τὰ κάτω, καὶ ἀγέλην ἀποφθῆναι μίαν, τοὺς τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· γέγονεν οὖν ἡμῖν εἰρήνη τε καὶ εὐδοκία Χριστός.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἀγγέλως, κ. τ. λ.

(B f. 24 b) Ἔστι νοῖν ὡς ἀρχάγγελος ἦν, ὁ τοῖς ποιμαίνει τὴν χαρὰν εὐαγγελισάμενος, ὅμα τῇ ὕπ' αὐτὸν στρατιᾷ κατιῶν ἐπὶ τὰ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων εὐαγγέλια· καὶ τῶς μονώτατος αὐτοῖς διαλέγεται, μὴ ὑποκινητοῦς ταῖς αὐτῶν ὁφεί τῆς ὕπ' αὐτὸν στρατιᾶς, διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀόρατον.

Καὶ ὅτε ἐπλησθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ B αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως.

(A f. 53 b, E f. 89, H f. 96) Τῶς οὖν ὅρμεν αὐτὸν, διὰ τῶν ἀρτίως ἀνεγνωσμένων, τοῖς διὰ Μωϋσέως εἰκοντα νόμοις· μᾶλλον δὲ τὸν νομοθέτην αὐτὸν καὶ Θεόν, ὡς ἀνθρωπῶν τοῖς αὐτοῦ θεοπίσμασιν ὑποκαίμενον· καὶ διὰ πολὺν αἰτίαν, διδάξαι λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πληρῶμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον (1) ἐκ γυναικὸς, γεόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ (2). » Οὐκοῦν τῆς τοῦ νόμου κατάρτας ἐξεπρίλατο Χριστὸς τοὺς ὄντας μὲν ὑπὸ νόμον, οὐ μὴν ἔτι [E sine ἔτι:] καὶ τετηρηκότας αὐτόν. Ἐξεπρίλατο δὲ πῶς; Πληρώσας αὐτόν. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον· ἵνα λύσῃ τῆς C ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως τὰ ἐγκλήματα, εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον πρὸς πᾶν ὅτιον αὐτὸν παρέστησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· γέγραπται γάρ, ὅτι « Ὁ παρὰ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνός, δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. » Ὑψῆκε τοίνυν τῷ νόμῳ μὲν ἡμῶν τὸν αὐχένα, οικονομικῶς καὶ τοῦτο πράττων· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐνοστάσης δὲ οὖν τῆς ὁδοῆς, ἐν ᾗ σύνθησε ἦν τὴν ἐν σαρκὶ τελείσθαι περιτομήν, κατὰ γὰρ τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ, περιτέμνεται καὶ αὐτὸς ὁ τὸν νόμον δοὺς τῷ Μωϋσῇ, καὶ πρὸ τούτου τῷ Ἀδραάμ. Δίχεται καὶ τὸ ὄνομα, τούτεστι τὸ, Ἰησοῦς· ἁρμηνεύεται δὲ οὗτο, Σωτηρ τῆς λαοῦ· οὕτω D γὰρ ἡθέλησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὀνομάζεσθαι τὸν ἱσὺν Υἱὸν γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς· γέγονε γὰρ τότε σωτηρία λαοῦ, καὶ οὐχ ἑνός, μᾶλλον

sphalmata corrigerentur, ut animadversiones nostræ demonstrant; quarum præcipua esto hæc: quod nempe initio fragmenti (pag. 125) pro rectissima codicum nostrorum lectione νομοθέτην Θεόν, ὡς ἀνθρωπῶν τοῖς αὐτοῦ θεοπίσμασιν ὑποκαίμενον, Aubertus scribit νομοδέτην, ὡς Θεόν (omisso ἀνθρωπῶν) τοῖς αὐτοῖς, etc., *legislatorem, ut Deum, suis legibus subditum*; qui palmaris in theologia error est. Et quidem ex nostris codicibus inferius etiam p. 132, col. 501 habemus: νομοδέτης ἦν ὡς Θεός, καὶ ὑπὸ νόμον ὡς ἀνθρώπος. *Legislator erat uti Deus, et legi subditus uti homo.*

ἐν παντὸς ἔθνους, καὶ πάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν· ἐν ταύτῃ τοιγαροῦν τὸ τῆς περιτομῆς ἔταλειτο χρῆμα, καὶ τὴν κλήσιν ἔδεδχετο.

Καὶ τί τὸ αἰνίγμα, φέρε δὴ πάλιν ἔωμεν. Ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Ἡ περιτομή οὐδὲν ἐστὶ, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστίν. » Ἀρ' οὖν τὸ μὴδὲν τηρεῖσθαι προστέταχεν διὰ τοῦ πανοῦρου Μωϋσέως ὁ τῶν ἑλῶν Θεός, καὶ κόλασιν ἐπαρτήσας τοῖς παραβαίνουσιν αὐτήν; Ναί, φαίην ἄν· ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, οὐδὲν ἐστὶν παντελῶς· ὠδίνει δὲ μυστηρίου τύπον· κατὰ γὰρ τὴν ὁγδόην ἡμέραν ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐν πνεύματι περιτομήν. Προστέταχεν γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ταλεῖσθαι δὲ φαμεν τὴν ἐν πνεύματι περιτομήν ἐν καιρῷ μάλιστα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅτε καὶ μετόχους ἡμεῖς ἀποφαίμεν Χριστὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος.—(Ε. I. 89 b) Καὶ τοῦτου πάλιν εἰς τύπον ἦν ὁ ἀρχαῖος (1) ἐκείνος Ἰησοῦς, ὁ μετὰ Μωϋσέα στρατηγῆσας· διεβίβασεν γὰρ πρότερον τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· εἶτα καθίσας εὐθὺς μαχαίραις περιέτεμε πετρίνας. Οὐκοῦν ὅτε διαβύμεν τὸν Ἰορδάνην, τότε Χριστὸς ἡμεῖς περιτέμνει τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐ σάρκα καθαίρων, ἀποκείρων δὲ μᾶλλον τὸν ἐν ψυχαῖς (2) μολυσμόν. (3) Ἐν ὁγδόῃ τοιγαροῦν περιτέμνεται Χριστὸς, καὶ τὴν κλήσιν, ὡς ἔφην, λαμβάνει. Τότε γὰρ, τότε σῶσθεσθε παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ· « Ἐν ᾧ γὰρ, φησί, περιεμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῃ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε. » Οὐκοῦν ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ περιτομή· ἀπέθανε γὰρ, ἵνα ἡμεῖς οἱ συναπαθάνοντες αὐτῷ, αὐτοῦ ἀποθανόντος τῇ ἁμαρτίᾳ, μηκέτι ζήσωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ. Διὸ εἰρηται· « Εἰ συναπαθάνομεν, καὶ συζήσομεν »· Ἀποθανεῖν δὲ λέγεται τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐχ ὅτι ἡμαρτεν (« Οὐδὲ γὰρ ἁμαρτίαν ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ »), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν. Ὡς περ οὖν συναπαθάνομεν αὐτῷ ἀποθνήσκοντι, καὶ συναναστῶμεν αὐτῷ.

Πάλιν ἐπειδὴ γέγονεν μεθ' ἡμῶν ὁ Υἱὸς, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει καὶ τῶν ἑλῶν Κύριος, ταύτῃ τοι καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀτιμάζει μέτρον, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον γέγονε, καίτοι νομοθέτης ὢν αὐτὸς ὡς Θεός· περιτέμνεται ὁκταῆμερος μετὰ Ἰουδαίων, ἵνα τὴν συγγένειαν βεβαιώσῃ, ὅπως μὴ ἀρνήσονται αὐτόν· ἐκ σπέρματος γὰρ Δαβὶδ προσεδόκατο ὁ Χριστὸς· καὶ ἔδειξε τὸ τεκμήριον τῆς συγγενείας. Εἰ γὰρ καὶ περιτεμθέντος αὐτοῦ ἔλεγον, Τοῦτον οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· εἰ μὴ περιεμήθη κατὰ σάρκα, καὶ τὸν νόμον ἐφύλαξεν, ἔσχεν ἂν πρό-

A Quid autem hic lateat arcam, denuo dispiciamus. Beatus ait Paulus : « Circumcisio nihil est, et præputium nihil est »²¹. Ergone rem, quæ nulla est, observari omnium Deus per sapientissimum Moysen mandavit, pœna transgressoribus simul indicta? Aio enimvero. Nam circumcisio, si rei **130** ipsius natura spectetur, nihil omnino est; sed mysterii typum continet. Namque octava hebdomadæ die et resurrexit Christus a mortuis, et spiritalem nobis fecit circumcisionem. Præcepit enim sanctis apostolis : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti »²². Fieri vero dicimus spiritalem circumcisionem tempore potissimum sancti baptismatis, quo nimirum participes nos efficit Christus sancti Spiritus. Cujus rei typus item fuit priscus ille Jesus, qui post Moysen gessit ducatum. Is enim primus filius Israelis trans Jordanem tulit : deinde ibi subsistens, statim eos lapideis gladiis circumcidit. Ergo postquam Jordanem trajecimus, tunc Christus nos circumcidit Spiritus sancti virtute, haud carnem quidem purgans, sed animarum potius maculas eluens. Octava igitur die circumciditur Christus, et nomen, ut dixi, sumit. Tunc enim, tunc prorsus ab ipso et per ipsum salvati fuimus : « In quo, inquit (Paulus), circumcisi estis circumcissione non manufacta in exspoliatioe corporis carnis, sed in circumcissione Christi : consepulti ei in baptismo, in quo et conresurrexistis »²³. Ergo mors ejus nostri gratia accidit, nec non resurrectio et circumcisio. Mortuus est enim, ut nos cum eo pariter mortui, postquam ipse semel peccato mortuus est, haud ulterius peccato vivamus. Quare dictum est : « Si commortui sumus, et convivemus. » Is autem non ideo mortuus peccato dicitur, quia peccaverit : etenim « peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus »²⁴; sed propter peccatum meum mortuus est. Sicut ergo cum eo moriente mortui pariter sumus, ita et cum ipso resurgemus »²⁵.

Rursus quia Filii nobiscum versari volunt, quamquam Deus natura suapte erat et omnium Dominus, idcirco modulum nostrum non respuit, sed nobiscum legi semet **131** subiecit, legislator licet ac Deus. Circumciditur octava a nativitate die cum Judæis, ut generis cognationem affirmet, neque eum postea velint negare. Namque ex Davidis stirpe Christus expectabatur. Et signum præ se ferre voluit cognationis ejus. Si enim de circumcisio etiam aiebant, nescire se undenam is esset; si forte circumciscus non fuisset neque legem observasset,

²¹ I Cor. vii, 19. ²² Matth. xxviii, 18. ²³ Coloss. ii, 11. ²⁴ I Petr. ii, 22. ²⁵ II Timoth. ii, 11.

(1) Perverse prorsus Aubertus ἀρχιερεὺς pontifex, qualis nunquam fuit Josue, pro ἀρχαῖος prius.

(2) Male rursus Aubertus τὸν ἐμφύχον pro τὸν ἐν

ψυχᾷ.

(3) Conferatur Philonis breve de circumcissione scriptum.

negandi causa honesta fuisset. Verumtamen post ipsius circumcisionem, cessavit circumcisio, subintrante eo quod ab illa portendebatur, id est baptismate; cuius beneficio nos ulterius haud circumcidimur. Videtur enim mihi circumcisio tria efficere. Primo videlicet signo quodam impresso, Abrahami posterius a reliquis gentibus distinguebat. Secundo, divini baptismatis typum, gratiam atque virtutem in se portendebat. Sicuti enim circumcisus, in Dei populum per id signum olim cooptabatur; sic baptizatus, Christo in se sigilli instar recepto, inter filios Dei ascribitur. Tertio denique, symbolum erat constitutorum in gratia fidelium, quatenus hi carnalium voluptatum passionumque commotiones, exacato fidei verbo, asceticisque laboribus præcedunt atque mortificant, haud corpus incidentes, sed cor purgantes, et spiritu, non littera circumcisi: quorum laudem haud humano iudicio indigere, sed celesti suffragio niti, divus Paulus testatur²⁷.

Cum ergo lex adversus quamlibet mulierem, quæ masculum feminamque peperisset, lata esset, eaque universalem prorsus faceret intimationem, nihilominus omni dedecore carebat sancta Virgo, de qua natum carnaliter Christum dicimus. Considera enim, si libet, legis accuratum tenorem. «Mulier,» inquit, non indifferenter quælibet, sed quæ suscepto semine masculum pepererit, immunda esto²⁸. » Aique hoc loco **132** corpus divinum dicimus a sancto Spiritu compactum, ineffabiliter elaboratum in sancta Virgine, naturæ neglectis legibus. Minime enim seminali officio indigebat sanctorum primogenitus, inchoatio illorum qui a Deo per Spiritum regenerationem sortiuntur: de quibus dictum est manifeste, «Qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo nati sunt²⁹.» Ergo extra omnem legis damnationem sancta Virgo erat, quæ nullum semen experta est, sed operante Spiritu divinum nobis infantem edidit.

Post circumcisionem, adhuc tempus purgationis expectat. Et postquam dies completi sunt, plenitudinis autem dies quadragesimus erat, tunc Hierosolimam ducitur ad conspectum Patris, seu homo vobis similis, is qui illi assidet tanquam Deus Verbum, et qui per umbram legis inter primogenitos ascriptus est. Nam devoti erant et sacrati Deo, etiam ante Verbi incarnationem, primogeniti qui ei ex legis præscripto offerebantur. O magnum dispensationis mysterium! O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei³⁰! Qui in sinu Patris est, cui omnia sistuntur serviliter, qui ab omnibus sacro cultu honoratur, iis quo tempore in humani-

A φασιν εὐλογον αὐτῶν ἡ ἀρνεία· μετὰ μέτοι τὸ περιτεμθῆναι αὐτὸν, πέπαιται ἡ περιτομή, εἰσαχθέντος ἡμῖν τοῦ σηματομένου δι' αὐτῆς, ἥτοι τοῦ βαπτισματος· διὰ τοῦτο ἡμεῖς οὐκέτι περιτεμνόμεθα. Δοκεῖ γάρ μοι ἡ περιτομή τρία τιὰ πραγματεύεσθαι· ἐν μὲν, οἰνεῖ σημεῖον τινὶ καὶ σφραγίσαι τοὺς ἑγγόνους Ἀβραάμ ἀφορίζουσα, καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν διαστέλλουσα· δεύτερον, ἐν ταύτῃ τὴν τοῦ θεοῦ βαπτισματος προτυποῦσα χάριν καὶ δύναμιν· ὥσπερ γὰρ ὁ περιτεμνόμενος, εἰς λαὸν θεοῦ διὰ τῆς σφραγίδος πάλαι ἐχηρημάτιζεν· οὕτως ὁ βαπτιζόμενος σφραγίδα τὴν Χριστὸν ἐν ταυτῷ τυπωσάμενος, εἰς υἰοθεσίαν θεοῦ ἀναγράφεται. Καὶ τρίτον, σύμβολον τῶν ἐν χάριτι καθισταμένων πιστῶν, οἱ τῶν σαρκικῶν ὁρῶν καὶ παθῶν τὰς ἐπιναστέας τῇ τηλικῇ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ πόνους ἀσκητικῶς ἐκτεμνοῦσι καὶ ἀπονεκροῦσιν, εὖ σῶμα τέμνοντες, ἀλλὰ τὴν καρδίαν καθαίροντες, καὶ πνεύματι οὐ γράμματι περιτεμνόμενοι· ὧν καὶ τὸν ἑκταὶον (Κ. f. 90) οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπιχειρήσεως δεῖσθαι, ἀλλὰ τῆς ἀνωθεν ἱερῆσθαι φήσου, Παῦλος ὁ θεός· διαμαρτύρεται.

(E f. 120 b, K f. 4 b) ὅντος (1) τοίνυν τοῦ νόμου κατὰ γυναικὸς ἀπάσης τιχοῦσης ἀρσεν ἢ θῆλυ, καὶ γενικωτάτην ἡμῖν ποιούμενου τὴν κατὰβῆσιν, ὑπεξαίρεται τῆς δυσφημίας ἡ ἁγία Παρθένος, ἥς ἐκφυῖναι φαιμεν τὸ κατὰ σάρκα Χριστόν. Θέα γάρ, εἰ σοὶ δοκεῖ, τοῦ νόμου τὸ ἀκριβές· «Γυνή» γάρ, φησὶ, καὶ οὐ πᾶσα τυχὸν ἀδιακρίτως, ἀλλ' ἥτις ἀν σπερματισθῇ καὶ τέκῃ ἀρσεν, ἀκάθαρτος ἔστω. » Ἐνταῦθα δὲ ἐκ Πνεύματος ἁγίου τὸ θεῖον συνέστη σῶμα, κλαστοργουόμενον ἀρρήτως ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ, καὶ τῶν τῆς φύσεως νόμων ὅλγα παρροντικῶς· ἥκιστα γὰρ σπερματικῆς· ἰδεῖτο καταβολῆς ὁ τῶν ἁγίων πρωτότοκος, ἡ ἀπαρχὴ λαχόντων τὴν ἐκ θεοῦ διὰ Πνεύματος ἀναγέννησιν· περὶ ὧν εἰρηται σαφώς· «Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἢ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Διέδρα δὲ οὗ τὴν ἐκ νόμου καταβολὴν ἡ ἁγία Παρθένος, σπερματισθεῖσα μὲν οὐδαμῶς, ἐνεργεία δὲ τῇ διὰ Πνεύματος τὸ θεῖον ἡμῖν ἀποκύσασα βρέφος.

(E f. 120, H f. 103 b) Μετὰ τὸ περιτεμθῆναι, τὸν τοῦ καθαρισμού πάλιν ἀναμένει καιρὸν· καὶ ὅτε ἐκλήρωθῃσαν αἱ ἡμέραι (πλήρωσις δὲ ἡμερῶν ἡ τεσσαρακοστή ἦν), τότε ἀνάγεται εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰς ὅβιν ἀγεται τοῦ Πατρὸς, ὡς ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, ὁ συνεβριάζων αὐτῷ θεὸς λόγος, ὁ καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιάς ἐν τοῖς πρωτοτόκοις γραφόμενος. Ἄγία γὰρ καὶ ἱερὰ τῷ θεῷ καὶ τὰ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως πρωτότοκα, ἀπὲρ ἔθυσον αὐτῷ κατὰ νόμον. Ὡς μεγάλως οἰκονομίας! Ὡς βάθος κλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ! Ὅ ἐν κολποις ὧν τοῦ Πατρὸς, ὡς τὰ πάντα προσάγεται βουλαπρεπῶς, ὁ ταῖς παρὰ πάντων λατρείαις δοξαζόμενος, ὅτε γέγονεν ἐν

²⁷ Rom. 11, 29. ²⁸ Levit. 111, 2. ²⁹ Joan. 1, 13.

³⁰ Rom. 11, 33.

(1) Citatur sequens locus ad litteram ex cap. 13 commentariorum Cyrilli abs Joanne Cæsariensi in opere inedito contra Severum pro concilio Chalce-

donensi, cujus apud me habeo interpretationem ex Syriaco, quo tantum in idiomate superest id opus inter codices Vaticanos, Græco textu jamdiu amisso.

τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μετροῖς, τῷ ἰδίῳ Γεννήτορι προσφέρει θυσίαν. Ὁ τοῦ παραδόξου πράγματος! Τοῖς τοῦ νόμου τύπους τετήρηκεν ἡ ἀλήθεια. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅτι καὶ νομοθέτης ἦν ὡς θεός, καὶ ὑπὲρ νόμον ὡς ἄνθρωπος. Τί δὲ δι' ἡ προσκισκόμεν; Ὡς πρωτότοκος καὶ ἀρχὴν, ζεύγος τρυγόνων, καὶ (1) δύο νεοσσὺς περιστερῶν, κατὰ τὸ τῷ νόμῳ διηγορευμένον. Ἀλλὰ τί βούλεται ταῦτα δηλοῦν; Ἡ μὲν τρυγὼν, ἔστι λαλίστατος ἐν στρουθίοις· ἡ δὲ περιστερὰ, ζῶον ἦπιον καὶ πρᾶον. Γέγονε δὲ τοιοῦτος εἰς ἡμᾶς ὁ τῶν ὧν Ποιητὴς καὶ Κύριος, πραότητα μὲν τὴν εἰς ἄκρον ἔχων, τρυγόνος δὲ δίκην κατακλήσας τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ τῆς ἑαυτοῦ καλλιφωνίας τὸν ὄσον ἀμπελῶνα πληρῶν, τούτέστιν ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν. Γέγραπται γοῦν ἐν τῷ ἁσματι τῶν ψαλμῶν, ὅτι· «Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· αἱ ἀμπελοὶ κυριζοῦσι·» λαλόληται γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὸ θεῖόν τε καὶ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, τὸ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον, ὁ Χριστός. Ἐσφάζετο μὲν οὖν τρυγὼν καὶ περιστερὰ, ἵνα πάλιν αὐτὸς ὡς διὰ τύπων ἡμῖν σημαίνεται, τὸν ὑπὲρ τῆς κόσμου ζωῆς ὑπομένων θάνατον κατὰ σάρκα. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εὐφρονιστὴς τρυγὼν, αὐτὸς ἡ ἀχέραιος περιστερὰ. Ἐαυτὸν οὖν ἄρα προσκισκόμεν ὁ Χριστὸς καθ' ἕνα καιρὸν ὁμοῦ τοῖς τύποις τὴν ἀλήθειαν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, ἵν' ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ προσαγάγῃ τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ, λύση τε οὖτως τὴν ἐφ' ἡμᾶς γενομένην ἀποστροφὴν, διὰ τε τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν (2), καὶ τὴν κατὰ πάντων ἡμῶν τυραννήσαντα ἀμαρτίαν, καὶ οὕτως ἐπισκοπῆς ἀξίωσιν τῆς πατρικῆς. Ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ πάλαι βῶντες· «Ἐπιβλέψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με,» ὡς ὁ Ψάλλον φησὶν. «Ὁφθαλμοὶ γὰρ, φησὶ, Κυρίου ἐπὶ δικαίους.» Οὐ γὰρ ἐπιβλέπει Κύριος τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνεχομένους, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα αὐτοῦ τοὺς θείους λόγους· ἴδει οὖν καθαρῶναι πρότερον ἡμᾶς, καὶ οὕτως ἀξιώσθαι Θεοῦ ἐποφίας· κεκερδακαμεν δὲ τοῦτο διὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ γενομένου ἐκ γυναικὸς, καὶ γενομένου ὑπὲρ νόμον.

Ἀλλὰ ζητητέον πρῶτον μὲν, περὶ τίνας γέγραπται τὸ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν· δεύτερον δὲ, περὶ τοῦ παραστήσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ· καὶ τρίτον, τί σημαίνει τὸ ζεύγος τῶν τρυγόνων, καὶ οἱ δύο νεοσσοὶ τῶν περιστερῶν. Εἰ γὰρ τὸ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, περὶ τῆς ἀγίας Θεοτόκου, ἢ περὶ τοῦ μακαρίου Ἰωσήφ, ἢ περὶ τοῦ Κυρίου νομίσαι τις λέγεσθαι, ἀσεβήσκει. Οὕτε γὰρ ὁ Ἰωσήφ ἔγνω τὴν ἀγίαν Παρθένον, οὕτε αὐτὴ ἐν ἀνομίαις συνέλαβε, καθὼς αἱ ἄλλαι γυναῖκες, ἵνα περὶ τοῦ καθαρισμοῦ ἑαυτῶν προσενέγκωσιν· ἀλλ' ἀσπύτως συνέλαβε, καὶ ἀφθόρως ἔτεκεν. Ὅπου δὲ οὐ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύνθετος, οὐχ

A tatis modulo apparuit, proprio genitori hostiam offert. O res mira! Legis typus ille observat, qui est Veritas. Cur, inquam? Quia legislator erat quatenus Deus, legi autem subditus quatenus homo. Quid vero obtulit? Ut primogenitus et masculus, par turturum, duosque pullos columbarum, juxta legis edictum. Hæc autem quidnam significant? Turtur sane inter altilia loquacissimus est: columba vero animal mite et mansuetum. Talem porro se exhibuit erga nos rerum omnium Creator et Dominus, mansuetudinem quidem summam retinens, instar vero 133 turturis mundum cantu demulcens, suaque melodia propriam vineam replens, id est nos qui in ipsam credidimus. Scriptum est itaque in Canticis canticorum: «Vox turturis audita est in terra nostra, vites florent⁴⁰.» Nobis enim divinum angelicumque præconium, universo orbi saluiferum, Christus elocutus est. Mactabantur itaque turtur atque columba, ut ipse denuo ceu per typos nobis denotaretur, mortem in carne sua pro mundi vita passurus. Ipse enim est canorus maxime turtur, ipse simplex columba. Semet ergo Christus obtulit, typum simul et veritatem, in odorem suavitatis, ut nos per se ipsum Deo Patri offerret, et nostram ab eo aversionem dissolveret, quæ ob factam in Adamo transgressionem evenerat, et ob peccati in nos omnes tyrannidem, atque ita Patris respectu nos dignos efficeret. Nos enim sumus, qui ab antiquo clamamus: «Respice in me, et miserere mei,» ut ait Psalmista⁴¹. Namque «Oculi Domini super justos⁴².» Non enim respicit Dominus peccatis deditos, sed mitem et quietum, et divinos sermones metuentem. Oportuit igitur nos ante purgari, atque ita divina inspectione dignos reddi. Id autem consecuti sumus per universalem Servatorem Christum ex muliere natum, factum sub lege.

Sed primo querendum est, quemnam designant verba, Purgationis eorum; secundo de Jesu coram Domino oblatione; tertio quid significant par turturum et duo columbarum pulli. Etenim si purgationis eorum de sancta Deipara, vel de beato Josepho, vel de ipso Domino existimet aliquis dici, irreligiosus erit. Nam neque Josephus sanctam Virginem carnaliter cognoverat, neque ipsa in peccatis conceperat ut cæteræ mulieres, ita ut pro sua ipsorum purgatione offerre deberent. Sine semine quippe concepit, sine corruptela peperit. Ubi autem non est mulieris cum 134 viro copula, ne-

⁴⁰ Cant. i, 12. ⁴¹ Psal. xlii, 16. ⁴² Psal. xxxiii, 16.

(1) Hoc loco Aubertus scribit ἢ αὐτὴν, pro καὶ et. Profecto sacer textus et lex alternante sententia loquuntur. Apud Maldonatum tamen graves auctores utrumque munus a B. Maria oblatum existimare videntur, nempe Origenes homil. 14 in Luc., et S. Ambrosius lib. ii, 8, De Abraham, quibus nunc

accedit in eod. E. Cyrillus non hic solum, verum etiam infra p. 154 (col. 304).

(2) En nostrum in Adamo originale peccatum, quod Noetici rursus increduli negant; Ecclesia autem divinis Scripturis Patribusque suis innixa constanter confitetur.

que somnus et voluptas, neque conjugalis coitio, quænam sit purgationis necessitas? Sed neque de Domino id dictum fuit, immaculato scilicet et quàmlibet munditiâ excedente.

V. 24. *Et ut darent hostiam, etc.*

Item exactoribus solvit didrachma, quanquam id non debebat, propterea quod ipse verus Filius erat: solvit tamen, postquam semet legi subiecerat. Prorsus enim oportebat æconomicum illud munus exsequi quod nostri causa susceperat. Quin adeo Christum in ipsius didrachmatis solutione, eeu Servatorem Redemptoremque expressum comperimus. Erat enim didrachma nummi genus regalem præ se ferentis imaginem, qui præscripto legis pro duobus solvebatur capitibus. Specta igitur in didrachmate item Christum representatum. Ipse enim, cum sit imago Patris, figura substantiæ illius⁴³, seu ipsum obtulit duorum populorum redemptionem, Judæici, inquam, atque ethnici.

V. 28. *Et ipse accepit eum in ulnas suas.*

Portabatur ad templum Christus, pusillus adhuc infans et lactens, et quæ a lege imperata fuerant offerebat, par turturum et duos columbarum pullos. Erant autem hæc temperantiæ et mansuetudinis typus. Præterea differentiam duorum vitæ generum indicabant, quorum utriusque legislator Deus, conjugii nimirum ac cælibatus. Potes autem dicere expeditos hos et magis spirituales, ac solitariæ vitæ amatores, esse columbas: turtures vero illos, qui procreandis liberis ac reliquis negotiis dant operam. Jam beatus Simeon prophetica gratia exornatus, Jesum in ulnas recipit, supernoque gaudio plenus, Deo benedicit inquis: «Nunc dimittis servum tuum, Domine.» Unde, inquam, dimittis? Ex mundano stadio; nam vita hæc carcer est et ex carcere liberatio. Porro qui pacem mundo **135** daturus est, venit: qui cælum terræ copulat, imo qui terram evangelica sua doctrina transformat in cælum. «Quia vidi salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum.» Nam Christi mysterium ante ipsam mundi constitutionem præparatum fuit, postremis autem sæculi temporibus manifestatum. Ipse autem factus est lux obtinebratis et errantibus ac diabolica sub manu prostratis. Vocati enim fuerunt a Deo Patre ad Filii sui agnitionem, qui est vera lux; insuper, ad Israelis quoque gloriam. Etsi enim nonnulli ex his fuerunt contumeliosi, inobedientes, plenamque insipientia mentem gerentes; attamen reliquæ salvæ fuerunt⁴⁴, et per Christum honoratæ. Primitiæ autem ex his fuere divi discipuli, quorum clarissimus splendor universam terram illustrat. Aliter quoque Israelis Christus est gloria, quia ex ipso secundum

⁴³ Hebr. i, 3. ⁴⁴ Rom. ix, 27.

(1) Siderius in Catena ad Psalmos, seu ad canticum Canticorum, t. III, p. 981, habet partem hujus fragmenti, sed ridicule βραχύς pro βραχὺ, quod ipse,

ὁ ὕπνος καὶ ἡδονή, οὐ συνδυασμὸς καὶ μίξις, τίς χρεια καθαρισμοῦ; Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ Κυρίου τοῦτο εἰρηται, τοῦ ἀκηράτου καὶ ὑπὲρ πάντων καθαρότητα.

Καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν, κ. τ. λ.

(A f. 56 b, E f. 121, H f. 105 b) Πάλιν συνετέλεσε τοῖς θαρμολογοῦσι τὸ διδράχμον, καίτοι συνετέλεσαι μὴ ὀφείλων διὰ γε τὸ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν ὕψος συνετέλεξε δὲ, ὅτε γέγονεν ὑπὸ νόμον. Ἔδει γάρ, εἶδει πληροῦν τὴν οἰκονομίαν, ἣν κατεδέξατο δι' ἡμᾶς. Αὐτὸν δὲ ὅθι καὶ ἐν τῇ τοῦ διδράχμου καταβολῇ γραφόμενον ὡς Σωτῆρα καὶ Αὐτὴν εὐρήσομεν. Ἦν μὲν γὰρ τὸ διδράχμον, νομίσματος εἶδος, βασιλικὴν ἔχοντος εἰκόνα, συνετελεῖτο δὲ κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ δύο κεφαλῶν. Ὅρα τοίνυν ἐν τῷ διδράχμῳ πάλιν τὸν Χριστὸν ἀνατυπούμενον. Αὐτὸς γὰρ ὑπάρχων ἡ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τὸ νόμισμα τὸ ἐξ οὐρανοῦ, προσεκόμισεν αὐτὸν τῶν δύο λαῶν τὸ ἀντίλυτρον, τοῦ τε ἐξ Ἰουδαίων, φημι, καὶ τοῦ ἐξ ἐθνῶν.

Καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις αὐτοῦ.

(A f. 58, C f. 109, E f. 125, M f. 258 b) Εἰσεφέρειτο μὲν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Χριστὸς βρέφος ὢν ἐν βραχὺ (1) τε καὶ ὑπομάζιον, καὶ τὰ ὀρισμένα τῷ νόμῳ προσήγε, ζευγὸς τρυγόνων καὶ δύο νεοσσούς περιστερῶν· σωφροσύνης τε καὶ πραότητος ὁ τύπος, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ βίου διαφορᾶς, ὢν [cod. ὡς] ἀμφοτέρων νομοθέτης, γάμου τε καὶ ἀγαμίας. Εἰποις γὰρ ἂν τοὺς μὲν εὐζώνους καὶ πνευματικωτέρους καὶ τὸν μονήρη βίον ἐπανηρημένους, εἶναι τὰς περιστεράς· τοὺς δὲ παιδοποιίας καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας πεποιημένους πρόνοιαν, τρυγόνας. Ὁ δὲ γε μακάριος Συμεὼν, προφητικῇ χάριτι τετιμημένος, δέχεται μὲν εἰς ἀγκάλας αὐτὸν, θυμηδίας τε τῆς ἀνωτάτω τιμηκλάμενος, εὐλογεῖ τὸν Θεὸν, λέγων· «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα.» Πόθεν ἀπολύεις; Ἐκ τοῦ βιωτικοῦ σχάμματος· λύτρα γὰρ καὶ δεσμοτήριον ὁ βίος. Ὁ γὰρ μέλλων εἰρήνην ποιεῖν τῷ κόσμῳ παρεγένετο, ὁ συνάπτων τὸν οὐρανὸν τῇ γῇ, ὁ κατασκευάζων τὴν γῆν οὐρανὸν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. «Ὅτι εἶδον τὸ σωτήριόν σου, δέησας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν.» Προητοίμαστο γὰρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ πρὸ αὐτῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς· πεφανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς· γέγονε δὲ φῶς ἐν σκότει· καὶ περικληνημένοι καὶ ὑπὸ χειρὸς πεσοῦσι διαβολικῇ· κέκληνται γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ, ὅς ἐστι φῶς τὸ ἀληθινόν· ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τοῦ Ἰσραὴλ. Εἰ γὰρ καὶ γεγόνασιν τινες ἐξ αὐτῶν ὀδρισταὶ καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀσυνεσίας ἐμπλεεῖ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ' οὖν σώσονται τὸ κατὰλειμμα, καὶ δεδόξασται διὰ Χριστοῦ. Ἀπαρχὴ δὲ τούτων οἱ θεσπέσιοι γεγόνασιν μαθηταί, ὧν ἡ τῆς εὐκλείας παιδρότης, ὅλην περιαστρέπτει τὴν ὑπ' οὐρανόν· δόξα δὲ καὶ

ut sensum mitiget, Latine interpretatur rudis tam hic quam in catena Lat. ad Luc. p. 60:

ἐτέρως τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Χριστός, ὅτι προῆλθεν ἐξ αὐ-
τῶν κατὰ σάρκα, καίτοι Θεὸς ὢν ἐπὶ πάντας καὶ
προαιώνιος.

Ἰδοὺ οὗτος κείται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν
πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ.

(A f. 39, E f. 128 b) Τέθειται μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς ὁ Ἐμμανουὴλ εἰς τὰ θεμέλια Σιών, λίθος
ὢν ἐκλεκτὸς ἀκρωγωνιαῖος, ἔντιμος. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐπ'
αὐτῷ πιστεύσαντες, οὐ κατησχύνθησαν· οἱ δὲ ἄπιστοι,
καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἰσχύσαντες ἰδεῖν,
πασόντες συνετρίβησαν. Ἐφη γάρ που πάλιν ὁ Θεὸς
καὶ Πατὴρ· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμμα-
τος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ,
οὐ μὴ καταίσχυθῃ· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λιμνήσει
αὐτόν. Ἀλλ' ἡσφαλίσατο τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ προφή-
της, λέγων· Ὁ Κύριον αὐτὸν ἀγιάσετε, καὶ αὐτὸς
ἔσται σου φόδος· καὶ ἂν ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ᾖς,
ἔσται σοι εἰς ἀγίασμόν, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμ-
ματι συνάντησας αὐτῷ, οὐδὲ ὡς πέτρα πτώματος.
— (A f. 39, E f. 129) Οὐκοῦν ἐκιδέηται Κύριον
καὶ Θεὸν ὄντα τὸν Ἐμμανουὴλ οὐχ ἡγίασεν ὁ Ἰσραὴλ,
ὅτε μὴν ἠθέλησεν ἐπ' αὐτῷ πεποιθῆναι, περιπα-
σας ὡς λίθῳ διὰ τὴν ἀπιστίαν, συνετρίβη καὶ πέτω-
κεν· ἀνίστησαν δὲ πολλοὶ, τοῦτέστιν οἱ τὴν εἰς αὐτὸν
πίστιν παραβεβήμενοι. — (A f. 39 b, E f. 130, H
f. 116) Ἡ καὶ ὡς ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος,
Ἰουδαῖοι μὲν ἐστὶ σκάνδαλον ὁ σταυρὸς, ἔθνεσι δὲ
μωρία. Καὶ πάλιν· Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς
μὲν ἀπολλυμένοις, μωρία ἐστὶ· τοῖς δὲ σωζομένοις
ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο εἰς
σημεῖον ἀντιλεγόμενον ὁ Κύριός ἐστι.

Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ρομ-
φαλα.

(A f. 40, B f. 31, E f. 131, H f. 117) Συντομώτε-
ρον δὲ εἰπεῖν, ρομφαλὰν ἐν τοῦτοις καταηλοῦσθαί
φαιμεν, ὡς μὲν εἶδει μαχαίρας τὸν πειρασμόν, ἣ καὶ
αὐτὸ τὸ πάθος τὸ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας
ἐπηνεγμένον τῷ Ἐμμανουὴλ. Καὶ εἰκοί γε συνιέναι
οὕτως, καὶ μὴν καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος Συμεὼν· μόνον
γὰρ οὐχὶ ρομφαλὰ κατεσφάετο ἡ ἁγία Παρθένος,
σταυρούμενον ὁρῶσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατὰ
γε τὴν σάρκα (1). Τοιοῦτον καὶ τὸ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ·
Ῥομφαλα, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου· τοῦ-
τέστιν, Ἐνεργείσθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ
τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναδείξεως ἡμέτω καίρος.

Τὸ δὲ παιδίον ἠδύερε, x. r. λ.

(A f. 42, B f. 32, C f. 109 b, E f. 135 b, H f.
124) Τὸ δὲ λέγειν, ὅτι ὁ τοῦ παιδίου ἠδύερε καὶ ἐπρα-
ταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις
Θεοῦ ᾗ ἐπ' αὐτῷ, ταῦτα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰρη-
σθαι δεκτέον. Ἀδρεῖ δὲ μοι τῆς οἰκονομίας τὸ βέθος·

¹¹ Isa. xxviii, 16. ¹² Isa. viii, 13, 14. ¹³ I Cor. i, 23. ¹⁴ ibid. 18. ¹⁵ Zach. xiii, 7.

(1) In codice B f. 31, additur καὶ ἀμφοτέρωθεν εἰ
γε καὶ θανάτου κρατῆσαι θανατωθεὶς; quam parti-
culam de B. Virginis dubitatione circa futuram Filii
sui resurrectionem cum nec ceteri codices in Cy-
rillo habeant, nec pietas Christiana admittat, haud
immerito praetermissimus; quamquam eadem legitur

A carnem processit, quanquam Deus supremus erat
et ante saecula.

V. 34. Ecce positus est hic in ruinam et in re-
surrectionem multorum in Israel.

Positus est a Deo Patre Emmanuel in fundamen-
tis Sionis, lapis electus, angularis, pretiosus. Et ei
quidem credentes, non sunt confusi; increduli au-
tem, et qui latens in eo mysterium cernere haud
potuerunt, praecipitio contriti fuere. Ait enim allicu-
bi Deus Pater: « Ecce pono in Sione lapidem offen-
sionis, petram scandalii. Et qui ei confiderit,
non confundetur; in quem autem ceciderit, ipsum
conteret ¹¹. » Sed enim securos esse jussit Israeli-
tas propheta dicens: « Dominum ipsum honorate,
et sit Dominus timor tuus. Quod si illi confusus
fueris, erit tibi honori, nec velut ad lapidem offen-
sionis petramque lapsus in illum incurretis ¹². »
Ergo quia Dominum ac Deum Emmanuelem noluit
honorare Israel, neque ei confidere, impingens in
lapidem ob suam incredulitatem, ruit et confractus
est. Contra multi consurrexerunt, qui nimirum qui
fidem illius admiserunt. — Vel quomodo sapientis-
simus **136** scribit Paulus: « Judaeis quidem scan-
dalum est crux, gentibus autem stultitia ¹³. » Et rur-
sus: « Crucis doctrina, pereuntibus quidem stulti-
tia est; iis autem qui salvi fiunt, virtus Dei ad sa-
lutem ¹⁴. » Propterea in signum contradictionis
Dominus est.

V. 35. Et tuam ipsius animam pertransibit gla-
dius.

Ut rem paucis expediamus, romphæa hic deno-
tari dicimus, seu gladio quodam, tentationem; vel
etiam passionem ipsam abs Judæorum vesania Em-
manueli illatam. Atque ita videtur intelligere ac di-
cere Justus Simeon. Gladius enim propemodum
sanctam Virginem transfigebat, dum crucifixum
videret, quem ipsa in carne genuerat. Simile quid
dicitur etiam a Zacharia: « Romphæa, exsurge ad-
versus pastorem meum ¹⁵, id est, Salutaris demum
perficiatur passio, et ostensionis bonorum tempus
adveniat.

V. 40. Puer autem crescebat, etc.

Cum dicitur puer crescere, et spiritu roborari,
sapientia repletus, et Dei gratia exornatus, hæc de
humana natura dici credendum est. Tu vero mihi
specta dispensationis altitudinem. Humanum susti-
net partum, quanquam initio ac tempore divinitus

sub finem prædictæ homiliæ in hypapanten. Qua
super re loquitur Combefisius Auctar. t. I, in adn.
ad Gregorii Antiocheni orationem, p. 849. Adi etiam
Petavium in re simili copiosius disserentem, tract.
De incarn. lib. xiv, cap. 1.

Verbum caret : qui est perfectissimus, utpote Deus, A
crescit corpore; ac maturitate membrorum, incorporeus : repletur sapientia. Ille, in quo omnis sapientia est. Quid ad hæc dicimus? Cognosce ex his, illum qui in forma Patris erat, factum similem nobis; divitem, in inopia; excelsum, in humilitate; eum qui plenus divinitus est, dici nihilominus accipere. Adeo semetipsum exinanivit Deus Verbum **! Nam quæ humanitas de eo scripta sunt, exinanitionis modum demonstrant. Neque enim fieri poterat, ut quidquam huiusmodi in propria natura pateretur genitum ex Patre Verbum. **137** Sed cum caro factum est, id est homo æque ac nos, tunc carnaliter a muliere paritur, et quæ humanæ sunt conditionis perpeti dicitur. Profecto Deus Verbum poterat, cum perfecti viri mensura, suam ex utero sine ulla mora carnem educere : verumtamen ea res a portento non abfuisset. Quamobrem humanitatis moribus atque legibus in suam quoque carnem potestatem dedit. Sic etiam dici puta profecisse eum sapientia, non quod sapientie incrementum acceperit, quia Deus omni re absolutissimus esse reputatur, et nullius Deo dignarum qualitatum indigus : sed quia Deus Verbum una cum corporis ætate manifestationem sapientie paulatim dilatabat.

Crescit corpus quidem ætate, sapientia vero animus : etenim Deitas neutrum incrementum admittit : nam usquequaque perfectissimum Dei Verbum erat. Congruè porro copulavit corporis incremento, sapientie augmentum ; nam pro modulo corporalis ætatis, suam divina natura patefaciebat sapientiam.

V. 42. *Et cum annos duodecim natus esset, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi.*

Evangelista qui dixit profecisse Jesum sapientia et gratia apud Deum et homines, verax ostendit dictum suum. Defert enim illum Hierosolymam cum sancta Virgine, festo illuc invitante tempore. Deinde alii ipsum illic subtilisse, et mox inventum in templo inter doctores sedentem, rogantemque vicissim ac respondentem quæ in lege olim erant præscripta. Denique ait cunctos interrogationes ejus atque responsa fuisse admiratos. Vides quomodo sapientia et gratia profecerit, nempe quia multis talis innotuit.

V. 48. *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te.*

Profecto sciebat mater ejus, haud esse ipsum Josephi filium : nihilominus ob vitandas Judæorum suspiciones, ita ait. Jam **138** cum dixisset : « Pater tuus

** Philipp. II, 7.

(1) De eo, quod sapientia Christus profecisse dicitur, legendus est Petavius *De incarn.* lib. XI, c. 2, qui rem plenissime edisserit. Et quidem etiam no-

Α' Ανθρώπινον ὑπομένει τόκον, καίτοι τὸ ἀναρχον καὶ ἀχρονον θεῶς· ἔχων ὁ Λόγος· ἐν αὐτῇσι σώματος ὁ παντέλειος ὡς Θεὸς, ἐν ἀδρότητι μελῶν ὁ ἀσώματος· πληροῦται σοφίας, αὐτὸς ὧν ἡ πᾶσα σοφία. Καὶ τί πρὸς τοῦτο φαμεν; Ὅρα διὰ τούτων τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, τὸν πλοῦσιον ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸν ὀψηλόν, τὸν τὸ πλήρες ἔχοντα θεϊκῶς, ἐν τῷ λέγεσθαι λαβεῖν· οὕτω κακῶκεν ἑαυτὸν Θεὸς ὧν ὁ Λόγος. Τὰ γὰρ ἀνθρωπίνως περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, τὸν τῆς κενώσεως διαδέκνυσσι τρόπον. Οὐ γὰρ ἐστὶ τῶν ἐνδεχομένων εἰς ἰδίαν φύσιν ὑποστῆναι τι τοιοῦτον, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον· ἀλλ' ὅτε γέγονε σὰρξ, ἤγουν ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς, τότε τίκεται μὲν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, λέγεται δὲ καὶ ὑπομένει τὰ ἀνθρώπινα. Ἦν μὲν γὰρ ἱκανὸς Θεὸς ὧν ὁ Λόγος, εἰς μέτρον ἀνδρὸς τελείου, καὶ ἐκ μητρὸς εὐθὺς τὴν ἰδίαν ἀναδιδάσαι σάρκα· ἀλλ' ἦν οὐ μακρὰν τερατοποιίαν τὸ δρώμενον. Διὰ τοῦτο τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἔθεσι τε καὶ νόμοις, τὸ κρατεῖν ἐδίδου καὶ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκός. Οὕτω καὶ ἐν σοφίᾳ προκόπτειν ἂν λέγοιτο, οὐ προσθήκην σοφίας δεχόμενος, καθ' ὃ νοεῖται Θεὸς ὁ ἐν πᾶσι παντέλειος, καὶ ἀπροσδεχὴς εἰσάπαν τῶν θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ συνεκτείνοντος κατὰ βραχὺ τῆς σοφίας τὴν ἑκφανσιν.

(A f. 42 b., H f. 124 b) Προκόπτει δὲ ἡλικίᾳ μὲν σῶμα, σοφίᾳ δὲ ψυχὴ (1). Θεότης γὰρ οὐδετέραν ἐπίδοσιν ἐπιδέχεται· παντέλειος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Εἰκότως δὲ συνέζευξε τῇ τῆς ἡλικίας αὐξήσει, τὴν τῆς σοφίας ἐπίδοσιν· πρὸς γὰρ τὸ μέτρον τῆς τοῦ σώματος ἡλικίας, ἀπεκάλυπτεν ἡ θεία φύσις τὴν οὐκ ἐκείαν σοφίαν.

Καὶ ὅτε ἐφέρετο ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς Ἱερουσόλυμα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς.

(A f. 45, B f. 32, C f. 110, E f. 109, H f. 132 b) Εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι προέκοπτεν ὁ Ἰησοῦς ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι παρὰ τὰ θεῶν καὶ ἀνθρώποις, δέκνυσσι τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἀληθῆ. Ἀποφέρει γὰρ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅμα τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, ἑορτῆς καλούσης εἰς τοῦτο· εἰτὰ φησὶν ἀπομαίνει μὲν αὐτὸν, εὐρεθῆναι δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καθήμενον, ἐρωτῶντά τε καὶ ἀποκρινόμενον, ὅλον δὲ ὅτι τὰ πάλαι τῷ νόμῳ διηγορευμένα· εἰτα θαυμαζόμενον ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσιν ὅτι πάντων καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ὅρα ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκόπτοντα διὰ τοῦ γινώσκεισθαι πολλοῖς ὅτι τοιοῦτός ἐστιν.

Ὁ Πατὴρ σου κατὰ ὁδυνόμενος ἐζητοῦμέν σε.

(B f. 35) Ἦδει μὲν γὰρ ἡ μήτηρ αὐτοῦ μὴ τέκνον εἶναι αὐτὸν τοῦ Ἰωσήφ· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπόψιν τῶν Ἰουδαίων τοῦτο φησι· καὶ ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ὁ

ster Cyrillus communem sententiam sequitur, quod nempe pro ætatis incremento, majoris sapientie externa indicia fecerit.

πατήρ σου καὶ τὸν δὸν ὁδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε, ὁ Σω-
τήρ πρὸς τοῦτο λέγει·

Οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶ-
ναι μὲς;

A f. 45 b, E f. 110 b, H f. 134) Ἐνταῦθα οὖν
πρώτως τοῦ ἀληθῶς Πατρὸς φανερώτερον μνημο-
νεύει, καὶ παραγυμνοὶ τὴν ἑαυτοῦ θεότητα. Ἐπειδὴ
γὰρ ἔφασκεν ἡ ἁγία Παρθένος· «Τέκνον, τί ἐποίη-
σας ἡμῖν οὕτως;» τότε δὴ, τότε τῶν ἀνθρωπίνων ἐπ-
είκεινα μέτρων ἑαυτὸν ὄντα δεικνύς, καὶ διδάσκων
ὅτι γέγονε μὲν ὑπουργὸς τῆς οἰκονομίας αὐτῇ τεκούσα
τὴν σάρκα, φύσει δὲ καὶ ἀληθεὶς Θεὸς ἦν, καὶ Υἱὸς
τοῦ ἐν οὐρανοῖς ὄντος Πατρὸς, φησὶν· «Οὐκ ᾔδειτε,»
κ. τ. λ. — (A f. 45 b., E f. 110 b., H f. 134) Ἐν-
ταῦθα οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ἀκούοντες, ὅτι Θεοῦ ἦν ὁ
ναὸς, καὶ νῦν ἐν ἰδίῳς ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ πάλαι διὰ
τοῦ νόμου γραφόμενος, καὶ ὡς ἐν σκιαῇ καὶ τύποις
μορφούμενος, ἀβελσθώσαν λέγοντες, ὅτι οὐχ ὁ Δη-
μιουργὸς, οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ νόμου, οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ
ναοῦ, οὕτως ἐστὶν ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ (1).

Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία καὶ
χάρτι πλεονάζων Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

(A f. 46, B f. 53 b., E f. 112, H f. 136 b) Φησὶν
ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· «Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν
δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς,
πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.» Ποῖ ποτε προκόψει
τὸ πλήρες; ἢ ποῖαν ὁλως ἐπιδέχεται προσθήκην, οὐ
ἐπέκεινα μηδέν; Οὐκοῦν οὐ καθ' ὃ Λόγος ἐστὶ καὶ
Θεὸς προκόπτεται εἰρηται, ἀλλ' ὅτι μειζόνως αἰὲ θau-
μαζόμενος, χαριέστερος παρὰ τοῖς ὁρώσι διὰ τῶν
ἀποτελεσμάτων ἀπεδείκνυτο, προκοποῦσης, ὡς ἐστὶ
μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον, τῆς τῶν θαυμάτων ἕξεως
ἐν ταῖς τῶν ὁρώντων διανοίαις, ἥπερ αὐτοῦ τοῦ τε-
λεῖου πρὸς χάριν ὡς Θεοῦ. Σκοπεῖ δὲ ὡς τὸ ἐν τινι
προκόπτον, ἑτερόν ἐστι παρ' ἐκείνου ἐν ᾧ προκόπτεται
λέγεται. Εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ προκόπτεται εἰρηται, οὐχ
ἡ σοφία προέκοπτεν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον.
Ἀποκαλυπτομένης γὰρ καὶ φανερουμένης ὁσιμέρας
τῆς θεότητος ἐν αὐτῷ, αἰὲ θαυμαστότερος παρὰ τοῖς
ὁρώσι ἐγίνετο. Καὶ ἐπιτήρει ὡς οὐκ εἶπεν, Ὁ Λόγος
δὲ προέκοπτεν, ἀλλ'· «Ὁ Ἰησοῦς,» ὅνα μὴ γυμνὸν
νοήσης τὸν Λόγον· ἀλλ' ὅτι γέγονε σὰρξ, καὶ προ-
κόπτεται λέγεται, ὅτε τὸ προκόπτεται πεφυκὸς ἀνεδέ-
ξατο, τούτεστι τὸ ἀνθρώπινον. Τῆς οὖν ἀνθρωπότη-
τος ἂν εἴη, καὶ κατὰ ταύτης ἂν φέροιτο εὐλόγως τὸ,
προέκοπτεν. Οὕτω γὰρ ἑκάστον τῶν λεγομένων ἐν
τῇ οἰκείᾳ τάξει κείσεται, ὅτε τὸν ὅσα πρέπει γυμνῶ
τῷ Λόγῳ καταφερομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε
μὴ τῶν ἀνθρωπίνων ἀναβαινόντων εἰς τὸν τῆς θεό-
τητος λόγον.

¹ Joan. 1, 14, ² I Cor. 1, 24.

(1) Hoc posterius fragmentum in cod. dicitur ex
Cyrillo et Origene. Origenis autem locus pertinet ad
ejus homiliam 18 in Lucam, quæ Latine, S. Hiero-
nymo interprete, exstat in ed. Maur. t. III. Verum-
tamen sententia potius quam verba, consentit. Nam
ne Valentini quidem nomen ibi scribitur, quod ta-
men non reticetur in fragmento Græco apud Gallan-
dium Biblioth. t. XIV, Append. p. 89. Cateroqui

et ego dolentes quærebamus te, » respondit Ser-
vator :

V. 49. Nesciebatis quia in his quæ Patri mei
sunt, oportet me esse?

Hic primum veri Patris manifestius mentionem
infern, suamque detegit deitatem. Nam cum sancta
Virgo dixisset : « Fili, cur fecisti nobis sic? » tunc
dum supra humanam mensuram se esse demon-
strans, matremque carnalem suam dispensationis
quidem esse ministrum docens, se tamen suscipe
natura Deum, Patrisque cœlestis Filium, ait :
« Nesciebatis, » etc. — Hic Valentini assecræ au-
dientes et Dei esse templum, et quod Christus nunc
in propriis est, qui et olim a lege descriptus erat,
et tanquam umbris ac typis figuratus, pudore affi-
ciantur dum aiunt, quod neque Creator, neque
Deus legis, neque Deus templi, ipse est Christi
Pater.

V. 52. Et Jesus proficiebat sapientia et ætate
ac gratia apud Deum et homines.

Ait evangelista Joannes : « Et vidimus gloriam
ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gra-
tiæ et veritatis ¹. » Si ergo gratiæ ac veritatis ple-
nus, quomodo proficiet quod plenum est? vel quam
omnino additionem recipiet, id quo majus nihil
est? Non ergo quatenus Verbum Deusque est, profi-
cere dictus est, sed quia majorem semper admiratio-
nem sui commovens, gratior cernentibus ob ac-
tus suos videbatur : progrediente magis, ut verius
dicendum est, prodigiorum in spectatorum menti-
bus conceptu, quam ipsomet Jesu ad gratiam cre-
scente, qui perfectus erat utpote Deus. Porro ob-
serva, illud quod in re aliqua proficit, diversum esse
ab ea re in qua proficere dicitur. Si ergo in sapien-
tia profecit, **139** haud ipsa sapientia (id est Ver-
bum, Patris sapientia ²) profecit, sed humana, na-
tura incrementum sapientiæ habuit. Cum enim se
revelaret quotidie ac manifestaret in ipso Deitas,
admirabilior spectantibus semper fiebat. Et anim-
advertite non dixisse : Verbum proficiebat, sed
« Jesus » : ne forte de solo cogitares Verbo : sed
quia Verbum caro factum est, ideo proficere dicitur,
postquam proficiendi facultatem acquisivit,
id est humanitatem. Est itaque humanitatis pro-
prium, deque ea recte prædicatur vocabulum *profi-
ciebat*. Sic enim singulæ dictiones in ordine suo
manebunt; nec ea quæ solum Verbum decent ad
humanitatem deprimentur; neque humanæ qualita-
tes, ad deitatis vocabula esse attollent.

S. Thomas in Catena aurea tribuit hoc fragmentum
uni Cyrillo sic : « CYRILLUS. Hoc igitur dicit osten-
dens se mensuram humanam transcendere, et in-
nuens quod sacra Virgo effecta sit ministra negotii
(οἰκονομίας) cum peperit carnem. Ipse vero natu-
raliter et vere Deus erat, et Filius Patris excelsi,
Hinc autem Valentini sequaces, » etc

CAP. III.

A

ΚΕΦΑΛΑ. Γ.

V. 4. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetae.

Non ignoravit beatus Isaias propheta praedicationis Joannis scopum, sed antiquitus multoque ante tempore testimonium praebens, Christum quidem Dominum appellavit ac Deum; Joannem vero ministrum ac famulum nominavit²²: quodque lampas esset, verae lucis praevia; lucifer solis nuntius, dei quae nos illuminatura est adventum significans. Vox erat, non tamen verbum, ante Jesum decurrens; sicuti reapse verbo vox praecurrit.

Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus.

Delectus ad apostolatam, postremusque sanctorum prophetarum Joannes fuit. Quamobrem ceu si nondum Dominus adesset, « Parate, inquit, vias Domini, » id est componite vos ad recipiendum quicquid Christo constituere visum fuerit. Avertite corda ab umbra legis, typos omittite, a distortis consiliis desinite. Simul tamen et praesentem (Dominum) ostendit dicens: « Ecce Agnus 140 Dei, qui mundi peccatum tollit²³. » — Quid autem sibi vult, « rectas facite semitas Dei nostri? » Recta quidem et levis facillique illa est quae ad bonum defert semita: distorta autem altera, id est quae ad pravitatem deducit incedentes per ipsam. De his enim scriptum est: « Quorum viae perverae sunt et obliquae semitae ipsorum²⁴. » Ergo mentis aequitas, recta veluti via est, nihil distortum habens. Hujusmodi erat divinus Psalmista, dum caneret dicens: « Non adhesit mihi cor perversum²⁵. » Jesus quoque Navi filius populo aiebat: « Dirigite corda vestra ad Deum Israelis²⁶. » Joannes vero, « Rectas facite, inquit, vias vestras. » In hoc autem consisti status animae rectus, ut naturalem suum intellectum, prout condita fuit, prae se ferat. Nam pulchra quidem et recta apprimè creata fuit. Cum autem naturam propriam perverterit, haec improbitas et distorsio animae dicitur. Non est difficile admodum negotium: nam si ut creati fuimus manserimus, media in virtute versamur.

διαστροφή ψυχῆς λέγεται. Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν δυσχερὲς ἐν τῇ ἀρετῇ ἔσμεν.

Sed tanquam aliquis reclamaret ac diceret: — D Quomodo parabimus viam Domini? quomodo rectas faciemus semitas ejus? Multa enim impedimenta occurrunt bene vivere volentibus, nempe osor virtutis Satanas, malorum spirituum impia turba, ipsa lex peccati quae in carneis membris menti ad bonum nitenti obsistit; multae aliae insuper perturbationes humano cogitatu imperant; quid ergo age-

ως γέγραπται ἐν βιβλίῳ λόγων Ἠσαίου τοῦ προφήτου.

(A f. 49, H f. 145 b) Οὐκ ἠγνόησεν ὁ μακάριος Ἠσαίας τὸν Ἰωάννου κηρυγμάτων τὸν σκοπὸν, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου μαρτυρῶν, τὴν μὲν Χριστὸν, Κύριον ἐκάλει καὶ Θεόν· τὴν δὲ Ἰωάννην, διάκονον αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτην ὀνόμαζε· καὶ ὅτι λύχνος ἦν, τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ προεβιβασμένος, ἡωσφόρος ἡλίῳ προάγγελος, τῆς μελλούσης ἐφ' ἡμᾶς διαυγάζειν ἡμέρας κατασημαίνων τὴν ἀριζὴν· καὶ ὅτι φωνὴ ἦν, οὐ λόγος προτρέχων τοῦ Ἰησοῦ, ὡς φωνὴ τοῦ λόγου (1).

Ἐτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

B (A f. 49, E f. 143 b, F f. 776, H f. 145 b) Ἀπόλεκτος εἰς ἀποστολὴν καὶ τέλος ἦν προφητῶν ἁγίων ὁ Ἰωάννης. Ὅθεν ὡς μὲν οὖπω παρόντος Κυρίου, τὸ, « Ἐτοιμάσατε, φησὶ, τὴν ὁδὸν Κυρίου »· τοῦτέστιν, Εὐτρεπίσθητε πρὸς παραδοχὴν ὧν ἂν βούλοιστο νομοθετεῖν ὁ Χριστός· ἀποστήσατε τὰς καρδίας τῆς τοῦ νόμου σκιδᾶς· καταλήξατε τὴν τύπον· παύσαθε τοῦ φρονεῖν τὰ διεισπραμμένα. Κατέβηκε δὲ καὶ παρόντα, λέγων· « Ἰδοὶ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » — (A f. 49, E f. 143 b, F f. 776, H f. 145 b.) Τί δὲ βούλεται τὸ, « Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; » Εὐθεία μὲν πᾶσα λέια τε καὶ εὐχερὴς ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποφέρουσα τρίβος· διεισπραμμένη γὰρ μὴν ἡ ἑτέρα, τοῦτέστιν ἡ εἰς φαυλότητα κατασύρουσα τοὺς δι' αὐτῆς ἐρχομένους. Γέγραπται γάρ περὶ τῶν τοιούτων· « Ὡν αἱ τρίβαι σχολιαί, καὶ χαμπύλαι αἱ τροχαὶ αὐτῶν. » Οὐκοῦν ἡ τῆς διανοίας εὐθύτης, ὁρᾷ τις ὥσπερ ἐστὶν ὁδὸς, οὐκ ἔχουσα τὸ διεισπραμμένον. Τοιοῦτος ἦν ὁ θεσπέσιος Ψαλμῶδς, ψάλλον τε καὶ λέγων· « Οὐκ ἐκολήθη μοι καρδία σκαμνὴ. » Καὶ ὁ μὲν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς παραγγέλλων Εἰπε τῷ λαῷ· « Εὐθύνατε τὰς καρδίας ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ· ὁ δὲ Ἰωάννης, « Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους ὑμῶν. » Τοῦτο δὲ ἐστὶ, τὸ εὐθείαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτῆς ὡς ἐκτίσθη δεικνύειν. Ἐκτίσθη δὲ καλὴ καὶ λίαν εὐθὴς· ὅταν δὲ ἐκκλίνη καὶ ἐν διαστροφῇ τοῦ κατὰ φύσιν γένηται, τοῦτο κακία καὶ πρᾶγμα· ἔαν γὰρ μείνωμεν ὡς γεγόναμεν,

D (A f. 49, E f. 144. E f. 776 b, H f. 146) Ἄλλ' ὥσπερ τινὲς ἀναναμφυνόντος καὶ λέγοντος, Πῶς ἐτοιμάσομεν τὴν ὁδὸν Κυρίου, ἢ πῶς εὐθείας αὐτοῦ τὰς τρίβους ποιήσομεν; πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ μεταξὺ παρεμποδῶν τοὺς εὐ βιοῦν ἐθέλουσιν, ὁ μισόκαλος Σατανᾶς, τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἡ ἀνοσία πληθύς, αὐτὸς τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος ὁ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀνθεσπιάζομενος ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ νοῦ

²² Isa. xl, 3. ²³ Joan. i, 29. ²⁴ Prov. ii, 15. ²⁵ Psal. c, 3. ²⁶ Jos. xiv, 23.

(1) Hoc fragmentum in codd. A et H dicitur ex Chrysostomo et ex Cyrilli homilia. Habet etiam Latine Corderius ex Cyrillo et Basilio, ut ait; sed reapse is permiscet Basilium cum Cyrillo. Nam Ba-

silius distinguitur in nostro codice, occupatque partem ultimam, et a nostra diversam, Corderiani fragmenti. Perperam etiam Corderius ait *lux Verbi pro vox*, etc.

ροπαῖς· πολλὰ δὲ πρὸς τοῖς ἑτερα πᾶθ, τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας κατακρατεῖ· τί οὖν ἄρα δρᾶσομεν, τοσαύτης δυσχερείας κειμένης; πρὸς ταῦτα τῆς προφητείας ὁ λόγος ὑπαντᾷ λέγων· « Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται ἡ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ἔσται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Εἰσὶ μὲν γὰρ λεωφόροι τινὲς ἡ καὶ τρίβοι, βάσιμοι μὲν ἤμιστά γε, τραχεῖαι δὲ οὕτως, ὥς πῃ μὲν ἀνίστασθαι πρὸς ὄρη τε καὶ βουνούς, πῃ δὲ καταφέρεισθαι, καὶ εἰς κρημνοὺς ἀποφέρεισθαι· αἱ δὲ τοιαῦται τῶν ὁδῶν ὥς ἐν ὕψει τε καὶ βάθει, δυσπόρευτοι· λίαν εἰσὶν. Εἰ δὲ δὴ γίνετο πως ὀφιστῆσαι μὲν τὰ ὕψου καὶ ἀνάντη, ἀνεμπέμπασθαι δὲ τὰ ἐν κοίλῃ καὶ βάθει, τότε δὴ εἰς εὐθείαν ἔσται τὰ σκολιὰ, καὶ εἰς φίλὰ πεδία καὶ οἶον ὕπτιαν ἔχοντα τὴν ὁδὸν τὰ τραχεῖα τε καὶ παραγῶδη ποτέ. Τοῦτο γέγονε νοητῶς διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος. Πάλαι μὲν γὰρ δυσπόρευτα ἦν τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς τε καὶ πολιτείας τὰ βάσιμα, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸν ἀπάντων νοῦν κοσμικαῖς ἐπιθυμίαις (1)· ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων Θεὸς γεγονώς ἀνθρώπος κατήργηκεν ἐν τῇ σαρκὶ τὴν ἁμαρτίαν, λεία πάντα γέγονε καὶ εὐήλατα· οὐχ ὕψος, οὐ βάθος τοῖς εὐδοκίμειν ἐθέλουσιν ἀπαντᾷ, ἀλλὰ πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν μετεποιήθη τρίβον. Αὐτὸς γὰρ λείαν ἡμῖν καὶ εὐδρομωτάτην ἀπέφηνε τὴν εἰς εὐσέδειαν ὁδὸν, οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀνάντες ἢ τὸ κοίλων καὶ κάτω, δι' ἧς τραχεῖα ποτε καὶ δυσπόρευτος ἦν. Πάντα γὰρ τὰ σκολιὰ γέγονεν εὐθεῖα, ὥς αὐτὸς που πάλιν ὁ προφήτης φησὶν· « Ὁδοὶ εὐσεβῶν εὐθεῖα ἔγινετο, καὶ παρεσκευασμένη ἡ ὁδὸς τῶν δικαίων. » Ἐκ μέσου μὲν γὰρ ἡ τῶν δαιμόνων ἀτηλάθῃ πληθύς· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ διάβολος κατηργήθη οὖν ἐκείνους· νεκίρωται δὲ καὶ τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος, καὶ πᾶσας ἡμῶν ὁ Σωτὴρ ἵσταται τὰς νόσους.

Καὶ ἔσται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

(A f. 49 b, E f. 145 b, F f. 777 b, H f. 147 b)

Τεθεῖσθαι δὲ πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δηλονότι τοῦ Πατρὸς· Σωτῆρα γὰρ ἡμῖν πέποιμε τὸν Υἱόν. Λάρακα δὲ ἐν τούτοις ἐλοκλήρωσεν τὸν ἀνθρώπον νοητέον, καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπειον γένος ὑποληπτέον. — (A f. 50, E f. 146, F 779, H f. 149) Οὕτω γὰρ ἔσται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· οὐκέτι μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πᾶσα σὰρξ. Ὁ γὰρ τῶν ἔλων Σωτὴρ καὶ Κύριος, οὐ συνεσταλμένην ἔχει τὴν ἡμερότητα, οὔτε μὴν ἐν διέσωσεν ἔθνος· σεσχηγένηκε δὲ μᾶλλον τὴν ὕπ' οὐρανόν, ἐφώτισε τοὺς ἰσχυρισμένους· καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας ὁμνούμενον· « Πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐποίησας, ἤξουσιν καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Εἰσιστάται δὲ ὁμοῦ τὸ κατὰλειμμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὥς καὶ τοῦτο πάλαι προανεφώνηκεν (sic) ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὕτω λέγων· « Εὐφρανθήτε μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. »

Ἐλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις δούλοις ὁ Βαπτιστής, κ. τ. λ.

(A f. 51, E f. 148 b, F f. 780 b, H f. 151) Καὶ

¹¹ Isa. xl, 4; Luc. iii, 5. ¹² Isa. xxvi, 7. ¹³ Psal. lxxxv, 9. ¹⁴ Deut. xxxii, 43.

(1) Paria fere his dicuntur a Cyrillo, sed diversis verbis, in Commentario ad Isaiam, ed. Aub. t. II (nunc III), p. 550.

Amus, tanta objecta difficultate? — his profeticus sermo occurrit dicens: « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erit distorta in viam rectam, et aspera in planam; et videbit omnis caro salutare Dei¹¹. » Sunt enim viæ nonnullæ vel etiam semitæ, minime quidem gradibiles, imo tam asperæ, ut modo saliant in montes aut tumulos, modo deorsum vergant atque in præcipitia ferantur. Hujusmodi certe viæ sus deque tendentes difficile iter efficiunt. Quod si in his cæcum exaequantur celsa et ardua, **141** expleantur autem cava et profunda, tunc in recta vertentur distorta, et in nitidos campos, ac veluti supinam viam habentes, loci asperi et prærupti transformabuntur. Hoc spiritualiter accidit per Servatoris nostri vires. Olim quippe difficilis erat evangelicæ vitæ morumque via, quia omnium mentes mundanis cupiditatibus occupabantur. Postquam vero universalis Deus factus homo destruxit in carne peccatum, plana omnia facta sunt et gradibilia. Nihil arduum nihil præceps bene volentibus agere occurrit, sed distorta omnia in rectum conversa tramitem sunt. Ipse enim Christus facilem nobis propinque ostendit ad pietatem viam, nihil habentem arduum aut depressum in præceps, quam antea fuerat aspera atque difficilis. Unde omnia distorta sunt recta, ut alicubi ait similiter Isaias propheta: « Via piorum recta facta est, et parata via justorum¹². » Sublata enim de medio est daemonum turba; diabolus ipse una cum illis debellatus fuit: mortificata quoque peccati lex: cunctas denique nostras Servator sanat infirmitates.

V. 6. Et videbit omnis caro salutare Dei.

Vidit autem omnis caro salutare Dei, id est Patris, qui Servatorem ad nos Filium misit. Hic vero caro generaliter homo intelligendus est, imo universum hominum genus existimandum. Sic enim videbit omnis caro salutare Dei; non solus, inquam, Israel, sed caro universa. Namque omnium Servator ac Dominus haud definitam habet clementiam, neque unam salvavit gentem, sed universum orbem in suam ditionem redegit, et obtenebratos illuminavit. Atque hoc scilicet a Psalmistæ lyra celebrabatur: « Omnes gentes quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine¹³. » Servataque simul sunt Israelis reliquæ; quod ipsum pariter magnus prædixerat **142** Moyses ita iniquens: « Latamini, gentes, cum populo ejus¹⁴. »

V. 7. Dicebat ergo exeuantibus ad se turbis Baptista, etc.

Nunc quidem Spiritu sancto plenus beatus Baptis

sta, non ignorabat Anteros Judaeae improbitatis adversus Christum ausus. Etenim providebat fidem ei denegaturos, et venenatam linguam moventes convicium ei facturos. Haec itaque spectans, reprehendit illos, quod etsi legem habent sacramentum Christi praedicantem, et suadentia hoc ipsum prophetarum vaticinia, stupidis auribus fuerunt, et ad credendum Servatori omnium Christo segnes. « Quis enim vos docuit fugere a ventura ira? » Nonne inspirata divinitus Scriptura, quae credentes Christo beatos esse ait; incredulos autem et indisciplinatos, duris et inevitabilibus obnoxios fore poenae nradicit?

V. 8. Facite ergo fructus dignos poenitentiae.

Poenitentiae fructus praecipuus est fides in Christum; insuper evangelicae vitae ratio; atque omnino cuncta, quaecunque sunt peccato contraria, justitiae opera: quae poenitentibus fructificare debent resipiscantiae suae convenientia. Addit etiam: « Et ne cuperitis dicere, Patrem habemus Abrahamum; dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo. » Videntur quomodo sagacissime stultum illorum supercilium deprimit, inutilemque ipsis fore demonstrat carnalem ex Abrahamo nativatem? Nam carnis nobilitas, quid eam habentibus prosit, nisi hi paribus moribus parique ac parentes virtute fuerint? « Si quidem Abrahami filii essetis, aiebat illis Servator, opera utique Abrahami perageretis ». Morum vitaeque affinitatem postulat Deus. Stultum est bonis sanctisque parentibus gloriari, et ab illorum virtute longe fieri. — Quod si haec ita se habent, ait Judaeus, quomodo semen Abraham adhuc multiplicatur? Quomodo Dei ad illum promissio manebit quae ait, fore ut 143 illius semen multiplicetur sicut astra caeli? Atqui hoc, o Judae, per vocationem gentium factum iri nos dicimus. Dictum enim Abrahamo fuit: « In Isaac vocabitur tibi semen », et, « Multarum gentium patrem te constitui ». Nam dictio in Isaac denotat secundum promissionem. Ergo multarum gentium constitutus est pater, videlicet Christo credentium. De quibus alicubi voce Ezechielis Deus dixit: « Et auferam cor lapideum de carne eorum, daboque eis cor carneum ut me cognoscant, et quia ego sum Dominus ». — Ut autem magis adhuc audientibus prosit beatus Baptista, aliud addit:

« Εκκλίνω την καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμὲ, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. » — (A f. 52 b, H f. 156) ἵνα δὲ καὶ ἐτι μείζονος ὠφελῇ τοὺς ἀκροαμένους ὁ μακάριος Βαπτιστής,

V. 9. Jam enim securis ad arborum radicem posita est.

Vel securim hoc loco appellat acutissimam iram, quam Deus Pater Judaeis intulit, propter ipsorum adversus Christum impietatem. Etenim illis, bipennis instar, impacta ira fuit. Idque nobis Zacharias

A νῦν δὲ Πνεύματος ἁγίου μεμετισμένοις ὁ μακάριος Βαπτιστής, οὐκ ἤγησεν τῆς Ἰουδαίων δυστροπίας τὰ κατὰ Χριστοῦ τολμήματα. Προέγνω γάρ, ὅτι καὶ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, καὶ τὴν ἰοδόν αὐτῶν κινήσαντες γλώτταν, λοιδορίας βαλεῖσι. Πρὸς ἐκεῖνα τοῦτον βλέπων, ἐλέγχει αὐτοὺς, ὅτι κατὰ νόμον ἔχοντες λαλοῦντα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ προαγαρούσις προφητῶν ἀποπερούσας εἰς τοῦτο, καθόλου γεγῶσιν αἱ ἀκαταί, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πίστιν τὴν ἐπὶ γὰρ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ. « Τίς γὰρ ὑμῖν ὁπίσθιζε φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; » Ἀρ' οὐχ ἡ θεοπνευστος Γραφή, τοὺς μὲν εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, μακαρίους εἶναι λέγουσα, τοὺς γὰρ μὴν ἀπίστους καὶ ἀμάθεις, σκληραῖς καὶ ἀψύκτων ὑποπεσιθεῖσθαι δίκαις προαγγέλλουσα;

B Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας.

(A f. 51 b, E f. 150, F f. 781, H f. 153) Ἐστὶ καρπὸς μετανοίας, προηγουμένως μὲν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις: πρὸς δὲ τοῦτο, καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία. καὶ ἀπλῶς τὰ ἀντικείμενα τῇ ἁμαρτίᾳ ἔργα τῆς δικαιοσύνης, ἀπὲρ ὁ μετανοῶν καρποφορεῖν ὀφείλει ἀξία τῆς μετανοίας. Ἐπήγαγε δὲ: « Μὴ ἀρῆσθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς: Πατέρα ἔχομεν Ἀβραάμ. » λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. — E f. 150 b, F f. 781 b.) Ὅπως εὐτεχνέστατα λίαν τὴν ἀσυνετον αὐτῶν ὀφρὶν καταφέρει, καὶ ἀσυντελέας εἰς θνητὸν αὐτοῖς φαίνει τὸ ἐξ Ἀβραάμ γενέσθαι κατὰ τὴν σάρκα; Τί γὰρ ἡ σαρκὸς εὐγένειά τοὺς ἔχοντας ὠφελεῖ, εἰ μὴ διὰ τῶν ὁμοίων ἔρχοντο σπουδασμάτων, καὶ τῆς τῶν τεκόντων ἀρετῆς κατόπιν; « Εἰ γὰρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἄν. » Τὴν ἐν ἡβῇ καὶ τρόποις συγγένειαν ζητεῖ ὁ Θεός. Μάταιον οὖν τὸ προγόνοις ἐπαυχεῖν ἁγίους καὶ ἀγαθοὺς, ἀπολιμπάνεσθαι δὲ μακρὰν τῆς ἐκείνων ἀρετῆς. — (A f. 52, E f. 151 b, F f. 783, H f. 155) Ἄλλ' εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, φησὶν ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἐστὶ τὸ σπέρμα Ἀβραάμ πληθύνεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία σωθήσεται, ἡ φάσκουσα πληθύνειν αὐτοῦ τὸ σπέρμα ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; Διὰ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως, ὧ Ἰουδαῖε· εἰρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀβραάμ, ὅτι: « Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα. » καὶ, ὅτι: Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. »

C δηλοῖ δὲ τὸ, « ἐν Ἰσαὰκ, » τὸ κατ' ἐπαγγελίαν. Οὐκοῦν πατὴρ τίθεται πολλῶν ἐθνῶν, τῶν διὰ πίστεως δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ· καὶ περὶ αὐτῶν ἔφη πού Θεός, καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Ἰεζεκιήλ. « Καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν αὐτῶν, καὶ ὡς αὐτοὺς καρδίαν σαρκίνην, προσεπάγει τι καὶ ἕτερον. »

D Ἡ δὲ καὶ ἡ ἀξίον πρὸς τὴν βίαν τῶν δένδρων κεῖται. (A f. 52 b, H f. 156) Ἡ ἀξίον ἐν τοῖς τοῖς Ἰουδαίοις ἐκτελεῖται τὴν τομωτάτην ὀργὴν, ἣν τοὺς Ἰουδαίους ἐκτελεῖται ἔνεκα· ἐπὶνέμεται γὰρ αὐτοῖς ὡς πελέκους,

“ Joan. viii, 39 “ Gen. xxi, 12. “ Ezech. xi, 19.

ἡ ὄρη. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ προφήτης Ζαχαρίας φανερόν ἐποίησεν, λέγων· « Ἔσται ὁ κοπετὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὡς κοπετὸς βοῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπομένου. » Ἐφ' ἧς καὶ Ἱερεμίας, ὡς πρὸς αὐτήν· « Ἐλαίαν ὠραλάν εὐσκιον τῷ εἶδει ἐκάλεσε Κύριος τὸ ὄνομά σου· εἰς φωτὴν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήσθη πῦρ ἐπ' αὐτήν· μεγάλη ἡ θλίψις ἐπ' αὐτήν, ἡχρηώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς, καὶ Κύριος πῶς θυνάμεων ὁ καταφυτεύσας σε, ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακὰ. » Εἰς τοῦτο λέγει καὶ τὴν ἐν ταῖς Εὐαγγελίοις περὶ τῆς συκῆς παραβολήν. Ὁδοῦν ὡς ἀκαρπὸν καὶ οὐκ ἐγγενὲς ἔτι φυτὸν ἐξεκόπη παρὰ Θεοῦ· πλὴν οὐκ εἰς τὴν ῥίζαν τὴν ἀξίνην τεθεῖσθαι φησιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ῥίζαν, τοῦτέστιν ἐγγὺς τῆς ῥίζης. Ἐξεκόπησαν γὰρ οἱ κλάδοι, καὶ οὐκ ἐκ ῥίζης αὐτῆς ἀνεσθραύθη τὸ φυτὸν· σέσωται γὰρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχ ὁλόβριζος ἀπόλων.

Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι.

(A f. 53, H f. 157 b) Τρία τάγματα εἰσήγαγε Λουκᾶς ὁ μακάριος, πυθανόμενα τοῦ Ἰωάννου, ὄχλους, τελῶνας, στρατιώτας τὸ τρίτον· καθάπερ δέ τις ἐπιστήμων ἱατρὸς ἐκάστω τῶν παθόντων τὸ πρόσφορόν τε καὶ εἰδὸς ἐπιφέρει βοήθημα, οὕτως καὶ ὁ Βαπτιστὴς ἐκάστω τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸν ἐπωφελεῖ καὶ πρόποντα λόγον ἐδίδου· τοῖς μὲν ὄχλοις βαλίζουσιν εἰς μετάνοιαν, φιλαλλήλῳ φρονήματι καυχῆσθαι κελεύων· τελῶνας δὲ, τὴν εἰς ἀκαθάρτους πλεονεξίας ἀποκλείων ὁδόν· τοῖς γε μὴν στρατιώταις τὸ μηδὲνα διατελεῖν, παντόφως ἐπιφωνῶν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς ὀφειμένοις.

Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, κ. τ. λ.

(A f. 53 b, E f. 155, F f. 786, H f. 159) Οὕτως ἦν ἀξιάγαστος καὶ μέγας ὁ Ζαχαρίου παῖς, ὡς εἰς τοῦτο ὑπονοίας εἶδεν τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἄνθρωποις, μὴ ἄρα πως αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενος, καὶ διὰ προφητῶν ἁγίων προκεκρηγμένως. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ εἰς τοῦτο ὑπονοίας προῆλθόν τινες, ἀποκτείνει ὑπόφλαν, δεσποτικῶς ἀξιώμασι ὡς οἰκίτης παραχωρῶν· ἀμέτρητον γὰρ τὸ μυστήριον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ πού ταῦτα λέγοντα τὸν ἱερὸν εὐρήσασμεν Βαπτιστὴν ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰωάννην εὐαγγελικῇ συγγραφῇ· Ἐφ' ἧς γὰρ οὕτως· « Αὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε, ὅτι εἶπον ὡς οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμι ἐμπροσθεν αὐτοῦ. »

Ἀπεκρίνατο ὁ Ἰωάννης ἀπασὶ λέγων· Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς, κ. τ. λ.

(A f. 53 b, E f. 155, F f. 786, H f. 159 b) Ἀποφῆνας τοίνυν αὐτὸν οὐκ ἔντα Χριστὸν, ἐπιφέρει λοιπὸν ἀποδείξεις, δι' ὧν ἔστι μαθεῖν, ὡς ἀμέτρητόν τι μεταξὺ διαφαίνεται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δοῦλου καὶ δεσπότης, τοῦ προβαλίζοντος οἰκτιρικῶς, καὶ τοῦ θεοκρεπῶς ἀναλάμποντος· ἐπερ ὑπάρχων τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς, οὐκ ἔδειον αὐτὸν εἶναι φησιν, οὐδ' ὅσον εἶναι τοῦ ἀποδείξεν τῶν ὑποδυναμένων αὐτοῦ. Εἴτα τοῦτοις ἐτέραν ἀποδείξιν

A propheta patefaciebat dicens : « Erit planctus Jerusalem sicut planctus malgranati in agro succisae. » Ad pariter ceu civitatem eandem alligens Jeremias : « Oleam pulchram, hunc opaca specie, appellavit Dominus nomen tuum ; ad vocem circumciaionis ejus succensus est ignis super eam ; magna tribulatio super te ; inutiles facti sunt rami ejus ; et Dominus qui plantavit te, locutus est super te mala. » Hunc sensum in Evangelis quoque habere reputabis scilicet parabolam, quæ infructuosa malique generis arbor succisa fuit. Verumtamen non in radice defixam ait securim, sed positam ad radicem, id est prope radicem. Nam rami quidem decisi fuerunt, non tamen radicitus effossa arbor : quippe reliquæ conservatæ sunt Israelis non ipse funditus periiit.

V. 10. Et interrogabant eum turbæ.

Tres hominum ordines introduxit beatus Lucas Joannem interrogantes, populum, publicanos, tertioque loco milites. Sicut autem sapiens medicus unicuique morbo congruum ac probabile remedium affert, Ioh. sic etiam Baptista singularum professionum hominibus utile atque conveniens dabat consilium : nempe populum ad penitentiam accedentem, mutuum charitatem fovere jubet : publicanis quominus iniquas exactiones exercent, interdicit : denique milites ne quemquam vexent, aptissime adhortatur, sed ut victu suo contenti sint.

V. 15. Populo autem exspectione suspensæ, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, etc.

Ad eo admirandus magnusque erat Zachariæ filius, ut eum populus Judæorum suspicaretur fortasse esse Christum illum, quem legis umbra delineaverat, et prophetæ sancti prædixerant. Quia igitur in hanc nonnulli suspicionem venerant, eam ipse præcidit, Dominicali dignitati tanquam famulus cedens. Distant enim immensum a Deo homines. Quod ipsum dici comperiemus a sacro Baptista in evangelica Joannis historia, ubi sic ait : « Vos ipsi testimonium mihi perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. »

Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμι ἐμπροσθεν αὐτοῦ.

V. 16. Respondit Joannes dicens omnibus : Ego quidem aqua baptizo vos, etc.

Cum itaque declarasset se non esse Christum, profert deinde argumenta, ex quibus discere licet distare immaniter a Deo homines, a famulo Dominum, ab eo qui serviliter præsit, illum qui digna Deo majestate relucet ; siquidem cum tanta polleret virtute beatus Baptista, haud se dignum ait calceos ejus, ut dici solet, attingere. Deinde aliud quoque argumentum profert : « Equidem vos aqua baptizo, ille autem vos in Spiritu sancto baptizabit et igne. »

⁶⁵ Zach. xii, 1. ⁶⁶ Jerem. xi, 16, 17. ⁶⁷ Joann. iiii, 28.

Unius quippe proprium est superstantis omnia substantialitē, ut Spiritum sanctum possit aliquibus immittere, et divinę substantialitē eos qui ad ipsam accedunt participes facere. Porro hæc Christo inest facultas : non quod eam aliunde acceperit aut participaverit, sed ex suapte natura ac substantialiter. Etenim is in Spiritu sancto baptizat. Quamobrem humanatum Verbum, Deus **145** utique est fructusque substantialitē Dei Patris. Jam vero postea etiam quam factus est homo, id ipsum agebat, quia unus est Filius cum unita sibi ineffabiliter et incomprehensibiliter carne. Et quidem cum antea dixisset beatus Baptista, Non sum dignus calceamentorum sphaerulam dissolvere (sic enim appellant calcei extremitatem, quæ in acutum desinit, cujusmodi gestare barbari solent), statim addidit : « Hic vos baptizabit in Spiritu sancto et igne ; » et pedes scilicet habens et calceos. Neque enim quisquam sana mente pręditus dicet, Verbum nondum incarnatum, neque adhuc apud nos versans, pedes et calceos habuisse. Sed quia cum Verbum factum est homo, deitatem suam non amisit, ideo tunc etiam Deo digna operabatur, Spiritum tribuens credentibus in eum. Idem quippe Deus simul erat et homo.

Sed dicet aliquis : Imo potius Verbum Deo digna faciebat per hominem de stirpe Davidis ortum. At qui hæc tibi dicenti nos opponemus Joannis verba, qui alicubi ait Judeis : « Venit post me vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego illum nesciebam. Sed qui misit me aqua baptizare, ipse mihi dixit : Super quem videris descendentem Spiritum sanctum, supraque eum manentem, hic est qui baptizat in Spiritu sancto ; et ego vidi, et testimonium perhibui quod ipse Dei Filius sit ²¹. » En manifeste, quem virum dixit, eum ante se factum affirmat, et sibi esse priorem, divinitus nempe pręexistentem, prout a Christo ipso Judaicę turbę dictum fuit : « Antequam Abraham fieret, ego sum ²². » Pręterea mox dicit descendisse in ipsum de cęlo Spiritum. Num forte in simplex incorporeumque adhuc Dei Verbum descendisse aiunt Spiritum sanctum, et Spiritus sancti datorem, Spiritum proprium participare affirmant? Quid ni illud potius asserunt, eum in humanitatem suam Spiritum sanctum recepisse, baptizasse vero divinitus in sancto Spiritu; eundemque unum **146** esse solumque et vere Patris Dei Filium, ut idem testatur Baptista? Sed alia quoque explicatio profertur est. Fortasse cum Spiritus vocabulo, ignis mentionem copulavit Baptista, non ut omnes nos baptizandos fore igne per Christum affirmaret, sed ut vivificam Spiritus operationem, ignis vocabulo significaret. Nam pro diversa in subjecta re operatione, diversas sumit unus Spiritus appellationes. ὀπαιόμενοι ἐνεργίας, διαφόρους λαμβάνει τὸ ἐν Πνεύματι τῆς προσηγορίας.

Α εὐθὺς ἐπιφέρει· « Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ὕδατι, ἐκεῖνος δὲ ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. Μόνος γὰρ καὶ ἰδικῶς ἔργον ἐστὶ τῆς πάντα ὑπερκαίμενης οὐσίας, τὸ ἐνέιναι δύνασθαι τοιοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θείας φύσεως κοινωνοὺς ἀποφαίνειν τοὺς προσιόντας αὐτῇ· ἐνυπάρχει δὲ τοῦτο, οὐ κατὰ λήψιν καὶ μάθεσιν τὴν παρ' ἑτέρου τινος, ἀλλ' οἰκοθεῖν καὶ οὐσιωδῶς τῷ Χριστῷ· βαπτίζει γὰρ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Θεὸς οὖν ἄρα ἐστὶ, καὶ καρπὸς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος· ἀλλ' ἔβρα τοῦτο καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, εἰς ὃν Υἱὸς μετὰ τῆς ἀρρήτως τε καὶ ἀπερινοήτως ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς προειπὼν, « Οὐκ εἰμὶ δέξις, ἵνα λύσω τὸν σφαιρωτῆρα τῶν ὑποδημάτων (οὗτω δὲ εἰώθασιν λέγειν τὸ ἄκρον τοῦ ὑποδήματος, τὸ εἰς ἐξῆς λήγον· τοιοῦτους γὰρ χρώνται οἱ βάρβαροι), προσεπῆνεγκεν εὐθύς· « Οὗτος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· » καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα ἔχων. Οὐ γάρ τοι φαίη τις ἄν, εἶγε νῦν ἔχει, ὡς ἄσκαρος ὢν ὁ Λόγος, καὶ οὕτω γενόμενος καθ' ἡμᾶς, πόδας εἶχε καὶ ὑποδήματα· ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐπειδὴ τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπόλεσεν, ἐνήργηκε πάλιν καὶ οὕτω θεοπροπῶς, τὸ Πνεῦμα διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· ἦν γὰρ ἐν ταύτῃ Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός.

Ἀλλὰ, Ναί, φησὶν, ἐνήργηκεν ὁ Λόγος τὰ θεοπροπῆ διὰ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ. Οὐκοῦν ἀνταρρούμέν σοι ταῦτα λέγοντι, τοῦ Ἰωάννου τὰ ῥήματα· Ἐγὼ γὰρ που πρὸς Ἰουδαίους· « Ὅπισθαι μοι ἔρχεται ἄνθρωπος, ὃς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου, καὶ γὰρ οὐκ ἔβην αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζει ἐν ὕδατι, αὐτός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴθης καταβαῖνον τὸ Πνεῦμα, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· καὶ γὰρ ἐώρακα καὶ μαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἰδοὺ δὲ, σαφῶς ἄνδρα λέγων, πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι φησὶ, καὶ εἶναι πρῶτον αὐτοῦ, προὑπάρχοντα δηλονότι θεϊκῶς, κατὰ γὰρ τὸ παρ' αὐτοῦ σαφῶς εἰρημένον τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι· » εἶτα πρὸς τοῦτω καὶ καταβῆναι φησὶν ἐπ' αὐτόν τὸ Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ. Ἀρ' ἐπὶ γυμνὸν καὶ ἄσκαρον ἐτι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καταβῆναι φασὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὸν τοῦ Πνεύματος χορηγόν, τοῦ ἰδίου Πνεύματος μέτοχον ἀποφαίνουσιν; Ἡ μᾶλλον ἐκεῖνός φασιν, ὅτι τὸ Πνεῦμα λαβὼν ἀνθρωπίνως, βαπτίζει θεϊκῶς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ἐστιν αὐτός ὁ εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς μαμαρτύρηκεν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς; (Α f. 54 b, Ε f. 157, F f. 788, Η f. 162) Πρῆτόν καὶ οὕτως· Τάχα δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος σημασίᾳ, τὴν τοῦ πυρὸς συνέδησεν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς, οὐκ ἐν πυρὶ πάντας βαπτισθήσεσθαι λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν τὴν ζωοποιὸν διὰ τῆς τοῦ πυρὸς σημασίας σημαίνων· ἐκ γὰρ τῆς διαφορῆς περὶ τὸ Πνεῦμα τῆς προσηγορίας.

²¹ Joan. 1, 27 seqq. ²² Joan. viii, 58.

διακαθαρίσῃ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ.

(A f. 56, E f. 158 b, F f. 789, H f. 168) Ἰδοὺ δὲ φησιν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς, Χριστῷ διαφέρειν ὡς ἀεσπότην τὴν ἄλωνα· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ αὐτοῦ (1). Οὕτω γὰρ αὐτὴν καθαίρει, διστὰς καὶ διακρίτων ἀπὸ τοῦ εἴτου τὸ ἀχυρον. Διανομέα τε καὶ οὐκ ἐλὼν σημάτων τῶν ἐκείνων προσηλόντων, ἀρθῆσθαι λέγει, ὡς τὸν μὲν δίκαιόν τε καὶ ἀγαθόν, σίτου δίκην ταῖς οὐρανίαις εἰσπομίζειν ἀλλὰ, πυρὸς δὲ ποιέσθαι τροφὴν, ἀχύρου ἐρόπον ἀποτιναχθέντα τὸν δίκαιον. Ὁ μὲν γὰρ σίτος, φησὶ, εἰς ἀποθήκην εἰσπομίζεται, τούτεστιν ἀσφαλείας ἀξιοῦται τῆς παρὰ Θεοῦ, φειδοῦς τε καὶ φυλακῆς καὶ ἀγάπης· τὸ γὰρ μὴν ἀχυρὸν ὡς ἀχρηστός ὕλη, πυρὶ δαπανᾶται (2). — (A f. 56 b, E f. 158 b, F f. 789 b, H f. 168 b) Ἄκουε δὲ τί καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ φησὶν ὁ Θεός, σύγχρισιν προφητῶν καὶ ψευδοπροφητῶν ποιούμενος· «Τί τὸ ἀχυρὸν πρὸς τὸν σίτον; ἢ ἵθουν ἢ κουφολογία πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ Θεοῦ λόγος τροφιμωτάτην ἔχει τὴν δύναμιν· ὁ δὲ τῶν ἀνοσιάν ψευδοδιδασκάλων, εὐδιαβρυπτότατός τε καὶ ἀχυρώδης ὑπάρχων, οὐδεμίαν τοῖς ἀκροαμένοις ἐμποιεῖ τὴν ὄψιν».

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι αἰῶντα τὸν λαόν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου, ἀνεψυχθῆναι τὸν οὐρανόν.

(E f. 163, F f. 793) Βαπτίζεται δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν τοῖς ὕδατι καὶ καθαίρων αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἄγιος γὰρ ἐστιν ἅγιόν τοῦ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ οὐκ ἂν αὐτὸς ἐδεήθη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐδὲ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν, ὥστερ ἡμεῖς καρδαίνομεν ἐν αὐτοῦ· ἐκ τοῦ πληρώματος γὰρ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Ἐκπορεύεται μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐστὶ δὲ καὶ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γοῦν ἐληρτήναι πλεισταχὺ Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα· καὶ μαρτυρῆσαι λέγων ὁ Παῦλος, ποτὲ μὲν· «Ἥμεῖς δὲ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστιν αὐτοῦ.» Καὶ πάλιν· «Ὅτι δὲ ἐστὶ υἱοῦ, ἀπακρίσταιν δὲ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν πράξον· Ἀλλὰ ὁ Πατήρ.» Οὐκ οὖν ἐκπορεύεται μὲν, ὡς ἔφη, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, χορηγεῖ δὲ αὐτὸ τῇ κτίσει καὶ δίδωσι τοῖς ἀγίοις ὡς φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος, καὶ τοῖς τῷ Πατρὶ δεινώμασι διατρέπων. Καὶ γοῦν ἔφασκεν·

⁷⁰ Jerem. xxiii, 28. ⁷¹ Joan. i, 16. ⁷² Rom. viii, 9. ⁷³ Galat. iv, 6. ⁷⁴ Joan. xvi, 13.

(1) Hoc loco divus Thomas in Catena habet Latine aliud fragmentum. «CYRILLUS. Per hoc autem quod subdit; et permundabit aream suam; designat Baptista Ecclesiam pertinere ad Christum quasi ad Dominum.»

(2) Plus aliquid legebat D. Thomas in Catena. «CYRILLUS. At paleam lentos et inanes signant, et quolibet vento peccati ventilatos et volubiles.»

(3) Ad v. 49 seqq., ubi Lucas meminit Herodis Baptistam carceri tradentem, anonymus quidam interpres in codice B f. 39 b, hæc adnotat: «Ὁ μακάριος Κύριλλος τοῦ Ἡρώδου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ οὐκ ἐπεμνήσθη. Οἱμαί δὲ καὶ ἐγὼ οὕτως ὡς καί ται. Εἰ γὰρ ἐνκαλεισθὲν ὁ Ἰωάννης, πῶς ἐδάπτειν; Οὐ γὰρ ἴσμεν αὐτὸν ἐγκλεισθέντα καὶ ἀπολυθέντα, καὶ

A V. 17. Purgabit aream suam.

Ecce autem ait Baptista, a Christo utpote Domino differre aream, id enim significat suam. Sic autem illam purgat, separando scilicet et discerendo a tritico paleam: atque futurum dicit distributorem ac veluti assignatorem sortis cuique debitam; ita ut justus quidem ac bonus, tritici instar, celestibus collis inferatur; flammæ autem æque fiat, paleæ instar excussus homo iniquus. Nam triticum, inquit, in horrea convehitur, id est Dei tutela dignum habetur, venia, custodia et charitate: at paleæ velut inutilis materia igni consumitur. Audi quid etiam per Jeremiam Deus dicat, prophetas cum pseudoprophetis contempnens: «Quid paleæ ad triticum?» nempe vanitas ad veritatem. B Et enim Dei sermo nutritorem apprimo vim habet; impii vero pseudomagistrorum sermo cum fragillissimus acerosusque sit, nullam audientibus confert utilitatem.

167 V. 21. Contigit autem, cum baptizaretur universus populus, et Jesu baptizato et orante, ut aperiretur cælum.

Baptizatur Jesus benedicens aquas, easque nostri causa purificans. Sanctum enim sanctorum est unigenitum Dei Verbum. Certe Jesus sancto baptismo non indigebat, neque remissionem peccatorum consequi, quam nos per ipsum lucratur: nam nos ex plenitudine ejus cuncti accepimus⁷¹. Et procedit quidem de Deo Patre sanctus Spiritus, nihilominus Filii quoque proprius est. Sapientia enim dictus est Spiritus Christi, is qui de Patre Deo procedit Spiritus. Testis aderit Paulus, sonet quidem: «Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus⁷².» Et rursus: «Quia vero filii estis, misit Deus Spiritum Filii (sui) in corda vestra clamantem: Abba, Pater⁷³.» Ergo procedit quidem, ut dixi, de Deo Patre Spiritus sanctus, verumtamen ipsum suppeditat creature, dignaque dat naturalis verusque Filius, unigenitum Dei Verbum, Patris gloria exornatum. Quamobrem etiam aiebat: «Cuncta quæ habet Pater, mea sunt⁷⁴.» Cur itaque

αὐτὸς ἐγκλεισθέντα καὶ τελευτῶντα. Bentus Cyrillus Herodis in explanatione non meminit. Respondo et ego judico, ex abundantia hic poni. Nam si Joannes jam in vinculis fulset, quomodo nunc baptizaret? Neque enim nobis constat illum in vincula coniectum, postea liberatum; rursumque carceris conclusum, et necatum. Videmus ergo ab anonymo testimonium præberi commentario Cyrilli in Lucam. Videmus item Cyrillum responso nullam hic facere Herodis mentionem. Ceteroqui ad captum Joannem quod attinet, satis erit hic docti Calmelli adnotationem ascribere: Hoc nonnisi multo post contigit, ut ceteri evangelistæ narrant. Visum autem est Laem hic omnia describere quæ ad Joannem spectant, antequam ad reliqua gradum faciat.

baptizatus est, dicit aliquis, et Spiritum quoque recepit? Dicimus ergo, non eguisse Dominum sancto baptismo, sed nobis pro sua charitate salutis viam munivisse. Nam credentes in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, atque hanc eximiam confessionem multis coram testibus facientes cunctas peccati sordes abluitis, tom sancti Spiritus participes efficiuntur, divinae naturae communicamus, et adoptionis gratiam consequimur. Necesse itaque erat, ut Patris Verbum, postquam semet exinaniverat, et similitudinem nostram induere non dedignatus fuerat, boni cujusvis operis exemplar nobis et trames fieret. Ergo ut ipsam sancti baptismatis vim cognoscamus, quantoque cum emolumento ad hanc gratiam accedamus, primus ipse opus aggreditur, et baptizatus **148** orat; ut tu nimirum, dilecte, cognoscas his qui sancto baptismo digni fuerunt, rem convenientissimam fore perpetuam orationem.

Ait autem apertos fuisse caelos evangelista, ut significet antea fuisse clausos. Dixit enim Christus: « Deinceps videbitis apertum caelum, et angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis ». « Tanquam unum jam gregem esse demonstratum sit, supernum atque terrenum, unumque pastorem principem, aperti sunt caeli, et sanctis angelis consociatur homo terrestris: descenditque iterum Spiritus sanctus tanquam nova generis nostri facta inchoatione; et primo quidem in Christum, qui non tam sibi quam nobis ipsum recepit: cuncta enim in ipso et per ipsum adepti sumus. Eximia ergo dispensationis ratione nobiscum Christus patitur res humanas. Aliter enim, quomodo ipsum evacuatum vidissemus, etiam tota deitate plenum? Quomodo nobiscum pauper fuisset, nisi se nostrae paupertati conformavisset? Ait autem super Christum emissa vox Patris, sancti baptismi tempore, cum per ipsum et in ipso terrenum hominem suscipientis, ait, inquam: « Hic est Filius meus dilectus ». Nam verus natura Filius et unigenitus, postquam nostram conditionem assumpsit, Dei Filius esse definitur, haud sibi id sumens; jam enim erat, ut dixi, Deus verus; sed ut ad nos hanc gloriam transmitteret. Factus est enim inchoatio nostra, primogenitus, et alter Adamus. Propterea cuncta in ipso nova facta dicuntur. Atque Adami vetustatem exuentes, novitatem in Christo adepti sumus.

V. 22. Descendit Spiritus sanctus.

Si baptismi tempore Spiritus sanctus recipitur, id quoque praeter cetera ad humanam naturae conditionem pertinebit. Neque enim quatenus Deus est, sanctificatur, dum Spiritum recipit (ipse enim potius est qui sanctificat), sed quatenus homo est.

149 V. 23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi avarum triginta.

Alibi est Samosatenis deliramentum, evangelicum

A: Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν. Ὁ δὲ ὢν ἐκπεριέτο, φησὶν, ἐδέχετο δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα; Καὶ φημεν, ὅτι οὐκ ἦν ἐν χρεῖα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ Κύριος, ὅδὲν δὲ ἡμῖν ἐπιπλήρης σωτηρίας ὁ φιλόφρωνος. Πιστεύοντες γὰρ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὴν ἐξαίρετον ταύτην ὁμολογίαν ποιούμενοι ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, πάντα μὲν ῥύπον τὸν ἐξ ἁμαρτίας ἀποκατεμάχμεθα, κατακαλουόμεθα δὲ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέθεξιν, καὶ θείας φύσεως ἀποτελούμεθα κοινωνοί, καὶ τὴν τῆς υἰοθεσίας κερδαίνομεν χάριν. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον, καθέντα πρὸς κένωσιν ἑαυτὸν τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπαλθεῖν οὐκ ἀπαξιώσαντα, παντὶς ἀγαθοῦ πράγματος ὑποκώπῳσιν γενέσθαι καὶ ὁδόν. Ἵνα τοίνυν μάθωμεν καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ ὅσα κερδαίνομεν ἐν τῇ τοῦτο προσιδόντες χάριτι, ἀρχεται τοῦ πράγματος αὐτὸς, καὶ βαπτισθεὶς προσερχεται, ἵνα σὺ μάθῃς, ἀγαπητέ, ὅτι τοῖς ἀπαξ καταξωθεῖσι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος πρῶτον πρεπωδέστατον ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή.

Ἀναρχῶνται δὲ φησὶ τὸν οὐρανὸν ὁ εὐαγγελιστής, ὡς πάλαι κεκλεισμένοι. Ἐφ' ἡ γὰρ ὁ Χριστὸς: « Ἀπάρτι ὤψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεγῶντα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. » Ὡς γὰρ μᾶς ἔδει ποίμνης ἀποδεξιγμένης τῆς τε ἄνω καὶ τῆς κάτω, καὶ ἐνδὸς ἄπσις ἀναδειχθέντος ἀρχιποιμένου, ἀνερχομένη μὲν ὁ οὐρανὸς, συνήφθη δὲ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις ὁ ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος: καταπεφοίτην δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν, ὡς ἐν ἀναρχῇ τοῦ γένους ἡμῶν δευτέρῃ: καὶ ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ, οἰκονομικῶς οὐκ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν γε αὐτὸ δεχομένῳ: πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν. Οἰκονομικώτατα τοίνυν ὑπομένει μεθ' ἡμῶν τὰ ἀνθρώπινα. Ἐπεί, πῶς κεκλεισμένον ὄψομεθα, καίτοι τὸ πλήρες ἔχοντα θεϊκῶς; πῶς συνεπώχευσεν ἡμῖν, εἰ μὴ τῇ καθ' ἡμᾶς πτωχείᾳ συμπλάττεται; Ἐφ' ἡ δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ ἐπὶ Χριστῷ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος: ὡς δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἐπὶ γῆς ἄνθρωπον λαβόν. Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Ὁ γὰρ φύσις καὶ ἀληθὺς: καὶ μονογενὴς Υἱός, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, εἰς Υἱὸν ὀρίσεται Θεοῦ, οὐκ ἑαυτῷ τοῦτο δεχόμενος (ἦν γὰρ καὶ ἔστιν, ὡς ἔφην, Θεὸς ἀληθινός), ἀλλ' ἵνα εἰς ἡμᾶς παραπέμψῃ τὴν δόξαν. Γέγονε γὰρ ἡμῶν ἀναρχῇ, καὶ πρωτότοκος, καὶ δευτέρος: Ἀδὰμ· διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ πάντα καινὰ γεννηθῆσαι λέγεται. Ἀποδυσάμενοι δὲ τὴν ἐν Ἀδὰμ παλαιότητα, τὴν ἐν Χριστῷ καινότητα πεπλουτήκαμεν.

Καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(B f. 40 b) Εἰ ἐν καιρῷ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δέχεται, τὸν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων εἶναι ἂν καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων. Ὁ γὰρ τοῦ καθ' ὁ Θεός ἐστιν ἀγιάζεται, τὸ Πνεῦμα λαβόν (αὐτὸς γὰρ ὁ ἀγιάζων ἐστίν), ἀλλὰ καθ' ὁ πέφυκεν ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡς ἐπὶ τῶν ἐπιδεικνύμενος ἀρχόμενος.

(E f. 167, F I, 797) Τοῦτο τοῦ Σαμουαήλ τοῦ

⁷³ Joan. i, 31. ⁷⁴ Matth. xvii, 5.

παράληρημα, κακῶς ἐκδεχόμενον τὸ εὐαγγελικὸν ῥητόν, ὅτι : Ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος : » καὶ οὐ συνιέντος· ἦτι αὐτὸς ἦν, καὶ ἤρξατο, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Ἦν μὲν γὰρ αἰὶς ὡς Θεός, ἤρξατο δὲ ὡς ἄνθρωπος, ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐπαύχουσεν· ἀρχεται δὲ, ἵνα οὐ καταργήσῃ τὴν προτέραν γέννησιν, καὶ ἀναλάβῃ δευτέραν διὰ τῆς καλιγενείας. — (A f. 62 b, E f. 167 b, F f. 797, H f. 187 b) Οὕτω πολὺ τι τὸ βλάβος καὶ ἀδόκητον συμβαίνει ἐκ τοῦ φυλάττεσθαι τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος χάριν εἰς μακρὰν καὶ ὑπερῶρον ἀναβολήν (1). Μάλιστα μὲν γὰρ οὐκ ἀσφαλὴς ἡ ἐλπίς, εἰ καὶ τῶν οἰκείων τις ἐπαυέσται βουλευμάτων· ἐκδεσθῆνός δὲ πάλιν εἰς τέλος αὐτῷ τοῦ σκοποῦ, ἀγιάζεται μὲν, πλὴν μόνην ἔχει τῶν πλημμελημάτων τὴν ἀφεσιν, καὶ τὸ τάλαντον ἀποκομίζει τῷ ἀσποότην ἔργον, οὐδὲν ἐπαργάσασθαι σχολάσας αὐτῷ (2).

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Ἰησοῦς δὲ Πνεύματος ἁγίου πλήρης ἐπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου.

(A f. 72, C f. 112 b, H f. 218) Ἐνταῦθα μοι βλέπει τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι κατακρησμένην, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐστεφανωμένην. Πάλαι μὲν γὰρ ὑπαρχέτω λέγων ὁ τῶν ὁσίων Θεός, ὅτι : Ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος [cod. C mendose Πατρός] μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » Περὶ αὐτῶν δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ τὸ ἐπηγγελμένον· καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀκαθάρτους ἐκκεκλικότερον εἰς φιλοσαρκίαν, ἐργὴν ποιοῦντας : Ὁ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῖτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα : » ἐπειδὴ δὲ πάντα γένον ἐν Χριστῷ καὶνὰ, καὶ τὴν διὰ Πνεύματος τε καὶ ὕδατος ἀναγέννησιν πεποιήκαμεν, χρηματίζομεν δὲ οὐκ εἰς σαρκὸς καὶ αἵματος τέκνα, Πατέρα δὲ μᾶλλον καλοῦμεν τὸν Θεόν, ταῦτητοι καὶ μᾶλα εἰκότως ὡς τετιμημένοι λοιπὸν, καὶ τὸ λαμπρὸν ἔχοντες τῆς υἱοθεσίας καύχημα, θελας φύσεως γεγόναμεν κοινωνοὶ διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ δὲ ἐν ἡμῖν πρωτότοκος, ὅτε γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθὲς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, δέχεται πρῶτος τὸ Πνεῦμα, καίτοι τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἔρχεται δι' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς, λέγων περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν : Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, ἐξ ἐνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαυχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγεῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. » Ἐπειδὴ γὰρ ὅπως οὐκ ἐπαυχύνεται καλεῖν ἡμᾶς ἀδελφοὺς, διὰ τοι τὸ

A dictum perperam interpretantis, quod « Jesus erat incipiens quasi annorum triginta. » Neque intellexit, quod idem et erat, et incipiebat, sed non secundum idem : erat enim ab æterno ut Deus ; incipiebat ut homo, cum paupertatem nostram suscepit. Initium autem capit, ut in quoque priorem nativitate antiqua, et secundam recipias per regenerationem. — Sic magnum detrimentum et inexpectatum contingit ob dilatam in longum et ultra debitum tempus baptismi gratiam. Namque in primis nunquam tuta spes est fore ut quisquam sui propositi finem consequatur. Tum etiamsi forte in vite termino scopo suo potius, sanctificatur quidem, sed unicam tamen percipit peccatorum remissionem ; de cætero talentum Domino perfert infructuosum, in quo nihil negotiari curavit.

CAP. IV.

V. 1. Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.

Hic mecum observa hominis naturam, in Christo tanquam primitiis, sancti Spiritus gratia unctam, et supernis honoribus coronatam. Olim quidem promiserat universalis Deus dicens, fore ut « diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». Completum autem in nobis est, cum primo in Christo id quod erat promissum. Et priscis quidem hominibus, utpote ad corporis voluptatem incontinentem proclivibus, dixit Deus : « Non permanebit Spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt ». Sed postquam in Christo cuncta facta sunt nova, et per Spiritum atque aquam regenerationem obtinuerunt, neque jam carnis et sanguinis filii sumus, sed Patrem potius 150 Deum appellamus, propterea jure optimo abhinc ut honore ornati, splendendamque adoptionis gloriam adepti, divinæ naturæ communicamus propter sancti Spiritus participationem. Noster autem primogenitus ex quo inter multos fratres cepit existere, ad exinanitionem semet demittens, primus Spiritum recipit, quanquam dator ipse Spiritus sit, ut ad nos quoque per ipsum dignitas redundet, et communionis cum sancto Spiritu gratia. Sic enim nos fere docet Paulus, dum et de nobis et de illo dicit : D « Et sanctificans et sanctificati, ex uno omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos vocare dicens : Nuntiabo nomen tuum fratribus meis ». Quia vero haud omnino eum pudet fratres nos appellare, quandoquidem similitudinem nostri subii, idcirco nostra ad se translata inopia, sancti-

» Joel II, 29. » Gen. VI, 3. » Hebr. II, 11, 12 ; Psal. XXI, 23.

(1) Videtur in precedentibus (nunc deperditis) Cyrillus verba eorum retulisse, qui ut baptismum differrent, Christi exemplum objiciebant anno ætatis tricesimo baptizati. Quam objectionem facile dissolvit dicens, diversam esse Christi ac peccatorum hominum conditionem : nam ille baptismo nunquam indignit, istos imo festinare ad lavacrum

oportet. Legatur hac super re Nazianzenus orat. 40, De bapt., cap. 29.

(2) Apud D. Thomam in Catena Cyrillus reliqua etiam versiculi verba explanat sic. « CIRRILLUS. Licet tamen Christus secundum carnem careat patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere ; unde sequitur : et vocabatur, filius Joseph. »

fiatur nobiscum, quoniam ipse creaturae omnis A
sanctificator est; ne humanitatis modulum repu-
diare videatur, is qui universalis salutis vitaeque
causa, homo fieri non detrectavit, nobisque qua-
queversus similis, uno excepto peccato.

ἄνθρωπος γενέσθαι μὴ φοβῶν, καὶ ἐν ὁμοιώσει τῇ
ἁμαρτίας.

V. 1. Et agebatur a Spiritu in desertum.

Vocabulum « agebatur » non tam hic significat
deserebatur (1), quam versabatur atque habitabat.
Solemus enim nos quoque interdum de quolibet
pie vivente dicere: Ille quidem bene se agit. Ver-
sabitur itaque Dominus in deserto, in Spiritu, id est
spiritualiter.

V. 2. Et nihil manducavit in diebus illis.

Jejunavit itaque Dominus, nihil escæ omnino
corporis usui suppeditans: non quod illi jejuni-
o opus esset, sed ut nobis suos actus typum exem-
plarque proponeret, et imaginem delinearet agendæ
apud nos selecti admirandique generis vitæ. Unde
enim didicissent terreni homines, vitam in deser-
tis actam utilem esse vel necessariam salutis? Eva-
dunt enim, tanquam ex fluctuum tempestate, de
vanis præsentis vitæ sollicitudinibus, ac propemo-
dum, ut beatus Joseph²², 151 exeunt remissionisque
mundo quidquid ejus est. Demonstrat itaque his
qui ita vivere constituerunt, necessariam esse con-
tinentiam, cujus jejunium fructus est. Sic enim
superabitur tentator Satanas. Te quoque igitur
oportet primum vestiri virtute ex alto, id est parti-
cipem fieri sancti Spiritus; postea verò exoptabile,
et summi apud Deum pretii, deligere vitæ recte
gerendæ genus. Tunc spiritali fortitudine instinctus
deserta loca requires: tunc sancte jejunabis, volu-
ptatesque mortificabis, et tentantis Satanae victor
evades. — Ecce unus de certantibus sit, qui certa-
minum est remunerari, ut Deus; coronam obtinet,
qui sanctorum capita coronat. Videamus itaque
luctæ artificium, diabolicæ malitiæ cladem. Qua-
draginta exactis in jejunio diebus, postea esuriit.
Atqui ille is est qui esurientibus cibum suppeditat:
ipse imo est panis de caelo descendens, vitæ causa
mundo concessus: rerum denique omnium conserva-
tor. Sed quia oportebat eum qui inopiam no-
stram non fuerat aspernatus, ab humanitatis termi-
nis prorsus non excedere, permisit carnis naturæ
ea quæ sibi conveniunt requirere. Hoc modo ipsum
esurisse dicimus. — Cum satis jam jejunasset, vi-
que Deo congrua carnem sospitem absque potu
esque servasset, vix denique hanc sivit quæ sunt
ejus propria pati. Dictum est enim esurisse. Quam-
obrem? Ut egregie ex utraque re, qui Deus simul
et homo erat, cognosceretur unus idemque, et di-
vinitus supra nos, et humanitas nobis par.

καὶ ὁ αὐτὸς θηλονόντι, καὶ θετικῶς ὡς ἡμᾶς, καὶ κατ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως.

²² Gen. xxvii, 25.

(1) Locus ferme repetitus in *Oratione ad reginas*, p. 157 (Opp., t. IX).

ὁ παλθεῖν τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, διὰ τοῦτο τὴν
ἡμῶν πτωχείαν εἰς αὐτὸν μεταθεῖς, ἀγιάζεται μεθ'
ἡμῶν, καίτοι τὴν κτεῖν ἅπασαν ἀγιάζων αὐτὸς, ἵνα
μὴ φαίνηται τὸ τῆς ἀνθρωπότητος παραιτούμενος;
μέτρον, ὃ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ἕνεκα καὶ ζωῆς
πρὸς ἡμᾶς γενόμενος κατὰ πᾶν ὁτιοῦν, διχα μόνως

Καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον.

(A f. 72 b, B f. 44, H f. 220) Τὸ γὰρ, « ἦγετο, »
οὐ τὸ, ἀπεφέρετο, μᾶλλον ἐστίν, ἀλλ' ὅτι διῆγε καὶ
ἐπολιτεύετο. Κατετίθισθε γὰρ ποῦ καὶ ἡμεῖς αὐ-
τοὶ περὶ παντὸς ζῶντος ἐν ἐπισκεψίᾳ, λέγειν· Ὁ θεῖνα
τυχὸν καλῶς αὐτὸν ἀγει. Ἐπολιτεύετο τοίνυν ὁ Κύ-
ριος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν τῷ Πνεύματι, τοῦτέστι πνευ-
ματικῶς.

B Καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις.

(A f. 73, B f. 44, H f. 221) Νενήστευκε τοίνυν ὁ
Κύριος, οὐδὲν πανταλῶς τῇ τοῦ σώματος χρεῖᾳ δι-
δοῦς εἰς τροφήν· οὐκ αὐτὸς νηστείας προσδεόμενος,
ἀλλὰ τὸν ποὺν ἡμῖν τὰ καθ' αὐτὸν εἰς ὑπογραμμὸν
ἀνατίθει, καὶ εἰκόνα ποιούμενος τῆς παρ' ἡμῖν ἐξου-
ρέτου καὶ θαυμασμένης ζωῆς. Πόθεν γὰρ ἦν εἰδέ-
ναι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι τὸ ταῖς ἐρήμοις ἐνδυναμώ-
σθαι χρησίμους αὐτοῖς καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν;
Ἀποφοιτῶσι γὰρ ὡς περ κυμάτων ζάλης, καὶ τῶν εἰ-
καίων τοῦ παρόντος βίου περισπασμῶν, καὶ μονο-
συλῇ, κατὰ τὸν μακάριον Ἰωσήφ, ἀποδίδονται τῷ κό-
σμῳ πάντα τὰ αὐτοῦ. Δείκνυσιν τοίνυν τοῖς οὕτω ζῆν
ἐλπομένοις, ἀναγκαῖαν οὔσαν τὴν ἐγκράτειαν, ἥς νη-
στεία καρπὸς· ἡγετηθήσεται· γὰρ οὕτω πειράζων ὁ
Σατανᾶς. Καὶ σὲ τοίνυν δεῖ πρότερον ἐνδύσασθαι τὴν
ἐξ ὕψους δυνάμιν, τοῦτέστι μέτοχον ἀποφανθῆναι τοῦ
ἀγίου Πνεύματος, καὶ τότε τὴν ἀξίεραστον καὶ ἐπι-
μημένην παρὰ Θεοῦ κατορθοῦν ἐλθεῖν ζωὴν. Τότε
ταῖς ἐρήμοις καταλήψῃ σὺν ἀνδρείᾳ πνευματικῇ·
τότε νηστεύσεις ἀγίως, καὶ κατανεκρώσεις τὰς ἡδε-
νὰς, καὶ κρείττων ἔσῃ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. —

(A f. 73, B f. 44 b, H f. 221 b) Ἰδοὺ γέγονεν ἐν ταῖς
ἀβλυσσὶν ὁ ἀβυσσώτης ὡς Θεός· ἐν ταῖς στεφανουμέ-
νοισι, ὃ τὰς τῶν ἀγίων στεφανῶν κεφαλὰς. Ἰδωμεν
τοίνυν τῶν παλαισμάτων τὸ εὐτεχνές, τῆς τοῦ δια-
βόλου σκαϊότητος τὴν ἀνατροπὴν. Τεσσαρακοστῆς εἰς
νηστείας δαπανηθείσης ἡμέρας, ὕστερον ἐπεινασε·
καίτοι διδύσιν αὐτὸς τοῖς πεινώσι τροφήν· καὶ αὐτὸς
D ἐστὶν ὁ ἄρτος· ὃ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς
τῷ κόσμῳ, ἡ τῶν ὁλῶν σύστασις· ἐπειδὴ δὲ πάλιν
ἐχρῆν τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν οὐκ ἀτιμάσαντα, τῶν
τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων μὴ εἰσάπαν ἀποφοιτῆν,
συγκριώρηκε τῇ τῆς σαρκὸς φύσει ζητῆσαι τὰ ἐπι-
τήκ· οὕτως αὐτὸν πεινῶσι φαρμέν. — Νηστεύσεις γε
μὴν ἀποχρῶντως, καὶ δυνάμει θεοκρυσταῖ, ποτοῦ καὶ
σιτίων διχα τὴν σάρκα τηρήσας ἀδιάφορον, ἐφίησι
μολὶς τὰ οἰκτεῖα παθεῖν αὐτὴν· πεινῶσι γὰρ λέγει·
καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν; Ἵνα δι' ἁμφοῖν εὐτέχνως Θεός
τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὑπάρχων, ἐπιγινώσκῃται εἰς

Kal eipen autw o didwlos, κ. τ. λ.

(A f. 73 b, B f. 43, H f. 224 b) Εἰτα προσέρχεται πιπράζων ὁ Σατανᾶς, συνεργὼν ὡς περ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ δυστροπίας, τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος ἐκσεῖσθαι προσδοκῶν· κατισχύει γὰρ ἡμῶν πολλᾶκις, τὰς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας εἰς ἐπικουρίαν δεχόμενος τῶν αὐτοῦ σκευμμάτων ἥτοι ἐπιχειρημάτων· ἐνόμισεν αὐτὸν ἐτοίμως ἐπιπηδῆν τῷ βούλεσθαι παρακαιμένους ἰδεῖν ἄρτους. Ἐφῆ γοῦν· « Εἰ Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα ὁ λίθος οὗτος ἄρτος γένηται. » Προσέρχεται μὲν, ὡς ἀνθρώπων κοινῷ, καὶ ὡς ἐνὶ τῶν ἁγίων· πλὴν ὑποπτος ἦν, μὴ ἄρα πως αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός· πῶς οὖν ἠθέλησε τοῦτο μαθεῖν; Ἐνενόησεν ὡς θεοπροποῦς ἰσχυρός ἀποκρίσεσθαι καὶ ἔργον εἶναι, τὸ μεταστῆσαι φύσιν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ποῶν ταῦτα καὶ μετασκευάζων (1). Οὐκοῦν ἂν τοῦτο, φησὶ, γένηται, αὐτὸς που πάντως ἐκείνός ἐστιν, ἢ κατὰ τῆς ἐμῆς δυναστείας ἤξειν προσδοκώμενος· ἐὰν δὲ μὴ μεταβάλῃ, πρὸς ἀνθρώπων ἔγω, καὶ ἀποβέβληκα τὸν φόβον, καὶ τῶν κινδύνων ἀπῆλλαγμαί. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ὅτε δὴ εἰδὼς τοῦ θηρίου τὴν σκέπην, οὕτε μεταβέβληκεν, οὕτε μὴν ἐφῆ μὴ δύνασθαι τοῦτο ὁρᾶν, ἤτοι μὴ ἰδεῖν· ἀποκρίσεται δὲ μᾶλλον ὡς ὁληρὸν καὶ περιττὸν λέγων· « Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνων ζήσεται ἄνθρωπος, » τούτέστιν, ἐὰν ὁ Θεὸς δύναμιν δῇ τῷ ἀνθρώπῳ, δύναται μὴ φαγεῖν, καὶ ζῆν ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας, οἱ ῥήματι Θεοῦ ἐξῆσαν ἄσχοιτοι τεσσαράκοντα ἡμέρας. Εἰ οὖν δυνατὸν εἶχα ἄρτου ζῆν, ἵνα τί ποιῶ τὸν λίθον ἄρτον; Ὅτε οὖν λέγει, Οὐ δύναμαι, ἵνα μὴ ἀρνήσῃ τε τὴν αὐτοῦ δύναμιν· οὕτε, ὅτι δύναιμαι, ἵνα μὴ γινώσκῃ ἐκείνος ὅτι Θεὸς ἐστίν, ᾧ μόνῳ τὰ τοιαῦτα δυνατόν, ἀποστῇ ἀπ' αὐτοῦ. — (A f. 74, H f. 225) Καὶ μοι ὅρα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐν Χριστῷ, καὶ τῆς ἐν Ἀδὰμ ἀκρασίας ἀποβάλλουσιν αἰτιάματα. Διὰ βρώσεως ἐν Ἀδὰμ νενικήμεθα· δι' ἐγκράτειαν ἐν Χριστῷ νενικήκαμεν. — (A f. 74 b, H f. 226) Τοῖς μὲν ἀπὸ γῆς στείλοις τὸ γῆριν ἡμῶν τρέφεται σῶμα, καὶ ζητεῖ πρὸς ἐπικουρίαν τὸ συγγενές· ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ λόγῳ τῷ θεῷ πρὸς εὐεξίαν ἀδρόνεται τὴν πνευματικὴν· αἱ μὲν γὰρ ἀπὸ γῆς τροφαὶ τὸ συγγενές τρέφουσι σῶμα· αἱ δὲ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ νεуроῦσι τὸ πνεῦμα. Τροφὴ νοῦ, ὁ λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, καὶ ἄρτος πνευματικός, στηρίζων ἀνθρώπου καρδίαν, κατὰ τὸ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν ὑμνούμενον· τοιαύτας δὲ εἶναι φαμεν καὶ αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀγγέ-
λων τὰς τροφάς.

Ἐδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης.

(A f. 74 b, H f. 227) Ἄλλ', ὃ κακοῦργε, καὶ πονηρὲ, καὶ αἰτιήριε, πῶς ἐτάλμισας τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς κτίσεως δεῖξαι πάσας βασιλείας, καὶ εἰπεῖν, ὡς Ταῦτα πάντα ἐμὰ ἐστὶ· νῦν οὖν εἰ πᾶσιν προσκυνηsaί μοι, σοὶ δώσω; Πῶς ἐπαγγέλλῃ τὰ μὴ σά; Τίς σε κατέστησε κληρονόμον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας;

¹ Psal. ciii, 15.

(1) Animadvertite Cyrilli doctrinam de divina potentia transformandi rei alicujus naturam in diversam aliam; quod etiam ad dogma eucharisticae trans-

A V. 3. Dixit autem illi diabolus, etc.

Deinde accedit tentator Satanas, auxiliarem veluti improbitatis suae famis passionem fore sperans. Saep enim hic praevalet, dum nostras infirmitates suarum sumit insidiarum aggressionumque adiutrices. Existimavit ipsum protinus accursorum quo paratos panes videret. Dixit igitur: « Si Filius Dei es, dic ut hic lapis panis fiat. » Accedit, inquam, egi vulgari homini et sanctorum uni: neque tamen suspitione **152** carebat, num is forte esset Christus. Qua ratione itaque id cognoscere nititur? Cogitavit divinae potentiae effectum opusque esse, naturalis rei alicujus in aliud quid sibi extraneum transformationem. Nam talium factor est et immutator Deus. Si ergo, inquit, id patriverit, prorsus hic ille est qui adversus potentiam meam venturus exspectatur. Quod si minime hanc transformationem fecerit, res mihi cum homine est, motum abjicio et periculo liberor. Propterea Christus, utpote bellum insidiarum conscius, neque lapidem immutavit, neque se id agere posse aut velle negavit; sed et illum tanquam importunum, et rem tanquam supervacuum repulit, dicens: « Haud solo pane vivet homo; » id est, si Deus vim homini tribuerit, poterit ille cibo abstinere, et tamen vivere, sicuti Moyses atque Elias, qui verbo Dei vixerunt impasti quadraginta diebus. Si ergo vivi absque pane potest, cur ego ex lapide panem faciam? Neque ergo dicit, Non queo, ne suam potentiam negat; nec ait, Possum, ne ille agnoscens quod Deus esset, cui soli haec omnia sunt possibilia, ab eo recederet. — Et tu mecum considera hominis in Christo naturam, quae gulosi Adami culpam repellit. Eo in Adamo victi fuimus, abstinence in Christo vincimus. — Terrenis frugibus terrenum nostrum alitur corpus, quod homogeneae rei adiutorium exquirat; rationalis autem anima divino verbo ad spiritalem habitudinem bonam roboratur. Nam quae sunt de tellure alimenta, cognatum sibi nutriunt corpus; superna autem de caelo spiritum roborant. Mentis alimonia est verbum Dei, panisque spiritualis qui hominis cor confirmat, sicut in Psalmorum libro cantatur¹. Tales esse dicimus ipsorum etiam sanctorum angelorum cibos.

V. 5. Ostendit illi omnia regna orbis terrarum.

Sed heus tu malefice, et improbe, et **153** flagitiose, quomodo ausus es rei omnis creatrix Domino cuncta regna demonstrare, se dicere, Omnia haec mea sunt; quae, si nunc prociendes me adoraveris, tibi dabo? Quomodo quae tua non sunt promittis? Quis te heredem regni Dei constituit? Quis tibi terra-

substantiationis valet. Idem sentiebat Baptista cum ait: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.

rum orbem subiecit? Fraudulenter hæc tibi vindicias; redde igitur humanato Filio, cunctorum Domino. Audi quid de te dicat Isaias propheta: « Nunquid et tibi paratum est regnare? vallem profundam, ignem et sulphur ac ligna posita; furor Domini, sicut vallis sulphure succensa ». Qui autem sortis tux loco habes inextinguibilem flammam, cur rerum omnium regi tua promittis? Sperabas adoratorem habere quem omnia tremunt, quem laudant Seraphim cunctæque angelicæ virtutes? Scriptum est enim: « Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli serves. » — Quasi intima illius contingens, hoc tempestive præceptum protulit. Namque ante suum adventum, universum ille irriverat fraude mundum: ille ubique adorabatur. Verumtamen Dei lex, pellens illum de occupato fraudulenter imperio, unum suapte natura vereque Deum adorare jussit, eique soli cultum exhibere.

V. 9. Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum.

Tertiam admoveat tentationem diabolus, vanam gloriam, « Mitte te deorsum » inquit, ad deitatis demonstrationem. Sed enim haud eum elatione transversum egit; ipse potius nunc etiam scopo aberravit. « Dictum quippe est, inquit Christus, Non tentabis Dominum Deum tuum. » Equidem haud tentantibus Deus opem suppeditat, sed credentibus in eum. Non enim quia Deus nos clementia sua dignatur, idcirco ostentationi indulgere debemus. Insuper nunquam Christus tentantibus se miraculum edidit: « Generatio, siebat, prava signum querit, et signum non dabitur ei ». Idem nunc sibi dictum audiat 156 tentator Satanus. Nos ergo in Christo vicimus. Qui autem ab Adam olim victor discessit, nunc pudore suffusus recessit, ut nos ipsum pedibus suppositum teneamus. Cum enim Christus vicit, tunc nobis quoque vincendi vim tradens, « Ecce doli, inquit, vobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et universam inimici potentiam ». »

V. 10. Scriptum est enim: Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te.

Cerne quam malitiose constat Scripturarum usu Domini gloriam delere, quasi is angelico auxilio egeat, et quasi impingere eum necesse sit, nisi ei angeli præsto fuerint. Atqui non de Christo dicta fuit psalmi sententia; namque angelis non eget Dominus. Porro pinnaculum fabrica erat quaedam celsissima, juxta templi latus exstructa. — Male nonnulli referunt psalmum (xc, 9) ad Domini personam, versiculos seriatim legentes sic: « Quia tu,

A Τίς ὑπάταξί σοι τὴν ὀπ' οὐρανόν; Ἐξ ἀπάτης ἤρπασας· οὐκοῦν ἀπόδος ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ τῷ πάντων Δεσπότη· ἄκουε τί φησὶν ὁ προφήτης Ἰσαίας περὶ σοῦ· « Μὴ καὶ σοὶ ἡτοιμάσθῃ βασιλεύειν; φάραγγα βαθεῖαν, πῦρ καὶ θεῖον καὶ ξύλα καίμενα· ὁ θυμὸς Κυρίου ὡς φάραγξ ὑπὸ θεῖου καιομένη. » Ὁ δὲ κλέρον ἔχων τὴν ἀδοξαστον φιλότα, πῶς τῷ βασιλεῖ τῶν ὧν ἐπαγγέλλεις τὰ αὐτοῦ; Προσεδόκησας ἔχειν προσκυνητὴν ἐν τρέμει τὰ σύμπαντα, καὶ δοξολογοῦσι τὰ Σεραφίμ καὶ πᾶσαι αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις; Γέγραπται· « Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις (1). » — (B f. 47 b) Ἀπώμενος ὥσπερ τῶν σπιδάγγων αὐτοῦ, ταύτην παρεκόμενεν εὐκαίρως τὴν ἐντολὴν· πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, πᾶσαν ἐκλάνησε τὴν ὀπ' οὐρανόν· αὐτὸς ἦν ὁ πανταχοῦ προσκυνούμενος· ὁ δὲ γε τοῦ θεοῦ νόμος ἔξω τιθεὶς αὐτὸν τῆς ἐξ ἀπάτης αὐτῷ πεπορισμένης ἀρχῆς, ἐν τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὄντι θεῷ προσέταξε προσκυνεῖν, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖν.

Εἰ ὁ Υἱὸς αἰ τοῦ Θεοῦ, βῆλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω.

(A f. 75 b, B f. 47 b, H f. 230) Τρίτην πείραν ὁ διάβολος προσάγει τὴν τῆς κενοδοξίας· « Βῆλε σεαυτὸν κάτω, » λέγων, εἰς ἐπίδειξιν τῆς θεότητος· ἀλλ' οὐ κατήνεγκε διὰ τῆς ἐπάρσεως, ἀλλ' ἔξω βέβληκε καὶ εἰς τοῦτο σκοποῦ· « Εἰρήται γὰρ, φησὶ, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν θεόν σου. » Οὐ γὰρ τοὺς πειράζουσι χαρίζεται ὁ θεὸς τὰς ἐπικουρίας, ἀλλὰ τοὺς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· οὐ γὰρ οἱ φειδοῦς ἡμεῖς ἀξιοί, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐπιδεικνύμεν ὀφειλομέν. Πρὸς τοῦτοις οὐδέποτε Χριστὸς τοὺς πειράζουσιν αὐτὸν ἐδίδου σημεῖον· « Γενεὰ γὰρ, φησὶ, πονηρὰ σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. » Τοῦτο καὶ νῦν ἀκούετω πειράζων ὁ Στανᾶς. Οὐκοῦν νενικήκαμεν ἐν Χριστῷ· καὶ ὁ ποτε κρατήσας ἐν Ἀδάμ, ἀπῆλθε κατησχυμένος, ἐν ἡμεῖς ὁπὸ πίδας ἔχωμεν αὐτόν. Ὅτε γὰρ νενίκηκεν ὁ Χριστὸς, τότε καὶ εἰς ἡμᾶς παραπέμπων τὸ δύνασθαι νικᾶν, « Ἰδοὺ δέδωκα, φησὶν, ὁμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφειον, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

Γέγραπται γὰρ, οἱ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐνταλεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε.

D (B f. 47 b) Ὅρα δὲ πῶς κακοῦργως πειράται διὰ τῆς χρήσεως τῶν Γραφῶν καθελὼν τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, ὡς δεομένου ἀγγελικῆς βοηθείας· ὡς μιλῶντος προσέκτειναι, εἰ μὴ ἀγγελοι αὐτῷ βοηθεῖεν. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰρηται ἡ χρήσις τοῦ φαινοῦ· οὐδὲ γὰρ δεῖται ἀγγέλων Δεσπότης. Τὸ δὲ περὶ γίον, οἰκοδόμημα ἦν ὑψηλὸν ἀγαν, παρακοδομημένον τῇ πλευρᾷ τοῦ ἱεροῦ. — (A f. 75 b, H f. 230 b) Ἀναφέρουσι μόντοι κακῶς τινες τὸν φαι-

153. xxx, 33. 154. Matth. xii, 30. 155. Luc. x, 19.

(1) Hic interseritur apud D. Thomam in Catena: « CYRILLUS. Qualiter autem, si, secundum hæreticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen infer-

retur adversus eos, qui servierunt creaturæ et non Creatori, si Filium secundum eos creaturam existentem colimus tanquam Deum? »

μὴν (1) εἰς τὸ τοῦ Κυρίου πρόσφυγον· καὶ τοὺς στί-
χους συνάπτουτες, οὕτως ἀναγινώσκουσιν· «Ὅτι σὺ,
Κύριε, ἡ ἐλπίς μου, τὸν Ὑψιστον ἔδου καταφυγὴν
σου.» Θεοὶ γοῦν ὅτι ὁ Κύριος καταφυγὴν ἔχει τὸν
Ὑψιστον, δηλονότι τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα. Γέγονε δὲ
πρόφασις αὐτῶν τῆς τοιαύτης ἐννοίας ὁ Σατανᾶς·
αὐτὸς γὰρ οὕτως νενόηκε τοὺς στίχους, εἰπὼν· «Εἰ
Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν χάτις. Γέγραπται
γάρ, ὡς τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐνταλεῖται περὶ σου.»
Συκοφαντῆς γὰρ ὑπάρχων καὶ πλάνος ὁ Σατανᾶς,
καὶ τὰ περὶ ἡμῶν εἰρημένα αὐτῷ προσάπτει τῷ
προσώπῳ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἄλλ'
ἡμεῖς οὐχ οὕτως νοοῦμεν, ὡς νοεῖν ἔδει τῷ Σατανᾶ·
εἰ δὲ οὕτως νενόηκασιν Ἀρειανοί, θαυμαστὸν οὐδὲν
ἀκολοθεῖσι γὰρ τῷ ἰδίῳ πατρὶ, ὃς ψεύστης ἐστὶ,
καὶ ἀλήθεια ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶ, κατὰ τὴν τοῦ Σω-
τῆρος φωνήν· εἰ γὰρ ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ἀλήθεια τὸ
τοιούτου, ἔλπιθα μὲν ἡμεῖς τὸν Χριστὸν πεποιήμεθα,
αὐτὸς δὲ καταφυγὴν ἔχει τὸν Πατέρα· οὐκοῦν βοή-
θουμένην προστατεύαμεν, Σωτῆρα καλοῦμεν τὸν
παρ' ἐτέρου σωζόμενον. Οὐκ ἐστὶ ταῦτα, μὴ γένοιτο.
Λέγομεν γοῦν τοῖς οὕτω φρονεῖν εἰσθόσιν· Ἐτέραν
ἡμῖν ἀναγγέλλετε πλάνησιν· ἔξω τῆς βασιλικῆς καὶ
εὐθείας ἔρχεσθε τρίβου· εἰς ἀνάσθας καὶ βόθρους
πίπτετε· τῆς ἀληθείας ἐκπεπρωμένοι· ἴσως ἐστὶ κατὰ
πάντα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς· χαρακτὴρ τῆς ὑποστά-
σεως αὐτοῦ· Ὑψιστος καθὰ καὶ ὁ Πατὴρ. Ὁ μὲν οὖν
Σατανᾶς τοῦτους ἐγρήσατο τοὺς στίχους (2) ὡς ἐπ'
ἀνθρώπου κοινοῦ τοῦ Σωτῆρος· ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν
ὅλος σωτὴς, καὶ κατεσκαυμένην ἔχει τὴν διάνοιαν,
οὐ συνῆκε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, ὅτι ὁ φιλῶν
ἐκ προσώπου παντὸς δικαίου, εἰρηται βοθημένον
ὅν τοῦ Ὑψίστου, ὅντος Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ· ἠγνόησε
τε πρὸς τοῦτον, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ λόγος γέγονεν ἄν-
θρωπος, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ οἰκονομικῶς πειραζόμενος.
Ὁ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ὡς ἐπ' ἀνθρώπου κοινοῦ, ἡ
καὶ ὡς ἐπ' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρηθεῖαι τοὺς
λόγους ἐπαλάμβανεν· ἀποπνέοντες τοὺς εἰδότες ἀκρι-
βῶς τὸ μυστήριον, καὶ πεπιστευότες ὅτι Θεὸς ἐστὶ
καὶ Υἱὸς Θεοῦ, καὶ ὅτι δι' ἡμᾶς καὶ ἡμᾶς γέγονεν
ἄνθρωπος, ὑπονοεῖν περὶ αὐτοῦ τοὺς στίχους εἰρη-
θεῖαι. Οὐχ ἄρμόζει τοῖνον τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος
τὸ λέγεσθαι· «Τὸν Ὑψιστον ἔδου καταφυγὴν σου.»
Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν Ὑψιστος, ἡ πάντων καταφυγὴ, ἡ
πάντων ἐλπίς, ἡ πάντα ἰσχύουσα τοῦ Πατρὸς δεξιὰ·
καὶ τις αὐτὸν καταφυγὴν θεῖο, οὐ προσελεύσεται
πρὸς αὐτὸν κακὰ· αὐτὸς γὰρ ἐνταλεῖται τοῖς ἀγγέ-
λοις, λειτουργικοῖς οὖσι πνεύμασιν, ὅπως φρουρῶσι
τὸν δίκαιον. Ὅσπερ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες (3),
ὅταν ἴδωσιν ὁδὸν τραχείαν καὶ δύσθετον, ἀρπάζου-
σιν εἰς χεῖρας τὰ βρέφη, μὴ πως ἀδικηθῇ τρυφε-
ρὸν ἔχοντα τὸν πόδα, καὶ ὅπως διὰ σκληρὰς ὁδοῦ
βῆναι δυνάμενα, οὕτως καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις
τοὺς ὁδῶν πορεύει ἰσχύοντες, νηπιονεπὴν δὲ πως

A Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium
tuum. » Ajunt ergo Dominum habere refugium
suum Altissimum, id est residentem in caelis Pa-
trem. Causa autem hujusmodi est illis Satanas, qui
ita versiculos intellexit, cum ait : « Si Filius Dei
es, mitte te deorsum. Scriptum est enim : Angelis
suis mandabit de te. » Nam cum sycophanta deco-
ptorque sit Satanas, ea quae de nobis dicta fuerunt,
ipsi accommodat personam Servatoris omnium no-
strum Christi. Verumtamen nos haud ita in-
telligimus ut Satanas solet. Quod si ita intellexe-
runt Ariani, nil mirum ; sequuntur enim patrem
suum, qui mendax est, et veritate caret, iuxta Ser-
vatoris effatum²². Nam si, ut isti volunt, ita se res
haberet, nos quidem spem nostram in Christo col-
locavimus ; ipse autem refugium habet Patrem : ex
quo sequitur ut ad egestem auxilio confugerimus,
et Servatorem appellemus eum qui ab alio servatus
est. Verum haec non ita se habent ; abisti ! Dicimus
ergo his qui ita sentire solent : Ecce **155** alterum
vestrum nobis demonstrat errorum : extra regiam
rectamque viam gradimini, in spinas foveasque
deciditis, a veritate devii. Aequalis est per omnia
Patri Filius, figura substantiae illius, Altissimus
aeque ac Pater. Satanas ergo his usus est versiculis
ceu si cum Servatore ageret tanquam vulgari ho-
mine. Cum sit enim totus tenebrosus, et mentem
obscuratam gerat, non intellexit dictorum verbo-
rum vim ; nempe quod psalmus in persona cuiusvis
justi dictus fuerit ab illo Altissimo adjuti, qui Deus
caelorum est. Nescivit insuper Deum Verbum fa-
ctum fuisse hominem, ipsumque adeo esse qui tunc
ex dispensationis ratione tentabatur. Diabolus ergo,
ut dixi, tanquam de communi homine, vel certe de
uno aliquo sancto propheta, verba illa dicta es-
se putavit. Porro absurdum esset nos accurate myste-
rium jam edoctos, credentesque ipsum Deum esse
Deique Filium, et pro nobis aeque ac nos factum
hominem, existimare dictos de ipso fuisse illos ver-
siculos. Haud igitur Servatoris personae quadrant
verba : « Altissimum posuisti refugium tuum. »
Ipse est enim Altissimus, omnium refugium, om-
nium spes, omnia potens dextera Patris : quem
si quis refugium suum posuerit, mala ad eum non
accident. Etenim ipse imperat angelis, qui sunt
ministratorii spiritus, ut justum custodiant. Nam
sicuti carnales patres, cum viam asperam diffi-
cilemque aspexerint, infantulos suos manibus sustol-
lunt, ne forte tenelli illorum pedes ledantur, qui
nondum vix duriliem ferre queunt, sic etiam intel-
lectuales potentiae eos qui nondum labores durare
valent, quia puerili adhuc animo sunt, non sinunt
eos supra vires fatigari, sed omni eripiant tenta-
tione.

²² Joan. viii, 44.

(1) Locus hic vel desumptus fuit a Cyrillo ex suo
in psal. xc Commentario (supra t. II) ; vel ex hoc
loco vice versa illuc translatus.

(2) Lege rursus Cyrillum ad psal. xc.

(3) Adhuc adi Cyrillum ad psal. xc.

τῆς δεινότητος ἔχοντας, οὐκ ἴσμεν πνεῦν ὁμῶς δύναμιν, ἀλλὰ παντός ἐξέλκουσι πειρασμοῦ (1).
 V. 14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in A Galilaeam. *Καὶ ἀπεστρέψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν.*

Omisso urbium incolatu, desertis in locis 156
 versabatur. Ibi jejunavit, tentatusque a diabolo est; ibi pro nobis vicit; ibi capita draconum contrivit; ibi, ut ait beatus David⁴⁴, inimici frameae defecerunt in finem, et urbes sunt destructae, id est, illi qui turrium urbiumque instar erant. Ergo Satana superato, atque in seipso coronata hominis natura spoliis de illo relatis, reversus est in Galilaeam cum virtute Spiritus, operandi potentia utens, plurima edens miracula, multamque sui admirationem excitans. Miracula vero operabatur, non accepta exterius donataque sibi a Spiritu gratia, sicuti ceteris sanctis eveniebat, sed ipse potius exsistens naturalis verusque Dei Patris Filius, et eorum, quae hujus propriis sunt, haeres. Namque et ipsi aiebat: « Omnia mea, tua sunt, et tua, mea; et glorificatus sum in eis⁴⁵. » Glorificatus est igitur, tanquam virtute et efficacia propria utens illa, quae est Spiritus sibi consubstantialis.

V. 16. Et venit Nazareth. Et intravit in synagogam.

Quoniam deinceps oportebat notum se constituere illis Israelis, et incarnationis illucescere mysterium his qui illud ignorabant, et quod ipse unctus fuisset a Deo Patre ob mundi salutem; prudentissime hoc quoque agit. Primis autem hoc ante alicuius beneficium largitur popularibus suis Nazareti, quos inter fuerat nutritus, secundum carnem videlicet. Ergo synagogam ingressus, sumit librum ad legendum; coque aperto, prophetiam deligit sententiam quae mysterium de ipso loquebatur. — Manifestissime vero in his dictis ipse prophetae vocis aiebat, se hominem factum iri et venturum ad salvandum orbem terrarum. Namque unctum fuisse haud aliter dicimus Filium, quam quatenus caro factus erat, id est aequae ac nos homo constitutus. Jam cum ipse Deus simul et homo sit, idem Spiritum divinitus donat creaturae, idemque a Deo Patre ipsummet recipit humanitas, qui tamen creaturam omnem sanctificat; 157 quandoquidem et ex sancto Patre explenduit, et ex ipso profusum Spiritum in supernas virtutes tanquam proprium inmittit, tum etiam in illos qui adventum ejus cognoverunt.

V. 18. Spiritus Domini super me; propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, etc.

Manifesto his verbis demonstrat, se examinationis demissionem et humilitatem, et ipsum Christi nomen atque officium nostri causa excepisse. Namque ait: Spiritus, qui mihi naturaliter inest propter

Πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

(A f. 77, H f. 234 b) Ἀπὸ τῆς ἐν ταῖς πόλεσι διατριβᾷ, ταῖς ἐρήμοις ἐνηλλίζετο· ἐκεῖ νενήστευκε πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐκεῖ νενίκηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκεῖ συνέτριψε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων, ἐκεῖ, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ, τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαὶα εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθήρηται, τοῦτέστιν ὡς πόργοι καὶ πόλεις ὄντες· κατενυμεγέθησας τοῖνυν τοῦ Σατανᾶ, καὶ στεφανώσας ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τοῖς κατ' ἐκείνου βραβείοις, ὁπίστρεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, ἐνεργείᾳ τε καὶ δυνάμει χρώμενος, πλείστας τε θεοσημείας ἀποτελῶν, καὶ πολλὰ τὸ θαῦμα παραχόμενος. Εἰργάζετο δὲ τὰς θεοσημείας, οὐκ ἔξωθεν καὶ πεπορισμένην τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν λαβὼν, καθὰ καὶ ὁ τῶν ὁγίων χορὸς, ὑπάρχων ἐν μᾶλλον φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ κληρὸν ὄντων ἔχων τὰ αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἔφη πρὸς αὐτὸν, ὅτι: « Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. » Δεδόξασται τοῖνυν ὡς ἰδὲ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ χρώμενος τῇ τοῦ ὁμοουσίου Πνεύματος.

Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν.

(A f. 77, H f. 235) Ἐπειδὴ ἐχρῆν λογικὴν ἔμφανη αὐτοῦ καταστήσῃ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐκλάμψαι μυστήριον τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸ, καὶ ὅτι κείμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς σωτηρίαν τῆς ὑπὸ οὐρανῷ, πανσόφως καὶ τοῦτο οἰκονομῶν· χαρίζεται δὲ τοῦτο πρὸ γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐν Ναζαρέτ, οἷς καὶ συνετέρεθαι· καθὰ γὰρ φημι τὴν σάρκα. Εἰσελθὼν τοῖνυν ἐν τῇ συναγωγῇ, δίδεται βιβλίον εἰς ἀνάγνωσιν· καὶ ἀνοίξας, προφητικὴν ἐπελίζετο βῆσιν, τὸ περὶ αὐτοῦ λαλοῦσαν μυστήριον. — Ἐναργέστατα δὲ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ λέγων διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ὡς καὶ ἐνανθρωπήσας καὶ ἀπλῆστα διασώσων τὴν ὑπ' οὐρανῷ· κειρίσθαι γὰρ οὐχ ἑτέρως φαμὲν τὸν Υἱόν, πλὴν ὅτι κατὰ τὴν σάρκα γενόμενον θελονότι καθ' ἡμᾶς καὶ ἐνανθρωπήσαντα· Θεὸς γὰρ ὑπάρχων ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος, ὁ αὐτὸς δίδωσι μὲν θεϊκῶς τὸ Πνεῦμα τῇ κτίσει, δέχεται δὲ αὐτὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὁ πᾶσαν ἀγιάζει τὴν κτίσιν, D ὅτι καὶ ἐξ ἁγίου Πατρὸς πεφηνός, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ προχόμενον Πνεῦμα καὶ ταῖς ἀνὰ δυνάμειν ἐνείας ὡς αὐτοῦ, καὶ προσετί τοῖς ἐπαγγελουμένοι αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν.

Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὰ, ὃ ἐνεκεν ἐχρισθὲ με, ἐνέγγαλξασθαι πτωχοῖς ἀνέσταλκέ με, κ. τ. λ.

(B f. 50) Σαφῶς διὰ τούτων δηλοῖ, ὡς τὸ τῆς κενώσεως ὑφαιμένον, καὶ ὑποθετικῶς, καὶ αὐτὸ τὸ Χριστὸς ὁνομά τε καὶ πρᾶγμα δι' ἡμᾶς καταδέχεται. Τὸ γὰρ Πνεῦμα, φησὶν, ὅπερ ἐστὶ φυσικῶς ἐν ἐμοὶ

⁴⁴ Psal. ix, 7. ⁴⁵ Joan. xvii, 10.

(1) Animadverto de custodibus hominum angelis Cyrilli testimonium.

διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος, τοῦτο ἐπ' αὐτὴν παραγέγονεν καὶ ἐξῶθεν· ὥσπερ καὶ ἐν Ἰορδάνῃ ἐν εἰβει περιστέρῳ ἐπιφοίτησεν, οὐχ ὥς μὴ ὑπάρχον ἐν ἑμοί, ἀλλ' οὐ εἰνεκεν ἐχρίσθαι με. Τίνας δὲ εἰνεκεν χρισθῆναι προσέλετο; Ἡμῶν τῶν ἐρήμους γενομένων τοῦ Πνεύματος διὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀπέφασιν, ὅ· «Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα.» — Ταῦτα ὁ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ Λόγος φησί· Θεὸς γὰρ ὢν ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ δι' ἡμᾶς ἀνθρώπους ἀτρέπτως γεγωνῶς, μεθ' ἡμῶν κέχρισται τῷ ἑλαίῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως, τοῦ Πνεύματος αὐτῷ παρὰ τὸν Ἰορδάνην ἐπιφοιτήσαντος ἐν εἰβει περιστέρῳ. Πάλαι μὲν γὰρ συμβολικῶς ἐχρίοντο βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἁγιασμοῦ τινα μετοχὴν ἐκ τοῦτου κερδαίνοντες· ὁ δὲ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, τῷ νοητῷ τῆς ἀγαλλιᾶσεως ἑλαίῳ, καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσει· ἐχρίσθη· τοῦτο ἡμῖν λαμβάνων, οὐχ ἑαυτῷ· καὶ γὰρ ἀποστάντος τοῦ Πνεύματος, καὶ μὴ καταμείναντος ἐν ἡμῖν διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκα, πένθος ἦν πλήρης ἡ γῆ, ὅτε μετουσίας δοτερῆμίν Θεοῦ. — (B f. 50 b) Ἐχέρυζε δὲ καὶ αἰχμαλώτους ἀφῆσιν, ἦν καὶ ἐνήργησε, δέσας τὸν λοχυρὸν τὸν τυραννικῶς καταδυναστεύσαντα τοῦ γένους ἡμῶν Σατανᾶν, καὶ τὰ σκεῦα αὐτοῦ διαρκέσας ἡμᾶς.

(A f. 77, H f. 235 b) Ὡσπερ μέντοι τὸ, ἐχρίσθαι με, τῇ ἀνθρωπότητι πρέπει· χρίσται γὰρ οὐχ ἡ θεία φύσις, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν ὁμογενές· οὕτω καὶ τὸ, ἀποσταλέναι με, τῷ ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ. — (A f. 77 b, H f. 236) Καὶ τοὺς πάλαι τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου ἀγλὴν ἔχοντας εἰς καρδίαν, λαμπροὺς ἀπέφηνεν, οἳ τις δικαιοσύνης ἥλιος ἀνίσχων, καὶ υἱὸς ἀποφῆνας οὐκ ἐνι νυκτὶ καὶ σκότῳ, ἀλλὰ φωτὶ καὶ ἡμέρᾳ, κατὰ τὴν Παύλου φωνή· καὶ οἱ τυφλοὶ ὄντες· ἐτύφλωσε γὰρ πρὸς καρδίαν αὐτῶν ὁ ἀποστάτης· ἀνέβλεψαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ καθὼς φησιν Ἡσαίας, γέγονεν αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς· τούτοις, οἱ ἀμαθεῖς γεγύνασι σοφοί· οἱ ποτε κλωνόμενοι τὰς τῆς δικαιοσύνης ἐργασίας ἐδόξω. Φησὶ δὲ πάλαι πρὸς αὐτὸν τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ· «Δίδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἰδῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδαιμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει·» Ἀπῆκετο γὰρ ὁ Μονογενὴς εἰς τὸνδε τὸν κόσμον, καὶ τοῖς ἐκ γένους, τούτοις τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἐξ αὐτῶν γὰρ πῆφνε τὸ κατὰ σάρκα· τὴν καινὴν δέδωκε διαθήκην, τὴν πάλαι προηγγελμένην διὰ φωνῆς προφητῶν· ἐνήστεργε δὲ καὶ τοῖς ἰδῶσι τὸ θεῖον τε καὶ οὐράνιον φῶς· καὶ τοῖς ἐν ᾧ τοῦ πνεύματος πορευθεῖς ἐκέρυξε, καὶ τοῖς καθειργμένοις ἐν οἴκῳ φυλακῆς ἐπαφάνη, καὶ πάντας ἀνήκε δεσμῶν καὶ ἀνάγκης. Ταῦτα δὲ πῶς οὐκ ἂν ἔχοι σαφὴ τὴν ἀποδείξιν τοῦ, ὅτι καὶ Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Χριστός;

Τί δὲ τὸ ἀποσταλεῖν· τεθραυσμένους ἐν ἀφῆσι; Τὸ ἐλευθέρους ἐκπέμψαι, οὓς συνέθραυσε νοητῶς ραβδίζων ὁ Σατανᾶς. Τί δὲ τὸ κηρύξαι· ἐναυτὸν Κυρίου;

unitatem substantiae ac deitatis, is, inquam, in me exterius supervenit: sicut etiam apud Jordanem sub columbae specie descendit; non quia in me non esset, sed quatenus unxit me. Cur autem ungi voluit? Nempe quia nos deserti eramus a Spiritu ob antiquam illam sententiam: «Non permanebit Spiritus meus in his hominibus, quia caro sunt». — Haec ab humanato Dei Verbo dicuntur. Verus enim Deus ex Deo Patre, et propter nos hominem mutatione factus, nobiscum unctus est oleo exultationis, Spiritu in eum sub columbae specie apud Jordanem convolante. Olim sane symbolice ungebantur reges ac sacerdotes, qui indidem quendam sanctificationis partem nanciscebantur. Sed hic nostri causa homo factus, intellectuali exultationis oleo, et ipso Spiritu adventu unctus fuit; rein hanc non sibi, sed nobis accipiens. Etenim cum a nobis avolasset Spiritus, neque in nobis permanisset, quia caro eramus, lectus terram occupabat, quae Dei participatione carebat. — Praedicavit etiam captivis remissionem, vinciens fortem et tyrannice generi nostro dominantem Satanam, ejusque vasa, nempe nos, rapiens.

Sicut verba unxit me humanitati convenient: ungitur enim non divina natura, sed id quod nobis cognatum est: ita etiam verba misit me humane conditioni reputanda sunt. — Et illos, qui olim diaboli tenebris obscuratum cor habebant, **158** splendidos fecit, sol veluti justitiae oriens; eoque haud jam diutius noctis ac tenebrarum filios, sed lucis atque diei praeiitit, juxta Pauli dictum⁹⁹. Et qui caeci erant, quorum corda scilicet apostata ille excaverat, lumen viderunt, veritatemque agnoverunt; atque, ut ait Isaias¹⁰⁰, tenebrae illis in lucem versaerunt, id est rudes facti sunt sapientes; et qui illacenus erraverant, justitiae vias cognoverunt. Dicit autem alicubi etiam Filius Pater: «Veni te in saeculus generis, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, et educeres de vinculis alligatos, et de domo carceris sedentes in tenebris¹⁰¹.» Venit enim Unigenitus in hunc mundum, et iis qui de genere erant, id est de Israelis sanguine, ex quibus carnaliter est ortus, novum saeculus tradidit, antiquitus jam prophetarum voce promissum. Misit quoque ethnicis divinum et caeleste lumen: quin etiam spiritibus in erebo conclusis profectus illuc praedicavit, et carcere detentis apparuit, cunctosque necessitatis vinculis expedit. Quidni vero haec manifeste demonstrant, et Deum et ex Deo naturaliter esse Christum?

Quid est autem dimittere contractos in remissionem? Nempe liberos abire jubere, quos spiritaliter contriverat flagellans Satanas. Quid rursus erit

⁹⁹ Gen. vi. 3. ¹⁰⁰ I Thess. v. 5. ¹⁰¹ Isa. xlii. 16.

¹⁰² Ibid. vi. 7.

annum Domini acceptabilem predicare? Nempе A
 suum nuntiare adventum, tempusque Domini, id
 est Filii, adesse. Vere enim acceptabile tempus
 illud fuit, quo pro nobis crucifixus est Christus:
 quippe tunc acceptabiles Deo Patri evasimus, ab illo
 oblati. Unde aiebat: «Cum exaltatus fuero de terra,
 omnes traham ad meipsum²².» Ecce autem post
 triduum revixit, calcata mortis potentia. Deinde
 discipulis coram aiebat: «Data est mihi omnis po-
 testas,²³ et reliqua²⁴. Acceptabilis itaque ille om-
 nino annus quo in ejus familiaritatem sortito recepti
 fuimus, peccato per baptismum sanctum absterse,
 divinæque ejus 159 naturæ communicavimus per
 Spiritus sancti participationem. Vel acceptabilis
 annus dicendus, quo gloriam suam manifestavit
 miraculis humanam orationem excedentibus. Liben-
 ter sane exceperimus salutis ab eo datæ tempus, quod
 etiam sapientissimus Paulus inuit dicens: «Ecce
 nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis²⁵;»
 cum pauperes, qui cujuslibet boni inopia jamdiu
 laborabant, sine spe, sine Deo in mundo (erant
 autem hi ethnici), de in cum divites facti sunt,
 divinumque et cœlestem lucrati sunt thesaurum,
 evangelicam videlicet salutarem doctrinam; ejus
 gratia facti sunt regni cœlorum participes, sancto-
 rum consortes, rerumque quæ mentem sermonem-
 que excedunt hæredes. «Oculus enim non vidit,
 ait Scriptura, neque auris audivit, neque in cor
 hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui dili-
 gent illum²⁶.» Vel fortasse etiam pauperibus spi-
 ritu donatam hic ait sermo evangelicus abundantem
 Christi charismatum subministrationem.

Confractos autem corde dicit debiles et instabilem
 mentem habentes, et qui cupiditatum impetum
 sustinere non valent, sed ita ab his arripiuntur,
 ut captivi videantur. His medelam remissionemque
 promittit. Quibus cum cæci sint, visum etiam con-
 fert. Reapse enim qui creaturam præ Creatore
 colunt, «et ligno aiunt, Pater meus es tu; et
 lapidi, Tu me genuisti²⁷,» proindeque naturalem
 verumque Deum non agnoscunt, quidni cæci sint,
 divinoque et intellectuali lumine cassum cor habeant?
 His immittit Pater veræ Dei notitiæ lumen. Vocati
 enim per fidem fuerunt, et Deum cognoverunt, vel
 potius ab ipso sunt agniti: et cum noctis ac tene-
 brarum filii essent, lucis filii evaserunt. Namque
 ipsis illuxit dies, sol justitiæ se extulit, splendi-
 dusque exortus est lucifer. Ceteroqui nihil est mo-
 lestum, si etiam Israelitis cuncta dicta accommo-
 dentur. Quippe pauperes erant, et confracti corde,
 et quasi captivi atque obtenebrati. Non enim erat
 in terra qui bonum 160 faceret, nemo, ne unus
 quidem; sed «omnes declinaverant, simul inutiles

A δεκτόν (1); Τὸ τὴν αὐτοῦ εὐαγγελισθῆαι παρουσίαν,
 τὸ τὸν καιρὸν ἐνστήναι τοῦ κυρίου, τοῦτέστι τοῦ
 γινοῦ· δεκτός γὰρ ἐνιαυτός, καθ' ὃν ἐσταυρώθη Χρι-
 στός ὑπὲρ ἡμῶν· δεκτοὶ γὰρ τότε γεγόναμεν τῷ
 θεῷ καὶ Πατρὶ καρποφορήσαντες δι' αὐτοῦ. Διὸ
 εἶπεν· «Ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκίσω
 πρὸς ἐμαυτὸν.» Καὶ γοῦν ἀνεβίβη τρίτημος, πατήσας
 τοῦ θανάτου τὸ κράτος. Ἐἴτα τοῖς μαθηταῖς προ-
 ερῶναι· «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία,» καὶ τὰ ἐξῆς.
 Δεκτός οὖν ἐνιαυτός ἐκεῖνός του πάντως, καθ' ὃν
 εἰσεδέχθημεν τὴν πρὸς αὐτὸν λαχόντες οἰκισίαν,
 ἀπονομήμενοι τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτί-
 σματος· καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως γενόμενοι
 κοινωνοὶ, διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἔγουν
 δεκτός ἐνιαυτός, καθ' ὃν περανέρωκε τὴν δόξαν αὐ-
 τοῦ, διὰ τὰς (Codd. τῆς, sed malui τὰς) ὑπὲρ λόγον
 θεοσημείας. Ἐδεξάμεθα γὰρ ἀσμένως τὸν τῆς παρ'
 αὐτοῦ σωτηρίας καιρὸν, ὃν δὴ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος
 καταμνησκυμεν λέγων· «Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδε-
 κτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας·» ὅτε οἱ πτωχοὶ, οἱ
 παντός ἀγαθοῦ νενοσηκότες τὴν ἐνδείαν ποτε, ἐλπίδα
 τε μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· οὗτοι δ' ἂν
 εἴαν οἱ ἐξ ἐθνῶν· τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐκλούθησαν,
 τὸν θεὸν τε καὶ οὐράνιον κεκερδάσαντες θησαυρὸν, τὸ
 εὐαγγελικὸν δηλονότι καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ
 γεγόνασι καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας μέτοχοι,
 καὶ συμμερισταὶ τῶν ἁγίων, καὶ κληρονόμοι τῶν
 ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον· «Θφθαλμός γὰρ οὐκ εἶδε,
 φησί, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου
 οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐ-
 τόν.» Ἡ τάχα που καὶ τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι,
 δεδιωρησθῆαι φησὶν ὁ λόγος ἐν τούτοις τῶν διὰ Χρι-
 στοῦ χαρισμάτων τὴν ἀφθονον χορηγίαν.

Συντετριμμένους δὲ φησὶ τὴν καρδίαν, τοὺς ἀσθε-
 νεῖς καὶ εὐδιδάσκοντες ἔχοντας νοῦν, καὶ ταῖς τῶν
 παθῶν προσβολαῖς ἀντιφέρεσθαι μὴ δυνάμενους,
 ὑπεννηγεμένους δὲ οὕτως αὐταῖς, ὥς αἰχμαλώτους
 εἶναι δοκεῖν. Τούτοις ἰασίν τε καὶ ἀφροσιν ἐπαγγελί-
 αται· τυφλοὶ δὲ οὖσιν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἀνάβλεψιν·
 οἱ γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες, «καὶ
 τῷ ῥήμῳ λέγοντες, Πατὴρ μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ,
 Σὺ ἐγέννησάς με,» εἴτα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα
 θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, πῶς οὐκ ἂν εἴαν τυφλοὶ, καὶ
 φωτὸς τοῦ θεοῦ καὶ νοητοῦ γυρνήν ἔχοντες τὴν καρ-
 δίαν; Τούτοις ἐνίσχιν ὁ Πατὴρ τῆς ἀληθοῦς θεο-
 γνωσίας τὸ φῶς. (H f. 237) Κέκληνται γὰρ διὰ πί-
 στειν, καὶ ἔγνωσαν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ἐγνώσθησαν
 ὑπ' αὐτοῦ· καὶ υἱοὶ νυκτὸς ὄντες καὶ σκότους, φωτὸς
 γεγόνασι τέκνα· διηύγασε γὰρ αὐτῶν ἡ ἡμέρα, καὶ
 ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέσχεν ἥλιος, καὶ λαμπρὸς ἀνέτει-
 λεν ἑωσφόρος. Λυπεῖ δὲ οὐδὲν καὶ τῶν ἐξ αἵματος
 Ἰσραὴλ ἐπαρμόσαι πάντα τὰ εἰρημένα· καὶ γὰρ
 ἦσαν πτωχοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν καρδίαν, καὶ
 οἷον αἰχμάλωτοι καὶ ἐσκοτισμένοι· οὗ γὰρ ἦν ἐπὶ

²² Joan. xii, 32. ²³ Matth. xviii, 18. ²⁴ II Cor. vi, 2. ²⁵ I Cor. ii, 9. ²⁶ Jerem. ii, 27.

(1) Cyrillum fecisse insignem explanationem huius loci, id est anni acceptabilis, testis est priscus
 anonymous quem nos postea recitabimus cap. vi, 15.

γῆς ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἐνός. Ἀλλὰ ἡ πάντας ἐξέκλιναν, ἅμα ἡχρειώθησαν· ἀφίκεται δὲ ὁ Χριστός, καὶ πρὸ γε τῶν ὅλων εὐαγγελιζόμενος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα (τοιαῦτα δὲ ἦν καὶ τὰ τῶν ἔθνων ἀρρωστήματα), λελύτρωνται δὲ δι' αὐτοῦ· πεπλουτήκασι γὰρ τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, καὶ συνετοὶ γεγόνασι, καὶ ἀσθενῇ καὶ συντεθραυσμένην οὐκέτι τὴν διάνοιαν ἀνεγούσιν, ὅγιός δὲ καὶ ἐρρωμένην, καὶ ἐπιτηδεύας ἔχουσιν πρὸς παραδοχὴν καὶ κατορθώσιν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηρίου πράγματος. Ἐκεῖ γὰρ σοφίας καὶ συνέσεως τοῖς πεπληρωμένοις, οἱ διὰ πολλὴν ἀδελτηρίαν προσεκύνησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐπεγράφοντο θεοῦς. Ἀλλ' οἱ πάλαι Χριστὸν οὐκ εἶδότες, διὰ τὸ ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότειϊ ταλεῖν, θεὸν αὐτὸν ἐπεγράφαντο.

Τούτων ὑπαναγνωσθέντων τοῖς συνελεγμένοις, ὁ μὲν πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς αὐτὸν ἐπέστρεψε, θαυμαζόντων τάχα πῶς οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς. Ἐπειδὴ δὲ ἴσθαι ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας ἐκπεπεράσθαι λέγειν, ἡ ἐπὶ τοῖς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνδόξως βασιλευσάντων, ἡ γούν ἐπὶ προφήταις ἀγίοις· (B f. 54) συνιέντες γὰρ οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων ὁρῶς, ἑτέραν ἔχοντο τριβὸν, ἔξω πίνοντες σκοποῦ· ἵνα δὲ μὴ πάλιν λέγωσι τι τοιοῦτον περὶ τῆς εἰρημένης προφητείας, ἀναγκαιῶς προσηγορεύεται, καὶ φησιν, ὅτι· Σήμερον αὕτη ἡ γραφὴ πεπληρώται ἐν τοῖς ὤσιν ὁμῶν, ὁ αὐτὸν ἐναργῶς παριστά· ἐν τούτοις τὸν διὰ τῆς προφητείας προηγορευμένον. — (A f. 78, H f. 237 b) Αὐτὸς γὰρ εὐγγελλίσσας τὴν τὸν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνων· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, μηδὲν ἔχοντες, μὴ θεὸν, μὴ νόμον, μὴ προφήτας· ἡ καὶ ἅπασιν ἀπλῶς τὸν πλουτοῦ οὐκ ἔχουσι πνευματικόν. Αὐτὸς αἰχμαλώτους ὄντας ἐρρύσας, τὸν ἀποστάτην τυράννον καθελὼν, τούτῳ τὸν Σατανᾶν. Αὐτὸς τὸ θεῖον καὶ νοητὸν φῶς ἐνήστρεψε τοῖς σκοτισμένῳ ἔχουσι τὴν καρδίαν. Ἐφη γούν· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα. Αὐτὸς ἀπέλυσε τῶν τῆς ἀμαρτίας δεσμῶν, δηλονότι τοὺς συντεθραυσμένῳ ἔχοντας τὴν καρδίαν· (B f. 54) ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν αὐτὸς ὑπέδειξε ζωὴν, καὶ τὴν δικαίαν ἡπελάσει κρίσιν. Αὐτὸς ἐκέρυξεν ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν· καθ' ὃν τὸ κήρυγμα τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο· ἐνιαυτὸν γὰρ δεκτὸν, τὴν προτέραν αὐτοῦ οἶμαι λέγεσθαι παρουσίαν· ἡμέραν δὲ ἀναποδόσεως, τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν. Καὶ πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ, καὶ θαυμάζον,

x. τ. λ.

(A f. 78, H f. 237 b, C f. 413 b) Μὴ γὰρ συνιέντες τὸν κεκρυμμένον καὶ ἀπεσταλμένον, καὶ τῶν οὕτω θαυμασμένων πραγμάτων ἀποταλεσθῆναι, εἰς τὰ συνήθη κατεκοιμίζοντο, καὶ ψυχρολογοῦσιν ἀδόλως· καίτοι γὰρ τεθαυμασμένοις ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, κατευτάλλειν ἦθελον· ἔφασκον γὰρ· Οὐχὶ υἱὸς ἐστὶν Ἰωσήφ οὗτος; Καὶ τί τοῦτο παραλῦει τοῦ θαυματουργοῦ τὴν δόξαν; Τί τὸ καλύσιν

A facti fuerant 77. Porro venit Christus, Israelitis ante omnes adventus sui faustitatem nuntiatus (et quidem pares erant ethnicorum quoque infirmitates), redemptique ab illo sunt: nam sapientiam acquisiverunt: et bono intellectu pollentes, jam diutius infirmam et contractam mentem non gerunt, sed sanam atque valentem, recteque comparatam ad cujusvis boni salutaris operis prosecutionem. Namque opus erat sapientia et intellectu his qui errabant, qui ob suam multam vecordiam adorabant creaturam præ Creatore, et ligna ac lapides deos vocabant. Sed demum qui Christum olim ignorabant, quia in caligine ac tenebris versabantur, postea Deum ipsum appellarunt.

Hæc cum lecta in concione fuissent, ipse quidem Jesus omnium oculos ad se convertit, mirantium fortasse quomodo litteras sciret qui eas non didicerat. Quia vero solebant dicere Israelitæ, vaticinia de Christo edita, vel in aliquibus qui apud se gloriose regnaverant fuisse completa, vel certe in sanctis prophetis (nam nihil de eo scriptum recte intelligentes, alia via incedebant, et scopo aberrabant); ne quid rursus hujusmodi dicere circa modo memoratam prophetiam, necessario præmuniret, aitque: « Hodie hæc prophetia in auribus vestris completa est; » se ipsum diserte affirmans his in verbis a prophetia designatum. — Namque ipse cælorum regnum ethnicis annuntiabat, qui sane inopes erant, nihil possidentes, neque Deum, neque legem, neque prophetas: vel generatim cunctis, quibus spirituales divitiæ deerant. Ipse captivos liberavit, apostatam tyrannum destruens, id est Satanam. Ipse divinum intellectuale lumen aspersit obtenebratum cor gerentibus. Quare aiebat: « Ego lux in hunc mundum veni 78. » Ipse absolvi peccati vinculis, illos nimirum qui contritam cor habebant. Sed et futuram vitam ipse ostendit, 161 et justum interminatus est iudicium. Ipse annum Domini acceptabilem prædicavit, quo Christi prædicatione contigit. Namque acceptabilem annum, ipsius dici puto priorem adventum; diem vero retributionis, iudicii diem.

V. 23. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur, etc.

Etenim non intelligentes eum esse illum unctum et missum, et tam mirabilem operum auctorem, ad suum ingenium redibant, inconsulteque incepta verba effutiebant. Et cum gratiosos admirati essent sermones qui de ore illius procedebant, attamen eos depretiare studebant, dum dicerent: « Nonne hic filius Josephi est? » Atqui id cur thaumaturgi gloriam aboleat? Quid impedit quominus venerabilis admirabilisque sit, etiamsi Josephi, ut putabatur,

⁷⁷ Psal. xiii, 1. ⁷⁸ Joan. xii, 46.

filii esset? Nonne vides miracula, Satanam prostratum, victos demoniorum greges, variis morbis multos mortales liberatos? Laudas gratiam magisterio ejus insitam, deinde cavillaris Judaice quod Josephi filius existat? O magnam insipientiam! Vere de ipsis dicitur: « Ecce populus stultus et vecors; habent oculos, et non vident; aures, et non audiunt ». »

V. 23. *Utique dicetis mihi hanc similitudinem, etc.*

Vulgaris sermo apud Judæos erat, leporis causa inventus. Nam infirmis medicis inclamabant quidam: « Medice, cura teipsum. » Ergo hoc veluti proverbium illis referens aiebat Christus: Multa vultis a me fieri signa, apud vos præsertim, quia vobiscum sum educatus. Sed novi communem omnibusque contingere solitam animi passionem: semper enim despiciuntur vel res optimæ, si apud quosdam raræ non sint, sed ulironæ. Sic etiam hominibus accidit: nam qui familiaris semperque ob oculos est, ei debitus quoque honor negatur ab ipsius notis. — Ergo illos coarguit insipienter dicentes: « Nonne hic Josephi filius est? » Nihilominus scopum doctrinæ suæ prosequitur, aitque: « Amen **162** dico vobis, nemo propheta in patria sua acceptus est. » Mhñ ãγεται τοῦ σκοποῦ τῆς μυσταγωγίας, καὶ φησιν: « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. »

V. 25. *Multæ viduæ erant in diebus Eliæ, etc.*

Quandoquidem, ut jam dixi, prophetias de ipso editas, affirmabant nonnulli Judæi exitum habuisse vel in sanctis prophetis, vel in aliquibus apud ipsos insignibus viris, commode illos ab hujusmodi suspicionem depellit dicens, ad unam missam fuisse viduam Eliam¹, unumque sanatum leprosum a propheta Elisæo Necemanum Syrum²; his verbis innuens gentium Ecclesiam, quæ ipsum receptura erat, et lepræ morbo mundanda foret, dum interim Israeli sensus obstupesceret.

V. 28-30. *Et repleti sunt omnes in synagoga ira, etc.*

Quia pravam illorum sententiam notaverat, idcirco ira exarserunt; et quia dixerat: « Hodie scriptura hæc impleta est » quæ dicit, « Spiritus Domini super me, » et reliqua. Existimant enim illum se æquare prophetis, oppidoque expulerunt. Sed enim sibi potius pœnam decreverunt, et Servatoris dictum confirmarunt: etenim ipsi superna civitate exciderunt, quia Christum non admiserunt. Ne autem impios verborum tantum argumentis convinceret, usque ad actum sivit illorum audaciam prorumpere, quorum cæcus erat impetus, et intractabilis invidia. Itaque ad supercilium montis perductum, præceptum inde dare volebant. Ipse autem trans-

A αὐτὸν εἶναι σκεπτόν τε καὶ ἀξιόγαστον, εἰ αὐτὸς ἦν, ὡς ἔνομιζέτο, τοῦ Ἰωσήφ; Οὐχ ὁρᾷς τὰς θεσημείας, πρὸς τὸν Σατανᾶν, νενικημένους τὰς τῶν δαιμονίων ἀγέλας, διαφόρων νοσημάτων ἐλευθέρους γεγονότας πολλοὺς; Ἐπαινεῖς τὴν χάριν τὴν ἰουδαίων αὐτοῦ ταῖς διδασκαλίαις, εἴτα σμικρολογεῖς Ἰουδαίως ὅτι πατέρα τὸν Ἰωσήφ ἐπιγράφεται; Ἡ πολλῆς ἀβουλίας! Ἀληθὲς ἐπ' αὐτοῖς εἰπεῖν: « Ἰδοὺ λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος· ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὠτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσιν. »

Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, κ. τ. λ.

(A f. 78, B f. 51 b, C f. 113 b, H f. 238) Κοινὸς λόγος παρὰ Ἰουδαίων ἦν, ἀπεισμοῦ χάριν ἐξευρημένος· τοῖς γὰρ ἀρρωστοῦσι τῶν ἱατρῶν ἐπιφώνουν τινές: « Ἰατὲρ, θεράπευσον σεαυτὸν. » Ὅσαυτ' οὖν τοῦτο προτείνας αὐτοῖς τὸ βήτδν ὁ Χριστὸς ἐλεγεν, ὅτι Πολλὰ βούλεσθε παρ' ἐμοῦ γενέσθαι σημεῖα, παρ' ὑμῖν μάλιστα παρ' οἷς καὶ ἐπάφη· ἀλλ' οἶδα τὸ κοινὸν δῆπου καὶ ἀπασί συμβαῖνον πάθος· καταφρονεῖται γὰρ πῶς αἱ καὶ τὰ ἐξίρητα τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπανίῃ παρὰ τισιν, ἀλλ' ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας αὐτά. Οὕτω καὶ ἐπ' ἀνθρώπων· ὁ γὰρ συνήθης καὶ παρὼν αἰὶ, καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς ἀποστραφεῖται πολλάκις παρὰ τῶν εἰδότην αὐτόν. — Ἥλεγξε μὲν οὖν αὐτοὺς ἀσυνέτως τὰ τοιάδε λέγοντας: « Οὐχ ὁ υἱὸς ἐστὶ τοῦ Ἰωσήφ οὗτος; »

Πολλὰ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠλίου, κ. τ. λ.

(A f. 78 b, C f. 113 b, H f. 239) Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφη, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας εἰς τέλος ἤχθαι διεσβαιοῦντο τινες τῶν Ἰουδαίων, ἡ ἐπὶ προφήταις ἀγίοις, ἡ ἐπὶ τισι τῶν ἐνδόξων παρ' αὐτοῖς γεγονότων, ἀποφέρει χρησίμους αὐτοῖς τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, πρὸς μίαν χήραν ἀπεστάλθαι Ἠλίαν εἰπόν, ἔνα δὲ θεραπεύσαι λεπρὸν τὸν προφήτην Ἐλισσαίον, Νεμᾶν τὸν Σύρον· διὰ τούτων τὴν ἐξ ἐθνῶν σημαίνων Ἐκκλησίαν, τὴν μέλλουσαν αὐτὸν ὑποδέχεσθαι, καὶ τῆς λέπρας ἐλευθεροῦσθαι, διὰ τὴν ἀναίσθησίαν τοῦ Ἰσραήλ.

Καὶ ἀπλήσθησαν πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ, κ. τ. λ.

(A f. 80, H f. 245 b) Ἐπειδὴ τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ἔτιξε, διὰ τοῦτο πρὸς ὀργὰς ἀνεκαίοντο· καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν: « Σήμερον ἡ γραφὴ αὕτη πληρωταί, » ἡ λέγουσα, « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐνόμισαν γὰρ αὐτὸν ἐξισοῦν αὐτὸν τοῖς προφήταις, καὶ τῆς πάλαιος αὐτὸν ἐκβάλλουσι· καθ' αὐτῶν μέλλον τὴν δίκην ὀρίζοντες, καὶ βαδισόντες τὸ ὅπλ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· ἔκκαπτοι γὰρ αὐτοὶ τῆς αἰῶς πάλαιος, τὸν Χριστὸν μὴ προσεξέταμνοι. Ἴνα δὲ μὴ μόνον ἐλέγξῃ δυσσεβήσαντες μέχρις ἐπιχειρημάτων, συγκιχώρηκε προελθεῖν τὰ καθ' αὐτοῦ τολμήματα· τῶν μὲν γὰρ ἀκριτοῦ ἦν ἡ ὀρμή, καὶ ὁ φθόνος ἀνίστατος· μέχρι γούν

¹ Jerem. v, 21. ² III Reg. xvii, 9 seqq. ³ IV R g. v, 1 seqq.

ὁφρὺς τοῦ θροῦ ἀποκομίζοντες, χρημῶν ἐνέιναι ἐπιχείρουν. «Ὁ δὲ διεξῆλθε διὰ μέσου αὐτῶν, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν λόγον τινὰ θέμενος τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν· οὐ τὸ παθεῖν φεύγων, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ καιρὸν ἀναμένων ἐπιτήδειον· ἀρχὴ γὰρ νῦν τοῦ κηρύγματος, καὶ ἀκαιρὸν ἦν τὸ παθεῖν, πρὶν ἢ κηρύξαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Ἦν γὰρ ἐπ' αὐτῷ τὸ παθεῖν καὶ τὸ μὴ παθεῖν, καὶ Κύριος ἦν τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων· τοῦτο τεκμήριον τοῦ, καὶ ὅτε ἔπαθεν, ἐκόντα παπονεῖναι, καὶ ὅς οὐκ ἂν ἔπαθεν, εἰ μὴ ταυτὸν ἐπέδωκεν.

Καὶ κατήλθεν εἰς Καπερναοὺμ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας.

(A f. 80 b, C f. 114, H f. 246) Οὗς οὐ μελίστησι λόγος πρὸς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ἐστὶ θεὸς καὶ Κύριος, τούτους σαγηνεῖται πρὸς τὸ εὐήνιον ἢ τῶν σημείων ἐπιδείξας. Χρησίμως οὖν καὶ ἀναγκαίως προσεπάγει πολλάκις ταῖς μυσταγωγίαις τὰς μεγαλουργίας· ἀπιστοὶ μὲν γὰρ οἱ τῆς Ἰουδαίας οἰκητορες, καὶ τοὺς τῶν καλούντων εἰς σωτηρίαν ἀτιμάζοντες λόγους, μάλιστα δὲ πάντων οἱ ἀπὸ τῆς Καπερναοῦμ· ἡτῷτο γοῦν αὐτὴν ὁ Κύριος λέγων· «Καὶ σὺ, Καπερναοὺμ, ἡ ἕως οὐρανοῦ ὕψωθεῖσα, ἕως ἄου καταβιβασθήσῃ. Ἀλλὰ καίτοι γινώσκων, ὡς ἀπειθεῖς τε καὶ σκληροκάρδιοι, προσέβαλε μὲν αὐτοῖς ὡς περὶ πατρὸς ἀριστος τοῖς εἰς ἐσχάτην πασοῦσι νόσον, πειρᾶται δὲ ἀπαλλάττειν τοὺ κακοῦ· φησὶ γὰρ αὐτὸς, ὅτι· «Ὁὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες πατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἐδίδασκε τοίνυν ἐν συναγωγαῖς ἐν πολλῇ παρήρησι· τοῦτο γὰρ καὶ διὰ φωνῆς Ἰσαίου προηγόρευσεν λέγων· «Ὁὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, οὐδ' ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῇ. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐν παρήρησι πολλῇ τοὺς περὶ αὐτοῦ ποιεῖσθαι λόγους προσέτατε, λέγων· «Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί, καὶ ὁ εἰς τὸ οὐδ' ἀκούετε, κηρύσσετε ἐπὶ τῶν ὁσμάτων. Καὶ ἐν Σαββάτῳ ὅτε ἤγγουν, διελέγετο αὐτοῖς. Τεθαυμάσασι τοίνυν τῆς μυσταγωγίας τὴν δύναμιν, καὶ τὸ τῆς ἐξουσίας μέγεθος· ἦν γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ, φησὶν, ὁ λόγος, οὐ κολαευτικὸς, ἀλλὰ προτρεπτικὸς εἰς σωτηρίαν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἐνόμιζον εἶναι Χριστὸν, πλην ὅτι καθ' ἕνα τῶν ἁγίων, καὶ ἐν τάξει προφήτου πᾶρθεῖν εἰς μέσον. Ἰνα δὲ μέλιζονα τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἐν καὶ ὑπόνοιαν ἔχουσι, τὸ προφητικὸν ἐκβαίνει μέτρον· οὐ γὰρ εἰρηκὲ ποτε· Τάδε λέγει Κύριος, καθάπερ ἀμείλει ὑπὲρ νόμον ἐλάλει.

Ἐλεγε γοῦν ὁ θεὸς διὰ Ἰσαίου· «Καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά. Ἰδοὺ μαρτύριον ἐν ἔθνεσι δέδωκα αὐτὸν, ἀρχοντα καὶ προστάσαντα ἔθνεσιν. Ἐδεῖ γὰρ οἰκείῃν μὲν ὄντα Μωϋσεῖ, τῆς μὴ μενούσης σκιᾶς γενέσθαι διάκονον· ἐξαγγεῖλαι δὲ τῆς διηνεκούς καὶ μενούσης λατρείας τὸν αἰώνιον, φημὶ δὴ τὸν Χριστόν. Τίς δὲ ἡ αἰώνιος διαθήκη; Τὰ ἱερὰ θεσπίσματα τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ· τὰ ὁσιουργὰ καὶ πιστοποιὰ· καθάπερ καὶ ὁ τοῦ θεοῦ φῶς, ἀγνὸς ὡς

A iens per medium illorum ibat, et nihil prorsus de illorum conspiratione sollicitus: non quia pati vitaret, ejus enim rei causa in mundum venerat, sed quia tempus exspectabat idoneum. Nunc enim initium prædicandi faciebat, et importunum pati erat, antequam veritatis doctrinam nuntiaret. Poterat autem pati vel non pati, temporumque ac gerendarum rerum Dominus erat. Id autem indicat, tunc quoque eum passus est, sponie passum; neque eum fuisse passurum, nisi semetipso tradidisset.

V. 31. Et descendit in Capharnaum civitatem Galilee.

Quos verba non convertunt ad perspicue **163** cognoscendum quis naturaliter veroque Deus sit ac Dominus, hos dociles efficit signorum ostentatio. Utiliter ergo, imo necessarie, magisterio doctrinæ sæpe addit miracula. Nam Judææ incolæ increduli erant, et vocantium ad salutem contemnebant sermones, Capharnaumi potissimum oppidani. Igitur illam incusabat Servator dicens: «Et tu, Capharnaum, usque ad cælum exaltata, usque ad infernum detraheris¹.» Sed quamvis sciret eos esse contumaces et duro corde, adest illis ceu optimus medicus extremo morbo languentibus, nititurque casu adverso liberare. Namque ipsemet ait non egere medico sanos, sed male habentes. Ergo admodum confidenter in synagogis docebat. Etenim jamdiu ore Isaie dixerat: «Non clam locutus sum, neque in tenebroso terræ loco².» Præterea sanctis etiam apostolis ut magna fiducia de Christo verba facerent mandavit dicens: «Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicante super tecta³.» Et Sabbato cum otiantur, apud eos concionabatur. Mirabantur itaque magistris vim, et magnitudinem potestatis. Erat enim tanquam potestatem habentis sermo, neque blandus, sed impulsor ad salutem. Judæi porro nihil aliud esse credebant Christum, quam de sanctis unum, et unum ex ordine prophetarum in medium processisse. Ut autem majorem de ipso opinionem existimationemque haberent, propheticam excedit mensuram. Non enim ait unquam: Hæc dicit Dominus, sicuti nimirum illorum mos erat, sed tanquam legis Dominus, quem supra legem erant, loquebatur.

κακείνοις ἦν ἔθος, ἀλλ' ὡς τοῦ νόμου Κύριος, τὰ

Dicebat ergo Deus per Isaiam: «Disponam vobiscum fœdus sempiternum, sancta David fidelis. Ecce testem in gentibus dedi illum, principem et imperantem populis⁴.» Et Moysen quidem ut ipse famulum oportebat umbræ haud duraturæ esse ministrum; præconem vero perpetui stabilisque cultus esse æternum, Christum, **164** inquam. Quodnam autem est fœdus æternum? Sacra scilicet sanctiones illius, qui de semine Davidis secundum carnem est, Christi; quæ sanctificent et fideles et

¹ Luc. I, 15. ² Isa. XLV, 19. ³ Matth. X, 27. ⁴ Isa. LV, 3; Act. XIII, 34.

sciunt; sicuti timor quoque Domini dicitur sanctus, id est sanctum efficiens; et sicut evangelicum verbum dicitur vita, id est vivificans. « Nam verba, inquit, quæ ego locutus sum vobis, spiritus ac vita sunt », id est spiritualia et vivifica. Attamen vide sis accuratam prophetiæ rationem. Cum Isaias tanquam ex persona Dei Patris de Christo dixisset: « Ecce testem in gentibus dedi ipsum, » testificantem veluti hæc esse acceptabilia; ne quis unum de sanctis prophetis ipsum arbitraretur, imo ut unusquisque sciret, eum dominationis gloria polle: nam Deus cum esset nobis apparuit: non tantummodo testem eum datum dicit, sed etiam principem et gentibus imperantem. Secus vero beati prophetae, et adhuc ante ipsos Moyses, servili modulo cohibiti « Hæc dicit Dominus » constanter audientibus inclamabant, non imperantium ritu, sed cum divinis subservientes vocibus. Dominus vero noster Jesus Christus Deo dignissimos faciebat sermones. Mirabantur ergo illum ipsi Iudei, quia potestativam vim sermo ejus præ se ferebat, quodque ipsos doceret tanquam potestatem habens, non ut ipsorum Scribæ. Non enim ejus creatio legis umbram sequebatur, sed ipse legislator existens, litteram in veritatem, figurasque in spiritalem sensum convertibat. Quippe erat princeps, talemque habebat imperandi potestatem.

V. 35. Et increpavit illum Jesus, etc.

Potestate Deo digna impuros increpabat spiritus. Ne ergo discredamus, juncta verbis edebat miracula. — Vidimus in deserto victum a Christo flagitiosum Satanam, tribus elisum casibus. Vidimus de novo ejusdem quassatam vim, succumbentemque adversariam nobis potentiam. Vidimus a nobis ipsis, in Christo tanquam primitiis, malos spiritus objugatos. Nam quod id 165 quoque ad humanæ naturæ decus pertineat, ex ipsis cognoscas Servatoris verbis. Mentiebantur quidem adversus ejus gloriam Iudei, aiebantque: « Hic dæmonia non ejicit, nisi in Beelzebul principe dæmoniorum ». Tum ipse adversus illos plurima ac necessaria præfatus, ad extremum ait: « Quod si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, utique pervenit in vos regnum Dei ». Nam si homo æque ac vos factus, inquit, potestate ac dominatione Deo congrua impuros increpo spiritus, vestra jam natura hæc eadem gloria insignita est. Siquidem vos videmini per me et in me Dei regnum adepti. ὁμητέρα φύσις ἐστὶ τῇ τοιαύτῃ δόξῃ στεφανουμένη Θεοῦ βασιλείαν κατακλουτήσαντες.

Pellebantur itaque mali dæmones, et invictam ipsius virtutem experti, neque conflictum cum deitate ferentes, tyrannice astuteque clamabant: « Sine; quid nobis tecum est? » nempe cur non sinis nostrum nos locum tenere, dum irreligiositatis destruis errorem? Deinde euphemismo uti simulant, et sanctum Dei ipsum appellant. Existimant enim

A ἄγνοοι· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ῥῆμα, ζωὴ, ὡς ζωοποιόν. « Τὰ ῥήματα γὰρ, φησί, ἀ ἐγὼ ἐλάλησα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ, » τοῦτίστι πνευματικὰ καὶ ζωοποιά. Πλὴν ἄθραι τῆς προφητείας τὸ ἀκριβές· εἰπὼν Ἡσαίας ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐτι· « Ἰδοὺ μαρτύριον τοῖς ἔθνεσι δίδωκα αὐτόν, » διαμαρτυρούμενον ὥσπερ ὡς δεκτὰ καὶ ταῦτα γεγόναι, ἵνα μὴ τις ἕνα τῶν ἁγίων προφητῶν ὑπάρχειν αὐτόν ὑποτοπήσειεν. εἰδείη δὲ μᾶλλον πᾶς ὅστις οὖν, ὡς τῇ τῆς κυριότητος διαπρέπει δόξῃ; Θεὸς γὰρ ὢν ἐπέφανεν ἡμῖν· οὐ μόνον αὐτὸν μαρτύριον δεδοσθαι φησὶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν. Οἱ μὲν μακάριοι προφηταί, καὶ πρὸ αὐτῶν ἐτι Μωϋσῆς, μέτρων ἔχοντες τὸ οἰκετικόν, τὸ· Τάδε λέγει Κύριος· ἐπαφώνουν αἱ τοῖς B ἀρχουμένοις, οὐχ ὡς προστάσσοντες μᾶλλον, ἀλλ' ὡς θείαις διακονοῦντες φωναῖς. Ὁ δὲ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς θεοκρεπετάτους ἐποίητο λόγους· ἐθαυμάζετο γοῦν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν· οὐ γὰρ ἦν ὁ λόγος αὐτῷ τῆς τοῦ νόμου ὁκίας, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν ὁ νομοθέτης, μετατίθη τὸ γράμμα πρὸς ἀλήθειαν, καὶ τοὺς τύπους εἰς ἐμφάνειαν τὴν πνευματικὴν· ἄρχων γὰρ ἦν, καὶ τοῦ προστάττειν ταύτην ἔχων τὴν ἐξουσίαν.

Καὶ ἐπέτησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, x. τ. λ.

(A f. 80 h, H f. 247) Καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς θεοκρεπούς τῆς ἀκαθάρτου ἐπέτημα πνεύμασιν. Ἵνα γοῦν μὴ ἀπιστῶμεν, γέτονα τοῖς λόγοις ἐποίητο τὴν θεοσημίαν. — Ἐδομεν ἐν τῇ ἐρήμῳ νενικημένον παρ' αὐτοῦ τὸν ἀλιτήριον Σατανᾶν, καὶ τρισὶ καταβράχυντα πτώμασιν· εἰδομεν αὐτοῦ πάλιν κατασκευασμένην τὴν δύναμιν, καὶ πίπτουσιν τὴν καθ' ἡμῶν ἐξουσίαν· εἰδομεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τοὺς πονηροὺς ἐπιπλήττοντας πνεύμασιν. Ὡς γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς αὐγῆμα βλέπει τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἐξ αὐτῶν μαθήθη τῶν τοῦ Σωτῆρος ῥημάτων· κατεφεύδοντο μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ δὴ καὶ φρασκον· Ὁυτοὶ οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἀρχοντι τῶν δαιμονίων. » Εἴτα πρὸς αὐτοὺς κλειστά τὰ ὅσα καὶ ἀναγκαῖα προειρηκώς, ὑστερον ἔφη· « Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐβθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Εἰ γὰρ ἀνθρώπος γεγωνὼς καθ' ὑμᾶς, φησί, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ βασιλείᾳ τῇ θεοκρεπεί τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιπλήττω πνεύμασιν, ἡ D ὑμεῖς γὰρ ὀρθοθε δι' ἐμοῦ τε καὶ ἐν ἐμοὶ τὴν τοῦ

(B f. 53) Ἠλαύνοντο τοῖνον τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ δὴ καὶ πρὸς αἰσθησὶν ἀνηνεγμένα τῆς ἀνικητοῦ δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ μὴ φέροντες τὰς προσβολὰς τῆς θεότητος, τυραννικὸν καὶ πανεύργον ἀνεφείγγοντο· « Ἐα, λέγοντα· τί ἡμῖν καὶ σοί; » τοῦτέστι· Τί οὐκ εἶ; ἡμᾶς χώραν ἔχειν, περιαιρῶν τῆς ἀσεθείας τὴν πλάνην; Εἴτα εὐφμεῖν ὑποκρίνονται, καὶ ἅγιον τοῦ

* Joan. vi, 64. * Matth. xii, 24. * ibid. 28.

Θεοῦ καλοῦσιν αὐτόν· ᾗθησαν γὰρ ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης εὐφημίας, κενῆς δόξης ἀποτελοῦσιν αὐτὸν ἱραστήν, καὶ ἀποσχέσθαι παρασκευάζουσιν τοῦ ἐπιπλήττειν αὐτοῖς, ὅσον ἀντὶ χάριτος διδόντα χάριν· ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θῆρας. Θεὸς γὰρ οὐ μυκτηρίζεται, ἀποφράττει δὲ αὐτῶν τὰς ἀκαθάρτους γλώσσας ὁ Κύριος. Ἐτα προστάττει τῶν ἔχοντων ἀποφοιτῆν. Οἱ δὲ τῶν οὕτω μεγάλων θαυροὶ γεγονότες, καταπλήττονται τοῦ λόγου τὴν ἔξουσίαν· οὐ γὰρ εὐχὴν ἀνατείνων, ἢ γούν παρ' ἐτέρου τὸ δύνασθαι κατορθοῦν αἰτήσας πῶποτε, τὰς θεοσημίας ἐπλήρου, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, ἐκείνος ἦν ὁ συντερίδων τὸν Σατανᾶν, καὶ τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ἀποφράττων τὸ βέλῃον στόμα.

Ἐσιῶδεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος.

(A f. 81, B f. 53 b, C f. 114 b, D f. 17, H f. 249) ἑλθεῖν τοίνυν, πῶς κατέλυσεν παρ' ἐν τῶν μαθητῶν, ἀνθρώπων πένθη καὶ ἀσθένειαν κατὰ τὸν βίον, ὃ τὴν ἐκούσιον δι' ἡμᾶς ὑπομείνας πτωχείαν, ἐν ἡμῶς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ μάθωμεν τοῖς ταπεινοῖς συναπάγεσθαι, καὶ μὴ κατεπαίρεσθαι τῶν ἐν ἡμεῖς καὶ θλίψει. — Ἐφίστησι τῇ τοῦ Σίμωνος οἰκίᾳ ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὐρίσκει πυρετὸν τὸν αὐτοῦ πνυθεράν· καὶ ἐπιστάς ἐπέτιμψε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτήν. Μήποτε οὖν ἐν μὲν τῷ, « Ἀφῆκεν αὐτήν ὁ πυρετός, » εἰρημένῳ ὑπὸ Ματθαίου καὶ Μάρκου, οὐδενὸς περὶ ζωῶ ἐμφαίνεται τοῦτον πυρετὸν ἐνεργούντος· ἐν δὲ τῷ, « Ἐπιστάς ἐπέτιμψε αὐτῆς ἐπέτιμψε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτήν, » εἰρημένῳ ὑπὸ Λουκᾶ, οὐκ οἶδα εἰ μὴ ἀναγκασθῶμεθα τὸ ἐπιτιμώμενον ζῶον εἶπαι μὴ χωροῦν τὴν τοῦ ἐπιτιμώμετος ἐνέργειαν· ἀψυχον γὰρ καὶ μὴ αἰσθανόμενον ἐπιτιμίας, ἐπιτιμᾶσθαι οὐκ εὐλογον λέγειν. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἶναι τινος κακωτικὰς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δυνάμεις, καὶ οὐ πάντως κατηγορήσωμεν τῆς ψυχῆς τὴν πασχόντων ὡς ἐκ τούτων βλαπτομένης. Οὐδὲ γὰρ ἐπεί ἐπαισε τὸν Ἰωβ ἔλακε πονηρῷ, λαθὼν ὁ διάβολος τὴν ἔξουσίαν εἰς τὸ διὰ τοῦ σώματος πειράσαι αὐτὸν, περὶ τοῦτο κατηγορητός ὁ Ἰωβ, ἀδολῆσας καὶ γενναίως ὑπομείνας τὴν πληγὴν. Μόνον εἴη λέγεσθαι, εἰ ποτε κατὰ σωματικούς πειραζόμεθα πόνους, τὸ, « Ἀλλὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἀψῆγε » ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπιτιμῶν ἰσθαι τοὺς ἔχοντας.

Ἐπιτίθησι δὲ καὶ τὰς χεῖρας ἐν ἑκάστῳ τῶν νοσούντων, καὶ ἀπῆλλαντο αὐτοὺς τὸ νοσήματος, δείκνυς ὅτι τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πεφόρηκεν ἡ ἀγία σὰρξ, ἣν ἰδίαν ἐποίησας, θεοπρεπὴ δύναμιν ἐμφυτεύσας αὐτῇ. — (A f. 81 b, B f. 53 b, H f. 249 b) ἵνα μάθωμεν ὡς καίτοι καθ' ἡμᾶς γεγὼνός ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐδὲν ἥττον ἔστι καὶ οὕτω Θεός, πάντα πληρῶν εὐκλείας καὶ διὰ τῆς οἰκεῖας σαρκὸς· εἰργάζετο γὰρ καὶ δι' αὐτῆς τὰ παρὰ δόξα· καὶ μὴ σφόδρα θαυμάσης, διαλογίζου δὲ μᾶλλον ὡς καὶ ἐν σκεύει χαλκῷ γεγονὸς τὸ πῦρ, τῆς ἰδίας αὐτῷ θερμότητος ἐντίθησι τὴν ἐνέργειαν. Οὕτω

A se tali euphemismo, vanæ gloriæ cupiditatem illi injecturos, eundemque a propria persecutione averturos, seu si gratiam pro gratia esset relaturus. Sed enim dolosus præda non potestur. Deus quippe non irridetur¹⁰, sed impuras impedit linguas illorum Dominus. Denique jubet ut ab obsessis discedant. Jam vero tantæ rei spectatores obstupescunt sermonis potestatem: quandoquidem haud preces intendens, nec facultatem a quoquam bene rem gerendi postulans, miracula patrabat; sed ipsemet quia Dei Patris Verbum erat, vivens et operans, per quem omnia, et in quo omnia, ipse, inquam, Satanam conterebat, et immundorum demonum profanum os oppilabat.

B

V. 38. Intravit in domum Simonis.

Animadvertite igitur quomodo hospitatus est apud unum e discipulis, hominem pauperem et in hoc mundo obscurum; ille, inquam, qui pro nobis inopiam subiit, ut 166 nos inopia ejus ditemur, discamusque cum humilibus versari, neque fastu aduersus eos efferrî qui egestate et tribulatione premuntur. — Adit Simonis domum Jesus, invenitque febrientem ejusdem socrum. Et stans super illam increpavit febrim, quæ dimisit eam. Jam vero in verbis « Dimisit eam febris, » quæ sunt etiam apud Matthæum ac Marcum¹¹, nullum innuitur animal, quod eam febrim efficeret. In verbis autem, « Stans super illam increpavit febrim, quæ dimisit eam, » a Luca dictis, haud scio an fortasse cogemur animal aliquod objurgatum dicere, quod objurgantis efficaciam sustinere non potuerit. Nam res inanimis sensuque carens increpari non recte dicitur. Alioqui nil mirum videtur esse aliquas in humano corpore maleficas potentias; neque piane idcirco animam patientis accusabimus, quasi ab illis detrimentum patiat. Neque enim quia percussit Jobum ulcere malo, potestate accepta a Deo diabolus tentandi illum per corporis afflictionem; non, inquam, ideo reprehendus Jobus, qui sane certamen sustinuit, plagamque fortiter pertulit. Tantum dicere licet, si quando corporeis tentamur doloribus, Animam ejus nolite tangere¹². Sic et Dominus increpando sanat obsessos.

D

Imponit etiam infirmo cuique manum, demonstrans potentis Verbi efficaciam a sancta carne geri, quam suam fecerat, Deo congruam virtutem illi inserens: ut discamus quod, etiam si nostram subiit conditionem unigenitum Dei Verbum, nihilo tamen minus sic quoque Deus est, cuncta facile efficiens etiam per carnem propriam: nam revera per ipsam miracula operabatur. Neque id magnopere mireris; cogita potius, quod et in æneo vase positus ignis, proprii caloris communicat illi vim. Sic ergo etiam omnipotens Dei Verbum, unito sibi vere animato et intellectuali ex sancta Virgine templo, sui pro-

¹⁰ Galat. vi, 7. ¹¹ Matth. viii, 15; Marc. i, 31.

¹² Job ii, 6.

perit ac Deo digni vigoris inseruit efficaciam. Quam-
obrem ut Judæis pudorem inculceret : « Si non **167**
facio, inquit, opera Patris mei, nolite mihi cre-
dere; sin autem facio, etiamsi mihi nolitis credere,
operibus meis credite ¹¹. » Nemp̄ ipsa testante de
visu veritate, quod non homini per seipsum et
singulariter considerato, natoque ex muliere, suam
attribuisset gloriam Unigenitus; sed quod unicus
Filius existens, cum unito sibi sancto corpore mi-
racula patrabat, et a creatis rebus tanquam Deus
adorabatur. Ecce autem Petri domum ingreditur,
ubi muliercula in lecto jacebat, vehementi feбри
corrupta. Cumque dicere posset, utpote Deus,
Omitte morbum et surge, non ita egit; sed opera-
tricem salutis ostendens carnem suam, quæ nimi-
rum caro Dei erat, manum ejus tetigit; statimque,
inquit Scriptura, reliquit eam febris. — Age vero
recipiamus et nos Jesum. Cum enim in nos etiam
ingredietur, eumque mente et corde tenebimus,
tunc absurdarum voluptatum flammam exstinguet,
excitabit autem, valentesque nos efficiet, spirituali-
ter inquam, ut ei serviamus, id est, quæ sunt ei
placita exsequamur.

νὴν τὴν πύρρῳσιν ἀποστέλει, ἔγερσεν δὲ καὶ εὐρώ-
στησεν αὐτὴν, τοῦτέστι τὰ δοκοῦντα αὐτῇ κληροῦν.

Et vide rursus quanta sit sanctam ejus carnem
tangendi utilitas : nam morbos multiplices demon-
umque turbam pellit, diaboli quoque potestatem
subvertit, talemque ac tantum populum uno tem-
poris momento sanat. Jam cum solis verbis ac nutu
miracula patrare posset, nihilominus ut rem neces-
sariam nos doceret, manus quoque ægrotis imponit.
Namque omnino oportebat scire nos, quod Verbi
potentiam gestabat sancta caro, quam ipse suam
fecerat, Deo congruam vim illi inserens. Ergo Jesus
nos quoque contingat, imo magis nos ipsum per
mysticam eulogiam, ut nos pariter animæ liberet
morbis, et demonum incursa ac tyrannide!

V. 41. Et increpans non sinebat eos loqui.

Non sinebat impuros demones ipsum confiteri :
non enim oportebat apostolici ministerii eos gloriam
usurpare, neque immundis linguis Christi myste-
rium eloqui. **168** Quamobrem etiamsi verum aliquid
dicant, nemo credat; namque ex tenebris lux non
agnoscitur. Quam rem Christi discipulus docet di-
cens : « Quæ communicio luci cum tenebris? vel qui
consensus Christi cum Belial ¹²? »

CAP. V.

V. 2. Et vidit duas naves stantes secus stagnum;
piscatores autem descenderant, et lavabant retia.

Admiremur divinæ agendi rationis solertiam ad
prædandum illos qui vicissim orbem terrarum præ-

¹¹ Joan. x, 37, 38. ¹² II Cor. vi, 15.

τοίνυν καὶ ὁ παναλκῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνώσας
αὐτῶν κατὰ ἀλήθειαν ἐμφυχόν τε καὶ ἐννοῦν τὸν ἐκ
τῆς ἁγίας Παρθένου νῦν, τῆς ἰδίας αὐτῶ καὶ θεο-
προποῦς ἰσχύος ἐνεργήτους τὴν ἐνέργειαν· καὶ γοῦν
Ἰουδαίους ἐκδυσωπῶν· « Εἰ οὐ ποιῶ, φησὶ, τὰ ἔργα
τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ
ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, τοὺς ἔργους μου πιστεύετε. »
Ἔστι τοίνυν ἰδεῖν μαρτυροῦσας ἀληθείας αὐτῆς, ὡς
οὐχ ὡς ἀνθρώπων παρ' αὐτὴν ἀνὰ μέρος ὄντι καὶ
νοουμένη τῇ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἰδίαν ἔδωκε δόξαν ὁ
Μονογενὴς, ἀλλ' ὡς εἰς ἀπάρχων γίδς; μετὰ τοῦ
ἐνωθέντος αὐτῇ ἁγίου σώματος, εἰργάζετο τὰς θεο-
σημείας· προσκυνεῖται δὲ καὶ παρὰ τῆς κτίσεως ὡς
Θεός. Καὶ γοῦν εἰσῆλθε μὲν εἰς τὴν οἰκίαν Πίτρου,
ἐπαυθὶ γόναιον ἐπὶ κλίνης ἔβριπτο, λάθρῃ πυρετῇ

B δαπανώμενον· καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν ὡς Θεός·
Ἀπόδοι τὴν νόσον, ἀνάστηθι, τοῦτο μὲν οὐ πεποίη-
κεν· ἐνέργειαν δὲ πρὸς θεραπείαν ἀποφαίνων τὴν αὐ-
τοῦ σάρκα, Θεοῦ γὰρ ἦν σὰρξ, ἤφατο τῆς χειρὸς
αὐτῆς, καὶ παραχρῆμα, φησὶ ἡ Γραφή, ἀπῆκεν αὐ-
τὴν ὁ πυρετός. — Ἄλλ' ὑποδεξώμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν
Ἰησοῦν· ὅταν γὰρ εἰσβάλῃ καὶ ἐν ἡμῖν, καὶ ἔγωμεν
αὐτὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τότε τῶν ἐκτόπων ἡδο-
νῶν ἀποφανεῖ, πνευματικῶς δηλονότι, ὥστε καὶ

(A f. 81 b, C f. 114 b, H f. 251) Ἄθρει δὲ μοι
πάλιν ὅσην ἔχει τὴν ὠφέλειαν τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρ-
κὸς ἀπαφῇ· ἐλαύνει γὰρ καὶ τοικίλλας νόσους, καὶ
δαιμονίων ὄχλον, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου δύναμιν
καταστρέφει, καὶ τοσοῦτον ὄχμον θεραπεύει ἐν μιᾷ
C καίρου ῥοπῇ. Καίτοι γὰρ λόγῳ καὶ νύματι κλη-
ροῦν δυνάμενος τὰς θεραπευρίας, ἵνα τι τῶν ἀναγ-
καίων διδάξῃ, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιφέρει τοῖς οὖσιν ἐν
ἁβρωστίαις. Ἐδεῖ γὰρ, ἵδει μαθεῖν ἡμᾶς, ὅτι τῆς τοῦ
Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν παφόρηκεν ἡ ἁγία
σὰρξ, ἣν αὐτὸς ἰδίαν ἐπαύθησεν, θεοπροπῇ τὴν δύνα-
μιν ἐμφοτεῦσας αὐτῇ. Οὐκοῦν ἀπείσθω καὶ ἡμῶν,
μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοῦ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας,
ἵνα καὶ ἡμᾶς ἀλευθερώσῃ ψυχικῶν ἀβρωστημάτων,
καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἐφόδου καὶ πλεονεξίας.

Καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἶα αὐτὰ λαλεῖν.

(A f. 81 b, H f. 251) Οὐκ ἤφει τοὺς ἀκαθάρτους
δαίμονας ὁμολογεῖν αὐτόν· οὐ γὰρ ἔδει τῆς ἀποστο-
λικῆς λειτουργίας τὴν δόξαν ἀρκάζειν αὐτοὺς, ἀλλ'
D οὕτε ἔδει ἐξ ἀκαθάρτου γλώττης λαλεῖσθαι τοῦ Χρι-
στοῦ μυστήριον· ὥστε καὶ λέγωσι τι τῶν ἀληθῶν,
πιστευέτω μηδὲς· οὐ γὰρ διὰ σκότους τὸ φῶς, γί-
νώσκειται· καὶ τοῦτο διδάξει λέγων ὁ Χριστὸς μα-
θητῆς· « Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς
συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; »

ΚΕΦ. Ε΄.

Καὶ εἶδε δύο κλοῖα ἐστῶτα παρὰ τὴν λίμνην·
οἱ δὲ ἀλίσκας ἀποβάλλοντας ἀπ' αὐτῶν ἀπέκλυναν τὰ
δίχτυα.

(A f. 82 b, B f. 54 b, C f. 114 b, H f. 253 b)
Θαυμάζωμεν τῆς οἰκονομίας τὸ εὐτυχές, τὸ ἐπὶ γυ-

τῇ θάρρει τῶν τεθηρευκώτων τὴν ὑπ' αὐτῶν, φημι ὅτι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οἱ καὶ ἀλιεῦσιν εἰδότες, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι λίθον· ἵνα καὶ αὐτοὶ τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σάχην γαλάσσαντες, προσκομίσωσιν αὐτῷ τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ γούν ἐφη που δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελλῶ ἀλιεῖς πολλοὺς, λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς (1). » Καὶ τοὺς μὲν ἀλιεῖς, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους φησὶ, θηρευτὰς δὲ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν ἡγουμένους τε καὶ μυσταγωγούς. Εὐ δέ μοι σκόπει, ὥς οὐ κηρύττει μόνον, ἀλλὰ καὶ σημεῖα ἐπιδεικνύται, ἐνέχυρα τῆς αὐτοῦ παρέχων δυνάμεως, καὶ τῇ τῶν θαυμάτων ἐπιδείξει βεβαιῶν τὰ λεγόμενα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρκούντως τοῖς ὅχλοις διελεχται, τρέπεται πάλιν πρὸς τὴν συνήθη μεγαλουργίαν, καὶ διὰ τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων ἀλιεῖ τοὺς μαθητάς· ἵν' εἰδέναι ὡς πανοσθινὸς ἔχει τὸ θέλημα, καὶ τοῖς θεοπρεσβυτάτοις αὐτοῦ νεύμασιν ἢ κτίσις ὑπηρετῇ.

Ὡς δὲ ἐπαύσατο λαλῶν, εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα· Ἐπανάγαγε εἰς τὸ βόθρος, x. τ. λ.

(A f. 82 b, C f. 115, H f. 254) Καὶ γούν μετὰ τὴν αὐτάρκη διδασκαλίαν, ἐπειδὴ καὶ ἔργον ἔδει θεῖον προσθεῖναι τοῖς λόγοις ἐκ' ὠφελείας τῶν θειομένων, προσέταξε τοῖς περὶ τὸν Σίμωνα, βραχὺ τῆς γῆς ἀποφέρεσθαι, καὶ καθεῖναι πρὸς ἀγρὰν τὸ δέκτον. Οἱ δὲ δι' ὅλης μὲν ἑρασμον κοπιᾶται νυκτὸς, λαβεῖν δὲ μηδὲν· πλὴν ἐν ὄνματι τοῦ Χριστοῦ καθήξαν τὸ λίθον, καὶ μεστὸν εἶχον εὐθὺς τῶν τεθηρευμένων· ἵνα διὰ πράγματος ἑναρτοῦς, καὶ ὡς ἐκ τύπου καὶ εἰκότος, τοῦ παραδόξως τετελεσμένου πληροπορηθῶσιν, ὅτι οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος αὐτῶν, οὔτε ἀχαρπος ἡ σπουδὴ ἢ ἂν ποιήσαιντο, τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας τὸ λίθον ἀπλώσαντες, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πάντῃ τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέγουσι. Πλὴν ἐκεῖνο θύρει· οὐ γὰρ λυγρῶσαντες ἀναλίσκουσι τὸ λίθον Σίμων τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως μὴ τολμῶντες λαλῆσαι, ἀπὸ γὰρ τοῦ θαυμάζειν εἰς ἀφῶνιαν περιέστησαν, κατένευσαν, φησὶ, τοῖς μετόχοις, ὅτι οὐκ ἐστὶ τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων, ὥστε συλλαβῆσθαι αὐτοῖς, καὶ συνδιασῶσαι τὴν ἀγρὰν. Πολλοὶ γὰρ τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων συνήραντο καὶ συναίρονται πόνους, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, οἱ τὰς ἱερὰς ἡμῖν τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἀνερευνῶντες Γραφὰς, καὶ μετ' ἐκείνους ἑτεροὶ ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἐπιστήμονες· ἀναφέρεται γὰρ ἐπὶ τὸ λίθον, πληροῦντος αὐτὸ Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς ἐπιστροφὴν τοὺς ἐν βυθοῖς θαλάσσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τούτεστι τοὺς ἐν ζάλῃ καὶ κύμασιν ὄντας κοσμητοὺς.

11 Jerem. xvi, 16. 12 Psal. lxxviii, 15.

(1) Ad hunc Cyrilli locum, anonymus quidam interpres in codice B p. 53, novum Cyrilli commentario dat testimonium sic: θαυμαστὴν τινα θεωρίαν λέγει· Ὁριγένης εἰς τὸ προφητικὸν ῥητὸν τοῦ θεοῦ Ἰερειμίου, ὅτι πρὸς ἀνθρώπινον ἐξήγγαστο ὁ ἅγιος Κύριος, ἐπὶ Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ἀλιεῖς πολλοὺς, λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα

A dati sunt, sanctos inquam apostolos, qui ceteroquin piscandi periti, nihilominus in Christi retia incidere: ut postea et ipsi prædicationis evangelicæ sagenam demittentes, ex universo mundo prædam ad eum comportarent. Quapropter alicubi dixit Deus per unum de sanctis prophetis: « Ecce ego mitto pisces multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post hæc mitam venatores multos, et venabuntur eos 11. » Et pisces quidem dicit sanctos apostolos; venatores autem, futuros per tempora sanctarum Ecclesiarum præules et magistros. Tu vero mecum considera Christum non prædicare tantummodo; sed signa etiam ostendere, testimonia videlicet potentie suæ, et miraculis edictis sua dicta confirmare. Nam postquam satis ad turbas concionatus fuit, convertit se rursus ad solitam prodigiorum operam, et piscatorio artificio piscatur sibi discipulos; ut cognoscerent omnipotentem esse voluntatem ejus, et quod divinis ejusdem verbis res omnis creata obtemperat.

V. 4. Ut cessavit autem loqui, dixit Simoni: Duo in altum, etc.

Itaque postquam satis concionatus publice fuerat, quia jam oportebat divinam 169 quoque operam dictis adjungere ob spectantium utilitatem, mandavit Simoni a littore aliquantum navim subducere, atque ad piscatum rete demittere. Illi autem integra nocte aiebant se laborantes nihil cepisse; nihilo tamen minus in Christi nomine rete demiserunt, quod illico præda repletum senserunt: ut ex manifesto facto, typi instar et imaginis, mire patrato, certiores fierent haud caritarum mercede laborem ipsorum, neque infructuosum fore conatum quem in explicando evangelici magisterii rete exprobrant, sed ipso potius cunctas et ubique gentium catervas conclusuros. Sed tamen illud considera. Cum non possent rete ad se trahere Simon et qui cum eo erant, ideoque metu attoniti non auderent loqui, namque admiratio multos eos fecerat; innoverunt, inquit, sociis, piscatorie scilicet artis, ut se adjuverant, quo prædam in tutum subducerent. Multi enim sanctorum apostolorum labores adjuverunt et adhuc adjuvant, ii præ cæteris qui sacras nobis sanctorum Evangeliorum Scripturas explanant; et post hos alii pastores atque magistri, et populorum præsules, ac veritatis dogmatum periti. Adhuc enim jacitur rete, Christo id complente, atque ad conversionem vocante eos qui in profundo maris sunt, ut ait Scriptura 12, id est in tempestate fluctibusque mundanis versantur.

ἀποστελῶ θηρευτὰς πολλοὺς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς. Miram quamdam expositionem facit Origenes in propheticum divi Jeremias effatum, quod superius explanavit sanctus Cyrillus; nempe: « Ecce ego mitam pisces multos, dicit Dominus, qui piscabuntur eos. Et postea mitam venatores multos, qui eos venabuntur. »

V. 8. *Quod cum viasset Simon Peirus, etc.*

Propterea et Petrus, prioribus peccatis suis in mentem revocatis, pavet tremitique, ac veluti immundus purum excipere non audet, laudabili metu. Noverat enim juxta legem inter sanctum et profanum distinguere ¹⁶.

V. 12. *Et ecce vir plenus lepra, etc.*

Verumtamen laude omni digna est accedentis fides. Testatus est enim omnia prospere posse Emanuele facere, et divinis nutibus relevari se petit, quanquam morbus esset insanabilis. Non enim solei lepra medicorum remediis cedere. Atqui **170** ego vidi, inquit, pulsos divina virtute impuros demones, aliosque aliis morbis expeditos homines. Intellego divina aliqua invictaque manu hæc fieri. Video simul te bonum et indulgentissimum, et effusa erga accedentes clementia. Quid ergo impedit me quoque misericordiam impetrare? Quid vero ad hæc Christus? Confirmat in illo fidem, eamque hoc ipso opere ratam facit. Admittit enim preces, fatetur se posse, aitque: « Volo, mundare. » Largitur ei quoque sanctæ suæ et omnipotentis manus tactum; statimque recessit ab illo lepra, et morbus evanuit. — Tu vero mecum in hoc admirare divinitus simul corporaliterque operantem Christum. Est enim divinum, ita velle, ut ei præsto sint quæcunque velit; humanum autem est, manum extendere. Unus ergo ex duobus intelligitur Christus, quandoquidem Verbum caro factum est.

ἵστασθαι αὐτῷ πάντα ὅσα ἠθέλησεν· ἀνθρώπινον δὲ Χριστός, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος (1).

V. 14. *Et ipse præcepit illi ut nemini diceret.*

Sufficiebat equidem, etiam tacente leproso, rei patratae natura ad sanantis potentiam cunctis, qui leprosum cognoverant, patefaciendam. Ipse tamen nemini hoc dici jubet. Cur? ut hinc discant qui curationum gratia a Deo sunt ornati, plausum a sanatis non exposcere, neque a quibusvis laudem affectare, ne forte in superbiam incidant, quod est omnium malorum turpissimum. Prudenter vero mandati leproso, ut donum ex Moisaicæ legis præscripto sacerdotibus offerat. Nam volebat quidem sine dubio auferre umbram, et in spiritalem cultum figuras immutare; sed quia nondum ei credentes Judæi, Moysis præceptis adhærebant, ceu lege vetere adhuc stante, permittit leproso id agere in testimonium ipsis. Quid porro hoc est? **171** Suum erga legem obsequium Judæi prætextui semper habentes, et su-

A Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος, κ. τ. λ.

(A f. 85, H f. 255) Διὰ ταῦτα καὶ Πέτρος, ἐπειδὴ τῇ μνήμῃ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων προσέπεσε, τρέμει καὶ δέδοικε, καὶ ὡς ἀναγνος, τὸν καθαρὸν οὐ θαρρεῖ υποδέξασθαι, διὰ δειλίαν ἐπαινουμένην· ἔμαθε γὰρ, κατὰ τὸν νόμον, ἀπὸ μέσου ἁγίου καὶ βεβήλου διαστέλλειν.

Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας, κ. τ. λ.

(A f. 84, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 259 b) Πλὴν ἐπαίνου παντός ἀξία τοῦ προσελθόντος ἡ πίστις· μαρτύρηκε γὰρ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν τὸν Ἑμμανουήλ, καὶ διὰ νευμάτων θεοπρεπῶν ἐλευθεροῦσθαι ζητεῖ, καίτοι τὸ πάθος οὐκ ἴσμιμον· οὐ γὰρ οἶδεν ἡ λέπρα ταῖς τῶν λατρῶν ἐμπειρίαις παραχωρεῖν· ἀλλὰ τεθέσθαι, φησὶν, ἐλαυνομένους ἐν ἐξουσίᾳ θεοπρεπεῖ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, νοσημάτων πολλῶν ἀπαλλαττομένους ἑτέρους. Συνήκα ὡς θεῖα τι καὶ ἀμάχῃ χειρὶ τὰ τοιαῦτα γίνεται· ὁρῶ δὲ, πρὸς τοῦτω, χρηστὸν ὄντα καὶ ἐτοιμότατον, κατοικτεῖροντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ. Τί τοίνυν τὸ κωλύον ἐλθεῖσθαι καμὲ; Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; Βεβαίῳ ἐν αὐτῷ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ δὲ τοῦτω πληροφορίαν ἐργάζεται· δέχεται γὰρ τὴν αἵτησιν, καὶ ὁμολογεῖ τὸ δύνασθαι, καὶ φησὶ· « Θέλω, καθαρίσθαι. » Χαρίζεται δὲ αὐτῷ καὶ ἀπὴν τῆς ἁγίας αὐτοῦ καὶ πανσθενεστάτης χειρὸς, καὶ εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ τὸ πάθος ἦν ἐκποδὼν.—(A f. 84 b, H f. 260 b) Σὺ δὲ μοι θαύμασον ἐν τούτοις, θεϊκῶς τε ἅμα καὶ σωματικῶς ἐνεργούντα Χριστόν· θεῖκον μὲν γὰρ τὸ θέλειν οὕτως, ὡς παρὰ τὸ ἐκτείνει τὴν χεῖρα. Εἰς οὖν ἐξ ἁμφοῖν νοεῖται

C Καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδενὶ εἰπεῖν.

(A f. 84 b, B f. 58, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 261) Ἦρκει μὲν γὰρ καὶ σωπῶντος αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἀπαγγεῖλαι· πᾶσι τοῖς εἰδόντι αὐτὸν τὴν τοῦ θεραπεύσαντος δύναμιν· αὐτὸς δὲ παραγγέλλει μηδενὶ εἰπεῖν· τί ὁποτε; Ἵνα μάθωσιν ἐντεῦθεν οἱ τὴν τῶν λαμάτων χάριν παρὰ Θεοῦ δεχόμενοι, μὴ τὰ παρὰ τῶν θεραπευομένων εὐφημίας αἰτεῖν, μήτε μὴν τοὺς παρὰ τινος ἐπαίνους, ἵνα μὴ εἰς ὑπερολίαν ἐκπέσοιεν, τὸ πάντων τῶν κακῶν ἀσχιστόν (al. cod. ἔσχατον) πάθος. Οἰκονομικῶς δὲ φησὶ προσάγειν τὸ δῶρον τῷ λεπρῷ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον τοῖς λεπεῦσιν· ἤθελε μὲν γὰρ ὁμολογουμένως μεταστῆσαι τὴν σκιά, καὶ μεταπλάσαι τοὺς τύπους εἰς πνευματικὴν λατρίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ μήπω πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι προσέκειντο ταῖς Μωϋσέως ἐντολαῖς, ὡς ἐτι τῶν ἀρχαίων ἐθῶν ἰσχυόντων, ἐπιτρέπει τῷ

¹⁶ Ezech. xiii, 26.

(1) Plus legebat hic D. Thomas in Catena. « CYRILLUS. A majestate autem processit imperiosum mandatum. Qua ergo ratione in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest? Legitur de Deo Patre, quod omnia quæcunque voluit fecit (Psal. cxiii, 5). Qui vero sui Patris potestate fungitur, quomodo diversus ab illius na-

tura erit? So. ent etiam quæcunque sunt ejusdem virtutis, ejusdem esse substantiæ. Mirare tamen in his Christum divine et corporaliter operantem: divinum enim est ita velle ut præsto sint omnia, humanum autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utrisque perficitur, eo quod Verbum caro factum est. »

λεπρῶ τοῦτο ποιεῖν εἰς μαρτυρίαν αὐτοῖς. Καὶ τί δὲ ἄ
τοῦτο ἐστὶ; Πρόφασιν αἱ ποιοῦμενοι τὴν εἰς τὸν νόμον
αἰδῶ, καὶ διάκονον τῆς ἀνωθεν ἐντολῆς γεγενῆσθαι
λέγοντες τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα, μικρὰ φρονεῖν
ἐσπούδαζον περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-
στοῦ· καὶ τοῦν ἐρασκον ἐναργῶς· « Ἡμεῖς οἶδαμεν
ὡς Μωϋσεὶ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ, οὐκ οἶδα-
μεν πόθεν ἐστίν. » Ἐδεῖ τοίνυν αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν
ἀναστῆσθαι τῶν πραγμάτων, ὅτι τὸ Μωϋσεὺς μέ-
τρον κατόπιν ἔρχεται τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ· ὁ
μὲν γὰρ ἦν ὡς θεράπων πιστὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ·
ὁ δὲ ὡς Υἱός, ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐξ αὐ-
τοῦ καὶ τοῦ θεραπεύσαι τὸν λεπρὸν ἔξεστιν ἰδεῖν, καὶ
μᾶλα σαφῶς ἐν ἀπαράδηκτοῖς ὑπεροχαῖς τῶν Μωϋ-
σεως νόμων ὄντα Χριστόν. Ἐλεπρώθη μὲν γὰρ ἡ
Μαριάμ, ἀδελφὴ δὲ Μωϋσεως αὐτῇ, κατελάλησε γὰρ
αὐτοῦ· καὶ κατεδάκνυτο μὲν λίαν ἐπὶ τούτῳ Μωϋ-
σῆς· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν ἱκανὸς ἀποστῆσαι τοῦ γυναικοῦ
τὴν νόσον, προσέειπε τῷ Θεῷ λέγων· « Ὁ Θεός,
δέομαι σου, ἴασαι ταύτην. » Πρόσχετος τοίνυν ἀκρι-
βῶς· αἰτησις ἦν ἐκεῖ, διὰ προσευχῆς τῆς ἀνωθεν
ἡμερότητος ἡεῖλον τυχεῖν· ὁ δὲ γε τῶν ὅλων Σωτὴρ
μετ' ἐξουσίας ἔφη τῆς θεοπροποῦς· « Θέλω, καθα-
ρίσθαι. » Οὐκοῦν μαρτύριον τοῖς ἱερεῦσιν ἦν ἡ τῆς
λέπρας ἀποβολή, καὶ ἦν ἐντεῦθεν εἰδέναι τοὺς τὴν
κρίσιν αὐτῶν ἀπονέμοντας τῷ Μωϋσεῖ, ὅτι τῆς
ἀληθείας ἔξω βαδίζουσιν· ἔδει γὰρ, ἔδει Μωϋσεῶ
συργῶν λαληθείσης δι' ἀγγέλων, ὑπερβαυμάζειν δὲ
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

(A f. 85, H f. 262) Ἰδοὶ δ' ἂν τις τὸ κατὰ Χρι-
στον βαθὺ καὶ μέγα μυστήριον, ἐν τῷ Λευιτικῷ ἡμῖν
γραφόμενον· μεμολυσμένον μὲν γὰρ ἀποφαίνει τὸν
λεπρὸν ὁ διὰ Μωϋσεως νόμος· ἐκπέμπεται δὲ προ-
τέταχεν τῆς παρεμβολῆς, ὡς ἀκάθαρτον· ὅτε δὲ συμ-
βαίνει καταλειφθῆσαι τὸ πάθος, τότε δὲ, τότε παρα-
δεκτὸν γενέσθαι καλεῖται. Εἴτα καὶ τίνα τρόπον ἔσται
καθαρός, διασαφὲς λέγων· « Οὗτος ὁ νόμος τοῦ
λεπροῦ, ὃ ἂν ἡμέρᾳ καθαρῶσθῃ, καὶ προσχωθήσεται
πρὸς τὸν ἱερέα· καὶ ἐξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῆς
παραμβολῆς, καὶ ὀφείλει ὁ ἱερεὺς, καὶ ἰδοὺ ἴσται ἡ
ἀφ' ἧς τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ· καὶ προστάζει ὁ
ἱερεὺς, καὶ λήφονται τῷ κεκαθαρμένῳ δύο ὀρνίθια
ζῶντα καθάρᾳ· καὶ προστάζει ὁ ἱερεὺς, καὶ σφά-
ξουσιν τὸ ἐν εἰς ἀγγεῖον ὀστράκινον ἐφ' ὕδατι ζῶντι·
καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν λήφεται αὐτὸ, καὶ βάψει
εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀρνίθιου τοῦ σφαγέντος ἐφ' ὕδατι
ζῶντι, καὶ περιβράσει ἐπὶ τὸν καθαρῶσθέντα ἀπὸ
τῆς λέπρας ἐπτάκις, καὶ καθαρῶσθεται· καὶ ἐξ-
αποστελεῖ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ πεδῖον. » Δύο
μὲν οὖν τὰ πτηνὰ καὶ ἀκίβδηλα, τούτῳσι καθάρᾳ,
καὶ μηδὲ μίαν ἔχοντα διαβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου· καὶ τὸ μὲν ἐν ἱσφάξῃ ἐφ' ὕδατι ζῶντι· τὸ γε
μὴν ἕτερον μένον ἔξω σφαγῆς, εἴτα βαπτισθὲν ἐν

perni praecepti ministrum dicentes fuisse hierophan-
tam Moysen, parvifacere nitebantur omnium no-
strum Servatorem Christum. Ideoque palam dicebant :
« Nos acimus Moyai locutum Deum, hunc autem ne-
scimus unde sit ¹⁷. » Oportebat ergo factis ipsis
persuadere illis Moysis conditionem gloria Christi
esse inferiorem. Ille enim erat instar servi fidelis in
domo Dei; hic autem uti Filius in Patris est domo.
Atque ex hac ipsa leprosi sanatione licet perquam
manifeste cognoscere, Christum incomparabili ex-
cessu Moysis legem transcendere. Leporam experta
est Maria Moysis soror, quia huic obrectaverat;
qua calamitate magnopere doluit Moyses; sed quia
morbum a muliere nequibat depellere, Deo supplex
fuit dicens : « Obsecro te, Deus, hanc sana ¹⁸. » At-
tende igitur diligenter : illic erat postulatio, preci-
busque supernam clementiam impetrare volebat : at
enim universalis Servator cum potestate Deo digna
ait : « Volo, mundare. » Ergo loco testimonii erat
leprae haec sanatio sacerdotibus, quia hinc cogno-
scere poterant hi qui potiores partes Moysi tribue-
bant, se veritate procul aberrare. Prorsus enim
oportebat Moysen ut legis ministrum suspicere,
gratiaeque adiutorem per angelos nuntiata ¹⁹; sed
multo magis Emmannelem admirari et glorificare,
quipote verum Dei Patris Filium.

μὲν βαυμάζειν ὡς νόμου διάκονον, καὶ χάριτος ὑπ-
εὐχόμενον· τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ βοήλοισιν αὐτὸν ὡς Υἱὸν ἀλη-
θινόν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

Cernit autem quispiam profundum Christi et
magnum mysterium in Levitico nobis descriptum.
Nam contaminatum judicari leprosum decernit Moy-
sis lex, castrisque ut immundum ejici jubet. Postea
quam vero morbus desiverit, tunc demum recipi
praecipit ²⁰. Deinde etiam quomodo purus habebitur,
declarat dicens : « Hic est leprosi ritus, quando
mundatus fuerit, atque ad sacerdotem adducetur.
Sacerdos castris egressus illum inspiciet, et si
comperiet lepram esse sanata, eo jubente sument
ei qui mundatus est aviculas duas ¹⁷² viventes
puras; quarum unam sacerdos mactari jubebit in
vase testaceo super viva aqua. Tum alteram sumet
viventem aviculam, et tinget sanguine mactatae
super viva aqua, septiesque hominem asperget lepra
mundatum; atque ita purus habebitur. Emittetque
viventem aviculam in agrum ²¹. » Duo sunt itaque,
et quidem sincera, volatilia, id est munda, nullam
a lege vituperationem habentia : quorum unum su-
per viva aqua mactabatur; alterum caede exemptum,
deinde occisi sanguine aspersum, emittebatur.

Profecto haec figura magnum venerandumque
Servatoris nostri mysterium denotat : erat enim de
supernis, id est a Patre coelestis Verbum : ideo
volatili apte admodum comparatur. Descendit vero
per incarnationem in similitudine nostra, servique-

¹⁷ Joan. ix, 29. ¹⁸ Num. xii, 13. ¹⁹ Galat. iii, 19.

²⁰ Levit. xiii, 8.

²¹ Levit. xiv, 12 seqq.

formam suscepit. Attamen etiam sic, de supernis erat. Quamobrem et Judæis aiebat sine ambage alloquentes : « Vos deorsum estis, ego de supernis sum. Ego non sum de hoc mundo ²². » Et rursus : « Nemo in cælum ascendit, nisi qui de cælo descendit Filius hominis ²³. » Ut enim jam dixi, caro factus, id est homo perfectus, haud terrenus erat, haud lutens ut nos, sed cælestis ac supramundanus, quatenus intelligitur Deus. Veruntamen in avicularum figura videre Christum licet, carne quidem passum, ut aiunt Scripturæ ²⁴, simulque superiorem passioni manentem; humanitus mortuum, divinitus vivum : est enim vita Verbum. Quare sapientissimus discipulus, mortificatum quidem ipsum ali carne, vivacatum tamen spiritu ²⁵. Sed enim quamquam mortem in propria natura pati Verbum non poterat, nihilominus propriam sibi facit passionem carnis suæ. Namque avicula vivens sanguine extinctæ aspergebatur : sic autem sanguine tincta, passionis propemodum particeps facta, in desertum emittebatur. Redit ergo in cælum **173** unigenitum Dei Verbum, cum unita sibi carne; novumque fuit in cælo spectaculum. Stupēbat ergo angelorum populus, videns in forma nostra regem terræ et virtutum Dominum. Inno et aiebat : « Quis est iste de Edom veniens? » id est de terra. « Rubrum est indumentum ejus ex Bosor ²⁶, » quod caro interpretatur, aut angustia, vel pressura. Deinde sic interrogabant. « Hæcine in manibus ejus vulnera? » Ille autem ipsis : « Illis in domo dilecti mei vulneratus sum ²⁷. » Sicut enim incredulo Thomæ prudentissime post resurrectionem a mortuis, manus ostendens, clavorum in eis signa jussit tangere, nec non et latus perfossum ²⁸; sic etiam in cælum redux persuasit sanctis angelis, merito Israelē ab ejus gratia repulsum corruisse. Propterea imbutam sanguine vestem et manuum vulnera ostendebat, non quod ea obducere non posset (nam suscitatus e mortuis corruptelam exuerat, et cum ea quidquid ex eadem oritur), sed ut secundum incarnationis rationem nunc cognosceretur a principatibus ac potestatibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, quam in Christo operatus est.

καὶ οὖν αὐτῇ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς· ἀλλ' ἵνα οἰκονομικῶς τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ.

Sed fortasse dicet aliquis : Cur ergo unum eundemque dicis Filium et Dominum Jesum Christum, cum duxerint oblatæ aviculæ? Nonne hinc fortasse haud obscure lex demonstrat duos omnino esse filios atque christos? Certe in tantam quidam impietatem venerunt, ut arbitrentur et dicant alium esse Christum seorsum Dei Patris Verbum, alium rursus illum de Davidis stirpe natum. Nos autem dicimus his qui ob suam inscitiam rem ita se habere putant; dicimus, inquam, quod divus scribit

τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ εἰσεὶ δούλου μορφὴν· πλὴν καὶ οὕτως ἀνοθεν ἦν· καὶ δ' οὖν ἐφασκεν Ἰουδαίοις ἐναργῶς προσλαλῶν, « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμὶ· ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. » Καὶ πάλιν· « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Ὡς γὰρ ἐφην ἁπλῶς, καὶ σὰρξ γεγονώς, ἦγον ἑταίρους ἀνθρώπους, οὐ γῆινος ἦν, οὐ χοῦδος καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐράνιος καὶ ὑπερκόσμιος καθ' ὅ νοεῖται Θεός. Πλὴν ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τοῖς ὀρνίθις, σαρκὶ μὲν παθόντα κατὰ τὰς Γραφὰς, μέινοντα δὲ καὶ ἐπείκεινα τοῦ παθεῖν· καὶ ἀποδεδήσκοντα μὲν ἀνθρωπίνως, ζῶντα δὲ θεϊκῶς· ζωὴ γὰρ ὁ Λόγος. Καὶ γοῦν ὁ πάντοφος μαθητῆς, θανατωθῆναι μὲν αὐτὸν ἐφ' ἑσθ' ἐκείνῃ, ζωοποιήθη καὶ ἐκ πνεύματι. Πλὴν B εἰ καὶ τοῦ παθεῖν τὸν θάνατον εἰς ἰδίαν φύσιν ἀμοιρος ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' οὖν οἰκιστοῦται τὸ πάθος τῆς ἑαυτοῦ σαρκός. Ἐδαπτίζετο γὰρ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ τεταλευτηκότος· πεφυρμένον δὲ τῷ αἵματι, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κοινωνήσαν τοῦ πάθους, εἰς τὴν ἐρημον ἐξεπέμπετο· ἀναπεφοίτηκε γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός· καὶ ζῆνον ἦν ἐν οὐρανοῖς τὸ θέαμα. Κατεπλήττετο γοῦν ἡ τῶν ἀγγέλων πληθὺς, ἐν εἰδεί βλέπουσα τῷ καθ' ἡμᾶς, τὸν βασιλεῖα τῆς γῆς, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριον· καὶ δὴ καὶ ἐφασκεν· « Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδῶμ; » τοῦτέστιν ἐκ γῆς· ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσὸρ· ἐξηρμηνεύεται δὲ σὰρξ, ἥτοι συνοχή καὶ διήγησις. Εἰτα τοῦτοις προσεπυνθάνοντο· « Τοιαῦτα αἱ πληγαὶ αἱ ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου; » Ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· « Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. » Ὡστερ γὰρ ἀπιστήσαντι τῷ Θεῷ οἰκονομικῶτα λίαν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἐπιδεικνύς τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς τῶν ἡλίων τύπους ἐπέλειπε φηλαφῶν καὶ τὰς ἐν τῇ πλευρᾷ διατρήσεις, οὕτω καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ γεγονούς, πεπληροφόρηκε τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ὅτι δικαίως τῆς πρὸς οὐτὸν οἰκισιότητος ἐκδέχεται καὶ ἀπώλισθεν ὁ Ἰσραὴλ· διὰ τοῦτο πεφυρμένον ἐν αἵματι τὸ ἄμφιον, καὶ τὰς ἐν χερσὶν ἐπιδεικνυτο πληγὰς, οὐκ ἀναποδότητος ἔχων αὐτάς· ἐγγεγεμμένους γὰρ ἐκ νεκρῶν, ἀπεδύσατο τὴν φθορὰν, νῦν γνωρισθῇ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις δ.δ. τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἵσως ἐρεῖ τις· Πῶς οὖν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν φῆς Υἱὸν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καίτοι δύο παρενηγεγμένων ὀρνιθίων; Ἡ τάχα που καταδείξειεν ἂν οὐκ ἀσυμφανὲς ὁ νόμος, ὡς δύο πάντως εἰσὶν υἱοὶ καὶ Χριστοὶ; Καὶ δυσσεβείας μὲν εἰς τοῦτο κατεβιάσθησαν ἦδη τινὲς, ὡς οὐλοῦνται τε καὶ λέγειν, ἕτερον μὲν εἶναι Χριστὸν ἰδικῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἕτερον δ' αὖ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ (1)· ἡμεῖς δὲ φαιμεν τοῖς ὡδε ταῦτ' ἔχειν ἐξ ἀμαθίας ὑπερλήφοντιν· Ὁ θεοσεβὴς γράφει Παῦλος· « Εἰς Κό-

²² Joan. viii, 23. ²³ Joan. iii, 13. ²⁴ I Petr. iv, 5. ²⁵ I Petr. ii, 18. ²⁶ Isa. lxi, 4. ²⁷ Zach. xiii, 6. ²⁸ Joan. ix, 26 seqq.

(1) Evidenter denotat Nestorianos.

ριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Ὁ οὐκ οὖν εἰ δύο φα-
σιν υἱοὺς, δύο δὲ πάντως ἂν εἴεν οἱ κύριοι, δύο δὲ
πίστεις, τοσαῦτα δὲ βαπτίσματα. Ψευδομαθήσει οὖν
ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν αὐτῷ λαλοῦντα, καθά φησιν αὐ-
τός· ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, μὴ γένοιτο. Οὐκ οὖν ἔνα
Κύριον ἵμεν, τοῦτοστι μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον
σεσαρκωμένον· οὐκ ἂν μέρος τιθέντες ἄνθρωπον καὶ
Θεόν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἄνθρω-
πον γενέσθαι διαθεβαίουμενοι, μετὰ τοῦ μέναι Θεόν.
Ἐπειδὴ λεγέτωσαν οἱ δι' ἐναντίας· Εἰ δύο φασιν
υἱοὺς, ἔνα μὲν ἰδικῶς τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, ἑτε-
ρον δ' αὖ ἂν μέρος τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἄρ'
οὐκ ἀμείνων κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος
τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ; Ἐἴτα τί ὁράσομεν τὰ δύο
ὁρῶντας πτηνὰ, οὐχ ἑτεροφυῆ ὄντα ἀλλήλων, ὁμοιοδὴ
δὲ μᾶλλον, καὶ κατ' οὐδὲν ἀλλήλων διαφέροντα, κατὰ
γὰρ τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἔστιν· Οὐκ οὖν συγχωρεῖτω-
σαν διὰ τὸ τῶν πτηνῶν ὁμοιοδὴς, μηδὲν ἀνθρώπου
διαφέρειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (1)· ἀλλ' οὐκ αὖξου-
ται· πολλὴ γὰρ τὸ μεταξὺ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος
πλὴν χρῆ τὰ παραδείγματα κατὰ τὸν αὐτοῖς πρέ-
ποντα νοεῖσθαι λόγον· ἡττάται γὰρ τῶν ἀληθῶν, καὶ
μερικῇ ἰσοθ' ὅτε ποιεῖται τῶν σημειωμένων τὴν
ἐνδειξιν. Φαμέν δὲ, ὡς σκιά καὶ τύπος ὁ νόμος ἦν,
καὶ οἷον τις γραφὴ παρατιθεῖσα πρὸς θέαν τοῖς ὁρώσι
τὰ πράγματα. Αἱ δὲ σκιαὶ τῆς τῶν γραφόντων ἐν
πίνακι τέχνης, τὰ πρῶτα τῶν χρωμάτων εἰσιν· αἷς
εἰπερ ἐπενεχθεῖεν τῶν χρωμάτων τὰ ἀνθη, τότε δὴ,
τότε τῆς γραφῆς ἀποστράφει τὸ κάλλος. Ἐπειδὴ οὖν
ἴδαι τὸν διὰ Μωυσέως νόμον καταγράψαι σαφῶς τὸ
Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἐν ἐνὶ τῶν ὀρυθίων ἀπο-
θήκεσιν αὐτὰς τὰς εἰκόντας καὶ ζῶντας καταδεικνύουσιν αὐτὸν,
ἵνα μὴ τερατοποιεῖα σκηναϊκῇ δόξῃ εἶναι τὸ δρώμενον·
ἀλλ' ἰδέσθαι μὲν ὡς ἐν ἐνὶ παθόντα τὴν σφαγὴν·
καταδεικνύει δὲ τὸν αὐτὸν ἐν ἑτέρῳ ζῶντα τε καὶ ἀφει-
μένον.

Ἀποφῆναι δὲ τὸν ἐπὶ τῇδε λόγον οὐκ ἔξω φαίνοντα
τοῦ εἰκότος, δι' ἑτέρας ἱστορίας περάσομαι. Εἰ γὰρ
τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπεθύμησεν ἰδεῖν καταγεγραμμέ-
νην ὡς ἐν πίνακι τὴν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ ἱστορίαν, πῶς
ἂν αὐτὸν ἐχάραξε ζωγράφος; Ἀρ' ἐν ἐνὶ πάντα
δρῶντα; ἢ ἂν μέρος καὶ ἑτεροῖως, ἡγουν ἑτεροειδῶς
πλεισταχοῦ τὸν αὐτόν; Οἶον, φημι, ποτὲ μὲν ἐφιζή-
σαντα τῇ ὄνῃ συμπαραληφθέντος τοῦ παιδὸς καὶ
ἐπομένων τῶν οἰκετῶν ποτὲ δὲ αὖ πάλιν ἀπομεινάνσης
τῆς ὄνου κατὰ τοὺς οἰκέταις ὅμοι, καταφορτίσαντα
μὲν τοῖς ξύλοις τὸν Ἰσαάκ, ἔχοντα δὲ μετὰ χεῖρας
τὴν μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ· καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθεν, τὸν
αὐτὸν ἐν εἰδῇ πάλιν ἑτέρῳ, συμποδίσαντα μὲν τὸ
μειράχιον ἐπὶ τὰ ξύλα, ὀπλίσαντα δὲ τῇ μαχαίρᾳ
τὴν δεξιάν, ἱν' ἐπαγάγοι τὴν σφαγὴν. Ἄλλ' ἦν οὐχ
ἑτέρος καὶ ἑτέρος Ἀβραάμ, πλεισταχοῦ τῆς γραφῆς
ὁρωμένης ἑτέρας, ἀλλ' ὁ αὐτὸς πανταχοῦ, ταῖς τῶν
πραγμάτων χρεαῖς συγκαθισταμένης διὰ τῆς τοῦ
γράφοντος τέχνης· οὐ γὰρ ἦν ἐνδεχόμενον ἐν ἐνὶ

A Paulus : « Unus Dominus, una fides, unum bap-
tisma ». Igitur si duos dicunt filios, duo prorsus
erunt domini, bina fides, totidemque baptismata.
Falsa ergo docebit is qui Christum in se habuit
loquentem, ut ipse ait. Non tamen ista sunt;
absit! Ergo unum **174** Dominum scimus, id est
unigenitum Dei Verbum incarnatum; haud seor-
sum ponentes hominem et seorsum Deum, sed ipsum
Dei Patris Verbum hominem factum affirmantes,
simulque in sua deitate perseverantem. Alioqui dic-
cant adversarii : Si duo sunt filii, unum quidem
seorsum ex Davidis stirpe, alterum item sigillatim
Dei Patris Verbum; nonne meliore natura est Dei
Patris Verbum, quam ille de Davide oriendus filius?
Age vero quid agemus? dum duo volatilia specta-
mus, haud equidem naturaliter invicem aliena, sed
uniformia potius, nullaque re differentia, qualia quan-
taque ipsa sunt. Ergo concedant propter volatiliū
uniformitatem, nihil ab homine differre Dei Verbum.
Sed huius non proficiunt; multum distat a deitate
humanitas : oportet autem exempla conveniente
ratione intelligere; ea enim inferiora veritate sunt,
nec nisi partiarum interdum faciunt significatæ rei
demonstrationem. Porro dicimus legem quidem
umbram fuisse ac figuram, ac veluti quamdam pic-
turam quæ futuras res spectantibus exponebat.
Verumtamen umbræ in pictoria arte principia colo-
rum sunt; quibus cum flos ipse colorum accesserit,
tum demum picturæ elegantia elucebit. Quandoqui-
dem ergo oportebat Mosaicam legem perspicue de-
lineare Christi mysterium, haud in una avicula mo-
riente simul et vivente ipsum denotat, ne res scenicum
quoddam terculamentum videretur; sed considerat
in una quidem tanquam mortui occubentem; in
altero autem viventem demonstrat et liberum.

Sed age huius rei rationem haud inverisimili
modo, ex alia historia patefacere nitur. Si quis
nostrum videre cuperet tanquam in tabula depictam
Abrahami historiam, quomodo eam expressam a
suo pictore conperiet? Num una actione Abraha-
mum omnia absolventem, an particulatim et diversis
modis variisque formis ærpiissime **175** eundem va-
riatum? Veluti, inquam, modo jumento insidentem,
puero comite, sequentibus famulis : modo subsi-
stante infra montem jumento cum famulis, gestan-
tem ligna Isaacum, ipsum vero Abrahamum gla-
dium manu tenentem ac ignem. Item in alia tabula
parte eundem Abrahamum alia in specie, puerum
super ligna alligantem, dexteram ense armantem,
ut ictum incutiat. Attamen non alius atque alius
Abrahamus erat, etsi persæpe in eadem tabula va-
rie representatus, sed idem ubique, quia ad cujus-
que rei usum ars pictoris se accommodavit : fieri
enim non poterat ut una simul cerneretur Abraha-

¹⁷⁴ Ephes. iv, 5. ¹⁷⁵ II Cor. xiii, 3.

(1) Hoc dicit ore Monophysitarum

mus cuncta facere quæ supra dicta sunt. Erat igitur A lex pictura ac typus, rerum postea exitu veritatem pariente: ita ut, etiamsi par avium fuerit, unus nihilominus ab ipsis representabatur Christus, tum patiens, tum extra passionem, tum moriens, tum etiam mortis superior; denique etiam in cælum ascendens, inchoatio tanquam secunda humanitatis ad immortalitatem renovatæ. Ipse certe nobis novam viam ad superna munivit, eumque tempore debito subsequemur. Utique, quod una ex aviculis mactaretur, altera vero occisæ sanguine aspergeretur, eademque libera evaderet, id omne loco typi verarum rerum habendum est. Mortuus est enim pro nobis Christus, nosque in ejus mortem baptizati fuimus, et ipse suo nos sanguine salvos fecit.

V. 17. Ipse docebat, erantque Pharisei sedentes, etc.

Circumstabat eum invidorum theatrum, Scribæ nimirum ac Pharisei, qui miraculorum fuerant spectatores, et docentem audiverant. Et erat, inquit evangelista, virtus Dei cum eo ad sanandum: utrum quia Deus potentiam illi prodigiorum dedisset, vel quia virtutem illam abs quoque mutuum accepisset? Quis vero hæc dicere audeat? Ipse enim potius propria virtute operabatur, tanquam divinæ gratiæ particeps. Namque homines digni sæpe habentur spiritalibus donis; sed tamen eosdem impotentes 176 quoque aliquando videre est, prout divinorum donorum largitori placitum fuerit. Verumtamen in universali nostro Servatore nihil hujusmodi fuit; sed ad sanandum incumberebat non tam humana quam divina et invicta virtus ejus. Erat enim Deus Deique Filius. — Solus Christus, utpote magister Patrisque sapientia, docet; nam cæteri omnes quod ab ipso accipiunt docent. Erat autem, inquit evangelista, virtus quoque Domini in eo ad sanandos omnes, id est, haud humanam vim sanandi habebat, sed divinam quamdam et invictam. Namque alii quidem sancti modo facultatem rectè sunt sanitates efficiendi, modo secus: Jesus vero, cum Deus et Patris virtus, cunctos semper sanabat.

V. 18. Et ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum, etc.

Deinde haud exiguo numero Scribarum ac Phariseorum circumstante, ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum; qui cum per januam ingredi non possent, tulerunt illum supra tectum, insolitum novumque ausi facinus. Revulsis enim tegulis, interpositam materiam removerunt: quæ dum fierent, et Jesus patienter se habebat, et astantes silebant rei exitum spectare volentes, et quid Jesus diceret ageretur. Patefacto igitur tecto, demittunt grabatum, mediumque collocant paralyticum. Quid ergo Dominus? Videns illorum fidem,

(1) Animadvertite gratiam miraculorum identidem in Ecclesia conspicuam etiam Cyrilli ætate.

κατιδὲν αὐτὸν πάντα δρῶντα τὰ εἰρημένα. Γραφῇ τοιγαροῦν καὶ τύπος ἦν ὁ νόμος, πραγμάτων ὡδινόντων ἀλήθειαν· ὥστε καὶ διὰ δρῶντων ἦν, ἀλλ' εἰς ἦν ὁ ἐν ἀμφοῖν, καὶ ὡς ἐν πάθει καὶ ἐξω πάθους, καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον, καὶ ἀναβαίνων εἰς οὐρανὸς ἀπαρχὴ τις ὡς περ δευτέρα τῆς ἀνθρωπότητος ἀνανεώσεως εἰς ἀφθαρσίαν· αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν εἰς τὸ ἄνω τρίβον, καὶ ἐφόμεθα κατὰ καιρὸς αὐτῶν· τὸ γε μὴν τὸ ἐν τῶν ὀρνιθίων σφάζεσθαι, ἐν δὲ τῷ τοῦ σφαγέντος αἵματι τὸ ἕτερον βαπτίζεσθαι μὲν, ἀποπέμπεσθαι δὲ τῆς σφαγῆς, ἀντίτυπον δ' ἂν εἴη τῶν ἀληθινῶν· ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν αὐτοῦ θάνατον βαπτισάμεθα, καὶ σέσωκεν ἡμᾶς αἵματι τῷ ἰδίῳ.

B Αὐτὸς δὲ ἦν διδάσκων, καὶ ἦσαν καθήμενοι Φαρισαῖοι, x. τ. λ.

(A f. 87, H f. 269) Περὶ αὐτὸν μὲν ἦν τῶν βασκάνων τὸ θέατρον· Γραμματεῖς δὲ οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, καὶ τῶν παραδόξως ἐπιτελουμένων ἐγίνοντο θεωροί, καὶ κατηχεῶντο διδάσκοντες· καὶ ἦν, φησί, δύναμις Θεοῦ εἰς τὸ ἰάσθαι αὐτόν· [ita cod. αὐτόν] ἄρα ὡς τοῦ Θεοῦ διδόντος αὐτῷ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὰς θεοσημείας; ἄρα τὴν παρ' ἐτέρου δύναμιν ἐδανείζετο; Καὶ τίς ὁ φάναι ταῦτα τολμῶν; Αὐτὸς γὰρ μᾶλλον ἦν ἐξ ἰδίας ἰσχύος ἐνεργῶν ὡς Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ οὐχ ὡς θείας χάριτος μέτοχος. "Ἀνθρωποι μὲν γὰρ ἀξιοῦνται: πολλάκις χαρισμάτων πνευματικῶν (1)· ἀλλ' ἐστὶν ἰδεῖν ἐνισχυοῦ καὶ ἀσθενούν-
C τας ἐσθ' ὅτε, καθ' ὃν οἶδε λόγον αὐτὸς ὁ τῶν θεῶν χαρισμάτων διανομέυς· ἐπὶ δὲ γε τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος τοιοῦτον οὐδεὶν, ἀλλ' ἦν εἰς τὸ ἰάσθαι αὐτόν, οὐχ ἀνθρωπίνῃ μᾶλλον, ἀλλὰ καὶ θεῖα καὶ ἀμαχος ἰσχύς· Θεὸς γὰρ ἦν, καὶ Υἱός Θεοῦ.—(D f. 19) Μόνος ὁ Χριστὸς ὡς διδάσκαλος καὶ σοφία ὢν τοῦ Πατρὸς διδάσκει· οἱ γὰρ ἄλλοι πάντες ἐξ αὐτοῦ δεχόμενοι διδάσκουσιν· ἦν δὲ, φησὶν, καὶ δύναμις Κυρίου ἐπ' αὐτόν εἰς τὸ ἰάσθαι πάντας, τουτέστιν, οὐχ ἀνθρωπίνῃν εἶχεν ἰσχύν εἰς τὸ ἰάσθαι, ἀλλὰ θεῖαν τινὰ καὶ ἀμαχον. Οἱ μὲν ἄλλοι ἄγιοι, ποτὲ μὲν λαμβάνουσι τὸ δύνασθαι ποιεῖν ἰάσεις, ποτὲ δὲ οὐ. Ἰησοῦς δὲ, ὡς Θεὸς, καὶ δύναμις ὢν τοῦ Πατρὸς, αἰεὶ πάντας ἐθεράπευσεν (2).

Kai ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνῃς ἀνθρώπον ὃς ἦν παραλελυμένος, x. τ. λ.

(D f. 19) Εἶτα οὐκ εὐαριθμήτου πλήθους τῶν Γραμματέων, φησὶν, καὶ Φαρισαίων συνειλεγμένου, ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνῃς ἀνθρώπον, ὃς ἦν παράλυτος· καὶ μὴ θυνθέντες διὰ τῆς θύρας εἰσελθεῖν, ἀνεκόμεσαν ἐπὶ τὸ δῶμα, ὡς ξένῳ καὶ καινῷ ἐπιχειρῆσαι πράγματι· ἀνασπᾶντες γὰρ τὸν κέραμον, μετεκίνησαν τὴν ἀποκειμένην ὕλην· καὶ ὁμοῦς τούτων γινομένων, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμακροθύμει, καὶ οἱ παρόντες ἐσιώπων, τὴν ἐκβασιν βουλόμενοι θεωρῆσαι, καὶ ἰδεῖν τί λαλεῖ καὶ τί ποιεῖ. Ἀναστομῶσαντες τοῖνον τὸ δωμάτιον, χαλῶσι τὸν κράβατον,

(2) Pauca hic intersunt similia superioribus propter diversæ catenæ auctorem.

καὶ φέρουσι μέσον τὸν παραλελυμένον. Τί οὖν ὁ
Κύριος; ἴδων τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐ τὴν παραλελυ-
μένου, ἀλλὰ τὴν κομισάντων· ἔνεστι γὰρ καὶ ἄλλον
δὲ ἄλλων πίστιν θεραπεύεσθαι (3)· ἡ καὶ αὐτὸν τὸν
παραλύτον πιστεύσαντα ἴασατο. Ἐξποι δ' ἄν τις ὑπ-
τιθῶν εἶναι τὸν τόπον, εἰς ὃν διὰ τῶν κεράμων κα-
τεβίβασαν τὴν κλίνην τοῦ παραλύτου, μηδὲν πανταλῶς
τῆς στεγῆς ἀνατρέφαντες. Εἰπὼν δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ
Σωτὴρ· « Ἄνθρωπε, ἀφένται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου, »
κοινῶς τῇ ἀνθρωπότητι τοῦτο λέγει· ἐμελλόν γὰρ οἱ
πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, ἰαθέντες τῶν ψυχικῶν παθη-
μάτων τὰς ἁμαρτίας δὲ πρῶτον ἐπλημμελοῦν ἀφιε-
σθαι. Ἡ τοῦτο φησιν· Ἐδεῖ με πρὸ τοῦ σώματος
ἰάσεσθαι σου τὴν ψυχὴν. Ἐπεὶ ἐὰν μὴ τοῦτο γένη-
ται, ἐπὶ πλεῖον ἁμαρτάνεις λαθὼν ἰσχυρὸν εἰς τὸ περι-
πατεῖν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐζήτησας τοῦτο, ἀλλ' ἐγὼ ὡς
θεὸς ὁρῶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη ἐξ ὧν καὶ ἡ νόσος σοι
συμβέβηκε.

A f. 87, B f. 53 b, C f. 116, H f. 269 b) Καλῶς
οὖν ὁ Σωτὴρ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖον ἦν, οὐκ εὐαριθμήτου
πληθὺς τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων συνει-
λεγμένης, γενέσθαι τι τῶν ὅτι μάλιστα θεωρηπε-
στάτων εἰς ὄνησιν αὐτῶν, μικρὰ γὰρ ἐφρόνουν περὶ
αὐτοῦ, φησὶν ἐπὶ τῇ πάλιν τῶν τεθναυμασμένων·
ἐρρίπτο μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης παραλύτος ἀνὴρ, ἀνίστα-
νός τε κεκρατημένος· ἐπειδὴ ἀσθενοῦσα πρὸς τὸ
συμβᾶν ἡ τῶν λατρῶν ἡλέγχετο τέχνη, πρὸς τὸν
ἀνωθεν καὶ ἐξ οὐρανῶν λατρῶν παρὰ τῶν οἰκειῶν
ἀπεκομίζετο. Ὡς δὲ ἦν ἐν ὁφειλοῖσιν τοῦ θεραπεύειν
ισχύοντος, δεκτὴ μὲν αὐτὸν γέγονεν ἡ πίστις· ὅτι δὲ
ἔστιν ἁμαρτίας ἀναιρετικῇ, δείκνυσιν εὐθύς ὁ Χρι-
στὸς· ἐπεφώνει γὰρ τῷ κειμένῳ· « Ἀφένται σοὶ αἱ
ἁμαρτίαι σου. » Ἀλλ' ὡς γε οἶμαι, πρὸς τοῦτο ἐπε-
τις· Ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου. ἐβούλετο, καὶ πῶς
ἄρσεν αὐτῷ τῆς ἁμαρτίας Χριστὸς ἐπηγγέλλετο;
ἵνα μάθῃς ὅτι σεσιγημένως καὶ ἀφορητῇ θεὸς κατα-
σκέπτεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀφορὰ τῆς ἐκάστου
ζωῆς τὴν ὁδόν· οὕτω καὶ γέγραπται· « Ἐνώπιον
γὰρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρῶν, εἰς δὲ
πάσας τὰς τροχὰς αὐτοῦ σκοπεύει. » Ἐπειδὴ δὲ
ἔστιν ἀγαθός, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι,
διασπῆχει πολλάκις ἐξ ἁμαρτιῶν τοὺς ἐνεσιγμένους,
ἀρρωστοῖαν ἐμβάλλων τῷ σώματι· οὕτω γὰρ πού
φησι διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Πόνῳ καὶ μαστιγῇ
παιδευθήσῃ, Ἱερουσαλὴμ. » Ἐφ' ἧ δὲ πού καὶ ὁ Παρ-
οιμιστής· « Ὅτι, μὴ ὀλιγώρει παιδεῖν Κυρίου,
μὴ δὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ
Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παρα-
δέχεται. » Καλῶς οὖν ἄρα Χριστὸς τὰς τοῦ νοσεῖν
ἀφορμὰς, καὶ ὅλον τοῦ πάθους τὴν ρίζαν, τούτῃσιν
τὴν ἁμαρτίαν, προαποκαίρειν ἐπαγγέλλεται· ἐξαιρεθείσης γὰρ ταύτης, δὲ ἦν καὶ τὸ πάθος, ἔδει
πάντως συναναιρεθῆναι τὴν νόσον.

Καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ Γραμματεῖς καὶ
Φαρισαῖοι λέγοντες, x. τ. λ.

(A f. 87 b, C f. 116 b, H f. 271) Ὁ μὲν οὖν,

A ferentium scilicet, non paralytici (contingit enim
aliquando sanari aliquem ob alterius fidem), vel
etiam credentem ipsum paralyticum, sanitati resti-
tuit. Aliquis tamen dicere malet subdilem fuisse
locum, ubi per legulas paralytici lectum demise-
runt, quin omnino tectum diruerent. Cum vero hunc
Servator dixisset : « Homo, remittuntur tibi peccata
tua, » communiter hoc generi humano dicit. Futu-
rum quippe erat ut credentes in ipsum, sanati ex
animi 177 morbis, peccata quæ antea admiserant
deponerent. Vel hoc ait : Oportebat me ante cor-
pus animam sanare tuam. Nam nisi hoc fieret,
gravius tu peccares, sumptis gradiendi viribus.
Quamquam enim id non postulasti, attamen ego,
utpote Deus, novi animæ passionem, unde et mor-
bus tibi accidit.

Egregie itaque Servator, quia oportebat, præ-
sente haud modica Scribarum ac Phariseorum
turba, fieri aliquem Deo maxime dignum actum ob
illorum utilitatem : etenim satis humiliter de eo
sentiebant : sapienti consilio curatum est ut mirum
aliquid eveniret. Jacebat enim in lecto paralyticus
vir, insanabili morbo correptus ; qui postea quam
medicorum arte juvari non potuerat, ad supernum
coelestemque medicum a suis deferebatur ; atque
ubi coram illo stetit qui mederi valebat, visa est
ejus fides digna respectu ; quam ut peccati dele-
tricem esse ostenderet, statim Christus jacenti
inclamavit : « Remittuntur tibi peccata tua. » At-
qui, ut arbitror, hic dicit aliquis, Si quidem ille
morbo liberari volebat, cur ei Christus peccati
remissionem nuntiabat ? Nempe ut discas, tacite ei
sine ullo strepitu res humanas Deum inspicere, et
singulorum viventium semitas observare. Sic enim
scriptum est : « Ante oculos Domini viæ hominis,
et omnes semitas ejus scrutatur ». Quia vero
bonus est, atque omnes homines vult salvos fieri,
purgat sæpe peccatis implicitos, infirmitate in cor-
pus immissa. Sic enim alicubi voce Jeremæ dixit :
« Erumna et flagris erudieris, Jerusalem ». Item
proverbialis auctor : « Fili, cave negligas discipli-
nam Domini, nec deficias cum ab eo corripieris :
quem enim diligit Dominus, corripit ; et omnem
sibi acceptum filium flagellat ». Egregie itaque
Christus ægotandi causas, et quasi morbi radi-
cem, culpam scilicet, abscindere se denuntiat. Nam-
que hac amota, quæ origo infirmitatis est, mor-
bum omnino simul auferri necesse erat.

178 V. 21. Et ceperunt cogitare Scribæ ac
Pharisæi, dicentes, etc.

Et ille quidem, prout dictum est, Deo dignum

³¹ Prov. v, 21. ³² I Tim. ii, 4. ³³ Jerem. vi, 7, 8. ³⁴ Prov. iii, 11.

(3) Observa Cyrilli doctrinam de sanctorum meritis, quæ et aliis sunt utilia.

appreme potestatem habens. peccatorum remissionem nuntiabat. Verumtamen hic rursus sermo indocilem invidamque Phariseorum officinam conturbat. Colloquebantur enim : Quis est hic qui dicit blasphemias? Atqui non ita loquereris, o Pharisee, de illo, si divinas calleres Scripturas, si prophetico- rum meminisses verborum, si venerabile ac magnum incarnationis intelligeres sacramentum. Nunc ei crimen blasphemiae impingunt, supremam decerneutes poenam, mortis reum damnantes : nam qui blasphemiam pronuntiasset adversus Deum, hunc perpeti supplicium Mosaisca lex jubebat. Jam quia talia audebant, demonstrat illico se esse Deum, ut intolerabilem ipsorum impietatem coarguat. Nam quid, ait, cogitatis in cordibus vestris? Ergo cum dicis, o Pharisee : Quis potest peccata dimittere, nisi unus Deus? ego quoque tibi dicam : Quis potest corda nosse, et intima in mente cogitationes pervidere, nisi solus Deus? Ipse enim alicubi dicit prophetarum voce : « Ego Dominus corda scrutans, et renes explorans »²¹. Ait item David de se simul et nobis : « Qui finxit sigillatim corda eorum »²². Ergo qui corda novit ac renes utpote Deus, hic peccata quoque dimittit tanquam Deus.

V. 24. *Ut autem cognoscatis quia Filius hominis habet potestatem, etc.*

Deinde quia dicendo « dimittuntur tibi peccata tua » locus adhuc verisimilis incredulitati superest ; nam remissa peccata homo non videt corporeis oculis ; paralyticus autem pulso morbo surgens et gradicens, plane demonstrat Deo congruam potentiam ; addit : Surgens tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam ; quod reapse peractum fuit ; profectus est enim domum suam ille tam longa infirmitate liberatus. Demonstratum est itaque ipso facto Filium hominis potestatem habere dimittendi **179** in terra peccata. Jam vero de quonam hoc dicit? utrum de se, an etiam de nobis? Utrumque verum est. Ipse enim tanquam Deus humanatus, legisque Dominus, peccata remittit ; verumtamen nos quoque tam splendidam miramque accepimus ab eo gratiam. Namque hac etiam dignitate naturam hominis voluit exornare. Ait itaque sanctis apostolis : « Amen dico vobis, quaecunque ligaveritis super terram, ligata erunt et in caelis : et quaecunque solveritis super terram, soluta erunt et in caelis »²³. Et rursus : « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt »²⁴. Quandonam autem hac illis dixisse comperitur? Nempe cum calcata mortis potentia, et e mortuis suscitatus, insufflavit eis dicens : « Accipite Spiritum sanctum »²⁵. Nam cum eos suae naturae participes demonstrasset, eisdemque sanctum Spiritum inhabitare fecisset, tunc suae quoque maiestatis participes effecit, potestatem tribuens re-

A ὅπερ εἰρηται, θεοκραπευστάτην ἔχων τὴν ἐξουσίαν, τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀρεσιν ἐπηγγέλλετο. θεωρεῖται δὲ πάλιν ὁ λόγος τὸ δυσμαθὲς καὶ βλάστηνον τῶν Φαρισαίων ἐργαστήριον· προσελάουσιν γὰρ ἀλλήλοις· Τίς οὗτος ἐστὶν ὃς λαλεῖ βλασφημίας; Ἀλλ' οὐκ ἂν εἴης ταῦτα, ὦ Φαρισαῖε, περὶ αὐτοῦ, εἰ τὰς θείας ἐπιτάσεις Γραφάς, εἰ τῶν προφητικῶν ἐμμένῃς λόγων, εἰ τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως σὺνῆκας μυστήριον. Βλασφημίας δὲ ἐγκλήματι περιβάλλουσι, τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καθορίζοντες δίκην, καὶ θάνατον καταψηφίζόμενοι· τὸν γὰρ εἰπόντα δυσφημίας κατὰ τοῦ Θεοῦ θάνατον ὑπομένειν ὁ δὲ τοῦ Μωϋσέως προσέτατε νόμος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ τοῦτο τετολμήκασι, δείκνυσιν εὐθὺς ὅτι Θεὸς ἐστὶν, ἵνα πάλιν οὐ φορητῶς δυσσεβούντας ἐλέγξῃ. Τί γὰρ, φησὶ, διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Οὐκοῦν, ὅταν λέγας, ὦ Φαρισαῖε, Τίς δύναται ἁμαρτίας ἀφίεναι, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός; ἔρῳ σοι καὶ γὰρ· Τίς δύναται καρδίας εἰδέναι καὶ τοὺς ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας λογισμοὺς καθορᾶν, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός; Αὐτοὺς γὰρ πάλιν διὰ φωνῆς τῶν προφητῶν, ὅτι· Ἐγὼ Κύριος ἐτάξων καρδίας, καὶ δοκιμάζων νεφροὺς. Ὁ πλάσας κατὰ μένος τὰς καρδίας αὐτῶν. Οὐκοῦν ὁ εἰδὼς καρδίας τε καὶ νεφροὺς ὡς Θεός, οὗτος ἀφίησι καὶ ἁμαρτίας ὡς Θεός.

Ἴνα δὲ εἰδῇτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, κ. τ. λ.

(A f. 88, H f. 273) Εἶπα ἔπειδὴ ἐν μὲν γὰρ τῷ εἰπεῖν, « Ἀφίενται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, » τόπος ἐστὶ πολλὰς ἀπιστίας καὶ ἀφορμῶν· ἀπιστίας γὰρ ἁμαρτίας ἀνθρώπου οὐχ ὅρα τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς· τὸ δὲ ἀποβαλεῖν τὴν νόσον, καὶ ἀναστάντα περιπατεῖν τὸν παράλυτον, ἀποδείκνυσι ἔχει αἰσὴ τῆς θεοκρατοῦς ἰσχύος, ἐπάγει· Ἐγερθεὶς ἄρον τὸ κλινιδίόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὴν οἰκίαν σου. (A f. 88, H f. 275) Ὁ δὲ καὶ περιπατεῖ· ὑπενώσθητι γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν, τῆς οὕτω μακρὰς ἀβήρωστας ἀπηλλαγμένος. Δείκνυται τοίνυν δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ γῆς ἀφίεναι ἁμαρτίας. Καὶ περὶ τίνος ἄρα τοῦτο φησιν; ἄρα περὶ αὐτοῦ ἢ καὶ περὶ ἡμῶν, Ἀληθὲς τοῦτό τε κἀκεῖνο· αὐτὸς μὲν γὰρ ὡς ἐνανθρωπήσας Θεός, ὡς τοῦ νόμου Κύριος, ἀφίησιν ἁμαρτίας· ἐλάττωται δὲ καὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ ἀξιοθαύμαστον χάριν· ἵσταμένους γὰρ τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τῇ τοιαύτῃ τιμῇ· καὶ γοῦν ἐφη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· Ἀμὲν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ καὶ πάλιν· Ἄν τις ἀφῇ τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινα κρατῇ, κεκρατῇται. Πότι δὲ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς εὐρίσκειται λέγων; Ὅτι πατήρας τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ ἐγγεγραμμένος ἐκ νεκρῶν, ἐνεψύχησεν αὐτοὺς λέγων· Ἀδέσθε Πνεῦμα ἁγίου. Ἀποδείξας γὰρ αὐτοὺς τῆς αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς, καὶ ἐνοια-

²¹ Jerem. xvii, 10. ²² Psal. lxxii, 15. ²³ Matth. xviii, 18. ²⁴ Joan. xi, 23. ²⁵ ibid. 22.

χίτας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε καὶ τῆς λαοῦ τοῦ δόξης ἀπέφηνε κοινωνούς, δούς ἐξουσίαν ἀφίεναι τε καὶ κρατεῖν ἁμαρτίας. Ὅτι τοίνυν ἡμεῖς αὐτὸ δὴ τοῦτο πληροῦν προστετάμεθα, πῶς οὐ πολὺ μᾶλλον αὐτοὺς ἀφίεναι ἁμαρτίας, ὁ δούς ἑτέροις τὴν ἐξουσίαν τοῦ δύνασθαι τοῦτο ὁρᾶν (1);

Καὶ ἐδεδόκατο ταλῶνην ὀνόματι Λευὶ.

(A f. 88 b, B f. 60, C f. 116 b, H f. 275) Τε-
λῶνης γὰρ ἦν ὁ Λεὺς, ἀνὴρ ἀπληστος εἰς φιλοκερ-
δεῖας, ἀγῶνιστος εἰς πλεονεξίαν, τῶν οὐδὲν αὐτῷ
προσηκόντων δίκαιος ἐραστής· τοῦτο γὰρ τοῖς τελώ-
ναις τὸ ἐπιτήδευμα. Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἠρπάζετο τῶν
τῆς ἀδικίας ἐργαστηρίων, καὶ αἰσώσεται παραδίδως,
κεκλημένος αὐτὸν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-
στοῦ· ἔφη γὰρ αὐτῷ· « Ἀκολουθεῖ μοι· ὁ δὲ πάντα
ἀφείλ, ἠκολούθησεν αὐτῷ. » — (A f. 89, H f. 276 b) B
Ὅρξας ὡς ἀληθεύει λέγων ὁ σωφώτατος Παῦλος, ὡς
Χριστὸς ἦλθεν ἁμαρτωλοὺς σῶσαι· Ὅρξας ὡς σαρ-
κωθείς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰ σκεπὴ τοῦ
διαβόλου μετέστησεν εἰς ἑαυτὸν· Καὶ αἰσώσεται μὲν
ὁ Λεὺς, ἡμῖν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστὴς ἐνποιήσας τὰς
ἐλπίδας, ὅς γὰρ σώσει τὸ μετανοοῦν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ
γεγονότος δεδογμένα. Πιστώσεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ
τῶν ὅλων δεσπότης Θεὸς διὰ φωνῆς· προφήτου λέγων
· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ'
ἐσχάτου τῆς γῆς. » Ἀλλ' οὐδὲν τούτων τοὺς Φαρι-
σαίους ἐνέτρειψεν· ἀλλ' ἐγκαλοῦσι τοὺς μαθηταίς·
ἔκουε γὰρ·

Καὶ ἐγόγγυζον οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ
Φαρισαῖοι, πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγον-
τες, κ. τ. λ.

(A f. 89, C f. 117, G f. 11 b, H f. 277 b) Ἀλλ'
εἰσι τινες, οἱ τῆς θείας γαληνότητος ἐπιχειροῦντες
ἀποστρεφεῖν τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνελημμένους· οὐ
γὰρ παραδέχονται τὴν μετάνοιαν, ἀλλ' ὅσον ἐπιτιμῶσι
τῷ σώζοντι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πανταγρόθεν
συλλέγοντι τὸ ἐσαρκισμένον. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν·
Ἐγόγγυζον πρὸ ὧμων οἱ Φαρισαῖοι, κεκλημένον
ὀρόντας τὸν Λεῦν, καὶ τελωνῶν ὄχλον συναγχερ-
μένων καὶ συνεπιωμένων τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι
Χριστῷ. Ἐτα προσιδόντες τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις,
κατηγιώνωτο λέγοντες· Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν
ἐσθίετε καὶ πίνετε; Ἀλλ' ἤκουον· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν
οἱ ὀφθαλμοὶ λατρεῖν. Ὁ γὰρ τῶν ὅλων Σωτὴρ, ὅτε
δὴ λατρός ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ ἀποφορετὰ τῶν
ἐσομένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασημῆται δυνάμενος, τοῖς
ὅπως κακαθαρμένοις οἰκονομικῶς συνηλίζετο. Ἰδο-
μεν δὲ, Φαρισαῖε, τοῦ σου φρονήματος τὴν ἀγερωχίαν
ἐπολεῖν σοι γεγονέναι αἰτιαμάτων πρόξενος ἢ κατὰ
τῶν ἐν ἁμαρτίαις ὁρῶν, αὐτὸν λάβωμεν ἐξηγητὴν.

⁶⁶ I Tim. I, 15. ⁶⁷ Isa. XLV, 22.

(1) Observent heretici evidentem sacramenti poenitentiae institutionem, datamque a Christo sacerdotibus absolvendi a peccatis potestatem. Observent etiam Graeci quam sit data a Christo auctoritati, et huc Cyrilli loquendi modo, magis consentanea formula apud Latinos potestativa *Ego te absolvo in nomine, etc.*, quam Graecorum deprecatoria. Ceteroqui de hac formulae controversia copiose Accursius, *De concord.*, lib. IV, cap. 3 et 4, et laudabili

A mittendi vel etiam retinendi peccata. Jam quia nos hoc idem facere jussi fuimus, quanto magis ille peccata dimittit, qui aliis ejus rei faciendae facultatem tradidit?

V. 27. Et vidit publicanum nomine Levi.

Publicanus quippe erat Levi, homo lucris insatiabilis, effrenatus ad avaritiam, bonorum non suorum injustus appetitor. Sunt enim haec publicanorum studia. Nihil tamen minus creptus fuit de officina iniquitatis, et praeter spem salvatus, vocante ipsum communi nostro Servatore Christo, qui dixit ei: « Sequere me. At ille, omnibus relictis, secutus est eum. » — Viden' quam vere sapientissimus Paulus dicat: « Christum venisse ob salvandos peccatores? **180** Viden' ut humanatum virginum Dei Verbum vasa diaboli ad se transtulit? Et salvatus est quidem Levi, nobis vero haec res bonam spem creavit. Nam quod poenitentia salvet, ex acta re docui fuimus. Sed et ipse universalis Dominus Deus prophetae voce testabitur dicens: « Convertimini ad me, atque ab extremis usque terrae salvabimini. » Sed nihil horum Phariseos permovet; quinimo exprobrabant discipulis. Audi enim:

V. 30. Et murmurabant Scribae eorum et Pharisaei, dicentes ad discipulos ejus, etc.

At sunt nonnulli, qui divina clementia spoliare nituntur illos qui peccatis se implicaverunt. Non enim poenitentiam admittant, sed quodammodo objurgant salvantem, sua querentem, atque undique colligentem quod dispersum est. Quos ita nos affabimur: Murmurarunt ante vos Pharisei, vocatum cernentes Levim, et publicanorum turbam congregatorum, et cum communi nostro Servatore Christo epulantium. Accedentes deinde ad sanctos apostolos exposulabant dicentes: Cur cum publicanis vescimini ac bibitis? Sed responsum acceperunt: Non est opus medico valentibus. Namque omnium Servator, utpote spiritalium medicus, non fugit a querentibus se; sed quia abluere poterat, prudente consilio cum nondum mundis conversabatur. Nunc videamus, Pharisee, mentis tuae tumorem. Quanto tibi crimini ascripta fuerit tua adversus peccatores superbia, ipsam audiamus narrantem, qui omnia novit, Christum. Dixit enim de

cum aequitate Goarius in adn. ad Euchologium Gr. p. 351. Benedictus PP. XIV in const. *Et si pastoralis* (Bullar. ejus t. I, p. 172), ritus magis retinendi causa, quam aliquid definiendi, jubet ut Graeci ipsi presbyteri, si necessitas urgeat, Latinos absolvant, formula tamen potestativa nostra; cui, si voluerint, superaddant etiam suam deprecatoriam.

Pharisæo inter orandum gloriantem, et de publicano semet accusante : « Amen dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam, præ illo Pharisæo⁴². » En ergo justus evasit publicanus suum confessus peccatum, magis quam superbus Pharisæus. — Quamobrem reprehendunt Pharisei Servatorem cum peccatoribus vespemem? Quia lege cautum erat⁴³, ut inter sanctum et profanum distingueretur, id est ut res sanctificata **181** cum polluta non commisceretur. Hanc illi tuentes legem, accusabant; reapse autem livor erat adversus Dominum, et cavillatio. Declarat ergo illis se nunc haud judicem adesse, sed medicum : agitur medici officium cum illis versans qui medela egebant. A prima ergo criminatione repulsi, aliam intendunt, causantes quod discipuli non jejunarent, atque hinc occasionem Jesum quoque calumniandi captantes.

Et videsis malitiæ illorum perseverantiam. Postquam primæ interrogationi suæ responsum acceperant, ad aliam transeunt, ansam omnino querentes accusandi sanctos discipulos et ipsum cum illis Jesum, quod legem Moysis pensi non haberent. Sed responsum audiunt : Nunc nuptiæ sunt, tempus est vocationis, tempus magisterii : educantur pueri, lactantur vocati, non est jejunandi tempus. Utiqve vos, aiunt, cum publicanis ac peccatoribus convivamini : cum tamen lex vetet quominus purus misceatur impuris. Et quidem ut legem transgrediamini, charitatem erga homines obtentui habetis. Cur ergo saltem non jejunatis, ut pii homines solent et ex legis norma viventes? Atqui ad hæc respondere sic licet : Ain' vero satisne tu nosti, o Judæe, jejunandi rationem? Jejunatine aliquando juxta Dei voluntatem? Imo potius, ut ait Isaias, « Jejuniorum vestrorum tempore voluntates vestras invenitis, omnesque subditos vestros compungitis. Si ad lites contentionesque jejunatis, et humilem pugno percussitis, cur mihi, inquam, jejunatis? Haud ego tale jejunium elegi, dicit Dominus⁴⁴. » Age vero quomodo tu qui jejunandi rationem ignoras, sanctos incusas apostolos, quia ex norma tua non jejunant? Sed et alioqui, hi qui in novo Christi fœdere sunt instituti, jejunant rationaliter, videlicet seipsos deprimentes ante oculos Dei, sibi que voluntariam poenam imponentes, afflictionem cibusque abstinentiam, ut culparum veniam referant, vel certe aliud lucrentur spiritale donum, vel denique peccati legem **182** in carnis membris mortificent. Hanc tu ignoras, Pharisæe, viam : non enim admisisti venientem de cœlo sponsum, virtutis omnis satorum ac magistrum, Christum scilicet. Præterea sancti quidem ideo jejunant, ut corpus macerantes, perturbationes ejus sedent. Christus autem haud indiguit jejunio ob implenda virtutis officia, cum cujuslibet perturbationis utpote Deus experts esset :

τὸν πάντα εἰδὼτα Χριστόν· ἔφη γὰρ περὶ Φαρισαίου μεγαλαυχούντος ἐν τῷ προσεύχεσθαι, καὶ τελώνου τινὸς ἑαυτοῦ κατηγοροῦντος· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι κατέβη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρ' ἑαίνον τὸν Φαρισαῖον. » Ἀρ' οὖν δεδικαίωται ὁ τελώνης, ὁμολογήσας τὴν ἁμαρτίαν ὑπὲρ τὸν ὑπερόπτην Φαρισαῖον.— (B. f. 60) Δι' ἣν δὲ αἰτίαν ἐπιλαμβάνονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Σωτῆρος ἁμαρτωλοῖς συνεσθίνοντος; Ὅτι νόμος ἦν διαστέλλειν ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βεβήλου, τούτέστιν ἡγιασμένου μὴ συναναμίγνυσθαι βεβήλοις· τοῦτον ἐκδικοῦντες ὤθθεν τὸν νόμον ἐνεκά-
λουν· τὸ δὲ ἦν φθόνος κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ φιλο-
σκωμμοσύνη. Δείκνυσιν οὖν αὐτοῖς, ὅτι οὐχ ὡς κριτὴς πάρεστι νῦν, ἀλλ' ὡς ἱατρός· καὶ ποιεῖ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἱατρικῇ, συνὼν τοῖς ἰάσεως δεομένοις. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πρώτου τὸν λόγον εἰδόντες, καὶ ἕτερον προστιθέασιν αἰτιώμενοι τὸ μὴ νηστεύειν τοὺς μαθητάς, ἐντεῦθεν βουλόμενοι πορίσασθαι λαβὴν κατ' αὐτοῦ.

(A. f. 89 b, B. f. 60, H. f. 278 b) Ὅρα δὲ τὴν ἐπιμνην τῆς κακουργίας αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοῦ πρώτου τὸν λόγον εἰδόντες, ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλα μεταβαίνουσι, βουλόμενοι λαβὴν ποιήσασθαι καὶ ἀποφῆναι τοὺς ἀγίους μαθητάς, καὶ αὐτὸν δὲ σὺν αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, ὀλίγα τοῦ νόμου πεφροντικῶς· ἀλλ' ἀκούουσι πάλιν· Νυμφὼν ἐστὶ νῦν, καιρὸς κλήσεως, καιρὸς διδασκαλίας· ἀνατρέφονται οἱ παῖδες, γαλουχοῦνται οἱ κεκλημένοι, οὐκ ἔχει καιρὸν ἡ νηστεία. Ναί γάρ, φασί, συνεστιᾷ σθε τελῶναις καὶ ἁμαρτωλοῖς, καίτοι τοῦ νόμου προστάττοντος μὴ συναναμίγνυσθαι τοῖς ἀκαθάρτοις τὸν καθάρον· καὶ πρόφασις ὑμῖν τοῦ παραβαίνειν τὸν νόμον, ἡ φιλάνθρωπια γέγονε. Διὰ τί μὴ νηστεύετε κατὰ γε τὸ εὐαγγέλιον τοῖς ἐπιεικέσι καὶ ζῆν ἐθέλουσι νομικῶς; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα φαίη τις ἀν· Ὅλως γὰρ οἶδας, ὦ Ἰουδαῖε, τοῦ νηστεύειν τὴν ὁδόν; Νενήστευκας ποτε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ὡς γὰρ φησιν ὁ προφήτης Ἠσαῖας· « Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστεῶν ὑμῶν εὐρίσκατε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίλους ὑμῖν ὑπονύσσετε. Εἰ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν, ἵνα τί μοι νηστεύετε; Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος. » Εἶτα, πῶς ὁ νηστεῦσαι μὴ εἰδὼς, αἰτιᾷ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ὅτι μὴ νηστεύουσι κατὰ σέ; Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον οἱ διὰ τῆς νέας καὶ ἐν Χριστῷ διαθήκης πεσο-
φωμένοι, νηστεύουσι λογικῶς· τοῦτο μὲν, ταπει-
νοῦντες ἑαυτοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ-
βλητον ὥσπερ ἐφ' ἑαυτοῖς ἄγοντες δίκην, τὴν ἀπό γε τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀστίας, ἵνα πλημμελημάτων ἀμνηστίαν κομίσωνται, ἣ γοῦν ἕτερον χάρισμα κερ-
δάσωσι πνευματικόν, ἣ καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας κατα-
νεκροῦντες νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκός· ταύτην δὲ οὐκ οἶσθα τὴν ὁδόν, ὦ Φαρισαῖε· οὐ γὰρ παρεβίβω τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφῖον, τὸν ἀπάσης ἀρε-
τῆς σπορέα καὶ διδάσκαλον, δηλονότι Χριστόν. Ἐτι οἱ μὲν ἅγιοι διὰ τοῦτο νηστεύουσιν, ἵνα κατατήκον-
τες τὸ σῶμα, κατευνάσωσι τὰ ἐν αὐτῷ πάθη· ὁ δὲ

⁴² Luc. XVIII, 14. ⁴³ Levit. xi, 47. ⁴⁴ Isa. LVIII, 3-5.

* Al. cod. ὅτε πρόφρων.

Χριστὸς οὐ χρεῖαν εἶχε νηστείας πρὸς κατόρθωσιν ἀρετῆς, παντὸς ὧν πάθους, ὡς Θεός, ἐλεύθερος· πλὴν οὐτε οἱ συνόντες αὐτῷ, μεταλαμβάνοντες τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος, καὶ ἰσχυροποιούμενοι, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργαζόμενοι καὶ δίχα νηστείας· εἰ δὲ καὶ ἐνήστευσε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, οὐχ ἵνα νεκρώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ πάθη, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὸν τῆς ἐγκρατείας ἐν ἑαυτῷ διαγράψῃ νόμον. Εἰκότως τοίνυν ἀπολογεῖται λέγων ταῦτα ἅπερ ἐπάγει ὁ εὐαγγελιστής.

Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶτος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστί, ποιῆσαι νηστεύειν;

(A f. 90, H f. 279 b) Ἄθρει δὲ μοι πάλιν, πῶς αὐτοὺς ἀποφαίνει Χριστὸς οὐ μετεσχηκότας τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἡμοιοηκότας εἰσάπαν τῆς ἐπ' αὐτῷ θυμῆδας, ἔξω τε κειμένους πανηγύριος οἰκουμένης· πανηγυρις γάρ, καὶ ἕτερον οὐδὲν, ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς τὸνδε τὸν κόσμον ἀνάδειξις, καθάπερ τινὰ νόμῳ συνάπτουσα νηστεύς αὐτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἐν ᾗ ἡ πάλαι στείρα, εὐκαρπὸς γένηται καὶ γονιμωτάτη. Οὐκοῦν τοῦ μὲν νυμφῶτος υἱοὶ πάντες, ὅσοι κέχληνται παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ νέου τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· οὐκ εἶ δὲ καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, μόνῃ προσέχοντες τῇ τοῦ νόμου σκιᾷ.

— (A f. 90, H f. 180 b) Ἐπειδὴ δὲ ἅπας τοῖς τοῦ νυμφῶτος υἱοῖς συγκεχώρηκε τὸ ὡς ἐν καιρῷ καὶ χρεῖα μὴ χρῆναι πονεῖν, ὡς ἔορτῃν τελούντας πνευματικῇ, ἵνα μὴ ἀπόδητος ἡ νηστεία γένηται παρ' ἡμῖν εἰς ἅπαν, οἰκονομικώτατα λίαν ἐπιφέρει λέγων·

Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι καὶ ὅτε ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος· τότε νηστεύουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

(A f. 90, H f. 280 b) Πάντα γὰρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Τί δὲ ἐστί τὸ ἀρθῆναι ἀπ' αὐτῶν τὸν νυμφίον; Τὸ ἀναληφθῆναι δηλονότι.

Ἐλεγε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς, κ. τ. λ.).

(A f. 90 b, B f. 60 b, G f. 12, H f. 281) Ὅτι δὲ ἀπαράδεκτα τοῖς τὴν νομικὴν ἔχουσιν ἀγῶνιν τὰ διὰ Χριστοῦ θεοπράγματα, καὶ ἀχώρητα πῶς εἰσι ἀνθρώπων καρδίαις οὕτω λαχούσαις τὸν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνακαινισμόν, διαδείκνυσιν λέγων ὁ Κύριος, μὴ δύνασθαι ῥάκος ἱματίου καινῷ προσβάλλεσθαι· μήτε μὴ ἀσκούς παλαιούς οἶνον νέον δύνασθαι χωρεῖν. Πεπαλαιῶται μὲν γὰρ ἡ πρώτη διαθήκη, D καὶ οὐκ ἦν ἄμεμπος· οὐκοῦν οἱ ταύτῃ προσκαθήμενοι, καὶ τὴν γηράσασαν ἐντολὴν εἰς νοῦν ἔχοντες, ἀμέτοχοι μὲν εἰσι τῆς ἐν Χριστῷ καινότητος· Πάντα γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῷ καινὰ· σσαθρωμένῃν δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀσύμβατοί τε καὶ ἀσυναφεῖς εἰσι τοῖς τῆς νέας διαθήκης ἱερουργοῖς. Καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἔφη πού περὶ αὐτῶν ὁ τῶν ὧν Θεός, ὅτι· Καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν αὐτοῖς. Ψάλλει δὲ καὶ Δαβὶδ· Καρδίαν καθαράν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὺ ἐγκατατίσον ἐν τοῖς ἔγκάτοις μου. Προσπετάγμεθα δὲ καὶ ἀποδύσασθαι μὲν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐνδύσασθαι

A neque item jejuni indigebant familiares ejus, postquam ejusdem gratiam participaverant, eaque fuerant roborati, ideoque absque etiam jejuni virtutem exercebant. Quod si nihilominus quadraginta diebus jejunavit Christus, haud sane ob eam causam ut in se passiones mortificaret, sed ut hominibus continentiae legem exemplo suo describeret. Merito igitur defendit se, dicens ea verba quae subjecit evangelista :

V. 34. Quibus ipse ait : Num potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?

Observe mihi rursus, quomodo ipsos arguit Christus solemnitatis non esse participes, sed omnino ejusdem gaudii carituros, extra œcumenicam panegyrim positos. Nam nihil aliud nisi panegyris fuit Servatoris nostri in hunc mundum ostensio, qua veluti quamdam sponsam sibi intellectualiter copulavit hominis naturam : ut quæ olim sterilis erat, fructuosa deinceps et secundissima fieret. Igitur sponsi filii omnes sunt, qui ab eo vocati fuerunt nova et evangelica prædicatione : non tamen Scribæ ac Pharisei, qui legis umbræ unice adhærent. — Postquam vero semel concessit sponsi filiis quominus pro tempore et rei usu haud se affligerent, utpote qui spiritalem solemnitatem agerent; ne nobis abjiciendum prorsus videretur jejuniū, prudentissime pergit dicere :

V. 35. Venient autem dies cum ablati fuerit ab ipsis sponsus : tunc jejunabunt illis diebus.

Cuncta enim si suo tempore fiant, bona sunt. Quid est enim auferri ab ipsis sponsum? nimirum in cœlum assumi.

183 V. 36. Dicebat autem et similitudinem illis, etc.

Quod ab iis qui legalis vitæ generi adhærent, ad mitti nequeant Christi constituta, neque cordibus capi hominum qui nondum a sancto Spiritu renovationem sint nacti, demonstrat Dominus dicens : non posse vetus vestis segmentum in novam vestem iminitti, neque veteres utres vinum novum capere posse. Senuerat jam sædus primum, nec reprehensione carebat. Ergo qui huic adhærent, et antiquatum præceptum mente adhuc tenent, Christi novitatem non possunt participare; namque « omnia in eo facta sunt nova ». Marcidam ergo mentem habentes, concordare aut conciliari novi fœderis sacerdotibus nequeunt. Atqui per unum de sanctis prophetis dixit alicubi de ipsis universalis Deus : « Cor novum spiritumque novum dabo ipsis ». Canit etiam David : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis ». Præterea jussi sumus veterem hominem exuere, novumque induere, ad sui Creatoris imaginem renovatum. Suadet quoque Paulus dicens :

⁶⁵ II Cor. v, 17. ⁶⁶ Ezech. xxxvi, 26. ⁶⁷ Psal. l, 12. ⁶⁸ Coloss. iii, 9.

« Nolite conformari huic sæculo, sed transformamini novitate mentis vestræ, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta ⁴². » Igitur qui spiritus nondum sunt adepti renovationem, ne probare quidem sciunt quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo vetus utriculus, Judæorum cor, neque propterea novum capit vinum, id est evangelicam salutaremque legem, quæ hominis cor lætificat ⁴³. Nos autem hujusmodi bonis redundantibus Christus effecit.

τὸν νέον, τοῦτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον θέσπισμα, τὸ καὶ διὰ τὸν οἶνον μεσοῦς τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἀπέφηνεν ὁ Χριστός.

CAP. VI.

V. 2. *Cur facitis quod non licet in Sabbatis facere?*

Adhuc novum fœdus nobis Deus promittit, cum jam veterascente priore, et propediem abolendo, juxta divi Pauli dictum ⁴⁴. Et quidem per unum de sanctis prophetis ⁴⁵ jam dixerat Deus: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et faciam cum domo Israelis et cum domo Judæ fœdus novum; non secundum fœdus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de regione Ægypti ⁴⁶. » Si ergo diversum a priore est hoc alterum fœdus, prorsus necesse est eos qui ipsum exsequi volunt, haud jam veteribus uti legibus, sed his potius quæ ad evangelicæ vitæ novitatem transferre queunt. Atqui nihil hujusmodi mente volutare Scribas et Phariseos apparet: quippe qui sacrarum Litterarum omnino sunt imperiti; unum vero illis inest studium obtrectandi semper divinæ ac cœlestis prædicationi. Insidiantur itaque sanctis apostolis omnium nostrum Servatorem Christum inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ipsis: En legis præceptis adversantes videmus alumnos tuos; nam quæ Sabbatis non licent, faciunt; aliquid jubente lege otiosi Sabbato, nullumque omnino laborem attingere, spicas manibus contumundunt discipuli. Ain' vero tu ipse (o Pharisee), cum sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem confringis? Cur ergo alios criminaris? Ut autem ipsa tibi Servatoris verba opponamus, audi:

σαββατικὴν σαρτὴν τράπεζαν παραθεῖς, οὐ συνθραύεις αὐτοὺς ἐπιταχισμένον τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους, ἀκούε.

V. 3. *Respondensque eis Jesus ait: Ne hoc quidem legis quod fecit David? etc.*

Atqui etiamsi hæc contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos æstimatione est, jure meritoque; nam sanctus vere prophetaque erat. Ergo cum Moysis lex diserte jubeat ⁴⁷, æquo jure judicare, neque alicujus personæ respectum in judicio habere, curram meos, inquit, condemnatis discipulos; cum nihilominus suspiciatis in sancti prophetæque loco beatum Davidem, qui Moysis

ἀδὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν: Συμβουλευεῖ δὲ καὶ Παῦλος λέγων· « Μὴ συζηματιζέσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφώσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. » Οὐκοῦν οἱ μὴ τὸν ἐν πνεύματι λαχόντες ἀνακαινισμόν, οὐδὲ δοκιμάζειν ἴσται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον· ἀσπὺς τοιγαροῦν παλαιῶς, ἢ τῶν Ἰουδαίων καρδία· καὶ οὐ κατέργηκε διὰ τοῦτο τὸν οἶνον

ΚΕΦΑΛΑ. Γ' (1).

Τί ποιεῖτε ὁ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν ἐν τοῖς Σάββασιν,

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) Ἐτι καινὴν διαθήκην ἡμῖν ὑπισχνεῖται Θεός, ὡς παλαιωθείσης τῆς πρώτης, καὶ ἐγγὺς γενομένης ἀφανισμοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Θεοπεσίτου Παύλου φωνήν. Καὶ γέ φησι δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καινὴν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθήμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Οὐκοῦν εἰ ἑτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶ καὶ δευτέρα ἡ καινὴ, πᾶσα πῶς ἀνάγκη τοὺς ἀποπαράγειν αὐτὴν ἰδόντας οὐχὶ τοῖς ἀρχαίοις κεχρησθῆαι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινότητα πολιτείας εὐαγγελικῆς ἀποφέρειν εἰδόσιν. Ἀλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων εἴς νουὺν ἐσχηκίας ἐνεστὶν ἰδεῖν τοὺς Γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους· ἀνεπιστήμονες γὰρ παντελῶς τῶν ἱερῶν εἰσι Γραμμάτων· εἰς δὲ γέγονεν αὐτοῖς ὁ σκοπός, τὸ διασύρειν αἰετὶ τὸ θεῖον τε καὶ οὐράνιον κήρυγμα. Ἐφεδρεύουσι γοῦν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἐπομένους ἀπερισπάστως τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασιν αὐτῷ περὶ αὐτῶν· Ἰδοὺ τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντιούμενους ὀρώμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παιδαγωγούμενους· ὀρώσι γὰρ ὁ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν τοῖς Σάββασιν· τοῦ γὰρ νόμου καλεῦντος ἀργεῖν ἐν Σάββασιν, καὶ μηδεὶς πάντας ἀπειθεῖν πόνον, περιτρίβουσι ταῖς χερσὶν ἀσάχνως οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτοὺς εἰπέ μοι, τὴν ἄρτον; Τί οὖν ἑτέρους αἰτιά; Ἰνα δέ σοι καὶ

καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνως δ' ἐποίησας Δαβὶδ; κ. τ. λ.

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) Ἀλλὰ καίτοι ταῦτα πεπραχὸς ὁ Δαβὶδ, παρὰ γε τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντὸς παρ' ἡμῖν ἀξιοῦται θαύματος, ὀρθῶς καὶ δικαίως· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς ἅγιος καὶ προφήτης. Οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου φάσκοντος ἀναργῶς, « Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, » πῶς τοὺς ἑμοὺς, φησὶ, κατακρίνατε μαθητάς, καὶ εἰς δεῦρο θαυμάζοντες ὡς

⁴² Rom. xii, 2. ⁴³ Judic. ix, 13. ⁴⁴ Hebr. viii, 13. ⁴⁵ Jerem. xxxi, 31. ⁴⁶ Deut. i, 16.

(1) Divus Thomas in catena habet Cyrilli particulam etiam ad v. 1. « CYRILLUS. Duplex enim erat

festum; et principalis festi, et alterius solemnitatis Sabbati. »

ἔγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαβὶδ, καίτοι τὴν Μωϋσέως ἐντολὴν οὐ τηρηκότα; — (A f. 92, B f. 287) Διὰ μὲν οὖν τῶν ἄρτων, σαφῶς ὁ ἄρτος ἡμῖν ὁ ἐξ οὐρανοῦ δείκνυται προκεισόμενος ἐν ἁγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν. Ὅσα δὲ σκευὴ τῆς τραπέζης, δι' ὧν ἡ μυστικὴ χρεὶα πληροῦται, τῶν θείων χειρῶν τύπος ἂν εἴη σαφής. — Πνευματικῶς δὲ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους· περὶ ὧν ἔξης δὲ εἰρησέται, ὅτι εἰς αὐτοὺς ὅθι τοὺς μαθητὰς ἡμῖν ὁ λόγος περιελεύσεται.

Καὶ ἐδίδασκεν. Καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρὰ.

(A f. 92 b, B f. 61 b, G f. 12 b, H f. 288 b) Ἐδίδασκε δὲ πάντως πῶς τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ὅσα τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἐμφανὴ καθίστη τὴν ὁδὸν τοῖς ἀκρωμένοις· εἰτα ταῖς μυσταγωγίαις ἐπομένῃν εὐθὺς τῆς θεοπροϋεῖς ἰσχύος ἐποιοῖτο τὴν ἐπίδειξιν, μονοουχὶ καταλείπων τῷ λόγῳ τὴν εἰς τὸ πιστεῦσθαι τριβὴν· μετέστη γὰρ ἐστ' ὅτι τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν, καὶ ἀπιστήται λόγος. Φαρισαῖοι δὲ παρετήρουντο αὐτὸν, εἰ ἐν Σαββάτῳ θεραπεύσει. Τοιοῦτος γὰρ ἐστὶ βάσκανος ἀνὴρ· τὰς ἐτέρων εὐφημίας τροπὴν ποιεῖται τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἐτέρων εὐχλαῖαις ἀδίκως ἐπιμαίνεται. Καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα εἰδώς, ὁ τὰς καρδίας ἐτάζων καὶ γινώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; «Τὸ γὰρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ ξηρᾷ ἔχοντι τὴν χεῖρα· «Στήθι εἰς τὸ μέσον. » Καὶ εἰς ὁ λόγος τοῦ πράγματος· Τάχα ὅπως καλίστη πρὸς ἑλεον τὴν ἀπὴν καὶ ἀφιλοκτερίμονα Φαρισαίων· τάχα δυσωπήσει τὸ πάθος αὐτοῦς, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀναπαύσει.

Ἐκπερωτήσω ὑμᾶς τι· ἔξεστι τοῖς Σαββάσιν ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; κ. τ. λ.

(A f. 92 b, H f. 289) Σοφιστὴ δὲ λίαν ἡ πεῦσις, πρέπουσα ταῖς ἐκείνων ἀβελτηρίαις ἢ πρότασις. Εἰ μὲν γὰρ ἔξεστιν ἀγαθοποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ τὸ καλῶν οὐδὲν ἐλλείπει παρὰ Θεοῦ τοὺς κάμοντας, παῦσαι συλλέγων τῆς κατὰ Χριστοῦ συκοφαντίας τὰς ἀφορμὰς, καὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δίκην, ἣν ἐπήρτησεν ὁ Πατὴρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Υἱόν. Ἦκουσας λέγοντος περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· «Καὶ συγκάτω τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. » Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ κεκώλυκεν ὁ νόμος σῶσθαι ψυχὴν, γέγονας τοῦ νομοθέτου κατήγορος· διαβέβληκας ἐντολῇν, ἐφ' ἣ καὶ θαυμάσεται ἡ διὰ Μωϋσέως διακονία. Ἄλλ' οὐχ ἑαυτῷ, φησὶν, ὁ τῶν ὧν Θεὸς τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τέθεικε νόμον, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὸν αὐχένα. Καλῶς ἐφης· ἐπαίνῳ τοὺς λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ θεῖον ἐλευθερον. Ἰδὺς οὖν αἰτιᾶ καὶ ἐν Σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεῖν ἐθέλοντα καὶ εὐεργετοῦντα ψυχὴν; Ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμανεῖν ἐθέλωμεν,

A praeceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis coelestis panis in sanctis postea mensis proponendus. Quotquot autem vasa ad mysticum mensae usum adhibebantur, ea sacrarum apud nos cimelliarum typus 185 perspicuus erant.—Spiritaliter autem (duodecim panibus) duodecim significantur apostoli, de quibus infra dicitur, cum ad ipsos discipulos sermo noster deveniet (1).

V. 6. Et docebat. Eratque ibi homo, cujus manus dextera erat arida.

Docebat prorsus superiora intellectui, et quam viam salutis a se dandam audientibus patefaciebant. Deinde doctrinae consentaneam statim faciebat demonstrationem dignae Deo potentiae, postquam verbis viam fidei quodammodo complanasset. Nam miraculum aliquando ad fidem convertit, etiam si forte verbis non credatur. Pharisaei interim observabant eum, num Sabbato curaret. Sic enim comparatus est homo lividus: aliorum bonam famam morbo suo escam facit, et alienam gloriae irascitur inique. Quid autem ad hanc rursus is qui omnia scit, qui corda scrutatur et quae intra ea sunt cognoscit? nam lux cum illo est, ut ait Scriptura 22. «Dixit aridam manum habenti: Consiste in medio. » Cur autem ita fieri voluit? Fortasse ut ad misericordiam provocaret crudelem et immittem Pharisaem: fortasse etiam ut hominis morbus illos permoveret, et invidiae flammam omittere suaderet.

V. 9. Interrogabo vos, utrum liceat Sabbatis benefacere an male? etc.

Multo sapientissima interrogatio, et idonea contra illorum stultitiam propositio. Nam si licet benefacere in Sabbato, nihilque impedit quominus Deus aegrotantium misereatur, desine capiare calumniandi Christum occasiones, atque in caput tuum illam attrahere poenam, quam Pater adversus Filium sui contemptores intentam habet. Audisti illum vocem Davidis dicentem: «Concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam 23. » Si vero non licet Sabbato benefacere, et si lex velit vitam alicujus servari, factus es legislatoris 186 accusator: praeceptum reprehendis, cujus tamen causa, Moysis ministerium in honore est. Atqui non sibi, inquit, universalis Deus Sabbati legem statuit, sed nobis potius qui ei cervicem subjectam habemus. Recte ais; verba laudo. Ergo Deus necessitate simul et lege caret. Cur itaque Christum insimulas, misereri volentem, et alicujus vitam salvare? Quin adeo si Sabbati ipsam legem vestigare velimus, misericordiae causa a Deo praescriptam comperiemus. Otiari enim Sabbato

22 Dan. 11, 22. 23 Psal. LXXVIII, 24.

(1) Nempe in hoc capitulo, v. 43.

mandavit, nullumque omnino laborem attingere, A imo et ipsis ratione carentibus bestis requiem concedere. Edixit enim, ut nimirum requiescat famulus tuus ac famula, bos tuus ac jumentum tuum, et tui juris animal quodlibet⁶⁶. Jam qui bovis et reliquorum animalium miseretur, quidni Sabbato etiam miseretur hominis gravi et insani- bili infirmitate correpti?

V. 11. *Ipsi recordia repleti sunt.*

Non tibi satis est ad fidem miraculum? Vides agentem quæ Deum decent, supernaque potestate infirmos sanantem, et tamen livoris et invidiæ filium parturis homicidium?

V. 12. *Exiit in montem orare.*

Omnia ad nostram ædificationem, atque ad credendum ei utilitatem Christus operabatur: et spiritalis vitæ imaginem quodammodo res suas proponens, veros volebat efficere adoratores. Videamus igitur in Christi operibus, tanquam in imagine ac typo, quemadmodum nos oporteat Deum orare. Glam videlicet et in abscondito, atque inspectante nemine, oportet orare. Namque hoc innuit solitarius in montem secessus, et Jesu tanquam in vacatione oratio: quam rem ipse verbis quoque nos docuit: « Tu autem cum oraveris, ingredere cubiculum tuum⁶⁷. » Nam sine jactantia, sanctasque manus extolles orare opus est⁶⁸; ita ut mens tanquam in verticem aliquem ad Dei contemplationem conscendat, seque tumultu omni subtrahat, atque a mundanis **187** curis aufugiat. Atque hoc agat non fastidiose, neque cum infirma pusillanimitate, sed fortiter potius atque studiose, nec mediocri cum patientia. Audisti enim quod non solum oraverit Christus, sed quod orando pernoctaverit.

Fortasse autem veritatis hostis hæc nos dicentes non patietur. Ait enim: Orat Jesus et a Patre petit, quæ ipse non habet. Quomodo ergo ipsum dicitis et consubstantialem Patri, et ei per omnia æqualem, nullaque re differentem? Nam curie controversia, quod minus est, a potiore benedicitur⁶⁹. Major porro omnino est qui dat, quam ille qui accipere aliquid postulat. Age vero in primis nos doceant isti orthodoxiæ subversores, quam re indigere Filium existiment? Quid item, tanquam eo carens, postulabat accipere? Lumen erat verum, vita suapte natura, et vivificans, virtutum Dominus, sapientia, justitia, creator omnium rerum et auctor, creaturæ cuilibet superior, rex nni- versalis, cœli terræque dispensator, omnis boni una cum Deo Patre dator. Atque id a Paulo discas quibusdam scribente: « Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo⁷⁰. » Is in

ἐλεημοσύνης ἕνεκα τῆς παρὰ Θεοῦ διωρισμένον εὐ-
ρήσομεν· ἐκέλευσε γὰρ ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ
μηδενὸς τὸ σὺμπαν ἀπεισθαι πόνου, ἀνίστασθαι δὲ μάλ-
λον καὶ αὐτοῖς ὁμοῦ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων· ἔφη
γάρ, ὅτι· « Ἵνα ἀναπαύσῃται ὁ παῖς σου καὶ ἡ παι-
δίσκη σου, ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑπόζυγιόν σου, καὶ πᾶν
κτῆνός σου. » Ὁ δὲ καὶ βοῦν ἐλεῶν, καὶ τὰ ἑτέρα
τῶν κτηνῶν, πῶς οὐκ ἂν ἠλέησεν ἄνθρωπον ἐν
Σαββάτῳ θειῇ καὶ ἀφύκτῳ περιπεσόντα νόσῳ;

Αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνολας.

(A f. 93, G f. 15, H f. 280 b) Οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ
παράδοξον εἰς πίστιν; Ὅρᾳς ἐνεργούντα θεοπερεσῶς,
καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω θεραπεύοντα τοὺς ἐν
ἀβύρωστίαις, καὶ τὸν ἐκ φόβου καὶ βασκανίας ὠδίνεις
φόνον;

B Ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύχεσθαι.

(A f. 93 a b, B f. 62, G f. 15 b, H f. 290 b sq.)

Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ἡμετέραν, καὶ εἰς δόξαν τῶν
πιστευόντων εἰς αὐτὸν ἐργάζεται Χριστὸς, καὶ πνευ-
ματικῆς πολιτείας εἰκόνα τρέπον τινὰ τὰ καθ' ἑαυτὴν
ἀναθεῖς, ἀληθινούς ἤθελεν ἀποφαίνειν προσκυνητάς.
Ἰδωμεν τίνων ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ πραγμάτων
τῶν γεγεννημένων διὰ Χριστοῦ, τίνα τρέπον ἡμᾶς
ποιεῖσθαι προσήκει τὰς πρὸς Θεὸν ἰκετίας. Λάβρα,
καὶ κεκρυμμένως, καὶ οὐδενὸς ὁρῶντος, προσεύχε-
σθαι χρὴ· τοῦτο γὰρ ὑποδηλοῖ τὸ εἰς ὄρος· κατὰ μό-
νας καὶ ὡς ἐν σχολῇ προσεύχεσθαι τὸν Ἰησοῦ, καὶ
τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν εἰπών· « Σὺ δὲ ὅταν
προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου. » Ἀφιλοδόξως
γὰρ καὶ οἷους ἐπαίροντας χεῖρας προσεύχεσθαι δεῖ,
καὶ ὥσπερ εἰς ὕψος εἰς τὸ τῆς θεοπτείας ὕψος ἀναπη-
δῶντος τοῦ νοῦ, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν θορύβου παν-
τὸς, ἀποτρέχοντος δὲ καὶ μερίμνης κοσμικῆς· δεῖ δὲ
τοῦτο ὁρᾶν, οὔτε ἀψικόπως, οὔτε ἀβρανῇ ἔχοντάς
ὀλιγοψυχίας· ἐντόνως δὲ μάλλον, καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ
οὐκ ἀθαύμαστον ἔχοντας τὴν ὑπομονήν. Ἀκήκοας
γὰρ ἔτι οὐχ ἀπλῶς ἠξῆστο Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι καὶ
διενυκτέρευσε τοῦτο ὁρᾶν.

Οὐκ ἀνέξεται δὲ ἰσως ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς ταῦτα
λεγόντων ἡμῶν· φησὶ γάρ· Προσεύχεται καὶ ζητεῖ
παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἅπερ οὐκ ἔχει. Πῶς οὖν ἔτι πατὴρ
καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ Ἰσὺν τε κατὰ πάντα, καὶ κατ'
οὐδένα τρόπον ἀπεικόντα; Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντι-
λογίας τὸ ἑλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττενος εὐλογεῖται·
D μεῖζων δὲ πάντως ὁ διδοὺς τοῦ παρακαλοῦντος τι
λαβεῖν (1). Οὐκοῦν ἐκεῖνο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων δι-
δασκάλωσαν ἡμᾶς οἱ τὰ ὀρθὰ διατρέφοντες, τίως
εἶναι νομίζουσιν ἐπιθεῖν τὸν Ἰῶν; Τί δὲ ὡς οὐκ ἔχων
ἐξήτει λαβεῖν; Φῶς ἔστι τὸ ἀληθινόν, ζωὴ κατὰ
φύσιν, καὶ ζωοποιός, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος,
σοφία καὶ δικαιοσύνη, κτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν
ὅλων, παντὸς ἐπείκεινα γεννητοῦ, βασιλεὺς τῶν ὅλων,
ταμίας οὐρανοῦ καὶ γῆς, δοτὴρ ἀγαθοῦ παντὸς ὁμοῦ
τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Καὶ τοῦτο μαθήσῃ γεγραφέτος·
τίσι τοῦ μακαρίου Παύλου· « Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

⁶⁶ Deut. v. 14. ⁶⁷ Matth. vi. 6. ⁶⁸ 1 Tim. ii. 8. ⁶⁹ Hebr. vii. 7. ⁷⁰ Rom. i. 7.

(1) Hanc esse Arianorum objectionem patet.

Ταῖς ἀνωτάτω θρόνοις ἐμπρέπει, δοξολογεῖται παρὰ πάσης κτίσεως λογικῆς· οὐκοῦν ἀπάντων ἐστὶ τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θεοπρεπῶν ἀξιωματῶν οὐσιωδῶς κληρονόμος. Καὶ γούν ἔφη πρὸς αὐτὸν, ὡς « Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ ἐσσι· καὶ τὰ σὰ, ἐμὰ· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. » Ὁ δὲ πάντα ἔχων ἴδια τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίνοις ἐτι λείπεται; Εἰ δὲ ὅλως λείπεται τίνοις, καὶ τοῦτο εἶναι φασιν ἀληθές, οὐδὲν ἐστὶ τὸ κωλύον εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ ἐν χρείᾳ καθέστηκε τινῶν. Εἰ γὰρ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς ἐσσι, λείπεται δὲ τίνοις ὁ Υἱός, τοιοῦτος ἄρα ἐστὶ καὶ ὁ Πατήρ· αὐτοῦ γάρ ἐστι πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλ' ἐστὶ παντέλειος ὁ Πατήρ, δεῖται δὲ ὅλως οὐδενὸς τῶν θεοπρεπῶν ἀγαθῶν· οὐκοῦν παντέλειος ὁ Υἱός, ὡς πάντα ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς, εἰκὼν ἐστὶ καὶ χαρακτὴρ τῆς ὁμοσταθείας αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ χαρακτῆρι φαίνεται πάντως τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ πάντως ὁ χαρακτὴρ. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνους.

Φασὶ δὲ καὶ οἱ ταῖς Νεστορίου κενοφωνίας συνηρασμένοι, ὡς ἀνάμυστον δὲ παντελῶς Θεῷ κατὰ φύσιν ὄντι τῷ Υἱῷ, προσεύχεσθαι· πρέπει δὲ μᾶλλον ἀνθρώπῳ τῷ κατὰ συνάφειαν αὐτῷ συναφθέντι, τοῦτέστι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ. Αὐτὸς οὖν ἄρα ἦν ὁ τὴν εὐχὴν ἀνατίκων. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ἱερῶμεν; Ἠγνοήσατε παντελῶς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς τὸ μυστήριον· μνημονεύσατε λέγοντος τοῦ μακαρίου εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου· « Καὶ ὁ Ἀδ- γος σὰρξ ἐγένετο. » Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐμφανὲς κατέστησε, λέγων περὶ αὐτοῦ· « Οὐ γὰρ δὴ πού ἀγγελῶν ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὥρσιε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ λαοῦ. » Ἀνδ' ὅτου δὴ οὖν τὸν γεννηθέντα μὲν θεϊκῶς, ὡς Λόγον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐαυτὸν δὲ καθέντα πρὸς κένωσιν, καὶ πρὸς ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς, διὰ τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, ὁμοιωθῆναι τε κατὰ πάντα τοῖς ἐκ τῆς γῆς, διχα μόνως ἁμαρτίας, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐκπέμπεται μέτρων. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἐκ πολλῆς ἀγαν ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας, οὐκ ἀπαξιοὶ τὰ ἀνθρώπινα· τύπους ἡμεῖς τῆς εἰς λῆξιν ἐπεικειας ποιοῦμενος τὰ καθ' ἑαυτὸν· σπουδάζομεν (1).

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, κ. τ. λ.

(A f. 93 b, B f. 63, G f. 13 b) Διανυκτερεύσας εἰς προσευχὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἀβρόβητος τε καὶ ἀπερινοήτως, καὶ ὡς μόνος οὐδὲν αὐτὸς, τὰς πρὸς γε τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν

A supernis thronis pro dignitate sedet, atque ab omni creatura rationali glorificatur. Est itaque totius dignitatis, quæ Deum Patrem decet, substantialiter hæres. Aiebat igitur ipsi : « Mea omnia, tua sunt, et tua, mea; et clarificatus sum in eis ». Jam qui omnia habet quæ Dei Patris sunt propria, quid præterea requirat? Quod si rem aliquam reapse desiderat, idque hi vere dici aiunt, nihil jam vetat dicere Patrem ipsum rei alienius inopia laborare. Nam si cuncta Filii, sunt æque Patris; re autem aliqua destituitur Filius; idipsum Pater quoque experietur. Hujus enim propria sunt omnia quæ Filius habet. Atqui Pater reapse perfectissimus est, nullaquo Deo digna re bona eget: sequitur ergo ut etiam Filius perfectissimus 188 sit, quandoquidem paterna omnia habet, et est imago æc figura substantiæ illius. Porro in figura prorsus agnoscitur prototypum, vicissimque in prototypo figura. Atque hæc contra illos dicta sint.

Sed et qui Nestorii vana doctrina se abripi siverunt, aiunt prorsus non convenire ut Filius qui est summe natura Deus oret: id autem decere potius copulatum illi hominem, id est eum qui de stirpe Davidis est. Hic ergo erat, a quo oratio fiebat. Jam quid ad hæc dicimus? Profecto vos incarnati Unigeniti mysterium prorsus ignoratis. Mementote verborum beati evangelistæ Joannis dicentis : « Et Verbum caro factum est ». Quam rem sapientissimus nobis Paulus edisserit, de illo dicens : « Non enim angelos, sed Abrahami semen apprehendit: unde oportuit eum per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis pontifex erga Deum, atque hunc populi peccatis propitium redderet ». Proptereaquo natum illum quidem divinitus; utpote Dei Patris Verbum, semet ad exinanitionem demississe ad nostram usque fraternitatem, nostra scilicet conditione suscepta, factum esse terrigenis omnino similem, excepto peccato, atque ex humana conditione processisse. Nam quia factus est tanquam unus ex nobis, ob multam suam bonitatem atque clementiam, humana non dedignatur; typum nobis summæ mansuetudinis præbens seipsum, ut vestigia ejus sectari studeamus.

IV, ὡς ἔφη, τοῖς ἑχέουσιν αὐτοῦ κατακολουθεῖν

D V. 13. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos; electisque duodecim ex ipsis, etc.

Postquam tota nocte perseveraverat orans Dominus noster Jesus Christus, et ineffabili incomprehensibilique ratione, quam solus ipse novit, cum cœlesti Patre Deo collocutus fuerat, exemplar

Joan. xvii, 10. Hebr. i, 3. Joan. i, 14. Hebr. ii, 16, 17. Philipp. ii, 6, 7. I Petr. ii, 21.

(1) Post hoc lautum Cyrilli fragmentum, in cod. B, folio extremo 295, hæc sunt: Τέλος τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων τεύχους τῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἄγιον Εὐαγγέλιον κατὰ συναγωγὴν ἐξηγήσεων γενοῦσαν παρὰ Νικήτα, διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ διδασκάλου, τοῦ Σεβρῶν. Explicit primus

ex quatuor tomis explanationum in sanctum Lucæ Evangelium collectionis, quam fecit Nicetas magnæ Dei Ecclesiæ diaconus et magister, Serrarum deinde episcopus. At in magno codice A. sunt etiam reliqui tomī tres.

nobis rei **189** salutaris seipsum exhibens : docuit enim quomodo oporteat recte inculpatæ preces facere ; descendit de monte, et mundi sacerdotes designat. — Ait enim illis : « Vos estis lux mundi ¹⁷. » Hujus apostolorum sanctorum electionis beatus quoque David meminit dicens veluti ad Christum : « Constitues eos principes super omnem terram : memores erunt nominis tui in omni generatione et generatione ¹⁸. » Certe dum adhuc in corporibus versabantur, memores gloriæ Christi erant, et civitatibus atque regionibus sacramentum ejus prædicabant. Postquam autem ad supernas vocati fuerunt stationes, nihilo adhuc minus de ipso nobis loquuntur, per suas sapientissimas quas de eodem exararunt Scripturas. Et illi quidem secundum legem Mosaicam electi sacerdotes, Aaron et socii ejus, sacris decoris vestibus exterius ornabantur : at divi discipuli spiritualibus donis fulgentes, evangelicorum oraculorum ministerio deputantur. Dictum quippe illis est : « Infirmos curate, demonia ejicite, leprosos mundate, mortuos resuscitate ¹⁹. » Respice Christi virtute instructi, universum orbem stupore affecerunt. Verumtamen spectata summam evangelistæ aedulitatem. Non enim simpliciter dixit electos fuisse apostolos, sed nominatim **190** intulit præmorum horum mentionem ; ne quis forte seipsum ascribere auderet electorum choro. Namque ut Paulus ait : « Nemo sumit sibi honorem, sed qui a Deo vocatur ²⁰. » Age vero quanquam sancti apostoli ad hanc magnam splendidamque dignitatem vocati nominatim fuerunt, nihilominus per tempora quidam homines tantam sibi insaniam audaciamque sumpserunt, ut se Christi apostolos nominarent, honoremque minime sibi concessum arriperint. Hos divi discipuli commemorarunt dicentes : « Ejusmodi pseudoapostoli, operarii subdoli, in angelos justitiæ semet transfigurantes ²¹. » Nec mirum ; namque et ipse Satanās transfiguratur se in angelum lucis : ergo magni non est æstimandum si

διαλέξεις ποιησάμενος, καὶ τύπον ἡμῖν σωτηριαδους πράγματος ταυτὸν παραθεῖς· ἔδωκε γὰρ τίνα τρέπον ὁρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως χρῆ ποιῆσθαι τὰς προσευχάς, κάτεισιν ἐκ τοῦ θρους, καὶ τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς ἀναδείκνυσιν (1). — (A f. 94) Ἐφη γὰρ πρὸς αὐτούς· « Ὑμεῖς ὅτε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ταύτης δὲ τῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων προβολῆς μνημονεύει λέγων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς πρὸς Χριστόν· « Καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, μνησθήσονται τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. » Καὶ μὲν γὰρ ὄντες ἐν σώματι, ἐμνημόνεον τῆς δόξης Χριστοῦ, πόσι τε καὶ χώραις τὸ αὐτοῦ λαλοῦντες μυστήριον. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰς ἀνω κέκληνται μονάς, οὐδὲν ἦντο ἡμῖν καὶ οὕτω διαλέγονται περὶ αὐτοῦ, διὰ τῆς πανσόφου συγγραφῆς τῆς πεποιήναι περὶ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν κατὰ Μωϋσέως νόμον χειροτονηθέντες ἱεροῦργοι, Ἁγίων δηλονότι καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἱεροπρασίῃν ἐσθῆμασιν αἰσθητῶς κατεκαλλύνοντο· οἱ δὲ γε θεσπέσιοι μαθηταί, χάρισμασι τοῖς πνευματικαῖς διαπρέποντες, τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμῶν τὴν διακονίαν ἐνεχειρίζοντο· εἰρηται γὰρ πρὸς αὐτούς· « Ἀσθενούντες θεραπεύετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, λεπροὺς καθαρῖζετε, νεκροὺς ἐγείρετε. » Καὶ γοῦν, τὴν Χριστοῦ φοροῦντες δύναμιν, κατέκλητον πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Πλὴν ὅρα τὴν εἰς ἄκρον νῆψιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀναδειχθῆναι τοὺς ἁγίους ἀποστόλους φησὶν, ὀνομαστὶ δὲ μᾶλλον ἐπενηγεμένης αὐτοῖς· καὶ τῆς τῶν προτέρων μνήμης, ἵνα μὴ τις ταυτὸν ἐγγράφῃ τομῇ τῇ χωρὶ τῶν ἐξελεγκμένων. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν· « Οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ γοῦν ὀνομαστὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κεκλημένων εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ λαμπρὸν ἀξίωμα, πρὸς τοῦτο τινες καθίσκοντο κατὰ καιροὺς ἀπονοίας καὶ θράους, ὡς ἀποστόλους ἑαυτοὺς ὀνομάσαι Χριστοῦ, καὶ τιμὴν ἀρπάσαι τὴν οὐκ ἐκνεμηθεῖσαν αὐτοῖς. Τούτων οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ πεποιήναι μνήμην· φασὶ γὰρ· « Οἱ τοιοῦτοι ψευδαπόστο-

¹⁷ Matth. v, 14. ¹⁸ Psal. xlv, 17. ¹⁹ Matth. x, 8. ²⁰ Hebr. v, 4. ²¹ II Cor. xi, 13.

(1) Ad hunc locum in codice B. p. 63, et in cod. G. f. 14, anonymus interpres subsequens scholion scribit, testimonium præbens commentarii Cyrilli non in Lucam tantummodo, verum etiam in Matthæum. (Et quidem Cyrilli in Matthæum locus hic appellatus, adhuc desideratur. Namque ad Matth. iv, 18 seqq. ubi de apostolorum designatione agitur, nihil habent Cyrillianum catenæ Possini atque Corderii). Sic ergo hoc loco anonymus Vaticanus. Ζῆται τοὺς λόγους τῆς δωδεκαριθμοῦ τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς ἐν τῷ 18^ῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου τοῦ παρόντος εὐαγγελιστοῦ, ἵνα ὁ Χριστὸς λαβὼν τὸ βιβλίον Ἡσαίου τοῦ προφήτου ἀνέγνω. Εὐρήσεις γὰρ ἐκεῖ ἐμνηνῆσαι θαυμαστήν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἣν ποιῆται εἰς τὸ κηρύττειν ἐμνηνῆσαι Κυρίου δεκτόν· ὡσαύτως καὶ ἐν 18^ῳ κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ τοῦτου εὐαγγελιστοῦ. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὸν τύπον τῶν δωδεκάβωδων, τῶν βασιλεύοντων τὴν ὑπὸ Σολομῶντος κατασκευασθεῖσαν θάλασσαν, ὁ τῶν ἀποστόλων ὀρίζεται ἀριθμός· καὶ γὰρ ἀνὰ τρεῖς ἐκ τεσσάρων μερῶν ταυτὴν βασιλεύοντες τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος κήρυκα, καὶ τὴν δι' αὐτῶν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων

ἐκπομπὴν εἰς τὰ τέσσαρα τῆς γῆς πέριπα. Καὶ γὰρ καὶ διὰ τῆς θαλάσσης ἐκείνης ἡ νοστή τοῦ βαπτίσματος θάλασσα, ἡ ἀποκαθαίρουσα τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ ἐκ τοῦ νοητοῦ συστάσα Σολομῶντος, εἰκονίζεται. Quare quæ late dicuntur de duodecim apostolorum electione in xix capitulo (iv, 18) Evangelii secundum Matthæum, et circa medium septimi capituli (iv, 17) præsentis evangelistæ, ubi Christus capium manibus Isaia librum legit. Illic enim invenies sancti Cyrilli miram explanationem, quam facit verborum « prædicare annuntia Domini acceptabilem. » Similiter etiam in xxxiv capitulo hujus ipsius evangelistæ. Sciendum porro est, juxta exemplum duodecim domum, qui fabricatum a Salomone mare gestabant, duodecim apostolorum definiti numerum. Nam terni in quatuor ducti, sanctæ Trinitatis tulerunt prædicationem, quatuorque evangeliorum per ipsos in quatuor mundi partes gestatio fuit. Et quidem mari illo, intellectualis baptisimi mare, quod mundum peccatis purgat, et a spiritali Salomone constitutum fuit, figuratur. Recole dicta supra in not. ad Luc. cap. iv, vers. 18.

λοι, ἐργάται δόλου, μετασχηματίζονται εἰς ἀγγελούς δικαιοσύνης (1). » Καὶ οὐ θεῶμα· αὐτὸς γὰρ ὁ Σατανᾶς, μετασχηματίζεται εἰς ἀγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται εἰς ἀγγέλους δικαιοσύνης. Οὐδένα τοίνυν ἔσμεν ἡμεῖς ἢ παραδοξόμιστα, πλὴν οἱ πόνοι τοὺς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων ὀνομασμένους, καὶ τὸν μετ' ἐκείνους ἀνοδοδεγμένον, τὸν σοφώτατον Παῦλον· ὃ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ μαρτυρήσκει λέγων· « Ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομα μου ἐνώπιον πάντων τῶν ἰσθμῶν. »

(A f. 94, H f. 295) Τούτους (2) προανειπούμεν μὲν ὁ νόμος, προεκήρυξαν δὲ καὶ προφήται. Ἀγγραπταὶ γοῦν ἐν Μωσαϊκῇ βιβλίῳ· « Καὶ λήψετε σιμιθάλιν, καὶ ποιήσατε αὐτὴν δώδεκα ἄρτους· καὶ ἐπιθήσατε αὐτοὺς δύο θέματα, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὴν καθαρὰν, ἐναντὶ Κυρίου· καὶ ἐπιθήσατε ἐπὶ τὸ θέμα λίθων καὶ ἄλας· καὶ ἔσονται εἰς ἄρτους, εἰς ἀνάμνησιν προκειμένα τῷ Κυρίῳ. » Ἄρτος μὲν γὰρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ κατελθὼν, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, τίς ἂν ἔταρος εἴη παρὰ τὴν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν; Κατὰ μίμησιν δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν, ἄρτοι πέλληνοι καὶ οἱ μακάριοι μαθηταί· μέτοχοι γὰρ γεγονότες τοῦ τρέφοντος ἡμᾶς ἐς ζωὴν αἰώνιον, τρέφουσι καὶ αὐτοὶ διὰ τῶν ἰσθμῶν συγγραμμάτων τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην. Ὅπως δὲ φῶς ὀπάρχων τὸ ἀληθινὸν ὁ Σωτὴρ, φῶς ὠνόμασε καὶ τοὺς μαθητάς· « Ὑμεῖς γὰρ ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· » οὕτως καὶ αὐτὸς ὢν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ἐχαρίσατο τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸ ἐν τάξει νοεῖσθαι τῶν ἁρτων. Καὶ μοι βλάπτει τοῦ νόμου τὸ εὐτεχνῆς. Ἐπιθήσατε γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τοὺς ἄρτους λίθων καὶ ἄλας. Καὶ ὁ μὲν λίθωνος εὐδοκίας ἐστὶ σύμβολον· οἱ δὲ ἄλας (3), συνένεος καὶ φρενῶν· ἐνυπὴργον δὲ ἄκρας ἀμρότερα τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· εὐδῶς γὰρ ἦν ὁ βίος αὐτῶν· καὶ γοῦν ἔπρασκον. ὅτι· « Χριστοῦ εὐδοκία ἔσμεν τῷ Θεῷ. » Ἦσαν δὲ, πρὸς τούτῳ, καὶ πανούενοι. Ἀκούω δὲ καὶ τοῦ προφήτου Δαβὶδ φέλλοντός τε καὶ λέγοντός περὶ αὐτῶν· « Ἐξεῖ Βενιαμὴν ἐν ἐκστάσει· ἄρχοντες Ἰούδα ἡγεμόνες αὐτῶν, ἄρχοντες Ζαβουλὼν, ἄρχοντες Ναφθαλὶμ. » Σχεδὸν γὰρ ἐξ ἀπάσης φυλῆς τῆς ἐξ Ἰσραὴλ ἀπόλεκτοι γεγονέναι οἱ μακάριοι μαθηταί· καὶ φωστῆρες ἦσαν οἰκουμενικοί, λόγον ζωῆς ἐπίσχοντες· καὶ τὸ γε παρόδοξον· εὐλογητῆραν μὲν γὰρ ἔχουσι λαμπρὰν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ εὐστομοῦσιν ἄγαν· οἱ δὲ γε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταί, ἀνθρώποι γεγόναι χειροτέχναι, καὶ θαλασσοεργοί, καὶ ἰχθυοθήραι, οὐ κόμπων ἔχοντες λόγων, οὐ λέξεων εὐφορίαι δεδοικασμένον· ἀλλ' ἰδούται μὲν τῷ λόγῳ, πλουτοῖσι δὲ τῇ γνώσει· καὶ αἰσθῆται μὲν τὰ Ἑλλήνων γράμματα, καὶ ἡ τῶν λέξεων εὐκομπία κατακρατεῖ

A minitari quoque ejus in angelos justitiae sese transformant. Neminem itaque nos agnoscerimus aut recipimus, nisi solos illos in evangelicis litteris nominatos, et illum post eos electum sapientissimum Paulum; cui et ipse Servator testimonium dedit dicens: « Quia mihi vas electionis es, ut portet nomen meum coram omnibus gentibus ». »

Hos (apostolos) tex portendebat, praedixerat etiam prophetis. Scriptum est enim in Moysae lege:

« Et accipietis similitum, ex eaque duodecim conficietis panes; et imponetis ex eis duos missus (conpropositiones) in mensa munda ante Dominum; et super se proposita thus panis et sal; eruntque hi panes memorialis instar propositi Domino ». »

Certe panis de caelo descendens, vitamque mundo suppedians, quisnam erit alius nisi omnium Servator Christus? Porro ad hujus imitationem panes appellatur etiam beati discipuli: qui participes effecti ejus a quo nos ad aeternam vitam nutri-

mor, ipsi quoque Scripturis suis alunt esurientes sitientesque justitiam. Sicuti etiam cum lux vera Servator esset, lucem appellavit etiam discipulos:

« Vos enim estis, inquit, lux mundi ». » sic et ipse cum panis vitae sit, discipulis suis concessit, ut panis instar esse crederentur. Jam tu mecum considera legis solertiam: superposita, inquit, panibus thus et sal. Quippe thus boni odoris symbolum est,

sal autem sapientiae ac mentis: quae ambo apprimè sanctis apostolis inerat. Nam benecola erat vita ipsorum, ita ut dicerent: « Christi bonus odoramus Deo ». » Erant praeterea valde prudentes. Audio item prophetam Davidem in Psalmis de ipsis dicentem:

« Ibi Benjamin in mentis excessu: principes Iudae duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtalimi ». » Etiam ex omni prope Israelitica tribu de-

lecti fuerunt beati discipuli, erantque lumina universi mundi, et vitae verbum continebant. Quodque mirum est, splendidam quidem eloquentiam habent ethnicorum sapientes, politeque admodum dicunt; verum Servatoris nostri discipuli opifices erant et nautae ac piscatores, absque orationis pompa, sine verborum selectorum copia. Sed etiam sermone rudes,

scientia tamen divites. Ecce enim jam tacent ethnicorum litterae, et vocabulorum deflexit ornatus; praevalet autem in universo terrarum orbe evangelice praedicationis vis. Hujus rei meminit Deus etiam ore Jeremiae loquens de communi hoste Sanna: « Vae, qui non sua multiplicat, et qui elevum

¹ Act. ix, 15. ² Levit. xxiv, 5, 6. ³ Matth. v, 14. ⁴ II Cor. ii, 15. ⁵ Psal. lxxvii, 28.

(1) Sacer textus Gr. et Lat., in apostolos Christi. Ergo hic mendum potius videtur, praesertim quia postea repetitur in angelos justitiae.

(2) Totius qui sequitur tractus usque ad verba prosecrōmōsan τῷ Θεῷ τὴν ὑπ' οὐρανόν, dicitur in codd. A. et H. sumptis ex homilia, Cyrilli scilicet, quia praecedens textus Cyrilli est. Cum autem hic ipse tractus promissus fuerit a Cyrillo superius in

hoc capite (vers. 5), sequitur rursus ut omnino ex homilia Cyrilli sit. Porro Cyrilli SS. Biblorum explanationes concionatorio more saepe dictas fuisse constat atque conscriptas; ut unvenit etiam apud Latinos, puta Augustinum, et alios.—Similia leguntur in Corderii catena ad Matth. x, 8.

(3) Ita est in codd. Et sic Latine sal tum neutris generis est tum etiam masculini.

suum graviter agit! Nam statim exsurgent qui te erum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, qui te diripiant. Cunctos videlicet in mundo homines, licet in aere suo non haberet, collegerat ad se Satanai suosque adoratores effecerat, clavo suo graviter fixo. Sed enim evigilarunt qui ejus vasa diriperent. Namque 192 apostolici magisterii rete cunctos errore vagantes cepit, atque ita universus orbis ad Deum est conversus.

ἀπέφυγε προσκυνητὰς, καταβαρύνων αὐτοῦ τὸν σκεῦ· ἐθήρυσσε γὰρ τῆς ἀποστολικῆς μυσταγωγίας τὸ ἐκόμενον τῷ Θεῷ τὴν ὑπ' οὐρανόν.

V. 17. Stetis in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis.

Animadvertit ais electionis rationem; non enim clam neque latenter rem actam dicit sapientissimus evangelista, sed congregatis potius multis discipulis, magnoque plebis numero ex universa Judaeorum regione, et ex maritima Tyri ac Sidonis. Hi porro idololatras erant, sive in utramque partem claudicantes⁷⁷; Judaeorum nempe ritus partim reverentes, neque tamen idololatras crimen satis omittentes. Peracta fuit igitur electio, cunctis his astantibus, et universo orbi dati sunt sacri magistri: quod reapse munus gesserunt, Judaeos a legali cultu vocantes, demonum vero cultores ab ethnico errore, ad veritatis notitiam. Jam vero sanctis deputatis apostolis, plurima ac mira cepit miracula patrare, daemones increpans, insanabilibus morbis ad se accedentes liberans, suamque Deo convenientissimam demonstrans potentiam; ut Judaei accurrentes cognoscerent, nec non idololatricarum terrarum incolae, honoratos illos fuisse apostolatus dignitate a Christo, non tanquam uno ex nobis communi homine, sed Deo potius incarnato Verbo, qui majestatem suam conservabat. « Et enim virtus de illo exibat, et sanabat omnes⁷⁸. » Non enim vires ab alio mutabatur Christus, sed ipse naturaliter Deus, etsi caro factus, vim suam agris inspirans, cunctos sanabat. Quod si vis apostolicorum quoque interpretationem nominum cognoscere, sic habeto. Petrus interpretatur solvens aut cognoscens; Andreas, vis decora, vel respondens; Jacobus, laboris supplantator; Joannes, Dei gratia; Mattheus, donatus; Philippus, os manuum (1), vel lampadis os; Bartholomaeus, 193 filius aquas suspendens; Thomas, abyssus vel gemellus; Jacobus Alphaei, supplantatio vitae incedentis; Judas, confessio; Simon, obedientia (2).

Ἰωάννης, Κυρίου χάρις· Ματθαῖος, δωρημένος· Φίλιππος, στόμα χειρῶν, ἢ στόμα λαμπρό· Βαρθολομαῖος (4), υἱὸς κρεμάσας ὕδατα· Θωμᾶς, ἀδυσσος, ἢ διδύμος· Ἰάκωβος· Ἀλφαίου, πτερνισμὸς βαλίσσεως ζωῆς· Ἰούδας, ἐξομολόγησις· καὶ Σίμων, ὑπακοή.

⁷⁷ III Reg. xviii, 21. ⁷⁸ Luc. vi, 19.

(1) Mendose in D. Thomae catena: Philippus, os magnum; nam Graece est χειρῶν. Mendum hoc certe existit in tribus, quas inspexi, Thomisticae catenae editionibus, Romae 1470. Parisiis 1546, Venetiis 1746.

(2) Haec omnia nomina similiter fere explicata invenies in S. Hieronymi libro De nom. Hebr.

Δ ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἡ δύναμις. Τοῦτων διαμένονται θεὸς καὶ διὰ φωνῆς Ἰερემίου (3), λέγων περὶ τοῦ πάντων ἐχθροῦ, φησὶ δὴ τοῦ Σατανᾶ· « Οὐαὶ, ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ ὄντα αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ σιδηρῶς »· ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπιβουλοὶ σου, καὶ ἔσθ' εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. Ἐπαντας μὲν τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους οὐκ ὄντας αὐτοῦ, συνήγαγεν ὁ Σατανᾶς, καὶ ἰδίους κλοιὸν· ἀλλ' ἐξένηψαν οἱ διαρπαγόντες αὐτοῦ τὰ δίκτυον· ἀπαντας τοὺς πεπλανημένους, καὶ προσ-

Ἔσθ' ἐπὶ τόκου πιδεινῶ, καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ πληθος πολὺ τοῦ λαοῦ.

(A f. 94 h) Ἀθροὶ δὴ μοι τῆς χειροτονίας τὸν τρόπον οὐ γὰρ ἐν παραβύτιῳ καὶ λεληθότως πεπράχθαι φησὶν αὐτὸς ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς. συναγχερμένων δὲ πολλῶν πολλῶν μαθητῶν ὄχλου τε πολλοῦ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίων χώρας, καὶ ἐκ τῆς παραλλοῦ Τύρου καὶ Σιδωνος. Οὗτοι δὲ ἦσαν εἰδωλολάτραι, ἔχοντες ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύσας χυλεῖντες, καὶ τιμῶντες μὲν ἐκ μέρους τὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθνη, τῶν γε μὴ τῆς εἰδωλολατρίας αἰτιωμάτων οὐκ εἰσάπαν ἀποποιήσαντες. Πέπρακται τοίνυν ἡ χειροτονία, τοῦτων πάντων παρόντων, καὶ ἐφ' ἅπασαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν τίθενται μυσταγωγοί· ὁ δὲ καὶ πεπράχασι, καλοῦντες μὲν Ἰουδαίους ἐκ νομικῆς λατρίας, τοὺς δὲ γὰρ τῶν δαιμονίων θεραπευτὰς ἐκ πλάνης Ἑλληνικῆς, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Ἀναδείξας δὲ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, πλείστον ὄσον καὶ ἀξιαγέστον σημείων γέγονεν ἀποτελεστής, δαιμονίους ἐπιπλήττων, ἀνιάτων ἀρρώστημάτων ἐλευθερῶν τοὺς προσέχοντας αὐτῷ, καὶ θεοπροπιστάτην ἀποφαίνων τὴν αὐτοῦ δύναμιν· ἐν εἰδείν οἱ ἐπ' αὐτῷ συνδραμηκότες Ἰουδαῖοι τε καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας, ὅτι τετίμηται τῷ τῇ· ἀποστόλῃς ἀξιωματικὰ παρὰ Χριστοῦ, καὶ οὐχ ἔνδεος τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου κοινοῦ, Θεοῦ δὲ πολλῶν ὡς ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, καὶ τὴν ἰδίαν σώζοντος δόξαν· « Δύναμις γὰρ παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἔλατο πάντας. » — (C f. 118) Οὐ γὰρ ἰσχυρὸν ἐδυνάετο τὴν παρ' ἐτέρου Χριστὸς, ἀλλ' αὐτὸς ὡν φύσει Θεός, εἰ καὶ γέγονε σάρξ, τὴν ἐπὶ τοῖς κἀνευσις ἐκείμων δύναμιν, ἔλατο πάντας. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀποστολικῶν μαθεῖν ὀνομάτων, ἴσθι ὅτι Πέτρος μὲν ἐρμηνεύεται, ἐπιλύων, ἢ ἐπιγινούς· Ἀνδρέας δὲ, δύναμις εὐπρεπής, ἢ ἀποκρινόμενος· Ἰάκωβος, πτερνιστὴς· Φίλιππος, στόμα χειρῶν, ἢ στόμα λαμπρό· Βαρθολομαῖος (4), υἱὸς κρεμάσας ὕδατα· Θωμᾶς, ἀδυσσος, ἢ διδύμος· Ἰάκωβος· Ἀλφαίου, πτερνισμὸς βαλίσσεως ζωῆς· Ἰούδας, ἐξομολόγησις· καὶ Σίμων, ὑπακοή.

(3) Imo dicendum est Habacuc ii, 6. Paria menda nos arguimus in Cyrilli comment. in Epist. I ad Cor., cap. iv, v. 21, et alias.

(4) Ita est in cod., et sic in aam quoque libris scribitur. Ceteroqui vera lectio videtur Βαρτολομαῖος, Ptolemaei filius.

Μακάριοι οἱ πτωχοί.

(A f. 95 b, B f. 63 b, C f. 118) Εἰς καινότητα μὲν οὖν ζωῆς εὐαγγελικῆς μετὰ τὴν χειροτονίαν καταρρυθμίζων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, ταῦτά φησι. Περὶ ποίων δὲ ἄρα πτωχῶν ταῦτα εἰπεν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον, μακαρίους εἶσεσθαι φησι τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ αὐτῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἵνα νοῦμεν πτωχὸν τῷ πνεύματι, τὸν μετρίοφρονα καὶ συνεσταλμένον ὥσπερ ἔχοντα νοῦν· ἀξιοῦς ἡλωτος δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ θεῷ γνώριμος. Καὶ γοῦν ἔφη δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; » Ἐφη δὲ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ, ὅτι « Καρδίαν συνετριμμένην καὶ ταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. » Ναὶ μὲν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, φησὶν, ὅτι πρὸς εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἀναγνώμασι, μακαρίους εἶσεσθαι φησι τοὺς πτωχοὺς, οὐ προκειμένου τοῦ, πνεύματι. Οὕτω δὲ φα-sin οἱ εὐαγγελισταί, ὡς ἀλλήλους ἐναντιούμενοι, ἀλλὰ μεριζόμενοι πολλάκις τὰ διηγήματα· καὶ ποτὲ μὲν διὰ τῶν αὐτῶν βαδίζουσι κεφαλῶν, ποτὲ δὲ τὸ τῷ ἐνὶ παραλειφθέν, ἕτερος τὰς ἰδίαις ἐνέσθῃσι συγγραφαῖς· ἵνα μηδὲν τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν λαθεῖν δυνήσῃ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Ἔοικε τοίνυν πτωχοὺς ἐνομάζειν ἐν τοῦτοις, τοὺς φιλοκερδείας κρείττους, καὶ τὸν τρόπον ἔχοντας ἀφιλάργυρον. Καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Παῦλος ἀρίστου ἡμῖν μαθημάτων εἰσηγητῆς ἀναδείκνυται, λέγων· « Αφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρνούμενος τοὺς παροῦσι. » Προστίθῃ δὲ τοῦτοις, ὡς· « ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεσθῶμεθα. » Ἐδεῖ γὰρ, ἔδει τὸ σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν μέλλοντας αὐτοὺς διαγγέλλειν κήρυγμα, ἀφιλόπλουτον ἔχειν τὸ φρόνημα, καὶ εὐσχολοῦν ἐπὶ τὰ κρείττω τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ πάντων δὲ τῶν ἐν εὐπορίᾳ ὄντων ὁ λόγος καθάπτεται, μόνων δὲ ἐκείνων τῶν περὶ τὰ χρήματα τὸν πόθον κατηγμένων. Τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι; Οἱ μὲν θησαυρίζετε ὅμην θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, » κ. τ. λ. Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθή-sesθε.

(A f. 97 b, B f. 64 b, C f. 114 b) Καὶ τοι πάλιν ἐν τῷ Ματθαίῳ φησί· « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθή-sονται. » ἐνταῦθα δὲ τοὺς πεινῶντας ἀπλῶς, μακαρίους εἶσεσθαι φησι. Θεμὲν οὖν ὅτι μέγα μὲν καὶ ἐξαιρετὸν τὸ πεινῆν καὶ διψῆν τὴν δικαιοσύνην, τούτῳσι, καθάπερ τινὸς τροφῆς καὶ ποτοῦ μεταποιεῖσθαι φιλεῖν τῶν εἰς εὐθείαν σπουδασμάτων· τοῦτο γὰρ ἡ δικαιοσύνη ἐστίν. Ἐπειδὴ δὲ χρὴ ταῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημέβαις ἐκδόσειν ἐπομένην ἀποφῆναι καὶ τὴν ἐν τοῦτοις διανοίαν, πάλιν ἐκείνῳ φάμεν· ἡ μακάριον ὁ Σωτὴρ τοὺς τὴν ἰδεοῦσιν ἀγαπῶντας πτωχεύειν, ὅπερ γε τοῦ καλῶς καὶ ἀκρι-spάστως τὸν ἀποστολικὸν διανῦσαι δρόμον. Τῷ γὰρ

A V. 20. Beati pauperes.

Igitur ad evangelicam vitam novitatem post electionem suos erudiens discipulos Servator, sic loquitur. Quosnam vero pauperes sermone designet, cognoscere necesse est. Namque apud Matthaeum beatos futuros ait pauperes spiritu, atque ipsorum fore regnum celorum⁷²; ut pauperem spiritu illum esse intelligamus, qui sit modestus, et limitatum veluti animum gerat: est enim hic praeclarus et Deo spectabilis vir. Quare et per quemdam sanctorum prophetarum ait: « Super quem respiciam, nisi super humilem et quietum et sermones meos tremementem⁷³? » Ait etiam propheta David: « Cor contritum et humillatum Deus non despiciet⁷⁴. » Imo et ipse Servator: « Discite a me, inquit, quia mitis sum et humilis corde⁷⁵. » Verumtamen in proposita super nobis lectione, beati fore dicuntur pauperes, sine illo additamento, spiritu. Sic autem loquuntur evangelistae, hanc invicem adversantes, sed narrationem saepe inter se disperientes. Modo enim liadem capitulis juncti incedunt; modo autem partem ab uno praetermissam alius suis scriptis supplet, ne quid necessarium vel utile Christi fideles latere possit. Videtur ergo hoc loco pauperes dicere illos qui lucrum amorem cohibent, et moribus sunt minime avaria. Itaque sapientissimus Paulus optimae nobis doctrinae magister apparet dum ait: « Mores sine avaritia, contenti praesentibus⁷⁶. » Addebat praeterea: « Habentes escas et indumenta, his contenti erimus⁷⁷. » Apprime scilicet oportebat, quia salutarem et evangelicam doctrinam 194 praedicaturi erant, animum divitiarum cupiditate vacuum habere, et alacere rerum meliorum studium. Non omnes autem in rerum copia versantes hic sermo pulsat, sed illos tantum qui divitiarum amore tenentur. Quinam porro hi sunt? Nempe ii, quibus Domini voce dictum fuit: « Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, » et reliqua⁷⁸.

τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς ἀκούοντες λέγοντος· « Μὴ

V. 21. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini.

Porro alibi apud Matthaeum ait Servator: « Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur⁷⁹; » hic autem esurientes simpliciter beatos fore ait. Dicimus ergo magnam quid esse esurire et sitire iustitiam, id est ceu cibo quodam potuque uti velle pietatis operibus; id enim significat iustitiae vocabulum. Jam quia oportet nos pro-latis super explanationibus consentaneam nunc etiam dicere sententiam, denique affirmamus beatos a Servatore appellatos illos qui voluntariam paupertatem sectantur, ut bene et sine ulla dissipatione apostolicum cursum absolvant. Nam quibus aurum argentumve in loculis non est, neque dux tunica, his plane contingit plurimis vitae incommodis con-

⁷² Matth. v. 3. ⁷³ Isa. LXVI. 2. ⁷⁴ Psal. L. 19. ⁷⁵ Matth. xi. 29. ⁷⁶ Hebr. xiii. 5. ⁷⁷ I Tim. vi. 8.

⁷⁸ Matth. vi. 19. ⁷⁹ Matth. v. 6.

ficari, et vix alimenta nancisci. Grave autem est in paupertate et persecutionibus versari: idcirco opportune admodum is qui corda novit, vetat animo concedere propter inopiam casus. Etenim qui nunc religionis causa famem patiuntur, satiabuntur alii, id est, dandis postea bonis suaviter fruuntur, intellectualibus, inquam, et spiritalibus.

εὐσεβείας ἐννεα, χορτάσσεσθαι φησι (1)· τούτῳ τε ὁ θλονόντι καὶ πνευματικῷς.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.

Beatos dicit qui fient, atque postea risuros. Flere autem dicimus non illos tantummodo qui oculis lacrymas demittunt: hoc enim communiter usuvenit tum fidelibus tum etiam infidelibus, si quid accidit eorum quæ molesta esse solent: sed 195. de illis potius verba fieri dicimus, qui lætam et vanam delictisque carnalibus deditam vitam fugiunt. Hos, inquam, lætos fore et risuros dicimus. Qui nimium delictari et carnalibus indulgere recusant, ac propemodum fient propter mundi detestationem, hos beatos dicit Servator: proptereaque paupertatem sectari jubet, et ea quæ ex paupertate consequuntur præmiis coronat. Sunt autem hæc: ad alendas delicias inopia, et ob angustias tristitia. Scriptum est enim multas esse tribulationes justorum, quibus ex cunctis eripiet eos Dominus 77.

V. 22. *Beati eritis, cum vos oderint homines, etc.*

Jam nunc Dominus persecutionem nuntiat, antequam apostolos mittat. Evangelium eventum præoccupat. Futurum quippe erat ut illi dum evangelicam spargerent prædicationem, dum Judæos a legali cultu avocarent ut viam evangelicæ rectitudinis agnoscerent; dumque idolorum cultores in veritatis notitiam irriterent: futurum, inquam, erat ut in multorum Dei osorum impiorumque hominum offensionem incurrerent. Hi enim bella et persecutiones Jesu præconibus suscitant, rectam pietatem insectantes. Ne igitur instante jam tempore, quo mala hujusmodi a nonnullis inferenda erant, ininconsideratum mærorem inciderent, prænuntiat utiliter molestiarum quoque incursum nihil ipsis nec absque mercede fore. Vituperant epim vos, inquit, ut fallaces ac deceptores: a se vos separabunt, id est amicitia sua et communionem excludent. Verumtamen nullam, inquit, rerum hujusmodi rationem habeatis. Qui enim linguæ illorum intemperantia firmæ menti noceat? Certis qui religiose philosophari sciunt, haud infructuosam fore dicit patientiam suam, sed superni gaudii conciliatricem. Commode insuper demonstrat nihil ipsis novi eventurum cum talia patientur: imo illorum fore imitatores, qui ante ipsos Israël filia cælitus sibi creditos intulere sermones: nam

77 Psal. xxxvi, 30.

(1) Hæc pertinet fragmentum apud D. Thomam. CYRILLUS. Consequitur autem inopiam non solum defectus rerum ad delectationes facientium, sed

ἂ μὴ ἔχειν χρυσίον ἢ ἀργύριον ἐν ταῖς ζώναις, ἢ δύο χιτῶνας, ἕσταται πάντως· πλείστης δὲ αὐτοῦ ἀνασχέσθαι σκληραγωγίας, καὶ μάλιστα αὐτοῦ ἀπορῆσαι τροφῆς· φορτικὸν δὲ τοῦτο τοῖς ἐν πενίᾳ καὶ διαγμοῖς· ταῦτῳτοι καὶ μάλα εὐκότως ὁ καρδίας εἰδώς, μικροψυχὲν οἶκ ἐφ' ἑκὸς τὰ ἐκ τῆς πτωχείας συμβαινόντα. Τοὺς γὰρ νῦν πεινῶντας τῆς εἰς αὐτὸν τοῖς δοθησομένοις ἐντροφεύουσιν ἀγαθοῖς, νοητοῖς

Μακάριοι οἱ κλαίοντες ὑμεῖς, ὅτι γελάσετε.

(A f. 98 b) Μακαρίζει τοὺς κλαίοντας, καὶ φησιν ὅτι γελάσουσι· κλαίειν δὲ φάμεν, οὐ τοὺς ἀπλῶς ἐκ τῆς ὁμμάτων καθέντας δάκρυον· κοινὸν γὰρ τοῦτο καὶ πᾶσι συμβαίνει πιστοῖς καὶ ἀπιστοῖς, εἴπαρ τι γένοιτο τῶν εἰσθεῶτων καταλυτῶν· ἐκείνους δὲ μᾶλλον τοὺς τὸν ἱλαρὸν καὶ ἐξίτηλον, καὶ ἐν πρυφαῖς ὄντα ταῖς σαρκικαῖς φεύγοντας βίον· ἐκείνους μὲν γὰρ ἐν τῷ τέρπεσθαι καὶ γελάειν εἶναι φάμεν. Τοὺς δὲ γε τὸ τρυφᾶν καὶ ἀνίστασθαι σαρκικῶν παραιτουμένους, καὶ μονονουχὶ κλαίοντας διὰ τοῦ μισεῖν τὰ ἐν κόσμῳ, μακαρίους εἶναι φησιν ὁ Σωτὴρ· οὐκοῦν πτωχεύσαι καλεῦσας, καὶ τὰ ἐκόμενα τῇ πτωχείᾳ τιμαῖς στεφανοῖ· ταῦτα δὲ ἐστὶ, τῶν εἰς τρυφὰς ἐπιτηδείων ἢ σπάνις, καὶ τὸ κατηφές διὰ τὴν θλίψιν. Γέγραπται γὰρ ὡς πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος.

Μακάριοι ὄντες, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, κ. τ. λ.

(A f. 99 b, B f. 64 b) Ἦδη μέντοι ὁ Κύριος τὸν διωγμὸν ἀπήγγειλε, πρὶν ἀποσταλῆναι τοὺς ἀποστόλους. Προέλαβε τὸ εὐαγγέλιον τὴν ἔκβασιν· ἐχρὴν γὰρ πάντως αὐτοὺς τὸ εὐαγγελικὸν διαγγέλλοντας κήρυγμα, καὶ τοῦδαίους μὲν ἀπιστῶντας τῆς κατὰ νόμον λατρείας, ἵνα τῆς εὐαγγελικῆς εὐσεβείας εἰδεῖν τὴν ὁδὸν, τοὺς δὲ γε εἰδωλοτάτας εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν σαγηνεύοντας, προσσχερῶσαι πολλοῖς ἀφελῶσις τε καὶ ἀνοστοῖς ἀνδράσιν· οὗτοι γὰρ πολέμους καὶ διωγμοὺς τοῖς τὸν ἴησὺν καταγγέλλοντιν ἐπαγείρουσι, διώκοντας τὴν εὐσεβείαν. Ἵνα τοίνυν ἐνστάτος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐμελλεν ἔσεσθαι ταῦτα παρὰ τινων, μὴ εἰς ἀνοήτους ἐμπίπτωσιν ἀκηδίας, προαπαγγέλλει χρησίμως, ὡς καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἢ ἔφοδος, ἐμμοσθος ἑσται καὶ ἐπιωφελὴς αὐτοῖς. Ὁνειδίσουσι γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς ὡς πλάνους καὶ ἀπαταιῶνας· ἀπορίσουσιν αὐτῶν, τούτῳσι τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλίας καὶ κοινωνίας· ἀλλὰ μηδεὶς ἔστω παρ' ὑμῖν, φησὶ, τῶν τοιούτων ὁ λόγος· τί γὰρ ἀδίκησαι τῆς ἀκρίτου γλώττης τὸ ἀτακτὸν τὸν εὐ βεβηκότα νοῦν; Τοῖς γὰρ εὐσεβῶς εἰδὸς φιλοσοφεῖν, οὐκ ἀκαρπτον ἔσεσθαι φησὶ τὴν ἐπὶ τούτων ὑπομονὴν, ἀλλ' εὐθυμίας τῆς ἀνωτάτω πρόξενον. Διαδεδίκευσι δὲ πρὸς τοῦτω χρησίμως, ὡς ἔχον αὐτοῖς οὐδὲν συμβῆσθαι καὶ ταῦτα παθεῖν· ἔσονται δὲ μᾶλλον κατ' ἐκείνους, οἱ καὶ πρὸ αὐτῶν τοῖς θεοῖς καὶ ἀνωθεν τοῖς ἐξ

etiam depressus vultus propter mæstitiam. Unde sequitur: *Beati qui nunc fletis.* Sunt tamen prope similia apud nos in fine sequentis fragmenti.

Ἰσραὴλ διαπορευόμενοι· λόγους, δὲ αὐχέσσαν, ἐπέσθησαν, ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέθανον, λοβοῦν ἠνέσχοντο ἀδίκως αὐτοὺς ἐπενηγεμένων. Οὐκοῦν διδωσιν ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς ἂν ἂν γένοιτο μιμηταί, τούτων ἔσονται καὶ κοινωνοί· καὶ προφητικῶν στεφάνων οὐκ ἀμειψήσουσι, τὴν ἐκεῖνοις ἐνερτιδῇ βαλίσσαντες ὁδόν.

Ὁθαὶ ὁμῖν, τοῖς πλουσίοις (1).

(A f. 100 b) Προαναφανήσας αἰτίαν παντὸς ἀγαθοῦ τὴν διὰ Θεοῦ πτωχείαν, καὶ τὸ πεινῆν καὶ κλαλεῖν οὐκ ἀμειβόν ἐσεσθαι τοῖς ἀγίοις αἰνῶν, μετὰ ἱστορίᾳ τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐναντίας ἔχοντα τούτων, καὶ διαδείκνυσιν αὐτὰ κολάσεως ὄντα καὶ δικῆς ἐμπουητικῆς, ἵνα τῇ μὲν τῶν στεφάνων ἐπιθυμίᾳ, καὶ τῇ τοῦ μακαρισμοῦ ἐπέσει, σαγηνεύωνται πρὸς τοὺς πόρους, καὶ τὴν διὰ Θεοῦ αἰρεῖσθαι πτωχείαν πεῖθωνται· τῷ δὲ φόβῳ τῆς ἐπενηγεμένης κολάσεως, φεύγωσι τὸ πλουτεῖν, καὶ τὸ ἐν τρυφαίᾳ εἶναι καὶ γέλωτι, τουτέστι ἐν τέρεσει κοσμητικῇ. Καὶ τοὺς μὲν κληρονομοῦν ἐσεσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας φησὶ, τοὺς δὲ ἐσχάτως περιπεσεῖσθαι συμφοραῖς· « Ἀπέχετε γάρ, φησὶ, τὴν παράκλησιν ὑμῶν. » Ἐξέσσι δὲ τοῦτο ἰδεῖν, ὡς ἐν πέναι καλῶς γεγραμμένον, ἐν τῇ περὶ τοῦ πλουτοῦ καὶ λαζάρου παραβολῇ· « Ἀπέλαβες γάρ, φησὶ πρὸς τὸν πλούσιον, τὰ ἀγαθὰ σου ἐπὶ τῇ ζωῇ σου, καὶ λαζάρους τὰ κακὰ· νῦν δὲ αὐτὸς ὥδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυρόμενος. » Ἀλλὰ φέρε, καθ' ἑαυτοῦ ἐκεῖνο γυμνάσωμεν. Ἄρα, εἰ τίς ἐστὶ πλούσιος ἐν κόσμῳ, οὗτος ἀπώλισθε πάντως τοῦ προσδοκῆν ἐλθεῖσθαι παρὰ Θεοῦ· οὐ τοῦτο φαιμεν, ἐκεῖνο δὲ μάλλον· ἐξῆν τῷ πλουσίῳ καταλεῖσθαι τὸν λαζάρου, ὡς καὶ τῆς αὐτοῦ παρακλήσεως γένηται κοινωνός. Καὶ γοῦν ὁ Σωτὴρ τοῖς τὸν ἐπίγειον ἔχουσι πλούτον, ὁδὸν ὑπάδειξε σωτηρίας, αἰνῶν· « Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ, ἵνα ὑποδύζωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αὐτῶν σκηνάς. »

Ἀγαπήσατε τοὺς ἐχθρούς ὁμῖν.

(A f. 101 b, B f. 66, C f. 118 b) Ἀληθεύει λέγων ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι· « Εἰ τις ἐν Χριστῷ, καὶνὴ κτίσις· πάντα γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καὶνὰ, καὶ διαθήκη, καὶ νόμος, καὶ πολιτεία. » Ἄθροι δὲ ὅπως προηγουμένως ἴδαν ἐστὶ τοῖς ἀγίοις μυσταγωγός ἢ τοιαύτη πολιτεία τε καὶ ζωή, οἱ ἐμελλόν τοῖς ἀπανταχόσε γῆς τὸ σωτήριον ἐξαγγέλλειν κήρυγμα. Καὶ ἦν ἐντεῦθεν προσδοκῆν, οὐκ εὐαριθμήτους ἐσεσθαι τοὺς διώκοντας αὐτοὺς καὶ πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντας· ἀλλ' εἰ συνέβη ταῖς τοιαύταις λύπαις ἀχθεσθῆναι τοὺς μαθητάς, εἴτα θέλειν ἀμυνεσθαι τοὺς λελυπημένους, ἐσίστηεν ἂν καὶ παρέδραμον αὐτοῖς, οὐκέτι τὸ θεῖον αὐτοῖς παρατιθέντες κήρυγμα, οὐ καλοῦντες εἰς ἐπίγνωσην ἀληθείας. Ἐκεῖ τοίνυν ταῖς οὐτως σεπταῖς ἀνεξιμαχείαις, τὸν τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν ἀναχαιτίζει νοῦν, ἵνα πάντα γυναικίως φέρωσι τὰ συμβαίνοντα, καὶ ὑβρίζωσι

A persecutionem passi sunt, seci sunt, **136** gladio cæsi perierunt, convicia inique sibi inflicta pertulerunt. Ergo vult eos intelligere, quorum fuerant imitatores, eorum fore etiam participes, et prophetarum coronis non carituros, si viam illorum terendo decurrerint.

V. 24. *Vae vobis, divitibus!*

Locutus antes de omni boni causa propter Deum paupertate, famemque ac situm hunc alio mercede sanctis fore præfatus, ad contraria his transfert orationem, demonstratque ea poenam ultionemque importare; ut sic coronam cupiditate et beatitudinis studio, ad labores impellantur, et ob Dei amorem paupertatem amplecti velint; moxque vicissim impendentis poenæ, a divitiis abhorrescant, et a deliciis atque risu, id est mundanis delectationibus. Et illos quidem regni colorum heredes futuros ait, hos autem calamitates extremas subituros. « Habetis enim, inquit, consolationem vestram. » Licet autem hoc, tanquam in depicta egregie tabula, spectare in divitis Lazarique parabola. « Recepisti enim, ait diviti, bona tua dum viveres; Lazarus vero mala: nunc autem ille hoc in loco recreatur, tu contra cruciaris. » Sed ego nobis ipsis ita objiciamus: Num si quis in mundo dives est, hic a misericordiam divinam spe prostratus excidit! Haud ita dicimus, sed illud potius, potiusse divitem misereri Lazari, atque ita consolationis ejusdem particeps fuisset. Ecce enim Servator ille qui terrenas habet divitias, viam ostendit salutis, dicens: « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut hi in sua vos tabernacula recipiant. »

V. 27. *Diligite inimicos vestros.*

Vere dicit beatus Paulus: « Si quis in Christo nova creatura; omnia enim facta **137** sunt in ipso et per ipsum nova, et fœdus, et lex, et vitæ genus. » Videatis autem quam sit convenientissima sanctis doctoribus hæc agenda vitæ ratio, qui concilis per orbem hominibus salutarem prædicationem illaturi erant. Atqui hinc expectandi erant persecutores innumeri et omnimodi insidiatores. Quod si contigisset, ut his molestiis gravarentur nimis discipuli, voluissentque offensores suos ulcisci, utique tacuissent, eosque præterissent, omnia deinceps apud eos prædicatione, nec ipsos ad veritatis notitiam vocavissent. Oportebat igitur tam sancta patientis sanctorum magistrorum mentes inhibere, quo casus omnes fortiter ferrent, etiamsi quidam conviciis incescerent, et impiis molirentur insidias. Ita vero se gessit ante alios ipse Jesus.

¹³⁶ Luc. xvi, 25. ¹³⁷ Ibid. 9. ¹³⁸ II Cor. v, 17.

(1) Apud D. Thomam. « CYNILLUS. Prædicto quod paupertas apud Deum causa sit cuiuslibet boni, et eaurire et flere non vacabit mercede sanctorum, transfert sermonem ad opposita, et innuit ipsa damnationis et supplicii fore materiam. Unde dici-

tur: Verumtamen vae vobis divitibus; quia habetis consolationem vestram. Hæc enim dictio, vae, semper in Scripturis dicitur his qui non possunt evadere a futuro supplicio. »

ut exemplar nobis fieret. Namque adhuc de veneranda cruce pendens, Judaica plebe ipsum irridente, preces Patri Deo pro illis offerebat dicens: « Dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt ». Utique et beatus Stephanus lapidibus licet pulsatus, flexis genibus oravit dicens: « Domine, ne statuas illis hoc peccatum ». Divus denique Paulus ait: « Convicium passi, benedicimus; maledicti, obsecramus ». Necessario itaque haec ad apostolos adhortatio fit: perutilis vero nobis quoque est, ut bonam et admiratione dignam vitam institamus. Et haec quidem adhortatio omni philosophia redundat; sed eam nostris mentibus difficilem efficiunt praedicia non bona, et insitatum cupiditatum superabilis aegre tyrannis. Quare cum sciret animalem hominem haud haec admittere, quia Spiritus oracula stultitiam existimat, et factu impossibilia, idcirco separans eos qui sunt huiusmodi ab iis qui edicta audire quoniam, vobis, inquit, dico qui audire et audita exsequi vultis. Etenim saceritas ad fortitudinem spiritualem, in tentationibus laboribusque manifestatur. Imitare ergo in his Christum, « Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur, **198** tradebat autem se iuste iudicanti ». Sed enim intra in ipsum sic fortasse dices: Deus erat Christus, ego autem homo infirmus, infirma mente praeditus, et quae dominari cupiditati ac maerori non valet. Recte ais; proclivis enim ad peccandum mens humana est. Attamen ego aio: Non te destituit sedum patrocinio suo ac benevolentia Dominus. Habes ipsum apud te, id est intra te, per sanctum Spiritum. Habitaculum quippe illius sumus, qui in animabus diligentium se diversatur. Ipse te roborat, ut irruentia mala fortiter feras, et tentationum incurisibus viriliter resistas. « Ne igitur malo vincaris, sed bono malum supera ».

σε νευροί πρὸς τὸ φέρειν γενναίως τὰ παρεμπιπτόντα, καὶ ταῖς ἐν τῷ ἀγαθῷ τοῖς κακῷ. « Μὴ νικῶ τοίνυν ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ». V. 29. *Percutienti te in maxillam, praebere et alteram.*

Finem legis atque prophetarum esse Christum sapientissimus ait Paulus. Nam lex ad huius mysterium erudit. Sed ut idem rursus dicit Paulus, postquam fides supervenit, ulterius subduttore non sumus; neque puerilem mentem jam gerimus, sed in virum perfectum succevimus, in zetate plenitudinis Christi. Itaque nobis haud diutius lacte opus erat, sed cibo potius solidiore; quem nobis largitur Christus, iustitiae, quae supra legem est, viam ostendens. Ait enim ipse sanctis apostolis: « Amen dico vobis, nisi abundaverit iustitia vestra magis quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum ».

Α τινες, καὶ ἀνοσίως ἐπιβουλεύουσι. Πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ πρὸς γὰρ τῶν ἄλλων αὐτὸς εἰς ὑποτύπωσιν ἡμετέραν· ἔτι γὰρ ἀπηρημένος τοῦ τιμίου σταυροῦ, καίτοι τῆς Ἰουδαίας πληθούς ἐπιγελώσης αὐτῷ, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα λιτὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιεῖτο, λέγων· « Ἀφες αὐτοῖς, ὅτι οὐκ οἶδαι τί ποιῶσι. » Ναὶ μὲν καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, καίτοι βαλλόμενος λίθοις, θεὸς τὰ γόνατα, προσήγατο λέγων· « Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. » Καὶ ὁ θεὸς δὲ Παῦλός φησι· « Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· δυσφημούμενοι, παρακαλοῦμεν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖα μὲν ἡ τοιαύτη παραίνεσις τῶν ἁγίων ἀποστόλων· χρησιμωτάτη δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, εἰς γὰρ τὸ χρῆναι βιοῦν ὀρθῶς καὶ ταπεινομαρμένως· μαστὴ γὰρ ἐστὶ πάσης φιλοσοφίας· δυσκατόρθωτον δὲ ἀποτελοῦσιν αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς προλήψεις οὐκ ἀγαθαί, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὄντων παθῶν ἡ δυσκαταγνώστως τυραννίς· διόπερ εἰδὼς ὡς ψυχικὸς ἄνθρωπος ταῦτα οὐ δέχεται, μωρίαν ἡγούμενος τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια καὶ ἀδύνατα εἰς κατόρθωσιν, διατρῶν τοὺς τοιοῦτους ἀπὸ τῶν ἀκούειν δυναμένων· Ὑμῖν λέγω, φησὶ, τοὺς ἀκούουσιν, καὶ ποιεῖν ἐτοιμῶς τὰ λεγόμενα προαιρουμένους. Τὸ γὰρ εὐδόκιμον εἰς ἀνδρείαν τὴν πνευματικὴν, ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ πόνοις διαφαίνεται. Μίμησαι οὖν ἐν τοῖς Χριστῷ· « Ὅς λοιδορούμενος οὐκ ἀνταποδίδωκε, πάσχων οὐκ ἠπέλπει· παρεδίδου δὲ τῷ κρῖνonti δικαίως (1). » Ἄλλ' ἰσως κατὰ σκεπτικὸν, ἐκεῖνο ἐρεῖς· Θεὸς ἦν ὁ Χριστὸς, ἐγὼ δὲ ἄνθρωπος ἀσθενής, ἔχων τὴν διάνοιαν ἀσθενῆ, καὶ ἀνιχνύων ἐχούσαν πρὸς τὸ δύνασθαι καὶ πλεονεξίας καὶ λύπης κατενυμεγέθησαι. Ὑποβῶς ἐρεῖς· εὐδοκίμος γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς τὸ πλημμελεῖν. Πλὴν ἐκεῖνο φημι· Οὐκ ἀφῆκε σε γυμνὸν τῆς παρ' αὐτοῦ φειδούς καὶ ἀγάπης ὁ Κύριος· ἔχεις αὐτὸν ἐν σκεπτικῷ, ἥτοι ἐν τῷ, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οἶκος γὰρ ἐσμεν αὐτοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ψυχαῖς ἐναυλιζέται. Αὐτὸς ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

Τῷ εὐκτοῦντι σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην.

(A f. 103, B f. 65 b) Τέλος νόμου καὶ προφητῶν γενέσθαι Χριστὸν, ὁ σοφώτατος ἔφη Παῦλος· παιδαγωγῶν γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Ἄλλ' ὡς αὐτὸς ἔφη πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐλθοῦσης τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ διαγωγῆς ἐσμεν· οὐ γὰρ ἔτι τὰς φρένας νηπιάζομεν, ἠδὲ ἡγήθημεν δὲ μάλλον εἰς ἀνδρὰ τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ τοίνυν ἡμῖν οὐ γάλακτος, τροφῆς δὲ μάλλον τῆς στερεωτέρας· τοῦτο ἡμῖν χαρίζεται Χριστὸς, τῆς ὑπὲρ νόμον δικαιοσύνης ἐμφανίζων τὴν ὁδόν· ἔφη γὰρ αὐτὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον τῶν Γραμμάτων καὶ Φαρι-

¹ Luc. xxi. 34. ² Act. vii. 59. ³ 1 Cor. iv. 12. ⁴ Ephes. iv. 13. ⁵ Matth. v. 20.

⁶ 1 Petr. ii. 23. ⁷ Rom. xii. 21. ⁸ Rom. x. 4.

(1) De hac lectione ἀδίκως pro δικαίως, videsis quae nos diximus in adn. ad commentarium Cyrilli in Epist. II ad Cor., cap. x, vers. f. (Opp. Cyrilli huiusce novissimae ed. viii).

αἰων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Εἶτα, τί τὸ περιττὸν ἐν δικαιοσύνῃ τῇ κατὰ ε, φημί, τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, διπεῖν ἀναγκαῖον. Ὁ νόμος δὲ διὰ Μωϋσέως, τοῖς ρηαιοτέροις θεοσεπόμενος, διὰ τῶν ἰσων ἐργεσθαι πραγμάτων ἐκέλευε· κακώλυκε δὲ τὸ ἀδικεῖν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον προηδικημένους ἀνεξικακεῖν, ὅπερ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου βούλεται νόμος· « Οὐ γὰρ φονεύσεις, φησὶν, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιπορεύσεις. » Ἐτι τε πρὸς τοῦτους· « Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, χεῖρα ἀντὶ χειρὸς, πόδα ἀντὶ ποδὸς, τραῦμα ἀντὶ τραύματος, μῶλωπα ἀντὶ μώλωπος. » Ταῦτὶ δὲ κελεύοντος ἦν, μὴ ἀδικεῖν ἑτέρους· ἢ γοῦν προηδικημένους, μὴ πέρα τῶν ἰσων τὰς κατὰ τὸν ἀδικήσαντα ἐκτείνειν ὀργάς. Ἄλλ' ἦν οὐ πάντως ἀρέσκουσα τῷ Θεῷ τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἡ δύναμις· γέγονε δὲ τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐν τάξει παιδαγωγοῦ κατὰ βραχὺν προσεθίζοντος εἰς δικαιοσύνην σύμμετρον, καὶ ἀναθεδύζοντος· εὐφωὺς ἐπὶ τὸ τελείως ἔχειν ἀγαθόν· γέγραπται γάρ· « Ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς, τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια. » Πᾶσα δὲ λοιπὴν τελειότης ἐν Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ θεοσίμασι· « Τῷ γὰρ τύποντι σε, φησὶν, ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην. » Τῆς εἰς λῆξιν ἀνεξικακίας ἐν τοῦτοις ὁδοῖς ἡμῖν ὑποδείκνυται. Βούλεται δὲ, πρὸς τοῦτω, καὶ χρημάτων εἶναι καταφρονήτην, ὥστε, καὶ εἰ μόνον ἱμάτιον ἔχοι, μὴ ἀφόρητον ἡγεῖσθαι τὸ συναποβαλεῖν αὐτῷ καὶ τὸν χιτῶνα τυχόν. Ἀρετὴ δὲ αὕτη ψυχῆς ὁλοτρόπως ἀπιστραμμένης τὸ φιλόπλουτον πάθος· « Μὴ γὰρ ἀπαίται, φησὶ, τὸν αἰροντά τι τῶν σὺν· ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε, δίδου· ὅπερ ἀγάπης καὶ φιλοπτωχίας τεκμήριον. Τὸν δὲ φιλοεικτίρμονα χρὴ πάντως εἶναι καὶ ἀμνηστικαχόν· ὥστε καὶ τὰ φίλων εἰς ἐχθροῦς ἐργάζεσθαι.

Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν· οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

(A f. 106, B f. 66, C f. 119, G f. 15 b) Ἄλλ' ἦν εἰκὸς οἰηθῆναι τοὺς ἀγίους ἀποστόλους τάχα πῶς δυσκατόρθωτα εἶναι ταῦτα. Ὁ τοίνυν πάντα εἰδώς, τὸν τῆς ἐν ἡμῖν φιλαυτίας δέχεται νόμον βραβευτὴν ὢν ἂν βουλοῖτο τις παρ' ἐτέρου τυχεῖν. Γενοῦ τοιοῦτος, φησὶν, εἰ· ἐτέρους αὐτός, ὁποῖους παρ' αὐτοῦ εἶναι θέλῃς περὶ σέ· εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς, θρασεῖς καὶ ὀργίλους, μνησικάκους καὶ πονηροὺς, ἔσο καὶ αὐτὸς τοιοῦτος· εἰ δὲ τούναντιόν, χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους, μὴ ἀφόρητον ἦγού τὸ εἶναι τοιοῦτος· καὶ τάχα πῶς τοῖς οὕτω διακειμένοις περὶ τοῦ δ' νόμος, ἐγγράφοντος Θεοῦ ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν τοῦ Ἰεσοῦ θελήματος γνώσιν· « Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, φησὶ Κύριος, διδοὺς δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. »

Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες.

(A f. 109 b) Μέγα τῆς ἐλεημοσύνης τὸ καύχημα. Καὶ γοῦν γέγραπται, ὡς· « Μέγα ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἄνθρω ἐλεήμων. » Μορφοὶ γὰρ ἡμεῖς πρὸς Θεὸν ἡ ἀρετὴ, καὶ τῆς ἀνωτάτω φύσεως οἶονεῖ τινας χαρακτηριστάς· ἡμετέρας ψυχὰς ἐνεργάζεσθαι.

Deinceps quæ sit iustitiæ abundantia, illius, inquam, quæ secundum evangelicam Servatoris doctrinam sit, dicere necesse est. Lex a Moysæ priscis hominibus lata, res pari conditione esse iubeat; namque injuriam facere vetabat, haud vero antea offensum patienter se gerere præcipiebat, quod tamen Evangelii lex fieri vult. « Non occides, lex aiebat, non furaberis, non pejerabis ». Tum addebat: « Oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede, vulnus pro 199 vulnere, livorem pro livore ». Hæc erant verba imperantis ne alios injuste læderemus; vel si forte antea læsi, ne ultra talionem iram nostram extenderemus. Atqui non satis placebat Deo vitæ secundum legem actæ ratio: sed ea fuit antiquis instar pædagogī paulatim deducentis ad iustitiam congruam, atque ad perfecti boni adaptionem prudentem provehenti. Scriptum est enim: « Initium bonæ vitæ iusta facere ». Reliqua vero perfectio omnis in Christo præceptisque ejus conficitur. « Nam percutienti te, inquit, in maxillam, præbe et alteram. » Summæ nobis patientiæ in his via demonstratur. Vult præterea hominem divitiarum esse contemptorem, ita ut, etiamsi unum pallium fortasse habuerit, ne grave iudicet dimittere cum illo etiam tunicam, si opus fuerit. Est autem hæc virtus animæ prorsus alienatæ ab avaritiæ passione. « Ne enim repetas, inquit, si quis tuarum rerum partem aliquam abstulerit: sed et cuilibet a te aliquid potenti, da; » quod est charitatis et erga pauperes benignitatis indicium. Jam misericordem oportet simul esse injuriarum immemorem, ita ut amice se cum inimicis gerat.

V. 31: *Prout vultis ut vobis faciant homines, et vos facite illis similiter.*

Sed verisimile erat hæc sanctis apostolis difficilia fortasse factu videri. Qui ergo cuncta novit, proprium cuiusque suimet animorem, regulam constituit ac definitorem eorum quæ ab aliis consequi vellet. Talis esto, inquit, in alios ipse, quales eos erga te ipsum velles experiri: si duros, immisericores, procaces, iracundos, ultiores, et improbos; tu quoque huiusmodi esto. Sin contra, mites, injuriarum obliviosos, ne intolerandum putes te quoque talem præstare. Fortasse hæc regula hominibus sic recte compositis superflua est, quorum in cordibus suæ voluntatis notitiam Deus scribit. « Etenim diebus illis, inquit Dominus, dabo legem meam in mentem eorum, et in eorum corde inscribam illam ».

200 V. 36. *Enote ergo misericordes.*

Magna est misericordiæ gloria. Quare scriptum est: « Magna res homo, et pretiosum quid vir misericors ». Certe Deo nos conformat virtus, et supernæ naturæ veluti quosdam characteres in animis nostris imprimit.

» Exod. xv, 15. » Exod. xxi, 24. » Prov. xvi, 5. » Jerem. xxi, 33. » Prov. xx, 6.

V. 37. *Nolite iudicare, et non iudicabimini.*

Diram abieciatis ex animis nostris passionem, superbie initium et causam. Nam quidam cum se ipsos deberent considerare, et secundum Deum vivere, minime id agunt, sed aliorum potius facta scrutantur. Et si forte aliquis vitio quolibet laborantes viderint, suarum veluti oblitum infirmitatum, vituperandi occasionem atque obstrictandi materiam hinc arripiunt. Condemnant enim illos, neque reputant quod cum ipsi eadem ac illi, quos reprehendunt, infirmitate laborent, semet ipsi condemnant. Sic enim alicubi sapientissimus quoque Paulus scribit : « Nam in quo alium iudicas, te ipsum condemnas ; eadem enim facis qui iudicas ». Cum contra opus foret infirmantium misereri, cum qui passionum ineursibus strati fuerint, et peccati laqueis inevitabiliter irreliti : ideoque orandum pro ipsis, et consolandos, atque ad resipiscendum hortandos, cavendamque ne in pares culpas incurramus ? Nam : « Qui fratrem suum iudicat, ait Christi discipulus, detrahit legi, et iudicat legem. Unus autem est legislator et iudex ». Oportere itaque superiorem esse peccanti animæ illum qui de hac iudicat. Tu vero eum non sis huiusmodi, cur de proximo tuo iudicas ? respondebit iudicanti is qui peccat. Quod si nihilominus damnare audes, etsi huius rei potestatem non habes, ipse potius damnaveris, quia lex non sinit de aliis iudicium ferre. Certe qui recto intellectu regitur, haud aliena peccata inspicit, nec quid iniquum sit in suo proximo scrutatur, sed mala potius propria considerat. Ita se beatus gerebat Psalmista, Deo supplicans pro peccatis suis ac dicens : « Si iniquitates observaveris, Domine, **201** Domine, quis sustinebit ? ». Interdum vero humanæ naturæ infirmitatem præstendens, non incongruam petebat veniam dicens : « Memento quod pulvis sumus ».

V. 38. *Date, et dabitur vobis.*

Adinem veluti prædictis benignitatibus sermonem intulit eleemosynæ. Optima enim res est ac Deo gratissima, et sanctas animas apprime decens. « Estote enim, inquit, misericordes, sicuti Pater vester est. » Quod autem divitiore manu accepturi remunerationem simul a Deo, qui diligentibus ac abundanter omnia largitur, ipse testatur dicens : « Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabit in sinum vestrum. » Videtur tamen priori quodammodo contradicere alterum. Nam si supereffluentem mercedem accipiemus, qui fieri poterit ut qua mensura mensi fuerimus remetatur nobis ? Ubi paritas potius, quam redundantia dandæ nobis mercedis significari videtur. Quid ergo dicimus ? Omni nos difficultate expediet asperitissimus Paulus, quæstionis solutionem præbens. Et enim : « Qui parce seminat, id est modice contractaque manu, parce et metet : qui autem in benedictionibus seminat, in benedictionibus

A. *Mēh xēirete, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε.*

(A. f. 110, C. f. 119) Παγγέλπον ἀποκαίρει πάθος τῶν ἡμετέρων διανοιῶν, ὑπεροφίας ἀρχὴν καὶ γένεσιν. Καίτοι γὰρ δίδον τινὰς ἑαυτοὺς καταστέλλεσθαι καὶ κατὰ θεὸν πολιτεύεσθαι, τοῦτο μὲν οὐ δρῶσιν, πολυπραγμονοῦσι δὲ τὰ ἑτέρων· κἀν ἀσθενούντας ἰσχύει τις, ὥσπερ εἰς λήθην ἐρχόμενοι τῶν ἰδίων ἀβρωστημάτων, φιλοφροσύνας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χρήμα, καὶ καταλαλεῖ ἀφορμὴν· καταψηφίζονται γὰρ αὐτῶν, οὐκ εἰδότες ὅτι νοσοῦντες τὰ ἴσα τοῖς παρ' αὐτῶν διαβεβλημένοι, ἑαυτοὺς κατακρίνουσι. Οὕτω που καὶ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος· « Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὴ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. » Καίτοι μᾶλλον ἐκρῆν ἀσθενούντας ἕλπειν, ὥς ταῖς τῶν παθῶν ἐπ' ὁδοῖς ὑπεστροφένους, καὶ τοῖς ἀμαρτίαις βρόχους ἀφύκτως ἐνελθόντων, καὶ ὑπερυχθῆσθαι τῶν τούτων, καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς, καὶ διεγείρειν εἰς ᾗψιν, καὶ πειρᾶσθαι μὴ τοῖς ἴσοις περιπεσεῖν αἰτιάμασιν. Ὅ γὰρ κρίνων τὸν ἀδελφόν, καθά φησιν ὁ τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς, καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον· εἰς ἐστὶν ὁ νομοθέτης καὶ κριτὴς. « Ἄνω γὰρ δεῖ τῆς ἀμαρτανούσης ψυχῆς εἶναι τὸν αὐτῆς κριτὴν· οὐ δὲ μὴ τοιοῦτος ὢν, τί κρίνεις τὸν πλησίον ; Ἀπολογῆσται τῷ κριτῇ ὁ ἀμαρτάνων· εἰ δὲ τολμᾷ· κατακρίνειν, καίτοι τούτου μὴ ἔχον τὴν ἐξουσίαν, κατακριθῆσθαι μᾶλλον αὐτὸς, ὥς οὐκ ἔωντος τοῦ νόμου τὸ κρίνειν ἑτέρους· ὅ γε μὴν συνίσει κυδερνόμενος, οὐκ εἰς τὰς ἑτέρων ἀμαρτίας ὁρᾷ, οὐδὲ τί ἐστὶ τὸ φαῦλον ἐν τῷ πλάσι περιεργάζεται, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις ἐνατενίζει κακοῖς· τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Ψαλμῶδης, προσπίπτων θεῷ καὶ λέγων ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων· « Ἐάν ἀνομιὰς παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται ; » Ποτὲ δὲ πάλιν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν ἀσθένειαν προισχύμενος, εὐλογον ἀπῆται συγγνώμην, λέγων· « Μὴ σῶθι ὡς χεὺς ἔομεν.

Δίδότε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν

(A. f. 111, C. f. 119) Γέστονα ὥσπερ ταῖς εἰρημέναις ἐπεικείας τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖται λόγον· ἀριστον γὰρ τὸ χρήμα, καὶ θεῷ θυμηρίστατον, καὶ ὁσίαις ψυχαῖς ὅτι μάλιστα πρέπον· « Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς ὁ Πατὴρ ὡμῶν. » Ὅτι δὲ πλουσιωτέρα χεὶρ ληψόμεθα τὴν ἀνταπόδοσιν παρὰ τοῦ πάντα πλουσιώως νέμοντος θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, αὐτὸς πεπληροφόρηκεν εἰπὼν· « Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὡμῶν. » Καὶ δοκεῖ μὲν πως εἰσφέρεισθαι τῷ πρώτῳ τὸ δευτέρον· εἰ γὰρ μέτρον ὑπερεχυνόμενον ληψόμεθα, πῶς ὃ μέτρον μετροῦμεν ἀντιμετρηθήσεται ἡμῖν ; Ἔοικε γὰρ ἐν τούτοις ἰσότης μᾶλλον οὐ πλεονασμὸς εἶναι τῆς δοθησομένης ἡμῖν ἀμοιβῆς. Τί οὖν ἄρα φαμὲν ; Ἀπαλλάξει πραγμάτων ἡμᾶς ὁ σοφώτατος Παῦλος, τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν ἐπενεγκών· φησὶ γὰρ, ὅτι· « Ὁ σπείρων φειδόμενος, ἀντὶ τοῦ, συμμέτρως καὶ συνασταλμένη χεὶρ, φειδόμενος καὶ θε-

* Rom. 11, 1. * Jacob. 14, 11. * Psal. cxxix, 3.

* Psal. cii, 14.

ρίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίας, ἐπ' εὐλογίας καὶ θερίσει· τούτῳσι, εἰ δὲ τίς μὴ ἔχῃ, οὐκ ἔμαρτε τοῦτο μὴ ὀρῶν· καθ' ὃ γὰρ ἂν ἔχῃ, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. Τοῦτο καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως ὑπετίπου νόμος· προσεκομίζον γὰρ εἰς θυσιαν τῷ θεῷ, τὰ κατὰ χεῖρά τε καὶ ἰσχύν, ἕκαστος τῶν ὑπὸ τὸν νόμον· οἱ μὲν μόσχους, οἱ δὲ κριοὺς, ἢ ἀμνοὺς, ἢ τρωγύνας, ἢ περιστέρους, ἢ σελμάδιον ἑλαιοδραχμῇ. Πλὴν ὁ καὶ τοῦτο προσάγειν τὸ οὕτως μικρὸν καὶ εὐπρόστον, διὰ τὸ μόσχον μὴ ἔχειν, ἵνα ἦν ἐκείνῳ κατὰ πρόθεσιν.

Εἰπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς.

(A f. 111, B f. 67 b) Ἀναγκασιότατην ταύτην τῶν εἰρημῶν προσέθηκε τὴν παραβολήν. Ἐμῶν ἐσθῆται μυσταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς ὁπ' οὐρανὸν οἱ μακάριοι μαθηταί· ἴδει τοίνυν αὐτοὺς ἀρετῶς ἔχοντας εἰς εὐσέδειαν ἀναφαίνεσθαι τῶν ἀπάντων, ἐχρῆν εἰδέναι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδόν, καὶ τεχνίτας εἶναι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ τὸν ἀκριβῆ καὶ σωτήριον καὶ ἀποθεσμένον εἰς ἀλήθειαν ἐνδύειν λόγον τοῖς πεπαιδευμένοις· ὥς ἥδη προαναβλέψαντας, καὶ τῷ θεῷ φωτὶ καταλαμπομένην τὴν διάνοιαν ἔχοντας· ἵνα μὴ τυφλοὶ τυφλῶν εἰεν ὁδοῖ· οὐ γὰρ οἱ ἐν σκότῳ τῆς ἀγνοίας ἐνισχημένοι, τοὺς τὰ ὁμοία νοοῦντας, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ὁδηγήσειεν· εἰ γὰρ τοῦτο βουλευθεῖεν, εἰς τὸν βόθρον τῶν παθῶν ἀμφοτέροι ἐγκυλισθήσονται. Εἶτα τὸ φιλόκομπον πάθος τῆς ἀλαστονείας τῶν πολλῶν ἀναιρῶν, ἵνα μὴ τῶν διδασκόντων φιλονικίῳν ὑπερβαίνειν τιμὴν, ἐπήγαγεν· «Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ.» Κἂν εἰ γένοιτο προσελθεῖν εἰς τοῦτο τινὰς ὥστε καὶ ἰσάμιλλον τοῖς παιδεύουσιν κατακτήσασθαι τὴν ἀρετὴν, εἰς τῶν διδασκόντων στήσονται ἔτρον, κακείνων ἔσονται μιμηταί· καὶ πιστώσει τὰ· ὃ δὲ Παῦλος, λέγων· «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ὁ Χριστοῦ.» Τοῦ τοίνυν διδασκάλου μήμῳ κρινόντος, τὸ κρίνει αὐτός· οὐ γὰρ ἦλθε κρίναν τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐλεῆσαι. — (A f. 111) Κατὰ δὲ γε τὴν προτέραν διάνοιαν, Εἰ γὰρ, φησὶν, οὐ κρίνω, μηδὲ οὐ δὲ μαθητὴς· εἰ δὲ καὶ μείζον ἐνέχῃ ἐπ' οἷς ἔτρον κρίνεις, πῶς οὐκ ἂν ἀσχυρθεῖς εἰς ἀσθησὶν ἐλθῶν; Τοῦτο διὰ παραβολῆς ἐτέρας ὁ Κύριος παρίστη λέγων·

Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου;

(A f. 111, B f. 68, C f. 119) Ἐξ ἀναγκαίων ἡμᾶς ἀναπείθει συλλογισμῶν, ἀποσχίσθαι μὲν τοῦ βούλεσθαι κρίνειν ἑτέρους, τὰς ἑαυτῶν δὲ μάλλον καρδίας περιεργάζεσθαι καὶ τῶν ἐγόντων αὐταῖς παθῶν ἀπαλλάττεσθαι ζητεῖν, αἰτοῦντας τοῦτο παρὰ θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἰώμενος· τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, καὶ ψυχικῶν ἡμᾶς νοσημάτων ἑλευθερῶν. Τί γὰρ εἰ νοσῶν αὐτός· τὰ ἐτι μείζον καὶ γαλεπώτερα τῶν ὄντων ἐν ἑτέροις, ἀφελὲς τὰ κατὰ σαυτὸν, ἐκείνοις ἐπιτιμᾶς; Οὐκοῦν ἀπαισι μὲν τοῖς ἰθαλασιν εὐσεβεῖν, ἀναγκαῖα εἰς ὄνησιν ἢ ἐντολή, μάλιστα δὲ τοῖς τὸ διδάσκειν ἑτέρους ἐγκαχειρισμένοις. Εἰ μὲν εἰεν

A quoque metet. Id est, si quis non habuerit, non peccatum dare omittet: nam quantum quisque habet, gratus fiet, non quantum non habet. Hoc in Moyse quoque legi praefigurabatur. Affertbant enim ad sacrificandum Deo, pro copia et viribus, quicunque sub legis potestate erant, alii vitulos, alii haedos, aut agnos, aut turtoras, aut columbas, aut similia oleo conditam. Verumtamen is etiam qui tam exigua et parvula adducebat, quis vitulum non haberet, par divitiis erat, quod attinet ad mentis propositum.

V. 39. Dicitur autem illis similitudinem.

Necessario in primis haec adiecit dictis similitudinem. Futuri enim erant initiatores atque magistri terrarum orbis beati discipuli. Oportebat igitur valde eruditos in 302 religionis negotio videri pra omnibus: opus erat scire evangelicam vitae viam, ad omne opus bonum peritos artifices esse, accuratam ac salutarem et ad veritatis regulas exactam alumnis doctrinam tradere; cui qui jampridem oculos veritati intendissent, divinoque lumine illustratam mentem haberent, ne caeci caecorum duces fierent. Non enim qui tenebris inscitiae tenentur, iis qui pari calamitate arguerentur, ad veritatis cognitionem ducatum praestabunt. Nam si hoc forte velint, in passionum foveam ambo devalentur. Deinde jactantiae pervulgatum morbum perimens, ne aliquando vellent magistrorum superare honorem, addidit: «Non est discipulus supra magistrum.» Quod si forte etiam adeo nonnulli discipulicerent, ut parem antecessoribus virtutem discipuli consequerentur, tunc eos intra fines modestiae magistrorum perstare debere, atque horum esse imitatores. Quam rem item testabitur Paulus dicens: «Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.» Cum ergo magister nondum judicet, cur tu judicium fers? Non enim venit ut judicet mundum, sed ut misereatur. — Secundum praedictum sensum, si ego, inquit, non judico, ne tu quidem id agas, discipulus cum sis. Quod si etiam magis rens es, quam ille de quo judicas, quomodo id sentiens non erubescis? Hoc alia similitudine demonstravit Dominus dicens:

V. 41. Cur autem vides festucam in oculo fratris tui?

Evidentibus syllogismis persuadet nobis, ut iudicando de aliis abstinemus, ipsa potius corda nostra examinemus et haerentes illis passiones expellere studeamus, implorato divino auxilio. Ipse enim contritos corde sanat, et animae nos morbis liberat. Cur enim, si tu magis graviusque aliis laboras, omissis peccatis tuis, illos objurgas? Ergo omnibus plis esse volentibus necessaria prodest hoc mandatum, praecipue vero iis qui aliorum erudiendorum munus susceperunt. Si enim boni solertesque 303 erunt, evangelicam velut vitam im-

* II Cor. ix, 6. I Cor. xi, 1.

pariter se gerere nolunt, confidenter objurabunt, A pariter qui humentis doctoribus suis pietatis non exprimant mores. Sin vero ignavi fuerint, pravisque voluptatibus obnoxii, quo pacto ceteros secum pariter agrotantes increpabunt? Propterea sapienter beati discipuli ita in suis scriptis alunt: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod majus iudicium sumemus ¹¹, » ut dixit Christus præmiorum distributor, et peccantibus pœnas imponens: « Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum ¹²; » secus qui minime faciens, nihilominus docuerit, minimus erit. Sane, quomodo tu multis magnis suffocatus peccatis, paucarum culparum reum damnas? Quomodo dicis fratri tuo: « Sine ejiciam ex oculo tuo festucam, cum ipse trabem in tuo habeas ¹³, » qui nempe magnis peccatis gravaris? id enim trabs significat. Quomodo, inquam, eum condemnas qui exigua prorsus, et aliquando nihil peccavit?

V. 43. *Ejice primum trabem de oculo tuo.*

Hoc est, teipsum magnis peccatis purum præbetō; tum denique consilium dabis ei qui levia peccavit. Itaque ipse sibi magister erit qui sapit, non alium condemnabit. Hoc etiam Mosaisca lex præcipit cum ait: « Attende tibi, non alii ¹⁴. » Attende autem dicitur, pro, quæ tua sunt observa. — Sed, o Domine, dicit ut reor aliquis, quomodo dignoscemus habentem in oculo trabem, et increpantem simul eos qui festucam habent, ac leviter infirmantur? Nulla, inquit, rei hujus difficultas: potest enim quilibet pro suo libito cognoscere. Etenim unusquisque vita mores proprios luculenter ostendit. Quippe haud externa venustate, neque simulata pietate, bonæ reapse vitæ pulchritudo exprimitur, sed ex his potius quæ quisque facit operibus. Hoc item alicubi dixit Christus: « Cavete ab his qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, ²⁰⁴ intrinsecus autem sunt lupi rapaces ¹⁵. » En itaque quod non ex vestitu, sed ex rei veritate cognoscendos esse eos qui ad nos accedunt, præcipit Christus. Etenim « Ex fructu, inquit, arbor cognoscitur. » Sicuti stulte quis de spinis maturos eximiosque fructus requireret, uvam dico et ficus, ita speratur ridicule egregium aliquid invenire, id est virtutis nobilitatem, in hypocritis et impuris. Hos potius appellare decet tribulos atque rubos. Apud hos dulce nihil, sed amara omnia ac spuria. Non enim de spinis germinat ficus, neque de rubo paritur uva. Ergo non de externa specie, sed de acta ab unoquoque vita dignoscendus magister est. Dicta sunt hæc etiam in quinto Matthæi capitulo ¹⁶. Sed tamen ibi agebatur de deceptoribus, hic autem de mundis aliosque mundañtis et de

ἀγαθοὶ καὶ νηφάλιοι, καθάπερ εἰκόνα ζωῆς ευαγγελικῆς τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐνστήσαντες, τοῖς μὴ τὰ ἴσα δοῦν ἡλομένοις εὐπροσώπως ἐπιτιμήσουσι, ὥς μὴ τοὺς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἐπιεικείας ἀναμάξαντας ἐρόπους· εἰ δὲ ῥάθυμοι τινες εἴεν, καὶ ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς εὐδαιωτοί, πῶς ἂν ἐτέροις τὰ ἴσα νοσοῦσιν ἐπιτιμήσειαν; Διὰ τοῦτο σοφῶς οἱ μακάριοι μαθηταὶ γεγράφασι τε καὶ λέγουσι· « Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου, εἰδότες ὡς μέζον κρίμα ληφόμεθα, » ὡς ἐφη Χριστὸς, ὁ τῶν στεφάνων διανομεὺς καὶ τοῖς πλημμυλοῦσι τὰς δίκας ἐπάγων· « Ὅς ἂν ποιῇ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· » ὁ δὲ μὴ ποιῆσας καὶ διδάξας, ἐλάχιστος· ἐπεὶ πῶς ὁ πολλὰς καὶ μεγάλας ἰσθ' ὅτε καταπνιγόμενος ἁμαρτίαις κατακρίνεται; τὸν ὀλίγοις ἐνοχον πείσασμαι; Πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου· « Ἀφες ἀναβάλαι τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, αὐτὸς τὴν δοχὴν ἔχων ἐν σιαυτῇ, » ὁ μεγάλας ἁμαρτίαις ἐνοχος; τοῦτο γὰρ ἡ δοχὴ σημαίνει. Πῶς κατακρίνεις τὸν ὀλίγον παντελῶς ἢ καὶ ἰσθ' ὅτε μηδὲν ἡμαρτηκότα;

Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοχὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου.

(A f. 111) Τοῦτέστι, σαυτὸν ἐπίδειξον καθαρὸν τῶν μεγάλων ἁμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἐσθ' τῷ πταίοντι μικρὰ. Οὐκοῦν ἑαυτῷ μὴ ἔσται διδάσκαλος ὁ σοφὸς, ἕτερον δὲ οὐ κατακρίνει. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως παραγγέλλει, λέγων· « Πρόσεχε, φησί, σαυτῷ, οὐχ ἑτέρῳ· » τὸ δὲ, « Πρόσεχε, » ἀντὶ τοῦ, Περιδίδου τὰ κατὰ σαυτὸν. — (A f. 111 b) Ἄλλ', ὦ Δέσποτα, φαίη ἂν, οἶμαι, τίς, πῶς ἄρα διαγνωσόμεθα τὸν ἔχοντα μὲν ἐν ὀφθαλμῷ τὴν δοχὴν, ἐπιπλήττοντα δὲ τοῖς κάρφον ἔχουσι καὶ ἀσθενοῦσιν ἐκ μέρους; Χαλεπὸν οὐδὲν ἐν τούτῳ, φησί· πρόκειται γὰρ τοῖς ἐθέλουσιν εὐχόως ἰδεῖν. — (B f. 63) Οὐκοῦν ὁ ἐκάστου βίος τῶν αὐτοῦ τρόπων ἔσται παραδεικτικός· οὐ γὰρ τοῖς ἔξωθεν ὠρεασμοῖς, καὶ πεπλασμέναις ἐπιεικείαις τὸ τῆς ἀληθοῦς εὐζωίας χαρακτηρίζεται κάλλος, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν ἐργάσαιοι τις. Τοῦτο ἄλλιν ἐφη ποῦ ὁ Χριστὸς· « Προσεύχεσθε ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. » Ἰδοὺ δὴ ἄλλιν οὐκ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰσι κατὰ ἀλήθειαν οἱ πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενοι, διαγινώσκεισθαι δεῖν αὐτοὺς ἐπιτάττει Χριστὸς· « Ἀπὸ γὰρ τοῦ καρποῦ, φησί, τὸ δένδρον γινώσκειται. » Ὡς περ ἐστὶν ἀμαθὴς τὸ ἐν ἀκάνθαις ζητεῖν τὰ τῶν ὀρίμων ἐξάρματα. σταφυλὴν τέ φημι καὶ σύκον [alii cod. σύκα], οὕτω καταγέλαστον ἐννοεῖν ἐν ὑποκριταῖς καὶ βεβήλοις εὐρεῖν δύνασθαι τι τῶν τεθαυμασμένων, ἡγουν ἀρετῆς εὐγένειαν· τούτους καὶ τριβόλους καὶ βάτους φαίη τις ἂν. Παρὰ τοῖς τοιοῦτοις γλυκὺ μὲν οὐδὲν, πικρὰ δὲ πάντα καὶ δυσγεγνη· οὐ γὰρ ἐν ἀκάνθαις φύεται σύκον, οὐδὲ ἐν βάτῳ τίχεται σταφυλή· οὐκοῦν οὐκ ἀπὸ γε τῶν γχημάτων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκάστῳ βεβωμένων, διαγινώσκοντες τὸν διδάσκαλον. Εἴρηται ταῦτα

¹¹ Jacob. iii, 1.

¹² Matth. v, 19

¹³ Matth. vii, 5.

¹⁴ Dent. viii, 2.

¹⁵ Matth. vii, 15.

¹⁶ Ed.

Vulg. vii.

καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαίου· ἡ ἀκαθάρτης ἐκεῖ μὲν περὶ τῶν κλάδων, ἐνταῦθα δὲ περὶ τῶν κεκαθαρμένων καὶ καθαιρόντων ἑτέρους, καὶ περὶ τῶν ἀκαθάρτων καὶ καθαιρέιν ἄλλους πειρωμένων. Παραβολικῶς δὲ τούτους μὲν ὠνόμασε δένδρα, καρπὸς δὲ τὰς πράξεις αὐτῶν· καὶ παραειπεῖ προσέχειν ταῖς πράξεσι τούτων, αἱ εἰσι καρπὸς, καὶ μὴ τοῖς λόγοις, οἱ εἰσι φύλλα.

Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν.

(A f. 112) Ἀποδείξας ἐν τοῖς προλαβοῦσι, πόθεν ἂν διαγνωσθῇ ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ πονηρὸς, ὅτι ἐπὶ τῶν ἔργων, ὡς τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ, νῦν καὶ δι' ἑτέρου σημείου τοῦτο κατασκευάζει. Ὁ μὲν γὰρ ἀγαθὸς, φησὶν, ὡς ἐξ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας, πηγάζει τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων, φαυλότῃ δὲ καὶ πονηρίᾳ κεκατημένον ἔχων τὸν νοῦν, ἐνδύσσει πάντως τὰ ἐν τῷ βάθει κεκρυμμένα· τὰ γὰρ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐπιτηδῆ διὰ τοῦ πρὸς τὰ ἄνω τρέχοντος λόγου. Οὐκοῦν ὁ χρηστὸς τοὺς τρόπους τὰ αὐτῷ πρέποντα λαλεῖ· ὁ δὲ φαυλὸς τε καὶ πονηρὸς τὴν ἐν τῷ βάθει κειμένην ἀκαθαρσίαν ἐρεῖξεται.

Τὶ δέ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε;

Μόνη μέντοι πρέπει τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτῳ φύσει· τὸ τῆς κυριότητος ὄνομα τε καὶ πράγματα· κρατεῖ γὰρ καὶ κατεξουσιάζει τῶν ὅλων· «Εἰς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.» Καὶ αἰσθῆς· «Εἴπερ εἰσι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ ἐν τοῖς οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἡμεῖς εἰς Θεὸν ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα.» Μόνον οὖν εἰδότες τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Κύριον, τὸν συμβασιλεύοντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεὸν Λόγον (1), οὕτως αὐτὸν ὀνομάζομεν· ἀλλὰ, «Τί ὄητα, φησὶ, καλεῖτε Κύριον, οὐ ποιεῖτε δὲ ὡς λέγω; ἀληθὲς γὰρ τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον· «Εἰ Πατήρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἦν ἡ ὁδὸς μου; Καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος; Ὑἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.» Ἐπισφαλές οὖν ἄρα καὶ τῆς ἐσχάτης ἀξίον δίκης, τὸ μὴ ὑποκείσθαι θέλειν τῷ τῶν ὅλων κρατοῦντι Χριστῷ. Κατίδη δ' ἂν τις ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, κακῶς τῶνδε μέντοι· τὸν μὲν γὰρ γνήσιον οἰκέτην, ἐξαίρετοις τιμαῖς στεφανούμενον, τὸν δὲ ἀπειθῆ καὶ ῥάθυμον, εἰς τὸ σκότος δραμόντα τὸ ἐξώτερον. Οἱ γὰρ λαβόντες τὰ τάλαντα, καὶ διπλασιάσαντες τῷ δεσπότῃ τὸ δοθὲν, ἐπαίνους τετιμῆνται· τὸν γὰρ μὴν εἰς γῆν καταχύσαντα τὸ δοθὲν ὡς ῥάθυμον, σκληρὰ καὶ ἀφύκτα περιδείλῃσι δίκῃ. Κάκεινο δὲ, εἰμαι, τοῖς εἰρημένους προσεπνευσθῆναι δεῖ. Ἐν γὰρ τῷ βούλεσθαι τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποκείσθαι λόγοις, καὶ δουλεῖν αὐτῷ, τὸ τῆς ἐλευθερίας ἀξίωμα διὰ τῶν αὐτοῦ πάλιν νευμάτων καταπλουτήσομεν. Ἐφη γοῦν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· «Ἐάν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἔσθε, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἡ

A immundis aliosque mundare conantibus. Parabolice autem hos nominavit arbores, fructus vero opera eorum. Fortiaturque insistere horum acibus, qui sunt fructus; non autem verbis, quae folia sunt.

V. 45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.

Postquam in superioribus demonstravit undenam bonus a malo distinguatur, nempe ex operibus, sicut ex fructu arbor, nunc et alio indicio idem praestat. Nam bonus, inquit, homo de bono thesauro cordis sui bona profert; qui autem secus est, nequitia scilicet et improbitate occupatam mentem habens, effundet prorsus quae intus celabat. Nam quae mente et corde sunt reposita, ea per de currentem exterius sermonem exsiliunt. Itaque bene moratus homo, congrua sibi loquitur; nequam vero et improbus jacentem intus impuritatem eructabit.

V. 46. Cur autem vocatis me, Domine, Domine?

Profecto uni congruit supremæ altissimæque naturæ, dominationis appellatio et actus: etenim rerum omnium dominatum tenet ac potentatum. «Unus enim Dominus, 205 una fides, unum baptismum.» Et rursus: «Etsi multi dii sint dominique multi in cælo ac terra, attamen nobis unus est Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia.» Unum itaque scientes natura sua vereque Dominum, cum Deo Patre regnantem Deum Verbum, sic illum nominamus. Sed enim, «Cur demum, inquit, vocatis me Dominum, neque dicta mea exsequimini? Nam vere ab uno sanctorum prophetarum dictum fuit: «Si Pater ego, ubi est honor meus? Et si Dominus ego, ubi timor mei? filius patrem honorat, et servus dominum suum, sit Dominus omnipotens.» Damnosum itaque, et extremo supplicio dignum, nullo omnium Domino Christo subjacere. Quam rem tum ex aliis argumentis cognoscere licet, tum etiam ex his quæ dicemus. Nempe fidelem servum eximiiis præmiis fuisse coronatum, contumacem vero et ignavum ad exteriores tenebras relegatum. Nam qui accepta talenta danti domino duplicaverunt, laudibus ornati fuere; at ignavum illum, qui datum talentum humi infodit dura et inexorabili sententia feriit. Illud quoque prædictis adjungendum puto. Nam si voluerimus Servatoris nostri dictis obtemperare, etique servire, libertatis dignitatem, secundum ipsius item nutum, adipiscemur. Dixit enim credentibus in eum: «Si vos manseritis in doctrina mea, vere discipuli mei estis, et veritatem cognoscetis: veritas autem vos liberabit.» Ergo

'' Ephes. iv, 5. '' I Cor. viii, 5, 6. '' Malach. i, 6, 7. '' Joan. viii, 32.

(1) Adhuc observa Cyrillum de Christo Deo contra Arianos prædicantem. Merito enim Cyrillus ab Eulogio Alexandrino apud Photium cod. 230, p. 837

dicitur per antonomasiam ὁ φύλαξ τῆς ἀκριβείας, ὁ θερμὸς τῆς ἀκριβείας ἐραστὴς· accuratus fidei custos servidusque amator.

libertatis donum obediendo lucratur. Talis est apud eum servitus. Hæc nos hæredes Dei facit, et ipsius Christi cohæredes. Quod ipse denuo testatur dicens: « Omnis qui facit peccatum, servus est peccati »¹¹. « Servi haud est perpetua in dominica domo mansio; filii contra perpetui. « Si ergo filius vos liberaverit, vere liberi estis »¹². « Si ergo Dominum appellamus Servatorem omnium Christum, **206** quæ ipse dixit exsequamur. « Non enim quivis, inquit, qui mihi dixerit, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed utique ille qui Patris mei cælestis voluntati obdixerit »¹³. Quænam vero futura sit utilitas mandatis obediendi, quodnam item inobedientiæ damnum, ipse docuit Servator dicens:

V. 47, 48. *Omnis qui venit ad me, similis est homini edificanti domum, etc.*

Homo obediens ac docilis, et qui non tam auditor legis est, quam auctor operum, firmissimam habebit in omni pulchro bonoque negotio stabilitatem, eritque similis domui bene stabilite, inconcussumque habenti fundamentum: adeo ut, etiamsi torrentis instar aut aquarum exundantiar, tentationes incurrant, et cupiditatum nostrarum rabies, nihil infaustum experturus sit. Secus qui aures tantum Christi verbis præbet, nihil vero mente recondit, nec ullam præceptorum partem exsequitur, hic vicissim domui similis erit, quæ ad ruinam proxime vergit: pertrahetur enim quo non licet, impellente voluptate atque ad peccati fovens devehente. Oportet enim quotidiano exercitio nosmetipsos Dominicis in præceptis confirmare, ne tanquam aquarum violentia irruens voluptas, nutantia in nobis dogmata dissipet. Sed contrariis potius acibus inclarescat invicta virtus; ut nequaquam casu, sed victoria celebres evadamus. Nam celebris sit casus illorum qui plurima doctrina pollebant, si quando magno culmine decident. Miseros autem facit homines laborum negligentia, iudicii languor et instabilitas. Hi sunt stultis illis similes, qui in infirmæ sententiæ suæ arena, spiritalis ædificii fundamentum locaverunt; quod paucæ tentationum guttæ, exiguusque torrens diabolicarum illusionum impingens, basem commovet et discindit, ita ut ne brevi quidem tempore adversus pluviam ventosque consistat.

207 CAP. VII.

V. 9. *Ne in Israele quidem tantam fidem inveni.*
Sancto igitur Dei decreto, ab ejus familiaritate

¹¹ Joan. viii, 34. ¹² ibid. 35. ¹³ Matth. vii, 21.

(1) Ad cap. vii, v. 4, hæc habentur in Latina Corderii catena. « CYRILLUS. Considera autem, ut Judæorum quidem seniores voluerint Jesum ad ipsam domum venire illius qui eum invocabat, quasi

ἀλήθεια ἐλευθεροὶ ὑμᾶς. » Οὐκοῦν τῆς ἐλευθερίας τὴν δόσιν διὰ τῆς ὑπακοῆς καρθαίνομεν· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ὑπ' αὐτῷ δουλεία· τοῦτο καὶ υἱὸς ἡμᾶς ἀποταλεῖ καὶ κληρονόμους Θεοῦ, καὶ συγκαληρονόμους αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτὸς σε πάλιν πιστώσεται λέγων· « Πᾶς ὁ ποιῶν ἁμαρτίαν, δούλος ἐστὶν τῆς ἁμαρτίας· » ὁ δὲ δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. « Ἐάν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὅπως ἐλευθεροὶ ἔσθε. » Θύκοῦν εἰ ἀσπότην ὀνομάζομεν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, ποιῶμεν ἂν λέγει· « Οὐ πᾶς γάρ, φησὶν, ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσαλεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ὅποια γε μὴν ἡ ὁδηγία ἐν τῷ βουλεύεσθαι τηρεῖν τὰ προσταγμένα, τί δ' ἂν γένοιτο βλάβος ἐν τῷ μὴ ὑποτάττεσθαι θέλει, αὐτὸς εἰδὼς ἐν τῷ Σωτῆρι εἰπὼν·

Πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδομῶντι οἰκίαν, κ. τ. λ.

(A. f. 112 b, B. f. 68 b) Ὁ γὰρ εὐπειθὴς καὶ εὐάγωγος, οὐκ ἀκροατὴς νόμου γενόμενος μᾶλλον, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργων, ἐδραϊσάτην ἔχει τὴν στάσιν, τὴν ἐν παντὶ πράγματι καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς· ἔσται δὲ οἰκία παραπλήσιος ἰδρυμένη καλῶς, καὶ ἀκατάσειστον ἔχουσα τὸν θεμέλιον· ὥστε κλιν χειμάρρου δίκην ἦτοι πλημμύρας ὑδάτων προσβάλλουσιν οἱ πειρασμοὶ, καὶ ἡ τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ἀγριότης, παύσεται τῶν ἀπευκτῶν οὐδέν. Ὁ δὲ μόνον ὑπέχων τὴν ἀκοὴν οἷς ἂν λέγοι Χριστὸς, ἀπόθετον δὲ εἰς νοῦν ἔχων οὐδέν, οὕτως μὴ καταρθώσας τι τῶν κεκαλεισμένων, ἔσται πάλιν οἰκία προσεοικώς· ἐτοιμοτάτῃ πρὸς πτώσιν· κατενεχθήσεται γὰρ ἐφ' ἃ μὴ θέμις, κατερεθίζούσης ἡδονῆς, καὶ εἰς τοὺς τῆς ἁμαρτίας ἐκπερούσης βόθρους. — (B. f. 68 b) Δεῖ γὰρ διὰ τῆς καθ' ἡμέραν ἀσκήσεως βεβαιοῦν ἐαυτοὺς τοῖς τοῦ Κυρίου παραγγέλμασιν, ἵνα μὴ καθάπερ βλαίων ὑδάτων προσβαλοῦσα ἡδονή, σαθρὰ τὰ ἐν ἡμῖν δόγματα διασκεδάσῃ· ἀλλ' ἐνευδοκιμήσῃ τοῖς ἐναντίοις πράγμασιν, ἀκατάλυτος οὖσα ἡ ἀρετῇ· καὶ μὴ τῷ πτώματι περιφανέις, ἀλλὰ τῇ νίκῃ γυνώμεθα. Περιφανεῖ γὰρ καὶ τὸ πτώμα τῶν μεγάλων διδιδυγμένων, ὅταν μεγάλων ἀποπίπτωσιν. Ἀθλίους δὲ ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἡ περὶ τοὺς πόρους ἀλιγωρία, καὶ τὸ τῆς κρίσεως σαθρὸν καὶ ἀδέβαιον· οὗτοί εἰσιν οἱ τοῖς μωροῖς ὁμοιωθέντες, οἱ ἐπὶ τῆς ψάμμου τῆς κατὰ τὴν γνώμην ἀδεασιότητος, τὸν θεμέλιον τῆς πνευματικῆς τιθέντες οἰκοδομῆς, ὃν ὀλίγα ψεκάδες πειρασμῶν, καὶ βραχὺς χειμάρρους τῶν τοῦ πονηροῦ προσπαιγμάτων ὑφελκύσας, τὴν ὑποδόθραν διέλυσέ τε καὶ διεσκόρπισε, μὴδ' ὀλίγον ἐπισχόντα πρὸς τὴν βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα.

KEΦ. Ζ'. (1)

Οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὕρη.
(A. f. 114) Ὅσα δὲ οὖν ψήφῳ Θεοῦ τῆς μὲν πρὸς

non aliter potuisset erigere decumbentem, nisi ad illum accessisset. Hic vero (centurie) credebat, quod etiam absens posset id prestare.

αὐτὸν οἰκιστήτος ἀπώλισθεν ὁ Ἰσραὴλ· ἀντιστά-
κλῆται δὲ καὶ προσελήφθη τὰ ἔθνη, ἐτοιμαστῆραν
ἔχοντα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεῦσιν εἰς αὐτόν. Καὶ
πιστωσεται πάλιν ἡμᾶς τοῦτο λέγων ὁ θεοπίσιος
Μελαχδὸς περὶ αὐτῶν· ποτὲ μὲν· «ὅτι τὴν ἐτοι-
μασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν, προσέσχε τὸ οὖς σου·»
ποτὲ δέ· «Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθενεῖαι αὐτῶν, μετὰ
ταῦτα ἐτάχυναν.» Εἰ γὰρ καὶ πολλὰς ἀμαρτίας
ἦσαν βεβαρημένοι, ἀλλ' ὅμως ἐτάχυναν πρὸς παρα-
δοχὴν τῶν Χριστοῦ παιδευμάτων. Περὶ δὲ γε τοῦ
Ἰσραὴλ πρόφητικός φησι λόγος· «Ἀπόσεται αὐτοὺς
ὁ θεὸς ὅτι οὐκ εἰσέκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλε-
νήται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Ναϊν.

(A f. 115 b) Ὅρα δὲ πῶς παραδόξως συνέλπει πα-
ράδοξα. Καὶ ἐκεῖ μὲν καλούμενος ἀπαντᾷ· ἐνταῦθα
μὴ καλούμενος παραγίνεται· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐκάλε-
εἰ κεκροῦ ἀνάστασιν, ἀλλ' αὐτοκλήτος ἐπὶ ταύτην
ἀφικνεῖται. Οἰκονομικώτατα δὲ μοι δοκεῖ, τῷ πρώτῳ
συνάψαι καὶ τοῦτο· οὐδὲν γὰρ ἦν τὸ ἀπικεῖν ἐν-
νοεῖν, ὡς ἐνστήσεται τις ἐστὶ ὅτε τῇ τοῦ Σωτῆρος
δόξῃ μαχόμενος, εἰτα λέγων· Τί τὸ θαῦμα ἐπὶ γε τῷ
παιδί τοῦ ἐκατοντάρχου τετελειωμένον; Ἀρρωστός
ἦν, οὐ πάντως; ἔμελλε τελευτᾶν· καὶ τοῦτο γέγραπεν
ὁ εὐαγγελιστής, τὰ πρὸς χάριν μάλλον ἢ τὰ πρὸς
ἀλήθειαν ἀφηγούμενος· ἵνα τοῖνον τὴν ἀκόλαστον
τῶν τοιούτων ἀπορρᾶξῃ γλῶσσαν, τεχνεῖται τῷ νεα-
νίσκῳ Χριστὸν ὑπαντῆσαι φησι, μονογενεὶ υἱῷ· χή-
ρος· ἄλλοι δὲ τὸ πάθος καὶ θρήνον κινήσει δυνάμε-
νον, καὶ θαυρῶν ἀφορμὰς· εἶπετο δὲ τῷ πάθει με-
θούσα καὶ παρειμένῃ λοιπὸν ἡ γυνή, καὶ πολλοὶ σὺν
αὐτῇ.

Προσελθὼν ἤψατο τῆς σοροῦ.

(A f. 115 b) Διὰ τί δὲ οὐ λόγῳ μόνον ἐπλήρου τὸ
εἶπα, ἀλλὰ καὶ ἤψατο τῆς σοροῦ; ἵνα γνοίης ὡς
ἐστὶν ἐνεργὴς πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου τὸ ἅγιον
σῶμα Χριστοῦ· σῶμα γὰρ ἐστὶ ζωῆς, καὶ σὰρξ τοῦ
πάντα λογιούντος Λόγου καὶ τὴν αὐτοῦ πεφόρηκε δύ-
ναμιν. Ὅσπερ γὰρ σίδηρος ὁμιλήσας· πυρὶ, τὰ πυρὸς
ἐνεργεῖ, καὶ τὴν αὐτοῦ χρεῖαν πληροῖ, οὕτως, ἐπι-
δήπερ ἰδία γέγονε τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ τοῦ τὰ πάντα
ζωογονούντος, ταύτῃ τοι ζωοποιός τε καὶ αὐτὴ, καὶ
θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναιρετική· ζωοποιὸν γὰρ τὸ
σῶμα Χριστοῦ εἶναι πιστεύομεν, ἐπείπερ ἐστὶ τοῦ
ζώντος Λόγου ναός τε καὶ ἐνδιαίτημα, πᾶσαν ἔχον
αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Οὐκ ἤρκεσθαι τοῖνον μόνῳ τῷ
προστάξαι, καίτοι λόγῳ κατορθοῦν εἰσιζόμενος ὅσπερ
ἂν βούλοιο, ἀλλ' ἐπέτιθει τῇ σορῇ καὶ τὰς χεῖρας,
εἰκνὺς ὡς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τὴν ζωοποιὸν ἐνέρ-
γειαν ἔχει.

*Ἐλαβὲ δὲ φόδος ἀπαντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν
θεόν, x. τ. λ.*

(A f. 115 b, C f. 120 b) Μίγα κα. τοῦτο παρὰ γε
ἀνασθέντος καὶ ἀχαρίστῳ λαῷ· μικρὸν γὰρ ὕστερον
οὐδὲ προφήτην οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ πεφηνότα
νομίζουσιν αὐτόν· ἀλλὰ τὸν θανάτου καταλυτὴν θα-
νάτῳ παραδιδωσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι τότε δὴ, τότε
ἐκείλως θάνατον, ἦνίκα ἐφ' αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

²² Psal. x, 17, sec. Heb. ²³ Psal. xv, 4. ²⁴ Osee ix, 17.

A excidit Israel, cuius in locum vocati sunt et assam-
pli ethnici, utpote qui cor ad ei credendum para-
tius habebant. Rei item testis erit divinus Vates
de ipsis dicens, modo quidem: «Quoniam prepara-
tioni cordis eorum attendit auris tua²²»; modo
autem: «Multiplicatae sunt infirmitates eorum,
postea acceleraverunt²³». Quamvis enim peccatis
multis erant gravati, nihilominus ad recipiendas
Christi doctrinas festinaverunt. De Israele autem
propheticus est sermo: «Repellet illos Deus, quia
ei non auscultiaverunt, et erunt vagantes in gen-
tibus²⁴».

V. 11. Ibant in civitatem quae vocatur Naïn.

Animadvertite quomodo miris mira connectit. Et
illic quidem vocatus occurrit; hic autem non voca-
tus, adest: nemo enim ipsam ad mortuum resusci-
tandum vocaverat, sed sponte ad id negotium venit.
Porro mihi videtur prudentissime priori miraculo
hoc etiam alterum copulavisse. Namque incredibile
non erat, consurrecturum aliquem Servatoris glo-
rie adversarium, qui diceret: Quodnam, oro, in
centurionis puero patratum fuit miraculum? Infir-
mus erat, nullatenus tamen moriturus: scripsit ergo
hoc evangelista, gratiae potius quam veritati velifi-
cana. Ut ergo intemperantem ejusmodi hominum
linguam cohiberet, mortuo adolescenti occurrisse
Christum ait, filio viduae unico. Miserabilis casus
erat, et luctui commovendo, lacrymisque eliciendis
idoneus. Sequebatur funus lymphata matre ac
dolore resoluta mulier, muliique cum ipsa.

V. 14. Accedens tetigit loculum.

Cur haud solo sermone miraculum perfecit, sed lo-
culum quoque tetigit? Nempe **208** ut scires efficax
esse ad hominis salutem sanctum Christi corpus.
Est enim corpus vitae, caro omnipotentis Verbi,
quae potentiam ejus portabat. Sicut enim ferrum igni
admotum vim ignis exserit, ejusque vice fungitur;
sic posteaquam caro propria facta est vivifi-
cans, mortisque et corruptionis destructiva. Nam
revera vivificum Christi corpus esse credimus, quo-
niam viventis Verbi templum est et habitaculum,
cunctam ejus efficaciam continens. Haud ergo
satis Christo fuit jubere, quanquam verbis quidquid
ei libuisset solebat efficere, sed manus quoque
loculo imposuit, demonstrans scilicet suum etiam
corpus vivifica potentia pollere.

*V. 16. Corripuit autem omnes timor, et magnifica-
bant Deum, etc.*

Magnum est hoc in stupido et ingrato populo; qui
paulo post neque prophetam neque ad gentis salu-
tem natum judicavit; sed mortis destructorem morti
tradidit. Neque agnovit illum tum maxime mortem
vicisse, cum resurrectionem suam peregit.

V. 17. *Exiit hic sermo in universam Judæam a da eo.*

Neminem in tota Judæa latuit inasperatum miraculum. Referunt autem hoc ipsi quoque sancto Baptiste quidam de familiaribus ejus seu discipulis. Is autem duos ex universo numero delectos mittit ad Jesum, rogaturos eum, utrum ipse sit qui venturus est, an alium oporteat expectari. Sane non ignorabat beatus Baptista incarnatum Patris Verbum: cave hoc arbitreris; sciebat enim apprime hunc esse Christum venturum. Sed excogitavit percontum quid et artificiosum, quod hand parum videbatur discipulis suis profuturum. Nam qui nondum Christum noverant, sive ejus virtutem, et excedens omnia culmen, tacite fortasse mordebantur, dum ille miracula ederet, et gestarum rerum eminentia Baptistam vinceret. Quare et accesserunt aliquando invidia et morore tabescentes, et cor judaico morbo haud immune gerentes, **209** ac beato aiebant Baptiste: Magister, qui tecum erat trans Jordanem, cui tu testimonium præbuiisti, ecce baptizat, et ad eum cuncti veniunt. Nolebant scilicet quemcumque alium exercere baptismum, et se contra Joannis honorem extollere. Cæterum hi edocti sunt ab eo de Christi gloria eminente et excessu incomparabili. Audierunt enim dicentem illum: « Testes vos estis me dixisse, quod non sum Christus, sed ante illum nuntius missus. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui astans vocem ejus audit, gaudio effertur propter sponsi lætitiā. Hoc itaque gaudium meum metam attingit: illum oportet crescere, me autem minui. » Neque ideo dicimus eum aliqua sui parte imminutum. Sed modo aliquo id passus videtur beatus Baptista, dum Christi gloria semper cresceret, ipse autem beatus Joannes in humanæ conditionis modulo permaneret. Non enim fieri poterat ut aliquo versus ipse proficeret; cum interim Christus naturaliter Deus, et ex Deo Patre ineffabiliter genitum Verbum, modo incarnatum, in virtutem sibi congruam semper progrediens, omnibus esset admirationi. Ideo Joannes ait: « Illum oportet crescere, me autem minui. » Nam cum aliquis semper progreditur, alius vero in eodem statu perseverat, hic quidem minui videtur.

« Έξείνουν δε αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » Τοῦ γὰρ δοκεῖ.

Ut ergo ad firmam excitaret fidem, erga illum videlicet, nutantes adhuc et necdum convictos eum esse Christum, ignorantiam simulat. Deinde mittit ad ipsum qui interrogarent: « Tu es qui venis, an alium expectamus? » Venturus autem quonam? dicent fortasse aliqui. Nonnulli certe interpretes sic intelligere malunt: nempe, quia ab Herodis sævitia necem periturus Baptista erat, et quodammodo præcursorus Christo, et ad inferos prior descensus, interrogat, aiunt, num is illuc etiam sit venturus, ad liberandum illos qui in tenebris et umbra

Ἐξή. 108v ὁ λόγος οὗτος ἐν ἑλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ

(A f. 116, B f. 70 b, C f. 120 b) Ἐλαθε τὸ παράδοxon τοῦ θαύματος οὐδένα τῶν ἐν ἑλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ ἀπαγγέλλουσι δὲ τοῦτο καὶ αὐτῷ τῷ ἁγίῳ Βαπτιστῇ τῶν ἐπιτηδεύων τινὲς ἦτοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· ὁ δὲ δύο τινὰς ἀπολέγειν ἀποκρίνας τῶν ἄλλων, πέμπτει πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἐρομένους αὐτὸν, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, ἢ γοῦν ἕτερον προσδοκᾶσθαι χρῆ. Οὐκ ἠγνόησε γὰρ μὴν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Πατρὸς Λόγον· μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς· ἦδει γὰρ καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· ἐργάζεται δὲ τι σφόνδ καὶ εὐμήχανον, καὶ ὅπερ ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως δηΐσειν τοὺς ὅν· αὐτοῦ μαθηταυμένους· οἱ μὲν γὰρ οὕτω Χριστὸν ἰδόντες, ἦτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, ἡρέμα πως καὶ ὑπεδάκνοντο, θαυματουργοῦντες αὐτοῦ καὶ ταῖς τῶν δρωμένων ὑπερβολαῖς νικῶντος τὸν Βαπτιστὴν. Καὶ δὲ προσήσάν ποτε, φθόνῳ τε καὶ λύπῃ κατατετηγμένοι, καὶ νοσημάτων Ἰουδαϊκῶν οὐκ ἀμοιροῦσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν· ἔρασκιν τε τῷ μακαρίῳ Βαπτιστῇ· Ῥαββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μαρτυρήσας, ἴδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν· οὐ γὰρ ἥθιλον ἕτερόν τινα βαπτίζειν ὅλως, καὶ τῆς Ἰωάννου καταπαίρεσθαι τιμῆς· ἐδιδάσκοντο δὲ παρ' αὐτοῦ τῆς Χριστοῦ δόξης τὸ ὑπερκαίμενον, καὶ τὴν ἀπαράβλητον ὑπερβολὴν. Ἦκουον γὰρ λέγοντος αὐτοῦ· Ἀὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε ὡς εἶπον· Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου. Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ἐστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, χαρὰ χαίρει διὰ τὴν χαρὰν τοῦ νυμφίου· αὕτη οὖν ἡ ἐμὴ χαρὰ πεπληρωται· ἐκείνουν δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. Καὶ οὐ δὴπου φαινὸν ὡς ἐλάττων αὐτοῦ γέγονε· κατὰ τι γοῦν ὅλως ὁ μακάριος Βαπτιστὴς, προσθήκην δεῖ δεχομένης τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, παρὰ γὰρ τοῖς ἡσιτεύουσιν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις μεμένικεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Οὐ γὰρ ἦν ἐτέρωσέ ποι προσελθεῖν αὐτὸν δύνασθαι ποτε· Θεὸς δὲ ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορρήτως γεγεννημένος ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, εἰς δύναμιν δὲ τὴν αὐτῇ πρέπουσαν ἀναφοιτῶν, παρὰ πάντων ἐθαυμάζετο· ταύτη τοι φησὶ· αἰὲν προκόπτοντος, ὁ ἐν ταυτοτήτῃ μένων, ἐλαττοῦσθαι

D ἵνα τοίνυν βεβαίαν ἐργάσθαι πίστιν, εἰς αὐτὸν δηλονότι, τοῖς ἔτι ὀκλάζουσι καὶ οὕτω πεπληροπορημένοις ὡς αὐτὸς εἰη Χριστὸς, προσποιεῖται τὴν ἀγνοίαν· εἰτα πέμπτει πρὸς αὐτὸν ἐρομένους καὶ λέγοντας· Ὁ εἰ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Ἐρχόμενος δὲ ποῦ; φαίνεται ἂν ἰσως τινὲς. Καὶ δοκεῖ μὲν τισι τοιοῦτόν τι νοεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμῆλλε, φησὶ, πρὸ τοῦ τιμίῳ σταυροῦ τὸν ἐκ τῆς Ἠρώδου σκαίωτος θάνατον ὑπομένειν ὁ Βαπτιστὴς, προαποδημεῖν δὲ ὥσπερ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς τὸν θῶν ἀφίξεως προβαδίζειν ὡς πρόδρομος, ἐρωτᾷ,

²⁰⁹ Joan. iii, 28-30. ²¹⁰ Matth. xi, 3.

ψησὶ, εἰ αὐτοὺς ἤξει κάκεισε, λυτρωσάμενος τοὺς ἐν A
σκότειν καὶ σκιᾷ θανάτου. Ἐκδήλητος δὲ παντελῶς ἡ
τοιαύτη δόξα (1)· οὐδαμοῦ γὰρ εὐρήσομεν τὴν θεό-
πνευστον Γραφὴν ἀπαγγεῖλαι, ὅτι καὶ τοῖς ἐν ᾧ
πνεύμασι προκατήγγειλε τοῦ Σωτῆρος τὴν ἄφειν ὁ
μακάριος Βαπτιστής. Ἀληθὲς δὲ κάκεινο εἶπεν·
ἐλην γὰρ ἀπαξ οὐκ ἡγνοηκὼς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰ-
κονομίας τοῦ Μονογενοῦς τὴν δύναμιν, ἥδει πάντως
ποῦ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ὅτι καὶ τοὺς ἐν ᾧ λυτρώσε-
ται, καὶ αὐτοῖς ἐπιλάμψεται χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντός
γενόμενος θανάτου, ἵνα, ὡς Παῦλος φησι, καὶ νεκρῶν
καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Τί οὖν ἄρα βούλεται νοεῖν,
ἐρωτῶν καὶ λέγων· « Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος, ἡ ἑτερον
προδοκῶμεν; » Ἐφην, ὅτι πλάττεται τὴν ἀγνοίαν
οἰκονομικῶς, οὐχ ἵνα μάθοι μᾶλλον αὐτός· ἥδει γὰρ
ὡς πρόδρομος τὸ μυστήριον· ἀλλ' ἵνα πληροφορη-
θεῖεν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὅση τις ἐστὶν ἡ τοῦ Σωτῆρος
ὑπεροχή· καὶ ὅτι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὁ λόγος
τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Κύριον ἤξοντα προμεμήνυκεν·
οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἦσαν οἰκταί, προσπειταλμένοι
Δεσπότου, ἐτοιμάζοντες τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὰ γέ-
γραπται. Ἐκλήθη τοίνυν διὰ τῶν προφητῶν ὁ ἐρχό-
μενος, ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος. Ψάλλει γοῦν
ὁ προφήτης Δαβὶδ, καὶ φησιν· « Εὐλογημένος ὁ ἐρχό-
μενος· ἐν ὀνόματι Κυρίου, τουτέστιν ἐν δόξῃ θεοπρε-
πεῖ, καὶ ἐν κυριότητι καὶ ὑπεροχῇ τῇ πάντων ἐπεί-
κειναι. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς καταμεμήνυκεν ἐφεξῆς,
εἰπὼν· « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Ἦλθε μὲν
γὰρ Μωϋσῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ἐστρατήγησε τῶν ἐξ Ἰσ-
ραὴλ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ· καὶ καθέξῃς, οἱ μακά-
ριοι προφήται, καὶ οὐδεὶς ἐκείνων ἐν ὀνόματι Κυ- C
ρίου τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπιλάμψαι λέγεται. Θεὸς δὲ Κύ-
ριος ὢν φύσει καὶ ἀληθὺς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λό-
γος, ἐπέφανεν ἡμῖν· οὕτως αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
ὠνόμαζε, λέγων Ἀβρααμ τῷ προφῆτῃ· « Ἐτι μι-
κρὸν ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ σὺ χρονίει. » Ναὶ μὴν καὶ
δι' ἐτέρου προφήτου πάλιν ὡδέ φησιν ὁ μονογενὴς
τοῦ Θεοῦ Λόγος· « Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ
Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐρχομαι, καὶ καταστεινώσω ἐν
μέσῳ σου, λέγει Κύριος· καὶ καταφεύξονται ἔθνη
πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ
ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. »
Ὅ ὅτι καὶ εἰς πέρας ἐκδεχόμενος, δι' αὐτῶν ἐστὶν ἰδεῖν
τῶν πραγμάτων· οὐκοῦν ὡς ἔκ γε τῆς θεοπνεύστου
Γραφῆς τὸ ὄνομα λαβὼν ὁ θεσπίσιος Βαπτιστής,
ἐρομένους ἀπέστειλεν τῶν αὐτοῦ γνωρίμων τινὰς, D
εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος.

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσεν πολλοὺς.

(Α. Γ. 116 b) Εἰδὼς τοίνυν ὅτι Θεὸς ὢν τὴν διά-
νοιαν, μεθ' ἧς αὐτοὺς ἐπεμψεν ὁ Ἰωάννης, καὶ τὴν
οἰκονομίαν τοῦ πράγματος, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκεί-
νων ἀφίξεως, κατ' ἐκεῖνο δὴ μάλιστα τοῦ καιροῦ,
πολλαπλασίους τῶν ἡδὴ γαγνημένων εἰργάζετο τὰς

A mortis jacebant. Atqui repudianda prorsus hæc
sententia est. Nusquam 210 inspiratam Scriptu-
ram comperiemus narrantem, quod etiam detentis
in inferno spiritibus prænuñtaverit Servatoris ad-
ventum beatus Baptista. Quamquam et illud vere
dicatur, haud sane eum ignorasse omnem incarnati
Unigeniti dispensatoriam vim, probeque præ cæteris
novisse, Christum jacentes item apud inferos redem-
pturum, atque illos splendore suo illustraturum;
gratia nempe Dei factum morti prorsus superiorem,
ut quemadmodum Paulus ait²⁰, mortuorum simul
ac vivorum dominaretur. Quid ergo intelligit, dum
interrogans dicit: « Tu es qui venis, an alium ex-
spectamus? » Jam dixi incitium ab eo prudenter
simulari, non ut ipse aliquid disceret, nam ut
B præcursor mysterium noverat, sed ut suis persuade-
retur discipulis quanta esset Servatoris eminentia:
et quod inspiratæ Scripturæ sermo hunc quidem
Deum ac Dominum venturum prædixit; cæteri vero
omnes servi fuerint, principi præcedentes, Do-
mino viam parantes, uti scriptum est. Igitur a pro-
phetis appellatus fuit *qui venit* universalis Servator
ac Dominus. Quamobrem David propheta psallit:
« Benedictus qui venit in nomine Domini²¹, » id
est cum gloria Deo digna, et dominatu ac sublimi-
tate cunctos excedente. Idque denuo idem paulo
inferius significavit dicens: « Deus Dominus, et
illuxit nobis²². » Venit quidem Moyses, et post eum
dux fuit Israelitarum Josue Navi filius. Exin beati
prophetæ; nemoque horum in nomine Domini il-
luxisse terræ incolis dicitur. Dominus autem Deus
cum sit vere propriaque natura unigenitum Dei
Verbum, nobis apparuit. Sic illum Deus Pater no-
minavit, dicens Habacuco propheta: « Paulo post
veniens veniet, et non tardabit²³. » Imo et per alium
prophetam sic rursus dicit unigenitum Dei Verbum:
« Gaude et lætare, filia 211 Sion; quia ecce ego
venio, et in medio tui habitabo, dicit Dominus: mul-
tique populi ad Dominum confugient die illa: eroque
illorum Deus, et ipsi erunt meus populus²⁴. » Quod
equidem ad exitum esse deductum, ex factis cogno-
scere possumus. Ergo veluti ex inspirata Scriptura
sumpto hoc vocabulo divus Baptista, mitti de suis
familiaribus qui interrogent, utrum ipse ait qui
venit.

V. 21. In ipsa autem hora multos curavit.

Cognoscens itaque, utpote Deus, qua mente misis-
set eos Joannes, reique rationem, et adventus illo-
rum causam; namque illo potissimum tempore longe
plura prioribus patrarat miracula, multisque sana-
verat; haud equidem ut Joannem doceret, cur enim

²⁰ Rom. xiv, 9. ²¹ Psal. cxvii, 26. ²² ibid. 27.

²³ Habac. ii, 3. ²⁴ Zachar. ii, 10.

(1) Vidimus in *Spicilegio Rom.* t. IX, p. 685, seqq. hanc modo repulsiatam a Cyrillo sententiam de Joanne prædicatore apud inferos adituri mox

Christi, non contemnendam visam esse antiquis pa-
tribus Origeni, Hippolyto, nec non Ensebio Alexan-
drino, qui de illa sermones scripsit.

jam persuasum ugeret? sed ut praesentes hos et adhuc dubitantes firmaret. Hi ergo cum haerentis ei magnificientiae spectatores oculati fuissent, multumque animo hausissent virtutis et potentiae admirationem, tandem interrogant, Joannis veluti verbis dicentes, num ipse esset qui venit? Hoc loco observa, quæso, egregiam Servatoris prudentiam. Non enim diserte dixit, Ego sum; sed illos potius ad gestarum rerum suasoria argumenta amandat, ut idoneo modo fidem erga se contrahentes, ad eum qui ipsos miserat revertenterentur: quamobrem haud verbis sed mitentis menti respondit. Eumque enim, inquit, renuntiate Joanni quæ a prophetis quidem audistis, per me autem peracta vidistis. Illa enim consulto hoc maxime tempore operabatur, quæ ab eo actum iri, cum ad nos veniret, prophetae nuntiaverant. Quænam vero hæc? cæcorum medela, leprosorum mundatio, surdis reddita auditio, mortuorum suscitatio, et reliqua. Quibus addit Deo dignam clausulam: « Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me. » Quid enim aliud his verbis demonstrare **212** voluit, nisi palpebras suas, ut ait divus David ¹, scrutari filios hominum; et quæ ipsi in cordibus suis versant, nequaquam oculos ejus fugere? Ipsi enim palam scandalizati fuerant.

τὰ ἐν καρδίᾳ αὐτοῖς σκεπτόμενα τοὺς ὀφθαλμοὺς σκανδαλίζομενοι.

V. 24. *Cepit de Joanne dicere ad turbas.*

Rursus enim in his observa quam prudenter Servator se gesserit. Grandem ac prolixum de sancto Baptista sermonem commovit: sed enim illam, unde is credibiliter lædi poterat, definitionem nuneris vivat: dicens autem plus esse illum quam prophetam, admirabilem jam amabilemque audientibus demonstrat. Deinde postquam ipsum ceu existentis virtutis imaginem, inter filios mulierum præstantissimam, proposuerat, majus aliud bonum ex adverso ponit, hominem videlicet qui nuper (cælorum) regno fuerit initiatus, et in filium Dei per Spiritum regeneratus. Etenim cælorum regnum, Spiritus imperitiolem esse dicimus, juxta illud: « Regnum cælorum intra vos est ². » Major est ergo quolibet mulieris nato, is qui Spiritus regeneratione honoratus fuerit. Illi enim adhuc vocantur carnis filii, hi autem patrem suum dicunt omnium Deum; neque jam mulierum sunt nati, ut Joannes et qui ante ipsum, sed ex Deo geniti, et divinx consortes facti

¹ Psal. x, 5. ² Luc. xvii, 21.

(1) Divus Thomas in catena hoc loco ita habet. « **CYRILLUS.** Conjecit Dominus tanquam hominum secreta cognoscens, aliquos dicturos: Si usque hodie ignorat Joannes Jesum, qualiter eum ostendebat nobis dicens: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? » Ut igitur sanaret hanc passionem que eis acciderat, damnum quod ex scandalo procedebat, exclusit. Unde dicitur: « Et cum discessissent nuntii Joannis, cepit dicere ad turbas, » etc. Paulo post sequitur ibidem alius Cyrilli locus, sed parum felici translationis genere obscuratus. « **CYRILLUS.** Qualiter ergo tanta sedulitas religionis, ut

ἡ ἀκοησιμίας, καὶ πολλοὺς ἀθεράπευσεν· οὐκ ἔκλεινον διδάσκων, πῶς γὰρ τὸν πεπεισμένον; ἀλλὰ τοὺς τοὺς ἀμετρίλλοντας. Γεγονότες οὖν ἄρα τῆς ἐνούσης μεγαλοπρεπείας ἐπόπται καὶ θεωροί, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τε καὶ ἐνεργείας ἐν ἑαυτοῖς συλλέξαντες, προσάγουσι τὴν ἐρώτησιν, ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, Εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; Ἐνταῦθα μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔφη τὸ, Ἐγὼ εἰμι, ἀλλ' ἀποφέρει μάλλον αὐτοὺς εἰς τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφορίαν, ἵνα εὐαφρόνως τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραβιβάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὸν ἀποστελλάντα αὐτοὺς· ὅθεν οὐδὲ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνῶμην τοῦ πέμψαντος ἀπεκρίνατο. Πορευθέντες γὰρ, φησί, ἀπαγγέilate Ἰωάννῃ ὅτι ἤκουσατε μὲν διὰ τῶν προφητῶν, εἰδετε δὲ πληρωθέντα δι' ἐμοῦ. Ἐκεῖνα γὰρ οἰκονομικῶς εἰργάζετο κατ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ, ὥστε αὐτὸν ἐπιτελέσειν, ὅταν ἦκοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφῆται διηγγεῖλον. Τίνα δὲ ταῦτα; Τυφλῶν διόρθωσις, λεπρῶν καθαρισμός, κωρῶν ἀκοή, νεκρῶν ἔγερσις, καὶ τὰ ἄλλα· ἕρ' οἷς ἐπάγει θεοπροπῶς; « Καὶ μακάριός ἐστιν ὅς ἐάν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί (1). » Τί τοῦτο λέγων, ἡ δεῖξαι βουλόμενος, ὡς καὶ αὐτοὺς τὰ βλέφαρα, ἧ φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ, ἐξετάζει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐκεῖνον διέφυγεν οὐδαμῶς; αὐτοὶ γὰρ ἀντικρὺς οἱ

ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς δούλους κατὰ Ἰωάννην.

(A. I. 118) Ὅρα δὲ πάλιν ἐν τοῖς τοῖς ἐπισημασμένοις τὴν οἰκονομίαν ὁ Σωτὴρ. Πολλοὺς αὐτῷ καὶ μακρὰς κατὰ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κακίνηται λόγος· τὴν μὲν γὰρ, ὅθεν ἦν εἰκὸς ἀδικηθῆσθαι πῶς αὐτὸν, ἀπεκρούσατο ὁρῶν· προφῆτου δὲ τι πλέον ἔχειν εἰπὼν, ἀξιοθαύμαστον ἤδη καὶ ἀξίμαστον τοῖς ἀκρωμένους ἐδείκνυνεν. Εἰτα εἰκόνα ὥστε αὐτὸν ἀναθεὶς τῆς ἐνούσης ἀρετῆς, ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἔχουσιν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπαρτίθησι τὸ μετίζωνος ἀγαθόν, τὸν ἄρτι τῆς βασιλείας ἀφάμενον, καὶ εἰς τὸν ἀναγεννηθέντα Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· βασιλείαν γὰρ οὐρανῶν τὴν τοῦ Πνεύματος ὁρῶν εἶναι φάμεν, κατὰ τὸ· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐνδοξὸς ὑμῶν ἐστίν. » Μετῴων οὖν ἄρα παντὸς γεννητοῦ γυναικὸς, ὁ τῇ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει τετιμημένος· οἱ γὰρ ἔτι τέκνα καλοῦνται σαρκὸς, οἱ δὲ πατέρας τὸν τῶν ὧν Θεὸν ἐπιγράφονται, οὐκέτι χρηματίζοντες γεννητοὶ γυναικῶν, ὡς Ἰωάννης καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννη-

caruales passionibus subiceret, ad tantam ignorantiam deveniret, nisi ex mentis levitate, quam non asperitates sed illecebre mundanæ delectant? Igitur si velut non cotentem deliciosa Joannem imitami, date ei robur continentiae compertus; si vero nihil amplius debetur honestæ conversationi, quid, omnia reverentia delicatiorum, incolam deserti, vileque tegumen, et camelorum vellus miramini? Et mox denovo. **CYRILLUS.** Sed forte inconveniens est circa hoc excusare Joannem; fatemini enim eum imitabilem esse; unde subdit: « Sed quid existis videre? » etc.

θέντες, καὶ θείας κοινωνοὶ γινόμενοι φύσεως. Οὐκ οὖν κἀν ἑλάττωτος ὤμεν τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην καταρωθώκοτων, κατὰ γε τὴν τῆς ζωῆς ἀγιότητά φημι, ἀλλ' ἐν μείζοσι γεγονάμε· διὰ Χριστόν. Μεμῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καίτοι τοιοῦτος ὑπάρχων εἰς ἀρετὴν ὁ Βαπτιστής, ὁμολογεῖ σαφῶς ἐν χρεῖς καθεστῆναι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· « Ἐγὼ γάρ, φησί, χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. » Οὐκ ἂν δι' ἐδεσθῇ, εἰ μὴ τι πλέον ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης ὑπερκεῖμενον. Κάκεινο δὲ τὸ, ἐκ τῶν Ἰωάννου ἡμερῶν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάσσειν, οὐκ εἰρηται ὡς οὐδενὸς πρὸ αὐτοῦ ταύτην ἀρπάσαντος. Ποῖ γάρ ποτε τῶν προφητῶν ἡ ἀλήθεια οἰχῆσται; τί δὲ ὁ τοσοῦτος τῶν ἁγίων πράξει χορὸς, εἰπερ ἔξω τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείσεται; Ἄλλ' ὅτι κατὰ τὸν Ἰωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος δόσις, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστεως ἀρπάζεται.

Ἄλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; x. τ. λ.

(B f. 71 b). Μὴ σχῆμα ἔχει περιδιδόντων; μὴ βασιλικὸν ἀξίωμα; μὴ βασιλικὰς εἶχεν ἐντολάς; καὶ γράμματα, καὶ δόγματα, καὶ νόμους ἐπιφέρειτο βασιλικούς; μὴ λαμπρὸς ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον; Οὐχὶ τρέχον ἱμάτιον ἐφόρει; οὐκ αὐτοσχέδιον εἶχε τροφήν; Μὴ τι τοιοῦτον προτρέψατο ὑμᾶς ἐκεῖ ἀπαλθεῖν; Εἰ δὲ ὡς εἰς προφήτην χρησίμως ἐξήλθετε, καὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισσώτερον προφήτου. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης προλέγει μόνον, οὗτος δὲ οὐ μόνον ἤξοντα προμεμήκων, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν, εἰπὼν· « Ἴδε ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου (1). » Ἄγγελος δὲ τὸν Ἰωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι ἦν ἄγγελος, ἀνθρωπὸς γὰρ ἦν τὴν φύσιν, ἀλλ' ὅτι ἄγγελος ἔργον ἐποίησεν, ἀγγέλλων τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν. Εἶτα τὸ, « περισσώτερον προφήτου, » παρατιθέμενος, τὸ, « Ἴδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου ἐμπροσθέν σου, » διηγείται. Μεῖζων γὰρ προφήτου ὁ μαρτυρούμενος ὑπὸ Θεοῦ, ὅτι ἄγγελος αὐτοῦ ὢν, ἀποστέλλεται πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, κατασκευάσων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Μαρτυρία γὰρ μεγάλη περὶ Ἰωάννου, « καὶ περισσώτερον προφήτου. » Ὅτι προφητευσμένου τοῦ Χριστοῦ ἐλευσεσθαι, καὶ οὗτος συμπροφητεύθη αὐτῷ, ὡς προελευσόμενος αὐτοῦ ὁ ἄγγελος.

Μεῖζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ οὐδεὶς ἔστιν.

(B f. 72). Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἰωάννης, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ὅσοι πρὸ αὐτοῦ γενόνασιν, γεννητὸς ἔστι γυναικός· οἱ δὲ τὴν πίστιν προσεχάμενοι, οὐκέτι γεννητοὶ γυναικῶν, ἀλλ' υἱοὶ Θεοῦ χρηματίζουσι· « Ὅσοι γάρ, φησὶν, ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » καὶ ὁ Παῦλος· « Ὅτι δὲ ἔστε υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ

A naturae²². Itaque etiam si forte minores nimis illi qui sub lege iusti fuerunt, quod attinet, inquam, ad vitae sanctitatem, attamen per Christum maiore gradu sumus. Illud quoque necessario meminerimus, quod quamvis tanta esset Baptista virtute ornatus, nihilo tamen minus palam constat, sancto se baptismate indigere: « Ego enim, inquit, a te debes baptizari²³. » Non 213 autem debuisset, nisi in illo majus aliquid fuisset, et iustitiam legis transcendens. Jam et illud, a diebus Joannis colorum regnum rari, non ideo dicitur quasi nemo ante illum id rapuerit. Alioqui, quoniam prophetarum spes abiisset? quid ageret tantus sanctorum chorus, si extra regnum colorum versaretur? Sed ideo id dictum est, quia Joannis tempore, et deinceps, Spiritus gratia, et per sanctum baptismum in Deo regeneratio, fidei merito rapitur.

V. 25. Sed quid existis videre? etc.

Num vestem habebat spectabilem? num regalem dignitatem? num regia mandata habebat? num denique litteras, edicta, leges, regis instar promulgabat? num externa splendidus erat specie? Nonne potius cilicium gestabat? nonne fortuito cibo utebatur? Num huiusmodi aliquid suasis vobis ut ad illum pergeretis? Quod si veluti ad prophetam opportune ivistis, utique alio hunc esse plus quam prophetam. Nam propheta praedicat tantummodo, hic autem non eventura solum portendit, sed et demonstravit, dicens: « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi²⁴. » Angelum autem appellat Joannem, non quod angelus esset, erat enim natura homo, sed quia angeliungebatur munere, Christi nuntians praesentiam. Deinde verbis « plus quam propheta » dictum illud explanat, « Ecce ego mitto angelum meum ante te²⁵. » Major enim quam propheta est is quem Deus testatur tanquam angelum suum mitti ante faciem Christi, viam ejus paraturum. Certe magnum de Joanne testimonium verba sunt « plus quam propheta. » Quia nempe edito de venturo Christo vaticinio, de Joanne simul praedictum est, fore ut ei praecedat tanquam angelus.

V. 28. Major inter natos mulierum propheta Joannes Baptista nemo est.

Beatus quidem Joannes, sicut omnes 214 qui ante eum exstiterunt, natus de muliere est. At ii qui fidem receperunt, haud jam filii mulierum, sed Dei sunt, « Quotquot enim eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, sed ex Deo nati sunt²⁶. » Et Paulus: « Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater²⁷. » Cum

¹ II Petr. i, 4. ²² Matth. iii, 14. ²³ Joan. i, 29.

(1) Hic fere inserendum quod est apud D. Thomam in catena: « CYRILLUS. Cum igitur et a loco, et a vestibus, et ex concursu hominum morem ejus

descripserit, introducit prophetae testimonium dicens: Hic est de quo scriptum est, Ecce mitto angelum meum. »

enim revixit Christus, spoliatis inferis, tunc credentibus in se adoptionis in filios Spiritum dedit, atque ante omnes discipulis suis. « Insufflavit enim in eos, dicens : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, » et reliqua⁴¹. Nam quia omnino facti sunt divinæ consortes naturæ⁴², Dominico et universaliter potestativo Spiritu accepto, ideo congrua Deo dignitas eisdem collata fuit, remittendi, inquam, peccata quorum voluerint, aliorum vero retinendi. Quod vero ante hunc ejus adventum nondum esset apud homines adoptionis in filios Spiritus, sapientissimus demonstrat evangelista Joannes, dicens : « Nondum enim erat Spiritus sanctus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus⁴³ ; » quo loco gloriam dicit resurrectionem a mortuis, et in cœlos reditum. Illuc enim redux unigenitum Dei Verbum misit ad nos pro se Paracletum, atque in nobis per eum manet. Quod nos docuit, dicens : « Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos⁴⁴. » Superest ergo, ut etiam si forte minorem haberemus justitiam quam ii qui in lege justi fuerunt, de vitæ, inquam, honestate loquor, in majoribus inter filios mulierum sumus propter Christum.

V. 32. *Similes sunt pueri sedentibus in foro.*

Erat fortasse ludi quoddam genus apud Judæorum pueros ita se habentis : Duas in partes puerorum multitudo discriminabatur, quorum alii mundi hujus ridebant tumultum, et insanum rerum cursum ; alii terribilem præcipitemque in contrarium versam vicem ; et pars quidem tibiis caneabant, **215** pars lugebant : sed neque canentibus ac lætantibus, hi qui lugebant delectabantur ; neque vicissim lugentibus, hi qui tibiis tenebant se conformabant. Deinde invicem quodammodo imputabant immisericordem animum atque incompositum. Hujusmodi aliquid contigisse Judæorum populo ac ejus principibus, Servator affirmabat. Venerant enim propheta tristitia futura prædicentes, et luctu digna. Mox post illos venit Christus atque apostoli, tibiæ instar, prædicationem regni occinentes, et pœnitentiæ gratiam. Sed præduro corde Judæi non solum non gemuerunt auditis prioribus, sed ne coram quidem posterioribus saltaverunt, nullum scilicet virtutis actum expromentes.

V. 33. *Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum.*

Quanam demum ratione pertraheris ad fidem, Phariseæ insipiens, qui omnia indiscrete vituperas, nihilque laude dignum existimas ? Anteivit Servatori beatus Baptista, « Pœnitentiam agite, » dicens ; « appropinquavit enim regnum cœlorum⁴⁵. » Profectio is erat persuadendo-lidoneus, qui in tam splendido et admirando vitæ genere testimonium præ-

A ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κράζων, Ἀ663. ὁ Πατήρ. « Ὅτε γὰρ ἀνεβίω Χριστὸς σκυλεύσας τὸν θῆλην, τότε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸ τῆς υἰοθεσίας δέδωκε Πνεῦμα, καὶ πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς. » Ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς, λέγων· Ἀλάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως γεγόναι θείας κοινωνοὶ φύσεως, τὸ δεσποτικὸν καὶ κατεξουσιάζον τῶν ὅλων πλουτήσαντες Πνεῦμα, ταύτῃ τοι καὶ θεοπρεπὲς ἀξίωμα περιτέθεικεν αὐτοῖς, τὸ ἀφίεναι φημί τὰς ἁμαρτίας ὧν ἂν βούλωνται, κρατεῖν δὲ καὶ τὰς ἐτέρων (1). Ὅτι δὲ πρὸ τῆς ἀναφοιτήσεως οὐκ ἦν ἐν ἀνθρώποις τῆς υἰοθεσίας τὸ Πνεῦμα, ὁ πάνσοφος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης δηλοῖ, λέγων· « Οὐδέπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἰδοῦσθαι· » **B** δόξαν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν λέγων. Ἐκεῖ γὰρ ἀναφοιτήσας ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐπεμφεν ἡμῖν ἀπὸ ἑαυτοῦ τὸν Παράκλητον, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστὶ δι' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἰδοῦσθαι, εἰπὼν· « Ἐάν μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. » Λοιπὸν οὖν κἂν ἐλάττους ὦμεν τῶν τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην ἔχόντων, κατὰ γὰρ τὴν τῆς ζωῆς ἀπειριότητά φημι, ἀλλ' ἐν μείζονσι γεννητῶν γυναικὸς διὰ Χριστόν.

Ὁμοίολοι εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις.

(A f. 418 b, B f. 73, C f. 421 b). Ἦν τάχα πού παιγνίου τις τρόπος παρὰ τῶν Ἰουδαίων παισὶν οὕτως· ἔχων· Εἰς μέρη δύο πληθὺς παιδίων ἐτέμνετο, ἃ καὶ τὴν τοῦ βίου γελῶντα τύρβην καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὸ ἀνώμαλον, καὶ τῶν ἐτέρων τὴν εἰς ἕτερα δεινὴν καὶ ἀθρόαν μεταβολὴν, τὰ μὲν ἡλίου, τὰ δὲ ἐθέρηον· ἀλλ' οὕτε τοῖς αὐλοῦσι καὶ χαίρουσιν οἱ θρηνοῦντες συνήδοντο, οὕτε μὴν τοῖς κλαίουσιν οἱ τὸν αὐλὸν ἔχοντες, συνεπλάττοντο. Εἰτα ἀλλήλοι· ἐνεκάλουν τρόπον τινὰ τὸ ἀσυμπαθές· ἔγουν ἀδιάθετον. Τοιοῦτόν τι πεπονθέναι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους ὁμοῦ τοῖς προσετηκόσιν, ἰσχυρίζετο Χριστός. (B f. 73) Ἦλθεν γὰρ οἱ προφηταὶ τὰ ἐτόιμα προαναφωνοῦντες σκυθρωπά, καὶ πρὸς θρήνον διεγερτικὰ· εἰτα μετ' ἐκείνους ἐλήλυθεν ὁ Χριστός, καὶ οἱ ἀποστολοὶ αὐλοῦ δίκην ἐξηχοῦντες τὸ τῆς βασιλείας κήρυγμα, καὶ τὴν χάριν τῆς μετανοίας. Ἀλλ' οἱ σκληροκαρδιοὶ Ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐκόφοντο ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἀλλ' οὐδὲ ὠρχήσαντο ἐπὶ τοῖς δευτέροις, μηδὲν ἔργον ἀρετῆς διαπραξάμενοι.

Ἐλήλυθε γὰρ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, μήτε ἀρτον ἐσθίων μήτε οἶνον πίνων.

(A f. 418 b, B f. 73). Διὰ τοῦτου πράγματος ἐγγενευσθήσεται πρὸς πίστιν, ἀσύνετοι Φαρισαῖς, πάντα διασύρων ἀδιακρίτως, καὶ οὐδὲν ἀξίῳ ἐπαινεῖν ; Προεβάδισε τοῦ Σωτῆρος ὁ μακάριος Βαπτιστής. « Μετανοεῖτε, » λέγων, « ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν... » Ἀξιώχρεως ἦν εἰς τὸ δύνασθαι πείθειν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς οὕτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγαστοῦ

⁴¹ Joan. xx, 22. ⁴² II Petr. i, 4. ⁴³ Joan. vii, 39. ⁴⁴ Joan. xvi, 7. ⁴⁵ Matth. iii, 2.

(1) En pœnitentiæ sacramentum sacerdotibus commissum a Christo per sanctum Spiritum.

ζωῆς μαρτυρούμενος· εἶτα κακίζειν τὸν τοιοῦτον ἀποτολμᾶς, ὃς εἶδε μᾶλλον τοῦ παντὸς ἀξιούσθαι θαύματος· δαίμονα ἔφη τὸν κατανεκροῦντα ταῖς ἀστίταις τῆς ἀμαρτίας τὸν νόμον, τὸν φωλεῦντα τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς, καὶ ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἡμῶν· Ὅδὸς ἦν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὸν ἕτερον, ὃς δοκεῖ πως τὴν ἐναντίαν εἶναι τρίβον τῆς τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ πολιτείας. Οὐκ ἦν ἐν ἐρήμῳ Χριστὸς, ἐν ἀστί τοῦ μᾶλλον ἐποιεῖτο τὴν διατριβὴν ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· καὶ ἡ διαίτα δὲ οὐ σκληραγωγίαν εἶχε τοιαύτην, ὅποια τις ἦν ἡ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ. Ἄρ' οὖν ἐπαίνεις καὶν τούτον; Οὐδαμῶς· γέγονας δὲ φιλαίτιος καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Ἐφης γάρ· « Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης. » Ποῦ δὲ τοῦτο δεῖκνύειν ἔχεις; Καί τοι Μάρια καὶ Μάρθας ὑποδεξάμε-
 νων ἐν Βηθανίᾳ ποτὶ, εἶτα μιᾶς τῶν ὀνομασμένων περὶ πολλὴν διακονίαν περισπωμένης, ἀνακόπτων ὁρᾶται Χριστὸς τὸ πέρα μέτρου, καὶ καταβρῦθμίζων ἡμᾶς εἰς αὐτάρκειαν· ἔφη γάρ· « Μερὶ μὲν καὶ τυρβάξῃ περὶ πολλά· » ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεῖα, ἡ ἐνός. Ἦν δὲ τοιοῦτος αἰετὶ καὶ πανταχοῦ. Τελώναις δὲ συνῆλίζετο, ἀνάλωτος ὢν αὐτὸς ἀμαρτίας παντελῶς· ἔφη γάρ· « Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας; » Οὐκοῦν οὐδὲν ἂν ἡδίκηθη καὶ συνὼν ἀμαρτωλοῖς, τούναντίον δὲ πάσης αὐτοῖς ὠφελείας καὶ σωτηρίας ἐγίνετο πρόξενος· ἔλεγε γάρ· « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Ὑμᾶς μὲν γάρ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος μὴ συνδιαίτθαι πο-
 νηροῖς ἐκέλευσεν, ἵνα μὴ ὡς ἀσθενεῖς καὶ πρὸς ἀμαρ-
 τίαν εὐκυλοῖ, βρῶντες εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ἀσεβείας ἐμ-
 πύκτωρ. Εἰ γὰρ ἐδραῖοι ἦτε πρὸς ἀρετὴν, καὶ πρὸς εὐσεβείαν εἰχετε βεβηκότα τὸν νοῦν, οὐκ ἂν λεκώλυκε. Χριστὸς δὲ τί ἂν πάθοι τῶν ἀδικεῖν πε-
 ποκυμένων; Ἀλλ' ἡ γνώσας παντελῶς τὸ περὶ αὐτοῦ μυστήριον. Θεὸς γάρ ὢν Λόγος, γέγονε μεθ' ἡμῶν, τούτέστιν ἐσαρκώθη δι' ἡμᾶς, οὐκ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· τοῦ δὲ κα-
 ταχρίνοντος ἦν, τὸ μὴ συνέιναι θέλειν τοῖς οὖσιν ἐν ἀμαρτίαις· τοῦ δὲ σώζειν ἐθέλοντος, τὸ καὶ συνέιναι καὶ νοθεύειν, καὶ τῶν αἰσχύνων ἀναπειθεῖν ἀπο-
 φοιτῶν· καὶ τῆς εἰς τὸ φαῦλον ὁδοῦ, τὴν τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς ἀνθελέσθαι τρίβον· οὐκ ἤλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Οὐ μολύνεται ἥλιος πᾶσαν φωτίζων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀκαθάρτους πολλοὺς σώμασιν ὁμιλῶν· οὐδὲ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἀδικηθεῖν ἂν κατ' οὐδένα τρόπον, πονηροῖς ἀνθρώποις συναναστροφόμενος. Μηδεὶς δὲ τὸ ἑαυτοῦ μέτρον Δεσποτικοῖς ἀξιώμασιν ἀμιγλᾶσθαι ζητεῖτω· ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ἔκαστος λογιζόμενος, τὴν τῶν τοιοῦτων φευγέτω συνήθειαν· « Φθειρουν γὰρ ἦδη χρηστὰ ὁμιλεῖαι κακῇ. » Νοθεύειν δὲ τοὺς τοι-
 ούτους, τὸ κωλύειν οὐδέν.

Ἡρώτα δὲ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ.

(A f. 119 b). Κέκληται μὲν οὖν παρ' ἐνός τῶν Φαρισαίων ὁ Κύριος· ἐπειδὴ δὲ χρηστός ἐστι καὶ φιλ-

A bebat. Tu vero huic conviciari audes, quem cum summa admiratione deberes suspicere? Dæmonium habere dicis eum qui jejuniis peccati legem mortificat carnis membris hærentem, mentisque nostræ legi repugnantem? Via erat beatus Baptista ad Christi religionem. Nunc videamus et alterum, qui diversa via videtur incedere quam Baptista sectatus est. Non erat in deserto Christus, imo in urbe potius cum sanctis apostolis versabatur: neque dietæ ratio tam dura quam sancti Baptistæ erat. Num ergo hunc saltem laudas? Nequaquam: sed ipsi Christo litem intendis. Dixisti enim: « Ecce homo devorator et bibens vinum. » Undenam porro demonstrare id potes? Certe cum Maria ac Martha aliquando illum hospitio receperunt Bethaniæ, cumque ex prædictis una sedulo 216 ministerio distraheretur, cernimus Christum sollicitudinem immodicam prædicere, atque ad frugalitatem nos erudire. Dixit enim: « Sollicita es et turbaris erga plurima⁴⁶: » modicis autem opus est, imo et uno. Ita semper et ubique sese gerebat. Quod si cum publicanis versabatur, ipse omni prorsus peccato carebat. Aiebat enim: « Quis ex vobis arguet me de peccato⁴⁷? » Ergo nihil ex peccantium consuetudine lædebatur; contra autem omnimodæ iis utilitatis atque salutis conciliator erat. Dicebat enim: « Non egent sani medico, sed qui male habent⁴⁸. » Vobis quidem Moysis lex quominus cum improbis versemini velat, ne utpote infirmi et ad peccandum proni, facile in impietatis barathrum incurratis. Nam si stabili virtute essetis, firmamque in recta pietate mentem retineretis, nihil vobis vetuisset. Christus autem cuiam peccandi occasionem fuisset obnoxius? Tu vero prorsus ignoras mysterium ejus. Nam Deus Verbum venit ad nos, id est propter nos est incarnatum; non ut mundum judicet, sed ut mundus per ipsum salvetur. Est sane damnantis officium, ut ne cum illis versetur qui delictis sunt irretiti: ejus autem qui vult salvare, mos est et conversandi et admonendi, et ut a turpibus resiliant adhortandi, atque ut viæ pravæ loco, æternæ vitæ semitam præprient. Non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁴⁹. Sol orbem terrarum illuminans non sordidatur, quamquam impuris multis corporibus incidat. Justitiæ sol nullo modo lædi poterat dum pravis cum hominibus versaretur. Attamen nemo modulum suum cum Dominica dignitate comparare velit; sed suam quisque infirmitatem reputans, pravorum familiaritatem devitet. « Corruptunt enim bonos mores colloquia prava⁵⁰. » Cæteroqui eos qui sunt hujusmodi nihil nos vetat quominus admoneamus.

V. 36. Rogabat autem illum quidam de Phariseis ut manducaret cum eo.

Invitatus itaque fuit ab uno Phariseorum 217 Dominus, qui utpote bonus et clemens, volensque

⁴⁶ Luc. x, 41. ⁴⁷ Joan. viii, 46. ⁴⁸ Luc. v, 31.

⁴⁹ ibid. 32. ⁵⁰ I Cor. xv, 33.

omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire¹⁾, gratiam potenti annuit; et ingressus, discubuit. Ecce autem muliercula intro accurrit, quæ intemperantibus sane moribus fuerat, nunc tamen fidele propositum præ se ferebat; nec præteritæ vitæ infamiam ignorans, Christum rogabat ceu qui mundare eam atque omni reatu liberare poterat, et peccatorum remissionem largiri. Id vero agebat retro stans; neque enim ante dimissa peccata consistere coram poterat.

CAP. VIII.

V. 4. Dixi per similitudinem.

Beati propheta multifariam verba de Christo fecerunt. Alii quippe ceu lumen venturum prænuntiaverunt; alii regali dignitate et eminentia prædictum. Itaque et quidam illorum dixit: « Beatus qui habet in Sion semen, et familiares in Jerusalem! Ecce Rex justus regnabit, et principes cum judicio præerunt. Et erit vir sermones suos celans, et abscondet se quasi ab aqua rumente²⁾. » Quod autem plerumque arcanus Servatoris sermo fuerit, patet. Sic eum nobis beatus quoque Psalmista loquentem introducit: « Aperiam in parabolis os meum³⁾. » Nunc videsis ad exitum jam perducere quod ille ante nuntiaverat. Plurima Jesum ex universa Judæa circumsteterat multitudo, quam alloquebatur parabolis utens: verumtamen iis, utpote indignis mysteria cognoscere regni cælorum, obscurus sermo erat: neque curæ illis erat, fidem erga Christum suscipere; imo et ipsius prædicationibus impie obsistebant. Quare et illos objurgabant qui Christo adherere, ejusque sacra doctrina imbui volebant; non sine scelere, dicentes: « Daemonium habet et insanit; cur eum auditis⁴⁾? » Itaque illis non fuit datum mysteria cognoscere regni cælorum; nobis vero potius qui ad fidem paratiores fuimus. Namque ipse copiam nobis dedit parabolam obscuramque **218** sermonem intelligendi, dictaque sapientium et ænigmata. — Dicendum est insuper, parabolas esse velut imagines haud visibilibus rerum, sed intellectualium potius ac spiritualium. Quod enim corporeis oculis spectare non licet, hoc ostendit parabola mentis obtutibus, sensibilibus et quasi tangibilibus rebus egregie informans intellectualium objectorum subtilitatem. Videamus igitur quoddam nobis meditationum paret Servatoris oratio (1).

¹⁾ I Timoth. II, 4. ²⁾ Isa. XXXI, 9. Gr. et XXXI, 4, 2. ³⁾ Psal. LXXVII, 3. ⁴⁾ Joan. I, 20.

(1) Hoc fere loco apud Latinam Corderii eatenam sic. CYRILLUS. Hic enim manifeste prædicat mysterium Unigeniti in carne. Beatos namque dicit eos, qui isto tempore inhabitabant Sion, rationalem nempe, quæ est Ecclesia Dei vivi. Habuimus autem et nos domesticos secundum spiritum, sanctos sacerdotum antisites. Justus quoque et irreprehensibilis est omnis justitiæ remunerator. Imperarunt autem eum judicio sive auctoritate judiciaria principes illi sancti discipuli, quique post illos ecclesiarum rectores existerunt, de quibus sic canit David: « Constitues eos principes super omnem terram. »

A άνθρωπος, καὶ πάντα; ἀνθρώπους ἵνα σωθῇται καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, κατένευσεν αὐτοῦντι τὴν χάριν, καὶ εἰσελθὼν κατεκλήθη. Ἐἴτα γυναῖον ἐπιστρέψει, ἀκόλαστον μὲν ἐν τῷ βίῳ γενόμενον, πιστὴν δὲ προαίρεσιν ἐπιδεικνύμενον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς φθόσας μῶμον οὐκ ἀγνοήσασα, παρεκάλει Χριστὸν ὡς ἀποσμηξαι δυνάμενον καὶ ἀπαλλάξαι παντὸς αἰτιάματος, καὶ τῶν ἡμαρτημένων δωρῆσασθαι ἄφεσιν. Ἐδρα δὲ τοῦτο στάσα ὀπίσω· ἔμπροσθεν γὰρ ἐστάσας οὐπω ἠδυνάτο πρὸς τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'.

Εἴπε διὰ παραβολῆς.

(A f. 121, B f. 76 h, C f. 123 h). Οἱ μακάριοι προφηταὶ πολυτρόπως τοὺς περὶ Χριστοῦ ποιήθηται λόγους. Οἱ μὲν γὰρ ὡς φῶς ἤξοντα προσηγγέλλον· οἱ δὲ καὶ ἐν τάξει καὶ ὑπεροχῇ τῇ βασιλικῇ· καὶ γοῦν ἔφη τις αὐτῶν· « Μακάριος ὁ ἔχει ἐν Σιών σπέρμα, καὶ οἰκεῖους ἐν Ἱερουσαλὴμ! Ἰδοὺ καὶ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες; μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν. Καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ κρυβήσεται ὡς ἀφ' ὕδατος φερόμενον. » Ὅτι δὲ κεκρυμμένος ἦν πῶς τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, δῆλον. Οὕτως ἡμῖν αὐτὴν καὶ ὁ μακάριος Ψαλμῶδς· εἰσεκκόμεως λέγοντα· « Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. » Ἀθροεὶ δὲ οὖν εἰς πῆρας ἐκβεβηκὸς τὸ παρ' αὐτοῦ διηγορευμένον. Πλείστη μὲν γὰρ πληθὺς συναγγήγετο περὶ αὐτὴν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας· προσελάλει δὲ αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς· ἄλλ' ἐκείνοις μὲν οὐκ οὖσιν ἀέλιος μαθεῖν τὰ μυστήρια τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμφανῆς ἦν ὁ λόγος· λόγου γὰρ ἤξιον οὐδενὸν, τὸ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσήκοντα· ἀντέπαττον δὲ ἀνοσίως καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ κηρύγμασι. Καὶ γοῦν ἐπετίμων τοῖς ἐθέλουσι προσεδρεῖν αὐτῷ, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ διφυᾶ μυσταγωγίαν, δυσσεβοῦντες τε καὶ λέγοντες· « Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; » Οὐκοῦν οὐκ ἐκείνοις δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡμῖν δὲ μάλλον τοῖς ἐτοιμοτέροις εἰς πίστιν· ἔδωκε γὰρ ἡμῖν αὐτὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν παραβολὴν καὶ σκοπεῖν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα. — (A f. 123). Ῥητέον δὲ καὶ ἐτι, ὅτι εἰκόνες εἰσὶν ὥσπερ αἱ παραβολαὶ πραγμάτων οὐχ ὁρατῶν, νοητῶν δὲ μάλλον καὶ πνευματικῶν· ὃ γὰρ ἰδεῖν οὐκ ἐνεσι τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, τοῦτο δείκνυσιν ἡ παραβολὴ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς, διὰ τῶν ἐν αἰσθησει καὶ ὁλον ἀπὸ τῶν πραγμάτων διαμορφούσα καὶ ὡς τὴν τῶν νοητῶν ἰσχύνητα. Ἰδωμεν τοίνυν ὅποιαν ἡμῖν ἐξυφαίνει τὴν νόησιν, τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος.

« Erit autem, inquit, rex justus: » Homo quidem ac frater noster secundum omnia illa quæ in terra habuit; in veritate vero, Deus. Nam Verbum caro factum est, secundum Scripturam. Abscondet autem sermones suos: plurima siquidem Christus in parabolis locutus est. Etiam abscondetur tanquam absorptus ab aqua corrente, hoc est capi non poterit insidiis insidiantium: sæpenumero enim Judæi insidiati sunt illi, ipse autem, ut evangelista dicit: « per medium illorum ibat. » Et sic aderat, scilicet eorum gerens.

Ἐκπρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, τίς ἂν ἡ παραβολὴ αὕτη.

V. 9. Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola.

(A f. 122 b, B f. 68). Τίς δὲ ἄρα ἐστὶ τῆς παραβολῆς ὁ σκοπὸς, καὶ ὅποι ποτὲ βλέπει τῆς παραβολῆς τὸ βάθος, παρ' αὐτοῦ μάθωμεν τοῦ συνθέτος αὐτήν. Ἠγνόησαν ταῦτα πρὸς ἡμῶν οἱ μακάριοι μαθηταί, καὶ προσήεσαν τῷ Σωτῆρι, παρακαλοῦντες καὶ λέγοντες· « Τί ἐστὶν αὕτη ἡ παραβολή; » — (A f. 123, C f. 123). 'Ἄλλ' ἴδωμεν ποῖα τίς ἐστὶν ἡ πρόφασις, δι' ἣν ἀρπάζεται τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς. Σκληρὰ καὶ ἀνήρωτός ἐστι πᾶσα πῶς ὁδός, διὰ τὸ τοῖς ἀπάντων ὑποκεῖσθαι ποσὶ, καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἐγγώνυνται τῶν σπερμάτων. Οὐκοῦν ὅσοι τὸν νοῦν ἔχουσι σκληρὸν, οὐκ εἰσδύεται ἐν αὐτοῖς θεῖόν τι καὶ ἱερὸν νοουθένμα, δι' οὗ δύναται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχμήματα. Οὗτοι τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ Σατανᾷ, πεπατημένην γεγόνασιν ὁδὸς, οὗς οὐκ ἐστὶ ποτὲ καρπῶν ἁγίων γενέσθαι τροφούς, σταῖραν καὶ ἄγονον ἔχοντας τὴν καρδίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες ἀπεριεργάτως ἔχοντες τὴν πίστιν ἐν αὐτοῖς, ὥς ἐν ἀπλότῃ λόγων. Οὗτοι ἄρριζον ἔχουσι τὴν εὐσέβειαν· εἰσίντες γὰρ ἐν ἐκκλησίαις, ἐπιγάννυνται μὲν τῷ πλήθει τῶν συναγχευμένων, καὶ ἀσμένως προσίενται τὰς μυσταγωγίας· πλὴν οὐ κεκριμένως, ἀλλ' ἐξ ἐλαφρῶν θελημάτων. Ἀποφοιτήσαντες δὲ τῶν ἐκκλησιῶν, εἰς λήθην εὐθὺς ἀποπέρονται τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Κἂν μὲν μὴ χειμάζεται τὰ Χριστιανῶν, σώζουσιν ἑκαῖνοι τὴν πίστιν· διωγμοῦ δὲ θορυβήσαντος, φυγάδα τὸν νοῦν ἔχουσι. Πρὸς οὗς ὁ προφήτης 'Ιερεμίας φησὶν· « Ἀναλάβετε ὅπλα καὶ ἀσπίδας. » Μάλιστα μὲν γὰρ ἀμαχὸν ἔχει τὴν χεῖρα ὁ διασώζων θεός, καὶ καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Πιστὸς ὁ θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ τὸ δύναμεθα, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβάσιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. »

Πλὴν εἰ γένοιτό πως καὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ὑπερβαλόντας παθεῖν, τότε πάντῃ τε καὶ πάντως ἐσόμεθα ζηλωτοί. Καὶ γοῦν, τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνάμενων ἀποκτεῖναι, » καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐ' ἴσους δὲ λόγοις ταῦτα ἡμᾶς ἐξεπαίδευεν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις. Τίθεικε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, καὶ αἵματι τῷ ἰδίῳ κατεκτῆσατο τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἐσμέν τοιγαροῦν οὐχ ἑαυτῶν, τοῦ πριαμένου δὲ μᾶλλον καὶ δυνάσαντος, καὶ αὐτῷ τὴν αὐτῶν ὀφειλομένην ζωὴν. Ὡ· γὰρ φησιν ὁ θεοσεβίστος Παῦλος, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὰς ἀκάνθας αἷς ὁ θεὸς ἀποπνίγεται σπόρος. Τί πάλιν φησὶν ὁ Σωτὴρ; Ἐνίησι μὲν οὖν αὐτὸς τὸν σπόρον, ὁ δὲ καὶ τοὶ ταῖς τῶν διεξαμένων ἐναπομείνας ψυχαῖς, καὶ ὅσον ἀνασχὼν ἦδη καὶ ἐν ἀργαῖς (1) τοῦ φαίνεσθαι διελάσας, ὑπὸ μερμυῶν συμπνίγεται κοσμικῶν, καὶ καθά φησιν

Quinam sit parabola scopus, et quo spectet arcanum ejus, ab illo qui eam composuit audiamus. Namque id ante nos nesciebant beati discipuli, qui Servatorem accedentes rogarunt, dicentes : « Quænam est hæc parabola? » — Sed videamus quænam sit causa ob quam semen in viis diripitur. Dura atque inarata quælibet fere via est, quia omnium pedibus teritur, nullumque iis semen committitur. Ergo quicumque mentem obduratam habent, nullum in eos ingreditur divinum sacramente monitum, cujus beneficio læta virtutis germina possint oriri. Hujusmodi homines impuris spiritibus et ipsi Satanæ irrita via sunt, nec unquam sanctorum fructuum fieri possunt altores, quia cor sterile habent et infecundum. Rursus alii sunt qui incuriose intra se retinent fidem, tanquam simplici suasionem nixum. Hi non bene fundatam religionem habent : namque in ecclesias ingressi, lætantur multitudine congregatorum, et sacras res libenter participant ; verumtamen haud cum serio judicio, 219 sed cum quadam voluntatis levitate. Mox ecclesiis egressos doctinarum sacrarum statim capit oblivio. Et si quidem res Christianorum haud procella jactentur, fidem illi servant ; sed persecutione grassante, fugitivam mentem gerunt. Quibus Jeremias propheta ait : « Sumite arma et scuta ». Profecto enim invictam habet manum servator Deus ; atque, ut doctissimus Paulus : « Fidelis Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, qui tentationem simul ejusque exitum dabit, ut sustinere possimus ». »

Jam vero si quando accidia u. pro Christi religione pugnantibus patiamur, tunc demum felicissimi usquequaque erimus. Nam sanctis apostolis Servator aiebat : « Ne terreamini ab his qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, » et reliqua²¹. Quod quidem non verbis tantum, sed factis etiam nos docuit. Animam quippe suam pro nobis posuit, suoque sanguine universum mundum acquisivit. Haud ergo nostri arbitrii sumus, sed ejus potius qui nos emit servavitque, atque ei vitam nostram debemus. Namque, ut divus ait Paulus, propterea mortuus est Christus et revixit, ut mortuorum et vivorum sit dominus²². Videamus etiam quæ sint spinæ, quibus divinum suffocatur semen. Quid rursus ait Servator? Projicit quidem ipse semen, quod in recipientibus manens animabus, et jam pene se attollens, et semet ostendendi initium faciens, mandanis curis opprimitur, atque, ut ait Jeremias, sit manipulus efficiendæ farinæ ineptus²³. « Novate ita-

²¹ Jerem. XLVI, 3. ²² I Cor. x, 13. ²³ Luc. xii, 4. ²⁴ Rom. xiv, 9. ²⁵ Imo, Osc. viii, 7.

(1) Ita cod. Num pro ἐναργῆς, vel potius ἐν ἀργαῖς?

que vobis novalia, ait alius propheta, et in spinis ne seminatis⁹⁹. » Ergo ut divinum in nobis germinet semen, mundanas sollicitudines mentibus nostris pellamus. — Sunt autem terra pinguis et frugifera, quæ centuplum fructum reddit, egregiæ bonæque animæ, quæ sermonis **220** semina penitus concipiunt retinentque, et strenue alunt. De his recte admodum dici potest, quod per unum de sanctis prophetis a Deo dictum fuit : « Et beatos vos dicent cunctæ gentes, quia facti estis vos terra desiderabilis⁹⁹. » Cum enim in mentem, rebus quæ turbare solent purgatam, divinus aliquando sermo incidit, tunc altæ radices agit, et spicæ instar erumpit, et bene fructificat.

εισθότων θεός ποτὲ λόγος κατενεχθῇ, τότε δίδωσι τελεσφορεῖται καλῶς.

Verumtamen commodum reor, iis qui utilia discere volunt, aliud quoque edisserere. Nam Matthæus hoc ipsum argumentum nobis narrans⁹⁹, bonam ait terram tribus diversis gradibus fructificasse. Alia enim, inquit, fecit centesimum, alia sexagesimum, alia denique tricesimum fructum. Videsis itaque quomodo tria dixit Christus fuisse detrimenta, et simul pari numero prosperitates. Nam quæ secus viam deciderunt semina, ab avibus direpta fuerunt. Quæ autem in petrosis locis germinarunt, paulo post exaruerunt. Quæ denique in spinis, ea suffocata fuerunt. Item terra optabilis triplici cum differentia fructus, ut dixi, parit, centum, sexaginta, triginta. Ut enim scribit sapientissimus Paulus, « unusquisque nostrum proprium habet Dei donum, alius sic, alius aliter⁹⁹. » Non enim parem prorsus mensuram sanctorum hominum bona facinora habuisse comperimus. Verumtamen nos majora, et quæ humilioribus supereminent, æmulari opus est.

V. 21. *Mater mea et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt illud.*

Qui in Mosæica lege dixit : « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi⁹⁹. » nobis vero præcepit ut inimicos etiam amemus; num idem, inquam, parum erat de honoranda matre sollicitus, et erga fratres charitatem abjecerat? Minime gentium. Quid ergo docere vult? Eximie extollit charitatem erga homines qui suis voluerint legibus obtemperare; summosque honores debere ipse nobis vult quasi matribus fratribusque. Si enim matrem fratresque **221** ejus esse dicit, qui audiunt verbum ejus et faciunt illud, quidni omnibus sit exploratum, eum peculiari et pretiosa prosequi dilectione sua eos qui assæcte ipsius erant? Sic enim provocabat omnes, ut accederent, et sermonibus suis obsequi vellent.

V. 22. *Ipse ascendit in naviculam, et discipuli ejus.*

⁹⁹ Jerem. iv, 3. ⁹⁹ Malach. iii, 12. ⁹⁹ Matth. xiii, 23. ⁹⁹ I Cor. vii, 7. ⁹⁹ Deut. v, 16.

(1) uno Osee. Paria sphalmata alibi nos coarguimus. Et quidem mox vers. 22, *Matthæus* mendose pro *Marcus*.

Ἰσραηλίας (1), γίνεται ὄραγμα μὴ ἔχον ἰσχύιν τοῦ ποιῆσαι ἄλλωρον. « Νεώσατε τοίνυν ἑαυτοὺς νεώματα, ἕτερος προφήτης φησὶ, καὶ μὴ σπαίρητε ἐν ἀκάνθαις. » Οὐκοῦν ἵνα ὁ θεὸς ἡμῖν ἐξανθήσῃ σπόρος, προαποβάλλωμεν τῆς ἑαυτῶν διανοίας μερίμνας κοσμητικάς. — (A f. 123 b, B f. 78 b) Ἐφ' ἃν γῆ πίων καὶ εὐτοκος, ποιοῦσα καρπὸν ἑκατονταπλασίονα, ψυχὰ καλαὶ τε καὶ ἀγαθαί, εἰς βάθος δεχόμεναι τὰ τοῦ λόγου σπέρματα, καὶ κατέχουσαι, καὶ γενναίως τρέφουσαι. Περὶ τῶν τοιούτων ἂν λέγοιτο καὶ ἄλλα δικαίως, τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον παρὰ Θεοῦ. « Καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἐγένεσθε ὑμεῖς γῆ θελητῇ. » « Ὅταν γὰρ εἰς νοῦν καθαρὸν τῶν παρενοχλεῖν ῥίξαν εἰς βάθος, καὶ ἀσπάχους δίκην ἐπιπηδῇ, καὶ

Πλὴν ἐκεῖνο χρήσιμον οἶμαι χρησιμοθετεῖν ἰλομένοις εἰπεῖν. Ὁ γὰρ τοι Ματθαῖος αὐτὸ δὲ τοῦτ' ἐκ κεφάλαιον ἡμῖν ἐξηγουόμενος, τὴν ἀγαθὴν ἔφη γῆν ἐκδοῦναι καρποὺς ἐν τρισὶ διαφοραῖς. Ἡ μὲν γὰρ, φησὶν, ἰποήσεν ἑκατὸν, ἡ δὲ ἐξήκοντα, ἡ δὲ τριάκοντα. Ἀθροὶ δὲ οὖν ὅπως τρεῖς ἔφη Χριστὸς εἶναι τὰς βλάδας, καὶ ὁμοίως ἰσχυρίζεται αὐταῖς τὰς εὐδοκιμήσεις. Τὰ μὲν γὰρ εἰς τὴν ὁδὸν πίπτοντα τῶν σπερμάτων, ὑπὸ πτηνῶν διαρπάσσεται· τὰ δὲ ἐν τοῖς πετρώδεσιν ἐξανθήσαντα μόνον, οὐκ εἰς μακρὰν ξηραίνονται. Τὰ δὲ ταῖς ἀκάνθαις, ἐναποπνίγεται. Γῆ δὲ ἡ θελητῇ καρποὺς ἀποτίσκει, τοὺς ἐν τρισίν, ὡς ἔφη, διαφοραῖς, ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα, καὶ τριάκοντα· ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « ἕκαστος ἡμῶν ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως. » Οὐ γὰρ ἐν ἴσῳ μέτρῳ πάντῃ τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἁγίων εὐδοκιμήσεις γεγεννημένας εὐρίσκομεν. Πλὴν ζηλοῦν ἀναγκαῖον τὰ μείζονά τε καὶ ὑπερκαίμενα τῶν χαμαλωτέρων.

Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες αὐτόν.

(B f. 79 b) Ὁ δὲ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας εἰπὼν, « Τίμα τὴν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται. » ἡμῖν δὲ ἐπιτάξας καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, ἄρα αὐτὸς ὡλιγώρει τῆς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς, καὶ ἀπωθεῖται τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπην; Οὐδαμῶς. Τί οὖν ἄρα διδάξαι βούλεται; Εἰς ὅφως αἶρει μέγα τὴν εἰς ἀνθρώπους ἀγάπην, ὅπερ ἂν ἐθέλοιεν τοῖς αὐτοῦ πείθεσθαι νόμοις· καὶ τὰς ἀνωτάτω τιμὰς ὀφείλειν ἡμῖν βούλεται, ὡς μητρὰς καὶ ἀδελφοὺς. Εἰ γὰρ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς αὐτοῦ εἶναι φησι τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ποιοῦντας αὐτόν, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργῆς, ὡς ἐκκεικριμένην καὶ ἀξιώληπτον χαρίζεται τῇ ἀγάπῃ τοῖς ἐπομένους αὐτῷ; Οὕτω γὰρ ἦν πείσαι πάντας ἔχειν ἐπὶ τὸ βούλεσθαι τοῖς αὐτοῦ καταπαύεσθαι λόγους.

Ἀδελφὸς ἀνέθε εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

(A f. 125 b, B f. 80, C f. 123 b) Διέπλει μὲν Α ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις Χριστὸς τὴν Τιβερίαδα θάλασσαν ἦτοι λίμνην. Ἐγγήγεται δὲ κατὰ τοῦ σκάφους ἀδόκητός τε καὶ ἀπηνῆς χειμῶν, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς ὕψου τὸ κύμα κυρτούμενον, τὸ τοῦ θανάτου δέος ἐνετίθει τοῖς μαθηταῖς· ταθρόθυγνται γὰρ οὐ μετρίως, καὶ τοὶ τὸ θαλασσοῦργεῖν εἰδότες, καὶ κλύδωνος οὐκ ὄντες ἀπειράτοι. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος πρὸς ἀφόρητον αὐτοὺς ἐκάλει δεῖλαι, ὡς ἐτέραν οὐκ ἔχοντες τοῦ σῶζεσθαι τὴν ἐλπίδα, πλὴν ὅτι μόνον αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον, δῆλον δὲ ὅτι Χριστὸν, διανιστῶσι λέγοντες· «Ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα.» Καθευδῆσαι γὰρ αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶ· ὁ δὲ Μάρκος προστίθει ὅτι καὶ ἐν προσκεφαλαίῳ, δεικνύς τε τὸ ἔκφυρον, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἡμᾶς παιδεύων φιλοσοφίαν. Οἰκονομικώτατα δέ μοι καὶ τοῦτο λίαν παρηχθαι δοκεῖ, ἵνα μὴ εὐθὺς ἀρξαμένου τοῦ κλύδωνος ἐπιπηδῶν τῷ σκάφει, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητῶσιν ἐπικουρίαν· ἀλλ' αἰὼν ἀνμάσαντος, ἤδη τοῦ κακοῦ, ἡμψανέστερα γένηται τῆς θεοπρεποῦς ἐξουσίας ἢ δυνάμεις, παρνομένην καθίστασα θάλασσαν, καὶ μετισταῦσα πρὸς γαλήνην μεγάλην, ὡς μὴδὲ ἴχνος ἐπιμεῖναι τῆς ταραχῆς. Εἰ γὰρ ἐγγηγορότος ἐγένετο, ἢ οὐκ ἂν ἐφοβήθησαν, ἢ οὐκ ἂν παρεκάλεσαν, ἢ οὐδ' ἂν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον εἰπεῖν. Διὰ τοῦτο καθύψει, διδοὺς καιρὸν τῇ δειλίᾳ, τρανότεραν αὐτοῖς ποιῶν τῶν γινομένων τὴν αἰσθησιν. Οὐ γὰρ ἐμοίως τις ὁρᾷ τὰ ἐν τοῖς ἄλλοις σώμασι γινόμενα, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Ἐπεὶ οὖν πάντας εὐεργετηθέντας εἶδον, αὐτοὺς δὲ οὐθενὸς ἀπολειψαμένους, ὅπτιοι τε ἦσαν, εἶδει δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας αἰσθητικῆς ἀπολαύσαι τῶν εὐεργεσιῶν, συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα γυμνασίας ἔνεκεν, καὶ τὸ θορυβηθῆναι συμπερόντως ἐγένετο, ὥστε μείζον φανῆναι τὸ θαῦμα, καὶ διηγεῖται γενέσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμην. Προσδοχασάντων γὰρ ἀπέλυσθαι πρότερον, τότε ἐσώθησαν, ἵνα ὁμολογήσαντες τὸν κίνδυνον, μάθωσι τοῦ θαύματος τὸ μέγεθος. Πλὴν, ὡς ἔφην, διανιστῶσι λέγοντες· «Σῶσον, ἀπολλύμεθα.» Ἐνταῦθα μοι βλέπε μετὰ πίστεως ὀλιγοπιστίαν· πιστεύουσι μὲν γὰρ ὅτι σῶσαι δύναται, ὡς δὲ ὀλιγόπιστοι, λέγουσιν ὅτι «Ἀπολλύμεθα.» Οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ, συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος. — (A f. 126) Ἄλλ' ἐγγήγεται παραρηχὴν Χριστὸς, ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν, καὶ καθίστησι μὲν εὐθὺς τὸν κλύδωνα, συνέστεϊλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων ὀρμὰς, καὶ τὸν θόρυβον ἔπαυσε, καὶ δι' αὐτῶν εἰδείξε τῶν πραγμάτων ὅτι Θεός ἐστι. Αἰγέσθω τοίνυν παρ' ἡμῶν τὸ ἐν βίβλῳ Παλμῶν· «Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν ὅλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραΰνεις.»

Καταστήσας δὲ τὸν κλύδωνα τῆς θαλάσσης, καὶ χειμαζομένην ἅμα τῷ σκάφει τῶν ἁγίων μαθητῶν τὴν πίστιν μεθίστησι πρὸς τὸ ἀραρόν, καὶ οἰονεῖ γαλήνην αὐτοῖς ἐνεργάζεσθαι, τὰ τῆς ὀλιγοπιστίας περιστάσεως κύματα. Καὶ μετὰ τοῦ χειμῶνος τῶν ὁδάτων, τὸν χειμῶνα τῆς ψυχῆς αὐτῶν λύει, ἐπιτιμῶν καὶ παιδεύων ὁμοῦ, ὡς τὸν φόβον οὐχ ἢ τῶν

Transfretabat una cum sanctis apostolis Christus Tiberiadis mare seu stagnum. Adorta est autem navim subita ac sæva tempestas, vique ventorum elatæ conglobatæque undæ mortis metum discipulis incutiebat. Non parum enim terrefacti erant, quamquam remigandi peritii, neque tempestatum ignari. Quia igitur periculi magnitudo intolerandum jam faciebat timorem, cum alia nulla spes salutis reliqua esset, nisi ipse virtutum Dominus, id est Christus, hunc excitant dicentes : « Præceptor, salva nos, perimus : » Namque obdormisse illum ait hic evangelista ; Marcus autem addit **, quod etiam in cervicali jaceret, simul eum fastu alienum demonstrans, multamque hinc nos docens vitæ modestiam. Providentissime autem mihi accidisse videtur, quominus statim incipienti procella opem ab eo peterent ; ut malo jam veluti extremo, manifestior esset Deo dignæ potentie vis, furibundum cohibens mare, atque ad magnam tranquillitatem redigens, ita ut ne vestigium quidemurbationis maneret. Nam si tempestas vigilante Christo evenisset, vel non metuissent, vel precati non essent, vel ne existimasset quidem quidquam eum huiusmodi posse mandare. Propterea obdormit, timori tempus concedens, atque ipsis evidentior faciens rei gestæ sensum. Neque enim quisquam pari modo agnoscit quæ in alienis corporibus sunt, et quæ in propria. Nam quia ceteros omnes beneficiis affectos viderant, se vero nihil fruitos, et supino animo erant, oportebatque ipsos quoque beneficium aliquod experiri, tempestatem exercitii causa fieri annuit, terrorque utiliter *** accidit, ut majus appareret miraculum, et perpetuo fieret rei gestæ memoria. Nam qui antea perituros se putaverant, postea servati sunt ; ut salentes periculum, miraculi magnitudinem agnoscerent. Verum, prout dixi, ipsum excitant dicentes : « Salva nos, perimus. » Illic mecum animadvertente fidem simul et ejusdem fidei infirmitatem. Credunt eum posse salvare, et tamen ut modica fide præditi dicunt : Perimus. Profecto enim fieri non poterat ut tunc perirent, cum ille aderat qui omnia potest. Evigilat itaque statim Christus, qui rerum omnium potestatem habet, tempestatemque protinus sistit, ventorum impetum cohibet, perturbationem D sedat, reque ipsa demonstrat se esse Deum. Dicatur itaque a nobis quod est in libro Psalmorum : « Tu dominaris potestati maris, motumque fluctuum ejus tu mitigas **.

Sedata maris procella, fluctuantem simul cum navicula sanctorum discipulorum fidem ad firmitatem convertit, ac serenitatem ipsis quodammodo efficit, modicæ fidei fluctus compescens. Atque ita cum undarum procella perturbationem animi illorum solvit, objurgans simul et docens, causam esse timoris non tentationum incursum, sed mentis infirmitatem. Dice-

** Marc. iv, 38. ** Psal. lxxviii, 10.

bat itaque : « Ulinam vestra fides? » Alius autem A evangelista ipsum dixisse narrat : « Cur timidi estis, modicæ fidei⁶²? » Namque interdum mentem quoque constantem turbat incumbens subito mortis timor. Idcirco accesserunt aliquando ad Christum dicentes : « Adauge nobis fidem⁶³. » A fidei perfectione desciscit, qui diffidentia culpa abripitur. Sicut enim aurum igne probatur, sic tentationibus fides. Verumtamen mens hominis infirma est, egetque prorsus superna manu, quo ingruentia mala perferre fortiter valeat. Idque nos Servator docebat cum diceret : « Sine me nihil potestis facere⁶⁴. » Fatetur hoc sapientissimus quoque Paulus scribens : « Omnia possum in eo qui me confortat⁶⁵. » Ergo repressa procella, 223 marique reddita quiete ac serenitate reducta, divinum mirantes prodigium discipuli, murmurabant inter se dicentes : « Quis est hic, qui ventis quoque sic imperat et aquis ut ei obediant? » Num ergo quia ipsum non noverant, verba, « Quis est hic? » inter se loquebantur? Atqui quidni hoc prorsus sit incredibile? Sciebant enim et Deum esse et Dei Filium Jesum, stupebant tamen hærentis ei potentia summatum, et gloriam divinitatis : cumque adhuc inter homines versaretur, et in carne cerneretur, dicunt ea verba : « Quis est hic? » nempe, quantus qualisque est hic, quantaque vi ac potestate pollet, quoniam ipsis imperat aquis ac vento, a quibus ei obtemperatur? Est enim hic imperativus nutus, Dominicale præceptum, non servilis precatio. Grande est hoc et audientibus utile miraculum : obedit scilicet creatura jubenti quodlibet Christo. Quin adeo ipsum increpationis modum cum digna Deo auctoritate peractum dicit Marcus. Ait enim dixisse mari Dominum : « Tace, obmutesce⁶⁶. » Quæ verba comitatum est præceptum; mare autem fluctibus spumans, incarnatum Verbum audiit, et a seviendo destitit, agnovitque illum qui se a mundi principio nutibus suis congregaverat, qui arenosum litus posuerat ei terminum quem non transgredietur⁶⁷.

ζουσα τοῖς κύμασι, ἤκουσε τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, ἀρχὴς αὐτὴν συναγαγόντα προστάγματι, τὸν θέμενον

Hæc omnia imago fuerunt rerum quæ postea discipulis evenerunt. Stagnum quippe Judea fuit, in qua vehemens commota est tempestas Judæorum adversus Christum. Turbati autem adeo sunt discipuli, ut etiam diffugerint. Sed enim cum ex somno surrexit Servator, rursusque discipulis tranquillitas adfuit. Etenim iis apparens dixit : « Pax vobis⁶⁸. » Alio etiam modo, maris figuram habet hic apud nos visibilis mundus, navis Ecclesia intelligitur, sanctos habens remiges, qui propterea quod fidem receperunt, præsentem semper habent Christum. At enim gravis interdum commovetur procella, ac plurimi calamitatum 224 sanctam navim circumstant fluctus, innumere arduant tentationes,

πειρασμῶν ἐργάζεται ἐπαγωγὴ, ἀλλὰ τὸ τῆς διαβολῆς ἀσθενές. Ἐρῇ γοῦν· « Ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν; » Ὅ γε μὴν ἕτερος τῶν εὐαγγελιστῶν εἰπεῖν αὐτὸν διατείνεται· « Τί δειλοὶ ἐστε, ὀλιγόπιστοι; » Θοροεὶ γὰρ ἑσθ' ὅτε καὶ τὸν εὐ βεθηλὸτα νοῦν, ἐπισκῆψας ἀδοκῆτως φόβος θανάτου. Διὰ τοῦτο προσήσαν ποτὲ λέγοντας τῷ Χριστῷ· « Πρόσθεας ἡμῖν πίστιν. » Λείπεται τοῦ τελείου πρὸς πίστιν, ὁ τοῖς τῆς ὀλιγοπιστίας ἐγκλήμασιν ὑπενηνεγμένος. Ὡς περ γὰρ ὁ χρυσοῦς ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὕτως καὶ πίστις ἐν πειρασμοῖς. Πλὴν ἀσθενὴς ὁ ἀνθρώπου νοῦς· δεῖται δὲ πάντως τῆς ἀνωθεν χειρὸς, εἰς τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν ἀνδρείως τὰ παρεμπύπτοντα. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκεν, εἰπὼν· « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Ὑπολογεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος

Β Παῦλος, γράφων· « Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἁνδραμουντί μου Χριστῷ. » Πανσαμένου δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ εἰς γαλήνην καὶ εὐδίαν, νεύματι Χριστοῦ, τῆς θαλάσσης μεταβληθείσης, καταπεπληγμένοι τὴν θεοσημεῖαν οἱ μαθηταί, παρεψιθύριζον ἀλλήλοις λέγοντας· « Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει, καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; » Ἄρ' οὖν ὡς οὐκ εἰδότες αὐτὸν, τὸ, « Τίς οὗτός ἐστι; » παρηγόρευον ἀλλήλων; Εἰτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χρῆμά ἐστιν; Ἥδεσαν γὰρ ὄντα Θεὸν καὶ Ὑῖον Θεοῦ τὸν Ἰησοῦν, καταπληττόμενοι δὲ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν· καίτοι καθ' ἡμᾶς ὄντι τε καὶ ὁρωμένοι κατὰ τὴν σάρκα, λέγουσι τό· « Τίς οὗτός ἐστι; » ἀντὶ τοῦ, Πόσος καὶ οἶος, καὶ ἐν ὅσῃ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐπιτάσσει τοῖς ὕδασι καὶ τῷ ἀνέμῳ, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; Ἐπιτακτικὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἔργον, Δεσποτικὴ πρόσταξις, καὶ οὐκ ἀξίως οἰκετικὴ. Μέγα καὶ τοῦτο πρὸς θαῦμα καὶ δυνσιν τοῖς ἀκροαμένοις· ὑπακούει γὰρ ἡ κτίσις οἷς ἀν ἐπιτάττειν βούλεται Χριστός. Ἀμέλει καὶ τὸν τῆς ἐπιτιμῆσεως τρόπον ἐν ἐξουσίᾳ θεοπροπεῖ γενέσθαι φησὶν ὁ Μάρκος. Ἐρῇ γὰρ εἰπεῖν τῇ θαλάσσῃ τὸν Κύριον· « Ὤσπερ, περίμωσο· » Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ, ἠκολούθησε τὸ πρὸςτάγμα· καὶ ἡ θάλασσα ἐπαφρίκαλ πέπυται τοῦ χειμῶνος, καὶ γινώσκει τὸν ἀπ' αἴμων ὄριον αὐτῇ, ὃ οὐχ ὑπερβήσεται.

Δ (Α Γ. 126) Καὶ τύπος τοῦ περὶ τοὺς μαθητὰς συμβάντος ὑπερτον. Αἰμὴν γὰρ ἡ Ἰουδαία, περὶ ἣν κατέβη λαλαφὲς πολλὴ τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ μανίας τῶν Ἰουδαίων· ἐπαράχθησαν δὲ οἱ μαθηταί, ὥστε καὶ φυγεῖν. Ἄλλ' ὥς περ ἐξ ὕπνου ἀνέστη ὁ Σωτὴρ, καὶ πάλιν οἱ μαθηταί ἐν γαλήνῃ. Ἐπιστὰς γὰρ αὐτοῖς, εἶπεν· « Εἰρήνῃ ὁμῖν. » Ἐτέρω; δὲ, ἐν σχήματι θαλάσσης τοῦδε τοῦ καθ' ἡμᾶς νοουμένου κόσμου, σκάφος ἡ Ἐκκλησία νοηθήσεται, πλωτῆρας ἔχουσα τοὺς ἡγιασμένους, οἱ καὶ διὰ τοῦ καταβέβασθαι τὴν πίστιν, συνόντες διὰ παντὸς ἔχουσι τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ καὶ δεινὸς ἑσθ' ὅτι χειμῶν καταρρήγνυται, καὶ μωρία περιστάσεων τοῦ αἰῶνος σκάφους κατεξάνισται· κύματα, ἀναριθμητοὶ δὲ ὥς περ πα-

⁶² Matth. viii, 26. ⁶³ Luc. xvii, 5. ⁶⁴ Joan. xv, 5. ⁶⁵ Philipp. iv, 13. ⁶⁶ Marc. iv, 39. ⁶⁷ Psal. ciii, 9. ⁶⁸ Luc. xxiv, 36.

φλάζουσι πειρασμοί, καὶ μὴν καὶ πνευμάτων πονη-
ρῶν ἀγριότης ἐγκατασκήψασα, πρὸς αὐτὸ καταφέρει
τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα. Καὶ σύνεστι μὲν τοῖς ἑαυτοῦ
γνωρίμοις Χριστός· διὰ δὲ τὸ πολλὰκις ἐρεῖναι παθεῖν
οἰκονομικῶς, ἀπομιμῆσθαι πῶς δοκεῖ τὸν νυστά-
ζοντα. Ὅταν τοίνυν ὑπέρμετρος ἀληθῶς, καὶ οὐκέτι
τοῖς πλωτῆρσι φορητὸς ὁ θόρυβος ἦ, καὶ πρὸς ἄκρον
ῥῆθι τοῦ κακοῦ τὰ πρόβατα (1) βλέπη, τότε προσήκει
βοῆν μονονουχὶ λέγοντας· Ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνός;
Κύριε; Ἡμελεῖ γὰρ διαναστήσεται, καὶ πάντα μὲν
ἐκποδὼν ποιήσει φόβον· ἐπιτιμήσει δὲ τοῖς πειρά-
ζουσι, καὶ μεταστήσει τὸ πίνθος εἰς εὐθυμίαν, εὐ-
δίαν ἀπλώσας· τὴν ἀπαλὴν καὶ ἀκύμονα· περιόφεται
γὰρ οὐδαμῶς τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας.

Κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργесηνῶν,
x. τ. λ.

(A f. 127, B f. 80 b, C f. 124) Προσωρμίσθη ὁ
Σωτὴρ τῇ Γεργесηνῶν, ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς.
Εἰτά τις ὑπήντησεν ἀνὴρ, ἕς ἦν ἐνδαιτίημα πολλῶν
καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἔξω καὶ νοῦ καὶ φρονέος
ὑπάρχων, καὶ οὐδὲν ἀπεικικῶς τῶν τεθνεώτων ῥῆθι
καὶ ἐν γῇ κειμένων· μᾶλλον δὲ τάχα που καὶ ἐν τοῖς
ἔτι χεῖροσι· γυμνὸς γὰρ τὰ τῶν τεθνεώτων μνήματα
περιφοιτῶν, τῆς τῶν δαιμονίων ἀπανθρωπίας ἀπό-
δειξις ἦν. Ἐφίησι γὰρ τινὰς οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὅλων
Θεὸς ὑπ' αὐτοῖς γίνεσθαι, οὐχ ἵνα πάθωσι μᾶλλον,
ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς δι' αὐτῶν μάθωμεν ὅποιοι τινὲς εἰσιν
ἐκεῖνοι περὶ ἡμᾶς, οὕτω τε παραιτώμεθα τὸ ὑποκεῖ-
σθαι θέλαιν αὐτοῖς· ἐνδὲς γούιν πεπονθότος, οἰκοδο-
μοῦνται πολλοί. — Ὁ Γεργесηνός, ἤγουν ἡ ἐν αὐτῷ
λανθάνουσα τῶν δαιμονίων ἀγέλη, προσέπιπτε τῷ
Χριστῷ, καὶ ταῦτα ἔδωκε· Ἡμεῖς καὶ σοί, Ἰησοῦ
Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; x. τ. λ. Καὶ μοι ἐνταῦθα βλέπε,
θάρασι πολλῶ καὶ ἀπονοῖα συμπεπλεγμένην δειλίαν·
δεῖγμα μὲν γὰρ ἀπονοίας διαβολικῆς, τὸ τολμῆσαι
λέγειν· Ἡμεῖς καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; Δεῖλίας
δὲ, τὸ δέεσθαι ἵνα μὴ βασανισθῇ. Ἀλλὰ γὰρ εἰ οὐ-
δας ὅλως αὐτὸν Υἱὸν ὄντα τοῦ ὕψιστου Θεοῦ, ὁμολο-
γεῖς ὅτι Θεὸς ἐστιν οὐρανό τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν
αὐτοῖς. Εἰτά πῶς τὰ μὴ σά, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτοῦ,
διαρπάξεις; Εἰτά λέγεις; Ἡμεῖς καὶ σοί; Καὶ τίς
ἀνέσται τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων μέχρι παντός ἀνείναι
Βαρβάρους τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους; Τὰς σαυτῷ
πρεπούσας ἐρεῦγος φωνάς· αὐταὶ δὲ εἰσιν ἐν τῷ,
Δεῖμαί σου, μὴ με βασανίσῃς. Καὶ δῆρει δὴ μοι πά-
λιν τὴν ἀπαράβλητον δόξαν τοῦ πάντων ἐπέκεινα,
φημὶ δὴ Χριστοῦ τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχύιν. Συντρίβει
τὴν Σατανᾶν, ἐθελήσας μόνον τοῦτο παθεῖν αὐτόν.
Πῦρ αὐτῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ Χριστοῦ βήματα.
Ἀληθὲς οὖν ἐστὶ, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Ψαλμῶδης,
Τὰ ὄρη ἐτάκισαν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ.
Ὅρεσι γὰρ τὰς ὕψιλας καὶ ὑπερηφάνους παρεικάζει
δυνάμεις πονηρὰς δηλονότι. Πλὴν ὡς πυρὶ προσβαλοῦσαι τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει τε καὶ ἐξου-
σίᾳ κατατῆχονται κηροῦ δίκην.

(A f. 127) Ἡρώτα Χριστός, καὶ προστέταχεν εἰ-

11 Psal. xcvi, 5.

(1) Ita cod. Num erat scribendum πρᾶγματα, res?

A et impurorum spirituum sævitia incumbens, ad us-
que mortis terrorem compellit. Atiamen familiari-
bus suis adest Christus; et dum saepe illos prudente
consilio pati sinit, imitari videtur dormitantem,
Cum itaque vere summa fuerit remigibusque intol-
leranda procella, et cum in extremum plane discrimen
(Christi) oves venerint; tunc nos oportet elam-
mare, sic fere dicentes: « Exergiscere, quare ob-
dormis, Domine? » Sine mora enim exsurgat, om-
nemque depellet timorem, tentatores objurgabit,
et luctum convertet in gaudium, serenitatem expli-
cans nitidam et imperturbatam. Neque enim consti-
dentes ei prorsus despiciet.

V. 26. Navigaverunt ad regionem Gergesenorum,
etc.

Navim appunit Servator cum sanctis discipulis
ad regionem Gergesenorum. Mox ibi occurrit vir,
qui multorum spirituum impurorum domicilium
erat, mente quoque et intellectu captus, nihil a
mortuis et sub terra conditis differens, imo et pe-
jore conditione utens; nudus enim mortuorum mo-
numenta circumiens, demonum crudelitatis spe-
ctaculum erat. Nam aliquos sub horum potestatem
decidere sinit universalis Deus, non tam ut hi pa-
tiantur, quam ut nos discamus quo ingenio sint dar-
mones adversus nos, atque ita nolimus iis subesse:
namque uno patiente, erudiuntur multi. — Gergese-
nus, seu latens in ipso dæmonum grex, ante Chri-
stum procidit atque ita exclamabat: « Quid mihi
et tibi, Jesu Fili Dei? » etc. Hic mecum animadver-
te, multæ audaciæ ac vesaniz mistum timorem.
Quippe indicium diabolicæ vesaniz est, quod dire-
ret audet: « Quid mihi et tibi est, Fili Dei? » Ti-
moris autem, quod obsecrat ne torqueatur. Atqui
si omnino scis hunc esse altissimi Dei Filium, con-
fiteris Deum esse cœli ac terræ et omnium quæ in
his sunt. Cur ergo quæ tua non sunt, 225 imo aliena
diripis? Deinde ais, « Quid mihi et tibi? » Nemo certe
terrenorum regum homines sceptro suo suppositos
Barbaris in perpetuum permittit. Verba tibi con-
grua fare. Sunt autem hæc: Rogo te, ne me tor-
queas. Et videsis incomparabilem dignitatem ejus
qui supra omnes est, id est Christi invictam poten-
tiam. Satanam conterit, ut id tantum patiatur vo-
lens. Ignis loco flammæque diabolo sunt Christi
verba. Vere itaque dixit Psalmista: « Montes ex-
tabuerunt a facie Dei ». Nam montibus compa-
rat excelsas superbasque potentias, improbas illas
videlicet. Verum hæc, tanquam igni admoita, Ser-
vatoris nostri virtuti atque potentiz, eæze instar
liquefunt.

Sciscitatus est Jesus jussitque edicere nomen

suum. Num quia ignoraret interrogavit, atque ut unus de nobis volebat id cognoscere? Quidni vero prorsus sit fatuum quidquam huiusmodi dicere vel cogitare? Cuncta enim scit utpote Deus, et cor scrutatur ac renes. Prudente consilio interrogavit, ut cognoscamus magnam daemonum multitudinem unam hominis animam possedisse. Nam quia Dominus noverat magnum esse daemonum illic habitantium numerum; spectatores autem unum cernebant hominem, unamque vocem emissam audiebant, ait Christus: «Dic, quod est tibi nomen;» ne si forte ipsemet dixisset multos illic esse, haud ei crederetur. Ipsos itaque fateri vult multitudinem suam.

V. 31. Et rogabat eum, ne juberet, etc.

Nam quia alii iam in abyssum praemissi fuerant, reliqui idem sibi timebant (1).

V. 31. Rogabant eum ut permitterent sibi in illos (porcos) ingredi.

Impurorum spirituum grex postulavit sibi parem porcorum gregem. Annuii vero dispensativo consilio Christus, quanquam quid ab ipsis eventurum foret non ignorabat. Rei copiam ipsis concessit, ut hoc **226** etiam cum caeteris nobis fieret utilitatis argumentum ei tutelae spes. Petunt in porcos potestatem, nempe quia non habebant. Jam vero qui adeo parvae vilisque rei dominio non potiebantur, quomodo cuiquam nocebunt cui Christi sigillum receperit, in eoque spem suam collocaverit? Illud insuper praeter caetera discere licet, nempe ex iis quae porcorum gregi acciderunt, scelestos daemones esse noxios, et suis subditis mala moliri. Res patet evidentissime ex porcorum praecipitio et in aquis suffocatione. Propterea potentibus illis indulsit Christus, ut ex rei eventu nos discamus eujusmodi sint daemones, crudeles scilicet atque ferini (2).

V. 45. Ait Jesus: Quis me tetigit?

Mira ac subita res ab eo non ignorabatur, etsi qui omnia novit Servator, tanquam ignarus interrogat, atque: «Quis me tetigit?» Sanctis autem apostolis non inepte respondentibus, «En turbae te comprimunt et affligunt,» quod maximum erat indicium eum veram gerere carnem, et omni fastu abhorrere, non enim eum procul sequebantur, sed undique circumstabant; ipse, inquam, rem actam in medium profert, substituitque dicens: «Vere aliquis me tetigit; etenim ego novi virtutem de me exiisse.» Quod quidem pro ruditate audientium ita locutus est. Num ergo ob gloriae cupiditatem noluit Dominus latere divinae suae efficaciae demonstrationem? Minime hoc dicimus. Cur enim id ugeret, qui multoties tacere jussit? Illud potius censendum est, nempe ubique propositam fuisse ei

A πῶν τί τὸ ὄνομα αὐτῶν. Ἀρ' οὖν οὐκ εἰδὼς ἤρετο, καὶ ὡς εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς ἐζητεῖ μαθεῖν; Καίτοι πῶς οὐκ ἀσύνετον παντελῶς τὸ φράσαι τι τοιοῦτον ἢ νοεῖν; Πάντα γὰρ οἶδεν ὡς Θεός, καὶ καθόλου ἐξετάζει καὶ νεφρούς. Ἦρετο οἰκονομικῶς, ἵνα μάθωμεν ὅτι πολλὴ δαιμονίων πληθὺς μίαν ἀνθρώπου ψυχὴν κατενεύματο. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Κύριος; ᾗδει τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων δαιμόνων, οἱ δὲ ὁρῶντες, ἵνα μὲν ἄνδρα ἐβλεπον, μῖς δὲ προφερομένης φωνῆς ἤκουον, λέγει· «Εἰπὲ, τί ὀνομά σοι.» ἵνα μὴ αὐτὸς εἰπὼν ὅτι πολλοὶ εἰσιν, ἀπιστηθῇ, ἀλλ' αὐτοὶ διολογήσωνται ὅτι πολλοὶ τυγχάνουσι.

B Καὶ παρεκάλει αὐτὸν ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ, κ. τ. λ. (B f. 82 b) Ὡς γὰρ ἐτέρων ἤδη προαπεισतालμένων, οἱ καταλειφθέντες τὸ χρῆμα ἐπεφρίκταν.

Παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν.

(A f. 127 b) Ἦτησέ γε μὴν ἡ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἀγγέλη τὴν ἰσὴν τε καὶ ὁμοίαν ταυτῇ τῶν χοίρων ἀγγέλην. Κατένευσε δὲ Χριστὸς οἰκονομικῶς, καίτοι τὸ παρ' αὐτῶν ἐσόμενον οὐκ ἠγνοηκώς. Δέδωκε γὰρ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς, ἵνα ἡμῖν γένηται καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, ὠφέλειαι πρόφασις καὶ ἀσφαλείας ἐλπίς. Αἰτούσι γὰρ χοίρων τὴν ἐξουσίαν, ὡς οὐκ ἔχοντες; δηλονότι· οἱ δὲ τῶν οὕτω μικρῶν καὶ εὐταλεστάτων οὐκ ἔχοντες ἐξουσίαν, πῶς ἂν ἀδικήσαιεν τινα τῶν ἐσφαρισμένων παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀνερτημένων; Καὶ μὴν καὶ τοῦτο πρὸς τοῦτοις ἔξεστι μαθεῖν, ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβεβηκότος τῇ τῶν χοίρων ἀγγέλη, ὅτι εἰσὶν οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες κακοί, καὶ τῶν ὅτι αὐτοῖς γενομένων ἐπιβουλοὶ. Τοῦτο γὰρ ἐκδεδείκται ἂν καὶ μάλα σαφῶς τὸ καταχρημνίσαι τοὺς χοίρους, ἵναποπνίξαι τε τοὺς ὕδασι. Καὶ διὰ τοῦτο κατένευσεν αἰτούσιν αὐτοῖς; ὁ Χριστὸς, ἵνα ἐκ τοῦ συμβεβηκότος μάθωμεν ἡμεῖς ὅποιοι τινὲς εἰσιν, ὡς ἀπηνεῖς τε καὶ θηριώδεις.

Εἶπεν δ' Ἰησοῦς· Τίς δ' ἀψάμενός μου;

(A f. 130) Οὐκ ἠγνοήθη δὲ τὸ παράδοξον, καίτοι γὰρ πάντα εἰδὼς ὁ Σωτὴρ, ὡς μὴ εἰδὼς ἔρωτᾷ, καὶ φησι· «Τίς δ' ἀψάμενός μου;» Οὐκ ἀπιθάνως δὲ τῶν ἀγίων ἀποστόλων εἰπόντων, ὅτι· «Οἱ ὄχλοι συνέχουσι σε καὶ ἀποθλίβουσιν,» ὃ μέγιστον ἦν σημεῖον τοῦ καὶ σάρκα αὐτὴν ἀληθῆ περικεῖσθαι, καὶ πάντα τύπον καταπατεῖν, οὐδὲ γὰρ πόρρωθεν εἶποντο, ἀλλὰ συνεῖχον αὐτὸν πάντοθεν· αὐτὸς τὸ πραχθὲν εἰς μέσον συνάγει, καὶ ἐπέμεινε λέγων, ὅτι· «Ἦψάτό μου τις· ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξεληθούσαν ἀπ' ἐμοῦ.» πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκούοντων παχύτερον ἀποκρινόμενος. Ἀρ' οὖν φιλοδόξως ὁ Κύριος οὐκ ἀφῆκε λαθεῖν τῆς θεοπροποῦς ἐνεργείας τὴν ἐνδειξιν, ἥ τοι τὸ συμβαλὼν ἐπὶ τῇ γυναικὶ παράδοξον; Οὐ τοῦτό φαμεν· πῶς γὰρ, ὃ καλεῖται σιγῇ πολλοῦ; Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον· βλέπει γὰρ εἰς ὄντην πανταχοῦ

(1) Addit vel praepōnit D. Thomas in catena. «CYRILLUS. Hinc autem palam est, quod emulæ catervæ a majestatis divinae ineffabili potentia Salvatoris detruhebantur ad inferna.»

(2) Apud D. Thomam pergit «CYRILLUS. Erat enim necessarium ostendere, Filium Dei providentiam rerum habere non minus quam Pater, ut æqualitatis decor in utroque appareat.»

τῶν καλουμένων εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν· οὐκοῦν πολλοὺς μὲν ἠδίκησεν ἀγνοῶντες τὸ σημεῖον· γεγὼς δὲ γινώσκοντες, ὡφείλουν οὐ μετρίως, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὸν ἀρχοντα τῆς συναγωγῆς. Ἀσφαλεστέραν γὰρ ἐτίθει τὴν τοῦ προσδοκηθέντος ἐλπίδα· καὶ ἀραρότως ἐδίδου θαρρεῖν, ὅτι καὶ τῶν τοῦ θανάτου βράχων ἐξαρπάσει Χριστὸς τὸ θυγάτριον αὐτοῦ. — (A f. 130 b) Οὐ γὰρ ἐξὴν τοῖς μὴ καθαρῶς, ἢ ἀψασθαί τινος τῶν ἁγίων, ἢ ἐγγὺς γενέσθαι ἀνδρὸς ἱεροῦ. Πεπληροφωρηθεὶς τοῖνον ὡς θεὸς ἀληθινὸς ἐστὶν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ἀπὸ γε τοῦ παραδόξως ἐνηργημένου, καὶ ἐξ ὧν ἐπὶ θεοπροπῶς· « Ἐγὼ γὰρ καὶ ἔγνω, φησί, δύναμιν ἐξεληλυθυῖαν ἀπ' ἐμοῦ. » Ἔστι δὲ μέτρων ἐπέκεινα τῶν καθ' ἡμᾶς, ἢ τάχα που καὶ ἀγγελικῶν, τὸ δύνασθαι δύναμιν ἐκπέμφαι τινὰ, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῆς ἰδίας φύσεως, τούτεστιν ἀπ' ἐαυτῶν. Πρέπει δὲ μόνῃ τὸ χρῆμα τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει· οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασι φέρει τινὰ δύναμιν λατρικὴν, ἢ γούν ἐτέραν τινὰ ἰδίαν, ἀλλὰ θεόδοτον.

Καὶ ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παραχρῆμα.

(H f. 30) Πλὴν (1) ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ θαύματος ἱστορία· χρὴ δὲ ἴσως καὶ ἰσχυρότερον αὐτὴν θεωρῆσαι καὶ ὑψηλότερον. Οἱ μὲν οὖν ἀπλούστεροι θαυμάζετωσαν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ κατὰ ταῦτα· οἰκοδομεῖ γὰρ καὶ σωματικῶς νοούμενα· οἱ δὲ δυνάμενοι διαβαίνειν ἐπὶ τὸ βλέπειν ὅτι καὶ ταῦτα τυπικῶς συνέβαιεν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς, εὐχόμενοι τῷ Θεῷ, αἰτήσωμεν λόγον ἔλθειν τὸν σαφηνίζοντα καὶ ταῦτα· πῶς ὁ Ἰησοῦς πρὸς ἀρχισυναγώγῳ θυγατέρα προηγουμένως ἀπέει, οὐ πρὸς τὴν αἰμορροοῦσαν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτῇ ἀπαντῶσαν· καὶ ὅτι προηγουμένως ἀπὸντος αὐτοῦ πρὸς ἐκείνην, πρῶτῃ αὐτῇ θεραπεύεται. Ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προηγουμένως εἰς τὴν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, καὶ εὗρεν αὐτὴν νοσοῦσαν καὶ ἀποθανοῦσαν. Τὰ γὰρ παραπτώματα τοῦ Ἰσραὴλ πεποίηκεν αὐτὴν ἀποθανεῖν· ἡ δὲ αἰμορροῦσα ἡ ἐν τῇ ὁδῷ, ἡ ἀκαθαρσίας πεπληρωμένη, ἡ βέουσα οὐκ ἐν καιρῷ ἀφέρουσα, ἀλλ' ἀεὶ αἰμορροῦσα, αὐτὴ πρὸ ἐκείνης πιστεύει τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐκεῖ μὲν οὗτος ἀπέρχεται, αὐτὴ δὲ καὶ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου ἄψασθαι θέλει. Ὁ δὲ Λουκᾶς, ὃ μὴ εἶπε Ματθαῖος, προσέθηκεν ὅτι δουλοκατής ἦν ἡ τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγάτηρ. Καὶ ἡ αἰμορροῦσα δώδεκα ἔτη εἶχεν αἰμορροῦσα· οὐκοῦν ἅμα τῇ γενέσει ἐκείνης, αὕτη αἰμορροεῖ. Ἐν ἀπαθείᾳ γὰρ ἐστὶν ἐκείνη ὅσον χρόνον ζῇ ἡ Συναγωγὴ, καὶ ὁ αὐτὸς ὅρος τοῦ χρόνου τοῦ τέλους ἐκείνης, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς σωτηρίας ταύτης ἐστὶ. Δώδεκα ἔτων ἐκείνη ἀποθνήσκει, καὶ δώδεκα ἔτων τοῦ πάθους αὕτη πιστεύουσα θεραπεύεται, ἥτις οὐκ ἴσχυεν ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἱατρῶν θεραπευθῆναι.

1 Cor. x, 2.

(1) Totum hoc fragmentum mihi occurrit tantummodo in codice H. f. 30, sub utroque nomine Cyrilli atque Origenis, qui mos interdu catenarum est. Et quidem ex codice Veneto jam dederat auctor ap-

A utilitatem illorum qui per fidem ad gratiam vocati erant. Multis reapse nocumento fuisset miraculi ejus ignorantio; quod contra palam factum non parum profuit, atque in primis principi Synagogæ. Id enim spem tutiorem expectanti injecti, firmamque fiduciam contulit, fore ut ejus filiolam de mortis laqueis expediret. — Non enim licebat 227 immundis vel rem sanctam tangere, vel ad sacrum quemvis virum accedere. Persuassum ergo fuit nobis, Deum verum esse Emmanuelem, tum insperato prodigii effectu, tum etiam ejus verbis Deo dignis. « Ego enim, inquit, novi virtutem de me exiisse. » Est autem supra nostram conditionem, et fortasse angelorum etiam vim excedit, ut virtutem aliquis de se possit emittere, tanquam ex propria natura, id est se ipso. Id autem uni congruit supremæ naturæ atque altissimæ: neque ulla creatura medicam vim in se gerit, aut aliam quamlibet propriam, sed a Deo tantum concessam.

V. 55. Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continuo.

Talis utique est miraculi historia. Sed enim fortasse oportet aliquanto subtilius et sublimius hanc ipsam considerare. Itaque simpliciores quidem Dei magnalia mirentur secundum prædicta; quæ etiam materialiter intellecta ædificant. Verum nos qui transcendere possumus ad contemplandum, quod hæc in figura illis contingebant, et nostri gratia scripta fuerunt⁷², Deum invocantes petamus ut nobis sermo suppetat qui et hanc partem illustrare queat; quomodo scilicet Jesus ad archisynagogi filiam recto itinere abierit, non autem ad hæmorrhœissam, quæ ei in via occurrit; et tamen quamvis recta ad illam pergeret, nihilominus prior hæc sanata fuerit. Venit enim Dei Filius principaliter ad Judæorum Synagogam, invenitque eam languentem, imo moriuam. Namque Israelitarum peccata illam exstinxerant. At vero hæmorrhœissa quæ in via erat, immunditia scatens, fluxum præter tempus patiens in naturalibus, ipsa ante illam credit Filio Dei. Et Jesus quidem illuc abibat, ipsa autem vestimenti ejus ambriam vult attingere. Porro 228 Lucas quod non dixerat Matthæus, addidit duodennein fuisse archisynagogi filiam. Et hæmorrhœissa pariter jam a duodecim annis fluxum patiebatur. Ergo inde a tempore quo illa nata, hæc sanguine fluebat. Namque illa nihil passa est, quandiu Synagoga vixit, idemque terminus temporis interitus illius, et initii salutis isrlis. Duodennis illa moritur, et duodecimo morbi anno hæc propter fidem suam sanatur, quæ a nullo medico impetrare salutem potuerat. Nam multi medici

pendicis Galland. Bibl. t. XIV, p. 95. Corderius quoque in sua Lat. cat. habet sub Cyrilli et Geometræ nominibus.

ethnicos a se sanatum iri promiserant. Si quidem philosophos observaveris veritatem profitentes, hi medici sunt, qui sanare nituntur. Sed enim ipsa omni re sua consumpta, a nemine medicorum sanari potuit; donec Jesu simbriam cum fide tangens valetudinem recuperavit. Si consideremus nostram in Christum Jesum fidem, et reputemus qualis quantusque sit Filius Dei, et quidnam ejus teligerimus, videhimus quod prae tot quae sunt in eo simbriis, unam simbriam contigimus: et tamen vel una haec simbria nos sanat, facitque ut a Jesu audiamus: « Filia, fides tua salvam te fecit. » Et postquam nos sanati fuerimus, filia quoque archisynagogi resurget. « Quando enim plenitudo gentium intraverit, tunc universus Israel salvabitur⁷⁹. »

CAP. IX.

V. 1. *Dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent.*

Vere dicitur, bonorum laborum fructus gloriosus. Namque eos, qui sanctam et immaculatam, quoad hominibus datum est, degere volunt vitam, donis suis Christus illustrat, uberemque illis bonorum operum, prout Deo dignum est, retributionem largitur, gloriaeque suae participes facit. Accipe rei hujus perpicuam evidentemque demonstrationem, sanctos apostolos. Cerne illos illustrissimos factos, et plus quam humana gloria exornatos, hanc eis largiente præter alia dona Christo. « Dedit enim illis, inquit evangelista, virtutem ac **229** potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. » Et rursus animadvertite, humanatum Dei Verbum humanitatis iacturam excedere, et deitatis dignitate fulgere. Superat enim humanae naturae fines ut aliquis, quibus vult, adversus impuros spiritus det potestatem. Morbis item liberandi implicitos, solius Dei potentia est. Nam supremæ naturæ excelsitas et majestas nemini existenti naturaliter inest, nisi ipsi uni. Digna itaque admiratione est quæ sanctis apostolis gratia data fuit. Excedit autem tandem quamlibet atque admirationem, dantis liberalitas; suam quippe ipsis, ut dixi, gloriam largitur. Homo potestatem adversus malos spiritus accipit, elatamque adeo superbiam, diaboli, inquam, prosternit. Quanquam hic aliquando dixerat: « Universum orbem manu mea nidi instar capiam, et ut ova derelicta sumam, nec me quisquam effugiet aut mihi resistet⁸⁰. » Verumtamen a veritate longe aberravit, et spe sua falsus est superbus ille et audax, et qui omnium debilitate gaudet. Opposuit enim illi sacræ prædicationis ministros, virtutum Dominus. Atque hoc scilicet per unum de sanctis prophetis prædictum fuerat, de Satana videlicet et de sanctis doctoribus, quod « subito exsurgent qui illum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, flesque illis in prædam⁸¹. »

A Πολλοὶ γὰρ ἱατροὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὑπέσχοντο θεραπεύσαι. Ἐὰν ἴδῃς τοὺς φιλοσοφούντας ἐπαγγελ-
λομένους ἀλήθειαν, ἱατροὶ εἰσι θεραπεύσαι πειρώ-
μενοι. Ἀλλ' αὐτὴ βαπανήσασα τὰ παρ' αὐτῆς πάντα,
οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἱατρῶν θεραπευθῆναι.
ἤψατο δὲ τοῦ κρασπέδου τοῦ Ἰησοῦ διὰ πίστεως,
καὶ ἰάθη. Ἐὰν ἴδωμεν τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εἰς
Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ νοήσωμεν πηλίκος ἐστὶν ὁ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ, καὶ τίνας ἡψάμεθα αὐτοῦ, ὀφείμεθα ὅτι
πρὸς σύγκρισιν τῶν ἐν αὐτῷ κρασπέδων, κρασπέδου
ἡψάμεθα· ἀλλ' ὁμως τὸ κρασπέδον θεραπεύει ἡμᾶς,
καὶ ποιεῖ ἀκούειν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. « Θυγάτερ, ἡ
πίστις σου σέσωκε σε. » Καὶ ἐὰν θεραπευθῶμεν, καὶ
ἡ θυγάτηρ ἀναστήσεται τοῦ ἀρχισυναγώγου. « Ὅταν
γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ
B σωθήσεται. »

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'.

Ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ
πάντα τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν.

(A f. 132, B f. 88, C f. 125 b, D f. 54 b) Ἀληθὲς
εἰπεῖν, ὅτι πόνηον ἀγαθῶν ὁ καρπὸς εὐκλείης. Τοὺς
γὰρ τοὶ τὴν πάναγον καὶ ἀδέσθλον, κατὰ γε τὸ
ἀνθρώποις ἐγγυροῦν κατορθοῦν ἐθέλοντας ζῶν, τοὺς
παρ' αὐτοῦ χάρισμασι καταφαίδρυνει Χριστὸς, καὶ
πλουσίαν αὐτοῖς τῶν κατωρθωμένων ἀγιοκριπῶς χα-
ρίζεται τὴν ἀντέκτισιν, καὶ δόξης αὐτοὺς τῆς ἰδίας
καθίστησι κοινωνοὺς. Δέχου τοῦ πράγματος ἀπό-
δειξιν σαφεῖς καὶ ἐναργεῖ. τοὺς ἀγίους ἀποστόλους.
Ὅρα γεγονότας ἐκπρεπεστάτους, καὶ τῇ ὑπὲρ ἀνθρω-
πον δόξῃ κατεστεμμένους, νέμοντος αὐτοῖς μετὰ τῶν
C ἄλλων καὶ τοῦτο Χριστοῦ. « Δέδωκε γὰρ αὐτοῖς,
φησὶ, δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια,
καὶ νόσους θεραπεύειν. » Ἀλλ' ὅρα πάλιν τὸν ἐναν-
θρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος
ὑπερτρέχοντα μέτρον, καὶ τοὺς τῆς θεότητος ἀξιώματι
διαπρέποντα· ἐπέκεινα γὰρ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος
μέτρων, τὸ διδόναι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων οἷς
ἀν βούληται τὴν ἐξουσίαν, καὶ μὴν καὶ τὸ δύνασθαι
νοσημάτων ἐλευθεροῦν τοὺς ἐντελῆμένους, καὶ μόνου
Θεοῦ· ἡ γὰρ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ὑπεροχὴ τε καὶ
δόξα οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐνεστί φυσικῶς, πλὴν ὅτι
αὐτῷ τε καὶ μόνῳ. Ἀξία τοίνυν θαύματος ἡ τοῖς
ἀγίοις ἀποστόλοις ἐκνεμηθεῖσα χάρις· ἐπέκεινα δὲ
παντὸς ἱπταίνου καὶ θαύματος, ἡ τοῦ νέμοντος ἀφθο-
D νία· τὴν αὐτοῦ γὰρ αὐτοῖς, ὡς ἔφην, χαρίζεται
δόξαν. Ἀνθρώπος ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων δέχεται
πονηρῶν, καὶ τὴν οὕτως ὑπέροπτον ὄφρυν, τὴν τοῦ
διαβόλου φημί, καταστρέφει. Καὶ τοὶ λέγοντός ποτε·
« Τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήφομαι τῇ χειρὶ ὡς
νοστίαν, καὶ ὡς καταλαλεῖμένα ὡς ἀρῶ, καὶ οὐκ
ἐστὶν ὃς διαφύξεται ἢ ἀντίπῃ μοι. » Ἐσφάλλετο δὲ
τῆς ἀληθείας, καὶ διημάρτηκε τῆς ἐλπίδος, ὁ σοφα-
ρὸς καὶ θρασὺς, καὶ τῆς ἀπάντων ἀσθενείας κατα-
καυχόμενος. Ἀντέταξε γὰρ αὐτῷ τοὺς τῶν ἱερῶν
κρυμμάτων ἱεουργοὺς, ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος.
Καὶ τοῦτο ἦν ὅρα τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν

⁷⁹ Rom. xi, 25. ⁸⁰ Isa. x, 14. ⁸¹ Habac. ii, 7,

προκεκηρυγμενον, περί τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν, ὡς ἡ ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνουνται αὐτόν, καὶ ἐκνήφουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. Ὁ μόνον γὰρ οὐχὶ κατεβηδόκασιν τὸν Σατανᾶν, ἐπιβουλεύοντες αὐτοῦ τῇ δόξῃ, καὶ διαρπαζόντες αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ προσκομίζοντες Χριστῷ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτόν.

• Εἴτα πόθεν εἰς ἀνθρώπους ἡ λαμπρά καὶ διαδόχτος οὕτω κατενέγκεται χάρις, πολυπραγμονώμεν, εἰ δοκεῖ. Οὐκοῦν ἐστεφάνωσε τῇ τοιαύτῃ τ. μὴ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς κατ' οὐδένα τρόπον ἐκβεδήκως, ἐνήργηκε τὰ θεοκρητῆ, συνέτριψε τὸν Σατανᾶν ῥήματι τῷ πανσθενεστάτῳ, ἐπέτιμήσε πνεύμασι πονηροῖς. Αὕτη γέγονεν ὁδὸς τοῦ δύνασθαι πονηροῖς ἐπιπληθεῖν πνεύμασι, τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. — (A f. 132 b) Τί δὲ ἄρα γε εἰκὴ τοιοῦτους ἀπέφηνε τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἐκπρεπεστάτους; Καὶ τοι πῶς τοῦτό ἐστιν ἀληθές; Ἔδει γάρ, ἔδει τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων διακόνους ἐπιτεθειμένους κατορθοῦν δύνασθαι τὰ παράδοξα, καὶ δι' αὐτῶν πιστεύεσθαι τῶν ἐκτελεσμάτων ὅτι τέ εἰσι Θεοῦ διάκονοι, καὶ μεσῖται τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καλοῦντες ἅπαντας εἰς διαλλαγὴν καὶ εἰς τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην. Τοῖς μὲν γὰρ βουνεχέστεροις, ἀπόκρη καὶ λόγος ἐστὶ ὅτι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν τοῖς γε μὴν οὐχ ἑτοιμῶς ἔχουσιν εἰς παραδοχὴν ὧν ἂν τις λέγοι, δεῖ δὲ θαυμάτων καὶ τερατουργίας. Καλοῦνται γὰρ οὕτω μόλις πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Εἴπε πρὸς αὐτοὺς Ὁ μὴδὲν αἰρετε εἰς τὴν ὁδόν.

(A f. 133, D f. 34 b) Οὕτω δὲ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους κατακοσμήσας, ἔλπει προστέταχεν ἐπὶ τὸ χρῆναι λαλεῖν τοῖς ἀπανταχόσε γῆς τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Ταύτην τοι καὶ εὐζωνοτάτους εἶναι κελεύει, καὶ μερίμνης ἀπάσης κοσμητικῆς ἀπαλλάττεσθαι βούλεται, ὡς μὴδὲ αὐτῆς τῆς ἀναγκαίας τροφῆς καὶ ἀπαραίτητου ποιεῖσθαι τίνα λόγον. Κόσμον γὰρ αὐτοῖς, καὶ οἶόν τινα στέφανον ἔσεσθαι φησι, τὸ κεκτησθαι μὴδὲν· μῆτε μὴν ἐπικομίζεσθαι τι παράπαν, μὴ βλάβον, μὴ πῆραν, μὴ ἄρτον, μὴ ἀργύριον, μὴ χιτῶνας δύο· μονονοῦχὶ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ἐκεῖνο λέγων· Ἐπὶ ῥίπον ἐπὶ Κύριον τὴν μερίμναν σου, καὶ αὐτὸς σε διατρέψει. • Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὅπερ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς· Ὁ δὲ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμῶν. • ἵνα τοίνυν μονοειδῇ καὶ μονότροπον ἔχουσι τὴν ζωὴν, εἰς μόνον ὁρῶντες τὸ χρῆναι μυσταγωγεῖν, μὴδένα προστέταχε ποιεῖσθαι λόγον ἢ ἀμφίων ἢ τροφῆς. Ἀλλὰ φαῖ τις ἂν· Καὶ πόθεν αὐτοῖς προσγένοιτο τῶν ἀπαραίτητως ζητουμένων ὁ πόρος; Διαδείκνυσσι καὶ τοῦτο εὐθὺς λέγων·

Καὶ εἰς τὴν οἰκίαν εἰσελθόντες, κ. τ. λ.

A f. 133, B f. 88 b, D f. 34 b) Ἀρχέσαι, φησὶν, ὁ παρὰ τῶν μυσταγωγουμένων καρπὸς· ἔχειναι παρ' ὑμῶν τὰ πνευματικὰ λαμβάνοντες, τῶν σωματικῶν ποιήσονται πρόνοιαν. Ἐν οἰκίᾳ δὲ μιᾷ μένιν τε αὐτοὺς προστέταχε καὶ [μὴ] ἀπ' αὐτῆς ἐξέρχεσθαι· ὥστε μῆτε τὸν δεχόμενον λυπεῖν, μῆτε αὐτοὺς δόξαν λαβεῖν γαστριμαργίας καὶ εὐκολίας. Ἔδει γὰρ μῆτε

A Pene enim Satanam consumpserunt, gloriationi ejus adversantes, vasa diripientes, et ad Christum per fidem in ipsum transferentes.

Deinde undenam ad homines splendida hinc et famosa gratia delata fuerit, si placet, inquiramus.

Coronavit itaque tali honore hominis unigenitum Dei Verbum, postquam homo factum est; et quia de suprema sua dignitate quidquam amitteret, Deo congrua operabatur; Satanam potentissimo effatio contrivit, malos spiritus increpuit. Sic via debellandis in terra malis spiritibus munita fuit.

— Cur vero, dicit aliquis, tales tantosque frustra ostendit 230 Christus apostolos, et sine ulla necessitate illustrissimos? Quid tu, inquam ego, adversus veritatem ais? Necesse prorsus erat ut delecti sacrae praedicationis ministri patrandi prodigia copiam haberent, et ipsis factis fidem facerent se Dei esse ministros et orbis terrarum mediatores, mortales cunctos ad reconciliationem vocantes atque ad eam quae fide fit justificationem. Et sapientioribus quidem vel solus interdum satis erat sermo ad veritatis cognitionem; verum iis qui minime parati erant ad alienae doctrinae receptionem, opus erat miraculis portentisque. Vix enim ita ad veritatem invitantur.

V. 3. Ait ad illos: Nihil tuleritis in via.

Sic honorabiliter instructos sanctos apostolos, pergere jussit ad ubique nuntiandum mysterium suum. Propterea expeditissimos etiam ire praecipit, atque omni mundana cura vult carere, ita ut ne cibi quidem necessarii et inevitabilis rationem haberent. Namque ipsis fore ornamentum, et quidam veluti coronam, rerum omnium abdicationem; neque omnino quidquam deferre, non baculum, non peram, non panem, non argentum, aut tunicas duas. Ac prope illud Psalmi dicit: «Jacta in Dominum curam tuam, et ipse te enutriet». Nam vere Christus dixit: «Non potestis Deo servire et mammonae». • Ut ergo minime variam curisque distractam vitam degerent, et ad doctrinae officium unice incumbere, nullam gerere jussit vestitus aut victus curam. Sed dicit aliquis: undenam ipsis necessariae res suppetebant? Hoc etiam demonstrat statim subjiciens:

V. 4. Et in quamcunque domum intraveritis, etc.

Sufficiet, inquit, quem dabunt neophyti fructum: hi enim spiritualibus a vobis acceptis, vestrae rei corporalis curam gerent. In una autem domo manere jussit, neque inde discedere, ne et hospitem constrirent, et ipsi gulositatem et commoda seculari viderentur. Oportebat enim neque eos 231 qui semel suscepissent dono privare, neque ipsos

⁷⁰ Psal. LIV, 43. ⁷¹ Matth. vi, 21; Luc. xvi, 13.

sanctos apostolos impedimentum ullum studio ac sedulitati divinæ prædicationis interponere; dum a multis ad se vocarentur, non ut aliquid utile discerent, sed ut delicatas ipsis et præter necessitatem dapes apponerent. Quod autem mercede non careat honor sanctis exhibitus, de Servatoris cognoscemus sermonibus. Aiebat enim discipulis: « Qui vos recipit, me recipit et eum qui me misit⁹⁹. » Solerte enim consilio sibi proprios facit, atque in suam recipit personam qui sanctis deferuntur honores, ut iis undique munimenta conciliet. Quod si optima conditione est, et in splendida spe versatur qui sanctos recipit: quidni contrarium quoque meritum eodem gradu habeatur? Extrema enim laborabit miseria si quis honoris sanctis viris exhibendi negligens fuerit. Ideo ait: « Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, pedum quoque pulverem super illos excutite. » Quippe oportet ab illis qui ministros non receperint, neque sacram prædicationem admiserint, nihil omnino accipere. Est enim plane incredibile, eos qui Servatoris doctrinam, patrumque familias contempserint, erga famulos videri benevolos, eorumque benedictionem expetere.

V. 11. *Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum.*

Partim quidem liberari se demonibus partim morbis exquirentes, partim etiam doctrinæ ejus studentes, constanter admodum illi adhærebant.

V. 12. *Dies autem cœperat declinare, etc.*

Die declinante, vel potius vespertino jam tempore, cura discipulos subiit turbarum, ideoque accedentes pro iis rogabant. Jam quid hic significet dictio, *Dimitte*, accurate vestigemus. Alii, ut dixi, eorum qui Jesum assectabantur, liberari malorum spirituum obsessione volebant, alii aliis infirmitatibus levari expetebant. Discipuli ergo ceu probe gnari posse Jesum vel uno nutu laborantium votis satisfacere, *dimitte eos*, aiunt: neque id fastidio 232 quodam faciunt tempore jam elapso, sed benevolo erga turbas studio, quasi jam pastoralis officio vacantes, et populorum curam gerere incipientes. Age vero spectâ incomparabilem exorati Jesu bonitatem. Non enim ea solum concedit, quæ discipuli sequacibus turbis ab eo fieri volebant, verum etiam liberali manu beneficium adjicit, amatores suos omnimode sibi demerens, atque ad spiritalem alacritatem educans. Jussit enim victum quoque illis distribui. Verumtamen inextricabile hoc erat negotium discipulis; nihil enim secum attulerant præter quinque panes duosque pisciculos, quam rem Jesu accedentes annuntiarunt. Jam vero ut miraculi sublimitas magis constaret, et ipse suapte natura Deus omnimode appareret, quod tenue fuit multiplicat. Tum cælum suspicit, ceu indo be-

Α τούς ἀπαξ λαβόντας ἀποστερεῖσθαι τῆς δωρεᾶς, μήτε μὴν αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἐγκοπὴν τινα δοῦναι ταῖς εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα σπουδαῖς τε καὶ προθυμίαις, ἐλκομένους παρὰ πολλῶν, οὐχ ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων ἔσθ' ὅτε μανθάνωσιν, ἀλλ' ἵνα τράπεζαν αὐτοῖς παραθελεῖν ἄδραν, καὶ πέρα τῆς χρείας. Ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθον τὸ τιμᾶν ἁγίους, ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος εἰσόμεθα λόγων. Ἐφη γὰρ πρὸς τοὺς μαθητάς· « Ὁ δεχόμενος ὕμᾱς, ἐμὲ δέχεται καὶ τὸν ἀποστείλαντά με. » Οἰκονομικῶς, καὶ εἰς ἴδιον πρόσωπον τὰς εἰς τοὺς ἁγίους ἀναφέρει τιμὰς, ἵνα πανταχόθεν αὐτοὺς ὑπάρχη τὸ ἀσφαλές. Καὶ εἰπερ ἐστὶν ἐν παντὶ καλῶ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς ὁ δεχόμενος αὐτοὺς, πῶς οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως, καὶ ἐμπαλιν, ἀληθές; Ἀβλιότητος γὰρ τῆς ἐσχάτης ἐπίμεστος ἂν γινόιτο τις, τὸ χρῆναι τιμᾶν τοὺς ἁγίους, οὐδενὸς ἀξιώσας λόγου. Διὰ τοῦτο φησιν· « Καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέξωσιν ὕμᾱς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκεῖνης, καὶ τὸν κοινοῦτον τῶν ποδῶν ἐκτινάξατε ἐπ' αὐτούς. » Δεῖ γὰρ παρὰ τῶν μὴ δεξαμένων αὐτοὺς, μήτε μὴν ἀνασχομένων τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων, μηδὲν τὸ παράπαν ἐπιλαμβάνει λαβεῖν. Ἀπίθανον γὰρ κομιδῇ τοὺς ἀτιμάζοντας τὸ σωτήριον κήρυγμα καὶ τὸν οἰκοδομητήν, περὶ τοὺς οἰκέτας ὁρᾶσθαι χρηστούς, ἢ τὰς παρ' αὐτῶν εὐλογίας ζητεῖν.

Οἱ δὲ ὄχλοι γρόντες, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

(A f. 134 b) Οἱ μὲν δαιμονίων ζητοῦντες ἀλλαγὴν, οἱ δὲ καὶ ἀρρώστημάτων ἀπόθεσιν ἦσαν, οἱ καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγίας γλιχόμενοι, προσεδρεύοντες τε καὶ μάλα εὐτόνους.

Η δὲ ἡμέρα ἤρξαστο κλίνειν, κ. τ. λ.

(A f. 134 b, C. f. 126) Κλινοῦσης τῆς ἡμέρας, καὶ ὅσον οὐδέπω προσδοκωμένης ἐσεσθαι τῆς ἐσπέρας, προενόουν τῶν ὄχλων οἱ μαθηταί, καὶ δὴ καὶ προσήεσαν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν παρακλήσεις προσάγοντες. Καὶ τί, τὸ Ἀπόλλυσον ἐστίν, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς; οἱ μὲν ὡς ἔφη τῶν ἐπομένων αὐτῷ, πονηρῶν πνευμάτων συνεχόντων αὐτοὺς, ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλουν· οἱ δὲ καὶ ἐτέρων ἀρρώστημάτων ἐζήτουν ἐκθεσιν. Ὡς οὖν εἰδότες μαθηταί, ὅτι κατανεύσας μόνον, ἀποπεραινέει τοῖς κάμουσι τὸ ποθοῦμενον, τὸ Ἀπόλλυσον αὐτοὺς, φασί· καὶ οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκτιδιῶντες ὡς παρακμάσαντος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ὄχλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἷον μελετῶντες ἡδὴ τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κηδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι. Πλὴν ὅρα τὴν ἀπαράδελhton ἡμερότητα τοῦ παρακαλουμένου. Οὐ γὰρ μόνον ἐκεῖνα δίδωσιν, ἀπερ ἂν αἰτῶσιν ὑπάρχει παρ' αὐτοῦ τοῖς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ γὰρ προστίθουσιν αὐτοῖς τὰ ἐκ τῆς φιλοτίμου δεξιᾶς, τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν διὰ τρόπου παντὸς ἀνακτώμενος καὶ τρέφων εἰς εὐανδρίαν δηλονότι πνευματικὴν· ἐκείλευε γὰρ καὶ διανέμειν αὐτοῖς τροφάς. Ἀλλ' ἦν ἀπορον τὸ χρῆμα τοῖς μαθηταῖς· ἐπεκομίζοντο γὰρ οὐδὲν, πλὴν ἄρτων πέντε καὶ ἰχθύων δύο· καὶ ἀπήγγελλον τοῦτο προσιόντες αὐτῷ. — (B f. 90) Ἦνα δὲ καὶ ἐτι μεῖζον εἰς

⁹⁹ Matth. x, 40.

ὕψος τὸ θαῦμα τρέχῃ, καὶ θεὸς ὡν φύσει, διὰ τρό-
που παντὸς ἐπιγινώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βρα-
χύ· βλέπετε τε εἰς οὐρανὸν, ὅσον τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν
αἰτῶν. Ἐδρα δὲ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς, οἰκονομικῶς·
ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ πάντα πληρῶν, ἡ ἀνωθεν καὶ
παρὰ Πατρὸς εὐδοκία. Ἴνα δὲ μάθωμεν ὅτι τραπέ-
ζης ἀρχόμενοι, καὶ μέλλοντες ἄρτον διακλῆν, θεῷ
προσάγειν ὀφειλομεν, ὥσπερ ἐνθέντες χειρὶ,
καὶ τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτὸν καταφέρειν,
ἀρχὴ καὶ τύπος καὶ ὁδὸς τοῦ πράγματος γέγονεν
ἡμῖν οἰκονομικῶς. — (B f. 90 b) Εἶτα ὅποι ποτὲ προ-
έβη τὸ θαῦμα; Κατεκορέσθη πληθὺς ἀνδρῶν οὐκ
ὀλίγων, εἰς πάντε γὰρ ἐξετέλειτο χιλιάδας, χωρὶς
γυναικῶν καὶ παιδῶν. Τοῦτο γὰρ ἑτέρος τις τῶν
ἀγίων εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ προσεπήνεγκε λό-
γοις. Καὶ οὐ μέχρι τούτου τὸ παράδοξον· ἀλλὰ γὰρ
καὶ κόφινον συνελέγησαν κλασμάτων δώδεκα. Καὶ τί
τὸ ἐντεῦθεν; Πληροφορία σαφὴς, ὅτι τῆς φιλοξενίας
τὸ χρῆμα, πλουσίαν ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντέκτισιν.
Ἐξέστι δὲ καὶ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ
νέα συμβαίνοντα, καὶ μᾶς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς δυ-
νάμεως ἐνεργήματα. Ἐδρεξεν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα
τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ἡ Ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς·
ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, ἡ κατὰ τὸ ἐν
Ψαλμοῖς ὑμνούμενον. Ἄλλ' ἰδοὺ πάλιν ἐν ἐρήμῳ τοῖς
ἐν ἰνδείᾳ τροφῆς καχορήγηκεν ἀφθύνως, ὅσον ἐξ οὐ-
ρανοῦ καθιέει αὐτήν. Τὸ γὰρ πολυπλασιάζει τὸ
ἀποθρέφει πληθύν, οὐκ ἀπεικὸς ἂν εἴη τῷ πρῶτῳ
σημαίῳ.

Επηρώτησεν αὐτοὺς λέγων· Τίρα με λέγου-
σιν οἱ ὄχλοι εἶναι;

(A f. 135 b) Πρῶτον ἐκεῖνο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων
ἄξιον ἰδεῖν, τί τὸ κεκληκὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν ἐπὶ τοῦτο δραμεῖν, καὶ προτείνειν τοῖς ἀγίοις
ἀποστόλοις τὴν πεῦσιν, ἥγουν τὴν ἐρώτησιν. Οὐδὲν
γὰρ ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ καθήκοντος λόγου, καὶ
λαλεῖ καὶ ἐργάζεται. Τί οὖν ἄρα φαμέν; Ἐδρεξεν
ἐν ἐρήμῳ τοὺς ὄχλους οὐκ εὐαριθμήτους ὄντας ἄρτοις
πάντε, συνδιαθρύψας ἰχθυῖα δύο· πεπλέοντα δὲ
οὕτως τὰ ἐκ μηδενὸς, ὥστε καὶ κλασμάτων ληφθῆναι
κοφίνους δώδεκα. Κατεπλήττετο τοῖνον ὁμοῦ τοῖς
ὄχλοις οἱ μακάριοι μαθηταὶ καὶ θεὸν ὄντα καὶ Θεοῦ
Υἱὸν κατὰ ἀλήθειαν, δι' αὐτὸν τεθέσθαι τῶν κατ-
ωρθωμένων. Εἶτα τῶν ὄχλων ἀποφοιτήσας, καὶ γε-
γονὼς καταμόνας, εἰς προσευχὰς συνετίετο, τύπον
ἡμῖν ἑαυτὸν καὶ κατὰ τοῦτο τιθεῖς, ἄλλον δὲ δι-
δασκαλικῶν μαθημάτων εὐτεχνίαν διδάσκων τοὺς
μαθητάς. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, τοὺς λαὸν προσετηκότας,
καὶ καθηγεσθαι λαχόντας τῶν αὐτοῦ θρεμμάτων, ἐν
πράγμασιν ἀναγκαίους εἶναι διὰ παντὸς, κἀκεῖνα
δρῶντας ὁρᾶσθαι, τὰ ἐφ' οἷς ἡδεται Θεός. Καὶ τοῦτο
εἰδὼς ὁ θεοπέσιος Παῦλος· ἡ Ἀδιαλείπτως προσ-
εύχεσθε, φησὶν. Οὐκοῦν ὁ μὲν τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ
Κύριος, τύπον ἑαυτοῦ, ὡς ἔφη, πολιτείας ἁγιο-
πρεποῦς ἐποιεῖτο τοῖς μαθηταῖς, καταμόνας προσ-
ευρόμενος μετὰ μόνων αὐτῶν. Ἄλλ' ἦν εἰκὸς θορυ-
βεῖν τὸ πρᾶγμα τοὺς μαθητάς· ἑωρων γὰρ ἄνθρω-
πίνως εὐχόμενον, ὃν χθὲς τεθέσθαι θαυματουργ-

A nedictionem postulans; verumtamen hoc sapienter
nostri causa faciebat, cum alioquin ipse omnia
impleat, et sit superna ac Patri bona voluntas.
Sed ut nos discamus, mensae initio, quem panem
fracturi sumus, Deo offerri a nobis debere, supinis
veluti impositum manibus, ut benedictionem super
eum desursum impetremus; typus ipse et rei ge-
rendae trames nobis dispensativa ratione factus est.
—Deinde quo evasit demum miraculum? Satiata fuit
non paucorum hominum multitudo; nam quinque
millium numerum exaequabant, praeter mulieres ac
parvulos. Hoc enim sanctorum evangelistarum alius
narrationi suae adjicit¹. Neque hic substituit mira-
culum; sed et fragmentis repleti fuere cophini duo-
decim. Quid inde? Manifestum hoc argumentum
est, liberalitatis virtutem a Deo uberem referre re-
munerationem. Licet autem animadvertere, quo
modo cum antiquis prodigiis nova conspirant, et
unius ejusdemque potentiae opera sint. Pluit in
deserto manna Israelis filiiis: « Panem coeli dedi
eis, panem angelorum manducavit homo, » prout
in Psalmis canitur²; sed ecce rursus in deserto
indigentibus cibo, large 233 subvenit tanquam
caelo illum demittens. Namque exiguum multiplicare
et veluti ex nihilo tantam alere multitudinem,
non est priori illo prodigio absimile.

βραχύ, καὶ ὅσον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὕτω πολλὴν
σημαίῳ.

C V. 18. Interrogavit illos dicens: Quem me dicunt
esse turbæ?

Primo ac prae caeteris cognosci dignum est, quid
Dominum nostrum Jesum Christum ad hoc permu-
verit, ut ita sanctos apostolos interrogaret. Nihil
enim intempestivum aut sine idoneis ratione loqui-
tur aut agit. Quid ergo dicimus? Paverat in deserto
innumerabilem turbam quinque panibus, duos ad-
miscens pisciculos. Quae autem, prope nihil erant
adeo creverant, ut reliquiarum cophini duodecim
reportarentur. Obstupuerant itaque una cum turbis
beati discipuli, illumque Deum esse vereque Dei
Filium factis ipsis perviderant. Deinde a populo
secedens, solitarius orationi instabat, seipsum
nobis exemplar hac quoque re exhibens, imo vero
D excellentem magisterii artem discipulos docens.
Existimo enim praesens populorum, et qui Christi
gregi ductando electi sunt, necessariis semper ne-
gotiis occupari debere, atque id constanter agere
quod Deo gratum est. Quod probe sciens divus
Paulus aiebat: « Semper orate³. » Ergo omnium
Servator ac Dominus semet typum, ut dixi, vite
sancto homine dignae discipulis praebebat, sol-
litarius orans cum ipsis solis. Verum ea res di-
scipulorum animis perturbandis par erat: videbant
enim humano more orantem, quem heri prodigia
Deo digna edentem spectaverant. Non est ergo in-
credibile dixisse eos fortasse intra se: Quem hunc
esse existimabimus? Num Deum an hominem, ac

¹ Matth. xv, 38. ² Psal. lxxvii, 25.

velut unum de sanctis apud nos prophetis? Sane miracula edit tanquam Deus, attamen indignum naturali Deo est orare. Quoniam aut quanam re indiget Deus? Ut ergo cogitationum hujusmodi tumultum compesceret, quæstionem hanc commovet; non quod aliquid eorum ignoraret, quæ de se ab exteris dicebantur, **234** sed ut potius suorum multorum opinione retraheret, et rectam ipsis fidem imprimeret. « Quemnam itaque, ait, turbæ me esse dicunt? » — Viden' interrogationis solertiam? Non illico dixit: « Quem vos me esse dicitis? » sed magis eos ad externam famam refert, ut hanc mox refutans, et improbabilem convincens, eos deinde in veram sententiam deduceret, quod et reapse factum est. Nam referentibus populi opinionem discipulis, ait Jesus: « Vos autem quem me esse dicitis? » Quam solerter dictum est vos! Ita nimirum discipulos ab aliis secernit, quominus illorum opinionem sectentur, nec humile de eo sententiam gerant. Vos, inquit, selecti, decreto meo ad apostolatam vocati, prodigiorum meorum testes, « quem me esse dicitis? »

οἱ ἐξαλεγμένοι, οἱ φήσιν τῇ παρ' ἐμοῦ κεκλημένοι μαρτυρες, « τίνα με εἶναι φάτε; »

Erumptit ecce præ cæteris Petrus, et universi collegii fit os, plenaque Dei amore verba pronuntiat, atque accuratam fidei confessionem facit dicens, eum esse Christum Dei. Citra dubium loquitur discipulus; non enim dicit eum simpliciter Christum sed Christum Dei. Plurimi enim per tempora existerant, qui utpote a Deo uncti, dicti fuerant christi; alii enim ut reges, alii ut prophete fident, uncti fuerant; alii denique, nempe nos, accepta ab omnium nostrum Servatore Christo redemptione, et sancto Spiritu uncti, christi appellationem contraximus. Dictum est itaque Psalmistæ voce de antiquioribus: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ⁶⁶. » De nobis autem Habacuci voce: « Egressus es in salutem populi tui, ut salves christos tuos ⁶⁷. » Ergo plurimi christi; sic autem ex re ipsa vocitati fuere; sed unus solusque ille Patris Dei: non quia nos christi simus ab alio potius quolibet quam a Deo uncti; sed quia ille solus proprium habet in cælis Patrem. Constat igitur a Petro reliqua multitudo separatum Jesum, relatum fuisse ad Patrem, seu ipsius solius proprium. Nam Deus naturaliter existens, et ex Deo Patre singulariter effulgens unigenitum **235** ipsius Verbum, caro factum est secundum Scripturas. Sed illud necesse est cognoscere, quod nempe in Matthæi Scriptura beatum discipulum invenimus dicentem: « Tu es Christus Filius Dei vivi ⁶⁸. » Brevians autem veluti incarnationis mysterium sapientissimus Lucas, pari quidem sententia est, sed tamen paucioribus ver-

γούντα θεοκρετῶς· οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ ἀπεικῆς, ἐκεῖνο που τάχα πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, τίνα τοῦτον εἶναι νομίσμεν; ἄρα Θεὸν, ἢ ἄνθρωπον, καὶ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἡγουν τῶν ἁγίων προφητῶν; θαυματουργεῖ μὲν γὰρ, ὡς Θεός, ἐστὶ δὲ ἀνάμωστον αὐτῷ κατὰ φύσιν Θεῷ τὸ προσεύχεσθαι. Τίνος γὰρ ὁλως δεῖται Θεός; Ἰνα τοίνυν τὸν τῶν τοιούτων ἐννοιών ἀποσοδήσῃ θόρυβον, ποιεῖται τὴν πεῦσιν· οὐδὲν μὲν ἡγνοῦντὸς τῶν περὶ αὐτοῦ θρυλλουμένων παρὰ γε τοῖς ἔξω· ἀποφέρων δὲ μᾶλλον τῆς τῶν πολλῶν ὑπονομίας, καὶ ὁρῶν αὐτοῖς τὴν πίστιν ἐμψυτεῦσαι θάλλον. « Τίνα δὲ οὖν, φησὶν, οἱ ἔχλοι με λέγουσιν εἶναι; » — (Bf. 91, C f. 126 b) Ὅραξ τὸ τῆς πεύσεως εὐτεχνίας; Οὐκ εὐθὺς εἶπεν· « Ὑμεῖς τίνα με λέγετε εἶναι; » Ἀποφέρει δὲ μᾶλλον, ἐπὶ τὸν τῶν ἔξω θρόλλον· ἵνα ἐκβαλὼν αὐτὸν καὶ ἀδόκιμον ἀποφῆνας, μετασοδήσῃ λοιπὸν εἰς δόξαν ἀληθινήν, ὃ δὲ καὶ πέπρακται. Εἰπόντων γὰρ τῶν μαθητῶν τὴν τοῦ ἔχλου δόξαν, ἔφη αὐτοῖς· « Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; » Ἡ πῶς ἐξαίρετον τὸ, ὁμοῖς! Ἐξω τίθησιν αὐτοὺς τῶν ἁλῶν, ἵνα καὶ τὰς ἐκεῖνων φύγωσιν ὑπονομίας, καὶ μὴ μικρὰν ἔχουσι περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν. Ὑμεῖς, φησὶν, περὶ ἀποστολὴν, οἱ τῶν ἐμῶν τερατουργημάτων,

Προφητὴ δὲ πάλιν τῶν ἁλῶν ὁ Πέτρος, καὶ παντὸς τοῦ χοροῦ γίνεται στόμα, καὶ τὰς φιλοθεύς ἐρεῖγεται φωνάς· ἀκριβῆ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁμολογίαν ἐκφέρει, λέγων, Τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Ἀσφαλὴς ὁ μαθητὴς· οὐ γὰρ τοι φησὶν ἀπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν δὲ μᾶλλον. Πλείστοι μὲν γὰρ οἱ, ὡς ἀπὸ γε τοῦ κεχρίσθαι παρὰ Θεοῦ, κατὰ διαφόρους τρόπους ὀνομασμένοι χριστοί· οἱ μὲν γὰρ ἐχρίσθησαν εἰς βασιλείας, οἱ δὲ εἰς προφητείας, οἱ δὲ καὶ τὴν δι' αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ λαβόντες λύτρωσιν, τουτέστιν ἡμεῖς, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι κατακεχρισμένοι, τὴν τοῦ χριστοῦ κληρίν ἐσχέκαμεν. Εἰρηται γοῦν διὰ τῆς τοῦ Ὑάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων· Μὴ ἀπεισθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. Ἡμῶν δὲ πέρι διὰ φωνῆς Ἀβρααμ· « Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστοὺς σου. » Οὐκοῦν πλείστοι μὲν οἱ χριστοί, κέκληνται δὲ οὕτως· ἐπὶ τοῦ πράγματος· εἰς δὲ καὶ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· οὐχ ὡς ἡμῶν μὲν ὄντων χριστῶν, καὶ οὐ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐτέρου τινός· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ καὶ μόνου, ὅτιον ἔχοντος Πατέρα, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἀἷλον οὖν ἐστὶν ὅτι τῆς ἐτέρου πληθὺς ὑπεξαίρων αὐτὸν, προσενέμμεκε τῷ Πατρὶ, ὡς ὄντα μόνον αὐτοῦ. Θεός γὰρ ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀλλάμψας ἐξαίρετως ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος, γένοιτο εἰς (1), κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐκεῖνο γε μὴν ἀναγκαῖον εἶδέναι· ἐν γὰρ τῇ τοῦ Ματθαίου συγγραφῇ, τὸν μακάριον μαθητὴν εὐρύχομεν εἰπόντα· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ἐπιτεμῶν δὲ ὡς παρ

⁶⁶ I Thess. v, 17. ⁶⁷ Psal. civ, 15. ⁶⁸ Habac. iii, 13. ⁶⁹ Matth. xvi, 16.

(1) Adhuc contra Arianos sine pausa Cyrillus.

τὴν οἰκονομίαν ὁ σοφώτατος Λουκᾶς, συμμέρειται αὐτὴν κατὰ τὰς ἑννοίας, βραχυλογησας διψησι, εἰπὼν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ὁ παρὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ γεγονὼς πρὸς αὐτὸν, ὁσιότητι λόγος. Ἐν δὲ τῷ Ματθαίῳ καλὴν εἰπόντα σαφῶς εὐρησόμεν· «Μακάριος εἶ, Σίμων Βάρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» Ἐστὶν οὖν ἐρολογουμένως θεοδιδάχτος ὁ μαθητὴς, εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ποδηγήσαντος αὐτοῦ τοῦ Πατρός. Σημειωτέον δὲ ὡς ἐνὰ τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖ ὁ σοφώτατος Πέτρος, διὰ τοὺς εἰς δύο τέμνεσιν τολμῶντας Χριστοὺς τὸν Ἐμμανουήλ (1). Οὐ γὰρ ἤκετο αὐτοῖς λέγων· Τίνα λέγουσιν εἰ ἄνθρωποι εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ· Τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τοῦτον ὁ Πέτρος ὁμολογεῖ εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Πῶς δὲ ἀξιοθαύμαστος ἡ ὁμολογία Πέτρου, εἰ μὴδὲν ἔχοι τὸ βαθεῖ καὶ κακρουμένον, καὶ οἷον ἀποκτεν τοῖς πολλοῖς; Τί γὰρ ὅλως ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ; Ὅτι ἄνθρωπος ἐστὶ; Τοῦτο θεοδιδάχτὸν ἔστιν μυστήριον; Ἐπὶ τοῦτω τεθαύμασται, καὶ τῶν αὐτῶς ἐξαίρετων ἡγιώθη γὰρ; Ἦκουσε γάρ· «Μακάριος εἶ, Σίμων Βάρ Ἰωνᾶ.» Ἀλλὰ τεθαύμασται, καὶ σφόδρα θαυμάσιος. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅν γὰρ τεθίεται ἐν εἰδὲ τῷ καθ' ἡμᾶς, τοῦτον πεπιστευκέν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Πατρός, τοῦτέστι σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντα Λόγον.

Ὁ δὲ ἐπιμνήσας αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδεὶ εἰπεῖν τοῦτο.

(A f. 156 b) Ὁμολογήσαντος τὴν πίστιν τοῦ μαθητοῦ, ἐπετίμησεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ἵνα μηδὲν εἴπωσιν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστός. Καὶ τοι πῶς μᾶλλον ἔδει τοὺς μαθητὰς τοῖς ἀπανταχόσε κηρύττειν αὐτόν; Τοῦτο γὰρ ἦν ἔργον τῶν παρ' αὐτοῦ προκχειρισμένων εἰς ἀποστολήν· ἀλλ' ὡς φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶρὸς παντὶ πράγματι· ἔδει τοῖς παρ' αὐτοῦ κηρύγμασι ἀκολουθεῖν τὰ λείποντα τοῖς ἤδη προτετελεσμένοις· τοῦτο δὲ ἦν ὁ σταυρὸς, τὸ πάθος, ὁ κατὰ σάρκα θάνατος, ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις· τὸ μέγα καὶ ἐξαίσιον ἀληθὺς σημεῖον, εἰ οὐ μεμαρτύρηται Θεὸς ὢν ἀληθινός, καὶ Υἱὸς κατὰ φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὁ Ἐμμανουήλ. Τὸ γὰρ ὅλως καταργῆσαι θάνατον, καὶ ἀνατρέφει τὴν φθοράν καὶ σκυλευσαι τὸν θάνατον, καὶ καταλῦσαι τοῦ διαδόλου τὴν τυραννίδα, καὶ ἐκ μέσου ποιῆσαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀνοῦσαι τοῖς ἐπὶ γῆς τὰς θύρας πύλας, καὶ συναῖσαι τὴν γῆν οὐρανῷ, Θεὸν ὄντα κατὰ ἀλήθειαν ἀπέφηνεν αὐτόν. Οὐκοῦν ἐν καιρῷ κελεύει σιγῆσαι τὸ μυστήριον, ἄχρις ἂν ὁ σύμπας τῆς οἰκονομίας λόγος, εἰς τὸ αὐτῷ πρέπον ἐξέλθῃ πέρας· τότε γὰρ ἐγγεγραμμένος ἐκ νεκρῶν, ἀπογομνοῦσθαι τοῖς ἀπανταχόσε γῆς προστάχει τὸ μυστήριον, προθεῖς ἅπασιν τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καθάρσιν· ἔφη γάρ· «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξ-

A his utens, dixit ipsum Christum Dei; reticet autem Serratoris ad Petrum orationem. Apud Mattheum vero dicentem Jesum comperiemus: «Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est.» Sine dubio itaque divinitus edoctus fuit discipulus, Patre ipso deducente eundem ad Christi mysterium cognoscendum. Adnotandum insuper, sapientissimum Petrum, unum confiteri Christum, propter eos qui in duos dividere Christos Emmanuel vident. Non enim interrogavit discipulos dicens: Quem dicunt homines esse Verbum Dei, sed «Filium hominis.» Porro hunc Petrus confessus est Christum esse Dei. Cur vero Petri confessionem miraremur, si nihil haberet profundum atque reconditum, ac ceteris veluti invisibile? Nam quid omnino Pater Deus ei revelavit? Nam quod homo esset? Ergone hoc erat a Deo revelatum mysterium? Hujusne rei causa Petrum admiramur, et ipse tam singulari premio dignus evasit? Sibi enim dictum audivit: «Beatus es, Simon Bar-Jona.» Atqui reapse dignus summa admiratione est. Quamobrem? Quia quem in forma nostra cernebat, hunc credidit esse Christum Patris, id est incarnatum et humanatum, quod ex ipso prodierat, Verbum.

V. 21. *At ille mortem eos, praecepit ne cui dicerent hoc.*

Cum fidem suam discipulus fuisset confessus, comminatus est illis Dominus, ne se esse Christum cuiquam dicerent. Attamen quidni potius oportebat discipulos **236** ubique ipsum praedicare? Hoc enim ad apostolatam designatorum officium erat. Verumtamen, ut sacra Litterae aiunt, omni rei suum tempus est²⁷. Sciebat praedicationem suam subsequutura ea quae priorum complementa forent. Erant autem haec, crux, passio, mors in carne, resurrectio e mortuis, magnum hoc videlicet verum exitium prodigium, quo Deus verus comprobatur, naturalisque Dei Patris Filius, Emmanuel. Namque omnino mortem destruere, corruptionem annihilare, inferos spoliare, diaboli tyrannidem abolere, aperire terrestribus supernas januas, terram cum caelo copulare, haec, inquam, Jesum Deum verum esse demonstrarunt. Ergo ad tempus sileri mysterium jubet, donec universa humanationis ratio ac cursus ad congruum sibi exitum perduceretur. Tunc enim e mortuis resuscitatus, revelari ubique terrarum jussit mysterium, proponens cunctis in fide justificationem, et per sanctum baptismam purificationem. Dixit enim: «Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: euntes docete omnes gentes, in nomine Patris et Filii et

²⁷ Ecce. iii, 1.

(1) Nestorii haeresim Cyrillus sugillat, adversus quam tot aliis scriptis pugnavit.

Spiritus sancti baptizantes, monentes eas observare omnia quaecunque vobis praecepi. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in finem²². Nobiscum enim reapse est, et in nobis per sanctum Spiritum, atque in omnium animabus inhabitat Dominus.

V. 26. *Nam qui me erubuerit, etc.*

Multa simul utilia, imo necessaria his verbis sequuntur. Primo quidem ostendit, fore ut eos omnino qui se suosque sermones erubuerint, par eventus corripiat. 237 Certe undenam nobis major alacritas accidat? Nam si iudex quosdam reveretur, ceu ipsis obsequii praestiti mercedem debens, vel amoris praemia, vel benevolentiae retributionem: cur sine ulla dubitatione non dicemus fore ut in aeternis honoribus gloriaque versentur ii, qui adeo splendida consequuntur bona? Deinde timorem quoque illis inficit, se caelo esse descensurum, haud jam vili illa priore cum specie, et conditionis nostrae humilitate, sed cum Patris maiestate, stipantibus angelis. Ergo gravissimum est et exitiosum, damari nos ceu pusillanimitatis atque ignaviae reos a superveniente caelitus iudice, et angelicis ordinibus circumstantibus. Magnum quid autem et admiratione dignum et summam praebens felicitatem, si quis exantlatis suis laboribus laetari possit, et sudoris praemia sperare. Laudabuntur enim hi, dicente Christo: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum jam inde a mundi constitutione²³. »

V. 27. *Dico autem vobis: sunt quidam de hic stantibus, etc.*

Cum nondum ex alto virtutem accepissent discipuli, congruum erat eos humanis infirmitatibus laborare, Christique verba apud se reputantes, dicere: *Ecquis semet ipse negabit? vel quomodo, si animam suam amiserit, denuo inveniet eam? Quodnam vero haec damna passis par praemium erit? Ut igitur ab his cogitationibus eos avocaret, atque ad animi robor transferret, eventurae ipsis felicitatis cupiditatem injiciens ait: « Dico autem vobis, sunt quidam de hic stantibus, et reliqua. Regnum porro Dei ipsam dicit gloriae visionem, in qua ipsemet coram spectabitur, quo*

²² Matth. xxviii, 18. ²³ Matth. xxv, 34.

(1) Adv. 22: *Oportet Filium hominis multa pati, etc.*, sunt apud D. Thomae catenam: « CYRILLUS. Ducum magnanimiti strenuos in armis ad audaciam provocant, non solum eis honores pollicendo victoriae, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Jesum Christum: praedixerat enim apostolis quod oporteret eum perpetui Judaeorum calumnias, occidi, et tertia die resurgere. Non igitur putarent, Christum quidem passurum persecutiones pro vita mundi, eis vero licere

A ousia, in te ophanon et in te ghes: parousiantes, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἴθνη, βαπτίζοντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος: διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐντεταλμένη ὑμῖν. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας. » Μετ' ἡμῶν γὰρ ἔστιν καὶ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὰς ἀπάντων ψυχὰς ἐναυλίζεται Κύριος (1).

« Ὅς γὰρ ἀνέκασχυρὸν ἡμε, κ. τ. λ. »

(B f. 92) Πολλὰ κατὰ ταῦτον ἐργάζεται χρησιμὰ τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τῶν λόγων. Πρῶτον μὲν δείκνυσιν ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἐφέται τοῖς ἀσχυρομένοις αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τὸ τῶν ἰσων τυχεῖν. Τί δ' ἀν γένοιτο ἴσον εἰς εὐθυμίας δύναναι; Εἰ γὰρ ἐπαισχύνεται τις ὁ κριτής, ὥς ἐποφείλων αὐτοῖς τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ γέρα, καὶ τὸν τῆς εὐνοίας στέφανον, πῶς οὐκ ἔστιν ἀναμφιλόγως εἰπεῖν, ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἐν ἀτελευτήτοις ἔσονται τιμαὶς τε καὶ δόξαις οἱ τῶν οὕτω λαμπρῶν τετυχηκότας ἀγαθῶν; Ἐἴτα πρὸς τοῦτοις φόβον αὐτοῖς ἐντίκται, καταθέσθαι λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν σμικροπρατείᾳ τῇ πρώτῃ καὶ ὑφέσει τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ τοῦ Πατρὸς, δορυφορούντων ἀγγέλων. Οὐκ οὖν παγγάλεπον καὶ ὀλίθρου μεστὸν τὸ καταγνωσθῆναι μὲν ἐπὶ δειλίᾳ τε καὶ ἀφιλεργίᾳ, καταπορήσαντος ἀνωθεν τοῦ κυρίου, καὶ ἀγγελικῶν ταγμάτων περιστηκότων. Μέγα δὲ καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον, καὶ τῆς εἰς λῆξιν εὐθυμίας πρόξενον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἤδη προσιπονημένοις χαίρειν αὐτοῖς, καὶ τὸ προσδοκῆν τῶν ἰδρυτῶν τὰς ἀμοιβὰς. Ἐπαινεθῆσονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι, Χριστοῦ λέγοντος: « Δεῦτε, ἐλθὲτε καὶ ἰδοὺ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐγγύς ἐστιν. »

Λέγω δὲ ὑμῖν· εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, κ. τ. λ.

(B f. 92, C f. 127, F f. 811 b) Οὕτω τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐκτενέρας τοὺς μαθητάς, εἰκὸς ἦν ἀνθρωπίναις δυνάμεσιν περιπεσεῖν, καὶ τι τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ ἐννεονηκότας εἰπεῖν. Πῶς ἀρνήσεται τις αὐτόν; ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν αὐτοῦ ψυχὴν εὐρήσει πάλιν αὐτήν; τί δὲ τοῖς τοῦτο παθεῖσι τὸ ἰσοστατοῦν ἔσται γέρας; ἵνα τοίνυν τῶν τοιούτων αὐτοῖς ἀποσθήσῃ λογισμῶν, καὶ ὅσον μεταχαλκαίωσιν πρὸς εὐανδρίαν, τῆς ἐσομένης αὐτῆς εὐκλείας ἐπιθυμῶν ἐντεκῶν φησι: « Λέγω δὲ ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, » καὶ τὰ ἐξῆς. Βασιλείαν δὲ θεοῦ αὐτὴν τὴν θέαν λέγει τῆς δόξης, ἐν ἣ καὶ αὐτὸς ὁφθήσεται,

lentam vitam ducere, ostendit quod necessario per aequa certamina gradi decet cupientes ejus gloriam oblinere; unde dicitur (v. 23): *Dicebat autem ad omnes, » etc.*

Item ad v. 25 apud D. Thomae catenam, nec non paulo melius apud Corderium: « CYRILLUS. Quod autem Christo in charitate placere, incomparabiliter praestat mundi splendoribus atque deliciis, declarat dicens: *Quid enim prodest » etc.*

καθ' ὃν καιρὸν ἐπιλάμψει τοῖς ἐπὶ γῆς. Ἦξει γὰρ ἐν δόξῃ, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν ταπεινότητι τῇ καθ' ἡμᾶς· ταῦτα ὑποσχόμενος ἀνείπιν εἰς τὸ ἔρος, τρεῖς αὐτῶν τοὺς ἀπολέκτους ἔχων. — (E f. 344) Δεικνὺς ὅτι χθαμαλὸς νοῦς οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτηδείου, ἀλλ' ὁ τῶν γῆινων κατεπαρθείς καὶ ὑπεράνω πάντων τῶν κατὰ σῶμα γινόμενος, καὶ ἔξω φροντίζων βιωτικῶν κατ' ἰδίαν ἐν ἡσυχίᾳ καταστάς, καὶ τῆς τῶν παθῶν ὑψηλότερος καταδυναστείας χρηματίας. Ἐῖτα μετακλίνεται πρὸς ἐξαίρετόν τινα καὶ θεοπρεπὴ λαμπρότητα, ὥστε καὶ ἱματισμὸν αὐτοῦ τῇ τοῦ φωτὸς προσβολῇ διαλάμψει, καὶ ὅσον ἀπαστράφει δοκεῖν. Ἐῖτα Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας περιεσχηκότες τὸν Ἰησοῦν προσελάλουν ἀλλήλοις τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἐμελλε πληροῦν, φησὶν, ἐν Ἱερουσαλὴμ, τοῦτέστι τῆς μετὰ σαρκὸς οικονομίας τὸ μυστήριον, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σωτηρίου πάθος. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅτι ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, μονονοῦλῃ καθάπερ ἐν πίνακι καταγράφων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότες, ὡς καὶ ὁρθήσεται κατὰ καιροῦς ἐν εἰδῇ τῇ καθ' ἡμᾶς, καὶ τῆς πάντων ἐνεκεν σωτηρίας οὐ παραιτήσεται τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. Οὐκοῦν ἡ Μωϋσεὺς καὶ Ἡλίου παράστασις, καὶ τὸ προσελάειν ἀλλήλους αὐτοὺς, οἰκονομία τις ἦν, εὖ μάλα δεικνύσα, δορυφορούμενον μὲν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς καὶ νόμου καὶ προφητῶν Δεσπότην, προειχθέντα δὲ παρ' αὐτῶν, δι' ὧν ἀλλήλοις συνῶδα προεκήρυττον. Οὐ γὰρ ἀσύμ-
C θατα τοῖς διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ ἀλλήλοις προσελάειν Μωϋσέα καὶ Ἡλίου.

Ἄλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχὺ πῶς ἀπονοστάσουσι, τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ· εἴτα διαγρηγορήσαντες, θεωροὶ γαγόναι τῆς οὐτις σεπτικῆς καὶ παραδόξου μεταβολῆς· ἔχουν ἀνευγρόντες τοῦ κάρου, ἐγίνωσκον ἀκριβῶς τὴν ἀλήθειαν· καὶ οἰηθείς λοιπὸν ἴσως ὁ θεοπέσιος Πέτρος, ὅτι τάχα ἐνεστὶν ὁ καιρὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποδέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ ὄρει διατριβὰς, σκηνὰς δὲ τρεῖς θεῖν γενέσθαι φησὶν. Ἄλλ' οὐκ ἔδει, φησὶν, ὁ λέγει· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ τοῦ λαβεῖν τοὺς ἁγίους τῆς ἐπηγγελμένης ἐλπίδος τὴν μέθεξιν. Οὐσης οὖν ἐν ἀρχαῖς ἐστὶ τῆς οικονομίας, πῶς ἦν εἰκὸς καταλῆξαι τὸν Χριστόν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης, ἀποφοιτήσαντα τοῦ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; Σέσωκε γὰρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ὑπομείνας τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καταργήσας αὐτόν. Οὐκ ἔδει τοιγαροῦν ὁ Πέτρος, ὅπερ ἔφη.

Ἐγένετο τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἑτερον.

(B f. 93 b) Ἐπειδὴ ἤκουον, ὅτι δεῖ ἀναστῆναι τὴν ἡμετέραν σάρκα, ποίῳ δὲ σχήματι δὴλον ἦν, ἵνα δι' εἰκόνα τῆς μεταβολῆς, αὐτοῦ τὴν σάρκα μετέβαλεν, ἵνα ἡμῖν τὴν ἐλπίδα βεβαιώσῃ· μεταμορφοῦται τοιγαροῦν ἐμπροσθεν αὐτῶν. Πεπερᾶχθαι δὲ φαμεν τὴν

A tempore scilicet terræ incolis illucescet. Veniet enim cum Dei Patris gloria, non vero in humili nostra specie. His promissis, scandit in montem, tres habens in comitatu delectos discipulos. — Ut ostendat depressam humi mentem minime aptam contemplationi fore; sed illam potius quæ cunctis superior sit corporalibus rebus, et extra mundanas curas seorsum cum silentio constiterit, quæ denique passionum tyrannide celsior fuerit. Deinde semet transfigurat in eximium quemdam Deoque congruum, **238** splendorem, ita ut etiam vestis ejus luce aspersa fulgeret, ac veluti radiis scintillare videretur. Moyses atque Elias Jesum circumstantes loquebantur invicem de excessu ejus, quem erat, inquit, Hierosolymis completurus, id est de assumptæ carnis mysterio, et de salutari in cruce passione. Vere enim in lege sua Moyses, nec non sanctorum prophetarum litteræ, Christi mysterium præmonstrarunt; ille quidem umbris atque figuris, tanquam pene in tabula illud depingens, hi autem aliis aliisque modis prænuntiabant, ipsum et in forma nostra statuto tempore visum iri, et pro omnium salute necem in ligno perferre non recusaturum. Itaque Moysis atque Eliæ præsentia, atque colloquium, prudente quodam consilio contingebat, ut præclare demonstraret, stipatum quidem a lege prophetisque Dominum nostrum Jesum Christum, utpote legis ac prophetarum Dominum, ab ipsis vero præmonstratum, quatenus consona de eo prædicaverant. Non enim a dictis in lege et prophetis discrepabant. Atque hoc fuisse colloquium sacratissimi Moysis cum præstantissimo propheta Elia puto.

Sed enim beati quidem discipuli parumper dormitant, Christo orationi operam dante: deinde expectati, spectatores sunt tam venerandæ ac mirabilis immutationis. Nempe sopore discusso veritatem agnoverunt. Putansque mox fortasse divus Petrus, tempus regni Dei adesse, vult quidem in monte habere stationes, iria tamen fieri debere tabernacula dicit. Atqui nesciebat, inquit Scriptura, quid diceret: nondum enim tempus consumendi mundi erat, neque recipiendæ a sanctis promissæ spei participationem. Cum ergo non nisi initium esset sacræ dispensationis, cur oportuisset Christum, omisso suo erga mundum amore, passionem ejus causa subeundam recusare? Reapse enim orbem terrarum salvavit Christus patiens pro eo mortem, et hanc ipsam per suam a mortuis resurrectionem destruens. **239** Constat ergo Petrum sine rei sensu verba fecisse.

V. 29. Facta est species vultus ejus altera.

Quoniam audierant, fore quidem ut caro nostra resurgeret, quam tamen figurâ nesciebant, ut ejus mutationis exemplum proponeret, carnem suam transfiguravit, ut spem nostram firmaret. Coram ipsis itaque transformatur. Factam

vero transfigurationem putamus, haud abjiciendo A
humani corporis formam, sed lucida quadam gloria
illud ambiente, et villissimam carnis speciem in no-
biliorem aspectum mutando, juxta illud, « Semina-
tur in ignominia, surgit in gloria, » ad iſo Paulo præ-
clare dictum¹⁹. Nunc enim corpus hoc caro nuda
est, nullo honore vestitus, nullo naturali decore or-
natus, sed nihil aliud, quam naturæ suæ ignobili-
tatem infirmitatemque habens. Verum tamen cum re-
surrectio fiet, transformatio quædam mirifica ac-
cides, et gloriæ non tamen figuræ mutatio. Tunc
enim corpus divini honoris vestitu jam splendet.
Fulgebunt quippe justi tanquam sol in regno Pa-
tris ejus, secundum Servatoris effatum²¹. Futuræ
itaque illius gloriæ exemplum exhibebat discipulis
demonstrata transfiguratio; quæ idcirco in cor-
pore peracta fuit, ut sub mortalium oculorum vi-
sionem caderet, etiam si illi splendoris nimietatem
non pertulerunt.

N. 35. Vox de nube facta est.

Aliud quoque utile peractum fuit firmandæ erga
Christum fidei tum discipulorum tum omnium nos-
trum. Namque ex nube supernæ, tanquam a Deo Pa-
tre, emissæ vox fuit, dicens: « Ille est Filius meus
dilectus, ipsum audite. » Dumque hæc vox fieret,
inventus est, inquit Scriptura, Jesus stans solus.
Præcipit ergo hunc magis audiri quam Moysen
atque prophetas. Ne quis autem forte veritati ca-
lumniam struat, quasi Deus Moysen ab iis potius
audiri mandaverit, caute adnotavit evangelista di-
cens, dum hæc vox fieret, inventum esse solum
340 Jesum. Hunc ergo audiri Deus præcepit; nam-
que ipse et legis et prophetarum complementum est;
qui idcirco Judæis siebat: « Si crederetis Moysi,
utique ei mihi crederetis; de me enim ille scripsit²². »
Et Dei quidem Patris præclara et mirabilis vox
fuerat; summo autem terrore correpti discipuli
procumbunt in faciem; ut hinc etiam denique co-
gnoscamus, necessariam apprimere terræ incolis Ser-
vatoris fuisse præsentiam et medicatricem operam,
quæ videlicet per humanationem contigit. Nam
nisi conditionem nostram subisset unigenitum Dei
Verbum, quis ex nobis venientem de cælo Deum
pertulisset? quis ineffabilem majestatem ejus, et
mortalium nemini tolerabilem sustinisset? Namque
eum lucem inaccessibilem inhabitare Paulus dicit²³.

V. 38. Et ecce vir de turba exclamavit, etc.

Haud inculpabilem vir hic fecit accessum; in-
cusavit enim sanctorum apostolorum cælum, qui
demonium increpare nequiverant. Oportebat au-
tem eum potius reverentiam Jesu exhibentem, auxi-
lium ejus implorare. Ideo Christus ait: « O gene-
ratio incredula! » propter tuam scilicet increduli-
tatem gratia non est operata. Nam quod et ad

μεταμόρφωσιν αὐτοῦ, οὐχὶ δὴ πού τὸ σχῆμα τὸ ἀν-
θρώπινον ἀποβαλόντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ δόξης τινός
φωτοειδούς περιστελλούσης αὐτὸ, καὶ τὸν ἀτιμώτατον
τῆς σαρκὸς χαρακτῆρα μεταχρυσούνουσης ὥστερ εἰς
δύην εὐκλεσεσθῆσαν· κατὰ τὸ, « Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ,
ἐγείρεται ἐν δόξῃ. » παρὰ τοῦ θεοῦ Παύλου καλῶς
εἰρημένον. Νῦν μὲν γὰρ αὐτὸ τοῦτο σὰρξ ἐστὶ
γυμνή, οὐ δόξῃ τινὶ κατακχερωσμένη, οὐ λαμπρό-
τητι φυσικῇ κατηγγλισμένη, ψυχὴν δὲ καὶ μόνην τὴν
ἐκ φύσεως ἁδοξίαν τε ὁμοῦ καὶ ἀσθένειαν ἔχουσα.
Κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν ἐξαλλαγὴ τις
ἔσται θεοπροπῆς, καὶ δόξης οὐ σχήματος μεταβολή.
Θείας γὰρ δόξης ἐπιδήλῳ μοι περιαστρέφει λοιπὸν·
ἐκλάμψουσι γὰρ οἱ δίκαιοι καθάπερ ὁ ἥλιος ἐν τῇ
βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος
φωνήν. Ἐκείνης οὖν τῆς μαλλούσης δόξης ὑπέδειγμα
παρεδύη ἡ παραδειχθεῖσα τοῖς μαθηταῖς μεταμόρ-
φωσις· καὶ σωματικῶς ἐπεδείκνυτο πρὸς τὸ καὶ τοῖς
θνητοῖς αὐτῶν εἰς θάνατον ὑποποσεῖν ὀφθαλμοῖς, εἰ καὶ
τὴν ὑπερβολὴν οὐκ ἤνεγκαν τῆς λαμπρότητος.

Φωνὴ ἔγγετο ἐκ τῆς νεφέλης.

(B f. 95, F f. 817) Πέπρακται τι καὶ ἕτερον χρήσι-
μον εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως τοῖς τε
μαθηταῖς καὶ πᾶσιν ἡμῖν. Ἐκ νεφέλης γὰρ ἠκούσθη ὡς
ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατεπίμψθη φωνὴ λέ-
γουσα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ
ἀκούετε. » καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνήν, εὐρέθη,
φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἐστὼς μόνος. Μωϋσεὺς δὲ καὶ προ-
φητῶν μᾶλλον, αὐτοῦ ἀκούειν ἐπείταται. Ἵνα δὲ μὴ
συκοφαντῆται παρὰ τινῶν ἡ ἀλήθεια λεγόντων, ὅτι
C Μωϋσεὺς μᾶλλον ἀκούειν αὐτοῖς προστέταχεν, ἐπεί-
στη μὴν ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων, ὅτι ἐν τῷ γενέσθαι
τὴν φωνήν, εὐρέθη ὁ Ἰησοῦς μόνος. Αὐτοῦ τοιγα-
ρὸν προστέταχεν ἀκούειν· καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτῆς ἄλλος
νόμος καὶ προφητῶν· διὸ καὶ πρὸς Τουδαίους ἐλεγεν·
« Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἀν' ἐμοί· περὶ
γὰρ ἐμοῦ ἐκείνος ἔγραψεν. » Ἢ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ
Πατρὸς φωνὴ καλὴ τε καὶ ἀξιώτατος· ἀκρότην δὲ
ἤδη κατεχόμενοι οἱ μαθηταὶ δέματι, κίππουσιν ἐπὶ
πρόσωπον, ἵνα πάλιν καὶ διὰ τοῦτου μάθωμεν, ὡς
ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐπὶ γῆς ἡ τοῦ Σωτῆρος γέγονε
παρουσία καὶ μεσιτεία γενομένη δηλαδὴ κατὰ τὸν
τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον. Εἰ μὴ γὰρ γέγονε καθ'
ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τίς ἂν ἡμῶν
ἤνεγκεν ἄνωθεν προσβάλλοντα Θεόν; τίς δ' ἂν ὀπίστη
τὴν ἄφραστον αὐτοῦ δόξαν, τὴν οὐδενὶ τάχα τῶν γε-
νητῶν φορητὴν; Φῶς γὰρ αὐτὸν οἰκεῖν ἀπόρριτον,
καὶ ὁ θεοπέσιός φησι Παῦλος.

Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησας,
κ. τ. λ.

(B f. 95 b, C f. 127 b) Οὐκ ἀμώμητον οὗτος τὴν
πρόσθεον ἐποίησας, κατεβόησας γὰρ τοῦ χοροῦ τῶν
ἀγίων μαθητῶν, ὡς μὴ λαχυσάντων ἐπιτιμῆσαι τῷ
δαίμονι. Ἔδει γὰρ τιμῶντα μᾶλλον τὸν Ἰησοῦν
τὴν παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν ἐπικουρίαν. Διὸ φησὶν ὁ Χρι-
στός· « Ὁ γενεὰ ἀπίστος! » Διὰ τὴν σὴν, λέγων, ἀπι-
στὴν οὐκ ἐνέργηκεν ἡ χάρις. Ὅτι γὰρ χρὴ μετὰ

¹⁹ I Cor. xv, 43. ²¹ Matth. xiii, 43. ²² Joan. xv, 45. ²³ I Tim. vi, 16.

πίστεως καὶ Χριστῷ προσεῖναι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ τὴν τοῦ θύνασθαι θαυματουργεῖν χάριν λαβοῦσιν, αὐτοὺς ἡμεῖς ἰδίᾳ, πανταχοῦ τὴν πίστιν αὐτῶν παρὰ τῶν προσόντων αὐτῶν. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας αὐτοῦ καταβοᾷ ὁ Χριστὸς, γενεὰν ἀπίστον καὶ διεστραμμένην αὐτόν τε, καὶ τοὺς ὁμογνώμονας αὐτοῦ ἀποκαλῶν· ὁ γὰρ ἀπίστος, καὶ διεστραμμένος πάντως, κατ' οὐδένα τρόπον ὀρθοποιεῖν εἰδώς· τοὺς οὕτως γνώμης ἔχουσιν ἀνοσιώτατα, οὐκ ἀξιοὶ συνεῖναι Χριστός. Καὶ εἰ χρὴ τι τῶν ἀνθρωπίνων εἰπεῖν, ὀλιγωρεῖ καὶ ἀκηδὴς· « Ἔως τίνας, λέγων, ἔσται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; » Ὁ γὰρ λέγων ἀσθενῶ πρὸς τὴν κατὰ τῶν πνευμάτων ἐνέργειαν τοὺς παρ' αὐτοῦ λαβόντας τὴν χάριν, αὐτῆς μᾶλλον κατηγορεῖ τῆς χάριτος, οὐ τῶν λαβόντων αὐτήν. Αὐτοῦ γοῦν ἀνοσιῶς κατηγορήσαν ὁ εἰπὼν πρὸς τῶν μαθητῶν, ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν ἐκβαλεῖν.

Ἐπετίμησε δὲ ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ.

(B. l. 96) Ἐκεῖ μὲν οὖν τὸν τοῦ δαιμονῶντος πατέρα λυπούμενον ἀπελθεῖν, οὐ τετυχηκότα τῆς φιλοτιμίας. Ἵνα δὲ μὴ τις οἴηται καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀπονήσασαι πρὸς τὴν θαυματουργίαν, ἐπετίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα ἐφυγαδεύετο, « Καὶ ἀπέδωκεν αὐτόν, φησί, τῷ πατρὶ αὐτοῦ· » οὐ γὰρ ἦν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατούντος πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεσείσθη τὴν πλεονεξίαν, γέγονε πάλιν τοῦ ἰδίου πατρὸς τῇ Χριστοῦ δυνάμει, ὅς καὶ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους δέδωκεν ἐξουσίαν τὰς θεοσημείας καταρθεῖν, καὶ τοὺς ἀκαθάρτους ἐπιτιμῆν πνεύμασι.

Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους.

(B. l. 96) Πότα τις ἡ παρασκευάσασα πρόφασιν τὸν Χριστὸν ταῦτα νῦν εἰπεῖν πρὸς τοὺς μαθητάς; Ἀνήνεγκε μὲν τοὺς κορυφαίους αὐτῶν εἰς τὸ ὄρος, καὶ μεταμορφωθείς ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν, μετ' ἧς κατὰ καιροὺς ἐπιλάμψαι· κατελθὼν δὲ ἐκ τοῦ ὄρους, πονηρῶ καὶ ἀκηνοῦς πνεύματος ἡλευθέρωσε τινα. Ἄλλ' ἔδει πάντως αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναι πάθος, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνασχέσθαι σκλιότητος· οὐ γεγονότος, οὐδὲν ἀπεικὸς ἐννοεῖν ἐν θεωρήσει ἔσθαι τοὺς μαθητάς, καὶ τοιαῦτά που καθ' ἑαυτοὺς ἐννοεῖν τε καὶ λέγειν· Ὁ τοσοῦτος, ὁ νεκροὺς ἀναστήσας ἐν ἐξουσίᾳ θεοκράτει, ὁ θαλάσσιους ἐπιτιμῶν καὶ πνεύμασιν, ὁ λόγῳ συντρίβων τὸν Σατανᾶν, πῶς ἦλω νυνὶ, καὶ τοῖς τῶν φονῶντων ἐμπέπτωκε βρόχος; Ἀρ' οὖν ἠπατήμεθα, θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτόν; Ἴν' οὖν εἰδὲν τὸ πάντως ἐσόμενον, ἀπόθετον ὥσπερ εἰς νοῦν ποιέσθαι καλεῖται τὸ μυετήριον· « Θέσθε γὰρ ὑμεῖς, φησὶν, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν. » Τὸ δὲ ὑμεῖς ἐν τούτοις, διασπείλλοντός ἐστιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτούς. Ἥθελε γὰρ εἰδέναι αὐτοὺς τὸ ευμβησόμενον, οὐ μὴν καὶ λαλεῖν ἑτέροις· τοὺς τε γὰρ ἀγαλαίους λαβεῖν ἔδει, ὅτι πείσεται· νρὶ γούτος.

(1). Ad hunc versiculum sic apud cat. D. Thomae· CYNILLUS: Omnia quaecunque operabatur Jesus, admiratione digna penes omnes erant: irradiabat enim quiddam præcipuum et divinum in qualibet operatione ipsius, secundum illud Psal. xx:

A Christum cum fide sit accedendum, et ad eos qui ab ipso miraculorum gratiam sunt consecuti, ipse nos docuit, fidem ubique exigens ab accedentibus ad se. Atque ob hanc causam hominem objugat Christus, generationem incredulam et perversam ipsum appellans et ejusdem mentis homines. Etenim qui incredulus est et omnino perversus, nullatenus recto incedere sciet. His corruptissimam mentem præditis haud dignatur Christus adesse. Et si quid humano more loqui licet, negligi hos et fastidit, « Quamdiu, dicens, apud vos ero, et patiar vos? » Nam qui dixerat infirmas fuisse adversus spiritus vires illorum, qui acceperant a Christo gratiam, ipsam gratiam inensaverat potius, quam ejusdem compotes. Itaque Christum imple vituperavit, 241 qui discipulos ejus dixit non potuisse dæmonium ejicere.

V. 42. Et increpavit Jesus spiritum immundum.

Consentaneum fuit dæmoniæ patri mofetam discedere, beneficio non impetrato: Ne quis tamen existimaret Christo ipsi deesse ad miracula patranda vires, imperavit immundo spiritui, qui illico fugatus est, « Tradiditque, inquit Scriptura, puerum parenti suo. » Neque enim is antea in parentis sui potestate erat, sed ejus a quo obsidebatur. Sed postquam diaboli tyrannidem a se depulit, rursus sub proprio parente fuit, Christi virtute, qui et propriis apostolis miraculorum potestatem tradidit, et impuros spiritus objugandi.

V. 44. (1) Ponite vos in cordibus vestris sermões istos.

Quamobrem Christus hæc discipulis ait? Duxerat præcipuos illorum in montem, ubi transfiguratus gloriam ipsis ostenderat, qua constituto tempore radiaturus erat. Mox de monte rediit, malo crudelique spiritu quemdam liberaverat. Nihilominus opus erat ipsum salutarem obire passionem, et Judæorum improbitatem sustinere; quæ cum fierent, satis apparebat discipulos perturbandos fore, atque hæc fere secum reputaturos atque dicturos: Qui talis tantisque erat, qui potestate Deo congrua mortuos suscitavit, qui mari et spiritibus imperavit, qui verbo Satanam contrivit;

quomodo hic, inquam, captus est, et in hostium suorum cruentorum laqueos incurrit? Num ergo falsi sumus, dum Deum ipsum esse credidimus? Ut ergo scirent quod omnino futurum erat, depositum quodammodo vultu in illorum mentibus hoc mysterium. « Ponite enim, inquit, vos in cordibus vestris. » Jam vocabulum vos hoc loco distinguit eos a cæteris. Volebat enim rem eventuram ab ipsis cognosci, 242 non autem cæteris edici. Nam plebem latere volebat futuram suam passionem: icos au-

Gloriam et decorem superpones ei. Etsi omnes mirarentur in his quæ faciebat, ipse tamen hæc quæ sequuntur, non omnibus, sed discipulis, retulit: Ponite vos, &c.

tem aibimet insuper persuadere, fore ut resurgeret A morte conculcata, atque ita facile scandali detrimentum vitare.

V. 45. *At illi ignorabant verbum istud.*

Quomodo ignorabant discipuli mysterium Christi, quod sæpissime in lege fuerat adumbratum? Erant quidem ipsi de Judæorum grege, non tamen incuriosi ac rudes Mosaicarum litterarum; ideoque et a Christo electi fuerant. Sed enim, ut beatus ait Paulus, « Cæcitas ex parte Israeli contigit, et usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen super cor eorum jacet nondum ablatum quia non nisi per Christum tollitur ». Oportet igitur ad Christum accedentes dicere: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua ». 1

V. 46. *Intravit autem coitatio in eos, quis eorum major esset.*

(1) Non omnes morbo hoc beatos discipulos laborasse puto; neque enim credibile est communem cunctos unamque infirmitatem præ se tulisse. Sed uno, ut arbitror, hanc miseriam experto, ne quem nominationem condiscipulorum accusare sapientissimus evangelista videretur, indefinite narrat, dicens cogitationem eis incidisse, quis ipsorum major esset. — Itaque vanæ gloriæ passio sanctorum aliquem apostolorum invasit. Namque in mente revolvere quisnam eorum major esset, ambitiosi hominis est et aliis præminere volentis. Sed qui omnia scit Christus Deus noster, in discipuli mente cogitationem hanc, tanquam amarum quid et noxium, ut scriptum est, priusquam alie succresceret, antequam roboraretur, ex ipsa radice malum germen evertit. Namque incipientes intra nos passiones facile vincuntur; adultæ autem ægre 243 expelluntur (2). Qua ergo ratione vanæ gloriæ passionem amputat spirituum medicus? Manu cepit puerum, et juxta se collocavit. Id vero javandi causa fecit tum sanctos apostolos, tum etiam nos post illos. Depascitur enim hic morbus omnino homines, si certe sint in aliquo superiore gradu præ aliis. Cujusnam itaque rei typum et imaginem hunc coram exhibitum puerum esse volebat? Utique innocuæ et sine ambitione vitæ. Hæc enim ætas mentem habet incorruptam, sincerum cor, et cogitationum simplicitatem; vanæ gloriæ non studet, nescit ambitionis mores. Deinde ait Christus: « Qui hunc puerum receperit in nomine meo, » et reliqua. Id est, « Qui minimus est ex omnibus vobis,

Α πεληροπορημένους, ετι αναβιηη πατῆρας τὸν θάνατον, διαφυγὰν ἐτοιμὸς τὰ ἐκ τοῦ σκανδαλίζεσθαι βλάδῃ.

Οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα τοῦτο.

(B f. 96 b) Πῶς ἠγνόουν οἱ μαθηταὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, πλεισταχοῦ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς προγραφόμενον; Ἦσαν μὲν γὰρ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλης, οὐ ῥάθυμοι δὲ οὐδὲ τῶν Μωυσέως γραμμάτων ἀνεπιστήμονες; καὶ τοῦν διὰ τοῦτο ἀπόλεκτοι γέγοναι παρὰ Χριστοῦ. Ἄλλ' ὥς ὁ μακάριος φησι Παῦλος: « Πῶρως ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἄχρι τῆς σήμερον, ἥνικα ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν καίται: μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. » Χρὴ τοιγαροῦν προσόντας τῷ Χριστῷ λέγειν: « Ἀποκάλυφον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. »

Εἰσηλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς ἀν εἴη μείζων αὐτῶν.

(B f. 96 b) Οὐ πάντας οἶμαι τοὺς μακαρίους μαθητὰς τὴν τοιαύτην ἐσχέκναι νόσον· ἀπιδανόν γὰρ ἀπαντας κοινήν καὶ μίαν εὐθὺς εἰσδέξασθαι νόσον ἐνὸς δὲ, ὥς οἶμαι, παθόντος αὐτῆν, ἵνα μὴ τινα διαβολὴν κατὰ τινος τῶν συμμαθητῶν ὁ σφώτατος εὐαγγελιστὴς ἐξυφαίων εὐρεθῇ, ἀδιορίστως ἀποφαίνεται λέγων, ὅτι: Εἰσηλθε διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς ἀν εἴη μείζων αὐτῶν. — (C f. 127 b) Πάθος δὲ οὖν διακύνου δόξης εἰσδεδράμηκε τίνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων· τὸ γὰρ ὅπως διαλογίζεσθαι τὸ, τίς ἀν εἴη μείζων αὐτῶν, φιλονεικούντος ἐστὶ καὶ τὸ προστάναι τῶν ἄλλων ἐπιθυμῶσαντος. Ἄλλ' ὁ τὰ πάντα εἰδὼς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ τοῦ μαθητοῦ διανοίᾳ διαλογισμὸν ὥσπερ τινὰ πικρίαν ἀνω φύουσιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὶν εἰς ὕψος ἀρθῆναι, πρὶν ἀδρυνθῆναι, ἐκ ρίζης αὐτῆς ἀναθερρεύει τὸ κακόν. Ἀρχόμενα γὰρ ἐν ἡμῖν τὰ πάθη, νικᾶται (cod. νικᾷ) ῥᾶδως, ἀδρυνθέντα δὲ δυσανέδμητά ἐστι. Πῶς οὖν ἄρα τὸ φιλοδοξῶν πάθος ἀποκτείνει ὁ πνευμάτων ἱατρός; Ἐπιλάβετο τὸ παιδίον, καὶ ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτοῦ. Ὁρῶμεν δὲ χάριν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ ἡμῖν δὲ τοῖς μετ' ἐκείνων. Περιβάσκειται γὰρ ἡ τοιαύτη νόσος ὥς ἐπίπαν τοὺς ἀνθρώπους, εἴπερ ἀν εἴεν ἐν ὑπεροχῇ τῇ κατὰ τινων [cod. κατὰ πινων]. Τίνος οὖν ἄρα τύποι καὶ εἰκόνα τὸ παρενεχθὲν ἐποιεῖτο παιδίον; Ἀπονήρου καὶ ἀφιλοδόξου ζωῆς· ἀναπάλευτον γὰρ ἔχει τὴν γνώμην, ἀνώθευτον τὴν καρδίαν, καὶ ἐστὶν ἐν ἀπλότητι διαλογισμῶν· οὐ φιλοδοξίας ἐρᾷ, οὐκ οἶδεν ὑπεροχῆς τρέπον. Εἰτά φησιν, ὅτι: « Ὅς ἀν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, » καὶ τὰ ἐξῆς

¹ II Cor. III, 14. ² Psal. cxviii, 18.

(1) Auctior hic initio Cyrillus apud D. Thomam. « CYRILLUS. Insidiatur diabolus multimode diligentibus optimam vitam; et siquidem per carnales illecebras, obsidere valet alicujus mentem, affectus voluptatum exæcui; si quis hos effugerit laqueos cupidinis, gloriæ suscitatur passionem, quæ quidem passio vanæ gloriæ invasit quemdam aposto-

lorum suorum; unde dicitur: *Intravit autem, etc.* »

(2) Hic interponitur apud D. Thomam ex Cyrillo. « Unde sequitur: *At Jesus videns cogitationes, etc.* Discat qui nudum hominem putat esse Jesum, se errasse; quamvis enim Verbum caro factum sit, mansit tamen Deus; nam solius Dei est posse rimari corda et renes. »

τούτῳστιν, « Ὁ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὁμῶν ὄντων, καὶ οὗτος ἔσται μέγας, » τὴν μετρίφρονα λέγων, καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ ἑαυτοῦ λογιζόμενον δι' εὐλόγηταιν.

Ὅς ἂν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, κ. τ. λ.

(B f. 98 b) Ὅτε τοίνυν τοῖς τιμῶσιν ἁγίοις εἰς τε καὶ ὁμοίως ὁ μισθός, καὶ μικρὸν εἴη τις τυχόν, καὶ τῶν ἐν προύχοντι μέτρῳ τε καὶ δόξῃ (« Ὁ δεχόμενος γὰρ, φησί, τὸ παιδίον τοῦτο, ἐμὲ δέχεται, καὶ τὸν Πατέρα μου »), τῶς οὐχ ἑλὼν παντελῶς τὸ ἀλλήλοις φιλονεκεῖν, καὶ πρωταίων ἐρῆν; Διατρῶν δὲ ἐπὶ πλείον τὸν ἐπὶ τοῦτῳ τῷ λόγῳ σκοπὸν, καὶ φησιν, τὸν μικρότερον ἐν πᾶσι διὰ ταπεινοφροσύνης, τοῦτον εἶναι μέγαν. Διότι γέγραπται, ὅτι: Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται: ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται (1). »

Ἐπεὶ αὐτῷ δ' Ἰησοῦς: Αἱ ἀλώμεναι φωναὶς ἔχουσι, κ. τ. λ.

(B f. 98 b) Δικαίως τοῦτον ἀπεπέμφατο: ἔχρην γὰρ αὐτὸν λαβεῖν τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν, ἵησον ἀποτάσσεται τοῖς ματαίοις τοῦ βίου τοῦτου περισπασμοῖς. « Ἡ γὰρ φίλα τοῦ κόσμου ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, » τοιοῦτον ὅντα τὸν ἀνθρώπον ἐλέγχει πλανάως, οὐκ ἐνεδίζων μᾶλλον, ἀλλ' ἐπανορθῶν διὰ τοῦτο φησιν:

« Luc. xiv, 41. » Jacob. iv, 4.

(1) Ad v. 49. Sic apud D. Thomam: « CYRILLUS. Sed oportebat magis pensare, non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quæ est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non connumerentur apostolis, qui Christi gratia coronantur? Multæ sunt differentie Christi donorum: sed quia tradidit Salvator potestatem apostolis ut spiritus immundos ejicerent, putaverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem, et ideo accedunt seiscitantes an liceat et aliis hoc gerere. »

Ad v. 50. Apud D. Thomam: « CYRILLUS. Quasi dicat: pro vobis, qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt ea quæ ad ipsius gloriam spectant, ejusdem gratia coronati. »

Ad v. 51. D. Thomas et Corderius in catenis: « CYRILLUS. Hoc est, cum immineret tempus, quo decebat de reliquo Dominum tolerata salubri passione in cælum quidem conscendere, consedere vero Deo ac Patri, decrevit ascendere in Jerusalem. Hoc enim existimo significare illud, Firmavit faciem suam, » etc.

Item ad v. 52. Corderius in catena: « CYRILLUS. Misit nuntios qui sibi comitibusque suis diversorium pararent. Illi vero cum in oppidum Samaritanorum venissent, non fuere recepti; quamobrem indignabantur sancti discipuli, non tam sui ipsorum causa, quam quod Servatorem omnium ac Dominum non honorassent. Deinde potentie ipsi insite magnitudinem non ignorantes, dixerunt: Domine, vis dicimus, ut ignis descendat de cælo, et consumat illos? Hoc autem aiebant nondum nova gratia confirmati, sed adhuc pro antiqua consuetudine ad Eliam respicientes, qui bis quinquaginta cum eorum ducibus combussit. Hoc autem cum dicerent, increpavit illos Christus, quod persequentium se Samaritanorum impietatem sine misericordia judicarent. Et non placuit hoc illis audientibus quod nondum participassent de mansuetudine ac spiritali benignitate. »

Item D. Thomas in catenis: « CYRILLUS. Sed cum

hic magnus erit: » modestum nempe dicens, et nihil altum de se cogitantem propter insitam religionem.

V. 48. Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, etc.

Cum igitur honorantibus sanctos una æqualisque sit merces, sive tenuis quidam sit ille, sive in magna fortuna ac dignitate constitutus: (nam: « Qui hunc puerum, inquit, suscipit, me suscipit et Patrem meum: ») quidni vanum omnino sit invicem æmulari, primatumque ambire? Scopum autem sermonis sui magis explanat dicens, eum qui minimus omnium propter animi humilitatem fuerit, hunc revera esse magnum. Propterea scriptum est, B quod: « Omnis qui se exaltat, humiliabitur; qui autem se humiliat, exaltabitur. »

254. V. 58. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, etc.

Merito hunc dimisit, quem oportuisset crucem suam sibi sumere, et vanis vite curis valedicere. Nam: « Mundi amicitia, inimica Dei est. » Hunc hominem ita se habentem oblique reprehendit, non tam convicians quam corrigens. Propterea dicit: « Vulpes foveas habent, et cæli volucres habitacula;

Dominus, qui omnia noverat, sciret quod ejus nuntii non essent a Samaritanis recipiendi, ideo tamen præcepit eis ut præcederent, quia mos erat ei omnia satagere erga profectum discipulorum. Ascendebat quidem Hierosolimam propinquante tempore passionis. Ut igitur quando passi eum viderent, non scandalizarentur, considerantes quod oportet patientes esse cum contumeliis inferunt aliqui, præmisit quasi quoddam præludium Samaritanorum repulsam. Profuit autem eis et aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates et villas percurrentes ad prædicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui minime recipientes sacram prædicationem, quasi non concedentes secum habitare Jesum. Docuit igitur eos, quod divinam annuntiantes doctrinam, pleni esse deberent patientia et mansuetudine, non autem hostiles et iracundi, et adversus peccantes in eos atrociter insurgentes. Sed adhuc non erant tales; imo zelo fervido concitati volebant ignem de cælo super eos deducere. »

Ad v. 57, apud D. Thomam in cat.: « CYRILLUS. Etsi munificus sit omnium Dominus, non simpliciter et improvide singulis dat superna et divina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet animam suam alienant a maculis pravitatum; et hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: Factum est autem, ambulantibus illis, » etc.

Item ad v. 57, sic apud Corderium et D. Thomam: « CYRILLUS. Quid igitur ad hæc dicemus? Non erat ille scopus ejus, uti conspiciunt sit attente considerantibus, quoniam primum quidem plurima in accessu ejus continetur inertia, et consequenter nimia impudentia plenus est. Non enim simpliciter Christum sequi petebat, ut et plurimi alii ex multitudine Judæorum, sed magis insilliebat ad apostolicas dignitates, ac talem ipse querebat sequulam a semetipso vocatus; cum beatus Paulus dicat: Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo (Hebr. v, 4.) »

Filius, autem, hominis non habet ubi caput suum A
reclinet. » Profecto simplicior loci sensus hic est.
Videtur tamen profundiore sensu vulpes et cœli
volucres dicere maleficos et dolosos demonum
greges; sic enim sæpenumero apud sacram Scri-
pturam appellantur (1): « Capite nobis vulpes, par-
vulas quæ demoliantur vineas ». Et ipse Domi-
nus Herodem vulpem vocitavit. Et de jactis
in terra seminibus dicit, ea volucres cœli vorasse,
malos nimirum, spiritus igneus. Si quidem igitur
245. hujusmodi vulpes et volucres caveas suas reces-
susque in nobis habent, quomodo veniet Christus?
Ubinam requiesces? Quænam societas, lucis cum
tenebris? (2).

V. 59. Permite mihi primum ire, et sepelire pa-
trem meum.

Honestum hic et laudabile propositum demon-
straverat. Verumtamen postulatio ut suis sibi vale-
dicere liceret, bipertitam seu vacillantem, innuit
mentem. Nam velle omnino communicare antea
cum illis, qui idem vitæ institutum non sunt am-
plexuri, haud est firmi iudicii documentum. Pro-
pterea dicit ei: « Nemo militans manum suam, »
et reliqua. Nam sicut arator, si forte ad absolven-
dum opus torpuerit, fructuum ubertatem non est
visurus, sic etiam qui Christum quidem sequi de-
crevit, neque tamen mundanis negotiis valedicit,
neque cognatis hominibus, præsertim iis, qui idem
propositum non ceperunt, nequaquam hic bonam
animi sui fiduciam consummabit, neque aptus erit
regno cœlorum. Nam qui hujusmodi est, is aratro
quidem manum applicat, ideoque ad sequendum
videtur paratus; sed tamen retro respicit, quia
inerte causam facit colloquia cum suis et delibe-
rationem. Atqui, haud tales fuisse comperiemus
sanctos apostolos. Vix enim audita Christi voce,
« Venite post me, » relicta navi et patre secuti
sunt illam. Quorum exemplum imitari oportet
Christi assecutas (3).

« Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ
οὐρανοῦ κατασκηνοῦσι: ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ
ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν. » Καὶ ἡ μὲν ἀπολουσά-
ρα διάνοια αὕτη. Ἔοικε δὲ κατὰ τὴν βαθυτέραν ἐν-
νοίαν ἀλώπεκας καὶ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὰς παγ-
ούργους καὶ δολεῖρας τῶν δαιμόνων ἀγέλας ἀποκαλεῖν·
οὕτω γὰρ πολλαχοῦ τῆς θείας Γραφῆς κέκληνται·
« Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικροὺς ἀφανίζοντας ἀρ-
καλιῶνας. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τὸν Ἡρώδη·
ἀλώπεκα προσέειπε. Καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ γῇ καταβλη-
θέντων ἀπερμάτων φησὶ, ὅτι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ
κατέφαγον αὐτά, περὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων λέ-
γων. Ὅτε τοίνυν αἱ τοιαῦται ἀλώπεκες καὶ τὰ πετει-
νὰ φωλεοὺς καὶ καταδύσεις ἔχουσιν ἐν ἡμῖν, πῶς ἐλ-
θῇ Χριστός; Ποῦ δὲ ἀναπαύσεται; Τίς κοινωνία περὶ
πρὸς ἀκότος;

Ἐπιτρέψον μοι ἀπελθόντι πρῶτον θάψαι τὸν
πατέρα μου.

(B f. 99 b) Ἀξιοζήλωτον μὲν οὗτος τὴν ὑπόθε-
σιν ἐνεδείξατο καὶ ἐπαινουμένην· τὸ δὲ ζητεῖν ἀπο-
τάξασθαι τοῖς οικείοις, μεμερισμένην ἔχειν ἐνδείκνυ-
ται τὴν διάνοιαν· τὸ γὰρ ἐθέλειν ὅλως προανακαινοῦ-
σθαι τοῖς μὴ ἀποδεχομένοις, οὐ βεβηκότος ἐστὶ
λογισμοῦ. Διὸ καὶ φησι πρὸς αὐτόν· « Οὐδεὶς ἐπιβα-
λὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ὡς περ γὰρ ὁ
ἀροτριῶν, ὅταν ὀκνήσῃ πρὸς τὸ λείπον, οὐκ ἐφέται
τοὺς καρποὺς πληθύνοντας, οὕτως καὶ ὁ ἐλόμενος
μὲν ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, οὐκ ἀποτασσόμενος δὲ
τοῖς κοσμικοῖς πράγμασι, καὶ τοῖς κατὰ σὰρκα οικεί-
οις, μάλιστα τοῖς μὴ τὸν σκοπὸν ἀποδεχομένοις αὐ-
τοῦ, οὐδαμῶς οὕτως κατορθώσει τὴν ἀγαθὴν ἐντολ-
μὴν, οὐδὲ εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
ρανῶν. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐπιβάλλει μὲν ἀρότῳ τὴν
χεῖρα, διὸ πρόθυμός ἐστιν ἀκολουθεῖν ὀπίσω δὲ βλέ-
πει, διότι ἀναβολῆς πρόφασιν ποιεῖται τὴν πρὸς τοὺς
οικείους διάλεξιν καὶ συμβουλὴν. Ἀλλ' οὐδαμῶς
τοιοῦτους εὐρήσασμεν ὄντας τοὺς ἁγίους ἀποστόλους·
ἅμα γὰρ τῷ ἀκούσθαι τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· « Δεῦτε
ὀπίσω μου, » ἀφύγτας τὸ πλοῖον, καὶ τὸν πατέρα αὐ-
τῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Οὐδὲ μιμεσθαι χρὴ τοῖς
ἀκολουθεῦντας Χριστῷ.

“ Cant. II, 15. ” Luc. XIII, 53. ’ Luc. VIII, 5. ’ II Cor. VI, 14.

(1) In catena Corderli hic ex Cyrillo interseritur:
« De quibusdam enim beatus Psalmodes ait; *Par-
tes vulpium erunt.* (Psal. LXII, 11.) In Cantilecorum
autem cantico, » etc.

(2) Additur apud Cord. « Requiescit siquidem
in iis qui ipsum diligunt, vitat autem profanum. »

(3) Ad hunc v. 59, sic in catenis Lat. Corderli et
D. Thomæ: « Vel aliter. CYRILLUS: Erat enim
pater senectute gravatus. Putat autem honestum
aliquid agere, dum proponeret observare ei debi-
tam pietatem, secundum illud Exod. XX, 12: *Ho-
nora Patrem tuum et matrem tuam.* Unde ubi vo-
catus est ad evangelicum ministerium, dicente
Domino, *Sequere me*, querebat inducias quæ suffi-
cere possent ad decrepiti patris sustentationem,
dicens: *Permite mihi*, etc. Neque dicimus quod
priorem defunctum patrem sepelire voluerit; non
enim prohibuisset hoc facere volentem Christus:

D sed sepelire dixit, pro, usque ad sepulturam de
alimentis providere. Quid igitur ad ipsum Salvator?
Sine ut mortui sepeliant mortuos suos; *tu autem
vadens, annuntia, regnum Dei.* Erant siquidem etiam
alii domestici et propinqui, qui patris illius curam
gerebant; sed adhuc mortui, uti autumo, eo quod
necesse in Christum crederent, neque per Spiritum
sanctum in vitam aliam regenerari adhuc
essent. Illi, inquit, sepeliant mortuos suos, cum et
ipsi mentem habeant mortuam, neque annumerari
possint iis qui Christo vivunt. — Nunc percipe
quod præferenda sit pietas qua Deo tenemur, amor
parentum, quibus reverentiam exhibemus, qui per
eos geniti sumus. Sed omnium Deus, cum non ex-
semus, ad existendum nos perduxit; parentes au-
tem facit supi ministri introitus ad existentiam.

KEΦ. I.

A

246 CAP. X.

Ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα.

Καὶ ἐπειδὴ πολλὴ τις ἐμελλεν ἵστασθαι τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἡ πληθὺς, ἐσαγγελνεύετο γὰρ οὐ μόνον ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγῆλαι· διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τοὺς δύο καὶ δέκα καὶ ἑτεροὶ ἑβδομήκοντα. (Τὰ ἀκολουθεῖν τούτων, οἶον· «Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς· (1), » καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ, «Μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν, » ὅπερ βεβησμένον δηλοῖ, καὶ μισθὸν αἰτούντων, καὶ διαβολῆς ἐστὶ τεκμήριον· προσγράφεται εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον (2).) Ἐτι δὲ καὶ τὰ τούτων ἀκολουθεῖν εἰς ὧδε· «Ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετῇ τὸν ἀποστείλαντά με. ») — (B f. 100 b) Τούτου ὁ τύπος καὶ ἐν τοῖς Μωυσάειος προσγραφόμενῳ λόγοις· ἑβδομήκοντα μὲν γὰρ ἐπελέξατο, καὶ αὐτὸς θεοῦ προστάττοντος· ἐπηφίει· δὲ τοὺς ἐξελεγμένους τὸ Πνεῦμα θεός· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τοὺς τε δώδεκα μαθητάς, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἑβδομήκοντα, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιάς σημαινομένου εὐρησόμεν· γέγραπται γὰρ ἐν τῇ ἐξόδῳ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· «Ἦλθον, φησὶν, Ἐλθὲν (ἐρμηνεύεται δὲ ἀνάστασις, ἦτοι ἀβήτησις), καὶ ἦσαν ἐκεῖ δώδεκα ὕδατος πηγαί, καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων. » Ἀναβαίνοντες γὰρ εἰς τελευτέραν σύνεσιν καὶ αὐξησιν πνευματικῇν, εὐρίσκωμεν τοὺς δώδεκα ἁγίους ἀποστόλους, καὶ τοὺς ἀναδειχθέντας ὑπὸ Χριστοῦ ἑβδομήκοντα. Ἀρρῶμεθα γὰρ ὡς ἐκ πηγῶν ἁγίων τῶν τοῦ Σωτῆρος μαθητῶν παντὸς ἀγαθοῦ αἰδησῶν. Θαυμάζομεν δὲ καὶ τοὺς ἑβδομήκοντα, καὶ οἶονεῖ φοινίκας εἶναι φάμεν· εὐκέρειον γὰρ τὸ φυτὸν, εὐκαρπὸν τε καὶ εὐρίζον, καὶ αἱ τοὺς ὕδατι ἐντεθῆναι.

Ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρνες ἐν μέσῳ λύκων. — Μὴ βαστάξετε βαλάντιον, κ. τ. λ.

(B f. 101) Προλέγει τοὺς διωγμοὺς, ἵνα ἐνέγκωσι τὴν πείραν. Καὶ πῶς ἂν περιγίνοντο πρόβατον λύκου; Ἐγὼ, φησὶ, συνέσονται, καὶ συνασπιῶ. μεταβάλλων τοὺς λύκους εἰς πρόβατα· οὐδὲν γὰρ μου τῷ θελήματι ἀνθέστηκεν· καὶ τοῦτο ἡ πείρα ἰδεῖσθαι ἐπὶ Παύλῳ· τὸν γὰρ παντὸς λύκου ἀπηνέστερον τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, πρόβατον πεποίηκεν ἡμερώτερον. (B f. 101) Οὐδὲ τὴν περὶ τοῦ σώματος ἔχειν φροντίδα ἐπιτρέπει, μὴ ὅτι περὶ τὰ ἐξω τοῦ σώματος ἀσχολεῖσθαι, ὅπου μὴ δὲ ἐφοβίων φροντίσαι, μηδὲ ἐπιχομίσασθαι τι τῶν οὐκ ἡδὴ περιειμένον τῷ σώματι, οἶον ὑποδήματα· ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν τίθεσθαι

¹ Num. xi, 16. ² Exod. xv, 27.

(1) Apud D. Thomam in cat.: «CYRILLUS. Sicut autem agri spatiosi messores multos exigunt, sic multitudo credentium in Christum. Unde subdit: Rogate, etc. Illud autem attende, quod cum dixisset Rogate Dominum, etc., ipse postmodum hoc peregit: Ipse igitur est dominus messis, ac per eum et cum eo Deus Pater omnibus dominatur.»

(2) Videlicet ad Matth. ix, 1 seqq. Sed enim Cyrilliani ad hos Matthei locos commentarii vix raro laciniae in symbolis a Corderio et Rossino editis occurrunt.

V. 1. Designavit Dominus et alios septuaginta.

Et quia multus futurus erat credentium in eum, numerus; namque haud Israel solus sagena conclusus fuit, sed etiam ethnicorum greges: propterea designati fuerunt a Deo nostro, Christo, ultra illos duodecim, alii quoque septuaginta. (Jam vero quae his subtextuntur, nempe, «Messis quidem multa» et reliqua; et, «Ne transieritis de domo in domum, » id quod inconstantiam demonstrat, et mercedis postulationem, nec non queruli ingenii indicium est; haec, inquam, in Matthaeo jam scripsimus. Insuper et his consecutanea usque huc: «Qui me negat, negat militem me, ») — Numeri hujus exemplum in Moysis scriptis ferebatur; namque et hic, Deo jubente, septuaginta delegit, quibus Deus Spiritum largitus est. Alio quoque modo tum duodecim discipulos, tum et ipsos septuaginta, legis umbra denotatos invenimus. Scriptum est enim in Exodo de Milia Israelis: «Venerunt, inquit, in Elim (quod vocabulum interpretatur *ascensus* vel *incrementum*): erantque ibi duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmarum plantae. » Sane si ad perfectiorem intelligentiam et spirituale incrementum ascendimus, duodecim invenimus apostolos, itemque illos designatos a Christo septuaginta. Haurimus eum tanquam e sanctis fontibus discipulorum Servatoris omne bonorum genus. Miramur etiam septuaginta illos, et palmarum instar esse dicimus. Nam bona medulla, fructuque ubere, et firma radice pollet haec arbor, semperque juxta aquas viget (3).

247 V. 3, 4. Ego mitto vos ut agnos in medio luporum. — Nolite portare sacculum, etc.

Persecutiones praedicat, ut earum experimentam postea tolerant. Quomodo autem lupum superabit ovis? Ego, inquit, vobiscum ero, et protegam; lupos in oves transformans. Nihil enim meae voluntati resistit: Quod sane experimento in Paulo cognitum est; nam qui lupo quolibet saevior erat adversus fideles Christi, eum ove mansuelliorem effecit: Sed ne corporis quidem eorum gerere sinit, neque earum rerum quae extra corpus sunt: siquidem nec de viatico esse sollicitis concedit, neque quidquam circumferre eorum quae corpori adhibentur, veluti calceos; sed in Deo spem omnem vult reponi. De-

(3) Pergit in catena Divi Thomae Cyrillus de palma: «alta simul, et frondes porrigens sursum.»

Ad v. 3: In cat. D. Thomae: «CYRILLUS. Narrat Lucas, consequenter septuaginta discipulos vindicasse sibi a Christo apostolicam eroditionem; modestiam, innocentiam, aequitatem, nihilque mundanorum sacris praedicationibus anteferre; aspirare autem adeo ad fortitudinem mentis, ut nihil terribile formident; neque ipsam mortem. Unde dicit: Itc, etc.»

nique ne officii quidem aliquam appendicem retineri vult, neque ipsos obvios salutari: id quod olim Eliseo quoque misso indicium fuit, nempe ut recto itinere ad demandatum opus pergeret, neque salutantem resalutaret. Sedulitati enim nocet respectus ad alios. Neque prædicationem impedit colloquium incidens, neque moras nectamus amicitiae causa. Nulla itaque diabolica malitia nos abripit.

V. 17, 18. *Reversi sunt cum gaudio, etc. Videbam Satanam, etc.*

Ne forte existimarent virtute propria ad prædicandum accedere, testis aderat data ipsis Spiritus gratia. Nam adjunctis doctrinae miraculis, nullum contra eos prævalebat calumniae genus. Gaudebant itaque ceu digni habiti qui miracula ederent, et daemonia subjugarent. — Jam quod ceu fulgur decidisset, significat Satanam ex alto humi defectum, ex gloria in ignominiam, ex viribus in infirmitatem. Ante enim Servatoris incarnationem, dominabatur orbi Satanus, ab omnibus ferme cultus. Sed ceu fulgur demum decidit, qui omnes errore deceptos habebat adoratores, et nunc sub pedibus cultorum suorum jacet. Id enim significant verba: « Ecce dedi vobis potestatem serpentes scorpionesque calcandi; » **248** scilicet serpentium scorpionumque vocabulis denotans.

V. 21. *In ipsa hora exsultavit Jesus Spiritu sancto, et dixit, etc.*

Videamus quoque sermonem, quo propter nos et pro nobis Christus Patrem suum allocutus est. « Confiteor tibi, Pater, Domine cæli ac terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » (1) En, aiunt hi mente perversi, gratiam se Patri debere ait. Quomodo igitur non est illo minor? At enim, o egregii, quid impedit, dicet aliquis, quominus consubstantialis Filius commendet dilaudetque Patrem suum, qui per ipsum salutem mundi efficiebat? Quod si putas, propter hanc confessionem, Filium esse minorem, audi reliqua. Dominum cæli ac terræ suum vocat Patrem. Atqui omnipotentis Dei Filius, sine dubio cum illo rebus omnibus dominatur, superque omnia est Deus ex Deo, omnino æqualis ei substantialiter. — Nobis revelavit Deus Pater absconditum

A τὴν φροντίδα. Ἄλλ' οὐδὲ τῆς σπουδῆς παρελκυσμένον τινα παρήκα προσηύχασθαι, μηδὲ ἀπὸ τοῦ τῶν συντυχανόντων ἀσπασμοῦ συγχωρήσας ἀφέλκεσθαι· ὁ καὶ πάλαι ὑπὸ Ἑλισαίου ἐλέγετο τῷ ἀποσταλῆντι, εὐθεὶς ὁρμῇ ἐπὶ τὸ ἔργον χωρεῖν, καὶ μηδὲ εὐλογούντα ἀντευλογεῖν. Ζημία γὰρ τῆς σπουδῆς ἡ πρὸς ἐτέρους ἀπόνεισις· μηδὲ τοῦτο, φησὶν, ἐμπόδιον τοῦ κηρύγματος γίνεσθαι, ὁμιλίας ἐν μέσῳ παρεμπιπτούσης, καὶ βραδύτητος προφάσει φιλίας. Μηδεμία οὖν διαβολικὴ κακουργία ὑμᾶς ἀποσπάσῃ.

Ἰκεῖστρον μετὰ χαρᾶς, κ. τ. λ. Ἐθώρουν τὸν Σατανᾶν, κ. τ. λ.

(B f. 102 b) Ἵνα γὰρ μὴ νομίζοντο οἰκοδεν ἦσαν πρὸς τὸ κήρυγμα, ἐμαρτύρει ἡ δοθεῖσα αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος χάρις· ἐπαγομένης γὰρ τῇ λόγῳ τῆς θεοσημίας, οὐδὲς ἀνίσχυον κατ' αὐτῶν συκοφαντίας τρόπος. Ἐχαίρον ὡς ἐξιωθέντες θαυματουργεῖν, καὶ ὑποτάσσον τὰ δαιμόνια. — (B f. 103) Τὸ ὡς ἀστραπὴν πεσεῖν, δηλοῖ τὸ ἐξ ὕψους αὐτὸν κατενεχθῆναι πρὸς γῆν, ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, ἐξ ἰσχύος εἰς ἀσθένειαν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος κατεκράτησε τῆς ὑπ' οὐρανὸν, προσκυνθεὶς σχεδὸν παρὰ πάντων· τότε δὲ πέπτωκεν ὡς ἀστραπὴ, ὁ πάντας ἔχων προσκυνητὰς τοὺς πεπλανημένους, καὶ ὑπὸ πίδας τίθεται τῶν προσκυνούντων αὐτὸν· τοῦτο γὰρ μὴνύει τό· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἔξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφειν καὶ σκορπίων· τοὺς δαίμονας, ὄφεις καὶ σκορπίους καλῶν (2).

Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἤγαλλίσθη τῷ Πνεύματι (3) ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν, κ. τ. λ.

C (A f. 137) Ἰδόμεν δὲ καὶ τοὺς λόγους, οὗς δι' ἡμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς ἐποίησατο πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα· « Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. » (B f. 103 b) Ἰδοὺ, φασὶν οἱ διεστραμμένοι τὸν νοῦν, χάριν ὁμολογεῖ τῷ Πατρί· πῶς οὖν οὐκ ἐλάττω αὐτοῦ; Καὶ τί τὸ καλύπτειν, ὃ βέλτιστοι, φαίη τις ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ γινώσκοντες, καὶ ἀποδέχεσθαι, καὶ ἐπαινεῖν τὸν αὐτοῦ Πατέρα, σέβοντα δι' αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανόν; Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἐλάττωνα εἶναι, ἀκουσον τῶν ἐξῆς. Κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸν αὐτοῦ καλεῖ Πατέρα· ὁ Υἱὸς δὲ τοῦ τῶν ὅλων κρατοῦντος Θεοῦ, πάντως πῶς οὐκ αὐτῷ δεσπόζει τῶν ὅλων, καὶ ἐπάνω πάντων ἐστὶν ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ τῇ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσότητι πρὸς αὐτὸν ἔχων οὐσιωδῶς.

• IV Reg. iv, 29.

(1) Hic amplius apud Corderium est. Lat. « Illud, Confiteor tibi, Pater, dicit more hominum, pro, gratiam agnosco, quare laudo te, gratias ago tibi. Solet enim divinitus inspirata Scriptura confessionis nomen secundum talem aliquem modum sumere. Scriptum est enim: Confiteantur nomini tuo magno. (Psal. cv, 47.) Et iterum: Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. (Psal. ix, 2.) Verum ecce, etc., ut apud nos sequitur. »

(2) Prosequitur hic apud Corderium, « Idem Cyrillus. De hoc etiam Ezechiel lamentando dicit: Tu signaculum similitudinis in paradiso Dei fuisti. Et paulo post: Perfectus in viis tuis a die conditio-

nis tuæ, donec inventa est iniquitas in te. Non extrinsecus inducta, sed nata est in te malitia, et per peccatum tuum vulneratus es; et in terram projecti te. »

(3) Apud Corderium in Lat. est. « CYRILLUS. Exsultavit in Spiritu sancto, hoc est in beneficiis et virtutibus Spiritus sancti, bene sciens a se missos plurimis profuisse, et præ cæteris ipsa experientia gloriam ejus cognovisse, animus ejus lætitia implebatur. Erat enim exsultandum, quoniam bonus hominumque amantissimus Deus, omnes salvare volens, errantium conversionem exultationis gaudique occasionem fecerat. »

— (A f. 157 b. B f. 104) Ἡμῖν ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς κεκρυμμένον καὶ σέσιγμένον παρ' αὐτῷ μυατήριον δῆλον δὲ, ὅτι τὸ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, ὃ προεγνώσθη μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανέρωται δὲ τοῖς ἐπὶ γῆς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς. Γράφει γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι : Ἐμοί, τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀγίων, ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, τοῖς εἰδέναι εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ ἐξ πάντα κτίσαντι. Ὁκοῦν ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς γνώσει ἐκέρυπτο καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, τὸ σκεπτόν καὶ μέγα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον οὗτον καὶ ἡμεῖς προεγνώσθημεν καὶ προωρίσθημεν εἰς υἱοθεσίαν. Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμεῖς ὁ σφώτατος Παῦλος διδάξει γράφων· Ἐὐλόγητος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλόγησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν. Ἡμῖν οὖν ἄρα τοῖς νηπίοις τὸ κεκρυμμένον καὶ σέσιγμένον ἐκ τῶν αἰώνων μυστήριον ἀπεκάλυψεν ὁ Πατὴρ.

Καὶ τοι πρὸ ἡμῶν πλείστοι τε ὅσοι καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες ἦσαν κατὰ τόνδε τὸν βίον ἄνδρες τὸ γε ἦχον ἐν λόγοις σοφοί· ἀλλ' ὡς ὁ Παῦλος φησιν, Ἐματαιώθησαν ἐν διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἐν ἀσύνετος αὐτῶν καρδίαι· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἀμωράνθησαν, καὶ ἠλλαξάν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιωματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πτεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν· ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ οὐκ ἐγνώρισαν αὐτοὺς τὸ μυστήριον. Ἐγγράπται δὲ καὶ ἡμῖν· Ἐἴ τις δοκεῖ ἐν τῷ κόσμῳ σοφός εἶναι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σόφος· ἡ γὰρ τοῦ κόσμου τούτου σοφία, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν. Ὁκοῦν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ὁ ψιλλὴν καὶ μόνην ἔχων τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, μωρὸς ἐστὶ καὶ ἀσύνετος παρὰ Θεῷ· ὁ δὲ μωρὸς εἶναι δοκῶν παρὰ τοῖς τοῦ κόσμου σοφοῖς, ἔχων δὲ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τῆς ἀληθοῦς θεοπρέπειας τὸ φῶς, οὗτος σοφός ἐστιν παρὰ τῷ Θεῷ. Ὁκοῦν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι μωροῖς, ἡγουν ἄκακον καὶ νηπιόζουσαν ἐπὶ κακίᾳ τὴν δια-

νοίαν ἔχουσιν, ἀπεκάλυψεν ὁ Πατὴρ τὸν Ἰῶν, ὅτε δὴ καὶ προεγνωσμένοι καὶ προωρισμένοι εἰς υἱοθεσίαν. Οὐκ ἀπίθανον δὲ, ὡς γε οἶμαι, κἀκεῖνο τούτοις ἐπεγεγεῖν. Οἱ Γραμματεῖς τε καὶ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ

A apud se silentioque pressum jam inde a constitutione mundi mysterium, id est incarnationem Unigeniti; quæ quidem prævisa fuit ante mundi primordia, sed terræ incolis demum manifestata fuit postremis sæculi temporibus. Scribit ergo beatus Paulus : « Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi : et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti : absconditi a sæculis in Deo qui omnia creavit ». Ergo in Patris mente celabatur, 249 etiam ante mundi constitutionem, venerandum magnumque Servatoris nostri mysterium. Sic et nos prævisi sumus et prædestinati ad adoptionem in filios. Quod rursus nos sapientissimus Paulus docet scribens : « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo ; sicut elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate ; qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsam ». Nobis itaque parvulis absconditum tacitumque a sæculis mysterium revelavit Pater (1).

Quamquam vero ante nos plurimi, imo innumerabiles magnique hoc in mundo viri fuere, ad doctrinam quod attinet, plane sapientes ; hi tamen, ut Paulus ait, « evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum : dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et voluerum et quadrupedum et serpentium. Quam ob causam traditi sunt improbe menti, neque his mysterium manifestavit ». Quamobrem nobis quoque scriptum est : « Si quis videtur in mundo sapiens esse, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum ». Ergo vere dici potest, eum qui nudam solamque habet mundi sapientiam, stultum esse atque insipientem coram Deo. Qui autem stultus esse videtur mundi sapientibus, is si mente et corde gerat veræ Dei contemplationis lumen, sapiens est coram Deo. Is itaque qui videntur stulti, id est 250 innocuum et pueri instar ad malitiam ineptum ingenium habent, revelavit Filium Patris, cum jam præcognitis et adoptioni destinatis. Porro non est, ut opinor, absurdum prædictis hoc quoque addere. Scribæ ac Pharisei, et qui

* Ephes. iii, 8. * Ephes. i, 3-5. * Rom. i, 21-24. * I Cor. iii, 18.

(1) Ad v. 17. Adhuc in catena D. Thomæ. « CYNILLUS. Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus sancti insignitos; et quod hi facti prædicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperunt. Nunc autem reversi conflentur honorantis eos potentiam; unde dicitur: *Reversi sunt*, etc. Videbantur itaque gaudere magis quod facti fuissent miraculorum auctores, quam quod prædicationis ministri. Erat autem melius eos

gaudere in illis, quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus (Philipp. iv): *Gaudium meum et corona mea*. »

Ad v. 20. In D. Thomæ catena sic. « CYNILLUS. Sed cur, Domine, non sinis letari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit (Ps. lxxxviii, 17): *In nomina tuo exsultabunt tota die*? Sed Dominus eos ad majus gaudium erigit; unde subdit: *Gaudete autem quia nomina vestra*, etc. »

Judaico populo præerant, cum legis periti viderentur, loco sapientum habebantur. Quod tamen tales haud vere essent, factis coarguebantur. Quamobrem Jeremias propheta sic eos alloquebatur: « Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et sermo Domini nobiscum est? Vanus evasit funiculus mendax scribis. Confusi sunt sapientes, perterriti et capti. Quænam illis sapientia est, quandoquidem sermonem Domini improbaverunt? » Postquam ipsi Servatoris sermonem repulerunt, id est Evangelii salutarem predicationem, scilicet Dei Patris Verbum, pro nobis hominem factum, ipsi reprobi facti sunt. Unde ait de illis Jeremias: « Reprobaturum argentum hos vocate, quia Deus ipsos reprobavit. » His quoque absconditum est Christi mysterium. Quare de iisdem aiebat aliquando discipulis suis Dominus: « Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum; non item illis. » Quibusnam vobis? nempe qui credidistis, qui adventum ejus cognovistis, qui legem spiritaliter intelligistis. His, inquam, revelare Filium suum placuit Patri. ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, τοῖς τὸν νόμον νοοῦσι πνευματικῶς, τοῦτοις εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ἀποκαλύψαι τὸν ὄντιον Υἱόν.

V. 22. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.*

Manifestat iterum nobis gloriam suam, et congruæ Deo celsitudinis dignitatem, nec non humanationis solertem rationem, Dominus noster Jesus Christus; et quanta hinc emerit terræ incolis utilitas, palam facit. « Omnia, inquit, tradita sunt mihi a Patre meo. » Erat enim, et adhuc est cœli ac terræ Dominus, Patri assidens, et cum ipso rerum omnium Dominator. Postquam vero semet demittens homo inter nos exstitit, loquitur item haud alieno a carnis dispensatione modo, et convenientia exinanitionis modulo verba non recusat, ut **251** credatur factus unus de nobis, nostramque gerere pauperiæ. Itaque cœli et terræ, et omnino rerum omnium Dominus, cuncta sibi tradita dicit a Patre. Nam totius orbis terrarum Dominus est. Ceteroquin his dicitis, statim transiit ad maiestatem suam ac sublimitatem, et seque demonstrat nullatenus Parenti proprio inferiorem. Quid enim Patri dicit? Et nemo scit, sine magisterio, Patris naturam, inquit, nisi Filius. Neque consubstantiali-
tem ei Filium quispiam agnovit, nisi Pater. Quotquot autem per revelationem noverunt Deum, hi non quid sit sciunt, sed eum existere sciunt. — Qui ergo priora verba, « Omnia mihi tradita sunt a Patre, » ad Filii depressionem trahunt, discant e posterioribus, Filii in re omni æqualitatem Patri. Cur enim, nemine sciente, ut ait, Filium præter solum Patrem, vos audetis cogitare ac dicere, Patre minorem esse Filium, quasi hanc apprime cognoscatis? Nam qui a solo cognoscitur Patre, is supra omnem mentem sermonemque est; sicut et ipse Pater, qui a solo cognoscitur proprio Filio. Sola enim se ipsam novit sancta consubstantialis Trini-

Αἱ οἱ τῶν Ἰουδαίων κρατοῦντες ταγμάτων, νομομαθείας δόκησιν ἔχοντες, ἐνομιζόντο τινας εἶναι σοφοὺς· ἀλλ' οὐκ ὄντες τοιοῦτοι κατὰ τὸ ἀληθές, δι' αὐτῶν ἡλέγχοντο τῶν πραγμάτων. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας οὕτω πού φησι πρὸς αὐτούς· « Πῶς ἐρεῖτε ὡς σοφοὶ ἔσμεν ἡμεῖς, καὶ λόγος Κυρίου μεθ' ἡμῶν ἐστιν; Εἰς μάτην ἐγενήθη σχολὸς φευδῆς γραμματεῦσιν· ἡσχύνθησαν σοφοί, ἐπτοήθησαν, καὶ ἐάλωσαν· σοφία τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν λόγον Κυρίου ἀπεδοκίμασαν; » Ἐπειδὴ δὲ ἀπεδοκίμασαν αὐτοὶ τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον, τούτοις τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, ἡγοῦν τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγον, τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον ἄνθρωπον, αὐτοὶ γιγνώσκειν ἀδύνατοι· ἔφη οὖν Ἰερεμίας περὶ αὐτῶν· « Ἀργύριον ἀποδεδοκιμασμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμασαν αὐτοὺς Κύριος· » Κέκρυπται καὶ ἀπὸ τούτων τὸ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ γοῦν ἔφη πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθηταίς ὁ Κύριος, περὶ αὐτῶν· « Ὑμῖν δίδεται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ταῖς οὖν οὐ δίδεται. » Ὑμῖν δὲ τίς; Τοῖς πιστεύουσιν δηλονότι, τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν

Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου.

(A f. 139, B f. 104) Ἐμφανίζει γοῦν πάλιν ἡμῖν τὴν αὐτοῦ δόξαν, καὶ τῆς θεοκρεποῦς ὑπεροχῆς τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές; ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς· ὅση τε γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ δύνησις, τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς καθίστησιν ἐναργές· « Πάντα μοι, φησί, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. » Ἦν μὲν γὰρ καὶ ἐστὶν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς Κύριος, καὶ σύμβρονος τῷ Πατρὶ, καὶ συγκατάρχων αὐτῷ τῶν ὧν. Ἐπειδὴ καὶ καθελὼς ἐκ τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κεχηρημάτικεν ἄνθρωπος, διαλέγεται πάλιν οὐκ ἀπεικόντως τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὰς προποσῶν τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις οὐ παραιτεῖται φωνῆς, ἵνα πιστευῇται γεγονὺς κατ' ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμῶν φορέσας πτωχείαν. Ὁ τούτων οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ συλλήβδην τῶν ὧν Κύριος, αὐτῷ πάντα παραδεδόσθαι φησὶν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· κεκυρίευκε γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανόν. Ἀλλὰ τοῦτο εἰπὼν, ἀνείκειν εὐθὺς εἰς τὴν αὐτοῦ δόξαν καὶ ὑπεροχὴν· καὶ διαδείκνυσιν κατ' οὐδένα τρόπον, τοῦ ὁσίου Πατρὸς αὐτὸν ἡττώμενον· τί γὰρ ἔφη πρὸς ἐκεῖνον; Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν ἀδιδάκτως, φησὶν, εἰ μὴ ὁ Υἱός· οὐδὲ τὸν ὁμοούσιον αὐτῷ Υἱὸν εἰδὲ τις, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· ὅσοι δι' ἀποκαλύψεως ἔγνωσαν τὸν Θεόν, οὗτοι οὐ τί ἐστιν ἔγνωσαν, ἀλλ' ὅτι ἐστίν. — (A f. 139 b, B f. 104 b) Οἱ τοίνυν τὰς πρώτας λέξεις, τὰς λεγούσας, « Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, » εἰς ὕψιστον ἐκλαμβάνοντες τοῦ Υἱοῦ, μανθανέτωσαν διὰ τῶν ἐφεξῆς τὴν κατὰ πᾶν ὅτι οὖν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀπαρραλλείαν. Πῶς γὰρ οὐδένως εἰδότες, καθά φησι, τὸν Υἱόν, εἰ μὴ μόνου τοῦ Πατρὸς, αὐτοὶ τετολμήκατε φρονεῖν καὶ λέγειν, ὅτι ἑλάττω ἐστὶν αὐτοῦ, ὡς ἀκριβῶς εἰδότες αὐτόν; Ὅν γὰρ μόνος εἶδεν ὁ Πατὴρ; ὅτι

¹⁰ Jerem. viii, 8, 9. ¹¹ Jerem. vi, 30. ¹² Luc. viii, 16.

πάντα νοῦν ἐστὶ καὶ λόγον, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ Ἰσὺς ὑπὸ μόνου γινωσκόμενος τοῦ ἰδίου γεννήματος· μόνῃ γὰρ ὄθεν ἑαυτὴν ἡ ἀγία καὶ ἁμωσύσιος Τριάς, ἡ παντὸς ἐπέκεινα καὶ νοῦ καὶ λόγου· ἀποκαλύπτει δὲ ἡμῖν ὁ Χρὶς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς φησι Παῦλος· ἡμῖν γὰρ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ.

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητάς, κατ' ἰδίαν εἶπε· Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες τὰ βλέπετε.

(A f. 140) Τὰ τῶν πραγμάτων ἀπορρητότερα, τοὺς ἀντιγαλοὺς μάλιστα τῶν ἐπιτηδεύων, ἀνακοινοῦσθαι χρή, καὶ οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς. Φίλοι δὲ αὐτοῦ μαθηταίς ἔξιμωμένοι, καὶ πεφωτισμένοι ἔχοντες τῆς καρδίας τὸν ὀφθαλμὸν, καὶ τὸ οὗς ἑτοιμον εἰς ὑπακοήν. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς τοὺς ἀποστόλους· Ὁδοῦν λέγω ὑμᾶς δούλους, ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ· ὁ δούλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ Κύριος· ὑμᾶς δὲ εἰρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισα ὑμῖν. Τούτοις καὶ τὰ προγεγραμμένα φησὶν οἰκονομικώτατα στραφεὶς πρὸς αὐτοὺς, τοῦτέστιν ἐν ἀποστορῇ ποιησάμενος τοὺς μήτε ὁρᾶν μήτε ἀκούειν ἐθέλοντας, ἀνηκούους δὲ ὄντας, καὶ τυφλοὺς ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς τὸν νοῦν, ὅλον ἑαυτὸν ἐχαρίζετο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· καὶ εἰς αὐτοὺς ἀπορῶν, μακαρίους ἔφη τοὺς ὀφθαλμοὺς τοὺς ὁρῶντας ἡγοῦν ὀφρομένους· ἃ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοὶ καὶ πρῶτοι θεάονται. Πειποῖηται μὲν οὖν ὁ ἐπὶ τοῦτοῖς λόγος, ὡς ἀπὸ γε τῆς παρὰ πᾶσι καὶ κοινῆς συνηθείας· πλην ἐκεῖνο ἡμᾶς ἐξεπίστασθαι χρή· τὸ γὰρ βλέπειν ἐν τούτοις, οὐκ ἐνεργείας τῆς δι' ὀμμάτων σωματικῶν εἰσκομίζει δὴλωσιν, ἀπολαύσεως δὲ μάλλον τῶν δι' αὐτοῦ τοῖς εὐσεβέσι δεδορημένων· οἷον, ὡς εἰ τις λέγοι· Ὁ δεῖνα τυχὼν καιροὺς εἶδε καλοὺς, ἀντὶ τοῦ, Ἐν ἀπολαύσει γέγονε καιρῶν αγαθῶν. Καὶ τό· Ἰδοὺς δὲ τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ, ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον, οὕτω νοήσεις, ἀντὶ τοῦ. Γένοιτό σοι μετασχέιν τῶν αγαθῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ, τῆς ἀνὴρ δηλονότι καὶ ἐν οὐρανοῖς. Ὅτι γὰρ οὐχ' οἱ γαγονότες θεωροῖ τῆς διὰ Χριστοῦ θεοσημείας, εἰεν ἂν μακάριοι πάντῃ τε καὶ πάντως, πῶς ἐστὶν ἀμφοτέλλειν; Πλείστοι μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι θεάονται θεοπρεπῶς ἐνεργοῦντα Χριστὸν· ἀλλ' οὐχ' ἅπασιν ἂν πρέποι τὸ μακαρίζεσθαι· πεπιστεύχασι γὰρ οὐδαμῶς, ἀλλ' οὐδὲ

σιν. Ἀλλὰ γὰρ τίνα τρόπον ἐμακαρίσθησαν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί; Τί δὲ ἄρα τεθεαμένοι; Εἶδομεν τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός Θεὸν Λόγον, δι' ἡμᾶς γενόμενον ἄνθρωπον· τὸν ὁμόθρονον τῷ Πατρὶ, μετ' ἡμῶν, ἡγοῦν ἂν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ἐν' ἡμᾶς ἑαυτῷ συμμέρους ἀποτελέσει, δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, ἐγχαράττων ἡμῖν τὸ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος κάλλος, νοητῶς δηλονότι καὶ πνευματικῶς. Καὶ τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος, οὕτω γεγραφώς· Ὡς περ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοίτου, οὕτω φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· χοίτην κενὸν ἄνθρωπον εἶναι λέγων, τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ· ἐπουράνιον δὲ, τὸν ἀνωθεν καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς

tas, quæ omnem superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum¹³. »

V. 23. Et conversus ad discipulos suos secorunt dixit : Beati oculi qui vident quæ vos videtis !

Secretiora negotia necessariis potissimum familiarium communicanda sunt, non autem indifferenter quibuslibet. Amici vero Domini sunt ii omnes, qui discipulatu illius digni fuerunt, cordisque oculum illuminatum habent, et aurem obtemperando paratam. Quamobrem aiebat aliquando sanctis apostolis : « Jam non dico vos servos ; vos enim amici mei estis : servus nescit quid faciat Dominus suus ; vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui a Patre meo, nota feci vobis¹⁴. » His ea etiam quæ supradicta sunt ait, prudentissime ad eos 252 conversus ; id est ab illis avertens se, qui neque videre neque audire volebant, contumacibus videlicet, cæcæque mentem gerentibus, totum se præbebat amatoribus suis ; in eosque intrens, beatos dixit oculos videntes vel potius visuros, quæ præ cæteris ipsi primi spectabant. Hic ergo ita locus est, ut in communi consuetudine sit. Verumtamen hoc nos sedulo cognoscere debemus ; nempe hic videre, haud corporeorum oculorum actionem significare, sed oblationem potius quam pii homines ex Christi donis percipiunt. Veluti si quis dicat : Ille bona tempora vidit, pro bonis temporibus fruitus est. Et illud, « Vides utinam tempora bona Jerusalem ! » quod in Psalmis dicitur¹⁵, pro eo intelliges : utinam tibi contingat potiri bonis Jerusalem, supernæ illius scilicet et cælestis ! Nam quod ii qui Christi miraculorum fuere spectatores, haud per se omnino absoluteque beati fuerint, quis dubitare queat ? Plurimi enim Judæi Christum Deo digna operantem viderunt : neque tamen omnes appellare beatos merito possumus : nam neque crediderunt, neque gloriam ejus mentis oculis viderunt.

θεάονται τὴν δόξαν αὐτοῦ τοῖς τῆς διανοίας ὁμμα- Sed age quomodo beati dicti sunt oculi nostri ? Vel quid demum hi viderunt ? Vidimus in forma Dei Patris Deum Verbum, propter nos hominem factum : Patris assessorem, inter nos versantem, id est, forma nostra vestitum ; ut nos sibi conformes faceret, per sanctificationem atque iustitiam, nobis imprimens divinitatis suæ pulchritudinem, intellectualiter nimirum ac spiritaliter. Rei hujus testis Paulus, ita scribens : « Sicut enim terreni imaginem gessimus, ita celestis quoque imaginem geremus¹⁶ ; » terrenum vanumque hominem esse dicens, primum illum creatum Adamum ; celestem autem, illud quod desuper ex substantia Patris efflu-

¹³ I Cor. II, 10. ¹⁴ Joan. xv, 15. ¹⁵ Psal. cxxvii, 5. ¹⁶ I Cor. xv, 49.

sit Verbum. Deinde factus, ut dixi, in similitudinem nostram naturalis ille Filius formam servi assumpsit¹⁷, ut nos servitutis iugo alligatos, naturaliter **253** enim serva est creatura quaelibet, liberos efficeret, bona ejus participantes: etenim filii, appellati fuimus per ipsum et cum ipso. Pauper nobiscum effectus est, qui dives erat, ut hominis naturam ad suas opes extolleret. Mortem in crucis ligno gustavit, ut de medio auferret quæ propter lignum evenerat transgressionem, ut contractam culpam elueret, mortisque a nobis tyrannidem procul pelleret. Vidimus cadentem Satanam; humiliatum, qui superbiebat; sine honore eum, qui antea adorabatur; eum qui Deus videbatur, sanctorum pedibus conculcatum. His enim potestas fuit attributa impuros spiritus increpandi.

Maxima est hæc dignitas hominisque naturam excedens, imo uni congruens qui est super omnia Deo. Hujus vero rei initium nobis fuit, manifestatio humana forma Verbum; increpabat enim impuros spiritus. Attamen miseri Judæi aiebant: « Hic non ejicit dæmonia nisi ope Beelzebul principis illorum¹⁸. » Quorum vocum impietati occurrebat Dominus dicens: Si ego ope Beelzebul ejicio dæmonia, filii vestri quæ juvante ejiciunt? Quod si ego cum Dei Spiritu ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei¹⁹. » Nam si ego, inquit, homo æque ac vos factus, nihilominus habeo congruæ Deo potestatis efficaciam, utique ad vos tam grande tamque exitium bonum devenit. In me enim gloriatur hominis natura posse Satanam se calcare. Itaque ad nos pervenit regnum Dei, dum versans nobiscum Verbum, in carne ipsa operatur quæ Deum decet. In hac nos conditione esse cognoscimus; beatique oculi nostri sunt, ineffabilem doctrinam ejus audivimus, notitiam Patris sui nos docuit, eum nobis propria in natura manifestavit, Mosaicarum figurarum veritatem fecit conspicuam. Hæc multi prophetarum cernere optarunt, plurimi quoque reges. Itaque **254** comperiemus modo quidem dicentes: « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis²⁰. » Salutaris quippe misericordie nomine Filium designant. Rursus aliquando: « Memento, Domine, in beneplacito populi tui; visita nos in salutari tuo; ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia cum gente tua²¹. » Quænam autem sit gens electa in Christo a Deo Patre, edisseret sapientissimus Petrus homines fide præstantes alloquens: « Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum²². »

ποιήσιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγέλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς

ἀλλάμψαντα Λόγον. Εἶτα γενόμενος ὡς ἔφη, ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁ κατὰ φύσιν Υἱὸς Ἰαβε δούλου μορφῇ, ἵν' ἡμᾶς τοὺς ἐν ζυγῷ δουλείας κατεσφικμένους, φύσει γὰρ δούλῳ ἔσται τὸ ποιηθὲν, ἐλευθέρους ἀποφῆνῃ, τὰ αὐτοῦ κερδαίνοντας· ὠνομάσμεθα γὰρ υἱοὶ δι' αὐτὸν τε καὶ σὺν αὐτῷ· συνεπώχευσεν ἡμῖν πλούσιος ὢν, ἵνα τὴν ἀνθρώπου φύσιν εἰς τὸν ὅσιον ἀγάγῃ πλοῦτον· ἐγεύσατο θανάτου διὰ ξύλου καὶ σταυροῦ, ἵν' ἐκ μέσου ποιῇ τὴν διὰ ξύλου παράδοσιν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις αἰτιάματα καταλύσῃ, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀποστήσῃ τὸν θάνατον· εἴδομαι πεσόντα τὸν Σατανᾶν· ἐν ταπεινώσει, τὸν ἀλαζόνα· ἄτιμον, τὸν ποτὲ προσκυνούμενον· τὸν ἐν ὑπολήψει θεότητος, ὑπὸ πόδας ἁγίων· ἑλαβὼν γὰρ ἐξουσίαν πνεύματιν ἀκαθάρτοις·

Β ἐπιτιμῶν (1).

Ἀξίωμα δὲ τοῦτο πάμμεγα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν καὶ μόνῃ πρέπον τῷ πάντων ἐπέκεινα Θεῷ· ἀρχὴ δὲ τούτου γέγονεν ἡμῖν, ἐν ἀνθρωπιᾷ μορφῇ πεφηνῶς ὁ Λόγος· καὶ γοῦν ἐπέπληττε μὲν τοὺς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν. Ἐφασσον δὲ οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, ὅτι· Ὁὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. Πρὸς ταύτας αὐτὰν τὰ ἀνοσίους φωνὰς ὑπήντα λέγων ὁ Κύριος· « Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὁμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; Εἰ δ' ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Εἰ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ἄνθρωπος καθ' ὁμᾶς γεγονώς, ἔχω οὕτως τῆς θεοπρεποῦς ἐξουσίας τὴν ἐνέργειαν, ἐφ' ὑμᾶς κατέβη τὸ οὗτω μέγα καὶ ἐξαίρετον ἀγαθόν· εὐδοκίμει γὰρ, φησὶ, ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ πατούσα τὸν Σατανᾶν· οὐκοῦν ἐφ' ἡμᾶς ἐφθασεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τοῦ καθ' ἡμᾶς γεγονότος Λόγου καὶ μετὰ σαρκὸς ἐνεργούντος τὰ θεοπρεπῆ· ἐν τούτοις ὄντας ἑαυτοὺς τεθεάμεθα· καὶ μακάριοι γεγόνασιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί· ἠκούσαμεν αὐτοῦ τῆς ἀρρήτου μουσαγωγίας· ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ἐδειξεν ἡμῖν αὐτὸν ἐν ἰδίᾳ φύσει· ἐμφανῆ κατέστησε τῶν διὰ Μωυσέως τύπων τὴν ἀλήθειαν. Ταῦτα πολλοὶ τῶν προφητῶν ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, πλείστοι δὲ καὶ βασιλεῖς· καὶ γοῦν εὐφρανόμενοι ποτὲ μὲν λέγοντας· « Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἐλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου ὁφῆς ἡμῖν· » Ἄετος γὰρ σωτήριον ὀνομάζουσι τὸν Υἱόν· ποτὲ δὲ πάλιν· « Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐπὶ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου, ἐπίσχεψαι ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου· τοῦ ἰδεῖν ἐν τῇ χρηστότητι τῶν ἐκλεκτῶν σου, τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν εὐφροσύνῃ, μετὰ τοῦ ἔθνους σου. » Ἔθνος δὲ πᾶν ἔστι τὸ ἐξελεγμένον ἐν Χριστῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐξηγησεται λέγων ὁ σοφώτατος Πέτρος πρὸς τοὺς διὰ πίστεως εὐδοκίμηκότες· « Ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασιλείαν ἱεράτευμα, ἔθνος ἁγίον, λαὸς εἰς περι-
ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς. »

¹⁷ Philipp. II, 7. ¹⁸ Matth. XII, 24. ¹⁹ Ibid. 27, 28. ²⁰ Psal. LXXXIV, 8. ²¹ Psal. CV, 4, 5. ²² I Petr. II, 9.

(1) Agitur de potestate exorcismorum quam Ecclesiæ suæ Christus contulit.

Ἰδοὺ νομικὸς τις ἀνέστη ἐκπειράζων αὐτὸν, A
x. τ. λ.

(E f. 170) Καρὸν μὲν ἐκεῖνόν φησι καθ' ὃν ὁ Σω-
τήρ τὰς διατριβὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἐποιεῖτο, ὁ πανταχοῦ
παρὼν, καὶ τῶν πατρικῶν μὴ ἐξιστάμενος. — (A f.
141) Νομικὸν (1) δὲ ἐν τούτοις φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς,
τὸν νομοστορα, κατὰ γὰρ τὴν παρὰ Ἰουδαίων συν-
ῆθειαν, ἤγουν τὸν οἰόμενον εἰδέναι τὸν νόμον, οὐ μὴν
εἶτι καὶ εἰδὼτα κατὰ ἀλήθειαν. Οὗτος ἐνόμισε συναρ-
πάσαι Χριστόν· καὶ ἐπὶ τισιν, ἐρῶ. Λογοποιοῖ τινες
ἀθυροστομεῖν εἰσθότες, ἅπασαν περιφοίτων τὴν
τῶν Ἰουδαίων χώραν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἱερουσα-
λήμ, κατηγοροῦντες Χριστοῦ, καὶ φάσκοντες, ὅτι
τὴν μὲν διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐντολὴν ἀνόντων εἶναι
φησι, καὶνὰ δὲ αὐτὸς εἰσφέρει διδάγματα· ἦσαν δὲ
τῶν πιστευσάντων ἡδὴ τιναί, οἱ τοῖς παρ' ἐκεῖνων B
ἀντίπραττον λόγοις, ἀποδεχόμενοι πανταχοῦ τὸ εὐαγ-
γελικὸν σωτήριον κήρυγμα. Ἐδελήσας τοίνυν ὁ νομι-
κός, ἤγουν οἰηθεὶς δύνασθαι παγιδεῦσαι Χριστόν εἰς τὸ
λαλῆσαι τι κατὰ Μωϋσεώς, ἤγουν τῆς δι' αὐτοῦ λαλη-
θείσης ἐντολῆς, κρείττονα τὴν παρ' αὐτοῦ διδασκα-
λίαν εἰπεῖν, πρόσεισι πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· «Τί
ποίησας, ζῶν αἰώνιον κληρονομίῃ σου. » Μεθ' ὑποκρί-
σεως πρόσεισι, καὶ γνώμης ἐπιπλάστου καὶ τιμῆν ὑπο-
κρινόμενος, διδάσκαλον ὀνομάζει, ὡς ἀνδιὰ τῆς χρηστο-
λογίας ἢ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένη διαλάβῃ πειρά· ἄλλ' εἴ-
πεν ἂν τις αὐτῷ τῶν εὐ εἰδόντων τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκο-
νομίας τὸ μυστήριον· Εἰ νόμον ἠπίστασο, καὶ τῆς ἐν
αὐτῷ κεκρυμμένης θεωρίας τὴν δύναμιν, οὐκ ἂν ἠγνό-
ησας ὅν πειράζειν ἐπιχειρεῖς, εἰδὼτα τὰ κεκρυμμένα,
καὶ καθορᾶν ἰσχύοντα τὰς τῶν προσιόντων αὐτῷ καρ-
δίας. Διδάσκαλον ἀποκαλεῖς, μανθάνειν οὐκ ἀνεχό-
μενος· ὑποκρίνην τιμῆν, συναρπάσαι προσδοκῶν.
«Ἄθρει δέ μοι πάλιν τὸ κακὸν εἰς λόγους τοῦ νο-
μικοῦ (2)· ἐξῆν μὲν γὰρ εἰπεῖν· Τί ποιήσας, σωθῆ-
σομαι, ἤγουν ἀρέσω Θεῷ, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λήφο-
μαι μισθόν; Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ἀφίησι· κέχρηται δὲ
μᾶλλον ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς, τῆς αὐτοῦ κεφα-
λῆς καταχέων τὸν γέλωτα (3). Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος ἦν
τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ περὶ ζωῆς αἰωνίου δια-
λέγεσθαι συχνῶς τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ, διαλεγόμενος
ὡς ἔφην ὁ πρίστος νομικός, ταῖς αὐτοῦ κέχρηται
φωναῖς. Ἄλλ' εἴπερ ἦσθα φιλομαθὴς ἀληθῶς, ὃ νο-
μικὲ, ἤκουσας ἂν παρ' αὐτοῦ τὰ εἰς ζῶην ἀποπέ-
ροντα τὴν αἰώνιον· ἐπεὶ δὲ πειράζεις κακούργως,
οὐδὲν ἕτερον ἀκούσῃ, πλὴν ὅτι μόνον τὰ διὰ Μωϋσεώς
τοῖς πάλαι τεθεσπισμένα· ἄπερ προδήλως οὐδὲ τὴν
αἰώνιον εἶχε ζῶην ἀντιμισθίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα
διδομένην, τῶν τε κακῶν ἀπαλλαγὴν, καὶ τῶν χρη-
στοτέρων ἀντίδοσιν. «Ἐάν γὰρ θέλητε καὶ εἰσακούσῃτέ μου, φησὶ, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐάν
δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσῃτέ μου, μάκαιρα ὑμᾶς κατέδετα. »

Εἶπες δὲ αὐτῷ· Ὁρθῶς ἀπεκρίθης, x. τ. λ.

(A f. 143, B f. 106, E f. 177) Πλὴν ἀπαγγέλλαντος
τοῦ νομικοῦ τὰ ἐγχεύμενα τῷ νόμῳ, κολάζων αὐτοῦ

²² Lev. xvi, 3 seqq.

(1) De nomico videsis copiose disserentem Arse-
nium apud nos *Class. AA.*, t. X. p. 553-557.

(2) Corderius in sua *Lat. catena* a loci sensu pro-
prie aberrans scribit, *verum facit ut me rursus cacoe-*

V. 25. *Ecce quidam nomicus surrexit tentans il-
lum, etc.*

Tempus quidem dicit illud quo Servator versabatur
in terra, ille ubique praesens et a paterno sinu nun-
quam absens. Nomicum autem hic evangelista legis-
peritum appellat secundum Judaeorum consuetudi-
nem, nempe hominem qui credebatur legem cognos-
cere, etsi aliter res se habebat. Hic putavit posse a
se Christum decipi. Quanam autem in re, jam dicam.
Garruli quidam homines, effreni lingua uti soliti,
universam Judaeorum regionem concursabant, ip-
samque Jerusalem, Christum criminantes, cum dicerent
ab illo Moyses legem inutilem pronuntiari, novasque
doctrinas invehire. Erant tamen jam nonnulli credentes,
qui illorum sermonibus contradicebant et evangelicam
Servatoris praedicationem prope animo admittebant.
Volens itaque nomicus, vel potius sperans, posse a se Christum irretiri, ut aliquid
contra Moysen, id est contra legem per eum
latam diceret, melioremque esse affirmaret doctrinam
suam, accedit tentans eum dicensque: « Quid agam,
ut vitam aeternam consequar? » Nimirum cum
hypocrisi procedit fictaque mente; et honorare simulans,
magistrum appellat, ut sub blandi sermonis velamine
tentatio ejus lateret. Atqui aliqui incarnationis
mysterium minime ignorans fortasse huc diceret:
Si legem **255** scires, reconditaeque illic doctrinae vim,
profecto etiam scires, ab eo quem tentas, res occultas
non ignorari ei que corda accedentium patefcere.
Magistrum dicis, quem audire non sustines; honorare
simulas, quem decipere speras. Et videsis adhuc
nomici improbam loquendi rationem. Nam cum dicere
posset: Quid agam ut salver, sive Deo placeam,
ab eoque mercedem recipiam; his omissis, Servatoris
vocabulis utitur, ridiculum plane se exhibens.
Nam quia solebat universalis Servator Christus de
vita aeterna ad sibi accedentes perpetuo loqui,
nomicus hic de se magna sentiens, utitur illius
vocibus. Sed enim si vere esses, o nomico, discendi
cupidus, utique ab eo quae ad vitam aeternam
conferunt audivisses; nunc quia maligne tentas,
nihil aliud audies quam quae a Moyse prae-
scripta fuerunt; quae quidem constat ne aeternam
quidem vitam, sed praesentem tantummodo mercedis
loco contulisse, malaque avertisse, et paulo meliora
bona retribuisse. Nam « Si volueritis, inquit,
mihi auscultare, terrae bona manducabitis;
sin vero obtinere mihi recusabitis, gladio consumemini ».

V. 28. *Dixitque illi: Recte respondisti, etc.*

Nomico referente quid esset in lege, ut malitiam
ejus puniat, mentemque improbam Christus, qui

thes in sermonem legispariti.

(3) Perverso rursus sensu Corderius, *ut eum risui haberet.*

omnia novit, conarguat, « Recte respondisti, ait; hoc fac, et vives. » Atque ita speratam prædā amisit nomicus, ruptum est fraudis rete. Ergo nos illi inclamemus Jeremæ voce: « Præda fuisti, captus es¹⁴. » — Præda amissa, ad jactantiam devolvitur, a dolo ad superbiam; nam vitia eum alternatim circumveniunt. Interrogaverat enim non quia discere vellet, sed, ut ait evangelista, quia **256** semet justum ostendere studebat. Et videsis quomodo et sui nimis amans et simul tumidus impudenter respondet: « Et quis est meus proximus? » Quis est hic, inquit, ut eum tanquam me ipsum amem? Ego enim cunctis emineo, legis doctor sum, sententiam dico in omnes, nemo in me; judico, et non judicor, excedo dignitate omnes, cunctis præsto, cunctis impero. Quis est, inquam, proximus meus, ut hunc ceu me ipsum diligam? Nemo igitur, o legis doctor, tibi est comparandus? Cunctis superiorem te facis? Demitte supercilium, memento quid dicat Proverbiorum auctor: « Sui ipsius cognitores, sapientes sunt¹⁵. » Revera in his tota vitæ virtus consistit, in Deo scilicet amando ac proximo: quæ quidem a nobis præcepta non immutantur, sed ultra Judaicam mensuram extenduntur: cujus extensionis virtus, prædictorum præceptorum utrumque complectitur. Namque ex toto corde et anima et viribus Deum amare, expellit amorem divitiarum, voluptatum, vanæque gloriæ; abstrahit a mundi affectu, a mundo separat, Christo copulat; atque ut summam dicam, Christianum ex Judæo facit. Item proximi amor recte intellectus, nempe si erga non unam gentem fuerit, sed erga omne nobis connaturale genus, charitatem erga Deum subsequitur; adjiciens etiam, per Christi imitationem, ut ne tantummodo sicut nosmet ipsos proximum diligamus, verum etiam supra nos; in tantum, ut animam quoque pro dilectis hominibus ponamus, quod fecit Dominus. Porro laudatus a Salvatore nomicus quod pulchrum responsum fecisset, in superbiam erupit, neminem sibi proximum esse statuens; quasi nemo justitiæ merito secum certare posset. Ita apud se existimans ceu Phariseus ille qui siebat: « Non sum sicut cæteri hominum¹⁶. » Nempe ignorans, justitiam corrumpi, nisi quod sit, charitate fiat. Et hic itaque charitate carere convincitur; neque illa tantummodo erga Deum, sed sine dubio etiam **257** illa quæ tendit in proximum, quandoquidem is neminem sibi proximum judicat. Exploratum quippe est, eum qui fratrem quem videt non diligit, non posse Deum quem non videt diligere.

V. 30. *Homo quidam descendebat, etc.*

Animadvertite quomodo proximum designat Salvator, non ex genere illum definiens, non virtute pro-

A τὴν πονηρίαν, καὶ τὸ δυστροπον ἐλέγχων φρόνημα Χριστοῦ ὁ πάντα εἰδώς. « Ὅρθως ἀπεκρίθη, φησί· τοῦτο ποιεῖ καὶ ζῆσι. » Ἐκπέπτωκε τῆς θήρας (1) ὁ νομικὸς, ἐρβράγη τῆς ἀπάτης τὸ λῆνον· οὐκοῦν ἐπιφωνώμεν αὐτῷ τὸ διὰ τῆς ἱερεμίου φωνῆς· « Ἥγρεῦθης καὶ ἀλήφθης. » — (A. I. 143 b, E. I. 178) Ἀποτυχὼν τῆς θήρας, ἐκκεκλύσται πρὸς φιλοδοξίαν· ἐξ ἀπάτης εἰς ὑπεροψίαν· ἀλλήλαις ὥσπερ αὐτὸν αἱ κακίαι κιχῶσιν. Ἡρώτησε γὰρ οὐ μαθεῖν θέλων, ἀλλ' ἦ· φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, θέλων αὐτὸν δικαιοῦσαι. Ἄθρπε δὲ ὅπως ἐκ φιλαυτίας τὸ βουῖ καὶ ὑπεροψίας, ἀναλίδῃ ἀνεφώνει· « Καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον; » Τίς ἐστὶν οὗτος, φησὶν, ἵνα τοῦτον ὡς ἐμαυτὸν ἀγαπήσω; Ὑπερέχω πάντων· εἰμὶ νομικὸς· κρίνω πάντας, οὐ κρίνομαι παρὰ τινος· δικάζω, καὶ οὐ δικάζομαι· πάντων διαφέρω· πάντων κρείττων τυγχάνω· πᾶσιν ἐπιτάττω· πάντες μου χρῆζουσιν, ἐγὼ δὲ χρῆζω οὐδενός· τίς μου ἄρα ἐστὶ πλησίον, ἵνα τοῦτον ὡς ἐμαυτὸν ἀγαπήσω; Οὐδεὶς αὖ, νομικῶς, κατὰ σέ; Πάντων ἐπέκεινα σαυτὴν ἀποφέρεις; Κατένεγκε τὴν ὀφρύν· μέμνησο τοῦ λέγοντος παροιμιαστοῦ· « Οἱ δὲ αὐτοῖς ἐπιγνώμονες, σοφοί. » Ὅντως ἐν τοῦτοις ἡ τῆς ζωῆς δύναμις ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν καὶ πλησίον, οὐκ ἀλλαττομένοις ὑφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιτεινομένοις ὑπὲρ τὰ μέτρα τὰ Ἰουδαϊκά, καὶ τῆς ἐπιτάσεως ἐμπεριεχομένης δυνάμει τοῖς εἰρημένοις ἐπιτάγμασι. Τὸ γὰρ ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ψυχῆς, καὶ λοῦθος τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, ὑπεβαίνει τὴν πρὸς χρήματα, τὴν πρὸς ἡδονήν, τὴν πρὸς κενὴν δόξαν ἀγάπην· ἐξάγει κοσμικῆς διαθέσεως, ἐκλεκτὸν ἀπὸ κόσμου καθίστησι, συνάπτει Χριστῷ, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, Χριστιανὸν ἐξ Ἰουδαίου ποιεῖ. Ἡ τε πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη καλῶς νοουμένη, ὅταν μὴ πρὸς τὸ ὁμογενὲς ἢ μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶν τὸ ὁμογενὲς, ἀκόλουθος τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καθίσταται· προσλαμβάνουσα καὶ τὸ κατὰ μίμῃσιν Χριστοῦ, τὸ μὴ μόνον ὡς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτόν· ὥστε θεῖναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν φίλων· ὅπερ ὁ Κύριος πεποίηκεν. Ἐπαινέθεις μὲν τοι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὁ νομικὸς, ὡς καλὴν τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέβρῃξεν· οὐδένα εἶναι πλησίον αὐτοῦ τιθέμενος, ὡς οὐδενὸς ὄντος αὐτῷ κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπαμύλλου. Τοιαῦτα δὲ φρονῶν οἷα ἐκείνος ὁ θαρσαλος, ὁ λέγων· « Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. » D οὐκ εἰδὼς ὡς τοῦτο διαφθείρει τὴν δικαιοσύνην, τὸ μὴ ἐξ ἀγάπης ὁ πράττειν ποιεῖν. Ἐνδεὲς οὖν καὶ ὁστος τῆς ἀγάπης ἀλλίσταται· πάντως μὲν καὶ τῆς πρὸς Θεὸν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς γὰρ πρὸς τὸν πλησίον, ἔμφανως, ὅπου οὐδὲ εἶναι τινα πλησίον αὐτοῦ λογίζεται· ὅλῳ δὲ ὅτι τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἀγαπᾶν ἐν εὐρακείᾳ, οὐ δύναται Θεὸν ἀγαπᾶν ἐν οὐκ εὐρακείᾳ.

Ἀνθρώποις τις κατέβαυεν, x. τ. λ.

(E. I. 179) Ὅρα δὲ πῶς δείκνυσιν τὸν πλησίον ὁ Σωτὴρ τίς ἐστὶν, οὐ γένει διορίζων, οὐκ ἀρετῇ δο-

¹⁴ Jerem. 11, 14. ¹⁵ Prov. XIII, 10, juxta LXX. ¹⁶ Luc. XVIII, 11.

(1) Corderius, mendose legens θύρας, ait, juris-peritus a janua. Item voc. ἡγρεῦθης vertit venabatur, pro præda fuisti. Sed omnia hujusmodi animad-

vertere jam desinam; est enim id prope inutile vel certe odiosum, præsertim quia scriptores omnes multifariam labimur.

κινῶν ἀλλὰ τῇ φύσει συνάπτων, διηγούμενος περὶ τοῦ θείνου πεπονηθέντος ὑπὸ λησῶν, ὃ φιλανθρωπία παρὰ παντός ἀνθρώπου προσήκει, τοῦτο τῆς φύσεως αὐτῆς ἀποκαύσης. Συνεπιθελόνται δὲ ἐν τῇ παραβολῇ καὶ ταῦτο, ὅτι μᾶλλον εὐρίσκει τὴν κατὰ φύσιν πλησίον ὁ μὴ τετυφωμένος, ἢ περὶ ὁ τετυφωμένος. Σαμαρείτης γὰρ ὑπὲρ ἱερέα καὶ Λευίτην. ὅτι αἱ μὲν κείμενον ἡμιθνήτα καὶ ἐν ἐσχάτοις ὄντα μακροί, ἀντιπαρήλθον, οὐδὲν ἐπ' αὐτῷ πεπονηότες ἀνθρώπων, οὐ τὸ ἐξ ἀγάπης· ἔλαιον ἐπιστάζαντες, φουμαθῆς δὲ μᾶλλον καὶ ἀπηνές ἐσχηκότες τὸ φρόνημα. Ὁ γὰρ μὴν ἀλλογενὴς καὶ τελὼν ἐν Σαμαρείταις πεπλήρωκε τῆς ἀγάπης τὸν νόμον. Ἄκουε γοῦν καὶ τῆς παραβολῆς. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

Ἐπιθεῖσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, Β κ. τ. λ.

(A L 144, B f. 106 b, E f. 180 b) Ἄλλως δὲ, ἐπειδὴ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Ἀνθρώπος ἐν τιμῶν ὁ συνήκεν, ἀλλὰ παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς, » καὶ πᾶσαν μὲν ἐπιθυμίαν βοσκημάτων καὶ ἀκόλαστον κατηργήσθησεν· ἀπαρχὴ γινόμενος τοῦ γένους ἡμῶν ὁ Χριστός, ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν, ἐν αὐτῷ πρῶτον εἶδε τούτων τῶν κτηνῶν παθῶν ὑπερανάδοντας ἡμᾶς· αὐτὸς γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἔθεσασα. Διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι τὸν τυχόντα τῆς θεραπείας ἐπὶ τὸ ἴδιον ὑποζύγιον ἀνεβίβασεν· ἐν αὐτῷ γὰρ ἡμεῖς· ἔφερον, ὅτι ἐσμέν μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰς πανδοχεῖον ἀπήγαγε· πανδοχεῖον δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ, τὴν πάντων γεννομένην δεκτικὴν καὶ χωρητικὴν. Οὐκέτι γὰρ κατὰ τὸ στενὸν τῆς νομικῆς σκιδῆς καὶ τῆς ἐν τύποις λατρίας ἀκούοιμεν· « Οὐκ εἰσελεύσεται Ἀμμανίτης καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ »· ἀλλὰ· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » Καί· « Ἐν παντὶ ἔθνε· ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. » Καὶ ἀπαγαγὼν, μεζονος ἐπιμελείας ἤξιωσε. Καὶ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας συλλαλησίης ἀκ τῶν τῇ πολυθεῖα νενεκρωμένων ἔθνων, αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἰκῶν καὶ ἐμπεριπατῶν, καὶ πᾶσαν πνευματικὴν ζωοῦμενος χάριν. Ὁθεν καὶ τῷ προστύπῳ τοῦ πανδοχεῖου (νοηθεῖν δ' ἐν οὗτος τύπον ἐπέχειν τῶν ἀποστόλων καὶ αὐτῶν μετ' αὐτοῖς ποιμένων καὶ διδασκάλων) εἰς οὐρανοῖς ἀνὴν ἔθηκε ὁμοειδὲς, πρὸς ἐπιμελίαν καὶ ἡγέρηματός. Καὶ προσθεῖς, ὡς· Ἐάν τις προσδραπένησθαι, ἐγὼ ἐν τῷ ἐκπνεύματι με ἀποδώσω σοι. Ὁμοειδὲς, τὰς δύο διαθήκας φησὶ, τὴν τε διὰ τοῦ νόμου Μωυσέως καὶ τὴν προφητῶν, τὴν τε διὰ τῶν ἑβραίων διδασκάλων καὶ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων· καὶ ἀμφοτέρων φύς· ὅσας φερούσας, καὶ μελεστέας τοῦ λόγου καὶ ἐνὸς βουλήως φερούσας, ὡς τὰ διηγήρια, καὶ τὸν αὐτὸν μὲν χαρακτῆρα τῆς καρδίας ἡμῶν διὰ τῶν ἱερῶν λογίων ἐνοφραγισμένους καὶ ἐντυπούσας, ἐπείπερ καὶ ἐν οὐτῶς καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα λελάληκεν. Ἐρ-

A bona, sed ex sola natura desolans, narratione quam facit de quodam a latronibus male mulctis, cui misericordiam abs quovis homine deberi ait, ita ipsa natura exigente. Insuper in ea parabola docet facilius proximum conaturalalem a non superbo inveniri, quam a superbo; Samaritanus enim sacerdos et Levita melior apparet: hi enim semivivum jacentem, et suprema calamitate correptum praeiterunt, nulla humanitate commoti, neque charitatis oleum ei affundentes, sed inclementem potius crudelemque inopiam retinentes. Contra vero alienigena et Samaritanus implevit charitatis legem. Audi ergo etiam parabolam. Suscipiens autem Jesus, etc.

V. 34. Et imponens illum in jumentum suum, etc.

Alloqui vero, quia, ut scriptum est: « Homo cum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis », et atque omni belluina ac effreni cupiditate laborare coepit; factus generis nostri inchoatio Christus, qui peccatum nescivit, in seipso primo nos ostendit belluarum harum cupiditatum victores. Ipse enim infirmitates nostras suscepit, morbosque gestavit. Propterea dixit, quod illum cui medebatur in jumentum suum imposuerit; in se enim nosmet ferebat, quia membra sumus corporis ejus. Sed et in publicum hospitium duxit; hospitium Ecclesiam vocans, quae cunctos excipit continetque. Neque enim jam secundum legalis umbræ typicis cultus angustias audiemus: « Non intrabit Ammanita ac Moabita in ecclesiam Dei »; sed: « Euntes, docete omnes gentes ». Itemque: 258 « In omni genere, qui timet Dominum et operatur justitiam, acceptus est illi ». Et sic deductum ægrum majore adhuc cura prosecutus est. Nimirum in Ecclesia, quæ ex gentibus polytheismo mortuis constat, Christus ipse versatur, ut scriptum est, habitans et inambulans, et spirituales omnem suppeditans gratiam. Unde et hospitii prefecto (hic autem figuram gerere credendus est apostolorum et reliquorum post ipsos pastorum ac magistrorum); cum in celum abiit, daps dedit denarios ut diligentem ægroto curam impenderent. Addens etiam: Et si quid supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi. Quos denarios dicit Testamenti duo, nempe illud a Moysis lege prophetis, et hoc ab Evangelio atque apostolicis constitutionibus datum; quæ ambo a Deo habent, ut imaginem superni uniusque regis præ se ferant, ut denarii solent; eundemque cordibus nostris characterem per sacras doctrinas imprimunt ac representant; quoniam utrumque unius ac idem Spiritus dictavit Testamentum. Facessant enim Manes, et ante eum Marcion, irreligiosissimi homines, qui divinis diis ea attribuerunt. Unius profecto regis ambo denarii sunt, eodemque actu ac valore dati prefecto

¹⁷ Psal. XLVIII, 21. ¹⁸ Deut. XXIII, 3. ¹⁹ Matth. XXVIII, 19. ²⁰ Act. I, 35.

hospitii a Christo. Quos quidem acceptos sanctissimarum ecclesiarum pastores, nec sine labore ac sudoribus ampliandes, et de propria etiam crumena aliquid proferentes, et usu potius augentes (hoc enim spirituale argentum impensis non minuitur, sed augetur, cujusmodi reapse est doctrinæ magisterium) revertenti postrema die Domino dicent unusquisque : Domine, duos denarios dedisti mihi : ecce insuper mea industria expendens, duos alios lucratus sum, quibus gregem amplificavi. Ille vero respondens dicit : « Euge, serve bone et fidelis ; quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam ; intra in gaudium Domini tui ²¹. »

δαπανήσας οὐκ ὀκθεύων, ἔτερα δύο κεκέρθηκα, δι' ὧν τὸ ἀγαθὸν καὶ πιστὸν, ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σου. »

259 V. 36. *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones ?*

Merito Dominus interrogavit, quemnam e tribus proximorem se demonstrasse patienti existinaret ? Hic autem : Illum puto, inquit, qui misericors fuit. Non enim sive sacerdos sive Levita proximus fuit patienti, sed qui misertus est ejus. Tunc ait Christus : « Vade, et tu fac similiter. » Est enim inutilis sacerdotii dignitas his qui eam sortiti sunt ; item iis qui videntur legis periti, hoc nomine appellari non prodest, nisi factis ipsis justam famam obtineant. En charitatis corona textitur ei qui proximum adamavit. Erat hic Samaritanus, non tamen ideo abjectus. Propterea testatus est discipulorum princeps, beatus nimirum Petrus, his verbis utens : « Vere comperimus, non esse personarum acceptorem Deum, sed in omni gente quisquis eum timet, et operatur justitiam, acceptum illi esse ²². » Recipit enim omnes bonorum operum studiosos virtutis amans Deus, eosque diligit, et amicorum loco habet, ac futuris bonis dignatur.

V. 38. *Mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam.*

Verumtamen, ut hæc historia demonstrat, magnum quid est et pretiosum hospitalitatis officium. Testabitur et sapientissimus Paulus dicens : « Hospitalitatis nolite oblivisci ²³. » Talis erat Martha, quæ Dominum hospitio excepit, quam imitari præclarum est ; sicuti etiam sororem ejus cupidissimam descendendi Mariam, quæ Domini pedibus assidens, doctrinis ejus mentem suam complebat. Erudit item hoc facto discipulos suos Servator, ut cognoscant qualiter quoque modo in hospitum suorum domibus diversari debeant. Oportet enim ingressos non tam supinari ad oblectationes, ne harum causa videantur apud aliquos hospitari, sed ut potius hospites suos sacris divinisque doctrinis impleant.

Ἀ βέτω γὰρ Μάρνης, καὶ πρὸ αὐτοῦ Μαρτίων, οἱ ἀθεώτατοι, διαφόροις θεοῖς ταύτας μερίζοντες (1)· ἐνδὲς γὰρ βασιλείας ἐστὶ τὰ δύο θηνάρια, καὶ κατὰ ταῦτον καὶ ὁμοτίμως δοθέντα τῷ προσεστώτι τοῦ πανδοχείου παρὰ Χριστοῦ· ἃ δὴ καὶ λαβόντες οἱ τῶν ἀγωνιάτων ἐκκλησιῶν ποιμένες, καὶ μετὰ πόνων καὶ ἰδρώτων ταῖς διδασκαλίαις πλατύναντες, καὶ οὐκ ὀκθεύον προσδαπανήσαντες, καὶ διὰ τῆς δαπάνης μᾶλλον αὐξήσαντες (τοιοῦτον γὰρ τὸ νοητὸν ἀργύριον ἐξ ὧν δαπανᾶται, μὴ μειούμενον ἀλλ' αὐξόμενον, ὅπερ ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος ἐστίν), ἐπανερχομένῳ τῷ Δεσπότῃ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν, ἐροῦσιν ἑκάστος· Κύριε, δύο θηνάρια δέδωκάς μοι· ἰδοὺ προσποιμνιον ἠξήσα. Καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ·· Εὖ, δοῦλε σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »

Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησιον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστές ;

(A f. 146, E f 189 b) Εἰκότως ὁ Κύριος ἤρετο, τίνα τῶν τριῶν πλησίον γενέσθαι νενόμιχε τοῦ πεπονθότος ; Οὐ δέ· Ὁ ποιήσας, φησὶ, τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. Οὐτε γὰρ ὁ ἱερεὺς, οὔτε ὁ Λευΐτης πλησίον γέγονε τοῦ πεπονθότος, ἀλλ' ἀοικτιστάμενος. Καὶ πρὸς ταῦτα Χριστὸς·· Πορεύου, καὶ σὺ ποιεῖ ὁμοίως.· Ἀνόνητον γὰρ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, τοῖς λαχοῦσιν αὐτὸ, καὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι νομομαθεῖς, τὸ ὠνομάσθαι νομομαθεῖς, εἰ μὴ δι' αὐτῶν εὐδοκίμοις τῶν ἔργων. Ἰδοὺ γὰρ πέπλεκται τῆς ἀγάπης ὁ στέφανος τῷ τὸν πλησίον ἡγαπηκότι· Σαμαρεῖτης οὗτος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀπόδηλος. Διὰ τοῦτο μαρτυρήκεν ὁ πρῶτος ἐν μαθηταῖς, τοῦτ' ἐστιν ὁ μακάριος Πέτρος, ὡς πῶς·· φήσας·· Ἐπ' ἀληθείας καταλαβάνομεν ὅτι οὐκέτι προσωπολήπτης ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνηι ὁ φερούμενος αὐτὸν καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι.· Προσίσταται γὰρ ἅπαντας τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδεύματων ἐραστὰς ὁ φιλάρετος Κύριος, καὶ ἀσπάζεται, καὶ γνησίους τίθησι, καὶ τῶν μελλόντων ἀξιοὶ ἀγαθῶν.

Γυνὴ δὲ τις ὀνόμει Μάρθα ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

(A f. 146 b) Πλὴν, κατὰ τὴν ἱστορίαν, μέγα τι χρῆμα καὶ ἀξιόκτητον ὁ τῆς φιλοξενίας τρόπος· καὶ μαρτυρήσει· λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος·· Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε.·· Τοιαύτη τις ἡ Μάρθα ὑποδεχομένη τὸν Κύριον, ἦν καλὸν καὶ μιμήσασθαι· ὥσπερ καὶ τὴν φιλομαθεστάτην αὐτῆς ἀδελφὴν Μαρρίαν, ἣ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ποσὶ προσέχισασα, τῶν παρ' αὐτοῦ διδαγμάτων τὴν ἑαυτῆς ἐμπύπλησι φρένα. Ὀνίνησι δὲ πάλιν καὶ διὰ τούτων ὁ Σωτὴρ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἐν' εἰδέειν, ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ταῖς τῶν ἐπιτεχομένων αὐτοὺς οἰκίαις ἐνδυναμίζεσθαι ἔχρη. Δεῖ γὰρ εἰσβάλλοντας οὐχ ὑπτιοῦσθαι μᾶλλον εἰς ἀγέσεις, οὔτε μὴν ἑλως δοκεῖν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καταλείβειν παρὰ τισιν, ἀλλ' ἵνα

²¹ Matth. xxv, 16-21. ²² Act. x, 34, 35. ²³ Hebr. xiii, 2.

(1) Hanc Marcionis cum Manete impiam consensionem narrat etiam sanctus Epiphanius hæres. 42, cap. 4.

μᾶλλον αὐτοὺς ἐπιμεστώσκειαν μαθημάτων θείων καὶ ἱερῶν. Οἱ δὲ τὴν ἐστίαν αὐτοῖς δνευρύνοντες, ὑπαντάτωσαν Παρὸ καὶ πρόθυμοι· οὐχ ὡς διδόντες τι μᾶλλον, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ ληψόμενοι, κατὰ διττὸν τρόπον· πρῶτον μὲν γὰρ ταῖς παρὰ τῶν ξενιζομένων ἐντροφήσους μυσταγωγίαις· εἶτα πρὸς τοῦτω καὶ τὸν τῆς φιλοξενίας καρδανούσι μισθόν. Ἐπιδεχόμενοι δὲ εἰς ἐστίαν τοὺς ἀδελφοὺς, μὴ περισπᾶσθωσαν περὶ πολλὴν διακονίαν, μὴ ζητεῖτωσαν τὰ ὑπὲρ χεῖρα καὶ χρεῖαν· λυπεῖ γὰρ πανταχοῦ ἐν παντὶ πράγματι τὸ περιττόν· ἐνεργάζεται μὲν γὰρ τοῖς φιλοξενεῖν ἐθέλουσιν ὄκνον· καμᾶτου δὲ τοῖς ἐστιωμένοις εὐρίσκειται πρῶξινον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ἐρ τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμε- B
νον.

(A f. 147) Καὶ τοι Θεὸς ἐστὶν ἀληθινός, καὶ Υἱὸς τοῦ ἐπὶ πάντα Θεοῦ, καὶ διανέμει μὲν αὐτὸς τῇ κτίσει τὰ πάντα, δι' ὧν ἂν εὖ ἔχοι καὶ σῴζεται· δεῖται δὲ ὅλως αὐτὸς οὐδενός· πλήρης γὰρ ἐστὶ, φησὶν, αὐτός· εἷνος οὖν ἐν χρεῖᾳ καθιστάναί φάινται ἂν αὐτὸν, πάντα ἔχοντα φυσικῶς τὰ τοῦ Πατρὸς· Ἐφη γὰρ ἑναργῶς, οἱ· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστιν.· Ἐχει δὲ ὁ Πατήρ τὸ εἶναι πλήρης ἀγαθῶ παντὸς καὶ θεο-ρετῶν ἀξιωμάτων. Ἐστὶ δὲ τοῦτο καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ ἅγιοι λέγουσιν, οἱ· Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν.· Τί ὅντα οὖν προσεύχεται, φησὶν, εἰ πλήρης ἐστὶ, καὶ οὐδενὸς ὅλως δεῖται τῶν τοῦ Πατρὸς· Πρὸς τοῦτο φα-μεν ὅτι διδῶσι μὲν αὐτῷ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος· τὸ εἴπερ ἔλοιτο πληροῦν τὰ ἀνθρώπινα, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο. Εἰ γὰρ ἔφαγε καὶ πῖ-πωκεν, ὕπνου τε μετασχῆκώς εὐρίσκειται, τί τὸ ἀτο-πον καὶ εἰ τοῖς καθ' ἡμᾶς συγκαθιστάμενος μέτροις, καὶ ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην ἀποκληρῶν, οὐκ ἀνεπι-τήδευτον ἐποίητο τὴν προσευχήν; Ἰνα ἡμᾶς διδάξῃ μὴ ῥαθύμους εἶναι πρὸς τοῦτο· συντείνεσθαι δὲ μᾶλ-λον λιτάς, οὐκ ἐν πλατείαις ἐστῶτας μέσαις (Ἰερων γὰρ τοῦτο τῶν Ἰουδαίων τινὲς, Γραμματεῖς δὲ εἰσιν οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, φιλοδοξίας ἀφορμὴν τὸ χρῆμα ποιούμενοι), καταμόνας δὲ μᾶλλον, ἡσυχῇ τε καὶ ἀνα-κεχωρημένως, καὶ οἷον μόνους μόνῳ λαλοῦντας Θεῷ, καθαρῶ καὶ ἀπερισπᾶστω νῷ. Ἐδεῖ γὰρ ἀγαθοῦ παν-τός καὶ ἐπωφελεστάτου πράγματος ἀρχὴν καὶ διδά-σκαλον οὐχ ἑτερόν τινα ἡμῖν γενέσθαι μᾶλλον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα καὶ τὰς παρὰ πάντων δεχόμενον λιτάς.

Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· Πατέρ ἡμῶν, κ. τ. λ.

(A f. 149) Ὡ πολλῆς ἀφθονίας! ὦ γαληνότητος ἀσυγκρίτου καὶ μόνῳ πρεπούσης αὐτῷ! Τὴν ἰδίαν ἡμῖν χαρίζεται δόξαν, ἀναθεῖσθαι τὸ δοῦλον εἰς ἐλευ-θερον ἀξίωμα, Πατέρα καλεῖν ἐφίησι τὸν Θεόν, ὡς ἐν υἱῶν τάξει γεγεννημένους. Παρ' αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἐσχήκαμεν· καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφός· Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐ-τόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.·

A Verumtamen ii qui victum iis largiuntur, occurrant hilares alacresque, non tam ut dantes quam **260** ut accepturi; idque duplici ex causa: primum quidem quia hospitum suorum fruentur doctrinis, deinde etiam quia hospitalitatis mercedem consequentur. Dum autem convivio excipiunt fratres, ne multo ministerio distraherentur, nec praeter id quod ad manum usumque fuerit, quidquam requirant: molestum enim est ubique et in omni re quidquid est nimium: nam et eos qui exhibere hospitalitatem volunt, remoratur, et iis qui recipiuntur ho- spitio grave est.

CAP. XI.

V. 1. Cum esset in quodam loco orans.

Cum verus sit Deus, Filiusque supremi Dei, et ipse creaturis omnia distribuat per quae bene habeant et conserventur; cumque nullo re prorsus indigeat, quia plenus, ut ait ²⁶⁰, est: cujusnam rei usum optari ab eo quisquam dicat, qui omnia naturaliter habet quae Patris sui sunt? Dixit enim manifeste: « Omnia quae Pater habet, mea sunt ²⁶¹. » Est Patris proprietas, ut omni re bona sit plenus Deoque dignis muneribus. Id vero proprium quoque Filii est: cujus rei sancti homines gnari sunt: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus ²⁶². » Cur ergo jam orat, inquit aliquis, si plenus est, et nulla re caret quam habet Pater? Ad haec dicimus, dispensationis in carne modum concedere ei facultatem humana officia, si velit, implendi, cum occasio id tulerit. Nam si comedit et bibit, et somno indulsisse comperitur; quomodo sit absurdum, dum in nostrae naturae finibus versaretur, et humane justitiae daret operam, eum non incongruas preces frequentasse? ut nos doceret ne ad id genus officii torperemus, sed orationi animum intenderemus haud in mediis plateis stantes (id quod facitabant Judaei nonnulli, Scribae nimirum ac Pharisei, jactantiae occasionem inde capientes), sed solitarii potius, tacite atque seorsum, soli cum solo Deo colloquentes, pura minimeque distracta **261** mente. Oportebat enim bonae omnis atque utilissimae rei cujuslibet initium nobis fieri atque magistrum haud alium magis, quam ipsum qui in cunctis princeps est, atque omnium preces excipit.

V. 2. Ait autem illis: Cum oratis, dicite: Pater noster, etc.

O magna liberalitas! o incomparabilis unique ipsi conveniens clementia! Suam nobis largitur gloriam, servum ad liberi dignitatem subvehit, Patrem appellare concedit nobis Deum, ceu in filiorum ordine constitutis. Ab ipso autem hoc quoque munus accepimus; quam rem testabitur sapiens Joannes dicens: « Quotquot autem eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri ²⁶³. »

²⁶⁰ Isa. i, 11. ²⁶¹ Joan. xvi, 15. ²⁶² Joan. i, 16. ²⁶³ ibid. 12.

Filli enim efficiuntur per genituram spiritalem, quæ nobis accidit haud a corruptibili semine, sed a verbo Dei viventis permanentisque, sicuti scriptum est: « Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquid creaturarum ejus. » Namque ita sanctorum apostolorum quidam locutus est³⁸. Quin adeo et ipse Christus rei viam evidentem ostendit dicens: « Nisi quis genitus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei³⁹. » Imo vero, oportet enim quædam etiam penitiora vobis dicere, ipse nobis factus est tam splendida pretiosæque gratiæ via, janua, occasioque, cum sibi nostram similitudinem induit. Sumpsit enim servi formam; quanquam, prout intelligitur et est reapse Deus, liber est, ut sua nobis communicaret. Solus enim suapte natura ipse liber est, qui solus Filius est illius qui omnia excedit et universalis est Dominus, Patris, inquam, natura sua verèque liberi. Nam quod ad nativitatem perducitur, subditam habet creanti se cervicem. Canit itaque Melodus, atque ad eum: « Quoniam omnia serviunt tibi⁴⁰. » Quod autem nostra ad se transferens, sapiente ratione sua nobis communicaverit, testis aderit mysteriorum ejus **262** sacerdos sapientissimus Paulus scribens: « Qui cum dives esset, egenus est factus, ut nos inopia ejus divites essemus⁴¹. » Etenim inopiæ instar Deo Verbo fuit, res humani generis participare; opum autem instar est hominis naturæ, dum quæ sunt Christi accipit; quas inter libertatis dignitas est, eos potissime decens qui ad adoptionem in filios sunt vocati. Jam et hoc ipsum, ut dixi, donum ipsius est. Dixit enim nobis: « Nolite patrem vobis vocare super terram: unus enim est Pater vester coelestis: vos autem cuncti fratres estis⁴². » Nam quia unus ipse de nobis factus est, idcirco fraternitatem cum illo nacti sumus. Jubet itaque nos audere, et Patrem in precibus invocare. Sapientissime autem illud quoque orantes vult cogitare: nam si Patrem appellamus Deum, tamque splendido affectu honore fuimus, cur indignam honorante vitam degimus? Hoc quidam sanctorum apostolorum ait: « Si Patrem invocatis eum qui sine personarum acceptione, secundum uniuscujusque opus judicat, cum timore incolatus vestri tempore conversamini⁴³. »

V. 2. Sanctificetur nomen tuum.

Num sanctitatis additamentum fieri petimus Deo sanctissimo? Hoc quidem prorsus est improbabile. Plenus est enim, ut ipse ait⁴⁴, se ipso, atque in se perfectissimus; imo ipse sanctitatem creatis rebus suppediat de plenitudine sua. Stultum insuper et ridiculum est existimare, eos qui orant non magis pro se, quam pro illo, preces effundere. Quid

A Μεμορφώμεθα γὰρ εἰς υἱότητα, διὰ γεννήσεως; τῆς πνευματικῆς, τελευτήσης ἐν ἡμῖν οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς μάλλον, ἀλλὰ διὰ λόγον ζώντος Θεοῦ καὶ μένοντος, καθὰ γέγραπται: « Βουλῆθι; γὰρ ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπρὸς τινὰ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. » Ἐφη γὰρ οὕτω τις τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Καὶ αὐτὸς δὲ ποῦ Χριστὸς, τὴν τοῦ πράγματος ὁδὸν ἐναργῆ καθίστη, λέγων: « Ἐάν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Μᾶλλον δέ, δεῖ γὰρ πρὸς ὑμᾶς (1) καὶ τὴν τῶν ἀπορρήτων εἰπεῖν, αὐτὸς ἡμῖν γέγονε τῆς οὐρας λαμπρᾶς καὶ ἀξιοκτίτου χάριτος ὁδός, καὶ θύρα, καὶ ἀφορμή, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπέλθων. Ἐλαβε γὰρ δούλου μορφήν, καίτοι καθ' ὅ νοεῖται καὶ ἔστιν Θεός, ἐλευθερός ὢν, B ἢ ἡμῖν τὰ αὐτοῦ χαρίσται. Ἰνός γὰρ κατὰ φύσιν ἐλευθερός αὐτός, ὅτι καὶ μόνος ἐστὶν Υἱὸς τοῦ τὰ πάντα ὑπερχειμένου καὶ κατεξουσιάζοντος τῶν ὅλων. Φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐλευθέρου Πατρός: πᾶν γὰρ τὸ παρενεχθὲν εἰς γένεσιν, δούλον ὑπέχει τῷ κτίσαντι τὸν αὐχένα. Ὑἱάλλει γοῦν ὁ Μελωδὸς, καὶ φησι πρὸς αὐτόν: « Ὅτι τὰ σύμπαντα δουλὰ σου. » Ὅτι δὲ τὰ ἡμῶν εἰς αὐτὸν μεταθίς, οἰκονομικῶς δέδωκεν ἡμῖν τὰ αὐτοῦ, πιστώσεται γράφων ὁ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἱερογρῆς, ὁ πάνσοφος Παῦλος: « Ὅτι πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσεν, ἢ ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Πτωχεῖα μὲν γὰρ τῷ Θεῷ Λόγῳ, τὰ καθ' ἡμᾶς, ἥτοι τὰ ἀνθρώπινα· πλούτος δὲ τῇ ἀνθρώπου φύσει, τὸ λαβεῖν τὰ αὐτοῦ· ὢν ἔν ἐστι τὸ ἐλευθερον ἀξίωμα, πρὶν ὥς μάλιστα τοῖς εἰς υἱότητα κεκλη- C μένοις. Αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦτα, ὡς ἔφην, τὸ δῶρον· Ἐφη γὰρ πρὸς ἡμᾶς: « Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ Πατὴρ ὡμῶν, ὁ οὐράνιος· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. » Ἐπειδὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, διὰ τοῦτο πεπλουτήκαμεν ἡμεῖς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀδελφότητα. Κελεύει τοίνυν παρρησιάζεσθαι τε καὶ λέγειν ἐν προσευχαῖς Πατέρα. Οἰκονομικώτατα δὲ λίαν δίδωσι κάκεινο τοῖς προσευχομένοις ἐννοεῖν· εἰ γὰρ Πατέρα καλούμεν τὸν Θεόν, καὶ τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἡξιώθημεν τιμῆς, πῶς οὐκ ἀξίως τοῦ τιμη- κτύς πολιτευσόμεθα; Τοῦτό τις ἔφη τῶν ἁγίων ἀποστόλων: « Εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσώποληπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὡμῶν χρόνον ἀναστράφητε. »

D

* Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομα σου.

(A f. 149 b) * Ἀρα ἁγιασμοῦ προσθήκην ἐγγενέσθαι παρακαλοῦμεν τῷ παναγίῳ Θεῷ; Καὶ μὴν τοῦτο ἐστὶν οὐκ ἀμεμπτον παντελῶς. Πλήρης γὰρ ἐστὶ, καθὰ φησὶν αὐτός, ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ παντέλειος, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ χορηγῶν τῇ κτίσει τὸν ἁγιασμόν ἐξ ἰδίου πληρώματος. Πρὸς δὲ αὐτούτοις, εὐθὺς καὶ καταγέλαστον τὸ νομίζεσθαι τοὺς

³⁸ Jac. i, 18. ³⁹ Joan. iii, 5. ⁴⁰ Psal. cxxviii, 91. ⁴¹ I Cor. viii, 9. ⁴² Matth. xxiii, 9. ⁴³ I Petr. i, 17. ⁴⁴ Isa. i, 2.

(1) Nota indicium, recitatum ad populum fuisse vocabulum vocativum *charissime* id ipsum innuit.

homiliarum more hanc explanationem; sicut alibi

προσευχόμενους οὐχ ὑπὲρ γε ἄλλον ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι τὰς λιτάς. Τί οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ, « Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου; » Φαμέν, ὅτι οὐχ ἁγιασμοῦ προσθήκην ἐνυπάρχει παρακαλοῦσι τῇ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Τίς γάρ ἐστιν ὁ μείζων αὐτοῦ, καὶ προσδοῦναι τι δυνάμενος; Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἑλάττω ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἑαυτοῖς τε καὶ πᾶσιν ὑπάρχει παρακαλοῦσιν. « Ὅτε διακείμεθα καὶ πιστεύομεν ὅτι Θεὸς ὁ φύσει καὶ ἐπὶ πάντας, ἅγιος ἁγίων ἐστὶ, τότε τὸν φόβον αὐτοῦ λαβόντες εἰς νοῦν, ἐρῶν τε καὶ ἀνεπιληπτον ἐπιτηδεύομεν ζωὴν. ἵνα οὕτως ἅγιοι γεγνηότες, ἔγγυς εἶναι δυνηθῶμεν τοῦ ἁγίου Θεοῦ. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Ἄγιοι ἐσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι. » Ἐφ' ἧ δὴ πού καὶ πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα. « Ἐν τοῖς ἔγγιζουσὶ μοι ἁγιασθήσομαι. » Οὐκοῦν ἐν ἡμῖν, φησὶν, ἅγιον ἔστω τὸ ὄνομά σου. τοῦτο γὰρ δὴ τὸ ἁγιασθήτω δηλοῖ. Καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου, τοῦτο παρακαλοῦσιν. Ἐννόησον γάρ, ὅτι παρὰ ταῖς οὐκ τὸ τῆς ἀληθείας πλουτήσας φῶς, μήτε μὴν τὴν πίστιν παραδεξαμένοις, ἐπὶ καταπεφρόνηται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Οὐπω γὰρ αὐτοῖς ἅγιον εἶναι δοκεῖ, καὶ σεπτὸν καὶ προσκυνητόν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἐλλάμψῃ φῶς, καὶ ὡς ἐκ νυκτὸς καὶ σκότους διαγρηγορήσωσι, μάλιστα τότε μαθόντες τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶν, ἅγιον ἁγίων ὁμολογοῦσιν αὐτόν. « Ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, συνήσεις ἐντεῦθεν. » Ἐφ' ἧ τις τῶν ἁγίων προφητῶν. « Κύριον αὐτὸν ἁγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σοι φόβος. » καὶ ἐὰν ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ᾖς, ἔσται σοι εἰς ἁγιασμόν. » Ἄρα οὖν ἡμεῖς ἅγιον ἀποπειλούμεν τὸν Θεόν, τὸν ἐξ ἰδίου πληρώματος διανεμόντα πλουσίας τῇ πτίσει τὰ παρ' ἑαυτοῦ; Ἀλλὰ δῆλον ὡς ἐκεῖνο διδάσκειν φανέναι αὐτόν, ὅτι Ἄγιον εἶναι αὐτὸν πιστεύετε. τότε γὰρ αὐτόν φοβηθήσεσθε, ἔσται δὲ οὗτος ὁμῶν καὶ εἰς ἁγιασμόν. Γέγραπται δὲ πάλιν περὶ Χριστοῦ. « Ἀγιάσατε τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν. » τοῦτέστι, παρ' οὐδὲν αὐτὴν ἡγήσατο. τίθεικε γὰρ αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν. Πλὴν ἁγιαζέσθω, φησὶ, παρ' ὁμῶν. τοῦτέστιν ὁμολογεῖσθω ἅγιος. Καὶ γὰρ ἐστὶ τοῦτο κατὰ φύσιν, Θεὸς ὢν ἀληθινός, καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἅγιον οὐ συνιδῶς πρέπει ἀν. οὐδενὶ μὲν τῶν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενηνεγμένων, μόνῃ δὲ τῇ ἀνωτάτῃ καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει. Ὅταν οὖν πιστεύομεν ὅτι κατὰ φύσιν ἅγιός ἐστι, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ « ἁγιάζειν αὐτόν, » τότε προσομολογοῦμεν ὅτι καὶ Θεός ἐστιν ἀληθινός, ἐπὶ δὲ κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐν ὑπεροχῇ μεγίστῃ.

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

(A. I. 150) Ἀεὶ γε μὴν βασιλεύοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ κατακρατοῦντος ὧν, τί δὴ βούλεται τὸ, « Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου; » Ἐοίκασι τοίνυν ἐπιθυμεῖν οἱ τοῦτο λέγοντες ἐν προσευχαῖς, ἐπιλάμψαντα πάλιν ἰδεῖν ἐν κόσμῳ τὸν τῶν ὧν Σωτῆρα Χριστόν. Ἥξει γάρ, ἡξει, καὶ καταβήσεται κριτής, καὶ οὐκ ἐν ὑφέσει τότε τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ θεοπροεπέει δορυφορούντων

A ergo sibi volunt verba « Sanctificetur nomen tuum? » Dicimus homines haud precari ut summo Deo sanctitatis fiat accessio. Quis enim major est illo, atque ei quidquam superaddere valens? Nam quod minor a majore benedicatur, extra omnem controversiam est. Sed illud potius et sibi et cunctis ut eveniat orant. Cum consideramus et credimus Deum, qui natura sua supra omnes est, sanctum sanctorum esse, tunc ejus timorem mente nostra valentes, rectam et inculpabilem vitam 263 degimus; ut sic sancti effecti, ad Deum sanctum appropinquare possimus. Scriptum est enim: « Sancti estote, quia ego sanctus sum ». Dixit vero aliquando Deus hierophanti Moysi: « In appropinquantibus mihi sanctificabor ». Ergo in nobis,

B inquit, sanctum esto nomen tuum; hoc enim hic vocabulum sanctificetur significat. Neque pro se ipsis tantum, sed etiam pro universo mundo hoc orantes petunt. Etenim reputandum est, apud eos qui nondum veritatis lumen sunt adepti, neque fidem receperunt, contemni adhuc nomen Dei. Nondum quippe illis sanctum videtur, augustum atque adorabile. Cum autem ipsis veritatis jubar illuxerit, ac veluti ex nocte et tenebris evigilaverint, vix tum denique cognoscentes quis quantusve sit, ipsum sanctum esse sanctorum constebuntur. Quod vero hæc ita se habeant, inde intelliges. Ait quidam de sanctis prophetis: « Dominum ipsum sanctificate, et ipse erit tibi pavor: quod si illi confusus fueris, erit tibi in sanctificationem ». C

Num ergo nos sanctum efficimus Deum, qui de propria plenitudine distribuit copiose creaturis quæ sua sunt? Sine dubio autem hoc dicimus ab eo doceri, nempe, Ipsum sanctum credite; tunc enim eundem timebitis, atque ita vobis causa sanctitatis erit. De Christo item scriptum est: « Sanctificate eum, qui animam suam vilificavit », id est qui eam pensi non habuit, quam scilicet pro nobis posuit. Veruntamen a vobis sanctificetur, inquit, id est, eum sanctum esse fateamini. Est enim revera suapte natura talis, cum sit Deus verus, et Filius Dei. Nam sanctitas substantialis nemini propria est, qui de non exstantibus ad existendum productus fuerit, sed uni summæ et super omnia naturæ. Cum ergo erodimus eum natura propria sanctum, hoc enim valet dictio « sanctificare eum, » tunc simul confitemur Deum esse verum, et quidem a cæteris rebus sejunctum, et summo in culmine constitutum.

264 V. 2. Adveniat regnum tuum.

Age vero cum Deus ab æterno regnet, et universale imperium teneat, quid sibi volunt verba « Adveniat regnum tuum? » Videntur itaque optare, qui hæc dicunt orantes, videre rursus apparentem mundo universalem Servatorem Christum. Veniet enim, videt descenditque iudex, neque jam in humilitate nostra, sed cum digna Deo gloria stipanti-

« Levit. xi, 44. » Levit. x, 3. » Isa. viii, 13. » Isa. xlix, 7.

bus angelis, ut mundum judicet. Defensionis erit A ergo tempus illud, imo probationis ac retributionis : ignis preparatus est improbis, et diutina poena, perpetuusque cruciatus. Cur ergo ut videant tempus illud, orant? Considera mecum rursus Servatoris solertiam, et in omni re prudentiam admirandam. Jussit enim precibus postulare illius verè formidandi temporis adventum, ut cognoscerent oportere eos vivere haud ignave aut dissolute, sed potius ut sanctos decet, atque uti Deo placet; ut prae-mia ipsis illud tempus conferat, non autem flammam ac poenam. Nam impiis atque impuris nullatenus convenit dicere in precibus, « Adveniat regnum tuum. » Sciant itaque quod ita precantes, propemodum incusant Deum, quod non citius ipsis punitionis tempus oriatur et superveniat. His sanctus B quidam propheta inclamat : « Vae iis qui diem Domini optant! Cur? Haec vobis dies Domini tenebrae erit, non lumen, caligo luce omni carens¹⁴. » Ergo petunt sancti, ut Servatoris nostri universaliter regnaturi tempus adsit, quoniam satis jam laboraverunt, et patrum a se operum mercedem exquirunt. Confidunt enim splendidos se coram iudice apparituros.

Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra.

Hoc quoque sanctos decet, et quamlibet laudem excedit. Nam velle in terra praevalere bonam Dei voluntatem, quid aliud est quam velle ut cuncti virtutem omnem exercent atque se imbuant? Sic excellenter se gerere sanctos angelos in 265 caelis dicimus. Scriptum est enim de ipsis : « Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui facitis voluntatem ipsius¹⁵. » Qui itaque ita dicunt, vires suppeditari postulant in terra degentibus, ut Dei voluntati obtemperent, et supernam caelestem imitentur vitam, eam scilicet quam sancti angeli agunt : ut, quemadmodum Paulus ait¹⁶, etsi in terra ambulantes, nihilominus in caelo conversentur. Insuper dicimus, peccati extinctionem cupere eos videre qui dicunt : Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra. Voluntas enim, ut dixi, summi Dei est, ut sancte in terra vivamus, atque ita primogenitorum Ecclesiae, supernae inquam, imitatio et imago veluti quaedam in terris conspecta Christum oblectet.

V. 3. Panem nostrum ob subsistendum da nobis quotidie.

Putant fortasse nonnulli, incongruum esse, et sanctis alienum, corporalia a Deo postulare, eamque ob causam ad spiritalem sensum id dictum transferunt, panemque eos petere dicunt non ter-

αγγέλων, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον. Ἀπολογίας τοίνυν ὁ τότε καιρὸς, μᾶλλον δὲ δοκιμασίας καὶ ἀνταποδόσεως· πῦρ ὑπὲρτίσται τοῖς ἀνόμοις, καὶ δίκη μακρὰ, διηνεκὴ κολαστήρια. Εἰτα πῶς ἰδεῖν ἐκείνων εὐχονται τὸν καιρὸν; Ἄθρσι δὲ μοι πάλιν τοῦ σωτήρος τὸ εὐτεχνές, καὶ τὴν ἐπ' ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων ἀξιοθαύμαστον οἰκονομίαν. Ἐκείλευσε γὰρ διὰ προσευχῆς αἰτεῖν αὐτὸν ἐκείνων τὸν ὄντως φρικτὸν ἐπιστῆναι καιρὸν, ἵνα εἰδεῖν ὅτι διαβιοῦν αὐτοὺς ἀναγκαῖον, οὐ βῆθύμους ἢ παρειμένους, ἀγοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ κατὰ γὰρ τὸ αὐτῷ δοκοῦν· ἵνα στεφάνων αὐτοὺς εὐρεθῇ πρόξενος ὁ καιρὸς, καὶ μὴ πυρὸς καὶ δίκης. Τοὺς γὰρ ἀνόμους καὶ βεβήλους πρίμποι ἂν κατ' οὐδένα τρόπον τὸ λέγειν ἐν προσευχαῖς, « Ἐλθέτω ἡ βασιλεῖα σου. » Ἥγουν ἴστωσαν ὡς τοῦτο λέγοντες, μονονοῦχι κατατιτῶνται θεῶν, ὅτι μὴ θάττον αὐτοῖς ὁ τοῦ κολάζεσθαι καιρὸς ἀνίσχει καὶ φαίνεται· τοῦτοις ἐπιφθέγγεται τις τῶν ἁγίων προφητῶν· « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! Ἴνα τί; ὤμῃν αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος οὐκ ἔχον φέγγος. » Οὐκ οὖν αἰτοῦσιν οἱ ἅγιοι τὸν τῆς τοῦ σωτήρος ἡμῶν ολοτελοῦς βασιλείας ἐπιστῆναι καιρὸν, ὅτε δὴ πεποιηκῶτων ἃ δεῖ, καὶ τῶν ἡδὴ προεργασμένων αὐτοῖς ζητούντες τὰς ἀμοιβάς. Τεθαυρῆκασι γὰρ ὅτι λαμπροὶ παραστήσονται τῷ κυρίῳ.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

(A f. 150 b) Ἀγιοπρεπὲς δὲ καὶ τοῦτο, καὶ παντὸς ἐπαίνου μεσόν. Τὸ γὰρ ἐν γῇ βούλεσθαι κρατεῖν τῇ ἀγαθῷ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τί ἂν ἕτερον εἴη, πλην ὅτι τὸ πάντας ἐθέλειν ἀπάσης ἀρετῆς ἀποτελεστὰς εἶναι καὶ ἐπιστήμονας; Οὕτω καὶ διαπρέπειν ἐν οὐρανοῖς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους φαμέν. Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτῶν· « Εὐλόγετε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ. » Ἰσχύον τοίνυν παρακαλοῦσι δοθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς οἱ τοῦτο λέγοντες, ἵνα ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄνω καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπομιμῶνται παλιταίαν, τὴν παρὰ γὰρ φημι τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις· ἵνα, ὡς ὁ Παῦλος φησιν, ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, ἔχωσιν ἐν οὐρανῷ τὸ πολιτεύμα. Πρὸς δ' αὖ τούτοις φαμέν, ὅτι τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀναίρεσιν αἰτοῦσιν ἰδεῖν οἱ λέγοντες· « Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. » Θέλημα γὰρ, ὡς ἔφην, τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, τὸ ἁγίως πολιτεύεσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα τῆς τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίας, τῆς ἄνω φημι, μίμημα καὶ εἰκὼν ὥσπερ τις, ἡ ἐπὶ γῆς ὁρωμένη, κατευφραίνῃ Χριστόν.

Τὴν ἄρετον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον (1) δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν.

(A f. 150. b) Οἴονται δὲ ἰσως τινές, ἀνάρμοστον εἶναι καὶ ἀπεικὸς ἁγίοις τὸ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ σωματικά, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀποφέρουσι τὸ εἰρημένον εἰς πνευματικὴν θεωρίαν· καὶ δὴ καὶ

¹⁴ Amos v, 18. ¹⁵ Psal. cii, 21. ¹⁶ Philio. iii, 20.

(1) Ignotum Græcis hoc vocabulum ἐπιούσιος, et evangelicis tantum paginis traditum, testatur Ori-

genes De Orat. § 27, cuius etymologicam explicationem sequitur noster Cyrillus.

ἄρτον φασιν αὐτοὺς αἰτεῖν, οὐκ ἐπιγίγνουν, οὐ σωμα-
τικόν, ἐκείνον δὲ μᾶλλον, τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ
καταβαίνοντα, καὶ ζωὴν τῷ κόσμῳ παρέχοντα, ἢ,
ὡς φασιν, ἀληθεῖ οὐσίᾳ καὶ σώματι, τούτῳ τῇ
ψυχῇ· αὕτη γάρ, διὰ τὸ, μὴ βευστὸν, κυρίως οὐσία
ἐστίν. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ἁγίοις πρόποι ἂν ὅτι μάλιστα
τὸ πνευματικῶν χαρισμάτων ἐπιγίγνεται μεταλαβεῖν,
φαίην ἂν ἐνδοσάσας οὐδὲν· πλὴν ἐκεῖνο ὅχιον ἰδεῖν,
ὅτι καὶ ἄρτον αὐτοῖς κοινόν, καὶ τοῦτο ὁρᾶν αὐτοῖς
προστίταχεν ὁ Σωτὴρ, μώμου παντὸς ἐλευθέραν
ποιοῦνται τὴν πρόσδοτον. Ἄθρει γὰρ ὁποῖος τοῖς
εἰρημμένοις ἐγκέκρυπται νοῦς. Δι' ὧν γὰρ προστίταχεν
ἄρτον αἰτεῖν, ἦτοι τροφὴν τὴν ἐφημέριον, ὅσλος ἂν
εἴη δῆπουθεν, μηδὲν ἔχειν αὐτοῖς ἐπιεῖς, ἀγομπρεπῇ
δὲ μᾶλλον ἐπιτηδεύειν πτωχείαν. Οὐ γὰρ τῶν ἔχόν-
των τὸ αἰτεῖν, ἀλλὰ τῶν ἐν σπάνει καθεστηκότων.
Ἐπ' ἂν δὲ τις οὐδενὸς ἐν χρεῖᾳ καθεστηκῶς, Θεῷ
τῷ πάντα εἰδῶτι λέγει· Ἄδ' ἄρτον ἡμῖν τὸν ἐφημέ-
ριον, δόξαιεν ἂν εἰρωνεύεσθαι μᾶλλον, ἢ γούν ἀληθῶς
βούλεσθαι λαβεῖν. Ἄρτον δὲ τὸν ἐπιούσιον οἱ μὲν
εἶναι φασὶ τὸν ἔξοντά τε καὶ δοθησόμενον κατὰ τὸν
αἰῶνα τὸν μέλλοντα, ἵνα νοῆται πάλιν πνευματικῶς·
οἱ δὲ καὶ εἰς ἑτέρας ἐννοίας ἀποφέρουσι τὴν φωνήν.
Ἄλλ' εἴπερ ἦν ἀληθὲς ὡς ἄρτου τοῦ δοθησομένου
κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα μνήμην ποιοῦνται
προσευχόμενοι, διὰ τί προσεπάγουσι τὸ, « Δίδου ἡμῖν
τὸ καθ' ἡμέραν; » Ἔστι γὰρ ἐτι διὰ τούτων ἰδεῖν, ὅτι
τῆς ἐφημέριου τροφῆς ποιοῦνται τὴν αἰτήσιν, ὡς
ἀκτῆμονες δηλονότι. Ἐπιούσιον δὲ τὸν αὐτάρκη
νοεῖσθαι χρὴ· τέθεικε ποῦ τὴν λέξιν καὶ ὁ μακάριος
Ἀπόστολος, βραχὺ παραλλάξας, ἐπὶ τοῦ πάντων
ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· Ἐφη γὰρ αὐτὸν ἑαυτῷ
κατασκευάσαι λαὸν περιούσιον, ἀντὶ τοῦ ἐπιου-
σίου τὸν περιούσιον εἶπὼν, τούτῳ, τὸν ἄρ-
κούντα, καὶ τοῦ τελείως ἔχειν οὐχ ἡττώμενον.

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, κ. τ. λ.

(Α. Γ. 151) Βούλεται χρῆστος καὶ ἀμνηστικῶς
εἶναι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Κύριος· ὡς ἀνεπι-
πλήκτως δύνασθαι λέγειν ἐν προσευχαῖς· Ἄφες
ἡμῖν, ὅτι ἀφῆκαμεν. « Ὁ βάθος πλοῦτος καὶ σοφίας
καὶ γνώσεως! » Πρῶτον αἰτεῖν ἐπιτάττει τῶν αὐτοῖς
ἁμαρτημένων τὴν ἄφεσιν, εἰδ' οὕτως ὁμολογεῖν ὅτι
πάντῃ τε καὶ πάντως ἀφῆσους καὶ αὐτοὶ· καὶ ἵνα
οὕτως εἴπω, τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀνεξικακίας μιμη-
τὴν [cod. μιμητὰς] ἐθέλουσι γενέσθαι τὸν Θεόν,
καὶ ἦν ἂν αὐτοὶ παράσχωνται τοῖς ὁμοδόμοις χρῆστέ-
τητα, ταύτην ἐν ἴσῳ μέτρῳ ζητοῦσι λαβεῖν παρὰ τοῦ
τὰ δίκαια νέμοντος, καὶ κατοικτεῖν ἅπαντας εἰδότες
Θεοῦ. Καὶ μὴ τις οἰσθῶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς ἐξεῖναι
λέγειν· « Ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. » Οὐ γὰρ
τοῖς οὖσιν ἐν τῷ πλημμελεῖν ἐτι πρόποι ἂν λέγειν
τὸ, « Ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. » ἐκείνοις
μᾶλλον οἵπερ ἂν εἰεν ἀποφοιτήσαντες μὲν τῶν ἡδὴ
προεπαισμένων, ἀντεχόμενοι δὲ τοῦ διαζῆν λοιπὸν
ἐθέλει· ἁγιομπρεπῶς. Δεῖ τοίνυν αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ
τῶν ἁμαρτημένων τὴν ἄφεσιν, προαφέντας ἡμᾶς
τοῖς κατὰ τι γούν. προακρουκῶσιν, ὅταν εἰς ἡμᾶς

A restrem, non corporalem, sed illum potius caelo de-
super descendente vitamque mundo praebentem,
sive, ut alunt, incorporeae vereque existenti sub-
stantiae, id est animae; quae quia non praeterit,
proprie substantia est. Ego vero sanctos quidem
maxime decere, ut spiritalibus donis potiri stu-
deant, nihil dubitans dixerim; et tamen illud co-
gitare par est, quod etiam panem petant vulga-
rem, atque id agere praeciperit eis Servator, nullo
probo obnoxiam faciant supplicationem. Videsis
enim quatenam huic dicto sententia insit. Dum enim
jussit petere eos panem, sive victum quotidianum,
constat eundem ipsis insinuasse nihil ut possi-
deant, sed sanctam potius paupertatem sectentur.
Non enim habentium quis est petere, sed in penu-
ria constitutorum. Si quis autem nulla re indigens,
Deo **266** omnia scienti dicat: Da mihi panem
quotidianum, ironice potius loqui videbitur, quam
aliquid vere velle accipere. Panem vero, ut ita di-
cam, subsistentiae, alii dicunt venturum illum esse,
id est in futuro saeculo dandum, ut denno de spiri-
tali cogitemus: alii autem ad alios quoque sensus
id vocabulum transferunt. Sed enim, si forte verum
sit eos orantes de pane loqui, qui in futuro saeculo
dandus est, cur addunt, da nobis quotidie? Hinc vi-
delicet denuo patet petere eos quotidianum panem,
nempe ut pauperes. Subsistentiae autem panem in-
telligere oportet sufficientem. Vocabulum hoc adhi-
buit parum quid immutatum beatus Apostolus de
omnium nostrum Servatore Christo. Ait enim
ipsum sibi comparasse populum περιούσιον, loco
ἐπιούσιον dicens περιούσιον, id est sufficientem,
statuque perfecto non inferiorem.

V. 4. Et dimitte nobis peccata nostra, etc.

Vult benignos esse et injuriarum obliviosos di-
scipulos suos Dominus; ut irreprehensibiliter di-
cere possint in suis precibus: Dimitte nobis, quia
dimisimus. « O altitudo divitiarum, et sapientiae
ac scientiae! » Primum petere jubet peccatorum
propriorum remissionem, deinde confiteri se quo-
que omnino veniam aliis daturus: atque, ut ita di-
cam, haerentis sibi indulgentiae imitorem voluit
fieri Deum; et quam ipsi exhiberint censuit
benignitatem, hanc pari mensura quaerunt consequi
a justo rerum datore, et omnium misereri solito
Deo. Nec tamen quisquam existimet cuique indiffe-
renter licere dicere, « Dimitte nobis peccata no-
stra. » Non enim eos qui peccare pergunt decebit
dicere, « Dimitte nobis peccata nostra; » sed eos
potius, qui a priori culpa recesserint, nunc autem
sancte vivere studeant. Oportet itaque a Deo postu-
lare peccatorum veniam, postquam iis qui nos
laeserint pepercimus, si tamen ii adversus nos,
non autem in divinam supremamque peccaverint
majestatem. **267** Neque enim delictorum illorum,

sed horum tantummodo quæ in nos commissa fuerint, potestatem habemus.

Et ne nos inducas in tentationem.

Usque ad hunc locum orationem recitat Lucas; Matthæum vero comperimus addere: « Sed libera nos a malo »⁶⁶. Habent autem hæc dicta plurimam connexionem: est enim consecratiō ut si in tentationem non ingredimur, malo liberemur. Imo si quis dicat, liberari idem esse ac non ingredi in tentationem, a veritate non abluet. Dum autem sic loqui nos docet, laud sane molles aut timidos nos vult esse, quin potius vires, et ad laudabile opus quodlibet alacres: insuper etiam modestos et pauperes spiritu; neque existimare, fore nos in omni prorsus tentatione superiores. Intolerabilis enim quandoque incidit in hominis animum consuetudo, et confidentissimam quamque mentem tentationis pondus perfringit. Oportet itaque haud nimis audere in tentationibus, sed reputare potius mentis nostræ infirmitatem. Ergo deprecemur quidem tentari; occasione tamen necessaria vacante, tunc demum omni exprompta strenuitate decernandum est. Duplex vero est tentationum genus: aut enim aliquis a diversæ sectæ hominibus tentatur, aut ab ignominie passionibus. Debemus itaque in his tam gravibus versantes malis, vel etiam antequam eveniant, orare ac dicere: « Ne nos inducas in tentationem. » Sed cum ipsa tentatio ingruet, tunc resiste fortiter, carnem increpa, frenum menti injice, opem à Deo pete. Tunc enim auxiliabitur, et victoriam concedet universalis Servator ac Dominus.

V. 5. *Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum?* etc.

Mirabilis hic est sententiarum ordo. Docuit enim Servator quemadmodum opus sit orare, sciscitantibus id sanetis apostolis. Sed oportebat eos qui hanc tam venerabilem salutaremque doctrinam acceperant, 268 facere quidem juxta datam normam, sine fastidio tamen atque socordia: nec deinde, minime exaudita prima prece aut etiam secunda, cessare a precibus, ceu nullam utilitatem habentibus. Ne ergo id nobis accidat, neque ex hac pusillanimitate detrimentum patiamur, sub parabolæ forma perspicue ostendit ignaviam nocere precibus, utilissimam autem esse perseverantiam. Age porro quod specie parabolæ ostensum fuit, in rei veritatem convertamus. Importune ora, accede ad benignum Deum persæpe; et si videris procrastinari gratiæ concessionem, ne animum despondeas, neque a suscepta spe excidas, ita fortasse

⁶⁶ Matth. vi, 15.

(1) Si quis hanc Cyrilli explanationem orationis Dominicæ, cum parvis nominis opusculis Originis et

A καὶ μὴ εἰς αὐτὴν τὴν θείαν καὶ ὑπερτάτην ἀμαρτάνωσι· ὁ δὲ οὐ γὰρ ἐκείνων ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, μόνον δὲ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγονότων.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

(A f. 152) Μέχρι μὲν τοῦτο τὴν προσευχὴν ἴσταν· σιν ὁ Λουκάς· ὁ δὲ γὰρ Ματθαῖος εὐρίσκειται προσεπνευγών· « Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. » Ἐνεστί δὲ τοῖς λόγοις πλείστη τις ἀκολουθία· ἐφέται γὰρ πάντως τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, τὸ ἐκ τοῦ πονηροῦ ρυσθῆναι ἡμᾶς. Ἡ τάχα σου, ταῦτα εἶναι τις εἰπὼν τὸ ρυσθῆναι τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, οὐκ ἀνὰ μάρτοι τάληθους. Οὐκ ἀνάνδρους δὲ ἡμᾶς οὕτε δειλοὺς εἶναι βούλεται, ταῦτα διδάσκων λέγειν, νεανικοὺς δὲ μάλλον, καὶ ἐφ' ἅπασιν εὐτολμοῦς τοῖς ἐκπανουμένοις· πρὸς δὲ αὐ τοῦτοις καὶ μετρίφρονας καὶ πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ μὴ νομίζειν ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως παντός περισσόμεθα πειρασμοῦ. Ἀφόρητον γὰρ ἐστ' ὅτε κατεμπίπτει δέος τῆς ἀνθρώπου ψυχῆς, καὶ εὐτολμότητων συνδραύει φρόνημα τοῦ πειρασμοῦ τὸ βάρος. Χρὴ τοίνυν μὴ καταθρασύνεσθαι πειρασμῶν, διαλογίζεσθαι δὲ μάλλον τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας τὸ ἀσθενές. Οὐκοῦν παραιτωμέθα μὲν τὸ πειράζεσθαι· καιροῦ δὲ καλοῦντος ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τοῦτο, τότε δὴ, τότε παντὶ σθένει χρωμένους ἀγωνίζεσθαι χρὴ. Αἰττὸν δὲ τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν· ἡ γὰρ τις ὑπὸ τῶν ἑτεροφρόνων πειράζεται, ἡ ὑπὸ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν. Δεῖ δὴ οὖν ὅρα τοῖς οὕτω δεινοῖς ἐνομιλοῦντας κακοῖς, ἡγουν οὕτω γεγονότας ἐν αὐτοῖς, προσεύχεσθαι τε καὶ λέγειν· « Μὴ εἰσαγάγῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. » Ἐπιπρῆσαντος δὲ πειρασμοῦ, τότε γενναίως ἴστασο, ἐπιτμήσον τῇ σαρκί, χαλινὸν ἐπίθες τῷ νῷ, αἰτήσον ἐκκουράην τὴν παρὰ Θεοῦ. Ἐπικουρήσαι γὰρ τότε καὶ παρέξει· τὸ νικᾶν ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος (1).

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον; x. τ. λ.

(A f. 153, B f. 112) Θαυμαστὴ τῶν ἐννοιῶν ἡ τάξις. Ἐδίδαξε μὲν γὰρ ὁ Σωτὴρ, τίνα δεῖ προσεύχεσθαι τρόπον, αἰτησάντων τοῦτο τῶν ἀγίων ἀποστόλων. Ἀλλ' εἰκός τοῖς τὸ σεπτὸν δὴ τοῦτο καὶ σωτήριον ἐσχηκότας μάθημα παρ' αὐτοῦ, ποιεῖσθαι μὲν τὰς λιτὰς κατὰ τὸν δοθέντα τύπον, μὴ ἀψικόπως δὲ τοῦτο δρᾶν μηδὲ βῆθῦμα· εἰτα μὴ ἀκουσθέντας ἐκ πρώτης εὐχῆς, ἡγουν καὶ δευτέρας, ἀνακόψει τὰς ἱκετίας, ὡς οὐδὲν ἐχούσας τὸ τελοῦν εἰς δυνάμει. Ἰνα τοίνυν μὴ τοῦτο πάθοιμεν, μήτε μὴν ἐκ τῆς τοιαύτης μικροψυχίας ὑποστῶμεν ζημίαν, ἐν τρόπῳ παραβολῆς διαδεικνύουσιν ἐναργῶς, ὡς τὸ βῆθῦμον μὲν εἰς προσευχὰς ἐπιζημιον, ἐπωφελεστάτῃ δὲ λίαν ἡ ἐν γε τοῖς οὐνοῖς ὁπομονῇ. Φέρε δὴ, μεταστῆσωμεν τὸ ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς δεικνύμενον εἰς ἀλήθειαν. Ὅλησον διὰ προσευχῆς, πρόσθι τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, καὶ μάλα συγχῶς· καὶ ἴσῃς μέλλουσιν τῆς χάριτος τὴν

Cypriani conferet, facile existimabit, utrumque auctorem a Cyrillo fuisse inspectum.

ἐπιδοῦναι, μὴ ἀπογοῶν· τῶν προσδοκωμένων, μήτε ἀπολιθώσης τῆς προκατειμένης ἐλπίδος, ἐκείνο ἰσως λέγων καθ' αὐτὸν ἀσυνέτως· Προσῆλθον πολλάκι· ἰδοὺ ἀκρυκὰ, ἰδοὺ θῆναι, καὶ οὐ προσεδέχθη· οὐ γὰρ ἐχέδονχε τί πρὸς πέρας, τῶν αἰτηθέντων παρ' αὐτοῦ. Ἐκείνο δὲ μᾶλλον ἐνοήσεις κατὰ αὐτὸν· Ὑπὲρ ἡμᾶς οἶδς τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων ταμίης· αἰτεῖς ἐσθ' ὅτε τὰ τῶν σῶν ἐπέκεινα μέτρων· οἶδεν αὐτὸς ὁ διδοὺς τὸν ταῖς φιλοτιμίαις πρέποντα καιρὸν. Χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς ἐμψρόνως τε ὁμοῦ καὶ ἐνδόξως τὰς πρὸς Θεὸν ποιεῖσθαι λιτὰς, καὶ εἰ γένοιτό τι· τῶν αἰτημάτων ἀνάκλησις. Τὸ γὰρ ἀνιδρωτὶ ποιοῦσθαι καὶ ἐξ ἐτοίμου ληφθῆναι, καταπο-

νίσθαι φιλεῖ. **Δέ·ω ὅρῳ, εἰ καὶ οὐ δώσει· ἀλλ' ὁ ἀναστὰς, B**

x. τ. λ.
(A f. 154, B f. 112) Ἐνταῦθα τὸ, Δέ·ω ὅρῳ, ὅρκου δὴναμιν ἀποκληροῖ. Οὐ φεῖσθαι δὲ Θεός, καὶ ὅρκου δίχα γίνεσθαι τὸ ἐπηγγελμένον· ἀποφασιστοῦ δὲ ἀποφαίνων τὴν ἡμῶν ὀλιγοπιστίαν, ἐσθ' ὅτε ὅρατε βεβαίοι τοὺς ἀκρωμένους. Τὸ δὲ ζητεῖτε λέγων, τὸ ποιεῖν ἐπιτάττει· πόνη γὰρ αἰετὶς εὐρίσκειται τὸ ζητούμενον. Ὁ κρούων τῇ χειρὶ προσαρτάται τὴν θύραν, ἵνα τὴν τῶν κρουσμάτων ἐκλήσιν οὐκ ἐνεγκὼν ἀτῆς ἐστίς· δεσπότης ἀνοίξῃ, καὶ οὐχ ἐκὼν. Μάθε τοίνυν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων τοῦ χρησίου τὴν θύραν· κρούσον, ἐκλήσον, αἰτήσον· τοιούτους εἶναι χρὴ τοὺς αἰτοῦντάς τι παρὰ Θεοῦ. Ἐμψρόνως οὖν καὶ εὐδόξως εὐχεσθαι χρὴ. Καὶ ἀναβολὴ τις τῶν αἰτημάτων γένηται, μὴ ναρκῶν μηδὲ ἀρίστασθαι. Γράζει γοῦν ὁ σφωτάτος Παῦλος· ἡ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. ὁ Θεοῦ δὲ μὲν γὰρ ὁ διὰβολὸς οὐ μετρίως, ἀδοκῆτος ἐσθ' ὅτε περιστάσεσιν ἐνέλεις, καὶ καταφέρων εἰς πολυτροπὸν ἀμαρτίαν. Εἴτα πρὸς τοῦτω, τῆς ἐμψύτου φιληθόντας ὁ νόμος, ἐμφυλεύει τοῖς μέλει τῆς σαρκὸς, ἀντιστρατεύμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ναὶ μὴν, καὶ εἰ τοῖς τῆς ἀληθείας πολεμούντες δόγμασιν αἱρετικοί. Χρεῖα τοίνυν συχνῆς καὶ ἀλλεταλλήλου προσευχῆς. Τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ.

Τίνα δὲ ὁμῶν τὸν πατέρα αἰτήσας ὁ υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;

(A f. 155) Διδάσκει πάλιν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἑτερόν τι τῶν ἀναγκαίων εἰς βίην. Πρόσιμεν γὰρ ἐσθ' ὅτε τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, τὰς λιτὰς ποιοῦμενοι, τὰς ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι κατὰ τὸ ἐκάστην δοκοῦν· ἀλλ' οὐ διακρίνο-
τας ἐσθ' ὅτε, ἢ βασιανίζοντες, εἰ μὲν ἐστὶ τὸ ἀληθὺς συμφέρον, καὶ ἔκπερ ὀνίνησι δοθῆναι παρὰ Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ τὸ ἀδικοῦν, εἰ λάβοιμεν· ἀκατασχέτοις δὲ μᾶλλον θελημάτων ὅρμας, ἐμπέμπομεν εἰς ἐπιθυμίας ὀλίθρου μεστάς. Ὅταν οὖν τι τοιοῦτον αἰτῶμεν παρὰ Θεοῦ, ληψόμεθα μὲν οὐδαμῶς, γέλωτος δὲ μᾶλλον ἀξίαν ποιούμεθα τὴν λιτὴν· καὶ ποῖα τίς ἐστιν ἡ τοῦτο πρόφασις, παρ' αὐτοῦ μάθωμεν. Τίς ἐστὶν ἐξ ὁμῶν ἀνθρώπων, ἐν αἰτήσας ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; Ὡς ἐξ εἰκόνης, ψῆσι, ἤτοι παραδείγματος ἐταρῶς, ἐκ τῶν καθ' ὅμας αὐτοὺς, τὴν τῶν παρ'

terram ipse insipienter loquens: Accessit multoties, lacrymatus sum, oravi, neque tamen exauditus fui; neque quidquam a me expetitum recte accessit. Illud potius tecum reputa: plus quam nos ipsi, res nostras videt omnium custos: petis interdum quae supra tuam conditionem sunt: scit ille dator idoneum benefaciendi tempus. Debemus igitur nos prudenter simul et constanter preces nostras Deo offerre, etiamsi fiat aliquando petitionum repetitio. Nam quod nobis sine nostro labore datur, quodque facile accipitur, contemni solet.

V. 8. Dico vobis, et si non dabit illi surgens, etc.

Hic verba dico vobis iurjurandi vice funguntur. Neque ideo fallit Deus, si forte absque iurejuratione aliquid spondeat; sed ut nulla nostrae fidei exiguitati excusatio sit, iurejurando interdum audientes confirmat. Verbo autem quaerite, laborem imperat; nam labore plerumque res quaesita invenitur. Qui pulsat, manu januam concutit, ut ietum molestiam non ferensedium dominus, vel invitatus aperiat. Disca igitur ex his quae apud homines accidunt, rei utilia conquisitionem: pulsa, molestus esto, ora; tales esse oportet qui aliquid a Deo postulant. Prudenter itaque et enixe orandum est. Et si forte dilatio aliqua exaudiendis precibus fiat, **269** non est torpendum neque desinendum. Scribit itaque sapientissimus Paulus: « Sine intermissione orate ». Non mediocriter enim turbat diabolus, subitis interdum irretiens discriminibus, et ad varia peccata impellens. Tum praeterea congenita voluptarii affectus lex carnis membris inhaeret, repugnans legi mentis nostrae, sicuti scriptum est ²⁷⁰. Denique etiam adversarii verorum dogmatum haeretici. Quamobrem opus est precibus mutuis. Arma enim nostra haud carnalia sunt, ut ait Scriptura ²⁷¹, sed potentia Deo.

V. 11. Quis autem ex vobis patrem pascet filius panem, nunquid lapidem dabit illi?

Rursus nos docet Servator aliud quiddam utilitate praecipuum. Aliquando enim ad benignum Deum necedimus preces oblaturi de re qualibet, prout cuique videtur: neque tamen discernentes interdum aut explorantes, quid vere sit conveniens, quidve a Deo datum profuturum sit; quidque secus nociturum, si acceperimus a Deo: sed inconsiderato voluntatis impetu in cupiditates ferimur perniciem plenas. Cum ergo huiusmodi aliquid a Deo poseemus, nihil impetrabimus, risuque potius dignas facimus preces. Quenam vero rei huius sit causa, ab ipso discamus. Num quis ex vobis homo, quem filius suus panem poposcerit, lapidem huic porriget? Tanquam in imagine, inquit, perspicuoque exemplo, ex iis quae apud vos sunt, dictorum meo

²⁶⁹ 1 Thess. v, 17. ²⁷⁰ Rom. vii, 23. ²⁷¹ II Cor. x, 4.

run. vim cognoscite. Pater filiorum effectus, omni prorsus ore, ob multam erga eos charitatem, vis illi pròdesse. Cum ergo filius panem postulat, si ne mora alacerque porrigis, probe sciens ab eo utile alimentum affectari. Sin vero mentis adhuc impos parvulus, resque visas discernere nondum sciens, lapidem petierit ut comedit: num ei, inquit, porrigis, et non potius eum a noxia illa cupiditate retrahis? Idem porro sermo valet de serpente et pisce, de ovo et scorpione. Si ergo, inquit, vos mali cum sitis, id est, capacem malitiæ mentem habeatis, **270** neque in bono constantem, prout est omnium Deus, nostis bona filiis dare, quanto magis Pater vester cælestis spiritum bonum dabit poscentibus se? id est spiritali gratiam planeque bonam; quam qui receperit, beatissimus erit. Si ergo huius generis aliquid vis accipere, accede alacer; annuet enim libenter virtutis amator cælestis Pater.

V. 14. *Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat mutum.*

Mutum hic appellatum dicimus hominem qui non loquebatur; neque hic erat naturæ morbus, sed fraus dæmonis qui linguam ei vinxerat. Quamobrem etiam indiguit, ut ab aliis Christo offerretur; neque enim ipse per se postulare poterat voce carens. Hinc ne fidem quidem ab eo exigit Dominus, sed illico morbum curat. « Et admirati sunt turbae. » Homine hoc liberato, consummatoque miraculo, plaudebat Christo cum præconiis populus, gloriaque Deo congrua exornare satagebat prodigii auctorem. Quidam tamen ex eis, inquit, hi vero Scribæ ac Pharisei erant, invidia vesaniaque refertum cor gerentes, morbi quasi additamentum miraculum id esse voluerunt. Etiam Christo quæ divinitus fiebant detrahentes, diabolo attribuebant nihil agere non valenti: nam per hunc a Christo expelli dæmonia dicitabant. — Ergo demersis quasi abyso malis dæmonibus Christus, quos invitos ab obsessis pellebat, cum ob id dignus admiratione esset, maledicorum tamen obreptiones non vitavit. Ausi sunt enim dicere, crimini verentes prodigium: « Hic non expellit dæmonia nisi in Beelzebul. — Et alii tentantes, » etc. Alii vero paribus invidiæ stimulat aculeis, quærebant videre signum de cælo ab eo fieri, propemodum dicentes: Quaquam improbum ex homine pepulisti dæmonem, nondum tamen id grande portentum est, neque divinam potentiam res hæc demonstrat. Nondum quid **271** simile antiquis prodigiis vidimus. Ostende aliquid quod absque ulla dubitatione cœlitus factum videatur. Transmisit Moyses populum, gradibile ei faciens medium mare. Petram virga perculit, et fluentior matrem effecit, fontes de duro lapide scaturierunt. Similiter post eum Josue solem contra Gabaon stitit, et lunam

ἐμοῦ λεγομένων δύναμιν ἐννοήσατε. Πατὴρ γέγονας τέκνων, διὰ τὸ πρὸς πάντας ἐκ πολλῆς ἀγάπης φιλοστοργίας ὡφελεῖν αὐτά. Ὅταν τοίνυν ἄρτον αἰτήσῃ, ἀμελητὶ καὶ χαίρων προσάγεις, εὖ εἰδὼς ὅτι τροφῆς μεταποιεῖται τῆς ἐπωφελοῦς. Ὅταν δὲ διὰ φρενῶν ἐνδείαν τὸ βραχὺ παιδίον, οὕτω διακρίνειν εἰδὼς τὰ ὀρώμενα, αἰτήσῃ λίθον ἵνα φάγῃ, δίδως ἄρα, φησὶν, ἢ μᾶλλον ἀποφέρεις αὐτὸ τῆς εἰς τοῦτο βλαβεράς ἐπιθυμίας; Ὁ δὲ αὐτὸς ἔστω λόγος ἐπὶ τοῦ ὕψους καὶ ἰσχύος, ὡς καὶ σκορπίου. Ὅτε τοίνυν, φησὶν, ὑμεῖς ὄντες πονηροὶ, τοῦτέστι, κακίας δευτικὴν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, καὶ οὐ μονότροπον εἰς τὸ ἀγαθόν, καθὰ καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεός, οἴδατε διδόναι δώματα ἀγαθὰ τοῖς τέκνοις, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει πνεῦμα ἀγαθὸν τοῖς αἰτούσιν αὐτόν; τοῦτέστι χάριν πνευματικὴν, ἀγαθὴν δὲ πάντως ἦν εἴπερ τις λάβοι, τρισμακάριος ἔσται. Οὐκοῦν εἴ τι τῶν τοιούτων ἐθέλοις λαβεῖν, πρόσθι χαίρων· κατανεύσεις γὰρ ἐτοίμως, φιλάρετος ὢν ὁ ἐν οὐρανῷ Πατήρ.

Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν.

(A f. 155, C f. 131 b) Κωφὸν (1) ἐν τοῦτοις τὸν ἀφρωνὸν ὠνομάσθαι φαμέν· οὐ τῆς φύσεως δὲ ἦν τὸ πάθος, ἀλλὰ τοῦ δαιμονος ἐπιβουλῇ δήσαντος τὴν γλῶσσαν. Διὸ καὶ ἐτέρων δείξει τῶν προσαγόντων· οὐδὲ γὰρ δι' αὐτοῦ πᾶσα καλεῖται ἡ δύναμις, ἀφρωνος ὢν. Ὅθεν οὐδὲ ἀπαιτεῖ πίστιν αὐτὸν ὁ Κύριος, ἀλλ' εὐθέως διαρροῦσαι τὸ νόημα. « Καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι. » Τοῦτου καθαρισθέντος καὶ τελειωθέντος; τοῦ θαύματος, κατεκρότει μὲν ἡ πληθὺς ταῖς εὐφημίαις αὐτόν, καὶ δόξῃ θεοπρεπεί· στεφανοῦν ἠπειγέτο τὸν θαυματουργόν. Τινὲς δὲ, φησὶν, ἐξ αὐτῶν, οὗτοι δὲ ἦσαν Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπονοίᾳ καὶ φθόνῳ μεθούσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν, προσθήκην τῇ νόσῳ τὸ θαῦμα πεποίηται. Ἀριστάντες γὰρ αὐτοῦ τὰ θεοπρεπῆς εἰργασμένα, τῷ διαβόλῳ προσενεμήκασιν τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν· δι' αὐτοῦ γὰρ αὐτὸν ἐκβάλλειν ἔφασαν τὰ δαιμόνια. — (A f. 155 b) Καταχωννύων γούν ὥσπερ εἰς ἄβυσσον ὁ Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ οὐχ ἐκόντα μεθιστάς, διὰ τοῦ τῶν ἐχόντων ἐκπέμπειν αὐτὰ, καίτοι δέον ἐπὶ τούτῳ θαυμάζεσθαι, τοὺς τῶν εἰσθότων φιλοφροεῖν οὐ διέδρα λόγους. Τετολημῆκας γὰρ εἰπεῖν, ἐγκλίμα ποιούμενος τὴν τερατογραφίαν· Ὅστος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βελζεβούλ. — Ἐτεροι δὲ πειράζοντες, » κ. τ. λ. Ἐτεροι δὲ τοῖς ἰσίοις τοῦ φθόνου διανυττόμενοι κέντροις, ἐξήτουν ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἰδεῖν παρ' αὐτοῦ· μονονοῦχί βοῶντες· Κἀν ἐξ ἀνθρώπου κακὴν ἐλάσσης δαιμόνιον, ἀλλ' οὕτω μέγα τὸ χρῆμά ἐστιν, οὐδὲ θείας ἐνεργείας ἀπέδειξιν ἔχει τὸ δρώμενον. Οὕτω τι τευδάμεθα τοῖς ἀρχαίοις θαύμασιν ὅμοιον. Δειξόν τι τῶν ἀνωθεν ἀνευδοκίστεως ἐνεργουμένων. Διεβίβασε Μωϋσῆς τὸν λαόν, βάσιμον αὐτοῖς ἀποφῆνας· τὴν διὰ μέσου θαλάτταν· ἐτύπησε τῇ ράβδῳ τὴν πέτραν, καὶ ποταμὸν αὐτὴν ἔδειξε μητέρα· ἐξέβόθσαν ἐκ τῆς ἀκροῦς πηγῆς.

(1) Fragmentum hoc, usque ad νόημα, in codice dicitur Cyrilli simul et Chrysostomi.

Ὁμοίως ὁ μετ' αὐτὸν Ἰησοῦς ἔστησε τὸν ἥλιον κατὰ Γαθαῶν, καὶ τὴν σελήην κατὰ φάραγγα Ἀρνὼν. Ἐστησε τὸν Ἰορδάνην, καὶ τοῖς ἑκείνου νάμασιν ἐνῆκε δεσμόν. Σὺ δὲ τούτων ἐδειξας οὐδέν. Τὸ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ βούλεσθαι σημεῖον αἰτεῖν, οὐδὲν ἔτερον ὑπεμνήνειεν ἂν, πλὴν ὅτι τοιοῦτους ἐσχῆκασιν ἐπ' αὐτῷ τότε διαλογισμούς. Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός;

Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα, κ. τ. λ.

(A f. 155 b) Πρῶτον μὲν ὄντα θεὸν ἑαυτὸν ἀποφαίνει, διὰ τοῦ καὶ τὸ λάθρα ψευδοῦσθαι παρ' αὐτοῖς εἶδέναι· ἔγνω γὰρ τοὺς διαλογισμούς αὐτῶν. Ἐπειτα (1) τῆς οὕτω δεινῆς ἀφίστης αὐτοῦ ἀσεισίας, οὐδὲν ἀπὸ τῶν Γραφῶν φησιν, οὐδὲ γὰρ προσεῖχον, ἀλλὰ καὶ παρερμηνεύειν ἑμελλον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κοιῆ συμβαινόντων. Καὶ πόλις γὰρ, φησιν, καὶ οἰκία, ἂν σχισθῇ, ταχέως διαλύεται· καὶ βασιλεία, ἥς οὐδὲν δυνατότερον. Εἰ οὖν καὶ ἐγὼ δαίμονα ἔχω, δι' ἑκείνου ἐκβάλλω τοὺς δαίμονας, στάσις μεταξὺ δαιμόνων ἐστὶ· καὶ εἰ κατ' ἀλλήλων ἴστανται, ἀπόλωλεν αὐτῶν ἡ ἰσχὺς. Ἰσῆσι μὲν γὰρ βασιλείας τῶν ὑπὸ χεῖρα τὸ γνήσιον. Ἰσῆσι δὲ οἴκους τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ἀντιφέρεσθαι τινας ἀλλήλους· τῶν ἐν αὐτοῖς. Ἐστησε δ' ἂν καὶ τὴν τοῦ Βεελζεβοῦλ βασιλείαν, τὸ μὴ αὐτὸν ἑαυτῷ ὀρεῖν ἐθέλειν τὰ ἐναντία. Πῶς οὖν ἐκβάλλει Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν; Οὐκοῦν οὐχ ἑκόντα τῶν ἀνθρώπων ἐκπέμπεται τὰ δαιμόνια. Οὐ γὰρ μάχεται, φησιν, ὁ Σατανᾶς ἑαυτῷ· οὐκ ἐπιπλήττει τοῖς; ἑαυτοῦ δορυφόροις, συγκροτεῖ δὲ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν. Αἰσίνεται τοίνυν ἐννοεῖν ὅτι δυνάμει θείᾳ συντρίβω τὸν Σατανᾶν. — (A f. 156) Τῶν ἀνοσιῶν Φαρισαίων ἡ δυστροπιότης πληθὺς διαδεικνύσκει τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ συκοφαντεῖν ἀπετόλμων τὴν δόξαν αὐτοῦ, ταῖς τοῦ Βεελζεβοῦλ συνεργίαις ἐπικουρούμενον, εἰς τὸ δυνάσθαι τὰ πονηρὰ τῶν ἡβρωστηκόντων ἐξαλαύνειν πνεύματα, δυσσεβῶς ὀνομάζοντες. Τοιγάρτοι καὶ διὰ Ὡσηῆ προφήτου τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστομίας κατεκεκράγει λέγων αὐτὸς ὁ Ἐμμανουήλ· «Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπῆδσαν ἀπ' ἐμοῦ! δειλαῖοι εἰσιν, ὅτι ἠσέδσαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσάμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ.»

Οἱ υἱοὶ ὁμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;

(A f. 156) Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ ἐξ Ἰουδαίων κατὰ σάρκα γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί. Οὗτοι τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐξουσίαν ἐσχῆκασιν παρὰ θεοῦ, καὶ δὴ καὶ ἀπήλλαττον τοὺς ἐνισχημένους, ἐπιφωνοῦντες αὐτοῖς τὸ, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅτε τοίνυν, φησιν, οἱ ἐξ ὁμῶν γεγονότες υἱοὶ, ἐν ὀνόματί μου τὸν Βεελζεβοῦλ συντρίβουσιν, ἐπιπλήττοντες αὐτοῦ τοῖς δορυφόροις, καὶ ἀμελεῖ τῶν ἐχόντων αὐτοὺς ἐκπέμποντες, πῶς οὐκ ἐναργῆς δυσφημία, πολὺ τὸ ἀμαθὲς δὲ ἔχουσα συμπεπλεγμένον, τὸ

contra vallem Arnon²². Jussit Jordanem subsistere, ejusque fluentis vinculum indidit. Tu vero nihil hujusmodi ostendisti. Nam de caelo signum petere, nihil aliud fere innuit, nisi inter homines illos talia fuisse de eo colloquia. Quid vero ad haec Christus?

V. 17. Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, etc.

Primo quidem se Deum ostendit, eo quod tacite ab iis murmurata scivit; etenim cogitationes illorum cognoverat. (2) Deinde ut tam gravi eos impietate averteret, nihil e Scripturis profert, quibus non attendissent, imo et falsos sensus assuissent; sed ex vulgo accidentibus argumentatur. Nam civitas, inquit, imo et domus, si dissidio laboret, celeriter dissolvetur; pariterque regnum, quo nihil validius esse solet. Si ergo et ego dæmonem habens, ope hujus dæmonis ejicio, seditio inter dæmones fit; qui si invicem adversentur, potentia ipsorum peribit. Nam regnum firmat subditorum germanitas. Firmatur quoque domus, si domestici nullatenus inter se contendant. Regnum denique etiam Beelzebuli firmum manet, nisi ipse contraria sibi operari voluerit. Quomodo ergo Satanam expellit Satanas? Igitur haud spontanei ejiciuntur ex hominibus dæmones. Non enim secum pugnat Satanas, in proprios non invehitur stipatores, sed suo potius fert suppetias regno. Superest igitur ut exisimetis a me divina virtute Satanam conteri. — Impiorum Phariseorum nequissima multitudo 272 criminabantur Emmanuelem, ejusque gloriam calumniari audebant; et quasi is Beelzebuli adjutorio falsus malos ab ægrotis dæmones posset expellere, imple dictabant. Quamobrem per Oseam quoque prophetam, Judæorum os procaz increpabat his verbis Emmanuel: «Vae eis, quoniam recesserunt a me! miseri sunt, quia impie egerunt adversus me. Ego quidem redemi eos, sed ipsi adversus me falsa locuti sunt²³».

V. 19. Filii vestri in quo ejiciunt?

Judæi enim ex Judæis secundum carnem orti erant beati discipuli. Ili adversus impuros spiritus potestate a Deo instructi fuerant, ideoque etiam obsessos liberabant inclamantes eis verba, «in nomine Jesu Christi.» Si ergo, inquit, filii vestri in nomine meo Beelzebulum conterunt, stipatores ejus objurgando, atque illico ex obsessis pellendo, quidni sit manifestum convicium, multam quoque habens admistam inscitiam, si quis ait me potentiam a Beelzebulo mutuari? Convincemini igitur vestro-

²² J. sue x, 12 seqq. ²³ Osee vii, 13.

(1) Qui hic prosequitur tractus, usque ad τὸν Σατανᾶν, inscribitur in codice Cyrillo simul et Chrysostomo.

(2) Hic prosequitur in Corderii Lat. Catena Cy-

BILLUS. «Quia autem impudens erat talis illorum suspicio, ideo etiam multorum timore perterriti, non præsumpserunt criminationes suas in publicum proferre, sed mente secum assidue versabant.»

rum illorum testimonio, quoniam ipsi quidem post acceptam a me potestatem ad vim, Satanam debellant, invitumque ex obsessis ab eo trahunt; dum vos interim me dicitis illius viribus utentem miracula operari (1).

V. 20. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, etc.

Quoniam dicta a vobis veritate carent, et futilia falsaque sunt, imo et calumniosa dici queunt, constat me digito Dei dæmones ejicere. *Digitum* porro Dei Spiritum sanctum dicit. Manus enim et brachium ipse Christus Patris Dei nominatur, qui omnia per ipsum operatur. Filius item operatur similiter in Spiritu. Sicut ergo digitus pendet a manu, ab ipsa non alienus, sed in eadem naturaliter existens, sic etiam Spiritus sanctus consubstantialitatis ratione Filio unitus est, quamquam a Deo Patre **273** procedit. Nam cuncta, ut dixi, Filius operatur per consubstantialem Spiritum. Verumtamen digito Dei, inquit, dæmones ejicio, nunc etiam dispensatoria ratione ut homo. Neque enim sustinuissemus Iudæi, corrupta fatuque mente præditi, dicentem ipsum Spiritu se proprio dæmones ejicere. — Et animadvertite, quæso, diligenter, quod operante Patre per Filium miracula, Spiritus ipse hæc operatur: namque ipse in illo suo templo agebat. Quorum autem una est operatio, horum quoque eadem natura est. Undique igitur ad veritatem compulsi Spiritus sancti adversarii, odorint demum deceptionum suorum vomitus, respiciant ad Deum, petant ab eo veritatis lumen, quod benignus Servator non denegabit. — Si ergo, inquit, ego homo æque ac vos factus, Spiritu Dei ejicio dæmonia, sequitur et humana natura in me primo consecuta sit congruum Deo regnum. Glorietur enim, ac conterere Satanam, et impuros spiritus inerepare. Hoc significant verba: «Pervenit in vos regnum Dei.»

λέξαν· δεδόξαται γὰρ συντρίβουσα τὸν Σατανᾶν, καὶ ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. »

V. 21. Cum fortis armatus custodit atrium suum, etc.

Quoniam ad multos sensus sermonem huiusmodi pertrahi necesse erat, utitur claro ac limpidissimo exemplo, cujus ope possint quicumque velint cognoscere, quod ipse principem huius sæculi vicerit, et quasi enervaverit, et hærentia illi fortitudine spoliatum, prædam amicis suis tradiderit. Quandiu enim, inquit, fortis robur suum retinet, et rem suam custodit, violentiam nullam pertimescit. Verumtamen si quis eo fortior superveniens ipsum domuerit, tunc diripitur. Hæc quidem de hominibus dicta est similitudo; attamen par calamitas virtutis osori

(1) Dæmones pro morbis, et dæmoniacos pro ægrotis, dici in Evangelis, sæpe importuneque scripserunt heterodoxi critici. Qua tamen fide id affirmare queunt, sacro textu ejusque explanatoribus Patribus omnino refragantibus?

λέγειν ἐπὶ δύναμιν δακτύλου τὴν παρὰ τοῦ Βασιλέως; Κατακρίθησθε τοίνυν ὑπὸ τῆς πίστεως ἐξ ὧν γεγονότων υἱῶν, εἴπερ αὐτοὶ μὲν τὴν παρ' ἐμοῦ λαβόντες· ἐξουσίαν καὶ δύναμιν παραλυσούσιν τὸν Σατανᾶν, καὶ οὐχ ἔχοντα τῶν ἐχόντων αὐτὸν ἐκπέμποντες· ὑμεῖς δὲ λέγετε ταῖς ἐκείνου δυνάμεσι κεχρημένοι ἐνεργεῖν ἐπὶ τὰς θεοσημείας.

Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, κ. τ. λ.

(A f. 156, B f. 115 b) Ἐπειδὴ φησὶ, τὸ παρ' ὧν λεγόμενον οὐκ ἀληθές, ἔωλον δὲ μᾶλλον ἔστι καὶ καταψευσμένον, καὶ συκοφαντίας ἔχον γραφήν, πρόδηλον ὅτι ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Ἀδακτύλων δὲ Θεοῦ τὸ ἄγιον Πνεῦμά φησι. Χεῖρ μὲν γὰρ αὐτῆς καὶ βραχίον ὠνόμασται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐνεργεῖ γὰρ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ. Ἐνεργεῖ δὲ ὁμοίως καὶ Υἱὸς ἐν Πνεύματι. Ὅσπερ οὖν ὁ δάκτυλος ἀπὸ χειρὸς, οὐκ ἀλλότριος ὢν αὐτῆς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ φυσικῶς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τῆς ὁμοουσίου τοῦ λόγου συνῆπται πρὸς ἑνυσιν τῷ Υἱῷ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται (2). Πάντα γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, διὰ τοῦ ὁμοουσίου Πνεύματος. Πλὴν ἐν δακτύλῳ Θεοῦ, φησὶ, ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, καὶ νῦν οἰκονομικῶς ὡς ἀνθρώπος. Οὐ γὰρ ἀν' ἡμεῶν Ἰουδαῖοι, σαβῶν καὶ ἀσύνετον ἔχοντες νοῦν, λέγοντες αὐτοῦ, ὅτι Ἐν Πνεύματι μου ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. — (A f. 156) Καὶ μοι πρόσχε· ἀκριβῶς, ὅτι ἐνεργούντος τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τὰ παράδοξα, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐνεργούν αὐτά. Καὶ γὰρ αὐτὸ ἐνέργει ἐν ἐκείνῳ τῷ ναφ'· ἐν δὲ μία ἐνέργεια, τοῦτον καὶ φύσις ἡ αὐτή. Πανταχοῦ τοίνυν συναυνοῦμενοι πρὸς τὸ ἀληθές οἱ πνευματομάχοι, μισείωσαν τοὺς τῶν πλάνων ἐμπεύς, ἀναγνέψωσαν πρὸς Θεὸν, αἰτείτωσαν παρ' αὐτοῦ τῆς ἀληθείας τὸ φῶς· χαρίσεται γὰρ, φιλόανθρωπος ὢν, ὁ Σωτὴρ. — (A f. 156 b) Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἐγὼ, ἀνθρώπος ὢν καὶ γενόμενος καθ' ὑμᾶς, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, πεπλοῦτήκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ καὶ πρῶτον τὴν θεοπροπῆ βασιλείαν· ἀκαθάρτοις ἐπιτιμῶσα πνεύμασι. Τοῦτό ἐστι τὸ·

Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλήν, κ. τ. λ.

(A f. 156 b) Ἐπειδὴ διὰ πολλῶν ἐννοιῶν τὴν ἐπὶ τοῖς ἐμοὶ λόγον ἀναγκαῖον ἦν, κέχρηται παραδείγματι σαφὲ καὶ ἀναγερτατόν, δι' οὗ πάρεστι τοῖς ἐθελουσιν ἰδεῖν, ὅτι νενίκηκε τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ οἶον ἀπονευρώσας αὐτὸν, καὶ γυμνὸν ἀποφύνας τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτοῦ, δίδωκεν εἰς διαρπαγὴν τοῖς ἐαυτοῦ γνωρίμοις. Ἔως μὲν γὰρ, φησὶν, ὁ ἰσχυρὸς ἔχει τὸ δύνασθαι, καὶ φυλάττει τὰ ἑαυτοῦ, οὐδεμίαν ὑφορᾷται πλεονεξίαν. Ἐπ' ἀν δὲ τις ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν χειρώσεται αὐτὸν, τότε διαρπάσσεται. Τοῦτο ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰρηται τὸ

(2) Haecenus hoc fragmentum ad v. 20 citat Allatus *De syn. Ephes.*, p. 64, ex Cyrillo in *Incam*, cap. 30. (Nimirum ex aliquo codice ms.) Confer etiam Cyrilli *Theaurum* ed. Aubert. t. V, part. 1. p. 350.

παράδειγμα· πέποιθε δὲ αὐτὸ καὶ ὁ μισόκαλος διάβολος· ἦν μὲν γὰρ πρὸ τῆς Σωτῆρος ἐπιδημίας ἐν ἰσχυρί πολλῇ, τὰς ἀλλοτρίας ἀγάλας, ὅθλον δὲ ὅτι τὰς τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, συνελάσας ὥσπερ καὶ συγχων εἰς ἰδίαν αὐλήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων ἐπικάτω τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάσης ἰσχύος δοτὴρ, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος, ἐπεπῆδησεν αὐτῷ γενόμενος ἀνθρώπος, διηρπάσθη πάντα αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ διεδόθη τὰ σκεύη. Οἱ γὰρ πάλαι παρ' αὐτοῦ συνεχόμενοι πρὶς ἀθεΐαν καὶ πλάνην, κέκληνται διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ προσεκομίσθησαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Υἱόν.

Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστί.

(A f. 157, C f. 152) Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπεδήμησα, φησὶν, ἵνα πάντας ἐξέλωμαι τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν, ἵνα αἰχμαλώτους ὄντας ἐλευθερώσω, καὶ φωτίσω ἐσκοτισμένους, καὶ πεσόντας ἀναστήσω, καὶ συνεθραυσμένους ἰάσωμαι, ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, τὰ διεσκορπισμένα παρ' ἐκείνου θηλονότι, συναγάγω εἰς ἐν. Ὁ δὲ γὰρ Σατανᾶς μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, ἐπιχειρεῖ σκορπίζειν ἃ συνῆξα καὶ ἔσωσα. Πῶς οὖν ὁ μαχόμενος ταῖς ἐμαῖς αἰκονομίαις διδωσὶ μοι δύναμιν καθ' ἐκείνου; Ἀρ' οὐκ εὐθὺς τὸ ὀλεσθαι τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι; Πῶθεν οὖν ἄρα συμβέβηκε τοῖς Ἰουδαίω Χριστοῦ, αὐτὸς διεσάφηναι ἐκείνους.

Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνθρώπων τόπων, κ. τ. λ.

(A f. 157 b) Ὅτι δὲ εἰς Ἰουδαίους ἐστὶ τὸ σύμπαν τοῦτο παράδειγμα, δεδήλωκεν ὁ Ματθαῖος, ἐπιφωτίσας· Ὡς οὗτος ἐστὶ καὶ τῇ γενεᾷ τῇ πονηρᾷ ταύτῃ. Ἐως μὲν γὰρ ἦσαν ἐν Αἰγύπτῳ θητεύοντες, καὶ τοῖς Αἰγυπτίων διαζῶντες ἐθεοί τε καὶ νόμοις, μεστοὶ πάσης ὑπέρχον ἀκαθαρσίας, ἐνοικον ἦν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν. Ἐπειδὴ δὲ λελύτρωνται διὰ Μωυσέως, κατοικτεῖροντος Θεοῦ, καὶ νόμον ἐσχίσκασιν παιδαγωγῶν, πρὸς τὴν ἀληθοῦς θεογνωσίας καλοῦντα φῶς, ἀπελήλατο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα· ὅτε δὲ καὶ τεθύκασιν τὸν ἀμὸν εἰς τύπον Χριστοῦ, κατεχρίσθησάν τε τῷ αἵματι, καὶ διεβράσαν τὸν ὀλοθρευτὴν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ παρώσαντο τὸν Λυτρωτὴν, ἰδοὺ δὲ πάλιν εἰσπέπτωκε τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ πολλὸ χειρόνως ἢ πάλαι· εὗρε γὰρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνὴν, καὶ σχολάζουσιν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ ὅσον τετραρωμένην, καὶ κατήχησεν ἐν αὐταῖς. Ὡς περ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν ἴδῃ καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσιν ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, ἐναυλίζεται καὶ κατοικεῖ καὶ ἐπαναπαύεται αὐτῇ. οὕτως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ψυχᾷς ἀνόμων ἐνδικαιώσθαι φιλεῖ. Σχολάζουσι γὰρ, ὡς ἔφη, ἀπὸ πάσης ἀρετῆς. Γίγνεται τοίνυν τὰ ἔσχατα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ χειρότερα τῶν πρώτων. Ὡς γὰρ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἔφη μαθητῆς· Ἡ Κρίσις ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἣ ἐπίγνωσιν, εἰς τὸ ὁπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς παραπορεύσεως αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς. Συμβέβηκε γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· Κῶθεν ἐπι-

A diabolus accidit: qui ante quidem Servatoris adventum magnis viribus pollebat, alienos greges, nemp̄ illos qui supremi Dei erant, concludens veluti ac retinens in caula sua. Sed postquam assumptum illud Dei Verbum, omnis fortitudinis dator, et virtutum Dominus, humana assumpta natura diabolum adortus est, cuncta hujus vasa direpta fuerunt, et spolia sunt distributa. Nam qui olim in atheismo atque errore ab eo detinebantur, per sanctos apostolos ad veritatis agnitionem vocati fuerunt, et ad Deum Patrem, per fidem in Filium, adducti.

V. 23. Qui non est mecum, contra me est.

Equidem veni, inquit, ut omnes diaboli manu eripiam, ut captivos liberem, obtenebratos illuminem, lapsos relevem, confractos sanem; ut Dei filius a diabolo dispersos congregem. Secus vero Satanas, qui mecum non est, spargere nititur quem collegi atque salvavi. Qui ergo fieri potest, ut qui meis acibus adversatur, vires mihi contra seipsum suppeditet? Nonne stultie creditur hujusmodi aliquid evenisse? Quomodo autem Judaeorum populo contigerit in hujusmodi de Christo opiniones delabi, ipse declaravit dicens: ὁ μὴ μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστί.

V. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca iniqua, etc.

Sane quod adversus Judaeos universa haec similitudo tendat, certiores nos facit Matthaeus inasper exclamans: Sic huic pravae generationi eveniet. Nam quandiu in Aegypto serviebant, et Aegyptiorum vivebant moribus legibusque, omni scatebant impuritate, incolamque perperisiebant improbum spiritum. Postquam vero miserante Deo per Moysen liberati fuerant, legemque habuerunt veluti quemdam pedagogum, a quo ad veram Dei notitiam deducebantur, profanus impurusque spiritus ejectus fuit. Tunc etiam Christi typum sacrificantes agnoscunt, ejusque sanguine linei, exiliis angelum effugerunt. Sed enim quis deinde voluerunt Christo credere, Redemptoremque repudiaverunt, et rursum in eos irruit, imo et gravius quam olim, impurus spiritus: reperit enim cor illorum vacuum, et omni recta pietate carens, scopis veluti mundatum, ideoque in his habitavit. Sicut enim sanctus Spiritus, si quando hominis cor impuritate qualibet liberum viderit, ibi habitat ac divertitur et requiescit; sic etiam immundus spiritus in improborum animabus degere solet. Hi enim omni, ut dixi, virtute vacanti. Sic ergo contigit, ut postrema Israelis, prioribus pejora fuerint. Namque, ut ait Servatoris discipulus: Melius erat illis non cognoscere viam veritatis, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sanctis mandatis. Contigit enim eis illud veri proverbii: Cautis reversus ad suum vomitum, et sus tota in volutabro

¹⁰ Matth. xii, 45. ¹¹ II Petr. ii, 21.

luti⁴¹. » Revera ex illorum ansibus cognoscere licet, A proprios vomitus resorbuisse, et antiquo in luto sese iterum volutasse, atque in Ægypti errorem relapsos. Nimirum in eos denuo insiluit immundus spiritus; fueruntque, ut ait Servator, postremo ipsorum pejora prioribus.

τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ γέγονεν αὐτοῖς, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, χεῖρονα τῶν πρώτων τὰ ἔσχατα.

V. 29. *Signum querit, et signum non dabitur ei.*

Malitiosa hæc postulatio; ideo nihil consequuntur, juxta illud: « Exquirent me impii, et non invenient⁴². » Quod si fieri potuisset, ut nollet Jesus pati in carne necem crucis, ne hoc quidem Judæis signum dandum erat. Quia vero inevitabilis erat ob mundi salutem passio, datum est illis hoc signum ad condemnationem. Quod autem maximum signum sit Deo dignæ virtutis, potentiaque incarnati Verbi, mortis destructio per ipsius a mortuis resurrectionem, satis erit, ut reor, piis hominibus ad rem sibi persuadendam, quod nempe Pilati milites pecunia multa seducti fuerint, qui Dominicum custodiebant sepulcrum, ut dicerent, dormientibus ipsis corpus furto sublatum. Ne huic igitur quidem crediderunt signo Judæi. Ideo juste admodum de ipsis ait: « Regina austri consurget, » etc.

V. 31. *Regina austri consurget in judicio, etc.*

Festinauit ad Salomonem audiendum mulier barbara, tantumque viæ ob hanc causam emensa est, ut doctrinam de visibilibus 276 rebus, animalibus, herbarumque natura auditu cognosceret. Vos autem præsentibus audientesque de invisibilibus celestibusque rebus loquentem ipsam, quæ ad vos venit sapientiam, suæque verba operibus prodigiisque confirmantem, sermones ejus aversamini, et oraculorum ejus mirabilitatem incuriose præteritis? Quidni igitur plus quam Salomon hic sit, id est in me? Et rursus animadvertite dicti solertiam: cur enim dicit *hic*, nec potius *in me*? Ut nos doceat humiliter sapere, etiam si forte spiritualibus donis cumulatî simus. Præterquam quod non erat inverisimile, Judæos si audissent: « Plus est quam Salomon in me » more solito de eo locuturos: Ecce hic regibus quoque apud nos inelytis meliorem se ait. Modeste igitur ac dispensatoria ratione Servator dicit *hic* potius quam *in me*. — A Ninivitis quoque damnatum iri Judæos dicit judicii tempore. Illi porro erant crudeles barbarique homines, verum natu-

⁴¹ Osce v. 6.

(1) Ex codice Veneto, ubi præstans Græcorum Pairum in libros Regum catena est, exscripsi ante hos annos manu mea, edidique post Cyrilli explanationem in Psalmos, p. 441, breve fragmentum, quod hujus quod in manibus habemus partim compendium est, partim incrementum. Κυρίλλου, ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν. Γυνὴ βάρβαρος, μακρῶν αὐτὴν ἐιργόντων διαστημάτων, ὅπου γέγονεν κρίσις, οὐχ ἵνα χρημάτων ποιήσῃται συλλογὴν, ἀλλ' ἵνα ἀκούσῃ τὴν

σπρέφας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέφρασμα, καὶ ὥς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. » Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν τετολμημένων καταθῆσθαι τις ἂν, ὅτι τῶν ἰδίων ἐμῶν ἤπτοντο πάλιν, καὶ τοῖς ἀνωθεν ἐγκαλινδεῖσθαι βορβόροις ἐξ ὑποστροφῆς ἐμελέτων, καὶ πεπιώκασιν εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πλάνησιν. Εἰσέφρῃς γὰρ πάλιν τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, χεῖρονα τῶν πρώτων τὰ ἔσχατα.

Σημειῶν ἐπιζητεῖ, καὶ σημειῶν οὐ δοθήσεται αὐτῇ.

(B f. 116 b) Ἐκ πονηρίας ἡ αἰτήσις· διὸ οὐδὲ ἐπιτυχάνουσι, κατὰ τὸ· « Ζητήσουσι με κακοὶ, καὶ οὐχ εὐρήσουσιν. » Εἴπερ δὲ ἦν ἐφικτὸν μὴ ἂν ἐθελῆσαι τὸν Ἰησοῦν παθεῖν κατὰ σάρκα τὸν ἐπὶ σταυροῦ θάνατον, οὐδ' ἂν τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον ἐδόθη. Ἐπεὶ δὲ ἀπαραίτητον ἦν τὸ ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ ὑπ' οὐρανῶν πάθος, δέδοται αὐτοῖς εἰς κατάκριμα. Ὅτι δὲ πάμμεγα σημεῖον ἐστὶ τῆς θεοκρεπτοῦς δυνάμεως τε καὶ ἐξουσίας τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Ἀδάμου τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως, ἀρχέσει, οἶμαι, τοῖς ἐπιεικέσιν εἰς πληροφορίαν τὸ πολλοῖς ἀναπεισθῆναι χρήμασιν τοὺς Πιλάτου στρατιώτας, οἱ τὸν δεσποτικὸν τάφον ἐτήρουν, ἵν' εἴπωσιν, ὅτι Ἡμῶν κοιμωμένων ἐκλάπη νεκρός. Οὐδὲ τοῦτω οὖν τῷ σημείῳ πεπιστεύκασιν Ἰουδαῖοι. Διὸ καὶ μάλα εὐκρίτως ἐφῆν περὶ αὐτῶν, ὅτι « Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται, » κ. τ. λ.

Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει, κ. τ. λ.

(A f. 159) Ἐποῦδασε περὶ τὴν Σολομῶντος ἀκρόασιν βάρβαρος γυνή, καὶ τοσαύτην ὄδον διὰ τοῦτο ἐστειλατο, σοφίαν τὴν περὶ τῶν ὁρατῶν καὶ ζῶων καὶ βοτανῶν φύσεως ἀκουσάμενη (1). Ὑμεῖς δὲ παρόντες καὶ ἀκούοντες, περὶ ὁρατῶν καὶ οὐρανίων πραγμάτων, αὐτῆς τῆς σοφίας ἡκούσης πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὸν λόγον ἔργοις καὶ τεραστίοις βεβαιούσης, ἀλλοτριούσθε πρὸς τὸν λόγον, καὶ τὸ θαῦμα τῶν λογίων ἀνασθήτως παραπέμπεσθε; Πῶς οὖν οὐ πλεον Σολομῶντος ὦδε, τοῦτέστι παρ' ἐμοί; Καὶ ὅρα μοι πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτεχνές· διὰ τί γὰρ τὸ ὦδε φησὶ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον παρ' ἐμοί; Ἴν' ἡμᾶς ἀναπέσῃ ταπεινοφρονεῖν, καὶ νῦν χαρισμάτων ὤμεν ἀνάμειστοι πνευματικῶν. Ἄλλως τε δὲ τὸ ἀπεικὸς ἦν οὐδὲν, Ἰουδαίους ἀκούσαντας· ὅτι « Πλεον Σολομῶντος ἐστὶ παρ' ἐμοί, » τὰ συνήθη πάλιν περὶ αὐτοῦ πειραθῆναι λαλεῖν· Ἰδοὺ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν ἐπιστήμιος βασιλευκῶτων ἑαυτὸν εἶναι φησὶ ἐν ἀμείνοισι. Μετρίδζει τοίνυν οικονομικῶς ὁ Σωτὴρ, τὸ ὦδε λέγων, ἀντὶ τοῦ παρ' ἐμοί. — (A f. 159) Καὶ Νινευίτας δὲ εἰς κατάκρισιν αὐτῶν ἐστειθᾶ φησιν ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ. Ἀν-

σοφίαν Σολομῶντος παραβολὰς λαλοῦντος καὶ ἀνιγμῶματα, καὶ ἀνθρωπίνων υπογράφωντος κάλλη τε καὶ φόρους. Cyrilli, ex commentario in Lucæ Evangelium. Mulier barbari, magno locorum intervallo distans, a cordiam omisit, non ut opes conquireret, sed ut Salomonis sapientiam audiret, parabolas et ænigmata loquentis, et humanorum morum laudes et operationesque describeretis.

δρες γὰρ ἦσαν ὡμοί τε καὶ βάρβαροι, θεὸν οὐκ εἰδότες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, τῶν διὰ Μωϋσεως τε-θεσπισμένων ἀνέχοι παντελῶς, προφητικῆς εὐτομίας ἀνεπιγνήμονες. Ἀλλὰ καὶ οὕτω γνώμης ἔχοντες, μετανόησαν, φησὶν, εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωάν· μακρῷ τοιγαροῦν ἀμαίνουσιν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ κατακρινούσιν αὐτούς. Ἀλλ' ἄκουε καὶ τῶν ῥημάτων· Ἄνδρες Νινευὶ ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει κατὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινούσιν αὐτήν, ὅτι μετανόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωάν· καὶ ἰδοὺ πλέον Ἰωάν ὤδε.

Οὐδεὶς δὲ λύχνος ἀψας, εἰς κρυπτὴν τίθησι, κ. τ. λ.

(A f. 161, B f. 416 b) Καὶ ποία τι; ἦν τῶν τοιούτων λόγων ἡ χρεία; Ἀντιθέσει μάγεται τοῖς Ἰουδαίοις ἐξευρημένη διὰ τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς σκαϊότητός τε καὶ ἀμαθίας. Ἐφασκον γὰρ θαυματουργεῖν αὐτὸν, οὐχ ἵνα πιστεῦνται μᾶλλον, ἀλλ' ἵνα πολλοὺς ἔχη τοὺς ἐπομένους αὐτῷ, καὶ τοὺς παρὰ τῶν ὁρώντων τὰς θεοσημείας ἀρπάξῃ χροῦτος. Ἀποκρούεται τοίνυν τὴν ἐπὶ τούτῳ συκοφαντίαν, καὶ δέχεται πρὸς παράδειγμα τὴν τοῦ λύχνου χρείαν· κείται γὰρ ὁ λύχνος ὕφου καὶ ἐπὶ λυχνίαν δει, ἵν' εἴη τοῖς ὁρώσι χρησίμος. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν, περινοήσωμεν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας κατασχότισε τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τοῦ σκότους πατὴρ, τούτεστιν ὁ Σατανᾶς, ἀγλὺν τε νοητῇ τὰ πάντα κατεμελαίνετο. Ἐπειδὴ δὲ ἦμεν ἐν τούτοις, λύχνον ὥσπερ τινα τῇ ὑπ' οὐρανὸν ἐδέωκεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ἵνα τὸ θεῖον ἡμῖν ἐναστράφῃ φῶς, καὶ ἀγλὺς ἡμᾶς ἐξέλῃται διαβολικῆς. Ἀλλ', ὦ Ἰουδαῖε, εἰ μὲν αἰτιᾷ τὸν λύχνον ὅτι μὴ κρύπτεται μᾶλλον, ἀλλ' ὕφου καὶ ἐπὶ λυχνίᾳ κείμενος ἐνίησι τοῖς ὁρώσι τὸ φῶς, ἐγκάλει Χριστῷ μὴ λαθεῖν ἐθέλοντι μᾶλλον, ἀλλ' ὁρᾶσθαι παρὰ πάντων, καὶ φωτίζοντι τοὺς ἐσκοτισμένους, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἐνίεντι φῶς. Οὐκοῦν οὐχ ἵνα θαυμάζηται μᾶλλον ἐπλήρου τὰς θεοσημείας, καὶ δι' αὐτῶν ἡξίω γνωρίζεσθαι, ἀλλ' ἵνα πιστεύηται μᾶλλον ὅτι θεὸς ὢν φύσει, γέγονεν ἀνθρώπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶναι ὁ ἦν. Ὡς ἐπὶ λυχνίας δὲ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας τῷ κηρύγματι λάμπων, καταφωτίζει τὰς πάντων διανοίας, θείας πληρῶν ἐπιγνώσεως.

Ἡρώτα αὐτὸν Φαρισαῖός τις ὡς ἀριστήση παρ' αὐτῷ.

(A f. 162) Ἀληθεύει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὅτι Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι. Ταύτης γὰρ ἕνεκα τῆς αἰτίας, καθείς αὐτὸν εἰς κένωσιν, ἐπὶ γῆς ὥσθι μετὰ σαρκὸς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφῃ. Τοῦτο γεγονός ἐστιν ἰδεῖν καὶ διὰ γε τῶν προκειμένων ῥητῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ἅπασιν ἐναργές, ὅτι πονηρὸν καὶ βέβηλον δει τὸ τῶν Φαρισαίων γέγονεν ἐργαστήριον, βάσκανον καὶ ἀλαζονείᾳ σύντροπον, καὶ καταθρασυνόμενον τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ; Πῶς οὖν ἅρα κατέλυσε παρ' αὐτοῖς; Ἀρα ἠγνόησε τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς σκαϊότητα; Καὶ πῶς τοῦτο λέγειν ἀσφαλές; Πάντα

A ralemque Deum ignorantes, et qui Moy- is constituta nunquam audiverant, propheticaeque doctrinae erant ignari. Et tamen cum ita comparati essent, resipuerunt, inquit, ad Jonæ prædicationem. Multo itaque meliores Israelitis fuerunt, ideoque horum judices erunt. Sed audi verba ipsa: « Viri Ninivitæ surgent in judicio adversus hanc generationem, et condemnabunt illam, quia ipsi poenitentiam egerunt prædicante Jona; et ecce plus quam Jonas hic est. »

V. 33. Nemo qui lucernam accenderit, in abscondito ponit, etc.

Quinam porro sermonum hujusmodi scopus erat? Contradictione nititur in Judæos, quam ex ipsorum improbitate inscitiaeque sumit. Dicebant enim eum prodigia patrare, non ut fides augetur, sed 277 ut multos assecclas consequeretur, atque a miraculorum spectatoribus plausum eliceret. Refellit itaque hanc columbam, et a lucernæ usu similitudinem capit. Nam lucerna, inquit, semper elato loco superque candelabro ponitur, ut spectantibus utilis sit. Jam quidnam hinc colligatur consideremus. Ante Servatoris quidem adventum, obscurabat mundum pater tenebrarum, id est, Satanas, et intellectuali caligine omnia obumbrabat. Dum ergo tali rerum statu essemus, lucernam veluti quamdam mundo Pater obtulit Filium suum, qui divino nos lumine irradiaret, et diabolica caligine eriperet. Jam vero, o Judæe, si tu quidem crimini verti: quod lucerna non abscondatur, sed alie potius in candelabro collocata lumen spectantibus præbeat; tunc, inquam, Christum quoque reprehende, quia latere noluerit, sed videri potius ab omnibus, et quia obtenebratos illuminat, ac veræ Dei notitiæ lumen diffundit. Igitur non ut sui admirationem concitaret, prodigia patrabat, neque ut inde inlascresceret, sed magis ut sibi crederetur, qui cum esset suapte natura Deus, factus erat homo propter nos, quin tamen a priore suo statu decederet. Is autem in sancta Ecclesia, veluti candelabro, per suam doctrinam resplendens, omnium mentes illuminat, divina replens scientia.

V. 37. Rogabat illum quidam Phariseus ut pranderet apud se.

D Vere dicit sapientissimus Paulus **, Christum ob peccatores salvandos in mundum venisse. Hanc enim ob causam se ad exinanitionem demittens **, in terra incarnatus apparuit, et cum hominibus conversatus est **. Rem hanc ex supradictis etiam verbis cognoscere licet. Quidni enim omnibus constat improbam et impuram fuisse semper Pharisæorum officinam, invidia superbiaque nutritam, et universali nostro Servatori Christo adversam? Cur igitur hospes horum sit? Num insitam illis malitiam ignorabat? Sed quis hoc impune dicat, 278 cum nihil Deus non sciat? Quid ergo? Illos apprine

** 1 Tim. i, 15. ** Philipp. ii, 6. ** Baruch iii, 38

emendare studebat, medicorum optimos imitans, qui gravius egrotantibus curarum suarum adiutoria adhibent. Namque, ut ipse aliquando dixit, « Non egent medico avari, sed qui male habent²⁴. » Phariseus itaque serpo suo sibi proposito, ad convivium invitat; cunctorum autem servator morum huic, ut dixi, prudente consilio gerit, atque hanc erudiendi hominis ansam caput. Suppeditavit autem disserendi materiam morosus Phariseus. Miratus est, inquit evangelista, Christum ante prandium non lavisse. Scandalo ei fuit, inquit, quod ille iusti ac prophetae loco apud Iudaeos habitus, haud tamen absurdissimas ipsorum consuetudines sequebatur. Ipsi enim ante cibum sumendum lavabant, omni se veluti inquinamento mundantes; et hoc ipsum stulte admodum. Nam aqua totio corporaliter quidem sordidatis utilissima est; a mentis tamen cordisque immunditia qui fieri potest ut quomquam purget? Atqui nos dicimus: O Pharisee insipiens, valde gloriaris de sacrarum Litterarum peritia, Moyses legem calles. Dic ergo ubinam id tibi Moyses preceperit? quodnam potes recitare mandatum Dei, oportere homines ante cibum sumendum lavare? Data fuit utique per Mosaicum constitutum ad corporali sordium purgationem lustrationis aqua, typum gerens vere sancti et purgatorii baptismi, illius nempe qui in Christo fit. Aqua item lavabantur vocati ad sacerdotium. Itaque divus Moyses Aaronem aqua lavit, unaque cum eo Levitas; tege videlicet per hunc umbratilem typicumque baptismum demonstrante, ne illorum quidem sacerdotium perfectam sanctificationem habere, sed divino potius sacroque indigere baptismo ut vera mundatio fiat; alioquin etiam nobis innuens, sacram delectamque a Deo gentem, nos videlicet, ad sanctificationem perfecti atque omni inquinamento mundari ab universali servatore, per sanctum venerandumque **279** baptismum. Apparet itaque nosquam in mandatis datum, ut ante cibum lavemus. Cur paltraris ergo, vel quamobrem scandalizaris, o Pharisee? Quid tunc servator? Opportunam facit obijurationem. Audi enim;

τεθαύμαζας, ἡ διὰ πόσαν αἰτίαν ἐσκάνδαλίσθης, ὦ Φαρισαῖε· Τί οὖν ὁ σωτήρ; Εὐάρεστον ποιεῖται τὴν ἐπιπλήξιν. Ἄκουε γάρ·

V. 39. *Nunc nota, Pharisei, quod de foris est calicis et ceteri mundati, etc.*

Poterat et alio verborum genere nil Dominus, cum vellet insipientem Phariseum admonere; nihilominus praesentem occasionem capiat, et ex his quae in manibus sunt doctrinam suam connectit. Namque ut in prandii mensaque tempore, evidentem similitudinem sumit a calice et camino, demonstratque mundos esse debere ac laetos qui sincere Deum colunt; neque corporalibus tantum carere sordibus, verum etiam intellectualibus et reconditis; haud secus quam adhibenda mensis vas non extrinsecis tantum inquinamentis mundare convenit,

A γὰρ εἶδαν ὡς θεός. Τί οὖν ἄστιν; Αὐτοὺς μάλιστα νοουθετεῖν ἠπειγέτο, τοὺς ἀρίστους τῶν λατρῶν ἀπομιμούμενος, οἱ τοῖς ἀβρίωτοῦσι φορτικώτερον πᾶς ἐκ τῶν οἰκείων ἐπιτηδεύματων προσάγουσιν ἀπεικαρίαν. Ὡς γὰρ αὐτὸς ποῦ φησὶν, « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Οὐκ οὖν ὁ μὲν Φαρισαῖος, τὸ γε ἔχον εἰς τὸν ἐνόντα ἀπέσκοπον, ἐπὶ ἐστὶαν καλεῖ· ὁ δὲ γε τῶν ὧων σωτὴρ καθίηαι μὲν αὐτὸν εἰς τοῦτο, καθάπερ ἐργὴν οἰκονομικῶς· μυσταγωγία; δὲ πρόφασιν ἰποικεῖτο τὸ χρέμα. Ἐδίδου δὲ τῇ λόγῳ τὰς ἀφορμὰς ὁ δυσμαθὴς Φαρισαῖος. Ἐθαύμασε γάρ, φησὶν, ὡς οὐκ ἔβαπτίσθη πρὸ ἀρίστου. Ἐσκάνδαλίσθη, φησὶν, ὅτι δικαίου καὶ προφήτου ὀδὸν ἔχων παρ' αὐτοῖς, ταῖς ἀλογιστάταις αὐτῶν οὐ συνεπλάττετο συνηθείαις. Ἐβαπτίζοντο γὰρ πρὸ τροφῆς, οἷον ῥύπου παντὸς αὐτοῦς ἀπαλλάττοντας· ἀσύνετως δὲ σφέδρα καὶ τοῦτο. Ἡ μὲν γὰρ διὰ τῶν ὀδάτων ἀπὸ νιφίς χρεωδεσμένη λίαν ἐπὶ τοῖς ῥυπαῖσι σωματικῶς· ἀκαθαρσία; γε μὴν τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, πῶς; ἂν ἀπαλλάξαιε τινα; Πλὴν ἐκείνῳ φαμέν· Ἀσύνετα Φαρισαῖε, μέγα περρόνηκας ἐπὶ τῇ τῶν ἱερῶν εἰδήσει· Ἰραμμάτων, τὸν Μωυσέως νόμον γινώσκεις. Εἰπέ τοιγαροῦν, ποῦ σοι τοῦτο προετέταξε Μωυσῆς; ποῖαν ἔχει εἰπεῖν ἐντολὴν δεσθεῖσαν παρὰ θεοῦ, τὴν ἐπὶ γε τῷ δεῖν βαπτίζεσθαι πρὸ τροφῆς; Δίδοται μὲν γὰρ διὰ τῆς Μωυσείας ἐντολῆς εἰς ἀποκάθαρσιν ῥύπου σωματικοῦ, τὸ ὅσῳ τοῦ ἁγνισμοῦ, τὸ πῶν ἐπέχον τοῦ ἀληθοῦς ἁγίου καὶ διασημτικοῦ βαπτίσματος, φημὶ δὲ τοῦ ἐν Χριστῷ. **C** Ἀπελούοντο δὲ ὕδατι καὶ οἱ καλούμενοι πρὸς ἱερουργίαν. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Μωυσῆς εἰπὼς ἐντολὴν τὴν Ἀαρὼν, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς Αὐεῖτας· καταβλόντος τοῦ νόμου διὰ τοῦ τυπικοῦ καὶ ὡς ἐν σκιάς βαπτίσματος, οἱ καὶ ἡ κατ' αὐτῶν ἱερουργία τὸ τέλειον εἰς ἁγιασμὸν οὐκ ἔχει, δεικται δὲ μέλλον τοῦ θείου τε καὶ ἱεροῦ βαπτίσματος, εἰς ἀποκάθαρσιν ἀληθῆ· καὶ καθ' ἑτέρον δὲ τρόπον ἡμῖν ὑποφαίνοντο, ὅτι τὸ ἱερὸν καὶ ἀπὸλεκτον παρὰ θεῷ γένος, ταυτέστιν ἡμᾶς, τελεῖται πρὸς ἁγιασμὸν, καὶ εἰς ἀπόθεσιν ῥύπου παντὸς ὁ τῶν ὧων σωτὴρ, διὰ τοῦ ἁγίου καὶ σιμποῦ βαπτίσματος. Ὅραται γε μὴν οὐδαμοῦ προτεταχὸς βαπτίζεσθαι πρὸ τροφῆς· τί οὖν

Νῦν ἡμεῖς, οἱ Φαρισαῖοι, τὸ ἐξέωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθορίζετε, κ. τ. λ.

(A L. 162 b, C L. 132 b) Ἐντὴν [α. ἐξῆν] μὲν καὶ ἑτέροις λόγοις χρῆσθαι τὸν Κύριον, νοουθετεῖν ἐθέλωντα τῶν ἀσύνετων Φαρισαίων· ἐπιδράττεται δὲ τοῦ καιροῦ, καὶ οἷον ἐκ τῶν ὄντων ἐν χειρὶν ἐξυφαίνει τὴν μυσταγωγίαν. Ὡς γὰρ, ἐν καιρῷ τροφῆς καὶ ἀραπέζης, ἐναργὲς ὑπόδειγμα δέχεται τὸ ποτήριον καὶ τὸν πίνακα· καὶ διαβεβήκοντι, ὡς καθαρῶς καὶ ἐκνεκνιμένους εἶναι χρὴ τοὺς εἰληκρινῶς λατρεύοντας τῷ θεῷ, καὶ οὐδὲν πονεῖν ἐξ ἀκαθαρσίας σωματικῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς νοῦν ἔσω χεικρυνμένους, καθάπερ ἡμεῖς καὶ τὰ ταῖς τραπέζαις ὑπερετύνοντα τῶν

²⁴ Matth. ix, 12,

σκεπών, καὶ τῶν ἐξωθεν ἐλευθεροῦσθαι ῥύπον, εἰ
 ἂν ἔχοι, καὶ προσέτι τούτῳ τῶν ἰσῶ. Ὁ γὰρ ποιήσας,
 φησί, τὸ ἐξωθεν, καὶ τὸ ἐσωθεν ἐποίησεν· τούτέστιν,
 ὃ τὸ σῶμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο, Χρὶς τοι-
 γαροῦν ἐνὸς ὄντα ποιήματα τοῦ φιλαρέτου Θεοῦ,
 συνὸρμον ἔχειν τὴν ἀποκάθαρσιν. Ἄλλ' ἦν ἀθεῶς
 τοῦτο τοῖς Γραμματεῦσι τε καὶ Φαρισαίοις· μέχρι
 γὰρ μόνου τοῦ δοκεῖν εἶναι καθαρὸς αὐτοῦς, πάντα
 δρᾶν ἐποποιῶσαν· τάφοις κακοκαταμένους προσεποιοῦ-
 σαι, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνήν, ἐξωθεν μὲν
 ὠραίοι, ἐσωθεν δὲ γέμοντες ὀστέων νεκρῶν, καὶ πά-
 σης ἀκαθαρσίας (1). Ἄλλ' οὐ τοιούτους ἡμᾶς εἶναι
 βούλεται Χριστὸς, ἀγίους δὲ καὶ ἀμώμους ψυχῇ τε
 καὶ σώματι. Καὶ γοῦν ἔφη τις τῶν παρ' ἡμῖν· «Καθα-
 ρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἀγνίστατε καρδίας,
 διψυχοί. » Καὶ μὴν καὶ Ἡσαίας ἐκ προσώπου τοῦ
 Θεοῦ· « Λούσατε, φησί, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε
 τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν
 ὀφθαλμῶν μου. » Ἐπιτήρησον δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀκρι-
 βές· πονηροὶ γὰρ ὄντες ἰσῶ· ὅτε λάθοιν ἂν τινες
 τοὺς ἀνθρώπων ὀφθαλμούς, τοὺς δὲ γε Θεοῦ οὐκ
 ἐνεστι λαθεῖν. Ποῖον οὖν φάρμακον αὐτοῖς μετὰ τοὺς
 ἐλέγχους δίδωκεν ὁ Σωτὴρ;

Πλήρ' ἐὰν ἐνόητα δόξαι ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ
 πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἔστιν.

(A f. 162 b) Καίτοι πλείους εἶναι φαμεν τῆς εὐ-
 δοκίμησας τὰς ὁδοῦς, ὅσον πραότητα, ταπεινοφρο-
 σύνην, καὶ τὰ τοῖς ἀδελφά· ἀνθρώποις δὲ οὖν, τῶν
 τοιοῦτων ἀρέμενος, φιλοκτητεριμονας αὐτοῦς γενέσθαι
 καλεῖται; Φιλάργυροι λίαν ἦσαν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ
 χρημάτων πορισμοὺς ἀκορίστην χειρὶ συλλέγοντες.
 Καὶ γοῦν ἔφη περὶ αὐτῶν ὁ τῶν ὁλων Θεός·
 « Πῶς ἐγένετο πόρνη, πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης
 κρίσεως; Ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν
 ῥέ φονευταί· τὸ ἀργύριον ὑμῶν δόδοικον, οἱ κἀπη-
 λοὶ σου μίσγουςι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου
 ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα,
 δίδοντες ἀνταπόδομα, ὄφρανοι; οὐ κρίνοντες, καὶ
 κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες. » Κεχώρηκε τοίνυν
 οἰκονομικῶς κατὰ τοῦ κρατούντος αὐτῶν ἀρρωστή-
 ματος.

Ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ πῆφανον
 καὶ πᾶν λίκανον, κ. τ. λ.

(A f. 163, C f. 153) Ἄ γὰρ ἔδει μάλιστα κατορ-
 θοῦν, ταῦτα παρέντας ὡς ἔωλας, τούτῳ τὴν κρίσιν
 καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μόνας ἔχεινας ἀκριβῶς
 ἐτήρουν τὰς ἐνεολὰς, ἤγουν τηρεῖσθαι προσέτατον
 παρὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν, αἱ πλείους αὐτοῖς λημ-
 μάτων ὁδοὶ ἦσαν καὶ ἀπορρή· ὥστε μηδὲ τὰ τῶν
 λαχάνων λεπτὰ καὶ οὐδενὸς ἀξία λόγου παρατρέχειν

A sed etiam intrinsecis. Nam qui exteriora, inquit,
 fecit, idem etiam interiorum auctor est: videlicet
 qui corpus condidit, idem animam quoque creavit.
 Oportet igitur, quicunque creaturam sunt unius dili-
 gentis virtutem Dei, consentaneam habere mundi-
 tiem. Ceterum insolitum hoc erat Scribis ac Pha-
 risæis, qui ut specie tenus mundi viderentur, omnem
 operam dabant; sepulcris dealbatis similes, iuxta
 ipsius Servatoris effatum⁶⁷, exterioris quidem spec-
 ciosi, intus autem mortuorum ossibus et omni
 spurcitiis pleni. Sed non tales vult esse nos Christus,
 verum sanctos et immaculatos anima et corpore.
 Quamobrem ait quidam noster: « Emundate manus,
 peccatores; et purificate corda, duplices animo⁶⁸. »
 Imo etiam Isaias tanquam **290** ex Dei persona:
 « Lavamini, inquit, mundi estote, auferite iniquita-
 tes de animalibus vestris, in conspectu meo⁶⁹. »
 Animadvertite autem accuratum verborum tenorem.
 Fieri enim potest ut improbi quidam lateant homi-
 num oculos, Dei vero nequaquam. Quodnam ergo
 eis remedium post reprehensionem suggessit Ser-
 vator?

V. 41. Verumtamen quæ habetis, date elemosy-
 nam, et ecce omnia munda sunt vobis.

Sane plurimas esse bene agendi vias dicimus,
 puta mansuetudinem, animi humilitatem, et his
 affinia. Cur ergo, his omisias, misericordes eos esse
 jubet? Avarissimi Pharisei erant, et pecuniæ que-
 stum insatiabili manu acervabant. Quamobrem de
 ipsis ait alicubi universalis Deus: « Quomodo
 facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena iudicii?
 Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Ar-
 gentum tuum adulterium est, caupones tui vinum
 aquæ miscet: principes tui infideles, socii forum,
 munerum appetitores, mercedibus inhiantes: pupi-
 lis jus non dicunt, viduarum causis non vacant⁷⁰. »
 Prudentem ergo adversus præcipium illorum vitium
 fecit invectionem.

V. 42. Decimatis mentam et rutam et omne olus,
 etc.

Quæ agere apprime oporteret, nec ni levia omit-
 tentes, id est iustitiam et Dei charitatem, illa tan-
 tum observabant ad unguem præcepta, vel potius a
 subiecto sibi populo observari iubebant, quæ mul-
 tarum ipsis oblationum vehiculum et occasio erant:
 ita ut ne minuta quidem olera nulloque pretio digna
 negligenter. Atqui charitatis erga Deum negotium

⁶⁷ Matth. xxiii, 27. ⁶⁸ Jac. iv, 8. ⁶⁹ Isa. i, 16.

⁷⁰ Isa. i, 21.

(1) Hoc loco in conice A. p. 163, b, inseritur Cy-
 rilli locus adversus Julianum, qui legitur in operum
 Iuliani editione Petaviana p. 357 seq. Sed in calena
 præeunt verba: Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ ἀποστάτης φονεὺς
 φησὶ τοὺς τάφους, κ. τ. λ. Verum hic apostata fugienda
 dicit sepulcra, etc. Tum etiam est in codice clau-
 sula quam Petavius desiderat: Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παι-
 διὰ καὶ λήρος· ὁ δὲ Κύριος τοὺς τῇ ὑποκρίσει τὴν

ἐκτῶν κακίαν ἐπικαλύπτοντας, τάφους ὀφθαλμοῦ κα-
 λεί, ἀπατῶντας τοὺς ἐντυγχάνοντας. Sed hæc deli-
 camenta iustusque sunt. Etiam Servator homines, qui
 suam nequitiam hypocrisis contegunt, sepulcra innu-
 bilia appellat, quæ supra ambulantes fallunt. Num
 ergo Cyrillus dicta a se contra Julianum repetit in
 commentario ad Lucam cum aliqua varietate?

est, nullatenus eum offendere, universæ legis transgressionem vereri, iuste judicare, pari omnia præcepta cura exsequi: neque vero ad necessaria officia torpere, dum uni lucro diligenter studetur; sed indeclinatam omni in re ferre sententiam. Nam contra jus judicare, non est illorum qui debitam fratribus charitatem servant. Neglectis itaque **281** legis necessariis capitalibusque articulis, decimas vilissimarum etiam rerum percipere satagebant.

V. 43. Diligitis primas cathedras in synagogis, etc.

Per quæ illos objurgat, per hæc eadem nos meliores efficit. Vult enim nos minime cupidos esse gloriæ, neque speciem virtutis potius quam ejusdem veritatem sectari; quod contra Pharisei solebant. Quippe salutari ab aliquibus, et præcedendi amor, nequaquam nos frugi homines esse denotat: hæc enim multis quoque minime bonis accidunt. Quod demonstrat Servator illico addens: « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia estis ut sepulcra quæ non apparent, et homines supra ambulantes ignorant. » — Nam salutationes omnium in foro ambire, et principem in concionibus locum vehementer appetere, nihil a clausis sepulcris differt, quæ externis quidem ornamentis decora sunt, intus autem omni immunditia scatent. Hoc loco spectat mecum hypocrisis summæ vituperatam, moremque illum cuncta ob hominum captandam gratiam agendi. Propterea beatus Paulus ait: « Si hominibus placerem, Christi servus non essem¹¹. »

V. 45. Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis fecisti.

Grave plerumque est cuique homini redargui. Cæterum ea res piis quidem non est inutilis; etenim illos ad meliorem frugem transfert. Hoc morbo laborare cerne Judæorum appellatos jurisperitos. Namque omnium Servator Phariseos increpabat eo a recta via declinantes. Id autem impiorum legisperitorum globus stomachabatur: ipsi enim sese huic accusationi reos inserunt, sibi que diæta existimant, quæ reapse de ipsis Christus erat effatus. Sed enim melius fuisset reprehensionem boni consulere, atque infirmitatis suæ remedium petere, quam contumeliæ titulo reprehensionem inacite appellare, quæ utilis poterat esse ac fructuosa. Quid ergo ad hæc Christus? Reprehensionem gravius intendit, **282** vanumque illorum supercilium deprimit, dicens:

V. 46. Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus, etc.

Evidenti veluti exemplo suum ad illos informat sermonem. Gravis enim sine dubio Israelitis erat lex; quod divi quoque discipuli fassi sunt, dicentes

¹¹ Galat. 1, 10.

A αὐτοῦς· ἔργον δὲ ἀγάπης τῆς εἰς Θεόν, τὸ κατὰ μέ-
δυνα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, δεδιναί δὲ τοῦ
παντὸς νόμου τὴν παράβασιν, χρίσεως δὲ ἡ δικαιο-
κρισία, κατὰ τὸ φροντίδος τοῦς ἀξιοῦν τὰ τεθεσπισμέ-
να, καὶ μὴ καταβράθυμειν μὲν τῶν ἀναγκαίων,
μόνοις δὲ τοῖς ἐπιχερῶσιν ἀκριβῶς ἐνορῶν, ἀλλ'
ἀπροσκλινῇ ποιεῖσθαι τὴν ψῆφον, τὴν ἐφ' ἐκάστῳ
πράγματι· τὸ γὰρ ἀδίκῃ κρίνειν, οὐκ ἀγάπην τὴν
εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τηρούντων ἐστὶ. Τὰ τοίνυν
ἀναγκαῖα καὶ συνεκτικὰ μὴ τηροῦντες τοῦ νόμου,
τὰς δεκάτας λαμβάνειν ἐσπούδαζον καὶ τῶν εὐτελε-
στάτων.

Ἀγαπήτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συν-
αγωγαῖς, κ. τ. λ.

(A f. 163) Δι' ὧν ἐκείνοις ἐπιτιμῶ, διὰ τούτων
αὐτῶν ἡμᾶς ἀμείνους ἀποτελεῖ· ἀφιλοδόξους γὰρ
ἡμᾶς εἶναι βούλεται, καὶ μὴ τὸ δοκεῖν πρὸ τοῦ
ἀληθῶς εἶναι μεταδιώκειν· ὅπερ ἐποιοῦν οἱ Φαρι-
σαῖοι· ἀσπασμὸς γὰρ ὁ παρὰ τινῶν, καὶ τὸ προ-
εδρεῦσαι φιλεῖν, οὐ πάντως ἡμᾶς εὐδοκίμους ὄντας
ἀποφαίνει· ὑπάρχει γὰρ τοῦτο πολλοῖς καὶ οὐκ ἀγα-
θοῖς οὖσι. Διαδείκνυσσι δὲ τοῦτο λέγων εὐθὺς ὁ Σωτὴρ·
« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί,
ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἀθήλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι
οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἶδασιν. » — (A f. 163 b,
C f. 153) Τὸ γὰρ ἀσπασμούς ζητεῖν παρὰ πάντων
τῶν ἐν ἀγορᾷ, καὶ τὸ προεδρεύειν συλλόγοις περὶ
πολλοῦ ποιεῖσθαι σπουδάζοντες, μνημάτων ἀθλήων
οὐδὲν διαφέρουσιν, ἃ διακρίπτει μὲν τοῖς ἐξωθεν
κόσμοις, μετὰ δὲ εἰσι πάσης ἀκαθαρσίας. Ἐνταῦθ' αἱ
μοὶ βλέπε διαβεβλημένην ἐσχάτως· τὴν ὑπόκρισιν,
καὶ πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἅπαντα διαπράττε-
σθαι. Διὰ τοῦτο φησὶ ὁ μακάριος Παῦλος· « Εἰ
ἀνθρώπους ἤρεσκον, Χριστοῦ δούλος οὐκ ἂν ἦμην.
Διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὁδρίζεις.

(A f. 163 b, B f. 119, C f. 153) Δυσφόρητον μὲν ἀεὶ
πῶς ἐστὶ παντὶ ἀνθρώπῳ, τὸ ἐλέγχεσθαι· κλὴν οὐκ
ἀνόνητον τοῖς ἐκείνοις· μεθίστησι γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ
τὸ ἀμεινόν. Ἄθρει τοῦτο πεπονθότας τοὺς παρὰ γε
τοῖς Ἰουδαίοις ὀνυμασμένους νομικοὺς. Ὁ μὲν γὰρ
Σωτὴρ τῶν ὅλων, ἐπατίμα τοῖς Φαρισαίοις ὡς ἐξω-
τρέχουσι τῆς εὐθείας ὁδοῦ· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ τῶν
ἀνοσιῶν νομικῶν ἐγαλέπαινε στίφος· ἑαυτοὺς γὰρ
ὕποφύρουσι τοῖς ἐγκλήμασι, καὶ καθ' ἑαυτῶν εἰρη-
σθαι νομίζουσιν, ἃ πρὸς ἐκείνους ἐφη Χριστός· ἀλλ'
ἦν δὴ πῶς χρεῖττον ἀγαπήσαι μὲν τὸν ἐλεγχόν, αἰ-
τῆσαι δὲ τῶν ἀβῶστημάτων τὴν λύσιν, καὶ μὴ ὕβρι-
ν ἀμαθῶς τὸν ἐλεγχόν ὀνομάζειν, ἐπωφελεῖ ὄντα [καὶ]
χρήσιμον. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; Ἐπιτείνει τὸν
ἐλεγχόν, καὶ τὴν εἰκαλὴν αὐτῶν ὄφρην καταφέρει,
λέγων·

Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαί, ὅτι φορτίζετε τοὺς
ἀνθρώπους φορτίᾳ, κ. τ. λ.

(A f. 163 b, B f. 119) Ὡς ἐκ παραδείγματος ἐν-
αργούς, τὸν πρὸς αὐτοὺς ἐξυφαίνει λόγον· φορτικῶς
μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὁ νόμος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ·

ὡμολόγουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, λέγοντες ἐν ταῖς πράξεσι· Καὶ νῦν τί παρὰ ζετέτε τὸν θεὸν ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὐτε οἱ πατέρες ὑμῶν ἰσχυρὸν βαστάσαι; Καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξαν ὁ Χριστὸς, προσφωνῶν καὶ λέγων· Ἐλθετε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραεὶς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Κοπιῶντας δὲ καὶ πεφορτισμένους, τοὺς ὅνδ νόμον εἶναι φησι, αὐτὴν δὲ πρῶτον ἀνὸμαζεν, ὡς οὐκ ἔχοντος τοῦτο τοῦ νόμου. Ὡς γὰρ Παῦλος φησιν, Ἐθετέρας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισι μάρτυσιν ἀποδείξει. Οὐαὶ τοίνυν ὑμῖν, ὡ νομικοὶ! δυσβάστακτα γὰρ φορτία καταδεσμεύοντες, εἰσα τοῖς ὅνδ τὸν νόμον ἐπιτιθέτεας αὐτά, αὐτοὶ τοῦτοις οὐ προσφάστε· ἀπαράδεικτον γὰρ προστάττοντες τηρεῖσθαι τὴν Μωϋσεως ἐντολήν, καὶ δίκην τοῖς ἀθετοῦσιν ἐπιάγοντες, αὐτοὶ λόγου τοῦ μηδεὸς ἔξουσιν τὸ ἐργάσασθαι τι τῶν διατεταγμένων. Τοῖς ταῦτα ὁρῶν εἰσώδεσι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἐπιπλήττει, λέγων· Ὁ διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκει; Ὁ λέγων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις; Ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; Ὁ βέλυσσόμενος τὰ εἰδωλα, ἱεροσυλεῖ; Ὁ ἐν νόμῳ καυχᾶ, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζει; Ἀδόκιμος [concl. eod.] γὰρ ὁ διδάσκων ἑστίν, ὅταν ἀσύμμετον ἔχη τῷ λόγῳ τὸν τρέπον· τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πικρὰν ἐπήρητην δίκην, λέγων, ὡς ὁ μὲν διδάσκει καὶ ποιῶντας, μέγας κληθήσεται· ὁ δ' ἂν διδάξῃ μὲν, μὴ ποιῶν δὲ, οὗτος ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (1).

Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

(A f. 164, B f. 120, D f. 47 b) Ἀδόκιμον ἀποφῆνας καὶ αὐτὸ τῶν νομίμων τὸ παμμόχθηρον ἐργαστήριον, κοινὸν ἅπασιν τοῖς Ἰουδαίω κατηγγεταῖς ἐξυφαίνει τὸν ἐλεγχον· τί δὲ ἄρα φησιν, ἐρευνησάμεν ἀκριβῶς. Οἱ μὲν τῶν Ἰουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ καιροὺς τοὺς ἁγίους προφήτας, τὸν θεὸν αὐτοῖς διαπορθμεύοντας λόγῳ· οἱ γὰρ μὴν ἐξ αὐτῶν γεγόνετες, ὁμολογοῦντες ὅτι οἱ προφῆται γεγόνασι σέπτοι καὶ τίμιοι, περιήρμωσαν αὐτοῖς τοὺς τάφους, ἥτοι τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀπονέμοντες τὴν τοῖς ἁγίοις πρεπωθεστάτην. Οὐκοῦν ἀπεκτόνασι μὲν οἱ πατέρες αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ προφῆτας εἶναι πιστεύσαντες καὶ ἄνδρας ἁγίους, κρεῖται γεγόνασι τῶν ἀποκτεινάντων αὐτούς· δι' ὃν γὰρ τιμὴν ἐγνώκασιν τοὺς ἀνηρημένους, διὰ τοῦτων αὐτῶν κατηγοροῦσι ὡς ἡσθενηκότων. Ἀλλ' οἱ τῶν ἰδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὕτω δειναῖς μαιφρονίαις καταψηροσάμενοι, τοῖς ἱσίοις ἐπαλλοι ἀλῶναι κακός, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν λέναι πλημμελημάτων, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν ἐτι χειρόνων. Ἔως μὲν γὰρ τις τὰς ἐτέρων ἀδικίας ἐξετάζει, φυσικῶ λογισμῷ κρίνουν, ὅρῃ τὸ ψαῦλον καὶ μέμφεται· αὐτὸς δὲ εἰς τὰ ἴσα πάθη ψυ-

A in Actibus: « Et nunc enit tentatis Deum; imponere jugum super cervices discipulorum, quod ne patres quidem nostri portare potuerunt¹¹ ». Quin ipse quoque nos Christus hoc docuit, verbis his compellens: « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos; et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris¹² ». Laborantes atque oneratos dicit legi supposito, seque mitem appellat, cum si hujuscemodi non sit lex. Etenim, ut ait Paulus, « Irritam quis faciens legem Moysis, sine miseratione duobus vel tribus testibus moritur¹³ ». Væ ergo vobis, o legisperiti! intolerabiles enim pondera conglobantes, deinde ea legi subiectis imponentes, vos ipsi quidem eadem ne attingere quidem patimini. Quippe legisperiti Moysis præcepta violari vetantes, penamque transgressoribus decernentes, ipsi tamen nullam legis partem observare curabant. Ita semet gerere solitos sapientissimus quoque Paulus objurgat, dicens: « Qui alium doces, teipsum non doces? qui ais non fornicandum, fornicaris? qui dicis non moechandum, moecharis? qui abominaris idola, sacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per pravariationem legis Deum inhonoras¹⁴ ». Certe improbatum ille doctor, qui non consentientes doctrinæ mores habet. Huic ipse Servator acerbum posnam decrevit, dicens: « Qui docuerit et egerit, magnus vocabitur: qui autem docuerit, et non egerit, hic vocabitur minimus in regno caelorum¹⁵ ».

283 V. 47. Væ vobis qui edificatis monumenta prophetarum, patres autem vestri occiderunt illos!

Postquam satis improbaverat pessimam legisperitorum officinam, communem Judæorum principibus conficit reprehensionem. Quid vero dicat, diligenter scrutemur. Judæorum majores interfecerant variis temporibus sanctos prophetas, qui divinum verbum ad eos deferrebant: verum posteri eorum confitentes fuisse illos venerabiles honorandosque prophetas, exornaverant his sepulcra seu monumenta, honorem tribuentes sanctis viris convenientissimum. Ergo quos majores ipsorum occiderant, dum posteri sanctos viros existimabant, judices flebant illorum qui eos occiderant. Quia enim occisos illos honorandos censebant, idcirco rem occisoribus crimini dabant. Sed tamen qui majores suos ob tam sæva homicidia condemnaverant, pari mox culpa irretiendi erant, eademque per crimina, imo et peiora, discursuri. Nam quandiu in aliorum culpas quisquam inquirat, naturali ratiocinio judicans, pravitatem agnoscit et vituperat: sed cum ipse parces animi passiones experitur, tunc quasi cæcus in eam incurrit. Hi e go auctorem vitæ interfecerunt; et

¹¹ Act. xv, 10. ¹² Matth. xi, 28, 29. ¹³ Hebr. x, 28. ¹⁴ Rom. ii, 21, 22. ¹⁵ Matth. v, 19.

(1) Invertitur hic (sine ullo tamen detrimento) sententiarum evangelicarum ordo. Nec mirum; Pa-

tres enim haud raro sacrum textum memoriter referebant.

hæc adversus eum impietatibus divorum quoque A
discipulorum cædes addiderunt. Nam Dei sapientia
Servator sic illis aiebat : « Mitam ad eos prophetas
atque apostolos; ex quibus partim occident, partim
persequentur, » et reliqua. Et hoc quidem loco pro-
phetarum nomine apostolos vocat, nec non apostolo-
rum successores, Ecclesie pastores atque magi-
stros, prophetie atque doctrinæ a sancto Spiritu
donis ornatos. Prædicit igitur eventura Judæorum
genti mala, propter insatiabilem ipsorum sevitiam.
Futurum enim erat ut ultio exquireretur de om-
nium prophetarum effuso sanguine, a mundi pri-
mordiis usque ad præsentem ætatem. Zachariam
autem, consentaneum est intelligere Præcursoris
parentem, quem non scripta traditio refert a
284 Judæis interfectum inter templum et altare,
propterea quod prophetaverat, imo vero præsentem
demonstraverat Virginem Deiparam, atque ex ea
orturum Deum ac Servatorem Jesum Christum, qui
regis instar ac Domini ad eorum gentem mittendus
erat : ipsamque sanctam Virginem, post concep-
tionem de Spiritu sancto, ex virginali statione, quæ in
sacro loco erat inter templum et altare, non esse
dimittendam dixerat ceu nuptiam, sed adhuc virgi-
nem agnoscendam, eique permittendum ut in con-
suetæ statione subsisteret. His ergo auditis Judæos
excanduisse, eique manus attulisse, metuentes ex-
spectatum ex ejus vaticinio regem, caventesque ne
regi fierent subjecti qui ipsos imperio premeret.
Hæc ergo testantem de futuro partu Zachariam 285 C

χῆς προαγόμενος, οἰοῦντι τυφλὸς ἐπὶ ταῦτα φέρεται.
Ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· προσ-
τεθείκασι δὲ ταῖς κατ' αὐτοῦ δυσσεβείαις, καὶ ταῖς
κατὰ τῶν θείων αὐτοῦ μαθητῶν μαιφονίαις. Φησὶ
γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία· Ἐπο-
σταλὼ εἰς αὐτοὺς προφῆτας καὶ ἀποστόλους, καὶ ἐξ
αὐτῶν ἀπαιτανοῦσι καὶ ἐκδιώξουσιν, » καὶ τὰ ἐξῆς.
Καὶ προφῆτας μὲν ὥς τοὺς ἀποστόλους καλεῖ, καὶ
τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδέχοντας, τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν
ποιμένας καὶ διδασκάλους, τοὺς ἐν προφητείαις καὶ
διδασκαλίαις, ταῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ὁμορεῖς κεκο-
σμημένους. Προλέγει τοίνυν τὰ μέλλοντα καταλαβέ-
σθαι τὴν τῶν Ἰουδαίων γενεὴν κακὰ, διὰ τὴν ἀκαί-
στον αὐτῶν μαιφονίαν· μέλλει γὰρ ἐκζητεῖσθαι τὸ
αἷμα πάντων τῶν προφητῶν τὸ ἐκχυθὲν ἀπὸ κατα-
βολῆς κόσμου ἕως τῆς γενεᾶς ταύτης. Zachariαν δὲ
ὡς ἀκολουθεῖν ἐστι ἐννοεῖν τὸν τοῦ Προδρόμου πα-
τέρα, ὃν ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἱστορεῖται (1) τοὺς
Ἰουδαίους ἀνελεῖν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσια-
στηρίου, διὰ τὸ προφητεύειν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ἀπο-
δεικνύειν τὴν θεοτόκεν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχνησά-
μενον Θεὸν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν, οἷα δὲ τινα
βασιλεία καὶ Κύριον ἐπὶ τὸ ἔθνος ἀποσταλῆσεσθαι
αὐτῶν· καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Παρθένον κατὰ τὴν ἐκ
Πνεύματος ἁγίου σύλληψιν, τοῦ τόπου τῶν παρθένων,
τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ὄντος· μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυ-
σιαστηρίου, μὴ ἀποστῆσαι, καθὼς δὲ γαρταμημένην,
ἀλλ' ἐπὶ παρθένον γινώσκειν αὐτὴν, καὶ συγχωρεῖν
κατὰ τὸν συνῆθη τόπον ἐστῆναι. Διὰ τοῦν ταῦτα τοὺς
ἀκούοντας εἰς ὀργὴν ἔρριπεν, καὶ ἐπ' αὐτὸν ὀπί-

(1) Narratio hæc nominatim tribuitur Cyrillo in
duobus saltem codicibus C. f. 433 b, et D. f. 47 b.
Et quidem aliis plerumque verbis eandem rem scribit
nosier Cyrillus etiam contra Anthropomorphitas cap.
27. Porro in codice item vetere B. f. 119, b, eandem
narrant historiam Greg. Nyssenus (qui tamen cum
Cyrillo contra Anthrop. sæpe ad litteram congruit)
nec non Severus Antiochenus, quorum verba
ascribam. Τοῦ Νύσσης. Ἰερὲς οὗτος ὁ Ζαχαρίας ἦν,
τῷ τῆς προφητείας χάρισματι πρὸς τὴν γνώσιν τῶν
κρυπτῶν χειραγωγούμενος· ὃς τὸ τῆς παρθενίας
μυστήριον ἐπὶ τοῦ ἀφάρτου τόπου μυηθεὶς, οὐκ
ἀπέκρινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ταῖς παρθένους κατὰ τὸν
νόμον ἀποκεκληρωμένου τόπου τὴν ἁγίαν μητέρα,
διδάσκων τοὺς Ἰουδαίους ὅτι παρθένος ἡ κόρη, καὶ
θεὸς μέγας καὶ Σωτὴρ ὁ ἐξ αὐτῆς τεχνησόμενος Ἰη-
σοῦς Χριστός· ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος, τὸ μεταξὺ τοῦ
ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα. Ἐπεὶ δὲ ἤκουον
ταῦτα, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι βασιλεῖ ὑποχείριους,
ταῦτα μαρτυροῦντα διαχειρίζονται, πρὸς αὐτῶ τῷ
θυσιαστηρίῳ τὴν ἱερεὰ ἱερουργήσαντας. — Λέγει καὶ
Σωτήρ· εἰς τὸ αὐτὸ, ὅτι ἐξ ἀγράφου παραδόσεως
ἱστορεῖται τοὺς Ἰουδαίους τὸν ἱερεὰ Zachariαν τὸν
Ἰωάννου πατέρα ἀνελεῖν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ
θυσιαστηρίου διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἣν καὶ ὁ Νύσσης
εἴρηκεν. Nysseni. Sacerdos erat hic Zacharias, pro-
phetia dono ad arcanaorum cognitionem manductus.
Is virginitalis mysterium circa incontaminatum
partum edoctus, non secretis in templo ab assignato
per legem virginibus loco incorruptam matrem, Judæis
admonens virginem esse hanc puellam, Deumque
magnum ac Servatorem oriturum ex ipsa Jesum
Christum. Erat vero is locus inter templum et altare
intervallum. Ea re audita Judæi, veriti ne regi fie-
rent subditi, virum talia testantem interficiunt, ipso
in altari sacerdotem immolantes. — Ait etiam

Severus hoc eodem Evangelii loco ex traditione non
scripta narratum esse Judæos sacerdotem Zachariam,
Joannis patrem, occidisse inter templum et altare,
ob eandem quam Nyssenus dixit causam. Nysseni
locus sanctorum, nonnullis variatis, ex ejus sermone
de nat. Domini. Tractum autem Severi multo inte-
giorem nos edidimus in tomo decimo AA. class.
p. 452, qui Cyrillum auctorem sibi familiarissimum
sine dubio exilavit. Item nos Scripti. vet. t. IX,
p. 682, in ratione ad Lucam verba protulimus Geome-
tra, qui Zachariam ab Herodis lictoribus occisum
ait. Sed enim notissima est Hieronymi sententia
super hac traditione commun. in Math. xxi, 35 :
Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex
quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod
propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicatio
adventum. Hoc quia de Scripturis non habet auctori-
tatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.
Ha peremptorio, ut solet, stylo Hieronymus. Sed
tamen cum Cyrillo, et supra scriptis Nysseno Severo
et Geometra, consentiunt antiquissimi Patres a
Clemente jam citati (præter Jacobi Protoevangelium),
Origenes, Petrus Alex., Tertullianus, Basilus,
Chrysostomus, Epiphanius; item juniores Theophy-
lactus et Euthymius. His addit Baronius (qui hanc
opinionem tuetur t. I, an. I. n. 53) etiam Valenti-
niani imp. auctoritatem in epistola apud Theodo-
retum, Hist. lib. iv, 8. Origenis locus Græce existat
ex catena us. in ed. Ruai t. III, p. 845, sed initio
acephalus, quem nos ex cod. A. p. 164, b, ita sup-
plevimus. Ὑπὲρ τούτων. Zachariαν εὐρίσκομεν ἐν ταῖς
Βασιλείαις ἱερεὰ, φωνεῦντα ἐγγὺς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ
θυσιαστηρίου ὑπὸ Ἰωᾶς βασιλέως Ἰουδα· Ἰωσήπος
δὲ ἱστορεῖ, τὸν υἱὸν Παπαχίου Zachariαν αὐτὸν εἶναι
πατέρα τοῦ Βαπτιστοῦ· ὃ δὲ δυνατόν γάρ, etc. (hic
sequitur dicta editio.)

σαι τὰς χείρας, δειύσας τὸν ἐκ τῆς αὐτοῦ προφη-
τείας· προσδοκώμενον βασιλέα, φρόν τοῦ μὴ γενέσθαι
βασιλέα· ὑποχειρίους μέλλοντι καταδυναστεύειν αὐτῶν. Τὸν οὖν ταῦτα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου
ὑποχειρίζονται, πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν ἱερέα
καὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ γενεῆς ταύ-
της.

(A f. 164 b) Εἰ καὶ δεικτικῶς ἐπὶ λέγει, ἀπὸ τῆς
γενεᾶς ταύτης, οὐχὶ μόνον τόξα που κατασημῆναι
φαμεν τοὺς τότε παρόντας καὶ ἀκρωμένους, ἀλλὰ
πάντα τὸν φανετὴν καὶ ἀπὸ τὴν μαιωνίαν πίπτου-
σα· συντετέλεται γὰρ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον, ὡς ἀδελ-
φὸν καὶ ὁμογενές· κατὰ τὸ· Ἀὐτὴ ἡ γενεὰ ζητούν-
των τὸν Κύριον. » — « Καὶ διατηρήσεις ἡμεῖς ἀπὸ
τῆς γενεᾶς ταύτης. »

Ἦρακε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ ἔ-
πιστάμενοι, κ. τ. λ.

(A f. 165, B f. 190, C f. 153 b, D f. 48) Κλεῖδα
γνώσεως αὐτὸν εἶναι φαμεν τὸν νόμον, καὶ τὴν ἐν
Χριστῷ δικαιοσύνην, διὰ πίστεως· ἐπὶ δηλονότι τῆς εἰς
αὐτόν. Ἦν μὲν γὰρ ὁ νόμος ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ, πλὴν
οἱ τύποι διαμαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ γράφουσιν
αἱ σκιαὶ πολυτρόπως ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.
Ἀμύνει ἐσφάξαι κατὰ τὸν Μωυσέως νόμον· ἡσθίων
τῶν κρεῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχρυνεν τὸ αἷματι τὰς φιλίας·
καὶ νεκρῆσθαι τὸν ὀλοθρευτήν. Ἄλλ' αἶμα προδότη
κοινοῦ οὐκ ἂν ἴσχυον ἀνατρέψαι θάνατον· ἐμαρτυροῦτο
ὅτι οὐδ' ἐν ἀμυνῷ Χριστὸς, τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου
ζωῆς ὑπομένων σφαγὴν, καὶ σώζων αἷματι τῷ ἰδίῳ
τοὺς μετέγοντας αὐτοῦ· κλεῖστα δ' ἂν τις πρὸς τοῦτο
λέγοι, δι' ὃν ἐπιστίν ἰδεῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ
τῆς τοῦ νόμου σκιάς γρασόμενον. Ἐπὶ δὲ πρὸ καὶ
πρὸς τοῖς Ἰουδαίοις προσκαλῶν· « Ἔστιν ὁ κατηγο-
ρῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλείκατε. Εἰ γὰρ
ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἡμῶι· περὶ γὰρ
ἡμῶς ἐκεῖνος ἔγραψε. » Καὶ πάλιν· « Ἐρυνάτε τὰς
Γραφάς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν,
καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ περὶ ἡμῶν μαρτυροῦσαι· καὶ οὐ
θέλετε ἰδεῖν πρὸς με ἵνα ζωὴν ἔχητε. » Ἀπὸ γὰρ
λόγου τῆς θεοκνεύστου Γραφῆς εἰς αὐτὸν ὄρα, καὶ
ἐπ' αὐτῷ συντελεσθῆναι. Ἐξαι δὲ οὖν τοὺς καλουμένους
νομικοὺς, αἵτις δὲ τὸν Μωυσέως πολυπραγμονοῦντας
νόμον, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν οὐκ ἠγωνιόχοντας
φωνάς, ἀνοίγειν ῥόδον τινὰ τοῖς Ἰουδαίῳ δῆμοις
τὰς τῆς γνώσεως θύρας. Παίδωγεται γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ
Χριστὸν, ἀποφέρει δὲ εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ
τῶν ἁγίων προφητῶν εὐσεβὴ κηρύγματα. Ἀλλὰ τοῦτο
μὲν οὐ πεπράχασιν οἱ καλούμενοι νομικοὶ· ἐκ δὲ τῶν
ἐναντίων, ἤρην τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· ἵνα τὴν διὰ
νόμου χειραγωγίαν ἐννοήσῃ, ἥτις τὴν πίστιν, ὅλην δὲ
ἐπὶ τὴν εἰς Χριστόν· προσγίνεται γὰρ διὰ τῆς πί-
στεως, τῆς ἀληθείας ἡ γνώσις. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης
Ἦσας οὕτω πού φησι· « Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε,
οὐδ' οὐ μὴ συνήτε. » — « Χωρὶς γὰρ πίστεως, ἀδύνατον
ἐπαρεσθῆναι ποτε. » Ἦραν τοίνυν οἱ νομικοὶ τὴν κλεῖδα
τῆς γνώσεως· οὐ γὰρ εἰων πιστεύουσι τινὰς εἰς τὸν
τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν. Θαυματουργήκε πολυ-
τρόπως· οἱ δὲ, καίτοι θαυμάσαι δέον ἐπὶ τοῖς αὐ-

interemerunt, dum apud ipsam altare rem sacram
ut pole sacerdos operabatur. »
[al. codd. ὑποχειρίζοντες].

V. 51. Utiq; dico vobis, requiritur ad hac gene-
ratione.

Eliamel demonstrative dicit· « ab hac genera-
tione, » haud fortasse tamen significari ab eo dici-
mus praesentes tantummodo atque auditores, sed
homicidam quemlibet, et sanguinis effusorem·
nam simile cum simili collocatur, ut fratrum at-
que homogeneum, juxta illud· « Haec est generatio
quantulum Dominum ». » Et illud· « Et custodies
nos a generatione hac ». »

V. 52. Tullitis clavem scientiar, ipsi non intro-
itis, etc.

Scientiar clavem dicimus ipsam esse legem, et in
Christo justificationem, per fidem videlicet in ip-
sum. Sont in umbra typoque leg. versabatur, verum-
tamen veritatem typi figurant, umbræque multi-
modis depingunt nobis Christi mysterium. Agnos
mactabatur secundum Moysis legem· carnes ejus
comedebant, et limina sanguine ungabant· atque
ita exterminatori superiores sperant. Atqui com-
munis oviculus error necem arece haud potuisset·
ergo figurabatur in agno Christus, pro mundi vita
eamdem sustinens, proprioque sanguine participes
sui salvans. Plurima quispiam addere posset, ex
quibus cognoscere licet Christi sacramentum a legis
umbra delineatum. Dixit autem alicubi Christus
ipse Judæis alloquens· « Est qui vos accusat Moy-
ses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moysi,
crederetis et mihi· de me enim ille scripsit ». » Et
mox· « Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in
ipsis vitam æternam habere· et ipse sunt, quæ se-
culum perhibent de me· nec vultis venire ad
me, ut vitam habeatis ». » Totæ enim inspiratæ
Scripturæ oratio ipsum designat, et in eandem col-
lineat. Debebant ergo sic dicti legisperiti, seu qui
in Moysis lege studium collocaverant, nec sancto-
rum prophetarum oracula ignorabant, aperire quo-
dammodo Judæis turbis scientiar januam. Nam lex
ad Christum instituit, atque ad 236 ipsius cogni-
tionem deducunt sanctorum prophetarum plæ præ-
dicationes. Verumtamen haud hoc faciebant sic dicti
legisperiti, sed e contrario scientiar clavem abstin-
lerant· quibus in verbis intelligere debes legis di-
sciplinam, sive fidem, eam scilicet quæ erga Chri-
stum est. Namque a fide veritatis cognitio provenit.
Quapropter Isaias propheta dicit· « Nisi credideri-
tis, non intelligetis ». » Nam « sine fide impossi-
bile est placere unquam (Deo ». » Abstulerant itaque
legisperiti scientiar clavem, quia non sinebant quem-
quam communi Servatori Christo credere. Is multi-
modis prodigia edidit· illi vero, cum idcirco eum
admirari debuissent, miraculis maledicebant, popu-
loque sibi subjecto scandalum creantes, dicebant·

¹¹ Psal. xxiii, 6. ¹² Psal. xi, 8. ¹³ Joan. v, 45.

¹⁴ Joan. v, 39. ¹⁵ Isa. vii, 9. ¹⁶ Hebr. xi, 6.

« Hic demonia non ejicit, nisi in Beelzebul princeps demoniorum. » Viden' quomodo scientie clavam auferebant? Docebat in synagoga, patefaciebat audientibus bonam et perfectam beneque placentem Patris voluntatem: illi vero ne has quidem doctrinas ejus sine vituperio esse sinebant. Inclamabant enim turbis: « Daemonium habet, et insanit: cur eum auditis? » Vere itaque abstulerant scientiam clavam; ipsi non sunt ingressi: et alios item ingressu prohibuerunt.

Ἦσαν οὖν, κατὰ τὸ ἀληθές, τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον, κικυλῦχασιν δὲ καὶ ἐξήρουν.

V. 53. Ceperunt Scribæ ac Pharisei graviter insistere, et ei ejus circa multa provocare.

Ægre ferentes se coargui, ceperunt, inquit, vehementer ei insistere. Porro insistere hic valet urgere, irasci, stomachari. Nitebantur etiam, inquit, ejus os provocare. Quid vero rursus est hic os provocare? Exigebant scilicet, ut subito ac propemodum inconsiderate callidis ipsorum questionibus responderet, existimantes eum sine dubio succubitorum, atque aliquid tumultuarie dicturum quod calumniam non effugeret. Sed enim Deum esse nesciebant, imo eum superbe contumelioseque spernebant. Propterea Christus familiares suos, id est discipulos, ut ab illis caverent admonerat. Audi igitur:

287 CAP. XII.

V. 1. In primis cavele a Phariseorum sermone.

Ab hoc nimirum cavere discipulos suos Dominus vult; *sermone* hoc loco dicens hypocrisim. Est enim Deo invisa res; et ea quidem ad breve quandoque tempus latitat, verumtamen foras excidit, et quidem haud longo tempore post, Nam quod Dei cœlum nullus actus noster vel dictum latere queat, demonstravit, dicens: « Nihil est opertum, quod non revelabitur. » — Omnis enim sermo noster, et omnis actus, die judicii manifestus erit. Vana est ergo hypocrisis; sed oportet nos veros adoratores videri. — Fortasse etiam secundum superiorem sententiam docet, omnia nostra clam dicta et facta patere omnium Deo, et aliis quoque revelatum iri (1).

V. 4. Dico autem vobis amicis meis: ne tetra-mini ab his qui occidunt corpus.

Ad spiritalem fortitudinem instruit amatores suos. « Dico enim, inquit, vobis amicis meis. » Haud

¹ Joan. i, 20.

(1) Hoc loco apud catenam D. Thomæ sequuntur nec. s. CYRILLUS. Quoniam gemina est causa perfidie, quæ aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu nascitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: Dico autem vobis amicis, » etc.

(2) Vocabulum πρῶτον reappe in codice A, et aliis, inter verba sacri textus rubris litteris scribitur, non

A τὸν, διέσπυρον τὰς θεοσημίας, καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς σκανδαλίζοντες, ἐφάσκον· « Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. » Ὅρξεν ἐν τοῦτοις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως αἰρόντας; Ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, φανερόν καθίστη τοῖς ἀκροαμένοις τὸ θελημα τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον καὶ εὐάρεστον· οἱ δὲ καὶ ταύτας αὐτοῦ τὰς μυσταγωγίας οὐκ ἀμωμήτους ἀφέντες εὐρίσκονται· προσεφώνουν γὰρ τοῖς ἔχλοις· « Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τί ἀκούετε αὐτοῦ; »

Ἦρξαντο οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι δεινῶς ἐνέχειν καὶ ἀποστοματίζειν αὐτὸν περὶ κλεῖδων.

B (A f. 165 b). Ἀσφαλόντες πρὸς τοὺς ἑλέγχους, ἤρξαντο, φησί, δεινῶς ἐνέχειν αὐτὸν. Τὸ δὲ ἐνέχειν, ἀντὶ τοῦ ἐγκαλεῖσθαι καὶ ἐγκοτεῖν ἥτοι δυσμελεῖσθαι ἐστίν. Ἐπαίχθουσι δὲ αὐτὸν, φησί, καὶ ἀποστοματίζειν περὶ πολλῶν. Καὶ εἰ πάλιν τὸ ἀποστοματίζειν ἐστίν; Ἀπῆλθον ἐκ τοῦ παραχρήμα καὶ οἶον ἀσκαπτὶ πρὸς τὰς πανούργους αὐτῶν ἀποκρίνεσθαι πύσεις, οἷηθέντες ὅτι διαπιστῆται πάντως, καὶ λαλήσει τι τῶν ὅσα ἐστὶν οὐκ ἔξω διαβολῆς· ἀλλ' οὐκ ᾔδεισαν ὅντα θεόν, μᾶλλον δὲ καταφρονεῖν γένοντα, ἀλαζόνες καὶ ὕβρισται· ταύτητοι Χριστὸς τοῖς αὐτοῦ γνωρίμοις, ἤγουν μαθηταῖς, φυλάττεσθαι ἀπ' αὐτῶν παρηγγύα· ἔκκουε γούν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΒ'.

Πρῶτον (2) προσέχετε αὐτοῖς ἀπὸ τῆς ζήμης τῶν Φαρισαίων.

(A f. 165 b) Ἀφ' ἧς καὶ προσέχειν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος βούλεται· ζῆμην ἐν τοῦτοις, τὴν ὑπόκρισιν λέγων (3)· θεοσυγὴς γὰρ τὸ χρῆμα· καὶ λανθάνει μὲν ἐστ' ὅτε βραχὺ, πλὴν διαπίπτει, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Ὡς γὰρ οὐκ ἐννοεῖ λαθεῖν τὸν τῆς θεότητος ὀφθαλμὸν τὰ παρ' ἡμῶν δρώμενα, διέδειξεν εἰπών· « Οὐδὲν δὲ συγκαλυμμένον ἐστίν, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται. » — (A f. 165 b, C f. 135 b) Ἄπας γὰρ ἡμῶν λόγος καὶ πᾶν ἔργον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔσται φανερόν· περιττὴ τοιγαροῦν ἡ ὑπόκρισις· δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀληθινῶς ὁρᾶσθαι προσκυνήτας. — (A f. 165 b) Ἵσως δὲ καὶ κατὰ τὴν προτέραν ἐπιβολὴν διδάσκει, ὅτι τὰ κρυφὰ παρ' ἡμῶν καὶ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, ὅσα ἔσται τῷ πάντῃ ὁρῶντι ὀφθαλμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκκαλυφθήσεται.

Ἀγῶ δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα.

(A f. 165 b, B f. 120 b, C f. 134) Εἰς πνευματικὴν εὐανδρίαν ἀλείφει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

autem nigris in Cyrilli contextu.

(3) Ex hac glossa videtur Cyrillum non legisse in sacro textu ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις, quæ verba reapse desunt in parallelis Matth. xvi, 8, et Marc. viii, 15. Sed tamen, quidquid sit de Cyrilli lectione, verba hæc constanter occurrunt in Lucæ codicibus Græcis atque Latinis.

« Λέγω γὰρ ὑμῖν, ψῆσι, τοῖς φίλοις μου. » Οὐχ ἄσπιν
 οὐν ἀπλῶς πρέτοι ἂν, ὡς εἴκειν, ὁ περὶ τούτων λό-
 γος· ἐκείνοις δὲ μᾶλλον, οἷς ἂν ἐνυπάρχον ὁρῶτο τὸ
 ἐξ ὅλης καρδίας ἀγαπᾶν αὐτόν· οἷς καὶ ἀρμύζει λέ-
 γειν· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χρι-
 στοῦ; θλίψις, ἢ στενωχὸρία, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης,
 ἢ μάχαιρα; » Οἱ γὰρ μὴ τοιοῦτοι, εὐπαρακόμεστοι
 λίαν εἰσίν, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἐτοιμότεροι· οἱ δὲ
 τὰ αὐτὰ φρονούντες αὐτῷ, καὶ τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ
 κατακολουθεῖν σπουδάζοντες, φαῖεν ἂν μετὰ τοῦ θε-
 σπείου Πέτρου· « Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν
 σαρκί, καὶ ὑμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἐννοίαν
 ἐκλίσασθε. » Ἐθειλομένη γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε
 θάνατον, ὡς ἀπαράδελγτον ἔχουν τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγά-
 πην. Ἀκηκόαμεν γοῦν λέγοντος αὐτοῦ ἐναργῶς·
 « Μείζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις θῇ
 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Εἴτα πῶς
 οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀποπτωμάτων, μὴ ὥσπερ τι τῶν ἀνα-
 γκασιωτάτων ὀφλημάτων ἐκτίσαι Χριστῷ ὑπὲρ ἐλάβο-
 μεν παρ' αὐτοῦ; Χρὴ δὲ καὶ ἐτέρως ζωῆς ἡμᾶς ὄντας
 ὑπασπιστάς, μὴ δεδιέναι τὸν θάνατον, ἀπομιμῆσθαι
 δὲ μᾶλλον τῶν ἁγίων Πατέρων τὴν πίστιν. Προσκε-
 κόμειεν ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ τὸν μονογενῆ πειρα-
 ζόμενος, φημί δὲ τὸν Ἰσαάκ, λογισάμενος· ὅτι καὶ
 ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται ὁ θεός. Πρίον οὖν ἔσται
 καθ' ἡμῶν τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα, καταργούσης αὐτὸν
 τῆς ζωῆς (1);

Προσενθυμῆσθαι δὲ τούτοις χάκεινο προσήκει·
 εὐρίσκονται γὰρ διὰ πόνων οἱ στέφανοι· καὶ ἀνθρω-
 ποι μὲν μέχρι σώματος ἐκτείνουσι τὰς ὀργάς, καὶ
 πέρας αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλῆς, ὁ τῆς σαρκὸς
 θάνατος· Θεοῦ δὲ κολάζοντος, οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς
 ἢ ζημίας στήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνυποφέρεται
 ταῖς αἰχμαῖς ἢ ἀθάνατος [al. codd. ἀθλία] ψυχῇ.
 Οὐκοῦν εἰσέτω μᾶλλον ὁ μετ' εὐκλείας θάνατος, εἰς
 ἀρχὰς ἡμᾶς ἀναφέρων ἀνελευτήτου ζωῆς, ἡτοιμα-
 σμένων πάντως πού καὶ τῶν ἐκ θείας φιλοτιμίας
 ἀγαθῶν. — (A f. 165 b, A f. 166) Ἴνα δὲ τι καὶ ἔτε-
 ρον ἐπικούρημα ταῖς ἡμετέραις χαρίσιν διανοίαις,
 προστεθεῖεν ἀναγκαίως· « Οὐχὶ πάντε στρουβία
 πωλεῖται ἀσαρκῶν δύο; καὶ ἐν [δ'] ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν
 ἐπιλεησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » — (A f. 166, B
 f. 121, C f. 134) Προσπετήγαγε δὲ ὅτι καὶ « Αἱ τρί-
 χες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἤριθμῆνται. » Ὅρῳ
 ὁσην ποιεῖται πρόνοιαν τῶν ἀγαπώντων αὐτόν; Εἰ
 γὰρ μέχρι τῶν οὕτως εὐτελεστάτων ἐκτείνεται, καὶ
 οἷον κατέσιν ἐπὶ τὰ πάντων σμικρότατα τῶν ζώων,
 πῶς ἂν ἐπιλάβοιτο τῶν ἀγαπώντων αὐτόν, ἢ ἀγνοή-
 σαι τι τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς, ὅς γε τοσαύτην
 αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ὡς ἕκαστα τῶν κατ' αὐ-
 τοὺς εἰδέναι λεπτῶς, καὶ οἷον ἡριβημένους ἔχειν

A cunctis itaque congruere videtur sermo huiusmodi;
 sed iis, a quibus illum toto corde diligit exploratum
 erat. Quos etiam decet dicere : « Quis nos separa-
 bit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an
 persecutio? an nuditas? an gladius? » Nam qui
 ita non sunt comparati, valde sunt volubiles, atque
 ad apostasiam promptiores. At illi qui suam cum
 illo voluntatem conformarunt, ejusque vestigiis
 insistere studuerunt, utique dicent cum divo Pe-
 tro : « Christo passo in carne pro nobis, et vos pro
 ipso eadem cogitatione armemini ». Sponit enim
 pro nobis necem pertulit, propter suam incompara-
 bilem erga nos charitatem. Quare audivimus dicen-
 tem 288 ipsum : « Majorem hac dilectionem nemo
 habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis
 suis ». Quidni ergo sit absurdissimum, Christo
 non reddere, tanquam debitam apprime gratiam, id
 quod ab eo prius accepimus? Alioquin etiam cu-
 randum est ne, dum vitæ tutelam gerimus, mortem
 expavescamus, sed imitemur potius sanctorum Pa-
 trum fidem. Obtulit patriarcha Abrahamus unige-
 nitum tentatus, Isaacum dico, secum reputans posse
 Deum a mortuis quoque suscitare. Quinam ergo
 jam nobis superat mortis timor, postquam eam
 vita exstinxit?

Simul et illud cogitare par est, inveniri labore
 coronas. Et homines quidem, usque dum manet
 corpus, iras suas intendere; finemque illis nos per-
 sequendi carnis interitum fieri; verumtamen Dea
 puniente, haud usque ad carnem tantummodo tendi
 poenam, sed et immortalem ipsam supplicia ani-
 mam irretiri. Ergo obveniat potius bona cum fama
 interitus, qui nos ad sempiternæ vitæ initium
 transferat, ubi omnino parata est a divini libera-
 litate felicitas. — Ut autem aliud quoque suppedi-
 taret mentibus nostris solamen, necessario addidit :
 « Nonne quinque passeris veneunt dipondio, et
 unus ex illis non est in oblivione coram Deo (2)? »
 Subdidit etiam : « Capilli capitis vestri omnes nu-
 merati sunt. » Viden' quantam gerat coram diligen-
 tium se? Nam si ad hæc usque vilissima extendi-
 tur, seque ad minutissimos animantes inclinatur, qui
 fieri potest ut eum amatorum suorum capiat oblivio,
 vel rem ullam ad eos pertinentem ignoret? qui
 sane tantam circa illos providentiam gerit, ut sin-
 gula ipsorum negotia accurate sciat, et eorumdem,
 ut ita dicam, capillos numeratos habeat. Vel igitur
 in tentationem non sinet incidere, vel sapiente con-
 silio id sinet ut 289 patientia inlarescamus. Nam

¹ Rom. viii, 35. ² I Petr. iv, 1. ³ Joan. xv, 13.

(1) Male profecto se habet hic locus in Latina Corderii catena. Nam primo is mendose legit δαγμα pro δειμα; deinde et reliqua pervertit sic: *Qualis igitur erit nobis mortis iudicium, cetera ipsa contemplata.*

(2) Paulo hic plura apud Corderium in catena Latina. « Destituuntur siquidem jure meritoque peccatores Dei memoria et cura. Contra vero Deo cordi est, accurate nosse sanctorum vitam. »

qui in laqueum incurrere permittet, idem sine dubio vim quoque evadendi suggeret (1).

κμησωμεν· ὁ γὰρ εἰς παγίδα πεισὶν ἐπιτρέψας, χορηγήσει πάντως τὸ δύνασθαι διενεργεῖν.

V. 8. *Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, etc.*

Agē jam, quisnam sit Christum confitens, vel quomodo hunc quispiam recte confitebitur, ante omnia cognoscere par est. Scribit itaque nobis sapientissimus Paulus : « Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in caelum ? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum ? hoc est Christum a mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura ? Prope le est verbum in ore tuo, et in corde tuo ; hoc est verbum fidei, quod predicamus. Quia si confitearis ore tuo Dominum Jesum, et corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem ²⁷. » Totum his verbis Christi sacramentum egregie explicat. Oportet enim primo eum qui apparuit ex Deo Patre Filium, unigenitum et ejusdem substantia Deum Verbum, Dominum omnium confiteri ; non quasi exterius et attributam obtinuerit dominationem, sed quia ita suapte natura vereque se habet, haud secus quam Pater. Deinde credendum est quod Deus illum a mortuis suscitaverit, humanatum scilicet, et in carne propter nos passum : sic enim a mortuis resurrexit. Dominus est ergo, ut dixi, Filius ; idemque non comparandus cum aliis, quibus dominationis appellatio donatica fuit et attributa. Solus quippe Dominus naturalis est, qui est super omnia creata Deus Verbum. Unus enim Dominus Jesus Christus, per quem omnia ²⁸. » At ne Pater quidem dominatu excludatur, quandoquidem naturalis est Deus : neque item Filius a deitate excludat, quoniam naturaliter Dominus est. Uni autem divinae ac supra omnia substantiae inest, ut sit plane libera, et omni servitutis jugo experta ; habeat autem **290** potius creaturam omnem pedibus serviliter suppositam. Propterea etiam si factum homo aequae ac nos unigenitum Dei Verbum, quantum attinet ad humanam conditionem, sub jugum servitutemque redactum, solvit quidem Joannis publicanis secundum legem Moysis didrachma pro sate humanationis ratione, non tamen hierentis sibi majestatis splendorem celavit. Interrogavit enim beatum Petrum : « Reges terrae, a quonam censum sument vel tributa ? a filisne suis, an ab alienis ? Dicente illo : Ab alienis : Ergo, inquit, liberi illi sunt ²⁹. » Dominus est igitur propria natura Filius, utpote liber. Hoc idem rursus nos docuit sapiens Paulus, sic scribens : « Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu ³⁰. » Et paulo ante : « Dominus autem Spiritus, inquit, est. Ubi

αὐτῶν τὰς τρίχας ; Ἡ γὰρ οὐκ ἔδωκε πεισὶν εἰς πειρασμὸν, ἥ γοῦν οἰκονομικῶς, ἵνα παθόντες εὐδοκμησώμεν.

Ἡ δὲ δὲ ἀν' ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κ. τ. λ.

(A f. 166, B f. 121) Ἀλλὰ τίς ἂν εἴη λοιπὸν ὁ Χριστὸν ὁμολογῶν, ἡ καὶ ὅπως ἂν τις αὐτὸν ὁμολογήσειεν ὁρθῶς, πρὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἀξιὸν ἰδεῖν. Γράφει τοίνυν ἡμεῖς ὁ πάνσοφος Παῦλος : « Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου : Τίς ἐπιθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν ; τοῦτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἡ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον ; τοῦτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐκ-αγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει ; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τοῦτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν ; ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογείται εἰς σωτηρίαν. » Ὅλον ἐν τούτοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὖ μάλα δι-ἐρμηνεύεται. Χρὴ γὰρ πρότερον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρός παφηνότα Υἱόν, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μονογενῆ Θεὸν Λόγον, Κύριον τῶν ὅλων ὁμολογεῖν· οὐχ ὡς ἐξωθεν καὶ εἰσχεκριμένῃ λαχόντα τὴν κυριότητα, ἀλλ' ὅντα τοῦτο κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, καθάπερ ἀμείλει καὶ ὁ Πατὴρ· εἰδ' οὕτω πιστεύειν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐνανθρωπήσαντα δηλονότι καὶ σαρκὶ παθόντα δι' ἡμᾶς· ἐγγήγερται γὰρ οὕτως ἐκ νεκρῶν. Κύριος οὖν, ὡς ἔφη, ὁ Υἱὸς, ἀσύντακτος τοῖς ἄλλοις, οὗς τὸ τῆς κυριότητος ὄνομα δοτὴν καὶ εἰσχεκριμένον· μόνος γὰρ Κύριος κατὰ φύσιν, ὁ πάντος ἐπέκλινα γεννητοῦ Θεοῦ Λόγος· « Εἰς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Ἀλλ' οὕτε τοῦ εἶναι Κύριος ὁ Πατὴρ ἐξω κείσεται, Θεὸς ὡν φύσει· οὕτε μὴν ὁ Υἱὸς ἀπολισθήσειεν ἀν' τοῦ εἶναι Θεός· Κύριος γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν· ἔνεστι δὲ μόνῃ τῇ θεῷ τε καὶ ἀνωτάτω πασῶν οὐσίᾳ, τὸ εἰσ-ἀπαν ἡλευθερὸν, καὶ τὸ ἐξω κείσθαι ζυγοῦ καὶ δου-λείας, ἔχειν δὲ μᾶλλον ὅπῃ πόδας δουλοκρατοῦς τὴν κτίσιν ὁποικειμένην· διὰ τοῦτο, καίτοι γενόμενος καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τὸ γὰρ ἔκον εἰς ἀνθρωπότητος μέτρον, ὅπῃ ζυγὰ καὶ δου-λείαν ἀνηνεγμένος, συνέτελεσθε μὲν τοῖς Ἰουδαίοις δασμολόγους κατὰ τὸν Μωϋσῆα νόμον τὸ διδραχμόν οἰκονομικῶς, οὐκ ἔπαυσε δὲ τῆς ἐκείνου δόξης αὐτῶ τὸ περιφανές. ἤπειτο γὰρ τὸν μακάριον Πέτρον : « Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνος λαμβάνουσιν κῆνσον ἢ τέλη ; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ; Εἰπόντος δὲ ὅτι ἐκ τῶν ἀλλοτρίων· Ἀπὸ γὰρ, φησὶν, ἡλευθεροὶ εἰσιν οἱ υἱοί. » Κύριος οὖν κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, ὡς ἡλευθερός. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ σοφὸς ἡμεῖς ἐδίδαξε Παῦλος ὡς γεγραπὸς· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακαλυμμένῃ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατ-οπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύμα-

²⁷ Rom. x, 8-10. ²⁸ 1 Cor. viii, 6. ²⁹ Matth. xvii, 24. ³⁰ 11 Cor. iii, 18.

(1) In Latinis catenis D. Thomae et Corderii additur fragmentum, hoc loco ponendum. « CYRILLUS.

Mystice autem caput quidem hominis est. intellectus, capilli vero cogitationes quae patent Deo. »

τοῦ. Καὶ μικρὸν ἄνωθεν· Ὁ δὲ Κύριος, τὸ Πνεῦμα ἔστιν. Οὐ δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. Ἀδραὶ δὴ ὅπως τὸν Κύριον τὸ Πνεῦμα εἶναι φησιν· οὐχ ὡς ἐν υἱότητι (Πνεῦμα γάρ ἐστι, καὶ οὐχ ὕψος), ἀλλ' ὡς ὑποούσιον τῷ Υἱῷ, Κυρίῳ τε ὄντι καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ταυτότητι φυσικῇ πρὸς ἐλευθερίαν τὴν θεοπραγῇ μαρτυρούμενον. Ὅς ἂν οὖν ὁμολογήσῃ Χριστὸν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὡς Θεὸν δηλονότι καὶ Κύριον, ὁμολογηθήσεται παρ' αὐτοῦ ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Πού δὲ καὶ ὅπως; Ἢ πάντως κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃν ἐξ οὐρανοῦ καταβήσεται μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος· ἐκεῖ στεφανοὶ τὸν γνήσιον ὁμολογήτην· οἱ γὰρ μὴν ἕτεροι, τοιούστιν οἱ ἀρνησάμενοι τε καὶ ἀτιμάσαντες, ἀρνηθήσονται· μονονοχὶ λέγοντος τοῦ Κριτοῦ αὐτοῖς τὸ διὰ προφητῶν ἁγίων ἐπὶ τισιν εἰρημένον· Καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· Τὸ ἀνταποδόμα σου ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλὴν σου. Ἀρνήσεται δὲ αὐτοῖς, ἐκεῖνον λέγων· Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας· οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Καὶ τίνες ἂν εἴεν οὗτοι; Πρῶτον μὲν οἱ, διωγμοῦ καταλαβόντες, τὴν πίστιν ἀποβαλόντες· ἀρνοῦνται δὲ αὐτὸν ὁμοίως αἰρετικῶν παῖδες καὶ διδάσκαλοι, Ἀρειανοὶ τε καὶ τῆς Νεστορίου κενόφωνας οἱ μαθηταί.

Πᾶς δὲ ἐπεὶ λόγον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, κ. τ. λ.

(A f. 167, B f. 121 b) Πῶς δὲ ἄρα καὶ τοῦτο νοεῖσθαι προσήκει; Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο βούλεται δηλοῦν ὁ Σωτήρ, ὅτι εἰ λέγοιτο τις λόγος ὑβριστικὸς κατὰ ἀνθρώπου κοινὸν πρὸς ἡμῶν, ἄρεσιν ἔξει μετανοήσας, δυσχερείας ἡμῖν ἀπάσης ὁ λόγος ἀπήλλαχται· ἀγαθὸς γὰρ ὢν φύσει Θεὸς, αἰτιαμάτων ἐλευθεροὶ τοὺς μετανοεῖν ἐλόμενους· εἰ δὲ ἐπ' αὐτὸν ὁ λόγος ἔρχεται τὸν τῶν ὧν Σωτήρα Χριστὸν, πῶς ἀνεύθυνος ἢ καὶ ἔξω δίκης, ὁ λόγον εἰς [ε]αὐτὸν εἰπόν· Φαμέν οὖν, ὅτι, ὅταν τις οὕτω τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐκμεμαθηκώς, οὕτε μὴν ἐγνωκώς, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, καθῆκεν αὐτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ χρηματικὸν ἀνθρώπου, εἴη τι περὶ αὐτοῦ τῶν μετρίων, καὶ ὅσα συγγνώμης ἐστὶν ἄξια, ταῦτα ὁ Θεὸς ἀφίησι τοῖς ἐξ ἀγνοίας ἡμαρτηκόσιν. Οἷόν τι φημι· Ἐφη ποῦ Χριστός· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· ἀγνοήσαντες δὲ τίνες τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἀνθρώπου εἶναι κοινὸν οἰηθέντες αὐτὸν, ἐφασκον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει, ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; Καὶ πάλιν· Εἰσθήκει ποτὲ μυσταγωγῶν ἐν Συναγωγῇ, καὶ τεθαύμασται μὲν παρὰ πάντων, τινὲς δὲ, φησὶν, ἔλεγον· Πῶς οὗτος γράμματα οἶδε, μὴ μεμαθηκώς; Ἐγνόησαν γὰρ ὅτι πάντες ἔκκειτο ἐν αὐτῷ ὁ θησαυρὸς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφτοι. Ταῦτα συγγνώμης ἄξια, ὡς ἐξ ἀγνοίας ἀτημελῶς εἰρημένα. Τοῖς γὰρ μὴν εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον βλασφημήσασιν, ἀδιάφικτος

A autem Spiritus Domini, ibi libertas¹¹. Observa autem, quomodo Dominum Spiritum esse dicti; non quasi ex genitura: Spiritus enim est, non Filius: sed quia consubstantialis est Filio Domini ac libero, et ob eandem naturam libertate frui Deo digna comprobatur. Quicumque igitur confessus fuerit Christum coram hominibus, ut Deum ac Dominum, hunc vicissim Christus coram angelis Dei constabitur. Ubinam vero et quomodo? Sine dubio eo tempore quo de caelo stipantibus sanctis angelis cum Patris maiestate descendet, in huius saeculi fine. Tunc sincerum suum confessorem corona donabit: ceteri autem, id est qui negarunt et dehonestarunt, negabuntur, dicente illis propemodum iudice illas asanctis prophetis de quibusdam dicta verba: Sicut egisil, ita fiet tibi: Retributio tua in caput tuum revertetur¹². Negabit illos ita dicens: Discedite a me, operatores iniquitatis; nescio vos¹³. Quinam vero erunt hi? Primum quidem illi qui incumbente persecutione fidem abjecerint. Sed negant Christum haeticorum quoque discipuli ac magistri, Ariani nimirum et vanæ Nestorii doctrinae assecræ.

291 V. 10. Omnis qui dicit verbum in Filium hominis, etc.

Quomodo hoc etiam intelligendum est? Nam si hoc significare vult Servator, quod si quis dicatur contumeliosus adversus communem hominem sermo, veniam quisque impetrabit poenitens; profecto omnis hinc tollitur difficultas. Bonus enim naturaliter Deus culpa quemlibet absolvit, qui poenitere voluerit. Quod si de ipso hic textus Servatore omnium Christo loquitur, quomodo innoxius impunis erit, qui verba adversus ipsam jactaverit? Dicimus ergo, quod quandiu aliquis virtutem mysterii Christi non didicerit, neque adhuc cognoverit, illum qui Deus naturaliter erat, ad nostram se conditionem dimisisse, hominemque exstitisse; is, inquam, si quid moderatum dixerit, atque eorum ex numero quae venialia sunt, hæc Deus dimittit ignoranter peccantibus. Exempli causa, dixit aliquando Christus: Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi, et vitam mundo do¹⁴; quidam vero gloriam ejus nescientes, et communem hominem existimantes, siebant: Nonne hic est fabri filius, cujus nos patrem ac matrem novimus? Quomodo ergo dicit se de caelo descendisse¹⁵? Et rursus: Dum aliquando in Synagoga docens perstaret et omnibus admirationi esset, quidam, inquit Scriptura, dixerunt: Quomodo hic Litteras scit, cum non didicerit¹⁶? Nesciebant enim cunctos in eo esse absconditos sapientiae scientiaque thesauros¹⁷. Hæc veniam merebantur, tanquam inscienter incurioseque dicta. Verumenimvero his

¹¹ II Cor. iii, 17. ¹² Abd. 15. ¹³ Luc. xiii, 27. ¹⁴ Joan. vi, 51. ¹⁵ Joan. vi, 42. ¹⁶ Joan. vii, 45.

¹⁷ Coloss. ii, 5.

qui deitatem blasphemaverint, inevitabile iudicium A
erit, et perpetua pœna, tum in hoc mundo tum
etiam in futuro. Spiritum vero his verbis designat
non illum sanctum tantummodo, sed totam deitatis
naturam. Nam dixit alio loco Servator, Deum esse
spiritum¹⁶. Ergo quæ sit in Spiritum blasphemia,
ea in totam tendit supremam substantiam. Una
enim Deitatis natura in sancta et adorabili intelli-
gitur Trinitate (1).

292 V. 11. *Nolite solliciti esse qualiter aut quid
respondeatis.*

Hoc infecto timore Dominus, comparatisque au-
ditoribus suis, ut strenue iis resistent qui a vera
fidei confessione desciverint, de reliquo securus
esse jubet, id est de defensionis ratione. Namque
iis, qui fideliter amanterque se gerunt, idoneos
suppeditat Spiritus sermones, magistri instar intus
inhabitans.

V. 14. *Quis me constituit iudicem aut divisorem
super vos?*

Sane constitutus fuit a Deo Pater Filius, cum
inter nos apparuit, princeps et rex super Sion
monte sancto ejus, juxta Psalmistæ effatum¹⁷. Quid
autem egregium facturus, mox ipse explanat: Adsum
quippe, inquit, prædicans præceptum Domini.
Quodnam porro hoc est? Vult nos Dominus noster,
utpote virtutis amans, a terreno omni ac temporali
negotio secedere, neque cum fratribus contendere,
sed ipsi potius cedere, etiamsi ii forte contra jus
nostrium agere velint: namque « Ab eo qui ita,
inquit, aufert, ne repetas¹⁸. » Sed illorum potius
sollicitos esse jubet, quæ animæ salutis utilia ac ne-
cessaria sunt. His qui ita vivere consueverint,
leges Christus statuit, quibus illustres spectabiles-
que fient. Ait ergo: « Ne possideatis argentum,
neque aurum, neque duas tunicas, neque peram,
neque in zonis vestris¹⁹. » Et rursus: « Facite
vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum in-
deficientem in cœlis²⁰. » Et adhuc, cum ad eum
accedens adolescens quidam interrogasset, « Quid
faciens vitam æternam possidebo? Vade, inquit,
vende omnia quæ habes, et da pauperibus²¹. » Iis
itaque qui docilem mentis suæ cervicem præbent,
et impendit curam, et fert leges, et cœlestem hæ-
reditatem dividit, et spirituales benedictiones distri-
buit. Verumtamen iis, qui terrena tantum sapiunt,
merito dicit: « Quis me constituit principem aut
divisorem super vos? » Sic ergo hominem illum
rejectit, uti molestum, nihilque eorum, **293** quæ
oportebat, discere volentem. Neque nos non moni-
tos dimittit; sed idonea occasione capta, sermonem
continuat, et tantum non protestatur:

V. 15. *Dixitque ad illos: Videte, et cavete ubi
omni avaritia, etc.*

ἡ δίκη, καὶ διηνεκὴς ἡ κόλασις καὶ ἐν τῷδε τῷ κό-
σμῳ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πνεῦμα δὲ φησιν ἐν τού-
τοις, οὐχὶ μόνον τὸ ἅγιον, ἀλλὰ γὰρ τὴν ὅλην τῆς
Θεότητος φύσιν. Ἐφη δὲ πού καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ,
ὅτι πνεῦμα ὁ Θεός· οὐκοῦν ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος
βλασφημία, καθ' ὅλης ἀν γίνονται τῆς ἀνωτάτου πα-
σὼν οὐσίας· μία γὰρ ἡ τῆς Θεότητος φύσις ἐν ἁγίᾳ
καὶ προσκυνητῇ νοεῖται Τριάδι.

Μὴ μεριμνᾶτε πῶς ἢ τί ἀπολογήσεσθε.

(A f. 170) Τοσοῦτον ἐπαρτήσας τὸν φόβον ὁ Κύ-
ριος, καὶ παρασκευάσας εἰς τὸ γενικῶς ἀνθίστασθαι
τοῖς ἀπιστάσι τῆς ὁρθῆς ὁμολογίας, περὶ τῶν ἄλλων
καλεῖται μὴ μεριμνᾶν, τοῦτέστι περὶ ἀπολογίας· διότι
τοῖς πιστῶς καὶ ἀγαπητικῶς διακειμένοις ἐνεργεῖ τὸ
Πνεῦμα τοὺς προσήκοντας λόγους, ὥστε περὶ διδασκα-
λος ἐνδὸν ἐνοικῶν.

*Τίς με κατέστησε δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ'
ὑμᾶς;*

(A f. 171, E f. 190) Κεχειροτόνηται μὲν παρὰ τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός, ὅτε πέφηνε καθ' ἡμᾶς,
ἀρχὼν τε καὶ βασιλεὺς ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐ-
τοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Καὶ τί κατορ-
θῶσιν, διατρανοὶ πάλιν αὐτός. Ἀρτίζμαι γὰρ δὴ,
φησὶ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Καὶ πῶν
τοῦτο ἐστὶ; βούλεται γὰρ ἡμᾶς ὁ φιλάρετος ἡμῶν
Δεσπότης, παντὸς ἀποφοιτῆν γῆινου τε καὶ προσ-
καίρου πράγματος, μὴ φιλονεικούντας ἀδελφοί, εἰ-
κόντας δὲ μᾶλλον αὐτοῖς, κἂν βούλωνται πλεον-
εχεῖν. « Ἀπὸ γὰρ τοῦ αἵροντος, φησὶ, τὰ σά, μὴ
ἀπαίτεις· » ζητοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ὑπερὶ ἐστὶ
χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς. Τοῖς
οὕτω ζῆν εὐθόδοι, νόμους ὀρίζει Χριστός, καθ' οὓς
ἀν γίνονται λαμπροὶ καὶ ἀπόδλεπτοι· ἔφη γοῦν·
« Μὴ κτήσησθε ἀργύριον, μήτε χρυσίον, μήτε δύο
χιτῶνας, μήτε ἵπραν, μήτε γαλκὸν εἰς τὰς ζώνας
ὑμῶν. » Καὶ πάλιν· « Ποιῆσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ
παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς. » Καὶ αὖ, ἐπειδὴ τις προσελθὼν νεανίας ἤρετο,
« Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; » Ὑπαγε,
φησὶ, πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ δὸς πτωχοῖς.
Οὐκοῦν τοῖς μὴν ὑποφέρουσιν εὐήνιον αὐτῷ τὸν τῆς
διανοίας αὐχένα, καὶ διατάττει, καὶ νομοθετεῖ, καὶ
μερίζει τὸν οὐράνιον κλῆρον, καὶ διανέμει τὰς πνευ-
ματικὰς εὐλογίας· τοῖς γὰρ μὴν μόνον φρονεῖσι τὰ
ἐπὶ τῆς γῆς, εἰκότως ἐρεῖ· « Τίς με κατέστησεν
ἀρχοντα ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς; » Ἀπόσπεται μὲν
οὖν ἐκείνων, ὡς ὀχληρὸν, καὶ οὐδὲν ἰδὲλοντα μαθεῖν
ὧν εἰδέναι ἐχρῆν. Ἀφίησθαι γὰρ μὴν οὐκ ἀνοθετήτους
ἡμᾶς, εὐκαίρου δὲ ὥστερ λαβόμενος ἀφορμῆς, ἐξ-
υφαίνει λόγον, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ διαμαρτύρεται·

Ἐλπε δὲ πρὸς αὐτοὺς· Ὅρατε καὶ φυλάσσεσθε
ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, κ. τ. λ.

¹⁶ Joan. iv, 24. ¹⁷ Psal. ii, 6. ¹⁸ Luc. vi, 29. ¹⁹ Matth. x, 9. ²⁰ Luc. xii, 33. ²¹ Matth. xix, 16.

(1) In catena D. Thomæ additur. « CYRILLUS. Quod
si creatura esset Spiritus sanctus, non autem de
divina substantia Patris et Filii, qualiter acta in eum

contumelia tantam fert pœnam, quanta promulgatur
contra blasphemantes in Deum? »

(A f. 171, E f. 190) Βόθρον γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξε Ἀ
 διαβολικὸν, τὴν πλεονεξίαν, ἣν δὴ καὶ εἰδωλολατρείαν,
 ὡς ἔφημεν, ὁ σοφὸς ὀνομάζει Παῦλος, ὡς μόνους τάχα
 ποὺ πρέπουσαν τοῖς οὐκ εἰδῶσι Θεὸν, ἢ καὶ ἰσοστά-
 θμως ἔχουσιν εἰς βαδῆλωσιν τοῦ λατρεύειν τινὰς
 ξύλοις τε καὶ λίθοις. Διὰ τοῦτο φησὶν· « Ὁρᾶτε καὶ
 φυλάξασθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, » τούτέστι μικρὰς
 τε καὶ μεγάλης· ἀσθενῆς γὰρ πάντως ποὺ ὁ πλεον-
 εκτούμενος, καὶ εἰς μόνον ἀνατείνειν τοὺς ὀφθαλμοὺς
 τὸν ἐφ' οἷς πίπτοντες ἀγανακτῆσαι δυνάμενον. Ὁ δὲ,
 ἐπεὶ περ ἐστὶ δίκαιός τε καὶ ἀγαθός, προσέεται μὲν
 τὴν ἱκατηρίαν, ἐπάγει δὲ τοῖς ἡδικοῦσι τὰς δικαιο-
 καὶ τοῦτο μαθήσῃ, λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων
 προφητῶν· « Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδύλλεστε εἰς
 κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ'
 αὐτῶν, οἴκους ἑστέους οἰκοδομήσετε, καὶ οὐ μὴ κα-
 οἰκήσετε ἐν αὐτοῖς· καὶ ἀμπελώνας ἐπιθυμητοὺς φυ-
 τεύσετε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν· ὅτι ἔγνω
 πολλὰς ἀσεβείας ὁμῶν, καὶ λοχῦραι αἱ ἀμαρτίαι
 ὁμῶν. » Καὶ πάλιν· « Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν
 πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγιζόντες, ἵνα
 τοῦ πλησίον ἀφῶνται τι. Μὴ οἰκῆσετε μόνον ἐπὶ
 τῆς γῆς; Ἐκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβα὿θ
 ταῦτα. Ἐὰν γὰρ γίνωνται αἱ οἰκίαι ὁμῶν πολλαί, εἰς
 ἔρημον ἴσονται· μεγάλαι καὶ καλαί, καὶ οὐκ ἴσονται
 οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐταῖς. Οὐ γὰρ ἐργῶνται δέκα ζεύγη
 βοῶν, ποιῆσαι κεράμιον ἓν· καὶ ὁ σπείρων ἀράδας
 ἔξ, ποιῆσαι μέτρα τρία. » Οὐκοῦν κατὰ πάντα τρόπον
 ἀνόνητος ἡ πλεονεξία· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον,
 ἀνωφελής. Οὐ γὰρ ἐν τῷ περισσεύειν τι, φησὶν,
 ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τούτέστιν, οὐ συνεκτείνεται τῷ
 πλούτῳ τὸ τῆς ζωῆς μέτρον. Καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφῶς
 τε καὶ ἐναργῶς ὑπέδειξεν ὁ Σωτὴρ, τὴν τοῖς εἰρημέ-
 νοις συνευγμένῃν παραβολῇν εὖ μάλα συνθεθει-
 κώς (1)· διδάσκει μὲν οὖν τὰ πάντων ἐξαιρέτα Χρι-
 στοῦ, καὶ πρὸ πάντων τῶν ὁρετῶν ἀπαρῶν τὸ κεφα-
 λαίον τὴν ἀγάπην, ἥς τὸ κάλλιστον ἡ ἐλεημοσύνη
 καθέστηκεν. Ἄλλ' ὁ μισόκαλος Σατάν, ὁ φαυλότητος
 ἀπάσης εὐρετής, ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς, ὁ πάσης
 ἐχθρὸς ἀρετῆς, ὁ τοῖς εὐδοκίμοις μαχόμενος, τοῖς
 εὖ ποιεῖν δυνάμενοις ἔκνον ἐστ' ὅτε τὸν ἐπιζήμιον
 ἐργάζεται. Καὶ ὁ μὲν τοῦ Θεοῦ νόμος ἡγέλει· πρὸς
 ἔλεον λέγων· « Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα σου τῷ
 ἐπιεικομένῳ ἐν σοί· » ὁ δὲ, ἀντανίστασθαι καὶ συλλέ-
 γειν ἀναπαίθει τὴν χεῖρα, καὶ σωρεύει ἐν γῇ, καὶ
 τρυφᾷ ὑποτίθεσθαι σαρκικὰς· ἀποφέρει δὲ καὶ εἰς
 λήθην θανάτου, καὶ οὐκ ἐφ' τὸ μέλλον ὄρβην, οὐδὲ ἀν-
 θρώπινόν τι λογίζεσθαι. Καὶ ὅρα ὡς ἐν εἰκόνι τὸ πρᾶ-
 γμα γραφόμενον.

Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου εὐφρόνησεν ἡ χώρα·
 καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τί ποιήσω; ὅτι
 οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου.

(A f. 172, B f. 122 b, E f. 192) Σὺ δὲ μοι πρόσχης
 ἀκριβῶς, ἵνα θαυμάσης τοῦ λόγου τοῦ εὐτεχεῖς. Οὐ

Foveam scilicet nobis diabolicam ostendit avari-
 ritiam, quam etiam idololatriam, ut diximus, Pau-
 lus sapiens appellat², fortasse quia solis congruit
 ignorantibus Deum, vel quia parem profanitatem
 habet, ac si quis ligno lapideve cultum exhibeat.
 Propterea, inquit, « videte et caveate ab omni avari-
 ritia, » id est tam parva quam magna. Omnis enim
 qui oppressionem patitur, infirmus est, et in eum
 solum intendit oculos, qui indignari potest ob ea
 quae ipse patitur. At Deus justus ac bonus preces
 admittit, et injuriam facientibus poenas inferi. At-
 que hoc ab ipso discas, qui sanctorum prophetarum
 voce ait : « Propterea quis pugno pauperes in
 capite percutiebatis, donaue electa sumebatis ab
 eis; domos quidem expollitas edificabitis, neque
 tamen eas habitabitis : vineas desiderabiles plan-
 tabitis, neque idcirco vinum earum bibetis. Etenim
 multas novi iniquitates vestras, et gravia sunt pec-
 cata vestra³. » Et denuo : « Vae his qui domo
 domum conjungunt, et agrum agro admovent, ut
 proximo suo aliquid detrahant. Num vos soli ter-
 ram incoletis? Certe haec auribus Domini exerci-
 tium insonuerunt. Et si fuerint domus vestrae mul-
 tae, solitudo sicut : quantumvis ex magna specio-
 saque fuerint, non erit qui eas incolat. Namque
 ubi decem iuga bouum operantur, ibi lagunculam
 unam faciet : et qui sex artabas serit, tres mensu-
 ras colliget⁴. » Ergo omnimodis infructuosa avaritia
 est. Sed et aliunde inutilis est, quia non in affluen-
 tia consistit hominis vita, id est, haud ad divitiarum
 mensuram extenditur vitae spatium. Atque hoc ma-
 nifeste evidenterque demonstravit nobis Servator,
 superius dicis connexam apte admodum proponens
 parabolam. Eximiam 294 itaque tradit Christus
 doctrinam, et praecipuam virtutum omnium statuit
 charitatem cujus pulcherrimus fructus eleemosyna
 est. Sed boni osor Satanias, nequitiae omnis inven-
 tor, zizaniorum sator, cujusvis virtutis hostis, bo-
 nae voluntatis hominibus adversans, lis etiam qui
 bene agere queunt noxiam quandoque ignaviam in-
 jicit. Et cum lex divina ad misericordiam impellat
 dicens : « Aperiens aperi viscera homini qui te in-
 diget⁵ ; » ille resistere et manum contrahere suadet,
 et divitias cumulare in mundo, ac delicias sectari
 carnales : mortis quoque oblivionem inducit, neque
 res futuras spectare sinit, neque humanum quid
 cogitare. Nunc age tanquam in tabula rem cerne
 depictam.

V. 16-19. Hominis cujusdam divitis uberes fru-
 ctus regio tulit. Et cogitabat intra se dicens : Quid
 faciam? quia non habeo quo congregem fructus
 meos.

Tu quidem mecum sedulo attende, ut sermonis
 solertiam admireris. Non enim nobis unum pra-

² Coloss. iii, 5. ³ Amos v, 11, 12. ⁴ Isa. v, 8. ⁵ Deut. xv, 8.

(1) Cod. E. τοῖς τοιοῦτοις καὶ τὴν ἀνὰ χεῖρας παραβολὴν εὖ μάλα, etc.

dium ostendit uberem tulisse fructum, sed universam possessori suo regionem, ut divitiarum amplitudinem cognoscas. Quid ergo? Dives tam multis tamque immodiis stipatus bonis, pusillo animo fit, pauperis propria verba dicit. Quid faciam, dicere solet pauper, quia rei necessariae penuria laboro? semperque hanc miseram vocem effutit. Ecce iisdem utitur verbis etiam dives, magnopere dolens mœrensque. « Et ait: Destruam horrea mea, et maiora ædificabo, illucque congregabo omnes fructus meos ac bona. » Cellas ædificare ampliores cogitabat, solus frui volebat facultatibus suis. Benignitati erga pauperes non studet, neque gloriæ inde redundantis cupidus est; sed ait: « Horrea mea destruo. » Reliquam quoque stultam ipsius orationem specta. « Coœservabo, inquit, fructus meos. » Non reputabat, sicuti Jobus, hæc a Deo se accepisse, neque ut Dei œconomus erga ista se gerebat, sed laborum **295** suorum fructum esse existimabat. Quod autem laud Deo prosperitatem suam acceptam referat, demonstrat dum ait: Coœservabo fructus meos, bonaque mea nemini communicabo, sed mihi meoque ventri cuncta reponam. Quis de proprio officio ita cogitaret, si Deum opum suarum largitorem agnosceret? Nam qui a Deo aliquid habent, iidem juxta Dei placitum uti debent eo quod habent.

Sed hic dives haud duratura horrea ædificat, sed caduca. Et quod adhuc stultius est, spatium vite sibi definit, quasi hoc etiam de terra messuerit. Ait enim: « Diramque animæ meæ: Anima, multa habes bona reposita in annos multos. » — Atqui, o dives, dicet merito aliquis, fructus quidem in horreis habes, sed annos multos unde sumes? — Sic loqui solet etiam nunc dives, ventri suo deditus, ingluviem loco intellectus habens, neque juxta imaginem ejus qui unico bonus est, vitam degens. Quamobrem animam suam carnalibus escis nutrit, et consequentem ex ipsis nefandam voluptatem sibi proponit: honeste enim Domitius vocabulo *gaude hypogastricas* passiones denotavit, quæ saturitatem comitantur; subsequuntur enim crapulam res venereæ. Atqui edendum est vite causa; non vivendum, ut edamus; prout ventris adoratores, qui aiunt: « Manducemus et bibamus, cras enim moriemur; » cum contra dicendum foret: Quoniam cras morituri sumus, cibum potumque omittamus. — Quid profuit isti diviti multiplex cura? Totus in carnali cogitatione est. Sed videsne quam retulerit poenam is qui nemini alii bonus existit, sibi autem uni dives? Curis se attrivit, ut dives fieret; vigilavit, ut multa congregaret; gratulatur ventri suo multa comoda habenti; totus ad terrena negotia incumbit; Deum non suspiciat; futura non spectat;

Α γὰρ ἐν ἡμῖν εὐφορήσαν ἰδεῖτε χωρίον, ἀλλ' ἄλην ἐφη χώραν εὐκαρπὸν γενέσθαι τῷ κεκτημένῳ, ἵνα μάθῃς τοῦ πλοῦτου τὸ βάθος. Τί οὖν; ὁ πλούσιος, ὁ τοῖς οὕτω πολλοῖς καὶ ἀμέτροις περιεχόμενος ἀγαθοῖς, στενοχωρεῖται πεφροντικῶς, τὰς τοῦ πένητος λέγει φωνάς. Τί γὰρ ποιῶσω, φησὶν ἐκεῖνος, ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχων; Ἀεὶ τὴν οὕτως ἀβύσσον ἐκπίπτει φωνήν. Ἀλλ' ἰδοὺ ταῖς αὐταῖς χίχρηται φωναῖς ὁ πλούσιος σφόδρα ὀδυνώμενος καὶ πάσχων. « Καὶ εἶπε· Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ συνάξω ἐμαί πάντα τὰ γεννήματά μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου. » Θησαυροὺς οἰκοδομεῖν πλατυτέρους ἐσκέπτετο, μόνος ἀπολαύειν ἤθελε τῶν προσόντων αὐτοῦ· οὐκ ἐρᾷ φιλοπρωχίας, τῶν ἐντεῦθεν αὐχρημάτων οὐκ ἐφίεται· ἀλλὰ φησι· « Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας. » Ἀθροεὶ δὴ καὶ ἔταρον ἀνόητον αὐτοῦ λόγον. « Συνάξω γάρ, φησὶ, τὰ γεν[ν]ήματά μου. » Οὐκ ἐνόμιζε ταῦτα ἐκ Θεοῦ ἔχειν ὡς ὁ Ἰωβ· ἡ γὰρ ἂν ὡς Θεοῦ οἰκονόμος περὶ ταῦτα διέκριντο· ἀλλ' οἰκίαν πόνων γεν[ν]ήματα ζῆτο. Ὅτι δὲ οὐκ ἐκ Θεοῦ τὸ εὖ πράττειν ἑαυτῷ εἶναι νομίζει, δηλοῖ σαφῶς ἐξ ὧν λέγει. Συνάξω γάρ, φησὶ, τὰ γεν[ν]ήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθὰ μου οὐδὲν μεταδώσω, ἀλλ' ἑμαυτῷ καὶ τῇ ἐμῇ γαστρὶ πάντα ταμιεύσομαι. Τίς γὰρ ἂν οὕτω διανοηθεῖ περὶ τῶν δεομένων, θεὸν εἰδὼς χορηγῆν ὧν κείνηται; Τῶν γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἔχειν τέ τι παρὰ Θεοῦ, καὶ κεχρησθαι κατὰ θεὸν ὡς περ ἔχουσιν.

(A f. 173 b, E f. 196) Ἀλλ' ὁ πλούσιος οὕτος, ὁ τὰς μενούσας ἀποθήκας οἰκοδομεῖ, ἀλλὰ τὰς καταλυομένας· καὶ τὸ ἐτι τούτου παραλογώτερον, ἑαυτῷ μῆκος ὀρίζει ζωῆς, ὥστε περὶ τῆς καὶ τοῦτο θερίσας· φησὶ γάρ· « Καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχῇ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά. » — (A f. 173 b) Ἀλλ', ὦ πλούσιε, φαίη τις ἂν, τοὺς μὲν καρποὺς ἔχεις ἐν ἀποθήκῃς, ἔτη δὲ πολλά (1) πόθεν ἂν λάθῃς; — (A f. 174 b, E f. 198) Τοιοῦτος (2) καὶ ὁ νῦν πλούσιος, τῇ γαστρὶ ἑαυτοῦ ἐπικεκυφώς, λαίμην ἀντὶ λογισμοῦ κεκτημένος, ἀλλ' οὐ κατ' εἰκόνα τοῦ μόνου ἀγαθοῦ ζῶν· διὰ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τοῖς τῆς σαρκὸς διεξιούται βρώμασι, καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν αὐτοῖς μυσαρὰν ἡδονὴν ἐπιτάττει τῇ ψυχῇ· εὐφύμῳ γὰρ ὁ Κύριος διὰ τοῦ εὐφραίνειν τὰ ὑπογάστρια πάθη ἐδῆλωσε, τὰ τῇ πλησμονῇ παρεπόμενα· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ κόρῳ τὰ ἀφροδίσια. Καὶ μὴν εἶδει ἐσθλεῖν, ὥστε ζῆν· οὐ μὴν ζῆν, ὥστε ἐσθλεῖν· κατὰ τοὺς θεοποιοῦντας τὴν γαστέρα καὶ λέγοντας· « Φάγωμεν καὶ πῖωμεν· αὐριοὶ γὰρ ἀποθνήσκομεν. » δέον τούτωντιον λέγειν· Ἐπεὶ αὐριοὶ ἀποθνήσκομεν, μὴ φάγωμεν μηδὲ πῖωμεν. — (A f. 174 b) Τί ὠφέλιμον τοῦτον τὸν πλούσιον ἢ πολλὰ μέριμνα; Ὅλος ἐστὶ τῆς σαρκὸς. Ἀλλ' ὅρξας ὅσῃν ὑπέμενε ζημίαν, ὁ μηδὲν μὲν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἑαυτῷ δὲ μόνῳ πλούσιος; πεφρόντικεν, ἵνα παυήσῃ· ἡγρύπνησεν, ἵνα συναγάγῃ πολλά· συγχάριαι τῇ ἑαυτοῦ γαστρὶ ὡς ἐχούσῃ πολλὰ

* Isa. xxii, 13; 1 Cor. xv, 32.

(1) Dilapsis apud Corderium tribus his verbis ἐτὶ δὲ πολλά, is perverse scribit: Fructus plurimos habes in apothecis, unde accipies?

(2) Hic locus usque ad πῖωμεν, dicitur in codice A. sumptus ex Cyrilli homilia.

τῶν ἐπιτηδεύων· ὁλος ἐστί τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων· οὐκ ἀναδέλπει πρὸς θεόν· οὐχ ὁρᾷ τὰ ἐσόμενα· οὐ λογίζεται τὸν ἐπὶ τοῦ θείου βήματος δικάζοντα θεόν· οὐχ ὁρᾷ τὸν γείτονα θάνατον· κατεδικάσθη γὰρ τελευτήν ἀπροσέκχτητον ὁ μετῴπιτος πλούσιος· ἐν τῇ ἐσπερᾷ τὴν ἐωθινήν τροφήν βουλευόμενος, καὶ τοῦ ὁρθοῦ μή καταλάβῃ τὴν ἀκτίνα. Ἄκουε γὰρ οὕτως κεκολλώμεται αὐτῷ ἡ ζωὴ ψυχῆς θεοῦ.

Ἀφροῦ, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἀδὲ ἡτοίμασας, τί τι ἐσται;

(I f. 101 b) (1) Τούτεστιν ἐν στιγμῇ καὶ ἐν ὀλίγῳ πανταλὸς καὶ συνισταλμένων καιρῶ τὴν ἀπώλειαν ἔχων· κοινωτοῦ γὰρ δίκην οὐκ ἔσται, πεμπούμενος εἰς ἑτέρους, καὶ εἰς οὓς οὐκ ἴσμεν ὅθ' ἔσται καὶ τάχα πού καὶ εἰς ἐχθρούς. — A f. 175 b, E f. 200 b) Ἀληθές οὖν ἄρα οὗτος οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τιλ ἐσται ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. Τρισμακάριος δὲ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς, ὁ κατὰ θεὸν πλουτῶν. Ὁ μὲν γὰρ ταῖς κατὰ γῆν φρονεῖσι θαπνώμενος, ἐπιζήμιον ἔχει τὸ τέλος, καὶ πένης ἀπελευθεῖται πρὸς θεόν· ὁ δὲ μεριμνῶν τὰ τοῦ Κυρίου, πλουτῆται μὲν ἐν ἐργοῖς ἀγαθοῖς, ἔξει δὲ θησαυρὸν ἀσύλον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, κ. τ. λ.

(A f. 176, B f. 125 b) Τίθεται μὲν δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωυσέως νόμος, ἀποφέρων εἰς ἑκαστὰ τῶν πρακτέων, καὶ τὸ τελούν εἰς θνητὴν αὐτοῖς καθίσταται ἐναργής. Οἱ δὲ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτω πρόφασις ἐπιποιῶντες τὸ χρῆμα, λέγοντες· «Μακάριοι ἴσμεν Ἰσραὴλ, ὅτε τὰ ἀρεστὰ Κυρίῳ γινώσκω ἡμῖν ἔστιν.» Ἐγὼ δὲ φαίην ἂν· Τρισμακάριοι ἴσμεν ἡμεῖς, παρ' αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος διδασκόμενοι τὸ ἀγαθόν αὐτοῦ τὸ σωτήριον δέλημα, ἵνα τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν πολιτευσάμενοι, συμβασίλευσώμεν αὐτῷ. Ὅρα γὰρ, ὅπως ἡμεῖς μεριμνῆς ἐξίστησι περιττῆς, οὐκ ἀπλῶς, «μὴ μεριμνᾶτε,» λέγων, προσπαθῶν δὲ οὕτως· «τῇ ψυχῇ ὑμῶν·» ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐσπουδασμένη ἐν τούτοις θαπνᾶντες φρονεῖν, ἀλλὰ τοῖς ὑπερχειμένοις χαρίζεσθε τὰς σπουδὰς. Ὑπέρκειται δὲ τροφῆς μὲν ψυχῇ, περιδλημάτων δὲ σῶμα. Καὶ ἄθρει πῶς οὐκ ἀπλῶς τὸ, «μὴ μεριμνᾶτε» τίθησιν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα λογισμοὺς ἀνακινεῖ ἐκ τῶν ὑπεργμένων ἡμῖν ἡδῆ. Ὁ γὰρ τὸ μίζον, φησὶ, θεός, πῶς τὸ ἐλαττον οὐ δύναιται; ὁ τὴν τρεφομένην σάρκα διαπλάσας, πῶς τὴν τροφήν οὐ παρέξει; Ἀγῶνος τοίνυν προκειμένου τοῦ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, καλᾶς τὴν τε καὶ δίκης ἐπιτηδεύοντες τοῖς οὐκ ἐθέλουσι ζῆν ὁρθῶς, ἐρρίφθω φρονεῖ; ἢ ἐπ' ἀμφοῖς καὶ τροφῇ. Ἄλλως τε τοῖς τῆς ἀρετῆς ἑραστοῖς, πῶς οὐκ αἰσχρὸν μερικιωδῶς ἱματίους ἐφάεσθαι, καὶ τραπέζαις πολυτελεῖσιν; Ἐψεται γὰρ τοῖς τοῖς εὐθὺς καὶ ἡ τῶν ἐτέρων ἐπιθυμιῶν ἀγρία πληθὺς· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὀλιγὸς ἀπὸ θεοῦ. Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς ἐφίεσθαι μᾶλλον τῶν ἀρεσκόν-

¹⁰ Baruch iv, 3.

(1) Citatur hoc fragmentum, a τούτεστιν usque ad ἐχθρούς, ex Cyrillo nominatim in Lucam in Vaticana nobili ms. c. iena ad xii prophetas. Id ego

A non cogitat de iudicante 296 super tremendo tribunali Deo; proximam mortem non animadvertit. En autem osori pauperum civi insperatus finis decernitur; qui cum vespere de matutino alimento consilia agitare, aurora radium non aspexit. Audi enim decreto Dei vitam ejus adropiam.

V. 20. Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem parasti cibus erunt?

Hoc est, uno momento, brevi prorans contractaque tempore his bonis fructus, quæ feni instar dilabentur, ad alios transmissa, et quidem fortasse ad ignotos vel etiam ad inimicos. — Vere itaque dictum est haud in bonorum abundantia vitam hominis consistere. Beatissimus contra est, splendidaque in spe versator, qui secundum Deum dives est. Nam qui terrenis curis avertitur, is amarum finem nanciscitur, et pauper ad Deum ibit. Secus vero, qui quæ Dei sunt curat, bonis operibus ditescet, tutumque in caelis thesaurum possidebit.

V. 22. Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, etc.

Data fuit Israelitis lex Mosaiica, singula officia docens, et quid eis prodesset perspicuum exhibens. Hi autem summi instar gaudii eam rem habebant, dicentes: «Beati sumus Israelitæ, quibus placita Dei sunt explorata». Ego vero potius dicam: Beatissimi sumus nos, qui ab universali nostro Servatore docti fuimus bonam ipsius salutaremque voluntatem, ut, postquam evangelicam vitam vixerimus, cum eo pariter regnemus. Carne enim, quomodo nos a supervacua cura avertit, non tantum dicens, «Ne solliciti sitis,» sed addens «animæ vestræ,» pro eo ut dicat, «Ne nimiam in his insumite sollicitudinem, sed superioribus rebus studia impendite. Superstat autem alimonie anima, vestimento corpus. Et vide quod non simpliciter posuit: «ne solliciti sitis,» verum hic etiam ratiocinia 297 ex iis, quas jam possidemus, rebus commovet. Nam qui majus dedit, quomodo minus non concedet? qui carnem altissimi formavit, cur alimoniam non suppeditabit? Ergo certamine proposito de animo et corpore, poenae et ultione iis impendente qui recte vivere nolunt, abijciatur cura vestimentorum atque alimonie. Alioqui etiam virtutis amatores quidni sit turpe pueriliter ornatu vestium mensisque sumptuosius oblectari? Namque hæc subsequetur statim aliarum quoque cupiditatum sæva multitudo. Sic autem a Deo excidimus. Oportet itaque magis iis delectari quæ Deo placent: etenim quæ satis sunt et necessaria, ipse largietur.

hoc loco colloco, valde tamen ambigens utrum huic potius an alii sedi, puta versiculo 28, vel alii cuivis loco sit assignandum.

Dignus autem fide est Dominus qui hæc aperte promittit, et tanquam a minoribus maiora nobis persuadeti.

V. 24. *Considerate volucres cali, etc.*

Ad fortitudinem volui nos extollens spiritalē, a nullius pretii volucris sibi capiebat persuadendi argumenta, dicens: « Multis passeribus potiores estis vos »; ita et nunc a volucris et ab agrorum floribus, firmam immotamque efficit fidem. Neque ullatenus dubitare nos sinit, quominus ipse indulgentiam suam nobis sit largiturus, atque ad omnia sufficientem opem suppeditaturus. — Vere dicitur Salomon liliorum vestitu superatus. Nam colorum splendores varii ac multifformes in liliis quidem et nonnullis aliis agrorum germinibus miram habent pulchritudinem. Quæ vero a quopiam imitando artificialiter sunt, ea prorsus deteriora sunt, vixque fere ad veritatem propinquant. Quod si hæc ita se habent, quidni verum sit, Salomonem quamvis adeo magnificum, in omni gloria sua tanquam unum ex his non fuisse vestitum? Sufficit ergo sapientibus solius necessitatis ususve causa habere decentem et facile parabilem vestem, aliquantum etiam alimentorum quæ sufficientem modulum non excedant. Sufficiet autem sanctis viris esca in Christo, spiritalis nimirum, divina, intellectualis, et posthinc gloria. Alioqui etiam incongruum fuisset, eos qui cæteris vitæ sanctæ exemplares futuri erant atque imagines, in illa per socordiam incidere a quitus alios detertere debent, quandoquidem oecumenici magistri erant. Curabat autem non mediocriter Christus sacræ suæ predicationis studio et officio, ut a mundanarum rerum cura discipulos abstraheret.

Jactemus itaque curam nostram in Dominum: ne solliciti simus quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo vestiemur. Caveamus ne in pusillis vilibusque rebus magna nostra consumatur sollicitudo: ne servam vestitus et victus liberam nostram mentem reddamus: hæc potius unusquisque cogitet quæ salutis animæ conferunt, quæ ad cælorum regnum ducunt, quæ coronam nobis acquirunt. Hoc est demum humanæ menti convenientissimum opus. Age vero si quis nos interroget, quid præclarior existimemus, cibumne et corpus, an vero animam; quis adeo sit hebes, quis ita ad utilia discernenda segnis, ut non statim respondeat præstantiorem esse animam? Quoniam itaque majus quid est anima quam victus atque vestitus, cur non in majoribus potius curas nostras consumimus, contraque tantopere res minoris momenti æstimamus, totamque

¹¹ Luc. xii, 7.

(1) Sic est in variis lectionibus Græcis pro τοῦ κόρακος. Cyrillum secutum esse priorem loci nem tū πετεινῶν, constat ex hac ejus explanatione.

των θεῶν· χορηγήσει γὰρ αὐτοῖς τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη· ἀξιόχρεως δὲ ὁ Δεσπότης, τοῦτο σοὶ σαφῶς ὑπαγορεύων, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν ἐλαττωτέρων, περὶ τῶν μείζονων ἡμᾶς πληροφορῶν.

Κατανοήσατε τὰ πετεινὰ (1) τοῦ οὐρανοῦ, κ.τ.λ.

(A f. 176 b, C f. 134 b). Ὅσπερ εἰς εὐανδρίαν

ἡμᾶς ἀναβιβάζων πνευματικὴν, ὡς ἀπὸ γε τῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ καμμένων πτηνῶν ἐποιεῖτο τὴν πληροφορίαν, λέγων· «Πολλὸν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς· οὕτω καὶ νῦν, ὡς ἀπὸ γε τῶν πτηνῶν, ἡ τῶν ἐν ἀγροῖς ἀνθῶν, ἰδρυμένην καὶ ἀκατάσβεστον ἐνεργάζεται σοὶ τὴν πίστιν. Ἐνδοιάζειν δὲ ὧς οὐκ ἐφίησιν ἡμᾶς, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὴν παρ' αὐτοῦ χαρίζεται φειδῶ, τὸ ἀνεπιδέξαι ἐφ' ἅπασι διδοῦς. — (A f. 178, B f. 124, C f. 134 b) Ἀληθὲς δὲ τὸ καὶ τὸν Σολομῶντα ἠτῆσθαι τῆς τῶν κρίνων περιβολῆς· τὰ γὰρ τῶν χρωμάτων ἀνθη, ποικίλα τε ὄντα καὶ πολυειδῆ, ἐν κρίνοις μὲν, καὶ ἐν ἑτέροις τοῖς τῶν φουμένων ἐν ἀγροῖς, ἀξιοθαύμαστον ἔχει τὴν ὥραν· τὸ δὲ πρὸς μίμησιν τὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ τεχνουργοῦμενον, λαίπεται πάντως ἐκείνων, καὶ μόλις ἐρχεται πᾶς τῆς ἀληθείας ἐγγύς. Εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχει, πῶς οὐκ ἀληθὲς ὅτι οὐδὲ Σολομῶν, καίτοι φιλότιμος εὐτῷ γεγονώς, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ παριεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Ἀπόχρη τοιγαροῦν τοῖς σοφοῖς τὸ χρεῖα; ἔνεκα καὶ μόνῃς εὐσχήμονα καὶ εὐφρόριστον ἔχειν τὴν στολὴν, καὶ οὐκ εἰς τὴν λιτότητα μὴ ὑπεραίρουσαν τὸ ἀρκοῦν· ἀρκέσει δὲ τοῖς ἁγίοις ἡ ἐν Χριστῷ τροφή, ἡ πνευματικὴ δηλονότης καὶ θεία καὶ νοητὴ, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα δόξα. Ἦν δὲ καὶ ἑτέρως ἀνάμροστον, τοῖς ἑτέροις μέλλοντας ἔσεσθαι πολιτείας· εὐαγτοῦς ὑποτύπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν, εἰς ἐκείνα πίπτειν ἀτμελῶς, ὧν αὐτοὺς ἀποποιεῖν συμβουλεύειν ἔδει, παιδαγωγοῦς ὄντας οἰκουμενικοῦς. Ἐπιβούλευσε δ' ἂν οὐ μετρίως καὶ τῇ τῶν ἱερῶν κρηρυμάτων σπουδῇ τε καὶ χρεῖ, τὸ φροντίζος κοσμικῆς μεταποιεῖσθαι τοῖς μαθηταῖς.

(A f. 178 b). Ἐπιβόησεν τοίνυν ἐπὶ Κύριον τὴν φροντίδα· μὴ μεριμνήσωμεν τί ἐσθίωμεν ἢ τί πίνωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα· μὴ ἐν μικροῖς καὶ εὐτελεστέαις πράγμασιν ὁ μέγας ἡμῶν δαπανάσθω λογισμὸς· μὴ δοῦλον ἱματίου καὶ τροφῆς ἀπεργαζώμεθα τὸν ἐλευθερον νοῦν· μεριμνάτω δὲ μάλλον ὅσα διασώζει ψυχὴν, ὅσα πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν ἀναφέρει βασιλείαν, ὅσα τοὺς στεφάνους ἡμῶν προξενεῖ· ἔργον τοῦτο τῇ ἀνθρώπου διανοίᾳ προπεδέστανον. Ἄρα γὰρ εἰ τις ἡμᾶς ἐρωτήσει, τί μέζον ἐστὶν ἐν ἡμῖν, τί δὲ εἶναι τὸ κάλλιον ὑπελήψαμεν, τροφὴν ἢ σῶμα, ἢ ψυχὴν, τίς οὕτως ἐστὶν ἡλίθιος, τίς δὲ οὕτως βραδύς, εἰς τὸ νοῆσαι τὰ χρήσιμα, ὡς μὴ εὐθὺς ἀποκρίνασθαι, τὴν ψυχὴν; Ὅτε τοίνυν μέζων καὶ τροφῆς καὶ ἱματίου ψυχὴ, διὰ τί μὴ μάλλον ἐν τοῖς μέζουσιν ἀναλίσκομεν τὴν φροντίδα, τιμῶμεν δὲ οὕτως τὸ ἑλαττον, καὶ πᾶσαν αὐτῇ χαρίζομεθα τὴν διάνοιαν; Μεριμνᾷ;

ἰματίου καὶ τροφῆς; διὰ τί μὴ μάλλον μεριμνᾷς ὥπως διασωθῇς; Μεριμνᾷς τοῦ σώματος; διὰ τί μὴ μεριμνᾷς τῆς ψυχῆς; — (A f. 178 b, B f. 124) Ὁ οὕτως ἀγαθὸς Κύριος, ὁ τὸ εὐτελέστατον ἀποτρέφων πετεινὸν, οὐ διαβρέθει τὸν κατ' εἰκόνα οἰκίαν γενόμενον; Ταῦτ' οἱ καὶ μάλα εἰκότως τὴν περὶ τὰ προκείμενα φροντίδα κατακυβερτῶν σοφῶς ὁ Χριστὸς, τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ταῦτα λέγων ἐπιζητεῖν. Ἀναδιδάξει δὲ καὶ εἰς ἀμαχον πίστιν, τοῦ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἔξουσι τὸ ἀνευθεῖς, εὖ εἰδότες ὧν εἰσιν ἐν χρεῖα τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, ὅλον δὲ ὅτι τοῦ ἐν οὐρανοῖς φησὶ γάρ. « Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγετε, κ. τ. λ., ὑμῶν δὲ ὁ Πατὴρ οἶδεν, » κ. τ. λ. Ἐπὶ καιροῦ δὲ σφόδρα Πατέρα φησὶ τὸν Θεόν, ἵνα εἰδῶν, ὅτι τῶν ἰδίων οὐκ ἂν ἐπιλάβοιτο τέκνων, ἀλλ' ἔσται χρηστὸς καὶ φιλόπαις περὶ αὐτούς. Ζητῶμεν τοίνυν μὴ τροφὰς τὰς ἐξω λόγου καὶ περιτὰς, ἀλλ' ὅσα βλέπει πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· μὴ πολυτελεῖς ἀμφοῖν, ἀλλ' ὅπως ἂν ἐξιλωμεθα καὶ πρὸς καὶ δίκης τὸ ἴδιον σῶμα, ζητούντες αὐτοῦ τὴν βασιλείαν.

Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον, κ. τ. λ.

(A f. 180, D f. 51 b) Μικρὸν ποίμνιον τοὺς ἀγίους ὀνομάζει· ἐπειδὴ παράκειται μικρότης ἐν κόσμῳ τοῖς ἔκνουσις ἀκτήμοσι καὶ ἀρχηγμοῖς· τοῖσι γὰρ εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ δοῦναι τὴν βασιλείαν. Ὅθεν εὐθὺς ἐπεικὼν ἐδίδαξεν· « Πωλῆσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὅτε ἐλεημοσύνην, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἡ μικρὸν ποίμνιον πρὸς τὸ μέγαθος τοῦ πληθους τῶν ἀπίστων, ἣ καὶ διὰ τὴν ἔκουσίαν ταπεινώσιν τοῦ τοιοῦτου ποιμνίου· ὃ καλεῖται μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐνδεῖαν τῆς σωματικῆς χρείας. Εἰ γὰρ τὴν οὕτω μεγάλην καὶ ἐξαιρετον διδωσιν ἀπόλαυσιν, ἥτοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δώσει πάντως καὶ τὰ τῇ σαρκὶ ἀναγκαῖα καὶ ζωαρχῇ. — (A f. 180, B f. 124) Ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἀπιστήσης, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως χορηγῆσι τὰ ζωαρχῇ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, ὃ ἐν οὐρανοῖς Πατὴρ. Οὐ γὰρ περιόφεται τοὺς ἰδίους· ἀνοίξει δὲ μάλλον αὐτοῖς τὴν χεῖρα, τὴν αἰ πληροῦσαν τὰ πάντα χρηστότητο. Καὶ ποῖα τοῦτων ἢ πίστις; « Εὐδόκησε, φησὶν, ὁ Πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. » Ὁ δὲ τὰ οὕτω μέγιστα καὶ ἐξαιρετα διδούς, πῶς ὀκνήσει περὶ τὸ εἶναι χρηστὸς περὶ ἡμᾶς καὶ πλουσιῶς καὶ ἐπὶ γῆς παρέχειν ἡμῖν ἀγαθὰ (1); Ἴνα οὖν, φησὶ, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατακτήσῃς, τῶν ἐπὶ γῆς χρημάτων καταφρονήσῃς. Μικρὸν δὲ ποίμνιον ὀνομάζει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἠττώμεθα γὰρ τῆς τῶν ἀγγέλων πληθους ἀμετρήτου ὀσσης, καὶ ἀσυγκρίτως πλεονεκτούσης τὰ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ, τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραβολὴν ἀριστα συνθεθεῖκώς· ἔφη γὰρ, ὅτι « Τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἀνθρώπος, ὃς ἔξει ἑκατὸν πρόβατα, καὶ πλανηθῇ ἐν ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἀφήσει τὰ ἐνενηκονταεννία ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον; Καὶ ἂν γένῃται εὐρεῖν αὐτό, ἀμέην λέγω

lis mentem impendimus? Anxius es de victu atque vestitu? cur non potius de salute adipiscenda sollicitudinem geris? Sollicitaris de corpore? cur de anima non sollicitaris? — Tam bonus Dominus, qui vilissimum alit volatile, non alet illum qui ad imaginem suam factus fuit? Propterea convenientissime sapienterque Christus curam presentium deprelit, dicens mundi gentes res huiusmodi exquirere. Animos item ad invictam spem erigit, fore ut nihil eis desit; quia Pater apprime scit quibus egeant. Patrem autem celestem intelligere, constat; ait enim: « Et **299** vos ne queratis quid manducetis, etc. Pater autem vester scit, » etc. Porro opportunissime Patris nomine Deum appellat, ut cognoscant filiorum suorum non esse obliturum, sed se bonum et filiorum amantem praebiturum. Ne igitur alimenta queramus supervacua praeterque rationem, sed quidquid potius ad animae salutem confert: nec pretiosam vestem, sed quomodo igni ac poenae corpus nostrum eripiamus, dum Dei regnum querimus.

V. 32. *Noli timere, pusillo grex.*

Pusillum gregem sanctos nominat, quia parvipenduntur in mundo spontanei pauperes bonisque carentes. Atqui hos donare celesti regno Patri placeat. Unde statim admonitionem addit: « Vendite quae possidetis, et date eleemosynam, » et reliqua. Vel pusillum gregem dicit praesens multitudinem; vel etiam propter voluntariam humilitatem gregis huius: quem velat corporalium subsidiorum egestatem timere. Nam qui tam grande et eximium gaudium dat, id est caelorum regnum, dabit sine dubio etiam quae carni necessaria sunt, et sustentandae vitae sufficient. — Id est, Ne discredas, fore ut sine dubio suppediet quae vitae sustentandae opus sunt caelestis Pater. Non enim suos negliget, imo suam erga ipsos manum aperiet, quae universam rerum naturam beneficiis replet¹². Quenam porro rerum huiusmodi fides? « Placuit, inquit, Patri vestro dare vobis regnum. » Qui autem tam grandia et eximia dat, quomodo pigebit eum bonitatem suam erga nos expromere, copioseque terrena nobis bona praehere? Illi ergo, inquit, caelorum regnum possideatis, terrenas opes despiciite. Pusillum vero gregem nominat terrestres incolae: vincimur enim ab angelorum multitudine quae innumerabilis est, et incomparabili excessu res nostras superat. Atque hoc rursus nos docuit Servator, cum illam in Evangelii egregiam proposuit **300** parabolam. Dixit enim: « Quis ex vobis homo, qui centum oves habeat, si una ex his erraverit, non relinquet nonaginta novem in montibus, pergensque errantem querat? quam si invenerit, profecto dico vobis gavisurum de ista magis, quam de novem ac nonaginta quae non erraverint¹³. » Observa itaque quod, dum ad decem

¹² Psal. ciii, 28. ¹³ Luc. xv, 4-7.

(1) Vides nonnulla iisdem fere verbis repetita, quia diversis catenarum auctoribus ita excerpto placuit.

ὁ αὐτοῦ μαθητὴς· «*Νήφετε, γρηγορεῖτε.* » Νάλ μὴν καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· «*Ἐγείραι, ὁ καθύδων.* » Νηφέλεον γὰρ ἔχειν χρῆ καὶ ἐγρηγορότα τὸν νοῦν καὶ τῇ τῆς ἀληθείας γνώσει καταλαμπόμενον· ὡς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίροντα, λέγειν, ὅτι «*Σὺ φωτιστὴς λύχων μου, Κύριε, ὁ Θεὸς μου, φωτιστὴς τὸ σκότος μου.* » 1.—(A f. 181 b) Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ διὰ τοῦ πανσόφου Μωϋσέως, τοιοῦτόν τι προστεταχῶς εὐρίσκεται τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ὅτε εἰς τύπον Χριστοῦ διακελεύεται σφάττεσθαι τὸν ἀμύν, καθὰ μαρτυρήκειν ὁ ἱερῶτατος Παῦλος, λέγων· «*Τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός.* » Τοῖς γε μὴν ἐσθίουσι τῶν κρεῶν αὐτοῦ, προστεφάνηκε λέγων ὁ ἱεροφάντης Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ δι' αὐτοῦ ὁ Θεός· «*Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν.* » Χρῆναι γὰρ ἐγὼ γέ φημι τοῦς· ἐν μεθέξει γεγονότας Χριστοῦ, ἐτοίμως ἔχειν εἰς ἔργα χωρεῖν ἅπερ ἂν ἁγίοις πρέπει, καὶ ἐν προθυμίᾳ βαλῆειν οἵπερ ἂν ἡμεῖς· ὁ θεὸς βούληται νόμος. Ταύτη τοι μάλα εἰκότως ὁδοιπορικὸν αὐτοῖς περιτέθεικε σχῆμα. (B f. 125 b) Ὁδοιπορικὸν γὰρ σχῆμα ὅτι μάλιστα προπεπόδωσται τοῖς τὸ θεῖον κηρύττουσιν Εὐαγγέλιον. Οὕτω καὶ δι' ἐκδῆ τῶν προφητῶν φησι πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι πλημμελῶντας ὁ Θεός τὴν ἐπάνοδον προαναπνῶν, καὶ πρὸς ταύτην εὐτρέφεισθαι προτρέπων· «*Χρόνου-σιν ὁδόν, κράτησον ὀσφύς, ἀνδρίσαι τῇ ἰσχύϊ σου σφόδρα.* » Ὡς γὰρ αὐτίκα πάλιν πρὸς Ἰουδαίαν βαδισομένους, κρατεῖν ὀσφύς· καλεῖται· τοῦτέστιν ἐτοίμως καὶ ἐπιτηδεύειν ἔχειν πρὸς τοὺς τῆς ὁδοιπορίας πόρους, καὶ παντὸς νόμου κατανδρίεσθαι ἀμάρτην τῇ προθυμίᾳ χρωμένους.

(A f. 181 b) Ὅτι δὲ χρῆ παλινδρομήσονται Χριστὸν ἐξ οὐρανοῦ προσδεχθῆν (καταβήσεται γὰρ ἐν ὁδῇ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων), ἰδὼν, εἰπὼν· «*Καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν Κύριον ἑαυτῶν,* » x. τ. λ. Καὶ μοι πάλιν ἐκεῖνο δια-νοεῖ· ἀναλῶσαι γὰρ ὡς ἐκ πανηγύρεως ὁ Χριστός· δι' οὗ διαβέβηκε σαφῶς, ὡς ἔστιν αὐτὸ τὸ θεῖον ἐν ταῖς αὐτῷ πρεπούσαις ἑορταῖς· ἐκεῖ γὰρ ὅπως τὸ κατηφές οὐδαμῷ· λυπεῖ γὰρ οὐδὲν τὴν ἀκήρατον φύσιν.—(A f. 182) «*Ὅταν, φησὶν, ἑλθὼν εὐζώνους εὐρη καὶ ἐγρηγορούτας, καὶ παρωτισμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν, τότε δὴ, τότε μακαρίους ἀποφανεῖ.* » Περιζώσεται γὰρ καὶ διακονήσει αὐτοῖς. Δι' οὗπερ ἔνεστι μαθεῖν, ὅτι τοῖς ἰσοῖς ἡμεῖς ἀνταμιφεται, καὶ οἷον καμῶντας ἀνακτῆσεται, τρυφᾷ ἡμῖν παραθεῖς τὰς πνευματικὰς, καὶ ἀμφιλαφεῖ τῶν παρ' ἑαυτοῦ χαρισμάτων ἀπλώσας τράπεζαν.

Καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, x. τ. λ.

(A f. 182) Ἐνταῦθα μοι βλέπει τὸ τῆς θείας ἡμερό-τητος πλάτος, καὶ τῆς εἰς ἡμεῖς γαληνότητος τὴν ὑπερβολήν. Οἶδε γὰρ, οἶδε τὸ πλάσμα ἡμῶν, καὶ εὐ-δλισθὸν τῆς ἀνθρώπου διανοίας εἰς ἁμαρτίαν. Οἶδεν ὅτι τετυράννηκε καθ' ἡμῶν τῆς φιλοπαρκίας ἡ δύ-ναμις, καὶ ὁ τοῦ παρόντος βίου περισπασμός μονον-ουχὶ καὶ οὐχ ἐκόντας καταβιάζεται, πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀποφέρων τὸν νοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀγαθός, ἀπογινώσκειν οὐκ ἔβ, κατοικτελεῖ δὲ μάλ-

A qui dormis ». Oportet enim sobriam nos habere mentem ac vigilem, et veritatis notitia splendidam; ut ob id gaudentes dicere possimus: «*Tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus, tu tenebras meas illuminas* ».—Sciendum vero est, sapientissimum quoque Moysen, hujusmodi aliquid Israelitis præcepisse, cum Christi figuram immolari agnum jussit; quam rem testatur sacratissimus Paulus, dicens: «*Pascha enim nostrum immolatus est Christus* ». Ergo agni carnes comedentibus denuntiavit hierophanta Moyses, vel potius ore ejus Deus: «*Sint renes vestri præcincti, et calceamenta in pedibus vestris, et baculos manibus tenete* ». Profecto ego oportere judico eos, qui Christi sunt participes, prompto animo esse ad ea opera explenda quæ sanctos decent, atque alacriter ea via incedere quam nos terere divina lex jubet. Propterea admodum apte viatorum nobis habitum circumposuit.—Nam viatorius habitus ita convenientissimus est qui divinum prædicant Evangelium. Sic per unum de 302 prophetis ait captivis Babylone Deus, reditum prædicens, atque ad hunc illos comparare semet jubens: «*Contemplantur viam, conforta lumbos, roborata virtutem valde* ». Tanquam enim in Judæam statim profecturos, confortare lumbos jubet; id est paratos esse et expeditos ad itinera exantlandas ærumnas, et ad quemlibet laborem invicta animi alacritate semet armare.

C Quod autem expectare debeamus reversurum Christum de cælo (descendet enim ornatus Patris gloriæ cum sanctis angelis) docuit nos, dicens: «*Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum,* » etc. Atque illud mecum rursus observa: revertetur enim tanquam ex festo die Christus; quibus verbis ostenditur manifeste, semper Deum versari in congruis sibi solemnitatibus. Apud ipsum quippe nihil unquam triste; namque inviolabilem naturam nullus mæror afficit.—Cum veniens, loquit, invenerit vigilantes, et illuminatum cor gerentes, tunc enimvero beatos efficit. Nam præcinctus illis ministrabit. Qua ex re cognoscere licet, fore ut nos pari cura remuneretur, ac veluti laborantes recreet, delicias nobis spirituales apponens, et copiosam donorum suorum exhibens mes-sam.

V. 38. Et si venerit in secunda vigilia, etc.

Hoc loco animadvertite divinæ bonitatis amplitudinem, et erga nos clementiæ exsuperantiam. Novit enim, novit plasma nostrum, et humanæ mentis ad peccandum proclivitatem. Scit carnalis affectus contra nos tyrannidem, et quod hujus mundi violentia nos volentes propemodum eogit, ad absurdum quodvis mentem abripiens. Quia vero bonus est, desperare non sinit, miseretur potius, et salutis medelam concessit nobis penitentiam. Idcirco ait:

¹⁷ Ephes. v, 14. ¹⁸ Psal. xvii, 29. ¹⁹ 1 Cor. v, 7. ²⁰ Exod. xii, 11. ²¹ Nahum ii, 1.

« Et si in secunda vigilia venerit, vel etiam in tertia, atque ita agentes invenerit, beati erunt illi. » Profecto tu cognoscere perspicue voles, quid hoc rei sit. Dividunt **303** itaque noctem nonnulli in tres vigiliis vel etiam in quatuor. Nam qui in urbium mœnibus collocati, hostium incursiones observant, postquam tribus vel quatuor horis vigilaverint, tradunt vicissim aliis vigilem custodiam. Tres porro sunt nobis ætates : prima, qua sumus pueri impuberes ; secunda, qua juvenes ; tertia, qua seniores. Sed a prima quidem (1), qua pueri sumus, pœnas Deus non exquiri, sed eam venia dignatur. Secunda vero ac tertia debet Deo obedientiam, vitæque sanctitatem, prout ei placitum est. Itaque si quis deprehensus fuerit in vigilia, ac veluti in promptu, juvenili adhuc ætate, vel si etiam senili, beatus erit : promissa enim a Christo præmia consequetur. — Quod autem non vigilare, damnosum sit, demonstrat egregie prædicto exemplo. Namque ut ait illius discipulus, « Adveniet dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transibunt, et calefacta elementa solvantur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur omnia : novos autem cœlos novamque terram, secundum promissa ipsius, exspectamus ». Illis addit : « Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quantopere nos oportet deprehendi sanctos et immaculatos coram ipso » ? Prorsus enim nemo scit finendi mundi tempus.

« Προσπάγει δὲ τοῦτοις · « Τούτων δὲ πάντων νομώμεν. » Προσπάγει δὲ τοῦτοις · « Τούτων δὲ πάντων non ὁμῶς ; ἀγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ; »

Y. 41. *Ait autem ei Petrus : Domine, ad nos dicis hæc parabolam, an etiam ad omnes ?*

Interrogat Petrus num ad omnes dixerit lucernarum parabolam. Num, inquit, generalis est lex, parique mensura ad cunctos pertinet, an ad eos solos qui præ cæteris sunt electi ? Jam vero quidnam sapientissimum perturbavit discipulum ? vel quid eum impulit ut id vellet a Christo rescire ? Ergo illud in primis dicemus. Præceptorum alia quidem honore apostolatus prædicit spectant ; alia vero illos qui in inferiore ordine sunt. Quod ita revera se habere, cognoscere, ut dixi, possumus scribente **304** Apostolo : « Lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis ». Perfectorum quidem est solidus cibus, illorum scilicet qui sensus habent exercitos ad boni malique discretionem. Namque iis qui corroboratum habent animum, merito conveniunt magna et peculiaria de sublimibus rebus mandata : secus vero iis, qui nondum hoc spiritale robur sunt adepti, congruunt illa quæ omni asperitate carent. Reputans itaque beatus Petrus dictorum a Christo vim, recte interrogat.

Quid ergo ad hæc Christus ? Perspicuo evidenti-

¹¹ II Petr. iii, 40. ¹² ibid. 11. ¹³ I Cor. iii, 2.

(1) Paulo plenius ab initio est fragmentum apud D. Thomam in catena. « CYRILLUS. De prima tamen

λογον, καὶ σωτηρίας φάρμακον ἔδωκεν ἡμῖν τὴν μετάνοιαν. Διὰ τοῦτο φησι · « Κἀν ἐν τῇ δευτέρᾳ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθω, καὶ εὐρη οὕτως ποιοῦντας, μακάριοι εἰσιν οἱ ἐκεῖνοι. » Ἐβελήσεις δὲ πάντως εἰδέναι σαφῶς, τί δὴ τοῦτό ἐστι. Μεριζοῦσι τοίνυν τὴν νύκτα τινὲς εἰς τρεῖς ἢ εἰς (D f. 51) τέσσαρας φυλακάς · οἱ γὰρ τοῖς τεύχεσι τῶν πόλεων ἐγκαθήμενοι, καὶ τὰς τῶν πολεμίων τηροῦντες ἐφόδους, τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας διαγρηγορήσαντες, παραπέμψουσιν εἰς ἑτέρους τὴν φυλακὴν καὶ ἐγρηγορσιν. Τρεῖς τοίνυν εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῖν ἡλικίαι · πρώτη μὲν καθ' ἣν ἔσμεν ἐτι παῖδες ἀνηθοί, δευτέρα δὲ καθ' ἣν νεανίαί, καὶ τρίτη καθ' ἣν πρεσβύται. Ἄλλ' ἢ μὲν πρώτη, καθ' ἣν ἐτι παῖδες ἔσμεν, οὐκ εὐθύνεται παρὰ Θεοῦ, ἀξιοῦται δὲ συγγνώμης · ἢ γε μὴν δευτέρα καὶ ἡ τρίτη ὀφείλει τῷ Θεῷ τὴν ὁπακοήν, καὶ τὸ διαζῆν ὁσίως, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν · οὐκοῦν καὶ εἰ τις καταληφθεὶς τυχὼν ἐν ἐγρηγόρει, καὶ οἶον ἐν εὐζωνότητι νῆος ὢν ἐτι, καὶ εἴτουν τὴν πρὸς Θεοῦ ἔχον ἡλικίαν, μακάριος ἔσται · τεύχεται γὰρ τῶν ἐπηγγελμένων παρὰ Χριστοῦ. — (A f. 182 b) Ὅτι δὲ τὸ μὴ ἐγρηγορεῖν ἐπιζημιον, εἰ μάλᾳ παραδείκνυσιν διὰ τοῦδε τοῦ παραδείγματος · ὥς γὰρ ὁ αὐτοῦ φησι μαθητῆς · « Ἦξει ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὥς κλέπτῃς · ἐν ᾗ οὐρανοὶ μὲν βοιζήδον παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσόμενα λυθήσονται · γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατακαήσονται πάντα · καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν, κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκώμεν. » ποταποὺς δὲ εὐρεθῆναι ἡμᾶς [ita cod. O] ἵδε γὰρ ὅπως οὐδεὶς τὸν τῆς συντελείας καιρὸν.

C Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας ;

(A f. 183) Ἐρωτᾷ Πέτρος εἰ πρὸς πάντας εἶπεν ὁ Κύριος τὴν περὶ τῶν λύχνων παραβολήν. Ἄρα, φησὶ, γενικὸς ὁ νόμος, καὶ ἐν ἴσῳ μέτρῳ κατὰ πάντων ἐρχεται, ἢ μόνοις ἂν πρέποι τοῖς τῶν ἄλλων ἐξηρημένοις ; Εἶτα, τί τὸ θεωρηθῆναι ἐστὶ τὸν σωφρονισμὸν μαθητῆν ; ἢ τί παρεκίνησαν εἰς τὸ θαλῆσαι μαθεῖν τὰ τοιαῦτα παρὰ Χριστοῦ ; Οὐκοῦν ἐκεῖνο καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων ἐροῦμεν · τῶν ἐντολῶν αἱ μὲν ἀποστολικαὶ πρέπουσιν ἀξιώμασιν · αἱ δὲ τοῖς τὴν μέλω [cod. μελῶ] τάξιν ἐπέχουσι. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἰδεῖν ἀληθὲς ὅν καὶ οὕτως ἔχον, ὥς ἔφην, γεγραμμένος τισὶ τοῦ μακαρίου Παύλου · « Γάλα ὁμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, οὐπω γὰρ ἔδυνασθε, ἀλλ' οὐδὲ νῦν

ἔτι δύνασθε. » Τελείων γὰρ ἐστὶν ἡ στεραὶ τροφῇ, τῶν διὰ τὴν ἔξιν ἐχόντων τὰ αἰσθητήρια γεγενημένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ · τοῖς γὰρ τὴν διάνοιαν ἔχουσιν εὐσθεῖν, πρέποι ἂν εἰκότως τὰ μεγάλα καὶ ἐξαιρετά τῶν ἀγιοπρεπῶν ἐνταλμάτων · τοῖς δὲ οὐπω πρὸς τοῦτο ἐληλαχόσιν ἰσχύος πνευματικῆς, τὰ δυσχερεῖας ἀπάσης ἀπηλλαγμένα. Ἐνοήσας τοίνυν ὁ μακάριος Πέτρος τῶν εἰρημένων παρὰ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, εἰκότως διαπυνθάνεται.

(A f. 183, D f. 51 b) Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός ;

vigilia mentionem non facit, quia pueritia non puniatur a Deo, » etc.

Ἐπειὶ καὶ ἀναργιστάτῃ παραδειγματι καχρησται, A
πρέπουσαν ἀποφαίνων τὴν ἐντολὴν τοῖς ὅτι μάλιστα
διαφανεστέροις, καὶ μυσταγωγῶν ἐν τάξει παρελημ-
μένους. Ὑποκείμεθα, φησὶν, ἀνθρώπος οἰκοδεσπότης,
ὃς στελλασθαι μέλλων ἀποδημίαν, ἐν τῶν γνησίων
οἰκετῶν ἐνεργείῃ τοῦ παντὸς οἴκου τὴν οἰκονομίαν,
ὥστε διδόναι τῇ θεραπείᾳ αὐτοῦ, τούτεστι τοῖς θε-
ράπουσιν, ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον. Ὅταν τοίνυν,
φησὶν, ὑπονοστήσας ἐκεῖνος, καὶ οἶκοι πάλιν ἰδῶν,
οὕτως εὖροι ποιοῦντα, καθὼς καὶ διέταξεν, ὁ δούλος
ἐκεῖνος ἔσται τρισμακάριος· καταστήσει γὰρ αὐτὸν
ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. — (A f. 183; D f.
81 b) Ὁ μὲν οὖν πιστὸς δούλος καὶ φρόνιμος, ἐν
καιρῷ καὶ χρεῖα διανέμων ἐπιστημόνως τοῖς δούλοις
τὸ σιτομέτριον, ἥτοι τὸ πνευματικὰς τροφᾶς, μακά-
ριος ἔσται κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν· τεύχεται
γὰρ τῶν ἐτι μειζόνων, καὶ τὰς τοῖς γνησίοις προπού-
σας ἀμοιβὰς ἀπολήψεται· εἰ δὲ ὅθι γένοιτό τις κατα-
φρονήτης καὶ βέλθυμος, ταῖς κατὰ τῶν ὁμοδούλων
πλεονεξίαις ἐντροφῶν, ἐσθίων τε καὶ πίνων, καὶ εἰς
ἐκλύτους ἐξετηλίας ἀπεννηγμένος, διχοτομηθήσεται· τούτεστι τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται δίχην, ἐπιφοιτή-
σαντος αὐτοῦ τοῦ δεσπότου ἀδοκῆτως.

(A f. 183 b) Ἡ μὲν οὖν ἀπλή καὶ πρόχειρος τῶν
εἰρημένων δύναμις, τοιαύτη εἰς ἐστὶ. Μάθωμεν δὲ
ἀκριβῶς, τί τὸ ἐντεῦθεν ὑποδιδυμένον ἐστὶ. Κεχει-
ροτόνηκεν ὁ Σωτὴρ οἰκονόμος, ὥσπερ τῶν ἰδίων οἰ-
κετῶν, τούτεστι τῶν διὰ πίστεως καληγμένων εἰς
ἐπίγνωσιν τῆς φύσεως αὐτοῦ, πιστοὺς ἀνδράς καὶ συν-
εστωτάτους, καὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἐπιστήμονας,
ἐπὶ τῷ διδόναι τοῖς συνδούλοις αὐτῶν τὸ σιτομέτριον·
καὶ οὐχ ἀπλῶς καὶ ἀκατασκέπτως, ἐν καιρῷ δὲ
μέλλον τῷ δέοντι, τούτεστι τὴν ἀρκουσαν τε καὶ
πρέπουσαν ἑκάστῃ τροφῇ, ὅλῳν ὅτι πνευματικῇν.
Ἀρμόσει γὰρ ἂν οὐχ ἄπαινον ἀπλῶς τοῖς εἰς Χριστὸν
πιστεύουσιν, ὁ περὶ τούτων λόγος. Γέγραπται γοῦν·
« Γνωστὴς ἐπιγνώση ψυχᾶς ποιμνίου σου. Ἐτέρως
μὲν γὰρ τὸν ἐτι κατηχούμενον ταῖς τῆς ἀληθείας
ἐμβεδάζομεν τρίβοις, ἀπλῶς καὶ οὐδὲν ἔχοντι βαθὺ
χρόνιον λόγῳ· ἕτερος δὲ πάλιν τοὺς ἀδρότερον
τὸν νοῦν, καὶ συνίναι δυναμένους τῆς θεολογίας τὸ
ὄψος. Ὁ τοίνυν εἰς δέον οἷς ἑλαβε χρησάμενος, ἐπὶ
πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι τοῦ δεσπότου καταστήσεται.
Καὶ τοῦτο ἡμᾶς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν, ἐτέρωθι
σοὺ τὸν σπουδαῖον καὶ γνήσιον οἰκῆτην ἐπαίνων τε
καὶ λέγων· « Ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε
καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »
Ἐάν δὲ, φησὶ, τὸ σπουδαῖον καὶ γνήσιον εἶναι με-
τεῖς, μερίμναις κοσμητικαῖς τὸν οἶκον μεθύσκηται
νοῦν, καὶ ἀποφέρηται πρὸς ἃ μὴ θέμις, βιαζόμενος
καὶ πλεονεκτῶν τοὺς ὑπερνευγμένους, καὶ μὴ διδοὺς
αὐτοῖς τὸ σιτομέτριον, ἐν παντὶ γενήσεται κακῷ·
ἔσται δὲ, φησὶ, καὶ ὁ κληρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπί-
στων. Ὁ γὰρ ὅπως ἐπιβουλευσας τῇ δόξῃ Χριστοῦ,
καὶ τῶν ἐγκαχειρισμένων αὐτῷ ποιμνίων ἀλοῖψαι
τολμήσας, κατ' οὐδένα τρόπον διόλπει τῶν οὐκ εἰδόν-
των αὐτόν. Καὶ γοῦν ἔφη ποτὲ Χριστὸς πρὸς τὸν
μακάριον Πέτρον· « Σίμων Ἰωνᾶ, φίλεις με· πολ-

A que exemplo ulitur, ut demonstret mandatum id
congruere potissimum dignioribus, et in magistro-
rum ordine constitutis. Proponamus, inquit, homi-
nem patremfamilias, qui peregre abiturus fidei
uni famulo universæ domus œconomiam committat,
ut familiæ suæ, id est famulis, tempore idoneo tritici
demensum det. Cum itaque, ait, reversus ille et in
domum suam denuo regressus, ita agentem repe-
rerit uti præceperat, tunc servus ille fiet beatissimus;
etenim ipsum super omnia bona sua constituet.
— Ergo fidelis servus et prudens, qui pro tempore et
usu scite conservis tritici mensuram, seu spirituales
escas, distribuit, beatus erit juxta Servatoris effa-
tum: inajora enim consequetur, et digna fidelibus
præmia recipiet. Secus vero, si quis fuerit ignavus
et officii negligens, et adversus conservos injurius
ac præpotens, comedens bibensque, et luxuriosis
dissipationibus deditus, hic, inquam, dividetur, id
est extremas pœnas dabit, cum insperato Dominus
ei supervenerit.

Igitur simplex et obvia dictorum sententia hæc
est. Sed jam accurate discamus quid inde signifi-
cetur. Constituit Servator super servos suos, id est
super eos, qui per fidem ad gloriæ suæ cognitionem
sunt vocati, constituit, inquam, quosdam veluti
305 œconomos, viros fideles et prudentissimos;
sacrorum dogmatum peritos, ut ipsi conservis suis
tritici demensum tribuant; neque vero id temere
aut inconsiderate, sed idoneo potius tempore, id
est sufficientem et congruam unicuique escam, spi-
ritalem videlicet. Non enim cunctis indifferenter
congruit in Christum credentibus sacra doctrina.
Quare scriptum est: « Gregis tui animas scite
scias ». Aliter enim eum, qui adhuc est catechu-
menus, in veritatis via constituimus, simplici utentes
nihilque reconditum habente sermone: aliter autem
eos qui firmiore mente sunt, et theologiæ sublimi-
tatem comprehendere queunt. Qui ergo commisso
munere prout oportet functus fuerit, super omnia
Domini bona constituetur. Idque nos docuit ipse
Servator alio loco sedulum fidelemque famulum
his verbis laudans: « In paucis fuisti fidelis, super
multa te constituam, intra in gaudium Domini
tui ». Secus vero si, diligentia ac fidelitate ne-
glecta, curis mundanis mentem suam inebriaverit,
atque ad illicita eruperit, subditis suis violenter ac
tyrannice abutens, neque his demensum debitum
tribuens, nihil mali non experietur; ponetur autem,
inquit, portio ejus cum infidelibus. Qui enim Christi
gloriæ prorsus nocuerit, et commissos sibi greges
pessum ire negligenter siverit, nullatenus disceret
ab iis qui Christum ignorant. Quamobrem aiebat
aliquando beato Petro Christus: « Simon Jonæ,
diligis me? pascere oves meas, pascere agnos meos ». Jam
si qui pascit, diligit; sequitur ut ille omnino

³⁰ Prov. xiv, 23. ³¹ Math. xxv, 21. ³² Joan. xxi, 15.

oderit, qui id officium pensi non habet. Quod si odit, jam punietur et infidelium sententiam perferet; quod illi accidit, qui talento accepto ut solerter negotiaretur, mox opere neglecto, pecuniam minime multiplicatam reportavit. Secus autem ii qui quinque talenta vel etiam plura acceperant, labore industriaque usi, maximis dignitatibus ac splendissimis donati fuerunt. Dictum est enim uni: Decem civitatibus præeris; alii dictum **306** quinque ²². Verum ille contumeliosus otiosusque famulus extremas dedit pœnas. Perniciosa igitur omnino in magisterii sacri negotio ignavia est. Unde scribebat quibusdam beatus Petrus: «Pascite qui in vobis est gregem Dei, ut cum apparuerit princeps pastorum, mercedem reportetis ²³.» Denique Paulus sciens januam perditionis esse socordiam, aiebat: «Væ mihi est, si non evangelizavero ²⁴.»

Age vero quod torpentibus in sacri magisterii officio amara et acerba et inevitabilis pœna imminet, statim demonstrat Servator, prioribus deinceps duo subjungens exempla (1). Alit enim: «Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, nec fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.» — Quamobrem, dicet fortasse aliquis? Quomodo ab ignaro ratio exquiritur? Nempe, quia scire noluit, cum discere posset. Jam si qui ignoravit, haud omnino iram fugiet, quia cum deberet cognoscere, neglexit discere; quæ causa est, cur non debeat multas perpeti plagas qui scivit, et neglexit? Erit itaque gravior de magistris judicium. Atque hoc docet his verbis discipulus Christi: «Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod majus judicium sustinebimus ²⁵.» Dives enim spiritualium munerum sit largitio rectoribus populorum. Nam sic sapientissimus quoque Paulus Timotheo scribit: «Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum ²⁶.» Et: «Noli negligere, quæ in te est, gratiam datam tibi per impositionem manuum mearum ²⁷.» Atqui his cum multa Servator dederit, multa exquirat ab ipsis. Quænam vero hæc sunt? In fide firmitas, in magisterio sinceritas, in spe constantia, **307** in patientia immobilitas, in spiritali vigore tenacitas, in omni egregio facinore alacritas et fortitudo, ut et cæteris angelicæ vitæ exemplar simus.

V. 49. *Ignem veni mittere in terram; et quid volo si jam accensus est?*

Hoc igne incensus aiebat Cleophas: «Nonne cor

²² Luc. xix, 17-19. ²³ I Petr. v, 2. ²⁴ I Cor. ix, 16.

(1) Apud D. Thomam in catena. «CYRILLUS. Homo enim perspicax, qui turpioribus suam voluntatem inclinavit, impudenter misericordiam implorabit, quia inexcusabile peccatum commisit, quasi propter malitiam recedens a Domini voluntate: sed homo rusticanus rationabilis implorabit veniam

A maïne τὰ πρόβάτά μου, βόσκει τὰ ἀρνία μου. » Εἰ δὲ ὁ ποιμαίνων φιλεῖ, μισεῖ που πάντως ὁ τούτου καταφρονῶν. Εἰ δὲ μισεῖ, καὶ κολάζεται, καὶ τῇ τῶν ἀπίστων ὑποφέρεται δίκῃ· ὅποιάς τις ἦν ὁ τὸ τάλαντον λαβὼν, ἵνα ἐμπορεύσῃται νοητῶς, εἰτα τοῦτο μὲν οὐ πεπραγὸς, προκομισας δὲ μᾶλλον ἀπολυπλάσαστον τὸ δοθέν. Ἄλλ' οἱ γε τὰ πάντα λαβόντες ἡ καὶ ἐτι πλείονα, καμόντες τε καὶ φιλεργήσαντες, ἀξιώμασι τετιμῆνται τοῖς περιφανεστάτοις. Ἦκουσε γάρ ὁ μὲν τις· Ἔσο ἐπάνω δέκα πόλεων· ὁ δὲ πέντε. Ὁ δὲ ὑδριστὴς (2) τε καὶ ὀκνηρὸς οἰκέτης, τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινε δίκην· ἐπισφαλὲς οὖν πανταχοῦ τὸ ῥάθυμον, εἰς μυσταγωγίαν· ὅθεν γράφει μὲν τισιν ὁ μακάριος Πέτρος· ὅτι· «Ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ἵν' ὀφθέντος τοῦ πάντων ἀρχιποίμενος, κομισήσῃτε τὸν μισθόν. » Εἰδὼς δὲ τὸ ῥάθυμον ὁλέθρου πύλην, ἔφη Παῦλος· «Οὐαὶ μοὶ ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. »

(A f. 184) Ὅτι δὲ τοῖς ὀκνηοῖσιν εἰς μυσταγωγίαν πικρά τε καὶ ὀδυνηρά καὶ δυσδιάφευκτος ἐπιπρέμεται κόλασις, διαδείκνυσιν εὐθὺς ὁ Σωτὴρ, τοῖς πρώτοις ἐπενεγκῶν δύο ἐφεξῆς παραδείγματα. Ἐφ' ἡ γάρ· «Ἐκεῖνος δὲ ὁ δούλος, ὁ γνούς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. — (A f. 184 b) Διὰ ποῖαν αἰτίαν· καίτοι φαίη τις ἄν· Πῶς ὁ μὴ γνούς, ὑπέχει λόγον; Ὅτι μὴ ἠθέλησεν εἰδέναι, καίτοι μαθεῖν ἔξῃν (3). Εἰ δὲ ὁ μὴ γνούς, ὥως οὐκ ἄμοιρος ὀργῆς, ἐτι δέον εἰδέναι, κατημέλησε τοῦ μαθεῖν, ποῖος ἀπαλλάξει λόγος, τοῦ χρῆναι πολλὰς ὑπομείναι πληγὰς τὸν εἰδὼτα καὶ ῥάθυμῆσαντα; — Φορτικώτερον οὖν ἀρα τῶν διδασκόντων τὸ κρίμα· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητὴς· «Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου, εἰδότες ὅτι μείζον κρίμα ληφόμεθα. » Πλουσία γάρ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἡ δόσις, παρὰ γε τοῖς τῶν λαῶν ἡγουμένοις· οὕτω γάρ που καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος Τιμοθέῳ γράφει· «Δώσε σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι. » Καί· «Μὴ ἀμίλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, δέδωκε σοι δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. » Τοῖς δὲ τοιοῦτοις ὡς πολλὰ διδοὺς ὁ Σωτὴρ, πολλὰ ζητεῖ παρ' αὐτῶν. Καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι; Τὸ ἀραρὸς ἐν πίστει, τὸ ἀπλανὲς εἰς μυσταγωγίαν, τὸ βεβηκὸς ἐν ἐλπίδι, τὸ ἀκατάσειστον ἐν ὑπομονῇ, τὸ ἀδραυστον ἐν ἰσχύϊ τῇ πνευματικῇ, τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πρόθυμόν τε καὶ εὐσθενὲς, ὥς καὶ ἐτέροις ὑποτύπωσιν εἶναι πολιτείας ἀγγελικῆς.

Πῦρ ἦλθεῖν βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ

ἦδη ἀνήσθη; (A f. 185 b) Τοῦτο τὸ πῦρ ἔχοντες οἱ παρὶ Κλεό-

vindicantis; unde subditur: Qui autem non cognovit, » etc.

(2) Dicit contumeliosum servum propter dicta ab eo Luc. xix, 21.

(3) Hanc appellant ignorantiam crassam theologi morales.

παν λαγον· οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διεφύοιγεν ἡμῖν τὰς Γραφάς; » Πῦρ τοῦτο σωτήριον καὶ ἰπποφάλης, δι' οὗ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἀπεφυγμένοι ἐρῶσαν τινὰ καὶ νεκρωμένοι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸ μὴ εἶδέναι τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, ἀναζωοपुरοῦμεθα πρὸς τὴν κατ' εὐσέβειαν ζωὴν, καὶ τῷ πνεύματι ζῶντες ἀποτελούμεθα κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Καρβαίνομεν δὲ πρὸς τοῦτο, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέθεξιν, πυρὸς δίκην ὄντος ἐν ἡμῖν· βεβαπτισθεῖθα γὰρ ἐν πυρὶ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἔθος δὲ τῇ θεῇ Γραφῇ πῦρ ὀνομάζειν ἔσθ' ὅτε τοὺς θεοὺς τε καὶ ἱεροὺς λόγους, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειαν τε καὶ δύναμιν. Ἐφη μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητῶν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ὅτι ἐξαίφνης ἦξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς Διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ὀπτασίαν αὐτοῦ; Ἰδοὺ αὐτὸς ἐκπαρεύεται, ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πῦρ πλυνόντων· καὶ καθαθεύεται χωνεύων καὶ καθαρῶν ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσίον. » Καὶ ναὸν μὲν φησὶν ἐνθάδε, τὸ ἄχραντον ἀληθῶς καὶ ἄγιον σῶμα, τὸ διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου ταχθέν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν δυνάμει τοῦ Πατρὸς. Ἐφίηται γὰρ πού πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον· « Πνεῦμα ἅγιον ἀπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί. » Ἀγγελον δὲ Διαθήκης αὐτὸν ὀνομάζει τὸν Μονογενῆ, παρὰ τὸ ἀγγέλλειν καὶ διακονεῖν τῇ Πατρὶ εὐδοκίᾳ τῇ εἰς ἡμᾶς γενομένῃ. Καὶ γούν ἔφη πρὸς ἡμᾶς, ὅτι· « Πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπήγγειλα ὑμῖν. » Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ προφήτης Ἠσαῖας, ὅτι· « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος. » Ὅσπερ οὖν οἱ τὸν χρυσὸν τε καὶ ἄργυρον ἐκκαθαίρειν εἰδότες, πυρὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ἐκτῆκονσι ῥύπον, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν μαθημάτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος, τὸν ἐκάστου σμῆχει νοῦν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ τῶν ὁλων Θεός, πρὸς τὸν προφήτην Ἰερεμίαν· « Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον, ξύλα. » Καὶ πάλιν· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ, λέγει Κύριος; » Γίς δ' ἀν νόθεῖται πρὸς ἡμῶν καὶ ὁ ἀνθραξ ὁ τῶν τοῦ προφήτου Ἠσαίου χειλέων ἀφάμενος, καὶ καθαρῶς αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας; Τὸ σωτήριον δηλονότι κήρυγμα, καὶ ἡ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὁμολογία, ἣν εἴπερ τις ἐν στόματι λάβοι, πάντῃ τε καὶ πάντως διακαθαίρεται. Καὶ πιστώσεται λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι· « Ἐάν εἴπῃς ἐν ᾧ στόματί σου, Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὡς ὁ Θεός αὐτὸν ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. » Πλὴν ἀνθραξ καὶ καὶ πυρὶ τὴν τοῦ Θεοῦ κηρύγματος δύναμιν ἐοικέναι φαμέν, οὗ τὴν ἀναψίν ἐπιστεύδει ὁ Κύ-

A nostrum ardens erat intra nos in via, dum nobis aperiret Scripturas³¹? Ignis hic salutaris est et utilis, per quem nos omnes qui in terra frigidi eramus ac emortui ob peccatum et ob veri naturalisque Dei ignorantiam, deus suscitatur ad religiosam vitam; spirituque ferventes efficitur juxta beati Pauli dictum³²; prætereaque sancti Spiritus participationem lucratur, ignis instar intra nos habitantis: namque igne baptizati fuimus, sancto Spiritu. Mos vero est divinæ Scripturæ ignis nomine appellandi interdum divinam sacramque doctrinam, et sancti Spiritus vim atque operationem. Dixit enim sanctorum prophetarum unus, tanquam ex Dei persona, de universali nostro Salvatore Christo, quod nempe « subito veniet in templum B suum Dominus, quem vos queritis, et angelus Testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus; et quis sustinebit diem adventus ejus? aut quis patietur aspectum ejus? En ipse procedit ut ignis confectorii, et ut herba fullonum; et sedebit confans mundansque sicut argentum et sicut aurum³³. » Et templum quidem hic dicit immaculatum sanctumque corpus de sancta Virgine sumptum, sancto operante Spiritu in virtute Patris. Dictum quippe fuit sanctæ Virgini: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi³⁴. » Angelum vero Testamenti ipsum nominat Unigenitum, quia nuntius, ministratque Patris bonæ erga nos voluntati. Itaque nobis dicebat: « Omnia quæcumque audiavi a Patre meo, nota feci vobis³⁵. » Scribit de ipso propheta quoque Isaias: « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus imperium super humerum 308 ejus: vocaturque nomen ejus magni consilii Angelus³⁶. » Sicut ergo ii qui aurum argentumque purgare sciunt, sordes ejus igne consumunt, ita etiam Servator per doctrinas evangelicas, virtute Spiritus, singulorum in ipsum credentium mentem abstergit. Dixit vero aliquando universalis Deus ad Jeremiam: « Ecce dedi sermones meos in os tuum tanquam ignem; et hunc populum, instar lignorum³⁷. » Et rursus: « Nonne sermones mei ut ignis, dicit Dominus³⁸? » Quidnam porro aliud a nobis existimabitur carbo ille qui prophætæ Isaiæ labia contigit, omnique ipsum peccato mundavit³⁹? Nempe salutaris prædicationis, et fidei in Christum confessio; quam si quis ore receperit, prorsus omnimodisque purgatur. Rei fidem faciet Paulus dicens: « Quod si dixeris ore tuo, Dominus Jesus, crediderisque corde tuo, a Deo illum de mortuis suscitatum, salvus eris⁴⁰. » Verumtamen carboni et igni divinæ prædicationis vim dicimus similem, ejus incensionem urget Dominus. Jam enim nonnulli ex Israele crediderant, quorum primitiæ fuerant divi discipuli. Semel autem accensus ignis, universum correpturus mundum erat, cum tota susceptæ incarnationis ratio

³¹ Luc. xxiv. 32. ³² Rom. xii. 11. ³³ Malach. iii. 1-3. ³⁴ Luc. i. 35. ³⁵ Joan. xv. 15. ³⁶ Isa. ix. 6. ³⁷ Jerem. v. 14. ³⁸ Jerem. xxiii. 29. ³⁹ Isa. vi. 6, 7. ⁴⁰ Rom. x. 9.

peracta fuisset. Idque docet his verbis : « Baptismo A habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur (1) ! »

ὅπ' οὐρανὸν, ἐξενεχθείσης εἰς πέρας τῆς πάσης οἰκονομίας· καὶ τοῦτο διδάσκει· λέγων· « Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῇ ; »

V. 51. *Palatis quod pacem terræ daturus venerim?*

Atqui Christus pax nostra est, ut aiunt Scripturæ : « Ipse duos populos in unum novum hominem copulavit, pacem faciens, ambosque reconcilians in uno corpore Patri » : ipse connexuit infima superioribus. Quomodo ergo dixit : « Non veni pacem dare? » Quid ais, Domine? Ad adducendam pacem non venisti? Attamen nobis factus es pax, medium maceris parietem dissolvisti, peccatum quod nos arcebat destruxisti : longinquis æque ac propinquis bonum nuntium 309 attulisti : greges cum gregibus adunasti, Judaicos scilicet cum ethnicorum gregibus : pacificasti per crucem quæ in cælis sunt et quæ super terram, sicut scriptum est : factus es nobis conciliator atque mediator, intermedium peccatum auferens, Patri Deo per temetipsum nos conjungens. Quin adeo pacem, tui peculiariter propriam dixisti : « Pacem meam do vobis » : Quomodo ergo non venisti pacem adducere, sed gladium? quibuscum prælio certabimus? quodnam belli genus erit, et quomodo a nobis fiet? ut inculpatum sit, et tibi placeat, qui pacem tui propriam esse dixisti, eamque nobis dedisti? Ergo solvat Paulus quæstionem dicens : « Si quis frater fornicator, et cætera, » cum ejusmodi nec cibum sumere : « Puto enim abominandos fornicatores, et pacem cum his damnificam esse reputandam : « Corruptum enim bonos mores colloquia prava » : Atque ut ait David, « Cum sancto sanctus eris, et cum perverso, perverteris ».

Vin' et alios cognoscere, quibuscum colere pacem, noxium est? Audi scribentem ex sanctis discipulis unum : « Si quis ad vos venit, et hanc doctrinam non affert, huic ne ave quidem dixeritis » : Quamnam vero doctrinam dicit, nisi omnino illam, quam il nobis tradiderunt qui ab initio spectatores fuerunt? Lupis pares sunt hæreticorum duces; quomodo autem pacem servabit cum lupo ovīs? Sunt vero illi etiam tenebrosi; nam « Deus hujus sæculi excecavit infidelium mentes » : Nos autem filii lucis sumus; etenim nos illustravit Spiritus gratia : « Quænam autem communio lucis cum tenebris? » Ergo colamus cum fratribus et fidei sodalibus pacem; cum aliis, habere abnuamus. Constat sane præclaram esse rem pacem; sed haud quævis omnino pax reprehensione caret : imo periculosa sæpe est, et a Dei charitate abalienat. Non

Δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παραγενέμεν δοῦναι ἐν τῇ γῇ ;

(A f. 186, B f. 129, C f. 136) Καίτοι Χριστός ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς· « Αὐτὸς συνῆψε τοὺς δύο λαοὺς, εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξας ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα· » αὐτὸς συνῆψε τοὺς ἄνω καὶ κάτω. Πῶς οὖν ἐφη· « Οὐκ ἦλθον εἰρήνην δοῦναι; » Τί φης, ὦ Δέσποτα; Οὐκ ἦλθες βαλεῖν εἰρήνην; Καίτοι γέγονας ἡμῖν εἰρήνην, κατέλυσας τὸ μεσοτοιχίον τοῦ φραγμοῦ, ἠφάνισας τὴν δις τῶσαν ἡμᾶς ἀμαρτίαν· εὐηγγελίσσω τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς· συνῆψας ἀγέλαις ἀγέλας, ταῖς Ἰουδαίων τὰς ἐξ ἐθνῶν· κατειρηνεύσας διὰ τοῦ σταυροῦ τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὰ γέγραπται· γέγονας ἡμῖν διαλλακτή; καὶ μοσότης, καὶ τὴν διὰ μέσου κειμένην ἀμαρτίαν περιελὼν συνῆψας δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ τὴν εἰρήνην, ἰδίαν εἶναι ἐφης, εἰπὼν· « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. » Πῶς οὖν οὐκ ἦλθες βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν; πρὸς τίνας ἡμῖν ἡ μάχη; καὶ ὁ τοῦ πολέμου τρόπος, πῶς ἂν γένοιτο παρ' ἡμῶν, ἵνα τὸ ἀνεπίπληκτον [cod. ἐπίπληκτον] ἔχοι, καὶ ἀρέσῃ σοι τῷ τὴν εἰρήνην ἰδίαν εἶναι λέγοντι, καὶ ταύτην ἡμῖν δοῦναι; Οὐκοῦν λυέτω τὸ ζητούμενον Παῦλος, φήσας· « Εἰ τις ἀδελφὸς πόρνος, » καὶ τὰ ἐξῆς, » τῷ τοιοῦτῳ μηδὲ συνεσθῆναι. » Δεῖ γὰρ, οἶμαι, παραιτεῖσθαι πόρνους, καὶ τὴν πρὸς τούτους εἰρήνην ζημίας ἡγεῖσθαι πρόξενον· « Φθείρουσι γὰρ ἡθὴ χρηστὰ ὀμίλια κακαί. » Καὶ καθὰ ψαλμ. Δαβὶδ· « Μετὰ ὀσίου ὀσιωθήσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ, διαστρέψεις. »

Βούλει καὶ ἐτέρους ἰδεῖν πρὸς οὓς τὸ ἀσπάζεσθαι τὴν εἰρήνην ἐπιτρέψῃ; Ἄκουε γράφοντός ἐνός τῶν ἁγίων μαθητῶν· « Εἰ τις ἐρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, τοῦτ' ἀποδοῦναι μὴ λέγετε. » Διδαχὴν δὲ ποίαν, ἢ πάντως ἐκείνην ἣν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπτης; Ἄνθρωποις εὐόχασιν τῶν αἰρέσεων οἱ προσηλυτισμένοι· εἴτα πῶς εἰρηνεύσει πρὸς λύκον τὸ πρόβατον; Καὶ σκότεινοὶ μὲν ἐκείνοι· Ὁ Θεὸς γὰρ, φησί, τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτόφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. Ὁ ἡμεῖς δὲ υἱοὶ φωτός· διηγήσατο γὰρ ἡμῖν ἡ διὰ τοῦ Πνεύματος χάρις. Τίς οὖν κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Ὁκοῦν ἀγαπήσωμεν τὴν πρὸς ἀδελφούς καὶ ὁμοπίστους εἰρήνην, παραιτώμεθα δὲ τὴν πρὸς ἐκείνους· δῆλον γὰρ, ὅτι χρῆμα μὲν ἡ εἰρήνη καλόν. Ἀλλ' οὐ πᾶσα πάντως εἰρήνη τὸ ἀκατάρεκτον ἔχει, ἀλλ' ἐστὶν ἐπισφαλὴς πολλάκις, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀποκο-

⁴⁴ Ephes. ii. 14. ⁴⁵ Coloss. i. 20. ⁴⁶ Joan. xiv. 47. ⁴⁷ I Cor. v. 11. ⁴⁸ I Cor. xv. 33. ⁴⁹ Psal. xviii. 27. ⁵⁰ II Joan. 10. ⁵¹ II Cor. iv. 4. ⁵² II Cor. vi. 14.

(1) Apud D. Thomam in catena proseguitur ita Cyrillus. « Nam ante venerabilem crucem, et Christi resurrectionem a mortuis, in sola Judæa fiebat

mentio predicationis et miraculorum ipsius; postquam autem principem vitæ insanientes occiderunt, tunc apostolis præcepit dicens : Euntes docete, » etc.

μίζουσα· αλυσιτελής γάρ ἡ πρὸς τοὺς ἑτερόφρονας εἰρήνη (1), κατὰ γὰρ τὸ τὰ ἴσα ἐκείνοις φρονεῖν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς φίλων οἱ πιστοὶ ἀφίστανται, καὶ συγγενεῖς ἀγνοοῦσι, καὶ πατὴρ υἱοῦ φιλίαν ἀπειναίνεται, καὶ υἱὸς πατρός τιμὴν ἀγνοεῖ, καὶ μήτηρ θυγατρὸς φίλον ἀπόσπαστο. Δεῖ γὰρ τοῖς ὑγιαίνουσιν τὸν νοῦν, ἐπέσθαι τοὺς πεπλανημένους. Τοῦτο καὶ ἑτέρως ἡμῖν ἔφη ὁ Χριστός· «Ὁ φίλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φίλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Ὁ οὐκ οὖν, ὅταν, εὐσεβείας ἕνεκα τῆς εἰς Χριστὸν, ἐπίγειον ἀρνήσῃ πατέρα, τότε πλουτῇ εἰς Πατέρα τὸν ἐν οὐρανοῖς. Ὁ Κὰν ἀφῆς ἀδελφὸν ἀτιμάζοντα θεόν, διὰ τὸ βούλεσθαι λατρεύειν αὐτῷ, παραδίξεται σε Χριστός εἰς ἀδελφόν. Δέδωκε γὰρ ἡμῖν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο· «Ἀπαγγεῖλω γὰρ, φησί, τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. Ἐνός εὐρήσεις λαμπρὸν καὶ μέγα, τὴν τῶν ἁγίων πληθύν· ἔσθι σὺν αὐτοῖς κληρονομία· τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων.

Ὅταν ἴδῃτε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, κ. τ. λ.

(A f. 187, B f. 129 b, D f. 52 b) Ἐπισημαίνονται τὰ τοιαῦτα τινές, καὶ ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐπιτηρήσεως, προαπαγγέλλουσιν ὑστῶν καταδύσεις, ἢ σκληρῶν ἀνέμων ἐφόδους. Πῶς οὖν, φησί, τὰ ἐν οὐρανῷ δοκιμάζοντες, τὰ ἐν γῇ γινόμενα σημεῖα οὐ βλέπετε, οὐδὲ δοκιμάζετε τὸν καιρὸν ἐὰν ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος; — (A f. 187) Ἐδεῖ τοίνυν τοὺς τὰ τῶν καιρῶν σημεῖα τεκμαιρομένους, καὶ τοὺς ἐσόμενους ἐστ' ὅτε χειμῶνας προαπαγγέλλοντες, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις πράγμασιν ἰσχυρὸν ἐπαφείναι τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμόν. Καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι; Προκατέδειξεν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ οἱ πάντες τε καὶ πάντως ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπιδείκνυσιν ἔμελλε τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπομέναι σφαγῇ. Καὶ γοῦν προτέταχε θύεσθαι τὸν ἀμὲν εἰς τύπον αὐτοῦ, πρὸς ἐσπέραν καὶ ὑπὸ λύχνους. Ἐμελλε δὲ πάντως τοῖς μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ἢ τῆς σωτηρίας ἀνευρύνεσθαι πύλη, καὶ πολλὰ πραγμάτων ὑπάρξαι εὐδία. Καὶ γοῦν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ὁσμάτων τὴν γραφομένην νύμφην, ἦτις καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπέχει πρόσωπον, καλῶν εὐρίσκειται Χριστός, καὶ λέγων· «Ἀνάστα, ἔλθε, ἢ πλησίον μου, καλὴ μου περιστέρα, οὗ ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρήλθεν, ὁ θεὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ, τὰ ἀνθ' ὧσθι ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθασεν. Ὁ οὐκ οὖν, ὡς ἔφη, ἐαρινὴ τις ὥσπερ εὐδία τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀνίσχειν ἔμελλεν.

Ὅτι δὲ καὶ οἱ μακάριοι προφητῇ πολυτρόπως δηγγέλλονται τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἂν ἐνδοιάσει τις. Ἐδεῖ δὲ οὖν, εἰς συνेतους ὄντας, φησί, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἰδόντας κατα-

enim prodēt cum heterodoxis pax, quatenus pari ac illi sententia esse videamur. **310** Quamobrem a terrenis quoque affectionibus fideles cavent, et cognatos ignorant, et pater filio amorem denegat, vicissimque filius honorem patri non exhibet, et charitatem erga filiam mater respuit. Oportet enim ut mente sanos imitentur ii qui errarunt, non autem ut his illi adhaereant qui recte sentiunt. Alio etiam loco nobis Christus dixit: «Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus». Igitur cum verē erga Christum pietatis causa terrenum patrem negabis, tunc Patrem in cœlis adipisceris. Et si fratrem qui Deum non colit dimiseris, recipiet te in fratrem Christus. Namque hanc quoque prerogativam cum cæteris nobis contulit: «Narrabo enim, inquit, nomen tuum fratribus meis». Cognationem invenies grandem ac splendidam, sanctorum scilicet multitudinem. Fies cum illis charismatum Christi hæres.

V. 51. Cum videritis nubem orientem ab occasu, etc.

Hæc observant nonnulli, et tanquam ex diutina observatione prædicunt pluviarum inundationes, aut vehementium ventorum incursiones. Cur ergo, ait, qui celestia æstimatis, ea quæ in terris edita signa sunt non cernitis? neque exploratis an hoc tempore ille qui expectabatur advenerit? — Oportebat itaque eos qui ex temporum signis conjecturam faciebant, et futuras interdum tempestates prædicebant, necessariis quoque rebus acutum intendere mentis oculum. Quænam porro hæ res sunt? Portendit lex sacramentum Christi, et quod hic sine dubio extremis sæculi temporibus terræ incolis appariturus foret, et pro omnium salute necem passurus. Mandavit itaque agnum ceu illius typum immolari sub vespere et accensis luminibus. Futurum autem erat ut in eum credentibus lata aperiretur salutis janua, et multa rerum felicitas obveniret. Quamobrem illam in Cantico canticorum descriptam sponsam, quæ personam gerit Ecclesiæ, **311** vocari a Christo comperimus et his verbis compellari: «Surge, veni, proxima mea, columba pulchra mea; quia ecce hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit». Ergo, ut dixi, verna veluti serenitas-oritura erat credentibus in eum.

Quod autem beati quoque prophete multifariam nuntiaverint Christi sacramentum, nemo dubitabit. Prorsus itaque oportebat, inquit, sapientes illos, et cœli terræque aspectum cognoscendi gnaros, et

²² Matth. x, 37. ²³ Psal. xxi, 23. ²⁴ Exod. xii, 5 seqq. ²⁵ Cant. v, 2; ii, 11, 12.

(1) Notabile Cyrilli dictum de vitanda cum heterodoxis familiaritate, et religiosa indifferentia!

λαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους Πιλάτου ἰστασιαζέσθαι, δόγμασιν ἐπόμενοι· Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου, οὗ καὶ ὁ Λουκάς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἐμνήσθη. Ἐν δὲ τῷ δόγμα τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ Ἰωσήπος ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ἰδεῖται, φαντασίαν ἐξαποστείλλον πολλὴν δι' εὐσεβίαν εὐνομίας. Κύριον γὰρ μὴδὲ μέχρι σκόματος ἔρασαν δεῖν εἶνα λέγειν, μὴδὲ κατὰ τινὰ τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην· οὕτω δὲ μὴδὲ τὸν βασιλεύοντα· καὶ πολλοὶ γε αὐτῶν περὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν Καίσαρα κύριον, χαλεπωτάτας αἰκίας ὑπέμειναν. Οἱ καὶ ἐδίδασκον μὴ δεῖν παρὰ τὰς διατεταγμένας ἐν τῇ Μωϋσείῳ νόμῳ θυσίας, ἐτέρας ἀναφέρεισθαι τῷ Θεῷ· διόπερ ἐκώλυον τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ παραδεδομένας γίνεσθαι περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλείως καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἔθνους. Εἰκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγανακτοῦντα πρὸς Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον, κηλεύσαι παρ' αὐταῖς αἷς ἰδοῦσθαι κατὰ τὸν νόμον προσφέρειν θυσίας, αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι. Ὡς τότε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερομέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων. Ταῦτα οὖν ἐπειπερ ἰδοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας γίνεσθαι, ἀπήγγελλον τῷ Σωτῆρι, βουλόμενοι τὸ ἐπὶ τούτοις ἀρέσκειν αὐτῷ μαθεῖν. Ὁ δὲ, οἰομένων τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ δικαιοσύνη κατὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν πεπονθέναι ταῦτα, ἀναιρεθέντας, ἅτε στάσιν κινήσαντας τῷ λαῷ, καὶ ἐπὶ τὸ μισεῖν ἐβέβαιαντας ἄρχοντας κατὰ τῶν ὑπηκόων, τὸ μὲν εἶναι αὐτοὺς ἀμαρτωλοὺς, τίθει· οὐ μὴν φησι ταῦτα αὐτοὺς πεπονθέναι, ὡς τῶν μὴ πεπονθέντων χείρονας. Εἴτ' ἐπὶ τούτοις φησὶν, ἔσθον ἐπὶ τῷ ῥητὶ ἀποτρέπων τῆς ἐμφυλίου στάσεως, προφάσει εὐσεβείας ἀναπομένης, τοὺς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τῶν, Ἐάν μὴ μετανοήσετε, τούτεστιν, Ἐάν μὴ μεταβάλησθε τοῦ στασιαζεῖν καὶ ἀνθίστασθαι τοῖς ἄρχουσιν, ὅπερ οὐ κατὰ βούλημα ποιεῖτε Θεοῦ, πάντες ὁμοίως ἀπολεισθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα ταῖς ὑμετέραις θυσίαις ἀναμιχθήσεται. Εἰτα τὸ τοῦ πύργου ὑπόδειγμα τὸ ἐν τῷ Σιλουάμ ἐπάγει, διὰ τοῦτου πάσης τῆς πόλεως τὴν πτώσιν δηλῶν. Ὡς ἐκ τῆς προφάσεως γὰρ τῶν δεκαοκτῶ, ἐφ' οὓς ὁ πύργος ἔπεσεν, αἰνιττεται ὅτι τὸ μέρος προοιμίων ἐστὶ πάσης τῆς πόλεως· οὐ γὰρ δὴ, φησὶν, οἱ ἰη' ὡς ὑπάφται ὄντας ἀπώλοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα ἡ πόλις τὰ αὐτὰ πάσεται μικρὸν ὕστερον.

Εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελοργόν, κ. τ. λ. Καὶ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· Κύριε, ἄρας αὐτήν, κ. τ. λ.

(A f. 189 b) Εἰ μὲν οὖν τις βούλοιο λέγειν, ἀγγελοῦ εἶναι τὸν παρὰ Θεοῦ ταχθέντα προεστάναι τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος. Μνησθῆναι γὰρ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου γεγραφέτος, ὅτι εἰστέχει τις τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τὰς ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀναφέρων λιτὰς, καὶ λέγων· « Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσεις τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα ἃς ὑπερέδεις τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος; » Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ὡς καταδιώκοντος τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὁμοίως τοῖς ἰσραὴλ ὑπάσκειν τοῦ τῆς Αἰγυπτίων

A fecisse, dogmata sectantes Judae Galilaei, cuius etiam Lucas in apostolorum Actibus meminit⁷⁷. Judae autem dogma, sicut etiam Josephus postremis Antiquitatum Judaicarum libris narrat⁷⁸, magnam prae se ferebat exactae religionis speciem. Neminem enim ne ore tenuis quidem dicendum esse dominum aiebat, ne honoris quidem vel urbanitatis gratia; adeoque nec ipsam regem. Multique eorum propterea quod Caesarem nolle dominum appellare, acerbissimos cruciatus pertulerunt. Eadem docebant, praeter praescripta in Moysis lege sacrificia, nulla Deo offerenda: 313 Ideoque illa vetabant fieri quae seniores populi pro imperatoris ac Romanae gentis salute indixerant. Credibile est itaque quatum Galilaeis Pilatum jusuisse ut inter ipsa quae juxta legem putabant se facere sacrificia, eadem occiderentur; ita ut tunc cum oblati hostis misceretur offerentium sanguis. Haec igitur, quia pro religione facta videbantur, nuntiabant Servatori, volentes quid ipse judicaret, cognoscere. Ipse autem, cum parium saltem de turba existimarent, illos debita meritis passos, cum ob seditionem commotam occisi fuissent, et quia dominantium iram contra subditos concitaverant; peccatores illos quidem affirmari fuisse Servator; neque tamen idcirco sic passos ait, quasi non passis peiores fuerint. Tum praeterea, quasi ex dictis captata occasione, deterrens a civili seditione, religionis praetextu conclamanda, principes populi: Nisi poenitentiam, inquit, egeritis, id est nisi rebellando, et regnantibus resistendo absteritis, quod contra Dei voluntatem facitis, omnes similiter peribitis, vesterque sanguis sacrificiis vestris miscabitur. Deinde turris Siloe exemplum addit, eo nimirum totius urbis casum significans: etenim ansam veluti capiens ex illis duodeviginti hominibus, in quos turris decidit, inuit partem hanc initium esse totius urbis. Non enim hi duodeviginti, inquit, ceu rei periere soli, sed et universa civitas paulo post eandem cladem patietur.

ὄντας ἀπώλοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα ἡ πόλις τὰ αὐτὰ πάσεται μικρὸν ὕστερον.

D V. 7, 8. Dixit autem etiam tunc, etc. Et respondens dicit illi: Domine, dimitte eam, etc.

Si quis itaque dicere velit, angelum esse a Deo constitutum custodem Synagoga Judaeorum, haud procul probabili sententia aberrabit. Meminimus enim prophetae Zachariae scribentis, stetit unum de sanctis angelis, preces pro urbe Jerusalem offerentem, dicentemque: « Domine omnipotens, usquequo Jerusalem non misereberis, et civitatum Judae quas abhinc septuaginta annis aspernaris⁷⁹? » In Exodo quoque 314 scribitur, quod persequentis Israelitas cum suis clypeatis dominatore terrae Aegyptiorum, jamque proelium cum illis conserturo,

⁷⁷ Act. v, 37. ⁷⁸ Antiq. Jud., xviii, 1; XX, 4. ⁷⁹ Zach. i, 12.

constitit angelus Dei, medius inter castra Israelitarum atque Aegyptiorum, atque ita non sunt invicem commisti tota nocte ⁴⁰. Nullatenus est ergo incongruum hic quoque cogitare, custodem Synagogæ angelum preces pro ipsa obtulisse. Quod si quis dicat ipsum Filium personam agricolæ gerere, ne hæc quidem sententia idoneo ratiocinio carebit. Est enim pro nobis advocatus apud Patrem, propitiator atque agricola animarum nostrarum. Nam et ipse de semet dixit: « Exiit qui seminat seminare semen suum ⁴¹. » Neque hoc ullam Filii majestati injuriam faciet, quod nempe agricolæ personam induat. Nam et ipsum Patrem formam hanc assumpsisse comperimus, nullam propterea hujus rei causa passum vituperationem. Dixit enim sanctis apostolis Filius: « Ego sum vitis, vos palmites, Pater meus agricola est ⁴². » Unicuique enim dictorum sensuum quadrare interdum hic sermo potest. ματα: ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι. » Πρὸς ἕκαστα γὰρ τῶν προκειμένων θεωρημάτων ἐστὶν ὅτι καὶ ἡ τοῦ λόγου γίνεται διεκδοχή.

Quod autem Israel repodium denique passurus foret, propter multam suam sterilitatem, inivit aliquando etiam beatus Baptista dicens: « Jam securis ad radicem arborum posita est ⁴³, » et reliqua. Videtur ergo ficulnæ comparare Judæorum Synagogam, quandoquidem et alii illam comparant arboribus sacræ Litteræ, viti nimirum, oleæ, et salibus. Ecce enim propheta Jeremias modo de ipsa, id est membris ejus, ait: « Vitis frondosa Israel ⁴⁴. » Modo rursus ad ipsam: « Oleam pulchram, specie umbrosa, vocavit Dominus nomen tuum. Tempore putationis ejus accensus est ignis adversus eam: magna clades ejus, inutiles facti sunt palmites ipsius ⁴⁵. » Alius vero propheta, Libano monti eam comparans, sic ait: « Aperi, Libane, fores tuas, et comedat ignis cedros tuas ⁴⁶. » Revera enim consumptus fuit **315** igne saltus Jerusalem, id est ejus populus. Quamobrem sumitur, ut dixi, ad Synagogæ Judæorum, sive filiorum Israelis, imaginem, ea quæ in hac parabola proposita fuit ficulnea. Venit autem, pergit dicere Scriptura, quærens fructum, et non invenit. Et quidem ter venit, primo per Moysem et Aaronem; iterum Josuæ filii Navi et mox judicium ætate; tertio post istos, temporis tractu illo quo existerunt beati prophetæ usque ad Joannem Baptistam. His temporibus infructuosus Israel fuit. Nam quod attinet ad Dei Patris beneplacitum, simulque Filii, minime acceptus erat utpote typicus et umbratilis cultus, infructuosus omnino quod ad spiritalem attinet bonum odorem. Quapropter et rejectus est. Atque hoc nos docet dicens ipse Servator celesti Patri Deo: « Sacrificium et oblationem noluisti, holocausta pro peccatis non tibi placuere ⁴⁷. » Et Isaiæ ore: « Quis enim exquisivit hæc de manibus

A ἐξάρχοντος τῆς, εἴτα μέλλοντος συμπλέκισθαι πρὸς μάχην αὐτοῖς, ἐστὶ ἀγγελος Θεοῦ ἀνὰ μέσον τῆς παρεμβολῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀνὰ μέσον τῶν Αἰγυπτίων, καὶ οὐ συνέμειξαν ἀλλήλοις ὅλην τὴν νύκτα. Ἔστι τοίνυν τὸ ἀπαίχδς οὕδεν, κἀνθάδε νοεῖν τὸν προσετηκότα τῆς Συναγωγῆς ἀγγελον, ἀνατείναι ὅπῃρ αὐτῆς τὰς ἱκετηρίας. Εἰ δὲ θή τις λέγοι τὸν Υἱὸν εἶναι τὸν γεωργόν, ἔχοι ἂν καὶ τοῦτο τοῖς καθήκουσι λογισμοῖς οὐκ ἀπεικνέτα λόγον. Παράκλητος γὰρ ἡμῶν ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα, ἱλαστήριόν τε καὶ γεωργός τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Καὶ τοῦν αὐτὸς ἔφη περὶ ἑαυτοῦ· « Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι τὸν σπόρον αὐτοῦ. » Ἀδικήσῃ δὲ τοῦτο· εἰς δόξαν οὐδὲν τὸν Υἱὸν, τὸ περιαιεῖσθαι, φημί, τοῦ γεωργίου τὸ πρόσωπον. Εὐρίσκεται γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ τοῦτο λαβὼν, μῶμον οὐδένα ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὑπομείνας πᾶποτε. Ἐφη γὰρ ὁ Υἱὸς τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἀμπελος· ὑμεῖς τὰ κληματα: ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι. » Πρὸς ἕκαστα γὰρ τῶν προκειμένων θεωρημάτων ἐστὶν ὅτι καὶ

(A f. 189 b) Ὅτι δὲ ἐμᾶλλε τὴν ἐκβολὴν ὑπομείναι ὁ Ἰσραὴλ διὰ πολλὴν ἀκαρπίαν, ὑπεστήμινε πως καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστής, λέγων· « Ἦδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων καίεται, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔοικε τοίνυν συκῇ παραβάλλειν τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, ὅτι καὶ ἑτέροις αὐτὴν παραβάλλει φυτοῖς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀμπέλῳ, φημί, καὶ ἐλαίῳ, καὶ δρυμοῖς. Καὶ τοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας (1) ποτὲ μὲν περὶ αὐτῆς φησιν, ἥτοι τῶν ἐν αὐτῇ· « Ἀμπελος εὐκληματούσα Ἰσραὴλ. » Ποτὲ δὲ πάλιν ὡς πρὸς αὐτὴν· « Ἐλάλαν ὠραίαν, εὐσχιον τῶν εἰδῶν, ἐκάλυψε Κύριος τὸ ὄνομα σου· εἰς καιρὸν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν· μεγάλη ἡ θλίψις ἐπ' αὐτὴν, ἡχρηώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς. » Ἐτερος δὲ τῶν προφητῶν, Αἰδάνῳ τῶν δρεῖ παρεικάζων αὐτὴν, οὕτω φησί· « Διδάνοιζον, ὁ Αἰδάνος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. » Δεδαπάνηται γὰρ ὡς ὑπὸ πυρὸς, ὁ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δρυμὸς, τουτέστιν ὁ ἐν αὐτῇ δῆμος. Οὐκοῦν εἰς εἰκόνα δέχεται τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς, ὡς ἔφην, ἥγουν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τὴν ἐν τῇ παραβολῇ λεγομένην συκῇ. Ἦλθε δὲ, φησί, ζητῶν καρπὸν, καὶ οὐκ εὑρε. Τοῦτο τρίτον ἦλθε· τὸ πρῶτον, διὰ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν· δεύτερον, καθ' ὃν ἦν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ χριταί· τρίτον δὲ μετὰ τούτους, καθ' ὃν γεγόνασιν οἱ μακάριοι προφῆται μέχρις Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἐν τούτοις γέγονε τοῖς καιροῖς ἀκαρπὸς ὁ Ἰσραὴλ. Ὅσον γὰρ ἦκεν εἰς τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀπαράδεκτος· ἦν ὡς ἐν σκιάῃ καὶ τύποις λατρεῖα, ἀκαρπὸς παντελῶς· τό γε ἦκεν εἰς πνευματικὴν εὐδομίαν. Γέγονεν οὖν καὶ ἀπίδελτος. Καὶ τοῦτο διδάξει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· « Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, δλοκαυτώματα

⁴⁰ Exod. xiv, 20.

⁴¹ Matth. xiii, 3.

⁴² Joan. xv, 5.

⁴³ Luc. iii, 9.

⁴⁴ Osee x, 1.

⁴⁵ Jerem. xi, 16.

⁴⁶ Zach. xi, 1.

⁴⁷ Psal. xxxix, 7.

⁴⁸ Exod. xiv, 20. ⁴⁹ Matth. xiii, 3. ⁵⁰ Joan. xv, 5. ⁵¹ Luc. iii, 9. ⁵² Osee x, 1. ⁵³ Jerem. xi, 16.

⁵⁴ Zach. xi, 1. ⁵⁵ Psal. xxxix, 7.

(1) Imo hoc primo loco Osee est, non Jeremias.

καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας. » Καὶ διὰ Ἡσαίου·
 « Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;
 Πατεῖν τὴν αὐλὴν μου οὐ προσθήσεσθε· ἐὰν φέρετε
 σεμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμά μοι ἔστιν. »
 « Ὁ δὲ μισεῖ καὶ βδελύσσεται ἡθεὺς, πῶς ἂν νοηθεῖ
 καρπὸς εἶναι ψυχῆς νοητὸς, καὶ πνευματικὸς, καὶ
 εὐπαράδεκτος αὐτῷ;

Ἰδοὺ γυνὴ ἥν, πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας ἔτη
 δέκα καὶ ὀκτώ.

(A f. 190, B f. 133) Ἦν δὲ ἐν τῇ Συναγωγῇ γυνή
 ὀκτωκαίδεκα ἔτη ἐξ ἀσθενείας συγχύπτουσα. Ὀνί-
 νησιν οὐ μετρίως τοὺς εὖ φρονούντας καὶ τοῦτο·
 δεῖ γὰρ ἡμᾶς πανταχόθεν τὸ χρήσιμον ἐρανίζεσθαι.
 Ἐξεστὶ δὴ οὖν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, ὅτι δέχεται πολλάκις
 τὴν κατὰ τινων ἱερωσίων ὁ Σατανᾶς, πλημμελοῦντων
 δηλονότι, καὶ τῶν εἰς εὐσέθειαν σπουδασμάτων ἀνθ-
 ρωπίνων τὸ βόθρυον· οὗς δ' ἂν λάβοι, τοιοῦτους
 ἐνίησιν ἀρρώστημασιν ἐσθ' ὅτε σωματικοί, κολαστῆς
 ὑπάρχον καὶ ἀπηνής. Δίδωσι δὲ χώραν αὐτῷ πρὸς
 τοῦτο οἰκονομικώτατα ἵνα ὁ παντεπὶπτης Θεὸς, ἵνα
 τῷ τῆς δυσπραγίας βάρει κατηχθῇ, μεταφο-
 ρῶν εἰσὶν τοὺς τὰ βελτίω. Καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος
 Παῦλος, ἐν Κορίνθῳ τινὰ διαβεβλημένον ἐπὶ πορνείᾳ,
 παραδέδωκε τῷ Σατανᾷ εἰς ὁλοκλήρον τῆς σαρκὸς, ἵνα
 τὸ πνεῦμα σωθῇ. Οὐκοῦν ἡ συγκεχυθεῖσα γυνὴ τοῦτο
 λέγεται παθεῖν ἐξ ἀγριότητος διαβολικῆς· ἥτοι, κα-
 θάπερ ἔφη, παρεωραμένη παρὰ Θεοῦ δι' οἰκεία
 πταίσματα, ἤγουν τῷ καθ' ὅλου λόγῳ καὶ γενικῶ·
 παραίτιος γὰρ τοῖς ἀνθρώποις σώμασι τοῦ νοσεῖν
 ὁ ἀλιτῆριος· γέγονε Σατανᾶς, ὅτι καὶ δι' αὐτοῦ τὴν
 παράβασιν τὴν ἐν Ἀδάμ ἡρτυσθαι φαμέν, δι' ἧς εἰς
 ἀσθένειαν καὶ φθορὰν, τὰ τῶν ἀνθρώπων κατεκομι-
 σθη σώματα. Πλὴν ὅντων τῶν ἀνθρώπων ἐν τούτοις,
 οὐ παρίδεν ἡμᾶς ἀγαθὸς ὢν φύσει Θεὸς, μακρὰ δὲ
 καὶ ἀφύκτιν κακολασμένους νόσῳ τοὺς κάμνοντας,
 καὶ ἀπ' ἁλλὰ τῶν δεισμών, λυτικὴν τῶν ἀνθρωπίνων
 παθῶν ἀποφαίνων εὐ μάλα τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ
 παρουσίαν τε καὶ ἀνάδειξιν αὐτοῦ· ἀφίκετο γὰρ ἐκ-
 μορφώσων τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. « Ὁ γὰρ
 Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησε, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
 οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπολεία ζώντων· ἔκτισε γὰρ εἰς
 τὸ εἶναι τὰ πάντα· καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ
 κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς φάρμακον ὁλοκλήρου·
 φθάρη δὲ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. »
 — (A f. 190 b) Ἐπ' ἀνατροπῇ θανάτου καὶ φθορᾶς
 καὶ φθόνου τοῦ καθ' ἡμῶν γεγονότος παρὰ τοῦ πο-
 νηροῦ καὶ ἀρχεκάκου δράκοντος, ἡ τοῦ Λόγου γέ-
 γονε σάρκωσις, ἤκουεν ἐνανθρώπησις· καὶ τοῦτο σα-
 φῶς ἡμῖν, δι' αὐτῶν ἐκπαίνεται τῶν πραγμάτων.
 Ἠλευθέρου τοίνυν τὴν Ἀβραὰμ θυγατέρα τῆς οὕτω
 μακρὰς ἀρρώστιας, ἐπιφυνῶν τε καὶ λέγων· « Γί-
 ναι, ἀπολλέουσαι τῆς ἀσθενείας σου. » Θεοπρεπεστάτη
 ἵνα ἡ φωνή, ἱερωσίας γέμουσα τῆς ἀνωτάτω! νεύ-
 ματι γὰρ βασιλικῇ τὴν νόσον ἐλαύνει. Προσπετίθεται

A vestris? calcare aulam meam non pergetis. Si ad-
 feretis similitam, vanus est suffitus, abominatio
 mihi est. » Purro quod Deus odit atque abomi-
 natur, quomodo existimabitur animæ fructus in-
 tellectualis et spiritalis, et ipsi acceptus?

V. 41. Ecce mulier quæ habebat virilitatem infirmi-
 tatis annis decem et octo (1).

Erat autem in Synagoga mulier jam duodecim
 annis morbo curvata. Non mediocriter hoc quoque
 prodest sensatis; oportet enim nos quicquid utile
 est, undique colligere. Possumus utique hinc cogno-
 scere, potestatem sæpe Satanam accipere adversus
 aliquos, peccatores videlicet, et qui ad religionis
 cultum segnes se præbuerunt. Quos autem corri-
 puerit, hos tradit corporalibus interdum morbis
 utpote carnifex et crudelis. Dat autem illi provi-
 dentissime hanc facultatem omnivultens Deus, ut
 calamitatis pondere impulsus, ad 316 meliora
 transgredi velint. Quare et sapientissimus Paulus
 hominem quemdam Corinthi de fornicatione arcus-
 satum tradidit Satanæ in interitum carnis, ut spi-
 ritus salvus fieret. Item gibbosa mulier id di-
 citur passa a sævitia diaboli, vel, ut dixi, ita Deo
 permitte ob ejus peccata, vel etiam generali
 aliqua ratione et communi. Cæteroqui causa esse
 solet morborum humanis corporibus maleficus Sa-
 tanas: namque illam quoque transgressionem in
 Adam structam ab eo dicimus, ex qua in infir-
 mitatem atque corruptelam corpora hominum de-
 ciderunt. Verumtamen cum ita homines se habe-
 rent, laud nos languentes neglexit bonus superie
 natura Deus, longo videlicet et insanabili percussos
 morbo, sed his vinculis absolvit, suo in hunc mun-
 dum adventu et ostensione commodissimam hu-
 manis malis medicinam faciens. Venit enim ut
 naturam nostram in antiquam formam reponeret.
 « Nam Deus mortem non fecit, uti scriptum est;
 neque viventium interitu letatur, quia cuncta ut
 permanerent creavit. Sana quippe fuere mundi
 principia, neque iis exilii venenum inerat; sed
 invidia diaboli mors in mundum introiit. » —
 Ob destruendam mortem, corruptelam, et improbi
 malorumque auctoris serpentis invidiam, Verbi
 facta est incarnatio sive humanatio; idque nobis
 manifeste factis ipsis apparet. Liberavit itaque
 Abraham filiam tam diutina infirmitate, elata voce
 inclamans: « Mulier, dimissa es ab infirmitate
 tua. » Convenientissima Deo vox, supernæque po-
 tentiæ plena! nam regali nutu morbum proterret.
 Manus quoque ei imponit; illa autem, inquit Scri-
 ptura, confestim erecta est. Ergo hinc quoque co-
 gnoscere licet, Dei virtute atque efficacia sanctam

⁶⁶ Isa. i, 12. ⁶⁷ I Cor. v, 5. ⁷⁰ Sap. i, 13, 14. ⁷¹ Sap. ii, 24.

(1) Ante hunc textum in catena lat. D. Thomæ
 sic. « CYRILLES. Ad expugnationem autem corruptio-
 nis et mortis, et invidiæ diaboli contra nos, prodit

incarnatio Verbi; et hoc apparet ex ipsis eventibus,
 sequitur enim: Et ecce mulier quæ, » etc.

carnem fuisse præditam. Erat enim caro ipsius Verbi propria, et non alterius ab eo diversi separatiue et distincti Filii, sicuti nonnulli irreligiosissime censent.

αὐτὸν ὅντος Υἱοῦ καταμύνας καὶ ἰδικῶς, κατὰ γε τὸ

V. 14. **317** Respondens autem archisynagogus, indignans quia Sabbato curasset Jesus, etc.

Atqui cur non magis oportebat mirari Christum, qui ea ligatura filiam Abrahæ liberaverat? Vidisti hanc præter omnium expectationem morbo resolutam. Haud vidisti orantem medicum, neque ut precum fructum ab alio accipientem infirmæ sanationem, sed potestativum opus facientem. Cum sis archisynagogus, profecto nosti Moysis historiam: nosti hunc sæpissime orasse, nihilque omnino propria virtute effecisse. Nam et cum leprosa facta esset Maria, propterea quod leve quid dixerat improbandi causa, et quidem vere; Uxorem enim, ait, Æthiopissam duxit; non tamen Moyses illo morbo potentior fuit, sed Deo supplicans, ait: «Rogo te, Deus, ut illam sanitati restituas»⁷⁵. Neque idcirco, eo licet supplicante, remissa est Mariæ peccati poena. Unusquisque vero propheta, quidquid omnino operaretur, cum Dei virtute id egisse conspicitur. Nunc mecum animadvertite Servatorem omnium Christum, hand preces fundere, sed suæ virtuti efficaciam operis attribuere, dum voce sanati manusque contactu. Nam cum et Dominus sit et Deus, æquipollentem sibi, ad morborum depulsionem, propriam carnem demonstrat. Oportuisset itaque hinc demum mysterii, quod in eo latebat, vim cognoscere. — Si ergo ingenio-us fuisset archisynagogus, intellexisset utique quis quantusque esset Servator, tam insperato prodigio edito, neque more vulgi locutus esset; neque sanantibus exprobrasset legis transgressionem, id est, otiiandi in Sabbato statutum traditionem. Atqui sanare aliquem, inquis, opera est. Sed quisnam hedi legem putet, si forte Deus etiam Sabbato misericors fuerit? Cui nam præcepit otiiari in Sabbato, sibine potius an tibi? Si ipsi sibi, ne ergo res nostras Sabbato regat: cesset solis cursus, pluvie non decidant, stent aquarum fontes et fluminum perennium fluxus, ventorumque opportunitates. **318** Sin tibi potius otiiari mandavit, ne Deum incuses, quod Sabbato quoque nonnullis, pro potestate sua, misericordiam imperitus sit. Cur vero demum otiiari iussit Sabbato? Nempe, inquit, ut requiescat servus tuus, et bos tuus, et jumentum tuum, et quodlibet pecus tuum. Cum ergo is aliquibus requiem tribuit, morbis eos liberans, tu vero id prohibes, manifeste legem Sabbati violas, dum non sinis eos requiescere, qui doloribus morbisque vexantur, et quos Satanæ alligavit.

Sed ingratus Synagogæ princeps, postquam vidit mulierem jam pridem membris impeditam, neque

⁷⁵ Numf. xii, 10 seqq.

(f) Contra Nestorianos hæc dici manifestum est.

A δὲ καὶ χεῖρας αὐτῇ· καὶ ἀνωρθώθη, φησι, παρα-
χρῆμα. Ἐξέστι δὴ οὖν κἀντεῦθεν ἰδεῖν, ὅτι τὴν τοῦ
θεοῦ δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν ἡ ἀγία πεφόρηκε
σάρξ· ἰδὲν γὰρ ἦν αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς παρ'
αὐτὸν ἀνοσιώτατα δοκοῦν (1).

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἀγανακτῶν
ἔτι τῷ Σαββάτῳ ἐθεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

(A f. 190 b) Καίτοι πῶς οὐκ εἶδε μᾶλλον θαυμάσαι
Χριστὸν ἀπολύσαντα τῶν δεσμῶν τὴν Ἀβραὰμ θυ-
γατέρα; Εἶδεν αὐτὴν παραδόξως τοῦ πάθους ἀπηλ-
λαγμένην. Οὐκ εἶδεν εὐχόμενον τὸν ἱατρὸν, οὐχ ὥς
αἵτημα παρ' ἑτέρου λαβόντα τῆς καμνουσῆς τὴν
ἰασιν, ἀλλ' ἐξουσίας ἔργον ἀποτελέσαντα. Ἀρχι-
συνάγωγος ὢν, τὰ Μωυσέως οἰσθὰ που γράμματα·
εἶδεν αὐτὸν εὐχόμενον πλεινταχοῦ, καὶ ἐξ ἰδίας δυ-
νάμεως οὐδὲν ἐνεργήσαντα παντελῶς. Καὶ γοῦν λε-
πρωθείσης τῆς Μαρίας διὰ τὸ εἰπεῖν τι μόνον κατ'
αὐτοῦ ἐν καταγνώσεως μέρει, καὶ τοῦτο ἀληθές·
Γυναίκα γὰρ, φησὶν, Αἰθιοπίσσαν ἔλαβεν αὐτῷ· οὐ
γέγονε κρείττων τοῦ καχοῦ, προσέπιπτε δὲ μᾶλλον τῷ
Θεῷ, λέγων· Ὁ Θεὸς, δέομαι σου, Ἰασαι σὸτήν. Ὑ-
καὶ ὁμως οὐδὲ ἱκετεύοντος συνεχωρήθη αὐτῇ τῆς
ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν ἁγίων
προφητῶν, εἰ ποῦ τι καὶ ἐνήργηκεν ὧς, ἐν δυνάμει
θεοῦ τοῦτο ποιήσας ὁρᾶται. Ἐνταῦθα δὲ μοι βλέπε
τὸν τῶν ὧν Σωτῆρα Χριστὸν οὐκ εὐχὴν ἀνατείνε-
σθαι, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ δυνάμει ἀναταθαικῶτα τοῦ
πράγματος· τὴν κατόρθωσιν, φωνῇ θεραπεύοντα, καὶ
χεῖρὸς ἀπῇ. Κύριος γὰρ ὢν καὶ Θεός, ἰσοδυναμοῦσαν
ἑαυτῷ, πρὸς γε τὸ δύνασθαι, φημι, νοσημάτων ἔλυ-
θεοῦν, τὴν ἰδίαν ἀπέφηνε σάρκα. Ἐλεῖ δὲ οὖν ἐν-
τεῦθεν συνείναι λοιπὸν τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν
δύναμιν. — (B f. 134) Οὐκοῦν εἴπερ τις ἦν ἀγγέλου
ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἐνενόησεν ἂν τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶν
ὁ Σωτῆρ, ἐκ τῆς οὕτω παραδόξου θεοσημείας, καὶ
μὴ ταῦτα λέγειν τοῖς ἔχλοις, μηδὲ τοῖς θεραπευομέ-
νοις ἐγκάλειν τοῦ νόμου τὴν λύσιν, τῆς κατὰ τὸ
Σάββατον ἀργίας τὴν παράδοσιν. Ἐργάσασθαι γὰρ
ὧς ἐστὶ τὸ θεραπεύεσθαι· ἀδικεῖται δὲ νόμος, θεοῦ
κατοικειρόντος καὶ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου; Τίμι προ-
τέταχεν ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ; Ἐαυτῷ μᾶλλον, ἢ σοί;
Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ, μὴ διοικεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν
Σαββάτῳ· ἀργεῖται καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος, μὴ πι-
πτεύωσαν ὅσοι, στήτωσαν αἱ τῶν ὁδῶν πηγαί,
καὶ ποταμῶν ἀενάων φορεῖ, καὶ ἀνέμων χρεῖαι. Εἰ
δὲ σοὶ προστέταχεν ἀργεῖν, μὴ ἐγκάλει Θεῷ, τὸ καὶ
ἐν Σαββάτῳ διδόναι τίσι μετ' ἐξουσίας τὸν ἔλεον.
Διὰ τί δὲ ὧς καὶ ἀργεῖν ἐκέλευσεν ἐν Σαββάτῳ;
Ἵνα, φησὶ, ἀναπαύσῃται ὁ παῖς σου, καὶ ὁ βοῦς σου,
καὶ τὸ ὑπόζυγιόν σου, καὶ πᾶν κτηνὸς σου. Ὅταν οὖν
ἀναπαύσῃ τινὰς, νοσημάτων αὐτοῖς ἀμείψῃ, εἴτα τοῦτο
μολύψῃ αὐτοῖς, ἔλυσας ἐναργῶς τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ
νόμον, οὐκ ἔδωκεν ἀναπαύεσθαι τοὺς ἐν ἀλήθειας δυν-
τας καὶ νόμους, οὐς ἔδωκεν ὁ Σατανᾶς.

(A f. 191 b) Ἄλλ' ὁ τῆς ἀχαρίστου Συναγωγῆς
ἀρχισυνάγωγος, ἐπειδὴ εἶδε τὴν τὰ μέλη δεδεμένην

γυναῖκα, καὶ ὀρθοποδεῖν μὴ θυμαμένην, ἀλλ' εἰς γῆν καὶ ἐπὶ γαστέρα συννεύουσαν, ὅπῃ Χριστοῦ ἡλετημένην, καὶ ἀπὴ μόνῃ τέλει ἀνορθωθείσαν, καὶ τὴν τοῖς ἀνθρώποις οικίαν πορείαν ἐν ὀρθῇ τῷ σχήματι ὀδεύουσαν, καὶ ὑπὲρ τούτου τὸν θεὸν μαγαλύνουσαν, ἀγχεται τῇ ταύτης λύσει, καὶ ἐπὶ τῇ δόξῃ τοῦ Κυρίου πυρπολούμενος, δεσμεύεται τῷ φόβῳ· καὶ ἐπηρεάζει τῷ θαύματι, καὶ τὸν Κύριον ἀφελὲς τὸν ἐλέγξαντα τὴν τοῦτο ὑπόκρισιν, ταῖς ὁχλοῖς ἐπιτιμᾷ· ὥστε δεῖξαι ὅτι διὰ τὸ Σάββατον ἀγανακτεῖ· ἵνα πείσῃ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις διεσχορπισμένους, καὶ ταῖς ἐργασίαις σχολάζοντας, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ θεατὰς εἶναι καὶ θαυμαστάς τῶν τοῦ Κυρίου τερατουργημάτων, μὴ ποτε καὶ πιστεύσωσιν. Ἄλλ' εἰπέ ἡμῖν, ὦ βασιλευς ἀνθρώπων, ὅποιον ἔργον ὁ νόμος ἐκώλυεν, ὃ εἰπὼν σοι· Ἐκ τῶν πάντων ἔργου χειροκρήτου ἀποστήσῃ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου; Ἄρα τὸ διὰ στόματος καὶ διὰ λόγου· Παῦσαι γοῦν ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ ὀμιλῶν, καὶ ψάλλον ἐν Σαββάτῳ. Καὶ ἐμὴ ταῦτα πράττεις, μηδὲ τὸν νόμον ἀναγινώσκεις, ἵνα τί σοι καὶ τὸ Σάββατον; Ἄλλὰ τὸ διὰ χειρῶν. Καὶ ποῖον διὰ χειρῶν ἔργον, τὸ φωνῇ γυναῖκα ἀνορθώσει; Εἰ δ' ὅτι ἔργῳ ἢ γυνὴ τεθεράπεται τοῦτο ἔργασίαν καλεῖς, ἔργον ἐργάζῃ καὶ σὺ τὴν θεραπείαν μεμφόμενος. Ἄλλ' εἶπε, φησί· Ἀπολλύουσαι τῆς ἀσθενείας· καὶ ἀπολλύονται. Τί δέ; οὐ καὶ οὐ λύσεις τὴν ζώνην ἐν Σαββάτῳ; οὐ τῶν ποδῶν ἐκλύεις τὸ ὑπόδημα; οὐ τὴν στρωμνὴν στρωννύεις; οὐ τὴν χεῖρα ἀποσμήχεις ῥυτίσαν ἐν ἰδέσμοις; Πῶς οὖν ἐφ' ἐνὶ μόνῳ λόγῳ τῷ· Ἀπολλύουσαι· ἀγανακτεῖς; Ὅποιον δὲ καὶ ἔργον ἢ γυνὴ μετὰ τὸν λόγον εἰργάσατο; Ἀρά γε χαλκευτικῆς, ἢ τεκτονικῆς, ἢ οἰκοδομικῆς ἐφήφατο; Ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ὕφαντικῆς ἢ ἰατρικῆς ἔργον μετεχειρίσατο; Ἄλλ' ἀνωρθώθη, φησί· ἔργον γὰρ ὥς ἐστὶ τὸ θεραπεύεσθαι. Ἄλλὰ γὰρ οὐ διὰ τὸ Σάββατον ἀληθῶς ἀγανακτεῖς, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν βλέπων τιμώμενον καὶ ὡς θεὸν προσκυνοῦμενον, μαίνῃ καὶ ἀποτονίγῃ, καὶ τῇ βασιλείᾳ κατατήκῃ· καὶ ἑτέρα μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνδομυθεῖ, ἄλλον δὲ σκέπη καὶ προφασίζῃ. Ὅθεν καὶ χαριέστατα ὅπῃ τοῦ Κυρίου τοῦ εἰδότος τοὺς μεταίους σου διαλογισμοὺς ἐλέγχει· καὶ τὴν ἀρμόζουσαν σοι δέχῃ προσηγορίαν, ὑποκριτικῆς ἀκούσας καὶ εἰρωνῆ καὶ ὑποκρίσεως.

Υποκριτὰ, ἕκαστος ὅμῳ τῷ Σαββάτῳ οὐ λύει τὸν βούν αὐτοῦ; κ. τ. λ. Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραὰμ οὐσαν, κ. τ. λ.

(Α. f. 192) Σὺ [κοι. οὐ pro σὺ] θυμαζέεις γὰρ, φησί, τὸν λύσαντα τὴν τοῦ Ἀβραὰμ θυγατέρα· ἀλλὰ βούν μὲν καὶ βῶν ἀναπαύεις, καμάτων αὐτοῦς ἀνιέεις καὶ ἀποφέρων ἐφ' ὕδαρ· σωζόμενον δὲ παραδόξως ἀνθρώπου νενοσηκότος, καὶ θεοῦ κατωκτείραντος, ἀμφοτέροις ἐπιτιμᾷς ὡς παρανομήσας, τῷ μὲν ὅτι τεθεράπευκε, τῷ δὲ ὅτι τοῦ νοσήει ἀπῆλλετο. — (Α. f. 192) Θέα μοι τὸν ἀρχισυνάγωγον, ὅπως ἀτιμότερος αὐτῷ τοῦ κτήνους

¹ Deut. xvi. 13.

A pedibus consistere valentem, sed humi et in ventrem curvam, nunc demum a Christo misericordiam adeptam, et unico tactu perfecte sanctam, et consueti hominibus incesso, figura erecta, ambulantiem, ideoque Deum magnificantem; Synagoga, inquam, princeps moleste fert hanc sanitatem, et Domini gloriam irascens, invidia corripitur, calumniatur miraculum, omissoque Domino qui ejus hypocrisisin coarguturus erat, turbas objurgat, ut videatur Sabbati gratia stomachari: re tamen vera, ut suadeat hominibus, qui diebus aliis desperi negotiis propriis vacabant, quominus ne Sabbato quidem spectatores fiant et admiratores Domini miraculorum, atque ita ad fidem aliquando accedant. Sed age dic nobis, o livoris mancipium, quodnam operis genus lex tibi vetuit, quæ ait: «Omni opere manuali die Sabbati abstinere?» Num oris opus aut sermonis intelligit? A comedendo igitur cessa, et a bibendo, sermocinando, atque etiam psallendo in Sabbato. Quod si hoc non facis, neque legis lectioni vacas, cur tibi Sabbatum? At opus manuale vetitum dicis. Quale vero est manuale opus, mulieris vocali jussu erectio? Quod si, quia revera mulier sanata fuit, ea res a te appellatur opus, tu quoque opus facis dum hanc reprehendis sanationem. Atqui ais, dixit ille: Dimissa esto ab infirmitate, et dimissa est. 319 Quid porro? Nonne et tu zonam solvis Sabbato? nonne pedum calceamenta exulis? nonne lectum sternis? nonne manum edulibus inquinatam abstergis? Cur ergo huic uni vocabulo «Dimissa esto» irasceris? Quodnam vero opus et ipsa mulier post illa verba egit? Num fabrilis, aut lignarium, aut murarium tractavit? Num istæ ipsa die telam aut licium attigit? At erecta est, inquit: prorsus autem in operibus reputatur sanatio. Verum enimvero tu haud propter Sabbatum reapse irasceris, sed quia Christum cernis honore affici et tanquam Deum adorari, furis, angeris, et invidia tabescis: et aliud quidem corde celas, aliud simulas et prætexis. Quare egregie a Domino argueris, qui stultas tuas cogitationes introspectit, et tibi congruas lucraris appellationes, hypocrita audiens, simulator, atque subdolos.

D V. 15, 16. Hypocrita, unusquisque vestrum Sabbato non solvit bovem suum? etc. Hanc autem filiam Abraham, etc.

Tu miraris, inquit, illum qui Abraham solvit filiam; simulque bovi et asino quietem indulges, laboribus eos liberans et potatum ducens: nunc homine mirabiliter incolumi, Deoque benigne se gerente, ambos objurgas uti transgressores, hunc quia sanavit, illum quia morbo liberata fuit. — Specta mihi archisynagogum, quomodo vilior sit apud illum jumento homo, siquidem bovem atque asinum Sabbato cura dignatur, curvam autem mulierem non vult, Christo

invidens, infirmitate liberari, neque naturalem recuperare figuram. — Sed Synagoga lividus princeps erectam a Domino mulierem, quadrupedis potius instar deorsum repere volebat, quam proprium hominum recipere habitum: modo Christus non magnificaretur, neque Deus actibus suis demonstraretur. Coarguitur ergo archisynagogus hypocrita, qui bruta quidem animalia Sabbato ad aquam deducere paratus erat, mulierem vero, non magis genere quam fide Abraham filiam, haud **320** æquum censebat infirmitatis vinculo solvi; sed liberationem a morbo transgressionem esse legis iudicabat.

τὸ γένος ὅσων διὰ τὴν πίστιν Ἀβραὰμ οὖσαν θυγατέρα, οὐκ ἀξιοὶ λυθῆναι τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀσθενείας· ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς νόσου, παράδεισιν κρίνει τοῦ Σαββάτου.

V. 17. *Erubescerant omnes adversarii ejus.*

Pudebat eos qui corrupta mentis iudicia gerebant; qui in angularem lapidem impegerant, ideoque contracti fuerant; qui medico adversabantur; qui sapienti figulo fracta vasa instauranti resistebant: nec ullum eis responsum supererat, sed ipsi sibi irrefutabiles accusatores erant, muti effecti prorsus, et quid jam loquerentur ignari. Adeo audax illorum os oppilaverat Dominus! Turbæ autem, miraculorum utilitatem expertæ, gestiebant. Namque operum fama et gloria questionem omnem et ambiguitatem haud malitiose inquirerentibus dissolvebat.

V. 19. *Simile est (regnum Dei) grano sinapis.*

Pulchra similitudo, neque non idonea ad demonstrandum ea quæ accidebant, id est, quæ in divina sacraque Evangelii prædicatione fiebant, quam etiam regnum Dei appellat; etenim per Evangelium lucratur, ut una cum Christo aliquando regnemus. Et Dei quidem regnum, ad paucos olim redactum, dilatatum postea est, atque ad cunctas gentes propagatum. Prius enim in sola Judæa prædicatum fuit, ubi etiam pauci valde existerunt beati discipuli. Verumtamen non credente Israele, sanctis apostolis mandavit dicens: « Euntes docete omnes gentes », et reliqua. Sicut ergo sinapis semen cæteris olerum seminibus longe minus est ad molem quod attinet, alte tamen consurgit, ultra cuiusvis oleris mensuram, ita ut passerulorum multorum habitaculum fiat; ita etiam coelorum regnum, id est, nova et sacra ac salutaris prædicatione, per quam ad optimum quodvis opus deducimur, et eum qui snapte natura vereque Deus est cognovimus; etsi apud paucos initio erat, et breve veluti atque contrarium, deinde in amplitudinem exerevit, ita ut receptui sit confugientibus illuc, qui **321** passerulis etiam comparantur, quia nimirum res nostræ Deo comparatæ exigui valde moduli sunt. Data fuit quidem Israelis filiis per Moysen lex: sed quia impossibile erat propter hærentem illic umbram materialeque cultum, salvari mundi incolæ, necessario deinde evangelica Servatoris exorta est prædicatione, atque universo orbe diffusa.

πὺν ἀναγκάτως τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον ἀνέστ

⁷⁷ Matth. xxviii, 19.

Ἄ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, εἰ γε βούν καὶ ὄνον ἐν Σαββάτῳ προνοίας ἀξιοί· τὴν δὲ συγκαχυσαίαν γυναῖκα οὐ βούλεται βασκαίνων Χριστῷ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀσθενείας, οὐδὲ τὸ κατὰ τὸν νόμον ἀπολαβεῖν σχῆμα. — (A f. 192) Ἄλλ' ὁ τῆς Συνάγωγῆς ἀρχὼν ὁ βασκανὸς ἐβούλετο τὴν ἀνορθωθείσαν γυναῖκα, κατὰ τὰ τετράποδα μᾶλλον κάτω κεχυμένην, ἢ τὸ οἰκεῖον ἀνθρώποις ἀπολαβεῖν σχῆμα· μόνον ἵνα μὴ Χριστὸς μεγάλυνῃται, μηδὲ θεὸς εἶναι ὑπὸ τῶν πραγμάτων κτηρύτῃται. Ἐλέγχεται μὲν τοι ὁ ἀρχισυνάγωγος ὑποκριτῆς ὢν, εἰ γε τὰ μὲν ἄλογα ζῶα ἐν Σαββάτῳ ἐπὶ τῷ ὕδαρ ἀπάγοι, τὴν δὲ γυναῖκα, τὴν οὐ μᾶλλον διὰ

B Κατησχύνοντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ.

(A f. 192) Κατησχύνοντο μὲν οἱ διαφθαρμένους τὰς κρίσεις ἐκφέροντες· οἱ τῷ ἀκρογωνίῳ προσκόπτοντες, καὶ διὰ τοῦτο συνθλάμενοι· οἱ τῷ λατῶν ἀνθεστηκότας· οἱ τῷ σοφῷ κεραμεῖ τὴν τῶν διαστραφέντων σκευῶν ἐπανόρθωσιν ποιομένην ἀντιπίπτοντες· καὶ οὐδὲ μία αὐτοῖς ἀποκρίσις ὑπελείπετο· ἀλλ' ἦσαν αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐλεγχος ἀναντιρρήτους, ἐπιστοιζόμενοι καὶ ἀποροῦντες ὅτι ἄρα καὶ φθέγονται. Οὕτως αὐτῶν ἀπὲρβραβε τὸ θρασὺ στόμα ὁ Κύριος! οἱ δὲ ὄχλοι, οἳ ἀφέλωμένοι ἐκ τῶν σημείων, ἔχαιρον· τὸ γὰρ ἔνδοξον τῶν ἔργων καὶ περιφανὲς ἔλυε πᾶσαν ζήτησιν καὶ ἀμφιβολίαν τοῖς μὴ κακοήθους ζητοῦσιν.

Ὅμοια ἐστὶ κόκκῳ σινάπῃ.

(A f. 193) Εὐφρὲς τὸ παράδειγμα, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον εἰς παράστασιν τῶν συμβεβηκότων, ἦγον γενομένην ἐπὶ τῷ θελῶν τε καὶ ἱερῷ κηρύγματι, ἡμῶν δὲ τῷ εὐαγγελικῷ, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ καρπάζομεν τὸ συμβασιλεύσαι Χριστῷ. Καὶ ἦν μὲν ἐν ἀρχαῖς παρ' ὀλίγοις; καὶ συνισταλμένοι, ἐπλατύνθη δὲ καὶ διέδοραμε μετὰ ταῦτα εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἐλαλήθη μὲν γὰρ κατὰ μὴν τὴν Ἰουδαίαν, ἐν ἣ καὶ εὐαρίθμητοι περικλυτοὶ γεγονάναι οἱ μακάριοι μαθηταί· ἀπειθήσαντος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐνετέλλετο λέγων: « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, » καὶ τὰ ἔξῃς. Ὡς περ οὖν τὸ σπέρμα τοῦ σινάπῃς, τοῦ μὲν ἱτέρων λαχανικῶν σπερμάτων ἡττάται λίαν εἰς τὸ ἐν μεγάλῃ ποσὶν, ἀνίσχει γε μὴν εἰς ὕψος, λαχανοπρεποῦς ἐπέκεινα μέτρου, ὥστε καὶ στρουθίων ἐναύλισμα γενέσθαι πολλῶν· οὕτω καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τούτῃσι τὸ νέον τε καὶ ἱερὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ πρὸς πᾶν ὄντιον τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πεπονηγμένα, καὶ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν ἐγνώκαμεν, ὡς παρ' ὀλίγοις μὲν ἦν ἀρχαῖς, καὶ οἷον βραχὺ καὶ συνισταλμένοι, προέβηκε δὲ μετὰ τοῦτο πρὸς αὐξήσιν· ὥστε καὶ εἰς σήμερον γενέσθαι τοῖς προσώουσιν αὐτῷ, οὓς δὴ καὶ στρουθίοις παρεκκαστέον, θεῷ γὰρ τὰ κατ' ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις κομιδῇ μέτροις εἰσίν. Ἐδόθη μὲν γὰρ ταῖς εἰς Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος· ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀνέφικτον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ σκιάς, καὶ σωματικῆς λατρείας, διασωθῆναι δύνασθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, λοιπὸν κήρυγμα, καὶ εἰς ὅλην ἐκτείνεται τὴν ὑπ' οὐρανῶν.

(A f. 193 b) Τοῦτο ἡμῖν αἰνιγματωδὲς τὸ Μω-
σαϊκὸν ἐστὶν αἰνιγματωδὲς γράμμα· ἔχει δὲ οὕτως· «Καὶ
ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσὴν λέγων· Ποίησον σεαυ-
τῷ δύο σάλπιγγας ἐλατὰς, ἀργυρὰς ποιήσεις αὐτάς,
καὶ ἔσονται σοὶ ἀνακαλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξαί-
ρειν τὰς παρεμβολάς.» Καὶ μεθ' ἑτέρα· «Καὶ οἱ
υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς σάλπιουσιν ταῖς σάλπιγξιν· καὶ
ἔσται ὁμῖν νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὁμῶν.»
Ἰν' ἐντεῦθεν ἐννοῆς καὶ τὴν τοῦ νόμου παιδαγωγίαν,
καὶ τελείωσιν τὴν διὰ Χριστοῦ διὰ πολιτείας εὐαγγε-
λικῆς καὶ μυσταγωγίας τῆς ὑπὲρ σκιὰν καὶ τύπους.
Σάλπιγξ δὲ οὖν ὁ νόμος· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ εὐαγγε-
λικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα· οὕτω γὰρ αὐτοῦ δια-
μνημονεύει καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας, λέγων· «Καὶ
ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σάλπιουσιν τῇ σάλπιγγι τῇ
μεγάλῃ.» Μεγάλῃ γὰρ ὄντως ἀνεφώνησε σάλπιγξ,
ἥ διὰ γε τῶν ἀγίων ἀποστόλων, οὐκ ἀθετοῦσα τὴν
πρώτην, συνεισδεχομένη δὲ καὶ αὐτὴν· διὰ γὰρ νό-
μου καὶ πᾶθρητῶν, ἐμπαθεῖσιν ἀεὶ τὸν ἐπὶ Χριστῷ
λόγον, μαρτυρίας χρώμενοι ταῖς ἀρχαιοτάταις. Οὐκ-
οὖν δύο μὲν αἱ σάλπιγγες, ἀργυραὶ δὲ καὶ ἐλαταί·
τοῦ μὲν ἀργύρου κατασφαινόντος τὴν φαίδριον, λαμ-
πρὸς γάρ ἐστιν ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος· τοῦ γε μὴν
ἐλάματος ὑποφαίνοντος, ὅτι προδίδονται καὶ προ-
κόψουσιν αἱ ἱεραὶ τε καὶ θεαὶ σάλπιγγες, ἡγοῦν τὸ
νέον τε καὶ ἀρχαῖον κήρυγμα· προκόπτει γὰρ αἰ-
πως τὸ ἐλαυνόμενον, καὶ εἰς εὐρὸς τε καὶ μήκος
ἐκτείνεται· ἔμελλον δὲ προκόπτειν, ἐπιλάμψαντος
τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν παλαιὸς νόμος, εἰς θεωρίαν
πνευματικὴν· τὸ δὲ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, εἰς τὸ
πάσης κατευθυνθῆσεσθαι τῆς ὑπ' οὐρανόν. Πλὴν τοῖς
ἱερεῦσιν ὁ νόμος ἐδίδου τὸ χρῆναι ταῖς σάλπιγξιν δια-
τάττειν τοὺς λαούς· δέδοται γὰρ παρὰ Χριστοῦ τὸ δια-
κρύπτειν αὐτὸν καὶ τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα, τοῖς τῶν
νέων κηρυγμάτων ἱεροουργοῖς, ὅλην δὲ οἱ τοῖς ἁγίοις
ἀποστόλοις· Ὅτι δὲ ἔμελλον εἰς αὐξήσιν ὥσπερ ἀνα-
πνέειν, βραχὺς ὢν ἐν ἀρχαῖς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυ-
γμάτων ὁ λόγος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, προηγορευόμενος
Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἠσαΐου περὶ αὐτοῦ, ὅτι· «Ἐνεπλή-
σθη ἡ σύμπασα τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ
πολὺ κατακαλύψει θάλασσαν.» Θάλασσης γὰρ δίκην
ἐκτέχεται πανταχοῦ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ παν-
σθενεστάτην ἔχει τὴν ἐμβολήν· καὶ τοῦτο πάλιν
ἡμῖν διασαφὲς λέγων ὁ τῶν ὁλων Θεός, διὰ προφήτου
φωνῆς· «Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ, κρίμα· καὶ
δικαιοσύνη, ὡς χεῖμαρρος ἄβατος.» Κρίμα μὲν γὰρ
καὶ δικαιοσύνην, τὸ εὐαγγελικὸν ὀνομάζει κήρυ-
γμα· οὕτω γε μὴν αὐτὸ κατακυλισθήσεσθαι διαβεβαιούτο
τῆς ὑπ' οὐρανόν, ὡς ὕδωρ καὶ χεῖμαρρὸν οὐ
τὰς ὁρμὰς ἐγκλύειν ἀν' οὐδεὶς καταχρημένου λαύρω.

Ἄμοις ἐστὶ ζύμη, x. τ. λ.

(A f. 194 b, B f. 135) Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λό-
γος, καὶ περὶ τοῦ ζύμης παραβεβλησθαι τὴν βασι-
λειαν τοῦ Θεοῦ· μικρὰ μὲν γὰρ ἡ ζύμη, πλὴν τοῦ
παντὸς φαρμάκτος ἀμελήτι καταδράττεται, καὶ τὴν
ἰδίαν αὐτῷ ποιότητα καταμίγει γοργῶς. Τοιοῦτόν
τι καὶ ἐν ἡμῖν ὁ Θεός ἐργάζεται λόγος· γεγονὼς

Id nobis ænigmatico modo Mosæicæ significant
literæ, quæ ita se habent: Dixitque Dominus Moy-
si: «Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus
convocare possis multitudinem, quando movenda
sunt castra⁷⁸.» Et infra: «Filii autem Aaronis sacer-
dotes clangent tubis; erique hoc legitimum sem-
piternum in generationibus vestris⁷⁹;» nempe ut
hinc intelligas et legis prædagogatum, et perfectionem
in Christo per evangelicam vitam, et magisterium
quod umbram figurasque excedit. Tuba ergo lex
est pariterque evangelica quoque Servatoris prædi-
catio. Sic enim hujus meminit etiam Isaias propheta,
dicens: «Et erit die illa, tuba magna clangent⁸⁰.»
Grandis reapse insonuit tuba per sanctos apostolos,
haud sane priorem legem destruens, sed una secum
B complectens. Nam hi lege atque prophetis confir-
mant semper Christi doctrinam, dum ipsorum pri-
scis testimoniis utuntur. Dux sunt igitur tubæ, et
quidem argenteæ ductilesque: ita ut argentum læti-
tiam significet, splendidus enim Dei sermo est:
ductilia autem natura ejusdem innuat, fore ut dila-
tentur ac longius provehantur sacræ divinæque
tubæ, id est nova simul et vetus doctrina. Re et-
enim vera semper quodammodo proficit, id quod dila-
tatur lateque et longe protenditur. Futurum au-
tem erat ut utraque doctrina excresceret, Christo
apparente; vetus quidem lex in spiritalem sensum
excrescit; evangelica autem prædicatio, sua per
universum orbem dilatatione. Verumtamen sacer-
dotibus dabit lex tubarum usum, ob regendum po-
pulum; Christus autem ut se prædicarent C
doctrinamque suam, novæ prædicationis sacerdoti-
bus, id est sanctis apostolis, attribuit. Quod vero
incrementum quodammodo esset capturus, qui ini-
tio exiguus erat sermo evangelicus, facile est co-
gnoscere, Deo per Isaiam sic prænuntiante: «Repleta
est universa terra scientia Domini, sicut aquæ ma-
ris operientes⁸¹.» Enimvero maris instar quaque-
versus salutaris prædicatio effunditur, et validissi-
mam facit impressionem. Atque hoc rursus declarat
nobis propheta ore universalis Deus: «Et volvetur
quasi aqua judicium, et justitia quasi torrens intrans-
ibilis⁸².» Nam judicium atque justitiam nominat
evangelicam prædicationem; quam sic per orbem
volvendam affirmabat, ceu aquam atque torrentem,
cujus impetu violenter decurrentem nemo potest
infringere.

V. 21. Simile est fermento, etc.

Simili modo dicendum est de fermento quod cum
regno Dei comparatur. Etenim tenue sane fermen-
tum est, nihilo tamen minus universam sine mora
massam corripit, suamque vivaciter qualitatem im-
miscet. Hujusmodi quid in nobis quoque divinus
operatur sermo: namque ad nos delatus, sanctos

⁷⁸ Num. x, 2. ⁷⁹ ibid. 8. ⁸⁰ Isa. xxviii, 15. ⁸¹ Isa. xi, 9. ⁸² Amos v, 24.

inculpabilesque efficit; et in mentem et cor receptus, A spiritalibus ostendit; ut, quod ait Paulus⁴⁰, universus spiritus noster et corpus et anima sine querela servetur in die Domini Jesu Christi. Nam quod in mentes nostras divinus insinuat sermo, patefaciet his verbis universalis Deus per unum de prophetis: «Ecces dies veniant, dicit Dominus, et complebo super domum Israelis, et super domum Judæ novum fœdus, tradens leges meas mentibus illorum, et in eorumdem cordibus scribens⁴¹.» In mentem igitur atque cor, intellectuale divinumque fermentum recipimus; ut per tam sacram sanctamque rem spiritualiter azymi inveniamur. Etenim in mentem repens evangelici magisterii vis vivifica, animam simul et corpus in suam veluti qualitatem convertit.

V. 25. 323 Ait autem illi quidam: Domine, num pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam, etc.

(1) Videtur quodammodo responsio extra scopum Interrogantis excurrere. Ille enim sciscitatus fuerat, num pauci salvarentur; hic autem rationem qua possent justificari exponit dicens: «Contendite intrare per angustam portam.» Quid ergo hic dicimus? Solebat universalis Servator interrogantibus respondere, haud omnino prout ipsis libebat, sed spectare potius quid audientibus utile foret ac necessarium. Id vero potissimum agebat, cum aliquis supervacanea atque inutilia cognoscere avebat. Cur enim opus erat velle rescire, utrum multi an pauci sint qui salvantur? Quznam hinc utilitas audientibus obveniebat? Verum enimvero necessarium erat et utile cognoscere viam potius qua quisquam ad salutem pergeret. Prudenter itaque vanam interrogationem silentio transmittit, verba autem sua ad necessariam rem convertit; videlicet ad docendum quid facto opus esset ut per angustam arctamque januam intremus. Hoc ipsum et alibi monuerat dicens: «Intrate per angustam portam; nam lata spatiosaque via est quæ ducit ad perditionem, multique per eam intrant: angusta vero et arcta via est quæ ad vitam ducit, et pauci sunt qui inveniunt illam⁴².» Nam volentibus pervenire necessaria in primis est recta fides; deinde inculcata vita, quantum humana justitia esse potest. Sic enim aliquando David etiam propheta Deum his verbis precabatur: «Judica me, Domine, secundum justitiam meam⁴³.» Verumtamen ii qui sancte vivere volunt, haud queunt sine Deo vocante id agere. Semper enim aspera et ardua, multisque haud gradibilis, quæ ducit ad virtutem via est. Facile vero introibit per angustam portam, 324 et arcta via

γάρ ἐν ἡμῖν, ἀγίους καὶ ἀμώμους ἀποτελεῖ καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσθεδευκώς, πνευματικούς ἀποφαίνει· ὃν ὡς ὁ Παῦλος φησι, ἀλόκληρον ἡμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ψυχὴ ἀμώμως τηρηθεῖη ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅτι γὰρ ἐν τῷ βάθῃ τῆς διανοίας ἡμῶν ὁ θεὸς εἰσχεῖται λόγος, σαφηνίζει λέγων ὁ τῶν ὁλῶν θεὸς δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν· «Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου· εἰς τὰς διανοίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. Ὁ δὲ οὖν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τὴν νοητὴν καὶ ὁρίαν δεχόμεθα ζῶσιν, ἵνα διὰ τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ ἀγίας ζῶσης ἄζυμος νοητῶς εὐρισκώμεθα. Εἰσθάνουσα γὰρ εἰς νοῦν τῆς εὐαγγελικῆς παιδείας ἡ ζωοποιὸς ἐνέργεια, ψυχὴν τε, καὶ σῶμα, καὶ πνεῦμα πρὸς τὴν ἰδίαν ὥσπερ ποιεῖται μεταστοιχείοι.

Εἴπα δὲ τις αὐτῷ· Κύριε, εἰ ὅλγοι οἱ σωζόμενοι; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πόλης, κ. τ. λ.

(A f. 193 b, B f. 135, D f. 35) Δοκεῖ πως ἡ ἀποκρίσις ἔξω φέρεσθαι σκοποῦ τοῦ ἐρωτήσαντος. Ὁ μὲν γὰρ ἤξιον μαθεῖν, εἰ ὅλγοι οἱ σωζόμενοι· ὁ δὲ τὴν τοῦ δύνασθαι δικαιοῦσθαι τρίβον ἐζητεῖτο, λέγων· «Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πόλης.» Τί οὖν ἄρα πρὸς τοῦτο φεραν; Ἔθος ἦν τῷ πάντων ἡσυχῇ Χριστῷ, τοῖς ἐρωτῶσιν αὐτὸν ὑπακῆν, οὐχὶ πάντως κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, ἀλλ' εἰς τὸ χρησιμὸν τε καὶ ἀναγκαῖον τοὺς ἀκροαμένους ὀρεῖν. Ἔβρα δὲ τοῦτο μάλιστα, ὅτε τις ἡξίου μαθεῖν τι τῶν ὅσα περὶ ταῖς ἐσὶ καὶ ἀνύοντα. Τί γὰρ ἔδει φιλοπευστεῖν, πότερὸν ποτε πολλοὶ τινες εἰεν ἢ ὅλγοι οἱ σωζόμενοι; Τί τὸ ἐντεῦθεν ὕψος ἐκτέθεικεν ἂν τοὺς ἀκροαμένους; Ἦν δὲ ἀναγκαῖον καὶ λουσιν εἰς τὸ εἰδέναι μᾶλλον τὸν τρόπον δι' ὅστις ἂν τις εἰς τὴν στενὴν πόλιν· οὐκοῦν οἰκονομικῶς πρὸς μὲν τὸ τῆς ἐρωτήσεως εἰκαῖον, ἀποσιγῆ· μαθητοῖσι δὲ τοὺς λόγους ἐφ' ὅπερ ἦν ἀναγκαῖον· τοῦτο δὲ ἦν τὸ εἰδέναι ὁρᾶν ἐκείνα δι' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην εἰσελθεῖν πόλιν. Τοῦτο γὰρ που καὶ ἐτέρωθεν διδάσκων φησὶν· «Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πόλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πόλις, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· στενὴ δὲ ἡ πόλις καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, ὅλγοι δὲ εἰσιν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν.» Τοῖς γὰρ ἐθέλουσιν ἰλθεῖν, δεῖ δὲ πάντως πιστεῖν μὲν, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, ὁρθῶς· εἶτα, βίον ἀληπτοῦ κατὰ γε τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης. Οὕτω γὰρ που καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ τὰς πρὸς Θεὸν ἱκεσίας ἐποιεῖτο λέγων· «Κρίνον με, Κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου.» Πλὴν οὐκ ἐνεστο τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ἀγίως, ἀκλητὴ δύνασθαι τοῦτο ὁρᾶν (2)· αἱ γὰρ πῶς ἐστὶ σκληρὰ καὶ ἀνάν-

⁴⁰ 1 Thess. v, 25. ⁴¹ Jerem. xxxi, 31, 38. ⁴² Matth. vii, 13, 14. ⁴³ Psal. vii, 9.

(1) Ante subsequētia apud D. Thomam in cat. Lat. sic. «CYRILLUS. Angusta porta ærumnam et patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnarum victoria attestatur militis strenuitati, sic præ-

clarum efficit valida perpassio laborum et tentationum.»

(2) Animadvertite gratiæ divinæ ad bene agendam necessitatem.

Nempe legali fungentes cultu; nam cruentas victimas Deo afferentes comedebant et lætabantur. Audiebant insuper in synagogis libros Moysi, qui non tam sua scripsit, quam Dei verba interpretatus est; etenim semper sermoni suo prefabatur: « Hæc dicit Dominus. » Haud tamen justificando homini sufficit cruentus cultus: neque suas quisquam abluet maculas, audiens quidem divinarum legum lectionem, nihil vero mandatorum exsequens. Alioqui etiam fidem non admittentes quæ impium justificat, nec evangelica statuta sectantes, quæ vires suppeditant ingenue præstantique vitæ agendæ, quo pacto regnum cælorum adire poterunt? Prædictis annumerabis et nonnullos alios qui dicere interdum queunt omnium Judici: Comedimus coram te, et in plateis nostris tu docuisti. Quinam item hi erunt? Multi crediderunt in Christum, sanctasque ejus celebrant solemnitates, et ecclesias frequentantes evangelicas audiunt doctrinas; attamen sacrarum Scripturarum nihil in mente sua reponunt, sed fructus sterile gerunt cor. Illi quoque igitur amare fiebunt, dentibusque stridebunt; namque et hos Dominus negabit. Ait itaque: « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Dei, **326** sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est ²⁸. »

Κύριε, εισελύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

V. 29. Venient ab oriente et occidente, etc.

Multi convenient cum sanctis, ipsi autem Israëlites expellentur. Et qui primas partes tenuerant, tunc secundas occupabunt, aliis sibi præpositis, quod reapse accidit: nam gentes prælatæ sunt Judaico gregi. Quamquam de multis quoque aliis atque indefinitis hæc dicta sunt. Erunt autem priore loco qui ex ethnicis crediderunt, illi scilicet qui nunc sunt postremi, qui postremo tempore Deum agnoverunt. Erunt vero tunc primi propter fidem suam sinceram. At increduli Judæi, qui nunc priores videntur, quatenus priores Deum cognoverunt (nam Filius meus, inquit Scriptura, primogenitus Israel ²⁹), tunc incredulitatis suæ causa fient novissimi. Intelligitur sermo hic etiam de fidelibus, qui in hac vita videntur infirmi, sed in futuro sæculo primi erunt; et vice versa. — Quod autem Judæi amicitiam Dei, spiritalem scilicet, omnino forent amissuri, proque iis gentium multitudo introducenda, demonstravit dicens: « Quod ab oriente et occidente, aquilone et austro, vocati multi requiescent cum sanctis. » Et illi quidem expellentur, hi autem accumbent in regno Dei. — Et primum quidem tempus esse putamus, ut diximus, quo erat in paradiso Adamus. Secundum, ceu si

²⁸ Matth. vii, 21. ²⁹ Exod. iv, 22.

(1) Reapse hæc partim dicta fuerunt ad vers. 8. Et quidem hoc fragmentum pertinere potius videtur ad Cyrilli in Matthæum (cap. xi) commentarium qui desideratur; illic enim actum fuit de parabola vineæ. Porro similia his scribit Cyrillus in suo de prædicta

ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; τὴν νομικὴν τελοῦντες λατρείαν: προσκομίζοντες γὰρ τῷ Θεῷ τὰς δι' αἵματος θυσίας, ἡσθιον καὶ ἡψοφαίνοντο· ἡχροῦντο δὲ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Μωϋσέως βιβλίων, οὐ τὰ ἑαυτοῦ γεγραφότος μᾶλλον, ἐρμηνεύοντος δὲ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ· προαντίθει γὰρ αἰετὶς τῆς ἑαυτοῦ φωνῆς τὸ· « Τάδε λέγει Κύριος. » Ἄλλ' οὐκ ἀρκεῖ πρὸς δικαιοσιν ἡ δι' αἱμάτων λατρεία· οὐδ' ἂν ἀπονήσκειτο τις μολυσμοὺς, ἀχροατῆς μὲν τῶν θείων γενόμενος νόμων, πεπραχὼς δὲ οὐδὲν τῶν κεκελευσμένων· καὶ ἐτέρως δὲ τὴν πίστιν οὐ προσηγάμενοι τὴν δικαιοσύαν τὸν ἀσεβῆ, οὐδὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ἀκολουθήσαντες, δι' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν εὐφροσύνην καὶ ἐξελεγεμένην ἐξασκησάσαι ζωὴν, πῶς ἂν εἰσελάσσειαν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; Ἐπαριθμήσεις τοῖς ὀνόμασμένους καὶ ἐτέρους τινὰς δυναμένους εἰπεῖν ἑσθ' ὅτε τῷ πάντων Κριτῇ· Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας. Καὶ τίνες ἂν εἴεν οὗτοι πάλιν; Πολλοὶ πεπιστευμένοι εἰς Χριστὸν, καὶ τὰς ἀγίας ἐπ' αὐτῷ τελούσιν ἑορτάς, φοιτῶντες δὲ καὶ ἐν ἐκκλησίαις, τῶν εὐαγγελικῶν ἀχροῶνται παιδευμάτων· ἀποτιθέμεναι δὲ εἰς νοῦν τῶν γεγραμμένων οὐδὲν· ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας γυμνὴν ἔχουσι τὴν καρδίαν· κλαύουσιναι οὖν καὶ οὗτοι πικρῶς, καὶ βρῦξουσιν τοὺς ὀδόντας· ἀρνήσεται γὰρ καὶ αὐτοὺς ὁ Κύριος. Ἐφ' ἑοῦν· « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

C Ἦξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, κ. τ. λ.

(A f. 198, B f. 136) Πολλοὶ συνελεύσονται τοῖς ἁγίοις, αὐτοὶ δὲ ἐξωσθήσονται· καὶ τὴν πρώτην ἐσχάτους τάξιν, τὴν δευτέραν ἔξουσιν τότε, προτεταγμένων ἐτέρων· ὁ καὶ γέγονε· προτετιμῆνται γὰρ τὰ ἔθνη τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης· εἰ καὶ περὶ πολλῶν ἐτέρων καὶ ἀδιορίστως τοῦτο εἴρηται. Ἔσονται οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστοὶ πρῶτοι, οἱ δοκούντες ἔσχατοι νῦν, ὡς ἔσχατοι τὸν Θεὸν ἐπιγινόντες· ἔσονται δὲ τότε πρῶτοι διὰ τὴν εἰλικρινῆ πίστιν αὐτῶν· οἱ δὲ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι, οἱ δοκοῦσι μὲν πρῶτοι νῦν, ὡς πρῶτοι τὸν Θεὸν ἐπιγινόντες (ὡς γὰρ, φησὶ, πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ), ἔσονται· τότε ἔσχατοι διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Νοεῖται δὲ ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν πιστῶν τῶν δοκούντων μὲν εἶναι ἐσχάτων ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἐσομένων δὲ πρῶτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ αὐθις ἐναλλάξ. — (A f. 198) Ὅτι δὲ ἐμὲλλον Ἰουδαῖοι τῆς πρὸς αὐτὸν οικειότητος, δῆλον δὲ ἐστὶ πνευματικῆς, ὁλοσρόπως ἀπολισθεῖν, ἀντισενεχθήσεσθαι δὲ τῶν ἐθνῶν ἢ πληθὺς, διέδειξαν εἰπὼν· « Ὅτι ἐξ ἡοῦς καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶς, καὶ νότου κεκλημένοι πολλοὶ συναναπαύσονται τοῖς ἁγίοις. » Αὐτοὶ γε μὴν ἐξωσθήσονται· [οὗτοι δὲ] ἀνακληθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. — (A f. 198 b) Καὶ πρῶτον μὲν καιρὸν λογιούμεθα, ὡς εἴρηται (1), καὶ ὅν ἦν ἐν παραδείσῳ Ἀδάμ. Δεύτε-

parabola sermone ad populum, quem Græce nos edidimus in Spicilegio Rom. t. V, p. 119 seqq. [et Biblioth. Nova PP., t. II, p. 469-471 Græce et Latine].

ρον, ὡς ἐν ὥρᾳ τρίτῃ δηλούμενον, καθ' ὃν ἦν Νῶε. Τρίτον, ὡς ἐν ἔκτῃ, καθ' ὃν ἦν Ἀβραάμ. Τέταρτον, ὡς ἐν ἐννάτῃ, καθ' ὃν ἦν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην, τουτέστιν ἐν τῷ πέμπτῳ καιρῷ, συσταλλομένης ἡδὴ τῆς ἡμέρας, ἦγουν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη ὁ Χριστὸς, κεκλημένα πρὸς ἐπίγνωσιν, παρ' οὐδενὸς ἐτέρου.

Πρὸς ἡλθόν τινες Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἐξελθε, καὶ πορεύου ἐντεῦθεν.

(B f. 136 b, D f. 55 b) Οὐκ ἤθελον ὑπὸ βασκανίας οἱ Φαρισαῖοι τὸν Χριστὸν ἐνδημεῖν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἵνα μὴ ταῖς θεοσημείαις καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμον μεταγωγlais πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν σαγηνεύσῃ πολλούς. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ὢν οὐκ ἠγνόει τοὺς αὐτῶν διαλογισμούς, ὑπαπαντᾷ πρῶτος τε καὶ ἐπεσκιασμένως, ὡς ἔθος αὐτοῦ. «Εἰπατε γάρ, φησί, τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ.» — (A f. 198 b) Πρόσχετος ἀκριβῶς τῇ τοῦ λόγου δυνάμει. Δοκεῖ μὲν γὰρ πως τετράφθαι καὶ βλέπειν εἰς τὸ Ἡρώδου πρόσωπον τὸ εἰρημένον, ὡς τινες ἐνόμισαν· ἔρχεται δὲ μᾶλλον κατὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου σκαϊότητος. Καίτοι γὰρ δυνάμενος εἰπεῖν· Εἰπέ τυχὸν τῇ ἀλώπεκι ἐκεῖνῃ, τοῦτο μὲν παρήλθιν· εὐφυσάτα δὲ μέση τινὸς χρόμενος φωνῇ, μονονουχὶ κατέδειξεν ἔγγυς ὄντα Φαρισαῖον, εἰπὼν, «τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ (1).» Τῇ ἀλώπεκι δὲ παρεικάζει τὸν ἄνθρωπον· πανοῦργον γὰρ αἰεὶ πῶς ἐστὶ καὶ δύστροπον τὸ θηρίον· τοιοῦτοι καὶ οἱ Φαρισαῖοι.

Ἰδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον· καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι.

(A f. 198 b, B f. 156, D f. 55 b, E f. 204 b) Ὁρᾷς ὅτι τοῦδ' ὅπερ ἤδει λυπεῖν τὸ τῶν Φαρισαίων στίφος, ἀποπληροῦν ἐπαγγέλλεται, φάσκων ὅτι καὶ ἀκαθάρτοις ἐπιτιμήσει πνεύμασι, καὶ ἀπαλλάξει παθῶν τοὺς ἐν ἀβρώστιαις, καὶ τελειωθήσεται, τουτέστιν, ἔκων ὑπομενεῖν τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, ὅπερ γε τοῦ σῶσαι τὴν ὑπ' οὐρανόν· Ἡδὲ δὴ οὖν ἅρα καὶ πῶς καὶ πότε τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑποστήσεται· πλὴν ψήθησαν οἱ Φαρισαῖοι κατορθώσασιν αὐτὸν τὴν Ἡρώδου χεῖρα, καίτοι τῶν δυνάμεων ὄντα Κύριον. Ὅτι δὲ τῆς ἐξ ἀνθρώπων πλεονεξίας οὐδένα ποιεῖται λόγον, διέδειξεν εἰπὼν· Πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι· ὅτι οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολείσθαι ἔξω Ἱερουσαλὴμ. Τὸ δὲ «δεῖ με» λέγων, οὐκ ἀνάγκην ἀδιάφυκτον ἐπηρημένην ὥσπερ ἑαυτῷ ἐδήλωσεν· ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἔξουσίᾳ τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων ἀνυπόπτως ὅπου περ ἂν ἐθέλῃ βαδίζειται καὶ περινοστήσει τὴν Ἰουδαίαν, οὐδενὸς ἐπὶόντος ἢ ἐπιβουλεύοντος, ἀχρις ἂν αὐτὸς ἔκων καταβῇ τὴν τελειωσιν, τὴν διὰ γε, φημί, τοῦ τιμίου σταυροῦ. Τέως μέντοι ἐνεργῶ δυνάμεις· καὶ τούτου νῦν ὁ καιρὸς· καὶ οὐ τί γε ἐπὶ πλείονα χρόνον· τοῦτο γὰρ τὸ σήμερον καὶ τὸ αὔριον. Καὶ τοῦτο δὲ, φησὶν, ἀποκτείνεται Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐχ ἑτέρως

A esset tertia hora denotatum, quo fuit Noe. Tertium, quasi hora sexta, dum viveret Abrahamus. Quartum, quasi hora nona, quo tempore fuerunt Moyses atque prophetae. Undecima denique hora, id est quinto temporis spatio, die jam inclinante, id est presente saeculo, mercede gentes conduxit Christus, quas nemo praeter ipsum ad se cognoscendum vocavit.

V. 31. 327 (2) Accesserunt quidam Pharisei dicentes: Exi, et vade hinc.

Nolebant propter invidiam Pharisei Christum habitare Hierosolymis, ne miraculis et superioribus legi doctrinis ad fidem suam multos pertraheret. Sed quia utpote Deus cogitationes illorum non ignorabat, respondet mansuete tectique, pro more suo. «Dicite, inquit enim, vulpi huic.» — Sedulo animadvertite sermonis vim. Videtur enim fortasse dictum hoc contra Herodis personam dirigi, ut quidam existimant; reapse tamen contra Pharisei hominis potius nequitiam intenditur. Nam cum dicere potuisset: Dic vulpi illi, hoc non facit: solertissime vero medio quodam usus vocabulo, demonstrat Phariseum praesentem, dicens: «vulpi huic.» Vulpi autem comparat hominem: est enim illud animal callidum et malignum, cujusmodi erant Pharisei.

V. 32. Ecce ejicio daemonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor.

C Viden' ut quod molestum esse Phariseorum globo sciebat, hoc se facere profletur? dicens videlicet se impuros increpiturum spiritus, aegros morbis expediturum, et ipsum se denique consummatum iri, id est, sponte laturum crucis passionem, ut terrarum orbi saluti sit. Sciebat ergo et quomodo et quando mortem in carne foret experturus: interim tamen putabant Pharisei timeri ab eo Herodis manum, licet virtutum esset Dominus. Sed enim quod hominum iniquae potentiae nullam rationem haberet, demonstravit dicens: «Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare; quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.» Cum dicit «oportet me» haud inevitabilem imminentemque sibi necessitatem 328 indicat; sed quod potius pro voluntatis suae facultate; absque ulla suspitione, prout maluerit, incedet, Judaeamque circumabit, nemine insidias aut vim faciente, donec ipse sponte consummationem sui exceperit per venerandam crucem. Interim quidem signis edendis do operam, cujus rei nunc tempus est; neque id tamen diu, prout innunt verba hodie et cras. Illa vero passio Hierosolymis fiet, neque alibi patrari potest: nam quae prophetarum caedi semper studuit, prophetarum quoque Do-

contritos fidelem ejus arripere. Itaque quasi perden-tes officium populis praesidendi, lucrumque amittentes, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: accesserunt, etc.

(1) Confer scholia in Lucam apud nos AA. class. l. IX, p. 448.

(2) Apud D. Thomam in cat. Lat. «CYRILLUS. Praedicta Domini verba Phariseorum animos provocaverunt ad iram: Videbant enim populos jam

minum aggreditur. Multorum sanctorum sanguinis A ream facit Jerusalem. Quid inde porro? Nempe excidendum a Dei amicitia, spiritali scilicet, et sanctorum spem amittendam. Hæc dicens, locum demonstrabat, quo passionem erat excepturus. — Quod Judæi immemores essent donorum Dei, contumacesque et morosi ad id omne quod ipsis profuisset, declaravit dicens: « Quoties volui congregare filios tuos, » etc. Erudit enim per sapientissimum Moysen, admonuit per sanctos prophetas; voluit illos sub alas, id est potentie suæ tegumento tenere: ipsi vero tam optabilibus exciderunt bonis, dum immemores ingrati que esse maluerunt. ὑπὸ πτέρυγας, τούτέστι ὑπὸ σκέπη τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἔχειν αὐτοὺς, οἱ δὲ γε τῶν οὕτως εὐκαιροτάτων διημαρτήκασιν ἀγαθῶν, ἀμνήμονες καὶ ἀχάριστοι ὄντες.

V. 35. *Non videbitis me, donec veniat cum dicitis: Benedictus qui venit in nomine Domini.*

Discessit Hierosolymis Dominus, indignos veluti sua præsencia deserens illos qui ei dixerant: « Exi, et vade hinc. » Deinde circumiens Judæam, multosque valetudini restituens, editisque quæ omnem sermonem superant prodigiis, denuo Hierosolyma reversus est. Tunc videlicet asinæ pullo insedit, multaque turba et pueri impuberes, palmarum ramos tenentes anteibant acclamantes atque dicentes: « Hosanna Filio Davidis! benedictus qui venit in nomine Domini »⁹⁹. Itaque ceu nunc indignos deserens, tum rursus se appariturum ait, cum passionis 329 tempus instabit. Tunc enim Hierosolyma rediit, et cum acclamatione ingressus est: eodemque tempore salutarem pro nobis passionem pertulit.

CAP. XIV (1).

V. 3. *Num licet Sabbato curare?*

Interrogavit legisperitos et Phariseos Dominus, an unquam liceret Sabbato curare, necne? Hi vero, inquit Scriptura, tacebant. Cur taces, o legisperite? Recita aliquid ex Scripturis; demonstra utrum lex Moysis eum vituperet qui benefacit Sabbato; utrum nos duos et immisericordes esse velit propter Sabbathi otium. Atqui hoc nunquam demonstrabis. Quia vero malitiose tacebant, frangit contumacem illorum impudentiam Christus gravibus ad hoc argumentis utens. Si vetat, inquit, misereri lex Sabbato, cur tu misericordia uteris erga asinum in puteum delapsum? Num filium negliges Sabbato periclitantem? objurga mandati rigorem, si certe existimas durum esse legislatorem et immisericordem: neque laboranti manum porri-

⁹⁹ Matth. xxi et Joan. xii.

(1) Hoc loco ad capituli versum 4 sic est apud D. Thomam in cat. Lat. « CYRILLUS. Quamvis Dominus malitiam Phariseorum cognosceret, tamen eorum fletat conviva, ut prodesset presentibus per verba et miracula, unde subditur: *et factum est, etc. et ipsi observabant eum*, num scilicet reverentiam legis contemneret, et an quidquam prohibitorum

οἶόν τε γενέσθαι· ἀλλ' ἡ τοὺς προφῆτας ἀεὶ μαλετηκῶς φρονεῖν, ἥξει καὶ ἐπὶ τῶν τῶν προφητῶν Κύριον. πολλοῖς δὲ ἁγίων αἵμασι ποιεῖται ἐνοχον τὴν ἱερουσαλήμ· καὶ τί τὸ ἐνταῦθεν; Ἀπολισθεῖν τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος, ὅθλον δὲ ὅτι πνευματικῆς, ἐμῆλλον ἀποπέμπεσθαι τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος. Τοῦτο λέγων, τὸν τόπον ἐδήλου ἐπ' οὗ τὸ πάθος ἐμελλεν ὑπομένειν. — (A f. 199) Ὅτι δὲ ἦσαν ἀμνήμονες τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, δυσάγωγοί τε καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ὠφελούντων αὐτοὺς, διέδειξεν εἰπὼν· « Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξει τὰ τέκνα, » κ. τ. λ. Παιδαγωγῆκε γὰρ διὰ τοῦ πανσόφου Μωϋσέως, νενουθέτηκε διὰ προφητῶν ἁγίων· ἠθέλησεν δυνάμειος ἔχειν αὐτοὺς, οἱ δὲ γε τῶν οὕτως εὐκαιρο-

B Ὁ μὴ ἴδῃτε, ὥς ἂν ἥξει ὅτε εἰπῇτε· Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

(A f. 199 b, B f. 137 b) Ἀποπεφύκτικε γὰρ τῶν ἱεροσολύμων ὁ Κύριος, ὡς ἀναξίους ὄντας τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀφίει τοὺς εἰπόντας· « Ἐξέλθε, καὶ πορεύου ἐνταῦθεν. » Εἶτα περινοστήσας τὴν Ἰουδαίαν, καὶ διασιώσας πολλοὺς, καὶ σημειῶν ἀποτελεστής τῶν ὑπὲρ λόγον γεγεννημένων, ὑπενόστησε πάλιν ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις, τότε δὴ, τότε κακάθικεν ἐπὶ τὸν πῶλον τῆς ὄνου, ὅχλοι δὲ πολλοὶ καὶ παῖδες ἀνηβοί, τὰ κάλυντρα (2) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες, προβάδίζον, εὐφημοῦντες τε καὶ λέγοντες, « Ὡσαννά τῇ υἱῷ Δαβὶδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Οὐκοῦν (3) ἀναξίους ὄντας ἀφίει, τότε πάλιν αὐτοὺς ὀφθήσεσθαι φησιν, ὅταν ὁ τοῦ πάθους ἐνσῆ καίρος· τότε γὰρ ἀνέβη πάλιν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ εἰσῆλθεν εὐφημούμενος· καὶ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη πάθος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Εἰ ἔξεστι τῷ Σαββάτῳ θεραπεύειν;

(A f. 200) Ἦρτο τοὺς νομικοὺς καὶ τοὺς Φαρισαίους ὁ Κύριος, πότερον ποτε ἔξεστι τῷ Σαββάτῳ θεραπεύειν, ἢ οὐ; οἱ δὲ, φησὶν, εἰρήνησαν. Ἀνθ' οὗτου σεσίγητας, ὡ νομικῆ; Εἰπέ τι τῶν γεγραμμένων· ἐπιδείξον τὸν διὰ Μωϋσέως νόμον διαβεβληκότα ποτὲ τὸ εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, εἰ σκληροὺς ἡμᾶς καὶ ἀφιλοκτερίμονας εἶναι βούλεται διὰ τὴν τῶν Σαββάτων ἀργίαν. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις ἐπιδείξαι τοῦτο ποθεν. Ἐπειδὴ δὲ δυστρώπως σεσιγήκασι, παραλῦει Χριστὸς τὴν ἄθραυστον αὐτῶν ἀναισχυντίαν, λογισμοῖς ἀναγκαίους εἰς τοῦτο χρώμενος. Εἰ κενώλυκε, φησὶν, ὁ νόμος ἔλεειν ἐν Σαββάτῳ, πῶς ἐποικτερίεις αὐτὸς ὅνον [cod. τὸν] εἰς φρέαρ καταπέσονται; Μὴ φροντίσης υἱοῦ κινδυνεύοντος ἐν Σαββάτῳ; Ἐπιτίμησον τῷ τῆς διαθέσεως κέντρῳ, εἴπερ

faceret in die Sabbati. »

(2) Ita cod. Et observa vocabulum.

(3) Mendose Corderius legit οὐκουν pro οὐκοῦν, ut est in nostris codicibus; ideoque ille contrario sensu ait, non itaque tanquam indignos omnino deserit.

ολοθα σκληρὸν ὄντα τὸν νομοθέτην καὶ ἀφιλο[ι]κτηίρ-
μονα· μηδὲ νέμει χεῖρα τῷ κάμνοντι, προτιθεὶς αὐτοῦ
τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, μᾶλλον δὲ τὴν ἀργίαν τὴν
ἀλογωτάτην, εἰ μὴ σοι δοκεῖ πνευματικὸν εἶδέναι
Σαββατισμόν. Οὐ καταλῇ τοῦ εἶναι χρηστὸς ὁ τῶν
ἁλυν Θεός, ἀγαθὸς ἐστὶ καὶ φιλόανθρωπος· οὐκ ἀπαν-
θρωπίας τὸν Μωυσέως νόμον ἐτίθει διδάσκαλον,
ἀγάπης δὲ μᾶλλον τῆς εἰς τὸν πῆλας εἰσηγητήν.
Εἴτα, πῶς ἦν εἰκὸς τὴν οὕτω σεπτήν καὶ ἀξιάγαστον
ἐντολὴν ἀνοεῖν ἐν Σαββάτῳ, κατὰ βούλησιν Θεοῦ;
Τί οὖν ἐσοίγηκας, νομικὴ; Ἡπόρησας ὁμολογουμέ-
νως. Μακρὰ τοιγαροῦν χαίρειν εἰπὼν ταῖς βασιλα-
νίαις τῶν Ἰουδαίων, ἀπαλλάττει τοῦ νοσεῖν τὸν ὑδέρῳ
κεκρατημένον· ὃς δεδιὼς τοὺς Φαρισαίους, οὐ προσ-
ῆλθεν αὐτῶν θεραπευθῆναι διὰ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ
μόνον ἵστη ἐνώπιον αὐτοῦ, ἵνα ἐκ τῆς θείας ἐλεήσεως
αὐτὸν, θεραπεύσῃ. Ὅνπερ εἰδὼς ὁ Κύριος, ὡς ἐμβα-
τεύων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ὡς Θεός, οὐκ ἐρωτᾷ αὐτὸν εἰ
θελεῖ ὑγιὲς γενέσθαι, ἀλλ' εὐθέως ἐθεράπευσεν αὐτόν·
ῆβει γὰρ ὅτι ἤθελε· καὶ γὰρ ἵνα τύχῃ τῆς θεραπείας,
ἵστατο ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ζωῶπα.

Ἐπείχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοτο.

(A f. 200, B f. 138 b, C f. 138 b, D f. 56 b) Ἐπειδὴ
τῶν κεκλημένων ἐδεσθὲ τινας, ὡς μέγα τι χρῆμα
καὶ ἀξιόληπτον, τὰς πρωτοκλισίας ἀσυνέτως ἀρπά-
ζοντας, ἀναγκάως ἐν αὐτοῖς τε καὶ ἡμᾶς ὤφελῃ,
ματαλας δόξης καταφρονεῖν παραγγυᾷ. Καὶ δοκεῖ μὲν
ἰσως τοῖσι, μικρὰ πῶς εἶναι ταυτὶ, καὶ οὐ πολλῆς
ἀξία φροντισδός· ὅταν δὲ τις αὐτοῖς τὸν τῆς διανοίας
ὀφθαλμὸν ἐνερείσῃ, τὸ τῆνικαδὲ μαθησεται ὁποίου
μὲν ἀπαλλάττει μῶμον τὸν ἀνθρώπων, ὅσον δὲ τὸ
κόσμιον αὐτῷ ἐνεργάζεται. Τὸ μὲν γὰρ τιμαῖς ἡμᾶς
ταῖς ἀναρμόστοις, ἤγουν οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως
ὀφειλομέναις ἡμῖν προχείρως ἐπισηδόν, ἀσυνέτους
ἡμᾶς ἀποφαίνει. Ὅταν γὰρ, φησί, ἔλθῃ ὁ ἐντιμό-
τερός σου, « ἐρεῖ σοι ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας· Ἄδὲς
τούτῳ τόπον· » ὦ πόσης αἰσχύνῃς τὸ πρᾶγμα με-
μέστωται! Σώφρων δὲ καὶ ἀξιοθαύμαστος, ὁ μετὸν
αὐτῷ ἀνεπιλήκτως τοῖς πρώτοις κατασεμνύνεσθαι,
τούτου μὲν οὐκ ἐπιμέμνη, μόνον δὲ οὐχὶ τὰ ἑαυτοῦ
παραχωρῶν ἐτέροις, ὑπὲρ γε τοῦ μὴ δοκεῖν ἡττά-
σθαι φιλοδοξίας, ὁ τοιοῦτος ὡς ὄφλημα λήψεται τι-
μὴν· ἀκούσεται γὰρ παρὰ τοῦ κεκληκτότος· Προσ-
ανάσθι ὦδε. Μέγα δὲ οὖν καὶ ἐξαίρετον ἀγαθόν, τὸ
μέτριον φρόνημα. Εἰ γὰρ τις ἐτέρων προτάττεσθαι
ζητεῖ, κερδαινέτω τοῦτο διὰ τῆς ἀνωθεν φήφου, καὶ
στεφανοῦσθαι τιμαῖς ταῖς παρὰ Θεοῦ, νικᾶτος πολ-
λοῦς τῇ τῶν ἀρετῶν λαμπρότητι, τῇ ταπεινοφροσύνῃ·
ὠφελὴν γὰρ παρὰ Θεοῦ τὸ συνεσταλμένον φρόνημα·
μιμητὴς γίνεται Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· « Μάθετε
ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραὺς εἰμι καὶ ταπεινός· τῇ καρδίᾳ. »
Ταῦτα δὲ λέγων, οὐκέτι ἐπιπλήττει βαρέως, ἀλλὰ
κατανεῖ χρηστοῦς· ταῦτ' οἰοῦσης καὶ τῆς παραι-
νήσεως, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἐπὶ τῶν εὐαισθητων.
Ὅτι καὶ προαγωγότερον ἀφίστησιν ἀπὸ τῆς φιλοτι-
μίας ἢ πρὸς τὰ τῆς φιλοτιμίας ἀποτροπὴ· μικρὸν δὲ

A gas, legis ei praeferens reverentiam, vel alienum
potius omni recta ratione oilum; siquidem non vis
potius de spiritali cogitare Sabbato. Nunquam ces-
sat clemens esse omnium Deus, bonus est homi-
numque amans; Moysis legem haud fecit crudelita-
tis magistrum, sed amoris potius erga proximum
auctricem. Jam vero cur sit credibile tam sanctum
admirandumque charitatis praeceptum, invalidum
Sabbato esse, sic volente Deo? Cur itaque tacebas,
o legisperite? Profecto quia quid diceret non ha-
bebas. Ergo valere multum jubens Judaeorum invi-
diam, morbo liberat hominem qui hydropo labora-
bat; qui quidem Phariseos veritus, non accesser-
at ad medelam petendam propter Sabbatum, sed
coram illo tantum constiterat, **330** ut visu commo-
tus curaret. Quem videns Dominus, ejusque animum
utpote Deus introspectiens, non interrogat utrum
sanus fieri velit, sed statim eum sanitati restituit;
nam quod vellet probe sciebat. Etenim sanitatis
recipiendae causa coram eo se stiterat et tacebat.

V. 7. Animadvertens quomodo primos accubitus
eligerent.

Cum cerneret ex invitatis quosdam, ceu ma-
gnum quid et aestimabile, primos accubitus impru-
denter occupare, necessario ut illos et nos simul
juvaret, vanam gloriam contemnere hortatur. Vi-
dentur quidem haec fortasse nonnullis minuta quae-
dam nec curanda magnopere. Verumtamen si quis
eis mentis oculum attentius intenderit, tunc co-
gnoscat, quanto haec monitiones vituperio hominem
arceant, quantopere ornent honore. Nam incon-
gruos honores, et qui nullo nomine nobis debentur,
temere invadere, imprudentes nos demonstrat.
Cum enim, inquit, venerit dignior te, « dicet tibi is
qui te et illum invitavit, Da huic locum; » quae res
quanta te ignominia perfundet! Modestus autem et
laudabilis vir qui, cum ei sine reprehensione lice-
ret primis ordinibus velle honorari, id tamen non
appetit, ac de suo etiam propemodum aliis cedit,
ne videatur vanae gloriae obnoxius, hic veluti debi-
tum consequetur honorem. Audiet enim ab eo qui
invitavit: Ascende huc. Magna igitur et eximia res
est, modestia animi. Si quis enim caeteris anteponi
quaerit, lucratur hoc caelestis suffragio, sit in hono-
re apud Deum, multos superet virtutum splendore,
et animi demissione. Alta enim est apud Deum
mens humilis. Hic sit Christi imitator, qui dixit:
« Discite a me, quia mitis sum et humilis cor-
de ». Haece dicens, haud graviter jam increpat,
sed comiter hortatur: hic enim hujus adhortatio-
nis effectus est, praesertim apud teneri sensus ani-
mos: nam lenius ab ambitione abstrahit, fuga eo-
rum quae ambitionem suadent. Parvo hoc cenanum
exemplo ambitionem **331** cum profligasset, et mo-
destos extulisset, magnum parvo adjicit, generalem
sententiam proficiens: quia « Omnis qui se exaltat,

¹¹ Matth. xi, 29.

ἔλων Δημιουργὸς καὶ Πατὴρ τῆς δόξης μέγα πε-
ποίηκε δειπνον, τοῦτέστιν οἰκουμένην εἰργάσατο
πανήγυριν, ὅθλον δὲ ὅτι τὴν ἐπὶ Χριστῷ· ἐν ἰσχάτοις
δὲ τοῦ αἰῶνος καιροί, καὶ ὅλον ἐπὶ θυμῷ αἰῶνος
τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ Υἱὸς, ὅτε καὶ τὸν
δὲ ἡμᾶς ὑπέστη θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐαυ-
τοῦ σάρκα φαγεῖν, ἄρτος ὢν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν
δίδους τῷ κόσμῳ· πρὸς ἐσπεραν δὲ καὶ ὑπὸ λύχνῳ
καὶ ἀμύνος ἐσφάζετο κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον.
Δείπνον οὖν εἰκότως ἢ ἐν Χριστῷ κλήσιν ὀνόμασται·
εἰτα, τίς ἐστιν ὁ ἀπεσταλμένος, ὃν δὴ καὶ δούλον εἴ-
ναι φησιν; Αὐτός που τάχα Χριστός· Θεὸς γὰρ ὢν
φύσει, καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἐαυ-
τὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. Ἔστι τοίνυν
Κύριος μὲν τῶν ἔλων, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ· τὴν γε μὴν
τοῦ δούλου κλήσιν ἐφαρμύσει τις ἂν εἰκότως τοῖς
τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτροις. Πότε δὲ ἀπεστάλη;
Τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου, φησί· οὐ γὰρ ἐν ἀρχαῖς τοῦ
αἰῶνος τοῦτου καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογε-
νὴς τοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ γέγονεν ἐν εἰδῇ τῷ καθ'
ἡμᾶς, ἐν καιροῖς δὲ πολλοῖς καθ' οὓς αὐτὸς ἠθέλησεν
ὁ δυνάστης, ὅθλον δὲ ὅτι τοῖς τελευταίοις, καθὰ φθά-
σαντες εἴπομεν. Ὅποιος δὲ γέγονεν ὁ τοῦ κεκληχότος
λόγος; Ἐρχεσθε, ὡς ἦδη εἰτοιμά ἐστι πάντα. Ἦτοι-
μασε γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Χριστῷ
τὰ δι' αὐτοῦ τῷ κόσμῳ δεδορημένα ἀγαθὰ, ἁμαρτιῶν
ἀπόθεσιν, Πνεύματος ἁγίου μέθεξιν, υἱοθεσίας λαμ-
πρότητα, βασιλείαν οὐρανῶν. Ἐπὶ ταῦτα κέκληκεν ὁ
Χριστὸς, διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, καὶ πρὸ
γε τῶν ἄλλων, τὸν Ἰσραήλ. Ἀρ' οὐν ἐδουλεύσαντό τι
χρηστὸν ἐν αὐτοῖς; Ἄρα τεθαυμάκασι τοῦ κεκλη-
χότος τὴν ἡμερότητα, τοῦ διακονούντος τῇ κλήσει τὴν
οἰκονομίαν; Ὁ μὲν οὖν· ἀλλ' ἠτίμασαν καὶ τὸν κα-
λοῦντα καὶ τὸν ἀπεσταλμένον· καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς
παραιτίσθαι πάντες, τοῦτέστιν ἐξ ἐνὸς συνθήμα-
τας.

Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτίσθαι πάντες.

(Εἰ. 20 b) Ὅρξες ὅτι τοῖς γεωδεστέροις ἀσυν-
έτως προσνενοκότες οὐχ ὁρώσι τὰ νοητὰ, καὶ τῶν
ἐν ἐλπίσι ταῖς παρὰ Θεῷ οὐδένα ποιοῦνται λόγον.
Εἰτα τίνες νοηθεῖεν ἂν οἱ παραιτησάμενοι ἀγρῶν τε
καὶ γεωργίας ἕνεκα, καὶ παιδοποιίας σαρχικῆς, ἢ
τάχα που τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες;
Ἄνδρες ἄνθρωποι τὰ βαλάντια, καὶ φιλοκερδείας ἡττώμε-
νοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες σπουδὴν. Διὰ
πάσης γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γρα-
φῆς, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τοῦτοις διαβεβλημένους ἔνεστιν
ἰδεῖν. — (Αἰ. 202 b) Καὶ ὅταν ἀκούσης, ὅτι ἀπ-
έστειλεν ὁ ἐστιάτωρ τὸν δούλον αὐτοῦ τῇ μετὰ σαρ-
κὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὴν δουλείαν λογίζῃ καὶ τὴν ἀπο-
στολήν. Τί ποτε δὲ εἰπεῖν ἀπεστάλη τοῖς διὰ νόμου
κεκλημένοις Ἰουδαίοις; Ἐρχεσθε, ἦδη εἰτοιμά ἐστι
πάντα. Ἐπὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων τὴν κλήσιν
παραιτησάμενον, καθὼς αὐτοὶ ἔλεγον· Ἐμὴ τις τῶν
ἀρχόντων ἢ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; ὡρ-
γίσθη ὁ οἰκοδεσπότης, ὡς ἀξίων ὄντων παθεῖν τὰ
ἀπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς.

Philipp. 11, 7. Joan. vii, 48.

A solemnitatem, eam scilicet quæ sub Christo fuit.
Postremis vero sæculi temporibus, et tanquam
sæculi nostri vespere, apparuit nobis Filius, quo
etiam tempore necem nostri gratia passus est, dedit-
que suam nobis carnem manducandam, panem de
cælo vitam mundo suppeditantem. Sub vespere
autem et luminibus jam incensis, agnus quoque
immolabatur juxta Moysis legem. Cœna itaque con-
venienter vocatio in Christo appellata est. Deinde,
quisnam est missus, quem etiam servum appellat
sermo evangelicus? Ipse facile videtur Christus;
qui cum Deus naturaliter sit, verusque Patris Dei
Filius, seipsum exinanivit, formam servi acci-
piens. Est ergo omnium quidem Dominus tan-
quam Deus ex Deo; at servi appellationem merito
B quis accommodabit humanæ mensuræ. Quandam
autem missus fuit? Sub horam inquit cœnæ. Non
enim initio temporum venit de cælo unigenitum
Dei Verbum, nostramque formam assumpsit, sed
temporibus potius quibus ipse voluit dominator,
nempe extremis, ut paulo ante diximus. Quænam
porro fuerunt invitantis 333 verba? Venite, quia
jam parata sunt omnia. Paravit enim terræ incolis
Deus Pater in Christo bona, quæ mundo largitus
est, nempe peccatorum veniam, Spiritus sancti par-
ticipationem, adoptionis dignitatem, cœlorum re-
gnum. Ad hæc vocavit Christus per evangelicam
legem ante omnes Israel. Num ergo cogitarunt
frugi aliquid intra se? Num mirati sunt invitantis
bonitatem, qui dispensationis opere vocationi inser-
viti? Minime id quidem; sed invitantem simul et
missum aspernati sunt, id est una quasi conspira-
tione facta.

V. 18. Et cœperunt simul omnes excusare.

Cernis hos terrenis rebus insipienter deditos, in-
tellectualia non spectare, et sperandorum ex Deo
bonorum nullam habere rationem. Deinde quinam
sunt hi qui recusant, agrorum et agriculturæ causa
atque etiam carnalis liberorum procreationis, nisi
sorte Judaicæ Synagogæ principes? confertæ cru-
menæ homines, et lucri mancipia, totumque huic
impendentes studium. Namque in universa ut sum-
matim dicam inspirata Scriptura, culpæ hujus rei
aguntur. — Et cum audis, quod invitator servum
suum miserit in assumptæ carnis dispensatione, et
servilem simul conditionem considera et missionem.
Quid porro dicturus Judæis jam lege vocatis missus
fuit? Venite, quia jam parata sunt omnia. Sed enim
Judaicis principibus vocationem aspernantibus, ut
ipsi aiebant, Num quis principum aut Phari-
sæorum in eum credidit? excanduit paterfa-
milias, quia digni erant iræ furorisque sui fructum
capere.

V. 21. *Tunc iratus paterfamilias dixit servo A* suo, etc.

Nunc quoque igitur iratus dicitur paterfamilias Judaicis principibus, quia magnam æniam contempserant. Et quidem ipsorum loco vocata fuit de plateis et angulis Judaica plebs, debili et illiberali ingenio prædita, cæca et clauda. Ili enim cæci illi et claudi existimandi sunt, qui postea in Christo validi sanique evaserunt: **334** didicerunt enim recti incedere, divino recepto mentibus luminae. Profecto quod haud pauci Judæorum crediderint, ex sanctorum apostolorum Actibus cognoscere poteris. Ibi enim concionante Petro, primo quidem ter mille crediderunt, et rursus populus multus⁹². Nempe et Christus modo docens, modo miracula patrans, carentem dolo plebem ad se trahebat, multique de Judæis ei credebant: quos maledictos Pharisæi appellabant, quia Christo fidem adjungebant. Aiebant enim: « Num quis ex Pharisæis in eum credidit? sed populus hic legis inscius, maledictus est⁹³. » Hinc utrumque constat, et quod principes non crediderint, et quod multi de populo ad fidem accesserint: quæ ambo parabola quoque innuit, dum recusantes alios, alios vero vocatos et obtemperantes inducit.

V. 23. *Exi in vias et sepes, et compelle intrare.*

Hic mecum observa gentium vocationem, quæ post genus Israeliticum, per fidem introierunt. Olim sane erant populi ethnici mente agresti, animo effracto, ei veluti extra urbem pagani, propterea quod haud bona disciplina viverent, sed bestialiter potius, et a recto rationis usu valde alieni. Propterea in suburbanæ vias, atque ad agrorum sepes missus fuit invitator. Verumtamen a mittente mandatum ei fuit, ut non vocaret simpliciter, solamque iis intenderet adhortationem, verum etiam coactionem. Atqui cum fidem suscipere liberum omnibus sit, atque ita Deo placitum, quomodo deinde coguntur aliqui? Hoc quoque sapiente consilio actum est. Prorsus enim necessaria erat gentibus, seu intolerabili tyrannide, id est iugo diabolico oppressis, catenisque indissolubilibus vitiorum suorum constrictis, neque universalem naturalemque ac verum Deum scientibus, necessaria, inquam, erat vehementior vocatio, quæ necessitatis vicem imitaretur, ut sic possent ad Deum respicere, doctrinas sacras gustare, ab antiquo errore **335** recedere, et diaboli quodammodo manu evadere. Quapropter Christus quoque dixit: « Nemo potest ad me venire, nisi qui misit me Pater, traxerit eum⁹⁴. » Verumtamen ipsum vocabulum plane denotat, Deo dignæ potentia actum esse vocationem. Simile quiddam prophetam quoque Davidem de iisdem dicere ad Deum comperimus: « In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te⁹⁵. »

Τότα ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δοῦλῳ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 208, E f. 208 b) Καὶ νῦν οὖν ὀργισθεὶς λέγεται ὁ οἰκοδεσπότης κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀρχόντων, ὡς τὸ μέγα δειπνον ὕδρισάντων. Καὶ δὴ κέκληνται ἀντ' ἐκείνων οἱ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ῥύμας, οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς πληθὺς, ἀσθενῇ τε καὶ ἀγεννῇ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀφεγγῇ τε καὶ χαλεπύουσιν· τυφλοὶ γὰρ οὗτοι καὶ χωλοὶ νοσθεῖεν ἂν, ἀλλ' εὐβρωστοὶ καὶ ὕμεις· γεγόνασιν ἐν Χριστῷ· ἐδιδάχθησαν ὀρθοποδεῖν, τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐδέξαντο φῶς· ὅτι δὲ πεπιστεύκασι τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαριθμητοὶ, μάθοι τις ἂν ταῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πράξεσιν ἐντυχών. Ἐκεῖ γὰρ Πέτρος δημηγορήσαντος, πρῶτον τρισχίλιοι ἐπίστευσαν, καὶ πάλιν πολλὸς ὄχλος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν διδάσκουν, τοῦτο δὲ θαυματουργῶν, τὸ ἄδολον πληθὺς ὑπήγχο, καὶ πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· οὗς καὶ ἐπαράτους οἱ Φαρισαῖοι ὠνόμαζον, ὡς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας· ἔλεγον γὰρ· « Μὴ τις ἐκ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; ἀλλ' ὁ λαὸς οὗτος, ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσιν. » Ἐνταῦθα ἐκάτερον δείκνυσται, καὶ ὅτι οἱ ἀρχόντες οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ ὅτι πολλοὶ ἐκ τοῦ πληθους ἐπίστευσαν· ἅπερ ἀμφοτέρω καὶ ἡ παραβολὴ ἠνέκατο, τοὺς μὲν εἰσαγούσα παραιτούμενους, τοὺς δὲ καλούμενους καὶ ὑπακούοντας.

Ἐξέλθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ σραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν.

(B f. 142 b, D f. 57 b, E f. 209) Ἐνταῦθ' αἰ μάλα βλέπει τὴν τῶν ἐθνῶν κλήσιν, μετὰ γε τοῦ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ εἰσενηνεγμένον διὰ τῆς πίστεως. Πάλαι μὲν γὰρ ἦσαν οἱ ἐξ ἐθνῶν ἄγριοι καὶ φρένας, ἀπηγρωσμένοι τὸν νοῦν καὶ ὅσον ἐξω πόλεως, διὰ τὸ μὴ ζῆν ἐν εὐνομίᾳ, κτηνοπρεπῶς δὲ μέλλον, καὶ σὺν ἀλογίᾳ πολλῇ· ταῦτ' οἱ καὶ εἰς τὰς ἐξω πόλεως ὁδοὺς, καὶ τοὺς ἐν ἀγροῖς θύτας σραγμοὺς, ὁ δειπνοκλήτωρ ἀπεστάλῃ. Πλὴν προστέτακται παρὰ τοῦ πεπομφότος, οὐχ ἀπλῶς καλεῖσαι, καὶ μόνην αὐτοῖς προτείνει τὴν προτροπὴν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀναγκάσαι. Καίτοι προαιρετικὸν ἅπασιν τὸ πιστεῦειν ἐστὶ, καὶ δεκτὸν τοῦτο παρὰ Θεοῦ, εἴτα πῶς ἀναγκάζονται τινες; Καὶ τοῦτο καὶ γέγονεν οἰκονομικῶς· ἔδει γὰρ, ἔδει τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀφορήτῳ πλεονεξίᾳ κατασκευασμένοι, καὶ ὑπὸ ζυγῇ πεσοῦσι διαβολικῇ, καὶ οἰνοῖσι σειραῖς ἀβήρητοις τῶν οἰκείων πλημμελημάτων ἐνισχημένοις, καὶ οὐκ εἰδόσιν ὅλων τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, συντονιστέρας κλήσεως, μιμουμένης ἀνάγκης χρεῖαν, ἐν ἰσχύσειαν ἀναβλέψαι πρὸς Θεόν, καὶ τῶν ἱερῶν γεύσασθαι μαθημάτων, καὶ ἀποφοιτῆσαι μὲν τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, ἀποκηδῆσαι δὲ τρόπον τινὰ τῆς τοῦ διαβόλου χειρὸς. Καὶ γοῦν ἐφη Χριστός· « Οὐδεὶς δύναται ἔλθειν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν. » Ἡ δὲ λέξις ὅπως ἰσχυρὸς ἔργον τῆς θεοπροποῦς ἀποφαίνει τὴν κλήσιν. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ προφῆτης Δαβὶδ εὐρίσκειται λέγων πρὸς Θεόν περὶ αὐτῶν· « Ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγκύας τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. »

⁹² Act. II, 42; IV, 4.

⁹³ Joan. VII, 48, 49.

⁹⁴ Joan. VI, 44.

⁹⁵ Psal. XXXI, 9.

Ὅπως ὅπως τινὶ χαλινῷ περιτρέπει πρὸς αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος ὅπως τοὺς ἀγρίως ἀποκριθέντας; Ἀγαθὸς γὰρ ἐστὶ καὶ φιλόφρων, καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν.

Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 204, B f. 143) Οὐκοῦν λέγων τὸ, *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με*, καὶ οὐ μισεῖ τοὺς καθ' αἷμα καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν, οὐ τοὺς τῆς ἐμφύτης φιλοστοργίας ἀτιμάζει νέμους, οὐδὲ τῆς φυσικῆς διαθέσεως, τῆς ὀφειλομένης γονεῦσι μὲν παρὰ τέκνων, γυναιξὶ δὲ παρὰ τῶν συνηρμοσμένων, ἀδελφοῖς δὲ πρὸς ἀδελφοῦς, καταφρονητὰς εἶναι διδάσκει, ἐχθροῦς ποιησάμενους τοὺς οικειοτάτους, ἵνα συνῶμεν αὐτῷ καὶ ἀκολουθεῖν ἰσχύσωμεν· ὁ γὰρ καλεῶν ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροῦς, πῶς ἂν ἠθέλησε μισεῖν τοὺς κατὰ φύσιν οικεῖους; Οὕτε οὖν ἀγνοῆσαι τὴν φύσιν, οὕτε δουλεῦσαι προσιτάτῃ Χριστῷ, ἀλλὰ χρῆσθαι τῇ φύσει πρὸς τὸ ἀμεινόν καὶ σωτήριον· συνεπάγεσθαι γὰρ τὸ οικεῖον θέλει εἰς τὴν αὐτοῦ Χριστοῦ φιλίαν, ἀλλὰ μὴ ἀφελκεσθαι διὰ τοῦ οικεῖου τῆς θείας ἀγάπης· ἐπεὶ τὸ γε τιμᾶν γονεάς καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ δοκεῖ. Καὶ τὸ ἐκτρέφειν τὰ τέκνα Παῦλος εἰσηγεῖται· ἀλλὰ καὶ γονεῶσιν ὑπακούειν δεῖ, φησὶν, ἐν Κυρίῳ· καὶ νοουεῖσθαι Κυρίου καὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας ἀγαπᾶν τοῖς ἀνδράσιν εἰσηγήσατο, ἀλλ' ἐν μιμητῇ Χριστοῦ τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαπήσαντος. Καὶ ταῖς γυναιξὶ δὲ τοὺς ἀνδρας φοβεῖσθαι, ἀλλ' Ἐκκλησίας τύπῳ τῆς φοβουμένης Χριστόν· οὐ γὰρ οικεῖους γε ὄντας τῇ πίστει τοὺς οικεῖους μιμητέον. « *Εἰ γὰρ τις τῶν ἰδίων, φησὶ, καὶ μάλιστα τῶν οικείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἥρνηται.* » Ἐν δὲ λόγῳ, προκειμένου σκοποῦ τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθεῖν, εἰ τι τούτῳ σύμφωνον, αἰρετέον· τὸ δὲ μὴ σύμφωνον, παραιτητέον. Καὶ γὰρ εἰ ζῶντας τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν ἐνεστί τὸ Χριστοῦ σέβας διαφυλάττειν, οὐ φευκτέον τὴν ἐν σώματι ζωὴν, ἀλλὰ συντηρητέον ταύτην, ὥς ὁ Παῦλος, ἥνικα διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ χαλασθεὶς, ἐκρεῦγει τὰς Ἀρετάς χεῖρας, ἵνα ζῶν εἴη κηρύττης Χριστόν, καὶ μὴ ὄντων ἀναιρεθείς, ἐμποδίσῃ τὸ κήρυγμα· ὅπου δὲ ἴδῃ καὶ τῆς ζωῆς καταφρονεῖν ὑπὲρ τοῦ τελειῶσαι τὸν δρόμον, οὐδὲ τὴν ψυχὴν ἐφ' ποιῆσθαι τιμὴν αὐτοῦ· καὶ Χριστόν ἐφ' ἑκάτερα προτιθέτω σκοπόν, ἐπὶ τε τὸ ζῆν καὶ τὸ τεθνᾶναι. « *Ἐμοὶ γὰρ, φησὶ, τὸ ζῆν, Χριστός· καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος.* »

Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, κ. τ. λ.

(A f. 205, B f. 143) Ὅποια τις ἡ πρόφασις, ἡ πρὸς γε τοὺτους παρενεγκοῦσα τοὺς λόγους, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Τὸ εὐαγγελικὸν δεῖπνον ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἐφ' ἐτελείσθαι μέγα, εἰς ὃ κίχληνται πολλοὶ παρὰ τοῦ προσθέντος αὐτοῖς τὴν πανήγυριν. Ἄλλ' ἦσαν πρὸς τοῦτο ῥάθυμοι τινες· παρητούντο γὰρ, φησὶν, ἀπὸ μιᾶς, λέγοντες, ὁ μὲν ἐστὶ Ἀγρὸν ἡγόρασα,

V. 26. *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, etc.*

Cum itaque dicit, *Si quis venit ad me, et non odit consanguineos suos, ipsamque animam propriam, non profecto congeniti erga propinquos amoris leges contemnit; neque naturalis affectus, quem debent parentibus liberi, uxoris viri, fratres fratribus, aspernatores nos fieri docet, neque ut maxime necessariorum odium suscipiamus, qui Christo conjungi eumque sectari valeamus. Nam qui inimicos amare præcipit, cur vellet natura propinquos odio haberi? Neque igitur non agnoscere naturam, neque ejus esse mancipium, jubet Dominus, sed natura uti ad res meliores ac salutare. Vult autem propinquos nostros una potius nobiscum ad Christum trahi, quam nos propter propinquos divino amore submoveri. Nam parentes honorari, ipsi Domino placet¹: ut filii vero nutrantur, docet Paulus²; sed et parentibus esse obediendum in Domino ait³; et Domini nutu uxores proprias a viris diligendas docet, sed tamen ad Christi imitationem Ecclesiam diligentis⁴. Vicissim ab uxoribus viros timendos, sed Ecclesiæ exemplo quæ Christum timet⁵. Neque vero cum sinus propinqui fide, propinquos odisse debemus. « Si quis enim, inquit Paulus, suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem³³⁶ negavit⁶. » Ut uno verbo dicam, cum rei summa Christi sequela sit, si quid huic consonat, id eligendum; si quid contra non consonat, id repudiandum. Et siquidem hanc in carne vitam retinentes, Christi religionem tueri possumus, non est corporea vita recusanda, sed potius conservanda, sicut cum Paulus per fenestram in sporta demissus, Aretæ manus vitavit, ut Christum superstes adhuc prædicaret, neque maturius extinctus inagisterio prohiberetur⁷. Cum autem opus erat vitam ipsam negligere ob cursum consummandum, ne animam quidem in pretio habere se dixit⁸; Christumque utraque in re scopum sibi, sive vivendo, sive etiam moriendo proposuerat. « Mihi enim vivere, Christus est; et mori, lucrum⁹. »*

V. 28. *Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, etc.*

Quænam occasio horum sermonum fuerit dicendum, fari necesse est. Cœnam magnam evangelicam celebratam fuisse in superioribus dictum est, ad quam multi vocati fuerunt ab ejus solemnitate auctore. Sed nonnullos ejus rei piguit, qui uno ore recusarunt dicentes, alius quidem quod agrum emisset, alius quod boum par comparasset, alius

¹ I Tim. ii, 4. ² Exod. xx, 12. ³ I Tim. v, 10. ⁴ Ephes. vi, 1. ⁵ Ephes. v, 25. ⁶ Ephes. v, 33. ⁷ I Tim. v, 8. ⁸ Act. ix, 25-25; II Cor. xi, 35. ⁹ Act. xx, 24. ¹⁰ Philipp. i, 21.

quod uxorem duxisset ideoque venire nequiret: A quibus utentes simulatis excusationibus, invitanti molestiam creant. Oportuit itaque aperlissime nos cognoscere, vocante Deo, cunctas carnis cupiditates aspernari debere. Deinde duas profert similitudines, ut familiares suos ad invictam fortitudinem acuat. Si quis enim voluerit, inquit, turrim ædificare, paratis antea quæ ad illius structuram pertinent, sic demum ædificium aggreditur. Et si quis rex eat committere bellum cum alio rege, prius cogitat utrum satis validus ad resistendum sit, necne: ut vel decertare audeat, vel pacem præoptet. Hoc idem etiam a credentibus exigit: oportet enim eos qui nobilem irreprehensibilemque vitam agere decreverunt, idoneum hujus rei vigorem mente concipere; ac meminisse **337** dicentis: « Fili, si accedes ad serviendum Domino, præpara animam tuam ad tentationem; dirige cor tuum, et sustine ». Quibus hic vigor non inest, quomodo hi poterunt propositum sibi scopum attingere? — Quid autem hinc significatur? « Non est nobis collectatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus spirituales nequitias, in cælestibus ». Est et aliorum nobis adversantium agmen, carnalis affectus, in membris nostris lex concitans multifarias passiones. Adversus hæc nobis est lucta, hæc est inimicorum sæva multitudo. Quomodo ergo superiores erimus? Tum demum cum crediderimus, quod « in Deo faciemus virtutem, uti scriptum est »¹¹; et ipse ad nihilum deducet eos qui tribulant nos. Cum ita semet comparasset quidam de sanctis prophetis, aiebat: « En Dominus auxiliatur mihi, quis me affliget »¹²? Canit alicubi etiam divus David: « Dominus illuminatio mea et salvator meus; quem timebo »¹³? et reliqua. Ipse enim est fortitudo nostra.

V. 34. Bonum est sal.

Sicut enim absque sale neque panis neque osonium edibile est, ita sine apostolica sapientia ac magisterio, quævis anima fatua et inodora, neque jucunda Deo est. Esto itaque in nobis sal, id est divina salutaris doctrina; quam si negligemus, facti erimus, et insipientes, et usquequaque inutilis (1).

CAP. XV.

V. 1. Erant autem appropinquantibus ei publicani omnes et peccatores, ut audirent illum.

« Misit de cælo Filium Deus Pater, non ut mundum judicet, sicut ipsemet ait, sed ut salvetur mundus per ipsum »¹⁴. Age vero quomodo salvari

¹¹ Eccli. II, 4. ¹² Ephes. VI, 12. ¹³ Psal. LIX, 14.

(1) Hic prosequitur in catena Lat. Corderii Cyrillus. « Per terram siquidem insinuat, id quod utilitatem capiat; per sterquilinum autem, quod prosit. Vos igitur qui constituti estis ut toti mundo prositis, atque aliis etiam prodesse possitis, rejiciimini, et ad nihilum futuri estis utiles. Qui habet

Æγλημα, καὶ οὐ δύναμαι ἔλθειν· καὶ τοιαύταις τισὶν εὐρεσιλογίαις χρώμενοι, λελυπήκασιν τὸν κεκληκότεν. Ἐδεῖ τοίνυν ἡμᾶς εἰδέναι καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι Θεοῦ καλοῦντος εἰς ἑαυτὸν, τῶν εἰς σάρκα καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιθυμιῶν καταφρονήτας εἶναι προσήκει. Εἴτα δυσὶ κέχρηται παραδείγμασιν, ἀκονῶν εἰς ἀμαχὸν εὐανδρίαν τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίμους. Εἰ γὰρ δὴ τις βούλοιοτο, φησὶν, οἰκοδομῆσαι πύργον, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐτοιμασάμενος πρότερον, οὕτως τῇ οἰκοδομῇ ἐπιβάλλεται· [καὶ εἰ τις βασιλεὺς πορεύῃ συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, πρῶτον βουλευέται] εἰ εὐσθενῆς ἢ πρὸς ἀντίστασιν, ἢ μὴ· ἢ ἡ θαρρόνησιν τὸν πόλεμον, ἢ τὴν εἰρήνην ἔλοιτο. Ταῦτ' δὴ τοῦτο καὶ τοὺς πιστεύοντας ἀπαιτεῖ· δεῖ γὰρ τοὺς τὴν εὐκλειᾶ καὶ B ἀμώμητον ζωὴν κατορθοῦν ἑλόμενους, τὴν ἀρχοῦσαν εἰς τοῦτο προθυμίαν ἐγκαταθέσθαι τῷ νῷ, μεμνησθᾶν τε τοῦ λέγοντος· « Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν· εὐθυνοὺν τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον. » Οὐδὲ οὐκ ἔνεστι προθυμία τοιαύτη, οὗτοι πῶς ἂν ἰσχύσειαν τὸν προτεθέντα αὐτοῖς ἀποπερᾶναι σκοπόν; — (A f. 203) Τί τὸ ἐντεῦθεν ὑποδηλούμενον; « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » Ἔστι δὲ τις καὶ ἐτέρων ἡμῖν πολέμιον ἐσμός, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὃ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίνων νόμος τὰ πολύτροπα πάθη· πρὸς ταῦτα ἡμῖν ἡ πάλη, αὕτη τῶν ἐχθρῶν ἡ ἀγρία πληθὺς. Πῶς οὖν C ἄρα περιεσόμεθα; « Ὅταν πιστεύωμεν, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ αὐτὸς ἐξουθενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς. » Οὕτως αὐτὸς ἑαυτὸν διαθείς, ἔφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν: « Ἰδοὺ Κύριος βοηθεῖ μοι, τίς κακώσει με; » Ὑἷλλει δὲ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβήθησονται; » καὶ τὰ λοιπὰ. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡμῶν ἡ ἰσχύς.

Καλὸν τὸ ἅλας.

(A f. 206, C f. 159 b) Ὅσπερ δὲ ἄνευ ἁλὸς, οὔτε ἄρτος, οὔτε βῆλον ἐδώδιμον, οὕτως ἄνευ τῆς ἀποστολικῆς συνέσεως καὶ διδασκαλίας, πᾶσα ψυχὴ μωρὰ καὶ ἄνοστος [id est ἄνοσμος], καὶ οὐχ ἡδεῖα παρὰ Θεῷ. Ἔστωσαν οὖν ἐν ἡμῖν οἱ ἅλας, τουτέστιν οἱ θεῖοι τὰ καὶ σωτήριοι λόγοι, ὧν ἐὰν καταφρονήσωμεν, ἐσόμεθα μωροὶ καὶ ἀσύνετοι καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Ἦσαν δὲ ἐγγιζόντες αὐτῷ πάντες ο. τελῶραι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ.

(A f. 206) « Πέπομφεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν ο. Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, καθά φησιν αὐτὸς, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ο. κόσμος δι' αὐτοῦ. » Εἴτα πῶς

¹⁴ Isa. L, 9. ¹⁵ Psal. XXVI, 1. ¹⁶ Joan. III, 17.

aures audiendi audiat. Hoc est, qui habet intellectum, intelligat; qui habet mentem comprehendat. Symbolice enim atque ænigmatische aures hoc loco sensitivam virtutem animæ, et ad intelligendum habitudinem significant.

ἔδει σωθῆναι τὸν κόσμον, τοῖς τῆς ἀμαρτίας ἅλόντα ἄβροχοις; Ἄρα δίκας ἀπαιτούμενον, ἢ μᾶλλον εὐεργετούμενον, ἀνεξικακούντος Θεοῦ, καὶ οἷον λήθη παραδιδόντος τὰ παρωχηκότα, καὶ εἰς ἄγιαν ζωὴν ἀναπλάττοντος τοὺς εὖ βιοῦν οὐκ εἰδότας; Τί οὖν, εἰπέ μοι, διαγογγύζεις, ὦ Φαρισαῖε, τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς οὐκ ἀπαξιώσαντος συνεῖναι Χριστοῦ, καὶ ταύτην αὐτοῖς τῆς σωτηρίας ὁδὸν οἰκονομικῶς κατασκευάζοντος; Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καθήκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἐν ὁμοίᾳ γέγονε τῇ πρὸς ἡμᾶς. Ἄρ' οὖν ἐπιπλήττετε τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τοῦ Μονόγενοῦς; Καίτοι θαυμάσιας οἱ μακάριοι προφηταὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐτεχνέως. Ψάλλει γὰρ ὁ προφήτης Δαβὶδ καὶ φησι· «Ψάλλετε συνेतῶς, ἑδουλεύσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ ἔθνῃ. » Ὁ δὲ γε Ἀμβακούμ ἀκηκοέναι φησὶ τὴν ἀκοήν, κατανοῆσαι δὲ καὶ τὰ ἔργα, καὶ εἰς ἔκστασιν ἔλθειν· πῶς οὖν ἂ θαυμάσειν ἔχρῃν, ταῦτα καταψέγων οὐκ ἐρυθρίας; Πεπλάνηται τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ἀπώλισθε τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχιποίμενος· γέγονε διὰ τοῦτο καθ' ἡμᾶς, ὁ τὰς ἄνω καὶ ἐν οὐρανῷ ποιμαίνων ἀγέλας, ἵνα καὶ ἡμᾶς τοῖς ἰδίοις ἐναυλίῃ σηκοῖς· ἵνα συνάγῃ τοὺς μὴ πεπλάνημένους, καὶ ἀποσοθήσῃ τὸν θῆρα τὸν ἀλίτηριον, ἀποστήσῃ δὲ καὶ ὥσπερ τι ληστρικὸν καὶ ἀνόσιον στίφος τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, οἱ πεπλάνηκασιν τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἐξήτησε τοίνυν τὸ ἀπολωλὸς, καὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ φιλοφροσίνης εἰκαίας καὶ κενὰς ἀπέδειξεν.

Τίς ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἔχω ἑκατὸν πρόβατα, κ. τ. λ.

(A Γ. 207) Ἀλλά μοι σύνες ἐνταῦθα, ἀγαπητὲ (1), τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βασιλείας τὸ πλάτος, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας τὸ εὐτεχνέως. Ἐκατὸν μὲν γὰρ εἶναι φησι τὰ πρόβατα, εἰς πληθὺν ἀναφέρων τὴν ἀρτίως ἔχουσιν καὶ τελειοτάτην, τῶν ὑποευνγεμένων αὐτῷ λογικῶν τὸν ἀριθμόν· αἰ γὰρ πῶς ἐστὶ τέλειος ὁ ἑκατὸν ἀριθμὸς, ἐκ δέκα δεκάδων συγκαίμενος· μεμαθήκαμεν δὲ καὶ ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ὅτι χίλια χιλιάδες λειτουργοῦσι Θεῷ, καὶ μύριαι μυριάδες τὸν ὑπέρτατον αὐτοῦ περιεστήκασι θρόνον. Ἐκατὸν οὖν ἄρα τὰ πρόβατα· πεπλάνηται δὲ ἐν ἐξ αὐτῶν, τούτεστι τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ὃ δὴ καὶ ἐξήτησεν ὁ πάντων ἀρχιποίμην, ἀφείκει ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῷ ἄνω τόπῳ καὶ οὐρανῷ τῷ πλήρει γαλήνης, τὰ ἐνενηκονταεννέα. Ἄρ' οὖν ἀφειδήσας τῶν πολλῶν, τῆς ἐφ' ἐνὶ μόνῳ γέγονε φειδοῦς; Οὐκ ἀφειδήσας. Πόθεν; Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν ἐν ἀσφαλείᾳ, περιφραττούσης αὐτὰ τῆς πανσθενεστάτης χειρὸς. Κατοικτεῖρεσθαι δὲ μᾶλλον ἔχρῃν τὸ ἀπολωλὸς, ἵνα μηδὲν ὀρώτο τὸ ἐλλειλοπὸς τῇ ἐτέρᾳ πληθύνει· προσεπεννηγεμένου δὲ τοῦ ἐνός, ἔχρῃ τὸ ἴδιον κάλλος ἢ ἑκατοντάς.

Καὶ φέρε τὸ χρῆμα καὶ δι' ἐτέρου παραστήσωμεν παραδείγματος, συναγορεύοντες πανταχοῦ τῇ ἀπαραβλήτῳ γαλήνῳ τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-

A mundum oportebat, qui peccatorum laqueis captus erat? Num expellendo **338** ab eo pœnas, an potius benefaciendo, ita ut Deus patientiam expromeret, et oblivioni veluti peccata traderet, atque ad sanctam vitam eos reformaret qui bene vivere non solebant? Cur ergo dic mihi, Pharisee, obloqueris, quia cum publicanis et peccatoribus non dedignatur Christus versari, et hanc eis salutis viam prudenter munire? Hanc ob causam demisit se ad exinanitionem, et similis factus est nobis. Ergone vituperas Unigenitum in carne dispensationem? Atqui admirati sunt beati prophetae mysterii egregium artificium. Psallit enim propheta David dicens: «Psallite sapienter, regnavit Deus super gentes ¹⁵.» Habacucus autem audisse se auditionem dicit, opera quoque contemplatum, et obstupuisse ¹⁶. Cur ergo dum quæ admirari oporteret vituperas, non erubescis? Errabat in orbe hominum genus, a supremi pastoris manu discesserat. Ideirco ad nos venit, qui supernos cœlorum pascit greges, ut nos quoque in suum ovile compelleret, ut iis conjungeret qui non deerraverant, ut exitiosam belluam arceret, et tanquam latrocinale impium agmen impuros demones repelleret, qui mundum erroribus implicuerant. Quæsitivus ergo quod perierat, et Judæorum contra se cavillationes vanas futilesque demonstravit.

V. 4. Quis ex vobis habens oves centum, etc.

C Age vero hic mecum considera, o charissime, quanta sit regni Servatoris nostri latitudo, et operis pro nobis suscepti solertia. Centum ait esse oves, ad plenum et perfectissimum cumulum referens rationalium sibi subditorum numerum. Semper enim perfectus est centenarius numerus, ex decadibus decem conflatus. Discimus enim ex inspirata Scriptura millies mille ministros inservire Deo, et dena millia denum millium sublimem ejus circumdare thronum ¹⁷. Hæ sunt videlicet centum **339** oves quarum una de grege aberravit, id est terrenum genus, quod summus omnium Pastor requisitum ivit, relictis in eremo, id est, in excelso cœlesti plenoque tranquillitatis loco, reliquis nonaginta novem. Num itaque neglectis multis, uni curam impendit? Haud certe neglectis. Cur? quia in omnimoda illæ securitate versantur, ab omnipotente dextera custoditæ. Misereri autem potius oportebat ejus quæ perierat, ut nihil reliquæ multitudini deesse videretur: nam hac una reducta pulchre completur centenarius numerus.

Sed age, hanc rem alio quoque exemplo exponamus, ut benignitatem incomparabilem omnium nostrum Servatoris Christi magis illustremus. Sint,

¹⁵ Psal. xlvii, 8. ¹⁶ Habac. iiii, 2. ¹⁷ Dan. vii, 10.

(1) Recole notam ad vers. 2 capitis xi, supra. Quanquam ita alloqui etiam lectorem potuit Cyrilus.

puta, una in domo contubernales multi, quorum unus in morbum decidat. Cujusnam causa periti medicinæ advocabuntur? nonne unius qui infirmitate laborat? Attamen sine cæterorum contemptu, invocati medici infirmo uni artis suæ subsidia conferunt, quia sic occasio postulat et necessitas. Prorsus itaque oportebat universalem Dominum Deum, salutarem manum vaganti ovi præbere; quam reapse servavit summus Pastor: requisivit enim errantem, constituit nobis ovile tutum, seris impervium ac latronibus, id est, Ecclesiam; quam merito admirantes, cum propheta dicimus: « Ecce urbs munita nobisque salutaris; ponet murum et circumvallationem ¹⁸. » Idem quoque sensus oritur ejus quæ mox sequitur parabola, in qua mulier ex decem quas habuit drachmas, unam amisisse dicitur, et mox lucernam accendisse; et ob inventam drachmam magnopere gavisa, eamque rem summæ sibi lætitiæ ascripsisse. Sic autem se habet parabola:

V. 8. *Mulier decem habens drachmas, etc.*

Ex superiore quidem parabola, in qua errabunda ovis terrestris hominum genus representavit, didicimus creaturam nos esse summi Dei, qui res antea non existentes creavit. « Ipse enim fecit nos, et non ipsi **340** nos, » quemadmodum scriptum est ¹⁹. « Et ipse quidem Deus noster est, nos vero populus pascui ejus, et oves manus ipsius ²⁰. » Hac autem secunda parabola, in qua res perdita drachmæ comparatur, ex illarum rursus numero denario, id est, perfecto, seu plenam summam efficiente (nam perfectus est etiam denarius numerus, qui a monade sursum serialim ducitur), demonstratur omnino, ad regalem similitudinem ac imaginem, id est, Dei summi, nos esse creatos. Nam drachma nummus est, qui regium cultum gerit impressum. Quod autem lapsi quodammodo ac deperditi, a Christo inventi simus, atque ei per sanctificationem atque justitiam conformati, quis dubitabit? ita scribente beato Paulo: « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu ²¹. » Scribit etiam in Epistola ad Galatas sic: « Filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus ²². » Facta est enim rei perditæ conquisitio, lucernam accendente muliere. Quippe a Dei Patris sapientia inventi fuimus, Filio scilicet, luce in nobis incendente divino intellectuali lucifero, justitiæque exorienti sole, dieque illucescente, sicuti scriptum est ²³. Et quidem per unum de sanctis prophetis ait alicubi Deus de omnium nostrum Salvatore Christo: « cito appropinquat justitia mea, et misericordia mea mox revelanda est, et salutare meum ceu lampas accendetur ²⁴. » Ipsemet vero de se aiebat;

στοῦ. Ὑποκείσθω γὰρ ἐν ἐνὶ οἴκῳ διαίτῳ πολλοὺς, ἐνὶ δὲ συμβῆναι τὸ ἀρρώστια περιπεσεῖν· ἀρ' οὖν ἐπὶ τίνι κληθεῖεν ἂν οἱ θεραπεύειν εἰδότες; οὐκ ἐπὶ μόνῳ πεσόντι εἰς ἀρρώστιαν; Ἀλλ' οὐκ ἀφειδήσαντες τῶν πολλῶν, δρῶν ἂν τοῦτο οἱ κεκλημένοι πρὸς θεραπείαν, ἐνὶ δὲ τῷ κάμνοντι τὰς ἐκ τῆς τέχνης ἐπικουρίας δωρούμενοι, καὶ καιροῦ καὶ χρεῖας καλοῦσης εἰς τοῦτο. Ἔδει δὲ οὖν, ἔδει τὸν τῶν ὧν κατεξουσιάζοντα θεὸν τῷ πεπλανημένῳ χεῖρα νεῖμαι τὴν σῶζουσαν· σέσωκεν ὁ ἀρχιποίμην· ἐξήτησε γὰρ τὸ πεπλανημένον, ἐστρεψεν αὐτὴν ἡμῖν ἄστυλον καὶ ἀνάλωτον καὶ θηροὶ καὶ λησταίς, φημι δὲ τὴν Ἑκκλησίαν· ἣν δὴ καὶ θαυμάζοντες, ἐκείνῳ φαμεν τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ἰδοὺ πόλις ὄχυρά καὶ σωτήριος ἡμῖν, θήσει τείχος καὶ περίτειχος. » Ὁ αὐτὸς δ' ἂν εἴη νοῦς τῆς εὐθὺς καὶ ἐφεξῆς κειμένης παραβολῆς, ἐν ᾗ γυναῖκά φησι δραχμὰς ἔχουσας δέκα, μίαν ἐξ αὐτῶν ἀπολέσαι· εἰτα λύχνον ἄψασαν καὶ εὐροῦσαν, ἡσθῆναι λίαν ἐπ' αὐτῇ δὴ τούτῳ, καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτω πρόφασιν τὸ χρήμα ποιήσασθαι. Ἐχει δὲ ὡς ἡ παραβολή·

Γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, κ. τ. λ.

(A f. 207, B f. 146) Διὰ μὲν τῆς προτέρας παραβολῆς, ἐν ᾗ πρόβατον πεπλανημένον τῆς γῆς ἀπεδείκνυτο γένος, ἐμανθάνομεν ὅτι κτίσις ἐσμὲν τοῦ ἐπὶ πάντας θεοῦ, ὡς παρενεγκόντος εἰς ὑπαρξιν οὐκ ὄντα ποτέ· Αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐστὶ ὁ θεὸς ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ταύτης, ἐν ᾗ δραχμὴ παρεικάζεται τὸ ἀποκάλυψ, ὡς ἐκ δέκα πάλιν, τούτέστιν ἐκ τελειότητος, ἦτοι πληθὺς τῆς ἀρετῆς; ἐχούσης εἰς ἀριθμὸν (τέλειος γὰρ καὶ ὁ δέκα, τὴν ἐκ μονάδος ἀναφοίτησιν ἔχων εἰς τὸν ἐπέκεινα δρόμον), διαδείκνυται σαφῶς ὅτι καθ' ὁμοίωσιν καὶ κατ' εἰκόνα γεγονάμεν τὴν βασιλικὴν, τούτέστι τὴν τοῦ ἐπὶ πάντας θεοῦ. Ἡ γάρτοι δραχμὴ νόμισμά που πάντως ἐστὶ, χαρακτῆρας ἔχον βασιλικούς. Ὅτι δὲ πεσόντες τρέπον τινὰ καὶ ἀπολωλότες εὐρήμεθα παρὰ χριστοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν μεμορφώμεθα δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, πῶς ἂν ἐνδοιάσῃ τις; γεγραπὸς ὡδὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακαλυμμένοι προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. » Ἐπιστέλλει δὲ καὶ Γαλάταις ὡδὶ· « Τεκνία, οὗς πάλιν ὡδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Γέγονε δὲ τοῦ πεσόντος ἡ ζήτησις, λύχρον ἄψασης τῆς γυναίκος· εὐρήμεθα γὰρ παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς σοφίας, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς, φωτὸς ἐν ἡμῖν ἀναλάμψαντος τοῦ θεοῦ καὶ νοητοῦ ἐωσφόρου, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατελλαντος, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ γοῦν δι' ἐνδὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἐφη που θεὸς περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτήρος χριστοῦ· « Ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου ἀποκα-

¹⁸ Isa. xxvi, 1. ¹⁹ Psal. xcix, 3. ²⁰ Psal. xciv, 7. ²¹ II Cor. iii, 18. ²² Galat. iv, 19. ²³ II Petr. i, 19. ²⁴ Isa. lxi, 1.

λυφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησι περὶ αὐτοῦ, ποτὲ μὲν, ὅτι « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » ποτὲ δὲ πάλιν, ὅτι « Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἀλήλυθα. ὁ ἀκολουθῶν ἐμοί, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Οὐκοῦν ἐν φωτὶ σέσωσται τὸ ἀπολλυλὸς, καὶ γέγονε ταῖς ἄνω δυνάμεσι θυμηδία τὸ χρῆμα· χαίρουσι γὰρ καὶ αὐταὶ καὶ ἔφ' ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοοῦντι· καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ πάντα εἰδώς. Εἰ δὲ ἐφ' ἐνὶ τῶν σωζομένων ἑορτάζουσι, τὸν θεῖόν που πάντων ἰχνηλατοῦντες σκοποῦν, καὶ ἀκαταλήκτοις εὐφημίαις τὴν τοῦ σώζοντος ἡμερότητα κατακρατεῖν εἰθισμένοι, ὅποιας ἂν τις αὐτοὺς εὐφροσύνης ἀνατίμπλασθαι φαίη ἂν, ὅλης ἀνασεωσμένης τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως κεκλημένης εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας;

Ἀνθρώπος τις εἶχε δύο υἱούς.

(Ε. f. 227) Ἦνεν ἄσωτος (1) τὸ ἐπιβάλλον· ἔλαθεν, ἀπεδήμηνεν, ἐδαπάνησεν· εἴτα ἐν ἐνδείᾳ γέγονε παντὸς αγαθοῦ, καὶ τῶν θεοσδότων χαρισμάτων ἐν σπάνει, καὶ οἶον λιμῷ καταφθείρετο, τὸν ἄρτον οὐκ ἔχων τὸν ἐξ οὐρανοῦ· « Οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτι μόνῃ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένη διὰ στόματος Θεοῦ. » Ἐφαρμόσειε δ' ἂν τις τὴν παραβολὴν καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν. Ἐφη γάρ, ἄνθρωπε τινὶ δύο μὲν υἱοὺς γενέσθαι· εἶναι δὲ ἓνα μὲν αὐτῶν ἐπεικῆ, τὸν δὲ ἕτερον ἄσωτον, ὃς δὴ καὶ καταδεδωκὼς τὸ ἐκνεμηθὲν αὐτῷ τῆς οὐσίας μέρος, εἴτα λιμῷ πιεσθεὶς, τοῖς κερατοῖς προσέβαλεν ἄπειρον ἡσθιον οἱ χοῖροι. Τοιοῦτόν τι πεπονθὼς τοὺς ἀποπειλανθένους εὐρήσμεν. Ἐν ἰσῷ μὲν γὰρ ἄπειρος δέδωκεν ὁ Δημιουργὸς, ὥσπερ τινὰ κληρὸν, τὴν τῆς φύσεως ἐπιτηδεύουσα πρὸς τὸ αγαθόν· ἀλλ' οἱ μὲν διέσωσαν τὸ δοθὲν, τοῖς θεοῖς ἀκολουθήσαντες νόμοις, καὶ φυσικαῖς ἐννοίαις χειραγωγούμενοι πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν οὐκ ἐκτόπων· οἱ δὲ ἡμιορηκότες εἰς ἄπαν τῆς ἀνωθεν ἡμερότητος καὶ καὶ φειδῶς καὶ ἀγάπης, ἐν σπάνει γηγόνασιν τῶν τῆς ἀρίστης ζωῆς αὐχημάτων, καὶ τροφὴν ἐσχέχασιν τὰς Ἑλλήνων ψευδομυθίας, ἐν τάξει κερατίων νοουμένας, οἷς ἔνεστι μὲν βραχὺ τὸ γλυκὺ, ἀτροφία δὲ πολλή καὶ ξηρότης· καὶ γε κατέδοσεν αὐτοὺς ὁ Σατανᾶς ταῖς Ἑλλήνων ψευδηγορίαις, καὶ ταῖς τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων ἀνοήτοις εὐστομίαις· μῦθοι γὰρ καὶ ἕτερον οὐδὲν καὶ γραοπρεπῆ τερετίσματα τὰ παρ' ἐκείνοις εἰσι δικαιώματα. Καὶ ἔστιν ἡ τοῦ κόσμου σοφία διὰ τὸ τῆς λέξεως εὐχεως χαλκὸς ἡγῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Οὐκοῦν ἐτρέφοντο μὲν πάλαι τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγράμμασιν, οὐδεμίαν δὲνησιν εἰς κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ἐργάσασθαι δυναμένοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐξεζήτησαν τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ τῆς μακρᾶς πλάνης ἐπανήλθον, ὡς νεκροὶ μὲν ἀνέζησαν, ὡς δὲ ἀπολλυλότες εὐρέθησαν. Τῶν μὲν γὰρ ἔτι πλαυμένων, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ εἰδόντων, νεκρὸς τέ ἐστι καὶ οἶον ἐἀπεφυγμένος ὁ νοῦς, καὶ νεκρῶν ἔργων ἐπιμελητής· ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ θελήματα τῆς σαρκός·

¹¹ Joan. viii, 12. ¹² Joan. xii, 46. ¹³ Matth. iv, 4.

(1) Citatur hoc fragmentum in Macarii codice eatenus ad Lucam ex Cyrillo in Psalmos; verumtamen quia psalmus ad quem pertinet non nominatur;

A modo quidem: « Ego sum lux mundi. » Modo rursus ¹¹: « Ego lux in hunc mundum veni. Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed vitæ lumen habebit ¹². » Ergo in luce salvata fuit res perditæ, idque supernas virtutes gaudio complevit. Nam et ipsæ de uno peccatore pœnitentiam agente lætatur, ut ille nos docuit qui omnia scit. Quod si vel uno salvato cœlestes illi festum agunt, Dei scopum semper sectantes, perpetuisque laudibus ³⁴¹ divinam clementiam magnificare soliti, quanta deum lætitia eos affectos dicemus, universo terrarum orbe salvato, et per fidem in Christum ad veritatis agnitionem vocato?

ὅλης ἀνασεωσμένης τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ διὰ τῆς

B V. 41. Homo quidam habuit duos filios.

Partem suam postulavit prodigus, acceperit, procul abiit, consumpsit. Deinde ad omnium bonorum egestatem redactus, et divinorum charismatum penuria pressus, fame veluti absumberetur, panem cœlestem desiderans. « Non enim in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod præcedit de ore Dei ¹³. » Licet etiam accommodare parabolam ethnicis. Ait enim: « Homini cuidam duo erant liberi, quorum unus sobrius, alter prodigus, qui consumpta contingente sibi patrimonii portione, deinde fame urgente, glandes quibus porci vescebantur cœpit gustare. » Simile quiddam contigisse peccatoribus comperiemus. Æque enim omnibus dedit Creator, quasi patrimonium quoddam, naturalem ad bene agendum facultatem: sed quidam rem datam conservarunt, divinis obsequentes legibus, et naturali indole ad quamlibet honestatem pellecti. Alii autem a superna bonitate, clementia, et charitate destituti, penuriam rectorum vitæ morum experti sunt, escamque habuerunt ethnicorum fabulas, quas glandium instar reputare licet, quibus parum quid dulcedinis inest, multa vero alimenti inanitas et ariditas. Profecto alebat eos Satanas ethnicorum falsis doctrinis, et præcipuorum inter ipsos vaniloquentia. Fabulæ enim, nihilque aliud, quam aniles nugæ sunt, illorum de iustitiæ præcepta. Porro est mundi sapientia, ob sermonis harmoniam, æs sonans et cymbalum tinniens. Olim itaque pascebantur ethnicorum scriptis, nullum ad vitæ emendationem conferre emolumentum valentibus. Sed postquam Deum requisiverunt, ³⁴² et a longo errore regressi sunt; qui mortui erant revixerunt, et qui perierant inventi sunt. Certe illorum qui adhuc errant, neque verum Deum agnoscunt, emortua mens est et quasi exanimis, nec nisi operum mortuorum studiosa; cuiusmodi sunt carnis cupiditates. Illorum vero qui ad Deum sunt conversi, veritatemque agnoverunt, non est

huic vero loco Lucæ cap. xv, 11, aptissime convenit, hic a me, prout jam fecit Macarius, retinetur.

mens emortua; imo vero a Christo vivificata, vivit maxime, et utilium vitæ officiorum studium gerit: a mortuis se subtrahit operibus, et æternam vitam affectat, illam, inquam, quæ in futuro sæculo fidelibus suis a Christo donabitur.

τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, τῆς ἐν γὰρ, φημι, τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι δοθησομένης παρὰ Χριστοῦ τοῖς πιστεύου-
σιν εἰς αὐτόν.

Videtur nonnullis par hoc filiorum significare sanctos angelos, simulque nos terræ incolas; ita ut senioris persona, utpote qui modeste vixerit, angelorum ordinem denotet; junioris autem et luxuriosi persona, humanum genus. Sunt etiam ex nostris aliqui, qui alia via incedentes, per seniores quidem frugi vitæ filium, designari Israelis populum; per alterum vero, qui vivere voluptarie voluit, et a patre discessit, gentium describi multitudinem. Atqui ego ab istorum sententiis plane recedo. Quisquis vero eruditior est, veritatem exploret. Nam si ad angelorum personam sobrium illum anagoge referamus, haud comperimus dici ab eo sanctis angelis digna verba, neque ita ut illos affectum erga reduces a peccatis ad poenitentiam. Namque omnium Servator ac Dominus gaudium fieri ait in cœlis coram angelis sanctis, propter unum poenitentem peccatorem. At ille qui in hac parabola depingitur filius, ut patri acceptus, et inculpabili more ornatus, stomachatus dicitur, et adeo procul benivola mente fuisse, ut etiam patri exprobraverit erga salvatum filium charitatem. Non enim voluit, inquit Scriptura, convivio interesse, moleste ferens, quod filius poenitens et vix 343 a culpa resipiscens, receptus esset, quod vitulus ejus causa occisus, et quod amicorum solemnem cœtum propter ipsum pater convocasset. Hæc angelorum, ut dixi, voto repugnant, qui lætantur Deumque cantibus laudant quotiescunque mundi incolas salvari vident. Quare tum quoque cum Bethleemi nasci secundum carnem de muliere passus est Filius, pastoribus lætum nuntium referebant dicentes: « Nolite timere vos; ecce enim nuntiamus vobis gaudium magnum, quod fiet universo populo, quia natus est vobis hodie salvator Christus Dominus in Davidis civitate ». Hymnis autem et laudationibus natum ornantes alebant: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas ».

Sin vero quis dicat carnalem Israellem a frugi bonoque filio significari, denuo nos ab hac comprehendenda sententia deterremur, quia nullo modo dici potest de Israele quod inculpabilem vitam sectari voluerit. In universa enim, ut ita dicam, inspirata Scriptura reprehensos Israelitas videre est. Namque ut apostatis et contumacibus dictum est Jeremiæ

τῶν γε μὴν ἐπιστρέψαντων πρὸς Θεόν, καὶ ἐπγνω-
κότων τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἔστι νεκρὸς ὁ νοῦς· τὴν
παρὰ Χριστοῦ δὲ ζωοποίησιν πεπλουτηκώς, ζῆ μάλ-
λον, καὶ τῶν εἰς ζωὴν σπουδασμάτων ποιεῖται φρον-
τίδα· καὶ νεκρῶν μὲν ἔργων ἀποφοιτᾷ, ἐπιθυμεῖ δὲ
μέλλοντι δοθησομένης παρὰ Χριστοῦ τοῖς πιστεύου-
σιν εἰς αὐτόν.

(A f. 208, E f. 218 b) Δοκεῖ μὲν τισὶ διὰ τῆς τῶν
υἱῶν δυάδος, τοὺς ἀγίους ἀγγέλους κατασημαίνεσθαι,
καὶ ἡμᾶς δὲ τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ μὲν τοῦ
πρεσβυτέρου πρόσωπον, ἅτα δὲ καὶ ζῶντος ἐπεικώς,
τὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων τάγμα δηλοῦν· τὸ δὲ γε τοῦ
νεωτέρου τε καὶ ἀσώτου, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον.
Εἰσι δὲ τῶν ἐν ἡμῖν τινες, οἳ δὴ καὶ ἐτέραν ἰόντας
B τριβὸν, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ εὖ βεδιωκὸς
υἱοῦ, καταδηλοῦσθαι φασι τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ,
διὰ δὲ γε τοῦ ἐτέρου, ὃς καὶ ζῆν ἐλετο φιληδόνως,
καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ πατρὸς, τὴν τῶν ἐθνῶν γράφε-
σθαι πληθύν. Ἀπόδηφος (1) δὲ ταῖς περὶ τούτων δό-
ξαις εἰμὶ μὲν ἐγὼ· δοκιμαζέτω δὲ τὸ ἀληθὲς ὁ φιλο-
μαθὴς. Ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὸν τῶν ἀγγέλων πρόσωπον
ἀναγίσκωμεν τὸν γνήσιον υἱὸν, οὐχ εὐρήσομεν αὐτὸν
τὰς τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις πρεπούσας εἰπόντας φωνάς,
οὔτε μὴν οὕτω διακείμενον καθάπερ ἐκεῖνοι περὶ
τοὺς ἐπιστρέφοντας ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς μετάνοιαν. Ὁ
μὲν γὰρ τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χαρὰν εἶναι
φῆσιν ἐν οὐρανοῖς ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἐφ'
ἐνὶ ἀνθρώπῳ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι· ὃ γε μὴ ἐν τῇ
προκειμένῃ παραβολῇ γραφόμενος υἱὸς ὡς εὐπαρά-
δεκτος· τῷ πατρί, καὶ ἀδιάβλητον ἐσχηκώς τὸν βίον,
C ὀργισθῆναι λέγεται, καὶ φιλαλλήλου γνώμης εἰς
τοῦτο ἔλθειν, ὥστε καὶ ἐγκαλέσαι τῷ πατρί τὴν ἐπὶ
τῷ σεσωσμένῳ φιλοστοργίαν· οὐ γὰρ ἠθέλησε, φησὶν,
εἰς τὴν ἐστίναν εἰσελθεῖν, ἀσφάλλων ὅτι καὶ εἰσεδέχθη
μετανοῶν ὁ ἀνανήψας μόλις, τέθνηται δὲ καὶ ὁ μόσχος
ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι τετέλεικεν ἐπ' αὐτῷ πανήγυριν
ὁ πατήρ. Μάχεται δὲ τοῦτο, ὡς ἐφην, τῷ σκοπῷ τῶν
ἁγίων ἀγγέλων· χαίρουσι γὰρ καὶ δοξολογοῦσι Θεόν,
σωζομένους ὁρῶντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ γοῦν, ὅτε
τὴν ἐν Βηθλεὲμ ἀπότρεξιν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς
ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς, τοῖς μὲν ποιμέσιν εὐηγγελίζοντο λέ-
γοντες· « Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελιζό-
μεθα ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ·
ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς
D Κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ. » Ὑμνωδαὶς δὲ καὶ δοξολο-
γία εἰς ἀποστόλους Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην, ἐν ἀν-
θρώποις εὐδοκίαν.

Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι, τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ σημαί-
νεσθαι διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπεικούς υἱοῦ, ἀφίστησι
πάλιν ἡμᾶς τοῦ χρῆναι συναινεῖν τῇ τοιγάρ δόξῃ, τὸ
κατ' οὐδένα τρόπον ἀρμόσαι τῷ Ἰσραὴλ τὸ ἀκαταψέ-
κτως ἐλθεῖν βιοῦν· διὰ πάσης γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν,
τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διαβεβημένους ἐστὶν ἰδεῖν·
ὡς γὰρ ἀποστάτας καὶ ἀπειθεῖς, εἰρηται γοῦν πρὸς

¹⁷ Luc. II, 10, 11. ¹⁸ ibid. 14.

(1) Citat ex Cyrillo in Lucam hunc adamussim locum scholiastes a me editus AA. class. t. IX, p. 451.

locum scholiastes a me editus AA. class. t. IX,

αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· «Τί εὗροσαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα, ὅτι ἀπίστησαν μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὁπίσω τῶν ματαίων, καὶ ἐματαιώθησαν»; » Συνωβὰ δὲ τούτοις καὶ διὰ φωνῆς Ἰσαίου περὶ αὐτῶν ἔφη πρὸς θεόν· « Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χειλεσιν· ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας [καὶ] ἐντάλματα ἀνθρώπων. » Ἔπειτα πῶς τούτοις οὕτω καταγνωσμένοις περιβέη τις ἂν τὰς ἐν τῇ παραβολῇ φωνάς, ὡς παρὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπισκευῆς υἱοῦ προσηνεγμένας; Ἐφη γὰρ, ὅτι « Ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου παρήλθον. » Ἀλλ' οὐκ ἂν ἐσχῆσαι διαβεβλημένην τὴν ζωὴν, εἰ μὴ τὰς θείας παρατρέχοντες

ἄλλως τε, χρῆναι γὰρ οἷμαι κάκεινο εἰπεῖν, βούλονταί τινες εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόσωπον ἀναφέρειν τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὃν τέθουκεν ὁ πατήρ, κεκλιμένον πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ υἱοῦ. Ἐπειτα πῶς ὁ γνησίος υἱὸς, ὁ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ γεγνηὺς εὐπάρεδρος, ὃν δὴ καὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰσχομίζουσι τινες, ὁργῆς καὶ λύπης ἐποιεῖτο πρόφασιν τὸ σφαγῆναι τὸν μόσχον; Οὐ γὰρ τι λελητημένας κατέλθοι τις ἂν τὰς ἀνω δυνάμεις τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείναντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἶον σφαγέντος ὑπὲρ ἡμῶν· Ἐκαίρον γὰρ μᾶλλον, ὡς ἔφη, αἵματι τῷ ἁγίῳ σωζομένην ὁρῶντες τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἀνθ' οὗτο δὴ οὐκ ἂν φησιν ὁ γνησίος υἱὸς τὸ, « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριπον. » Τίνος γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἐνδεὶ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις; καίτοι πλουσίᾳ χειρὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν χορηγίαν ἐκτενέμενεν αὐτοῖς, ὁ τῶν ὧν δεσπότης. Ἡ καὶ ποίας ἂν ἐδεήθησαν θυσίας ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἑαυτοὺς; Οὐ γὰρ που καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἔδει παθεῖν τὸν Ἐμμανουήλ. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο, καθάπερ ἦδη προείπον, τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ σημαίνεισθαι διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπισκευῆς γεγονότος υἱοῦ, πῶς ἀληθεύσει λέγων, ὅτι « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριπον; » Ἐπεὶ γὰρ μόσχος ἔτε ἔριπος ὑπὲρ ἁμαρτίας θύμα νοοῖτο Χριστὸς, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ γὰρ μόνων τέθουται τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐξελεῖται τὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου παραβάσει πολλὴν ὑπομείναντα τὴν κατάρρησιν. Καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Διὸ καὶ ὁ Υἱὸς (1), ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. »

Τίς οὖν ἄρα ἐστὶ τῆς παραβολῆς ὁ σκοπός; πολυπραγμονήσωμεν τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣ καὶ γέγονεν, εἰσόμεθα γὰρ οὕτω τὸ ἀληθές. Ἐφη τοίνυν ὁ μακάριος οὗτος Λουκᾶς ἐν τοῖς ὀπίσω βραχὺ περὶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ὅσαν δὲ πάντες αὐτῷ ἐγγίζοντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ καὶ ἐγγύζον οἱ τε Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, λέγοντες, ὅτι Οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. » Καταχευράγοντων τοίνυν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τῆς ἐνουσῆς αὐτῷ γαλήνῃ καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ἐγκαλούντων αὐτῷ τὸ

A voce : « Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia se elongaverunt a me et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt » ? His consona, Isaia quoque ore de iisdem locutus est Deus : « Appropinquat mihi populus hic ore tenus, cor vero ejus procul me abest. Frustra me colunt, docentes doctrinas et mandata hominum »²⁰. Jam vero his tantopere incusatis quis verba accomodet quæ in parabola a fideli bonoque filio dicuntur ? Ait enim : « En tot annis tibi servio, mandatum tuum nunquam transgressus sum. » Porro Israelitæ malam sibi exprobari vitam non audissent, nisi divinis violatis mandatis ad mores improbos fuissent conversi.

ἐντολὰς πρὸς ἐξίτηλον ἐτρέποντο.

Cæteroque et illud dicendum arbitror, quod nempe B aliqui ad Servatoris nostri personam referre volunt saginatum vitulum, quem pater occidit, converso ad reditum filio. Sed enim quomodo bonus ille filius, sapiens prudensque et perpetuus patris assessor, quem quidem nonnulli tanquam sanctorum angelorum personam invehunt, iræ dolorisque causam sumeret ex vituli occisione ? Non enim doluisse quisquam comperiet supernas virtutes mortem in carne sua Christo patiente, et tanquam cæso : quia gaudebant potius, ut dixi, sancto sanguine salvatum cernentes orbem terrarum. Quin adeo frugi filius aiebat : « Mihi nunquam saltem hædum dedisti. » Nam quid bonæ rei deest sanctis angelis ? quandoquidem liberali manu spiritualium munerum largitionem contulit illis rerum omnium Dominus. Vel C quam per se ipsi indigebant victimam ? Non enim ipsorum causa pati oportuit Emmanuelem. Quod si quis existimat, ut jam antea dixi, carnalem Israellem significari a fideli modestoque filio quomodo vere dicet : « Mihi nunquam hædum dedisti ? » Nam sive ut vitulus sive ut hædus, victima pro peccato intelligatur Christus, non tamen propter solos ethnicos immolatus fuit, verum etiam ut Israellem liberaret, qui ob legis transgressionem magnopere incusatus fuerat. Testis aderit Paulus : « Propterea et Filius, ut sanctificaret proprio sanguine populum, extra portam passus est »²¹.

Quinam est ergo parabola sensus ? Causam scrutemur, ob quam ea dicta sunt, atque ita rei veritatem sciemus. Ait beatus hic Lucas in paulo retro scriptis de nostro omnium Servatore Christo : « Cuncti vero accedebant publicani et peccatores ad audiendum eum. Murmurabant vero Pharisei et Scribae, dicentes : hic peccatores recipit, et cum iis manducat »²². Ergo publice vituperantibus Scribis ac Phariseis ingentem Christi mansuetudinem ac benignitatem, exprobrantibus quod aliquot maculosæ vitæ homines admitteret eosque doceret ; ne-

²⁰ Jerem. II, 5. ²¹ Isa. XXIX, 15. ²² Hebr. XIII, 12. ²³ Luc. XV, 1, 2.

(1) Ita evidenter Υἱὸς uterque codex A et E, non Ἰησοῦς vel Κύριος, ut est vulgo apud Gr. et Lat.

cessariam apprime ipsis **345** prædictam parabolam Christus proposuit; ex qua hoc præclare cognoscere possumus, velle scilicet omnium Deum, hominem illum quoque qui a se nunquam recesserit, vereque fidelis fuerit, et sancte vivere assuetus sit, qui denique optimus existimetur, hunc, inquam, Patris voluntati studiosè se conformare, id est cum aliqui ad poenitentiam fuerint vocati (etiãsi hi forte damnabiles valde fuissent), gaudere potius, quam hostilem adversus eos fovere dolorem.

Etenim et nos ipsi simile quiddam interdum experimur. Agunt quidam præclaram optimamque vitam; alius vero infirmatur et vincitur ad omne genus nequitiae prolapsus. Hic sub ipsa senectute sæpe ad Deum convertitur, et peccatorum a se antea veniam petit, meliore suscepto proposito. Vel jam fortasse humanæ vitæ stadio abiturus divinum baptismum impetrat, et crimina delet, miserente Deo. Tum vero stomachantur interdum ob eam rem nonnulli, aiuntque: Hic qui illud egit, et hoc dixit, non persolvi iudici vitæ sue pœnas, tamque splendida et pretiosa dignus fuit gratia, inter Dei filios ascitus est, et sanctorum gloria honoratus. Hæc aliquando effutiant quidam ex intempestiva sua pusillanimitate, non se accommodantes communis Patris menti; qui letatur valde, salvari cernens qui perierant; eosque in antiquam formam libertatemque restituit, stola primæva exornans, et annulum illorum manui inserens, quæ est liberis hominibus congrua Deoque jucunda exornatio. Cerne enim ut ei (animæ) eximiam omnimodis pulchritudinem imprimit, et inculpabilis vitæ splendorem conciliat. Omni enim ornatu venustat, intellectuali videlicet ac spiritali, coletur in se animas; ut singulis dici queat illud Iyra Psallentis: «Audi, filia, et vide³³, » et reliqua. **346** Vestimentum est itaque honoris veræque gloriæ sacrosanctæ genti Christus, ornatusque splendidus et supramundanus sanctorum animabus. « Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, » inquit Scriptura³⁴; idque vere dicitur. καὶ ὑπερχόσμον ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς. « Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, » φησί· καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος.

V. 16. Cupiebat implere ventrem suum de siliquis.

Huiusmodi aliquid patientem observemus eum quem nobis parabolæ figura describit luxuriosum, qui paternam substantiam in peregrina regione exhauserat, et supernorum bonorum egestate peribat. Nam penuria quædam cœlestium doctrinarum ipsum consumeat, cupiebatque satiare siliquis quas porci vorabant; sed fluxa et vana voluptas vacuum

³³ Psal. XLIV, 2. ³⁴ Galat. III, 27.

(1) Fragmentum hoc citatur ex Cyrillo ad Lucam in catena ad prophetas vol. cod. I, f. 134. (Confer Script. vol. I, IX. p. 741.) Hic autem a me corre-

A προσδέχεται τινὰς τῶν ἐν βεθλὼσι ζωῆς, καὶ διδάσκειν αὐτοὺς, ἀναγκαιοτάτην αὐτοῖς ἐποίησατο Χριστὸς τῆς προκειμένης παραβολῆς τὴν παράθεσιν, δι' ἧς ἐξεστὶν ἰδεῖν ἐκεῖνο καλῶς· βούλεται γὰρ οἱ αὐτῶν ὧν Θεὸς, καὶ τὸν εὐπάρεδρόν τε καὶ γνήσιον ἀληθῶς, καὶ βιοῦν εἰδὼτα σεπτῶς, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἐπεικείας λαχόντα τὴν δόξαν, ἀκολουθεῖν ἐπαίγεσθαι τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ τοῖς καλουμένοις εἰς μετάγνωσιν, ἂν εἴ τις ἐκ τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων, ἐφθδεσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀφιλάληλον ἐπ' αὐτοῖς εἰσδέχεσθαι λύπην.

Πάσχομεν γὰρ ἐστ' ὅτε τι τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς αὐτοί· ζῶσι μὲν γὰρ τινες τὴν παγκάλην τε καὶ παναρίστην ζωὴν· ἕτερος δὲ τις ἀσθενεῖ καὶ ἡττηται, πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατενηνεγμένος· οὗτος πρὸς αὐτῷ τῷ γῆρα πολλάκις ἐπιστρέφει· πρὸς Θεὸν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς προημαρτημένοις συγγνώμην αἰτεῖ, τῶν ἀμεινόνων γενόμενος ἐραστής· ἡ τὰχα που καὶ μᾶλλον τὸν ἀνθρώπινον καταλείπει βίον, ἀξιοῦται τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ ἀποσευάζεται τὰ ἐγκλήματα τοῦ Θεοῦ κατοικτεῖροντος. Εἰτα χαλεπαίνουσιν ἐστ' ὅτε τινὲς ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτῃ, καὶ φασιν· Οὗτος ὁ τόδε τι πράξας, κακὸν εἶπὼν, οὐκ ἐκτίει τῷ κριτῇ τῶν βεδιωμένων τὰς δίκας, καὶ ἡξιώθη τῆς οὕτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάστου χάριτος, ἐν υἱοῖς ἐγρέφη Θεοῦ, καὶ τῇ τῶν ἁγίων τετιμῆται δόξη· ταῦτα γὰρ ἐστ' ὅτε παραπτύουσι τινες ἐξ ἀκαίρου μικροψυχίας, οὐκ ἐπόμειναι τῷ σκοπῷ τοῦ πάντων Πατρὸς· χαίρει γὰρ λίαν, σωζομένους ὁρῶν τοὺς ἀπολωλότας, καὶ ἀναχομίζει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς σχῆμα, διδοὺς αὐτοῖς τὸ ἐλευθεριον, καὶ σπολὴ τῇ πρώτῃ κατακαλλύνων αὐτοὺς, καὶ δακτύλιον διδοὺς εἰς τὴν χεῖρα· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐλευθερίως πρέπουσα θεοφιλὴς εὐκοσμία. — (I f. 134) Ἄθρει (1) γὰρ ὅπως διὰ τρόπου παντὸς ἐξαίρετον αὐτῇ τὸ κάλλος ἐνσημαίνεται, καὶ τῆς ἀμωμήτου ζωῆς ἐνεργάζεται τὴν φαιδρότητα. Κατακαλλύνει γὰρ κόσμῳ παντὶ, νοητῷ δηλονότι καὶ πνευματικῷ, τὰς τῶν σεβομένων αὐτὴν ψυχὰς, ἵνα καὶ πρὸς ἐκάστην λέγεται τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας· « Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, » καὶ τὰ λοιπά. Ἐσθῆμα δὲ οὖν τὸ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθῆ τῷ ἱερῷ καὶ ἁγίῳ γένει Χριστῷ, κόσμημά τε λαμπρὸν καὶ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, »

D Ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων.

(A f. 210 b, E f. 230) Τοιοῦτόν τι παθόντα καταβήσκειμεν ἂν καὶ τὸν ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς γραφόμενον ἄσων, ὃς τὴν πατρῶαν οὐσίαν ἐν ἀλλοδαπῇ κατεδήδοκεν· ἐνδείξαι τε τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν ἐφθείρετο, καὶ λιμὸς οἱ αὐτοῦ οὐρανίων αὐτὸν κατεβόσκετο μαθημάτων, ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἔσθιον οἱ χοῖροι· ἀλλὰ διαβρέουσα

ctualiter collocatur, quia sermo esse videtur de filio prodigo.

ἡ διάκενος ἡδονὴ κενὸν αὐτὸν κατέλιπε, καὶ ἦν ἂν ἐνδεία παντάπασιν.

Ἀναστὰς παρεύσθημι πρὸς τὸν πατέρα μου.

(E f. 238) Καὶ ὁ Κύριος γὰρ καλεῖται παρρησιάζεσθαι, καὶ λέγειν ἐν ταῖς προσευχαῖς, Πάτερ, ἐκείνο τοῖς προσευχομένοις νοεῖν διδῶσιν, ὅτι εἰ Πάτερα καλοῦμεν Θεόν, καὶ τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἡγιώθημεν τιμῆς, δεῖ καὶ ἀξίως τοῦ τετιμηκότος πολιτευέσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ Πέτρος ὁ μέγας φησὶν· «Εἰ Πάτερα ἐπικαλεῖσθε, λέγων, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστρέφετε.» — (A f. 212 b, E f. 242) Ἵσως ἔρεις κατὰ αὐτόν· Κεκήλιδωμαι διὰ πολλῆς ἀμαρτίας· εἰπα, πῶς ἂν γενοίμην καθαρὸς ὁ οὕτω μεμολυσμένος; Ἀκούε τοιγαροῦν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν. Οἶδας ὅτι πεπλημυλῆκας ὢλως; ὁμολογεῖς τὴν ἀσθένειαν; διαμέμνησαι τῶν ὀλισθημάτων; ἐγγὺς εἰ τοῦ σῶζεσθαι· καθάρσεως γὰρ ἀρχὴ τὸ ὁμολογεῖν ἀμαρτίας. Οὕτω καὶ γέγραπται· «Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρώτος, ἵνα δικαιωθῇς·» οὐ γὰρ ἐστὶ σκληρὸς ὁ πάντων Δεσπότης· οὐκ ἀμελικτός, χρηστὸς δὲ μᾶλλον καὶ φιλοκτελερμων καὶ ἀγαθὸς καὶ εὐδὲς τὸ πλάσμα. Καὶ γὰρ μέγα καὶ ὁμολογία καὶ φυγὴ τοῦ κακοῦ· οὕτως ἐδέχθη ὁ ἄσικτος. — (E f. 244) Ἀλλὰ τίς ὁ μόσχος; ὁ αἰτευτὸς, ἡ πάντως Χριστὸς (1), τὸ ἄμωμον ἱερεῖον, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ θυόμενος καὶ ἐσθιόμενος; Καθ' ὃ γὰρ τὴν ἄλογον φύσει καὶ κτηνώδη σάρκα περιεβάλετο, καὶ αὐτὴν τῶν οἰκείων αὐχμημάτων πεπλήρωκε, μόσχος νοεῖται, ἀπειροζυγος μὲν τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας, αἰτευτὸς δὲ καθ' ὃ πρὸ καταβολῆς (2) κόσμου προώριστο κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ἡ φρικτὴς καὶ μεγάλῃ θυσίᾳ, ἥς μετασχεῖν ἐφεῖται τοῖς ἐκτανιούσιν ἐξ ἀμαρτίας.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Ἀνθρωπὸς τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἶκον.

(A f. 215, B f. 152) Πλὴν κακὸν φαινοίμεν τοῖς φιλομαθέσιν, ὅτι πλῆγως καὶ ἀσυμμανὲς ἡμῖν αἱ παραβολαὶ πραγμάτων ὀνησιφόρον δέλωσιν εἰσκομιζοσιν ὅταν αὐτῶν ἐν βραχεὶ καὶ συνεσταλμένως τὸν νοῦν καταθρήσωμεν. Οὐ γὰρ ἅπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη πολυπραγμονεῖσθαι χρὴ λεπτῶς καὶ ἐξετηασμένως, ἵνα μῆτε πρὸς τὸ πέρα μέτρου βαδίζων ὁ λόγος καταλυτῇ τῷ περιττῷ τοῖς φιλακροάμονας, μῆτε μὴν ἀδολεσχίας ὄχλον ἐνεργάσῃται τισιν· οἶον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης παραβολῆς. Εἰ γὰρ βούλοιστο τις διατρανοῦν, τίς μὲν ἂν νοηθεῖ πρὸς ἡμῶν ὁ ἀνθρώπος, ὁ τὸν διαβεβλημένον ἔχον οἶκον, ἡ καὶ τίς ἂν εἴη τυχὸν ὁ διαβεβλημένος αὐτόν, τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς ὀφλήμασιν ἔνοχοι, καὶ τὰς τῶν ὀφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπὰς, καὶ διὰ πόταν αἰτίαν ὁ μὲν θλαῖον, ὁ δὲ σίτον ἐποφλῆσαι λέγεται,

¹ I Petr. i, 7. ² Isa. XLIII, 26.

(1) Hæc in codice sub Cyrilli nomine recitantur, quamquam dictis ab eodem superius repugnare videntur. Sed in abrupto opere mirum non est videri.

PATROL. GR. LXXII.

ipsum destituebat, atque omnino egestate premebatur.

V. 18. Surgens ibo ad patrem meum.

Namque et Dominus confidens jubens, atque in orationibus uti vocabulo Pater, illud ab orantibus vult intelligi, quod si Patrem appellamus Deum, et tam splendidi honoris donum sumus consecuti, oportet dignam honorante Deo vitam instituere. Ille Petrus quoque magnus ait: «Si Patrem, inquit, invocatis eum qui sine acceptione personarum iudicat secundum unuscuiusque opus, cum timore incolatus vestri tempore conversamini». Fortasse tecum ipsa diceas: Multiplici sordidatus sum peccato; quomodo mundus sum, qui tantopere sum maculosus? Audi me igitur. Scis te omnino peccasse? morbum fateris? memor es lapsuum tuorum? Jam prope a salute abes; namque emendationis initium est, peccati confessio. Sic etiam scriptum est: «Dic tu prior peccata tua, ut iustificeris»; non enim inclemens est omnium Dominus, non inexorabilis; sed mitis atque misericors et bonus, et naturæ nostræ conscius. Magnum quiddam est confessio, malique cessatio. Ita receptus fuit luxuriosus. — Quinam porro est vitulus saginatus, nisi omnino Christus, 347 immaculata hostia, mundi peccatum auferens, immolatus atque comestus? Nam quatenus naturaliter irrationali animalique carne circumdabatur, quanquam eam sua gloria repleverat, vitulus intelligitur, expers quidem iugo peccati; saginatus autem, quatenus ante mundi constitutionem prædinitum fuerat Christi mysterium, tremenda magnaque victima, quam participare conceditur recedentibus a peccato.

CAP. XVI.

V. 1. Homo quidam erat dives, qui habebat villicum.

Verumtamen illud quoque studiosis dicimus, nempe parabolas nobis oblique et obscure rerum utilium demonstrationem facere, si modo ipsarum breviter et summatim sensum observemus. Non enim cunctas parabolæ partes subtiliter et morose scrutari oportet, ne præter mensuram pergens sermo, molestus fiat superfluitate sua audiendi studiosis, neque etiam nugandi copiam nonnullis suppeditet; veluti hac ipsa in parabola usuveniret. Nam si quis velit admissim exponere, quis hic a nobis intelligendus sit homo, qui diffamatus habuit villicum, quis item hunc accusaverit, quinam debitores fuerint, et qui novas debiti sui tabulas fecerint, et eurnam alijs oleum, alijs triticum debuisse dicatur, obscurum sane et supervacaneum faciet sermonem. Non ergo omnino omnes parabole

quædam dissoluta aut contraria.

(2) Haud recte Corderius in Latina catena: /n mundi restaurationem præfinitum fuit, etc.

partes idoneæ sunt ad argumenti explanationem, sed ad exemplum potius necessarii alicujus negotii sumendæ sunt, quo simpliciter id demonstretur quod audientibus utile futurum sit. Est itaque parabola sensus hic: « Omnium Deus cunctos homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire ³⁷. » Idcirco et legem auxilii causa dedit, ut ait propheta ³⁸. Legem autem hic dicimus, haud illam adamussim quæ per Moysen ministrata fuit, sed universam potius divinitus inspiratam Scripturam, **348** cujus ductu cognoscere possumus boni cujuslibet salutarisque negotii rectam viam. Vult ergo omnium Dominus, omnimodis nos ad virtutis studia incumbere, et sobriam sanctumque vitæ genus sectari, avertentes nos ab hujus mundi sollicitudinibus, ut Deo assidue constanterque serviamus. Quare etiam per Melodi lyram, « Vacate, inquit, et scitote quoniam ego sum Deus ³⁹. » Ipse autem ore proprio omnium Servator divitibus terræ alibi ait: « Vendite quæ possidetis, et date elemosynam; facite vobis crumenas non veterascentes, thesaurum indeficientem in cælis ⁴⁰. » Profecto hoc præceptum salutare est, sed infirma admodum humana mens est, semperque fere in terrenis defixa. Cujus rei conscius ipse Servator aliquando de iis aiebat: « Quam difficile qui pecunias habent intrabunt in regnum Dei ⁴¹. » Et rursus: « Facilius est camelum (funem) per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei ⁴². » Nam quamdiu aliquis ditescendo et deliciando occupatur, pietati erga Deum excolenda ineptus est.

διὰ τρυφῆματος βαφίβος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς πλουτεῖν καὶ τρυφῆν, ἀνεπιτήδευτον ἔχει τὴν εἰς

Ergone nulla superest divitibus salutis via, sed ignis eis paratus est, qui diabolo et angelis ejus debetur? Minime gentium. Ecce enim ipsis salutis consequendæ rationem hac parabola ostendit Servator. Confidunt hi sane, quod divitias sibi fruendas summus Deus indulgenter concesserit. Reapse tamen juxta Dei mentem œconomī veluti pauperum constituti sunt: œconomī autem dicuntur a sua cuique distribuendo. Sed non recte œconomiam gerunt, tradita ipsis a Domino quodammodo dissipantes: suis enim tantum ministrant deliciis, temporales emunt honores, obliiti Dei dicentis: « Aperiendo aperies viscera erga fratrem tuum, erga indigentem qui apud te versatur ⁴³. » Imo et communis Servatoris Christi negligentes præceptum: « Estote misericordes, sicut et Pater vester cælestis **349** misericors est ⁴⁴. » Sed nullam hi, ut dixi, rationem habent misericordiæ fratribus debitæ: unicum ipsis studium est fastus sui. Hoc eos apud omnium Dominum accusavit. Porro necesse omnino est eosdem villicatione excidere, adveniente morte,

σκοτεινὸν ἅμα καὶ περιττὴν ἀποτελέσει τὸν λόγον. Οὐκοῦν οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως ἅπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη τῇ τῶν δηλουμένων εἰς θεωρίᾳ χρήσιμα, εἰς εἰκόνα δὲ ληφθεῖεν ἀν ἀναγκαίου πράγματος ἀμυδρῶς ὑποφαίνουσιν τὸ τελοῦν εἰς ὕψιστον τοῖς ἀκρωμένοις. Ἔστι τοίνυν τῆς παραβολῆς τοιοῦτος ὁ νοῦς· « Ὁ τῶν ὧν θεὸς πάντας ἀνθρώπων θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. » Ταύτῃ τοι καὶ νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Νόμον δὲ φάμεν ἐν τούτοις, οὐχὶ δὴ πού πάντως τὸν διακονηθέντα διὰ Μωυσέως, ἅπασαν δὲ μᾶλλον τὴν θεόπνευστον Γραφὴν, δι' ἧς ἐνεστὶ μαθεῖν τὴν εὐθὺ πάντῃς ἀγαθῆς καὶ σωτηριώδους πράγματος ἀποκομιζούσαν τρίβιν. Βούλεται τοίνυν ὁ τῶν ὧν Δεσπότης, ὁλοτρόπως ἡμᾶς τοῖς

εἰς ἀρετὴν ἀνακείσθαι σπουδάζουσι, καὶ διαβιῶν ἐλίσθαι σπουδαίως καὶ ἀγίως, ἀπαλλάττοντας ἑαυτοῦς τῶν τοῦ παρόντος βίου περισπασμῶν, ἵνα εὐπαρέδριως καὶ ἀπερισπάτως ὑπηρετῶμεν αὐτῷ. Καὶ γοῦν διὰ μὲν τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας· « Σχολάσατε, φησὶ, καὶ γνώτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός. » Δι' ἑαυτοῦ δὲ πάλιν ὁ τῶν ὧν Σωτὴρ τοῖς τὸν πλοῦτον ἔχουσι τὸν ἐπὶ τῆς γῆς· « Πωλήσατε, φησὶ, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ σωτήριος, ἀσθενῆς δὲ λίαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ ἀεὶ πως προσπέπηγε τοῖς γεωδεστέροις· καὶ τοῦτο εἰδὼς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἔφησέ που περὶ αὐτῶν· « Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ

Θεοῦ! » Καὶ πάλιν· « Εὐκόπωτέρον ἐστὶ κάμηλον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ἔως γὰρ ἐστὶ τις ἐν τῷ Θεῷ εὐσέβειαν.

(A f. 215 b) Ἀρ' οὖν οὐδὲ μία τοῖς πλουτοῦσι σωτηρίας ὁδός, ἀλλὰ πῦρ αὐτοῖς ὑπὸ τρέπεται, τὸ τῷ διαβόλῳ πρόπον καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Οὐ μὲν οὖν· ἰδοὺ γάρ, ἰδοὺ πρόφασιν αὐτοῖς σωτηρίας ἀνέδειξεν ὁ Σωτὴρ διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς· ἐπαρρήθησαν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς πλοῦτον ἀφέντος αὐτοῖς ἀνεξικάκως τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· πλὴν κατὰ γε τὸν ἐνόντα σκοπὸν αὐτῷ οἰκονόμοι τινὲς τίθενται τῶν πτωχευομένων· οἰκονόμοι δὲ λέγονται παρὰ τῷ τὰ οἰκεία ἐκάστῳ νέμειν (1)· ἀλλ' οἰκονομοῦσιν οὐκ ὀρθῶς, οἰονεῖ σκορπίζοντες τὰ δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Δεσπότη· μόναις γὰρ ταῖς ἑαυτῶν δαπανῶσι τρυφαῖς, καθ' ὑποκαίρους ὠνοῦνται τιμὰς, ἀμνημονοῦντες Θεοῦ λέγοντος· « Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ ἐπιδομένῳ ἐν σοί. » Ναὶ μὴ καὶ αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ· « Γένεσθε οἰκτείρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτεῖρμων ἐστίν. » Ἀλλ' οὐδὲς αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τοῦ κατοικτεῖν ἀδελφοῦς ὁ λόγος, μόνῃς δὲ ποιοῦνται φροντίδα τῆς ἑαυτῶν ἀγαρωχίας· τοῦτο διαβέβληκεν αὐτοῖς παρὰ τῷ πάντων Δεσπότη. Δεῖ

³⁷ 1 Tim. II, 4. ³⁸ Isa. VIII, 20. ³⁹ Psal. XLV, 2. ⁴⁰ Luc. XII, 33. ⁴¹ Luc. XVIII, 24. ⁴² Ibid. 25. ⁴³ Deut. XV, 8. ⁴⁴ Luc. VI, 36.

(1) Observa vocabuli οἰκονόμος apud Cyrillum etymologiam, non ab οἶκος, sed ab οἰκεία νέμειν.

ἐπὶ πάντως αὐτοὺς ἀποποιεῖν τῆς οἰκονομίας ἐπι-
πηδῶντος θανάτου, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων
ἐξέλκοντος· ἀδίαφικτον γὰρ ἀνθρώπῳ παντὶ τοῦ θά-
νάτου τὸ λῖνον. Τί οὖν ἄρα δεῖν αὐτοὺς βούλεται
Χριστός; Ἔως εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ εἰ μὴ
πάντα βούλονται τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον διανεῖμαι πτω-
χοῖς, καὶ γοῦν ἐκ μέρους κατακτήσασθαι φίλους,
καὶ πολλοὺς τῆς εὐσπλαγγίας μάρτυρας, τοὺς εὖ
πεπονθότας δηλονότι· ἵνα ὅταν αὐτοὺς ὁ ἐπίγειος
ἐκλείπῃ πλοῦτος, ἔχωσιν τινα τόπον ἐν ταῖς ἐκείνων
σκηναῖς. Καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀμνηστων ἄμισθος γενέ-
σθαι ποτὲ τὸν φιλόπτωχον, ἀλλ' εἴτε ἅπαντά τις τὸν
ἑαυτοῦ πλοῦτον διαδοίῃ τοῖς, εἴτ' οὖν ἐκ μέρους,
ὀνήσει πάντως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν.

Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς
ἐστί.

(A f. 217, B f. 154) Συγχῶς ἐσθ' ὅτε δὲ τῶν ὧν
Σωτὴρ τοὺς αὐτοὺς ποιεῖται λόγους, καὶ διαφόροις
περὶ τοῦ αὐτοῦ θεωρήματος κέχρηται παραδείγμασιν,
ἵνα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων,
ὁ τῶν ἀκρουμένων ἐμβεβῆται νοῦς. Ἀθροῖ δέ μοι
πάνιν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν.
Δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, ἐκείνῳ χρησίμως
κατιδεῖν, τίνας ὧν ὁ τοιοῦτος λόγος ἔχει τὰς ἀφορ-
μὰς· ἔσται γὰρ οὕτως εὐσύννοπος τῶν προκειμένων
ὁ νοῦς. Ἐβίβασκε τοίνυν τοὺς ἐν πλούτῳ Χριστὸς
ἀγαπᾶν ὅτι μάλιστα τὴν φιλοπτωχίαν, καὶ θησαυρί-
ζειν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐμερίας
ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Ἄλλ' εὖ ἡπίστατο, θεὸς ὡν ὡ-
σεῖ, τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸν ὅκνον, τὸν ἐπὶ παντὶ
σπουδαῖν τε καὶ ἀγαθῷ πράγματι, καὶ ὡς φιλό-
πλουτοι λίαν ὄντες, καὶ τῷ τοιούτῳ πάθει τυραννοῦ-
μενοι παντελῶς, οὐδένα τοῖς πτωχευομένοις νέμουσιν
ἔλεον. Ὅτι τοίνυν τοῖς οὕτως ἔχουσιν γνώμης, οὐδὲν
ὑπάρξει τῶν παρὰ θεοῦ χαρισμάτων, ὅλην δὲ ὅτι
πνευματικῶν, ἐξ ἐναργεστάτων παραδειγμάτων δια-
δείκνυσιν λέγων· Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν
πολλῷ πιστὸς ἐστί, καὶ τὰ ἑξῆς. Αὖσον ἡμῖν, Δέσ-
ποτα, τὸ ζητούμενον, ἀνοίξον ἡμῶν τῆς καρδίας τὸν
ὄφθαλμόν. Ἄκουε τοίνυν σαφῶς τε καὶ ἀκριβῶς,
ὅπερ ἔφη· Εἰ ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγέ-
νεσθε, φησί, τὸ ἀληθινὸν τίς δώσει ὑμῖν; Ἔστι δὲ
οὖν τὸ ἐλάχιστον, ὁ ἀδικὸς μαμωνᾶς, τουτέστιν ὁ
ἐπίγειος πλοῦτος, ἐξ ἀρπαγῆς ἐσθ' ὅτε καὶ πλεονε-
ξίας συνελεγεμένος· τοῖς γε μὴν εὖ εἰδότες βιοῦν,
καὶ ἀποστέρουσι μὲν τῶν ἐπιγείων τὸν νοῦν, φρονοῦσι
δὲ μέλλον τὰ ἄνω, καταλογισθεῖν ἂν παντελῶς οὐ-
δὲν ὁ ἐπίγειος πλοῦτος, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐνδεεῖς ὧν
δαπανήσουσι, καλῶς αὐτὸν οἰκονομοῦντες. Τοῦτο,
οἶμαι, ἐστὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ γενέσθαι τινὰ πιστὸν, τὸ τοῖς
ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ τὴν ἀπὸ γε τῶν ὄντων δια-
νέμειν ἐπικουρίαν. Εἰ οὖν ἐν ὀλίγῳ γεγόναμεν ἀ-
πιστοί, πῶς ἂν λάβοιμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἀληθινόν,
τουτέστι τῶν θείων χαρισμάτων ἀμφιλαφῇ χορη-
γίαν, ψυχὴν ἀνθρώπου κατακαλλύνουσαν, καὶ τὸ
θεῖον αὐτῇ κάλλος ἐγγράφουσαν;

(A f. 154 b) Ὅτι δὲ εἰς τοῦτο βλέπει καὶ τέτρα-
πται τῶν τοῦ Σωτῆρος ῥημάτων ὁ σκοπὸς, καὶ διὰ
τῶν ἐφεξῆς εἰδελί τις ἂν εὖ μάλα. Ἐφη γάρ· Εἰ

et rebus humanis eximente. Quippe inevitabile ho-
mini est mortis rete. Quid ergo ab eis fieri Christus
vult? Quando in hoc mundo sunt, si non cunctas
velint opes suas pauperibus diribere, attamen non-
nullos saltem sibi amicos conciliare jubet, com-
pluresque benignitatis suae testes, id est beneficiis
affectos: ut cum eos terrenae divitiarum destituent,
locum aliquem nanciscantur in istorum taberna-
culis. Nam prorsus fieri nequit ut absque mercede
discedat pauperum amator: sed sive universa bona
sua his impertitus fuerit, sive partim, sine dubio
animae suae bene fecerit.

V. 10. Qui fidelis est in minimo, et in majori fi-
delis est.

Crebro interdum universalis Servator eosdem
facit sermones, variisque circa idem argumentum
exemplis utitur, ut plena dictorum suorum noti-
tia audientium mens imbuatur. Contemplare vero
mecum denno supradictae lectionis vim. Porro
mihi videtur ante omnia illud cogniti utile, un-
denam oratio hujusmodi occasionem ceperit: sic
enim propositorum verborum sententia inclare-
scet. Monebat itaque divites: Christus ut benigni-
tatem erga pauperes apprime adamarent, et in
caelo thesaurizarent, futuraeque felicitati consu-
lerent. Sed enim satis, ceu suapte natura Deus,
compertam habebat humanae mentis ad egre-
gium quodlibet bonumque opus tarditatem; quod-
que nimio divitiarum amore capti, et hujus
cupiditate tyrannide omnino oppressi, nullam
egentibus impertituri essent misericordiam. Quod
igitur hoc animi habitu affecti, nullam spirituale
Dei donum essent recepturi, manifestissimis de-
monstrat exemplis dicens: « Qui fidelis est in
minimo, in majore quoque fidelis est, » 350 et
reliqua. Solve nobis, Domine, hanc questionem,
aperi nobis cordis oculum. Audi itaque clare accu-
rateque quid dixerit: Si in iniquo mammona fideles
non fuistis, ait, ea quae vere bona sunt quis dabit
vobis? Est itaque minimus, injustus mammonas, id
est terrenae divitiarum, raptu interdum et violentia col-
lectæ. At ii qui bene vivere sciunt, et futurarum
rerum spem quodammodo sitiunt, quique a terrenis
mentem avertunt, et superna magis cogitant, hi, in-
quam, nullius pensi habent terrenas divitias, sed eas
in egenos cunctas assumunt, recte sic illas admini-
strantes. Hoc esse existimo, in re parva aliquem
esse fidelem; nempe in extrema miseria positus, rei
familiaris subsidia suppeditare. Si ergo in re parva
infideles fuimus, quomodo a Deo accipiemus quod
verum est, id est divinorum donorum uberem lar-
gitionem, quae hominis animam ornat, eique divinam
venustatem appingit?

Quod autem huc spectet, eoque tendat verborum
Servatoris scopus, ex sequentibus etiam satis quis-
que cognoscat. Dicit enim: « Si in alieno fideles

non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Alienum porro appellari dicimus, pecunie affluentiam: neque enim divites nati sumus, sed nudi potius. Vereque, juxta Scripturam, dicitur quod « Nihil intulimus in hunc mundum, neque hinc auferre quid possumus »¹¹. Ergo fideles simus in his exiguis terrenisque divitiis, quæ revera minimæ sunt et nullæ, quia: dilabuntur: neque propria faciamus, quæ ad communem fratrum usum data sunt nobis, sic iniquas facientes divitias, dum eas retinemus, præsertim cum sint alienæ, tum quia nos nihil nascentes intulimus, tum quia hæ reapse pauperum sunt. Sic nostræ divinæ cælestesque divitiæ tradentur nobis, veræ, inquam, et manentes. Profecto alienum naturaliter ab homine est, ditescere: quod quidem aliquibus extrinsecus accidit et supervenit: et si forte dilabatur ac pereat, **351** nihil prorsus humanam rationem lædet. Non enim quia divites, ideo rationales sumus, vel cuius bono operi idonei: sed ipsa naturæ habitudo harum virtutum capax est, eaque revera nostra est. Nam sicut beatus scribit Paulus¹², creati ad opera bona fuimus, quæ præparavit Deus ut in illis ambulamus. Cum ergo in alieno, id est, in iis quæ extrinsecus accesserunt, infideles aliqui fuerint, quomodo sua accipient? id est, quomodo divinitus data bona participabunt? Vel quomodo adipiscemur sacram illam atque admirabilem venustatem, quam in hominum animabus depingit Deus, dum ipsas ad formam suam componit? Sic enim initio fuimus. Age vero quod impossibile sit, unum eundemque hominem in contraria studia dividi, et tamen inculpatis vivere, demonstrat dicens:

V. 13. *Nemo servus potest duobus dominis servire.*

Similitudo hæc clara et explorata est, et proposito argumento aptissima: imo totius sermonis conclusio fit in sequentibus: « Non potestis Deo servire et mammonæ. » Nam si quis fiat, inquit, duorum dominorum servus contrariis voluntatibus præditorum, et inconciliabilem nuntio sententiam gerentium, quomodo poterit utrique placere? Nam divinus inter amborum placita, utriusque voluntati repugnat. Prorsus enim necesse est malum simul et bonum videri. Ergo si uni voluerit esse fidelis, alterum, inquit, odio habebit. Superest igitur ut impossibile sit Deo simul servire ac mammonæ. Ergo unice ad alterum studia omnia nostra vertamus, multum valere jussu mammona. Ita enim nos magnus Magister docet.

V. 14. *Pharisæi, qui erant avari, deridebant eum.*

Sicut morbi corporum vehementiores remedio-

¹¹ 1 Tim. vi, 7. ¹² Ephes. ii, 10.

(1) Φησὶ intercalatum esse verbum, ut passim fit, non agnovit Corderius, ideoque scripsit, ille dicet ut odiat alterum.

ἐν τῷ ἄλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς δώσει ὑμῖν; Ἄλλοτριον δὲ εἶναι φαινομένην τῶν χρημάτων περιουσίαν· οὐ γὰρ γεγενήμεθα μετὰ πλοῦτου, γυμνοὶ δὲ μᾶλλον· καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν ἐστὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἐξενέγκειν τι δυνάμεθα. » Γενώμεθα οὖν πιστοὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ καὶ γῆνῳ πλοῦτι, ὡς ἐλάχιστός ἐστι καὶ οὐδὲν, ἐπὶ βευστός· καὶ μὴ σφετερίζόμεθα τὰ εἰς κοινὴν τῶν ἀδελφῶν χρεῖαν δοθέντα ἡμῖν, ὥστε ἀδικῶν τὸν πλοῦτον ποιεῖν, διὰ τοῦ κατέχειν αὐτόν, καὶ ταῦτα, ἄλλοτριον ὄντα· τὸ μὲν, ἐπὶ οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν· τὸ δὲ, ἐπὶ τῶν πτωχῶν ἐστίν· ἵνα τὸν ἡμέτερον βίον καὶ οὐράνιον πλοῦτον πιστευθῶμεν, τὸν ἀληθινὸν καὶ μένοντα. Ἄλλοτριον μὲν γὰρ ἀνθρώπου παντὸς φυσικῶς, τὸ πλουτεῖν· ἐξῆθεν γὰρ προσγίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τοῖς· καὶ ἀποσυμβῇ καὶ ἀπολείτο, παραδιδόσκει ἂν οὐδὲν παντελῶς τοῖς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγους. Οὐ γὰρ ἐν γὰρ εἶναι πλούσιοι, λογικοὶ τέ ἐσμεν, καὶ ἀπάσης ἀγαθοεργίας ἐπιστήμονες, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἐπιτηδεύσεως, δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐστίν, ὅπερ ἐστὶν ἡμέτερον. Ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, ἐκτίσθημεν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ θεὸς ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Ὅταν τοίνυν ἐν τῷ ἄλλοτρίῳ, τούτῳ ἐν τοῖς ἐξῆθεν προσγενομένοις, ἀπιστοὶ τινες εἴεν, πῶς ἂν λάβοιεν τὰ ἑαυτῶν; τούτῳ, πῶς ἂν ἐν μερίξει γένοιτο τῶν θεοδοσίων ἀγαθῶν; ἢ πῶς κοιμισώμεθα τὸ ἱερὸν τε καὶ ἀξιάγαστον κάλλος, ὃ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐγγράφει θεὸς, διαμορφῶν αὐτὰς πρὸς ἑαυτόν; Γεγόναμεν γὰρ οὕτως ἐν ἀρχαῖς. Ὅτι δ' ἐστὶ τῶν ἀμνηστων, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς τὰ ἐναντία, καὶ ἀκαταψέκτως δύνασθαι βιοῦν, διαδείκνυσσι λέγων·

Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυοῖς κυρίοις δουλεύειν.

(A f. 217, B f. 154 b) Παράδειγμα τοῦτο σαφές τε καὶ ἐναργές, καὶ τῇ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ προπεσέσθαι· συμπέρασμα δὲ ὡς περ τοῦ παντὸς λόγου, τὸ φερέτης· « οὐ δύνασθε γὰρ θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. » Εἰ γὰρ δὴ τις γένοιτο, φησὶ, δύο κυρίων οἰκέτης, μεμερισμένων τοῖς θελήμασιν εἰς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀσύμβατον ἀλλήλοις ἐχόντων τὴν γνώμην, πῶς ἂν δύναιτο ἀμφοτέροις ἀρέσαι; Μερίζόμενος γὰρ εἰς τὸ ἑκατέρῳ δοκοῦν, τοῖς ἀμφοῖν θελήμασιν ἀντανίσταται. Πᾶσα γὰρ ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν ὁρᾶσθαι πονηρόν τε καὶ ἀγαθόν. Οὐκοῦν εἴπερ εἴλοιο γνήσιος ἐνὶ γενέσθαι, φησὶ (1), μισήσει τὸν ἕτερον. Ἀμνηστων δὲ οὖν θεῷ δουλεύσαι καὶ μαμωνᾷ· ἐπὶ θάτερον τοίνυν μεταδόμεν τὴν πᾶσαν σπουδὴν, πολλὰ χαίρειν εἰπόντες τῷ μαμωνᾷ. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν ὁ μέγας εἰσηγείται διδάσκαλος.

Φαρισαῖοι φυλάργυροι ὑπάρχοντες ἐξεμνηστίζον αὐτόν.

(A f. 217 b). Ὅπως τὰ τῶν ἐν τοῖς σώμασι πα-

θῶν ἀγριώτερα, τὰς ἐκ τῶν φαρμάκων ἐπικουρίας οὐ προσέεται, φαύγει δὲ ὡσπερ τὴν ἱάσιν· κἀν εἰ τις προσάγοι τὸ πεφυκὸς ὠφελεῖν, ἐξαγριῦνται μειζότως, καὶ οἷον ἀγανακτεῖ, καίτοι τῇ τέχνῃ κολακευόμενα, οὕτω τὰ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθη σκληρὰ καὶ ἀνουθέτητά πῶς εἰσιν ἔσθ' ὅτε, καὶ οὐδενὸς ἀνέχεται· λόγου καλοῦντος εἰς ἀπόστασιν τοῦ κακοῦ, καὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἐμδιδάσκοντος. Τοῦτο πεπονθότας εὐρήσομεν τοὺς Φαρισαίους, οἱ διὰ φιλαργυρίαν ἐξηγυλίζον τὰς ἀρίστας παραινήσεις· καὶ δέον σεβασθῆναι, ἐμυκτηρίζον ταῦτα εἰσηγούμενον Δεσπότην. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐξέλωμεν τὸ τῆς φιλαργυρίας (1) κέντρον, ὃ καὶ εἰς ἀσίδειαν ἐγείρειν δύναται, καθάπερ ἐκείνους. Μακρὸν τοιγαροῦν ἐπ' αὐτοῖς διαπνήσας λόγον ὁ τῶν ὁλῶν Σωτήρ, εἰτα τῶν ἰδίων σκευμάτων καὶ παθῶν οὐκ ἀποφοιτῶντας ὁρῶν, ἐμφιλοχωροῦντας δὲ μᾶλλον τῇ συντροφῇ σκαιότητι, τρέπεται· λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμύ τῶν ἐλέγχων, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποκρίναι ὑποκριτὰς ὄντας καὶ βωμολόχους, καὶ δόξης μὲν ἑραστὰς, ἥπερ ἂν πρέποι δίκαιοις τε καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐ μὴν ὄντας τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν.

Ἔμεῖς ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἐαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

[A f. 218.] Τοῦτο καὶ ἐτέρωθι πού πρὸς αὐτοὺς εὐρίσκειται λέγων· « Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε; » Τοῦ μὲν γὰρ ἀληθῶς ὄντας ἀγαθοῦς, τοῖς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις ὁ Θεὸς στεφανοῖ· οἱ γὰρ μὴ ἀφιλάρετοι καὶ ὑποκριταί, τάχα τοῖς ἐαυτῶν ψήφοις, τὸ δοκεῖν εἶναι σεπτοὶ παρακλέπτουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς, ὃ βέλτεται, φαίη τις ἂν αὐτοῖς, ἐαυτὸν στεφανοῖ. Γέγραπται γάρ· « Ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἄλλότριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη. » Πλὴν κἀν εἰ δύναιντό πως λαθεῖν οἱ ὑποκριταί, καὶ τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἀρπάσαι τιμὰς, ἀλλ' οὖν ὁ Θεός, φησί, γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τιμὰ μὲν δίκαιον τὸν ἀληθινόν, σκορπίζει· δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων ὅσα· ἀνθρωπαρεσκία γὰρ ρίζα καὶ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῆς μεμιστημένης παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπεροφίας. Καταστέλλας τοίνυν τοῖς ἐλέγχοις αὐτοὺς, ἑτερόν τι τοῦτοις προσεπάγει· Χριστὸς, ὅπερ ἐμελλόν πείσσεσθαι, διὰ γε τὴν ἐνούσαν αὐτοῖς ἀνοσιότητά τε καὶ ἀπειθίαν. Φησὶ γάρ·

Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ὥς Ἰωάννην, x. τ. λ.

[A f. 218.] Ἐπικρύπτει πάλιν ἀσαφεία τὸ λυποῦν, καὶ κατεσχισμένην ὡσπερ ποιεῖται τὴν προαγόρευσιν τῶν συμβησομένων τοῖς ἀπειθεῖν ἐλπομένοις αὐτῷ. Μωυσῆς γὰρ, φησί, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ χορὸς, τοῦ κατ' ἐμὲ μυστηρίου τὴν δύναμιν προκατηγγέλασι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ὁ νόμος ἐδήλου διὰ σκιᾶς καὶ τύπων, ὅτι καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομὲν θάνατον, ἵνα σώσω τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ

rum adjutoris non admittunt, ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravius exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti: sic **352** quos hominum animabus eveniunt perturbationes, sævæ et admoneri impatientes aliquando sunt, nulliusque vocem audiunt a vitio revocantis, et meliora suadentis. Hoc idem passos comperimus Phariseos, qui ob suam avaritiam admonitiones optimas flocci faciebant; et cum revereri deberent, disserentem hæc Dominum deridebant. Verumtamen nos avaritiæ stimulum eximamus, quod usque ad impietatem nos potest, æque ac illos, impellere. Longo itaque adversus eos consumpto sermone Servator universalis, cum a propriis cogitationibus et cupiditatibus haud recedere cerneret, sed ingentem nequitiam acrius retinere, pergit deinceps ad acerbiores increpationes, occasione invitante, definitque eos esse hypocritas, gulosos victimarum appetitores, et gloriæ quidem cupidos, quæ justis bonisque debetur viris, sed tamen ipsos a virtute longe remotos.

V. 15. Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.

Hoc idem alibi quoque dixisse eis Christum comperimus: « Quomodo poteris credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, gloriam autem quæ a solo Deo est non quaeritis? » Nam vere bonus Deus justitiæ laudibus ornat. Hostes autem virtutis et hypocritæ, fortasse suffragio proprio, sanctitatis opinionem usurpant. Atqui, o egregii, dicit his aliquis, nemo se ipsum coronat. Scriptum est enim: « Laudet te proximus, non os tuum; extraneus, non labia tua ». Attamen etiam latere fortasse queant hypocritæ, et ex hominibus honorem carpere, certe Deus corda vestra novit, et eum qui vere justus est, habet in pretio; at illorum, qui hominibus placent, ossa dispergit. Quippe placendi hominibus studium radix est et initium et parens invidiæ Deo hominibusque superbiæ. Postquam eos reprehensionibus his compunxerat, aliud addit Christus quod erant passuri **353** propter hærentem illis impietatem et contumaciæm. Dicit enim:

V. 16. Lex et prophetae usque ad Joannem, etc.

Involvit rursus obscuritate id quod molestiam creabat, et obumbratam quodammodo facit prædicationem eorum quæ incredulis eventura erant. Nam Moyses, inquit, et reliquus cum eo sanctorum prophetarum chorus, sacramenti mei virtutem terræ incolis prænuntiaverunt. Lex quidem per umbram et figuras denotabat, me in carne necem passurum ut mundum salvarem; et corruptelæ vim

¹ Joan. v, 44. ² Prov. xxvii, 2.

(1) Conl. φιλανθρωπίας, quod plane mendum nobis visum est.

superaturum, a mortuis resurgendo. Consona autem Moysi legi prophetae locuti sunt. Haud ergo mirum est, imo et præcognitum fuit, quod vos sermonibus meis credituri non fueritis. Nam usque ad Joannem Baptistam vaticiniorum de me pertinet sermo. A diebus autem Joannis, regnum cælorum nuntiatur, et omnis homo ad id compellitur. Regnum autem cælorum hoc loco dicit justificationem in fide, peccati abluionem per sanctum baptisma, sanctificationem per Spiritum, adorationem in Spiritu, adoptionis dignitatem, dandæ sanctis in posterum gloriæ spem. Nuntiatur itaque cælorum regnum, procedente in medium Baptista ac dicente : « Parate viam Domini »⁸⁰ ; et jam præsentem demonstrante Agnum Dei qui tollit peccatum mundi. Quisquis ergo sacræ prædicationis auditor est et amator, is vi compellitur ; id est, omni alacritate totisque viribus utens, in spem recipi gessit. Namque ut alibi ait : « Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud »⁸¹.

παντὶ σθένει χρώμενος, εἰσω παρελθεῖν τῆς ἐλπίδος τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βίαται ἀρπάζουσιν αὐτήν. »

V. 47. Facilius est autem, etc.

Facilius esse dicit cælum et terram transire, nondum id fieri jubente Deo, quam legis unum excedere apicem. Legem aliquando summam dicit pro universa divinitus inspirata Scriptura, id est, Moysi ac prophetarum. Quænam itaque prænuntiaverunt, quæ et exitum habere necesse sit? Prædixerunt videlicet, fore ut ob multam suam incredulitatem et morum impietatem, ab amicitia Dei excidat Israel, primogenitus licet inter filios ; et urbs Jerusalem illius amore excludatur. Quamobrem ait de ipsa per os Osee : « Ecce ego sepiam viam ejus sudibus, et obstruam itinera ejus, et ipsa semitam suam non inveniet »⁸². Porro via piorum recta est, nihil in ipsa arduum, sed facilia cuncta et gradibilia. Secus autem obstruitur via metropoleos Judæorum, id est, inaccessa his veræ religionis sit semita. Quod vero obtenebratam mentem habuerint, nec lumen gloriæ Servatoris ad miserint, quem agnoscere noluerunt, prædixit his verbis Judæorum veluti populum alloquens : « Nocti assimilaui matrem tuam. Assimilatus est populus meus, quasi non habens scientiam, Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio mihi fungaris. Oblita es legis Dei tui, ego quoque filiorum tuorum obliviscar »⁸³. « Audin' tenebris noctique comparari, et convenientissime quidem, incredulorum multitudinem? Credentibus enim exoritur in mente et corde intellectualis lucifer, ac justitiæ sol ; secus vero mens eorum obtenebratur qui erga tam splendidam pretiosamque gratiam injurii sunt. Et hæc quidem de Israelitis. Iis autem, qui adventum omnium nostrum Servatoris Christi agnoverunt, per unum de sanctis prophetis Deus Pater spondebat dicens : « Comfortabo eos in Domino Deo ipso-

A καταργήσω τὴν φθοράν, ἐγγηγερμένος ἐκ νεκρῶν. Συμβαλόντα δὲ τοῖς Μωυσέως νόμοις, ἐλάλησαν οἱ προφῆται. Ξένον τοίνυν, φησὶν, οὐδὲν, ἤχουν προεγνωσμένον, ὅταν τοῖς ἐμοῖς ἀπειθήσετε λόγοις· μέχρι γὰρ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ τῆς προφητείας τῆς ἐπ' ἐμοὶ καὶ ὑμῖν ἐκτείνεται λόγος. Ἀπὸ δὲ γε τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται. Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν φησιν ἐν τοῦτοις, τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην, τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀπόνησιν, τὴν διὰ γένημι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγιασμόν, τὴν ἐν Πνεύματι προσκύνησιν, τῆς υἰοθεσίας τὸ καύχημα, τῆς μελλούσης δοθῆσεσθαι τοῖς ἁγίοις δόξης τὴν ἐλπίδα. Εὐαγγελίζεται τοίνυν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, παρελθόντος εἰς μέσον τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ λέγοντος· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου »· καὶ καταδεικνύοντος ἤδη παρόντα τὸν Ἀγνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀφροντα τῆς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου. Πᾶς δὲ εἰ τις γέγονε τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων κατήκοος καὶ ἐραστής, εἰσδίδεται· τούτέστιν ἀπάσῃ προθυμίᾳ καὶ ἐπιθυμίᾳ. Ὡς γὰρ ἐτέρωθι ποῦ φησιν, « Ἡ βασιλεία

Εὐκοπώτερον δὲ ἐστὶ, κ. τ. λ.

(A f. 218 b) Εὐκοπώτερον εἶναι φησι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ὅπου τοῦτο γίνεσθαι Θεοῦ προστάττοντος, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πείσιν. Νόμον δὲ φησιν ἔσθ' ὅτε συλλεβδὴν ἅπασαν τὴν θεόπνευστον Γραφὴν, τούτέστι, τὰ Μωυσέως καὶ προφητῶν. Τίνα τοίνυν προσηγγέλκασιν, ἃ καὶ δεῖ πάντως ἐκδοῦναι πρὸς πέρας ; Προγγόρευσαν ὅτι διὰ πολλὴν ἀπιστίαν καὶ τρόπον ἀνοσιότητος, τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος ἀπολεισθήσεται, καίτοι πρωτότοκος ὢν ἐν τέκνοις ὁ Ἰσραὴλ· καὶ ὅτι τῆς παρ' αὐτοῦ ἀγάπης ἐξωσθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ. Καὶ γοῦν ἐφη περὶ αὐτῆς διὰ φωνῆς Ὀση· « Ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκολοφί, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς· καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρῃ. » Ὁδὸς μὲν γὰρ εὐσεβῶν εὐθεῖα ἐγένετο, καὶ οὐδὲν ἅπαντες ἐν αὐτῇ, λεῖα δὲ πάντα καὶ ἱππήλατα. Φράσσεται δὲ ἡ ὁδὸς τῆς Ἰουδαίων μητρὸς, τούτέστιν ἀδιόδευτος αὐτοῖς ἡ τῆς εὐσεβείας ἀπετελίσθη τρίβος· ὅτι δὲ γεγενῆσθαι σκοτεινοὶ τὸν νοῦν, καὶ οὐ προσήκοντο τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης τὸ φῶς, οὐ γὰρ ἐγνώκασιν αὐτὸν, προαναπεφώνηκε, λέγων, ὡς πρὸς Ἰουδαίων τὸν ἔθνον· « Νυκτὶ ὁμοιωσα τὴν μητέρα σου· ὁμοιωθῇ ὁ λαὸς μου, ὡς οὐκ ἔχων γνῶσιν· ὅτι σὺ ἐπίγνωναι ἀπίσω, καὶ γὰρ ἀπόσωμαί σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι· καὶ ἐπιδάθου νόμου Θεοῦ σου ; καὶ γὰρ ἐπιδάθου μοι τέκνων σου. » Ἀκούεις ὅτι σκότῳ καὶ νυκτὶ παρεικάσεται, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἢ τῶν ἀπειθούντων πληθὺς ; Ἀνίσχει μὲν γὰρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ὁ νοητὸς ἐσωφόρος, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· σκότῳ δὲ καὶ ἀχλύϊ νοητῇ καταμελαινέται τὸν ὄντων λαμπρῶν καὶ ἀξιοκτετον χάριν ὁ νοῦς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Περὶ δὲ τῶν ἐπαγνοκῶτων τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-

⁸⁰ Matth. iii, 5. ⁸¹ Matth. xi, 12. ⁸² Osee ii, 6. ⁸³ Osee iv, 5, 6.

στοῦ, δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὑπισχναίτο, λέγων· « Καὶ κατασχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσιν (1). » Συνωδὴ δὲ τούτοις καὶ ὁ Ὑαλμωδὸς ἐν Πνεύματι φησι πρὸς Χριστόν· « Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν· ὅτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ· καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου (2) ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. » Καυχώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, δικαιωθέντες ἐν αὐτῷ· γεγόναμεν ὀφθαλμοὶ, τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ταπεινώσιν ἐκδεδωκότες, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τὴν ἀκριθεῖ καταπλουτήσαντες γινώσκιν· τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐπηγγέλλετο Θεὸς λέγων διὰ φωτὸς Ἡσαίου· « Καὶ ἔξω τυρλοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους οὐκ ἔδεισαν πατήσαι· ποιῆσαι αὐτοὺς· τοῖς αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεΐαν. » Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὄντες τυφλοὶ, πεφωτισμένα, καὶ τὴν ἀσυνήθη τῆς δικαιοσύνης ἐργάμεθα τρίβον· οἱ δὲ νόμον αὐχύνοντες παιδαγωγῶν, ἐν σκότειν γεγόνασιν. Ὡς γὰρ αὐτὸς ἐφη Χριστὸς, ἡ σκοτία ἐτίφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ πύρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούωσι· πεπαρωνήκασιν γὰρ εἰς τοὺς ἁγίους προφήτας, τετολμήκασιν δὲ καὶ αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπενεγκεῖν τῷ καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν καὶ ζωὴν. Οὐκ οὖν ἂν ἀπειθήτες, φησί, κἂν τοὺς ἐμοὺς ἀσυνέτως διαμυκτηρίζετε λόγους, ἐπὶ τὴν τοῦ χρησίου καὶ πρέποντος ἀποκομίζοντας θήραν, ἀλλ' οὐκ ἠγνοήθη ταῦτα, φησί, ἀλλ' ἤδη προεῖρηται διὰ τε νόμου καὶ προφητῶν. Ἔστι δὲ τῶν ἀμυγνάνων, εἰς ἀπραξίαν διαπεσὶν τὰς Θεοῦ φωνάς· ὃ γὰρ ἔβη πάντῃ τε καὶ πάντως ἐσόμενον, τοῦτο προκαταμεμήνυκε. Κατὰ μὲν οὖν τὸ ρητὸν, δηλοῖ ὅτι ἀφίεται, καταλύσων μὲν ἡκιστα ἢ ἀνατρέψων τὰ προφητῶν, ἀποπερανῶν δὲ μᾶλλον καὶ προφήτας καὶ νόμον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, ἵνα μὴ τοῦτο ἐπὶ ἡγάγην, ὅτι· « Οὐ παύσεται ἀπὸ τοῦ νόμου ἄνθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιόσκειτο πορφύραν καὶ βύσσον.

(A f. 220, E f. 252 b) Πύθοιτο δ' ἂν τις· Ἀρὰ γε κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, τὴν λέγουσαν τὸν μὲν πτωχὸν εἰς τὴν ἀνάπαυσιν ἀπελθεῖν, τὸν δὲ πλούσιον εἰς τὴν κόλασιν, γέγονεν ἡδὴ ταῦτα, καὶ ἀνταπόδοσις ἄξια ἐκκληρώθη ἐκάστῳ, ἡ τῆς μελλούσης κρίσεως ἀνατυπὸς τὴν εἰκόνα ἐν τούτοις· Ἀλλὰ μὴν, φησὶν, ὅπως ὀνόμαζι Λαζάρου προσηγορίαν, ἀληθῶς γέγονε καὶ ἐπράχθη. Διὰ τί γὰρ μὴ εἶπε, Πτωχὸς δὲ τις ἄνθρωπος, ἀλλὰ, Ἀδύλαρος· Ἰνα τῇ προσηγορίᾳ δείξῃ, περὶ καὶ ἀληθεῖς ταῦτα πεπραχθαι. Πρὸς δὲ ἐροῦμεν· Τὴν κρίσιν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ἡ θεία πανταχοῦ λέγει Γραφή· ἀνάστασις δὲ οὐκ ἔσται, μὴ αὖθις ἡμῖν ἐπιφοιτήσαντος τοῦ Χριστοῦ ἐξ οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν

A rum, et in nomine Domini Dei ipsorum erunt²². » Consona his etiam Psalmista, Spiritu instinctus, aiebat ad Christum : « Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die ; quoniam gloria virtutis eorum tu es ; et in iustitia tua exaltabitur cor tuum nostrum²³. » Gloriamur nimirum in Christo, cum in ipso justificamur : excelsi efficimur, abjecta peccati humilitate, et verorum dogmatum accuratam adepti notitiam. Hoc enim nobis **355** spondebat Deus, voce Isaie dicens : « Et ducam cecos in viam, quam nesciebant, et semitas quas ignorabant calcare eos faciam ; convertam tenebras illis in lucem, et cuncta obliqua faciam recta²⁴. » Nos enim qui cæci eramus, recepimus lumen, et insolitam iustitiæ viam terimus. Qui autem legis ducatu gloriabantur, in tenebras inciderunt. Namque ut ipsemet aiebat Christus, tenebræ excæcaverunt oculos eorum, et obdurnit ex parte Israel ; ut spectantes non videant, et auscultantes non audiant²⁵⁻²⁷. Nam debacchati sunt contra sanctos prophetas, et ipsi Christo manus asferre ausi sunt ad salutem vitamque vocanti. Si ergo discredetis, inquit, meosque insipienter sermones irridebitis, qui vos cæteroqui ad rei utilis decoræque consecutionem deducebant ; non fuit hoc, inquit, ignotum, sed jamdiu a lege prophetisque prædictum. Porro impossibile est Dei oracula : effectum carere : nam quod omnino prorsusque sciebat esse futurum, id prædixit. Prout ergo dictum fuerat, evenisse demonstrat ; haud equidem propheticas auctoritates dissolvens aut subvertiens, sed complens potius prophetas simul et legem. Nam quia dixerat legem et prophetas usque ad Joannem stetisse, ne quis putaret, nunc eos exclusos et abolitos, propterea subdidit : « Non excidet de lege iota unum, aut apex, » secundum Matthæum.

τίς ὑπολάβοι, ὅτι ἐκδέδληνται καὶ ἡδέτηνται, εἰς ἑῷτα ἐν, ἡ μία κεφαλή, » κατὰ τὸν Ματθαῖον (3).

V. 19. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso.

Interrogabit aliquis, num secundum evangelicam historiam, quæ ait pauperem ad requiem transisse, divitem vero ad pœnam, num, inquam, hæc jam evenerint, dignaque utrique data fuerit remuneratio ; an futuri potius iudicii hoc exemplo imago repræsentetur. Utique, inquit, quia Lazari nomen diserte ponit, vere hæc evenerunt et peracta sunt. Cur enim non dixit : Homo quidam pauper, sed, Lazarus ? **356** nempe ut pronuntiato nomine demonstraret hæc reapse acta fuisse. Cui nos respondeamus : iudicium post mortuorum resurrectionem fore, divina ubique affirmat Scriptura ; resurrectionem autem non antea futuram, quam de cælo venerit Christus cum Patris gloria et ange-

²² Zach. x, 10. ²³ Psal. lxxxviii, 16, 17. ²⁴ Isa. xlii, 16. ²⁵⁻²⁷ Joan. xii, 40 ; Isa. vi, 9.

(1) Ita cod., pro κατακαυχῆσονται, gloriabuntur, ut in textu edito.

(2) Ita cod., prætermisiss aliquot in medio verbis.

(3) Lucas iota ; Matthæus v, 18, utrumque, iota et apex.

his sanctis. Sic etiam sapientissimus Paulus dicit: **A** et ipsum Dominum in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei, de caelo descensurum. Clanget enim tuba, et mortui resurgent in Christo facti incorruptibiles. » Cum ergo nondum advenerit de caelo judex, neque mortuorum facta sit resurrectio, quidni improbabile existimetur, jam factam esse remunerationem sive malorum **357** operum sive bonorum? Est igitur parabola ratio acite admodum conformata, itemque illa quae de divite ac Lazaro a Christo dicuntur. Fuit itaque Lazarus, ut Hebraeorum traditio habet, homo quidam per illud tempus Hierosolymis, in extrema paupertate atque infirmitate vivens, cuius ideo fecit mentionem Dominus, ut exemplum inde sumeret demonstrandi evidentius argumenti sui. Ante Christi de caelo reditum, neque resurrectio acciderat, neque actorum cujuslibet hominis remuneratio. Sed tamen similitudinis ergo scribitur in parabola dives deliciosus et immisericos, simulque pauper morbo languidus; ut cognoscant ii, qui in terra divitiis affluunt, nisi benigni esse voluerint, largi ac liberales, et nisi pauperum

« I Thess. iv, 13.

(1) Postulat hic Cyrilli locus paulo accuratorem explanationem, propter schismaticorum, quanquam haud magno numero, tum Graecorum tum Armeniorum, exitiosum errorem, quod nempe humanorum actuum remuneratio nonnisi post corporum resurrectionem a Deo fiet. 1. Ergo in primis noster ipse Cyrillus semetipsum explicat in Commentario ad psal. xlviii, 16, quem nuper nos ex Vaticani codicibus divulgavimus, dum ait sanctorum animas post divinum redemptionis opus in manus Dei convolare; quod probat Christi crucifixi verbis ad Patrem, In manus tuas, etc., et ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso; necnon illis Stephani: Domine Jesu, suscipe spiritum meum. 2. Idem Cyrillus in homilia prima Paschali ait avunculum suum decessoremque Theophilum, nuper mortuum, ad caelestes sedes migrasse. 3. Eusebius Caesariensis, classicus aequae imo et antiquior auctor, in Commentario ad psal. cxlii, 8, quem item nuper nos ex codicibus Vati- canis edidimus, ait Deo: δειξόν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν μετὰ σώματος ἀπαλλαγὴν ἐπὶ τὰ οὐράνια. Viam ostēde, quae post corporis depositionem ducit in caelum. 4. Eustathius biographus et aequaeus Eutychii patriarchae (cujus item novum scriptum nos extulimus) ait: Hunc in caelum ad angelorum choros transisse (apud Bolland. die 6 Aprilis). 5. Sanctus Hieronymus Paulae epitaphium hoc scribit (ep. 108 fin.):

*Aspicis angustum praecia in rupe sepulcrum?
Hospitium Paulae est caelestia regna tenentis.*

6. Contra hunc errorem de differenda remuneratione, totus item pugnat bonifacioris Lat. priscus libellus, quem apud nos habes Script. vet. t. VII, p. 264-270; ubi prima in pagina inter Patres spuriae illi doctrinae non consentientes nominatim scribitur Alexandrinus Cyrillus. 7. Et quoniam catholico dogmati, quod apostolica constitutione definiit Benedictus XII, P. M., et Florentinum postea Tridentinumque concilia confirmarunt, novus consurrexit in Anglia hostis Burnetius, qui scripto tractatu perniciosissimum errorem renovavit, placet nobis huic opponere Anglum hominem sanctum episcopum Aldhelmum, clarissimum saeculi septimi lumen, qui xii carmina de xii apostolis condidit, falso in editionibus Alcuino aequae Anglo inscripta vel etiam Walafrido Straboni,

ἀγίων ἀγγέλων. Οὕτω καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος φησὶ, ὅτι « Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν καλεῦσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ. Σαλπίζει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἐν Χριστῷ ἀφ' αὐτοῦ. » Οὕτω τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταβηκὸς τοῦ πάντων Κριτοῦ, οὐδὲ ἡ τῶν νεκρῶν γέγονεν ἀνάστασις· εἰτα, πῶς οὐκ ἀπὸ θανόντων ἐννοεῖν, ὅτι γέγονεν ἡδη τισὶν ἀνταπόδοσις, ἢ πονηρῶν ἔργων ἢ ἀγαθῶν (1); Ἔστι τοίνυν παραβολῆς τρόπος ἐσχηματισμένος ἀστελως, τὰ τε ἐπὶ τῷ πλουσίῳ καὶ τῷ λαζάρῳ εἰρημένα παρὰ Χριστοῦ. Ἔχει δὲ ὁ λόγος, ὡς ἡ Ἑβραίων παράδοσις ἔχει, Λάζαρον εἶναι τινα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐσχάτῃ συνόντα πτωχείᾳ καὶ ἀρρώστειᾳ, οὗ καὶ μνημονεύσαι τὸν Κύριον, ὡς εἰς παράδειγμα λαμβάνοντα τοῦτον εἰς ἐμφανεστέραν τοῦ λόγου δόξαν. Οὕτω τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταφοιτήσαντος τοῦ Χριστοῦ, οὕτε ἀνάστασις γέγονεν, οὕτε πράξεις ἀνταπόδοσις ἡκολούθησέ τισιν. Ἄλλ' ὡς ἐν εἰκόνι, τῇ παραβολῇ γέγραπται πλούσιος τρυφῶν καὶ ἀφιλοκτιρμῶν, καὶ πένης ἐν ἀρρώστειᾳ· τὸν εἶδεν ὡς οἱ τὸν ἐπὶ γῆς ἔχοντες πλούτον, ὡς εἰ μὴ βουληθεῖεν εἶναι χρηστοί, καὶ

sed a pervetere Vaticano codice vero auctiori Aldhelmo vindicata. Is ergo de Paulo apostolo ita scribit:

*Ossa tegat tellus quamvis modo mole sepulcri,
At tamen in superas conscendit spiritus arces,
Caetibus angelicis nimboza per aethera ductus.*

Idem de S. Thaddæo ap. :

*Cujus in Armenia sopitum morte cadaver
Exsurrecturum fatali fine quiescit:
Sed tamen aethereas lustrat spiritus arces.*

Atque hic idem Aldhelmus, qui justorum animas post corporis obitum statim in caelum receptas deprecatur, nihilominus de S. Joanne ev. loquens ait :

*Pausat in Epheso praefatus corpore praesul,
Praemia sumpturus cum clanget classica salpis
Ultima dum priscis labuntur tempora saeculis*

Vix evidentius quispiam dicere potuit, animas quidem sanctorum hominum statim in caelum admitti, de corporibus vero praemium nonnisi post resurrectionem, ut par est, utique rei natura postulat, collatum iri. Porro noster Cyrillus haud apertioribus verbis hoc loco utitur, quam Joan. Chrysostomus in homilia 59 ad I Cor. xv, 19, ed. Maur. p. 363; et homil. 28 ad Hebr. xi, 38, p. 255, quibus Chrysostomi locis respondet pro viribus, sanctumque oratorem cum Ecclesia catholica concordem demonstrat magnus Muratorius in insigni suo adversus Burnetum libro *De paradiso non expectata corporum resurrectione*; quem qui leget, plenioris dogmatis expositionem, et contrarii erroris refutationem non requirit. Summus denique Allatus turbam maximam Graecorum hac de re testimoniorum, ex omni aetate petitorum, congerit in opere contra Hottingerum cap. 41; ita ut nemo jam Graecus vel Graecorum quicunque sunt orientales asseclae, in hac falsa opinione consistere diutius queant.

ἐδωκέτοιοι, καὶ κοινωνικοί, καὶ ταῖς τῶν πνήτων ἀνάγκαις ἐπικουρεῖν ἔλονται, δεινῇ καὶ ἀφύκτῃ περιπεσούται δίκη.

Ἀναγκαῖον δὲ οἷμαι πρότερον εἰπεῖν, ποῖα γέγονεν ἡ τοῦ λόγου πρόφασις, ἢ ποῖου πράγματος εἰς παραδείξιν, τὴν προκειμένην παραβολὴν ἀριστα διαμορφοί καὶ διαπλάττει Χριστός. Ἀπετέλει τοίνυν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ τεχνίτας εἰς ἀγαθοεργίαν, καὶ τοὺς ἐς ἀρετῶν αὐχμήσιν ἐβούλετο διαπρέπειν. Ἦθελε γὰρ εἶναι φιλαλλήλους, καὶ φιλοπτωχίας ἐπιμελητάς, καὶ τῶν εἰς τοῦτο σπουδασμάτων ἔχουσαι νεανικῶς· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πλουσίοις τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ παραινέσεις συνιθεῖς, καὶ εἰς ὁδὸν αὐτοὺς ἀποφέρων τὴν τοῖς ἁγίοις προπεδοσάτην, ἔφασκε· « Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. » Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ καλὴ τε καὶ ἀγαθὴ καὶ σωτήριος. Οὐκ ἡγνόντες δὲ Χριστός, οἱ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὸ κεκαλεσμένον, οὐκ ἔνεστι τοῖς πολλοῖς· ἀσθενεῖ γὰρ αὖ πρὸς τὰ δυσχερῆ καὶ δυσήγυτα τῶν κατορθωμάτων, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἐπενόησέ τινα τρόπον ἐπικουρίας αὐτοῖς· ἵνα μὴ τὸν ἐνταῦθα πλοῦτον διηνεχῆς τε καὶ ἀναπόδλητος διαδέξηται πτωχεία, καὶ τὰς προσκαίρους τρυφὰς αἰωνία κόλασις. Εἰ γὰρ μὴ ἀνέχεσθε, φησί, τὸν φιλήδονον ἀφελῆσαι πλοῦτον, καὶ ἀπεμπολῆσαι ὁλοκληροῦς τὰς εὐστίας, καὶ διαδοῦναι τοῖς δεομένοις, καὶ γοῦν τοῖς ἐλάττωσιν ἐνευδοκιμεῖν σπουδάσατε· ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, τούτῳστι μὴ μόνον ἑαυτῶν ποιήσῃτε τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις χεῖρα ἀπλώσατε· συναλγήσατε τοῖς κάμουσι, παραμυθήσασθε ἁγίους τὴν οὐκ ἀβούλητον ἀγαπῶντας πτωχείαν, ἐν ἀπερισπάστῳ τῷ Θεῷ λατρεύουσιν. Ἔσται δὲ τοῦτο ὅμιν οὐκ ἄμισθον· ὅταν γὰρ ὅμιν ὁ ἐπίγειος ἐπιλείψῃ πλοῦτος, τῷ τέλει τοῦ βίου κατελιγμένοις, τότε κοινωνοὺς ὡμᾶς ποιήσονται τῆς ἑαυτῶν ἐλπίδος, καὶ τῆς δοθησομένης αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ παρακλησίως· τοὺς γὰρ καμόντας ἐν τῷδε τῷ βίῳ, καὶ ἐπεικῶς τὸ δυσχερὲς τῆς πένιας διανεγχόντας φορτίον, ὡς ἀγαθὸς ἀνακτήσεται. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς οὖσιν ἐν πλούτῳ συμβουλεύει, λέγων περὶ τῶν ταλαιπωρουμένων· « Τὸ ὅμῶν περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστερήμα. » Τοῦτο δὲ ἐστὶν οὐδὲν ἕτερον ἐπιτάττοντος, πλὴν ὅπερ ἔφη Χριστός, « Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ. » Ὅτι δὲ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τοῦτο ἔρῃν, ὁλέθρου πρόξενον καὶ πυρὸς ἀσθέντου, διαδείκνυσσι, τὴν προκειμένην ἡμῖν ἐκφῆνας παραβολὴν· « Ἀνθρώπος γὰρ τις ἦν πλούσιος σφόδρα, » φησὶν. Ἐνταῦθά μοι βλέπε καὶ ἐπιτήρησον ἀκριβῶς τοῦ Σωτήρος τοὺς λόγους, πολὺ τι τὸ σοφὸν ἐμφαίνοντας. Καίτοι γὰρ ἔξῃν εἰπεῖν· Ὁ δεῖνα τυχὸν πλούσιος ἦν ἄνθρωπος, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰωβ, τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη· ἄνθρωπον δὲ ἀπλῶς πλούσιον ὀνομάζει, μνημονεύει δὲ τοῦ πνήτου ὀνομασίᾳ. Ποῖα τοίνυν ἡ ἐπιτήρησις; Ἀνόνημος ὁ πλούσιος, ὡς ἀφιλοκτερίμων, παρὰ Θεῷ· ἔφη γὰρ που διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν μὴ φοβουμένων αὐτόν, οἱ « Οὐ μὴ μνησθῶ

A necessitatibus ultro occurrerint, gravi et inevitabili vindicta fore se corripiendos.

Jam in primis necesse est dicere quoniam fuerit sermonis hujus occasio, et cujus rei demonstrandae gratia praedictam optime parabolam Christus formaverit. Voluit ergo nos Christus bonorum operum artifices effici virtutumque ornamento excellere. Voluit nos invicem amare, et erga pauperes benignitatem sectari, atque in his studiis magna cum elacritate versari. Praecipue vero hujus mundi divitiis hac super re cohortationes componens, eosque in via sanctis convenientissima statuens, aiebat: « Vendite quae possidetis, et date eleemosynam. » Et hoc quidem mandatum praeclarum est, et bonum ac salutare. Non tamen ignorabat Christus, ut hoc mandatum exsequi possent, multis vires non inesse. Languet enim ad aspera et factu difficilia mens humana. Quia vero ipse bonus est et hominum amator, rationem quamdam excogitavit qua iis succurreret; ne forte praesentes divitias perpetua et indeficiens paupertas exciperet, et temporales delicias aeterna poena. Si enim non patimini, inquit, voluptarias dimittere divitias, totumque patrimonium vendere atque **358** egentibus distribuere, saltem in minoribus date operam ut bene audialis; nihilinim facite vobis amicos de injusto mammona, id est, ne vobis ipsi tantummodo divitias vindicetis, sed et egentibus liberali manu succurrite: compatimini patientibus, consolamini sanctos qui non involuntariam amplexi sunt paupertatem, ut sine animi distractione Deo serviant. Id autem vobis haud expers mercedis erit. Nam cum vos terrenae destituent divitiae, vitae sine correptis, tunc spei suae vos participes facient, dandaeque vobis ipsis a Deo consolationis; qui in hac vita afflictos, et pie tamen paupertatis onus gestantes, utpote bonus recreabit. Simile quid sapientissimus quoque Paulus divitibus consulit, dicens de miseris: « Vestra abundantia, illorum inopiam suppleat. » Hoc vero nihil est aliud quam jubere, quod jam dixit Christus: « Facite vobis amicos de iniquo mammona. » Qui vero id non facit, cum sibi exitium et inextinguibilem ignem parare, perspicue demonstrat Christus hac contexta nobis parabola: « Homo quidam erat, inquit, valde dives. »

Atque hoc loco mecum accurate considera Servatoris locutionem, in qua multa sapientia elucet. Nam cum dicere potuisset: ille nominatim homo dives erat, ut in Jobo fieri videmus²¹, non ita locutus est, sed hominem generali appellatione divitem dixit, pauperem vero proprio nominis indigitavit. Quid ergo hic observandum est? Anonymus est apud Deum dives, quia immisericors. Dixit enim alicubi Psalmistae voce: « Non ero memor nomi-

²⁰ Luc. xii, 33. ²¹ Il Cor. viii, 13. ²² Job i, 1.

num eorum per labia mea⁴². » Sed nominatim, ut dixi, pauper sonat in lingua Dei. Attamen videamus divitem rebus minime necessariis superbientem. Quid enim ait de illo Christus? « Et induebatur purpura ac bysso, » id est, bene semet ornare studebat veste pretiosissima. — Pauper interim jacebat ad januam, morbo et egestate pressus, nullaque ejus habebatur ratio, cura omni et misericordia **359** negata, cupiebatque satiari micis de divitis mensa cadentibus et huic inutilibus. Morbo insuper molestissimo cruciabatur; tum etiam « canes, inquit, ulcera ejus lingeant; » non tam illum ludentes, ut verisimile est, quam compatibles atque curantes; namque hi propria lingua morbis suis facere medicinam solent, eo quod molestiam abstergant, et amant ungant. At dives feris crudelior, alieno dolore inflexibilis, et immisericors, atque ex omni inhumanitate concretus coarguebatur.

V. 22. Factum est autem ut moreretur mendicus, etc. Mortuus est autem et dives, ac sepultus est, etc.

Non ita hic Lazarus, sed cum honorifico comitatu et cum optima spe migravit. Nam qui Deo confidunt, dum hinc a nobis discedunt, a dolore laboribusque recedunt. Simile aliquid docuit Salomon dum ait: « Visi sunt oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus illorum, et a nobis discessus exterminium: illi autem sunt in pace, spesque eorum immortalitate plena est⁴³. » Datur enim ipsis par laboribus solatii mensura. Vel etiam utique major labore merces est. Ait enim Christus: « Mensuram bonam et confertam et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum⁴⁴. » Igitur « Lazarus quidem a sanctis angelis delatus est, inquit, in Abrahami sinum; dives autem mortuus est, » subdit, « et sepultus. » Nam vera mors sit illi duro et immisericordi, a proprio corpore separatio. Abit enim ex deliciis ad poenam, ex gloria in ignominiam, ex luce in tenebras.

μόνη, τὸ ἀπαλλαγῆναι σώματος· ἀπεισι γὰρ ἐκ εἰς σκότος.

CAP. XVII.

V. 1. Impossibile est ut non veniant scandala.

Ain' vero, Quorumnam scandalorum meminit Christus, quæ omnino eventura esse dicit? Duplex est scandalorum genus; quorum unum Altissimi adversatur majestati, et substantiam cunctis superiorem ledit; quantum quidem attinet ad culpæ auctores. Alterum scandalorum genus inter **360** nos sit; atque eatenus tendit, ut quibusdam fratribus fideique sodalibus molestiam creet: namque hærescon adinventiones, et quælibet adversus veritatem doctrina, divinæ ipsi supremæ adversantur majestati; quia quos capiunt, transversos agunt procul sacrorum dogmatum rectitudine et exacta

A τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. » Ὀνομαστὶ δὲ, ὡς ἔφη, ὁ πένης ἐν γλώσσῃ Θεοῦ. Πλὴν ἰδωμεν τοῦ πλουτοῦ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἡρμένην ὀφρύν. Τί οὖν φησι περὶ αὐτοῦ ὁ Χριστός; « Καὶ ἐνεδιδύσκατο πορφύραν καὶ βύσσον, » τούτέστιν, εὐεματεῖν ἐσπούδαζε ἐν ἐσθῇ πολυτελεστάτῃ. — (A f. 220 b, E f. 255) Ὁ δὲ πένης ἐβρίπτο παρὰ τὸν πυλῶνα, νόσῳ καὶ πενίᾳ πεπεδημένος, καὶ οὐδενὸς ἡξιοῦτο λόγου· φειδούς καὶ φροντίδος ἄμοιρος ἦν, ἐζήτει πρὸς κόρον τῆς τοῦ πλουτοῦ τραπέζης τὰ παρολισθαίνοντα τε καὶ ἀχρηστότερα· ἐκολάζετο δὲ καὶ ἐτέρως νόσῳ χαλεπωτάτῃ· ἀλλὰ καὶ « οἱ κύνες, φησὶν, εἶσιον τὰ ἔλκη αὐτοῦ, » καὶ οὐκ ἀδικούντες μᾶλλον, κατὰ γὰρ τὸ εἶδος, ἀλλ' ὅσον συναλγούντες καὶ θεραπεύοντες· γλώττῃ γὰρ ἰδοὶ καὶ τὰς αὐτῶν B καθιστῶσι νόσους, οἷον ἀποφύοντες τῇ λυποῦν, καὶ φιλοφρόνως περιαιεῖντες. Ὁ δὲ πλούσιος ὢν καὶ θηρῶν ἀπηνέστερος, ἀσυναλγῆς καὶ ἀφιλοκτείνμων καὶ μεστὸς ἀπάσης ἀπανθρωπίας ἡλέγγετο.

Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχόν, κ. τ. λ. Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη, κ. τ. λ.

(A f. 223 b, E f. 263 b) Ἄλλ' οὐχ ὁ Λάζαρος οὗτος, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀπῆι δορυφορίας, καὶ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων· τοῖς γὰρ ἐλπίδας ἔχουσι τὰς παρὰ Θεῷ, μετὰστασις ἂν εἴη ἐξ ἀνίας [cod. A. ἀκακίας] καὶ πόνων, ἢ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποθιμῶν· καὶ τι τοιοῦτον ὁ Σολομὼν ἐδίδαξεν εἰπών· « Ἐδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἐξοδος αὐτῶν, καὶ ἢ ἀφ' ἡμῶν C πορεία, σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἢ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. » Δίδονται γὰρ αὐτοῖς ἰσοπαλεῖς τοῖς πόνοις, τὸ τῆς παρακλήσεως μέτρον· ἢ τάχα που καὶ πλείους τῶν πόνων αἱ ἀμοιβαί· ἔφη γὰρ Χριστὸς, ὅτι· « Μέτρον καλὸν πεπεισμένον, σεσαλευμένον, ὑπερεκχυνόμενον, δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Οὐκοῦν· ὁ μὲν Λάζαρος διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἀπηνήνεκται, φησὶν, εἰς κόλπου· Ἀβραάμ· ὁ δὲ πλούσιος ἀπέθανε, » φησὶ, « καὶ ἐτάφη· » θάνατος γὰρ αὐτῷ σκληρῷ γεγονότι καὶ ἀφιλοκτείνμῳ· τρυφῇ εἰς κόλασιν· ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν· ἐκ φωτὸς

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ἀνένδεκτόν ἐστι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα.

(A f. 230 b, B f. 161) Ποίων ἄρα σκανδάλων μνημονεύει Χριστὸς ἃ δὴ πάντῃ τε καὶ πάντως συμβῆσσεσθαι φησι; Διττά μὲν οὖν τὰ σκάνδαλα· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν, τῇ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξη, καὶ τῆς ἀνωτάτω πατρὸς οὐσίας ἀπτεται, τὸ γὰρ ἦκον εἰς τὸ ἐγγεῖρημα τῶν ἐξευρηκτόων. Τὰ δὲ πρὸς ἡμῶν ἐσθ' ὅτε γίνεται· διήκει δὲ μέχρι μόνου τοῦ λυπησθαι τῶν ἀδελφῶν καὶ ὁμοπίστων τινάς· αἱ μὲν γὰρ τῶν αἰρέσεων παρευρέσεις, καὶ δὲ ἂν γένοιτο μετὰ τῆς ἀληθείας λόγος, αὐτῇ θεῇ καὶ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξη· ἀποφέρει γὰρ τοὺς ἀλισκομένους τῆς τῶν ἱερῶν δογμάτων ὁρθότητος τε καὶ ἀκριβείας. Περὶ τῶν

⁴² Psal. xv, 14. ⁴³ Sap. iii, 2. ⁴⁴ Luc. vi, 38.

τοιούτων σκανδάλων, ἔφη που πάλιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· «Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἐκ τῶν σκανδάλων· ἀνάγκη γὰρ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται.» Τὰ γὰρ τοιαῦτα σκάνδαλα, διὰ γε, φημί, τῶν ἀνοσιῶν αἰρετικῶν, οὐ καθ' ἑνὸς ἰδιωκῶς ἔρχεται τις, ἐπιβουλεύει δὲ μᾶλλον τῷ κόσμῳ, τούτῃστι, τοῖς ἐν ἀπάσῃ τῇ γῇ. Τοῖς τῶν τοιούτων σκανδάλων εὐρεταῖς ἐπιπλήττει λέγων ὁ μακάριος Παῦλος· «Οὕτως δὲ ἀμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύποντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε.» Ἵνα δὲ τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα μὴ κατασχύσωσι τῶν πεπιστευκότων, ἔφη που Θεὸς τοῖς τὸν ὁρθὸν τῆς ἀληθείας πρεσβεύουσι λόγον, καὶ εὖ εἰδότες μυσταγωγεῖν· «Πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαβρίψατε.» Πικρὰν δὲ τὴν δίκην ἐπήρτησεν ὁ Σωτὴρ τοῖς τὰ τοιαῦτα τιθεῖσι σκάνδαλα.

Ἔοικε δὲ πως, οὗ τῶν τοιούτων σκανδάλων διαμεμνησθαι νῦν, ἐκείνων δὲ μᾶλλον, ἅπερ δὴ συμβαίνει πλειστάκις ἐξ ἀνθρωπίνης μικροφυχίας μεταξὺ φίλων τε καὶ ἀδελφῶν. Ἀποφέρει δὲ ἡμᾶς εἰς τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὑποψίας, ὁ γείτων εὐθὺς καὶ ἐπεννηγμένος τοῖς πρώτοις λόγος, ὁ περὶ γε, φημί, τοῦ συγγενώσκοντος ἀδελφοῖς, εἰ γένοιτό πως αὐτοὺς εἰς ἡμᾶς κλημελεῖν. Ποῖα τοίνυν τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα; Μικροφυχίαί τ' αὖτα που καὶ λύπαι, δίκαιοί τε καὶ ἀδικοὶ παροργισμοί, λοιδορίαι, καταλαλαίαι πολλάκις, καὶ τὰ τούτοις ἀδελφὰ καὶ ὁμοειδῆ τῶν πταισμάτων. Ταῦτα, φημί, οὐκ ἐνδέχεται μὴ ἔλθειν· ἄρ' ὥς ἀναγκαῖως ἐπιφέροντος αὐτὰ τισι τοῦ ἐπὶ πάντα Θεοῦ; Μὴ γένοιτο· φαῦλον γὰρ οὐδὲν παρ' αὐτοῦ, πηγὴ δὲ μᾶλλον ἐστὶ πάσης ἀρετῆς. Πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται μὴ συμβαίνειν αὐτά; Διὰ τὴν ἡμῶν που πάντως ἀσθένειαν (1). «Πολλὰ γὰρ πταίμεν ἅπαντες,» κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν οὐαὶ μὲν ἐσεσθαι φησι τῷ τιθέντι τὰ σκάνδαλα· οὐ γὰρ ἀνεπιπλήκτον ἐξ, συστῆλται δὲ μᾶλλον τῷ φόβῳ τῆς δίκης τὸ βάθυμον ἐν τούτοις. Ἐπιτάττει γε μὴν ἀνεξικακεῖν τοῖς τιθεῖσιν αὐτά.

Ἐὰν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμάρτη εἰς σέ, x. τ. λ.

(A f. 230 b, B f. 161 b) Ἐὰν γὰρ ἐπιστρέφῃ, φησὶν, ὁ ἀμαρτῶν εἰς σέ, καὶ καταγινώσκῃ ἑαυτοῦ, ἀφήσεις αὐτῷ· καὶ οὐκ ἄπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις. Οὐ γὰρ εἴ τις ἀσθενεῖ καὶ τοῦτο συχνῶς, διὰ τοῦτο ἀφιλαλλήλους ἡμᾶς ὁρᾶσθαι, καὶ ὀλιγόπως ἔχειν εἰς μακροθυμίαν· δεῖ δὲ μᾶλλον ἀπομιμῆσθαι φιλεῖν τοὺς τῶν ἐν σώματι παθῶν λατρῶς, οἳ οὐκ ἄπαξ ἢ δις τὴν ἀρρώστον θεραπεύουσι, τοσαυτάκις δὲ μᾶλλον, ὅσάκις ἂν αὐτὸν ἀρρώσθησιν συμβῇ. Ἐνοώμεν γὰρ ὡς καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν ἀσθενείαις, καὶ ἡττώμεθα παθῶν· πάσχοντες δὲ τοῦτο, χρῆστούς καὶ ἀμνησιχάκους εἶναι πρὸς ἡμᾶς εὐχόμεθα τοὺς ἐπι-

A regula. De huiusmodi scandalis dixit alio loco Servator : « Vae mundo a scandalis! Necessae est enim ut veniant scandala : verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit » 1. Namque haec scandala, quae scilicet ab implis haereticis sunt, haud contra aliquem sigillatim tendunt, sed mundum potius, id est, universae terrae incolas, nituntur pessumdare. Adversus talium scandalorum auctores invehitur beatus Paulus dicens : « Sic autem percutantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis ». Ne vero huiusmodi scandala inter credentes praevalent, ait alicubi Deus his qui rectam veritatis tradunt doctrinam, et docendorum sacrarum periti sunt : « Ite per portas, parate iter populo, et lapides de via projicite ». Acerbam autem poenam indixit Servator iis qui talia scandala ponunt.

Sed enim haud videtur scandalorum horum nunc mentionem facere, sed illorum potius quae saepissime ex humani ingenii dissensionibus inter amicos fratresque contingunt. Verumtamen emendat nos in huiusmodi simultatibus, proximus statim et his connexus sermo, qui est de condonando fratribus, si forte aliquando in nos peccaverint. Quae sunt ergo haec scandala? dissensiones ferme quaedam et simultates, et modo iustae, modo iniustae indignationes, convicia, obtreactiones saepe, et his cognatae ac similes offensiones. Haec, inquam, fieri nequit quin eveniant. Num quia haec necessario summus Deus inferat? Minime gentium. Nihil enim ab ipso iniquum accidit, qui est omnis potius virtutis fons. Quomodo igitur fieri non potest quin accidunt? Propter nostram scilicet 361 infirmitatem. « In multis enim offendimus omnes, » sicuti scriptum est 2. Verumtamen vae certe dicit illi fore qui scandala posuerit. Non enim absque increpatione dimittit, sed metu poenae potius corripit in his emendandis socordiam. Jubeat nihilominus ut scandalorum auctores patienter feramus.

V. 4. Si septies in die peccaverit in te, etc.

Si resipuerit, inquit, qui in te peccavit, suamque culpam agnoverit, dimittes ei; neque id semel, sed saepissime. Non enim quia aliquis hac saepe infirmitate laborat, idcirco mutua charitate alienos videri nos oportet, et patientiam omittere: imo vero imitari corporalium morborum medicos debemus, qui non semel et iterum medentur aegro, sed quotiescunque ei agrotare contigerit. Cogitemus enim, nos pariter infirmos esse, et vinci cupiditatibus; qui cum haec vitia patimur, clementes et injuriarum obliviosos eos esse cupimus qui ulcisci deberent, et puniendi potestatem habent.

11 Matth. xviii, 7. 12 I Cor. viii, 12. 13 Isa. lxi, 10. 14 Jac. iii, 2.

(1) Hinc Tridentinus canon 23, sess. vi: Si quis dixerit hominem posse deitare in tota vita peccata omnia,

etiam venialia, nisi ex speciali Dei privilegio, quicquid admodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.

Oportet itaque ut mutuam infirmitatem considerantes, « Alter alterius onera portemus; sic enim adimplebimus legem Christi ». Porro animadverte, quod apud Matthæum interrogat Petrus dicens: « Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? » Tunc Dominus coram apostolis ait: « Et si septies in die peccaverit, id est, sæpe, si toties eum poenituerit, « eidem ignosces ». »

V. 5. *Dixerunt apostoli Domino: Adauge nobis fidem.*

Exhilarat sanctorum animam non temporalium terrestriumque bonorum possessio, sunt enim hæc corruptibilia et caduca, sed illa potius quæ eos qui acceperint sanctos faciunt atque beatos. Sunt autem hæc a Deo data spiritalia munera; inter quæ eximium est fidei donum, sive constantia in fide erga universalem nostrum Servatorem Christum; quam etiam Paulus bonorum nostrorum præcipuum esse agnoscebat. **362** Nam dixit: « Sine fide impossibile est unquam placere (Deo) ». Hac enim se probaverunt prisci homines. Nunc ergo specta quomodo sancti apostoli priscorum sanctorum fiant æmulatores. Quid enim a Christo petunt? « Adauge nobis fidem. » Haud simpliciter fidem postulant, ne incredulos eos existimes, sed augmentum fidei a Christo sibi deprecant, id est in illa constantia. Fides alia est in nobis, alia divinæ gratiæ donum est. Est enim in nobis incipere, atque in Deo totis viribus fiduciam collocare eique credere: divinæ autem gratiæ donum est hac in re constantia nostra et firmitas. Ideo cum sint omnia Deo possibilia, cuncta, ait Dominus, potest qui credit: est enim Dei virtus, quæ per fidem nobis ingreditur. Hoc sciens etiam beatus Paulus, in prima ad Corinthios ait: « Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ: alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu ». Videmus ut in spiritalium donorum catalogo posuit et fidem? Hanc a Servatore ut acciperent discipuli rogabant, suam tamen simul inferentes: atque eam reapse illis contulit Christus post absolutum dispensationis opus, per sancti Spiritus adventum. Ante resurrectionem enim, tam segnis erat in ipsis fides, ut modicæ interdum fidei culpam sustinerent.

gάρ τῆς ἀναστάσεως οὕτω ἦν ἔδρατα ἢ παρ' αὐτοῖς ὑποφέρεσθαι.

Nimirum navigabat aliquando cum sanctis apostolis omnium Servator stagnum seu mare Tiberiadis, atque ipsum dispensatoria ratione sonnum

A πλήττειν ὀφείλοντας, καὶ τὴν τοῦ χρεῖαν κολλάειν ἔχοντας ἐξουσίαν. Ἀεὶ δὲ οὖν ἄρα τῶν ἀλλήλων ἀσθενείαις συγκαθισταμένους, « ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν » ἀναπληρώσομεν γὰρ οὕτω τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Ἐπιτήρησον δὲ ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον πυνθάνεται ὁ Πέτρος καὶ φησὶ: « Ποσάκις ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; » Ἐνταῦθα δὲ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους, ὅτι: « Κἀν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἀμαρτή, » τοῦτέστι πολλάκις, καὶ τοσαυτάκις καταγῶ ἑαυτοῦ, « ἀφήσεις αὐτῷ. »

Εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ Κυρίῳ· Πρόσθες ἡμῖν πίστιν.

(A I. 231) Εὐφραίνει πάντων ἁγίων ψυχὴν, οὐ τῶν προσκαίρων καὶ ἐπιγείων ἢ κτήσις, φθαρτὰ γὰρ ταῦτα καὶ εὐαπόδλητα, ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον ἢ τοῖς λαβόντας, σπυτοὺς ἀποφαίνει καὶ μακαρίους. Ταῦτα δὲ εἰσι τὰ θεόδοτα καὶ πνευματικὰ χαρίσματα δηλονότι· ὧν ἐν ἐστὶ καὶ ἐξαίρετον, ἢ πίστις, ἥτοι τὸ βεβηχὸς εἰς πίστιν τὴν ἐπὶ γε τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· ἦν δὲ καὶ ὁ Παῦλος οἶδεν οὕσαν κεφάλαιον τῶν ἐν ἡμῖν αγαθῶν· ἔφη γοῦν, ὅτι: « Χωρὶς πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι ποτε. » Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Ἄθρει δὲ οὖν τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, τῶν ἀρχαιτέρων ἁγίων ζηλωτὰς γεγονότας· τί γὰρ αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; « Πρόσθες ἡμῖν πίστιν. » Οὐκ αἰτοῦσι πίστιν ἀπλῶς, ἵνα μὴ ἀπίστους νομίσῃς αὐτοὺς, προσθήκην δὲ μᾶλλον πίστεως αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ, τοῦτέστι τὴν εἰς τοῦτο βεβαίωσιν· τῆς γὰρ πίστεως, ἢ μὲν ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, ἢ δὲ κατὰ τὴν θέλειαν δίδοται χάριν. Ἐφ' ἡμῖν μὲν γὰρ ἐστὶ, τὸ προκατάρχεσθαι (1), καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ὅλην δυνάμει ἔχειν πεποιοθῆναι τε καὶ πίστιν· θέλειας δὲ χάριτος, ἢ εἰς τοῦτο βεβαίωσις καὶ ἰσχύς. Αἰδὲ καὶ ἐπεὶ περ πάντα Θεῷ δυνατὰ, πάντα φησὶν ὁ Κύριος δύναται τῷ πιστεύοντι· Θεοῦ γὰρ ἡ δύναμις, ἢ διὰ τῆς πίστεως ἡμῖν παραγιννομένη. Τοῦτο εἰδὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ φησὶν· « Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἐτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι. » Ὅρῃς ὡς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἔθηκε καὶ τὴν πίστιν; Ταύτην παρεκάλουν λαβεῖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος οἱ μαθηταί, τὴν παρ' ἑαυτῶν εἰσαγαγόντες, ἦν καὶ δέδωκεν αὐτοῖς μετὰ τὴν τῆς οἰκονομίας ἐκπλήρωσιν, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πρὸ πίστεως, ὡς καὶ ὀλιγοπιστίας αὐτοὺς ἐγκλήμασιν ὑποφέρεσθαι.

Ἀμέλει συνέπλει ποτὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ τὴν Τιβεριάδα λίμνην ἥτοι θάλασσαν, καὶ εἰσεδέχτο μὲν αὐτοὺς οἰκονομικῶς τὸν

²⁰ Galat. v, 2. ²¹ Matth. xviii, 21, 22. ²² Hebr. xi, 6. ²³ I Cor. xii, 8.

(1) Forte legendum προκατάρχεσθαι. Non ad perseverandum tantummodo, verum etiam ad bona opera suscipienda necessariam divinam gratiam dicit Cyrillus comm. Ep. ad Rom. vii, 2, manifestius vero ad vers. 28 capituli vii: « Ἀπανα μὲν ἔρρεσις πρὸς δικαιοσύνην ἡμᾶς ἀποφέρουσα, γένοισ' ἂν ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· Omnis impulsus qui ad iustitiam nos defert, fit a Deo Patre.

Denique idem Cyrillus in fragmentis Commentarii ad Matth. cap. iv, 12, ait: *Mox ut demonstret quod non ipsi quaerendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, ipsa lux oborta est, ait, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accesserunt.* Adhuc in comm. ad ps. iii, 6: *neque ad poenitentiam excitatus essem, nisi Dominus me suscepisset.*

ὕπνον· πνεύματος δὲ λαύρου διακυκλῶντος τὸ ῥόδιον, καὶ σκληρὸν κατὰ τοῦ σκάφους ἐγείροντος κύμα, τεθορύβηται λίαν· ὥστε καὶ ἀφυπνίσαι τὸν Κύριον, λέγοντες· « Ἐπιστάτα, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. » Ὁ διεγερθεὶς, φησὶν, ἐπετίμησε τῷ κλύδωνι, καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος ἀγριότητα μετέστησεν εἰς εὐλίαν. Ἐπητίετο δὲ λίαν τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, λέγων· « Ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν; » Οὐ γὰρ ἔδει θορυβεῖσθαι κατὰ τι τοῦν ὄλως, συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντων Δεσπότη, ὃν πάντα τὰ ἔργα τρέμει καὶ σείεται· εἰ δὲ χρῆτι καὶ ἕτερον παρενεγκεῖν τῷ πρῶτῳ προσεοικὸς, ἐρῶ δὴ πάλιν. Ἐκέλευσε τοὺς ἀγίους ἀποστόλους εἰσελθῆναι μὲν εἰς τὸ σκάφος, προάγειν δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης· οἱ δὲ ἀμελεῖσι τοῦτο δεδράκασιν. Ἐληλακότες δὲ σταδίου ὥσει τριάκοντα, φησὶν, ὁρῶσι τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ γηγῶνασι περιδεῖς, φάσμα τι νομίσαντες εἶναι τὸ ὁρώμενον. Εἰτα προσπεφώνηκεν αὐτοῖς λέγων· « Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. » Ἐφη δὲ ὁ Πέτρος· « Εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με εἰσελθεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τοῦ ὕδατος. » Ὁ δὲ εἶπεν· « Ἐλθέ. » Καὶ καταπρὴξας τοῦ σκάφους, ἤρξατο τοῦ βαδίζειν· ὡς δὲ εἶδε, φησὶ, τὸν ἄνεμον καὶ τὸ κύμα, ἐφοβήθη· ἀρξάμενος δὲ βαπτίζεσθαι, ἐρώνησε· « Κύριε, βοήθει μοι. » Ὁ δὲ εἰσῶκε μὲν κινδυνεύοντα, ἤτις αὐτὸ δὲ πάλιν λέγων· « Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; » Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, τῆς τῶν στρατιωτῶν σπεῖρας, καὶ τῶν ἀνοσίων ὑπηρετῶν ἐλθόντων συλλαβίσθαι τὸν Ἰησοῦν, πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἐφυγον, ἠρνήσατο δὲ καὶ ὁ Πέτρος παιδείας μίς θορυβούσης αὐτὸν, οὐκ ἀσυμφανές.

Εἶδες ὀλιγοπίστους· ἐνὶ τοῖς μαθηταῖς· θαύμασον αὐτοὺς προσθήκην λαβόντας πίστεως παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. « Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱερουσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, περιμένειν δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἄχρις ἂν ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους. » Ἐπειδὴ δὲ γλωσσῶν ἐν εἰδεί πυρίνων καταπεφωτισμένον ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἐξ ὕψους δύναμις, τουτέστιν ἡ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις, τότε δὴ, τότε γεγόνασιν εὐτολμοὶ καὶ νεανικοὶ καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες· ὥστε καὶ θανάτου καταφρονεῖν, καὶ μηδὲν ἡγεῖσθαι τὰ ἐπιόντα δεινὰ παρὰ τῶν ἀπίστων, καὶ σημείων δὲ τηλικαῦτα γεγόνασιν ἀποτελεσται. Ὅτι δὲ μέγα καὶ ἐξαιρετὸν τὸ ἀραρὲς ἐν πίστει, διαδείκνυσιν λέγων ὁ Κύριος· « Εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σιγάνου, » τουτέστι θερμὴν τε καὶ ζέουσαν (C f. 143 b), « ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ, Ἐκρίθῃτι ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν. » Ὁ γὰρ ἐπὶ Χριστῷ πεποιθὺς, οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει θαρρεῖ, ἀπονέμει δὲ μᾶλλον τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτῷ. Ἔστιν οὖν ὁμολογουμένως παρ' αὐτοῦ τελειώσις ἀπάντων ἐν ψυχαῖς ἀγαθῶν· δεῖ δὲ ὅμως ταῦτοὺς παρασκευάσαι, δεκτικούς γίνεσθαι τῆς τοιαύτης χάριτος· εἰ γὰρ τὸ πεπηγὸς αὐτῷ, καὶ κατὰ γῆς ἐρριζωμένον μετακινεῖ ἡ τῆς πίστεως δύναμις, καθ' ὅλου φαίη τις ἂν, μηδὲν ἀκίνητον εἶναι οὕτως ὃ μὴ σαλεύσειεν ἡ πίστις, εἰ μετακινήσεως αὐτοῦ δεσθεῖη.

A corripuerat: vehementiore autem vento undas commovente, sævosque adversus naviculam fluctus propellente, magnopere expaverunt: ita ut Dominum somno excitarent, dicentes: « Magister, 363 salva nos, perimus. » Ille vero evigilans, inquit Scriptura, imperavit fluctibus, et sævientem procellam sudo commotavit. Incepitque magnopere apostolos sanetos, dicens: « Ubi vestra fides? » Reapse enim nihil [erat omnino pertimescendum, præsente ipsis universali Domino, quem creaturæ omnes timent ac perhorrescunt. Quod si et res gesta alia priori similis adjungenda est, non recusabo. Jusserat sanctos apostolos conscendere naviculam et trans fretum præcedere; hique confestim ita fecerant. Progressi autem stadia ferme triginta, B Jesum animadvertunt ambulantiem in mari, et expaverunt vehementer, phantasma aliquod se putantes videre. Tunc illos allocutus est, dicens: « Ego sum, nolite timere. » Tum Petrus: « Si tu es, inquit, jube me venire ad te super aquam. » Cui ille, « Veni, » dixit. Et hic descendens de navicula, cepit incedere. Videns vero ventum ac fluctus, timuit; et cum mergi cœpisset, clamavit: « Domine, salvum me fac. » Ille periclitantem quidem salvavit, sed simul objurgavit dicens: « Modicæ fidei, quare dubitasti? » Jamvero quod etiam passionis tempore, militum legione impiisque satellitibus Jesum capientibus, omnes, eo derelicto, fugerint, Petrusque cum negaverit unius ancillæ metu turbatus, non est ambiguum.

Vidisti modicam discipulorum fidem; nunc eos admirare fidei incrementum a communi nostro Salvatore accipientes. « Præcepit ipsis abs Hierosolymis ne discederent, sed expectarent Patris promissionem, donec virtute ex alto induerentur? » Postquam vero sub ignearnm linguarum specie virtus ex alto venit, id est sancti Spiritus gratia, tunc demum audaces effecti sunt, viriles, spirituque ferventes; adeo ut mortem etiam contemnerent, et illatos ab incredulis terrores flocci facerent; et prodigiorum etiam fierent operatores. Jam quod magna res sit constantia in fide, declarat Dominus dicens: « Si fidem grano sinapis 364 parem haberetis, » id est calidam ac ferventem, « diceretis huic sycomoro, Eradicare hinc in mare, et vobis obtemperaret. » Nam qui Christo confidit, propriis viribus non audet, sed omnia accepta refert ei a quo sua omnia bene queunt constitui. Sine dubio itaque cuncta in animabus bona Christus perficit. Sed tamen opus est nosmet comparemus, ut hujusmodi gratiæ capaces simus. Nam si, quod a Deo plantatum fuit firmisque radicibus terræ defixum, virtus fidei commovet, prorsus quisque dicet nihil sic esse immobile quod fides non queat subtrudere, si certe illud dimoveri necesse sit. Quamobrem et tellus apostolis orantibus mota fuit, ut in illorum

⁷² Matth. xvi, 23-27. ⁷³ Matth. xiv, 22-31; Joan. vi, 19 seqq. ⁷⁴ Act. i, 4.

Actibus narratur ⁷⁴. Constat etiam e contrario fidem res commotas sistere, veluti fluvialis agminis celerrimum impetum ⁷⁵, et discurrentium in caelo siderum iter incessabile. Sed tamen illud sedulo observandum est, Deum non solere vanum stuporem, neque inutilem admirationem excitare; nam procul hæc sunt divina substantia, quia nec fastosa est nec pompatica, sed omnia ad veritatem utilitatemque et salutem hominum revocat. Hæc autem aio, ne quisquam a sacra fide divinaque virtute exeat elementorum puta commotiones, aut montium vel arborum translationes: neque fiat irreligiosus, quasi hæc mendax oratio fuerit, nisi ita evenerit; neque fidei infirmitati tribuat, quasi hæc efficere non potuerit. Sit modo aliquid opportunum, et veram spectans utilitatem; tunc sane vis non deerit.

V. 7. *Quis vestrum habens servum arantem aut pascentem?*

In superioribus longum fecit Dominus sermonem ut demonstraret probitatis viam, et inculpatæ vitæ præ oculis gloriam exponeret; ut ita nos gerentes, quodlibet opus optimum alacriter aggredientes, ad supernæ vocationis præmium perveniamus ⁷⁶. Attamen natura comparatum est, ut mens humana ad vanæ gloriæ cupiditatem semper rapiatur, atque hoc morbi genere **365** perquam facile laboret. Causa mali sæpe est, quod optimis interdum actibus promeruisse se Deum existimat. Est verò hoc pessimum Deoque maxime invisum vitium. Namque in hanc usque opinionem exitiosus serpens nonnullos pertrahit, ut ferme existiment deberi sibi a Deo superna præmia postquam puram probatamque vitam exegerint. Ut pravis huiusmodi nos arceat perturbationibus, exempli causa, prædictarum lectionum tenorem proponit. Quippe his verbis docet, herilis potestatis hanc esse propriam conditionem, ut semper cen sibi debitum exigit servorum obsequium. Non enim gratiam, inquit, habebit herus famulo, etiamsi hic omnia quæ servile decent officium præstiterit.

Hic mecum observa, etiam discipulos, imo omnes qui sceptro subsunt communis nostri Servatoris Christi, ad laboris studium exacui; neque tamen cen gratiam ei famulitium exhibendum, sed tanquam debito famulorum officio eidem esse obsequendum. Sic etiam exstinguitur maledictus vanæ gloriæ morbus. Nam si debita facis, cur superbia tumes? non considerans, quod non facienti quod debes, periculum imminet; facienti, nulla per se gratia debetur. Quod probe intelligens sciensque mirabilis servus Paulus: « Si evangelizavero, inquit, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi, si non evangelizavero ⁷⁷! »

A Ἐσείετο οὖν ἡ γῆ τῶν ἀποστόλων εὐχομένων, ὡς αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις ἱστορήκασι. Ἀήλον ὡς καὶ τοῦναντίον ἴσθαι πίστις τὰ σαλευόμενα, οἶον καὶ ποταμίου ρεύματος ὀξυτάτην φουρὰν, καὶ δρόμον ἀπυσσόν τῶν ἐν οὐρανῷ κινουμένων φωστήρων. — (B f. 162 b) Ἐκεῖνῳ μέντοι προσεχτέον ἀσφαλῶς, ὡς οὐ κενὴν ἐκπλήξιν, οὐδὲ μάταιον θαῦμα κινεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ πόρρω ταῦτα τῆς θείας οὐσίας, τῆς ἀτύφου καὶ ἀκομπάστου καὶ πάντως ἀληθινῆς, πρὸς ὠφέλειαν δὲ πάντως καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ λέγω πρὸς τὸ μηδένα ζητεῖν περὶ τῆς θείας δυνάμεως ἀνωφελεῖς εἰ τύχῃ κινήσεις στοιχείων, ἢ μεταθέσεις ὁρῶν ἢ φυτῶν· μηδὲ ἀσεβεῖν, ὡς τοῦ λόγου ψευδοῦς ἔντος εἰ μὴ ταῦτα οὕτως γένοιτο· μὴ δ' αὖ περὶ τὴν πίστιν ἀσθένειαν νομίζειν εἰ μὴ ταῦτα ἰσχύει· ἀλλ' ἔστω τὸ χρήσιμον τὸ πρὸς ὠφέλειαν ἀληθινὴν, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀπολείψεται.

Τίς δὲ ἐξ ὧν δοῦλον ἔχων ἀποκριθῶτα ἡ ποιμαίνοντα;

(A f. 231 b, C f. 143 b) Ἐν τοῖς ἡδὴ παρρηχησὶ πολὺς αὐτῷ καὶ μακρὸς συμπετέραςται λόγος, τὰς τῆς εὐδοκίμησης καταδεικνύντι τρίβους, καὶ τῆς ἀνεπιπλήκτου ζωῆς ἐμφανίζοντι τὰ αὐχέματα· ἵνα δι' αὐτῶν ἐρχόμενοι, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν τελευμασμένων ἐπὶ πολλῇ προθυμίᾳ βαδίζοντες, εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως καταντήσωμεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πέφυκέ πως αἰεὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταφέρεσθαι εἰς φιλοδοξίαν, καὶ τὴν εἰς τοῦτο βροπὴν ἐτοιμώτατα νοσεῖν· ἀπορροπὴ δὲ τοῦ πάθους αὐτῷ γίνεται πολλὰκις τὸ ἐπὶ τοῖς τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων εὐδοκίμησαι παρὰ Θεῷ· παγγάλεπον δὲ τοῦτο καὶ Θεῷ κατεστουγμένον· καταφέρει γὰρ εἰς τοῦτο γνώμης ἑσθ' ὅτε τινὰς ὁ ἀρχέκακος δράκων, ὡς οἰεσθαι τάχα που, καὶ ὀφείλειν αὐτοῖς τὸν Θεὸν τὰς ἀνωτάτω τιμὰς, ὅταν εὐκλεᾷ καὶ εὐδόκιμον ἔχωσι τὴν ζωὴν· ἵνα τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ παθῶν, ὡς ἐν τάξει παραδείγματος τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν ποιεῖται. Διδάσκει γὰρ διὰ τούτων, ὅτι τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας ἡ δύναμις, ὡς δφλημα πανταχοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν ζητεῖ τὴν ὑποταγὴν. Οὐ γὰρ χάριν, φησὶν, ὁμολογήσει ὁ δεσπότης τῷ οἰκέτῃ, κἂν εἰ γένοιτο παρ' αὐτοῦ πᾶν ὕπερ ἔδει γενέσθαι, κατὰ γὰρ τὸ τῆς δουλείας πρέπον.

D Ἐνταῦθά μοι βλέπε καὶ εἰς φιλεργίαν ἀκονωμένων τοὺς μαθητάς, ἔχουν ἅπαντας τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ οὐχ ὡς χάριν μένοντας αὐτῷ τὴν δουλείαν, ἀλλ' ὡς δφλημα κατατιθέντας τὸ πρέπον οἰκέταις, τὴν ὑποταγὴν· ἀναιρεῖται δὲ διὰ τούτου, καὶ τῆς ἐπαράτου φιλοδοξίας ἡ νόσος· εἰ γὰρ ὀφειλόμενα ποιεῖς, τί μέγα φρονεῖς; οὐχ ὁρῶν ὡς μὴ πληρώσαντι μὲν τὸ ὀφειλόμενον, κίνδυνος· πληροῦντι δὲ, χάρις· οὐδέμια. Ὅπερ καλῶς συνελ· καὶ μεμαθηκώς ὁ θαυμαστός οἰκέτης Παῦλος· « Ἐὰν εὐαγγελίζωμαι, φησὶν, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. Οὐαὶ δὲ μοι, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. » Καὶ πάλιν· « Ὅφει-

⁷⁴ Act. iv, 31. ⁷⁵ Josue iii, 16. ⁷⁶ Josue x, 13. ⁷⁷ Philipp. iii, 14. ⁷⁸ I Cor. ix, 16.

λέτης εἰμι, φησὶ, τοῦ κηρύγματος τῆς διδασκαλίας, **A** Ἐλθὲτε καὶ βαρβάρους, σοφοὺς τε καὶ ἀνοήτους. » Εἰ γέγονας τοίνυν εὐδόκιμος, καὶ τὰς θείας τετήρη-
 κας ἐντολάς, καὶ ὑπήκουσας τοῦ Δεσπότου, μὴ ἀπαί-
 τει Θεὸν ὡς ὀφλημα τὰς τιμὰς, πρόσθι δὲ μᾶλλον
 τὰ ἐκ φιλοτιμίας αὐτῶν· ἐννόησον ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς
 δεσπόται, οὐχ ὁμολογοῦσι χάριν, ὅταν τινὲς τῶν οἰ-
 κιστῶν τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἀποπεραίνωσι θερα-
 πείαν, ἐκ φιλοτιμίας δὲ πολλὰκις τὰς τῶν γυναικῶν
 εὐνοίας ἀνακτῶμενοι, ἀδρότεραν αὐτοῖς τὴν προθυ-
 μίαν τίττουςιν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀπαίτει μὲν ἡμᾶς
 τὴν δουλείαν, λόγῳ τῆς δεσποτείας χρώμενος· ἐπει-
 δὴ δὲ ἔστιν ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος, καὶ γέρα τοῖς κά-
 μνουσιν ἐπαγγέλλεται· ὑπερνήχεται δὲ τοὺς ἰδρυτάς
 τῶν ὑποζευγμένων, τῆς φιλοτιμίας τὸ μέγεθος. Καὶ
 πιστῶσεται γράφων Παῦλος· «Ὅκ ἀξία τὰ παθήματα
 τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκα-
 λυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. » Καὶ οἰκέτας ὄντας, υἱοὺς ὀνο-
 μάζει, καὶ τῇ περὶ τὴν τέκνοισι τιμῇ στεφανοῖ. Ὅρα
 δὲ ὅτι πρῶτον τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀρδύσαντα, οὕτω χρὴ
 ἀλλήλους ποιμαίνειν. «Ὅς γὰρ οἰκίας καλῶς οὐκ οἶδε
 προστῆναι, πῶς Ἐκκλησίας ἐπιμεληθήσεται; »

Ἀπήντησαν αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἄνδρες.

(A f. 232, C f. 143 b) Πάλιν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν
 ἐμφανῆ καθίστησιν ὁ Σωτὴρ, καὶ διὰ τῆς θεοπροποῦς
 μεγαλουργίας ἔρχεται σαγηνεύων εἰς πίστιν τὸν
 ἀκάρδιον Ἰσαάκ. Ἀλλ' ἦν καὶ οὗτος σκληρὸς τε
 καὶ ἀπειθής. Εἶτα, ποῖος αὐτοῖς ἐπικουρήσει λόγος
 ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν
 οὐκ ἀνασχομένους λαθεῖν; καὶ μάλιστα, ὅτι αὐτῆκοι
 γεγονόσιν τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων, καὶ θεωροῖ τῶν πα-
 ραδόξων καὶ ὑπὲρ λόγων ἐνεργημάτων. Καὶ γοῦν ἔφη
 περὶ αὐτῶν· «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς,
 ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον. » Καὶ πάλιν· «Εἰ μὴ τὰ ἔργα
 ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἁμαρτίαν
 οὐκ εἶχον, νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Πα-
 τέρα μου. » Ἀποδείξει ἔσται σαφὴς ὡς ἔφην ἀρετίως,
 ἡ τῶν λεπρῶν διακάθαρσις. Οὗτοι γὰρ πόλειον τε καὶ
 κωμῶν ἀπελαυνόμενοι ὡς ἀκάθαρτοι, κατὰ τὸν Μωϋ-
 σέως νόμον. — (A f. 232 b) Ταῦτα μὲν οὖν ἱκανῶς,
 ὡς οἶμαι, προείρηται (1)· οἱ γὰρ μὴ λεπροὶ ὑπαντή-
 σαντες τῷ Σωτῇρι, ἐλιπάρουν ἀπαλλάττεσθαι τοῦ
 κακοῦ, ἐπιστάτην (2) ὠνόμαζον, τουτέστι διδάσκα-
 λον. — (A f. 232 b) Οὐκ ἔλασε τις αὐτοὺς παθόντας
 τὴν νόσον· ὁ δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὀφθεῖς
 ἐπὶ γῆς, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ἵνα πάντας ἐλεήσει,
 αὐτὸς ἐπὶ λαγχνίσθη καὶ ῥηταιρεν.

Εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς
 τοῖς λεπεῦσι.

(A f. 232 b, C f. 143 b) Καὶ διὰ τὴν μὴ μᾶλλον ἔφη·
 ὅθλιω, καθαρίσθητε, καθὰ καὶ ἐφ' ἑτέρου λεπροῦ,
 προστέταξε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐπιδείξαι τοῖς λεπεῦσι;
 Νόμος ἐκάλει πρὸς τοῦτο πάλιν τοὺς τῆς λέπρας

A Et rursus : « Debitor sum prædicandi doctrinam
 Græcis ac barbaris, sapientibus et insipientibus¹¹. »
 Si ergo probus fuisti, et divina observasti præce-
 pta, ac Domino morem gessisti, ne postules a Deo
 tanquam rem debitam præmia; ora potius, beni-
 gnitatem ejus expostulans. Tecum reputa, heros
 inter homines haud gratiam habere, quoties aliqui
 servorum imperatum ipsis præstiterint famulitium,
 sed expromendo erga fideles famulos liberalitatem,
 sæpe horum benevolentiam captare, majoremque
 eisdem alacritatem **366** injicere. Sic et Deus exi-
 git quidem a nobis famulatum jure dominatus sui;
 quia tamen bonus est atque liberalis, præmium
 quoque laborantibus spondet. Valde vero superstat
 subjectorum sudoribus magnitudo liberalitatis. Te-
 stis adest Paulus : « Non sunt condignæ passionem
 hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur
 in nobis¹². » Cumque servi simus, filios nos appel-
 lat, et congruo filiis honore coronat. Et animad-
 verte, quod propriam antea carnem quisque curans,
 sic et alios deinde pascere debeat. « Nam qui bene
 domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ dili-
 gentiam habebit¹³? »

V. 12. Occurrerunt ei decem viri leprosi.

Rursus nobis gloriam suam palam facit Serva-
 tor, et per Deo digna miracula pergit in sagenam
 fidei pertrahere recordem Israel. Cæteroqui du-
 rus hic erat et incredulus. Proinde, quænam ei
 proderit in die judicii excusatio, quod salutem per
 Christum consequi noluerit? Præsertim cum audi-
 tores sermonum ejus, et insperatorum ineffabili-
 que operum spectatores fuerint Isrealitæ. Unde et
 de illis aiebat : « Si non venissem neque eis locutus
 essem, peccatum non haberent¹⁴. » Et iterum :
 « Nisi opera apud eos fecissem, quæ nemo alius
 fecit, peccatum non haberent; nunc et viderunt,
 et me nihilominus Patremque meum oderunt¹⁵. »
 Quæ ego modo dixi, ea comprobabit leprosorū
 sanatio. Hi quippe urbibus pagisque, Moyses lege,
 utpote immundi excluderentur. — Hæc satis, ut
 puto, præfati sumus. Leprosi itaque Servatori oc-
 currentes, liberari se morbo suo postulabant, epi-
 statam appellantes, id est magistrum. — Neino eos
 morbo laborantes miserabatur; sed is qui ob hanc
 ipsam causam in terra apparuerat, factusque ho-
 mo erat ut omnium miseretur, hic, inquam, chari-
 tatis affectu compassus est.

V. 14. **367** Dixit eis : Ite, ostendite vos sacer-
 dotibus.

Cur vero non potius dixit : Volo, mundamini,
 sicut fecit alii leproso¹⁶, sed jubere maluit ut se os-
 tenderent sacerdotibus? Lex ad id invitabat lepra
 sanatos, jubens sistere se sacerdotibus, et sacrifi-

¹¹ Rom. i, 14. ¹² Rom. viii, 18. ¹³ I Tim. iii, 5. ¹⁴ Joan. xv, 22. ¹⁵ Ibid. 24. ¹⁶ Luc. v, 13.

(1) Multa ex hac prælocutione Cyrilli periisse vi-
 dentur.

(2) Sic Lucas etiam cap. v, 5, viii, 21, ix, 33, 49.
 Ceteri evangelistæ dicunt βαθεῖν.

cium offerre propter purgationem⁸⁷. Tanquam igitur jam sanatos proficisci jubet, et quodammodo testari sacerdotibus, sive Judæorum principibus, Domini semper gloriæ invidentibus, se præter spem ac mirabiliter ea miseria liberatos, valetudinem ipsis largiente Christo. Neque tamen ille antea sanavit, sed ad sacerdotes misit, tempus quo sacerdotes indicia lepræ noverant, et quandonam ea curata fuisset. Misit, inquam, ad sacerdotes, simulque comitem misit sanitatem. De his quidem, et de lego circa lepram, et quænam ejus purgandæ jura, et quid unumquodque præscriptum exigeret, plenius nos initio miraculorum Servatoris apud Lucam, ubi leprosus sanatus fuit disseruimus. Illuc igitur amandatis hujus rei studiosis, ad reliqua progrediamur. Et novem quidem, utpote Judæi, ingratis oblivioni rem tradentes, ad gloriam I'eo retribuendam non sunt regressi; ex quo Israellem duro corde et immemore prædium demonstrat. Alienigena vero, id est, Samaritanus, dictus videlicet alienigena quia de Assyria stirpem ducebat (non enim temere dicit, per mediam Samariam et Galilæam), reversus est magna voce Deum glorificans. Ostendit itaque Samaritanos benevolos, Judæos autem etiamsi beneficiis affectos, ingratum animum præ se ferre.

V. 20. *Interrogatus autem a Pharisæis, quando venit regnum Dei?*

Quod suo tempore venturus esset in specie nostra Dominus, prædixerant prophetae, **368** et reapse peractum fuit. Apparuit enim terræ incolis, æt'vi forma suscepta, nibilo tamen minus naturalem suam dominatum relinens, potestatemque et gloriam Deo convenientem. Talem quippe eum vobis exhibet patraiorum operum claritas. Sed non credidisti illi, Pharisæe insipienti, justificationem ab eo non recepisti. Cur ergo interrogas, quando venit regnum Dei? Deridet is tam venerandum vereque admirabile mysterium. Nam quia communis Servator in cunctis ad vulgus sermonibus regnum Dei semper memorabat, idcirco jocantur miseri: vel etiam fortasse cogitantes, fore ut ipsorum malitia circumventus, necem in ligno perferat, ironice aiunt: « Quando venit regnum Dei? » Quasi dicant: Pro eo, de quo loqueris, regno Dei, crux te ac supplicium excipiet. Quid ergo ad hæc Christus? Ostendit denuo patientiam suam, et incomparabilem erga homines charitatem. Maledictus, non vicissim maledicebat; patiens, non comminabatur⁸⁸. Quapropter præcise quidem non reprehendit, sed tamen utpote improbos, responso suo ad interrogata

A ἀπληγαμένους· ἐκέλευε γὰρ αὐτοὺς ἐπιδεικνύειν τοῖς ἱεραῖσιν, καὶ θυσίαν προσάγειν ὑπὲρ τοῦ καθαρισμοῦ. Ὡς οὖν ἦδη τεθεραπευμένους βαδίζειν ἐκέλευσε, καὶ τρόπον τινὰ διαμαρτύρασθαι τοὺς ἱερέας, ἥτοι τοὺς Ἰουδαίων καθηγητὰς, τοὺς αἰεὶ βασκαίνοντας αὐτοῦ τῇ δόξῃ, ὅτι παρ' ἐλπίδα καὶ παραδόξως ἀπληγάσαν τοῦ κακοῦ, κατανέυσαντος αὐτοῖς τὴν ἰασιν τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἐθεράπευσε πρῶτον, ἀλλ' ἐπέμφε πρὸς τοὺς ἱερέας, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς τὰ τεκμήρια ᾗδισαν τῆς λέπρας, καὶ τοῦ πότε θεραπεύεται· ἐπέμφε τοὺς ἱερέας, συνέπεμφε αὐτοῖς καὶ τὴν θεραπείαν. Περὶ τούτων μέντοι καὶ τίς ὁ νόμος τῆς λέπρας, καὶ τίνα τὰ ὑπὲρ τοῦ καθαρισμοῦ, καὶ τί ἐκαστον τῶν νομοθετημένων ἐδούλετο, ἐντελέστερον ἐν ἀρχῇ τῶν παρὰ τῷ Λουκᾷ θαυμάτων τοῦ Σωτῆρος, B ἐνθα ὁ λεπρὸς· τεθεραπεύεται, διεξήλθομεν (1). Καταίσα· παραπέμφαντες τοὺς φιλομαθεῖς, ἐπὶ τὰ ἐξῆς ἴωμεν. Καὶ (2) οἱ μὲν ἐννέα, ἅτε Ἰουδαῖοι ὄντες, εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπέσοντες, οὐχ ὑπέστρεψαν δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ· ὅθεν σκληροκάριοι καὶ ἀμνήμονα παντελῶς δεικνύει τὸν Ἰσραὴλ. Ὁ δὲ ἄλλογενὴς, τούτέστιν, ὁ Σαμαρεῖτης, διὰ τὸ ἐξ Ἀσσυρίας καταγεῖν τὸ γένος ἄλλογενὴς (οὐ γὰρ μάτην λέγει, ἐν μέσῳ τῆς Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας), ὑπέστρεψε μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζειν τὸν Θεόν· δεικνύει οὖν ὅτι Σαμαρεῖται εὐγνώμονες, Ἰουδαῖοι δὲ καὶ εὐεργητούμενοι ἀχαριστοῦσιν.

Ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

(A f. 232 b, B f. 164, C f. 144) Ὅτι ἤξει κατὰ καιροὺς ἐν εἰδῇ τῇ καθ' ἡμᾶς ὁ Κύριος, προσκήρυττον οἱ προφῆται, καὶ τετέλεσται· ἐπέφανε γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς, μορφὴν δούλου λαβὼν, ὧν δὲ καὶ οὕτως ἐν κυριότητι φυσικῇ, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δόξῃ τῇ θεοπρεπεῖ. Τοιοῦτον γὰρ ἡμῖν αὐτὸν ἡ τῶν ἀποτελεσμάτων ἰδεῖν λαμπρότης. Ἀλλ' οὐ πεπίστευκας εἰς αὐτὸν, ἀσύνετες Φαρισαῖε, οὐ παραδέξω τὴν παρ' αὐτοῦ δικαίωσιν. Εἰτα πῶς ἐρωτᾷς πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Διαγελᾶ τοιγαροῦν τὸ σεπτὸν οὕτω καὶ ἀξιόγαστον ἀληθῶς μυστήριον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ ἐν τοῖς πρὸς ἅπαντας λόγοις, διεμέμνητο πανταχοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καταμειδιῶνται οἱ τάλανες· ἡ τάχα που καὶ εἰς νοῦν ἔχοντες ὅτι τὸν ἐπὶ ὅλου θάνατον ὑπομενεῖ, ταῖς αὐτῶν D δυστροπίαις σεσαγνηνευμένος εἰς τοῦτο, κατεριωνεύονται καὶ φασ· « Πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; » ἀντὶ τοῦ, Πρὸ τῆς παρὰ σοῦ λαλουμένης βασιλείας, σταυρὸς σε καὶ θάνατος· λήψεται. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; Δείκνυσιν πάλιν τὸ ἀνεξίκακον καὶ τὸ ἀπαράβλητον εἰς φιλανθρωπίαν· λοιδορούμενος γὰρ, οὐκ ἀντελοιδορεῖ· πάσχων, οὐκ ἠπέλει. Οὐκοῦν ἐντόμῳ μὲν οὐκ ἐλέγχει, πονηροῦς δὲ ὄντας, ἀποκρίσιως τοῖς

⁸⁷ Levit. xiv, 2. ⁸⁸ I Petr. ii 23.

(1) Reapse hæc exstant apud nostrum Cyrillum ad Luc. v, 12.

(2) Hæc brevis in codice A, sic: Περὶ τῆς λέπρας· μὲν τὸ κατελευσμένον οἱ δέκα, καὶ ἀπελθόντες ἐθεραπεύθησαν· εἰς δὲ μόνος ὑποστράψας, ἀνέτιθε τὰ χαρι-

στήρια, τῶν ἐννέα τάχα που καὶ εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπέσοντων. *Fecerunt quidem imperata hi decem; ei dum irent, sanati sunt. Unus autem tantummodo reverens, gratias egit; reliquis novem, ut videtur, ingratis oblivioni beneficium tradentibus.*

ἐπερωτηθεῖσιν οικείας οὐκ ἔξοι· πλὴν ἐκεῖνο μόνον, ὅτι ἐν ἐκείνῳ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῶν ἐστίν· οὐκ ἐρχεται μετὰ παρατηρήσεως. Μὴ γὰρ δὴ χρόνους ἔρωτατε, φησὶ, καὶ οὐκ ἐπιλάμψαι πάλιν, ἡγοῦν ὁ καιρὸς ἐνστήσεται τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον τυχεῖν αὐτῆς· ἐν τῇ γὰρ ὑμῶν ἐστὶ· τοῦτέστιν ἐν ταῖς ὑμετέραις προαιρέσεσι καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κείτῃ τὸ λαβεῖν αὐτήν· ἔξεστι γὰρ ἀνθρώπῳ παντὶ, τὴν εἰς τὸν Χριστὸν δικαιοσύνην διὰ πίστεως δηλονότι καταπληθύναντι, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἐκλεαμπτυσμένῳ, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τυχεῖν (1). Ἐνεργεῖα μὲν γὰρ ἐκτός ἐστιν, ἀφ' ὧν ἐξίσαιν ἐκ τῆς καρδίας διαλογισμοὶ πονηροί· δυνάμει δὲ ἐντός πάντων. Ὅτι γὰρ καὶ τῶν Φαρισαίων ἐντός ἦν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀγνοοῦντων καὶ οἰομένων χρόνῳ τινὶ αὐτὴν εἰς λόγον ἔξωθεν ἐρχεσθαι, Ἰωάννης δεικνύσι λέγων· Ὁ Μέσος δὲ ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὁ περὶ Χριστοῦ λέγων.

Ἐλεύσονται ἡμέραι ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν, καὶ οὐκ δοῦνθαι.

(A f. 235, C f. 144) Ταῦτα λέγων, ἐτοίμους εἶναι αὐτοὺς βούλεται πρὸς πᾶν ὅτιον τῶν ἀνιῶν πεφυκότων, καὶ προεπιτρέψασθαι πρὸς ὑπομονήν· ἵνα ἐδόκιμοι γεγονότες, εἰσελάσαι δυνήθωσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Προαπαγγέλλει τοίνυν, ὅτι πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν ἀφίξεως τῆς ἐσομένης ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, θλίψις προσελάσει καὶ διωγμός, ὥστε μίαν ἡμέραν αὐτοῦ ἰδεῖν ἐπιθυμῆσαι, τοῦτέστι τὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ συνδιατρίβειν εἰ καὶ συνδιατρίβασθαι Χριστῷ· καὶ τοὶ πλείοσθι τις ἦν ἡ κατ' αὐτοῦ γενομένη τῶν Ἰουδαίων ἐξηγία· λίθοις γὰρ ἔβαλλον αὐτόν, ἐδίωξαν οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ πλείστακις· ἦγον ἕως ὀφρύος τοῦ θρόνου, ἵνα κατακρημνίσωσιν αὐτόν· λαυδοῖαις λελυπήκασι καὶ συκοφανταῖς, καὶ οὐδεὶς ἦν τρόπος σκαιότητος τοῖς Ἰουδαίοις· ἀνεπιτήδευτος· πῶς οὖν ἐπιθυμῆσειν εἶπε τοὺς μαθητὰς μίαν ἡμέραν ἰδεῖν αὐτόν; Ἀντιπροαβέσει γὰρ τῶν ὑπερκείμενων κακῶν, αἰρετὰ πῶς εἰσι τὰ ἐλάττω· μειζόνων γὰρ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν θλίψεων ἐπειράθησαν.

Ὅπερ γὰρ ἡ ἀστραπή ἢ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὀψ' οὐρανόν, κ. τ. λ.

(A f. 235 b, B f. 264 b, C f. 144) Πλὴν ὅτι καταθήσεται μὲν ἐξ οὐρανόθεν, οὐκ ἀσήμεως δὲ ἢ ἀσυνφανῶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ θεοπερεστῇ, καὶ φῶς ἀπρόσ-
C
ιτον οὐκῶν, διαμεμήνυκε λέγων, ὡς ἀστραπὴν ἔσεσθαι τὴν αὐτοῦ παρουσίαν. Ἐγεννήθη μὲν γὰρ κατὰ σάρκα καὶ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἐφ' ἧμῖν ἀποπληρώσων οἰκονομίαν· καὶ κεκένωκε διὰ τοῦτο, καὶ τεταπείνωκεν αὐτόν, καὶ ἦν οὐκ ἐν δόξῃ θεότητος ἐμφανῶς· ἐκάλει γὰρ εἰς τοῦτο καιρὸς, καὶ τῆς οἰκονομίας ἡ χρεια. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀναπτὰς εἰς οὐρανόν, καὶ συνεδρευσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καταθήσεται πάλιν οὐκ ἐν ὀφείσει δόξης, οὔτε μὴν

A non dignatur. Illud tantummodo ob communem utilitatem dicit : « Regnum Dei intra vos est. » Adventus ejus humanam fugit observationem. Noli de tempore sciscitari, inquit, quo Christus iterum apparebit, sive quandomam regni Dei tempus instabit. Date operam potius ut id possideatis ; est enim intra vos, id est, in vestra electione ac potestate est ut illud consequamini. Licet enim cuique homini, si modo justificationem in Christo per fidem impetaverit, et omni virtute praefulserit, licet ei, inquam, caelorum regnum adipisci. Etenim hoc, quod ad actus attinet, extra est, prout improbae cordis cogitationes eruperint. Virtute autem intra nos omnes est. Namque et intra ipsos Pharisaeos exstitisse regnum Dei, qui tamen id ignorabant, putabantque foras aliquando in patentes locos proditurum, ostendit Joannes dicens : « Medius vestrum stetit quem vos nescitis », Christum videlicet significans.

V. 22. Venient dies quando desiderabitis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis.

Hæc ait, volens ipsos adversus quamlibet molestiam esse munitos, et ad patientiam comparatos ; ut sic probata virtute, in Dei regnum ingredi queant. Prædicit itaque fore ut, ante suum de caelo adventum, in mundi consummatione, tribulatio fiat et persecutio, ita ut vel unum ejus diem videre sint optaturi, nempe illius temporis, quo cum Christo versabantur et convivebant : quanquam plurima fuerat contra ipsum Judæorum contumelia ; nam et lapidibus eum appetiverant, nec semel, sed sæpissime persecuti fuerant : duxerant usque ad montis supercilium, ut eum præcipientem darent : conviciis vexaverant atque calumniis, nullumque improbitatis genus Judæi præteriverant. Quomodo ergo dicit optaturos esse discipulos unum ipsius diem videre? Nempe quia præ impendentibus malis eligenda quodammodo erant illa minora. Majores videlicet post Domini ascensionem calamitates experti Judæi sunt.

V. 24. Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo, etc.

Verumtamen quod caelo sit descensus non ignobiliter neque obscure, sed cum gloria Deo conveniente, et inaccessible luce circumdatus, significavit, dicens fulguris instar adventum suum futurum. Natus est quidem cum carne ex muliere, suum nostri causa dispensatorium opus completurus ; proptereaque se exinanivit et humiliavit, nec deitatis gloriam apparenter servabat. Sic enim tempus postulabat, et susceptæ dispensationis ratio. Sed post resurrectionem a mortuis, in caelum evolas, et Patri Deo factus consensor, postea rursus descendet, haud subtracta jam gloria, neque cum humana

¹¹ Joan. 1, 26.

(1) Et ut de prædestinationis divinæ naturæ sancti Patres loquuntur.

humilitate, sed cum Patris majestate, comitante angelorum multitudine et tanquam Deum omniumque **370** Dominum stipante. Veniet itaque sicut fulgur, non autem clam. Nec cuiquam credendum est dicenti: « Ecce hic, ecce illic. » Aliam hanc quoque amputat de corde discipulorum suspicionem. Existimabant enim ipsum, perlustrata Judæa, deinde ad urbem Jerusalem reducem, statim illic Dei regnum manifestaturum. Quare et accedentes dixerunt: « An hoc tempore, Domine, Israeli regnum restituis? » Sed et liberorum Zebedæi mater, hoc futurum expectans, accessit, honorem illi cathedræ postulans. Ergo ut scirent oportere ipsum antea salutarem sustinere passionem, et mortem morte propriæ carnis extinguere, mundoque peccatum expellere, principem item hujus sæculi profigare, et sic deinde ad Patrem ascendere, tum suo tempore rursus apparere, ut mundum æquo jure judicet, ait se antea oportere multa pati. Quia vero insepulto, nulloque præsciente apparebit, simulque præsentis sæculi finis aderit, sic ait fore consummationem ut temporibus Noe ac Loti. — Deliciabantur enim, inquit, secure, manducabant et bibebant, vendebant, emebant et ædificabant. Verumtamen illos aquarum exstinxit impetus, hi autem ignis præda atque esca fuerunt. Quid ergo hinc significatur? Vult nos Christus semper vigilare, et paratos esse orandæ defensioni ante Dei tribunal.

V. 31. *In illa die qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, etc.*

Flocci facere jubet rem quamlibet terrenam ac temporalem, atque unum præ oculis scopum habere, ut animam quisque suam salvet. Qui ergo, inquit, supra tectum fuerit, ne descendat in ædes ut sua vasa sumat. Videtur autem his verbis hominem in otio et opibus mundanoque splendore versantem velle denotare. Nam qui in tectis sunt, conspicui sunt illis qui domum circumsistunt. Si quis ergo hujusmodi est, ne det operam illo tempore, ut partem ullam repositorum in ædibus vasorum sumat: Inutilia erunt enim hæc, nec **371** quidquam ejus commodis profutura. « Nam thesauri nihil impios juvant, » prout scriptum est; « iustitia autem a morte eripit. » Sed et si quis, inquit, in agro fuerit, ne regreditur: id est si quis studiosè laboribus impendit operam, et excolendi spiritus gerit sollicitudinem, ac bonorum sudorum mercedem colligit, ne retro cedat. Namque, ut ipse alibi Christus dixit, « Nemo mittens manum suam ad aratrum, et conversus retro, regno cælorum aptus est. » Quare ad studia sacra sine poenitentia incumbendum est, non id forte patiamur quod illi femine accidit in urbe Sodomis, cujus ipso exemplo Christus utens ait: « Mementote uxoris Loti, » quæ Sodomis egressa, deinde regressa, salis statua

A ἐν ἀνθρωπίνῃ μικροπρεπείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῇ, πληθὺς ἀγγέλων δορυφορούσης αὐτὸν, καὶ παρισταμένης ὡς Θεῷ καὶ Κυρίῳ τῶν ὅλων. Ἦξει τοίνυν ὡς ἀστραπὴ, καὶ οὐ λεληθότως. Καὶ οὐδὲν πιστευτέον λέγοντι· « Ἰδοὺ ὧδε, ἰδοὺ ἐκεῖ. » Ὑποψίαν ἑτέραν τῆς τῶν μαθητῶν ὑποκαίρει καρδίας· φησὶ γάρ ὅτι περινοστήσας τὴν Ἰουδαίαν, εἰτα γεγονὼς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, εὐθὺς ἀναβαίνει τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· καὶ γοῦν προσιώντες, ἔφασκον· « Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Κύριε, ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; » Ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου τοῦτο γενέσθαι προσδοκῆσασα, προσῆλθε παρὰ καθέδρας ἀξιούσας. Οὐκοῦν ἴν' εἶδεεν ὅτι δεῖ πρῶτον αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑποστῆναι πάθος, καὶ καταργῆσαι θάνατον τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς, καὶ ἀποστῆναι τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν, καταργῆσαι δὲ καὶ τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, εἰδ' οὕτως ἀναθῆναι πρὸς τὸν Πατέρα, ἐπιλάμψαι τε κατὰ καιροῦς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, φησὶν ὅτι πρῶτον δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν. Ὅτι δὴ ἀδοκῆτως, καὶ ὅσον εἰδότος οὐδενός, ἐπιλάμψαι, καὶ τὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀφίξεται πέρας, οὕτω φησὶν ἕσσεσθαι τὴν συντέλειαν, ὡς γέγονεν ἐν ἡμέραις Νῶε καὶ Λώτ. — (B f. 165) Ἐτρώφον γάρ, φησὶν, ἀμερίμνω, ἥσθιον, ἐπινον, ἐπώλουν, ἡγόραζον, ψυχοδόμουν. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ὁδῶν ἀπώλεσε φορὰ, οἱ δὲ γεγόνاسι θεοῦ πυρὸς ἔργον καὶ τροφή. Τί ὂν ἐντεῦθεν τὸ δηλούμενον; Βούλεται ἡμᾶς ἐγγηγορέναι διὰ παντός, καὶ ἐτοίμους εἶναι πρὸς ἀπολογία τὴν ἐπὶ τοῦ θεοῦ βήματος.

Ἐρ ἐκεῖνη τῇ ἡμέρᾳ ὅς ἐστι ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκευὴ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, x. t. l.

(A f. 235) Ἀλογῆσαι προστάττει παντὸς ἐπιγέλου καὶ προσκαίρου πράγματος, καὶ εἰς ἓνα βλέψαι σκοπὸν τὸν ἐπὶ γε τῷ θεῷ ἕκαστον διασωθαι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν. Ὅς ἂν τοίνυν ἦ, φησὶν, ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταθέτω ἐν τῇ οἰκίᾳ ἄραι τὰ σκευὴ αὐτοῦ. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων, τὸν ἐν ἀναπαύσει, καὶ πλούτῳ, καὶ περιφανείᾳ κοσμικαῖς βούλεσθαι δηλοῦν· δεῖ γάρ πως οἱ ἐν δώμασιν ἐστηκότας, ἀπόβλεπτοι γίνονται τοῖς τὴν οἰκίαν περιεστηκόσιν. Εἰ τις τοίνυν τοιοῦτός ἐστι, φησὶ, μηδὲνα ποιείσθω λόγον, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τῶν ἐναποκειμένων τῇ οἰκίᾳ σκευῶν· ἄχρηστα γὰρ ταῦτα καὶ ἀσυντελῆ πρὸς δυνστην αὐτῷ. Οὐ γὰρ ὠφελοῦσι θησαυροὶ ἀνόμους, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐ δικαιοσύνη δὲ ρύσται ἐκ θανάτου. Ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἦ, φησὶν, ἐν ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεφάτω εἰς τὰ ὀπίσω· τούτέστιν, εἰ ἐορίσκειτο τις ἐν φιλεργίαις ὑπάρχων καὶ πόνοις, καὶ πνευματικῆς εὐκαρτίας ἐπιμελητής, καὶ τοὺς ἐξ ἰδρώτων ἀγαθῶν συλλέγων μισθοὺς, μὴ ἐπιστρεφάτω εἰς τὰ ὀπίσω· ὡς γὰρ αὐτός ποῦ πάλιν ἔφη Χριστὸς, « Οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Χρὴ γὰρ ἔχεσθαι τῶν ἱερῶν σπουδασμάτων ἀμεταστρέπτους ὁρμᾶς, ἵνα μὴ τοῦτο πάθωμεν ὃ δὴ καὶ συνέβη παθεῖν τὴν ἐν Σοδόμοις γυναῖκα, ἣν δὲ

²⁰ Prov. x, 2. ²¹ Luc. ix, 62.

καὶ λαβὼν εἰς παράδειγμα, φησί· « Μνημονεύετε τῆς A facta est, id est fatua ac lapidea. Ergo viriliter ad
γοναϊκῶς Λώτ· » ἐξεληθούσα γὰρ ἀπὸ Σοδόμων, εἰθ' ὅπου νοστήσασα, στήλη [cod. ὁπουνοστήλη] γέγονεν ἄλδς, τούτέστιν ἀπεμωράνθη καὶ ἀπελιθώθη. Δεῖ δὲ οὖν ἀντέχεσθαι νεανικῶς τοῦ προτεθέντος σκοποῦ.

Ὅς ἐὰν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπο-
λέσει αὐτήν.

(A f. 235, C f. 144 b, D f. 58 b) Πῶς ἀπόλλυσι τις
ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἵνα αὐτὴν διασώσῃ, ἢ κατὰ τίνα τρό-
πον ὁ διασῶσαι νομίσας, ἀπόλλυσιν αὐτήν, σαφηνί-
α λέγων ὁ Παῦλος, περὶ μὲν τῶν ἁγίων· « Οἱ δὲ τοῦ
Χριστοῦ Τησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς
παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Οἱ γὰρ ὅντως γε-
γονότες γνήσιοι τῷ ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τὴν ἑαυ-
τῶν σταυροῦσι σάρκα, τούτέστι θανατοῦσι· πόνοις
θλόνονται καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν ὁμιλοῦντες ἀγῶσι, B
καὶ κατανεκροῦντες αὐτῆς τὸ φρόνημα. Γέγραπται
γάρ· « Νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορ-
νεΐαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν
πλεονεξίαν. » Ὅσοι οὖν τούτων ἕνεκα νεκροῦνται,
οὗτοι σεσῶκται τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν· οἱ γὰρ μὴν τὸν
φιλήθονον ἀγαπῶντες βίον, τάχα που τὴν ἑαυτῶν
οἰοῦνται κτᾶσθαι ψυχὴν· ἀπολλύουσι δὲ πάντως αὐ-
τήν. « Ὁ γὰρ σπείρων, φησὶν, εἰς τὴν σάρκα, ἐκ
τῆς σαρκὸς θερίσει· φθορὰν. » Ἀπολέσας δὲ τις καὶ
ἐτέρως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, διασῶσαι πάντως αὐτήν·
τοῦτο πεπράχασιν οἱ μακάριοι μάρτυρες, τοὺς μέχρι
ψυχῆς καὶ αἱμάτων διενεγκόντες ἀγῶνας, καὶ τῆς εἰς
Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, οἷά τινά στέφανον, ταῖς
ἑαυτῶν ἀνάφαναίς κεφαλαῖς. Οἱ γὰρ μὴ ἐξ ἀνδρὸς
ψυχῆς καὶ γνώμης ἀρνησάμενοι τὴν πίστιν, καὶ τὸν C
παραυτίκα τῆς σαρκὸς διαφυγόντες θάνατον, οὗτοι
φονεῦνται τῆς ἑαυτῶν γεγενῆσai ψυχῆς· κατοικησονται
γὰρ εἰς ἔθου, τῆς κακανοβρίας ὑφίστανται δίχας.

Ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς·
ὁ εἰς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀρεθήσε-
ται.

(A f. 235 b, B f. 166 b, C f. 144 b, D f. 58 b)
Νύκτα, γὰρ μὴ ὀνομάζει τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, διὰ
τοί, καθάπερ ἡγοῦμαι, τὸ ἀσυμφανὲς καὶ ἀπροσδό-
κητον τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Διὰ δὲ τῶν δύο τῶν ἐπὶ
κλίνης ὄντων μιᾶς, ἔοικεν ὑπαινέτεσθαι τοὺς ἐν
ἀναπαύσει καὶ πλούτῳ, καὶ ἰσομοιροῦντας ἀλλήλοις,
κατὰ γὰρ, φημί, τὸ ἐν εὐπαθείαις εἶναι χρωμικαῖς·
κλίνῃ γὰρ, ἀναπαύσεως σύμβολον. Ἄλλ' εἰς ἐξ αὐτῶν,
φησί, παραληφθήσεται, καὶ εἰς ἀφίεται· πῶς ἢ τίνα D
τρόπον; οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐν πλούτῳ καὶ ἀναπαύσει
γεγονότες τῇ κατὰ τὸνδε τὸν βίον, πονηροὶ γεγενῆσai
καὶ ἀμελεῖσται. Τί γάρ; Εἰ πλούσιος μὲν ἔστι τις,
χρηστὸς δὲ καὶ φιλοκτερίμων καὶ τὴν πίστιν ὀρθῶς,
οὗτος παραλαμβάνεται· ὁ γὰρ μὴν ἕτερος, ὡς μὴ γε-
γονὼς τοιούτος, ἀρεθήσεται. Διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν,
ἔοικε τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις ὄντας ὑποθλοῦν·
ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν δὴ τούτων, φησί, πολλή τις ἔστι
διαφορά· οἱ μὲν γὰρ τὸ τῆς πτωχείας φορτίον γεν-
ναίως φέροντες, σωρρῶνως τε καὶ ἐπεικῶς βιούν-
τες, οὗτοι παραληφθήσονται, δίκαιοι δηλονότι τυγχά-
νοντες· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, δεινοὶ δὲ μᾶλλον πέρδς

V. 33. Quicumque quaesierit animam suam salvam
facere, perdet illam.

Quo pacto perdat aliquis animam suam, ut illam
salvet; vel quomodo salvare existimans, perdat
ipsam, Paulus declarabit, de sanctis quidem dicens :
« Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixe-
runt cum vitilis et concupiscentiis²². » Nam qui
vere fideles Servatori nostro Christo sunt, suam
crucifigunt carnem, id est mortificant; labores ni-
mirum et pro religione certamina exstantes, et
carnales cupiditates mortificantes. Scriptum est
enim : « Mortificate membra vestra quae sunt su-
per terram, fornicationem, immunditiam, libidi-
nem, concupiscentiam malam, et avaritiam²³. »
Qui ergo in rebus huiusmodi mortificantur, hi ani-
mam suam servant; qui vero voluptariam amant vi-
tam, putant fortasse animam suam possidere, sed
contra potius illam amittunt, quoniam « Qui seminat,
inquit, in carnem, de carne metet corruptionem²⁴. »
Alioquin etiam animam suam aliquis perdens, pror-
sus illam servat; quod beati martyres egerunt, us-
que ad sanguinem decertantes, et germanam suam
erga 372 Christum charitatem, coronae instar, capi-
ti suo circumponentes. Sed qui animi sententiaeque
mollitie fidem negaverunt, et praesentem carnis
mortem vitaverunt, hi revera animarum suarum
carnifices exstiterunt. Abibunt enim ad inferos,
suaeque ignaviae poenas sustinebunt.

V. 34. In illa nocte erunt duo in lecto uno; unus
assumetur, et aliter relinquetur.

Noctem quidam nominat iudicii tempus, quemad-
modum ego arbitror, propter incognitum et impro-
visum Christi adventum. Per duos autem qui in
uno sunt lecto, innuere videtur homines in otio opi-
busque viventes, mundanasque voluptates aequae in-
vicem participantes : nam lectus requiei symbolum
est. Sed ex his hominibus unus; inquit, assumetur,
et aliter relinquetur. Cur, vel quomodo? Quia non
omnes qui in divitiis et tranquillitate praesentem
vitam exegerunt, improbi fuerunt et immisericor-
des. Quid enim? Si quis dives quidem est, simul
tamen clemens et misericors atque orthodoxus, hic
sane assumitur; at alter, quia talis non fuit, re-
linquetur. Per feminas vero molentes, videtur pau-
peres et laboriferos homines subindicare. Sed in
his quoque grandis est, inquit, diversitas : alii
enim paupertatis pondus viriliter ferentes, modeste-
que ac mansuete viventes, utpote iusti assumuntur;
alii vero, cum non fuerint huiusmodi, sed acres po-
tius ad maleficia, et cujuslibet nequitiae studiosi,
relinquentur, ignis poenam experturi. Erit itaque

²² Galat. v. 34. ²³ Coloss. iii. 5. ²⁴ Galat. vi. 8.

circa hos quoque plurima et accurata morum exploratio; et bonus quidem assumetur; qui vero secus fuerit, relinquatur. — Cum dixisset, **373** assumetur, utiliter, imo necessario interrogant discipuli: « Ubi, Domine? Qui dixit illis: Ubique fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ ». — Quid vero est hoc? Ex re communi ac manifestissima, grande atque profundum mysterium innuitur. Quale porro hoc est? Descendat nimirum cælo, ut æquo jure mundum judicet: sed tamē angelos suos præmittet, qui a peccatoribus justos sanctosque discernent, eique exhibebunt; reliquos autem in terra relinquent, puniendos videlicet. Hujusmodi aliquid sapientissimum, quodæ Paulus significat, scribens: « Dico enim vobis, quod nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos qui dormierunt; sed ipse buccina clanget, et mortui in Christo resurgent incorrupti, in puncto temporis, in leu oculi. Et nos qui vivimus, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in ætrem, et sic semper cum Domino erimus ». Sicut ergo, jacente cadavere, carnivore aves in id convolant; ita cum Filius hominis veniet, tunc omnes aquilæ, id est qui alte volaverint, et supra terrenis mundanasque res sese extulerint, ad ipsum concurrent.

ἐσόμεθα. Ὅσοι οὖν σώματος καίμένου νεκροῦ, τὰ δευτ' ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραγῇ, τότε δὴ πάντες οἱ ἀστοί, τούτεστιν οἱ τὰ ὑψηλὰ πετόμενοι, καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ κοσμικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ' αὐτὸν συνδραμοῦνται.

CAP. XVIII.

V. 1. Quoniam oportet semper orare et non desistere.

Sine intermissione itaque oportet orare, secundum beati Pauli dictum⁷⁷; bene consocios firmiterque credentes, omnia Deum invocatum feliciter posse præstare. « Postulet enim quisque, inquit, fide nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, similis est fluctui maris qui a vento movetur et circumfertur⁷⁸ ». Certe hujusmodi homo laud putet se quidquam a Domino accepturum: nam sine **374** dubio facit injuriam qui hæsitat. Nisi enim credideris Deum precibus tuis fore consenturum, nunquam ad eum supplices accedas; ne accusator Omnipotentis

⁷⁷ Luc. xvii, 36, 37; Matth. xxiv, 28. ⁷⁸ Jac. i, 6.

(1) Hic paulo amplior est Cyrillus apud Corderium in Lat. cat. « CYRILLUS. Valde autem accommodatè defectionis tempus et rationalis lucis privationem, noctem appellavit: nocte siquidem et tenebris deterior hominum tunc erit constitutio, propter amantiam et errorem qui tum illos apprehendet. Quapropter, inquit, dico vobis, duo erunt in lecto uno, et duo erunt in molendino, quorum unus assumetur tanquam alienus ab ira, et aliter relinquatur igni tradendus, quem thesaurizavit sibi in die ire. Atque ita fiet separatio proborum et amicorum Dei ab improbis, ne indifferenter ira superveniens etiam justos apprehendat. Quapropter sicut ad Lot misit Deus angelos suos, qui illum et Sodomorum eversione eduxerunt, sic etiam ante consummationem universi, antequam improbos ira corripiat, ne una cum hoc mundo etiam justi condemnentur, mittet

A κακούργίας, καὶ ἀπάσης φαυλότητος ἐπιτηδυνταί, ἀφεθήσονται, τῇ δὲ πύρρι ὑποκεισόμενοι δίχη. Ἔσται τοίνυν καὶ ἐπ' αὐτοῖς πλείστη τις καὶ ἀκριβὴς τῶν τρόπων ἡ δοκιμασία· καὶ ὁ μὲν χρηστὸς παραληφθήσεται· ὁ γὰρ μὲν οὐ τοιοῦτος ἀφεθήσεται (1). — (A f. 233 b) Εἰπόντος γὰρ μὴν τὸ παραληφθήσεται, χρησίμως καὶ ἀναγκαίως διερωτῶσιν οἱ μαθηταί· « Ποῦ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀστοί. » — (B f. 167, D f. 58 b) Καὶ τί δὲ τοῦτο ἐστίν; Ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐμφανεστάτου πράγματος, μέγα καὶ βαθὺ μυστήριον ὑπαινίττεται. Καταθήσεται μὲν γὰρ ἐξ οὐρανῶν, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ· ἀλλ' αὐτὸς, ᾤοντες, ἀποσταλέν τούς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐκλέξουσιν ἐκ τῶν ἀμαρτανῶν τοὺς δικαίους καὶ ἀγίους, καὶ προσοίσουσιν αὐτῶν· τοὺς γὰρ μὴν ἑτέρους ἀφίσκιν ἐν γῇ, κολασομένους δηλονότι. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ὑποθέλει γράφων· « Ἀέθω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ πάροισι μέμενοι, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας, ἀλλ' αὐτοὺς σαλπίσαι, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται ὁρθαρτοί, ἐν ἀτόμῳ, ἐν βίῃ ὁφθαλμοῦ· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, ὅσα σὺν αὐτοῖς ἀρκαπησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς αἴρα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ σαρκόβαρα τῶν πτηνῶν ἐπ' αὐτὸ συντρέχει, οὕτως

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ.

Πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκαεῖν.

(A f. 236, C f. 144 b, D f. 59) Ἀδελφαίπτως οὖν χρὴ προσεύχεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν, εὐ εἰδότες καὶ ἀραρώτως πιστεύοντας, ὅτι πάντα δύναται κατορθοῦν ὁ παρακαλούμενος. « Αἰτέτω γάρ τις, φησὶ, πιστὸς μὴδὲν διακρινόμενος. Ὁ γὰρ διακρινόμενος, ὅπως κλύδων θαλάσσης, ἀνεμίζομεν καὶ βίπτωμεν. » Μὴ γὰρ οἰεσθῶ, φησὶν, ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος, ὡς λήφεται τι παρὰ τοῦ Κυρίου· ὁδριστη γὰρ ὁμολογουμένως ὁ διακρινόμενος. Εἰ γὰρ μὴ πεπιστευκας ὅτι τὴν σὴν αἴτησιν ἀποπερανεῖ, μὴδὲ προσελθῇς διὰ τοῦ ἵνα μὴ κατήγορος εὐρεθῇς τοῦ πάντα

D quoque angelos suos, qui, implis poenam passuris in terra relictis, sanctos et justos ad Deum adducunt. Tam duorum in lecto jacentium, unus tanquam Deo dignus assumetur; alter vero, quippe dignus quem impiorum ira punitioque corripiat, relinquatur. Eadem erit ratio de duobus in uno molendino molentibus. Molentes autem appellavit eos qui tenuem atque inopem inter homines vitam ducunt. In lecto vero jacentes vocavit eos, qui mollem et dissolutam vitam traducunt. Simile quid etiam Moyses scripsit in Exodo (xii, 29), ubi ait iram Domini percussisse primogenitia Aegypti a primogenito Pharaonis usque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere, aut ejus quæ pinsebat in mola. Per quod, ut nobis Scriptura innuit, et in fastigio honoris existentes, et infimos atque subjectissimæ conditionis homines voluit significare.

ισχύοντος, διψυχήσας ἀδούλως. Χρή τοιγαροῦν τὴν αὐτῶν αἰσχροὶν παραιτεῖσθαι νόσον· ὅτι δὲ τοῖς οὐ περιέργως ἡ ἀτημαλῶς, ἀλλ' ἐν σπουδῇ καὶ ἀδιαλείπτως ποιοῦμένοις τὰς λιτὰς κατανεύσει ὁ Θεός, ἡ προκειμένη παραβολὴ πιστώσεται. Εἰ γὰρ τὸν ἀδικον κριτὴν, τὸν μῆτε Θεὸν φοβούμενον, μῆτε μὲν ἀνθρωπὸν ἐντροπόμενον, δεδοσώπηκε τῆς χάρας ἡ συνεχὴς πρόσδοξ, ὥστε καὶ ἀκοντα ποιῆσαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς, πῶς ὁ φιλοκτερίμων καὶ μισοπότης, ὁ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν χεῖρα νέμων αἰ τὴν σώζουσιν, οὐ προσδέξεται μὲν προσιδόντας αὐτῷ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ, ποιήσει δὲ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ὡς ἐξελεγμένων;

(A f. 256) 'Ἀλλὰ γὰρ τίνες ὅλως οἱ ἀδικούντες αὐτοὺς, φέρε δὴ, φέρε καταβρῆσωμεν [cod. καταβρηνήσωμεν]. 'Αδικούντιν ἀγίους πλείστοι τε ὅσοι καὶ ἐπὶ πολλοῖς, τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντας λόγον, οἱ τῶν ἱερῶν δογματῶν ἀνεπιστήμονες, καὶ πάσης ὀρθότητος ἀπεινεγμένοι. Οἷτοι δὲ εἰσι, τὰ μισὰ καὶ βέβηλα τῶν αἰρετικῶν ἐργαστήρια, ἅπερ ἂν εἴποι τις θανάτου πύλας· οὗτοι διωγμοὺς καὶ θλίψεις ἐπάγουσι τοῖς ὀρθοποδοῦσι περὶ τὴν πίστιν· κατὰ τοῦτων οἱ Θεῷ γινώριμοι ποιοῦνται τὰς λιτὰς, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ἀπομιμούμενοι, οἱ τῆς Ἰουδαίων σκαιότητος κατακεκραγότες, ἔφασκον· 'Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, ἐπιθεὶ ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ ὁδὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου.' 'Ἀλλὰ γὰρ ἰσως ἐρεῖ τις· Τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἔφη ποῦ Χριστός· 'Ἀγαπήτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, προσεχέσθε ἐπὶ τῶν ἐπηρεαζόντων.' Πῶς οὖν ἄρα προσεχόμεθα κατ' αὐτῶν, εἰτα τῆς θείας οὐκ ἀλογήσομεν ἐντολῆς; Πρὸς τοῦτό φημεν· 'Ἀρ' οὐκ εὐδόμηθα παρρησίαν αὐτοῖς καὶ ἰσχύιν δοθῆναι παρὰ Θεοῦ, ἵνα τοὺς τὰ αὐτὰ πρεσβεύοντας μὴ ὥςτις μυσταγωγέιν; Καὶ πῶς οὐκ εὐθεὶς παντελῶς τὸ χρημῖα ἐστιν; Οὐκοῦν θεῶν μὲν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ παρὰ τινὸν ἐρχεται πλημμελήματα, τότε δὴ, τότε καύχημα ποιησόμεθα τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀμνησικακῶν καὶ φιλάληλων· τότε τοὺς ἀγίους Πατέρας ἀπομιμούμενοι, καὶ παύσωμεν, καὶ ὑβρίζωμεν, καὶ ἑτέρους ἡμῖν πλεονεξίας ἐπιφέρωμεν τρόπους, ἀπαλλάξομεν πάσης αἰτίας αὐτοὺς, κρείττους ἐσόμεθα καὶ ὀργῆς καὶ λύπης. 'Ὅταν δὲ τινες εἰς αὐτὴν ἀμαρτάνωσι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, τῶν τὸ θεῖον ἱερουργούντων κήρυγμα, πολέμους καὶ θλίψεις κατασωρεύοντες, τότε πρόσμεν Θεῷ, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦντες ἐπικουρίαν, καὶ τῶν μαχομένων αὐτοῦ τῇ δόξῃ κατακεκραγότες· καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς· ἔφη γὰρ· 'Ἐξεγέρθητι, Κύριε· διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ σου· φυγέτωσαν πάντες οἱ μισούντες τὸ δνομά σου.' Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἰρημένον παρὰ ἀγίων ἀποστόλων, ἐκδείκνυν ἂν οὐκ ἀσυντελοῦν πρὸς θνητὴν τῶν θεῶν κηρύγματι, τὸ ἀσθενῆσαι πῶς τῶν διωκόντων τὴν χεῖρα· 'Ἐπιθεὶ γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, τοῦτέστι ματαίωσον αὐτῶν τὰς ἐπ' ἀναστάσεις· καὶ ὁδὸς τοῖς δούλοις σου, μετὰ παρρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου.' 'Ὅτι γὰρ ἡμελλόν τοὺς τῆς ὀρθότητος λόγους ἐκκατηλέυσιν τινες, καὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως ἀποφῆραιν πολλοὺς, προαναπεφώνηκε λέγων.

flas, dum inconsulte hæsitaveris. Oportet itaque tam turpem morbum aversari. Quod autem nec ambigiose nec temere orantibus, sed studiose atque incessanter, Deus annuet, præsens parabola confirmabit. Nam si injustum judicem, qui neque Deum timebat, neque hominem reverebatur, perseverans viduæ instantia pudore suffudit, ut, invitatus licet, Jus ei redderet, quomodo ille misericors et iniquitatis osor, qui salutarem semper diligentibus ipsum manum porrigit, sibi diu noctuque supplicantes non exaudiet, eosque tanquam electos defensabit?

Sed quinam omnino adversus eos injuriosi sint, age, jam videamus. Sanctos, qui veritatis doctrinam recte docent, plurimi admodum et multifariam offendunt, qui sacrarum dogmatum sunt imperiti, et procul omni recta via deferuntur. Sunt autem hi execrabiles et impuræ hæreticorum officinæ, quas merito quis appellavit mortis januas. Hi persecutiones tribulationesque recte in fide incedentibus concitant. Contra hos amici Dei preces fundunt, sanctos imitantes apostolos, qui adversus Judæorum nequitiam reclamantes aiebant : « Et nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum ». Atqui aliquis fortasse dicet : Sanctis apostolis ait aliquando Christus : « Diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus vos ». Quomodo ergo orabimus contra ipsos, quin simul divinum præceptum negligamus? Ad hæc respondemus : Num igitur orabimus, quo fiducia improbis viresque suppedientur a Deo, ut eos qui sic orant non sinant religionem propagare? Quidni hoc usquequaque fatuum negotium sit? Cum ergo contra nos ipsos aliqui peccant, tunc enim vero oblivisci injuriarum, et amorem exhibere gloriabimur : 375 tunc sanctorum Patrum exempla sectantes, verberent licet, conviciantur, alia injuriarum genera inférant, omni eos culpa absolvemus, iram doloremque omitemus. Sed cum in ipsam Dei majestatem peccaverint aliqui, et sacram sacerdotum prædicationem, bella et tribulationes cumulantes, tunc Deo supplicamus auxilium ejus implorantes, et adversus ipsiusmet gloriæ hostes reclamamus. Sicut nimirum et magnus Moyses, qui ait : « Exsurge, Domine; dissipentur inimici tui; fugiant omnes qui oderunt nomen tuum ». Ipsa quoque sanctorum apostolorum verba demonstrant, non parum prodesse divinæ doctrinæ, si infirmetur quodammodo persecutorum manus. « Respice, aſunt, in minas eorum, » id est illorum aggressiones fac vanas; « daque servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum. » Nam quod orthodoxam doctrinam nonnulli cauponaturi forent, atque a recta fide multos alienaturi, prædixit, dicens

V. 8. *Verumtamen Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?*

Profecto haud hoc ignorabat. Cur? Quia Deus rerum omnium conscius est. Significat autem fore ut frigescat multorum charitas, et deficiant aliqui extremis temporibus a recta et inviolabili fide, attendentes fraudulentis spiritibus et falsis hominum sermonibus mentem cauteriatam habentium. Adversus quos, tanquam fideles famuli ad Deum nos accedimus, orantes ut inefficaces sint illorum improbitates, et contra illius majestatem conatus. Offendunt autem Dei famulos alii quoque nonnulli, contra quos plane inculpabile erit nostrum certamen quod oratione sit. Quinam vero hi? Improbæ et contrariæ potestates, et omnium hostis Satanæ, is qui cuilibet bene vivere volenti acriter adversatur, qui in nequitia foveas dormitantes impellit, qui denique peccati omnis semina nobis immittit. Urget enim nos intolerabiliter cum propriis satellitibus. Quomobrem inelamat **376** illi Psalmista, dicens: « Quousque irritus in hominem, interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et maceræ depulsæ? » Sicut enim paries jam inclinatus, et maceria depulsa sive subruta illico procumbunt, impellente aliquo, sic mens humana, plurimam naturaliter habens ad mundanas voluptates proclivitatem, in eas facillime decedit, trahente alio vel provocante. Est autem hoc Satanæ officium. Ergo de his dicemus in precibus ad eum qui salvare potest: « Vindica me, Deus, de adversario meo. » Quod sane fecit unigenitum Dei Verbum homo factum. Depulit de tyrannide sua principem hujus sæculi, liberavit nos salvosque fecit, suique regni jugo subiecit. Nam ex nobis nonnulli, ut fideles servi, in fidei stabilitate conservabuntur a Deo, adhuc in terra manentes. Bona est itaque frequentis orationis consuetudo. Excipiet enim nostras preces, et postulatis anquet Christus, Nam si iudicem injustum, qui neque Deum neque homines reverebatur, viduæ assiduitas et perseverantia flexit, quanto magis nos misericordiz Patrem ad primum sensum trahemus, etiamsi forte in præsentiarum moretur?

καρτερία ἐμάλαξε, πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς τὸν Πατέρα τοῦ παρόντος;

Moliti vero sunt nonnulli parabolam hanc curiosis interpretari: nempe viduam, quæ diabolum (cui pristinum virum) abiecit, animam esse dicentes; adversarium vero ejus, ipsum diabolum, contra quem sit supplex Deo iniquitatis iudici, id est, qui iniquitatem condemnat; qui quidem non habet alium Deum quem timeat, neque humanam personam veretur, et supplicis sibi animæ miseretur. Sed enim audacter hæc et perperam ita quidam intellexerunt. Dominus quidem, quia tempore mundanæ consummationis, propter instantia tunc pericula constanter ad orationem est incumbendum,

^a Psal. Lxi, 4.

Πλήρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν, ἄρα εὐρήσῃ τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;

A f. 236, B f. 168, C f. 145, D f. 59) Οὐκ ἠγνόησε τοῦτο. Πόθεν; Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ πάντα εἰδώς. Ὑπεμφάνει δὲ ὅτι ψυγῆσεται ἡ ἰπὴ τῶν πολλῶν, καὶ ἀποδραμοῦνται τινες ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τῆς ὀρθῆς καὶ ἀδιαβλήτου πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ ψευδηγορίαις ἀνθρώπων κεκαυτηριασμένων νοῦν· καθ' ὧν ὡς οἰκείται γνήσιοι τῷ Θεῷ πρόσμειν, ἀπράκτους αὐτῶν παρακαλοῦντες ἀποφανθῆναι τὰς πονηρίας, καὶ τὰ κατὰ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπιχειρήματα. Ἀδικοῦσι δὲ τοὺς Θεῷ δουλεύοντας καὶ ἑτεροὶ τινες, καθ' ὧν ἀνέγκλητος ἡ παρ' ἡμῶν ἔσται· πρόσθεος, ἡ διὰ γε τῆς προσευχῆς. Τίνες δὲ οὗτοι πάλιν; Αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, καὶ ὁ πάντων ἀντίδικος Σατανᾶς, ὁ τοῖς εὖ βιοῦν ἐθέλουσιν, ἀγρίως ἀνταγιστάμενος, ὁ τοῖς φαυλότητος βόθροις ἐνιελς τοὺς νυστάζοντας, ὁ πάσης ἡμῖν ἀμαρτίας ἐμψυτεύων σπέρματα· ἔγκειται γὰρ οὐ φορητῶς μετὰ τῶν ἰδίων ὑπασιτιστῶν· καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καταβεβόχεν αὐτοῦ ὁ Ψαλμῶδης, λέγων· « Ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρώπων; φονεύετε πάντες ὑμεῖς, ὡς τοῖχῳ κεκλιμένῳ καὶ φραγμῷ ὠσμένῳ; Ὅσπερ γὰρ τοῖχος ἦδη τὸ κλίνεισθαι παθὼν, καὶ φραγμὸς ὥσθεος, ἤγουν ἀνατραπείς, πίπτουσιν ἐτοίμως ὠθοῦντός τινος· οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κλειστήν ἐξ ἑαυτοῦ ἔχων τὴν ῥοπήν εἰς φιληδονίας κοσμικὰς, πίπτει πρὸς αὐτὰς ἐτοίμως, ἔλκοντός τινος καὶ κατερεθίζοντος· ἔργον δὲ τοῦτο τῷ Σατανᾷ. Οὐκοῦν περὶ τούτων ἐροῦμεν ἐν προσευχαῖς· πρὸς τὸν διασῶσαι δυνάμενον· « Ἐξέδικησάν μου ἐκ τοῦ ἀντιδίκου μου. » Ὅδε καὶ πέπραχεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἀνθρώπος· ἐκδέβληκε γὰρ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐξελετο δὲ καὶ σέσωκε, καὶ τοῖς τῆς αὐτοῦ βασιλείας ὑπήγαγε ζυγοῖς. Καὶ γὰρ ἐξ ὑμῶν τινες ὡς οἰκείται γνήσιοι ἐν ἐδραιότητι πίστεως διατηρηθήσονται παρὰ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ὄντες· καλῇ τοίνυν ἡ ἐντευξις ἡ διὰ συγῆς προσευχῆς· προσδέξεται γὰρ ἡμῶν τὰς λιτάς, πληρώσει τε τὰ αἰτήματα Χριστός. Εἰ γὰρ τὸν κριτὴν τῆς ἀδικίας, τὸν καὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπαναιδευσάμενον, καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένον, ἡ τῆς χήμας προσεδρεῖα καὶ τοῦ ἑλθούτος εἰς οἶκτον ἐλκύσομεν, κἂν μακροθυμῇ πρὸς

Ἐπειράθησαν δὲ τινες περιεργότερον τὴν παραβολὴν ταύτην ἐρμηνεύσαι, χήραν μὲν τὴν ἀποβαλοῦσαν τὸν διάβολον, ψυχὴν λέγοντες· ἀντίδικον δὲ αὐτῆς, αὐτὸν καθ' οὗ καὶ πρόσεισι τῷ Θεῷ τῷ κριτῇ τῆς ἀδικίας, τούτεστι, τῷ κατακρίνοντι τὴν ἀδικίαν, ὃς οὐκ ἔχει Θεὸν ὃν φοβηθήσεται, οὐδὲ πρόσωπον ἀνθρώπου λαμβάνει, ὃς καὶ τὴν προσεδρεύουσαν αὐτῷ ψυχὴν οἰκτελεῖ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τολμηρῶς καὶ φαύλως τινες ἐξελάβοντο· ὁ μὲν τοι Κύριος, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς συντελείας πρὸς τοὺς τότε κινδύνους τῇ προσευχῇ συντόνως χρῆστέον, ἐπιφέρει, ὅτι « Ἀρα ἐλθὼν εὐρήσει τὴν πίστιν; » ἐν σχήματι

ἐρωτήσεως τὸ σπένιον περιστῶν. Ἐλθε γὰρ ἐπὶ τοῦ σπένιου, τῷ ἐρωτηματικῷ τρόπῳ χρᾶσθαι· ὡς κἀνταῦθα δηλῶν, ὅτι βραχεῖς ἔσονται οἱ τὴν πίστιν φυλάττοντες· καὶ ἐν ὀλίγοις αὐτὴν εὐρήσει ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν νεφέλαις ἰδῶν.

(A f. 236 b) Ἵνα δὲ μάθης ὅσην ἔχει ζημίαν τὸ κατακρίνειν ἑτέρους, καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς οικείοις πταίσμασι μετανοεῖν, ἐξ αὐτῶν σε τῶν Εὐαγγελίων πιστώσομεν. Λέγει τοιγαροῦν οὗτος ὁ μακάριος Λουκᾶς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· Ἐλπε δὲ αὐτοῖς καὶ παραβολὴν περὶ τῶν δικαιοῦντων ἑαυτοὺς, ἔξουθενούτων δὲ τοὺς ἑτέρους.· Καὶ τίς ἡ παραβολή;

Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύεσθαι, κ. τ. λ.

(A f. 236 b, C f. 145, E f. 298) Ἐνταῦθα γὰρ διδάσκει ἡμᾶς, τίνα χρῆ τρόπον τὰς πρὸς αὐτὸν κοιτίσθαι λιτὰς, ἵνα μὴ ἀμισθον εὐρέθῃ τοῖς, χρωμένοισι τὸ χρῆμα· μηδὲ δι' ὧν ἂν τις ὠφελεῖσθαι νομίζοι, διὰ τούτων αὐτῶν παροτρύνῃ καθ' ἑαυτοῦ τὸν τῶν ἀνωθεν χαρισμάτων δοτῆρα Θεόν· γέγραπται γάρ, ὅτι· Ἔστι δικαίος ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ αὐτοῦ.· Ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα ὁ Φαρισαῖος κατακρίνεται, ὅτι μὴ ἐπιστημόνως ἵποιστο τὴν προσευχὴν. Πολλὰ γάρ κατ' αὐτὸν αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα· πρῶτον μὲν φορτικὸς ἔστι καὶ ἄνους· τεθαύμακε γὰρ αὐτὸς ἑαυτὸν, καίτοι βοῶντος τοῦ ἱεροῦ Γράμματος· Ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἄλλοτριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη.· Ἐβτα, ἠγνόησεν ὅτι τὸ κακὸν εἶναι χρειττον, οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀξιοθαύμαστον ἀποταίνει τινα· τὸ δὲ ἀμιλλᾶσθαι φιλεῖν τοῖς εὐδοκίμοις, λαμπρὸν καὶ διαπρεπῆ, καὶ τοῖς δικαίοις τεθαυμασμένοις ἐναριθμῶν ἀπεργάζεται. — (A f. 239, E f. 298) Ὁ γοῦν τελώνης εἰσέτρεξε μακρόθεν· οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἀνατείνει τολμῶν εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ τῷ ἐξουθενῶντι βλάμματα, τὸ τῆς ψυχῆς μηνύων ἀπαρρησίαστον. Ὅρξας ὅτι περιστελλας τὴν παρρησίαν, ὡς οὐκ ἔχων αὐτὴν, τοῖς ὑπὸ τοῦ συνεδῶτος ἐλέγχῳις πληττεται; Δίδως γὰρ καὶ μόνον ὀφθῆναι Θεῷ, ὡς ὀλίγως φροντίσας τῶν αὐτοῦ νόμων· καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ φαινομένου σχήματος, τῆς ἑαυτοῦ φαυλότητος κατηγορεῖ· τύπτει τὸ στήθος, ὁμολογεῖ τὰ ἐγκλήματα, δεικνυσιν ὡς λατρεῖ τὴν νόσον, καὶ κατοικτεῖσθαι παρακαλεῖ. —

(A f. 241 b, E f. 305) Ὡςπερ οὖν οὐδὲ ὁ τελώνης [ἐξουθενώθη]· τί γὰρ φησι περὶ αὐτοῦ, τοῦ τὰς οικείας ἀμαρτίας ὁμολογούντος, ὁ πάντων Κριτῆς, ὁ τὰς καρδίας ἐπιγινώσκων, ὁ τὰς πάντων δεχόμενος προσευχάς;· Ἀέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος.· Κἂν εἴ τις γὰρ γένοιο χρηστὸς καὶ ἐπεικὴς, μὴ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὑπεροψίαν νοσεῖτω· μεμνήσθω δὲ μᾶλλον Χριστοῦ λέγοντος τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· Ὅταν αὐτὰ ποιήσητε, δηλῶν δὲ ὅτι τὰ διατεταγμένα, λέγετε ὡς Δουλοὶ ἀρχαῖοι ἔσμεν· ὁ ὠφελομεν ποιῆσαι, ποιήκαμεν.· Ὁφελομεν δὲ ὡς; ἐξ ἀναγκαίου ζυγοῦ

A subdit: « Num cum venerit, fidem inveniet? » figura nimirum interrogativa raritatem denotans. Solebat enim in re rara, interrogativo modo uti; sicuti et nunc, **377** significans paucos fore qui fidem retinebunt, eamque apud paucos se in terra reperturum cum nubibus insidens venerit.

Ut autem discas quali pœnæ sit obnoxius is qui alios cōdemnat, nec suorum potius peccatorum pœnitentia tangitur, ex ipsis tibi evangeliis testimonia exhibebimus. Itaque beatus hic Lucas de ipso Servatore nostro Christo ait: « Dixit autem et ipsis parabolam, de illis qui se ipsos justos dicebant, et cæteros aspernabantur ». Quænam porro est hæc parabola?

V. 10. *Doi homines ascenderunt in templum ut orarent, etc.*

Illic scilicet docet nos quemadmodum ad Deum preces facienda sint, ne res sine effectu utentibus fiat; et ne dum putat aliquis utilitatem capere, hoc ipso sibi iratum faciat supernorum munerum datorem Deum. Scriptum est enim: « Est justus qui perit in justitia sua ». En hoc loco Pharisæus condemnatus fuit, quia imprudenter instruxit orationem. Multæ enim ipsius contra eundem militant culpræ. Primum quia arrogans est et satius: admiratur enim seipsum, cum sacræ Litteræ clament: « Laudet te proximus, et non os tuum; alienus, et non labia tua ». Deinde quia nescivit eum, qui peccato resistit, non omnino esse summa admiratione dignum; sed studium æmulandi eos qui virtute præstare solent, id demum facere hominem splendidum et excellentem, atque in eorum numero collocare, quos merito admiramur. — Publicanus itaque procul constiterat, neque, ut ita dicam, oculos attollere audebat, sed pudibundo aspectu, animæ timiditatem significabat. Viden', ut fiduciam cohibens, quasi ea sibi nulla esset, conscientie suæ morsibus vulneratur? Vel solum quippe Dei conspectum veretur, quoniam leges ejus parvi fecerat; et ipso exteriori habitu iniquitatem suam accusat. Pectus tundit, peccata fatetur, ostendit velut medico morbum suum, misericordiam implorat. — Sicuti ne publicanus **378** quidem despectus fuit. Quid enim de ipso dixit, propria peccata conflante, omnium Judex, qui corda novit, qui omnium preces recipit? « Dico vobis: descendit hic justificatus in domum suam præ illo. » Etiam si aliquis bonus sit et pius, caveat ne ob hanc causam superbæ morbo laboret. Meminerit potius Christi dicentis sanctis apostolis: « Postquam hæc feceritis, » scilicet imperata, « dicite: Servi inutiles sumus; quod facere debueramus, fecimus ». Utiq; nos debemus, tanquam jugo necessario suppositi, supremo Deo famulatum, omnimodam, inquam, subjectionem. Viden', ut publicanus peccatis se suis exuit, dum Pharisæi accusationem mansuete pertulit? Et hic quidem a gloria in ignominie barathrum decidit;

¹ Luc. xviii, 9. ² Eccle. vii, 16. ³ Prov. xvii, 2. ⁴ Luc. xvii, 10.

ille autem e turpissima vita ad beatam morum regulam consurrexit. Hic multo intervallo a Dei familiaritate fuit sejunctus; ille ad fiduciae gradum fuit erectus. Ille e tumore depressus est, ille ex humilitate exaltatus.

εις μακαρίαν ἐπαγγέλιον κατέστασιν· καὶ ὁ μὲν πολλῶν δὲ πρὸς τὴν τῆς παύσεως χώραν ἀνεβήκετο· καὶ ὁ δὲ πρὸς τὴν τῆς παύσεως χώραν ἀνεβήκετο.

V. 15. *Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret.*

Accurrebant aliquando mulierculæ, et infantes quoque afferebant matres, ut eis manus imponeret, quam rem molestam existimantes discipuli, illos arcebant. Is autem libenter admodum excipiebat dicens: «*Sinite, horum enim regnum est.*» Hinc facile agnoscitur innocentiae symbolum esse recens natum infantem; est enim nova veluti creatura puer. Neque tamen livore aliquo increpabant puerulos discipuli, sed officium potius magistro præstabant, dum vanas veluti molestias arcebant. Neque idcirco insipientes nos vult esse Christus, dum ait talium esse regnum celorum; sed malitia puerulos, præcordiis perfectos requirit. Nam puerulus, vel oppido pauca, vel nihil sciens, merito malitiæ atque nequitiae accusationem vitat. Quibus nos similes esse decet, simplicem et innoxiam vitam gerentes. Attamen perfectis præcordiis **379** esse debemus, maturam habentes mentem ad perspicue sciendum quis sit omnium Deus, tum ad vitanda etiam diabolica scandala. Definitur enim philosophia: cum pru-

V. 18. *Interrogavit eum quidam princeps, etc.*

Qui hic introducitur princeps, ut acutus ac suspicax, existimavit posse a se Christum coargui, quasi is, Moysis apretis legibus, suas obtruderet. Accedit ergo, et benivole loqui simulat; nam et magistrum appellat, et bonum dicit, et se discendi cupidum profitetur. Jam quia tentator interrogat, merito is qui sapientes capit in astutia ipsorum, ait illi: Si quidem non credis me esse Deum, cur vocabula uni convenientia supremæ naturæ mihi apponis? Cur bonum appellas, quem hominem arbitratu tuo iudicas? Nam bonus suapte natura Deus est, et hæc illius propria est substantialiter insita et singularis dignitas, ut sit bonus; per participationem autem, angeli atque nos. Hæc fuit verborum Christi sententia. Fortasse vero non patietur hanc sensuum rectitudinem quisquis impletatis Arianus consors est, dicetque: En manifeste negavit se esse bonum, idque decus uni Patri Deo ut congruum attribuit. Jam si esset ei consubstantialis, et ex eodem naturaliter natus, nonne ipse quoque bonus foret, utpote Deus?

* Job v, 15.

(1) Intellige philosophiam præsertim Christianam, ea notione qua sæpe apud Ecclesie Patres hoc vocabulum usurpatur. Et vide Suicerum *Thesaur. Eccl.*

τῶ ἐπὶ πάντας Θεῷ τὴν δουλείαν, τὴν ὑποταγὴν τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν· ὁρᾷς ὅπως ὁ τελώνης τὰ ἁμαρτήματα ἀπεδύσατο, τὴν τοῦ Φαρισαίου κατηγορίαν πρῶτος ἐνεγκών;· Καὶ ὁ μὲν ἀπὸ δόξης, εἰς τὸ τῆς ἀτιμίας κατέπεσε βάρβαρον· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπονειδίστου ζωῆς, τῶ μέσῳ τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύτητος ἐκεχώριστο· ὁ δὲ μὲν ἐξ ὅρκου τεταπεινώτο, ὁ δὲ ἐκ ταπεινώσεως ὤψωτο.

Προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη ἵνα αὐτῶν ἀπτηται.

(A f. 245 b, B f. 169, D f. 60) Προσέθει ποτὲ γυναῖκα, καὶ δὴ καὶ βρέφη προσεκόμιζον αἱ μητέρες, ἵνα ἐπιθῇ αὐτοῖς τὰς χεῖρας· ὅχλον δὲ τὸ χρήμα νομίσαντες εἶναι, ἀπειργονοῦν μαθηταί· αὐτὸς δὲ καὶ λίαν ἀσμένως προσέειπε, λέγων· «*Ἄφεςτε· τῶν γὰρ τοιούτων ἡ βασιλεία.*» Ἐντεῦθεν ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, ὡς ἀκακίας σύμβολον τὸ ἀριτεχνεῖς ἔστι παιδίον· νέα γὰρ ὥσπερ κτίσις, τὸ βρέφος. Οὐ βασκαίνοντες μὲν τοι τοῖς βρέφεσιν ἐπετίμων οἱ μαθηταί, ἀπονέμοντες δὲ μάλλον ὡς διδασκάλῳ τὸ χρεῖον, καὶ εἰσὶν αὐτὸς περὶ τὰς ὁχλήσεις ἀπειργονεῖς· οὐκ ἀσυνήτους δὲ ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστὸς, φάσκων· «*Τῶν γὰρ τοιούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*» Ἄλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζειν, ταῖς δὲ φρεσὶ τελείους ὑπάρχειν· τὸ γὰρ βρέφος, ἡ ἄλλα παντελῶς, ἡ οὐδὲν ὅλως εἰδὼς, ἀπαλλάττοτο ἀν εἰκότως τῆς ἐπὶ φαυλότητι καὶ ποιητικῇ διαβολῆς· οἷς καὶ ἡμᾶς ἐξομολογεῖσθαι προσήκει, ἀπλοῦν καὶ ἀπόνηρον διαζῶντας βίον· τελείους δὲ εἶναι χρή ταῖς φρεσίν, ἐδραῖον ἔχοντας τὸν νοῦν, εἰς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ διαβολικῶν σκανδάλων ἀποφοιτᾶν· οὗτος γὰρ ὁρος φιλοσοφίας (1), τὸ μετὰ συνέσεως ἀπλαστον εἶναι (2).

* Ἐπρωτόησέ τις αὐτὸν ἄρχων, κ. τ. λ.

(A f. 244, D f. 60) Ὁ ἐνθάδε λεγόμενος ἄρχων, ἀκριβῆς εἶναι τις ὑπονοούμενος, φήθη δύνασθαι ἐλέγχει Χριστὸν, ἀτιμάζοντα μὲν τὴν διὰ Μωυσέως ἐντολὴν, ἰδίως δὲ νόμους εἰσχεκομιζόμενα. Προσέρχεται τοίνυν, καὶ χρηστολογεῖν ὑποπλάττεται· διδάσκαλον γὰρ ὑποκαλεῖ, καὶ ἀγαθὸν ὀνομάζει, καὶ μαθηταῖν ἐπαγγέλλεται. Εἰ δὲ πειράζων ἐπύθετο, εἰκότως ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, φησὶ πρὸς αὐτόν· Εἰ μὴ πεπίστευκας ὅτι Θεός εἰμι, πῶς τὰ μόνῃ πρόποντα τῇ ἀνωτάτῃ φύσει περιτέθεικάς μοι, καὶ ἀγαθὸν ἀποκαλεῖς, ὃν δὴ καὶ νενομίμικας ἀνθρώπων εἶναι κατὰ σέ; Φύσει γὰρ ἀγαθὸς ὁ Θεός, καὶ ἴδιον αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκὸς καὶ ἐξάρτεον ἀξίωμα, τὸ εἶναι ἀγαθόν, κατὰ μέθεξιν δὲ, ἄγγελοι καὶ ἡμεῖς. Καὶ οὗτος μὲν ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς γέγονε τῷ Χριστῷ. Οὐκ ἀνέξεται δὲ ἰσως τῆς τῶν ἐννοιῶν ὁρβότητος, ὁ τῆς Ἀρεῖου δυσσεβείας μέτοχος, φάσκων· Ἰδοὺ σαφῶς ἠρνήσατο εἶναι ἀγαθὸς, ἀνατίθῃσι δὲ ὡς μόνῳ πρόπον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἄλλ' εἴπερ ἦν, φησὶν, ὁμοούσιος αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ

(2) Refertur ad Christi Domini dictum Matth. x, 16: *Estote prudentes et simplices.* Quo in effuso philosophiæ summa est.

φύσιν, οὐκ ἂν ὑπῆρχε καὶ αὐτὸς ὡς Θεὸς ἀγαθός; Ἀλλὰ λεπτέον πρὸς αὐτοὺς· Ἐπειδὴ πᾶς λόγος ὁρθός τε καὶ ἀκριβής, ὁμοούσιον οἶδεν ὄντα τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, πῶς οὐκ ἔστιν ἀγαθός, Θεὸς ὢν; Οὐ γὰρ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ ἐκ γλυκείας πηγῆς ποταμὸς πρᾶξις οὐ γλυκύς· Θεοῦ τοιγαροῦν ἀγαθοῦ καρπὸς ἀγαθός ὁ Υἱός· καὶ ὡς εἰκὼν, τοῦ γεννησαντος τὸ κάλλος ἐν ἰδίᾳ φύσει δεικνύς. — (A f. 245) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπόχρη πρὸς γε τὰ παρόντα. Εἰρήται δὲ καὶ ἐν τῷ Ματθαίῳ (1). Προσδοκῶντος δὲ τοῦ ἄρχοντος, ἀκούεσθαι λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· Ἀποπήδησον τῶν Μωυσέως γραμμάτων, καὶ πρόσθι τοῖς δι' ἐμοῦ θεσπίσμασι· τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη, τὸν ἐνόντα σκοπὸν τῷ πειράζοντι θεοπρεπέστατα βλέπων· ὥσπερ δὲ οὐκ οὐσὼν ἐτέρων ἐντολῶν, πλην οἷον μόνων τῶν διὰ Μωυσεως, πέμπει τὸν ἄνθρωπον πρὸς αὐτάς, καὶ φησι·

Τὰς ἐντολὰς οἰδας· Μὴ μοιχεύσης, μὴ φονεύσης, κ. τ. λ.

(A f. 246 b) Ὁ μὲν τοι νόμος πᾶν εἶδος ἀποφάσκει φαιλότητος, καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος κατακυβηλεύει τρόπους· Ὁ γὰρ μοιχεύσεις, φησὶν, οὐ φονεύσεις, καὶ τὰ λοιπὰ ἐναργῶς ἀποφάσκων, τὸ μῆτε χρῆναι φονεῖν, μῆτε μὴν ἄλλοις γάμοις ἐπιμαίνεσθαι· καταδικάζων δὲ καὶ κλοπῆς, καὶ ἐπιτορκίας, καὶ τοῦ ψευδομαρτυρεῖν, καὶ ποινὰς τοῖς πλημμελοῦσιν ὀρίζων. Ἐτα τῆς εἰς γονέας αἰδοῦς ἐπιμελητὰς γενέσθαι προσέταχεν, ἀξιόκρητα τοῖς εὐδοκιμεῖν ἐθέλουσι τὰ γέρα προθεῖς· Ἔτιμα γάρ, φησὶ, τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔση μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. — (A f. 247, D f. 59 b) Ἐνόμισεν ὁ δόστροπος καὶ δεῖνος εἰς κακούργιας, καίτοι Θεὸν ὄντα τὸν ἐρωτώμενον συναρπάσσειν ἀκοντὶ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποκρινόμενον· ὁ δὲ Χριστὸς, καίτοι πονηρὸν ὄντα, οὐκ ἀπεσέθεν, ὅτι δὲ ἀκούσας ταῦτα, περιλυτὸς ἐγένετο. — (A f. 247 b) Ὁ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς ἄρχων, τὸν νέον οὐκ ἐχώρησεν οἶνον, ἀσκήδης παλαιὸς ὑπάρχων, ἀλλ' ἐβράχη, καὶ ἀχρεῖος ἦν· λελύπηται γάρ, καίτοι μάθημα λαβὼν ζωῆς τῆς εἰς αἰῶνα πρόξενον. — (B f. 171, C f. 146) Κάμηλον, οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς πλοίοις παχὺ σχαινίον (2). Ἐξέστη γὰρ αὐτοῖς, εἰ μὴ εἰσάπαν ἔλοιnton τὸ τῶν ὄλων ὄντων ἀπολισθεῖν, ἐτέρως εὐδοκιμεῖν, ποιῆσαι φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, ἵνα ὅταν ἐπιλιπνοσι, δέξωνται αὐτοὺς εἰς τὰς ἀκονίους σκηνάς.

Ἀφῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι.

(A f. 250, C f. 146) Προσεπάγει δὲ τούτοις ὁ Ματθαῖος τό· Ἐτι ἄρα ἔσται ἡμῖν; πρὸς ταῦτο ἔρει τις· Τί γάρ ὅλως ἀφῆκαν οἱ μαθηταί, ἢ τίκων

• Exod. xx, 13 seqq. • Luc. xvi, 9. • Matth. xix, 27.

(1) Nempe ad Matth. xix, 17. Perit tamen Cyrilli nostri ad Matthæum commentarius, neque in Posini et Corderii symbolis quidquam Cyrilli hoc loco occurrit.

(2) Ergo ante Theophylactum dixerat hoc egregie Cyrillus, vel potius recentior ille a prisco nostro sumpsit. Hieronymus tamen cum aliis veteribus maluit de camelo jumento cogitare.

A Verum his ita respondendum est. Quoniam tota orthodoxa atque accurata doctrina consubstantialiam agnoscit Patri Filium, cur non hic sit bonus, si quidem Deus est? Non enim potest arbor bona malos fructus facere, neque ex dulci fonte fluvius pariter dulcis non procedere. Dei ergo boni bonus fructus Filius; atque, ut imago, gignentis pulchritudinem in propria natura demonstrat. — Sed hæc quidem in præsentii sufficiant; namque etiam 380 in commentariis ad Matthæum de his dictum fuit. Expectante autem principe audire a Christo: Omittite Moysis scripta, transi ad constituta mea; nihil hic hujusmodi dixit, arcanam tentatoris mentem divinitus introspectiens. Tanquam vero nulla alia præter Moysis præcepta exstarent, hominem ad hæc amandatum, dicens:

V. 20. Mandata nosti: Non machaberis, non occides, etc.

Lex quidem omne genus nequitiae vetat, et quamlibet malitiae rationem improbat. « Non machaberis, inquit, non occides: » itemque reliquis dierte interdicit, nempe ne cædes patretur, ne contra alienas nuptias insaniamus. Damnat insuper furtum, perjurium, testimonium falsum; et peccantibus poenas decernit. Tum etiam ut parentes studiose honoremus jubet, præclara recte agentibus præmia spondens: « Honora, inquit, patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et longævus in terra vivas ». — Existimavit homo hic improbus, et ad malitiam ingeniosus, Deus licet esset quem interrogabat, nihilominus a se facile deceptum iri ut sibi placita responderet. Cæteroque Christus quantumlibet perversum non repulit (3). « His ille auditis contristatus est. » Judaicæ Synagogæ princeps novum vinum capere non poterat, etenim erat utriculus vetus, dirupiusque est. Non erat idoneus, ideoque contristatus est, quamquam doctrinam audierat æternæ vitæ donatricem. — Camelum dicit non animal, sed navium crassum rudentem. Possunt enim hi, nisi prorsus volent re omni fonditus everti, aliter se gratos facere, nimirum amicos sibi ex injusto mammona conciliare, ut, cum defecerint, ab his in æterna tabernacula recipiantur¹⁰.

V. 28. Dimisit omnia, et secuti sumus te.

Adjicit his Matthæus: « Quid 381 ergo erit nobis? » Hic aliquis dicit: Quid demum discipuli dimiserant, vel quorumnam compensationem a Christi

(3) Hic apud Corderium in est. Lat. prosequitur sic Cyrillus: « Non repulit, sed ostendit, quod si aliquis Vetus Testamentum peregerit, perfectus non sit, sed adhuc desit illa sequela Christi. Quæris, inquit, quomodo possidenda sit vita æterna? Accipe responsum: Sparge facultates pauperibus, et obtinebis illam; parva sunt quæ impendis, magna quæ recipis. »

sio postulant? Nos vero quid respondebimus? Utique ob hanc maxime causam necessario interrogant. Nam quia nihil possederant, præter pauca et villia, scire volunt quomodo Deus remunerabitur minima etiam deserentes propter regni cælorum adipiscendi cupiditatem, et propter Dei amorem. Congruenter sane dives homo, multis opibus contemptis, præmium expectabit? qui vero pauca possidens, mox hæc dimiserit, cur non cognoscere aveat, quid sit speraturus? Insuper et illud necessario dicendum est: sive multa sive pauca quis dimittat, par videtur hominis meritum, si recto sensu judicare velimus. Ergo quod attinet ad obedientiam atque propositum, pari ac divites gradu erunt, qui pari opum gradu non sunt, sed tamen pari proposito res suas sponte vendiderunt. Tum vero his quid respondit Christus?

V. 29. Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, etc.

Digna Deo vox, et sanctum decretum! Namque in apem firmam audientes cunctos adducit: juratamque adeo facit promissionem, præposito amen vocabulo, quod jurisjurandi vice fungitur. Est autem operæ pretium quærere quinam sint qui patrem reliquerunt aut matrem, uxorem, et fratres atque domos: et deinde sigillatim perpendere quomodo hi multiplicatam habebunt præsentem tempore remunerationem? Derelinquunt itaque interdum quidam patrem, et universæ cognationis affectum negligunt, propter Christi amorem. Quomodo autem id fiat, ipse nos docebit his verbis: « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus ¹¹. » Præterea: « Veni separare hominem a patre suo ¹², » et reliqua. Nam dum mundum divina prædicatio in fidei sagenam pertrahit, voluptas quidem aliqui huic se cursui tradere; sed tamen patres aut matres infideles adhuc, **382** aut improbe viventes, subverentur. Certe patres sæpe non verentur esse filiis molesti, quia ad fidem accurrunt. Idem dicendum est de fratribus erga fratres, de nuru erga socrum, et de hac erga illam. Sed enim qui firmiter in fide perstant, nihil anteferunt Christi amori, et carnale genus nullius pensi habent.

Superest videndum, quomodo qui hos reliquerit, multiplicatam mercedem hoc quoque in sæculo accipiet. Nam enim multarum seminarum fiet vir, aut multos pro uno repariet in terra patres, et multiplicatum suum carnale genus? Haud sane hoc dicimus; sed quod carnalibus temporalibusque dimissis, meliora multo recipiet, et quasi præ contemptis multiplicia. Nam et apostoli, exiguis rebus

¹¹ Matth. x, 37. ¹² ibid. 35.

(1) Sic etiam S. Hieronymus interpretatur lib. iii in Matth. xx: Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritalia recipiet, etc. Egregius est toto eo tractu

A ἀντέκτισιν αὐτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; Τί οὖν πρὸς ταῦτά φαμεν; Μάλιστα μὲν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἀναγκαιοτάτην ἐποιοῦντο τὴν πεῦσιν. Ὡς γὰρ οὐδὲν κεκτημένοι, πλὴν ὅτι μικρὰ καὶ εὐτελῆ, βούλονται μαθεῖν τίνα τρόπον ἀμεψεται Θεὸς καὶ τοὺς ὀλίγηστα καταλελοιπότες διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τούτεστι διὰ τὸ ἐφίεσθαι τυχεῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Ἀραρῶτως μὲν γὰρ ὁ πλοῦσιος καταφρονήσας πολλῶν, προσδοκᾷ τὰς ἀμοιβὰς· ὁ δὲ γε μικρὰ κεκτημένος, εἴτα τούτων ἀποστὰς, ἐν ποταμῶν ἐλπίσιν ἔσται, πῶς οὐκ ἔδει μαθεῖν; Εἴτα πρὸς τούτοις κάκεινο εἰπεῖν ἀνάγκη· τὸ γὰρ τοι πολλῶν ἢ ὀλίγων ἀπολισθεῖν, ἴσον τοῖς παθοῦσιν εἴη ἂν κατὰ τὴν τῆς ὁρθότητος λόγον· οὐκοῦν τό γε ἔχον εἰς ὑπακοὴν καὶ πρόθεσιν, ἐν ἰσῇ τάξει καταλογισθεῖν ἂν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις οἱ μὴ κατ' αὐτοὺς μὲν ὄντες, εἴτα ταῖς ἰσῇς προθυμίαις χρώμενοι, καὶ τῶν ἐνόντων τῇ ἀπειπολήν ἐκούσιον ὑπομένοντες. Εἴτα τί πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός;

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἔστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γονεῖς, κ. τ. λ.

(A f. 250, B f. 172, D f. 60 b) Θεοπετρῆς ἡ φωνή, καὶ ἡ ψῆφος δόξα· εἰς ἐλπίδα γὰρ βεβαίαν ἀνακομίζει ἅπαντας τοὺς ἀχρωμένους· καὶ ἐνώμστον ποιῆται τὴν ὑπόσχεσιν, προτιθεὶς τοῦ λόγου τὸ ἀμὴν, ὅλον ὅρκου χρεῖαν, ἀποκληροῦν. Ζητῆσαι δὲ πρέπει, τίνες ἂν εἴεν οἱ ἀφιέντες πατέρα ἢ μητέρα, γυναῖκα τε καὶ ἀδελφοὺς καὶ οἰκίαν· εἰθ' οὕτως πολυπραγμονῆσαι λεπτῶς, πῶς ἂν οἱ τοιοῦτοι πολλαπλασίονα λάβοιεν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ. Οὐκοῦν καταλιμπάνουσι τινες πατέρα, καὶ τῆς εἰς ἅπαν τὸ γένος φιλοστοργίας ὀλιγωροῦσι ἔσθ' ὅτε, διὰ γε τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην· καὶ τίνα τρόπον, αὐτὸς ἡμᾶς διδάξει λέγων· « Ὁ φιλὼν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξιος. » Καί· « Ἦλθον μερίσαι ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Σαγηνεύοντος γὰρ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῷ πίστιν τοῦ Θεοῦ κηρύγματος τὴν ὑπ' οὐρανῶν, βούλονται μὲν πρὸς τοῦτο ἵνα τι νῆς, ὑφορῶνται δὲ ἰσῶς πατέρας ἢ μητέρας ἀπίστους ὄντας καὶ πονηροὺς· καὶ υἱὸς δὲ πολλάκις οὐκ ἠνέσχοντο λυπῆσαι πατέρας, διὰ τὸ προσδραμεῖν τῇ πίστει. Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λόγος καὶ περὶ ἀδελφῶν πρὸς ἀδελφούς, καὶ νύμφης πρὸς πανθεράν, κακείνης πρὸς ταύτην· ἄλλ' οἱ γε τῇ πίστει ἐδραῖοι προτάττουσιν οὐδὲν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, τὸ κατὰ σὰρκα γένος ἐν οὐδενὶ ποιοῦμενοι λόγῳ.

D Σκοπῆσαι δὲ λοιπὴν χρὴ πῶς ἂν τις τούτους ἀφελῇ, πολλαπλασίονα λήψεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. Ἄρα γὰρ πολλῶν γυναικῶν ἔσται ἀνὴρ, ἢ πολλοὺς ἀνδ' ἐνὸς πατέρας εὐρήσει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πολυπλασιασθὲν οὕτω τὸ κατὰ σὰρκα γένος; Οὐ τοῦτο φαμεν· ἀλλ' ὅτι τὰ σαρκικά καὶ πρόσκαιρα καταλελοιπῶς, τὰ πολλὰ κρείττονα λήψεται, καὶ ὅλον πολλαπλασίονα τῶν καταφρονουμένων (1). Καὶ οἱ ἀπόστολοι γὰρ

Hieronymus; nam et paulo ante, contra illam sententiam, quam Græci male tuerunt, quod conjux innocens, dimisso reo, novas nuptias inire queat,

ἀφέντες ὅλα, ἀγίου μεμέστωνται Πνεύματος, καὶ παντοδαπῶν ἐυχον χαρισμάτων, ἀπολεκτοὶ τε καὶ δοῖδιμοι γέγονασιν τοῖς ἀπανταχοῦ. Ἄπαντες οὖν ἐσόμεθα κατ' ἐκείνους οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ ἡγαπηκότες αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Κἀν οἶκον ἀφῆ τις, τὰς δυνάμεις λήφεται μονάς· κἀν ἀπολισθῇ πατὴρ, τὸν ἐν οὐρανοῖς ἔχει Πατέρα· κἀν ἀδελφῶν γένηται μακράν, ἀλλ' εἰς ἀδελφότητα αὐτὸν παραλήφεται Χριστός· ὅταν ἀφῇ γυναῖκα σύνικον, εὐρήσει τὴν ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ σοφίαν (1), ἐξ ἧς τεκνογονήσει· εὐχαρίστας· κἀν ἀφῇ μητέρα, εὐρήσει τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἥτις ἐστὶν ἐλευθέρη καὶ μήτηρ ἡμῶν.

Τελειοθῇσονται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ Υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου.

(A f. 250, Bf. 172 b, D f. 61) Προαποκρίνει διὰ τοῦ λέγειν τὰ συμβησόμενα, καὶ λογισμῶν ἀτοπίαν, καὶ παντὸς σκανδάλου πρόφασιν· οἱ γὰρ τὰς παρ' αὐτοῦ θεοσημείας τεθεαμένοι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις πρὸς εὐανδρίαν διανοιούμενοι, ἐμελλον ὁρᾶν αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων ὑπομένοντα γέλωτα, σταυρούμενον, καὶ ἀτιμαζόμενον. Ἦν οὖν εἰκὸς ἐπ' αὐτοῖς δὴ τοῦτοις σκανδαλιζομένους, ἐκεῖνα καθ' ἐαυτοὺς διενθυμίσθαι τε καὶ λέγειν· Ὁ τοσοῦτος ἐν ἰσχύϊ, καὶ νεύματι μόνῃ θαυματουργῶν, ὁ τὴν τοῦ Πατρὸς πρόνοιαν καὶ μέχρι ὀρθούλων καθικνεῖσθαι λέγων, ὁ Μονογενὴς καὶ Πρωτότοκος, πῶς ἡγγύησε τὰ ἐσόμενα, καὶ τεθήρεται παρ' ἐχθρῶν ὁ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διασώσειν ὑποσχομένος; Ἴνα τοίνυν εἰδῇεν, ὡς καὶ προέγνω τὸ πάθος, καὶ διαφυγεῖν εὐκόλως ἔβη, ἐκὼν εἰς τοῦτο παρήλθε, προκαταμηνύει τὰ συμβησόμενα. Προστίθεται δὲ ἀναγκαίως, ὡς πάντα προεῖρηται διὰ προφητῶν ἁγίων, προεικονομοῦντος Θεοῦ καὶ τοῦτο χρησίμως, ἵν' ἦσαν γενέσθαι συμβῆ, σκανδαλισθεὶς μηδεὶς. Ἐξῆν γὰρ ὁλως μὴδὲ παθεῖν τῷ προσεγνωσθέντι τὸ συμβησόμενον· ἀλλ' οὐ βεβίασται πρὸς τινος, εἴλετο δὲ τὸ παθεῖν ἐκὼν, εἰ εἰδὼς ὅτι σωτηρία ἔσται τῷ κόσμῳ παντὶ, τὸ παθεῖν αὐτόν. Ὑπέσθη μὲν γὰρ τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, ἐγγεγραμμένον δὲ παθήσας τὴν φθοράν, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐνεφύτευσε τοῖς ἀνθρώποις σώμασι τὴν παρ' ἐαυτοῦ ζωὴν· ὅλη γὰρ ἦν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν αὐτῷ παλινδρομοῦσα πρὸς ἀφάρσιν.

Αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνήκαν.

(A f. 250 b) Ὁ μὲν τῶν ὁλων Σωτὴρ προαπήγχει ταῦτα τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, οἱ δὲ οὐ συνήκαν, φησὶ, τὰ λεγόμενα· ὅπως γὰρ ἤδεισαν ἀκριδῶς τὰ παρὰ τῶν ἁγίων προφητῶν προεκεκηρυγμένα. Καὶ γοῦν ὁ προδὼν ἐν μαθηταῖς, συνελθὼν τοῦ μυστηρίου τὸ βάθος, ἀντανίστατο λέγων· Ἰλαῶς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Ἐπετιμήθη δὲ

¹¹ Matth. xvi, 32.

ita peremptorio stylo scribit : Quia evenire poterat, ut aliquis calumniam faceret innocentem, et ob secundam copulam nuptiarum, veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere jubetur uxorem, ut secundam, prima vivente, non habeat. — Nec non quia poterat evenire ut iuxta eandem legem uxor quoque marito daret repudium, eandem cautela praecipitur, ne secundum accipiat virum.

relictis, Spiritu sancto repleti fuerunt, et complura charismata adepti sunt, et eximii ac perillustres toto orbe evaserunt. Cuncti igitur pares illis stemus, qui Christo credidimus, ejusque nomen in pretio habuimus. Et si domum quis reliquerit, supernas sedes accipiet : si patre destituerit, habet in caelo Patrem : si fratribus procul discesserit, eum ad suam fraternitatem Christus assumet : cum uxorem omiserit, supernam inveniet apud Deum sapientiam, ex qua bonos fructus procreabit : et si matrem aequae dereliquerit, inveniet supernam Jerusalem, quae est libera, et mater nostra (2).

V. 31. Consummabuntur omnia quae scripta sunt per prophetas de Filio hominis.

Eventura praedicens, praecidit simul perversas cogitationes, et cujusvis scandalum causam. Namque hi, qui nunc miracula ejus 383 spectaverant, ejusdemque verbis ad fortitudinem roborati fuerant, nihilominus visuri eum erant a Judaeis irrisum, crucifixum, dehonestatum. Verisimile ergo erat, his ludibriis scandalizatos, ita apud se cogitare : Hic tanta potentia praeditus, et vel solo nutu prodigia patrans, qui Patris providentiam usque ad passeris pertingere aiebat, hic Unigenitus ac Primogenitus quomodo eventura ignoravit? quomodo ab inimicis captus est, qui nosmet ipsos salvaturum promiserat? Ut ergo agnoscerent se et passionem praescire, et cum vitare facile posset, sponte ad hanc venturum, jam nunc significat quae futura sunt. Necessario insuper adjecit, cuncta a sanctis prophetis fuisse praedicta, Deo id etiam antea commode consulente, ut cum haec fierent, nemo scandalum pateretur. Etenim licebat sine dubio ei vitare passionem, qui futuram esse noverat. Sed nemo eum coegit, sponte pati voluit, probe sciens salutarem universo orbi fore passionem suam. Nam pertulit in carne necem, sed resurrexit victa corruptione; et per suam a mortuis resurrectionem, infudit in humana corpora propriam vitam; universa enim hominum natura cum ipso reversa ad immortalitatem est.

V. 34. Ipsi nihil horum intellexerunt.

Et communis quidem Servator haec sanctis apostolis praenuntiabat, illi autem haud intellexerunt, inquit, quae dicebantur; nondum enim prophetarum vaticinia accurate cognoverant. Quamobrem discipulorum princeps, mysterii adhuc profunditate non intellecta, contradixit ita : Absit a te, Domine! non eveniet tibi hoc. Quod dictum objur-

(1) Sic prorsus idem Hieronymus lib. iii in Matth. xviii, fin. Justa uxor, dicitur sapientia.

(2) Paulo plura apud divi Thomae catenam Lat. CYRILLUS. inveniet Jerusalem coelestem, quae est mater nostra. A fratribus etiam et a sororibus sui propositi glutino spiritali colligatis multo in hac vita gratiosorem accipiet charitatem.

gatione castigatum fuit. Postquam autem a mortuis resurrexit Christus, aperuit illorum oculos ¹⁴, cum quidam sanctorum evangelistarum ait; illuminati quippe fuerunt, copiosam Spiritus participationem adepti, ita ut dicerent: « Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti **384** in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris ¹⁵. »

V. 38. *Jesu, fili Davidis, miserere mei.*

(1) Accessit hic ut ad omnipotentem Deum, quem tamen Davidis filium appellat: etenim enutritus in Judaismo atque indigena, non ignorabat prædicta de eo in lege et a sanctis prophetis, et quod de genere Davidis esset secundum carnem. Ergo ut jam credens, cum uti Dei Verbum sponte sustinuisse carnalem de sancta Virgine sortiri nativitatem, adest ut Deo dicens: « Miserere mei, fili Davidis, » Quod enim ita animo comparatus preces obtulerit, testis mox erit Christus qui illi dicit: « Fides tua salvum te fecit, » Imitentur hunc oculis captum, hi qui in duos Christum dividunt: hic enim, ut Deum adit communem Servatorem Christum, simulque Dominum, et filium Davidis nominat: ejusdem vero majestatem testatur, dum ab eo dignam Deo operationem expostulat. Mirentur in eodem cæco confessionis constantiam; etenim nonnulli, dum is fidem profitebatur, increpabant; qui tamen non desinebat, neque prohibentium causa fiduciam dicendi amittebat. Novit fides præliari cum omnibus, et omnia vincere. Ideo illi quidem increpabant, hic autem fidelis non cedebat, sed Dominum sequebatur, sciens pulchram esse in religione tuenda audaciam. Nam si divitiarum causa multi audent, propter animæ salutem nonne oportet pulchram audaciam sumere? — Domini gressum sistit hominis vox cum fide invocantis, meritoque honoratur a Christo cæcus. Ab ipso enim prope advocatur, ut qui fide jam appropinquaverat, nunc corpore etiam fiat **385** proximus. Nos quoque fides Christo sic admoveat, ut etiam sermones ejus audire digni fiamus. Jam vero cæcum prope astantem interrogavit dicens: « Quid tibi vis faciam? » Num cæci votum Dominus ignorabat? quomodo hoc credibile sit? Prudente œconomia sciencitatus est, ut qui coram aderant, unaque incredebant, discerent, pecuniam ab eo cæcum non petere, sed tanquam a Deo divinam operationem. — Num

A τοῦτο λέγων. Ἐπεὶ δὲ ἀνέβλεω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, δεινόειν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καθ' ὃ γέγραφέ τις τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν· κατεφωτισθῆσαν γὰρ, τὴν τοῦ Πνεύματος μέθεξιν ἀμφιλαφῇ πλουτήσαντες· ὡς λέγειν· « Καὶ ἔχομεν βεβαιώτερον τὸν προφητικὸν λόγον, ὃ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν ἀσχηρῇ τότῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. »

Ἰησοῦ, υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν μου.

(A f. 251 b, C f. 146 b) Προσῆλθε μὲν οὗτος ὡς θεῷ τῷ πάντα ἰσχύοντι· ὀνομάζει δὲ αὐτὸν υἱὸν Δαβὶδ· τεθραμμένος γὰρ ἐν Ἰουδαϊσμῷ, καὶ αὐθιγενὲς ὑπάρχων, οὐκ ἠγνόησε τὰ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ αὐτοῦ προφητορευμένα, καὶ ὡς ἐκ γένους ὀπῆρχε τοῦ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα. Οὐκοῦν ὡς ἤδη πεπιστευκῶς ὅτι θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ὑπέμεινεν ἔχων τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, τὴν ἀπό γε, φημί, τῆς ἁγίας Παρθένου, πρόσσειν φεῖ θεῷ, λέγων· « Ἐλέησόν μου, υἱὲ Δαβὶδ. » Ὅτι γὰρ οὕτω διατεθείς προσεχώμισε τὴν ἱκετηρίαν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων αὐτῷ ὁ Χριστός· « Ἡ πίστις σου σέσωκε σε. » Μιμησάσθωσαν αὐτὸν τὸν τὰς ὁφείας ἡβρωστηκότα, οἱ διαιροῦντες εἰς δύο τὸν ἐνὰ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν (2), ὃς ὡς θεῷ πρόσσειται τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ Κύριον (3) αὐτὸν, καὶ υἱὸν ὀνομάζει Δαβὶδ. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῦ τῇ δόξῃ, διὰ τοῦ θεοπροπιστάτην ἐνέργειαν παρ' αὐτοῦ ζητεῖν. Θαυμαζέτωσαν αὐτοῦ τὴν ἐνστασιν τῆς ὁμολογίας· τινὲς μὲν γὰρ ἐπετιμῶν ὁμολογοῦντι τὴν πίστιν· ὁ δὲ οὐκ ἀνέει, οὐδ' ἐνεποδίζετο ἡ παρῆρσία διὰ τῶν κωλόνων. Οἶδεν ἡ πίστις πρὸς πάντα μάχεσθαι καὶ πάντα νικᾶν· διὸ ἐπετιμῶν, ὁ δὲ πιστὸς οὐχ ὑποστέλλετο, ἀλλ' ἠκολούθει τῷ Δεσπότῃ, εἰδὼς ὅτι καλὴ ἡ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀναδεία· εἰ γὰρ ὑπὲρ χρημάτων ἀναδείξῃ πολλοί, ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς οὐ χρεὶ τὴν καλὴν ἀναδείαν ἐνδύσασθαι;—(A f. 251 b, D f. 61 b) Ἰσῆται τὸν Κύριον ἡ φωνὴ τοῦ μετὰ πίστεως ἐπικαλουμένου· καὶ τετιμῆται· εἰκότως παρὰ Χριστοῦ ὁ τυφλός· κέκληται γὰρ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι προστάταται, ἵν' ὁ ἐγγίσας αὐτῷ τῇ πίστει πρότερον, πλησιάζῃ καὶ τῷ σώματι· καὶ ἡμᾶς οὖν ἡ πίστις παρίστωι καὶ ἐγγὺς ἀποφέρει Χριστοῦ, ὥστε καὶ λόγων ἀξιοῦσθαι τῶν παρ' αὐτοῦ. Ἐγγὺς γὰρ ἐνεχθέντα τὸν τυφλόν, ἤρετο λέγων· « Τί σοι θείεις ἵνα ποιήσω; » Ἀρ' οὖν ἠγνόει τὴν αἰτησιν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ἡρώτα τοίνυν οἰκονομικῶς, ἵνα δὴ μάθειεν οἱ περιεστηκότες, ἥτοι συμβαδίζον-

¹⁴ Luc. xxiv, 31. ¹⁵ II Petr. i, 19.

(1) Apud S. Thomam in cat. Lat. « CYRILLUS. Multus autem erat populus circa Christum; et cæcus cum quidem non noverat, sentiebat autem effectum, et rapiebat per affectum quod non hausit aspectus; unde subditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.* Et oculati quidem secundum opinionem loquebantur. Sequitur enim: *Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.* Cæcus vero vera clamabat. Alia docetur; et alia prædicat. Et clauavit dicens: *Jesu, fili David, mi-*

serere mei. Quis te docuit hæc, o homo? Num perlegisti libros privatus luminibus? Unde igitur nosti laminare mundi? Vere Dominus illuminat cæcos. In Judaismo autem nutritus, » etc.

(2) Contra Nestorianos.

(3) Nam Nestoriani in vocabulo Dominus (v. gr. cum Elisabeth salutavit matrem Domini) Deum non agnoscebant. Idcirco Cyrillus animadvertit eundem Dominum simul ac Deum dici.

τες, ὡς οὐ χρήματα μάλλον αἰτεῖ αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν θεῖκην ὡς παρὰ Θεοῦ. — (A f. 253, D f. 61 b) 'Αρ' οὖν ἀπηλλάττετο μὲν τοῦ νοσεῖν ὁ τυφλὸς, κατημέλει δὲ τοῦ εἶναι φιλόχριστος; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοῖς ἔργοις τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπεδείκνυτο. Καὶ διότι τῆς ἡλευθέρωτο τυφλότητος, τῆς τε σωματικῆς, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν· οὐ γὰρ ἂν ἐδόξασεν αὐτὸν ὡς Θεὸν, εἰ μὴ ἀνέβλεψεν ὄντως. Γέγονε δὲ καὶ ἑτέροις πρόφασις τοῦ δοξάζειν αὐτόν.

ΚΕΦΑΛ. 10^ο.

Ἰδοὺ ἄνθρωπος ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος.

(A f. 252, B f. 173, C f. 146 b, D f. 62) 'Αρχιτελώνης ἦν ὁ Ζακχαῖος, ἐν ἐπιτάσει τε πολλῇ παρ' αὐτῷ φιλόργυρον, καὶ τῆς πλεονεξίας ὁ σκοπὸς· τοῦτο γὰρ τοῖς τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα· ταύτην δὲ καὶ εἰδωλολατρίαν ὀνομάζει ὁ Παῦλος, ὡς τάχα πρόπουσαν μόνους τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν. Ταύτην καὶ μάλα εἰκότως παρήρσιαν ἀναίδῃ τοῖς προσώποις ἐνδύσαντας τοὺς τελώνας, πόρναις συντέταχεν ὁ Κύριος, οὕτω λέγων τοῖς Ἰουδαίῳ καθηγηταῖς· « Αἱ πόρναι καὶ οἱ τελῶναι προάγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » 'Αλλ' οὐ μεμνήχην ἐν τούτοις ὁ Ζακχαῖος, ἡξιώθη δὲ φειδοῦς τῆς παρὰ Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ καλῶν ἑγγὺς τοὺς μακρὰν, καὶ φωτίζων τοὺς ἐσκοτισμένους. Ὅποια δὲ γέγονε τῷ Ζακχαῖῳ τῆς ἐπιστροφῆς ἡ ὁδός, φέρεται ὡς ὅτι. — (B f. 173 b) Ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν· ἐβλάστησε γὰρ ἐν αὐτῷ σπέρμα σωτηρίας. Τεθέσται τοῦτο Χριστὸς τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς· ἀναβλέψας οὖν εἶδεν αὐτόν καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ ἐπειδὴ σκοπὸς ἦν αὐτῷ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, προτείνει τὴν ἡμερότητα· καὶ παραβαρβύνων αὐτὸν λέγει· « Σπεύσας κατάβηθι. » ἔξῃται γὰρ αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ ἐκώλυεν αὐτὸν ὁ ἔχλος, οὐ τοσοῦτον ὁ τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ὁ τῶν ἀμαρτημάτων. Ἦν δὲ καὶ μικρὸς τὴν ἡλικίαν οὐ μόνον τὴν σωματικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴν· καὶ οὐκ ἄλλως ἡδυνήθη ἰδεῖν αὐτόν, εἰ μὴ ὠφέλη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὴν συκομωραίαν, δι' ἧς ἔμελλε διελθεῖν ὁ Χριστός. Ἔχει δὲ σῆμα ὁ λόγος. Οὐκ ἄλλως γὰρ δύναται τις ἰδεῖν τὸν Χριστόν, καὶ πιστεῦσαι εἰς αὐτόν, εἰ μὴ ἐπὶ τὴν συκομωραίαν ἄρῃ, μωράνας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐμελλε δὲ, φησὶν, ὁ Χριστὸς διὰ τῆς συκομωραίας διέρχεσθαι· τὴν γὰρ νομικὴν ὀδὸν οὐκ ἐλάττωσε, ὅ ἐστι τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Καὶ πᾶς ὃς αἵρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ τῇ τοῦ Χριστοῦ πολιτείᾳ, σώζεται, συνετῶς τὸν νόμον ἐργαζόμενος, ὃς ἐστὶ συκὴ μὴ ποιοῦσα σῦκα ἀλλὰ μῶρα· μωρὰ γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις φαίνεται ἡ κεκρυμμένη τοῖς πιστοῖς

A itaque solutus infirmitate cæcus diligere Christum neglexit? Minime; sed opere gratum animum demonstravit. Duplex liberatus est cecitas, et corporali et mentis atque cordis: non enim honorasset illum ut Deum, nisi vero visum recuperasset. Sed et cæteris quoque glorificandi Christum causa extitit.

CAP. XIX.

V. 2. Ecce vir nomine Zacchæus.

Publicanorum princeps erat Zacchæus, pecunia amore plurimum captus, et avaritiam unico spectans: hoc enim est publicanorum studium; quod idololatriæ nomine appellat Paulus¹⁷, seu illorum tantummodo proprium qui Deum ignorant. Convenientissime igitur publicanos hanc præ se ferentes impudentiam, cum meretricibus contulit Dominus dicens Judæorum duobus: « Meretrices et publicani præcedent vos in regnum Dei »¹⁸. Sed tamen inter hos non mansit Zacchæus, sed Christi clementia dignus fuit. Ipse enim prope advocat qui longinqui erant, et illuminat obtenebratos. Quenam verò se obtulerit Zacchæo conversionis occasio, age, videamus. — Cupiebat Jesum videre, quia salutis semen jam in eo germinabat. Viderat eam rem Christus divinitatis oculis; nunc vero suspiciens ipsum quoque humano visu observavit. Et quia finem sibi proposuerat omnium hominum salutem, benignitatem exprimit, eique animos addens, « Descende, » loquitur; siquidem ille videre Jesum cupierat, sed turba impediatur non tam hominum **386** quam peccatorum (1). Eratque statura exigua non corporali solum (2), verum etiam spiritali; neque aliter illum videre poterat, nisi in ficum fatuam conscendens, juxta quam Christus præteriturus erat. Latet autem in sermone ænigma. Quippe nemo aliter Christum videre potest, atque in eum credere, nisi in fatuam ficum se attollat, id est nisi membra sua, dum in terra degit, sine sensu efficiat, ad fornicationem scilicet, ad immunditiam, et reliqua. Fatuum enim erat, ut Christus prope fatuam ficum transiret. Nempe quia legalem decurrens viam, quæ ficus instar erat, stupa mundi elegit, id est crucem atque necem. Et quicumque sibi tollit crucem ejus, et Christi vitam sectatur, salvus fit. Sapienter scilicet legem exsequens, quæ est ficulnea, haud ficus fructificans sed mora (fatuus). Fatuitas enim Judæis videtur interioris fidelium vitæ ratio, circumcisio nempe malitiæ, otium ab iniqua actione; qui sane haud sensibile praputium cædunt,

¹⁷ Ephes. v. 5. ¹⁸ Matth. xxi, 31.

(1) Sic apud S. Thomam in cat. « CYRILLUS. Turba autem est imperitiæ confusio multitudinis, quæ verticem nequivit videre sapientiæ. Ergo Zacchæus quandiu in turba est, non videt Christum; sed plebeiam transgressus incertitiam, meruit ovem desiderabat aspicere. »

(2) Statura ergo Zacchæi pusilla erat, ut nemo hactenus dubitavit; non autem Christi Domini, ut hodiernus quidam scripsit, qui præpostere fortasse intellexit vulgati Latini versiculum: Zacchæus quarebat videre Jesum; et non poterat præ turba, quia statura pusillus erat.

neque sabbatum observant. Cognovit itaque illum ad obedientiam paratum, fide ferventem, et ex nequitia in virtutem secti cereum. Quare et vocat, et accedit illum lucraturus; qui festinus descendit, Christumque lætundus domi excepit; » lætundus, inquam, non solum quia illum ut satagebat viderat, verum etiam quia nominatim appellatus ab eo fuerat, eundemque hospitio præter suam expectationem suscepturus erat.

V. 5. *Zacchæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.*

Provisio hæc erat, probe enim rem futuram sciebat. Noverat hominis animam ad sanctum vitæ genus eligendum perquam proclivem. Ergo eum ad pietatem convertit, qui Jesum libenter suscepit, rem quippe 387 inspiratam consecutus. Sed fortasse aliquis dicturus erat communi nostro Servatori Christo : Apud Zacchæum hospitaris, apud, inquam, publicanorum præfectum, qui avaritiæ mores nondum exuit ? Utique, respondisset : id sciebam, cum Deus natura sim, et terrestrium omnium vias inspiciam; cumque insuper futurorum scientiam habeam, ad pœnitentiam hunc vocavi, quia paratus huic agendæ est.

V. 8. *Dimidium honorum meorum, Domine, do pauperibus.*

Viden' quomodo publicanorum præfectus, ille, inquam, avarus, repente misericors, et pauperum amator factus est ? Distributurum se spondet egentibus opes; et quos fraudaverat certiores facit redditurum se illis ex legis norma; quatuor jubentis pro una ove restituere, juxta Davidis judicium, qui ovem pauperi raptam, quadruplam reddi a plagiaro mandavit 42.

V. 9. *Hodie salus domui huic facta est.*

Quo enim ingreditur Christus, ibi omnino salus sit. Neque post aliquas moras, vel promittentis ritu, sed hodie Zacchæo salutem Christus denuntiat, quoniam et ille statim quæ promisit, in rem contulit. Non enim dixit, Dabo dimidium; neque fraudatis dixit, Reddam quadruplum: obtemperavit quippe Salomoni monenti : « Ne dicas, Postea revertere, et cras dabo 43; » sed, « Ecce, inquit, do et reddo. » Quare et Christus : Hodie das, ait, hodie tibi salus. Oportuisset itaque Judæos gratulari Zacchæo præter spem salvato; quia et ipse de filiis erat Abrahæ, quibus per Christum redemptionem Deus oraculo prophetarum promiserat.

V. 11. *Adjiciens dixit parabolam : Homo quidam nobilis, etc.*

Hac, quæ in manibus est, parabola priorem simul suum ad homines adventum, et hinc discessum,

42 Il Reg. xii, 6. 43 Prov. iii, 28.

(1) Sic etiam Vulgatus Latinus, 'nec non Exod. septuaginta.

ἐργασία, ἐν περιτομῇ κακίας, καὶ ἀργίᾳ φαύλης πράξεως· μὴ μέντοι αἰσθητῶς ἀκροβυστίαν περιτεμόντων, καὶ τηρούντων τὸ Σάββατον. Ἔγνω τοίνυν αὐτὸν ἔτοιμον εἰς ὑπακοήν, καὶ θερμὸν εἰς πίστιν, καὶ εὐμετάβλητον ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν· διδὼ καὶ καλεῖ, καὶ ἀπεισι καρδῶσαν αὐτόν· ὁ δὲ « σπεύσας κατέβη, καὶ ὑπέδξατο αὐτὸν χαίρων, » οὐ μόνον ὅτι εἶδεν αὐτὸν ὡς ἐζήτει, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὑπέδξατο αὐτὸν, ὡς οὐκ ἂν ποτε προσεδόκησεν.

Ζαχαῖς, σπεύσας κατέβη· σήμερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μέναι.

(A f. 253 b, B f. 174) Πρόγνωσις αὐτῇ θεῖα, εἰ γὰρ ἡπίστατο τὸ ἐσόμενον· εἶδεν ἀνθρώπου ψυχὴν ἐτοιμώτατα διανέουσαν εἰς γε τὸ βιοῦν ἐλθεῖν ὁ ἁγίως· καὶ μετέθηκεν εἰς εὐσέβειαν· ὑπέδξατο γὰρ, φησὶ, τὸν Ἰησοῦν χαίρων· ἔτυχε γὰρ ὧν μὴ προσεδόκα· ἀλλ' ἰσως ἐκεῖνο φαίη τις ἂν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· Ἀλλ' ἡ παρὰ Ζαχαρίου καὶ παρὰ τῷ τελωνῶν ἡγουμένη, ὅς οὕτω τοὺς τῆς φιλοκερδείας ἀπενέψατο τρόπους; Ναί, φησὶν· οἶδα τοῦτο, θεὸς ὧν φύσει, καὶ τὰς ἐκάστου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐποπτεύων ὁδοὺς, καὶ πρὸς τούτοις ἔχων τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν· κέκληκα πρὸς μετὰγνωσιν, πρόθυμον ὄντα πρὸς τοῦτο.

Τὰ ἡμίση τῶν ἐπαρχόντων μου, Κύρις, ἰδὼμι τοῖς πτωχοῖς.

(A f. 253 b) Ὁρᾷ πῶς ὁ τελωνῶν ἡγούμενος, ὁ φιλάργυρος, εὐθὺς ἐλεήμων καὶ φιλοπτωχίας γέγονε ἐραστής, διανέμειν ἐπαγγελλόμενος τοῖς ἐνδείαι τὸν πλοῦτον, καὶ τοῖς ἡδικημένους ἀπολογούμενος, κατὰ τὸν νόμον τὸν τέσσαρα πρόβαρα ἀνθ' ἑνὸς ἐκτίσειν καλεῖν, κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ κρίσιν περὶ τοῦ τὴν ἀμνάδα λεχθέντος ἀπεστέρη κείναι τοῦ πτωχοῦ. « Καὶ τὴν ἀμνάδα γὰρ, φησὶ, ἀποτίσει τετραπλασίονα (1). »

Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο.

(A f. 254) Ἐνθα γὰρ ἂν εἰσβάλῃ Χριστὸς, ἐκεῖ πάντως ἐστὶ καὶ σωτηρία· οὐκ εἰς ἀναβολὰς δὲ οὐδὲ ἐπαγγελίας, ἀλλὰ σήμερον τῷ Ζαχαρίῳ τὴν σωτηρίαν ὁ Χριστὸς εὐαγγελίζεται· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς αὐτίκα πεποίηκεν ἃ ἐπαγγελίατο. Οὐ γὰρ εἶπεν· Δώσω τὰ ἡμίση, καὶ τοῖς ἡδικηθεῖσιν ἀποδώσω τετραπλοῦν· ἤκουσε γὰρ τοῦ Σολομῶντος· « Μὴ εἰπῇς· Ἐπάνηκε, καὶ αὐρίον δώσω· ἀλλ', « Ἰδοὺ, φησὶ, δίδωμι καὶ ἀποδίδωμι. » Διὰ καὶ ὁ Χριστὸς· Σήμερον, φησὶ, δίδως, σήμερόν σοι καὶ ἡ σωτηρία. Ἔδει τοίνυν τοὺς Ἰουδαίους χαίρειν ἐπὶ Ζαχαρίῳ σεσωσμένῳ παραδόξως· ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς υἱὸς ἐτέλει τῷ Ἀβραάμ, οἷς τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν διὰ προφητῶν ἁγίων ἐπαγγελίατο ὁ Θεός.

Προσθεὶς εἶπεν παραβολήν· Ἄνθρωπός τις εὐγενής, κ. τ. λ.

(B f. 255) Διὰ τῆς ἐν χειρὶ δεῖ παραβολῆς, ὁμοῦ καὶ τὴν προτέραν εἰς ἀνθρώπους ἀφίξιν αὐτοῦ, καὶ

xii, 4. At Græcus Vaticanus hic : ἐπαπλασίονα,

τὴν ἐνθὺν ἀποδημίαν, τὴν τε μετὰ ταῦτα τῆς βασιλείας ὑποδοχὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἐπ' ἀγαθαῖς ἐλπίσι προσδοκώμενην ἡμῖν δευτέραν αὐτοῦ θεοφάνειαν, αἰνίττεται καὶ ὡς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τῶν μὲν ἀξίων αὐτοῦ βασιλεύσει, κοινωνοὺς αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν καὶ δὴ καὶ τῆς βασιλείας ποιησάμενος· τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὸ κήρυγμα παραιτησάμενων, ἐν ἐχθρῶν τε χώρα καὶ πολεμίων αὐτοῦ καταλεξάντων κριτὴς ἔσται ἀπαράιτος. Ταῦτα δ' ἐν παραβολῇς ἐθέσπιζε τρόπῳ, σαφῶς διδάσκων, ὅτι μήπω τότε ταῦτ' ἐξέφαινε ἀνθρώποις συνῶν, ὁ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐνείσθηται καιρὸς. Ἔλεγε δ' οὖν ταῦτα καὶ παρεδίδου, ἐν ἱερικοῖ μὲν ποιούμενος τὰς διατριβάς, ὁρμῶν δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· καὶ διεγεν ἀναγκάως· ἐπειδὴ πολλοὶ ἦν ὁ περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῖς πᾶσι λόγος, ὡς αὐτίκα τότε μέλλοντος ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὴν διὰ τῶν προφητῶν ἀνακηρυγμένην αὐτοῦ βασιλείαν παραστήσεσθαι· ἥς ὑπόνοιας μυρία τοῖς πολλοῖς ἐγένετο αἰτία, τὰ πρὸς αὐτὸ δρώμενα θαύματα, αἱ τε παράδοξι δυνάμεις, δι' ὧν τοὺς θεωμένους ἐπειθεν ἀραρότως, αὐτὸν εἶναι ἡγεῖσθαι τὴν ἐκ πατέρων αὐτοῖς κατηγγελμένην καὶ προσδοκώμενην Χριστόν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἤδη παρῆναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸν καιρὸν ὑπελάμβανον, ἀναγκάως τοὺς τοῦτο νομίζοντας διαρθεοῦτο τῆς ψευδοῦς δόξης.

(A f. 255 b, B f. 175 b) Ὅπερ οὖν ἐφημεν, καταγράφει τῆς παραβολῆς ὁ σκοπὸς ὅλην ὡς ἐν βραχεῖ τῆς ἐφ' ἡμῖν γενομένης οἰκονομίας τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστήριου τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἀρχὴ τῆς τελείας. Γέγονε μὲν γὰρ ἀνθρωπος θεὸς ὢν ὁ λόγος· κεχηρμάτισε δὲ διὰ τοῦτο δούλος· ἀλλ' ἦν καὶ ἔστιν εὐγενής, κατὰ γε τὴν ἐκ Πατρὸς ἀρρήτον γέννησιν· ἀποπεράνας δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναπεφοίτηκε δόξαν, καὶ οἷον ἀποδεδήμηκεν εἰς γῶραν μακράν· χώρα γὰρ ἑτέρα παρὰ τὴν γῆν, ὁ οὐρανός· ἀνέβη δὲ λαβεῖν αὐτῷ βασιλείαν. Πῶς δὲ ὁ τῶν ὅλων βασιλεύων μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἀνεῖσι πρὸς αὐτὸν ληφόμενος βασιλείαν; Δηλονότι ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ καὶ τοῦτο διδῶσιν ὁ Πατὴρ· ἀναφοιτήσας γὰρ εἰς οὐρανὸν, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὕψηλοις, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως οὗ τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πόδας αὐτοῦ.

Καλέσας δὲ δέκα δούλους αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς.

(A f. 255 b, B f. 275 b, C f. 147) (1) Διανέμει γὰρ ὁ Σωτὴρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, τὴν τῶν θεῶν χαρισμάτων διαφορὰν· τοῦτο γὰρ εἶναι φαμεν τὰς δέκα μνᾶς. Πλὴν πολλὴ τούτων ἡ διαφορὰ πρὸς ἐκείνους, οἱ καὶ ὅλως ἠρνήσαντο τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· οἱ μὲν γὰρ ἀνταίρουν, οἱ δὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ

(1) Hic plura apud S. Thomam in cat. Lat. c. CYRILLUS. Ascendens autem (ad cœlos) dispensavit credentibus in eum divinorum charismatum differentiam; Sicut servis committuntur Dominicæ facultates, ut aliquid lucrantes, famulatus sui ferant præconia. Unde sequitur: Vocatis autem servis

A et post hæc regni receptionem, necnon secundam quam **388** bona spe exspectamus Dei manifestationem, significat: et quod illo tempore super dignos se regnatus sit, eosque bonorum suorum adeoque et regni facturus participes: illis contra qui in præsentis vite Evangelium recusaverint, seque in adversariorum et hostium loco constituerint, inexorabilis iudex futurus. Hæc autem sub parabole forma edixit; perspicue docens, quandoquidem hæc patefaciebat cum hominibus versans, nondum regni sui tempus instare. Hos ergo sermones serebat Hierichunte diversans, et mox Hierosolyma quoque profectus. Sic autem necessario loquebatur, quia multus erat de ipso apud omnes rumor, quasi tunc in ipsis Hierosolymis capturus esset prædicatum a prophetis regnum: cujus suspicionis quam plurimæ causæ apud populum erant, patrata nimirum ab eo miracula, et virtutes extraordinariæ, quibus firmiter spectatoribus persuadebat ut crederent se esse promissum illum jam inde a patrum statibus et exspectatum Christum. Quia igitur regni ejus tempus tunc adesse putabant, necessario eos qui ita existimabant, a falsa opinione retrahebat.

C Sicut ergo jam diximus, scopus parabole est breviter representandi totam, quæ nostri causa suscepta fuit, incarnationis rationem, Christique a primordiis ad finem usque mysterium. Factus est enim Deus Verbum homo, in servili conditione se gessit; sed tamen erat et est nobilis, quod attinet ad ineffabilem ex Patre nativitatem. Peracto autem in suscepta carne mysterio, ad insitam sibi naturaliter gloriam reversus est, atque in longinquam veluti regionem profectus. Nam diversa a terra regio cœlum est. Ascendit autem ad capiendum debitum sibi regnum. Sed enim quomodo is qui universaliter cum Patre regnat, ad capiendum apud eundem ascendit regnum? Nempe humanato Filio id quoque Pater attribuit: namque in cœlum redux, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, **389** de cætero exspectans donec ponantur inimici sui scabellum pedum ipsius.

D

V. 13. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas.

Fidelibus quippe suis divinarum gratiarum varietatem impertit Servator. Has enim esse dicimus decem mnas. Verumtamen grandis est his discordia adversus eos qui regnum illius detrectarunt; alteri enim resistunt, alteri servitio ejus gloriantur. Igitur ceu bonis famulis Dominicæ commissæ fuerunt opes,

suis, etc. Consuevit sacra Scriptura in signum perfectionis uti numero denario; quem si quis numerando excedere velit, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam. Et ideo in dispensatione talentorum cum qui metam attigit diviciis officii, decem ait mnas recepisse.

ut aliquid in his negotiis, debitas fidelitati suae laudes reportarent. Sed enim sui, inquit, cives illum oderunt. Hoc nimirum imputat Judæis Christus : « Nisi opera inter eos fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem et viderunt, et nihilominus oderunt me Patremque meum ²¹. » Hi noluerunt illum super se regnare; Zacharia propheta nequidquam clamante : « Gaude valde, filia Sion, quia ecce rex tuus venit ad te justus et Salvator ²². » Et Isaias similiter : « Ecce, inquit, rex justus regnabit, et principes cum judicio imperabunt ²³. » Imo et ipse quandoque Christus per Psalmistæ lyram dixit : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte sancto ejus ²⁴. » Negarunt itaque regnum ejus (Judæi), dum Pilato dixerunt : « Non habemus regem nisi Cæsarem ²⁵. » αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών ὅρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ. » Ἐρνήσαντο οὐκ ἔχομεν βασιλεία, εἰ μὴ Καίσαρα. »

V. 15. Cum rediret, accepto regno.

Igitur reverso, post acceptum regnum, viro illo nobili, id est Christo, laudem consequentur, et supernis deliciis abundabunt doctrinæ ministri. Nam decuplo vel sæptem quinquiplo effecto talento, quia multos homines lucrati sunt, decem vel quinque urbibus præficerentur, id est non iis tantummodo quibus antea, verum etiam aliis multis dominabuntur. — Nunc quoque **390** Servator talenta famulis suis distribuit, ad evangelicæ normam parabolæ. Eia pandite corda vestra, et lætantes excipite. Strenui estote mensarii; quod datum est, prudenter negotiamini, vestraque devotione augeat. Grande sanctisque dignum hinc gaudium confit, et fidelitatis laus subsequitur. Sed cur hæc aio, omisso quod majus est? Caeli cives nos efficit, ad regnum ducit, et cum æstro communi Servatore Christo glorificat. Id ex ipsis quoque evangelicis Litteris agesis cognoscamus. Qui talentis quinque a patrefamilias accepit alia quinque superlucratus est, quid ait, ad dominum accedens? « Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque ex his confeci ²⁶. » Vides quanta sit studiosi laboris gloria? Quid vero ad hæc Christus? « Euge, serve bone et fidelis, quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui ²⁷. » Quid his verbis ad potentiam majus? quid præstantius ad felicitatem? Landes a Christo, suffragium Dominicum studiosam coronans operam : fidelem eum appellat, qui sua industria fructum peperit. Jam vero num lucrum illud Domino attulit? Num hic re aliqua ad usum suum eget? Ipse est rerum omnium plenitudo; atque, ut Joannes ait, « De plenitudine ejus nos omnes accepimus ²⁸. » Sed cum nobis ipsi lucratur, et

A δουλείας φέρουσι τὸ καύχημα. Οὐκοῦν ὡς οἰκείται γνήσιοι τὸν Δεσποτικὸν ἐθαυρήθησαν πλοῦτον, ἵνα τι προσεργασάμενοι, τοὺς τῇ γνησιότητι πρέποντας ἐπαίνους κερδάνωσι. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ αὐτοῦ, φησὶν, ἐμίσουν αὐτόν· τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ὠνεΐδισεν ὁ Χριστός· « Εἰ μὴ τὰ ἔργα ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι καὶ μεμίσήκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα μου. » Αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοῦ βασιλεῦσαι· καίτοι Ζαχαρίου τοῦ προφήτου βοῶντος· « Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· ὅτι ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχεται σοι δίκαιος καὶ σώων. » Καὶ Ἡσαΐας δὲ ὁμοίως· « Ἰδοὺ δὴ, φησὶ, βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἀρχοντες μετὰ κρίσεως ἀρξουσιν. » Ναὶ μὴν καὶ αὐτὸς ἔφη πρὸς Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ Ὑάλοντος λύρας· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' ἐμοῦ τὸν βασιλεῖα αὐτοῦ, φάσκοντες Πιλάτῳ·

Ἐν τῷ ἀπαρλεθεῖν αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν.

(A f. 256) Ὑποστρέψαντος τοίνυν μετὰ τὸ λαθεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εὐγενοῦς, ὁπλὸν δὲ ὅτι τοῦ Χριστοῦ, ἐπαίνων τεύχονται, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐνερρυθήσονται οἱ τοῦ λόγου διάκονοι. Δεκαπλυσιάσαντες γὰρ, ἤγουν πενταπλυσιάσαντες τὸ τάλαντον διὰ τοῦ κερδάναι πολλοὺς, ἐπάνω δέκα πόλεων ἢ πέντε γενήσονται· τοῦτέστιν ἀρξοῦσι πάλιν, οὐχ' ὧν ἤρξαν πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἐπὶ πολλῶν. [A f. 257, B f. 175 b] (1) Διανέμει καὶ νῦν ὁ Σωτὴρ τάλαντα τοῖς ἰδίοις οἰκέταις, κατὰ γὰρ τὴν ἐν Εὐαγγελίοις παραβολήν. Οὐκοῦν ἀπλῶς τὰς καρδίας, καὶ ὑποβίβασθε χαίροντες· δοκιμοὶ γένεσθε τραπεζίται· ἐμπορεύσασθε τὸ δοθὲν, ἐπιστημόνως· πολυπλυσιάσατε ταῖς ἐπιεικεῖσιν. Μέγα καὶ ἀγιοπρεπὲς τὸ καύχημα, καὶ τοὺς τῆς γνησιότητος ἐπαίνους προξενεῖ. Καὶ τί τοῦτο λέγω, τὸ ἔτι μείζον ἀφεῖς; Οὐρανοῦ πόλιν ἐργάζεται, εἰς βασιλείαν ἀναφέρει, αὐτῷ συνδοξάζεσθαι ποιῇ τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Ἴδωμεν δὲ τοῦτο, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων. Ὅ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, προσεργασάμενος δὲ καὶ ἑτέρα πέντε, τί προσέρχεται λέγων; « Κύριε, πέντε τάλαντά μοι ἔδωκας, ἴδε ἐποίησα ἄλλα πέντε. » Ὅρῃς ὅσον ἐστὶ τῆς φιλοπονίας τὸ καύχημα; Καὶ τί πρὸς αὐτὸν ἔφη Χριστός; « Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Τί τοῦτο τὸ μείζον εἰς δύναμιν; τί τὸ αἰρετώτερον εἰς εὐημερίαν; Ἐπαῖνοι παρὰ Χριστοῦ, καὶ ψῆφος Δεσποτικῆς στεφανοῦσα τὴν φιλεργήσαντα, πιστὸν ὀνομάζει τὸν καρποφορήσαντα νοητῶς. Μὴ γὰρ τῷ Δεσπότη τὸ κέρδος προσήνεγκε; Μὴ

²¹ Joan. xv, 24. ²² Zach. ix, 9. ²³ Isa. lxxvii, 1. ²⁴ Ibid. 21. ²⁵ Joan. i, 16.

(1) In marg. Κυρίων ὀμίλια. Nempe hic locus sumitur ex Cyrilli quadam homilia a catenæ auctore Niceta. De Cyrilli homiliis deperditis diximus in Præfatione (hujus ed. nov. t. I, col. 95). Et quidem

de Joanne Baptista in not. ad Luc. iii, 4; de electione apostolorum ad Luc. vi, 13, de divite horrea dilatante volente ad Luc. xii, 19; denique de passione Domini infra cap. xiiii, 25.

γὰρ χρήζει τινὸς ἐν τοῖς καθ' αὐτόν· Αὐτός ἐστι τὸ πάντων πλήρωμα, καὶ ὡς ὁ πάνσοφος Ἰωάννης φησιν, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν. » Ἀλλ' ὅταν ἡμεῖς αὐτοὺς καρδάνωμεν, προσωφελῶμεν δὲ καὶ ἑτέρους, τότε χαίρει Χριστός· πλοῦτον ἡγείται τὴν ἡμῶν εὐδοκίμῃσιν. Καὶ τὸ ἐτι μείζον ἔρω· τροφὴν ὥσπερ ποιεῖται τὸ πρᾶγμα· ὅτι δὲ ἐστιν ἀληθὲς ὃ φημι, πάλιν ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν μαθήσῃ γραμμάτων· νενουθέτηκε μὲν γὰρ τὴν ἐκ Σαμαρείας γυναῖκα· εἴτα λεγούσης ἐκείνης, « Ὅτε ἔβη Μεσσίας, ἀπαγγελεῖ ἡμῖν πάντα, αὐτὸν ἐμφανῇ κατέστησε, λέγων· « Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. » Καὶ τὸ μὲν γυναικὸν, ὁρόμῃ συντείνεται, καὶ τὴν Σαμαρειτῶν μεμυστάγηκε πόλιν. Εἰδὼς δὲ Χριστὸς ὅτι πολλοὶ πιστεύουσιν ἐπ' αὐτόν, τοῖς ἀγίοις ἔφασκε οὕτως· Ὁ μὲν οὖν γνήσιος οἰκέτης, (ἀναδύσσομαι γὰρ αὐθις ἐπὶ τὸν τοῦ λόγου σκοτὸν), τὸν τῆς ἐπεισεύσεως ἀνεδή-

A cæteris simul prosumus, tunc Christus latetur opes suas existimat bonam nostram vitam. Sed ei majus aliquid dicam : alimonie sum loco, hoc habet negotium. Quod autem vere dicam, rursus ex evangelicis discas litteris. Samaritanæ mulieri monita dabit; cumque illa diceret venturum esse Messiam qui omnia nobis nuntiabit; ipse semet revelat dicens : « Ego ille sum, qui tecum loquor ». » Tunc mulier cursim reversa, Samaritanorum civitatem sacra notitia imbuit. Videns autem Christus multos sibi esse credituros, **391** sanctis ait apostolis : « Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis ». » Alii enim quodammodo per benignam ejus naturam, illorum, qui perierant, recuperata salus. μαθηταῖς· « Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴσασθε, τῶν ἀπολωλόντων ἡ σωτηρία.

τοῦ στέφανον· εἰσεκκόμενοι γὰρ εἰς τὴν καρὰν τοῦ ἰδίου δεσπότη. Ὁ δὲ γε λαβὼν τὸ [ἐν] τάλαντον, εἴτα γεγονὼς ὀκνηρὸς, προσεργασάμενος δὲ παντελῶς οὐδὲν, κατακυρώσας δὲ μᾶλλον εἰς γῆν αὐτὸ, ταῖς ἐσχάταις περιπέπτωκε δίκαις. Φύγωμεν τοίνυν τὴν μίμησιν, ἀποπαμφώμεθα τῆς αὐτῶν διανοίας τὸν ἀκερδῆ καὶ ἐπάρκον δύνον, τὸν ἐπ' ἀγαθοῖς δηλονότι σπουδάσματος· μὴ εἰς ἀργίαν, τὴν δοθείσαν ἡμῖν παρὰ Χριστοῦ καταχῶσωμεν χάριν. Φησὶ που διὰ φωνῆς Ἰσαΐου ὁ τῶν ὅλων θεός· « Ἱερεὺς λαλησάτω εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ. » Τί δέ, εἰ ὁ μὲν διδάσκων, τοὺς ὠφελεῖν εἰσθότας ἐξυφαίνει λόγους τοῖς ἀκρωμένοις, οἱ δὲ οὐκ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀποτίθενται τὴν μυσταγωγίαν, ἀλλ' ἐπιπροθέσαντες μόνον, καὶ γυμνοὺς ἐπαίνοις ἀμεψάμενοι τὸν μυσταγωγόν, ἀγνοοῦσι τῶν ἱερῶν ἀπομνησίου διδαγμάτων; Ἀρὰ ὀκνηθεὶς προσήκει τὸν μυσταγωγόν; Εἴτα, πόλους εὐρήσει λόγους ἐπὶ τοῦ θεοῦ βήματος τοῖς ἐπικουροῦντας αὐτῷ, ὅταν αἰτιάσεται τῶν ἀκρωμένων τὸ βῆθμον, καὶ εὐάφορον εἴπῃ διὰ τοῦτο τὸν δύνον; Κατακυρώσεται γὰρ μᾶλλον, ὡς ἐστιν ἡμεῖν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς. Ὁ γὰρ τοι τὸ τάλαντον λαβὼν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότη, κατέχων μὲν εἰς γῆν αὐτὴν, καὶ ἀπολυπλάσιστον ἔχων, προσεκόμιζε λέγων· « Κύριε, ὅδε ἔχεις τὸ σόν. » Ἀρ' οὖν ἐπὶ τῇ γῇ καὶ γερῶν ἤξωται, ἢ κατεδικάσθη μᾶλλον ὡς ὀκνηρός; « Ἐβει σε γὰρ, φησὶ, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπέζιταις· καὶ ἔβω ἐξομισάμεν ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ. » Οὐκοῦν ὡς τραπέζιταις ὑμῖν ἐπιστήμοσι τὸ δεσποτικὸν ἀργύριον ἐξοιδάξω ἐγὼ· ὑμεῖς δὲ λαβόντες, ἀπόδοσθε εἰς νοῦν τὸ οὐδὲν, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς αὐτῶν καρδίας κρύψατε· εὐ εἰδότες, ὅτι τὰ εἰς γῆν πεμπόμενα τῶν σπερμάτων, ἐγγωννύμενα μὲν ταῖς βύλοις, καρποφορεῖ· τὰ δὲ ἀκατάχιστα διαρπάζεται.

(A f. 257 b) Ἐπεὶ καὶ ὑμῖν ὁ χρήσας τὰ τάλαντα· Εἰ γὰρ αὐστηρὸς εἰμι, φησὶ, θερίζων ὅπου οὐκ ἐσπεира, διὰ τοῦ μὴ τὴν δοθείσαν σοι χάριν, (τοῦτο γὰρ ἐστιν ἡ μὴ δέδωκας τοῖς τραπέζιταις, τοῦτέστι, προθύχας εἰς ἀπόλαυσιν τοῖς εὐ εἰδῶσι δοκιμάζειν τὰ παρὰ

B Ergo fidelis servus (rursus enim ad sermonis scopum revolvor) boni actus sui corona redimitur; introductus enim est in gaudium domini sui. Qui autem unum acceperat, deinde desidens nihil lucratus fuerat, sed illud potius humi defoderat, maximas poenas dedit. Caveamus itaque quominus hunc imitemur; ejiciamus animo sterilem ac detestandam ignaviam ad bonorum operum studium : ne otio, inquam, datam nobis a Christo gratiam mergamus. Alii alicubi Isaie voce universalis Deus : « Sacerdos loquatur ad cor Jerusalem ». » Quid vero, si magister quidem utiles audientibus neciat sermones, hi vero in cor mentemque doctrinam non recipiant, sed solo plausu nudisque laudibus magistrum remunerantes, sacram reapse eruditionem non degustent? Num idcirco oportet magistrum quoque desiderare? Atqui ante tribunal Christi quomodo sibi met patrociniabitur, si quidem audientium accusata ignavia, hanc illi sui cœu probabiliter causam afferat? Potius enim condemnabitur, ut ex evangelica parabola cognoscere licet. Næmi qui unum talentum acceperat a pairefamilias, id humi obruit, atque ita non multiplicatum serrans, deinde retulit dicens : « Domine, en quod tuum est habes. » Num ergo laudatus fuit et præmio affectus? An potius uti ignavus damnatoria sententia percussus? « Oportuerat enim, inquit, a te pecuniam meam committi nummulariis, et tunc veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. » Itaque cœu peritis nummulariis Dominicam vobis pecuniam ego trado; vos vero accipientes, in mente, quod datum est, reponite, atque intra cordis penetralia recondite : bene consilii, semina in terram jacta, si modo glebis adobruantur, fructum reddere; minime autem infossa, diripi.

392 Dicit etiam vobis is qui talenta utenda commisit : Si ego homo austerus sum, melius quod non sevi, cur datam tibi gratiam, hæc enim est mna, mensariis non commisisti, id est, illorum usui non tradidisti, qui accepta a te recte estimare po-

⁹⁹ Joan. iv, 26. ¹⁰⁰ ibid. 32. ¹⁰¹ Isa. xl, 2.

terant? Namque ego veniens, exegissem rem meam non sine usura. Certe magistrorum officium est, sedere coram auditoribus utilem salutaremque sermonem; divinæ autem virtutis opera est vocare ad obedientiam eos qui audiunt, et illorum mentem reddere fructuosam. — Ignavus servus qui velut mortuum reposuerit charisma, neque ex eo quidquam lucratus fuerit, etiam hoc dato charismate spoliabitur: qui vero meliore via inceserint, super his bonis cumulabuntur. — Animadvertendum est alium evangelistam adnotare qualis quoque fuerit distributorum differentia talentorum: « Uni enim dedit, inquit, quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem dividens²¹. » Quinam porro hi sunt, quibus talenta commendata fuerunt, age dicamus. Sunt hi perfecti animi statu præditi, quibus utique solidus cibus congruit, recte initiando idonei, atque ad omne boni studii genus semetipsos atque alios dirigentes; cuiusmodi fuere divi discipuli, et qui post illos ministerium idem exceperunt. His Servator divinarum gratiarum pro rata parte numerum confert; ut sint mundi lumina, verbumque vite contineant. Hi dum subjectas sibi plebes monitis instruunt, talentum negotiantur, debitamque sanctis hereditatem capiunt. — Qui noluerunt nobilem illum virum sibi dominari, jugulati ante ejus conspectum fuerant. Hoc Israelitæ sunt experti; negato enim ab ipsis Christi regno, in extremas inciderunt calamitates, et mali male perierunt.

V. 35. Et duxerunt illum ad Jesum.

Adducitur jumentum a duobus quos **393** Christus miserat discipulis: cui rei efficiendæ duo suffragantur ordines, prophetæ videlicet atque apostoli, a quibus petra facti fuerunt ad fidem ethnici, quorum figura jumentum erat. Adducitur autem e villa quadam, ut his quoque verbis iniquam ethnicorum denotet mentem, qui non civiliter sed rustice inculteque vivebant. Attamen ad mites mores conversi sunt, postquam docti omnia Christo se submisserunt. Alius vero evangelista ait pueros quoque palmarum ramos præferentes Christo præcessisse, atque una cum discipulis laudes cecinisse²²; ut in his etiam novum ex ethnicis populum, tanquam in tabula pictum videamus. Scriptum est enim: « Et populus qui creabitur laudabit Dominum²³. » — Pœnales tenebras exteriores intelligit paratum diabolo angelisque ejus ignem. Hæc erit immisericordium sors.

²¹ Matth. xxv, 15. ²² Matth. xxi, 8; Marc. x, 8; Joan. xii, 13. ²³ Psal. ci, 19.

(1) Animadvertite divinæ necessitatem gratiæ ad mentes hominum permovendas; sine qua sacri concionatores frustra declamant.

(2) Fragmentum hoc citatur nominatim ex Cyrillo in Lucæ Evangelium a catena Ottob. Vat. in pro-

A σου; Ἐγὼ γὰρ ἔλθων, ἔπραξα αὐτῶν, τοῦτέστιν ἀπῆλθον, τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ τῶν μὲν γὰρ διδασκάλων ἐστὶ τὸ κατασπείρειν τοῖς ἀκρωμένοις τὸν ἐπωφελεῖ καὶ σωτήριον λόγον. Ἔργον δὲ ἰσχύος τῆς παρὰ Θεοῦ, τὸ καλεῖν εἰς εὐπείθειαν τοὺς ἀκρωμένους καὶ εὐχαρπὸν αὐτῶν ἀποφαίνειν τὸν νοῦν (1). — (A f. 258 b) Ὁ μὲν ὀκνηρὸς οἰκίτης νεκρὸν θεὸς τὸ χάρισμα καὶ μὴ ἐπεργασάμενος, γυμνὸς καὶ τοῦ θοδέντος ἐστὶ χαρίσματος· οἱ δὲ τὴν ἀμείνω βαδίσαντες ὁδὸν, ἐν προσθήκαις ἐσονται τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν. — (B. f. 175 b) Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἕτερος τῶν εὐαγγελιστῶν οἶδε καὶ ποσότητος διαφορὰς τῆς γενόμενης τῶν τάλαντων διανομῆς: « Ἦ μὲν γὰρ, φησὶ, δέδωκε πάντε τάλαντα, ᾧ δὲ δύο, ᾧ δὲ ἓν, τοῖς ἐκάστου μέτροις ἀναλόγως τὴν διανέμησιν ποιούμενος. » Τίνες δ' ἂν εἴεν οἱ θαρσύνοντες, φέρε λέγωμεν. Οἱ τέλειοι τὴν ἑξίν, οἷς ἂν πρόποι καὶ ἡ στερεὰ τροφή, μυσταγωγεῖν εἰδότες ὁρῶν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐπιτηδευμάτων ἑαυτοῦς τε καὶ ἐτέρους ἀπευθύνοντες, ὅποιοι γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τὴν αὐτὴν διακονίαν διαδεξάμενοι· τοῖτοις ὁ σωτὴρ τὴν τῶν θείων χαρισμάτων δίδωσι διαφοράν· ἵνα ὥσι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες· οὗτοι νοουθετοῦντες τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς, προσεργάζονται τῷ τάλαντῳ, καὶ τὸν τοῖς ἁγίοις πρέποντα κερδανοῦσι κληρὸν. — (A f. 259) Οἱ μὴ θελήσαντες ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι τὸν ἀνθρώπων τὸν εὐγενή, κατασφάγησαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Τοῦτο πεπόνθασιν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἀρνησάμενοι γὰρ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, ταῖς ἐσχάταις περιπεπτώκασι συμφοραῖς, καὶ κακῶς ἀπολώλασιν.

Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

(B f. 178 b, C f. 148) Ἀγεται ὁ πῦλος, δύο μαθητῶν ἀπεσταλμένων παρὰ Χριστοῦ· ὑπηρετοῦσι γὰρ πρὸς τοῦτο αὐτῷ δύο τάγματα, προφηταὶ καὶ ἀποστολοὶ δι' ὧν σαղηνεύεται εἰς πίστιν τὰ ἔθνη, ὧν ἐστὶ τύπος ὁ πῦλος· ἀγεται δὲ ἀπὸ τίνος κώμης, ἵνα καὶ διὰ τούτων τὴν δίκην τῶν ἐθνῶν καταδείξῃ φρένα, οὐκ ἐνὸνμος, ἀλλ' ἀγρίως καὶ ἀτημελῶς ζησάντων. Πλὴν μετέστη ἐπὶ τὸ ἡμέρον· γέγονε γὰρ ὑπὸ Χριστῷ τῷ πάντα διδάσκοντι. ἕτερος δὲ εὐαγγελιστῆς, καὶ παῖδας ἐφ' ἑαυτῶν φοινίκων ἀνατείνοντας προτρέχειν αὐτοῦ, καὶ ὁμοῦ τοῖς μαθηταῖς δοξολογεῖν· ἵνα καὶ δι' αὐτῶν τὸν νέον καὶ ἐξ ἐθνῶν λαὸν, ὥσπερ ἐν πίνακι γεγραμμένον ἴδωμεν· γέγραπται γάρ· « Καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον. » — (I f. 106 b) Τὸν τῆς κολάσεως δηλονότι, τὸν ἐξώτερον σκότον, τὸν ἡτοίμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὗτος τῶν ἀφιλοκτιρμῶνων ὁ κληρὸς (2).

phetas, p. 106. Hic autem conjecturaliter ego collocavi, quia in loco parallelo Matth. xxv, 30 (ad quem solet provocare Cyrillus) servus piger, qui talentum abscondit, in tenebras exteriores eji-

Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 260) Ἀνῆλθεν μὲν εἰς Ἱερουσόλυμα Χριστὸς, τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς ἀνατλήναι σταυρῶν· ἐπακάθησε τε τῷ πάλῳ· προσυπῆντων δὲ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, καὶ παῖδες ἀνηθοὶ σὺν αὐτοῖς, καὶ πολλὰς αὐτὸν εὐφημίας καὶ κρότοις ἡλείγοντο στεφανοῦν· οἱ μὲν γὰρ ἐστρώωντο ἐν τῇ ὁδῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν, οἱ δὲ βραχεῖαν ἔτι κομιδὴν τὴν ἡλικίαν ἔχοντες, τὰ κάλυντρα (1) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες ὄψου, ᾧ δὴν ἐποιούντο Χριστὸν, λέγοντες· Εὐρήνη ἐν οὐρανῷ· οὐκέτι τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐκπεπολεμώμενον, ἀλλ' ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ περιπατοῦντος, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δοξαζομένου· ὁ γὰρ ἄνω βασιλεὺς κατέβη κάτω, καὶ μίαν ὑπακοὴν (2) πεποιήκεν.

Καὶ τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπον, B κ. τ. λ.

(A f. 260 b) Ἄλλ' οὐκ ἔδοκει συμφέρεσθαι ταῖς τοῦ πληθους σπουδαῖς τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσιν· ὑπέτριζον γὰρ τοὺς ὁδόντας αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν τῶν παίδων ταύτην φωνὴν ἡγανάκτουν οἱ βάσκανοι Φαρισαῖοι, ἐπειδὴ ὁρώμενος ἄνθρωπος τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὁμολογίαν ἔδειχτο· καὶ δὴ καὶ προσήεσαν οἱ ὁρατοὶ, μονονοῦχι διαμαρτυρούμενοί τε καὶ λέγοντες· « Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι; » ἀντὶ τοῦ, Ἄνθρωπος ὢν ἀνέχῃ δοξολογούμενος καὶ ὡς Θεὸς ὁμολούμενος, καὶ τὰς Θεῷ πρεπούσας εὐφημίας δέχῃ παρὰ τῶν παίδων; Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; Ἠγανάκτησεν ἄρα κατὰ τῶν παίδων; ἀπεσείσατο τὴν δοξολογίαν; ἐπετίμησε τοῖς εὐφημοῦσιν αὐτὸν ὡς Θεόν; Οὐδεμῶς· ἔφη γὰρ μᾶλλον πρὸς τοὺς φιλεγκλήμονας, ἐπιστομίζων αὐτοὺς, ὅτι « Ἐάν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ ληθοὶ κεκράξονται. » Ὁρᾷ, ὅπως προσμαρτυρήκεν αὐτοῦ τὴν τῆς θεότητος δόξαν, ὁ ἐποχούμενος τῷ πάλῳ καὶ κατὰ σάρκα υἱὸς Δαβὶδ· Ἄλλ' οὐκ ἦν δόξης ἀλλοτριὰς κοινωνὸς, ὡς οἱ χριστομάχοι φασίν (3), ἀλλ' οὐδὲ ὕστερος παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρός Λόγον ὡς Ἰῶς κατὰ μόνας· διὰ τοῦτο καὶ Θεός, καὶ Κύριος, καὶ Ὑψιστος ὀνομάζεται.

Καὶ ὡς ἡγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ, λέγων, κ. τ. λ.

(A f. 260 b) Ἐφη πού διὰ φωνῆς Ἱερουσόλυμα οὗ τῶν ὄλων Θεὸς περὶ τῶν Ἰουδαίων· « Ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐτοὺς, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς ὁ Κύριος. » Καὶ πάλιν· « Ἄκουε, γῆ, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, τὸν καρπὸν ἀποστροφῆς αὐτῶν, ὅτι τῷ λόγῳ μου οὐ προσέσχον, καὶ τὸν νόμον μου ἀπώσαντο. » Καρποὶ τοίνυν γεγένησιν τῆς αὐτῶν ἀποστροφῆς, τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς σκυθρωπὰ δηλονότι· πλὴν καὶ οὕτως ἔχοντας γνώμης, κατηλέει Χριστὸς, « Ὁ· πάντας ἀνθρώπους θέ-

A V. 36. *Eunte autem illo, etc.*

Pergebat Hierosolyma Christus, ut pro omnium salute ac vita crucem pateretur. Asello autem insidebat, occurrebantque ei Judæorum turbæ unæque pueri impuberes, multisque eum acclamationibus plausibusque certabant ornare. Nam turbæ quidem vestimenta sua sternebant in via; tenera vero adhuc ætate pueri, erectas palmarum spathulas manu tenentes, canticum Christo accinebant dicentes: Pax in cælo, quia Deus jam nobis non est adversus, sed in regione nostra, qui ei olim invisus fuimus, incedit; ideoque ab angelis collaudatur. Nam Rex supernus deorsum venit, et unum ab utroque cœtu hymnum elicuit.

B V. 39. *Et quidam Phariseorum de turbis dice-*
runt, etc.

Sed enim principibus visum non est populi studiis suffragari: nam dentibus potius stridebant, et puerorum vocem stomachabantur invidi Pharisei, quia cum is homo appareret, convenientem Deo hymnologiam excipiebat. Quin et audacter accedebant, contestantes dicentesque: « Nonne audis quænam hi dicunt? » Nempe: Homo cum sis, pateris te glorificari et tanquam Deum hymnis celebrari? Deo, inquam, congruas laudes a pueris excipis? Quid porro ad hæc Christus? Num pueris indignatus est? num hymnum repulit? aut se veluti Deum laudantes increpuit? Nequaquam. Imo potius calumniatoribus ait, silentium indicens: « Etiam si hi taceant, lapides ipsi clamabunt. » Videntur quomodo divinitatis gloriam proprio testimonio sibi vindicavit, is qui jumento insidebat, et Davidis filius secundum carnem erat? Sed reapse alienam a se majestatem non participabat, ut Christi hostes aiunt; neque inferior erat Dei Patris Verbo, cum si Filius alius seorsum esset. Propterea et Deus, et Dominus, et Altissimus appellatur.

V. 4. *Et ut appropinquavit, videns civitatem, fle-*
vit super illam, dicens, etc.

Dixit quodam loco ore Jeremiæ universalis Deus de Judæis: « Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus reprobavit illos ». Item: « Audi, terra: ecce ego adducam super populum istum mala. Fructum apostasiæ ipsorum; quia sermoni meo non auscultaunt, et legem meam abjecerunt ». Fructus ergo apostasiæ ipsorum fuerunt, ea quæ experti sunt tristitia. Qui cum ita se haberent, eorum nihilominus miserebatur Christus, « Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem verita-

⁹⁹ Jerem. vi, 30. ¹⁰⁰ ibid. 19.

(1) Animadvertite vocabulum, ut supra ad Luc. xiii, 35.

(2) Ὑπακοή, vel ὑπακουή, in ecclesiastico Græcorum sermone hymni genus est, de quo Cangius in Glossario, et citatus ab eo Goarins. Sane de hymno hic loqui Cyrillus videtur. Cæteroque per-

vulgata notio vocabuli ὑπακοή obedientia est. Quamobrem haud scio an quis valet interpretari canticosque sibi obedientes fecit.

(3) Adhuc manifeste theologiceque invehitur contra Nestorianos.

tis venire ²⁶. » Itaque « Videns, inquit, civitatem, A
flevit; » ut hinc cognoscamus, eum mœstem fuisse,
si tamen quid hujusmodi de supremo Deo dicen-
dum est. Sed nos haud sciremus Christum perversos
illos fuisse miseratum, nisi humano **395** actu
id manifestasset, quod nos eum pati cognoscere
non poteramus. Nam lacryma emissa, tristitiæ in-
diciū est. Sic etiam super Lazaro flevit, ut intel-
ligamus moleste eum tulisse, hominis naturam in
mortem incidisse. « Ipse enim omnia condidit ad
immortalitatem; invidia autem diaboli, mors in
orbem terrarum introivit ²⁷. » Reapse tamen haud
superavit Dei voluntatem invidia diaboli; sed
necesse fuit ut mandati transgressionem subseque-
retur poena, quæ ad exterminium conferret homi-
nem, qui vitæ leges contempserat. Sic igitur fle-
visse Christum super Hierosolyma dicimus. Voluis-
set enim, ut dixit, eam urbem felicem videre, ad-
missa erga Christum fide, et pace cum Deo con-
servata. In hoc ergo reprehendit civitatem Christus,
aitque: « Si cognovisses quæ ad pacem tuam
sunt! » id est, quæ utilia tibi ac necessaria sunt,
ut pacem cum Deo retineas. Porro hæc erant fides,
obedientia, figurarum cultusque legalis omis-
sio, proque eo ille qui in spiritu et veritate sit, id est
per Christum.

V. 42. *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.*

Non enim digni erant cognoscere, sive intelligen-
re inspiratas Scripturas, quæ Christi sacramentum
loquuntur. « Nam usque in hodiernum diem idem
planet velamen in Veteris Testamenti lectione. Cum
enim legitur Moyses, velamen supra cor illorum
jacet non revelatum ²⁸, » id est, quin agnoscant
quoniam in Christo evacuatur; qui cum sit veri-
tas, umbram destruit. Sed quia legis figuris non
attenderunt, ideo veritatem non agnoverunt; in-
dignosque se Christi salute Israelitæ ostenderunt.
Propterea et sancto Dei decreto obtenebrati sunt;
nempe abscondita Hierosolymorum urbi fuerunt,
quæ ad pacem cum Deo fovendam conferebant,
quorum prima est fides, impium justificans, et per
sanctificationem atque justitiam Deo conjungens
quicumque ea præditi sunt.

V. 44. *Eo quod non cognoveris tempus visitationis
tuæ.*

Cujusnam visitationis? illius, inquam, **396** quæ
a communi Servatore nostro Christo peracta fuit.
Jam rei exitus exploratus est. Nam qui crediderant,
extra urbis excidium fuerunt, quia visitatorem Ser-
vatoremq; suum agnoverunt, nihil turbata a Ro-
manis ipsorum pace. Quare si universa pariter
civitas quæ ipsius paci conducebant agnovisset,
nemo captus periisset.

V. 45. *Ingressus in templum cæpit ejicere venden-
tes in illo et ementes.*

Erat in templo colluvies hominum, pecuniæ sci-
licet negotiatores, et qui animalia legali ritu ma-

λει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. »
Καὶ τοῦν, ἰδὼν, φησί, τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν; ἵνα διὰ
τούτου μάθωμεν ὅτι λελύπηται· εἴπερ ὅλως χρὴ τι
τοιούτου εἰπεῖν περὶ τοῦ πάντων ἐπικείμενου Θεοῦ.
Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐγνωμεν ἡμεῖς ὅτι κακοῦς ὄντας ἤλθει,
εἰ μὴ διὰ πράγματος ἀνθρωπίνου κατέστησεν ἑναρ-
γῆς, ὅπερ οὐκ ἦν ἰδεῖν πεπονητότα· δακρυὸν γὰρ κα-
νευχθῆν, λύπης ἐστὶ σημεῖον. Οὕτω θεδάκρυκε καὶ
ἐπὶ Λαζάρῳ, ἵνα συνῶμεν ὅτι λελύπηκεν αὐτὸν ἡ
ἀνθρώπου φύσις πεσοῦσα πρὸς θάνατον. « Ἐκτίσε
γὰρ αὐτὸς ἐπὶ ἀφθαρσία τὰ πάντα· φθόνῳ δὲ διαβό-
λου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. » Ἄλλ' οὐ γέ-
γονε κρείττων τῶν τοῦ κτίσαντος θελημάτων ὁ τοῦ
διαβόλου φθόνος· ἦν δὲ ἀναγκαῖον τῇ παραδόσει τῆς
ἐντολῆς ἀκολουθῆσαι δίκην καταφέρουσιν εἰς φθορὰν
τὸν ἀτιμάσαντα νόμους ζωῆς. Οὕτω τοιγαροῦν δακρύ-
σαι φαμέν αὐτὸν καὶ ἐπὶ γε τῇ Ἱερουσαλὴμ· ἤθελε
γὰρ, ὡς ἔφη, εὐδοκιμῶσαν ὄρᾶν, διὰ τοῦ τὴν πρὸς
αὐτὸν προσήκασθαι πίστιν, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν εἰρή-
νην ἀσπάσασθαι. Αἰτιᾶται τοίνυν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ
Χριστὸς, καὶ φησιν· « Εἰ ἐγnows τὰ πρὸς εἰρήνην σου
καὶ σύ· » τουτέστι, Τὰ χρησιμὰ σοὶ καὶ ἀναγκαῖα πρὸς
τὸ εἰρηνεύσαι πρὸς Θεόν. Ταῦτα δὲ ἦν, ἡ πίστις, ἡ
ὕπακοή, τὸ ἀπέχεσθαι τῶν τύπων καὶ τῆς ἐν νόμῳ
λατρείας· ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον τὴν ἐν πνεύματι καὶ
ἀληθείᾳ, δῆλον δὲ ὅτι τὴν διὰ Χριστοῦ.

Nūn δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου.

(A f. 260 b) Οὐ γὰρ ἦσαν ἀξιοὶ τοῦ εἰδέναι, ἡγουν
συνίεναι, τὰς θεοπνεύστους Γραφάς, αἱ τὸ Χριστοῦ
λαλοῦσι μυστήριον· « Ἀχρὶ γὰρ σήμερον τὸ αὐτὸ
κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης
μένει· ἤνικα γὰρ ἀναγινώσκειται Μωϋσῆς, κάλυμμα
ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται μὴ ἀνακαλυπτόμενον· »
ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· αὐτὸς γὰρ ὢν ἡ ἀλη-
θεια, παύει τὴν σκιά· ἐπειδὴ δὲ τοῖς τοῦ νόμου τύ-
ποις οὐ προσεσχέασιν, οὐ θελάνται τὴν ἀλήθειαν·
ἀναξίους ἀπέφηναν ἑαυτοὺς τῆς ἐν Χριστῷ σωτη-
ρίας οἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Ταῦτα τοι καὶ ὅσα ψήφῳ Θεοῦ
κατεκρύπτοντο· κεκρυπται τοίνυν ἀπὸ τῆς Ἱερουσα-
λὴμ τὰ τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης ἐμποητικὰ, ὧν ἐν
ἐστὶ καὶ πρῶτον ἡ πίστις, δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ καὶ
συνάπτουσα δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης τῷ παν-
τάγῳ Θεῷ τοὺς ἔχοντας αὐτὴν.

Ἀνθ' ὧν οὐκ ἐγnows κωρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου.

D (A f. 261) Ποίας ἐπισκοπῆς; Τῆς διὰ γε, φημι,
τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ φανερά ἡ
ἐκθεσις. Καὶ γὰρ οἱ πιστεύσαντες, τῆς ἀλώσεως
ὕπερτεροι γεγενᾶσι, γινόντες τὸν ἐλθόντα αὐτοὺς ἐπι-
σκέψασθαι καὶ σῶσαι, καὶ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰρή-
νην σχόντες· ὥστε εἰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις ἔγνω τὰ πρὸς
εἰρήνην αὐτῇ συντελοῦντα, οὐδεὶς ἂν ἐάλοι.

Εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς
πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας.

(A f. 261 a b) Ἦν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ πληθὺς, ἀργυρ-
αμοιβοί, καὶ οἱ τὰ θυόμενα κατὰ νόμον ζῶα πω-

²⁶ I Tim. II, 4. ²⁷ Sap. II, 23. ²⁸ II Cor. III, 14, 15.

λοῦντες. Ἄλλ' ἦν ἡδὴ καιρὸς τοῦ καταλῆσαι τὴν σκιάν, ἀναλάμψαι δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ὅτε δὴ μετὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐν τῷ παρ' αὐτοῖς νεῷ τιμώμενος, συστέλλεσθαι τὰ ἐν νόμῳ προστέταχεν, οἶκον δὲ προσευχῆς ἀναδείκνυσθαι τὸν ναόν. Τὸ γὰρ ἐπιπλήττειν καὶ ἀποσοβεῖν τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρήσιμα διαπιπράσκοντας, τοῦτο πάντως ἐστὶ, καὶ ἕτερον οὐδέν. — (A f. 261 b, B f. 180 b) Ὁ μὲν τῶν ὧλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χρησίμως τοῦτο ποιεῖ, ἐμφανῇ καθιστὰς τοῖς Ἰουδαίοις τὴν αὐτοῦ δόξαν, ἵνα πιστεύωσιν, ἔτι Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ὡς γὰρ ἐξουσίαν ἔχων τοῦ ναοῦ, ἐπεμελείτο αὐτοῦ· καὶ δὴ καὶ ὀνόμαζε Πατέρα Ἰδιον τὸν Θεόν· ὡς γὰρ ἄλλος φησὶν εὐαγγελιστῆς, τοῖς ἐμπόροις ἐφη· « Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. » Καὶ πάλιν· « Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον ληστῶν. » Διὰ δὲ τοῦ ἐκβάλλειν τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἐπιτήδεια ζῶα, δαίκνυσιν ὅτι καιρὸς λοιπὸν παύσασθαι τὴν νομικὴν λατρείαν, καὶ τὴν σκιάν καταλῆσαι τῇ τῆς ἀληθείας παρουσίᾳ. Τὸ δὲ καὶ φραγέλιον ἐκ σχοινίων ποιῆσαι, καὶ ἀπειλῆσαι πληγὰς ἐπανατείνειν αὐτοῖς, δηλοῖ ὅτι οἱ τὴν νομικὴν τιμῶντες λατρείαν, μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἀνάδειξιν, ὅτε πνεῦμα δουλείας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦσθαι παραιτούμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται δουλοπρατεῖς. Ὅρα τὴν καταφρόνησιν αὐτῶν· ἐν τῷ ναῷ γὰρ ἐκατήλυσον, καὶ οἱ μὲν ἐπώλουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χρήζουσι, πρόβατα λέγω, καὶ βόας, καὶ περιστερὰς, ὡς ὁ Ἰωάννης ἐδήλωσε, καὶ εἰ τι τοιοῦτον· οἱ δὲ ἡγύραζον. Κόλλυσις δὲ εἰσὶν οἱ τραπέζιται· κόλλυθος γὰρ ὁ ὀβολός (1), καὶ κόλλυθίζω λέγεται τὸ καταλλάσσω (ὡς ἡ συνῆθεια καταλλάσσει τὰ ὀνόματα) [haec sunt in marg. cod. B]. Εἰσῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ παρῥησίας ὡς Δεσπότης, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν ῥηθέντων ἐποιήσατο, τὴν τε κατὰ πάντων ἐξουσίαν ὡς Θεός, ἣν εἶχε, παραγυμνῶν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ τεθαρρόνως, καὶ τοῦτο δὲ προδελῶν τὴν ἐκβολὴν τῶν δι' αἵματος θυσίων, ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας παρῥησιάζεσθαι. — (A f. 261 b) Ἐδεῖ δὴ οὖν προσκυνῆσαι μᾶλλον αὐτῷ ὡς Θεῷ· οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασιν· ἐξήτουν δὲ αὐτὸν ἀπολέσαι, ἀλλ' οὐχ εὗρισκον· ὁ γὰρ λαὸς ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων, φορτικωτέραν τοῖς Γραμματέυσιν καὶ Φαρισαίοις καὶ ἅπασιν τοῖς ἡγουμένοις τῶν Ἰουδαίων ἀποφαίνων τὴν κόλασιν, μήτε προσιεμένους τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέροις ἐπισκῆπτουσι.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶς,

(A f. 261 b, C f. 148 b, D f. 65 b) Ὁ νόμος, φη-

²⁰ Joan. II, 16. ²¹ Luc. XIX, 46. ²² Joan. II, 15, 16.

(1) Prorsus ut Aristophanis scholiastes ad *Par.* 1199· Εἶδος εὐτελοῦς νομισματός· ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ ὀβολοῦ. Pollux quoque IX, 72. εἴη δ' ἂν κόλλυθον λεπτόν τι νομισμάτιον. Sic etiam Hesychius et Thomas magister. Agnoscunt ipsi Latini auctores. Jam quod Phrynichus ed. Paw. p. 192, reprehendit

A cianda vendebant. Sed jam tempus aderat, quo umbra desineret, veritas autem rerum Christi elucesceret. Propterea Christus, utpote in illorum templo cum suo pariter Patre cultus, cessare legalia jussit, domum vero orationis templum fieri. Nam quod increpuit sacrisque septis ejecit eos qui sacrificio idonea vendebant, id, inquam, nihil profecto aliud demonstrabat. — Communis quidem Servator ac Dominus utiliter hoc agit, suam conspicuam Judæis faciens majestatem, ut se esse Dei Filium credant. Nam tanquam templi potestatem habens, curam ejus gerebat. Quin et Deum Patrem sibi esse dicebat, atque ut alius evangelista ait, negotiatoribus dixit· « Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis ». Itemque· « Scriptum est· Domus mea, domus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum ». Dum autem idonea sacrificio animalia ejecit, demonstrat tempus jam adesse quo legalis cultus desineret, et umbræ finis fieret, ob veritatis præsentiam. Quod denique flagellum quoque de funiculis fecerit, plagasque Judæis imponere comminatus sit, id demonstrat eos, qui legalem reverebantur cultum, post veritatis manifestationem, ceu spiritum servitutis habentes, et liberari renuentes, plagis servilibus suppositum iri. Specta, sodes, sacri loci contemptum; namque in templo negotiabantur: et alii quidem vendebant idonea sacrificiis animalia, oves dico, boves, atque **397** etiam columbas, ut Joannes narrat ²¹, et alia hujusmodi: alii vero emebant. Κόλλυσις δὲ αὐτὴν sunt mensarii; nam κόλλυθος nummus est, et κόλλυθίζω dicitur negotior (sic enim solet consuetudo nomina immutare). Introiit itaque Christus in templum cum fiducia, ut Dominus, et prædicta expulit, suamque omnium rerum quam habebat potestatem revelavit: propria simul impeccantia fretus, et quia decorem domus suæ curabat, simulque denotabat cruentarum victimarum finem; denique ut nos pro Ecclesia audere doceret. — Debuerant hunc adorare ut Deum; hi vero nedom hoc facerent, ipsum potius volebant extinguere, quod tamen haud potuerunt: etenim populus ab ejus loquentis ore pendebat; quo facto graviolem Scribis et Phariseis et cunctis Judæorum principibus pœnam inurebat, qui nec ipsi ad fidem accedebant, et aliis molesti erant.

CAP. XX.

V. 2. In qua potestate hæc facis?

Moyses lex solos, ut aiebant, attingere sacerdota-

vocabulum κόλλυθιστής, contra Menandri auctoritatem, scrupulosius id facere videtur; namque et Lucæ et Cyrilli exemplis confirmatur. Et quidem Cyrillus superius scribit ἀργυραμοιβός, ut vult Phrynichus, sed tamen non rejicit κόλλυθιστής, quod consuetudine ita immutatum dicitur.

lia officia Levitas mandabat : ipsi res divini templi administrabant, ipsis religiosam doctrinam tradere datum erat, et sacrorum septorum commissa potestas. Tu vero, inquiebant, ex alia oriundus tribu, quippe de Judæ posteris, cur concessos nobis usurpas honores? Quis tibi hanc potestatem contulit? Atqui si inspiratus a Deo, o insipiens Phariseæ, calleres Scripturas, meminisses utique beati prophetæ Davidis universali Servatori Christo dicentis : « Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec⁴³. » Dic igitur, quæso, quisnam de Scribis aut Phariseis Deo ministraverit secundum ordinem Melchisedec, **398** qui Abrahamo benedixit decimasque obtulit? Ut autem sapientissimus scribit Paulus, « Sine ulla contradictione quod minus est a meliore benedicatur⁴⁴. » Ergo radix atque origo Israelitarum, id est, progenitor Abrahamus, a Melchisedeci sacerdotio benedictionem retulit. Figura autem erat Melchisedec, ejusque sacerdotium, communis Servatoris Christi, qui factus est nobis pontifex et apostolus⁴⁵, Deo Patri offerens credentes in ipsum, per cultum qui supra legem est, perficiens sanctificationem. Cur ergo ægre fers, quod sacris septis quæ sacrificiis legalibus utilia sunt expulerit? Quod ad superiorem figuris vitam, veramque in fide justificationem invitet? quod denique evangelici moris viam demonstret? Objicis, sodes, legislatori legis abrogationem, et quod propriis non obediatis mandatis? Atqui supra omnem legem Deus est. Nam qui leges non tam sui quam nostri causa tulit, tempore idoneo imperata pro libito immutat, et in meliora convertit. Jam ergo tempus aderat quo figuræ desinerent, et meliora nobis patefierent. Propterea dixit Deus Isaïæ (1) voce : « Et dissipabuntur legitima populi mei : » lex enim sit cassa, nove subeunte instituto quod ipse ore proprio Filius nobis edisseruit. — Propterea his quoque interrogantibus, « In qua potestate hæc facis? » occurrit Servator, illata de Joannis baptismo mentione. Illi autem veritatem fugiunt, et impie agere non verentur. Deus quidem Pater præmisit beatum Baptistam clamantem : « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri⁴⁶. » De quo sapientissimus quoque evangelista dicit : « Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine⁴⁷. » Testatus est autem dicens : « Hic est qui baptizat in Spiritu sancto, » et : « Ipse Filius Dei est⁴⁸. » Idoneus itaque testis de Christo magnus beatus Baptista. Quia vero consuetudo erat Judæorum obtrectandi prophetis, quasi a Deo **399** minime missis, interrogavit Christus, quamnam ipsi de Baptista opinionem gererent? At illi veritatem quidem dicere metuerunt, ne forte audirent : Cur ergo ei non credidistis? Ab

ὁν, ὁ διὰ Μωϋσεως μόνους ἐκέλευσε τῶν ἱερῶν ἀπτεσθαι σπουδασμάτων, τοὺς ἐξ αἱματος Λευὶ· αὐτοὶ διατάττουσι τὰ ἐν τῷ θείῳ ναῷ, αὐτοῖς δέδοται τὸ μυσταγωγεῖν, καὶ ἡ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐξουσία. Σὺ δὲ πῶς ἐξ ἐτέρας ὑπάρχων φυλῆς, (γένονας γὰρ ἐξ Ἰούδα.) τὰς ἡμῖν ἐκνεμηθείσας ἀρπάξεις τιμάς; — (Α f. 262) Τίς σοι δέδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; Ἄλλ' εἰ τὰς θεοπνευστοὺς ἤβεις Γραφάς, ὡ ἀσύνετοι Φαρισαῖς, ἐμνήσθης ἂν λέγοντος τοῦ μακαρίου προφήτου Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν· « Ὡμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ. » Φράζε δὴ οὖν, τίς ἐκ τῶν Γραμματέων ἢ Φαρισαίων λειψιούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὃς ἠὲ ὡλόγηκε τε καὶ δεδεκάτωκε τὸν Ἀδραάμ; Ὡς δὲ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « Χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἑλάττων ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. » Οὐκοῦν ἡ βίβλα καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τοῦτέστιν, ὁ προπάτωρ Ἀδραάμ, ὑπὸ τῆς τοῦ Μελχισεδέκ ἱερωσύνης ἠὲ ὡλόγηται. Τύπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἱερωσύνη, τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, ὃς γέγονεν ἡμῖν ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος, προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτόν, διὰ [τῆς] ὑπὲρ νόμον λατρείας τελειῶν εἰς ἀγιασμόν. Τί τοίνυν ἀσχάλλεις, Φαρισαῖς, τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκπεμπομένων, ὅσα ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις ἦν χρήσιμα, καλοῦντος εἰς τὴν ἐπέκεινα τύπων ζωῆν, καὶ εἰς ἀληθὴ δικαιοσύνην, τὴν διὰ πίστεως δηλονότι τῆς εἰς Χριστόν, καὶ περπατήσαντος τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδόν; Ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ ὅτι μὴ ταῖς ἰδίαις ἠκολούθησεν ἐντολαῖς; Ἀλλὰ νόμου παντὸς ἐπέκεινα Θεός· ὁ γὰρ τοὺς νόμους οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον ἄλλ' ἡμῖν ὀρισάμενος, μεθίστησι κατὰ καιροὺς ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιο τὰ διατεταγμένα, ἀναφύων εἰς βελτίονα. Ἦν οὖν καιρὸς τοῦ παύσεσθαι τὰ ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ κρείττονα. Καὶ γοῦν ἔφη πού Θεὸς διὰ φωνῆς Ἠσαίου· « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. » Ἐργῆσε γὰρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναδειχθῆναι, ἣν δι' ἑαυτοῦ ἐλάλησεν ἡμῖν ὁ Υἱός. — (Α f. 262, Β f. 181 b) Κατὰ ταῦτα καὶ τοῦτοις ἐρωτῶσιν, « Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; » ἀνθυπήνεγκεν ὁ Σωτὴρ τὰ περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου. Οἱ δὲ φεύγουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ δυσσεβούντες οὐ καταπεφρίκασιν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς καὶ Πατὴρ προαπέστειλε τὸν μακάριον Βαπτιστὴν διακεκραγόντα· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Περὶ οὗ φησι καὶ ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς· « Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. » Μεμαρτύρηκε δὲ λέγων, ὅτι· « Οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· » καὶ ὅτι· « Αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἀξιόχρεως μὲν οὖν εἰς μαρτυρίαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, μέγας ὢν, ὁ μακάριος Βαπτιστής. Ἐπειδὴ

⁴³ Psal. cix, 4. ⁴⁴ Hebr. vii, 7. ⁴⁵ Hebr. iii, 1. ⁴⁶ Isa. xl, 3; Luc. iii, 4. ⁴⁷ Joan. i, 7. ⁴⁸ Joan. i, 33, 34.

(1) Imo dicendum est *Micah* vi, 15. Alias hujusmodi alibi fecimus emendationes.

δὲ ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις διαβάλλειν τοὺς προφῆτας, ὡς οὐκ ἀπεσταλμένους παρὰ Θεοῦ, ἤρετο Χριστὸς, ὅποῃ περὶ τοῦ Βαπτισμοῦ τὴν δόξαν ἐσχίσκασιν. Οἱ δὲ δεδίασι μὲν εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἵνα μὴ ἀκούσωσι· διὰ τί μὴ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; Φεύγουσι δὲ τὸ κατηγορεῖν τοῦ Προδρόμου, δεδιότες οὐ Θεόν, ἀλλὰ τοὺς ὄχλους. Ἐπεὶ δὲ μὴ εἰδέναι ὁπόθεν εἴη τὸ βάπτισμα οὐδὲν αὐτοῖς ἀποκρίνεται.

Ἀνθρώπος τις ἐφύτευεν ἀμπελῶνα, κ. τ. λ.

(A f. 262, B f. 182, C f. 149, D f. 66) Ὅλην εὐ-
ρήσει τις τὴν ἐπὶ γε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἱστορίαν ἐν
τούτοις, ὡς ἐν βραχείᾳ συνενηγμένην. Ἀμπελῶν
γάρ, ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ὁ Ψαλμδὸς φησιν· « Ἀμπελὸν ἐξ
Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ καταφύτευ-
σας αὐτήν. » Καὶ ὁ Ἡσαίας· « Ἀμπελῶν ἐγενήθη,
φησὶ, τῷ ἡγαπημένῳ. » Τοῦτον τὸν ἀμπελῶνα φυ-
τεύσας ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
(τοῦτον γάρ ἄνθρωπον νῦν λέγει διὰ τὸ φιλόανθρωπον
καὶ τὸ τῆς παραβολῆς ἔθος), ἀπεδήμησε χρόνους
ἱκανούς· καίτοι πληροὶ τὰ πάντα, ἀπολιμπάνεται δὲ
τῶν ὄντων οὐδενός· πῶς οὖν ἀπεδήμησε; Μετὰ τὸ
ὀφῆσθαι ἐν εἰδεί πυρὸς καταβεβηκώς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ
Σινᾶ, καὶ τὴν ἀβρῆτον μορφὴν ἐφανὴ δειξαί αὐτοῖς,
οὐκέτι τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ὀφθαλμοφανῇ δέδωκεν
αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς κατὰ γε τὸν τύπον τῶν ἀνθρωπίνων
πραγμάτων, ἔοικε πῶς ἀποδημῆσαι μακρὰ τὸ γεγενη-
μένον. Πλὴν ὁρᾶται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ
εἰς νοῦν ἔχειν αὐτό· οὐδεὶς γὰρ γέγονε διὰ μέσου
καιρὸς, καθ' ὃν οὐκ ἀπεστῆλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ
προφῆται καὶ δίκαιοι νοουθετοῦντες· ἀλλ' ἤ φησιν
Ἰερემίας· « Ἰδοὺ τὸ ῥῆμα Κυρίου ἐγενήθη αὐτοῖς
εἰς ὀνειδισμόν· οὐ μὴ βουληθῶσιν αὐτοῦ ἀκοῦσαι. »
Γεδνάσιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλ-
μένους, ἐξαπέστειλαν κενούς. Διαλογίζεται δὲ καθ'
ἐκείνῳ ὁ τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότης, λέγων· « Τί
ποίησω; » Οὐχ ὡς ἐτέρων ἀπορήσας οἰκετῶν, τὸ,
« Τί ποιήσω; » φησὶν· οὐ γὰρ ἂν ἐπέλειψαν αὐτῷ
τῶν ἁγίων αὐτοῦ θελημάτων οἱ ὑπουργοί· ἀλλ' ὡς
πάσης λατρικῆς μεθόδου γεγεννημένης, ὠφελήθεντος
γε μὴν ἐκείνου μηδέν. Ἐπὶ φησὶ τὸ ἐνευθέν·
« Πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν. » Ἰσως τοῦτον
ἐντραπήσονται· « Οἱ δὲ ἐπαγωνίζονται τοῖς μίσμα-
σιν, αἱ δὲ πρότερα τοῖς δευτέροις ἀποκρύπτοντες·
ὁ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγε· « Πληρώσατε τὸ μέτρον
τῶν πατέρων ὑμῶν. » Ἀνωθεν γὰρ αὐτοῖς ταῦτα
ἐνεκάλουν οἱ προφῆται, λέγοντες· « Αἱ χεῖρες ὑμῶν,
αἵματος πλήρεις. » Καὶ· « Αἵματα ἐφ' αἵμασι μί-
σγουσι. » Καὶ· « Οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵμασιν. »
Ἄλλ' οὐκ ἐσωφρονίζοντο, καίτοι ταύτην πρώτην λα-
βόντες τὴν ἐντολήν, τὸ, « Οὐ φονεύσεις· » καὶ διὰ
πολλῶν καὶ παντοδαπῶν, εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐν-
τολῆς ταύτης ἐναγόμενοι. Ἄλλ' ὅμως τὴν πονηρὰν
ἐκείνην οὐκ ἀπέθεντο συνήθειαν· ἀλλὰ μετὰ τοῦς
προφῆτας, καὶ τὸν φύσει Υἱὸν ἀπεκτόνασιν. — (A
f. 262 b) Ἐκδébληνται τοίνυν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγού-
μενοι, ὡς καὶ Δεσποτικοῖς θελήμασιν ἀντενηγμένοι,
καὶ ἀκαρπον ἀποφάναντες τὸν ἐγχειρισθέντα αὐτοῖς

accusando autem Præcursorē abstinent, non Dei
sed populi timore. Jam quia se nescire undenam
esset Joannis baptismus simulabant, malitioseque
agebant, merito nihil eis responsum fuit.

Ἰωάννου προετοιμοῦντο, καὶ ἐξακούρουν, εἰκότως

7. 9. Homo quidam plantavit vineam, etc.

Totam possumus comperire filiorum Israelis his
verbis breviter comprehensam historiam. Nam vi-
nea est Israel, ut ait Psalmista : « Vitem ex Ægypto
transtulisti, eiecisti gentes, et plantasti eam⁴⁸. »
Præterea Isaias : « Vineam facta est, inquit, dilec-
to⁴⁹. » Hanc vineam postquam plantavit in terra
promissionis Deus Pater (hic enim dicitur hoc loco
homo, propter suam erga homines benignitatem, et
ob parabolæ morem), peregre fuit annis multis. At-
qui Deus omnia implet, nulloque loco abest ; quo-
modo ergo peregre fuit? Ex quo olim sub ignis spe-
cie in montem Sinam descenderat, arcanamque
formam suam Hebræis visibilem ostenderat, haud
ulterius præsentem se illorum oculis exhibuerat ;
ita ut more loquendi humano videretur in longinqua
peregrinatione versari. Attamen loci ejus curam
gessisse agnoscitur, et mente haud populisse ; nul-
lum enim fuit intermedium tempus, quo Deus pro-
phetas justosque homines non miserit ad populum
admonendum. Sed enim, ut ait Jeremias : « Ecce
verbum Domini factum est eis in opprobrium ; no-
lunt id audire⁵⁰. » Obtemperare requeunt, missos-
que ad se homines, vacuos remiserunt. Reputat au-
tem secum vineæ Dominus dicens : « Quid faciam? »
Non quod nullos præterea haberet famulos, ait,
« Quid faciam? » nunquam enim deerunt sanctæ
ejus voluntatis ministri : sed quia omnem medelæ
rationem insumpserat, quin tamen utilitatis aliquid
consequeretur. Deinde ait quod sequitur : « Mittam
filium meum dilectum ; fortasse hunc verebuntur. »
Illi 400 vero augendis piaculis certant, priora
semper posterioribus superantes. Quod Christus si-
gnificavit dicens : « Implete mensuram patrum ve-
strorum⁵¹. » Antiquitas enim hoc illis imputabant
prophetæ aientes : « Manus vestræ sanguine plenæ
sunt⁵². » Item : « Sanguines sanguinibus misti
sunt⁵³. » Item : « Qui ædificatis Sionem in sanguini-
bus⁵⁴. » Neque idcirco emendati sunt, etsi hoc
præcipue in mandatis habebant : « Non occides⁵⁵ ; »
multisque aliis ac variis monitionibus ad hujus præ-
cepti observantiam impulsus fuerant. Nihil tamen
minus perversam illam consuetudinem nunquam di-
miserunt ; sed post prophetas, naturalem quoque
Dei Filium interemerunt. Ejecti ergo fuerunt Judæo-
rum duces, ceu qui Dominicis voluntatibus adversati
erant, et commissam ipsis vineam effecerant infru-
ctuosam : prædium autem sacerdotibus novi fœde-
ris traditum est. Quæ cum Scribæ ac Pharisei au-

⁴⁸ Psal. lxxix, 9. ⁴⁹ Isa. v, 1. ⁵⁰ Jerem. vi, 10.
⁵¹ Mich. iii, 10. ⁵² Exod. xx, 13 ; Matth. v, 21.

⁵³ Matth. xxiii, 32. ⁵⁴ Isa. i, 15. ⁵⁵ Osee iv, 2.

di-sent, dixerunt: Absit! Hinc patet intellexisse eos A
anigmatis profunditatem, calamitatem a se depre-
ratos, et de futuris non sine metu fuisse. Sed ma-
los casus non effugerunt, propter suam indomitam
contumaciam, et quia Christo credere noluerunt.

V. 17. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes,*
etc.

Lapidem seipsum appellat, ædificatores vero
magistros Judæorum. Et quidem etiam Ezechiel
dicit: «Ædificantes parietem, et linientes absque
compagine». Reprobatus autem fuit, quanquam
lapis esset electus Servator, ab iis qui omni òpe
juvare debuerant, id est, a Judæorum Synagoga. B
«Sed factus est in caput anguli.» Angulo autem
sacra Scriptura comparat conjunctionem, id est,
concordiam et copulam et communem fidem duo-
rum populorum, Israelitici, inquam, et ethalici. Con-
didit enim Servator duos populos in unum homi-
nem, pacem faciens, et reconcilians ambos in uno
corpore Patri. Hæc ergo res similis est quodam-
modo angulo duos parietes conjungenti. Hunc mi-
ratur angulum, sive duorum populorum conjunctio-
nem beatus David 401 dicens: «Lapidem quem
reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput
anguli: a Domino factum est istud (id est anguli
negotium), et est mirabile ante oculos nostros». I-
taque salutaris quidem est lapis angulo, quem
Deus construxit; contritio autem et exitium illis,
qui extra hunc intellectualem spiritalemque con-
ventum manserunt. Nam scandalum in Christo pas-
sus, in eumque impingens, Judæorum populus, con-
tritus est. Audire noluit Isaïæ vocem dicentem:
«Dominum ipsum sanctificate; ipse erit pavor tuus;
et ne tanquam ad lapidem offensionis petramque
lapsus impingatis in eum». Lapis itaque offensio-
nis incredulis ethnicis Christus, petra autem scan-
dali Judæis, nobis denique credentibus lapis funda-
menti, totam Ecclesiæ crepidinem constingens:
petra ob firmitatem et infallibilitatem fidei, cui allisi
hereseon fluctus in spumam solvuntur. Matthæus
quidem reliqua etiam prophetiæ parte recitata, «A
Domino factum est istud, » et cætera; tum prosecu-
tus, «Ideo dico vobis, auferetur a vobis regnum
Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus, » sub-
jungit: «Et qui ceciderit super lapidem istum, con-
fringetur, » et reliqua. Est ergo apud Matthæum
accurata rei enuntiatio; apud Lucam vero, com-
pendium. Atque apud cunctos evangelistas hujus-
modi institutum comperimus, dum rem quisque
modo latius, modo brevius narrat.

V. 19. *Quærebant principes sacerdotum et Scri-
bæ mittere in illum manus.*

Iterum exarsit in immanem iram officina Phari-

αμπελῶνα. Ἐκβέβηται δὲ τὸ χωρίον τοῖς τῆς καινῆς
διαθήκης ἱερουργοῖς. Οἱ δὲ Γραμματεῖς καὶ Φαρι-
σαῖοι ἀκούσαντας, ἔφησαν· Μὴ γένοιτο. Ἐντεῦθεν
ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι συνιέντες τῶν αἰνιγμάτων τὸ βάθος,
ἀποσειόνται τὸ παθεῖν, καὶ δεδોકασι τὸ ἐσόμενον·
ἀλλ' οὐκ ἔβω γαγόναι αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀκάθεκτον εἰς
παρακοήν, καὶ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι πιστεῦσαι Χριστῷ.

Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, κ.
τ. λ.

(A f. 264, B f. 183 b, C f. 149 b) Λίθον ἑαυτὸν
καλεῖ καὶ οἰκοδόμους τοὺς τῶν Ἰουδαίων διδασκά-
λους. Καὶ ἰεζεκιήλ φησιν. «Οἰκοδομοῦντες τὸν τοί-
χον, καὶ ἀλεῖφοντες ἀναρτύτως. » Ἀπεδοκιμάσθη δὲ
καίτοι λίθος ὃν ἐκλεκτός ὁ Σωτὴρ παρὰ τῶν ὀφει-
λόντων ὠφελεῖν διὰ πάσης ὠφελείας, δηλονότι τῆς
τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς· ἀλλὰ γέγονεν εἰς ὁμο-
ψυχίαν τε καὶ ὁμοπιστίαν τῶν δύο λαῶν, φημί δὲ τοῦ
Ἰσραὴλ τε καὶ τοῦ ἐξ ἐθνῶν· ἔκτισε γάρ ὁ Σωτὴρ
τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καὶνὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰ-
ρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ
σώματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἔοικε τοίνυν τὸ χρῆμα
γωνία δύο τοίχους συναπτώσει. Ταύτην τεθαύμακε
τὴν γωνίαν, ἥτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταυτότητα
σύνοδον, ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγων· «Λίθον ὃν ἀπε-
δοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κε-
φαλὴν γωνίας· παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, » ἡ γωνία
δηλονότι, «καὶ ἐστὶ θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. »
Οὐκοῦν σωτήριος μὲν ὁ λίθος τῇ γωνίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ
γεγεννημένη, συντριβὴ δὲ καὶ διεσθρος τοῖς ἔξωθεν
μεμνηκόσι τῆς νοητῆς ταύτης καὶ πνευματικῆς
συνδρομῆς· σκανδαλισθέντες γὰρ ἐπὶ Χριστῷ, καὶ προ-
σπαίσαντες αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι συνετρίβη-
σαν. Οὐ γὰρ ἤθελον ἀκούσαι τῆς Ἡσαίου φωνῆς λεγού-
σης· «Κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σοι φό-
βος, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματα συνανήσετε αὐτῷ,
οὐδὲ πέτρας πτώματι. » Λίθος μὲν οὖν προσκόμματος
τοῖς ἀπίστοις ἐθνικοῖς ὁ Χριστὸς, πέτρα δὲ σκανδάλου
τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς δὲ πιστοῖς ἡμῖν λίθος τοῦ θεμε-
λίου, τῆς Ἐκκλησίας πᾶσαν τὴν κρηπίδα συνέχων·
καὶ πέτρα διὰ τὸ στερεὸν καὶ ἀπαιτον τῆς ὁμολο-
γίας, ἥ προσαρτάτμεναι αἱ τριχυμαὶ τῶν αἰρέσεων
εἰς ἀφρὸν διαλύονται. Ὁ μὲντοι Ματθαῖος καὶ τὸ
λειπόμενον τῆς προφητείας εἰπὼν, τὸ, «Παρὰ Κυ-
ρίου ἐγένετο αὕτη, » καὶ τὰ ἐξῆς· εἰτα εἰπὼν· «Διὰ
τοῦτο λέγω ὑμῖν, ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία
τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς
αὐτῆς· » τότε ἐπήγαγεν· «Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν
λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔστι
τοίνυν τὰ μὲν τοῦ Ματθαίου, ἀκριβείᾳ ἀπαγγελίας·
τὰ δὲ τοῦ Λουκᾶ, συντομία· καὶ παρὰ πᾶσι δὲ τοῖς
εὐαγγελισταῖς εὐρίσκωμεν τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν,
ἐκάστου αὐτῶν ποτὲ μὲν ἀκριβῶς, ποτὲ δὲ συντόμως
ἀπαγγέλλοντος.

Ἐζητήσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς ἐπι-
βαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας.

(A f. 264, C f. 149 b) Ἐξεκαύθη πάλιν εἰς ἀκα-

¹⁹ Ezech. iii, 10. ²⁰ Ephes. ii, 15. ²¹ Psal. cxvii, 22, 23. ²² Isa. viii, 15. ²³ Matth. xxi, 42, 43.

λίλους ὀργὰς τὸ τῶν Φαρισαίων ἐργαστήριον, καὶ ἀποκτείναντες βούλονται τὸν ἐπὶ λύσει θανάτου γενόμενον ἄνθρωπον· ἀλλὰ διέκοψεν αὐτῶν τὸ ἄνυσιν ἐγγεῖρημα ὁ τοῦ λαοῦ φόβος· οὐ γὰρ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἦν αὐτοῖς ὁ λόγος· οὐδὲ γέγονεν αὐτοῖς χαλινὸς ἡ διὰ Μωϋσέως ἐντολὴ λέγουσα· « Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς »· προτιμῶσι δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τὸν ἀνθρώπινον φόβον. Ποία δὲ αὐτοῖς ἐστὶν ἡ αἰτία καὶ τῆς μανίας ἡ πρόφασις; Ἐγνώσαν, φησὶν, ὅτι πρὸς αὐτοὺς εἶπε τὴν παραβολὴν ταύτην, καὶ οἱ πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρῆν μεμαθηκότας τὸ ἐσόμενον, ἔξω φέρεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ τῇ πίστει τιμῆσαι τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησικακῶ χάριτι διασώζοντα τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνισχημένους; Ἀλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογισάμενοι, συκοφαντίας τῆς κατ' αὐτοῦ συλλέγουσιν ἀφορμὰς.

Καὶ παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους, ὑποκρινόμενους ταυτοὺς δικαίους, κ. τ. λ.

(A f. 264, C f. 149 b, D f. 67) Καθ' ἡν τινὰς ἐπεικειάς δόκουν ἔχοντας, πονηροὺς δὲ ὄντας τὸν τρόπον· ἐπιλαθόμενοι τοῦ εἰπόντος Θεοῦ· « Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλὴν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ οἷεται κρύπτειν; » ὡς ἀνθρώπων προσιόντες κοινῶ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ· ἀλλ' ἦν ἀμεινον ἐνοεῖν, ὅτι γέγονε μὲν ἐν ὁμοίωσει τῇ πρὸς ἡμᾶς Θεὸς ὢν ὁ Λόγος· ἀπὸ δὲ γε τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας καὶ ἀπὸ δόξης τῆς θεοπροφητοῦς, οὐκ ἄνθρωπος ὢν μόνον διεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Τί δὲ δὴ φασιν;

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἶδμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, κ. τ. λ.

(A f. 264 b, C f. 149 b) Ἡθελε μὲν γὰρ ὁ Θεός, ἀνθρωπίνης δυναστείας ἐλευθερον εἶναι τὸν Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ τοὺς θεῖους πεπατήκασιν νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χειρὶ Ρωμαίων, οἱ καὶ δασμοὺς ἐπέθηναν αὐτοῖς. Ἐξήτουν τοίνυν παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος· προσεδόκησαν γὰρ· ὅτι πάντα καὶ πάντως ἀκούσονται λέγοντος· Οὐκ ἔξεστι φόρους δοῦναι Καίσαρι. Τί οὖν φησιν πρὸς αὐτοὺς ὁ τὰς καρδίας εἰδὼς τῶν ἀνθρώπων; Κατανοήσας αὐτῶν τὴν πανουργίαν, « Ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον, » ἔφη. Ἐπιδειχθέντος δὲ, πάλιν ἤρετο· « Τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; » Οἱ δὲ, « Καίσαρος, » φασίν. Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; « Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. » Χρημάτων μὲν γὰρ δασμοὺς ὑποβρίπτουσι τοῖς ὑπεσχημένοις οἱ τὴν κατ' αὐτῶν λαχόντες ἀρχήν· οὐκ ἀπαιτεῖ δὲ παρ' ἡμῶν ὁ Θεός, δηνάριον, ἀλλὰ πίστιν καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐσμίαν. Οὐκοῦν τεθαυμάκασιν μὲν τὴν ἀπολογίαν, καὶ τοῦτο ἐπὶ παντός τοῦ λαοῦ, ἐφ' οὗ καὶ ἡρώτων· ὡς μερίζον γε νέεσθαι τὴν ἀμαρτίαν. Οἱ δὲ καὶ τοῦτον εἰς λήθην ἐνηνεγμένοι, Πιλάτῳ προσήγον τὸν Ἰησοῦν φάσκοντες· « Τοῦτον εὐρομεν διαστρέφοντα τὸν λαόν, καὶ κωλύοντα φόρους διδόναι Καίσαρι. » Καὶ ὁμοῦ θαυμάσαντες τὴν ἀπολογίαν, ἀπῆλθον κατηγχυμένοι.

amorum, et interficere volunt eum qui ob mortem destruendam homo factus est. Sed abrupti impium illorum molimen timor a populo: alioqui nullam ipsi pietatis erga Deum rationem habebant. Neque illis frenum ullum injiciebat Moysis praeceptum: « Insontem et justum non occides ». Sed divinae reverentiae anteposuerunt hominum timorem. Quanam vero causa sic permoventur, quive tanti furoris praetextus 402 est? Cognoverunt, inquit evangelista, Christum in ipsos similitudinem hanc dixisse. Quidni vero potius oportuisset, re futura intellecta, eripere semet malo, ac fide honorare illum qui impium justificat, suaque gratia culparum immemore peccatis implicitos salvat? Sed nihil hujusmodi reputantes, calumniandi tantummodo occasiones captant.

V. 20. Et observantes miserunt insidiatiores, qui se justos simularent, etc.

Submiserunt quosdam bonitatis speciem habentes, reapse autem improbos. Qua in re inimicos fuerunt Dei dicentis: « Quis est iste qui me consilium suum celat? qui verba corde cohibens, putat me latere? » Communem veluti ad hominem, accedunt ad omnium Servatorem Christum. Melius autem erat reputare, factum fuisse in similitudinem nostram qui Deus erat Verbum; atque ab ineffabili miraculorum vi, gloriaque Deo digna, non hominem tantummodo, sed Deum esse demonstrari. Quid C porro aiant?

V. 21. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis ac doces, et reliqua.

Voluisset quidem Deus humano dominatu liberum esse Israel: sed postquam divinas conculcaverunt leges, sub Romanorum manum venerunt, qui et illis tributa imposuerunt. Moliebantur itaque ipsum tradere praesidis potestati: namque expectabant prorsus se a Christo audire, tributum Caesari pendere non licere. Quid ergo eis respondit, ille qui corda hominum novit? Cognita ipsorum malitia, « Ostendite mihi, inquit, denarium. » Quo ostenso, rursus ait: « Cujus habet imaginem et inscriptionem? » Dicunt, « Caesaris. » Quid vero ad haec Christus? « Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. » Nam pecuniae tributa imponunt subiectis illi qui cum imperio sunt. A nobis vero exigit Deus non denarium, sed fidem et charitatem, et honorum odorem operum. Quamobrem mirati sunt responsum, et quidem 403 coram universo populo, quo praesente interrogaverant; ita ut jam majus peccatum fieret. Quippe illi horum omnium obliti, ad Pilatum pertraxerunt Jesum dicentes: « Hunc invenimus subvertentem turbas, et prohibentem tributa dare Caesari ». Nihilominus nunc responsum admirati, recesserunt.

⁴⁰² Exod. xxiii, 7. ⁴⁰³ Job xlii, 3. ⁴⁰⁴ Luc. xxiii, 1.

V. 27. *Accedentes autem quidam Sadduceorum* A. Προσελθόντες δὲ τινες τῶν Σαδδουκαίων, κ. τ. λ. rum, etc.

Qualis fuerit Sadduceorum hæresis, declaravit in Actibus (Lucas) ita scribens: « Sadducei dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. Pharisei autem utraque confitentur⁴². » Accedunt ergo ad communem nostrum Servatorem Christum, qui vita et resurrectio est, et tamen de medio tollere conantur resurrectionem. Cumque sint contumeliosi et increduli, plenum stultitiæ commentum afferunt. Videamus jam quid ipsis dixerit Christus, eos refutans, qui in risum trahere resurrectionem volebant septem fratrum signento qui uni uxori præmortui fuerant. Filii quidem, inquit, hujus sæculi, id est, qui mundanam corporalemque vitam vivunt, liberorum suscipiendorum causa nubunt. Sed qui nobilem et honorum operum plenam vitam recte egerint, et deinde gloriosa resurrectione digni habiti fuerint, hi excelsiores prorsus erunt hac mundana vita: etenim vivant prout sanctos decet, et jam Deo facti sunt proximi: pares quippe angelis sunt, filiique Dei, et eum qui spiritus sanctos decet cultum Deo exhibent. Ac veluti angelica multitudo plurima quidem est, quin tamen generando sit aucta, sed ex creatione consistit; sic qui resurgunt, futuri sunt; neque ulterius nuptiarum usus erit. Etenim hic quidem, postquam Adamus peccando immortalitatis gratiam amisit, liberorum procreatione conservatur generis successio; quod subsidium ab omnia prævidente Deo jam inde ab initio præparatum fuit. Nam cum hominem faceret, masculum feminamque fecit. Nos vero tunc erimus conditioni nostræ 404 superiores, deposita corruptela, spiritale corpus habentes, id est, quod sola spiritus officia peragat. Tunc item mens nobis non erit ad vitium proclivis; conservante nos in sua voluntate Creatore, per sanctum Spiritum, eo prorsus modo quo angelos.

V. 37. *Quod autem mortui resurgant, Moyses quoque significavit*, etc.

Produxit illis etiam Moysen mortuorum resurrectionem probe scientem. Namque in rubo, inquit, loquentem introduxit Deum: « Ego sum Deus Abrahami, Isaac et Jacobi⁴³. » Quorumnam vero sit Deus, si prædicti non vivant, prout isti putant? Atqui Deus est viventium; ergo omnino reviviscet, potentissima manu terrigenas omnes ad hunc statum revocante.

V. 40. *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare*.

Initium intelligentiæ fides. Nam « Nisi credideritis, non intelligetis⁴⁴. » Salutaris autem est dogmatum necessariorum inquisitio. Sine dubio filius simulque Dominus Davidis est Emmanuel; quoniam autem modo id ipsum intelligendum sit, si quis

(A f. 265, C f. 150) Ὅποια τις ἡ τῶν Σαδδουκαίων αἵρεσις, διεσάφησεν ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὡς γέγραφέως: « Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μὴτε ἄγγελον, μὴτε πνεῦμα. Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι καὶ ἀμφότερα. » Προσίστι τὸν πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὃς ἐστὶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀναίρειν πειρῶνται τὴν ἀνάστασιν· ὁδρισταὶ δὲ ὄντες καὶ ἄπιστοι, πλάττουσι τι μεστὸν ἀμαθίας. Ἰδωμεν δὲ ἅπτερ ἐξῆλ Χριστὸς, διελέγχων αὐτοὺς, διαγελῶν τὴν ἀνάστασιν πειρωμένους τῷ πλάσματι τῶν ἐπὶ τὰ ἀδελφῶν ἐπὶ μιᾷ γαμῆτις τεθνεώτων. Οἱ μὲν γὰρ υἱοὶ, φησὶ, τοῦ αἵματος τοῦτου, τουτέστιν, οἱ τὸν κοσμικὸν καὶ ἐνσώματον διαζῶντες βίον, τεκνογονίας ἔνεκα γαμοῦσιν· οἱ γὰρ μὴ τὴν εὐκλεῆ καὶ ἀγαθὴν μεστὴν κατορθώσαντες ζωὴν, εἴτα καταξιοθέντες τυχεῖν τῆς ἐντίμου ἀναστάσεως, ἀνω που πάντως ἴσονται τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ζωῆς· διαβιώσονται γὰρ ὡς ἂν ἁγίοις πρέπει, καὶ ἐγγὺς ᾗδε γεγενῆσθαι θεοῦ· ἰσάγγελοι γὰρ εἰσι καὶ υἱοὶ θεοῦ, τῇν ἁγίοις θέπουσαν πνεύμασι τελοῦντες λατρείαν· καὶ ὥσπερ τὸ ἀγγελικὸν πλῆθος πολλὸν μὲν ἐστίν, οὐ μὴν ἐκ γενέσεως αὐξηθὲν, ἀλλ' ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον, οὕτω καὶ οἱ ἀνιστάμενοι· καὶ οὐ χρεῖα ἐστὶ γάμου· ἐπεὶ κἀνταῦθα μετὰ τὸ ἀποβαλεῖν τὸν Ἄδᾶμ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἀθανασίας τὴν χάριν, διὰ τῆς παιδοποιίας φυλάττεται τῷ γένει τὸ διάδοχον, ἥτις βοήθεια παρὰ τοῦ πάντα προσηγορούμενου θεοῦ προκαταβέβλητο ᾗδε καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Ποιήσας γὰρ ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν. Οὐκοῦν ἐσόμεθα μὲν ἑαυτῶν ἀμείνους, ἀποβαλόμενοι τὴν φθορὰν, καὶ πνευματικὸν ἔχοντες τὸ σῶμα, τουτέστιν εἰς μόνᾳ βλέπον τὰ τοῦ πνεύματος (1)⁴⁵ καὶ νοῦς δὲ ὁ καταβιβάζων εἰς φανulότητα οὐδεὶς ἔσται τῆνικαῦτα· συνέχοντος ἡμᾶς εἰς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τοῦ δημιουργοῦ, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθάπερ ἀμείλει καὶ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους.

Ἵτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, καὶ Μωϋσῆς ἐμήνυσεν, κ. τ. λ.

(A f. 265, C f. 150) Παρήγαγε γὰρ αὐτοῖς καὶ Μωϋσεῖα εὖ εἰδῶτα τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν· ἐν γὰρ τῇ βίᾳ, φησὶν, εἰσκαχόμενε λέγοντα θεόν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. » Τίνων δὲ θεός, εἰ μὴ ζῆσονται κατ' ἐκείνους; Ἄλλ' ἐστὶ ζώντων θεός· οὐκοῦν πάντῃ τε καὶ πάντως ἀναβιώσονται, τῆς πανσθενεστάτης δεξιᾶς ἀποφερούσης εἰς τοῦτο ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

Οὐκέτι δὲ ἐτόλμησαν ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέν.

(A f. 266) Ἀρχὴ συνέσεως ἡ πίστις· « Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνήτε. » Σωτῆριος δὲ τῶν ἀναγκῶν ἡ ζήτησις· ἐστὶ μὲν ὁμολογουμένως καὶ υἱὸς καὶ Κύριος τοῦ Θεοῦ ὁ Ἐμμανουὴλ· τίνα δὲ τρόπον αὐτὸ δὴ τοῦτο προσήκει νοεῖν, εἴπερ ἔλοιτό

⁴² Act. xxiii, 8. ⁴³ Exod. iii, 6. ⁴⁴ Isa. vii, 9.

(1) Animadvertite pulchram definitionem corporis spiritualis post resurrectionem.

τις ἀναμαθεῖν, βαδίζειται πάντως εἰς ἀκριθεῖ θεωρίαν μυστηρίου τοῦ κατ' αὐτόν, ὃ σεσείγεται μὲν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς. Οἱ μὲν οὖν Φαρισαῖοι σεσιγήκασιν ἐρομένου Χριστοῦ· ἔδρων δὲ τοῦτο δυστρόπως, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μὴ ξεομένης τῆς ἐρωτήσεως, ὁ σωτήριος ἐν αὐτοῖς ἀναλάμψῃ λόγος· οὐ γὰρ ᾔθελον εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἡμεῖς δὲ τοῖς νέοις Φαρισαίοις τὴν τοιάνδε πῦσιν προσοίσομεν, τοῖς μῆτε Υἱὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, μῆτε Θεὸν εἶναι λέγουσι τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γεγεννημένον· μερίζουσι δὲ τὸν ἓνα Υἱὸν εἰς υἱοὺς δύο (1). Τίνα δὴ τρέπον ὁ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ Κύριος αὐτοῦ ἐστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνη κυριότητι μᾶλλον, ἀλλὰ θεικῇ; Τὸ γὰρ ὅλως ἐκ δεξιῶν αὐτὸν καθῆσθαι τοῦ Πατρὸς, τὴν ἄνω δόξαν αὐτῷ προσμαρτυρεῖ· τὰ γὰρ ὁμόχρονα καὶ ἰσότημα, καὶ ἐν ταυτοτητι νοεῖται φυσικῇ· ἡ δὲ κάθισις ἐπὶ Θεοῦ σημήνειεν ἂν οὐχ ἕτερον, πλὴν ὅτι τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν τῶν πάντων ἐξουσίαν· κάθηται δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πάντως, κατὰ γε τὸν ἀπλανῆ τοῦ Σωτῆρος λόγον, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναφύς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, γέγονε σὰρξ, τοῦτέστι τέλειος ἀνθρώπος, οὐκ ἐκδεθῆκώς τῶν θείων ἀξιωμαμάτων, μεμνηχῶς δὲ μᾶλλον, ἐν οἷς ἦν ἀεὶ, καὶ Θεὸς ὑπάρχων, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς. Κύριος τοίνυν ἐστὶ τοῦ Δαβὶδ κατὰ γε τὸ πρέπον τῇ θεικῇ φύσει τε καὶ δόξῃ καὶ ἐξουσίᾳ, υἱὸς δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα. Ἐκεῖ τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, καλεῖται μεγάλην αἶροντας τὴν ὄφρυν ἐπὶ τῇ τῶν θείων ἐξῆσει νόμον, τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν μὴ ἀγνοῆσαι φωνάς. Ἰσαίας γὰρ φησιν· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἐμμανουὴλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Μεθ' ἡμῶν δὲ γέγονε Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθὼν, ἵνα σώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἀλλ' οὐδεὶς ἦν, ὡς ἔφην, τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, ἀληθείας ὁ λόγος· ὅποια δὲ τις γέγονεν αὐτοῖς; ἡ πρόφασις εἰπερ τις ἔλοιτο μαθεῖν, ἀκούσεται πρὸς ἡμῶν· ὅτι τὸ μὴ ἐθέλειν ἀποφοιτᾶν τῆς συντρόφου φιλοδοξίας, μῆτε μὴ τῆς ἐπαράτου φιλοκαρδίας.

Προσέχετε ἀπὸ τῶν Γραμματέων τῶν θελούντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς, κ. τ. λ.

(A f. 266 b) Τῶν Γραμματέων ἀρρώστηματα ἦσαν τὸ φιλόκοπον καὶ τὸ φιλοκαρδές. Ἵνα τοίνυν τῶν οὕτως αἰσχυρῶν αἰτιαμάτων ἔξω που γένηται τῶν ἁγίων μαθητῶν ὁ χορὸς, παρεγγυᾷ χρησίμως, λέγων· Μὴ ἀνάσχετε τοῖς ἰσotis ἀλῶναι καχοῖς, μὴδὲ τῆς ἐκείνων ἀφιλοθετίας γένησθε κοινωνοί. Ποῖον γὰρ ἦν τὸ ἔθος αὐτοῖς; Τὸ βαδίζειν ἐν ἀγοραῖς εὐ μὲν περιεσταλένους, κατασύροντας δὲ βαδείαν ὄφρυν, τὸ τοὺς παρὰ τῶν ὁρώντων ἐπαίνους ζητεῖν, τὸ ἐπίπλαστον ἔχειν τὸ ἥθος, τὸ βαττολογεῖν ἐν προσευχαῖς.

⁶⁶ Isa. vii, 14; Matth. i, 23.

(1) Contra Arianos simul et Nestorianos.

A velit discere, ingreditur prorsus in persubtilem considerationem mysterii ejus, quod jam inde a mundi primordiis silentio pressum fuit, apparuit autem postremis sæculi temporibus. Pharisei itaque conticuerunt, loquente Christo. Sed et hoc malitiose egerunt (at cum proprio magis detrimento), ne forte interrogatione scalpente, salutaris ipsis emicaret sermo. Non enim cognoscere veritatem volebant. Et nos pariter neotericos Phariseos sic interrogabimus, qui neque verum Filium Dei Patris, neque Deum esse dicunt illum de sancta Virgine natum; sed unum Filium in filios dividunt duos. Quomodo scilicet filius Davidis, Dominus ejusdem est, nec tam humano dominatu quam divino? Prorsus enim sessio ejus ad Patris dexteram, celestem ejusdem majestatem testatur. **405** Nam qui concessores in throno sunt, iidem pari honore fruntur, et ejusdem naturæ esse intelliguntur. Sessio autem Dei *ἐκ δεξιῶν* significat nisi regnum, et supra res omnes potentiam. Porro sedet omnino ad Dei Patris dexteram, secundum veracem Servatoris sermonem, quatenus Verbum Deus, et ex ipsa genitus Patris Dei substantia, formamque eandem ac paritatem cum illo habens, factus est caro, id est, homo perfectus, haud recedens divina dignitate, sed magis in statu suo permanens, et Deus esse perseverans, etiamsi caro in similitudine nostra sit factus. Dominus est itaque Davidis, quod ad naturam divinam attinet, gloriam ac potestatem; secundum vero carnem, ejusdem filius. Debuerant Judæorum principes, quoniam adeo propter divinarum legum peritiam attollebant supercilium, debuerant, inquam, sanctorum prophetarum oracula non ignorare. Isaias enim dicit: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuelem, quod est interpretatum, *Nobiscum Deus* ». Nobiscum revera versatus est Deus, cum nostram similitudinem subiit, ut mundum salvaret. Sed enim nulla erat Judæorum principibus de veritate sollicitudo. Porro autem quinam iis esset rei prætextus, si quis discere avel, audiet a nobis; videlicet neque ab ingenito sibi gloriæ amore, neque a maledicta avaritia volebant recedere.

V. 46. Attendite a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, etc.

Scribarum morbi erant pompæ amor luerique studium. Ut ergo his tam turpibus culpis sanctorum discipulorum coetus abesset, hortatur commode dicens: Cavete ne paribus capiamini vitiis, neque illorum irreligiositatis participes sitis. Quænam enim ipsorum consuetudo erat? Ambulare in platis bene exornatos, gravi adducto supercilio, laudes spectantium capiare, simulatos præ se ferre mores, in precibus multiloquio uti.

406 CAP. XXI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

V. 1. *Respicens autem vidit eos qui mittebant dona sua in gazophylacium divites.*

Dixit alicubi Servator: « Beati misericordes (elemosynari), quoniam ipsi misericordiam consequentur ». » Hos spectat deferentes dona sua in gazophylacium. Sane, utpote ex multis opibus, multa verisimiliter erant quæ a singulis offerebantur; sed eadem vicissim exigua, et manu offerentium indigna. Mox post illos muliercula gravi paupertate laborans, symbolam suam conferebat quam vix proprio sudore corraserat, vilissimam scilicet unius diei alimoniam. Obtulit itaque duos obolos, victum quodammodo suum projiciens. O insperatum miraculum! Quæ alienam semper misericordiam implorabat, nunc mutatur Deo, fructiferam illi ipsam quoque efficiens paupertatem. Vincit ergo reliquos, justaque Dei sententia coronatur.

V. 5. *Et quibusdam dicentibus de templo, quod donis lapidibus et donis ornatum esset, etc.*

Demonstrabant nonnulli Christo templi magnum ædificium, et donorum splendorem, putantes fore ut ipse quoque una cum illis id spectaculum miraretur, qui ceteroqui Deus erat cælique dominator. At is, omisso de rebus his sermone, prædixit potius templum statuto tempore funditus eversum iri, cum universa urbe Jerusalem, a Romanorum exercitu, Dominicæ necis pœnas ab Israelitis exposcente. Etenim post Servatoris crucifixionem hæc illis mala perpeti contigit. — Non intellexerunt autem dictorum vim discipuli, sed de consummatione sæculi locutum illum existimantes, sciscitabantur quando nam essent hæc eventura, quodve ejus rei indicium foret? Quid ergo Christus? interrogantium venti se accommodat, omissoque deinceps de Hierosolymorum excidio sermone, pergit dicere de præsentis sæculi consummatione, atque ante suum de cælo reditum, præcursuros aliquos pseudochristos et pseudoprophetas, qui personam 407 ejus simulabunt; quibus non sit credendum. Voluit quidem unigenitum Dei Verbum, ut terrarum orbem salvaret, nativitatem quoque carnalem ex muliere perpeti. Erat hæc autem in eo exinanitio et humiliatio. Tanquam igitur ad exinanitionem sponte demissus, latere volebat. Itaque et apostolos inerepuit ante venerandam crucifixionem, quominus ipsum manifestum facerent 40. Nam secreto indigebat ratio incarnationis, ut in adorabili cruce patiens tanquam homo mortem destrueret, et ab universali tyrannide Satanam depelleret. Secundus autem de cælo adventus, haud clam ut primus, sed illustris plenusque terroris erit. Descendet enim stipantibus sanctis angelis, et cum Patris Dei maiestate, ut mundum justo jure judicet. Itaque si quando pseudochristi aut pseudoprophetae exsurgent, quominus eos sectemini cavete. — Vel etiam communem finem dicit, atque universi mundi con-

Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους.

(B f. 187 h, C f. 150 h) Ἐφη που ὁ Σωτὴρ· « Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, οἳ αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. » Τούτους ἐποπτεύει προσφέροντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· ἀλλ' ὡς ἐκ πλοῦτου πολλοῦ, πολλὰ μὲν ἦσαν, ὡς εἶδος, τὰ παρ' ἐκάστου καρποφορούμενα· ὀλίγα δὲ πάλιν καὶ τῆς τῶν προκομιζόντων ἀνάξια χεῖρός. Ἐἶτα μετ' ἐκείνους γύναιον πτωχεῖα δεινῇ κατηχισμένον εἰσέθει, ἐξ ἐράνου μόλις καὶ δὴ σὺν ἰδρώτι συλλέγον εὐτελεστάτην καὶ ἀποχρῶσαν ἡμέραν διατροφῇ· ἔἰτα δύο προσήγεν ὀβολούς, ὥσπερ ἀποκτωμένη τὴν βίον. « Παραδόξου θαύματος! ἡ τὸν παρ' ἐτέρου θεῶν ζητούσα διηνεκῶς, αὐτὴ θανέει θεῷ, καρποφόρον αὐτῇ καὶ αὐτὴν ἀποφαίνουσα τὴν πτωχείαν. Νικᾷ τοιγαροῦν τοὺς ἄλλους, καὶ δικαίᾳ ψήφῳ στεφανοῦται παρὰ θεοῦ.

Καὶ τινῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, κ. τ. λ.

(C f. 151, D f. 69) Ἐπεδείκνυν τινες τῷ Χριστῷ τὰς ἐν τῷ ναῷ μεγαλουργίας, καὶ τὸν τῶν ἀναθημάτων κόσμον· ὡθήσαν γάρ οἱ θαυμάσει σὺν αὐτοῖς τὰ ὀρώμενα, καίτοι θεὸς ὢν καὶ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανόν. Ὁ δὲ ἀφίησι μὲν τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, προεμνήσκει δὲ οἷον ἐκ βάθρων πεσέεται κατὰ καιροῦς, κατακομιζούσης εἰς τοῦτο αὐτὸν τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ ἅπασαν Ἱερουσαλὴμ τὰς τῆς κυριότητος δικᾶς ἐξαιτούσης τὸν Ἰσραὴλ· μετὰ γάρ τοι τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν, ταῦτα συνέβη παθεῖν αὐτούς. — (A f. 268 h) Οὐ συνείσαν δὲ οἱ μαθηταὶ τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, ἀλλὰ περὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος εἰρῆσθαι νομίσαντες, ἤροντο πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ γίνεσθαι. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπεταὶ τῷ σκοπῷ τῶν προσαγόντων τὴν πῆυσιν, καὶ ἀφίησι μὲν τέως τοὺς περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱερουσαλῶν λόγους· τοὺς δὲ περὶ συντελείας τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑφαίνει, καὶ φησιν οἷον περὶ τῆς δὲ οὐρανῶν αὐτοῦ καθόδου, προδραμοῦνται τινες ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἑαυτοῖς περιπλάττοντες, οἷς οὐ χρὴ πισθεσθαι. Ἡθέλησε μὲν γάρ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα σώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ γέννησιν ὑπομείναι τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς· ἦν δὲ τὸ χρῆμα

αὐτῷ κένωσης καὶ ταπεινώσεως· ὡς οὖν αὐτὸν καθέξει εἰς κένωσιν λανθάνειν ἡξίου· καὶ γοῦν ἐπετίμα τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσιν· εἶδετο γάρ τοῦ λαθεῖν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος, ἵνα καὶ τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας σταυρόν ὡς ἄνθρωπος, καταργήσῃ τὸν θάνατον, καὶ τῆς κατὰ πάντων τυραννίδος ἀποσοδῇ τὸν Σατανᾶν. Ἡ δὲ δευτέρα καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησις, οὐ λεληθότως ἔσται καθὰ καὶ περὶ τούτου, ἀλλ' ἐπισημὸς τε καὶ φόβου μεστή· καταβήσεται γὰρ θορυφουμένων αὐτὸν τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Οὐκοῦν ὅταν

40 Matth. v, 7. 41 Matth. xvii, 9.

τινὲς ἐγερθῶσι ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφήται, μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. — (A f. 269, C f. 151) Ἦ καὶ τέλος τὸ κοινὸν φησι· καὶ τὴν παγκόσμιον συντελείαν. Δίδωσι σημεῖα σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Πόλεμοι γὰρ ἔσονται, φησὶν, καὶ καταστασίαι, καὶ λιμοὶ καὶ πόθητρα ἀπ' οὐρανοῦ. Ὡς γὰρ ἑτέρως φησι τῶν εὐαγγελιστῶν, πάντα τὰ ἀστέρα πεσεῖται, ἐλὶχθήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. Διὰ μέσου μέντοι τίθησιν ὁ Σωτὴρ τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰερουσαλὺμων, καὶ τὸν λόγον κεράννυσι λέγων·

Πρὸ δὲ τούτων πάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ διώξουσιν, κ. τ. λ.

(C f. 151, D f. 69 b) Πρὸ γὰρ τῶν τῆς συντελείας καιρῶν, ἥλω μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καταδραμοῦσης αὐτὴν τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, ἐμπέρηται δὲ ὁ ναὸς, κατεσείσθη τὰ παρ' αὐτοῖς βασίλεια, πέπαιται τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἡ δύναμις. Πρὶν δὲ ταῦτα συμβῆναι, ἐδιώχθησαν παρ' αὐτῶν οἱ μακάριοι μαθηταί, δεσμῶται γεγόνασι, ἤχθησαν ἐπ' ἀρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλεῖς· ἀπεστάλη γοῦν ὁ Παῦλος εἰς Ῥώμην πρὸς Καίσαρα, καὶ Φίστην παρέστη καὶ Ἀγρίππα· πλὴν γέγονεν αὐτοῖς εἰς μαρτύριον, τούτεστιν, εἰς μαρτυρίου δόξαν, τὰ ἐπενεγμένα.

Θέσθε οὖν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν μὴ προμελετᾶν ἀπολογίαθῆναι.

(C f. 151, D f. 69 b) Παρεγγυᾷ, ὅτι μὴ προμελετᾶτε μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι. « Ἀήψετε γὰρ, φησὶ, παρ' ἐμοῦ σοφίαν καὶ γλῶσσαν ἀμαχον καὶ ἀκαταγώνιστον τοῖς ἀντικειμένοις ὑμῖν. » Ἀποκείρων δὲ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης μικροφυχίας τὰς ἀφορμὰς, παραδοθήσεσθαι φησὶν αὐτοὺς παρὰ τῶν οικειοτάτων, πλὴν ὅτι πάντα τε καὶ πάντως σωθήσονται παρ' αὐτοῦ· ἐπάγει γοῦν· « Παραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων, καὶ ἀδελφῶν, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἐκ γένους. » — (A f. 270, C f. 151) Πλὴν ὅτι πάντα τε καὶ πάντως σωθήσονται παρ' αὐτοῦ. « Θρίξ γὰρ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐκ ἀπολείται, » φησὶ. Σαφέστεραν δὲ ποῶν τὴν προαγόρευσιν τῆς ἀλώσεως, ἐπάγει· « Ὅταν δὲ ἴδῃτε κυκλομένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἰερουσαλήμ, τότε γινώτε ὅτι ἤγγικε ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. » Εἶτα μεθίστησι πάλιν τοὺς λόγους ἐπὶ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν. Γέγραπται ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, καὶ σεισμοὶ πολλοὶ ἐγένοντο. Ἄ γὰρ ἐωράκατε ἐπ' ἐμοὶ γινόμενα, προσδοκᾶτε καὶ ἐφ' ὑμῖν.

Ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν.

(B f. 191 b) Ἀρχομένης γὰρ ὥσπερ τῆς κτίσεως ἐναλλάττεσθαι, συνοχὴ τις ἔσται δεινὴ καὶ ἀπόφυξις εἰς θάνατον· τὸ γὰρ ἐπερχόμενον ἀφόρητον δεῖμα, πολλοῖς ἀρκέσει πρὸς θάνατον.

Τότε θύονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ.

(A f. 272, C f. 151 b, E f. 315) Πῶς δὲ ἐλεύσεται· πῶς ἔξει· Ὡς αὐτὸς ἐδήλωσεν [καὶ] ἀλλαχού λέγων· « Καὶ τότε θύονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμε-

summationem. Manifesta atque evidentiā signa dat mundi consummationis; nam bella erunt, inquit, seditiones, fames, et de cælo terriculamenta. Et enim ut alius evangelista dicit, stellæ omnes cadent, et cælum ceu liber convolvetur, virtutes cælorum commovebuntur⁸⁹. Interponit Servator Hierosolymitani excidii narrationem, sermonemque permiscet dicens :

V. 12. Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur, etc.

Ante enim temporum consummationem, capta est Judæorum regio, invadente eam Romanorum exercitu, combustum est templum, regalia illorum palatia eversa, legalisque cultus jus cessavit. Sed prius quam hæc evenirent, persecutionem experti sunt a Judæis beati discipuli, coniecti in vincula, pertracti ad iudices, et regibus præsentati. Missus est ergo Romam Paulus, qui et ante Festum constiterat atque Agrippam. Verumtamen hæc eis evenerunt in testimonium, id est, ad testimonii gloriam, quæcunque sunt passi.

408 V. 14. Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis.

Portatur, ut ne velint præmeditari quid responderi sint. « A me enim accipietis, inquit, sapientiam, linguamque invictam, et adversariis vestris insuperabilem. » Tum et humanæ pusillanimitatis occasionem præciciens, ait eos traditum iri a suis proximis, sed tamen ab ipso omnino fore salvandos. Pergit itaque dicere : « Trademini etiam a parentibus ac fratribus et amicis atque agnatis. » — Verumtamen incolumes illos se præstiturum affirmat. « Capillus enim, inquit, de capite vestro non peribit. » Manifestiorem autem inferens excidii prædictionem, addit : « Cum vero videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote proximam esse vastitatem ejus. » Deinde transfert de novo sermonem ad tempus consummationis. Scriptum est enim in Actibus⁹⁰, post Domini resurrectionem, magnam sub Claudio Cæsare famem exstitisse : multique etiam terræ motus fuerunt. Quæ enim in

V. 25. In terris pressura gentium.

Cum res creatæ incipient velut immolari, tunc pressura quædam fiet et exanimatio ad mortem usque. Nam superveniens intolerabilis pavor multis sufficiet ad interitum.

V. 27. Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube.

Quomodo veniet? Nempe aderit quomodo ipsemet alibi quoque dixit : « Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus, cum virtute et gloria

⁸⁹ Matth. xxiv, 29; Marc. xiii, 25. ⁹⁰ Act. xi, 28.

multa ⁷¹. » Veniet enim nequaquam demissus et humilis humano more, sed cum gloria ac virtute deitatis. Porro de utraque qualitate vocabulum multa intelliges : nam et multa cum virtute, et simul multa cum gloria secundam faciet theophaniam, quandoquidem primam cum infirmitate et obscuritate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur autem in nube? quia sic apparere solet **409** Deus : « Nubes enim et caligo circa eum sunt ⁷². » Item : « Dominus sedet in nube levi ⁷³. » Et rursus : « Qui ponit nubem ascensum suum ⁷⁴. » Item : « Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum ⁷⁵. » Item : « Sicut Filius hominis veniens in nubibus ⁷⁶. » Sic videlicet eum vidit Daniel. Sic et tum veniet haud latenter, sed uti Deus et Dominus cum gloria Deo digna, atque omnia in melius reformabit. Reviviscunt enim mortui, exuetque corruptionem terrenum corpus his passionibus olim obnoxium ; induetque immortalitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi credunt conformes efficientes corpori gloriæ suæ. Quare et rem hujusmodi redemptionem nostram appellat dicens : « His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquit redemptio vestra. » Veluti enim si quis dicat de homine, quod a patre acceperit animal esse rationale, hoc ipso eundem significat rationalem genitum a rationali ; sic etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum judicat mundum iudex processit. Nec quia omne iudicium commisit Filio Pater, idcirco dominatione minutus est : Indivisus enim a Deo Unigenitus est, sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter ; ita ut omnia quæ Pater habet, Filii sint ; et vice versa.

V. 29. *Videte ficulneam et omnes arbores, etc.*

Exposita ficulneæ parabola, statim addit : « Cognoscite prope adesse regnum Dei. » Hoc autem docet, quia nondum ad supremum finem res de-venerant, dum hæc dicerentur, sed tamen ad terminum properabant, sicut ad fructum gignendum pro-perat ficulnea, cum ramos molliet et folia germinat ; ita Domini præsentia quemlibet principatum ac po-estatem perimens, regno Dei orbem terrarum parat. Deinde ait : « Amen dico vobis, non præteribit ge-neratio hæc, donec omnia fiant. » *Generationem* vero dicit non viventes tunc homines, sed moribus similes. Dum autem dicit fieri non posse ut verba ejus prætereant, **410** elementorum quoque consummationem prædicat. Impossibile est enim sermones meos præterire, quanquam ipsa elementa prætereant. Ego enim vere dico diem adfore, quo hæc evenient ; et quæ dico, impossibile est quomi-nus fiant. « Cavete, inquit, ne vestræ mentis oculi graventur. » Nam mundana sollicitudo, crapula,

non ἐν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. » Ἐλεύσεται γὰρ οὐκέτι ἐν ὕψει. οὐδὲ ἐν μικροπρα-πειᾷ τῇ κατ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει θεό-τητος. Κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκούσῃ τὸ πολλῆς· μετὰ δυνάμεως γὰρ πολλῆς καὶ δόξης πολλῆς τὴν δευτέ-ραν αὐτοῦ ποιήσεται θεοφάνειαν, ἐπὶ τὴν προτέραν μετὰ ἀσθενείας καὶ ἀτιμίας ἐποίησατο, ὅσον κατὰ τὸ τοῖς πολλοῖς ὁρώμενον. Διὰ τί δὲ ἐν νεφελῇ ; Ὅτι οὕτως δεῖ φαίνεται ὁ Θεός· Νεφέλῃ γὰρ καὶ γνόφος κύκλω αὐτοῦ. » Καί· Ὁ Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφελῆς κούφης. » Καὶ πάλιν· Ὁ τιθεὶς νέφος τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ. » Καί, Νεφέλῃ ὑπέλαθεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. » Καί, Ὁς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐργό-μενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν. Οὕτω γοῦν αὐτὸν καὶ Δα-νιὴλ θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλεύσεται οὐ ληληθότως, ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ Κύριος ἐν δόξῃ θεοπροπτεῖ, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἀμεινον· ἀναβιώσονται γὰρ οἱ νεκροί, καὶ ἀποδύσεται τὴν φθορὰν τὸ ἐκ γῆς τοῦτο εὐάλωτον τοῖς πάθεσι σώμα· ἐνδύσεται δὲ τὴν ἀφθαρσίαν, Χριστοῦ νέμοντος αὐτὴν, καὶ συμμέρους τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφαινοντος. Διὰ καὶ ἀπολύτρω-σιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων· Ἀρχο-μένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. » Ὡς γὰρ εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔλαβε τὸ λογικὸν εἶναι, ἐκ логи-κοῦ σημαίνει καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ κρίνοντος πᾶσαν τὴν γῆν προήλθε χριτής. Καὶ οὐκ ἐπειδὴ πᾶ-σαν τὴν κρίσιν δέδωκεν τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψώλωται· ἀχώριστος γὰρ ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ ἀνάπαλιν.

Ἴδετε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένδρα.

(D. f. 71) Εἰπὼν τὴν παραβολὴν τῆς συκῆς, εὐ-θέως ἐπάγει· Εἰνώσκατε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασι-λεία τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ τοιοῦτο διδάσκει, ὅτι οὕτω πρὸς τὸ ἔσχατον τέλος ἦκει τὰ πράγματα, τούτων γινομέ-νων, ἀλλ' ὁδεύει πρὸς τὸ τέλος ἡδὴ, καθάπερ ἐπὶ τὸν καρπὸν ὁδεύει ἡ συκὴ τοὺς κλάδους ἀκαλυνομένη, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύουσα· οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία καταργούσα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξ-ουσίαν, παρασκευάζει τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Εἰτά φησιν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ γε-νεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα γέννηται. » Γενεὰν δὲ φησι, οὐ τοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίους τῷ τρό-πῳ. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, ὅτι ἀδύνατον τοὺς λόγους παρ-ελθεῖν, καὶ τὴν τῶν στοιχείων συντέλειαν προαγο-ρεύει ἡδὴ. Ἀδύνατον γὰρ, φησὶν, τοὺς λόγους μου παρελθεῖν, καίτοι καὶ τῶν στοιχείων παρερχομένων· ἐγὼ μὲν γὰρ ἀληθεύων, ὅτι ἤξει ἡμέρα, καὶ ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ μὴ γενέσθαι ἢ λέγω· Προσέχετε δὲ, φησὶν, μὴ βαρυνθῶσιν ὑμῶν οἱ τῆς

⁷¹ Matth. xxiv, 30 ; Marc. xiii, 26. ⁷² Psal. xcvi, 2. ⁷³ Isa, xix, 4. ⁷⁴ Psal. ciii, 3. ⁷⁵ Act. i, 9
⁷⁶ Dan. vii, 13.

διανοίας ὀφθαλμοί· » μέριμνα γὰρ βιωτική καὶ κρα-
πάλη καὶ μέθη ἐξορίζει τὴν σύνεσιν, καὶ τὴν εἰς
Θεὸν πίστιν καὶ φόβον ἀμαυροῖ. Χρεῖα οὖν ἀγρυ-
πνίας τοιαύτης καὶ προσοχῆς, ἵνα μὴ αἰφνιδίως ἐπ-
έλθῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὥσπερ παγὶς πρὸς ὁμᾶς μηδὲν
ὠφεληθέντας ἐκ τοῦ προακηκοέναι.

Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδασκων.

(A f. 273) Τίνα δὲ ἦν ἡ ἐδίδασκεν, ἡ πάντως που
τὰ ὑπὲρ τὴν νομικὴν λατρίαν; Ἐνειστήκει γὰρ
καιρὸς τοῦ τὴν σκιὰν μεταπλάττεσθαι εἰς ἀλήθειαν·
ὁ δὲ ὄχλος ἡδιστα ἠκροῦτο· τεθαυμάκασιν γὰρ αὐτὸν
πλειστάκις, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ· ὡς αὐ-
τὸς γὰρ ὑπάρχων ὁ πάλαι λαλῶν διὰ τὴν Μωϋσείως,
καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ὁλων Κύριος, μεθίστη
μετ' ἐξουσίας πρὸς τὴν πνευματικὴν λατρίαν τὰ ἐν
κύποις κεκρυμμένα. Ἡλλίκετό γε μὴν εἰς τὸ
ἕρος τῶν Ἑλαιῶν, τοὺς ἐν τῇ πόλει θορύβους παρ-
αποσώμενος, ἵνα ἡμῖν κἂν τούτῳ γένηται τύπος· τῷ
γε μὴν ὀλίγῳ ὀρβρίζοντι πρὸς αὐτὸν, προσήκε λέγειν
τὸ τοῦ Δαβὶδ· « Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρ-
θρίζω· ἐδίδασκέ με ἡ ψυχὴ μου. » Περὶ τῆς ἐορτῆς τῶν
ἀζύμων ὅτι ἠγγίξε, καὶ ὅτι ἐξήτουν οἱ ἀρχιερεῖς
ἀναλεῖν αὐτὸν, καὶ ὅτι εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν
Ιούδαν, καὶ ὅτι συνεφώνησε τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν,
καὶ ὅτι ἐξήτει ἐπὶ τούτῳ εὐκαιρίαν, ἕως, « Καὶ οἱ
δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ, » προεγράφη εἰς τὸ
κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦΑ. ΚΒ΄.

Ἦγγίξε δὲ ἡ ἐορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ λεγομένη Πάσχα.

(A f. 278) Θέα δὲ ὅτι ἀνωθεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ ἐνο-
μεθεῖτε τὰ κάλλιστα καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ διὰ
νόμου καὶ προφητῶν σύμβουλος ἡμῖν ἀγαθὸς εἰς
σωτηρίαν ἐγένετο· ἀλλὰ τότε μὲν δι' αἰνίγματος καὶ
σκιάς διὰ τὴν τῶν ἀκρωμένων ἀσθένειαν νοῦν δὲ γυ-
μνὴν ἡμῖν παρατιθεῖς τὴν ἀλήθειαν, καὶ αὐτὴν τῶν
πραγμάτων εἰς μέσον ἀγει τὴν εἰκόνα· ἔδει γὰρ ὄν-
τως διὰ μὲν τῶν θεραπόντων διακονεῖσθαι τοὺς τύ-
πους διὰ δὲ τοῦ πάντων Δεσπότη τοῦ ἀλῆθειαν·
ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ λέγων περὶ αὐτοῦ· « Ἐγὼ εἰμι
ἡ ἀλήθεια. » Ἀποκεκινημένης τοιγαροῦν τῆς σκιάς,
εἰσὶν λοιπὸν ἡμῖν τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις· φαίνε-
σθω τῶν δι' αἰνίγματος ἐκρυμμένων ὁ τύπος ἑναργέ-
στερος. Ιουδαῖοι μὲν οὖν σφάλλονται καὶ πλανῶνται,
καὶ τῶν δεόντων ἐκπίπτουσι λογισμῶν, ἀζύμους ἄρ-
τους παρατιθέμενοι· οὐκ ἀκούουσι δὲ, ὡς εἶχός, τοῦ
Παύλου λέγοντος· « Βρῶμα ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ
Θεῷ, καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ τοῦ Σωτῆρος· « Οὐκ οἴσασθε
ὅτι πᾶν τὸ εἰσπράχμενον εἰς τὸ σῶμα, εἰς τὴν κοι-
λὴν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται; » Ἡμεῖς
δὲ πνευματικοὶς (1) τὰ πνευματικὰ συγχρίνομεν· ὡς
ζύμην, τὴν κακίαν ἀποφεύγοντες, καὶ πράξεις ἀγα-
θὰς ἐπιτηδεύοντες, ἵνα σὺν Χριστῷ ὡς ἐν ἀνωγαίῳ

A ebrietas, sapientiam expellunt, fidemque erga Deum
atque ejus timorem labelactant. Opus est igitur
vigilantia tanta atque attentione, ut subitanea nobis
non superveniat illa dies, tanquam laqueus, si nihil
nos juverit prævía notitia.

V. 37. *Erat autem diebus docens in templo.*

Quænam porro docebat, nisi quæ legalem cultum
exsuperabant? Jam instabat tempus umbram in
veritatem commutandi. Sæpe illum admiratæ fuerant
turbæ, quod potestativus esset ejus sermo⁷⁷: quip-
pe cum ipse idem esset per Moysen olim locutus
et per prophetas; atque omnium rerum Dominus,
nunc pro sua potestate ad spiritalem cultum illa
in figuris prædicta convertebat. Morabatur autem
in olearum monte, urbis tumultum vitans, ut nobis
hujus rei quoque exemplum præberet. Jam vero popu-
lum qui ad eum manicabat, decebant illa Davidis
verba: « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.
Sitiivit te anima mea⁷⁸. » De appropinquante azy-
morum festo, et quod pontifices Christum necare
satagebant, et quod in Judam Satanas introierit,
quodque ille Jesum tradere pactus sit, cujus rei
exsequendæ opportunitatem quærebat, usque ad
verba « et duodecim apostoli cum eo⁷⁹: » de his,
inquam, nos in commentariis ad Matthæum jam
scripsimus.

CAP. XXII.

V. 1. *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.*

Animadvertite quod in superioribus Servator no-
bis optimas tradidit peritilesque institutiones, et
per legem atque prophetas bonus nobis consiliarius
fuit ad salutem. 411 Sed tunc quidem in ænigmate
et umbra propter audientium infirmitatem; nunc
vero nudam nobis exponit veritatem, ipsamque re-
rum in medium producit spectandam imaginem.
Oportebat sane per famulos ministrari figuras; per
universalem vero Dominum, veritatem: namque
et ipsemet de se dixit: « Ego sum veritas⁸⁰. » Jam
vego umbra discussa, succedat deinceps veritas et
rei vis. Appareat jam typus splendidior iis quæ in
ænigmate dicta fuerunt. Judæi itaque falluntur et
errant dum adhuc azymos panes apponunt. Neque
audiunt Paulum dicentem: « Escæ nos non com-
mendat Deo⁸¹, » et reliqua. Neque item Servatori
auscultant: « Nescitis, quia omne quod in os
intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur⁸²? »
Nos autem spiritalia spiritalibus comparamus⁸³;
fermenti instar, malitiam vitantes, et operibus bo-
nis studentes; ut cum Christo in superna regione,
in celesti Jerusalem, stationem habeamus; quam
Isaias admirans aiebat, nos veluti alloquens qui in

⁷⁷ Luc. iv, 32. ⁷⁸ Psal. cxlii, 2. ⁷⁹ Luc. xii, 14. ⁸⁰ Joan. xiv, 6. ⁸¹ I Cor. viii, 8. ⁸² Matth. xv, 17.
⁸³ I Cor. ii, 13.

(1) Cod. πνεύματι tantummodo, ita ut sensus fere fieret: *Nos autem spiritu spiritalia discernimus.*

illa urbe futuri sumus : « Oculi tui videbant Jerisalem : urbs hæc opulenta est, tabernaculum immobile, cuius funiculi non rumpentur ²⁴. » Etenim humanum quidem gaudium brevi subsistit, quia parva interveniente conversione, abrumpitur. At vero cælestes stationes, hancque illarum, validum habent vigorem Dei voluntate firmatum. Ut ergo in tam admirandis stationibus habitemus, et solemnem cum Christo festum agamus, purum peragamus jejunium, haud equidem virtutem ejus cibo componderantes, sed tanquam a superflua mensa abstinentes, atque a deliciis aliis et vitiorum varietate refugientes.

τῆς τὴν δύναμιν, ἀλλ' ὥστερ ἀναχωροῦμεν περιέργου καὶ ποικιλίας κακῶν.

V. 8. Misit Petrum et Joannem dicens : Euntes **B** parate nobis pascha, ut manducemus.

Solemnitatis illius tempus dicebatur pasche, quo vocabulo significatur transitus. Sicut ergo Aegyptiorum servitute liberatus **412** fuit Israel, et ad promissionis terram proficiscens, mare medium, sicco pede, permeavit, ita et nos oportet mare veluti quoddam fortiter transire vanam præsens vite agitationem. Transeamus a carnali affectu ad continentiam, ex ignorantia vetere ad veram Dei notitiam, ex morte ad immortalitatem. — Spectemus figuras adhuc a veritate honorari. Adveniente, inquit, die quo pascha immolari oportebat, electos duos de sanctis apostolis, Petrum ac Joannem, misit ad urbem, dicens iis quæ supra scripsimus verba. Cur autem hominem haud nominatim missis dextavit ? Non enim dixit, ite ad illum N., sed indicium fecit, hominem dicens simpliciter scitile vas gestantem. Quid ergo ad hoc dicimus ? Nuper Judæis promiserat se Jesum traditurum proditor. Ne hic ergo hominem prædictum resciret, statimque accurrens iis denotaret qui se mercede conduxerant, indicium illud dedit. Nam Judas discipuli adhuc benevolentiam simulabat, cum tamen homicidium jam parturiret. « Occurret, inquit, vobis homo aquæ amphoram ferens. » Fortasse etiam arcanum aliquod dogma hoc dicto demonstrat. Nam quo ingreditur aqua, sancti videlicet baptismi, illic diversatur Christus : etenim baptismus omni nos inquinamento mundat, ita ut sanctum Dei templum flamus, divinaque ejusdem naturæ communicemus, per sancti **D** Spiritus participationem. Neque a veritate quis aberraverit, si vas dicat esse Spiritus sancti singulorum sanctorum animam. « Glorietur enim,

« εἰς τὴν ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἀνακλιῖσθαι ἡν Ἡσαίας ἀποθανυμένων εἶλεγεν, ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς μέλλοντας εἰς ἐκείνην ἔσεσθαι τὴν πόλιν. » Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄφονται Ἱερουσαλὴμ· πόλιν πλουσίαν, σκηναὶ αἱ οὐ μὴ σεισθῶσιν, οὐδὲ τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μὴ διαρραγῶσιν. » Ἡ μὲν γὰρ παρὰ ἀνθρώποις εὐθυμία, εἰς ὀλίγον ἀντέχει, ἀπορρέγγονται δὲ ὀλίγης τινὸς μεταξὺ γενομένης μεταβολῆς· αἱ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς μοναὶ καὶ τὸ παρ' αὐταῖς ἀγαθόν, γενναῖον ἔχει τὸν τόνον, τῇ τοῦ Θεοῦ βουλήσει διακρατούμενον. Ἵνα τοίνυν ἐν ταῖς οὕτω ἀξιαγαστοῖς καταλίσωμεν μοναῖς, καὶ συνεορτάσωμεν τῷ Χριστῷ, καθαρὰν ἡμιτέλωμεν τὴν νηστείαν, μὴ βρωμάτων [ἀποχῆ] συμμετροῦντες αὐ-

Ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰπὼν Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

(A f. 278 b) Φασὲκ ὁ τῆς ἐορτῆς ἀνομάζετο καιρὸς, δηλοῖ δὲ διδασκῶν. Ὡστερ οὖν τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλλάττετο, εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀρχόμενος γῆν, διὰ θαλάσσης· μέσης βαθίζων ἀβρόχῳ ποδὶ· οὕτω καὶ ἡμᾶς δεῖ καθάπερ τινὰ θάλατταν διαπεραιούσθαι νεανικῶς, τὸν εἰκαστόν τοῦ παρόντος βίου περισπασμόν. Διαβαίνοντες γὰρ μὴν ἐκ φιλοσαρκίας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀγνωσίας τῆς πάλης εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ, ἐκ θανάτου εἰς ἀφθαρσίαν. — (A f. 279, D f. 72) Ἰδόμεν τοὺς τύπους τιμῶσαν ἐτι τὴν ἀλήθειαν (1). Ἐλθούσης γὰρ, φησί, τῆς ἡμέρας, καὶ ἦν ἰδεῖ θύεσθαι τὸ πάσχα, δύο τινὰς ἀπολέγδων τῶν ἀγίων ἀποστόλων (ἦσαν δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης)· πέποιμεν ἐν τῇ πόλει, εἰπὼν αὐτοῖς τὰ προγεγραμμένα· καίτοι τί δὴ ποτε οὐ τὸν ἀνθρώπον ἐναργῶς καταμεμήνυκε (2) τοῖς ἀπεσταλμένοις; Οὐ γὰρ ἔφη πρὸς τὸν δεῖνα τυχόν, ἀλλὰ σημείον δέδωκεν, ἀνθρώπον ἀπλῶς κεράμιον σκευὸς κεφορτισμένον. Τί οὖν πρὸς τοῦτό φημεν; Ἥδη τοῖς Ἰουδαίοις ὑποσχόμενος ἦν ὁ προδότης παραδώσειν αὐτόν. Ἵνα τοίνυν μὴ μάθῃ τὸν ἀνθρώπον, καὶ δραμὼν ἀπαγγεῖλῃ τοῖς μισθωταμένοις, δίδωσι σημείον· ἐτι γὰρ ἐπλάττετο τὴν μαθητοῦ εὐνοίαν ἔχειν (3), μαιφονίαν ὠδίνων. « Ὑπαντήσῃ γὰρ, φησὶν, ὁμῖν ἀνθρώπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων. » Ἡ τάχα πού καὶ μυστικόν τι καὶ ἀναγκαῖον διὰ τοῦτου δηλῶν· ἐνθα γὰρ ἂν εἰσέλθοι τὸ ὕδωρ (4) (δηλὸν δὲ ἐστὶ τὸ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος), ἐκεῖ καταλύσει Χριστός· παντὸς γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάττει βύπου, ὥστε καὶ ναὺν ἡμᾶς ἅγιον γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοῦς διὰ μετοχῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος (5)· οὐκ ἂν δὲ ἀμάρτοι τις τοῦ

²⁴ Isa. xxxiii, 20.

(1) Absurda prorsus est Corderii interpretatio hujus loci : Typus cognoscimus, veritatem honoremus. Atqui Cyrillus dicit Christum qui erat veritas, adhuc voluisse honorare figuram sui, id est, Pascha quod celebravit.

(2) Perverso rursus sensu Corderius : Cur hominem tam accurate descripsit.

(3) Male adhuc Corderius referens ad Christum

verba : Sciebat enim et desiebat amentiam discipuli (ἀνοίαν pro εὐνοίαν.) Invitus equidem hæc coarguo ; sed interpretationis meæ diversitatem comprobare identidem apud Hellenismi inperitos necesse est.

(4) Non bene Corderius : Huc enim intravit aqua.

(5) Denuo Cyrillus de baptismi utilitate ac necessitate ; quod propter quasdam hodierni temporis sectas, animadvertere non est incongruum.

ἀληθοῦς, καὶ ἀγγελον [cod. ἀνάγειον] εἶναι λέγων ἅ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παντὸς ἁγίου ψυχὴν. « Καυ-
χάσθω γὰρ, φησὶν, ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει
αὐτοῦ. »

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα
ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ.

(A f. 279) Ἐτοιμάσαι τὸ Πάσχα τοῖς μαθηταῖς
συνεισιᾶτο Χριστός· ἀνεξικακῶν δὲ τῷ προδότῃ φη-
σιν· « Ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ'
ὑμῶν. » Τί δὲ τοῦτο δηλοῖ; Καὶρὸν ἐξήτει τῆς προ-
δοσίας ὁ φιλάργυρος μαθητὴς· ἵνα δὴ μὴ πρὸ τῆς
ἐορτῆς τοῦ Πάσχα τοῖς φωνῶσιν αὐτὸν παραδῶ, οὐ
διαμεμήνυκεν ὁ Σωτὴρ ἢ τὸν οἶκον, ἢ τὸν ἀνθρώπον,
παρ' ᾧ τὸ Πάσχα πεπλήρωκεν. Ἀποδιδούς τοιγαροῦν
τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ θελήσαι σαφῶς εἰπεῖν τὸν παρ'
ᾧ κατέλυσεν· Ἐπιθυμία, φησὶν, ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ
Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι·
Πᾶσαν ἐθέμην σπουδὴν, ὅπως ἂν ἰσχύσω λαβεῖν τὴν
τοῦ προδότου ἀνοσιότητα, ἵνα μὴ πρόωρον ὑπομείνω
τὸ πάθος. Πλὴν, οὐ μὴ φάγω τὸ Πάσχα τοῦτο, ἕως
οὐ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἔθος δὲ αὐτῷ
βασιλείαν Θεοῦ ὀνομάζειν τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην,
τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρίσιν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου
Πνεύματος μέθεξιν, καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας
τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν οὐ γέυσσεται, φησὶ, τοιοῦτο
Πάσχα, τοῦ διὰ βρώσεως δηλονότι δηλουμένου τυπι-
κῶς, ἕως οὐ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· του-
τέστιν, ἀναδειχθέντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται. Πληροῦται γὰρ ἐν ἡμῖν
τοῖς τὴν ὑπὲρ νόμον τιμῶσι λατρίαν, Πάσχα τὸ ἀλη-
θινόν. Καὶ οὐκ ἐξ ἀγέλης ἀμνὸς ἀγιάζει τοὺς ἐν
Χριστῷ, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἀγίως ἱερουργούμενος
διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας (1), καθ' ἣν εὐλογούμεθα
καὶ ζωοποιούμεθα. Γέγονε γὰρ ἡμῖν ἄρτος ζῶν, ὁ
ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. —
(C f. 153) Ἐν τῷ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον
οὕτω κεῖται· « Οὐ μὴ πῖω ἀπάρτι ἐκ τούτου γενή-
ματος τοῦ ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν
αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς
μου. »

(A f. 280) Ἀσταχύν γὰρ οἳ τις ἀπαρχή, καὶ
λέο; ὥσπερ καρπὸς ἐν εἶδει δράγματος, νοεῖται Χρι-
στὸς (2), ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἡ τῆς ἀναστά-
σεως καὶ ἡμῖν ὁδὸς, ὁ πάντα πρὸς καινότητα μετα-
στοιχειῶν, καὶ παλαιότητος ἀπαλλάττων. Ἀνεχομί-
ζετ' δὲ τὸ δράγμα ἐναντι Κυρίου. Ἐγγεγμένους γὰρ
ἐκ νεκρῶν ὁ Ἐμμανουὴλ, ὁ νέος τῆς ἀνθρωπότητος
καὶ ὡς ἐν ἀφθαρσίᾳ καρπὸς, ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐ-
ρανόν, ἵνα ἐμφανισθῇ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἐαυτὸν
εἰς ὅσιν ἄγων αὐτοῦ· σύνεστι γὰρ αἰδίως καὶ οὐκ ἂν
ἀπολιμπάνοντο τοῦ Πατρὸς, ὡς Θεός· ὡς ἐν ἐαυτῷ

A inquit (Jac. ap.), frater humilis in exaltatione
sua⁶⁶. »

413 V. 14. Et cum facta esset hora discubuit, et
duodecim apostoli cum eo.

Apparato a discipulis Paschate, convivabatur
Christus. Patienter autem erga proditorem se ge-
rens ait: « Desideravi hoc Pascha manducare vo-
biscum. » Quid porro hoc denotat? Tempus obser-
vabat proditiōnis avarus discipulus; sed ne ante
Paschalis solemnitate traderetur ab eo interfe-
ctoribus, haud indicavit Servator vel domum vel
hominem, apud quem Pascha postea celebravit.
Igitur cum satis causam demonstrasset cur nolue-
rit manifeste dicere apud quem esset diversaturus,
postea tamen dixit: « Desidero desideravi hoc
Pascha manducare vobiscum. » Non secus ac si
diceret: Omne studium contuli, ut proditoria im-
probritatem laterem, ne forte intempestivam susci-
nerem passionem. Verumtamen ulterius non man-
duco hoc Pascha, antequam idem compleatur in
regno Dei. Mos Christo erat Dei regnum nominandi
justificationem in fide, purificationem quae fit per
baptismum, et sancti Spiritus participationem, cul-
tusque spiritualis vim. Itaque non gustabo, inquit,
hujusmodi Pascha, hoc nimirum ex corporali ali-
monia figuraliter constans, donec compleatur in
regno Dei, id est donec adsit tempus, quo regnum
Dei annuntiabitur. Revera in nobis, qui superiorem
legi cultum maluimus, Pascha verum compleatur.
Neque agnus de grege sumptus Christianos sanctifi-
cat, sed ipse potius Christus sancte immolatus
per mysticam benedictionem, in qua benedicimur et
vivificamur. Factus est enim nobis panis vivus, qui
de caelo descendit, et vitam mundo dat⁶⁷. — In
Evangelio secundum Matthaeum ita ponitur: « Non
bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in
diem illum cum illud bibam vobiscum in regno Pa-
tris mei⁶⁷. »

Spicarium veluti quaedam primitiae, et 414 no-
vellus quasi fructus, in manipuli specie, intelligi-
tur Christus, primogenitus mortuorum⁶⁸, nostra
ad resurrectionem via, qui cuncta ad novitatem
(transformat, velustate depulsa. Deferebatur porro
manipulus ante Dominum. Resuscitatus enim e
mortuis Emmanuel, novellus humanitatis incorru-
ptibilis fructus, in caelum conscendit, ut appa-
reat nunc pro nobis ante conspectum Dei Patris.
Neque vero seipsum prorsus conspectui Patris
exhibet; semper enim cum illo est; neque a Patre
unquam discessit, utpote Deus; sed in se ipso ad

⁶⁶ Jac. i, 9. ⁶⁷ Joan. vi, 35. ⁶⁸ Matth. xxvi, 29.

⁶⁸ Coloss. i, 18.

(1) Compara sis praeclarum hoc testimonium cum
aque nobili Eusebii Caesariensis in magno ejus
de Paschate quod nos edidimus fragmento. Et
animalverte sententiam Cyrilli perspicuam quod
reapse missa sit sacrificium, contra heterodoxos

illos qui cenam tantummodo appellare volunt.

(2) Confer editum a nobis Eutychii patriarchae
sermonem de Paschate et sacrosancta Eucharistia,
n. 4.

Patris conspectum nos potius adducit, qui relegati ab ejus facie eramus, et quibus ipse irascebatur, propter transgressionem in Adamo, et ob peccati contra nos tyrannidem. Et videsis quomodo nobis lex tempus quoque resurrectioni conveniens portendebat, nempe tertiam diem: « Crastina enim, inquit, post primam, die offeret manipulum sacerdos ante Dominum ». Exin sanctæ quoque Pentecostes statim nobis evidentem prætulit imaginem, septem dicens oportere numerare hebdomadas post manipuli oblationem. Etenim post diem qua Servator resurrexit, septem continuantes hebdomadas, tum demum crastina die Pentecosten celebramus nos qui credidimus.

V. 19. *Et accepto pane, gratias agens fregit, deditque eis, dicens: Hoc est corpus meum, etc.*

Gratias agit, id est orantis specie Deum Patrem alloquitur, participem veluti ipsum simulque præbitorum demonstrans dandæ nobis vivificæ benedictionis. Quelibet enim gratia et quodvis donum perfectum ad nos devenit a Patre per Filium in sancto Spiritu. Porro hæc actio typum nobis exhibebat precis ejus quam proferre deberemus, quotiescunque mystici vivificæque muneris gratiam oblaturi essemus, quod recipere facere solemus. Nam præmissa gratularum actione, simulque Deum Patrem cum Filio et cum Spiritu sancto laudantes, ad sanctas mensas sic accedimus; credentes ita nos vivificari atque benedici corporaliter ac spiritualiter. *Recipimus enim intra nos humanatum nostri causa Dei Patris Verbum, quod et vita est et vivificat.*

Age vero quænam sit hujus nostri mysterii ratio, pro viribus investigemus. Considerat nimirum universalis Deus cuncta immortalia; fuerantque mundi origines plenæ salutis: sed mors introiit in mundum diaboli invidia, qui primum hominem ad transgressionem et inobedientiam impulit, atque ob eam causam divino maledicto supposuit. Dietum enim ei fuit: « Pulvis es, et in pulverem revertieris ». Sed enim illatum ab Adami improbitate damnum, Creatoris bonitate superatum fuit, qui terræ incolis suppetias tulit; nam vita suapte natura Deus Pater est; isque solus ita se habens, emisit ex semet Christum, ipsum quoque suapte natura vitam. Neque enim aliter habere se poterat, quod substantialiter ex vita processit Verbum. Cuncta igitur vivificat Deus Pater per Filium in sancto Spiritu. Quomodo ergo oportebat terræ incolam hominem, morti subditum, ad immortalitatem redire? Oportebat scilicet mortalem carnem vivificæ Dei virtutis fieri participem. Virtus autem Dei Patris vivifica unigenitum Verbum est. Hoc ad

δὲ μᾶλλον εἰς ὅτι ἄγων ἡμᾶς τοὺς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν ὀργῇ, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν (1), καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τυραννήσαντα ἀμαρτίαν. Ὅρα δὲ ὅπως ἡμῖν ὁ νόμος καὶ τὸν τῇ ἀναστάσει πρέποντα προανειπούμενον καιρὸν, τοῦτέστι τὴν τρίτην ἡμέραν. Τῇ γὰρ ἐπαύριον τῆς πρώτης, φησὶν, ἀνοίσει τὸ δράγμα ὁ ἱερεὺς ἐναντὶ Κυρίου. Εἰσκακόμενοι δὲ παραχρῆμα τῆς ἀγίας ἡμῖν Πεντηκοστῆς προανατύπωσιν ἐναργῆ, ἐπὶ τὰ χρῆναι λέγων ἐπαριθμεῖν ἑβδομάδας, τῇ τοῦ δράγματος ἀνακομιδῇ. Μετὰ γὰρ τοὺς τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, ἐπὶ συνειρόντες ἑβδομάδας, τὴν ἐπαύριον Πεντηκοστὴν ἐορτάζομεν οἱ πεπιστευκότες.

Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἐκλάσει καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, κ. τ. λ.

(A f. 281, D f. 73) Εὐχαριστεῖ μὲν, τοῦτέστιν, ἐν σχήματι προσευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ Πατρὶ, κοινῶν ὥστερ αὐτὸν καὶ συνευδοκῆτην ἀποφαίνων τῆς δοθησομένης ἡμῖν εὐλογίας ζωοποιου. Πᾶσα γὰρ χάρις καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἐφ' ἡμᾶς ἔρχεται παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Τύπος δὲ ἦν ἄρα τὸ δρώμενον εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, τῆς ὀφειλοῦσης προσανατίθενται λιτῆς, εἰ μᾶλλον προτιθεσθαι παρ' ἡμῶν τῆς μυστικῆς καὶ ζωοποιου δωροφορίας ἡ χάρις, ὃ δὲ καὶ δρᾶν εἰθίσμεθα. Προσαναπέμποντες γὰρ τὰς εὐχαριστίας, καὶ ὁμοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δοξολογούντες τὸν Υἱὸν οὖν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, πρόσκειμεν οὕτω ταῖς ἀγίαις τραπέζαις· πιστεύοντες τε ὅτι ζωοποιούμεθα καὶ εὐλογοούμεθα καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεχόμεθα γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον (2), ὃς ἐστὶ ζωὴ καὶ ζωοποιός.

Εἰτα τίς ἐστὶν ὁ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου λόγος, ὡς ἐνι ζητήσωμεν. Ἐκτίσσε τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ τὰ πάντα· καὶ εἰσιν αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου σωτήριοι· φθόνῳ δὲ διαδόλου θάνατος εἰσηλθὼν εἰς τὸν κόσμον· παρεκώμισε γὰρ εἰς παράδοσιν καὶ παρακοὴν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, καὶ ταύτης ἐνεκα τῆς αἰτίας ὑπὸ θείαν ἀράν. Εἰρήται γὰρ πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπέλυσθην. Ἀλλ' ὑπερῆλατο τῆς ἐκείνου δυστροφίας τὸ βλάδος ἡ τοῦ κτίσαντος ἡμερότης· βεβοήθηκε τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ζωὴ μὲν γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· μόνος δὲ τοῦτο ὑπάρχων, ἐξέλαμψε τὸν Χριστὸν, ζῶντα ὄντα καὶ αὐτόν· οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως δύνασθαι τὸν οὐσιωδῶς ἐκ ζωῆς προελθόντα λόγον. Πάντα τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ζωογονεῖ δι' Υἱοῦ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Πῶς οὖν ἔδει τὸν ἐπὶ γῆς ἄνθρωπον κρατημένον θανάτῳ πρὸς ἀφθαρσίαν ἀναδραμεῖν; Ἐδει τὴν ἀποθνήσκουσαν σάρκα τῆς παρὰ Θεοῦ ζωοποιου δυνάμεως γενέσθαι μέτοχον. Δύναμις δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡ ζωοποιός ὁ μονογενὴς ἐστὶ Λόγος. Τοῦτον ἡμῖν ἐπέμψε σωτήρα καὶ λυτρωτὴν,

¹⁰ Levit. xiiii, 11. ¹¹ Jac. i, 17. ¹² Sap. ii, 25, 26. ¹³ Gen. iii, 19.

(1) Vides hic denuo apud Cyrillum peccati originalis dogmaticam doctrinam, cui male seriali neoterici rursus contradicunt.

(2) Adhuc nobile Cyrilli testimonium de S. Eucharistia, prout est in dogmate Catholicorum.

καὶ γέγονε σὰρξ· οὐ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ὑπομείνας εἰς ἕπερ οὐκ ἦν· οὔτε μὴν ἀποφοιτήσας τοῦ εἶναι Λόγος· γεννηθεὶς δὲ μᾶλλον κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ ἰδιοποιήσάμενος σῶμα τὸ ἐξ αὐτῆς, ἵν' ἡμῖν αὐτὸν ἐμφυτεύσῃ καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀποφῆνῃ χρεῖττονας. Τὴν γὰρ ἡμῶν ἡμέτερο σάρκα, ἵν' ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας αὐτὴν, ὁδοποιήσῃ λοιπὸν τῇ πρὸς θάνατον κατενηνεγμένη σαρκί, τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομὴν, καθά φησιν ὁ Παῦλος· « Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥστε γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀπονήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. » Ἐνώσας τοίνυν αὐτῷ τὴν τῷ θανάτῳ κάτωγον σάρκα, θεὸς ὢν ὁ Λόγος καὶ ζωὴ, ἀπεσόδησε μὲν αὐτῆς τὴν φθορὰν, ἀπέφηνε δὲ αὐτὴν καὶ ζωοποιόν (1).

Καὶ μὴ ἀπιστήσης οἷς εἶπον· δέχου δὲ μᾶλλον ἐν πίστει τὸ ῥῆμα, ἐκ μικρῶν παραδειγμάτων τὰς ἐπ' αὐτῷ δι' τοῦτο πληροφορίας συλλέγων. Ὅταν εἰς οἶνον ἢ γοῦν εἰς ἐλαιον ἢ εἰς τι τῶν ὑγρῶν μικρὸν ἄρτον ἐμβάλλῃς, εὐρήσεις αὐτὸν γεγόνότα μεστὸν τῆς ἐκεῖ ποιότητος. Ὅταν σίδηρος ὀμίλῃσιν πυρὶ, τότε ἐμπλέκται τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ σίδηρος ὢν κατὰ φύσιν ἰδίαν, τὴν τοῦ πυρὸς ὀδίνει δύναμιν. Οὐκοῦν ὁ ζωοποιὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνώσας αὐτὸν τῇ ἰδίᾳ σαρκί, καθ' ὃν οἶδε τρόπον αὐτὸς (2), ζωοποιὸν ἀπέφηνεν αὐτήν. Ἐφ' ἣν αὐτὸς· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. » Καὶ πάλιν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δόσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν αὐτοῖς. » Οὐκοῦν ἐσθίοντες τὴν σάρκα τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ τιμιον αἷμα, ζωὴν ἔχομεν ἐν αὐτοῖς, ἐν ᾧ πρὸς αὐτὸν ἀποτελούμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντες, ἔχοντες δὲ αὐτὸν καὶ ἐν αὐτοῖς (3).

Καὶ μὴ τις λεγέτω τῶν ἀπιστῶν ἐλωθῶτων· Ἄρα οὐκ ἐπειδὴ καὶ ἐν ἡμῖν ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἀλλίσταται, ζωοποιὸν ἐστὶ καὶ τὸ ἐκάστου σῶμα; Ἰστω δὲ μᾶλλον ὡς ἕτερόν ἐστι τὸ κατὰ μέθεξιν σχετικῶς ἡμᾶς ἔχειν ἐν αὐτοῖς τὸν Υἱόν, ἕτερον δὲ ὁλοτρόπως τὸ αὐτὸν γενέσθαι σάρκα, τούτ' ἐστίν, ὅσον ποιήσασθαι σῶμα τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ληφθέν. Οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν γενόμενος, ἐνανθρωπήσας λέγεται καὶ γενέσθαι σὰρξ· τοῦτο γὰρ γέγονεν ἅπασι, ὅτε προήλθεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι Θεός· ὅσον οὖν γέγονε σῶμα τοῦ Λόγου, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ληφθέν καὶ ἐνωθὲν αὐτῷ. Πῶς

“ 1 Cor. xv, 21, 22. “ Joan. vi, 47. “ ibid. 51, 52. “ ibid. 54.

(1) Viden quam theologice et eleganter Cyrillus Christum nostrae resurrectionis causam demonstraverit?

(2) Hac Cyrilli dictione nonnulli veteres abusi sunt, ne quid definite profiteri cogerentur circa Verbi cum humana natura unionem; atque ita ne-

nos misit, ut salvator esset atque redemptor, quod ideo caro factum est, non conversionem aut mutationem passum in id quod non erat, neque desinens esse Verbum; sed genitum potius secundum carnem ex muliere, propriumque ex illa sibi assumens corpus, ut nobiscum copularetur inseparabili conjunctione, nosque mortis et corruptionis victores efficeret. Nam nostram sibi carnem induit, ut eam a mortuis suscitans, viam deinde sterneret carni in mortem delapsae, redeundi ad immortalitatem, 416 ut ait Paulus: « Quandoquidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur ». Ergo sibi copulans obnoxiam morti carnem, Deus Verbum et vita, depulit ab illa corruptionem, ipsamque insuper effecit vivificam.

Neque vero verbis meis fidem non arroges; sed potius cum fide dictum excipe, parvis ab exemplis hujus rei probationes colligens. Si quando in vinum, aut in oleum, aut in humorem quemlibet, panis micam injeceris, comperies eam humidae illorum qualitatis prorsus plenam. Cum igni ferrum admoveris, tunc illius vi repletur, et cum sit suapte natata ferrum, nihilominus ignis vim continet. Itaque vivificum Dei Verbum cum se propriae copulavit carni, eo quem scit ipse modo, vivificam illam effecit. Dixit enim ipse: « Amen dico vobis, qui credit in me, vitam aeternam habet. Ego sum panis vitae ». Et rursus: « Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum: et panis quem ego dabo, caro mea est ». Amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis ». Ergo manducantes carnem omnium nostrum Servatoris Christi, et sanguinem ejus bibentes, vitam habemus in nobis, unum veluti effecti cum ipso, et in ipso manentes, ipsumque in nobis habentes.

Nec quisquam incredulus dicat: ergone, quoniam illud quod vita naturaliter est Dei Verbum in nobis habitat, unusquisque etiam corpus vivificum est? Sciant vero hi potius, aliud esse secundum participationis habitudinem in se habere Filium (Dei), aliud autem ipsum Filium carnem omnino 417 esse factum, id est proprium sibi corpus sumpsisse de sancta Virgine. Nam cum intra nos est, non ideo dicitur factus caro: id enim semel accidit, cum inde prodiiit factus homo, non desinens esse Deus. Proprium itaque factum est Verbi corpus illud quod ex sancta Virgine sum-

que monophysitarum neque orthodoxorum in castris esse viderentur. Cateroqui Cyrillus de arcano unionis modo tantum, ut infra repetit, non de re ipsa loquitur.

(3) Pia ac praeclara doctrina de sumenda Eucharistiae utilitate!

pium sibi copulavit. Qui autem id actum fuerit A
qualive ratione, dicere fas non est. Ineffabilis enim
et inintelligibilis omnino est, ipsique tantummodo
cognitus unionis modus. Oportebat vero ipsum in-
tra nos per sanctum Spiritum eo, qui Deum decet,
modo versari; nostrisque veluti contemperari cor-
poribus per sanctam carnem suam sanguinemque
pretiosum: quæ sanè per vivificam benedictionem
habemus tanquam in pane ac vino. Ne forte enim
obtorperemus, si carnem et sanguinem in sanctis
ecclesiarum mensis proponi nobis aspicereimus,
indulgens nostris infirmitatibus Deus, vitalem vim
propositis rebus inspirat, easque ad sui corporis
efficientiam transmutat; ut easdem ad vivificam
habeamus participationem, et tanquam semen vi-
vificans sit in nobis corpus vite (1). Neque dubites;
id quippe verum est, ipso manifeste dicente: « Hoc
est corpus meum. » et, « Hic est sanguis meus. »
Imo potius Servatoris verba cum fide recipe; qui cum
sit veritas, non mentitur.

V. 21. Ecce manus tradentis me, mecum est in
mensa.

Existimabat fortasse diabolica malitia plenus pro-
ditor posse Christum, qui Deus erat, latere; sed a
Christo scelestus coargutus fuit, quanquam ejus
mensæ dignanter conviva adhibitus, divinamque in
omnibus bonitatem expertus, id quod potissime
graviorem ei pœnam promeruit. Verumtamen væ
Judæ, prout dixit Servator! Hic enim juxta Dei Pa-
tris beneplacitum semet pro nobis dedit, ut nos
omni **418** malo expediret: ille autem quia com-
munem servatorem Christum, ac redemptorem ho-
micidarum manibus tradidit, dignissimam diabolo
pœnam sortietur.

V. 24. Facta est autem et contentio inter eos, quis
eorum videretur esse major.

Discipuli quidem humanum quid patientes, con-
tendebant inter se, quis eorum futurus esset major,
nolentibus fortasse iis, qui secundi ordinis erant,
primis cedere. Porro hæc lis commota fuit et scri-
pta ob nostram utilitatem: Statim enim Christus
hunc morbum objurgavit, qui erat inconsideratus
gloriæ amor, ejus radix superbia. Namque extolli
ad virtutem, dignum omni laude est: qui autem
ita sunt comparati, eos decet modesto animo esse,
fraternaue charitate aliis concedere præeminen-
tiam. Quippe qui tumidos gerunt spiritus, ii viden-
tur ethnicorum principibus similes, qui superbo
semper ingenio esse solent; nam benefici, ut mox
dicitur, vocantur, id est ita a subditis adulanter
appellantur. Sed hi utique, extra sacras leges po-
siti, in hac animi infirmitate versentur; vos vero
secus; sed culmen sit in humilitate.

ἔστωσαν ἀρρώστιας· παρ' ὧν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἔστω τὸ ὄψος ἐν ταπεινότητι.

(1) Id est corpus Christi, ut patet. Admirare au-
tem totum hoc Cyrilli insigne testimonium de sacro-
sancta Eucharistia. Aliud paris ponderis dat Cyril-

δὲ ἡ τίνα τρόπον, εἰπαίνουκ ἔνεστιν. Ἀφραστος γὰρ
καὶ ἀπειρινόητος παντελῶς, καὶ αὐτῷ μόνῳ γινώριμος
ὁ τῆς ἐνώσεως τρόπος. Ἐδει τοίνυν αὐτὸν διὰ τοῦ
ἀγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν γενέσθαι θεοπροπῶς· συν-
ανακρινάσθαι δὲ ὡς περ τοῖς ἡμετέροις σώμασι, οἷα
τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· ἃ
δὴ καὶ ἐσχηκαμεν εἰς εὐλογίαν ζωοποιῶν, ὡς ἐν ἄρτῳ
τε καὶ οἴνῳ. Ἰνα γὰρ μὴ ἀποναρχήσωμεν, σάρκα τε
καὶ αἷμα προκειμένα βλέποντες ἐν ἀγίαις τραπέζαις
ἐκκλησιῶν, συγκαθιστάμενοι· ὁ Θεὸς ταῖς ἡμετέραις
ἀσθενείαις, ἐνήησι τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς,
καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς αὐτοῦ σαρ-
κὸς· ἵνα εἰς μέθεξιν ζωοποιῶν ἔχωμεν αὐτὰ, καὶ οἷον
σπέρμα ζωοποιῶν ἐν ἡμῖν εὐρεθῇ τὸ σῶμα τῆς ζωῆς.
Καὶ μὴ ἀμφιβάλλης, ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, αὐτοῦ
B λέγοντος ἐναργῶς. « Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, »
καὶ « Τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα. » Δέχον δὲ μᾶλλον
τοῦ Σωτῆρος ἐν πίσει τὸν λόγον· ἀλήθεια γὰρ
ὦν, οὐ ψεύδεται.

Ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ
ἐπὶ τῆς τραπέζης.

(A f. 282 b, C f. 153) Ὡς το μὲν ἱσως διαβολικῆς
ἀπονοίας ἐπίμεστος ὢν ὁ προδότης, δύνασθαι λαβεῖν
Θεὸν ὄντα Χριστὸν, ἀλλ' ἠλέγχετο παρὰ Χριστοῦ,
παμπόνηρος ὢν, καίτοι τραπέζης ἀξιούμενος καὶ
συνέστιος ὢν, καὶ τῆς θείας ἡμερότητος μέχρι παν-
τὸς ἀπολαύσας, ὃ δὴ μάλιστα φορτικωτέραν αὐτῷ
τὴν κόλασιν ἀπεργάζεται. Πλὴν οὐαὶ τῷ Ἰούδᾳ, κατὰ
C τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν! Ὁ μὲν γὰρ κατ' εὐδοκίαν
τοῦ Θεοῦ Πατρὸς δίδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα
παντὸς ἡμᾶς ἐξέλκηται κακοῦ· ὃ δὲ τὸν τῶν ὁλῶν
σωτῆρα Χριστὸν καὶ λυτρωτὴν ταῖς τῶν φωνόντων
χερσὶ παραδούς, τὴν τῷ διαβόλῳ πρεπωδεστέτην
κληρονομίῃσι δίκην.

Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς
αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων.

(A f. 285, B f. 198, D f. 73 b) Οἱ μέντοι μαθηταὶ
ἀνθρώπων ἐν τῇ παθόντες, πεφλονεῖσθαι πρὸς ἀλλή-
λους, τίς ἄρα μείζων ἔσται ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἀνεχομέ-
νων τάχα πού τῶν τὴν δευτέραν ἔχοντων τάξιν τοῖς
πρωτεύουσι παραχωρεῖν. Κεκίνηται δὲ τοῦτο καὶ
γέγραπται πρὸς ὄνησιν ἡμετέραν· ἐπιτίμα γὰρ
D παραχρῆμα Χριστὸς τῇ τοιῷδε νόσῳ· τοῦτο δὲ ἦν ἡ
ἀνόητος φιλοδοξία, ῥίξαν ἔχουσα τὴν ὑπεροφίαν. Τὸ
μὲν γὰρ ἦρθαι κατ' ἀρετὴν, τοῦ παντὸς ἀξίον λόγου·
δεῖ δὲ τοὺς οὕτω διακειμένους μετρίῳ κεχρησθαι
φρονήματι, καὶ παραχωρεῖν ἐξ ἀγάπης ἀδελφοῖς τὸ
ἐν μείζονιν εἶναι δοκεῖν. Τὸ γὰρ πεφυστημένον ἔχειν
τὸ φρόνημα, παραπλησίους ὁρᾶσθαι ποιεῖ τοῖς τῶν
ἐθνῶν ἡγουμένους, οἷς τὸ ὑπεροχὸν φρόνημα φίλον
ἀεὶ πῶς ἐστίν· εὐεργέται γὰρ, φησὶ, καλεῖνται,
τουτέστι, κολακεύονται παρὰ τῶν ὑποβεβηκότων.
Ἄλλ' ἔκείνοι μὲν ὡς ἐξ νόμων ἱερῶν ἐν τοιαύταις
lus in Epistola ac Calosyrium episcopum libro
contra Anthropomorphitas præmissa (Opp. nov. ed.
t. IX.

Ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς διακονῶν.

A V. 27. Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.

(A f. 283 b) Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τίς ἐστὶν οὕτως ἀπηνής, ὡς μὴ πᾶσαν ἀποπτύσαι φιλοδοξίαν, Ὁ γὰρ ὑπὸ πάσης κτίσεως λογικῆς καὶ ἁγίας διακονούμενος, ὁ σύνθρονος καὶ συμβασιλεύων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διακόνου τάξιν ἐπέχων, ἐνίψει τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον διακονίας ἔχει τάξιν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος. Ἐφη γὰρ ὁ Παῦλος· « Λέγω γὰρ Χριστὸν διακονον γεγενῆσθαι περιτομῆς εἰς τὸ πληρῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, » καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκοῦν διηκόνησεν ὁ διακονούμενος· καὶ ὁ τῆς δόξης Κύριος τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, ἡμῖν καταλιμπνῶν ὑπογραμμῶν. Ἄλλ' εἰκόσ ἐκεῖνο τάχα που καθ' ἑαυτοῦς διενθυμῆσθαι τε καὶ λέγειν τοὺς μαθητάς· Ποῶς οὖν ἐστὶ τῆς γνησιότητος ὁ μισθός; ἢ τί τὸ ἐντεῦθεν ἐστὶ χρῆσιμον, συμβησόμενων ἑσθ' ὅτε καὶ πειρασμῶν, ἵνα τοίνυν τῇ τῶν ἐσόμενων ἀγαθῶν ἐλπίδι διανευρούμενοι, πάντα ἔχον ἐκ' ἀγαθοῦ σπουδάζουσιν ἐκπεμψῶσι τῆς ἑαυτῶν διανοίας, ἀναγκαιῶς φησὶν· « Ὑμεῖς δὲ ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, » κ. τ. λ.—(B f. 197 b, D f. 73 b) Σύνος ὅπως τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως μέτρων ἀποφοιτᾷ, οὕτω τὸν τιμιον ὑπομείνας σταυρὸν· διαλέγεται γὰρ ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν· μετὰ δὲ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν πεφάνερωνκεν ἑαυτοῦ τὴν δόξαν, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο· ἔφη γὰρ, ὅτι· « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. » Διαλέγεται τοίνυν ἀνθρωπίνως, ὡς ἔφη. Διὰ τοῦτο φησὶ· « Καγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλεῖαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνετε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου. » Ἄρα οὖν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἐκσταντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ, συμμόρφους ἡμᾶς ἀποφαίνοντι τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ, μετὰ τὸ ἐνδύσεσθαι τὴν ἀφθαρσίαν, ἰδεσμάτων πάλιν ἐν χρεῖα ἐσόμεθα καὶ τραπέζης; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὑποφαίνει τὰ πνευματικά. Οἱ μὲν γὰρ τὰς παρὰ τῶν ἐπιτελῶν βασιλείων πρώτας ἔχοντες τιμὰς, συνέστιοι τέ εἰσιν αὐτοῖς καὶ ὁμόστοι. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροί τινες τιμῆς μὲν τῆς παρὰ τῶν κρατούντων ἀξιούμενοι, οὐ μὴν ὅτι καὶ κοινῆς τραπέζης ἀπτόμενοι. Ὅτι τοίνυν ἐν ταῖς πρωτεύουσαις τιμαῖς ἔσονται παρ' αὐτῷ, ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ καθ' ἡμᾶς διαβέβηκυσιν.

Ἐκασ δὲ Κύριος· Ἐμῶν, Ἐμῶν, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς, τοῦ σινιάσαι (1) ὡς τὸν σίτον.

(A f. 284, B f. 198) Ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ ἔποφελος, μαθεῖν τίς ἦν ἡ πρόφασις, ἡ παρενεγκούσα εἰς τοῦτο τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους. Αἰσθησάμενος δὲ αὐτοῦς ὁ Χριστὸς δι' ὃν ἐπετίμησε τῷ τῆς φιλοδοξίας πάθει, καὶ ἑαυτὸν εἰς ὑπόδειγμα δέδωκε, τρίτον τοῖς μαθηταῖς ἐπικούρημα προσκεκόμικε, διὰ

Cum sic Christus loquatur, quis est ita contumax qui nolit gloriæ amorem abjicere? Namque is, cui ab omni creatura tum rationali tum sancta ministratur, ille Dei Patris consessor et conregnator, ministri aunc ordinem tenens, lavit pedes discipulorum. Alio autem modo ministerii ordinem habet ratio incarnationis. Ait enim Paulus: « Dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis ad implendis promissiones patrum », et reliqua. Ergo ministravit is, cui ministrabatur; et gloriæ Dominus humiliavit semetipsum, nobis relinquens exemplum. Sed verisimile fortasse est discipulos intra se cogitasse atque etiam dixisse: quædam erit fidelitatis merces? vel quæ inde utilitas, si quando tentationes quoque evenient? Ut ergo futurorum

419 bonorum spe roborati, omnem in rebus studiis torporem mente sua abjicerent, necessario ait: « Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, » etc. — Intelliga quomodo humanationis suæ mensuram adhuc non excedit, quia nondum venerandam pertulerat crucem. Loquitur enim ut unus ex nobis. Sed tamen post resurrectionem a mortuis, maiestatem propriam ostendit tempore ad id vocante. Ait enim: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra ». Loquitur ergo humanitus, ut dixi. Propterea ait: « Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam. » Num ergo postea etiam quam a mortuis revixerimus, cum tempus advenerit quo cum Christo nos versabimur, quos jam conformes corpori gloriæ suæ effecerit, post indutam immortalitatem, num, inquam, cibis adhuc indigebimus atque mensa? Nequaquam; sed interim nostrarum rerum exemplo, spiritualia nobis demonstrat. Nam qui primos honores apud reges terrenos occupant, ii cum illis convivunt, mensæque participes sunt. Attamen sunt alii dignitatibus quidem apud potentes ornati, quin propterea communi cum his mensa fruantur. Quod itaque principali apud ipsam honore futuri sint, humano exemplo declarat.

D V. 31. Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce Satanas expulit vos, ut cribraret sicut triticum.

Necessarium iudicō et utile cognoscere nos quænam causa ad hunc sermonem Servatorem contulerit. Quippe cum jam correxisset Christus discipulos, gloriæ cupiditatem objurgando, seque in exemplum proponendo, tertium suppeditat discipulis ad iudicium præsentis lectione. Docet enim necessita-

⁹⁷ Rom. xv, 8. ⁹⁸ I Petr. ii, 31. ⁹⁹ Matth. xviii, 18.

(1) Hoc loco in cod. B. f. 198, sit grammaticalis adnotatio: Σινιάσαι, θορυβῆσαι, κυκλῆσαι, σείσαι. κοσκινῆσαι, πειράσαι· σίνιον γὰρ παρὰ τισι καλεῖται.

τὸ παρ' ἡμῖν κόσκινον, ἐν ᾧ σίτος τῆδε καλεῖται μεταφερόμενος ταόσσεται.

tem modeste de nobis sentiendi, qui nihil sumus, ad hominis naturam quod attinet nostræque mentis lubricum; sed **420** per eum et ab eo confirmati, sumus id quod sumus. Non est ergo de nobismet ipsis, sed de ejus donis gloriandum¹. Porro si quis animo ita fuerit comparatus, quemnam in eo locum inveniet præeminendi cæteris cupiditas? Propterea, cæteris omissis discipulis, ad coryphæum devenit, atque: « Sæpe Satanas voluit vos cribrare tanquam triticum; » quod dicitur pro explorare ac tentare. Mos enim Satanae est probæ mentis homines aggrediendi. Sic etiam expellivit Jobum, sed hujus patientia superatus fuit. Nihilominus prævalet humanæ naturæ, quia hæc infirma, ille autem sævus et vehemens. Nam sicut de ipso aiunt sacre Litteræ, cor ejus obduratum ut lapis, et quasi incus immobilis perstat². Nihil tamen minus sub sanctorum pedibus jacet, hoc item Christo præstante.

V. 32. *Ego autem rogavi pro te.*

Ecce iterum nobis conformatur, et secundum humanitatis modulum loquitur, ille qui Deus erat, quanquam caro factus. Oravisse enim se ait tanquam hominem. His autem verbis significat illum, si traditus fuisset ad tentandum Satanae, prorsus fœdem amissurum; quandoquidem etsi minime traditus, lapsus est; negavit enim, unica eum perturbante ancillula in aula pontificis. Cum ergo Dominus discipuli negationem innuisset iis verbis quibus dixit: « Oravi pro te ut non deficiat fides tua, » infert statim consolatorium sermonem, atque: « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, » id est, *Firmamentum atque magister esto illorum qui per fidem ad me accedunt*. Et mirare rursus sermonis solertiam, et divinæ placiditatis culmen. Ne enim in desperationem adduceret discipulum, quasi de apostolatus gloria foret expungendus postquam negasset, implet eum bona spe, fore ut promissa bona consequatur. Ait enim: « Et tu conversus, fratres tuos confirma. » O ineffabilis benignitas! **421** Nondum erat peccatum, et jam veniam præbet, rursusque illum in apostolica dignitate constituit.

V. 34. *Donec ter abneget nosse me.*

Continuantur supra dicta etiam hic. Antea enim prædixerat admirabili Petro, ter se fore ab eo negandum capture tempore. Quoniam vero facta nunt capture mentio est, subsequuntur prorsus hanc commemorationem reliquæ res, nempe crucis passio. Deinde ingruens Judæis prænuntiat bellum. Idcirco ait: « Quando misi vos sine sacco et pera et calceamentis, nunquid vobis deficit? At illi

A τῶν προκειμένων ἀναγκασμάτων διδάσκει γὰρ ὅτι μέτρια φρονεῖν ἡμᾶς ἀναγκαῖον, οὐδὲν μὲν ὄντας τό γε ἔχον εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ εἰς τὸ τῆς ἡμετέρας διανοίας εὐλόγητον, στηριζομένους δὲ καὶ ὄντας ὅπερ ἐσμὲν, δι' αὐτὸν τε καὶ παρ' αὐτοῦ. Οὐκ οὖν ἐφ' αὐτοῖς μᾶλλον, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι σεμνύνεσθαι δεῖ. Κἂν εἰ τις οὕτως διατεθῇ, ποῖον εὐρήσει τόπον ἐν αὐτῷ τὸ ὑπερκεῖσθαι τινων ἐθέλειν; Ταῦτητοι τοὺς μὲν ἐτέρους ἀφίηται μαθητὰς, ἐπ' αὐτὸν δὲ τὸν κορυφαῖον ἐργεταί· καὶ φησιν ὅτι· Πολλὰκις ἠθέλησεν ὁ Σατανᾶς σινιδῶσαι καὶ ὑμᾶς ὡς τὸν σίτον, ἀντὶ τοῦ δοκιμάσαι καὶ πειράσαι· ἔθος γὰρ τῷ Σατανᾷ, τοῖς εὐδοκίμοις ἐπιπηδῶν· οὕτως ἐξήγησε τὸν Ἰωβ, ἀλλ' ἤτιστα τῆς ἐκείνου τηλεπαθείας. Πλὴν πλεονεκτεῖ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, B ἀσθενὴς γὰρ αὕτη, δεινὸς δὲ καὶ ἀπηνὴς ἐκεῖνος· ὡς γὰρ φησι περὶ αὐτοῦ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν ὥσπερ λίθος, ἔστηκε δὲ ὥσπερ ἄκμων ἀνήλατος. Πλὴν τοῖς ἰσὺν ἁγίων ὑπενήνκεται ποσὶ, Χριστοῦ καὶ τοῦτο καταρωκότος.

Ἐγὼ δὲ ἐδέσθην περὶ σοῦ.

(A f. 284, D f. 74) Ἰδοὺ δὴ πάλιν ἡμῖν συμπλάττεται, καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος διαλέγεται μέτρων, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ· δεηθῆναι γὰρ φησιν ὡς ἀνθρώπος. Ἐμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὡς εἴπερ ἐξεδόθη πρὸς πείραν τῷ Σατανᾷ, ἀπιστος ἂν ἐγένετο παντελῶς ὅπου γε καὶ μὴ ἐκδοθεὶς, ἠσθένησεν· ἠρνήσατο γὰρ παιδείας μὴς θορυβούσης αὐτὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἀρχιερέως. Ὁ μὲν τοι Κύριος, τὴν τοῦ μαθητοῦ ἀρνησιν αἰνιξάμενος ἐν οἷς ἐφη, « Ἐδέσθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου, » εἰσφέρει παραχρῆμα τὸν τῆς παρακλήσεως λόγον, καὶ φησι· « Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, C στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου· » τοῦτέστι, γενοῦ στήριγμα καὶ διδασκαλὸς τῶν διὰ πίστειως προσειδόντων ἐμοί (1). Καὶ θαύμασον πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτεχνές, καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς θείας γαληνότητος· ἵνα γὰρ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἀγάγῃ τὸν μαθητὴν, ὅτι τῶν τῆς ἀποστολῆς αὐχμημάτων ἀποπεμφθήσεται ἀρνησάμενος αὐτὸν, ἀναπικλήσιν ἀγαθῆς ἐλπίδος, καὶ ὅτι τεύζεται τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν. Ἐφη γὰρ, ὅτι· « Καὶ σύ ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » D Ὡς ἀφάτου φιλανθρωπίας! Οὐκ ἄρα γέγονεν ἡ ἀμαρτία, καὶ τὴν ἀρεσιν ἐκομίσατο, καὶ πάλιν αὐτὸν ἐν τοῖς ἀποστολικαῖς κατέταξεν ἀξιωμασιν.

Πρὶν ἢ τρις ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με.

(A f. 285 b) Ἐκδέξῃ δὲ τὰ προκειμένα καὶ ὧδε· προκαταμεμήνυκε τῷ θαυμασίῳ Πέτρῳ, ὅτι τρις αὐτὸν ἀρνήσεται, κατὰ τὸν τῆς συλλήψεως δηλονότι καιρόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ μνήμη γέγονε τῆς συλλήψεως αὐτοῦ, ἀκολουθεῖ δὲ πάντως τῇ τοιαύτῃ μνήμῃ καὶ τὰ ἐφεξῆς γηγόντα, τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ φημι πάθῃ. Λοιπὸν τὸν ἐπισχέψαντα τοῖς Ἰουδαίοις προπαγγέλλει πόλεμον. Διὰ τοῦτο φησιν· « Ὅτε ἀπ-

¹ 1 Cor. xv, 40. ² Job xli, 45.

(1) En Petro, consequenterque successoribus ejus, privilegium a Christo Domino datum.

ἔπειτα ὑμᾶς χωρὶς βαλάντιον, καὶ πήρας, καὶ ὑποδημάτων, μή τις ὑστερήσῃ; Οἱ δὲ εἶπον· Ὁς. » Πέπομφε μὲν γὰρ ὁ Σωτὴρ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, κηρύσσειν αὐτοῖς ἐπιτάξας τοὺς ἀνὰ πᾶσαν κώμην τε καὶ πόλιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ· ἐκέλευσε δὲ βαδίζοντας μηδενὸς τῶν σωματικῶν ποιεῖσθαι φροντίδα· ἐπ' αὐτῷ δὲ πᾶσαν ἔχοντας τοῦ ζῆν τὴν ἐλπίδα περινοστεῖν· ὃ δὲ καὶ πεπράχασι. Ἀλλὰ νῦν, φησὶν, « Ὁ ἔξω βαλάντιον, ἀράτω καὶ πήραν ὁμοίως. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν, ἔρουμέν· ἐσχηματίσθη μὲν ὁ λόγος ὡς πρὸς αὐτοὺς, βλέπει δὲ κατὰ τὸ ἀληθὲς εἰς τὸ παντὸς Ἰουδαίου πρόσωπον. Αὐτοῖς γὰρ μᾶλλον διαλέγεται Χριστός. Εἴ τις γὰρ, φησὶν, εὐπορεῖ χρημάτων κατὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, ἅπαντα συνεγκῶν, φευγέτω· εἰ δὲ τις τούτων μὲν οὐκ εὐπορεῖ, πνίψα δὲ συζῶν ἐσχήτη τὴν χώραν οἰκεῖ, καὶ οὗτος ὅπερ ἔχει, φησὶ, πωλησάτω ἄμφιον, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. Ἔστι γὰρ λοιπὸν ἄκασι τοῖς τὴν χώραν οἰκοῦσιν ὁ λόγος οὐ περὶ γε τοῦ ἔχειν τι ἢ μὴ, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι καὶ ζῆν. Κατασκήψει γὰρ εἰς αὐτοὺς ὁ πόλεμος ἀπορήτοις ὁρμαῖς, ὡς οὐδὲν ἀρκεῖσαι πρὸς ἀντίστασιν. Εἴτα τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων κακῶν ἀπαγγέλλει, λέγων, ὅτι δεῖ μὲν αὐτὸν, κατὰ τὰς Γραφάς, μετὰ τῶν ἀνόμων λογισθῆναι, συγκριζόμενον δηλονότι τοῖς συσταυρωθεῖσιν αὐτῷ λησταῖς, καὶ τὴν τοῖς ἀνόμοις πρέπουσαν ὑπομειναντα δίκην· τέλος δὲ λοιπὸν τῷ μέχρι τούτων ἐλθεῖν ὁ τῆς οἰκονομίας λήψεται λόγος. « Τέλος γὰρ, φησὶν, ἔχει τὰ περὶ ἐμοῦ, » ἔτσι γεγραμμένα ἐν νόμῳ καὶ προφῆταις, μέχρι δὴ τῶν ἁγίων προφητῶν.

Οἱ δὲ εἶπον· Κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὡδε δύο.

(A. f. 286, B. f. 200 b) Ταῦτι μὲν ὁ Κύριος περὶ τῶν συμβησομένων τῇ Ἰουδαίῳ χώρᾳ προκαταμεμήνυκεν. Οἱ δὲ γε μαθηταὶ οὐ συνῆκαν τῶν εἰρημένων τὸ βάθος· φήθησαν δὲ μᾶλλον, ὅτι διὰ τὴν συμβησομένην ἐφοδὸν αὐτῷ παρὰ τοῦ προδότη καὶ τῶν συλληφόμενων αὐτὸν, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν διεβεβαίωσαν· ταῦτητοι φασιν· « Ἰδοὺ μάχαιραι ὡδε δύο. » Καὶ τί πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ; « Ἰκανόν ἐστι· » μονοουχὶ διαγεῖθ τὴν φωνήν· εὖ εἰδὼς ὅτι τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν οὐ συνιέντες οἱ μαθηταὶ φήθησαν, ὡς ἔφην, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν εἰς τὴν ἐσομένην ἐφοδὸν κατ' αὐτοῦ. Πρὸς ἐκεῖνα τοῖνυν ὁρῶν ὁ Σωτὴρ, ἃ συμβήσεσθαι ἐμελλον τοῖς Ἰουδαίοις, τῆς εἰς αὐτὸν ἐνεκα δυσσεβείας, διαγεῖθ τὸ ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰρημένον, ὅτι « Ἰδοὺ ὡδε εἰσι μάχαιραι δύο· » καὶ φησιν· « Ἰκανόν ἐστι. » Ναί, φησὶν, ἀρκέσουσι δύο εἴψη πρὸς ἀντίστασιν τοῦ πολέμου τοῦ μέλλοντος ἔχειν κατ' αὐτῶν, πρὸς ἐν οὐδὲν ἂν ὠφέλησαν οὐδὲ πολλὰ ξιφῶν χιλιάδες!

Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν.

(A. f. 247 b) Ἐν ἡμέρᾳ μὲν ὁ Σωτὴρ τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ποιεῖτο διατριβὰς, ἐπιλαβούσης δὲ τῆς ἑσπέρας, ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ῥηδίζετο μαθηταῖς, εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ.

A dixerunt: nihil. « Miserat enim Servator sanctos apostolos, prædicare mandans in omni pago et urbe Evangelium regni cælorum, et omnem morbum languoremque in populo curare. Euntes autem jussit nullam gerere corporalium rerum sollicitudinem; atque in se uno reposita victus spe, regionem concursare; quod et reapse fecerunt. Sed nunc ait: « Qui habet sacculum, tollat similiter et peram. » Quid autem hoc sit, dicemus. Christi quidem sermo specie tenus ad apostolos fit, reapse autem respicit uniuscujusque Judæi personam. Namque hos potius alloquitur Christus. Si quis, inquit, opibus abundat in Judæorum regione, cunctis secum ablatis, in pedes se conferat. Si quis item, minime his abundat, sed in summa penuria terram habitat, hic quoque vendat, inquit, ipsum vestimentum, et gladium emat. Jam enim apud hujus regionis incolæ non agitur utrum aliquid retenturi sint necne, sed utrum omnino victuri. Intolerabili enim impetu incumbet in eos bellum, quin ulla resistendi facultas sit. Deinde horum malorum causam aperit, dicens: oportere se secundum Scripturas cum improbis reputari, et suspendi una cum crucifixis secum latronibus, et par cum impiis pati supplicium. Ac tum demum his peractis, susceptæ incarnationis cursum finem habiturum. « Etenim ea quæ sunt de me, finem habent, » id est quæ 422 in lege ac prophetis sunt descripta, donec videlicet mortem in carne patiar: interfectoriis autem ea contingent quæ jamdiu a sanctis prophetis prædicta fuere.

V. 38. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic.

Hæc Dominus de eventuris Judæorum regionis calamitatibus prænuntiavit. Discipuli tamen dictorum profunditatem non intellexerunt; sed exalimantur potius dici ab eo propter impendentem adversus se proditoris et satellitum incursum, gladii opus esse. Ideo dicunt: « Ecce hic gladii duo. » Quid, verp illis Servator? « Satis est, » inquit; deridens prope modum illorum dictum; quia probe sciebat vim dictorum non intellexisse discipulos, qui existimaverant, ut dixi, opus esse gladiis ob futuram in se aggressionem. Illa igitur speculans Servator, quæ Judæis eventura erant, propter illorum contra se impietatem, irridet discipulorum dictum, « Ecce hic gladii duo; » atque: « Satis hi sunt. » Ulque, inquit, duo gladii sufficient ob sustinendum bellum Judæis superventurum, contra quod ne multa quidem gladiatorum millia profutura erant!

V. 39. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum.

Diurno Servator tempore Hierosolymis versabatur; superveniente autem vespere in montem Olivarum cum sanctis apostolis secedebat, ad villam dictam Gethsemani. Sic enim discrete ait sapienti-

tissimus evangelista Matthæus³. Quo cum venisset, A ut idem adhuc narrat Matthæus⁴, assumptis tribus, Petro, inquam, et Zebedæi filiis, cœpit contristari et mœstus esse. Hic mecum observa incarnationis profundam rationem, et ineffabilis sapientię exelsitatem. Quam ob causam, o Domine, mœstus es? Num tu quoque mortem metuis, et pavore correptus passionem recusas? Atqui tu siebas discipulis: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere⁵. » Imo vero si quis **423** dicat spiritalis fortitudinis a te suppediari gratiam electis, haud profecto a veritate aberrabit. Cunctę enim vires a te sunt, qui vita tuapte natura es et cuncta vivificas. Cur itaque contristaris et usque ad mortem mœstus es? Et quidem perspicue nosti, utpote naturaliter Deus, te patiendo in carne necem, morte liberaturum universę terrę incolas, et de qualibet improba inimicaque potentia triumphum acturum, atque ut Deum et rerum omnium Creatorem adoratum iri. Quamobrem itaque doles mœresque? Utique, is ait, quę ex passione mea mundo eventura bona sunt, scio; sed doleo primogenitum Israel, qui jam ne inter famulos quidem est; et quod Domini portio, funiculus hęreditatis, pars vulpium fiet, uti scriptum est⁶.

Quod autem futuri pręscius urbem Jêrusalem miseraretur, ceu quę ob suam adversus se impletatem, omne mali genus erat expertura, hinc etiam discēs. Ascendebat de Judęa Hierosolyma; ut vero evangelista ait, « Videns urbem flevit super illam⁷, » tamquam jam extrema miseria atque atroci calamitate implicitam videret Jerusalem. Ut autem cognosceremus ita eum fuisse animo comparatum erga illam, significat discipulis ægritudinem suam atque tristitiam. Neque enim cognosci occulta poterant, nisi ipse verbis, quo animi habitu esset, manifestasset. Sed et illud prędictis addere necessarium existimo. Nam tristitię passio seu mœroris non ipsi accidit divinę et inviolabili Verbi naturę; id quippe est impossibile, quia supra omnem passionem est: sed dicimus incarnatum Verbum humanitatis quoque modulis se concludere voluisse, quatenus videbatur illius passiones perpeti. Sicut ergo esurisse dicitur, quamvis ipse vita sit vivifica, et panis vivens; itemque longo itinere fatigatus, quanquam virum est Dominus; ita etiam tristatus dicitur, et in mœstitiam specie tenus incidisse. Non enim videri debuit is, qui ad extinctionem se demiserat, et intra humanam mensuram **424** concluderat, ea quę hominis propria sunt, recusare.

V. 40. *Orate, ut non intretis in tentationem.*

Monuit discipulos rem temporis congruam, dicens: « Orate ne in tentationem incidatis. » Tum ne illos verbis tantum juvaret, sed ejus rei exem-

Ματθαῖος γὰρ οὕτω φησὶν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς. Ἀφιγμένος δὴ οὖν ἐνταῦθα Χριστὸς, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Ματθαῖος φησὶ, παραλαβὼν τοὺς τρεῖς, τὸν Πέτρον, φημί, καὶ τοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀθῆμονεῖν. Ἐνταῦθ' αἱ μοὶ βλέπε τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ βάθος, καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας τὸ ὕψος. Διὰ ποίαν αἰτίαν, ὦ Δέσποτα, ἀθῆμονεῖς; Ἄρα δέδιος καὶ αὐτὸς τὸν θάνατον, καὶ δειλὰ κειραττημένος παραιτῇ τὸ παθεῖν, καίτοι τοῖς μαθηταῖς εἰπὼν· « Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν; » Ἀλλὰ καὶ εἰ τις λέγοι τῆς πνευματικῆς εὐανδρίας παρὰ σοῦ τοῖς ἐξειλεγμένοις διδοσθαι τὴν χάριν, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ ἀληθοῦς. Ἵσχυς γὰρ πᾶσα παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχεις καὶ ζωοποιός. Πῶς οὖν λελύπησαι καὶ ἀθῆμονεῖς ἕως θανάτου; Καίτοι σαφῶς ἠπίστασο, Θεὸς ὢν φύσει, ὅτι τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείνας, ἀπαλλάξεις θανάτου τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τὸ τῆς νίκης τρόπαιον ἔγερεις κατὰ πάσης πονηρᾶς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως, καὶ ὡς Θεὸς προσκυνηθῆσθαι καὶ τῶν ὅλων δημιουργός. Ἐπὶ τίσιν οὖν ἄρα λελύπησαι καὶ ἀθῆμονεῖς; Ναί, φησὶ, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους τῷ κόσμῳ ἀγαθὰ συμβησόμενα ἐπίσταμαι· λυπεῖ δέ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὐδ' ἐν δούλοις ἐστὶ καὶ ὅτι ἡ τοῦ Κυρίου μερὶς τὸ σχοίνισμα τῆς κληρονομίας, μερὶς ἀλωπέκων ἐσται, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ὅτι δὲ, καίτοι τὸ ἐσόμενον εἰδὼς, κατηλθεῖ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν ἐνεκα δυσσεβείας ἐσομένην ἐν παντὶ κακῷ, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. Ἀνῆλθεν γὰρ ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἱερουσόλυμα· ὡς δὲ φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, « Ἰδὼν τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ, » ὡς ὅσον οὐδέπω ταῖς ἐσχάταις ταιλαιπωρίαις καὶ ἀνηκέστοις συμφοραῖς ὀμιλήσουσαν βλέπων τὴν Ἱερουσαλὴμ. Ἦνα δὲ μάθωμεν ταύτην ἐσχηκότα τὴν διάθεσιν ἐπ' αὐτῇ, διαμεμήνυκε τοῖς μαθηταῖς ὅτι καὶ ἀκηδιᾷ καὶ λελύπηται. Οὐ γὰρ ἦν δυνατόν μαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένα, μὴ διὰ λόγον ἐκφάναντος τὰ ἐν οἷς ἐστὶ. Κάκεινο δὲ οἶμαι τοῖς εἰρημένοις προσεπενεγκεῖν ἀναγκαῖον. Τὸ γάρτοι τῆς λύπης πάθος ἦτοι τῆς ἀθῆμονίας οὐ περὶ αὐτὴν ἂν γένοιτο τὴν θείαν καὶ ἀκήρατον τοῦ Λόγου φύσιν· ἀμήχανον γὰρ, ὅτι παντὸς ἐπέκεινα πάθους ἐστίν· ἐθέλῃσαι δὲ φαμεν τὸν σαρκωθέντα Λόγον, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπότητος καθικέσθαι μέτροις, διὰ τοῦ δοκεῖν ὑπομεῖναι τὰ αὐτῆς. Ὡς περὶ οὖν πενῆσαι λέγεται, καίτοι ζωὴ καὶ ζωοποιός, καὶ ἄρτος· ὁ ζῶν ὑπάρχων αὐτὸς, κοπιᾶσαι τε ἐκ μακρᾶς ὁδοῦ, καίτοι τῶν δυνάμεων ὑπάρχων Κύριος, οὕτω καὶ ἀκηδιάσαι καὶ δοκεῖν εισδέξασθαι λύπην. Οὐ γὰρ ἔδει τὸν καθιγμένον εἰς κένωσιν, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἐμδεηκότα μέτροις, παραιτεῖσθαι δοκεῖν τὰ ἀνθρώπινα.

Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

(A f. 287 b, B f. 201, D f. 75) Συνεβούλευσε μαθηταῖς τὰ τῷ καιρῷ πρέποντα, εἰπὼν· « Προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. » Ἀλλ' ἵνα

³ Matth. xxvi, 36. ⁴ ibid. 37. ⁵ Matth. x, 28. ⁶ Psal. lxxii, 11. ⁷ Luc. xix, 41.

μη λόγους αὐτοὺς ὠφελήσῃ μόνοις, παράδειξις δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος εὐρεθῇ, βραχὺ προσελθὼν, πεσὼν ἐπὶ γόνυ, προστήχεται. Καὶ εἰ δὴ ποτε τοῖς ἁγίοις οὐ συνηύχεται μαθηταῖς, ἀλλὰ καταμόνας; Ἰνα μάθωμεν ἡμεῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεοῦ προσευχῆς τὸν τύπον. Ἐφη γὰρ ἐτέρωθι· «Σὺ δὲ, ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖον σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυφαίῳ· καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυφαίῳ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.» Πανταχοῦ γὰρ εὐρήσκειμεν καταμόνας εὐχόμενον, ἵνα καὶ σὺ μάθῃς, ὅτι σχολάζοντι νῦν καὶ γαληνιώσῃ καρδίᾳ διαλέγεσθαι χρὴ τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Καὶ οὐ δὴ πού φαίη τις ἂν, εἰ γε νοῦν ἔχοι, ὅτι τῆς παρ' ἐτέρου χειρὸς ἡ ἐπικουρίας ἐν χρεῖᾳ καθεστῆκώς, ἐπιοίετο τὰς λιτάς. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ πανσθενεστάτη χάρις καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς· ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τούτων μάθωμεν, μὴ νουστάξιν ἐν πειρασμοῖς, συντείνεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς προσευχάς. Ἀμαθὲς δὲ λαν, καὶ τὸ τῶν ἁγίων καταθρασύνεσθαι· τῷ πατρὶ δὲ φρονήματι χρῆναι φημι τὸ εὐτολμον καὶ τληπαθὲς ἀναπλέκειν. Ἰδωμεν δὲ καὶ προσευχῆς τὸν τρόπον.

Πάτερ, εἰ βούλῃ, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· κληρὸν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γερέσθω.

A f. 288, B f. 201 b, D f. 75) Ὁρᾷς ὅπως μετ' εὐλαθείας ἀνθρωποπρεποῦς ἐπιοίειτο Χριστὸς τοῦ πειρασμοῦ τὴν παραίτησιν; Εἰ γὰρ βούλει, φησὶ, παρένεγκε. Ὡς γὰρ εἰς ὑπάρχον τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῖς τοῦ Πατρὸς θελήμασιν ἀπονέμει τῶν ἐκδησομένων τὸ πῆρας· ἵνα καὶ ἡμεῖς αἰτῶμεν ἑκεῖνα κρατεῖν, ὥστε ἂν αὐτὸς εἰδείῃ συμφέροντα ταῖς ἡμετέροις ψυχαῖς. Πρὸς δ' αὐ τοῦτοις, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος τὸ χρῆμα κατηγορεῖ· ἦν μὲν γὰρ οὐκ ἀβούλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν, φορτικὸν γε μὲν ἐστὶν, διὰ τε τὴν ἀδοξίαν καὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς τὸν ὀλεσθρον· οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησε κυριακτόνον γενέσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ταῖς ἐσχάταις δίκαις ὑπενεχθῇ. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν μὴ ὑποστέλλαι τὸ πάθος, εἴλετο αὐτὸ, συνευδοκούντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ὥς εἶναι τῆς μὲν ἀνθρωπείας φύσεως τὸ εἰς θορύβους εὐκολον· τῆς δὲ θείας, τὸ ἐφ' ἁπασιν ἀθραυστον. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ θανάτου παρεισδύσα μνήμη ταραττεῖ τὸν Ἰησοῦν· ἡ δὲ τῆς θεότητος δύναμις κεκινημένον εὐθὺς χειροῦται τὸ πάθος, καὶ μεταμορφοῖ πρὸς εὐτολμίαν. Κεκίνηται γὰρ καὶ ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, διὰ δύο τρόπους· ἔδει γὰρ καὶ διὰ τούτων αὐτὸν, οὐ δοκῆσαι καὶ ὑπονοεῖν, φυσικῶς δὲ μᾶλλον καὶ ἀληθῶς ἀνθρωπον ἐκ γυναικὸς γεγενῆσθαι, φαίνεσθαι πάντα φέροντα τὰ ἀνθρώπινα, διχα μόνῃς τῆς ἁμαρτίας. Θόδος δὲ καὶ δεύλος, πάθη μὲν ἐν ἡμῖν φυσικά, τὸ γε μὴ ἐν ἁμαρτίαις τετάχθαι διαπεφυγόντα. Ἐκὶ ἐκινεῖτο ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, οὐχ ἵνα κινήθῃτα κρατούνται, ἀλλ' ἵνα τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου διακόπηται, πρὸς ἀμείνω τινὰ καὶ θεϊοτέραν κατάστασιν μεταστροφειουμένης τῆς φύσεως ἐν πρώτῳ Χριστῷ· ἦν γὰρ οὕτω καὶ οὐχ ἐτέρως, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὸν τῆς λάσεως διαδῆναι τρόπον. Εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ συμβᾶν οὐχὶ πάντη

A plum ipse fieret, paululum progressus, in genta prociens oravit. Cur vero haud cum sanctis oravit discipulis, sed solitum? Ut nos discamus gratia Deo orationis typum. Dixerat enim alibi: «Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, dabit tibi palam.» Quin et ubique comperiemus eum solitum orantem; ut tu quoque discas oportere vacua mente et tranquillo corde cum supremo Deo colloqui. Neque vero quisquam sensatus dicet orasse Jesum, quia manu aliena aut auxilio indigeret. Ipse enim est manus fortissima virtusque Patris; sed ut per haec cognoscamus, in tentationibus non dormire, imo tunc magis orationem intendere. Stulta tamen audacia est certamina provocare; modestia autem uti, eique patientiam admiscere, iustae confidentiae officium esse aio. Nunc orationis quoque modum videamus.

Pater, si vis, transfer a me hunc calicem. Verumtamen non mea voluntas sed tua fiat.

Viden, quomodo eum ea quae decet hominem reverentia Christus tentationem a se deprecatur? Si vis, inquit, transfer. Nam quasi unus de nobis, Patris voluntati futuri exitum attribuit; ut nos quoque ea impetrare postulemus, quae ipse animabus nostris ulla esse noverit. Insuper Judaeorum quoque impietatem sic accusat. Certe non erat ei involuntaria passio; ceteroqui etiam gravis, propter ignominiam, et propter Judaicæ Synagogæ ruinam. Quippe nolisset Israellem fieri homicidam Domini sui, ne ob hanc causam, supremam ultionem experiretur. Sed quia passionem jam vitare non oportebat, hanc subire decrevit, conspirante secum Patris Dei voluntate: ita ut humanæ quidem naturae fuerit, perturbationis commotio; divinæ autem, ubique constantis. Mortis quidem praesens imago Jesum turbat, sed delectata virtus commotam illico sedat passionem, et ad confidentiam transfert. Commota fuit pars Christi humana duas ob causas. Oportebat enim per hanc quoque constare, eum haud apparenter vel opinabiliter, sed naturaliter potius ac vere natum ex muliere hominem, humana omnia perperit, peccato tantum excepto. Timor autem pavorque, connaturalis nobis passiones sunt, quae tamen in peccatorum classe collocari nequeunt. Deinde vero commovebantur in Christo humanae passiones, non ut commotae vincerent, sed ut a Verbi potentia praeciderentur; ad meliorem divinioremque statum translata humana natura, primum in Christo. Etenim sic et non aliter ad nos ipsos permeare poterat medelæ ratio. Etiam si enim quod accidit, haud usquequaque libitum ipsi erat; nihilominus propter universalem salutem ac vitam, voluntariam sibi

* Matth. vi, 6.

tissimus evangelista Matthæus³. Quo cum venisset, ut idem adhuc narrat Matthæus⁴, assumptis tribus, Petro, inquam, et Zebedæi filiis, cœpit contristari et mœstus esse. Hic mecum observa incarnationis profundam rationem, et ineffabilis sapientiæ excelsitatem. Quam ob causam, o Domine, mœstus es? Num tu quoque mortem metuis, et pavore correptus passionem recusas? Atqui tu siebas discipulis: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere⁵. » Imo vero si quis **423** dicat spiritalis fortitudinis a te suppeditari gratiam electis, haud profecto a veritate aberrabit. Cunctæ enim vires a te sunt, qui vita tue apte natura es et cuncta vivificas. Cur itaque contristaris et usque ad mortem mœstus es? Et quidem perspicue nosti, utpote naturaliter Deus, te patiendo in carne necem, morte liberaturum universæ terræ incolas, et de qualibet improba inimicaque potentia triumphum acturum, atque ut Deum et rerum omnium Creatorem adoratum iri. Quamobrem itaque doles mœresque? Utique, is ait, quæ ex passione mea mundo eventura bona sunt, scio; sed doleo primogenitum Israel, qui jam ne inter famulos quidem est; et quod Domini portio, funiculus hæreditatis, pars vulpium fiet, uti scriptum est⁶.

Quod autem futuri præscius urbem Jerusalem miseraretur, ceu quæ ob suam adversus se impietatem, omne mali genus erat expertura, hinc etiam disces. Ascendebat de Judæa Hierosolyma; ut vero evangelista ait, « Videns urbem flevit super illam⁷, » tamquam jam extrema miseria atque atroci calamitate implicitam videret Jerusalem. Ut autem cognosceremus ita eum fuisse animo comparatum erga illam, significat discipulis ægritudinem suam atque tristitiam. Neque enim cognosci occulta poterant, nisi ipse verbis, quo animi habitu esset, manifestasset. Sed et illud prædictis addere necessarium existimo. Nam tristitiæ passio seu mœroris non ipsi accidit divinæ et inviolabili Verbi naturæ; id quippe est impossibile, quia supra omnem passionem est: sed dicimus incarnatum Verbum humanitatis quoque modulis se concludere voluisse, quatenus videbatur illius passiones perpeti. Sicut ergo esurivisse dicitur, quamvis ipse vita sit vivifica, et panis vivens; itemque longo itinere fatigatus, quanquam virtum est Dominus; ita etiam tristatus dicitur, et in mœstitiam specie tenus incidisse. Non enim videri debuit is, qui ad exhibitionem se demiserat, et intra humanam mensuram **424** concluderat, ea quæ hominis propria sunt, recusare.

V. 40. *Orate, ut non intretis in tentationem.*

Monuit discipulos rem temporis congruam, dicens: « Orate ne in tentationem incidatis. » Tum ne illos verbis tantum juvaret, sed ejus rei exem-

Α Ματθαῖος γὰρ οὕτω φησὶν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς. Ἀφιγμένος δὴ οὖν ἐνταῦθα Χριστὸς, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Ματθαῖος φησὶ, παραλαβὼν τοὺς τρεῖς, τὸν Πέτρον, φημί, καὶ τοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ δημονεῖν. Ἐνταῦθά μοι βλέπε τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ βάθος, καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας τὸ ὕψος. Διὰ πόλιν αἰτίαν, ὦ Δέσποτα, δημονεῖς; Ἄρα δέδιας καὶ αὐτὸς τὸν θάνατον, καὶ δειλὰ κεκρατημένος παρατῇ τὸ παθεῖν, καίτοι τοῖς μαθηταῖς εἰπὼν· « Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν; » Ἀλλὰ κἂν εἰ τις λέγοι τῆς πνευματικῆς εὐανδρίας παρὰ σοῦ τοῖς ἐξελεγεμένοις διδοῦναι τὴν χάριν, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ ἀληθοῦς. Ἰσχυρὸς γὰρ πᾶσα παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχεις καὶ ζωοποιός. Πῶς οὖν λελύπησαι καὶ δημονεῖς ἕως θανάτου; Καίτοι σαφῶς ἠπίστατο, Θεὸς ὢν φύσει, ὅτι τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείνας, ἀπαλλάξεις θανάτου τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τὸ τῆς νίκης τρόπαιον ἐγερεῖς κατὰ πάσης πονηρᾶς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως, καὶ ὡς Θεὸς προσκυνηθῆσθαι καὶ τῶν ὅλων Δημιουργός. Ἐπὶ τίσιν οὖν ἄρα λελύπησαι καὶ δημονεῖς; Ναί, φησὶ, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους τῷ κόσμῳ ἀγαθὰ συμβεβηκότα ἐπίσταμαι· λυπεῖ δέ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὐδ' ἐν δούλοις ἐστὶ· καὶ ὅτι ἡ τοῦ Κυρίου μερίς, τὸ σχολίσμα τῆς κληρονομίας, μερὶς ἀλωπέκων ἐσται, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ἦτι δὲ, καίτοι τὸ ἐσόμενον εἰδὼς, κατηλέει τὴν Ἰερουσαλήμ, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν ἕνεκα δυσσεβείας ἐσομένην ἐν παντὶ κακῷ, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. Ἀνῆκει μὲν γὰρ ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἱεροσόλυμα· ὡς δὲ φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, « Ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ, » ὡς ὅσον οὐδέπω ταῖς ἐσχάταις ταιλαιπωρίαις καὶ ἀνηκέστοις συμφοραῖς ὀμιλήσουσαν βλέπων τὴν Ἰερουσαλήμ. Ἵνα δὲ μάθωμεν ταύτην ἐσχηκότα τὴν διάθεσιν ἐπ' αὐτῇ, διαμνημόνευε τοῖς μαθηταῖς ὅτι καὶ ἀκηδέϊ καὶ λελύπηται. Οὐ γὰρ ἦν δυνατόν μαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ ἐκχυρμμένα, μὴ διὰ λόγων ἐκφθιναντος τὰ ἐν οἷς ἐστὶ. Κάκεινο δὲ οἶμαι τοῖς εἰρημίοις προσεπνεύχειν ἀναγκαῖον. Τὸ γάρτοι τῆς λύπης πάθος ἦτο τῆς δημονίας οὐ περὶ αὐτὴν ἂν γένοιτο τὴν θείαν καὶ ἀκήρατον τοῦ Λόγου φύσιν· ἀμήχανον γὰρ, ὅτι παντὸς ἐπέκεινα πάθους ἐστίν· ἐθαλῆσαι δὲ φάμεν τὸν σαρκωθέντα Λόγον, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπότητος καθικέσθαι μέτροις, διὰ τοῦ δοκεῖν ὑπομείναι τὰ αὐτῆς. Ὅσπερ οὖν πεινῆσαι λέγεται, καίτοι ζωὴ καὶ ζωοποιός, καὶ ἄρτος· ὁ ζῶν ὑπάρχων αὐτὸς, κοπιᾶσαι τε ἐκ μακρᾶς ὁδοῦ, καίτοι τῶν δυνάμεων ὑπάρχων Κύριος, οὕτω καὶ ἀκηδέσαι καὶ δοκεῖν εἰσδέξασθαι λύπην. Οὐ γὰρ ἔδει τὸν καθιγμένον εἰς κένωσιν, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἐμβεβηκότα μέτροις, παραιτεῖσθαι δοκεῖν τὰ ἀνθρώπινα.

Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

(A f. 287 b, B f. 261, D f. 75) Συνεβούλευσε μαθηταῖς τὰ τῷ καιρῷ πρόποντα, εἰπὼν· « Προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν. » Ἄλλ' ἵνα

³ Matth. xxvi, 36. ⁴ ibid. 37. ⁵ Matth. x, 28. ⁶ Psal. lxxii, 11. ⁷ Luc. xix, 41.

μη λόγους αὐτοὺς ὠφελήσῃ μόνοις, παράδειξις δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος εὐρεθῇ, βραχὺ προσελθὼν, πεσὼν ἐπὶ γόνυ, προσήυχετο. Καὶ τί δὴ ποτε τοῖς ἄλλοις οὐ συνήχετο μαθηταῖς, ἀλλὰ καταμόνας; ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεοῦ προσευχῆς τὸν τύπον. Ἐφ' ἣν ἐτέρωθι· ἰ. Σὺ δὲ, ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυφαίῳ· καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυφαίῳ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Πανταχοῦ γὰρ εὐρήσκειμεν καταμόνας εὐχόμενον, ἵνα καὶ σὺ μάθῃς, ὅτι σχολάζοντι νῦν καὶ γαληνίῳ καρδίᾳ διαλέγεσθαι χρὴ τῷ ἐπὶ πάντα Θεῷ. Καὶ οὐ δὴ πού φαίη τις ἂν, εἴ γε νοῦν ἔχοι, ὅτι τῆς παρ' ἐτέρου χειρὸς ἢ ἐπικουρίας ἐν χρεῖαι καθεστηκώς, ἐποιεῖτο τὰς λιτάς. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ πανσθενεστάτη χεὶρ καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς· ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τούτων μάθωμεν, μὴ νουστάζειν ἐν πειρασμοῖς, συντείνεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς προσευχάς. Ἀμαθὲς δὲ λίαν, καὶ τὸ τῶν ἀγώνων καταθρασύνεσθαι· τῷ ματρὶ δὲ φρονήματι χρῆναι φημι τὸ εὐτολμῶν καὶ τληπαθὲς ἀναπλέκειν. Ἰδόμεν δὲ καὶ προσευχῆς τὸν τρόπον.

Πάτερ, εἰ βούλει, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἢ μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω.

A Γ. 288, B Γ. 201 b, D Γ. 75) Ὅρξ' ὅπως μετ' εὐλαθείας ἀνθρωποπρεποῦς ἐποιεῖτο Χριστὸς τοῦ πειρασμοῦ τὴν παραίτησιν; Εἰ γὰρ βούλει, φησὶ, παρένεγκε. Ὡς γὰρ εἰς ὑπάρχων τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῖς τοῦ Πατρὸς θελήμασιν ἀπονέμει τῶν ἐκθεσόμενων τὸ πέρας· ἵνα καὶ ἡμεῖς αἰτῶμεν ἑκεῖνα κρατεῖν, ὅπως ἂν αὐτὸς εἰδείῃ συμφέροντα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Πρὸς δ' αὖ τούτοις, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος τὸ χρῆμα κατηγορεῖ· ἦν μὲν γὰρ οὐκ ἀβούλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν, φορτικόν γε μὲν ἐτέρως, διὰ τε τὴν ἀδοξίαν καὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς τὸν ὄλεθρον· οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησεν κυριοκτόνον γενέσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ταῖς ἐσχάταις δίκαις ὑπενεχθῇ. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν μὴ ὑποσθῆναι τὸ πάθος, εἴλετο αὐτὸ, συνευδοκοῦντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ὥς εἶναι τῆς μὲν ἀνθρωπείας φύσεως τὸ εἰς θορύβους εὐκόλον· τῆς δὲ θείας, τὸ ἐφ' ἅπασιν ἀβραυστον. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ θανάτου παρεῖσθαι μνήμη ταραττεῖ τὸν Ἰησοῦν· ἡ δὲ τῆς θεότητος δύναμις κεκινημένος εὐθὺς χειροῦται τὸ πάθος, καὶ μεταμορφοῖ πρὸς εὐτολμίαν. Κεκίνηται γὰρ καὶ ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, διὰ δύο τρόπους· ἕξει γὰρ καὶ διὰ τούτων αὐτὸν, οὐ δοκῆσαι καὶ ὑπονοεῖν, φυσικῶς δὲ μᾶλλον καὶ ἀληθῶς ἀνθρώπων ἐκ γυναικὸς γεγενῆσθαι, φαίνεσθαι πάντα φέροντα τὰ ἀνθρώπινα, διχὰ μόνως τῆς ἀμαρτίας. Θόβος δὲ καὶ δαίλια, πάθη μὲν ἐν ἡμῖν φυσικά, τὸ γε μὴν ἐν ἀμαρτίαις τετάχθαι διαπεφυγόντα. Ἐτι ἐκινεῖτο ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, οὐχ ἵνα κινηθέντα κρατύνηται, ἀλλ' ἵνα τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου διακόπτηται, πρὸς ἀμείνω τινὰ καὶ θειοτέραν κατάστασιν μεταστυχειουμένης τῆς φύσεως ἐν πρώτῳ Χριστῷ· ἦν γὰρ οὕτω καὶ οὐχ ἑτέρως, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὸν τῆς λάσεως διαβῆναι τρόπον. Εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ συμβῆναι οὐχὲν πάντῃ

A plum ipse fieret, paululum progressus, in genua proci-
dens oravit. Cur vero haud cum sanctis oravit disci-
pulis, sed solitum? Ut nos discamus gratæ Deo ora-
tionis typum. Dixerat enim alibi: « Tu autem cum
oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora
Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus, qui videt
in abscondito, dabit tibi palam ». Quin et ubique
comperiemus eum solitum orantem; ut tu quoque
discas oportere vacua mente et tranquillo corde cum
supremo Deo colloqui. Neque vero quisquam sensatus
dicet orasse Jesum, quia manu aliena aut auxilio in-
digeret. Ipse enim est manus fortissima virtusque
Patris; sed ut per hæc cognoscamus, in tentatio-
nibus non dormire, imo tunc magis orationem
intendere. Stulta tamen audacia esse certamina
B provocare; modestia autem uti, eique patientiam
admiscere, justæ confidentiæ officium esse aio. Nunc
orationis quoque modum videamus.

*Pater, si vis, transfer a me hunc calicem. Verum-
tamen non mea voluntas sed tua fiat.*

Viden' quomodo cum ea quæ decet hominem re-
verentia Christus tentationem a se deprecatur? Si vis, inquit, transfer. Nam quasi unus de nobis, Patris voluntati futuri exitum attribuit; ut nos quoque ea impetrare postulemus, quæ ipsæ ani-
mabus nostris utilis esse noverit. Insuper Ju-
dæorum quoque impietatem sic accusat. Certe non erat ei involuntaria passio; cæteroqui etiam gravis, propter ignominiam, et propter Judaicæ Synagogæ ruinam. Quippe nolisset Israellem fieri homici-
dam Domini sui, ne ob hanc causam, supre-
mam ultionem experiretur. Sed quia passionem
425 jam vitare non oportebat, hanc subire decre-
vit, conspirante secum Patris Dei voluntate: ita ut humanæ quidem naturæ fuerit, perturbationis com-
motio; divinæ autem, ubique constantis. Mortis quidem præsens imago Jesum turbat, sed deitatis virtus commotam illico sedat passionem, et ad confidentiam transfert. Commota fuit pars Christi humana duas ob causas. Oportebat enim per hæc quoque constare, eum haud apparenter vel opinabi-
liter, sed naturaliter potius ac vere natum ex mu-
liere hominem, humana omnia perperit, peccato tantum excepto. Timor autem pavorque, connatu-
rales nobis passionem sunt, quæ tamen in peccato-
rum classe collocari nequeunt. Deinde vero com-
movebantur in Christo humanæ passionem, non ut commotæ vincerent, sed ut a Verbi potentia præci-
derentur; ad mellorem divinioremque statum trans-
lata humana natura, primum in Christo. Etenim sic et non aliter ad nos ipsos permeare poterat medelæ ratio. Etiam si enim quod accidit, haud usquequaque libitum ipsi erat; nihilominus propter universalem salutem ac vitam, voluntariam sibi

* Matth. vi, 6.

fecit crucis passionem. Sciebat enim quæ inde eventura bona erant, et hominis naturam se renovaturum, proprioque sanguine redempturum. Nisi enim sibi voluntariam effecisset passionem, a qua magnopere abhorrebat voluntas, quænam causa cogitari potest his verbis orandi: « Pater, si vis, transfer hunc calicem? » Factum est homo Dei Verbum, haud aliam ob causam, nisi ut omnia sua nostris infirmitatibus miscens quodammodo et contemperans, hominis naturam corroboraret, et in suam ipsius firmitatem transmutaret. Cum ergo videtur verbotenus mortem timere, dicitque: « Transfer calicem; » cogita vicissim, quod ea quæ mortem timebat caro, cum a Dei Verbo gestaretur, docebatur ab eo pariter timoris passionem omittere. Dicebat ergo Patri: « Non sicut ego volo, sed sicut tu. » Profecto mortem haud metuebat, **426** quatenus Verbum erat ac Deus, sed tamen incarnationis suæ cursui finem imponere festinabat. Hæc enim erat voluntas Patris. Porro et non moriendi inerat ei voluntas, quia naturaliter caro mortem recusat. Docens itaque humanitatem, quominus jam vellet naturalia sibi cogitare, sed Dei potius voluntatem sectari, tanquam homo ait: « Non sicut ego volo, sed sicut tu. » Idcirco apparet hoc quoque addidisse apud Matthæum: « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. » Namque humana natura in Christo ipso, quantum in se est, debilis comperitur; sed ab unito illi Verbo, ad Deo congruam confidentiam attollitur.

V. 47. *Eccæ turba, et qui vocabatur Judas, unus de duodecim.*

Cur ait, « Qui vocabatur Judas: » An nesciebat virum hunc de numero esse electorum? Imo vero quasi hujus jam abominans nomen, ait: « Qui dicebatur Judas. » Addit autem « Unus de duodecim » ob significandam incusandamque proditoris improbitatem. Nam qui æque ac reliqui apostoli honoratus fuerat, idem exstitit carnificum Christi adjutor. Dedit enim eis signum: « Quem osculatus fuero, ipse est. » Prorsus erat oblitus Christi majestatem; putavit se posse latere, osculum amoris typum libans, cor autem impiarum insidiarum plenum gerens. Ergo veluti ex crapula ad Christum accedit; doli fraudisque instrumentum putans demonstrare eximiam charitatem. Quamobrem dignissime gravius sibi judicium comparabat, quia nec erubuit pretextum ac symbolum proditoris efficere osculum. Addit ergo Evangelista: « Jesus autem dixit illi: Osculo Filium hominis tradis? » Scire etiam oportet, quæ etiam Joannes hoc loco dicit¹⁰. Ait itaque, Judæorum ministros accessisse ut Jesum caperent; qui occurrit eis dicens: « Quem queritis? » Ministris dicentibus, « Jesum Nazarenum; » ipse se homicidarum manibus tradidit dicens:

Α τε καὶ πάντως θελήτων ἦν αὐτῷ, ἀλλ' οὖν τῆς πάντων ἐνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς ἐκούσιον ἐποίησατο τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος· ἥδει γὰρ τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα κατορθώματα, καὶ ὅτι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακαίνιει, καὶ αἱματι τῷ οἰκείῳ κατακτηθῆται. Εἰ γὰρ μὴ ἐποίησατο θελήτων, καίτοι λίαν ἀβούλητον ὦν τὸ παθεῖν, τίς ἂν νοοῖτο λοιπὸν τοῦ προσεύχεσθαι ἢ πρόφασιν, καὶ λέγειν· « Πάτερ, εἰ βούλει, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο; » Γέγονε μέντοι ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐ διὰ τίνα πρόφασιν ἑτέραν, ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ αὐτοῦ ταῖς ἡμῶν ἀσθενείαις ἀναμίξας τρόπον τινὰ καὶ συγκεράσας, νευρώσῃ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ μεταποίησιν στερέωσθαι. Ὅταν οὖν φαίνεται δειλιῶν τὸν λόγον τὸν θάνατον, καὶ λέγων· « Παρένεγκε τὸ ποτήριον, » ἐννοεῖ πάλιν, ὅτι δειλιῶσα τὸν θάνατον ἡ σὰρξ ἐδιδάσκατο, φορομένη παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, μηκέτι τοῦτο πάσχειν· Εἶπε γὰρ πρὸς τὸν Πατέρα· « Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. » Οὐκ ἐφοδεῖτο μὲν γὰρ, καθ' ὃ Λόγος ἐστὶ καὶ Θεός, τὸν θάνατον αὐτός, ἀλλ' εἰς τέλος τὴν οἰκονομίαν διεξάγειν ἠπείγετο· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός· Ἐχει δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, διὰ τὸ παραιτεῖσθαι τὴν σάρκα τὸν θάνατον φυσικῶς. Διδάσκων τοίνυν τὴν ἀνθρωπότητα μηκέτι τὰ αὐτῇ προσόντα φρονεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ζητεῖν, ὡς ἄνθρωπος λέγει· « Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. » Διὰ τοῦτο γὰρ φαίνεται καὶ προσθεὶς ἐν τῷ Ματθαίῳ· « Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον· ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. » Ἀνοουῖσα μὲν γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις, καὶ ἐν αὐτῇ τῷ Χριστῷ, τὸ ὅσον εἰς αὐτὴν, εὐρίσκεται· **C** ἀνακομίζεται δὲ διὰ τοῦ ἐνωθέντος αὐτῇ Λόγου εἰς εὐτολίαν θεοκρεπίῃ.

Ἰδοὺ δὲ ὁ Λεγόμενος Ἰούδας, εἰς τῶν δώδεκα.

(A f. 292 b, B f. 203) Διὰ τί δὲ φησιν, « Ὁ λεγόμενος Ἰούδας; » Μὴ γὰρ οὐκ ἥδει τὸν ἄνδρα τοῖς ἐξελεγμένοις ἐναριθμούμενον; Ἀλλ' ὡς ἥδη μεμισσηκὼς αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα, φησιν, « Ὁ λεγόμενος Ἰούδας. » Προσεπάγει δὲ τοῦτω τὸ, « Εἰς τῶν δώδεκα, » πρὸς ἐνδειξιν καὶ διαβολὴν τῆς τοῦ προδότου φαυλότητος. Ὁ γὰρ ἐν ἰσῷ τοῖς ἀποστόλοις τετιμημένος, τοῖς φωνῶσι κατὰ Χριστοῦ γέγονε πρόφασιν· δέδωκε γὰρ αὐτοῖς σημεῖον· « Ὅν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν. » Ἐπελάθετο παντελῶς τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ· ὥσθι τάχα που δύνασθαι λαθεῖν· φιλημα μὲν προτείνων εἰς τύπον ἀγάπης, ἀνοσίαν δὲ σεμιμάτων μεστήν ἔχων τὴν καρδίαν. Οὐκοῦν ὡς ἐκ μέθης προσέρχεται τῷ Χριστῷ· δόλου καὶ ἀπάτης ὄργανον τὴν ἐξαίρετον ἀγάπην ἀποφῆναι προσδοκῶν. Ταῦτοι καὶ μάλα εἰκότως φορτικώτερον αὐτῷ τὸ κρίμα ἐποίησεν, ὅτι οὐδὲ τὸ σχῆμα καὶ σύμβολον ἡσυχνότης προσέσας τὸ φιλημα. Ἐπάγει γοῦν ὁ εὐαγγελιστής· « Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἰούδα, φιλήματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; » Εἰδέναι γὰρ ἀναγκαῖον καὶ τὰ τῷ Ἰωάννῃ περὶ τούτου εἰρημένα· ἔφη γοῦν, ὅτι οἱ μὲν τῶν Ἰουδαίων ὑπηρέται προήεσαν συλλεγόμενοι τὸν Ἰησοῦν· ὁ δὲ ὑπῆντα αὐτοῖς, λέ-

¹⁰ Matth. xvi, 41. ¹¹ Joan. xviij, 8.

γων· «Τίνα ζητεῖτε;» Λαγόντων δὲ τῶν ὑπηρετῶν, «Τησοῦν τὸν Ναζωραῖον,» αὐτὸς ἑαυτὸν ταῖς τῶν φωνῶντων χερσὶ προσεκόμιζε, λέγων· «Εγὼ εἰμι.» Οἱ δὲ ἀπῆλθον, φησὶν, εἰς τὰ ὄπισθ'· καὶ τοῦτο γέγονε τρίς. Τίς οὖν ἡ οἰκονομία, καὶ τίνας ἐνεκεν προσεκόμιζεν ἑαυτὸν ὁ Σωτὴρ, οἱ δὲ κατέπιπτον ἀκούοντες τὸ, «Εγὼ εἰμι;» Ἰνα δὴ μάθοιεν ὡς οὐκ ἀδούλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν· οὐ γὰρ τῆς ἐκείνων ἰσχύος γέγονεν ἀποτέλεσμα, τὸ συλλαβέσθαι Χριστὸν, καὶ προσαγαγεῖν τοῖς ἀνοσίκοις καθηγηταίς, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδίδωκεν.

(A f. 293 b) Θέρε δὲ κάκεῖνο ζητήσωμεν. Ἄρα ψῆφος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, θέλημα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ κέκληκεν αὐτὸν ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ πάθος (1); Εἴτα πῶς, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, οὐκ ἔδει πάντως καὶ προδότην γενέσθαι τινά, παρενεχθῆναι δὲ καὶ εἰς τοῦτο θράσους τὸν Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἀπειθῆσαι Χριστῷ καὶ ἀτιμάσαι πολυτρόπως, ἐξαρτίσαι δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ ὕψους θάνατον αὐτῷ; Εἴτα, πῶς εὐρίσκειται λέγων· «Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται;» καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τί δὲ καὶ ἀπώλειαν ὁ Ἰσραὴλ; Ἄλλ' οὐκ ἀδικῶς ὁ Θεός, αἰεὶς δὲ κρίτει ταλαντεύει τὰ καθ' ἡμᾶς. Πῶς οὖν τὸ ἀδούλητον ἐποιήσατο θελητόν; Ἠλέησε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραχότας ἀθλίως, καὶ ἐπεμψεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, ὃς καὶ γέγονεν ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ τοὶ προεγκωκῶς ἀπεισέται, εἰλετο παθεῖν διὰ τὸ σῶσαι τὴν γῆν, συνευδοκούντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διὰ πολλὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἤκεν εἰς τὴν ἐκ τοῦ παθεῖν ἀδοξίαν, οὐκ ἂν ἠθέλησε παθεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐνεδέχτο μὴ παθεῖν, διὰ τὴν Ἰουδαίων ἐπ' αὐτῷ γενομένην ὀμότητα καὶ ἀπειθειαν, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας.

Ἀγάμερος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ ἴδαστο αὐτόν.

(A f. 294) Ἰάσατο γὰρ θεωρητέως τὸν ὑπομείναντα τὴν πληγὴν, τοῖς ἀφίγμενοις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν θεοκρεπῆς καὶ τοῦτο διδοὺς σημείον.

Καθ' ἡμέραν ὄντος μου μεθ' ὑμῶν ἐν τῷ ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνετε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμὲ.

(A f. 294 b, B f. 204) Ἄρα γε αἰτιατά Χριστός τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου πάγην ἐσκευάζον; Οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν· ἀλλ' ὅτι Ἐξὼν ὑμῖν καθημέραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα κατασχεῖν, οὐκ ἐκρατῆσατε. Ἐταμιεύομην γὰρ μᾶλλον τὸ παθεῖν ἐν καιρῷ τῷ καθήκοντι· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ παρών. Μὴ γὰρ ἀγνοήσῃτε (2), φησὶν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ὁμῶν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους· τουτέστιν, ὀλιγοστές ἐδόθη ὑμῖν καιρὸς τῆς κατ' ἐμοῦ πλεονεξίας, συνευδοκῆσαντος τοῖς ἐμοῖς θελήμασι τοῦ Πατρὸς. Οὐκοῦν μίαν ὥραν ἔχετε κατ' ἐμοῦ, τουτέστιν ὀλίγον παντελῶς καὶ συνεσταλμένον καιρὸν, τὸν μεταξὺ δηλονότι τοῦ τιμίου

11 Luc. xiii, 22. 12 Hebr. xii, 2.

(1) Vide hac super re prolixam doctamque Photii questionem amphiloichianam a nobis editam Script. rei. I. I, hoc titulo : Πῶς θελητός τε καὶ ἀθέλητος τῷ Πατρὶ ὁ θάνατος λέγοιτο· ἂν εἶναι· τοῦ Χριστοῦ· Quo-

A «Ego sum.» Illi autem, inquit, retro cesserunt; idque ter factum est. 427 Quænam fuit rei ratio, quamve ob causam Servator ultro se obtulit, illi autem, audito dicto, «ego sum,» corruerunt? Nempe ut discerent haud involuntariam ei passionem accidere. Non enim illi suis viribus Christum ceperunt, atque impiis iudicibus præsentarunt, sed ipsemet tradidit.

B Age et illud disquiramus. Num Dei Patris decretum, et ipsius Filii voluntas, necessario veluti, ad passionem eum vocavit? Jam vero, si hoc ita se habeat, nonne prorsus oportuit et aliquem fieri proditorem, et ad hoc facinus Israellem propelli, ut et Christo fidem denegaret, eumque multifariam dehonestaret, et denique eidem necem super ligno inferret? Atqui, quomodo Christum dicentem compereimus: «Væ homini illi, per quem Filius hominis tradetur?» et reliqua. Cur item perit Israel? Verumenimvero haud inique Deus, sed justo iudicio res nostras trutinatur. Quomodo ergo quod erat involuntarium, voluntarium fecit? Misertus est Deus infelicium mundi incolarum, misitque cælo Servatorem ac Redemptorem, qui in similitudine nostra natus est. Quanquam autem quæ passurus erat præciebat, nihilominus in patiendi proposito perstitit, ut mundum salvaret, consentiente ei Deo Patre propter multam suam benignitatem, et erga homines benevolentiam. Ergo quod attinet quidem ad passionis ignominiam, pati noluisse. Quia vero fieri non poterat ut non pateretur, propter Judæorum adversus eum sævitiam atque contumaciam, sustinuit crucem, confusione contempta.

V. 51. Cum tetigisset auriculum ejus, sanavit eum.

Sanavit digno Dei modo illum qui vulnus passus fuerat, hoc quoque Deo dignum miraculum coram missis ad se capiendum ostendens.

428 V. 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.

D Num expostulat Christus adversus Judæorum principes, quod ei non antea mortis laqueum tendissent? Non hoc vult significare; sed quod data vobis quotidie copia capiendi me in templo docentem, non tamen tenuistis. At ego reservabam, inquit, idoneo tempori passionem meam, quod demum nunc adeat. Scitote, ait, hanc esse horam vestram, et potestatem tenebrarum, id est breve vobis concessum esse tempus ad exereendam contra me tyrannidem, consentiente mecum Patris voluntate. Ergo unam horam habetis adversus me, id est, modicum oppido contractumque tempus, inter pretiosam videlicet crucem, et a mortuis resur-

modo et voluntaria et involuntaria Patri mors Christi dici queat fuisse.

(2) Corderius videtur perperam legisse μὴ ἀγνοήσατε, quia dicit: Nolite dimicare.

rectionem. Hæc videlicet illa est data tenebris potestas. Tenebras appellat Satanam, qui una cum Judæis insurrexerat in Christum : ut hic passione sua mundum salvaret, tertia die resurgeret, mortis calcata potentia ; illi autem pœnas æternas darent una cum proditore. — Paud igitur tarditatem homicidii incusat ; sed significat nequaquam potentia ipsorum tribuendam capturam suam, sed propriam voluntati, qua passio per se involuntaria facta est secundum œconomia rationem voluntaria ; idque tempore prout libuit conveniente. Non, inquam, accusat illos, quod intempestivam passionem haud ei intulerint, sed eosdem potius redarguit, quia stulte existimarent se invito potiri. Tunc, inquit, me non tenuistis, quia nolui ; et ne nunc quidem prævaleretis, nisi ego in manus vestras sponte venirem. Quamobrem haud Judaicarum virium opera fuit, mors Domino illata : sed illorum quidem impiis ausibus, merito quis tribuet tale facinus ; Serratori autem Christo patiendi pro omnibus voluntatem ; ut cunctos videlicet liberaret, et pretioso suo sanguine emptos, Patri Deo præsentaret.

V. 57. **429** At ille negavit eum, dicens : Mulier, non novi illum.

Fragilis fuit, prout Christus prædixerat, beatus Petrus, negavitque universalem Servatorem Christum ; neque id semel, sed ter, et quidem juratim fecit negationem. « Ait enim Matthæus cepisse detestari et jurare se hominem non novisse ¹³. » Nonnulli dicunt jurasse discipulum, quod ignoraret factum hominem Jesum. Est hoc tamen incredibile. Quidni enim revera ipsum negasset, si incarnationis mysterium subvertisset ? Quippe sciebat simile nobis factum, id est hominem, unigenitum Dei Verbum. Namque jam manifeste confessus fuerat : « Tu es Christus, Filius Dei vivi ¹⁴. » Nec tanquam de nobis, Filium ipsum esse Dei affirmans, ita loquebatur ; sed etiamsi humanitatis mensura comprehensum cerneret, illud quod supra omnes res creatas est, et ex Dei Patris substantia effulsit Verbum, non dubitavit agnoscere et confiteri Dei vivi Filium esse. Neque vero nos dicimus negationem hanc evenisse, ne mendax Christus fieret, sed Christum potius rei futuræ præscium, eam discipulo nuntiavisse. Certe quod ex humana miseria, ut jam dixi, id malum acciderit, suæque conscientia morsibus discipulus condemnaretur, subsequuta statim lamentatio, et pœnitentia lacrymæ satis docebunt : namque « egressus, inquit, foras flevit amare ; » respiciente ad illum Christo, et prævia monitionis memoriam refricante. Jamvero conversus, a scopo suo non excidit ; mansit enim prout fuerat, fidelis discipulus, peccati veniam adeptus.

¹³ Matth. xvi, 74. ¹⁴ Matth. xvi, 16.

σταυροῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· αὕτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ δοθεῖσα ἐξουσία τῷ σκότει. Σκότος δὲ ὀνομάζει τὸν Σατανάν τοῖς Ἰουδαίοις ὁμοῦ κατεξαναστῆναι Χριστοῦ· ἵν' ὁ μὲν σώσῃ διὰ τοῦ παθεῖν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀναβιώῃ τριήμερος, τὸ τοῦ θανάτου πατήσας κράτος, οἱ δὲ δίχην αἰώνιον τίσωσιν ὁμοῦ τῷ προδότῃ. — (A f. 294 b) Οὐ τὸ βράδος οὖν αἰτιᾶται τὸ πρὸς μισοφονίαν, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἔργον ἡ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως, τὸ ἀδούλητον πάθος οἰκονομικῶς ποιησαμένου θελήτην, καὶ τοῦτο καιρῷ τῷ προσήκοντι παραδεξαμένου. Οὐ γὰρ δὴ αἰτιᾶται αὐτοὺς, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὸ πάθος ἐπήγαγον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέγχει αὐτούς, ὡς οὐκ ἐθέλντας ἀσυνέτως, ἀκοντος αὐτοῦ περιέσθαι. Τότε μὲν οὖν οὐκ ἐκρατήσατέ μου, φησὶν, οὐ γὰρ ἐβουλόμην· οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ εἰς τὸ παρὼν ἰσχύσατε, εἰ μὴ ταῖς ὑμῖν ταῖς χερσὶν ἐθέλοντες ὑπενήνεγκαν. Ὡστε οὐ τῆς Ἰουδαίων ἰσχύος ἔργον ἦν τὸ θανάτω περιβαλεῖν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐκείνων ἀνοσίοις τολμήμασιν ἐπιγράφει τις ἂν τὸ ἐγγεγραμ· τῷ δὲ Σωτῆρι Χριστῷ, τὸ ὑπὲρ πάντων ἐθέλῃσαι παθεῖν· ἵνα πάντας ἐξέλῃται, καὶ ἀγοράσας αἱματι τῷ ἰδίῳ, παραστήσει τῷ Θεῷ καὶ Πατρί.

Ὁ δὲ ἡρῆσατο αὐτόν, λέγων· Γύναι, οὐκ οἶδα αὐτόν.

(A f. 295, C f. 155) Ὁσένησε κατὰ τὴν πρόβησιν τοῦ Χριστοῦ ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἡρῆσατο τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρίς, καὶ ἐνώμιστον ἐποίησατο τὴν ἄρνησιν· ἔφη γὰρ ὁ Ματθαῖος, ὅτι· « Ἦρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. » Τινες μὲν οὖν φασιν ὁμωμοκῆναι τὸν μαθητὴν, Οὐκ οἶδα ἄνθρωπον γεγόνῃ τὸν Ἰησοῦν· τοῦτο δὲ ἀπιστον. Πῶς γὰρ αὐτόν οὐκ ἡρῆσατο, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἀνατρέπων τὸ μυστήριον ; ἦδει γὰρ καθ' ἡμᾶς γεγόνῃ, τούτέστιν ἄνθρωπον, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον· καὶ τοῦν ὠμολόγησεν ἑναργῶς, ὅτι· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Καὶ οὐχ ὡς ἑνα τῶν καθ' ἡμᾶς Υἱὸν αὐτὸν εἶναι Θεοῦ διαβεβαιούμενος τὰ τοιαῦτα φησὶν, ἀλλὰ καίτοι τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐμπεδηχότα θεωρῶν τὸν ἐπείκεινα πάντος γενητοῦ, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀναλάμψαντα Λόγον, οὐκ ἀπέσται τοῦ εἰδέναι καὶ ὁμολογεῖν ὡς ἔστιν αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ οὐ δῆπου φαμέν ὅτι γέγονεν ἄρνησις, ἵνα μὴ ψεύσῃται Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐσόμενον οὐκ ἠγνοηκώς, ἀπήγγειλε τῷ μαθητῇ. Ὅτι γὰρ ἀνθρωπίνης μικροφυχίας, ὡς ἔφην, γέγονε τὸ κακόν, καὶ τοῖς τοῦ συνειδότος ἐλέγχους ὁ μαθητὴς κατεκρίνετο, διδάξει ἂν εὐθὺς καὶ αὐτὸς ὁ θρῆνος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ μεταγνώσει δάκρυον· « Ἐξεληθὼν γὰρ ἔξω, φησὶν, ἐκλαυσε πικρῶς, » προσεσχηχότος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν γεγονότος λόγου καλέσαντος εἰς ἀνάμνησιν. Ἐπιστρέψας δὲ οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ· μεμίνηκε γὰρ ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητῆς, πεπλουτηκὸς τῆς ἀφύσεως τοῦ πλημμελήματος.

Ἐρέπαιζον αὐτῷ, δέρορες.

(B f. 206, C f. 155) Πρέπει ἂν εἰπεῖν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεόν σφόδρα, λέγει Κύριος. » Ὁ ἦγες τε καὶ οὐρανὸν Κύριος, ὁ τῶν ὅλων Δημιουργὸς καὶ Τεχνίτης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευμένων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται. — (A f. 295 b, C f. 155) Βαβαί! Ὁ ἦγες καὶ οὐρανοῦ Κύριος ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῶν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας παρατιθείς· ὁ γὰρ ἐτάζων καρδίας, πῶς ἂν ἠγνόησε τίς ἐστιν ὁ παίσας αὐτόν;

Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, x. τ. λ.

(A f. 295 b, B f. 206, C f. 155, D f. 76 b) Ἐπειδὴ ἀνισχύσης ἡμέρας, τὸ δυσσεβὲς αὐτῶν συναγίγερτο βουλευτήριον, παρεκομίζετο μὲν εἰς μέσον ἀθέσμως ἐξυβριζόμενος ὁ Μωυσῆως καὶ προφητῶν Δεσπότης· διεπνέοντο δὲ ὁ ὕβριστής· Ἰουδαῖος, εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς; Ἀλλ' εἰποὶ τις ἂν πρὸς αὐτοῦς· Εἰ μὲν ἀγνοῶν ἐρωτᾷς, πῶς οὐκ εἶδει πρὶν ἂν μάθῃς τὸ ἀληθές, κατὰ μηδένα λυπήσαι τρόπον, μὴ ἄρα πως Θεῷ προσκρούσεις; Εἰ δὲ ὑποκλάτῃ τὴν ἀγνοίαν, εὖ εἰδὼς αὐτὸν ὄντα Χριστόν, ἀκούσῃ λέγοντος ἱεροῦ Γράμματος· « Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. » Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτοῦς· « Ἐάν ὑμῖν εἴπω, » καὶ τὰ ἐξῆς· « πῶς γὰρ ἀκούσαντες ἐπιστεύσατε; πῶς δὲ ἐρωτώμενοι σεσιγήκατε; Τί δὲ, εἰπέ μοι, πολυπραγμονεῖς, καὶ παρ' αὐτοῦ μανθάνειν ἀξιοῖς, εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καίτοι μετὶν εὐκόλως ἀπὸ τῆς νόμου καὶ προφητῶν τὴν ἐπ' αὐτῷ γνώσιν εἴλιν; Ἀλλ' ἄπιστοι ὁμολογουμένως καὶ ἀσύνετοι παντελῶς, ὁμοῦ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί. Ἐρο- μένος τοίνυν εἰπερ ἐστὶν ἀληθῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο μαθεῖν ἐθέλουσιν· « Ἐάν εἴπω, ψηφίν, οὐ μὴ πιστεύσητε· καὶ ἐάν ἐρωτήσω ὑμᾶς, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. » Ποῦ τοιγαροῦν ἀκούοντες οὐ πεπιστεύκασι; Ποῦ δὲ σεσιγήκασιν ἐρωτώμενοι; Ἀνελθὼν Χριστὸς εἰς Ἱερουσόλυμα, εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας πρόβατα, καὶ βόας, καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστάς καθήμενους· καὶ ποιήσας, ψηφίν, ὡς φραγέλλιον ἐκ σχοίνων, ἐξέβαλε πάντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγων· « Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. » Ἐπειδὴ τοίνυν ὠνόμαζε Πατέρα τὸν Θεόν, πρὸς τοῦτο ἀσπάζοντες οἱ δὲ ἐν τῷ ναῷ τελούντες θυσίας, ἐπακηθῶν λέγοντες· « Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; » Καὶ πρὸς γε ταῦτα Χριστὸς· « Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, πόθεν ἦν; » Οἱ δὲ εἶπον· « Οὐκ οἶδαμεν. » Ἦρτο δὲ καὶ ἐτέρωθί που, λέγων· « Τί δοκεῖ ὑμῖν περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνας υἱὸς ἐστίν; Οἱ δὲ εἶπον· Τοῦ Δαβὶδ. Ἐῖτα πρὸς αὐτοῦς ὁ Κύριος ἐφη· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ; » Καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν σεσιγήκασι. Καὶ ἐτέρωθι πάλιν εὐρήσεις πολυπραγμονούν τὰ παραπλήσια ἐν τοῖς βελοῖς Εὐαγγελίοις. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς ὑποκρίνεται, ἐλέγχει δὲ ἀπίστους ὄντας

A V. 63. *Iludebunt ei, credentes.*

Decet propheticum illud dicere: « Obsupuit coelum super hoc, perhorruitque vehementer, dicit Dominus ¹¹. » Terræ ac cœli Dominus, rerum omnium Creator et Fabricator, Rex regum et Dominus dominantium, tanquam unus de nobis contumelia afficitur. — Papæ! Terræ ac cœli Dominus, tanquam unus de nobis verberari patitur, et impiorum risum sustinet, exemplum **430** nobis eximie patientiæ præbens. Nam qui corda scrutatur, quomodo ignoraret quis se percuiret?

V. 66. *Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, etc.*

Postquam illucescente die, impium illorum coactum fuit concilium, constituebatur in medio inique illusos Moysis ac prophetarum Dominus; interrogabatque eum contumeliosos Judæus, num ipse esset Christus? Sed merito aliquis his diceret: Si ignorans interrogas, quidni oportuit, antequam veritatem cognosceres, nullo modo illum vexare, ne forte Deum offenderes? Quod si ignorantiam simulas, cum alloqui scias hunc esse Christum, audies sacram clamantem Litteram: « Deus non irridetur ¹². » Quamobrem Christus quoque ad eos: « Si vobis dixero, » etc., ecquando enim rei audite credidistis? ecquando rogati siluistis? Cur autem, dic mihi, curiose agis, atque ab eo discere vis, num sit ipse Christus, cum facile liceat tum ex lege tum ex prophetis notitiam ejus sumere? Sed enim vere increduli et omnino vecordes, una cum subjecta plebe, Judæorum principes. Rogantibus itaque num ipse esset revera Christus, idque apprime volentibus scire; « Si dixero, inquit, non credistis; et si vos interrogavero, non respondebitis. » Quondam ergo audientes, non crediderunt? Quondam interrogati, siluerunt? Reversus Christus Hierosolyma, reperit in templo vendentes oves et boves atque columbas, nummulariosque sedentes: factoque, inquit, veluti flagello de funiculis, omnes templo expulit dicens: « Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis ¹³. » Quoniam Patrem nominavit Deum, argre id ferentes qui in templo sacrificabant, adversabantur aientes: « In qua potestate hæc facis ¹⁴? » Contra hos Christus: « Baptisma Joannis unde erat? » Dixerunt illi: « Nescimus ¹⁵. » Alias quoque interrogavit: « Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est? Illi dixerunt: Davidis. Quibus Christus: Quomodo **431** ergo David in Spiritu Dominum ipsum vocat ¹⁶? » Ad hæc denuo obmutuerunt. Alia alibi, si vestigaveris, similia in sacris Evangelii comperies. Propterea nihil iis respondet, sed incredulos contumacesque coarguit. Oportebat enim, si certe voluissent, intelligere Davidis quoque esse Dominum vel Deum Dominique ac Dei Patris Filium consubstantialem,

¹¹ Jerem. II, 12. ¹² Galat. VI, 7. ¹³ Joan. II, 13 seqq. ¹⁴ Luc. XX, 2. ¹⁵ ibid. 4 seqq. ¹⁶ Matth. XII, 42-46.

Davidis autem filium secundum carnem. Quandoquidem qui Deus erat nobis apparuit, factusque est similis nobis homo de Davidis semine, ex Judætribus secundum Scripturas.

Ἐπέφανεν ἡμῖν καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἐκ Γραφάς.

V. 69. Exin autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.

Ut autem graviores efficiat Judæicæ incredulitatis poenam, manifestam suam ostendit gloriam, dicens: « Exin erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. » Me, inquit, qui vestram formam assumpsisti, Deique Filius sum naturalis, nullo in pretio habuistis. Quoniam igitur in tanta ignorantia versantes, neque Patris neque meum nostis mysterium, quanquam legisperiti, necessario aio breve vobis tempus esse concessum scelestè contra me agendi usque ad crucem. Posthinc enim in meum restituar honorem, et cum carne mea Deo Patri consessor ero. Hæc dicente Christo, Phariseorum ad effrenatam iram cohors exarsit. Dictum illud ad blasphemiam prætextum trahunt (1), jamque testimonio egere se negant, qui suismet auribus loquentem audiverant. Sed heus improbi atque insipientes! Potistis scire utrum ipse esset Christus? Docuit vos se naturaliter vereque Dei Patris esse Filium, et cum illo in Deitatis throno sedere. Hinc ergo apprimè licebat cognoscere ipsum esse Christum. Cur vero salutis viam vobis effecistis ruinæ occasionem (2)?

432 CAP. XXIII.

V. 1. Duxerunt eum ad Pilatum.

Jesum ad Pilatum pertraxerunt, et ipsi vicissim Romanorum exercitiis traditi fuere. Completaeque sunt prophetarum de illis prædictiones. « Væ impio! prava manuum ipsius opera evenient ei¹. » Alius autem: « Sicut fecisti, ita erit tibi; retributio tua retribuetur tibi in caput tuum². » Quid porro Pilato aiant? Nempe conflictas adversus communem nostrum Servatorem calumnias.

V. 2. Hunc invenimus prohibentem tributa dare Cæsari.

Quandonam porro tributa dare Cæsari vetuit? Atqui de vestris misistis nonnullos cum Herodianis, qui tentarent dicentes: « Magister, licet tributa dare Cæsari, annon? » Mox ad hæc Christus: « Ostendite mihi census denarium; » rogabatque cujusnam haberet imaginem atque inscriptionem oblatum denarius? Qui cum dixissent, Cæsaris;

¹ Isa. III, 11. ² Abd. 15.

(1) Hic est Græcorum verborum sensus, non autem ut apud interpretem Lat. in catena D. Thomæ *transiens ignominie vocem*. Ex Thoma autem idem sumpsit Corderius.

(2) Hic prosequitur apud Corderium Cyrillus.

καὶ ἀνηκούς· ἔχρην γὰρ, εἴπερ ἐβούλοντο, συνίναί· ὅτι καὶ Κύριός ἐστι τοῦ Δαβὶδ ὡς Θεός, καὶ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸς ὁμοούσιος, καὶ τοῦ Δαβὶδ υἱὸς κατὰ σάρκα, ἐπεὶ Θεὸς ὢν καὶ Κύριος σπέρματος ὢν Δαβὶδ, ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ τὰς

Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθ' ἡμετέρας ἐκ δεξιῶν δυνάμει τοῦ Θεοῦ.

(A f. 295 b) « Ἰνα δὲ φορτικωτέραν Ἰουδαίοις ἐργασθαι τὴν ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν πιστεῦσαι εἰκην, ἐναργῆ τὴν αὐτοῦ καθίστησι δόξαν εἰπών· « Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθ' ἡμετέρας ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμει τοῦ Θεοῦ. » Ἐμὲ, φησὶ, τὸν ἐν εἰδεί τῷ καθ' ὁμᾶς γεγονότα, Υἱὸν φύσει τοῦ Θεοῦ ὄντα, ἐν οὐδενὶ λόγῳ πεποιθήσα. Ἐπεὶ οὖν εἰς τοῦτο ἀμαθίας καταβεβηκότες, τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ ἴστε μυστήριον, καίτοι νομομαθεῖς ὄντες, ἀναγκαίως ἐκείνῳ φημι, ὅτι τῆς κατ' ἐμοῦ δυσσεβείας βραχὺς ὤμην ἐδόθη καιρὸς ὁ μέχρι τοῦ σταυροῦ· μετὰ γὰρ τοῦτο εὐθύς εἰς τὴν ἑμαυτοῦ παλινδρομῶσιν τιμὴν, καὶ σύνεδρος ἔσομαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ μετὰ σαρκός. Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τῶν Φαρισαίων ἀνεκαύθη στίφος εἰς ἀκαθέκτους ὄργας· ἀρπάζουσι τὴν φωνὴν εἰς πρόφασιν δυσφημίας, οὐδὲ μίς μαρτυρίας ἐτι δεῖσθαι φασιν, ὡς αὐτῆσιν γεγονότες τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἀλλ', ὡς πονηροὶ καὶ ἀνόητοι! Ἡξιοῦτε μαθεῖν εἴπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Χριστός; Ἐδίδασκεν, ὡς φύσει καὶ ἀληθῶς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς; καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς τῆς Θεότητος ἔχει θρόνους. Ἐντεῦθεν ἦν μάλιστα μαθεῖν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. Τί δήποτε τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν ὀλέθρου πρόφασιν ἑαυτοῖς ἀπεφύνατε;

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ἠγάγον αὐτὸν ἐπὶ Πιλάτον.

(C f. 155 b) Ἐπήγαγον Πιλάτον τὸν Ἰησοῦν, παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς Ῥωμαίων στραταις. Καὶ πεπληρωταὶ τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπ' αὐτοῖς προεπηγγελμένα· Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ! πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ. Ὁ δὲ, « Καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· τὸ ἀνταποδομὰ σου ἀνταποδοθήσεται σοι εἰς κεφαλὴν σου. » Τί δὲ δὴ καὶ Πιλάτῳ φασί; Τὰς κατὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ συντιθέντες συκοφαντίας.

Τοῦτο δὲ εὐρομεν κωλύοντι Καίσαρι φόρους διδόναι.

(A f. 296, C f. 155 b, D f. 77) Καὶ τοῦ κωλύοντος φόρους διδόναι Καίσαρι; Καίτοι πεπόμεναι πρὸς αὐτὸν ἐξ ἑαυτῶν τινας, μετὰ τῶν καλουμένων Ἑβραίων, πειράζοντάς τε καὶ λέγοντάς· « Διδάσκαλε, ἔξεστι φόρους διδόναι Καίσαρι, ἢ οὐ; » Εἶτα πρὸς τοῦτο Χριστός· « Ἐπιδειξάτε μοι, φησὶ, νόμισμα τοῦ κήνσου; » ἤρετό τε τίνας ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφὴν

« Hoc dicto utique illos confutavit, quoniam propter signa quæ præcesserant, veritas hæc illos non omnino latebat. Nam hunc solum ait esse Christum, quem antea facta ipsa fuerant locuta. »

τὸ προσιοσθὲν θανάριον· ὧς δὲ Καίσαρος ἔρασκον· Ἄπόδοτε, φησί, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Ποῦ τοιγαροῦν κεκώλυκε φόρους δίδοναι Καίσαρι· Ἀλλ' εἰς ἦν αὐτοὺς ὁ σκοπὸς, τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα πρὸς ζωὴν. Πλὴν ἠλέγχοντο καὶ ἄνδρες εἰδωλόλατρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. Ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος πάντος αἰτιάματος ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο οὐχ ἁπαξ, ἀλλὰ τρίς. Οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες· Ἄνασσει τὸν λαόν, ὁ συκοφαντιῶν ἑτέρας συλλέγοντες ἀφορμάς· καὶ οἱ μὲν ἐδίδασκε, φασί, σεισιγῆχαι δὲ τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον, δεδύτες μὴ ἄρα πως καὶ αὐτὸς ὁ Πιλάτος εὐρεθῇ τοῖς πιστεύουσιν ἐναριθμοῖς. Πλὴν ταῦτα λέγουσιν ἐπετίμα Πιλάτος, ἀπολογούμενός τε καὶ λέγων· Οὐδεμίαν αἰτίαν εὐρηκα ἐν αὐτῷ, καὶ τὰ ἐξ ἧς.

Αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν.

(C f. 156) Τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθερουντος αὐτὸν θανάτου, ψήφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάσης εὐσεβείας καθηγγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν. Ἀνέκραγον γὰρ παμπληθεῖ λέγοντες· Αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καθά φησιν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἡτήσαντο ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἐκείνου μεριδὸς ἴσωνται κοινωνοί· ὃ δὲ καὶ συνέδη παθεῖν αὐτοῦς· δέδονται γὰρ εἰς ἐλεθρον καὶ σφαγὴν. Ἐπεφώνησαν γὰρ, φησί, λέγοντες· Αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτόν. Ταύτην τὴν ἀνοσίαν καταδοθὴν αἰτίᾳ τοῦ λέγων ὁ Κύριος· διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· Ἐγκατέλιπον τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς· ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λίαν ἐν ὄρυμῳ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα. — (C f. 156 b) Ἐφη πού περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσίτητος ὁ προφήτης Ὅση [ισαΐας]· Οὐαὶ αὐτοῖς, οἱ ἀπεπῆδσαν ἀπ' ἐμοῦ! Δεσποιοὶ εἰσιν οἱ ἡσέθησαν εἰς ἐμὲ, Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. Καὶ πάλιν· Πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν διὰ ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν.

Ὁ δὲ Πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν.

(A f. 298, B f. 209 b, C f. 156 b). Ἐπέκρινε τοῖνυν, φησὶν, ὁ Πιλάτος γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασιν ἐλεθροῦ μητέρα. Ἦνεγκε μὲν τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ ἐκ τοῦ πραιτωρίου, ὅτι καὶ Ἀβραάμ ἀνιών ἐπὶ τὸ παραδειχθὲν αὐτῷ ὄρος, ἵνα θύσῃ τὸν Ἰσαάκ, Θεοῦ γενέσθαι τοῦ χρηματι προστάτητος, ἐπετίθει τῷ παιδίῳ τὰ ξύλα· καὶ ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, τὸν αὐτοῦ σταυρὸν εἰς ὤμους ἔχοντος. — (B f. 209 b) Καὶ ἀγεται μὲν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ πάθος· Σίμωνι δὲ, φησί, Κυρηναίῳ ἐπέθεσαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἄλλος δὲ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. Ἀληθὲς δὲ πάντως καὶ τοῦτο κἀκεῖνο· ἦνεγκε μὲν γὰρ σταυρὸν ὁ

A « Reddite, inquit, quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo »²². » Quandonam itaque prohibuit tributa dare Cæsari? Sed reapse unicus illis scopus erat vitæ auctorem morti tradere. Verumiamen viro quoque idololatra irreligiosiores apparuerunt. Nam Pilatus quidem insontem prorsus Jesum declarabat, neque id semel, sed ter. Illi autem invalescebant dicentes : « Populum commovet ; » atque alias calumniarum causas congerebant : namque eum docere quidem aiebant, sed de doctrinæ genere silebant, metuentes ne forte ipse Pilatus de creditum numero fieret. Jam hæc dicentes objurgabat Pilatus patronus factus dicensque : « Nullam inveni in eo causam, » et cætera.

B

V. 18. Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam.

Cum eum iudex morte absolveret, sententiam postulant ferri adversus omnis pietatis ducem atque magistrum, ut graviorem scilicet perituri sint punitionem. Clamavit enim tota simul multitudo dicens : « Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam. » En 433 manifeste sanctum justumque negaverunt, sicut ait beatus Petrus²³, et virum homicidam donari sibi peliverunt, ut ejus sorti communicarent. Quod sane iis pati contigit. Nam traditi fuerunt exitio et cædi. Clamaverunt enim, inquit evangelista, dicentes : « Tolle, tolle, crucifige eum »²⁴. De hoc ipso ex postulabat impio clamore Dominus Jeremiæ ore dicens : « Dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est hereditas mea mihi tanquam leo in silva, edidit contra me vocem suam ; propterea odio habui »²⁵. — Dicit alicubi de Judæorum impietate Osee propheta : « Væ illis, quia recesserunt a me ! Miseri sunt, quia in me peccaverunt. Ego quidem redemeram illos, sed ipsi adversus me mendacia locuti sunt »²⁶. Et rursus : « Cadent gladio principes eorum, propter indiscipulatam linguam suam »²⁷.

V. 24. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum.

Adjudicavit ergo Pilatus fieri petitionem eorum ; atque ita matrem exitii sui victoriam retulerunt. Bajulavit igitur ex prætorio Servator crucem ; nam et Abrahamus pergens ad demonstratum sibi montem, ut Isaacum immolaret, Deo sic fieri jubente, imposuit illi ligna²⁸, fuitque Christi typus crucem suam humeris gestantis. — Ducitur ergo ad patientem Christus ; Simoni autem, inquit, Cyrenæo crucem ejus imposuerunt. Alius vero sanctus evangelista ipsum quoque Jesum dixit lignum gestasse²⁹. Vere omnino utrumque se habet. Nam gestavit reapse crucem Servator ; sed medio, puta, in itinere Cyrenensem quemdam apprehendentes, lignum in

²² Luc. xx, 22-25. ²³ Act. iii, 14. ²⁴ Joan. xix, 5. ²⁵ Jerem. xiii, 7, 8. ²⁶ Osee vii, 15. ²⁷ ibid. 16.

²⁸ Gen. xxi, 6. ²⁹ Joan. xix, 16.

cum transtulerunt. Necessario autem admittendum est ipsum quoque Servatorem crucem gestasse. Dictum est enim de illo Isaia voce : « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus principatus super humerum ejus ²¹. » Utique principatus ejus crux est, per quam toto in orbe regnat. Siquidem vere « factus ²² est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur caelestium, terrestrium, et infernorum, atque omnis lingua constentur, quod Dominus Jesus in gloria est Dei Patris ²³. Amen. »

V. 27. *Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum.*

Ibat ergo ad crucifixionis locum Servator; quem sequebantur flentes mulieres cum aliis multis. Pronum quippe ad lacrymas semper femineum genus, atque ad misericordiam flexanimum. Sed, o Jerusalem filiae, inquit, vestras de me lacrymas cohibete; sed super vos ipsas potius flete et super filios vestros. Venient enim tempora, inquit, quibus potior erit mulieribus sterilitas. Nam incumbente Judaeorum regioni bello, cuncti funditus parvuli adultique perierunt. Tunc nihil melius, inquit, quam collibus ac montibus obrui. « Nam si in viridi ligno hoc agunt, quid flet in arido? » Et parabolae quidem instar, id est exempli, hic sermo profertur, sed intellectualis rei vim continet. Hic est enim, ut reor, verborum sensus. Viride lignum seipsum nominat, id est vividum, fructuosum et floridum. Fructus vero ejus erant, religiosa doctrina, adhortationes, congruae Deo potentiae demonstrationes per ineffabilia prodigia. Nihilominus haec agentem Christum, Romanorum praefecti, id est damnator Pilatus, tam gravi ignominia affecerunt. Cum igitur talia in me fecerint, quid facient pugnautes contra Israel, aridum ut ita dicam et infructuosum? Etenim nihil mirum in eo cernent, quamobrem ipsorum reverentia ac venia dignus possit haberi. Igitur eum comburent, id est impietatis adversus Christum poenas repescunt.

V. 35. *Ibi crucifixerunt eum.*

Attamen dedit operam Dominus, ut nec ⁴³⁵ univrsim divinitatem suam manifestaret, neque omnino occultaret; illud quidem propter ejus temporis homines, hoc autem propter posterios: nimirum ut divinitatis suae nec non et humanitatis, perspicue operationes ostenderet; ne vel divina virtus obscuraretur, vel humana natura discrederetur. Nam quia

²¹ Isa. ix, 6. ²² Philipp. ii, 8-11.

(1) Hoc idem jam dixit Cyrillus ad Luc. ii, 9, ubi recole nostram adnotationem.

A Σωτήρ, κατὰ μέσσην δὲ ἰσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχέκασιν, καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. Ἀναγκαίως δὲ πως ἔχει λόγον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν Σωτήρα ἐπικομισσασθαι τὸν σταυρόν. Εἰρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Τὸ παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γὰρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρός, δι' οὗ βεβασιλευκε τῆς ὑπ' οὐρανόν (1), εἰπερ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι· « Γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωκε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. »

B Ἠκολούθη δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναίκων.

(A f. 298, D f. 79). Ἐδάδιζε μὲν οὖν ὁ Σωτήρ ἐπὶ τὸν τοῦ σταυροῦ τόπον· εἶποντο δὲ κλαίουσαι αἱ γυναῖκες, σὺν ἑτέροις πολλοῖς. Φιλόδακρυ γὰρ πως αἰ τὸ θῆλυ γένος, καὶ τὸν νοῦν εἰς ἕλεον εὐδιὰθροπτον ἔχον. Ἄλλ', ὡς θυγατέρες, φησὶν, Ἰερουσαλὴμ, τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ δάκρυον στήσατε· κλαύσατε δὲ μᾶλλον ἐπ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὁμῶν. Ἐρχονται γὰρ ἡμέραι, φησὶν, ἐν αἷς ἔσται γυναῖξιν ἀμείνων ἢ ἀπαίδια· ἐπισκεψάμενος γὰρ τοῦ πολέμου τῇ Ἰουδαίῳ χώρῃ, ἅπαντες ἀρδὴν ὀλώλασι μικροὶ καὶ μεγάλοι. Τότε, φησὶ, τὸ ὑπὸ βουνοῖς καὶ ὄρεσι γενέσθαι, τοῦ παντὸς ἄξιον· « Εἰ γὰρ ἐν τῷ ὕμῳ ξύλῳ, φησὶ, ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; » Καὶ πῶς πλασταὶ μὲν ὡς ἐν τάξει παραβολῆς ὁ λόγος, ἤγουν παραδείγματος, ὠδίνει δὲ νοητοῦ πράγματος δύναμιν· βούλεται γὰρ δηλοῦν ἐκεῖνο, οἷμαι ποῦ. Ἵγρὸν μὲν ξύλον ἐαυτὸν ὀνομάζει, τοῦτέστι χλωρὸν καὶ ἔγκαρπον καὶ εὐανθές· καρποὶ δὲ ἦσαν αὐτοῦ μυσταγωγίαι, καὶ παραινέσεις, καὶ θεοπροποῦς ἐξουσίας ἐπιδείξεις, διὰ τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὄντα ταῖς οὕτω θειαῖς περιβεβληκασιν ἀτιμίαις οἱ Ῥωμαίων στρατηγοί, ἤγουν ὁ κατακρίνας αὐτὸν Πιλάτος. Ὅτε τοίνυν, φησὶ, τοιαῦτα πεπράχασιν εἰς ἐμὲ, τί δράσουσιν ὡς ξηρῷ καὶ ἀκάρπῳ προσπεπολεμηκότῳ τῷ Ἰσραὴλ; « Ὄφονται γὰρ ἐπ' αὐτῷ οὐδὲν τῶν τε θαυμασμένων, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς τιμῆς καὶ φειδοῦς ἀξιοῦσθαι τῆς παρ' αὐτῶν· κατεμπήρσουσι γὰρ αὐτὸν, δρῶντος τῆς εἰς Χριστὸν δυσσεβείας εἰσπρατόμενοι δίκας.

Ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

(A f. 299 b) (2) Πλὴν ἐσπούδασεν ὁ Κύριος, μήτε δι' ὅλου φανερώσῃ τὴν ἐαυτοῦ θεότητα, μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρύψαι· τὸ μὲν διὰ τοὺς τότε, τὸ δὲ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα· ὥστε δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τρανὰς τὰς ἐνεργείας· ἵνα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμειλυνθῇ, μήτε ἡ ἀνθρωπίνῃ ὥρῃ ἀπιστηθῇ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν

2) Sequens fragmentum dicitur in codice sumptum ex Cyrilli homilia.

ἀρετοῖς ἀνακρύπτειν, ἢ λέγουσα ὅτι φάντασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατήλθεν, οὐ γὰρ ἂν ἔλαβε τοῦ φθορτοῦ σώματος σάρκα ἢ ἀφάρτος φύσις, οὐδ' ἂν κατεδέξατο ῥύπον, ἢ μολυσμὸν, ἢ σπῆλον, ἵνα πιστεύσῃται ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὃ ἐσμεν, μένων ὃ ἦν, διὰ τοῦτο συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ὅσια. Καὶ ἰδεῖτε διπλὴν τὴν ἐνέργειαν, πάσχειν μὲν ὡς ἀνθρώπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός ὁ αὐτός· οὐ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως (†).

** Ἐξεμυκτηρίσθη δὲ καὶ οἱ ἀρχόντες.*

(A f. 305 b) Μάτην μὲν τοι αὐτοῦ κατεριωνεύονται οἱ τῆς Συναγωγῆς ἡγούμενοι, καταστίνοντας τὰς κεφαλὰς, καὶ πατρὸν αὐτῷ μεδίαιμα καταχέοντες· « Ἄλλους ἔσωσεν, ταυτὸν σωσάτω, » φασίν. Εἰ ἄλλους ἔσωσε (καὶ οἶσθα τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν γεγονὸς), πῶς οὐκ ἂν ἔσχωσε τῶν σῶν ταυτὸν ἐξελίσθαι χειρῶν;

** Ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφή γοτθραμμένη ἐκ' αὐτῷ, x. τ. λ.*

(D f. 79 b) Ἦν ἐν τῷ τίτλῳ προγραφὴ τῆς τοῦ Κυρίου αἰτίας, πρακτικῆς, καὶ φυσικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας ὅντα βασιλεῖα τὸν σταυρωθέντα σαφῶς καὶ Κύριον ἔδειξε· Ῥωμαῖσι γὰρ, καὶ Ἑλληνιστοῖς, καὶ Ἑβραῖσι φησὶν ἀναγεγράφθαι τῷ λόγῳ. Νοῦ δὲ διὰ μὲν τοῦ Ῥωμαῖσι τὴν πρακτικὴν, ὡς τῆς Ῥωμαίων βασιλείας κατὰ τὸν Δανιὴλ ὀρίσθεις ἀνδρικωτέρας τῶν ἐπὶ γῆς βασιλείων· πρακτικῆς δὲ ὅτιον, εἴπερ τι ἄλλο, ἢ ἀνδρεία. Διὰ δὲ τοῦ Ἑλληνιστοῖς, τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ὡς μᾶλλον τοῦ Ἑλληνικῶν ἔθνους, παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τῇ φυσικῇ σχολάσαντος φιλοσοφίᾳ. Διὰ δὲ τοῦ Ἑβραῖσι τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν, ὡς τοῦ ἔθνους τούτου προδήλως ἀνέκαθεν τῷ Θεῷ διὰ τοὺς πατέρας ἀνατεθέντος.

(A f. 304) Ὁ μὲν εἰς, φησὶ, τῶν λησῶν τὰ αὐτὰ τοῖς Τουδαῖσις ἡρώετο· ὃ γὰρ μὴν ἑτέρος, ταῖς τοῦ συγχρεμαμένου φωναῖς ἐπετίμα· ὁ μολογγεῖ τὴν ἀμαρτίαν, μεμαρτύρηκε Χριστῷ τὸ ἀνομολογεῖν, πιστεύειν εἰς αὐτὸν, βασιλεῖα ἐκδέχεται καὶ τοῖς σῶν τοῦτον. Ταῦτοι τὸν τῶν ἁγίων ἡρώεσε κληρὸν.

Ἐκόςτος ἐγένετο ἐν' ὅλῃ τῇ γῇ.

(A f. 306) Ὁ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ ὁ σύμπερος τῷ Πατρὶ, καθήμεν ταυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἔλαβε δούλου μορφήν, καὶ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἡμέσχετο μέτρων, ἵνα πληρώσῃ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν τοῖς πατράσι τῶν Ἑβραίων ἐπηγγελμένην παρὰ Θεοῦ. Οἱ δὲ γεγόνασιν οὕτω σκληροὶ τε καὶ ἀπειθεῖς ὥστε καὶ ἀντανίστασθαι Ἀποστόλῃ. Τὸν γὰρ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς θανάτῳ περιβαλεῖν ἐσπούδασαν, καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἀσταύρωσαν· ἐκείνῳ δὲ σταυρῷ παρόδον τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην, ἔδωκεν ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτοῖς· συν-

A heresis exortura erat, quæ diceret corpus ejus fuisse phantasma de celo delatum, quasi corruptibilis corporis carnis natura incorruptibilis assumptura non esset, neque maculam aut inquinamentum vel labem admittitura; ut persuaderet Deus hominibus se id factum quod nos sumus, manentem nihilominus in eo quod erat; Idecirco carnem permittit ei pati quæ ejusdem sunt propria. Ostenditque duplicem operationem, patiens ut homo, agens ut Deus, idem semper. Non enim est alius et altus, sed aliter atque aliter.

V. 35. *Principes quoque deridebant eum.*

Stulte jocabantur adversus eum Synagoga principes, quassantes capita et amaro risu indulgentes: « Alios salvavit, aiebant, nunc se ipsum salvet. » Sane si alios salvavit (tuque, Judæe, id ita factum revera scis), cur non posset manibus tuis se ipsum eripere?

V. 38. *Erat autem et superscriptio scripta super eum, etc.*

Tituli scriptura Domini causam continens demonstrabat manifeste crucifixum hunc regem esse ac dominum practicæ, physicæ ac theologicæ philosophiæ. Latine enim, Græce et Hebraice scriptum ait fuisse evangelista titulum. Existimo autem Romano idiomate significari practicam philosophiam, quia Romanorum regnum fortius cæteris orbis terræ apud Danielem desinitur⁴⁴. Porro practicæ apprimè propria est fortitudo. Græco idiomate denotatam judico physicam doctrinam, quia Græci gens præ cæteris hominibus physicam studuit philosophiæ; denique Hebraico idiomate theologicum magisterium, quia sine dubio hic populus, a generis sui origine, Deo per majores suos addictus fuit.

Latronum quidem unus, inquit evangelista, paria Judæis eructabat; alter tamen verba ejus, qui secum erat crucifixus, reprehendebat; suumque peccatum fatebatur, Christi innocentia testimonium dabat, eidem credebat, regem quamvis crucifixum appellabat. Idecirco sanctorum hereditatem sibi rapuit.

V. 44. *Tenebra factæ sunt per universam terram.*

Qui creatas res omnes excedit, qui Patri concessor est, demisit se ad exinanitionem, servique formam suscepit, et humanam mensuram se conchavit, ut promissionem compleret Hebræorum majoribus a Deo editam. Hi vero tantopere perversi contumacesque evaserunt ut in herum suum consurrexerint, vitæ auctorem morti tradiderint, gloriæ Domini crucifixerint⁴⁵. Postquam itaque ligno suspenderunt omnium Dominum, sol eis occidit, luxque

⁴⁴ Dan. II, 40; VII, 25. ⁴⁵ I Cor. II, 8.

(†) Pertinet ad hunc locum fragmentum quod est in cat. Lat. S. Thomæ. « CRYLLUS: Non autem ipse unigenitus Dei Filius in propria natura qua Deus est, passus est quæ sunt corporis, sed magis in

natura terrena. Decet enim utrumque de uno et eodem Filio dici, scilicet et non pati divine, et passum esse humanitus. »

dijurna in tenebras versa est, ut ait divus Amosus ²². Factæ sunt enim tenebræ ab hora sexta, usque ad nonam ²³; quod fuit evidens Judæis indicium obscurarum intellectualiter illorum qui crucifigebant animarum. Cæcias enim partem certe Israelis corripuit. Imprecatur utique illis, Dei zelo instinctus, etiam David dicens: « Obscurentur oculi eorum, ne videant ²⁴. » Ipsa quoque creatura Dominum suum desebat: ideoque sol obtenebrabatur, petra frangebantur, et ipsum templum lugentium speciem imitabatur, velo sus deque discisso. Quid autem hoc rei fuerit, jam nobis significaverat Isaia voce Deus, dicens: « Et induam celum tenebris, et saccum ponam operimentum ejus ²⁵. »

V. 47. **437** Videns autem centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, etc.

Considera rursus mecum, quod crucis pro nobis passus cruciatum, cœperit multos ad veritatis cognitionem pertrahere. Nam centurio, inquit evangelista, cernens quæ acciderant, Deum glorificabat, dicens: « Vere hic homo justus erat. » Nonnulli quoque ex Judæis pectora sua poenitentes prorsus tundebant, mentisque oculis Dominum spectantes, et fortasse etiam impietatis in Christum se complices esse negantes, crucifixoribus maledicebant, quanquam haud palam propter principum iniquitatem. Ergo vere dixerat Dominus: « Cum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad me ipsum ²⁶. »

V. 55. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, etc.

Subsecutæ sunt prudentes mulieres communem nostrum Servatorem Christum, ea quæ ad fidem erga eum urmandam utilia erant vel necessaria observantes. Scilicet quia pro communi salute carnem suam obtulerat, accurrerunt hæc prudentes ad illius corpus curandum. Putabant enim mortuum in monumento permansurum.

CAP. XXIV.

V. 4. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, etc.

Venerunt mulieres ad monumentum; non invento autem Jesu corpore, quia jam resurrexerat, in multam inciderunt perplexitatem. Quid inde

²² Amos v, 18. ²³ Matth. xxvii, 45. ²⁴ Psal. lxxviii, 24. ²⁵ Isa. l, 5. ²⁶ Joan. xii, 32.

(1) Circa hunc locum, nempe ad v. 48: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, pertinet fragmentum in cat. Lat. S. Thomæ, « CYRILLUS: Hæc autem vox edocet quod animæ sanctorum non deinceps in inferno clauduntur, ut prius, sed apud Deum sunt, hujus rei factio Christo principio. » — Catena Cramerii in Acta apostolica, p. 150, ad Stephani verba (cap. vii, vers. 59): « Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου, » hæc habet quæ ad eundem vers. 48 spectant: *Τοῦ ἀγίου Κυρίου εἰς τὸ, « Πατὴρ, εἰς χεῖράς σου παρατίθω τὸ πνεῦμά μου. » Μέγα πάλιν καὶ ἐξαιρετὸν κατόρθωμα ταῖς ἡμετέραις ψυ-*

Α εσχότασε δὲ ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς, κατὰ τὸν θεῖον Ἀμών. Γέγονε γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἑκτῆς, ἕως ὥρας ἐνάτης· καὶ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις σημεῖον ἦν ἑναργὲς τοῦ κατασκοτισθῆναι νοητῶς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς. Πῶρως γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ. Ἐπαρᾶται δὲ αὐτοῖς καὶ Δαβὶδ ἐκ φιλοθείας, λέγων· « Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. » Καὶ αὐτῇ δὲ ἡ κτίσις, τὸν αὐτῆς ἐπένθει δασπότην· ὁ μὲν γὰρ ἥλιος ἐσκοτίζετο, διεβήγγυντο δὲ πέτραι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ναὸς τῶν πενθούντων ἐπλήρωσε σχῆμα, περιβήγγυνόμενος καταπατάσματος ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω. Καί τι τοιοῦτον ὑπεσήμεναι ἡμῖν ὁ θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαίου, λέγων· « Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ θήσω σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ (1). »

Ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γινόμενον, ἐδόξασε τὸν θεόν, κ. τ. λ.

(A f. 309 b) Ἀθροὶ δὲ μοι πάλιν, ὅτι πεπονθὼς ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, ἤρξατο τοῦ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ὁ γὰρ ἑκατόνταρχος, φησὶν, ἰδὼν τὰ γεγενημένα, ἐδόξαζε τὸν θεόν, λέγων, ὅτι· « Ὦντως ὁ ἀνθρώπος οὗτος δίκαιος ἦν. » Ἐτυπῶν δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινες, καταπυττόμενοι πᾶσι πάντως, καὶ τοῖς τῆς διανοίας ἑμμάσιν ἀναβλέποντες πρὸς Κύριον, καὶ τάχα πού τῆς κατὰ Χριστὸν δυσσεβείας ἀπαλλάττοντες ἑαυτοὺς, διὰ τοῦ τῶν σταυρωσάντων καταδοῆναι, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα. Οὐκὼν ἀληθὲς ἦν λέγων ὁ Κύριος· « Ὅταν ὠφθῶμι ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκυσω πρὸς ἑμαυτόν. »

Κατηκολούθησαν δὲ καὶ γυναῖκες, αἵτινες ἦσαν συνελθυνούσαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, κ. τ. λ.

(A f. 310 b) Ἠκολούθουν σοφαὶ γυναῖκες τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῇ, τὰ εἰς πίστιν τὴν ἐπ' αὐτῷ χρησιμὰ τε καὶ ἀναγκαῖα συλλέγουσαι. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ ἔδωκε σάρκα, ἔδραμον αἱ σοφαὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν· ψήθησαν γὰρ ὅτι ἀπομεινέι νεκρὸς ἐν μνημείῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τοῦτου, κ. τ. λ.

(A f. 311) Ἀφίκοντο μὲν αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνημα· οὐχ εὐρούσαι γε μὴν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐγγήγετο γὰρ, εἰς πολλὴν πεπνύκασιν ἀπορίαν. Καὶ

χαίς, διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ δεικνυμένα διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς αὐτόν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημελὲς ἡ ἀνθρώπου φύσις εὐρέθῃ πλουτήσασα· καὶ κεκαينوτομηχὲν ἡμῖν, τὸ μηχανεῖ μὲν τὴν ἑδωκεν τῶν σωμάτων ἀπαλλάττομενας ψυχὰς καθὰ καὶ πρῶην, πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ ἅγιος ἔφη Στέφανος, « Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ γράφει Πέτρος· « Ὅστε καὶ πάσχοντες κατὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῇ κτίσει παραιτίσθησαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. »

εἰ τὸ ἐντεῦθεν· τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα, καὶ τῆς εἰς τοῦτο γενομένης σπουδῆς ἡξιώθησαν ἰδεῖν ἀγίους ἀγγέλους· καὶ οὕτως καὶ γεγονόσιν αὐταῖς εὐαγγελιστάς, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυκας, «Τί ζητεῖτε, φάσκοντες, τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη.» Ζῆ μὲν γὰρ αἰεὶ, καὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· καθελὼς δὲ ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπαλθὼν, ἐγεύσατο θανάτου. Ἄλλ' ἦν τοῦτο τοῦ θανάτου θάνατος. Ἐγγήγεραι τοίνυν ἐκ νεκρῶν, ὁδὸς τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομῆς, οὐκ ἑαυτῷ μάλλον, ἀλλ' ἡμῖν, γενόμενος· καὶ μηδεὶς ζητεῖται τὸν αἰεὶ ζῶντα μετὰ νεκρῶν· οὐκ ἔστι γὰρ ὧδε, τούτεστιν ἐν θανάτῳ καὶ μνήματι. Πού δὲ μάλλον; Ἐν οὐρανῷ δηλονότι· καὶ ἐν δόξῃ θεοπροπεί. Ἰνα δὲ βεβαιωτέραν αὐταῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ἐνιδρύσειαν πίστιν, εἰς μνήμην ἀναφέρουσιν, ὡς ἔφη Χριστὸς, ὅτι γρη πάντως αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν δοθῆναι καὶ παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. — (A f. 312) Ἀγγελοι μὲν τοὶ καὶ τοῖς ποιμένιν ἐν Βηθλεὲμ τὸν τόκον εὐηγγελίζοντο, καὶ νῦν τὴν ἀνάστασιν. Καὶ λελειτούργηκεν οὐρανὸς τοῖς περὶ αὐτοῦ κηρύγμασι, καὶ περιέπουσι τὸν γῆν ὡς Θεὸν, καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ, αἱ τῶν ἀνω πνευμάτων στρατιαί.

Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἑνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς δούλοις.

(A f. 312) Μυσταγωγηθεῖσαι διὰ φωνῆς ἀγγέλων αἱ γυναῖκες, ἀπαγγέλλουσι ταῦτα δρόμῳ τοῖς μαθηταῖς. Ἐκεῖ γὰρ γυναιεὶ τὴν οὕτω λαμπρὰν δοθῆναι χάριν· ἡ γὰρ πάλαι γεγεννημένη τοῦ θανάτου διάκονος, ἀπαλλάττεται τῆς αἰτίας, διακονοῦσα φωναῖς ἀγίων ἀγγέλων, καὶ τὸ σπῆν τῆς ἀναστάσεως μυστήριον καὶ πρώτη μαθοῦσα καὶ ἀπαγγέλλουσα. Κατέβαλε [ita cod.] τοίνυν τὸ θῆλυ γένος, καὶ λύσιν οὐνεπισμοῦ καὶ κατάρα· ἀνατροπῇ. Ὁ γὰρ εἰπὼν πάλαι πρὸς αὐτάς· «Ἐν λύπαις τέξτε τέκνα,» παύσαν αὐταῖς δέδωκε τοῦ κακοῦ, συναντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, ὡς φησιν ἑτέρος εὐαγγελιστής, καὶ εἰπὼν· «Χαίρετε.» Πλὴν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγος ἔδοξεν εἶναι λῆρὸς τις ἀπλῶς καὶ πρᾶγμα κατεφυσμῆνον, διὰ τοι τὸ μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Ἠπίστησαν γοῦν, καὶ τὸ ἀπαγγελθὲν ἐσκώψαν καὶ δειψύσαν.

(D f. 81 b) Πῶς παρὰ μὲν τῷ Ἰωάννῃ τῆς Μαρίας ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ δρομαῖοι ἐλθόντες ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἐπίστευσαν; καὶ τοῦτο αὐτοῖς μαρτυρεῖ ἡ Γραφή λέγουσα· «Ὅτε οὖν εἰσῆλθον, ὁ ἄλλος μαθητὴς ὁ ἐλθὼν πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ εἶδε καὶ ἐπίστευσε.» Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ εἰρηται· «Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἑνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς (ἦν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα), καὶ ἠπίστουν αὐταῖς.»

Ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην.

(D f. 82) Δύο τῶν μαθητῶν βαδίζοντες εἰς κώ-

⁹⁹ Matth. xvii, 21.

¹⁰⁰ Gen. iii, 16.

¹⁰¹ Matth. xxviii, 9.

¹⁰² Joan. xx, 22.

A porro? Propter suam erga Christum charitatem et pii officii studium dignæ habitæ sunt visione angelorum, qui bonum illis nuntium tulerunt; et resurrectionis facti præcones: «Cur quæritis, dixerunt, vivum inter mortuos? Non est hic, sed resurrexit.» Utique semper vivit, et suapte natura Dei Verbum vita est; sed tamen quatenus ad exinanitionem se demisit, nostramque similitudinem subiit, mortem gustavit. Verum hæc mortis mors erat. Surrexit ergo a mortuis, non sibi magis quam nobis via factus ad immortalitatem **438** deducens. Nemoque jam quærat inter mortuos perpetuo viventem. Non est enim hic, id est, in morte vel monumento. Ubinam potius? in cælo scilicet et gloria Deo congruente. Ut autem firmiorem mulieribus fidem faciant, in memoriam revocant, ut dixerat Christus, prorsus ipsum oportuisse peccatorum manibus tradi, ac pati, et tertia die resurgere ⁹⁹. — Angeli quidem pastoribus etiam apud Bethlehem nativitatem ejus nuntiaverunt, fidemque nunc resurrectionem. Famulatur cælum prædicando Christum, et Filium utpote Deum, etiamsi caro sit factus, supernorum spirituum agmina stipant.

V. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim et cæteris omnibus.

Angelorum voce edocæe mulieres, eam cursim ad discipulos notitiam deferunt. Oportuit enim hæc mulieribus splendidam dari gratiam. Nam femina quæ fuit olim mortis ministra, nunc eo crimine absolvitur dum sanctorum angelorum vocibus ministrat, et venerandum resurrectionis mysterium prima dicit atque annuntiat. Lucratum est itaque femineum genus et ignominia sine et maledictionis abolitionem. Nam qui olim mulieribus dixerat, «In dolore paries filios ¹⁰⁰,» nunc eis mali solamen attulit, occurrens ipsis in horto, ut alius evangelista ait ¹⁰¹, dicensque: «Avete. Nihilominus sanctis apostolis resurrectionis notitia visa est nugarum instar et res conficta, quia ne ipsi quidem divinam Scripturam adhuc noverant. Ergo erant increduli, remque nuntiata risui et contemptui habebant.

D Quomodo apud Joannem quidem cum a Maria rem audissent, discipuli cursim ad monumentum venientes crediderunt? quod sane de iis testatur Scriptura dicens: «Cum ergo introissent, alter de discipulis, qui primus intraverat in monumentum, vidit et credidit ¹⁰².» Apud Lucam autem dicitur: «Et a monumento regressæ, nuntiaverunt cuncta hæc undecim discipulis reliquisque **439** omnibus (erant autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et reliquæ cum ipsis, quæ hæc apostolis dixerunt), neque fidem impetrarunt.»

V. 13. Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum.

Duo ex discipulis in castellum euntes nomine

Ενιμαυμ, seu jam vivere non sperantes Christum, sed extinctam dolentes, colloquebantur invicem de vicibus ejus. « Dum autem sermocinarentur, ipse Jesus accedens cum illis ibat incognitus. Tenebantur enim oculi eorum quominus eum agnoscerent. Alebat autem illis: Qui sunt isti sermones quos confertis invicem ambulantes, et estis tristes? » Et respondens unus, cui nomen Cleopas, ait: Tu solus peregrinus in urbe Jerusalem? » et reliqua. Deinde famam de resurrectione ejus a mulieribus Petroque diditam narrant quidem, sed ei minime credunt. Nam cum dicunt: « Sed et mulieres quædam terruerunt nos, corpore non invento; » satis demonstrant, se vere ea dicta non putare, neque tam veritatem sibi nuntiata, quam perturbationem ac terrorem ob eam rem exstitisse. Ipsum Petri testimonium, qui fiteamur tantum in sepulcro viderat, haud fidem facere resurrectionis judicabant, quia non ipsum Jesum se vidisse dixerat, sed ex eo quod non ibi jacebat, resurrexisse conjectaverat. Sciendum vero est hos fuisse de septuaginta discipulorum numero; et Cleopas socium fuisse Simonem, non tamen Petrum, neque illum Cananæum, sed de prædicto numero alium.

V. 27. Incipiens a Moyse et omnibus prophetis, etc.

Necessarium his verbis demonstrat Dominus legis ductum et prophetarum adjutorium, ad conciliandam rei mirabili fidem; ut facta postea resurrectione, ii qui magnitudine rei conturbabantur, meminissent veteris prædictionis, atque ita ad credendum converterentur. Ideo producit testem Moysem atque prophetas, dum recondita 440 interpretatur, et quæ indignos latent dignis exponit, veterem avitamque iis fidem inserens, ope sacrarum quæ apud se habebant Litterarum. Nihil enim, quod quidem a Deo proveniat, vanum est, sed cuncta ordine servant, et singularum rerum proprius est usus. Præmissi ordinatim servi fuere, qui Domini adventui viam sternerant, vaticinia fidei faciendæ necessaria hominibus occidentes; ut veluti thesaurus regis idoneo tempore proferrentur res supradictæ, ex vetere obscuritate in apertum interpretando explicatæ. Jam postquam illos tum legis tum prophetarum Scriptura permoverat, deinde manifestiorem se facit, rogantibus nempe ut veniret secum in castellum, cum acceptum manum panem benedicens frangensque iis porrigebat. « Tenebantur enim, inquit, oculi illorum ne eum agnoscerent, » donec videlicet sermo penetravit, cor ad credendum permovens; atque ita tempestivam visionem una cum rei auditu exhibuit; rem scilicet auditam et creditam conspectui præsentans. Neque tamen cum illis manet; namque « Ipse, inquit Scriptura, invisibilis factus est. » Etenim post resurrectionem res Domini non sunt eadem atque antea cum hominibus; namque et hi renovatione egebant, vitæque in Christo secundæ, ut novi cum novo versarentur, et incorrupti ad in-

Α μην Έμμαούν λεγομένην, πρὸς ἀλλήλους ὡς οὐ ζῶντα προσδοκῶντες ἐπὶ τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὡς ἀνηρημένους ἀνιώμενοι, ὠμίουν λέγοντες τὰ περὶ αὐτοῦ. « Ἐν δὲ τῷ ὀμιλεῖν αὐτοῖς, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς προσελθὼν συνεπορεύετο αὐτοῖς, μὴ γνωσκόμενος ὑπ' αὐτῶν· ἐκρατοῦντο γάρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ ἐπιγινῶναι αὐτόν. Καὶ φησιν πρὸς αὐτούς· Τί ποτὶ ἐστὶ ὁ διαλέγεσθε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες σκυθρωποί; Ἀποκριθεὶς δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν ὄνομα Κλεόπας, εἶπε· Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ; » καὶ ἐξῆς. Ἐπειτα τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως τὴν διὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν διὰ Πέτρου λέγουσι μὲν, οὐ πιστεύουσι δέ. Λέγοντες γάρ· « Καὶ γυναῖκες ἐξέστησαν ἡμᾶς τὸ σῶμα μὴ εὐρεῖν, οὐχ ἡγούντο πρὸς τὸ λεγόμενον ἀληθεῖν, οὐδὲ εὐαγγελισμὸν ἀληθείας, ἀλλ' ὡς ταραχῆς τινος καὶ ἐκστάσεως αἰτίον ὑπέλαβον εἶναι. Καὶ τὴν τοῦ Πέτρου μαρτυρίαν τὰ ὀνόματα μόνον ἐπὶ τοῦ μνήματος ἑωρακότες, οὐ πιστὴν εἶναι περὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνόμιζον, ὅτι μὴ αὐτὸν εἶδον. Εἰλεγεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ καθεῖναι τὸ ἀνεστηκέναι αὐτὸν ἐτεκμηρίετο. Ἰστέον δὲ ὅτι οὗτοι τῶν ἑβδομήκοντα ὑπάρχον, καὶ ὁ μετὰ Κλεόπα ὁ Σίμων ἦν, οὐχ ὁ Πέτρος οὐδὲ ὁ ἀπὸ Κανὰ, ἀλλ' ἕτερος τῶν ἑβδομήκοντα.

Ἀρξάμενος ἀπὸ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, κ. τ. λ.

(B f. 222) Ἀναγκαῖαν ἐν τοῦτοις δείκνυσιν ὁ Κύριος τὴν τοῦ νόμου πρόδον, καὶ τὴν τῶν προφητῶν λειτουργίαν, πιστὴν ἐπὶ τῇ παραδόξῃ πράγματι προεισαγόντων, ἢ ἐπιστάσεως τῆς ἀναστάσεως οἱ θορυβοῦμενοι τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἀναμνησθῶσι τῆς πάλαι προβήσεως, καὶ εἰς τὸ πιστεῖν ἐπιστρέψουσιν. Διὰ παράγχει μάρτυρα Μωϋσεῖα καὶ τοὺς προφῆτας, τὸ ἐπιτεκμηρίον ἐρμηνεύων, καὶ τὰ τοῖς ἀναξίως ἀσαφῆ σαφηνίζων τοῖς ἀξίοις, ἀρχαίαν τε καὶ πάτριον τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐντιθεὶς ἐξ ὧν κατεῖχον Γραμμάτων ἱερῶν. Οὕτῃ γὰρ τῶν παρὰ θεοῦ μάταιων, ἀλλὰ τάξιν ἀπάντων καὶ χρεῖα τῶν καθέκαστον· ἐν τάξει προαπειστέλλοντο δοῦλοι, καὶ προακουόμενοι τῇ τοῦ δεσπότου παρουσίᾳ, ἀναγκαῖαν τὴν προφητείαν εἰς τὴν πίστιν ἀνθρώποις προεισάγοντες· ἵν' ὡς περ θησαυρὸς βασιλείας ἐν καιρῷ προβληθεῖ τὰ περισχημένα ἐξ ἀποκρύφου τῆς πρότερον ἀσφαλείας, εἰς τοῦφανές διὰ τῆς σαφηνείας, ἀποκαλυπτόμενα. [Οὕτω δὲ προσηγορίαν αὐτοῦ διὰ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν Γραμμάτων, μετὰ ταῦτα ἐμφανέστερον ἤδη καθίστησιν ἑαυτὸν, ἀξιώσασιν οὖν εἶδεν εἰς τὴν κώμην, ὅτε λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλογήσας, καὶ κλάσας ἐπέδιδου· « Ἐκρατοῦντο γάρ, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ γινῶναι αὐτόν, » ἵνα οὐ θηλονότι ὁ λόγος εἰσέλθῃ κινῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν πίστιν, ἔπειτα οὕτω καιρίαν τὴν ὅψιν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ παραστήσῃ, τὸ προακουσθῆναι καὶ πιστωθῆναι ἐμφανὲς καθιστάς. Οὐ μὲν συμπαραμένει γὰρ αὐτοῖς· « Καὶ αὐτὸς γάρ, φησὶν, ἀφαντοῦς ἐγένετο ὑπ' αὐτῶν. » Οὐχ ἐστὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ τοῦ Κυρίου τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἷα τὰ πρότερον, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἀνακαιώσεως ἔδει, καὶ δευτέρας ζωῆς τῆς κατὰ Χριστὸν,

ἵνα καινοὶ καινῷ συνῶσιν, καὶ ἀφάρτοι πλησιάζωσιν ἀφάρτοι. Διὸ καὶ τὴν Μαρίαν ἐκώλυεν ἐπάφασθαι αὐτοῦ, καθὰ φησιν Ἰωάννης, ὥς ἂν ἀπαιδῶν ἀφαισῶνται.

Ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, κ. τ. λ.

(D f. 83) Ὁ Ἀναστάντες, φησὶν, οἱ περὶ Κλεόπαν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, τούτεστιν, ἐν ἡ ἀφαντος ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο ὁ Ἰησοῦς, ἐπιστρέψαν εἰς Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ, φησὶν, εὗρον τοὺς ἑνδεκα συνηθροισμένους, καὶ ἀπήγγειλαν τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, ὅτε καὶ ἀνελήφθη. Τὰ τοίνυν ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν ἡμερῶν τούτων γινόμενα, παρήκεν ὁ οὗτος ἅπας οἱ περὶ Κλεόπαν διηγούμενους εὗρον τοὺς ἑνδεκα καταμόνας λέγοντας, ὅτι ἡγέρθη ὁ Κόριος καὶ ὤφθη Σίμων· περὶ οὗ οὐκ ἐμνήσθη ποῦ ἢ ποῦτε ἢ πῶς ὤφθη. Ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ τὰ κατὰ τὴν Γαλιλαίαν πέπρακται, περὶ ὧν ἐμνήσθη ὁ Ματθαῖος.

Αὐτὸς δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν.

(A f. 317, D f. 83 b) Νῦν δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐχόμενοι, φημὲν, ὅτι ἤδη πολλαχόθεν τοῦ λόγου τῆς ἀναστάσεως περιθέοντος τοὺς ἀποστόλους, καὶ τοῦ πόθου πρὸς τὴν ὄψιν ἐξηγεμένου, ποθοῦμενος ἐρχεται, καὶ ζητοῦσι καὶ προσδοκῶσιν ἐμφανίζεσθαι καὶ ἀποκαλύπτεται· πλὴν οὐκ ἐπὶ κράτους ὁφθαλμοῖς ἐμφαίνεται, οὐκ ἐπὶ ὥς περὶ ἐτέρου διαλέγεται (1), ἀλλ' ἐμφανῆ ἑαυτὸν δίδωσι καὶ θαρβεῖν παρακαλεῖται. Οἱ δὲ καὶ οὕτως εἰσὶν ἀμφίβολοι καὶ δεδραμένοι· ὥντο γὰρ οὐκ αὐτὸν βλέπειν, φάσμα δὲ τι καὶ σκιά. Εἶτα, καὶ τὸν ἐκ τῶν τοιούτων λογισμῶν κατευνάζει θόρυβον, τὸ ἐντριβεῖς αὐτοῖς καὶ οὐκ ἀγῆτος ἐπιφθεγξάμενος ῥῆμα. Ἐφη γάρ· « Εἰρήνη ὑμῖν. »

Εἶπεν αὐτοῖς· Τί τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαλόνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

(A f. 317 b, C f. 159, D f. 83 b) Ἵνα βεβαίως καὶ ἐνδοξασμοῦ δίχα πιστεύσειαν αὐτὸν ἐκεῖνον ὄντα τὸν πεπονθότα, διαδείκνυσιν εὐθύς, ὅτι θεὸς ὧν φύσει, γινώσκει τὸ κεχυμένον, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐνομιῶν οὐκ ἠγνόησε θόρυβον. Ἐφη γάρ· « Τί τεταραγμένοι ἐστέ; » Ἀποδείξεις αὐτῇ καὶ μάλᾳ σαφὲς τοῦ μὴ ἕτερον εἶναι τινὰ τὸν ὁρώμενον, ἀλλ' ἐκεῖνον αὐτὸν. ὃν καὶ θεότανται τὸν ἐπὶ ξύλου παθόντα θά-

A corruptum propinquarent. Quamobrem Maria quoque interdixit quominus se attingeret, ut ait Joannes ⁴³, donec post discessum rediret.

V. 33. Surgentes eadem hora, etc.

Surgens, inquit, Cleopas cum socio, eadem hora, id est, in qua sese eorum visui Jesus subdlexerat, reversi sunt Jerusalem. Non autem dicit, eadem hora eos invenisse undecim congregatos, easque notitiam de Jesu attulisse; sed quadragesimo demum post resurrectionem die, quo etiam assumptus fuit. Ergo quæ horum dierum intervallo acciderunt, omisit præsens evangelista; quæ videlicet Cleopas invenit ⁴⁴ narrantes privatim undecim, nempe quod Dominus resurrexisset, et Simoni visus fuisset; quin tamen dicat evangelista ubinam et quando et quomodo visus esset. His item igitur diebus, ea quoque in Galilæa evenerunt, quorum meminit Mattheus ⁴⁵.

V. 36. Ipse Jesus stetit in medio eorum.

Nunc narrationis seriem prosequentes, ita dicimus. Rumore jam sæpius de Christi resurrectione apostolos circumsonante desideriumque ejus videndi excitante, is denique exoptatus adest, seque querentibus ac præstolantibus spectandum revelat; nec jam impeditis oculis apparet, nec veluti de alio homine verba facit, sed visibilem semet sistit, bonoque animo discipulos esse jubet. Hi tamen adhuc erant perplexi ac pavidī; putabant enim se non ipsum Jesum, sed phantasma quoddam umbramque videre. Ecce autem Jesus suborientem ex hujusmodi cogitationibus perturbationem sedat, familiare illud nec insolitum pronuntians vocabulum. Dixit enim: « Pax vobis (2). »

V. 38. Dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra?

Ut firmiter et absque ulla dubitatione crederent ipsum esse illum qui passus fuerat, demonstrat illico se, quoniam Deus naturaliter esset, res arcanas cognoscere, id est, tumultuantes illorum cogitationes non ignorare. Dixit enim: « Cur turbati estis? » Evidens hæc demonstratio est, ipsum qui cernebatur, non alium esse, quam quem ⁴⁶ jam viderant in ligno necem perpassum, et in monu-

⁴³ Joan. xv, 17. ⁴⁴ Matth. xxviii, 16.

(1) Veluti fecerat Christus cum discipulis duobus colloquens. Non ergo passivum est διαλέγεται, ut sumitur ab interprete Lat. apud D. Thomam in cat. Nec discipulatur de alio.

(2) Huc pertinet notabilis tractus apud D. Thomam in catena Latina. « Cyprianus: Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax et res et nomen dulce, quam et Dei esse accepimus, juxta illud ad Philip. iv, 7: Pax Dei. — Et ejus esse Deum, juxta illud II Cor. xiii, 11: Deus pacis. — Et ipsam esse Deum, juxta illud Ephes. ii, 14: Ipse pax nostra. — Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem a paucis. Quæ autem est causa? Fortassis ambitio do-

minii vel facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid hujusmodi ex his quæ Dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe præcipue pax est, quæ confederat omnia; ejus nihil est adeo proprium sicut unitas naturæ et pacificus status. Transsumitur vero ab angelis et divinis potestatibus, quæ ad Deum, et ad invicem pacifice se habent; diffunditur vero per totam creaturam, ejus est decor tranquillitas: in nobis autem manet secundum animam quidem per investigationem virtutum et communicationem, secundum corpus vero in membrorum et elementorum commensuratione, quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur. »

mento depositum, qui et renes et cor introspicit, quemque nihil nostrarum rerum latet. Argumentum itaque presentiae suae vult hoc esse, quod illorum fluctuantes mentes cognoscit. Tum, ut etiam aliter ac vicisse mortem confirmet, atque humanam exuisse in se primo corruptionem, manus ostendit atque pedes, et clavorum foramina, atque ut tangant hortatur omnimodisque sibi persuadeant illud quod passum fuerat corpus, nunc resurrexisse. Nemo itaque resurrectionem calumniatur. Et quamvis audias in sacris Litteris dici: « Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale »⁴⁵, ne idcirco neges humanorum corporum ad incorruptibilitatem reditum. Nam sicut animale est quod animalibus seu carnalibus cupiditatibus deditum est atque subjectum, ita spiritale est quod sancti Spiritus voluntatibus obsequitur. Nam post resurrectionem a mortuis, haud ulterius carnalium affectuum tempus erit, sed iners omnino futurus est peccati stimulus. Ipsum illud itaque quod in pulverem abierat, immortalitate vestitur.

μὲν τοι τὸ κατενεχθὲν εἰς τὴν γῆν, τὴν ἀφθαρσίαν
Ut ergo manifeste hoc discipuli cognoscerent, nempe illum esse, qui passus sepultusque, mox resurrexerat, ostendit, ut jam dixi, pedes mannsque. Quodque haudquaquam, ut ipsi putabant, spiritus esset, sed verum corpus, ut sibi persuadeant mandat dicens: « Quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. » Umbra enim et spiritus C et omnino phantasma, manus tactum sustinere nequiret. — Ergo, sicuti diximus, manus ostendens ac pedes discipulis Dominus, persuasit illis passum corpus resurrexisse. Atque ut insuper magis adhuc firmam in his efficeret hac de re fidem, postulavit edule aliquid. Oblata autem piscis assi parte, sumptam spectantibus ipsis comedit, id autem hand ob aliam causam fecit, nisi ut manifeste demonstraret, eandem se esse qui resurrexerat a mortuis, et qui antea toto 443 incarnationis tempore cum eis manducaverat ac biberat, unaque cum illis, juxta prophetæ dictum⁴⁶, fuerat conversatus: atque ut cognoscerent, corpus quidem humanum alimonia hujusmodi egere, spiritum non item. Quis ergo, si modo fidelis esse velit et sanctorum evangelistarum testimonium absque hæsitatione admittere, hæreticas fabulas adhuc audiat, vel phantasiastas toleret? Vincit enim humanam inquisitionem et consuetarum nobis rerum rationem potentia Christi. Comedit piscis partem, resurrectionis suæ tempore; neque tamen quod hic consequi solet, in Christo consecutum est, ut incredulus aliquis cavillabitur, sciens ea quæ per os intrant, prorsus etiam exire atque in secessum emitti⁴⁷. Id tamen fidelis quivis in mentem suam non admittet, sed Dei potentiae rem per-mittet.

τὸν τι λήφεται, ἀλλὰ θυνάμει Θεοῦ δώσει τὸ πρᾶγμα (1).

⁴⁵ 1 Cor. xv, 44. ⁴⁶ Baruch i, 18. ⁴⁷ Matth. xv, 17.

(1) Videsis hac super re S. Basilii locum epistolæ a nobis editæ post Cyrilli commentarium in Psal-

νατον καὶ τεθειμένον ἐν μνημαίῳ, ὃς καὶ νεφροὺς ὀρᾷ καὶ καρδίαν, καὶ οὐκ ἂν αὐτὸν λάθοι τῶν ἐν ἡμῖν οὐδέν. Σημεῖον οὖν ἄρα ποιεῖται τὸ χρῆμα, τὸ εἰδέναι φημι τὸν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐννοῶν θόρυβον. Πιστοῦμενος δὲ καὶ ἑτέρως, ὅτι καὶ νεκίηται θάνατος, καὶ ἀπεδύσατο τὴν φθοράν ἢ ἀνθρώπου φύσιν ὥς ἐν αὐτῷ καὶ πρώτῳ, δείκνυσιν τὰς χεῖρας τε καὶ τοὺς πόδας, καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἤλων, καὶ ψηλαφῶν ἐπιτρέπει καὶ πληροφοροῦσθαι διὰ τρόπου παντὸς, ὅτι τὸ πεπονθὸς, ὡς ἔφη, ἐγγίγεται σῶμα. Οὐκοῦν συκοφαντεῖται μηδεὶς τὴν ἀνάστασιν. Κἀν ἀκούσης τοῦ ἱεροῦ Γράμματος λέγοντος· περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· « Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἔγερται σῶμα πνευματικόν, » μὴ ἀνέλης τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομήν. Ὡς περ γὰρ ψυχικόν ἐστὶ τὸ ταῖς ψυχικαῖς ἡγουν σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθοῦν καὶ ὑπερευγμένον, οὕτω καὶ πνευματικόν τὸ τοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος θελήμασιν ὑποκείμενον. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, οὐκ ἐστὶν ἐτι φιλοσαρκίας καιρὸς, ἀλλ' ἀπρακτῆσει παντελῶς τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον. Αὐτὸ ἐνδύσεται.

(A f. 318, B f. 924, G f. 417 b) Ἵνα τοίνυν αὐτὸ τοῦτο εἰδεῖν σαφῶς οἱ μαθηταί, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ παθὼν καὶ ταφεὶς καὶ ἀναστὰς, δείκνυσιν, ὡς ἔφη, πόδας τε καὶ χεῖρας. Καὶ ἐτι μὴ καθάπερ φροντο πνεῦμα μᾶλλον ἐστίν, ἀλλὰ σῶμα κατὰ τὸ ἀληθές, πληροφοροῦσθαι προστάττει λέγων· « Καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστά οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμε θεωρεῖτε ἔχοντα. » Σκιά γὰρ καὶ πνεῦμα καὶ δόκησις ἀπλῶς, οὐκ ἂν ὑπομείνη τὴν χειρὸς ἀφήν. — (A f. 319, B f. 924, G f. 417 b) Ἄλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, δείξας τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος, ἐπληροφόρησεν αὐτοὺς, ὅτι τὸ παθὼν ἀνέστη σῶμα· ἵνα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἐτι μειζόνως ἰδρυμένην αὐτοῖς ἐργάσθαι τὴν ἐπὶ τούτῳ πίστιν, ᾗτ' αὖτε τι τῶν ἐδωδὶμων· ὁποῦ δὲ ἰχθύος μέρος ἦν. Καὶ λαθὼν, κατεδύθηκεν ὁρῶντων αὐτῶν· τοῦτο γὰρ δι' οὐδὲν ἕτερον ἐπραξεν, ἢ ἵνα δείξῃ σαφῶς ὡς αὐτός ἐστιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ὁ καὶ πρὸ τούτου καὶ παρὰ πάντα τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας συνεσθίων καὶ συμπίνων αὐτοῖς καὶ συναναστρεφόμενος ἀνθρωπίνως κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἵν' οὖν εἰδεῖν ὅτι σῶμα μὲν τὸ ἀνθρώπινον, δοκεῖ· ἂν τῆς τοιαύτης τροφῆς, πνεῦμα δὲ οὐκέτι. Τίς οὖν ἀξίων πιστὸς εἶναι, καὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν τὴν μαρτυρίαν ἀναμφιβόλως δεχόμενος, ἐτι πλασματῶν ἀκούσειεν αἰρετικῶν, ἐτι δοκησιόφων ἀνάσχοιτο; Νικᾷ γὰρ ἀνθρωπίνην ἐξέτασιν, καὶ τὴν ἐκ τῶν συνήθων πραγμάτων ἐννοίαν, ἢ τοῦ Χριστοῦ δύναμις. Ἐφάγεν ἰχθύος μέρος, διὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ τὴν βρώσει ἀκολουθοῦν, οὐκέτι ἐπὶ Χριστοῦ ἠκολούθησεν, ὅπερ ἀπιστοὺς ἂν τις ἐπισχητοίη, εἰδὼς ὅτι τὰ εἰσιόντα εἰς τὸ στόμα, πάντως ἐκχωροῦσι καὶ εἰς ἀπεδρῶνα βάλλονται. Ἄλλ' οὐχ ὅ γε πιστοὶ, εἰς ἐννοίαν τοιού-

Τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, τοῦ συνιέναι ὅτι πάντα ταῦτα ἔγραψεν, κ. τ. λ.

(A f. 319 b) Ὅτε τὸν λογισμὸν αὐτῶν, δι' ὃν εἶπε, δι' ὃν ἐψηλαφήθη, δι' ὃν ἔφαγεν, εἰρήνευσεν, τότε διήνοιξε τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι ὅτι οὕτως ἔδει παθεῖν αὐτὸν, ὅτι διὰ ξύλου σταυροῦ. Ἀποφέρει τοίνυν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος, εἰς ἀνάμνησιν ὧν ἔφη. Προσπήγγειλε γὰρ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθη, καθ' ἃ φθάσαντες ἔφασαν οἱ προφῆται. Ἀγοιγνυσι δὲ καὶ τοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν ὀφθαλμοὺς, ὥστε συνιέναι τὰ πάγια προειρημένα. — (A f. 320) Πνεύματος ἁγίου κάθοδον, ἧ διὰ Ἰωὴλ ὁ Θεὸς προεπηγγέλατο, τοὺς μαθηταὺς ὁ Σωτὴρ ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, ἣν εἰς εὐθενεῖς καὶ ἀκαταγώνιστοι, καὶ διγα παντὸς δέους διακηρύξειαν τοὺς ἀπανταχοῦ ἐν θεῷ μυστήριον. — (D f. 83) Λαβοῦσι Πνεῦμα, λέγει· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον,» μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ φησιν· «Ἔμελλε δὲ καθίστατε εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ παραμένετε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου· ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· οὐκέτι ὕδατι. Ἐλαβον γὰρ, ἀλλὰ Πνεύματι ἁγίῳ· οὐκ ἐπιστάγει ὕδωρ τῷ ὕδατι, ἀλλὰ ἀναπληροῖ ἐὼς λέειν τῷ λειπομένῳ. — (B f. 228, C f. 159 b, G f. 419 b) Εὐλογήσας αὐτοὺς καὶ βραχὺ προσελθὼν, ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα συνειδῇ τῇ Πατρὶ καὶ μετὰ τῆς ἐκθεσεως αὐτῷ σαρκός. Καὶ ταύτην ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ γενοῦς ὁ Λόγος. Ἦξει δὲ πάλιν κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ παραλήψεται ἡμᾶς μεθ' αὐτοῦ. Δοξολογήσωμεν τοίνυν αὐτὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς Θεὸν Λόγον, τὸν ἐκουσίως παθόντα σαρκεῖ, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὴν φθοράν. Τὸν ἀναληφθέντα, καὶ μετὰ τούτου ἤγοντα μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τοῦ κρῖναι ζώντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ ἡ τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cyrillus, homilia XXVIII in Lucam (4).

Etiam si igitur suammet natura Deus est, nihilominus factus homo, dicitur nomen accepisse a Patre quod est super omne nomen, ut et Deus crederetur et omnium rex simul cum carne cui se copulavit. Passus autem nostri causa crucis supplicium, et

V. 45-51. Tunc aperuit illis mentem ut intelligerent Scripturas, etc.

Postquam cogitationes illorum per verba sua, per tactum, per esum, sedavit; tunc aperuit illis mentem ad intelligendum, sic se oportuisse pati, id est, in crucis ligno. Revocat itaque discipulis in memoriam Dominus ea quae dixerat. Praenuntiaverat enim ipsis suam in cruce passionem, sicut antea jam prophetae dixerant. Reserat ipsis etiam cordis oculos, ut prisca vaticinia intelligant. — Spiritus sancti descensum, prout per Joëlem Deus praenuntiaverat⁴⁰, promittit discipulis Servator, virtutemque ex alto, ut fortes fierent ac insuperabiles, et absque ullo metu ubique terrarum mysterium praedicarent. — Spiritum recepturis ait: «Accipite Spiritum sanctum⁴¹,» nempe post resurrectionem; atque: «Vos autem, sedete Hierosolymis, et Patris promissionem expectate, quam ex me audistis⁴².» Quia Joannes quidem baptizavit⁴³ aqua; vos autem baptizabimini Spiritu sancto⁴⁴: haud, inquam, aqua, id enim jam actum fuerat, sed Spiritu sancto. Non addit aquae aquam; sed quod deerat indigenti supplet. — Cum his benedixisset, et paululum esset progressus, ferebatur in caelum, ut cum unita etiam sibi carne Patri consessor fieret. Atque hanc nobis viam renovavit postquam humanam formam Verbum assumpsit. Redibit autem statuto tempore cum Patris sui gloria, et cum angelis, atque ad se nos recipiet. Glorificemus itaque eundem qui propter nos est humanatus Deus Verbum, qui sponte carno passus est, resurrexit a mortuis, et corruptionem exterminavit; qui assumptus est, et postea reversurus cum gloria multa ad judicandos vivos ac mortuos et unicuique secundum opera sua retribuendum. Per quem et cum quo Patri Deo gloria ac potentia cum Spiritu in saecula saeculorum. Amen.

ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας
morte in suo corpore per resurrectionem destructa, ascendit ad Patrem.

Idem Cyrillus, homilia XLV.

Solius propria est excelsae naturae suscitandi mortuos facultas; sola haec possidet immortalitatem: ab ipsa vero quicunque ab inferis revocantur, motum vitamque mutantur.

⁴⁰ Joel II, 28. ⁴¹ Joan. XX, 22. ⁴² Luc. XXIV, 49; Act. I, 4. ⁴³ Act. I, 5.

mos (n); multoque magis Athanasii Corinthi archiepiscopi fragmentum quod dedimus in nostro volumine X, AA. class., p. 499-500. Eadem de re scribit etiam anonymus quidam in cod. G. f. 118, iisdem

prope ac Cyrillus verbis.

(1) Ex Severi libris adversus Julianum Halicarnassensem (cod. Vat. Syriac.) ap. Maium, Bibl. nov. Patr., II, 456.

(a) Inter Opp. S. Basilii, nostrae editionis tom. IV, epist. 366, Ad Urbicium Edit. PATR.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUA

IN CYRILLI COMMENTARIIS IN DUODECIM PROPHETAS MINORES INVENIUNTUR.

Revocatur Lector ad numeros typis crassioribus expressos.

A

Agron thuribulo accepto et imposito thymiamate, stetit inter mortuos et vivos, et coenavit plaga, 71. Ad praemonstrandum Emmanuelalem delectus, 566. Summi sacerdotii circumdatus ornamentis, et in Sancta sanctorum ingrediens, 566. Cum Maria de Mose detrahit, 566. Israelitis in solitudine vitulum confavit, 566. A Deo delectus inter se et homines sequester, 446.

Abdias propheta eodem saeculo quo Joeli vaticinatus, 334.

Abraham et posteri ejus Deo placuerunt, 28. Servierunt Deo viventi et vero, 16. Justitiae cultores, 16. In deo immobiles, 16.

Abraham sacrificaturus Deo filium suum Isaac colligavit, 158. Abraham dixit ad Lot: *Ne sis iurgium inter me et te, et inter pastores meos ac pastores tuos, quia fratres sumus*, 259.

Achab rex Israel metuit Ader regem Syriam, 14. Percepit illi, quem Deus perdidit, 14. Pro anima ejus ipse traditus est, 44. Conjugem habuit Jezabel, 18. Affectat vineam Naboth, 18. Infando demonum cultui addictus, 18. Ab Jehu cum filiis et Jezabele occisus, 18. Figura duorum Israel, 121. Regnavit super Samariam et Israel, 249. Domum eburneam sibi excitavit, 286. Convocat quadringentos pseudoprophetas, eosque consultit, 286. Jussit duci Nieham prophetam in carcerem; mutat ornatum regium, 286. Casu inter servicem et dueros sagitta sancius, occidente sole, ex vulnere mortuus est, 286.

Achar de anathemate pretiosiora furatus, 47. Forti compertus, et peccatum confessus, 47. Lapidatus cum omnibus quos habebat, 47. Exponitur distortio seu perversio, 47.

Achaz rex Hierosolymorum impius et idololatra, 8. Filium suum per ignem transfert, 8. Novum altare construit, 9.

Achaz filius Joatham, 92. Per legatos numerata pecunia Teglatphalasar ad sibi opitulandum impellit, 92 et 145. Regnavit super Judam, 181. Ambulavit in via regum Israel, 181. Adolevit incensum in excelsis, 181. Transtulit filium suum per ignem, 181. Pecunia Teglatphalasar Assyrium conduxit, 256 et 391. Bello diuturniore hostem reprimere nequit, 256 et 391. Flagitiosus, et exosus, et ob impietatem summa laborans infamia, 457. Traditus a Domino in manus regis Syriam, et in manus regis Israel, 457. Improbis et apostata, suorumque liberorum interfector, 458.

Adam in principio hominis naturam maledicto obnoxiam reddidit, 93. Spirituali gratia prophetia non carebat, priusquam divinum mandatum transgrediretur, 227. Naturae bonis praestans et insignis, 227.

Adama, urbs Sodomitica, igne coelesti absumpta, 163. Adamas nulla vi romptaut domari potest, 325. Ignis vigorem continere suctus, 323.

Ader rex Syriam contra Israelitas expeditionem suscepit, 14. Tradidit illum Deus in manus Achab regis Israel, 14. Percepit illi Achab, contra Dei mandatum, 14. Vincit tribus Israel, 19. Urbes Samarias quamplurimas evertit, 19.

Adolescentuli sive impuberes in idolorum delubris degentes, 359.

Adrianus Judaeorum nationem bello laressit, 350. Egyptii puniti aquis in sanguinem, et cinere seu ou-

vere in ciniphes commutatis, 25. Apim seu vitulum pro Deo colunt, 81. A Babyloniis triumphati perierunt, 129. Equites sagittarii sive equestres militum gnari, mercede conducti, 191. Egyptus posita, regno a Cambyse Cyri filio subacta, 214. Ad occidentalem Judam respicit, 322. Regio pinguis et frumentifera, 401. Vastata a Sennacherib, 401.

Emath, duae urbes in regno Damasceno, ad orientem spectantes, 512. Alia latior et major, alia minor, 512. Emath Raba, id est, major et latior, 512. Nunc Antiochia dicitur, 512, 522. Emath minor et angustior, vicina et confinis, Epiphasia Antiochi, 522, 523.

Agag rex Amaleitarum in Israelitis nefanda molitus, 15. Divina auctoritate damnatus, 15. A Samuele occisus, 15.

Ageh sonat Austrum, 361.

Aggeus propheta, 332.

Agni duo quotidie immolati in sancto tabernaculo, 294.

Agrostis, nascitur in agris, inaratis praesertim et desertis, terram obviam et vicinam corripuens, 144.

Altare novum a rege Achaz extractum, 9. Unum victimarum in primo seu exteriori tabernaculo, alterum thymiamatis aureum in secundo et intimo tabernaculo, 240. Vitolorum, 341.

Amasias filius Joas, rex Juda, religiosus et justus vir, 150. Amasias sacerdos deorum in Bethel, accusavit Amos prophetam apud regem Jeroboam, 150. Propheta dentes contrivit, 247. Increpat Amos prophetam, 276. Formidabat ne occideret ipse sacerdotem, 327. Pseudopropheta, 328. Deorum aris assidet, 328. Partes et frusta victimarum colligit, 328.

Amorrhiti contra Israeliam congregati, 256. Finitimi Judae populi, 359. Uterum ferentis dissecuerunt, 262. Deum irridere ausi, 262. Diis falsis gratias agentes et victorialia carmina accinentes, 262. Subacti a Nabuchodonosore, 262.

Amon filius Manassis, in regno successit, 281. Mali corvi malum ovum, 281. Vixit biennium tantum, 281.

Amorrhai, barbara gens, saeva et frequens, 270. Ab Israelitis consumpti, 270.

Amos pater Isaiam propheta, 247. Amos propheta Thecutha, 246. Ex pastore vates factus, 246. A filio Amasias sacerdotis interfecit, 247. Opilio, pastoris moribus et institutis educatus, 246. Vixit in solitudine Judae, 246. Natus in vico Thecus, 246. Vir bonus et omnis aequitatis amans, 246. Prophetavit in Bethel, 247. Caprarius, 328. Vitam rusticam, simplicem, et omnis maleficii expertem degens, 329. Victu pertenui se sustentans, 329. A Deo propheta factus, 329. Contempta stoliditate Amasiam, imprecationem in illum contorsit, 328.

Ananias falsus propheta, sermonibus Jeremiae refragatur, 178. Ananias discipulus Christi, 229. Visionem super Paulo vidit, cum Damascus ille venit, 229. Fide fortis, habita strenuus, spiritali robore infractus, 229.

Angelus una nocte centum octoginta quinque milia cecidit, 24, 151, 325, 435. Angelus loquens in prophetis, sermo Dei, 10. Angelii administrati, 52, 68. Angelorum natura omnes opes suas a Deo consecuta, 65. Sanctissimae angelorum catervae legi justitiae Dei subditae, 299, 260. Dicuntur coelum incolentes, 345. Angeli venerunt Sodomam, ignibus incensuri scelestos, 505. Angelus loquebatur Moysi in monte Sina, 310. Angeli per scalam a terra usque in coelum pertingentem ascendentes et descendentes, 345. Descruerunt Samariam, 397.

Anima hominis ad deiciendum a probitate perquam

quebatur Moisi in monte Sina, 510. Angeli per scalam a terra usque in coelum pertingentem ascendentes et descendentes, 545. Deservuerunt Samariam, 597.

Anima hominis ad descendendum a probitate perquam prona, 55. Cum celestis gratiae munimentum abjecerit, facilitas a Satana capitur, 54. Anima peccatrix mulieri improba comparatur, 44. Anima quae peccaverit, ipsa morietur, 254.

Animus hominis divinis sermonibus nutritur, 292.

Annus septimus, annus remissionis, 533.

Antiochia urbs ab Antiocho Epiphane nominata, 515.

Antiochus cognomento Illustris, 201. In Judaeam profectus, templum incendit, 201. Judaeos omnes patria instituta negligere compulsi, 201. Antiochus cognomento Epiphanes, 515. Urbes duas in regno Damasceno, alteram Antiochiam, alteram Epiphaniam nominavit, 515. Antiochus Judaeorum nationem bello lacescit, 350.

Apis, seu vitulus, Aegyptiorum deus, 81, 87. Lunae filius et Solis nepos creditus, 87. Fornia lunae signum in fronte habebat, 87, 145.

Apostoli per Evangelium filios in Christo generant, 25. Conflantur a Deo se vocari, 245. Testes gloriae Christi toto terrarum orbe, 546.

Apum examina circumvolitantia dulce et charum mel conciliunt, 552, 567.

Aqua in sanguinem commutata, puniendis Aegyptiis, 23. Aqua in Scripturis multitudo sive doctrina, 101, 165. De fontibus Satoris, 215. Aqua vivens sacri baptismatis, 224.

Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, et plena plumis, 199. Assur principem terrae Babylonis subsignificat, 199.

Arbes finitimi Judaeae populi, 239.

Arx sub quercu et populo excitatae nymphis Hamadryadibus, 76. Arx risus, 247.

Ararath montes, supra quos arca requievit, 412.

Arbores in silvis moriuntur, 370.

Arcadum regio et urbes praecipuae, 129, 130.

Archangelus missus a Deo, cum tuba, 241.

Artaxerxes rex Persarum, 255.

Asa regnavit super Jerusalem, 487. Denuntiavit universo Juda ad Enacim, ut tollerent lapides Rama, etc., et edificavit in eis circa collem Benjamin, et speculam, 457.

Ascalonitas Samariam et regnum Juda foede lacerarunt, 249. Idumaeorum adjuutores et militiae socii, 256.

Ascalonitas Idumaeorum adjuutores, et militiae socii, 536.

Asini caput quinquaginta siclis emptum, 200.

Assur, princeps hujus mundi, 161. Assur, princeps terrae Babylonis, 198. Eximia quaque ex Israel diripuit, domumque avexit, 198.

Assyriorum centum octoginta quinque millia una nocte ab angelo cesa, 24. Implacabilis ira, 184. Assyriorum populi intractabiles, 185. Catulis in silvis sive saltibus comparantur, 185. Locustis similes, 215, 216, 221. Ad orientem siti, 122. Damascum incendunt, 250. Alienigenarum populos ferro ignique vastarunt, 250. Assyriorum, hoc est Persarum, regio, 280. Assyrii cum copiis Israel em incurrarunt, et laironum more divexarunt, 281. Equis comparantur, 321. Conterunt Israelitis, 322. In manus Persarum et Medorum traditi sunt, 463.

Astarte abominatio Sidoniorum, 3, 78. Aphrodite, sive Venus nominata, 78.

Avaritia, idololatria, 502.

Aucupes passerulos arboribus insidentes miro artificio deiciunt, 277.

Audacia, tutamen cordis, 184.

Augustus Caesar, 75.

Aves quaedam, climatis sui hiemem non ferentes, aliena petunt, et sine magistro quid sibi expedit, noverunt, 157.

Auster ventus, aquarum venas sub terris astringit, 189.

Azael rex Syriae, vincit tribus Israel, 19. Urbes Samariae quamplurimas evertit, 19. In valle Jezreel Israel em debellavit, 22, 200. Jerusalem hostiliter adortus, 250. Civitates munitas succendit igne, 255. Parvulos alisisit, et praegnantem divisit, 255.

Azarias, qui et Ozias, rex Israel, 7. Ad tunctionem sacram sibi neuliquam convenientem aspiravit, 7. Punitus a Deo lepra, 7. Azarias, qui et Zacharias, filius Jeroboam, 7. Israelis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domesticiis suis traditus est jugulandus, 7. Idololatra, 19. Regnavit in Samaria, 391. Azarias sive Ozias gentibus infestissimus, 251. Vir pius, et virtutis studio us, 251. In superbia morbum incidit, 251. Ausus est Deo thymiama offerre, 251. Lepra aspersus, 251. Hierosolymis amanda-

tus, 251. Potens, fortis ac strenuus, 251.

Azotii Samariam et regnum Juda foede lacerarunt, 245. Idumaeorum adjuutores, et militiae socii, 256. Urbes Salomonis everterunt, 256. Israel em incurarunt, et laironum more divexarunt, 284. Azotus Judaeae vicina et confinis, 280.

B

Baal idolum filiorum Ammon, 3. Baalim idola significat, 50.

Baasa regnavit super Samariam, 457. Ascendit in Judam, et edificavit Rama, 457. Desiit edificare Rama, hostibus se opponens, 457.

Babylon a Cyro Cambyses filio subacta, 29, 165, 294. Confusionem interpretantur, 452. Immitis, et insultatrix, et arrogans civitas, 461, 465.

Babylonii non permittebant lege sanctas in divino cultu caeremonias, 41. Frugum copiam more bestiarum devorant, 45. Per bestias et volucres oblique significati, 50. Samariam vastant, 129. Hierosolymam evertunt, 129. In Aegyptios movent, ac nullo negotio de illis triumphant, 129. Filii aquarum, 165. Piscibus timiditate haud absimiles, 165. Omnia vastant, 210. Cladem clade consulant, 210. Crudeles, 221. Aquiloni viciniorem regionem, et ad orientem positam habitantes, 225. More militari laetum in victoria vociferantes, 262. Nudi praevallent armatis, 274. Ferro consumunt Ephraim, 324. Plurimas urbes in Samaria igne succenderunt, 324. Judam subjugant, eamque depopulantur, 359. Patria sua relicta Hierosolyma invadunt, 361. Una cum incolis urbes inflammant, 445. Suae ipsorum facultati victoriam attribuebant, et contra Dei gloriam superbe se efferebant, 462.

Bethel, campus vanorum, hoc est, idolorum, 255. Urbs magnopere ad impietatem detorta, 299.

Balaam adversum Israel vaticinium tentabat, 75. Ariolus et augur, 447. A rege Moabitum Balac mercede conductus, 447.

Balac, filius Sephor, jubet vaticinari Balaam, 75. Moabitum rex execrabilis, 447. Balaam ariolus et augur mercede conduxit, ut Israeli male precaretur, 447.

Basanitis regio, ubere glebas secunda et florida, 287, 468. Confusio redditur, 469.

Beelphegor idem qui Priapus, a feminis et eviratis cultus, 77. Femineis ululatus, et cymbalis, et facibus, 77. Idolum Chanaanorum, 81. Forma turpissima, 157, 526.

Bel, idolum Babyloniorum, 50.

Benadab filius Ader rex Syriae obsedit Samariam, 249, 250. Damasci rex, 250. Socios expeditionis sibi assivit triginta duos reges sive duces, 250. Egrotat, 255. Benadab rex Syriae sublati Israel, urbes Samariae quam plurimas evertit, 19.

Benjamin et Judas non defecerunt aliis tribubus deficientibus, 5. Sacrificabant in templo, 5. Sacrificabant idolis, 5.

Benjaminis principio ceteris tribubus superiores, postmodum ab iisdem universi deleuntur, 457.

Bersabee urbs in extremis Judaeae finibus posita, 340. Ab austro versus mare regionem velut delineans, 340.

Bestiae agri, hostes Judaeorum, 50. Bestia feros et immites significat, 66.

Bethel, domus Dei, 79. Domus vituli, 144, 171. Bethel redditur domus Dei, 171.

Bethleem civitas tribus Juda, 154. Domus Ephrata, 435. Oppidulum sive vicus regionis Ephrata, unde oriundi Jesse, David et besta Virgo, 435.

Blasphemans Aegyptium filius, lapidibus obrutus, 519.

Bruchus insectum, 530. Multum terrae vi magna cooperit, 550.

C

Cain homicida et mendax, stout et pater ejus, 420.

Cambyses Cyri filius regnum subegit, 241.

Carmelus mons Judaeae, in quo Elias Thesbitas habitavit, 253. Circumcisionis agnitio redditur, 69.

Chalanne sub regno Persico hodie vocatur Lysippa, 515.

Chamos idolum Moab, 5, 131.

Chananii, confines Judaeorum scelerati et idololatrae, 81. Athei et impli, 173. Alienigenae et propter impietatem infames, 174.

Charitas multorum refrigerescit, 222. Legis plenitudinem complectitur, 502. Proximo nihil nocuenti parat, 534.

Charan urbs parva, et propinquissima Damasco, incolas habens bellicosissimos, 255.

Chiram Tyrionum rex Davidi charissimus, 258. A Salomone dilectus, 258. Adjuvat Salomonem in omnibus, 258. Munera plurima Salomoni mittit, 258.

Christus cum publicanis et peccatoribus accubuit, ut medicus, 15. Revera est semen Dei, 20. Christi sanguis vindicatus ex toto Israel, 22. Christus resurgens contrivit arcus, 22. Appellatur David, apud Ezechielem, 29. Christi adventus duplex, 50. Redditor unicuique secundum opera sua, 47. Mediator Dei et hominum, 53. Pax nostra, 53. Veritas et misericordia, 65. Scientia, 69. Resurrexit tertia die secundum Scripturas, 94. Est nobis omnis boni plenitudo, 96. In ligno principatus et potestates, affixio illi contra nos chirographo, triumphavit, 187. Dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, 187. Futura sanctis discipulis prænuntiat, 187. Diaboli tyrannidem evertit, 187. Vento austro et aestui comparatur, 189. Vitam omnibus proposuit, 189. Vinum Libani et thuris, 194. Nepos noster, 205. Sponsus celestis, 205. Dæmonum catervas inferno conclusit, 223. Omne animi oblectamentum, 224. Christus Salvator noster, 225. Mirabilium effector, 225. Majora quam dici aut sperari possint, diligentibus se donat, 225. Remittens crimina et eos peccati obtinens, 227. Secundus Adam, 227. Generis nostri primitiis secundus, 227. Expectatio gentium, 229. Dans cuicque secundum opera sua, 230. In resurrectione humani generis velut ex Sion clamabit, 241. Fons de domo Domini egrediens, 244. torrens et fons vite, 244. Christus Jesus Dominus noster, 268. Judæorum institores increpuit, qui animalia in templum adducerent, 268. Dedit nobis calcare super serpentes, 271. Evertit inimicos, et robustiores subiecit, 271. Christus, unctus in regnum seu ad regnandum, 296. Christus in nobis est per spiritum, 307. Emmanuel dictus, 326. Insetus in nobis a Deo Patre ut lapis adamas, 326. Diaboli tyrannidem evertit, 326. Hortatus est egenitis succurrere, et facultates distribuere, 337. A Pharisæis et Scribis derisus, 337. Fons vite, 341. Finis legis et prophetarum, 342. Deus de Deo, 346. Præcursor pro nobis ad Patrem ascendit, 346. Initiavit nobis viam novam et viventem, 346. Mundum et diaboli potestate exemit, 353. Dux et princeps panegyricæ nostræ celebritatis, 353. Magna tuba ab Isia appellatur, 366. Volens mortem sustinuit, 366. Mansit in corde terre dies tres et noctes totidem, 366. Ante constitutionem mundi ad universi reparationem decrevit et destinatus, 367. Cum doctrina sua opera admiranda conjungebat, 368. Spoliato inferno affatus est spiritus ibidem constitutus, 381. Secundum divinitatis naturam implet omnia, 393. Divinum lumen, 419. Unus magister noster, 429. Pastor ille bonus, qui in hortis et liliis nos pascit, 436. Pax nostra, 437. Samaritanorum obsequendi promptitudinem, quasi propriam et sibi accommodatam alimoniam ducebat, 441. Ecclesiæ firmamentum, basis immobilis, et perpetua securitas, 464. Dei et Patris justitia, 464.

Cliniphes et cinere seu pulvere, 25.

Cocla cum vinaceis seu uris passis, oblata diis alienis, 39.

Confessiones sunt voluntaria secundum legem, quæ quis sponte offert Deo, 290.

Cor Deo aperiendum, 219. Ager, hortus, vinea, 222.

Corinthii a tradito illis sancto mandato recedere, et imperite aliter docere solitis adherere volunt, 514.

Creatura Deo cooperatur, et dominantis auctoritatem comitatur, 25. Contumeliose habitum intuens Creatorem, quodammodo luxit, 250.

Cruce triumphantur adversariorum caterva, et malignæ potestates evertuntur, 25. Crucis pretiosæ imago et typus fuit lignum a Deo Mosi ostensum et in aquas amaras immisum, 547.

Cyrene valde edita, et in alto posita, 348. Velut in sinu profundo jacet, 348.

Cyro regnante, templum Hierosolymitanum reedificatum, 5, 350, 460. Cyrus Cambysæ filius, Babylone subacta, Persarum imperium adeptus, 29. Domum redire Judæos una cum vasis sacris jussit, 291, 125, 141, 165, 201, 232, 294, 460, 463.

D

Dæmones apostatæ, 36. Perversi ac pestilentes amatores sunt, 36. Rogabant Christum ne juberet eos abire in abyssum, 393, 471.

Damasceni contra Israellem congregati, 256. Antesignani, 256. Crudeliter et immaniter tractarunt Israelitas, 255.

Damascus Syriæ metropolis, 9. Expugnata a Teglatphalasar, 92, 145. Restituta, 251. Contrivit iucolas Gahad, 254. Capta et translata, 256, 281, 391, 458.

Dan tribus quærebat sibi possessionem ad habitandum, 154. Considerant et occupant terram Laiza, 154. Urbem Dan ædificant, ibique idolum collocant, 154. Sculptile ex domo Michæ sublatum colunt, 156. Dan, urbs Samaritarum illustris, 5. In extremis Judææ finibus posita, 2b austro versus mare regionem velut definebat, 340.

David, hoc est Christus, secundum carnem ex semine David, 62. David sapiens, 502. Oriundus ex Bethleem, 453.

Decem tribus cum dimidia, alienatæ a regno Roboam, 5. Dupliciter defecerunt, et ab Hierosolymis, et a Deo, 5. Post captivitatem redierunt Hierosolymam, 5. Apud Medos et Persas semper remanserunt, 121.

Denarius numerus perfectissimus, symbolum perfectionis, 64.

Dentes cum obstupuerunt, imbecilliores sunt quam ut mandere quippiam, et cibum commolere queant, 292.

Deus vel unum justum pro tota civitate orantem non despicit, 28. Beneficis nos veluti convescit, et supernis auxiliis mentem et cor obumbrat, 56. Omnis mansuetudinis fons et origo, 59. Sapientiam et orationem homini impertivit, 59. Inaurandus per ea quæ ab ipso habemus, 59. Omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, 59. Omnis mansuetudinis et fons et origo, 70. Mentis nostræ gubernaculum, 75. Deo quosdam premente, contra niti nemo potest, 95. Patiens, longanimis et multum misericors, 105. Dator et largitor omnis uberitatis, 128. Quasi homo cum Jacob luctatus, 153. Dormienti et excitato comparatur, 156. Omnem creaturam supergreditur, 164. Natura bonus et misericors, cogitur quorundam sceleribus ad indignationem se convertere, 166. Glorificat diligentes se, 171. Omnis nostræ felicitatis auctor, 185. Comparatur medico, 171. Seipsum bestiis comparat, 184. Longanimis, et multæ misericordiæ, et verax, 210. Servat quos vult, et malorum immunes reddit, 215. Mala potissimum infligit, 217. Deus Dominus, et illuxit nobis, 227. Deus universorum in templo antiquitus colebatur, 235. Habitat in cordibus nostris per spiritum, 242. Inauctur etiam quæ in tenebris sunt, 269. Præsens aspici quæ in Ecclesiæ præcipue a nobis sunt, 269. Natura sua multo mansuetissimus, 275. Dominus virtutum, 274. Leonem imitatur, 277. Aucupi et laqueos se assimilat, 276. Instar aucupis superbos dejicit, 176. Velut laqueo captos suffocare solitus qui more vulpium aut murium negotiis mundanis tenaciter inhærebant, 177. Principio militis punit peccatores, 291. Ex parvis dolorem non sentientes, adhuc acerbioribus plagis onerat, 295. Deus omnia cognoscens, 294. Deus Israel, natura et veritate est, 295. Universorum fabricator, 296. Rerum humanarum gubernator, 296. Omni altitudine et omni excellentia superior, 296. Omnis creaturæ administrator, 296. Vivificus, salvare potis, 298. Omnipotens, 300. Superiorum spirituum rex et legislator, 300. Dominans elementis, et ad suum arbitrium, rerum naturam inclinans, 300. Superbis resistit, 300. Arrogantem, et inobedientem, et contumacem, hostis loco ducit, 306. Quamdiu verbis tantum castigat, videtur quodam modo non adesse, 305. Per semetipsum jurat, 317. Medicus spirituum, 336. Cælum et terram, et quæ infra terram sunt, implet, 395. Motionem quodam modo subit mutationis expers, 395. Deus amandus ex tota anima, et toto corde, 394.

Dies magnus Christi duplicis adventus, 50. Dies juvenutis, regeneratio per legem, 49. Dies tempus incarnationis Unigeniti, 49. Dies, vocationi conveniens tempus, 64. Dies Domini qua iræ ejus satisfieri oportet, 210. Dies supplicii, 506.

Dilectio est legis plenitudo, 172. Proximo malum non operatur, 172.

Dina Jacob seu Israelis filia, 103, 107.

Discipuli ex omnibus cum delectu vocati, 250. Flagellati sunt, 420. Cæsi gaudebant, 420. Sciebant Christo compassos, etiam cum illo regnatores, 15.

Divinatio pro virgine, Chaldaicæ curiositatis inventum, 75.

Divinitas nullo loco includitur ac definitur, 93.

Divitiæ injuste congregatæ evomentur, 173.

Domus Dei, domus orationis vocabitur, 268. Domus eburnea regis Achab, 286. Domus magna et parva Ephraim et Judas, 530.

Draco si percutiatur, tum demum ejulat, ut in periculo, doloreque suum cauda terram verberando declaratur, nec medicorem clamorem emittit, 599.

E

Ecclesia ex gentibus congregata, 46. Sacrum et divinum ovile, 124. In umbra Salvatoris sedit, 193. Sponsa a

Libano, columba, pulchra, 203. Tollit crucem suam, et Christum sequitur, 205. Nova Jerusalem, 253. Suorum cultorum curam gerit, et hostibus superiores facit, 242. Intellectualis Jerusalem, 242. Torrenti juncorum comparata, 244. Ecclesiam Christi multa sanctorum capitum continent, 332. Sancta, 360. Domus et urbs Dei sanctissimi, 360. Civitas et domus Christi, 333. Cum Græcorum dogmatibus comparata, 424. Civitas Dei, quasi quædam tellus et regio sanctificatorum, 438.

Edom unde Idumæi postea ex ipso nominati, 260. Ab amore mutuo alienus, 260. Odii in fratres perquam reus, 260. Deo inivsus, 261. Edom, hoc est terrenus, 334.

Elamitæ Samariam et regnum Juda fœde lacerarunt, 218.

Eliacim Josia genitus, Hierosolymis regnavit, 282. A Nabuchodonosor in servitutem redactus, 282.

Elias propheta, multos prophetas Baal interfecit, 14; 97. Thebites, 235. In monte Carmeli habitavit, 233. Elias homo erat, similis nobis, passibilis, et oravit, et non pluit annos tres, et menses sex, 292.

Eliphaz filius Esau, 153. Ejus filius Thæman, 153.

Elisæus propheta Jehu regem super Israel unxit, 18, 97. Venit Damascus, 233. Occurrens Azaeli flevit, 233. Accersit a regibus Israel, Juda et Edom, 263. Elise discipulus, 329.

Emmanuel illuxit, regno Israel sublato, 22. Per Jesraël, id est, Dei semen, intelligitur, 23. Virgineus sponsus, 203. Flos campi, 323. Interpretatur, nobiscum Deus, 326. Homo in terris versatus, 337.

Emmor filius Sichem in Sicimis, 104.

Enacim oppidulum in extremis Judææ finibus ante solitudinem, 400. Versus austrum, 400. Moabitum et Idumæorum sacra colens, 400.

Ephod sonat liberatio, 133.

Ephraim et Manasse, pro una tribu reputabantur, 4. Ephraim nominantes prophetae, Samaritanas intelligunt, 3. Accipitur item pro regia in Samaria tribu, 106. Pro universo Israele, 158. Relicta patria tellure sua, Egyptum pro patria habuit, 168. Subjectus ipsi Assur, et peregrino sceptro cervicem supposuit, 168. Captus, et subditus factus osoribus suis, 168. Lapsus in apostasiam, oblitus est Dei, 164. Percussus a Deo, 172. Chananæis alienigenis similis, 175. Modis omnibus ad divitias corradendas incubuit, 175. Vocatur Chanaan, propter impietatem, 174. Domus Joseph, 299. Israel appellatur, 299. Decem tribus significat, 305. Ephraim ex Joseph procreatus, 305. Ephraim populosus, utpote decem tribubus constans, 320. Per magnam et innumerabile multitudinem abyssus nominatur, 321.

Epiphania, urbs, ab Antiocho Epiphane nominata, 315.

Equus animal ad notitiam decentiæ et naturæ suæ convenientem scientiam suscipiendam promptum, 517. Equi quasi cogitato, et prudenter, et scientes hincientes, 517. Insignibus phaleris ornati, propemodum infantum animis, cum se honorabilem et spectatum sessorem habere sentiunt, 517. Superbum animal, et ad cursum aptissimum, 321. Conspicis equabus naturæ stimulis incitantur, 321.

Eruca ex rore sub auroram cadente generari incipit, 388.

Erythræum pelagus, per quod navigatio recte instituitur ad gentes Indicas, 369.

Esau odio habitus a Deo, 169. Frater Jacob, 383. Fuit animo non bono, sed hostili in Jacob, 259. Fratrem complexus et osculatus, 259. Edulium lentis quesivit, 260. Vocatum est nomen ejus Edom, 260. Pro una esca vendidit primogenita sua, 260. Veterem impietatem suam deposuit, 261. Revertentem e Mesopotamia Jacob cum lacrymis osculatus est, 261. Hirsutus, et pilis undique coopertus, 333.

Esavitas Esau posteris, 261. Difficiles et asperi, 261. Cum vicinis gentibus pacis et concordie fœdes inierunt, 338. Germani amici, et conjurati, et commilitones Israelitarum, 338.

Esdras pauca quædam suis temporibus gerenda prædixit, 232. Historiam conscripsit, 232. Veste conscissa Israelitas luebat, 232.

Evangelica præcepta spirituales unionem sive copulationem continent, 52.

Excelsa, hoc est, templa in montibus et collibus, 122. Ezechias filius Achaz rex Juda in Jerusalem, 9. Pius, et justitiam studiosissimus, 9. Excelsa dissipavit, et lucos succidit, 9. Zelo divino præditus, et Deo charus, 150. Ablatis e medio Babylonis regnavit, 223. Mœstissimus, 336. Ad Isaiam ire jussit, 336. Mortuus, 433.

Ezechiel propheta in stercore humano panes sibi facere jussus, 22. Stercora boum accipit pro humano, 22. Fo-

dere parietem jussus vidit omnia idola Israel depicta in parietibus, 29. Ductus Jerusalem in visione Dei, 86. Vidit sex viros missos contra Jerusalem cum securibus, 85. Mutus factus, 227.

F.

Fames philostorgiam alioqui inexpugnabilem negligere cogit, 24. Fames audiendi verbum Domini, 33, 227. Fames a locusta invehenda, 214. Fames sava in Samaria, ut caput asini multis denariis venderetur, 292.

Festi dies in gratiam vitulorum instituti, 108.

Ficus dulcedinis symbolum, 43.

Fidelis unusquisque templum Dei, sive altare, 342.

Filii Christi per Evangelium generati, 23. Filii formationis, quæ intelligentia percipitur, 33. Filii lucis et filii diei, 23. Filii iræ, 51. Filii Juda sancti, 245. Filii confessionis, 245.

Finis laborum gloria et voluptas, 401.

Fluvius pacis Dominus noster, 244.

Fons de domo Domui egrediens Christus, 244. Fons vitæ Christus, 244. Fons vivus, ex Deo Patre Filius, 292.

Fontes aquarum incorruptibilium, scripta sanctorum apostolorum, 271.

Fornicatio spiritualis, 73, 109.

Fruges e sacris foci exsistentes, 73.

Frumentum typus vitæ, 63.

G.

Gabaa oppidum Benjamitarum, quod interpretatur colles, 135. Edita et in colle ac specula sita, 456. Gaba, idem, 456.

Galaad civitas trans Jordanem a sacerdotibus habitata, 101. Primitivum orbium, 103. Civitas operans vana, hoc est, 176. A Phula vel Tegistphalasar rege Assyriorum subacta, 176.

Galaad oppidulum in confiniis Palestinæ situm, 234.

A Syria occupatum, funditusque perditum, 234.

Galaaditis, locus, plerimam et latam pabuli copiam pecudibus subministrans, et varietate herbarum undique abundans, 468. Mutatio Testamenti redditur, 430.

Galgali mons in Moab, 447. Galgal urbs, in qua infandum in modum superstitiosi statuarum cultus vivebant, 140, 175.

Galgala urbs Samaritarum illustris, 3. Urbs trans Jordanem, ad apostasiam etiam atque etiam propensa, 299, 299.

Gaza urbs Philistinum, quæ hodie Palestina est, 236.

Gazel Idumæorum adjutores et militie socii, 256. Urbes Salomonis everterunt, 257.

Gedeon alio nomine dictus Hierobaal, 151. Noctu clam aram Baal destruxit et lucum ejus succidit, 153.

Gentes ante Christi adventum, a feris et reptilibus venenatis paulum discrepantes, 43. Legem divinam non habebant, 264.

Gerara, Philistinum sive Palestinæ urbs, 299. Ad puteum juramenti denominata, 299. Urbs magno opere ad impietatem detorta, 299.

Gergesæ finitimi Judææ populi, 239. Pugnantes adversum eos Israelitis consumpti, 270.

Gergeseni Samariam et regnum Juda fœde lacerarunt, 218.

Geth in Copher, oppidulum Judæ seu vicus, 361. Geth quæ alienigenarum dicitur, 236. Urbs Palestinæ primaria illis temporibus, 313. Habitata ab Enacim et qui vocabantur Philistinum, 313. Philistæorum, 313, 401.

Gethæi finitimi Judææ populi, 239. Dei gloriam ludibrio habent, 404.

Gladii conversi in vomeres, et lanceæ in falces, 51. Gladius spiritus, verbum Dei, 161.

Gog rex, 323. Sennacherib, 323. Assyrii, 324, 330.

Gomer, typus anime, quæ sibi vitam inhonestam ac turpem delegit, 12. Laqueus erat mortis et janua inferni, 16. Honestæ liberorum parens effecta, 16. Gomer, fornicata Judæorum Synagoga, 24.

Græca philosophia, 236. Superstitio, 238. Dogmata, 481.

Græci dæmonibus ascribunt divina beneficia, 39. Eloquentiæ suæ facultatem dæmonum honoribus celebrandis largiuntur, 39. Falsa opinione sapientiæ supercilium tollentes, 237. Græcorum leges, 238. Sapientia, 313. Fabulæ, 313, 375, 376. Græci maris imperium penes quemdam Neptunum esse tradunt, 375. Lapides et ligna, et ipsam creaturam adorari oportere stolidissime docent, 424.

Grandine horribili puniti Egyptii, 23.

Gratia a Judæis ad gentes transivit, 26. Gratia celestis munimentum animæ, 34.

H

Habacuc propheta, 516.

Hæretici beneficia a Deo præstita immundis demonibus ascribunt, 59. Deo exosa et impia turba, 59. Simpliorum mentes pervertunt, et laqueos ad perdendos homines parant, 59. A crudelibus feris parum discrepant, Tacent impietatem, et comedunt mendacem fructum, 154. Adversus Unigeniti gloriam nugantur, 236. Ob involuta fallaciarum inventa existimantes se esse aliquid, 237. Simpliciorum quosdam a recta et inculpata fide avertunt, 237. Impositum laqueis irretitos a finibus veritatis abripiunt quam longissime, 238. Adversus Unigeniti gloriam mentientes, 307. Non fragrantia spiritali, sed verius cœno, ebriam gestant mentem, 307. Sermone veritatis oppugnant, 515.

Hai civitatis incolæ non paucos ex Israel cædunt, 47. Hebrææ mulieres maritos suos falsorum deorum nominibus appellabant, 50.

Hercules Alcmena et Jovis filius, 576. Devoratus a ceto, 576. Redditi tamen, capite duntaxat pilis sudato, 576. Trivesperus, seu trinum noctium, 576.

Herodes Antipatri filius Ascalonites Judææ Christo nato præfuit, 22.

Hevæi, pugnantibus adversus eos Israelitis, consumpti, 270.

Hierosolymis tantum licebat sacrificare, 28. Hierosolyma a Babilonio capta, 149, 200. Ad austrum solitudinem longam habet, 222. Prima occidit Dominum, 251. Hierosolyma terræ motu contremuit, 251. Inter Judææ civitates nobilior et illustrior, 253. Carmeli vertex appellata, 253. Urbs insignis et nominata, 264. Judæorum mater, 266. Occupata a Nabuchodonosore, totisque ferro vastata, 282, 294, 335. Hierosolymitani immolabant Baal in excelsis, 307. Militie cœli offerebant libamina, 307. Se legis reverentiam cordi habere, et contendere sacrificia offerre, et festos dies agere simulabant, 307. Spreverunt Sion, 311. Tanto more conternati, ut mox una se cum Samaritanis perituros expectarent, 336.

Hircus de capris pro peccato mactabatur, 71.

Hordeum cibus pecudibus conveniens, 61.

Humilis, ad obediendum promptus, a Deo in primis electus, 48.

I

Icterus, morbus arquatus, seu regius, 592.

Idola Baalim ex lapide confecta, 49.

Idololatria Deo exosa, 336. E medio sublata, 336.

Idumæa reducta in solitudinem, 244. Israelitis finitima, 333. Ab Israelitis ferro ignique vastata, 336. Australis, et australem Judææ partem habitantibus vicina et confinis, 361.

Idumæi contra Israelæm congregati, 336. Finitimi Judææ populi, 339. Samariam et regnum Juda fude lacerant, 249. Propagati e sanguine Esau, 256. Israelitarum perpetui inimici, 256. Fratres Israelitarum, 259. Ex Edom nominati, 260. Semper stolidi et improbi, 260. Esau posteris, 334. Et vicini Judæorum, 333. Invidia stimulati, 333. Barbaros vicinos sibi ascescentes, manus conserunt, 335. In valle Josaphat occubuerunt ac perierunt, 335. Atrocius quam alienigenæ Israelitas vexarunt, 335. Irridentur et deluduntur, 337. Idolorum cultibus impliciti, 338. Fratrum ærumnis insultant, et immanitate Babiloniis parum cedunt, 339. Sævi, et ab omni sensu misericordie remoti, 339.

Ignifer olim antecederat exercitum, lauro coronatus, facem gestans seu præferens, 561.

Impis non est gaudium, 41. Vermis semperternus reservatur, 41. Radicitus de terra peribunt, 47.

Indi et eorum regiones imprimis australes, 562. Vocabulo Tharsis indicantur, 369. Indicum mare, 322, 346. Inebriari turpissimum est, et summopere a lege condemnatur, 270.

Infans in utero humori naturali innatus, 376. In ventre prægnantis velut sepultus, respirare non potest, vivit nihilominus, 376. Infantes frequenter sine causa dolent, et in rebus exiguis plorant largiter, 387. Nonnunquam re parva demulsi gaudent, repenteque a tristitia ad letitiam prosiliunt, 387.

Ingratus est similis blasphemæ, 159, 183. Ingrati animi crimen infandum, 321.

Initiati hieronymus Beelphegor, 77. Cum femineis ululibus, cymbalis et scibis circumcursabant, 77.

Inobedientem voci Domini leo percussit, 14. Inobedientia defendi a crimine non potest, 14.

Ira aversiones sequitur omnino, et quodammodo comitatur, 263.

Isaías propheta saccum de lumbis suis solvit, nudusque et discalceatus Jerusalem obivit, 14. Futuræ captivitatis habitum Israelitis demonstravit, 16. Jussus a Deo nudus et discalceatus Hierosolymam obire, 599. Christum ad salutarem passionem euntem oculis ipsis prope-modum aspiciens, 415. Interrogat Christum quodammodo clavorum loca contemplant, 415.

Israel nominantes prophete Samaritas intelligunt, 5, 22. Israel, hoc est, decem tribus in Samaria, 7. Translatus in Assyrios, 7. In montes et fluvios Medorum, 9. Israel regnum e medio sublatum nato Emmanuele, 22. Israel a nomine populi Dei degeneravit, 26. Extremis sæculi temporibus in filios Dei cooptabitur, 28. Vineæ Domini, novella plantatio et dilecta, 63. Agricultura Dei, 57. Positus a tergo, 59. Oestro exagitatus, 80. Apud Medos et Persas semper remansit, 122. Copias contra Benjamitas educit, 136. Captus instar volucris, 137. In solitudine vitulum fecit, 241, 242. Humano se regno ex asse subiecit, 177. Moabitur feminis adhesit, 179. Sacrificavit Beelphegor, 170. In montana Persarum et Medorum demigrare coactus, 186. Vineæ pulchre palmitibus diffusa, 194. A Salmanasare translatus, 200. A Nabuchodonosore captus, 200. A Cyro elapsis septuaginta annis dimissus, 201. In omnem ventum dissipatus, 201. In Ephraim et Juda divisus, 232. Babiloniis in servitutem traditus, 235. Israel aliquando duæ tribus, aliquando decem, aliquando duodecim appellatur, 248. Israel vitulum condavit in solitudine, 253. In Dei offensionem incurrit, 253. In divinis mandatis educatus, 264. Israel, hoc est, tribus in Samaria, 265. Dei gloriæ contemptor, et impie corruptus, 283. Horrendis criminibus implicitus, 290. Vexatione et flagellis eruditus, 304. Totus in servitutem reductus, et bello extrema perpassus, 320. In Ægypto afflictus, 331. Insuper, legi inobediens, contentiosus, 383. Saul sibi regem petendo graviter peccavit, 435. Armis subactus, in Babilonem ac Medos olim ductus est, 462. Servitutem liberatus, 469.

Israelitis Baal adorant, 221. Cyro dimittente in Judæam redierunt, 232. Vectigalium ac servitutis oneribus molestisque liberati, 232. Desidia se tradiderunt, 232. Hierosolymæ muros instaurant, 232. Templum reedificare nituntur, 232. In neomenia tuba canere jussi, 241. Vitulos adorabant aureos, 241. Levi negotio subjugabantur, 232. In captivitate abducebantur, 232. Regionem suam postliminio habitabant, 232. Inviati et insuperabiles hostibus, 232. Moabitis olim vicerunt, 264. A Moabitis funditus deleti, 264. Divinorum mandatorum disciplina multimodis instituti, 263. In Patrum suorum errorem pertrahiti, 263. Legem Dei repulerunt, et mandata ejus servare noluerunt, 266. Adversus Amorritos, Hovæos, Gergessos Pherezæos, et Jebusæos pugnarunt, 270. Dira et intoleranda servitutem liberati, 275. Lege eruditi, 275. Arrogantes et Dei contemptores, 277. Prophetas aspernabantur, et legem in postremis habebant, 275. Mundanis involuti negotiis, 278. Tantummodo fluxa et caduca persequiebantur, 278. A Dei verbo refugiebant, et ad virtutem invitantibus repugnabant, 278. Turpibus quæstibus addicti, 293. In pecunia multa facienda animo et cogitatione occupati, 293. Contra Aaron insurrexerunt, 309. Fecerant vitulum in solitudine, 293. Astrorum cultui dediti, 293. Fecerunt sibi deos aureos, 309. Morem habebant, bello ingruente a Damasco et Syris auxilium petere, 322. Israelitæ lingua largissimi, 317. Insolenter præ se omnes gentes reliquas despiciebant, 347. Ex radice Abrahami prodierunt, 347. Ex Ægypto in terram promissionis deportati, 347. In socordiam prolapsi, 347. In Idumæam finitimam descendunt, 333. Idumæam ferro ignique vastarunt, 336. Templum construunt, et sanctam civitatem insistant, 338. Ex tota Judæa in Babilonem traducti, 362. Montes et colles petentes, ibi mysteris fugebantur, 443. Dæmonibus sacrificia sub quercu et picea offerebant, 443. Existimabant et credebant, se divina ira superiores, et quovis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principumque conspirationibus et promissis adjuvarentur, 459. In Mose quidem, sed in mari et nube baptizabantur, 469.

Itabyrium, mons Galilææ nobilissimus, ferarum aviumque venatu longe distans, 83.

J

Jacob torrens, 151. Jacob nomen in Israel mutatum, 103. Jacob vocantur Judas et Benjamin, procreati e stemmate Jacob, 151. Ephraim, 396. Jacob luctatus est cum Deo quasi cum homine, 151. Homo candidus et sine

faco, 157. Iniquissime læsus, 168. Ab incunabulis habilis ac dexter, 168. Fratrem in utero materno supplantavit, 168. Dilectus a Deo, 168. In laboribus prævaluit in Deum, 168. Luctatus cum angelo, 168. Increpuit filios ob eandem Sichimitarum, 69. Habitat in Bethel, ibique facit altare Deo, 169. Deos alienos et in aures abscondit sub terebenthō, 169. Benedictus a Deo, 169. Laborum amantissimus, 131. In domum Dei ascendentibus mandat mundari et vestes mutare, 151. Manet saluus in memoria Dei, 131. Sapiens, 172. Servivit Laban mercenarii loco, 177. Domo Laban discedit, 239. Fratrem complexus et osculatus, 239. Patriarcha, 317. A Deo ab utero, et adhuc materius inclusus visceribus electus et dilectus, 317. Jacob, ejus posteri nominantur, 318. Scalam a terra usque in cælum pertingentem, et angelos per eandem ascendentes et descendentes vidit, 345, 370.

Jarim sonat defensorem sive uitorem, 92, 146.

Jebusei contra Israelitam congregati, 236. Pugnantes adversum eos Israelitis consumpti, 370.

Jechonias rex Israel in Samaria, vas inutile, 120. Quintus ab Ezechia rege, 435.

Jehu rex Israel occidit Achab, et liberos ejus, et Jezabel, 7. Ejus filii reges usque ad quartam generationem, 7. Ab Elismo propheta in regem unctus, 8. Cadaver Achab in vineam Naboth abiecit, 8. Septuaginta filios Achab neci dedit, 8. Statuas Baal combussit, delubra diruit, sacerdotes jugulavit, 8. In peccatis Jeroboam ambulare deprehensus, 8. Tandem etiam vitulos alo'avit, 19. Filii ejus patrem impietate æquarunt, 19. Juste occidit pseudosacerdotes, 85. Detraxit item Baal ipsum, et statuas ejus exussit, 97.

Jejunium sacrificium vere sacratissimum, 209. Dominum mansuefacit, iram sedat, penam tollit, 219.

Jeremias propheta in utero sanctificatus, 11. Propheta in gentibus datus, 11. Juvetutem prætendens, exorare Deum nitetur, 11. Juvens ad vaticinandi officium vocatus, 13. Divino mandato in Ægyptum descendit, 42. Dissuadet sacrificia idolorum, 149. Prænuntiat Babylonem capiendam, 163. Deo mandante, vinclis, seu catenis ligneis circumponerebatur collo suo, 173. Ad fœdum belli spectaculum animo et cogitatione abreptus, 240. A Sedecia victus, et in lacum missus, 363. Prohibetur orare pro populo indigno misericordia, 311. Bellum urbi Hierosolymitanæ prædixit, 415. Magnam Judæorum multitudinem prostratam videt, prophetico spectaculo, 415.

Jerobaal Gedeonis cognomen, 134. Idem sonat quod ulciscatur se Baal, 134.

Jeroboam servus Salomonis, de monte et tribu Ephraim, 4. Rex constitutus in Samaria, 4. Duos vitulos aureos fabricatus est, 4, 105, 199, 149, 178, 328, 365. Jeroboami duo reges Israel, 4. Moribus et impietate similes, 4, 250, 326, 364. Jeroboam primus, apostasia inventor, 121. Detestabilis, 182. Peccatum velut coloratum et contextum in animum recepit, 186. Opinionem prudentiam habebat, 186. Ne sceptro privaretur, vitulos aureos excoxitavit, 186. Jeroboam filius Nabat, deposuit vitulum aureum in Bethel, 247, 255. Israelitis sanctior fuit, ut vitulos aureos adorarent, 167. Jeroboam filius Joas, alius a primo, 250. Improbus et transgressor, 250. Restituit Damascum, 251. Auctus est ditioribus multis, 251. Victi alienigenas, 251. Myriam invasit et armis devicit, 255. Jeroboam vitulis immolandi festum diem dedicationis celebrat, 281. Constituit sibi sacerdotes excelsorum, 286. Abiecit Levitas, ne sacerdotio Domini fungerentur, 286. Jeroboam alter restituit terminum Israel ab introitu Æmathi, usque ad mare solitudinis, 365. Filius Joas, 365. Bellum cum alienigenis gessit, et urbes Judæe ereptas recuperavit, 365. Regnavit in Samaria, 391.

Jerusalem nova quam est Ecclesia Dei vivens, 238. Sancta, 241. Institutum optimorum studiis, 241. A nemine facile expugnabitur, 241. Non amplius alienigenis pervia, 242. Coelestis, quam mente concipitur, 245.

Jesse oriundus ex Bethlehem, 435. Jesus filius Joseph, summus sacerdos, 3, 29, 125. Mutatione vestium condonata ei peccata esse significavit Deus per angelum, eumque judicem futurum, si præceptis ipsis obtemperaret, 125. Jesus Nave Christi typus, 47. Filios Israel per Jordanem tradidit, terramque promissionis iisdem distribuit, 102. In militie ducem assumptus, 432. Terram promissionis sortito distribuit, 450. Gentium regiones in ditionem redegit, 471. Quingque reges in spelunca concitavit, et speluncæ saxum admovit, 471.

Jezabel conjux regis Achab, 18. A Jehu cum marito et filiis necata, 18. Prophetarum persecutrix et justorum insidiatrix, 21. Perversis molitionibus justo eandem machinata, 21. Typus Synagoga, 21.

Jezrael oppidum Samaritæ, 19. Jezrael Latine sonat, semen Dei, 20, 22, 24, 36. Jezrael filius primogeni-

tus Osee propheta, 20, 25. Jezrael typus Christi, 24. Joachaz filius Jehu rex Israel, 18. Idolostrator, et vitulos adorans, 18. Joachaz filius Josia regis unctus in regem, 282. Vix trimestre regnavit, 282. Vincit a Pharaone Nechao, 282.

Josia Josia genitus, Hierosolymis regnavit, 282. Vixit quinquaginta annorum erat cum regnare crepisset, 283. Undecim annis regnavit in Jerusalem, 283. Factus est servus Nabuchodonosor tribus annis, 283. Rursum rebellavit contra Nabuchodonosor, 283. Fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus, 283.

Joannes Baptista quo non surrexit major, 242.

Joas rex Juda, 250. Joas filius Joachaz rex Israel improbus, 29.

Joatham filius Azarias regis Jerusalem, 8. Post excessum patris ungitur in regem, 8. Moritur, 8. Joathan, idem, rex Hierosolymæ, 391. Vir pius, 457.

Job extinctis filiis comam detondit, 536.

Joel propheta vaticinatus, Ozia, Joathan, Achaz et Ezechia regibus, 197. Eodem sæculo quo Abdias vaticinatus, 354.

Jonas propheta Amathi filius, 364. Oriundus ex Geth in Copher, 364. Plurima oracula edidit Judæorum tribubus, 364. Prædicavit Ninivitis, 365. Adumbrat quodammodo Salvatoris nostri economie mysterium, 365. Fugere a facie Dei constans est, 366. A cæto absorptus, redditus est die tertio, 366. Cepit dolorem non modicum, ubi Deus Ninivitarum misertus est, 366. Non temere ad Ninivitis missus, 368.

Joppe oppidum Palestinæ maritimum, 369. Rerum victui necessariorum ex Judæa præcipue ad urbes orientales vela dantibus emporium, 369.

Joram rex Israel, 263. Misit ad Josaphat regem Juda nuntium, 263. Ascendit contra Moab ad prælium, 263.

Josaphat rex Juda, 265. Ascendit contra Moab ad prælium, 265.

Joseph appellatur Israel, Ephraim, et Samaritani, 299.

Josias rex tribu Juda sive David, occidit pænonosacerdotes super altare, 85. A Pharaone Nechao tributarius factus, 200. Filius Amon, 281. Vir sapiens et solers, Deique amantissimus, 281. Inaito regno, idolorum delubra destruxit: altaria everit, lucos succidit, 281. Currum solis combussit, 281. Sacerdotes excelsorum in Bethel mactavit, 281. Ossa hominum super altare vitalium incendit, 281. Ariolos expulit, et qui in ventre demones interrogantibus responsa dantem habebant, 281. Bonus erat, et cum Deo sincere agebat, 281. Manum temere conseruit, 282. In prælio occubuit, 282. Domum Hierosolymam a suis reportatus est, 282. Ratus contra se arma sumpsisse Ægyptium, temere cum exercitu occurrit, 295. Josue successor Moysi, tribum Israeliticarum dux, 362.

Judæa agro comparata, 208. Finis ac terminus Israelitarum corporeus, 258. Vastata, 461.

Judei sub Christum redacti, vineis similes, 21. Increduli, comparantur mulieri, 25. Non universi bello a Romanis illato absumpti, 25. Ad omnes ventos, juxta Scripturam dispersi, 26, 28. Frumento et vino, id est mystica benedictione, spoliati, 40. Bellis, reptilibus, volucribus et piscibus comparantur, 68. Eorum regio ad austrum latam et immensam habet solitudinem, 189. Eorum calamitates quatuor insigniores, a Salmanasare, Nabuchodonosore, Antiocho, et Romanis, 200. Oderunt Christi oracula, 211. Extremis mundi temporibus ad Dominum revertentur, 215. Infelices, conflictis in Christum calumniis, 327. Invidia flammis pectora succensi, 337. Famem verbi Dei senserunt, 339. Accepta a Cyro libertate, in Judæam remigrarunt et templum construxerunt, 350. Bello ab Antiocho et Adriano lacerati, 350. In Persiam ac Mediæ captivi abiierunt, 355. Urbem et templum reedificare studuerunt, 355. Gentium populi se administrare, ut stolidum quiddam, et ab usu et consuetudine ipsorum quam remotissimum, ignominia notant, 375. Execrati, 419.

Judas et Benjamin Hierosolymis remanserunt, aliis deficientibus, 4. Sacrificabant in templo, 4. Sacrificabant idolis, 4. Judas, hoc est, qui colebant Hierosolymam, 7, 22, 24. Judas servatus est mirabiliter, 24. Jude filii, Christi filii, 25. Judas in Deo confidit, ab ipso et per ipsum servatus, 164. Ad iram Deum provocat, 164. Urbes suas instauratis moribus communii, 164. Judas redditur, confessio, 245. Judas tulit omnia sanctificata, et omne aurum in thesauris inventum, et misit Azazel, 250. Judas legibus eruditus, 261. Judas quæ tribus in Jerusalem, 269, 272.

Judex locum Dei plane obtinet, 266.

Juncus semper aquam amat, nec virere desinit, 214.

Quamvis in cuspidem exeat, etiam sic bene habet, 244.
Juniperus arbor densa et frondosa, 193. Contigatio
quadam manufacta videtur, 193. Nec solaribus radiis
penetrabilis, nec imbrium defluxibus pervia, 193.
Iustitia liberat a morte, 175, 287, 503.
Iusti, etiam aliis prodesse, et peccantes ab impen-
dente supplicio liberare possunt, 27. Iustus unus pro
tota civitate orans non despicitur, 27. Iustus sua virtus
decori et ornamento est, 35.
Juvenes, hoc est, prudentia eminentiores, et intelle-
ctuali robore praediti, 372.

L

Lac infantibus opportunissimum, 242.
Lachis, urbs regi Juda, vicina et confinis Philisthiim,
403. Idolis dedita, 403. In extremis finibus Judaeae sita,
403.
Laerymae in magna quoque laetitia profundi solent,
261.
Lae res lubricae, 183.
Laisa terra a tribu Dan considerata et occupata, 153.
Latrunculorum cunctus Judaeam depopulantur, 283. La-
trunculi Chaldaei, et Tyrii, et Moabitae, et filiorum Am-
mon, contra Samariam, 283.
Lazarus, mortuus in vitam revocatus, 241.
Leo percussit inobedientem, 14. Bestia valida, et im-
perterrita, cuius occursum periculosus, 93. Leo rugiet, et
quis non timebit, 93, 252. Leo esuriens montes, salius et
memoria contentius pervagatur, 277. Horribiliter et ab-
sone rugiendo praedam invadit, 277. Catulis escam ap-
portat exsiliis, et cum clamore praedam apprehen-
sum dilaniantibus, 277. Contra bestias clamare consue-
vit, 277. Non prius insilit, et ex ira praedam devorat,
nisi minas praemisit, 277. Bestiarum fortissimus, 279.
Lepra morbus infandus et insanabilis, 252.
Leprosi eiciebantur extra castra, 7.
Levi et Simeon fratres dolum struunt, 104.
Levitae relinquebant tabernacula habitationis suae, 286.
Abiecti a Jeroboam et posteris ejus, ne sacerdotio Do-
mini fungerentur, 286.
Lex pedagogus ad Christum, 45. Dulcis amanti Deum
animae, 45. Umbra et figura, 52. Ad nos cum Deo per-
fecte ac pure copulandos vim satis magnam non habet,
52, 53. Perfecta simul et imperfecta, 60. Dictata per an-
gelos, 90. Finitis ac terminis Israelitarum spiritualis, 238.
Lex in umbra erat, plane tamen veritatis dogmata
continebat, 272. Dei et iustitiae dispensator et pedago-
gus ad iustitiam, 501. Sancta et iusta, et bona, 501. Per
Mosen lata, 501. Ad beneplacitum Dei perficiendum dux
et magistra, 501. Typus et adumbratio, 515. Antiqua
olim acerba et intolerabilis, 547. Dulcis, et quasi ad po-
tum aptissima evasit, 547.
Libya sinus et recessus maritimos expositos seu pa-
tentes habet, 348.
Lignum a Deo Mosi ostensum, ut illud in aquam ama-
ram immitteret, imago et typus fuit pretiosae crucis,
547.
Linguae in signum datae non fidelibus, sed infidelibus,
227.
Locustae vitium stirpes, earum humorem exsugentes,
brevis arefaciunt, 204. Famem invehunt, 214. Hostium
cuneis comparantur, 215. Carent rege, 216. Ordinatim
uno velut signo dato in expeditionem exeunt, 216. Serie
quodam et quasi per acies volant, 216. Vicissim officiose
prosequuntur et assecantur, ac si sorores essent, 216.
Dentibus bellum gerunt, 210. Dum apta esul perdunt,
fame interficiunt, 210. In aedes et urbes ingreditur,
210. Per fenestras irrumpunt, et populos conturbant, 217.
Ipsam caelum concutere videntur, 217.
Lot cum uxore et filiabus servatus, 27.
Luciferi effigies artificiose facta, 510. Lucifer ante solis
radios exorjens, et principium diei incolis afferens, 510.
Adoratus, 510.
Luctus super mortuis suscipitur, 252.
Luna filius Apis Aegyptiis creditus, 87, 545. Luna in
sanguinem conversa visa, 250.
Lycophron, unus eorum, ovis Graeci ut eximios admi-
rantur, 376.

M

Macedo vir sancto Paulo in somnis videtur, 229.
Machabaeorum praecara et admiratione orosequenda
certamina, 201.
Machmas urbs Arcadum florentissima, 150.
Madianitae inclementes domini, 154. Eorum principes
Oreb, et Zeb, et Zebec, et Salmas, 154.

Magistri sapientes et Dei amantes, ad id quod rectum
est, ostendunt iter, 267.
Malachias propheta, 153.
Manaa, dona, signum subjectionis 188.
Manaim filius Gaze de Thersa, rex Israel, 7. De san-
guine Jehu et filius ejus, 7. Occidit regem Sellum, 7.
Falsorum deorum cultor, 7. A Phul rege Assyriorum
pacem emit, 7, 92, 145. Vitulum aureum subtraxit et
regi Assyriorum misit, 145. De tribu Ephraim, 145.
Manahem, idem, regnavit in Samaria, 591.
Manasses filius Ezechiae, regnavit Hierosolymis, 280.
Patri moribus admodum dissimilis, et a pietate erga
Deum remotissimus, 280. Homo perversus, et ad quidvis
nefarium perpetrandum promptus, 280. Exsecrandus, et
idolorum cultor, demonumque imposturis mirifice ad-
dictus, 280. Altaria et fana Baal aedificavit, 280. Omnem
militiam caeli adoravit, 280. Per ignem filios suos tra-
dixit, 281. Collegit augures, et quibus studium men-
tiendi, 281. Obiit, 281.
Manipulus pro primitiis messis frumenti Deo conse-
crandus, 206.
Manna, panis angelorum, 282. Coelitus demissum, 271.
Mare Indicum, 222. Vicinum Palaestinae, et ipsam
Aegyptum aliens, 222. Tiberiads, 577.
Maria soror Aaron Aegyptiis pereuntibus insultat, et
choros ducentibus praestit, 446. Ecclesiam significat, 446.
Matthaeus ab ipsa avaritia officina excitatus, 252.
Medici boni aegrotantibus acris et insuavia medica-
menta ministrant, ut doloris tolerantia morbum depel-
lat, 200.
Medorum ad montes et fluvios translatus Israel, 9, 24,
26, 186. Medi per bestias et volucres significati, 50. Me-
dorum plurimae gentes numerantur, 145.
Memphis urbs Arcadum munitissima, 129.
Mendacium per se semper infirmum, 326.
Michaeas propheta Joathan, Achaz et Ezechia regnan-
tibus vaticinatus, 591. Futurum in civitatibus Samariae
tumultum quodammodo aspicere videtur, 415.
Michas idololatra in monte Ephraim, 154. Levitam
mercede conduxit, et cultorem fecit sculptilis, 1-4.
Militia caeli, stellae, 151.
Moabitae contra Israelae congregati, 256. Finitimi Ju-
daeae populi, 258. Samariam et regnum Juda fude lace-
rarunt, 249. A Lot descendebant, 259. Non vulgariter
scelerati, 265. Combusserunt ossa regis Idumaeae, 265.
Iraiti Israelitis a quibus olim victi essent, 264. Igne reli-
quias asumentes et neque ossibus parentes, 264. Israe-
litis funditus a se deletis, etiam ipsorum aliquando so-
cium adiecerunt, 264. Insani, 510.
Moloch sive Molchom, idolum Moabitarum, 510. Lapi-
dem habens pellicudum et eximium, in summa fronte,
ad speciem Luciferi, 510. Sonat Latine, rex noster,
510.
Montes, discipuli Christi, et praeter ceteris Baptista, 143.
Diversis stirpibus comantes, 352. Arboribus optime con-
siti, 352.
Morasthi urbs seu oppidulum Judaeae, 592.
Mors a Christo sublata, 189.
Moses Israelae ab Aegypti servitute vindicatum in
terram promissionis deportare jussus, 11. Ad obeundam
missionem tergiversatur, et linguae tarditatem obtendit,
12. Reprehensus a Deo, 12. Exorabat Deum cum Israeliti-
tae in deserto vitulum conflavissent, 71, 141. Vitulum
communit, 142. Deum et bonum et patientem admira-
tur, 151. Persuasit opifex, ut reis ignoscere, 151. Carmen
gratiarum actionis obtulit, 151. Misit nuntios ex Cades
ad regem Edom, 260. Non delendum, 509. Hic est, qui
fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, 510. Accepit
verba vitae, 510. Lignum a Deo ostensum in aquam ama-
ram immittere jussus, 547. Deo Israelae commendabat
sub monte Sina, 565. Erat sequester seu mediator Dei
et hominum, 565. Ad typum Christi gerendum assum-
ptus est, 565. Constatbatur se tenui voce, et lingua ta-
diorem, 566. Respondebat illi Deus desuper propiliato-
rio, 595. Sapientissimus mediator et interuentus Dei,
431. A Deo datae Judaeis pedagogus, 200.
Mulieres infantes suos comederunt, 24. Mulier imbe-
cillitatis animique non virilis et fracti symbolum, 25.
Mulierculae adversantur Jeremiae prophetae, 42. Mulie-
res Hebraeae maritos suos falsorum deorum nominibus
appellabant, 50. Super infantibus rixantes, 200. Mulieres
gravidae sarris disiectae, 254. Resurrectionis nuntiatrices,
558. Muliebre genus gratia et miseratione digna-
tum, 229. Pignus spiritus a Deo accepit, 229.
Musica in luctu, importuna narratio, 720.

N

Naboth vineam suam negat regi Achab, 18. Perversa-

late Jezabelis irrelitus vitam amittit, 18. Jezraelita ex oppello Samariae Jezrael, 19. Vir Justus et religiosus injuste trucidatus, 19. Reddatur Latine, *Venerus*, 20. Typus Emmanuelis et Christi, 20. Non vult dimittere vineam patris sui, 20, 21.

Nabuchodonosor rex Babylonis, quasi draco, 121. Vi et armis Hierosolymam obtinuit, 200, 201. Progressus ad dimicandum, omnes ad unum perdidit, 240. Totis copiis Ammonitis incursum, 262. Occupat Hierosolymam, totamque plane urbem ferro devastat, 282. Tributa exigit ab unoquoque pro viribus, aurum et argentum, 282. Totam Judaeam subjugavit, 291. Hierosolymam una cum finitimis ejus urbibus ac vicis exussit, 294. Destructo divino templo, una cum captivorum reliquiis, gloriose victor domum rediit, 294. Totum Israel captivum abduxit, 435.

Natura rerum, est Creatoris arbitrium, 376.

Navis gubernaculo et naclero carens, omni vento circumferitur, 301.

Nazaria, secundum legem sanctificati, 272. Offerentes comam Deo, 272. Vinum, acetum, uvam, et uvam passam et acinum aversantes, 272. A mortuorum corporibus longius refugientes, 272.

Nebrod terra, Assyriorum sive Babyloniorum regio, 440.

Nemrod, gigas, venator coram Domino, 440.

Neomenia iuba, 241. Figura futuri ac novi saeculi, 440.

Ninive Persica urbs, ad orientem sita, et inclyta, 368. Imposturis ac praestigiiis Deo invisit, religionis metum tribuebat, 368, 382. Omnium semper scelus condemnat, 382.

Ninivita citra procrastinationem ad poenitentiam serio capessendam unius praevia proclamatione mutati, 368. Serrone superbi, 383.

Ninus Babylonius patrem suum nominavit Belum ab idolo quod colebant, 30.

Nobilitas apud Deum censentur boni mores, 348.

Nymphae Hamadryades, Graecorum poetarum fignenta, 76.

O

Octavi numeri mysterium, 60.

Othollam, urbs in extremis finibus Judae sita, 403.

Olda prophetis respondit Josie, num desisset irasci Dominus, num bene futurum Israelitis, et cessatura esset prophetarum vocibus praenuntiata calamitas, 280.

Oleum typus hilaritatis et bonae habitudinis, 63. In Aegypto in magno pretio, 167. Olei usus sanctificationis per sacrum baptismum ad consummationem confert, 224.

Oratio vel unius jasti pro tota civitate non despicitur, 27.

Organica Judaeorum glorificationes, 307. Organica instrumenta, res extra legem, 307.

Oseas filius Ela, rex Israel, 8. Insidiatur Phacee filio Romeliae, 8, 9. Aegypti regem auxilio vocat, 9. A Salma. nasare Assyriorum rege natus, 9, 115. Fecit malum in oculis Domini, 186. Factus servus regis Assyriorum, 186. Vivus captus et vinculis astrictus, 186. Habitus ab Israele pro viro prudente, 186. Regnat in Samaria, 200.

Osee primum omnium prophetarum putat Hieronymus, 1, 2. Sub Jeroboam, Ozia, Joatham, Achaz, et Ezechia regibus, 1, 2. Quatuor et octoginta annis, et eo amplius valicatus, 2. Reversa sortum in matrimonium accepit, 2. Mulierculam infamem permovit, ut uni viro adhaeresceret, 16. De se parum sollicitus, alterius salutis consulit, 16. Paululum extra decorum egressus, salvavit Gomer, 17.

Ozias, qui et Azarias, rex Israel, 11. Pius, sed non usquequaque, 11. Percussus a Deo lepra morbo, 11. Amos prophetam per tempora vecte transiit, 246. Gentibus infestissimus, 251. In superbia morbum incidit, 251. Ausus est Deo thymiam offerre, 251. Velut immundus Hierosolymis amandatus, 251. Potens, fortis ac strenuus, 251. In alienigenarum provincias irruit, 251. Opula edificavit, 251. Tributa imposuit, 251. Syriam invasit et armis devicit, 255.

P

Palestini alienigenae, 348. E Cappadocia translati, 348. Cappadocum coloni, 348.

Panes, ut primitiae messis, dedicati, 128. Panis luctus, pollutus, 128. Cor hominis confirmans, 191. Panis vivus qui de caelo descendit, et dat vitam mundo, 211, 271, 292, 299.

Panthera adeo levi pede salit, ut volare potetur, 93.

Pascua pecorum saepe corrumpuntur, 232. Pascua divum sent pauperes, 287, 333. Significant a'tum sapientis,

arrogantes animis, et elatos corde, 277. Arboribus insidentes miro artificio ab aucupibus dejiciuntur, 277. Tendiculis capti eliduntur, 277.

Patibures terra Aegypti, 149.

Paulus apostolus omnibus omnia factus ut omnes faceret salvos, 15. Sanctificavit Evangelium a gentilibus, 207. In somnis vidit virum Macedonem, 220. Visu privatus, et per Christum curatus, 229. Mente senex, animo grandaevus, et celesti sapientia plenus, 229. Tradidit fornicatorem Satanæ in interitum carnis, 268. Sapientissimus, 275. Christo confusus cruci, 429. Militem qui in Christo intelligitur, armat, 440.

Peccatum Christianis cavendum, 152. A Deo disjungit ac separat, 172. Non omne est ad mortem, 504.

Pemmata daemionibus in sacrificium offerri consueta, 59.

Pentecostes dies, 227.

Persarum ad montes translatus Israel, 21, 26, 186. Persae per bestias et volucres significati, 50. Unicum imperium, suum procuraverunt, 51. Persarum gentes plurimae numerantur, 145. Persarum regio ad ipsos prope terminos Orientis jacens, 280.

Petrus apostolus linteam de caelo missum vidit, in quo omnia quadrupedia et jumenta, 12. Occidere et manducare jussus recusavit, 12. A Deo mansuete repressus et objugatus, 15. Accusat acriter Judaeorum populum, 251.

Phacee filius Romeliae dux regem Israel occidit, 8. Et pro eo regnat, 8. Fecit malum coram Domino, 8. Mortuus per insidias Oseae filii Elam, 8.

Phacee Hierosolymitas armis lacessit, 8. Regem Syriae Rasin pretio conduct, 92. Oppugnat Judam et tribus Benjamin, 92. Judae civitates depopulatus, 255. Rex Israel, 284. Hierosolymam armis adortus, 391. Rex Samariae, 457. In Judam exercitum adduxit, 457. Maximam stragem uno die edidit, 457. Una die centum viginti milia virorum potentium fortitudine occidit, 458.

Phaceias filius Mansam rex Israel, 8. Regnavit annos duos, 8. Fecit malum coram Domino, 8.

Pharao Nechao rex Aegypti Samariam invasit, 200. Regionem fecit tributariam, exactis auri talentis centum, 200. Adversus Babylonem expeditione suscepta, toto cum exercitu e patria excurrit, 283. Josiaz regem victum in Aegypto sub custodia servavit, 283. Pressit Israelem, Samaritanos et Hierosolymitanos, 284. Tributa populo terrae totius imposit, et vectigalia ab omnibus exigit, 282. Aegyptiorum tyrannus, 295. Cum copiis suis submersus perit, 469.

Pharisei Christi criminatores, 15. Docebant doctrinas et mandata hominum, 58. Pecunia turpis lucri cupidi, avari, 537. Derident Christum, 537.

Pherezzei, pugnantibus adversus eos Israelitis, consumpti, 270.

Philistini contra Israelem congregati, 256. Antesignani, 256. Finitimi Judae populi, 259.

Philosophia Graeca, 256.

Phul Assyriorum rex ingressus Samariam, 8. Grandi pecunia accepta recessit, 8, 92, 105, 245. Duas tribus trans Jordanem, urbibus ejus eversis abduxit, 504.

Phulas Assyriorum rex vitulum ex auro puro pulo conflatum confregit, 143, 148. Urbes Samariae subjecit, 176. Etiam tribus trans Jordanem, 200.

Phula idem, grandi licet pecunia aegre peccatus, in patriam est reversus, 391.

Piscis a voce remotissimus, mutua devoratione in primis gaudet, 67. Natura timidissimus, 163. Strepitus fugit, et solam piscantis umbram aversatur, 163.

Piacenta mellitae diis alienis oblatæ, 59. Piacente factæ militum caeli, 311.

Plaustris agrorum fructus transvehere mos fuit veteribus, 275.

Poenitentia poenas arceat, et ex ira invehenda supplicia avertit, 299. Super parvis etiam delictis velimus nolimus agenda, 304. Ubique utilis et necessaria, 308. Iram divinam amolitur, 331.

Popana genus crustuli, diis alienis oblata, 59.

Principibus moderatio conciliat securitatem, tollere autem spiritus offert detrimentum, 317. Acerbum et grave sustinebunt judicium, 317.

Prophetae quosdam interfecerunt, 14. Prophetae Baal ab Elia interfecti, 141. Prophetae sancti, narrata tristissima haud satis libenter proferunt, 199. Enigmata et parabolas excogitantes non mediocriter conducunt, 199. Nonnunquam, exempla opportuna afferunt, 199. Prophetae sancti eventura praenuntiant, 240. Nerus ipsarum imagines animo concipiunt, 240. Israel appellant aliquando duas, aliquando decem, aliquando duodecim tribus, 248. Verba sua obscuritatibus involvunt, 252. Assumpti sunt, qui cum Deo quodammodo sermones miscerent, 272.

Amicitia et dilectione Dei dignati, et sancti, 376. Utiles sunt et subserviunt ad verba tantum, 378. Hunc a Deo honorem consecuti sunt, ut norint omnia quae ipsi facere libuerit, 379. Fratrum vicem nimilopere dolentes, acriter aliquando obijuratione utuntur, 397. Mordent ex charitate, 397. Irridentur, 306. Fallacis implicitos ad sanitatem vocant, 327. Ad finem praecipue verborum suorum meminerunt Dei, 335. Ut audientes perinde secum afficiantur, visionum vi declaranda consequi nituntur, 341. Medicis comparati, 391. Consueverunt saepenumero videre, quo pacto olim evenient, quae ab ipsis praenuntiabantur, 415. Prophetae delassati sunt, imo pericula adierunt, 420. Ira scelerata eorum quos erudiebant nonnunquam in se irritata, varie necati sunt, 420. Homines ad pietatem et agnitionem venturi temporis erudierunt, 420.

Prudentia decet imperantes, 186. Prudentia carnis mors, 238.

Pseudopropheta Baal ab Elia et Jesu occisi, 97.

Q

Quinarium, quod imperfectum est, 60

Quindecim numerus septem et octo continens, 60.

Quinque justi Sodomitae servassent, 27

R

Rasson Syriae et Damasci rex, 236. Hierosolymam exercitum adduxit, 256. Judaei civitates depopulatus, 256. A rege Assyriorum interfectus, 256, 458.

Raba, significat major et amplior, 322.

Rabbath metropolis regionis Ammoniticæ, 362. Conflatur, et cum clamore peritura 362.

Rabases Hierosolymam insulavit, 9. Adversus Dei gloriam debellavit, 24. Hierosolymam obsidet, 151. Deum conviciis proscindit, 335. Arrogans, 334. A Sennacherib e Lachis Hierosolymam missus, 356. Tanto more Hierosolymitanos consternavit, ut mox se perituros expectarent, 356. Arrogantiae et maledicentiae penas dedit, 392. Multo cum equitatu venit Hierosolymam, 405, 432.

Raphan, quod redditur obtenebratio aut execratio, 310.

Rasin Syriae rex, 285. Regem Juda oppugnavit, 285. A Teglatphalasar Assyrio occisus, 285. Hierosolymam armis adiit, 391. Rex Damasci, 457. Socius Phacee filii Romelae regis Samariae, 457.

Rationale iudicii ex homerali catenis aureis suspensum in petas summi sacerdotis dependebat, 62.

Regem qui sacram dignitatem invaserat, punivit Deus, 7.

Regeneratio per sacrum baptismum adoptionis filiorum Dei conciliatrix, 29.

Reliquiae Israel gentibus permixtae, 26.

Reptilia terrae, hostes Judaeorum, 50. Improbissimos significant, 66, 67.

Resurrectio Christi de Judaeis triumphat, 22. Resurrectio mortuorum diversa, proborum et improborum, 50.

Resurrectio Christi die octavo contigit, 60.

Revelatio facta prophetis non lingua et verbis more nostro constabat, 10. Fiebat instar luminis mentem et cor illustrantis, 10. Appellatur a prophetis angelus loquens in illis, 10.

Rhasis rex Assyriae Phacee filium Romelae armis juvat, 8. A Teglatphalasar rege Assyriorum interfectus, 8. Rhennan mons in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs, 268.

Roboami regis jugum excussum, 148. A Susaci Egypti rege victus, 200.

Romani exercitus Judaeam devastarunt, 24. Non universam Judaeorum nationem absorpserunt, 26. Romanorum duces illustissimi, quidquid soli aspiciat, sub ditionem redegerunt, 51. Israelitis bellum fecerunt, 201, 208. Instar locustae Israel in Christum sceleratum depasti, 215. Una cum urbe et divino templo omnia incendio miscentes, 337, 342. Eorum principatus imperiumque clarissimum orbem terrarum subegit, 428.

Rotae plaustris tritantes, 255. Volvantur circum axes, 272.

Rubea, paterno cubili violato, magnopere offendit, 268.

Rubigo vocatur clades belli et desolatio, 87. Urit et quasi in cineres redigit agrorum fruges, 206.

S

Sacci amictus, deliciarum et otii depositio, 209. Saccus et calvitium, habitus lugentium, 558.

Sacerdotes semper Christi meminerint, et per Spiritum in se habitantem circumferant, 62. Peccata populi comedunt ebullientem genus, 206. Praefecti obunda liturgiæ sacra, 206. Vitam suam Deo consecrant, 206. Etiam ceteris commodant de obsecrationum laboribus, 209. Sa-

cerdotes de familia Levi non sustinuerunt servire idola, 86. A religione Samaritanorum refugientes, Hierosolymam sunt reversi, 86.

Sacrificium dicebatur accipi, cum Deo offerrebat, 72. Sacrificium aliud est holocaustum, aliud salutaris apparitio, 307.

Salmana Medianitarum dux, 151, 153. Matrem cum filiis allisit, 153.

Salmanassar rex Assyriorum Samariam vastat, 9. Israelitas ad montes et fluvios Medorum transtulit, 9, 24, 26, 115. Regem Israel Osee capit, 115, 186. Petit a rege Israel Manan, 186. Samariam toto triennio obsedit, 186. Israel in montana Persarum et Medorum demigrare coegit, 186, 200. Non totam Samariam, sed partem quamdam subegit, et cum captivis in regnum suum se recepit, 304.

Salomon, dum non vult offendere mulieres, Deum offendit, 2. Erant et uxores principes septingentae, et concubinae trecentae, 5. Amore mulierum victus, quamvis sapientissimus, 4. Delubrum Astartæ construxit, 78. Aras et fana mulierum alienigenarum nominibus condidit, 148, 178. Hastas et clypeos aureos fecit, 200. Viribus praepotens fuit, et copias valuit, 256. Vicinas gentes ita subjugavit, ut etiam urbes apud eas complures edificaret, 256. Edificavit Thedmor in deserto, 257. Hierosolymam templum illud augustum meditans, centum quinquaginta millia lapidarum, et operarum, proselytorumque delegit, 426.

Salus per Christum promittitur, 45.

Samaria a Salmanassare toto triennio obsessa, 186. Regio montosa, 285. Tota perit domo qualibet conquisita, 286. Vastata, 356, 358. Deserta ab angelis, 397. Draconi et sirenibus comparata, 399. Filia Ephraim, 454. Olei ferax, 442.

Samaritae Israel et Ephraim dicti, 5. Tuma Deo, tum ab Hierosolymis defecerunt, 5. Eorum regio a bestiis tantum et reptilibus incolitur, 45. Fame moriuntur, 45. Eorum tellus ferax olei, 167. Quod fecerant Judae et Benjamin, idem a Babylois perperis, 458.

Samaritani insigniores aedes sibi splendidas ac sumptuosissimas edificarunt, 287. Vanescitibus voluptatibus sese farciebant, 287. Cui curandae deditissimi, 287. Opprimunt pauperes, 287. Jugi impatientes, 287. Domus Joseph et Israel appellantur, 299. Enormis et nequam dissimulanda peccata perpetrarunt, 305. Pro inimicis ducunt optimorum consiliorum auctores, 305. Convicia jactabant in sanctos prophetas, 305. Plaudunt inter concentus musicos, 516. Languentis excellenti compositione unguntur, 316.

Samuel propheta occidit manu sua Agag, 15. Praenuntiat Sauli, regno pulsum iri, 15. Urgetur a filiis Israel, ut constituat super eos regem, 185, 451, 452.

Sancti sunt quidem mansuetissimi, verumtamen cum hoc etiam acres et bellatores, 241. Servant urbes, et regiones clade impendente liberant, 518. Iram Dei quantumvis ferventem, vitae claritudine retundentes seu habetantes, 518.

Sanctificare, Deo consecrare, 258. Sanctificati, id est, volum sanctificationis super se habentes, 272.

Sanguis Christi vindicatus ex toto Israel, 22.

Sarepta Sidoniorum urbs, 362.

Satanas crudelissima et violentissima bellua, 53. Ejus vasa a Salvatore direpta, 61. Ab aquilone veniens, 1. Frigefaciens, 232. Fetet, 235. Importunos tyrannus, 353. In persona Assur accusatus, 245. In terra versantes rapuit ac devoravit atrocius quam immanes belluae solent, 285. Fallacis architectus, 226. Mendacii inventor, 420.

Saul rex non leviter Deum offendit, 15. Venia dignum censuit, quem divina auctoritas damnaverat, 15. Negro pulsus, acerbas contumaciae penas persolvit, 15. Primus rex ab irato Deo designatus, 182.

Scenopogia dies sanctus et festus, 102. Festum tabernaculorum, 174. Decimo quinto die mensis septimi celebratum, 174.

Schemia, loci nomen in Moab, 447.

Scriptura divinitus inspirata, 212. Etiam brutis animalibus nonnunquam rationem effugit, 212. Magnis idololatriae catervis daemonum similes fecit, 244. Fluens tum spirituale, et fons intellectualiter irrigans, 292. Veritatis annuntiat lumen, 315. Credentium mentes ad omnia laude digna exsuscitans, 515.

Seboim, urbs Sodomitica, quam ignis caelo lapsus assumpsit, 163.

Sedecias Hieremiam nunc vinciebat, nunc in lacum mittebat, luto ibi demersum exstinguere volens, 305.

Segor Aegyptiorum rex, 115, 186.

Seir regio Idumaeorum, 353. Ejus indigenae hirsuti,

555. Pilorum emissio sive pilosus Latine redditur, 555. Mons in regione, 555.

Sellum rex Israel de sanguine Jehu, 7. A Manaim filio Gaze interfuitur, 7.

Semeas propheta, 410.

Sennas illustris et extrema Aegypti urbs, 401. Bene alida seu potens, 401. Proxima Judæe, 401.

Senaar, regio ampla, oppidum et vicatim habitata alienigenis, in Judæa finibus, 401.

Senilis ætas, virtutis præstantia prominens, 229. Illustribus factis cana, 229.

Sennacherim rex Assyriorum civitates Judæe obsidet et capit, 9. Hierosolymam obsidione circumdat, 21. Sennacherib cum exercitu multorum millium, instar fluminis terram cooperiens, et omnia in potestate redigens, 333. In regnum suum longe maximum innumerabilem captivorum multitudinem secum trahens descendit, 333. Vastata Samaria, omnes ejus urbes subjugavit, 336. Rabascen et Lachis Hierosolyma misit, qui in muro stantibus atrociter minaretur, 336, 391. Rex Assyriorum, 391. Urbes Philistiim hoc est, Palestinorum vastavit, 391. Lachis urbem regni Juda cepit, 391. Judæam depopulatus, 400. Hierosolyma circumsevit, 400. Portas Hierosolymæ inflammaturum est minatus, 400. Incurrat Sennar et simul Aegyptum, 402. Multas quoque Judæe urbes evertit, 432.

Sephela Judæe pars ad aquilonem pertinens, 562. Philistiim sive Palestinos indicat, 562.

Septem in Scripturis totum tempus legis significat, 60. Serpentes, alimonia destituti, solent aliquando lingua pulverem subigere et pro cibo ducere quod occurrit, 471.

Serræ ferræe, curruum rotæ, quibus aream terere Syris mos est, 254.

Sicima oppidulum trans fluentia Jordanis, vicinum Galaad, 102.

Sicimitæ ad unum omnes jugulantur, 104, 107.

Sina mons in solitudine, 510.

Sion superna et divina, 245. Sion id est Ecclesia, 511, 560. Typus Ecclesiæ, 593. Pœnitent, futurumque miseræ captivitatis finem ante seculum reputat, 460.

Sirenes, volucres quædam modulatrices, quæ possunt cantuum concinnitate oblectare audientes, 399. Passerculorum loquacissimi, et suavem sonum edere soliti, 399. Lusciniæ, quæ in sinibus marinis ovis incubant, deinde nido a fluctibus abrepto lugubre melos fundunt, partus sui damna quodammodo lamentantes, 399.

Sodoma et Gomorpha subversa, 294. Sodomam venerunt angeli, ignibus incensuri scelestos, 505.

Sodomitarum poenam quinque justi potuissent avertere, 27.

Sodomorum vino inebriati Israelitæ, 182.

Sol adoratus ad orientem, 86, 87. Solis nepos Apis Aegyptiis creditus, 87, 145. Sol represso splendore suo mortalibus amplius lucere nolit, 250.

Solitudo Judæe versus austrum sita, usque ad fines maris Iudici pertinet, et ad Persidem usque porrigitur, 246. Ad ovium greges alienos percommoda, 246. Solitudo, id est, vitæ genus evangelicum, 271.

Sophonias propheta, Chusi patre, ex tribu Simeonia natus est, 578. Josia Ammonis filio rege Judæe vaticinatus est, 578. Terret primum, deinde consolatur, 578. Prædicit Hierosolymitanorum captivitatem, 578. Prædicit etiam multarum nationum exitum, 578. De Christi adventu, et resurrectione, gentiumque ad eum conversione disserit, 578. Mortuus est ac sepultus solus in agro suo, 578.

Spiritus sanctus docet nos de omnibus, 46. Spiritus sanctus datus die Pentecostes, 227. Effusus in nos abunde, 223.

Stephanus vir plenus Spiritu sancto, 510. Accusatus apud Iudeorum magistros propter blasphemias in Deum et Mosem, 510. Responsis idoneis calumnias refutans, 510.

Susac, idem adversus Hierosolymam arma cepit, 410.

Susacim rex Aegypti regiam Hierosolymis occupavit, 200. Thesaurus, hastas et clypeos aureos quos fecerat Salomon, avertit, 200. Cum victoria splendida domum rediit, 200. Quantis potuit copiis de terra sua excurrit, 410.

Synagoga nobilis, propter majores Iudeorum, 19. Fornicata est spiritualiter in Aegypto, 20. Occidit Jezrael, id est Christum, 25. Iudeorum mater, 194. Vineæ fructifera, 194. Vastata, 194. Sponsam celestem, id est Christum, interemit, 203. A divino thalamo arceat, 203. Exheres est, 205. Deum virginis suæ ducem sortita, 297. Peccatum habet inexcusabile, 297. Pietatem ac religionem majorum coacta deserere, 297.

PATROL. GR. LXXII.

Syri Samariæ oppidis vicini, 91. Fracti, 230. Ignaviam suam male extusarunt, 230. Oppidulum, Galaad occupant, funditusque perdunt, 234. Gravidas mulieres seris dissecant, 234. Cum infantibus etiam fetus adhuc imperfectos interimunt, 234. Serris ferreis seu curruum rotis aream terunt, 254. Cyrenensium coloni, 255. Israellem incursum, et latronum more divexarunt, 284. Sub regno Damasci censebantur, 348. Cyrenæorum coloni, 348.

T

Teglatphalasar rex Assyriorum occupat Samariam, 8. Israellem in Assyrios transfert, 8. Contra Rasin regem Syriæ bellum init, 9. Damascum Syriæ metropolim capit, 9. Rasin regem interficit, 9. Samariæ urbibus vastitatem infert, 24, 105. Vocatus in auxilium regis Juda, 284. Totam Galilæam usque Nephthalim sibi subegit, 591. Phacee regnante, ascendit contra Samariam, 458. Quam plurimas Samariæ urbes delevit, 458.

Templum à Salomone conditum, 2. Cyro permittente reedificatum, 5. Una cum urbe crematum, 117. Tempia Baal excitata, 17. Templum ab Antiocho illustri incensum, et vasa ejus direpta, 201. Fama celebre, 250. Debut conflagrare, 250. Tempia ædificanda, ut in ipsis universorum Deus glorificetur, et quæ illum decet adoratio adhibeatur, 268. Tempia deorum, ebrietatis et voluptatis officinæ, 270. Templum revera sanctum, 270. Inflammatum, 542. Tempia sacra ad gloriam Dei exædificari cœntemur, ideo et in ipsis habitare universorum Deum non designari credimus, 593. Templum Hierosolymitanum instauratum, 460.

Temporum discrimen non servat Scriptura, 17. Omnia tribus gradibus continentur, 908. Quatuor anni temporum præsidet deæ, 127. Tempora tria in anno lege præscripsit Deus, in quibus appareret omne masculinum coram se, 290. Temporibus tribus lege definitis offerbantur decimæ, primitiæ agrorum, sacrificia, gratiarum actiones, 290.

Tenebris propemodum triduanis puniti Aegyptii, 23. Tenebræ erant in principio super abyssum, 300.

Terra, id est, homines terram habitantes, 56. Terra voluntaria, 57.

Tertia die secundum Scripturas resurrexit Christus, 94.

Testudines, id est, aggeres excitati ad aquam in colles derivandam, 176.

Thaman regio Idumæorum, 355. Ad austrum maxime spectat, 355. Auster est Hebræis, 355.

Thaman filius Eliphaz, 353. Regioni nomen indidit, 353.

Thammuz Græcorum lingua est Adonis, 79.

Tharsis, Tharsai, sive Tharsus, urbs apud Aethiops et Indos, 569. Urbs Ciliciæ, ad Cydnum flumen et radices Tharsi montis, 569. Mons Ciliciæ multo maximus, 569.

Thecua vicus, 246. Regno Ephraim continetur, 246.

Themam metropolis Idumææ, 262. Incensa est, ab hostibus devicta, 262.

Themanite Idumæi, 358. Olim audaces, imbelles et metuculosi futuri, 358.

Therapim sonat remissio, aut sanans ipsos, 133.

Torrentes juncorum idem qui cedrorum, 244.

Torrentes de montibus cum impetu descendunt, 308. Tribulatio res fructifera, 358. Facit nos cautiore, et desidie laqueis expedit, 358.

Trisitia immoderata, cum ei locus relinquitur, mentem turbidam reddit, 356.

Tuba archangelii, 241. Ingenti sonitus claritate universitatem mortuorum in vitam revocabit, 241.

Typus, figura et simulacrum veritatis, 315.

Tyrii contra Israellem congregati, 256. Antesignani, 256. Genus Juda captivum fecerunt, 257. Per manus Juda venales facti, 257. Finitimi Judæe populi, 259. Ex Juda et Israel innumerabilem multitudinem Idumæis venderunt, 258. Bello vexarunt Israelitas, 259. Fratrum testamentum conturbarunt, 259.

U

Urias sacerdos jussu regis Achaz novum altare constituit, 9.

Ursa captis catulis furens, 184.

Uvæ passæ diis alienis oblatae, 59.

V

Vacca rufa, immaculata oblata, 70. Oestro stimulata, a grege se disjungit, 80.

Vallis Achor, vallis perversionis, 47, 48. Vallis Jezrael monumentum Christi in horto denotat, 22. Vallis Josaphat non multis ab Hierosolyma stadiis versus orientem, 22.

tem distat, 235. Locus nudus et equitationi aptus, 235. Locus extremi iudicii non futurus, 234. Vallis iudicii, certaminis locus, 240.

Vasa aurea, et argentea, et electa Dei, fide exornati, et operum gloria inaurati, 237.

Vaticinaturi furere se simulabant, et quasi Phœbæo numine afflatos fingebant, 151.

Verbum Dei omnia quodammodo pervadit, 218. Dura atque aspera nullo negotio confringit, 218. Non potest reverti vacuum, seu effectu carere, 525. Animam ad virtutis desiderium pascit ac nutrit, 329.

Vespasianus et Titus, victores, divinæque in Judæos iræ morem gerentes, 416.

Vinacea seu uvæ passæ diis alienis oblata, 59.

Vinea Christi, hæreditas electa, 21, 22, 100. Vinea lætitie symbolum, 45.

Vinum typus lætitie, 65. Ebrietas nota, 61. Vinum quod lætificat cor hominis, 128, 152, 153, 193, 211.

Virgæ duæ incantatae, ætente diabolo prociidunt, 75.

Virgines quædam in idolorum delubris degentes, 539.

Virtutes cum vinea, ficubus, et arboribus conferendæ, 208.

Vitis alba, quam locustarum dentes attigerint, 204.

Vituli aurei duo in Dan et Galgala, 5. Vituli in Dan et Bethel, 17, 80. Adorati, 109. Vitulus ex ære auroque commistis, 146. Conspicuum ac velut commune omnium

idolum, 300. Artificium humane manus, et impiorum ausum inventa, 327.

Volatilia, qui execranda superbia laborant, et alta sapere conseruerunt, 67.

Volucres cœli, hostes Judeorum, 50.

Vulpes foveas habent, 231. Vulpes immondi spiritus, 265.

Z

Zacharias qui et Azarias filius Jeroboam, 7. Israelis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domesticis suis traditus est jugulandus, 7.

Zacharias propheta, 232. Vaticinari cepit eodem anno quo Aggæus, 232. Quarto etiam Darii anno functus est prophetie munere, 232. Prædixit adventum Christi Hierosolymam in asina, ejusque proditiōnis pretium, 232. Josedeco prædixit fore ut filium procrearet, qui Deo in templo sacerdos serviret, et Salathiel ut generaret Zorobabelem, 252. Senex admodum mortuus est in Judæa, sepultusque ad Aggæum prophetam, 252.

Zambri rex israel, pater Achabi, 435. Ambulavit in vis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit israel, 435.

Zorobabel filius Salathiel, dux et princeps de tribu Juda, 8, 29, 123. Cum comitibus suis edificat templum Domini, 251.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUE

In supplemento, Cyrilli commentaria in Matthæum et in Lucam complectente, reperiuntur

A

Abraham, figura duorum populorum qui in Christum crediderunt, 1.

Ambitionis oborgatio, 243, 244, 281, 350.

Amen iuri-jurandi vice fungitur, 381. Sic diserte in commentario Eusebii ad Luc. xii, 36.

Angeli custodes hominum, præsertim in tentationibus, 155.

Angeli famulabantur Verbo incarnato, 438. Angelorum impetrata beneficio Dei, 128. Angelorum multitudo maxima, 293, 405. Angelus Synagogæ Judæorum custos, 513. Anima, quia non præterit, proprie substantia est, 265.

Auribus acceptabilis miram fecit explanationem Cyrillus, 158, adn.

Apollinarius notatur, 2.

Apostoli et discipuli Domini jam baptizati fuerant ante hujus passionem, 444. Apostolorum nomina cum suis significatibus, 192, 195. Apostolorum in prædicando libertas, 27. Apostolos xii tantum, et xiii, Paulum admittit Ecclesia, 190.

Ἀποστολικὸν (Luc. xi, 55) quid significet, 286.

Archangelus credendus est, qui fuit pastoribus nuntius, 128.

Ariani arguuntur, 187, 205, 248, 251, 579, 424. Ariani et Nestoriani, 290.

Ἀποστόλων (Luc. xiv, 15), 331.

Ἀγρί Χριστοῦ (Luc. 127, 453). Respicit Cyrillus ad celebrem lectionem psalmi xcvi, 10, Dominus regnavit a ligno. Malo itaque interpretationem vocabuli ἄγρι, principatus, ut scripsi secundo loco, quam illi, ut priore.

B

Baptismi necessitas et utilitas, 412. Baptismus non sine detrimento differtur, 149. Baptismus typis in lege figuratus, 278.

Baptista non ignorabat incarnatum Verbum, 208, 210. Baptista prænotiasset inferis Christi adventum non videtur Cyrillo, 209.

Baptizari Spiritu sancto et igne quid sit, 146, 307.

Barbari (ut in monumentis videmus) calcari soliti, 145.

Battologia quid, 12. Beneficos (Luc. xxii, 25) non nisi adulanter a subditis vocatos principes, ait Cyrillus, 418.

Blasphemia in Spiritum sanctum fit simul contra totam divinam naturam, 291.

Brachium in cantico Mariano denotat Christum 117.

Butyri nomine lac virginum cur appellet Isaias, 126.

C

Cælibatus laus, 405.

Camelus (Matth. xix, 21; Luc. xviii, 25) non animal intelligitur, sed navium crassus rudens, 67, 580.

Castitatis votum involubile, ideoque non sine multa consideratione faciendum, 537.

Catechumenis mysteria non pandebantur, 503.

Charitas in Deum sine charitate erga proximum non consistit, 257.

Christi divinitas, 115, 119, 125, 126, 128, 134, 155, 156, 158, 145, 153, 156, 157, 170, 178, 187, 205, 225, 254, 235, 240, 248, 250, 260, 271, 289, 580, 584, 587, 591, 596, 405, 415, 420, 435. Christi genealogia, seu potius cognatio, in fragmento quod inscribitur Cyrillo, 98. Christi mansuetudo, 188. Christi missio et unctio intelligitur de homine, 157. Christi passio voluntaria, 162, 585, 424, 425, 427.

Christi resuscitati corpus habuit ἄδωρον, non αἰώνιον, 443.

Christi verba et actio (Luc. xxii, 19) exemplar et formula nobis sunt conficiendæ Eucharistiæ, 414. Christo quomodo voluntaria et involuntaria mors fuerit, 427. Quomodo dicitur ignorasse, 84. Judæ proditiōnem manifestat ut corrigat, 92. Christus stator verus, 65. Christo voluntarie fuerunt physice necessitates atque passionēs, 151. Christus absque ulla indigna passione, 125. Christus agi a Spiritu ἁγίῳ ἵπποῦ dictus pro versari in eremo, videtur Cyrillo, 150. Christus cicatrices resurgens cur retinuerit, 175. Christus corpori suo vigoris divini efficaciam ad miracula patranda communicabat, 166, 167, 208. Christus cur animalia sacrificiis apta vendi in templo vetuerit, 396.

Christus eremiticæ vitæ exemplo suo suavor, 150. Christus filius unus est cum unita sibi carne, 145, 170, 174.

Christus mittit Spiritum sanctum facultate non accepta sed propria et substantiali, 144. Christus Spiritum sanctum, quia homo erat, accepit, 145, 148.

Circumcisio et baptismus, 150 seq. Circumcisionis tres typicæ significationes, 151.

Confiteri pro laudare, 248.

Cornu pro potentia aut regno, 119.

Cyrilli deperditus commentarius in Matthæum memoratur, 189, 246, 379, 410. Cyrillus de electione xii apo-

stolorum copiose scripserat, 189, adn. Cyrillus, vel ejus amanuenses, memorie lapsu, scribunt citantque Jeremiam pro Habacuco et Osea, 191, 219, 319. Item Isaiam pro Michea, 398. (Paria sphalmata adnotat de Didymo Mingarellius in proleg. ad lib. *De Trin.*, cap. 13.)

D

Dæmonas vere, non morbos rei dæmoniæ similes, depellebant Christus et apostoli, 372.

Damasci cultus dæmon, 126.

Deus non tam jurat, quam dicti sui certitudinem indicat, 118. Dei eximia misericordia, 343, 346. Deus potest rei alicujus substantiam in aliam transformare, 182. Deus rem factam nequit facere infectam, 116.

Denarius numerus signum est perfectionis in SS. Scripturis, 389. Sic etiam Didymus in commentario inedito ad psal. xxxii, 2.

Adnotat lectio, pro *aditum* (I Petr. ii, 23), 198.

Dictum illud porro unum est necessarium (Luc. x, 42), Cyrillus intelligit de mensa frugalitate, 216.

Didrachma pro duobus solvebatur capitis, 134.

Dignus Dei intelligitur Spiritus sanctus, 373.

Dividere (*Matth.* xxi, 51) quid significet, 86.

Divites economi pauperum ita dicti a sua cuique distribuendo, 348.

Doctorum et pastorum in Ecclesia successio, 169.

Dubitasse B. Mariam de Filii resurrectione futura, non admittitur, 136.

E

Ecclesia suapte indole est universalis, 257.

Euphy pro *euph* (Luc. xiii, 26), 324.

Eleemosynæ debitum, 357, 358. Eleemosynæ laus, 301, 318, 330, 338. Et quidem de hoc argumento est Eusebii Alex. longa homilia.

Eusebius vox ignota profanis scriptoribus, 265. Ejus significatus, 266.

Eucharistie sacramentum continet corpus et sanguinem Domini, 124, 413, 415, 416. Hac de re testimonium præ ceteris insigne Cyrilli, 417. Eucharistie sumptæ utilitas, 167, 416. Eucharistiam cur non sub carnis, sed sub panis specie, Christus instituerit, 417.

Euchitarum hæresis, 107.

Euphemismus dæmonum, 163.

Evangelii definitio, 1.

Exorcismorum data Ecclesiæ potestas, 233.

F

Femineum genus natura misericors, 434.

Fidei Christianæ laus, 286, 289, 363 seqq. Fidei necessitas, 323. Fides religiosa initium intelligentiæ, non effectus, 386, 404.

Filii missio intelligitur de assumpta humanitate, 157.

Filius Deus dicitur venisse in mundum, quatenus homo factus est, et hujus mundi visibilis pars visibilis esse cepit propter incarnationem. Antea enim aberat a mundo, non localiter sed naturaliter; Deus enim diversus natura est a visibili mundo. Ita egregie Cyrillus, 123.

G

Gladium emere monuit Christus, ut indicaret instantia toti genti suprema pericula, 421; ideoque quasi deridens dixit: *satis est*, iis qui, se non intellexio, duos gladios protulerant, 422.

Gloriæ vanæ tentatio sanctis quoque fit, 242, 363.

Gratiæ divine necessitas, 323, 392. Gratiæ theoria, ex variis Cyrilli locis, 363, adn.

H

Hæreseon detestatio, 374.

Hæreticorum Arii, Eunomii, Apollinaris, Marcionis, Manetis, et Pauli Samosatensis errores circa Verbi incarnationem, 123, 258.

Herodem cur non memoraverit Cyrillus (in Comment. ad Luc. iii, 19), 146.

Hiems (*Matth.* xxiv, 30) sæculares turbas designat, 81.

Homiletico fortasse more recitatum fuisse a Cyrillo explanationem in Lucam, indicia videntur, 261, 358.

Hospitalitatis Christianæ regula et laus, 259.

Humilitatis Christianæ commendatio, 245.

Hypocritiseos vituperatio, 287, 352.

I

Ignaviæ desidieque vituperatio, 391.

Ignorantia crassa damnata, 306.

Ignoscendum esse offensoribus, 374, 375, non tamen postea Dei ferendus, 374, 375.

Infirmities corporis aliquando peccata purgant, 177.

Interrogatio non arguit ignorantiam in Christo, 223, 226, 385.

J

Jejunium sine humilitate non prodest, 181.

Jesus dictus primogenitus, non quasi primus inter fratres, sed primus et unicus, 122. Aliæ explanationes, 123, 124. Jesus quomodo sapientia profectus dicatur, 137, cum adn. et 138.

Joannes Casariensis citat capitulum xv Commentariorum Cyrilli in Lucam, 131, adn.

Judæ Galilee rebellantis severa dogmata, 312.

Judicii ac remunerationis animarum tempus. De eo, dissertatio, 333, in adn. Adde, 436.

Judicium Christi redeuntis futurum, 264, 290, 302, 369, 372, 408, 431, 444.

Justi post resurrectionem jam non peccabant beneficii Dei sicut angeli, 463, 404. Idem spiritale corpus habebunt, id est quod sola spiritus officia faciat, 404, Confer 442.

Justitia Christiana minor superat majorem legis justitiam, 214.

K

Kalovropos ramus palme, vocabulum novum, 328, 395.

Keropelia, 290 fin. Hoc vocabulum sæpe occurrit apud Cyrillum, ubi de hæresibus agitur, recteque cum Lirienensi cap. 8, dicitur *vaniloquium*. Sed quia ibidem Lirienensis (qui scribebat vivente Cyrillo) et sæpe alibi, nec non Cyrillus alique Patres hæreses dicunt esse profanas *novitates*, idcirco dubito num interdum vel sæpe legendum sit *vaniloquia*.

Kallosker, negotiari, 597.

L

Lectio defectiva apud Cyrillum, 287, adn. 2.

Legis Mosaicæ cum Christiana comparatio, 198, 199. Legis veteris onus grave, 282.

Lepra morbus insanabilis, 169. Leprosi Moyses supplicando, Christus jubendo, sanaverunt, 171.

Lex interdum dicitur pro universa Scriptura, 353.

Lusus, ut videtur, genus quoddam (Luc. vii, 32), apud Hebræos, 214.

M

Manes æque ac Marcion Vetus Testamentum alii Deo tribuebant, 258.

Mansuetudo, moris Christiani propria est, 127.

Mariæ perpetua virginitas, 121, 122, 123.

Masculinum genus electum Deo semper, 48.

Merita plorum utilia interdum etiam alia, 176.

Micheas locus v, 2, sine particula negativa, 121.

Miracula adhuc Cyrilli ætate fiebant, 175, 176, adnot.

Missa quotidianum sacrificium, 124. Missa est verum sacrificium, 415, cum adn.

Morbis ab infirmitate quomodo differt, 61.

Moyse et Elize colloquium in Christi transfiguratione quale fuerit, dicit Cyrillus, 238.

N

Naturæ duæ in Christo, 120, 121.

Nestoriana hæresis, 175, 188, 233, 316, 381, 391.

Nestorius Ecclesia ejectus, 113.

Novatianorum error arguitur, 180.

O

Ouvropos vocabuli etymologia apud Cyrillum non ab *ovos* et *vipos*, sed ab *ovos* *vipos*, 348.

Opera bona infructuosa sunt ante baptismum, 149.

Oratio Dominica auctor una petitione apud Mattheum quam apud Lucam, 267. Imo auctor duabus, qua super re Augustinus in *Enchiridio*, 30. Orationis Dominicæ explanatio, 261, 267. Oratio perpetua Christianis convenit, 148. Oratio sit solitaria, nocturna, vivida, patiens, 166, 187, 260, 268, 269, 374, 424.

Oravit Christus quin ipse re aliqua indigeret, 421. De Christi oratione accurate, 423.

Origenis breve supplementum, 281, adn.

P

Pacem cum impiis et cum heterodoxis vitandam dicit Cyrillus, ne pari ac illi sententia esse videamur, 509.

Pacifici qui, 6.

Pacis laus, 441. Item pacis ecclesiasticæ G, 587.

Parabolæ seminantis accurata explanatio, 218 seq. Parabolam de duobus filiis sobrio et prodigo diversis modis ac sensibus Patres exposuerunt, 542. Cyrillus sen-

ventiam suam exponit, 344. Parabolarum intelligendam regula critica, 347.

Pastores cur primi nuntium nati Domini acceperint, 34.

Pauli Samosatensis hæresis, 149.

Paulus Alexandrum ærarium non ut privatum inimicum, sed ut Christi atque Evangelii publicum inimicum levovit, 12.

Paupertatis voluntariæ laus, 265, 292.

Peccata venialia, 291. Peccatorum remissio fit in Ecclesia, 176, 177. Peccatum originale, 129, 133, 132, 414.

Periculi pro æpiscopis (Luc. xii, 24) legebat Cyrillus, 297.

Petrus a Christo constitutus credentium firmamentum et magister, 420. Petrus quo sensu iuraverit se Christum non nosse, 429.

Phantasiastarum hæresis, 433, 443.

Pharisæi avarissimi fuerunt, 280.

Philosophiæ Christianæ definitio, 379. Philosophia ethnica remedium animabus non præbebat, 228.

Pietas erga Deum anteferenda amoris parentum, 215.

Propheta lectio (I Cor. ii, 13) pro *prophetia*, 411.

Pneumatomachi arguuntur, 275.

Pœnitentes recipiendos esse, ne ad hæreticos trans-eant, 106. Pœnitentiæ fructus præcipuus est fides in Christum, 142. Pœnitentiæ sacramentum Christus instituit, 214. Et quidem potestativa absolviendi formula Ecclesiæ tradita, 179, cum adn.

Potentias aliquas maledicas in corpore humano suspicatur Cyrillus, 166.

Prædicatores Evangelii sint mansueti et patientes, non iracundi et vehementes, 244. Prædicatoribus viatorius habitus convenientissimus est, 501.

Præsentinus presbyter, 108.

Præsules Ecclesiæ laboribus assiduus occupari debere, 233, 238. Præsulum Ecclesiæ grave officium, 305, 306.

Primogenitus ex Maria, eodem sensu quo primogenitus ex Deo Patre, 123. Aliæ huius vocabuli explanationes, 123.

Proverbium Judaicum fuit : *Medice, cura te ipsum*, 161.

Proximi evangelici definitio, 257.

Psalmi xc, versiculus 9, male lectus ab Arianis, 154 (ut jam dixit Cyrillus etiam in comm. ad prædictum psalmum).

Purgatio in oblatione Jesu improprie dicta, 153.

Pusillus grex quomodo intelligatur, 299.

Q

Quadrans quid sit, 9.

Quæstio est, num B. Maria oblationem utramque, an alterutram, fecerit turturum et columbarum. Cyrillus, 132, 134, dicit utramque. Harum oblationum mystica significatio, 134.

R

Rebellio reprehenditur, 315.

Regni Dei dictione quid Christus denotare soleret, 415.

Resurrectio corporum asseritur, 403, 442. Resurrectionis nostræ quomodo Christus causa sit, 416.

S

Sabbati capsula, misericordia Dei fuit, 186. Sabbatum (*Matth. xxiv, 20*) cessationem operum virtutis indicat, 81.

Sabbatismus legitimus et pius quinam fuerit, 317 ad 320 et 329.

Salutem æternam consequi, quisquis voluerit, potest, 368.

Sapientiæ mundanæ vanitas, 249, 341.

Scandalorum duplex genus, 559.

Scribarum Judaicorum mores graphice expressi, 403.

Securis, immedicabilis animæ excisio, 4.

Sensus varius versiculi 26, Prov. xvi, 324.

Sermonis auditor, non item factor domui assimilatur in arena edificata, 19.

Simon Cleopæ socius, non fuit Simon Petrus, neque Simon Cananæus, sed alius discipulus, 439.

Interdum verbi variæ explanationes, 419, adn.

Spiritus sanctus Deus, 291, 292. Spiritus sanctus Filio consubstantialis, 272, 290.

Superbiæ vituperatio, 236, 281.

Synagogæ repudium, 314, 334.

T

Temporalia bona a Deo postulare, non est reprehensibile, 265.

Tituli trilinguis in cruce triplex sensus allegoricus, 435.

Transfiguratio Domini qualis fuerit, 239. Figura nostræ transfigurationis in resurrectione futuræ fuit, 239.

V

Valentinianorum hæresis, 158.

Vocatio gentium, 143.

Voluptatis vituperatio, 126, 150, 149, 167, 242, 295, 309.

Vulpes et volucres malo interdum sensu in SS. Bibliis, 244. Vulpem, non Herodem, sed Pharisæum quemdam dixit Christus (*Luc. xxi, 32*), 327.

Y

Ysaieus lectio psal. LXXXVIII, 16, pro *anachoritis*, 534.

Z

Zachariam Præcursoris parentem, fuisse illum occisum inter templum et altare traditioni non scriptæ acceptum refert Cyrillus, 283, in adn., contradicente tamen Hieronymo.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

Commentarius in duodecim prophetas minores.

9

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM JOANNIS AUBERTI.

Fragmenta in Matthæum.

Commentarius in Lucam.

563

473

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI SECUNDI.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

